

Şahseven Türkçesi

Ahmet ÇAM

Türk Dil Kurumu Yayınları

Ahmet ÇAM

ŞAHSEVEN TÜRKÇESİ

Çam, Ahmet
Şahseven Türkçesi [e-kitap]/ Ahmet Çam.-- Ankara: Türk Dil Kurumu, 2023.

1107 s.: renk. fotoğ., hrt., tbl.; cm.— (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 1531)

ISBN: 978-975-17-5583-4

Kaynakça ve dizin var.

1. Sahseven Türkçesi I. e.a

419.99

Türk Dil Kurumu Yayınları

ŞAHSEVEN TÜRKÇESİ

Ahmet ÇAM

Ankara, 2023

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Türk Dil Kurumu Yayınları: 1531

ŞAHSEVEN TÜRKÇESİ

Dr. Ahmet ÇAM

*

İnceleyiciler:
Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ
Prof. Dr. Faruk YILDIRIM
Prof. Dr. Talip DOĞAN

*

Metin Denetimi:
TDK - Tuğçe ERKURT

*

Sayfa ve Kapak Tasarımı:
TDK - Fayik YANGIR

*

Birinci Baskı (e-kitap) : Ankara, 2023 Temmuz
ISBN: 978-975-17-5583-4
DOI: 10.24155/tdk.kitap.13

*

Dağıtım:
Türk Dil Kurumu
Atatürk Bulvarı No.: 217
06680 Kavaklıdere / ANKARA
Telefon: +90 (312) 457 52 00
Belgegeçer: +90 (312) 468 07 83
Genel ağ: http://tdk.gov.tr

*

©5846 sayılı Yasa'ya göre
eserin bütün yayın, çeviri ve alıntı hakları
Türk Dil Kurumuna aittir.

İçindekiler

ÖN SÖZ ● 27
Çeviri Yazı (Transkripsiyon) İşaretleri ● 29
Ünlüler ● 29
Ünsüzler ● 30
Ünlülerde Kullanılan Ayırıcı İşaretler (Diakritikler) ● 31
Ünsüzlerde Kullanılan Ayırıcı İşaretler (Diakritikler) ● 31
Kısaltmalar ● 32
Tablo Listesi ● 34
Harita Listesi ● 34
1. GİRİŞ ● 35
1.1. Çalışmanın Konusu ve Amacı ● 35
1.2. Çalışmada Kullanılan Materyal ve Yöntem ● 36
1.3. Metinlerin Derlenme Süreci ● 37
1.4. Kaynak Kişilerin Seçimi ve Derleme Soruları ● 38
1.5. Ses Kayıtlarının Yazıya Aktarılması ● 41
1.6. Yazıya Aktarılan Derlemelerin İncelenmesi ● 43
1.7. İran Hakkında Genel Bilgiler ● 46
1.8. İran Türkleri ● 50
1.8.1. İran Türklerinin Tarihî Arka Planı ● 51
1.8.2. İran Türklerinin Demografik Durumu ● 58
1.8.3. İran Türklerinin Sınıflandırılması ● 60
1.11.2. Şahseven Türklerinin Yayılma Alanları ● 89
1.11.3. Şahseven Türklerinin Etnososyal Yapısı ● 92
1.11.4. Şahseven Türklerinin Oymakları ● 94
1.11.5. Şahseven Türklerinde Din ve Kültür ● 102
1.11.6. Şahseven Türklerinde Nüfus ve Ekonomi ● 104
1.11.7. Şahseven Türklerinde Eğitim ● 109

İNCELEME ● 111
2. SES BİLGİSİ ● 111
2.1. ÜNLÜLER ● 111
2.1.1. Normal Süreli Ünlüler ● 111
2.1.1.1. Fonemik Değeri Olan Ünlüler ● 111
2.1.1.1.1. /a/ ünlüsü: ● 111
2.1.1.1.2. /e/ ünlüsü: ● 111
2.1.1.1.3. /ė/ ünlüsü: ● 112
2.1.1.1.4. /ı/ ünlüsü: ● 112
2.1.1.1.5. /i/ ünlüsü: ● 113
2.1.1.1.6. /o/ ünlüsü: ● 113
2.1.1.1.7. /ö/ ünlüsü: ● 113
2.1.1.1.8. /u/ ünlüsü: ● 113
2.1.1.1.9. /ü/ ünlüsü: ● 114
2.1.1.2. Fonemik Değeri Bulunmayan Ünlüler ● 114
2.1.1.2.1. [á] ünlüsü: ● 114
2.1.1.2.2. [å] ünlüsü: ● 115
2.1.1.2.3. [e̊] ünlüsü: ● 115
2.1.1.2.4. [í] ünlüsü: ● 115
2.1.1.2.5. [i̊] ünlüsü: ● 116
2.1.1.2.6. [i] ünlüsü: ● 116
2.1.1.2.7. [ó] ünlüsü: ● 116
2.1.1.2.8. [ú] ünlüsü: ● 116
2.1.2. Uzun Ünlüler ● 117
2.1.2.1. Birincil Uzun Ünlüler ● 117
2.1.2.1.1. Türkçe Sözcüklerde Birincil Uzun Ünlüler ● 117
2.1.2.1.2. Alıntı Sözcüklerde Birincil Uzun Ünlüler ● 119
2.1.2.2. İkincil Uzun Ünlüler ● 120
2.1.2.2.1. Türkçe Sözcüklerde İkincil Uzun Ünlüler ● 120
2.1.2.2.1.1. Ses Olaylarından Kaynaklanan İkincil Uzun Ünlüler ● 120
2.1.2.2.1.1.1. Ünsüz Düşmesi Nedeniyle Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler ● 120
2.1.2.2.1.1.2. Ünlü Düşmesi Nedeniyle Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler ● 120
2.1.2.2.1.1.3. Hece Kaynaşması Nedeniyle Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler ● 121
2.1.2.2.1.1.4. Hece Düşmesi Nedeniyle Ortaya Çıkan İkincil Uzun

Ünlüler ● 121
2.1.2.2.1.3. Konuşma Tarzından Kaynaklanan İkincil Uzun Ünlüler ● 121
2.1.2.2.2. Alıntı Sözcüklerde İkincil Uzun Ünlüler ● 121
2.1.3. Kısa Ünlüler ● 122
2.1.4. İkiz ünlüler ● 122
2.1.4.1. Eşit İkiz Ünlüler ● 122
2.1.4.2. Yükselen İkiz Ünlüler ● 123
2.1.4.3. Alçalan İkiz Ünlüler ● 123
2.2. ÜNSÜZLER ● 123
2.2.1. Fonemik Değeri Bulunan Ünsüzler ● 123
2.2.1.1. Sürekli Ünsüzler ● 123
2.2.1.1.1. Sızıcı Ünsüzler ● 124
2.2.1.1.1.1. Tonlu Sızıcı Ünsüzler ● 124
2.2.1.1.1.1.1. /ğ/ ünsüzü ● 124
2.2.1.1.1.1.2. /j/ ünsüzü ● 125
2.2.1.1.1.1.3. /v/ ünsüzü ● 125
2.2.1.1.1.1.4. /z/ ünsüzü ● 125
2.2.1.1.1.2. Tonsuz Sızıcı Ünsüzler ● 126
2.2.1.1.1.2.1. /f/ ünsüzü ● 126
2.2.1.1.1.2.2. /h/ ünsüzü ● 126
2.2.1.1.1.2.3. /ḫ/ ünsüzü ● 127
2.2.1.1.1.2.4. /ḥ/ ünsüzü ● 128
2.2.1.1.1.2.5. /s/ ünsüzü ● 128
2.2.1.1.1.2.6. /ş/ ünsüzü ● 128
2.2.1.1.2. Akıcı Ünsüzler ● 129
2.2.1.1.2.1. Burun Akıcıları ● 129
2.2.1.1.2.1.1. /m/ ünsüzü ● 129
2.2.1.1.2.1.2. /n/ ünsüzü ● 129
2.2.1.1.2.1.3. /ŋ/ ünsüzü ● 130
2.2.1.1.2.2. Ağız Akıcıları ● 130
2.2.1.1.2.2.1. /l/ ünsüzü ● 130
2.2.1.1.2.2.2./r/ ünsüzü ● 130
2.2.1.1.2.2.3. /y/ ünsüzü ● 131
2.2.1.2. Süreksiz Ünsüzler ● 131
2.2.1.2.1. Tonlu Süreksiz Ünsüzler ● 131
2.2.1.2.1.1. /b/ ünsüzü ● 131

2.2.1.2.1.2. /c/ ünsüzü ● 132
2.2.1.2.1.3. /d/ ünsüzü ● 132
2.2.1.2.1.4. /g/ ünsüzü ● 133
2.2.1.2.1.5. /ġ/ ünsüzü ● 133
2.2.1.2.2. Tonsuz Süreksiz Ünsüzler ● 134
2.2.1.2.2.1. /ç/ ünsüzü ● 134
2.2.1.2.2.2. /p/ ünsüzü ● 134
2.2.1.2.2.3. /t/ ünsüzü ● 134
2.2.1.2.2.4. /k/ ünsüzü ● 135
2.2.1.2.2.5. /ḳ/ ünsüzü ● 135
2.2.2. Fonemik Değeri Bulunmayan Ünsüzler ● 136
2.2.2.1. [b̯] ünsüzü ● 136
2.2.2.2. [ć] ünsüzü ● 136
2.2.2.3. [ç̣] ünsüzü ● 136
2.2.2.4. [Ç] ünsüzü ● 136
2.2.2.5. [d̯] ünsüzü ● 137
2.2.2.6. [ᶜg] ünsüzü ● 137
2.2.2.7. [ğ̯] ünsüzü ● 137
2.2.2.8. [h̯] ünsüzü ● 137
2.2.2.9. [hˈ] ünsüzü ● 137
2.2.2.10. [K] ünsüzü ● 138
2.2.2.11. [l̯] ünsüzü ● 138
2.2.2.12. [m̯] ünsüzü ● 138
2.2.2.13. [n̯] ünsüzü ● 138
2.2.2.14. [P] ünsüzü ● 138
2.2.2.15. [r̯] ünsüzü ● 139
2.2.2.16. [T] ünsüzü ● 139
2.2.2.17. [t̯] ünsüzü ● 139
2.3. FONOLOJİK SÜREÇLER ● 140
2.3.1. Uyum ● 140
2.3.1.1. Ünlü Uyumu ● 140
2.3.1.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu ● 140
2.3.1.1.1.1. Türkçe Sözcüklerde Kalınlık-İncelik Uyumu ● 140
2.3.1.1.1.2. Türkçe Sözcüklerde Kalınlık-İncelik Uyumunun Bozulması ● 141
2.3.1.1.1.3. Alıntı Sözcüklerde Kalınlık-İncelik Uyumu ● 143
2.3.1.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu ● 144

2.3.1.1.2.1. Türkçe Sözcüklerde Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu ● 144
2.3.1.1.2.2. Türkçe Sözcüklerde Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması ● 150
2.3.1.1.2.3. Alıntı Sözcüklerde Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu ● 152
2.3.1.2. Ünsüz Uyumu ● 152
2.3.2. Benzeşme ● 152
2.3.2.1. Ünlü Benzeşmeleri ● 152
2.3.2.1.1. İlerleyici Tam Benzeşmeler ● 153
2.3.2.1.1.1. -a-e- > -a-a- benzeşmesi ● 153
2.3.2.1.1.2. -a-i- > -a-a- benzeşmesi ● 153
2.3.2.1.1.3. -e-a- > -a-a- benzeşmesi ● 153
2.3.2.1.1.4. -e-i- > -e-e- benzeşmesi ● 153
2.3.2.1.1.5. -ı-a- > -ı-ı- benzeşmesi ● 153
2.3.2.1.1.6. -ı-u- > -ı-ı- benzeşmesi ● 153
2.3.2.1.1.7. -i-e- > -i-i- benzeşmesi ● 153
2.3.2.1.1.8. -ü-e- > -ü-ü- benzeşmesi ● 154
2.3.2.1.1.9. -ü-i- > -ü-ü- benzeşmesi ● 154
2.3.2.1.2. İlerleyici Yarı Benzeşmeler ● 154
2.3.2.1.2.1. -a-ö- > -a-o- benzeşmesi ● 154
2.3.2.1.2.2. -a-u- > -a-ı- benzeşmesi ● 154
2.3.2.1.2.3. -a-ü- > -a-i- benzeşmesi ● 154
2.3.2.1.2.4. -ė-e- > -ė-i- benzeşmesi ● 154
2.3.2.1.2.5. -ı-e- > -ı-i- benzeşmesi ● 154
2.3.2.1.2.6. -o-a- > -o-u- benzeşmesi ● 154
2.3.2.1.2.7. -o-ı- > -o-u- benzeşmesi ● 155
2.3.2.1.2.8. -ö-e- > -ö-ü- benzeşmesi ● 155
2.3.2.1.2.9. -u-a- > -u-ı- benzeşmesi ● 155
2.3.2.1.2.10. -ü-e- > -ü-i- benzeşmesi ● 155
2.3.2.1.3. Gerileyici Tam Benzeşmeler ● 155
2.3.2.1.3.1. -a-e- > -e-e- benzeşmesi ● 155
2.3.2.1.3.2. -a-i- > -i-i- benzeşmesi ● 155
2.3.2.1.3.3. -e-a- > -a-a- benzeşmesi ● 155
2.3.2.1.3.4. -e-i- > -i-i- benzeşmesi ● 155
2.3.2.1.3.5. -ı-a- > -a-a- benzeşmesi ● 156
2.3.2.1.3.6. -i-ü- > -ü-ü- benzeşmesi ● 156
2.3.2.1.3.7. -u-ı- > -ı-ı- benzeşmesi ● 156
2.3.2.1.4. Gerileyici Yarı Benzeşmeler ● 156

2.3.2.1.4.1. -a-i- > -e-i- benzeşmesi ● 156
2.3.2.1.4.2. -a-u- > -o-u- benzeşmesi ● 156
2.3.2.1.4.3. -e-ü- > -ö-ü- benzeşmesi ● 156
2.3.2.1.4.4. -u-a- > -ı-a- benzeşmesi ● 156
2.3.2.1.5. Karşılıklı Benzeşme ● 156
2.3.2.2. Ünsüz Benzeşmeleri ● 157
2.3.2.2.1. İlerleyici Yakın Tam Benzeşmeler ● 157
2.3.2.2.1.1. -dl- > -dd- benzeşmesi ● 157
2.3.2.2.1.2. -ld- > -ll- benzeşmesi ● 157
2.3.2.2.1.3. -mb- > -mm- benzeşmesi ● 157
2.3.2.2.1.4. -ml- > -mm- benzeşmesi ● 158
2.3.2.2.1.5. -nd- > -nn- benzeşmesi ● 158
2.3.2.2.1.6. -nl- > -nn- benzeşmesi ● 158
2.3.2.2.1.7. -nr- > -nn- benzeşmesi ● 158
2.3.2.2.1.8. -rl- > -rr- benzeşmesi ● 158
2.3.2.2.1.9. -st- > -ss- benzeşmesi ● 159
2.3.2.2.1.10. -tl- > -tt- benzeşmesi ● 159
2.3.2.2.1.11. -zl- > -zz- benzeşmesi ● 159
2.3.2.2.2. İlerleyici Yakın Yarı Benzeşmeler ● 159
2.3.2.2.2.1. -md- > -mn- benzeşmesi ● 159
2.3.2.2.2.2. -ml- > -mn- benzeşmesi ● 160
2.3.2.2.2.3. -pm- > -pb- benzeşmesi ● 160
2.3.2.2.2.4. -tl- > -td- benzeşmesi ● 160
2.3.2.2.2.5. -şl- > -şd- benzeşmesi ● 160
2.3.2.2.2.6. -tl- > -tT- benzeşmesi ● 160
2.3.2.2.2.7. -zl- > -zd- benzeşmesi ● 160
2.3.2.2.3. İlerleyici Uzak Tam Benzeşmeler ● 161
2.3.2.2.3.1. -l-r- > -l-l- benzeşmesi ● 161
2.3.2.2.4. Gerileyici Uzak Tam Benzeşmeler ● 161
2.3.2.2.4.1. b-m- > m-m- benzeşmesi ● 161
2.3.2.2.4.2. n-l- > l-l- benzeşmesi ● 161
2.3.2.2.5. Gerileyici Yakın Tam Benzeşmeler ● 161
2.3.2.2.5.1. -hm- > -mm- benzeşmesi ● 161
2.3.2.2.5.2. -ls- > -ss- benzeşmesi ● 161
2.3.2.2.5.3. -nm- > -mm- benzeşmesi ● 162
2.3.2.2.5.4. -rl- > -ll- benzeşmesi ● 162

2.3.2.2.5.5. -rs- > -ss- benzeşmesi ● 162
2.3.2.2.5.6. -şç- > -çç- benzeşmesi ● 162
2.3.2.2.5.7. -şs- > -ss- benzeşmesi ● 162
2.3.2.2.5.8. -ts- > -ss- benzeşmesi ● 162
2.3.2.2.5.9. -zc- > -cc- benzeşmesi ● 163
2.3.3. Değişme ● 163
2.3.3.1. Ünlü Değişmeleri ● 163
2.3.3.1.1. /a/ > [á] değişmesi ● 163
2.3.3.1.2. /a/ > /e/ değişmesi ● 163
2.3.3.1.3. /a/ > /ė/ değişmesi ● 164
2.3.3.1.4. /a/ > /i/ değişmesi ● 164
2.3.3.1.5. /ı/ > [í] değişmesi ● 164
2.3.3.1.6. /ı/ > /i/ değişmesi ● 165
2.3.3.1.7. /o/ > /i/ değişmesi ● 165
2.3.3.1.8. /o/ > /ö/ değişmesi ● 165
2.3.3.1.9. /o/ > /ü/ değişmesi ● 165
2.3.3.1.10. /u/ > /i/ değişmesi ● 166
2.3.3.1.11. /u/ > /ö/, [ō] değişmesi ● 166
2.3.3.1.12. /u/ > [ú] değişmesi ● 166
2.3.3.1.13. /u/ > /ü/ değişmesi ● 166
2.3.3.1.14. /e/ > [á] değişmesi ● 166
2.3.3.1.15. /e/ > /a/ değişmesi ● 167
2.3.3.1.16. /e/ > /o/ değişmesi ● 167
2.3.3.1.17. /e/ > /u/ değişmesi ● 167
2.3.3.1.18. /i/ > /ı/ değişmesi ● 167
2.3.3.1.19. /i/ > [í] değişmesi ● 167
2.3.3.1.20. /i/ > /u/ değişmesi ● 168
2.3.3.1.21. /ö/ > /o/ değişmesi ● 168
2.3.3.1.22. /ü/ > /ı/ değişmesi ● 168
2.3.3.1.23. /ü/ > / [ú] değişmesi ● 168
2.3.3.1.24. /ü/ > /o/ değişmesi ● 168
2.3.3.1.25. /ü/ > /u/ değişmesi ● 168
2.3.3.1.26. /a/ >[å] değişmesi ● 168
2.3.3.1.27. /a/ > /o/ değişmesi ● 169
2.3.3.1.28. /a/ >/u/ değişmesi ● 169
2.3.3.1.29. /e/ > [e̊] değişmesi ● 169

2.3.3.1.30. /e/ > /ö/, [o̅] değişmesi ● 169
2.3.3.1.31. /e/ > /ü/ değişmesi ● 169
2.3.3.1.32. /ı/ > /u/ değişmesi ● 170
2.3.3.1.33. /i/ , [i̅] > /ö/, [o̅] değişmesi ● 170
2.3.3.1.34. /i/ > /ü/ değişmesi ● 170
2.3.3.1.35. /o/ > /a/ değişmesi ● 171
2.3.3.1.36. /o/ > [å] değişmesi ● 171
2.3.3.1.37. /o/ > /ı/ değişmesi ● 171
2.3.3.1.38. /o/ > /u/ değişmesi ● 171
2.3.3.1.39. /u/ > /a/ değişmesi ● 171
2.3.3.1.40. /u/ > /ı/ değişmesi ● 171
2.3.3.1.41. /ü/ > /i/ değişmesi ● 172
2.3.3.1.42. /a/ > /ı/ değişmesi ● 172
2.3.3.1.43. /e/ > /i/ değişmesi ● 172
2.3.3.1.44. /ė/ > /i/ değişmesi ● 172
2.3.3.1.45. /ö/ > /ü/ değişmesi ● 172
2.3.3.1.46. /ı/ > /a/ değişmesi ● 173
2.3.3.1.47. /i/ > /e/ değişmesi ● 173
2.3.3.1.48. /u/ > /ö/, [o̅] değişmesi ● 173
2.3.3.1.49. /ü/ > /ö/ değişmesi ● 173
2.3.3.2. Ünsüz Değişmeleri ● 173
2.3.3.2.1. Tonlulaşma ● 173
2.3.3.2.1.1. /c/ > /j/ değişmesi ● 173
2.3.3.2.1.2. /ç/ > /c/ değişmesi ● 173
2.3.3.2.1.3. /ç/ > /Ç/ değişmesi ● 174
2.3.3.2.1.4. [ḉ] > [ć] değişmesi ● 174
2.3.3.2.1.5. /k/ > /g/ değişmesi ● 174
2.3.3.2.1.6. /k/ > /K/ değişmesi ● 175
2.3.3.2.1.7. /ḳ/ > /ġ/ değişmesi ● 175
2.3.3.2.1.9. /p/ > /P/ değişmesi ● 176
2.3.3.2.1.10. /t/ > /d/ değişmesi ● 176
2.3.3.2.1.11. /t/ > /T/ değişmesi ● 177
2.3.3.2.1.12. /f/ > /v/ değişmesi ● 177
2.3.3.2.1.13. /s/ > /z/ değişmesi ● 177
2.3.3.2.2. Tonsuzlaşma ● 177
2.3.3.2.2.1. /b/ > /p/ değişmesi ● 177

2.3.3.2.2.2. /c/ > /ç/ değişmesi ● 177
2.3.3.2.2.3. /b/ > /P/ değişmesi ● 177
2.3.3.2.2.4. /d/ > /t/ değişmesi ● 178
2.3.3.2.2.5. /d/ > /T/ değişmesi ● 178
2.3.3.2.2.6. /z/ > /s/ değişmesi ● 178
2.3.3.2.2.7. /z/ > /S/ değişmesi ● 178
2.3.3.2.2.8. /ġ/ > /ķ/ > /k/ değişmesi ● 178
2.3.3.2.3. Süreklileşme ● 178
2.3.3.2.3.1. Sızıcılaşma ● 179
2.3.3.2.3.1.1. /b/ > /v/ değişmesi ● 179
2.3.3.2.3.1.2. /c/ > /j/ değişmesi ● 179
2.3.3.2.3.1.3. /c/ > /ş/ değişmesi ● 179
2.3.3.2.3.1.4. /c/ > /z/ değişmesi ● 179
2.3.3.2.3.1.5. /ç/ > /ş/ değişmesi ● 179
2.3.3.2.3.1.6. /g/ > /j/ değişmesi ● 180
2.3.3.2.3.1.7. /ķ/ > /ğ/ değişmesi ● 180
2.3.3.2.3.1.8. /ķ/ > /ḫ/ değişmesi ● 180
2.3.3.2.3.1.9. /k/ > /h'/ değişmesi ● 180
2.3.3.2.3.1.10. /k/ > /v/ değişmesi ● 180
2.3.3.2.3.1.11. /k/ > /v̇/ değişmesi ● 181
2.3.3.2.3.1.12. /ng/ > /h'/ değişmesi ● 181
2.3.3.2.3.1.13. /p/ > /f/ değişmesi ● 181
2.3.3.2.3.2. Akıcılaşma ● 181
2.3.3.2.3.2.1. /b/ > /m/ değişmesi ● 181
2.3.3.2.3.2.2. /ġ/, /g/ > /y/ değişmesi ● 181
2.3.3.2.3.2.3. /k/ > /l/ değişmesi ● 182
2.3.3.2.3.2.4. /k/ > /y/ değişmesi ● 182
2.3.3.2.3.2.5. /ng/, /nk/ > /y/ değişmesi ● 182
2.3.3.2.4. Süreksizleşme ● 182
2.3.3.2.4.1. /f/ > /p/ değişmesi ● 182
2.3.3.2.4.2. /l/ > /d/ değişmesi ● 182
2.3.3.2.4.3. /m/ > /p/ değişmesi ● 182
2.3.3.2.4.4. /ş/ > /ç/, [ć] değişmesi ● 182
2.3.3.2.4.5. /v/ > /b/ değişmesi ● 183
2.3.3.2.4.6. /z/ > /d/ değişmesi ● 183
2.3.3.2.5. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler ● 183

2.3.3.2.5.1. /ğ/ > /h/ değişmesi ● 183
2.3.3.2.5.2. /ğ/ > /v/ değişmesi ● 183
2.3.3.2.5.3. /ḥ/, /h/ > /y/ değişmesi ● 183
2.3.3.2.5.4. /h ̍/, /ḫ/ > /ğ/ değişmesi ● 184
2.3.3.2.5.5. /h/ > /y/ değişmesi ● 184
2.3.3.2.5.6. /ḥ/ > /h/ değişmesi ● 184
2.3.3.2.5.7. /l/ > /n/ değişmesi ● 184
2.3.3.2.5.8. /l/ > /r/ değişmesi ● 184
2.3.3.2.5.9. /l/ > /y/ değişmesi ● 185
2.3.3.2.5.10. /m/ > /l/ değişmesi ● 185
2.3.3.2.5.11. /n/ > /l/ değişmesi ● 185
2.3.3.2.5.12. /n/ > /m/ değişmesi ● 185
2.3.3.2.5.13. /n/ > /y/ değişmesi ● 185
2.3.3.2.5.14. /ŋ/ > /n/ değişmesi ● 185
2.3.3.2.5.15. /ŋ/ > /ğ/ değişmesi ● 186
2.3.3.2.5.16. /ŋ/ > /l/ değişmesi ● 186
2.3.3.2.5.17. /ŋ/ > /m/ değişmesi ● 186
2.3.3.2.5.18. /ŋ/ > /ng/ değişmesi ● 186
2.3.3.2.5.19. /ŋ/ > /v̇/ değişmesi ● 186
2.3.3.2.5.20. /ŋ/ > /y/ değişmesi ● 187
2.3.3.2.5.21. /r/ > /l/ değişmesi ● 187
2.3.3.2.5.22. /r/ > /y/ değişmesi ● 187
2.3.3.2.5.23. /v/ > /f/ değişmesi ● 187
2.3.3.2.5.24. /v/ > /v̇/ değişmesi ● 187
2.3.3.2.5.25. /v/ > /y/ değişmesi ● 187
2.3.3.2.5.26. /y/ > /v̇/ değişmesi ● 187
2.3.3.2.5.27. /z/ > /n/ değişmesi ● 187
2.3.3.2.5.28. /ع/ > /h/ değişmesi ● 188
2.3.3.2.5.29. /ہ/ > /v̇/ değişmesi ● 188
2.3.3.2.5.30. /ہ/ > /y/ değişmesi ● 188
2.3.3.2.5.31. /ع/ > /v̇/ değişmesi ● 188
2.3.3.2.6. Süreksiz Ünsüzler Arasındaki Değişmeler ● 188
2.3.3.2.6.1. /c/ > /d/ değişmesi ● 188
2.3.3.2.6.2. /c/ > [ć] değişmesi ● 188
2.3.3.2.6.3. /ç/ > [ḉ] değişmesi ● 189
2.3.3.2.6.4. /d/ > /c/ değişmesi ● 189

2.3.3.2.6.5. /g/ > [ᶜg] değişmesi ● 189
2.3.3.2.6.6. /k/ > [ɟ] değişmesi ● 189
2.3.3.3. Aykırılaşma (Benzeşmezlik) ● 190
2.3.3.4. Ünsüz ikizleşmesi ● 192
2.3.3.5. İkiz Ünsüzlerin Tekleşmesi ● 193
2.3.3.6. Göçüşme ● 193
2.3.4. Düşme ● 194
2.3.4.1. Ünlü Düşmesi ● 194
2.3.4.2. Ünsüz Düşmesi ● 195
2.3.4.2.1. /b/ düşmesi ● 195
2.3.4.2.2. /ç/ düşmesi ● 195
2.3.4.2.3. /d/ düşmesi ● 195
2.3.4.2.4. /f/ düşmesi ● 195
2.3.4.2.5. /g/ düşmesi ● 195
2.3.4.2.6. /ġ/ düşmesi ● 195
2.3.4.2.7. /ğ/ düşmesi ● 196
2.3.4.2.8. /h/ düşmesi ● 196
2.3.4.2.9. /ẖ/ düşmesi ● 196
2.3.4.2.10. /l/ düşmesi ● 196
2.3.4.2.11. /m/ düşmesi ● 196
2.3.4.2.12. /n/ düşmesi ● 197
2.3.4.2.13. /r/ düşmesi ● 197
2.3.4.2.14. /t/ düşmesi ● 197
2.3.4.2.15. /v/ düşmesi ● 198
2.3.4.2.16. /y/ düşmesi ● 198
2.3.4.2.17. /z/ düşmesi ● 198
2.3.4.2.18. /ʾ/ düşmesi ● 198
2.3.4.2.19. /ع / düşmesi ● 199
2.3.4.3. Hece Düşmesi ● 199
2.3.5. Hece Kaynaşması ● 200
2.3.6. Türeme ● 200
2.3.6.1. Ünlü Türemesi ● 200
2.3.6.2. Ünsüz Türemesi ● 202
2.3.6.2.1. /d/ türemesi ● 202
2.3.6.2.2. /h/ türemesi ● 202
2.3.6.2.3. /m/ türemesi ● 202

2.3.6.2.4. /v/ türemesi ● 202
2.3.6.2.5. /v̇/ türemesi ● 202
2.3.6.2.6. /y/ türemesi ● 202
2.4. VURGU ● 203
2.4.1. Sözcük Vurgusu ● 203
2.4.2. Cümle Vurgusu ● 203
3. ŞEKİL BİLGİSİ ● 205
3.1. İsimler ● 205
3.1.1. İsim Yapım Ekleri ● 205
3.1.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri ● 205
3.1.1.1.1. [+an] ● 205
3.1.1.2.2. [+em] ● 205
3.1.1.1.3. [+er] ● 205
3.1.1.1.4. [+c] (<+ç) ● 206
3.1.1.1.5. [+ek], [+eg], [+eh'], [+eğ] ● 206
3.1.1.1.6. {+çA}, {+cA} ● 206
3.1.1.1.7. [+ćıḫ], [+cıḫ], [+cuḫ], [+cuḳ], [+çik] ● 206
3.1.1.1.8. [+çek], [+cek] ● 206
3.1.1.1.9. {+çI}, [+çu], [+ćü], [+ći+], [+ću] ● 206
3.1.1.1.10. [+ćın], [+çin] ● 207
3.1.1.1.11. [+daş] ● 207
3.1.1.1.12. [+düz], [+nüz] ● 207
3.1.1.1.13. [+gil] ● 207
3.1.1.1.14. [+ḫ] ● 207
3.1.1.1.15. [+ḳa], [+ge] ● 207
3.1.1.1.16. [+kek], [+keğ] ● 208
3.1.1.1.17. [+ġan], [+gen] ● 208
3.1.1.1.18. [+ḳı], [+ki], [+kü], [+ḫı] ● 208
3.1.1.1.19. [+(ı)l] ● 208
3.1.1.1.20. [+laḫ], [+laġ], [+lağ], [+neh'], [+nek], [+Taḫ], [+Tağ] ● 208
3.1.1.1.21. {+lI}, {+lU} ● 208
3.1.1.1.22. [+lıḳ], [+lik], [+luḳ], [+lük], [+lıḫ], [+lih'], [+luḫ], [+lüh'], [+lig], [+lüg], {+lIğ}, {+lUğ} ● 209
3.1.1.1.23. [...+li ...+lı] ● 210
3.1.1.1.24. [+man] ● 210
3.1.1.1.25. {+ncI}, {+ncU}, {+ncI}, {+mćI}, {+mcU} ● 210
3.1.1.1.26. [+sağ], [+sik] ● 211

3.1.1.1.27. {+sIz}, [+süz] ● 211
3.1.1.1.28. [+sul] ● 211
3.1.1.1.29. [+(i)ş], [+(ü)ş] ● 211
3.1.1.1.30. [+tı] ● 211
3.1.1.1.31. [+z] ● 211
3.1.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri ● 211
3.1.1.2.1. [-a] ● 211
3.1.1.2.2. [-aḫ], [-ağ], [-eg], [-ek] ● 212
3.1.1.2.3. [-baca] (< -ma+ca) ● 212
3.1.1.2.4. [-ć] ● 212
3.1.1.2.5. [-ġan], [-ğan] ● 212
3.1.1.2.6. [-ġı], [-gi], [-ḫu] ● 212
3.1.1.2.7. [-ġın] ● 212
3.1.1.2.8. {-I+}, {-U+} ● 212
3.1.1.2.9. [-(ı)ġ], [-(ı)ğ], [-(ı)ḫ], [-(i)h'], [-(i)k] ● 213
3.1.1.2.10. {-Iş}, [-üş] ● 213
3.1.1.2.11. {-(X)m} ● 213
3.1.1.2.12. [-k], [-ḫ], [-ğ] ● 213
3.1.1.2.13. {-mA} ● 213
3.1.1.2.14. [-maḫ], [-mek], [-meh'], {-mAğ} ● 213
3.1.1.2.15. [-man] ● 214
3.1.1.2.16. {-(X)n} ● 214
3.1.1.2.17. [-t] ● 214
3.1.1.2.18. [-tı] ● 214
3.1.1.2.19. [-ergi] ● 214
3.1.2. İsim Çekim Ekleri ● 214
3.1.2.1. Çokluk Eki ● 214
3.1.2.2. İyelik Ekleri ● 215
3.1.2.2.1. Teklik 1. Şahıs İyelik Eki ● 215
3.1.2.2.2. Teklik 2. Şahıs İyelik Eki ● 215
3.1.2.2.3. Teklik 3. Şahıs İyelik Eki ● 217
3.1.2.2.4. Çokluk 1. Şahıs İyelik Eki ● 218
3.1.2.2.5. Çokluk 2. Şahıs İyelik Eki ● 218
3.1.2.2.6. Çokluk 3. Şahıs İyelik Eki ● 219
3.1.2.3. Aitlik Eki ● 220
3.1.2.4. Hâl Ekleri ● 220

3.1.2.4.1. İlgi Hâli Eki ● 220
3.1.2.4.2. Belirtme Hâli Eki ● 221
3.1.2.4.3. Yönelme Hâli Eki ● 222
3.1.2.4.4. Bulunma Hâli Eki ● 222
3.1.2.4.5. Çıkma Hâli Eki ● 223
3.1.2.4.6. Vasıta Hâli Eki ● 223
3.1.2.4.7. Eşitlik Hâli Eki ● 224
3.1.2.4.8. Yön Hâli Eki ● 225
3.2. Sıfatlar ● 225
3.2.1. Niteleme Sıfatları ● 226
3.2.2. Belirtme Sıfatları ● 226
3.2.2.1. İşaret Sıfatları ● 226
3.2.2.2. Sayı Sıfatları ● 227
3.2.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları ● 227
3.2.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları ● 227
3.2.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları ● 227
3.2.2.2.4. Kesir Sayı Sıfatları ● 228
3.2.2.2.5. Topluluk Sayı Sıfatları ● 228
3.2.2.3. Soru Sıfatları ● 228
3.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları ● 228
3.3. Zarflar ● 229
3.3.1. Zaman Zarfları ● 229
3.3.2. Yer ve Yön Zarfları ● 231
3.3.3. Niteleme Zarfları ● 232
3.3.4. Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları ● 232
3.3.5. Soru Zarfları ● 233
3.4. Zamirler ● 233
3.4.1. Şahıs Zamirleri ● 233
3.4.1.1. Teklik 1. Şahıs ● 234
3.4.1.2. Teklik 2. Şahıs ● 234
3.4.1.3. Teklik 3. Şahıs ● 235
3.4.1.4. Çokluk 1. Şahıs ● 235
3.4.1.5. Çokluk 2. Şahıs ● 235
3.4.1.6. Çokluk 3. Şahıs ● 236
3.4.2. Dönüşlülük Zamiri ● 236
3.4.3. İşaret Zamirleri ● 236

3.4.3.1. İşaret Zamirlerinin İlgi Hâli ● 237
3.4.3.2. İşaret Zamirlerinin Belirtme Hâli ● 237
3.4.3.3. İşaret Zamirlerinin Yönelme Hâli ● 238
3.4.3.4. İşaret Zamirlerinin Bulunma Hâli ● 238
3.4.3.5 İşaret Zamirlerinin Çıkma Hâli ● 238
3.4.3.6. İşaret Zamirlerinin Edatlara Bağlanması ● 238
3.4.4. Belirsizlik Zamirleri ● 238
3.4.5. Soru Zamirleri ● 239
3.5. Fiiller ● 239
3.5.1. Fiil Yapım Ekleri ● 239
3.5.1.1. İsimden Fiil Yapım Ekleri ● 240
3.5.1.1.1. {+A-} ● 240
3.5.1.1.2. {+Al-}, [+l-] ● 240
3.5.1.1.3. {+Ar-}, [+r-] ● 241
3.5.1.1.4. {+dA-} ● 241
3.5.1.1.5. [+ġır-], [+ķır-], [+kir-] ● 241
3.5.1.1.6. {+(X)ẖ-} ● 241
3.5.1.1.7. {+I-}, [+u-] ● 241
3.5.1.1.8. {+lA-} ● 241
3.5.1.1.9. {+rA-} ● 242
3.5.1.2. Fiilden Fiil Yapım Ekleri ● 242
3.5.1.2.1. {-Ar-} ● 242
3.5.1.2.2. {-dAr-} ● 242
3.5.1.2.3. {-dXr-}, {-tXr-} ● 243
3.5.1.2.4. [-ele-] ● 243
3.5.1.2.5. [-ı-], [-ü-] ● 243
3.5.1.2.6. [-k-], [-ẖ-] ● 243
3.5.1.2.7. [-kez-] ● 243
3.5.1.2.8. [-l-] ● 243
3.5.1.2.9. {-mA-} ● 244
3.5.1.2.10. [-n-] ● 244
3.5.1.2.11. [-r-] ● 244
3.5.1.2.12. [-se-] ● 244
3.5.1.2.13. [-ş-] ● 245
3.5.1.2.14. [-t-] ● 245
3.5.1.2.15. [-y-] ● 245

3.5.1.2.16. [-p-] ● 245
3.5.2. Fiil Çekimi ● 245
3.5.2.1. Şahıs Ekleri ● 245
3.5.2.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri ● 245
3.5.2.1.1.1. Teklik 1. Şahıs ● 246
3.5.2.1.1.2. Teklik 2. Şahıs ● 246
3.5.2.1.1.3. Teklik 3. Şahıs ● 246
3.5.2.1.1.4. Çokluk 1. Şahıs ● 246
3.5.2.1.1.5. Çokluk 2. Şahıs ● 247
3.5.2.1.1.6. Çokluk 3. Şahıs ● 247
3.5.2.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri ● 248
3.5.2.1.2.1. Teklik 1. Şahıs ● 248
3.5.2.1.2.2. Teklik 2. Şahıs ● 248
3.5.2.1.2.3. Teklik 3. Şahıs ● 248
3.5.2.1.2.4. Çokluk 1. Şahıs ● 248
3.5.2.1.2.5. Çokluk 2. Şahıs ● 248
3.5.2.1.2.6. Çokluk 3. Şahıs ● 249
3.5.2.1.3. Emir Kipindeki Şahıs Ekleri ● 249
3.5.2.2. Şekil ve Zaman Ekleri ● 249
3.5.2.2.1. Bildirme Kipleri ● 249
3.5.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman ● 250
3.5.2.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman ● 250
3.5.2.2.1.3. Geniş Zaman ● 252
3.5.2.2.1.4. Şimdiki Zaman ● 253
3.5.2.2.1.5. Gelecek Zaman ● 256
3.5.2.2.2. Tasarlama Kipleri ● 257
3.5.2.2.2.1. Şart ● 257
3.5.2.2.2.2. İstek ● 257
3.5.2.2.2.3. Emir ● 258
3.5.2.2.2.4. Gereklilik ● 261
3.5.2.2.3. İsim Fiili ● 261
3.5.2.2.3.1. İsim Fiilinin Görülen Geçmiş Zaman Çekimi ● 262
3.5.2.2.3.2. İsim Fiilinin Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi ● 263
3.5.2.2.3.3. İsim Fiilinin Şimdiki Zaman Çekimi ● 263
3.5.2.2.3.4. İsim Fiilinin Şart Çekimi ● 264
3.5.2.2.3.5. İsim Fiilinin Olumsuzu ● 264

3.5.2.3. Birleşik Çekim ● 265
3.5.2.3.1. Hikâye ● 265
3.5.2.3.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi ● 265
3.5.2.3.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi ● 266
3.5.2.3.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi ● 267
3.5.2.3.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi ● 268
3.5.2.3.1.5. Şart Kipinin Hikâyesi ● 268
3.5.2.3.1.6. İstek Kipinin Hikâyesi ● 269
3.5.2.3.1.7. Gereklilik Kipinin Hikâyesi ● 270
3.5.2.3.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti ● 270
3.5.2.3.2.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti ● 271
3.5.2.3.2.4. Şart Kipinin Rivayeti ● 272
3.5.2.3.3. Şart ● 272
3.5.2.3.3.1. Geniş Zamanın Şartı ● 272
3.5.2.3.3.2. Şimdiki Zamanın Şartı ● 272
3.5.2.3.3.3. Gelecek Zamanın Şartı ● 273
3.5.2.3.3.4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı ● 273
3.5.3. Birleşik Fiiller ● 274
3.5.3.1. Yeterlik Fiili ● 274
3.5.3.2. Tezlik Fiili ● 276
3.5.3.3. Anlam Kaymasına Uğramış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller ● 276
3.5.3.3.1. çal- Yardımcı Fiili ile Kurulanlar ● 277
3.5.3.3.2. çek-, çek-, çeh'- Yardımcı Fiili ile Kurulanlar ● 277
3.5.3.3.3. sal- Yardımcı Fiili ile Kurulanlar ● 277
3.5.3.3.4. tüş- Yardımcı Fiili ile Kurulanlar ● 277
3.5.3.3.5. vėr- Yardımcı Fiili ile Kurulanlar ● 277
3.5.3.3.6. vur-, vır- Yardımcı Fiili ile Kurulanlar ● 278
3.5.3.3.7. saḫla- Yardımcı Fiili ile Kurulanlar ● 278
3.5.3.3.8. tut- Yardımcı Fiili ile Kurulanlar ● 278
3.5.3.3. Yardımcı Fiiller ● 278
3.5.3.3.1. Ana Yardımcı Fiiller ● 278
3.5.3.3.1.1. ol- Yardımcı Fiili ● 278
3.5.3.3.2. Yardımcı Fiil İşlevindeki Diğer Fiiller ● 279
3.5.3.3.2.1. ėt- Yardımcı Fiili ● 279
3.5.3.3.2.2. ėyle, ėle- (< ėyle-) Yardımcı Fiili ● 279
3.5.3.3.2.3. ġıl- Yardımcı Fiili ● 279

3.5.4. Sıfat-Fiiller ● 279
3.5.4.1. [-ecek] ● 279
3.5.4.2. {-An} ● 280
3.5.4.3. {-Ar}, [-r] ● 280
3.5.4.4. {-dIg}, {-dUg}, {-dIğ}, {-dUğ} ● 280
3.5.4.5. {-mAlı} ● 280
3.5.4.6. [-maz] ● 280
3.5.4.7. [-miş] ● 281
3.5.5. Zarf-Fiiller ● 281
3.5.5.1. {-(y)A} ● 281
3.5.5.2. {-AndA} ● 281
3.5.5.3. [-dıḫça] ● 281
3.5.5.4. [-ıncaḫ], [-incek], [-unca] ● 282
3.5.5.5. {-Ip}, {-Up}, {-Ib}, {-Ub} ● 282
3.5.5.6. [-eli] ● 282
3.5.5.7. [-madan] ● 282
3.5.5.8. {-(y)AnnAn} ● 282
3.5.5.9. [-ana] ● 283
3.6. Edatlar ● 283
3.6.1. Çekim Edatları ● 283
3.6.1.1. Son Çekim Edatları ● 283
3.6.1.1.1. beri ● 283
3.6.1.1.2. ġabaḫ ● 283
3.6.1.1.3. göre ● 284
3.6.1.1.4. ḫātır, ḫātir ● 284
3.6.1.1.5. için, üçün ● 284
3.6.1.1.6. kimi, kimin, kibi ● 285
3.6.1.1.7. sarı ● 285
3.6.1.1.8. sonra, sohra, sōra, sōla ● 285
3.6.1.1.9. teki, tāki, tek ● 286
3.6.1.1.10. teref ● 286
3.6.1.1.11. {+cA(n)}, {+çA(n)}, [+caḫ], [+cek], [+çin], [+ćen] ● 286
3.6.1.1.12. {+(y)nAn}, {+InAn}, {+UnAn}, ile ● 286
3.6.1.2. Pekiştirme Edatları ● 287
3.6.1.2.1. a, e ● 287
3.6.1.2.2. da, de ● 287

3.6.1.2.3. daḫı ● 288
3.6.1.2.4. day ● 288
3.6.1.2.5. dene ● 288
3.6.1.2.6. ki ● 289
3.6.2. Bağlama Edatları ● 289
3.6.2.1. Sıralama Edatları ● 289
3.6.2.1.1. {+InAn}, {+nAn} ● 290
3.6.2.1.2. ve, o, u, ü ● 290
3.6.2.2. Karşılaştırma Edatları ● 290
3.6.2.2.1. dA... dA... ● 290
3.6.2.2.2. çi... çi... ● 291
3.6.2.2.3. hem... hem..., hemi... hemi... ● 291
3.6.2.2.4. ne... ne... ● 291
3.6.2.2.5. ya... ya... ● 292
3.6.2.3. Denkleştirme Edatları ● 292
3.6.2.3.1. ya, yā ● 292
3.6.2.4. Cümle Başı Edatları ● 292
3.6.2.4.1. aḫı ● 292
3.6.2.4.2. ama, amma, hamma ● 293
3.6.2.4.3. anćaḫ ● 293
3.6.2.4.4. bėlebil ● 293
3.6.2.4.5. belke ● 293
3.6.2.4.6. biyol ● 294
3.6.2.4.7. çun, çün, çünki, çünkü ● 294
3.6.2.4.8. da ● 294
3.6.2.4.9. day ● 294
3.6.2.4.10. eger, eğer ● 295
3.6.2.4.11. ėle ● 295
3.6.2.4.12. ėlebil ● 295
3.6.2.4.13. ėle ki ● 295
3.6.2.4.14. feġat ● 295
3.6.2.4.15. hele ● 296
3.6.2.4.16. hatta, hatda, hetta, hetda ● 296
3.6.2.4.17. ḫob, ḫōb, ḫūb ● 296
3.6.2.4.18. meger ● 297
3.6.2.4.19. onda ● 297

3.6.2.4.20. şāyet, şayet ● 297
3.6.2.4.21. veli, velī ● 297
3.6.2.4.22. yanı, yani ● 298
3.6.2.4.23. yoḫsa ● 298
3.6.2.4.24. biġūli, biġulu ● 298
3.6.2.4.25. mesela, meselan, meselam, meselām, meselem, meselen, meselēn, mesele, mesel, mesē, mesēm, mesēn ● 298
3.6.2.4.26. tey ● 299
3.6.3. Ünlem Edatları ● 299
3.6.3.1. Duygu Ünlemleri ● 299
3.6.3.1.1. ah, aḫ ● 299
3.6.3.1.2. aḫı ● 299
3.6.3.1.3. aman, amman ● 300
3.6.3.1.4. amanın hō ● 300
3.6.3.1.5. ba ● 300
3.6.3.1.6. be ● 300
3.6.3.1.7. bes ● 300
3.6.3.1.8. ē ● 300
3.6.3.1.9. hē ● 301
3.6.3.1.10. pū ● 301
3.6.3.1.11. v̇āv ● 301
3.6.3.1.12. ū ● 301
3.6.3.2. Seslenme Ünlemleri ● 301
3.6.3.2.1. a, e ● 301
3.6.3.2.2. aḫı ● 301
3.6.3.2.3. ay, āy ● 302
3.6.3.2.4. ey, ēy ● 302
3.6.3.2.5. hay ● 302
3.6.3.2.6. hey ● 302
3.6.3.2.7. oy, ōy ● 302
3.6.3.2.8. yā ● 303
3.6.3.3. Yönlendirme Ünlemleri ● 303
3.6.3.3.1. ha ● 303
3.6.3.3.2. ḳış ● 303
3.6.3.3.3. yah ● 303
3.6.3.4. Gösterme Ünlemleri ● 303
3.6.3.4.1. a ● 303

3.6.3.4.2. da ● 303
3.6.3.4.3. dene ● 304
3.6.3.5. Soru Edatları ● 304
3.6.3.5.1. aya ● 304
3.6.3.5.2. hanı ● 305
3.6.3.5.3. mı, mi ● 305
3.6.3.5.4. niye, niyē ● 305
3.6.3.6. Cevap Edatları ● 305
3.6.3.6.1. beli, bēli, bēlė ● 305
3.6.3.6.2. he, hē, ha ● 305
3.6.3.6.3. ẖėyir, ẖėyr ● 306
3.6.3.6.4. yōẖ, yō ● 306
3.6.3.6.5. ẖob, ẖop, ẖōb ● 306
3.6.3.6.6. bes nemene, bes nē ● 307
3.6.3.6.7. ne, nē ● 307
3.6.3.6.8. niyē ● 307
SONUÇ ● 309
KAYNAKLAR ● 319
GENEL AĞ KAYNAKLARI ● 333
METİNLER ● 335
DİZİN● 587
DERLEME BÖLGELERİNDEN GÖRSELLER ● 1103

ÖN SÖZ

İran, Güneybatı Asya'nın stratejik bir ülkesidir. İran ile Türkiye arasındaki ortaklık, sınır komşuluğundan ibaret değildir. İran ile Türkiye arasında tarihsel bağların yanında soy bağı da bulunmaktadır. Gaznelilerden Pehlevîlere kadar olan yaklaşık bin yıllık süreçte, İran'ın Türkler tarafından yönetildiği bilinmektedir. Türkistan'dan İran'a olan Türk göçlerinin sıklaştığı XI. yüzyıldan günümüze İran coğrafyası, Türklüğün ve Türk dilinin yurtlarından biri konumundadır.

İran'ın kuzey kesiminde daha yoğun olan ancak ülkenin her bölgesine yayılan Türk nüfusunun otuz milyondan fazla olduğu düşünülmektedir. Şahseven Türkleri, bu kalabalık nüfusu oluşturan pek çok Türk topluluğundan biridir. Şahseven, XVI. yüzyılda Anadolu başta olmak üzere farklı coğrafyalardan İran'a göç eden Türk oymaklarının birleşmesiyle oluşan topluluğun (aşiretler konfederasyonunun) adıdır. Şahsevenlerin yaygın inanca göre Safevî hükümdarı Şah I. Abbas döneminden itibaren bu adla anılmaya başlandığı düşünülmektedir.

Bu çalışmada İran'ın Erdebil, Doğu Azerbaycan ve Zencan eyaletlerinde yaşayan Şahsevenlerin konuştukları Türkçe incelenmiştir. Şahseven Türklerini araştırmak üzere 2018 ve 2019 yıllarında iki kez İran'a gidilmiş ve yapılan alan araştırmaları sonucunda elde edilen malzeme, dil yönünden incelenmiştir. Sonuç itibarıyla da Şahseven değişkesinin genel özellikleri ve genel Türkçe içerisindeki konumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Şahseven Türkçesi adlı bu çalışma, "*Giriş*, *İnceleme (Ses Bilgisi*, *Şekil Bilgisi)*, *Metinler*, *Dizin*" bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, kullanılan materyal ve yöntem, ses kayıtlarının yazıya aktarılması, yazıya aktarılan kayıtların incelenmesi ile ilgili bilgiler sunulduktan sonra İran ve İran Türkleri ile ilgili ulaşılabilen güncel kaynaklara göre genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra Şahseven Türklerinin tarihî arka planı, yayılma alanları, etnososyal yapıları, oymakları, din ve kültürleri, nüfusları, ekonomik yaşamları ve eğitim durumları ile ilgili genel bilgiler sunulmuştur.

İnceleme bölümünün ilk kısmı olan Ses Bilgisi bölümünde, Şahseven Türkçesinde kullanılan tüm seslere ait özellikler, betimleyici dil bilgisi esaslarına göre incelenmiştir. Şahseven Türkçesindeki ünlüler, ünsüzler, fonolojik süreçler ve vurgu bu bölümün ana başlıklarıdır. Şekil Bilgisi bölümünde, Şahseven Türkçesindeki isimler, sıfatlar, zarflar, zamirler, fiiller, fiilimsiler ve edatlar yine betimleyici dil bilgisi esaslarına göre incelenmiş ve tüm konu başlıkları örneklerle açıklanmıştır. İnceleme kısmından elde edilen veriler sonuç kısmında maddeler hâlinde sıralanmıştır.

Metinler bölümünde çalışmanın esasını oluşturan ve alan araştırmaları sonucunda elde edilen kırk bir derleme metni, kaynak kişilere ait bilgiler de verilmek suretiyle çeviri yazı alfabesine aktarılarak sunulmuştur. Dizin, çalışmanın son bölümüdür. Dizin bölümünde derleme metinlerinde yer alan tüm sözcükler, alfabetik olarak sıralanmış ve sözcüklerin metinlerde geçen anlamları verilmiştir.

Şahseven Türkçesi adlı bu çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olan ve beni İran Türkleri üzerine çalışmaya yönlendiren başta Prof. Dr. Vahit Türk olmak üzere çalışmaya katkı sunan tüm hocalarıma, bu süreçte beni yalnız bırakmayan aileme ve çalışmanın yayımlanmasını uygun gören Türk Dil Kurumuna teşekkür ederim.

Ahmet ÇAM

ÇEVİRİ YAZI (TRANSKRİPSİYON) İŞARETLERİ

ÜNLÜLER

ÇALIŞMADA KULLANILAN İŞARETLER		IPA KARŞILIKLARI
a	/a/ ünlüsü	ɑ
ā	Uzun /a/	ɑː
á	/a/-/e/ arası ünlü	a
å	/a/-/o/ arası ünlü	ɑ̟
e	/e/ ünlüsü	ɛ
ē	Uzun /e/	ɛː
ė	Kapalı /e/	e
e̊	/e/-/ö/ arası ünlü	ɛ̟
ı	/ı/ ünlüsü	ɯ
ī	Uzun /ı/	ɯː
i̊	/ı/-/u/ arası ünlü	ɯ̟
í	/ı/-/i/ ünlüsü	ɨ
i	/i/ ünlüsü	i
ī	Uzun /i/	iː
o	/o/ ünlüsü	ɔ
ō	Uzun /o/	ɔː
ó	/o/-/ö/ arası ünlü	ɞ
ö	/ö/ ünlüsü	œ
ō̈	Uzun /ö/	œː
u	/u/ Ünlüsü	u
ū	Uzun /u/	uː
ú	/u/-/ü/ arası ünlü	ʉ
ü	/ü/ Ünlüsü	y
ṻ	Uzun /ü/	yː

ÜNSÜZLER

ÇALIŞMADA KULLANILAN İŞARETLER		IPA KARŞILIKLARI
b	Tonlu, çift dudak, süreksiz	b
c	Tonlu, ön damak-diş eti, süreksiz	d͡ʒ
ć	/c/ ile /z/ arası ünsüz (yarı sızıcı /c/ ünsüzü)	d͡z
Ç	/ç/ ile /c/ arası ünsüz (yarı tonlu/ç/ ünsüzü)	t͡s̯
ç	Tonsuz, ön damak-diş eti, süreksiz	t͡ʃ
ć	/ç/ ile /s/ arası ünsüz (yarı sızıcı /ç/ ünsüzü	t͡s
d	Tonlu, diş-diş eti, süreksiz	d
f	Tonsuz, diş-dudak, sızıcı	f
g	Tonlu, ön damak, süreksiz	ɟ
ġ	Tonlu, arka damak, süreksiz	q
ᶜg	/g/ ile /c/ arası ünsüz	ɟ̆
ğ	Tonlu, arka damak, sızıcı	ʁ
h	Tonsuz, gırtlak, sızıcı	h
ḥ	Tonlu, gırtlak, sızıcı	ħ
ḫ	Tonsuz, arka damak, sızıcı	χ
j	Tonlu, diş eti-ön damak, sızıcı	ʒ
k	Tonsuz, ön damak, süreksiz	c
ķ	Tonsuz, arka damak, süreksiz	k
l	Tonlu, ön damak, sürekli	l
m	Tonlu, çift dudak, sürekli	m
n	Tonlu, diş-diş eti, sürekli	n
ŋ	Damak /n/'si	ŋ
p	Tonsuz, çift dudak, süreksiz	p
r	Tonlu, ön damak, sürekli	ɾ
s	Tonsuz, diş-diş eti, sızıcı	s
ş	Tonsuz, diş eti-ön damak, sızıcı	ʃ
t	Tonsuz, diş-diş eti, süreksiz	t
v	Tonlu, diş-dudak, sızıcı	v
v̇	Tonlu, çift dudak, sızıcı	w
y	Tonlu, ön damak, sürekli	j
z	Tonlu, diş-diş eti, sızıcı	z

ÜNLÜLERDE KULLANILAN AYIRICI İŞARETLER (DİAKRİTİKLER)

ÇALIŞMADA KULLANILAN İŞARETLER		IPA KARŞILIKLARI
¯	Ünlüler üzerinde uzunluk işareti	ː
˘	Ünlüler üzerinde kısalık işareti	˘
´	Kalın ünlüler üzerinde yarı incelme işareti	˖
°	Düz ünlüler üzerinde yarı yuvarlaklaşma işareti	˚
‿	Diftong	‿

ÜNSÜZLERDE KULLANILAN AYIRICI İŞARETLER (DİAKRİTİKLER)

ÇALIŞMADA KULLANILAN İŞARETLER		IPA KARŞILIKLARI
.	/k/ ünsüzünün altında /g/ ünsüzünün üstünde arka damak işareti	ɣ
'	Ünsüzler üzerinde telaffuz noktasının öne kaydığını gösteren işaret	ʲ
◌̥	Ünlüler veya ünsüzler altında belirsizlik (düşmek üzere oluş) işareti	◌̥
‘	Vurgu işareti	ˈ
‿	Ulama işareti	‿

DİĞER İŞARETLER

{x} : Üst biçim birimi gösterir.

[x], [y] : Alt biçim birimi gösterir.

/x/ > /y/ : x, y'den önceki biçimidir.

/x/ : x, ses birimidir.

[x] : x, alt ses birimidir.

/x/ ~ /y/ : x-y arası bir sestir.

> : Bu biçime gider.

< : Bu biçimden gelir.

Ø : Sıfır işaretidir.

* : Tespit edilemeyen, tanıklandırılamamış biçim veya tahmin edilen biçimdir.

~ : Alternasyon işaretidir.

- : Fiil kök ve gövdelerine gelen eki gösterir.

+ : İsim kök ve gövdelerine gelen eki gösterir.

KISALTMALAR

age. : Adı geçen eser

agm. : Adı geçen makale

agy. : Adı geçen yayın

Ar. : Arapça

AT : Ana Türkçe

bk. : Bakınız

BT : Batı Türkçesi

C : Cilt

çev. : Çeviren

EOT : Eski Oğuz Türkçesi

ed. : Edat

ET : Eski Türkçe

Far. : Farsça

Fr. : Fransızca

GAT : Güney Azerbaycan Türkçesi

haz. : Hazırlayan

IPA : International Phonetic Alphabet (Uluslararası Fonetik Alfabe)

İbr. : İbranice

İng. : İngilizce

İt. : İtalyanca

Jap. : Japonca

krş. : Karşılaştırınız

Moğ. : Moğolca

S : Sayı

s. : Sayfa

Sans. : Sanskritçe

Soğ. : Soğdca

sf. : Sıfat

ŞT : Şahseven Türkçesi

Ör. : Örnek

ÖTT : Ölçünlü Türkiye Türkçesi

ÖAT : Ölçünlü Azerbaycan Türkçesi

TTA : Türkiye Türkçesi Ağızları

vb. : Ve benzeri, ve benzerleri

vd. : Ve diğerleri

Yay. : Yayını, yayınları

Yun. : Yunanca

yy. : Yüzyıl

zf. : Zarf

zm. : Zamir

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.7.1. Eyaletlere göre İran'ın nüfusu 49
Tablo 1.9.1. Doerfer'in zamir kökenli şahıs eklerini esas alan tasnifi....71
Tablo 1.11.3.1. Şahseven Türklerinin etnososyal yapısı.....94
Tablo 1.11.4.1. Mugan, Meşkin ve Erdebil bölgelerinde bulunan oymaklar...96
Tablo 1.11.4.2. Şahseven oymakları ve yaylak-kışlak bölgeleri.....98
Tablo 1.11.6.1. Şahseven Türk oymaklarının nüfus verileri.....105
Tablo 1.11.6.2. Şahseven Türk oymaklarının nüfus verileri.....107
Tablo 2.1.1. Şahseven Türkçesinin ünlüler şeması.....116
Tablo 2.1.2. Şahseven Türkçesindeki normal süreli ünlüler.....117
Tablo 2.2.1. Şahseven Türkçesinde kullanılan ünsüzler.....139

HARİTA LİSTESİ

Harita 1.7.1. İran'ın eyaletlerini gösteren harita.....48
Harita 1.7.2. Erdebil eyaleti ve illeri.....48
Harita 1.8.3.1. İran Türklerinin eyalet nüfuslarındaki yüzdelik oranları.69
Harita 1.11.2.1. Erdebil eyaleti haritası.....90
Harita 1.11.2.2. Mugan Şahseven Türklerinin (Mugan, Zencan) yaşadıkları bölgeler.....90
Harita 1.11.2.3. Bağdat Şahseven Türklerinin yaşadıkları bölgeler.....91
Harita 1.11.2.4. Şahseven Türklerinden derleme yapılan bölgeler.....91

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışmanın konusu, İran'ın kuzeybatısında bulunan Erdebil, Doğu Azerbaycan, Mugan ve Zencan bölgelerinde yaşayan Şahseven Türklerinin konuştuğu Türkçedir. 2018 ve 2019 yıllarında yapılan alan araştırmaları sonucunda, bölgeden dil malzemesi derlenmiştir. Derlenen metinler incelenerek Şahseven Türkçesinin tanımlayıcı / betimleyici dil bilgisi (İng. *descriptive grammar*) esaslarına göre ses bilgisi, biçim bilgisi ve söz varlığının ortaya konması çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

İran, Türklerin yüzyıllardır yaşayıp kök saldığı bir coğrafyadır. Onuncu yüzyılda Gazneliler ile başlayan ve yirminci yüzyılda Kaçarlar döneminin sonuna kadar olan süreçte İran, Türkler tarafından yönetilmiştir. İran'da Türklerin bin yılı aşan hâkimiyeti bölgeyi Türklük bilgisi açısından önemli kılmaktadır.

İran Türkleri ve İran'daki Türk değişkeleri üzerine yapılan araştırmalar, yirminci yüzyılın başlarında Karl Foy'un Tebriz ağzı ile ilgili bilgileri sunduğu makalelerle başlamıştır (Foy 1903, s. 126-193; 1904, s. 197-265). Daha sonra H. Ritter, Tebriz ağzı ile ilgili (Ritter 1921, s. 181-212; 1939, s. 234-268); Szapszal, Güney Azerbaycan Türkçesi ile ilgili (Szapszal 1935); Monteil, Zencan ağzıyla ilgili (Monteil 1956, s. 1-77) çalışmalar yaparak bu alanı genişletmişlerdir. Yüzyılın üçüncü çeyreğinde Alman Türkolog Gerhard Doerfer ve ekibinin katkılarıyla bu çalışmalar daha geniş bir alana yayılmıştır. Doerfer ve ekibi yaptıkları alan araştırmalarıyla bölgenin derinliğine ve önemine işaret etmişlerdir. Özellikle Halaç Türkçesinin tespiti, Türklük bilimi için son derece heyecan uyandıran bir hadise olmuştur. Türkiye'de İran Türkleri üzerine yapılan Türklük bilimi çalışmaları ise ne yazık ki daha geç bir dönemde başlamıştır. Son dönemde gerek Türkiye'de gerekse yurt dışında İran Türklüğü ve İran'daki Türkçe üzerine yapılan araştırmaların sayısı artsa da hâlihazırda istenen seviyeye gelindiğini söylemek güçtür.

Türkler, İran'da her ne kadar uzun süredir yaşıyor olsalar da Türkçe günümüzde ülkede resmî dil konumunda değildir. Türkçenin veya bir başka dilin İran'da yazı dili olarak kullanılması da yasalarla kısıtlanmıştır. Dolayısıyla

Türkçenin İran'daki konumunu tamamen tespit edebilmek için İran'ın 31 eyaletinde konuşulan Türkçenin kayıt altına alınması ve incelenmesi gerekmektedir.

Teknolojinin çağımızda değişimi ve dönüşümü hızlandırması, doğal olarak İran'daki Türkçeyi de etkilemektedir. Ülkenin resmî dili olmaması münasebetiyle Türkçe, İran'da daha çok konuşma dili olarak yaşamaktadır. Bu durum İran Türklerinin ana dili olan Türkçenin unutulmasına hatta bazı bölgelerde yok olmasına neden olmaktadır. Türkçenin İran'da yok edilmeye veya daha hafif bir tabirle zayıflatılmaya çalışılması çeşitli siyasi, kültürel vb. gerekçelerle açıklanabilir. Fakat İran'ın neresinde olursa olsun yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Türkçenin kayıt altına alınması, başta Türkiye'deki Türklük bilimi araştırmacıları olmak üzere Türklük bilinci taşıyan her birey için bir görevdir.

Türkistan'dan bugüne tevarüs eden konargöçer yaşam biçimini aslına uygun olarak yüzyıllardır koruyan Şahsevenler, İran Türklüğü içinde ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Tarih içerisinde çoğunluğu Anadolu coğrafyasından olmak üzere çeşitli nedenlerle göç eden Oğuz toplulukları, Türk töresine bağlılıkları neticesinde gittikleri İran coğrafyasında yeniden teşkilatlanmış ve Şahseven adını almışlardır. Şahseven Türkleri adıyla bilinen bu oymaklar birliği, ne yazık ki İran'da yaşayan diğer Türk topluluklarıyla aynı kaderi paylaşmaktadır. İran Türklerinin konuştuğu Türkçe, sözcüklerden cümle yapısına kadar sistemli olarak tahrip edilmektedir. Şahseven Türkçesi ile ilgili şimdiye kadar geniş kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışma ile bu eksikliğin giderilmesi ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Şahseven Türkçesinin kayıt altına alınıp korunması amaçlanmıştır.

1.2. Çalışmada Kullanılan Materyal ve Yöntem

Şahseven Türkçesi adlı çalışmamızın inceleme bölümü, tanımlayıcı / betimleyici dil bilgisi esaslarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmaya kaynaklık eden metinler, 2018 yılı Temmuz-Ağustos ve 2019 yılı Temmuz-Ağustos aylarında Erdebil, Doğu Azerbaycan, Mugan ve Zencan bölgelerinde bizzat yaptığımız alan araştırmaları neticesinde derlenmiştir. Derleme yapılan alana gidilmeden önce İran Türklük bilimi üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir. Konu ile ilgili yayınlar okunmuş ve çalışmanın kaynakçası oluşturulmuştur. Ayrıca bu alanda çalışan yerli ve yabancı araştırmacılardan yardım alınmıştır. Bölgenin tarihi hakkında gerekli okumalar yapılmış ve günümüzdeki durumuyla ilgili alan araştırmacıları başta olmak üzere, yazılı ve görsel basın yoluyla fikir edinilmiştir.

Derlemelerde yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu tekniğe uygun olarak önceden hazırlanan sorular, belirlenen kaynak kişilere

sorulmuş ve bu derlemeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Kaynak kişiler için hazırlanan sorulara büyük oranda bağlı kalınmış ancak yer yer konuşmanın doğal seyrine göre kaynak kişilere farklı sorular da sorulmuştur. Buna ek olarak kaynak kişinin hazırlanan soruların dışına çıkarak konuyu farklı bir noktaya taşıdığı durumlarda, derlemenin doğallığının bozulmaması için konuşma kesilmemiştir. Derlemelerde kaynak kişilere ait ön bilgiler mutlaka derleme öncesi yazıya geçirilmiş, derlemenin zamanı ve süresi eksiksiz bir şekilde kaydedilmiştir.

1.3. Metinlerin Derlenme Süreci

Şahseven Türkleri, İran'ın farklı yerlerinde yaşayan pek çok oymak veya boyun birleşiminden meydana gelmekte ve günümüzde de yaylak kışlak yaşamını sürdürmektedirler. Derleme için seçilen zaman diliminin yaz aylarında olmasının nedeni farklı boylara mensup Şahsevenlerin yaylakta yani yaz aylarında bir arada ve bir yerde bulunmasıdır. Özellikle Mugan Şahsevenlerinin büyük bir kısmı yazı Savalan Dağı eteklerinde geçirmektedir. Dolayısıyla birinci araştırma gezimizde derleme için tercih ettiğimiz ilk bölge burası olmuştur.

Savalan Dağı'na ulaşmak için Tebriz-Eher-Meşkin istikameti takip edilmiş ve özel araç kiralanarak dağın belirli bir yerine kadar ulaşılmıştır. Daha önceden Şahseven Türklerinden herhangi biriyle münasebetimizin olmayışı, çalışmamızda bizi zorlayan yönlerden biridir. Neyse ki Savalan Dağı'nda gördüğümüz en büyük obada derleme yapma fikri, bu zorluğu kısa sürede aşmamızı sağlamıştır. Türkiye'den geldiğimizi ve Şahseven Türkleriyle ilgili bir çalışma yapacağımızı söylediğimizde tüm kapıların yanında sofralar da anında açılmıştı. Türk medeniyetinin doğal ürünlerinden biri olan konukseverlik, Şahseven Türklerinde had safhadadır. Şahseven Türk obalarında dışarıdan gelen birinin kalabilmesi oba beyinin veya oba bilgini olan aksakalın izin vermesiyle mümkün olabilmektedir. İlk girdiğimiz alaçık hem oba beyi hem de oba aksakalına ait olduğundan bu konuda da endişemiz kısa sürede giderilmişti. Şahseven Türklerinin büyük obalarında mutlaka konuklar için hazırlanan bir alaçık daha bulunur. Bize tahsis edilen bu alaçık sayesinde şehre inmeden oba içerisinde yaşayarak çalışma olanağı elde ettik. Bu sayede hem Şahseven Türkçesine dilimiz büyük oranda aşina oldu hem de Savalan Dağı'ndaki çeşitli boylara mensup Şahsevenlerle derleme yapma imkânını ve pek çok konuda gözlem yapma fırsatını elde ettik.

Türkiye de dâhil olmak üzere dünyanın neresinde olursa olsun alan araştırması yapmanın zorluğu bilinen bir gerçektir. Derleme yapılan bölgede etnik kimliğiniz aynı olsa dahi kaynak kişilerin araştırmacıya temkinli yaklaşması doğal bir durumdur. Kaynak kişi tanımına uygun erkeklerin gün içerisinde

çalışmaları ve günün büyük bir bölümünü otlaklarda geçirmeleri yaşadığımız zorluklardan biridir. Bu zorluğu aşmak için Savalan Dağı'nın geniş otlaklarında kaynak kişilere eşlik edilmiş ve bu sayede derleme yapılmaya çalışılmıştır. Hava koşullarının dağ iklimine uygun olarak belirsiz olması da çeşitli sorunlara yol açmıştır. Şahseven obalarında gün içerisinde çalışabilecek durumda olan erkeklerin çeşitli işlerle uğraşmaları ve obada durmamaları, özellikle kadın kaynak kişilerle derleme yapma hususunda bizi epey zorlamıştır. Kadınlarla derleme yapmak için eşlerinin de yanında olduğu bir zaman dilimi beklenmiş ve bu şekilde derleme yapılabilmiştir. Bunun yanında Şahseven kadınlarının geleneksel olarak oba dışından bir yabancı görünce ağızlarına örttükleri yaşmaklar derlemeyi zorlaştıran, ses kayıtlarını olumsuz yönde etkileyen diğer faktörler arasındadır. Obalar arasındaki mesafenin en iyimser tabirle en az üç kilometre olması derleme yapmak için ulaşım sorununu ortaya çıkarmıştır. Bölgenin işlek olmayışı ve yerleşim yerlerine uzak olması, bu konuda işimizi zorlaştıran diğer bir unsurdur. Ayrıca İran'ın politik ve ekonomik olarak sıkıntıda olması, bölge insanının psikolojisini olumsuz yönde etkilemiştir. Geçim sıkıntısıyla uğraşan insanlarla uzun uzadıya vakit geçirerek onlardan anılarını paylaşmalarını, masal, hikâye anlatmalarını, şiir, şarkı, türkü okumalarını veya herhangi bir konuda konuşmalarını istemek, elbette kolay olmamıştır. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen Şahseven Türklerinin büyük bir çoğunluğunun yardımıyla istenen düzeyde metinler derlenmiş, azim ve kararlılıkla tüm bu zorlukların üstesinden gelinmiştir. Türkiye'nin yumuşak gücünün bu bağlamda İran'da çok etkili olduğunu ve bu durumun bize fayda sağladığını söyleyebiliriz. Özellikle Güney Azerbaycan'da günlük yaşamda zorunlu hâller dışında Farsça tercih edilmemektedir. Genel itibarıyla evlerde Türkiye'deki televizyon kanalları izlenmektedir ve bölgede Türk dizileri oldukça popülerdir. Dolayısıyla Türkiye'den İran'a giden Türk vatandaşlarına ülkede ilgi gösterilmektedir.

1.4. Kaynak Kişilerin Seçimi ve Derleme Soruları

Derleme yapılacak kaynak kişilerde genel itibarıyla aşağıdaki ölçütler aranmıştır:

1. Kaynak kişinin Şahseven Türkü olması ve Şahseven Türkçesinin özelliklerini koruyor olması,
2. Kaynak kişinin 40 yaş ve üzeri olması,
3. Kaynak kişinin zorunlu hâller dışında bölge dışına çıkmamış olması,
4. Kaynak kişinin sağlık yönünden derleme yapılmasına bir engelinin bulunmaması,

5. Kaynak kişinin eğitim durumu,
6. Kaynak kişinin derleme yapılmasına istekli olması ve izninin alınması vb. özelliklere dikkat edilmiştir.

Yukarıda verilen ölçütlere uygun olan 41 kaynak kişi seçilmiştir. Derleme oluşturmak için belirlenen kaynak kişilere çeşitli sorular yöneltilmiştir. Çalışmamızda kaynak kişilere sorulan soruların konu başlıkları ana hatlarıyla şu şekildedir:

A) Kaynak kişilerle ilgili olanlar:

- Kaynak kişilerin ağzından adı, soyadı, yaşı, mesleği, eğitim durumu, medeni durumu gibi genel bilgiler.
- Kaynak kişilerin hangi boydan hangi göbekten olduklarına dair bilgiler, kısa hayat öyküleri, Farsça bilip bilmedikleri, yöre dışına çıkıp çıkmadıkları, başlarından geçen önemli olaylar, anılar vb. konularla ilgili sorular yöneltilmiştir.

B) Şahseven Türklerinin tarihi ve Şahseven kimliği ile ilgili olanlar:

- Şahseven adının ne zaman ve nereden geldiği ile ilgili sorular,
- Şahseven oymaklar birliğinin kimlerden ve nasıl oluştuğu ile ilgili bilgiler,
- Şahseven Türklerinin teşkilatlanması, dağıldıkları bölgeler, yaylak ve kışlak bilgileri,
- Şahseven halıları, halı çeşitleri, halı isimleri ve halılarda kullanılan motiflere ilişkin sorular,
- Şahsevenlerin önceki yaşantıları ile günümüzdeki yaşantılarının karşılaştırılması vb. konularla ilgili sorular yöneltilmiştir.

C) Yöreyle ilgili olanlar:

- Mugan, Erdebil ve Zencan'ın kuruluşu,
- Şahsevenler dışında bölgede yaşayan diğer Türklere dair bilgiler,
- Mugan, Erdebil ve Zencan'da bulunan ilçe, köy, dağ, taş, ova, oba vb. yer adları ve bu adların nereden geldikleri,
- Mugan, Erdebil ve Zencan bölgelerinde yaşayan hayvanlar, yetişen bitkiler,

- Mugan, Erdebil ve Zencan yörelerinde hem kışlak hem de yaylak yaşamında ortaya çıkan zorluklar,
- Yörede meydana gelen doğal afetler,
- Savalan Dağı ile ilgili anlatılanlar, dağın iklimi, dağda yaşayan canlılar vb. dağla ilgili diğer konulardan oluşan sorular yöneltilmiştir.

Ç) Günlük yaşamla ilgili olanlar:

- Şahsevenlerin yaylak veya kışlaktaki günlük yaşamının nasıl olduğuna dair genel sorular,
- Ağartılar ve bu ağartıların üretim ve hazırlama aşamalarına dair sorular,
- Kadın ve erkekler arasındaki görev paylaşımları ve bunların sorumlulukları ile ilgili sorular,
- Alaçıklardaki düzen, alaçığın bölümleri, alaçıkta ev halkı ve misafirlere ait bölümler ile ilgili sorular,
- Günlük yaşamda kullanılan mutfak araç ve gereçleri ile ilgili sorular,
- Yemek adları ve yemek tarifleri ile ilgili sorular,
- Göç hazırlıkları, göç öncesi, göç esnası ve göç sonrasıyla ilgili sorular ile yaz ve kış hazırlıklarına dair sorular,
- Çocuk büyütme, ev işleri ve ev işlerinde kullanılan araç ve gereçlerle ilgili olan sorular,
- Günlük veya özel günlerde giyilen giysilerle ilgili sorular, eskiden giyilen giysilerle günümüzdeki giysilerin karşılaştırılması ile ilgili sorular,
- Günlük yaşamda eski ve yeni durumların, alışkanlıkların karşılaştırılması vb. konularla ilgili sorular yöneltilmiştir.

D) Gelenek görenek ve folklorla ilgili olanlar:

- Doğum öncesinde yapılanlar, bebeğe ad verilmesi, diş hediği, kırk basması, al basması, lohusalık vb. doğum sonrasıyla ilgili inanç ve inanışlar, çocuk büyütme, çocuk oyunları, çocuklara söylenen ninni ve mâniler gibi doğum ve çocuklarla ile ilgili sorular,
- Görücü gitme, kız isteme, kız alma, kız verme, başlık parası, çeyiz, söz, nişan, düğün öncesi hazırlıklar, düğün esnasında yapılanlar, gelin ve damat ile ilgili olan sorular, düğünlerde giyilen kıyafetler, sağdıç, solduç ve yenge gibi gelin ve damada kılavuzluk eden kimselerle ilgili sorular, düğün alayı, kına yakma, düğünde oynanan oyunlar, dü-

günün zamanı, eskiden yapılan düğünlerle günümüzdeki düğünlerin kıyaslanması vb. düğün ve evlilikle ilgili sorular,

- Sünnet töreni, sünnet öncesi ve sonrasıyla ilgili âdetler,
- Askerlik ve askere uğurlama ile ilgili sorular,
- Türkü, şiir, atasözü, deyim, mâni, tekerleme, fıkra, bilmece, ninni, halk hikâyesi, masal, efsane, çeşitli inanç ve inanışlar ve olağanüstü varlıklarla ilgili sorular,
- Cenaze töreni, yas âdetleri, ölen kimsenin ardından yapılan çeşitli ritüeller,
- Aşure günü, Kurban ve Ramazan Bayramı ile ilgili sorular, dualar, beddualar vb. çeşitli dinî konularla ilgili sorular,
- Şahseven Türklerinin halk hekimliği (Türk'e deva), hastalıklar ve tedavi yöntemleriyle ilgili sorular,
- Ay adları, gün adları, halk takvimi ve sayılarla ilgili sorular,
- Akrabalık adları ile ilgili sorular,
- Renk adları ile ilgili sorular,
- Aksakal ve akbirçek ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

E) Çeşitli mesleklerle ilgili olanlar:

- Küçükbaş hayvancılık ve özellikle koyunculuk ile ilgili sorular, koyun türleri ve adları, büyükbaş türleri ve adları, özellikleri, hayvan hastalıkları ve tedavi yöntemleri, eskiden göç için kullanılan develer ve bu develerin özellikleriyle ilgili sorular,
- Arıcılık ve bal türleri ile ilgili sorular,
- Tarım ve çiftçilik ile ilgili sorular,
- Çobanlık, çobanların yaptığı işler, çobanlığın zorlukları vb. konularla ilgili sorular yöneltilmiştir.

Derleme sonucunda, 11 kadın ve 30 erkek olmak üzere toplamda 41 kaynak kişiden, konuşulmayan boşluklar dâhil edilmediğinde, incelemeye hazır durumda olan yaklaşık 670 dakikalık veri elde edilmiştir.

1.5. Ses Kayıtlarının Yazıya Aktarılması

Çalışmada ses cihazıyla kaynak kişilerden derlenen her bir kayıt normal, hızlı ve yavaş biçimlerde en az üç kez dinlenerek yazıya aktarılmıştır. Kaynak

kişilerden elde edilen tüm ses kayıtlarını yazıya aktarmak çalışmanın süresini ve hacmini olumsuz etkileyeceğinden bu hususta bir elemeye gidilmiş ve ses kayıtları arasından konuya en elverişli ve ses kalitesi açısından en uygun 41 kayıt deşifre edilmiştir. Kayıtlar yazıya aktarılırken mümkün mertebe ortam seslerinden arındırılmaya çalışılmıştır. Elde edilen kayıtlarda, kaynak kişinin açık rızası alındığından ve gizli derleme yapılmadığından kaynak kişilerin tamamıyla uygun kayıt ortamında derleme yapıldığını söylemek güçtür. Çalışmadaki derlemeler, doğal ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle aile bireyleri genellikle bir *alaçık*[1] içerisinde bulunduğu için ister istemez diğer kişilerin de derlemenin bir kısmına dâhil olduğu durumlar bulunmaktadır. Bunun yanında kaynak kişinin kendisine sorulan soruyla ilgili kayıt yapılan ortamda bulunan diğer kimselerden yardım alması, onlara soru sorması da bu durumun yaşanmasına sebep olmuştur. Tüm bunlara ek olarak bazı kayıtların hava koşullarından dolayı rüzgâr, yağmur vb. sesleri ve çeşitli hayvan sesleri barındırdığını da ifade etmek gerekir.

İran Türk değişkeleri üzerine yapılan çalışmaların tamamında çeviri yazı alfabesinde bir birlik sağlanamadığını söyleyebiliriz. Buna rağmen son dönemde yapılan ve öne çıkan çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmalarda kullanılan işaretlerin pek çoğunun uyumlu olduğu söylenebilir. Bu çalışma Türk Dil Kurumu tarafından kabul edilen "Ağız Araştırmaları Transkripsiyon Sistemi" (Ercilasun 1999, s. 43-48) esas alınarak hazırlanmıştır. Bu sistemde yer almayan yeni işaretlere gerek duyulduğunda ise İran Türklük bilimi üzerine yapılan diğer çalışmalar da dikkate alınarak farklı işaretler kullanılmış ve bu sistemdeki işaretler çalışmamıza uygun olarak genişletilmiştir. Ayrıca çalışmada kullanılan işaretlerin "Uluslararası Fonetik Alfabe"deki (IPA) karşılıkları, 2020 yılında yenilenen tabloya göre verilmiştir.[2]

Derlemeler yazıya aktarılırken metni kimin derlediği, derlemenin zamanı, yeri ve süresi, derlemenin konu başlıkları ve kaynak kişilerle ilgili genel bilgiler, metinlerin başında sunulmuştur. Derleme metinlerinde fotoğraflarının konmasına izin veren kaynak kişilerin fotoğrafları da metinlerin başına eklenmiştir. Her bir metin için Romen rakamları kullanılmış ve metinler satır sayısına göre numaralandırılmıştır.

Derlemelerde bize ait olan konuşmalar, kalın ve italik olarak verilmiştir. Yine bize ait olan kısımlar, sözlük ve dizin kısmına dâhil edilmediğinden bu kısımlarda büyük harfler ve noktalama işaretleri kullanılmıştır. Konu başlıkları olan sorular, tek satırda gösterilmiştir; konuşma içerisinde sorulan sorular

---

1 Şahseven Türklerinin yaylakta kullandıkları geleneksel çadır.

2 Kaynak: https://www.internationalphoneticassociation.org/IPAcharts/IPA_chart_orig/pdfs/IPA_Kiel_2020_full.pdf erişim tarihi: 24/04/2022

ise parantez içerisine alınmıştır. Derleyenin de Şahseven Türklerinden olduğu metinler ise italik olacak şekilde gösterilmiştir. Çalışmada derleyicilere ait hiçbir veri dizin ve sözlük kısmına dâhil edilmemiştir.

1.6. Yazıya Aktarılan Derlemelerin İncelenmesi

Derlenen dil malzemesi çeviri yazıya aktarıldıktan sonra çalışmanın inceleme bölümüne geçilmiştir. İnceleme bölümü, ses bilgisi ve şekil bilgisi olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. İnceleme bölümünde Türkçenin grameri ve alan ile ilgili pek çok çalışma gözden geçirilmiştir. Çalışmanın ses ve biçim bilgisi bölümlerinde yer alan konu başlıkları ve kavram açıklamalarında *Türk Dil Bilgisi* (Ergin 2000), *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (Korkmaz 2017) ve *Türkçenin Dil Bilgisi* (Karaağaç 2013) adlı eserlerden; ağız araştırma ve inceleme yöntemi olarak ise *Kars İli Ağızları* (Ercilasun 1983), *Salmas Ağzı* (Gökdağ 2006), *Erdebil İli (Halhal) Ağızları* (Karini 2009), *Sungur Türkçesi* (Atıcı 2015), *İran-Zencan Bölgesi Kaydar ve Yöresi Ağızları* (Rezaeı 2015), *Urmiye Ağzı* (Doğan 2020) adlı çalışmalardan yararlanılmıştır. Ses bilgisi, biçim bilgisi ve gramatikal dizinin bir arada bulunması, kaynak kişi seçiminde izlenen yol, kaynak kişilerin sayısı, kaynak kişilere ait bilgilerin etraflıca verilmesi ve gramatikal dizinde yer alan alıntı sözcüklerin asıl biçimlerinin verilmesi bu çalışmayı ön plana çıkaran özelliklerden bazılarıdır.

Tanımlayıcı / betimleyici dil bilgisi (İng. *descriptive grammar*) esasına dayanan çalışmamızın ses bilgisi bölümünde tespit edebildiğimiz tüm sesler ile bu seslere ait özellikler ve ses olayları incelenmiştir. Ses bilgisi bölümünde gerek duyulan yerlerde eş zamanlı, art zamanlı ve karşılaştırmalı dil bilgisi (İng. *synchronic, diachronic and comparative grammar*) yöntemlerinden de yararlanılmıştır. Ele alınan hususlarda örnekler verilmiş ve konu başlığı tüm yönleriyle açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Yani ses bilgisinde açıklanmasına ihtiyaç duyulan hususlarda Eski Türkçe, Eski Oğuz Türkçesi gibi tarihî dönemlerin yanında; Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve İran'da konuşulan diğer Türk değişkeleri ile ilgili tespitler ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Ses bilgisi ile ilgili konu başlığında örnekler verilirken ilk olarak örneğin Şahseven Türkçesindeki biçimi, örneğin bulunduğu metin ve satır numarası, son olarak da örneğin Türkiye Türkçesindeki karşılığı olacak şekilde sıralanmasına özen gösterilmiştir. Şahseven Türkçesine ait örnek italik olacak şekilde verilmiş, Türkiye Türkçesindeki karşılığı ise tırnak içinde gösterilmiştir (Ör. *şayseven* I/19 "Şahseven"). Alıntı sözcükler ise sözcüğün Türkiye Türkçesindeki anlamından sonra belirtilmiş ve sözcüğün asıl biçimi gösterilmiştir [Ör. *reis* XXXVI/24 "başkan" (< Ar. رئيس)].

Çalışmamızın inceleme kısmının ikinci bölümünü oluşturan şekil bilgisinde tanımlayıcı / betimleyici dil bilgisi esaslarına uyulmuştur. Yine ihtiyaç duyulan durumlarda eş zamanlı, art zamanlı ve karşılaştırmalı dil bilgisi yöntemlerinden de yararlanılmıştır. Şahseven Türkçesinin şekil bilgisine ait tüm unsurlar, tarihî ve çağdaş Türkçenin birikimi göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Bu kısımda ses bilgisinde olduğu gibi örneğin Şahseven Türkçesindeki biçimi, daha sonra örneğin bulunduğu metin ve satır numarası ve son olarak da sözcüğün Türkiye Türkçesindeki karşılığı verilmiştir. Alıntı sözcüklerle ilgili izlenen yol da ses bilgisindeki gibidir. Şekil bilgisinde verilen örneklerin benzer örneklerle karışması ihtimaline karşın veya örneğin daha detaylı bir şekilde ele alınmak istendiği durumlarda ise ilgili sözcüğün kök ve eklerine ayrılmış biçimi yazılmıştır [Ör. *yaraları* XII/85 "yaraları" (< yar-a+ları)].

Dizin bölümü çalışmanın son ve en hacimli bölümüdür. Gramatikal Dizin hazırlanırken *TürkSözDiz* programının 04.09.2022 tarihli son sürümü olan 4.0 versiyonu kullanılmıştır. Söz konusu dizin programının istenen sonuçları tam anlamıyla sunamadığı yerlerde, elle müdahalelerde bulunulmuştur. Gramatikal dizinde, derleme metinlerinde bulunan tüm sözcükler metin ve satır numaralarıyla gösterilmiştir. Gramatikal dizin bölümünde, 6915 madde başı tespit edilmiş ve bu madde başları, alfabetik olarak sıralanmıştır. Alfabetik olarak dizilen sözcükler, alıntı ise bu durum madde başında gösterilmiş ve sözcüklerin asıl biçimleri yazılmıştır. İran Türklük bilimi üzerine yapılan dil çalışmalarında sözcüğün hangi dilden geldiği konusu bizce önemlidir. Zira daha evvel yapılan çalışmalarda bu durum göz ardı edilmiş, en iyi ihtimalle yalnızca sözcüğün hangi dilden alındığı verilmiş, asıl biçim ise gösterilmemiştir. Bu konu, özellikle Türkiye'de yaşayan ve bu konu üzerinde çalışan araştırmacılar için önem arz etmektedir. Sözcüğün asıl biçimi ve hangi dilden alındığı bilindiğinde, araştırmanın inceleme kısmında büyük bir kolaylık doğmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda alıntı sözcükler ve kaynakları üzerinde etraflıca bir araştırma yapılmıştır. Daha sonra derlemelerdeki tüm sözcüklerin metindeki anlamları madde başlarında gösterilmiş ve metinde yer alan tüm çekimler çalışmada gösterilmiştir. Dizin hazırlanırken tamlamalar, sözcük grupları, birleşik fiiller ve kalıp sözler ilgili madde başının altında gösterilmiştir. Bununla beraber kalıp sözlerde bulunan sözcükler hem tek tek hem de bir bütün olarak dizinde gösterilmiştir.

Dizin kısmı incelenirken 41 kaynak kişinin çeşitli faktörlerin etkisiyle aynı sözcüğü farklı biçimde telaffuz etmeleri dizindeki çeşitliliğin meydana çıkmasına neden olmuştur. Derleme metinlerinde görülen sözcüklerin pek çok varyantının oluşması dilin doğal sonuçlarından biridir. Madde başına anlam verilirken derlemelerde sözcüğün kullanım sıklığı en fazla olan biçimi esas

alınmıştır. Madde başının tüm varyantlarına ise gönderme yapılmıştır. Kullanım sıklığına göre bir tespit yapılamayan durumlarda, madde başına anlam verilen yer seçilirken bölgede yaygın olan kullanım esas alınmıştır. Varyantlaşma olan madde başlarında kullanım sıklığının eşit olması durumunda ve bölgedeki yaygın kullanımın da tespit edilemediğinde ise alfabetik sırada hangi madde başı daha önce geliyorsa anlam orada verilmiştir. Örneğin:

türk 1. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan, Türkçenin farklı değişkelerini konuşan soy ve bu soydan olan kimse, Türk. 2. Türkçe, bk. **tork**.

insan (< Ar. انسان) Toplum hâlinde bir kültür çevresinde yaşayan, düşünme ve konuşma yeteneği olan, evreni bütün olarak kavrayabilen, bulguları sonucunda değiştirebilen ve biçimlendirebilen canlı, insan, bk. **insān**.

i. XVI/116, XVI/119, XVI/120, XVI/56, XVI/73

i.+ a VII/22

i.+ ā VII/22, XII/88

i.+ ın bedeninnen XVI/117

insān bk. **insan**.

i.+ e XII/380

i.+ ın künhü bünövresi XII/276

Dizinde ses olayları neticesinde değişen sözcüklere ait asıl biçimler esas alınmış, bu sözcüklerin anlamları asıl biçimlerin olduğu maddede verilmiştir. Diğer biçimlere ise gönderme yapılmıştır. Sıfırla nöbetleşen örnekler ise ayrı ayrı madde başı olarak değerlendirilmiş ve birbirine gönderme yapılmak suretiyle belirtilmiştir:

döşek Yatak, bk. **döşeğ'**, **döşeg**.

d. II/62, XXIX/40

d. salardıḫ XI/13, XI/8

d. salardırlar XI/37

Telaffuzları aynı ancak anlamları farklı olan sözcükler de Romen rakamlarıyla birbirinden ayrılmış ve farklı madde başı olarak gösterilmiştir. Örneğin:

arağ (I) Uzak, bk. **īraḫ, ıraḫ, irağ**.

arağ (II) Orta Doğu'da bulunan bir ülke, Irak.

Dizin bölümünde ünlü veya ünsüzlerin farklı biçimleri durumunda olan, kısacası anlam ayrıcı özelliğe sahip olmayan sesler ile uzun ünlüler, üst kategoride dâhil olduğu ses içerisinde ele alınmıştır. Örneğin:

A

/a/, /ā/, [á], [å]

Dizin hazırlanırken yapım ekleri hiçbir şekilde sözcükten ayrılmamış, çekim eklerinde ise alfabetik sıraya göre sıralama yapılmıştır.

1.7. İran Hakkında Genel Bilgiler

İran, güneyde Umman Basra körfezi, kuzeyde ise Hazar Denizi ile çevrili olan bir Güneybatı Asya ülkesidir. Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Irak, Pakistan, Afganistan ve Türkmenistan ile kara sınırı bulunmaktadır. İran; Asya, Kafkasya ve Orta Doğu topraklarına yakınlığı, bir geçiş güzergâhı olması ve zengin doğal kaynaklara sahip olması bakımından jeostratejik önemi olan bir ülkedir. İran İslam Cumhuriyeti'nin başkenti Tahran, resmî dili ise Farsçadır. Ülkenin resmî dini İslamiyet'tir ve nüfusun önemli bir bölümü Şii mezhebine mensuptur. İran'ın nüfusu 2016 İran'ın resmî nüfus sayımı verilerine göre 79.926.270;[3] İran İstatistik Kurumu genel ağ adresindeki güncel nüfus ise 85.056.962'dir.[4] Dünya Bankasının 2021 verilerine göre İran'ın nüfusu 87.923.432[5]; CIA'nın 2022 yılındaki verilerine göre ise 86.758.304[6] olduğu tahmin edilmektedir. Nüfusun %49,4'ü kadındır. İran'ın 15-64 yaş grubundaki nüfusun genel nüfusa oranı %69'dur. İran'da ortalama yaşam süresi 64 yıldır. Ülkedeki kentleşme oranı ise %75'tir. İran, üç iklim kuşağında yer almaktadır. Ülke genelinde kurak ve yarı kurak iklim hâkim olmakla beraber, Hazar Denizi kıyılarında subtropikal iklim görülmektedir. Tahran'da yazlar sıcak ve kurak geçmekte (30-40°C), kışları ise hava sıcaklığı 0-15°C arasında değişmektedir. Kışın yüksek kesimlerde kar yağışı görülebilmektedir.[7] İran ayrıca 1.648.195 kilometrekare yüz ölçümü ile dünyanın en büyük 18. ülkesidir.

---

3 Kaynak: https://www.amar.org.ir erişim tarihi: 15/12/2020 ve Statistical Centre of Iran, Selected Findings of the 2016 National Population and Housing Census (2018), s. 150-151, Tahran.

4 Kaynak: https://www.amar.org.ir/statistical-information erişim tarihi: 17/05/2023

5 Kaynak: https://data.worldbank.org/country/IR erişim tarihi: 15/02/2023

6 Kaynak: https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iran/#people-and-society erişim tarihi: 15/02/2023

7 Kaynak: https://www.deik.org.tr/uploads/iran-ulke-profili-2020.pdf erişim tarihi: 17/12/2020; https://data.worldbank.org/country/IR erişim tarihi: 15/09/2021

İran'da Fars, Türk, Kürt, Arap, Lor ve Beluç gibi farklı etnik grupların yanında; İslamiyet (Şii-Sünni), Hristiyanlık, Musevilik ve Zerdüştlük gibi farklı inanç grupları da bir arada yaşamaktadır.

İran'da resmî olarak Hicri-Şemsî takvim kullanılmaktadır. Buna göre 21 Mart (Nevruz) yeni yılın ilk günü olarak kabul edilmektedir. İran'ın resmî tatil günleri perşembe ve cuma günleridir. İran'ın resmî para birimi riyaldir ancak bir birimi on riyale tekabül eden tümen terimi halk arasında daha çok kullanılmaktadır.

İran'ın idari taksimatı 31 ostan (eyalet), 429 şehristan (il), 1057 bahş (ilçe) ve 2589 dehistan (bucak) biçimindedir.[8] İran'ın idari teşkilatı Türkiye'den farklı olduğundan bu kısımda bazı kavramları açıklamaya çalışacağız.

Ostan: Birkaç şehristanın birleşmesiyle oluşan idari birimdir. Ostan kavramına en yakın terim eyalettir. Ostanlar, şehristanların bir araya getirilmesiyle oluşturulan büyük yönetim bölgesi olarak da açıklanabilir. Şehristanların politik, sosyal, kültürel, ekonomik ve doğal durumlara göre birleşmelerinden meydana gelen ostanlar, ostandar (eyalet valisi) tarafından yönetilmektedir. 2016 sayımına göre 13.268.000 nüfusuyla en kalabalık ostan (eyalet) Tahran'dır; en az nüfusa sahip ostan (eyalet) ise 580.000 nüfuslu İlam'dır.

Şehristan: Birkaç bahşın sosyoekonomik, siyasi ve kültürel koşullarının birleşiminden oluşan birimdir. İl terimiyle karşılayacağımız şehristanlar, bahşların bir araya gelmesiyle oluşur. Şehristanlardaki en yetkili idari amir fermandardır. İran'da şehristanların nüfusu 7 bin ila 8 milyon arasında değişmektedir.

Bahş: 10 ila 30 bin arasında değişen nüfusa sahip olan ve birbirine çeşitli yönlerden yakın olan dehistanların birleşiminden oluşan idari birimdir. İlçe ile benzer bir yapıya sahip olan bahşlar, bahşdarlar tarafından idare edilmektedir.

Dehistan: Köylerin, mahallelerin ve tarım arazileri vb. yerlerin bir araya getirilmesiyle oluşan en küçük idari birimdir. Dehistanların nüfusu 4 ila 8 bin kişi arasında değişmektedir. Bucaklar ile benzer bir yapıya sahip olan dehistanlar, dehdarlar tarafından yönetilmektedir.

Rusta/Âbâdî: Âbâdî kavramı tam olarak köyü karşılamaktadır. Kırsal kesimde yer alan yerleşim birimleridir.

---

[8] İran'daki taşra teşkilatı Türkiye'deki teşkilatlanmadan farklıdır. Dolayısıyla İran'daki "*ostan, şehristan, bahş, dehistan, âbâdî (rusta)*" kavramlarını açıklamak için kullanılan "*eyalet, il, ilçe, bucak, köy, kırsal alan*" gibi sözcükler, bu kavramların yaklaşık karşılıklarıdır.

Harita 1.7.1. İran'ın eyaletlerini gösteren harita

Harita 1.7.2. Erdebil eyaleti ve illeri

Tablo 1.7.1. Eyaletlere göre İran'ın nüfusu[9]

Sıra	Eyalet Adı	Nüfus
1.	Doğu Azerbaycan	3.909.652
2.	Batı Azerbaycan	3.265.219
3.	Erdebil	1.270.420
4.	İsfahan	5.120.850
5.	Elburz	2.712.400
6.	İlam	580.158
7.	Buşehir	1.163.400
8.	Tahran	13.267.637
9.	Çaharmahal-Bahtiyari	947.763
10.	Güney Horasan	768.898
11.	Razavi Horasan	6.434.501
12.	Kuzey Horasan	863.092
13.	Huzistan	4.710.509
14.	Zencan	1.057.461
15.	Semnan	702.360
16.	Sistan-Belucistan	2.775.014
17.	Fars	4.851.274
18.	Kazvin	1.273.761
19.	Kum	1.292.283
20.	Kürdistan	1.603.011
21.	Kirman	3.164.718
22.	Kirmanşah	1.952.434
23.	Kohgiluyeh-Buyer Ahmed	713.052
24.	Gülistan	1.868.819
25.	Gilan	2.530.696
26.	Loristan	1.760.649
27.	Mazenderan	3.283.582
28.	Merkezi	1.429.475
29.	Hürmüzgan	1.776.415
30.	Hemedan	1.738.234
31.	Yezd	1.138.533
Toplam		**79.926.270**

[9] Kaynak: https://www.amar.org.ir erişim tarihi: 15/12/2020 ve Statistical Centre of Iran, Selected Findings of the 2016 National Population and Housing Census, Tahran: 2018, s. 150-151.

1.8. İran Türkleri

İran'ın siyasi, tarihî ve kültürel boyutlarından hangilerine bakılırsa bakılsın buranın bir Türk yurdu olduğu bugün kesinleşmiş bir yargıdır. Türklerin İran'ı yurt tutmalarıyla ilgili yapılan araştırmalarda zaman, mekân ve nüfus yönünden birtakım farklılıklar göze çarpsa da bu coğrafyada Türklerin varlığı hiçbir zaman inkâr edilmemiştir.

İran Türkleri ile ilgili yapılan araştırmalarda öncelikle "İran Türkleri" kavramının kim tarafından nasıl anlaşıldığına bakılması gerekmektedir. Bu bakış açısı üç farklı açıdan ele alınabilir:

1. Türkiye ve Azerbaycan'daki Türklük bilimi araştırmacılarının büyük bir çoğunluğu çalışmalarında İran Türkleri adı altında ana başlık açılmakta ve coğrafyada yaşayan Türk toplulukları (Azerbaycan Türkleri, Halaç Türkleri, Kaşkay Türkleri, Sungur Türkleri, Türkmenler, Şahseven Türkleri vb.) alt başlıklarda incelenmektedir.[10] İran'da yaşayan Türklerin araştırmaları da bu grupta değerlendirilebilir. Türklük bilimi dışındaki diğer disiplinlerde ise ne yazık ki Azerbaycanlılar, İran Azerileri veya Azeriler gibi tanımlar kullanılmaktadır.[11]

2. İran'daki Fars araştırmacıların çalışmalarında İran Türkleri tarzında ana başlık açmak yerine; İran Azerileri başlığı daha çok tercih edilmektedir. Bunun yanında İran Türkleri; Azeriler, Kaşkaylar vb. şekillerde daha küçük başlıklar altında incelenmekte, bölge Türklerine yeni etnik kimlik, tarih kurulma çabası sergilenmekte ve bahsedilen Türk toplulukları Panfarsizm çatısı altında birleştirilmektedir.[12]

3. Avrupalı araştırmacıların çalışmalarında ise İran'daki Türkler; Azeriler, Azerbaycanlılar veya en iyi ihtimalle Azeri Türkleri olarak adlandırılmaktadır.[13] Bu konuda Azerbaycan Cumhuriyeti kaynaklarında İran Türkleri, Türk olarak kabul edilmektedir. İran kaynaklarında ise Azerbaycanlıların Farslarla

---

10 F. Sümer (1957,1972,1973), A. Kafkasyalı (2010), O. Turan (2003), Y. Kalafat (2005), C. Heyet (2005), B. A. Gökdağ; T. Doğan (2016), S. Tulu (2005), S. Bosnalı (2007), A. Atıcı (2015), C. Kızılözen (2019), O. Karatay (2003), T, Gündüz (2015), Celilov (2000) vd. araştırmacılar ile İRAM, TEBAREN gibi araştırma merkezleri ve bu araştırma merkezlerinde çalışan araştırmacılar bu konuda örnek gösterilebilir.

11 bk. M. Saraçlı (2008), G. Yenisey (2008), B. Metin (2012), H. Uyar (2006) vd.

12 bk. Ali el-Tai (1378/1999), Hamid Ahmedi(ed.), İran: Ulusal Kimlik İnşası (2009), S. Zenjanlı (2012) vd.

13 bk. Audrey L. Altstadt (1992), Rafael Blaga (1997), J. Hemming (2001), R. Tapper (2004), Brenda Sshaffer (2008), Svante E. Cornell (2015) vd.

ilişkilendirildiğine dair genel bilgiler verilip konuyla ilgili Türk kaynakları göz ardı edilerek başka konulara geçilmektedir.

İran, Türkiye'den sonra nüfus yoğunluğu bakımından en fazla Türk'ün yaşadığı ikinci ülkedir. İran'daki Türk kimliği ve bu kalabalık kimliğin tanımlanması da hâliyle farklı bakış açılarını meydana getirmektedir. İran'da yaşayan ve Türk olduğu bilinen tüm unsurlara İran Türkleri denir. Dolayısıyla biz bu çalışmada, İran'daki Türk varlığını, İran Türkleri ana başlığında bir bütün olarak değerlendireceğiz. İran Türkleri içinde yer alan alt grupları ve çalışmamıza konu olan Şahseven Türklerini ise bu ana eksende değerlendirerek alt başlıklarda inceleyeceğiz. Bölgede bulunduğumuz süre içerisinde, Tebriz'den Erdebil'e, Zencan'dan Tahran'a, İsfahan'dan Şiraz'a uzanan tüm gözlemlerimiz, İran'da yaşayan Türklerin kendilerini İran Türk'ü olarak tanımladıkları yönündedir.

1.8.1. İran Türklerinin Tarihî Arka Planı

İran Türkleri ile ilgili ikinci önemli husus Türklerin ne zamandan beri İran'da var olduğu meselesidir. Türklerin ne zaman İran'a gelip yerleştikleriyle ilgili bugüne kadar birbirinden farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşler arasında öne çıkanlar, Türklerin tarihin başlangıcından beri İran'da var oldukları (Zehtabi 2010, s. 124; Bünyadov 2005, s. 156 vd.); Türklerin milattan önce VII-VIII. yüzyıllarda veya milattan sonra I-II. yüzyıllarda bu coğrafyaya geldikleri (Sircar 1971, s. 24; Aalto 2013, s. 189; Karatay 2015, s. 224 vd.); son olarak da Türklerin IX. yüzyılda başlayıp XIII. yüzyıla kadar süren göçlerle bölgeye geldikleri ve tamamen yerleştikleri tezidir (Turan 2003, s. 206-231; Merçil 2014, s. 4 vd.).

Türklerin İran'ın yerli unsuru olduğunu savunanlardan Zehtabi'ye göre bu bölgede Gutti/ Kutti adıyla milattan II-III bin yıl önce bir devlet kurulmuştur. Guttiler, Kuzey Azerbaycan'da konuşulan dili konuşmaktadırlar ve Guttilerin I. hükümdarı İmta adı Mete'yi andırmaktadır. Araştırmacı "İngeşuş, Yarlagaş, Elulumeş, İnimabageş" gibi Gutti hükümdarlar adlarından {-Aş} veya {-Uş} ile bitenleri Türkçedeki "yağış, gülüş, alış, veriş" sözcükleriyle karşılaştırarak bu adların Türkçe olduklarını savunmuştur. Dahası Elulumeş adlı hükümdarın Dede Korkut'un *Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı*'nda geçen Elalmış adlı karakter ile aynı kişi olduğunu ileri sürmüştür (Zehtabi 2010, s. 124-125).

Türklerin İran'a yerleşmeleriyle ilgili olan ikinci görüşe göre Türkler MÖ VII-VIII. yüzyıllarda Saka/ İskit/ İşguz (Zehtabi 2010, s. 197) adı verilen, Altaylardan Tuna boylarına; bugünkü İran'ın Sistan bölgesinden Mısır'a uzanan bir devlet kurmuşlar ve bu bölgede yaşamaya başlamışlardır (Sircar 1971, s.

24; Aalto 2013, s. 189 vd.). Yine MÖ I. veya MS I. yüzyılda Kuşanlar adı verilen bir hanedanlık kurulduğu ve bu hanedanlık coğrafyasında Türklerin yaşadığı (Golden 2002, s. 44-45) ifade edilmiştir.

Türklerin İran'ı yurt edinmeleriyle ilgili yerli veya yabancı hemen hemen tüm alan araştırmacılarının kabul ettiği görüş ise bu sürecin Gazneliler ile başladığıdır. Gazneliler, 963 yılından 1186 yılına kadar Horasan, Afganistan ve Kuzey Hindistan'da hüküm sürmüş bir Müslüman-Türk devletidir. Gazneli Mahmut'un Oğuz kitlelerinin Maveraünnehir üzerinden Horasan'a geçmelerine izin vermesi (Merçil 2014, s. 4) Selçuklu Devleti'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Gazneli Sultan Mesut ile Tuğrul ve Çağrı Beyler arasında 1035, 1038 ve nihayet 1040 Dandanakan Savaşı ile neticelenen mücadeleler sonrasında Oğuzlar, Horasan üzerinden girerek tüm İran coğrafyasına âdeta akın etmeye başlamışlardır. İşte İran'da, 1925 yılında Kaçarların yıkılışına kadar kesintisiz süren Türk hâkimiyeti bu şekilde ortaya çıkmıştır.

Oğuzların XI. yüzyıldan itibaren İran'a başlayan yoğun göçleri tek yönlü seyretmemiştir. Bazen doğudan batıya bazen de batıdan doğuya genişleme ve ilerlemeler şeklinde oluşan bir göç silsilesi söz konusudur. Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletlerinin İran coğrafyasında hüküm sürdüğü dönemlerde Anadolu'dan nispeten küçük gruplarla başlayan göçler Safevîler döneminde büyük kitleler hâlinde kendini göstermiştir (Sümer 1976, s. 19; Roux 2006, s. 293-300).

Göçler ve birtakım siyasi başarısızlıklardan ötürü XIII. yüzyılda iyice zayıflayan Selçuklu, İran coğrafyasında yavaş yavaş parçalanmaya başlamış ve bölgede çeşitli hanedanlıklar kurulmuştu. 1218 yılında Orta ve Batı İran'ı talan ederek asıl darbeyi vuran ise Moğollar olmuştur. Hülagü Han'ın İran'a girmesiyle yaklaşık yüz yıl sürecek olan İlhanlı hâkimiyeti de başlamış oldu. Yine bu dönemde Moğollar farklı coğrafyalardan getirdikleri Türkleri bu bölgeye yerleştirmişlerdir ve bu sahada Türk-Moğol ilişkilerinin iç içe geçtiği de bilinmektedir (Sümer 1957, s. 439; Grousset 2010, s. 415-446).

XIV. yüzyıla damga vuran bir diğer isim ise Maveraünnehir'den Akdeniz'e uzanan geniş bir hâkimiyet alanı kuran Emir Timur'dur. İran toprakları, 1393'ten itibaren Timur Devleti'nin kontrolü altına girmiştir. Timur'un 1391, 1395 ve 1402 yıllarında gerçekleştirdiği tarihî öneme haiz hadiseler, 1391 ve 1395 yıllarında Altın Ordu Devleti ile mücadelesi ve son olarak 1402 yılındaki Yıldırım Bayezid ile giriştiği mücadelenin Ankara Savaşı ile nihayet bulması Türk tarihi açısından son derece önemlidir. Emir Timur, Ankara Savaşı ile Yıldırım Bayezid'i yenmiş, bu mağlubiyet Anadolu'daki Türk siyasi birliğini zedelemiştir. Ankara Savaşı, Anadolu'daki Türk siyasi birliğinin bozulması, İstanbul'un fethinin gecikmesi ve Anadolu'da yaşayan bazı Türk gruplarının

İran gibi değişik coğrafyalara göç etmesi gibi Türk tarihi açısından önemli olaylara neden olmuştur. Burada Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletlerinin asıl etkili oldukları dönemlerin Emir Timur'un ölümünden sonraki dönemler olduğunu da belirtmeliyiz.

XIV ve XV. yüzyıllara gelindiğinde Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletleri bölgenin siyasetinde ve dolayısıyla da bölgenin Türkleşmesinde önemli rol oynamışlardır. Akkoyunlu Devleti özellikle Uzun Hasan döneminde büyük başarılara imza atmıştır. Akkoyunlular, Uzun Hasan'ın hükümdarlığında, Doğu Anadolu, Irak, İran ve Basra Körfezi'ne kadar sınırlarını genişletmiştir. Bununla beraber devletin başkenti, Diyarbakır'dan Tebriz'e taşınmıştır. Bu durum daha sonra Karakoyunlular ile Akkoyunluları karşı karşıya getiren sebeplerden biri olacaktır.

Türkistan'dan XIII. yüzyılda göç eden ve XIV. yüzyılda Anadolu ve İran'da faaliyet gösteren Karakoyunlular, bilhassa Cihanşah döneminde etkili olmuşlardır. Doğu Anadolu ve Kuzey Irak bölgesinden başlayan Karakoyunlu sınırları, buna 1405'ten sonra İran'ın da eklenmesiyle iyice genişlemiştir. 1406'da Tebriz'in ele geçirilmesi Karakoyunluları Osmanlılar ve Memlûkler ile komşu hâline getirmiştir. Cihanşah'ın Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan ile mücadelesi, 1467 yılında Uzun Hasan'ın ani baskınıyla son bulmuştur. Bu hadisede Cihanşah'ın ordusu, Uzun Hasan tarafından dağıtılmış ve Cihanşah da öldürülmüştür (Uzunçarşılı 1988, s. 184).

XVI. yüzyılda şeyhlikten şahlığa uzanan hikâyesiyle Şah İsmail, İran'a damgasını vuran bir Türk cihangir olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Safeviyye tarikatına mensup müritlerin öncülüğünde İran'da Safevî Devleti kurulmuş ve bu devlet 1502-1736 yılları arasında etkili olmuştur. Göçebe Türklerin kuşku götürmez sadakat ve bağlılığıyla devlet teşkilatını kuran Şah İsmail, Erdebil'de kurduğu devletin sınırlarını kısa sürede genişletmiştir. Anadolu'dan gelen göçlerle beslenip büyüyen Safevîler; Bahreyn, Şam, Lübnan gibi bölgelerden Şii din adamlarını ülkede toplamışlar ve Şiiliğin ülkedeki yayılışını hızlandırmışlardır. Şahkulu İsyanı gibi mezhep tabanlı olayların Anadolu'da baş göstermesi, Osmanlı ile Safevî devletlerinin karşı karşıya gelmesine neden olmuştur.

Yavuz Sultan Selim 1512'de tahta çıktıktan sonra Yavuz Sultan Selim'in ağabeyi Amasya valisi Ahmet'in oğlu Murat'ın Şah İsmail'e sığınması, Şah İsmail'in Anadolu'da yaşayan göçebe Türklere olan etkisi ve bu etkiyi Osmanlı aleyhine kullanması ve son olarak iki devlet arasında derinleşen Sünnilik-Şiilik ayrışması, Osmanlı-Safevî savaşının meydana gelmesine neden olmuştur. 23 Ağustos 1514'te Hoy yakınlarındaki Çaldıran Ovası'nda iki Türk devleti karşı karşıya gelir (Hammer 1992, s. 419). Böylece tarihte Selçuklu

devrinde Tuğrul ve Çağrı Beylerin Gazneli hükümdarı Sultan Mesud ile; Timur'un Bayezid ile; Fatih Sultan Mehmet'in Uzun Hasan ile karşı karşıya geldikleri gibi Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail karşı karşıya gelmiş olur (Kafkasyalı 2010, s. 58). Çaldıran Savaşı'nda Osmanlıların ateşli silahları ve sayı üstünlüğü karşısında çaresiz kalan Şah İsmail, geri çekilir. Yavuz Sultan Selim bu zaferin ardından Tebriz'e kadar ilerler ve buraya kadar olan toprakları kendi ülke sınırlarına dâhil eder (Uzunçarşılı 1975, s. 269). Şah İsmail ise bu yenilginin ardından çok uzun yaşamamıştır ve 1524 yılında henüz 38 yaşındayken ölmüştür (Sümer 1976, s. 15). Şah İsmail'den sonra tahta geçen Tahmasb döneminde Osmanlı ile Safevî arasında 1555 yılında Amasya Barış Antlaşması imzalanmış ve bir müddet savaşlardan uzak bir süreç başlamıştır.

Tahmasb'dan sonra tahta oturan İsmail Mirza, Şiilik-Sünnilik meselesinde Sünniliğe karşı ılımlı bir politika izlemiştir. Şah I. Abbas'ın 1587'de hanedanlığın başına geçmesiyle Osmanlı-Safevî ilişkilerinde önemli bir adım atılmıştır. Şah Abbas, Osmanlılara karşı Şiiliği kullanmama sözü verir ve uzun süreli barış ve sükûnet ortamının oluşmasına zemin hazırlar (Sümer 1976, s. 148). Şah Abbas'ın Şahseven birliğini kurup orduda etkin hâle getirmesi de XVI. yüzyılın önemli hadiselerinden biridir. Şah Abbas'ın 1629'da ölmesiyle Safevîlerin istikrarsız dönemi de başlamış olur. Bu devirde İran üzerinde Osmanlı ve Rus güçlerinin güç mücadelesi öne çıkar. Osmanlı ile Ruslar arasında yapılan anlaşmada Kür ile Aras nehrinin birleştiği nokta esas alınır. Erdebil, Tebriz, Hemedan, Kirmanşah ve bu hattın batısındaki Şirvan, Gence, Erivan, Mugan, Karabağ, Azerbaycan ve Irak Osmanlı topraklarına dâhil edilirken nehrin kuzeyinde kalan yerler ise Ruslara bırakılmıştır (Kafkasyalı 2010, s. 63-64).

XVII. yüzyılın sonlarına doğru İran'daki yönetim krizi, hanedanlığın el değiştirmesiyle sonuçlanan süreci beraberinde getirmiştir. II. Tahmasb döneminde önce Afşar oymaklarının başına geçen daha sonra da ordu komutanı olarak önemli görevler üstlenen Nadir Bey, bu gücünü önce II. Tahmasb'ın yerine 1732'de Tahmasb'ın 5 aylık oğlu III. Abbas'ı şah ilan ettirmek ve daha sonra kendisini "şah vekili" unvanıyla kabul ettirmek için kullanmıştır. 1736 yılında ise iktidarı tamamen ele geçirmiş ve hanedanlık Afşar Türklerine geçmiştir. Nadir Şah'ın kaybedilen toprakların bir kısmını geri alması, Osmanlı ile yakınlaşmaya çalışması ve Türklüğü ön plana çıkaran siyaseti onun devrinde gerçekleşen önemli hadiselerdir.

1747'de Nadir Şah'ın öldürülmesi, İran coğrafyasının değişik yerlerinde pek çok hanlığın ortaya çıkmasıyla sonuçlanan süreci doğurmuştur. Şiraz'da Salih Han, İsfahan'da III. İsmail, Orta İran'da Zendli Kerim Han, Kandehar'da Afganlı Ahmet Han, Loristan'da Ali Merdan, Esterabad'da Ka-

çar Türkmen Beyi Mehmet Hasan Han bu karışık ortamda hâkimiyetlerini ilan ederler (Kafkasyalı 2010, s. 68-69; Uzunçarşılı 1978, s. 313 ve s. 455; Saray 1996, s. 23-24). Afşarların zayıflaması Ağa Muhammet Han Kaçar'ın 1786'da hanedanlığı ele geçirmesiyle sonuçlanmıştır. Ağa Muhammet Şah, hanlıklara son vererek ülkedeki siyasi düzeni tesis etmiş ve başkenti Tahran'a taşımıştır. Ağa Muhammet Kaçar'dan sonra yerine geçen Feth Ali Kaçar ve Abbas Mirza dönemlerinde kuzeyde Ruslara karşı zorlu mücadeleler verilmiş ve sonunda Ruslarla 1813'te Gülistan Antlaşması, 1828'de de Türkmençay Antlaşması imzalanmıştır. Gülistan Antlaşması ile Karabağ, Erivan ve Nahçıvan kaybedilirken; Türkmençay Antlaşması ile de Aras nehrinin kuzeyi yani Kuzey Azerbaycan tamamen Rus hâkimiyeti altına girmiştir (Bala 1977, s. 35-37; Roux 2007, s. 425; Saray 1996, s. 25). Şah Nasreddin Kaçar (1848-1896) ve Muzaffereddin Şah (1896-1907) dönemlerinde Rusların ülkedeki artan nüfuzu ve İngilizlerin ülkenin yer altı kaynakları bakımından sömürülmesine ilişkin çabaları öne çıkan olaylardır. Öte yandan yine bu dönemde ülkede meşrutiyetin ilan edilmesine yönelik eylemler de şiddetini artırmıştır. 1906'da İran'da ilk meclis toplanmış ve ilk anayasa kabul edilmiştir. Muzaffereddin Şah, 7 Eylül 1907 tarihinde baskılara daha fazla dayanamayarak meşrutiyeti ilan etmiş ve kısa süre sonra da ölmüştür.

XX. yüzyılda Muzaffereddin Şah'ın ölümünden sonra yerine geçen oğlu Muhammet Ali Kaçar (1907-1909) devrinde İran'ın kuzeyi Rusların, güneyi de İngilizlerin kontrolüne geçmiştir. (Kafkasyalı 2010, s. 73). Bu gelişmeler üzerine Settar Han ve Bağır Han önderliğindeki silahlı birlikler bir süre siyasi birliği sağlamak için çeşitli eylemlere başvurmuşlar ve nihayetinde Ruslar tarafından etkisiz hâle getirilmişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında da ülke içindeki karışıklıklar ile Ruslar ve İngilizlerin baskıları devam etmiştir. Ekim 1917'de Rusya'da hâkimiyeti ele geçiren Bolşevik yönetiminde İran'ın kısa süreli de olsa rahat bir nefes aldığı söylenebilir. Şeyh Muhammet Hıyabani önderliğinde, 7 Nisan 1920 tarihinde Tahran yönetimine karşı Tebriz'de "Azadistan Cumhuriyeti" ilan edilmiştir. Fakat bu hükûmet çok uzun süre varlığını sürdüremez. 11 Eylül 1920 tarihinde daha bir yılını bile doldurmayan "Azadistan" hükûmetine, bölgesel güçlerin desteğini de yanına alan Tahran yönetimi tarafından son verilmiştir. Azadistan hükûmetince Türkçe eğitim veren okulların açılması, Türkçe yayınların ciddi ölçüde artması, eğitim, kültür gibi faaliyetlerin yoğun bir biçimde hayata geçirilmiş olması (Togan 1979, s. 117) bu dönemde gerçekleşen önemli adımlardan bazılarıdır.

1921-1925 yılları arasında Kaçarların son hükümdarı Ahmet Şah, Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen istikrarsız dönemde, yurt dışındayken yapılan bir

darbeyle devrilmiştir. Ordu mensubu Rıza Han, İngilizlerin büyük desteğiyle ülkede askerî bir yönetim kurmuş ve daha sonra şahlığını ilan etmiştir. Rıza Şah'ın 1925 yılındaki bu hamlesiyle İran'daki Pehlevîler dönemi resmen başlamıştır.

Rıza Pehlevî başa geçer geçmez ülke siyasetinde agresif bir tutum sergilemiş ve bu dönem pek çok aydını hapse attırmıştır (Blaga 1997, s. 24). Özellikle Türklere ve Türkçeye karşı ortaya konan sert müdahaleler ve Fars milliyetçiliğinin körüklenmesi, Rıza Pehlevî'nin başlıca politikası olmuştur. Türkçe öğrenim görmek, Türkçe yayın yapmak yine bu dönemde yasaklanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde Rıza Pehlevî Almanlarla yakınlaşmıştır. 1941'de İngiliz ve Sovyet kuvvetleri, Alman tehdidine karşı korumak gerekçesiyle, İran'ı işgal etmişlerdir. Rıza Şah tahtından feragate zorlanmış ve yönetimi oğlu Muhammed Rıza Pehlevî'ye bırakmıştır, kendisi de Morris adasına sürgün edilmiştir. Muhammet Rıza Pehlevî döneminde (1941- 1979) İngilizler ve Amerikalılar ülke siyasetinde etkili olmuşlardır. Bu arada Rıza Şah'a muhalefeti nedeniyle 11 yıldır hapiste olan Mir Cafer Pişerevi de serbest bırakılmıştır.

Rusların bölgede yürüttüğü denge politikası nedeniyle oluşan siyasal boşlukta Mir Cafer Pişerevi tarafından 12 Aralık 1945'te Tebriz'de Azerbaycan Millî Hükûmeti kurulmuştur. Resmî dili Türkçe olan ve kısa sürede önemli işler başaran Azerbaycan Millî Hükûmeti'nin ömrü ne yazık ki uzun sürmemiştir. Sovyetler 1946'da bölgeden çekilmiş ve Güney Azerbaycan konusunda Tahran yönetiminin yanında olacak şekilde bir politika izlemiştir. Tüm bunlar üzerine bölgede yalnız kalan Tebriz hükûmeti, Tahran rejimi tarafından 1946'da dağıtılmıştır. Bunun üzerine Pişerevi Bakü'ye sığınmıştır. Pişerevi Tebriz'i geri almak üzere hazırlık yaptığı 1947'de bir trafik kazası geçirerek yaşamını yitirmiştir (Kafkasyalı 2010, s. 86-87).

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda İran'ın yer altı zenginlikleri küresel güçlerin bu bölgeye odaklanmasındaki başlıca sebeplerden biridir. Millî Cephe Partisi'nin lideri Muhammed Musaddık 1951'de başbakan olarak göreve gelmiş ve petrol kaynaklarının millîleştirilmesi yönünde bir siyaset izlemiştir. Musaddık'ın 1951-1953 yılları arasında parlamentonun ve petrol endüstrisini millîleştirme çabaları İngiltere'nin uyguladığı ambargo nedeniyle başarıya ulaşamamıştır. Musaddık'a cephe alan Muhammed Rıza Pehlevî Roma'ya kaçmış fakat Musaddık'ın bir darbeyle devrilmesi üzerine geri dönmüştür. Muhammed Rıza Pehlevî ülkeye döndükten sonra 1954'te İngiliz, Amerikan, Hollanda ve Fransız şirketlerinden oluşan konsorsiyum ile bir anlaşma imzalayarak, petrol endüstrisini yeniden faaliyete geçirtmiştir.

Şah yönetimi 1961-1963 yılları arasında on esasa dayanan Ak Devrim adıyla anılan süreci başlatmıştır. Şahın reform programı ilan etmesi ve ulemanın ısrarına rağmen bu reformdan vazgeçmemesi üzerine Humeynî, 22 Ocak 1963'te şahı ve planlarını reddeden bir protesto yayımladı (Algar 2013, c. 18, s. 359). Ülkedeki tüm arazileri devlet malı hâline getirerek toprak reformu adı altında özellikle Kaşkay ve Şahseven Türklerinin topraklarına el konulmuştur. Ak Devrim'in sert uygulamaları göçebe toplulukları yerleşik hayata zorlamış bir bakıma ülkenin dengeleriyle oynanmıştır. 1963'e gelindiğinde Muhammed Rıza Pehlevî'ye yönelik başta Humeyni olmak üzere Mutahhari, Talekani gibi din adamlarının önderliğindeki dinî muhalefet kendini göstermeye başlamıştır.

1970'li yıllara gelindiğinde ülkede artan huzursuzluk çeşitli kitle eylemlerine dönüşmüştür. Artan olaylar ve mollaların baskısı karşısında tutunamayan şah, 1979 yılında ülkeyi terk etmiştir. Şahın ülkeyi terk etmesiyle sürgün hayatı biten Humeynî, 1 Şubat 1979'da Tahran'a ulaşmış ve kendisini 10 milyon insan karşılamıştır (Algar 2013, c. 18, s. 361) 11 Şubat 1979'da yönetimi ele alan Humeynî, 1 Nisan 1979'da düzenlenen referandum ile devletin adının İran İslam Cumhuriyeti olarak değiştirilmesinde, dolayısıyla Pehlevî döneminin resmen sona erdirilmesindeki en etkili isim olmuştur.

Ebü'l Hasan Beni Sadr, 1980 seçimlerine kadar İran İslam Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olarak tayin edilmiştir. Ebü'l Hasan Beni Sadr ile Ayetullah Bihiştî arasındaki anlaşmazlıklardan ötürü Humeynî, Sadr'ın elindeki tüm yetkileri almıştır ve sonunda Ebü'l Hasan Beni Sadr Fransa'ya gitmiştir. 24 Temmuz 1981'de Ayetullah Bihiştî bombalı saldırı sonucu ölür ve cumhurbaşkanı olarak yerine Muhammet Ali Recaî getirilir. Muhammet Ali Recaî de 29 Ağustos 1981'de benzer bir şekilde öldürülür ve bu defa cumhurbaşkanlığı Hüccetülislam Seyyid Ali Hamaney'e verilir (Kafkasyalı 2010, s. 91).

1980-1988 yılları arasında yaşanan İran-Irak savaşı her iki ülkede de büyük tahribata yol açmıştır. 18 Temmuz 1988 tarihinde sonlanan bu savaştan yaklaşık bir yıl sonra devrimin lideri Humeynî de vefat etmiştir. 3 Haziran 1989'de Humeynî'nin ölümünden sonra eski cumhurbaşkanı Ali Hamaney dinî liderliğe getirilmiştir. Ali Hamaney hâlen bu görevi sürdürmektedir. 1989 ve 1993 yılları arasında Rafsancani iki kez cumhurbaşkanlığı görevini yürütmüştür.

Sonraki süreçte sırasıyla 1997 ve 2001'de Hüccetülislam Seyyid Muhammad Hatemi; 2005 ve 2009'da Mahmud Ahmedinejad; 2013 ve 2017'de Hasan Ruhani iki kez cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. 18 Haziran 2021 tarihinde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini Seyyid İbrahim Reisi kazanmıştır. Seyyid İbrahim Reisi, hâlihazırda İran'ın cumhurbaşkanı olarak görev yapmaktadır.

X. yüzyılda Gazneliler ile başlayıp XX. yüzyılda Pehlevîlere kadar uzanan süreçte İran, Türkler tarafından yönetilmiştir. İran, Türk dünyası açısından Türkistan'dan Anadolu'ya göç için kullanılan bir güzergâhtan ziyade Türklüğün başlıca yurtlarından biri olarak algılanmalıdır. İran Türkleri ile soy ve kültür bağımızın yanı sıra sınır komşusu olmamız İran'ın önemini artıran etkenlerdendir. İran'ın mevcut dinî lideri Ali Hamaney'in de bir Türk olması, İran Türklerinin ülkedeki nüfuzunu anlamamız açısından dikkate değerdir. Dolayısıyla İran Türkler için önemli bir coğrafyadır ve oradaki Türk varlığı korunduğu müddetçe bu önem etkisini sürdürecektir.

1.8.2. İran Türklerinin Demografik Durumu

İran'da ne kadar Türk'ün yaşadığı bu zamana kadar hem çok merak edilen hem de henüz açıklığa kavuşturulamayan bir konudur. İran üzerine araştırma yapan farklı disiplinlere mensup araştırmacılar tarafından bu konuda çok çeşitli iddialar ortaya atılmıştır. Bu kısımda, konu ile ilgili daha önce öne sürülen görüşler eldeki diğer verilerle kıyaslanarak açıklanmaya çalışılacaktır.

İran İstatistik Kurumu (MAI) tarafından hazırlanan ülkedeki nüfusa ilişkin bilgiler, her beş yılda bir sunulmaktadır. Ülkedeki nüfus sayımları ve araştırmacıların tahmin yıllarına göre İran Türklerinin nüfusuna ilişkin tahminler şu şekildedir:

İran'da 1970 yılında yapılan nüfus sayımına yönelik verilerden hareketle 1970 sayımında İran nüfusu 25 milyon olarak ifade edilmiştir. Bu sayının 12 milyonu İran Türklerinden, 8-9 milyonu ise Farslardan oluşmaktadır. Bu rakam günümüz İran nüfusuyla orantılandığında Türk nüfusu 35 milyon civarı olmaktadır (Atsız 1970, s. 55; Kafkasyalı 2010, s. 99; Atıcı 2016, s. 6). Türklerin İran'da 10.119 köyde (Tebrizi 1351/1973, s. 374) yaşadığına dair tahminler de ortaya atılmıştır. Ülkedeki toplam köy sayısının 37 bin[14] olduğu düşünüldüğünde, bu değerlendirmeye göre İran'daki kırsal kesimin yaklaşık dörtte birinin Türklerden oluştuğu iddia edilebilir. 1997 yılındaki çalışmaya göre İran Türklerinin nüfusu 20 milyondur (Blaga 1997). 1998 Birleşmiş Milletler raporundaki ana dillerine göre tasnif edilmiş grupların istatistiğinde ise İran'daki Türk nüfusu 23,5 milyondur (Sarıkaya 2008, s. 171). Diğer araştırmacılara göre ise bu nüfusun 29 milyon (Heyet 2005, s. 130), 33 milyon (Güldiken 1998, s. 47-48), 25 milyon (Sarrafi 1999, s. 60-71; Saray 1999) olduğu iddia edilmiştir. 2002 yılındaki Birleşmiş Milletler raporuna göre ise İran'daki Türk nüfusu 30 milyondur (Yenisey 2008, s. 191). Çehregani de aynı yıl bu nüfusu 34 milyon olarak tahmin etmiştir (Çehregani 2002). 2005

---

[14] Kaynak: https://www.eghtesadonline.com/ /بخش-عمومی-229183/03-در-ایران-چند-شهر-روستا-وجود-دارد erişim tarihi: 17/12/2020

yılında 30-33 milyon (Sarrafi 2005, s. 2); 2006'daki nüfus sayımı esas alınarak hazırlanan bir diğer çalışmadaysa İran Türklerinin 30.855.205 (Albayrak 2013, s. 370) kişi olduğu tahmin edilmiştir. 2008'deki değerlendirmelere göre 30 milyon (Heyet 2008, s. 282); en az 12 en çok 34 milyon (Sarıkaya 2008, s. 171) olduğu ileri sürülmüştür. 2012'de ise 30 milyon (Bicbabaei 2012, s. 62), 30 ila 35 milyon (Atıcı 2018, s. 144), 30 ila 40 milyon (Bademci 2018, s. 665) gibi çeşitli rakamlar ortaya atılmıştır.

İkinci bir değerlendirme yöntemi olarak tartışmaya çok daha açık genel tespitler yapılmıştır. Genel nüfusun üçte biri veya dörtte biri (Shaffer 2002, s. 225), nüfusun dörtte biri (Bradley 2007, s. 187), genel nüfusun üçte biri (Sarıkaya 2008, s. 171), nüfusun yarıya yakını (Gökdağ-Doğan 2016, s. 25) gibi görüşler bulunmaktadır.

İran Türklerinin nüfusu ile ilgili yapılan araştırmaların bazılarında ise doğrudan sayı vermek yerine İran Türklerinin genel nüfus içindeki yüzdelik oranı dile getirilmiştir. Bu bağlamda en dikkat çekici oranı 18 Ocak 2014 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyaretle İran Dışişleri Eski Bakanı Ali Ekber Salihi vermiştir. Salihi, Türk basınına verdiği demeçte "Biz neredeyse aynı dili konuşuyoruz. İranlıların %40'ı Türkçe konuşuyor yani bu Türkiye ile İran arasında büyük bir bağlantı."[15] demiştir. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) verilerine göre İran Türkleri, toplam nüfusun %27'sini oluşturmaktadır. İran Türklerinin toplam nüfus içinde %27'lik bir paya sahip olduğu tezini destekleyen başka çalışmalar da vardır (Daniel 2000, s. 12). Çeşitli ansiklopedilerde ise İran Türklerinin genel nüfusa oranı %17-%24 arasında değişmektedir.[16] Bunun yanında en az %40 (Attar 2006, s. 223), %40,35 (Bicbabaei 2012, s. 62) gibi oranlardan da bahsedilmiştir. İran etnik nüfusu üzerine çalışan Fars araştırmacılar ise bu oranı oldukça düşük göstermektedirler. Bu hususta yapılan bir değerlendirmede Azerbaycan Türklerinin genel nüfus içindeki oranı 1996 yılının verilerine göre %15-17; Türkmen nüfusu ise %1,2 olarak gösterilmiştir (Muttalibi 2009, s. 16).

Sonuç itibarıyla İran'daki Türk nüfusuna ilişkin yapılan değerlendirmeler üç başlıkta toplanmaktadır. Birincisi, herhangi bir sayı vermeyip nüfusun üçte biri, dörtte biri, yarısı şeklinde yapılan değerlendirmeler; ikincisi net sayı veya sayı aralıkları verilerek yapılan değerlendirmeler; son olarak da yüzdelik oran verilerek yapılan değerlendirmelerdir. İran Türkleriyle ilgili zikredilen %40 oranı, devletin resmî kanadından gelmesi bakımından dikkate değerdir. İran İstatistik Kurumu tarafından açıklanan 2016 yılındaki resmî verilere göre

---

15 Kaynak: https://www.youtube.com/watch?v=z0xQOXil7HM erişim tarihi: 02/01/2022

16 Kaynak: http://tebaren.org/?p=732 erişim tarihi: 15/12/2020

59.146.847'si kentsel; 20.730.625'i kırsal nüfus olmak üzere İran'ın toplam nüfusu 79.926.270'tir.[17] İran İstatistik Kurumu genel ağ adresine göre güncel nüfus ise 84.899.880'dir.[18] Dünya Bankasının 2021 verilerine göre İran'ın nüfusu 87.923.432[19]; CIA'nın 2022 yılındaki tahminine göre ise 86.758.304[20] olarak tespit edilmiştir. 2016 yılında açıklanan resmî veri, İran Dışişleri Eski Bakanı Salihi'nin açıklaması ve nüfusa ilişkin diğer genel bilgilere bakıldığında İran Türklerinin toplam nüfusuna ilişkin bir tahminde bulunmak mümkündür. Buna göre genel nüfusun %40'ı esas alınırsa İran'daki Türk nüfusunun İran İstatistik Kurumunun 2016 verilerine göre 31.970.508, 2023 verilerine göre 2023 verilerine göre 34.022.784; Dünya Bankasının 2021 verilerine göre ise yaklaşık 35.169.372 ve 2022 CIA tahminlerine göre 34.703.321 şeklinde olduğu iddia edilebilir. Burada ortaya atılan rakamlardan ziyade İran Türklerinin toplam nüfus içerisindeki yüzdelik dilimini esas alan tespitler kanaatimizce daha sağlıklı sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Zira nüfus günden güne farklılık arz edebilen bir olgudur, bu nedenle 2016 resmî sayımındaki nüfusun bir sonraki resmî sayımda değişebileceği de unutulmamalıdır.

İran'daki Türk nüfusuyla alakalı bir diğer mesele de Türklerin bu coğrafyadaki Türk kimliğini ne kadar koruyup yaşatabildikleridir. Türklerin ana dilde eğitim, tamamıyla Türkçe yayın yapan televizyon, tamamının Türkçe olduğu basın ve yayın organları vb. temel hak ve özgürlüklerine dair talepleri karşılanmadığı müddetçe nüfus tartışmalarının daha uzun yıllara yayılacağını tahmin etmek zor olmayacaktır.

1.8.3. İran Türklerinin Sınıflandırılması

İran Türklerini oluşturan toplulukları sınıflandırmak, her şeyden önce sağlam harçla örülen bir duvarı tuğlalarına ayırmak gibidir. Çünkü bugün Türkiye'de hangi bölgede hangi Türk boyunun yaşadığını, o boya ait özellikleri günümüze ne kadar taşıdığını ve bu boyun nüfusunun ne kadar olduğunu net bir şekilde ifade etmek nasıl zorsa İran için bu durum iki kere zordur. İran Türklerinin (Sungur Türkleri, Kaşkay Türkleri, Şahseven Türkleri vb.) pek azı belirli bölgelerde kümelenmiştir. Tarihî, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel birçok faktör, Türklerin ülke içerisine dağılmalarına ve diğer topluluklarla

---

17 Kaynak: https://www.amar.org.ir erişim tarihi: 15/12/2020 ve Statistical Centre of Iran, Selected Findings of the 2016 National Population and Housing Census, Tahran: 2018, s. 150-151.

18 Kaynak: https://www.amar.org.ir/statistical-information erişim tarihi: 17/05/2023

19 Kaynak: https://data.worldbank.org/country/IR erişim tarihi: 15/02/2023

20 Kaynak: https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iran/#people-and-society erişim tarihi: 15/02/2023

kaynaşmalarına neden olmuştur. Tarihî verilerden yola çıkılarak yukarıda bahsedilen konu hakkında fikir edinilebilir ancak bu konuda net ve sağlıklı bilgiler vermek kolay değildir. İncelediğimiz Şahseven Türkleri özelinde bir örnek vermek gerekirse bugün Erdebil eyaletinde yaşayan Şahsevenlerin önemli bir kısmı miras paylaşımları, otlakların yetersiz kalması, eğitim, evlilik, şehir hayatını tercih etme vb. nedenlerden ötürü bölgeyi terk ederek Tahran gibi büyük şehirlere göç etmişlerdir.

Türklerin İran'ın tüm eyaletlerine yayıldığı bilinmektedir. İran Türkleri Doğu Azerbaycan, Batı Azerbaycan, Erdebil, Zencan, Tahran, Hemedan gibi ülkenin birçok eyaletinde ise çoğunluğu oluştururlar. Hatta bu konuda İran Türkleri arasında "İran'ın her yerinde bir Türk bulabilirsiniz ancak bir Fars bulamazsınız!" sözü ülkeye yeni gelen misafirlere nükteli bir şekilde söylenmektedir. Bu başlık altında alfabetik olarak vereceğimiz Türk topluluklarına ait özet bilgiler, İran Türklerini tanıtmaya yönelik olacaktır.

İran Türklerinin ülkeye dağılımı hakkında değerlendirme yapılırken üç farklı yol izlenmiştir. Coğrafyayı esas alan birinci tasnife göre İran Türkleri üçe ayrılır:

1. Kuzeybatı Türkleri (Azerbaycan Türkleri)

2. Kuzeydoğu Türkleri (Horasan ve Türkmen Türkleri)

3. Güney ve Merkez (Orta İran) Türkleri (Kaşkay, Hamse ve İsfahan Türkleri)

Bu değerlendirmede İran'da yaşayan Türkler, coğrafi olarak üç grupta toplanmış ve bu bölgelerde yaşayan Türk boyları ana hatlarıyla ele alınmıştır (Sarrafi 2002, s. 641-650)

İkinci tasnife göre İran'da tespit edilebilen tüm Türkler alt gruplara ayrılmış ve nüfuslarına ve öne çıkan özelliklerine göre sıralanmıştır (Caferoğlu 1988, s. 64-72; Kafkasyalı 2010, s. 99-111).

Üçüncü tasnifte ise önce İran Türklerinin etnonimi incelenmiş daha sonra da farklı kaynaklardan hareketle İran Türklerinin eyaletlere göre alt grup haritaları ortaya konmuştur (Javanshır 2017, s. 17-57).

Türklerin İran'da yayılma sahalarına yönelik yapılan bu üç tasnif de kendi içerisinde tutarlılık arz etmektedir. İran Türkleri üzerine yapılacak olan çalışmanın niteliğine ve içeriğine göre bu tasniflerden yararlanılabilir. Ancak belirtmeliyiz ki bu tasniflerde belirtilen demografik veya etnik unsurlarla ilgili sunulan veriler kesin sınırları ve sayıları içermemektedir. Dahası burada ifade edilen verilerin tek tek alan araştırmaları yapılarak doğrulanması ve güncellenmesi gerekmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi yaşamın devinimi,

İran'ın siyasi ve toplumsal yapısı düşünüldüğünde bu coğrafya hakkında kesin yargılar koymanın hiç de kolay olmayacağı anlaşılacaktır. Eldeki tasniflerden hareketle İran Türklerine ait vereceğimiz özet bilgiler, alfabetik olarak sıralanmıştır ve bölge Türklerini tanıtmaya yöneliktir.

a) Afşar Türkleri

İran Afşarları, Türkiye'de Avşar/Afşar adıyla tanınan Oğuz boyudur. Nadir Şah Afşar'ın 1736'da tahtı Safevî hanedanlığından almasıyla İran'da Afşarlar dönemi başlamıştır.

Afşarların İran'a gelmeleri diğer Türk topluluklarında olduğu gibi geniş bir zaman içerisinde gerçekleşmiştir. Selçuklular döneminde başlayan göçler, Moğol akınlarının olduğu dönemde yoğunlaşarak devam etmiştir (Özkan 2007, s. 81-82; Kafkasyalı 2011, s. 85; Kafkasyalı 2010, s. 106). Afşarların kümelendiği tek bir bölgeden bahsedemeyiz. Afşarlar bazı bölgelerde müstakil bazı bölgelerde ise farklı gruplara karışmış durumdadırlar. İran'da geniş bir coğrafyada ve dağınık olarak yaşayan Afşarların izlerine genellikle Zencan, Hemedan, Kirmanşah, Huzistan, Kirman (Kafkasyalı 2011, s. 85-86), Batı Azerbaycan ve Horasan (Javanshır 2017, s. 32-34) bölgelerinde rastlamak mümkündür. Nüfusları kesin olmamakla birlikte 3 milyon kadardır (Kafkasyalı 2011, s. 106).

b) Azerbaycan Türkleri

Azerbaycan Türkleri, İran'ın kuzeybatısının büyük bir kısmında yaşayan en kalabalık Türk grubudur. Azerbaycan Türkleri ağırlıklı olarak Doğu Azerbaycan, Batı Azerbaycan, Erdebil, Tahran ve Zencan eyaletlerine yayılmış durumdadırlar. İran'da yaşayan Azerbaycan Türkleri, Azerbaycan'da yaşayan Türklerle kendilerini kıyasladıklarında "O tay Azerbaycan, bu tay Azerbaycan" şeklinde durumu ifade etmektedirler. Kafkasyalı'ya göre Azerbaycan Türklerinin yoğun olarak yaşadığı iki büyük şehir Tebriz ve Tahran'dır (Kafkasyalı 2011, s. 73). Ülkenin en kalabalık şehri 13 milyonluk nüfusuyla Tahran'dır. Tahran nüfusunun yaklaşık yarısının Türk olduğu (Shaffer 2002, s. 633) düşünüldüğünde, Azerbaycan Türklerinin İran'ın yalnızca kuzeybatı bölgesinde yaşayan bir topluluk olmadığı anlaşılacaktır.

c) Bağdat Şahseven Türkleri

Nadir Şah'ın 1732-1733 yılları arasında Osmanlı ile mücadele ettiği esnada Kerkük ve civarından bugünkü İran topraklarına yerleştirdiği Şahseven grubudur. Onların Bağdat Şahsevenleri (Şahseven-i Bağdadi) olarak anılmalarının sebebi budur. Nadir Şah Afşar, Bağdat Şahsevenlerini ilk olarak Horasan'ın

kuzeydoğusuna yerleştirmiştir. Nadir Şah'ın 1747'de ölümü üzerine oymakların bir kısmı Fars eyaletine (Darab ve Neyriz çevresi) göç etmiş ve burada Kaşkaylar gibi çeşitli Türk topluluklarıyla kaynaşmışlardır. XIX. yüzyılın başlarında yani Kaçarlar döneminde ise Save, Kazvin, Hemedan gibi bölgelere dağılmışlardır. Bağdat Şahsevenlerinin bugünkü yerleştikleri saha aşağı yukarı Hemedan, Kum, Save, Tefriş, Melayir, Zencan, Kazvin, Kerec, Şehriyar, Veramin, Tahran ve Kirmanşah'tır. Merkezî ve Kum bölgelerindeki nüfuslarının üç bin hane olduğu tahmin edilmektedir (Albayrak 2013, s. 554-586).

Bağdat Şahsevenlerinin Lek, Arıhlu / Aruhlu ve İnallı / İnallu olmak üzere üç kolu bulunmaktadır (Albayrak 2013, s. 554-586). Bir başka görüşe göre ise Bağdat Şahsevenleri Lek ve Aruhlu olmak üzere iki kola ayrılırlar ve 29 oymak (tayfa) ile yaklaşık 220 boydan (tire) meydana gelirler (Hasani 2003). Bağdat Şahsevenlerinin bugünkü belli başlı oymakları şunlardır: Kasımlı, Sulduz, Hüseyin-Hanlı, Döger, Keremli, Hıdırlı, Musullu, Hamseli, Dulkadirli vd.

ç) Bayat Türkleri

Bayat Türkleri, İran'daki birçok Türk topluluğunda olduğu gibi Oğuzların bir boyudur. Ülkenin Hemedan, Save (Kafkasyalı 2010, s. 109), Tahran, Merkezi, Horasan, İsfahan vd. (Javanshır 2017, s. 17-57) bölgelerinde Bayat Türklerinin izlerine rastlanmaktadır. Bayat Türklerinin İran'a XI. yüzyılda gelmeye başladıkları ve bu sürecin XIII. yüzyıla kadar sürdüğü düşünülmektedir (Bulut 2002, s. 20/1180). İran'daki Bayat Türklerinin tarihte Öz Bayat ve Ak Bayat olmak üzere iki kola ayrıldığı da (Sümer 1976, s. 106) dikkat çeken bir bilgidir.

d) Bıçakçı Türkleri

Bıçakçı Türkleri, yapılan çalışmalarda Boçagçi (Caferoğlu 1988, s. 71), Boçağçi (Kafkasyalı 2010, s. 104), Buçakçı (Javanshır 2017, s. 46) gibi adlarla anılmaktadırlar. Bıçakçı/ Buçakçı sözcüğü, "çakıcı, kamacı" anlamlarındadır fakat Bıçakçı Türklerinin bazıları "Buçak" sözcüğünün "Bal" anlamını taşıdığını kabul etmektedirler (Albayrak 2013, s. 299-306). Göçebe hayatı benimseyen bir Türk topluluğu olan Bıçakçı Türkleri, ana hatlarıyla İran'ın Kirman, Belucistan ve Yezd bölgelerinde yaşamaktadırlar.

Savaşçı ve silah kullanmada becerikli olan Bıçakçı Türkleri, Kirman eyaletine Azerbaycan'dan göç etmişlerdir. Bıçakçı Türklerinin önde gelenleri ve aksakalları, Nadir Şah Afşar'ın kendi illerini Azerbaycan'ın Karadağ bölgesinden Kirman topraklarına göçürdüğünü ifade etmektedirler. 1932-1974 yıllarında yapılan tahminlere göre Bıçakçı Türklerinin nüfusunun 500 ila 2000 hane olduğu düşünülmektedir (Albayrak 2013, s. 299-306).

e) Gurve Türkleri

Gurve, doğusunda Hemedan, batısında Senendec ve Kamyaran ve kuzeyinde Bicar ile kısmen Divandere, güneyinde ise Sungur kentinin bulunduğu 101.219 nufuslu bir bölgedir. Türkçe "filiz ve taze fidan" anlamına gelen Gurve sözcüğü, bazı araştırmacılar tarafından "kırba" sözcüğü ile de ilişkilendirilmiştir.

Gurve Türkleri, Hemedan'ın kuzeybatısındaki Gurve kenti ve çevresinde kümelenmişlerdir. Halkının büyük bölümü Caferi, Dehgulan'da oturan küçük bir grup ise Sünni'dir. Gurve Türkleri, Hemedan'dan Urumiye'ye kadar olan bölgeye yayılmışlardır nüfuslarının ise yaklaşık 80 bin olduğu ifade edilmektedir (Albayrak 2013, s. 295-299).

f) Halaç Türkleri

Halaç Türkleri, Tahran, Kum, Erak bölgelerinde bulunan 50-60 köyde (Özkan 2003, s. 83) yaşamaktadırlar. Halaç Türklerinin yoğun olduğu bölge ise Tahran'ın 200 km kadar güneybatısıdır (Doerfer 1969, s. 4). Halaç Türklerinin nüfusunun 40 ila 100 bin arasında (Kafkasyalı 2010, s. 109; Albayrak 2013, s. 345) olduğu sanılmaktadır. Konuyla ilgili yapılan bir diğer araştırmada ise Halacistan adıyla da bilinen bu bölgedeki 40 köy incelenmiş ve bu köylerin on beşinde Halaç Türkçesinin varlığını sürdürdüğüne değinilmiştir (Bosnalı 2012, s. 57). Hârizmî, X. yüzyılın sonlarında kaleme aldığı eserinde Halaçların Eftalitlerin (Akhunların) bakiyesi olduğunu söylemiştir (Konukçu 1997, c. 15, s. 228). Bunun yanı sıra Halaç Türklerinin Selçuklular döneminde (Oberling 1974, s. 28) veya 1370'ten önce (Doerfer 1988, s. 1) İran'a geldikleri yönünde ortaya atılan görüşler de bulunmaktadır. Halaç Türklerini ön plana çıkaran asıl husus ise Halaç Türkçesidir. Halaç Türkçesi bünyesinde pek çok arkaik özellik barındırmasıyla Türkçenin tarihî değişkelerinden biri olarak gösterilmektedir.

g) Hamse Türkleri

İran'da Hamse adıyla anılan iki bölge vardır. Bunlardan birincisi Fars eyaletine bağlı olan Hamse bölgesi; ikincisi de Zencan eyaletinin eski adı olan Hamse bölgesidir. Zencan eyaletiyle ilgili olan Hamse adı İran'ın eski idari yapılanmasıyla alakalıdır ve buradaki Türklerin Fars eyaletindeki Hamse Türkleriyle bir ilgisi yoktur (Gökdağ 2011, s. 1). Bu başlıkta Hamse Türkleri olarak tanıtılan Türk topluluğu, evvelce bahsedilen Fars eyaletinde yaşayan Türklerdir. Hamse Türkleri, ikisi Arap, üçü Türk topluluklarından oluşan suni bir topluluktur (Caferoğlu 1988, s. 70). Başka bir değerlendirmede ise bu topluluğun üç unsurunun Türk, birinin Arap, diğerinin de Lor olduğu iddia edilmiştir (Gökdağ 2011, s. 1). Bu beş topluluktan Aynallu/Eynallu/İnallı,

Boharlu/Baharlı, Nefer adlarıyla bilinenlerin Türk boyu oldukları; Basra'dan gelen Beserî/Bâsîrî adlı topluluğunun ise yarı Türkçe yarı Arapça konuştukları (Caferoğlu 1988, s. 70; Javanshır 2017, s. 39) düşünülmektedir. Hamse Türklerini oluşturan beşliden Beserî/Bâsîrî Türkleriyle ilgili bir başka görüş ise bu topluluğun asıl adının Bay-Sürü/Bey-Sürü olduğu ve eski bir Türk boyu olduğudur. İl-e Arab adıyla bilinen Arap topluluğunun ise çoğunun Türkçe konuştuğu ve neredeyse Türkleştiği (Kafkasyalı 2011, s. 94) ifade edilmiştir.

ğ) Horasan Türkleri

Horasan Türkleri, İran'ın kuzeydoğusundaki Horasan eyaletinde yaşamaktadırlar. Bu bölge Horasan/Türkmensahra olarak da ifade edilebilir (Kafkasyalı 2010, s. 101). Türkler X. yüzyıldan beri bu bölgededirler (Rezaei-Esmaeilabadi 2018, s. 14). Aslında Horasan Türkleri müstakil bir boy olmaktan çok, çeşitli Türk boylarının bir araya gelerek kaynaşmalarıyla oluşan bir oymaklar birliğinin adıdır. Afşar, Bayat, Kengerli, Kazak vb. (Heyet 1988, s. 329-330) boylar Horasan Türklerinin özünü teşkil eder. Horasan Türklerinin nüfusunun 3 milyon (Kafkasyalı 2010, s. 101) olduğu tahmin edilmektedir. Horasan Türkçesi ile ilgili farklı dönemlerde birçok çalışma yapılmış (Doerfer 1977, s. 126-204; Doerfer- Hesche 1988; Tulu 2005 ve 2010, s. 101-102; Bozkurt 1975; Doğan 2016; Rezaei-Esmaeilabadi 2018, s. 13-27 vd.) ve bu değişkenin Oğuz Türkçesinin kuzey ve kuzeydoğu varyantı olduğu ifade edilmiştir (Doerfer 2008, s. 102).

h) Huzistan Türkleri

Huzistan Türkleri, Ağaçeri, Afşar, Lerki (Kafkasyalı 2010, s. 104), Bayat, Şamlı, Dulkadir vd. (Javanshır 2017, s. 37) boylarının karışıp kaynaşmasıyla oluşmuştur. Huzistan eyaletinin farklı bölgelerinde yaşadıkları bilinmektedir.

ı) İlkayı Türkleri

İlkayıların Simnan özellikle de Germsar bölgelerinde yaşayan Türkler oldukları ve ana dillerini korudukları düşünülmektedir. İlkayıların Oğuzların Kayı boyuna mensup oldukları tahmin edilmektedir (Javanshır 2017, s. 51).

i) İran Türkmenleri

Kaynaklarda genel itibarıyla Türkmenler adıyla anılan bu topluluğu Türkmenistan'dakilerden ayırmak için İran Türkmenleri olarak tanımlayabiliriz. İran Türkmenlerinin yaşadığı coğrafya, Türkmensahra adıyla bilinmektedir ve Türkmenlerin ülkedeki kalabalık Türk topluluklarından biri olduğu (Deveci 2009, s. 52) kabul edilir. Çiftçi (yerleşik) ve hayvancı (göçebe) olmak üzere iki gruba ayrılan Türkmenlerden çiftçi ve yerleşik olanlara "Çomur"; göçebe

ve hayvancı olanlara ise "Çarva" denmektedir. Türkmenlerin yayıldıkları başlıca bölgeler, Gülistan ve Horasan eyaletleridir (Javanshır 2017, s. 40). İran Türkmenlerinin nüfusunun 2 milyondan fazla (Kafkasyalı 2010, s. 104) olduğu tahmin edilmektedir. İran'daki diğer Türk toplulukları gibi Türkmenlerin tamamı Müslüman'dır ancak Sünni Hanefî mezhebine mensup olmaları (Kafkasyalı 2010, s. 101) onları diğer Türk topluluklarından ayıran bir özelliktir.

j) İran Kazakları

Kaynaklarda çoğunlukla Kazaklar adıyla anılan bu topluluğu Kazakistan'dakilerden ayırmak için İran Kazakları olarak tanımlayabiliriz. İran Kazakları, Mazenderan, Horasan, Gülistan ve Türkmensahra (Blaga 1997, s. 327; Sarrafi 1999, s. 63) bölgelerinde yaşamaktadırlar.

İran Kazakları, 1929-1933 yılları arasında Kazakistan'da yaşanan Kızıl Kıtlık adıyla bilinen Sovyet zulmüne isyan ederek İran'a gelmişlerdir. İlk önce Basra körfezine kadar inen İran Kazaklarının bir kısmı burada lehçe ve mezhep farklılığına dayalı birtakım sıkıntılar yaşamış ve Mazenderan ile Gülistan bölgesine geri dönmüşlerdir (Jemeney 2012, s. 3-20). İran Kazakları, Türkmenler gibi Sünni'dirler. Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra İran hükûmeti ile geliştirilen diplomatik ilişkiler neticesinde İran Kazaklarının bir kısmı 1995 yılında Kazakistan'a geri dönmüştür. İran Kazaklarının nüfusunun 300 bin civarında (Kafkasyalı 2010, s. 106) olduğu tahmin edilmektedir.

k) İsfahan Türkleri

İsfahan ve Erak bölgelerinde yaşayan Türk topluluğudur. İsfahan Türkleri, Bayat (Kafkasyalı 2010, s. 104), Şamlı, Kayçı, Kamışlı vb. (Javanshır 2017, s. 36) alt grupların bir araya gelmesiyle oluşmuş ve genel itibarıyla İsfahan bölgesinde yaşamakta olan Türklerin ortak adıdır.

l) Kaçar Türkleri

XV. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'nun Bozok (Yozgat) bölgesinden Kuzey Azerbaycan'a göçerek Gence yöresinde yurt tutan Kaçar Türkleri, Akça (Ağça) Koyunlu, Akçalu (Ağçalu) ve Şam Bayatı Türklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur (Sümer 2001, s. 24, s. 51). Kaçar Türkleri, 1796'dan 1925 yılına kadar İran hanedanlığında yönetimi elinde tutmuşlardır. Günümüzde Gülistan ve Mazenderan (Javanshır 2017, s. 36) eyaletlerinde yaşamaktadırlar.

m) Karaçorlu Türkleri

Kiçikli, Korçlu ve Atmiyanlı alt boylarının bir araya gelmesiyle oluşan Karaçorlu Türkleri; Doğu Azerbaycan, Horasan (Javanshır 2017, s. 31-34) ve Nişabur bölgelerinde yaşamaktadırlar (Kafkasyalı 2010, s. 105). Nüfusları yaklaşık 100 bin civarındadır (Caferoğlu 1966, s. 50/132).

n) Karadağ Türkleri

Karadağ, İran'ın kuzeybatısında bulunan ve günümüzde Doğu Azerbaycan eyaletine bağlı olan Aras Nehri'nin güneyindeki tarihî bölgedir. Karadağ'ın merkezi Eher şehridir. Deşt-i Mugan'a komşu durumda olan Karadağ bölgesinde yaşayan Karaçorlu, Cavanşir, Terekeme, Bayburtlu (Javanshır 2017, s. 31) gibi Türk boylarına veya alt boylarına Karadağ Türkleri diyebiliriz. Karadağ âşıklarının İran âşıklık geleneğinde önemli bir yeri vardır.

o) Karagözlü Türkleri

Karagözlü Türkleri, Hemedan ve Horasan (Mirniya 1369/1991, s. 95-96) eyaletlerinde izlerine rastlanan bir Türk topluluğudur. Karagözlülerin tamamen yerleşik hayata geçtikleri ve Aşıklu/Aşıklı ve Hacılu/Hacılı olmak üzere iki alt koldan oluştukları bilinmektedir (Sümer 1972-1973, s. 103).

ö) Karapapak Türkleri

Karapapak Türkleri, Batı Azerbaycan eyaletinde bulunan Urmu Gölü'nün batısındaki Sulduz bölgesinde yerleşmişlerdir. Yaylakları Mamış'tır (Sistani 1987, s. 110-115). Yapılan çalışmalarda Karapapak Türklerinin Sulduz bölgesine Abbas Mirza (1789-1833) zamanında yerleştirildikleri (Yegane 1990, s. 30) de ifade edilmiştir. Karapapakların nüfusları 250 bin kadardır (Kafkasyalı 2010, s. 108).

p) Karayi Türkleri

Karayi Türkleri ile ilgili elimizdeki mevcut bilgiler, bu Türklerin Horasan ve Kirman eyaletlerinde yaşadıkları ve Türkçeyi unutup Farsça konuşmaya başladıklarıyla sınırlıdır (Blaga 1997, s. 277). Karayi Türklerinin nüfusunun 100-150 bin civarında (Caferoğlu 1966, s. 50/132) olduğu sanılmaktadır.

r) Kaşkay Türkleri

Kaşkay Türkleri, Fars eyaletine bağlı olan Firuzabad ve Şiraz (Kafkasyalı 2010, s. 101) başta olmak üzere, Hürmüzgan, Fars, Buşehr, İlam, Yezd, Huzistan, İsfahan vd. (Javanshır 2017, s. 34-37) bölgelerde yaşamaktadırlar. Kaşkay Türklerinin; Keşküllü/Keşköllü, Dereşorlu, Farsimedan, Şişbölüklü, Emele/Amele olmak üzere beş (Javanshır 2017, s. 45) veya Keşküllü/Keşköllü boyu Böyük Keşköllü, Kiçik Keşköllü şeklinde ikiye ayrılmak suretiyle (Ahur 2001, s. 86-88) altı alt boydan oluşmaktadır. Ayrıca Kaşkay Türkleri, Güney Azerbaycan'dan sonra en geniş alana ve en yoğun nüfusa sahiplerdir (Bala 1977b, s. 415). Kaşkay Türklerinin teşkilatlanması küçükten büyüğe

sıralandığında *Ocak (Karaçadır/Çadır)-Oba-Beyle-Yurt-Göbek (Bonku/Eyşum)-Tire-Tayfa-İl* şeklindedir.

Kaşkay Türkleri ile ilgili bir diğer özellik ise Kaşkay Türkçesidir. Kaşkay Türkçesi, Oğuz grubu Türk değişkeleri arasındadır. Kaşkay Türkçesi için Güney Oğuz lehçesi veya Aynallu/Eynallu lehçesiyle birlikte Azerbaycan Türkçesinin şiveleri (Doerfer 1969, s. 2); Azerbaycan dışındaki Azerbaycan Türkçesinin diyalekti olarak İran'ın Şiraz bölgesinde konuşulan diyalekt (Tekin-Ölmez 1999, s. 152); Azerbaycan Türkçesinin bir ağzı (Ataizi 2017, s. 53) gibi tanımlamalar yapılmıştır.

Kaşkay Türkleri, Şahseven Türkleriyle birlikte günümüz İran'ında göçebe hayatı canlı bir şekilde sürdüren ve bu hususta öne çıkan iki Türk topluluğundan biridir. Kaşkay Türkleri, eskisi kadar canlı olmasa da hâlâ yaylak-kışlak hayatını devam ettirmektedirler. Son zamanlarda Kaşkay Türk kültürünün İran'da turistik bir unsur hâline geldiği, yerli ve yabancı birçok turistin özellikle Kaşkayların yaylaklarını ziyaret ettiği de bu bilgilere dâhil edilebilir.

Kaşkay Türklerinin nüfuslarıyla ilgili kesin bir veri bulunmamaktadır. Araştırmacılar tarafından Kaşkayların nüfuslarına ilişkin 5 milyon (Ataizi 2017, s. 66), 3 milyon (Javanshır 2001, s. 187; Başar 2020, s. 55) 3-3,5 milyon (Ahur 2001, s. 8; Cavanşir 2001, s. 187) gibi birbirinden farklı tahminler ortaya atılmıştır.

s) Kengerli Türkleri

Kengerli/Kengerlu Türkleri, Tahran eyaletinin Veramin ve Kum (Caferoğlu 1988, s. 70) bölgeleri ile Huzistan (Javanshır 2017, s. 31) eyaletinde yaşayan Türklerdir. Bazı kaynaklarda Kengerli Türklerinin Ustacalı/Ustaclu/Ustacalu Türklerinden ayrıldığı ve Meşhed'e yerleştikleri (Mirniya 1369/1991, s. 30-94) belirtilmektedir.

ş) Kirman Türkleri

Kirman Türkleri, Baft, Sircan ve Cirfet bölgelerinde yaşayan ve Afşar, Bıçakçı (Kafkasyalı 2010, s. 104), Karayı, Selçuk ve Baharlı (Javanshır 2017, s. 37-38) boylarından oluşan Türk topluluğudur. Kirman Türkleri, Kirman eyaletinde yaşayan tüm Türk boylarını ifade eden daha çok bölgesel bir tanımlamadır.

t) Sungur Türkleri

Sungur Türkleri, Kirmanşah eyaletinin kuzeydoğusundaki Sungur bölgesinde yaşayan Türk topluluğudur (Atıcı 2015, s. 50). Sungur Türklerinin nüfusunun yaklaşık 50 bin (Kafkasyalı 2010, s. 106) veya 32 bin (Atıcı 2015, s. 53)

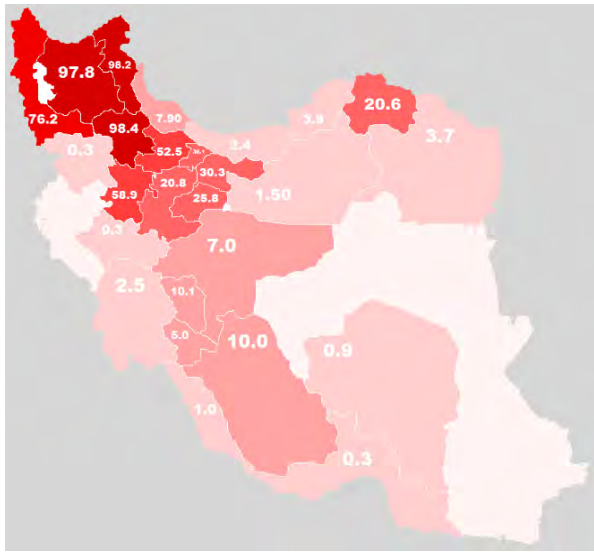
olduğu tahmin edilmektedir. Sungur Türkleri ve konuştukları Türkçe üzerine ilk bilimsel çalışma Doerfer tarafından (Doerfer 1977, s. 43-56) yapılmıştır. Sungur Türkleri ve Türkçesi ilerleyen dönemlerde farklı araştırmacılar tarafından (Heyet 2002, s. 675-678; Bulut 2005, s. 241-269; Atıcı 2015, s. 51-54) ele alınmıştır. Sungur Türkleri üzerine yapılan son araştırmada, bu bölgedeki Türk varlığının giderek azaldığı (Atıcı 2015, s. 52) ifade edilmiştir.

u) Şahayağı Türkleri

Şahayağı/Şahayagı Türkleri ile ilgili elimizdeki bilgiler bugün itibarıyla çok sınırlıdır. Şahayağı/Şahayagı Türkleri bugünkü adı Nekede/ Neğadey olan Sulduz'dan Mehabat'a giderken Saral adı verilen bölgede yaşamaktadırlar ve sayıları çok azdır. Şaha düşman oldukları için I. Abbas tarafından bu bölgeye sürgün edilip Şahayağı adını aldıkları ifade edilmiştir (Kafkasyalı 2010, s. 110).

Yukarıda izah etmeye çalıştığımız toplulukların yanında Kızılbaşlar, Rûtîler (Revati/Beruti), Gılzayî, Başgerdî, Lorlarla kaynaşan gruplar (Gündüzlü, Çağatay (Cügetayi), Begdilli, Ağaçeri, Karabağî) (Javanshır 2017, s. 51) gibi pek çok alt gruptan bahsedilebilir.

Harita 1.8.3.1. İran Türklerinin eyalet nüfuslarındaki yüzdelik oranları[21]

[21] Ülke Genel Kültürü Endekslerinin Araştırma ve İnceleme Projesi / Yönetici Kurum: İran Genel Kültür Konseyi; Proje Sorumlusu: Mensur Vaizi, Yürüten: Seçkin Pars Araştırmacıları Şirketi, Yayın: Tahran- Kitap-e Neşir Yay., 1391 Hicri Şemsi ve bk. http://tebaren.org/?p=732 erişim tarihi: 20/12/2020

1.9. İran Türk Değişkelerinin Sınıflandırılması

İran'da konuşulan Türkçenin sınıflandırılmasına yönelik ilk değerlendirme Vambery tarafından 1867'de yapılmıştır. Vambery İran'da konuşulan Oğuzcayı "Kafkas ötesi dili / Asıl Azerbaycan Türkçesi" ve "Hemedan ve Fars eyaletinde göçebe halkın konuştuğu Türkçe" olmak üzere iki ana gruba ayırmıştır (Doerfer 1987, s. 249).

Oğuz Türkçesindeki birincil uzun ünlüler ve söz başı /ķ/ foneminin gelişimi dikkate alınarak yapılan ve *ķal- "kalmak" eyleminin anahtar sözcük olarak kullanıldığı bir başka çalışmada ise İran'daki Türk değişkeleri aşağıda belirtilen alt gruplar içerisinde değerlendirilmiştir:

1. ķāl- alt grubu: Harezm Oğuz diyalektleri;

2. ġāl- alt grubu: Türkmen yazı dili; Türkmen diyalekti; Horasan diyalekti;

3. ġal- alt grubu: Azerbaycan Türkçesi yazı dili; Kaşkay ve Aynallu/Eynallu diyalektleri; Tebriz diyalekti; Kerkük ve Erbil diyalektleri; Doğu Anadolu Azerbaycan Türkçesi diyalektleri.

4. ķal- alt grubu: Türkiye Türkçesi, Gagauz Türkçesi (Tekin-Ölmez 1999, s. 145).

İran'da konuşulan Türkçe üzerine yapılan ilk detaylı sınıflandırma çalışması Doerfer'e aittir. Çalışmalarının alan araştırmalarına dayanması, Doerfer'i birçok konuda ön plana çıkarmaktadır. Halaç Türkçesinin Eski Türkçenin özelliklerini koruyan bir lehçe olduğunun ispat edilmesiyle Doerfer Türkçenin tüm lehçelerini yedi grupta toplamıştır:

1. Çuvaş Türkçesi

2. Güneybatı Türkçesi veya Oğuzca (Türkiye Türkçesi vd.)

3. Kuzeybatı Türkçesi veya Kıpçakça (Kazan Tatarcası vd.)

4. Güneydoğu Türkçesi veya Uygurca (Özbekçe vd.)

5. Kuzeydoğu veya Güney Sibirya Türkçesi (Tuvince vb.),

6. Yakut Türkçesi

7. Halaç Türkçesi

Bu tasnifte yer alan Güneybatı Türkçesini ise dört grupta incelemiştir:

1. Türkiye Türkçesi (Batı Oğuzca)

2. Azerbaycan Türkçesi (Batı Oğuzca)

3. Horasan Türkçesi (Doğu Oğuzca)

4. Türkmen Türkçesi (Doğu Oğuzca) (Doerfer 1969, s. 4-5 ve s. 247). Araştırmacı bu sınıflandırmasına 5. bir grup olarak 1987'de Güney Oğuzcayı (Kazvin'in güneyinden başlayıp hemen hemen Hemedan'a kadar olan ağızlar) da dâhil etmiştir (Doerfer 1987, s. 247).

Doerfer'in zamir kökenli şahıs eklerini esas alarak yaptığı bir başka tasnif (Doerfer 1987, s. 250) ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1.9.1. Doerfer'in zamir kökenli şahıs eklerini esas alan tasnifi

	Zamir Kökenli Şahıs Ekleri			
	Teklik		**Çokluk**	
	I. Şahıs	***II. Şahıs***	***I. Şahıs***	***II. Şahıs***
1. Türkiye Türkçesi	*-Im, -In (Batı Anadolu)*	*-sIn [-(s)Iŋ]*	*-Iz (-sIK, Orta Anadolu -IK)*	*-sInIz [-(s)IŋIz, -sIz]*
2a. Azerbaycan Türkçesi	*-Am*	*-sAn (-sAŋ)*	*-IK (UK)*	*-sInIz [-sIŋIz, -sIz, -sUz, (Galūgāh[22] -sUyz)]*
2b. Zencan	*-Am*	*-(s)An*	*-IK*	*-(s)Iz*
3a. Sonkor (Sungur Türkçesi)	*-Am*	*-sA*	*-AK*	*-sIz*
3b. Kuzey Halacistan, Kâbil	*-Am*	*-An (-Ay)*	*-IK (UK)*	*-Iz*
4a. Kazvin-Hemedan	*-Am*	*-An (-Ay)*	*-AK*	*-Iz*
4b. Kaşkay vb.	*-Am*	*-Aŋ (-An, -Ayŋ)*	*-AK*	*-AŋIz (-AnIz, -AyŋIz, -Ayz)*
5a. Batı ve Güney Horasan Türkçesi	*-Am*	*-Ay (-Aŋ, -An)*	*-AK (-Ay)*	*-Ays (-AŋIs)*
5b. Güneydoğu Horasan Türkçesi	*-Am*	*-Ay (-An)*	*-IK*	*-Is (-IyIs)*
5c. Kuzey Horasan Türkçesi = Özbekçe	*-mAn*	*-sAn*	*-mIs (-mIz)*	*-sIs (-sIz)*
5d. Doğu Horasan Türkçesi= Karşî Özbekçesi	*-mAn*	*-sAn*	*-bIs*	*-sIs*
6. Türkmence	*-In*	*-(s)Iŋ*	*-Is [-(s)IK]*	*-(s)IŋIz*

[22] bk. İran'ın Mazenderan eyaletine bağlı bir yer, Gelugah.

Doerfer 1992'de yaptığı tasnifte Oğuzcayı beş gruba ayırmıştır:

1. Batı Oğuzca (Türkiye Türkçesi)

2. Merkezî Oğuzca (Azerbaycan Türkçesi)

3. Güney Oğuzca (Kaşkayca ve bu dile yakın ağızlar)

4. Kuzey Oğuzca (Türkmence)

5. Doğu Oğuzca (Horasan Türkçesi) (Doerfer 1992, s. 264).

Doerfer ve Hesche tarafından Oğuzcanın politik ve dil bilimsel olmak üzere iki farklı açıdan değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmış ve 1993'te mevcut tasnif güncellemiştir:

1. Batı Rumeli Türkçesi

2. Doğu Rumeli Türkçesi

3. Batı Anadolu Türkçesi

4. Orta Anadolu Türkçesi

5. Doğu Anadolu Türkçesi

6. Azerbaycan Türkçesi (ünlüden sonra belirtme eki -yI),

7. Azerbaycan Türkçesi (ünlüden sonra belirtme eki -nI),

8. Sonkori (Sungur Türkçesi)

9. Güney Oğuzca

10. Güney Horasan Türkçesi

11. Kuzeybatı Horasan Türkçesi

12. Kuzeydoğu Horasan Türkçesi

13. Özbek Oğuzcası

14. Türkmence=Doğu ve Kuzey

15. Türkmence=Diğer Ağızlar (Doerfer-Hesche 1993, s. 20).

A. Bican Ercilasun ise Batı Türkçesini Doğu Oğuz ve Batı Oğuz olmak üzere iki ana gruba ayırmaktadır. Bu tasnifte Doğu Anadolu, Irak, İran ve Azerbaycan ağızları Doğu Oğuz grubu içerisinde yer alır. Ercilasun ayrıca Güney Azerbaycan'daki bazı ağızların bir bütünlük oluşturduğu ve Doğu Oğuz grubunun güney kanadını oluşturduğu görüşündedir (Ercilasun 1993, s. 116-117).

Azerbaycan Türkçesini esas alan bir başka tasnif denemesinde ise Azerbaycan Türkçesi, Güney Azerbaycan Türkçesi ve Kuzey Azerbaycan Türkçesi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kuzey Azerbaycan Türk diyalekti günümüz Azerbaycan Cumhuriyeti'nde kullanılırken; Güney Azerbaycan Türk diyalektinin ise İran coğrafyasında kullanıldığı belirtilmiştir. Bu tasnife göre Güney Azerbaycan diyalekt öbeği şu şekildedir:

1. Kuzeybatı ağızları: Tebriz, Urmiye

2. Kaşkay

3. Aynallu

4. Sungur

5. Kum

6. Kâbil Afşar ağzı

7. Kuzey Irak ağzı (Alışık 2002, s. 370-371)

2004 yılında yapılan çalışmada ise Güney Azerbaycan ağızları 9 grupta toplanmıştır:

1. Merkezde: Tebriz, Marağa, Türkmençay

2. Kuzeyde: Merend, Eher

3. Kuzeybatıda: Hoy, Makı

4. Kuzeydoğuda: Ekrabad, Becerevan

5. Doğuda: Erdebil, Halhal

6. Güneyde: Sayınkala, Sakız

7. Güneybatıda: Soğukbulak, Serdeşt

8. Güneydoğuda: Zencan

9. Batıda: Urmiye, Salmas (Memmedov 2004, s. 104-111)

İran Türk değişkeleri üzerine henüz bir ağız atlası oluşturulmamıştır. Bu nedenle yapılan tasniflerin genellikle coğrafi düzeyde olduğu ve bu konuda en çok Doerfer'in deneme yaptığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu tasniflerin alan araştırmalarından elde edilecek olan yeni ve güncel dil malzemeleriyle tekrar gözden geçirilmesi ve eksik kısımların tamamlanması gerekmektedir.

1.10. İran Türk Değişkeleri Üzerine Yapılan Başlıca Çalışmalar

İran Türklüğü üzerine yapılan çalışmalar üç ana eksendedir: Gerhard Doerfer ve ekibi tarafından yapılanlar başta olmak üzere, Avrupa'da yapılan ça-

lışmalar; Türkiye'de yapılan çalışmalar ve İran'da yapılan çalışmalar. Doerfer ve ekibinin 1968-1973 yılları arasında İran'da alan araştırmasına bağlı olarak yaptığı çalışmalar, Halaç Türkçesinin Türklük bilimine kazandırılması açısından çok değerlidir. Doerfer, kendisinden önce Minorsky ve Menges'in Halaç Türkçesinden haberdar olduklarını ancak özellikle Menges'in Halaç Türkçesini kenarda kalmış bir Azerbaycan şivesi olarak gösterdiğini (Doerfer 1969, s. 4) dile getirmiştir. Halaç Türkçesinin Eski Türkçedeki özellikleri koruyan bir Türk değişkesi olduğunun ispat edilmesi, araştırmacıların bölgeye olan ilgisini artırmıştır. Bu çalışmalara ek olarak, Doerfer'in Horasan Türkçesiyle ilgili pek çok çalışma yaptığını da ifade etmek gerekir.

W. Hesche ve S. Fázsy gibi yabancı araştırmacıların yanı sıra S. Tezcan, M. F. Bozkurt gibi yerli araştırmacıların da İran Türklüğü üzerine çalışmaları bulunmaktadır. 2002 yılında L. Johanson, F. Kıral ve C. Bulut'un çalışmaları ise (Gökdağ-Doğan 2016, s. 24) daha çok alan araştırmalarına dayanması bakımından önemlidir.

Çalışmamızın odak noktası olan Güney Azerbaycan ve Güney Azerbaycan Türkçesi ile ilgili olan ilk bilimsel çalışma Karl Foy'a aittir. Araştırmacı tarafından Tebriz ağzı iki makalede incelenmiş ve Urmiye ağzıyla ilgili bilgiler verilmiştir (Foy 1903-1904, s. 126-193 ve s. 197-265).

Güney Azerbaycan Türkçesinin dil özellikleriyle ilgili bilgilerin yer aldığı bir diğer çalışma Szapszal tarafından yapılmıştır (Szapszal, 1935). Kowalski, Aynallu ağzıyla (Kowalski 1937) ilgili ilk bilgileri vermektedir. 1939 yılında Tebriz ağzına ilişkin metinler H. Ritter tarafından Almanca tercümeleriyle yayımlanmıştır (Gökdağ 2006, s. 38).

1959 yılında ise Ahmet Caferoğlu ve Gerhard Doerfer'in birlikte hazırladığı ve Kuzey Azerbaycan ile Güney Azerbaycan ağızlarının ses ve şekil yönünden karşılaştırıldığı bir yazı yayımlanmıştır (Caferoglu-Doerfer 1959, s. 280-307). F. B. Householder ve M. Lotfi'nin birlikte hazırladıkları çalışmada, Tebriz ağzına ait malzemeler kullanılmıştır (Householder-Lotfi 1965).

1970 yılında yayımlanan Kirmanşah eyaletine bağlı Sungur ile ilgili bilgiler veren yazı ise Minorsky tarafından kaleme alınmıştır (Minorsky, 1970). Yine 1971 yılında Manutschehr Amirpur-Ahrandjani tarafından Salmas yöresi ve ağızlarıyla ilgili bir çalışma yapılmıştır (Gökdağ 2006, s. 39).

1971 yılında Güney Azerbaycan Türkçesiyle ilgili Türkiye'deki ilk çalışma, Muharrem Ergin tarafından yapılmıştır. Ergin'in Azeri Türkçesi adını verdiği bu eser, Şehriyar'ın "Heyder Babaya Selam" adlı eseri esas alınarak hazırlanmıştır (Ergin 1971). İran Türkleri üzerine Türkiye'deki ilk ağız araş-

tırması Serap Ağzı adlı çalışmadır ve M. Gece tarafından 1985'te yapılmıştır (Gece 1985).

İran sahası Türklük bilimi ile ilgili 2012 yılında Behrouz Bicbabaei tarafından bir bibliyografya denemesi yapılmıştır (Bicbabaei 2012, s. 119-143). Bu bibliyografya çalışmasında İran üzerine yapılan yerli ve yabancı tespit edilebilen tüm çalışmalar sıralanmıştır. 2012'ye kadar yapılan çalışmalar için bu makaleye bakılabilir. 2012 yılından itibaren folklor, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi vb. alanlarında ya da mevcut yazılı metinlerden hareketle birçok çalışma yapılmıştır.[23] Bu kısımdan sonra 2012 yılından sonra Türkiye'de yapılan ve özellikle alan araştırmasına dayalı olan çalışmalara kısaca değineceğiz.

Bilgehan Atsız Gökdağ, İran Türkleri ve İran'da konuşulan Türkçe üzerine pek çok araştırma yaparak alana katkıda bulunan bir isimdir. *Salmas Ağzı* (2006), *İran Türkleri* (Gökdağ 2011, 2013), *Hamse Türkleri ve Ağzı* (Gökdağ 2011), *İran'da Türkler ve Türkçe* (Gökdağ- Doğan 2016) adlı eserler, çalışmalarından bazılarıdır.

Sonel Bosnalı'nın *İran Azerbaycan Türkçesi* (2007) adlı çalışmasının yanı sıra Halaç Türkçesi (2012, 2016 vd.) üzerine yaptığı çalışmalar bulunmaktadır.

Behrouz Bicbabaei tarafından 2012'de Doğu Azerbaycan eyaletine bağlı Malekan bölgesinden elde edilen dil malzemesiyle bir doktora çalışması yapılmıştır. "Malekan (Melek Kendi) İli Ağzı" adlı çalışmada Uluslararası Fonetik Alfabe (IPA) kullanılmıştır ve henüz yayımlanmamıştır (Bicbabaei 2012).

Talip Doğan'ın Urmiye, Tikantepe gibi bölge ağızlarını incelediği, genel anlamda da Horasan Türkçesi ve Güney Azerbaycan Türkçesi üzerine çalışmaları (Doğan 2010, 2012, 2017a, 2017b, 2018, 2019a, 2019b ve 2020 vd.) bulunmaktadır.

Abdulkadir Atıcı tarafından 2013'te Kirmanşah eyaletine bağlı Sungur bölgesinden elde edilen dil malzemesiyle bir doktora çalışması yapılmıştır. Bu çalışma Sungur Türkçesi ile ilgili bugüne kadar yapılan en kapsamlı ve güncel çalışma olması bakımından önem arz etmektedir. Çalışma 2015 yılında *Sungur Türkçesi (Ses ve Şekil Bilgisi)* adıyla yayımlanmıştır (Atıcı 2015). Araştırmacının Hemedan'a bağlı Bahar ilinin Lalecin adı verilen bölgesinden elde ettiği dil malzemesiyle hazırladığı *Lalecin Türkçesi* adıyla 2018 yılında yayımlanan eserin yanı sıra çeşitli makaleleri bulunmaktadır (Atıcı 2015, 2017, 2018a, 2018b, 2018c vd.).

---

[23] bk. Gün, 2016; Başar, 2019; Çetinkaya, 2019; Gözcü, 2019 vd.

İran- Zencan Bölgesi, Kaydar ve Yöresi Ağızları adlı doktora çalışması, Mehdi Rezaei tarafından hazırlanmıştır. Henüz yayımlanmamış olan bu çalışmada kapsamlı bir sözlük bulunmaktadır. Ayrıca Zencan'da konuşulan Şahseven Türkçesinden bahsetmesi açısından da kıymetlidir (Rezaei 2015).

Yine 2015 yılında Zeynep Yıldırım tarafından Uluslararası Fonetik Alfabe (IPA) kullanılarak *İran Sahası Göklen ve Nohur Türkmen Ağızları* adlı bir doktora tezi hazırlanmıştır.

2017 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Kaşkay Türklerinin Dili* adlı çalışma, Dilek Erenoğlu Ataizi'ye aittir. Çalışma 2007-2010 yıllarında yapılan alan araştırmalarından hareketle oluşturulmuştur.

Yukarıda özet niteliğinde kısaca sunmaya çalıştığımız İran Türk değişkeleri üzerine yapılan çalışmalar, elbette bunlarla sınırlı değildir. 20. yüzyılda Batılı Türkologların İran'a yönelmesi ve 20. yüzyılın son çeyreğinde Türkiye'deki araştırmacıların bu sahaya girmesi dikkate değer bir gelişmedir. Bu bağlamda şimdiye kadar İran'daki Türkçeyle ilgili ortaya konan çalışmalarda belirli bir ivme yakalandığı da söylenebilir. Fakat İran'ın coğrafi genişliği ve bu coğrafyadaki Türk varlığı düşünüldüğünde İran'da Türkçe konuşulan pek çok bölge üzerine henüz yeteri kadar araştırılma yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle İran Türklerinin ve İran'daki Türkçenin daha iyi anlaşılması için bu alanda daha çok çalışma yapılması gerekmektedir. İran Türklüğü ve İran'daki Türkçe üzerine yapılacak olan bu çalışmaların Türklük bilimi için bir ihtiyaçtan ziyade bir zorunluluk olduğu kanaatindeyiz.

1.11. Şahseven Türkleri[24]

Şahsevenler, İran'ın birçok bölgesinde izlerine rastlanan bir Türk oymaklar birliğidir. Hâlihazırda İran'ın birçok bölgesine yayılmış olmalarına rağmen tarih sahnesine ilk çıkış yerleri Mugan Ovası ve Savalan Dağı etekleridir. Mugan Ovası ve Savalan Dağı'nın çok eski devirlerden bugüne kadar bir Türk yurdu olarak bilindiği, Oğuzların bu bölgede konakladığı, bölgedeki yer adlandırmalarının Türkler tarafından yapıldığı gibi birtakım bilgileri Oğuz Destanı'ndan beri takip edebilmekteyiz (Togan 1982, s. 30-32).

Şahseven Türklerinin günümüzdeki yayılma alanları, İran'ın Doğu Azerbaycan, Erdebil, Zencan, Merkezi, Elburz, Hemedan, Kazvin, Kum, Tahran ve Fars eyaletleridir. Şahsevenlerin eski adlandırmaya dayalı tarihî sınır böl-

---

[24] Bu başlıkta ve çalışmanın genelinde Şahseven Türklerinin etnososyal yapısına ilişkin kavramlar iç adlandırma ile ėl-tayfa-tīre-göbek-oba-aile(alaçık/küme) değil mümkün olduğunca dış adlandırma ile il-oymak-boy-göbek-oba-ocak şeklinde verilecektir, bk. *Şahseven Türklerinde etnososyal yapı*.

geleri ise Karadağ, Mugan (Deşt-i Mugan), Hamse ve Harakan'dır. Şahseven Türklerinin İran içerisinde iki ana kolu bulunmaktadır: Mugan Şahsevenleri, Bağdat Şahsevenleri.

1.11.1. Şahseven Türklerinin Tarihî Arka Planı

Şahseven adının "*şahı sevenler, şahın dostları*" anlamlarına geldiği açıktır. Şahseven Türkleriyle ilgili belki de en tartışmasız konu budur. İran Türklerinin iç içe geçmiş çok katmanlı yapısı içerisinde kendisine özgü bir yer oluşturan Şahseven Türklerinin tarihçesini Türklerin İran'a gelişiyle başlatmak mümkündür.

İran Türkleri için Gazneliler (963-1186) öncesi dönem nispeten tartışmalıdır. Fakat Gazneliler döneminden itibaren Pehlevîlere kadar Türklerin İran'da hüküm sürdüğü mutlak bir bilgidir. Biz burada Şahseven Türklerinin tarihçesini bugünkü yerleşim sahalarından ve boy adlarından hareketle ele almaya çalışacağız. Günümüz Şahsevenlerinden ve tarihî kayıtlardan hareketle ilk olarak belirtmeliyiz ki Şahseven Türklerinin kökeni Oğuzlara dayanmaktadır. XII. yüzyılda yukarıda anılan bölgelerde Oğuz boylarının yaşadıkları biliniyor olsa da hangi Şahseven boyunun bu bölgede olduğuna ilişkin herhangi bir izi süreememekteyiz. Hatta Moğollar tarafından Mugan'daki Oğuzların Anadolu'ya gönderildiği ve Celâyirliler (1340-1431) dönemine dek bu bölgede adlarının geçmediği dile getirilmiştir (Sümer 1972, s. 129-132). Bu nedenle Akkoyunlular (1340-1514) ve Karakoyunlular (1351-1469) dönemleri de dâhil olmak üzere Safevîlerin kuruluşuna kadar Şahsevenleri İran'daki Oğuz Türkleri başlığı altında ele almak doğru bir yaklaşım olacaktır. Bugünkü Şahsevenlerin eski ataları olan ve Akkoyunluları oluşturan 39 oymak içindeki Afşar, Dulkadir, Hacılu, İnallu, Koca Hacılu, Şamlu, Yurtçı vd. grupların varlığı bilinse de bunların Erdebil ve çevresindeki sayılarına ilişkin bir tahmin yürütmek kolay değildir. O hâlde Şahseven Türklerinin Oğuz oldukları kesin olarak bilinen Tekeli, Ustacalu, Beydilli vd. boyları için kökenleri resmî ve geleneksel belgelere dayanmıyor (Tapper 2004, s. 74-75) demek doğru olmayacaktır. Şahseven Türk oymaklarının bugünkü yerleşim alanlarına ve buraya ne zaman konumlandırıldıklarına ait ilk önemli bilgiler, Safevî Devleti'nin kuruluş döneminde karşımıza çıkmaktadır.[25]

Safeviyye, Şah İsmail ve Kızılbaşlık

Şah İsmail'in şeyhlikten şahlığa uzanan serüveni, Şahseven Türklerinin tarihi açısından son derece önemlidir. Safevî Devleti'nin dinî meselelere ba-

[25] Rumlu adlı Şahseven Türk boyunun Timur devrinde İran'a getirildiğine yönelik kaynaklar tarafından doğrulanmayan zayıf bir iddia da bulunmaktadır (Gündüz 2017, s. 23).

kışını belirleyen tarikat, Safeviyye'dir. Şah İsmail'in atalarından Safiyüddin Erdebilî'nin adıyla anılan bu tarikat, daha XIII. yüzyılda özellikle Suriye, Azerbaycan, İran ve Anadolu sahalarında yaşayan konargöçer Türkler arasında yayılmıştır. Şeyh Cüneyd ve Şeyh Haydar dönemlerinde tarikat müritlerinin sayıca arttığı ve Anadolu'dan Erdebil'e göç hareketlerinin hızlandığı da bilinmektedir (Gündüz 2017, s. 20-38).

Şeyh Haydar'ın müritlerini diğer tarikat mensuplarından ayırmak ve gücünün ne olduğunu göstermek için 12 dilimli kırmızı renkli ve beyaz destarlı başlık giydirmesinden sonra Safeviyye tarikatının müritlerine "Kızılbaş" denmeye başlanmıştır (Gündüz 2018, s. 107). "Haydari külahı" adıyla bilinen bu kızıl başlık, önce Safeviyye'ye mensup dervişleri karşılarken daha sonra Safevî askerlerini ve en sonunda da tüm İran'ı simgeleyen bir ad durumuna gelmiştir. Bugünkü Şahseven Türklerinin içerisinde de birebir aynı adla boy olarak yer alan ve Şahsevenlerin en eski ataları sayabileceğimiz Rumlu, Ustacalu, Tekelü, Ecirli, İnallı vd. Kızılbaş oymakları, Şeyh İsmail'in şah olmasında ve Safevî Devleti'nin kuruluşunda önemli bir rol oynamışlardır.

Şahseven Adının Ortaya Çıkışı ve Safevîler Döneminde (1501-1736) Şahseven Türkleri

Şah İsmail'in ölümünden sonra tahta oturan küçük yaştaki oğlu Tahmasb, hükümdarlığının ilk yıllarında devlet içinde önemli bir konuma sahip olan Kızılbaş oymaklarının birbirleriyle olan iktidar mücadelesi arasında kalmıştır. Tahmasb, devletin bekası ve kendi saltanatı için zararlı gördüğü bu tehlikeli mücadeleyi sonlandırmak için zararlı gördüğü Kızılbaş oymaklardan kurtulmanın yollarını aramıştır. Hatta bu hususta yalnızca kölelerden oluşan ve Kızılbaşların dâhil olmadığı "Mülâzım-ı Şah" adında kendisini korumakla görevli özel bir birlik oluşturmuştur. Devlet içinde kendilerine imtiyaz sağlamak adına bu dönemde Ustacalular ile Tekelü ve Rumlu oymakları arasında sıkı bir mücadele gerçekleşmiştir (Floor 2001, s. 133-134; Efendiyev 2007, s. 72; Sümer 1976, s. 57-65). Ayrıca Tahmasb döneminde Şiiliğin kurumsallaşması ve Kızılbaşların her yönden denetlenmesini sağlamak amacıyla Kızılbaşların göçebe kültürden gelen eski inanç, gelenek ve bunlara bağlı yapılan uygulamaları da yasaklanmıştır (Dağlar 2019, s. 95-115).

Şah I. Tahmasb'ın 1576'da zehirlenerek öldürülmesi üzerine devletin başına kimin geçeceği konusunda yeniden bir mücadele başladı. İlk olarak Ustacaluların desteğiyle Haydar Mirza tahta oturdu. Avşar, Rumlu ve diğer oymak beylerinin karşı çıkmasıyla Haydar Mirza tahttan indirildi ve yerine II. İsmail geçti. II. İsmail kısa süren saltanatında kendisine rakip olarak gördüğü kardeşlerini ortadan kaldırdı. Bu sırada henüz altı yaşında olan Herat hâkimi Abbas Mirza, kendisini öldürmeye gelen Ali Kulı Han'ın tereddüt etmesi nedeniyle

ölümden kurtuldu. II. İsmail'in 24 Kasım 1577'de ölmesi üzerine 11 Şubat 1578'de Muhammed Hudâbende, Kazvin'e gelerek tahta oturdu. Muhammed Hudâbende tahta geçtiğinde komşu devletler Safevî Devleti'nin içinde bulunduğu istikrarsız süreçten yararlanmak istediler. Safevîler, bu dönemde Şeybanîlere ve Osmanlılara karşı mücadele ettiler. Osmanlı ordusunun 1585'te Azerbaycan topraklarına girmesi üzerine tahtın vârisi olan Hamza Mirza, zayıf bir ordu ile Osmanlılara karşı koymaya çalıştı. Osmanlılar 1585 yılında Tebriz'e girdi. Hamza Mirza, Tebriz'i geri alamadığı gibi 1586'da ordugâhta öldürüldü. Bunun üzerine Abbas Mirza, Ustaclu Mürşid Kulı Han'ın desteğiyle Kazvin'e gelerek 1587'de tahta oturdu. Muhammed Hudâbende, tahtını yeniden ele geçirmek için bazı teşebbüslerde bulunduysa da başarılı olamadı ve 1596'da Kazvin'de öldü (Gündüz 2008, s. 453-454; 2018, s. 85-86)

Köklerini resmî olarak Safevî devrinde tespit edebildiğimiz Şahseven Türklerinin Şah I. Abbas (1587-1629) döneminden itibaren bu adla anılmaya başlandıkları yaygın bir kanaattir. Şahseven adının ortaya çıkışı ile ilgili bu zamana kadar üç rivayetin öne çıktığı söylenebilir.

Şah I. Abbas 1587'de tahta oturduğunda ilk olarak merkezî otoriteyi sağlamak istiyordu, bunun için de ordu içindeki isyankâr Kızılbaşları bertaraf etmesi gerektiğine inanıyordu. Bu nedenle Kızılbaş oymak beylerinden bazılarını öldürttü. Diğer Kızılbaş oymaklarının gösterecekleri muhtemel tepkilerin önüne geçmek için de tüm ülkeye "Şahı seven gelsin!" veya "Şahın mübarek başını sevenler, Şah etrafında toplansınlar!" şeklinde haber saldı. Şahın güvenilir olarak kabul ettiği Kızılbaş oymaklarından ve ülkede yaşayan diğer Türk boy ve oymaklarından oluşan bir birlik kurdu. Şah I. Abbas'a bağlı olan gönüllü gruplardan oluşan bu birliğe Şahseven adı verildi (Malcolm 1829, s. 369; Delili 1979, s. 1-144). Şahseven birliğinin kurulmasında Kızılbaş Türklerinin yanı sıra, Gürcü, Çerkez, Ermeni ve diğer Kafkas halklarından küçük yaşta İran'a gelenler ile savaşlarda esir düşüp sonradan Müslüman olanlar da etkili olmuştur (Gündüz 2018, s. 89). Şah I. Abbas'ın çağrısına uyan toplulukların sayı olarak yüz bin kişiye ulaştığı da rivayet edilmiştir (Mirzezade 2017, s. 55). Kurulan bu Şahseven birliğinin idaresi Şah I. Abbas tarafından yine bir dönme olan Allahverdi Han'a bırakılmıştır. Şahseven birliğine dâhil edilmeyen Kızılbaşların bir kısmı Horasan ve Afganistan'a sürgün edilmiştir (Gündüz 2018, s. 89).

Tekelü oymağının Kızılbaşlıktan Şahsevenliğe geçiş süreci konunun daha iyi anlaşılması bakımından dikkat çekici bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kızılbaş oymaklarından olan Tekelülerin bazı ulema ve hanları bir dizi siyasi hareketin içinde yer alıp şaha isyan ettiler. Bu hadisenin ardından öfkelenen şah, Tekelülerin görüldükleri yerde katledilmelerine ilişkin buyruk verdi.

Daha sonra affedilen Tekelü oymağının Şahseven birliğine dâhil edildiği ve bu oymak mensuplarına orduda çeşitli görevler verildiği de tarihî kayıtlarda bahsedilen bilgiler arasındadır (Türkmen 2010, s. 883). Kısacası Şahseven birliğinin kurulduğu bu tarihten sonra Kızılbaşlar doğrudan veya dolaylı olarak (Şahseven adıyla) devlet içindeki varlıklarını ve etkinliklerini sürdürdüler. Yani Şahsevenlik bir yönüyle Kızılbaşlığın yeni adı olarak ortaya çıkmıştır (Gündüz 2018, s. 89).

İran kaynaklarında bu konuyla ilgili benzer bir bakış açısı mevcuttur: Şah I. Abbas, 995/1587 yılında tahta oturdu. Öncelikle doğudaki Özbek tehlikesini ortadan kaldırmayı hedefliyordu. Bu hususta ilk olarak Osmanlılar ile barış yaptı ve Kars, Nahçıvan, Şamahı, Tiflis ve Loristan'ın bir bölümünü Osmanlılara bıraktı. Aras kıyıları ile Tebriz'in Osmanlılara bırakılması, Kızılbaş Türk oymaklarının Şah Abbas'a karşı tavır almalarına, karışıklık ve birtakım ayaklanmaların nedeni oldu. Şah Abbas bunlarla başka bir Türk topluluğunun desteği ile baş etme yoluna gitti. Şahsevenler, Şah Abbas zamanında organize ve etkili hâle geldi (*Tarih-i Kâmil-i İran* 1983, s. 420). Rus araştırmacı Vladimir Minorsky, Şah I. Abbas döneminde Şahseven adıyla böyle tek ve düzenli bir birlik kurulmadığı kanaatindedir (Minorsky 1934, s. 267-268).

İkinci rivayet ise Minorsky tarafından ortaya atılmıştır. Minorsky'nin XIX. yüzyılın sonlarına doğru Şahseven Türkleriyle görüşen bazı Rus seyyah ve araştırmacılarından naklettiği bilgilere göre, Şahsevenler kendilerinin Yünsür Paşa liderliğinde Anadolu'dan geldikleri konusunda hemfikirdirler. Bu kişiler Şahseven oymaklarının (aşiretlerinin) Yünsür Paşa'nın soyundan gelen ve ilbeyi olarak tayin edilmiş hanlar tarafından yönetildiklerini, "beyzade" ve "hâmpâ" (râyet/raiyyet) diye ikiye ayrıldıklarını belirtmişlerdir. Dahası, Mugan ve Erdebil otlaklarının, oymak liderlerine şahlar tarafından bağışlandığını da ifade etmişlerdir. Muhtemelen oymakbaşlarının beyanlarından kaynaklanan bu rivayetler, onların gerek halkın gerekse otlakların kontrolündeki otoritelerini meşrulaştırma gayretinin bir ürünüdür (Tapper 2010, s. 295).

Şahseven Türkleri üzerine bu zamana kadar en hacimli araştırmayı yapan Richard Tapper'a göre, XX. yüzyılda sıradan oymaklar arasında ve onlarla ilgili yazılarda anlatılan Şahsevenlerin kökenleri hususundaki üçüncü rivayet, bunların eşit statüde ve her biri kendi bağımsız liderlerine sahip otuz iki boya (cemaat / tayfa) bölündükleri şeklindedir. Burada beyzade ve ilbeylerinden söz edilmez. Ancak bunun da kaynağında belirsizlik vardır. Yine de otuz iki grup olarak sayılan XVI-XVII. yüzyıl Kızılbaş oymakları arasında Şahseven kökenlilerin bulunduğu söylenebilir (Tapper 2004, s. 73; 2010, s. 296). Tapper, tarihî kayıtların Malcolm'un anlattıklarına delil olacak düzeyde olmadığını hatta yanlış yorumlandığını ifade etmektedir. Tapper çalışmasında bu bil-

ginin bazı tarihçiler tarafından benimsenerek yaygın hâle geldiğini eklemiş ve Şahseven adının oluşumu ve gelişimiyle ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: Günümüzde Mugan'da yaşayan Şahseven oymaklarının (aşiretlerinin) kökenine ilişkin mevcut kuramlara göre oymakların (aşiretlerin) ataları Safevî döneminde buralarda yaşamışlardır. Ancak bölgenin yerli halkı olup olmadıkları veya eğer buralara göçle gelmişlerse, bunun ne zaman gerçekleştiği konusunda farklı şeyler anlatılmaktadır. Bugünkü Şahseven Türk boylarının adlarını taşıyan bazı gruplar, XVI. yüzyılda Mugan bölgesinde yaşamışlardır. Şahseven Türk boylarının adlarını taşıyan bazı gruplar ise XVII. yüzyılın ikinci yarısında bu bölgelerde kayıtlara geçmişlerdir. Fakat kanıtlara göre Nadir Şah dönemine kadar böyle bir oymak birliği kurulmamıştır (Tapper 2004, s. 75).

Şahseven Türklerinin gerek sözlü tarihlerine gerekse yazılı tarihlerine bakıldığında Mugan Şahsevenlerine ait ilk izlere Safevîler döneminde rastlanmaktadır. Şahseven Türklerinin yoğun olarak yaşadıkları Mugan bölgesi, özellikle Anadolu'dan gelen göçlerle sürekli beslenmiştir. Göçlerle gelen bu Türk toplulukları, ilk dönemler doğrudan büyük oymak adlarıyla anılmışlar; sonraları ise oymak veya boy beylerinin adlarıyla anılmaya başlamışlardır. Şahsevenlerin büyük oymak adlarının yerine bey adlarıyla anılmaya başlamalarında oymakların tamamının Şahseven birliğine katılmadığı ve yalnızca adı geçen beylere tabi olan grupların Şahseven birliğinde yer aldığı düşünülebilir. Şah I. Abbas'ın askerî birlikleri yeniden tanımlayıp konumlandırmasıyla da bugünkü Şahseven kavramının ilk olarak bu dönemde ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Afşarlar (1736-1795) ve Kaçarlar (1796-1925) Döneminde Şahseven Türkleri

1723 yılında Afşar Türklerinin başına geçen ve diğer Türk oymaklarıyla kurduğu güçlü ilişkiler sayesinde Safevî Devleti içerisinde 1726'da başkomutanlığa kadar yükselen Nadir Bey, II. Tahmasb'ın Osmanlılarla anlaşmasına karşı çıkar ve tahtı ele geçirmek için mücadeleye başlar. II. Tahmasb'ı Meşhed'e gönderir ve devletin ileri gelenleriyle durumun ciddiyetini istişare eder. İran halkının Safevî hanedanına hâlâ saygı ve sadakat beslediğini ve kendisinin de hanedan soyundan gelmediğini hesaba katarak 1732'de Tahmasb'ın beş aylık oğlu III. Abbas'ı şah ilan ettirir ve kendisi de "şah vekili" unvanıyla iktidarı fiilen ele alır. Nadir Bey'in Irak ve Kafkasya'da elde ettiği askerî başarıları ve Osmanlılara karşı tutumu, onun İran tahtına geçmesi için gereken zemini oluşturmuştur.

Nadir Bey, devletin mevcut durumunu ve geleceğini istişare etmek üzere 1736'da Mugan'da bir kurultay düzenlemeye karar verir. Ülkedeki valilerin, ulemanın ve oymak beylerinin on beş günde Mugan'da toplanmalarını emre-

der. 1736'da Mugan'da kurultay toplanır ve burada Nadir Bey'e şah olması önerilir. Nadir Bey'in bu öneriyi kabul etmesiyle, İran'da Safevî hanedanının hâkimiyeti sona ermiş ve bu tarihten itibaren Afşar hanedanlığı dönemi resmen başlamıştır.

Safevîleri 1720'de yenen Afganların İsfahan'a hâkim olmaları, Osmanlı ve Rus güçlerinin Kuzeybatı İran'a yönelmeleri gibi nedenlerden ötürü Mugan ve Erdebil bu üç gücün çatıştığı bir bölge hâline geldi. Bu yıllara ait kayıtlarda ilk defa Mugan ve Erdebil bölgesindeki Şahseven ve diğer aşiret gruplarının faaliyetleri kayıt altındadır. Şahseven Türkleri kayıtlarda özellikle 1726 ve 1728 yılındaki savaşlarda Osmanlı hücumlarına karşı direnmek ve Erdebil'i savunmak için mücadele veren sadık sınır güçleri olarak tasvir edilir. Osmanlı orduları 1728 sonbaharında Meşkin'de Şakakiler'i bozguna uğrattı, diğer oymakları (aşiretleri) da Mugan'da sıkıştırdı. İnallı ve Afşar boyları Osmanlılara boyun eğerken Şahsevenler ve Muganlılar bölgenin il hanı olan Ali Kulı Han Şahseven liderliğinde Ruslara sığınmak için Kur nehrinden Salyan'a doğru hareket ettiler. 1728'de Ali Kulı Han liderliğinde Mugan'dan ayrılmak zorunda kalan Şahsevenler, Nadir Şah'ın 1732 yılında bölgenin kontrolünü ele geçirmesiyle İran'a geri döndüler.

Şahsevenlerin bölgede etkinliğini arttırmak isteyen büyük güçlerin arasında kalmalarına şu olay örnek olarak gösterilebilir: 1723'te Rusya ile İran arasında imzalanan Petersburg Anlaşması ve 1724'te Rusya ile Osmanlı arasında imzalanan İstanbul Anlaşması'nda Azerbaycan toprakları bölüştürüldüğünde Şahsevenler Rusya'ya tabi olmayı kabul ettiler (1728-1732). Bu arada Şahsevenlerin savaş yeteneklerinden yararlanmak ve Safevî devletini tekrardan güçlendirmek isteyen İsmail Mirza, Mugan'a gitmiştir. Şahsevenler, İsmail Mirza'yı öldürüp başını Ruslara göndermişlerdir. Aynı Şahsevenler, Nadir Şah'ın yanında çarpışarak onun bu bölgeyi Ruslardan almasına büyük katkıda bulunmuşlardır (Velili 1993, s. 48).

Nadir Şah, bölgenin çeşitli siyasi ve askerî mücadeleler yüzünden karışık olduğu dönemde (1726-1732) Osmanlılara boyun eğen İnallı ve Afşar oymaklarını şimdiki yerleri olan Tahran ve Zencan arasına yerleştirmiştir. Böylece hem onların bir arada durarak güç odağı hâline gelmelerini engellemiş hem de bir nevi cezalandırmıştı. H. E. Delili ise Şahsevenlerin XIX. yüzyıla kadar hiçbir şekilde bölünmediğini savunmaktadır (Delili 1979, s. 1-144).

Nadir Şah bölgede hâkimiyetini kurduktan sonra Şahseven gruplarını Horasan ve Türkistan seferlerine kumandan olarak katılan Bedir Han liderliğinde birleşik ve merkezî bir birlik olarak yeniden bir araya getirdi. Ali Kulı Han'ın oğlu olan Bedir Han'ın aynı zamanda Urmiye Afşarlarından olduğu bilinmektedir. Kocabeyli, İsalı / İsabeyli, Balabeyli, Mest-Alibeyli / Mesdalbeyli, Ali

Babalı, Polatlı ve Demircili gibi eski beyzade aşiretleri Saruhanbeyli Afşarı ile akrabalık izleri taşırsa da bugün bey adıyla anılan birçok boyun Şamlu oymağından türediği düşünülmektedir.

Nadir Şah'ın Erdebil ve Mugan Şahseven Türklerini yeniden düzenleyip başlarında Afşar Sarıhanbeyli Bedir Han'ı ilhan olarak tayin etmesi, Şahseven tarihinin üçüncü önemli gelişmesi olarak kabul edilebilir. Hatta Nadir Şah'ın kurduğu bu birlik İran hanedanlığının Afşarlardan Kaçarlara geçişine dek, yani XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar sürmüştür denebilir.

İran'daki büyük Türk oymaklarından olan Afşarlar ve Kaçarlar arasındaki hanedanlık mücadelesi esnasında Erdebil ve Mugan'daki Şahseven beyleri, merkezî otoritenin zayıflığını da fırsat bilerek XVIII. yüzyılın üçüncü çeyreğinde bölgede bir dizi siyasi ve askerî hareketliliğin içinde yer aldılar. 1757'de Talışlı Kara Han, Mugan ve çevresini kendi hâkimiyeti altına aldı. 1757'de Kaçarlı Muhammed Hasan Han ile başlayan bölgedeki merkezî otoriteyi sağlama çabası, birkaç yıl sonra Zendli Kerim Han'ın tüm Azerbaycan'ı kontrol etmesine kadar sürdü.

Zendli Kerim Han, bölgedeki Şahsevenlerin etkisini kırmak için Nadir Şah'ın uyguladığı Şahseven topluluklarını ülkenin çeşitli yerlerine sürgün etme politikasını izlemedi. Nazar Ali Han'ı Erdebil valisi olarak tayin etmek suretiyle Şahsevenleri 1763'te yeniden bir araya getirdi. Hatta Tapper'a göre, Şahseven Türk birliğinin kurucusu Şah I. Abbas ve Nadir Şah değil; Zendli Kerim Han olarak düşünülebilir (Tapper 2004, s. 231). Nazar Ali Han öldükten sonra Erdebil bölgesi oğlu Nasır Ali Han'a kaldı. O da öldükten sonra (1808) Erdebil bölgesi yedi parçaya bölündü ve bölgede otorite boşluğu meydana geldi. Bu dönemde Mugan Şahsevenlerinin Şükür Ali Han tarafından idare edildiği de kaynaklarda yer alan bilgiler arasındadır (Mirzezade 2017, s. 58).

1779'da Kerim Han'ın ölmesiyle merkezî yönetimin Erdebil ve çevresindeki etkisi bir nevi hanların inisiyatifine kalmıştır. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Saruhanbeyli ailesi, Şahseven birliğini Meşkin ve Erdebil bölgeleriyle özdeşleşecek biçimde ikiye ayırdı. Şahseven hanları bu dönemde, yarı bağımsız komşuları Karadağ, Karabağ, Kuba, Serâb ve Gîlân hanlıkları; Afşar, Afgan, Zend ve Kaçar aşiretleri; son olarak da Rus güçleri ve temsilcilerinin içinde bulunduğu, rekabet ve ittifak politikalarının aktif olduğu bir zeminde varlık mücadelesi vermişlerdir. XVIII. yüzyılın sonunda Kaçarların ünlü komutanı Ağa Muhammed Han, Şahsevenlerin bir kısmını yanına alarak kendisine karşı gelen bölgedeki hanlıklarla mücadele etmiştir.

XIX. yüzyılın başları Mugan, Meşkin ve çevresinde hanlıkların hüküm sürdüğü bir dönemdir. 1808'den sonraki süreçte Şahseven birliğini yöneten

hanlar, kent merkezlerinde bulunduklarından göçebe hayattan bir nevi uzaklaşmışlar ve göçebe Şahsevenler üzerindeki denetimlerini yitirmişlerdir. Yine bu yüzyılın başlarında İran'ın kuzeyindeki hanlar arasındaki mücadelelerde göçebe Şahsevenlerden istifade edilmeye çalışılmış ve Şahsevenler hanların politikalarına alet edilmişlerdir. 1828 yılına kadar bölgede süren bu denetimsizlik, 1828'de imzalanan Türkmençay Anlaşması ile bölge kontrolünün tamamen yitirilmesi şeklinde sonuçlanmıştır.

İran'ın kuzeyinde, Ruslar ile Kaçarlar arasında iki büyük savaş yapılmıştır: İlki 1804-1813 yılları arasında yapılan ve Gülistan Antlaşması'yla sona eren savaş; ikincisi ise 1826-1828 yılları arasında yapılan ve Türkmençay Antlaşması'yla sonuçlanan savaş. 1813'te imzalanan Gülistan Antlaşması ile bugünkü Kuzey Azerbaycan toprakları Ruslara bırakılmış, Güney Azerbaycan toprakları ise Kaçarlarda kalmıştır. 1828'de imzalanan Türkmençay Antlaşması ile bugünkü Güney Azerbaycan ile Kuzey Azerbaycan sınırları çizilmiştir. Aras Nehri iki ülke arasında sınır olarak belirlenmiştir, bu bakımından önemli bir antlaşmadır. Ayrıca bu anlaşmaların sonucunda Mugan topraklarının en bereketli kısımları Rus tarafına kalmıştı. Daha da doğrusu bölgedeki yerel çatışmalardan istifade eden Rusların fırsatçılığından olumsuz etkilenen yine Şahsevenler olmuştur. Bu savaşlar yüzünden sadece Mugan toprakları değil, Şahsevenler de ikiye ayrılmıştır. Rusların Mugan'ı işgal etmeleri nedeniyle bölgedeki yaylak kışlak düzeni sarsılmıştır. Yine Rusların Şahsevenleri yerleşik hayata geçirme faaliyetleri neticesinde pek çok Şahseven Türk'ü, Erdebil'de yerleşik düzene geçmiştir. Sahiden de günümüz Erdebil'inde yaşayan yerleşik halka kökleri sorulduğunda, kendisinin Şahseven oymaklarından birinin soyundan geldiğini söyleyenlerin sayısı hiç de az değildir.

Rusların Mugan ve çevresinde Şahseven otlaklarını belirli bir düzene koymaya çalışması, vergilendirme faaliyetleri, sınırların belirlenmesi, Şahsevenlerin nüfusuna yönelik birtakım çalışmalar bu dönemdeki resmî kayıtları içermesi bakımından olumlu gelişmeler olarak ifade edilebilir. Ayrıca İran tarafında kalan Şahsevenlerin Rus bölgesindeki otlakları kısıtlı da olsa kullanma izni verildiği de bilinmektedir. Ancak Rusların bölgedeki oymakları sürekli olarak sindirme çabası onların 1860'ta Şahsevenlerin tamamını yerleşik hayata geçirme politikasıyla ortaya çıkmıştır. Son olarak 1884'te Rus Mugan'ı tamamen İran'da kalan Şahseven Türklerine kapatılmıştır.

Şahseven Türklerinin nüfusuna yönelik ilk resmî sayım XIX. yüzyılda karşımıza çıkmaktadır. Çok büyük oymaklar dışında daha çok küçük çaptaki oymakları belirlemek için yapılan sayımda şu sonuç ortaya çıkmıştır:

Ecirli: 700 hane

Beydilli: 600 hane

Tekelü/ Tekeli/ Tekle: 600 hane

Hacı Kocalu / Hacı Hocalı: 600 hane (Ogranovich 1870, s. 68-84)

Şahseven Türklerinin XIX. yüzyıldaki durumları özetlenecek olursa; bölgedeki istikrarsızlık, otorite boşluğu ve Şahsevenlerin sınır hattında bulunmaları bu kargaşa döneminden en olumsuz etkilenen kesimin Şahsevenler olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Gerek hanların kendi aralarındaki mücadeleleri gerekse devletler arasında yapılan savaşlar arasında sıkışıp kalan Şahsevenler, tek gayeleri olan arazilerini düşmanlardan korumak veya kurtarmak için kendilerini ateşin içine atmışlardır. Şahseven beylerinin bu siyasi ve askerî çatışmalarda aktif rol alması Şahsevenlerin doğrudan hedef olarak görülmesinde etkili olmuştur. Kısacası XIX. yüzyılın Şahsevenler açısından pek de parlak bir dönem olmadığını söyleyebiliriz. Tüm bunlara ek olarak Güney Azerbaycan Şahsevenleri ile Kuzey Azerbaycan Şahsevenlerinin birbirinden ayrılması, Şahseven tarihi açısından XIX. yüzyılın en önemli olaylarından biridir.

Pehlevîler (1925-1979) ve İran İslam Devrimi (1979) Dönemlerinde Şahseven Türkleri

XX. yüzyıl, dünya tarihi açısından son derece çalkantılı bir dönem olmuştur. Şahsevenlerin XIX. yüzyılda tarihî ve toplumsal açıdan yaşadığı karmaşıklıklar, XX. yüzyılda da devam etmiştir demek çok da yanlış olmayacaktır. 1906 yılında İran'da başlayan meşrutiyet hareketleri bu karmaşıklığın birinci ayağını oluşturur.

İran'da meşrutiyet yanlısı olan tüm eylemcilere İngiltere'nin destek vermesiyle 1906'da Meşrutiyet ilan edildi. 1906-1909 yılları arasında gelişen yeni anayasa hareketleri de bu dönem için önemlidir. Çünkü ülkede yaşayan halk, yeni bir anayasal düzene geçilmesiyle tüm sorunların çözüleceğine inanıyordu. Fakat ne yazık ki bu süreç çok uzun sürmedi. 1907'de İngilizler ve Ruslar ülkeyi nüfuz alanlarına bölüp paylaşmak üzere anlaştılar.

1908'de Şahseven oymakları ve Rus sınır birliklerinin karıştıkları sınır olayları bahane edilerek Ruslar Tahran'ın yeni anayasa sürecine müdahale etti. 1808-1809 yıllarında bazı Şahseven grupları Tebriz'i kuşatan Rusların yanında yer almışlar ve meşrutiyet yönetimine razı gelmeyerek Muhammed Ali Şah'ı yeniden tahta çıkarmak üzere Tahran'a hareket etmek istemişlerdir. Hatta bu taşkınlıkları Erdebil'in talan edilmesiyle ayyuka çıkmış ve Erdebil'in yağmalanması dünya basınında da geniş yer bulmuştur. Bu üzücü hadiseler üzerine Yeprem Han liderliğinde Tahran'dan gelen merkezi hükûmet birlikleri, Şahsevenleri ve dolayısıyla Doğu Azerbaycan aşiretler birliğini yenilgiye uğrattılar. Şahsevenlerin Erdebil'de işgalci Rus kuvvetlerine karşı mücadele-

leri sürdürmesi, 1912'de General Fidorov kumandasında beş bin kişilik gücün onlara karşı bir harekâta girişmesine yol açtı. Bölünme yılı (Bölgi yılı) diye hatırlanan bu felakete rağmen Şahsevenler direnişlerini sürdürdüler. Türk, Rus ve İngiliz devletleri, I. Dünya Savaşı'nın farklı dönemlerinde Şahsevenleri kendi saflarına katmak için çeşitli etkileşimlerde bulunmuşlardır (Tapper 2004, s. 360).

140 yıldır ülkeyi yöneten Kaçar hanedanlığı I. Dünya Savaşı'nda İngiliz ve Rus askerlerinin işgal hareketleri yüzünden iyice zayıflamış; ulema ve ordu saflarında yönetimde değişim talep edenlerin sayısı zirveye çıkmıştı. Bu değişim beklentisini eyleme dönüştürmek için en elverişli unsur, ülkenin tek düzenli ordu birimi olan Kazak Tugayı'ydı. Kazak Tugayı'nın öne çıkan komutanı Rıza Han, yandaşlarının ve İngiltere'nin de desteğiyle hükûmeti devirdi. Kısa süreli savunma bakanlığı görevinden sonra 1923'te şahı tahttan indiren darbeyi gerçekleştirdi. Rıza Pehlevî'nin cumhuriyet kurma çabası ulema engeline takılınca Pehlevî hanedanlığı dönemi 1925'te resmen başlamış oldu. Rıza Pehlevî'nin başa geçmesinden 15 yıl sonra, Tahran'ı yabancı askerler işgal etmiş, Rıza Han tahttan indirilmiş ve yerini oğlu Muhammed Rıza Şah'a bırakmak zorunda kalmıştı. Ülkedeki hem İngiliz hem de Rus siyasetinin kol gezdiği ve İran İslam Devrimi'ne kadar süren dönem bu şekilde başlamış oldu.

Rıza Pehlevî başa geçtiğinde, ordusunun bastırması ve silahsızlaştırılması gereken ilk grup olarak Şahsevenleri görüyordu. Bu kapsamda ilk olarak 1930'larda Şahsevenler "tahta kapu (tahta kapı)" siyasetiyle yerleşik hayata geçmeye zorlandılar. Bu da onların ekonomik ve sosyal açıdan sıkıntılara maruz kalmalarını beraberinde getirdi.

1925-1926 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti İstihbarat Dairesi tarafından hazırlanan raporda Şahseven Türkleri ile ilgili verilen bilgiler özetle şu şekildedir: Güney Azerbaycan içinde en çok nüfusa sahip olan Şahsevenler, genellikle Halhal, Erdebil ve Karadağ bölgelerinde yaşamaktadırlar. Göçebe bir yaşam tarzına sahip olan Şahsevenler, yazın yaylaklara çıkarlar, kışın ise ovalara inmektedirler. Şahsevenler yaşadıkları bölgelere göre Erdebil Şahsevenleri, Halhal Şahsevenleri, Karadağ Şahsevenleri olmak üzere farklı alt gruplara ayrılırlar. Bu bahsedilen üç bölgede bulunan Şahsevenler, "Deviran Şahsevenleri" olarak da bilinmektedirler. Bunların dışında Merağa ve Miyandab kentlerinde de Şahseven Türkleri bulunmaktadır. Bu gruplar Save'den gelmişlerdir ve Şahseven-i İnanlu ya da Şahseven-i İnallu olarak anılmaktadırlar. Şahsevenler cesur, savaşçı, binici ve atıcı özelliklere sahiptirler. Zencan, Miyana, Erdebil ve hatta Tebriz halkı vaktiyle bunlardan huzursuz olmuşlardır. Şimal Grup Kumandanı Abdullah Han Tahmasbı'nın hile ve becerileriyle 1920 yılında Deviran Şahsevenleri olarak

anılan Şahseven aşiret reislerinin arasına nifak sokulmuştur. Birbirine karşı kışkırtılan bu Şahseven aşiret reislerinin ellerinde bulunan silahlar alınmıştır. Silahsız kalan bu aşiretler zamanla ve dereceli olarak tarım ve iskân ile meşgul olmaya başlamışlardır. Karadağ Şahsevenlerinin bir kısmı ise çok daha önceden yerleşik yaşamı benimsemişlerdi. Ancak yine de bu grubun bir kısmı yazın yaylaklara çıkmaya devam etmektedir. Göçebe yaşamı sürdüren Şahsevenler, yerleşik yaşama geçen Şahsevenlere kendi aralarında tamamen yerleşik hayata geçmiş anlamında "tahta kapu olmuş" demektedirler. Yani iskân edilmiş, çadırı eve çevrilmiş ve kapı takmış demektedirler. Karadağ bölgesinde meskûn olan ve hâlihazırda adlarını koruyan başlıca Şahseven tayfaları (oymakları) şunlardır: Karahanlı, Karaçorlu, Kulubeyli, Mehmedhanlı, Hüseyinbeyli, Çelebiyanlı, Hacıalili... Bu grupların reisleri yoktur, ilbeyi olarak adlandırılan bir zabitin gözetimindedirler. Yarı göçebe yaşamı sürdüren Deviran Şahsevenleri, daha çok Karadağ'ın doğu kısımlarında yaşarlar. Bunlar: Kocabeyli, Hacıhocalı, Nevruzlu, Geyikli, Alarlı, Yurtçu, İsabeyli, Rızabeyli, Diklanlı, Tursunhocalı, Aşıranlı, Hamisli ve Şatırlı adlarıyla bilinmektedirler. Bunlardan başka pek çok küçük tayfalar da bulunmaktadır. Bu tayfalar içinde, özellikle Halhal Şahsevenleri arasında, vaktiyle bu bölgeye göç ettirilen Kürt tayfaları (örneğin Şatıranlı tayfası) varsa da bunlar artık Türkleşmiştir. Bütün Azerbaycan Şahsevenlerinin nüfusu 20-25 bin hane yani 100-150 bin kişi civarındadır. İran Şahsevenleri ana hatlarıyla üçe ayrılır: Deviran Şahsevenleri, İnanlı Şahsevenleri ve Bağdat Şahsevenleri. Deviran Şahsevenleri, Azerbaycan'ın şarkında (Güney Azerbaycan'ın doğusu) ve Zencan'da; İnanlı ve Bağdat Şahsevenleri de Irak-ı Acem, Zerend, Save ve Kum yörelerinde yaşamaktadırlar (Türkiye Cumhuriyeti Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti İstihbarat Dairesi 1927, s. 41-42). Bu raporda yer alan bilgilerden birçoğu günümüzde de geçerliliğini korumasının yanı sıra, Türkiye'nin bölge Türklerinden haberdar olduğu ve onlarla ilgili bilgi ve gelişmeleri yakından izlediği anlaşılmaktadır.

1940'larda tekrar göçebe hayata dönen ve eski gücü kadar olmasa da oymak birliğini yeniden tesis eden Şahsevenler, Sovyet işgal güçlerine ve ardından 1946'da kurulan demokratik rejime karşı epey problem çıkardılar. 1960'tan itibaren Pehlevîlerin çıkardığı kanunlar Şahsevenlerin hayat damarlarını kopardı. 1960'lı yılların başında toprak reformu adı altında tüm yaylak ve kışlak arazileri dâhil olmak üzere tüm otlaklar, devlet arazisi hâline getirildi. Öte yandan beylerin yetkileri ellerinden alındı ve şahın toprak reformu beylerin gücünü sarstı. Eski otlaklarına dönmek için izin almanın zorunlu kılınması ve göç esnasında deve, at vb. yerine kamyon kullanmanın zorunlu tutulması Şahsevenlere yönelik ekonomik yaptırımlardandır. Hatta Pehlevîler döneminde Şahsevenlere geleneksel çadırları olan alaçıkları kurmaları bile

yasaklanmıştı. Onun yerine küme adı verilen daha küçük çaplı, dikdörtgen çadırların kurulması isteniyordu. Pehlevîlerin "Ak Devrim" adı altında sunduğu bu kirli siyaset, halk arasında "tahta kapu" olarak anılıyordu. Aynı siyasetin sadece Şahsevenlere değil, ülkedeki diğer göçebe Türklere veya diğer halklara yapıldığını da burada zikretmek gerekir. Mugan'da yerleşik tarımı teşvik için sulama şebekelerinin kurulması da hükûmetin Şahsevenlere yönelik yerleşik hayatı benimsetme politikalarından biridir. 1970'lerde tarım endüstrisinin gelişmesi, Şahsevenlerin büyük kısmının yerleşik hayata geçmesinde etkili oldu. 1971'de endüstriyel tarımın Şahsevenler üzerindeki olumsuz etkisine örnek olarak çoğu Geyikli, Ecirli ve Muganlı oymaklarından olmak üzere 1800 ailenin kışlık otlaklarından çıkarıldığı da kayıtlarda yer alan bilgiler arasındadır (Tapper 2004, s. 498).

1978-1979 İran İslam Devrimi'ne daha çok şehir olgusu üzerinden geliştiği için göçebe Şahsevenlerin çok az bir kısmı bu sürece dâhil oldu. Burada az bir kısımla anlatılmak istenen yalnızca Meşkin gibi yerlerde yerleşik hayata geçen Şahsevenlerdir. Devrim sürecinde düzenlenen bu eylemler sırasında pek çok Şahseven ölmüştür. Devrim esnasında yerleşik düzende bulunan beylerin önemli bir kısmı öldürülmüştür, bazıları ise sürgüne gönderilmiştir.

1979 baharında, otuz Şahseven oymağından seçilen dört yüz kişilik bir heyet, Ayetullah Humeyni ve Şeriat Medari'ye saygılarını sunmak ve Şahsevenlerin devrim liderlerinden taleplerini dile getirmek üzere Kum'a gitti (Tapper 2004, s. 501). Ancak heyetin listesinde bulunan birkaç talep dışında genel anlamda olumlu bir sonuç elde edildiği söylenemez. Şahsevenlerin adında yer alan şah ibaresinin eskiyi hatırlattığı düşüncesiyle tüm Şahseven birliği bu görüşmede "Elseven" olarak değiştirildi. Şahsevenler bu adı hiçbir zaman benimsemediler. Günümüzde de açıkça ifade edilebilir ki hiçbir Şahseven, zorda kalmadıkça kendisini "Elseven" olarak ifade etmemektedir.

Şahseven Türklerinin XIX. yüzyıldaki pek de kapsamlı olmayan nüfus sayımından sonra, 1960'larda Tapper'ın tahminlerine göre 5-6 bin hane; 1987'de 5897 aile; 1995'te ise 7800 aile tespit edilmiştir (Tapper 2004, s. 504) Burada tamamen yerleşik hayata geçen Şahsevenlerin bu sayıya dâhil edilmediğini de belirtelim.

Şahsevenlerin tarihini özetlemek gerekirse Şahseven tarihi, X-XII. yüzyıllarda Oğuzların Azerbaycan topraklarına girmesiyle başlamıştır. XIII-XIV. yüzyıllarda Moğolların da etkisiyle göç hareketlerine maruz kalan Mugan ve çevresi, XV-XVII. yüzyıllarda sırasıyla Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Safevîler arasındaki mücadelelere sahne olmuştur. XVII-XIX. yüzyıllar arasında Şahseven adının ortaya çıktığı ve her dönemin şartına göre Şahsevenlerin Mugan ve Erdebil bölgelerinde çeşitli roller üstlendiği görülür. XIX. yüzyılda

Azerbaycan topraklarının Güney ve Kuzey Azerbaycan olarak parçalanması, Şahsevenlerin de coğrafi olarak ikiye bölünmesine neden olmuştur. Bu durum bölgenin hem etnik hem de siyasi yapısını değiştirmiştir. Pehlevîler döneminde öne çıkan olaylar ise Şahsevenlere yönelik zorunlu iskân faaliyetleri ve Şahsevenlerin topraklarının ellerinden alınmasıdır. Ülke halkının yönetimden hoşnutsuzluğuyla meydana gelen iç karışıklıklar sonunda, 1979'da İran İslam Devrimi gerçekleşmiştir. Devrimden sonraki süreçte Şahseven adındaki şah sözcüğünün eskiyi anımsattığı ileri sürülmüş ve bu ad değiştirilmiştir. Şahsevenler, her ne kadar kendileri bu adlandırmayı hiçbir zaman kabul etmeseler de siyasi otorite tarafından "Elseven" olarak yeniden adlandırılmışlardır. Geniş anlamda ele alındığında Şahsevenlerin gücünden faydalanmak için tarihin çeşitli devirlerinde siyasi otorite tarafından bir araya getirilmiş geniş bir Türk topluluğu olduğu, sonraki dönemlerde ise zaman zaman merkezî otoritenin bu gücü kendisine rakip olarak gördüğü ve bu gücü kırmak için de böl-yönet siyasetiyle Şahsevenlerin pek çok kez bölünmeye gittiği anlaşılmaktadır.

1.11.2. Şahseven Türklerinin Yayılma Alanları

Şahseven Türklerinin en yaygın olarak yerleştikleri İran'ın kuzeybatısında, Güney Azerbaycan'ın kuzeydoğusunda yer alan Mugan bölgesinde; Parsabad, Bilesuvar ve Germi şehirleri vardır. Mugan'ın kuzeyinde ve doğusunda Şahsevenlerin daha çok "O tay Azerbaycan" diye andıkları Azerbaycan Cumhuriyeti ve Mugan'ın Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında kalan kısmı yer alır. Aras Nehri'nin ikiye böldüğü bu bölge için Kuzey Mugan da denebilir. Günümüz İran ve Azerbaycan haritalarına bakıldığında her iki taraftaki Mugan'da yer alan yer adlarının ortak olduğu hemen fark edilecektir. Dolayısıyla Mugan sahası dendiğinde, yalnızca İran sınırları içerisindeki bölge değil; geniş anlamda Deşt-i Mugan kastedilmektedir. Mugan'ın batısında Keleyber, Eher ve güneyinde Meşkin/Meşkinşehir, Erdebil, Serein, Serab, Halhal bölgeleri vardır. Ana hatlarıyla Erdebil eyaletinde yaşayan Mugan Şahsevenlerinin yayılma alanını batıda Doğu Azerbaycan sınırı güneyde ise Zencan sınırı olarak düşünebiliriz. Mugan Şahsevenlerine hem coğrafya hem de tarihî açıdan bağlı olan bir kol olarak düşündüğümüz Zencan (Hamse) Şahsevenleri ise güneybatıda Bicar; güneyde Hemedan, Save; güneydoğuda Kazvin; doğuda ise Reşt hattında yer alırlar.

Bağdat Şahsevenleri ise çoğunlukla Save, Hemedan, Erak ve Kum bölgelerini içine alan çember içerisinde ve Tahran'ın bazı bölgelerinde yerleşmişlerdir.

Harita 1.11.2.1. Erdebil eyaleti haritası

Harita 1.11.2.2. Şahseven Türklerinin (Mugan, Zencan) yaşadıkları bölgeler

Harita 1.11.2.3. Bağdat Şahseven Türklerinin yaşadıkları bölgeler

Harita 1.11.2.4. Şahseven Türklerinden derleme yapılan bölgeler

1.11.3. Şahseven Türklerinin Etnososyal Yapısı

Şahseven Türkleri, geleneksel Türk göçebe kültürünü yaşatan dünyadaki sayılı gruplardandır. Şahsevenlerin sosyal katmanlarını incelerken iç adlandırma ve dış adlandırma yönteminden yararlanacağız. Şahsevenlerin etnososyal katmanları, nüfusa göre kalabalıktan aza doğru kendi adlandırmalarıyla ***ėl-tāyfa-tīre-göbek-oba-ev (alaçık-küme)***; bu grupların yöneticileri ise ***ilbeyi-bey-han-aksakal-aile reisi*** biçimindedir. Şahsevenler arasında ***ėlat/eşāyir*** kavramları da çoğu zaman Şahseven birliğini ifade etmek için kullanılır. Burada zikredilen kavramları açıklamaya başlamadan önce buradaki sosyal katmanların hiçbir zaman kesin sınırlarla çizilmediğini ve çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanıldıklarını da belirtelim.

Geniş anlamda ele alındığında ise Şahseven Türklerinin oymak teşkilatı şöyledir:

***1. İl (Ėl)*:** Birden fazla Şahseven oymağının bir araya gelerek oluşturduğu en büyük etnososyal oluşumdur (Meşkin ili, Erdebil ili vb.). Oymaklar birliği olarak da tanımlayabileceğimiz iller, ortak soydan gelmeseler bile kültürel birlikteliği barındıran yapılardır. Bu yönüyle siyasi bir yapılanmadır. İlin başında bulunan kimseye ilhan denir. İlbeyi ise ilhanının başyardımcısıdır. Eskiden şahlar tarafından ilhanlara tuyul olarak verilen bölgelerde ilhanların vergi toplama, orduya asker temin etme, düzeni sağlama vb. konularda geniş yetkileri bulunmaktaydı. Günümüzde ilhan veya ilbeyi adında bir idare sınıfı bulunmamaktadır. İl adı halk arasında anılsa da bugün ilhanlık veya ilbeylik gibi unvanlar tamamen ortadan kalkmıştır.

***2. Oymak / Tayfa / Aşiret*:** Tirelerin veya dar anlamda boyların bir araya gelerek oluşturdukları yapılanmadır. Bu üç kavramın da Şahsevenler özelinde iç içe geçmiş durumda olan birbirinden ayrılan veya benzeşen yanları vardır. Oymakları birden fazla boyun bir araya gelmesiyle oluşan büyük siyasi yapılanma olarak da düşünebiliriz. Oymakların kaç haneden oluştuğu ile ilgili kesin bir düzenden bahsetmek mümkün değildir. Bu konuda her zaman bir farklılık söz konusudur. Uç sayılar ele alındığında 20 ila 1000 arasında değişen bir rakam söylenebilir ancak ortalama her bir tayfa 100-200 haneden meydana gelmektedir. Oymakların / Tayfaların başındaki idareciye bey denir. Bazı örneklerde tayfa reisleri için han, kelanter gibi unvanlara rastlansa tayfanın başındakine çoğunlukla bey denmektedir. Geçmişte beylerin oymakları ilgilendiren önemli meselelerde görüş aldıkları bir aksakal heyeti bulunurdu. Eskiden kalan bu tayfa anlayışının günümüzde özellikle yaşlılarda hâlâ korunduğu söylenebilir. Bölgedeki gözlemlerimiz ortalama 40 yaş üstü tüm Şahsevenlerin hangi tayfadan olduklarını bildikleri yönündedir.

***3. Boy / Tire*:** Birkaç göbeğin bir araya gelmesiyle oluşan topluluktur. Burada bizim bahsettiğimiz boy kavramı dar anlamda düşünülmelidir. Tirelerde tamamıyla olmasa da kısmi bir soy birliğinden bahsedilebilir. Tire adlarına bakıldığında her tire adının muhtemelen 5-10 kuşak önce yaşamış olan bir beyin adıyla anıldığı bilinmektedir. Halk arasında çoğu zaman tayfa ile tire birbirinin yerine kullanılabilen kavramlardır. Tireyi idare eden kişiye bey denir. Bunun yanında kelanter, kethüda (ketda) gibi adlara rastlansa da genel itibarıyla tirenin reisine bey denmektedir. Tire adlarının günümüzdeki durumu genç kuşakta hemen hemen unutulma seviyesindedir. 40 yaş üstü kuşak incelendiğinde ise tire konusunda çoğu kişinin tiresini unuttuğu dolayısıyla bu konuda çok da fikir sahibi olunmadığı fakat 60 yaş üstünün tirelerini sorunsuz bir şekilde söylediği tespit edilmiştir. Şahseven Türk tayfalarının bilinen tirelerinin yanında herkesin kendi sülalesini söyleyip tire yerine saydığı dolayısıyla tire anlamının dar anlamda sülaleye doğru kaydığı da gözlemlenmiştir.

***4. Göbek*:** Birkaç obanın bir araya gelmesiyle oluşan topluluktur. Göbeklerde soy birliği bulunur ve genellikle bu soy 3-5 kuşak önce yaşamış bir ataya dayandırılır. Dolayısıyla göbeklerde sıkı bir akrabalık ilişkisinden söz edebiliriz. Göbekler aksakallar tarafından idare edilirler. Günümüzde tire ve göbek kavramı yan yana işletilmektedir. Tiresini bilmeyen birine göbeği sorulmakta ve bu sayede bir fikir yürütülmektedir. Dolayısıyla göbek ve tire hususunda bir iç içe geçmişlikten bahsedilebilir.

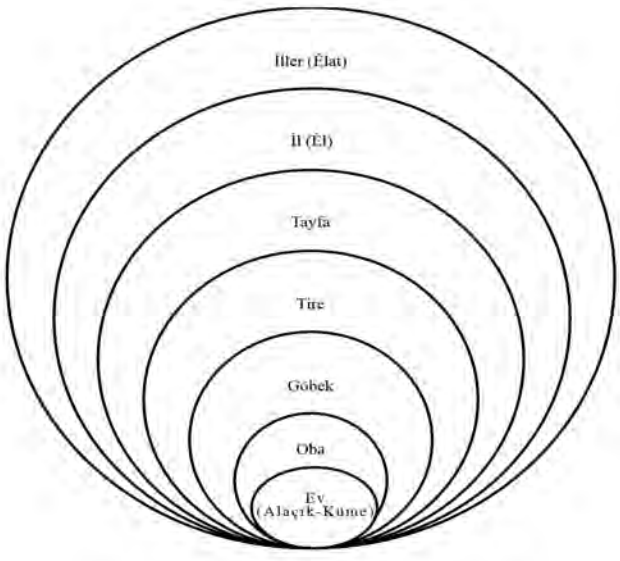
***5. Oba*:** Aynı yerde birden fazla alaçık veya kümenin bir arada bulunduğu gruptur. Mekân olarak obanın olduğu yer aynı adla yani oba olarak anılır fakat bazen buraya oba yerine yurt da denmektedir. Şahsevenleri oluşturan siyasi, toplumsal ve ekonomik olarak en küçük unsur obadır. Obalarda bir oba beyi bir de aksakal bulunur. Günümüzde obalar özellikle yaylaklarda canlılığını korumaktadır. Obalarda genellikle birinci dereceden akrabaların ve çobanların bir arada olduğu toplumsal bir yapıdan bahsedebiliriz. Alan araştırmamız sırasında bölgede yaşayan Şahsevenlerin bize anlattıklarına göre eskiden bir obada en az yirmi alaçık bulunuyorken şimdilerde beş alaçık veya küme olan yerler bile büyük oba olarak kabul edilmektedir. Eskiden olduğu gibi günümüzde de obalarda dolaylı olarak da olsa bir bey ve bir aksakaldan bahsedebiliriz. Bu açıdan eski ve yeni oba düzenindeki en büyük fark, günümüzde oba beyi ve oba aksakalının genellikle aynı kişi olmasıdır.

***6. Ev / Ocak*:** Şahseven Türklerinin sosyal hayatındaki en küçük birim evdir. Evin reisi baba veya dededir. Şahseven Türkçesinde baba ve dede sözcükleri birbirlerinin yerine kullanılabilmektedir. Hatta baba için dede sözcüğünün kullanımı daha yaygın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Şahsevenlerin karakteristik çadırlarına alaçık denir. Alaçıklar gerek barındırdığı

semboller itibarıyla gerekse geçmişin en eski yadigârlarından biri olması bakımından Şahsevenler için önemli bir unsurdur. Pehlevîler döneminde alaçık kurmayı kısıtlayan veya engelleyen politikaların olduğunu yukarıda belirtmiştik. Pehlevîler döneminde alaçık yerine daha küçük çaplı küme adı verilen çadırların kullanılması özendirilmiştir. Günümüzde her obada en az bir alaçığın kurulmasına dikkat edilmektedir. Şahsevenler bunu bir yerde Şahsevenliğin bir alametifarikası olarak görmektedirler. Öte yandan alaçık, Şahsevenlerde prestij, zenginlik ve geçmişe bağlılığı da niteleyen bir unsurdur. Küme adıyla bilinen çadırları özellikle yaylakta Şahsevenlerin yanı sıra bölgede arıcılıkla uğraşan diğer gruplar da kullanmaktadırlar. Dolayısıyla kümelerin Şahsevenler arasında herhangi bir ayırt edici tarafı yoktur. Oba beyinin veya aksakalın statüsünde olanların hiçbir şekilde küme kullanmadığı, onun yerine mutlaka alaçık kurup orada durduğu da gözlemlediğimiz hususlar arasındadır.

Şahsevenlerin oymak teşkilatı şu şekildedir:

Tablo 1.11.3.1. Şahseven Türklerinin etnososyal yapısı

1.11.4. Şahseven Türklerinin Oymakları

Şahseven Türklerinin İran'a gelişi ile ilgili pek çok rivayet bulunmaktadır. Yünsür Paşa ile ilgili olan rivayetler bunların en meşhurudur. Ana hatlarıyla Şahseven oymaklarının siyasi bir birliğe dönüşmesi şu olaya dayanır:

XVI. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nin göçebe Türklere yönelik siyaset onların Anadolu'dan İran'a göçüne neden oluyordu. Yünsür Paşa, kimi

rivayetlerde altı çocuğu kimi rivayetlerde birinci dereceden altı akrabasıyla Şah Abbas'a sığındı. Şah Abbas huzuruna çıkmadan önce Sünni olan Yünsür Paşa, Şah Abbas'ın huzurunda Şiiliğe geçti ve şah bu 3300 çadırlık gruba Şahseven adının yanında ülkenin çeşitli yerlerinden toprak da verdi.

Şahsevenler bu tarihten sonra Erdebil ve Mugan çevresinde yaşamaya başladılar. Yünsür Paşa ölünce çocukları bu toprakları aralarında paylaştı ve bu siyasi birliktelikteki her bir çocuktan farklı farklı kollar meydana geldi. Yünsür Paşa ile gelen rivayetteki adlar ve bunların Yünsür Paşa ile olan yakınlık dereceleri birçok anlatıda şu şekildedir:

Allah Kulu Paşa Yünsür Paşa'nın kardeşidir. Bedir Han ve Nazar Ali Han, Allah Kulu Paşa'nın soyundan gelmektedirler.

Sarı Han Bey, Bend Ali Bey, Koca Bey, Polat Bey, Demir Bey ve Nevruz Ali Bey ise doğrudan Yünsür Paşa'nın soyundan gelmektedirler. Kurt Bey, İnallı ve Beydilli ile ilgili rivayetler burada çeşitlenmektedir. Fakat bu tarihten itibaren Anadolu'dan İran'a göçle bu sayının arttığı daha önce ifade edilmişti.

Şahsevenlerin kaç tayfadan meydana geldiğiyle ilgili ise meşhur bir rivayet vardır. Buna göre Şahsevenler otuz iki tayfadır. Şahsevenlerin otuz iki tayfadan bir araya geldiği inancı, bugün genç yaşlı tüm Şahsevenlerin ortak kanaatidir. Ancak bu konuda mevcut olan bilgiler gözden geçirildiğinde Şahseven tayfalarının otuz ikiden çok daha fazla olduğu hemen anlaşılmaktadır.

Şahsevenler arasında neyin aşiret neyin tayfa neyin tire olduğuna dair kesin sınırlar çizilmediğinden bu kavramlar birbiriyle iç içedir. Bu durumu açıklığa kavuşturmak isteyen Şahsevenler bir araya geldiklerinde konunun karmaşıklığı ve çeşitliliği nedeniyle bilgi kaynakları bir tayfa listesi üzerinde genellikle görüş birliğine varamamışlardır. Ayrıca tayfa adlarının tespiti için bir araya gelen Şahsevenlerin neredeyse hiçbiri, otuz iki tayfanın hangi tayfalar olduğunu tamamen sayamamıştır (Tapper 2004, s. 540).

Şahseven Türklerinin bugünkü oymak sayıları incelendiğinde oymak sayısının sözlü anlatılarda geçen "otuz iki" ibaresinin çok üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Oymak sayılarının artmasıyla ilgili en önemli husus, oymaklar arasındaki bölünmelerdir. Büyük oymakların çeşitli nedenlerle bölünmesi sonucunda yeni oymaklar türemiştir. Bölünmeler sonucunda ortaya çıkan bu gruplar, büyük oymaktan ayrılan beyin adını sürdürerek zamanla bağımsız bir oymak olmaya başlamışlardır. Mugan Şahsevenlerine ait aşağıdaki oymak (tayfa) listesi hem kaynaklardan hem de alan araştırmamızdan tespit edilen bilgilerle yeniden düzenlenmiştir. Ancak hemen belirtelim ki bu listede yer alan oymaklara ait bilgiler tahminî bilgilerdir.

Kızılbaş oymaklarından türeyenler:

Rumlu, Ustacalu (Ustacalı), Şamlu (Şamlı) [Begdilli (Beydilli), Ecirli (Acirli, Ecirni), İnallu (İnallı)], Tekelü (Tekeli, Tekle), Dulkadir: Delakarlı (Delağarlı), Afşar.

Tablo 1.11.4.1. Mugan, Meşkin ve Erdebil bölgelerinde bulunan oymaklar

1.	Acirli (Ecirli, Ecirni, Ecirri)	31.	Kara Kasımlı
2.	Alarlu (Arallu)	32.	Karalar (Karacalu)
3.	Ali Babalı (Al Babalı, Bentolu Beyli)	33.	Kelleser
4.	Araplı (Erebli)	34.	Kör Abbaslu (Kara Abbaslı)
5.	Ayvatlu (Ayvatlı)	35.	Koca Beyli
6.	Bala Beyli	36.	Kozatlı
7.	Bey Bağlu (Bey Balalu)	37.	Kurtlar (Kutlar)
8.	Beydilli (Beğdilli)	38.	Larılı (Lahrudlu)
9.	Caferli	39.	Mest Ali Beyli (Mestal Beyli)
10.	Cafer Kulu Hanlu	40.	Muganlu (Muganlı)
11.	Cahan Hanumlu (Cahan Hatunlu, Canhanımlı)	41.	Muratlı
12.	Cilovdarlı (Celadurlu)	42.	Nevruz Ali Beyli
13.	Curuhlu (Coruhlu)	43.	Petili (Petilü)
14.	Delakarlı (Delağarlı, Delağarrı)	44.	Pirivatlu (Pir Ayvatlu)
15.	Demircili (Demirçili)	45.	Polatlı
16.	Dursun Hacılu (Dursun Hocalı)	46.	Rıza Beyli (İrza Beyli)
17.	Gebeli	47.	Sarı Caferli (Sarı)
18.	Geyikli	48.	Sarı Nesirli
19.	Göbekli	49.	Saruhan Beyli (Sarhan Beyli, Sarhanlı)
20.	Gön Papak (Gön Papah, Gün Papak)	50.	Sarvanlı (Sarvanlar, Saryanlar, Sarbanlar)
21.	Hacı Kocalu (Hacı Hocalı)	51.	Seyitler (Millî Seyitler, Seyitli)
22.	Hamıslu	52.	Şah Ali Beyli (Şaheli Beyli)
23.	Helfeli (Halfalı, Haleflü)	53.	Şıhlı
24.	Homunlu	54.	Talış Mikayilli (Talmışgeyikli)
25.	Hosrolu (Hosrovlu)	55.	Tekeli (Tekle, Tehle)

26.	Hüseyin Hacılu (Hüseyin Hacılı)	56.	Tırıtlı (Tırıt)
27.	Hüseyin Ehli (Üsünehli)	57.	Udulu (Odulu)
28.	İnallı (İnanlı)	58.	Yekeli
29.	İsalu (İsa Beyli)	59.	Yurtçu (Yortçı)
30.	Kaleş (Kelaş)	60.	Zergerli (Zergarlı)

Şahseven oymaklarının bu denli karmaşık olmasının pek çok nedeni vardır. Fakat bu konuda dört husus ön plana çıkmaktadır: İlki, merkezi otoritenin Şahsevenlerin savaş becerilerinden istifade etmek için onları devamlı farklı bölgelere kaydırmasıdır. Devlet otoritesinin sağlam olduğu dönemlerde Şahsevenler kendilerine verilen tüm sorumlulukları yerine getirmişlerdir ancak merkezî otoritenin zayıfladığı dönemlerde Şahsevenlerin kendi kaderlerini belirleyecek güce ve iradeye sahip olduklarına dair tarihte bazı örnekler mevcuttur. Şahsevenlerin göç kültürüne alışık olmaları, onları yer değiştirmeye elverişli bir topluluk hâline getirmiştir. Savaş, güvenlik vb. nedenlerle merkezî otorite tarafından yerleri değiştirilen Şahsevenler, gittikleri bölgelerde uygun zemin tesis edildiğinde geri dönmemişler ve göç edilen bölgeleri yurt tutmuşlardır. Bu da çoğu zaman yeri değiştirilen oymağın bölünmesine sebep olmuştur. İkinci neden, oymaklar arasında kurulan evlilik bağlarıyla oymakların genişleyip büyümesi ve sonrasında bölünmesidir. Şahseven oymaklarını tartışmalı duruma getiren üçüncü temel neden ise obadan ayrılarak şehre yerleşen veya aile içinden ayrılarak farklı bir hayat düzeni kuran Şahsevenlerdir. Bu gruba dâhil olan Şahsevenler, yaşadıkları aile içi anlaşmazlıktan ötürü yaylak ve kışlaklarını değiştirmiş veya terk etmişlerdir. Bu da yeni grupların oluşmasına ya da mevcut grupların dağılmasına sebebiyet vermiştir. Bu hususta dördüncü neden ise daha önceki kaynaklarda pek üzerinde durulmayan özellikle yaylaklarda kiralama yönteminin kullanılmasıdır. Şahsevenlerin Pehlevîler döneminden itibaren yerleşik hayata geçirilmeye çalışılması, onları nispeten göçebelikten uzaklaştırmıştır. Şahsevenler kullanmadıkları otlakları günümüzde bir başkasına kiralamaktadırlar. Dolayısıyla kaynaklarda geçen oymaklara ait yaylak kışlak bölgeleri sabit değildir. Bu da mekân açısından karışıklığa neden olmaktadır. Hâlihazırda göçebe hayatı sürdürdüğü bilinen Şahseven oymaklarının kışlak ve yaylak bölgeleri şu şekildedir:

Tablo 1.11.4.2. Şahseven oymakları ve yaylak-kışlak bölgeleri

Oymak (Tayfa)	Kışlak	Yaylak
Acirli (Ecirli)[26]	Davud Kışlağı, Kız Kalesi, İncirli, Acirlu Kendi, Ucarud, Bel Daşı, Heybet Kışlağı, Nacakbul Kendi	Bağdagül, Sonabeyin Gölü Ağyarılgan
Alarlu (Arallu)[27]	Üngüt, Musa Han	Savalan Dağı etekleri, Bağru, Nor
Alibabalı[28]	Şorgöl, Horozlu, Ağa Kışlağı, Mescidli, Uç Bulağ	Cinbulak, Maldeli, Hurma Bulağı
Arablu[29]	Parsabad ve çevresi, Kara Dere, Hacı Allahverdi, Nadir Arhı, Mahalle Kışlağı	Külli, Kuzu Çayı, Halifeli, Hacı Cevad Han
Ayvatlu[30]	Merkut, Hırda Kışlak, Teng, Molla kendi (köyü), Koyabeylu	Samanlu, Kara Dere, Durbekhi
Bala Beyli[31]	Parsabad ve çevresi, İncirlü, Kara Dere, Köhel	Savalan Dağı (Kotur Suyu mevkisi)
Bey Bağlu[32]	Lahrud ve çevresi, Üçdere, Bey Bağlu	Çal Dağı
Beydilli[33]	Uzunkuyu, Sarı Gebelu, Cin Tepesi, Koşa Kışlak, Hacı Cafer, Ağa Rahim	Savalan Dağı etekleri, Çal Dağı, Novruz Ali, Karanlığ Dere, Haydar Ali
Caferli[34]	Parsabad ve çevresi, Maksudlu, Caferli Kendi	Savalan Dağı (Cin Deresi mevkisi) Samanlu, Bağlar, Karanlık Dere, Cinli Çay
Cahan Hanumlu	Bilesuvar, Germi, Cahan Hanumlu kendi (köyü)	Savalan Dağı (Serdava, Serein, Gül Çukuru mevkisi)

[26] Bilinen boyları (tireleri): Bedirlu, Hacılu, Karasakallu, Suretlu, İsmaillu, Emirhanlu, Çatağ, Yakubeylu, Tren ve Şinnu

[27] Bilinen boyları (tireleri): Muhammed Kulı Hanlu, Samid Beylu, Ebul Hesen Beylu, Hamid Beylu, Mecit Beylu, Süleyman Beylu, Ebulfeth Beylu, Memeteli Beylu,

[28] Bilinen boyları (tireleri): Kurtlu, Elvendlü, Bey Ali, Fethali

[29] Bilinen boyları (tireleri): Savalanlu, Masum Hanlu, Seddiyarlu, Han Kişili, Begler

[30] Bilinen boyları (tireleri): Alili, Ağa Rızalu, Hüseyinlü, Kurbanlu

[31] Bilinen boyları (tireleri): İsmail Hanlı, Nesirli, Beyli, Şehbaz Hanlu

[32] Bilinen boyları (tireleri): Hatem Hanlu, Ağ Sakallu, Hacı Hüseyin Hanlu

[33] Bilinen boyları (tireleri): Güşli, Sarı Gebelü, Ali Bavlu (Muradlu), Bala Hanlu, Masumlu

[34] Bilinen boyları (tireleri): Şeriflü, Mir Salahlı, Ağ Tumanlı

Cilovdarlı[35]	Sefid Ali, Kutlar, Bey Ali, Hazret Kulı, Neriman Kışlağı	Sona, Kara Yatak, Abbas Çemeni, Karadaş, Dibeklü, Şehbaz Yaylağı
Demircili[36]	Babaş, İnallu, Hazret Kulı, Kara Kışlak, Tomar, Sadak, Karagöl, Güvercin, Koca Kışlağı, Horozlu	Ağ Göl, Kara Dere, Üç Arhaç, Çuhur Yurd, Murad Ali, Gümüş Bulağ, Cinli Çay
Gebeli[37]	Ala Papak, Borran, Ağ Dağ, Ayrı Dere, Kanberlü	Kara Daş, Nasır Beg, Haça Yurt, Çal Dağ
Geyikli[38]	Üngüt, Düz Kışlak, Kar Sakal, Ağ Baba, Mal Kışlağı	Kaşgameşe, Güliş Çemeni, Yağlı, Mescidlü, Kabelü, Gaynarca
Gön Papah	Gön Papah kendi (köyü),	-
Hacı Hocalu[39]	Aslandüz, Yuşanlu, Şam Kışlar, Hanlar, Ağ Kapak, Kara Kapak, Eydir Gedaylu, Pelenglü, Ayvazlu, Emirhanlu, Bozca	Gaşgameşe, Şah Yurdu, Gara Mehemmed, Halife Çemeni, Meh Deresi, Torpahlu, Artum Bulağ, Güllü, Orta Örek
Hamıslu	Gariphacı, Mescitlu, Şordere	Bağru
Helfeli[40]	Göbeklü, Helfeli Kışlağı, Boğarsıh Deresi	Kışlı, Erşek, Kazan Uçan
Homunlu[51]	Pare Kışlak, Han Kışlağı	Serab, Tekeli, Çal Dağ, Novruz Ali, Karanlık Dere
Hosrolu[42]	Gür Bulağ, Al Muhammedlü, Güller	Kızılbere, Göy Çuhur, Yollu Yurt, Üngüt, Karahan Beyli
Hüseyin Hacılu[43]	İman Kuyusu, Kanberlü, Horozlu, Sarı Kuyu, Tek Kuyu	Öküz Dağı, Kül Gölü, Arh Bendi, Cacırlu, Göze Yurt

35 Bilinen boyları (tireleri): Azizlü, Yahınlu, Mehdi Hanlu, Ahmed Hanlu, Ali Geşadlu, Hacı Nasrallahzade Fettah

36 Bilinen boyları (tireleri): Karacalu, Kadirli, Güzellü, Şahbazlu, Askerlü, Gözçülü

37 Bilinen boyları (tireleri): Ahmedlü, Ganimlü, İmanlu, Tarılu, Hacı Mustafalu

38 Bilinen boyları (tireleri): Alipnahlu, Mirzalu, Ciyanlu, Tumarlu, Hacı İmanlu, Halilli, Keytaranlu, Kiravlu, Karapıtıhlı, Alibayramlu, Medinelu, Musalu, Oruçlu, Hacıgereçli, Alişan Hanımlu, Ağa Caferli, Hacı Caferli

39 Bilinen boyları (tireleri): Eminlü, Hacılu, Maşılu, Haşlar, Kara Gözelü, Hamislü, Başlu

40 Bilinen boyları (tireleri): İman Hanlu, Ziyad Hanlu, Gülüşlü, Kurbanlu, Musa Hanlu

41 Bilinen boyları (tireleri): Tekeçi, Allahverdili, Kamıslu

42 Kocabeyli oymağından türemiştir. Bilinen boyları (tireleri): Muharremlü, Nur Muhammedlü

43 Bilinen boyları (tireleri): Caylu, Muhammed Beylü, Takılu, Karadağlu, Hacı Hasanlu, Taban Oğlu

Hüseyin Ehli	Dereyurt, Ağappa, Zeyve, Karaağaç, Nuri Kendi	Bozkuş (Büzgüş), Heşteser Keleyber
İsalu / İsalı[44]	Erşek (Erşe), Büyük Han, İsmail Han, Ocak Kışlağı	Savalan Dağı etekleri, Ağ Mescid, Yeherlü, Dere Yurt Karagöl, Tendirlü
Kör Abbaslu[45]	Borran, Hüseyin Kışlağı, Ağa Muhammed Beyli, Kuru Çay, Dereçay	Öküzdağı, Cacırcılu, Cığ Meydan, Sehend
Karalar	Berk Kışlak, Alaçık Tepesi, Düz Kışlağı, Kuzey Kışlak	Çay Gözü
Kelaş[46]	Kanberli, Pare Kışlak, Hacı Abbas	İnce Göy Dağ, Kara Döş
Kelleser[47]	Germi ve çevresi	-
Kocabeyli[48]	Dere Çayı, Üngüt Mesiri, Cida Kendi, Zeyve, Çat Kışlak	Savalan Dağı etekleri, Buzlu Kaya, Karaçay, Meymıhan, Tahta Yurt, Babaş Yurdu, Çal Dağ, Ağ Çay
Kurtlar[49]	Yüzkuyu, Hüseyin Kışlağı, Becirvan, Kutlar, Haşim	Savalan Dağı etekleri, Göy Dağ, Kutlar Kendi, Büzgüş, Sarı Bulağ
Larılu[50]	Çakmak Çukur, Genelüce	Dibeklü, Kızılbere
Mest Ali Beyli[51]	Pare Kışlak, Ocak Kışlağı, Hacı Bedir Ağa Kışlağı	Karabere, Üç Kardaş
Muganlu[52]	Parsabad ve çevresi, Buzhan Kendi, Alimler, Hacı Penah Ali, Ocak Kışlak	Serab, Alvars, Serein, Lengerlü, Sefer Yurdu, Karabulağ, Karagöl

44 Bilinen boyları (tireleri): İbadlı Beyli, Aliş Beyli, Han Kişi Beylü, Habibullah Beyli, Cevadlu

45 Bilinen boyları (tireleri): Körler, Azizlü

46 Bilinen boyları (tireleri): Hacı Muhammed Hüseyinlü, Kasımlı, Abbas Alili

47 Kelleser oymağının büyük bir bölümü yerleşik hayata geçmiştir.

48 Bilinen boyları (tireleri): Curuhlu (Curuh Beyli), Nurullah Beyli, Şahmarı Beyli, Nasrullah Beyli, Ağabeylu, Hüseyin Hanlı, Elirza Beyli, Hosrovlu, Hampa, Çobanlı, Kara Musalı, Peteli, Hanbazlı.

49 Bilinen boyları (tireleri): Cinler (Cinli), Baharlu, Hacı Zeynallu, Neceflü, Takı Beylü, Cumulu, Ağalu

50 Bilinen boyları (tireleri): Hacı İsmailli, İman Alili

51 Bilinen boyları (tireleri): Nasırlu, Sadıklu

52 Bilinen boyları (tireleri): Ali Kululu, Karaolu, Rizegululu, Beyravanlı, Tugemanlu, Elceler, Hacı İsmaillu, Memmet Yormulu, Hacı Şirinli, Sufiler, Melekler

Muratlı[53]	Muratlı, Lahrud ve çevresi, Uç Dere Kışlak, Allahverdi Odlu	Çal Dağı, Çay Yurt, Çeki Çay, Adı Güzel
Nevruz Ali Beyli	Mazan Kışlağı, Heybet Kışlağı	Ağ Çay, Kara Savalan
Petili[54]	Dergahlu, Kalkaç	Çalaçukur
Pirivatlu (Pir Ayvatlu)[55]	İbrahimabad, Pirivatlu Kendi	Yağlu, Çiçeklü, Karanlık Dere, Arh Bendi
Polatlu	Bilesuvar	Boğru, Polatlu Kuyusu
Rızabeyli	Dere Horuslu, Zeyve, Nesir-kendi	Sovma, Bice, Kalecuğ,
Saruhan Beyli[56]	Kabale, Burun Kışlağı, Çınar	Salahlu, Kaşga Güney, Dere-yurt, Ağ Mescid, Yelli Gedik
Servanlar[57]	Karadere Mugan, Han Kişi, Aziz Karadere, Seyfali, Yüz Kuyu	Karayatak, Kurugöl, Çuhur Yurt, Necefhan
Seyitler[58]	Düz Kışlak, Muradlu, Saray Kuyu, Kaşga Kışlak, Dadlu, Tekele	Serab, Göy Dere, Halil Yurdu, Çal Dağ, Çeki Çayı
Şaheli Beyli[59]	Kermeli, Mirzahan, Ferç Harabesi	Çal Dağ, Dik Yurt
Talış Mikayilli (Talmışgeyikli)[60]	Bilesuvar ve çevresi, Sona, Cafer Kulı, Hacı Cabbar, Paşa, Hanbaba Kendi, Rus Kendi, Göytepe, Hacı Emin, Kara Savalan	Savalan Dağı (Kotur Suyu, Şabil), Serein, Keliklü, Devli Yurt, Yaypak, Kuzukıran, Kuru Tahta
Tekeli (Tekle)	Yelatan, Abbas Tekle Kendi, İranabad, Karatüre	Serein ve çevresi

53 Bilinen boyları (tireleri): Barlu, Muradlu

54 Bu oymak Kocabeyli oymağından ayrılmış ve daha sonra müstakil bir oymak hâline gelmiştir.

55 Bilinen boyları (tireleri): Bend Alilü, Şirvanlu, Sivtinlü, Hacı Hasanlu, Çuğunlu, Atlı Hanlu

56 Bilinen boyları (tireleri): Hacı Muhammedlu, Aliş Beylu, Abdullah Beylu, Ağa Şirin Beylu, Ağacan Beylu

57 Bilinen boyları (tireleri): Ali Uruşanlu, Hasanlu, Uşakı

58 Bilinen boyları (tireleri): Körler, Aşurlu, Muhammedlu, Alili, İsalu, Aynallu, Nur Alili, Seyit Rızalu, Muhammed Rızalu

59 Bilinen boyları (tireleri): Şah Kasımlı, Şeyh Verdili

60 Bilinen boyları (tireleri): Beglü, Kara Partak, Amele, Tepeler, Kızılkeçili, Camiyurdu, Mollalu, Ali Beyli, İmam Hanlu, Paşalu, Bineler, Canyarlu, Karabağlu, Beyzade, Nurullalu

Tırıtlı[61]	Tırt Kendi, Ağ Dağ	Meydancık
Udulu (Odulu)	Udulu, Üç Dere, Allahverdi Kışlağı	Savalan Dağı etekleri, Karagöl, Çay Yurt, Sarı Bulak, Çeki Çay
Yekeli[62]	Yekeli	Kızılbere
Zergerli	Bilesuvar, Zerger, Erşek, Meşkin	Savalan Dağı (Boran Çukuru mevkisi)[63]

1.11.5. Şahseven Türklerinde Din ve Kültür

Şahseven Türkleri İran'da yaşayan diğer Türkler gibi Müslüman'dır. Mezhep olarak ise 12 İmamlı Şii mezhebini benimsemektedirler. Her ne kadar tarihte mezhebe dayalı birtakım sıkıntılar yaşandığı bilinse de günümüzde Şahseven Türklerinin mezhep taassubu bulunmamaktadır. Şahsevenlerin inanç sistemi daha çok töre ve âdetlerle şekillenmiştir. Aile içinde başlayan din eğitimi özellikle yaylaklarda aksakalların ve akbirçeklerin yanında geleneksel olarak devam ettirilmektedir. Bu bağlamda Şahsevenler arasından yetişen molla sayısının çok az olduğunu da ifade etmek gerekir. Yaylak ve kışlak yaşamında aksakalın varlığı hem oba hem de genel anlamda toplum düzeninin sağlanmasında son derece etkilidir.

Şahsevenlerin kültüründe göç çok önemli bir olgudur. Şahseven oymakları Mugan Ovası'ndan Savalan Dağı'na göç etmeden önce eskiden mutlaka bir araya gelirler ve göçün zamanından emniyetine kadar pek çok meseleyi istişare ederlerdi. Develer ve büyük sürüler eşliğinde yapılan bu görkemli göç merasimlerinde, boy beyleri ve oba beyleri göçün en önünde yerlerini alırlardı. Obaların sayıca azalması ve teknolojik imkânların genişlemesiyle büyük araçların göçlerde kullanılması, günümüzde göç öncesi kurultayları daha çok turistik festivallere dönüştürmüştür. Şimdilerde "Ceşnevare" adıyla anılan bu festivaller, devrimden sonra Mugan'da icra edilmeye başlanmıştır. 2018 yılında yedincisi düzenlenen bu etkinliğe devlet görevlilerinin yanı sıra ülkenin çeşitli yerlerinden Mugan'a gelen yerli turistler katılmakta, bu vesileyle de Şahseven kültürünü tanıma fırsatı bulmaktadırlar. Halktan büyük ilgi gören bu organizasyon, 2019 yılında Erdebil'de de yapılmıştır. Bizim de iştirak ettiğimiz Şorabil bölgesinde gerçekleşen bu festivale yoğun bir katılımın olduğunu söyleyebiliriz. Halk ozanlarının festival alanına kurulan sahnede icrasına ek olarak, festival için kurulan alaçıkların önünde pişirilen yöresel yemekler,

---

61 Bilinen boyları (tireleri): Tırd (Tırt, Türüd)

62 Yekeli oymağının önemli bir bölümü yerleşik hayata geçmiştir.

63 (Tapper 2004, s. 576-597; Hiyavi 2005, s. 61-95)

obalardan getirilen el işi ürünler, eski göçlerde kullanılan develer gibi pek çok unsur bu festivalde sergilenmektedir.

Şahseven Türklerinin kültürel kodlarına bakıldığında eski Türk medeniyetinin izleri hemen göze çarpmaktadır. Şahsevenler büyüklere saygı gösterirler, misafire çok önem verirler, misafirperverlik onlarda ileri seviyededir. Her konuğu Tanrı misafiri kabul ederler ve mutlaka o konuğa bir şeyler ikram ederler. Şahseven kadınları yabancı kişilerin yanında mutlaka ağızlarına yaşmak çekerler, yabancılarla açıktan ve yüksek sesle konuşmayı tercih etmezler. Alaçıklarda evin her bireyinin yeri bellidir. Bu da Şahseven kültürünün uzun tecrübelerden geçerek oluştuğunun bir göstergesidir.

Şahseven Türklerinin doğum, evlenme ve ölüm dönemlerindeki uygulamalar, Türk dünyasındaki uygulamalarla ortak özellikler taşımaktadır. Şahsevenlerde doğum gerçekleştiğinde çocuk sahibi olan aile tebrik edilir. Doğumun bereket getirmesi için dualar edilir ve bu durum kutlanır. Bebeğe ad vermek tüm Türklerde olduğu gibi Şahsevenlerde de önemlidir. Çocuğun adını koymak için çoğunlukla aksakala danışılır, aksakalın olmadığı durumlarda aile büyüklerinden biri çocuğa ad koyar. Günümüzde örneği bulunmasa da eskiden göç esnasında doğum meydana gelirse, göç kafilesi içindeki akbirçekler toplanır ve hamile kadının doğum yapması sağlanırmış. Doğum gerçekleştikten sonra ise doğum yapan kadın ve çocuğu deve üstüne bindirilir ve göçün en arkasından kafileyi takip edermiş. Şahsevenlerde bebekler kundağa sarılır ve uyumaları için laylaylar (ninniler) söylenir. İlk defa dişi çıkan bebekler için diş hediği yapılır. Doğum öncesi ve sonrasında Şahseven Türklerinde akbirçekler büyük bir rol üstlenmektedirler. Onların tecrübeleri bu önemli olgudaki zorlukların nispeten azaltılmasında etkili olmaktadır.

Şahsevenlerde evlilik öncesi kız tarafının alaçığına elçi (görücü) gidilir. Elçi heyetine aksakal ve oba beyi mutlaka davet edilir. Kız tarafının alaçığında "kebin" (başlık parası) ve evliliğe ilişkin diğer konularda anlaşılırsa söz kesilir. Bu hadiseye "kebin kesme" denir. Sözden sonra nişan yapılır veya söz ile nişan bir arada yapılabilir. Kız tarafı çeyiz hazırlar, erkek tarafı düğünü yapar. Şahsevenlerde düğüne "toy" denmektedir. Yaylakta veya kışlakta toy yapılabilir. Toylara akrabalardan veya tanıdıklardan davet edilir ve ortamın kalabalık olması temenni edilir. Şahsevenlerde damada "bey", evlenen kıza ise "gelin" denir. Kına yakma, geline kuşak bağlama, duvak vb. uygulamalar Türkiye Türklerindeki gibidir. Şahseven toylarında kadınlar ve erkekler genellikle bir arada oynamazlar. Toylara halk ozanları davet edilir ve büyük kazanlarda yemekler pişirilerek konuklara ikram edilir.

Düğünden birkaç gün sonra kız tarafı gelinin davetiyle gelin evine ziyarete gider. "Duvak attı" veya "Duvak açtı" olarak anılan bu âdette yemekler

yenir ve evliliğin bereketli geçmesi için dualar edilir. Duvak açtı âdetinden bir süre sonra kız tarafı oğlan tarafını evine davet eder. Gelin bu âdette ilk kez dışarı çıktığı için buna "Ayak açtı" denir.

Şahsevenlerde bayram törenlerine önem verilir. Bayramlardan önce obanın önde gelenleri bir araya gelir ve bayramda yapılacaklara ilişkin istişare yapılır. Bayram günü çocuklara hediyeler verilir ve ev ziyaretleri yapılır.

Şahsevenlerde nazara inanılır, nazardan ve kötü ruhlardan korunmak için üzerlik yandırma geleneği icra edilir. Hastalıklardan korunmak için çoğunlukla Türk halk hekimliği yöntemleri kullanılır. Aksakalların ve akbirçeklerin sürdürdüğü bu geleneksel tıp yöntemlerinin tümü, "Türke deva" adıyla bilinmektedir.

Şahseven yemeklerinin İran'daki Türk kültürü içerisinde ayrı bir yeri vardır. Anadolu'da yapılan yemeklerin önemli bir kısmı Şahsevenlerce bilinmekte ve pişirilmektedir. Bozbaş, keleke, hedik, sac kavurması, kavurma, sütlaç, kuymak, yarma aşı, dovga (ayran aşı) vb. yemekler bunlardan bazılarıdır.

Ölüm törenlerinde ölen kimsenin evine veya alaçığına kara bayrak çekilir. Cenaze olan evde kırk gün yas tutulur, helva pişirilir ve bu helva cenazeye gelenlere dağıtılır. Erkekler kırk gün saç, sakal kesmezler; kadınlar ise kırk gün siyah elbise giyerler. Kırkıncı günden sonra yakın akrabalar gelir ve yas tutan ailenin üstündeki siyah kıyafetleri çıkarır. Ayrıca ölen kişinin yakınları vefatın üçünde, yedisinde, kırkında ve yıl dönümünde yakınlarını çağırır, *Kur'an* okutur ve dualar edilir.

Şahsevenlerde yukarıda bahsedilen kültürel unsurların yanı sıra halk takvimi, halk mutfağı ve halk meteorolojisi de canlı bir biçimde yaşatılmaktadır.

1.11.6. Şahseven Türklerinde Nüfus ve Ekonomi

İran Türkleri ile ilgili tartışma konularının başında nüfus gelmektedir. İran'ın etnik gruplara göre nüfus oranını paylaşmaması İran'da yaşayan Türklere ilişkin verileri tahminden öteye taşımamaktadır. Alan araştırmacılarının nüfusa ilişkin tespitleri, abartı örnekler bir kenara bırakılırsa, birbirine yakındır. İran'da yaşayan tüm Şahsevenlerin nüfusuna ilişkin tahminler de İran'da yaşayan diğer Türk toplulukları gibi kesin verilere dayanmamaktadır. Bu durumun başlıca iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi Şahsevenlerin ülkenin farklı bölgelerinde dağınık bir şekilde yaşamaları, ikincisi ise Şahsevenlerden yerleşik hayata geçenlerin ve Tahran, Tebriz gibi büyük şehirlerde yaşayanların sayısının tespit edilememesidir. İran Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Merkezi (CENESTA) tarafından yapılan ve İran İstatistik Kurumu tarafından açıklanan verilere dayandırılan rapora göre, 1987 yılında ülkede göçebe hayat sürdüren

toplulukların tamamının nüfusu 1.200.000; Şahseven Türklerinin nüfusu ise 46.873; aynı yılın verileri farklı bir kaynakta ise Şahsevenlerin nüfusu 47.248[64] olarak verilmiştir. Ayrıca bu raporda göçebe hayatı sürdüren Mugan Şahsevenlerine ilişkin nüfus tablosu ise şu şekildedir (CENESTA 2007, s. 634-636):

Tablo 1.11.6.1. Şahseven Türk oymaklarının nüfus verileri

Sıra	Oymak (Tayfa)	Yaşadıkları Bölgeler	Nüfus (Kişi Sayısı)
1.	Acirli (Ecirli)	Erdebil, Bilesuvar, Parsabad, Halhal, Serab, Kevser (Kivi, Kiyi), Germi, Meşkinşehir	4732
2.	Alibabalı	Erdebil, Bilesuvar	183
3.	Arablu	Bilesuvar, Meşkinşehir	494
4.	Ayvatlu (Pirayvatlu)	Erdebil, Bilesuvar, Halhal, Germi, Meşkinşehir	161
5.	Bala Beyli	Bilesuvar, Halhal, Germi, Meşkinşehir	357
6.	Bey Bağlu	Bilesuvar, Erdebil, Germi, Meşkinşehir	152
7.	Beydilli	Bilesuvar, Parsabad, Meşkinşehir	1469
8.	Caferli (Sarı Caferli)	Meşkinşehir	11
9.	Cahan Hanumlu	Erdebil, Bilesuvar, Germi, Parsabad, Meşkinşehir	588
10.	Cilovdarlı	Bilesuvar, Parsabad, Serab, Meşkinşehir	1974
11.	Demircili (Demirçilü)	Bilesuvar, Parsabad, Serab, Meşkinşehir	1685
12.	Geyikli	Erdebil, Bilesuvar, Parsabad, Halhal, Germi, Meşkinşehir, Nemin, Nir	8203
13.	Hacı Hocalu	Eher, Parsabad, Meşkinşehir, Heris	6752
14.	Helfeli	Kevser, Bilesuvar, Germi, Parsabad, Meşkinşehir	974
15.	Homunlu	Bilesuvar, Parsabad, Serab	128
16.	Hüseyin Hacılu	Bilesuvar, Parsabad, Meşkinşehir, Heris	1531

[64] Kaynak: http://ashayer.ir/index.aspx?pageid=160 erişim tarihi: 27/03/2021

17.	İsalu / İsalı	Erdebil, Bilesuvar, Meşkinşehir,	179
18.	Kör Abbaslu	Parsabad, Meşkinşehir, Heris	1603
19.	Kelaş	Germi, Nir, Heris	593
20.	Kocabeyli	Erdebil, Bilesuvar, Germi, Parsabad, Meşkinşehir, Halhal, Nir	3555
21.	Kurtlar	Bilesuvar, Eher, Parsabad, Çaroymak, Keleyber, Zencan, Serab, Kevser, Miyane	3654
22.	Mest Ali Beyli	Erdebil, Bilesuvar, Germi,	639
23.	Muganlu	Erdebil, Eher, Bilesuvar, Parsabad, Çaroymak, Halhal, Serab, Bostanabad, Keleyber, Germi, Meşkinşehir, Nemin, Nir	10581
24.	Muratlı	Bilesuvar, Meşkinşehir	158
25.	Saruhan Beyli	Erdebil, Bilesuvar, Çaroymak, Germi, Meraga, Meşkinşehir Parsabad	491
26.	Servanlar	Bilesuvar, Serab, Parsabad, Meşkinşehir	581
27.	Seyitler	Bilesuvar, Meşkinşehir	1454
28.	Talış Mikayilli (Talmışgeyikli)	Bilesuvar, Germi, Parsabad, Meşkinşehir	1992
29.	Tekeli (Tekle)	Erdebil, Bilesuvar, Germi, Parsabad, Meşkinşehir	1396
30.	Udulu (Odulu)	Bilesuvar, Meşkinşehir, Nir	197
Toplam			**56.440**

Yukarıda verilen tablonun Şahsevenlerin sürekli bahsettikleri "32 Tayfa" esasına göre hazırlandığı, ayrı oldukları bilinen bazı oymakların birleştirildiği, yine tabloda "Güşlü/Göşlü ve Arallu" oymaklarının adına yer verildiği ancak bunlara ait herhangi bir sayı belirtilmediği anlaşılmaktadır. İran İstatistik Kurumunun 2019 verilerine göre yaylağa çıkan ülkedeki toplam göçebe nüfusu 1.108.640'tır. Şahseven Türklerinin ağırlıklı olarak yaşadıkları Doğu Azerbaycan eyaletinde yaylağa çıkanların nüfusu 55.302, Erdebil'de 45.607, Zencan'da ise 1997 olarak verilmiştir.[65] Daha önceki çalışmalardan hareketle bu tabloya alınmayan veya tespit edilemeyen oymakların nüfusu (Begdilli 2006, s. 223-231) aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

[65] Kaynak: https://www.amar.org.ir/Portals/0/News/1399/Booklet%204.pdf erişim tarihi: 27/03/2021

Tablo 1.11.6.2. Şahseven Türk oymaklarının nüfus verileri

Sıra	Oymak (Tayfa)	Yaşadıkları Bölgeler	Nüfus (Aile Sayısı)
1.	Alarlu (Arallu)	Erdebil	300
2.	Dursun Hacılu	Erdebil	300
3.	Gön Papah	Meşkinşehir	2000
4.	Hamıslu	Erdebil	300
5.	Polatlu	Erdebil	1000
6.	Rızabeyli	Erdebil	500
7.	Yurtçı	Erdebil	1000
8.	Zergerli	Meşkinşehir	500
Toplam			**5900**
Sıra	**Oymak (Tayfa)**	**Yaşadıkları Bölgeler**	**Nüfus (Kişi Sayısı)**
1.	Nevruz Ali Beyli	Erdebil	300
2.	Hüseyin Ehli	Keleyber	520
3.	Delakarda (Delağarlı)	Erdebil	200
Toplam			**1020**
Nüfuslarına ilişkin veri tespit edilemeyen oymaklar			
1.	Şaheli Beyli	Erdebil eyaleti	-
2.	Tırıtlı	Erdebil eyaleti	-
3.	Yekeli	Erdebil eyaleti	-
4.	Hosrolu	Erdebil eyaleti	-
5.	Karalar	Erdebil eyaleti	-
6.	Kelleser	Erdebil eyaleti	-
7.	Larılu	Erdebil eyaleti	-
8.	Petili	Erdebil eyaleti	-
9.	Gebeli	Erdebil eyaleti	-

İran İstatistik Kurumu tarafından Erdebil eyaletinin toplam nüfusu 1.270.420 olarak açıklanmıştır. Bu nüfusun 404.236[66] kişisi kırsal kesimde yaşamaktadır. Erdebil eyaletinin kırsal kesiminde iki Türk grubunun varlığından söz edebiliriz: Şahsevenler ve Tatlar. Şahseven olmayan yani bir bakıma yaylak kışlak yaşamını sürmeyen yerleşik Türklere bölgede Tat denmektedir. Mugan ve Karadağ Şahsevenlerinin 1993 yılında 47 oymak ve yaklaşık 3 mil-

[66] Kaynak: https://www.amar.org.ir erişim tarihi: 15/12/2020 ve Statistical Centre of Iran, Selected Findings of the 2016 National Population and Housing Census, Tahran: 2018, s. 150

yon kişiyle göçtükleri, 1995'te bu sayının 300 bine düştüğü (Kalafat 2005, s. 99) dikkate alındığında; göçebe veya yarı göçebe Şahsevenler için ancak 5-6 bin hane yani yaklaşık 40.000 kişi (Tapper 2010, s. 295) gibi bir tahminin çok az olduğu anlaşılacaktır. Erdebil merkezdeki yerleşik hayata geçen Şahsevenler hesaba katılmadığında, kırsal kesimde bulunan ve göçebe hayatı sürdüren Şahsevenlerin nüfusu en az 300 bin kişidir. Yaylak zamanı yaşlı, hasta veya çeşitli nedenlerle göç edemeyen Şahsevenler de göz önünde bulundurulduğunda her yıl en az 100 bin kişinin yaylağa çıktığı rahatlıkla ifade edilebilir.

Mugan Şahsevenleri, İran'ın kuzeybatısındaki Mugan bölgesinde yaşamaktadırlar. Yerleşik yaşama geçen Şahsevenler ise daha çok Erdebil'in eyalet merkezinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Şahsevenler, geçimlerini büyük oranda hayvancılıkla temin etmektedirler. Özellikle koyun yetiştiriciliği çok yaygındır. Şahseven Türklerinde gelişmiş bir göç kültürü mevcuttur. Şahsevenler eskiden develer vasıtasıyla göç ederlerdi. Yük taşımada kullanılan develerin taşıyacağı yüke göre alaçık devesi, farmaş devesi, kap kazan devesi (Alizade Pervin 1988, s. 46) gibi adlar alması, Şahsevenlerdeki göç kültürünün detaylarına ilişkin her hususun düşünüldüğünü gösteren güzel bir örnektir. Eskiden develerle yoğun ve yorucu olan yaylaktan kışlağa, kışlaktan da yaylağa yapılan göç merasimi, teknolojinin ilerlemesi ve bölgedeki ulaşım imkânlarının gelişmesiyle daha kolay hâle gelmiştir. Mugan Şahsevenlerinin Mugan'dan Savalan'a yaklaşık 150-200 kilometrelik göçleri eskiden ortalama on beş gün sürerken günümüzde bu süre ulaşım araçları sayesinde iki üç saate kadar kısalmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen İran'a uygulanan ambargolardan en başta halk etkilenmiştir ve bölge insanı ekonomik olarak birtakım sıkıntılar yaşamaktadır.

Artan nüfusla birlikte otlakların miras paylaşımları gibi nedenlerden ötürü gelecek kuşaklara yetmemesi, kırsal kesimden kente göçü hızlandırmış ve pek çok Şahseven Türkü Tahran gibi ülkenin büyük şehirlerine yerleşmiştir. Mugan'dan Tahran'a göç eden aileler şimdilerde yalnızca tatil dönemlerinde yaylakları ziyaret etmekte ve bölge ile bağlarını korumaya çalışmaktadırlar. Her ne sebeple olursa olsun göçebe yaşamı terk eden Şahsevenler ile göçebe yaşamı sürdüren Şahsevenlerin arasında dil ve kültür yönünden önemli farklar olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Buna ek olarak alan araştırmalarımız esnasında sayıları az da olsa farklı şehirlerde yükseköğrenimini tamamlayıp Mugan'a geri dönen Şahsevenlere de rastlanmıştır. Büyük şehirlerdeki ekonomik zorluklar ve ülkede artan işsizlik gençler arasında hayvancılığı cazip hâle getirmiştir. Hatta alan araştırmamız esnasında pek çok üniversite mezunu çobanla karşılaşmış olmamız da bu görüşümüzü desteklemektedir.

1.11.7. Şahseven Türklerinde Eğitim

İran'da kullanılan resmî dil bilindiği üzere Farsçadır. Ülkedeki eğitim kurumları da tamamıyla Farsça eğitim vermektedir. Şahseven Türklerinden geleneksel göçebe yaşamı sürdürenler genellikle kırsal kesimlerde yaşamaktadırlar. Dolayısıyla yeni kuşak Şahsevenlerin eğitimi, bu kırsal bölgelerdeki olanakların durumuyla alakalıdır. Şahsevenlerin yoğun olarak yaşadığı Erdebil eyaletinde, günlük yaşamda kullanılan dil Türkçedir. Şahsevenlerin resmî dairelerdeki işlerini görmek dışında Farsça ile temasları neredeyse yoktur. Bu nedenle bir önceki kuşağın izinden gidenler okuma yazma seviyesinde Farsça öğrenip yaşamını idame ettirmektedirler. Ekonomik durumu biraz daha iyi olan aileler ise çocuklarını yükseköğrenim görmeleri için büyük şehirlere göndermektedirler. Büyük şehirlerde eğitim gören Şahsevenlerin örf ve âdetlerine bağlı kaldıkları ancak Farsça ile temasları neticesinde Türkçeden uzaklaştıkları gözlenmiştir. Şahseven Türkleri içerisindeki yaşlılardan Farsça bilenlerin sayısı çok az olmasına rağmen günümüzde genç nüfusun neredeyse tamamı Farsça bilmektedir.

İNCELEME

2. SES BİLGİSİ

2.1. ÜNLÜLER

Ses organlarında hiçbir engele uğramadan çıkarılan ve ses yolundaki daralma ya da genişlemeye göre çeşitlenen sese ünlü denir. Bu tanımdan hareketle çalışmamızın bu bölümünde Şahseven Türkçesinde bulunan ünlü çeşitleri incelenip ünlülerle ilgili bütün ses olayları ele alınacaktır. Bu çalışmadaki ünlüler; uzunlukları bakımından normal süreli ünlüler, uzun ünlüler ve kısa ünlüler olarak üç grupta incelenecektir.

2.1.1. Normal Süreli Ünlüler

Normal süreli ünlüler, fonemik değere sahip olanlar ve fonemik değere sahip olmayanlar olarak iki grupta incelenecektir.

2.1.1.1. Fonemik Değeri Olan Ünlüler

Şahseven Türkçesinde fonemik değeri olan dokuz ünlü bulunmaktadır. Bunlar /a/, /e/, /ė/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüleridir.

2.1.1.1.1. /a/ ünlüsü:

/a/ ünlüsü; kalın, düz, geniş bir ünlüdür. Sözcük başında, ortasında ve sonunda bulunabilir: *şayseven* I/19 “Şahseven”, *yaḫçı* II/38 “güzel”, *anuv̇* III/53 “annen”, *uzadaruḫ* III/7 “uzatırız”, *ağır* IV/33 “ağır”, *soğan* V/73 “soğan”, *ġabaḫdan* VI/65 “önceden”, *laylay* VIII/151 “ninni”, *uşaḫ* XI/29 “çocuk”, *altı* XIV/69 “altı”, *torpağı* XXXIII/228 “toprağı”, *otarıyam* XXXII/43 “otlatıyorum”, *barışdıranā* XXXI/19 “barıştırana”, *addarı* XXXVII/103 “adları”, *ġonağımız* XXXIX/351 “konuğumuz”, *aḫsaḳḳal* XL/41 “aksakal”.

2.1.1.1.2. /e/ ünlüsü:

/e/ ünlüsü; ince, düz, geniş bir ünlüdür. Sözcük başında, ortasında ve sonunda bulunabilir. Türkiye Türkçesinde kullanılan /e/ ünlüsünden daha açık söylendiği için ağız çalışmalarında açık /e/ olarak tanımlanmaktadır: *keçirder-*

dük I/168 “geçirirdik”, *gelinner* III/10 “gelinler”, *nenemiz* IV/109 “annemiz”, *döşek* XXIX/40 “yatak”, *tiktirerdiler* V/111 “diktirirdiler”, *elinde* VII/23 “elinde”, *güverçinde* VIII/12 “güvercinde”, *çeken* IX/12 “çeken”, *yiyećüh* XXVII/30 “yiyeceğiz”, *eyirerdī* XI/34 “eğirirdi”, *bilmerem* XXXI/23 “bilmem”, *elli* XIII/62 “elli”, *pişirrem* XIV/15 “pişiririm”, *nemeler* XV/29 “neler”, *deldi* XVI/10 “deldi”, *keresin* XVII/18 “kereyağını (tereyağını)”, *keçe* XVIII/33 “keçe”, *men* XXXI/50 “ben”.

2.1.1.1.3. /ė/ ünlüsü:

/ė/ ünlüsü; yarı geniş, ince, düz, normal süreli bir ünlüdür. Türklük bilimi çalışmalarında kapalı /e/ olarak bilinmektedir. /ė/ ünlüsünün Eski Türkçede varlığı bazı tartışmalara konu olsa da ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde ve Türkiye Türkçesi ağız çalışmalarında fonemik değeri bulunan bir ses olarak tanımlanmaktadır.[67]

ŞT’de bu ses fonem değeri taşıyan dokuz ünlüden biridir. Birisi açık /e/ ve diğeri kapalı /e/ ile kullanılan iki sözcüğün anlam olarak mukayesesi şu şekildedir:

ėl I/98 “il”	*el* I/95 “el”
gėtdi XXXIII/72 “gitti”	*getdi* XIV/34 “getirdi”

/ė/ ünlüsü, ŞT’de genellikle Türkçe sözcüklerin başında ve içinde, nadiren de sonunda bulunabilir: *dėyiller* I/12 “diyorlar”, *gėtdim* VII/11 “gittim”, *yėyirdi* IX/34 “yiyordu”, *bėle* IX/9 “böyle”, *dėdi* XI/56 “dedi”, *gėdėrik* VIII/135 “gidiyoruz”, *gėyindi* XII/72 “giyindi”, *ėrkek* XIII/40 “erkek”, *ėrişde* XV/29 “erişte”, *yėddi* XVI/14 “yedi”, *gė* XXVIII/31“gel”, *bėlė* XXVIII/31 “böyle”, XL/12 *bėlė* “böyle”.

ŞT’de alıntı sözcüklerde de /ė/ ünlüsü bulunabilir: *hėyvanlar* X/30 “hayvanlar” (< Ar. **حيوان**), *şė'r* X/45 “şiir” (< Ar. **شعر**), *hėş* XI/9 “hiç” (< Far. **هيچ**), *tėhranda* VI/7 “Tahran’da”, *mėydana* XII/71 “meydana” (< Ar. **ميدان**), *hėyvanı* V/194 “hayvanı” (< Ar. **حيوان**), *hėç* XII/10 “hiç” (< Far. **هيچ**), *ėhtiyaćımız* XIX/90 “ihtiyacımız” (< Ar. **احتياج**).

2.1.1.1.4. /ı/ ünlüsü:

/ı/ ünlüsü; kalın, düz, dar bir ünlüdür. Sözcük başında, ortasında ve sonunda bulunabilir: *yanı* I/72 “yani”, *pıl* I/97 “para”, *çıḫardaḫ* VII/8 “çıkarta-

67 /ė/ ünlüsü ile ilgili detaylı bilgi için bk. Thomsen 2002, s. 36-37; Duman 1999, s. 65-103; Tekin 2003, s. 47; Gabain 2007, s. 34; Yavuz 1991, s. 271-306; Kocaoğlu 2003, s. 266-281; Erdem-Gül 2006, s. 111-148; Arat 1987, s. 334-341; Yılmaz 1991, s. 151-165.

lım”, *aḫıp* VII/146 “akıp”, *ġāynım* VIII/18 “kaynım”, *çıḫtıḫ* VIII/44 “çıktık”, *ayrılmışam* IX/19 “ayrılmışım”, *hamısı* X/12 “hepsi”, *baḫışın* XII/57 “bakışın”, *ġırḫ* XX/65 “kırk”, *ġızıl* XXI/36 “kızıl”, *tapdı* XXII/13 “buldu”, *uşağın* XXIII/34 “çocuğun”, *utanıyam* XXIV/24 “utanayım”, *almışıḫ* XXV/18 “almışız”, *munı* XXVI/53 “bunu”, *adımız* XXVII/20 “adımız”.

2.1.1.1.5. /i/ ünlüsü:

/i/ ünlüsü; ince, düz, dar bir ünlüdür. Sözcük başında, ortasında ve sonunda bulunabilir: *biz* I/13 “biz”, *bildīn* II/129 “Bildin mi?”, *ćecim* III/4 “cecim”, *birinin* IV/31 “birinin”, *pişirēr* V/14 “pişirir”, *bizimkidi* XXXI/52 “bizimkidir”, *diriligim* VII/83 “diriliğim”, *iraḫliyirdıḫ* VIII/71 “hazırlıyorduk”, *birimci* IX/33 “birinci”, *diregim* X/46 “dileğim”, *işderi* XI/36 “işleri”, *kimin* XII/55 “gibi”, *miniller* XIII/52 “biniyorlar”, *igirmi* XIV/70 “yirmi”, *indi* XV/71 “şimdi”.

2.1.1.1.6. /o/ ünlüsü:

/o/ ünlüsü; kalın, yuvarlak, geniş bir ünlüdür. Türkçe sözcüklerin başında bulunabilir: *ġoyuplar* I/17 “koymuşlar”, *ġoyun* II/12 “koyun”, *toḫuruḫ* III/9 “dokuruz”, *torbasın* V/12 “torbasını”, *ćoḫ* VII/38 “çok”, *olabiler* VII/160 “olabilir”, *toy* VIII/67 “düğün”, *yoḫ* IX/24 “yok”, *ġoç* X/30 “koç”, *ollām* XII/5 “olurum”, *dolanardım* XII/178 “dolanırdım”, *doğar* XIII/12 “doğar”, *oynallar* XV/50 “oynarlar”, *olsa* XVI/50 “olsa”, *oları* XVII/25 “onları”.

2.1.1.1.7. /ö/ ünlüsü:

/ö/ ünlüsü; ince, yuvarlak, geniş bir ünlüdür. Türkçe sözcüklerin başında bulunabilir: *töker* I/98 “döker”, *öz* II/10 “kendi”, *görüysen* II/127 “görüyorsun”, *çölde* III/112 “dışarıda”, *köç* IV/22 “göç”, *köynek* IV/103 “gömlek”, *çörek* VI/54 “ekmek”, *gözellih*ˈ VII/35 “güzellik”, *göyçek* VIII/65 “güzel”, *köçnen* VIII/82 “göçle”, *kötüh*ˈ*den* IX/69 “kütükten”, *kölgede* XVII/64 “gölgede”, *ölüm* XIX/31 “ölüm”, *gözlerinin* XXV/58 “gözlerinin”, *böğründe* IX/71 “göğsünde”, *dördüz* XXVI/12 “dördüz”.

2.1.1.1.8. /u/ ünlüsü:

/u/ ünlüsü; kalın, yuvarlak, dar bir ünlüdür. Sözcük başında, ortasında ve sonunda bulunabilir: *yuḫlasam* I/64 “uyuklasam”, *alarduḫ* III/73 “alırdık”, *ġuymaḫ* V/60 “kuymak”, *oturum* VI/64 “oturayım”, *oḫudacaḫ* XII/351 “okutacak”, *vurma* XII/429 “vurma”, *ġabağuv̇a* XVI/126 “önüne”, *ġurudarıḫ* XVII/26 “kuruturuz”, *yunun* XVII/77 “yününü”, *ġuzuçuya* XVIII/26 “kuzucuya”, *pulusunu* XVIII/59 “parasını”, *munnan* XIX/62 “bundan”, *ġurt ġuş* XIX/98 “kurt kuş”, *otarruḫ* XX/35 “otlatırız”, *burdayıḫ* XXII/10 “buradayız”.

2.1.1.1.9. /ü/ ünlüsü:

/ü/ ünlüsü; ince, yuvarlak, dar bir ünlüdür. Sözcük başında, ortasında ve sonunda bulunabilir: *tük* I/44 “saç”, *üzebilmerem* I/67 “yüzemem”, *cür* II/50 “tür”, *düşüptü* III/32 “düşmüş”, *türk* IV/10 “Türk”, *tülkü* V/151 “tilki”, *üssünde* VI/162 “üstünde”, *düşdü* VII/57 “düştü”, *tüh'tür* VII/68 “doktor”, *üreğimnen* VII/115 “yüreğimden”, *bürük* VIII/45 “örtü”, *türküsü* VIII/122 “Türkçesi”, *üçüncü* XII/410 “üçüncü”, *yükünü* XIII/83 “yükünü”, *üsdü* XIX/117 “üstü”.

2.1.1.2. Fonemik Değeri Bulunmayan Ünlüler

Anlam ayırt edici özelliği bulunmayan, fonemik değeri bulunan bir ünlünün alafonlarından oluşan, bir ünlünün başka bir ünlüye dönüşürken geçirdiği ara evreleri tanımlamak için kullanılan ünlülere fonemik değeri bulunmayan ünlüler denir. ŞT’de bu ünlüler: [á], [å], [ɐ̊], [í], [i̊], [i], [ó], [ú] ünlüleridir.

2.1.1.2.1. [á] ünlüsü:

Geniş, yarı kalın, düz, normal süreli bir ünlüdür. /a/ ~ /e/ arası bir ünlüdür. /a/ > /e/ ya da /e/ > /a/ değişiminin ara evresidir: *ġálibi* I/176 “kalıbı”, *biyáz* VI/72 “biraz”, *ġáyneniye* VI/35 “kaynanaya”, *ġaynatáynan* VIII/49 “kaynatayla”, *ġáydanda* XXXVIII/45 “döndüğünde”, *ná ğáde* VI/82 “ne kadar”, *atu̇vá* IX/56 “atına”, *ġáradağınkı* IX/79 “Karadağ’ınki”, *ona görá* IX/101 “ona göre”, *ġáyírdi* XII/156 “yaptı”, *ġáyterer* XII/478 “döndürür”, *áyrānın* XVII/17 “ayranını”, *yaváydı* XVIII/99 “kötüydü”, *áldım* XXV/55 “aldım”, *otárríḳ* XXXII/16 “otlatırız”.

[á] ünlüsü, alıntı sözcüklerde de sıklıkla görülen bir ünlüdür: *ásliyeti* I/131 “aslıyeti”, *ġádimnen* II/16 “önceden”, *ġát* II/78 “şeker”, *kálbalaya* V/36 “Kerbela’ya”, *bilaḫáre* VII/5 “bilahare”, *ġámmer* X/95 “Kamber”, *ġálʿe-i ḫeybere* XII/104 “Hayber Kalesi’ne”, *ḫáber* XII/318 “haber”, *piyáde* XIX/103 “yaya”, *musábıġá* XXXIII/66 “müsabaka”, *ġábul⌣ ėlemeyib* XXXIII/264 “kabul etmemiş”, *muġáddesdi* XXXIX/52 “mukaddestir”.

ŞT’de bazı alıntı kelimelerde /ع/ sesinin düşmesi sebebiyle /a/ ünlüsü yarı incelmiş [á] ünlüsüne dönüşmüştür: *áleyke* IX/14 “aleyke”, *álıdan* IX/85 “Ali’den”, *álaġa* XII/145 “alaka”, *selām⌣ áleyküm* XXXII/2 “selamünaleyküm”, *árafat* XXXIX/83 “Arafat”, *ádālet* XXXIX/127 “adalet”, *şucaátdi* XXXIX/229 “Sücaet (Ahmedov)’dir”, *lál* XXXIX/248 “lal taşı”, *yáḳubu* XXXIX/264 “Yakup’u”, *áşāyir*[68] XXXIX/333 “göçebe”.

---

[68] Aşiretler anlamına gelen bu sözcük, İran’da konargöçer yaşam süren tüm topluluklar için kullanılan bir terimdir. ŞT’de ise *eşāyir*, *áşāyir* sözcüğü genel anlamda “göçebe” sözcüğünü özelde ise Şahseven Türklerini karşılar.

2.1.1.2.2. [å] ünlüsü:

Geniş, kalın, yarı yuvarlak, normal süreli bir ünlüdür. /a/ ~ /o/ arası bir ünlüdür. /a/ > /o/ ya da /o/ > /a/ değişiminin ara evresini göstermektedir. ŞT'de çok fazla örneği bulunmamaktadır: *apårsān* II/97 "götürsen", *åvćuna* IX/57 "avcuna", *målladan* XII/352 "molladan", *yåḫun* XXXIII/253 "yakın".

2.1.1.2.3. [e̊] ünlüsü:

Geniş, ince, yarı yuvarlak, normal süreli bir ünlüdür. /e/ ~ /ö/ arası bir ünlüdür. /e/ > /ö/ değişiminin ara evresidir. ŞT'de sık rastlanmayan bu ses /e/ ünlüsünün kısmen yuvarlaklaşması sonucu ortaya çıkmış bir sestir. ŞT'de bu yuvarlaklaşmanın genel sebebi /e/ ünlüsünden hemen sonra gelen ve yuvarlaklaştırıcı etkisi olan /v/ ve /v̇/ ünsüzleridir: *de̊ür* II/84 "diyor", *dede̊n* VI/63 "babanın", *se̊vürem* VII/41 "seviyorum", *dede̊n* XVI/87 "baban", *nene̊n* XVI/87 "annen", *se̊vmüşem* XXXIII/533 "sevmişim", *se̊verem* XXXIV/1 "severim", *e̊vine* XXXVII/129 "evine".

Alıntı sözcüklerde özellikle /v/ sesinin etkisiyle oluşan bir [e̊] ünlüsü tespit edilmiştir: *ge̊vher* VI/19 "gevher", *me̊vlānın* XII/467 "Mevla", *me̊vlām* XII/474 "Mevla'm", *de̊vletli* XVIII/61 "devletli".

2.1.1.2.4. [ı́] ünlüsü:

Dar, yarı kalın, düz, normal süreli bir ünlüdür. /ı/ ~ /i/ arası bir ünlüdür. /ı/ >/i/ ya da /i/ > /ı/ değişiminin ara evresidir. Sözcük içinde yer alan ve inceltici etkisi bulunan /l/, /ç/, /ş/, /n/ ve /y/ ünsüzleri, bu sesin oluşumunda etkilidir. Alıntı sözcüklerde, sözcüğün asıl biçiminde yer alan /i/ ünlüsü kalınlaşma eğilimi gösterirken /ı/ ünlüsü incelme eğilimi gösterir: *eşāyírdí* I/19 "göçebedir", *bírda* I/26 "burada", *vírma* I/59 "vurma", *ćıḫíy* III/57 "çıkıyor", *baḳíyeçek* III/71 "Bakü'ye kadar", *cür‿ íydı* IV/27 "tür idi", *yoḫ‿ ídı* V/26 "yok idi", *deġíġa* VIII/61 "dakika", *şāh ismāyíl* IX/9 "Şah İsmail", *ísTanbula* IX/13 "İstanbul'a", *çaḫışíyīn* XII/56 "çakışının", *mesāyílimiz* XII/353 "meselelerimiz", *ālím‿ idi* XII/365 "bilgin idi", *zíd* XIII/34 "karşıt", *baltíynen* XVI/18 "baltayla", *fílan* XVIII/114 "filan", *ferġí* XX/92 "farkı", *saríyı̊rduḫ* XXIV/19 "sarıyorduk", *terefín* XXVI/41 "tarafını", *zamaní* XXIX/37 "zamanı", *eşāyírıḫ* XXX/8 "göçebeyiz", *saḫleyírdı* XXXIII/209 "saklıyordu", *boşleyíb* XXXIII/357 "boşlamış", *lálíya* XXXIII/363 "lalaya", *ġíymetden* XXXIII/459 "kıymetten", *ġurdalíyırdı* XXXIII/578 "kurcalıyordu", *ildírım* XL/60 "yıldırım", *yaní* XL/102 "yani", *tilfína* XL/151 "telefona".

2.1.1.2.5. [o̊] ünlüsü:

Kalın, dar, yarı yuvarlak ve normal süreli bir ünlüdür. /ı/ > /u/ veya /u/ > /ı/ değişmesinin ara evresidir: *mo̊ğanda* I/32 "Mugan'da", *bo̊rasına* I/100 "burasına", *olmaz ko̊* I/102 "olmaz ki", *mo̊ğana* II/22 "Mugan'a", *bo̊ cür* IV/34 "bu tür", *bo̊lar* IV/45 "bunlar", *bo̊na* VII/13 "buna", *mo̊nnandı* VII/84 "bundandır", *mo̊nnan* IX/55 "bundan", *vo̊rardın* XIII/84 "vururdun", *bo̊ra* XVI/77 "buraya", *bo̊do̊* XXI/38 "budur", *süttü po̊lō* XXI/55 "sütlü pilav", *saríyo̊rduḫ* XXIV/19 "sarıyorduk", *bo̊ alaçıḫları* XXXI/44 "bu alaçıkları", *vo̊rsān* XXXII/25 "vursan", *vo̊ram* XXXIII/248 "vurayım", *vo̊rduḫ* XL/162 "vurduk".

2.1.1.2.6. [i̊] ünlüsü:

İnce, dar, yarı yuvarlak ve normal süreli bir ünlüdür. /i/ > /ü/ veya /ü/ > /i/ değişmesinin ara evresidir. ŞT'de çok fazla örneği bulunmamaktadır: *fi̊rdovsi* XII/406 "Firdevsi", *türki̊yelidi* XXVIII/28 "Türkiyelidir", *götüri̊ydi* XXXIII/159 "götürüyordu".

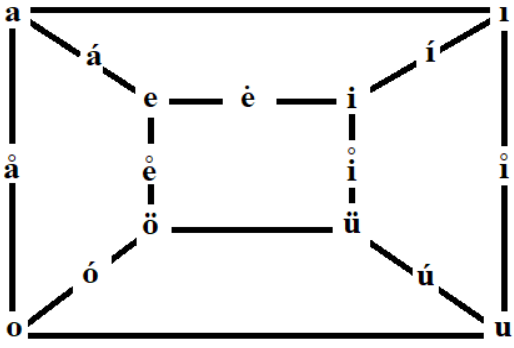
2.1.1.2.7. [ó] ünlüsü:

Geniş, yarı kalın, yuvarlak, normal süreli bir ünlüdür. /o/ ~ /ö/ arası bir ünlüdür. /o/ > /ö/ değişiminin ara evresidir. ŞT'de çok fazla örneği bulunmamaktadır: *kórem* XXIII/20 "körüm", *kór* XXXIII/487 "kör", *hórmetin* VI/70 "hürmetini".

2.1.1.2.8. [ú] ünlüsü:

Dar, yarı kalın, yuvarlak, normal süreli bir ünlüdür. Bu ünlü /u/ ~ /ü/ arası bir ünlüdür. /u/ > /ü/ ya da /ü/ > /u/ değişiminin ara evresidir: *o cúr* VI/65 "o tür", *ne cúrdü* VI/67 "ne türdü", *gúnnerīzi* VI/68 "günlerinizi", *çút* VI/81 "çift", *gúnneri* VI/130 "günleri", *búyün* XIV/32 "bugün", *yúnun* XVII/77 "yününü".

Tablo 2.1.1. Şahseven Türkçesinin ünlüler şeması

Tablo 2.1.2. Şahseven Türkçesindeki Normal Süreli Ünlüler

	Düz			**Yarı Yuvarlak**			**Yuvarlak**		
	Geniş	*Yarı Geniş*	*Dar*	*Geniş*	*Yarı Geniş*	*Dar*	*Geniş*	*Yarı Geniş*	*Dar*
Kalın	a	-	ı	å	-	î	o	-	u
Yarı Kalın	á	-	í	-	-	-	ó	-	ú
İnce	e	ė	i	-	ể	i	ö	-	ü

2.1.2. Uzun Ünlüler

Boğumlanma süreleri, normal ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha uzun olan veya normal uzunluktaki iki ünlünün boğumlanma süresini içine alan ünlülere *uzun ünlüler* denir (Karaağaç 2013, s. 822; Korkmaz 2003, s. 156). Normal bir ünlünün boğumlanma süresinden daha kısa sürede boğumlanan ünlülere de *kısa ünlüler* denir.

ŞT'de Türkçe sözcüklerde ve alıntı sözcüklerde uzun ünlülerin varlığı tespit edilmiştir. Bu ünlü uzunlukları birincil ve ikincil uzunluklar olarak ele alındığında Türkçe sözcüklerdeki birincil uzunluklarını koruyan sözcük sayısı sınırlıdır. ŞT'deki Türkçe sözcüklerde görülen uzun ünlülerin büyük bir kısmı, ses olayları sonucunda ortaya çıkmış ikincil uzun ünlülerdir. Türkçe sözcüklerde ünlü uzunluklarının oluşumunda esas neden ünsüz düşmeleridir. Ayrıca vurgu ve tonlama gibi nedenlerden de Türkçe sözcüklerde ünlü uzamaları oluşmuştur.

Alıntı sözcüklerdeki birincil uzun ünlüler, ŞT'de büyük oranda korunmuştur. ŞT'de alıntı sözcüklerde görülen uzun ünlülerin bir kısmı ise çeşitli ses olaylarından ötürü ortaya çıkan ikincil ünlü uzunluklarıdır.

2.1.2.1. Birincil Uzun Ünlüler

2.1.2.1.1. Türkçe Sözcüklerde Birincil Uzun Ünlüler

Türkçenin birincil uzun ünlüleri konusunda pek çok çalışma yapılmıştır.[69] Türk dilindeki birincil uzun ünlülerin varlığından bahseden ilk kişi Kâşgarlı

[69] Talat Tekin, *Ana Türkçedeki Aslî Uzun Ünlüler*, Ankara 1975, Osman Nedim Tuna, "Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1960,* Ankara 1988, 2. s. 213-282; L. Ligeti, "Türkçede Uzun Vokaller"; *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII (1947), s. 82-94; Fatih Kirişçioğlu, "Saha ve Türkmen Türkçelerinde Eklerdeki Uzun Ünlü ve Diftonglar", *3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 1996*, Anka-

Mahmud'dur. Kâşgarlı Mahmud, *Dîvânu Lugâti't-Türk* adlı ünlü eserinde örneğin [ā] (uzun /a/) sesini göstermek için elif harfini iki kez yazmıştır: *aat (āt)* "ad", *aaç (āç)* "aç". [ē], [ī], [i̇], [ō], [ȭ], [ū], [ǖ] gibi diğer uzun ünlülerin gösterimi de eserde çeşitli harf ve hareke ayrımlarıyla gösterilmiştir (Nurmuhammedov 2007, s. 117-128). 19. yy.'ın ortalarında yayımlanan Otto von Böhtlingk'in *Über die Sprache der Jakuten I-II* (Yakutça Grameri) adlı eseri uzun ünlülerle ilgili yapılan bir diğer önemli çalışmadır. Bu çalışmada Yakutçadaki uzun ve ikiz ünlüler ile Nijniy Novgorod (Gorkiy) Tatar (Mişer) ağzındaki ünlü uzunlukları karşılaştırılmıştır (Tekin 1995, s. 9).

Göktürk ve Uygur yazılı metinlerinde ve çağdaş Türk değişkelerinden Saha (Yakut) Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Halaç Türkçesinde birincil uzun ünlüler düzenli bir biçimde korunmuştur. Türk değişkelerinin bazısında ise bu birincil uzun ünlüler ya geride hiçbir iz bırakmadan bütünüyle normal süreli ünlüler hâline dönüşmüşler ya da yanlarındaki ünlü ve ünsüzler üzerinde ikizleşme, ünlü genişlemesi, türeme ve tonlulaşma gibi çeşitli etkiler bırakarak kaybolmuşlardır (Buran 2008, s. 288). Bununla birlikte birincil uzun ünlüleri kısaldığı birçok dil, lehçe ve ağızda, düzensiz ve dağınık bir şekilde de olsa birincil uzunlukların kalıntılarına rastlamaktayız (Tekin 1995, s. 38). Türklük biliminde "Birincil Uzun Ünlüler" başlığı altında incelenen sözcükler, ŞT'de çok fazla değildir. Örneklerde gösterilen sözcükler, derlenen metinlerde genel itibarıyla uzun ünlüyle kullanılmıştır. Ancak ele alınan sözcüklerin bir kısmının derlenen metinlerde kimi zaman normal süreli ünlülerle kullanıldığı örneklerden de bahsetmek mümkündür.

ŞT'de Türkçe sözcüklerde kullanılan birincil uzun ünlüler şöyledir:[70]

Ana Türkçe	**Şahseven Türkçesi**
[ā] ünlüsü	
āgır	*āğır* XXI/26 "ağır"
āk	*āğ* X/61 "ak"
yāş	*yāşım* VII/178 "yaşım"
kān	*ḫān* XVI/139 "han"

ra 1999, s. 669-673; Zeynep Korkmaz, "Batı Anadolu Ağızlarında Aslî Vokal Uzunlukları", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1953*, s. 197-240; Yusuf Azmun, "Türkmen Diliniñ Gıısğa ve Uzıın Çekimli Fonemaları ve Olarıñ Semantik Funksiyası", *Dil Dergisi,* S 15, Ocak 1994, s. 73-77; S. Kürenov, *Türkmen Diliniñ Uzun ve Gısğa Çekimlileri*, İlim Neşiryaatı, Aşkabat 1971; S. Kürenov, "Türkmencede Aslî ve Dolaylı Uzun Ünlüler", *Journal of Turkish Studies,* Volume 14, Center for Middle East Studies of Harvard University, 1990, s. 75-94 vd.

70 Ana Türkçeden getirilen örnekler ile ilgili Talat Tekin'in *Ana Türkçedeki Aslî Uzun Ünlüler* (Ankara 1975) adlı eseri esas alınmıştır.

hāy	*hāy* I/182 “ay”
bār	*vār* XII/108 “var”
	[ē] ünlüsü
bēg	*bēy* XVI/139 “bey”
keklik	*kēh'lik* XIX/98 “keklik”
ēğ-	*ēğirirdik* XIX/90 “eğiriyorduk”
	[ɛ̄] ünlüsü
yɛ̄-	*yɛ̄rrük* XIV/17 “yeriz”
ɛ̄l	*ɛ̄lin* IV/70 “halkın”
	[ī] ünlüsü
kīz	*ġīz* XII/342 “kız”
	[i̇̄] ünlüsü
kīr-	*gīrir* XII/116 “giriyor”
i̇̄ş	*i̇̄şin* XIII/50 “işini”
	[ō] ünlüsü
ōba	*ōbadı* XXXI/8 “obadır”
bōl-	*ōldu* I/220 “oldu”
bōyun	*bōynuma* XXII/78 “boynuma”
	[ɵ̄] ünlüsü
ɵ̄z	*ɵ̄z* XXXVII/73 “kendi”
kɵ̄pek	*gɵ̄beh'* I/112 “göbek, soy)
tɵ̄rt	*dɵ̄rt* II/56 “dört”
	[ū] ünlüsü
yūŋ	*yūnun* XXIX/39 “yününü”
yū-	*yūdun* XL/111 “yıkadın”
tūz	*dūz* XXXVII/111 “tuz”
	[ʉ̄] ünlüsü
kʉ̄n	*gʉ̄n* XXXIII/571 “gün”
sʉ̄t	*sʉ̄t* V/30 “süt”
yʉ̄z	*yʉ̄z* VI/81 “yüz”

2.1.2.1.2. Alıntı Sözcüklerde Birincil Uzun Ünlüler

ŞT’de alıntı sözcüklerde yer alan uzun ünlüler, alıntı sözcüklerde korunan birincil uzunluklar ve alıntı sözcüklerdeki kimi seslerin düşmesi veya erimesiyle ortaya çıkan ikincil uzunluklar olmak üzere iki kategoride incelenebilir. ŞT’de alıntı sözcüklerdeki birincil ünlü uzunluklarıyla ilgili örneklerin sayısı

çok fazladır, bu bağlamda ŞT'de alıntı sözcüklerdeki birincil ünlü uzunlukları genel itibarıyla korunmuştur diyebiliriz: *tārıḫ* I/92 "tarih" (< Ar. **تاريخ**), *ḫānevadeye* I/139 "aileye" (< Far. **خانواده**), *ābi* V/118 "mavi" (< Far. **آبی**), *işāllā* VI/68 "inşallah" (< Ar. **ان شاء الله**), *irşādın* VII/6 "irşadın" (< Ar. **ارشاد**), *bār* VII/8 "defa" (< Far. **بار**), *icāre* VII/32 "kira" (< Ar. **اجاره**), *dāda* VII/44 "yardıma" (< Far. **داد**), *āferin* VII/51 "aferin" (< Far. **آفرین**), *heveskārām* VII/85 "istekliyim" (< Far. **هوسکار**), *layāġátde* VII/157 "liyakatte" (< Ar. **لیاقت**), *sāl* XXXVII/71 "yıl" (< Far. **سال**), *yāġūt* XII/110 "yakut" (< Ar. **یاقوت**), *bēli* III/75 *'bēlī* I/69 "evet" (< Far. **بلی**), *sebzī* V/119 "yeşil" (< Far. **سبزی**), *mīyvesi* VI/30 "meyvesi" (< Far. **میوه**), *ġīl u ġāl* VII/154 "dedikodu" (< Ar. **قیل وقال**), *şehīd* XII/73 "şehit" (< Ar. **شهید**), *īmanım* XII/94 "imanım" (< Ar. **ایمان**), *heġīġetē terīġetē* XII/297 "hakikate" (< Ar. **حقیقت**); "tarikata" (< Ar. **طریقت**), *mīzandı* XII/447 "terazidir" (< Ar. **میزان**), *mīras* XV/45 "miras" (< Ar. **میراث**), *sūreti* V/118 "pembe" [(< Far. **صورتی**) < Ar. **صورت**)], *máḥdūdiyet* VII/16 "sınırlılık" (< Ar. **محدودیّت**), *mūsiġi* VII/70 "musiki" [(< Ar. **موسیقی**) < Yun. *mousike*)], *rūzisin* X/48 "azığını" (< Far. **روزی**), *nāmūs* XII/42 "namus" [(< Ar. **ناموس**) < Yun. *nómos*)], *şūle* XII/330 "ışık" (< Ar. **شعله**), *ālūdesinin* VII/165 "takipçisinin" (< Far. **آلوده**), *ḫōb* XII/114 "peki" (< Far. **خوب**).

2.1.2.2. İkincil Uzun Ünlüler

2.1.2.2.1. Türkçe Sözcüklerde İkincil Uzun Ünlüler

2.1.2.2.1.1. Ses Olaylarından Kaynaklanan İkincil Uzun Ünlüler

ŞT'deki ikincil uzun ünlülerin önemli bir kısmı, ses olayları neticesinde ortaya çıkmış uzunluklardır. Ses olayları sonucunda ortaya çıkan ikincil uzun ünlüler, kendi aralarında farklı kategorilerde değerlendirilebilir.

2.1.2.2.1.1.1. Ünsüz Düşmesi Nedeniyle Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler

Genellikle /y/, /v/, /h/, /n/, /ğ/, /r/, /l/, /k/ ünsüzlerinin düşmesi neticesinde ortaya çıkan ünlü uzunluklarıdır: *ēliyende* IV/70 "eylediğinde", *ġoćabēlini* IV/87 "Kocabeyli'yi", *bōükleri* VIII/35 "büyükleri", *dünēnneri* VIII/95 "önceki günler", *bilēsen* XXXIII/457 < *bilėysen* "Biliyor musun?", *ḫüsün‿ācılı* IV/90 "Hüseyin Hacılı", *sōra* VIII/124 "sonra", *bī* I/20 "bir", *onnā* XVII/7 "ondan", *mēim* XVI/134 "benim", *eşşēnen* XV/21 "eşekle".

2.1.2.2.1.1.2. Ünlü Düşmesi Nedeniyle Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler

yolūn XII/80 "yolunu", *yūnūn* XXIX/39 "yününü", *āyğınnān* XXXIII/493 "ayağından", *āyğaşdı* V/116 "ayak açtı", *çağrār* XV/50 "çağırır", *dēn* XXXIII/482 "tane", *āyn yaylığı* XVII/45 "alın örtüsü".

2.1.2.2.1.1.3. Hece Kaynaşması Nedeniyle Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler

diyēmmerem XXXVIII/19 "diyemem", *idecīh*ʿ IV/60 "edeceğiz", *olūm* XII/52 "olayım", *ġörması* V/78 "kavurması", *ġörulur* V/70 "kavrulur", *ġör* V/127 "koyar", *dēl* VI/71 "değil", *getirīm* VI/164 "getireyim", *ollām* XII/5 "olurum", *dēl* XXXIII/54 "değil", *ġör* V/127 "koyar", *gēhʿlide* I/190 "Geyikli'de", *gelecēm* XII/344 "geleceğim", *mēm* XXXVII/6 "benim".

2.1.2.2.1.1.4. Hece Düşmesi Nedeniyle Ortaya Çıkan İkincil Uzun Ünlüler

yımırddān XXI/13 "yumurtanın", *aşşā* XXXVII/123 "aşağı", *göbēn* VIII/112 "göbeğini", *aşşā* XXVIII/16 "aşağı", *burā* XXXVIII/32 "buraya".

2.1.2.2.1.2. Vurgu ve Tonlamadan Kaynaklanan İkincil Uzun Ünlüler

ŞT'de vurgu ve tonlamadan kaynaklanan ikincil uzun ünlüler tespit edilmiştir: *götdū̄* XVI/9 "götürdü", *ġırḥallār* XVII/76 "kırkarlar", *işī̄* XVIII/19 "işi", *ġazardīḫ* XVIII/153 "kazardık", *gelēr* XXI/64 "gelir", *gelesēn* XXII/3 "gelesin", *vār* XXII/30 "var", *gelmiyećēk* XXIII/20 "gelmeyecek", *gēlir* XXIII/41 "geliyor", *yōḫ* XXIV/16 "yok", *ġėdirsēn* XXVIII/32 "gidiyorsun", *ćölē* XXIX/22 "dışarı", *olmuşām*↑XXXII/37 "olmuşum", *özūm* XXXIII/193 "kendim".

ŞT'de birkaç istisna dışında soru edatı kullanılmamaktadır. Dolayısıyla ŞT'deki soru cümleleri, sözcüğün son hecesine yüklenen vurgu ile yapılmaktadır. Bu durum da ŞT'de ikincil uzun ünlülerin oluşmasına neden olmaktadır: *bilersēn* XXXIII/232 "Bilir misin?", *bilirsēn* XII/312 "Biliyor musun?", *işidipsēn* XVI/57 "İşittin mi?", *başa tüştūn* XVIII/50 "Anladın mı?", *oynıyaćaḫsīz* XXXIII/14 "Oynayacak mısınız?", *olār* XXXVI/35 "Olur mu?".

2.1.2.2.1.3. Konuşma Tarzından Kaynaklanan İkincil Uzun Ünlüler

olmādı XXII/49 "olmadı", *çadırımızā* XXIII/17 "çadırımıza", *bīz* XXV/4 "biz", *mēnim* XXVI/39 "benim", *bū* XXXII/33 "bu", *toyū* XXXIII/69 "düğünü", *oğlanīn* XXXIII/377 "oğlanın", *yāzıları* XXXVII/26 "yazıları", *azdī* XXXVIII/52 "azdı".

2.1.2.2.2. Alıntı Sözcüklerde İkincil Uzun Ünlüler

ŞT'de alıntı sözcüklerde yer alan ikincil uzunluklar, genel itibarıyla alıntı sözcüklerdeki kimi seslerin düşmesi veya erimesiyle ortaya çıkan uzunluklardır: *dōrelerimizde* XXII/41 "çevrelerimizde" (< Ar. **دوره**), *şōġa* XXV/43 "şevke" (< Ar. **شوق**), *sēr* XXVI/32 "seher" (< Ar. **سحره**), *fōt‿olanda* XXXIII/116

"öldüğünde" (< Ar. **فوت**), *dōlet* XXXIII/159 "devlet" (< Ar. **دولت**), *gītara* XXXIX/23 "gitara" (< Fr. *guitare*), *mesēn* II/116 "mesela" (< Ar. **مثلا**), *istirāt* XVII/8 "istirahat" (< Ar. **والله**), *vallā* XXXIII/12 "vallahi" (< Ar. **والله**), *tēriben* XXXVII/9 "yaklaşık" (< Ar. **تقريباً**) .

ŞT'de, Türkçede bulunmayan ayın /**ع**/ ve hemzenin /**ء**/ düşmesiyle oluşan uzunluklar da bulunmaktadır: *bēd* XVI/14 "sonra" (< Ar. **بعد**), *bēd* XVII/8 "sonra" (< Ar. **بعد**), *mēruf̄du* XXV/17 "tanınmıştır" (< Ar. **معروف**), *bēden* XXXV/15 "sonra" (< Ar. **بعدا**), *mā̄diye* IV/47 "mideye" (< Ar. **معده**), *bēzi* XVII/60 "bazı" (< Ar. **بعضى**), *mōminlerin* VII/48 "mümin" (< Ar. **مؤمن**), *işāllā* VI/68 "inşallah" (< Ar. **ان شاء اللّه**).

2.1.3. Kısa Ünlüler

Boğumlanma süreleri normal süreli ünlülerden kısa olan ünlülerdir. ŞT'de kısa ünlülere ait örneklerin sayısı çok fazla değildir. Metinlerde tespit edilen kısa ünlüler, belirli sözcüklerle sınırlıdır ve bu ünlüler genellikle orta hecede görülmektedir. ŞT'de tespit edilen kısa ünlüler şunlardır: [ă], [ĕ], [ĭ], [ǐ], [ŭ], [ǔ]: *ălāyım* XII/318 "alayım", *şēḫĕrdiyēm* XVIII/4 "şehirdeyim", *getĭr* II/38 "getir", *tĭraḫtornan* III/82 "traktörle", *āyĭğının* V/171 "ayağının", *ayĭye* I/184 "ayıya", *ġecĭye* XI/25 "geceye", *cŭr* V/37 "tür", *ġoyŭnun* XVII/25 "koyunun", *böyŭğüdü* I/72 "büyüğüdür".

2.1.4. İkiz ünlüler

İkiz ünlü, aynı hecede iki ünlünün yan yana bulunmasıdır.[71] ŞT'de Türkçe sözcüklerde çoğunlukla ünsüz düşmeleri neticesinde ortaya çıkan ikiz ünlüler, üç grupta incelenebilir: Eşit ikiz ünlüler, yükselen ikiz ünlüler, alçalan ikiz ünlüler.

2.1.4.1. Eşit İkiz Ünlüler

Bir hecede tüm özellikleri aynı olan iki ünlünün yan yana gelmesine eşit ikiz ünlüler denir. ŞT'de çeşitli ünsüz düşmeleri nedeniyle eşit ikiz ünlüler ortaya çıkmıştır: *aa* XXXIX/349 "bey" (< ağa), *aaş* XXXVII/29 "ağaç" (< ağaş < ağaç), *geliik* XXV/7 "geliyoruz" (< geliyik), *see* VI/78 "sana" (< sene), *nemeedi* XL/216 "nedir" (< nemenedi).

---

[71] İkiz ünlülerin oluşumunda ünlülerden birinin veya her ikisinin birden bazı niteliklerinin kaybı söz konusudur. Nitelik kaybına uğrayan ünlülerin birbirine yanaşması neticesinde bir hece oluşumu dolayısıyla bu yolla gerçekleşen bir ikizleşme söz konusudur.

ŞT'de alıntı sözcüklerde de çeşitli ses olayları nedeniyle ortaya çıkan ikiz ünlülere rastlamak mümkündür: *meseem* IV/31 "meselem" (< Ar. **مثلا**), *taariben* XXXVI/4 "yaklaşık" (< Ar. **تقريباً**).

2.1.4.2. Yükselen İkiz Ünlüler

Yan yana gelen iki ünlüden birinci ünlünün ikinci ünlüye göre daha dar ve süreksiz olmasına yükselen ikiz ünlüler denir. ŞT'de Türkçe sözcüklerde görülen yükselen ikiz ünlüler, genellikle ünsüz düşmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır: *biáz* XX/40 "biraz", *bilmiem* XXXIII/402 "bilmiyorum", *biez* XXVII/13 "biraz", *öleciem* XXXVI/13 "öleceğim", *oa* XXXIII/227 "ona", *biaz* XXV/23 "biraz".

ŞT'de alıntı sözcüklerde de yükselen ikiz ünlülere rastlamak mümkündür. Alıntı sözcüklerdeki yükselen ikiz ünlüler, çoğunlukla ayın /**ع**/ ve hemzenin /**ء**/ düşmesiyle ortaya çıkmıştır: *vāġıen* XXXIX/488 "gerçekten" (< Ar. **واقعاً**), *muayne* XXXIX/558 "muayene" (< Ar. **معاينه**), *duası* VIII/127 "duası" (< Ar. **دعاء**).

2.1.4.3. Alçalan İkiz Ünlüler

Yan yana gelen iki ünlüden birinci ünlünün ikinci ünlüye göre daha geniş ve sürekli olmasına alçalan ikiz ünlüler denir. ŞT'de Türkçe sözcüklerde görülen alçalan ikiz ünlüler, genellikle ünsüz düşmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır: *uşaın* V/175 "çocuğunu", *meim* XXXVII/12 "benim", *köçmeimiz* XVII/4 "göçmemiz", *deilem* XII/406 "değilim", *meim* XXXVI/59 "benim", *miyananaın* XXXIII/164 "Miyana'nın", *youḫlaşıb* V/23 "kolaylaştı", *alaelmedim* XXXVIII/27 "alamadım", *döür* XL/218 "değil".

ŞT'de alıntı sözcüklerde de alçalan ikiz ünlülere rastlamak mümkündür. Alıntı sözcüklerdeki alçalan ikiz ünlüler, çoğunlukla ayın /**ع**/ ve hemzenin /**ء**/ düşmesiyle ortaya çıkmıştır: *şėir* XXXIX/138 "şiir" (< Ar. **شعر**), *reis* XXXVI/24 "başkan" (< Ar. **رئيس**), *cebreilin* XII/95 "Cebrail'in" (< Ar. **جبرائيل**), *ḫaiş* XXXIX/467 "rica" (< Far. **خواهش**).

2.2. ÜNSÜZLER

2.2.1. Fonemik Değeri Bulunan Ünsüzler

2.2.1.1. Sürekli Ünsüzler

Sürekli ünsüzler, süreksiz ünsüzlerin dışında kalan bütün ünsüzlerdir. Sürekli ünsüzler, sızıcı ünsüzler ve akıcı ünsüzler olmak üzere iki gruba ayrılır.

2.2.1.1.1. Sızıcı Ünsüzler

Sesi oluşturan hava akışının boğumlanma noktasındaki organlara sürtünerek veya sızarak çıkarılmasıyla oluşan ünsüzlerdir. Sızıcı ünsüzler, tonlu ünsüzler ve tonsuz ünsüzler olmak üzere iki gruba ayrılır.

2.2.1.1.1.1. Tonlu Sızıcı Ünsüzler

2.2.1.1.1.1.1. /ğ/ ünsüzü

/ğ/ ünsüzü; sürekli, tonlu, sızıcı, arka damak ünsüzüdür. ŞT'de birkaç istisna dışında Türkçe ve alıntı sözcüklerin başında bulunmayan bir ünsüzdür. ŞT'de ünlü ile biten bir sözcükten sonra /ġ/ ünsüzüyle başlayan bir sözcük geldiğinde, iki ünlü arasında kalan /ġ/ ünsüzünün /ğ/ ünsüzüne dönüştüğü örnekler vardır. Bu ses değişimi genellikle *ġader* "kadar" ve *ġayır-* "*kayır-* (yap-, et-)" sözcüklerinde görülür. ŞT'de sınırlı sayıda örneği bulunan bu değişimin ve kalıplaşmanın kullanım sıklığından kaynaklandığı söylenebilir: *na⌣ ğayrmışām* I/124 "ne eylemişim", *ne ğade* X/23 "ne kadar", *ne ğeda* XVI/89 "ne kadar", *o ğada* XXVI/32 "o kadar", *ne ğadeẹ* XXXIII/84 "ne kadar", *o ğade* XXXIII/520 "o kadar", *ne ğade* XXXIX/184 "ne kadar", *ne ğade* XL/125 "ne kadar", *ne ğayrīm* XXXIX/522 "ne yapayım".

/ğ/ ünsüzü, sözcük içinde ve sözcük sonunda sıkça kullanılmaktadır: *dağda* I/108 "dağda", *yığışılıb* I/138 "ortadan kalkmış", *yaylağa* II/62 "yaylağa", *balığı* III/63 "balığı", *eğrilih'den* IV/68 "eğrilikten", *ġatığı* V/65 "yoğurdu", *ağlardı* VI/85 "ağlardı", *öğleneçe* XI/26 "öğlene kadar", *ağ* XII/125 "ak", *aclığa* XIII/50 "açlığa", *ağzına* XIV/34 "ağzına", *sağıllār* XV/18 "sağarlar", *çığıriy* XVI/32 "çağırıyor", *bağlardıḫ* XVIII/32 "bağlardık", *saġ* XX/43 "sağ", *erkeğ* XX/89 "erkek".

/ğ/ ünsüzü, kalın sıradan seslerle kullanıldığında teşekkül noktası daha arkaya kaymaktadır. Damaktan boğumlanan /ğ/ ünsüzleri genellikle /k/ > /ğ/ veya /g/ > /ğ/ değişimleriyle; gırtlağa yakın boğumlanan /ğ/ ünsüzleri ise çoğunlukla /ḳ/ > /ğ/ veya /ġ/ > /ğ/ değişimleriyle meydana gelmiştir. Dolayısıyla ince sıradan /ğ/ ünsüzü ile kalın sıradan /ğ/ ünsüzü bu şekilde ayırt edilebilir. Ayrıca ince sıradan /ğ/ ünsüzü, derlenen metinlerde /ğ'/ ile işaretlenmiştir. ŞT'de daha çok kalın sıradan /ğ/ ünsüzü kullanılmaktadır.

Teşekkül noktası daha çok damakta bulunan /ğ/ örnekleri: *değ'me* V/212 "değme", *göbēğ'in* V/215 "göbeğini", *ineğ'* XX/96 "inek".

Teşekkül noktası daha çok gırtlağa kayan /ğ/ örnekleri: *soğan* V/218 "soğan", *oğlan* VI/15 "oğlan", *muğan* V/6 "Mugan", *soğuḫ* VI/92 "soğuk", *yorğan* XI/8 "yorgan", *ağaçda* XII/320 "ağaçta".

Ayrıca ŞT'de Eski Türkçedeki /ŋ/ sesinden gelişen ve yalnızca üç örnekte tespit edilen /ğ/ ünsüzü de vardır: *doğuza* V/158 "domuza", *doğuz* V/158 "domuz", *dōğuz* X/28 "domuz".

2.2.1.1.1.1.2. /j/ ünsüzü

/j/ ünsüzü; sürekli, tonlu, sızıcı, diş eti-ön damak ünsüzüdür. ŞT'de Türkçe sözcüklerde bulunmayan bir ünsüzdür. Yalnızca *orujluḫ* XL/144 "oruçluk" (< Far. روزه "rūze > oruc"), *ejder* XXXI/20 "Ejder (kişi adı)", *tėhmasinejat* XXXIII/2 "Tehmasinejat (kişi soyadı)", *orj* VII/102 "org", *pejov̇du* XXXVII/140 "Peugeot'dur (bir araç markası)" örneklerinde tespit edilmiştir.

2.2.1.1.1.1.3. /v/ ünsüzü

/v/ ünsüzü; sürekli, tonlu, sızıcı, diş-dudak ünsüzüdür. Eski Türkçede sözcük başında bulunmayan /v/ ünsüzü, Batı Türkçesinde sözcük başındaki /b/ ünsüzünün sızıcılaşmasıyla ortaya çıkmıştır. /v/ ünsüzü, ŞT'de sözcük başında, içinde ve sonunda bulunabilir: *var* I/33 "var", *yavaş* II/69 "yavaş", *evin* II/85 "evini", *davar* II/109 "davar", *buḫōv* I/194 "bukağı", *ev* VI/82 "ev", *sėvürem* VII/41 "seviyorum", *vergisiymiş* VII/167 "vergisiymiş", *güverçinde* VIII/12 "güvercinde", *şahseven* X/8 "Şahseven", *ġavurardıḫ* XI/51 "kavururduk", *tavıḫ* XI/72 "tavuk", *savaşır* XII/197 "kavga ediyorlar", *ġovuplar* XII/226 "kovmuşlar", *vuruldū* XII/281 "koyuldu", *yuva* XII/320 "yuva", *suvarıllār* XV/18 "suvarıyorlar", *ġıvırıblar* XVI/23 "kıvırmışlar", *yuvallar* XVIII/38 "yıkarlar", *yava* XIII/14 "kötü".

Sınırlı sayıda örnekte görülen /g/ > /v/ değişimiyle ortaya çıkan /v/ ünsüzü de tespit edilmiştir: *düver* II/94 "döver", *göverçin* XI/69 "güvercin".

2.2.1.1.1.1.4. /z/ ünsüzü

/z/ ünsüzü; sürekli, tonlu, sızıcı bir diş-diş eti ünsüzüdür. /z/ ünsüzü, ŞT'de birkaç yansıma sözcük dışında Türkçe sözcüklerin başında bulunmaz. Sözcük içinde ve sonunda bulunabilir: *zoḳḳudardıḫ* XVIII/156 "bağırtırdık", *zaḳḳıdı* XII/116 *zuḳḳudu* XII/117 "zakkıdı zukkudu", *uzun* XIX/76 "uzun", *biz* II/107 "biz", *ġazan* III/87 "kazan", *yazdan* IV/13 "ilkbahardan", *ozan* VII/129 "ozan", *başımıza* VIII/74 "başımıza", *yazardılar* VIII/118 "yazardılar", *gözel* X/99 "güzel", *göz* XII/252 "göz", *öküz* XX/91 "öküz", *ġızıl* XXI/24 "kızıl", *üzüg* XXV/55 "yüzük", *ġızı* XVIII/37 "kızı", *özümüzün* XXVIII/12 "kendimizin", *düzüldü* XXXIII/120 "dizildi", *sekkiz* XXXVII/74 "sekiz", *ağzına* XIV/34 "ağzına".

2.2.1.1.1.2. Tonsuz Sızıcı Ünsüzler

2.2.1.1.1.2.1. /f/ ünsüzü

/f/ ünsüzü; sürekli, tonsuz, sızıcı bir diş-dudak ünsüzüdür. ŞT'de, sözcük başında ve içinde /f/ ünsüzü bulunan Türkçe birkaç yansıma sözcük vardır; bunların dışında Türkçe sözcüklerde /f/ ünsüzü bulunmaz: *efkelerih* ՝ XIX/85 "ovalarız", *iti fışkırruḫ* XXVIII/34 "köpeği ıslıklarız (çağırırız)", *fışleyrıḫ* XXIX/23 "fışlıyoruz (ıslıklıyoruz)", *iti fişkirdim üstüne* XXXV/69 "köpeği üzerine fişkirdim (saldım)", *çirt firt* XXXIX/476 "ıvır zıvır", *ġan fışġırdı* XXXIX/511 "kan fışkırdı".

Alıntı sözcüklerde sözcük başında, içinde ve sonunda /f/ ünsüzü bulunabilir: *fāmildēn* I/90 "akrabadan", *farsī* II/60 "Farsça", *defe* III/24 "defa", *sefiye* VI/22 "salak", *zeyifleşmişdi* VII/106 "zayıflamıştı", *hefte* VIII/28 "hafta", *tüfengi* X/38 "tüfeği", *bafāsı* X/51 "vefası", *teref* XII/195 "taraf".

2.2.1.1.1.2.2. /h/ ünsüzü

/h/ ünsüzü; sürekli, tonsuz, sızıcı bir gırtlak ünsüzüdür. ŞT'de Türkçe sözcüklerin başında görülen /h/ ünsüzü, özellikle Eski Türkçedeki soru sözcüğü *ḳa > ha örneğinde olduğu gibi /ḳ/ > /h/ değişimi veya /h/ ünsüzünün türemesi neticesinde ortaya çıkmıştır: *hinci* I/87 "şimdi", *hamı* I/94 "hepsi", *hē* II/43 "evet", *hamısı* II/82 "hepsi", *haća bığır* II/130 "haça buğur (bir cins deve)", *hamısı* III/57 "hepsi", *ha yana* IV/27 "hangi yana", *hansı* IV/95 "hangi", *hedik* V/30 "hedik", *horra* V/60 "horra", *horradan* VIII/114 "horradan", *harda* V/153 "nerede", *helçe* VIII/54 "halça (küçük halı)", *hėlençik* VIII/146 "şöylece", *heresi* IX/15 "her biri", *hardansız* IX/16 "neredensiniz", *hānsı* IX/31 "hangi", *haçan* IX/71 "ne zaman", *harada* XI/21 "nerede", *hep* XII/87 "hep", *haçanı* XIII/13 "haçayı (Bir cins deve)", *hėyle* XIII/26 "şöyle", *hayanda* XIII/54 "hangi tarafta, nerede", *here* XIII/63 "herkes", *hamının* XV/37 "hepsinin", *haçan* XVIII/44 "ne zaman", *höbülleşerdī* XVIII/27 "bölüşürdü", *hara* XIX/123 "nereye", *mahnı* XV/58 "mahnı", *dühće ėliyeller* XVII/78 "tutam tutam ederler".

Eski Oğuz Türkçesinde olduğu gibi günümüz ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde de /ḫ/ ünsüzlü olan bazı sözcüklerin /ḫ/ > /h/ değişimi sonucunda /h/ ünsüzüyle kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir: *yahćı* II/50 "iyi", *yohdu* X/51 "yoktur".

Ölçünlü Azerbaycan Türkçesinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında görüldüğü gibi ŞT'de de kimi sözcüklerin başında /h/ ünsüzünün türediği tespit edilmiştir: *hay* I/182 "ay", *hamma* I/25 "ama", *hindi* I/15 "şimdi", *hinni* IV/17 "şimdi", *hėlçi* XV/43 "görücü".

Alıntı sözcüklerde de ayının /ع/ düşmesiyle ortaya çıkan /h/ türemesi tespit edilmiştir: *sahat* XVII/7 "saat", *heyni* XXII/88 "aynı".

/h/ ünsüzü, özellikle ünlemlerde sıkça karşımıza çıkmaktadır: *hā* VI/103 "ha", *hēy* VI/127 "hey", *ahā*↑ VII/73 "aha", *hay* XIII/96 "hey", *hē* XV/20 "evet", *hay* XVI/32 "hey", *hey* XVIII/95 "hey".

ŞT'de Eski Türkçedeki /ŋ/ sesinden gelişen ve yalnızca *sonra* sözcüğünde görülen /h/ ünsüzü de tespit edilmiştir: *sohra* I/116 "sonra", *sohra* V/47 "sonra", *sohra* VI/135 "sonra", *sohra* VIII/48 "sonra", *sohra* VIII/124 "sonra".

Alıntı sözcüklerde /ng/ sesinden gelişen /h/ ünsüzü tespit edilmiştir: *zēh* XIV/32 (< Far. **زنگ زدن**) "telefon et-", *ġaşeh* XVII/15 (< Far. **قشنگ**) "güzel", *ġaşehćene* XVII/14 [(< Far. **قشنگ**)'ten] "güzelce".

ŞT'de, /g/ > /h/ ve /ğ/ > /h/ değişimleriyle ortaya çıkan /h/ ünsüzü de tespit edilmiştir: *sahar* V/12 "sağar", *sah⌣ ıdı* VI/80 "sağ idi", *hün* XIII/94 "gün".

2.2.1.1.1.2.3. /ẖ/ ünsüzü

/ẖ/ ünsüzü; sürekli, tonsuz, sızıcı, hırıltılı, arka damak ünsüzüdür. /ẖ/ ünsüzü, ŞT'de sözcük başında, içinde ve sonunda bulunabilir. ŞT'deki /ẖ/ ünsüzleri, Eski Türkçedeki /ķ/ ünsüzünün sızıcılaşmasıyla ortaya çıkmıştır: *uşaẖ* VIII/16 "çocuk", *onnuẖ* IX/15 "onluk", *yaẖćı* IX/42 "güzel", *yaylaẖ* X/116 "yaylak", *ẖanın* X/132 "hanın", *toẖdaẖ* XI/27 "uslu", *tavıẖ* XI/72 "tavuk", *ġırẖallaẓ* XIII/57 "kırkarlar", *'ẖānım* XV/20 "hanım", *ışıẖ* XVI/58 "ışık".

ŞT'de görülen /ķ/ > /ẖ/ sızıcılaşmalarının bir kısmı EOT'de döneminde başlamıştır: *çoẖ* I/184 "çok", *çoẖ* II/68 "çok", *yıẖār* II/85 "yıkar", *yıẖsın* XII/456 "yıksın", *yoẖsullara* XVI/108 "yoksullara", *yuẖu* XXI/37 "uyku", *oẖşadaram* VII/136 "benzetirim", *oẖuyum* X/45 "okuyayım", *aẖşam* XIII/85 "akşam".

ŞT'de görülen /ķ/ > /ẖ/ sızıcılaşmalarının bir kısmı da EOT'den sonra ortaya çıkmıştır: *bāẖ* I/32 "bak", *çıẖīr* XII/362 "çıkıyor", *uşaẖ* V/220 "çocuk".

/ķ/ ünsüzü ŞT'de, sözcük başında genellikle /ġ/ ünsüzüne dönüşür; sözcük sonunda ise umumiyetle /ẖ/ ünsüzüne dönüşmüştür: *ġabaẖ* VII/161 "önce", *ġaldıẖ* VIII/22 "kaldık", *ġırẖ* IX/4 "kırk", *ġorẖusunnan* IX/27 "korkusundan", *ġulaẖ* X/21 "kulak", *ġışlaẖ* XII/19 "kışlak".

Yani ET'deki /ķ/ ünsüzü ön, orta ve son seste sızıcılaşarak /ẖ/ ünsüzüne dönüşmüştür.

ŞT'de son derece yaygın olarak kullanılan ve /ķ/ > /ẖ/ sızıcılaşması sonucu ortaya çıkan /ẖ/ ünsüzü, yalnızca sözcüklerde değil; eklerde de karşımıza çıkmaktadır: *iki yaşınacaẖ* XI/24 "iki yaşına kadar", *oẖudacaẖ* XII/351 "oku-

tacak", *doğacaḫ* XIII/44 "doğacak", *çıḫmışıḫ* XIII/109 "çıkmışız", *toḫuyarıḫ* XIV/48 "dokuruz", *āllıḫ* XV/49 "alırız" *ėlanḫına* VI/50 "şimdikine".

/ḫ/ ünsüzü, /ḳ/ > /ḫ/ sızıcılaşması sonucunda asıl biçimi /ḳ/ ünsüzlü ve kaf (ق) harfiyle yazılan bazı alıntı sözcüklerde de görülür: *veḫd* XVI/123 "vakit" (< Ar. **وقت**), *neḫşeler* XI/17 "nakışlar" (< Ar. **نقشه**), *haḫ* XVIII/25 "hak" (< Ar. **حق**), *ḫalḫı* XXXVI/52 "halkı" (< Ar. **خلق**).

ḫına (< Ar. **حنا**) sözcüğünde ise /h/ > /ḫ/ değişimiyle ortaya çıkan /ḫ/ ünsüzü tespit edilmiştir: *ḫına* III/92 "kına", *ḫına* XIX/62 "kına".

2.2.1.1.1.2.4. /ḥ/ ünsüzü

/ḥ/ ünsüzü; sürekli, tonlu, sızıcı, gırtlak ünsüzüdür. Türkçe sözcüklerde bulunmayan bir ünsüzdür. /ḥ/ ünsüzü yalnızca alıntı sözcüklerde bulunur: *máḥdūdiyet* VII/16 "sınırlılık" (< Ar. **محدوديّت**), *ḥeddiynen* II/49 "yoluyla" (< Ar. **حدّ**), *ḥaćı* V/10 (< Ar. **حاجي**), *ḥėyvan* V/183 (< Ar. **حيوان**), *rūḥ* VII/22 (< Ar. **رُوح**).

2.2.1.1.1.2.5. /s/ ünsüzü

/s/ ünsüzü; sürekli, tonsuz, sızıcı, diş-diş eti ünsüzüdür. /s/ ünsüzü, ŞT'de sözcük başında, ortasında ve sonunda bulunabilir: *sen* VIII/131 "sen", *sōra* IX/11 "sonra", *serçe* X/39 "serçe", *sürüner* XI/26 "sürünür", *isteme* XII/79 "isteme", *danışasan* XII/118 "konuşasın", *saḫlasın* XII/345 "korusun", *keserük* XIV/21 "keseriz", *sancısı* XV/72 "sancısı", *ėleşibsen* XVI/60 "oturmuşsun", *pis* XX/87 "kötü", *verebilmes* XXXIII/101 "veremez", *ses* XL/195 "ses".

ŞT'de ünsüz benzeşmeleri neticesinde sözcük içinde ortaya çıkan /s/ ünsüzü de bulunmaktadır: *üssünde* I/133 "üstünde", *osseydī* IV/110 "olsaydı", *getisse* IV/132 "getirse", *açıssın* V/186 "açılsın", *ossun* VI/113 "olsun", *üssüne* VIII/84 "üstüne".

2.2.1.1.1.2.6. /ş/ ünsüzü

/ş/ ünsüzü; sürekli, tonsuz, sızıcı, diş eti-ön damak ünsüzüdür. /ş/ ünsüzü, ŞT'de Türkçe sözcüklerin başında, içinde ve sonunda bulunabilir: *uşaḫ* VI/162 "çocuk", *yavaş* VII/29 "yavaş", *āḫşama* VIII/44 "akşama", *tikiş* VIII/51 "dikiş", *ėşidek* IX/28 "işitelim", *dovşan* X/29 "tavşan", *ġardaş* X/59 "kardeş", *şimşek* XII/56 "şimşek", *tişīm* XII/189 "dişim", *pişirrem* XIV/14 "pişiririm", *işitmişem* XV/73 "işitmişim", *yaşamışam* XVI/123 "yaşamışım".

ŞT'de genellikle sözcük köklerinin sonunda görülen /ş/ ünsüzlerinin bir kısmı /ç/ ünsüzünün sızıcılaşmasıyla ortaya çıkmıştır: *üş* VI/151 "üç", *ġoş* IX/48 "koç", *geşti* XII/165 "geçti", *çekişnen* XVI/9 "çekiçle", *ġaşdı* XVI/35 "kaçtı".

2.2.1.1.2. Akıcı Ünsüzler

Akıcı ünsüzler, kendi aralarında *ağız akıcıları* ve *burun akıcıları* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

2.2.1.1.2.1. Burun Akıcıları

2.2.1.1.2.1.1. /m/ ünsüzü

/m/ ünsüzü; sürekli, akıcı, tonlu, çift dudak ünsüzüdür. /m/ ünsüzü, ŞT'de Türkçe sözcüklerin başında, içinde ve sonunda bulunabilir. /m/ ünsüzü, ET'deki /b/ ünsüzünden gelişmiştir. ÖTT'de /n/ ünsüzünün etkisiyle görülen /b/ > /m/ değişimi ŞT için de geçerlidir: *mınīn* I/191 "bunun", *munnan* II/63 "bundan", *min* II/100 "bin", *men* III/14 "ben", *dilimiz* II/32 "dilimiz", *bayramı* III/62 "bayramı", *bilmiyem* IV/95 "bilmiyorum", *ġōrma* V/13 "kavurma", *yımırdda* V/129 "yumurta", *bilmirem* VI/21 "bilmiyorum", *menim* VII/83 "benim", *atmaram* VII/135 "atmam", *gelmişem* VIII/8 "gelmişim", *görmemişem* X/41 "görmemişim", *bilmem* XI/21 "bilmem", *kimem* XII/282 "kimim".

Batı Türkçesinde yaygın olan ikilemelerde türeyen /m/ ünsüzü, ŞT'de de tespit edilmiştir: *at mat* XXXIII/558 "at mat", *elef melef* XXXIII/490 "ot mot" (< Ar. **علف**), *ot mot* XXXIII/490 "ot mot", *ācil mācil* XL/138 "kuru yemiş muru yemiş" (< Far. **آجیل**), *tavıḫ mavıḫ* XI/72 "tavuk mavuk", *nene mene* VI/66 "nine mine".

/b/ > /m/ değişimiyle ortaya çıkan /m/ ünsüzlerinin yanı sıra /ŋ/ > /m/ değişimiyle ortaya çıkan sınırlı sayıda /m/ ünsüzü de tespit edilmiştir: *sümük* I/198 "kemik".

2.2.1.1.2.1.2. /n/ ünsüzü

/n/ ünsüzü; sürekli, akıcı, tonlu, diş-diş eti ünsüzüdür. /n/ ünsüzü, ŞT'de Türkçe sözcüklerin başında, içinde ve sonunda bulunabilir: *neće* I/54 "nasıl", *günüzü* I/93 "gündüzü", *yalannan* II/36 "yalandan", *yatannar* III/4 "yatanlar", *neynim* III/34 "ne eyleyeyim", *nedi* III/57 "nedir", *nėnėmiz* IV/100 "annemiz", *onnan* V/61 "ondan", *soğan* V/218 "soğan", *nenen* VI/41 "annen", *dedēn* VI/63 "babanın", *inanın* VII/77 "inanın", *çėtinniknen* VIII/73 "zorlukla", *nemenedi* XXXV/45 "nedir", *niye* VI/134 "niye".

ŞT'de Türkçe sözcüklerde görülen /n/ ünsüzlerinin bir kısmı Eski Türkçeden gelen /n/ ünsüzünün devamıdır. Bir kısım /n/'ler ise Eski Oğuz Türkçesindeki /ŋ/ ünsüzünden gelişmiştir. Eski Oğuz Türkçesinde karakteristik olarak /ŋ/'li biçimleri görülen ilgi eki {+Uŋ, +nUŋ} ile emir kipi çokluk 2. kişi eki {+Uŋ, +UŋUz}, ŞT'de düzenli olarak /n/ ünsüzüyle karşımıza çıkar. Bu eklerin yanı sıra ses olayları sonucunda çokluk eki {+lAr}, bulunma hâli

eki {+DA}, vasıta eki {+lA(n)} ve isimden isim yapım eki {+lI} eklerinde de /n/'li biçimler tespit edilmiştir.

/ŋ/ > /n/ örneği: *devenin* II/120 "devenin", *boynunun* VI/135 "boynunun", *buranın* VII/31 "buranın", *oğlumun* VIII/21 "oğlumun", *ėleyin* II/50 "eyleyin", *gelin* IV/64 "gelin", *gėdin* XL/117 "gidin".

/l/ > /n/ örneği: *mığannı* IV/93 "Muganlı", *yannıyıḫ* XII/14 "yanlıyız", *ayrannı* XIV/14 "ayranlı", *ġaynımnān* VIII/21 "kaynımla".

/d/ > /n/ örneği: *başınna* VI/96 "başında", *bıynızınnan* XVI/137 "boynuzundan", *yanınnan* XXXIII/361 "yanından".

2.2.1.1.2.1.3. /ŋ/ ünsüzü

/ŋ/ ünsüzü; sürekli, akıcı, arka damak ünsüzüdür. /ŋ/ ünsüzü, ŞT'de birkaç Türkçe sözcükte tespit edilmiştir: *aŋ aŋ aŋırardı* II/133 "an an anırırdı", *yaŋşaḫdı* IX/98 "yanşaktır".

2.2.1.1.2.2. Ağız Akıcıları

2.2.1.1.2.2.1. /l/ ünsüzü

/l/ ünsüzü; sürekli, akıcı, tonlu bir ön damak ünsüzüdür. Türkçe sözcüklerin başında genellikle /l/ ünsüzü bulunmamaktadır. Ancak ŞT'de yansımadan türeyen, kökü belli olmayan sözcüklerde veya ses değişmeleri neticesinde bazı sözcüklerin başında /l/ ünsüzü görülebilir: *laylay* III/43 "ninni", *laylayımızdı* VII/13 "ninnimizdir", *lök* II/129 "yetişkin erkek deve", *lārı* XXXVIII/8 "darı".

Kuvvetlendirme edatı olan *lap* "en, tam, çok, büsbütün" ve zarf görevinde olan *lapdan* "birden, öylece" sözcüğü de /l/ ile başlayan sözcüklere örnek olarak gösterilebilir: *lap ġedimkiler* VI/165 "çok eskiler", *men lap körpe⌣ idim* VII/77 "Ben çok küçüktüm.", *lapdan meni öldür* XXXIX/289 "büsbütün beni öldür", *lapdan bi dene veḫy geliP* VII/163 "birden bir tane vahiy gelmiş".

/l/ ünsüzü sözcük içinde ve sonunda yaygın olarak kullanılmaktadır: *ġışlağımız* I/9 "kışlağımız", *dolardī* XXXIII/489 "bağlardı", *dili* XXXVI/33 "dili", *ġalan* XXXVII/109 "kalanı", *olam* XXXIX/619 "olayım", *bular* XL/217 "bunlar".

2.2.1.1.2.2.2./r/ ünsüzü

/r/ ünsüzü; sürekli, akıcı, tonlu bir ön damak ünsüzüdür. Türkçenin genelinde olduğu gibi /r/ ünsüzü, ŞT'de sözcük başında değil; sözcük içinde ve sonunda bulunmaktadır: *apardı* I/61 "götürdü", *igirmi* II/56 "yirmi", *türk* IV/10 "Türkçe", *oḫurdu* V/196 "okurdu", *örgenmeğe* VII/76 "öğrenmeye".

2.2.1.1.2.2.3. /y/ ünsüzü

/y/ ünsüzü; sürekli, akıcı, tonlu, ön damak ünsüzüdür. /y/ ünsüzü, ŞT'de Türkçe sözcüklerin başında, içinde ve sonunda bulunabilir.

ŞT'de Türkçe sözcüklerde görülen /y/ ünsüzü, Eski Türkçedeki /y/ ünsüzünün aynısıdır. Bunun yanı sıra bir de çeşitli ses olaylarından gelişen /y/ ünsüzü vardır. ŞT'de iki ünlünün arasında kalan bazı /k/ ve /ķ/ ünsüzlerinin /k/ - /ķ/ > /g/ - /ğ/ aşamalarını izleyerek /k/ - /ķ/ > /y/ değişimine uğradığı tespit edilmiştir: *göyçekdi* VIII/147 "güzeldir", *göyde* X/74 "gökte", *çöreymizi* XX/45 "ekmeğimizi", *kesećiyem* XXXIII/247 "keseceğim".

ŞT'de Türkçe sözcüklerde görülen /y/ ünsüzlerinin bir kısmı da /v/, /ŋ/, /r/ ünsüzlerinden gelişmiştir.

/v/ > /y/ örneği: *söyüniyem* XXXIX/180 "seviniyorum", *söyüniyem* XXXIX/181 "seviniyorum".

/ŋ/ > /y/ örneği: *ġızıy* XXXII/31 "kızını". /ŋ/ > /y/ değişimi sadece eklerde değil bazen sözcük kökünde de ortaya çıkabilir: *gȫyülleri* XXXII/32 "gönülleri", *ġızıy* XXXII/31 "kızını", *köyneh* ˈ XIV/9 "gömlek", *öyünkü* XIV/23 "önceki", *eviye* XXXVIII/65 "evine".

bir sözcüğünde görülen /r/ > /y/ örneği: *biy reng* III/28 "bir renk", *biyaz* VIII/70 "biraz", *biyaz* XVI/69 "biraz", *biyáz* VI/72 "biraz", *biyáz* VII/97 "biraz", *biyez* VIII/114 "biraz".

ŞT'de gelecek zaman ekinin son hecesinde bulunan /k/ ünsüzünün üçüncü şahıslar hariç /y/ ünsüzüne dönüştüğü örnekler de tespit edilmiştir: *ölećiyem* XXXIX/282 "öleceğim", *toḫdıyacaydıḫ* IV/37 "dinlenecektik", *ġalacaydí* IV/120 "kalacaktı", *çekeceydi* X/60 "çekecekti", *gėdeceyük* XX/20 "gideceğiz", *ġaydaćiyam* IX/19 "döneceğim".

Eski biçimleri /g/ ünsüzüyle olan bazı sözcüklerin ŞT'de /y/'li biçimleri görülmektedir: *beyidi* X/93 "beyidir", beyler XII/236 "beyler", *deyilsen* XVI/102 "değilsin", *deyēr* XVII/14 "değer", *deyir* XXXII/28 "değil", *düyüsü* VI/94 "düğüsü", *döyüşse* X/59 "dövüşse".

2.2.1.2. Süreksiz Ünsüzler

2.2.1.2.1. Tonlu Süreksiz Ünsüzler

2.2.1.2.1.1. /b/ ünsüzü

/b/ ünsüzü; süreksiz, tonlu, çift dudak ünsüzüdür. ŞT'de Türkçe sözcüklerin başında ve ortasında ve sonunda bulunabilir: *bȋların* XIV/61 "bunların", *bizimkiler* XV/38 "bizimkiler", *obıya* XVI/8 "obaya", *basarıḫ* XVII/15 "basarız", *bayaḫdan* XVIII/30 "biraz önce", *bilmirdim* XIX/39 "bilmezdim", *toḫu-*

yabilmerik XXIV/33 “dokuyamayız”, *gibi* XXV/36 “gibi”, *böyügē* XXXI/18 “büyüğe”, *babam* XXXIII/94 “babam”, *ġabağına* XXXIII/354 “önüne”, *bilim* XXXVI/67 “bileyim”.

Bazı /b/ ünsüzlerinin ET’deki şeklini koruduğu örnekler tespit edilmiştir: *bişirellēr* XL/24 “pişirirler”.

/b/ ünsüzü, Türkiye Türkçesinde sözcük sonunda bulunmayan bir ünsüz olmasına rağmen ŞT’de /p/ ünsüzünün tonlulaşmasıyla sözcük sonunda özellikle zarf-fiil ekinde ve öğrenilen geçmiş zaman kipinde /p/’nin /b/ ünsüzüne dönüştüğü örnekler bulunmaktadır: *çıḫıb* XXI/38 “çıkmış”, *çoḫālıb* XXXVII/100 “çoğalmış”, *yazıb* XXXIX/201 “yazmış”, *ġalıb* XXXIX/384 “kalmış”, *dönüb* XL/171 “dönmüş”.

2.2.1.2.1.2. /c/ ünsüzü

/c/ ünsüzü; süreksiz, tonlu ön damak-diş eti ünsüzüdür. /c/ sesinin /ç/ sesinden türeyerek ortaya çıktığı bilinmektedir (Ergin 2000, s. 60). ŞT’de söz içinde ve sonunda /ç/ > /c/ değişmesi sonucu ortaya çıkan /c/ ünsüzü örnekleri de bulunmaktadır: *curranır* II/63 “yapılır, hazırlanır”, *acıdardılar* V/19 “mayalardılar”, *curradılar* VIII/44 “düzelttiler”, *curramaḫda* XI/36 “düzeltmekte”, *ġocalar* XI/35 “yaşlılar”, *ġocalıḫ* XII/175 “yaşlılık”, *gėceleri* XXVIII/24 “geceleri”, *kelecoş* VI/75 “kelecoş”, *cırılmaz* XII/389 “parçalanmaz”, *cırrandı* XXXV/73 “iyileşti”, *coşum* XII/182 “coşmuş”, *cacıḫ* IV/45 “cacık”, *cız* XL/155 “çizgi”, *ćızda* XVIII/159 “çizgide”, *bacı* X/63 “bacı”, *çilinġ‿ayac* XL/158 “çilingağaç”, *ağac* XL/207 “ağaç”.

2.2.1.2.1.3. /d/ ünsüzü

/d/ ünsüzü; süreksiz, tonlu bir diş-diş eti ünsüzüdür. /d/ ünsüzü, ŞT’de Türkçe sözcüklerin başında, içinde ve sonunda bulunabilir: *dört* VII/82 “dört”, *devenin* VIII/83 “devenin”, *ġāynadardıḫ* VIII/101 “kaynatırdık”, *adı* IX/41 “adı”, *dedeni* X/56 “babayı”, *ġardaş* VI/52 “kardeş”, *isdisinde* VI/107 “sıcağında”, *dönerdi* XIII/89 “dönerdi”, *dilim* XIV/54 “dilim”, *gėdip* XVI/56 “gidip”, *düz* XVIII/47 “doğru”, *daşdan* XX/61 “taştan”, *doğandan* XXII/95 “doğduktan”, *sındırardılar* XXIII/32 “kırardılar”, *ad* XXXIII/383 “ad”.

Türkçe sözcüklerin başında görülen /d/ ünsüzü Eski Türkçedeki /t/ ünsüzünün tonlu biçimidir. Batı Türkçesinin genel temayülüne uygun olarak ŞT’de de /t/ ile başlayan sözcüklerin büyük bir kısmında /t/ > /d/ değişimi gerçekleşmiştir: *doldurdu* XXXIII/480 “doldurdu”, *doḳḳuz* XXXVII/74 “dokuz”, *doğreyırdıḫ* XXXIX/512 “doğruyorduk”, *‘dadar* XXXII/49 “tadar”.

ÖTT ve ÖAT’deki biçiminden farklı olarak sözcük içinde /t/ > /d/ değişimi ile ilgili bir diğer ayrıntı ise *iste-* fiiliyle ilgilidir. ŞT’de bu fiilin *isde-* bi-

çimi daha sık kullanılmaktadır: *isdeyir* VII/104 “istiyor”, *isdeyirsen* XVI/110 “istiyorsan”, *isdeyirsēn* XIX/15 “istiyorsun”, *isdediler* XXXIII/430 “istediler”, *isdeseydi* XXXIII/51 “isteseydi”, *isdeyir* XXXIX/93 “istiyor”, *isdeyirem* XXXIX/168 “istiyorum”, *isdeyīr* XL/96 “istiyor”.

Ünsüz benzeşmeleri sonucunda çokluk eki olan {+lAr}, örneklerin büyük bir bölümünde {+dAr} biçimine dönüşmüştür; bu örnekler, ŞT’de /l/ > /d/ değişiminin çok yaygın olduğunu ortaya koymaktadır: *işderi* II/137 “işleri”, *gözderi* IV/117 “gözleri”, *otdarnan* X/21 “otlardan”, *özderinin* V/44 “kendilerinin”, *bizderde* VI/103 “bizlerde”, *addarı* XI/18 “adları”, *buzdarı* XVI/10 “buzları”, *ġızdarımıza* XIX/89 “kızlarımıza”, *yaḫçı atdar* XXXIII/141 “iyi atlar”, *baḫışdarım* XXXIX/294 “bakışlarım”.

2.2.1.2.1.4. /g/ ünsüzü

/g/ ünsüzü; süreksiz, tonlu, ön damak ünsüzüdür. /g/ ünsüzü, ŞT’de Türkçe sözcüklerin başında, içinde ve sonunda bulunabilir. Sözcük başındaki /g/ ünsüzü Batı Türkçesindeki /k/ > /g/ değişmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Sözcük sonundaki /g/ ünsüzü de /k/ ünsüzünün tonlulaşmasıyla ortaya çıkmıştır: *gözler* X/107 “gözler”, *günüz* XI/24 “gündüz”, *gözelinin* XII/65 “güzelinin”, *böyügü* XII/140 “büyüğü”, *geldim* XIII/99 “geldim”, *igirmi* XIV/70 “yirmi”, *gelmişüg* XVI/115 “gelmişiz”, *gėtginēn* XVI/125 “git”, *kölgede* XVII/64 “gölgede”, *gėymez* XVIII/42 “giymez”, *ėlçilig* XVIII/77 “görücülük”, *pislig* XVIII/110 “kötülük”, *döşege* XIX/89 “yatağa”, *üregim* XXV/48 “yüreğim”, *üzüg* XXV/55 “yüzük”, *gizdim* XXXIII/193 “gizlim”.

Eski Oğuz Türkçesinde sözcük içinde bulunan bazı /g/ ünsüzleri ŞT’de akıcılaşarak /y/ ünsüzüne dönüşmüştür: *bey* XX/80 “bey”, *düyü* VI/93 “pirinç”, *búyün* XIV/32 “bugün”, *döyüb* XXVI/43 “dövüp”.

2.2.1.2.1.5. /ġ/ ünsüzü

/ġ/ ünsüzü; süreksiz, tonlu, arka damak ünsüzüdür. /ġ/ ünsüzü Eski Türkçedeki /ķ/ ünsüzünün tonlu biçimidir. ŞT’de sözcük başında ve içinde görülen bir ünsüzdür. Sözcük başında görülen /ġ/ ünsüzü /ķ/ > /ġ/ değişiminin bir sonucudur: *ġızdırıb* I/18 “kızdırıp”, *ġōyun* II/14 “koyun”, *yorġan* II/62 “yorgan”, *dōvġa aşı* III/59 “dovga çorbası”, *ġabġaşın* II/88 “kap kacağını”, *isPanaḫ ġörması* V/78 “ıspanak kavurması”, *ġabağında* VI/26 “önünde”, *tuluġu* VI/149 “tulumu”, *ġağasıgilde* VIII/38 “babasıgilde”, *ġorḫuram* VII/58 “korkuyorum”, *ġopuzdu* IX/97 “kopuzdur”, *ġan* X/60 “kan”, *daġ* X/76 “dağ”, *ağlıġan* XI/28 “ağlak”, *ġırġı* XI/70 “atmaca”, *ġış* XIII/37 “kış”, *ġoy* XVI/89 “koy”, *ġonşu* XXI/55 “komşu”, *ağ ġuyudu* XXII/41 “ak kuyudur”, *ġonaḫ* XXVI/23 “konuk”.

2.2.1.2.2. Tonsuz Süreksiz Ünsüzler

2.2.1.2.2.1. /ç/ ünsüzü

/ç/ ünsüzü; süreksiz, tonsuz, diş eti-ön damak ünsüzüdür. /ç/ ünsüzü, Türkçe sözcüklerde başta, ortada ve sonda bulunabilir: *çekerdi* VI/117 "çekerdi", *içinde* VII/45 "içinde", *olduğu üçün* VII/66 "olduğu için", *güverçinlī* VIII/10 "güvercinli", *açılsın* IX/21 "açılsın", *ćiçegi* X/98 "çiçeği", *yaẖçı* XI/39 "iyi", *kiçik* XI/71 "küçük", *ġılıç* XII/101 "kılıç", *çıẖıb* XII/198 "çıkmış", *içer* XIII/28 "içer", *çölde* XIII/65 "dışarıda", *gȫyçek* XIV/9 "güzel", *üç* XIV/69 "üç".

Sözcük başında görülmese de bazen sözcük içinde /ç/ ünsüzünün /ş/ ünsüzüne dönüştüğü örnekler tespit edilmiştir: *üş* XVII/41 "üç", *ġoş* IX/43 "koç", *geşdi* XIII/110 "geçti".

2.2.1.2.2.2. /p/ ünsüzü

/p/ ünsüzü; süreksiz, tonsuz, çift dudak ünsüzüdür. /p/ ünsüzü, ŞT'de sözcük başında, ortasında ve sonunda bulunabilir: *toplamaruẖ* II/39 "toplamayız", *yapışdı* VI/139 "yapıştı", *çepiş* VIII/121 "çepiş", *küpek* XII/346 "köpek", *pişmişimiz* XVII/30 "yemeğimiz", *seperig* XVII/32 "serperiz", *körpe* XXII/94 "körpe", *tepe* XXV/56 "tepe", *topun* XL/139 "topun", *torpağı* XL/186 "toprağı".

Sözcük başında bulunan /p/ ünsüzleri Eski Türkçedeki /b/ ünsüzünün tonsuzlaşmasıyla ortaya çıkmıştır: *pıçaẖ* I/222 "bıçak", *pişirrük* II/71 "pişiririz", *piçerdi* XVIII/22 "biçerdi".

ŞT'de sözcük sonunda görülen /p/ > /b/ değişiminin hangi dönemde ortaya çıktığını kestirmek güçtür. Eski Türkçedeki [-p] zarf-fiil ekinden gelişen öğrenilen geçmiş zaman ekinin /p/ ünsüzlü biçimlerinin yanı sıra, ŞT'de bazen /b/ ünsüzlü örnekler de görülür. Dolayısıyla sözcük sonunda bir /p/ ~ /b/ nöbetleşmesinden bahsetmek mümkündür. Aynı kaynak kişinin iki biçimi de kullandığı örnekler mevcuttur: *dėyip* XXXIII/240 "demiş", *dėyib* XXXIII/256 "demiş".

2.2.1.2.2.3. /t/ ünsüzü

/t/ ünsüzü; süreksiz, tonsuz bir diş-diş eti ünsüzüdür. /t/ ünsüzü, ŞT'de Türkçe sözcüklerin başında, içinde ve sonunda bulunabilir: *tutupdu* V/163 "tutmuş", *yaratmaẖ* VII/37 "yaratmak", *aynıltdı* XXXIII/572 "ayılttı", *yataẖilmerem* XXXIX/191 "yatamam", *sataruẖ* XXXV/16 "satarız", *ġātıẖ* XIX/22 "ayran", *uyat* I/64 "uyandır", *yatannar* III/4 "yatanlar", *at* XXI/10 "at", *dört* VII/82 "dört", *gėt* XVI/37 "git", *ġurt* XIX/98 "kurt", *tapdī* XXXIII/573 "buldu".

Batı Türkçesinde sözcük başında /t/ > /d/ değişimi büyük bir oranda gerçekleşmişse de ŞT'de örneklerin bir kısmında /t/ ünsüzü korunmuştur: *tikmegin* III/6 "dikmesini", *toḫuyurduḫ* VIII/51 "dokuyorduk", *tikan* XII/389 "diken", *tökülerdi* XVIII/122 "dökülürdü", *tökürük* XIX/22 "dökeriz", *töktük* XIX/104 "döktük", *tüşse* XXI/10 "düşse", *başa tüştün* XXI/68 "anladın", *tüşdü* XXXIII/519 "düştü", *toy tutanda* XXXIII/574 "düğün yaparken", *tüşmür* XXXIX/30 "düşmüyor".

2.2.1.2.2.4. /k/ ünsüzü

/k/ ünsüzü; süreksiz, tonsuz, ön damak ünsüzüdür. /k/ ünsüzü, ŞT'de Türkçe sözcüklerin başında, içinde ve sonunda bulunabilir: *küstüm* XXI/27 "küstüm", *gerçek* XXIII/25 "gerçek", *sekkis* XXIV/17 "sekiz", *töküplēr̥* XXV/50 "dökmüşler", *keçinirik* XXVII/14 "geçiniriz", *kim* XXVI/43 "kim", *türkü* XXVII/18 "Türkçe", *çekmiyećek* XXXIII/107 "çekmeyecek", *ikisini* XXXV/46 "ikisini", *ekinim* XXXVI/26 "ekinim", *türkiye* XXXVII/55 "Türkiye", *körpü* XXXIX/83 "köprü", *böyük* XL/75 "büyük".

Eski Türkçede sözcük başındaki /k/ ünsüzleri Batı Türkçesinde genellikle /g/ ünsüzüne dönüşmüştür ancak ŞT'de /k/ > /g/ değişiminin yanı sıra /k/ ünsüzünün korunduğu örnekler de tespit edilmiştir: *köyneg* V/111 "gömlek", *kölgende* VIII/154 "gölgende" *köştü* XXII/12 "göçtü", *köştük* XXV/30 "göçtük", *keçinirik* XXVII/14 "geçiniriz", *keçmeyük* XL/199 "geçmeyiz".

Ayrıca ŞT'de /k/ ünsüzünün sözcük içinde ve sözcük sonunda /k/ > /hˈ/ değişimiyle sızıcılarak /hˈ/ ünsüzüne dönüştüğü örnekler de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır: *ėşitdihˈ* IX/41 "işittik", *gėdehˈ* X/114 "gidelim", *köynehˈ* XIV/9 "gömlek", *yemehˈ* XV/27 "yemek", *geyihˈli* XVI/4 "geyikli", *töhˈdü* XVI/10 "döktü", *tepihˈ* XVIII/21 "tepik", *kehˈligem* XIX/35 "kekliğim".

2.2.1.2.2.5. /ķ/ ünsüzü

/ķ/ ünsüzü; süreksiz, tonsuz, arka damak ünsüzüdür. /ķ/ ünsüzü, ŞT'de Türkçe sözcüklerin başında, içinde ve sonunda bulunabilir. Eski Türkçedeki /ķ/ ünsüzünün devamı olan bu ses özellikle yansıma sözcüklerde daha sık görülür. /ķ/ ünsüzü, ŞT'de sözcük başında genellikle tonlulaşarak /ġ/ ünsüzüne dönüşmüştür; sözcük içinde ve sonunda ise sızıcılaşarak /ḫ/ ünsüzüne dönüşmüştür: *aḫsaķķaldan* I/90 "aksakaldan", *ayaķķabın* I/185 "ayakkabıyı", *doķķuz* III/25 "dokuz", *balıķ* III/62 "balık", *duvaķġapdı* V/131 "duvakkaptı", *saķķızı* VI/138 "sakızı", *dıķķılaćan* VI/149 "ağzına kadar", *çıķķılı* VIII/19 "küçücük", *çıķ* VIII/112 "çık", *çıķar* X/62 "çıkar", *ķoçnişin* XXXIII/468 "koç besleyen", *arķamnan* X/74 "arkamdan", *taķıltı* XI/55 "takıltı", *zaķķıdı* XII/116 *zuķķudu* XII/117 "zakkıdı zukkudu", *ķarası* XII/334 "karası",

yoḳḳuşu XIII/110 “yokuşu”, *ḳutar* XVI/88 “kurtar”, *saḳḳallılar* XVIII/38 “sakallılar”, *ḳıçın* XVIII/74 “bacağını”, *zoḳḳudardıḫ* XVIII/156 “bağırtırdık, inletirdik”, *şaḳḳıldağını* XIX/88 “şakıldağını”, *iti fışḳırruḫ* XXVIII/34 “iti fışkırırız (köpek çağırma)”, *şaḳḳıllaḫ* XXIX/41 “şakıldak”, *yoḳḳuşa* XXXIII/352 “yokuşa”, *ḳalannan* XXXIV/53 “kalandan”, *alaćıḳ* XXXV/12 “alaçık”, *çoḳ* XXXVII/15 “çok”, *aḫsaḳḳal* XXXVII/144 “aksakal”.

2.2.2. Fonemik Değeri Bulunmayan Ünsüzler

ŞT’de fonemik değere sahip olan ünsüzlerin değişme veya düşme aşamalarında ortaya çıkan ve bulundukları sözcüklerde anlam değiştirmeyen ünsüzler bulunmaktadır. Fonemik değeri olmayan ünsüzler, sözcüklerin anlamlarına etki etmese de sözcüklerin telaffuzunu etkiler. ŞT’deki fonemik değeri bulunmayan ünsüzler aşağıda sıralanmıştır.

2.2.2.1. [b̯] ünsüzü

[b̯] ünsüzü, düşmek üzere olan /b/ ünsüzüdür. ŞT’de [b̯] ünsüzüne ait tek örnek, yeterlik fiilinin olumsuzunda tespit edilmiştir: *yataḇilmerem* XXXIX/191 “yatamam”.

2.2.2.2. [ć] ünsüzü

[ć] ünsüzü; tonlu, yarı sızıcı, /c/ ~ /z/ arası bir ünsüzdür. Anadolu ağızlarında da tespit edilen bu ses (Karahan 2017, s. 100), ŞT’nin karakteristik ünsüzlerinden biridir. [ć] ünsüzü, ŞT’de sözcük başında, içinde ve sonunda bulunabilir: *geće* VII/163 “gece”, *gücüne* IX/49 “gücüne”, *taptapbaća* XIV/40 “bilmece”, *ćür* XV/35 “tür”, *sancısı* XV/72 “sancısı”, *aćınnan* XVI/95 “açlığından”, *oćaḫ* XVII/24 “ocak”, *ağać* XVIII/151 “ağaç”.

2.2.2.3. [ç̇] ünsüzü

[ç̇] ünsüzü; tonsuz, yarı sızıcı, /ç/ ~ /s/ arası bir ünsüzdür. Anadolu ağızlarında da tespit edilen bu ses (Karahan 2017, s. 100), ŞT’nin karakteristik ünsüzlerinden biridir. [ç̇] ünsüzü, ŞT’de Türkçe sözcüklerin başında, içinde ve sonunda bulunabilir. ŞT’de özellikle Mugan Şahsevenleri tarafından çok yaygın bir biçimde kullanılmaktadır: *üç̇* I/89 “üç”, *ç̇ıḫdı* III/35 “çıktı”, *yahç̇ı* II/75 “iyi”, *ç̇ıḫma* V/168 “çıkma”, *ç̇oḫ* VII/68 “çok”, *ç̇ay* XIX/76 “çay”, *ç̇ıḫannan* XXXI/12 “çıktıktan”, *ç̇obanç̇ılıḫ* XXXII/38 “çobanlık”, *alaç̇ıḫ* XXXIII/111 “alaçık”, *ç̇ölde* XXXIX/65 “dışarıda”, *aç̇ıldı* XXXIII/118 “açıldı”.

2.2.2.4. [Ç] ünsüzü

[Ç] ünsüzü; süreksiz, yarı tonlu, /c/ ~ /ç/ arası bir ünsüzdür. ŞT’de az sayıda örneği bulunmaktadır: *yaḫÇıydı* VI/67 “iyiydi”, *musıġiÇilēr* VII/98

"müzisyenler", *demirÇi⌣oğlu* IX/35 "Demircioğlu", *çoḫÇa* XVII/30 "çokça", *ġılınÇ* IX/106 "kılıç".

2.2.2.5. [d̨] ünsüzü

[d̨] ünsüzü, düşmek üzere olan /d/ ünsüzüdür. [d̨] ünsüzü, ŞT'de sözcük içinde tek örnek tespit edilmiştir: *mind̨irip* XXII/57 "bindirip".

2.2.2.6. [ᶜg] ünsüzü

[ᶜg] ünsüzü, süreksiz, tonlu, /g/ ~ /c/ arası bir ünsüzdür. Anadolu ağızlarında da tespit edilen bu ses (Karahan 2017, s. 100), ŞT'nin karakteristik ünsüzlerinden biridir. Mugan Şahsevenlerinin daha sık kullandığı [ᶜg] ünsüzü, ŞT'de Türkçe sözcüklerin genellikle başında görülür: *ᶜgelirdi* VII/4 "gelirdi", *i̯ᶜgirmi* VII/32 "yirmi", *ᶜgeldi* VII/82 "geldi", *ᶜgėdin* IX/11 "gidin", *ᶜgēlini* XV/42 "gelini", *ᶜgeldi* XXXVIII/21 "geldi".

2.2.2.7. [g̨] ünsüzü

[g̨] ünsüzü, düşmek üzere olan /g/ ünsüzüdür. [g̨] ünsüzü, ŞT'de sözcük içinde ve sonunda bulunabilir: *deg̨il* II/90 "değil", *kömeg̨iniz* III/113 "yardımcınız", *ġućag̨ımda* XIX/102 "kucağımda", *ġarg̨ışnan* XV/36 "kargışla", *demeg̨* VII/160 "demek", *deg̨ir* XXXIII/339 "değil".

2.2.2.8. [ḫ] ünsüzü

[ḫ] ünsüzü, düşmek üzere olan /h/ ünsüzüdür. [ḫ] ünsüzü, ŞT'de sözcük içinde ve sonunda bulunabilir: *davazdeḫ* VI/21 "on iki" (< Far. **دوازده**), *istiraḫatmızı* XX/44 "istirahatimizi" (< Ar. **استراحت**), *ḫāḫiş⌣ ēliyem* XXXII/13 "rica ediyorum" (< Far. **خواهش**), *ḫindiki* XXXIX/174 "şimdiki", *ḫindi* XLI/95 "şimdi".

2.2.2.9. [hˈ] ünsüzü

[hˈ] ünsüzü; tonsuz, sürekli ve sızıcı bir ünsüzdür. Ön damak /k/ ünsüzünün sızıcılaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Yalnızca ince ünlülerin yanında bulunabilen bu ünsüz, Kuzey ve Güney Azerbaycan ağızları ile (Şireliyev 2008, s. 71-72; Gökdağ 2006, s. 117; Doğan 2020, s. 66) Anadolu ağızlarının Doğu grubunda da tespit edilmiştir (Ercilasun 1983, s. 100; Karahan 2017, s. 65-66). ŞT'de sözcük içinde ve sonunda bulunabilir: *göbehˈ* I/112 "göbek", *kehˈlihˈotu* VIII/100 "keklik otu", *döşlühˈ* XIX/81 "döşlük", *çörehˈ* XXI/49 "ekmek", *göyçehˈ* XXI/86 "güzel", *çühˈdüm* XXII/77 "çöktüm", *düzlühˈ* XXIII/22 "doğruluk", *kömehˈ* XVI/112 "yardım", *içindeydühˈ* XXVI/42 "içindeydik", *yerihˈ* XXVII/30 "yeriz", *bȫyühˈ* XXXII/27 "büyük", *geyihˈli* XXXIII/170 "geyikli", *ćehˈdi* XXXIII/503 "çekti", *göreh'* XXXIII/598 "görelim", *töhˈmeyin*

XXXIX/41 “dökmeyin”, *üreh* ' XXXIX/423 “yürek”, *gereh* '*dir* XXXIX/552 “gerektir”, *bezerdūh* ' XL/47 “süslerdik”.

Alıntı sözcüklerde /ŋ/ ~ /n͡g/ > /g/ > /k/ > [h'] veya /ķ/ > /k/ > [h'] değişmeleriyle ortaya çıkan [h'] ünsüzü örnekleri de tespit edilmiştir: *tüh* '*tür* VII/68 “doktor” (< Fr. docteur), *düh* '*tür* XV/67 “doktor” (< Fr. docteur), *tüfeh* ' XXXII/24 “tüfek” (< Far. **تفنگ – تفك**), *ġaşeh* ' XXXVII/128 “güzel” (< Far. **قشنگ**).

2.2.2.10. [K] ünsüzü

[K] ünsüzü; süreksiz, yarı tonlu, /k/ ~ /g/ arası bir ünsüzdür. Az sayıda örneği olan [K] ünsüzü, ŞT'de sözcük başında, ortasında ve sonunda bulunabilir: *Kısmetinde* III/113 “kısmetinde, yaşayışında”, *ėliyerdiK* XI/27 “eylerdik”, *şahseveniK* XII/17 “Şahseveniz”, *getirriK* XVII/55 “getiririz”, *tikerdiK* XVIII/22 “dikerdik”.

2.2.2.11. [l̥] ünsüzü

[l̥] ünsüzü, düşmek üzere olan /l/ ünsüzüdür. [l̥] ünsüzü, ŞT'de sözcük içinde bulunabilir: *aḷtmış* IV/48 “altmış”, *sarıḷdım* XIX/114 “sarıldım”, *verilṣin* XXXIX/93 “verilsin”, *meseḷem* XL/215 “mesela”.

2.2.2.12. [m̥] ünsüzü

[m̥] ünsüzü, düşmek üzere olan /m/ ünsüzüdür. [m̥] ünsüzü, ŞT'de sözcük içinde ve sonunda bulunabilir: *damm̥ar* I/178 “damlar”, *meseleṃ* VI/13 “mesela”, *özüm̥ün* VI/45 “kendimin”, *keçinemm̥erük* II/58 “geçinemeyiz”, *hemm̥eşe* XXII/2 “sürekli”.

2.2.2.13. [n̥] ünsüzü

[n̥] ünsüzü, düşmek üzere olan /n/ ünsüzüdür. [n̥] ünsüzü, ŞT'de sözcük içinde ve sonunda bulunabilir: *meṇim* VI/8 “benim”, *onnāṇ* XXII/57 “ondan”, *onnāṇ* XXIII/11 “ondan”, *meṇim* XXXII/45 “benim”, *meṇim* XXXIX/312 “benim”.

2.2.2.14. [P] ünsüzü

[P] ünsüzü; süreksiz, yarı tonlu, /b/ ~ /p/ arası bir ünsüzdür. [P] ünsüzü, ŞT'de sözcük başında, içinde ve sonunda bulunabilir. Çoğunlukla /p/ ünsüzünden gelişen [P] ünsüzü, özellikle [-p], [-b] biçimlerinin kullanıldığı öğrenilen geçmiş zamanın üçüncü şahıs çekiminde sıklıkla kullanılır: *çıḫıP* V/161 “çıkmış”, *ġāP* VI/56 “kap”, *Pişmişlerimīz* VI/75 “yemeklerimiz”, *boğuP* VI/163 “boğmuş”, *getiriPlēr* VII/18 “getirmişler”, *ġalmayıP* XII/225 “kalmamış”.

2.2.2.15. [r̥] ünsüzü

[r̥] ünsüzü, düşmek üzere olan /r/ ünsüzüdür. [r̥] ünsüzü, ŞT'de sözcük içinde ve sonunda bulunabilir: *ġádaṛ* VII/91 "kadar", *ildiṛ* VIII/93 "yıldır", *getiṛsin* XII/34 "getirsin", *yolallaṛ* XIII/58 "yolarlar", *götürsēn* XXI/71 "götürsen".

2.2.2.16. [T] ünsüzü

[T] ünsüzü; süreksiz, yarı tonlu, /t/ ~ /d/ arası bir ünsüzdür. Az sayıda örneği olan [T] ünsüzü, ŞT'de genellikle sözcük başında ve sonunda görülür: *Tüşerdīk* XV/15 "inerdik", *ġuruT* XVII/19 "kurut", *ağaçTan* XVII/24 "ağaçtan", *usTa* XVIII/22 "usta", *ġışTāḫ* XXII/30 "kışlak", *ġışTı* XXII/101 "bacaktır".

2.2.2.17. [t̥] ünsüzü

[t̥] ünsüzü, düşmek üzere olan /t/ ünsüzüdür. ŞT'de [t̥] ünsüzünün sözcük sonunda yalnızca iki örnekte bulunduğu tespit edilmiştir: *teşṭ* XL/175 "leğen", *üsṭ* XX/55 "üst".

Tablo 2.2.1. Şahseven Türkçesinde kullanılan ünsüzler

Boğumlanma Noktaları	Süreksiz			Sürekli							
				Yarı Sızıcı		Sızıcı		Akıcı			
								Burun Akıcıları	Ağız Akıcıları		
	Tonlu	Yarı Tonlu	Tonsuz	Tonlu	Tonsuz	Tonlu	Tonsuz		Yanaklı	Titrek	Nefesli
Çift dudak	b	P	p			v̇		m			
Diş-Dudak						v	f				
Diş-Diş eti	d	T	t			z	s	n			
Diş eti-Ön damak	c	Ç	ç	ć	ḉ	j	ş				
Ön damak	g	K	k	ᶜg			h᾽		l	r	y
Arka damak	ġ		ḳ			ğ	ḫ	ŋ			
Gırtlak						ḥ	h				

2.3. FONOLOJİK SÜREÇLER

2.3.1. Uyum

Seslerin nitelikleri açısından birbirlerine yaklaşmalarına uyum denir. Seslerin uyumu ŞT'de ünlü uyumu ve ünsüz uyumu olmak üzere iki başlıkta incelenecektir.

2.3.1.1. Ünlü Uyumu

Ünlülerin kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık ve genişlik-darlık açısından birbirleriyle uyumudur.

2.3.1.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Türkçede kalın ünlülerden sonra kalın ünlülerin kullanılması, ince ünlülerden sonra ise ince ünlülerin kullanılması kuralına kalınlık-incelik uyumu denir. ŞT'de kalınlık-incelik uyumu, Türkçe sözcüklerde kalınlık-incelik uyumu ve alıntı sözcüklerde kalınlık-incelik uyumu olmak üzere iki başlıkta incelenecektir.

2.3.1.1.1.1. Türkçe Sözcüklerde Kalınlık-İncelik Uyumu

Şahseven Türklerinin yoğun olarak yaşadıkları Erdebil, Mugan ve Zencan bölgelerinden derlediğimiz metinlerde, istisnai durumlar hariç, sözcük ve ek düzeyinde sağlam bir kalınlık-incelik uyumu bulunmaktadır: *yaylağı* I/32 "yaylağı", *ādların* IX/103 "adlarını", *ağaçda* XII/320 "ağaçta", *ağzından* XIV/66 "ağzından", *gėderik* XVII/6 "gideriz", *sütçüye* XVII/9 "sütçüye", *ġuzuçuya* XVIII/26 "kuzucuya", *birinin* XVIII/49 "birinin", *bilmirdim* XIX/39 "bilmiyordum", *tökerig* XIX/84 "dökeriz".

ÖTT'de kalınlık – incelik uyumuna uymayan kimi sözcüklerin ŞT'de ağırlıklı olarak asli şekillerinin korunduğu tespit edilmiştir: *daḫı* I/59 "dahi" (ÖTT ve ÖAT), *alma* VII/152 "elma", *hanı* XII/309 "hani", *ġardaş* XIV/31 "kardeş". Fakat sayısı az olmakla beraber ÖTT ve ÖAT'deki kullanışlarına uygun olan örnekler de mevcuttur: *hangi* XXXIX/280 "hangi", *inanın* VII/84 "inanın".

ÖTT'de tek şekilli olan aitlik eki *+ki*, ŞT'de çok şekilli olarak kullanılmaktadır ve bu nedenle bazı örneklerde kalınlık-incelik uyumuna girmektedir: *burdaḫı* XXXIII/217 "buradaki", *uzaḫdahı* III/101 "uzaktaki", *bazardaḫı* III/64 "pazardaki", *ġáradağınḳı* IX/79 "Karadağ'ınki".

ET'deki *erki* edatının kalıntısı *ki* ve Farsça kökenli *ki* bağlama edatının ŞT'de kalınlık-incelik uyumuna girdiği örnekler vardır fakat bunu ŞT'için genel bir kurala bağlamak mümkün değildir: *odu ku* XXXII/30 "odur ki", *bilmi-*

yük XVI/115 *kü* XVI/116 “bilmiyoruz ki”, *döğürdü kü* XXXIII/392 “değildi ki”, *merdum kü düzülmüşdü* XXXIII/157 “insanlar ki toplanmıştı”, *dārı kı currıylar* I/82 “ilaç ki yapıyorlar”, *āşıḫ da kı munı ġeynir* IX/100 “Âşık da bunu giyinir.”.

ET’de yalnızca ince biçimleri görülen *i-* ana yardımcı fiilinin basit çekimleri ve birleşik çekimleri ŞT’de genellikle kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır: *ġoymuşdu* XXXIII/314 “koymuştu”, *oḫumuşdu* XXXIII/329 “okumuştu”, *doldurmuşduḫ* VI/152 “doldurmuştuk”, *görmüşdü* XI/63 “görmüştü”, *görmüşdüm* XXXVII/18 “görmüştüm”, *almışdı* XII/367 “almıştı”, *bağlamışdı* XVI/96 “bağlamıştı”, *işitmişdik* V/170 “işitmiştik”, *vermişdiler* XVI/42 “vermiştiler”, *olsaydı* VI/121 “olsaydı”, *ġalsaydı* XXXVII/113 “kalsaydı”, *keçseydik* XVIII/121 “geçseydik”; *yoḫ⌣ udu* V/7 “yok idi”, *çoḫ⌣ udu* XI/10 “çok idi”, *ġız⌣ ıdı* VI/83 “kız idi”, *var⌣ ıdı* XIII/48 “var idi”, *kim⌣ idi* XII/461 “kim idi”, *iş⌣ idi* XXXIII/154 “iş idi”, *soysuz⌣ umuş* XXXIII/334 “soysuz imiş”, *var⌣ ımış* XXXVII/ “var imiş”, *bulağ⌣ ımış* XXXVII/24 “bulak imiş”.

2.3.1.1.1.2. Türkçe Sözcüklerde Kalınlık-İncelik Uyumunun Bozulması

ŞT’de sözcük kökünde kalınlık-incelik uyumunun bozulduğu örnekler sınırlı sayıdadır ancak ŞT’deki bazı ekler, düzenli olarak kalınlık-incelik uyumunun bozulmasına neden olmaktadır. Burada uyumu bozan hâlleri vurgunun etkisi, ses olayları, uyumu bozan eklerin yerleşmiş biçimleri ve kaynak kişinin telaffuzu ile ilgili durumlar olmak üzere dört ana başlıkta toplayabiliriz.

Sözcük kökünde kalınlık-incelik uyumunun bozulması: *tikan* XII/389 “diken”, *ġonşi* XX/55 “komşu”, *ceyran* XL/189 “ceylan”, *yeylağın* XXXV/21 “yaylağın”.

ırak sözcüğünün ŞT’de hem kalınlık-incelik uyumuna girdiği hem de kalınlık-incelik uyumunu bozduğu örnekler vardır: *irağ* XXXIX/143 “ırak, uzak”, *ıraḫ* XXXIII/50 “ırak, uzak”.

ÖTT’de olduğu gibi ŞT’de de bitişik yazılan birleşik sözcüklerde kalınlık-incelik uyumu yoktur: *şayseven* I/16 “Şahseven”, *ġoćabeynen* I/113 “Kocabey’le”, *olabiler* XXXIX/21 “olabilir”, *biyol* XXXVII/143 “bir yol”, *biyaz* VIII/70 “biraz”, *ćatabilmedi* XXXIII/136 “karşılaşamadı”, *ġaynenelerimīz* III/17 “kaynanalarımız”.

ŞT’de sürekli ayrı telaffuz edilen için edatının yalnızca bir örnekte ekleştiği ve bu ekleşmede kalınlık-incelik uyumuna girmediği tespit edilmiştir: *onunçün* I/13 “onun için”.

Yeterlik fiilinin olumsuzu için kullanılan {-*AmmA*}, [-*bilme*] ve [-*elme*] biçimlerinin bazen kalınlık-incelik uyumunu bozduğu tespit edilmiştir: *tapaemmedi* XXII/12 "bulamadı", *vuraemmedūk* XL/162 "vuramadık", *vŷrabi͡lmezler* XXXIII/138 "vuramazlar", *yayabilmezdik* VIII/62 "yayamazdık", *saḫlaya͡elmessen* VIII/61 "koruyamazsın".

+*ki* aitlik eki ŞT'de çoğunlukla uyuma girmez. +*ki* ekinin ŞT'deki kullanımı birkaç istisna dışında ÖTT'deki gibidir: *olarınki* I/210 "onlarınki", *yaylağınkin* II/62 "yaylağınkini", *alaćığınkidi* II/65 "alaçığınkidir", *olarınkin* IX/90 "onlarınkini", *yanki* XXXIX/558 "yanki, taraftaki", *burdaki* XIX/17 "buradaki".

Kalın sıradan fiil çekimlerinde görülen iyelik kökenli çokluk 1. şahıs eki [+*ḳ*] ŞT'de umumiyetle sızıcılaşarak [+*ḫ*] biçimine dönüşmüştür. /ḫ/ sesi kendisinden önceki kip ekinin ünlüsünü kalınlaştırmakta ve bu durum da kalınlık-incelik uyumunu bozmaktadır: *çıḫiydıḫ* VIII/73 "çıkıyorduk", *ėliyecēdıḫ* XVIII/123 "eyleyecektik", *vırseydıḫ* XVIII/160 "vursaydık", *toḫuyirdıḫ* XIX/91 "dokuyorduk", *alaćıḫdeydıḫ* XXI/80 "alaçıktaydık".

Belirtme hâli eki olan {+*nI*} ŞT'de çoğunlukla kalınlık-incelik uyumuna girer fakat bazı örneklerde ekin yalnızca ince biçiminin kullanıldığı ve bu durumun uyumu bozduğu tespit edilmiştir: *oni* IV/95 "onu", *oni* IV/126 "onu", *ġıymeni* V/72 "kıymayı".

Görülen geçmiş zaman eki {-*DI*}, {-*DU*}, ŞT'de çoğunlukla kalınlık-incelik uyumuna girer fakat bazı örneklerde ekin vurgunun ve akıcı ünsüzlerin etkisiyle inceldiği ve bu durumun uyumu bozduğu tespit edilmiştir: *oldük* XXXVIII/40 "olduk".

ŞT'de kalın ünlülü kök ve gövdelere çekim ekleri gelince, ek yapısında bulunan, kök ile ek arasında yardımcı ses durumunda olan veya ekin düşmesiyle o ekin işlevini üstlenen /y/ ünsüzü, kendisinden önceki veya sonraki ünlüyü incelterek düzenli olarak kalınlık - incelik uyumunu bozmaktadır: *almiylar* XXXVIII/61 "almıyorlar", *aliy* XXXVIII/63 "alıyor", *alıyem* XXXII/39 "alıyorum", *dolaşmiyip* XXXIII/349 "dolaşmamış", *olmiyeydı* XIX/32 "olmayaydı", *yıġīy* XV/18 "yığıyor", *olmiyeydın* XIX/29 "olmayaydın", *āyilmiyip* XXXIII/388 "ayılmamış", *danışmiylar* VIII/48 "konuşmuyorlar".

ŞT'de nadir görülen {-*gInAn*} emir ekinin iki örnekte kalınlık-incelik uyumuna girmediği tespit edilmiştir: *çalginen* XXXIX/507 "çal", *olginen* XII/259 "ol".

[+gil] eki ŞT'de tek şekillidir ve kalın ünlülerden sonra geldiğinde kalınlık-incelik uyumunu daima bozar: *anamgil* V/178 "annemgil", *ġağasıgilde* VIII/38 "babasıgilde", *ġāynımgilnen* VIII/40 "kaynımgille", *ġaynımgil*

VIII/60 “kaynımgil”, *babamgilin* XXXIII/219 “babamgilin”, *ġağamgilin* XXXIII/222 “babamgilin”, *babamgile* XL/56 “babamgile”.

[-*meğ*] ekinin bir örnekte kalınlık-incelik uyumunu bozduğu tespit edilmiştir: *ġáytmeğim* XXXVIII/33 “dönüşüm”.

[-*man*] ekinin bir örnekte kalınlık-incelik uyumunu bozduğu tespit edilmiştir: *dēyirmanı* XXXIII/217 “değirmeni”.

2.3.1.1.1.3. Alıntı Sözcüklerde Kalınlık-İncelik Uyumu

ŞT’nin alıntı sözcükleri çoğunlukla Arapça ve Farsçadandır. Arapça alıntı sözcükler, ŞT konuşurlarına Farsçadaki telaffuzlarına göre aktarıldığından bu sözcüklerin telaffuzu ÖTT’dekinden farklıdır. Alıntı sözcüklerdeki uyum genel itibarıyla kaynak kişinin eğitim seviyesi ve alıntılamanın yapıldığı dönemle sıkı sıkıya bağlıdır. ŞT’deki alıntı sözcüklerdeki kalınlık-incelik uyumunu ana hatlarıyla üç aşamada değerlendirebiliriz.

1. Çok uzun zaman önce ŞT’ye geçmiş olan veya kaynak kişi tarafından Türkçenin ses yapısına uygun hâle getirilmiş olan sözcükler: *müşgülümüz* XX/31 “müşkülümüz” (< Ar. **مشكل**), *kömeklik* XXI/18 “yardım” (< Far. **كمک**), *karvan* XXI/20 “kervan” (< Far. **كاروان**), *ruzumuzu* II/13 “rızkımızı” (< Far. **روزی**), *aşbaz* III/87 “aşçı” (< Far. **آشپز**), *aşbazḫana* XXVI/21 “mutfak” (< Far. **آشپزخانه**), *sahabı* VI/38 “sahibi” (< Ar. **صاحب**), *middet* XXXIII/453 “müddet” (< Ar. **مدّت**), *meselem* XXXIII/464 “mesela” (< Ar. **مثلا**), *meselem* XL/32 “mesela” (< Ar. **مثلا**), *mehemmed* VIII/132 “Muhammed” (< Ar. **محمّد**), *emmedin* XXXIX/349 “Ahmet’in” (< Ar. **احمد**), *eli* VIII/132 (< Ar. **على**), *meherremçilig* VII/19 “muharremcilik” (< Ar. **محرّم**), *bahar* XII/337 “bahar” (< Far. **بهار**), *baha* XXIII/41 “pahalı, değerli” (< Far. **بها** < Ar. **بهاء**), *maşın* I/138 “araba” (< Fr. *machine* < Lat.), *maşın* II/122 “araba” (< Fr. *machine* < Lat.), *söhbetimizin* III/22 “sohbetimizin” (< Ar. **صحبت**), *möhkem* XXXIII/347 “muhkem, sağlam” (< Ar. **محكم**), *namaz* VI/107 “namaz” (< Far. **نماز**), *ćavan* XXXIX/374 “genç” (< Far. **جوان**).

2. Kalınlık-incelik uygunluğunu henüz tamamlamamış olan sözcükler: *piyada* XX/26 “piyade, yaya” (< Far. **پیاده**), *ḫānavādeynēn* XX/27 “aileyle” (< Far. **خانواده**), *áşāyir* XXXIX/333 “aşiretler, göçebe” (< Ar. **عشایر**), *páhlivan* VII/65 “pehlivan” (< Far. **پهلوان**), *izāfa* VII/86 “izafe, fazla” (< Ar. **اضافه**).

3. ŞT’ye daha geç bir dönemde geçmiş olan ve kalınlık-incelik uyumuna henüz girmemiş olan sözcükler: *keşāverziler* XX/31 “çiftçiler” (< Far. **كشاورز**), *hėyvan* III/87 “hayvan” (< Ar. **حيوان**), *ġaşeng* II/73 “güzel” (< Far. **قشنگ**), *desdur* VIII/144 “destur, izin” (< Far. **دستور**), *sitāre* XII/269 (< Far. **ستاره**), *enbiyā* XII/273 “nebiler” (< Ar. **انبياء**), *novbendi* XVI/133 “sırandır” (< Ar. **نوبت**), *ġur-*

ban XVI/140 “kurban” (< Ar. **قربان**), *zemburdāri* XXXV/18 “arıcılık” (< Far. **زنبورداری**), *kollen* XXXV/18 “tamamen” (< Ar. **کلیّاً**), *tevollüd* XXXV/25 “ortaya çıkma, meydana gelme, doğma” (< Ar. **تولّد**).

2.3.1.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Türkçede düz ünlülerden sonra düz ünlülerin kullanılması, yuvarlak ünlülerden sonra ise ya düz-geniş ya da dar-yuvarlak ünlülerin kullanılması kuralına düzlük-yuvarlaklık uyumu denir. ŞT’de düzlük-yuvarlaklık uyumunu, Türkçe sözcüklerde düzlük-yuvarlaklık uyumu ve alıntı sözcüklerde düzlük-yuvarlaklık uyumu olmak üzere iki başlıkta incelenecektir.

2.3.1.1.2.1. Türkçe Sözcüklerde Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Türk dili tarihi içerisinde ET ve EOT’de düzlük-yuvarlaklık uyumu bulunmamaktadır (Ergin 2000 s. 72). Batı Türkçesini devam ettiren ve ŞT ile sıkı sıkıya bağlı bugünkü ÖTT ve ÖAT’de ise belirgin bir düzlük-yuvarlaklık uyumundan bahsedilebilir. Dolayısıyla ŞT’deki düzlük-yuvarlaklık uyumu incelenirken bazen art zamanlı bazen de eş zamanlı karşılaştırmalar yapılacaktır.

EOT’de düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmeyen *kirpük*, *demür*, *ayru*, *delük*, *yazuk*, *içerü*, *yukaru*, *delü*, *tırmuk*, *kapu*, *saru*, *açuk*, *dilkü*, *degül* vb. sözcükler Batı Türkçesinin ana temayülüne uygun bir biçimde ŞT’de de düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmiştir: *kipriginnen* XXXIII/530 “kirpiğinden”, *demir* VI/128 “demir”, *ayrı* XII/33 “ayrı”, *delih* ˈ I/206 “delik”, *yazıḫ* XII/313 “yazık”, *içeri* XL/30 “içeri”, *yuḫarı* XXVIII/9 “yukarı”, *deli* IX/40 “deli”, *dırnaḫ* XXXIII/448 “tırnak”, *ġapı* I/138 “kapı”, *sarı* V/35 “sarı”, *açıḫ* I/43 “açık”, *tülkü* V/151 “tilki”, *değil* XXV/39 “değil”.

ÖTT’de eski biçimlerini koruyan veya uyuma girmeyen bazı yuvarlak ünlülü sözcüklerin ŞT’de düzlük-yuvarlaklık uyumuna girdiği veya uyum sürecinde olduğu tespit edilmiştir: *ġörma* V/76 “kavurma”, *åvćuna* IX/57 “avcuna”, *yārpız* IV/48 “yarpuz”, *yārpız* VIII/100 “yarpuz”, *toyuḫ* VIII/74 “tavuk”, *ḫoruz* V/159 “horoz”, *ḫoruz* X/27 “horoz”.

Burada *yarpuz* ve *karpuz* sözcüklerinin eski biçimlerinin de ŞT’de varlığını sürdürdüğü ancak *yarpuz* sözcüğü için düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyan örneklerin derlenen metinlerde daha sık kullanıldığı tespit edilmiştir: *yarpuz* VIII/153 “yarpuz”, *ġārpuz* VI/95 “karpuz”.

Arapçadaki nispet eki (**ي**) ŞT’de düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyar: *türkü* II/10 “Türkçe”, *farsı* XII/346 “Farsça”, *kürdü* XXXVI/63 “Kürtçe”.

EOT’de *bunı* biçiminde kullanılan *bu* işaret zamirinin belirtme hâli, ŞT’de *bunı*, *bını*, *munı* biçimlerindedir. İstisnaları daha fazla olmakla beraber, ŞT’de

tespit edilen dört örnekte benzeşmenin de etkisiyle *bu* işaret zamirinin belirtme hâli, düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *mını* XXXIII/572 "bunu", *mını* XXVI/13 "bunu", *mını* XXXIX/28 "bunu", *mını* XXXIII/434 "bunu".

EOT'de düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan aşağıdaki eklerin ŞT'deki durumları şu şekildedir:

{-*Up*}

EOT'de yalnızca yuvarlak ünlülü biçimleri kullanılan zarf-fiil eki {-*Up*}; ŞT'de {-*Ip*}, {-*Up*} şeklindedir ve örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *gelip* XXXIII/577 "gelip", *yekeldip* XL/13 "büyütüp", *yėyip* I/109 "yiyip", *minip* II/136 "binip", *gėdip* IV/37 "gidip", *ġaydıp* IV/37 "dönüp", *alıp* IV/132 "alıp", *ġurudup* XXXIX/288 "kurutup", *ġovurup* V/73 "kavurup", *tutup* V/173 "tutup", *götürüp* IV/38 "götürüp", *götürüp* V/226 "götürüp", *köçüp* XXXIII/476 "göçüp".

{-*dUr*-}

EOT'de yalnızca yuvarlak ünlülü biçimleri kullanılan ettirgenlik eki {-*dUr*-}; ŞT'de {-*dIr*-}, {-*dUr*-} şeklindedir ve örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *ġarışdırırsan* V/61 "karıştırırsan", *barışdırır* V/95 "barıştırır", *mindirerdiler* V/133 "bindirirlerdi", *yandırardı* V/208 "yandırırdı, yakardı", *gėydiriller* VI/28 "giydirirler", *gezdirem* VII/12 "gezdireyim".

{-*Ur*-}

EOT'de yalnızca yuvarlak ünlülü biçimleri kullanılan ettirgenlik eki {-*Ur*-}; ŞT'de {-*Ir*-}, {-*Ur*-} şeklindedir ve örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *pitirer* X/22 "bitirir", *pişirrik* XV/31 "pişiririz", *yatırdım* XXXIII/487 "yatırdım", *keçirtmişdi* XXXIII/550 "geçirtmişti", *itirmerem* XXXIX/190 "yitirmem".

{-*sUn*}, {-*sUnlAr*}

EOT'de yalnızca yuvarlak ünlülü biçimleri kullanılan emir eki {-*sUn*}, {-*sUnlAr*}; ŞT'de {-*sIn*}, {-*sInlAr*}, {-*sInnAr*}, {-*sUn*}, {-*sUnlAr*}, {-*sUnnAr*} şekillerindedir ve örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *gėtsin* V/187 "gitsin", *ġırsın* XIV/54 "kırsın", *vėrsin* XXXIX/550 "versin", *yığışdırmasın* I/22 "ortadan kaldırmasın, yok etmesin", *ġaçmasın* I/195 "kaçmasın", *yeţsin* III/49 "yetsin", *gėtmesin* V/171 "gitmesin", *atsınlar* XXXIX/523 "atsınlar", *töksünner* XXXVI/48 "döksünler".

{-*sUn*} biçiminin birkaç örnekte ŞT'de düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozduğu örnekler de tespit edilmiştir: *ᶜgėdeysün* XXXI/36 "gidiyorsun", *alsun* X/132 "alsın".

{+*dUr*}

EOT'de yalnızca yuvarlak ünlülü biçimleri kullanılan bildirme eki {+*dUr*}; ŞT'de umumiyetle {+*dI*}, {+*dU*}; nadiren de {+*dIr*}, {+*dUr*} şeklindedir ve örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *bėledir* I/49 "böyledir", *vardır* II/33 "vardır", *ildir* III/77 "yıldır", *dermandı* IV/47 "dermandır", *yaḫçıdı* IV/68 "iyidir", *yağlıdı* V/18 "yağlıdır", *ferġlidi* IX/86 "farklıdır", *ġōpuzdu* IX/96 "kopuzdur", *şahsevendi* X/41 "Şahsevendir".

{+*(U)m*}, {+*(U)mUz*}

EOT'de yalnızca yuvarlak ünlülü biçimleri kullanılan teklik 1. şahıs ve çokluk 1. şahıs iyelik ekleri {+*(U)m*}, {+*(U)mUz*}; ŞT'de umumiyetle {+*(I)m*}, {+*(U)m*}, {+*(I)mIz*}, {+*(U)mUz*} şekillerindedir ve örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *evimiz* VI/82 "evimiz", *sazım* VII/43 "sazım", *üregim* VII/120 "yüreğim", *ġāynım* VIII/18 "kaynım", *uşağımız* VIII/89 "çocuğumuz", *sözlerimiz* XII/118 "sözlerimiz", *ġışlağımız* XV/8 "kışlağımız", *yaylağımız* XV/9 "yaylağımız".

{+*(U)ŋ*}, {+*(U)ŋUz*}

EOT'de yalnızca yuvarlak ünlülü biçimleri kullanılan teklik 2. şahıs ve çokluk 2. şahıs iyelik ekleri {+*(U)ŋ*}, {+*(U)ŋUz*}; ŞT'de eğer teklik 2. şahıs iyelik ekinin kendisinden sonra başka bir hâl eki gelmiyorsa {+*(I)n*}, {+*(U)n*} şeklindedir: *ēlin* XII/170 "elin", *adın* IX/20 "adın", *derdin* IX/47 "derdin", *irehmin* X/50 "rahmetin", *deden* XXXIII/601 "baban", *barmağın* XXXIX/525 "parmağın.

Çokluk 2. şahıs iyelik eki ise genellikle {+*(U)v̇Uz*}, +*(U)v̇Uz* > +*(U)vUz* ~ +*Ūz*; nadiren de {+*Īz*}, [+*nız*] şekillerindedir. Teklik ve çokluk 2. şahıs iyelik eklerinin düzlük-yuvarlaklık uyumuna giren ve uyumu bozan durumları tespit edilmiştir. Dolayısıyla burada teklik ve çokluk 2. şahıs iyelik eklerinin yalnızca düzlük-yuvarlaklık uyumuna giren örnekleri verilecektir: *hamınızın* VI/68 "hepinizin", *keyfīz* XII/114 "keyfiniz".

ŞT'de çokluk 2. şahıs ekinin {+*(X)z*} biçiminin kullanıldığı durumlarda, uyuma giren örnekler tespit edilmiştir: *nenēz* XXXVI/52 "anneniz", *nökerḫanāzdı* XII/206 "kölehanenizdir", *ḫıdmetize* VII/129 "hizmetinize", *sağlığıza* XII/111 "sağlığınıza", *özüz* XXXIII/90 "kendiniz".

{+*Uŋ*}, {+*nUŋ*}

EOT'de yalnızca yuvarlak ünlülü biçimleri kullanılan ilgi hâli eki {+*Uŋ*}, {+*nUŋ*}; ŞT'de umumiyetle {+*In*}, {+*Un*}, {+*nIn*}, {+*nUn*} şekillerindedir ve örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *bi̊ların* I/127 "bunların", *özderinin* V/44 "kendilerinin", *neyinin* V/118 "neyinin", *gelinin* V/131 "gelinin", *birinin* VI/42 "birinin", *senin* VII/14 "senin", *ġapının* VII/80 "kapının", *dėvenin* VIII/86 "devenin".

{+*lU*}, {+*sUz*}

EOT'de yalnızca yuvarlak ünlülü biçimleri kullanılan yapım ekleri {+*lU*}, {+*sUz*}; ŞT'de umumiyetle {+*lI*}, {+*lU*}, {+*sIz*}, {+*sUz*} şekillerindedir ve yer adları, boy adları gibi kalıplaşmış biçimler hariç örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *yemeli* XIII/54 "tatlı, lezzetli", *saḳḳallı* XVIII/38 "sakallı", *memeli* XXI/7 "memeli", *evli* XXII/21 "evli", *ġışlı* XXII/102 "bacaklı", *boyaḫsīz* XVIII/53 "boyasız", *elsiz* XVIII/53 "elsiz", *ayaḫsız* XVIII/53 "ayaksız".

{-*dUm*}

EOT'de yalnızca yuvarlak ünlülü biçimleri kullanılan görülen geçmiş zaman teklik birinci şahıs eki {-*dUm*}; ŞT'de umumiyetle {-*DIm*}, {-*DUm*} şeklindedir ve örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *aldım* XII/371 "aldım", *otardım* XIII/92 "otlattım", *ġaşdım* XIII/95 "kaçtım", *gėtdim* XXVI/32 "gittim", *ağladım* XXVI/32 "ağladım", *bildim* XXVIII/29 "bildim".

{-*dUŋ*}

EOT'de yalnızca yuvarlak ünlülü biçimleri kullanılan görülen geçmiş zaman teklik ikinci şahıs eki {-*dUŋ*}; ŞT'de umumiyetle {-*DIn*}, {-*DUn*} şeklindedir ve örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *töh'medin* XXXIX/178 "dökmedin", *vėrmedin* XXXIX/246 "vermedin", *ġaldırdın* XXXIX/258 "kaldırdın", *geldin* IV/44 "geldin", *keştin* IV/44 "geçtin", *gėttin* IV/44 "giittin".

{-*dUk*}

EOT'de yalnızca yuvarlak ünlülü biçimleri kullanılan görülen geçmiş zaman çokluk birinci şahıs eki {-*dUk*}; ŞT'de genellikle {-*DIk*}, {-*DUk*}, [-*dih'*], [-*dig*], [-*düh'*], [-*dıḫ*], [-*duḫ*] şekillerindedir ve örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *pişirerdik* XV/27 "pişirirdik", *geldih'* VIII/44 "geldik", *çıḫtıḫ* VIII/44 "çıktık", *diyerdih'* VI/94 "derdik", *yiyerdik* VI/94 "yerdik", *keserdih'* VI/95 "keserdik", *ġılardıḫ* VI/107 "kılar-

dık”, *tutardıḫ* VI/107 “tutardık”, *ayaḫlardıḫ* XVIII/20 “ayaklardık”, *ġırḫardīḫ* XVIII/21 “kırkardık”, *atardıḫ* XVIII/22 “atardık”.

EOT’de yuvarlak ünlülü kök ve gövdelere eklenseler dahi daima düz ünlüyle gelen eklerin ŞT’deki durumları şu şekildedir:

{+*cI*}, {+*çI*}

EOT’de yalnızca düz ünlülü biçimleri kullanılan isimden isim yapım eki {+*cI*}, {+*çI*}, ŞT’de {+*çI*}, {+*çU*}, {+*ćI*}, {+*ćU*}, {+*ć́I*}, {+*ć́U*} şekillerindedir ve örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *sütć́üye* XVII/9 “sütçüye”, *örüşć́ülerimize* XIX/45 “otlakçılarımıza, çobanlarımıza”, *yolćudan* II/83 “yolcudan”, *ketći* I/31 “köycü, köylü”, *ġoruḫçu* XVIII/121 “korucu”, *ġuzuçuya* XVIII/26 “kuzucuya”, *çobançılıḫ* XXXV/74 “çobanlık”, *azançı* V/159 “ezancı, müezzin”, *şikarçıdı* X/38 “avcıdır”, *ėlçi* XI/63 “elçi, görücü”, *hėlçi* XV/43 “elçi, görücü”.

{+*(n)I*}

EOT’de yalnızca düz ünlülü biçimleri kullanılan belirtme hâli eki {+*(n)I*}; ŞT’de {+*I*}, {+*U*}, {+*nI*}, {+*nU*} bazen de [+*n*] şeklindedir ve örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *bunu* VI/142 “bunu”, *unu* III/66 “unu”, *ġuyruğunu* V/147 “kuyruğunu”, *türkünü* XII/351 “Türkçeyi”, *yünü* XIV/51 “yünü”.

{+*sI*}, {+*I*}

EOT’de yalnızca düz ünlülü biçimleri kullanılan teklik 3. şahıs iyelik eki {+*I*}, {+*sI*}; ŞT’de {+*I*}, {+*U*}, {+*sI*}, {+*sU*} şekillerindedir ve örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *ġuzusu* XXIX/22 “kuzusu”, *erusu* VI/22 “gelini”, *türküsü* VIII/20 “Türkçesi”, *teḫellüsü* XXXIX/298 “mahlası”, *oğlu* XIV/29 “oğlu”, *gülü* XIV/53 “gülü”, *gözü* V/206 “gözü”.

{-*dI*}

EOT’de yalnızca düz ünlülü biçimleri kullanılan görülen geçmiş zaman teklik üçüncü şahıs eki {+*dI*}; ŞT’de {+*DI*}, {+*DU*} şekillerindedir ve örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *vurdu* XIX/106 “vurdu”, *tutdu* XXXIII/138 “tuttu”, *oldu* VI/52 “oldu”, *tüşdü* XXXIII/519 “düştü”, *gördü* VII/82 “gördü”, *düzüldü* X/105 “düzüldü, koyuldu”, *süzüldü* X/106 “süzüldü”.

{-*mIş*}

EOT’de yalnızca düz ünlülü biçimleri kullanılan öğrenilen geçmiş zaman eki {-*mIş*}; ŞT’de {-*mIş*}, {-*mUş*} şekillerindedir ve örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *doldurmuşduḫ* VI/152 “doldur-

muştuk", *saralmışām* XVI/48 "sararmışım", *işitmişem* XV/73 "işitmişim", *görmemişem* XV/73 "görmemişim", *solmuşam* XVI/48 "solmuşum", *olmuş* XVIII/49 o "olmuş", *oturmuşmuş* XXI/80 "oturmuşmuş", *olmuşam* XXIV/39 "olmuşum", *tüşmüşem* V/149 "düşmüşüm", *dönmüş* XII/242 "dönmüş".

{*-sIn*}

EOT'de yalnızca düz ünlülü biçimleri görülen ve fiil çekiminde zamir kökenli teklik 2. şahıs eki işlevinde kullanılan olan bu biçim, ŞT'de {*-sAn*}, {*-sIn*}, {*-sUn*} şekillerindedir ve örneklerin çoğunda düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *hardansan* IX/19 "Neredensin?", *çekibsen* XXXIII/514 "çekmişsin", *yėyibsen* XXXIX/530 "yemişsin", *ġoyubsan* XXXIX/119 "koymuşsun", *görüysün* VI/27 "görüyorsun", *olupsun* XVI/93 "olmuşsun", *gelipsin* XXII/2 "gelmişsin", *dėyirsin* XXII/63 "diyorsun", *işidersin* XIII/32 "işitirsin".

{*-gIl*}

EOT'de {*-gIl*} biçimindeki teklik ikinci şahıs emir eki ŞT'de {*-gInAn*}, {*-gIlAn*} biçimlerindedir. ŞT'de seyrek olarak görülen bu ekin yalnızca düz ünlülü biçimleri tespit edilmiştir. {*-gInAn*}, {*-gIlAn* ekinin yuvarlak ünlüden sonra geldiği tek örnek tespit edilmiştir onda da ekin düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymadığı anlaşılmaktadır: *olginen* XII/259 "ol".

i- ana yardımcı fiili

EOT'deki *i-* ana yardımcı fiilinin görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman çekimlerinde yalnızca düz ünlülü biçimler kullanılmıştır. ŞT'de *i-* ana yardımcı fiilinin ekleşmiş örneklerinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna girdiği tespit edilmiştir: *buydu* XVI/47 "buydu", *yoḫdu* XVIII/63 "yoktu" *oydu* XVIII/63 "oydu", *toydu* XI/62 "düğündü", *toyuydu* XXXIII/145 "düğünüydü", *böyügüydü* XXXIII/164 "büyüğüydü", *günüydü* XXXIII/454 "günüydü", *yoḫmuş* XII/11 "yokmuş".

EOT'deki son çekim edatı olan *içün* "için" düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmezken ÖTT ve ÖAT'de ise uyum dâhilindedir. *için* edatı ÖAT'deki *üçün* biçimiyle kullanılır ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna girer: *üçün* VII/75 "için", *üçün* XIX/59 "için", *üçün* XXXIV/18 "için". ŞT'de sözün henüz kalıplaşma aşamasında olduğunu tahmin ettiğimiz bir örnekte ise uyumun bulunmadığı tespit edilmiştir: *ne içün* I/12 "ne için".

Sonuç itibarıyla ŞT'de düzlük-yuvarlaklık uyumu, EOT'den gelen ve ŞT'ye ait birtakım karakteristik istisnalar hariç, ileri bir seviyededir. ŞT'nin dolayısıyla da Türkçenin İran'da resmî yazı dili olmayışı ve ses bilgisi açısından sürekli gelişime açık olması bu uyumun ileri seviyelere gelmesinde etkili-

dir. Hatta ÖAT ve ÖTT'de uyuma girmeyen kimi sözcüklerin veya biçimlerin ŞT'de uyuma girdiği görülmüştür.

2.3.1.1.2.2. Türkçe Sözcüklerde Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması

ŞT'nin düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan durumları üç ana başlıkta toplamak mümkündür:

1. EOT'den veya daha eski dönemlerden gelen düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan biçimlerin olduğu gibi korunarak ŞT'de kendini göstermesi: *yalğuzdar* V/25 "yalnızlar", *kelećoş‿ aşı* V/28 "kelecoş aşı", *yarpuz* VIII/153 "yarpuz", *ġārpuz* VI/95 "karpuz".

EOT'de *bunı* biçiminde kullanılan *bu* işaret zamirinin belirtme hâli, ŞT'de *bunı, bını, munı* biçimlerindedir. ŞT'de tespit edilen örneklerin büyük bir kısmında *bu* işaret zamirinin belirtme hâli, düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmemektedir: *bunı* XXXI/50 "bunu", *bunı* VII/171 "bunu", *bunı* XXXIX/59 "bunu", *bunı* XXXIX/96 "bunu", *munı* XXVI/53 "bunu", *munı* IX/39 "bunu", *munı* XII/424 "bunu", *munı* XII/427 "bunu", *munı* XXVI/53 "bunu", *munı* XXXV/69 "bunu".

Uyumlu örnekleri daha çok olmakla beraber, ŞT'de tespit edilen dört örnekte *bu* işaret zamirinin ilgi hâli, düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmemektedir: *munın* XII/424 "bunun", *munın* X/38 "bunun", *munın* IX/96 "bunun", *munın* XVI/131 "bunun".

ŞT'de özellikle yer, boy ve soy adlarında özel ad olmaktan kaynaklı düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan pek çok örnek bulunmaktadır: *muğanlu* XXVI/2 "Muganlı", *beglu* XII/17 "beyli", *bēdirlu* XII/207 "Bedirli", *ağacuḫlu* XXXVII/26 "Ağacıklı", *kör hesenlu* XII/215 "Kör Hasanlı".

ÖTT ve ÖAT'de olduğu gibi ŞT'de de birleşik yapılarda düzlük-yuvarlaklık uyumu bulunmamaktadır: *isabeglu* XII/17 "İsabeyli", *köroğlu* XII/47 "Köroğlu", *biyol* XII/364 "bir yol".

2. ŞT'nin kendi bünyesinde gerçekleşen birtakım ses ve biçim gelişmelerinin etkisi. Şimdiki zaman kip eki, fiil çekimlerinde veya sözcük ekleşmelerinde yardımcı ses, kip ekinin düştüğü durumlarda ekin görevini üstlenebilme gibi işlevlerde kullanılan /y/ ünsüzü, daraltıcı özelliği nedeniyle ŞT'deki düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan nedenlerin başında gelmektedir: *yėyirük* XXVIII/26 "yiyoruz", *tökiy* XX/66 "döküyor", *oliy* XX/99 "oluyor", *olmiyan* XXXIII/118 "olmayan", *olmıya* XXXIII/433 "olmaya", *görmiysēn* XXXIII/486 "görmüyorsun", *ölmiydi* XXXIII/508 "ölmüyordu", *olmiya* XXXIV/51 "olmaya", *olmıyā* XXXIX/195 "olmaya".

ŞT'de yalnızca {*-gInAn*} biçiminde görülen emir teklik 2. şahıs eki yuvarlak ünlülü fiillere geldiğinde düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmaktadır: *olginen* XII/259 "ol".

Zamir kökenli çokluk 2. şahıs ekinin bazı örneklerde düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmediği tespit edilmiştir: *dėysüz* XVI/13 "diyorsunuz", *görersüz* XXXVIII/45 "görürsünüz", *ġoymeysuz* XX/17 "koymuyorsunuz".

Görülen geçmiş zaman çokluk 1. şahıs ekinin [*-dük*], [*-düg*], [*-düh*ˈ] biçimleri ŞT'de özellikle bazı birleşik çekim örneklerinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmemektedir: *köçerdüK* XX/24 "göçerdik", *dinćeleydüg* XX/27 "dinleniyorduk", *içindeydüh*ˈ XXVI/42 "içindeydik", *içindeydük* XXVI/47 "içindeydik".

Genellikle geniş zaman, gelecek zaman ve şimdiki zaman kiplerinde görülen iyelik kökenli çokluk 1. şahıs ekinin {*+(X)k*}, {*+(X)g*}, [*+(ü)h*ˈ], [*+(u)ẖ*] biçimleri ŞT'de bazı örneklerde düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmemektedir: *yiyećüh*ˈ XXVII/30 "yiyeceğiz", *danışıruẖ* III/20 "konuşuyoruz", *bilmiyük* III/20 "bilmiyoruz".

Teklik 2. şahıs iyelik ekinin üç örnekte eklendiği sözcüğün son ünlüsünü yuvarlaklaştırdığı ve dolayısıyla uyuma girmediği tespit edilmiştir: *dedȯ̊n* XVI/87 "baban", *nenȯ̊n* XVI/87 "annen", *dedȯ̊̄n* VI/63 "babanın".

ŞT'de karakteristik olarak teklik 2. şahıs iyelik ekinin üzerine yaklaşma, belirtme ve bazen de vasıta, ilgi, çıkma hâl ekleri geldiğinde /ŋ/ > /v̇/ değişimi görülür. Az sayıda örneği olmakla beraber /ŋ/ > /v̇/ değişiminin sözcük tabanlarında da gerçekleştiği tespit edilmiştir. Ayrıca /ŋ/ > /v̇/ değişiminin görüldüğü örneklerde, düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulduğu görülmüştür: *anuv̇* III/53 "annen", *atuv̇á* IX/56 "atına", *cānuv̇a* IV/120 "canına", *dayuv̇a* III/53 "dayına", *başuv̇a* III/73 "başına", *oğluv̇u* XVI/110 "oğlunu", *aduv̇u* XXXIII/316 "adını", *elüv̇ü* VIII/61 "elini", *anov̇u* IX/51 "anneni", *ġızūv̇* XXIII/32 "kızını", *nenövnen* XVI/60 "annenle", *lıbasuv̇un* I/206 "elbisenin".

ŞT'de çokluk 2. şahıs eki olarak {*+(U)v̇Uz*}, *+(U)v̇Uz* > *+(U)vUz* ~ *+Ūz* biçimleri nadiren de {*+Īz*}, {*+(X)z*} biçimleri kullanılmaktadır. Bu ekin de düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozduğu tespit edilmiştir: *bacūz* XXXVI/53 "bacınız", *sağlıv̇uza* X/95 "sağlığınıza", *ẖıTmetüv̇üzdeyem* XXXIX/4 "hizmetinizdeyim", *sağlıv̇uza* X/108 "sağlığınıza", *sağlığuza* XXXIX/225 "sağlığınıza", *meğazalarüzda* XXXIV/40 "mağazalarınızda".

3. Kaynak kişinin konuşma hızından veya özensizliğinden kaynaklanan, kaynak kişinin konuşma içerisinde aynı biçimin uyuma giren ve uyumu bozan biçimleri bir arada kullanması: *saríyȋrduẖ* XXIV/19 "sarıyorduk" *sarıy-*

dıḫ XXIV/20 “sarıyorduk”, *låylåy* XXIV/25 “ninni”, *laylay* XXIV/25 “ninni”, *dülüv̈ü* VII/14 “dilini”, *dilüv̈ü* VII/12 “dilini”.

2.3.1.1.2.3. Alıntı Sözcüklerde Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

ŞT’deki Türkçe sözcüklerde görülen düzlük-yuvarlaklık uyumu, bazen alıntı sözcükler üzerinde de etkili olmuş ve onları da uyuma sokmuştur: *ruzumuzu* II/13 “rızkımızı” (< Far. **روزی**), *dōy̨utdunun* XX/62 “Davutlu’nun” (< Ar. **داود**), *müşgül* XII/482 “müşkül” (< Ar. **مشکل**), *dühtür* I/202 “doktor” (< Fr. *docteur*).

Alıntı sözcüklerden asıl biçimini koruyan ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmeyen pek çok örneğin bulunduğu da sabittir: *kamiyonnardan* XXXIV/23 “kamyonlardan” (< Fr. *camion*), *modir* VII/6 “müdür” (< Ar. **مدیر**), *dorost* XXXIV/46 “dürüst, doğru” (< Far. **درست**), *ġanun* I/49 “kanun, yasa” (< Ar. **قانون**), *ġēbul* XXXVII/133 “kabul” (< Ar. **قبول**), *tovollid* XXXV/37 “ortaya çıkma, doğma” (< Ar. **تولّد**).

2.3.1.2. Ünsüz Uyumu

Ünsüzlerin tonluluk-tonsuzluk uyumudur. Ünsüz uyumu, tonlu ünsüzlerin tonlu ünsüzlerle; tonsuz ünsüzlerin de tonsuz ünsüzlerle kullanılması esasına dayanır: *töktük* XIX/104 “döktük”, *sütçüye* XVII/9 “sütçüye”, *göttüm* XXI/73 “götürdüm”, ġáyttım XXXVIII/33 “döndüm”, ḉörekḉi II/83 “çörekçi”, *keçtim* XXI/73 “geçtim”, yolću II/83 “yolcu”, *urisyetten* IV/96 “Rusya’dan”.

Ünsüz uyumunun ŞT’de tam anlamıyla işlediğini söylemek güçtür. Tonlu biçimleri daha sık kullanılan bazı ekler, ünsüz uyumunun ŞT’deki işleyişinin aksamasına neden olmaktadır. Bu uyuma girmeyen örneklerden bazıları şunlardır: *atdan* IX/55 “attan”, *çıḫartdılar* XXIII/28 “çıkarttılar”, basdırıḫ XXVI/8 “bastırık ipi”, götdüler XVI/39 “götürdüler”, ağaçdı XII/319 “ağaçtır”, daşġınā XXXIX/396 “taşkına”.

2.3.2. Benzeşme

Bir dil biriminde yer alan seslerin çıkış yeri veya çıkış biçimi bakımından birbirine yaklaşmasına benzeşme denir. Benzeşmeler benzeşen seslerin niteliğine göre ünlü-ünsüz benzeşmeleri; benzeşmenin yönüne göre ilerleyici-gerileyici benzeşme; benzeşmenin yerine göre uzak-yakın benzeşme; benzeşmenin miktarına göre tam-yarı benzeşme olarak sınıflandırılabilir.

2.3.2.1. Ünlü Benzeşmeleri

Bir sözcükte yer alan ünlünün kendisinden önceki veya sonraki ünlüyü veya ünlüleri nitelik bakımından kendisine tamamen veya kısmen yakın duru-

ma getirmesine ünlü benzeşmesi denir. Ünlü benzeşmeleri ŞT'de benzeşmenin yönüne göre ilerleyici benzeşme, gerileyici benzeşme ve karşılıklı benzeşme; benzeşmenin miktarına göre tam benzeşme, yarı benzeşme başlıklarında incelenecektir.

2.3.2.1.1. İlerleyici Tam Benzeşmeler

Bir sözcükte yer alan ünlünün kendisinden sonraki ünlüyü veya ünlüleri kendisine tamamen yaklaştırmasına ilerleyici benzeşme denir. İlerleyici benzeşme beraberinde kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık ve genişlik-darlık uyumlarının oluşmasına zemin hazırlar.

2.3.2.1.1.1. -a-e- > -a-a- benzeşmesi

Alıntı sözcüklerde bolca örneği bulunan bir benzeşme türüdür: *arvadıynan* I/118 "karısıyla" (< Ar. **عورت**), *piyada* I/123 "yaya" (< Far. **پیاده**), *alaha* II/72 "başka" [(ÖAT ve ŞT'nin genelinde *alahı* (< Ar. **علیحده**)].

2.3.2.1.1.2. -a-i- > -a-a- benzeşmesi

bilaḫare VII/30 "sonra, daha sonra" (< Ar. **بالآخره**).

2.3.2.1.1.3. -e-a- > -a-a- benzeşmesi

zenen XVIII/69 "kadın, kadınlar" (< Far. **زنان**).

2.3.2.1.1.4. -e-i- > -e-e- benzeşmesi

belke I/118 "belki" [**بلکه** (< Ar. **بل**)(< Far. **که**)].

2.3.2.1.1.5. -ı-a- > -ı-ı- benzeşmesi

ŞT'de genellikle şimdiki ve geniş zaman olumsuz çekiminde olumsuzluk eki -ma ve isim-fiil -ma ekinde sık rastlanan bir benzeşmedir: *tānımırsız* VI/126 "tanımazsınız", *danışmıllar* VIII/47 "konuşmuyorlar", *ġılmıya* XVIII/106 "kılmaya", *çıḫmır* XXXVI/27 "çıkmıyor".

2.3.2.1.1.6. -ı-u- > -ı-ı- benzeşmesi

ŞT'de nadiren görülen benzeşmelerden biridir: *çıbıḫların* XXVI/7 "çubuklarını" (çīp+uk) (Gülensoy 2011, s. 256).

2.3.2.1.1.7. -i-e- > -i-i- benzeşmesi

Bu benzeşme /y/ sesinin etkisiyle ŞT'de genellikle şimdiki ve geniş zaman olumsuz çekiminde olumsuzluk eki [-me] ve isim-fiil [-me] ekinde sık rastlanan bir benzeşmedir: *bilmiye* XII/401 "bilmeye", *keçindirebilmiydi* XVI/84

"geçindiremiyordu", *bilmiyük* XVI/115 "bilmiyoruz", *gėtmiyećem* XIX/117 "gitmeyeceğim", *ėşitmir* XII/189 "işitmiyor", *buyurabilmiyem* XXX/20 "buyuramıyorum".

2.3.2.1.1.8. -ü-e- > -ü-ü- benzeşmesi

tüşmür XII/216 "düşmüyor".

2.3.2.1.1.9. -ü-i- > -ü-ü- benzeşmesi

Arapçadaki nispet eki +ī (ـي) ŞT'de benzeşme yoluyla düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyar: *türkü* II/10 "Türkçe", *türküsü* VIII/122 "Türkçesi", *türküsün* XXXVII/86 "Türkçesini".

2.3.2.1.2. İlerleyici Yarı Benzeşmeler

Bir sözcükte yer alan ünlünün kendisinden sonraki ünlüyü veya ünlüleri kendisine kısmen yaklaştırmasına ilerleyici benzeşme denir. İlerleyici benzeşme beraberinde kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık ve genişlik-darlık uyumlarının oluşmasına zemin hazırlar.

2.3.2.1.2.1. -a-ö- > -a-o- benzeşmesi

tŭraḫtornan III/82 "traktörle" (< Fr. *tracteur*).

2.3.2.1.2.2. -a-u- > -a-ı- benzeşmesi

ġaşığa VIII/103 "kaşığa" (kaşuk) (Ercilasun-Akkoyunlu 2015, s, 165), *mahmıt* XXXIII/286 "Mahmut" (< Ar. محمود).

2.3.2.1.2.3. -a-ü- > -a-i- benzeşmesi

Nadiren görülen bir benzeşmedir: *ağbirçekler* III/10 "akbirçekler, yaşlı ve bilge Türk kadını" (ak+bürçek), *aḫpirçek* V/94 "akbirçek".

2.3.2.1.2.4. -ė-e- > -ė-i- benzeşmesi

ŞT'de /y/ sesinin etkisiyle gerçekleşen benzeşmelerden biridir: *dėmiy* XVI/103 "demiyor", *dėmirem* V/156 "demiyorum", *dėmirdi* XXIII/24 "demezdi".

2.3.2.1.2.5. -ı-e- > -ı-i- benzeşmesi

ŞT'de /y/ sesinin etkisiyle gerçekleşen benzeşmelerden biridir: *çıḫmīy* I/118 "çıkmıyor".

2.3.2.1.2.6. -o-a- > -o-u- benzeşmesi

ŞT'de /y/ sesinin etkisiyle gerçekleşen benzeşmelerden biridir: *olmuyam* XXI/28 "olmuyorum", *ġoymuyā* VI/111 "koymaya", *olmur* V/166 "olmuyor",

olmur VI/120 “olmuyor”, *boyuyallar* XVII/79 “boyarlar”, *doğruyup* V/77 “doğrayıp”.

2.3.2.1.2.7. -o-ı- > -o-u- benzeşmesi

ġonşudan XVIII/78 “komşudan”, *ġonşusunnan* I/115 “komşusundan”.

2.3.2.1.2.8. -ö-e- > -ö-ü- benzeşmesi

ŞT’de genellikle şimdiki ve geniş zaman olumsuz çekiminde olumsuzluk eki -me ve isim-fiil -me ekinde sık rastlanan bir benzeşmedir: *görmüyem* XXXIX/331 “görmüyorum”, *görmür* XXXIII/535 “görmüyor”.

2.3.2.1.2.9. -u-a- > -u-ı- benzeşmesi

ŞT’de /y/ sesinin etkisiyle gerçekleşen benzeşmelerden biridir: *oturmıyaḫ* X/43 “Oturmayalım mı?”, *vurmıllar* I/176 “vurmazlar”.

2.3.2.1.2.10. -ü-e- > -ü-i- benzeşmesi

ŞT’de /y/ sesinin etkisiyle gerçekleşen benzeşmelerden biridir: *tüşmiy* XVIII/51 “düşmüyor”, *tüşmiy* XVIII/52 “düşmüyor”.

2.3.2.1.3. Gerileyici Tam Benzeşmeler

Bir sözcükte yer alan ünlünün kendisinden önceki ünlüyü veya ünlüleri kendisine tamamen yaklaştırmasına gerileyici benzeşme denir. Gerileyici benzeşme beraberinde kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık ve genişlik-darlık uyumlarının oluşmasına zemin hazırlar.

2.3.2.1.3.1. -a-e- > -e-e- benzeşmesi

ehmed XXXIX/350 “Ahmet” (< Ar. **احمد**), *esgerlik* II/102 “askerlik” (< Ar. **عسكر**), *devet* I/90 “davet” (< Ar. **دعوت**).

2.3.2.1.3.2. -a-i- > -i-i- benzeşmesi

tiġriben XII/14 “yaklaşık, takriben” (< Ar. **تقريباً**).

2.3.2.1.3.3. -e-a- > -a-a- benzeşmesi

azançı V/159 “ezancı, müezzin” (< Ar. **اذان**), *ćavan* I/96 “genç” (< Far. **جوان**).

2.3.2.1.3.4. -e-i- > -i-i- benzeşmesi

şinnik IV/59 “şenlik”.

2.3.2.1.3.5. -ı-a- > -a-a- benzeşmesi

arağın II/99 "Irak'ın" (< Ar. **عراق**), *arağlıları* II/108 "Iraklıları" (< Ar. **عراق**).

2.3.2.1.3.6. -i-ü- > -ü-ü- benzeşmesi

tülkü V/147 "tilki", *tülkü* V/151 "tilki", *tülküye* V/153 "tilkiye".

2.3.2.1.3.7. -u-ı- > -ı-ı- benzeşmesi

mını XXVI/13 "bunu", *mını* XXXIII/572 "bunu".

2.3.2.1.4. Gerileyici Yarı Benzeşmeler

Bir sözcükte yer alan ünlünün kendisinden önceki ünlüyü veya ünlüleri kendisine kısmen yaklaştırmasına gerileyici benzeşme denir. Gerileyici benzeşme beraberinde kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık ve genişlik-darlık uyumlarının oluşmasına zemin hazırlar.

2.3.2.1.4.1. -a-i- > -e-i- benzeşmesi

ġedim II/121 "eski" (< Ar. **قديم**), *ġedimkiler* VI/165 "eskiler" (< Ar. **قديم**).

2.3.2.1.4.2. -a-u- > -o-u- benzeşmesi

toyuḫ X/27 "tavuk", *dōẏutdunun* XX/62 "Davutlu'nun" (< Ar. **داود**).

2.3.2.1.4.3. -e-ü- > -ö-ü- benzeşmesi

döğür XXXIII/428 "değil", *döğür* XXXIII/589 "değil", *bōyüh*ʿ IV/99 "büyük".

2.3.2.1.4.4. -u-a- > -ı-a- benzeşmesi

vırar XXVI/7 "vurur", *mığan* XXXIII/56 "Mugan", *bılama* V/53 "bulama", *bılaḫdan* V/169 "bulaktan", *bılaġa* X/114 "bulağa", *bırdan* XXXIII/558 "buradan", *bırda* I/121 "burada".

2.3.2.1.5. Karşılıklı Benzeşme

Bir sözcükte yer alan ünlünün kendisinden önceki veya sonraki ünlüyü hem etkilemesi hem de o ünlüden etkilenmesidir. ŞT'de karşılıklı benzeşme türüne uyan sınırlı sayıda örnek vardır: *şöyle* XII/253 "şöyle", *öbürü* I/169 "öbürü" (< o biri). Buradaki *öbürü* sözcüğü yapısına göre birleşik sözcüktür. Önce gerileyici benzeşmeyle incelme, daha sonra ilerleyici benzeşmeyle yu-

varlaklaşma biçiminde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla burada karşılıklı bir benzeşme söz konusudur.

2.3.2.2. Ünsüz Benzeşmeleri

İç seste yan yana iki ünsüzün bulunduğu yerlerde veya söyleniş bakımından aynı durumda bulunan komşu sözlerin son ve ön sesleri arasında, bazen iki ünsüzden birinin kendisine yakın boğumlanma niteliği taşıyan ünsüz tarafından büsbütün veya kısmen benzeştirilmesine ünsüz benzeşmesi denir (Karaağaç 2013, s. 839).

Türkçe, İran'da resmî yazı dili olarak kullanılmamaktadır. Yazı dili olarak kullanılmayan yalnızca konuşma düzeyinde kullanılan Şahseven Türkçesi, kendisini denetleyecek veya uyaracak bir kurallar sistemine tabi olmadığı için tüm ses olaylarına açık durumdadır. ŞT'de ünsüz benzeşmelerinin çok ve ileri seviyede olması bu doğal nedenle izah edilebilir.

ŞT'deki ünsüz benzeşmeleri, benzeşmenin yönüne göre ilerleyici-gerileyici benzeşme; benzeşmenin yerine göre uzak-yakın benzeşme; benzeşmenin miktarına göre tam-yarı benzeşme olarak sınıflandırılabilir.

2.3.2.2.1. İlerleyici Yakın Tam Benzeşmeler

2.3.2.2.1.1. -dl- > -dd- benzeşmesi

-dl- > -dd- benzeşmesi, /d/ ünsüzüyle biten sözcüklerden sonra /l/ ünsüzüyle başlayan ekler {+lAr, +lI, +lU, +lIK, +lUK, +lA-} geldiğinde ortaya çıkan bir benzeşmedir: *addarı* XXXVII/103 "adları", *savaddı* XXII/28 "tahsilli, okumuş", *şāddığ* XXII/57 "şadlık", *yumurddıyır* XXXII/47 "yumurtluyor", *addarı* XXXIII/48 "adları".

2.3.2.2.1.2. -ld- > -ll- benzeşmesi

-ld- > -ll- benzeşmesine ait yalnızca üç örnek tespit edilebilmiştir: *alladıp* V/155 "aldatıp", *ālladıp* V/149 "aldatıp", *ġallım* VI/10 "kaldım".

2.3.2.2.1.3. -mb- > -mm- benzeşmesi

Yalnızca alıntı sözcüklerde -mb- > -mm- benzeşmesi tespit edilmiştir: *peyġemmer* XII/454 "peygamber" (< Far. **پیامبر**), *çerşemme* XXIV/44 "çarşamba" (< Far. **چهارشنبه**), *çerşemme* V/91 "çarşamba" (< Far. **چهارشنبه**), *şemme* V/102 "cumartesi" (< Far. **شنبه**), *perşemme* V/105 "perşembe" (< Far. **پنجشنبه**), *çerşemme* VIII/137 "çarşamba" (< Far. **چهارشنبه**).

2.3.2.2.1.4. -ml- > -mm- benzeşmesi

ŞT'de -ml- > -mm- benzeşmesine ait iki örnek tespit edilebilmiştir: *dam-ṃar* I/178 "damlar", *ġámmisi* XXXIX/504 "gamlısı" (< Ar. غم).

2.3.2.2.1.5. -nd- > -nn- benzeşmesi

Birkaç istisna dışında ŞT'de /n/ ünsüzüyle biten sözcüklere çıkma hâli eki geldiğinde -nd- > -nn- benzeşmesi oluşur: *onnan* I/83 "ondan", *başınnān* I/99 "başından", *birinnen* III/26 "birinden", *hinni* IV/17 "şimdi" (< imdi > indi > hindi > hinni), *yağınnan* V/201 "yağından", *neyinnen* VIII/42 "neyinden", *onnan* X/24 "ondan", *mennen* XXXVII/33 "benden", *günnüzü* XII/379 "gündüzü".

Yalnızca bir örnekte /n/ ünsüzüyle biten sözcükten sonra bulunma hâli eki geldiğinde -nd- > -nn- benzeşmesi tespit edilmiştir: *altınna* IX/27 "altında".

2.3.2.2.1.6. -nl- > -nn- benzeşmesi

-nl- > -nn- benzeşmesi, /n/ ünsüzüyle biten sözcüklerden sonra /l/ ünsüzüyle başlayan ekler {+lAr, +lI, +lU, +lIK, +lUK +lA-} geldiğinde ortaya çıkan bir benzeşmedir: *ḫannar* I/38 "hanlar", *yatannar* III/4 "yatanlar", *şinnik* IV/57 "şenlik", *mığannı* IV/93 "Muganlı", *unnardılar* V/137 "unlardılar", *oğlannar* VI/84 "oğlanlar", *gelinner* VIII/46 "gelinler", *günneri* VIII/139 "günleri", *onnuḫ* IX/15 "onluk", *günnüyem* X/130 "günlüyüm", *yannıyıḫ* XII/14 "yanlıyız".

2.3.2.2.1.7. -nr- > -nn- benzeşmesi

ŞT'de -nr- > -nn- benzeşmesine ait iki örnek tespit edilebilmiştir: *sonna* XXXIX/455 "sonra", *sonna* XIV/28 "sonra".

2.3.2.2.1.8. -rl- > -rr- benzeşmesi

-rl- > -rr- benzeşmesi, ŞT'de pek çok örneği bulunan hatta karakteristik özellik diyebileceğimiz nispette yaygın olan bir benzeşmedir. /r/ ünsüzüyle biten bir sözcüğe /l/ ünsüzüyle başlayan bir ek geldiğinde bu benzeşme oluşur. Genel itibarıyla {+lA-} isimden fiil yapım eki; {+lI, +lU, +lIK, lUK} isimden isim yapım ekleri ve {+lAr} çokluk ekini alan sözcüklerde bu benzeşme görülür: *ağırrığına* I/89 "ağırlığına", *yüngürrügüne* I/89 "hafifliğine" (yüngüllük > yüngürlük > yüngürrük), *her cürrü* III/60 "her türlü", *birrik* IV/70 "birlik", *üzerrikden* V/205 "üzerlikten", *terriyir* VI/130 "terliyor", *üzerrik* VIII/131 "üzerlik", *ġarrı* XII/188 "karlı", *yerrerden* XII/468 "yerlerden", *varrı* XVIII/108 "varlıklı", *ġarrı* XIX/119 "karlı", *davarrar* XX/78 "davarlar", *yerrerde* XXXIII/507 "yerlerde".

/r/ ünsüzüyle biten alıntı sözcükler de yukarıda bahsedilen eklerden birini aldıklarında -rl- > -rr- benzeşmesi meydana gelir: *şāyirrer* XXXIII/509 "şairler" (< Ar. **شعير**), *hemkārrarım* XXXIII/36 "meslektaşlarım" (< Far. **همكار**), *peyġamberrerimizinkidi* VII/43 "peygamberlerimizinkidir" (< Far. **پيامبر**), *ḫeyrrár* VII/21 "hayırlar" (< Ar. **خير**), *bazarrıḫ* V/109 "pazarlık" (< Far. **بازار**).

2.3.2.2.1.9. -st- > -ss- benzeşmesi

-st- > -ss- benzeşmesi, az sayıda örneği bulunan ve belirli sözcüklerde görülen bir benzeşmedir: *issíde* VI/91 "sıcakta", *üssünde* VI/127 "üstünde", *ussa* XIV/52 "usta", *üssündeyik* XV/9 "üstündeyiz", *desse* XXVI/42 "deste", *üssesin* III/12 "üstesini", *üssünde* I/133 "üstünde", *üssü* V/158 "üstü", *üssünde* VI/127 "üstünde", *üssünde* VII/30 "üstünde".

2.3.2.2.1.10. -tl- > -tt- benzeşmesi

Az sayıda örneği tespit edilebilmiştir. Tespit edilen örneklerde /t/ ünsüzüyle biten sözcüklere {+lI, +lU} isimden isim yapım eki geldiğinde bu benzeşme meydana gelmiştir: *bereketti* V/183 "bereketli", *süttaşı* III/62 "sütlacı", *süttü* XXI/55 "sütlü", *süttü pílō* XXIV/30 "sütlü pilav".

2.3.2.2.1.11. -zl- > -zz- benzeşmesi

-zl- > -zz- benzeşmesi, /z/ ünsüzüyle biten bir sözcüğe /l/ ünsüzüyle başlayan bir ek geldiğinde oluşur. Genel itibarıyla {+lA-} isimden fiil yapım eki; {+lIK}, {+lUK} isimden isim yapım ekleri ve {+lAr} çokluk ekini alan sözcüklerde bu benzeşme görülür: *gizzedeydin* VIII/64 "gizleteydin", *gözziyećesen* XVI/134 "gözleyeceksin", *bizzer* XXII/71 "bizler", *ucuzzuğ* XXXVI/21 "ucuzluk", *ucuzzuḫ* XXXVI/23 "ucuzluk", *sizzer* XXXIX/179 "sizler", *bizzeri* XL/202 "bizleri".

Alıntı sözcüklerde de -zl- > -zz- benzeşmesi tespit edilmiştir: *ecizzemişük* XXXVI/47 "âcizlemişiz" (< Ar. **عاجز**), *temizzermiş* XL/170 "temizlermiş" (< Ar. **تمييز**).

2.3.2.2.2. İlerleyici Yakın Yarı Benzeşmeler

2.3.2.2.2.1. -md- > -mn- benzeşmesi

-md- > -mn- yarı benzeşmesi, çoğunlukla /m/ ünsüzüyle biten Türkçe veya alıntı sözcüklere çıkma hâli eki geldiğinde ortaya çıkan bir benzeşmedir: *bayramnan* III/91 "bayramdan", *toyumnan* VIII/42 "düğünümden", *yaḫamnan* VI/142 "yakamdan", *üreğimnen* VII/115 "yüreğimden", *özümnen* XII/8 "kendimden", *yaşımnan* XIII/90 "yaşımdan", *ġulağımnan* XXII/74 "kulağımdan"; *yādımnan* V/184 "aklımdan" (< Far. **یاد**), *ġedimnen* XVI/79 "eskiden" (< Ar. **قديم**), *kesbimnen* XXXII/41 "kazancımdan" (< Ar. **كسب**).

2.3.2.2.2.2. -ml- > -mn- benzeşmesi

-ml- > -mn- benzeşmesi, ŞT'de Türkçe ve alıntı sözcüklerde seyrek görülen bir benzeşmedir: *ḫānımnar* XL/23 "hanımlar"; *ġadimnerin* I/23 "eskilerin" (< Ar. **قديم**), *ġedimner* II/113 "eskiler" (< Ar. **قديم**)

2.3.2.2.2.3. -pm- > -pb- benzeşmesi

-pm- > -pb- benzeşmesinin ŞT'de az sayıda örneği vardır: *taptapbaca* III/56 "bulmaca", *taptapbaća* XIV/40 "bulmaca", *tapbíye* XII/401 "bulmaya".

2.3.2.2.2.4. -tl- > -td- benzeşmesi

-tl- > -td- yarı benzeşmesi, /t/ ünsüzüyle biten bir sözcüğe /l/ ünsüzüyle başlayan bir ek geldiğinde oluşur. Genel itibarıyla {+lA-} isimden fiil yapım eki; {+lI, +lU, +lIK, +lUK} isimden isim yapım ekleri ve {+lAr} çokluk ekini alan sözcüklerde bu benzeşme görülür: *otduyar* XIX/43 "otlar", *otdar* XX/65 "otlar", *patdar* XXIX/20 "patlar", *atdar* XXXIII/141 "atlar", *atdarın* XXXIII/348 "atların", *otdasın* XXXIII/368 "otlasın", *atdandı* XXXIII/554 "atlandı", *otdar* XL/72 "otlar".

/t/ ünsüzüyle biten alıntı sözcükler de yukarıda bahsedilen eklerden birini aldıklarında -tl- > -td- yarı benzeşmesi meydana gelir: *ketdinin* II/90 "köylünün" (< Soğ. **كنت**), *bereketderi* VI/109 "bereketleri" (< Ar. **بركت**), *dōẏutdunun* XX/62 "Davutlu'nun" (< İbr. **داود**), *zatdara* XX/88 "şeylere" (< Ar. **ذات**), *zatdar* XXII/99 "şeyler" (< Ar. **ذات**), *kürtderin* XXII/50 "Kürtlerin" (< Kür.), *ketderin* XXXVI/6 "köylerin" (< Soğ. **كنت**), *kürtder* XXXVII/111 "Kürtler" (< Kür.), *söhbetderi* XXXIX/51 "sohbetleri" (< Ar. **صحبت**).

2.3.2.2.2.5. -şl- > -şd- benzeşmesi

-şl- > -şd- benzeşmesi, ŞT'de seyrek görülen bir benzeşmelerden biridir: *işderi* II/137 "işleri", *işdiyene* II/141 "işleyene", *işderi* III/13 "işleri", *ġışdağa* V/8 "kışlağa", *işder* XXXIII/27 "işler".

2.3.2.2.2.6. -tl- > -tT- benzeşmesi

Sadece iki örneği tespit edilebilmiştir: *irėhmetTik* V/163 "rahmetli" (< Ar. **رحمت**), *irahatTığa* I/187 "rahatlığa" (< Ar. **رحمت**).

2.3.2.2.2.7. -zl- > -zd- benzeşmesi

-zl- > -zd- yarı benzeşmesi, /z/ ünsüzüyle biten bir sözcüğe /l/ ünsüzüyle başlayan bir ek geldiğinde oluşur. Genel itibarıyla {+lA-} isimden fiil yapım eki ve {+lAr} çokluk ekini alan sözcüklerde bu benzeşme görülür: *gözderi* IV/117 "gözleri", *bizderin* IV/123 "bizlerin", *özderinin* V/44 "kendilerinin",

gözderdiler VI/54 “gözlerdiler”, *bizder* VI/113 “bizler”, *sözder* XXXIII/191 “sözler”.

Alıntı sözcüklerde de -zl- > -zd- yarı benzeşmesi tespit edilmiştir: *serbazdarı* XVI/43 “askerleri” (< Ar. **سرباز**).

2.3.2.2.3. İlerleyici Uzak Tam Benzeşmeler

2.3.2.2.3.1. -l-r- > -l-l- benzeşmesi

-l-r- > -l-l- benzeşmesi, ŞT’de genellikle /l/ ile biten sözcüklere geniş zaman eki geldiğinde ekteki ünlünün vurgusuz orta hece durumuna gelerek düşmesiyle gerçekleşen bir benzeşmedir. ŞT’de sık görülen benzeşmelerden biridir: *ġallām* I/125 < (ġalarām) “kalırım”, *ōlluḫ* II/27 < (ōluruḫ) “oluruz”, *ālluḫ* II/41 < (ālıruḫ) “alırız”, *gellēm* III/38 < (gelerem) “gelirim”, *çallūḫ* III/43 < (çalaruḫ) “çalarız”, *billik* IV/87 < (bilirik) “biliriz”, *ġallıḫ* VI/9 < (ġalarıḫ) “kalırız”, *gellem* VI/41 < (gelerem) “gelirim”, *çallām* VIII/152 < (çalaram) “çalarım”.

2.3.2.2.4. Gerileyici Uzak Tam Benzeşmeler

2.3.2.2.4.1. b-m- > m-m- benzeşmesi

b-m- > m-m- gerileyici uzak tam benzeşmesi, /b/ ünsüzüyle biten bir sözcükten sonra ünlüyle başlayan bir ek gelmesi ve ekteki ünlünün düşmesiyle ortaya çıkan bir benzeşme türüdür. Tek örneği tespit edilmiştir: *erbammın* X/37 “ağamın” [(erbabımın > erbabmın > erbammın), (< Ar. **ارباب**)].

2.3.2.2.4.2. n-l- > l-l- benzeşmesi

n-l- > l-l- benzeşmesi ile ilgili yalnızca bir örnek tespit edilmiştir: *laylon* II/59 “naylon” (< İng. nylon).

2.3.2.2.5. Gerileyici Yakın Tam Benzeşmeler

2.3.2.2.5.1. -hm- > -mm- benzeşmesi

-hm- > -mm- benzeşmesi genellikle alıntı sözcüklerde gerçekleşen bir benzeşmedir: *aşıḫ memmed* XII/168 “Âşık Mehmet”, *memmed* XII/182 “Mehmet”, *memmet* XXII/84 “Mehmet”, *memmet* XXXIII/139 “Mehmet”, *emmedin* XXXIX/349 “Ahmet’in”, *ammedin* XXXIX/617 “Ahmet’in”, *ammedin* XXXIX/622 “Ahmet’in”.

2.3.2.2.5.2. -ls- > -ss- benzeşmesi

-ls- > -ss- benzeşmesi, /l/ ünsüzü ile biten fiil kök veya gövdesine {*-sA*} şart eki veya {*-sIn, -sUn*} teklik üçüncü şahıs emir eki geldiğinde ortaya çık-

maktadır: *açıssın* V/186 “açılsın”, *ossun* VI/86 “olsun”, *ossun* V/220 “olsun”, *ġassa* XXXIII/173 “kalsa”, *vėrissin* XXXIX/94 “verilsin”, *açıssın* V/186 “açılsın”.

2.3.2.2.5.3. -nm- > -mm- benzeşmesi

-nm- > -mm- benzeşmesine ait iki örnek tespit edilmiştir: *dimme* VI/135 “dayanma”, *dimmez‿ idi* VI/141 “durmaz idi”.

2.3.2.2.5.4. -rl- > -ll- benzeşmesi

-rl- > -ll- benzeşmesi, ŞT’de genellikle /r/ ile biten sözcükler ile şimdiki zaman veya geniş zaman ekleri bulunan sözcüklerde gerçekleşen bir benzeşmedir. ŞT’de tespit edilen en yaygın benzeşme hadiselerinden biridir: *zolladı* I/186 “zorladı”, *dėyiller* I/12 “diyorlar”, *bililler* VI/15 “biliyorlar”, *yazallār* I/89 “yazarlar”, *ayaḫlallar* III/6 “ayaklarlar”, *alallar* III/64 “alırlar”, *pişireller* V/19 “pişirirler”, *getireller* V/23 “getirirler”.

-rl- > -ll- benzeşmesi, özellikle şimdiki zaman veya geniş zaman çokluk üçüncü şahıs çekiminde çok yaygındır: *vurullar* V/77 “vuruyorlar”, *soruşullar* VIII/38 “soruyorlar”, *ġorḫullar* VI/118 “korkuyorlar”, *yazallar* I/91 “yazarlar”, *getireller* I/94 “getirirler”, *diyeller* III/27 “derler”, *kesiller* V/68 “kesiyorlar”, *tökküller* V/77 “döküyorlar”, *görüller* IX/14 “görüyorlar”, *bölüller* XXXIX/238 “bölüyorlar”.

2.3.2.2.5.5. -rs- > -ss- benzeşmesi

-rs- > -ss- benzeşmesine ait bir örnek tespit edilmiştir: *getisse* IV/132 “getirse”.

2.3.2.2.5.6. -şç- > -çç- benzeşmesi

-şç- > -çç- benzeşmesine ait biri Türkçe, diğeri alıntı sözcük olmak üzere iki örnek tespit edilmiştir: *yavaççа* XII/34 “yavaşça”, *dānuççu* XXXVII/58 “öğrenci” (< Far. **دانشجو**).

2.3.2.2.5.7. -şs- > -ss- benzeşmesi

-şs- > -ss- benzeşmesine ait bir örnek tespit edilmiştir: *ḫoş gelmissiniz* XL/65 “hoş gelmişsiniz”.

2.3.2.2.5.8. -ts- > -ss- benzeşmesi

-ts- > -ss- benzeşmesine ait bir örnek tespit edilmiştir: *gīssin* V/189 “gitsin”.

2.3.2.2.5.9. -zc- > -cc- benzeşmesi

-zc- > -cc- benzeşmesine ait iki örnek tespit edilmiştir: *acca* XXXVI/26 "azca", *Toḳuccuk* III/25 "dokuzcuk".

2.3.3. Değişme

2.3.3.1. Ünlü Değişmeleri

Ünlülerin sözcük içinde diğer ünlülerden etkilenmesi ya da ünsüzlerin ünlüleri etkilemesi gibi çeşitli nedenlerle ortaya çıkan ses olaylarına ünlü değişmeleri denir. ŞT'de ünlü değişmeleri; kalın ünlülerin incelmesi, ince ünlülerin kalınlaşması, düz ünlülerin yuvarlaklaşması, yuvarlak ünlülerin düzleşmesi, geniş ünlülerin daralması, dar ünlülerin genişlemesi olmak üzere altı başlıkta incelenecektir. Ünlü değişmeleri incelenirken bazı örneklerde eş zamanlı birden fazla değişim gerçekleştiğinden değişimin mahiyetine ilişkin bilgi, ünlü değişiminin bulunduğu başlık altında sunulacaktır.

2.3.3.1.1. /a/ > [á] değişmesi

/a/ > [á] değişmesi, yarı incelmedir ve /a/ > /e/ ünlü değişiminin ara evresini ifade eden ünlü değişimidir. Bazı örneklerde /a/ > [á] değişiminin ortaya çıkmasında sözcük içindeki diğer ünlüler ve /y/, /l/, /n/, /r/ ünsüzlerinin inceltici özelliği etkili olmuştur: *ġálin* I/222 "kalın", *olsáydı* II/135 "olsaydı", *biyáz* V/188 "biraz", *ġáyneniye* VI/35 "kaynanaya", *ġáynata* VI/52 "kaynata", *saḫláyrík* XXXII/7 "besliyoruz", *ġáradağınkı* IX/79 "Karadağ'ınki", *ġáyírdi* XII/156 "yaptı", *áyrānın* XVII/17 "ayranını", *áldım* XXV/55 "aldım", *ġáyttim* XXXVIII/32 "döndüm".

Alıntı sözcüklerde de /a/ > [á] değişimi tespit edilmiştir: *ġádaṛ* VII/91 "kadar" (< Ar. **قدر**), *ġádimnen* XXVII/21 "eskiden" (< Ar. **قديم**), *musábıġá* XXXIII/66 "karşılaşma" (< Ar. **مسابقه**), *kábabı* XXXIII/94 "kebabı" (< Ar. **كباب**), *ġálben* XXXIV/37 "gönülden" (< Ar. **قلباً**), *hátta* XXXIX/16 "hatta" (< Ar. **حتّى**), *mügáddes* XXXIX/46 "kutsal" (< Ar. **مقدّس**).

2.3.3.1.2. /a/ > /e/ değişmesi

/a/ > /e/ ünlü değişmesi bir ünlü incelmesidir ve ŞT'de sıklıkla karşımıza çıkan bir ses olayıdır. Türkçe sözcüklerde çoğunlukla inceltici ünsüzlerin etkisiyle meydana gelir: *ġeytariy* XV/19 "döndürüyor", *ġeynanaltı* VI/87 "kahvaltı", *biyez* VIII/114 "biraz", *eyağı* XII/328 "ayağı", *ġaynateynen* IV/104 "kaynatayla", *saḫleyírdı* XXXIII/209 "besliyordu", *ne ğeyrī*m XXXIX/522 "ne yapayım".

Alıntı sözcüklerde de /a/ > /e/ değişimi tespit edilmiştir: *ġedim* II/121 "eski" (< Ar. **قديم**), *ġeyret* XII/42 "gayret" (< Ar. **غيرت**), *eyandı* XII/332 "belirgindir" (< Ar. **عيان**), *eyni* XVII/90 "aynı" (< Ar. **عين** ve Far. **ی**), *ġem* XXXIX/132 "gam" (< Ar. **غم**), *ġelem* XXXVIII/63 "kalem" (< Ar. **قلم**), *ġelbinnen* XXXIX/144 "kalbinden" (< Ar. **قلب**), *erşın* XII/276 "arşın" (< Ar. **عرش**), *çerşemme* VIII/145 "çarşamba" (< Far. **چهارشنبه**), *peyġemmer* XII/454 "peygamber" (< Far. **پیغامبر**).

2.3.3.1.3. /a/ > /ė/ değişmesi

/a/ > /ė/ değişmesi, bir ünlü daralmasıdır. Genellikle akıcı ünsüzlerin etkisiyle gerçekleşen bir ses olayıdır: *başlėy* II/27 "başlıyor", *saḫlėyruḫ* XXXI/10 "besliyoruz", *başlėyıp* XXXIII/14 "başlamış".

ŞT'de alıntı sözcüklerde de /a/ > /ė/ değişmesi tespit edilmiştir: *hėyvan* I/13 "hayvan" (< Ar. **حيوان**), *tėrefinnen* I/24 "tarafından" (< Ar. **طرف**), *ḫėyir* IV/17 "hayır" (< Ar. **خير**).

2.3.3.1.4. /a/ > /i/ değişmesi

/a/ > /i/ değişmesi, bir ünlü incelmesi ve daralmasıdır. Genellikle akıcı ünsüzlerin etkisiyle gerçekleşen ve seyrek görülen bir ses olayıdır: *toġliyiller* V/139 "çevirirler, hareket ettirirler, dolarlar", *başliyir* VII/97 "başlıyor", *ağliyırım* VI/8 "ağlıyorum", *saḫliyir* XXXIII/143 "besliyor".

ŞT'de alıntı sözcüklerde de /a/ > /i/ değişmesi tespit edilmiştir: *zenin* III/105 "kadınlar" (< Far. **زنان**), *ḫeşliyrem* XXXII/39 "harcıyorum" (< Ar. **خرج**), *láliyē* XXXIII/401 "lalaya" (< Far. **لالا**), *iraḫliyirdıḫ* VIII/71 "hazırlıyorduk" (< Far. **راه**), *irahliyarıḫ* XIX/44 "hazırlarız" (< Far. **راه**), *ev ıraḫliyŗem* XXIV/6 "Evi düzene sokuyorum." (< Far. **راه**).

2.3.3.1.5. /ı/ > [í] değişmesi

/ı/ > [í] değişmesi, bir yarı incelmedir ve /ı/ > /i/ ünlü değişiminin ara evresini ifade eden ünlü değişimidir. ŞT'de yaygın olarak görülen bir ses olayıdır. Bazı örneklerde /ı/ > [í] değişiminin ortaya çıkmasında sözcük içindeki diğer ünlüler ile /y/, /l/, /ç/, /ş/, /r/ ünsüzlerinin inceltici özelliği etkili olmuştur: *baltíynen* XVI/18 "baltayla", *saríyírduḫ* XXIV/19 "sarıyorduk", *saḫleyírdı* XXXIII/209 "besliyordu", *ísTanbula* IX/13 "İstanbul'a", *boşleyíb* XXXIII/357 "boşlamış", *ildírım* XL/60 "yıldırım", *çıḫíy* III/57 "çıkıyor", *bayramlíḫ* IV/54 "bayramlık", *ġalacaydí* IV/120 "kalacaktı" , *çaḫışíyīn* XII/56 "çakışının", *ġáyírdi* XII/156 "yaptı".

/y/ sesinin görülen geçmiş zaman {+DI} ekindeki /ı/ ünlüsünü etkilemesi nedeniyle de /ı/ > [í] değişiminin ortaya çıktığı tespit edilmiştir: *ġalacaydí* IV/120 "kalacaktı", *isdeseydí* XXXIII/511 "isteseydi", *eşāyírdí* I/19 "göçebeydi".

Alıntı sözcüklerde de /ı/ > [í] değişimi tespit edilmiştir: *fílan* XVIII/114 "filan" (< Ar. **فلان**), *eşāyírdí* I/19 "göçebedir" (< Ar. **عشایر**), *deġíġa* VIII/61 "dakika" (< Ar. **دقیقه**), *ālím* XII/365 "bilgin" (< Ar. **عالم**), *zíd* XIII/34 "zıt" (< Ar. **ضدّ**).

2.3.3.1.6. /ı/ > /i/ değişmesi

/ı/ > /i/ değişmesi, bir ünlü incelmesidir ve ŞT'de Türkçe sözcüklerde genellikle /l/, /y/ ünsüzlerinin etkisiyle ortaya çıkan bir ses olayıdır.

Alıntı sözcüklerde de /ı/ > /i/ değişmesi tespit edilmiştir. Alıntı sözcüklerdeki bu değişimin nedeni inceltici ünsüzlerin yanı sıra Farsçada /ı/ sesinin bulunmayışıdır. Farsçadan ŞT'ye geçen alıntı sözcüklerde bu değişime sık rastlanılır: *ġálin* I/222 "kalın", *aliylar* III/55 "alıyorlar", *il* VIII/31 "yıl", *ildírım* XL/60 "yıldırım", *ilan* V/159 "yılan", *ġonşidī* XX/55 "komşudur", *nar tāki* VIII/154 "nar gibi", *irağ* XXXIX/143 "ırak", *ağriynan* XXXIX/296 "ağrıyla", *aciynan* XXXIX/296 "acıyla".

Alıntı sözcüklerde de /ı/ > /i/ değişmesi tespit edilmiştir. Alıntı sözcüklerdeki bu değişimin nedeni inceltici ünsüzlerin yanı sıra Farsçada /ı/ sesinin bulunmayışıdır. Arapçadan Farsçaya, Farsçadan da ŞT'ye geçen alıntı sözcüklerde bu değişime sık rastlanılır: *zamāni* II/17 "zamanı" " (< Ar. **زمان**), *isPanaḫ* V/78 "ıspanak", *ḫātiremiz* II/35 "hatıramız" " (< Ar. **خاطره**), *bēzi* V/30 "bazı" " (< Ar. **بعض** ve Far. **ی**), *ġálibi* I/176 "kalıbı" " (< Ar. **قالب**).

2.3.3.1.7. /o/ > /i/ değişmesi

/o/ > /i/ değişmesi, bir ünlü incelmesi ve daralmasıdır. ŞT'de özellikle çok seyrek bir ses olayıdır. Tek örneği vardır: *göz mincíğı* VIII/117 "göz boncuğu".

2.3.3.1.8. /o/ > /ö/ değişmesi

/o/ > /ö/ değişmesi, bir ünlü incelmesidir ve ŞT'de alıntı sözcüklerde görülen bir ses olayıdır. Alıntı sözcüklerdeki /o/ > /ö/ değişmesi örneklerinde sözcüklerin ÖTT'deki söylenişleri esas alınmıştır: *söhbetimizin* III/22 "sohbetimizin" (< Ar. **صحبت**), *döhtür* XVII/55 "doktor" (< Fr. docteur), *köhne* VI/58 "köhne" (< Far. **کهنه**), *dövvüm* XII/434 "ikinci" (< Far. **دوم**), *landövirnen* XV/23 "Land Rover'la" (< İng. *Land Rover*).

2.3.3.1.9. /o/ > /ü/ değişmesi

/o/ > /ü/ değişmesi, bir ünlü incelmesi ve daralmasıdır. /o/ > /ü/ değişmesi ŞT'de yalnızca bir alıntı sözcükte görülür: *döhtür* XVII/55 "doktor" (<

Fr. *docteur*), *dühtüre* XXIII/15 “doktora” (< Fr. *docteur*), *dühtür* XXXIX/560 “doktor” (< Fr. *docteur*).

2.3.3.1.10. /u/ > /i/ değişmesi

/u/ > /i/ değişmesi, bir ünlü incelmesi ve düzleşmesidir. Türkçe sözcüklerde de alıntı sözcüklerde de görülen /u/ > /i/ değişmesi ile ilgili sınırlı sayıda örnek tespit edilmiştir: *urisyeden* IV/93 “Rusya’dan”, *oni* IV/95 “onu”, *düzī* XII/254 “düzü”, *oni* IV/126 “onu”.

2.3.3.1.11. /u/ > /ö/, [ō] değişmesi

/u/ > /ö/, [ō] değişmesi, bir ünlü incelmesi ve genişlemesidir. Türkçe sözcüklerde sık görülmeyen /u/ > /ö/, [ō] değişmesi alıntı sözcüklerde daha yaygındır. Alıntı sözcüklerdeki /o/ > /ö/ değişmesi örneklerinde sözcüklerin ÖTT’deki söylenişleri esas alınmıştır: *bōün* IV/81 “bugün”, *böğün* IV/54 “bugün”, *möhkemdi* II/94 “sağlamdır” (< Ar. **محكم**), *hörmetin* VII/86 “hürmetini” (< Ar. **حرمت**), *möhtac* X/47 “muhtaç” (< Ar. **محتاج**), *möhüm* XXXIII/160 “mühim” (< Ar. **مهمّ**), *höccet* XXIII/26 “hüccet, belge” (< Ar. **حجّت**).

2.3.3.1.12. /u/ > [ú] değişmesi

/u/ > [ú] değişmesi, bir yarı incelmedir ve /u/ > /ü/ ünlü değişiminin ara evresini ifade eden ünlü değişimidir. Seyrek görülen bir ses olayıdır. Hem Türkçe hem de alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *búyün* XIV/32 “bugün”, *yúnun* XVII/77 “yününü”; *kórem* XXIII/20 “körüm” (< Far. **کور**), *kór* XXXIII/487 “kör” (< Far. **کور**), *hórmetin* VI/70 “hürmetini” (< Ar. **حرمت**).

2.3.3.1.13. /u/ > /ü/ değişmesi

/u/ > /ü/ değişmesi, bir ünlü incelmesidir. Türkçe sözcüklerde pek nadir görülen /u/ > /ü/ değişmesi, daha çok alıntı sözcüklerde tespit edilebilmiştir: *mecbur oldük* XXXVIII/40 “mecbur olduk”; *cūt* II/131 “çift” (< Far. **جفت**), *cüme* V/102 “cuma” (< Ar. **جمعه**), *süb* XI/25 “sabah” (< Ar. **صباح**), *erüsün* III/110 “gelinin” (< Ar. **عروس**), *lüt* XII/116 “çıplak” (< Ar. **لوط**).

2.3.3.1.14. /e/ > [á] değişmesi

/e/ > [á] değişmesi, bir yarı kalınlaşmadır ve /e/ > /a/ ünlü değişiminin ara evresini ifade eden ünlü değişimidir. /e/ > [á] değişmesi, Türkçe sözcüklerden ziyade alıntı sözcüklerde daha sık görülür: *ona görá* IX/101 “ona göre”, *kánara* IX/32 “kenara” (< Far. **کنار**), *zámana* XV/36 “zamana” (< Far. **کنار**), *ćámālına* XXXIII/375 “güzelliğine” (< Ar. **جمال**), *kārğárçılığa* XXXVI/18 “işçiliğe” (< Far. **کارگر**).

ne soru sözünde de /e/ > [á] değişimi tespit edilmiştir: *ná var ídí* VI/59 “ne var idi”, *ná ğáde* VI/82 “ne kadar”.

2.3.3.1.15. /e/ > /a/ değişmesi

/e/ > /a/ değişmesi bir ünlü kalınlaşmasıdır. /e/ > /a/ değişmesine Türkçe sözcüklerde pek rastlanmaz ancak alıntı sözcüklerde yaygın bir ses olayıdır: *tikan* XIII/29 "diken", *davasan* V/205 "devasın" (< Ar. **دواء**), *dava* I/81 "deva" (< Ar. **دواء**), *darmannıḫ* I/81 "dermanlık" (< Far. **درمان**), *ciyārın* XI/72 "ciğerini" (< Far. **جگر**), *ġıbla* XX/57 "kıble" (< Ar. **قبله**), *mazarın* XXXIII/289 "mezarın" (< Ar. **مزار**), *māmır* XVIII/146 "memur" (< Ar. **مأمور**), *cavan* VI/144 "genç" (< Far. **جوان**), *namaz* XXXIX/58 "namaz" (< Far. **نماز**).

2.3.3.1.16. /e/ > /o/ değişmesi

/e/ > /o/ değişmesi, yalnızca alıntı sözcüklerde görülen hem kalınlaşma hem de yuvarlaklaşma diyebileceğimiz bir ses olayıdır. Bu ses olayının gerçekleşmesinde alıntı sözlerdeki Farsça telaffuzun etkisi büyüktür: *başımın sovdası* XII/291 "başımın sevdası", *sovdānı* XII/316 "sevdayı" (< Ar. **سودا**), *tovrāt* XII/249 "Tevrat" (< Ar. **تورات**), *fîrdovsi* XII/406 "Firdevsi" (< Far. **فردوسی**), *ovladın* XVI/110 "evladın" (< Ar. **اولاد**), *tovollid ėylir* XXXV/37 "ortaya çıkarıyor" (< Ar. **تولّد**), *govher* XXXIX/551 "cevher" (< Far. **گوهر**).

2.3.3.1.17. /e/ > /u/ değişmesi

/e/ > /u/ değişimi, bir ünlü yuvarlaklaşması ve daralmasıdır. /e/ > /u/ ünlü değişimi ŞT'de seyrek görülen bir ses olayıdır. Yalnızca bir sözcükte örneği vardır: *şuğal* XL/194 "çakal" [(< Far. **شغال**)(< Sans.)], *şuğāl* XL/194 "çakal" [(< Far. **شغال**) (< Sans. *şegāl*)].

2.3.3.1.18. /i/ > /ı/ değişmesi

/i/ > /ı/ değişmesi, bir ünlü kalınlaşmasıdır. /i/ > /ı/ değişmesi, ŞT'de özellikle /ğ/ ve /ḫ / ünsüzlerinin etkisiyle ortaya çıkmaktadır: *isteseydı* IV/109 "isteseydi", *ėliyecēdıḫ* XVIII/123 "eyleyecektik", *iraḫliyirdıḫ* VIII/71 "hazırlıyorduk", *eşāyirçılığa* XVIII/5 "Şahsevenliğe", *heşemdar⌣ idıḫ* IV/69 "besici idik".

Alıntı sözcüklerde de /i/ > /ı/ değişimi tespit edilmiştir: *mıġdar* I/214 "miktar" (< Ar. **مقدار**), *yanı* V/114 "yani" (< Ar. **یعنی**), *yanı* I/221 "yani" (< Ar. **یعنی**).

2.3.3.1.19. /i/ > [í] değişmesi

/i/ > [í] değişmesi, yarı kalınlaşmadır ve /i/ > /ı/ ünlü değişiminin ara evresini ifade eden ünlü değişimidir: *ālím* XII/365 "âlim", *íney* I/109 "iniyor", *diyerdíḫ* IV/73 "derdik". *i-* isim fiili ŞT'de genel anlamda korunmaktadır ve yavaş yavaş uyuma girme eğilimi göstermektedir. Bu nedenle *i-* isim fiilinin çekimlerinde /i/ > [í] değişmesi sıklıkla görülen bir ses olayıdır. /i/ > [í] değişmesinde ayrıca /ğ/ ve /ḫ/ ünsüzlerinin etkisinden de bahsedilebilir: *ġız⌣ íymış*

I/122 “kız imiş”, *yoḫ⌣ ídı* V/26 “yok idi”, *uşaḫ⌣ íydım* VIII/17 “çocuk idim”, *ġorḫağ⌣ íydılar* XVI/42 “korkak idiler”.

2.3.3.1.20. /i/ > /u/ değişmesi

/i/ > /u/ değişmesi, ünlü kalınlaşması ve yuvarlaklaşmasıdır. Türkçe sözcüklerde rastlanmayan /i/ > /u/ değişmesi, yalnızca alıntı sözcüklerde tespit edilebilmiştir: *dānuççu* XXXVII/58 “öğrenci” (< Far. **دانشجو**), şumaldı XXXVII/123 “kuzeydir” (< Ar. **شمال**), *supahdan* XXXIII/163 “ordudan” (< Ar. **سپاه**).

2.3.3.1.21. /ö/ > /o/ değişmesi

/ö/ > /o/ değişmesi bir ünlü kalınlaşmasıdır. /ö/ > /o/ değişmesinin derlenen metinlerde tek örneği tespit edilebilmiştir: *camış ġoli* XXXIV/17 “Camız Gölü”.

2.3.3.1.22. /ü/ > /ı/ değişmesi

/ü/ > /ı/ değişimi bir ünlü kalınlaşması ve düzleşmesidir. /ü/ > /ı/ ünlü değişimi, ŞT’de seyrek görülen bir ses olayıdır. Yalnızca bir sözcükte örneği vardır: *bıynızınnan* XVI/137 “boynuzundan”.

2.3.3.1.23. /ü/ > / [ú] değişmesi

/ü/ > / [ú] değişmesi, /ü/ > /u/ ünlü değişiminin ara evresini ifade eden yarı kalınlaşmadır. Hem Türkçe hem de alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *göylú* IV/110 “gönlü”, *gúnnerīzi* VI/68 “günlerinizi”, *gúnneri* VI/130 “günleri”, *gúne* VI/131 “güne”; *hıtmetúve* XL/78 “hizmetine” (< Ar. **خدمات**).

2.3.3.1.24. /ü/ > /o/ değişmesi

/ü/ > /o/ değişmesi bir ünlü kalınlaşması ve genişlemesidir. /ü/ > /o/ değişmesi, ŞT’de seyrek gerçekleşen bir ses olayıdır. Bu ses değişiminde Farsça telaffuzun etkisi vardır: *torkem* XXXIV/41 “Türk’üm”.

2.3.3.1.25. /ü/ > /u/ değişmesi

/ü/ > /u/ değişmesi, bir ünlü kalınlaşmasıdır. /ü/ > /u/ ünlü değişimi, ŞT’de seyrek görülen bir ses olayıdır. Yalnızca bir sözcükte örneği vardır: *duneyn* XXXIV/41 “dün”.

2.3.3.1.26. /a/ >[å] değişmesi

/a/ > [å] değişmesi, bir yarı yuvarlaklaşmadır ve /a/ > /o/ ünlü değişiminin ara evresini ifade eden bir ünlü değişimidir. /a/ > [å] değişmesi ŞT’de hem Türkçe sözcüklerde hem de alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *apårsān* II/97 “götürsen”, *åvćuna* IX/57 “avcuna”, *yåḫun* XXXIII/253 “yakın”, *vursa͡n* II/65

"vursan", *målla* XII/356 "molla" (< Far. ملا < Ar. مولى), *målla* XII/358 "molla" (< Far. ملا < Ar. مولى).

2.3.3.1.27. /a/ > /o/ değişmesi

/a/ > /o/ değişmesi, bir ünlü yuvarlaklaşmasıdır. /a/ > /o/ değişmesinin nedeni yuvarlaşklaştırıcı etkisi olan /v/ ve /v̇/ ünsüzleridir. Kimi örneklerde yuvarlaklaştırıcı özelliği olan bu ünsüzlerin düştüğü ancak etkilerinin sürdüğü tespit edilmiştir. /a/ > /o/ değişmesi, hem Türkçe sözcüklerde hem de alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *yoḫun* I/189 "yakın", *buzov̇* XX/93 "buzağı", *buḫō* I/195 "bukağı", *toyuḫ* VIII/74 "tavuk", *yoğuḫlaşır* XII/185 "yakınlaşır", *dovşan* X/29 "tavşan", *toyuḫ* X/27 "tavuk", *topançasıdı* XII/238 "tabancasıdır"; *dōy̨ut bey* XX/55 "Davut Bey" (< İbr. خدمات), *süttü p̊ilō* XXI/55 "sütlü pilav", *pılov* III/62 "pilav" (< Far. پلو).

2.3.3.1.28. /a/ >/u/ değişmesi

/a/ > /u/ değişmesi, ünlü yuvarlaklaşması ve daralması olarak adlandırılabilir ve /a/ >/u/ değişmesinin ŞT'de az örneği vardır. Daha çok benzeşme yoluyla gerçekleşen bir ses olayıdır: *oğurluyup* V/156 "çalmış", *oḫşuyaḫ* VII/89 "benzeyelim", *ġoymuyā* VI/111 "koymaya", *oḫuyum* X/65 "okuyayım".

2.3.3.1.29. /e/ > [e̊] değişmesi

/e/ >[e̊] değişmesi, bir yarı yuvarlaklaşmadır. /e/ > /ö/ ünlü değişiminin ara evresini ifade eden ünlü değişimidir. /e/ >[e̊] değişmesi hem Türkçe sözcüklerde hem de alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *ge̊vher* VI/19 "Gevher" (< Ar. گوهر), *dede͡n* VI/63 "dedenin", *me̊vlām* XII/487 "Mevla'm" (< Ar. مولى); *de̊ür* II/84 "diyor", *se̊vürem* VII/41 "seviyorum".

2.3.3.1.30. /e/ > /ö/, [õ] değişmesi

/e/ > /ö/, [õ] değişmesi, bir ünlü yuvarlaklaşmasıdır. Dudak ünsüzlerinin etkisiyle ortaya çıkan /e/ > /ö/, [õ] değişmesi, hem Türkçe sözcüklerde hem de alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *sövünürem* VII/108 "sevinirim", *çövürer* VIII/123 "çevirir", *böyliyerdiK* XI/24 "belerdik", *çövũrerdi* XV/31 "çevirirdi", *nenövnen* XVI/60 "annenle", *dõür* XX/85 "değil", *ćör ćöp* XXIX/29 "çer çöp", *böyük* X/95 "büyük", *dõl* XXXI/8 "değil", *döğür* XXXIII/589 "değil", *dõül* I/88 "değil"; *dövletüv̇ü* VIII/140 "devletini" (< Ar. دولت), *dövresin* XII/389 "çevresini" (< Ar. دوره), *benõy̨ş* V/122 "menekşe" (< Far. بنفشه).

2.3.3.1.31. /e/ > /ü/ değişmesi

/e/ > /ü/ değişmesi, bir ünlü yuvarlaklaşması ve daralmasıdır. /e/ > /ü/ değişmesinin ŞT'deki nedeni yuvarlaklaştırıcı etkisi olan /v/ ünsüzüdür. Özellikle *sev-* fiilini içeren sözcük veya söz gruplarında gerçekleşen bir ses olayıdır:

elsüven I/16 “Elseven”, *elsüven* II/18 “Elseven”, *süver* II/28 “sever”, *elsüven* II/18 “Elseven”, *şahsüven* X/10 “Şahseven”, *üve* XL/65 “eve”.

2.3.3.1.32. /ı/ > /u/ değişmesi

/ı/ > /u/ değişmesi, ünlü yuvarlaklaşmasıdır ve ŞT’de sıklıkla görülen bir ses olayıdır. Sözcük ve ek düzeyinde olmak üzere iki kategoride incelenebilen bu ses olayında dudak ünsüzleri elbette etkili olmuştur. ŞT’de özellikle [+*lu*] isimden isim yapım eki; [+*uḫ*] çokluk 1. şahıs eki; [+*uv̇*] teklik 2. şahıs iyelik eki; [+*ūz*] çokluk 2. şahıs iyelik ekinin çoğunlukla yuvarlak biçimleri işletilmektedir. Bunun yanı sıra bazı sözcüklerin ve eklerin ET ve EOT’deki biçimlerini korudukları görülmüştür: *hānuma* XXXIV/41 “hanıma”, *babalu* XXXV/7 “babalı”, *saḫlaruḫ* II/13 “besleriz”, *yığaruḫ* II/13 “yığarız”, *sataruḫ* XXXV/16 “satarız”, *tayfā-ye ćahanḫānumluyuḫ* XX/13 “Cihanhanımlı tayfasındanız.”, *muğanlu* XXVI/2 “Muganlı”, *dayuv̇a* III/53 “dayına”, *ġoluv̇a* XXXIX/533 “koluna”, *bacūz* XXXVI/53 “bacınız”, *ġızuv̇a* XL/89 “kızına”, *çallūḫ* III/62 “çalarız”, *salarduḫ* II/106 “salardık”.

2.3.3.1.33. /i/ , [ī] > /ö/, [ō] değişmesi

/i/ , [ī] > /ö/, [ō] değişmesi, ünlü yuvarlaklaşması ve genişlemesidir. /i/ , [ī] > /ö/, [ō] değişmesine ait iki örnek tespit edilebilmiştir: *öbürü* I/169 “öbürü”, *dövleri* XII/376 “devleri” (< Far. **دیو**).

2.3.3.1.34. /i/ > /ü/ değişmesi

/i/ > /ü/ değişmesi, bir ünlü yuvarlaklaşmasıdır. ŞT’de üç kategoride incelenebilir: Türkçe sözcüklerdeki değişmeler, eklerdeki ve alıntı sözcüklerdeki değişmeler: *tülkü* V/151 “tilki”, *yeddü* XXXIII/289 “yedi”, *küçüsün* III/11 “küçüğünü”.

Çokluk 1. şahıs ekinde, çokluk 1. şahıs iyelik ekinde, 2. teklik ilgi ekinde ve Farsçadan alınan nispet ekinde /i/ > /ü/ değişmesine rastlamak mümkündür: *diyerdük* II/47 “derdik”, *elimüze* III/93 “elimize”, *süzün* XXXIV/23 “sizin”, *verrūk* XXXV/16 “veririz”, *ėlėyrüh’* II/12 “eyliyoruz”, *gelmişüh’* II/21 “gelmişiz”, *geldük gėtdük* III/23 “geldik”, “gittik”, *zindegimüzdi* II/54 “evimizdir”, *sizün* X/94 “sizin”, *sizün* XXXIV/24 “sizin”; *türkü* II/60 “Türkçe”, *kürdü* XXXVI/63 “Kürtçe”, *ümüdü* XII/97 “ümidi” (< Far. **امید**).

Türkçe şüphe bildiren *erki* sözcüğünün kalıntısı olan *ki* biçiminde ve Farsça *ki* bağlama edatında da /i/ > /ü/ değişmesi tespit edilmiştir: *bilmiyük* XVI/115 *kü* XVI/116 “bilmiyoruz ki”, *merdum kü düzülmüşdü* XXXIII/157 “insanlar ki dizilmişti”.

2.3.3.1.35. /o/ > /a/ değişmesi

/o/ > /a/ değişmesi, bir ünlü düzleşmesidir. ŞT'de yalnızca alıntı sözcüklerde /o/ > /a/ değişmesi tespit edilmiştir: *futbal* XXXIV/42 "futbol" (< İng. *football*), *otmabil* XXXIII/48 "otomobil" (< Fr. *automobile*).

2.3.3.1.36. /o/ > [å] değişmesi

/o/ > [å] değişmesi, yarı düzleşmedir. /o/ > /a/ ünlü değişiminin ara evresini ifade eden ünlü değişimidir. /o/ > [å] değişmesi, yalnızca bir alıntı sözcükte tespit edilebilmiştir: *målladan* XII/352 "molladan" (< Far. ملا < Ar. مولى), *målla* XII/356 "molla" (< Far. ملا < Ar. مولى), *målla* XII/358 "molla" (< Far. ملا < Ar. مولى).

2.3.3.1.37. /o/ > /ı/ değişmesi

/o/ > /ı/ değişmesi, ünlü daralması ve düzleşmesi olarak adlandırılabilir. /o/ > /ı/ değişmesi, seyrek bir ses olayıdır. Türkçe sözcüklerde de alıntı sözcüklerde de tespit edilmiştir: *mınçıḫlı* V/150 "boncuklu", *göz mıncığı* VIII/117 "göz boncuğu"; *sırfıya* III/64 "sofraya" (< Ar. سفره), *telfın* XXXIII/120 "telefon" (< Fr. *tėlėphone*).

2.3.3.1.38. /o/ > /u/ değişmesi

/o/ > /u/ değişmesi, bir ünlü daralmasıdır ve ŞT'de seyrek gerçekleşen bir ses olayıdır. Bu ünlü değişiminin gerçekleşmesinde dudak, diş-dudak ünsüzlerinin etkisi vardır. Türkçe sözcüklerde de alıntı sözcüklerde de tespit edilmiştir: *buḫçada* VII/9 "bohçada", *dūğrama* VI/90 "doğrama"; *duḫTur* I/203 "doktor" (< Fr. *docteur*), *fāytun* XXXIII/420 "fayton" (< Fr. *phaėton*), *bāltunun* IX/27 "paltonun" (< Fr. *paletot*).

2.3.3.1.39. /u/ > /a/ değişmesi

/u/ > /a/ değişmesi bir ünlü düzleşmesi ve genişlemesi olarak adlandırılabilir. Yalnızca iki sözcükte /u/ > /a/ değişmesi tespit edilmiştir: *poncaḫların* V/143 "boncuklarını, süslerini", *ġadret* XVI/117 "kudret" (< Ar. قدرت).

2.3.3.1.40. /u/ > /ı/ değişmesi

/u/ > /ı/ değişmesi bir ünlü düzleşmesidir. ŞT'de sık görülen bir ses olayıdır. /u/ > /ı/ değişmesinin dudak uyumunun etkisiyle ve genellikle akıcı ünsüzlerin yardımıyla ortaya çıktığı söylenebilir: *pıl* I/96 "para", *vıraćam* XVI/82 "vuracağım", *bıra* XXXI/10 "bura", *bılaḫdan* V/169 "bulaktan", *tavıḫ* XI/72 "tavuk", *pıla* II/86 "paraya", *bığdanı* III/63 "buğdayı", *mığan* XXXIII/56 "Mugan", *mığannı* IV/93 "Muganlı", *bırdan* IV/97 "buradan".

Alıntı sözcüklerde de /u/ > /ı/ değişimi tespit edilmiştir: *māmır* XVIII/146 "memur" (< Ar. مأمور), *mındar* XVIII/74 "murdar" (< Far. مردار), *ḫırda* V/72 "küçük" (< Far. خُرده), *ābır* VI/62 "yüzsuyu" (< Far. آبرو).

2.3.3.1.41. /ü/ > /i/ değişmesi

/ü/ > /i/ değişmesi bir ünlü düzleşmesidir. /ü/ > /i/ değişmesi, ŞT'de nadir görülen bir ses olayıdır: *middet* XXXIII/453 "müddet" (< Ar. مدّت).

2.3.3.1.42. /a/ > /ı/ değişmesi

/a/ > /ı/ değişmesi bir ünlü daralmasıdır. ŞT'de sık görülen bir ses olayıdır. /a/ > /ı/ değişmesinin genellikle inceltici özelliğe sahip olan /y/ ünsüzünün etkisiyle ortaya çıktığı söylenebilir: *çalıram* XXI/19 "çalarım", *obıya* I/158 "obaya", *ayıḫ* V/115 "ayak", *yalıyirmiş* V/172 "yalıyormuş", *şışeven* XXII/97 "Şahseven", *ağlıyırsan* XXV/58 "ağlıyorsun", *ayıḫnan* I/176 "ayakla", *yaşıyīr* XXXIX/179 "yaşıyor",

2.3.3.1.43. /e/ > /i/ değişmesi

/e/ > /i/ değişmesi bir ünlü daralmasıdır. /e/ > /ı/ değişmesi, ŞT'de yine çoğu örnekte /y/ ve /v/ gibi ünsüzlerin etkisiyle gerçekleşen bir ses olayıdır: *deviynen* II/115 "deveyle", *bilmiyük* III/20 "bilmeyiz", *ivlendirerdi* IV/101 "evlendirirdi", *irişte* V/87 "erişte", *işiği* XXXIX/217 "eşiği, ortağı", *söyliyip* IX/94 "söylemiş", *şinnik* IV/57 "şenlik".

Alıntı sözcüklerde de /e/ > /i/ değişmesi tespit edilmiştir: *tikrārı* VII/34 "tekrarı" (< Ar. تكرار).

2.3.3.1.44. /ė/ > /i/ değişmesi

/ė/ > /i/ değişmesi bir ünlü daralmasıdır. ÖAT'de daima /ė/ ile olan kimi sözcüklerin ŞT'de /ė/ > /i/ değişimine uğradığı tespit edilmiştir: *irişte* V/87 "erişte", *diyerük* X/21 "deriz", *giyerdiler* XI/46 "giyerdiler", *ne diy* III/6 "Ne diyor?", *giyerdi* XVIII/95 "giyerdi", *yiyīn* VI/73 "yiyin", *yiyer* XVII/59 "yer".

gėy-, *yė-* fiillerindeki /ė/ > /i/ değişmeleri düzenli değildir ve /ė/ ünlülü biçimler ŞT'de daha yaygındır: *dė-* fiilindeki /ė/ > /i/ değişmesi ise ŞT'de nispeten düzenlilik arz eder. Dolayısıyla ŞT'de bir /ė/ ~ /i/ nöbetleşmesinden bahsetmek mümkündür.

2.3.3.1.45. /ö/ > /ü/ değişmesi

/ö/ > /ü/ değişmesi, seyrek gerçekleşen bir ünlü daralmasıdır. Türkçe sözcüklerde de alıntı sözcüklerde de tespit edilmiştir: *düver* II/93 "döver", *küpek ġızı* XII/349 "köpek kızı", *çüh'düm* XXII/77 "çöktüm"; *üzür* I/198 "özür" (< Ar. عذر).

2.3.3.1.46. /ı/ > /a/ değişmesi

/ı/ > /a/ değişmesi bir ünlü genişlemesidir. ŞT'de tek alıntı sözcükte görülür: *arağın* II/99 "Irak'ın" (< Ar. **عراق**).

2.3.3.1.47. /i/ > /e/ değişmesi

/i/ > /e/ değişmesi, bir ünlü genişlemesidir. ŞT'de yalnızca alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *feylen* I/130 "fiilen" (< Ar. **فعلًا**), *evez ėlerler* III/98 "değiştirirler" (< Ar. **عوض**), *ehtiyaćımız* XIX/87 "ihtiyacımız" (< Ar. **احتياج**).

2.3.3.1.48. /u/ > /ö/, [ō] değişmesi

/u/ > /ö/, [ō] ünlü değişimi, incelme ve genişleme olarak adlandırılabilir. Türkçe sözcüklerde sık görülmeyen /u/ > /ö/, [ō] değişmesi alıntı sözcüklerde daha yaygındır. Alıntı sözcüklerdeki /o/ > /ö/ değişmesi örneklerinde sözcüklerin ÖTT'deki söylenişleri esas alınmıştır. Örneklerde yer alan alıntı sözcüklerin ÖAT'deki telaffuzları ŞT'dekinin aynısıdır: *sühPet* VIII/51 "sohbet" (< Ar. **صحبت**), *söhbet* IX/60 "sohbet" (< Ar. **صحبت**), *möhtāc* X/52 "muhtaç" (< Ar. **محتاج**), *möhkemdi* II/94 "sağlamdır" (< Ar. **محكم**), *böhtan* XXXIX/88 "iftira" (< Ar. **بهتان**).

2.3.3.1.49. /ü/ > /ö/ değişmesi

/ü/ > /ö/ değişmesi, seyrek gerçekleşen bir ses olayıdır. /ü/ > /ö/ genişlemesi ile ilgili yalnızca şu örnek tespit edilmiştir: *şöyüt* IV/45 "(ÖAT'de şüyüd) dereotu".

2.3.3.2. Ünsüz Değişmeleri

2.3.3.2.1. Tonlulaşma

Tonsuz ünsüzlerin tonlu karşılığı olan ünsüzlere dönüşmesine tonlulaşma denir. ŞT'de tespit ettiğimiz tonlulaşmalar aşağıda sıralanmıştır.

2.3.3.2.1.1. /c/ > /j/ değişmesi

/c/ > /j/ tonlulaşması, yalnızca bir sözcükte tespit edilmiştir: *orujluḫ* XL/143 "oruçluk", *orujluḫ* XL/144 "oruçluk".

2.3.3.2.1.2. /ç/ > /c/ değişmesi

/ç/ > /c/ değişmesi, /ç/ ünsüzüyle biten kökler ve sözcük tabanlarının ünlü ile başlayan bir ek almaları, /ç/ ünsüzünün iki ünlü arasında kalması durumunda ortaya çıkar: *acsa* XXXII/49 "açsa", *ağacı* XXXIX/47 "ağacı", *omacı* III/66 "umacı", *ḫurcuna* VI/59 "hurcuna", *ağacı* XL/160 "ağacı", *orucumuza* IV/73 "orucumuza", *ağacıḫlı* XXII/30 "Ağacıklı", *ėhtiyācı* XXIX/39

“ihtiyacı”, *umac⌣ aşı* XI/49 “umaç aşı”, *uca* X/79 “yüksek”, *ḫurcunnarın* XXXIII/456 “hurçlarının”, *ucuzzuḫ* XXXVI/23 “ucuzluk”, *miraca* XII/454 “miraca”, *aclığa* XIII/50 “açlığa”, *dincelerdiler* XIII/52 “dinçleşirdiler, dinlenirdiler”, *arḫacın* XIII/85 “deve yuvasını, ağılını”, *poncaḫların* V/143 “boncuklarını, süslerini”.

Eski Oğuz Türkçesinin {+*çA*}, {+*çAk*}, {+*çAḳ*} eşitlik eki pek çok örnekte /ç/ > /c/ değişiminini geçiren eklerden biridir: *aḫşamacāḫ* XI/12 “akşama kadar”, *bayramacan* XIII/36 “bayrama kadar”, *yaşınaca* XXII/93 “yaşına kadar”, *şūreviyecek* III/70 “Rusya’ya kadar”, *on ikiyecēk* VI/55 “on ikiye kadar”, *yekece* XI/46 “büyükçe”, *sinnimecen* XIII/91 “yaşıma kadar”, *balacalıḫda* XXXVII/64 “çocuklukta”, *birce* XXI/37 “birce”.

Son ses durumunda kendisinden sonra ünlü gelmemiş olmasına rağmen /ç/ > /c/ değişmesine uğramış hem Türkçe hem de alıntı sözcükler tespit edilmiştir: *ağac* XL/207 “ağaç”, *ac* XI/28 “aç”, *revac* XXXV/16 “revaç”, *möhtāc* X/52 “muhtaç”, *ḫerc* XX/21 “harç”.

Sözcük başında bir yerde /ç/ > /c/ değişimi tespit edilmiştir: *cız* XL/155 “çizgi”.

2.3.3.2.1.3. /ç/ > /Ç/ değişmesi

/ç/ > /c/ değişmesinin ara evresini gösteren /ç/ > /Ç/ değişimi ile ilgili tespit edilen az sayıda örnek aşağıda sıralanmıştır: *yaḫÇıydı* VI/67 “iyiydi”, *musıġiÇilēr* VII/98 “müzisyenler”, *demirÇi⌣oğlu* IX/35 “Demircioğlu”, *ćoḫÇa* XVII/30 “çokça”, *ġılınÇ* IX/106 “kılıç”.

2.3.3.2.1.4. [ḉ] > [ć] değişmesi

[ḉ] ve [ć] sesleri, ŞT’nin karakteristik sesleridir. [ḉ] > [ć] değişmesi ŞT’de yaygın olarak görülen bir ses değişmesidir. Bu değişim /ç/ > [ḉ] > [ć] biçiminde gelişmiştir. [ḉ] > [ć] değişmesi ile ilgili tespit edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır: *ketći* I/31 “köylü”, *yamać* I/183 “yamaç”, *neće* II/92 “nasıl”, *ġırḫ günećen* V/145 “kırk güne dek”, *ġılıć* XIV/49 “kılıç”, *aćınnan* XVI/95 “açlığından”, *ağać* XVIII/154 “ağaç”.

2.3.3.2.1.5. /k/ > /g/ değişmesi

Eski Türkçede söz başı /k/ ünsüzü, Batı Türkçesinde tonlulaşarak /g/ ünsüzüne dönüşme temayülündedir. ŞT’de bu temayüle uygun olarak söz başı /k/ > /g/ değişmeleri mevcuttur, ayrıca ŞT’de sözcük sonlarında ve umumiyetle çokluk 1. şahıs ekinde ekleşmeye bağlı olarak görülen /k/ > /g/ tonlulaşmaları da dikkat çekicidir: *gözler* X/107 “gözler”, *günüz* XI/24 “gündüz”, *gözelinin* XII/65 “güzelinin”; *bilerdig* VI/71 “bilirdik”, *diyerdig* VI/106 “derdik”, *getirerdig* XVIII/137 “getirirdik”, *geldüg* XVI/45 “geldik”, *küllüge*

XIII/79 “küllüğe”, *böyüge* XXXI/18 “büyüğe”, *kiçige* IV/63 “küçüğe”, *eşig* III/24 “eşik”, *yemēg* XXXIII/70 “yemek”, *içmeg* XXXIII/70 “içmek”, *keh ˈlig* XVI/128 “keklik”.

ŞT /k/ > /g/ tonlulaşmasında ÖTT ve TTA ile benzer bir konumdadır. Hatta ŞT’de ileri seviyede olan /k/ > /g/ tonlulaşmaları, ÖAT ile kıyaslandığında; ÖAT’de tonsuz kalan kimi /k/ ünsüzlerinin ŞT’de tonlulaştığı tespit edilmiştir: *geçende* V/191 “geçtiğinde”, *göylü* XIII/40 “gönlü”, *geçen* XII/162 “geçen”.

/k/ ünsüzüyle biten sözcük tabanlarına, ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde de /k/ > /g/ değişimi gerçekleşmektedir: *böyügü* I/215 “büyüğü”, *ćöregi* II/83 “çöreği”, *üzügü* XXXIII/227 “yüzüğü”, *döşlügü* XXXIII/478 “döşlüğü”, *üregimin* VII/112 “yüreğimin”, *ćiçegi* X/98 “çiçeği”, *ėlćiligine* V/107 “görücülüğüne”, *gözelligi* XXXIII/281 “güzelliği”.

/k/ ünsüzüyle biten sözcükten sonra ünlü ile başlayan sözcük geldiğinde, ilk sözcüğün sonunda /k/ > /g/ değişimi gerçekleşmektedir: *köyneg‿ olardı* XVIII/88 “gömlek olurdu”, *itirmeg‿ olmaz* VII/171 “yitirmek olmaz”, *kömeg‿ ėlerdi* XVIII/137 “yardım ederdi” (< Far. **کمک**), *göğćeg‿ iydi* XXXIII/296 “güzeldi”, *bilmeg‿ olār* XXXVI/35 “bilmek olur mu?”.

Derlenen metinlerde bu durumların dışında aynı sözcüğün veya ekin /k/ ve /g/ şeklinde kullanımları mevcuttur. Dolayısıyla bir /k/ ~ /g/ nöbetleşmesinden bahsedilebilir: *gereg* XXXIII/145 ~ *gerek* XXXIII/424 “gerek”, *diyerdig* V/165 ~ *diyerdik* IV/75 “derdik”, *böyüg* XXI/74 ~ *böyük* III/81 “büyük”, *keh ˈlik* X/29 ~ *keh ˈlig* XVI/128 “keklik”, *ėlçilig* XVIII/77 ~ *ėlçilik* XV/43 “görücülük”.

Alıntı sözcüklerde de /k/ > /g/ değişimi tespit edilmiştir: *müşgül* VII/155 “sorun” (< Ar. **مشكل**), *teşgilat* XXXIII/155 “organizasyon” (< Ar. **تشكيلات**), *esgerlik* II/103 “askerlik” (< Ar. **عسكر**), *mesgān* XL/172 “mesken” (< Ar. **مسكن**), *kömeg* XVIII/137 “yardım” (< Far. **کمک**).

2.3.3.2.1.6. /k/ > /K/ değişmesi

/k/ > /K/ değişmesinin ara evresini gösteren yarı tonlulaşmadır. Genellikle sözcük sonunda görülen /k/ > /K/ değişimi ile ilgili tespit edilen örnekler şu şekildedir: *bezerüK* I/13 “güzelleştiririz”, *Keçinerdük* II/23 “geçinirdik”, *teK* V/47 “gibi”, *mindirerdīK* VI/27 “bindirirdik”, *diyerdiK* XI/32 “derdik”, *biriK* XII/214 “biriz”.

2.3.3.2.1.7. /ķ/ > /ġ/ değişmesi

Eski Türkçedeki /ķ/ ünsüzü, ŞT’de sözcük başında tespit edilen örneklerin çoğunda tonlulaşarak /ġ/ ünsüzüne dönüşmüştür. Sözcük sonunda bulunan /ķ/ ünsüzleri ise bazı istisnaları olmakla beraber ya tonsuz biçimini korumuş-

tur ya da /ḫ/ ünsüzüne dönüşerek sızıcılaşmıştır: *ġurt* XIX/98 “kurt”, *ġızıl* XXI/36 “kızıl”, *ġar* XIX/106 “kar”, *ġızım* XXI/63 “kızım”, *ġuru* XIX/118 “kuru”, *ġalanlar* XXII/21 “kalanlar”, *ġulağımnan* XXII/74 “kulağımdan”, *ġoyun* XXIII/17 “koyun”, *ġāpı* XXIV/7 “kapı”, *ġonaḫ* XXVI/23 “misafir”, *ġonşuluḫ* XXXI/30 “komşuluk”, *yağışġannıġ* XXXIII/72 “yağışlı”, *ġağamgilin* XXXIII/222 “babamgilin”.

Alıntı sözcüklerde de /ķ/ > /ġ/ değişimi tespit edilmiştir: *aşıġ* XXXIII/281 “âşık” (< Ar. **عاشق**), *ġend* VI/151 “kesme şeker” (< Ar. **قند**).

2.3.3.2.1.8. /p/ > /b/ değişmesi

ŞT’de sözcük içinde az sayıda örneği tespit edilen /p/ > /b/ değişmesi, özellikle zarf-fiil eki ve öğrenilen geçmiş zaman eki olarak da kullanılan {*-Ip*}, {*-Up*} ekinde sıkça görülür: *ġızdırıb* I/20 “kızdırmış”, *olub* V/66 “olmuş”, *gelib* III/105 “gelip”, *ısbanağı* V/76 “ıspanağı”, *ġabı* V/91 “kabı”, *çıḫıb* VI/160 “çıkmış”, *dibine* V/208 “dibine”, *vırıb* V/224 “vurmuş”, *çıḫıb* V/18 “çıkmış”, *ġabġaşın* III/88 “kap kacağını”, *olub* XXII/28 “olmuş”.

Alıntı sözcüklerde de /p/ > /b/ değişimi tespit edilmiştir: *áşbez* III/88 “aşçı” (< Far. **آشپز**), *şebo* IV/128 “şapka” (< Far. **شاپو**), *besdī* X/118 “yeter mi?” (< Far. **پس**), *bāltunun* IX/27 “paltonun” (< Fr. *paletot*).

2.3.3.2.1.9. /p/ > /P/ değişmesi

/p/ > /b/ değişmesinin ara evresini gösteren yarı tonlulaşmadır. Çoğunlukla sözcük sonunda görülen /p/ > /P/ değişimi ile ilgili tespit edilen örnekler şu şekildedir: *yıḫılıP* I/187 “yıkılmış”, *örgeniP* XII/147 “öğrenip”, *ġalmayıP* XII/225 “kalmamış”, *aparıP* XIII/106 “götürüp”, *oluP* XVII/59 “olmuş”, *serīP* XIX/121 “sermiş”.

2.3.3.2.1.10. /t/ > /d/ değişmesi

/t/ > /d/ değişmesi, BT’de çok sık karşımıza çıkan ses değişmelerinden biridir. /t/ > /d/ değişmesi, ŞT’de sözcük başında, içinde ve sonunda bulunabilir: *dağlar* VII/128 “dağlar”, *deviynen* VIII/56 “deveyle”, *duz* VIII/138 “tuz”, *od* VIII/144 “ateş”, *dēmir* IX/30 “demir”, *dutTum* X/34 “tuttum”, *daşdan* X/62 “taştan”, *isdi* XVII/87 “sıcak”, *ġurd* XL/129 “kurt”, *daşġınā* XXXIX/396 “taşkına”.

Alıntı sözcüklerde de /t/ > /d/ değişimine rastlamak mümkündür: *dāsdan* IX/86 “destan” (< Far. **دستان**), *zad* XVII/48 “falan” (< Ar. **ذات**), *ārvad* XVII/23 “kadın” (< Ar. **عورت**), *saad* XIX/42 “saat” (< Ar. **ساعت**), *bosdan* VI/96 “bostan” (< Far. **بوستان**).

2.3.3.2.1.11. /t/ > /T/ değişmesi

/t/ > /d/ değişmesinin ara evresini gösteren yarı tonlulaşmadır. /t/ > /T/ değişimi ile ilgili tespit edilen örnekler şu şekildedir: *Toḳuccuk* III/25 "dokuzcuk", *isTi* XVII/27 "sıcak", *isTanbulda* IX/44 "İstanbul'da", *aTlīr* IX/52 "atlıyor".

2.3.3.2.1.12. /f/ > /v/ değişmesi

/f/ > /v/ değişmesi, ŞT'de nadir rastlanan bir ses olayıdır: *asvaltTī* XXXI/28 "asfalttır".

2.3.3.2.1.13. /s/ > /z/ değişmesi

/s/ > /z/ değişmesi, ŞT'de çok az sayıda örneği bulunan bir ses olayıdır: *bi zēri* XIX/106 "bir sıra, bir süre".

2.3.3.2.2. Tonsuzlaşma

Tonlu ünsüzlerin tonsuz karşılığı olan ünsüzlere dönüşmesine tonsuzlaşma denir. ŞT'de tespit ettiğimiz tonsuzlaşmalar aşağıda sıralanmıştır.

2.3.3.2.2.1. /b/ > /p/ değişmesi

/b/ > /p/ değişmesi ŞT'de genellikle sözcük başında görülen bir ses olayıdır. Sınırlı sayıda örneği vardır: *pitirrük* III/26 "dokuruz, işleriz", *pıçaḫ* I/222 "bıçak", *piçerdi* XVIII/22 "biçerdi", *pütöv* XVI/22 "bütün", *piçsīn* V/97 "biçsin", *pişirrük* II/71 "pişiririz", *pişiriller* V/32 "pişirirler", *pirçegi* XXXIII/561 "kâkülü", *aḫpirçek* V/94 "yaşlı kadın".

Alıntı sözcüklerde de /b/ > /p/ değişimine rastlamak mümkündür: *ḫop* XXXVI/67 "peki" (< Far. **خوب**), *kitap* XVI/15 "kitap" (< Ar. **كتاب**), *cevap* XII/397 "cevap" (< Ar. **جواب**).

2.3.3.2.2.2. /c/ > /ç/ değişmesi

/c/ > /ç/ değişmesi, ŞT'de genellikle alıntı sözcüklerin sonunda görülen bir ses olayıdır: *hallaç* XVIII/20 "hallaç" (< Ar. **حلّاج**).

2.3.3.2.2.3. /b/ > /P/ değişmesi

/b/ > /P/ değişimi, ŞT'deki /b/ > /p/ değişmesinin ara evresini gösteren yarı tonsuzlaşmadır. /b/ > /P/ değişimi ile ilgili tespit edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır: *Pişmiş* XIX/49 "yemek", *Pıçaḫ* XXXIX/510 "bıçak", *Pütöy* XIII/9 "bütün", *palçıḫ* XXXIII/362 "balçık".

Alıntı sözcüklerde de /b/ > /P/ değişimine rastlamak mümkündür: *süP* II/118 "sabah" (< Ar. **صباح**), *kasıplarınnan* XXII/20 "çalışkanlarından" (< Ar. **كاسب**).

2.3.3.2.2.4. /d/ > /t/ değişmesi

EOT'de yalnızca tonlu biçimleri bulunan görülen geçmiş zaman ekleri {*-dI*}, {*-dU*}, bulunma {*+dA*} ve çıkma {*+dAn*} eklerinin ÖAT'de de tonlu biçimleri kullanılmaktadır. ÖTT'de tonlu ve tonsuz her iki biçim de kullanılmaktadır. Söz konusu ekler ŞT'de genellikle tonlu biçimlerde kullanılır ancak kimi örneklerde /d/ ünsüzünün tonsuzlaştığı veya tonsuzlaşma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir: *battı* XXXIX/512 "battı", *ġáyttim* XXXVIII/32 "döndüm", *tuttu* VIII/74 "tuttu", *göttüm* XXI/73 "götürdüm", *gėtti* XXXIV/26 "gitti", *yaylaḫta* XXXIII/52 "yaylakta", *düşüptü* III/32 "düşmüş", *nōluptu* XXXV/71 "ne olmuş", *tezetten* XXXV/72 "yeniden" (< Far. **تازه**).

Alıntı sözcüklerde de /d/ > /t/ değişimine rastlamak mümkündür: *parsabatda* XXXIX/9 "Parsabad'da" (< Far. **پارس آباد**), *bet* V/205 "kötü" (< Far. **بد**), *tükan* XII/391 "dükkân" (< Far. **دکّان**), *memmet* XXII/84 "Mehmet" (< Ar. **محمد**), *şahatdı* XXXIII/104 "şahitdir" (< Ar. **شاهد**), *şahattı* XXXIII/158 "şahitdir" (< Ar. **شاهد**), *şayet* XVI/99 "belki" (< Far. **شاید**).

2.3.3.2.2.5. /d/ > /T/ değişmesi

/d/ > /t/ değişmesinin ara evresini gösteren yarı tonsuzlaşmadır. /d/ > /T/ değişimi ile ilgili tespit edilen örnekler aşağıda sıralanmıştır: *ağaçTan* XVII/24 "ağaçtan", *dutTum* X/34 "tuttum", *on yeTTi* XII/6 "on yedi".

2.3.3.2.2.6. /z/ > /s/ değişmesi

/z/ > /s/ değişmesi, ŞT'de seyrek bir ses olayıdır. Sınırlı sayıda örneği vardır: *sekkis* XXIV/17 "sekiz", *igirmi sekkis* II/56 "yirmi sekiz", *bus* VIII/61 "buz".

Alıntı sözcüklerde de /z/ > /s/ değişimi tespit edilmiştir: *pāyıs* XIV/51 "sonbahar" (< Far. **پاییز**), *dilsus* IX/85 "acıyan" (< Far. **دلسوز**).

2.3.3.2.2.7. /z/ > /S/ değişmesi

/z/ > /s/ değişmesinin ara evresini gösteren yarı tonsuzlaşmadır. ŞT'de az sayıda örneği vardır: *yādımıSda* XXIV/12 "aklımızda", *igirmi sekkiS* XXVI/17 "yirmi sekiz", *otuS iki* I/34 "otuz iki".

2.3.3.2.2.8. /ġ/ > /ḳ/ > /k/ değişmesi

/ġ/ > /ḳ/ > /k/ değişmesi, ŞT'de seyrek bir ses olayıdır. Yalnızca bir sözcükte tespit edilmiştir: *hankisi* I/105 "hangisi", *hākisinnan* XXXVIII/20 "hangisinden".

2.3.3.2.3. Süreklileşme

Süreksiz ünsüzlerin sürekli ünsüzlere dönüşmesine süreklileşme denir. Süreklileşen ünsüzler *sızıcı ünsüzler* ve *akıcı ünsüzler* olmak üzere iki gruba

ayrılmaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan ses olayları da *sızıcılaşma* ve *akıcılaşma* başlıkları altında incelenecektir.

2.3.3.2.3.1. Sızıcılaşma

Süreksiz ünsüzlerin çeşitli nedenlerden dolayı sızıcı ünsüzlere dönüşmesine *sızıcılaşma* denir. ŞT'de görülen başlıca sızıcılaşmalar aşağıda sıralanmıştır.

2.3.3.2.3.1.1. /b/ > /v/ değişmesi

/b/ > /v/ değişmesi, ŞT'de sıkça karşılaşılan ses olaylarından biridir. Genellikle sözcük sonunda görülür. Türkçe *su* sözcüğünün *sub* > *suv̇* > *suv* aşamasının yaşayan örneklerinin yanı sıra alıntı sözcüklerde de /b/ > /v/ değişmesi tespit edilmiştir: *suvarardı* II/138 "suvarırdı, sulardı", *suva* V/60 "suya", *suvarıllār* XV/18 "sularlar", *suvnan* XVIII/38 "suyla", *suvarıp* XXIII/41 "sulayıp", *yava* XXXIII/407 "kötü"; *servaz* XXIV/30 "asker" (< Far. **سرباز**).

2.3.3.2.3.1.2. /c/ > /j/ değişmesi

/c/ > /j/ değişmesi, ŞT'de sık karşılaşılan ses olaylarından biri değildir. Yalnızca alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *nejāt* V/2 "kurtuluş, necat" (< Ar. **نجات**), *orujluḫ bayramında* XL/220 "Ramazan Bayramı" [(/z/ > /ç/ > /c/ > /j/) (< Far. **روزه**)].

2.3.3.2.3.1.3. /c/ > /ş/ değişmesi

/c/ > /ş/ değişmesi, /c/ > /ç/ > /ş/ aşamalarını izleyen ses olayıdır. Bu ses değişmesi yalnızca alıntı sözcüklerde görülür: *ḫeşliyrem* XXXII/39 "harcıyorum" (< Ar. **خرج**), *ḫaşlıḫ* XII/193 "harçlık" (< Ar. **خرج**), *heviş* VI/89 "havuç" (< Far. **هویج**).

2.3.3.2.3.1.4. /c/ > /z/ değişmesi

/c/ > /z/ değişmesi, ŞT'de yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir: *genziye* XXXIII/598 "Gence'ye".

2.3.3.2.3.1.5. /ç/ > /ş/ değişmesi

/ç/ > /ş/ değişmesi, ŞT'de sıkça karşılaşılan ses olaylarından biridir. Genellikle sözcük sonunda görülür. Hem Türkçe sözcüklerde hem de alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *üş ġulaḫ‿ot* IV/44 "üç kulak ot", *keştin* IV/44 "geçtin", *şōḫ* IV/44 "çok", *sışreyırdı* I/206 "sıçrıyordu", *köştük* VIII/115 "göçtük", *aş susuz* XIX/120 "aç susuz", *köşme* XXII/12 "göçme", *üş ġışlı* XXII/102 "üç kıçlı, üç bacaklı"; *hiş* VI/161 "hiç" (< Far. **هیچ**).

2.3.3.2.3.1.6. /g/ > /j/ değişmesi

/g/ > /j/ değişmesi, ŞT'de sık karşılaşılan ses olaylarından biri değildir. Yalnızca alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *orji* VII/101 "orgu" (< Fr. *orgue*), *orj* VII/102 "org" (< Fr. *orgue*), *pejoṿun* XXXVII/139 "Peugeot'nun" (< Fr. *peugeot*), *pejoṿdu* XXXVII/140 Peugeot "Peugeot'dur" (< Fr. *peugeot*).

2.3.3.2.3.1.7. /ķ/ > /ğ/ değişmesi

/ķ/ > /ğ/ değişmesi, ŞT'de hem Türkçe sözcüklerde hem de alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *ağbirçekler* III/10 "akbirçekler", *duvağ* XXI/77 "duvak", *ağ* XXII/30 "ak", *alaçığ* XXVI/17 "alaçık"; *tağriben* XXVI/4 "yaklaşık" (< Ar. **تقريباً**), *tağriben* II/13 "yaklaşık" (< Ar. **تقريباً**).

2.3.3.2.3.1.8. /ķ/ > /ḫ/ değişmesi

/ķ/ > /ḫ/ değişmesi, ŞT'de en fazla görülen ses olaylarından biridir. Çoğunlukla sözcük sonunda gerçekleşen bir ses değişmesidir. Hem Türkçe sözcüklerde hem de alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir. ŞT'de sözcük içinde ve sonunda bulunabilir: *balacalıḫda* XXII/93 "çocuklukta", *ġırıḫ* XXXII/46 "kırık", *yoḫ* XXXIII/19 "yok", *bāḫ* II/24 "bak", *aḫmaz* II/57 "akmaz", *yıḫār* II/85 "yıkar", *ġuraḫlıḫ* II/135 "kuraklık", *toḫuruḫ* III/9 "dokuruz", *çıḫarıḫ* IV/14 "çıkarız", *aḫsaḳḳallar* IV/127 "aksakallar", *oḫurdu* V/196 "okurdu"; *tŭraḫtornan* III/82 "traktörle" (< Fr. tracteur), *aḫmaḫ* V/158 "ahmak, aptal" (< Ar. **احمق**).

2.3.3.2.3.1.9. /k/ > /hˈ/ değişmesi

/k/ > /hˈ/ değişmesi, ŞT'de sıkça karşılaşılan ses olaylarından biridir. Genellikle sözcük sonunda görülür: *köyneh*ˈ XIV/9 "gömlek", *keh*ˈ*lig* XVI/128 "keklik", *böyüh*ˈ XIV/62 "büyük", *keh*ˈ*ligi* XVI/31 "kekliği", *yemeh*ˈ XVII/35 "yemek", *düzlüh*ˈ XXIII/22 "doğruluk, düzlük".

Sözcük başında yalnızca bir örnek tespit edilmiştir: *h*ˈ*ün* XIII/94 "gün".

ŞT'de ince sıradan ünlülerin yer aldığı görülen geçmiş zaman çokluk 1. şahıs çekiminde /k/ > /hˈ/ değişmesine sık rastlanılır: *gėtdüh*ˈ XVI/20 "gittik", *efkelerih*ˈ XIX/85 "ovalarız", *dėyerih*ˈ XXI/10 "deriz", *yerüh*ˈ XXVIII/25 "yeriz".

ŞT'de alıntı sözcüklerde de /k/ > /hˈ/ değişmesi tespit edilmiştir: *kömeh*ˈ XVI/112 "yardım" (< Far. **کمک**).

2.3.3.2.3.1.10. /k/ > /v/ değişmesi

k/ > /v/ değişmesi, ŞT'de yalnızca Türkçe sözcüklerde görülen ve sınırlı sayıda örneği bulunan ses olaylarından biridir: *göverçin* XI/69 "güvercin" (< kökürçgün) (Gülensoy 2011, s. 399).

2.3.3.2.3.1.11. /k/ > /v̇/ değişmesi

k/ > /v̇/ değişmesi, ŞT'de yalnızca Türkçe sözcüklerde tespit edilmiştir: *gövü* XII/257 "göğü", *gövün* XII/276 "göğün".

2.3.3.2.3.1.12. /ng/ > /h῾/ değişmesi

/ng/ > /h῾/ değişmesi, ŞT'de özellikle *ġaşeng* "güzel" (< Far. **قشنگ**) ve *tüfeng* "tüfek" (< Far. **تفنگ**) sözcüklerinde sıkça karşılaşılan bir ses olayıdır. Muhtemelen bu ses değişimi /ng/ > /k/ > /h῾/ aşamalarını izleyerek ortaya çıkmıştır. Aynı sözcüklerin ŞT'de /k/ ünsüzlü biçimlerinin de tespit edilmesi bu savı desteklemektedir: *ġaşeh῾* VIII/100 "güzel", *ġaşeh῾çe* XVII/57 "güzelce", *ġaşeh῾leşerdi* VIII/102 "güzelleşirdi", *ġaşeh῾* XXXVII/128 "güzel", *tüfeh῾* I/189 "tüfek", *tüfeh῾* XXXII/24 "tüfek", *zēh῾* XIV/32 "zil, çağrı" (< Far. **زنگ**).

2.3.3.2.3.1.13. /p/ > /f/ değişmesi

/p/ > /f/ değişmesi, ŞT'de yalnızca alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *telfın* XXXIII/120 "telefon" (< Fr. *tėlėphone*), *fāytun* XXXIII/420 (< Fr. *phaėton*).

2.3.3.2.3.2. Akıcılaşma

2.3.3.2.3.2.1. /b/ > /m/ değişmesi

/b/ > /m/ değişmesi, GAT ve ÖAT'yi ÖTT'den ayıran ses olaylarından biridir. Dolayısıyla ŞT'de de aynı ses değişimini düzenli olarak görmekteyiz.

EOT'de /b/ ünsüzlü biçimleri görülen teklik 1. şahıs zamiri, /n/ ünsüzünün etkisiyle ŞT'nin neredeyse tamamında /b/ > /m/ değişimine uğradığı görülmektedir: *men* XXXIX/61 "ben", *mene* XXXIII/230 "bana", *men* IX/39 "ben", *menim* XXVIII/18 "benim", *meni* XXVI/37 "beni", *men* XXII/74 "ben", *menē*↑IX/39 "bana".

Ayrıca *bu* işaret zamirinde de aynı ses olayı tespit edilmiştir: *munu* IV/130 "bunu", *munı* IX/39 "bunu", *mına* XXXIII/256 "buna", *mınnan* XXXIII/68 "bundan", *mına* XXXIX/537 "buna".

gibi edatı ÖAT'de olduğu gibi ŞT'de de *kimi* ya da *kimin* biçimindedir: *kimin* II/78 "gibi", *kimi* V/54 "gibi", *kimi* VIII/78 "gibi", *kimi* VIII/148 "gibi", *kimin* X/42 "gibi".

2.3.3.2.3.2.2. /ġ/, /g/ > /y/ değişmesi

/ġ/, /g/ > /y/ değişmesi, ŞT'de çoğunlukla sözcük içinde ve sonunda görülen bir ses olayıdır. Hem Türkçe sözcüklerde hem de alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *deymedi* III/5 "değmedi", *toyuḫ* XXXIX/512 "tavuk", *soyuḫ* III/5

"soğuk", *döyüb* XXVI/43 "dövüp", *deymesin* XXXIX/289 "değmesin", *düyü* VI/93 "pirinç"; *leyen* III/67 "leğen" (< Far. **لگن**).

2.3.3.2.3.2.3. /k/ > /l/ değişmesi

/k/ > /l/ değişmesi, ŞT'de Türkçe sözcüklerde karşılaşılan ve nadir gerçekleşen ses olaylarından biridir: *bicilligine* XX/103 "bicikliğine (doğurma yaşından önce doğum yapan inek)".

2.3.3.2.3.2.4. /k/ > /y/ değişmesi

/k/ > /y/ değişmesi, ŞT'de hem Türkçe sözcüklerde hem de alıntı sözcüklerde karşılaşılan ses olaylarından biridir. Genellikle sözcük içinde ve sonunda görülür: *tey* XXIX/28 "tek", *çöreymizi* XX/45 "çöreğimizi, ekmeğimizi", *ineydi* XX/92 "inektir", *üreyimde* XXXIX/293 "yüreğimde", *köçmeyimiz* XXII/11 "göçmemiz"; *kömey* I/174 "yardım" (< Far. **کمک**).

2.3.3.2.3.2.5. /ng/, /nk/ > /y/ değişmesi

/ng/, /nk/ > /y/ değişmesi, ŞT'de yalnızca alıntı sözcüklerde görülen bir ses olayıdır: *tüfeynen* II/98 "tüfekle" (< Far. **تفنگ**), *tüfey* XL/208 "tüfek" (< Far. **تفنگ**), *zireydi* XL/212 "beceriklidir, çeviktir" (< Far. **زرنگ**), *zēh* ʿ XIV/32 "zil, çağrı" (< Far. **زنگ**).

2.3.3.2.4. Süreksizleşme

2.3.3.2.4.1. /f/ > /p/ değişmesi

/f/ > /p/ değişmesi, ŞT'de sadece alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *elepçer* I/170 "elepçer (eskiden alınan küçükbaş vergisi)" [(< Ar. **علف**) (kuru ot, çimen)], *elepçer* I/170 "eskiden alınan küçükbaş vergisi" (< Ar. **علف**).

2.3.3.2.4.2. /l/ > /d/ değişmesi

/l/ > /d/ değişmesi, ŞT'de benzeşme yoluyla gerçekleşen ses olaylarından biridir: *buzdu* XXIV/15 "buzlu",*özderi* XXXII/32 "kendileri", *bizder* XXXIII/83 "bizler", *ġışdağa* V/8 "kışlağa", *gülüşderim* XXXIX/293 "gülüşlerim", *baḫışdarım* XXXIX/294 "bakışlarım".

2.3.3.2.4.3. /m/ > /p/ değişmesi

/m/ > /p/ değişmesine ait ŞT'de tek örnek tespit edilmiştir: *muşampa* XII/225 "muşamba" (< Ar. **مشمّا**).

2.3.3.2.4.4. /ş/ > /ç/, [ć] değişmesi

/ş/ > /ç/, [ć] değişmesi, ŞT'de sıkça karşılaşılan ses olaylarından biridir. Genellikle *yaḫçı* sözcüğünde görülür. Hem Türkçe sözcüklerde hem de alın-

tı sözcüklerde tespit edilmiştir: *yaḫçı* II/38 “iyi”, *yaḫçı* XIII/44 “iyi”, *yaḫçı* XX/78 “iyi”, *yaḫçı* VI/165 “iyi”, *yaḫçı* XXXIX/62 “iyi”; *ferç* XIX/91 “halı” (< Far. **فرش**), *ferçti* XXXVIII/60 “halıdır” (< Far. **فرش**).

2.3.3.2.4.5. /v/ > /b/ değişmesi

/v/ > /b/ değişmesi, ŞT’de genellikle sözcük başında ve içinde görülür. Yalnızca alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *bafāsı* X/51 “vefası” (< Ar. **وفاء**), *bī-bafā* XXV/53 “vefasız” (< Far. **بی** , Ar. **وفاء**), *aḫabimin* XXXIX/228 “erkek kardeşimin” (< Ar. **اخوي**), *aḫabi* XXXIX/309 “erkek kardeş” (< Ar. **اخوي**), *aḫabidedi* XXXIX/386 “erkek kardeşimdedir” (< Ar. **اخوي**), *subay* XIV/54 “başka” (< Ar. **سواء**).

2.3.3.2.4.6. /z/ > /d/ değişmesi

/z/ > /d/ değişmesi, ŞT’de nadiren görülür. Sadece alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *erdiş* I/220 “değer” (< Far. **ارزش**).

2.3.3.2.5. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

ŞT’de sürekli ünsüzlerin kendi aralarında bazen düzenli bazen de düzensiz bir biçimde yer değiştirdikleri tespit edilmiştir. Genellikle sürekli ünsüzlerin teşekkül noktalarında gerçekleşen bu ses değişmeleri; damaksılaşma, dudaksılaşma, ağızsılaşma, genizsileşme diyebileceğimiz biçimlerde gerçekleşmiştir. Biz bu değişmelerin hepsini süreklilik-süreksizlik karşıtlığında tek bir başlıkta değerlendirmeyi uygun görüyoruz. Zira bazı ses değişmelerinin örnekleri az sayıdadır ve ŞT için düzenli bir ses olayı durumunda değildirler. ŞT’de özellikle damak sesi olan /ŋ/ ünsüzüne ait değişiklikler düzenli olarak gerçekleşmektedir.

2.3.3.2.5.1. /ğ/ > /h/ değişmesi

/ğ/ > /h/ değişmesine ait ŞT’de iki örnek tespit edilebilmiştir: *sahar* V/12 “sağar”, *sah* VI/80 “sağ”.

2.3.3.2.5.2. /ğ/ > /v/ değişmesi

/ğ/ > /v/ değişmesi, elbette /ġ/ > /ğ/ > /v/ aşamalarıyla gerçekleşen bir ses olayıdır. ŞT’de az sayıda örneği tespit edilmiştir: *savarıḫ* XXII/90 “sağarız”.

2.3.3.2.5.3. /ḫ/, /h/ > /y/ değişmesi

/ḫ/, /h/ > /y/ değişmesi, ŞT’de az örneği olan ve yalnızca alıntı sözcüklerde görülen ses olaylarından biridir: *ēysan* XIV/21 “ihsan, ikram” (< Ar. **احسان**).

2.3.3.2.5.4. /hˈ/, /ḫ/ > /ğ/ değişmesi

/hˈ/, /ḫ/ > /ğ/ değişmesi, ŞT'de çok yaygın değildir. Genellikle /ḫ/ veya onun ince sıradan karşılığı olan /hˈ/ ünsüzüyle karşımıza çıkan kimi sözcüklerin /ğ/ ünsüzüne dönüştüğü tespit edilmiştir. Derlenen metinlerde aynı sözcüklerin /ḫ/ veya /hˈ/ ünsüzlü biçimleri de yer almaktadır. Bu durumda ŞT'de bir /hˈ/, /ḫ/ ~ /ğ/ nöbetleşmesinin görüldüğü de söylenebilir: *uşağ* XL/22 "çocuk", *ġulağ* V/189 "kulak", *çanağ bulağ* XX/54 "Çanak bulak", *yeylağ* XXXV/14 "yaylak", *alaçığ* XXVI/17 "alaçık", *çöreğ* X/91 "çörek, ekmek", *üreğ* XXXIX/422 "yürek".

2.3.3.2.5.5. /h/ > /y/ değişmesi

/h/ > /y/ değişmesi, ŞT'de sadece *Şahseven* sözcüğünde görülen bir ses olayıdır: *şayseven* I/19 "Şahseven", *şaysevendi* XXVII/20 "Şahseven'dir", *şayseven* XXXVIII/14 "Şahseven", *şayseven* XXXI/40 "Şahseven".

2.3.3.2.5.6. /ḫ/ > /h/ değişmesi

/ḫ/ > h değişmesi, ŞT'de yalnızca alıntı sözcüklerde görülür. Sözcük başında, içinde ve sonunda bulunabilir: *hallaç* XVIII/20 "hallaç" (< Ar. **حلّاج**), *hacı* XXXIX/136 "Hacı (Kişi adı)" (< Ar. **حاجی**), *hacı* XXXV/10 "Hacı (Kişi adı)" (< Ar. **حاجی**).

2.3.3.2.5.7. /l/ > /n/ değişmesi

/l/ > /n/ değişmesi, ŞT'de pek çok örneği bulunan ses olaylarından biridir. ET'den itibaren emir kipinin teklik ikinci şahsında görülen *-gIl* eki, ŞT'de genişleyerek *-gInAn* biçiminde kullanılmaktadır: *ġetginēn* XVI/125 "git", *çalginen* XXXIX/507 "çal", *görmeginen* XXXIX/534 "görme", *yığgınan* XVI/125 "topla", *yığmagınan* XVI/126 "toplama".

ŞT'de ekleşen *ilen* edatı {*+(X)nAn*} biçiminde kullanılmaktadır: *ġayneneynen* VIII/47 "kaynanayla", *dėviynen* VIII/56 "deveyle", *evlādiynen* XII/443 "evladıyla", *saznan* XXXIX/484 "sazla", *birbirimiznen* XL/99 "birbirimizle", *maşınnan* XL/49 "arabayla".

neyle- fiili ŞT'de /l/ > /n/ değişmesine uğrayarak *nėyne-*, *neyne-* biçimlerinde görülmektedir: *neynerdi* II/107 "ne eylerdi, ne yapardı", *neynesem* XXXIX/70 "ne eylesem, ne yapsam", *nėynem* XXXIX/467 "ne yapayım", *neyneyim* XXXIX/625 "ne yapayım".

2.3.3.2.5.8. /l/ > /r/ değişmesi

/l/ > /r/ değişmesinin ŞT'de özellikle *değil* sözcüğünde görülmesi dikkat çekicidir. Onun dışında görülen /l/ > /r/ değişmesi örnekleri çoğunlukla ben-

zeşme yoluyla gerçekleşmektedir: *değir* XXXIII/602 "değil", *değir* XVIII/122 "değil", *diregim* X/46 "dileğim", *döğür* XXXIII/428 "değil", *ağırrığına* I/89 "ağırlığına", *üzerrik* VIII/131 "üzerlik otu", *yüngürrügüne* I/89 "hafifliğine", *ġarrı* XII/188 "karlı".

2.3.3.2.5.9. /l/ > /y/ değişmesi

/l/ > /y/ değişmesi, ŞT'de özellikle *āyn* "alın" sözcüğünde görülen bir ses olayıdır: *āyn yaylığı* XVII/44 "alın örtüsü", *āyn yaylığı* XVII/45 "alın örtüsü", *ayn yaylığı* XVII/46 "alın örtüsü".

2.3.3.2.5.10. /m/ > /l/ değişmesi

/m/ > /l/ değişmesinin ŞT'de tek örneği vardır: *köleği* XV/37 "kömeği, yardımcısı".

2.3.3.2.5.11. /n/ > /l/ değişmesi

/n/ > /l/ değişmesi, ŞT'de seyrek görülen ses olaylarından biridir: *lanedi* I/83 "nanedir", *leysanı* I/142 "Nissan'ı" (< Jap. Nissan), *meċlun* XXXIII/281 "Mecnun" (< Ar. **مجنون**).

2.3.3.2.5.12. /n/ > /m/ değişmesi

ET'deki teklik 1. şahıs emir ekinin {*-AyIn*} (Gabaın 1988, s. 79) ilk hecesi ŞT'de düşmüştür. Teklik 1. şahıs emir ekinin ilk hecesi düştükten sonra /n/ > /m/ değişimi meydana gelmiştir: *vůram* XXXIII/248 "vurayım", *ġėdim* IX/26 "gideyim", *görüm* IX/26 "göreyim", *duram* XII/35 "durayım", *danışam* XII/35 "konuşayım", *ġėdem* XIII/108 "gideyim".

Alıntı sözcüklerde de /n/ > /m/ değişimi tespit edilmiştir: *afferim* XXI/74 "aferin" (< Far. **آفرین**), *afferīm* XXXIX/49 "aferin" (< Far. **آفرین**), *temmeki* V/158 "tütün, nargile" (< Far. **تنباکو**).

2.3.3.2.5.13. /n/ > /y/ değişmesi

/n/ > /y/ değişmesi, ŞT'de nadiren görülen ses olaylarından biridir: *dalıycan* XL/49 "ardınca".

2.3.3.2.5.14. /ŋ/ > /n/ değişmesi

/ŋ/ > /n/ değişmesi, ŞT'de hem sözcükler hem de ekler düzeyinde örnekleri bulunan bir ses olayıdır. EOT'de düzenli olarak /ŋ/ ile olan ilgi hâli eki {*+Uŋ*}, {*+nUŋ*} ŞT'de /n/ ünsüzüne dönmüştür: *munın* X/38 "bunun", *nėnemin* XI/64 "annemin", *dodaḫların* XII/51 "dudakların", *dünyanın* XII/75 "dünyanın", *ġoyunun* XVII/13 "koyunun", *onun* XVIII/116 "onun", *ġuzuların*

XXII/98 “kuzuların”, *ömrünün* VI/36 “ömrünün”, *tükünün* XXIX/43 “tüyünün, yününün”.

EOT’de düzenli olarak /ŋ/ ünsüzüyle kullanılan teklik 2. şahıs iyelik ekinin yalın hâli ŞT’de pek çok örnekte /ŋ/ > /n/ değişimine uğramıştır: *adın* IX/20 “adın”, *dėllerin* IX/48 “delilerin”, *irehmin* X/50 “rahmetin”, *pulun* XVI/65 “paran”, *deden* XXXIII/601 “baban”.

EOT’de {*-(U)ŋ*}, {*-(U)ŋUz*} biçiminde olan emir kipinin çokluk 2. şahıs çekimi ŞT’de {*-In*}, {*-Un*} biçimlerine dönüşmüştür: *gėdin* IV/64 “gidin”, *gelin* IV/64 “gelin”, *ėleyin* IV/64 “eyleyin, yapın”, *baḫın* II/49 “bakın”.

EOT’de {*-dUŋ*} biçiminde olan görülen geçmiş zamanın teklik 2. şahıs çekimi ŞT’de {*-dIn*}, {*-dUn*} biçimlerine dönüşmüştür: *töh˙medin* XXXIX/178 “dökmedin”, *vėrmedin* XXXIX/246 “vermedin”, *döndün* III/33 “döndün”.

Sözcük düzeyinde gerçekleşen ŞT’deki /ŋ/ > /n/ değişmeleri şöyledir: *sonra* XXII/95 “sonra”, *ġonşuluḫ* XXXI/30 “komşuluk”, *sonra* III/83 “sonra”, *ġonşuya* V/164 “komşuya”, *könlümün* VII/118 “gönlümün”, *könül* XXXIX/131 “gönül”.

2.3.3.2.5.15. /ŋ/ > /ğ/ değişmesi

/ŋ/ > /ğ/ değişmesi, ŞT’de yalnızca bir sözcükte görülür: *doğuza* V/158 “domuza”, *doğuz* V/158 “domuz”, *dōğuz* X/28 “domuz”.

2.3.3.2.5.16. /ŋ/ > /l/ değişmesi

/ŋ/ > /l/ değişmesi, ŞT’de yalnızca bir sözcükte görülür: *gölül* XII/79 “gönül”.

2.3.3.2.5.17. /ŋ/ > /m/ değişmesi

/ŋ/ > /m/ değişmesi, ŞT’de yalnızca bir sözcükte görülür: *sümüktü* I/198 “kemiktir”, *sümük* I/198 “kemik”.

2.3.3.2.5.18. /ŋ/ > /ng/ değişmesi

/ŋ/ > /ng/ değişmesi, ŞT’de yalnızca bir sözcükte görülür: *yėngide* VIII/59 “yenide”.

2.3.3.2.5.19. /ŋ/ > /v̇/ değişmesi

/ŋ/ > /v̇/ değişmesi, ŞT’deki karakteristik ses olaylarından biridir. Yalnızca Türkçe sözcüklerde görülür: *gövlü* XXXVII/130 “gönlü”, *ḫıTmetüv̇üzdeyem* XXXIX/4 “hizmetinizdeyim”, *sağluğuv̇a* XXXIX/96 “sağlığına”, *ḫıtmetüv̇e* XXXIX/98 “hizmetine”, *senüv̇* XXXIX/528 “senin”.

2.3.3.2.5.20. /ŋ/ > /y/ değişmesi

/ŋ/ > /y/ değişmesi, ŞT'de yalnızca Türkçe sözcüklerde görülen bir ses olayıdır: *öyünkü* III/102 "önceki" (öŋünkü > öyünkü), *köynek* IV/103 "gömlek" (köŋlek > köylek > köynek), *öyünkü* XIV/23 "önceki", *köyneh* ˈ XIV/29 "gömlek", *göyülleri* XXXII/33 "gönülleri", *göylü* IV/110 "gönlü", *göylü* XIII/40 "göylü".

2.3.3.2.5.21. /r/ > /l/ değişmesi

/r/ > /l/ değişmesi, ŞT'de sıkça karşılaşılan ses olaylarından biridir. Türkçe sözcüklerde daha çok sözcük içinde görülür: *sōla* XX/93 "sonra", *erzulumnanam* IX/20 "Erzurum'danım.", *özün verdi kereme salı* XXXIII/402 "Kendini Kerem'e doğru çevirdi.".

2.3.3.2.5.22. /r/ > /y/ değişmesi

/r/ > /y/ değişmesi, ŞT'de özellikle *bir* sözcüğünde sıkça karşılaşılan bir ses olayıdır. Genellikle sözcük içinde ve sonunda görülür: *biy* III/28 "bir", *biyáz* XXXII/26 "biraz", *biyáz* VII/97 "biraz", *biyez* VIII/114 "biraz".

2.3.3.2.5.23. /v/ > /f/ değişmesi

/v/ > /f/ değişmesin ŞT'de pek fazla örneği bulunmamaktadır. Bu değişme, sadece bir alıntı sözcükte tespit edilmiştir: *sözü teʾfil alana* XII/118 "sözü anlayana" (< Ar. **تأويل**), *teʾfil vėrdi* XXXIII/400 "izah etti".

2.3.3.2.5.24. /v/ > /v̇/ değişmesi

/v/ > /v̇/ değişmesi, ŞT'de nadir gerçekleşen ses olaylarından biridir. Sadece Türkçe sözcüklerde tespit edilmiştir: *ġov̇urup* V/73 "kavurup", *çöv̄ürerdi* XV/31 "çevirirdi".

2.3.3.2.5.25. /v/ > /y/ değişmesi

/v/ > /y/ değişmesi, ŞT'de az örneği olan ses olaylarından biridir: *söyüniyem* XXXIX/181 "seviniyorum", *söyüniyem* XXXIX/180 "seviniyorum".

2.3.3.2.5.26. /y/ > /v̇/ değişmesi

/y/ > /v̇/ değişmesi, ŞT'de nadir gerçekleşen ses olaylarından biridir. Sadece Türkçe sözcüklerde tespit edilmiştir: *o* XXXIII/327 *v̇anasın* XXXIII/328 "o yanını", *o v̇ana* XXXIII/335 "o yana".

2.3.3.2.5.27. /z/ > /n/ değişmesi

/z/ > /n/ değişmesi, ŞT'de nadir gerçekleşen ses olaylarından biridir. Sadece alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *ēzinem* III/38 "azizim, değerlim" (<

Ar. عزيز), *ēzinem* III/31 “azizim, değerlim” (< Ar. عزيز), *ēzinem* X/61 “azizim, değerlim” (< Ar. عزيز).

2.3.3.2.5.28. /ع/ > /h/ değişmesi

/ع/ > /h/ değişmesi, ŞT’de yalnızca alıntı sözcüklerde görülür. Yalnızca sözcük içinde görülür: *camahata* IX/72 “cemaate, topluma” (< Ar. جماعت), *sahat* XVII/7 “saat” (< Ar. ساعت), *sahat* IX/60 7 “saat” (< Ar. ساعت).

2.3.3.2.5.29. /ء/ > /v̇/ değişmesi

/ء/ > /v̇/ değişmesi, ŞT’de yalnızca alıntı sözcüklerde görülen bir ses olayıdır: *suv̇al* XXXIX/62 “sual, soru” (< Ar. سؤال), *suv̇al* XXXIX/63 “sual, soru” (< Ar. سؤال), *suv̇alıma* XXXIX/64 “sualime, soruma” (< Ar. سؤال).

2.3.3.2.5.30. /ء/ > /y/ değişmesi

/ء/ > /y/ değişmesi, ŞT’de yalnızca alıntı sözcüklerde görülen bir ses olayıdır: *subay* XIV/54 “başka” (< Ar. سواء).

2.3.3.2.5.31. /ع/ > /v̇/ değişmesi

/ع/ > /v̇/ değişmesi, ŞT’de yalnızca alıntı sözcüklerde görülen bir ses olayıdır: *duv̇asınnan* XV/35 “duasından” (< Ar. دعاء), *duv̇alar* XV/35 “dualar” (< Ar. دعاء), *duv̇amız* XV/36 “duamız” (< Ar. دعاء).

2.3.3.2.6. Süreksiz Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

ŞT’de süreksiz ünsüzlerin kendi aralarında bazen düzenli bazen de düzensiz bir biçimde yer değiştirdikleri tespit edilmiştir. Süreksiz ünsüzlerin genellikle teşekkül noktalarında gerçekleşen bu ses değişmeleri; damaksılaşma, ünsüz kalınlaşması, ünsüz incelmesi, dudaksılaşma, ağızsılaşma diyebileceğimiz türden ses olaylarıdır ancak biz bu değişmelerin hepsini süreklilik-süreksizlik karşıtlığında tek bir başlıkta değerlendirmeyi uygun görüyoruz.

2.3.3.2.6.1. /c/ > /d/ değişmesi

/c/ > /d/ değişmesi, ŞT’de üç örneği bulunan bir ses olayıdır. İkisi de tonlu – süreksiz olan /c/ ve /d/ ünsüzleri, teşekkül noktalarına göre değerlendirildiğinde dudaksılaşma diyebileceğimiz bir değişme gerçekleşmiştir: *ġurdaladı* XXXIII/580 “kurcaladı”, *ġurdalıyanda* XXXIII/580 “kurcalayınca”, *ġurdalıyırdı* XXXIII/580 “kurcalıyordu”.

2.3.3.2.6.2. /c/ > [ć] değişmesi

/c/ > /ć/ değişmesi, ŞT’de pek çok örneği bulunan bir yarı sızıcılaşmadır. Mugan Şahsevenlerinden derlenen metinlerde bu değişmenin düzenli olarak

gerçekleştiği tespit edilmiştir: *verećek* XXXII/41 “verecek”, *geće* XXXIII/105 “gece”, *ġalınća* XXXIII/182 “kalınca”, *oćaḫ* XXXIX/168 “ocak”, *uća* I/154 “yüksek”.

Alıntı sözcüklerde de /c/ > [ć] değişmesi tespit edilmiştir: *ćavannıḫ* XXXI/47 “gençlik” (< Far. **جوان**), *ćanavar* XXXI/50 “kurt, canavar” (< Far. **جانور**), *mećlun* XXXIII/281 “Mecnun” (< Ar. **مجنون**).

2.3.3.2.6.3. /ç/ > [ć] değişmesi

/ç/ > /ć/ değişmesi, ŞT’de sık karşılaşılan bir yarı sızıcılaşmadır. Mugan Şahsevenlerinden derlenen metinlerde bu değişmenin yaygın olduğu gözlemlenmiştir: *ćıḫıb* XXXIX/35 “çıkmış”, *alaćıḫ* I/20 “alaçık”, *üć* I/89 “üç”, *ćay* II/38 “çay”, *ićer* V/33 “içer”, *ćoḫ* VII/30 “çok”.

Alıntı sözcüklerde de /ç/ > [ć] değişmesi tespit edilmiştir: *ćün* VII/101 “çünkü” (< Far. **چون**)

2.3.3.2.6.4. /d/ > /c/ değişmesi

/d/ > /c/ değişmesi, ŞT’de üç örneği bulunan bir ses olayıdır. İkisi de tonlu – süreksiz olan /d/ ve /c/ ünsüzleri, teşekkül noktalarına göre değerlendirildiğinde damaksılaşma diyebileceğimiz bir değişme gerçekleşmiştir ancak biz bu bahsi süreklilik – süreksizlik karşıtlığında değerlendirmeyi uygun görüyoruz: *hinci* I/87 “şimdi”, *hinciki* IV/124 “şimdiki”, *hinciki* VIII/57 “şimdiki”.

2.3.3.2.6.5. /g/ > [ᶜg] değişmesi

/d/ > /c/ değişmesi, ŞT’de sözcük başında pek çok örneği bulunan bir ses olayıdır. İkisi de tonlu – süreksiz olan /g/ > [ᶜg] ünsüzleri, teşekkül noktalarına göre değerlendirildiğinde normalden daha önde telaffuz edilerek, ön damaksılaşma diyebileceğimiz bir değişme gerçekleşmiştir. Mugan Şahsevenlerinden derlenen metinlerde bu değişmenin yaygın olduğu gözlemlenmiştir: *ᶜgelirdi* VII/4 “gelirdi”, *ịᶜgirmi* VII/32 “yirmi”, *ᶜgėdir* IX/11 “gidiyor”, *ᶜgēlini* XV/42 “gelini”, *gėtti* XXXVIII/40 ᶜ “gitti”.

Alıntı sözcüklerde de /g/ > [ᶜg] değişmesi tespit edilmiştir: *müşᶜgül* VII/159 “müşkül” (< Ar. **مشكل**), *müşᶜgül* XXXVIII/32 “müşkül” (< Ar. **مشكل**).

2.3.3.2.6.6. /k/ > [ç] değişmesi

/k/ > [ç] değişmesi, ŞT’de sözcük başında örneği bulunan bir ses değişmesidir. İkisi de tonsuz-süreksiz olan /k/ > [ç] ünsüzleri, teşekkül noktalarına göre değerlendirildiğinde ön damaktan diş etine kayma söz konusudur: *çöskü* XXVI/10 “köskü ipi”.

2.3.3.3. Aykırılaşma (Benzeşmezlik)

Bir dil biriminde yer alan fonetik değerleri aynı ya da birbirine yakın olan seslerin çıkış yeri veya çıkış biçimi bakımından birbirinden uzaklaşmasına aykırılaşma denir. Aykırılaşma, benzeşmenin zıddıdır. Aykırılaşma, yan yana gelen seslerde bulunabildiği gibi aralarında başka fonemlerin olduğu durumlarda da ortaya çıkabilir.

Aykırılaşmalar, aykırı duruma düşen seslerin niteliğine göre ünlü-ünsüz aykırılaşmaları; aykırılaşmanın yönüne göre ilerleyici-gerileyici aykırılaşma; aykırılaşmanın yerine göre uzak-yakın aykırılaşma; aykırılaşan ünsüzün fonetik değerine göre aynı ünsüzün aykırılaşması, benzer ünsüzün aykırılaşması olarak sınıflandırılabilir. Derlenen metinlerde tespit edilen örneklerin az sayıda olduğundan aykırılaşma bahsini tek bir başlıkta izah etmenin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

Aynı ünlünün aykırılaşması

e-e- > e-ü- ilerleyici uzak aykırılaşma: *elsüven* II/18 “Elseven”.

-a-a- > -a-i- ilerleyici uzak aykırılaşma: *láliyē* XXXIII/ “lalaya” (< Far. **لالا**).

-a-a- > -a-e- ilerleyici uzak aykırılaşması

ġaynateynen IV/104 “kaynatayla”.

-a-a- > -e-a- gerileyici uzak aykırılaşması

ġeytariy XV/19 “döndürüyor”, *ġeynanaltı* VI/87 “kahvaltı”, *eyağı* XII/328 “ayağı”.

-e-e- > -e-ö- ilerleyici uzak aykırılaşma: *benõ̧ş* V/122 “menekşe” (< Far. **بنفشه**).

Benzer ünlünün aykırılaşması

-o-u- > -o-i- ilerleyici uzak aykırılaşması

ġonşidī XX/55 “komşudur”.

-ı-a- > -i-a- ilerleyici uzak aykırılaşması

isPanaḫ V/78 “ıspanak”.

-á-ı- > -á-i- ilerleyici uzak aykırılaşması

ġálin I/222 “kalın, *ġáyneniye* VI/35 “kaynanaya”,

-i-e- > -i-ü- ilerleyici uzak aykırılaşması

bilmürem III/77 “bilmiyorum”, *bilmürem* XIV/40 “bilmiyorum”.

-a-a- > -a-í- ilerleyici uzak aykırılaşması

baltíynen XVI/18 “baltayla”.

-a-a- > -a-e- ilerleyici uzak aykırılaşması

saḫleyírdı XXXIII/209 “besliyordu”.

-u-o- > -u-a- ilerleyici uzak aykırılaşma: *futbal* XXXIV/42 “futbol” (< İng. football)

Aynı ünsüzün aykırılaşması

-kk- > -kg- ilerleyici yakın aykırılaşma: *sekgiz* XXXIII/238 “sekiz”, *mürekgeb* XVI/51 “mürekkep”.

-r-r- > -r-l- ilerleyici uzak aykırılaşma: *saraldın* XII/105 “sarardın”, *saralmışām* XVI/48 “sararmışım”, *erzuluma* IX/22 “Erzurum’a”, *erzulumun* X/119 “Erzurum’un”.

n-n- > n-l- ilerleyici uzak aykırılaşma: *nelemgil* XXXIII/235 “annemgil, ninemgil”

Benzer ünsüzün aykırılaşması

y-n- > g-n- gerileyici uzak aykırılaşması: *gine* XL/118 “gine”.

ŞT’de alıntı sözcüklerde de aykırılaşma örnekleri tespit edilmiştir.

Aynı ünsüzün aykırılaşması

-r-r- > -r-l- ilerleyici uzak aykırılaşması: *zerelin* VI/117 “zararını” (< Ar. **ضرر**).

-z-z- > -z-n- ilerleyici uzak aykırılaşması: *ēzinem* III/31 “azizim” (< Ar. **عزيز**), *ēzinem* III/38 “azizim” (< Ar. **عزيز**).

-ss- > -ys- gerileyici yakın aykırılaşması: *leysanı* I/142 “Nissan’ı” (< Jap. Nissan).

-n-n > -l-n gerileyici uzak aykırılaşması: *lanedi* I/83 “nanedir” (< Ar. **نعناع**), *mećlun* XXXIII/281 “Mecnun” (< Ar. **مجنون**), *mećlunun* XXXIII/283 “Mecnun’un” (< Ar. **مجنون**).

-r-r > -n-r gerileyici uzak aykırılaşması: *mundar* XV/72 “murdar” (< Far. **مردار**), *mındar* XVIII/74 “murdar” (< Far. **مردار**).

n-n > l-n gerileyici uzak aykırılaşması: *lisānın* II/134 “Nissan’ın” (Jap. Nissan).

-nn- > -nd- ilerleyici yakın aykırılaşması: *tendir* XXXVI/39 “tandır” (< Far. **تنور**).

Benzer ünsüzün aykırılaşması

v-f- > b-f- gerileyici uzak aykırılaşması: *bafā* XXV/53 “vefa” (< Ar. **وفاء**).

2.3.3.4. Ünsüz ikizleşmesi

ŞT'de görülen önemli ses olaylarından biri de ünsüz ikizleşmesidir. ÖAT'de de önemli bir yeri bulunan bu ses olayının bu denli yaygın olmasını; ünsüz ikizleşmesi olan sözcüklerde bulunan birincil veya ikincil uzun ünlünün varlığı (Tekin 1995, s. 148), sözcüğün vurgusundan kaynaklanan sebepler ve Çağatay Türkçesi gibi bölgede uzun süre etkili olmuş tarihî veya çağdaş değişkelerin etkisi gibi nedenlerle açıklayabiliriz. Bu bağlamda ŞT'deki ünsüz ikizleşmesi örneklerini düzenli ve uzun ünlüler, kaynak kişinin telaffuzu gibi çeşitli faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan değişmeler olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür.

ŞT'de düzenli olarak ünsüz ikizleşmesi tespit edilen sözcükler şunlardır: *on sekkiz* XIV/70 "on sekiz", *on doḳḳuz* XIV/70 "on dokuz", *igirmi ikki* XIV/70 "yirmi iki", *atmīş sekkiz* XVI/6 "altmış sekiz", s*ekkis* XXIV/17 "sekiz", *sekkiz* XXXIII/238 "sekiz", *eşşeğ* XV/24 "eşek", *eşşēynen* XX/24 "eşekle", *eşşēnen* XV/21 "eşekle", *yėddi* XVI/14 "yedi", *saḳḳallı* XVIII/38 "sakallı", *saḳḳal* XVIII/38 "sakal", *aḫsaḳḳal* XXIII/31 "aksakal", *ağsaḳḳal* XXXV/48 "aksakal", *doḳḳuz* XII/209 "dokuz", *doḳḳuz* XIV/69 "dokuz", *şaḳḳıldağını* XIX/88 "koyun dışkısını", *şaḳḳıllaḫ* XXIX/42 "koyun dışkısı", *yėddi* XX/59 "yedi", *saḳḳızı* VI/138 "sakızı", *yımırtta* III/63 "yumurta".

ŞT'de kaynak kişiye göre değişen veya yukarıda bahsedilen diğer sebeplerle bağlantılı olarak ortaya çıkan ünsüz ikizleşmesi örnekleri şunlardır: *hammısı* XXXIII/435 "hepsi", *nėççedi* XII/130 "Kaç tanedir?", *aşşā* XXXVII/123 "aşağı", *aşşā* XXVIII/16 "aşağı", *zoḳḳudardıḫ* XVIII/156 "bağırtırdık", *ottuz* XIII/32 "otuz", *issinar* XIX/85 "ısınır", *küssülünü* XXI/85 "küseni", *bıllamasan* V/53 "bulamasan".

ŞT'de yeterlik fiilinin olumsuz biçiminde de ünsüz ikizleşmesi görülür. ŞT'de yeterlik fiilinin olumsuzu için {*-AmmA-*}, [*-ēmme-*], [*-elme-*], [*-ēlme-*] ve [*-ėlme-*] biçimleri kullanılır. {*-AmmA-*} biçimi, fiilden sonra gelen ünlünün *(*{*-A*} zarf fiil ekinin) *u-* yeterlik fiilinin düşmesiyle uzaması, akabinde de ünlünün kısalarak ünsüz ikizleşmesine sebep olmasıyla oluşmuştur [(Ergin 1971, s. 115), *(Ör. gel-e + u-madım > gelēmedim > gelemmedim)*]. ŞT'de *u-* fiilinin düşmesiyle uzayan /a/ ve /e/ ünlülerinin tekrar kısalarak yanlarındaki ünsüzleri ikizleştirdiği örneklerin yanı sıra, u- fiilinin /e/ ve /a/ ünlülerine benzeştiği ve ikiz ünlülerin ortaya çıktığı örnekler de tespit edilmiştir: *diyemmez* XIV/29 "diyemez", *göre͡emmez* XXXVI/44 "görebilmez", *diyēmmerem* XXXVIII/19 "diyemem", *danışammáz* XII/362 "konuşamaz", *dere͡mmessen* XXXIX/130 "deremezsen", *tikemmessen* XXXIX/131 "dikemezsen", *vura͡emmedūk* XL/162 "vuramadık".

Alıntı sözcüklerde de ünsüz ikizleşmesi görülür: *hemmeşe* XXXII/42 "sürekli" (< Far. **همیشه**), *hassandı* XXXIII/49 "kolaylaştı" (< Far. **آسان**), *hassand* XV/68 "kolay" (< Far. **آسان**), *immamnandı* XXXIX/197 "imamdandır" (< Ar. **امام**), *afferīm* XXXIX/49 "aferin" (< Far. **آفرین**), *afferim* XXI/74 "aferin" (< Far. **آفرین**).

2.3.3.5. İkiz Ünsüzlerin Tekleşmesi

İkiz ünsüzlerin tekleşmesi, ŞT'de yalnızca alıntı sözcüklerde görülen bir ses olayıdır: *hamam* VI/105 "hamam" (< Ar. **حمام**), *evelēn* XXXII/24 "öncelikle" (< Ar. **اوّل**), *tükan* XV/45 "dükkân" (< Ar. **دكّان**), *tükanda* XXXIII/304 "dükkânda" (< Ar. **دكّان**), *seyatḫanbeylidenik* XXXIII/6 "Seyithanbeylideniz" (< Ar. **سيّد**).

2.3.3.6. Göçüşme

Bir dil birimindeki unsurların yer değiştirmesine göçüşme denir. Türkçede göçüşme ses, hece, sözcük ve sözcük grupları arasında gerçekleşebilir. Seslerdeki göçüşme ünlü ve ünsüz göçüşmesi olmak üzere ikiye ayrılır. Birbirine yakın olan sesler arasındaki yer değişimine yakın göçüşme, birbirinden uzak seslerin yer değiştirmesine de uzak göçüşme denir. ŞT'de tespit edilen göçüşmelerin neredeyse tamamı düzenlidir. ŞT'de hem Türkçe hem de alıntı sözcüklerde göçüşme örnekleri tespit edilmiştir.

Yakın ünsüz göçüşmeleri

-br- > -rb- göçüşmesi: *terbizden* I/94 "Tebriz'den", *terbiznen* II/31 "Tebriz'le", *terbizdedi* XIV/30 "Tebriz'dedir".

-fr- > -rf- göçüşmesi: *surfamızı* XL/137 "soframızı" (< Ar. **سفره**), *sırfıya* III/64 "sofraya" (< Ar. **سفره**), *surfa* XXI/62 "sofra" (< Ar. **سفره**).

-gr- > -rg- göçüşmesi: *örgenmee* VII/76 "öğrenmeye", *örgenmişik* XII/28 "öğrenmişiz", *örgen* XII/87 "öğren", *örgetmişdim* XVI/92 "öğretmiştim", *örgenem* XXXVI/45 "öğreneyim".

-ġr- > -rġ- göçüşmesi: *dorġıyaćaḫ* XXXIII/396 "doğrayacak".

-pr- > -rp- göçüşmesi: *ġara yarpaḫ* IV/43 "kara yaprak", *körpü* XXXIX/83 "köprü", *torpağın* XXXIII/420 "toprağın", *torpağı* XL/186 "toprağı", *torpağı* XII/387 "toprağı", *torpağ* XVI/116 "toprak".

-rp- > -pr- göçüşmesi: *kipriginnen* XXXIII/531 "kirpiğinden".

-vr- > -rv- göçüşmesi: *arvad* II/127 "kadın" (< Ar. **عورت**), *arvat* VI/22 "kadın" (< Ar. **عورت**), *arvad* VI/117 "kadın" (< Ar. **عورت**), *arvat* XXXIX/522 "kadın" (< Ar. **عورت**).

-ks- > -sk- göçüşmesi: *eskig* XL/115 "eksik".

2.3.4. Düşme

2.3.4.1. Ünlü Düşmesi

Ünlü düşmesi, ŞT'de değişik nedenlerden ötürü ortaya çıkan bir ses olayıdır. Ünlü düşmelerinde düşen ünlünün bulunduğu sözcükteki anlamın değişmemesi, genellikle dar ünlülerin düşmesi, düşmede akıcı ve sızıcı ünsüzlerin etkin bir şekilde rol alması bu nedenlerden bazılarıdır. Türkçede dar ve vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi, kurallı bir ses olayıdır. ŞT'de ön seste görülen ünlü düşmeleri akıcı ve sızıcı ünsüzlerin önündeki vurgusuz dar ünlülerde görülmektedir. Geniş ünlülerin düşmesinde ise bu ünlülerin önce daralması daha sonra düşmesi söz konusu olmaktadır (Türk 2001, s. 228). ŞT'deki ön seste görülen düşmeler, şartlı ve düzensiz bir görünüme sahiptir. ŞT'de gerçekleşen ünlü düşmelerini şu şekilde gruplandırabiliriz:

1. Türkçenin genelinde olduğu gibi vurgusuz orta hece ünlüsü ŞT'de de düşer: *ēlnin* I/192 "elinin", *gelnin* V/150 "gelinin", *bırda* VII/90 "burada", *bırdan* XL/59 "buradan", *orda* XXXVII/47 "orada", *'otmuşuḫ* XXII/10 "oturmuşuz", *boynunā* V/214 "boynuna", *çiyninde* V/214 "omzunda", *oynadan* I/96 "oynatan", *gelni* VI/9 "gelini", *ağzı* I/34 "ağzı", *oğlunu* I/116 "oğlunu", *na⌣ ğayrmışām* I/124 "ne kayırmışım / ne eylemişim", *ġaynenemiz* III/16 "kaynanamız", *ayrısı* XXII/96 "ayrısı".

2. Şimdiki zaman ekindeki ([-(y)ır], [-(y)ir], [-(y)ur], [-(y)ür]) ünlünün ŞT'de birçok örnekte düştüğü tespit edilmiştir: *vuriy* XXXIV/49 "vuruyor", *geçiy* XXXVI/46 "geçiyor", *doğiy* XX/96 "doğuyor", *oliy* XX/96 "oluyor", *ġėdiy* III/101 "gidiyor".

3. /r/ ve /l/ ünsüzleriyle biten fiillerden sonra geniş zaman eki geldiğinde, birinci şahıslarda zaman ekinin ünlüsü genellikle düşer ve akabinde benzeşme meydana gelir: *getirrem* I/54 "getiririm", *billem* XXXIX/317 "bilirim", *gellem* XII/315 "gelirim", *çallam* XXXIX/325 "çalarım", *pişirrem* XIV/15 "pişiririm", *vırram* XL/61 "vururum", *ġallām* I/125 "kalırım".

4. Ünlü ile biten bir sözcükten sonra ünlü ile başlayan bir sözcük geldiğinde ilk sözcüğün son ünlüsü düşmektedir. Kaynak kişinin konuşma hızıyla da ilgili olan bu durumda genellikle birinci sözcüğün son ünsüzü ikinci sözcüğün ilk ünlüsüyle tek bir hece oluşturur. Bu durum *içün* / *üçün* edatı için de geçerlidir: *ki üş* VIII/47 "iki üç", *yirmi⌣ ki* XXXVII/76 "yirmi iki", *onunçün* I/13 "onun için".

5. Sözcük başında ünlü düşmesi yalnızca *yuḫu* sözcüğünde görülmektedir: *yuḫlasam* I/64 "uyuklarsam", *yuḫu* III/47 "uyku".

6. ET'deki {+*AgU*} ekinin ŞT'de [+*ov*], [+*ov̇*] veya [+*ō*] olmasıyla ortaya çıkan ünlü düşmeleri: *buzov̇* XX/93 "buzağı", *buḫō* I/195 "bukağı", *buḫovdan* I/195 "bukağıdan".

7. Konuşma hızı, atlama, yanlış telaffuz, eksik bilgi ve diğer nedenlerden ötürü meydana gelen ünlü düşmeleri: *ger* XVIII/11 "geri", *dünēn* VIII/94 "dün" (< dün+leyin), *otmabil* XXXIII/48 "otomobil" (Fr. *automobile*).

2.3.4.2. Ünsüz Düşmesi

ŞT'de ünsüz düşmelerinin yaygın olduğu tespit edilmiştir. Türkçenin ve dolayısıyla ŞT'nin İran'da resmî yazı dili olmayışı ve konuşma dilindeki serbestlik, ünsüz düşmelerinin ortaya çıkışındaki ana sebeplerdendir. ŞT'deki ünsüz düşmeleri, düzenli düşmeler ve geçici düşmeler olmak üzere iki kısımda incelenebilir. Düzenli düşmeler, tüm kaynak kişilerde görülen ve artık bir ses özelliği durumuna gelen düşmelerdir. Geçici düşmeler ise daha çok kaynak kişinin telaffuzu ve konuşma hızıyla ilgili düşmelerdir. Ünsüz düşmeleri incelenirken ilgili kısımda bu ayrıntı belirtilecektir.

2.3.4.2.1. /b/ düşmesi

/b/ düşmesi, ŞT'de sadece söz başında örneği tespit edilen geçici bir düşmedir: *ēli* II/30 "evet" (< Far. **بله** / beli).

2.3.4.2.2. /ç/ düşmesi

/ç/ düşmesi, ŞT'de sadece bir yer adında örneği olan kalıcı bir düşmedir: *ağaçıḫlıdı* XXII/34 "Ağacıklıdır" (< ağaç+cık+lı).

2.3.4.2.3. /d/ düşmesi

/d/ düşmesi, ŞT'de az sayıda örneği olan geçici bir düşmedir: *günüzü* I/93 "gündüzü".

2.3.4.2.4. /f/ düşmesi

/f/ düşmesi, ŞT'deki *cüt* "çift" (< Far. **چفت**) sözcüğünde düzenli olarak görülen düşmelerden biridir: *cūt* II/131 "çift" (< Far. **چفت**), *cüt* XXXVII/98 "çift" (< Far. **چفت**).

2.3.4.2.5. /g/ düşmesi

/g/ düşmesi, ŞT'de genellikle /g/ > /ğ/ > Ø aşamalarını izleyerek gerçekleşen geçici düşmelerdir: *bōün* IV/103 "bugün".

2.3.4.2.6. /ġ/ düşmesi

/ġ/ düşmesi, ŞT'de az sayıda örneği olan geçici bir düşmedir: *ġārışımız* XV/38 "bedduamız".

2.3.4.2.7. /ğ/ düşmesi

/ğ/ düşmesi, ŞT'de az sayıda örneği olan ve genellikle söz içinde görülen geçici bir düşmedir: *dōül* I/88 "değil", *köçmeimiz* XVII/4 "göçmemiz", *pişmēimiz* XVII/30 "yemeklerimiz", *youḫlaşıb* V/23 "hafifleşti, kolaylaştı".

Gelecek zaman ekinde /k/ > /ğ/ > Ø aşamalarıyla gerçekleşen geçici düşmeler tespit edilmiştir: *öleciem* XXXVI/13 "öleceğim".

2.3.4.2.8. /h/ düşmesi

/h/ düşmesi, ŞT'de hem düzenli hem de geçici örnekleri bulunan düşmelerden biridir.

Söz sonunda tespit edilen düzenli düşmeler: *saba* XIX/51 "sabah" (< Ar. **صباح**), *süP* II/118 "sabah" (< Ar. **صبح**), *süb* XIX/52 "sabah" (< Ar. **صبح**), *valla* XXIV/12 "vallah" (< Ar. **والله**), *valla* VI/95 "vallah" (< Ar. **والله**).

Söz içinde tespit edilen geçici düşmeler: *şāsevenik* VI/6 "Şahseven", *şışeven* XXII/34 "Şahseven".

2.3.4.2.9. /ḫ/ düşmesi

/ḳ/ > /ḫ/ biçiminde gelişmiş ve düşme sonrasında ünlü uzamasına neden olan ünlü düşmesidir. ŞT'deki geçici düşmelerden biridir: *yō* XXXI/39 "yok", *yō* XXXI/42 "yok", *yō* XXXIII/130 "yok".

2.3.4.2.10. /l/ düşmesi

/l/ düşmesi, ŞT'de hem düzenli hem de geçici örnekleri bulunan ve sıklıkla görülen ünsüz düşmelerinden biridir.

Düzenli düşmeler: *otumaḫdı* III/15 "oturmaktır" (< *oltur-* < *olur-*), *otumağa* XVII/87 "oturmaya".

Geçici düşmeler: *züġádır* XII/309 "Dulkadir ~Zülkadir ~ Zülkarneyn", *düneyin* XXX/13 "dün" (< dün+leyin), *dünēn* VIII/94 "dün" (< dün+leyin).

gel- fiilinin *ge-* ve *gel-* olmak üzere her iki biçimi de ŞT'de sıklıkla kullanılmaktadır. Dolayısıyla ŞT'deki *gel-* fiilinde bir /l/ ~ Ø nöbetleşmesinden bahsetmek mümkündür: *ge* XXXIII/532 "gel", *ge* XXXIII/532 "gel", *ge* XIX/121 "gel", *ge* XII/427 "gel".

2.3.4.2.11. /m/ düşmesi

/m/ düşmesi, ŞT'de az sayıda örneği olan geçici bir düşmedir: *santı* XXXIII/530 "santimetre" (< Fr. *centimètre*), *hamam* VI/105 "banyo, hamam" (< Ar. **حمام**).

2.3.4.2.12. /n/ düşmesi

/n/ düşmesi, ŞT'de hem düzenli hem de geçici örnekleri bulunan düşmelerden biridir:

Düzenli düşmeler: *sōra* I/179 "sonra", *sōra* III/81 "sonra", *ġaşek* I/86 "güzel" (< Far. **قشنگ**), *ġaşek* V/17 "güzel" (< Far. **قشنگ**), *ġaşek* VI/30 "güzel" (< Far. **قشنگ**), *sōrakilere* XVI/124 "sonrakilere", *ġağa* II/47 "baba", *ġağa* XXXVI/65 "baba", *ġağa* XL/65 "baba" (ḳaġan > ġağa).

/ŋ/ > /n/ aşamalarını izleyen /n/ düşmesi: *tarının* XII/372 "Tanrı'nın", *tarı* IV/74 "Tanrı".

Geçici düşmeler: *cek* XII/72 "cenk" (< Far. **جنگ**), *bunu* XIV/29 "bunun", *mēim* XVI/135 "benim".

2.3.4.2.13. /r/ düşmesi

/r/ düşmesi, ŞT'de en sık görülen hem düzenli hem de geçici örnekleri bulunan ünsüz düşmesidir.

Düzenli düşmeler:

otumaḫdı III/15 "oturmaktır" (< *oltur-*), *otumağa* XVII/87 "oturmaya".

ŞT'de {+*DXr*} bildirme ekindeki /r/ ünsüzü düzenli olarak düşer: *yaḫçıdı* XXVI/38 "iyidir", *vardı* XXXI/26 "vardır", *kimidi* XXXI/37 "gibidir", *odu* XXXII/24 "odur", *deresidi* II/120 "deresidir".

bir sözcüğündeki /r/ ünsüzünün pek çok örnekte düştüğü tespit edilmiştir: *bi* I/88 "bir", *biyol* VI/8 "bir yol", *biyol* I/182 "bir yol", *bidi* III/70 "birdir", *bi* XV/69 "bir".

Geçici düşmeler: *götümezdiler* V/180 "götürmezdiler", *sona* II/35 "sonra", *çıḫaTsın* XVI/123 "çıkartsın", *götümüşem* XXXIX/15 "götürmüşüm", *getimeginēn* XXXIX/59 "getirme", *otumaḫdı* III/15 "oturmaktır".

2.3.4.2.14. /t/ düşmesi

/t/ düşmesi, ŞT'de hem düzenli hem de geçici örnekleri bulunan düşmelerden biridir.

Düzenli düşmeler: *iras* XXXIII/360 "rast" (< Far. **راست**), *iras* XV/37 "rast" (< Far. **راست**), *iras* XL/95 "rast" (< Far. **راست**), *işāre* XII/477 "işaret" (< Ar. **اشارت**), *işāresiyle* XII/377 "işaretiyle" (< Ar. **اشارت**). Tamamen düzenli olmasa da *dost* sözcüğünde pek çok /t/ düşmesi örneği tespit edilmiştir: *dosların* VII/88 "dostların" (< Far. **دوست**), *doslarımı* XXXIX/160 "dostlarımı" (< Far. **دوست**), *doslarımın* VII/7 "dostlarımın" (< Far. **دوست**), *dostun* XII/44 "dostun" (< Far. **دوست**).

Geçici düşmeler: *üs teref* XXXI/28 “üst taraf”, *üs* VIII/59 “üst”.

2.3.4.2.15. /v/ düşmesi

/v/ düşmesi, ŞT’de hem düzenli hem de geçici örnekleri bulunan düşmelerden biridir.

Düzenli düşmeler: *dō̄riye* I/92 “çevreye” (< Ar. **دور**), *dō̄resi* IV/77 “çevresi” (< Ar. **دور**), *dō̄rede* XI/20 “çevrede” (< Ar. **دور**), *mōġa* XXII/46 “mevkii, o zaman”, (< Ar. **موقع**), *pılō* VIII/141 “pilav” (< Far. **پلو**), *pılō* XIV/14 “pilav” (< Far. **پلو**), *süttü pı̊lō* XXI/55 “sütlü pilav” (< Far. **پلو**).

Geçici düşmeler: *dō̄let* XXXI/31 “devlet” (< Ar. **دولت**), *buḫō* I/195 “bukağı” (< buḫōv).

2.3.4.2.16. /y/ düşmesi

/y/ düşmesi, ŞT’de hem düzenli hem de geçici olarak görülen ve çok sayıda örneği bulunan düşmelerden biridir.

Söz başında görülen düzenli düşmeler: *itdi* XIII/98 “yitti”, *ilḫı* XXX/6 “yılkı”, *igirmi* II/14 “yirmi”, *üzerrikden* V/205 “üzerlikten”, *üregim* XXV/48 “yüreğim”, *üzüg* XXV/55 “yüzük”, *üzmemişem* XL/180 “yüzmemişim”.

Söz içinde ve sonunda görülen düzenli düşmeler: *ėlesen* I/127 “eylesen”, *ēleşmek* III/16 “oturmak”, *dünēn* VIII/94 “dün” (< dün+leyin), *buğda* II/83 “buğday”, *hēbe* XVIII/155 “heybe”, *dereu̯rt* V/6 “Dereyurt”, *kef* III/85 “keyif” (< Ar. **كيف**).

ŞT’de *et-* ve *eyle-* fiillerinin yerine çoğunlukla *ėle-* fiili kullanılmaktadır: *ėleyebilmez* XII/145 “eyleyemez”, *ėledi* XII/352 “eyledi”, *ėlemir* XIII/38 “eylemez”, *ėlemedi* XIII/96 “eylemedi”, *ėleyrik* XIV/7 “eyliyoruz”, *mō̄ül* XXVIII/9 “Möyül”.

Geçici düşmeler: *bō̄ŭ̆kler* III/10 “büyükler”, *bilmiem* XXXIII/402 “bilmiyorum”.

2.3.4.2.17. /z/ düşmesi

/z/ düşmesi, ŞT’de yalnızca bir örneği tespit edilen geçici bir düşmedir: *biye* I/203 “biraz”.

2.3.4.2.18. /ء/ düşmesi

Yalnızca alıntı sözcüklerde görülen düzenli bir düşmedir. /ء/ düşmesinden sonra ikincil ünlü uzunlukları veya ünsüz türemesi görülebilir: *mō̄minlerin* VII/48 “müminlerin” (< Ar. **موئمن**), *işāllā* VI/68 “inşallah” (< Ar. **ان شاء**

الله), *eşāiri* I/19 "Şahseven'i, göçebeleri" (< Ar. عشائر), *eşāiri* XXXV/55 "Şahseven'i, göçebeleri" (< Ar. عشائر), *dāyımı* XXXII/42 "daimî" (< Ar. دائمی).

2.3.4.2.19. /ع / düşmesi

Yalnızca alıntı sözcüklerde görülen düzenli bir düşmedir. /ع/ düşmesinden sonra ikincil ünlü uzunlukları veya ünsüz türemesi görülebilir: *nō* IX/87 "tür, çeşit" (< Ar. نوع), *bēd* XVI/14 "sonra" (< Ar. بعد), *bēd* XVII/8 "sonra" (< Ar. بعد), *mērufdu* XXV/17 "tanınmıştır" (< Ar. معروف), *bēden* XXXV/15 "sonra" (< Ar. بعدا), *mā̆diye* IV/47 "mideye" (< Ar. معده), *bēzi* XVII/60 "bazı" (< Ar. بعضی).

2.3.4.3. Hece Düşmesi

Bir sözcükteki birbirinin aynısı veya birbirine benzer hecelerden birinin zamanla eriyip kaybolmasına hece düşmesi denir. Hece yutulması olarak da bilinen bu ses hadisesi, hecelerin birbirine benzemesi veya kaynak kişinin konuşma hızı gibi çeşitli sebeplerden dolayı ortaya çıkar. Tek ünlülü hecelerin düşmesi, ünlü düşmeleri başlığında incelenmiştir. Bu başlıkta yalnızca içerisinde ünsüzlerin bulunduğu hece düşmesi örnekleri ele alınacaktır: *götdü* XXXIII/237 "götürdü", *otdun* XII/105 "oturdun", *götdüm* XXI/72 "götürdüm", *getdi* XXXIII/320 "getirdi", *aşā* XIX/77 "aşağı", *sūriyē* VI/114 "Suriye'ye", *yaslanda* I/185 "yaslandığında" (<yaslan-anda), *iskan* VIII/107 "çay bardağı" (< istikan).

ŞT'de geniş zaman veya şimdiki zaman ekinin tamamen ortadan kaybolduğu örnekler tespit edilmiştir: *ẖeber allar* VI/143 "haber alırlar", *diyēr* X/29 "deriz" (diyer+iK).

ŞT'deki bazı isim tamlamalarında ilgi ekinin tamamen düştüğü örnekler tespit edilmiştir: *bibim oğludu* III/78 "halamın oğludur", *men⌣ için* XXXVIII/17 "benim için", *hindi hardan dėsēz men ordan* XXXIX/387 *dėyim siz üçün* XXXIX/388 "Şimdi nereden deseniz ben oradan söyleyeyim sizin için.", *bunu ben siz üçün oẖudum* XXXIX/408 "Bunu ben sizin için okudum.", *kerem dubeytisin oẖuyam siz üçün* XXXIX/566 "Kerem dubeytisini okuyayım sizin için.", *bende elinde* XXX/14 "kölenin elinde", *onun dayısı ġızıyam* III/78 "onun dayısının kızıyım".

Alıntı sözcüklerde de hece düşmeleri tespit edilmiştir: *alahı* XXXIX/207 "başka" (< Ar. علیحده), *alahı* VII/90 "başka" (< Ar. علیحده), *haćabolu* XXXIII/111 "Hacı Bala Oğlu", *haćabolu* XXXIII/155 "Hacı Bala Oğlu", *merći* V/88 "mercimek" (< Far. مردمك > مرجمك), *merciden* VI/76 "mercimekten" (< Far. مرجمك), *mese* XVII/70 "mesela" (< Ar. مثلا), *mesē* IX/86 (< Ar. مثلا), *otma* XXXIII/48 "otomobil" (< Fr. *automobile*).

2.3.5. Hece Kaynaşması

Bir sözcükte yer alan hecelerdeki seslerin hece sayısını azaltacak biçimde kaynaşıp birleşmesine veya yan yana bulunan iki sözcükten ilk sözcüğün son ünlüsü ile diğerinin ilk ünlüsünün kaynaşarak birleşmesine hece kaynaşması denir. Hece kaynaşmasında önemli olan hece sayısındaki eksiltmedir. Büzüşme olarak da bilinir.

Birbirini izleyen iki ünlünün birleşmesi biçiminde gerçekleşen hece kaynaşmaları: *burasına* VI/135 "burasına" (< bu ara), *bura* I/10 "bura" (< bu ara), *neyner* I/95 "ne eyler", *neynerdi* II/107 "ne eylerdi", *neynim* III/31 "ne eyleyeyim", *bėle* X/103 "böyle" (< bu ile), *bėle* XIII/84 "böyle", *bėle* XIV/49 "böyle", *bėle* XVI/25 "böyle", *bėlençik* II/41 "böylesi" (< bu ilen+çik), *bėlençik* III/28 "böylesi", *bėlesine* III/28 "böylesine".

Aynı sözcük içerisindeki hecelerin veya iki sözcüğün birleşmesi esnasında gerçekleşen hece kaynaşmaları: *gēh'lini* IV/88 "Geyikli'yi", *arvadın bāşın üssünde* VI/127 "kadının başının üstünde", *dindīk* IV/80 "dindeyiz", *ġōrma* V/13 "kavurma", *dēl* II/90 "değil", *dēl* II/93 "değil", *ġeynanaltı* VI/87 "kahvaltı" (kayının altı), *ġáynene* VI/52 "kaynana" (kayın nene), *ġaynenenin* IV/122 "kaynananın".

Gelecek zaman ekinde {-AcAK}, emir teklik 1. şahıs {-AyIm} ekinde ve şimdiki zaman ekinde {-(y)Ir} hece kaynaşmaları yaygındır: *dėysen* XXXI/8 "diyorsun", *görüysen* I/43 "görüyorsun", *vıreysen* IV/28 "vuruyorsun", *āmāde ėliyĕćēm* XXXIX/105 "hazır edeceğim", *girecem* XXXIX/105 "gireceğim", *diyecem* XIII/94 "diyeceğim", *gėdecük* I/30 "gideceğiz", *salam* IV/89 "salayım", *gelim* VI/64 "geleyim", *oturum* VI/64 "oturayım", *olacūḫ* I/31 "olacağız".

Alıntı sözcüklerde görülen hece kaynaşmaları: *mesēn* XVIII/17 "mesela" (< Ar. **مثلا**), *çerşemme* V/91 "çarşamba" (< Ar. **چهارشنبه**), *mesēn* II/116 "mesela" (< Ar. **مثلا**), *sābın* IV/122 "sahibini, kocasını" (< Ar. **صاحب**).

2.3.6. Türeme

Seslerin birbirleriyle etkileşimi, seslerin kendi yapılarından kaynaklanan birtakım nedenler veya sesleri daha kolay söylemek için ses türemeleri meydana gelir. ŞT'de ses türemeleri, ünlü türemesi ve ünsüz türemesi olmak üzere ikiye ayrılır.

2.3.6.1. Ünlü Türemesi

ŞT'de ünlü türemeleri sözcük başında, sözcük içinde ve sözcük sonunda ünlü türemeleri olmak üzere üç başlıkta incelenebilir.

Sözcük başında ünlü türemesi, Türkçe sözcüklerde yaygın olan bir türeme değildir. Yalnızca alıntı sözcüklerde görülür.

/i/ türemesi

Daha çok özellikle /r/ ile başlayan alıntı sözcüklerde tespit edilmiştir: *irėhmetTik* V/163 "rahmetlik" (< Ar. **رحمت**), *irānendedi* VI/16 "şofördür" (< Far. **راننده**), *iras* XV/37 "rast, düz" (< Far. **راست**), *iraḫlaruḥ* III/60 "hazırlarız" (< Far. **راه**), *irişte* V/87 "erişte" (< Far. **رشته**), *ireng* V/119 "renk" (< Far. **رنگ**), *irāzıleşīr* IX/15 "razılaşır, anlaşır" (< Ar. **راضی**), *ireyisimizdi* X/93 "reisimizdir" (< Ar. **رئیس**), *irahat* XIII/89 "rahat" (< Ar. **راحت**), *irzabēyli* XX/58 "Rızabeyli" (< Ar. **رضاء**), *irza* XXXIII/120 "Rıza" (< Ar. **رضاء**).

/o/ türemesi

oruç VI/107 "oruç" (< Far. **روزه**), *orucumuza* IV/73 "orucumuza" (< Far. **روزه**), *oruç* VI/107 "oruç" (< Far. **روزه**).

/u/ türemesi

urmiye IX/76 "Urmiye" (< Ar. **روم**), *urisyeden* IV/93 "Rusya'dan" (< Rus. *Rus*), *urusun* XL/204 "Rus'un" (< Rus. *Rus*)

Sözcük içinde ve sonunda ünlü türemesi, Türkçe sözcüklerde yaygın olan bir türeme türü değildir. Alıntı sözcüklerde özellikle son hecede çift ünsüz bulunan durumlarda görülen bir ünlü türemesidir.

/ı/ türemesi

tĭraḫtornan III/82 "traktörle" (< Fr. *tracteur*), *tıraḫtoruydu* VIII/17 "traktördü" (< Fr. *tracteur*), *nağıl* XIII/112 "masal" (< Ar. **نقل**), *nağıl* XV/58 "masal" (< Ar. **نقل**).

/i/ türemesi

ġābir V/99 "kabir" (< Ar. **قبر**), *fikir* XXXIII/311 "fikir" (< Ar. **فكر**), *hemi* XXXIII/121 "hem" (< Far. **هم**), *hemi* XXXIII/122 "hem" (< Far. **هم**), *hemi* I/179 "hem" (< Far. **هم**), *hemi* I/180 "hem" (< Far. **هم**), *hemi de* VI/119 "hem de" (< Far. **هم**), *hemi* X/27 "hem" (< Far. **هم**).

/ü/ türemesi

ömürü VI/113 "ömrü" (< Ar. **عمر**), *ömür* XII/202 "ömür" (< Ar. **عمر**), *şükür* VII/40 "şükür" (< Ar. **شكر**), *şükür* XX/70 **"**şükür" (< Ar. **شكر**).

/e/ türemesi

şehere XXXII/46 "şehre" (< Far. **شهر**), *şeherde* VII/3 "şehirde" (< Far. **شهر**).

2.3.6.2. Ünsüz Türemesi

2.3.6.2.1. /d/ türemesi

/d/ türemesi, ŞT'de yalnızca bir alıntı sözcükte tespit edilmiştir: *pendir* VIII/144 "peynir" (< Far. **پنیر**), *pendir* XI/29 "peynir" (< Far. **پنیر**), *pendir* XXII/91 "peynir" (< Far. **پنیر**).

2.3.6.2.2. /h/ türemesi

/h/ türemesi, ŞT'de hem Türkçe sözcüklerde hem de alıntı sözcüklerde görülen ve pek çok örneği olan bir türemedir: *hınġa* V/175 "ınga", *hāy* I/182 "ay", *hindi* XXV/39 "şimdi", *hinci* I/87 "şimdi", *helençik* XXXIX/476 "öylesi", *hėlençige* I/175 "öylesine", *hėle* XL/143 "öyle"; *hamma* I/176 "ama" (< Ar. **امّا**), *hamma* I/87 "ama" (< Ar. **امّا**), *helbet* XXXVI/33 "elbet" (< Ar. **البت**), *helbetde* XXXVI/68 "elbette" (< Ar. **البتّه**), *nehmetullah* XXXIII/158 "Nimetullah" (< Ar. **نعمت الله**).

2.3.6.2.3. /m/ türemesi

Pekiştirme amaçlı ortaya çıkan ve sadece ikilemelerde görülen bir türemedir: *elef melef* XXXIII/490 "ot mot" (< Ar. **علف**), *ot mot* XXXIII/490 "ot mot", *ācil mācil* XL/138 "kuru yemiş muru yemiş" (< Far. **آجیل**).

2.3.6.2.4. /v/ türemesi

Türkçe *vur-* fiilinde tespit edilen bir türemedir: *vurma* XII/429 "vurma", *vurup* I/79 "vurup", *vurardın* II/134 "vururdun", *vırdım* XVI/67 "vurdum".

2.3.6.2.5. /v̇/ türemesi

/v̇/ türemesi, ŞT'de yalnızca alıntı sözcüklerde görülen bir türemedir. ŞT'deki /v̇/ türemesinin temel nedeni *ayın* veya *hemze*nin düşmesidir: *suv̇al* XXXIX/63 "sual, soru" (< Ar. **سؤال**), *suv̇alıma* XXXIX/64 "sualime, soruma" (< Ar. **سؤال**), *duv̇alar* XV/35 "dualar" (< Ar. **دعاء**), *duv̇amız* XV/36 "duamız" (< Ar. **دعاء**).

2.3.6.2.6. /y/ türemesi

ŞT'de sözcük başında /y/ türemesi görülür: *yiherin* XXXIII/150 "eyerin", *yėherin* XXXIII/457 "eyerin", *yiher* XXXIII/347 "eyer".

Alıntı sözcüklerde ise genellikle *ayın* veya *hemze*nin düşmesiyle meydana gelen bir türemedir: *vesāyil* XXXIII/459 "eşya, malzeme" (< Ar. **وسائل**), *şāh ismāyíl* IX/9 "Şah İsmail" (< Ar. **اسماعیل**), *eşāyir* I/14 "Şahseven" (< Ar. **عشائر**), *eşāyir* XV/36 "Şahseven" (< Ar. **عشائر**).

2.4. VURGU

Konuşma esnasında sözcükteki bir hecenin diğer hecelere göre daha baskın bir biçimde ve daha yüksek bir tonda söylenmesine vurgu denir. ŞT'de vurgu konusu *sözcük vurgusu* ve *cümle vurgusu* olmak üzere iki başlıkta incelenecektir.

2.4.1. Sözcük Vurgusu

ŞT'de Türkçe sözcüklerin vurgusu, konuşmanın doğal akışında sözcüğün son hecesindedir ancak bir sözcüğün üzerinde özellikle durulmak isteniyorsa vurgu baştaki heceye kayabilir: *ol'lūḫ* VI/7 "oluruz", *eker'dīk* VI/13 "ekerdik", *sağar'dīḫ* VI/13 "sağardık", *sen'sen* X/86 "sensin", *gel'di* XIII/100 "geldi", *yaḫ'çı* XXIV/39 "iyi, güzel", *zehmet çeh'dīm* VII/30 "zahmet çektim", *aşā* XIX/77 "aşağı"; *'otmuşuḫ* XXII/10 "oturmuşuz", *'dadar* XXXII/49 "tadar", *'bağlıyam* VII/85 "bağlıyım", *'hammısı* VII/100 "hepsi".

ŞT'de soru edatı bulunmadığı için vurguyu üzerine alan son hece soru eki işlevini üstlenmektedir. Normal cümleyle soru cümlesi ancak cümledeki vurguya bakılarak ayırt edilebilmektedir. Ayrıca özellikle soru cümlelerindeki vurgu, ŞT'deki ünlü uzunluklarının nedenlerinden biridir: *düz dėyirīm*↑ VI/28 "Doğru söylüyor muyum?", *getīr* XXI/63 "Getirir misin?", *oynıyaćaḫsīz* XXXIII/14 "Oynayacak mısınız?", *bilersen* XL/144 "Bilir misin?", *yōḫ* XXXVI/53 "Yok mu?", *atnān* XL/153 "Atla mı?", *mēn* XL/176 "Ben mi?", *bildūn* II/129 "Bildin mi?".

ŞT'de bazı alıntı sözcüklerde ve yer adlarında vurgu ilk veya orta hecede bulunmaktadır: *'tālış* XIX/77 "Talış", *'buzḫan kendi* XV/9 "Buzhan köyü", *'savalana* XVI/9 "Savalan'a", *'çoğluda* XII/12 "Çoğlu'da", *'ḥėyvanımız* XV/15 "hayvanımız", *'vālla* XXII/33 "valla", *'evvelin* VII/7 "ilk", *sa'lāmat* X/75 "selamet", *rūz-ı ġı'yāmet* XII/446 "kıyamet günü", *'eslimiz* XV/9 "aslımız", *met'lebin* IX/47 "talebin", *sün'neti* IX/103 "geleneksel", *aşıḫ 'yūsif* XII/12 "Aşık Yusuf".

ŞT'de sayı isimlerinde de genellikle vurgu ilk hecededir: *elli iki* XXVII/4 "elli iki", *otuz beş* XXXIII/74 "otuz beş", *iki* XIV/69 "iki", *yirmi dörd* XXVI/17 "yirmi dört", *atmış* XXVIII/18 "altmış", *otuz‿ iki* XXVIII/18 "otuz iki".

İkiz ünsüzleri içieren kelimelerde vurgu son hece üzerinde ortaya çıkar: *ot'tuz* XIII/32 "otuz", *igirmi sek'kiS* XXVI/16 "yirmi sekiz". ŞT'de son çekim edatları vurguyu bağlandıkları unsurun son hecesine atarlar.

2.4.2. Cümle Vurgusu

Türkçenin cümle vurgusu fiil cümlelerinde yüklemden önceki cümle öğesinde; isim cümlelerinde ise yüklem veya yüklem öbeği üzerindedir (Karaağaç 2013, s. 800). ŞT'deki cümle vurgusu da aynı şekilde işlemektedir. Ayrıca

ŞT'de normal bir cümle ile soru cümlesini konuşma dilinde yalnızca vurgu ile ayırmak mümkündür: *şeri'ette yol erkānı bilirsēn* XII/298 "Şeriatta yolu erkânı bilir misin?", *çıbıḫların dėyirsēn* II/55 "Çubuklarını mı diyorsun?", *buları biliysēn* IV/105 "Bunları biliyor musun?", *bizim şah abbası işidipsēn* XVI/57 "Bizim Şah Abbas'ı işittin mi?", *ḫeberin vār* XXXIII/472 "Haberin var mı?".

3. ŞEKİL BİLGİSİ

Şekil bilgisi başlıklı ikinci bölüm; isimler, sıfatlar, zarflar, zamirler, fiiller ve edatlar olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır.

3.1. İsimler

İsimler, her türlü varlık ve kavramı karşılayabilen, kendi başlarına var olabilen, sözlükte yer alan bilgilerin adlarıdır.

3.1.1. İsim Yapım Ekleri

İsim kök veya gövdelerine gelerek onlardan yeni isim ya da fiil gövdeleri yapan eklerdir.

3.1.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

İsim kök veya gövdelerine gelerek onlardan yeni isim gövdeleri yapan eklerdir.

3.1.1.1.1. [+an]

EOT' de {+An} biçimleri kullanılan bu ek, ŞT'de işlek değildir. Kalıplaşmış birkaç örnekte, yalnız kalın ünlülü [+an] biçimi tespit edilmiştir: *oğlan* IV/113 "oğlan", *oğlannar* VI/84 "oğlanlar", *oğlan* XXXIII/32 "oğlan", *oğlan* XXXIII/379 "oğlan".

3.1.1.2.2. [+em]

ŞT'de pek işlek olmayan bir ektir. Belirli sözcüklerde örnekleri tespit edilmiştir: *birem birem* XXXIII/537 "birer birer", güzem II/61 "güzem".

3.1.1.1.3. [+er]

Sayı isimlerinden üleştirme anlamlı sözcükler türetme işlevinde kullanılan ve ÖTT'de {+(ş)Ar} biçimleri bulunan bu ekin derlenen metinlerde yalnızca [+er] biçimi tespit edilmiştir: *üçer* XVIII/12 "üçer", *birer* XXXVI/17 "birer".

3.1.1.1.4. [+c] (<+ç)

Yalnızca bir sözcükte örneğine rastlanılır. Devenin yatırıldığı yer anlamına gelen *arḫaç* sözcüğünde tespit edilmiştir: *arḫacın* XIII/85 "arkacını" (< arḫa+ç).

3.1.1.1.5. [+ek], [+eg], [+eh'], [+eğ]

ET'de küçültme ve kuvvetlendirme işlevinde kullanılan bu ek, ŞT'de de aynı işlevde kullanılmaktadır. İşlek değildir: *göbegīn* VI/116 "göbeğini" (< köp+ ek) (Gülensoy 2011: 1, s. 373), *bileh'* VI/79 "bilek" (bil + ek) (Ayverdi 2010, s. 148), *göbeğin* VI/123 "göbeğini".

3.1.1.1.6. {+çA}, {+cA}

Eşitlik ekinin işlev değiştirmesiyle oluşan bu ek ŞT'de işlektir. İşlev olarak eklendiği ada benzerlik ve küçültme anlamı katar: *birce* XXI/37 "birce", *yekece* XI/46 "büyükçe", *nėce* XXXIX/113 "nice", *yağlıca* IV/44 "yağlıca otu", *azca* XII/331 "azca", *yavaççа* XII/34 "yavaşça", *ćoḫÇa* XVII/30 "çokça", *ġaşeh'çe* XVII/57 "güzelce", *nėçe* XX/6 "nice, ne kadar", *balacalıḫda* XXII/93 "çocuklukta, çocukken".

3.1.1.1.7. [+ćıḫ], [+cıḫ], [+cuḫ], [+cuḳ], [+çik]

Bu ekin başlıca işlevi, küçültme ve sevgi ifade eden isimler yapmaktır. ŞT'de sınırlı sayıda örneği vardır: *evçik* XXI/41 "evcik", *ağacıḫlı* XXII/30 "Ağacıklı" (Yer adı < ağaç+cık+lı), *ağacuḫludi* XXXVII/19 "Ağacıklı" (< ağaç+cık+lı), *mınćıḫ* V/212 "boncuk" (< boyun+cuk), *doḳuccuḳ* III/25 "dokuzcuk", *evçik* XXI/42 "evcik".

3.1.1.1.8. [+çek], [+cek]

ŞT'de işlek olmayan bir ektir. Kalıplaşmış birkaç sözcükte tespit edilmiştir. İşlev olarak eklendiği ada benzerlik ve küçültme anlamı katar: *göyçek* VIII/65 "güzel" (< gök+çek) (Gülensoy 2011: 1, s. 378), *ağbirçek* VII/73 "akbirçek, ak zülüflü bilge kadın" (< ak+pür+çek) (Gülensoy 2011: 2, s. 706), *elcek* XIII/59 "eldiven".

3.1.1.1.9. {+çI}, [+çu], [+ćü], [+ći+], [+ću]

Genel itibarıyla meslek isimleri yapan bir ektir. EOT'de {+cI}, {+çI} biçimlerinde kullanılan bu ekin ŞT'de düzlük - yuvarlaklık uyumuna girdiği ve tonsuz [+çı], [+çi], [+çu], [+çü] biçimlerinin daha sık kullanıldığı tespit edilmiştir: *sütćüye* XVII/9 "sütçüye", *örüşćülerimize* XIX/45 "otlakçılarımıza, çobanlarımıza", *yolćudan* II/83 "yolcudan", *ketći* I/31 "köycü, köylü", *azançı*

V/159 “ezancı, müezzin”, *şikarçıdı* X/38 “avcıdır”, *ėlçi* XI/63 “elçi, görücü”, *hėlçi* XV/43 “elçi, görücü”, *ġoruḫçu* XVIII/121 “korucu”, *ġuzuçuya* XVIII/26 “kuzucuya”, *çobançılıḫ* XXXV/74 “çobanlık”.

3.1.1.1.10. [+çın], [+çin]

ŞT’de kuş isimleri yapan bir ektir: *bildirçın* XIX/98 “bıldırcın”, *sığırçın* XIX/99 “sığırcık, bayağı sığırcık”, *güverçinde* VIII/12 “güvercinde”.

3.1.1.1.11. [+daş]

Ortaklık ve eş olma işlevinde kullanılan ve yalnızca belirli sözcüklerde görülen bir ektir. ŞT’de ekin yalnızca kalın ünlülü [+daş] biçimi kullanılmaktadır; ince ünlülü biçimi tespit edilememiştir: *ġardaş* II/129 “kardeş”, *ġardaş* IX/69 “kardeş”, *ġardaş* XII/201 “kardeş”, *yoldaşları* XXXIII/256 “arkadaşları”, *yoldaşına* XXXIX/424 “arkadaşına”, *adaşuḫ* XXXIV/33 “adaşız”.

3.1.1.1.12. [+düz], [+nüz]

İşlek olmayan eklerden biridir. Ekin [+düz] biçiminden gelişen [+nüz] biçimi -nd- > -nn- benzeşmesiyle ortaya çıkmıştır. Az sayıda örneği vardır: *gündüz* XVIII/10 “gündüz”, *gündüz* XX/26 “gündüz”, *günnüzü* XII/379 “gündüzü”.

3.1.1.1.13. [+gil]

[+gil] eki, isimlere, soy isimlerine ve akrabalık isimlerine gelerek ilgili kişinin ailesini veya yakınlarını bir bütün olarak ifade etme, o kişiye ait olma işlevinde kullanılan bir ektir: *ġağasıgilde* VIII/38 “babasıgilde”, *ġāynımgilnen* VIII/40 “kaynımgille”, *ġaynımgil* VIII/60 “kaynımgil”, *ḥezreti hüseyingil* X/11 “Hazreti Hüseyingil”, *dedemizgil* XXV/16 “dedemizgil”, *ėlyasgil* XXXIII/136 “İlyasgil”, *nenemgil* XXXIII/204 “annemgil”, *babamgilin* XXXIII/219 “babamgilin”.

3.1.1.1.14. [+ḫ]

İşlek olmayan bir ektir: *çıbıḫ* II/56 “çubuk” [< çīp+(ı)k (ince yumuşak dal)] (Gülensoy 2011: 1, s. 256), *çıbıḫların* XXVI/7 “çubuklarını”.

3.1.1.1.15. [+ḳa], [+ge]

ŞT’de işlek değildir. İki sözcükte tespit edilmiştir: *başḳa* XXXIX/608 “başka” (< baş+ka) (Karaağaç 2013, s. 276), *özgeye* XXXIX/436 “başkasına” (< öz+ge) (Karaağaç 2013, s. 276).

3.1.1.1.16. [+kek], [+keğ]

İşlek olmayan bu ek, yalnızca kalıplaşmış olarak bir sözcükte tespit edilmiştir: *erkek* III/27 "erkek", *erkeğ* XX/89 "erkek".

3.1.1.1.17. [+ġan], [+gen]

ŞT'de işlek değildir. İki sözcükte tespit edilmiştir: *yağışġanlıḫ* I/105 "yağışlı", *yağışġannığ* XXXIII/72 "yağışlı", *göyüşgennig* XX/65 "yeşillik", *göyüşgennig* XX/67 "yeşillik".

3.1.1.1.18. [+ḳı], [+ki], [+kü], [+ḫı]

Bulunma, bağlılık, aitlik gibi işlevlerde kullanılan bu ek, sıfat ve zamir olarak kullanılan sözcükler türetmektedir. Bu ekin bazı örneklerde kalınlık-incelik uyumunu bozduğu tespit edilmiştir: *ġáradağınḳı bizimkidi* IX/79 "Karadağ'ınki, bizimkidir.", *ėlanki* XXXVI/43 "şimdiki", *olarınki* I/210 "onlarınki", *düneynki* XVI/97 "dünkü", *kereminkinnen* XXXIII/268 "Kerem'inkinden", *áslininkine* XXXIII/268 "Aslı'nınkine", *bizderinki* XL/206 "bizlerinki", *olarınki* XL/207 "onlarınki", *ġoyununkü* XL/214 "koyununki", *öyünkü* III/102 "önceki", *gününkün* VI/99 "gününkünü", *zamananınḫı* VI/33 "bu zamanınki", *elanḫı* VI/77 "şimdiki", *eşayırınḫı* XXXIII/27 "Şahseveninki".

3.1.1.1.19. [+(ı)l]

ŞT'de benzerlik işlevi katan ve işlek olmayan eklerden biridir. Kalıplaşmış biçimde iki örnekte tespit edilmiştir: *yaşıl* V/120 "yeşil", *ġızıl* IX/15 "kızıl", *ġızıl* III/45 "kızıl".

3.1.1.1.20. [+laḫ], [+laġ], [+lağ], [+nehˈ], [+nek], [+Taḫ], [+Tağ]

İsimden fiil yapım eki {+lA-} ile fiilden isim yapın eki [-k] ekinin kalıplaşmasıyla oluşan bir ektir. Üç sözcükte tespit edilmiştir: *yaylaḫ* X/112 "yaylak", *yaylaġa* X/115 "yaylağa", *ġışlaḫ* XII/19 "kışlak", *ġışTaḫda* VI/143 "kışlakta", *ġışlağımız* I/9 "kışlağımız", *ġışTaḫ* XXVII/9 "kışlak", *ġışTağına* V/10 "kışlağına", *yaylağına* V/10 "yaylağına", *köyneˈlihˈ* V/109 "gömleklik", *köynehˈ* XIV/9 "gömlek", *köynek* IV/103 "gömlek".

Yalnızca bir örnekte /ḫ/ ünsüzünün düştüğü tespit edilmiştir: *yayla* XII/19 "yayla".

3.1.1.1.21. {+lI}, {+lU}

EOT'de yalnızca yuvarlak ünlülü {+lU} biçimlerinde görülen bu ekin ŞT'de hem düz hem de yuvarlak ünlülü [+lı], [+li], [+lu], [+lü] biçimleri bulunur. Sıfat yapan oldukça işlek bir ektir ve geldiği sözcüğe sahiplik, aitlik ve

yineleme gibi işlevler katar: *talmışgeyihʿlilerde* XXXIII/80 “Talmışgeyiklilerde”, *ferzullālı* XXXIII/80 “Feyzullahlı”, *ġara musalī* XXXIII/80 “Kara Musalı”, *ġara ġasımlı* XXXIII/171 “Kara Kasımlı”, *hündüstanlıdılar* XXXIII/271 “Hindistanlıdırlar” *türkiyeli* XXXIII/271 “Türkiyeli”, *terbizlidi* XXXIII/330 “Tebrizlidir”, *söhbetli* I/154 “sohbetli”, *yemeli* II/73 “lezzetli”, *pullu mınçıḫlı* V/150 “pullu boncuklu”, *ḫoruzluluyam* VIII/10 “Horozluluyum”, *evli* XXII/21 “evli”, *sarı köklü* V/42 “sarı köklü”, *bürüklü* VIII/45 “örtülü”.

ŞT’de düzlük-yuvarlaklık uyumuna giren bu ek, ses benzeşmeleri sonucunda {+nI}, {+nU}, {+rI}, {+rU} ve {+dI}, {+dU} biçimlerinde de görülür.

{+lI}, {+lU} ekinin, kimi örneklerde /n/ ile biten sözcüklere geldiğinde {+nI}, {+nU} biçimlerine dönüştüğü tespit edilmiştir: *mığannı* IV/93 “Muganlı”, *ayrannı* XIV/14 “ayranlı”, *mėşginni* IX/68 “Meşkinli”, *muğannuyuḫ* XII/219 “Muganlıyız”, *günnüyem* X/130 “günlüyüm”.

{+lI}, {+lU} ekinin, kimi örneklerde /t/ ile biten sözcüklere geldiğinde {+dI}, {+dU} biçimlerine dönüştüğü tespit edilmiştir: *atdı* XL/164 “atlı”, *ketdinin* II/90 “köylünün”, *dōyutdunun* XX/62 “Davutlunun”, *sütdü* VIII/141 “sütlü”.

{+lI}, {+lU} ekinin, kimi örneklerde /r/ ile biten sözcüklere geldiğinde {+rI}, {+rU} biçimlerine dönüştüğü tespit edilmiştir: *ġarrı* XII/188 “karlı”, *eċirri* XXXIII/180 “Ecirli”, *nurru* XXXIX/400 “nurlu”, *her cürrü* III/60 “her türlü”.

3.1.1.1.22. [+lıḳ], [+lik], [+luḳ], [+lük], [+lıḫ], [+lihʿ], [+luḫ], [+lühʿ], [+lig], [+lüg], {+lIğ}, {+lUğ}

Genel oluşu bildiren ve kavram yapma işlevinde kullanılan bir ektir. Ayrıca Türkçenin hemen hemen bütün dönemlerinde kullanılan en işlek isimden isim yapma eklerindendir. ŞT’de de son derece işlektir: *arıċılıḳ* XXXV/14 “arıcılık”, *gözellik* X/110 “güzellik”, *oğurluḳ* I/167 “hırsızlık”, *düzlük* IV/64 “düzlük, doğruluk”, *ċobanċılıḫ* XXXII/38 “çobanlık”, *aşıḫlıḫ* IX/79 “âşıklık”, *èlçilihʿ* XVIII/65 “elçilik, görücülük”, *bolluḫ* XL/169 “bolluk”, *döşlühʿ* XIX/81 “döşlük”, *ġonaḫlığ* XXI/86 “konukluk”, *körpeliğimde* VII/79 “ufaklığımda”, *ġulluğ* II/141 “kulluk”, *yėmlig* XI/21 “yemlik”, *diriligim* VII/83 “diriliğim”, *döşlügü* XXXIII/478 “döşlüğü”, *daşlıḫ maşlıḫ* XXXIII/136 “taşlık maşlık”, *düzlühʿ* XXIII/22 “düzlük, doğruluk”, *döşlük* XXXIII/479 “döşlük”.

ŞT’de düzlük-yuvarlaklık uyumuna giren bu ek, ses benzeşmeleri sonucunda [+nıḫ], [+nihʿ+], [+nuḫ], [+nühʿ], [+nığ], [+niğ], [+nuğ], [+rık+], [+rug+], [+rik+], [+rüg+], [+rıḫ], [+rühʿ], [+ruḫ], [+rühʿ], [+rıḫ], [+rik],

[+rüg], [+rIğ], [+ruğ], [+dığ], [+dıḫ], [+dihʿ], [+duḫ], [+dühʿ] biçimlerinde de görülebilir.

[+lıḫ], [+lihʿ], [+luḫ], [+lühʿ], {+lIğ}, {+lUğ} ekinin kimi örneklerde /n/ ile biten sözcüklere geldiğinde [+nıḫ], [+nihʿ], [+nuḫ], [+nühʿ], [+nığ], [+niğ], [+nuğ] biçimlerine dönüştüğü tespit edilmiştir: *alınnıḫ* XIX/82 "alınlık", *şennihʿlere* IX/71 "şenliklere", *onnuḫ* IX/15 "onluk", *günnühʿ* XXXIX/619 "günlük", *yamannığ* XXXIX/407 "kötülük", *ćetinniği* VII/4 "zorluğu", *uzunnuğ* XVI/17 "uzunluk".

Ekin [+lığ] biçimi bir örnekte /t/ ile biten sözcükte benzeşme sonucunda [+dığ] biçiminde tespit edilmiştir: *rahatdığa* VII/31 "rahatlığa".

[+lik], [+lıḫ], [+lüg], {+lIğ}, {+lUğ} ekinin kimi örneklerde /r/ ile biten sözcüklere geldiğinde [+rıḫ], [+rik], [+rüg], {+rIğ}, [+ruğ] biçimlerine dönüştüğü tespit edilmiştir: *bazarrıḫ* V/109 "pazarlık", *üzerrik* V/206 "üzerlik", *birrik* IV/70 "birlik", *ağırrığına yüngürrügüne* I/89 "ağırlığına, hafifliğine", *minnetdarrığımı* VII/76 "minnettarlığımı", *üzerriğin* V/208 "üzerliğini", *oğurruğun* XL/117 "hırsızlığın".

3.1.1.1.23. [...+li ...+lı]

ET'den beri kullanılan birliktelik ekidir. ŞT'de de aynı işlevde kullanılır: *dedeli babalı* IX/79 "dedeli babalı".

3.1.1.1.24. [+man]

ŞT'de pek işlek değildir. İki sözcükte tespit edilmiştir: *yaman* X/60 "kötü" [yav̇(v/f)+man] (Gülensoy 2011: 2, s. 1051), *yaman* XII/83 "kötü", *tuman* XI/46 "don, şalvar" (< ton+man) (Gülensoy 2011: 2, s. 931).

3.1.1.1.25. {+ncI}, {+ncU}, {+ńcI}, {+mćI}, {+mcU}

ET'de sıra sayı sıfatları için kullanılan {+(X)nç} eki, Batı Türkçesinde {+(I)ncI}, {+(U)ncU} biçimlerinde görülür. Sayı isimlerinden sıralama ve derecelendirme bildiren sıfatlar türetir. ŞT'de hem /m/ ünsüzlü hem de /n/ ünsüzlü örnekler bir arada kullanılmaktadır: *yeddinci* I/186 "yedinci", *ikinci* XXXIX/349 "ikinci", *on birincimi* XXXVIII/26 "on birincimi", *üçüncü* XXXIX/332 "üçüncü", *üçüncü* XII/410 "üçüncü", *ikimci* XXXIX/493 "ikinci", *birimci* IX/33 "birinci", *ikimći* XXIX/30 "ikinci", *beşinći* XXXIII/15 "beşinci", *ikinći* XXXIII/413 "ikinci".

Söz konusu ek, ŞT'de sayı isimlerinin yanı sıra sıra isimlerinde de kullanılabilir: *aḫırıncı* XXXIX/269 "sonuncu", *aḫırınći* XXXIX/163 "sonuncu", *evvelinci* XII/366 "ilkinci", *sonunću* XXXIX/594 "sonuncu", *sonuncu* XXXIX/435 "sonuncu".

3.1.1.1.26. [+sağ], [+sik]

{+sA}, {+sI}, {+sU} isimden fiil yapım eki ile [-k+], [-ḳ+] fiilden isim yapım ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuş bir ektir: *boğarsağınnan* V/18 "bağır-sağından".

Bir sözcükte [+sik+] biçiminin göçüşme yoluyla -ks- > -sk- değişimine uğradığı tespit edilmiştir: *eskig* XL/115 "eksik".

3.1.1.1.27. {+sIz}, [+süz]

Yoksunluk bildiren sıfatlar türeten bazen de yineleme öbeği kurma işlevinde kullanılabilen bir ektir. {+lI}, {+lU} ekinin olumsuzudur: *zekātsız* XXXIX/90 "zekâtsız", *sevadsız* XXXIX/397 "bilgisiz", *eziyetsiz* XL/194 "eziyetsiz", *elsiz* XVIII/53 "elsiz", *ayaḫsız* XVIII/53 "ayaksız", *susuz* XIX/120 "susuz", *soysuz* XXXIII/334 "soysuz".

3.1.1.1.28. [+sul]

ŞT'de işlek olmayan eklerden biridir. Tek örneği vardır: *yoḫsullara* XVI/108 "yoksullara".

3.1.1.1.29. [+(i)ş], [+(ü)ş]

ŞT'de işlek olmayan eklerden biridir. Sınırlı sayıda örneği vardır: *gėniş* XLI/12 "geniş", *göyüşgennig* XX/67 "yeşillik".

3.1.1.1.30. [+tı]

Yansıma sözleri isimleştirir. ŞT'de pek fazla örneği yoktur: *taḳıltı* XI/55 "takırtı, takıltı", *taḳıltı* XI/57 "takıltı".

3.1.1.1.31. [+z]

Sayı isimlerinden topluluk sayıları türetmek için kullanılan topluluk ekidir: *dördüz* XXVI/12 "dördüz".

3.1.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

Fiil kök veya gövdelerine gelerek onlardan yeni isim gövdeleri yapan eklerdir.

3.1.1.2.1. [-a]

ŞT'de işlek olmayan bir fiilden isim yapım ekidir: *yara* I/59 "yara", *yaraları* XII/85 "yaraları" (< yar-a+ları), *ġısa* XXXIX/303 "kısa".

3.1.1.2.2. [-aḫ], [-ağ], [-eg], [-ek]

Fiilin hareketinden doğan soyut ve somut isimler veya fiillerin etkisinde kalan varlık isimleri oluşturma işleviyle kullanılan bir ektir: *pıçaḫ* I/222 "bıçak", *Pıçaḫ* XXXIX/510 "bıçak", *ġonaḫ* VI/38 "konuk", *ġonaḫ* XVIII/100 "konuk", *yedegini* XXXIX/395 "yedeğini", *ġorḫağ* XVI/42 "korkak".

3.1.1.2.3. [-baca] (< -ma+ca)

ŞT'de pek işlek olmayan bir ektir. Yalnızca bir sözcükte tespit edilmiştir: *taptapbaca* III/56 "bulmaca", *taptapbacā* XL/56 "bulmaca".

3.1.1.2.4. [-ć]

ÖTT'de [-ç] biçiminde görülen bu ekin ŞT'de yalnızca [-ć] biçimi tespit edilebilmiştir. Fiile aşırılık işlevi katar. İşlek değildir: *ġısġanć* VII/131 "kıskanç".

3.1.1.2.5. [-ġan], [-ğan]

ŞT'de tek heceli fiillere gelmeyen ve pek işlek olmayan bir ektir. Sınırlı sayıda örneği tespit edilmiştir: *yorġan* II/62 "yorgan" (< yoġur-ḳan) (Gülensoy 2011:2, s. 1163; Ercilasun vd. 2015, s. 979), *yorğan* XI/35 "yorgan", *ağlıġan* XI/28 "sulu gözlü, ağlak" (< ağla-ġan).

3.1.1.2.6. [-ġı], [-gi], [-ḫu]

ŞT'de işlek olmayan eklerden biridir. Belirli sözcüklerde görülür: *ġırġı* VIII/74 "atmaca", *ġırġı* XI/70 "atmaca", *yuḫu* III/47 "uyku", *yuḫu* XXI/37 "uyku", *yuḫudan* XXXIX/284 "uykudan", *çalġı* XXXIX/489 "çalgı", *çalġısı* XXXIX/50 "çalgısı", *vergisiymiş* VII/167 "vergisiymiş".

3.1.1.2.7. [-ġın]

ŞT'de pek işlek olmayan bir ektir. Sınırlı sayıda örneği tespit edilmiştir: *daşġınā* XXXIX/396 "taşkına".

3.1.1.2.8. {-I+}, {-U+}

Fiilin kendisini veya fiil sonucu ortaya çıkan bilginin adını yapma işlevinde kullanılan işlek bir ektir: *yazı* XXXIX/133 "yazı", *yaḫçı* VI/165 "iyi", *doğulu* X/96 "doğulu", *ġorḫularınnān* VI/118 "korkularından", *ġorḫum* XXII/83 "korkum", *sürü* XXXIII/188 "sürü", *ayrı* I/146 "ayrı", *ayrı* VI/70 "ayrı", *yaḫşiydı* XXXIII/68 "iyiydi", *sanćı* XIX/94 "sancı", *sanćısı* XV/72 "sancısı".

3.1.1.2.9. [-(ı)ġ], [-(ı)ğ], [-(ı)ḫ], [-(i)hˈ], [-(i)k]

Fiil sonucu ortaya çıkan niteliği veya fiil sonucu ortaya çıkan nesnenin adını yapan işlek bir ektir: *ġıyıġı* VI/142 "irice iğneyi, çuvaldızı", *külüğü* XXVII/27 "külüğü", *soğuḫ* VI/92 "soğuk", *basdırıḫ* XXVI/8 "bastırık ipi", *açıḫ* IV/105 "açık", *ġatıḫ* V/14 "katık, yoğurt", *delihˈ deşihˈ* I/206 "delik deşik", *yetik* XII/463 yetkin, *tepihˈ* XVIII/21 "tepik", danışığ XLI/98 "konuşma", *ġoruḫçu* XVIII/119 "korucu", *bürüklü* VIII/45 "örtülü".

3.1.1.2.10. {-Iş}, [-üş]

Fiili biçim açısından adlandırma, bazen de nesne adı yapma işlevinde kullanılan bir ektir: *öpüş* XL/105 "öpüş", *yağış* XIV/62 "yağmur", *tikiş* VIII/51 "dikiş", *ġeynişleri* V/110 "giyinişleri".

3.1.1.2.11. {-(X)m}

Nitelik ve nicelik adları yapan ve fiili süreç olarak belirten isimler türeten bir ektir: *ölüm* XIX/31 "ölüm", *durumu* XXXIX/174 "durumu", *yarım* XXXIII/51 "yarım", *yėmlig* XI/ "yemlik", *coşum çay tek* XII/182 "coşmuş çay gibi".

3.1.1.2.12. [-k], [-ḫ], [-ğ]

Fiil sonucunda ortaya çıkan niteliği veya nesneyi bildiren bir ektir: *döşek* II/62 "döşek", *toḫdaḫ* XI/27 "uslu", *yumuşağ* XIII/60 "yumuşak".

3.1.1.2.13. {-mA}

Fiil adları yapmak için kullanılan işlek bir ektir: *dūğrama* VI/90 "doğrama", *ġōrma* V/13 "kavurma", *doğma* VII/138 "doğma", *ēyirme* XVII/82 "eğirme", *köşme* XXII/12 "göçme".

{-mA} eki bazı örneklerde fiille ilgili kalıcı nesne adları yapar: *yarma* V/30 "yarma", *bılama* V/49 "bulama, ağız", *ġōrma* V/69 "kavurma", *ġıyma* V/73 "kıyma", *ćek'me* IX/105 "çizme".

Dudak ünsüzleriyle biten fiillerden sonra gelen [-ma], [-me] ekinin ünsüzü ŞT'de benzeşerek /b/ olabilir: *tapbíye* XII/401 "bulmaya".

3.1.1.2.14. [-maḫ], [-mek], [-mehˈ], {-mAğ}

Fiillerin hareket isimlerini yapma işlevinde kullanılan işlek bir ektir: *ġalmaḫ* I/102 "kalmak", *ayrılmaḫ* VIII/88 "ayrılmak", *almaḫ* XVIII/37 "almak", *ēleşmek* III/16 "oturmak", *köçmek* XXXIII/43 "göçmek", *demeğ* VII/159 "demek", *gözellemeğ* XXXIX/333 "güzellemek".

[-maḫ], [-mek], [-mehˈ], [-mağ], [-meğˈ] ekinin bazen de nesne adı yapmak için kullanıldığı tespit edilmiştir: *toḫmaḫ* V/158 “tokmak”, *yaşmaḫ* XI/39 “yaşmak”, *başmaḫlarını* XXXIII/493 “ayakkabılarını”, *gėymek* XVIII/88 “giymek, giysi”, *yemehˈ* XV/27 “yemek”.

3.1.1.2.15. [-man]

ŞT’de kalınlık-incelik uyumuna girmeyen eklerden biridir. Yalnızca bir sözcükte tespit edilmiştir: *dēirman* XXXIII/215 “değirmen”, *deyirman* XXXIII/217 “değirmen”.

3.1.1.2.16. {-(X)n}

Fiilin hareketi sonucu ortaya çıkanı belirtmek için kullanılır. İşlek bir ek değildir: *gelin* III/81 “gelin”, *gelin* IV/119 “gelin”, *ekinim* XXXVI/26 “ekinim”, *ġoşunun* XXXIII/248 “askerî birliğin, ordunun”, *uzun* XXXVI/35 “uzun”, *uzun* XVII/37 “uzun”, *satın almazdıḫ çörēği* XXXVI/40 “Ekmeği satın almazdık.”, *satın* VI/12 “satın”.

3.1.1.2.17. [-t]

ŞT’de pek işlek olmayan bir ektir. Sınırlı sayıda örneği tespit edilmiştir: *ġurut* II/69 “kurut (kurutulmuş süt ürünü)”, *ġurut* XXII/91 “kurut”.

3.1.1.2.18. [-tı]

ŞT’de pek işlek olmayan bir ektir. Sınırlı sayıda örneği tespit edilmiştir: *ağartıları* XIX/49 “süt ürünleri”, *çığırtı* XVI/36 “çığırtı”.

3.1.1.2.19. [-ergi]

ŞT’de pek işlek olmayan bir ektir: *gidergi* II/51 “gidici”.

3.1.2. İsim Çekim Ekleri

İsim çekim ekleri, varlık ile varlık [isimlerle isimler (söz öbekleri)] veya varlık ile fiil [isimlerle fiil (cümle)] arasında geçici ilişkiler kurmak, cümledeki tüm unsurlar arasında bağlantı kurmak için kullanılan eklerdir.

3.1.2.1. Çokluk Eki

İsimlerin çokluk biçimlerini yapmada kullanılan eklerdir. ŞT’de ET ve EOT’de de olduğu gibi çokluk eki {+lAr} biçimindedir ancak ses benzeşmeleri sonucunda [+dar], [+der], [+nar], [+ner], [+rar], [+rer], [+zar], [+zer] biçimleri de görülebilir: *toylar* I/86 “düğünler”, *bı̊lar* I/120 “bunlar”, *dağlar* I/154 “dağlar”, *aḫsaḳḳallar* IV/127 “aksakallar”, *uşaḫlar* VI/8 “çocuklar”,

ġocalar XI/35 “yaşlılar”, *beyler* XII/43 “beyler”, *meşeler* XVI/50 “meşeler”, *kişiler* XVIII/15 “kişiler, erkekler”.

/d/ veya /t/ ile biten isimlerde çokluk eki sıklıkla [+dar], [+der] biçimlerindedir: *otdar* XX/65 “otlar”, *arvaddar* XXI/60 “kadınlar”, *zatdar* XXII/99 “şeyler”, *atdar* XXXIII/141 “atlar”, *ketdere* XXXIII/490 “köylere”.

[+dar], [+der] biçimlerinin bazı örneklerde /z/, /ş/ ile biten sözcüklerden sonra da geldiği tespit edilmiştir: *ġızdarımıza* XIX/89 “kızlarımıza”, *sözder* XXXIII/191 “sözler”, *işderi* XXXIII/151 “işleri”, *gülüşderim* XXXIX/290 “gülüşlerim”, *bizder* XXXIX/474 “bizler.

/n/ veya /m/ ile biten isimlerde çokluk eki [+nar], [+ner] biçimlerinde görülebilir: *ẖannar* I/38 “hanlar”, *onnar* IV/59 “onlar”, *oğlannar* VI/84 “oğlanlar”, *ẖānımnar* XL/23 “hanımlar”, *ġedimner* II/113 “eskiler”, *gelinner* III/10 “gelinler”, *çibinner* XL/71 “bal arıları”, *şahsevenner* XL/75 “Şahsevenler”.

/r/ ile biten isimlerde çokluk eki [+rar], [+rer] biçimlerinde görülebilir: *davarrar* XX/78 “davarlar”, *hemkārrarım* XXXIII/36 “meslektaşlarım”, *damarrar* XXXIX/532 “damarlar”, *şāyirrer* VII/67 “şairler”, *yerrerden* XII/472 “yerlerden”, *yerrer* XXXVII/59 “yerler”, *düktürrer* XXXIX/270 “doktorlar”.

/z/ ile biten isimlerde çokluk eki [+zer] biçimlerinde görülebilir. Bu biçim çok daha seyrek görülür: *sizzer* XXXIX/179 “sizler”, *bizzer* XXII/71 “bizler”.

3.1.2.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri varlığın hangi kişiye veya hangi varlığa bağlı veya ait olduğunu belirten eklerdir. İlişki, sahiplik ve mülkiyet bildirirler.

3.1.2.2.1. Teklik 1. Şahıs İyelik Eki

ET’de {+(X)m} biçiminde; EOT’de {+(U)m} biçiminde görülen teklik 1. şahıs iyelik eki ŞT’de {+(X)m} biçimdedir. Ayrıca ŞT’de teklik 1. şahıs iyelik ekinin yardımcı ünlüsü düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmektedir: *ādım* V/2 “adım”, *dedem* V/163 “dedem”, *ġāynatam* VI/37 “kaynatam”, *yolum* X/119 “yolum”, *oğlum* XII/343 “oğlum”, *ġızım* XII/343 “kızım”, *yerim* XII/404 “yerim”, *dilim* XIV/54 “dilim”, *gözüm* XVI/141 “gözüm”, *özüm* XVIII/138 “kendim”.

3.1.2.2.2. Teklik 2. Şahıs İyelik Eki

ET’de {+(X)ŋ} biçiminde; EOT’de {+(U)ŋ} biçiminde görülen teklik 2. şahıs iyelik eki, ŞT’de /ŋ/ > /n/ değişimine uğrayarak {+(X)n} biçimini almıştır. {+(X)n} biçimindeki teklik 1. şahıs iyelik ekinin yardımcı ünlüsü çoğunlukla düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyar: *özün* IV/73 “kendin”, *ēlin* XII/170

"elin", *adın* IX/20 "adın", *derdin* IX/47 "derdin", *irehmin* X/50 "rahmetin", *elinnen* XII/173 "elinden", *pulun* XVI/65 "paran", *novben* XVI/133 "sıran", *tevelludundu* XXXIII/13 "doğum günündür", *yuḫunnan* XXXIII/593 "uykundan", *deden* XXXIII/601 "baban", *barmağın* XXXIX/525 "parmağın", *ōmürün* VI/111 "ömrün".

Üç örnekte teklik 2. şahıs iyelik ekinin eklendiği sözcüğün son ünlüsünü yuvarlaklaştırdığı tespit edilmiştir. Aynı özellik Halhal ağızlarında da kaydedilmiştir (Karini 2009, s. 128): *dedȯ̂n* XVI/87 "baban", *nenȯ̂n* XVI/87 "annen", *dedȱ̂n* VI/63 "babanın".

ŞT'de karakteristik olarak teklik 2. şahıs iyelik ekinin üzerine yaklaşma, belirtme ve bazen de vasıta, ilgi, çıkma hâl ekleri geldiğinde /ŋ/ > /v̇/ değişimi görülür. Az sayıda örneği olmakla beraber /ŋ/ > /v̇/ değişiminin yalın hâlde de gerçekleştiği tespit edilmiştir. /ŋ/ > /v̇/ değişiminin görüldüğü örneklerde düzlük – yuvarlaklık uyumunun bozulduğu görülmüştür: *anuv̇* III/53 "annen".

Teklik 2. şahıs iyelik eki + yaklaşma eki:

atuv̇á IX/56 "atına", *cānuv̇a* IV/120 "canına", *dayuv̇a* III/53 "dayına", *başuv̇a* III/73 "başına", *ġuyruğuv̇a* V/148 "kuyruğuna", *üstüv̇e* I/207 "üstüne", *daduv̇a* III/49 "yardımına", *sağluğuv̇a* I/158 "sağlığına", *ġabağuv̇a* XVI/126 "önüne", *sağluğuv̇a* XXVI/37 "sağlığına", *ḫıTmetüv̇e* VII/180 "hizmetine".

Teklik 2. şahıs iyelik eki + belirtme eki:

dülüv̇ü VII/14 "dilini", *oğluv̇u* XVI/110 "oğlunu", *aduv̇u* XXXIII/316 "adını", *özüv̇ü* V/168 "kendini", *iltifātuv̇u* VII/59 "iltifatını", *elüv̇ü* VIII/61 "elini", *aduv̇u* XXXIII/387 "adını", *maluv̇u* VIII/141 "malını", *anov̇u* IX/51 "anneni".

Teklik 2. şahıs iyelik eki + belirtme eki biçimlerinde bazen belirtme ekinin düştüğü ancak işlevinin sürdüğü gözlemlenmiştir.

Teklik 2. şahıs iyelik eki + Ø (belirtme eki):

puluv̇ XVI/104 "paranı", *ġızūv̇* XXIII/32 "kızını", *ġadalaruv̇* XXXII/52 "kazalarını, belalarını", *aduv̇* XXXIII/315 "adını", *dilüv̇* VII/12 dilini".

Teklik 2. şahıs iyelik eki + vasıta eki:

nenöv̇nen XVI/60 "annenle", *zehmetüv̇nen* XXXIX/393 "zahmetinle".

Teklik 2. şahıs iyelik eki + çıkma eki:

özüv̇nendi XXXIX/554 "kendindendir".

Teklik 2. şahıs iyelik eki + ilgi eki:

lıbasuv̇un I/206 “elbisenin”, *nökerüv̇ün* XXIII/37 “kölenin”.

Halhal (Karini 2009, s. 129), Urmiye (Doğan 2020, s. 106), Sungur (Atıcı 2015, s. 123), Kaydar (Rezaei 2015, s. 161) gibi diğer İran Türk ağızlarının yanı sıra; Irak Türkmen ağızlarında (Bayatlı 1996, s. 369) ve Anadolu ağızlarında (Karahan 2017, s. 25, Edip 1991, s. 37) örnekleri görülen 2. şahıs iyelik ekindeki /ŋ/ > /y/ değişimi ŞT’de de tespit edilmiştir: *ġızıy* XXXII/31 “kızını”.

3.1.2.2.3. Teklik 3. Şahıs İyelik Eki

ET ve EOT’de [+ı], [+i], [+sı], [+si] biçimlerinde olan teklik 3. şahıs iyelik eki, ŞT’de genellikle ünlü uyumuna uyarak ünsüz ile biten isimlerden sonra [+ı], [+i], [+u], [+ü]; ünlüyle biten isimlerden sonra ise [+sı], [+si], [+su], [+sü] biçimindedir: *aşı* V/84 “aşı”, *tişi* V/32 “dişi” *evine* XL/146 “evine”, *fesli* I/101 “mevsimi”, *yolu* XX/48 “yolu”, *göylü* IV/110 “gönlü”, *erusu* VI/22 “gelini”, *ġörması* V/68 “kavurması”, *dedesi* VI/127 “babası”, *ġuzusu* XXIX/22 “kuzusu”, *balası* XXIX/22 “yavrusu”, *üssünde* XXXVI/17 “üstünde”, *ölüsü* XXXIII/325 “ölüsü”, *türküsü* I/188 “Türkçesi”, *yuḫusunda* VII/163 “uykusunda”.

ŞT’de bir örnekte teklik 3. şahıs iyelik ekinin ünlü uyumunu bozduğu görülmüştür: *başiynen* IV/118 “başıyla”.

ŞT’de iki örnekte *öz* sözcüğüne gelen teklik 3. şahıs iyelik ekinin düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozduğu görülmüştür: *özi* XXXIV/28 “kendisi”, *özini* XII/390 “kendisini”.

Ancak bu özelliğin bir kural dâhilinde olmadığı kaynak kişilerin bireysel kullanımları olduğu diğer örneklerden anlaşılmaktadır: *özü* VI/147 “kendisi”, *özü* XII/367 “kendisi”, *özü* XIII/107 “kendisi”.

su ile *ne* sözcüklerinde istisnai olarak ünlüyle bitmelerine rağmen teklik 3. şahıs iyelik eki olarak [+u], [+i] biçimleri kullanılmaktadır: *suyuna* I/202 “suyuna”, *suyu* IV/52 “suyu”, *suyu* V/69 “suyu”, *suyu* XIII/75 “suyu”, *neyi* XVIII/90 “neyi”, *neyi* XXXVII/142 “neyi”.

ŞT’de işlevce aynı, biçimce farklı iki iyelik ekinin üst üste geldiği ek yığılmaları da tespit edilmiştir: *pulusunu* XVIII/59 “parasını” (pul+u+su+n+u), *eslisi* I/19 “aslı” (esl+i+si), *eslisi* XXXVII/27 “aslı” (esl+i+si), *çoḫusu* XVII/74 “çoğusu” (çoḫ+u+su), *aḫşamısını* XXII/70 “akşamını” (aḫşam+ı+-sı+n+ı); *herāret-i bedenisi* XL/181 “bedenin harareti”.

ŞT’de bazı örneklerde teklik 3. şahıs iyelik ekinin düştüğü tespit edilmiştir.

Teklik 3. şahıs iyelik eki + Ø (belirtme eki):

onun göbēn VIII/112 “onun göbeğini”.

3.1.2.2.4. Çokluk 1. Şahıs İyelik Eki

ET'de {+(X)mXz}, EOT'de ise {+(U)mUz}, biçimlerinde olan çokluk 1. şahıs iyelik eki, ŞT'de genellikle ünlü uyumuna uyarak ET'de olduğu gibi ünlü ile biten isimlerde [+mız], [+miz], [+muz], [+müz]; ünsüzle biten isimlerde ise [+ımız], [+imiz], [+umuz], [+ümüz] biçimlerindedir: *yaylağımız* V/7 "yaylağımız", *Pişmişlerimīz* VI/75 "yemeklerimiz", *evimiz* VI/82 "evimiz", *anamız* VII/13 "annemiz", *özümüz* III/69 "kendimiz", *nėnemiz* XI/53 "annemiz", *gözümüz* XI/59 "gözümüz", *ġonşumuz* VIII/112 "komşumuz", *yolumuz* IX/60 "yolumuz", *ėlimiz* XII/9 "ilimiz", *yaylağımız* XV/9 "yaylağımız", *toyumuz* XV/51 "düğünümüz", *türkümüz* IV/79 "Türkçemiz".

su sözcüğünde istisnai olarak sözcüğün ünlüyle bitmesine rağmen çokluk 1. şahıs iyelik eki olarak [+umuz] biçimi kullanılmaktadır. Kanaatimizce bu durum sözcüğün eski biçimi *sub* ve onun geçirdiği ses değişmeleri ile alakalı kalıntılardır *(sub > suv̇ > sū > su ~ suy ~ suv)*: *suyumuz* VI/102 "suyumuz".

Kimi ünsüzle biten sözcüklerde çokluk 1. şahıs iyelik ekinin yardımcı ünlüsünün düştüğü tespit edilmiştir: *ġabağmıza* II/109 "önümüze", *alaçığmızā* XVI/27 "alaçığımıza".

ŞT'de bazı örneklerde çokluk 1. şahıs iyelik ekinin EOT'deki gibi yuvarlak ünlülü kullanıldığı tespit edilmiştir: *ġışlağımuz* XXXV/8 "kışlağımız", *birbirimüze* III/65 "birbirimize", *elimüze* III/93 "elimize".

3.1.2.2.5. Çokluk 2. Şahıs İyelik Eki

ET'de {+(X)ŋXz}, EOT'de ise {+(U)ŋUz}, biçimlerinde olan çokluk 2. şahıs iyelik eki, ŞT'de bazı değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliklerden en önemlisi ekteki /ŋ/ > /v̇/ veya /ŋ/ > /v̇/ > /v/ > Ø değişmeleridir.

Çokluk 2. şahıs iyelik ekinin GAT'deki gelişim süreci *+(U)ŋUz > +(U)vUz > +Ūz > +Uz* biçiminde açıklanmıştır (Ergin 1971, s. 97). Ancak kanaatimizce damak sesi olan /ŋ/ sesinin ŞT'deki dudaksılaşması /v̇/ sesi üzerinden gerçekleşmektedir. Ayrıca derlediğimiz metinlerde kullanılan sesin /v̇/ olduğu açıkça anlaşılmaktadır. O hâlde çokluk 2. şahıs iyelik ekinin ŞT'deki ve genel anlamda GAT'deki gelişim sürecini şu şekilde izah etmek mümkündür:

+(U)ŋUz > +(U)gUz > +(U)ğUz ~ +(U)v̇Uz > +(U)vUz > +Ūz > +Uz / +z

Diğer İran Türk değişkelerinde görülen çokluk 2. şahıs iyelik eki *+Ūz > +Uz* biçimlerinde ekin gelişim sürecinin *+(U)v̇Uz > +(U)vUz ~ +Ūz* aşamalarına ait bulunamayan izler (Karini 2009, s. 131; Atıcı 2015, s. 125), ŞT'de tespit edilmiştir. ŞT'de çokluk 2. şahıs eki olarak *+(U)v̇Uz, +(U)v̇Uz > +(U)*

vUz ~ +Ūz biçimleri nadiren de *+Īz* biçimi eş zamanlı olarak kullanılmaktadır: *bacūz* XXXVI/53 "bacınız", *sağlıv̇uza* X/95 "sağlığınıza", *ḫıTmetüv̇üzdeyem* XXXIX/4 "hizmetinizdeyim", *sağlıv̇uza* X/108 "sağlığınıza", *keyfīz* XII/114 "keyfiniz".

Bu özelliklerin yanı sıra ŞT'de çokluk 2. şahıs ekinin son hâli olarak ünsüzle biten isimlerden sonra, çoğu zaman yuvarlak ünlülü [+uz], [+üz]; bazen de düzlük - yuvarlaklık uyumuna uygun olarak [+ız], [+iz], [+uz], [+üz] biçimlerinin; ünlüyle biten sözcüklerden sonra da yukarıda zikredilen biçimlere ilaveten [+z] biçiminin kullanıldığı ve [+z] biçiminin kendisinden önceki sözcüğün düz ünlüsünü yuvarlaklaştırdığı veya ünlü uzamasına sebep olduğu tespit edilmiştir: *nenēz* XXXVI/52 "anneniz", *ġulluğuzda* XXXIX/4 "kulluğunuzda", *nökerḫanāzdı* XII/206 "kölehanenizdir", *sağlığuza* XXXIX/225 "sağlığınıza", *meğazalarüzda* XXXIV/40 "mağazalarınızda", *ḫıdmetize* VII/129 "hizmetinize", *sağlığıza* XII/111 "sağlığınıza", *özüz* XXXIII/90 "kendiniz".

Yalnızca Zencan'da derlenen metinlerden birinde ve tek örnek [+*nız*] biçimi tespit edilmiştir: *hamınızın* VI/68 "hepinizin".

3.1.2.2.6. Çokluk 3. Şahıs İyelik Eki

ET ve EOT'de {+lArI}, biçiminde olan çokluk 3. şahıs iyelik eki, ŞT'de de ünsüz benzeşmelerinden ötürü meydana gelen değişiklikler göz ardı edilirse aynı {+lArI} biçimindedir: *yaylaḫları* XXXII/58 "yaylakları", *uşaḫları* XXXIII/186 "çocukları", *sürüleri* XXXIII/206 "sürüleri", *hikāyeleri* XXXIX/96 "hikâyeleri", *adlarına* V/102 "adlarına", *bellerine* XI/39 "bellerine", *alınlarına* XI/46 "alınlarına".

/d/ veya /t/ ile biten isimlerde çokluk 3. şahıs iyelik eki, [+darı], [+deri] biçimlerinde görülebilir: *addarı* I/82 "adları", *addarı* XXXVII/103 "adları", *zatdarına* XVI/21 "şeylerine", *ādetderi* XIV/27 "âdetleri".

/n/ veya /m/ ile biten isimlerde çokluk eki {+*nArI*} biçiminde görülebilir: *ḫurcunnarın* XXXIII/456 "heybelerinin", *ġalannarına* VII/168 "kalanlarına".

Şahseven Türkçesindeki İyelik Ekleri

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	{+(X)m}	{+(X)mXz}
2. Şahıs	{+(X)n}, {+(X)v̇}	{+(U)v̇Uz}, {+(U)vUz}, {+(Ū)z}, {+(Ī)z}, {+(X)z}
3. Şahıs	{+I}, {+U}, {+sI}, {+sU}, {+Ø}	{+lArI}

3.1.2.3. Aitlik Eki

İsimlerden zamir ve sıfat olarak kullanılan isimler yapan ektir. İlgili olma, ait olma, bağlılık ve sahiplik işlevlerini karşılar. ET'de [+ki] ve nadiren [+ḳı] biçimlerinde görülen (Gabain 2007, s. 47) ek, EOT'de ise kalınlık-incelik uyumuna uymaktadır (Timurtaş 2005, s. 106). Ayrıca aitlik eki hem yapım eki hem de çekim eki olarak kullanılabilir (Karaağaç 2013, s. 78).

Aitlik eki, ŞT'de [+ki], [+ḳı], [+ḫı] biçimlerinde görülmekte ve çoğunlukla kalınlık-incelik uyumunun yanı sıra düzlük-yuvarlaklık uyumuna da girmektedir: *ġáradağınḳı* IX/79 "Karadağ'ınki", *yaylağınkin* II/62 "yaylağınkini", *seninkilere* IV/67 "seninkilere", *herkesinki* XVIII/154 "herkesinki", *bizimki* IV/75 "bizimki", *öyünkü* XIV/23 "önceki", *ġádimki* XXXIII/43 "eski, eskideki", *günkü* XII/251 "günkü".

Ancak bazı örneklerde aitlik eki kalınlık-incelik uyumuna girmez: *olarınki* I/210 "onlarınki", *ġoyununkü* XL/214 "koyununki", *ġadımki* XXXIX/173 "eski, eskideki".

Aitlik eki, sızıcılaşarak kalın ünlülerden sonra [+ḫı] biçiminde de görülebilir: *zamananınḫı* VI/33 "zamanınki", *eşayırınḫı* XXXIII/27 "göçebelerinki".

3.1.2.4. Hâl Ekleri

Varlık ile varlık (söz öbeği) veya varlık ile fiil (cümle) yapılarındaki ilişkilerin adlarına hâl çekimi denir (Karaağaç 2013, s. 340). Bu çekimi sağlayan eklere ise hâl ekleri denir.

3.1.2.4.1. İlgi Hâli Eki

Bir ismin başka bir isme bağlılığını sağlayan eke ilgi hâli eki denir. Bir ismin başka bir isme bağlı olma durumuna da ismin ilgi hâli denir.

ET'de {+(n)Iŋ}, EOT'de ise {+(n)Uŋ}, biçimlerinde olan ilgi hâli eki, ŞT'de ünlü ile biten isimlerde genellikle [+nın], [+nin], [+nun], [+nün]; ünsüzle biten isimlerde ise [+ın], [+in], [+un], [+ün] biçimlerindedir: *senin dilüv* VII/12 "senin dilin", *senin adın* IX/20 "senin adın", *onun esli* XII/157 "onun aslı", *onun biri* XXVI/21 "onun biri", *sizin malız* XXXIX/92 "sizin malınız", *oların sözleri* II/49 "onların sözleri", *oların dili* III/22 "onların dili", *buların ferġı* II/128 "bunların farkı", *menim böyük ġardaşımın toyu* III/81 "benim büyük kardeşimin düğünü", *evin şeyi* IV/36 "evin şeyi", *sēlin gücü* IV/70 "selin gücü", *ġaynatanın yanı* IV/105 "kaynatanın yanı", *āyġının altı* V/172 "ayağının altı", *ġapının penċerenin böğrü* VII/80 "kapının pencerenin yanı", *köroğlunun meclisi* IX/46 "Köroğlu'nun meclisi", *munun eli* XII/465 "bunun

eli", *günün ġabağı* II/70 "güneşin önü", *ömrünün evvelinnen aḫırına* VI/36 "ömrünün başından sonuna".

Teklik 1. şahıs zamiri ve çokluk 1. şahıs zamirlerine gelen ilgi hâli eki, [+im] şeklindedir: *menim yaşīm* XXXVIII/6 "benim yaşım", *menim başīm* XXXIX/262 "benim başım", *benim‿ özüm* I/137 "benim kendim", *benim balam* VI/104 "benim çocuğum", *benim sazım* VII/43 "benim sazım", *bizim özümüz* XXXII/50 "bizim kendimiz", *bizim dōvremiz* XXXVII/116 "bizim çevremiz".

Üç örnekte *siz* zamirine gelen ilgi ekinin yuvarlak ünlülü olduğu tespit edilmiştir: *sizün* X/94 "sizin", *sizün* XXXIV/24 "sizin", *sizün* XXXIV/40 "sizin".

ŞT'de ilgi hâli ekinin kısmen veya tamamen düştüğü örnekler tespit edilmiştir. İlgi hâli ekinin düşmesi aynı zamanda bazı örneklerde ünlü uzunluklarına neden olmuştur.

İsim + Ø (İlgi Hâli Eki)

sen diyen VI/46 "senin dediğin", *sen* XVI/59 *kimin* XVI/60 "senin gibi", *menim evim bereketi* XXXIX/190 "benim evimin bereketi", *sēn* XXXIX/560 *kimi* XXXIX/561 "senin gibi", *sēn ġızuv̇a* XL/89 "senin kızına", *siz özüz* XXXIII/90 "sizin kendiniz", *siz üçün* XXXIX/388 "sizin için", *başın uzunnuğu* XVI/17 "başının uzunluğu".

3.1.2.4.2. Belirtme Hâli Eki

Bir ismin nesne alan fiile bağlanarak hareketten etkilenen varlık olmasını sağlayan eke belirtme hâli eki denir. Bir ismin nesne alan fiile bağlanarak hareketten etkilenmesi, yapma ve yükleme bildirmesi durumuna da ismin belirtme hâli denir.

ET'de belirtme hâli eki, iyelik eki almamış isimlerden sonra [+g], [+ġ]; iyelik eklerinden sonra [+n]; işaret ve şahıs zamirlerinden sonra ise [+nı], [+ni] biçimlerinde görülür. İsimlerden sonra kullanılan [+g], [+ġ] eki, ünsüzle biten isimlere geldiğinde yardımcı bir ünlü alır. Batı Türkçesinde sondaki /g/ veya /ġ/ seslerinin düşmesiyle söz konusu yardımcı ses ekin işlevini üstlenmiş ve böylece Batı Türkçesinin genel belirtme eki olma yoluna girmiştir (Ergin 2000, s. 232).

ŞT'de belirtme hâli eki [+ı], [+i], [+u], [+ü] biçimlerindedir: *bizi* I/22 "bizi", *sütü* XVIII/28 "sütü", *toyumuzu* II/28 "düğünümüzü", *ġızı* II/29 "kızı", *ćayı* II/41 "çayı", *ġoyunu* XXIX/27 "koyunu", *kömürū̄* II/82 "kömürü", *süttaşı* III/62 "sütlacı", *ġuyruğumu* V/150 "kuyruğumu".

ÖAT'de ve GAT'nin genelinde olduğu gibi ŞT'de de ünlüyle biten isimlerden ve zamirlerden sonra belirtme hâli eki [+nı], [+ni], [+nu], [+nü] biçimlerindedir: *evlini* II/93 "evliyi", *bunu* IV/69 "bunu", *onu* V/19 "onu", *buğdanı* V/30 "buğdayı", *ġıymeni* V/72 "kıymayı", *dedeni* X/56 "babayı", *balanı* X/56 "çocuğu", *deveni* II/137 "deveyi".

ET'de bütün iyelik eklerinden sonra; EOT'de ise yalnızca 3. şahıs iyelik eklerinden sonra kullanılan [+n] biçimindeki belirtme eki, ŞT'de 3. şahıs iyelik eklerinden sonra işlektir: *tükün* I/42 "saçını", *evin* II/85 "evini", *tikmegin* III/6 "dikmesini", *tişisin* III/27 "dişisini", *ġabġaşın* III/88 "kapkacağını", *şeyin* IV/33 "şeyini", *ağzın* IV/60 "ağzını".

su ve *ne* sözcükleri ünlüyle bitmelerine rağmen istisnai olarak *+nu* ve *+ni* belirtme hâli ekini almamaktadırlar: *suyu* XIII/27 "suyu", *suyu* XIX/22 "suyu", *suyu* XL/179 "suyu", *neyi* V/206 "neyi", *neyi* XXI/64 "neyi".

3.1.2.4.3. Yönelme Hâli Eki

Fiilin hareket yönünü gösteren ve yaklaşma ifade eden hâl ekidir. ET'de [+ġa], [+ge]; Batı Türkçesinde ise [+a], [+e] biçimlerinde görülen yönelme hâli eki, ŞT'de ünsüzle biten isimlerden sonra [+a], [+e]; ünlüyle biten isimlerden sonra ise [+(y)a], [+(y)e] biçimlerindedir: *bize* I/12 "bize", *mene* I/59 "bana", *eşige* III/24 "eşiğe, dışarıya", *sene* III/32 "sana", *yaduv̇ā* III/51 "aklına", *yaylağa* IV/14 "yaylağa", *deviye* IV/26 "deveye", *yaylav̇uv̇a* IV/29 "yaylağına", *kiçige* IV/63 "küçüğe", *suva* V/60 "suya", *türkiyeye* VI/16 "Türkiye'ye", *arıya* XVI/119 "arıya".

3.1.2.4.4. Bulunma Hâli Eki

Fiilin bildirdiği oluş veya kılışın yerini ve fiilin içinde bulunduğu durumu belirten eke bulunma hâli eki denir.

ET'de ünlü ile biten gövdelerle /l/, /n/, /r/ dışındaki ünsüzlerden biriyle biten kök ve gövdelerde bu ek genellikle [+da], [+de]; /l/, /n/, /r/ ünsüzlerinden sonra ise [+ta], [+te] biçimlerindedir. EOT'de ise {+dA} biçiminde görülen bulunma hâli eki, ŞT'de çoğunlukla [+da], [+de] biçimlerindedir: *mende* I/60 "bende", *ellerinde* V/20 "ellerinde", *bılaḫlarda* V/21 "bulaklarda, pınarlarda", *burda* VI/14 "burada", *ġabağında* VI/26 "önünde", *aşağıda* VI/82 "aşağıda", *ġapısında* XVI/58 "kapısında", *atmış birde* II/99 "altmış birde".

Bazı örneklerde ünsüz benzeşmesi sonucunda bulunma hâli ekinin tonsuz [+ta], [+te] veya yarı tonsuz [+Ta] biçimlerini de görmek mümkündür: *alaćıḫta* II/23 "alaçıkta", *ġışTa* VI/93 "kışta", *yurtta* X/96 "yurtta", *kette* IV/80 "köyde", *şesto yekte* II/99 "altmış birde".

ŞT'de kalın ünlüyle biten ve bulunma hâli ekini alan *i-* isim fiilinin çekimlerinde /y/ sesinin de etkisiyle kalınlık-incelik uyumunun bozulduğu örnekler tespit edilmiştir: *irandeymış* I/23 "İran'daymış", *adındeymış* XXV/12 "adındaymış", *yanındeymış* XXXIII/226 "yanındaymış".

/n/ ünsüzüyle biten birtakım örneklerde bulunma hâli ekinin ünsüz benzeşmesiyle [+na], [+ne] biçimlerine dönüştüğü tespit edilmiştir: *günne* XII/196 "günde", *başınna* VI/96 "başında", *altınna* IX/27 "altında", *yanna* VI/22 "yanda", *içinne* XXXIII/150 "içinde".

3.1.2.4.5. Çıkma Hâli Eki

Fiilin gösterdiği oluştaki uzaklaşmayı veya çıkmayı bildiren hâl ekidir. ET'de {+DA}, {+DIn} nadiren de [+tan]; EOT'de ise {+dAn} biçimlerinde olan çıkma hâli eki, ŞT'de çoğunlukla [+dan], [+den] biçimlerindedir: *elimizden* I/18 "elimizden", *on ikiden* XI/25 "on ikiden", *ġadimnen* I/25 "eskiden", *bılaḫdan* V/21 "bulaktan, pınardan", *ġonşudan* VI/71 "komşudan", *gözden* XXXIX/143 "gözden", *yuḫudan* XXXIX/284 "uykudan", *söhbetderden* XII/33 "sohbetlerden".

Bazı örneklerde ünsüz benzeşmesi sonucunda çıkma hâli ekinin tonsuz veya yarı tonsuz biçimlerini de görmek mümkündür: *ağaçTan* XVII/24 "ağaçtan", *urisyetten* IV/96 "Rusya'dan".

ŞT'de /m/ ve /n/ ile biten sözcüklere {+dAn} çıkma hâli eki geldiğinde ekteki /d/ sesi benzeşerek /n/ sesine döner ve [+nan], [+nen] biçimleri ortaya çıkar: *başınnan* XL/54 "başından", *irannan* I/94 "İran'dan", *yalannan* II/36 "yalandan", *birinnen* III/26 "birinden", *mı̊ğannan* II/116 "Mugan'dan", *elinnen* XII/173 "elinden", *işlerinnen* XVII/23 "işlerinden".

3.1.2.4.6. Vasıta Hâli Eki

Bir ismin başka bir isme bağlılığını sağlayan eke ilgi hâli eki denir. Bu ek bir ismin başka bir isme bağlı olma durumunu sağlar. ET'de {+(X)n}, Batı Türkçesinde ise işlekliğini kaybeden {+(X)n}, yerini ile edatına bırakmıştır. Batı Türkçesinde vasıta hâli eki yerine kullanılan ile edatı, Türkçenin {+(X) n} vasıta hâli ekiyle kalıplaşarak ilen biçiminde ortaya çıkmıştır (Ergin 2000, s. 237-238). ŞT'de vasıta hâli eki olarak {+(X)nAn} biçimi kullanılmaktadır. ŞT'deki bu vasıta hâli ekinin ile edatıyla {+(X)n} biçiminin kalıplaşması, sonrasında gerileyici benzeşmeyle /l/ > /n/ değişimini geçirmesi ve akabinde ünlü benzeşmeleri sonucu ortaya çıktığı söylenebilir: *allahınan* XVI/113 "Allah'la", *bālınan* XVII/57 "balla", *bizinen* I/125 "bizimle", *suyunan* VI/104 "suyla", *ḫoruzunan* VI/106 "horozla", *duzunan* XVII/79 "tuzla", *gücünen* XIX/112 "güçle, güçlükle".

Vasıta hâli eki sonu ünlü ile biten isimlere geldiğinde araya /y/ sesi girmektedir; bu durumda vasıta eki olarak [+ynan], [+ynen] biçimleri kullanılmaktadır: *diliynen* III/22 "diliyle", *baltíynen* XVI/18 "baltayla", *ġaynataynan* XVIII/82 "kaynatayla", *ġaynaneynen* XVIII/85 "kaynanayla", *yoluynan* XX/48 "yoluyla", *biriynen* XXXIX/217 "biriyle".

Vasıta hâli eki ünsüz ile biten sözcüklere geldiğinde kimi zaman [+nan], [+nen] biçimlerindedir: *mennen* XII/135 "benimle", *maşınnan* XL/49 "arabayla", *nenövnen* XVI/60 "annenle", *suvnan* XVII/27 "suyla", *onnan* IV/21 "onunla", *tankernen* V/22 "tankerle", *ġaradağnan* II/32 "Karadağ'la", *atnan* III/81 "atla".

3.1.2.4.7. Eşitlik Hâli Eki

Fiilin nasıl ve ne şekilde olduğunu veya yapıldığını gösteren gibilik, benzerlik ve kadarlık işlevlerinde kullanılabilen hâl ekidir. ET'de {+çA}; EOT'de ise {+cA}, {+çA} biçimlerinde olan eşitlik hâli eki, ŞT'de çoğunlukla [+ca], [+ce], [+ća], [+će], [+ća], [+će], [+ça], [+çe], [+can], [+cen], [+ćan], [+ćen], [+çan], [+çen], [+ćan], [+ćen] biçimlerindedir: *aḫşamaça* XIV/17 "akşama kadar", *ćoḫÇa* XVII/30 "çokça", *ġırḫınaça* XXII/70 "kırkına kadar", *başmağınaça* III/98 "ayakkabısına kadar", *beş yaşınaca* XXII/93 "beş yaşına kadar", *dālınca* XXXVI/54 "arkasınca", *aḫşamaça* I/108 "akşama kadar", *yavaççа* XII/34 "yavaşça".

Bazı örneklerde eşitlik eki olarak kullanılan biçimlerin kalıplaştığı tespit edilmiştir: *balaća* XVI/119 "küçükçe", *neće* XXXIII/139 "nice, nasıl", *neće* VII/19 "nice, nasıl", *haçan* IX/71 "ne zaman", *nèçe* XXXIII/200 "nice, kaç", *nèçe* XXXIII/403 "nice, kaç".

[+ca], [+ce], [+ća], [+će], [+ća], [+će], [+ça], [+çe] biçimlerinin tamamen yapım eki işlevinde kullanıldığı örnekler de tespit edilmiştir: *dayça* XXXIII/143 "tay", *dühće* XVII/78 "yün yumağı" *deryaćedi* XIX/103 "göl", *buḫçada* VII/9 "bohçada", *kemançeye* XXXIX/22 "kemençeye", *deryaçe* XL/173 "göl", *yağlıca* IV/44 "yağlıca otu".

ET'de sınırlandırma işleviyle kullanılan "*çen*" çekim edatı (Öner 1999, s. 15; 2011, s. 46) ya da bir diğer görüşe göre ise {+(G)A} yönelme hâli eki ve {+çA} eşitlik ekinin birleşmesiyle oluşan {+(G)AçA} eki, cümlede mekânda, zamanda sınırlama bildirme işlevlerinde kullanılmaktadır (Korkmaz 1959, s. 294; Karaağaç 2013, s. 701). Bu ek, ŞT'de {+(y)Acan}, {+(y)AćAn}, {+(y)AçAn}, {+(y)AćAn} biçimlerindedir: *bayramacan* XIII/36 "bayrama kadar", *maşıncan* XIII/48 "araba kadar", *on beş* XIII/90 *sinnimecen* XIII/91 "on beş yaşıma kadar", *ġırḫ beşinecen* XX/65 "kırk beşine kadar", *beş yaşınaćan* XXII/93 "beş yaşına kadar", *on ikiyećen* XXXIII/106 "on ikiye kadar", *sü-*

beçen XIX/119 “sabaha kadar”, *muğanaçan* II/136 “Mugan’a kadar”, *buraćan* XXXIII/521 “buraya kadar”.

ŞT’de görülen bir başka bir eşitlik eki de EOT’deki [+çaḳ], [+çek] ekinden gelişen ve Anadolu ağızlarında da görülen [+caḫ], [+ceh῾] ekidir: *iki yaşınacaḫ* XI/24 “iki yaşına kadar”, *havaćaḫ* IX/89 “hava yönünden”, *göyçeh῾* XXI/86 “güzel”.

Eşitlik ekinin ŞT’de küçültme veya pekiştirme işlevlerinde kullanıldığı da tespit edilmiştir: *birazćaḫ* IX/57 “birazcık”, *azca* XII/331 “azıcık”, *acca* XXXVI/26 “azıcık”. Yalnızca bir örnekte eşitlik eki olarak [+çin] biçimi tespit edilmiştir: *sübeyinçin* VII/97 “sabaha kadar”.

3.1.2.4.8. Yön Hâli Eki

Fiilin cereyan ettiği yönü bildiren hâl ekidir. ET’de [+ġaru], [+gerü], [+ra], [+re] nadiren de [+ḳaru]; EOT’de ise [+ra], [+re], [+aru], [+erü] biçimlerinde olan yön hâli ekinin ŞT’de diğer hâl ekleri gibi bağımsız bir hâl eki olma işlevi büyük ölçüde kaybolmuştur fakat bazı sözcüklerde kalıplaşmış olarak [+ra], [+arı], [+eri] biçimlerinde varlığını sürdürmektedir: *bura* II/116 “buraya”, *ora* XXXVII/98 “oraya”, *yuḫarı* XXXVII/ “yukarı”, *içeri* II/58 “içeri”, *sora* XXXIX/494 “sonra”, *sora* XXV/13 “sonra”. İki örnekte yön eki [+ra] benzeşmeyle [+na] biçimine dönüşmüştür: *sonna* XXXIX/455 “sonra”, *sonna* XIV/28 “sonra”. Bir örnekte yön ekinin ünsüzünün düştüğü tespit edilmiştir: *sōna* XIX/49 “sonra”.

Şahseven Türkçesindeki Hâl Eklerinin Tablosu

İlgi Hâli	*+nIn, +nUn*; *+In, +Un, Ø*
Belirtme Hâli	*+I, +U, +nI, +nU,* +n
Yönelme Hâli	*+(y)A*
Bulunma Hâli	*+dA*
Çıkma Hâli	*+dAn*
Vasıta Hâli	*+(X)nAn, +ynAn*
Eşitlik Hâli	*+cA, +ćA, +çA, +çA, +cAn, +ćAn, +cAn, +çAn, +çAn, +caḫ, +ceh῾*
Yön Hâli	*+ArI, +r*a

3.2. Sıfatlar

İsimlerden önce gelerek onları niteleyen veya çeşitli yönlerden belirten sözcüklere sıfat denir. Sıfatlar, varlıkların taşıdıkları her türden özelliğin ad-

larıdır. Sıfatlar işlev bakımından *niteleme sıfatları* ve *belirtme sıfatları* olmak üzere ikiye ayrılır.

3.2.1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları, isimlerin herhangi bir niteliğini gösteren sıfatlardır. Niteleme sıfatları, çokluk eki almadan kullanılırlar: *şirin yuḫu* III/47 "şirin uyku", *göyçek zaman* VIII/65 "güzel zaman", *sütdü pılō* VIII/141 "sütlü pilav", *ġızıl onnuḫ* IX/15 "kızıl onluk", *alçaḫ yer* IX/64 "alçak yer", *çıḳḳılı serçe* X/39 "küçücük serçe", *āğ daş* X/61 "ak taş", *doğulu yurt* X/96 "doğulu yurt", *ġızıl gül* XI/31 "kızıl gül", *ġara ġuş* XI/70 "kara kuş", *şirin yerler* XII/35 "şirin yerler", *yaḫçı saz* XII/155 "iyi saz", *ġarrı dağlar* XII/188 "karlı dağlar", *pis adam* XII/229 "kötü adam", *ġádim aşıḫlār* XII/361 "eski âşıklar", *yaḫçı yer* XIII/61 "iyi yer", *böyüh' gelin* XIV/65 "büyük gelin", *bōyüh'* XV/21 *tireller* XV/22 "büyük tırlar", *ġara paltar* XIII/102 "kara elbise", *ġara ayı* XVI/34 "kara ayı", *ḫırda māşın* XV/23 "küçük araba", *ġedim zaman* XV/67 "eski zaman".

3.2.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları, isimlerin içlerinde barındırdıkları özelliklerden ziyade varlığın dış vasıflarını varlığın konumlarına göre değerlendiren sıfatlardır. Belirtme sıfatları, dört başlıkta incelenecektir: *İşaret sıfatları*, *sayı sıfatları*, *soru sıfatları*, *belirsizlik sıfatları*.

3.2.2.1. İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları, varlıkların konumunu işaret ederek belirten sıfatlardır. Tek başına kullanıldıklarında zamir işlevinde olan bu sözcükler isimlerin önüne geldiklerinde işaret sıfatı işlevi yüklenirler.

ŞT'de işaret sıfatı olarak genel itibarıyla *o* ve *bu* sözcükleri kullanılırken nadiren de *beri*, *şu*, *obirsi* sözcüklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir: *o üz* VIII/79 "o yüz", *bu yaylaḫ* VIII/93 "bu yaylak", *o uşaḫ* VIII/115 "o uşak", *bu cür* XI/18 "bu tür", *o yönner* XI/21 "o yönler", *bu hava* XXXIX/158 "bu hava", *o saz* XII/34 "o saz" , *bu dünya* XII/75 "bu dünya", *o adamı* XIII/98 "o adam", *o kişi* XVI/98 "o kişi", *beri üz* I/120 "beri yüz", *şu mōġė* XXXV/20 "şu vakit", *obirsi alaćığ* XXVI/17 "öbür alaçık".

bu işaret sıfatı bazı örneklerde *bı* şeklinde tespit edilmiştir: *bı haćı ağa* I/215 "bu hacı bey", *bı nal* IX/32 "bu nal", *bı yan* XVIII/16 "bu yan".

Yalnızca bir örnekte işaret sıfatı olarak *ol* biçiminin kullanıldığı tespit edilmiştir: *ol āsıman* XII/300 "o asuman".

3.2.2.2. Sayı Sıfatları

Varlıkları miktar ve sayı yönünden belirten sıfatlardır. Tek başlarına isim işlevinde olan bu sözcükler bir ismin önüne geldiklerinde sıfat işlevi üstlenirler. Sayı sıfatları; *asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları* ve *topluluk sayı sıfatları* olmak üzere beşe ayrılmaktadır.

3.2.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

Asıl sayı sıfatları, varlıkların sayısını belirten sıfatlardır. Asıl sayı sıfatları, hiçbir ek almaksızın yalın biçimde kullanılır. Tek sözcük, sıfat tamlaması veya sayı gurubu biçimlerinde oluşabilirler. Birkaç istisna dışında, Türkçenin genelinde olduğu gibi ŞT'de de sayı sıfatlarından sonra gelen isimler, çokluk eki almazlar: *altı ağaç* I/186 "altı ağaç", *ēlli nefer* XII/366 "elli kişi", *bi il* VIII/96 "bir yıl", *iki ay* IX/25 "iki ay", *ġırḫ gün* IX/50 "kırk gün", *yüz on dene* X/18 "yüz on tane", *elli birᴗ il* XII/151 "elli bir yıl", *yeddi dene* XVI/14 "yedi tane", *ottuz metir* XIII/32 "otuz metre".

3.2.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Sıra sayı sıfatları, isimlerin sıralarını ve derecelerini belirten sıfatlardır. ŞT'de genel itibarıyla sayılara getirilen *+(X)ncı, +(X)nci, +(X)ncu, +(X)ncü, +(X)nćı, +(X)nći, +(X)mći, +(X)mcı, +(X)mci, +(X)mcu, +(X)mcü* ekleriyle yapılır: *birimci nāl* IX/33 "birinci nal", *yeddinci ağaç* I/186 "yedinci ağaç", *on birinci* [ders] XXXVIII/26 "on birinci ders", *ikinci bend* XXXIX/349 "ikinci bent", *ikimći* XXIX/30 *balasıdı* XXIX/31 "ikinci yavrusudur", *ikimci* [hava] XXXIX/493 "ikinci hava", *sonuncu bend* XXXIX/435 "sonuncu bent", *üçüncü otağ* XII/410 "üçüncü oda", *üćüncü bend* XXXIX/146 "üçüncü bent", *üçüncü tabaġa* XXXIX/332 "üçüncü tabaka".

ŞT'de alıntı sözcüklerin de yukarıda zikredilen ekleri almak suretiyle sıra sayı sıfatı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir: *evvelin hava* XXXIX/492 "birinci hava" (< Ar. **اول**), *aḫırıncı şė'ri* XXXIX/269 "sonuncu şiiri" (< Ar. **آخر**), *evvelinci otaḫ* XII/366 "birinci oda" (< Ar. **اول**).

3.2.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları

Üleştirme sayı sıfatları, varlıkların sayısını bölme, ayırma, paylaştırma, dağıtma yönleriyle bölük bölük belirten sıfatlardır. Tek başlarına sayı isimleri olan bu sözcükler, derlenen metinlerde sıfat işlevinde tespit edilememiştir ancak sıfat işlevini üstlendiklerinde yapı bakımından üleştirme sayı isminden bir farkı olmadığı için buraya almanın fikir vereceği kanaatindeyiz: *üçer* XVIII/12 "üçer", *birer* XXXVI/17 "birer".

3.2.2.2.4. Kesir Sayı Sıfatları

Kesir sayı sıfatları, varlıkların parçalarını belirten sıfatlardır. Derlenen metinlerde, tek başlarına aslında sayı isimleri olduğu bilinen bu sözcüklerin sıfat işlevindeki kullanımı tespit edilememiştir ancak sıfat işlevini üstlendiklerinde kesir sayı isminden yapıca bir farkı olmadığı için burada göstereceğiz: *yüzde bir* XXXII/53 "yüzde bir".

3.2.2.2.5. Topluluk Sayı Sıfatları

Topluluk sayı sıfatları, belirtilen varlıklar arasında bir yakınlık ve birlik olduğunu ifade eden sıfatlardır. Tek başlarına sayı isimleri olan bu sözcükler, derlenen metinlerde sıfat işlevinde tespit edilememiştir ancak sıfat işlevini üstlendiklerinde yapı bakımından topluluk sayı isminden bir farkı olmadığı için buraya almanın uygun olacağı kanaatindeyiz: *dördüz* XXVI/12 "dördüz".

3.2.2.3. Soru Sıfatları

Soru sıfatları, varlıkları soru hâlinde belirten sıfatlardır. ŞT'de soru sıfatı olarak *ne, neme, nemene, nėce, nėçe, hansı, ne ğade, ne ğeda, hayan, ne cür* biçimleri kullanılmaktadır: *ne iş* I/79 "Ne iş?", *hansı bağban* XII/338 "Hangi bahçıvan?", *ne ćür duv̇alar* XV/35 "Ne tür dualar?", *neće türklere* II/92 "Nasıl Türklere?", *ne ẖeber* VI/143 "Ne haber?", *hansı tāyfadan* IV/95 "Hangi tayfadan?", *hansı pul* IX/36 "Hangi para?", *hansı dāsdan* IX/86 "Hangi destan?", *hansı ağaç* XII/319 "Hangi ağaç?", *hansı gül* XII/385 "Hangi gül?", *hansı peygammer* XII/417 "Hangi peygamber?", *hansı kend* XVIII/121 "Hangi köy?", *hansı diş* XXXIII/568 "Hangi diş?", *hansı oyunnar* XXXVII/64 "Hangi oyunlar?", *nemene köskü ipi* XXVI/11 "Ne köskü ipi?", *nemene toy* XXXIII/104 "Ne düğün?", *neme yėrler* XXXVII/38 "Ne yerler?", *nėçe nefer* XII/138 "Kaç kişi?", *nėçe kök* XII/303 "Kaç kök?", *nėçe budaḫ* XII/303 "Kaç budak?", *nėçe defe* XII/352 "Kaç defa?", *inġılabdan nėće il ġabaḫ* XXXIII/30 "İnkılaptan kaç yıl önce?", *oğul senin ne ğeda pulun var* XVI/65 "Oğul senin ne kadar paran var?", *ne ğade ẖılt* X/23 "Ne kadar hılt", *hayandasan* XXXIII/403 "Neredesin / hangi taraftasın?", *hayandasız* XXXIII/407 "Neredesiniz / hangi taraftasınız?", *hayanda* XIII/54 "Nerede / hangi tarafta?", *ne cür adam gėderdi* XXII/85 "Nasıl adam giderdi?".

nemene Şahseven Türkçesi için karakteristik bir biçimdir. *nemene* ŞT'de soru sıfatı olmanın yanında farklı işlevlerde ve anlamlarda kullanılan bir sözcüktür.

3.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları

Belirsizlik sıfatları, varlıkların belirsizliğini gösteren sıfatlardır. Bu türden sıfatlardaki belirsizlik genellikle miktar ve sayıyla ilgilidir. ŞT'de belirsizlik sıfatı olarak *bir, bi, alahı, ayrı, hamı, hāmı, hammı, bēzi, bezi, her, çoḫ,*

hėç, hėş, fılan, falan, fulan, filan, başḳa, biyáz, beş on biçimleri kullanılmaktadır: *bir gün* XXXV/64 "bir gün", *çoḫ hevesi* XXXIX/539 "çok hevesi", *çoḫ ġādim* XL/85 "çok eski", *çoḫ soyuḫ* XL/179 "çok soğuk", *bi çepiş* VIII/121 "bir çepiş", *her iş* XXIV/7 "her iş", *her gün* XXIV/43 "her gün", *her işi* XIII/49 "her işi", *bi oba* XIII/62 "bir oba", *bi daş* XIII/110 "bir taş", *bi dene* XVI/125 "bir tane", III/88 *hamı áşbez* "bütün aşçılar", XL/81 *hamı şahsevenner* "bütün Şahsevenler", *hammı bilennerden* XIII/100 "bütün bilenlerden", *alahı bi şey* VIII/137 "başka bir şey", *alahı deve* XIII/45 "başka deve", *alahı adam* XX/23 "başka adam", *alahı bi işimiz* XXVIII/11 "başka bir işimiz", *alahı* XXXIX/207 *mesele* XXXIX/208 "başka mesele", *alahı bi alem* XXXIX/268 "ayrı bir âlem", *alahı obalarda alahı* XXXIX/379 *ġışlaḫlarda* XXXIX/380 "başka obalarda", "başka kışlaklarda", *ayrı dilleri* III/20 "başka dilleri", *ayrı seçi* IV/115 "ayrı seçi", *ayrı lehçeleri* IX/78 "ayrı lehçeleri", *bēzi adam* XXXIII/47 "bazı adam", *ayrı söhbetder* XII/33 "başka sohbetler", *bezi bezi adamlar* XXXIII/142 "bazı bazı adamlar", *hėç kesde* XXXIX/269 "hiç kimsede", *hėç kim* X/38 "hiç kimse", *hėş zat* XI/9 "hiçbir şey", *hėş terefi* VII/164 "hiçbir taraf", *falan günü* I/93 "falan günü", *falan hava* XXXIX/110 "falan hava", *fulan hava* XXXIX/110 "falan hava", *filan* XXXIX/110 *havan* XXXIX/111 "filan havayı", *fılan kes* I/87 "filan kişi", *fılan ġızı* IV/102 "filan kızı", *fılan yerde* XXXIII/416 "filan yerde", *biyáz ġālın* XVII/82 "biraz kalın", *biyáz müşgülümüz* XX/31 "biraz müşkülümüz", *biyáz pēnir* XXXII/53 "biraz peynir", *başḳa mesele* XXXIX/608 "başka mesele", *beş on dene* XXXVI/16 "beş on tane".

3.3. Zarflar

Fiillerden, sıfat-fiillerden, sıfatlardan ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan dil birimlerine zarf denir. (Korkmaz 2017, s. 427). Zarflar, yer ve yön zarfları, zaman zarfları, nasıllık-nicelik (hâl) zarfları, azlık-çokluk zarfları ve soru zarfları olmak üzere beş ana başlıkta incelenir.

Zarflar işlevlerine göre tek işlevli ve çok işlevli zarflar olmak üzere iki kısımda incelenirler. Tek işlevli zarflar: benzetme, birliktelik, doğrulama, ekleme, görelik, gösterme, ihtimal, karşılaştırma, karşılıklılık, karşıtlık, kesinlik, nicelik (miktar/azlık-çokluk), niteleme (hâl/durum), sebep, sınırlandırma, sıralama, şart, tekrar, vasıta, yeterlik ve zaman; çok işlevli zarflar: zaman-niteleme, yer-niteleme ve zaman-yer zarflarıdır (Karpuz 2013, s. 86 ve s. 483).

3.3.1. Zaman Zarfları

Zarf işlevinde kullanılan zaman adlarına zaman zarfları denir. Zaman zarfları, varlıkların hareketlerini zaman yönünden belirten dil birimleridir. ŞT'de Türkçe ve alıntı sözcüklerde tespit edilen başlıca zaman zarfları şunlar-

dır: *seher, sēr, süb, sabah, saba, sōra, aḫşam, hindi, hinni, indi, hinci, dünēn, gėce, gėceleri, günüz, teze, gene, gine, ġabaḫ, ekseren, böğün, bayaḫ, bayaḫdan, ėlan, hemişe, hemīşe, hemmeşe, sonra, sora, sohra, sona, bēd, onda, ġedim, evvel, evvelde, aḫır, day*.

saba XIX/51 "sabah" (< Ar. **صباح**), *süP* II/118 "sabah" (< Ar. **صبح**), *seher gider* VI/136 "Seher gider." (< Ar. **سحر**), *sēr memur* XVI/64 *gönderiy* XVI/65 "Seher memur gönderiyor." (< Ar. **سحر**), *bu süb geliy* XVI/130 "Bu, sabah geliyor." (< Ar. **صبح**), *saba süb hėyvanı otarannan sōra* XIX/51 *tuluḫ yayarıḫ* XIX/52 "Sabah hayvanı otlattıktan sonra tuluk yayarız.", *süb gėdiriḳ* XIX/67 "Sabah gidiyoruz." (< Ar. **صبح**), *aḫşam ḫınanı yaḫaruḫ* III/103 "Akşam kınayı yakarız.", *sabah da gelini çıḫardaruḫ* III/103 "Sabah da gelini çıkartırız." (< Ar. **صباح**), *hindi ėlan bu illeri ḫoşksali* XX/18 *oldu* XX/19 "Şimdi, şu an, bu yıllarda kuraklık oldu.", *hinni deve zad saḫlamarıḫ* IV/17 "Şimdi deve filan beslemiyoruz.", *hindi day o gėtdī* XX/83 "Şimdi de o gitti", *dünēn aḫşam da orda meċlisde dosların çölde birine* VII/88 *dėdim* VII/89 "Dün akşam da orada mecliste dostların birine dışarıda dedim.", *gėceleri de otarruḫ* XXVIII/24 "Geceleri de otlatırız.", *gėce getireller* VI/39 "Gece getirirler.", *gėċe günüz zehmet çekip keʿbeni etti binā* XII/77 "Gece gündüz zahmet çekip Kâbe'yi etti bina.", *teze çıḫmışıḫ yaylağa* XIII/109 "Yaylağa yeni çıkmışız.", *hinci o* I/87 *cür dōül* I/88 "Şimdi o tür değil.", *gene iki üç gün keçir* V/ 48 "Gene iki üç gün geçer.", *dimme gene ġoy* VI/135 "Dinlenme yine koy.", *keċiler ekseren otun bāşın yiyeller* XXIX/28 "Keçiler genellikle otun başını yerler.", *bāḫ çöreh böğün gelmiyib* XXXII/50 "Bak ekmek bugün gelmemiş.", *bayaḫdan onu dėdim* XVIII/30 "Deminden onu dedim.", *onu bayaḫ diyeydin* XXXIII/127 "Onu demin diyeydin.", *şūrevinin eşāyiri ėlan ġaydiy arana* XXXIII/243 "Rusya'nın göçebeleri şimdi kışlağa dönüyor." (< Ar. **الآن**), *hemişe ġoyardım maşına* XXXIX/313 "Her zaman arabaya koyardım.", *hemmeşe pılım⌣ olur* XXXII/42 "Her zaman param olur.", *sona māmır geldi* XVIII/146 "Sonra memur geldi.", *sonra ġoyun gelsin* I/158 "Sonra koyun gelsin.", *sohra gėderdiler* V/108 "Sonra giderdiler.", *sora ġoyunumu satıp pıl verirem* XXXII/40 "Sonra koyunumu satıp para veririm.", *ġedim toḫuyardılar* XIII/59 "Eskiden dokurdular.", *bēzi dirildi bēzi dirilmedi* XIII/74 "Bazen dirildi, bazen dirilmedi" (< Ar. **بعضاً**), *evvel gėderüK onun evine* XL/146 "Önce onun evine gideriz." (< Ar. **اوّل**), *aḫır öldü* XIII/74 "Sonunda öldü." (< Ar. **اخير**), *evvelde gėder bazardan ağalarnan allıḫ* XVII/38 "Önceden gider pazardan erkeklerle alırız." (< Ar. **اوّل**), *bēd döneller* XVII/8 "Sonra dönerler." (< Ar. **بعد**), *gine ne mōrutdan dėsen diyem* XVII/21 "Yine hangi konudan dersen söyleyeyim.", *ġabaḫ ġoyunu ġırḫardıḫ* I/172 "Önce koyunu kırkardık.", *ġabaḫ atnan gelėydi* III/83 "Önceden atla geliyordu.", *oğlannar uşaḫlar dünyaya gelennen sōra day gel-*

medik bura VI/84 “Oğlanlar, çocuklar dünyaya geldikten sonra daha gelmedik buraya.”, *o işleri day görmūller* V/23 “O işleri artık yapmıyorlar”.

onda sözcüğü *o* zamirinin bulunma hâl ekini almasıyla oluşmuş bir biçimdir. ŞT’de birden fazla işlevde kullanılır. Bağlama işlevinde kullanılır (bk. Bağlama edatları). Ayrıca işaret zamiridir ve nesnenin bulunduğu yeri bildirir (bk. İşaret zamirleri).

onda sözcüğünün ŞT’de daha yaygın olarak kullanılan bir diğer işlevi ise sözcüğün “o zaman, öyleyse” anlamlarına gelen bir zarf olarak kullanılmasıdır. Aynı özellik Halhal ve Kaydar ağızlarında da tespit edilmiştir (Karini 2009, s. 142), (Rezaei 2015, s. 175): *et dōül sümük⌣ ídı onda* I/198 *gördüm* I/199 “Et değil kemikti o zaman gördüm”, *meselen men onda uşağ⌣ıdım* VI/108 “Mesela ben o zaman çocuktum.”, *onda görersin ki el söze baḫmır* XII/171 “O zaman görürsün ki el söze bakmıyor.”, *mahabátdeydūḫ biz onda molla mısdafa var⌣ íydı* XVI/39 “Mahabat’taydık biz o zaman Molla Mustafa var idi.”, *nökerüv̈ün birine toy⌣ ėliyecém onda gēl gel gör* XXIII/37 “Nökerinin birine düğün edeceğim, o zaman gel gör.”, *dėdim onda oynıyaćaḫsīz* XXXIII/14 “Dedim öyleyse oynayacak mısınız?”, *irza da onda işin içindeydı* XXXIII/119 “Rıza da o zaman işin içindeydi”, *mesele onda aḫsaḳḳalın çoḫ erzişi var⌣ ıdı* XXXVII/144 “mesela o zaman aksakalın çok değeri vardı”.

3.3.2. Yer ve Yön Zarfları

Zarf işlevinde kullanılan ve varlıktaki hareketin, kılışın veya durumun yönünü belirten sözcüklere yer ve yön zarfları denir. Yer ve yön zarfları, varlıkların hareketlerini istikamet açısından belirten dil birimleridir. ŞT’de Türkçe ve alıntı sözcüklerde tespit edilen başlıca yer ve yön zarfları şunlardır: *aşağı, aşşā, burā, ora, bıra, burā, içeri, yoḫun, yuḫarī, dalı, ger*.

aşşā XXVIII/16 “aşağı”, *burā* II/113 “bura”, *ora* I/76 “ora”, *ora* I/159 “ora”, *ora* IV/12 “ora”, *bıra* XXXIII/555 “bura”, *aşağı* VI/135 “aşağı”, *içeri* XX/21 “içeri”, *yoḫun* I/189 “yakın”, *yuḫarī* XXXVII/83 “yukarı”, *dalı* XXXVIII/40 “geri”, *ger* XVIII/11 “geri”, *bilesuvardan geldük burā* II/113 “Bilesuvar’dan geldik buraya.”, *burdan gidecūk de aşşā* XXVIII/16 “Buradan da aşağı gideceğiz.”, *peyġammer ora ġonağ⌣ ıymış* I/76 “Peygamber orada misafirmiş.”, *gėdeyin ora* I/159 “Gidelim oraya”, *dere⌣ürt diyeller ora* IV/12 “Dereyurt derler oraya.”, *bıra bi dene* XXXIII/555 *ḳoçnişin geliP* XXXIII/556 “Buraya bir tane göçer gelmiş.”, *inim aşağı* VI/135 “Aşağı ineyim.”, *aparıyuḫ⌣ içeri sālıyuḫ* XX/21 “Götürüyoruz içeri salıyoruz.”, *it de yoḫun gėtmedi hėç kes yoḫun gėtmedi* I/189 “İt de yakın gitmedi, kimse yakın gitmedi.”, *gėdīm yuḫarī* XXXVII/83 “Gideyim yukarı.”, *ᶜgėtti dalı* XXXVIII/40 “Gitti geri.”, *ger* XVIII/11 *gėderdik muğana* XVIII/12 “Geri giderdik Mugan’a”.

3.3.3. Niteleme Zarfları

Zarf işlevinde kullanılan ve varlıktaki hareketin, kılışın veya durumun niteliğini, nasıl yapıldığını, ne durumda olduğunu belirten dil unsurlarına niteleme zarfları denir. Hâl ve tavır bildiren bütün unsurlar niteleme zarfı olabilirler. Ayrıca eşitlik ve vasıta eki alan unsurlar da hâl zarfı olarak kullanılabilirler. Nitelik bildirme zarfları ve durum bildirme zarfları olmak üzere ikiye ayrılırlar (Korkmaz 2017, s. 464): *pēnirlerimiz ġalar ġaşekćene* XVII/13 "Peynirlerimiz kalır güzelce.", *ḫayyatdar ġaşek* XVII/40 *tikēr* XVII/41 "Terziler iyi diker.", *hallaç bėle bėle vırardı* XVIII/30 "Hallaç böyle böyle vururdu.", *ġoyunnan tez doyar* XIII/26 "Koyundan çabuk doyar.", *bėle üşendim* XIII/111 "Böyle üşendim.", *o adam tek ġaldı* XIII/111 "O adam yalnız kaldı.", *ġaşeh ˈçe ġoyarıḫ* XVII/57 "Güzelce koyarız.", *düz danışır* XVIII/47 "Doğru konuşur.", *kasıp da dėvletli olardı* XVIII/61 "Yoksul da devletli olurdu.", *ġoćalınćan ġaynateynen ġaynaneynen danışmazdı* XVIII/73 "Yaşlanana kadar kaynatayla kaynanayla konuşmazdı.", *kişiler* XVIII/140 *yaḫşı oldu* XVIII/141 "Adamlar iyi oldu.", *lüt‿ aparmışam* XIX/107 "Çıplak götürmüşüm.", *gücünen yalvardıḫ yaḫardīḫ* XIX/111 "Güçlükle yalvardık, yakardık.", *mal da ġabağımızda piyada ġėdirik* XIX/114 "Mal da önümüzde yaya gidiyoruz.", *otara otara yavaş yavaş köçnen ḫānavādeynēn gelip çıḫeyduḫ burā* XX/27 "Otlata otlata, yavaş yavaş, göç yüküyle, aileyle gelip çıkıyorduk buraya.", *yavaş yavāş↑ ėlebil ki bu mūsıġimiz ćan tapır* VII/106 " Yavaş yavaş öyle ki bu musikimiz can buluyor.", *yaḫçı olardı pis‿ olmazdı* XI/39 "İyi olurdu, kötü olmazdı.", *yavaççça ġoy* XII/34 "Yavaşça koy.", *lapdan meni öldür* XXXIX/289 "Birden beni öldür.", *ġaşek danışardılar* VI/165 "Çok eskiler güzel konuşurdular".

3.3.4. Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları

Miktar, ölçü ve derece bildiren zarflardır. ŞT'de Türkçe ve alıntı sözcüklerde tespit edilen başlıca miktar zarfları şunlardır: *yap, lap, ćoḫ, çoḫ, az, kem, biraz, biyáz, biyez, tūl, hedden izāfa*.

lap ġedimkiler ġaşek danışardılar VI/165 "Çok eskiler güzel konuşurdular", *lap körpe* VII/77 "Çok küçük", *terbizden yap ćoḫ* XXXIII/160 *gelmişdi* XXXIII/161 "En çok kişi Tebriz'den gelmişti.", *yap ġoyallar* XL/25 "Çok koyarlar.", *gicirttikan zadı yap çoḫ yiyer* XIII/22 "En çok ısırganı filan yer.", *tikanı çoḫ yiyer* XIII/22 "Dikeni çok yer.", *çoḫ biliyem* XVIII/52 "Çok biliyorum.", *çoḫ ėşitmişim* XXII/81 "Çok işitmişim.", *mećlun ćoḫ gözel‿ iydi* XXXIII/316 "Mecnun çok güzel idi.", *çoḫ gezib‿ az gezib* XXXIII/371 *tapabilmiyiP* XXXIII/372 "Çok gezmiş, az gezmiş, bulamamış.", *az aldım* XXXIV/51 "Az aldım.", *ōt bu dōrede zat kem olar az olar çoḫ üzerrig‿ olar* XI/20 "Ot bu çevrede filan az olur, çok üzerlik otu olur." (< Far. کم), *hėyvanı biraz yaralamışdı* XXXV/72 "Hayvanı biraz yaralamıştı.", *sinni biyáz keçerdi*

V/188 “Yaşı biraz geçerdi.”, *hėç olmasa biyáz oḫşuyaḫ* VII/89 “Hiç olmazsa biraz benzeyelim.”, *he hedden* XXXIII/89 *izāfa‿ íydı hedden izāfa* XXXIII/90 “Evet, haddinden fazla idi, haddinden fazla.” (< Ar. **اضافه** + **حدّ**), *babam oları dėsem tūl çeker* XXXIII/43 “Babam onları desem çok çeker.” (< Ar. **طول**).

yap ve *lap* sözcükleri ŞT’de “en, tamamen, büsbütün, çok” gibi çeşitli anlamlarda kullanılabilirler ve sıfat, zarf ve fiillerle kullanılabilirler. Aynı özellik Kaydar ve Bahar ağızlarında da tespit edilmiştir (Pehlivan 2011, s. 212; Rezaei 2015, s. 175): *yap ġoyallar* XL/25 “Çok koyarlar.”

3.3.5. Soru Zarfları

Zarf işlevinde kullanılan ve varlıktaki hareketi, kılışı veya durumu soru yoluyla belirten zarflardır. Kısacası soru sözlerinin eylemi niteleyecek işlevde kullanılmasıdır. ŞT’de tespit edilen başlıca soru zarfları şunlardır: *hara, harda, hardan, niye, haçan, nemiye, neće, ne vaḫd, ne cür, ne ğade, ne ğeda, ne teher*.

ne cür dėyler XXXVIII/52 “Nasıl diyorlar?”, *nemiye bunu vurram* XII/427 “Niye bunu vuruyorum?”, *ezin zamanı niye o cúr olup bala* VI/65 “Şimdiki zaman niye öyle olmuş çocuk?”, *niye heyle* VI/65 *olup* VI/66 “Niye böyle olmuş?”, *ne ćür oḫuyam* XVII/49 “Nasıl okuyayım?”, *haçan ölećēm* XVIII/44 “Ne zaman öleceğim?”, *hara ġėdiren hardan geliren* IX/82 “Nereye gidiyorsun, nereden geliyorsun?”, *hara köçek* XXII/11 “Nereye göçelim?”, *fārsı harda görmüşüg* XXII/26 “Farsçayı nerede görmüşüz?”, *hardan alıp verećek* XXXII/41 “Nereden alıp verecek?”, *neće dėyim* VII/63 “Nasıl diyeyim?”, *ne vaḫd başlıyaćaḫ* XXXIII/106 “Ne zaman başlayacak?”, *ne ğade sıḫdılar* XXXIII/137 “Ne kadar sıktılar?”, *içinde ne ğade hėyvan zat kesdiler* XXXIII/156 “Ne kadar hayvan filan kestiler?”, *ne içün bize şayseven dėyiller* I/12 “Niçin bize Şahseven diyorlar?”, *ne teher neće dėdi* XXXIII/602 “Nasıl, ne şekilde?” dedi.”.

3.4. Zamirler

Varlıkları temsil veya işaret yoluyla karşılayan sözcüklere zamir denir. Zamirler, şahıs zamirleri, dönüşlülük zamirleri, işaret zamirleri, bağlama zamirleri, soru zamirleri ve belirsizlik zamirleri olmak üzere altı türe ayrılırlar.

3.4.1. Şahıs Zamirleri

Kişi ve nesnelerin yerine kullanılan sözcüklere şahıs zamirleri denir. Şahıs zamirleri, teklik-çokluk bakımından ikiye ayrılır; şahıs bakımından ise 1, 2 ve 3. şahıs olmak üzere üçe ayrılır.

3.4.1.1. Teklik 1. Şahıs

Eski Türkçede teklik 1. şahıs zamiri *ben, men, min* biçimlerindedir. Batı Türkçesinde ise *ben, men* biçimleri kullanılagelmiştir. ŞT'de teklik 1. şahıs zamiri için ekseriyetle *men* biçimi kullanılmaktadır: *men gördüm* I/197 "ben gördüm", *fulan ġızı men‿ alım* II/29 "filan kızı ben alayım", *men de onun dayısı ġızıyam* III/78 "ben de onun dayısının kızıyım", *men bilmerem* IV/10 "ben bilmem", *oni men bilmiyem* IV/95 "onu ben bilmiyorum".

ŞT'de istisnai olarak teklik 1. şahıs zamiri için az sayıda *ben* biçimli örnekler de tespit edilmiştir. Bu bağlamda çeşitli zamanlarda Anadolu'dan İran'a göç eden Şahseven Türklerinin bu dil özelliğini Anadolu sahasından taşıdığını söyleyebiliriz: *ben ordan geldīm* XVI/8 "ben oradan geldim", *ben ġoyun otarardım* XXVI/30 "ben koyun otlatırdım", *bēli ben bildim* XXVIII/29 "evet ben bildim", *ben bi dene aldım* XXXIV/51 "ben bir tane aldım", *olār ben diyem* XXXVIII/18 "olur ben diyeyim".

ŞT'de teklik 1. şahıs zamirinin hâl ekleriyle kullanımı şu şekildedir: *menim* II/6 "benim", *meni* III/51 "beni", *mene* VII/77 "bana", *mende* I/60 "bende", *mennen* III/76 "benden", *mennen* XII/135 "benle".

ŞT'de teklik 1. şahıs zamirinin edatlarla kullanımı şu şekildedir: *men‿ için* XXXVIII/17 "benim için", *men kibi* XIV/29 "ben gibi".

Kimi örneklerde *men* zamiri ilgi ekiyle çekime girdiğinde /n/ ünsüzü düşüp ünlü uzaması veya ünlü ikizleşmesi gerçekleşir: *mēm yaşımnān* XXXII/37 "benim yaşımdan", *mēm* XXXVII/6 "benim", *meim yādıma gelen* XXXVI/59 "benim aklıma gelen", *meim* XXXVII/12 *yādıma gelmez* XXXVII/13 "benim aklıma gelmez", *mēim ḫātıram* XIX/128 "benim hatıram", *mēim sinnimde* XXXVII/33 "benim yaşımda".

3.4.1.2. Teklik 2. Şahıs

ŞT'de genel Türkçede de olduğu gibi teklik 2. şahıs zamiri *sen* biçimindedir: *sen mene vírma yara* I/59 "sen bana vurma yara", *sen haralısan* I/124 "sen nerelisin", *sen gelipsen* II/125 "sen gelmişsin", *sen bet nezere yèddi derde davasan* V/205 "sen kötü nazara yedi derde devasın", *sen kimsin* VI/133 "sen kimsin", *sen hardansan* IX/19 "sen neredensin".

ŞT'de teklik 2. şahıs zamirinin hâl ekleriyle kullanımı şu şekildedir: *senin* I/158 "senin", *seni* VII/175 "seni", *sene* I/83 "sana", *sende* X/67 "sende", *sennen* X/46 "senden", *sennen* XXXIX/122 "senle".

ŞT'de teklik 2. şahıs zamirinin edatlarla kullanımı şu şekildedir: *senin kimin* XVI/126 "senin gibi", *senin kimi* XXXIX/556 "senin gibi".

Bir örnekte *sen* zamiri ilgi ekiyle çekime girdiğinde /n/ ünsüzü düşmüş ve ünlü uzaması gerçekleşmiştir: *sēn ġızuv̀a* XL/89 "senin kızına".

3.4.1.3. Teklik 3. Şahıs

EOT' de *ol* biçiminde görülen teklik 3. şahıs zamiri, ŞT'de günümüz Batı Türkçesinde olduğu gibi *o* biçimindedir: *o da orda hāzırnan yėyir* VI/78 "o da orada hazırdan yiyor", *o deyir* IX/81 "o der", *o da oḫuyir* IX/88 "o da okuyor", *o da balaban* XII/13 *çalardı* XII/14 "o da balaban çalardı", *imran var o düzelder* XII/157 "İmran var o yapar", *o da gėtdi* XVI/94 "o da gitti", *o da dėdi* XVIII/48 "o da dedi".

ŞT'de teklik 3. şahıs zamirinin hâl ekleriyle kullanımı şu şekildedir: *onun* III/78 "onun", *onu* XIX/107 "onu", *ona* I/222 "ona", *onda* XXXIII/141 "onda", *onnan* XXXIII/562 "ondan", *onnan* XXXVI/18 "onunla".

ŞT'de teklik 3. şahıs zamirinin edatlarla kullanımı şu şekildedir: *onun çün* III/85 "onun için", *onun kimin* XII/109 "onun gibi", *ona göre* XXXIX/29 "ona göre".

3.4.1.4. Çokluk 1. Şahıs

Çokluk 1. şahıs zamiri, ET'de ve EOT'de olduğu gibi ŞT'de de *biz* biçimindedir: *biz de muğannuyuḫ* XII/219 "biz de Muganlıyız", *biz özümüz oynamışıḫ* XXI/43 "biz kendimiz oynamışız", *biz hėyvan otararduḫ* XX/81 "biz hayvan otlatırdık", *biz bu yana deve deresi diyerik* XXII/75 "biz bu yana deve deresi deriz", *biz yeddi ġardaş⌣ ídıḫ* XXV/28 "biz yedi kardeştik", *biz onnan sora bi ayrı yaylağa gėtmezdik* XXXIII/29 "biz ondan sonra ayrı bir yaylağa gitmezdik", *biz orda ġaldıḫ* XXXIII/182 "biz orada kaldık", *biz de billik* IX/89 "biz de biliriz".

ŞT'de çokluk 1. şahıs zamirinin hâl ekleriyle kullanımı şu şekildedir: *bizim* XII/225 "bizim", *bizi* XVI/39 "bizi", *bize* XVI/8 "bize", *bizlerde* IV/105 "bizlerde", *bizden* XVI/24 "bizden", *biznen* XVI/28 "bizimle".

ŞT'de çokluk 1. şahıs zamirinin edatlarla kullanımı şu şekildedir: *bizim⌣ üçün* III/69 "bizim için", *bizden ġabağ* XX/62 "bizden önce".

3.4.1.5. Çokluk 2. Şahıs

Çokluk 2. şahıs zamiri, ET'de ve EOT'de olduğu gibi ŞT'de de *siz* biçimindedir: *siz de benim balamsīz* VI/104 "Siz de benim çocuğumsunuz.", *siz tānımırsız ki* VI/126 "Siz tanımazsınız ki...", *vāġıēn siz nesīz* VII/169 "Gerçekten siz nesiniz?", *siz ona alahı bi şey* VIII/137 "Siz ona başka bir şey...", *siz çoḫ menim ḫoşuma geldiz* IX/18 "Siz benim çok hoşuma gittiniz.", *siz mene ne getiripsiz* IX/43 "Siz bana ne getirdiniz?", *siz ne diyersiz* XVI/31 "Siz ne dersiniz?", *burda yoḫ⌣ ıydız ki siz* XXXIII/18 "Burada yoktunuz ki siz.".

ŞT'de çokluk 2. şahıs zamirinin hâl ekleriyle kullanımı şu şekildedir: *sizin* I/65 "sizin", *sizi* VI/86 "sizi", *size* III/38 "size", *sizde* XXXIII/146 "sizde", *sizden* VII/169 "sizden", *sizinen* XXXIX/466 "sizinle".

ŞT'de çokluk 2. şahıs zamirinin edatlarla kullanımı şu şekildedir: *sizden ġabaḫ* XXXIX/466 "sizden önce", *siz üçün* XXXIX/388 "sizin için".

3.4.1.6. Çokluk 3. Şahıs

ET'de *olar* EOT'de*, olar, anlar* biçimlerinde görülen çokluk 3. şahıs zamiri, ŞT'de de ET'deki gibi çoğunlukla *olar* biçimindedir: *olar yėyip yatėy* I/109 "Onlar yiyip yatıyorlar.", *olar ġaşġāydiler* I/210 "Onlar Kaşkaylardır.", *olar yahćı biley* II/75 "Onlar iyi biliyorlar", *olar oynar* III/107 "Onlar oynar.", *olar meselem düz diyerdi* IV/67 "Mesela onlar doğru derlerdi.", *olar da diyerdi* IX/72 "Onlar da derdi.", *çavenderidi olar* XII/214 "Onlar Çavenderi'dir".

İki örnekte çokluk 3. şahıs zamirinin zamir /n/'sini aldığı ve benzeşme yoluyla *onnar* biçimine dönüştüğü tespit edilmiştir: *onnar* IV/59 "onlar", *onnar* V/24 "onlar".

ŞT'de çokluk 3. şahıs zamirinin hâl ekleriyle kullanımı şu şekildedir: *oların* III/22 "onların", *oları* II/108 "onları", *olara* XVI/42 "onlara", *olarda* XVI/44 "onlarda", *olardan* XL/ "onlardan", *olarnan* II/33 "onlarla".

ŞT'de çokluk 3. şahıs zamirinin edatlarla kullanımı şu şekildedir: *olara ḫātır* XXXVIII/33 "onlar için".

3.4.2. Dönüşlülük Zamiri

ET'de *öz, kentü* EOT'de*, öz, kendü, kendüz* biçimlerinde görülen dönüşlülük zamiri, ŞT'de *öz* biçimindedir: *öz dilimizi diyirem* V/103 "Kendi dilimizi diyorum.", *menim öz dedem* VI/126 "Benim kendi dedem...", *öz yerinde itiġādımız var* VII/20 "Kendi yerinde inancımız var.", *öz zaddarıymış* VII/167 "Kendi şeyleriymiş.", *her deve gėderdi öz ġapısına* XIII/86 "Her deve kendi kapısına giderdi.", *ġoyun özü öz başına gėtmişdi* XIII/107 "Koyun kendi kendine gitmişti.".

ŞT'de dönüşlülük zamirinin iyelik ekleriyle kullanımı şu şekildedir: *özüm* II/98 "kendim", *özün* IV/73 "kendin", *özü* II/133 "kendisi", *özümüz* II/55 "kendimiz", *özüz* XXXIII/90 "kendiniz", *özüvüzü* XVII/73 "kendinizi", *özleri* II/108 "kendileri", *özderi* XXXII/32 "kendileri".

3.4.3. İşaret Zamirleri

İşaret zamirleri, varlıkları işaret yoluyla gösteren sözcüklerdir. ŞT'de tespit edilen işaret zamirleri şunlardır: *bu, o, bular, olar, obirsi, bırda, bırdan.*

sizin de bu sağlığıza I/65 “Bu da sizin sağlığınıza!”, *çöreh ˈ isteyip bulardan* I/124 “Bunlardan çörek istemiş.”, *buların bi dene o ġara baćıları var⌣ ímış* I/128 “Bunların bir tane kara bacıları varmış.”, *o işderi bu görey⌣ indi* III/13 “O işleri şimdi bu görüyor.”, *o savalanda var* I/82 “O Savalan’da var.”, *güzem olar o da* II/62 “O da güzem olur.”, *o da ġıs ġıça zada* IV/52 “O da bacağına filan...”, *o ki ẖātiremiz* IV/99 “Hatıramız o ki...”, *beli bılar baba tāyfadı* XII/206 “Evet bunlar tayfadır.”, *bular ġetdi* XXXIII/596 “Bunlar gitti.”, *bular türkdüler* XXXVII/122 “Bunlar Türk’türler.”, *olar tebrizdedi* XXXIX/301 “Onlar Tebriz’dedir.”, *on nefer cevap vėrebilmir geçir o obirsine* XII/397 “On kişi cevap veremez, o geçer öbürüne.”

bēli bırda III/84 “Evet, burada.”, *bırdan gelip ġedip⌣ ora* IV/97 “Buradan gelip gitmiş oraya.”, *bırda ayı olar* X/28 “Burada ayı olur.”.

ŞT’de işaret zamirlerinin üzerine çokluk eki geldiğinde araya zamir /n/’si girmez: *bular da uzadar bular toḫur* III/14 “Bunlar da uzatır bunlar dokur.”, *bı̊lar ġalıp beri üzde* I/120 “Bunlar beri yanda kalmış.”, *oların hamısını oynardıḫ* XXI/43 “Onların hepsini oynardık.”.

Ayrıca örneklerde sıklıkla *bu* > *bı* ve *bular* > *bılar* değişimine rastlamak mümkündür: *bı* XXXIII/305 “bu”, *bı* XXXIX/60 “bu”, *bılar* XXXIII/154 “bunlar”, *bılar* XXXIII/284 “bunlar”, *bılar* XII/206 “bunlar”, *bılar* XXXIII/325 “bunlar”.

ŞT’de *bu* işaret zamiri, hâl eki aldığında birçok örnekte *mu* biçiminde karşımıza çıkar: *munı* XXVI/53 “bunu”, *munı* IX/39 “bunu”, *muna* V/217 “buna”, *muna* XXXIX/93 “buna”, *muna* XXXIX/323 “buna”, *munnan* VI/148 “bundan”, *munnan* XXXVI/55 “bundan”.

İşaret zamirlerinin ŞT’de hâl ekleriyle kullanımları aşağıda sıralanmıştır.

3.4.3.1. İşaret Zamirlerinin İlgi Hâli

buların ferġı II/128 “bunların farkı”, *onun birine* III/27 “onun birine”, *bınnın* X/41 *kimin⌣ igit* X/42 “bunun gibi yiğit”, *oların hamısını* XXI/44 “onların hepsini”, *mının ġabağına* XVI/139 “bunun önüne”, *mının adın* XXXIII/408 “bunun adını”.

3.4.3.2. İşaret Zamirlerinin Belirtme Hâli

bunu IV/69 “bunu”, *bunu* IV/128 “onu”, *onu* I/173 “onu”, *onu* II/72 “onu”, *onu* III/6 “onu”, *oni* IV/126 “onu”, *buları* XXXIII/494 “bunları”, *buları* XXXIV/26 “bunları”, *oları* XXXIV/28 “onları”, *oları* V/37 “onları”.

3.4.3.3. İşaret Zamirlerinin Yönelme Hâli

buna II/78 “buna”, *buna* IV/126 “buna”, *buna* IV/129 “buna”, *ona* II/65 “ona”, *ona* III/4 “ona”, *ona* IV/132 “ona”, *olara* XVI/42 “onlara”, *olara* XXXIII/143 “onlara”, *bulara* VII/26 “bunlara”, *bulara* VII/166 “bunlara”.

3.4.3.4. İşaret Zamirlerinin Bulunma Hâli

bunda VII/9 “bunda”, *bunna* XXXIX/189 “bunda”, *onda* XXXIII/141 “onda”.

onda biçiminin ŞT’de işaret zamirinin bulunma hâli işlevinin yanı sıra, daha çok “o zaman, öyleyse” anlamında zarf olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

et dōül sümük⌣ ídı onda I/198 *gördüm* I/199 “Et değil kemikti o zaman gördüm.”, *dėdim onda oynıyaćaḫsīz* XXXIII/14 “Dedim öyleyse oynayacak mısınız?”.

3.4.3.5 İşaret Zamirlerinin Çıkma Hâli

munnan XXXIII/335 “bundan”, *munnan* II/63 “bundan”, *onnan* III/83 “ondan”, *bulardan* XI/70 “bunlardan”, *bulardan* XVII/82 “bunlardan”, *olardan* XVIII/130 “onlardan”, *olardan* XX/78 “onlardan” , *olardan* XXXIII/54 “onlardan”.

3.4.3.6. İşaret Zamirlerinin Edatlara Bağlanması

onun çün I/13 “onun için”, *onun çün* III/85 “onun için”, *bının* X/41 *kimin⌣ igit* X/42 “bunun gibi yiğit”, *bunnan* XIX/21 “bununla”, *bularnan* II/96 “bunlarla”, *bularnan* IX/15 “bunlarla”.

3.4.4. Belirsizlik Zamirleri

Belirsizlik zamirleri, varlıkları belirsiz biçimde temsil eden sözcüklerdir. ŞT’de tespit edilen belirsizlik zamirleri şunlardır: *biri, özge, çoḫu, çoḫusu, hamı, hammı, hammısı, hāmmısı, hamısı, here, heresi, herkes, ayrısı, kim, bezisi, alahı, alahısı, ayrı, ayrısı, şey, şeyler*.

biri I/35 “biri”, *biri* II/85 “biri”, *biri* XXXV/20 “biri”, *çoḫusu* XVII/74 “çoğusu”, *çoḫu* XXIX/25 “çoğu”, *çoḫu* XL/201 “çoğu”, *hamısı* XII/138 “hepsi”, *hamı* XII/169 “tümü”, *hamısı* XII/218 “hepsi”, *hammı* XIII/100 “herkes”, *hāmmısı* XXXVI/25 “hepsi”, *hamısı* XXXVII/24 “hepsi”, *here* XL/149 “herkes”, *here* IV/96 “herkes”, *heresi* IX/15 “her biri”, *herkes* XXXIII/335 “herkes”, *özgeye* XXXIX/444 “başkasına”, *ayrısını* XXII/65 “başkasını”, *ayrısı* XXII/96 “başkası”, *hėç kim* X/38 “hiç kimse”, *bezisi* XI/14 “bazısı”, *hammı-*

sı XXXVII/107 “hepsi”, *alahısıdı* II/78 “başkasıdır”, *alahıdan* XX/95 “başkasından”, *ayrı* IV/124 “başka”, *ayrısı* XXII/96 “başkası”, *çoḫu* XXXV/36 “çoğu”, *bi şey* IV/68 “bir şey”, *bi şey* XVI/74 “bir şey”, *bir şey* XXXIX/21 “bir şey”, *şeyler* II/84 “şeyler”, *bi şeyler* XXXVII/141 “bir şeyler”.

3.4.5. Soru Zamirleri

Soru zamirleri, varlıkları soru yoluyla temsil eden sözcüklerdir. ŞT’de tespit edilen soru zamirleri şunlardır: *kim, ne, hansı, harası, neme, nemene, hayanda, handa.*

kim soru zamiri sadece insanlar için kullanılırken *ne* ve ondan türeyen *neme* ve *nemene* zamirleri insan dışındaki canlı ve cansız varlıklar için kullanılmaktadır: *kim aldı kim vėrdi* VI/63 “Kim aldı, kim verdi?”, *sözü kimnen ėşidek* IX/28 “Sözü kimden işitelim?”, *yeri gövden gövü yerden kim seşdī* XII/278 “Yeri gökten, göğü yerden kim seçti?”, *sen kimsen men kimem kimnen soruldū* XII/282 “Sen kimsin, ben kimim, kimden soruldu?”, *kim bilecek* XII/317 “Kim bilecek?”, *malla mennen danışammáz ki ne bilir* XII/362 “Molla benimle konuşamaz ki ne biliyor?”, *ne dėydim* XV/10 “Ne diyordum?”, *ne olar ölende* XV/40 “Öldüğünde ne olur?”, *hansını cevābını dėyim* XVIII/62 “Hangisinin cevabını diyeyim?”, *hansı* XXXIII/269 “Hangisi?”, *şiiri çoḫ billem hansını dėyim ki* XII/159 “Şiir, çok bilirim hangisini diyeyim ki?”, *bilmiyem arḫalıḫ neme dėyirsen* XVIII/94 “Bilmiyorum arkalık neye diyorsun?”, *meselem neme dėyīr* XXII/63 “Mesela ne diyor?”, *bu nemenedi* XXXIII/300 “Bu nedir?”, *benim sazım nemene deyir* VII/43 “Benim sazım ne diyor?”, *hayanda kesiller* XIII/54 “Nerede kesiyorlar?”, *harası günahdı* XXXIX/59 “Neresi günahtır?”, *handa bi elan bu ćavan sazın dalına düşüp men eşḳ* XXXIX/175 *ėliyem* XXXIX/176 “Şimdi nerede bir genç bu sazın peşine düşse ben onu seviyorum.” (ha yanda > handa).

3.5. Fiiller

Karşıladıkları hareketlerle zaman ve mekân kapsamında somut veya soyut tüm nesne veya kavramlarla ilgili tüm oluş, kılış, kılınış ve durumları bildiren (Korkmaz 2017, s. 477) varlıktaki her türlü değişime (Karaağaç 2013, s. 389) fiil denir.

3.5.1. Fiil Yapım Ekleri

İsim kök ya da gövdelerinden veya fiil kök ya da gövdelerinden yeni fiiller türetme işleviyle kullanılan eklere fiil yapım ekleri denir. Fiil yapım ekleri ŞT’de isimden fiil yapım ekleri ve fiilden fiil yapım ekleri olmak üzere ikiye ayrılır.

3.5.1.1. İsimden Fiil Yapım Ekleri

İsim kök ya da gövdelerine veya fiil kök ya da gövdelerinden oluşturulmuş isimlere getirilen fiil türetme ekleridir. ŞT'de tespit edilen başlıca isimden fiil yapım ekleri aşağıda sıralanmıştır.

3.5.1.1.1. {+A-}

ŞT'deki işlek isimden fiil yapma eklerinden biridir. İsimlerden olma veya yapma bildiren fiiller türetir: *yaşardı* IV/114 "yaşardı", *oynar* XV/41 "oynar", *bezerdūh* ' XL/47 "süslerdik", *bezerüK* I/13 "güzelleştiririz", *boşandı* XVIII/70 "boşandı", *yumuşalar* XX/40 "yumuşar".

Bazı örneklerde /y/ ünsüzünün etkisiyle [+a-], [+e-] ekinin ünlüsü daraldığı tespit edilmiştir: *yalıyirmiş* V/172 "yalıyormuş", *yaşıyır* XXII/94 "yaşıyor".

3.5.1.1.2. {+Al-}, [+l-]

ŞT'deki işlek isimden fiil yapma eklerinden biridir. İsimlerden olma bildiren geçişsiz fiiller türetir. [+al-], [+el-]; [+l-] biçimlerinde görülen bu ek, birbirine benzeyen iki ayrı yapıdan gelişmiştir. Birincisi önce [+a-], [+e-] isimden fiil yapım eki ile isimden fiil türetilmiş, daha sonra edilgenlik eki [-l-] ile fiilden fiil yapılmıştır. [+a-], [+e-] ile kurulan fiil tabanı, bazı örneklerde -l- ekini almadan kullanılmamış ve bu eki aldıktan sonra dilde anlamlı bir sözcük hâline gelmiştir. Bir kısmı ise *ol-* ana yardımcı fiilinin, *er-* fiiline benzer bir biçimde ekleşmesi sonucunda oluşmuştur. [+al-], [+el-] ekini barındıran fiillerde hangi sözcüğün [+a-l-], [+e-l-] biçiminde, hangisinin *ol-* fiilinin ekleşmesiyle oluştuğunu ayırt etmek fiilin görünüşünden tespit edilememektedir. Çünkü her iki yapı da oluş bildiren geçişsiz fiiller türetir ancak hem [-l-] ekini, hem de başka bir çatı ekini alarak ya da yalnızca [+a-] ekiyle kullanılabilen "boşa-, boş+a-l-, boş+a-n-" gibi fiillerin yapısı kolayca anlaşılabilmektedir (Türk, 2006: 188). Ses bilgisi açısından ise [+al-], [+el-] ekini alan bazı sözcükler iki ünlünün birleşmesi biçiminde gerçekleşen bir hece kaynaşmasından bahsedilebilir.

[+al-]: *çoḫalır* VII/108 "çoğalır", *çoḫaldıḫ* XXV/30 "çoğaldık", *saralmışām* XVI/48 "sararmışım", *saralıp* XIX/30 "sararıp", *boşalıb* XXV/35 "boşalmış", *azalıpdī* VII/98 "azalmıştır".

[+el-]: *düzelēr* XVII/14 "düzelir", *düzelişmeg* XXXIII/63 "düzelişmek, anlaşmak", *dincelerdiler* XIII/52 "dinçleşirdiler, dinlenirdiler", *dinċeleydūg* XX/27 "dinleniyorduk".

[+l-]: *ġocalmışam* X/108 "yaşlanmışım", *ġocalır* XXII/95 "yaşlanır", *dirildi* XII/417 "dirildi", *dirilerdi* XIII/75 "dirilirdi", *yekeldip* XL/13 "büyütüp".

3.5.1.1.3. {+Ar-}, [+r-]

İsimlerden oluş bildiren geçişsiz fiiller türeten [+ar-], [+er-]; [+r-] ekleri *ol-* anlamında ana yardımcı fiil olarak kullanılan *er-* fiilinin ekleşmesi sonucunda oluşan eklerdir (Türk 2006, s. 188): *suvarardı* II/138 "suvarırdı, sulardı", *suvarıllār* XV/18 "suvarırlar", *ağartıları* XIX/49 "ağartıları" (< ak+ar-tı), *otarıyam* XXXII/43 "otlatıyorum", *otarruḫ* XX/35 "otlatırız".

3.5.1.1.4. {+dA-}

Genellikle yansıma sözcüklerin fiil hâllerini yapmak için kullanılan bir ektir. {+dA-} ekinin kullanım alanı ŞT'de sınırlıdır. Ayrıca [+da-], [+de-] biçimlerinde görülen ekinin ŞT'de ses olayları sonucunda [+te-], [+la-] biçimleri de karşımıza çıkabilir: *toḫdadı* XXXIX/515 "iyileşti", *istedim* XXXIX/45 "istedim", *isdedi* XXXIII/568 "istedi" (< iz+de-di), *allatdı* XVI/91 "aldattı".

3.5.1.1.5. [+ġır-], [+ḳır-], [+kir-]

Genellikle yansıma sözcüklerin fiil hâllerini yapmak için kullanılan bir ektir. Kullanım alanı sınırlıdır: *anġırardı* II/133 "anırırdı", *fişkirdim* XXXV/69 "fışkırdım, çağırdım", *fişḳırruḫ* XXVIII/34 "fışkırırız, çağırırız", *fişġırdı* XXXIX/511 "fışkırdı", *ġıćġırīr* V/176 "gıcırdar, bağırır".

3.5.1.1.6. {+(X)ḫ-}

İsimlerden olma bildiren geçişsiz fiiller türetir: *acıḫmışam* I/124 "acıkmışım", *darıḫaćām* XVIII/45 "sıkılacağım".

3.5.1.1.7. {+I-}, [+u-]

Kalıplaşmış birkaç örnekte varlığını koruyan işlekliğini yitirmiş bir ektir: *berkit* XXXIII/344 "berkit", *ağrıyardı* VI/80 "ağrırdı", *ağrıyırdı* XXXIX/520 "ağrıyordu", *ağıdarmış* V/174 "ağlatırmış", *uzun* XVII/37 "uzun" (< uz+u-n).

3.5.1.1.8. {+lA-}

ŞT'de yapma ve olma bildiren fiiller türeten en işlek isimden fiil yapım ekidir: *işlerdik* XI/16 "işlerdik", *başlanır* XXXIII/335 "başlanır", *başladı* XXXVIII/39 "başladı", *işledim* XXXIII/33 "işledim", *yolladı* XXXIII/91 "yolladı", *boşladılar* XXXIX/454 "boşladılar", *bağışla* I/222 "bağışla", *beslerdi* IX/70 "beslerdi".

Bazı örneklerde /y/ ünsüzünün etkisiyle [+la-], [+le-] biçimlerinde görülen bu eke ait ünlünün daraldığı tespit edilmiştir: *külüyrūk* XXVII/27 "bağlıyoruz, külüyoruz.", *işliyir* I/143 "işliyor", *terriyir* VI/130 "terliyor", *başliyir* VII/97 "başlar", *iraḫliyirdıḫ* VIII/71 "hazırlıyırduk", *yumurddıyır* XXXII/47

"yumurtluyor", *saḫliyir* XXXIII/143 "besliyor", *bağlıyırıḫ* XXVII/28 "bağlıyoruz".

/t/ veya /d/ ile biten isimlere geldiğinde ise [+da], [+de] biçimlerine dönüşebilir: *yumurddıyır* XXXII/47 "yumurtluyor", *otdadı* XXXIII/574 "yaktı", *atdandı* XXXIII/554 "atlandı", *kündelerdi* XV/31 "bezelerdi", *asdardılar* V/25 "asardılar" (< ast-la-rdılar).

[+la-], [+le-] eki ve fiilden isim yapım [+ḳ], [+ḫ] eki kalıplaşarak [+laḳ], [+lek], [+laḫ], [+lağ] biçimleri bulunan isimden isim yapma ekini oluşturur: *yaylaḫ* I/13 "yaylak", *yaylaḳ* VIII/93 "yaylak", *ġışlaḫ* XII/19 "kışlak", *ġışlaḳ* XII/209 "kışlak".

[+la], [+le] eki, bazen de fiilden fiil yapan [-n-] ekiyle kalıplaşarak [+lan-], [+len-] ekini oluşturur ve yeni fiil gövdeleri türetir: *aralandı* XXXIII/452 "aralandı, ayrıldı", *evlendirmişem* XXXVIII/48 "evlendirmişim".

[+la], [+le] eki, kimi zaman da fiilden fiil yapma eki olan [-ş-] ile kalıplaşır ve [+laş-], [+leş-] ekini oluşturur: *helleşmege* XXXIX/122 "hâlleşmeye", *höbülleşerdī* XVIII/27 "bölüşürdü", *yōğuḫlaşıb* V/23 "kolaylaştı", *yaḫşılaşsın* VIII/123 "iyileşsin".

3.5.1.1.9. {+rA-}

ŞT'de fazla işlek olmayan isimden fiil yapım eklerinden biridir: *titreyir* XII/186 "titriyor" (< titi+re-) (Gülensoy 2011:2, s. 901).

3.5.1.2. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Fiil kök veya gövdelerine getirilerek fiil türetmeye yarayan eklerdir. ŞT'de tespit edilen başlıca fiilden fiil yapım ekleri aşağıda sıralanmıştır.

3.5.1.2.1. {-Ar-}

ŞT'deki işlek olmayan eklerden biridir. Az sayıda örneği mevcuttur: *ġáyterer* XII/478 "çevirir", *ġopartdım* VI/139 "kopardım", *ġeytariy* XV/19 "geri getiriyor", *ġaytarrıḫ* XXVIII/31 "geri çevirirız", *çıḫardar* V/128 "çıkartır", *çıḫartdıḫ* VII/39 "çıkartttık", *çıḫartdılar* XXI/80 "çıkarttılar".

[-ar-], [-er-] biçiminde görülen bu ekteki /r/ ünsüzünün düştüğü örnekler de tespit edilmiştir: *çıḫaTsın* XVI/123 "çıkartsın".

3.5.1.2.2. {-dAr-}

ŞT'de [-dar-], [-der-] biçimlerinde görülen bu ek, etken fiiller türetir: *gönderir* IX/11 "gönderir", *gönderib* XII/427 "göndermiş", *dönderer* XIII/18

"döndürür", *dönderibler* XXXVII/26 "döndürmüşler, çevirmişler", *aḫdarsan* XXXIX/344 "aktarsan".

3.5.1.2.3. {-dXr-}, {-tXr-}

Edilgen, dönüşlü ya da geçişsiz durumda olan fiil kök veya fiil gövdelerinden geçişli ve etken fiiller türeten işlek bir ektir. ET'de ekin yalnızca yuvarlak ünlülü biçimleri (Ergin 2000, s. 213) kullanılırken ŞT'de hem düz hem de yuvarlak ünlülü biçimleri kullanılmaktadır. Bu ek, ŞT'de genellikle [-dır-], [-dir-], [-dur-], [-dür-]; bazen de [-tır-], [-tir-], [-tur-], [-tür-] biçimlerinde kullanılmaktadır: *doldurardı* VI/149 "doldururdu", *ġarışdırırsan* V/61 "karıştırırsan", *barışdırır* V/95 "barıştırır", *ilişdirdim* VI/134 "iliştirdim", *öldürürüg* VI/146 "öldürürüz", *öldürür* XII/41 "öldürür", *ġarıştırmasan* V/53 "katıştırmasan", *tiktirerdiler* V/111 "diktirirdiler", *götürer* V/132 "götürür", *götüreller* III/93 "götürürler", *getireller* V/23 "getirirler", *getirmişēm* VII/181 "getirmişim".

3.5.1.2.4. [-ele-]

Fiilin tekrarlanması anlamını taşıyan fiiller türetir. [-ele-] biçimi tespit edilen bu ek, ŞT'de çok işlek değildir: *evelen* XXXIII/192 "evelenen" (< ev-ele-n), *gevelen* XXXIII/192 "gevelenen" (< gev-ele-n).

3.5.1.2.5. [-ı-], [-ü-]

ŞT'de pek işlek olmayan eklerden biridir. Yalnızca [-ı-], [-ü-] biçimleri tespit edilmiştir: *sürüner* XI/26 "sürünür", *büründüm* III/5 "büründüm", *sarıdı* XXXIII/483 "sardı, bağladı".

3.5.1.2.6. [-k-], [-ḫ-]

Sayılı örneği olan eklerden biridir. Yalnızca [-k-], [-ḫ-] biçimleri tespit edilmiştir: *görüker* IV/114 "gözükür", *görükmedi* XXXIII/401 "gözükmedi", *ġırḫardıḫ* I/172 "kırkardık", *ġırḫar* XXIX/39 "kırkar".

3.5.1.2.7. [-kez-]

İşlek olmayan bir ettirgenlik ekidir. ŞT'de tek örneği tespit edilmiştir: *görkeziy* II/75 "gösteriyor".

3.5.1.2.8. [-l-]

Etken ve ettirgen fiillerden edilgen fiiller türeten işlek bir ektir. Edilgenlik ve meçhul olma bildirir. /l/ veya ünlü ile biten fiillere gelmez. EOT'de yalnızca düz ünlülerle kullanılan bu ekin ŞT'de hem düz hem de yuvarlak ünlü-

lü biçimleri kullanılmaktadır: *yıḫıldı* I/186 “yıkıldı”, *dirildi* XIII/74 “dirildi”, *ġuruldu* XII/280 “kuruldu”, *vuruldū* XII/281 “vuruldu”, *düzüldü* X/105 “dizildi”, *süzüldü* X/106 “süzüldü”, *soruldū* XII/282 “soruldu”, *süzüldü* X/107 “süzüldü”, *düzüldü* XXXIII/120 “dizildi”, *yığılardı* XV/68 “yığılırdı, toplanırdı”, *dirilerdi* XIII/75 “dirilirdi”.

3.5.1.2.9. {-mA-}

ŞT’deki en işlek fiilden fiil yapım ekidir. *i-* fiili hariç tüm fiillerin olumsuzlarını türetir: *ġalmayıb* XVI/55 “kalmamış”, *olmasın* XXII/72 “olmasın”, *vurma* XII/429 “vurma”, *düzelmezdi* XIII/78 “düzelmezdi”, *dėmezdiler* VI/57 “demezdiler”, *bilmezdig* XI/53 “bilmezdik”, *ġoymadılar* VII/79 “koymadılar, izin vermediler”, *aćmadın* VII/119 “açmadın”, *oḫumadım* XII/144 “okumadım”.

[-ma-], [-me-] olumsuzluk ekinin ünlüsü ŞT’de daralarak [-mı-], [-mi-], [-mu-], [-mü-] biçimlerine dönüşebilir: *dėmirdi* XXIII/22 “demezdi”, *baḫmır* XII/161 “bakmıyor”, *beğenmir* XII/408 “beğenmiyor”, *bilmirem* XV/58 “bilmem”, *bilmirdim* XIX/39 “bilmezdim”, *dėmirdi* XXIII/24 “demezdi”, *toḫumuruḫ* XIX/92 “dokumuyoruz”, *ġoymur* XXXVI/58 “koymuyor”, *bilmürem* III/77 “bilmiyorum”, *tüşmür* XII/216 “düşmüyor”, *görmür* XXXIII/535 “görmüyor”.

3.5.1.2.10. [-n-]

ŞT’nin en işlek eklerinden biridir. Kendi kendine yapma veya kendi kendine olma bildiren fiiller türetir. Dönüşlülük eki olarak da bilinen [-n-] aynı zamanda yapma ve olmayı öznenin üzerine çevirme işlevindedir: *gėyindi* XII/72 “giyindi”, *dolanardı* VI/141 “dolanırdı”, *boşandı* XVIII/70 “boşandı”, *keçinin* II/50 “geçinin”, *sulandı* XII/85 “sulandı”, *ivlendirerdi* IV/101 “evlendirirdi”, *büründüm* III/5 “büründüm”.

3.5.1.2.11. [-r-]

ŞT’de oldurma veya yaptırma bildiren genellikle tek heceli fiillerin üzerine gelen ve ettirgenlik eki olarak da bilinen ektir: *ġaçırmışuḫ* XL/205 “kaçırmışız”, *pişirrem* XIV/15 “pişiririm”, *doyurruḫ* XX/35 “doyururuz”, *pitirer* X/22 “bitirir, çıkarır”, *keçirderdük* I/168 “geçirirdik”.

3.5.1.2.12. [-se-]

ŞT’de fazla işlek olmayan ve az sayıda örneği bulunan fiilden fiil yapım eklerinden biridir: *görsetmedi* XXXVIII/38 “göstermedi”, *görsenmiyen* XII/468 “görünmeyen”, *görsener* XII/468 “görünür”.

3.5.1.2.13. [-ş-]

ŞT'de çoğu zaman işteşlik, ortaklaşalık bildiren fiiller türeten bir ektir. Karşılıklı veya birlikte gerçekleştirilen fiilleri bildirir: *ağlaşar* XL/195 "ağlaşır", *paylaşmışıḫ* V/164 "paylaşmışız", *bayramlaşıy* III/102 "bayramlaşıyor", *helleşdim* VII/30 "hâlleştim, uğraştım", *ēleşiller* XV/54 "otururlar", *cemeleşende* XL/135 "toplaştığında", *yatışdırruḫ* XX/35 "yatıştırırız, yatırırız".

3.5.1.2.14. [-t-]

ŞT'de işlek olan ettirgenlik eklerinden biridir. Oldurma ve yaptırma bildirir: *berkit* XXXIII/344 "berkit, sağlamlaştır", *düzeltmeği* XXXV/60 "düzeltmeyi", *aynıltdı* XXXIII/572 "ayılttı", *boşaltdīm* XIX/23 "boşalttım", *çıḫartdılar* XXI/80 "çıkarttılar".

[-t-] ettirgenlik ekinde kimi zaman /t/ > /d/ tonlulaşması görülebilir: *düzelder* XXXIII/596 "düzeltir", *dağıldardı* XVIII/123 "dağıtırdı", *oḫudacaḫ* XII/351 "okutacak".

3.5.1.2.15. [-y-]

ŞT'de işlek olmayan ve ET'deki /d/ biçiminden gelişen bir ektir. Yalnızca iki fiilde örneği tespit edilmiştir: *ġoydum* XXXIII/316 "koydum", *doyar* XIII/26 "doyar".

3.5.1.2.16. [-p-]

ŞT'de işlek olmayan bir ektir: *sepir* X/74 "serper", *sepiller* V/138 "serperler".

3.5.2. Fiil Çekimi

Fiilin belirli bir zaman ve görünüş ekseninde bir özneye bağlanarak yüklemleştirilmesine fiil çekimi denir.

3.5.2.1. Şahıs Ekleri

Fiilin gösterdiği oluş veya kılışı yapanı bildiren eklerdir. Fiildeki oluş, kılış veya durumu zaman ve görünüş çerçevesinde şahıslara bağlayan eklerdir. Batı Türkçesinin genelinde olduğu gibi ŞT'de de *zamir kökenli şahıs ekleri, iyelik kökenli şahıs ekleri* ve *emir kipindeki şahıs ekleri* olmak üzere üç tip şahıs eki bulunmaktadır.

3.5.2.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Şahıs zamirlerinin zaman içerisinde ekleşmesiyle ortaya çıkan eklerdir. Zamir kökenli şahıs ekleri ŞT'de öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, istek ve gereklilik kiplerinde kullanılırlar.

3.5.2.1.1.1. Teklik 1. Şahıs

ŞT'de zamir kökenli teklik 1. şahıs eki hem ÖAT'deki gibi {+Am} hem de ÖTT'deki gibi {+Im}, {+Um} biçimlerindedir. {+Im}, {+Um} biçimleri ŞT'nin GAT içindeki karakteristik bir özelliği olarak öne çıkmaktadır: *bağlıyam* VII/86 "bağlıyım", *ayrılmışam* IX/19 "ayrılmışım", *görmemişem* X/41 "görmemişim", *dėyirem* X/45 "diyorum", *utanmırım* XI/31 "utanmıyorum", *bilirim* XI/35 "bilirim/biliyorum", *ėşidirim* XXXII/52 "işitirim/işitiyorum", *bilmiyem* XXXIII/48 "bilmiyorum", *kesećiyem* XXXIII/247 "keseceğim", *ćıḫaćiyam* XXXIII/342 "çıkacağım", *baḫıyam* XXXIII/537 "bakıyorum", *olurum* VI/24 "olurum", *olmuşum* XXXIII/12 "olmuşum", *görmüşüm* XXXVII/42 "görmüşüm", *görüyüm* II/71 "görüyorum", *görürüm* VI/47 "görürüm".

3.5.2.1.1.2. Teklik 2. Şahıs

ŞT'de zamir kökenli teklik 2. şahıs eki hem ÖAT'deki gibi {+sAn} hem de ÖTT'deki gibi {+sIn}, {+sUn} biçimlerindedir. {+sIn}, {+sUn} biçimleri ŞT'nin GAT içindeki karakteristik bir özelliği olarak öne çıkmaktadır: *aparaćaḫsan* XVI/70 "götüreceksin", *yayasan* XIX/52 "yayasın", *yatarsan* XXI/34 "yatarsın", *bilirsen* XXI/74 "bilirsin", *diyećesen* XXIII/39 "diyeceksin", *vermiysin* XXXII/40 "vermiyorsun", *deysin* XXXVII/83 "diyorsun", *gelersin* IV/111 "gelirsin", *olupsun* XVI/93 "olmuşsun", *görüysün* VI/27 "görüyorsun", *görӣsün* VI/40 "görüyorsun".

Gelecek zaman çekiminde bazen ek başındaki /s/ düşer: *alaćiān* XXXIV/46 "alacaksın".

3.5.2.1.1.3. Teklik 3. Şahıs

Batı Türkçesinin genelinde olduğu gibi ŞT'de de teklik 3. şahıs için herhangi bir ek kullanılmamaktadır: *aparar* I/218 "götürür", *ġalıb* II/16 "kalmış", *geliy* IV/71 "geliyor", *oturėy* IV/105 "oturuyor", *ġōrulur* V/70 "kavrulur", *dėyib* V/149 "demiş", *olar* XI/22 "olur", *öldürür* XII/41 "öldürür", *esecek* XII/170 "titreyecek", *bilecek* XII/317 "bilecek", *bağlamış* XVI/96 "bağlamış", *vırėy* XX/17 "vuruyor", *olmuş* XVIII/49 "olmuş".

3.5.2.1.1.4. Çokluk 1. Şahıs

ŞT'de çokluk 1. şahıs eki EOT'den farklı olarak [+ig], [+üg], [+ik], [+ük], [+ihʿ], [+ühʿ], [+ıḫ], [+uḫ], [+ıḳ], biçimlerindedir. EOT'deki çokluk 1. şahıs eki olan {+vUz}, {+Uz}, biçimleri ve ÖTT'deki karşılıkları olan {+Iz}, {+Uz}, biçimleri ŞT'de görülmez. Burada iyelik kökenli çokluk 1. şahıs ekinin etkisiyle (Ergin 1971, s. 119) [+ig], [+üg], [+ıḳ], [+ik], [+ük], [+ihʿ], [+ühʿ], [+ıḫ], [+uḫ] biçimlerinin {+Iz}, {+Uz} biçimlerinin yerini aldığı söylenebilir: *çıḫmışıḫ* XIII/109 "çıkmışız", *almışıḫ* XXV/18 "almışız", *aćıḫmışıḫ*

V/159 “acıkmışız”, *ġalmışıḫ* VI/114 “kalmışız”, *‘otmuşuḫ* XXII/10 “oturmuşuz”, *toḫumuşuḫ* XXIV/35 “dokumuşuz”, *ġoymuşuḫ* XXXI/30 “koymuşuz”, *olacūḫ* I/31 “olacağız”, *ėlerig* VIII/126 “eyleriz”, *tökerig* XIX/84 “dökeriz”, *oturarıḫ* XIX/84 “otururuz”, *küsmerih* ' XL/99 “küsmeyiz”, *diyerik* I/36 “deriz”, *otarrīḳ* XXXII/15 “otlatırız”, *allīḳ* XXXII/16 “alırız”.

ŞT’de görülen yuvarlaklaşmalar çokluk 1. şahıs ekinde de kendini göstermektedir: *ċıḫmışuḫ* XXVI/44 “çıkmışız”, *ġaçırmışuḫ* XL/205 “kaçırmışız”, *dėmişük* II/19 “demişiz”, *gelmişüh’* II/21 “gelmişiz”, *ecizzemişük* XXXVI/47 “âcizlemişiz”, *gelmişüg* XVI/115 “gelmişiz”, *gėdeceyük* XX/20 “gideceğiz”, *yėrüh* ' XXVIII/25 “yeriz”, *gėdecük* I/30 “gideceğiz”, *gėderüh* ' XL/36 “gideriz”, *götürerük* XXXV/19 “götürürüz”.

3.5.2.1.1.5. Çokluk 2. Şahıs

ŞT’de zamir kökenli çokluk 2. şahıs eki {+sIz}, {+sUz} biçimlerindedir. EOT’den farklı olarak ekin yuvarlak ünlülü biçimleri kullanılmaktadır. Hatta ŞT’de düz ünlülerden sonra dahi yuvarlak ünlülü biçimler gelebilmektedir: *gelirsiz* VII/173 “geliyorsunuz”, *tānımırsız* VI/126 “tanımazsınız”, *ġaçırsız* XI/56 “kaçıyorsunuz”, *gēlipsiz* VII/174 “gelmişsiniz”, *ġurubsuz* XXXIX/116 “kurmuşsunuz”, *oḫumursuz* XXXIX/603 “okumuyorsunuz”, *götürürsüz* VII/174 “götürüyorsunuz”, *ėylīrsiz* XXII/65 “eyliyorsunuz”, *diyersiz* XVI/31 “dersiniz”.

ŞT’de görülen yuvarlaklaşmalar çokluk 2. şahıs ekinde de kendini göstermektedir: *ġoymeysuz* XX/17 “koymuyorsunuz”, *dėysüz* XVI/31 “diyorsunuz”, *görersüz* XXXVIII/45 “görürsünüz”.

3.5.2.1.1.6. Çokluk 3. Şahıs

Batı Türkçesinin genelinde olduğu gibi ŞT’de de çokluk 3. şahıs eki {+lAr} biçimindedir: *töküller* V/65 “dökerler”, *çalallar* XXII/81 “çalarlar”, *ġalıplar* XXV/10 “kalmışlar”, *alıblar* XXV/17 “almışlar”, *ċağrıllar* XXXII/35 “çağırırlar”, *atıllar* XXXIII/129 “atarlar”, *vîrabilmezler* XXXIII/138 “vuramazlar”, *gėdiller* IX/13 “giderler”, *bililler* XI/32 “bilirler”, *görüller* IX/14 “görürler”.

ŞT’deki zamir kökenli şahıs ekleri

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	[+am], [+em]; [+ım], [+im], [+um], [+üm]	[+ig], [+üg], [+ik], [+ük], [+ih'], [+üh'], [+ıḫ], [+uḫ], [+ıḳ]
II. Şahıs	[+san], [+sen]; [+sın], [+sin], [+sun], [+sün]	[+sız], [+siz], [+suz], [+süz]
III. Şahıs	[+Ø]	[+lar], [+ler]

3.5.2.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

İyelik eklerinin zaman içerisinde fiil çekimlerinde şahıs göstermek üzere kullanılmasıyla ortaya çıkan eklerdir. İyelik kökenli şahıs ekleri ŞT'de görülen geçmiş zaman ile şart kiplerinde kullanılırlar ancak iyelik kökenli çokluk 1. şahıs eki ve çokluk 2. şahıs eki diğer kiplere de sirayet etmiştir.

3.5.2.1.2.1. Teklik 1. Şahıs

ŞT'de iyelik kökenli teklik 1. şahıs eki [+m] biçimindedir: *olsam* XXXVI/13 "olsam", *oḫusam* XXXIX/73 "okusam", *çalmasam* XXXIX/191 "çalmasam", *dönsem* III/36 "dönsem", *götüṛmesem* XXI/71 "götürmesem", *gėtsem* XXXVII/84 "gitsem", *dėdim* XXXV/71 "dedim", *geldim* XXXIV/40 "geldim", *atdım* XXXIII/128 "attım".

3.5.2.1.2.2. Teklik 2. Şahıs

ŞT'de iyelik kökenli teklik 2. şahıs eki [+n] biçimindedir: *dėdin* XXXIX/553 "dedin", *görerdin* VI/51 "görürdün", *danışdın* XXXIX/553 "konuştun", *yūdun* XL/111 "yıkadın", *açmadın* VII/119 "açmadın", *yūmadın* XL/111 "yıkamadın", *geldin* IV/44 "geldin", *keştin* IV/44 "geçtin", *gėttin* IV/44 "gittin", *yėdirdin* XVI/106 "yedirdin".

3.5.2.1.2.3. Teklik 3. Şahıs

ŞT'de iyelik kökenli teklik 3. şahıs eksizdir, bu nedenle çekim [+Ø] ile yapılmaktadır: *ġucaḫladı* XXXIX/553 "kucakladı", *durdu* XXXIX/553 "durdu", *olsa* XVI/114 "olsa", *olmasa* XVI/118 "olmasa", *ġaytsa* XXXIII/127 "dönse", *ėlese* II/127 "eylese", *deymedi* III/5 "değmedi", *ᶜgeldi* VII/82 "geldi", *baḫdı* VII/82 "baktı", *gördü* VII/82 "gördü".

3.5.2.1.2.4. Çokluk 1. Şahıs

ŞT'de iyelik kökenli çokluk 1. şahıs eki [+k], [+g], [+hˈ], [+ḫ] biçimlerindedir: *satdıḫ* VI/83 "sattık", *pişirerdihˈ* VI/76 "pişirirdik", *gėtdihˈ* VI/83 "gittik", *geldihˈ* VIII/44 "geldik", *gėtdühˈ* XVI/20 "gittik", *olduḫ* XVI/45 "olduk", *vůrduḫ* XL/162 "vurduk", *köçsek* XVII/4 "göçsek", *versek* XVII/9 "versek", *geldig* VI/21 "geldik".

3.5.2.1.2.5. Çokluk 2. Şahıs

ŞT'de iyelik kökenli teklik 1. şahıs eki [+z] biçimindedir: *geldiz* IX/18 "geldiniz", *bilirdiz* XIX/110 "biliyordunuz", *atardız* XXII/61 "atardınız", *dėsēz* XXXIX/387 "deseniz".

3.5.2.1.2.6. Çokluk 3. Şahıs

ŞT'de iyelik kökenli teklik 1. şahıs eki [+lar], [+ler] biçimlerindedir: *ėlediler* XXXVIII/28 "eylediler", *bilmirdiler* XXXIX/116 "bilmiyordular", *yıḫdılar* XXII/74 "yıktılar", *vėrdiler* XXXIX/377 "verdiler", *yazdılar* XXXIX/378 "yazdılar", *bozdular* XXXIX/378 "bozdular", *götdüler* XVI/39 "götürdüler", *verseler* XIX/57 "verseler", *curradılar* VIII/44 "yaptılar".

ŞT'deki iyelik kökenli şahıs ekleri

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	[+m]	[+g], [+k], [+h'], [+ḫ]
II. Şahıs	[+n]	[+z]
III. Şahıs	[+Ø]	[+lar], [+ler]

3.5.2.1.3. Emir Kipindeki Şahıs Ekleri

Emir kipinde kullanılan ekler hem kipi hem de şahısları karşılamaktadır. Emir kipinde kullanılan ekler şekil ve zaman ekleri başlığında detaylı olarak ele alınacaktır.

3.5.2.2. Şekil ve Zaman Ekleri

Fiil kök ya da gövdesinde gerçekleşen oluş, kılış, hareket ve kılınışı şekle ve zamana bağlamak için kullanılan eklere şekil ve zaman ekleri denir. Şekil ifadesi bu eklerin tamamında, zaman ifadesi ise eklerin bir kısmında mevcuttur. Bu bağlamda şekil ve zaman eklerinin bir kısmı şekil, bir kısmı ise hem şekil hem de zaman ifade eder. Nesnelerin yaptıkları hareketler, ortaya çıkan veya ortaya çıkacak olan hareketler ve ortaya çıkması tasarlanan hareketler olmak üzere iki çeşittir. Bu iki hareket şeklini karşılamak için fiil kök veya gövdesi ayrı ayrı şekillere girer. Netice itibarıyla fiil şekilleri ortaya çıkan veya çıkacak olan bir fiil hareketi bildirirler. Bu fiil şekillerine *bildirme kipleri* adı verilir. Fiil şekillerinin diğer bir kısmı ise tasarlanan hareketleri ifade eder. Bunlara da *tasarlama kipleri* denir (Ergin 2000, s. 288-289). Dolayısıyla şekil ve zaman ekleri ŞT'de *bildirme kipleri* ve *tasarlama kipleri* olmak üzere iki kategoride incelenecektir.

3.5.2.2.1. Bildirme Kipleri

Bildirme kipleri, fiilde belirtilen iş, oluş veya kılışı bir zamana bağlayarak haber verme, yargı hâlinde bildirme işlevindedirler. Şekil ve zaman işlevleri bir arada olan eklerdir. Görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman olmak üzere beşe ayrılırlar.

3.5.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Şekil açısından bildirme, zaman açısından belirli olan geçmiş zamanı ifade etmek için kullanılan kiptir. ŞT'de yaygın olarak kullanılan görülen geçmiş zaman eki [-dı], [-di], [-du], [-dü] biçimlerindedir: *geldim* XVI/93 "geldim", *geldin* XV/67 "geldin", *geldi* XVIII/74 "geldi", *geldih* ' VIII/44 "geldik", *geldiz* IX/18 "geldiniz", *geldiler* XI/63 "geldiler".

ŞT'de Görülen Geçmiş Zamanın Tüm Şahıslarda Kullanımı

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	[-dı+m], [-di+m], [-du+m], [-dü+m]; nadiren [-tı+m], [-ti+m], [-tu+m], [-tü+m]	[-dı+ḫ], [-di+h'], [-du+ḫ], [-dü+h'] ; nadiren [-tı+ḫ], [-ti+h'], [-tu+ḫ], [-tü+h']
II. Şahıs	[-dı+n], [-di+n], [-du+n], [-dü+n] ; nadiren [-tı+n], [-ti+n], [-tu+n], [-tü+n]	[-dı+z], [-di+z], [-du+z], [-dü+z]; nadiren [-tı+z], [-ti+z], [-tu+z], [-tü+z]
III. Şahıs	[-dı+Ø], [-di+Ø], [-du+Ø], [-dü+Ø]; nadiren [-tı+Ø], [-ti+Ø], [-tu+Ø], [-tü+Ø]	[-dı+lar], [-di+ler], [-du+lar], [-dü+ler]; nadiren [-tı+lar], [-ti+ler], [-tu+lar], [-tü+ler]

ŞT'de özellikle çokluk 1. şahısta düz ünlülü fiillerden sonra görülen geçmiş zaman ekindeki ünlünün /ḫ/ ve /h'/ seslerinin etkisiyle yuvarlaklaştığı tespit edilmiştir: *gėtdüh* ' XVI/20 "gittik", *tutarduḫ* II/105 "tutardık".

Ünsüz benzeşmesiyle bazen ekin [-tı], [-ti], [-tu], [-tü] biçimlerinin de kullanıldığı tespit edilmiştir: *gėtti* VIII/113 "gitti", *yattılar* XXXIV/27 "yattılar", *gėttiler* VIII/36 "gittiler", *tuttu* VIII/95 "tuttu", *göttü* VIII/18 "götürdü".

Görülen geçmiş zamanın olumsuzu için {-mA-} biçimi kullanılmaktadır ve ekte herhangi bir değişiklik olmamaktadır: *olmadım* III/5 "olmadım", *ölmedim* III/5 "ölmedim", *yūmadın* XL/111 "yıkamadın", *yėmedi* XIII/39 "yemedi", *ḫeber almadıḫ* VI/148 "haber almadık", *gelmediler* XXXIV/31 "gelmediler".

3.5.2.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Şekil açısından bildirme, zaman açısından belirsiz olan geçmiş zamanı ifade etmek için kullanılan kiptir. ŞT'de iki ayrı öğrenilen geçmiş zaman eki kullanılmaktadır. Birincisi ET'den beri kullanılan {-mIş}, {-mUş} biçimleridir; ikincisi ise esasen zarf-fiil eki olan {-(y)Ip}, {-(y)Up}, {-(y)Ib}, {-(y)Ub} biçimleridir. {-mIş}, {-mUş} biçimleri teklik 1. şahıs, çokluk 1. şahıs, teklik 3. şahıs ve çokluk 3. şahısta yaygındır; [-(y)ıp], [-(y)ip], [-(y)up], [-(y)üp], [-(y)ıb], [-(y)ib], [-(y)ub], [-(y)üb] biçimleri ise daha çok teklik 2. şahıs, çokluk

2. şahıs, teklik 3. şahıs ve çokluk 3. şahısta görülür: *gelmişem* VIII/8 “gelmişim”, *gelipsen* II/125 “gelmişsin”, *gelib* I/24 bi “gelmiş”, *gelmiş* XXXIX/379 “gelmiş”, *gelmişik* II/21 “gelmişiz”, *gelipsīz* XX/2 “gelmişsiniz”, *gelipler* XXV/11 “gelmişler”, *gelmişler* XXI/78 “gelmişler”, *dėyip* XXXIII/240 “demiş”, *dėyib* XXXIII/256 “demiş”, *ġoyubsan* XXXIX/119 “koymuşsun”, *bürüyüb* XII/385 “bürümüş”, ġoyup XXXIII/383 “koymuş”.

ŞT’de öğrenilen geçmiş zamanın 3. şahıs çekiminde nadiren [+ıpdı], [+ıPdı], [+ipdi], [+ıbdı], [+ibdi], [+updu], [+üpdü], [+üptü], [+upTu] biçimlerinin kullanıldığı örnekler de mevcuttur: *atıpdı* XII/46 “atmış”, *gelipdi* I/23 “gelmiş”, çıḫıbdı V/16 “çıkmış”, görüpdü VI/159 “görmüş”, görüptü VI/159 “görmüş”, *n*ōlupTu XXXV/71 “Ne olmuş?”, *çıḫıPdı* IX/63 “çıkmış”, *atıpdı* XII/46 “atmış”, *dolanıpdı* XXXIII/369 “dolanmış”, *ġatışıbdı* XX/76 “karışmış”, *tutupdu* V/163 “tutmuş”.

ŞT’de Öğrenilen Geçmiş Zamanın Tüm Şahıslarda Kullanımı

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	[-mış+am], [-miş+em]; [-mış+ım], [-miş+im], [-muş+um], [-müş+üm]	[-mış+ıḫ], [-miş+ihʿ], [-muş+uḫ], [-müş+ühʿ], [-miş+ig], [-miş+üg], [-miş+ik], [-miş+ük], [-müş+ük], [-müş+üg]
II. Şahıs	[-(y)ıp+san], [-(y)ip+sen], [-(y)up+san], [-(y)üp+sen], [-(y)ıb+san], [-(y)ib+sen], [-(y)ub+san]; [-(y)ip+sin], [-(y)up+sun]	[-mış+sız], [-miş+siz]; [-ıp+sız], [-ip+siz], [-up+suz], [-üp+süz], [-ıP+sız], [-iP+siz], [-uP+suz], [-üP+süz],
III. Şahıs	[-mış+Ø], [-miş+Ø], [-muş+Ø], [-müş+Ø]; [-(y)ıp+Ø], [-(y)ip+Ø], [-(y)up+Ø], [-(y)üp+Ø], [-(y)ıb+Ø], [-(y)ib+Ø], [-(y)ub+Ø], [-(y)üb+Ø]; [+ıpdı+Ø], [+ıPdı+Ø], [+ipdi+Ø], [+ıbdı+Ø], [+ibdi+Ø], [+updu+Ø], [+üpdü+Ø], [+üptü+Ø], [+upTu+Ø]	[-mış+lar], [-miş+ler], [-muş+lar], [-müş+ler]; [ıp+lar], [ip+ler], [up+lar], [üp+ler], [ıP+lar], [iP+ler], [uP+lar], [üP+ler]

ŞT’de özellikle çokluk 1. şahısta düz ünlülü fiillerden sonra öğrenilen geçmiş zaman ekindeki ünlünün /k/, /g/, /ḫ/ ve /hʿ/ seslerinin etkisiyle yuvarlaklaştığı tespit edilmiştir: *dėmişük* II/19 “demişiz”, *gelmişük* III/77 “gelmişiz”, *ġoćalmışuḫ* III/54 “yaşlanmışız”, *çıḫmışuḫ* XXVI/44 “çıkmışız”, *gelmişüg* XVI/115 “gelmişiz”, *gelmişüh*ʿ II/21 “gelmişiz”.

Öğrenilen geçmiş zamanın olumsuzu {-mA-} ekiyle yapılmaktadır ve {-mIş}, {-mUş} biçimli durumlarda ekte herhangi bir değişiklik olmamaktadır: *yatmamışam* XXIV/40 “yatmamışım”, *ġoymayıbsan* XXI/67 “koymamışsın”, *ġalmayıb* XVI/55 “kalmamış”, *getīmemiş* XVI/23 “getirmemiş”, *görmemişik* V/170 “görmemişiz”, *ġoymeymışlar* I/20 “koymuyormuşlar”.

[-(y)ıp], [-(y)ip], [-(y)up], [-(y)üp], [-(y)ıb], [-(y)ib], [-(y)ub], [-(y)üb] biçimlerinden önce gelen {-mA-} olumsuzluk ekinin ünlüsü /y/ yardımcı sesinin etkisiyle daralır: *olmıyıb* IX/47 “olmamış”, *gelmiyib* XXXII/50 “gelmemiş”, *tapabilmiyib* XXXIII/361 “bulamamış”.

3.5.2.2.1.3. Geniş Zaman

Şekil açısından bildirme, zaman açısından geniş zamanı ifade etmek için kullanılan kiptir. ŞT’de geniş zaman eki olarak [-r] ve [-(y)ar], [-(y)er] biçimleri kullanılmaktadır: *gelerem* VI/154 “gelirim”, *gelersen* IX/51 “gelirsin”, *geler* XIII/15 “gelir”, *gelerük* XXXV/12 “geliriz”, *gelersiz* XV/64 “gelirsiniz”, *geleller* XVII/7 “gelirler”.

ŞT’de Geniş Zamanın Tüm Şahıslarda Kullanımı

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	[-(y)ar+am], [-(y)er+em], [-r+am], [-r+em]	[-ar+ıḫ], [-er+ihʿ], [-r+ıḫ], [-r+ihʿ], [-r+uḫ], [-r+ühʿ]; nadiren [-ar+ıḳ], [-er+ik]
II. Şahıs	[-ar+san], [-er+sen], [-r+san], [-r+sen]	[-ar+sız], [-er+siz], [-r+sız], [-r+siz], [-r+suz], [-r+süz]
III. Şahıs	[-ar+Ø], [-er+Ø], [-r+Ø]	[-al+lar], [-el+ler], [-l+lar], [-l+ler]

ŞT’de özellikle çokluk 1. şahısta düz ünlülü fiillerden sonra geniş zaman ekindeki ünlünün /k/, /g/, /ḫ/ ve /hʿ/ seslerinin etkisiyle yuvarlaklaştığı tespit edilmiştir: *ėlerüh*ʿ II/28 “eyleriz”, *yėrüh*ʿ XXVIII/25 “yeriz”, *baḫaruḫ* XXXV/13 “bakarız”, *taparuḫ* XXXVIII/41 “buluruz”, *diyerük* XL/29 “deriz”, *cemeleşerüg* XL/140 “toplaşırız”.

ŞT’de genellikle /l/ ile biten sözcüklere geniş zaman eki geldiğinde ekteki ünlünün vurgusuz orta hece durumuna gelerek düşmesiyle -l-r- > -l-l- benzeşmesi, meydana gelir: *ġallām* I/125 < (ġalarām) “kalırım”, *ōlluḫ* II/27 < (ōluruḫ) “oluruz”, *ālluḫ* II/41 < (ālıruḫ) “alırız”, *gellēm* III/38 < (gelerem) “gelirim”, *çallūḫ* III/43 < (çalaruḫ) “çalarız”, *billik* IV/87 < (bilirik) “biliriz”,

ġallıḫ VI/9 < (ġalarıḫ) "kalırız", *gellem* VI/41 < (gelerem) "gelirim", *çallām* VIII/152 < (çalaram) "çalarım".

Geniş zaman çokluk üçüncü şahıs çekiminde düzenli olarak -rl- > -ll- benzeşmesi meydana gelmektedir: *bağlallar* XXXIII/366 "bağlarlar", *boşlallar* XXXIII/368 "boşlarlar", *yazallar* I/91 "yazarlar", *getireller* I/94 "getirirler", *diyeller* III/27 "derler".

Geniş zamanın olumsuzu EOT'de {*-mAz*} biçimine zamir kökenli şahıs eklerinin getirilmesiyle oluşturulmuştur (Ergin 2000, s. 295). ÖAT'de ise teklik ve çokluk 1. şahıs için [-mar], [-mer]; teklik ve çokluk 2 ve 3. şahıslar için [-maz], [-mez] biçimleri kullanılmaktadır (Kartallıoğlu ve Yıldırım 2007, s. 208). {*-mAr*} biçimi olumsuzluk ekinin üzerine geniş zaman ekinin gelmesi (Ergin 1971, s. 118) ve Türkçedeki /r/ ~ /l/ denkliğinin bir sonucu (Abdullayev 1996, s. 40-47) olarak yorumlanabilir.

ŞT'de geniş zamanın olumsuzu teklik ve çokluk 1. şahıs için [-mar], [-mer]; teklik ve çokluk 2 ve 3. şahıslar için [-maz], [-mez] biçimleriyle yapılır: *oḫumaram* XXXIX/477 "okumam", *olmazsın* XVIII/139 "olmazsın", *baḫmaz* VIII/146 "bakmaz", *bozmarıḫ* VIII/142 "bozmayız", *tutmazsız* XV/65 "tutmazsınız", *ġoymazlar* XIII/45 "koymazlar".

Ayrıca ŞT'de geniş zaman teklik 1. şahıs olumsuzu için ÖTT'deki gibi [-mam], [-mem] biçimleri de tespit edilmiştir: *olmam* XXXVI/31 "olmam", *bilmēm* XXXVI/31 "bilmem", *bilmem* XXXIX/57 "bilmem", *dėmem* XIV/54 "demem".

3.5.2.2.1.4. Şimdiki Zaman

Şekil açısından bildirme, zaman açısından şimdiki zamanı ifade etmek için kullanılan bir kiptir. ÖAT, Eski Türkçedeki biçimi hemen hemen olduğu gibi devam ettirdiği için şimdiki zaman hususunda bütün Türk değişkeleri içerisinde ayrı bir yere sahiptir. ÖAT'de şimdiki zaman için ayrı bir ek ortaya çıkmamış, geniş zaman ekleri, geniş zaman ve şimdiki zamana taksim edilmiştir. Dar ünlülü [-ır], [-ir], [-ur], [-ür] şekilleri şimdiki zamana; geniş ünlülü [-ar], [-er] şekilleri ise Türkiye Türkçesindeki geniş zaman karşılığı olarak gelecek zaman için kullanılmaktadır. ÖAT dil bilgisi kitaplarında geniş zaman terimi kullanılmamakta, bu zamana ait ekler yerine göre şimdiki zaman veya gelecek zaman (qeyri-qeti gelecek zaman) olarak adlandırılmaktadır. Geniş ünlülü şekiller ile dar ünlülü şekiller arasında da tam bir ayrım yoktur. Tarihî değişkelerde ve ÖTT'de olduğu gibi yer yer birbirleri yerine kullanılabilmektedirler (Türk 1999, s. 311). ŞT'de şimdiki zaman eki olarak [-(y)ır], [-(y)ir], [-(y)ur], [-(y)ür]; ŞT'nin karakteristik özelliği olarak da [–yr], {-(X)y} biçimleri kullanılmaktadır ve zamir kökenli şahıs ekleriyle çekim yapılmaktadır:

istiyrem XLI/78 “istiyorum”, *istirem* XLI/75 “istiyorum”, *istiyirsen* XLI/76 “istiyorsun”, *istiyir* XLI/76 “istiyor”, *istiyrik* XLI/76 “istiyoruz”, *istiyirsiz* XLI/77 “istiyorsunuz”, *istīrler* XLI/77 “istiyorlar”; *danışıram* XLI/92 “konuşuyorum”, *danışırsan* XLI/92 “konuşuyorsun”, *danışır* XLI/92 “konuşuyor”, *danışırıḫ* XLI/92 “konuşuyoruz”, *danışırsız* XLI/93 “konuşuyorsunuz”, *danışırlar* XLI/93 “konuşuyorlar”.

ŞT’de şimdiki zamanın olumsuzu genellikle [-mır-], [-mir-], [-mur-], [-mür-], [-mıy-], [-miy-], [-muy-], [-müy-]; -rl- > -ll- gerileyici benzeşmesinin etkisiyle de bazen çokluk 3. şahısta [-mıl-], [-mil-], [-mul-], [-mül-] biçimlerinde yapılmaktadır: *danışmıram* XLI/94 “konuşmuyorum”, *danışmırsan* XLI/94 “konuşmuyorsun”, *danışmīr* XLI/94 “konuşmuyor”, *danışmırıḫ* XLI/94 “konuşmuyoruz”, *danışmırsız* XLI/95 “konuşmuyorsunuz”, *danışmırlar* XLI/95 “konuşmuyorlar”; *istemirem* XLI/79 “istemiyorum”, *istemirsen* XLI/79 “istemiyorsun”, *istemir* XLI/80 “istemiyor”, *istemirik* XLI/80 “istemiyoruz”, *istemirsiz* XLI/80 “istemiyorsunuz”, *istemirler* XLI/80 “istemiyorlar”, *olmuyam* XXI/28 “olmuyorum”, *bilmiyem* XXXIII/266 “bilmiyorum”, *dėmiyem* XXI/65 “demiyorum”, *görmüyem* XXXIX/331 “görmüyorum”, *vėrmiysen* XXXIII/61 “vermiyorsun”; *vurmıllar* I/176 “vurmuyorlar”, *çalmıllar* XI/47 “çalmıyorlar”, *baḫmıllar* XXXIX/41 “bakmıyorlar”, *ġoymullar* XXXIII/131 “koymuyorlar”.

Asli biçimi {-(y)Ir}, {-(y)Ur} olan ve gerileyici benzeşme etkisiyle çokluk 3. şahıs çekiminde {-(y)Il}, {-(y)Ul} biçimlerinde de görülebilen şimdiki zaman çekimi: *istirem* XLI/76 “istiyorum”, *gėdir* XXXII/47 “gidiyor”, *oḫuyiram* IX/88 “okuyorum”, *ağlıyırsan* XXV/58 “ağlıyorsun”, *yumurddıyır* XXXII/47 “yumurtluyor”, *yiyirük* II/73 “yiyoruz”, *ferġ‿ėlīr* XL/64 “fark ediyor”, *dėyirüh* ˈ XL/64 “diyoruz”, *oḫuyir* IX/88 “okuyor”, *dėyir* IX/97 “diyor”, *dėyirsen* X/65 “diyorsun”, *böyüyür* XXII/93 “büyüyor”, *isteyür* XXXIV/44 “istiyor, seviyor”, *sevürük* XXXIV/44 “seviyoruz”, *soyųyur* XIII/41 “soğuyor”, *götürüyür* XXXIX/39 “götürüyor”, *tökküller* XXXIII/325 “döküyorlar”, *görüller* VI/72 “görüyorlar”, *yuv̇ullar* XVIII/60 “yıkıyorlar”, *öldürüller* XVIII/60 “öldürüyorlar”, *baḫıllar* VI/72 “bakıyorlar”, *vurmıllar* I/176 “vurmuyorlar”, *çalmıllar* XI/47 “çalmıyorlar”, *baḫmıllar* XXXIX/41 “bakmıyorlar”, *ġoymullar* XXXIII/131 “koymuyorlar”, *doğruyıllar* V/72 “doğruyorlar”, *dėyirim* XI/36 “diyorum”, *titreyir* XII/186 “titriyor”, *sulanīr* XII/186 “sulanıyor”, *ėyliyir* XII/190 “eyliyor”, *dėyirim* XII/350 “diyorum”, *yėyir* XIII/24 “yiyor”, *baḫuram* XIV/6 “bakıyorum”, *otdeyir* XIV/7 “otluyor”, *gelir* XIV/7 “geliyor”, *salıruḫ* XIV/7 “salıyoruz”, *sağırūḫ* XIV/7 “sağıyoruz”, *ġoyur* XVI/121 “koyuyor”, *uyur* XVI/137 “uyuyor”.

{-(X)y} biçimlerindeki şimdiki zaman çekimi: *alıyem* XXXII/39 “alıyorum”, *baḫėysan* XXXIII/165 “bakıyorsun”, *vırėysen* IV/28 “vuruyorsun”, *gė-*

dėysen IV/28 “gidiyorsun”, *aparey* I/43 “götürüyor”, *görüysen* I/43 “görüyorsun”, *gėdiysen* I/148 “gidiyorsun”, *bilėysen* II/123 “Biliyor musun?” *gėdiysen* II/125 “gidiyorsun”, *görüysen* II/127 “görüyorsun”, *oliysen* XVI/66 “oluyorsun”, *dėysen* XXXI/8 “diyorsun”, *ġoymiy* XX/17 “koymuyor”, *vıriy* XVI/137 “vuruyor”, *getiriy* XVI/138 “getiriyor”, *atıy* XVI/138 “atıyor”, *aliy* XX/96 “alıyor”, *gėdiy* XX/96 “gidiyor”, *doğiy* XX/96 “doğuyor”, *oliy* XX/96 “oluyor”, *oliy* XXXIV/49 “oluyor”, *ġoymeysuz* XX/17 “koymuyorsunuz”, *dėysüz* XVI/13 “diyorsunuz”, *hesab ėliyler* XVI/61 “hesap ediyorlar”, *pişirėyler* V/31 “pişiriyorlar”, *danışiyler* VIII/49 “konuşuyorlar”, *dėyler* XX/62 “diyorlar”, *ġaydėyler* XXXIII/244 “dönüyorlar”, *gideyler* XXXIII/244 “gidiyorlar”.

ŞT’de şimdiki zaman ekinin ünlüsünün vurgusuz kalarak düşmesiyle ortaya çıkan [-yr+am], [-yr+em]; [-yr+ıḫ], [-yr+ik], [-yr+ük] biçimleri yalnızca teklik ve çokluk 1. şahıs çekimlerinde tespit edilmiştir: *isTiyrik* IV/103 “istiyoruz”, *saḫlıyruḫ* XIV/6 “besliyoruz”, *ağliyrım* VI/8 “ağlıyorum”, *bağlıyruḫ* VIII/103 “bağlıyoruz”, *teşekkür⌣ ėdiyrēm* VII/169 “teşekkür ediyorum”, *istiyrik* XLI/82 “istiyoruz”, *oḫuyram* X/93 “okuyorum”, *tanıyram* XII/212 “tanıyorum”, *bağlıyrıḫ* VIII/105 “bağlıyoruz”, *yaşıyram* XXXIX/3 “yaşıyorum”, *oḫuyram* XXXIX/611 “okuyorum”, *ėdiyrem* I/108 “ediyorum”, *teşekkür⌣ ėdiyrem* VII/174 “teşekkür ediyorum”, *zindegi ėliyrem* XXI/28 “yaşıyorum”, *ḫeşliyrem* XXXII/39 “harcıyorum”, *diyrem* XXXIX/310 “diyorum”, *istiyrem* XLI/81 “istiyorum”, *saḫlıyruḫ* XXXII/47 “yetiştiriyoruz, besliyoruz”.

ŞT’de Şimdiki Zamanın Tüm Şahıslarda Kullanımı

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	[-(y)ır+am], [-(y)ir+em], [-(y)ır+ım], [-(y)ir+im], [-(y)ur+am], [-(y)ür+em]; [-yr+am], [-yr+em], [-yr+ım], [-yr+im], {-(X)y+Am}	[-(y)ır+ıḫ], [-(y)ir+ih῾], [-(y)ur+uḫ], [-(y)ür+üh῾]; [-yr+ıḫ], [-yr+ih῾], [-yr+uḫ], [-yr+üh῾], [-yr+ik], [-yr+ük]; {-(X)y+ıḫ}, {-(X)y+ih῾}, {-(X)y+uḫ}, {-(X)y+üh῾}, {-(X)y+ik}, {-(X)y+ük}
II. Şahıs	[-(y)ır+san], [-(y)ir+sen], [-(y)ur+san], [-(y)ür+sen]; {-(X)y+sAn}	[-(y)ır+sız], [-(y)ir+siz], [-(y)ur+suz], [-(y)ür+süz]; [-y+sız], [-y+siz], [-y+suz], [-y+süz]
III. Şahıs	[-(y)ır+Ø], [-(y)ir+Ø], [-(y)ur+Ø], [-(y)ür+Ø], {-(X)y+Ø}	[-(y)ır+lar], [-(y)ir+ler], [-(y)ur+lar], [-(y)ür+ler]; [-(y)ıl+lar], [-(y)il+ler], [-(y)ul+lar], [-(y)ül+ler]; {-(X)y+lAr}

Şimdiki zaman çokluk üçüncü şahıs çekiminde pek çok -rl- > -ll- gerileyici benzeşmesi örneği bulunmaktadır: *vurullar* V/77 "vuruyorlar", *soruşullar* VIII/38 "soruyorlar", *ġorḫullar* VI/118 "korkuyorlar", *kesiller* V/68 "kesiyorlar", *tökülller* V/77 "döküyorlar", *görüller* IX/14 "görüyorlar", *bölüller* XXXIX/238 "bölüyorlar".

3.5.2.2.1.5. Gelecek Zaman

Şekil açısından bildirme, zaman açısından gelecek zamanı ifade etmek için kullanılan kiptir. ŞT'de gelecek zaman eki olarak genellikle [-(y)acaḫ], [-(y)eceh῾] ve [-(y)ecek] biçimleri; bazen de [-aćā], [-eće], [-(y)ećey], [-(y)aćay] biçimleri kullanılmaktadır: *ᶜgedećem* XLI/68 "gideceğim", *ᶜgedećeksen* XLI/69 "gideceksin", *ᶜgedećek* XLI/69 "gidecek", *ᶜgedećeīk* XLI/70 "gideceğiz", *ᶜgedećeksiz* XLI/70 "gideceksiniz", *ᶜgedećekler* XLI/70 "gidecekler"; *alaćān* XXXIV/47 "alacaksın", *dėyećeysen* XXXIX/173 "diyeceksin", *köçecėyem* XXXIX/280 "göçeceğim", *oḫuyaćaydım* XXXIX/306 "okuyacaktım", ġalacaydí IV/120 "kalacaktı".

ŞT'de gelecek zaman çekiminde özellikle teklik ve çokluk 1. şahıs çekimlerinde ekin ikinci hecesindeki ünsüzün düştüğü örnekler tespit edilmiştir: *diyećēm* V/135 "diyeceğim", *aparaćam* XVI/69 "götüreceğim", *ėliyećēm* XXXIII/315 "eyleyeceğim", *ᶜgetmiyećeīk* XLI/73 "gitmeyeceğiz", *ġėdecīk* XXII/72 "gideceğiz", *darıḫaćām* XVIII/45 "sıkılacağım", *ġılaćām* XXXIX/65 "kılacağım".

ŞT'de gelecek zaman çekimindeki bir diğer değişiklik ise yardımcı ünsüzün etkisiyle bazı örneklerde {-mA-} olumsuzluk ekinin ünlüsü daralmaktadır: *ᶜgetmiyećem* XLI/71 "gitmeyeceğim", *ᶜgetmiyećeksen* XLI/72 "gitmeyeceksin", *ᶜgetmiyećek* XLI/72 "gitmeyecek", *ᶜgetmiyećeīk* XLI/73 "gitmeyeceğiz", *ᶜgetmiyećeksiz* XLI/73 "gitmeyeceksiniz", *ᶜgetmiyećekler* XLI/74 "gitmeyecekler".

ŞT'de Gelecek Zamanın Tüm Şahıslarda Kullanımı

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	[-(y)aćā+m], [-(y)eće+m], [-(y)aćāy+am], [-(y)ećey+em]	[-(y)eće+ik], [-(y)acu+ḫ], [-(y)ećü+K]
II. Şahıs	[-(y)eceh῾+sen], [-(y)ecek+sen], [-(y)-acaḫ+san]; [-(y)aćāy+san], [-(y)ećey+sen]	[-(y)ceh῾+siz], [-(y)cek+siz], [-(y)caḫ+sız]
III. Şahıs	[-(y)eceh῾+Ø], [-(y)ecek+Ø], [-(y)acaḫ+Ø]	[-(y)eceh῾+ler], [-(y)ecek+ler], [-(y)acaḫ+lar]

3.5.2.2.2. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kipleri fiilde tasarlanan iş, kılış ve hareketin şeklini bildiren kiplerdir. Tasarlama kipleri ŞT'de şart, istek, emir ve gereklilik olmak üzere dörde ayrılır.

3.5.2.2.2.1. Şart

Tasarlanan iş, kılış ve hareketin şart şeklinde olduğunu bildiren kiptir. ŞT'de şart kipi için {-sA} biçimi kullanılmaktadır: *olsam* XXXVI/13 "olsam", *gelsen* II/124 "gelsen", *gelse* XII/361 "gelse", *köçsek* XVII/4 "göçsek", *versek* XVII/9 "versek", *dėsēz* XXXIX/387 "deseniz", *verseler* XIX/57 "verseler".

ŞT'de Şart Kipinin Tüm Şahıslarda Kullanımı

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	[-sa+m], [-se+m]	[-sa+ẖ], [-se+h᾽], [-se+k]
II. Şahıs	[-sa+n], [-se+n]	[-sa+z], [-se+z]
III. Şahıs	[-sa+Ø], [-se+Ø]	[-sa+lar], [-se+ler]

İki örnekte şart kipinin ünlüsünün yarı yuvarlak ünlüye dönüştüğü tespit edilmiştir: *vursån* II/65 "vursan", *demesė̊n* XVI/91 "demesen".

Şartın olumsuzu {-mA-} ile yapılmaktadır ve ekte herhangi bir değişiklik olmamaktadır: *olmasa* XXVI/10 "olmasa", *ġarıştırmasan* V/53 "karıştırmasan", *bıllamasan* V/53 "bulamasan", *çalmasam* XXXIX/191 "çalmasam", *olmasa* XXXIII/36 "olmasa", *tüşmese* XXXIX/30 "düşmese", *gelmese* XL/95 "gelmese", *deymese* XL/163 "değmese".

3.5.2.2.2.2. İstek

Tasarlanan iş, kılış ve hareketin istek şeklinde olduğunu bildiren kiptir. ŞT'de istek kipi için {-(y)A} eki kullanılmaktadır.

ŞT'de istek çekimi yalnızca teklik 1. şahısta ve çokluk 1. şahısta iyelik kökenli şahıs ekleriyle yapılmaktadır. Diğer şahıs çekimlerinde ise zamir kökenli şahıs ekleri kullanılmaktadır. Ayrıca ŞT'de istek kipinin çekiminde, "iste-" fiilinin çekimlenen fiilden önce getirilmesiyle oluşturulan bir yapıdan da bahsetmek mümkündür:

men istirem yatām XLI/76 "Ben yatmak istiyorum.", *sen istiyirsen yatasān* XLI/76 "Sen yatmak istiyorsun.", *o istiyir yatā* XLI/76 "O yatmak istiyor.", *biz istiyrik yataẖ* XLI/76 "Biz yatmak istiyoruz.", *siz istiyirsiz yatasız*

XLI/77 “Siz yatmak istiyorsunuz.”, *olar istīrler yatalar* XLI/77 “Onlar yatmak istiyorlar.”.

Bu yapının olumsuzu ise şu şekilde çekimlenmektedir: *men istemirem yatam* XLI/79 “Ben yatmak istemiyorum.”, *sen istemirsen* XLI/79 *yatasan* XLI/80 “Sen yatmak istemiyorsun.”, *o istemir yata* XLI/80 “O yatmak istemiyor.”, *biz istemirik yataḫ* XLI/80 “Biz yatmak istemiyoruz.”, *siz istemirsiz yatasız* XLI/80 “Siz yatmak istemiyorsunuz.”, *olar istemirler* XLI/80 *yatalar* XLI/81 “Onlar yatmak istemiyorlar.”.

ŞT’de İstek Kipinin Tüm Şahıslarda Kullanımı

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	[-a+m], [-e+m]	[-a+ḫ], [-e+hˈ], [-e+k]
II. Şahıs	[-a+san], [-e+sen]	[-a+sız], [-e+siz]
III. Şahıs	[-a+Ø], [-e+Ø]	[-a+lar], [-e+ler]

ŞT’de bu yapının dışında kalan istek çekimleri ÖTT’deki gibidir: *batasan* III/45 “batasın”, *çekesen* XX/32 “çekesin”, *gėdek* VI/20 “gidelim”, *ėşidek* IX/28 “işitelim”, *ġayralar* XX/32 “yapalar”, *danışam* XII/35 “konuşam, konuşayım”, *duram* XII/35 “duram, durayım”.

İsteğin olumsuzu {-mA-} ile yapılmaktadır. Olumsuzluk ekine gelen /y/ yardımcı sesi ekin ünlüsünü daraltmaktadır ancak istek ekinde herhangi bir değişiklik olmamaktadır: *yatmıyam* XLI/81 “yatmayayım”, *yatmıyasan* XLI/81 “yatmayasın”, *yatmıya* XLI/82 “yatmaya”, *yatmıyaḫ* XLI/82 “yatmayalım”, *yatmıyasīz* XLI/82 “yatmayasınız”, *yatmıyalar* XLI/83 “yatmayalar”.

3.5.2.2.2.3. Emir

Tasarlanan iş, kılış ve hareketin emir şeklinde olduğunu bildiren kiptir. Emir ekleri, şahıs eklerini de ihtiva ederler. ŞT’de her şahıs için ayrı bir emir eki kullanılmaktadır.

Teklik 1. Şahıs Emir Eki

ET’de {-(A)yIn} (Ercilasun 2008, s. 184); EOT’de {-(A)yın} (Timurtaş 2005, s. 147) biçimlerinde olan teklik 1. şahıs emir eki, ŞT’de /n/ > /m/ değişmesi ve ünlü benzeşmeleriyle genellikle [-ım], [-im], [-um], [-üm] biçimini almıştır: *alım* II/29 “alayım”, *alım* XXXII/52 “alayım”, *gelim* VI/64 “geleyim”, *oturum* VI/64 “oturayım”, *getirim* VI/72 “getireyim”, *görüm* IX/26 “göreyim”, *dānışim* VI/73 “konuşayım”, *gėdim* IX/26 “gideyim”, *görüm* X/102 “göreyim”, *oḫuyum* X/65 “okuyayım”, *görūm* XIV/6 “göreyim”, *söyleyim* IX/28 “söyleyeyim”.

Yalnızca iki örnekte [-ayem], [-ayam] biçimleri tespit edilmiştir: *ġılayem* XXXIX/124 "kılayım", *olayam* XXXIX/125 "olayım".

Emir teklik 1. şahsın olumsuzu {-mA-} ile yapılmaktadır. /y/ sesinin etkisiyle olumsuzluk ekindeki ünlü bazen daralmaktadır ancak emir ekinde herhangi bir değişiklik olmamaktadır: *otarmıyım* XLI/89 "otlatmayayım",

Emir teklik 1. şahsın olumsuzundaki {-mA-} biçiminin korunduğu örnekler de bulunmaktadır: *yėrimeyim* XVI/117 "yürümeyeyim", *görmeyim* V/174 "görmeyeyim", *bilmeyim* V/174 "bilmeyeyim".

Teklik 2. Şahıs Emir Eki

ET'de ve EOT'de eksiz (Ercilasun 2008, s. 184), bazen de {-gIl} (Caferoğlu 1971, s. 2) biçimlerinde olan teklik 2. şahıs emir eki, ŞT'de çoğunlukla eksiz, bazen de {-gInAn} biçiminde kullanılmaktadır: *gėtginēn* XVI/125 "git", *çalginen* XXXIX/507 "çal", *yığgınan* XVI/125 "topla", *getir* VI/64 "getir", *söyle* X/102 "söyle", *ver* VI/64 "ver", *dolandır* IV/73 "yaşat", *gel* V/157 "gel", *baḫ* XX/95 "bak".

Yalnızca bir örnekte [-gılan] biçimi tespit edilmiştir: *utangılan* XII/272 "utan".

Emir teklik 2. şahsın olumsuzu {-mA-} ile yapılmaktadır ve emir ekinde herhangi bir değişiklik olmamaktadır: *görmeginen* XXXIX/534 "görme", *yığmagınan* XVI/126 "toplama", *deymeginen* XXXIX/48 "değme".

Yalnızca bir örnekte hece düşmesi sonucu ekin [-(y)nan] biçimi tespit edilmiştir: *ġıymaynan* XXXIX/548 "kıyma".

Teklik 3. Şahıs Emir Eki

ET'de {-zU(n)} (Ercilasun 2008, s. 184); EOT'de {-sUn} (Timurtaş 2005, s. 148) biçimlerinde olan teklik 3. şahıs emir eki, ŞT'de düzlük-yuvarlaklık uyumuna girerek {-sIn}, {-sUn} biçimlerini almıştır: *dönsün* III/36 "dönsün", *verilsin* XXXIX/93 "verilsin", *gėtsin* V/187 "gitsin", *vėrsin* XXXIX/550 "versin", *ossun* IV/115 "olsun", *otursun* V/187 "otursun", *öldürsün* XV/39 "öldürsün", *ėlesin* XVI/115 "eylesin", *gelsin* XXXIII/424 "gelsin".

Emir teklik 3. şahsın olumsuzu {-mA-} ile yapılmaktadır ve emir ekinde herhangi bir değişiklik olmamaktadır: *aparmasın* XXXIX/305 "götürmesin", *ġalmasın* XXXIX/543 "kalmasın", *ėlemesin* XVIII/109 "eylemesin", *görmesin* XXVI/45 "görmesin".

Çokluk 1. Şahıs Emir Eki

ET'de {-(A)lIm} (Ercilasun 2008, s. 184); EOT'de {-(A)lUm} (Timurtaş 2005, s. 148) biçimlerinde olan çokluk 1. şahıs emir eki, ŞT'de yalnızca bir

örnekte [-alım] biçiminde tespit edilmiştir; çoğunlukla da yerini istek kipine bırakmıştır: *baḫalım* XXXII/38 “bakalım”.

Türk dilinin çeşitli değişkelerinde farklı biçimlerde ve görülen çokluk 1. şahıs istek eki {-(y)Ak} ile çokluk 2. şahıs emir {-(y)Iŋ} ekinin birleşmesiyle ortaya çıkan ve yalnızca birden fazla kişiyi işaret ederken kullanılan (Şireliyev 2008, s. 192; Doğan 2012, s. 127-128) [-eyin] eki de ŞT’ de tespit edilmiştir: *gėdeyin* I/158 “gidelim”, *içeyin* I/158 “içelim”.

Çokluk 2. Şahıs Emir Eki

ET’de {-(X)ŋ} (Ercilasun 2008, s. 184); EOT’de {-(U)ŋ}, {-(U)ŋUz} (Timurtaş 2005, s. 148-149) biçimlerinde olan çokluk 1. şahıs emir eki, ŞT’de [-ın], [-in] ve [-un], [-ün] biçimlerindedir: *ėleyin* II/50 “eyleyin”, *gėdin* XL/117 “gidin”, *keçinin* II/50 “geçinin”, *gelin* IV/68 “gelin”, *yiyīn* VI/73 “yiyin”, *baḫın* II/49 “bakın”, *keçünün* II/50 “geçinin”, *gėdin* IV/68 “gidin”, *keçinün* II/50 “geçinin”, *ėyleyin* II/52 “eyleyin”, *gėdīn* XXXVII/130 “gidin”.

Emir çokluk 2. şahsın olumsuzu {-mA-} ile yapılmaktadır ve emir ekinde herhangi bir değişiklik olmamaktadır: *töh ˈmeyin* XXXIX/41 “dökmeyin”, *savaşmayın* II/51 “kavga etmeyin”, *ġorḫmayın* XI/56 “korkmayın”.

Çokluk 3. Şahıs Emir Eki

ET’de {-zUn}, {-zUnlAr} (Ercilasun 2008, s. 184); EOT’de {-sUnlAr} (Timurtaş 2005, s. 149) biçimlerinde olan çokluk 1. şahıs emir eki, ŞT’de [-sın], [-sin], [-sun], [-sün], [-sınlar], [-sinler], [-sunlar], [-sünler]; bazen de benzeşmenin etkisiyle [-sınnar], [-sinner], [-sunnar], [-sünner] biçimlerinde kullanılmaktadır: *atsınlar* XXXIX/523 “atsınlar”, *otursun* III/17 “otursunlar”, *otarmasın* XLI/90 “otlatmasınlar”, *olsunnār* XL/98 “olsunlar”, *töksünner* XXXVI/48 “döksünler”.

ŞT’de Tüm Şahıslardaki Emir Çekiminin Olumlu ve Olumsuz Biçimleri

otarım XLI/87 “otlatayım”, *otar* XLI/87 “otlat”, *otarsın* XLI/88 “otlatsın”, *otaraḫ* XLI/88 “otlatalım”, *otarın* XLI/88 “otlatın”, *otarsın* XLI/88 “otlatsınlar”.

otarmıyım XLI/89 “otlatmayayım”, *otarma* XLI/89 “otlatma”, *otarmasın* XLI/89 “otlatmasın”, *otarmıyaḫ* XLI/90 “otlatmayalım”, *otarmıyın* XLI/90 “otlatmayın”, *otarmasın* XLI/90 “otlatmasınlar”.

ŞT'de Emir Kipinin Tüm Şahıslarda Kullanımı

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	[-ım], [-im], [-um], [-üm]; nadiren [-ayem], [-ayam]	[-alım], nadiren [-eyin]
II. Şahıs	[-Ø], [-gınan], [-ginen]; bir örnekte [-gılan] ve [-(y)nan]	[-ın], [-in], [-un], [-ün]
III. Şahıs	[-sın], [-sin], [-sun], [-sün]	[-sın], [-sin], [-sun], [-sün]; [-sınlar], [-sinler], [-sunlar], [-sünler]; [-sınnar], [-sinner], [-sunnar], [-sünner]

3.5.2.2.2.4. Gereklilik

Tasarlanan iş, kılış ve hareketin gereklilik şeklinde olduğunu bildiren kiptir. EOT'de gereklilik kipi için özel bir ek yoktur. İstek veya şart eki üzerine *gerek* sözcüğü getirilerek yapılmıştır. ŞT'de ise EOT'deki yapıya benzer bir biçimde genellikle istek ekiyle çekimlenmiş fiilin önüne veya ardına *gerek* sözcüğü getirilerek yapılmaktadır: *doğan⌣ arvadın bāşın üssünde VI/128 gerek adam ola ya bir dene demir⌣ ola* VI/127 "Doğuran kadının başının üstünde adam olmalı ya da bir tane demir olmalı.", *ġaynata gerek yatıydı gėdip yatıydın* VIII/49 "Kaynata yatmalıydı ondan sonra gidip yatıyordun.", *gerek gizzedeydin dilüvü* VIII/64 "Gizlemeliydin dilini.", *gerek bizim mesel günümüz ola* VIII/138 "Bizim mesela günümüz olmalı", *aşığın formu gėyimi gerek ferġ⌣ ėliye* IX/101 "Aşığın dış görünüşü, giyimi fark etmeli.", *insan gerek yaşıya alnı aḉıḫ yaşıya* XVI/73 *hemişe allahnan irtibatı ola* XVI/74 "İnsan alnı açık yaşamalı, sürekli Allah ile irtibatı olmalı.", *süb sēherinnen gerek yayasan ērimiye* XIX/52 "Sabahın seheriyle yaymalısın, erimemeli.", *ġoyunu day gerek elnen ḉıḫardasan* XXIX/27 "Koyunu elle çıkarmalısın.", *ġōy̰lun ġōl ola gerek* XXXIII/439 "Sözün söz olmalı.".

gerek sözcüğü ŞT'de herhangi bir fiil çekiminde olmasa dahi cümleye ihtimal ve gereklilik anlamı katmaktadır: *gerek ikisi de onnan başa baş* XXVI/26 "İkisi de onunla başa baş olmalı.".

Bazı örneklerde {-mAlI} ekinin ÖTT'deki gibi gereklilik kipi için kullanıldığı tespit edilmiştir: *ġāydıp gėtmelidi o* XL/118 "O dönüp gitmelidir", *haram pul elden ḉıḫmalıdı* XL/119 "Haram para elden çıkmalıdır.", *toylarımız da ki ḉoḫ ġaşekdi görmelidi* XL/43 "Düğünlerimiz de çok güzeldir, görmelidir.".

3.5.2.2.3. İsim Fiili

ET'deki *er-* fiili Batı Türkçesinde *i-* biçiminde kullanılmaktadır. *i-* isim fiilinin (ana yardımcı fiilinin) Türkçede iki temel işlevi bulunmaktadır: isim-

leri fiilleştirmek ve basit çekimli fiilleri birleşik çekime sokmak. Batı Türkçesinde *görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman* ve *şart* olmak üzere dört biçimi bulunan *i-* fiili, ŞT'de de aynı biçimlerde varlığını sürdürmektedir.

i- ana yardımcı fiili, ŞT'de de ekleşme ve uyuma girme eğilimi gösterse de tamamen bir ek hâlinde değildir. ŞT'de pek çok örnekte *i-* fiilinin korunduğu tespit edilmiştir. Buradan hareketle ŞT'de *i-* fiilindeki ekleşme sürecinin devam ettiği söylenebilir. Ayrıca *i-* fiilinden sonra birçok örnekte *-(y)* sesinin de eklendiği *i-* fiilinin düştüğü yerlerde *-(y)* sesinin isim fiilinin işlevini üstlendiği tespit edilmiştir.

3.5.2.2.3.1. İsim Fiilinin Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

ŞT'de isim fiilinin görülen geçmiş zaman çekimi, *i-* fiiline görülen geçmiş zaman eki {-dI}, {-dU} getirilerek yapılmaktadır. İsim fiilinin görülen geçmiş zaman çekiminde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılmaktadır. İsim fiili ŞT'de müstakil bir fiil olarak işletilmesine rağmen ekleşme sürecinin devam ettiğinin bir izi olarak çoğunlukla kendisinden önceki sözcüğün uyumuna girer: *körpe⌣ idim* VII/77 "küçük idim", *böyüg⌣ idim* XVI/92 "büyük idim", *uşağ⌣ ıdım* VI/108 "çocuk idim", *dost⌣ udum* XXXIX/557 "dost idim", *var⌣ íydı* VIII/18 "var idi", *ḫırdaydım* VIII/18 "küçüktüm", *tabaḫadáydım* XXXIX/331 "kattaydım", *ćavan⌣ iydın* XXXIII/123 "genç idin", *toydu* XI/62 "düğündü", *oruşluğ⌣ uydu* V/163 "oruçluk idi", *balasıydı* II/124 "yavrusuydu", *ōruc⌣ idik* V/164 "oruçluk idi", *yoḫ ⌣uydu* VIII/69 "yok idi", *ġonşuyduḫ* XI/63 "komşuyduk", *şahseven⌣ iydik* XXXIII/17 "Şahseven idik", *yoḫ⌣ ıydız* XXXIII/18 "yok idiniz", *ketdiydik* XI/63 "köylüydük", *buydu* XVI/47 "buydu", *ćoḫ⌣ uyduḫ* XXV/28 "çok idik", *ġardaş⌣ ídıḫ* XXV/28 "kardeş idik", *var⌣ ídıḫ* XXV/29 "var idik", *hardeydız* XXXIII/254 "neredeydiniz", *yoḫ⌣ uyduz* XXXIII/254 "yok idiniz", *bāhem⌣ idiler* VI/53 "beraber idiler", *ġorḫağ⌣ íydılar* XVI/42 "korkak idiler".

ŞT'de İsim Fiilinin Görülen Geçmiş Zamanda Tüm Şahıslarda Kullanımı

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	[-(y)-dı+m], [-(y)-di+m], [-(y)-du+m], [-(y)-dü+m]	[-(y)-dı+ḫ, [-(y)-du+ḫ], [-(y)-di+k], [-(y)-dü+k], [-(y)-di+h'], [-(y)-dü+h']
II. Şahıs	[-(y)-dı+n], [-(y)-di+n], [-(y)-du+n], [-(y)-dü+n]	[-(y)-dı+z], [-(y)-di+z], [-(y)-du+z], [-(y)-dü+z]
III. Şahıs	[-(y)-dı+Ø], [-(y)-di+Ø], [-(y)-du+Ø], [-(y)-dü+Ø]	[-(y)-dı+lar], [-(y)-di+ler], [-(y)-du+lar], [-(y)-dü+ler]

3.5.2.2.3.2. İsim Fiilinin Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

ŞT'de isim fiilinin öğrenilen geçmiş zaman çekimi, *i-* fiiline {-mIş}, {-mUş} öğrenilen geçmiş zaman eki getirilerek yapılmaktadır. İsim fiilinin öğrenilen geçmiş zaman çekiminde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılmaktadır. Derlenen metinlerde yalnızca teklik 3. şahıs ve çokluk 3. şahısta isim fiilinin öğrenilen geçmiş zamanı tespit edilebilmiştir: *böyük beymişler* XVI/127 "büyük beymişler", *üş nefer⌣ iymişler* XXXIII/233 "üç kişiymişler", *irandeymış* I/23 "İran'daymış", *var⌣ ίymış* I/26 "var imiş", *ġonağ⌣ ıymış* I/77 "konuk imiş", *var⌣ ίymış* I/122 "var imiş", *ġara ġız⌣ ίymış* I/122 "kara kız imiş", *obeymış* I/123 "obaymış", *öz* VII/166 *vergisiymiş* VII/167 "kendi vergisiymiş", *öz zaddarıymış* VII/167 "kendi şeyleriymiş", *buralıymiş* XII/11 "buralıymış", *ehmet beymiş* XVI/137 "Ahmet Bey'miş", *ġardaş⌣ ıymış* XXXIII/391 "kardeş imiş", *ağ⌣ iymiş* XXXIII/562 "ak imiş", *ağac⌣ iymış* XL/207 "ağaç imiş", *yoḫ⌣ uymuş* XXXIII/282 "yok imiş", *günüymüş* XXXIII/286 "günüymüş", *tüfeng⌣ imiş* XL/207 "tüfek imiş", *rūz-i eşāyir⌣ imiş* XXXIX/312 "Şahsevenler günü imiş".

3.5.2.2.3.3. İsim Fiilinin Şimdiki Zaman Çekimi

ŞT'de isim fiilinin şimdiki zaman çekimi, teklik 1. şahısta ve teklik 2. şahısta zamir kökenli şahıs ekleriyle yapılır; çokluk 1. şahısta iyelik ekleri ve çokluk 2. şahısta ise zamir kökenli şahıs ekleriyle yapılır. Teklik ve çokluk 3. şahıstaki isim fiili *tur-* fiilinden gelmektedir. *tur-ur*+Ø, *tur-urlar* biçimleri zamanla ekleşmiş ve {-DIr}, {-DUr} biçimlerine dönüşmüştür. Dolayısıyla bildirme ekleri olarak da anılan isim fiilinin ŞT'deki şimdiki zaman çekiminde teklik 3. şahısta {-DIr}, {-DUr}; çokluk 3. şahısta ise {-DIrlAr}, {-DUrlAr} biçimleri kullanılmaktadır. {-DIr}, {-DUr}; {-DIrlAr}, {-DUrlAr} biçimlerindeki /r/ sesi ŞT'de umumiyetle düşmektedir ve daha çok {-dI} (< -dIr), {-dU} (< -dUr), {-dIlA} (< -dIrlAr), {-dUlA} (< -dUrlAr) biçimleri işletilmektedir: *kimem* XII/282 "kimim", *eleskerem* XII/313 "Elesker'im", *ġulam* XII/313 "kulum", *ehl-i dilem* XII/314 "gönül ehliyim", *menem* XII/141 "benim", *gülem* VIII/148 "gülüm", *ġurbanam* XXXV/76 "kurbanım", *bī-savadam* XXXVI/4 "eğitimsizim", *damlayam* XXXIX/434 "damlayım", *kimsen* XII/282 "kimsin", *haralısan* I/124 "nerelisin", *davasan* V/205 "devasın", *hāvasan* V/206 "havasın", *mertderin ağasısan* VII/48 "mertlerin ağasısın", *sensēn* XXXIX/320 "sensin", *yaḫçı gelinsen* XXI/68 "iyi gelinsin", *yetmiş⌣ iki denedir* XXXIX/491 "yetmiş iki tanedir", *hesretdir* XXXIX/537 "hasrettir", *yoḫdur* III/113 "yoktur", *bizimdi* XVIII/143 "bizimdir", *dāmenidi* XXXIII/532 "eteğidir", *sevgilimdü* XXXIII/533 "sevgilimdir", *var* XXXIII/534 "var", *yoḫdu* XXXIII/534 "yoktur", *çoḫdı* XXXVII/13 "çoktur", *türkdi* XXXVII/119 "Türk'tür", *budu* XXXIX/117 "budur", *ġısadı* XXXIX/303 "kısa-

dır", *yoḫdu* XXXIX/270 "yoktur", *var* XXXIX/270 "var", *yōḫ* XXXIX/320 "yok", *odu* XIII/14 "odur", *bizimkidi* XXXI/45 "bizimkidir", *dostun sesidi* XII/44 "dostun sesidir", *otuz iki şahsevendi* X/41 "otuz iki Şahseven'dir", *günüdü* XXXIII/497 "günüdür", *şāsevenik* VI/6 "Şahseven'iz", *şahsevenük* XXV/4 "Şahseven'iz", *eşāyırıḫ* IV/8 "Şahseven'iz", *biriK* XII/214 "biriz", *adaşuḫ* XXXIV/33 "adaşız", *ġardaşuḫ* XXXIV/33 "kardeşiz", *içindeydüh*ˈ XXVI/42 "içindeydik", *varıḫ* IV/74 "varız", *üsTündeyih*ˈ XXIII/8 "üstündeyiz", *hem merziyüh*ˈ XL/186 "sınırdaşız", *ćahan dervişiyik* IX/17 "cihan dervişiyiz", *nesīz* VII/169 "nesiniz", *hardansız* IX/16 "neredensiniz", *hayandasız* XXXIII/407 "ne taraftasınız", *türkdüler* XXXVII/122 "Türk'türler", *ġaşġāydiler* I/210 "Kaşkay'dırlar", *kürtdüler* I/210 "Kürt'türler", *sābıtdılar* XXXVII/115 "sabittirler".

ŞT'de İsim Fiilinin Şimdiki Zamanda Tüm Şahıslarda Kullanımı

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	[-am], [-em]	[-ik], [-ıḫ], [-ihˈ], [-ük], [-uḫ], [-ühˈ]
II. Şahıs	[-san], [-sen]	[-sız], [-siz]
III. Şahıs	[-dı+Ø], [-di+Ø], [-du+Ø], [-dü+Ø]; [-dır+Ø], [-dir+Ø], [-dur+Ø], [-dür+Ø]	[-dı+la], [-di+le], [-du+la], [-dü+le], [-dı+lar], [-di+ler], [-du+lar], [-dü+ler]

3.5.2.2.3.4. İsim Fiilinin Şart Çekimi

ŞT'de isim fiilinin öğrenilen geçmiş zaman çekimi, *i-* fiiline {-sA} şart eki getirilerek yapılmaktadır. İsim fiilinin öğrenilen şart çekiminde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılmaktadır. ŞT'de kullanımı seyrek olan isim fiilinin şart çekimi, derlenen metinlerde yalnızca teklik 2. şahıs ve teklik 3. şahısta tespit edilebilmiştir: *ćavansan* XXXIX/392 "gençsen", *ölümse* XIX/116 "ölümse", *yoḫsa* VIII/148 "yoksa", *yoḫsa* IX/12 "yoksa", *varsa* I/165 "varsa", *yoḫsa* XXXIX/558 "yoksa", *acsa* XXXII/49 "açsa", *yoḫsa* XXXIX/267 "yoksa".

Bir örnekte de isim fiil ekinde görülen geçmiş zamanının şart çekimi tespit edilmiştir: *káfer⌣ iydise* XXXIII/502 "kâfir idiyse".

3.5.2.2.3.5. İsim Fiilinin Olumsuzu

ET'de *tegül*, EOT'de *degül* biçimlerinde görülen olumsuzluk edatı; ŞT'de de birtakım ses değişiklikleri sonucunda *değil*, *deyil*, *değül*, *dēl*, *döğür* biçimleriyle isim fiilinin olumsuzunu yapmak için kullanılmaktadır. Bunlar-

dan *değil* biçimi, ilerleyici ünlü benzeşmesi neticesiyle düzleşmiş biçimdir; *deyil* biçimi, /g/ > /y/ sızıcılaşmasıyla ortaya çıkmıştır; *değül* biçimi, EOT'deki biçimin devamıdır; *dēl* biçimindeki büzüşme ise hece düşmesiyle ortaya çıkmıştır; en dikkat çeken *döğür* ise /l/ > /r/ değişmesi ve gerileyici ünlü benzeşmesiyle ortaya çıkan yuvarlak ünlülü biçimdir: *men özüm heç o layāġátde olan* VII/157 *bi şaḫs da değilem* VII/158 "Ben kendim hiç o liyakatte olan bir şahıs da değilim.", *aşıḫ deyilem* XXXIX/321 "Âşık değilim.", *senin değül* XVI/57 "Senin değil.", *vezir deyilsen* XVI/102 "Vezir değilsin.", *bu pul bizim lazımımız dēl* IX/37 "Bu para bize lazım değil.", *piyāda* XXXIII/535 *döğürdüler* XXXIII/536 "Yaya değildiler.", *birdi iki değil* XII/433 "Birdir iki değil.", *vırmalı değir ki vırasan* XVIII/122 "Vurulası değil ki vurasın.", *hindi ġádimki kimi değil ki* XXV/39 "Şimdi eskisi gibi değil ki.", *o ćür değir* XXXIII/602 "O şekil değil.", *evli değirem* XLI/8 "Evli değilim.", *yōḫ ebelfeze tanış zat dēldik* VIII/26 "Yok vallahi tanış filan değildik.", *tanış zat dēldik* VIII/27 "Tanış filan değildik.", *day senin değül dünya* XVI/57 "Artık senin değil dünya.", *yağış allahın elindedi bende elinde değül ki* XXX/14 "Yağış Allah'ın elindedir, kölenin elinde değil ki.", *senin⌣ adın esli döğür ki* XXXIII/428 "Senin adın Aslı değil ki.".

3.5.2.3. Birleşik Çekim

ŞT'de hikâye, rivayet ve şart olmak üzere üç birleşik çekim bulunmaktadır. Birleşik çekimlerde bildirme ve tasarlama kiplerinin, şekil ve zamanlarının görülen geçmiş zaman veya öğrenilen geçmiş zamanda meydana geldiği ya da şartlı olarak ortaya çıkacağı ifadesi bulunmaktadır.

ŞT'deki birleşik çekimlerin tamamı *i-* ana yardımcı fiiliyle yapılmaktadır. Bazı çekimlerde *i-* fiili eriyip düşmektedir ve işlevini /y/ sesi üstlenmektedir.

3.5.2.3.1. Hikâye

ŞT'de bildirme veya tasarlama kiplerinden sonra gelen *i-* isim fiilinin üzerine {-DI}, {-DU} görülen geçmiş zaman eki getirilerek yapılan birleşik çekimdir.

ŞT'de hikâye; geniş, şimdiki, öğrenilen geçmiş, gelecek zamanla birlikte şart, istek ve gereklilik kipinde çekimlenir.

3.5.2.3.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi

ŞT'de en sık kullanılan birleşik çekimlerden biridir. Geniş zamanın hikâyesinde *i-* yardımcı fiili düzenli olarak eriyip düşmektedir: *asardım* VII/80 "asardım", *oḫuyardım* XII/9 "okurdum", *güleşerdim* XII/149 "güreşirdim", *görerdin* XIII/70 "görürdün", *gėderdin* VIII/63 "giderdin", *gelerdin* VIII/63

"gelirdin", *gėderdi* VIII/82 "giderdi", *minerdi* VIII/82 "binerdi", *alarduḫ* III/73 "alırdık", *satarduḫ* II/124 "satardık", *atardıḫ* XXII/61 "atardık", *atardız* XXII/61 "atardınız", *diyerdiler* XXXIII/184 "derdiler", *vırardılar* XXXIII/135 "vururdular", *dānışardılar* XXXVII/42 "konuşurdular", *tökerdiler* IV/36 "dökerdiler".

ŞT'de geniş zamanın hikâyesinin olumsuzu {-mAz+}{i-/Ø}{-DI/-DU}+*şahıs eki* biçiminde yapılmaktadır: *ġalmazdı* II/124 "kalmazdı", *olmazdı* XXII/84 "olmazdı", *yumazdılar* V/178 "yıkamazdılar", *yığmazdılar* V/179 "kaldırmazdılar", *danışmazdın* VIII/49 "konuşmazdın", *ġoymazdı* VIII/125 "koymazdı", *tanımazdıḫ* XVIII/15 "tanımazdık", *tutmazdıḫ* XVIII/124 "tutmazdık", *ėliyebilmezdik* IV/102 "yapamazdık", *açmazdı* V/196 "açmazdı", *gelmezdi* V/196 "gelmezdi", *yėmezdi* V/197 "yemezdi", *deymezdi* V/197 "değmezdi", *bilmezdig* XI/53 "bilmezdik".

ŞT'de Tüm Şahıslarda Geniş Zamanın Hikâyesi Çekimi

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	{-ArdI+m}, {-yArdI+m}	[-erdi+k], [-erdi+g], [-ardı+ḫ], [-erdi+hʿ], nadiren [-erdü+k], [-erdü+hʿ], [-ardu+ḫ],
II. Şahıs	{-ArdI+n}	{-ArdI+z}
III. Şahıs	{-ArdI+Ø}	[-ardı+lar], [-erdi+ler], nadiren [-ardı+Ø], [-erdi+Ø]

3.5.2.3.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

ŞT'deki şimdiki zamanın hikâyesinde *i-* ana yardımcı fiili düzenli olarak eriyip düşmektedir: *oḫuyurdum* XXXIX/331 "okuyordum", *dėydim* VIII/151 "diyordum", *görüydün* VIII/57 "görüyordun", *vėriydün* XVI/104 "veriyordun", *yatıydın* VIII/50 "yatıyordun", *çatmėydı* XVI/19 "yetmiyordu", *yėyirdi* IX/34 "yiyordu", *baḫırdı* IX/34 "bakıyordu", *miniydik* VIII/57 "biniyorduk", *geliydik* VIII/57 "geliyorduk", *isdeyirdük* X/9 "istiyorduk, seviyorduk", *ġoyurduḫ* XXIV/19 "koyuyorduk", *toḫuyurduḫ* XXIV/34 "dokuyorduk", *bilirdiz* XIX/110 "biliyordunuz", *gelirdiz* XIX/111 "geliyordunuz", *ġalėydılar* XXXIII/163 "kalıyorlardı", *ġuruyurdu* XXXIII/167 "kuruyordu", *oliydi* IV/58 "oluyordu".

ŞT'de şimdiki zamanın hikâyesinin olumsuzu {-mIr/-mUr}; {-mIy/-mUy}{i-/Ø}{-DI/-DU}+*şahıs eki* biçiminde yapılmaktadır: *bilmiydi* XXXIII/393 "bilmiyordu", *görmiydi* VIII/33 "görmüyordu", *kesmiydi* XXI/70 "kesmiyordu", *keçindirebilmiydi* XVI/84 "geçindiremiyordu", *çalmırdım* XXXIX/119

"çalmıyordum", *aynımırdı* XIII/76 "ayılmıyordu", *bilmirdim* XIX/39 "bilmiyordum", *dėmirdi* XXIII/24 "demiyordu", *verebilmirdi* XXXIII/195 "veremiyordu", *işlemirdi* XXXIX/559 "işlemiyordu".

ŞT'de Tüm Şahıslarda Şimdiki Zamanın Hikâyesi Çekimi

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	{-yUrdU+m}, {-yIrdI+m}, {-(I)ydI+m}, {-(U)ydU+m}, nadiren {-(I)ydU+m}, {-IrdI+m}, {-UrdU+m}	[-(i)ydi+k], [-(i)ydi+g], [-(ı)ydı+ḫ], [-(i)ydi+hˈ], [-yirdü+k], [-yurdu+ḫ], [-ırdı+ḫ], [-irdi+ hˈ], [-irdi+ k], [-irdi+ g], [-urdu+ḫ], [-ürdü+ hˈ], [-ürdü+ k], [-irdi+ g]
II. Şahıs	{-IrdI+n}, {-UrdU+n}, {-(I)ydI+n}, {-(U)ydU+n}, nadiren {-(I)ydU+n}	{-IrdI+z}, {-(I)ydI+z}, {-(U)ydU+z}, nadiren {-(I)ydU+z},
III. Şahıs	{-IrdI+Ø}, {-UrdU+Ø}, {-(I)ydI+Ø}, {-(U)ydU+Ø}, nadiren {-(I)ydU+Ø}	{-IrdI+lAr}, {-UrdU+lAr}, {-(I)ydI+lAr}, {-(U)ydU+lAr}, nadiren {-(I)ydU+lAr}, {-IrdI+Ø}, {-UrdU+Ø}, {-(I)ydI+Ø}, {-(U)ydU+Ø}, nadiren {-(I)ydU+Ø}

3.5.2.3.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

ŞT'deki öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesinde *i-* yardımcı fiili genellikle eriyip düşmektedir: *gėtmişdim* XXI/62 "gitmiştim", *örgetmişdim* XVI/92 "öğretmiştim", *tüşmüştüm* XXXIII/34 "düşmüştüm", *aparmışdım* XXII/75 "götürmüştüm", *almışdı* XII/367 "almıştı", *ġalmışdı* XXXIII/82 "kalmıştı", *işitmişdik* V/170 "işitmiştik", *ġalmışdı* XIII/108 "kalmıştı", *aparmışdıḫ* XIII/108 "götürmüştük", *doldurmuşduḫ* VI/152 "doldurmuştuk", *ġırmışdīḫ* VI/151 "kırmıştık", *doldurmuşdūḫ* VI/151 "doldurmuştuk", *ėlemişdik* XII/139 "eylemiştik", *bağlamışdılar* XVI/17 "bağlamıştılar", *gelmişdiler* XVI/25 "gelmiştiler", *ġoymuşdulār* I/163 "koymuşlardı", *dövmüşdüler* XVI/22 "dövmüşlerdi"; *gelmiş‿ idim* XXXIX/124 "gelmiş idim", *gelmiş‿ idim* XXXIX/128 "gelmiş idim".

ŞT'de öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesinin olumsuzu {-mAmIş+}{i-/Ø}{-DI}+*şahıs eki* biçiminde yapılmaktadır: *olmamışdı* XXXIII/140 "olmamıştı", *çap‿ olmamışdı* XXXIX/310 "basılmamıştı".

ŞT'de Tüm Şahıslarda Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi Çekimi

	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	{-mIşdI+m}, {-mUşdU+m} nadiren {-mIştI+m}, {-mUştU+m}	[-mişdi+k], [-mişdi+g], [-mışdı+ḫ], [-mişdi+hˈ], [-müşdü+k], [-müşdü+g], [-muşdu+ḫ], [-müşdü+hˈ]
II. Şahıs	{-mIşdI+n}, {-mUşdU+n}	{-mIşdI+z}, {-mUşdU+z}
III. Şahıs	{-mIşdI+Ø}, {-mUşdU+Ø}	{-mIşdI+lAr}, {-mUşdU+lAr}, bazen {-mIşdI+Ø}, {-mUşdU+Ø}

3.5.2.3.1.4. Gelecek Zamanın Hikâyesi

ŞT'deki gelecek zamanın hikâyesinde *i-* yardımcı fiili düzenli olarak eriyip düşmektedir ve işlevini /y/ üstlenmektedir: *oḫuyaćaydım* XXXIX/306 "okuyacaktım", *çekećeydi* X/58 "çekecekti", *getirecēdin* XVI/22 "getirecektin", *gelećeydi* IV/38 "gelecekti", *toḫdıyacaydıḫ* IV/37 "düzelecektik, iyi olacaktık", *çekeceydi* X/60 "çekecekti", *gėdećeydi* IV/38 "gidecekti", *öleceydi* IV/120 "ölecekti".

ŞT'de gelecek zamanın hikâyesinin olumsuzu {-mIyAcA(y)+}{i-/Ø/y}{-DI}+*şahıs eki* biçiminde yapılmaktadır: *atmıyaćaydı* XXXIII/129 "atmayacaktı", *elemiyećedi* XXXIII/198 "eylemeyecekti".

ŞT'de Tüm Şahıslarda Gelecek Zamanın Hikâyesi Çekimi

	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	[-(y)acaḫdı+m], [-(y)eceh'di+m], {-(y)AcAydI+m}	[-(y)acaḫdı+ḫ], [-(y)eceh'di+hˈ], [-(y)eceh'di+k], [-(y)eceh'di+g], [-(y)ecekdi+hˈ], [-(y)ecekdi+k], [-(y)ecekdi+g], [-(y)acaydı+ḫ], [-(y)eceydi+hˈ], [-(y)eceydi+k], [-(y)eceydi+g]
II. Şahıs	[-(y)eceh'di+n], [-(y)acaḫdı+n], {-(y)AcAydI+n}	[-(y)acaḫdı+z], [-(y)eceh'di+z], {-(y)AcAydI+z}
III. Şahıs	[-(y)eceh'di+Ø], [-(y)acaḫdı+Ø], {-(y)AcAydI+Ø}	[-(y)eceh'di+ler], [-(y)ecekdi+ler], [-(y)acaḫdı+lar], {-(y)AcAydI+lAr}

3.5.2.3.1.5. Şart Kipinin Hikâyesi

ŞT'deki şartın hikâyesinde *i-* yardımcı fiili düzenli olarak eriyip düşmektedir ve işlevini /y/ üstlenmektedir. Ayrıca şartın hikâyesi çekiminde kalın sıra-

dan fiil kök ve tabanlarında herhâlde /y/ sesinin inceltici etkisiyle ince biçimli eklerin gelmesi de dikkat çekicidir: *dėseydi* IV/120 "deseydi", *dāva ėleseydi* XVIII/17 "dava eyleseydi", *oğraseydılar* XVIII/17 "çalsaydılar", *öldürseydı* XVIII/59 "öldürseydi", *olseydı* XVIII/159 "olsaydı", *vırseydıḫ* XVIII/159 "vursaydık", *ossaydı* XXXVI/42 "olsaydı", *isteseydı* IV/109 "isteseydi", *ćıḫmaseydın* XXVI/49 "çıkmasaydın", *ġalsaydı* XXXVII/113 "kalsaydı", *işitseydiler* V/191 "işitseydiler", *gelseydi* V/197 "gelseydi", *işlemeseydiler* VI/122 "işlemeselerdi", *ġaçseydi* XXXIII/149 "kaçsaydı", *olseydi* XL/90 "olsaydı".

ŞT'de şimdiki zamanın hikâyesinin olumsuzu {-mAsA+}{i-/y}{-DI}+*şahıs eki* biçiminde yapılmaktadır: *olmaseydi* IV/111 "olmasaydı", *olmasaydı* XVIII/93 "olmasaydı", *işlemeseydile* VI/122 "işlemeselerdi", *tüşmeseydi* XVIII/ "düşmeseydi", *ćıḫmaseydın* XXVI/49 "çıkmasaydın", *olmaseydī* XL/90 "olmasaydı".

ŞT'de Tüm Şahıslarda Şartın Hikâyesi Çekimi

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	{-sAydI+m} bazen [-seydı+m]	[-seydi+k], [-seydi+g], [-saydı+ḫ], [-seydi+h'], nadiren [-seydı+ḫ]
II. Şahıs	{-sAydI+n} bazen [-seydı+n]	{-sAydI+z} bazen [-seydı+z]
III. Şahıs	{-sAydI+Ø} bazen [-seydı+Ø]	{-sAydI+lAr}

3.5.2.3.1.6. İstek Kipinin Hikâyesi

ŞT'deki isteğin hikâyesinde *i-* yardımcı fiili düzenli olarak eriyip düşmektedir ve işlevini /y/ üstlenmektedir: *dolanaydı* XII/232 "dolanaydı", *diyeydin* XXXIII/127 "diyeydin", *keseydin* XIII/102 "keseydin", *dolanaydı* XII/39 "dolanaydı".

ŞT'de şimdiki zamanın hikâyesinin olumsuzu {-mAyA/-mIyA+}{i-/y}{-DI}+*şahıs eki* biçiminde yapılmaktadır: *olmiyeydın* XIX/29 "olmayaydın", *solmıyeydın* XIX/30 "solmayaydın", *olmiyeydı* XIX/32 "olmayaydı".

ŞT'de Tüm Şahıslarda İstek Kipinin Hikâyesi Çekimi

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	{-AydI+m}	[-eydi+k], [-eydi+g], [-aydı+ḫ], [-eydi+h']
II. Şahıs	{-AydI+n}	{-AydI+z}
III. Şahıs	{-AydI+Ø}	{-AydI+lAr}

3.5.2.3.1.7. Gereklilik Kipinin Hikâyesi

ŞT'deki gerekliliğin hikâyesi, *gerek* sözcüğünün ardına isteğin hikâyesi getirilerek yapılmaktadır. Bununla beraber *i-* yardımcı fiili düzenli olarak eriyip düşmektedir ve işlevini /y/ üstlenmektedir: *gereg‿ irzanın toyu oleydı* XXXIII/145 "Rıza'nın düğünü olmalıydı.", *gerek gizzedeydin dilüvü* VIII/64 "Gizletmeliydin dilini.", *gerek ġoyunnan keseydin* XIII/102 "Koyundan kesmeliydin".

ŞT'de Tüm Şahıslarda Gereklilik Kipinin Hikâyesi Çekimi

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	*gerek* ... {-AydI+m}	*gerek* ... [-eydi+k], [-eydi+g], [-aydı+ḫ], [-eydi+hˈ]
II. Şahıs	*gerek* ...{-AydI+n}	*gerek* ... {-AydI+z}
III. Şahıs	*gerek* ... {-AydI+Ø}	*gerek* ... {-AydI+lAr}

3.5.2.3.2. Rivayet

ŞT'de bildirme veya tasarlama kiplerinden sonra gelen *i-* isim fiilinin üzerine {-mIş}, {-mUş} öğrenilen geçmiş zaman eki getirilerek yapılan birleşik çekimdir.

3.5.2.3.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti

ŞT'deki geniş zamanın rivayetinde *i-* yardımcı fiili düzenli olarak eriyip düşmektedir: *ġėdermiş* V/172 "gidermiş", *sallanarmış* XXXIII/531 "sallanırmış", *diyermiş* V/175 "dermiş", *ġorḫallarmışlar* VI/160 "korkarlarmışlar", *olarmış* VII/155 "olurmuş", *apararmışlar* VII/155 "götürürmüşler", *bağlıyarmış* VII/156 "bağlarmış", *götürermiş* VII/165 "götürürmüş", *tüşermiş* VII/165 "düşermiş", *ġėdermiş* XII/19 "gidermiş", *yatarmış* XXXIII/249 "yatarmış".

ŞT'de geniş zamanın rivayetinin olumsuzu {-mAz+}{i-/Ø}{-mIş}+*şahıs eki* biçiminde yapılmaktadır: *bilinmezmiş* XXXIII/249 "bilinmezmiş".

ŞT'de Tüm Şahıslarda Geniş Zamanın Rivayeti Çekimi

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	{-(y)ArmIş+Am}	[-ermiş+ik], [-ermiş+ig], [-armış+ıḫ], [-ermiş+ihˈ]
II. Şahıs	{-(y)ArmIş+sAn}	{-(y)ArmIş+sIz}
III. Şahıs	{-(y)ArmIş+Ø}	{-ArmIş+lAr}

3.5.2.3.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti

ŞT'deki şimdiki zamanın rivayetinde *i-* yardımcı fiili düzenli olarak eriyip düşmektedir: *dėyirmişler* XXXVII/23 "diyormuşlar", *sallaneymış* XXXIII/530 "sallanıyormuş", *dėyirmişler* XXXVII/29 "diyormuşlar", *yalıyirmiş* V/172 "yalıyormuş", *dėyirmiş* XXXIII/250 "diyormuş", *yetişirmişler*

XL/206 “yetişiyorlarmış”, *tüşürmüş* XL/203 “düşüyormuş”, *dėylermiş* V/176 “diyorlarmış”, *öldürürmüş* XL/203 “öldürüyormuş”, *isteymiş* I/213 “istiyormuş”, *yığışdıreymışlar* I/19 “kaldırıyorlarmış”, *ateymiş* XXI/72 “atıyormuş”, *biliymiş* XXXIII/228 “biliyormuş”, *ġaçeymiş* XL/204 “kaçıyormuş”.

ŞT’de şimdiki zamanın rivayetinin olumsuzu {-mAy+}{i-/Ø}{-mIş}+*şahıs eki* biçiminde yapılmaktadır: *ġoymeymışlar* I/20 “koymuyormuşlar”.

ŞT’de Tüm Şahıslarda Şimdiki Zamanın Rivayeti Çekimi

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	{-(y)IrmIş+Am}, {-(y)UrmUş+Am}, {-ymIş+Am}, {-ymUş+Am}	[-(y)irmiş+ik], [-(y)irmiş+ig], [-(y)irmış+ıḫ], [-(y)irmiş+ih῾], [-(y)ürmüş+ük], [-(y)ürmüş+üg], [-(y)urmuş+uḫ], [-(y)ürmüş+üh῾], [-ymiş+ik], [-ymiş+ig], [-ymış+ıḫ], [-ymiş+ih῾], [-ymüş+ük], [-ymüş+üg], [-ymuş+ıḫ], [-ymüş+üh῾],
II. Şahıs	{-(y)IrmIş+sAn}, {-(y)UrmUş+sAn}, {-ymIş+sAn}, {-ymUş+sAn}	{-(y)IrmIş+sIz},{-(y)UrmUş+sUz}, {-ymIş+sIz}, {-ymUş+sIz}
III. Şahıs	{-(y)IrmIş+Ø}, {-(y)UrmUş+Ø}, {-ymIş+Ø}, {-ymUş+Ø}	{-(y)IrmIş+lAr}, {-(y)UrmUş+lAr}, {-ymIş+lAr}, {-ymUş+lAr}

3.5.2.3.2.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

ŞT’deki öğrenilen geçmiş zamanın rivayetinde *i-* yardımcı fiili düzenli olarak eriyip düşmektedir: *aparmışmış* V/173 “götürmüşmüş”, *yatmışmış* XIII/107 “yatmışmış”, *ċatmışmış* XVI/33 “yetişmişmiş”, *vėrmişmiş* XXXIII/281 “vermişmiş”, *ċekilmişmiş* XXXIII/363 “çekilmişmiş”, *ġoċalmışmış* XXXIII/562 “yaşlanmışmış”, *ġırılmışmış* XXXIX/518 “kırılmışmış”, *ġalmışmış* XXXIX/529 “kalmışmış”, *yığılmışmış* XXXIX/563 “yığılmışmış”, *oturmuşmuş* XXI/80 “oturmuşmuş”.

ŞT’de Tüm Şahıslarda Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti Çekimi

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	{-mIşmIş+Am}, {-mUşmUş+Am}	[-mişmiş+ik], [-mişmiş+ig], [-mışmış+ıḫ], [-mişmiş+ih῾], [-müşmüş+ük], [-müşmüş+üg], [-muşmuş+uḫ], [-müşmüş+üh῾]
II. Şahıs	{-mIşmIş+sAn}, {-mUşmUş+sAn}	{-mIşmIş+sIz}, {-mUşmUş+sUz}
III. Şahıs	{-mIşmIş+Ø}, {-mUşmUş+Ø}	{-mIşmIş+lAr}, {-mUşmUş+lAr}

3.5.2.3.2.4. Şart Kipinin Rivayeti

ŞT'deki şartın rivayetinde *i-* yardımcı fiili düzenli olarak eriyip düşmektedir ve işlevini /y/ üstlenmektedir: *ġaçsaymış* XL/204 "kaçsaymış", *olseymış* XVIII/92 "olsaymış".

ŞT'de Tüm Şahıslarda Şartın Rivayeti Çekimi

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	{-sAymIş+Am}	[-seymiş+ik], [-seymiş+ig], [-saymış+ıẖ], [-seymiş+ihʿ]
II. Şahıs	{-sAymIş+sAn}	{-sAymIş+sIz}
III. Şahıs	{-sAymIş+Ø}	{-sAymIş+lAr}

3.5.2.3.3. Şart

ŞT'de bildirme veya tasarlama kiplerinden sonra gelen *i-* isim fiilinin üzerine {-sA} şart eki getirilerek yapılan birleşik çekimdir.

3.5.2.3.3.1. Geniş Zamanın Şartı

ŞT'deki geniş zamanın şartında *i-* yardımcı fiili düzenli olarak eriyip düşmektedir. ŞT'de şimdiki zamanın hikâyesinin olumsuzu {-mIr}/{-mUr} {-mİy}/{-mUy+}{i-/Ø}{-DI/-DU}+*şahıs eki* biçiminde yapılmaktadır: *çekdirersēn* XIII/11 "çektirirsen", *ġaydarsa* XXVIII/32 "dönerse", *yatarsan* XXI/34 "yatarsan", *batarsan* XXI/35 "batarsan", *taparsan* XXI/37 "bulursan", *tapabilersen* XXXIII/451 "bulabilirsen", *neyniyebilersen* XXXIII/482 "ne yapabilirsen", *bilersen* XL/130 "bilirsen".

ŞT'de Tüm Şahıslarda Geniş Zamanın Şartı Çekimi

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	{-ArsA+m}	[-erse+k], [-erse+g], [-arsa+ẖ], [-erse+hʿ]
II. Şahıs	{-ArsA+n}	{-ArsA+z}
III. Şahıs	{-ArsA+Ø}	{-ArsA+lAr}

3.5.2.3.3.2. Şimdiki Zamanın Şartı

ŞT'de nadiren ortaya çıkan şimdiki zamanın şartında *i-* yardımcı fiili düzenli olarak eriyip düşmektedir: *ġoyursan* XXXIII/317 "koyuyorsan", *alırsan* XXXIX/295 "alırsan", *görürsen* XIII/36 "görüyorsan".

ŞT'de Tüm Şahıslarda Şimdiki Zamanın Şartı Çekimi

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	{-IrsA+m}, {-UrsA+m}	[-irse+k], [-irse+g], [-arsa+ḫ], [-irse+hˈ], [-ürse+k], [-ürse+g], [-ursa+ḫ], [-ürse+hˈ],
II. Şahıs	{-IrsA+n}, {-UrsA+n}	{-IrsA+z}, {-UrsA+z}
III. Şahıs	{-IrsA+Ø}, {-UrsA+Ø}	{-IrsA+lAr}, {-UrsA+lAr}

3.5.2.3.3.3. Gelecek Zamanın Şartı

ŞT'de nadiren ortaya çıkan gelecek zamanın şartında *i-* yardımcı fiili düzenli olarak eriyip düşmektedir: *görećeksen* XXXIII/482 "göreceksen", *diyećesen* XXIII/39 "diyeceksen", *diyeceh'se* XXXIX/302 "diyecekse".

ŞT'de Tüm Şahıslarda Gelecek Zamanın Şartı Çekimi

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	[-(y)acaḫsa+m], [-(y)eceh'se+m], {-(y)AcAysA+m}	[-(y)acaḫsa+ḫ], [-(y)eceh'se+h'], [-(y)eceh'se+k], [-(y)eceyse+h'], [-(y)eceyse+k], [-(y)eceyse+g], [-(y)acaysa+ḫ],
II. Şahıs	[-(y)acaḫsa+n], [-(y)eceh'se+n], {-(y)AcAysA+n}	[-(y)acaḫsa+z], [-(y)eceh'se+z], {-(y)AcAysA+z}
III. Şahıs	[-(y)acaḫsa+Ø], [-(y)eceh'se+Ø], {-(y)AcAysA+Ø}	[-(y)acaḫsa+lar], [-(y)eceh'se+ler], {-(y)AcAysA+lAr}

3.5.2.3.3.4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

ŞT'de seyrek görülen öğrenilen geçmiş zamanın şartında *i-* yardımcı fiili düzenli olarak eriyip düşmektedir: *vırılıpsa* XXXIII/414 "vurulmuşsa".

ŞT'de Tüm Şahıslarda Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı Çekimi

	Teklik	**Çokluk**
I. Şahıs	{-mIşsA+m}, {-mUşsA+m}	[-mişse+k], [-mişse+g], [-mışsa+ḫ], [-mişse+h'], [-müşse+k], [-müşse+g], [-muşsa+ḫ], [-müşse+h'],
II. Şahıs	{-mIşsA+n}, {-mUşsA+n}; {-IBsA+n}, {-UBsA+n}	{-mIşsA+z}, {-mUşsA+z}; {-IBsA+z}, {-UBsA+z}
III. Şahıs	{-mIşsA+Ø}, {-mUşsA+Ø}; {-IBsA+Ø}, {-UBsA+Ø},	{-mIşsA+lAr}, {-mUşsA+lAr}; {-IBsA+lAr}, {-UBsA+lAr},

3.5.3. Birleşik Fiiller

3.5.3.1. Yeterlik Fiili

Yeterlik fiili, fiilin karşıladığı işin, hareketin mümkün veya muhtemel olup olmadığını göstermek için, kullanılan tasvir fiilidir (Korkmaz 2003, s. 172). ET'de yeterlik için *muktedir ol-* anlamına gelen *u-* fiili kullanılmıştır (Korkmaz 1959, s. 109-110). EOT'de yeterlik fiilinin olumsuzu *u-* fiili ile yapılmıştır (Timurtaş 2005, s. 161). ÖTT, EOT'nin yazı geleneğini sürdürerek yeterlik fiilinin olumsuzunu {-AmA-} biçimiyle yaparken; ÖAT, yeterlik fiilinin hem olumlu hem de olumsuz biçimi için *bil-* fiilini kullanmaktadır (Kartallıoğlu 2007, s. 206). İran'daki Türk değişkelerinde yeterlik fiili olarak *u-*, *bil-*, *ol-*, *ėliyebil-* fiilleri kullanılır. Buna ek olarak Farsça ve Türkçenin ilişkisiyle meydana gelen *başar-* fiili de yeterlik fiili işlevinde kullanılmaktadır (Gökdağ 2016, s. 202).

ŞT'deki yeterlik fiilinin olumlu biçimi Batı Türkçesinin ana temayülüne uygun olarak {*-(y)A*} zarf-fiil eki +*bil-* ile yapılmaktadır: *olabiler* VII/160 "olabilir", *dolandırabilersen* IX/73 "çevirebilirsin", *oḫuyabilürem* X/65 "okuyabilirim", *olabiler* XXX/20 "olabilir", *alabilerdi* XXXIII/299 "alabilirdi", *tapabilersen* XXXIII/451 "bulabilirsen", *ėliyebüllük* XL/221 "eyleyebiliriz", *saḫlıyabilek* XL/222 "koruyabilelim", *diyebilirik* XLI/75 "diyebiliriz", *gelebilersen* IX/50 "gelebilirsin", *görebiler* XXXIII/151 "görebilir", *ėliyebilerdi* XXXIII/298 "eyleyebilirdi", *verebiliyem* XXXIII/458 "verebiliyorum", *neyniyebilersen* XXXIII/476 "ne yapabilirsen", *görebillem* XXXIII/544 iş "görebilirim".

ŞT'deki yeterlik fiilinin olumsuzu için birkaç biçimden bahsetmek mümkündür:

{*-(y)A*} (zarf-fiil eki) +{*bil-mA-*} biçimindeki yeterlik fiilinin olumsuzu: *görebilmez* XXXIII/152 "göremez", *gelebilmez* XXVI/23 "gelemez", *bilebilmerem* XIV/38 "bilemem", *pişirebilmirīk* VI/77 "pişiremiyoruz", *ėliyebilmezdik* IV/102 "eyleyemezdik, yapamazdık", *üzebilmerem* I/67 "yüzemem", *ġurabilmez* I/179 "kuramaz", *uzadabilmir* III/11 "uzatamıyor", *olabilmese* VII/89 "olamasa", *ġalabilmiydim* VIII/28 "kalamıyordum", *yayabilmezdik* VIII/62 "yayamazdık", *oḫuyabilmirik* IX/87 "okuyamıyoruz", *oḫuyabilmīr* IX/87 "okuyamıyor", *vurabilmez* X/39 "vuramaz", *ġėdebilmezdi* XII/150 "gidemezdi", *yapışabilmezdi* XII/150 "kurtulamazdı", *toḫuyabilmez* XVIII/131 "dokuyamaz", *toḫuyabilmerik* XXIV/33 "dokuyamayız", *çıḫabilmemiş* XXV/13 "çıkamamış", *buyurabilmiyem* XXX/20 "buyuramıyorum", *tapabilmiyiP* XXXIII/372 "bulamamış", *yazabilmedi* XXXIII/446 "yazamadı", *ġoyabilmedi* XXXIII/447 "koyamadı", *olabilmez* XXXIX/302 "olamaz".

Bu çekimde gerileyici benzeşme etkisiyle {-(y)A+bim-me-} ve düşmek üzere olan /ḫ/ ünsüzlü biçimleri tespit edilmiştir: *yiyebimmessen* XVI/91 "yiyemezsin", *yataḫilmerem* XXXIX/191 "yatamam".

ŞT'de yeterlik fiilinin olumsuzu için [-amma-], [-emme-], [-ēmme-], [-elme-], [-ēlme-] ve [-ėlme-] biçimleri kullanılır. Bu biçimlerin oluşumuyla ilgili üç görüşten bahsetmek mümkündür:

Birinci görüşe göre {-*AmmA*-} biçimi, fiilden sonra gelen ünlünün *(-A* zarf fiil ekinin) *u-* yeterlik fiilinin düşmesiyle uzaması, akabinde de ünlünün kısalarak ünsüz ikizleşmesine sebep olmasıyla oluşmuştur [(Ergin 1971, s. 115), *(Ör. gel-e + u-madım > gelēmedim > gelemmedim)*]. ŞT'de *u-* fiilinin düşmesiyle uzayan /a/ ve /e/ ünlülerinin tekrar kısalarak yanlarındaki ünsüzleri ikizleştirdiği örneklerin yanı sıra, u- fiilinin /e/ ve /a/ ünlülerine benzeştiği ve ikiz ünlülerin ortaya çıktığı örnekler de tespit edilmiştir. Ancak burada bahsedilen [-amma-] biçimi ŞT'de nadiren işletilmektedir. ŞT'de genel olarak ince ünlülü [-emme-], [-ēmme-], [-elme-], [-ēlme-] ve [-ėlme-] biçimleri kullanılmaktadır.

İkinci görüşe göre ise [-amma-], [-emme-] biçimleri, {-*A*} zarf-fiil ekiyle *bil-* yardımcı fiili ve {-mA-} olumsuz ekinin ekleşmiş hâlidir. İlk olarak iki ünlü arasında kalan /b/ sesi düşmüştür ve ikiz ünlülü biçimler ortaya çıkmıştır. Daha sonra uzun ünlünün oluşmasıyla {-ĀlmA-} biçimine dönüşür. Daha sonra uzun ünlü de kısalarak normal bir ünlüye döner. En sonunda da -lm- > -mm- benzeşmesiyle bahsedilen biçim meydana gelir (Karini 2009, s. 192-193). Gökdağ da {-AlmA-} biçiminin *bil-* fiiliyle açıklanabileceğini savunmaktadır (Gökdağ 2016, s. 205).

Üçüncü görüşe göre ise Kıpçak, Karluk Türk değişkelerinde *al-* ile yapılan yeterlik fiilinin etkisiyle {-AlmA-} biçimi ortaya çıkmıştır (Sçerbak 1981, s. 100; Guliyev 1987, s. 55, Rezaei 2015, s. 206).

Üç görüş de dikkate değerdir ancak ŞT özelinde düşünüldüğünde, kalın ünlülü fiillerden sonra dahi yeterlik fiilinin olumsuzunda çoğunlukla ince ünlülü biçimlerin tercih edilmesi bu yapıyı *al-* fiili ile bağdaştırmamızı zorlaştırmaktadır. Öte yandan Şahseven Türklerinin büyük bir kısmının Anadolu coğrafyasından göç ettiği göz önünde bulundurulduğunda, *u-* filinin o coğrafyada işletilmesi pek doğal bir durumdur ve ilk görüş aşağıdaki birçok örnek için uygun görünmektedir: *danışammáz* XII/362 "konuşamaz", *deremmessen* XXXIX/130 "deremezsen", *tikemmessen* XXXIX/131 "dikemezsen".

ŞT'de ikinci görüşü destekleyen örnekler de bulunmaktadır fakat bizce yeterlik fiilinin olumsuzu ikinci görüş ekseninde değerlendirildiğinde ŞT'de şu şekilde gerçekleşmiştir:

İlk olarak iki ünlü arasında kalan /b/ sesi düşmüştür: *yataḫilmerem* XXXIX/191 “yatamam”.

Ardından ikiz ünlülü biçimler ortaya çıkmıştır. Düşen /b/ sesinden sonraki /i/ ünlüsü zarf-fiil eki {-(y)A} ile ünlü benzeşmesine uğrar ve {-(y)A+}[e]/[ė] biçiminde ortaya çıkar. Buradaki ikiz ünlülü biçimleri ŞT’de hâlihazırda takip edebilmekteyiz: *saḫlayaelmessen* VIII/61 “koruyamazsın”, *tapaemmedi* XXII/12 “bulamadı”, *vuraemmedūk* XL/162 “vuramadık”, *tapaėlmessin* VI/158 “bulamazsın”, *duraėlmirem* XII/167 “duramıyorum”, *tanıyaėlmirem* XII/342 “tanıyamıyorum”, *öleėlmerem* XXXVI/13 “ölemiyorum”, *göreėmmerik* XVII/73 “göremeyiz”.

Daha sonra uzun ünlünün oluşmasıyla [-ēlme-], [-ēmme-][72] biçimlerine dönüşür: *diyēmmerem* XXXVIII/19 “diyemem”.

Daha sonra uzun ünlü de kısalarak normal bir ünlüye döner ve sonunda da -lm- > -mm- benzeşmesiyle bahsedilen biçim meydana gelir: *yiyebimmessen* XVI/91 “yiyemezsen”, *diyemmez* XIV/29 “diyemez”, *göreemmez* XXXVI/44 “göremez”.

3.5.3.2. Tezlik Fiili

Tezlik fiilleri, {-(y)I}, {-(y)U} zarf-fiil eki almış ana fiile *ver-* yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşturulur. Yardımcı *ver-* fiilinin işlevi ana fiildeki oluş ve kılışın tezlikle, ansızın, kolayca gerçekleştiğini bildiren tasvir fiilleri yapmaktır (Korkmaz 2017, s. 714): *getitdirivėrerdi* XVII/52 “getirttiriverirdi”.

3.5.3.3. Anlam Kaymasına Uğramış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller

Anlam kaymasına ve kalıplaşmaya uğramış birleşik fiiller, *isim+yardımcı fiil* biçiminde kurulan birleşik fiillere benzerler. Anlam kaymasına uğramış ve deyimleşmiş olan birleşik fiiller, fiilden önceki kısmın sabit kalmaması, söz öbeği olabilmesi ya da çekim ekleriyle genişletilebilmesi yönüyle *isim+yardımcı fiil* biçiminde kurulan birleşik fiillerden ayrılmaktadır (Korkmaz 2017, s. 729). ŞT’de anlam kaymasına uğramış ve deyimleşmiş birleşik fiillerin kuruluşunda rol oynayan belli başlı yardımcı fiiller tespit edilmiştir. Burada örnekleri verilen birleşik fiillerin büyük bir çoğunluğu, anlam kayması ve deyimleşme sürecini tamamlamıştır. Bazı örneklerin ise henüz değişim sürecinde olduğu savunulabilir. Dolayısıyla biz bu yardımcı fiilleri anlam kaymasına uğramış ve deyimleşmiş birleşik fiiller olarak tek başlıkta göstermenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

---

[72] [-ēlme-], [-ēmme-] biçimlerinin *ėyle-* fiilinden türediğine ilişkin bir görüşten de bahsetmek mümkündür (Şireliyev 2008, s. 189).

3.5.3.3.1. çal- Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

laylay çallūḫ III/43 “ninni söyleriz”, *halva çallūḫ* III/62 “helva yaparız”, *laylay çallam* XI/31 “ninni söylerim”, *ġılıç çaldın* XII/101 “savaştın”, *laylay çallam* XV/62 “ninni söylerim”.

3.5.3.3.2. çek-, ćek-, ćeh῾- Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

tūl ćeh῾di XXXIII/503 “uzadı”, *tul çekdi* XXXIII/504 “uzadı”, *zehmet ćekip* VII/173 “zahmet çekip”, *ġalem çeken* XXXIX/614 “yazan”, *zerelin çekerdi* VI/117 “zarar görürdü”, *sühPet çekiydik* VIII/51 “sohbet ediyorduk”, *aḫ çeken* IX/47 “kaygılanan”, *ġan çekeceydi* X/60 “kanı ısınacaktı”, *zehmet çekip* XII/77 “zahmet çekip”, *başım çekmemişti* XII/181 “kavramamıştım”, *zahmet çekiysen* XXXIII/264 “zahmet çekiyorsun”.

3.5.3.3.3. sal- Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

tendir salardılar V/18 “tandır yakmak”, *yadıma sal* V/157 “hatırlat”, *tendir salardıḫ* VI/99 “tandır yakardık”, *nezer saldı* XII/71 “baktı”, *ġanat saldı* XII/379 “kuşattı”, *yadıma salım* XV/11 “hatırlayayım”, *yola salıllar* XV/55 “yola çıkarlar”, *yola salandā* XXVI/31 “yola çıkardığımda”, *zindana salar* XXXII/26 “hapse düşer”, *yuḫudan saldı* XXXIII/400 “uyandırdı”.

3.5.3.3.4. tüş- Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

elden tüşüb XXVI/48 “âciz kalmış”, *ağızları tüşüp* XXXIII/255 “yorulup, bitkin düşüp”, *yādıma tüştü* XXXIX/609 “aklıma geldi”, *birbirinnen berteref tüşennen* XXXIII/312 “birbiriyle anlaşamadığından”, *başa tüşebilmedi* XXXIII/412 “anlayamadı”, *başa tüşse* XXXIX/30 “anlarsa”, *başa tüştün* XXXIX/71 ā “Anladın mı?”, *yādıma tüştü* XXXIX/609 “aklıma geldi”, *yādıma tüşeni* IV/91 “aklıma geleni”, *ağızları tüşür* IX/14 “yorulurlar”, *yadıma tüşmür* XII/216 “aklıma gelmiyor”, *zíd* XIII/34 *tüşer* XIII/35 “uyuşmaz”, *düştük yola* XIX/113 “yola düştük”, *moddan düşüb* XXV/23 “modası geçmiş”, *dalına düşüp* XXXIX/175 “peşine düşüp”.

3.5.3.3.5. vėr- Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

icāze vėr XXXIX/544 “müsaade et, izin ver”, *nesihet vėrirem* XL/110 “nasihat ederim”, *cávab* XL/185 *vėrir* XL/186 “cevap verir”, *gir vėriller* XL/189 “ceza verirler”, *duva vėrēr* V/128 “dua eder”, *ömrün* VI/7 *vėrdi* VI/8 “öldü”, *cevap vėrebilmiyem* VI/24 “cevap veremiyorum”, *medet vėrir* VI/56 “yardım eder”, *fikir vėrmirdi* XXXIX/520 “fikir vermiyordu”, *ömrün vėrdi* VI/85 “öldü”, *yād vėrmez* XII/10 “aklımız ermez”, *ġulaḫ vėr* XII/297 “dinle”, *salam vėrir* XII/366 “selam veriyor”, *ḫeber vėr* XII/452 “haber ver”, *hay vėrip* XIII/96 “seslenip”, *ġonaḫlıḫ vėrer* XXI/86 “misafir eder”.

3.5.3.3.6. vur-, vır- Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

zēh' vurmuştum XIV/32 "aramıştım", *yük vurardın* II/134 "yüklerdin", *ġatıḫ vurar* V/14 "yoğurt mayalar", *baydaḫ vurardılar* V/142 "bayrak çekerdiler", *baha vuriy* XXXIV/49 "pahalı oluyor", *alaćıḳ vurarūḫ* XXXV/12 "alaçık kurarız", *şėşe vırıb* V/224 "şeşe canavarının ısırması, kapması", *zerbet vıranda* VII/50 "darbe vurduğunda", *ćötkiye vırdım* XVI/67 "hesapladım", *külek vırırdı* XXXIII/529 "rüzgâr eserdi".

3.5.3.3.7. saḫla- Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

ezā saḫladı XXXIII/576 "eziyet besledi", *iḫtirāmın* VI/69 *hórmetin saḫlasā* VI/70 "saygısını ve hürmetini korusa", *hörmetin saḫlamışam* VII/86 "saygısını korumuşum".

3.5.3.3.8. tut- Yardımcı Fiili ile Kurulanlar

elinnen tutur XLI/101 "yardım eder", *yāsın tutandā* V/142 "yasını tuttuğumuzda", *ceşn tutardılar* V/110 "düğün yapardılar, kutlardılar", *ġezabı tutub* XVI/99 "sinirlenmiş", *yağış tuttu* VIII/74 "yağmur yağdı", *tengi tuttu* VIII/95 "daraldı", *toy tutarıḫ* XIX/54 "düğün yaparız", *ceşn tutannan* XIX/58 "düğün yaptıktan, kutlama yaptıktan", *ġar tutdu* XIX/106 "kar yağdı", *el tutmuşam* XXXIII/60 "anlaşmışım", *dili tutulur* XXXV/67 "dili tutuluyor", *toy* XXXVII/135 *tutardī* XXXVII/136 "düğün ederdi", *erus tutarūḫ* XL/100 "gelin getiririz".

3.5.3.3. Yardımcı Fiiller

Belirli bir anlamı olan bir fiil kök veya gövdesinin oldukça değişik ilişkilerle anlam genişlemesine uğratılarak kullanılmasıdır. Türkçede yardımcı fiillerin kullanımı, *fiil+yardımcı fiil* ve *isim+yardımcı fiil* olmak üzere iki şekildedir (Karaağaç, 2013: 859). ŞT'de *fiil+yardımcı fiil* biçiminde yeterlik ve tezlik fiilleri kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra *isim+yardımcı fiil* biçiminde kullanılanlar ise aşağıda sıralanmıştır.

3.5.3.3.1. Ana Yardımcı Fiiller

Varoluş bildiren *ol-, er-, tur-* fiilleri ET'den beri kullanılan Türkçenin ana yardımcı fiilleridir. Ana yardımcı fiiller, sözcüklerin ve söz öbeklerinin sonuna geldiklerinde isim cümlesinin yüklemini oluştururlar; fiil cümlelerinde ise fiillerin birleşik çekime girmesini sağlarlar. *i- (er-)* ana yardımcı fiili, çalışmada isim fiili başlığında incelendiğinden burada ayrıca gösterilmeyecektir.

3.5.3.3.1.1. ol- Yardımcı Fiili

ol- fiili, ŞT'de kullanım alanı geniş olan ana yardımcı fiillerdendir: *ġurban⌣ olum* XXXIII/524 "kurban olayım", *fōvt⌣ oldu* XXXIII/542 "öldü",

ġáyb⌣ oldular XXXIII/607 “kayboldular”, *temam⌣ olanda* XXXIII/576 “tamamlandığında”, *mecbur oldum* XXXV/64 “mecbur oldum”, *müntezir olduḫ* XXXIV/31 “bekledik”, *ḫaber olmadi* XXXIV/31 “haber olmadı”, *iredd⌣ oldu* XXXIII/552 “reddoldu”, *selāmet olasan* XXXVII/145 “selamet olasın”, *mecbur oldük* XXXVIII/40 “mecbur olduk”, *evez olup* XXXVII/20 “değişmiş”, *málik oldum* XXXIX/165 “malik oldum, sahip oldum”, *ġabul olar* XVIII/106 “kabul olur”.

3.5.3.3.2. Yardımcı Fiil İşlevindeki Diğer Fiiller

3.5.3.3.2.1. ėt- Yardımcı Fiili

ėt- fiili yerine çoğu yerde *ėle-* yardımcı fiili kullanılsa da *ėt-* ŞT’de hâlâ geçerli bir yardımcı fiildir: *allah mübārek ėtsin* XV/70 “Allah mübarek etsin”, *ėlāc⌣ ėt* XXXIX/542 “ilaç et, deva kıl”, *emelāt ėtdi* XXXIX/460 “ameliyat etti”, *möhtac⌣ ėtti* XII/49 “muhtaç etti”, *iteāt ettim* XII/68 “itaat ettim”, *ḫilās⌣ ėt* VII/55 “kurtar”.

3.5.3.3.2.2. ėyle, ėle- (< ėyle-) Yardımcı Fiili

ŞT’de en sık kullanılan yardımcı fiillerdendir. *ėyle-* biçimi nadiren görülmektedir hemen hemen tüm örneklerde *ėyle-* > *ėle-* (/y/ > Ø) değişimi gerçekleşmiştir: *toy⌣ ėlerik* I/97 “düğün eyleriz”, *ġabul⌣ ėlersen* I/126 “Kabul eder misin?”, *ġabul⌣ ėleyib* I/127 “kabul eylemiş”, *ćeng⌣ ėleyende* II/94 “savaştığında”, *istifāde ėlerdiler* V/39 “istifade eylerdiler”, *hareket ėlese* II/127 “hareket etse”, *ferġ⌣ ėylemir* III/69 “fark etmiyor”, *evez ėlerler* III/98 “değiştirirler”, *irehmet⌣ ėlesīn* IV/67 “rahmet eylesin”.

3.5.3.3.2.3. ġıl- Yardımcı Fiili

ŞT’de kullanım alanı sınırlı olan bir yardımcı fiildir: *namaz ġılardıḫ* VI/107 “namaz kılardık”, *deva ġılayem* XXXIX/124 “deva kılayım, deva olayım”.

3.5.4. Sıfat-Fiiller

Sayı ve şahsa bağlı fiil çekimine girmeyen, fakat aldığı eklerle fiilin zamana bağlı olarak taşıdığı kavramı sıfatlaştırdığından kendisinde sıfat ve fiil niteliklerini birleştiren fiil şekline sıfat-fiil denir (Korkmaz 2003, s. 132). Sıfat-fiiller nesnelerin hareket vasıflarını karşılayan fiil şekilleridir (Ergin 2000, s. 333). ŞT’de tespit edilen başlıca sıfat-fiil ekleri şunlardır:

3.5.4.1. [-ecek]

ŞT’de sıfat-fiil olarak işlekliğini yitirmiş bir ektir. Derlenen metinlerde yalnızca [-ecek] biçimi tespit edilmiştir: *ne* XXXVI/45 *dērsi valla ne o geçecek geçiy* XXXVI/46 “Ne dersi, valla o geçecek neyse geçiyor.”.

3.5.4.2. {-An}

ŞT'de [-an], [-en] biçimlerinde kullanılan bu ek, ŞT'deki işlek sıfat-fiil eklerinden biridir: *gelen* XVIII/86 "gelen", *geçen* XXXVI/46 "geçen", *ġalanı* XXXVII/34 "kalanı", *veren* XII/53 "veren", *ġalan* XXXVII/109 "kalan", *baḫmıyan* VIII/146 "bakmayan", *ėden* XII/73 "eden", *iten* XII/89 "yiten", *baḫan* VIII/146 "bakan", *yaşıyan* X/96 "yaşayan", *gelen* XII/44 "gelen", *titreşen* XII/51 "titreşen", *ᶜgülen* XLI/47 "gülen", *ġızaran* XLI/48 "kızaran", *doğan* XLI/49 "doğan", *donduran* XLI/51 "donduran".

3.5.4.3. {-Ar}, [-r]

[-ar], [-er], [-r] biçimlerinde görülen bu ekin ŞT'de sıfat-fiil olarak kullanım alanı sınırlıdır: *ᶜgüler* XLI/47 "güler", *ağlar* XLI/47 "ağlar", *geler* II/51 "gelir", *ağlar* XXXIII/265 "ağlar". Bu ekin ŞT'de kalıcı isimler yaptığı örnekler de tespit edilmiştir: *başarı* XVIII/127 "yeteneği", *açarı* XXXIX/113 "anahtarı".

3.5.4.4. {-dIg}, {-dUg}, {-dIğ}, {-dUğ}

{-dIk}, {-dUk} biçimlerinden gelişen bu ek, ŞT'deki işlek sıfat-fiil eklerinden biridir. Bu ek ŞT'de [-dıg], [-dig], [-dug], [-düg], [-dığ], [-diğ], [-duğ], [-düğ] biçimlerinde kullanılmaktadır: *dėdigin* XVI/103 "dediğin", *gezdigim* I/157 "gezdiğim", *bildigim* XXXIII/279 "bildiğim", *dėdigim* XXXIX/464 "dediğim", *gördügüm* XIX/17 "gördüğüm", *durduğun* XXV/51 "durduğun", *olduğu* VII/75 "olduğu", *olduğum* XXVIII/19 "olduğum", *ġoyduğu* XXXIX/224 "koyduğu", *tapdığın* XXV/42 "bulduğun", *aldığımız* XXXIII/424 "aldığımız", *yėdiği* XL/213 "yediği".

3.5.4.5. {-mAlı}

ÖTT'de gereklilik kipi olarak kullanılan {-mAlı} eki, ŞT'de [-malı], [-meli] biçimlerinde sıfat-fiil eki olarak işletilmektedir: *satmalısın* XV/19 "satılacak olanı, satılması gerekeni", *yemeli* XIII/54 "lezzetli, yenilesi", *satmalısın* XVII/19 "satılacağı, satılması gerekeni", *vırmalı* XVIII/122 "vurulacak, vurulması gereken", *gezmeli* XXXVII/59 "gezilecek, gezilesi", *görmelidi* XL/43 "görülesidir", *görmeli* XL/81 "görülecek".

3.5.4.6. [-maz]

ŞT'de sıfat-fiil olarak işlekliğini yitirmiş bir ektir. Yalnızca [-maz] biçiminde bir örnek tespit edilmiştir: *cırılmaz tikan* XII/389 "sökülmez diken".

3.5.4.7. [-miş]

ŞT'de sıfat-fiil olarak işlek olmayan eklerden biridir. Derlenen metinlerde yalnızca [-miş] biçimi tespit edilmiştir: *titremiş* XII/246 "titremiş", *bedirrenmiş* XII/270 "bedirlenmiş, tamamlanmış, dolunay hâline gelmiş".

3.5.5. Zarf-Fiiller

Bir yanıyla fiil bir yanıyla da zarf özelliği taşıyan zarf-fiiller, fiil yönleriyle yalnızca hareket ve zaman kavramını karşılarlar; zarf yönleriyle de bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirme niteliğindedirler (Korkmaz 2017, s. 841). Zarf-fiiller şahsa ve zamana bağlanmayan mücerret bir hareket hâli karşılarlar (Ergin 2000, s. 338). ŞT'de tespit edilen zarf-fiiller aşağıda sıralanmıştır.

3.5.5.1. {-(y)A}

[-(y)a], [-(y)e] zarf-fiil eki, ŞT'de tek başına kullanılmaz; daha çok tekrar biçimlerinde kullanılmaktadır: *tüşe tüşe gėderdik* VIII/78 "İne ine giderdik.", *ᶜgėde ᶜgėde aparırdıḫ* XIX/66 "Gide gide götürürdük.", *gaça gaça* XXXIII/148 "koşa koşa", *otara otara* XX/27 "otlata otlata".

göre edatında da kalıplaşmış olarak [-a], [-e] zarf-fiil eki bulunmaktadır: *ona göre* XXXIX/14 "ona göre", *ona göre* XX/11 "ona göre", *ona göre* XX/100 "ona göre", *ona göre* XXXIX/29 "ona göre".

3.5.5.2. {-AndA}

ŞT'de [-(y)anda], [-(y)ende] biçimlerinde görülen bu zarf-fiil eki, {-An} sıfat-fiil ekiyle {+dA} bulunma hâli ekinin kalıplaşmasıyla ortaya çıkmıştır. ÖTT'de bulunan {-dIğIndA}, {-dUğUndA} ve {-IncA}, {-UncA} biçimleriyle aynı işlevlerde kullanılmaktadır. ŞT'de en sık görülen zarf-fiil eklerinden biridir: *nalladanda* IX/29 "nallatınca", *savaşanda* XXXV/41 "dövüştüğünde", *tutanda* XXXV/66 "tutunca", *baḫmıyanda* I/221 "bakmadığında", *çatanda* III/50 "yetiştiğinde", *çıḫanda* V/32 "çıktığında", *pişende* V/69 "piştiğinde", *gelende* V/133 "geldiğinde", *gidende* VI/114 "gidince", *girende* XII/370 "girdiğinde", *minende* XIII/52 "binince".

3.5.5.3. [-dıḫça]

ŞT'de yalnızca [-dıḫça] biçimi tespit edilen bu zarf-fiil eki, [-dık] sıfat-fiil ekiyle [+ça] eşitlik hâli ekinin kalıplaşmasıyla ortaya çıkmıştır. İşlek olmayan bu ekin ŞT'de tek örneği bulunmaktadır: *baḫdıḫça* XXV/52 "baktıkça".

3.5.5.4. [-ıncaḫ], [-incek], [-unca]

{-IncA}, {-UncA} zarf-fiil ekinin /k/, /ḫ/ (< ok) ile genişlemesi sonucu oluşmuş olan zarf-fiil ekidir. ŞT'de yalnızca [-ıncaḫ], [-incek], [-unca] biçimleri tespit edilebilmiştir: *yatıncaḫ* XI/31 "yatınca", *batıncaḫ* XI/32 "batınca", *gelincek* XXXIX/125 "gelince", *doyunca* XXVI/43 "doyunca".

3.5.5.5. {-Ip}, {-Up}, {-Ib}, {-Ub}

ŞT'de kullanım alanı en geniş olan zarf fiil eklerindendir. Ekin ünsüzünün ŞT'de pek çok örnekte tonlulaşarak /b/ ünsüzüne dönüştüğü; bazı örneklerde de /p/ ile /b/ arası yarı tonlu [P] ünsüzüne dönüştüğü tespit edilmiştir. Bu ekin ŞT'de kullanılan biçimleri [ıp], [ıP], [ip], [up], [üp], [ıb], [ib], [ub], [üb]: *ipnen külüyrūk ġayrıp ġırḫırıḫ* XXVII/27 "İple külüyoruz, yapıp kırkarız.", *ġaydıP* XXXII/25 *ćerīme alıllār* XXXII/26 "Dönüp ceza alıyorlar", *hiş ağzını aćıp* XXXII/33 *danışmaylar* XXXII/34 "Hiç ağzını açıp konuşmuyorlar.", *üç ay sora sora ġoyunumu satıp pıl verirem* XXXII/40 "Üç ay sonra koyunumu satıp para veririm.", *gelip hėyvanćılıḫ da ėliyirdim* XXXIII/39 "Gelip hayvancılık da yapıyordum.", *devėynen gelüp giderdūk* II/24 "Deveyle gelip giderdik.", *bu lisānın yükün götürüp aparardı* II/134 "Bu Nissan'ın yükünü götürüp taşırdı.", *dāmedin ġardaşınnan gelib oynasa oynar* III/105 "Damadın kardeşiyle gelip oynarsa oynar.", *gelini bılaḫdan götürüp gėdip ġabağına ġatıb* V/169 "Gelini bulaktan götürüp gidip önüne katmış.", *yıḫıb küleyrük* XXVII/27 "Yıkıp küleriz.", *uşağın vurub öldürerdi* V/224 "Çocuğunu vurup öldürürdü.", döyüb yollardı XXVI/43 "Dövüp yollardı.", durup gėdiydi XXXIII/578 "Durup gidiyordu.".

3.5.5.6. [-eli]

Derlenen metinlerde [-eli] biçimli tek örneğine rastlanılan ve ŞT'de pek işlek olmayan bir zarf-fiil ekidir: *yādıma geleli* XII/20 "hatırıma geleli".

3.5.5.7. [-madan]

ŞT'de yalnızca [-madan] biçimi tespit edilen ve zarf-fiil olarak işlek olmayan eklerden biridir: *çatmadan* V/25 "yüklemeden", *ġoşmadan* V/25 "bağlamadan".

3.5.5.8. {-(y)AnnAn}

[-(y)annan], [-(y)ennen] biçimlerinde görülen bu zarf-fiil eki, {-An} sıfat-fiil ekiyle {+dAn} çıkma hâli ekinin kalıplaşmasıyla ortaya çıkmıştır. ŞT'de genellikle *sonra, sōra, sora* "sonra" edatıyla gelerek {*-dIktAn*}/{*-dUktAn*} *sonra* anlamına gelmektedir: *saḫlıyannan sōra* XXXV/55 "besledikten sonra", *ġocalannan sōra* XXXVI/43 "yaşlandıktan sonra", *kişiye baḫmıyannan sōra* XXXIX/42 "adama bakmadıktan sonra", *ayan olannan sōra*

XXXIX/272 “belli olduktan sonra”, *evine getirennen sōra* XXXIX/273 “evine getirdikten sonra”, *dünyaya gelennen sōra* VI/84 “dünyaya geldikten sonra”, *dȫvşü tamam ėliyennen* IX/10 *sōra* IX/11 “tamamladıktan sonra”, *söyliyennen sōra* IX/46 “söyledikten sonra”.

3.5.5.9. [-ana]

ŞT’de [-an] sıfat fiil eki ile yönelme hâl eki [+a] biçiminin kalıplaşmasıyla oluşmuş bir zarf-fiil ekidir. [-ana] biçimindeki bu zarf-fiil ekinin ŞT’de tek örneği bulunmaktadır: *baḫana* VI/156 “bakınca”.

3.6. Edatlar

Edat, dilde bağımsız olarak var olamayan, kendi başlarına kullanılamayan, söz, söz öbeği ve cümle gibi dil birimlerini bir araya getiren, onları çekime sokan veya söz cümleler kuran dil birimleridir. Kısacası edatlar, ekleşmiş biçimleri de bulunan ancak çoğunluğu ekleşmemiş çekimlik bağlı birimlerin adıdır (Karaağaç 2013, s. 358). Edatlar; çekim edatları, bağlama edatları ve ünlem edatları olmak üzere üçe ayrılır.

3.6.1. Çekim Edatları

3.6.1.1. Son Çekim Edatları

Son çekim edatları, yalın hâlde bulunan ya da çekim eklerinden birini almış isim soylu sözcük veya sözcük öbeklerinin sonuna gelerek çekim eki görevinde kullanılan edatlardır.

ŞT’de son çekim edatları, isimlerin yalın, yaklaşma, çıkma hâlleriyle kullanılırken zamirlerin belirtme, yaklaşma ve çıkma hâlleriyle çekime girmektedirler. Bunlar isimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf hâllerini yaparlar. Son çekim edatları isim unsuruna ekli veya eksiz olarak bağlanırlar. İsim unsuru zamir olduğu takdirde ise bütün edatlar onun muhakkak bir çekim şekliyle birleşir (Ergin 2000, s. 365-366).

3.6.1.1.1. beri

beri son çekim edatı ÖTT’deki gibi beri anlamındadır ve yön bildirme işlevinde kullanılır. İsimlerin ve zamirlerin çıkma hâliyle kullanılır: *maşın* IV/17 *çıḫannan beri* IV/18 “araba çıktığından beri”.

3.6.1.1.2. ġabaḫ

ġabaḫ edatı “+dAn önce” anlamına gelir. İsimlerin ve zamirlerin çıkma hâliyle kullanılır: *bunnan ġabaḫ* VII/9 “bundan önce”, *mennen ġabaḫ* XV/12 “benden önce”, *inġılabdan ġabaḫ* XVIII/67 “inkılaptan önce”, *onnan ġabaḫ*

XX/16 “ondan önce”, *mennen ġabaḫ* XXI/82 “benden önce”, *munnan ġabaḫ* XXXVII/12 “bundan önce”.

3.6.1.1.3. göre

İsmin yönelme hâliyle çekime girer. Çeşitli işlevlerde kullanılır: *adına göre* XXXIII/165 “adına göre”, *ġoppuza göre* XXXIX/44 “kopuza göre”, *sene göre* IV/89 “sana göre”, *musıġımize göre* VII/33 “musikimize göre”.

için anlamında kullanımı: *ona göre* I/72 “onun için”, *sene göre* IV/89 “senin için”; *o yüzden, o nedenle, ondan dolayı* anlamında kullanımı: *ona göre* XL/180 “o yüzden”, *ona göre* XII/118 “o yüzden”, *ona göre* XX/11 “o nedenle”, *ona göre* XXXIX/26 “o nedenle”; *ilgili* anlamında kullanımı: *das-Tannara göre* IX/94 “destanlarla ilgili.”; *-den ötürü, -den dolayı* anlamında kullanımı: *o ḫıdmete göre* XVI/28 “o hizmetten ötürü.”, *pula* XXXIII/476 *göre* XXXIII/477 “paradan ötürü.”; *nispetle, nazaran* anlamında kullanımı: *sütüne zadına göre* XXIX/25 “Sütüne şeyine nispetle”.

3.6.1.1.4. ḫātır, ḫātir

Alıntı bir sözcük olan ve “o yüzden, için, göre, hatırına, o nedenle” gibi anlamlara gelen *ḫātır, ḫātir* edatı ismin yönelme hâliyle kullanılmaktadır: *ona ḫātır* XII/144 “o yüzden” (< Ar. **خاطر**), *bulara ḫātir* XV/11 “bunlar için” (< Ar. **خاطر**), *imam zámana* XV/36 *ḫātir* XV/37 “imam zamanının hatırına” (< Ar. **خاطر**), *ona ḫātır* XXXVII/25 “o nedenle” (< Ar. **خاطر**), *ona ḫātir* XXXVII/28 “o yüzden” (< Ar. **خاطر**).

3.6.1.1.5. için, üçün

için ve *üçün* biçimlerinde görülen bu edat, neden veya amaç ilgisi kuran son çekim edatıdır. ŞT’de *üçün* biçimi daha yaygındır. Söz konusu edat, EOT’de olduğu gibi ŞT’de de isimlerin yalın, zamirlerin ise ilgi hâli ekiyle kullanılmıştır: *özüm için* XXXIX/325 “kendim için”, *bizim⌣ üçün* III/69 “bizim için”, *bu şeherin üsdünde olduğu üçün* VII/66 “Bu şehrin üstünde olduğu için...”, *böyük bir ėlāġam olduğu üçün* VII/75 “Büyük bir alakam olduğu için...”, *ġız üçün* XIX/59 XIX/60 “kız için”, *özümüz üçün* XIX/88 “kendimiz için.”, *hem pul⌣ üçün hem* XXXVIII/34 *can⌣ üçün* XXXVIII/35 “hem para için hem de can için”, *ḫanevāde doslarım üçün* XXXIX/188 “aile dostları için”, *eşāyir üçün* XXXIX/333 “Şahsevenler için.”.

Bir örnekte edatın başındaki /i/ ünlüsünün düştüğü tespit edilmiştir: *onun çün gėttük* III/85 “onun için”.

Kimi örneklerde *men* ve *siz* zamirlerinde ilgi ekinin tamamen düştüğü tespit edilmiştir: *men⌣ için* XXXVIII/17 “benim için”, *siz üçün* XXXIX/388 “sizin için.”, *siz üçün* XXXIX/408 “sizin için”.

3.6.1.1.6. kimi, kimin, kibi

Kimi, kimin, kibi biçimlerinde kullanılan bu edat, "gibi" anlamına gelir ve çoğunlukla benzerlik işlevinde kullanılır. ŞT'de bu edatın *kimi* ve *kimin* biçimleri daha yaygındır. Benzerlik işlevinde kullanıldığında, ismin yalın hâliyle; zamirlerin ise ilgi hâliyle kullanılmaktadır: *bus kimi* VIII/61 "buz gibi", *göz kimi* V/54 "göz gibi.", *o vaḫt kimi* XXXIX/376 "o vakit gibi", *sular kimin* XII/55 "sular gibi", *şimşek kimin* XII/56 "şimşek gibi", *bülbül kimin* XII/177 "bülbül gibi", *bılıt kimin* XVI/49 "bulut gibi", *hindiki kimin* XVIII/88 "şimdiki gibi".

Kimi, kimin, kibi edatı, zamirlerin ilgi hâliyle kullanılır ancak ilgi hâlinin bazı örneklerde düştüğü ve hatta bundan dolayı bazı örneklerde ünlü uzunluklarının ortaya çıktığı tespit edilmiştir: *sēn* XXXIX/560 *kimi* XXXIX/561 "senin gibi", *men kibi* XIV/29 "benim gibi", *sen* XVI/59 *kimin* XVI/60 "senin gibi.".

kimi edatı, ŞT'de sınırlama "{+A} kadar" işleviyle de kullanılmaktadır. Bu işlevde ismin yönelme hâliyle çekime girmektedir: *bu yan culfïya kimi* XXXVII/123 "bu taraf Culfa'ya kadar".

3.6.1.1.7. sarı

ET'de yön işleviyle kullanılan "*sıŋaru* > *sarı*" çekim edatından (Öner 1999, s. 15) gelişmiştir. EOT'de ise *sarı, saru* biçimleriyle görülen bu edat (Hacıeminoğlu 1992, s. 78-79), ŞT'de *sarı* biçimindedir ve işlektir. İsmin yönelme ve çıkma hâlleriyle kullanılır.

Yönelme hâliyle kullanıldığında yön gösterir ve "{+A} doğru" anlamına gelir: *munun sürüsüne sarı* V/197 "bunun sürüsüne doğru", *dervişlere sarı* IX/16 "dervişlere doğru", *eve sarı* XIII/97 "eve doğru", *çėnnibele sarı* IX/22 "Çamlıbel'e doğru", *erzuluma sarı* IX/23 "Erzurum'a doğru", *o ġoyunun mentaġasına sarı* XIII/95 "o koyunun mıntıkasına doğru".

sarı edatı, ŞT'de çıkma hâliyle kullanıldığında "{+dAn} dolayı, {+dAn} tarafa, yüzünden" gibi anlamlara gelir: *otdan sarı* II/51 "ottan dolayı", *hėyvannan sarı* V/196 "hayvandan tarafa".

sarı edatı, bir örnekte /r/ > /l/ değişmesine uğramıştır: *özün verdi kereme salı* XXXIII/402 "Kendini Kerem'e doğru çevirdi.".

3.6.1.1.8. sonra, sohra, sōra, sōla

EOT'de *soŋra* biçiminde görülen bu edat (Hacıeminoğlu 1992, s. 84), ŞT'de çeşitli ses değişimlerine uğramış ve *sonra, sohra, sōra* ve *sōla* biçimlerinde tespit edilmiştir. Genellikle çıkma hâli ekinden sonra gelerek zaman bil-

diren işlek bir edattır: *onnan sonra* II/67 “ondan sonra”, *ġuzudan sōla* XXII/94 “kuzudan sonra”, *iki ġarın doğandan sōra* XXII/95 “iki karın doğduktan sonra”, *onnan sonra* III/83 “ondan sonra”, *nahardan sonra* XXXIV/29 “öğleden sonra”, *onnan iki gün sohra* V/47 “ondan iki gün sonra”, *ġıyıġı* VI/142 *çekennen sohra* VI/143 “iğneyi çektikten sonra”, *onnan sohra* XXXI/18 “ondan sonra”, *bunnan sōra* XXXIII/28 “bundan sonra”, *onnan sōra* XXXIII/77 “ondan sonra”, *ġocalannan sōra* XXXVI/43 “yaşlandıktan sonra”.

3.6.1.1.9. teki, tāki, tek

ET’de gibi anlamına gelen *teg* edatından gelişmiştir. ŞT’de *teki* ve *tek* biçimleri daha sık kullanılır: *keleke teK* V/47 “keleke gibi”, *coşum çay tek* XII/182 “çoşmuş çay gibi”, *hindikiler* XI/27 *teki* XI/28 “şimdikiler gibi”, *beremum teki* XXXIII/508 “polen gibi”, *nar tāki* VIII/154 “nar gibi”, *olmiyan tek* XXXIII/118 “olmamış gibi, eşi benzeri görülmeyen şekilde”, *olmiyan teki* XXXIII/307 “eşi benzeri görülmeyen şekilde”.

3.6.1.1.10. teref

Arapçadan (< Ar. **طرف**) alıntılanmış bir edattır, “+A doğru” anlamındadır. İşlek değildir: *geline teref* XXIII/30 “geline doğru”, *zėyve teref* XXIV/15 “Zeyve’ye doğru”.

3.6.1.1.11. {+cA(n)}, {+çA(n)}, [+caḫ], [+cek], [+çin], [+ćen]

ŞT’de “+A kadar, +A dek” anlamında ve zamanda, mekânda ve ölçüde sınırlama işleviyle kullanılan bir yapı bulunmaktadır. Bu yapı *isim + yönelme hâli eki* + [ca], [ce], [ça], [çe], [can], [cen], [çan], [çen], [caḫ], [cek], [çin], [ćen] biçimlerindedir. Aynı biçim Türkçenin tarihî dönemlerinde ve İran’ın Urmiye, Halhal ve Kaydar ili ağızlarında da tespit edilmiştir (Öztürk 2017, s. 151-173; Karini 2009, s. 210; Doğan 2010, s. 207; Rezaei 2015, s. 224): *burdan muğanaçan* II/136 “buradan Mugan’a kadar”, *başmağınaça* III/98 “başmağına kadar”, *ġırḫınaça* XXII/70 “kırkına kadar”, *beş yaşınaca* XXII/93 “beş yaşına kadar”, *beş yaşınaćan* XXII/93 “beş yaşına kadar”, *iki yaşınacaḫ* XI/24 “iki yaşına kadar”, *bayramacan* XIII/36 “bayrama dek”, *maşıncan* XIII/48 “araba kadar”, *şūreviyecek* III/70 “Rusya’ya kadar”, *sübden aḫşamacāḫ* XI/12 “Sabahtan akşama kadar”, *aḫşamaça* XIV/17 “akşama kadar”, *aḫşamaça* I/108 “akşama kadar”, *sübeyinçin* VII/97 “sabaha kadar”, *sübećėn* XIX/119 “sabaha kadar”, I/98 “dizine kadar”, *öğleneçe* XI/26 “öğlene kadar”.

3.6.1.1.12. {+(y)nAn}, {+InAn}, {+UnAn}, ile

ile edatı [+*n*] vasıta ekini alarak *ilen* biçimine dönüşmüş, eskiden beri kullanılan bu biçim ekleşince {+*lAn*}, o da benzeşme yoluyla {+*nAn*} hâline

gelmiştir. (Ergin 2000, s. 370). ŞT'de iki örnek dışında ile edatının bağımsız kullanımı tespit edilememiştir: *ḫāk ile yeksān olayam* XXXIX/125 "yerle bir olayım", *ḫāk ile yeksān⌣ ola* XXXIX/129 "yerle bir ola". Bunlar dışındaki tüm örneklerde tamamem ek biçiminde kullanılmaktadır: *bu sazın havalarıynan* VII/13 "bu sazın havalarıyla", *arvadıynan* I/118 "karısıyla", *kere yağıynan* II/73 "Tereyağıyla", *ağaćınan ġılınćınan* XVII/81 "ağaçla, kılıçla", *oların yoluynan* XX/48 "onların yoluyla", *bir kása iki kása* VI/103 *suyunan* VI/104 "bir iki kâse suyla".

3.6.1.2. Pekiştirme Edatları

Pekiştirme edatları, bağladıkları unsurdan sonra gelerek onları önceki veya sonraki sözcüklere, söz öbeklerine ve cümlelere bağlayan ve bağlamanın yanı sıra çeşitli işlevler de üstlenebilen edatlardır. Pekiştirme edatları bağlı bulundukları unsurlara kuvvetlendirme, belirtme, dikkat çekme gibi işlevler katabilirler.

3.6.1.2.1. a, e

Türkçede eskiden beri pekiştirme göreviyle kullanılan bir edattır. Tarihî Türk yazı dillerinde ve çağdaş Türk değişkelerinde başta ve sonda oldukça yaygın bir biçimde kullanılarak pekiştirme görevi yapmaktadır. Aslen hitap edatı olan a / e özellikle çekimli fiillerden sonra geldiğinde, içinde soru ve emir mefhumu da taşıyan bir pekiştirme edatı vazifesi görür (Hacıeminoğlu 1992, s. 218). Türkçenin genelinde ana işlevi pekiştirme olan "a, e" için pekiştirme enklitiği de denebilir (Ercilasun 2008, s. 43): *oḫuyum⌣ a* X/65 "Okuyayım a!", *gel⌣ a fulan hava oḫu gel⌣ a* XXXIX/110 *fılan havan çal* XXXIX/111 "Gel a, filan havayı oku; gel a, filan havayı çal!", *ayaḫbasdı yanı ayaḫaşdını dėyirsen e sen* V/114 "Ayakbastı yani ayakaçtıyı mı diyorsun sen?", *gel a* XXXIX/17 "Gel a!", *seċċad bura gel yadıma sal e* V/157 "Seccad buraya gel aklıma getir e!", *deve saḫlardıḫ ġedim çoḫ⌣ a* IV/17 "Deve beslerdik eskiden çok a!"

3.6.1.2.2. da, de

ŞT'deki en işlek pekiştirme edatlarındandır. Kendisinden önce gelen sözü kuvvetlendirme, söze ve anlama renk katma, emretme, ısrar etme gibi işlevlerde kullanılır: *erşede yeri olanīn* I/32 *mŭğanda da yeri var* I/33 "Erşe'de yeri olanın Mugan'da da yeri var.", *o da senin sağluğuvа* I/158 "O da senin sağlığına!", *mesēn bi ḫırda da olardı* II/133 "Mesela bir küçük de olurdu.", *bil'lük ėle toḫumağı da bilirük* III/11 "Biliriz öyle dokumayı da biliyoruz.", *bu yaylaḫda da meselen kef⌣ ėleydi* III/85 "Mesela bu yaylakta da keyif çatıyordu.", *bēli olar da gelmez* III/108 "Evet, onlar da gelmez.", *tarı da diyerdik* IV/74 "Tanrı da derdik.", *dėdim yoḫdu da* VI/61 "Dedim, yoktur işte.", *özüm-*

nen de biraz şiirler zat XII/8 *oḫuyardım* XII/9 “Kendimden de biraz şiirler filan okurdum.”, *özümüz de ʿgėderik* XIX/46 “Kendimiz de gideriz.”, *ölümse de gėdećēm* XIX/116 “Ölümse de gideceğim.”.

Bazı örneklerde bu edatın ses uyumuna girmediği tespit edilmiştir: *alaćıḫ ėle alaćıḫtı de* II/54 “Alaçık öyle alaçıktır işte.”, *baćı ġardaş da bilėysen da* II/129 “Bacı kardeş de biliyorsun işte.”, *bėlençik meselede da hamısı yādınnan ćıḫíy adamın* III/57 “Böyle meselede de hepsi aklından çıkıyor adamın.”, *bayramda şinnik⌣ ėlerdiler he da* IV/56 “Bayramda şenlik eylerdiler. Evet işte.”, *o geçecek geçiy da* XXXVI/46 “O geçecek olan geçiyor işte.”.

3.6.1.2.3. daḫı

daḫı edatı ET’deki *taḳı* biçiminden gelişmiştir. Derlenen metinlerde yalnızca bir örneği tespit edilebilmiştir. ŞT’de *daḫı* biçimine nazaran *day* biçimi daha sık kullanılır: *daḫı sen mene vírma yara* I/59 *mende her yaradan var* I/60 “Sen de bana vurma yara / Bende her yaradan var”.

3.6.1.2.4. day

day edatı ET’deki *taḳı* biçiminden gelişmiştir. ŞT’de işlek bir edattır. *day* biçimi pekiştirme edatı görevinin yanında, cümle başı edatı ve zarf olarak da kullanılır. Kuvvetlendirme amacıyla kullanıldığında *da, de* edatından farksızdır: *meselem sözüne day ĕhemmiyet vermēz* I/220 “Mesela sözüne de ehemmiyet vermez.”, *olar da var day* V/156 “onlar da var da”, *bėle bėle day* IX/9 “böyle böyle da”, *bu ćür işleri görrük day* XVII/35 “Bu tür işleri görürüz da.”.

3.6.1.2.5. dene

dene edatı ŞT’nin karakteristik bir biçimidir. Gösterme ünlemi olarak da kullanılabilen *dene*, kuvvetlendirme işleviyle kullanıldığında *da, de* edatıyla aynıdır. Çekimli fiillerden sonra gelerek anlama kuvvet katar. Kendisinden önce gelen sözü kuvvetlendirerek gösterme, söze ve anlama renk katma, emretme, ısrar etme gibi işlevlerde kullanılır. Bu yönüyle ÖTT’deki *işte, ya* biçimlerine benzer: *ġörma sebze hā o sebzini ısbanağı dėyirsen dene* V/76 “O sebzeyi ıspanağı diyorsun işte.”, *gelini dėyirsen dene he* V/107 “Gelini diyorsun ya öyle mi?”, *uşağı da dėdim dene* V/173 “Çocuğu da dedim ya!”, *hamı fikirimnen* V/187 *ćıḫdı dene var⌣ iydi* V/188 “Hepsi aklımdan çıktı işte vardı.”, *hā çöl ġoçudu dene* X/30 “Evet, çöl koçudur işte.”, *mesel tayfanın adı olar dene* VIII/12 “Mesela tayfanın adı olur işte.”, *toy debi ne var dene toy debi dėdik dene özümüz gördük dėdik* VIII/67 “Düğün âdeti ne var işte düğün âdeti dedik ya kendimizin gördüğünü dedik.”, *eşāyirıḫ dene hē* X/36 “Şahse-

veniz işte, evet.”, *ġocalmışam dene sesim gelmir⌣ ėle* X/108 “Yaşlanmışım ya, sesim gelmiyor öyle.”.

3.6.1.2.6. ki

ET’deki *erki* ile Farsçadaki *ki* edatının tarihsel süreçte işlev ve biçim yönünden uyum sağlamasıyla gelişen; bağlama, şüphe, tahmin, aşırılık, kuvvetlendirme ve pekiştirme işlevlerinde kullanılan bir edattır.

erki biçiminden gelişerek *şüphe, tahmin, aşırılık, duraksama* işlevleriyle kullanıldığı örnekler: *farsısın bilmürem ki* III/77 “Farsçasını bilmiyorum ki.”, *nemenedi ki* IV/35 “Nedir ki?”, *dede nenenin yanında bīz ėliyebilmezdik ki* IV/102 “Anne babanın yanında biz yapamazdık ki.”, *bilmiyiK ki* VI/62 “Bilmiyoruz ki.”, *ėlan onu da yiyebilmiriK ki* VI/88 “Şimdi onu da yiyemiyoruz ki.”, *siz tānımırsız ki* VI/126 “Siz tanımıyorsunuz ki.”

ÖTT’de yalnızca ki biçimi görülen bu edat ŞT’de bazı örneklerde ses uyumuna girmiştir: *allah özüv̈e rehmet ėlesin bilmiyük* XVI/115 *kü torpağ⌣ altında ne var* XVI/116 “Allah kendine rahmet eylesin, bilmiyoruz ki toprak altında ne var.”, *ėle şehrin⌣ içinde döğürdü kü* XXXIII/392 “Öyle şehrin içinde değildi ki.”.

Farsçadaki *ki* (< Far. **که**) biçiminden gelişen ve bağlama, açıklama gibi işlevlerde kullanıldığı örnekler: *burda bir aşıḫ varmış ki o bize yād vėrmez* XII/10 “Burada bir aşık varmış ki biz onu bilmeyiz.”, *onda görersin ki el söze baḫmır* XII/171 “O zaman görürsün ki el söze bakmıyor.”, *hüzürümüz de ki ölen ölür ēleşiller* XV/54 “Cenazemiz de ki ölen ölür, toplanıyorlar.”, *demiş ki munı pütōv getiṛ* XVI/23 “Demiş ki bunu bütün getir.”, *hāmile zenen ki uşağı oluP o yiyer* XVII/59 “Hamile kadın ki çocuğu olmuş o yer.”, *ġolu ki sındı gėtdik eve* XVIII/139 “Kolu ki kırıldı gittik eve.”, *ġısır⌣ emen ki dügedi da* XX/97 “Kısır emen ki düvedir işte.”.

3.6.2. Bağlama Edatları

Sözcükleri, sözcük gruplarını ve cümleleri birbirine bağlamaya yarayan çekimlik edatlardır. Üst kategoride bağlama işlevinde olan bağlama edatları, bağlamanın niteliğine göre çeşitli gruplara ayrılırlar. ŞT’de tespit edilen bağlama edatları; sıralama, denkleştirme, karşılaştırma, cümle başı edatları ve cümle sonu edatlarından oluşmaktadır.

3.6.2.1. Sıralama Edatları

Sıralama edatları, arka arkaya gelen unsurları, sözcükleri, sözcük gruplarını ve cümleleri birbirine bağlayan edatlardır.

3.6.2.1.1. {+InAn}, {+nAn}

ile edatının bağlama işlevindeki biçimidir. İşlektir, ŞT'de tamamen ekleşmiştir, bağımsız kullanımı tespit edilememiştir: *olarnan bizim dilimizin çoḫ ferġı vardır ėle* II/33 "Onlarla bizim dilimizin öyle çok farkı vardır.", *oğlannan ġız tutar* III/92 "Oğlanla kız tutar.", *ġaynadıllar suynan sütü* V/84 "Suyla sütü kaynatırlar.", *çırtannan pırtanı bilir* VI/23 "Çırtanla pırtanı (saçma sapan şeyleri) biliyor.", *ḫalḫallılarnan bizim dil lehçe ferġimiz vār* IX/81 "Halhallılarla bizim dil lehçe farkımız var.", *emice saz bi siminen taḫdadı onu danışdıran menem* XII/425 "Amca saz bir simle tahtadır, onu konuşturan benim!", *nernen maya he yaḫşıdı* XIII/15 "Evet, nerle maya cinsi develer iyidir.".

3.6.2.1.2. ve, o, u, ü

Arapçadan Farsçaya, Farsçadan Türkçeye alıntılanmış bir bağlama edatıdır (< Far. و < Ar. و). *u, ü, o* biçimleri *ve* bağlama edatından gelişmiştir: *ġaydende ve* XXXIV/12 *gidende orda ḫarid⌣ ėlemişük* XXXIV/13 "Gidişte ve dönüşte orada alışveriş yapmışız.", *aġa-yi menuş-şehrin tevessütüynen ve neçe* VII/6 *dene doslarımın tevessüTüynen* VII/7 "Menuşşehr Bey'in vesilesiyle ve nice dostlarımın vesilesiyle...", *bu sāzı bu şeherde berā-yi evvelin bār biz* VII/24 *ġabağa ćıḫartdīḫ ve mućevvizin aldım* VII/25 "Bu sazı, bu şehirde ilk kez öne çıkarttık ve iznini aldım.", *bi āb-ı havası ve bi sebki bi modeli vardı* VII/64 "Bir havası suyu ve bir tarzı, bir modeli vardır.", *çoḫ gözel beyannarı* VII/69 *var ē ve mećlisderi de var* VII/70 "Çok güzel beyanları var ve meclisleri de var.", *ejder ḫavendinin sağlığına ējder ve sizün* X/94 *de sağlıvuza* X/95 "Ejder Havendi'nin sağlığına ve sizin de sağlığınıza.", *bu dāstannarı aşıḫ seyedullah ve aşıḫ firuzdan örgenmişik* XII/28 "Bu destanları Âşık Seyedullah ve Âşık Firuz'dan öğrenmişiz.", *meʿnāda yāġūt u mercānım eli* XII/110 "Manada yakut ve mercanım Ali!", *bi yerde bi ġīl u* VII/154 *ġāl⌣ olarmış* VII/155 "Bir yerde bir dedikodu olurmuş.", *bi nevem neved ü şişde gėdip* XXVI/30 "Bir torunum doksan altıda gitti.", *min hizaru si sed⌣ o şesto yek* II/100 "bin üç yüz altmış bir".

3.6.2.2. Karşılaştırma Edatları

Cümlede kendisinden öncekini bir bütünlük içerisinde sonrakiyle ilişkilendiren, karşılaştırma veya denkleştirme ilgisi kuran bağlayıcı edatlardır.

3.6.2.2.1. dA... dA...

Tekrarlanan *da, de* edatı, art arda sıralanan eş değerli ögelerin hepsini içine alan bir bağlama işlevi yüklenir (Korkmaz 2017, s. 936): *esrāne de vėriller şam da vėriller* XIV/24 "Öğle yemeği de veriyorlar akşam yemeği de

veriyorlar.”, *burdan da biraz* XIV/66 *zad ėliyir ġırmızı bırdan da matıḫ yalla hareket* XIV/67 “Buradan da biraz şey yapıyor buradan da kırmızı ruj yallah yürü!”, *çün ruh* XVI/118 *da allahındı allahın özünün ruhunnandı insan da* XVI/119 “Çünkü ruh da Allah’ındır, Allah’ın kendisinin ruhundandır insan da.”, *meselem haḳġı da* XVIII/27 *bölerdiler sütü de bölerdiler* XVIII/28 “Mesela parayı da bölerdiler sütü de bölerdiler.”, *māl da otarardıḫ* XX/9 *ġōyun da* XX/10 “Büyükbaş da otlatırdık koyun da.”.

3.6.2.2.2. çi... çi...

çi... çi... (< Far. **...چه ...چه**) bağlama edatı Farsçadan alıntıdır. dA... dA..., hem... hem... anlamında kullanılır. İki örnek tespit edilmiştir: *ėlebil ki çī musiġimizde olā çi şāyirrermizde ola biyáz mėhdūdiyet yaranır* VII/67 “Öyle ki hem musikimizde olsun hem şairlerimizde olsun biraz sınırlama gerekiyor.”, *çi toy⌣ olaydı çi merāsimi her* XXXVII/142 *neyi onda ihtirāmāt hīcap bunnan çoḫ⌣ idı* XXXVII/143 “Düğün de olsaydı, her merasim de olsaydı o zaman saygı ve utanma şimdiden çoktu.”.

3.6.2.2.3. hem... hem..., hemi... hemi...

hem... hem... (< Far. **...هم ...هم**) bağlama edatı Farsçadan alıntıdır. Bu bağlama edatının ŞT’deki kullanımı ve anlamı ÖTT’deki hem... hem... ile aynıdır: *hem nala dėür hem mıḫa* II/84 “Hem nala diyor hem mıha.”, *hem elisēn hem velisēn hem sefisen hem safā* VII/46 “Hem Ali’sin hem velisin hem safisin hem sefa.”, *hem dilimde ezberīm hem zikrimsen⌣ ağā* VII/47 “Hem dilimde ezberim hem zikrimsin ağa”, *hem onun sözün dėmir hem mının sözin dėmir* XXXV/46 “Hem onun sözünü demez hem bunun sözünü demez.”; *hindi hemi şayseveníīk eşāyırıḫ hemi keşaverziyik* I/15 “Şimdi hem Şahseven’iz, göçebeyiz hem çiftçiyiz.”, *hemi o* I/179 *tikmesinin bir ustası var hemi ġurmasının bi ustası var* I/180 “Hem dikmesinin bir ustası var hem kurmasının bir ustası var.”, *hemi mućri-yi bernāmedi hemī saz ifa ėlīr hemi söz isdeyir diye hemi* VII/104 *fılan⌣ ėliye* VII/105 “Hem program icra ediyor hem saz çalıyor hem söz söylemek istiyor hem filan eylemek istiyor.”.

3.6.2.2.4. ne... ne...

ne... ne... (< Far. **...نه ...نه**) bağlama edatı Farsçadan alıntıdır. Bu bağlama edatının ŞT’deki kullanımı ve anlamı, ÖTT’deki ne... ne... ile aynıdır: *ne ölerdī ne meselen zerelin çekerdi* VI/117 “Mesela ne ölürdü ne zararını çekerdi.”, *gėdek genziye göreh ˈ ne var ne yoḫ* XXXIII/598 “Gidelim Gence’ye görelim ne var ne yok.”, *ne aleybānı görmüşüm ne cin* XXXVII/41 *görmüşüm* XXXVII/42 “Ne gulyabani görmüşüm ne cin görmüşüm.”, *ne men göz çekirem ne göz el çekir* XXXIX/616 “Ne ben göz çekerim ne göz el çeker.”.

3.6.2.2.5. ya... ya...

ya... ya... (< Far. ...یا ... یا) bağlama edatı Farsçadan alıntıdır. Bu bağlama edatının ŞT'deki kullanımı ve anlamı ÖTT'deki "*ya... ya...*" ile aynıdır: *insan ya yaḫşılıḫ ya pislik ikisinnen biridi* XVI/73 "İnsan ya iyilik ya kötülük ikisinden biridir.", *meselem ya tez çıḫar ya geć* XXXII/16 "Mesela ya tez çıkar ya geç.", *ḫerćin meselem ya kábab olar ya ćüće kábab⌣ olar* XXXIII/102 "Mesela ya kebap olur ya tavuk kebabı olur.", *máhmudun ġızıl ġuş⌣ olarmış ćiynağında ya sağda ya solda ya başında* XXXIII/355 *dāyımı ġızıl ġuş olarmış* XXXIII/356 "Mahmut'un omzunda ya sağda ya solda ya başında daima kızıl kuş olurmuş.".

3.6.2.3. Denkleştirme Edatları

3.6.2.3.1. ya, yā

ya, yā (< Far. یا) bağlama edatı Farsçadan alıntıdır. *Veya* anlamındadır: *ġalseydı süleymana ġalardı* XVI/53 *yā nuha ġalardı* XVI/54 "Kalsaydı Süleyman'a kalırdı veya Nuh'a kalırdı.", *ordā yā tehranda* VI/118 "orada veya Tahran'da", *doğan⌣ arvadın bāşın üssünde* VI/127 *gerek adam ola ya bir dene demir⌣ ola* VI/128 "Doğuran kadının başının üstünde biri olmalı veya bir tane demir olmalı.", *maması ya babası ġoymazdı onu ġaynata ġaynene ona ad ġovardıḫ* VIII/125 "Annesi veya babası koymazdı onu. Kaynana kaynata olarak ona biz ad koyardık.", *dȍrt ya bėş nō aşıḫlıḫ vardı* IX/75 "Dört veya beş çeşit âşıklık vardır.", *şamın ya naharın* XXXIII/102 *vermeg⌣ adama ağır geler* XXXIII/103 "Akşam yemeğini veya öğle yemeğini vermek adama ağır gelir.".

3.6.2.4. Cümle Başı Edatları

Cümle başı edatları, kimi zaman kendisinden önce gelen cümle ya da cümleleri bağlama işlevinde kullanılır kimi zaman da kendisinden sonra gelen cümle veya cümleleri bağlama işlevinde kullanılır.

3.6.2.4.1. aḫı

ŞT'de duygu ünlemi olarak da kullanılan *aḫı* biçimi, cümle başı edatı işlevinde kullanıldığında *ama, fakat, lakin* anlamlarına gelir: *bi de şaha biz o zaman çoḫ isdeyirdük⌣ aḫı ta bu humeyn de èle gelende* X/9 *bize zeḫm⌣ èledi* X/10 "Bir de şahı biz o zaman çok istiyorduk fakat bu Humeyni de öyle geldiğinde bize zahmet çektirdi.", *orda ayı var aḫı onnan day ġayıtdım* XIII/113 "Orada ayı var ama ondan sonra da döndüm.", *aḫı buyurabilmiyem* XXX/20 "Lakin buyuramıyorum.".

3.6.2.4.2. ama, amma, hamma

Arapçadan alıntıdır (< Ar. امّا). ŞT'de sözcük başında /h/ türemesiyle *hamma* ve ÖTT'deki gibi /m/ düşmesiyle *ama* biçimleri de kullanılır. ÖTT'deki *ama* ile aynı işlevdedir. Zıtlık, açıklama ve sonuç bildirme gibi çeşitli işlevlerde kullanılır: ᶜ*gėdir çėnnibelde mesgán sālır ama dėlilerinnen ikisin gönderir* IX/11 "Gidiyor, Çamlıbel'de mesken tutuyor ama delilerinden ikisini gönderiyor.", *ama bezi düzelmezdi ölerdi* XIII/78 "Ama bazen düzelmezdi, ölürdü.", *ama men onu bi dene* XXXIII/322 *şāyirden ḫeber⌣ aldım* XXXIII/323 "Ama ben onu bir tane şairden öğrendim.", *ama ėlan de gėtmeg* VI/15 "Ama şimdi de gitmeyiz.", *amma oruşda yemezdiler* VI/102 "Ama oruçta yemezdiler.", *amma bi dene orji mēn ġoymaram meċlise* VII/101 "Ama bir tane orgu ben meclise koymam.", *amma baḫ özüm şāhidem⌣ ona* XVIII/83 "Ama bak kendim şahidim ona.", *amma hindi yoḫ* XXXIII/152 "Ama şimdi yok.", *amma özleri bilir* XXXVI/60 "Ama kendileri bilir.", *hamma bi mıġdarı da ėle bu mentaġanın⌣ adamıydi* I/25 "Ama bir miktarı da öyle bu mıntıkanın adamıydı.", *hamma olar yėyip yatėy* I/109 "Ama onlar yiyip yatıyorlar.", *hamma ġōvlun ġōvul olsun* XXXIII/451 "Ama sözün söz olsun.".

3.6.2.4.3. anċaḫ

anċaḫ biçimi cümle başı edatı işlevinde kullanıldığında ekleme veya çıkarma, zıtlık gibi ilişkiler kurar. ÖTT'deki *ancak* bağlama edatının anlam ve görev yönünden aynısıdır: *dėdim⌣ anċaḫ men seni vıraċam söznen* XVI/82 "Dedim ama ben sizi sözle vuracağım.", *anċaḫ görüysen ḫıyābanda danışır* XXXII/34 "Fakat görüyorsun caddede konuşuyor.", *anċaḫ men ġız mız görmedīm* XXXIII/417 "Ama ben kız mız görmedim.".

3.6.2.4.4. bėlebil

Derlenen metinlerde tek örneği tespit edilebilmiştir. *bėle* ve *bil-* biçimlerinin birleşimiyle oluşmuştur. *sanki* anlamında kullanılır: *bėlebil yārın öpülleᷦ* XXV/51 "Sanki yârini öpüyorlar.".

3.6.2.4.5. belke

belke biçimi cümle başı edatı işlevinde kullanıldığında ihtimal bildirir. Alıntı bir bağlama edatıdır [بلکه (< Ar. بل) + (< Far. که)].ÖTT'deki *belki* edatıyla anlam ve görev yönünden aynıdır: *belke meni aparıllar* XXXIX/324 "Belki beni götürürler.", *belke hacaletlerinnen ċöle ċıḫmīy* I/118 "Belki utançlarından dışarı çıkmıyorlar.", *belke de çoḫ⌣ olar* XI/6 "Belki de çok olur.".

3.6.2.4.6. biyol

Zencan Şahsevenlerinden derlenen metinlerde daha sık kullanıldığı tespit edilmiştir. *bir türlü, bir şekilde, bir yönüyle* gibi anlamlara gelir: *biyol a uşaḫlar ġoymaz gelem bura* VI/8 “Bir türlü çocuklar bırakmazlar ki buraya geleyim.”, *biyol bizim dövremizde ora dėyiller seksen* XXXVII/95 “Bir şekilde bizim çevremizde oraya seksen diyorlar.”, *biyol gėderdiler toy⌣ ėlerdiler* XXXVII/133 “Bir şekilde gider düğün yaparlardı.”, *onda ihtirāmāt hīcap bunnan çoḫ⌣ idı elan biyol çoḫ kemelibdi* XXXVII/143 “O zaman saygı, utanma bundan çoktu ama şimdi bir şekilde çok azaldı.”.

3.6.2.4.7. çun, çün, çünki, çünkü

Farsçadan alıntıdır (< Far. **چونکه ,چون**). ÖTT’deki *çünkü* bağlama edatının anlam ve görev yönünden aynısıdır: *çün ruh* XVI/118 *da allahındı* XVI/119 “Çünkü ruh da Allah’ındır.”, *çün sen çoḫ zahmet çekiysen* XXXIII/264 “Çünkü sen çok zahmet çekiyorsun.”, *çün hammının vez-i māli ḫoşdu* XL/121 “Çünkü hepsinin mali durumu iyiydi.”, *çun māşınımız vardı* XL/49 “Çünkü arabamız vardır.”, *çünki ġálem çeken ne gözel çeker* XXXIX/482 “Çünkü kalem çeken ne güzel çeker.”, *çünkü zemburdāri işine baḫaruḫ* XXXV/13 “Çünkü arıcılık işine bakarız.”, *çünkü ağsaḳḳal* XXXV/48 *olan yerde ėle ġedim reveşi olar* XXXV/49 “Çünkü aksakal olan yerde öyle eski yöntemler olur.”, *çünkü* XXXV/31 *serd olur ā* XXXV/32 “Kışın soğuk olur ya.”.

3.6.2.4.8. da

da biçimi cümle başı edatı işlevinde kullanıldığında öncelik, sonralık, zıtlık gibi ilişkiler sağlar. *Artık, ama* anlamlarına gelir: *da hindi ġaz zat* V/15 *çıḫıbdı* V/16 “Ama şimdi gaz filan çıktı.”, *da isTanbulda köroğlu adı çeken yoḫdu* IX/44 “Artık İstanbul’da Köroğlu namını kullanan yoktur.”, *da yanı adı saz dēl* IX/95 “Ama yani adı saz değil.”, *da ėle ėliyerdiler* XI/35 “Artık öyle yapardılar.”.

3.6.2.4.9. day

day biçimi cümle başı edatı işlevinde kullanıldığında öncelik veya sonralık ilişkisi sağlar. *Artık, dahası, doğrusu* anlamlarına gelir: *day oni men bilmiyem hansı tāyfadan gelīp* IV/95 “Artık onu ben bilmiyorum hangi boydan gelmiş.”, *mesal bizim sirvetimiz* XL/129 *ġoyundu day davardı* XL/130 “Mesela bizim servetimiz koyundur dahası davardır.”, *o zaman* IX/67 *gelipler burā↑ day yol bağlanıb ġalıplar burda↑*IX/68 “O zaman gelmişler buraya dahası yol kapanmış kalmışlar burada.”.

3.6.2.4.10. eger, eğer

Farsçadan alıntıdır (< Far. اگر). ÖTT'deki *eğer* bağlama edatının anlam ve görev yönünden aynısıdır. Pek işlek değildir: *eger sen menim suv̇alıma ćávap versēn men hiç mesćide gelmėyim* XXXIX/64 "Eğer sen benim soruma cevap verirsen ben mescide hiç gelmeyeyim.", *eğer senin* XVI/125 *ġabağuv̇a ćıḫan olsa senin kimin vıran olsa yığmaġınan* XVI/126 "Eğer senin karşına çıkan olursa, senin gibi vuran olursa yok etme.", *eğer ḫoşu gelse vėriller* XL/94 *ḫoşu gelmese dėyir ağa sennen menin⌣ işi iras gelmez* XL/95 "Eğer hoşuna giderse veriyorlar; hoşuna gitmezse beyefendi seninle benim işimiz rast gelmez, diyor.".

3.6.2.4.11. ėle

ėle ŞT'de bağlama edatı işlevinde kullanıldığında *sadece, yalnız, fakat* anlamlarına gelir: *ėle mōġei var⌣ onun fesli var* I/101 "Yalnız zamanı var onun, mevsimi var", *ėle bēʿzi* III/100 *var uzaḫdahı bayrama iki üç gün ġalanda gelėy* III/101 "Fakat bazısı var uzaktaki bayrama iki üç gün kala geliyor.", *ėle munun zadı var siz ne* XVI/61 *dėysüz* XVI/62 "Fakat bunun şeyi var, siz ne diyorsunuz?", *şāşeven ėle ferşdi* XVII/74 "Şahsevenlerinki yalnız halıdır.", *ėle gördüm ikisi* XVIII/48 *de düz danışır* XVIII/49 "Fakat gördüm ikisi de doğru konuşuyor.", *ėle onnan saḫlanırdı* XVIII/67 "Sadece onunla gizleniyordu.", *ėle o hemcevar ketder* XVIII/124 "Sadece o civardaki köyler.".

3.6.2.4.12. ėlebil

ėle ve *bil-* biçimlerinin birleşimiyle oluşmuştur. *Sanki, farz et ki, mesela* anlamlarında kullanılır: *ėlebil asid sepiydi* I/206 "Sanki asit saçıyordu.", *ėlebil sen gelipsen iranā ġaydıp gėdiysen türkiyeye* II/125 "Mesela sen İran'a gelmişsin, dönüp gidiyorsun Türkiye'ye.", *ėlebil yeddi gün beʿzi ġırḫ gün* V/144 *ġırḫ günećen var⌣ ídı* V/145 "Mesela yedi gün, bazen kırk gün, kırk güne kadar vardı.", *ėlebil yoldaşımdı* XIII/106 "Farz et ki arkadaşımdır.".

3.6.2.4.13. ėle ki

ėle ve *ki* biçimlerinin birleşimiyle oluşmuştur. *Öyle ki, ola ki* anlamlarında kullanılır: *ėle ki bir yaşından tay beş yaşınaca böyüyür dā* XXII/93 "Öyle ki bir yaşından beş yaşına kadar büyüyor işte.", *ėle ki mını vurdular* XXVI/13 "Öyle ki bunu vurdular.", *ėle ki o topun sesi geldī* XL/139 "Ola ki o topun sesi geldi.".

3.6.2.4.14. feġat

Arapçadan alıntıdır (< Ar. فقط). ÖTT'deki *fakat* bağlama edatının anlam ve görev yönünden aynısıdır. Pek işlek değildir: *feġat ėle ağlaşar ses* XL/195

vèreller XL/196 “Fakat öyle ağlaşır, ses çıkarırlar.”, *feġat fētir èlerdīk sütden ġatardıḫ* VI/97 “Yalnızca fetir yapardık, süt katardık.”, *feġat feryada çatsın* XVI/123 “Yalnızca Allah feryada yetişsin.”, *feġat uşağı çağır yèr⌣ elmamı atsınlar maşına* XXXIX/523 “Ama çocuğu çağır patatesimi arabaya atsınlar.”.

3.6.2.4.15. hele

hele bağlama edatı, ŞT’nin işlek edatlardandır. *Kaldı ki, dur bakalım, biraz bekle, şimdilik, buraya kadar, en azından, hemen* gibi anlamlara gelir: *hele bi yavaş dene* II/69 “Hele bir yavaş ya!”, *gèt hele bir aydan sōra gelersin* IV/111 “Git şimdilik, bir ay sonra gelirsin.”, *nene menemizin zamanı çoḫ* VI/66 *yaḫÇıydı hele bizim zamanımız* VI/67 “Anne mannemizin zamanı çok güzeldi hele bizim zamanımız...”, *hele* VI/72 *yiyīn onnan sōra dānışim* VI/73 “Hele bir yiyin ondan sonra konuşayım.”, *hele ay ḫāvendinin gerek ikisi de onnan başa baş* XXVI/26 “Hele Havendi’nin ikisi de sanırım ondan olmalı.”, *hele beş üz⌣ il* XXXVII/19 *munnan ġabaḫdı* XXXVII/20 “En azından beş yüz yıl bundan önceydi.”.

3.6.2.4.16. hatta, hatda, hetta, hetda

Arapçadan alıntıdır (< Ar. **حتّى**). ÖTT’deki *hatta* bağlama edatının anlam ve görev yönünden aynısıdır: *hatta bu saz o evde oldu o evde* XXXIX/30 *gerek olmıya küfür* XXXIX/31 “Hatta bu sazın olduğu evde küfür olmamalı.”, *hatda gitar da çalardım* XXXIX/185 “Hatta gitar da çalardım.”, *hetta vardı* XXXIX/236 “Hatta vardı.”, *hatda birine bizim öz fāmilimiz gèdiydi* XXXIII/185 “Hatta birine bizim kendi akrabamız gidiyordu.”, *hetda bizim o eḫābi de geldi* XXXIX/456 “Hatta bizim o kardeş de geldi.”.

3.6.2.4.17. ḫob, ḫōb, ḫūb

ŞT’de birden fazla işlevi olan bu bağlama edatı Farsçadan alıntıdır (< Far. **خوب**). Kendisinden önce gelen cümleyi bir nevi pekiştirir, önceki cümlenin anlaşıldığı düşünülerek yeni cümlenin başında kullanılan bir edattır. Tamam, olur, peki, pekâlâ anlamlarındadır. Burada bahsedilen onay bildiren sözlerin aslında cevap beklenmeyen bir soru mahiyetinde olduğu (tamam mı, anlaşıldı mı, anladın mı, olur mu), *ḫob* ve ondan türeyen diğer biçimlerin cümledeki asıl işlevlerinin bir önceki unsuru teyit ve tekit ederek bağlama işlevinde kullanıldığı tespit edilmiştir: *ḫōb heç itmez ana dilidi heç itmez* XXXVI/34 “Tamam mı hiç yitmez ana dilidir hiç yitmez.”, *burda su var⌣ ımış ḫōb ağaş var⌣ ımış* XXXVII/23 “Burada su varmış tamam mı ağaç varmış.”, *zencan bir XXXVII/118 usdāndı ḫōb türkdi geçir ġezvindi ḫōb türkdi veli bu yan hemedāndı* XXXVII/119 *bèlemiz ki hemedāndı türkdī* XXXVII/120 “Zencan bir eyalettir tamam mı Türk’tür, devamı Kazvin’dir tamam mı Türk’tür ama bu

tarafı Hemedan'dır. Böylemiz ki Hemedan'dır, Türk'tür.", *alma ataruḫ aḫı şehrisdanda gül vėrib⌣ alallar ḫōb biz alma ataruḫ* XL/52 "Elma atarız, hani şehirde gül verip alırlar anladın mı biz elma atarız.".

3.6.2.4.18. meger

Farsçadan alıntıdır (< Far. **مگر**). ÖTT'deki *meğer* bağlama edatının anlam ve görev yönünden aynısıdır. İki örneği tespit edilebilmiştir: *ādem yarananda meger sıyġa yoḫ⌣ udu* XII/459 "Âdem yaratıldığında meğer muta nikâhı yoktu.", *ḫesde ġāsım meger yetik deyil hesaba* XII/463 "Hasta Kasım meğer yitik değil hesaba.".

3.6.2.4.19. onda

Üçüncü teklik şahıs zamiri *o* ile bulunma hâli eki *+da* biçimlerinin bir araya gelmesiyle oluşan bir bağlama edatıdır. *O zaman, öyleyse* anlamlarına gelir: *onda da buzov̇ oley dene doğey* XX/93 "O zaman da buzağı oluyor işte doğuyor.", *onda o ćür değir* XXXIII/602 "Öyleyse o tür değil.", *onda* XXXIX/373 *yirmi sekgiz yirmi yeddi sinnim var⌣ iydí* XXXIX/374 "O zaman yirmi yedi ya da yirmi sekiz yaşındaydım.".

3.6.2.4.20. şāyet, şayet

Farsçadan alıntıdır (< Far. **شاید**). ÖTT'deki *şayet* bağlama edatına anlam ve görev yönünden benzer. Şart, ihtimal, tereddüt ve şüphe işlevinde kullanılır: *bugün meni öldüreċeh' şayet* XVI/99 "Muhtemelen bugün beni öldürecek.", *şayet onun meselem işi olsa ėlir kömeh'lig ėlir* XVI/114 "Eğer mesela onun işi olursa, yardım ediyor.", *ćoḫ acsa şayet yarana ḳarti vėrir som alır* XXXII/49 "Çok açsa eğer...", *şāyet inġılabda nėċe sinnim olardı mēnim* XXVI/39 "Acaba inkılapta ben kaç yaşındaydım...", *şāyet ġaşeng olmiya az aldım* XXXIV/51 "Eğer güzel değilse diye az aldım.", *şāyet imkān̄ı var* XL/117 "Eğer imkânı varsa.".

3.6.2.4.21. veli, velī

veli, velī ŞT'nin işlek edatlarındandır. Farsçadan alıntıdır (< Far. **ولی**). *Ama, ancak, fakat* anlamlarına gelir: *veli elan uzaḫdadılar* XII/146 "Ama şimdi uzaktadırlar.", *veli bilmiyem* XVIII/43 *haçan öleċēm* XVIII/44 "Ancak ne zaman öleceğimi bilmiyorum.", *veli* XIX/116 *gėtmiyeċem o eve* XIX/117 "Fakat gitmeyeceğim o eve.", *veli bizlerin meselem ki zindegisi bıdı* XXVI/19 "Ama mesela bizlerin evi budur.", *veli temiz bal⌣ oliy* XXXIV/49 "Fakat temiz bal oluyor.", *velī süb yerinnen durār meselam saad⌣ altıda* XIX/42 "Ama sabah erkenden kalkar mesela saat altıda.", *veli bėlemiz küllen türkdi* XXXVII/118 "Ama bu tarafımız tamamen Türk'tür.".

3.6.2.4.22. yanı, yani

yanı, yani Arapçadan alıntıdır (< Ar. **يعنى**). Cümle başı edatı işlevinde kullanıldığında ÖTT'deki *yani* edatıyla anlam ve görev yönünden aynıdır: *yani saz* VII/21 *ilḥam verir insanā* VII/22 "Yani saz ilham verir insana.", *yani mığannan getirrük yaylağa* XXXV/53 "Yani Mugan'dan yaylağa getiririz.", *yani iş ḥell‿ėliyen müşᶜgül ḥell‿ėliyen demeğ‿olar* VII/159 "Yani iş çözen, müşkül çözen anlamlarına gelir.", *sůltān-ı savalan yanı dağların böyŭgüdü* I/72 "Sultan-ı Savalan yani dağların büyüğüdür.", *yanı bī̯rrik bāhem‿ōlluḫ* II/28 "Yani birlik oluruz, beraber oluruz.", *yanı beşer birbirinnen utanardı* IV/124 "Yani beşer birbirinden utanırdı.".

3.6.2.4.23. yoḫsa

Cümle başı edatı işlevinde kullanıldığında *yoḫsa* tahmin veya kesinlik ilişkisi sağlar. ÖTT'deki *yoksa* bağlama edatıyla anlam ve görev yönünden aynıdır. *Yoksa, aksi hâlde, aksi takdirde* anlamlarına gelir: *isTanbuldā gene köroğlu adı çeken var yoḫsa yoḫ* IX/12 "İstanbul'da Köroğlu namını sürdüren var mı yoksa yok mu?", *yoḫsa men sizin kimi* VIII/148 *deyirem ki* VIII/149 "Yoksa ben sizin gibi değilim ki.", *yoḫsa* XXXIX/267 *zelimḫan yáʿḳubun şėʿrreri alahı bi alemdi* XXXIX/268 "Yoksa Zelimhan Yakup'un şiirleri başka bir âlemdir.", *o toḫdadı yoḫsa* XXXIX/558 *barmaḫlarım işlemirdi* XXXIX/559 "O iyileşti yoksa parmaklarım tutmuyordu.".

3.6.2.4.24. biġūli, biġulu

Arapça ve Farsça yapıların birleşimiyle oluşmuş bir bağlama edatıdır [(< Ar. (**قول معروف** (> **به قولی**) (Far. **به**)]. Bu edat *bilindiği üzere* veya *başka bir deyişle* gibi anlamlara gelir. İşlek değildir: *bizim meselem ekseren o yannan keçmeyük ermenisdan terefden keçmeyük* XL/199 *rūd-i eres ya aras biġūli aras* XL/200 "Biz mesela o taraftan geçmeyiz, Ermenistan tarafından geçmeyiz, Eres Nehri veya Aras Nehri başka bir deyişle Aras.", *biz alma ataruḫ* XL/52 *alma sīb yā biġulu álma* XL/53 "Biz elma atarız, elma, sîb (Far. elma) veya bilindiği üzere *álma*.".

3.6.2.4.25. mesela, meselan, meselam, meselām, meselem, meselen, meselēn, mesele, mesel, mesē, mesēm, mesēn

Arapçadan alıntıdır (< Ar. **مثال**, **مثلا**). ŞT'de açıklama, ekleme, çıkarma işlevlerinde çok sık kullanılan bir edattır. ÖTT'deki *misal, mesela, örneğin* bağlama edatının anlam ve görev yönünden aynısıdır: *mesela evde* XVII/51 *mama var‿ıdı olar dünyaya getitdirivėrerdi* XVII/52 "Mesela evde ebe vardı onlar dünyaya getirtiverirlerdi.", *meselan olar* III/23 *dėyir eşig* III/24 "Mesela onlar eşik diyorlar.", *meselam saad‿altıda* XIX/42 "Mesela saat altıda.", *me-*

selām ġaynenenin ġaynatanın yanında sābın dānışdırmazdı IV/122 “Mesela kaynananın kaynatanın yanında kocasını konuşturmazdı.”, *meselem aḫsaḳḳal kişiler ġoyardı* IV/127 “Mesela aksakal erkekler koyardı.”, *meselen olar dėyir gelirik gėdirik* III/23 “Mesela onlar geliyoruz gidiyoruz, diyorlar.”, *meselēn pişirerdik* XV/27 “Mesela pişirirdik.”, *mesele ġoyunnarı otarallar* XVII/7 “Mesela koyunları otlatırlar.”, *mesel ġızardārıḫ* XVII/34 “Mesela kızartırız.”, *mesē zenćan özünün neçe* IX/86 *nō havaları vardı* IX/87 “Mesela Zencan’ın kendinin kaç çeşit havaları vardır.”, *mesēm oḫuyarıḫ* XVII/48 “Mesela okuruz.”, *mesēn birinin ġardaşı olmuş* XVIII/49 “Mesela birinin kardeşi olmuş.”.

3.6.2.4.26. tey

tey biçimi cümle başı edatı işlevinde kullanıldığında ekleme veya çıkarma ilişkisi sağlar. ÖTT’deki *yalnızca, sadece, tek* edatıyla anlam ve görev yönünden aynıdır. *Yalnızca, sadece* anlamlarına gelir: *ġadim tey deve ner māyinen o yan bu yana gėderdik* IV/20 “Eskiden sadece dişi ve erkek develerde o yana bu yana giderdik”, *ġoyuna* XXII/98 *tey yun diyerik* XXII/99 “Koyunun-kine sadece yün deriz.”, *biz tey devėynen gėderdik* XXXIII/46 “Biz yalnızca deveyle giderdik.”, *tey keremnen* XXXIII/426 *oḫudu* XXXIII/427 “Yalnızca Kerem’den okudu.”, *tey o tay şiʿri oḫunur* XXXIX/229 “Yalnızca o tarafın şiiri okunuyor.”.

3.6.3. Ünlem Edatları

His ve heyecanları, sevinç, keder, ızdırap, nefret, hayıflanma, coşkunluk vb. gibi ruh hâllerini; tabiat seslerini, seslenmeleri; tasdik, ret, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlara ünlem edatları denir (Ergin 2000, s. 349). Ünlem edatları, farklı ortamlarda çıkarılan ve çeşitli duyguları anlatmaya yarayan insan sesleridir.

3.6.3.1. Duygu Ünlemleri

Şaşkınlık, kızma, sevinç, küçümseme gibi duyguları belirtmede kullanılan ünlemlerdir. ŞT’de tespit edilen başlıca duygu ünlemleri şunlardır: ah, aḫ, aḫı, aman, amman, ba, be, bes, ē, hē, pū, v̇āv, ū.

3.6.3.1.1. ah, aḫ

Üzüntü ve iç çekiş bildiren bir ünlemdir: *ah bėle de gözel olar mı* XXXIX/481 “Ah, böyle de güzel olur mu?”, *bir neçe kelime söyliyennen sōra aḫ çehʿdi* IX/46 “Birkaç kelime söyledikten sonra ah çekti.”.

3.6.3.1.2. aḫı

Şaşırma, hayıflanma, şüphe, özlem gibi pek çok duyguyu ifade etmek için kullanılan bir ünlemdir: *peyġammerin bu dağın başında ne işi var⌣ ímış aḫı* I/77 “Peygamberin bu dağın başında ne işi varmış yahu!”, *aḫı dėyir davazde*

orda davazde ne olar VI/23 “Devazdeh diyor, orada devazdeh ne olur yahu?, *aḫı bu* VII/12 *bizim ana laylayımızdı* VII/13 “Yahu bu bizim anne ninnimizdir.”, *bu yol gėdir aḫı erzuluma* IX/24 “Yahu bu yol Erzurum’a gidiyor!”, *aḫı tārıḫ çoḫdandı itip* XII/224 “Yahu tarih çoktandır yitmiş!”.

3.6.3.1.3. aman, amman

Bıkma, usanç ve yardım istendiğini anlatmak için kullanılan bir ünlemdir: *aman ġocalıḫ* XII/173 “Aman kocalık!” (< Ar. امان), *ay amman āy* XXXIX/125 “Ay aman ay! (< Ar. امان)”.

3.6.3.1.4. amanın hō

Şaşırma ve korku ifade etmek için kullanılan bir ünlemdir. Tek örneği tespit edilmiştir: *amanın* XXXIII/496 *hō günüdü* XXXIII/497 “Amanın ho günüdür!”.

3.6.3.1.5. ba

Şaşkınlık bildiren bir ünlemdir: *bu tay indi pāyıs ba* XIV/51 “Bu taraf şimdi sonbahar!”.

3.6.3.1.6. be

Şaşkınlık, hayret gibi duyguları bildiren bu ünlem çoğunlukla soru cümlelerinde kullanılır: *be lálá nėçe gündü* XXXIII/406 *hayandasız* XXXIII/407 “Be lala, kaç gündür neredesiniz?”, *çadır zat yoḫdu be* VIII/53 “Çadır filan yoktu be!”, *he be* IX/23 “Evet be!”, *ay eli be bu ġoyun harda itdi* XIII/98 “Ay Ali be, bu koyun nereye kayboldu?”, *be niye neçe günde gülle* XVI/132 *atmeydin* XVI/133 “Be niye kaç gündür mermi atmıyordun?”, *allah be ne‿ēliyek* XIX/109 “Allah be, ne yapalım?”, *be ḫān gerek oğlannan ġız birbirin* XXXIII/424 *göre* XXXIII/425 “Be han! Oğlanla kız birbirini görmeli.”, *he be ne tey dėyim* V/120 “He be, nasıl diyeyim?”.

3.6.3.1.7. bes

Alıntı bir ünlemdir. ŞT’de “o zaman, peki, öyleyse, kısaca, elbette” gibi anlamlara gelir: *ḫānım bes sen bu debbeni neynirsin* VI/153 “Hanım öyleyse sen bu hayvanı ne yapıyorsun?” (< Far. بس), *erzulumnanam bes senin adın nedi* IX/20 “Peki senin adın nedir?” (< Far. بس), *hē bes nē o uşaḫdı* XXXVI/51 “Evet, elbette o ne çocuktu...” (< Far. بس).

3.6.3.1.8. ē

Düşünme bildiren bir ünlemdir: *ē zada gėtdim* XXXVII/59 “E... Şeye gittim...”, *ē ve meċlisderi de var* VII/70 “E... Ve meclisleri de var.”, *birden ē elli dene atmış dene* VII/95 “Birden e... Elli tane, altmış tane...”, *mēn ē ̯yirmi iki ildiṛ* IX/6 “Ben e... Yirmi iki yıldır...”.

3.6.3.1.9. hē

Şaşkınlık duygusuyla, ifade edilmek istenenin tamamlandığını bildirmek, cümledeki bitmişliği göstermek için kullanılır. Ayrıca "Değil mi?" anlamına da gelen bir ünlemdir: *onu danışdıran menem hē* XII/425 "Onu konuşturan benim he?", *men daldan geldim hē kişinin‿ arvadı öldü* XV/12 "Ben arkadan geldim. Adamın karısı öldü.", *bi tendir bi sać yaylaḫda saćdı hē tendir de ġoyullar çoḫ ėle ġedim ėlan* XV/32 *tendirleri var hē tendirleri var yaḫçı* XV/33 "Bir tandır bir sac. Yaylakta sacdır. Tandır da koyuyorlar. Çok öyle eskiden. Şimdi iyi tandırları var.".

3.6.3.1.10. pū

Ayıplama ve kızma bildiren bir ünlemdir: *pu buların dedesine* XII/349 "Pu, bunların dedesine!"

3.6.3.1.11. v̇āv

Küçümseme ve şaşkınlık bildirir: *v̇āv ketti bi şey dēl* II/95 "Vav, köylü bir şey değil!".

3.6.3.1.12. ū

Mesafe veya zaman bakımından uzaklık bildiren bir ünlemdir: *ū çoḫ zamandi* XXXVII/11 "U, çok zamandır!"

3.6.3.2. Seslenme Ünlemleri

Duygu ve heyecan taşımayan, yalnızca seslenme, haber verme gibi amaçlar için kullanılan ünlemlerdir. ŞT'de tespit edilen seslenme ünlemleri şunlardır: ay, āy, hay, hey, ey, ēy, oy, ōy, yā, a.

3.6.3.2.1. a, e

ŞT'de *a, e* biçimlerinde görülen bu ünlem edatı, seslenme işlevinin yanı sıra geldiği bağlama kuvvetlendirme işlevi de katmaktadır: *ēy ya dağlar a dağlar* X/66 "Ey ya dağlar, a dağlar!", *yaylaḫ kimindi a balām* X/116 "Yaylak kimindir a çocuğum?", *a ġağa gel üve çay* XL/65 *iç* XL/66 "A baba gel eve çay iç.", *a bėle özün bil özgeye bildirmeye meni* XXXIX/436 "A böyle kendin bil başkasına bildirme beni.",

3.6.3.2.2. aḫı

ŞT'de birden fazla işlevde kullanılan aḫı edatı bazı örneklerde "ya, yahu, be" anlamlarında kullanılır: *day ne dėyim* XVIII/44 *aḫı* XVIII/45 "Daha ne diyeyim yahu!", *ne ćür* XVII/50 *dėyim aḫı* XVII/51 "Nasıl diyeyim ya!", *ḫė-*

yir baba fārsı harda görmüşüg‿ aḫı XXII/26 “Hayır baba Farsçayı nerede görmüşüz be!”, *laylay ne bilim aḫı* XXIV/25 “Ninni ne bileyim yahu”.

3.6.3.2.3. ay, āy

ay dağlar VII/115 “Ay dağlar!”, *ay ġonaḫlar* VIII/153 “Ay konuklar!”, *ay ġarı ana* IX/53 “Ay yaşlı ana!”, *āy balam eşāyirindi* X/113 “Ay çocuğum göçebenindir!”, *āy sağlığıza* XXV/54 “Ay sağlığınıza!”, *āy ay açıla hekġın gapısı adālet divan ola* XXXIX/123 “Ay, ay, açıla hakkın kapısı adalet divan ola!”, *ay ġoyun hara gėdirsēn* XXVIII/32 “Ay koyun! Nereye gidiyorsun?”.

3.6.3.2.4. ey, ēy

ēy ya dağlar a dağlar X/66 “Ey ya dağlar, a dağlar!”, *ey dād* XII/204 “Ey dâd!”, *gel anan ġurban‿ ey* XIV/54 “Gel, annen kurban ey!”, *ey perişanlıga* XXV/41 “Ey perişanlığa!”, *ey ġarib memleket ey ġurbet diyar* XXXIX/411 “Ey garip memleket, ey gurbet diyar!”, *geber ey* XXVIII/32 “Geber ey!”, *yoḫ‿ ey yaylağı vermiyem* XXXIII/60 “Yok ey, yaylağı vermiyorum!”, *bezi bezi adamlara baḫma ey* XXXIII/142 “Bazı bazı adamlara bakma ey!”, *ey ćilikgezdiler* XXXIII/222 “Ey Cilikgezdiler!”, *aḫ yar ey* XXXIX/121 “Ah yâr ey!”, *ey felek* XXXIX/126 “Ey felek!”, *alına ne yazıb ey allahım biler* XXXIX/414 “Alna ne yazmış, ey Allah’ım bilir!”, *yalvarıram ey bir elāc‿ ėt* XXXIX/569 “Yalvarırım ey, bir ilaç et!”, *ēy bir‿ uca dağların* X/79 *ēy ġārı da sensen* X/80 “Ey bir yüce dağların, ey karı da sensin!”.

3.6.3.2.5. hay

hay vėrip ėlemedi XIII/96 “Hay, deyip etmedi.”, *hay emi* XVI/32 “Hay amca!”.

3.6.3.2.6. hey

hey çoban giyerdi XVIII/95 “Hey çoban giyerdi!”, *hey olar valla bi ġádim deve* XXXIII/43 *zamaniydı* XXXIII/44 “Hey onlar valla eski deve zamanıydı!”, *öldü hey burda* XXXIII/254 “Öldü hey burada!”, *biz hey müntezir olduḫ* XXXIV/31 “Biz hey bekledik!”, *hey buları dolanmışam* XXXVII/52 “Hey bunları gezmişim!”.

3.6.3.2.7. oy, ōy

ḫėyri bereket oy X/81 “Hayrı bereket oy!”, *belke bu yerlere ōy* X/68 *bir de gelmēdim* X/69 “Belki bu yerlere oy bir de gelmedim!”.

3.6.3.2.8. yā

ḫudayā sene şükūr IV/73 "Ya Hüda, sana şükür!", *yā şāh-ı merdān⌣ ağā* VII/44 "Ya şahımerdân ağa!", *yā ebelfez* VIII/70 "Ya Ebulfazl!"[73], *yā eli yā mehemmed* VIII/132 "Ya Ali, ya Muhammed! (s.a.v.)", *yā sücūd* XII/422 "Ya Sücûd!", *siz yoḫuduz be yā* XXXVI/22 "Siz yoktunuz be ya!", *yā hebib yā resul sennen medet ya eli feryādime* XXXIX/121 "Ya habip, ya resul, senden medet ya Ali feryadıma!".

3.6.3.3. Yönlendirme Ünlemleri

Hayvanları kovma, çağırma, yürütme, susturma gibi işlevleri olan yönlendirme amacıyla kullanılan ünlemlerdir.

3.6.3.3.1. ha

dėydik hā XIII/83 "Diyorduk: Ha!".

3.6.3.3.2. ḳış

ḳış ḳış ḳış köpoğlu XXVIII/34 "Kış kış kış it oğlu!".

3.6.3.3.3. yah

yah yah XIII/83 "Yah yah!".

3.6.3.4. Gösterme Ünlemleri

Birini, bir şeyi veya bir duruma işaret etmek için kullanılan ünlemlerdir. ŞT'de tespit edilen "işte" anlamındaki gösterme ünlemleri şunlardır: a, da, dene.

3.6.3.4.1. a

a şu boyća ġoćabeyli deyiPler I/121 "İşte şu boya Kocabeyli demişler.", *a hinni deve zad saḫlamarıḫ* IV/17 "İşte şimdi deve filan beslemeyiz.", *bılama üç cür a* V/49 "Bulama üç çeşit işte.", *a uşaḫlar ġoymaz gelem bura* VI/8 "İşte çocuklar koymaz geleyim buraya.", *cevap vėrebilmiyem meselesi a bu cür* VI/24 "Cevap veremiyorum mesela işte böyle.", *a bu baḫ men oḫuyabilürem* X/65 "İşte bak ben bunu okuyabiliyorum.".

3.6.3.4.2. da

Kendisinden önce gelen sözü kuvvetlendirerek gösterir: *he da muğanda* XXX/17 "Evet işte Mugan'da.", *ġoyun saḫlėyruḫ da* XXXI/10 "Koyun yetiştiriyoruz işte.", *ġureyıḫ da bı̊ alaćıḫları* XXXI/44 "Kuruyoruz işte bu alaçık-

73 "Yâ Ebu'l-fazl!"

ları.”, *ışıldeyir* V/53 *göz kimi doşap da* V/54 “Işıldıyor göz gibi pekmez işte.”, *var da yetmiş zat sinnim vardı* VI/4 “Var işte, yaşım yetmiş filan vardır.”.

3.6.3.4.3. dene

dene edatı ŞT’nin karakteristik bir biçimidir. Kuvvetlendirme edatı olarak da kullanılabilen bu biçim, gösterme işleviyle kullanıldığında *işte, ya* anlamlarını verir. Kendisinden önce gelen sözü kuvvetlendirerek gösterir ve anlatılan şeye dikkat çeker: *yaḫdı dene* XL/179 “Buzdur işte!”, *day yıḫılıP dene* I/187 “Artık yıkılmış işte.”, *hele bi yavaş dene* II/69 “Hele bir yavaş ya!”, *her yeri görkeziy dene* II/75 “Her yeri gösteriyor işte!”, *damdārı ėle saḫlarıḫ dene* IV/15 “Hayvancılık öyle besleriz işte!”, *here bi yerden gelip dene* IV/96 “Herkes bir yerden gelmiş işte!”, *manası ėle şebo dėyiller* IV/128 *dene buna* IV/129 “Manası öyle şapka diyorlar işte buna.”, *diyeller ġābir soyusun meselen tökküller dene o da bir* V/99 *sınaḫdı* V/100 “Derler kabir soğusun mesela döküyorlar işte o da bir gelenektir.”, *bağda bi dene gülem dene* VIII/148 “Bağda bir tane gülüm işte.”, *dene bėle bėle işder görerdiler* V/181 “İşte böyle böyle işler görürlerdi.”.

3.6.3.5. Soru Edatları

Herhangi bir sözcüğe bağlanmadan tek başına soru yapan edatlardır. ŞT’de tespit edilen soru edatları şunlardır: niye, niyē, hanı, aya, mı, mi.

ET’deki *mu* soru edatı Batı Türkçesinde *mı, mi, mu, mü* biçimindedir (Ergin 2000, s. 243). İran Türk değişkelerinden Salmas (Gökdağ 2006, s. 72), Halhal (Karini 2009, s. 138), Urmiye (Doğan 2020, s. 115), Malekan (Bicbabaei 2012, s. 221), Sungur (Atıcı 2015, s. 131), Kaydar (Rezaei 2015, s. 170) bölgelerinde tespit edildiği üzere *mI, mU* soru edatının kullanılmayışı ŞT için de geçerlidir. ŞT’de birkaç istisna dışında *mI, mU* soru edatı kullanılmamaktadır, bunun yerine cümlenin soru şekli daha çok sözcüğün son hecesindeki vurgu ile yapılmaktadır: *ḫōb siz de aşıḫ diyerīz* XXXVII/ “Peki, siz de âşık der misiniz?” , *buları biliysēn* IV/105 “Bunları biliyor musun?”, *ċötge* XVI/60 *biliysen nemenedi* XVI/61 “Çötke nedir biliyor musun?”, *ḳutardīn* II/142 “Tamamladın mı?”, *libāsı dėyirsēn* V/120 “Elbiseyi mi diyorsun?”, *başımdaki bu sovdānı bilirsen* XII/316 “Başımdaki bu sevdayı biliyor musun?”, *başa tüştūn* XVIII/50 “Anladın mı?”, *arvanıynān lök baċı ġardaşdı bildūn* II/129 “Arvana ile lök bacı kardeştir, bildin mi?”.

3.6.3.5.1. aya

“Acaba” anlamında Farsçadan alıntı bir soru edatıdır (< Far. آیا). ŞT’de pek işlek değildir: *aya bu* IX/34 *mēnim atımın nalları niye ḫarab⌣ ėledi de-*

mirÇi⌣oğlu IX/35 “Acaba Demircioğlu bu benim atımın nallarını niye mahvetti?” (< Far. آیا), *aya sana muraḫási* IX/49 *versem gėdip gelebilersen* IX/50 “Acaba sana müsaade etsem gidip gelebilir misin?” (< Far. آیا), *aya ona ne* XVI/89 *dėyibsen* XVI/90 “Ona ne dedin ki?” (< Far. آیا).

3.6.3.5.2. hanı

süleymān iskender züġádır hanı XII/309 “Süleyman, İskender, Zülkarneyn hani?”, *dālı herē mı̊ğandadı hanı* XXXIII/215 “Arkasının tamamı Mugan’dadır, hani?”, *hanı aşıḫ dėdi* XXXIX/321 “Hani âşık? Dedi.”.

3.6.3.5.3. mı, mi

Soru edatı *mı, mi* ŞT’de yalnızca iki örnekte tespit edilmiştir: *men isder miyem* XXXIX/469 “Ben ister miyim?”, *ah bėle de gözel olar mı* XXXIX/481 “Ah, böyle de güzel olur mu?”.

3.6.3.5.4. niye, niyē

ėlan de gėtmeg niye VI/15 “Şimdi de gitmeyiz. Niye?”, *niye* XIV/61 “Niye?” *niye gelip erbabların evinde yėyip* XVI/107 *ġaydıp gėdiysen* XVI/108 “Niye gelip zenginlerin evinde yiyip dönüp gidiyorsun?”, *niye vėrmiysen* XXXIII/61 “Niye vermiyorsun?”.

3.6.3.6. Cevap Edatları

Doğrulama, onaylama, ret gibi ifadeleri belirtmek için kullanılan ünlemlerdir. ŞT’de tespit edilen cevap ünlemleri şunlardır: beli, bēli, bēlė, he, hē, yaḫçı, bes nemene, ḫop, yoḫ, yō, ḫėyir, ḫėyr.

3.6.3.6.1. beli, bēli, bēlė

Farsçadan alıntılanmıştır. ŞT’deki en işlek onay, doğrulama ifade eden iki cevap edatından biridir. Evet anlamındadır: *bēli buların hamısı şıhşeven* XXII/32 “Evet, bunların hepsi Şahseven.” (< Far. بله ,بلی), *bēli şahsevenük* XXV/4 “Evet, Şahseveniz.” (< Far. بله ,بلی), *burda ġoyun otarrıḫ bēli* XXVII/11 “Burada koyun otlatırız evet.” (< Far. بله ,بلی), *bēli dėdi* XXXIII/437 “Evet dedi.” (< Far. بله ,بلی), *bēli biz özümüz ġoyun saḫlaruḫ* XXXV/51 “Evet biz kendimiz koyun yetiştiririz.” (< Far. بله ,بلی), *deveynen köçerdik bēlė* I/137 “Deveyle göçerdik evet.”, *zeyifleşmişdi beli* VII/106 “Zayıflamıştı evet.”.

3.6.3.6.2. he, hē, ha

ŞT’deki en işlek onay, doğrulama ifade eden Türkçe ünlemdir. Evet anlamındadır: *he gėdeyin ora* I/159 “Evet oraya gidelim.”, *mennen on sin zad*

böyüktü he III/76 “Benden on yaş filan büyüktü evet.”, *şinnik‿ėlerdiler he* IV/57 “Şenlik eylerdiler evet.”, *he bu cür‿ íydı* IV/111 “Evet böyleydi.”, *hē tayfada bu cür‿ igit men* X/40 *görmemişem* X/41 “Evet, tayfada ben böyle yiğit görmemişim.”, *hē nenemin eme oğludu* XI/64 “Evet, annemin amcasının oğludur.”, *hē bi defe gėtdük şikarā* XVI/30 “Evet bir defa ava gittik.”, *dėyib ha ya* XXXIII/358 “Evet ya, demiş.”.

3.6.3.6.3. ẖėyir, ẖėyr

Arapçadan Farsçaya, Farsçadan Türkçeye geçmiştir. ŞT’deki işlek ret ifade eden cevap edatlarındandır. Hayır anlamındadır: *ẖėyr dėdi* XXXIII/472 “Hayır, dedi.” (< Far. **خیر**), *ẖėyir ayrı bi şey yoḫumuzdu ki* XXII/66 “Hayır, başka bir şeyimiz yok ki.” (< Far. **خیر**), *dėdi ẖėyir doḫdur o dişim döğür bu dişimdi* XXXIII/569 “Dedi: Hayır doktor, o dişim değil bu dişimdir.” (< Far. **خیر**), *ẖėyir bilmēm* XXXVI/29 “Hayır bilmem.” (< Far. **خیر**), *ẖėyir men bilmerem* IV/10 “Hayır, ben bilmem.” (< Far. **خیر**), *ẖėyir baba fārsı harda görmüşüg‿ aḫı* XXII/26 “Hayır baba Farsçayı nerede görmüşüz ki?” (< Far. **خیر**).

3.6.3.6.4. yōẖ, yō

ŞT’deki en işlek ret, onaylamama ifade eden Türkçe cevap edatıdır. “Hayır, yok” anlamındadır: *yō nėzer var‿ idi onda* VIII/38 “Yok, görüş mü vardı o zaman?”, *yōẖ ebelfeze tanış zat dēldik* VIII/26 “Yok, Ebulfazl hakkı için tanış filan değildik.”, *yōẖ* XV/35 *ġarğışnan işimiz olmaz* XV/36 “Yok bedduayla işimiz olmaz.”, *yō bizimki ᶜgermide* XXXI/39 “Yok, bizimki Germi’de.”, *yō vırmadım yoẖ vırmadım* XXXIII/130 “Yok vurmadım, yok vurmadım.”, *yōẖ o işi görmeginen* XXXIX/534 “Yok o işi görme!”.

3.6.3.6.5. ẖob, ẖop, ẖōb

Farsçadan alıntıdır. Derlenen metinlerde daha çok Zencan’daki Şahseven Türkleri tarafından kullanılmıştır. ŞT’de cevap edatı işlevinin yanı sıra bağlama işleviyle de kullanılır. Alıcıyı kontrol mahiyetinde kullanılır. Bir bakıma söylenen sözün anlaşılıp anlaşılmadığını tartar. Tamam (mı?), evet, peki, pekâlâ anlamlarındadır: *ẖōb day keyfīz vardī* XII/114 “Tamam da keyfiniz yerinde mi?” (< Far. **خوب**), *bu bağlıcada ollām ẖob* XII/5 “Bu Bağlıca’da olurum, evet.” (< Far. **خوب**), *men özüm demişem dā hā ẖob* XII/223 “Ben kendim demişim işte; evet, tamam.” (< Far. **خوب**), *ẖop bėle zatdar var‿ ıdı* XXXVI/67 “Evet, böyle şeyler vardı” (< Far. **خوب**), *aşşā bėleye gėtsen ki şumaldı* XXXVII/ *gilekdi ẖōb* XXXVII/124 “Aşağı böyleye gitsen kuzeydir, Gilek’dir, tamam.” (< Far. **خوب**).

3.6.3.6.6. bes nemene, bes nē

Farsça *pes* (پس) ve Türkçe *ne, nemene* sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Elbette, tabii ki anlamındadır. İşlek değildir: *bėli bes nemene bu ketderin hāmısı şāhsevendi* XXXVI/6 "Evet, elbette bu köylerin hepsi Şahseven'dir.", *hē bes nē o uşaḫdı ėle* XXXVI/51 "Evet, tabii ki ne çocuktu öyle!".

3.6.3.6.7. ne, nē

Farsçadan alıntıdır. Hayır anlamında kullanılır. Türkçe yoḫ biçimi daha yaygındır. Kimi zaman da yoḫ ile anlamı kuvvetlendirmek amacıyla kullanılır: *ne* VI/95 "yok, hayır" (< Far. نه), *nē* XXXVI/51 "hayır" (< Far. نه).

3.6.3.6.8. niyē

niyē edatının bir örnekte cevap edatı işlevinde kullanıldığı tespit edilmiştir: *niyē olar* III/85 "Hayır, olur.".

SONUÇ

Şahseven Türkleri, İran'da yaşayan ve tarihin farklı dönemlerinde bir araya gelen Türk oymaklarının oluşturduğu bir Türk topluluğudur. Şahseven Türklerinin büyük bir bölümünün XVI. yüzyıldan itibaren özellikle Anadolu'nun çeşitli yerlerinden İran'a göç ettikleri bilinmektedir. Şahseven Türkçesi, İran'ın kuzeybatısında, Güney Azerbaycan'ın ise daha çok kuzeydoğusunda kalan bölgede konuşulmaktadır. Şahseven Türkçesi, Güney Azerbaycan Türkçesinin dil özelliklerini yansıtmasının yanında Anadolu ağızları ile de pek çok ortak özelliğe sahiptir. Şahseven Türklerinin Türkiye ile ortak dil, tarih, kültür ve yaşam tarzına sahip olması, bu benzerlikleri oluşturan nedenlerin başında gelmektedir. Şahseven Türkçesi, Anadolu ağızlarından özellikle Doğu Grubu ağızları ile pek çok ortak dil özelliğini bünyesinde barındırmaktadır.

Şahseven Türkçesini öne çıkaran özellikler yalnızca Anadolu ağızları ile olan bağlantısı değildir. Şahseven Türkçesinin ölçünlü Azerbaycan Türkçesinden ayrılan yönleri de çalışmanın inceleme bölümünde ortaya konulmuştur. Ayrıca Şahseven Türklerini oluşturan oymakların kendi aralarında bulunan ayırt edici dil özellikleri de Şahseven Türkçesinin alt ağız gruplarını oluşturmaktadır. Tarihsel süreç göz önünde bulundurulduğunda, oymaklar arasında çeşitlilik gösteren dil özelliklerinin başta Anadolu coğrafyası olmak üzere göç edilen bölgelerden taşındığına dair birtakım izler de çalışmada tespit edilen hususlar arasındadır.

Şahseven Türkçesinin Alt Ağız Grupları

Şahseven Türkçesinin alt ağız gruplarını oluşturulmasında şahıs eklerine göre bir tasnif yapılmıştır. Buna göre Şahseven Türkçesi iki ağız grubuna ayrılır: Mugan Şahsevenleri ağzı {+Am}, Zencan Şahsevenleri ağzı {+Im}, {+Um}.

Mugan Şahsevenleri ağzı ile Zencan Şahsevenleri ağzının birbirinden ayrılan sekiz yönü tespit edilmiştir:

1. Mugan Şahsevenleri ağzında "[ǵ], [ć], /v̇/, [ᶜg]" sesleri karakteristik olarak kullanılırken; Zencan Şahsevenleri ağzında bu seslere rastlanılmaz.

2. Mugan Şahsevenleri ağzında, teklik I. şahıs eki olarak sadece {+*Am*} kullanılırken; Zencan Şahsevenleri ağzında {+*Im*}, {+*Um*} biçimleri de kullanılmaktadır.

3. Mugan Şahsevenleri ağzında, teklik II. şahıs eki olarak sadece {+*sAn*} kullanılırken; Zencan Şahsevenleri ağzında {+*sIn*}, {+*sUn*} biçimleri de kullanılmaktadır.

4. Mugan Şahsevenleri ağzında, teklik II. şahıs iyelik ekinin [+*v̇*] biçimindeki kullanımı Zencan Şahsevenleri ağzında görülmez.

5. Mugan Şahsevenleri ağzında, çokluk II. şahıs iyelik ekinin {+*v̇Uz*} biçimindeki kullanımı Zencan Şahsevenleri ağzında görülmez.

6. Mugan Şahsevenleri ağzında, geniş zamanın olumsuzu teklik I. şahıs çekiminde {-*mArAm*} biçiminde kullanılırken; Zencan Şahsevenleri ağzında {-*mAm*} biçimi de kullanılmaktadır.

7. Mugan Şahsevenleri ağzında, gelecek zamanın basit ve birleşik çekimlerinde görülen {-*cAy*}+*şahıs eki* biçimi, Zencan Şahsevenleri ağzında görülmez.

8. "dene" sözcüğü Mugan Şahsevenleri ağzına; "biyol" ise Zencan Şahsevenleri ağzına özgü bir sözcüktür.

	Mugan Şahsevenleri Ağzı	**Zencan Şahsevenleri Ağzı**	**Ölçünlü Azerbaycan Türkçesi**	**Ölçünlü Türkiye Türkçesi**
Ayırt edici sesler	[ǵ], [ć], /v̇/, [ᵊg]	-	-	-
Teklik I. Şahıs Eki	XV/47 dėyirem XXIII/18 oluram XVIII/43 bilirem VII/41 görürem	XII/350 dėyirim VI/24 olurum XI/35 bilirim VI/47 görürüm	deyirem olaram bilirem görürem	diyorum olurum biliyorum görüyorum
Teklik II. Şahıs Eki	XIII/39 görersen II/125 gelipsen XXXII/25 görüysen	XII/171 görersin XXII/2 gelipsin VI/27 görüysün	görersen gelipsen görürsen	görürsün gelmişsin görüyorsun
Teklik II. Şahıs İyelik Eki	XVI/60 nenėv̇ V/168 özüv̇ III/53 anuv̇, IX/51 anov̇	VI/40 nenen özün anan	nenen özün anan	ninen kendin annen

Çokluk II. Şahıs İyelik Eki	X/108 sağlıvuz	XII/111 sağlığız	sağlığınız	sağlığınız
Geniş Zamanın Olumsuzu I. Teklik Şahıs	XVI/141 dėmerem IV/10 bilmerem I/150 olmaram	XIV/54 dėmem XXXVI/31 bilmēm XXXVI/31 olmam	dėmerem bilmerem olmaram	demem bilmem olmam
Gelecek Zamanın Basit ve Birleşik Çekimi	-XX/20 gėdeceyük - XXXIV/30 vėrceydiler - IV/120 öleceydi - IV/37 ġalacaydí IV/37 toḫdıyacaydıḫ	- XII/317 bilecek - XII/351 oḫudacaḫ - XII/170 esecek - -	gėdeceyik bilecek vėreceydiler oḫudacaġ öleceydi esecek ġalacaydı toḫdıyacaydıḫ	gideceğiz bilecek verecektiler okutacak ölecekti esecek kalacaktı dayanacaktık
Ayırt edici sözcükler	dene, nemene	biyol, neme	-	-

Şahseven Türkçesinin Genel Özellikleri

a) Şahseven Türkçesinin Fonetik Özellikleri

Şahseven Türkçesinin genel fonetik özellikleri şöyledir:

1. Şahseven Türkçesinde, Türkçe ve alıntı sözcüklerde kalınlık-incelik uyumu ileri seviyededir.

Şahseven Türkçesinde, kalınlık-incelik uyumunu bozan durumlar ise şu şekildedir:

a) Yeterlik fiilinin olumsuzu için kullanılan {-*AmmA*}, [-*bilme*] ve [-*elme*] biçimlerinin bazen kalınlık-incelik uyumunu bozduğu tespit edilmiştir.

b) *[+ki]* aitlik eki ŞT'de çoğunlukla uyuma girmez. *[+ki]* ekinin ŞT'deki kullanımı genel itibarıyla ÖTT'deki gibidir.

c) Kalın sıradan ünlülü fiil çekimlerinde görülen iyelik kökenli çokluk 1. şahıs eki [+*ḳ*] ŞT'de umumiyetle sızıcılaşarak [+*ḫ*] biçimine dönüşmüştür. /ḫ/ sesi kendisinden önceki kip ekinin ünlüsünü kalınlaştırmakta ve bu durum kalınlık-incelik uyumunu bozmaktadır: *çıḫıydıḫ* VIII/73 "çıkıyorduk", *ėliyecēdıḫ* XVIII/123 "eyleyecektik", *vırseydıḫ* XVIII/160 "vursaydık".

d) ŞT'de kalın ünlülü kök ve gövdelere çekim ekleri gelince, ek yapısında bulunan, kök ile ek arasında yardımcı ses durumunda olan veya ekin düşmesiyle o ekin işlevini üstlenen /y/ ünsüzü, kendisinden önceki veya sonraki ünlüyü incelterek düzenli olarak kalınlık-incelik uyumunu bozmaktadır: *almiylar* XXXVIII/61 "almıyorlar", *aliy* XXXVIII/63 "alıyor", *alıyem* XXXII/39 "alıyorum".

e) ŞT'de nadir görülen {*-gInAn*} emir ekinin iki örnekte kalınlık-incelik uyumuna girmediği tespit edilmiştir: *çalginen* XXXIX/507 "çal", *olginen* XII/259 "ol".

f) [+*gil*] eki ŞT'de tek şekillidir ve kalın ünlülerden sonra geldiğinde kalınlık-incelik uyumunu daima bozar: *anamgil* V/178 "annemgil", *ġağasıgilde* VIII/38 "babasıgilde", *ġāynımgilnen* VIII/40 "kaynımgille".

2. Şahseven Türkçesinde istisnaları olmakla beraber düzlük-yuvarlaklık uyumu ileri düzeydedir. Şahseven Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan nedenler şu şekildedir:

a) EOT'den veya daha eski dönemlerden gelen düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan biçimlerin olduğu gibi korunarak ŞT'de kendini göstermesi.

b) ŞT'nin kendi bünyesinde gerçekleşen birtakım ses ve biçim gelişmelerinin etkisi.

c) Kaynak kişilerin konuşma hızıyla veya özensizlikten kaynaklandığını tahmin ettiğimiz bir konuşma içerisinde kaynak kişinin aynı biçimin hem uyuma giren hem de uyumu bozan biçimleri kullanması.

3. Şahseven Türkçesinde birincil uzun ünlülü sözcükler bulunmaktadır. Eski Türkçede ve günümüzde bazı Türk değişkelerinde var olan birincil uzun ünlüler, Şahseven Türkçesinde de varlığını sürdürmektedir:

Şahseven Türkçesinde birincil uzun ünlülerin yanında çeşitli fonetik nedenlerden ötürü ortaya çıkan ikincil ünlü uzunlukları da bulunmaktadır. Şahseven Türkçesindeki ikincil ünlü uzunluklarının "*Ünsüz Düşmeleri, Ünlü Düşmeleri, Hece Kaynaşmaları, Hece Düşmeleri, Vurgu ve Tonlama, Soru Edatının Olmaması, Konuşma Tarzı*" gibi nedenlerle ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

4. Şahseven Türkçesinde alıntı sözcüklerdeki kalın ünlüler, gerileyici benzeşmenin etkisiyle neredeyse kurallı bir biçimde incelmektedir: *ehmed* XXXIX/350 "Ahmet" (< Ar. **احمد**), *devet* I/90 "davet" (< Ar. **دعوت**).

5. Şahseven Türkçesinde istisnaları olmakla beraber /a/ > /o/, /a/ > [å], /e/ > /ö/, [õ], /e/ > [e̊], /e/ > /ü/, /ı/ > /u/ yuvarlaklaşmaları ileri düzeydedir.

6. Şahseven Türkçesinde ünsüz benzeşmeleri ileri düzeydedir. Özellikle /r/, /l/, /m/, /n/, /d/, /s/ seslerini barındıran sözcük veya eklerde sıkça görülen ünsüz benzeşmeleri karakteristik bir özellik sergilemektedir.

7. "ben, bin-, bin" sözcüklerindeki /b/ ünsüzü Şahseven Türkçesinde /m/ ünsüzüne dönüşmüştür: *men* VII/77 "ben", *mindi* XXXIII/300 "bindi", *min* XXXIII/289 "bin".

8. [ǵ], [ć], [ᶜg] sesleri Şahseven Türkçesinde görülen karakteristik seslerdir: *üǵ* I/89 "üç", *ǵıḫdı* III/35 "çıktı", *yahǵı* II/75 "iyi", *ketći* I/31 "köylü", *yamać* I/183 "yamaç", *ᶜgelirdi* VII/4 "gelirdi", *ᶜgirmi* VII/32 "yirmi", *ᶜgėdir* IX/11 "gidiyor", *ᶜgēlini* XV/42 "gelini".

9. Şahseven Türkçesinde karakteristik olarak teklik 2. şahıs iyelik ekinin üzerine yaklaşma, belirtme ve bazen de vasıta, ilgi, çıkma hâl ekleri geldiğinde /ŋ/ > /v̇/ değişimi görülür. Yalın hâlde ise /ŋ/ > /v̇/ değişimine nadiren rastlanır. /ŋ/ > /v̇/ değişimi geldiği yapıdaki düzlük-yuvarlaklık uyumunu da bozmaktadır: *anuv̇* III/53 "annen", *atuv̇á* IX/56 "atına", *cānuv̇a* IV/120 "canına", *dayuv̇a* III/53 "dayına".

10. Şahseven Türkçesinde asıl biçimleri yuvarlak ünlülü olan üç sözcüğün düz ünlülü biçimleri de yaygındır: *vırmasın* V/222 "vurmasın", *mığan* XXXIII/56 "Mugan", *mının* XXXIII/188 "bunun", *bının* I/188 "bunun".

11. Şahseven Türkçesinde *bu* işaret zamirine hâl ekleri geldiğinde *mu, mı* biçimlerinde de kullanılabilir: *mının* XXVI/12 "bunun", *mını* XXVI/13 "bunu", *mınnan* XXXIII/327 "bundan", *mına* XXXIX/537 "buna".

12. Şahseven Türkçesinde +ng / +nk ile biten alıntı sözcüklerde {ng / nk} > /y/ değişimi görülmektedir: *tüfey* XL/208 "tüfek" (< Far. **تفنگ**), *zireydi* XL/212 "beceriklidir" (< Far. **زرنگ**).

13. Şahseven Türkçesinde Türkçe ve alıntı sözcüklerde /ķ/ > /ḫ/ ve /k/ > /hˈ/ sızıcılaşması düzenli olarak görülen bir ses olayıdır: *ġırıḫ* XXXII/46 "kırık", *yoḫ* XXXIII/19 "yok", *bāḫ* II/24 "bak", *aḫmaz* II/57 "akmaz", *böyühˈ* XIV/62 "büyük", *düzlühˈ* XXIII/22 "doğruluk, düzlük".

14. Şahseven Türkçesinde {+*DXr*} bildirme ekinde ve "bir" sözcüğünde bulunan /r/ ünsüzü düzenli olarak düşer.

15. Şahseven Türkçesinde genellikle /ė/ ünlüsüyle kullanılan sözcüklerin /e/ ünlülü örnekleri de tespit edilmiştir. Bu açıdan Şahseven Türkçesinde kısmi bir /ė/ ~ /e/ nöbetleşmesinden bahsedilebilir: *vėrerdi* IV/132 ~ *vererdī* XVIII/59 "verirdi", *vėrsin* VI/111 ~ *versīn* VI/112 "versin", *dėdim* XXXIX/525 ~ *dedim* XXXIX/323; *dėdim* III/48 ~ *dedim* XXXIX/523 "dedim".

b) Şahseven Türkçesinin Morfolojik Özellikleri

1. Şahseven Türkçesinde teklik I. şahıs eki olarak {+*Am*} ile birlikte {+*Im*}, {+*Um*} biçimleri de kullanılmaktadır.

2. Şahseven Türkçesinde teklik II. şahıs eki olarak {+*sAn*}, {+*sIn*}, {+*sUn*} biçimleri bir arada kullanılmaktadır.

3. Şahseven Türkçesinde teklik II. şahıs iyelik ekinin {+*(X)n*} biçimindedir ancak teklik II. şahıs iyelik eki hâl eki aldığında bilhassa Mugan Şahsevenleri ağzında [+*v̇*] biçimine dönmektedir.

4. Şahseven Türkçesinde çokluk II. şahıs iyelik eki olarak {+*(U)v̇Uz*}, +*(U)v̇Uz* > +*(U)vUz* ~ +*Ūz* biçimleri nadiren de {+*Īz*} biçimi eş zamanlı olarak kullanılmaktadır.

5. Şahseven Türkçesinde geniş zamanın olumsuzu teklik I. şahıs çekiminde {-*mArAm*}, {-*mAm*} biçimleri kullanılmaktadır.

6. Şahseven Türkçesinde gelecek zamanın basit ve birleşik çekimlerinde ek çeşitliliği bulunmaktadır: [-*(y)acaḫ*], [-*(y)eceh* ˈ], [-*(y)ecek*], [-*aćā*], [-*eće*], [-*cAy*], [-*ćā*]

7. Şahseven Türkçesinde {-*IncA*}, {-*UncA*} zarf-fiil ekinin /k/, /ḫ/ (< ok) ile genişlemesi sonucu oluşan [-ıncaḫ], [-incek]biçimleri de görülmektedir.

8. Şahseven Türkçesinde teklik ve çokluk 3. şahıs iyelik eklerinden sonra belirtme hâli eki {+*nI*}, {+*nU*} yanında [+*n*] biçiminde de gelmektedir.

9. Şahseven Türkçesinde gereklilik kipi genellikle istek ekinin üzerine *gerek* sözcüğü getirilerek yapılmaktadır. Sınırlı sayıda örnekte ise {-*mAlI*} ekinin ÖTT'deki gibi gereklilik kipi olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

10. Şahseven Türkçesinde şimdiki zaman eki olarak {-*(y)Ir*}, {-*(y)Ur*}; karakteristik özellik olarak da [–*yr*], {-*(X)y*} biçimleri kullanılmaktadır. Ayrıca Şahseven Türkçesinde şimdiki zamanın çekimi zamir kökenli şahıs ekleriyle yapılmaktadır.

11. Şahseven Türkçesinde düzenli olarak genellikle /l/ ile biten sözcüklere geniş zaman eki geldiğinde ekteki ünlünün vurgusuz orta hece durumuna gelerek düşmesiyle -l-r- > -l-l- benzeşmesi; geniş zaman çokluk üçüncü şahıs çekiminde ise düzenli olarak -rl- > -ll- benzeşmesi meydana gelmektedir: *ġallām* I/125 < (ġalarām) "kalırım", *ōlluḫ* II/27 < (ōluruḫ) "oluruz", *ālluḫ* II/41 < (ālıruḫ) "alırız"; *yazallar* I/91 "yazarlar", *getireller* I/94 "getirirler", *diyeller* III/27 "derler".

12. Şahseven Türkçesinde vasıta eki, ünsüz ile biten isimlerde {+*(X)nAn*}; ünlü ile biten isimlerde ise genellikle {+*ynAn*} biçiminde kullanılmaktadır.

13. Şahseven Türkçesinde eşitlik eki olarak {+*cA*}, {+*ćA*}, {+*çA*}, {+*çA*}, {+*cAn*}, {+*ćAn*}, {+*çAn*}, {+*çAn*} biçimleri kullanılmaktadır.

14. Şahseven Türkçesinde birkaç istisna dışında soru edatı kullanılmamaktadır. Şahseven Türkçesinde soru sözcüğün son hecesindeki vurguyla yapılır.

15. Şahseven Türkçesinde yön hâli {+*ArI*}, [+*ra*], {+*A sarı*} biçimleriyle yapılmaktadır.

16. Şahseven Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman eki olarak {-*mIş*}, {-*mUş*}; {-*(y)IB*}, {-*(y)UB*} ve {+*(I)BdI*}, {+*(U)BdI*} biçimleri kullanılmaktadır.

17. Şahseven Türkçesinde teklik 2. şahıs emir kimi zaman eksizdir kimi zaman da {-*gInAn*}, {-*gılan*}, [-*(y)nan*] ekleriyle çekimlenmektedir.

18. Şahseven Türkçesinde yeterlik fiilinin olumsuzu genellike {-*(y)A*+-*bil-mA*-}, {-*AmmA*-}, [-*ēmme*-], [-*elme*-], [-*ēlme*-] ve [-*ėlme*-] biçimlerindedir.

19. Şahseven Türkçesinde çokluk eki {+lAr} biçimindedir ancak ses benzeşmeleri sonucunda {+dAr, {+nAr}, {+rAr}, {+zAr} biçimleri de yaygın olarak kullanılmaktadır.

20. İran Türk değişkelerinde şimdiki zaman 3. teklik şahıs çekiminde tespit edilen {-(y)XrX} biçimi (Gökdağ 2005, s. 173; Rezaei 2015, s. 67-68; Doğan 2020, s. 135; Atıcı 2018, s. 58 vd.), Şahseven Türkçesinde görülmez.

21. Şahseven Türkçesinde *olar, bular* zamirlerinin çoğunlukla ET'deki biçimlerini korudukları tespit edilmiştir.

Şahseven Türkçesi ile Anadolu Ağızları Arasındaki Ortaklıklar

a) Şahseven Türkçesi ile Doğu Grubu Ağızları Arasındaki Ortak Özellikler

1. Doğu Grubu ağızlarında alıntı sözcüklerde görülen ve gerileyici benzeşmenin etkisiyle gerçekleşen ünlü incelmeleri, Şahseven Türkçesinde de yaygındır: *heġiġeten* XXXV/64 "gerçekten" (< Ar. **حقيقة**), *tebi* XXXV/21 "doğal" (< Ar. **طبيعى**), *ferġ* IX/79 "fark" (< Ar. **فرق**).

2. Doğu Grubu ağızlarında görülen çok heceli sözcüklerin sonundaki /ı/, /u/, /ü/ ünlülerinin /i/ ünlüsü ile karşılanması örnekleri Şahseven Türkçesinde

de bulunmaktadır: *oni* IV/95 “onu”, *düzī* XII/254 “düzü”, *oḫuyir* IX/88 “okuyor”, *oni* IV/126 “onu”.

3. Doğu Grubu ağızlarında karakteristik olan /ḫ/ ünsüzü, Şahseven Türkçesi için de karakteristik bir ünsüzdür: *uşaḫ* VIII/16 “çocuk”, *onnuḫ* IX/15 “onluk”, *yaḫćı* IX/42 “güzel”, *yaylaḫ* X/116 “yaylak”.

4. Doğu Grubu ağızlarında iki ünlü arasında ve hece sonunda korunan /g/ ünsüzü, Şahseven Türkçesinde de korunmaktadır: *düge* XX/96 “düve”, *ćiçegi* X/98 “çiçeği”, felegin XII/45 “feleğin”, *üregim* XXV/48 “yüreğim”.

5. Doğu Grubu ağızlarında değişerek veya düşerek kaybolan /ŋ/ ünsüzü Şahseven Türkçesinde çoğunlukla yerini /n/ ünsüzüne bırakmıştır: *sonra* XXII/95 “sonra”, *ġonşuluḫ* XXXI/30 “komşuluk”, *könül* XXXIX/131 “gönül”.

Bu değişimin yanında Şahseven Türkçesinde /ŋ/ > /v̇/, /ŋ/ > /ğ/, /ŋ/ > /l/, /ŋ/ > /m/, /ŋ/ > /y/ değişmeleri de bulunmaktadır: doğuz V/158 “domuz”, gölül XII/79 “gönül”, sümük I/198 “kemik”, gövlü XXXVII/130 “gönlü”, sağluğuvà XXXIX/96 “sağlığına”, köyneh ˈ XIV/29 “gömlek”, göylü XIII/40 “göylü”.

6. Doğu Grubu ağızlarında belirli bazı sözcüklerde düşen ön ses /y/ ünsüzü, Şahseven Türkçesinde de düşmüştür: *igit* X/42 “yiğit”, *üregim* XXV/48 “yüreğim”, *üzüg* XXV/55 “yüzük”.

7. Doğu Grubu ağızlarında sayı isimlerinde görülen ünsüz ikizleşmesi örnekleri, Şahseven Türkçesinde de görülmektedir: *sekkiz* XXXIII/238 “sekiz”, *yèddi* XVI/14 “yedi”, *doḳḳuz* XIV/69 “dokuz”.

8. Doğu Grubu ağızlarında görülen -gr- > -rg-, -ġr- > -rġ- ve -pr- > -rp- göçüşmeleri, Şahseven Türkçesinde de yaygındır: *örgenmişik* XII/28 “öğrenmişiz”, *dorġıyaćaḫ* XXXIII/396 “doğrayacak”, *körpü* XXXIX/83 “köprü”, *torpaġ* XVI/116 “toprak”.

9. “Öyle, böyle” sözcüklerinin Doğu Grubu ağızlarında görülen “ėle, bėle” biçimleri Şahseven Türkçesi için de geçerlidir.

10. Doğu Grubu ağızlarında zamir kökenli çokluk 2. şahıs eki {+sIz} iken Şahseven Türkçesinde de {+sIz} biçimlerinin yanında {+sUz} biçimleri de bulunmaktadır: *ġaçırsız* XI/56 “kaçıyorsunuz”, *gēlipsiz* VII/174 “gelmişsiniz”, *ġurubsuz* XXXIX/116 “kurmuşsunuz”, *oḫumursuz* XXXIX/603 “okumuyorsunuz”.

11. Şahseven Türkçesinde çokluk 2. şahıs iyelik eki ve zamir kökenli şahıs eki Doğu Grubu ağızlarındaki gibi {+z} biçimindedir:

12. Şahseven Türkçesinde şimdiki zaman ekinin ünlüsü Doğu Grubu ağızlarındaki gibi dardır: *istirem* XLI/76 "istiyorum", *ġedir* XXXII/47 "gidiyor", *oḫuyiram* IX/88 "okuyorum", *ağlıyırsan* XXV/58 "ağlıyorsun".

13. Şahseven Türkçesinde istek eki [-a], [-e] Doğu Grubu ağızlarındaki gibi bütün şahıslarda işlektir: *yatām* XLI/76 "yatam", *yatasān* XLI/76 "yatasın", *yatā* XLI/76 "yata", *yataḫ* XLI/76 "yatalım", *yatasız* XLI/77 "yatasınız", *yatalar* XLI/77 "yatalar".

14. Şahseven Türkçesinde soru cümleleri Doğu Grubu ağızlarındaki gibi vurgu ile yapılmaktadır: *buları biliysēn* IV/105 "Bunları biliyor musun?", *ćötge* XVI/60 *biliysen nemenedi* XVI/61 "Çötke nedir biliyor musun?", *başımdaki bu sovdānı bilirsen* XII/316 "Başımdaki bu sevdayı biliyor musun?".

b) Şahseven Türkçesi ile Kuzeydoğu Grubu Ağızları Arasındaki Ortak Özellikler

1. Kuzeydoğu Grubu ağızlarında alıntı sözcüklerde görülen ve gerileyici benzeşmenin etkisiyle gerçekleşen ses değişmeleri, Şahseven Türkçesinde de görülür.

2. Kuzeydoğu Grubu ağızlarında görülen çok heceli sözcüklerin sonundaki /ı/, /u/, /ü/ ünlülerinin /i/ ünlüsü ile karşılanması örnekleri Şahseven Türkçesinde de görülmektedir.

3. Kuzeydoğu Grubu ağızlarında ek ünlülerinde görülen yuvarlaklaşmalar, Şahseven Türkçesinde de görülür: *ġoymeysuz* XX/17 "koymuyorsunuz", *içindeydüh* ˈ XXVI/42 "içindeydik", *yiyećüh* ˈ XXVII/30 "yiyeceğiz", *bilmiyük* III/20 "bilmiyoruz".

4. Kuzeydoğu Grubu ağızlarında değişerek veya düşerek kaybolan /ŋ/ ünsüzü Şahseven Türkçesinde çoğunlukla yerini diğer ünsüzlere bırakmıştır.

c) Şahseven Türkçesi ile Batı Grubu Ağızları Arasındaki Ortak Özellikler

1. Batı Grubu ağızlarında iki ünlü arasında veya hece sorunda sızıcılaşan /g/, /ġ/ ünsüzleri Şahseven Türkçesinde de sızıcılaşmaktadır: *oğlan* XXXIII/379 "oğlan", *boğarsağınnan* V/18 "bağırsağından", *yığışdı* XL/57 "toplandı".

2. Batı Grubu ağızlarında sıklıkla görülen /k/ > /g/, /ķ/ > /ġ/, /t/ > /d/ değişmeleri Şahseven Türkçesinde de sık görülür: *göylú* IV/110 "gönlü", *ġaynateynen* IV/104 "kaynatayla", *ġaynene* VIII/125 "kaynana", *daş* I/169 "taş".

KAYNAKLAR

Abdullayev, E. Zakiroğlu (1996), *Türk Dillerinin Tarihsel Gelişme Sorunları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Akca, Hakan (2017), "Ağız Çalışmalarında Derleme Konuları ve Kaynak Kişilere Yöneltilecek Sorular", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2017 Güz (27),* s. 61-84.

Akca, Hakan (2012), "Ağız Çalışmalarında Gramatikal Dizin Hazırlarken Karşılaşılan Sorunlar", *Türkbilig, S 24,* s. 121- 142.

Albayrak, Recep (2013), *Türklerin İranı (Yakın Gelecek)*, Berikan Yayınevi, Ankara.

Algar, Hamid (1998), "Humeyni", *İslam Ansiklopedisi, C 18* içinde s. 358-364, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Alizade Pervin, Hasan (1988), "İlât ve Eşâyir-i Azerbaycan", *Varlık, 68/2*, Tahran.

Alışık, G. Seyhan (2002), "Azerbaycan Türkçesi", *Türkler* içinde s. 227-243, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Altstadt, Audrey L. (1992), *The Azerbaijani Turks Power and Identity under Russian Rule*, Hoover Institution Press Publication, California.

Arat, R. Rahmeti (1979), *Kutadgu Bilig İndeks* [(C III) (Düz. O. F. Sertkaya-Kemal Eraslan)], Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Arat, R. Rahmeti (1987), "Türkçe Metinlerde e / i Meselesine Dair", *Makaleler C I* (Düz. O. F. Sertkaya), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Arat, R. Rahmeti (1999), *Kutadgu Bilig I (Metin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Atsız, H. N. (1970), "İran Türkleri II", *Ötüken*.

Ata, Aysu (1998), *Nehcü'l-Feradis III (Dizin-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Atalay, Besim (2006), *Divanü Lügat-it Türk (C III)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Atıcı, Abdulkadir (2015), *Sungur Türkçesi Ses ve Şekil Bilgisi*, Eğitim Kitabevi, Konya.

Atıcı, Abdulkadir (2016), *Rıza Baharlı Divanı (Giriş-İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Eğitim Yayınları, Konya.

Atıcı, Abdulkadir (2017), "İran Esedabad'ı: Alan Araştırmasına Dayalı Etnik Durum", *TÜRÜK, S 11,* s. 77-102.

Atıcı, Abdulkadir (2017), "Sungur Türkçesi Rotasizm Örnekleri ve Çuvaş Türkçesiyle Benzerlikleri", *Türk Bitig Türklük Bilimi Araştırmaları*, s. 15-35, Paradigma Akademi, Çanakkale.

Atıcı, Abdulkadir (2018), "İran Türk Değişkelerindeki var/yok + iyelik yapısı Üzerine Eşzamanlı Bir İnceleme", *Türkbilig, S 35,* s. 165-180.

Atıcı, Abdulkadir (2018), *Lalecin Türkçesi (Giriş-İnceleme-Metinler)*, Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale.

Attar, Aygün (2006), *İran'ın Etnik Yapısı*, Divan Yayıncılık, Ankara.

Ayverdi, İlhan (2010), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul.

Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası (2006), *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüğeti (4 C)*, Şerq-Qerb, Bakü.

Bala, Mirza (1977), "Kaçar", *İslam Ansiklopedisi, C 6* içinde s. 33-38, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Bala, Mirza (1977), "Hamse", *İslam Ansiklopedisi, C 5* içinde s. 200-203, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Bala, Mirza (1977), "Erdebil", *İslam Ansiklopedisi, C 4* içinde s. 288-293, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Bala, Mirza (1977), "Kaşkay", *İslam Ansiklopedisi, C 6* içinde s. 414-417, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Başar, U. (2020), "Kaşkaylar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology, C 30, S 1,* s. 51-79.

Begdili, Muhammed Rıza (1995), *İlseven (Şahseven) hayė İran (İran Şahsevenleri)*, Pasargad Yayınları, Tahran.

Behramnejad, Muhsin (2019), *Karakoyunlular, Akkoyunlular (İran ve Anadolu'da Türkmen Hanedanları)* (Çev. S. Gündoğdu- A. İçer), Kronik Kitap, İstanbul.

Bicbabaei, Behrouz (2012), "İran Türkolojisi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi: Tezler", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 9/2,* s. 119-143.

Bicbabaei, Behrouz (2012), *Melekan (Melek Kendi) İli Ağzı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Ankara.

Blaga, Rafael (1997), *İran Halkları El Kitabı*, Yeni Zamanlar Dağıtım, İstanbul.

Bosnalı, Sonel (2007), *İran Azerbaycan Türkçesi (Toplumdilbilimsel Bir İnceleme)*, Kebikeç, İstanbul.

Bosnalı, Sonel (2009), "İran Halacistan Bölgesinin Etnik-dilsel Yapısı ve Halaç Türkçesi", *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu Bildiriler I* içinde s. 191-200, TÜBİTAK Yayınları, Erzurum.

Bosnalı, Sonel (2010), "Halaççanın Yitim ve Değişim Sürecine Tasarlama Kipleri Açısından Bir Bakış" *Bilig, S 53 Bahar,* s. 67-88.

Bosnalı, Sonel (2012), "Dil Edimi Açısından Halaççanın Konumu", *Karadeniz Araştırmaları, S 32,* s. 45-67.

Bradley, John R. (2007), "Iran's Ethnic Tinderbox", *The Washington Quarterly, 30:1,* s. 181-190.

Bulut, Christiane (2002), "Bayadistan (İran)'daki Türk Kavimleri", *Türkler, C 20* içinde s. 679-694, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Buran, Ahmet (2011), "Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies, Volume 6/1,* s. 41-54.

Buran, Ahmet (2008), "Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler", *Makaleler* içinde s. 288-305, Turkish Studies Yayınları, Ankara.

Caferoğlu, Ahmet (1967), *Azerbaycan Türkleri*, Türk Kültürü, İstanbul.

Caferoğlu, Ahmet (1988), *Türk Kavimleri,* Enderun Yayınları, İstanbul.

Caferoğlu, Ahmet vd. (1959), Das Azerbeidschanische, *Philologiae Turcicae Turcicae Fundamenta,* Wiesbaden, s. 280-307.

Cavanşir, Ehmed Bey (1961), *Qarabağ xanlığının tarixi (1747-ci ilden 1805-ci ile qeder)*, Azerbaycan SSR EA-nın neşriyyatı, Bakü.

Cavanşir, Ehmed Bey (1989), *Qarabağ xanlığının 1747-1805-ci illerde siyasi veziyyetine dair: Qarabağnameler, Birinci kitab (Tertib edeni və çapa hazırlayanı t.e.n. A. Ferzeliyev)* içinde s. 150-183, Yazıçı, Bakü.

CENESTA (2007), *Governance and Ecosystems Management for the Conservation of Bıodiversity, GEM-CON-BIO Shahsevan Nomadic Pastoralists Case Study Report*, CENESTA and EU, Tahran.

Clauson, S. Gerard (1972), *An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford University Press, London.

Cornell, Svante E. (2015), *Azerbaijan since Independence*, Routledge, New York.

Çam, Ahmet (2016), *Halil Paşa'nın Feżā'il-i Şām-ı Şerîf Adlı Mesnevisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Çehregani, M. A. (2002), "Azerbaijani Turks of İran: Will They Lead a Revolution Again?", *İn: CSIS Caucaus Project Meeting Notes*, 8 Ağustos 2002.

Çelik, M. (1997), *Kaşkay Türkçesi (Giriş, İnceleme, Metinler, Sözlük)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Çelik, M. (2014), *Kaşkay Türkçesi Metinleri*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara.

Dağlar, M. (2019), *İran'da Kızılbaşlıktan Şiîliğe Geçiş (Şah Tahmasb'ın Dinî Siyaseti 1524-1576)*, Önsöz Yayınları, İstanbul.

Daniel, Elton L. (2000), *History of İran*, Greenwood, Westport.

Dehkhoda, Ali Ekber (1993), *Loghatnâme (Sözlük)*, Tahran Üniversitesi Yayınları, Tahran.

Delili H. E. (1971), "Qarabağ xanlığının banisi Pənahəli xan haqqında yeni melumat", *Azerbaycan SSR EA Xeberleri, tarix, felsefe və hüquq, M1*, s. 42-48, Bakü.

Delili H. E. (1976), *Azərbaycan-Rusiya münasibətləri fars və Azərbaycan dilli sənədlərdə*, s. 107, Elm, Bakü.

Delili H. E. (1979), *Azərbaycanın Cənub Xanlıqları (XVIII əsrin ikinci yarısında)*, s. 1-144, Elm, Bakü.

Demir, N. (1998), "Ağız Araştırmalarında Kaynak Kişi Meselesi", *Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı* içinde s. 171-180, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.

Deveci, A. (2009), "İran Türkmenleri: Türkmensahra", *Ortadoğu Analiz*, 1/10.

Devellioğlu, Ferit (1996), *Osmanlıca Türkçe Lügat*. Aydın Kitabevi, Ankara.

Doerfer, Gerhard (1969), "İran'daki Türk Dilleri". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten,* s. 1-11.

Doerfer, Gerhard (1978), "Das Chorasantürkische", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı -Belleten,* s. 127-204.

Doerfer, Gerhard (1982), "Ein Türkische Dialekt Aus Der Gegend von Hamadan", *Acta Orientalie,* s. 99-124.

Doerfer, Gerhard (1987), "İran'da Türkler", *Türk Dili,* s. 242-251.

Doerfer, Gerhard (1988), *Grammatik des Chaladsch*, German Edition, Wiesbaden.

Doerfer, Gerhard (1988), *Grammatik Des Chaladsch (Vol. 4)*, Otto Harrassowitz Verlag.

Doerfer, Gerhard (1990), "Die Stellung des Osmanischen im Kreise des Oghusischen und seine", *(Düz. G. Haza) Handbuch der Türkischen Sprachwissenschaft, 13-34*.

Doerfer, Gerhard (1992), "İran'daki Türk Dilleri Üzerine Göttingen'de Yapılan Araştırmalar Üzerine", *Türk Dili, S 489*, s. 264-267.

Doerfer, Gerhard (1997), *Khalaj Materials*, İndiana University, Bloomıngton.

Doerfer, Gerhard (1996), "İran'daki Türk Dil ve Lehçeleri ile Bunların Hayatta Kalma Şansı", *3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı* içinde s. 303-310, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Doerfer, Gerhard ve W. Hesche (1989), *Südoghusische Materialien aus Afghanistan und Iran*, Wiesbaden.

Doerfer, Gerhard ve W. Hesche (1993), "Chorasantürkisch: Wörterlisten", *Kurzgrammatiken, Indices*, Harrassowitz, Wiesbaden.

Doerfer, Gerhard ve W. H. (1998), *Türkische Folklore Texte aus Chorasan*, Wiesbaden.

Doğan, Talip (2020), *Urmiye Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Doğan, Talip (2020), *Tilimhan Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Doğan, Talip (2020), "Kaşkay Türkçesinde Sınırlama Bildiren +(y)A(n)çA(z) ve +(y)AnçA(z) Ekleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 17 (4)*, s. 520-539.

Doğan, Talip (2018), "İran'daki Türkçe değişkelerde ķ (art damak k'si) ünsüzünün gelişimi", *XIII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı* içinde s. 15-25, Bilkent Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Doğan, Talip (2017), "Horasan Türkçesinin Bocnurd ağzında {-(ı)ddı(r)} ve {-ūdi} yapıları", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 14 (2)*, s. 41-55.

Doğan, Talip (2016), *Ġeşeng Ginle-Horasan Türkçesi üzerine bir inceleme*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Doğan, Talip (2012), "Yıldızeli Yöresi Ağzında Çokluk 1. Şahıs İstek Eki -yā̆n, yān", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C 9, S 3*, s. 121-134.

Doğan, Talip (2012), Tikântepe Ağzı Üzerine", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 9 (1),* s. 15-44.

Doğan, Talip (2012), "İran (Azerbaycan) Türk Ağızlarında Yükleme Hâli", *Turkish Studies 7/1,* s. 915-933.

Doğan, Talip (2012), "İran (Azerbaycan) Türk Ağızlarında -(y)An Eki", *Turkish Studies 7/2,* s. 353-370.

Doğan, Talip (2010), "İran Türk Ağızlarında Eski Oğuz Türkçesinin (Eski Türkiye Türkçesi) Kalıntılarına Dair Notlar", *Turkish Studies, 5/3,* s. 1113-1124.

Dolatkhan, S. (2010), "The Kashkay People, Past and Present", *Bilig 53*, s. 103 114.

Duman, M. (1999), "Klasik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair", *İlmi Araştırmalar S 7*, s. 65-103.

Efendiyev, Oktay (2007), *Azerbaycan Safevîler Devleti*, Şerq-Qerb, Bakı.

Eker, Süer (2008), "Farsçanın Kıskacında Güney Azerbaycan Türkçesi", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 9*, s. 183-197.

Eker, Süer (2009), "Divanü Lugâti't-Türk ve İran Dillerinden Kopyalar Üzerine I", *International Journal of Central Asian Studies 13*, s. 233-283.

Ercilasun, A. Bican (1983), *Kars İli Ağızları*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Ercilasun, A. Bican (1993), *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Ercilasun, A. Bican (2008), "La Enklitiği ve Türkçede Bir 'Pekiştirme Enklitiği' Teorisi", *Dil Araştırmaları Dergisi, S 2,* s. 35-56.

Ercilasun, A. Bican ve Akkoyunlu, Ziyat (2015), *Dîvânu Lugâti't-Türk*, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara.

Erenoğlu Ataizi, D. (2017), *Kaşkay Türklerinin Dili*, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara.

Erenoğlu Ataizi, D. (2017), "Kaşkay Türkçesinde Sayı Sözcükleri: Şiraz ve Çevresinden Örnekler", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 6(2)*, s. 865-877.

Ergin, Muharrem (1971), *Azeri Türkçesi*, İÜEF Yayınları, İstanbul.

Ergin, Muharrem (2000), *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul.

Ergin, Muharrem (2003), *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Ersöz, Serpil (2018), "Türkçede Göçüşme: Tanım ve Tasnif", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, S 7/4*, s. 2189-2203.

Fázsy, Szabolcs (1977), *Das Bodschnurdi, ein türkischer Dialekt in Chorasan*, Ostpersien, Zürich.

Floor, W. (2001), *Safawid Government Instutions*, Mazda Publishers, California.

Foy, K. (1903), "Azerbajğanisce Studien mit einer Charekteristik des Südtürkischen-I", *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen Abteilung, Westasiatische Studien, 6:2*, s. 126-193.

Foy, K. (1904), "Azerbajğanisce Studien mit einer Charekteristik des Südtürkischen-II", *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen Abteilung, Westasiatische Studien, 7:2*, s. 197-265.

Gabaın, A. von (1988), *Eski Türkçenin Grameri* (Çev. M. Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Garthwaıte, G. R. (2011), *İran Tarihi*, İnkılap Yayınları, İstanbul.

Gece, M. (1985), *Serap Ağzı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Golden, P. B. (2006), *Türk Halkları Tarihine Giriş*, Karam Yayınları, Çorum.

Golkarıan, G. (1965), *Türkçe-Farsça; Farsça-Türkçe Sözlük*, Akhtar Publication, Tebriz.

Gökdağ, Bilgehan A., (2016), "İran'daki Türk Dillerinde Yeterlilik Fiilinin Kullanımı", *XI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı (26-27 Eylül 2016 Budapeşte-Macaristan)* içinde s. 201-207, Bilkent Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Gökdağ, Bilgehan A. ve Doğan, T. (2016), *İran'da Türkler ve Türkçe*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Gökdağ, Bilgehan A. (2014), "Halaç Türkçesinde -mXş Ekinin Zarf Fiil Eki Olarak Kullanılmasına Dair", *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildirileri (30 Eylül-4 Ekim)* içinde s. 631-642, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Gökdağ, Bilgehan A. (2013), "İran Türkleri", *Yeni Türkiye, S 54*, s. 2203-2213.

Gökdağ, Bilgehan A. (2011), "Hamse Türkleri ve Ağzı", *Diyalegtolog 3*, s. 1-9.

Gökdağ, Bilgehan A. (2006), *Salmas Ağzı (Güney Azerbaycan Türkçesi Üzerine Bir İnceleme)*, Karam Yayınları, Çorum.

Gökdağ, Bilgehan A. ve Heyet, M. R. (2004), "İran Türklerinde Kimlik Meselesi", *Bilig 30*, s. 51-84.

Grousset, R. (2010), *Bozkır İmparatorluğu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Guliyev, E. Amanoğlu (1987), "Fe'lin Bacarıq Aspektinin Menşeyine Dair", *Türk Dillerine Dair Etimoloji ve Tarihi-Morfoloji Tedqiqler, Elmi Eserlerin Tematik Mecmüesi*, s. 55-58.

Güldiken, Kadir (1998), "İran'da Yaşayan 33 Milyon Türkü Düşününüz", *Azerbaycan, S 322*, s. 47-48.

Gülensoy, Tuncer (2011), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I-II*, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara.

Gülensoy, T. vd. (2009), *Nahçıvan Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Gülsevin, Gürer (2005), "Ağız Araştırmalarımızda Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (3): Üzüm/Yüzüm; Öllük/Höllük "Türeme mi Düşme mi?", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, C V, S 2*, s. 207-213.

Gülsevin, Gürer (2000), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara.

Gündüz, Tufan (2018), *Kızılbaşlar, Osmanlılar, Safevîler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Gündüz, Tufan (2017), *Son Kızılbaş Şah İsmail*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Gündüz, Tufan (2015), *Kızılbaşlar Tarihi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Gündüz, Tufan (2008), "Safevîler" *İslam Ansiklopedisi, C 35* içinde s. 451-457, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Hacıeminoğlu, Necmettin (1992), *Türk Dilinde Edatlar*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Hacıeminoğlu, Necmettin (1996), *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Hacıeminoğlu, Necmettin (2000), *Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Hasani, Ataullah (1381/2002), *Tarih-i Ferhengi-i İl-i Şahseven-i Bağdadi (Bağdad Şahseven Aşiretinin Kültürel Tarihi)*, İntişarât- İl-i Şahseven-i Bağdadi, Tahran.

Heyet, Cevat (1988), *Seyridar Tarih-e Zeban ve Lahjaha-ye Torki*, Neşr-i Nou, Tahran.

Heyet, Cevat (1999), "Türklerin Tarih ve Ferhengine Bir Bakış", *Varlık, 111/4.*

Heyet, Cevat (2002), "Sungur Türkleri", *Türkler Ansiklopedisi, C 20* içinde s. 675-678, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Heyet, Cevat (2004), "Azerbaycan'ın Türkleşmesi ve Azerbaycan Türkçesinin Teşekkülü", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, S 1*, s. 7-19.

Heyet, Cevat (2005), "İran'da Türk Kültürünün Durumu", *Varlık 133/2.*

Heyet, Cevat (2008), *Türk Dilinin ve Lehçelerinin Tarihî Seyri* (Çev. Mürsel Öztürk), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Householder, F. ve Lotfi M. (1965), *A Basic Course of Azerbaijani*, İndiana University Publication.

İskender Bey Münşî Türkmen (2010), *Târih-i Âlem-ârâ-yi Abbasî (Dünyanı Bəzəyən Abbasın Tarixi)[(Çev.: Şahin Fərzəliyev (Şahin Fazil)]*, Şərq-Qərb, Bakı.

Javanshır, Babak (2017), "İran Türklerinde Etno-Sosyal Yapı ve İlgili Terminoloji", *Türk Birliği Yolunda Avşar Türkmenleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde s. 17-57, Adana.

Jemeney, Islam (2012), *Iran and Iranian Kazakhs*, Atajurt, Almaty.

Johanson, Lars (1998), "History of Turkic" *The Turkıc Languages*, New York.

Johanson, Lars (1991), "Zur Typologie türkischer Gerundialsegmente", *Türk Dilleri Araştırmaları*, s. 98-110.

Johanson, Lars (2002), *Türk Dili Haritası Üzerinde Keşifler* (Çev. Emine Yılmaz, Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara.

Johanson, Lars (2007), *Türkçede Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Kafesoğlu, İbrahim (1995), *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Kafesoğlu, İbrahim (1992), *Selçuklu Tarihi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Kafkasyalı, Ali (2011), *İran Coğrafyasında Türkler*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul.

Kafkasyalı, Ali (2010), *İran Türkleri*, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul.

Kafkasyalı, Ali (2009), *İran Türkleri Aşık Muhitleri*, Salkımsögüt Yayınları, Erzurum.

Kafkasyalı, Ali (2002), *İran Türk Edebiyatı Antolojisi, C I-VI*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.

Kalafat, Yaşar (2005), *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları II*, Ebabil Yay., Ankara.

Kalafat, Yaşar (2005), *İran Türklüğü: Jeokültürel Boyut*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

Kalafat, Yaşar (2005), *Karapapah Türkleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

Kanar, Mehmet (2010), *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul.

Kanar, Mehmet (2011), *Farsça Dilbilgisi*, Say Yayınları, İstanbul.

Karaağaç, Günay (2015), *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Karaağaç, Günay (2013a), *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Karaağaç, Günay (2013b), *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karaağaç, Günay (2008), *Türkçenin Verintiler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karadeniz, Y. (2012), *İran Tarihi (1700-1925)*, Selenge Yayınları, İstanbul.

Karahan, Leyla (2017), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Karatay, Osman (2019), *İran ile Turan (Eskiçağ'da Avrasya ve Ortadoğu'yu Hayal Etmek)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Karini, Jahangir (2009), *Erdebil İli ve Ağızları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Karini, Gülcan (2012), *İran-Halhal Yöresi Türklerinin Efsaneleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Karpuz, H. Ömer (2013), *Türkçede Zarflar*, Ege-Doğuş Yayınları, Denizli.

Kartallıoğlu, H. Yavuz (2007), "Azerbaycan Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kiyani, M. (2005), *Qasqaylar (Tarixi-etnoqrafik tedqiqat)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Azerbaycan Milli İlimler Akademiyası Arxeologiya ve Etnoqrafiya İnstitutu, Bakü.

Kocaoğlu, Timur (2003), "Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı e/i Meselesi", *Türk Kültürü 483-484*, s. 266-281.

Konukçu, E. (1997), "Halaç", *İslam Ansiklopedisi, C 15* içinde s. 228-229, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Korkmaz, Zeynep (1959), "Türk Dilinde +çA Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*.

Korkmaz, Zeynep (1959), "Türkiye Türkçesinde İktidar ve İmkân Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, C 7,* s. 107-124.

Korkmaz, Zeynep (1995), "Anadolu Ağız Araştırmalarına Toplu Bir Bakış", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, II*, s. 232-348.

Korkmaz, Zeynep (2003), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Zeynep (2017), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Kowalski, T. (1937), *Sir Aurel Stein's Sprachaufzeichnunen im Ainallu-Dialekt aus Südpersien*, Krakow.

Köymen, M. Altay (1993), *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Ligeti, Lajos (1942), "Türkçede Uzun Ünlüler", *Türkiyat Mecmuası, VII-VIII*, s. 82-94.

Malcolm, John (1829), *The History of Persia: From The Most Early Period to The Present Time*, J. Murray [etc.], London.

Memmedov, M. (1988), "Tebriz Dialektinin Esas Fonetik Hüsusiyyetleri", *Edebiyat-Dil-İncesenet, III*, s. 99-104.

Memmedov, M. E. (2004), "Azerbaycan Şivelerinde Qadim Mensubiyyet ve Şexs Formaları", *Varlık, 129/2*, s. 104-111.

Merçil, Erdoğan (1989), *Kirman Selçukluları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Merçil, Erdoğan (1991), Fars *Atabeğleri-Salgurlular-*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Merçil, Erdoğan (2007), *Gazneliler Devleti Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Merçil, Erdoğan (2011), *Selçuklular-Makaleler-*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Minorsky, Vladimir (1934), "Shah-sewan", *The Encyclopaedia of Islam, 4(1)* içinde s. 267-268, Brıll, Leiden/ Luzac&Co, London

Minorsky, Viladimir (1970), "Sunkur", *İslam Ansiklopedisi, C 11* içinde s. 41, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Mîrniyâ, Seyyid Alî (1369/1989), *İlhâ ve Tâyifèhâ-yı Aşâyirî-yi Ḫorasan*, Nesl-i Dâniş, Tahran.

Mirzezade, Elesger (2017), *Tarix ve Zaman (Muğan Tarixine Dair Elmi Araşdırma)*, Elm ve Tehsil, Bakı.

Monteil, Vincent (1956), "Sur le dialekta Turc de 'Azerbaydjan Iranien", *Journal Asiatique, Tome 244*, s. 1-77.

Muttalibi, Mesud (1387/2008), "Coğrafya-yi Siyasi Akvam-ı İrani", *Zamaneh, S 70,* s. 16-24.

Nurmuhammedov, A. (2007), "Kaşgarlı Mahmut'un Divan'ında Aslî Uzun Ünlülerin Gösterilişi" (Türkiye Türkçesine aktaran: Yakup Sarıkaya), *İlmî Araştırmalar, S 24,* s. 117-128.

Oberling, P. (1995), "İran'ın Türk Halkları", *Dünya'da Türkler* içinde s. 147-157, Say Yayınları, İstanbul.

Oberling, Pierre (1974), *The Qashqā'i nomads of Fārs*, The Hague, Mouton.

Ogranovich, I. A. (1870), *Svedeniya o Shaksevanakh, Kavkazskiy Kalendar na*, s. 68-84.

Ögel, B. (1984), *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Ölmez, Mehmet (1995), "Türk Halkları ve Dilleri 2: Halaçlar ve Halaççа", *Çağdaş Türk Dili, S 84*, s. 15-22.

Öner, M. (2011), *Türkçe Yazıları*, Kesit Yay., İstanbul.

Öner, M. (1999), "Türkçede Edatlı Sentaktik İsim Çekimi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, S 565,* s. 10-18.

Özgüdenli, Osman G. (2000), "İran", *İslam Ansiklopedisi, C 22* içinde s. 429-437, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Özgüdenli, Osman. G. (2006), *Türk-İran Tarihi*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Özkan, Nevzat (2007), *Türk Dilinin Yurtları*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Özönder, F. Sema (2002), "İran ve Türkler", *Kök Araştılarmaları, IV/I,* s. 101-122.

Pehlivan, G. (2011), *Hemedan Bölgesi Bahar Ağzı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Pehlivan, G. (2011), "Hemedan Bölgesi (İran) Bahar Ağzı Üzerine", *Diyalektolog 3,* s. 33-51.

Penahiyan Tebrizi, Mahmud (1351/1972), *Ferheng-i Coġrafiya-i Milli-yi Turkan-i İran-zemin,* C 4, s. 374, Bağdad.

Razî, Abdullah (1362/1983), *Tarih-i Kâmil-i İran*, İkbal, Tahran.

Resulzade, M. Emin (1993), *İran Türkleri*, Türk Dünyası Araştırmaları Yayınları, İstanbul.

Rezaeı, Mehdi (2015), *İran- Zencan Bölgesi, Kaydar ve Yöresi Ağızları*, Gazi Üniversitesi Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Rezaeı, Mehdi (2016), "Şahseven Ağzı Üzerine", *Turkish Studies, Volume 11/4 Winter,* s. 807-828.

Ritter, Hellmut (1921), "Azerbeidschan Texte zur Nordpersischen Volkskunde I", *Der Islam*, s. 181-212.

Ritter, Hellmut (1939), "Azerbeidschan Texte zur Nordpersischen Volkskunde II", *Der Islam*, s. 234-268.

Roux, J. Paul (2006), *Orta Asya Tarih ve Uygarlık, (Çev. L. Arslan)*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

Roux, J. Paul (2007), *Türklerin Tarihi, Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

Saray, M. (1999), *Türk-İran İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Saray, M. (1996), *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Saray, M. vd. (1988), "Türkler", *İslam Ansiklopedisi, C XII-II* içinde s. 142-280, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Saray, M. (1988), "Türkmenler", *İslam Ansiklopedisi, C XII-II* içinde s. 661-673, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Sarıkaya, M. (1998), *Güney Azerbaycan Türkçesi Grameri*, Erciyes Üniversitesi Yayımlanmamamış Doktora Tezi, Kayseri.

Sarıkaya, Y. (2008), *Tarihi ve Jeopolitik Boyutlarıyla İran'da Milliyetçilik*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Sarrafi, Ali Rıza (1995), "İran Türklerinin Dili ve Fokloru", *Varlık, 114/3*.

Sarrafi, Ali Rıza (2005), "İran'da Türklerin Coğrafya ve Ahali Sayısı", *Dilmaç 2*.

Sarrafi, Ali Rıza (2002), "İran Türklerinin etnografyası ve Türk folklorunun araştırılmasındaki sorunlar", *Uluslararası Halk Edebiyatı Kurultayı, Kültür Bakanlığı Yayınları: 2955, Halk Kültürü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Seminer-Kongre Bildirileri Dizisi: 72* içinde s. 641-650, Ankara.

Sçerbak, A. Mihayloviç (1981), *Oçerki po Sravnitelnoy Morfologii Tyurkskih Yazıkov*, Glagol, Leningrad.

Sevim, Ali (1993), *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Shaffer, Brenda (2002), "İran'da Azeri Türkleri" *(Çev. M. F. Çakır)*, *Türkler, C 20* içinde s. 633-639, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Shaffer, Brenda (2008), *Sınırlar ve Kardeşler (İran ve Azerbaycan Kimliği)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Sircar, D. (1971), *Studies in The Geography of Ancient and Medieval İndia*, Delhi.

Sîstânî Afşar (1987), *İlhâ, Çadur-nişînân ve Tavâif-i Aşairî-i İran, C 1* içinde s. 110-115, Tahran.

Sönmez, I. (1998), *Untersuchungen zu den Aserbaidschanischen Dialekten von Qaradag, Mugan und Zäncan*, Göttingen.

Sümer, Faruk (1957), "Azerbaycan'ın Türkleşmesi Tarihine Umumi Bir Bakış", *Belleten, C 21, S 83,* s. 429- 447.

Sümer, Faruk (1972-1973), "İran'da Yaşayan Türk Oymakları: II Kara Gözlüler", *Türk Kültürü XI, S 122,* s. 102-103.

Sümer, Faruk (1976), *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Sümer, Faruk (1998), *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Sümer, Faruk (1972), *Oğuzlar*, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara.

Sümer, Faruk (2001), "Kaçarlar", *İslam Ansiklopedisi, C 24* içinde s. 53-54, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

STATISTICAL CENTRE OF IRAN (2018), Selected Findings of the 2016 National Population and Housing Census, s. 150-151, Tahran.

Szapszal, H. S. (1935), *Próby literatury ludowej Turków Azerbajdianu perskiego*, Kraków.

Şahit, Babek (2017), "İran'da Resmi Bir Araştırmaya Göre İran Türklerinin Nüfus Dağılımı", http://tebaren.org/?p=732 (Erişim tarihi: 15/12/2020).

Şemsettin Sami (1998), *Kamus-ı Türki*, Alfa Yayınları, İstanbul.

Şireliyev, Memmedağa (2008), *Azerbaycan Diyalektologiyasının Esasları*, Şerq-Qerb, Bakı.

Tapper, Richard (2004), *İran'ın Sınır Boylarında Göçebeler: Şahsevenlerin Toplumsal ve Politik Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara.

Tapper, Richard (2010), "Şahseven" *İslam Ansiklopedisi, C 38* içinde s. 295-297, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Tapper, Richard (1979), *Pasture and Politics: Economics, Conflict and Ritual Among Shahsevan Nomads of Northwestern İran*, Academic Press, London.

TDK (1998), *Türkçe Sözlük, 2 C*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

TDK (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

TDK (1974), *Tarama Sözlüğü, C I-VII*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TDK (1963-1982), *Derleme Sözlüğü, C I-XII*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Tekin, Talat ve Ölmez, Mehmet (1999), *Türk Dilleri*, Simurg Yayınları, İstanbul.

Tekin, Talat (1995), *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Simurg Yayınları, İstanbul.

Tezcan, Semih (1999), "Halaççanın Önemi ve Halaççа Araştırmalarının Sürdürülmesi Gerekliliği", *Issues in Turkic Languages description and language Contact,* s. 203-212.

Thomsen, Vilhelm (2002), "Vilhelm Thomsen Tarafından Çözülmüş Orhon Yazıtları", (Çev. V. Köken), *Orhon Yazıtları Araştırmaları*, s. 36-37.

Timurtaş, F. Kadri (2005), *Eski Türkiye Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Togan, Z. Velidi (1979), "Azerbaycan", *İslam Ansiklopedisi, C 2* içinde s. 91-118, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Togan, Z. Velidi (1982), *Oğuz Destanı (Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili)*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

Tulu, Sultan (1989), *Chorasan türkische Materialien aus Kalat bei Esfarayen*, Berlin.

Tulu, Sultan (1992), "Horasan Türkçesinden İki Hikâye", *Türk Dilleri Araştırmaları,* s. 131-153.

Tulu, Sultan (2005), *Bocnurd'dan Folklor Derlemeleri*, Ürün Yayınları, Ankara.

Tulu, Sultan (2009), *Horasan Türklerinden Folklor Derlemeleri*, Kömen Yayınları, Konya.

Tulu, Sultan (2005), *Horasandan Masallar ve Halk Hikâyeleri*, Ürün Yayınları, Ankara.

Tulu, Sultan (2010), "Horasan Türkçesi ile İlgili Folklor Çalışmaları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, S 1,* s. 49-51.

Tuna, O. Nedim (1960), "Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, s. 213-282.

Tuna, O. Nedim (1987), "Ebi Verdi: İran'da Bir Türk Diyalekti", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, s. 215-245.

Turan, Osman (1996), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Turan, Osman (2003), *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Türk, Vahit (1999), "Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, s. 291-340, Ankara.

Türk, Vahit (2001), "Türkçede Ön Seste Ünlü Düşmesi Örnekleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, s. 223-233.

Türk, Vahit (2006), "İsimden Fiil Yapan -al-/-el-; -l- ve -ar-/-er-; -r- Eklerinin Kökeni", *İlmi Araştırmalar*, s. 183-191.

Türkiye Cumhuriyeti Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti İstihbarat Dairesi (1927), *İran Azerbaycanı tedkik raporu*, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Matbaası, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1973), *Osmanlı Tarihi III*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1975), *Osmanlı Tarihi II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1978), *Osmanlı Tarihi IV-I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı (1988), *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Üçok, N. (2007), *Genel Fonetik (Ana Çizgileri)*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

Üçok, N. (2004), *Genel Dilbilim (Lengüistik)*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

Vardar, Berke (2007), *Açıklamalı Dilbilimi Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

Velili M. (1993), *Azərbaycan coğrafi – tebii, etnoqrafik ve iqtisadi mülahizat*, Bakü.

Whitley, A. (2015), *The Shah of Iran*, London.

Yenisey, Gülara (2008), *İran'da Etnopolitik Hareketler (1922-2004)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Yıldırım, Zeynep (2008), *Gümbed Ağzından Derlemeler (Giriş-Gramer-Metinler-Sözlük)*, Muğla Üniversitesi Yayımlanmamamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.

Yıldırım, Zeynep (2015), *İran sahası Göklen ve Nohur Türkmen ağızları*, Ankara Üniversitesi Yayımlanmamamış Doktora Tezi, Ankara.

Yılmaz, E. C. (1991), "Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü", *Türk Dilleri Araştırmaları*, s. 151-165.

Yusuf Has Hacib (2003), *Kutadgu Bilig* (Çev. R. R. Arat), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Zehtabi, M. Taki (2010), *İran Türklerinin Eski Tarihi* (Düz. F. Rahimi), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Ziyayev, Hamid (2007), *Türkistan'da Rus Hâkimiyetine Karşı Mücadele* (Çev. A. Çelikbay), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Ziyayeva, Zemina (2006), "Horasan Ağızları", *Journal of Qafqaz Üniversity*, *S 18*, Bakü.

Genel ağ kaynakları:

https://www.amar.org.ir erişim tarihi: 15/12/2020

https://www.deik.org.tr/uploads/iran-ulke-profili-2020.pdf erişim tarihi: 17/12/2020

https://www.eghtesadonline.com/بخش-عمومی-229183/03-در-ایران-چند-شهر-روستا-وجود-دارد erişim tarihi: 17/12/2020

http://tebaren.org/?p=732 erişim tarihi: 15/12/2020

https://www.amar.org.ir/Portals/0/News/1399/Booklet%204.pdf erişim tarihi: 27/03/2020

https://www.amar.org.ir/statistical-information erişim tarihi: 15/02/2023

http://ashayer.ir/index.aspx?pageid=160 erişim tarihi: 27/03/2021

https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/iran/ erişim tarihi: 15/02/2023

https://data.worldbank.org/country/IR erişim tarihi: 15/09/2021

https://www.csis.org/events/azerbaijani-turks-iran-will-they-lead-revolution-again erişim tarihi: 15/10/2021

https://www.youtube.com/watch?v=z0xQOXil7HM erişim tarihi: 02/01/2022

https://www.internationalphoneticassociation.org/IPAcharts/IPA_chart_orig/pdfs/IPA_Kiel_2020_full.pdf erişim tarihi: 24/04/2022

METİNLER

Metin Numarası: I

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Kotur Suyu – Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 03/08/2018

Derlemenin Konusu: 1. Mugan Şahsevenlerinin yaylak ve kışlak yaşamı 2. Savalan Dağı ile ilgili efsaneler 3. Anı 4. Şahsevenlerde düğün 5. Şahsevenlerde sünnet 6. Atasözleri 7. Aksakallar

Derlemenin Süresi: 15 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Kadir SEYFİ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı[74]: 1947-71

Mesleği: Hayvancılık, çiftçi

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

---

[74] Kaynak kişilerin yaş bilgisi, kaynak kişilerin beyanına göre verilmiştir ve burada kaynak kişilerin derleme tarihindeki yaşları esas alınmıştır. Doğum yıllarına ait bilgi ise derlemenin üzerinden zaman geçtiğinden kaynak kişilerin şimdiki yaşlarının hesaplanabilmesi için verilmiştir.

I/1 ***Selam.***

I/2 selam

I/3 ***Adızı buyurun evvel.***

I/4 adım ġádirdi ***(Familīzi de buyurun.)*** seyfidī

I/5 ***Yaşīz neçe var?***

I/6 yetmiş bir

I/7 ***Kendiyizin adı nemenedi?***

I/8 kendimizin adı üngüt mesirinde olar ćida kendidi ***(Muğan'dadı?)*** muğandadı üngüt

I/9 mesirindedi ***(Kışlağınız Muğan'dadı?)*** èle ġışlağımız da heniz o ketdi

I/10 ***(Yaylağınız?)*** yaylağımız da èle bura da şābildi

I/11 ***Şahsevensiz?***

I/12 şaysevenik ***(Size ne üçün Şahseven deyiller?)*** ne içün bize şayseven dèyiller çün

I/13 biz damdarīḫ aran yaylaḫ gèderīk hèyvan saḫlarıḫ hèyvan bezerüK onunçün bize

I/14 şayseven dèyiller ***(Gadimler?)*** ġadimler de èle şayseven de diyerdiler eşāyir de

I/15 diyerdiler hindi hemi şaysevenīk eşāyırıḫ hemi keşaverziyik ***(Elseven ile***

I/16 ***Şahseven arasında ne ferġ‿ eylir?)*** elsüven şayseven meselem o vaḫtı bi ad

I/17 ġoyuplar day‿ anam èşidipsēn o şayseven ki dèyler hā meselem o vaḫdı bi

I/18 mıġdar adam şorba ġızdırıb şahā ġoy bū seneti bizim‿ elimizden‿ almasın odu

I/19 ġalıp şayseven eslisi eşāyírdí èşidīsēn şayseveni eşāiri yığışdıreymışlar

I/20 ġoymeymışlar alaćıḫ‿ ola bu aran yaylaḫ gèdeler o vāḫtı şorba ġızdırıb bī

I/21 mıġdar‿ adam gèdiP şahın yanınā o tayfanın adı ġalıp şayseven yanı ġoy o şahın

I/22 ḫoşuna gètsin bizi yığışdırmasın ***(Hardan gelmişsiz, ġadimler?)*** ġadimnen

I/23 ġadimnerin bi mıġdarī rumṃiyeden gelipdi o zaman bi mıġdarı èle irandeymış

I/24 bi mıġdarı rumiyeden gelib o beyzādalar beyzadalar ḫannar rumiye tèrefinnen

I/25 gelipdi hamma bi mıġdarı da èle bu mentaġanın‿ adamıydi èle ġadimnen bırda

I/26 ġadimnen bırda dededen babadan bírda var‿ íymış

I/27 ***Hansı zebanı danışırsız?***

I/28 biz türkük dā ėle ***(Bu tatların Türküsüynen Şahsevenlerin Türküsü arasında ne***

I/29 ***ferġ‿ eylir?)*** ferġı yoḫdu ėle bir dildi ferġı yoḫdu ėlan menim yarım eşayırdī

I/30 yarım ketçidi yarım eşayırdī yarım ketçidi ėle biz hindi bi bir aydan sora ġėdecük

I/31 henüz olacūḫ ola gene ketçi orda ḳışlağa ġėdećüK olacuḫ ketći ferġı yoḫdu ėle

I/32 bāḫ mǐğanda savalanda yaylağı olanīn erşede de yeri var erşede yeri olanīn

I/33 mǐğanda da yeri var ferġı yoḫdu baḫ‿ ėle bu bizim ki otuz iki tayfamız vār

I/34 ġaradağdan ağzı bėle otuS iki tayfanın yaylaḫda da yeri var mǐğanda da yeri var

I/35 erşede de yeri var üş tike üş ġetadı biri erşedi biri mǐğandī yanı gedih'den o yana

I/36 mǐğan diyerik beri erşedi bu sudan beri taya mėşgin diyerik buradı ki yaylaḫdı

I/37 ***Bunun adı nemedi?***

I/38 bu lebedardı ***(Lebedar?)*** bēli ***(Lebedarı kim başa koyar?)*** lebedarı ġādim ḫannar

I/39 beyler ġoyardı o da bu lebedardan olmazdı leylon dırab‿ olardı dıraP elan henüz

I/40 dırapdan menim paltınım var hindi ėle çiynimdeydi attım yėre hamma indi ėle

I/41 yolnan keçen de ġoyur bu lebedardān ***(Cevanlar lebedar koyar mı?)*** yoḫ cevannar

I/42 ġoymaz ćevannar baş‿ açıḫ gezer çün bu lebedar ya bōrk adamın başının tükün

I/43 aparėy bu da görüysen hamma baş‿açıḫ gezende tük tökülmez başı aćıḳ gezende

I/44 tük tökülmez

I/45 ***Bizim için bir hatıranız var mı?***

I/46 nemene buyurursan onnan danışam day oḫuyam ***(İbādi oḫudu...)*** sen alla

I/47 ġānun-u tebiyyet bėledir

I/48 ay yerine gün geće gelmez

I/49 ġānun-u tebiyyet bėledir

I/50 ay yerine gün geće gelmez

I/51 zühr-i eli olmasa

I/52 millet güde gelmez

I/53 cezbe-i eşḳ olsa

I/54 getirrem neće gelmez

I/55 cezbe-i eşḳ olmasa

I/56 gelse de veze gelmez

I/57 men‿ āşıḫ yaradan var

I/58 yeri göyü yaradan var

I/59 daḫı sen mene vírma yara

I/60 mende her yaradan var

I/61 apardı ağ‿ at meni

I/62 saḫladı seyyat meni

I/63 baş ġoyum dizin üsTe

I/64 yuḫlasam uyat meni

I/65 sizin de bu sağlığıza

I/66 ***Üzme bilirsin?***

I/67 yoḫ cevannar biler men üzebilmerem cevannar üzer

I/68 ***Evlisīn?***

I/69 ‘bēlī on beş on beş dene nevem var (***On beş neven var, neçe balan var?)*** tağriben

I/70 üç oğlum vār iki ġızım vēli bi on on beş dene nevem var

I/71 ***Buraya niye Savalan diyeller?***

I/72 sůltān-ı savalan yanı dağların böyŭgüdü ona göre dėyiller sůltān-ı savalan

I/73 ***(Başında göl vardı?)*** gör vardı bēli ***(Ben duymuşum ki peygamber orda***

I/74 ***ġonaḫlamış, düzdü?)*** o ki o peyġammer ġonaḫlamağı eşāyirin savadı yoḫdu ki

I/75 onu bā-savad kitapnan men onu sen hindi dėyirsen peyġammer ora ġonağ‿ ıymış

I/76 yoḫ men peyġammer ora ġonağ‿ ıymış damāvende ġonağ‿ ıymış türkiyede o

I/77 dağa ġonağ‿ ıymış a peyġammerin bu dağın başında ne işi var‿ ímış aḫı gele

I/78 çıḳartmadır o peyġammer ora ġonağ‿ ıymış peyġammer ġonağ‿ oleydı getiriP

I/79 ābad yere şaḫta vurup öldürer orda ne gezėy ne iş görėy peyġammer orda

I/80 ***Savalan’da hansı otlar var?***

I/81 savalanda her ot olar her ot dava darmannıḫ otdu her ot dėsen ki o dava kı

I/82 curruylar dārı kı currıylar o savalanda var ***(Mesela adları nemedi?)*** addarı kehˈlik
I/83 otudu yarpızdı köddöğˈdü gevendi küdürüdū̆ ćanım sene erz⌣ėlesin lanedi onnan
I/84 her ot dėsen var her otun özünün de bi̯r adı var
I/85 ***Şahsevenlerde toylar ne cür oley?***
I/86 toyları ġaşēnk ġaşek toylar⌣ oley ġabaḫ toydā dügü arttama diyerdiler dügü
I/87 arttama diyerdiler ki filan kes toy ėyliyer bugün dügü artdadaćaḫ hamma hinci o
I/88 cür dȭül dügü arttama yığışılıbdı tağriben bi hėfte ġabaḫda üç gün o ġalıb her
I/89 kesánın̯ ḫeyr-i şēni ağırrığına yüngürrügüne iki gün üç gün ġabaḫdan ḳart yazallār
I/90 devet⌣ ėlerler aḫsaḳḳaldan ėlden fāmildēn ḳart yazallar adam var aşıḳ getirer
I/91 adam var getiṛmez ḳart yazallar bēli vėreller onu iki neferin üş neferin⌣ elinē
I/92 tüşer dȭriye ėle fāmile paylar o ḳarta da tārıḫ ġoyallar ḳarta da tārıḫ ġoyallar
I/93 meselen falan günü menim toyun ḫātemesidi o gećesi o günüzü gün orta ya geće
I/94 aşıḳ getireller ya baḳıdan ya irannan ya terbizden hamı geler türküsü nemek
I/95 diyerik biz toy payısın vėrēr yanı el tuttudu ġaydar neyner o toy olan oğlana bey
I/96 diyerik beyi oynadan istiyen fāmil dost aşna ćavan yığılar onun başına pıl töker
I/97 pıl bağ o ćavanın bírasına çıḫar biz bėlençik toy⌣ ėlerik (***Dizineçe pul çıḫar?)***
I/98 beli dizineçe pul çıḫar filime de götüreller ėl fāmil tanıyan istiyen töker pulu
I/99 başınnān adam var ya milyon tökey adam var beş yüz tökey adam var iki yüz
I/100 tökey her kesenin ġalıp ġudretine ćavanın erus dāmadın baḫ bȋrasına çıḫar pıl
I/101 ***Yaylaḫ mı yaḫşıdı kışlah mı yaḫşıdı?*** ėle mōġei var⌣ onun fesli var feslindē
I/102 yaylaḫ yaḫşıdı bi feslinde ġışTaḫ ġışda burda ġalmaḫ olmaz kỉ fesli var o feslindē
I/103 yaylaḫ yaḫşıdı yayda yazda yaylaḫ yaḫşıdī ġışda pāyızda ġışTaḫ yaḫşıdı ***(Hansı***
I/104 ***senin hoşuna gelir?)*** ćana ėle her ikisi çün biz damdarīḫ eşāyırīḫ her ikisi bizim
I/105 ḫoşumuza gelir hankisi ki yağışġanlıḫ oldu gögˈlük oldu o yaḫçı ḫoşumuza geliy
I/106 ***Deyiller ki bu Şaysevenin bir neferi tatdarın üç neferine bedeldi, düzdü?***
I/107 bu şaysevenin bir neferi bēli tatdarın üş neferine ki baraberdī̆ sehihdi bēli ġabul
I/108 ėdiyrem niyē bu aḫşamaça bu dağda bu daşdā gerdiş ėlī̆y gėzī̆y o dağı çıḫır ora
I/109 íney hamma olar yėyip yatėy deberebilmiy ona baraber
I/110 ***Yadında ata baba sözü var?***

I/111 ćanā bēli atalardan bu söz ġaldı kī bizim ki dėyirsen bu tayfa hardan gelīb bu

I/112 tayfa hardan gelīb bu bizim tayfada üş dört gōbehˈ var biri isalıdī biri ġoćabeydi

I/113 ġoćabeynen isa bey ġardaşdı rumnan gelipler türkiyeden gelibler o yannan

I/114 gelibler gelibler bu mėşgine mėşginde iki nefer bı̊rdā iki ġardāş hetmen de

I/115 başında adamı var‿ íymış da çobanınnan ġonşusunnan deste cavannarla geliPler

I/116 sohra gelib bu meşginde ġoća bey vı̊rīb isa beyin ġardaşını oğlunu öldürüb

I/117 ġardaş vírıP ġardaşı oğlunu öldürüP bi iki gün ġapını salıPlār ġapını salıPlār

I/118 dėyip belke hacaletlerinnen ćöle ćıḫmīy bu ġoćabey arvadıynan danışīP dėyip

I/119 ge biz köçek belke bu minnet ėliye bu kütüret aradan götürüller bı̊lar eve açıp

I/120 köçendē hėç ġapınī bular açmeyıp da bı̊lar aşıp o üzē bı̊lar ġalıp beri üzde o kı

I/121 dėyir ġoćabey a şu boyća ġoćabeyli dėyiPler isa bey ġalıP bırda isa bey dėyipler

I/122 bu ġoca beynen isa beyin bi ġara bāćıları var‿ íymış ġara ġız‿ íymış evde

I/123 görüPler yolnan bi piyada geliy obeymış dā yolnan bi piyada geliy gelip çay

I/124 çöreh ˈ isteyip bulardan acıḫmışam na‿ ğayrmışām dėyib ḫub sen haralısan dėyi

I/125 men ėrmeniyem ėrmeniyem dėy bizinen ġalarsān dėy ġallām dėy bizim dinimizi

I/126 ġabul‿ ėlersen dėyiP ēlerem o ėrmeni dėy ėrmeniye dėy bizim dinimizi ġabul‿

I/127 ėlesen ġal bizinen hē soradan ėrmeni bı̊ların dinin ġabul‿ ėleyib ġalıP bı̊ların

I/128 yanında buların bi dene o ġara bać ıları var‿ ímış vėriP o ėrmeniye ėrmeninin

I/129 de adı ḫosro ímíş hindi ḫosrō da bi tayfadı hē ḫosrō da bi tayfadı ġoćabėylinin

I/130 içinde olar ***(Dini nemedi?)*** dini ėle feylen bizim öz dinimizdedi vēli kötüh ˈ leri

I/131 ásliyeti ėrmeniden gelme ėrmenidi ***(Bu çayın adı nemedi?)*** bu çay şābil çayı

I/132 diyeller mı̊na ėle áslisi şābil çayıdı tökülęḛ şirvan deresine şirvan deresine

I/133 ***(Hardan gelib?)*** ėle savalannan ordan çıḫey bu irşābın üssünde gözesi var

I/134 çıḫey geliy burdan tökülęy şirvan deresinnen gediy mı̊ğanda aşağıda yėr su var‿

I/135 ėle

I/136 ***Evvelden develerle köçermiş Şahsevenler?***

I/137 deveynen köçerdik bēlė benim‿ özümün on on iki dene devem olardı nerden

I/138 mayadan olardı day deve yığışılıb indi maşın dey her ġapı var herenin ikisi

I/139 üçü her nete kesi bu dėysen bi dene maşını var adam var ėle her ḫānevadeye bi

I/140 dene maşını var eşāyırda elān menim özümün oğlannar üç oğlum var üç oğlum

I/141 vār ḫırdası bıdı bu ḥėyvanımıza baḫar onnan böyügü dey tehrana gėdipdi maşını

I/142 var onnan ḫırdasının bi leysanı var bi mak gene bi maşını vār özünün de ġamfayı

I/143 var ġamfaynan işliyir

I/144 ***Bu cevannarnan ġadimler arasında ihtilaf var?***

I/145 olardı olardı ıḫtılaf⌣ olardı arada ıḫtılaf ġonşu meselem şüreke şürekeynen

I/146 olardı sedd⌣ üsdünde bi ayrı danışıḥ üsdünde olardı veli çoḳ mehebbetdi indi

I/147 maşalla cevannar indi bā-savad olub hamısı eşāyir olmağına baḫmiy hindi uşağın

I/148 ėle hanKisi ġoyunun yanına gėdiysen lisans diplomdu otaran

I/149 ***Buyur bize bir o oḫuyun.***

I/150 yėrį̇ yėri dağlar sene hem dem olmaram

I/151 dağlar esir geldi ġarı da mennen

I/152 felek meni terġ-i veten⌣ ėledi

I/153 zülmüden ayırdılar yarı da mennen

I/154 uća dağlar hem söhbetli dağlar

I/155 heyf dȏr terlan sarlan geze

I/156 baş yastığa ġoy gerdene yanıram

I/157 gezdigim yerleri görsem⌣ ağlaram

I/158 o da senin sağluġuv̇a gėdeyin obıya bir çay içeyin onnan sonra ġoyun gelsin

I/159 he gėdeyin ora

I/160 ***Siz mesela burda ġoyunları saḫlayanda dȏvlet pul alır mı?***

I/161 ġabaḫ alardılar ġabaḫ alardılar şah zamanı alardılar elefçer diyerdiler oba ki

I/162 yaylağa gelerdi birin bėl daşında ġoyardılar ćaddeydı birin berzetdeydi

I/163 ġoymuşdulār biri salavatda ġōyuna on sekkiz ġıran⌣ aleydılar kėçiye iki tümen

I/164 dėyirdiler keçi meselen⌣ otun yaḫçısın ġabaḫda ġaçıp yėyir elefçer diyerdiler

I/165 ona o özü bir senet⌣ íydı her kimin elefçer kağzı varsa elinde elān özi ėle bir

I/166 senet⌣ ídi biri bėl daşında ġoyardılar biz de o on ġoyuna on sekkiz ġıran

I/167 derdinnēn oğurluḳ geće köçü çatıp ġoyunu ġatıp ġabağımızā ġeće dağnan daşnan
I/168 keçirderdük ġo elefçir pulu vėrmiyėk veli harda bilerdiler gelip orda sanēyıp
I/169 alardılar iki dene daş ġoymuşlar ġoyunu bir bi öbürü arasınnan keçirdī̲p
I/170 sanardılar ona elepçer diyerdiler onda şah zamanı aleydılar hindi yoḫ
I/171 ***Bu Alaçıkları ne cür⌣ ėlersiz?***
I/172 ġabaḫ ġoyunu ġırḫardıḫ ićāze vēr ağa-yi ćiddi ġabaḫ ġoyunu ġırḫardıḫ elde
I/173 vırıb⌣ onu hellerdiler onu ġaydıp sarırdılar ayį̲ġımıznan bėle bėle vırıp
I/174 pişirerdik dēvet ėlerdik dōrenin adamı gelerdi kömey⌣ ėlerdi onun da usTası
I/175 vardı elan bu özü usTadı hėlençige ġaydıp onu biçerdiK tikerdik çekerdik üsTüne
I/176 hamma hindi destgāh var destgāh pişirir o ġálibi da ayıḫnan bėle vurmıllar ***(Her***
I/177 ***kişi alaçıḫ çatamaz?)*** yoḫ her adamın elinnen elān menim özüm elimnen gelmez
I/178 alaćığı her adam ġurar hā veli yaraşıḫ⌣ olmaz meselem dam̧mar içine onnan
I/179 sōra zad⌣ ėler her adām ġurabilmez alaćığı alaćığın özünün de hemi o
I/180 tikmesinin bir ustası var hemi ġurmasının bi ustası var
I/181 ***Çobanlıktan kalan bir hatıranız var mı?***
I/182 men özüm biyol yaylaḫdeydım yaylaḫdeydım hāy tüştü āyı geldi oba da bėle
I/183 tökülüpdü āyı geldi obadan çıḫTılar bu ayı görek bi hesab yamać⌣ íydı bu
I/184 ayĭye bi selbe⌣ attī özü de menim aḫavem⌣ ídı selbe yamaćı çoḫ uzağa ġėtti
I/185 ġėtti selbeni göttū̲ ayaḳḳabın ayıḫ yalın yaslandı çattı ayıya ayıḫ yalın çattı ayıya
I/186 altı ağaç dalnan bu ayıya zolladı yeddinci ağaçda ayı yıḫıldı bu irāhatTığa dėdi
I/187 day yıḫılıP dene irahatTığa çıḫdı kı āyının bĭrnın üsTüne vıra öldürē āyı ġalḫtı
I/188 tutaḫlaşTılar āyının türküsü bu elleri bının bu çıynağınnan ağzı zadı bėle
I/189 ġućaḫlaşdılar tüfeh' de var⌣ ídı it de yoḫun ġėtmedi hėç kes yoḫun ġėtmedi
I/190 tüfeh' de var⌣ ídı bi dene beytullah gēh'lide bi ćavan var idı allah selāmat ėlesin
I/191 o tek geldī̲ yapışTı ġıçınnan ġıçınnan yapışanda mınīn çeh'ti saldı yere salanda
I/192 bu ēlnin birin üsdüne ayıġın basdı onnan gettiler esnek diyerdiler ġádim eşāyir
I/193 arasında deve ġızanda adama gelen devenin ağzına vĭrardılar gettiler o esneğ'i
I/194 vırdılār ayının⌣ ağzına bağladılar getdiler ellerine atın ayağına buḫōv vurardılar
I/195 at ġaçmasın demirden olardı buḫō o buḫovdan vırdılar bileh'lerine bağladılar

I/196 sōra dėdiler mınīn yağı dermandı āyının yağı dermandī gėttiler ayının başın
I/197 kėsTiler soydular ne yağı çıḫTı ne hėç zādı onnan men gördüm bağışleyın
I/198 bağışleyın üzür istiyem ayının sünneti sümüktü et dōül sümük‿ ídı onda
I/199 gördüm bileh' leri de ġaley ėle ėlan atmışam taḫçada ġaley ėle o zamannan
I/200 ***Burda uşaḫların sünnetleri ne cür oley?***
I/201 ġabaḫ gelerdiler ėle bėlençik çölde keserdiler dellek diyerdik hamma hindi
I/202 dühtür geliy ėle ġabaḫ burda keserdiler aparardıḫ ġotur suyuna salardıḫ ya şābile
I/203 salardıḫ ya da derisi de yaḫşı olardı hamma hindī duḫTur kesiy ėle keserdi biye
I/204 külden zaddan atardıḫ ġanın ġurudardıḫ aparardıḫ salardıḫ ġotur suyuna yaḫşı
I/205 olardı hamma hindi dühtür kesiy ėle ***(İssi sudu?)*** isdidi bēli hindi ġarışıbdı ġabaḫ
I/206 çoḫ yaḫşıydı lıbasuv̇un üsTüne sışreyırdı delih' deşih' ėdeydi ėlebil asid sepiydi
I/207 üstüv̇e hindi yoḫ ėlemiy hindi su ġatıblar‿ ėlemiy
I/208 ***Bu Zencan'daki Şahsevenlernen Muğan'daki Şahsevenler arasında***
I/209 ***zebanında ferġ‿ ėlir?*** ferġ‿ ėlir bėli oların zebaníynen bizim zebān ferġ‿ ėlir
I/210 meselem olarınki bizim dili bilmīr olar ġaşġāydiler kürtdüler ferġ‿ ėlīr ferġ‿
I/211 ėlīr zebannarımız ferġ‿ ėlīr
I/212 ***Elseven mi yaḫşıdı Şahseven mi yaḫşıdı?***
I/213 eşāyirdi şayseven yoḫumuzdu çün o vaḫdı şah isteymiş yığışdırā ādı ġalıp
I/214 şaysevēn adı ġalıp şayseven şorba ġızdırıp bi mıġdar adam ėlebil bu obanın
I/215 böyügü bı haćı ağadı bu bi söz dėyir hamı da onu teyid ėlīr o cür olupdu veli
I/216 bizim áslímız eşāyir
I/217 ***Eğer bir kişi aḫsaḳḳalın sözüne ḳarşı çıḫanda ne cür oley?***
I/218 o zerer aparar zerer aparar o o zerer aparar onu hesaba ġoymaz o özüne zad‿
I/219 ėlir zerer aparar olar tek hėç kes ona pay vėrmez daha he gėder olar tek hėç kes
I/220 onun meselem sözüne day ĕhemmiyet vėrmēz erdiş ġoymaz ōldu tek çün bi
I/221 adam yanı cemin sözüne baḫmıyanda aḫsaḳḳalın sözüne baḫmıyanda da bu adam
I/222 bağışla biz ona ġatı diyerik ġálin diyerik yanı ġálin odu ki pıçaḫ kesmiyēn hē
I/223 ***Çoḫ sağ olun***
I/224 ḫāhiş‿ ėliyem

Metin Numarası: II

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Kotur Suyu- Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 02/08/2018 – 23/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Şahsevenlerin günlük yaşamı 2. Şahseven atasözleri 3. Şahsevenlerin göçü ve göç hayvanları

Derlemenin Süresi: I. Derleme 25 dakika, II. Derleme 3 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Ejder ĦĀVENDİ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1963-55

Mesleği: Hayvancılık, çiftçi

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: İlköğretim

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe ve çok az Farsça

II/1 ***Selam.***

II/2 selām

II/3 ***Adızı buyurun evvel familīzi de buyurun.***

II/4 ejderēm fāmilim de ḫāvendi

II/5 ***Sizin yaşınız neçedi?***

II/6 menim yaşım⌣ elli beş

II/7 ***Kendīzin adı nemedi?***

II/8) kendimizin⌣ adı demirçili mı̊ğanda olar ***(Hayan olur?)*** bilesuvār

II/9 ***Hansı dili danışırsız?***

II/10 ėle türkü öz dilimizi danışaruḫ

II/11 ***Elan nemelersiz?***

II/12 elān indī damdarılıḫ ėlėyrüh' de keşāverçilih' damdarılıḫ ġoyun saḫlaruḫ māl

II/13 saḫlaruḫ onnan sōra ruzumuzu yığaruḫ burda ***(Kaç malınız var?)*** māl tağriben

II/14 olar bi igirmi dene māl ġōyun çoḫ⌣ olar ***(Goyun neçe olar?)*** altı yüz dene

II/15 ***İndi size niye Şahseven deyirler?***

II/16 ėle ġádimnen şahseven ġalıb⌣ adı şahseven dėyiller ***(Delili var?)*** yoḫ ne delili

II/17 olaćaḫ delili zadı yoḫdu ėle gelip o zaman şahseven yanı şah zamāni de şahın

II/18 dō̤yresinde dėyipler ki şayseven şayseven ġalıp hindi dėyipler elsüven yoḫ ėle

II/19 biz ėle o zamannan ki dėmişük şayseven şayseven

II/20 ***Hansı zaman buraya gelersiz?***

II/21 biz tağriben olar iki aydı gelmişüh' ḫordaddan gelmişik ḫordadda geliyūk

II/22 şehriverin de aḫıraḫında da gėdiyük mı̊ğana ***(Hop, ġėdimler nem⌣ ėlerdiz?)***

II/23 ġadimnen ėle bu cür alaćıḫta Keçinerdük ėle ġadimnen ġadimnen bu cür ki ėle

II/24 bāḫ dede baba ėle o zamannān devėynen gelüp giderdūk ġadimler hindi maşınnan

II/25 gelip gidiyük deve yoḫ

II/26 ***Burda Şahsevenler arasında toylar zad nice olar?***

II/27 burda şahsevenin arasında gėderük elçilige ġoḫum⌣ ōlluḫ onnan başlėy bi hefte

II/28 toyumuzu ėlerüh' ġoḫum yanı bī̤rrik bāhem⌣ ōlluḫ fāmil ōlluḫ dē oğlan süver

II/29 dėyer fulan ġızı men⌣ alım biz de gėderük elçiligine ***(Farsi bilirsiz?)***

II/30 az ***(Kilasa gittīz?)*** gėttim‿ ēli ***(Kaç sene?)*** beş dene ***(Sizin Türkūznen meselen***

II/31 ***bu tatdarın Türküsi ne ferg‿ eylir?)*** hiç ferġímíz beʿzi terbiznen bizim meselen

II/32 ġaradağnan onnan dilimiz ferġ‿ ėylir ***(Meselen?)*** meselēn hī tapıb‿ onu

II/33 dėyēmm̦ürem olarnan bizim dilimizin çoḫ ferġı vardır ėle

II/34 ***Bize diyeceğiniz bir ḫātireniz var mı?***

II/35 ḫātiremiz odu ki ėle şikara zada çoḫ gėderdüh' ḫātiremiz onnandı onnan sona çoḫ

II/36 ḫātiremiz var veli adam lehçede tapıp diyemmürem yalannan ne dėyim

II/37 ***Şahseven çayı ne cür oley?***

II/38 yaḫçı oley da şahseven çay çay dīyrük çay gėtīr̦ çay tök ***(Çayları hardan***

II/39 ***toplarsız?)*** çayları biz ālluḫ toplamaruḫ biz burda toplamazlar ***(Harda***

II/40 ***toplarlar?)*** biz zat toplaruḫ kėh'lik otu toplaruḫ onnan da varımızdı onnan sōra

II/41 bėlençik de çayı şeherden ālluḫ biz

II/42 ***Evli misin?***

II/43 hē evlīm ***(Kaç balan var?)*** teġriben iki oğlum var biṛ ġızım ***(Onların adları***

II/44 ***nemedi?)*** onun birinin adı peyāmdī birinin adı bābekti ġızımın da adı perīnazdı

II/45 ***(Olar evli mi?)*** yoḫ evlenmiy ėle ġaleyler

II/46 ***Yadınızda Şahsevenlerin ata baba sözleri var mı?***

II/47 ata ata sözü olar ki ne olar ***(Atasözü yani mesel gibi.)*** ataya diyerdük ġağa ***(Gağa***

II/48 ***nemedi?)*** baba ġádim olardan ġalan sözler ėle ġádimnen bėlençik ḥeyvannan

II/49 zatdan ġalıpdı biz oların ḥeddiynen gėdiyik oların sözleri bu cür baḫın ḥeyvana

II/50 bu cür ėleyin bu cür keçinin ***(Bu cür keçinin nemedi?)*** keçünün dē yaḫçı keçinün

II/51 savaşmayın hiç kesnen otdan sarı ottu geler gidergi ki dėyer ki ćamaatnen biṛrik

II/52 ėyleyin

II/53 ***Alaçık nemedi?***

II/54 ėle alaćıḫtı bizim zindegimüzdi da damımızdı alaćıḫ ėle alaćıḫtı de ***(Bunu ne cür***

II/55 ***tikib ėlirsiz?)*** özümüz ėle zad ēliyük ***(Mesela?)*** çıbıḫların dėyirsēn bının igirmi

II/56 altı igirmi dōrt igirmi sekkis çıbıḫ olar beʿzi yigirmi dört olar beʿzi yirmi altı olar

II/57 ***(Yağmurda karda su akar mı?)*** yoḫ aḫmaz laylon da ġomaz özünnen de eslen

II/58 su gelmez içeri gelse keçinemm̦erük ki ***(Naylon vardı üstünde ayrı ne vardı?)***

II/59 laylon var üssünde de nemed keçe keçe de dėyirük nemed de dėyirük nemed
II/60 oley farsī keçe diyen de türkü ***(Keçi derisinden mi?)*** yoḫ yoḫ ġoyun ġoyun
II/61 tükünnen derisinnen yoḫ güzem ġoyunun iki dene zadı olar biri mǐğanda yün olār
II/62 yorġan döşek tökerūk bu cür he yaylağınkin de yaylağa geldük güzem olar o da
II/63 munnan keçe curranır ***(Güzem bir de yün...)*** yunnan yorġan olār güzemnen de
II/64 nemend olar keçe olar da ***(Hansı yahşıdı?)*** o yatmağadī o da evimizün mesel
II/65 alaçığınkidi hē ona yorġana döşeğ'e vursa̅n o cür ha keçe olar
II/66 ***Şahsevenlerde hansı aşlar yapılır?***
II/67 aş aş-ı duğ‿ olār onnan sōra ayran‿ aşı olar onnan sonra kelećoş‿ olār o
II/68 şōrnan penirin zadıynan tutarken bėle türkiyede de çoḫ olar he onnan da kelecoş
II/69 olār biz şor yoḫ hele bi yavaş dene ona ġurut ġurut türkiyede de olar da ġurut
II/70 bėle zat ġoyaruḫ ġoyaruḫ günün ġabağına ġurūr onnan sōra kelećoş pişirrük
II/71 tökerük zada pişirrük türkiyede ittifaġen çoḫduṛ tilvizyonda görüyüm ġurudu
II/72 bėle şornan şor da alaha oley şoru yığıyruḫ saḫleyrūḫ meselen onu yağnan onnan
II/73 sōra zatnan ġatıp kere yağıynan yiyirük o yemeli oley çoḫ ġaşeng‿ oley
II/74 ***Türkiye'den hansı kanalları seyrediyorsunuz?***
II/75 ėle türkiye ḳanalıdī onnan sōra olar yahćı biley çoḫ ėle her yeri görkeziy dene
II/76 şikarına çoḫ baḫıyam hē çoḫ yabana baḫıram álaġam onadĭṛ
II/77 ***Buna şeker mi diyorsunuz?***
II/78 yoḫ ġát diyrük buna şeker alahısıdı ůn tuḫ kimin tozdu tökerük mürebbe
II/79 ġaynadırıḫ o şekernen
II/80 ***Bize zarbı mesel deyin.***
II/81 zerb-i mesel hē dėyi saḫla samanī sōra káre gelećek saḫlasan soğanī sonṛa kára
II/82 gelmez hamısı ḫarab olar gėder işine saḫla kömürū̆ zamanında geler kára buğda
II/83 eken buğda biçer arpa eken arpa çöregi çörekçiden al yolu yolćudan soruş bėle
II/84 şeyler vardı ***(Başka var mıdır?)*** başka da hem nala dėür hem mıḫa başka biri
II/85 adamın evin yıḫār biri dirilder biri öldürēr soğan öldürēr samandı kömürdü ġalan
II/86 āyende de pıla gėder ***(Başka var mıdı?)*** başkası dā cüceni de payızda sayallaṛ da
II/87 payíze çıḫtı senindī̆ çıḫmadī öldü gėtti dene

II/88 ***Şiir bilirsiz?***

II/89 ha yaylağa ayna bulağa yaylaḫ kimindi eşāyirindi soṇra sōra da heç zat da

II/90 ketdinin değil yani yaylaḫ kendin dēl alaćıḫ olanındı

II/91 ***Öbür Türklere niye tat deyirsiz?***

II/92 neće türklere olar tattı kettidi dē ***(Tat yani nemedi?)*** kend tattı olar tattı hamısı

II/93 tatdı tat bi şey dēl yanı elan bizim bu obā bi dene kendi min evlini düver tatı

II/94 düver şahseven möhkemdi işi de möhkemdi o zaman ćeng‿ èleyende şahseven

II/95 èleyip v̇āv ketti bi şey dēl ket yanı bèle hemişe damda yatıp şahseven bèle yerde

II/96 yatıp ki hemişe āyılarnān ćanavarlarnan şirnen hemişe bular èle bularnan savaşır

II/97 vurışèy elan ceng de olsa eşāyirden yüz nefer apårsān min nefer kettini öldürer

II/98 gülleynen tüfeynen men özüm komileni kürdü tekdirēndaz‿ idim ćengde

II/99 irannan arağın ćenginde ***(Hansı zaman?)*** teġriben şesto yekte atmış birde yoḫ

II/100 min hizaru si sed‿ o şesto yek bizimki

II/101 ***Kaç ay askerlik yaptın?***

II/102 urmiyenin o zatta (***Kaç ay?)*** yirmi dörd‿ ay yirmi dörd ay esgerlik èledim men

II/103 orda ***(Askerlik hatıran var mı?)*** esgerlik cengde varımdı he ***(Bize söyleyin.)***

II/104 men orda gèderdīm dağın başında ġalardım ketden ki o komile çıḫardī onnan

II/105 sōra oları yavaş yavaş biz muhasaraya salup tutarduḫ öldürerdük ya sālim

II/106 getirerdük kürtderi getirerdük orda salarduḫ dama apararduḫ dövlet aparardı

II/107 neynerdi biz bilmezdük olar ne iş görer ne ġayrardı neynerdi bilmezdük

II/108 arağlıları getirerdük ordan kürdistannan ya özleri gelerdi teslim‿ olardı oları

II/109 getirerdük ordan onnan biz gelende davar keserdiler bizim ġabağmıza

II/110 keçirderdiler arasınnan ġoyunun başın ġoyardılar ora bedeni ġalardı de biz

II/111 arasınnan keçerdük pīruz olup gelerdük

II/112 ***Siz buraya, yani Mugan'a hardan geldīz?***

II/113 bilesuvardan geldük burā èle ġedimner de èle burdan devèynen gelerdūk èle

II/114 ġedimler de deveynen gelerdiler giderdiler hamısı maşın zat yoḫ idi yol yoḫ‿

II/115 idi bıralarda heç zat yoḫ‿ idi èle deviynen gelip gèderdük burda savalanın

II/116 etrafına buralarda mi̊ğannan bura gelerdük on beş güne on güne èle mesēn üç

II/117 kilometr gėderdük dört kilometr gėderdük tüşerdük orda bi gün ġalarduḫ ya
II/118 ġalmazduḫ gene seher süP başlayıp bular çatarduḫ deviyē tüşerdük yola ġoyun
II/119 da yavaş yavaş gelerdi veli her üç kilometrde her dört kilometrde her iki
II/120 kilometrede tüşerdük bu da şirvan deresidi bura da bizim devenin yeriydi yetmiş
II/121 dene burda bizim ġedim şah zamanı o şah ki burda zad‿ ėlerdi bizim de yetmiş
II/122 deviynen gēlip maşın yolu zadı yoḫ‿ ıydı bāḫ maya haça maya haça nēr bığır
II/123 mayā ć̀ār lōk arvana meć̀i yurda ġaydan o yurda ġaydan da bilėysen nedi
II/124 mayanın balasıydı nerden bığıdan satarduḫ ġalmazdı ėle bura gelsen ġaydıp
II/125 gėderdi o köçdüğ'ümüz yere ėlebil sen gelipsen iranā ġaydıp gėdiysen türkiyeye
II/126 misal odu lök de devedi dē o da bi devedi oların ferġı odu ki maya bi dene ḫānım
II/127 ki görüysen ġaşeh'di diyeller mayaydı bu arvana arvad hareket ėlese o da
II/128 arvanadı buların ferġı odu ki mayıynan arvananın lökūn nērin ferġı var
II/129 arvanıynān lök baćı ġardaşdı bildūn baćı ġardaş da bilėysen da mayıynan da ner
II/130 baćı ġardaşdı haça mayıynan da haça bığır baćı ġardaşdı olar bi ć̀insdi baḫ
II/131 görüysen iki ikidi bığır haça bığır haça maya bidi cūt ner maya bidi lök arvana
II/132 bidi ć̀ar da ėle bi denedi ć̀ar bi şey deve olmaz ć̀ar da tek olardı hemişe onun
II/133 kā̄rı olmazdı ć̀ar mesēn bi ḫırda da olardı ėle diyerdi aŋ aŋ angırardı özü özünen
II/134 ner mayıya yük vurardın bu lisānın yükün götürüp aparardı develer ėle bu
II/135 dağlarda buralarda otdardı gevennen yiyerdi bura ki ḫoş ġuraḫlıḫ olsáydı deve
II/136 gėderdi mı̊ğana özü ġaçardı burdan muğanaçan gerek gėdip orda biz de minip
II/137 getirerdik bura deveni devenin çoḫ işderi vardı ***(Devenin çobanına ne***
II/138 ***diyerdiz?)*** nöker nöker ki otarardı yetmiş deveni nöker otarardı onu suvarardı
II/139 onu bağlardı ėlerdi gelerdi evde de işlerdi nöker suv̇u getir nöker zadı gētiṛ
II/140 devenin nökeri ġoyun otarana ć̣oban diyerdilēr deve otarana nöker diyerdiler
II/141 evde işdiyene keniz arvaddarımızın zadın diyerdiler kenī̄z yanı ġulluğ‿
II/142 ėliyēn ḳutardīn

Metin Numarası: III

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Kotur Suyu – Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 02/08/2018

Derlemenin Konusu: 1. Şahseven kadınlarının gündelik yaşamı 2. Şahsevenlerin düğün, bayram âdetleri ve çocuk büyütme yöntemleri 3. Şahseven yemekleri

Derlemenin Süresi: 14 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Firengiz ĦĀVENDİ

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yılı ve Yaşı: 1954-64

Mesleği: Ev hanımı

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Kaynak kişi yaylak ve kışlak bölgelerinin dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

III/1 ***Adızı buyurun⌣evvel, famil̄izi de buyurun.***

III/2 firengī̇z ḫāvendi

III/3 ***(Sizin yaşınız neçedi?)*** altmış dört dene ***(Bu nemenedi?)***

III/4 ō biz ona ćecim ġālıplı cecim de diyerūk çölde yatannar da meselen diyer ki o

III/5 kürkdü kürke büründüm ġaldım soyuḫ deymedi ölmedim onnan meriz olmadım

III/6 ***(Peki cecim ne cür oley?)*** ne diy onu ağalar salar ġalıpnen ayaḫlallar tikmegin de

III/7 uzadaruḫ eğ'īrirük toğlaruḫ kelef ėylerüh' bėlençik berdeş ġurrūḫ bėlensine

III/8 ėlerüh' yollaruḫ boyanār geler bi de onu sarıruḫ onnan toğlaruḫ uzadaruḫ ki küçü

III/9 zad götürer ḫanımlar böyükler götürer biz de toḫuruḫ ***(Büyükler mi toḫur?)***

III/10 bōŭkler uzadar gelinner ġızlar toḫur ağbirçekler uzadār yaşlılar bilenner biz de

III/11 bil'lük ėle toḫumağı da bilirük olar ki uzadabilmir olar eyleşir küçüsün götürey

III/12 biz amma gėdip gelmeyi biliydük ki uzatmağın biz uzadeydük ayağ⌣ üssesin

III/13 biz ėleydük onu yer biz ėleydük o işderi bu görey⌣ indi onnan hindi meselem

III/14 men de görürem bular da uzadar bular toḫur toḫuruḫ da ***(Hansı daha zordu?)***

III/15 eyleşmege hindi bize o yüngüllük otumaḫdı da ***(Yüngüllük?)*** bēli meselen

III/16 ēleşmek isTirahat ėlir biz hindi ġızlar gelinner bizim ġızlar bizim ġaynenemiz

III/17 nenelerimī̇z ġaynenelerimī̇z onda otursun ėleydiler bize ayağ⌣ üsten ėleydūk

III/18 hindi biz oturuyuḫ bular ayağ⌣üsten ėlir

III/19 ***Hansı dili danışırsız?***

III/20 türkü danışıruḫ biz ayrı dilleri bilmiyük farsı da bilmiyük haricinkin de ėle

III/21 ***(Şahseven Türküsüynen tatların Türküsü ne fark eylir?)*** tat bėle yoḫ be'zi

III/22 terbizdi bı lārıdı oların diliynen bizim söhbetimizin ferġı var ***(Meselen?)***

III/23 meselen olar dėyir gelirik gėdirik biz dėyük geldük gėtdük çöl meselan olar

III/24 dėyir eşig eşige gėtdük biz dėyük çıḫtıḫ çöle biz bi defe dėyirük ***(Bu nemene?)***

III/25 ona Toḳuccuk diyerük biz doḳuccuḳ bēli doḳḳuz bu yüz oley doḳḳuz bu yüz biri

III/26 yer oley biri gül bēli birinnen gül pitirrük birinnen de yer onun o da baḫ ağnān

III/27 hē onun birine erkek diyeller birine tişi o ipin götürende erkek tişisin bileller

III/28 bėlesine uzadey bāḫ baḫ baḫ bėlençik oley bu yüzü biy reng⌣ oley onnan çekik

III/29 onnan gül ***(Bunu toḫuyanda şiir zat söylersiz?)*** bēli söylerük ne diyim ne

III/30 dėydim yādımnan çıḫtı dėyir

III/31 ēzinem neynim senē

III/32 düşüptü meylim sene

III/33 sen döndün men nēynim

III/34 men sen döndün men neynim

III/35 allah yādımnan çıḫdı

III/36 men dönsem üzüm dönsün

III/37 sen döndün neynim sene

III/38 ēzinem size gellēm

III/39 sürme çekip göze gellem

III/40 yüz yıl ġazamette ġalsam

III/41 ġutarsam size gellēm[75]

III/42 ***Ḫob, meselem balalar yatanda ne söylersiz?***

III/43 laylay çallūḫ

III/44 laylay çallām yatasan

III/45 ġızıl güle batasan

III/46 ġızıl gülün içinde

III/47 şirin yuḫu tapasan

III/48 laylay dėdim layuv̇a

III/49 eli yeṭ̣sin daduv̇a

III/50 eli daduv̇a çatanda

III/51 meni de sal yaduv̇ā

III/52 laylay layuv̇a ġurban

III/53 anuv̇ dayuv̇a ġurban

III/54 bėle bėle diyerdük hindi ġoćalmışuḫ ***(Hindi gelinner deyiller)*** bēli hindi de

III/55 gelinner ėle biz diyennerden ḫaber aliylar dėyiller ***(Lotu nemenedi?)*** meselen

---

[75] Dağ aşıb, düzə gəlləm;
Sürmə çək gözə, gəlləm;
Yüz il qazamat çəksəm;
Çıxcağın sizə gəlləm. (Bayatı)

III/56 şuluḫ şuluğ‿ olub bu o üze dėyir men ***(Zarbı mesel bilirsiz?)*** ḫeyir taptapbaca
III/57 nedi bėlençik meselede da hamısı yādınnan çıḫíy adamın
III/58 ***Düzdü, hansı aşları bilirsiz?***
III/59 aşları ***(Aş)*** dōvġa aşı pişirirūk ġatıḫnan da pişirrūk ayrannan da pişirrük saćˇ
III/60 içi pişirrük eti pişirrük iraḫlaruḫ her cürrü aş olsa hamısın pişirrūk
III/61 ***Novruzda meselen Şahsevenler nem‿ eliyler?***
III/62 halva çallūḫ süttaş pişirrük bayramı dėy da balıḳ pılov pişirrük süttaşı pişirrük
III/63 balığı ġızardaruḫ halva çalaruḫ yımırtta boyaruḫ bığda ġōrruḫ bığdanı zadı
III/64 ekerük sırfiya düzerük bazardaḫı vesayilden de hamısınnan alallar uşaḫlar ağalar
III/65 alallar getireller ġonaḫlarımız istiyennerimizin hamısı geler birbirimüze gėderük
III/66 ***(Helyavı ne cür ėlirsiz?)*** halvanı unu sütnen uvaruḫ ġurudarūḫ unu omacı yağı
III/67 tökerik teşte ġoyaruḫ ocağa ***(Teşt?)*** leyen onnan orda ġōrruḫ ėlerüK zad ėy̰lerük
III/68 ***Bu Zencan'ın Şahseveniynen Muġan'ın Şahseveni arasında ne ferg‿ eylir?***
III/69 hiç zad ferġ‿ ėylemir ėle bizim‿ üçün zencanı bilmirem bizim özümüz mǐğān
III/70 savalannan baḳíyeçek ėle seliġemiz bidi şūreviyecek seliġemiz birdi
III/71 ***Gedimler ne cür gelirdiz buraya?***
III/72 deveynen gelerdūk uşağın ikisin üçün birin ġucağımıza alarduḫ birin burda
III/73 oturdarduḫ birin burda oturdarduḫ başu̇a dönüm
III/74 ***Evlisiz?***
III/75 bēli ***(Erüğün adı nemedi?)*** he hacelḫan hacıbani ***(Yaşar mı?)*** bēli bāhemük
III/76 ***(Onun yaşı neçedi?)*** mennen on sin zad böyüktü he ***(Hansı zaman evlendiz?)***
III/77 farsısın bilmürem ki ġırḫ beş ildir ġırḫ alTı ildir biz gelin gelmişük ***(Familīz?)***
III/78 bēli bibimdi bibim oğludu men de onun dayısı ġızıyam onun fāmili hacídı
III/79 menimki ḫāvendi
III/80 ***Ġadim toylar ne cür olurdu?***
III/81 menim böyük ġardaşımın toyu erusu gelin atnan gėttük onnan bir il sōra men
III/82 maşınnan geldim tĭraḫtornan ***(Sen traḫtornan mı maşınnan mı geldin?)*** yoḫ
III/83 maşınnan ***(Ondan ġádim?)*** bēli bir il onnan sonra ġabaḫ atnan gelėydi bu
III/84 yaylaḫda toy olupdu ġardaşım ***(Yaylahta toy...)*** bēli bırda ***(Ġışlahta toy olmaz***

III/85 ***mı?)*** niyē olar onun çün gėttük bu yaylaḫda da meselen kef‿ėleydi ***(Hansı***
III/86 ***yahşı olar?)*** yaylaḫ yahçı olar yüze ***(Toylarda hansı aşlar bişer?)*** üş dört dene
III/87 hėyvan keserūk dügü asaruḫ altı yeddi ġazan aşbaz geler ġedim özümüz
III/88 topalarduḫ hindi hamı áşbez özü sağ olsun ġabġaşığın getirer ocağın da odun zad
III/89 topalardılar gėdeydiler deveynen odun zad toplarduḫ hindi hamma elhemdürille
III/90 dėyiller o ėler ***(Kaç ocak meselen?)*** bēli bēli ***(Dügü vardır, helva vardır,***
III/91 ***başka?)*** yoḫ halva toyda olmaz bayramnan bayrama oley toyda ḫına olar toyda
III/92 ḫına ġoyallar hamı dōreleme oğlannan ġız tutar isTiyennerin hamısı o ḫınnı
III/93 şirnisinden götüreller pıl ġoyallar ḫına da ėle elimüze götürrüh‘ ḫınadan götürür
III/94 elimüze ġoyaruḫ bi şirni götürrük bėle bėle min tümen iki min beş yüz bėle bėle
III/95 beş min zad pıl ġoyaruḫ
III/96 ***Meselem bayramda, noruzda balalar yaşlılara ne cür davranır, âdetleriniz***
III/97 ***nemenelerdir?***
III/98 bayramda evde uşaḫların hamısın libasın evez ėlerler başmağınaça teze libas
III/99 alallar giydireller ġardaşlar bacılara pay getirer pay getirer bayramlığın getirer
III/100 pulun zadın vėrer libas getirer pıl vėrer herkesin bu cür salıruḫ bi yola ėle bē‘zi
III/101 var uzaḫdahı bayrama iki üç gün ġalanda gelėy payın vėriy gėdiy yoḫun da
III/102 öyünkü günü bayramlaşıy pılın da vėrėy bu cır ***(Toydan evvel hına yakar***
III/103 ***mısınız?)*** bēli aḫşam ḫınanı yaḫaruḫ sabah da gelini çıḫardaruḫ ***(Oyunlar***
III/104 ***ne cürdü, mesela arvadlarnan kişiler beraber oynar mı?)*** ḫeyir o erusun
III/105 ġardaşınnan dāmedin ġardaşınnan gelib oynasa oynar oynamasa zenin
III/106 tayfasına meclisine kişi gelmez ḫeyir yan kişi gelmez ėle bi dene meselen
III/107 erusun bėlin bağlamağa bėlençik bi uşaḫ bėlençik bi uşaḫ geler olar oynar
III/108 ***(Onun adı nemenedi, biz sağdıç diyerik.)*** he sağdıç solduç bēli olar da gelmez
III/109 ***(Solduç vardı?)*** bēli bi dene oğlanın bu terefinde durar biri bu terefinde o da
III/110 çöl kişi meclisinde erüsün yanına gelmez ***(Zenanın yanına gelmez)*** ḫeyir olar
III/111 da çölde ġalar fāmil gider orda oynar heç kes gelmez ḫeyir ***(Yani meselen***
III/112 ***birisinin otağına yad elden girebilmez?)*** girebilmez bēli bizim menteġede
III/113 eşāyir Kısmetinde yoḫdur allah kömeğiniz olsun

Metin Numarası: IV

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Dereyurt / Erdebil

Derleme Tarihi: 18/08/2018

Derlemenin Konusu: 1. Şahsevenlerin eski göçleri 2. Düğün âdetleri 3. Şahseven tayfaları 4. Anı

Derlemenin Süresi: 15 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Evez ĠĀSIMİ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1938-80

Mesleği: Hayvancılık, çiftçi

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

IV/1 ***Ağam selam.***

IV/2 selam ḫoş‿ āmedid

IV/3 ***Adızı buyurun familīzi de buyurun.***

IV/4 ġāsími adım da ēvez ġāsımi

IV/5 ***Neçe yaşīz var?***

IV/6 heştād he

IV/7 ***Şahsevensiz, düzdü?***

IV/8 eşāyırıḫ ***(Hansı tayifedensiz?)*** hüsen‿ehli

IV/9 ***Hansı dili danışırsız?***

IV/10 türk ***(Farsi bilirsiz?)*** ḫėyir men bilmerem

IV/11 ***Yaylağınız haradır ġışlağınız haradır?***

IV/12 büzgüş yaylağımīz büzgüşdü ġışlağımız dereu͡rt diyeller ora da ağaPPa

IV/13 ***(Haçan yaylağa gidersiz, haçan kışlağa gidersiz?)*** yaydan yazdan bir ay

IV/14 ġalanda çıḫarıḫ yaylağa yay da ki çıḫanda inerik mǐğana gėderik ***(Ġışlaḫda***

IV/15 ***nem‿ elersiz?)*** damdārı ėle saḫlarıḫ dene ġoyun saḫlarıḫ hėyvan saḫlarıḫ ***(Neçe***

IV/16 ***ġoyununuz vardır?)*** yüz dene yüz yirmi dene bu cür ha ***(Böyükbaş var mıdı?)***

IV/17 ḫėyir yoḫdu deve saḫlardıḫ ġedim çoḫ‿ a hinni deve zad saḫlamarıḫ maşın

IV/18 çıḫannan beri hindi köçümüz maşınnandı bēli

IV/19 ***Ġadimler ne cür köçerdi?***

IV/20 ġadim tey deve ner māyinen o yan bu yana gėderdik bir de meselem özümüzün

IV/21 olardı on dene on beş dene devemiz onnan köç‿ ėlerdik hā ***(Köç eyleyenle***

IV/22 ***eylemeyen arasında ne ferġ‿ eylir?)*** meselen on gün on beş gün köç gėderdik

IV/23 mǐğana canā ordan ġaydardıḫ dağā dağa da gene on gün on‿ iki güne köç ėleyip

IV/24 gelerdik dağa deviynen hā deve olardı at‿ olardı mal‿ olardı o zaman hinni

IV/25 he yola yol gėderdik ***(Köç etmeyene öbür kişiler ne cür baḫardı?)*** o zaman

IV/26 zireng‿ íydi millet alaçığı açardı tikerdi meselem çatardıḫ deviye o zaman bu

IV/27 cür‿ íydı indi bu zaman indi meselem tey māşın olup dene hayana gėtsen

IV/28 dağdan vırėysen maşını gėdėysen ġışTavuva ḳışTaḫdan da vurėysen

IV/29 yaylavuva ***(Mesela bir aile köç etmek istemedi diğerleri ona ne cür baḫardı?)***

IV/30 ḫėyir hėyvanā hāmının nezerinde var⌣ íydı ḫėyvānı var⌣ íydı köç⌣ ėlerdi
IV/31 gelerdi meseem birinin iki devesi olardı onnan gėderdi birinin beş devesi olardı
IV/32 onnan köçerdi bir de meselem ġalḫmazdı burdan ki köçerdi bu āvrıḫ diyerdik
IV/33 evin ağır şeyin çatardılar birden bir menzil gėderdī̆ bir̥ menzilden de sōra
IV/34 ġaydardılar gelerde bu avrığı çatardılar gėderdiler obiri menzile bı̊ cür bizler köç
IV/35 ėlerdik hā ***(Dedem avrıḫ nemedi?)*** nemenedi ki bu ev ki ağır⌣ olardī ėlebil bi
IV/36 menzil çatardılar evin şeyinnen aparardılar filan kette tökerdiler orā onnan sōra
IV/37 gėdip ki o ġışTağa ki toḫdıyacaydıḫ hā toḫdıyannan sōra ordan deve ġaydıp
IV/38 gelećeydi bu āvrığı götürüp gėdećeydi ağır şeyleri hā
IV/39 ***Ner maya nemededi dede?***
IV/40 ner ner olardı ėrkeği māya da dişisi olardı ***(Devenin?)*** devenin he ***(Onlar ne***
IV/41 ***cür otlar yerdi develer?)*** deve de ġanġal yiyerdi
IV/42 ***Bu dağda hansı otlar vardı?***
IV/43 dağda ėle her⌣ ot dėsen var her⌣ ot dėsen var meselen bāḫ ġara yarpaḫ⌣ ot
IV/44 var üş ġulaḫ⌣ ot var yağlıca var ordan geldin keştin gėttin şōḫ ġådim nana var
IV/45 şöyüt var cacıḫ var bı̊lar ėle hamısı da dermandı da otdarın
IV/46 ***Hansı merizlere dermandı?***
IV/47 bular ėlebi mā̆diye zada hamısına dermandı otdarın nana dermandı keh'lig⌣
IV/48 otu var yārpız var bular allah rızası ėle özde kiloğun aleylar hā elli mine a̮ltmış
IV/49 mine alėyler
IV/50 ***İssi sular var mıdı?***
IV/51 varımız yoḫ bizim bu terefki yaylaḫda bi dene şeker dere suyu var ***(O da merize***
IV/52 ***derman mıdı?)*** o da ġıs ġıça zada bu puştu suyu var o ġıça zada çoḫ yaḫçıdı
IV/53 ***Bu ġadim zamanların bayramları ne cür olurdu?***
IV/54 bayramlari bayramlíḫ⌣ ėlerdik böğ'ün meselem top⌣ atardı uşaḫlar onnan
IV/55 ġōynu zātdan kėçirderler yeri delerdiler bu cür ġoyun keçirderdiler onnan bu cür
IV/56 bu cür sözden keçirderdiler böğ'ün meselem bayramda şinnik⌣ ėlerdiler he da
IV/57 şinnik⌣ ėlerdiler he ***(Kışlakta bayram oldu...)*** hāy başuva ***(Mesela kurban***
IV/58 ***bayramı, ne cür olurdu?)*** o kı o cür⌣ oliydi ki ġurbandaki bayrām bāyramı

IV/59 dėyirsen da sen il bayramı onnar şinnik ėlerdiler birbirin evine ġulaḫ‿ asTıya
IV/60 gėderdiler diyerdiler göreh' ne işidecīh' bu sözde ağzın yoḫlardılar o neferin hē
IV/61 bu cür işler var‿ ídı
IV/62 ***Aḫsakkal ne cür oley?***
IV/63 bēli aḫsaḳḳal da meselem delālet diyerdi denē böğügüne kiçige meselem diyerdi
IV/64 bu yol gėdin bu cür gelin bėle ėleyin düzlük yaḫçıdı hamısınnan bēli
IV/65 ***Dedem yādında mesel var mıdır?***
IV/66 yādımda ata baba sözü ata baba sözü ki var‿ıdı ki meselem o kı atamız babamız
IV/67 vardī allah seninkilere de irehmet‿ ėlesīn olar meselem düz diyerdi bala bu yol
IV/68 gėdin bu cür gelin düzlük yaḫçıdı eğ'rilih'den bi şey çıḫmaz‿ adama bēli özde
IV/69 bizler heşemdar‿ idıḫ ġōyun saḫlardıḫ çoḫlu hē ēlin gücü sēlin gücü he bunu
IV/70 diyeller diyerdiler ki ēlin gücü sēlin gücü meselem ėl ki birrik‿ ēliyende ėle bi
IV/71 sēl geliy dā bu cür
IV/72 ***Sizin ibadetleriniz, dualarınız ne cür olur?***
IV/73 diyerdíḫ ḫudāyā sene şükūr özün bizi dolandır nāmazımıza orucumuza meselem
IV/74 ibādetimizē varıḫ tarı da diyerdik ėlin başı ḫudaydı ḫudāyā şükr ėle ġadimnen
IV/75 de ėle diyerdik allā ḫudaya şükr sene perverdiġāra şükür sene budı bizimki
IV/76 ***Kendīzin adı nemedi?***
IV/77 ġışTağımızın dōresi ağaPPadı dene bi dōresi de zeyva var ġara‿ğaş var bu cür
IV/78 ***Bu Tatların Türküsüynen sizin Türkçeniz ne ferg‿ėlir?***
IV/79 hėç tefv̄vutu yoḫdu ėle bi olar türkümüz bi‿ olar bēli bi‿ olar tefv̄vutumuz
IV/80 yoḫdu ėle bi dindīk ***(Kime tat diyersiz?)*** kette olana kette olana tat diyerik biz
IV/81 eşāyır da ki bu elāta eşāyir diyerik elāt diyerik bōün meselem o yan bu yana köç
IV/82 gėden tāyfıyā elāt diyerik hā ***(Siz Şahseven'e elat da diyersiz?)*** elāt da diyerik
IV/83 bēli şahseven de diyerik ***(Elāt adı hardan gelir?)*** beli elāt‿ ėle bu ki bu bizim
IV/84 bu o riyet terefinde o yana gėdenimize elāt diyerler bize de bỉ yana gelene eşāyır
IV/85 diyeller hā
IV/86 ***Bu Şahsevenler neçe tāyfadī?***
IV/87 otuz iki tāyfadı ***(Hansı tayfaları bilirsiz?)*** biz bu tāyfalarda ġoćabēlini billik

IV/88 ėcirni billik talmış⌣gēh'lini billik gēh'lini billik delāğarrını billik onnā neynim
IV/89 sene göre hüsēnēhlini billīk mesdal bēylini billik ġo yādıma salam dā tēh'leni
IV/90 billik delağarrı vār ḥaćı⌣ ḫocālı vār ḥaćı⌣ ḫocālı vār ᶜgebeli vār ḫüsün⌣ ācılı
IV/91 vār ġo yādıma tüşeni diyim bu cür ***(Bular hamısı bi yerden mi gelmiş, hardan***
IV/92 ***gelmişler?)*** here bi terefTe gelip da ġādim bi iddesi urmiyeden keçip bi terefi
IV/93 urisyeden gelip mığannı vār tomağallı vār bu cür bu cür tāyfa vārdı türkiyeden
IV/94 gelip hā ėle bu ġoćabēyli ġısmeti türkiyeden gēlip ***(Türkiye'den gelen başka***
IV/95 ***hansı tāyifeler var?)*** day oni men bilmiyem hansı tāyfadan gelīp türkiyeden
IV/96 gelib⌣ urisyetten keçipTi onnan here bi yerden gelip dene o zaman elān ġaşġāy
IV/97 bırdan gelip gėdip⌣ ora bu yannan gėdip⌣ o yana
IV/98 ***Yādınızda bir hatıra varsa bize buyurun.***
IV/99 o ki ḫātiremiz o curdı kī o zaman ki biz bāreydıḫ bōyüh' kiçik var⌣ ídı
IV/100 meselem dedemiz nėnėmiz ki biz evlenende bizim ḫāberimiz olmazdı olar
IV/101 ivlendirerdi day meselem biz özümüz ki diyek filan ġızı bize aliy bu yoḫ⌣
IV/102 ídı bize yanı dede nenenin yanında bīz ėliyebilmezdik ki diyek biz filan ġızı
IV/103 isTiyrik bu cür sözler var⌣ ídı bōün meselem gelinner tuman köynek gėyerdi
IV/104 bir⌣ il hėç olmasa ġaynateynen danışmazdı hindi hamma hindikini boğazı
IV/105 açıḫ başı açıḫ geliy ġaynatanın yanında oturėy buları biliysēn hē bizlerde bu
IV/106 cür⌣ ídı ***(Hiç söz hakkı yok muydu?)*** ḫēyir ***(Ne cür olurdu mesela atası***
IV/107 ***babası gitti alaçığa, ġızı ne cür istirdiz?)*** aha ġızı ne cür ister diyirdik ġızı bura
IV/108 baḫ görūm ġızı ki ne cür ki ġızı ne cür meselem ėlçilige ha gėder dedemiz
IV/109 gėderdi nenemiz de gėderdi meselem o ġızı ki biri isteseydı o dede nene o ġızın
IV/110 dede nenesinin göylü osseydī diyerdi allah mubārek⌣ ėlesin ama göylú
IV/111 olmaseydi diyerdi gėt hele bir aydan sōra gelersin he bu cür⌣ ídı ***(Ġızı alanda***
IV/112 ***pul verirler miydi?)*** a şu o zamannar var⌣ ídı kebini olardı hā kebini olardı
IV/113 kebin cüzi bi kėbin saldırardılar oğul diyerdim oğlan ġaynatanın gözüne
IV/114 görüker ***(Hamısı bir yerde mi yaşardı?)*** hā bi yerde yaşardı canuva
IV/115 ānd⌣ ossun biz beş gēlin⌣ íydi bi yerde yaşardılar ayrı seçi bir bi yerde
IV/116 yaşardılar her kesenin menzili var⌣ íydi bi yerde böyürdüler ġaynenenin

IV/117 ġaynatanın da yanında zenān gelin bū̄rügü atardı tek gözderi görükerdi ***(Gelin***
IV/118 ***kaynanaya ne cür hizmet ederdi?)*** ġayneniye başiynen danışardı bėlençik bu
IV/119 cür⌣ íydı gelin bō̄ün meselem ġaynene ġayneniye çoḫ ḫitmet⌣ ėlerdi
IV/120 cānuv̇a and⌣ ossun geline dėseydi gėT⌣ ora öl öleceydi ġal ġalacaydí gelin
IV/121 bu cür⌣ íydi hā o zaman bizim zamanımız o cür ⌣ íydı böyüh' kiçih' var
IV/122 ⌣íydı gelin meselām ġaynenenin ġaynatanın yanında sābın dānışdırmazdı bu
IV/123 cür⌣ íydı bizderin o zaman kī̄ o zaman ġāşeh' zāman⌣ íydı böyüh' kiçih'
IV/124 zamanıydı yanı beşer birbirinnen utanardı hamma hinciki gelinner ayrı
IV/125 ***Bu lebedarın adı nemedi?***
IV/126 şāpo diyeller buna hē hē hē ***(Şapoyu kimler takar, kimler başına koyar?)*** oni
IV/127 ėle ġādim aḫsaḳ̈allar ġoyardī hē meselem aḫsaḳ̈al kişiler ġoyardı hē ćavan
IV/128 ġoymazdı bunu başına ***(Onun manası nemenedi?)*** manası ėle şebo dėyiller
IV/129 dene buna ***(Cevannar niçin koymazdı başına?)*** ćavana ī̄raḫdı dene ćavan
IV/130 munu ġoysa başına böğ'ün meselem ġoća kişi ġoyar aḫsaḳ̈al ġoyar ***(Onu***
IV/131 ***kişinin özü mü isteyip koyardı yoksa birisi mi alıp koyardı başına?)*** ḫeyir
IV/132 özü isterdi alıp ġoyardı başına biri birin ihtiramın getisse alıp vėrerdi ona

Metin Numarası: V

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Büzğuş Yaylağı- Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 18/08/2018 – 31/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Şahseven kadınlarının günlük ev işleri 2. Şahseven yemekleri 3. Nağıl 4. Doğum âdetleri 5. Evlenme âdetleri

Derlemenin Süresi: I. Derleme 16 dakika, II. Derleme 8 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Zerda NEJAT

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yılı ve Yaşı: 1963-55

Mesleği: Ev hanımı

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Kaynak kişi yaylak ve kışlak bölgelerinin dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

V/1 ***Adızı buyurun fāmilizi buyurun.***

V/2 ādım zerda ***(Familīz?)*** ne diydim tehmaz bēli nejāt

V/3 ***Hansı tāyifedensiz?*** èle ġoćabēyli bu hüsen⌣ēhlinin üssündeyik

V/4 ***Yaşız neçedir?)*** yāşım elli bèş

V/5 ***Bu vaḫtaça haralarda yaşadınız?***

V/6 èle büzgüş yaylağında ġışlaḫ muğan dereu͡rt terefinde ***(Yaylağınız hardadır***

V/7 ***ġışlağınız hardadır?)*** yaylağımız sākinimiz yoḫ⌣ udu vēli gèderdik büzgüş

V/8 yaylağına sarap yaylağına sākinimiz de ġışdağa gèdende dereu͡rt terefine

V/9 gèderdik çōllara gèderdik yaylağa èle her il bi terefe beş il bi terefe gèderdik beş

V/10 il bi terefe çollar yaylağına onnān↑ bu orta dağa ḥaćı māḫan yaylağına ġışTağına

V/11 ***Bir Şahseven arvadı sübden aḫşamaça ne işler görer?***

V/12 ne iş görēr↑ süP ġōyun sahar⌣ evvel onnan süt mayalar sütün torbasın yuv̇ar

V/13 ġurudār onnan ġeza pişirēr ḥeyvān kesilse onun⌣ etin doğrar↑ yuv̇ar↑ ġōrma

V/14 pişirēr onnan ġatıḫ vurar sać⌣ içi pişirer sübden aḫşama o işleri görer çörek

V/15 odun yığar ġurudar onnan odun olan zaman hindi ġurudan yoḫ da hindi ġaz zat

V/16 çıḫıbdı o zamanı dèyirem onnān çörek pişireller sać dèyerdik sać altına ḥeyvanın

V/17 zadınnan seçmesinnen tökerdiler o da èle bèle yanardī ġaşek dèyerdiler ġōyunun

V/18 boğarsağınnan geler yağlıdı tendir salı hindi tendir çıḫıb tendir salardılar çıḫıp

V/19 çörek yağ pişireller iki beste pişireller elān saat da èle onnan acıdardılar onu

V/20 çaya gèderdiler paltar⌣ yumağa ḫanımlar ellerinde yuvardılar su ġoyardılar

V/21 gèdip bılaḫlarda paltar yuvardılar sübden aḫşama hèç vaḫtları olmaz bılaḫdan su

V/22 getireller ġışlaḫda da su olmıyan yèrde tankernen gelīr olan yerde de ellerinnen

V/23 getireller hindi yōğuḫlaşıb her ne her iş youḫlaşıb o işleri day görmṻller uşaḫ

V/24 saḫlardılar bèlerdiler açardılar uşağı onu da bèllerini sarallar tek⌣ el onnar

V/25 yalğuzdar ha tuluğu çatmadan èle ġoşmadan asdardılar yayardılar serin su

V/26 getirerdiler buzdarı zatdarı yoḫ⌣ ídı ki bılaḫdan gèdip su getirerdiler onu

V/27 yayardılar keresini yuvallar götüreller ayranı çürüder şor⌣ èlerdiler ġūrud⌣

V/28 èlerdiler kelećoş⌣ aşı pişireller bizim de èle eşāyirde èle bèle bèle bèle işder

V/29 ***Bu hedik nemenedi?***

V/30 hedik he buğdanı ısdadardılār ōnu bēzi sürterdi yarma èlerdi èlemiyen sūt tökerdi

V/31 hē̄yvan eti tökerdilēr aş pişirerdiler ona diyerdiler ālen de pişirèyler èle uşağın

V/32 tişi çıḫanda pişiriller körpe uşaḫda ***(Uşağın tişi çıḫanda?)*** bēli bēli hindi de èle

V/33 ḫoşu gelen pişirib‿ içer

V/34 ***Bu eğirdek nemenedi?***

V/35 ēğírdē de süt‿ èlellēr ḫemirini ona yağ‿ atallar kere onnān şeker atallar sarı

V/36 kök‿ atallar dārçın‿ atallar ōğlan birden müsāfire zada gèdendē kálbalaya

V/37 gèdende mekkeye gèdende ġabağ‿ o cŭr o cur işder var‿ ídı oları tökerdiler

V/38 ağdan torba tikerdilēr torba tikeller bizim dil èlebil hē̄ybe tökerdiler onu ḫarab‿

V/39 olmazdı aparıb‿orda istifāde èlerdiler yè̥yerdiler

V/40 ***Bozbaş şorba?***

V/41 bōzbaş da et teze olende èle hèyvanı teze kesende onun şorbasını pişiriller şorba

V/42 boz tek‿ olur sarı köklü ona hèyle dèyiller bozbaş dèyiller göyçek olur şorbası

V/43 ***(Bozbaşın içine nohut atılır mı?)*** noḫut atan‿ atır lepe atan‿ atır↑ bē↑li atıllar

V/44 özderinin yèmeğ'ine ġalıp

V/45 ***Kelke nemenedi ne cür oley?***

V/46 nēye keleke sütün ġoyunun evvel doğanın pişirillēr suluğ‿ èliyiller ġaşeng‿

V/47 olur sulu keleke de onnan iki gün sohra sütün sağıllar onun da keleke teK olūr

V/48 o da bi cur ā kelekē biri de vār ġōyun da gene iki üç gün keçir vaḫtı kelekenin

V/49 vaḫtı keçir sütün sağıllar bılama üç cür a bılaması kelekesi suluğ‿ olur

V/50 ***Çıtanaḫ ne cür oley?***

V/51 çıtanaḫ da mal doğanda

V/52 ***Bulama nemenedi, ne cür oley?***

V/53 bılamanı ġōursan üsdüne ġarıştırmasan bıllamasan çürüyer bılama oliy ışıldeyir

V/54 göz kimi doşap da ki bılaması olur

V/55 ***Haşıl ne cür oley?***

V/56 ḫāşıle de ġabaḫ zamān analarımız pişirerdi bāḫ merći ġaynadıp vurardılar

V/57 buğdanı ġaynadıp vurardılar yarmanı ġaynadıp vurardılar ona doşap tökeller sarı

V/58 yağ‿ atardılar onu yiyerdiler

V/59 ***Ġuymaḫ ne cür oley?***

V/60 ġuymaḫ dā yāğın tökürsēn onu suva horrasan tutursān bizim dile unnan horra

V/61 tutursan onnan tökürsen‿ içine onu da ėle ġarışdırırsan o tez pişir onu çekende

V/62 gene ortasına kere atıllar dārçın‿ atıllar şeker‿ atıllar ***(Bu loğusalar için mi***

V/63 ***yapılır?)*** ha teze uşaḫları olannar

V/64 ***Duğ ne cür oley?***

V/65 dūğ onu da ġatığı tökküller tavıyā onu çalıllar ġatıḫ çalanı var hindi her nedi çıḫıb

V/66 hasand olub işder çalıllar ona nane zad atıllar duğ ėliyiller

V/67 ***Bu gōrma ne cür oley?***

V/68 et ġōrması ***(Düzdü.)*** et ġōrması ḥeyvanı kesiller doğruyullar yuyullar ġoyullar

V/69 üsdüne ġāynir ġaynı̄r pişende day onun suv̇u ḳutarıb‿ ona ġōrma dėyiller yağda

V/70 ġōrulur

V/71 ***Ġıyme ne cür oley?***

V/72 ġıymē ġıymeni de gene doğruyıllar ėle ḫırda ḫırda et‿ ėliyiller lepe tökküller

V/73 onnan soğan ġov̇urup tökküller yer alma ġızardıp tökküller içine ona ġıyma ḫuruş

V/74 dėyiller

V/75 ***Bu ġorma sebze ne cür oley?***

V/76 ġōrma sebze hā o sebzini ısbanağı dėyirsen dene onu ġaynadıllār sıḫıllār soğan

V/77 doğruyup tökküller‿ onā yumırdda vurullar ona dėyiller sebze ġormanı da

V/78 dėyiller ona dėyiller isPanaḫ ġōrması

V/79 ***Ana umac aşı ne cür oley?***

V/80 umāćdaş ġadim pişirerdiler hindi pişirmiller unu avardılār çıttan süt atardılar

V/81 avardılar unu olardı topa topa olardı umaćaş ona su ġoyardılar ona da ėle merći

V/82 zad atardılar süt tökerdiler ona umać‿ aşı diyerdiler

V/83 ***Yarma aşı ne cür oley***

V/84 yārma aşı da sütü ġaynadıllar suynan sütü onnan yarmanı tökküller içine ġaynı̄r‿

V/85 ona yarma aşı dėyiller kişmiş tökeller ona da

V/86 ***Erişte aşı ne cür oley?***

V/87 irişte aşı da āşın dėyirsen pılōv hē irişde aşı da bāḫ noḫut tökküller lobya tökküller

V/88 merćı atıllar atıllar heresinnen bi iki üz gıram zad he onnan ġoy diyim

V/89 ***Şahsevende gece ev süpürülmez.***

V/90 yōḫ ***(Çöp dışarı atılmaz.)*** düzdü ***(Ne üçün?)*** çerşemmede kül atmazdılar diyerler

V/91 ġalsın sabaha ġabı yumazdılar çerşemme ġabını eşāyirde hamma hindi yuyullar

V/92 hindi o işderi gören yoḫdu hē

V/93 ***Ağbirçek nemenedi?***

V/94 aḫpirçek sinni keçennere dėyiller söz zadı te'fil alana birin ḫanımlara birinin

V/95 ėlebil sözü var gėdir‿ oları barışdırır ona dėyiller aḫpirçekler gelsin barışdırsın

V/96 buları ***(Toylarda ne cür?)*** toylarda da ėle heyle toylarda da dėyiller çadıranı

V/97 aḫpirçekler piçsīn onnān vėriller ġayçınaḫ ona ėnam vėriller çadıranı piçende

V/98 ***Ġabir üssüne gėdende su tökeller ne üçün?***

V/99 ġabresdannığā onu tökeller diyeller ġābir soyusun meselen tökküller dene o da bir

V/100 sınaḫdı ėle hindi de tökiyler

V/101 ***Haftanın günlerinin adları nemenedi?***

V/102 adlarına cüme diyerdik cüme keçerdi şemme diyerdik şemme kėçerdi süt günü

V/103 bizim ėle öz dilimizi diyirem hindi addarı ėvezdi süt günü diyerdik ġadimi

V/104 dėyirem onnan sōra duz günü diyerdik onnan keşti tek günü diyerdīk onnan

V/105 keşti çarşemme āḫırına perşemme cuma aḫşamı dėyerdik

V/106 ***Ana gelin ne cür alınır?***

V/107 gelini dėyirsen dene he gelini gėderdiler görerdiler ėlçiligine ėle aḫpirçek

V/108 aḫsaḳḳal gėderdi onnan orda alardılar vėrerdiler sohra gėderdiler bazarrıḫ

V/109 diyerdiler bazarrıḫ aparardılar onnan çadıra köyneh'lih' kelayġı onnan orda alıp

V/110 vėrerdiler gėlerdiler ceşn tutardılar ėlė gėdimnen ceşn var gėynişleri tuman‿

V/111 ídı köyneg‿ ídı cılıtḫa dėyirdik ćılıtḫaydı yel tiktirerdiler geline iki dene üş

V/112 dene çadır aparardılar başmağ‿ aparardılar o cür o cür

V/113 ***Ayaḫ basdı ne cür oley?***

V/114 ayaḫbasdı yanı ayaḫaşdını dėyirsen‿ e sen onun meselem gėlin gėderdi ġabaḫ

V/115 bir ay iki ay çekerdi ayağın açmaḫ hindi tez‿ açıllar ayıḫ açanda gėtirerdiler

V/116 beye oğlana paltar alardılar gėline āy‿ ġaştı vėreller onu dėyerdiler āyğaşdı

V/117 ***Bu renklerinizin adları nemenedi?***

V/118 neyinin rengi libası dėyirsen ādı sūreti olardı ġırmızı olardı onnān ābi olardı

V/119 mināyi olardı sebzī bu cür bu cür ġara ireng ***(Başka hansı renkler olardı?)*** zadı

V/120 libāsı dėyirsēn libās ābi var he be ne tey dėyim mināyi vār yaşıl ha yaşıl yaşılı

V/121 vār ġırmızısı vār nārıncı var ġōyunu da dėyećem ġōyunun da irengi ġōyunun da

V/122 irengi sārı olur sārı ġulaḫlı dėyiller benṍẏş küre dėyiller sarı ġulaḫlı dėyiller çal

V/123 dėyiller ġara dėyiller he o cür o cür

V/124 ***Gelin ġız baba evinden çıḫanda ona ne tutarlar?***

V/125 ona ayna tutardılar ėvvel çıḫanda duz ġoyallār merćime ġoyallar duz ġoyallar

V/126 ġuran ġoyallar ġurban ėle onnān su ġoyallar kesada onu toylallar aḫpirçek

V/127 aḫsaḳḳal‿ adam aḫsaḳḳal kişi onu suyun başına toğlar ġurban‿ onu ġōr

V/128 onun başına ona ḫeyir duva vėrēr onnan çıḫardar çöle çöle de çıḫanda bi nelveki

V/129 ġoyallar yımırdda ġoyallar gėlin ayağın ġoyar onun üsde o ġırılar he o cür o cür

V/130 ***Duvaḳġapdı nemenedi ne cür oley?***

V/131 duvaḳġapdı üçündē gėdeller gelinin duvağın başınnan götürende ona

V/132 duvaḳġapdı diyeller uşağı Tutallar oğlan‿ uşağı gėder duvağı götürer ona

V/133 enam vėreller duvağı vėrer onnan gelin evvel gelende ata mindirerdiler ġabaḫ

V/134 zaman perdesin‿ oğlan uşağı bėline bağlardı ġabaḫda getirerdi perde ona perde

V/135 getiren diyerdi ġabaḫda perde getiren diyerdiler onu da diyećēm onnan onu

V/136 getirip oğlan evine çatandā o perde çatanda ona pul vėrerdiler ėnām vėrerdiler

V/137 perdeni alardılar onnan bē̄lin ġāynı bağlardı onu unnardılar bėlin bağlıyanı un

V/138 seperdiler hindi etir sepiller ***(Çörek ġoymazlar onun arasına?)*** yōḫ duz çöreği

V/139 merćimeğe ġoyullar başına toğliyiller o ḫėyr dua vėrende ***(Beyin de***

V/140 ***ayakkabısını)*** oğrardılar oğrardılar onu pul alıp vėrerdiler he ġız tėrefinnen

V/141 ***Bir nefer ölende ne olur?***

V/142 ölendē onun yāsın tutandā ġapıya ġara baydaḫ vurardılar ėvin ġapısına ġara

V/143 baydaḫ devenin üsdüne ġara çekerdiler poncaḫların vurmazdılar diyerdiler ölüp

V/144 aḫsaḳḳal kişi o cür o cür ***(Neçe gün sürerdi?)*** ėlebil yeddi gün beʿzi ġırḫ gün

V/145 ġırḫ günećen var‿ ídı he deviye ġara çekerdiler üsdüne

V/146 ***Yādınızda bir nağıl var mıdır?***

V/147 dėyećem dėyim ėlān tülkü gėdip girip göle ġuyruğunu orda bezīp mınçıḫnan

V/148 zatdan ćanāvar gelip çıḫıp ġabağına dėyip ġuyruğuv̇a ḫoşum gelir o demri

V/149 dümrü harda asıpsān dėyib ālladıp ćanavarı dėyip gėtmişēm göle tüşmüşem

V/150 ġuyruğumu bıllamışam düzülüp ġuyruğuma gelnin ġabağın kesip pullu mınçıḫlı

V/151 gelnin tülkü çoḫ ėvvelinnen dėyim onnan o gelinin mır muncığın alıp düzüp

V/152 ġuyruğuna gėdip canavar çıḫıp ġabağına canavara dėyip tülkü dėyip canavar

V/153 tülküye dėy munu harda ġuyruğuv̇a düzüpsen dėyip bir göl var gėtmişem gölde

V/154 ġuyruğumu bullamışam onnan düzülüp ćanavar gėdip gölde ġuyruğun

V/155 bulıyanda ġuyruğu batıp lehe ġalıp üzülüpdü ėle alladıp onnan gėlip gelinin

V/156 mır mıncığın oğurluyup ćanavar bī-edep danışıp geline olar da var day dėmirem

V/157 he onnan bu cür bu cür tülkü dėyip āyı seććad bura gel yadıma sal e çoḫ biliyem

V/158 doğuza tülkü tülkü temmeki ġuyruğumun üssü nelbeki ay aḫmaḫ doğuz toḫmaḫ

V/159 ilan ġamçı ilan ġamçı ḫoruz azançı onnan tülkü dėyip ne yiyek aćıḫmışıḫ adı

V/160 zadınnan yėyip piyinnen tülkü ay ġaydıp zadınnan piyinnen yiyip tülkü

V/161 yadımnan çıḫıp çoḫdu söz ḫetirimnen çıḫıP

V/162 ***Şahsevenlerde ġedimde ėle av zat olar mıydı?***

V/163 dėyirēm dedem irėhmetTik ceyran tutupdu mǐğānda kesmişik oruşluğ⌣ uydu

V/164 ōruc⌣ idik pay da vėrmişik ġonşuya özümüz de yėmişik hē bu cür paylaşmışıḫ

V/165 hē ***(Ne cür eti vardı?)*** ġáşenk av diyerdig⌣ ona ceyran ***(Mugan'da o zamannar***

V/166 ***ceyran olardı?)*** há olardı mǐğanda olardı hindi emelli olmur

V/167 ***Bu uşağa ġorḫulu ne nağıl zad ėlerdiz?***

V/168 uşağa diyerdik āyı geler çöle çıḫma özüv̈ü aparār onnān saḫlar çöle çıḫandā

V/169 zenenneri gėdip gelini bılaḫdan götürüp gėdip ġabağına ġatıb āparmışdı o cür o

V/170 cür işitmişdik gözümüznen veli görmemişik ***(Ayı zenanı aparanda ne ėlermiş?)***

V/171 āyǐğının altını yalarmış yanı daşa aşırıb gėtmesin ġapısına da çıḫanda daş ġoyup

V/172 gėdermiş hėyle āyğın yalıyirmiş yanı gėtmesin āyğının altı yara ossun hē ėle

V/173 uşağı da dėdim dene dėyirem uşağı da tutup çölden aparmışmış uşağı

V/174 saḫlīyirmiş uşağı da hėş görmeyim bilmeyim uşağa ağıdarmış diyermiş yanı

V/175 ağlamasın diyermiş yanı ki nenesi uşaın ḫámīr ėleyip indi ḫámir pīt pīt hınġa

V/176 bebe ağlīr yanī ḫámir ġıćġırīr uşaḫ da burda ağlīyir he o cür o cür dėylermiş

V/177 çarşemmede ġeza pişirerdik çerşemme günü nenemgil denē nene dėyirem

V/178 anamgil nenemgil pişirerdilēr ġazanı yiyerdiler ġabın yumazdılar diyerdiler

V/179 ėlebil cüher tökülüp ġazana seher diyerdiler külü yığardılar yığmazdılar‿

V/180 ocaḫdan götümezdiler aparıp hamara tökmezdiler onnān su üsTe gėderdiler dua

V/181 oḫurdular onnān dene bėle bėle işder görerdiler buğda ġāvurardılār buğdadan‿

V/182 aparıp damlara seperdiler dama seperdilēr onnan eve seperdiler ġeziya çörek

V/183 ġabına atardılar diyerdiler bereketti ossun ḥėyvan damına atardılār onnān hē

V/184 yādımnan ćıḫdı

V/185 ***Ġedimkilerde ġız evlenemeyende geç evlenende ne işler görerdīz?***

V/186 onā nezir ġoyardılar dua ėlerdiler allah bunun baḫdını aç onnān baḫdı açıssın

V/187 gėtsin baḫdın üsdünde otursun diyerdiler onnān ona dua ėlerdi hamı fikirimnen

V/188 çıḫdı dene var‿ iydi dua ėlerdiler bȫyüh'lēr ėle sinni biyáz keçerdi dua

V/189 ėlerdiler diyerdiler bu gīssin baḫdının üstünde otursun ġulağ asTıya gėderdiler

V/190 niyet ėlerdiler niyet‿ gėderdiler ġulaḫların tutup gėderdiler gėdip birinin

V/191 ġapısından geçende açardılar yaḫćı söz işitseydiler o niyet o gėderdi ileće gelen

V/192 bayramaća ***(Uşağı zadı olmayana ne cür âdetleriniz vardı?)***

V/193 ona da ėle dua ėleller onnān nīyet ėlellēr ḫub meşhede aparıllār ziyārata aparıllār

V/194 bū ćanavar ėlebil çölde hėyvanı yiyendē emim onu oḫurdu haćıydı özü onun

V/195 duası var‿ idi oḫurdu pıçağın ağzın bağlardı yanı ćanavar da hėyvanı yėmesin

V/196 oḫurdu o pıçağın ağzın bağlardı açmazdı o ćanavar hėyvannan sarı gelmezdi

V/197 munun sürüsüne sarı gelseydi de áslan yėmezdi deymezdi hē onnan o ćanavarı

V/198 tutanda onun ġolunun birin keserdiler saḫlardılar ġurudardılar hėyvanın

V/199 gelende sütü olmıyanda onu aparardılar o ġōlū o yėline bėle hėyvanın çekerdilēr

V/200 onun yėlini ġaydardı hindi de vār hindi de evlerde var onnān onun yağınnan

V/201 götürerdiler ćanavarın yağınnan ēriderdiler bėzi allahı tanımıyan müselman

V/202 olmıyān o bėzi ġıza meselem bizim dili dėyiller meselem ġurt yağı vurıllar bu

V/203 gėtmesin heyle heyle işleri var‿ iydı

V/204 ***Bu üzerlikten zatdan ne bilirsiz?***

V/205 üzerrikden onu bilirik bi̅z diyērdik üzerrik sen bet nezere yėddi derde davasan

V/206 üzerrik sen hāvasan bet nezere dāvasan göz deyenin gözü üzerriK neyi ne cür

V/207 olurdu ėle çölden yığırdılar onun duvasın oḫurdular ġabaḫ zaman çörek ġoyardı

V/208 dibine üzerriğ'in ėlerdi şi̅şeye zada tökerdi yandırardı onun da duvasını da

V/209 oḫurdu ġaşeng oḫurdu bet nezere dāvasan ėvlat ola yād ola hāmısının gözü bėle

V/210 yana

V/211 ***Uşağa zada nazar değmemesi için ne âdetleriniz var?***

V/212 nezer değme ėle üzerrik yandırardılar onnān duva yazdırardılār mınćıḫ göz

V/213 mıncığı asardılar diyerdiler nezer deymesin ***(Mıncığı hara asardılar?)*** bōynuna

V/214 boynunā yaḫasına duva yazdırardılar tikerdiler çiyninde diyerdiler nezer

V/215 olmasın uşağ‿ ėvvel olanda göbēğ'in keserdik onnan onu götürerdig‿ anasın

V/216 ġoyardıḫ yerine onnān ġaşeng‿ ona dügü yėdirderdiler keh'lig‿ otu ġatardılar

V/217 içine diyerdiler ġoy muna bāşının altınā āyğının altına zat demir atardılar başına

V/218 soğan sanćıp ġoyardılar bu cür bu cür uşağı çirterdiler hećemet

V/219 ***Perpi nemene?***

V/220 perpi dene diyerdiler bu uşaḫ salamat‿ ossun deriye atardılar diyerdiler uşağın

V/221 ağrısı zadı hinniden bėle olmasın yekeleyende onnān şėşėsine duva oḫurdular

V/222 ġuymaḫ pişirende pāyın paćadan ġoyardılar diyerdiler şėşe zat vırmasın uşağa

V/223 hē o ćür o ćür işder var‿ ıdı

V/224 onu bilmiyen adamın gēlib uşağın vurub öldürerdi diyerdiler şėşe vırıb hamma

V/225 bilēn onun ėvvel‿ uşağa nene mamasına ġuymaḫ pişirendē anasına ōnun

V/226 pāyını götürüp baćadan ġoyardılar diyerdiler ġo uşaḫnan işi olmasın şėşėnin

V/227 duvası var‿ idi yazdırardılar duvasını oḫurdular onnan uşağa amma bilmiyēni

Metin Numarası: VI

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Ağacıḫlı / Zencan

Derleme Tarihi: 30/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Şahseven kadınlarının günlük yaşamı 2. Şahseven yemekleri 3. Gelinler ve yeni doğan bebeklerle ilgili memoratlar

Derlemenin Süresi: 21 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Hacı Ehter MUHAMMEDİ

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yılı ve Yaşı: 1949-70

Mesleği: Ev hanımı

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Kaynak kişi 67 yıl bölgede yaşamıştır. Eşinin vefatından sonra Tahran'a taşınmıştır ancak kaynak kişi hâlâ yaz aylarını bölgede geçirmektedir.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Kaynak kişi dinî ziyaretler için bölge dışına çıkmıştır. Türkiye, Irak ve Suudi Arabistan'da kısa süre bulunmuştur. Eşinin vefatından beri Tahran'da ikamet etmektedir.

Bildiği Diller: Türkçe

VI/1 ***Adın fāmilin ne ḥacı ḫala?***

VI/2 ādım eḫterdī fāmilim de muhammedi

VI/3 ***Neçe yaşın var?***

VI/4 var da yetmiş zat sinnim vardı

VI/5 ***Şahsevensiz?***

VI/6 bēli şāsevenik ***(Tayfanızı tirenizi zat bilirsīz?)*** yoḫ yoḫ oları zādı bilmeyim

VI/7 ***(Yaylaḫ ġışlaḫ yoḫunuz?)*** yoḫ ėle meselem⌣ ėlan tėhranda ol'lūḫ ḥācı ömrün

VI/8 vėrdi sizē meṇim biyol a uşaḫlar ġoymaz gelem bura gelem ağliyrım dārıḫırım⌣

VI/9 onu ḥācı sālıpdı gelirim ġallım burda emmim gelni var onnan ġallıḫ o ėlan ėle

VI/10 gėtdi ġonağı gelmişdi gėtdi ora mennem biráz sittilidi men geldim ġallım burda

VI/11 yoḫ yaylağımız zadımız yoḫdu meselem burda bular bilir bizim mülkümüz

VI/12 zadımız yoḫdu hėyvan zat saḫlamarıḫ süt allıḫ sātın allıḫ ***(Ġedimden***

VI/13 ***saḫlardīz?)*** saḫlardıḫ hėyvan saḫlardıḫ meselem̤ çüt⌣ eker'dīk inek sağar'dīḫ

VI/14 tuluḫ yayardīḫ çörek yapardıḫ tendirimiz vardı heniz ėle burda da orda

VI/15 tendirimiz vardı oğlan geldi ōda da bular bililler hē ama ėlan de gėtmeg niye bir

VI/16 oğlum irānendedi bir de türkiyeye gėder o onnān kürdisdana gėder ehvaza gėdēr

VI/17 aparar irāne ḫānendeleri aparar getīrer

VI/18 ***Fārsi bilirsin?***

VI/19 yoḫ fārsi bilmem o ġádimki dėyir gėvher var⌣ ıdı dėdi ge gideg zadā ne bilim

VI/20 ġala murġıyā gėdek orda aynōyn alaḫ getirek dėdim ėle dėyiller davazdeh

VI/21 davazdeh hėç zat bilmirem bu ėle dėyir davazdeḫ davazde neye diyeller geldig

VI/22 bu yanna onun⌣ erusu var⌣ ıdı dėdi sefiye arvat davazde yanı on⌣ iki dėdim

VI/23 aḫı dėyir davazde orda davazde ne olar çırtannan pırtanı bilir diyeller hā ama

VI/24 hal⌣ olurum ama ne cevap vėrebilmiyem meselesi a bu cür

VI/25 ***Ġedimki toylar ne cürdü?***

VI/26 erus getirerdīg ġabağında ġurbannıḫ keserdīK↑ onnān meselen ki ata↑

VI/27 mindirerdīK↑ üzüne ġırmızı duvaḫ vėrerdīk↑ hindi hamma görüysün ki lüt⌣

VI/28 aparıllār baş⌣ açıḫ aparıllār erus libası gėydiriller düz dėyirīm↑ merdumu

VI/29 yıġardıḫ meselem ketde ġabağında ġurbannıḫ keserdīg onnān ḫalḫı yıġardıḫ

VI/30 toy⌣ ėlerdīk ġaşek toyana yığardīḫ o zamanın↑ mīyvesi zadı yoḫ⌣ udu bi dene
VI/31 şirniydi bu cür noğul⌣ udu vėrerdik ġaşek de toy⌣ ėliyerdik ġaşek de
VI/32 zindigānnığımız var⌣ıdı yiyerdik meselem sarı yağdān davarın ġuyruğunnān
VI/33 hindi hamma↑da görüysün dā bu zamananınḫı bu cürdü ***(Ġedimki gelinner ne***
VI/34 ***cürdü bir gelin meselem sübden aḫşamaça ne işler görerdi?)*** ne iş görerdi
VI/35 uşağı saḫlardı çörek yapardı davar sağardı ġáyneniye medet vėrerdi künde
VI/36 yayardı ömrünün evvelinnen aḫırına bāhem oturardılar áslen dėmezdiler ki
VI/37 mesele biz bu ġāynatam pis↑di ġāynenem pisdi bāhem oturardılar kürsü
VI/38 ġurardılar bir kürsüdē ġonaḫ geler yatar↑dı ev sahabı yatardı dērviş geler yatardı
VI/39 çölde derviş oḫuyardı gėce getireller ġonaḫ bāhem kürsüde bir kürsüde ġalardı
VI/40 ama görūsün ki ėlan zamana dėyir nenen vār yoḫdu nenen olsa geldi yoḫdu
VI/41 nenen olmasa gellem ēlan o zaman dēl ġāyın⌣ arvadı meselem beş ġāyın⌣
VI/42 arvadı bir yerde bāhem olurdular her birinin bėş uşağı olurdu on uşağı olurdu
VI/43 bir yėrde oynuyurdular ne dava↑ ne meselen evlerine Kileylik gelin
VI/44 ġayın ḫātın amma ėlan yoḫ ėlan⌣ o zaman dēl ėlan bir dene gelin oldū ėlan
VI/45 menim özümün dörT dene ikisi yānımda olallar orda bāhemik amma ikisi ayrıdı
VI/46 sen diyen o cür gelinner gene menimkiler yaḫçıdı ḫalḫınḫına baḫanda ėlan burda
VI/47 görürüm ġomşumun bi dene var ġaynı ġardaşım⌣ arvadı gelin ġaynene yola
VI/48 gėtmiller bāhem ama biz yoḫ ėlan ġediminen ėlanın ferġı var bala ġedim oğullar
VI/49 da yaḫçıydı dediye neniye ėlan oğulları ilan girīr acı ilan gēlīr ilan ġoymur dede
VI/50 nene bāhem olalar ėlanḫına ilan dėyiriK hē amma o zamanın çoḫ gelinner her iş
VI/51 görerdilēr ḫērmene gėderdiler meselem ḫelber açardılar görerdin hėyvan
VI/52 ġoşardılar áslan dėmezdiler ġáynata ne oldu ġáynene ne oldu ġāyın ġardaş
VI/53 bāhem⌣ idiler birbirlerinnen ėlan hindi yoḫ o zaman dēl o zaman bāhem
VI/54 yiyerdiler gözderdiler bi çinçig⌣ elinde gelerdiler ġaşek bir çinçiğ'inen çörek
VI/55 yiyerdiler çölden gelende ēlan yatır yatır on ikiyecēk on ikide durur ondā oğlan
VI/56 özü gėdir paltar yuyur ġāP yuyur zenene medet vėrir ama onda yoḫ değneği de
VI/57 götürürdüler düzeldiller soratlarına aman evezinde dėmezdiler birbirlerine
VI/58 durduğ mesele kötek yėyirik ama hindī bi dene şapalağı vursā dedesin köhne

VI/59 ḫurcuna kebini de ġoyur‿ ora dėyir ge fulan fulan oldu ná var‿ ídí o mallıya
VI/60 dėdim bizim gėdirdik zadā suriyī̇ye kebin kesirdiler dėdim bilmirik bizim
VI/61 kebinimiz vardı yoḫdu dėdi niye yoḫdu nėne dėdim yoḫdu da kağazdı ėlan bu
VI/62 kebinnerin fā̃ydesi yoḫ bilmiyiK ki dėyir olmasa da gene ābırınan oturupsuz dā
VI/63 kim aldı kim vėrdi ama ėlan yoḫ ėlan olsā dėyir ḫoş geldin dedē̤n köhne ḫurcuna
VI/64 her neyin de var getir vėr kebini kebinimi vē̤r gelim oturum vėrmesēn gelmem
VI/65 ġabaḫdan kebinimi vėr ezin zamanı niye o cúr olup bala bilmirim niye heyle
VI/66 olup ġedim hele meselem bizim zamanımız hā nene menemizin zamanı çoḫ
VI/67 yaḫÇıydı hele bizim zamanımız onnan bėle ḫudabende ālem özi bilir ne cúrdü
VI/68 dā yaḫşıdī̇ yamandı olaćaḫ allah gelen gúnnerī̇zi ḫėyr‿ ėlesin işāllā hamınızın
VI/69 ėle bizim balalarımızın da ḫoşbaḫt‿ olasāz dede nenenin herkesin ihtirāmın
VI/70 hórmetin saḫlasā allah da onun hórmetin saḫlar dede nėne bir ayrı biz özümüz
VI/71 ki bilerdig amma ėlan da menimkiler gine o cúr dēl ama day ġonu ġonşudan
VI/72 görüller baḫıllar bu cúrdüler dā biyáz durum ayağı bi dene biri ġeza getirim hele
VI/73 yiyī̇n onnan sōra dānışim dā
VI/74 ***Hacı ḫala bu pişmişleriniz zatdarınız nemelerdir?***
VI/75 Pişmişlerimī̇z meselem türk ġezası diyerik biz kelecoş diyerik ġātıḫdan
VI/76 pişirerdī̇hˈ meselem erihˈden pişirerdihˈ merciden pişirerdihˈ kī̇fimiz de saz
VI/77 olardı yiyerdig elanḫı ġezaların o ġezaları biz pişirebilmirī̇k hėş gelinner de
VI/78 dėyī̇r girdi o da orda hāzırnan yėyir men durup valla yağı see ġeza pişirem o
VI/79 ġezalār biz yiyerdihˈ vallah bilehˈ mileğˈimiz de ne yoğunnuğaydı cānımız da
VI/80 sah‿ıdı ne ġıç ağrıyardı ne baş ağrıyardı hėç kişilerimiz de yiyerdiler gėderdiler
VI/81 tüşerdiler yühere buğda dererdiler çút ekerdiler meselem davar saḫlardılar yū̃z
VI/82 dene iki yū̃z dene biz ev özümüz ėle evimiz var‿ ıdı aşağıda satdıḫ ná ğáde on
VI/83 tümene satdıḫ gėtdihˈ tėhrana uşaḫ da yoḫ‿ udu oğlan uşağı iki dene ġız‿ ıdı
VI/84 orda oğlannar uşaḫlar dünyaya gelennen sōra day gelmedik bura ama o kişi de
VI/85 ağlardı diyerdi veten dā geldik buranı ġāyırdıḫ üç il zat oldu ömrün vėrdi size
VI/86 allah sizi saḫlasın ömrüz çoḫ ossun ***(Bu süb yenen ġezaya ne diyersiz?)*** sübāna
VI/87 seher ġeynanaltı diyerik diyerdik gelin ġeynanaltın yiyek mesele ġātıḫ ġaymaḫ

VI/88 kere ġış olanda sārı yağ meselem yiyerdig ėlan onu da yiyebilmiriK ki gene
VI/89 bizler yėyirik bular yiyeemmezler bular yėmiller buların yėdiğ'i heviş yėyirler
VI/90 ḫıyarı yėyiller böcek yėyiller ***(Sonra zuhurda yenene?)*** dūğrama aşı yiyerdig
VI/91 isside amma ġış olanda görerdin davarı keserdīg ġoyardıḫ onun ġarnına
VI/92 ġızardardıḫ saḫlardīḫ ġoyardıḫ bir soğuḫ yere ġalardı ġışda ona bėle bėle onun
VI/93 mesele ābġuştun ġoyardıḫ ġışTa yiyerdik harda düyü var hereden biri nice
VI/94 nüdüretēn o da ki çāy düyüsü diyerdih' meselem ėlanḫı düyülerden yoḫ yiyerdik
VI/95 aman evezinde ėlan yoḫ ne ėlān valla bir dene ġārpuz keserdih' saḫlardıḫ ġışda
VI/96 saḫlardıḫ çilleye yayda bu cür bosdan zad ekerdiler o dağın başınna zatda ama
VI/97 ėlan yoḫdu o zaman bu cür ġeza yiyerdiK feġat fētir ėlerdīk sütden ġatardıḫ
VI/98 ḫėmirin ėlerdig fetir ėlerdik günde de ėlerdik ay bir günün ėliyek üş gün yataḫ
VI/99 yoḫ gününkün günde günde tendir salardıḫ günne yığardıḫ tendirin başına
VI/100 çobanı çoluğu nökerī yığardıḫ yiyerdik ėlan o cür dēl
VI/101 ***Hacı ḫála bu ramazanda oruçda zatda ne cür keçerdi?***
VI/102 hėş bu cür suyumuz da yoḫ udu hamam da yoḫ‿ udu amma oruşda yėmezdiler
VI/103 namazlarınnan geçmezdiler vallahi hā hemin bizderde o cür bir kása iki kása
VI/104 suyunan başımızı yuyardıḫ ėl ayağımızı yuyardıḫ siz de benim balamsīz amma
VI/105 ėlan hamam ordadī hėş namaz yoḫdu hėç oruş da yoḫdu hā oruç tutardīḫ
VI/106 ḫoruzunan diyerdig ėvvel bānında durma ġoyun ara bānında durur āḫır bānı da
VI/107 namazdı onnan namaz ġılardıḫ onnan oruç tutardıḫ yayın isdisinde tutardılar
VI/108 bu cür giderdiler gelerdiler meselen men onda uşağ‿ıdım yādıma gelir o
VI/109 nenem zat zamanı ki o lap o lap amma bereketderi zatdarı da çoḫ‿udu dā ėlan
VI/110 bala bu cürdü dā bilmirem hindi nē cür allah āḫırımızı ḫėyr ėliye bizderi yerde
VI/111 ġoymuyā ġocā sizlere de ömür tūlānı vėrsin ōmürün çoḫ ossun
VI/112 memlekendimizi irānımız da ġaşeng‿ olsun allah türklere bereket versīn
VI/113 türklerin ömürü çoḫ ossun türkler ġaşekdī amma day bizder yoḫ görmüşüm
VI/114 türkiyeni sūriyē gidende iki gün ġalmışıḫ gelende de iki gün ġalmışıḫ türkiyede
VI/115 şehr-i helebde ***(Hacı hala meselem bir arvat doğuranda ne cür eylerdiz?)***
VI/116 uşağı olardı vallahı ne dühtüre ġėderdi nemenedi uşağı olardı onun göbegīn

VI/117 görerdin bir dene arvad çağırardılar ne ölerdī ne meselen zerelin çekerdi uşaḫ
VI/118 da yekelerdi ėlan ġorḫularınnān ordā yā tehranda nēmidavatda ėlan ġorḫullar
VI/119 dėyir evvel uşaḫ boyuna tüşennen aparıllar gelin üzün hayası gėdir hemi de
VI/120 uşaḫ da uşaḫ olmur zatdan zat yėyir uşağı zadı da bu cür olur bey bey oğlannar
VI/121 bu cür ġunnağı yirmi gün ayran ġātıḫ yiyerdiler meselem olsaydı
VI/122 işlemeseydiler meselem ki ġezanı ama ėvezinde doğulu doğulu olardı olardı
VI/123 ėlan zaman o o zaman o cürdü türk arvaddardan getirerdiler onun göbeğ'in
VI/124 keserdi ha bu cür zindiğannığımız ġaşeng idi aḫırımız da bu cürdü
VI/125 ***Hacı ḫala ġedim dededen neneden bu alarvadıdan zat ne işidipsiz?***
VI/126 diyerdiler meselesi onu menim öz dedem hā dedem siz tānımırsız ki abbasın
VI/127 dedesi böyük babası hēy diyerdi meselem ki doğan⌣ arvadın bāşın üssünde
VI/128 gerek adam ola ya bir dene demir⌣ ola getirersin ġoyarsan onnan olmasa āl
VI/129 geler onu aparar boğar ya uşağı menim öz dedēm dėyirdi gitdīm mesele
VI/130 gördüm günde at terriyir ter tökür bilirsiz dā arağ⌣ ėlir getirīr bir gúnneri
VI/131 dėyirdi menim öz dedem dėdi ki bu atın bir zat vār git bu bėle ēlir gün gúne
VI/132 men dėyirdim durdum ayağı esnīr aldım elime gėtdim tevliye dėdim gördüm
VI/133 bir nefer minipdi bu atın üsdüne dėdim sen kimsin o atı günde gelirsin bu cür
VI/134 arağ⌣ ėlir atı emnen dėyir niye bu cür gelip men ilişdirdim bu daldan
VI/135 boynunun burasına ilişdirendē dimme gene ġoy inim aşağı onnan sohra felan
VI/136 çeh'dim dėdi apar atın dalına ġır sūrt seher gider gidesin göresin o ġırın
VI/137 üsdünde ne var aldım ėlime gėtdim durdum bi dene adam durup o atın üssüne
VI/138 dėdim in aşağı atı da dėdi inebilmirem gördüm ki yapışıb ġıraḫ ġır saḳḳızı bunu
VI/139 yapışdı ġopartdım o dalından gėtdīm onun yaḫasına gėtdik bir dene bir çuvaldı
VI/140 saşdīḫ üç ay zat bizim evimizde ġāldı bizinen gėderdi biçin dererdi dererdi
VI/141 dolanardı köşeni gelerdī dimmez⌣ idi heç zat dėmezdi bi günneri çıḫar ġāpıda
VI/142 ġonşunun uşağı diyer bunu çeh' menim yaḫamnan bu ġıyıġı uşaḫ ġıyıġı
VI/143 çekennen sohra baş ġışTaḫda ya gėtdi dėdi mennen ne ḫeber allar dėyirler ki
VI/144 meselen tuluğu çoḫ ġo ġatıḫ tökēk ġātıḫ götürek mennen hiç ḫeber bu cavan
VI/145 gelinner ne derdinen ölür hėç onu mennen ḫeber almadı ki ćavan gēlinnerin

VI/146 derdī biz öldürürüg biz mesele gelirig onun ciğarını biz boğuruḫ onu vallah
VI/147 dedem özü ġaşek dānışardı tanırsın dā hē eli ekber dėyir bu cavan ölenin
VI/148 derdini munnan ḫeber al hėş dėyirdi iki ayda biz onnan ḫeber almadıḫ ama
VI/149 diyerdi ġoyun tuluġu men doldurūm tuluğu doldurardı dıḳḳılaćan ġātıḫ tökerdi
VI/150 ya özü yayardı tuluḫ ėle bi bėle keresi tüşerdi diyerdiler buların elleri nem ne
VI/151 cürdü bu günneri dėyirdi gī geldi üş dene debbē doldurmuşdūḫ ġendi ġırmışdīḫ
VI/152 doldurmuşduḫ geldik gördük bir gün debbēn biri yoḫdu yanında da bi dene
VI/153 arvad oturubdu onnan ḫeber aldıḫ ḫānım bes sen bu debbeni neynirsin sen
VI/154 kimsin gēlipsin bura men günde gelerem bura yığışarıḫ çāy içerig çay ġoyarıḫ
VI/155 erusumuza toy ėlerik bes o debbenin ġendini niye ḳutarıpsız ānd içirdi sohra
VI/156 birden oldu öküz a yānımda ėle birden oldu bėle baḫana orda arvad oldu öküz
VI/157 bi dene meselem ġav hā durdum da dalı süre elinnen dėdi day görebilmessin
VI/158 tapaėlmessin onnan bu yana menim dedēm ėlebil ki doğannarın yanına
VI/159 gėderdi bėl aparardı oraḫ aparardı diyerdiler o görüptü ālı görüpdü amma ėlan
VI/160 demir dümür çıḫıb yoḫdu ki demirden ġorḫallarmışlar diyeller cin demirden
VI/161 ėlan yoḫ ėlan hiş ne ne uşaḫ üsdünde çoḫ ölerdiler ėlan munun nene babası
VI/162 tanıyīr çoḫ ėle uşaḫ üssünde görerdin hāmile olardılar uşaḫları ola ölerdiler
VI/163 diyerdiler al gelip boğuP cin gēliP boğup maşınnardan ġorḫublar zatda ha bu
VI/164 cür da biz de bu bilmirig ki ġurban‿ olum size ġoy men getirīm bāḫ heş zat
VI/165 hē o lap ġedimkiler ġaşek danışardılar onu mēnim öz dedem yaḫçı danışardı
VI/166 ***Ellerin ağrımasın, sağ ol.***

Metin Numarası: VII

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Merkez / Erdebil

Derleme Tarihi: 28/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Erdebil'de âşıklık geleneği 2. Kaynak kişinin şiirleri

Derlemenin Süresi: 16 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Hacı Baba KENĀNÏ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1962-57

Mesleği: Esnaf, halk ozanı

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Ortaokul

Bölgede Yaşadığı Süre: Kaynak kişi doğma büyüme Erdebil nüfusuna kayıtlıdır ancak iş için 20 yıl kadar Tahran'da ikamet etmiştir.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe ve Farsça

VII/1 ***Önce özünüzü bir tanıyalım.***

VII/2 ćoḫ sağ‿ ol ben dē ḥaćı baba kenānī isāleten şāyseven uşağī mĭğan uşağī erdebil

VII/3 şeḫērinnen bizim şeherde bizim sazımız ġopuz sazımız ġopuz sazımız ćoḫ ağır

VII/4 ġabağa ᶜgelirdi ćoḫ ćetinniğ'i var‿ idı bu sazın ki allah lütf‿ ėledi bu ġeziyeni

VII/5 berāyi evvelin bār nīme-i şāᶜbanda bilaḫáre bi tėriġıynen ḥaćı ağa-yi sādī

VII/6 modir-i kulli irşādın tevessüdüynen aġa-yi menuş-şehrin tevessütüynen ve neće

VII/7 dene doslarımın tevessüTüynen muvaffaġ‿ ola bunı dėyim ki berāyi ʿevvelin

VII/8 bār bu şeherde bu sazı nīme-i şāᶜbandā elimizde aşaḫ ćıḫardaḫ ćöle amma inanın

VII/9 mene ki bunnan ġabaḫ biz sāzımızı terisde bağlamada buḫçada bunda o yan

VII/10 bu yana aparırdıḫ niye↑ niye bu ćür olurdī hatta men modür-i kulli irşād-i

VII/11 islāmi-yi erdebil haćı aġa-yi sādinin yanına gėtdim gėtdim dėdim ki haćı

VII/12 aġa-yi sādī niye senüv dilüvü men oğurluḫ gezdirem niye senin dilüv aḫı bu

VII/13 bizim ana laylayımızdı anamız bĭna bu sazın havalarıynan bize laylay dėyirdi

VII/14 bizi yatırdıpdī bizi niye senin dülüvü men oğurluḫ gezdirem amma ḫub onun

VII/15 da bi seri mesāyiller söhbetderi var‿ iydı dėdi erdebil bi şehēr olupdu ki biyáz

VII/16 máḥdūdiyet yaranıp bu şeherde meselen ne ćür bir ay meherremçilig‿ olur bir

VII/17 ay ġabaḫdan iraḫlaşırıḫ bir ay muharremçiligdi iki ay bir ay sefer üç ay onnan

VII/18 obirsi eyyām-ı fātimiye nemene ḫub getiriPlēr ėlebil ki zamanı çoḫ bağlanıpdī

VII/19 zamanımız yoḫdu elan bi neće vaḫıtdan sōra meherremçilig gelir işim yoḫ o da

VII/20 muġáddesdi o da öz yerinde ītiġādımız var amma budı ki saz bizim ana

VII/21 laylayımızdī sāzdan biz çoḫ ḫėyrrár görmüşük saz bizim ata babamız yani saz

VII/22 ilḫam verir insanā saz rūḥ verir‿ insana e köroğlu sinesinin‿ üsdünde bi

VII/23 elinde saz bi elinde şemşir gėderdi düşmenin ġabağına saz böyük bi hürmeti

VII/24 var sazın odu kī allah lutf‿ ėledi ki bu sāzı bu şeherde berā-yi evvelin bār biz

VII/25 ġabağa ćıḫartdīḫ ve mućevvizin aldım kollen ve özüm de doslarıma özüm

VII/26 mućevviz verrim bulara verirem o şāḫede ki orda gėtdi ćıḫdı orda ḫıtmetizde

VII/27 oldu olar da bu şāḫenin ayrımınnandı esli bĭradı ćanā bēli burda da ėlebil ki

VII/28 bizim tenhā sazımız bu ġeziyedi allah lütf‿ ėledi orda mućevvizi aldım

VII/29 mućevviz-i ozan aşıḫlar mećlisini aldım ordan sōra yavaş yavaş ᶜgeldim bu

VII/30 ferhengsıranın üssünde ćoḫ zehmet çehˈdīm çoḫ helleşdim bilaḫare bu
VII/31 teriġıynen buranın mućevvizin aldīm ki bu rahatdığa ėlan bi gėćesin gelesin
VII/32 burda icāre ėliyesin sene ¡ᶜgirmi milyona da vermezler bu ćür bu ġāpını açıḫ
VII/33 ġoymuşuḫ sırfen bu senetimize de musıġimize göre ve bi de saz misal dėyirem
VII/34 mōdam bi dene şey tikrārı olsa adamı biyáz zad⌣ ēler amma vesette muġām
VII/35 olanda sōra saz gelende biyáz ne olar gözellihˈ çoḫ olar burda amma mudām
VII/36 orda yek sere muġam oḫusa bunun gözelliğˈi olmaz menće yaḫşı olmaz amma
VII/37 vesetde ėle bu baḳıda da bėledī her yerde bėledi bi tenevvuˁ vesette yaratmaḫ
VII/38 ćoḫ yaḫşı olur burda bu vesetdē odu ki allah lutf⌣ ėledi dosların
VII/39 kömehˈliğˈiynen biz bu sāzımızı bu şeherde ėlebil kī ġabağa çıḫartdıḫ ve ėlan
VII/40 da ki allaha ćoḫ şükür yavaş yavaş day her yerde her küćede her ḫıyabandā
VII/41 sazćı görürem birin elinde çoḫ ferehlennēm çoḫ sėvürem onnān day sazımız
VII/42 yavaş yavaş inşallah çün saz ḥeġiġetdīr sazım sazın sözleri enbiya
VII/43 peyġamberrerimizinkidi benim sazım nemene dėyir ki dėyir ki
VII/44 dar günümdē dāda yetiş yā şāh-ı merdān⌣ ağā
VII/45 nitḫ vėr meydān içinde ġoyma ser-gerdānā ağā
VII/46 hem elisēn hem velisēn hem sefisen hem safā
VII/47 hem dilimde ezberīm hem zikrimsen⌣ ağā
VII/48 mertderin ağasısan mōminlerin serveri
VII/49 feth⌣ ėyledim billūr-i ezemde bir neće tilsimleri
VII/50 entere zerbet vıranda lerze getdin yerleri
VII/51 şenüve sād āferin geldi gögˈlerden ağā
VII/52 günahkār kemter ġulunam ġebūl ėyle duˁamī
VII/53 zāhir sensen bātın bu ćihānın imāmī
VII/54 yetmiş iki şāha ġasem darda ġoyma islāmi
VII/55 merd⌣ igidi ḫilās⌣ ėt ġoyma şerde bühtanda ağā
VII/56 ġūşime bir sada geldi bu ḫeberden ġorḫuram
VII/57 endāmıma lerze düşdü yer be yerden ġorḫuram
VII/58 sağ destimde ḫeyr⌣ ėmeli solda şerden ġorḫuram

VII/59 zerreme iltifātuv̇u kesme ġul elesgerden ağa

VII/60 elesgere ī̇rehmet size ćan sağlığı ćoḫ sağ⌣ ol

VII/61 ***Özünüzün de şairliği var, onnan biraz söhbet ėliyek, Erdebil'de şāir olmaḫ***

VII/62 ***ne cürdü, meşakkatleri nemelerdi?***

VII/63 bēli var var erdebil bi şeherdi ėrdebilde ėlebil kī̇ neće dėyim her şeherin özünün

VII/64 bi āb-ı havası ve bi sebki bi modeli vardı misal dėyirem birden sarabdan

VII/65 páhlivan ćıḫar nemi dunem erdebilde meddah nō̄ḫan olar ćıḫar nemi denem her

VII/66 yerin bıra da çün ē pāyitaḫt-ı hüseynī̇ adı bu şeherin üsdünde olduğu üçün biyáz

VII/67 ėlebil ki çī̇ musiġimizde olā çi şāyirrermizde ola biyáz mėhdūdiyet yaranır veli

VII/68 ḫub erdebilde ćoḫ en böyük şāyirlerimiz var şāhī̇ nemi dunem ćoḫlu tüh'tür

VII/69 begā nemi donem ustad suḫanber ćoḫlu şāyirlerimiz var ćoḫ gözel beyannarı

VII/70 var ē ve mećlisderi de var her yerde de oturallār enćumen-i mūsiġi vār bēli

VII/71 şė'rimiz de olar bēli

VII/72 ***Şairliğe ne ćür başladīz?***

VII/73 ahā↑ bende↑ bende uşaḫlıḫ vaḫdlarında ağbirçek analardan işitdī̇m bayatılardan

VII/74 te'sirlenip aşıḫ senetine bėl bağlamışam nahāyet iş bėle getirdi ki bı̊ destgāha

VII/75 böyük bir ėlāġam olduğu üçün eziz üstadım tapdıḫ ġaradağlının yanında sazı

VII/76 örgenmee başladım bu ćehetden hemeşe ona öz teşekkür minnetdarrığımı

VII/77 bildirrim budı ki men lap körpe⌣ idim ki aşıḫ ᶜgetirerdilēr inanın mene ki bi

VII/78 dene böyük kişiden ėlli atmış yetmiş heştad sinnili kişiden ćoḫ men o

VII/79 körpeliğimde onnan ćoḫ istifāde ėliyirdim mećlise de ġoymadılar ėle uşağıdım

VII/80 ėle ġapının penćerenin böğrünnen buna ġulaḫ⌣ asardım bu ėlebil ki bu heves

VII/81 mende var⌣ idı ki men tehran şehērinde olardım inanın mene ki menim ē orda

VII/82 baḳıdan bi dene dosdum ᶜgeldi baḫdı gördü dört dene saz dėdi ay fars şeherinde

VII/83 burda sen bu sazları burda dėdim bu ha bu men dėdim menim diriligim

VII/84 mı̊nnandı dā inanın mene ki men yatanda men yatandā üzümü saza tėref ġoyup

VII/85 yatıram saz budı sazın men ćoḫ heveskārām ćoḫ 'bağlıyam yanı saza ćoḫ

VII/86 bağlıyam ėle heddinnen⌣ izāfa odu ki sazın hemeşen hörmetin saḫlamışam ve

VII/87 inşalla da ki ėle sazın yolunu dávam⌣ ėliyek ve o keçen üsdaddarımızın da

VII/88 şeʿrlerinnen sözünnen dünēn aḫşam da orda meċlisde dosların çölde birine
VII/89 dėdim ki dėdim olar da olabilmese hėç olmasa biyáz oḫşuyaḫ aḫı bular sadáġet
VII/90 danışıP bula háḳ danışıP hamısı aḫı ḫılāsa bırda alahı bi şey yoḫdu tamam
VII/91 sadāġat ḥeġ söhbetidi bēli bu ġádaṛ
VII/92 ***Bu meclislerin dününü biliyorsunuz, bugününe şahitsiniz, yarını yani***
VII/93 ***geleceği ne cür olacaḫ, fikirleriniz nedir?***
VII/94 indi bilisen ne ċürdü ġedimkiler misal dėyirem ėlan bizim dostlarımızdan vār
VII/95 birden ē elli dene atmış dene meselēn sine defterdilēr dāstan bileller leyli
VII/96 meċnunnan köroğludān onnan nemi dunem bēli uzun uzun dāstan birden
VII/97 dāstana başliyir sübeyinçin ḳutarmaz biyáz teessüflernen oların sayıları
VII/98 azalıpdī indi↑ ġerbī musıġiÇilēr ġėrbi zatdardan olardan ėlebil ki rıḫne
VII/99 ėleyipler ḥeġiġeti bizim o musıġi-i sůnneti-i ėslimizi biyáz ėlebil ki meselen
VII/100 zeyifleşdiripler men ḥeġiġeti tamām ālāt-ı musıġīnin ʿhammısı menin
VII/101 nezerime özü mühteremdi amma bi dene orji mēn ġoymaram meċlise ċün
VII/102 bizim musıġimizin der ásl ḫarab⌣ ėliyen bi dene orj olupdi bi dene sazçī ber
VII/103 ferz bi dene saz ki götürür⌣ eline hesab⌣ ėle baḫ böğründe zuy yoḫ kömeğʿi
VII/104 yoḫ hemi muċri-yi bernāmedi hemī saz īfa ėlīr hemi söz isdeyir diye hemi
VII/105 filan⌣ ėliye valla bu ċoḫ ċetin bi ġėziyedi odu ki allaha şükür indi ċoḫ
VII/106 zeyifleşmişdi beli indi yavaş yavāş↑ ėlebil ki bu mūsıġimiz ċan tapır yavaş
VII/107 yavaş isdiyir yerine gele yavaş yavaş ėlebil ċurrana yavaş yavaş ē musıġī
VII/108 āmuzeş verenimiz olar çoḫalır filan odu ki men çoḫ sövünürem ki inşallah ki
VII/109 geleċehʿde yaḫşı olar
VII/110 ***Özünüzün şiirlerinden de bize buyurun onnan da istifāde ėliyek.***
VII/111 bēli çeşm diyerem çeşm
VII/112 üregimin olan derdīn
VII/113 açım sene dil ay dağlar
VII/114 ġám kuçemī kederimi
VII/115 üreğʿimnen sil⌣ ay dağlar
VII/116 sarayımın taḫċasındā

VII/117 üreğ'imin buẖćasında

VII/118 könlümün bāğ baẖćasında

VII/119 hėç‿ aćmadın gül‿ ay dağlar

VII/120 üregim dertden talandı

VII/121 sineme dertler ġalandı

VII/122 dağıldī ömrün calandı

VII/123 ġussam oldu bul‿ ay dağlar

VII/124 ozan baba öz elindē

VII/125 dert çilesi var bėlinde

VII/126 ġárġ‿ oluram ġan gölünde

VII/127 meni ġámnen al ay dağlar

VII/128 meni ġámnen al ay dağlar

VII/129 bendenin haćı baba kenānī ẖıdmetize árz‿ ėleyim ki teẖallüs ozan baba olur

VII/130 bēlė

VII/131 dünya meni çoẖ da ġısġanća ġoyma aẖī

VII/132 elimin derdine ġalan ozanam

VII/133 elin‿ üregiyle kök‿ alır sazım

VII/134 sazda ėl havası çalan ozanam

VII/135 atmaram elin pisin yamanın

VII/136 zere oẖşadaram küleş samanın

VII/137 alıb‿ üregime salıb salan ozanım

VII/138 ġurbāniyem ana doğma dilimin

VII/139 dağılmaz arẖadı elin bėlimin

VII/140 ozan baba dėyir men de ėlimin

VII/141 ġadasın ćanıma alan‿ ozanım

VII/142 ᶜgelirdiler şeyda bülbül

VII/143 bizim ėle yāz gelende

VII/144 bulaẖları ćoşur daşır

VII/145 göllerine ġāz gelende

VII/146 bulaḫlar aḫıp durulur
VII/147 dertlerin derdi sōrulur
VII/148 meċlise yığınaḫlar ġurulur
VII/149 toy başlanır sāz gelende
VII/150 ozan baba ḫeste yatar
VII/151 ėl derdine derdin ġatār
VII/152 bey geline alma atar
VII/153 gelin beye nāz gelende
VII/154 ozan yanı̄ böyük ozan yanı aḫsaḳḳal o zamandı ki ber-ferz bi yerde bi ġı̄l u
VII/155 ġāl⌣ olarmış bi müşgül yaranandā ozannarın birini apararmışlar orda ġan
VII/156 bağlıyarmış o zaman çün müġáddes adı var⌣ iymış elbetde mene bi seri
VII/157 doslar lütf⌣ ėleyipdı̄ bu teḫallüsü mene verin men özüm heç o layāġátde olan
VII/158 bi şaḫs da değilem veripler bu láġābi ozan yani böyük ozan yani aḫsaḳḳāl ozan
VII/159 yani iş ḥell⌣ ėliyen müşᶜgül ḥell⌣ ėliyen dėmeğ'⌣ olar bu ozanın meʿnisi
VII/160 bu olabiler teġriben dėmeğ̊⌣ olar yetdi yüz ġıdmetı̄ sazımız yeddi üz⌣ il
VII/161 munnan ġabaḫ sazın ġıdmeti var⌣ i̯di sazımızın ġıdmetidi onnan da sōra o
VII/162 zaman ėlebil kı̄ bı̊larā ḥáḳġ⌣ aşığı diyermişler misal háḳġ⌣ aşığı ne ćür olar
VII/163 ḥeḳġ⌣ aşığı meselen yār geće yuḫusunda yatıp lapdan bi dene veḥy geliP
VII/164 bunun zādına ki nā-ḫāste sen↑ birine āşıḫsen hėş terefi de terefi de hėş
VII/165 görmeyipdı̄ meselen sāzın götürermiş tüşermiş ō ālūdesinin dalı sürer↓
VII/166 teveċćüh⌣ ėliysēn bulara ḥeḳġ⌣ āşığı diyermişler bular ‘allahın öz
VII/167 vergisiymiş öz zaddarıymış ki bu āşıḫlara nesib⌣ olupdu ‘bēli allah köçen
VII/168 üsdaddarımızā ‘hamısına rehmet⌣ ēlesin ġalannarına ćan sağlığı men sizden
VII/169 de men sizden de ćoḫ teşekkür⌣ ėdiyrēm vāġıēn siz nesı̄z belke biri ki eline
VII/170 bi dene saz götürür inan allaha men o ġadr ferahlannām o ġadr ćün bu
VII/171 sünnetimizdi bu bu bizim dede baba sünnetimizdi bunı itirmeg⌣ olmaz indi
VII/172 siz de bu ‘mōritde bu saz ġopuzun mōridinde bi bėle yol bi bėle iş bernāme
VII/173 zehmet ćekip gelirsiz buların hāmısın şekillerdēn bernāmelerden buları
VII/174 götürürsüz ėle ḥeġiġeten ćoḫ teşekkür⌣ ėdiyrem size sizi çoḫ ḫoş gēlipsiz

VII/175 çoḫ lutf‿ėleyipsiz inşalla ki yaḫçı olar bernāmen allah seni muvaffaġ‿

VII/176 ėlesīn inşalla yaḫşı olar her nemene çoḫ sağ ol

VII/177 ***Yaşız neçeydi?***

VII/178 men yāşım min üş yüz ġırḫ birēm olar elli yeddī bēli elli yeddi isāleten erz‿

VII/179 ėledim muğan uşağıyem isāletimiz şāhseven‿ idik aran yaylağ‿ ėlerdik biz

VII/180 ḫıTmetüve ėrz‿ ėleyim indi de ėle āsārlarımızdan ġalıpdı bēli vardılar

VII/181 menim bu ėlebil ki o defteri bura bu kağzımı getirmişēm evde zādım çoḫdī

VII/182 ***Çoḫ sağ‿ olun***

VII/183 ġurbanam

Metin Numarası: VIII

Derleyen: Seccad MUİNİ

Derleme Yeri: Serdava Üstü / Erdebil

Derleme Tarihi: 26/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Şahseven kadınlarının yaylak ve kışlaktaki yaşamı 2. Şahseven Türklerinin duaları, bedduaları 3. Anı

Derlemenin Süresi: 15 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Bağdagül ESEDULLAH

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yılı ve Yaşı: 1959-60

Mesleği: Ev hanımı

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Kaynak kişi yaylak ve kışlak bölgelerinin dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

VIII1 *ḫala yorulma*

VIII2 sağ ol allah kömēz ossun

VIII3 *aduv̇u buyur*

VIII4 bağdagül esedullāh

VIII5 *hā bunı deyirdiler neçe yaşız var*

VIII6 menim olar mesel bi atmış zat

VIII7 *yaḫşıdı haralısız*

VIII8 men özūm demirçiliyēm gelmişem ġoćabēyliye gelin

VIII9 *demirçilinin hansı tiresinden*

VIII10 men ḫoruzluluyam güverçinlī

VIII11 *ay sağ⌣ol*

VIII12 tayfamız da güverçinde oluy èle ḫoruzluyuḫ mesel tayfanın adı olar dene mesel

VIII13 ġoćabēyli onnan nem gēyih'li filan emme bizimki de demirçilidi onnan

VIII14 ġoćabēyliye de gelin gelmişim hē

VIII15 *ne zaman gelin geldin*

VIII16 menim on beş sinnim var⌣iydi geldim hē uşaḫ geldim meni aldılar o zamanda

VIII17 at zamanıydı tıraḫtoruydu traḫtornan getdilēr özüm de çoḫ uşaḫ⌣ íydım bi

VIII18 ġāynım var⌣ íydı èle bèle ḫırdaydım göttü elinde ġoydu yere dèdi allah

VIII19 nenemin geline baḫ bi çıḳḳılı uşaḫ iki ilde ġaynım arvadı başımı gözümü

VIII20 türküsü bağışleyin yuyup uşağ⌣ íydım çoḫ uşağ iydım onnan sōra geldik

VIII21 böyük ġaynımnān olar ēy yap bèle menim ḫırda oğlumun yap sinni var⌣ íydi

VIII22 o nazar èle bā-hem bi yerde ġaldıḫ ġızımı türküsü vèrdim èle ġaynımın oğlunā

VIII23 onnan èle bā-hem bi yerde cahazesin bi yerde aldıḫ onnan toyun bi yerde

VIII24 èledik onnan sōra da uşaḫlar èmele gelennen sōra ayrıldık

VIII25 *senin ağān seni harda gördü ne ćür tanışdīz*

VIII26 yōḫ ebelfeze tanış zat dēldik tanış zat dēldik öz de sinniliydi ebelfez haḳḳı

VIII27 tanış zat dēldik özü de sinniliydi èle lapdan lapa nābeletden göttü geldi özüm

VIII28 de nābeletden ġalabilmiydim bi hefte mesel èle çöreh' zat yiyebilmeydim ne

VIII29 irahat⌣ íydım

VIII30 *adaḫlı ġaldız*

VIII31 hē bir il ġaldıḫ

VIII32 *ne cür idi adaḫlı dō̄resi*

VIII33 heş gėt dede nene veriydi hiş biri de görmiydi ki bu zaman ėle ġaşek zamandı

VIII34 *ne cür ėlçilige geldiler*

VIII35 onun bō̄ükleri geldi nene ġaynenem onnan ġaynatam ġāynım onnan geldiler

VIII36 aldılar virdiler onnan gėttiler bi yūser bağladılar başıma bi üzük kestiler hē

VIII37 *senin hiş nezerin soruşmadılār*

VIII38 yō nezer var⌣ idi onda hindi ġaşek gėdiller nezeri soruşullar gėdip ġağasıgilde

VIII39 bi ay da ġaliylar ya yalan dėyirem hē bir il ġaldım sōra geldim onnan ġāldım

VIII40 ġāynımgilnen ġaynımnan uşağım zadım oldu ev tiktim gēlin getdim

VIII41 *toyunnan biyez de toyun ne ćür oldu*

VIII42 toyumun neyinnen toyumnan gėttim ėle gettiler onnan tıraḫtornan getdiler

VIII43 tıraḫtorda geldi kette ḫarab⌣ oldu hē traḫtor ḫarab⌣ oldu gėttiler türküsü

VIII44 curradılar āḫşama darın geldih' çıḫtıḫ⌣ eve he orda da day hėç zat çadıralı

VIII45 geziydi bürüklü geziydi çadıralı bir il gezdim onnan sōra bū̄rük atıydılar

VIII46 gelinner şad olsun bū̄rük atıydı hē bėle bėle elan tayfamda ē̄lan da danışmıllar

VIII47 ē̄lan da ėle ġayneneynen ġaynatáynan danışmıllar tā ki üş dene dört dene

VIII48 uşaḫları oluncan danışmiylar bö ū̄k ġayınnan sohra ayrılıb⌣ ėliyennen sōra

VIII49 danışiyler hē ġaynatáynan danışmazdın ġaynata gerek yatıydı gėdip yatıydın

VIII50 allah şāt ġaynana yatėydi gėdip yatıydın oturuyduḫ cehre eğiriydik ḫana

VIII51 toḫuyurduḫ tikiş tikeydik sühPet çekiydik

VIII52 *bi yerde ġalırdīz*

VIII53 bi yērde bi yerde ġallīḫ hindiki kimi çadır zat yoḫdu be dėmiyem hana

VIII54 toḫuyurduḫ helçe toḫuyurduḫ cehre eğiriydik hē çoḫ müsübet onna çoḫ

VIII55 müsübet var⌣ íydi hindi allaha şükür ne var hē dėviynen geliydik hey māşın

VIII56 yoḫ⌣ udu dėviynen geliydik baḫ bu yollar ėslán yoḫudu deviynen miniydik

VIII57 dėviye görüydün gelin ġoća miniydik dėviye geliydik aran yaylaḫ hinciki yere

VIII58 baḫ özümüzü almışıḫ ėle men gelin gelennen bu yaylaḫları özümüz almışıḫ

VIII59 biri ġırḫ bulaḫdı biri miymiḫandı bura miymiḫandı o üs yėngide de gėdeć ėyik
VIII60 üssē ġaynımgil ordadı ora da ġırḫ bulaḫdı oranın yanı ġırḫ bulağı var beş
VIII61 deġíġa elüv̈ü saḫlayaelmessen soyuḫ oluy bus kimi tuluğu asardıḫ
VIII62 yayabilmezdik hē heyle heyle dėyirem ebelfezi ne çetin dėve zamanıydı at
VIII63 zamanıydı hindi göyçek yol yolāḫ ebelfezi gėderdin gelin gelerdin görerdin
VIII64 ġaynatadan ġayneneden dilin olmazdı danışasan gerek gizzedeydin dilüv̈ü
VIII65 danışmazdın göyçek zamandı indi
VIII66 *ġedimki toy debilerinden zadınnan biyez de*
VIII67 toy debi ne var dene toy debi dėdik dene özümüz gördük dėdik
VIII68 *eşāyırın ġedimki yaylaḫ ġışlaḫ ėlemeh*
VIII69 hē maşın yoḫ ⌣uydu yolayol görüydün duruydun ayıġa köçmege bi gün
VIII70 ġabaḫdan yā ebelfez biyaz saćá çörek pişiriydik ev iraḫlıyırdıḫ ġoyun
VIII71 iraḫliyirdıḫ düz on gün köç geliydik dėviynen ġōyunnan on gün köç geliydik
VIII72 geliydik ordan ora tüşüydük ya baḫ gene köçüydük ordan ora tüşüydük
VIII73 çėtinniknen gelip çıḫiydıḫ on gün yaylağa geliydik devene mineydin deveni
VIII74 görüydün yağış tuttu uşaḫ soyuḫ ġırġı toyuḫ cüceni ġırdıḫ onnan başımıza
VIII75 iti geldi
VIII76 *ġaydanda neće*
VIII77 ġaydanda da ėle henizki kimi ġaydanda da ėle henizki kimi yolayol gėderdik
VIII78 hē ġaydanda da ėle heniz kimi yolayol gėderdik tüşe tüşe gėderdik mesel bāḫ
VIII79 bi gün o yana bu ġayanın o üze tüşerdik bi gün onnan o yana tüşerdik bi gün
VIII80 onnan o yana tüşerdik
VIII81 *köçnen yüknen ġoyun bi gėderdi*
VIII82 hē köçnen ġōyun ėle bi gėderdi zenan uşaḫ da minerdi dėvenin üssüne atın
VIII83 üssüne ya bā-hem bi gėderdi hē zenan uşaḫda minerdi devenin üssüne atın
VIII84 üssüne
VIII85 *kişiler nece*
VIII86 ėle kişiler de ġōyunu yığılıb aparardı dėvenin başın çekerdi atı mineni ġocası
VIII87 atı minerdi hē gėderdik orda bi zat gelin ġoca bāhem bi yerde olardıḫ ayrılmaḫ

VIII88 zat yoḫudu ayrılmaḫ zat ayrılmaḫ zat yoḫdu èslán èlan menim o ġāynım‿

VIII89 evidi o ġoyun otaran da ġızımdı hē ġaynım evidi o mesel èle ḫırda uşağımız

VIII90 bāhem onun uşağı hele olmuşdu onun uşağı olmuşdu hele bāhem bi yerdeydik

VIII91 ama hindiki gelćek gèdiy alahıda oturuy

VIII92 *bu yaylaḫlarda ḫoş keçir èle hē rāzısēn*

VIII93 bu yaylaḫ ġaşekdi èlan menim özümün ağa mèriz olup iki ildiṛ bu yaylağa

VIII94 gelmiy özüm dünēn gelmişem ġaliy èrdebildē mèrizdi geldi burda tengi nefesi

VIII95 var tengi tuttu ēlan dünēnneri gèlmişem èlan ağam ġalıp èrdebilde ne irahat

VIII96 oluyam dèyirem mesel ona èle ömrün günün burda çürüttü hindi bi il ġalıp

VIII97 orda

VIII98 *haćı ḫanım bu türke davalardan zatdan danış*

VIII99 hē türke devānı da èle hē meriz olan baş ağrı tutardıḫ ya mesel salım diyerdik

VIII100 tutardı onda ġaşeh' yārpız gićitkān keh'lih' otu onnan biyān heyle heyle

VIII101 şeylerden ġāynadardıḫ demlerdik içerdiler iskan salardık iskānın beşin altısı

VIII102 meriz olanın küreğine salardıḫ ġayrır üssüne yağ çekerdik ġaşeh'leşerdi küpe

VIII103 zat ġaşığa zat bağlıyrıḫ küreğ'ine

VIII104 *ne ćür ġoyardız onu*

VIII105 onu ġaşeh'līne ġaşığa zat bağlıyrıḫ nöūte zat

VIII106 *ot da yandırarsız*

VIII107 hē yoḫ iskan içinde otu yandırıyıḫ iskan içinde basıyıḫ

VIII108 tike tike toḫTur var‿ ıydī èle keh'lih' otunnan yarpıznan heyle heyle

VIII109 şeylernen yaḫçılaşdırardıḫ

VIII110 *bu ġedim zamanki mesela boylu arvatlar obalarda zatda neće*

VIII111 olardı görerdi ebelfezi köçün üssünde uşaḫ olardı köçün üssünde bizim

VIII112 ġonşumuz var köçün üssünde uşağı oldu türküsü onun göbēn kesmege çıḳ

VIII113 gètti orda kişilerin biri bèle kimi pıçaḫ aldı getdī onnan kestik gètdik yurda

VIII114 getdik yurda ona biyez horradan zatdan èledik aḫşamları gene de köştük gene

VIII115 de köştük o uşaḫ èle devenin üstünde gètti

VIII116 *a dèyir bu cür mıncıḫ zat var imiş hē*

VIII117 göz mincíğı asardılar zadına uşağa göz değ'mesin uşağa zada asardılar onu
VIII118 duva yazardılar şeşe duvası mesel nėzer duvası hamma hindi ī̲tiġādları yoḫdu
VIII119 *uşāḫ olmaḫ debinden zadınnan de uşaḫ olanda ne ġayrardılar*
VIII120 onda hindi o uşağın olar perpisi olar biz üş günde perpi ėlerdik ona mesel
VIII121 gėderdik mamıya mamıya perpi ėlerdik onna bi çepiş keserdiler atardılar
VIII122 türküsü derisine doḫtura zada aparma yoḫdu ġaşek perpi zad ėlerdiler o uşaḫ
VIII123 yaḫşılaşsın yaḫşılaşardı horra pişirerdiler onnan ona salavat çövürer adında
VIII124 mesel sohra ėle dėyiller amma onda mesel onda ėle olannan sōra hėç ona
VIII125 maması ya babası ġoymazdı onu ġaynata ġaynene ona ad ġov̇ardıḫ hē ad
VIII126 ġov̇ardıḫ ėle bi nezer duvasını billem nezer duası zad‿ ėlerig mesele
VIII127 aralığımızda uşağa nezer duası yazdırrıḫ bi de mesel aparrıḫ molla onnan
VIII128 mama mesel perpisin ėlerdik perpisin ėler onnan çepiş zat keserik perpisin
VIII129 zadın ėlerik onnan sōra da bi şi yoḫ sefere gėtdi dua ėlerik salavat çövürrük
VIII130 maşın dal sürē diyerik allah seni salamat ėlesin heyle heyle dualar da ne
VIII131 dėyim üzerrik sen hāvasan yaman derde yaman davasan bet nezerin gözün
VIII132 āvasan çıḫdım mine dağına dėdim yā eli yā mehemmed dėdi ne dėysen ey
VIII133 biçāra heyle heyle mesel atarıḫ onnan dua ėlerik
VIII134 *bulardan gine bilirsēn*
VIII135 hē ėlan biz gėdėrik mesel türküsü motar yığmağa diyerik ġoy gerek günümüz
VIII136 ola köçerik diyerik ġoy günümüz olsun gerek günümüz olsun gerek mesel
VIII137 çerşemme köçe gitmerik duz günü gitmerik mesel siz ona alahı bi şey hē
VIII138 duz günü gitmērik gerek bizim mesel günümüz ola böū̲n ġaynenemiz motar
VIII139 yığdı yağ eritti gerek günneri ola hamma hindiki gelinner gün batanda evin
VIII140 süpürme mesel dövletüv̇ü süpürersen çerşemme günü çerşemme aḫşamı ki
VIII141 oluyo hā onda süt götū̲ sütdaş pişir sütdü pılō pişir süzme pişirme maluv̇ u
VIII142 dövletüv̇ü bizler sınaḫtımızı bozmarıḫ sınaḫlardan ėle gelinnerimize diyerik
VIII143 diyerik mesel evi süpürme onnan tuluḫdu od günü yay yağdı od günü emsel
VIII144 ērit pendir de od günü yığ hē heyle heyle gelinnerimize desdur diyerik diyerik

VIII145 bala bāḫ çerşemme günü mesel getirin sütü daşma pişirin sütdaş pişirin
VIII146 süzmēin mesel hėlençik gelinnerimize diyerik baḫan baḫar baḫmıyan baḫmaz
VIII147 ġalıp indi ī̇tiġatlarına menim böyük gelinim çoḫ itiġatlıdı ādım niye göyçekdi
VIII148 bağda bi dene gülem dene bağda bağda bi dene gülem yoḫsa men sizin kimi
VIII149 deyirem ki men gülem ėle tayfadan tayfıya gelmişim
VIII150 *ḫala bėri baḫ hē bu bayatılardan nağıllardan taptapbaćalardan laylarlardan*
VIII151 ne dėydim başuv̇a dönüm mermer daşından ayranı göz yaşından çoḫ laylay
VIII152 lay laylay lay çallām yadımnan çıḫtı yādımnan çıḫıb hāmısı ġuran haḳḳı
VIII153 deresi yarpuz bağlar buz bağlar āşıḫ āşıḫ olsa ay ġonaḫlar özüne de söz bağlar
VIII154 nar tāki soydun mėni kölgende saḫlādın

Metin Numarası: IX

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Meşkinşehir / Erdebil

Derleme Tarihi: 25/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Erdebil'de âşıklık geleneği 2. Köroğlu Destanı

Derlemenin Süresi: 12 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Âşık Mehdi BURUMEND

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1975-44

Mesleği: Halk ozanı

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: İlköğretim

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe ve çok az Farsça

IX/1 ***Selam adīzı familīzi buyurun.***

IX/2 men aşıḫ mehdi burumend↓ meşgin şeherinnen

IX/3 ***Neçe yaşız var?***

IX/4 mēnim ġırḫ dört yāşım var

IX/5 ***Neçe ildir bu işi yaparsız?***

IX/6 mēn ē ẏirmi iki ildiṛ

IX/7 ***Yadzīda bi destan varsa bize buyurun?***

IX/8 vār bēlė köroğlu dāstanı vār↑ abbaz gürgez vār↑ ġurbānī̄ dede ġurbāni vār onnān↑

IX/9 áli alı elesger vār↑ şāh ismāyíl vār↑ bėle bėle day yādımda olannarı söyledim

IX/10 köroğlunnan söhbet⌣ ėliyēk köroğlu isTanbul şehrindē dōvşü tamam ėliyennen

IX/11 sōra ᶜgėdir çėnnibelde mesgán sālır ama delilerinnen ikisin gönderir ki ᶜgėdin

IX/12 görün isTanbuldā gene köroğlu adı çeken var yoḫsa yoḫ delilerinnen ikisi derviş

IX/13 paltarında yanı derviş lıbasında gėdiller ísTanbula ísTanbula gėdiller gėće

IX/14 ağızları tüşür bir saraya bir sarayda görüller bir aşıḫ oḫuyī̄r gėdiller salam áleyke

IX/15 salam aşığa heresi çıḫardır bir ġızıl onnuḫ vėriller aşıḫ bularnan çoḫ irāzıleşī̄r

IX/16 sonrā mećlis ḳutarannan sōra bu özün verir dervişlere sarı derviş siz hardansız

IX/17 dėyir biz ćahan dervişiyik her yeri gezerik bizim meskānımız mēlum olmaz

IX/18 dėyir siz çoḫ menim ḫoşuma geldiz amma efsus olsun ki men sabahları anamnan

IX/19 iki ayda ayrılmışam ġaydaćiyam anamın yanına sen hardansan dėyir men

IX/20 erzulumnanam bes senin adın nedi dėyir mėnim adım aşıḫ ćunundu seher açılīr

IX/21 hamının üzüne ḫeyriynen açılsın inşallā ᶜgėdillēr bir çoḫ yol gėdennen sōra iki

IX/22 yola ayrılırdı biri erzuluma biri çėnnibele dėliler yöneldi çėnnibele sarı aşıḫ

IX/23 ćunun yöneldi erzuluma sarı amā dėliler dėdi ey ge tüş ġabağımıza dėdi he be

IX/24 bu yol gėdir aḫı erzuluma gelin erzuluma gėtmirsiz bēli dėdiler yoḫ seni

IX/25 aparacī̄hˈ çėnnibele dėdi ey sizi allah men iki aydı anamnan ayrılmışam ġoy

IX/26 mēn gėdim anamı görüm onnan sōra amma dėlilerin biri bāltunun ġālḫızdı

IX/27 ᶜgördü bāltunun altınna silāh vardı āşıḫ ćunun ġorḫusunnan düştü buların dalınā

IX/28 söyleyim yā he aşıḫ ćunun tüşür buların ġabağınā amm̧a sözü kimnen ėşidek

IX/29 köroğlunnan köroğlu aparmışdı atı nallatmağa ġır⌣ ātı gē̄dir ġır atı nalladanda

IX/30 demirçi⌣oğlu dēmir hesenin on beş yaşı vār⌣ iydı ama demirçi⌣oğlunun atası
IX/31 nālbend⌣ ī̄dī̄↑ hānsı nalı getirir köroğlu nalı alır elinin aynasına sıḫır atır o ỳana
IX/32 dėyir bı nal bizim ata kā̄r vėrmez bir otuz nāl↑ ėle ḫarab ėlī̄r tullī̄r kánara otuz
IX/33 birimci nālı görür yaḫşıdı dėyir ha bỉ menim⌣ ātıma kā̄r vėrer ātı nalladır
IX/34 nalladannan sōra demirçi⌣oğlu da kenardan baḫırdı çoḫ ḫirs yėyirdi aya bu
IX/35 mēnim atımın nalları niye ḫarab⌣ ėledi demirÇi⌣oğlu dėdi ata icāze vėrsēn
IX/36 pulu men⌣ alaćiyam ama köroğlu hansı pulu vėrdi demirçi⌣oğlu aldı yazısın
IX/37 itirdi pulu attī köroğlunun üssüne dėdi bu pul bizim lazımımız dēl otuz pulı ėle
IX/38 ḫarāb⌣ ėledi köroğlunun çoḫ ḫoşu geldi demirçi⌣oğlunnan dėdi bunu vėr
IX/39 menē↑ men aparım munı ata mihter ē̄lim demirçioğlunun atasınnan icāze alır
IX/40 aparır çėnnibelē bular aşıḫ ćununu aparmaḫda köroğlu demirçi⌣oğlu deli
IX/41 heseni getirmeh'de ama ėşitdih' ki deliler gelipti delilerin adı biri yola sığmaz⌣
IX/42 idi biri tārı tanımaz ćağırdı ey gēlin aya men gėdip size bir yaḫćı mihter
IX/43 getirmişem siz mene ne getiripsiz dėdiler ġoş köroğlu sağ⌣ olsun biz sene bir
IX/44 yaḫćı temizlih' kağızı getirmişī̄k yanı da isTanbulda köroğlu adı çeken yoḫdu
IX/45 bir dē sene bir yaŋşaḫ getirmişik eğeŗ yaŋşağı sarı çağırdılar aşıḫ ćununu aşıḫ
IX/46 ćunun geldi köroğlunun meclisinde bir neçe kelime söyliyennen sōra aḫ çeh'di
IX/47 aya ćunun aşıḫ menim meclisimde aḫ çeken olmıyıb senin derdin met'lebin nedi
IX/48 dėdi ġoş köroğlu sağ⌣ olsun men anamnan iki aydı ayrılmışam senin dėllerin
IX/49 meni yumruḫ güćüne gētiripler men anamı görmemişem aya sana muraḫası
IX/50 vėrsem gėdip gelebilersen dėdi bēli dėdi sene ġırḫ gün muraḫası vėrī̄rem gėdip
IX/51 anov̇u görüp ġaydıp gelersen amma ġırḫ gün muraḫası vėrī̄r söz aşıḫ dili
IX/52 yüv̇reğ'⌣ olur dasTan çoḫdu ordan aTlī̄r erzuluma gēlir günün batar çağı görür
IX/53 bir ġarı ana on on beş ġaz otarır salam aleykim aleyke sālam ay ġarı ana meni
IX/54 allah ġonağı ėlī̄rsen dėdi ġonağa da ġurban olum allaha da ġurban⌣ olum ama
IX/55 baḫdı gördü demirç⌣oğlu deli hesen atdan yeke at mỉnnan yeke aya dėdi özüv̇e
IX/56 yer olaćaḫ atuv̇á yoḫ demirç⌣oğlu deli hesenin çün ḫurćunnun gümüşnen
IX/57 ġızılnan dolỉydī birazćaḫ çıḫartdı ġarının åvćuna tökende dėdi atuv̇a da yer⌣
IX/58 ėliyerēm söyliyeh' mi çoḫdu dā ġalsın aḫı diye sazsız olmasa diyemiyećem dā

IX/59 yoḫ ey saz olmıyanda yaddan çıḫar dā indi vėḫdi baḫdimiz yoḫdu sennen
IX/60 söhbet‿ ēliyek men meşgin şeherinnenem bir sahat yolumuz var ordan bura
IX/61 meşᶜginin özünnenem dā ėle
IX/62 ***İndi burda aşıḫlık ne cür olur?***
IX/63 aşıḫlıḫ burıynan hindi o ġedim sayaḫları yaḫçı dēr indi↑ bı pap mūsıġiler çıḫıPdı
IX/64 bular bizi biyáz yavaladıpdı aşıḫlıḫ elan çoḫ alçaḫ yerde gēzir
IX/65 ***Gedimnen bir bala ne cür aşıḫ olurdu?***
IX/66 he biz indi neslen aşığıḫ menim babam ėle aşıḫ olūb↑ hemi şāyir‿ olub kitābı
IX/67 da var biz ē azerbayćanın genće mahalının şemşir reyonunnanıḫ ordan o zaman
IX/68 gelibler burā↑ day yol bağlanıb ġalıblar burda↑ olmuşuḫ mėşginni he↓ biz
IX/69 kötüh'den mesel dede baba aşığıḫ üş ġardaş aşıġīḫ bi de babamız böyüh'
IX/70 babamız aşıḫ‿ iydı o zaman da bu cür‿ ıydı unvan aşıḫ şāgirt beslerdi öz
IX/71 böğründe şennih'lere toylarā şāgirtnen gėderdi şāgirt haçan pişti kāmil oldu
IX/72 dastannarā↑ camahata ćavap vėrmeye onda ustad biçiller olar da diyerdi ḫoş
IX/73 gēldin sen ᶜgėdib mēclis dolandırabilersen
IX/74 ***Ağa burda neçe cür aşıḫlıḫ vardır?***
IX/75 bı̊rda demeh' olār dōrt ya bėş nō aşıḫlıḫ vardı ḫalḫal aşıḫlarının bi lehçeleri vār
IX/76 onnān↑ zenćan aşıḫlarının bi lehçeleri vār↑ urmiye aşıḫlarının bi lehçeleri vār↑
IX/77 onnān↑ biz ġaradağ‿ aşıḫlarının bi lehçesi vardī↑ hemedanın‿ aşığları hē
IX/78 oların da var oların da bi ayrı lehçeleri vardı demeğ'‿ olar oların hamısınnan ē
IX/79 dedeli babalı ėl içinde sevilen aşıḫlıḫ ġáradağınḳı bizimkidi dilimizde ferġ var
IX/80 mesēl urmiyeliler dēr'viş model oḫiyillar urmiyeliler dēr'viş model oḫīyr
IX/81 ḫalḫallılarnan bizim dil lehçe ferġimiz vār biz gėdirem dėyirik o dėyir bi ćur
IX/82 oların lehçesi bi āyrıdı zenćan mesel neme dėyiren hara gėdiren hardan geliren
IX/83 olar bı̊ ćur dānışīr onnan hemedan nisbet zenćandī↑ çalmada vār havaćaḫda da
IX/84 var hē havaćaḫda da dasdannarda yoḫumuzdu yoḫ ėle olar da köroğlunnan oḫīr
IX/85 ġurbāniden oḫīr onnan soᵛa ėlesgerden álıdan oḫīyr dilsus ḫezen gülden ėle
IX/86 hansı dāsdan olsa olar da oḫīr biz de havamız ferġlidi mesē zenćan özünün neçe
IX/87 nō havaları vardı biz oları oḫuyabilmirik olar bizimkileri oḫuyabilmīr veli sözdü

IX/88 men de mesel ē şāir intizārın şiirini oḫuyiram o da oḫuyir behmen vetenoğlunun

IX/89 şućāyetin kimin kimin olar da bilir biz de billik olar ayrī ammā havaćaḫ da

IX/90 ferġimiz vardī havaćaḫdā bizim havaların çoḫun olar bilmi̇̄r olarınkin biz

IX/91 bilmirik

IX/92 ***Saz neçe perdedir?***

IX/93 doḳḳuz perdedi̇̄ yetmiş iki dene de hava çalınır sazda amma munı üsTadlar

IX/94 söyliyip yetmiş iki havā↑ dasTannara göre ama nėsli geldikçen havaćaḫ da

IX/95 çoḫaldıpdı indi demeğ'◡ olar üç yüzü de havā sazlarımızın da yanı adı saz dēl

IX/96 munın ásl adı ġōpuzdu ġōpuzdu o saz diyende farslar ėle bunun hamısına saz

IX/97 dėyir azarbayćan dilinde ġopuzdu onnān aşıḫ ozandı onnān hē meselem

IX/98 yaŋşaḫdı bėle

IX/99 ***Aşığın libası ne cür olur?***

IX/100 ėle bu gėydiğ'im formada olūr āşıḫ da kı munı gėynir meselem ēlden seçilsin

IX/101 bilinsin bu āşıḫdī ona görá aşığın formu gėyimi gerek ferġ◡ ėliye

IX/102 ***Buların adları nemelerdi?***

IX/103 ādların vallah sün'neti paltar dėyiller dā↑ sünneti paltar

IX/104 ***Buna ne deyirsiz***

IX/105 buna ćek'me dėyi̇̄rik bu şalvardī↑ bu da köyneh'di papaḫdī hē yoḫ kemerdi̇̄

IX/106 bunun ġılınći da vār men salmamışam ġılınÇ◡ olār sağda solda ġılınć◡ olār

Metin Numarası: X

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Şabil Deresi-Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 03/08/2018

Derlemenin Konusu: 1. Savalan Dağı'nda yetişen otlar ve yaşayan hayvanlar 2. *Kerem ile Aslı* adlı halk hikâyesinden bir bölüm

Derlemenin Süresi: 11 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Meşedibat PURTEGİ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1956-62

Mesleği: Hayvancılık, çiftçi

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

X/1 ***Evvel adīzı buyurun familīzi de buyurun.***

X/2 menim‿ adım meşedibat purtēġi

X/3 ***Neçe yaşın var?***

X/4 atmış‿ iki

X/5 ***Hansı dili danışırsız?***

X/6 ėle biz azarbaycan dili türkü dili

X/7 ***Şahsevensiz?***

X/8 şahsevenük hē ***(Size neme Şahseven deyiller?)*** bize şahseven o zaman elāt

X/9 olmuşūḫ bi de şaha biz o zaman çoḫ isdeyirdük‿ aḫı tā bu humeyn de ėle gelende

X/10 bize zeḥm‿ ėledi odu dėdiler şahsüven olar şahsüvendi ***(Şah İsmail?)*** hā ġedim

X/11 ha ġadim ki köçeri var‿ımış ėle ḥezreti hüseyingil de köçeriymiş ėle o zaman

X/12 hamısı eşāyir‿ ímış biz de onnan ġalmışıḫ eşāyir he

X/13 ***Kendiyizin adı nemedi?***

X/14 kēndimiz mı̊ğānda olur hē ***(Hansı ket?)*** bizimki ġışlağ-ı molla náğıdī ay

X/15 ḫāvendininki demirçili kendidi ***(Molla havendi?)*** yoḫ molla náği hē

X/16 ***Burda nem‿ ėlersiz?***

X/17 burda ġoyun saḫlıyruḫ ***(Neçe ġoyununuz var?)*** teġribēn ġoyun her evin yüzü var

X/18 iki yüzü var menim‿ özümün bi yüz on dene varımdı ay ḫāvendinin iki yüz‿

X/19 elli dene üş yüz üş yüz dene var‿ ídı hē

X/20 ***Bu dȫvrede hansı otlar olur?***

X/21 bılarda üç ġulaḫ diyerük o pitēr onnan sōra ağ‿ ot diyerük o piter o bu otdarnan

X/22 pitirer ***(Derman var mıdı, mesela mariz olanda?)*** meriz olanda bu otdarın çoḫu

X/23 dermandı yarpızdı onnā gicitkandı bebenēğdi ki bebenek bedende ne ğade ḫılt

X/24 olsa onun hāmısın töker bebenek keh'lik otudī nanedi onnan bu da vāṛlardı bunun

X/25 hamısı da dermandı dene

X/26 ***Burda hansı hayvan zad vardı?***

X/27 māl cāmış ġoyun bu da alaçığdı toyuḫ he o da ḫoruzdu feredi hemi ḫoruz hemi

X/28 fere ***(Hansı vehşi heyven zad vardı?)*** bırda ayı olar dōğuz olar elbette ayıya ḫırs

X/29 diyēr canāvardi canavar olar tülkü olar dovşan⌣ olar bu hėyvannardı kehʿlik

X/30 olar ceyran olar ġoç olar çöl ġoçudu ***(Çöl ġoçu?)*** hā çöl ġoçudu dene o hėyvanlar

X/31 var hā

X/32 ***Cevan zamanınızda çöle gittiz, çobanlıḫ yaptız?***

X/33 çōḫ çoḫ hē ***(Çobançılıḫdan bir ḫātireniz var mı?)*** hē canavar⌣ ėle biz özümüz

X/34 canavar tutmuşam men⌣ özüm elan canavar su içende dutTum saḫlıyaelmedim

X/35 elimden çıḫıp gėtti he biz ġorḫmaruḫ ayıdan canavardan ġorḫmaruḫ hē

X/36 eşāyirıḫ dene hē ***(Neçe tüfengin var?)*** bēlė tüfengim⌣ yoḫdu ***(Atın var mıdı?)***

X/37 yoḫ erbāṃmın⌣ atı var ay ḫāvendinin hē tüfeği de varımdı erbammın ėle kağızlı

X/38 erbāṃmın tüfengi var hē evvelden tüfekçidi bular şikarçıdı hėç kim munın şikarın

X/39 vurabilmez ėle apardı yap bėle ne çıḳḳılı serçe olsa vurar he bu berk şikarçıdı ha

X/40 dünyada nümūnedi he ***(Yigitti?)*** ay⌣ igitti hē tayfada bu cür⌣ igit men

X/41 görmemişem otuz iki şahsevendi otuz iki tire şahsevendi tāyfa onda bının

X/42 kimin⌣ igit yoḫdu bi dene allah salāmat ėlesin gelin oturaḫ orda bi yerde

X/43 oturmıyaḫ

X/44 ***Olar, biyol bize bir şiir oḫu!***

X/45 şėʿr oḫuyum he ėle onu dėyirem dėyirem

X/46 ġādir⌣ allah budur sennen diregim

X/47 merdi nāmerde möhtac⌣ ėleme

X/48 ġeybī ḫezīnennen vėr rūzisin

X/49 sağ eli de sol⌣ ele möhtac⌣ ėleme

X/50 ġādir⌣ allah senin irehmin çoḫdu nīzedi oḫdu

X/51 ġardaşın da ġardaşa bafāsı yoḫdu

X/52 baḫ ġardaşı ġardaşa möhtāc⌣ ēleme

X/53 delley murat diyer sözün zatınī

X/54 ne yaḫşı olar el bir birbirinen tutunı

X/55 ġurda ġuşa ġısmet⌣ ėle etini

X/56 dedeni balıya balanı da dediye möhtac‿ èleme[76]

X/57 ***(Sağ ol!)*** hē ***(Ağzına sağlık. Bi dene daha deyiver, buyurun.)***

X/58 ālem tebib‿ olsa canımın‿ ağrısīn ćan çekećeydi

X/59 ġardaş ġardaşda min de döyüşse

X/60 yaman günde dönmez ġan çekeceydi

X/61 ēzinem āğ daşdan

X/62 su çıḳar āğ daşdan

X/63 bacı bacıdan da dönse

X/64 ġardaş dönmez ġardaşdan

X/65 he dėyirsen oḫuyum da oḫuyum‿ a bu baḫ men oḫuyabilürem

X/66 ēy ya dağlar a dağlar

X/67 sende neler var

X/68 belke bu yerlere ōy

X/69 bir de gelmēdim

X/70 duman sālāmat ġal

X/71 daġ salāmat ġal

X/72 daġ salāmat ġal

X/73 daġ salāmat ġal

X/74 arḳamnan su sepir ēy göyde bılıtlar

X/75 meydān sa'lāmat ġal

X/76 daġ salāmat ġal

X/77 daġ salāmat ġal

X/78 daġ salāmat ġāl

---

[76] Qadir Allah, budu səndən diləyim, Sən mərdi namərdə möhtac eyləmə. Qeybi xəzinəndən yetir ruzisin, Sən mərdi namərdə möhtac eyləmə. Ədalət kanısan, kərəmin çoxdu, Tənəli söz xəncər, nizədi, oxdu, Qardaşın qardaşa vəfası yoxdu, Qardaşı qardaşa möhtac eyləmə.

Namərd körpüsündən, ölsəm, keçmərəm, Karvan olsam mənzilinə düşmərəm, Əlindən camını alıb içmərəm, Sağ əli sol ələ möhtac eyləmə. Şair olan deyər sözün arısın, Arısı olması, olsun yarısın, Qoy lap alsın gözlərimin birisin, Bu gözü o gözə möhtac eyləmə.

Dəllək Murad deyər sözün zatını, Əl əldən ötkündü işin çətini, Qurda, quşa qismət elə ətini, Atanı oğula möhtac eyləmə. *Dəllək Murad*

X/79 ēy bir⌣ uca dağların

X/80 ēy ġārı da sensen

X/81 ḫėyri bereket oy

X/82 bağrı da sensen

X/83 bağrı da sensen

X/84 bağrı da sensen

X/85 şāyiri de sensen

X/86 şėyri de şėyri de sen'sen

X/87 çoban sālāmat ġāl

X/88 daġ sālāmat ġal

X/89 daġ salamat ġal

X/90 daġ salamat ġal [77]

X/91 sağlığuva ***(Çoḫ sağ ol)*** sesim gelmir çay çöreğ' yėmemişem ***(Yaylaḫ kimindi?)***

X/92 eşāyirindi ***(Eşāyir kimindi?)*** eşāyir da bi elātdı dene ejderindi ***(Ejder kimindi?)***

X/93 he ejder de bizim ireyisimizdi tayfamızın beyidi ***(Var olsun.)*** hē men oḫuyram⌣

X/94 āy ḫavendinin sağlığına ***(Buyur oḫu)*** ejder ḫavendinin sağlığına ējder ve sizün

X/95 de sağlıvuza onna bizim bunna böyük aḫabı var ḫasyāb onun sağlığına ġämmer

X/96 var onun sağlığına āy ḫavendilerin sağlığına doğulu yurtta yaşıyan⌣ igitderin

X/97 hamısın sağlığına evveli de ki ejder ḫavendidi tayfa aḫsaḳḳalıdı

X/98 ēy sena ġurban⌣ olum dağın çiçegi

X/99 dağıtdun bāşımnan gözel göğçegi

X/100 ay balam gözel göğçegi

---

[77] Bəlkə bu yerlərə bir də gəlmədim, Qıy vuran qartallar yox oldu çəndə,
Duman, salamat qal, dağ, salamat qal. Nərgizlər saraldı şehli çəməndə.
Arxamca su səpir yoxsa buludlar Ay alagöz pəri, arxamca sən də,
Leysan, salamat qal, yağ, salamat qal. Boylan salamat qal, bax, salamat qal.
Gəldim qarşıladı güllər, çiçəklər, Bu qoca dağların biri də sənsən,
Gedirəm, əl edir boz biçənəklər. Şairi də sənsən, şeiri də sənsən.
Nidamı çaylara dedi küləklər, Barı, bərəkəti, xeyri də sənsən,
Bulan salamat qal, ax, salamat qal. Çoban salamat qal, sağ salamat qal.

Məmməd Araz

X/101 ne ġaradur gülüzārın birçegi

X/102 söyle görüm gülüzārımı neye yoldur

X/103 ay balam neye yoldu dėyir a bėle

X/104 kerem dėyir karvan yola düzüldü

X/105 kerem dėyir kervān yola düzüldü

X/106 humarlandı ala gözler süzüldü

X/107 ay balam gözler süzüldü

X/108 sağlıvuza ġocalmışam dene sesim gelmir‿ ėle ***(Ġoca değilsen cevansan***

X/109 ***buyurun.)*** ay canā

X/110 dėyir gözellik derdini

X/111 ay kime nerdā

X/112 yaylaḫ kimindi ā balam

X/113 eşāyirindi āy balam eşāyirindi

X/114 dėyir a bėle gėdeh' yaylaġa ayna bılaġa

X/115 gėdeh' yaylaġa ayna bılaġa

X/116 yaylaḫ kimindi a balām

X/117 eşāyirindi a balām eşāyirindī

X/118 besdī ay başuva he kerem dėdi

X/119 bir gün yolum düştü erzulumun dağına

X/120 gördüm birem birem ġar gelir

X/121 lelem dėdi gel bu yoldan ġaydaḫ

X/122 dėdim ġaytmaram gence ziyadḫanın‿ oğluyam

X/123 bırdan ġaytmağa mene ar gelir

X/124 hē kerem o erzulum dağına gėdip hē dėdi

X/125 erzulumun dağı görüm başında ġar yatmasın

X/126 bėlünde ter benövşe gül bitmesin

X/127 etegünnen ağır‿ eller sallanıp ötmesin

X/128 o erzulumun dağına dėyir bu türkiyededi ha ***(Sonra?)*** ay (***Sonra ne demiş***

X/129 ***Kerem?)*** dėdi

X/130 men keremem günnüyem dağlıyam

X/131 şedde getir yaralarımı bağlıyam

X/132 ẖeber alsun gencedeki ziyad ẖanın oğluyam

X/133 ***(Aslıya mı demiş kime demiş?)*** he áslıya hā

Metin Numarası: XI

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Ağacıḫlı köyü/ Zencan

Derleme Tarihi: 29/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Şahseven dokumacılığı 2. Şahseven kadınlarının günlük işleri 3. Kaynak kişinin düğünü 4. Ağbirçek, Alarvadı, Aleybanı 5. Bölgedeki bitki ve hayvan adları

Derlemenin Süresi: 8 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Nazhanım NESİRİ

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yılı ve Yaşı: 1959-60

Mesleği: Ev hanımı

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Kaynak kişi bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

XI/1 ***Nene selam.***

XI/2 eleykime selam

XI/3 ***Adızı fāmilizi buyurun.***

XI/4 fāmilim nesīrī ādım nazḫānım

XI/5 ***Neçe yaşın vār?***

XI/6 vallah atmış zat vār bēli belke de çoḫ‿ olar valla dā

XI/7 ***Ġadimlerden ne toḫurduz?***

XI/8 ġēdim farmaş toḫuyardıḫ kilim toḫuyardıḫ döşek salardıḫ yorğan salardıḫ ha bu

XI/9 cür gebe toḫuyardıḫ ***(Cecim toḫurdūz?)*** toḫuyardıḫ ***(İndī?)*** hindi hėş zat hindi

XI/10 bėle bāḫ çörek yapardīḫ tuluḫ yayardīḫ ġedim iş çoḫ‿ udu ėlan hėç zat

XI/11 ***Ġadim sübden aḫşamaça ne işler görerdin?***

XI/12 sübdēn sübden aḫşamacāḫ çörek yapardıḫ tuluḫ yayardıḫ farmaş toḫuyardıḫ

XI/13 ferş toḫuyardıḫ yorğan salardıḫ döşek salardıḫ ha bu cür

XI/14 ***(Şahseven arvadlarının hamı bu işleri görerdi?)*** ėle hāmısı görerdi bezi bezisi

XI/15 göre‿emmezdi ***(Ferş toḫumayı cecim toḫumayı size kim örgetdi?)*** nėnemiz

XI/16 ***(Oların naḳışlarına hansı hėyvan zat işlerdiz?)*** özümüz işlerdik dā çekerdik

XI/17 bēli vār‿ ıdı neḫşeler adı vardı mahı var‿ ıdı o cür mahı var‿ ıdı dārgül var‿

XI/18 ıdı bu cür addarı vardı da bu cür rubu var‿ ıdı rubu

XI/19 ***Bu dȭrede hansı otlar olur?***

XI/20 ōt bu dȭrede zat kem olar az olar çoḫ üzerrig‿ olar bizim ketderde keh'lig‿

XI/21 otu kiriş bilmem harada olar keh'likde olmaz o yönnerde olar kiriş olar yėmlig‿

XI/22 olar ġaz‿ ayağı olār bizim ketde hē

XI/23 ***Uşağı ne cür saḫlardız?***

XI/24 uşağı ne cür saḫlardīḫ uşağı bir yaşına iki yaşınacaḫ böyliyerdiK günüz yoḫ

XI/25 ā gėceden gėcĭye böyliyerdik saat on ikiden süb öğleneçe saat on ikiden

XI/26 öğleneçe açardıḫ onnan sōra sürüner gėderdi ėmekliyer gėderdi yėriyer gėderdi

XI/27 uşağı lendiye ġoyardıḫ lendide ėliyerdiK bu cür toḫdaḫ olardı bu cür hindikiler

XI/28 teki ağlıġan olmazdı ne ġádá ac olardı lendini tavlıyardıḫ ġalardı çoḫ ağlamaz

XI/29 toḫdağ‿ uşaḫ olardı kürsü ġurardıḫ pendir salardıḫ kürsü ġurardıḫ ***(Uşağı***

XI/30 ***uyutmaḫ için laylay çalardız?)*** çalardıḫ ***(Ne cür?)*** ben özüm laylay bilmem

XI/31 laylay laylāy utanmırım valla başarmırım laylay çallam yatıncaḫ ġızıl güle

XI/32 batıncaḫ çoḫ bililler diyerdiK ėlan yadımnan çıḫıb dā hē

XI/33 ***Bu ağbirçeğiniz zadınız var mıydı?***

XI/34 bēli aḫpirçek bėle bāḫ farmaş toḫuyardı onnan yün eyirerdī elinde farmaş

XI/35 toḫuyardı yorğan salardı bilirim ġocaları dėyir ėle ġocalar da ėle ėliyerdiler

XI/36 dā hėyr işderi gėderdiler ḫėyr şeri iş curramaḫda ėle dėyirim yorġan salardılar

XI/37 dö↑şek salardırlar farmaş toḫuyardılar

XI/38 ***Bu ġadimki gelinnernen ġaynene-ġaynetelerin işleri ne cür olurdı?***

XI/39 yaḫçı olardı pis⌣ olmazdı çadre sarardılar bėllerine yaşmaḫ çekerdiler

XI/40 ağızlarına yavaşdan yavaşdan danışardılar gizlenerdiler ġaynete ġaynene

XI/41 yanında ucadan dānışmazdılar yaşmaḫsız danışmazdılar alçaḫ danışardılar

XI/42 ihtiram ėlerdiler hē ***(Başıynan danışardı?)*** ėle bu cür yavaşdan danışardı

XI/43 ġaynataynan ġayneneynen ġāyınnan böyük ġāyınnan böyük baldıznan

XI/44 yavaşdan dānışardı yaşmağ⌣ altında danışardı

XI/45 ***Bu ġadimki libaslarızdan giysilerizden nemeler bilirsin?***

XI/46 tuman giyerdiler köynek giyerdiler yekece arvad bağlardılar alınlarına şal

XI/47 çalardılar ėlan çalmıllar ki o cür bilerim

XI/48 ***Pişmişlerizden zatdan ne bilirsiz?***

XI/49 aş pişirerdik ayran⌣ aşı pişirerdik umac⌣ aşı pişirerdīk ha bu cür et çorbası

XI/50 pişirerdik kelecoş pişirerdik ha bėle da yer⌣ elma pişirerdik yer elma o cür

XI/51 ġavurardıḫ o cür pişirerdik her cür pişirerdik

XI/52 ***Al arvadı aleybānı zatdan ne bilerdiz?***

XI/53 valla biz bilmezdig o zaman tarafda o zat yoḫdu ama bu cür nėnemiz zat

XI/54 danışardı diyerdiler al arvadı al arvadı gelerdi isdiyerdi diyerdi tuluḫ yayardıḫ

XI/55 onnan her iş görerdi görerdin bi dene meselem taḳıltı zat gelir ġaçardı diyerdik

XI/56 niye ġaçırsız diyerdik valla ġorḫuruḫ dėdi ġorḫmayın heş zat yoḫdu bezi

XI/57 ġaçardılar taḳıltı olsa ġaçardılar diyerdiler ġorḫuruḫ bilmirim getirerdiler

XI/58 işlederdiler bilmirim ki he görürdüler ***(Sen görüpsen?)*** men yōḫ nėnemiz

XI/59 dānışardı bizden böyükler dānışardı o gözümüz görmedik valla

XI/60 ***Bu öz toyun yādında mı***

XI/61 yādımdadı ***(Hē ne cür oldu?)*** nē cür oldu toy oldu day aşıḫ getdīlēr üş gün

XI/62 aşıḫ çaldı bilmem dört gün çaldı aşıḫ çaldı aşıḫ toydu ***(Ġabağında elçilikden***

XI/63 ***zatdan...)*** èlçi geldiler vèrdiler ay baba ġonşuyduḫ ketdiydik da görmüşdü dā

XI/64 ***(Fāmildīz?)*** hē nenemin eme oğludu nènemin emisi oğlusudu hē emisinin

XI/65 oğlu

XI/66 ***Neçe balan var?***

XI/67 doḳḳuz ***(Neçesi ġız?)*** beşi ġızdı dörd‿ oğlan

XI/68 ***Burda hansı ġuşlar olar?***

XI/69 burdā göverçin olar onnān bu serçe olar ġarġa olar ha bu cür seyit ġuşu olār

XI/70 hē ġara ġuş olar bulardan olar ġırġı olar ġırġı da ayrıdı ġarġa da ayrıdı ġarġa

XI/71 ġara olar kiçik olar o mōġa cüce müce aparar ġırġı da yèke olar gelir èle yeke

XI/72 tavıḫ mavıḫ èle çalar ciyārın çıḫardar

Metin Numarası: XII

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Bağlıca köyü / Zencan

Derleme Tarihi: 30/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Kaynak kişinin âşıklık serüveni 2. Zencan Şahsevenleri hakkında genel bilgi 3. Zencan âşıklarının dünü ve bugünü 4. Ozanın kendi şiirleri ve seçtiği âşıklardan okuduğu şiirler

Derlemenin Süresi: 50 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Âşık Yâr Muhammed İSABEGLU

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1943-76

Mesleği: Halk ozanı

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

XII/1 ***Selam, adīzı familīzi buyurun.***

XII/2 yar muhammed aşıḫ yar muhammed isabeglu

XII/3 ***Aşık Yar Muhammed İsabeglu kimdi bize özünüzü meruf‿ėleyin.***

XII/4 men de bu ėlde bu ėl içinde bi aşığam şahsevende bēli teġriben elli iki ildiṛ benim

XII/5 senetim aşıḫlıḫdı burda nökerḫanā da ki bu bağlıcada ollām ḫob gene bir zāt mēn

XII/6 on yeTTi on sekkiz yaşınnān men aşıḫ şerizi vardı miyandablī ketderinin adı şah

XII/7 tepedi ora o menim üstadım‿ ıdı evvel bir aşıḫ seyedulla var vermannılı o

XII/8 vermanlıda olardı bular menim üstadımdı özümnen de biraz şiirler zat

XII/9 oḫuyardım bēli bular ġádimnen menim zādımız bizim ėlimiz içinde evvel bu

XII/10 kette burda bir aşıḫ varmış ki o bize yād vėrmez aşıḫ şeh eli o numunēymiş hėç

XII/11 onun herfi yoḫmuş ėle hemin buralıymiş onnan bir allah irehmet ėlesin çoğlu

XII/12 var ‘çoğluda bir aşıḫ ‘yūsif var‿ ımış bu şāsevende ėllerimizde bular senetkār

XII/13 bularmış be‘den onnan sōradı ki men hem bi seyf‿ eli vardı o da balaban

XII/14 çalardı elan oğlu da ėle balaban çalar tiğriben dedeyi babadan bu yannıyıḫ da

XII/15 buralıyıḫ

XII/16 ***Özünüz şahsevensiz***

XII/17 bēli şahseveniK isabeglu isa beglu bēli o tayfadanıḫ

XII/18 ***İndi yaylaḫ ġışlaḫ sizde yoḫdu?***

XII/19 yayla ġışlaḫ ġádim varmış ėlan ḫėyir ġádim bēli ata babamız gėdermiş yaylağa

XII/20 amma elan ḫėyir elan menim yādıma geleli gėtmemişik

XII/21 ***Neçe yaşız var?***

XII/22 menim teġriben heftād bisto yikem dā heftād‿ altı

XII/23 ***Bu yadınızda hansı dastannar zatlar var?***

XII/24 dastan da var çoḫ dāstan elli atmış dene billem dāstan aḫı buları diyem sana şah

XII/25 ismailden var emrahdan var ġardaşıma ėrz‿ ėleyim behrām ḫėyder ġulam

XII/26 ḫėyder ha bulardan bulardan çoḫdu

XII/27 ***Bu dastanları kimden öğrendiniz?***

XII/28 bu dāstannarı aşıḫ seyedullāh ve aşıḫ fīruzdan örgenmişik

XII/29 ***Ġadimlerden burda aşıḫ meclisleri ocaḫları var mıydı?***

XII/30 bēli burda teġriben aşıḫ seyedullāh aşıḫ şeheli aşıḫ yūsif aşıḫ firuz bēli bular

XII/31 vardılar

XII/32 ***Şah İsmail'in destanından biraz söhbet èliyek bize buyurun***

XII/33 men aşıḫ ismailin dāstanınnān ayrı söhbetderden bēli oları bağışla ġoy sene bir

XII/34 zād‿ èleyim olar o sazı o üzdedir onu getir mene yavaççа ġoy sazı getiṛsin şah

XII/35 ismailin destanı èlen duram danışam o şirin yerleri fayda èlemez elan ayrı

XII/36 destan her neme dèsen diyerem èlan neme dēyim

XII/37 ***Hansını istersen buyur.***

XII/38 baş üsTe baş üsde

XII/39 dolanaydı çarḫını felēk

XII/40 atıpdı derbider meni

XII/41 ġocaldır onnan öldürür

XII/42 nāmūs ġeyret bu ar meni

XII/43 nesimdi beyler nesimdi

XII/44 allah bu gelen dostun sesidi

XII/45 felegin topançasıdı

XII/46 atıpdı derbider meni

XII/47 ġoş köroğlu hezār‿ ètti

XII/48 ġám yükün boynuna götdi

XII/49 gör kimlere möhtac‿ ètti

XII/50 çerḫı dönmüş zaman meni

XII/51 dèyir o titreşen dodaḫların

XII/52 hesretine ġurban‿ olūm

XII/53 hayat vèren nefesin

XII/54 şeḫsiyetine ġurban‿ olūm

XII/55 sular kimin aḫışın

XII/56 şimşek kimin çaḫışıyın

XII/57 bèle baḫışımla baḫışın

XII/58 söhbetine ġurban‿ olūm

XII/59 gözüme deyćek sūretin

XII/60 dimmeK olur mene çetin

XII/61 o dili bağlı mehebbet

XII/62 hikmetine ġurban⌣ olum

XII/63 saf eşḳımın ezelinin

XII/64 bu sözlerin mezelin̄in

XII/65 āzerbaycan cavanının gözelinin⌣

XII/66 ismetinē ġurban⌣ olūm

XII/67 baş bā-baş evvel bināden ġāil oldum ġurʿānā

XII/68 oḫudum iteāt ėttim men ġādir-i subhānā

XII/69 bülbül güle aşıḫ⌣ oldu oldu pervāne ses şem̄i

XII/70 aşıḫ selman-ı farsıdı peyġammer-i islama

XII/71 mėydana bir nezer saldı pervāz⌣ ėtti ġāpiden

XII/72 gėyindi cek libāsın geçti ġabrigā́hden

XII/73 din yolunda şeh̄id⌣ oldu emr idi allah ėden

XII/74 aşıḫ imam sincannan geşti merdana

XII/75 bu dünyanın vefāsı yoḫ aḫırı dünya fenā

XII/76 atgılan bi ġuzu edāvet b̄ihūde salma cana

XII/77 gėće günüz zehmet çekip keʿbeni ėtti binā

XII/78 aşıḫ ibrahım-ı ḫelildi oğlun yattı ġurbanā

XII/79 dėdim gölül isteme dünya malın

XII/80 yūsuf züleyhadan geşti dut háġġinin yolūn

XII/81 din yolunda can fedadı bağlatdı iki ġolūn

XII/82 aşıḫ-ı yusuf idi gėtti düşdü zindanā

XII/83 yaḫćı yaman bu dünyada ġalandī

XII/84 nāmerd gelib merd⌣ olmağı yalandī

XII/85 göz göz⌣ olub yaraları sulandı

XII/86 aşıḫ eyyub⌣ ídi gėtti dermanā

XII/87 ey háġiġát hep örgen düz danış

XII/88 merīfet lazımdı küllen insanā

XII/89 her iten aşığa āşıḫ dėmeyin

XII/90 aşıḫ ġember⌣ idi şāh-ı merdanā

XII/91 ḫoş geldin dünyaya islam penāhī

XII/92 sene ġurban⌣ olsun bu cānım elī

XII/93 ağalar ağası şahların şahī

XII/94 cennetim erkānım īmānım elī

XII/95 cebreilin üstadī ġámmer ağası

XII/96 muhammedin yarı sāhıb levası

XII/97 zehranın ümüdü zeynep babası

XII/98 gelmez senin kimin şāhānım elī

XII/99 anadan mekkede dünyaya geldin

XII/100 ananın bedninde gemḫar oldun

XII/101 ibn-i evdevde ġılıç çaldın

XII/102 yedullah destinde sultanım elī

XII/103 evvel zülfiġārı entere çaldın

XII/104 ġálʿe-i ḫeybere zelzele saldın

XII/105 yirmi beş il evde otdun saraldın

XII/106 háġiget ilminde ummānım eli

XII/107 şiʿri zādım ona irādetim var

XII/108 eli nōkeriyem şerāfetim vār

XII/109 onun kimin ġıble-i hācetim var

XII/110 meʿnāda yāġūt u mercānım eli

XII/111 sağlığıza

XII/112 ***Sağ ol başuv̇a dolanım, bu havanın adı nedi?***

XII/113 allah saḫlasın buna biz servāna diyerdik ġádim servana bēli ***(Neçe dene hava***

XII/114 ***çalardız?)*** çoḫ çalardım elli dene yüz dene ḫōb day keyfīz vardī

XII/115 ***Aşıḫlığın indiki veziyeti necedi?***

XII/116 ġádim yaḫçıydı elan o orkis gelip o kürtder lüt gīrir arvaTlar arasına zaḳḳıdı

XII/117 zuḳḳudu o birez ḫereb‿ėleyib men gėtmēm he niye söz teʾfil alan yoḫdu ki

XII/118 ėlan sözü teʾfil alana danışasan ona göre bēli sözlerimiz itir bala bala da heyf

XII/119 ‿ossun o sözler aşıḫlarda var heş kesde olmaz dėyir

XII/120 gel gel ālım senden ḫaber alāyım

XII/121 heġiġát içinde erkan nėçedī

XII/122 dürr-ü gövheri beyān‿ėtmiş

XII/123 söyle görüm huruf-u ġurʾan nėçedī

XII/124 ḫefā nėçe sābi nėçe melek nėçe

XII/125 felek nėçe ağ nėçe ġat nėçe

XII/126 ḫėyvan nėçedi ömr-ü ġılman nėçedi

XII/127 ḫeste ġalpler ġárez‿ içinde

XII/128 şems-ü bāb oḫuram ġurʾān içinde

XII/129 müselmannar diyer namāz içinde

XII/130 söyle görüm rükn-ü dini rükn-ü īmān nėççedi

XII/131 rükn-ü din dört denedi

XII/132 dāl delil muhtesib beyān

XII/133 rükn-ü īman üş denedi

XII/134 ġerer be līsan ė'tikād-ı cihan emel-be-erkān

XII/135 heş kes mennen dānışaemmēz amma ne fayda

XII/136 ***Özünün şiirleri var mı?***

XII/137 cān özümnen de diyerem ***(Oları yazdın mı yoḫsa yādında mı?)*** ėle yādımdadı

XII/138 hamısı hėş yazmamışam biz yėddi yüz nėçe nefer hünermend beynelmilele

XII/139 şirkeT‿ ėlemişdik onnan bėş nefer ġebul‿ oldu bi dene arvad ḫalḫ-ı

XII/140 hemedannıdı bir dene kirmanşahlıdı üş nefer türk oların hamısının böyügü

XII/141 menem bēli hamısının

XII/142 ***Sennen sonra bu menteġede teze aşıḫ zat var?***

XII/143 var bēli o zatlar meselen bağışla ġeyder terefinde men oḫumadım hüzür yeri

XII/144 var burda ona ḫātır oḫumadım ***(Kilasa zada gėttin?)*** cevannıḫda ustad yanına

XII/145 zada bēli gėderdik álaġa olmasa adam ėleyebilmez heş kes ***(Ayrı aşıḫlarnan***

XII/146 ***da irtibatın vardı?)*** hāmısınnan tanıram şināsaḫ veli elan uzaḫdadılar dā

XII/147 buyrun yiyin yė dā çoḫ örgeniP gėdiPler

XII/148 ***Özünnen bir ḫātıran var mı?***

XII/149 ḫātıra ėl içinde men yaḫçı güleşerdim men pehlivan ◡ıdım bu cür tutardım

XII/150 heş kes gėdebilmezdi menim elimden yapışabilmezdi yıḫardım ***(Ġátil***

XII/151 ***merasimleriz ne cürdü?)*** ġetil de elli bir◡ ildir oḫudaram bi teġribēn altı min

XII/152 nefer yeddi min nefer ġonağım◡ olar bēli ihsan-ı hezret-i ebelfez ***(Hardan***

XII/153 ***gelir ġonaḫlar?)*** ġeydar tarafınnan gelir

XII/154 ***Sazızın Azerbaycan'ın sazlarınnan ayrı terefi vār?***

XII/155 türk aşığının sazı budu bi dene usda var imran bi dene yaḫçı sazım sedefliydi

XII/156 maşında sındırdım maşının maşında sındı onnan sora munu ġáyírdi mene

XII/157 imran var o düzelder bēli onun esli baḳılıdı ėle dede babası amma veli olar

XII/158 ***Aşıḫ bu öz şiirlerinden yādında olan varsa bize buyur***

XII/159 yė şiiri çoḫ billem hansını dėyim ki

XII/160 dād eylerem ġocalığın elinnēn

XII/161 dolaşır◡ ağzımda dil söze baḫmır

XII/162 geçen günnerimi yāda salandā

XII/163 gelir gözlerimnen sėl söze baḫmır

XII/164 gözümün ġabağı dumāna döndü

XII/165 ömür geldi geşti zamāna döndü

XII/166 menim◡ elif ġáddim kemāna döndü

XII/167 yerde duraėlmirem bėl söze baḫmır

XII/168 aşıḫ memmed felek sennen keçecēk

XII/169 ġohum ġardaş hamı sennen küsecēk

XII/170 ġezanı yiyende ēlin esecek

XII/171 onda görersin ki el söze baḫmır

XII/172 her◡ ay ćevannığım gėtti elimnēn

XII/173 dād senin elinnen aman ġocalıḫ

XII/174 yėriyende huşum gėdir başımnan

XII/175 ėnir gözlerime duman ġocalıḫ

XII/176 terlan kimin şığıyardım dağlarā

XII/177 bülbül kimin gẖh ėnerdim bağlarā

XII/178 baġban kimin dolanardım Tağları

XII/179 indi ėlan dolan ġocalıḫ

XII/180 bir vaḫt var⌣ ıdı ġocalığa gülerdim

XII/181 başım çekmemişti hardan bilerdim

XII/182 memmed diyer coşum çay tek gelerdim

XII/183 o geçen günnerinnen umān ġocalıḫ

XII/184 hefte geçir aylar iller dolanīr

XII/185 bala bala yoğuḫlaşır ġocalıḫ

XII/186 dizlerim titreyir gözüm sulanīr

XII/187 bala bala eğlım çaşır ġocalıḫ

XII/188 ġarrı dağlar kimi ağarır başım

XII/189 ėşitmir ġulağım tökülüp tişīm

XII/190 günbegün tenezzül ėyliyir işim

XII/191 derdi ġámim ḥádden aşıb ġocalıḫ

XII/192 ġalıb üregimde min arzu dilek

XII/193 oğul ḫaşlıḫ vėrmiy gelin de çörēk

XII/194 danışande dėyi danışma görek

XII/195 hamı mennen teref tüşer ġocalīḫ

XII/196 günne yüz yol ḫātirime deyiller

XII/197 neveler savaşır meni sövüller

XII/198 adım yaddan çıḫıb baba dėyiller

XII/199 geçen günüm yada Tüşer ġocalıḫ

XII/200 tebibim sen gel yaramı tezele

XII/201 ġoca ćahanda ġohum ġardaş sağ sol düzüle

XII/202 yaşayasın ömür gėde yüz⌣ ile

XII/203 aḫır sennen ġabaḫlaşır ġocalıḫ

XII/204 sağlığıza ey dād

XII/205 ***Sene müzāhim olduḫ.***

XII/206 iḫtiyārım var baba öz nökerḫanāzdı ġurban‿ olum beli bılar baba tāyfadı on

XII/207 bir ġışlaḫ bēdirlidū bēdirlu on bir ġışlaḫ olar bir tayfa dört ġışlah isa beylidi o

XII/208 isa beylidi o bağlıcadı bu ġılış ġayadı baş ġışlaḫdı bu dördü bi tāyfadı on bir

XII/209 ġışlaḫ çāvenneridi hē doḳḳuz ġışlaḫ çāvenderidi siz olasaz ġardaşıma erz‿

XII/210 ėliyīm yeddi ġışlaḫ kör hesenlıdu ġardaşıma erz‿ ėleyim sekkiz ġışlāḫ zat

XII/211 cahanşahlıdu bu cür bu cür heftād iki ġışlaḫdı menteġe-i efşār men hamısını

XII/212 tanıyram hara haradır heftad iki ġışlaḫdı

XII/213 ***Tayfaların adını bilirsen?***

XII/214 beli tayfa tayfa birdiler indi ḫėyir şerde biriK dā bilmirem çavenderidi olar

XII/215 çāvenderidi isabehlu kör hesenlu var cahanşahlı vār isabegli vār ġardaşıma

XII/216 erz ėliyim bēdirlu var onnān böyük zāt çoḫ çoḫdu yadıma tüşmür çoḫu

XII/217 ***Hardan gelmedi bular?***

XII/218 buların hamısı muğannan gelmedi muğan ehliyik bēli hāmısı muğannan

XII/219 gelmedi biz de muğannuyuḫ neçe il munnan ġabaḫ gelipler hāmısı muğannan

XII/220 gelmedi teğriben o ġoca kişiler biler mennen bȫükler teğriben olar çoḫdu min

XII/221 ilden zad sekkiz yüz yeddi yüz o cür bēli çoḫdu

XII/222 ***Özünnen bir şiir deyiver istifāde ėliyek.***

XII/223 ġurbanam ġocalığı ėle men özüm dėmişem dā hā ḫob da bağışla menim hiç

XII/224 savadım yoḫdu ki allah saḫlasın aḫı tārıḫ çoḫdandı itip da mesele bağışla o

XII/225 kişilerden ġalmayıP ki ėle diye men haralıyım feġet bizim içimize muşampa

XII/226 seyitleri gelip ġatıb ḫarab ėliyib ėle oları muşampadan ġovuplar gelip burā

XII/227 orda fasat davaḫır adamdılar gelib indi meselen bėş evli ėlan burdaydı köçüp

XII/228 gėdipler ikisi üçü ġālıb üş dörd evlimiz tuturġanda çoḫdu bu cur bular biyáz

XII/229 davaḫır adam pis adamdılar bī-ġīyet adamdılar

XII/230 ***Şiir diyecektin?***

XII/231 şiʿr hansını neme dėyim

XII/232 dolanaydı çerḫını felek

XII/233 ātıpdı derbider meni

XII/234 ġocaldır‿ onnan öldürür

XII/235 nāmus ġeyret bu ār meni

XII/236 nesimdi beyler nesimdi

XII/237 allah bu gelen dosdun sesidī

XII/238 felegin topançasıdı atıpdı derbider meni

XII/239 ġoş köroğlu hezār ėtdi

XII/240 ġám yükün boynuna götdü

XII/241 gör kimlere möhtac‿ ėtti

XII/242 çerḫı dönmüş zaman meni

XII/243 düş kimi ḥáḳġın keremi

XII/244 derya-yı ummāna bāḫ

XII/245 altıda dünya yarandı

XII/246 titremiş her yāna bāḫ

XII/247 dağlar oldu ona lenger

XII/248 emr-i irehmāna bāḫ

XII/249 īsaya incil geldi musaya tovrāt

XII/250 amma mustafada ġurʾana bāḫ

XII/251 o gün kü zülmet oldu

XII/252 heş görmedi göz gözü

XII/253 şemsi ġámer şöyle çekip

XII/254 tuttu sehrānı düzī

XII/255 gör ne gözel yaradıP‿

XII/256 ayı günü ulduzu

XII/257 yeddi yerdi yeddi gövü

XII/258 bir zemīn-i āsımāna bāḫ

XII/259 āsıman dėyir zemin olginen

XII/260 sanaram sen yoḫ ḫeberin bu işde

XII/261 hesabı yoḫdu yüz min yüz min firiştē

XII/262 tesbih diyen bulsan āsān mendedi

XII/263 amma zemin dėyir āsıman danışma yalān

XII/264 o gülşan ömrüv̇e salaram talān

XII/265 derdderin dermanı hikmetde ġalan

XII/266 erestu eflātın loğman mendedi

XII/267 āsıman dėyir zemin gel ol evāre

XII/268 men seni salaram āteşe nāre

XII/269 hesabı yoḫdu yüz min yüz min sitāre

XII/270 bedirrenmiş mah-ı taban mendedī

XII/271 amma zemin dėyir āsıman gel olma riyā

XII/272 mennen utangılan sen eyle hėyā

XII/273 yüz igirmi dört min cānım ġurban peyġamber-i enbiyā

XII/274 eli kimin şahı merdan mendedī

XII/275 bēli da isdirsen söhbet ēlim

XII/276 yerīn gövv̇ūn erşın kürsün insānın

XII/277 künhü bünövresi āy neden oldu

XII/278 yeri gövv̇den gövv̇ü yerden kim seşdī

XII/279 hikmetin deryası āy neden oldu

XII/280 yeddi ġat gövv̇ ne növünen ġuruldu

XII/281 nėçe ġándil neçe sutun vuruldū

XII/282 sen kimsen men kimem kimnen soruldū

XII/283 ustadlar ustası ay neden oldū

XII/284 neden lūh yarandı nedendi ġálēm

XII/285 nėçe huruf o meclisde oldu cem

XII/286 ālem-i ervahda ġurulan elem

XII/287 ayesi şüġġesi ay neden oldu

XII/288 mensurun toḫmağı isrāfıl surī

XII/289 keʿbenin zemzemi musanın turī

XII/290 nutġumun gūyāsı dīdemin nūrī

XII/291 başımın sovdası āy neden oldu

XII/292 yāzıḫ‿ eleskerem intizārım vār

XII/293 āye-i yāsine meni eyle ḫeberdār

XII/294 ilmin cümle hardan tapdı aşıḫlār

XII/295 şeʿr muemması āy neden oldu [78]

XII/296 dal‿ üsse dēr̄

XII/297 heġī̇getē terī̇getē márifete ġulaḫ vėr

XII/298 şeriʿette yol erkānı bilirsēn

XII/299 ḥáġiġatde hak neden ḫalġ‿ ėledi hak

XII/300 erşi kürsī̄ ol āsımanı bilirsēn

XII/301 şeceretü'l-kevn harda bitipdi

XII/302 teşbihi dünyada neye yetipdī̄

---

78 Kaynak kişi şiirin bazı kısımlarını değiştirerek söylemektedir, şiirin asıl biçimi şöyledir:
AY NƏDƏN OLDU
Yerin, göyün, ərşin, kürsün, insanın
Künhü, bünövrəsi ay nədən oldu?
Yeri göydən, göyü yerdən kim seçdi?
Hikmətin dəryası ay nədən oldu?
Yeddi qat göy nə növ ilə quruldu?
Neçə qəndil, neçə sütun vuruldu?
"Sən kimsən?",
"Mən kiməm?"
– kimdən soruldu?
Ustadlar ustası ay nədən oldu?
Nədən loh yarandı, nədəndi qələm?
Neçə hüruf o məclisdə oldu cəm?
Aləmi-ərvahda qurulan ələm
Ayəsi, şüqqəsi ay nədən oldu?
Mansırın toxmağı, İsrafil suru,
Kəbənin Zəm-zəmi, Musanın Turu,
Nitqimin guyası, didəmin nuru,
Sərimin sevdası ay nədən oldu?
Yazıq Ələsgərəm, intizarım var,
Alimsənsə, məni eylə xəbərdar:
Elmi hardan tapdı cümlə aşıqlar?
Şeri-müəmması ay nədən oldu?
Âşık Elesker

XII/303 nėçe kökdü nėçe budaḫ ātıpdı

XII/304 neçedi yaprağın sanın bilirsēn

XII/305 oları ḫalġ⌣ ėden ḫudam ġánidi

XII/306 kerāmet ehlidi kerāmet kā̄nıdı

XII/307 eshab-ı kehfin neçe nefer cān ıdı

XII/308 adları neydi onu bilirsēn

XII/309 süleymān iskender züġádır hanı

XII/310 dolandı ne ġáder gezdi dünyanı

XII/311 bėle ġerer ġoyup keremin kā̄nı

XII/312 vācibdi dünyānı fanı bilirsēn

XII/313 yazıḫ eleskerem sene ġulam mēn

XII/314 nuru hürmetinnen ehl-i dilem men

XII/315 buyurupsān ḫıdmetüv̇e gellem men

XII/316 amma başımdaki bu sovdānı bilirsen

XII/317 kim bilecek

XII/318 dāl üsse dėī̄r gel gel ālım sennen ḫáber ălāyım

XII/319 o hansı ağaçdı tāğı yeddidi

XII/320 o ağaçda bir ġuş yuva sālıpdı

XII/321 çapraz sinesinde dāğı yeddidi

XII/322 bir hikmet görmüşem ḫıyalım çaşıp

XII/323 huş başımnan gėdip dilim dolaşıP

XII/324 şāhın ġulluğunda bir ġul⌣ ėleşib

XII/325 beden birdi el ayağı yeddidi

XII/326 demmirden ayağı yeddidi

XII/327 bir ālı meclisde var yedi sāġı

XII/328 dolanır seyr⌣ ėdir yoḫ el eyağı

XII/329 ne piltesi vardı ne de ki yāğı

XII/330 şūle çeken şuḫ çıraġın yėddidi

XII/331 onun gerdişinde bir azca leng var

XII/332 āleme eyandı görünür aşikār

XII/333 bir kāse içinde on beş reng var

XII/334 ḳarası yeddidi ağı yeddidi

XII/335 elesger sözlerinde müttesildi

XII/336 ne oldu dehenden soṿı kesildi

XII/337 il zununu bahar feslidi

XII/338 bu hansı bağbandı bağı yeddidi

XII/339 sağlığıza

XII/340 ***Neçe neve netice varındı?***

XII/341 olar iki yüz heştad dene zad‿ olar elli altı dene oğlan nevem vār ġırḫ sekkiz

XII/342 dene ġīz netice metice de tanıyaėlmirem çoḫdu bēli çoḫdu bēli on beş dene

XII/343 doḳḳuz ġızım var altı dene oğlum var altı dene de öldürmüşük inan ***(Türkiyeye***

XII/344 ***geldin mi hiç?)*** yoḫ gelmemişem ***(Buyur gel ġonağım ol)*** gelecēm inşalla

XII/345 allah seni saḫlasın nökerem gözün ağrımasın ėlan o gelinner gelir uşağnan

XII/346 farsı danışır men de sövürem küpek ġızı türkü danış da

XII/347 ***Aşık Farsi bilirsīn?***

XII/348 men yoḫ kem hal‿ ollam bilmem çoḫ men hėş farsı heç zat bilmem feġet

XII/349 türk billēm küpek ġızı aya küpek ġızları ay bular pū buların dedesine köpek

XII/350 ġızları uşağnan farsi danışır dėyirim küpek ġızı aḫı sen o farsını müdür

XII/351 oḫudacaḫ ėle bilecek bu türkünü itirren aḫı tėhran bu mollalar çoḫ ḫarab‿

XII/352 ėledi men ḫeber‿ aldım målladan nėçe defe ḫeber aldım dėdim bizim elli bir

XII/353 dene mesāyílimiz var başı máʿrifetullah dağı irehmetullāh bu mesāyilde dėyir

XII/354 bu elli bir dene gerek gile beş usul-u dindi altı muġaddemāt on bir muġamdat

XII/355 yirmi iki on furuğu'd-dīn ottuz iki on bir sıfāt-ı selbiye bu ġırḫ yeddi bu dört

XII/356 denesini ḫeber‿ aldım målla bilmedi heç zat bu ālim hā dört denesi dört

XII/357 denesi heġigátdi teriġátdi meʿrifetdi şeriʿet onu hardan dāḫil ola hardan

XII/358 dolana hardan çıḫa hardan her zatda min dene målla ola onu ėliyemez ***(Dört***

XII/359 ***kapı kırk makam düzdü?)*** bēli

XII/360 ***Aşıḫ bu ġadimki āşıḫlar bu cürmüş...***

XII/361 ġádim aşıḫlār bağışla ġádim aşıḫlar bilerdilēr malla malla gelse gėtse yüz dene
XII/362 malla mennen danışammáz ki ne bilir çıḫīr imam hüseyn üş min öldürdü
XII/363 onu hamı bilīr da valla ġádim aşıḫlar ayrı meseledi deryadı hezreti abbasa
XII/364 deryadı ġádim⌣ āşıḫlar biyol men ālımlar mēkemesine ġāsımı apardılar
XII/365 ḫesde ġāsımı alımlar mēkemesine apardılar bėş otağ ālím⌣ idi herese on
XII/366 neferden ēlli nefer⌣ idi evvelinci otaḫda geşti salam vėrir hē salam vėrir durur
XII/367 mallanın biri bir sille vurur buna bu eğlı aparmışlar ġāsım özü bir ġız almışdı
XII/368 eğdını özü oḫumuşdu ona göre dėyiller bu ne eğdi bilmez meselen aşıḫ ona
XII/369 göre aparıllar ālımlar mehkemesine cereyan çoḫ danışām orda dėyir evvel
XII/370 otağa girende selām erz⌣ ėlir mallanın biri vurūr bu salām erz⌣ ėlir
XII/371 tek elifden aldım dersimi bey bibeyān⌣ esselām
XII/372 tey tarının bir adıdı sey subhān⌣ esselām
XII/373 cim ćemālın muştāğındadı olmuştum hėyrān
XII/374 āhulara zāmun olan ḫey ḫorasan esselam
XII/375 dal dala delil⌣ oldu dal dalı getdi yola
XII/376 sin süleyman peygammer dövleri getdi ėle
XII/377 zey zekeriya peyġammer işāresiyle saldı velvele
XII/378 sad sahıb ez zemān⌣ esselām
XII/379 kaf günnüzü ġanat saldı cahāne
XII/380 lam lailáhe illallah vācib⌣ oldu insāne
XII/381 mim muhammed peyġámmerdi el⌣ uzatdı asımāne
XII/382 sidreti'l-müntahādan geldi esselam[79]

---

[79] Elif Allah yaradandı be de beyān es-selām
Te Tanrının bir adı se ėtdim senān es-selām
cim cemālin müştāğıyam ha oldum ḫeyrān es-selām
āhulara zāmun olan ḫey şāh-ı ḫorasān es-selām
dal delīl dėmekden zālimler geldi yola
zal zülfiġār düşmanlara gelibdi göyden belā
ra rūzidir insanlara göyden yollar ḫaḳ teālā
ze zemzemdir ol Mekke'de āb-ı revān es-selām
sin sübhāndı şın şeytandı sad sabırdı dad daḫḫāk
tı topıdır zı zālimdir gözlerine onun ḫāk

XII/383 bu alımda yanda dėyir

XII/384 hansı güldü ḫākden⌣ alıp yāğını

XII/385 hansı gül bürüyüb cennet bāġıni

XII/386 musa seyrengāhı tur dağının

XII/387 torpağı nedendi ġayası nēdi

XII/388 ālim ġālır

XII/389 hansı güldü dövresin cırılmaz tikan

XII/390 háḳġ⌣ özini yėr tutupdur mekān

XII/391 niçe min bazardı nėçe min tükan

XII/392 alınır satılır mayası nedi

XII/393 o kim⌣ idi ġaldı deryā üzünde

XII/394 küllen melāikler onun sözünde

XII/395 yetmiş⌣ iki ġándil gövün⌣ üzünde

XII/396 menzil-i bėhişt mekānı nēdi

XII/397 on nefer cevap vėrebilmir geçir o obirsine obirsine dėyir

XII/398 isdirem nėçe zad ėliyem bünyād

XII/399 tāin ki bileler kemālim menim

XII/400 yüz on dört sūreni ėylerem ispat

XII/401 tapbíye müşdehit bilmiye ālim

---

ayn elidir aslı nesli pāk vücūdu pākdı pāk
ğayn ğulāmi ġanber olan şeyr-i yezdān es-selām
fe firavundur āteşinden geldi mazlumlar cana
kaf ḳurandır otuz cüzü ḳāil olluḳ biz ona
kef kitabdır saysan eger kelimesi gelmez sana
yüz iyirmi dört min nebi gelib aḫir zāmān es-selām
lam lāilāheillallah delil geldi cihānā
mim muhammed sad nun namazdı vācib olub insāna
vav velāyet göyden geldi ağam şāh-ı merdāna
he hidāyet ėyliyecek sāhib-i zemān es-selām
ḫaste ġāsım tikmedaşlı ḳılginen namaz bugün
lamelimlam mevlām onu eyledi ibrāz bugün
ye yaḳubdur ağlamakdan kör olubdur göz bugün
ol resul Mustafāya vardı gümān es-selām

XII/402 isdirem nėçe zad men eyliyem fāş

XII/403 mecnūne ferzendem ferhāde ġardāş

XII/404 adım ḫesde ġāsım yerim tikme daş

XII/405 on dört muellayı menem muellim

XII/406 firdovsi deilem bir ḫākem yáni

XII/407 eynime gelmir dünya-yı fāni

XII/408 ālımler ne sebebden beğenmir meni

XII/409 hamıları ġaldı bu sözlerden māt

XII/410 geçir üçüncü otağa üçüncüde dėyir hē

XII/411 gel gel ālım sennen ḫeber‿ alayım

XII/412 neden zāhır oldu semāda bulut

XII/413 israfil surnı çekdi bir ġárar durdu

XII/414 erşı müellada dayandı bulut

XII/415 sular cāri oldu deryāhları barrandı

XII/416 gehgeh yaḫalandı semek güllendi

XII/417 hansı peygammerdi öldü dirildi

XII/418 allahı bir bildi dėdi yā sucūd

XII/419 hezreti nūh keşdi bağladı ne tūfan oldu

XII/420 cenab-ı muhammed ḫatm-i cem oldu

XII/421 o kim‿ idi hamı müselman oldu

XII/422 keʿbeni bir bildi dėdi yā sücūd

XII/423 aḫı yusuf buların hamısın böyügüdü

XII/424 munın yanınnan geçende bu durur munı vurur dėyir sen bu saznan bura niye

XII/425 geldin dėyir emice saz bi siminen taḫdadı onu danışdıran menem hē nemiye

XII/426 meni vurran orda dėyir o mirza sefer‿ eli dėyir baba bu eġdı nikah hususunda

XII/427 nadır gönderib munı nemiye bunu vurram dėdiler ge usulü dinin dėse billem

XII/428 eğdı nikahı düzdü

XII/429 dėyir baş üsde vurma ġoy dėyim da orda dėyir

XII/430 ḫeber al sen usul-ü din nėçedi

XII/431 ereb ḫamsu farsı penc türkü beş

XII/432 delīlini ḫeber⌣ alsan ġul huvallahdı

XII/433 birdi iki değil ḫālıġı'l-mecīd

XII/434 dövvüm edl yáni vāhide'l-vāhīd

XII/435 vemā rebbike bizallāmi lilebīd[80]

XII/436 háḳdı zülm⌣ ėlemez ḫālıġı'l-mecīd

XII/437 heş kesi deryānı ėylemez nā-ǖmīd

XII/438 sülbün nübüvvet canım ġurban hebīb-i ḫudā

XII/439 mekān-i muhámmed ebā ehedā

XII/440 belā ki rasule gönderdi ḫuda

XII/441 yüz yirmi dört min peyġammer-i mecīd

XII/442 çahār-i muhammed canım ġurban elidir imām

XII/443 on bir evlādiynen ġāime'l-meġām

XII/444 velā ki sāle vėrdi ol imam

XII/445 engüşterin ġaşı cevanı cedīd

XII/446 penci o rūz-ı ġı'yāmet

XII/447 hem sūret hem mīzandı uzağı cennet

XII/448 ġul yuḥyīhe-llezi enşeehā evvele merrah ve huve bi kulli ḫalḳın ʿalīm[81]

XII/449 bağışla mennen ḫālıġı'l-mecīd

XII/450 orda āḫıd yūsuf ġalır mertel

XII/451 orda dėy bizden selam ol āḫıd yūsife

XII/452 ezel mene yā hūdan ḫeber vėr erşin beyanında mehru cuyunda

XII/453 gör ne geşdi güftugūdan ḫeber vėr

XII/454 dė görek hezreti peyġemmer miraca gėdende ne güftügü olundu orda

XII/455 orda dėr balam sende tefsir yoḫdu

---

80 مَنْ عَمِلَ صَالِحاً فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ اَسَاءَ فَعَلَيْهَاۗ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ
Kim yararlı iş işlerse kendi lehinedir; kim de kötülük işlerse kendi aleyhinedir. Rabbin, kullara karşı zalim değildir. (Fussilet-46)

81 De ki: "Onları ilk defa yaratan diriltecektir. O, her türlü yaratmayı bilendir." (Yasin-79)
قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ

XII/456 allah seni mene vāz‿ ėliyenin evin yıḫsın

XII/457 dėyir o kim‿ iydi zernişanı oḫudu

XII/458 o kim‿ idi peygammere kefen toḫudu

XII/459 ādem yarananda meger sıyġa yoḫ‿ udu

XII/460 neden oldu enke tūdan ḫeber vėr[82]

XII/461 o kim‿ idi peyġammere esābe

XII/462 o kim‿ idi başını vėrdi ġássābe

XII/463 ḫesde ġāsım meger yetik deyil hesaba

XII/464 bisdi heşdi sivi-dūdan ḫeber vėr[83]

XII/465 orda munun eline bi nağma vėrdi munun eğdı nikāhı

XII/466 danışam başızı ağrıtdım ġurbanam ḫudaya şükr‿ allaha

XII/467 dėir isdiyesen sene o mėvlānın terifin‿ ėdēm

XII/468 görsenmiyen yerrerden görsener mėvlām

XII/469 dėyir eli gėdende zülfiġārın demine

XII/470 dinsizleri dīne getirer mėvlām

XII/471 isdiyesen sene o mėvlānın terifin‿ ėdēm

XII/472 görsenmiyen yerrerden görsener mėvlām

XII/473 el gėdende zülfiġārın deminē

XII/474 dinsizleri dīne getirer mėvlām

XII/475 bir gile verildi ġırḫlar ceminē

XII/476 olar gönderdiler erşi zemīnē

XII/477 işāre ēliyende göydeki güne

---

82 O kimiydi zərnişanı oxudu?
Kimiydi Peyğəmbərə kəfən toxudu?
Adəmdən qabağa siqa yoxuydu,
Nədən oldu ənkə tudan xəbər ver.

83 O kimiydi peyğəmbərə əsabə?
O kimiydi apardılar qəssabə?
Xəstə Qasım yetik deyil hesaba,
Bisdi, həkdi, zimu-zudan xəbər ver.
Âşık Hasta Kasım

XII/478 günü gün ėrtadan ġáyterer mėvlām

XII/479 dėyir o mūsa ēyleşen a yerler tūrın dağıdī

XII/480 dėyir o mūsā eyleşen tūrın dağıdī

XII/481 her yana baḫıram cennet bağıdī

XII/482 dėyir bu āciz leysanın müşgül çağıdı

XII/483 cemi müşgülleri hell‿ ėder mėvlām

XII/484 o mūsa ēyleşēn tūrun dağıdı

XII/485 her yana baḫıram cennet bağıdī

XII/486 bu āciz leysanıyın müşgül çağıdı

XII/487 cemi müşgülleri hell‿ ėder mėvlām

XII/488 ağam emire'l-mömin̄n ellerinin müşgülünü hell‿ ėlesin

Metin Numarası: XIII

Derleyen: Seccad MUİNİ

Derleme Yeri: Merkez / Erdebil

Derleme Tarihi: 26/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Deve çobanlığı ve deve türleri 2. Anı

Derlemenin Süresi: 15 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Hökmeli MUİNİ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1951-68

Mesleği: Hayvancılık

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Kaynak kişi doğma büyüme Muganlıdır. 66 yıldır bölgede yaşayan kaynak kişi günümüzde Erdebil'de ikamet etmektedir.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında iki yıl çalışmak için Tahran'da bulunmuştur.

Bildiği Diller: Türkçe

XIII/1 *ādın nedi*

XIII/2 hökmeli

XIII/3 *fāmilīn*

XIII/4 muʿīnī

XIII/5 *hansı tayfadansān*

XIII/6 ġocabēyli *(hansı tīre)* ne bilim aḫı

XIII/7 *biraz develerden dānış*

XIII/8 devenin emele gelmeyi arvananı haça buğurnan zad ėliyiller çekdiriller zat

XIII/9 doğur ner maya ner maya Pütöy *(arvāna özü nedi)* arvana boz deve onnān haça

XIII/10 onnan o mayanı da ner zad tüşende yava balḫı doğar yava kára gelmir arvananı

XIII/11 gene löknen çekdirersēn löknen arvana doğar tey bu da esirdi onnān haça

XIII/12 mayanı da haça buğurnan basdırallar haça zad doğar buğur doğar maya doğar

XIII/13 haça gene o haçanı löknen çekdiresen gene o zad doğar ner maya doğar o cur

XIII/14 ya amma mayanı balḫı yava olar esil odu *(indi yaḫşı develer hansılarıdı)* yaḫşı

XIII/15 develer esil nernen maya he yaḫşıdı olar da arvanadan emele geler buğur basar

XIII/16 oları doğar *(yava deve hansıdı)* yava deve balḫı nerin dölü olar deve de çıḫar

XIII/17 o yavadı nerin dölü olar onnan bu haça mayanı da haça buğur basār zat doğar

XIII/18 haça ner maya haça buğurnan maya doğar esil özü dönderer arvananı löknen

XIII/19 çekdiresēn löknen arvana doğar üş tirede altı adı var altısı dönür *(deve neçe*

XIII/20 *vaḫda doğar)* deve bir ili keçirder doğar on gün zat on beş aḫırı on beş *(her*

XIII/21 *neçe ilde bi doğar)* deve ilde ilde bi defe doğar *(deve hansı otları yiyer)* deve

XIII/22 her otu yiyer zad tikanı çoḫ yiyer her otu çoḫ yėr gicirttikan zadı yap çoḫ yiyer

XIII/23 her otu töksen her ota bāzı var illah tikana ġanġala *(yaḫçı bu tikān ġanġal*

XIII/24 *bunun diline batmīr)* yoḫ siyirir yėyir áslán batmaz deve de ėle necim olar

XIII/25 heyle suyu bi defe içse gėder *(çoḫ otdiyar ya az)* çoḫ otdiyar ottar doyar dene

XIII/26 deve hėyle deve zat dēir ġoyunnan tez doyar doyur dene ġoyunnan tez doyur

XIII/27 *(su içmeği nece)* suyu da ėle günde bi defe suvarsan kifāyetdi *(çoḫ su içer āz)*

XIII/28 içer bi defe gėder dene günde bi defe *(bu düzdü ki deyiller tikan ġanġal diline*

XIII/29 *batmaz ama su batār)* düzdü hē tikan batmāz su batar somurar suyu *(suyu ne*
XIII/30 *cür içīr)* suyu somurar somurar dene day o hėyvan kimi içmez somurar sesi
XIII/31 geler ora somurmağın sesi burda içse o ġapıda işidersen orda ėşidersen heç
XIII/32 olmasa mesel ot'tuz metir o yannan işidersen somurmağın işidersin *(bu*
XIII/33 *devenin áḫlaġlarınnān deberişiginnen zadınnan de)* o bė'zi nanecim olur
XIII/34 dene erkek deve ėle buğur lōk nēr adamnan adamın birine vurdun ġızdı ki zíd
XIII/35 tüşer onu ġapar çemine tüşse öldüreᷨ *(bu ne zamannar ġızışīr)* çilenin ėvvel
XIII/36 girende teğriben bi bayramacan bayram ġabağı görürsen havadan tüşer *(çile*
XIII/37 *haçandı)* çile ġış payız çıḫanda he ġış girende üç ay zad ġızır iki ay yarım ġızır
XIII/38 be'zi *(ġızanda ne ėlīr)* emelli yėyib ėlemir tey ġızır ner deve zad görüᷨsen tey
XIII/39 ġızır aşğardan zatdan çekiler görersen ėle hėç zad yėmedi *(erkek ġızar ya dişi)*
XIII/40 ėrkek *(dişi deve de ġızār)* yoḫ o bė'zi o maya içimizdik ėler onun göylü ister
XIII/41 onnan zad olar yatar ėle *(buları ne cür soyuyullar)* bi defe çekdirdin soyuᷨyur
XIII/42 *(bu develer ne vaḫdlar çekililler)* çile girennen o yana çilede day çekdirilir
XIII/43 dene basdırılır apardım bugün basdırdım devenī o cur day o deve ki yaḫşı
XIII/44 devedi hėyvan doğacaḫ onu aparıp çekdireller yaḫçı saḫlallar ġoruyallar
XIII/45 ġoymazlar day zad‿ ola alahı deve zad ġava elnen çekdireller *(bu çekdirilen*
XIII/46 *deveni incitmezler yük zat vurmazlār)* vurallar sora da dene day tutannan sōra
XIII/47 aparallar bir il çekir düz bir il keçir on iki ayın keçir doğur keçirdir *(deveden*
XIII/48 *ne istifāde ėliyeller)* devenin ġedim çoḫ istifādası var‿ ıdı bi maşıncan zadı
XIII/49 vardı her işi devenin biri daşıyırdılar dene görürdün birinin beş devesi var
XIII/50 onnan īşin görür aparır getirir yaylağa yükün hā aclığa tehammulu olar *(hansı*
XIII/51 *develer yüke yaḫşıydı)* nernen maya ner maya lökün yaḫçısı buğur haça buğur
XIII/52 zat *(deviye minerdiler dē)* hē miniller dincelerdiler minende yük çatardılar
XIII/53 ġaşek yükü zadı ġávi olardı çoḫ yük *(bunu sütü eti neće)* etin yiyerdiler temiz
XIII/54 keserdileᷨ ġeşeng yemeli ġabaḫ yemeli olardı temiz day hindi hayanda kesiller
XIII/55 bilmirik ki sütün de bularda yėmiller meşhed terefinde çoḫ yiyelleᷨ yoḫ burda
XIII/56 yėmiller sağmıllaᷨ he *(tükü yunun zadın ġırḫardılar dē)* hē yunların da
XIII/57 ġırḫallaᷨ yazda yazın bir ayı zadı ġėdende ġırḫallar deveni tükün töker ot

XIII/58 olanda yiyer özü töker tükün çekip yolallaŗ he yumuşaḫ olur onnan yaḫçı çerm
XIII/59 toḫullar elcek papaḫ ġedim toḫuyardılar ėlan bu tuman zad gelir a deveden
XIII/60 gelir getirip sātıllar peşmini yunu onun yumuşağ⌣ olar *(ġedim ne ćür*
XIII/61 *otarardız)* aparıp otarardılar dene tikanlığ yerde yaḫçı yerde ḫam yerde
XIII/62 otarardılar bi oba görürdün yirmi evdi var bi elli devesi zadı olardī he ġatırdı
XIII/63 birbirine *(kimler otarardı)* yiẏesi beʿzi ġedim nobát⌣ ėlerdiler nobátı here bir
XIII/64 gün bi gün bi defe olsun ya iki defe here veli bi gün gėderdi deveni otarardılar
XIII/65 deve çölde ġalardı yaylaḫda yiẏesiz *(yiyesiz ġalanda azmazdı itib ėlemezdi)*
XIII/66 yoḫ gėdip tapardılar topalardılar *(deve çölde yiyēsiz ġalanda ġurt zat yemezdī*
XIII/67 *ćenavar)* yoḫ çoḫ deveni yėmezdi day bėʿzi kenef olurdu hamarda yatırdı o
XIII/68 heç ecz⌣ avara he doğardı *(ġedim diyerdiler beʿzi arvadlar deve üsdünde*
XIII/69 *doğardı bu düzdü)* doğardı he düzdü düzdü özüm görmüşem doğardı ġaşek
XIII/70 görerdin köç üsde doğdu özüm gördüm da saḫladılar dalda oba gėderdi ėlebir
XIII/71 burdan gelerdi şorabile tüşerdi ora kümeni ġurardılar daldan doğup gelerdi
XIII/72 atdan zenen zaT ġalardı bi deste zenan ġalardı kişi ḫaylağı ġabağa tüşerdi
XIII/73 atdan doğup gelerdi *(bu devenin alızlığınnan de dene)* deve de o da ilnen azar
XIII/74 gelerdi deviye tüşerdi görürdün bēzi dirildi bēzi dirilmedi aḫır öldü çekdi çekdi
XIII/75 öldü tek tek deve dirilerdi tutardı dene ağzının zadın suyu tökülerdi o da bi
XIII/76 merizdiğ⌣ iydi diyerdiler o da merizdikdi aynımırdı bezi aradan gėdirdi
XIII/77 amma bėzi tek teki düzelerdi duḫturdan dava derman getirerdiler düzelerdi
XIII/78 ama bezi düzelmezdi ölerdi yiyesi nārahat olardı ġotur tökerdi ona getirip ġara
XIII/79 yağ getirer vurardılar o deve day küllüge ġoymazdılar ona görerdin vurdular
XIII/80 bi iki günnen sōra gene vurdular yaḫçı oldu he yaḫçılaşdı görerdin *(bu devenin*
XIII/81 *yatırtmağınnan duruğuzmağınnan de)* devenin ġeşeng afsarı olardı tutardılar
XIII/82 ḫḫḫ ėlerdiler yatardı hē onnan deve dizlerin bėle cüt atardı yere baḫ bėle
XIII/83 yatardı onnan onnan yükün çatardılar *(ne diyende dururdu)* dėydik hā yah yah
XIII/84 bėle bizdelerdin vîrardın durardı ayağa onnan bağlardılar birbirinin dālına
XIII/85 her kesen deve tanıyardı birbirin duruşardı aḫşam da gelende arḫacın tānırdı
XIII/86 her deve gėderdi öz ġapısına yiyesinin ayrılıp gėderdī öz her kesen evin tanıyıp

XIII/87 gėderdi ġapısında yatardı he o cur‿ olardı *(deve otarmağınnan nemene*
XIII/88 *yādında ġālıp)* öz otarmağımnan ġalıp ki görerdin tek de otarmışam minerdim
XIII/89 adam deveni topalardı birin o yaḫçısın minerdi irahat dönerdi o yan bu yana
XIII/90 dönerdin deveni yığardın èle deveni yeddi yaşımnan otardım on beş
XIII/91 sinnimecen deve otardım on beşden o yana hèyvana gètdim ġoyuna çoḫ deve
XIII/92 otardım
XIII/93 *hökmeli bu ćobançılıḫda zatda bir ḫātiren var mı*
XIII/94 çoḫdu diyecem bi hʿün bi iki üş nefer‿ iydik day herkesen kümedeydi durdum
XIII/95 gördüm day isTirdik yataḫ ġoyun yoḫdu o ġoyunun mentaġasına sarı ġaşdım
XIII/96 gördüm çağırdım o adamın‿ adīn o adam gördüm hay vèrip èlemedi gördüm
XIII/97 ġoyunu bi adam tökür beri eve sarı ġoyun geldi mene çatdı keşdi eve sarı
XIII/98 keçdim dala o adamı ay eli be bu ġoyun harda itdi day yoḫ‿ oldu geldim
XIII/99 ġoyunu tökdüm eve geldim gördüm o evde yātıp sālamat ġoyun sağ salamat
XIII/100 ġayĭtdı gel'di hindi onu dey onnan geldim ḫeber aldım hammı bilennerden
XIII/101 seherisi tat vardı yeke yeke adamlardan sinnilerden dèdiler o ġaraçuḫadı
XIII/102 gerek ġoyunnan keseydin hē oba *(libası zadı ne cürdü)* ġara paltarı var‿ idı
XIII/103 ġara paltar elinde de ağaç day yoḫ‿ oldu üzü de ġaranlığ‿ ıydı dene
XIII/104 bellenmedi adam özü yeke uzun adam‿ ıydı hē ġuluf adam‿ íydĭ saḳḳalı
XIII/105 bellenmirdi dene geceydi *(ġorḫdun mu onu görende)* yoḫ ġorḫmadım yoḫ
XIII/106 eslan èle bildim èlebil yoldaşımdı dene ġōyunu aparıP‿ otarır de mesēn evde
XIII/107 yatmışmış ġoyun özü öz başına gètmişdi *(ayı zat gördün mü)* tek‿ iydik tek
XIII/108 ġādir ġalmışdı dene o dağda ġoyunu aparmışdıḫ gèdem‿ indi bu gele ya çay
XIII/109 çörek aparırdım evden durdum gètdim tek dağa teze çıḫmışıḫ yaylağa onnan
XIII/110 çıḫırdım yoḳḳuşu ġayanın altınnan èle gördüm özüme bi daş geldi geşdi ağzı
XIII/111 bèle üşendim ġorḫdum day ġayıtdım geldim eve gètmedim o adam tek ġaldı
XIII/112 ġoyunun içinde süb gètdim èle nağıl èledim dèdim bèle cereyan bèle ayını
XIII/113 görmedim daşı gördüm bildim āyıdı bu orda ayı var aḫı onnan day ġayıtdım
XIII/114 geldim gètmedim

Metin Numarası: XIV

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Şabil-Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 03/08/2018

Derlemenin Konusu: 1. Şahseven kadınlarının geleneksel elbiseleri 2. Kurban Bayramı ile ilgili âdetler 3. Şahseven yemekleri 4. Yıldız adları 5. Sayılar

Derlemenin Süresi: 7 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Nevīdi PURTEGĪ

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yılı ve Yaşı: 1958-60

Mesleği: Ev hanımı

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Kaynak kişi yaylak ve kışlak bölgelerinin dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

XIV/1 ***Evvel adīzı buyurun familīzi de buyurun.***

XIV/2 menim‿ adım nevīdī fāmilim nevīdī adım ġızlar‿ ağası

XIV/3 ***Neçe yaşınız var?***

XIV/4 āltmış

XIV/5 ***Elan burda ne iş göreysiz?***

XIV/6 bı̊rda ne‿ iş görūm ġōyuna baḫuram ***(Ġoyunların ne cür saḫlarsız?)*** saḫlıyruḫ

XIV/7 da ota otdeyir gelir salıruḫ ağıla süt sağırūḫ pendir ėlėyrik yağ çaḫlėyruḫ

XIV/8 ***Libasi mahallileriniz ne cürdü?***

XIV/9 yādıma gelmedi tuman köyneh' dene tuman köynek ***(Hansı renktir?)*** gōyçek

XIV/10 cılıtḫan var onnan kāmvam var alın yaylığım var baş yaylığım var yaşmaḫ

XIV/11 vėrrem vėreċem dene vaḫTı var hacelḫana gėdende

XIV/12 ***Şirni nemedi ne cür oley?***

XIV/13 şirni ġırmızı olur onnan sonra ağ olar bėle bėle başuva dönüm ***(Hansı aşları***

XIV/14 ***bilirsiz?)*** aş süttaş pişirrem pılō pişirrem onna şorba pişirrem ayrannı aş

XIV/15 pişirrem sup pişirrem

XIV/16 ***Şahsevenlerde ġurban bayramı ne cür oley?***

XIV/17 ġurban keserük ha aḫşamaça kesirük ġaşek kababa vurruğ onnan sōra yērrük

XIV/18 ***(Ġoyun mu kesersiz mal mı?)*** ġōyun ġōyun biz ġōyun mal yoḫ ġōyun ġōyunu

XIV/19 birin getirir keserük erkek keserük bēli ***(Sübden aḫşamaça?)*** bēli bēli

XIV/20 ***Peki cenazelerde mesela biri ölende ne cür oley?***

XIV/21 ēysan vėrrük keserük aşbaz getirrük ***(Gırḫ gün)*** bēli ***(Yas ėlersiz?)*** bēli ilin

XIV/22 tutaruḫ meselem yeTdisine tutaruḫ yeddisinnen de o yana her pencşembeler

XIV/23 cuma aḫşamı de'vet‿ ėlerük ġuranḫan geler onnan yā dōreden geler öyünkü

XIV/24 günü esrāne de vėriller şam da vėriller bi de ġalar gelen pencşembiye ġırḫında

XIV/25 da ġara gėyinnük paltarımızı fāmiller geler çıḫardar

XIV/26 ***Arvadların başka ne âdetleri var?***

XIV/27 ādetderi var dene bēli bēli oturruḫ hamarda danışaruḫ onnan oḫuyaruḫ onnan

XIV/28 sonna dene çöreh' pişirrük tendire çöreh' pişirrük o tendire ha oḫuyruḫ dene

XIV/29 ay sarı köyneh' day ne diyeċem o bi söz diyemmez ē men kibi bunu bi oğlu

XIV/30 var leşḫandı terbizdedi onu men çoḫ isterem onun èle zādın doldurmuşam o

XIV/31 zēngi oḫuyaram o çoḫ‿ isterem elan ġardaş beş ġardaşım var onnan onu çoḫ

XIV/32 isterem gelmir dünēn de zēh' vurmuştum dèdi búyün gelećem ***(Buyurun.)***

XIV/33 dèyir her yana baḫırām ġám geldi menē

XIV/34 ġám ki ağzına anan ġurban kim getdi mene

XIV/35 neynim sene‿ ay düşüptü meylim sene

XIV/36 üzüm mennen ya döndü neynim sene‿ ēy

XIV/37 ***Balalara, uşaḫlara laylay deyirsiz?***

XIV/38 bēli laylay çalluḫ onu men bilebilmerem onu bilebilmerem

XIV/39 ***Taptapbaca bilirsiz?***

XIV/40 yoḫ yoḫ taptapbaća da bilmiyem onu men bilmürem yalan diyeem̐merem

XIV/41 ***Burda ılduzların ne cür bilirsiz, adları nemedi?***

XIV/42 yeddi ġardaş ürgar ülgar

XIV/43 ***Kendiyizin adı nemedi?***

XIV/44 kendimizin adı molla náġı bēli ***(Orda ne iş görersiz?)*** ne èylerük ġoyun

XIV/45 saḫlaruḫ ġoyun iraḫlaruḫ hèyvan bağlaruḫ biz damdarıyuḫ biz damdarıyuḫ

XIV/46 bēli bēli ġoyun saḫlaruḫ

XIV/47 ***Cecim ne cür oley?***

XIV/48 ćećimi toḫuyruḫ bèlençik onnan sonra ġılıćnan toḫuyarıḫ tikerük olur ćecim

XIV/49 ha yoḫ bèle ġılıć var bèle ağaćnan bēli ***(Goyunu ne cür gırḫarsız?)*** ġırḫılıḫnan

XIV/50 ġırḫılıḫ var ġırḫılıḫ onnan ġırḫır bēli èle bir ġāyçıdı dē ġırḫaruḫ onnan sonra

XIV/51 yünü yığaruḫ barduna sataruḫ keçe ***(Haçan?)*** bu tay indi pāyıs ba bi iki güne

XIV/52 hindi ġırḫaćuḫ vèrećük ġelıbçiyā salaćaḫ getireć̄ük tikeć̄ü bèle ussa gelećek

XIV/53 ussa var o ġalıp tikećek ataćū alaçığın üssüne siney yurt yerinin gülü āy sağmal

XIV/54 vābalā dilim dönmir subay ḫudān ġırsın gel anan ġurban‿ ey birin dèmem ne

XIV/55 birin diyem birin

XIV/56 ***Size neme Ġızlar Ağası deyirler?***

XIV/57 mene ali ġızı dèyi̇̄r hindi ġızlar‿ ağası dèy èle dedemin adı elidi de bi dene

XIV/58 ad ġoyardık ḫatāyi ġoyardı meryemdi ḫatayi ġoyardı munun adı ġızlar‿

XIV/59 ağasıdı bu dėyir ki eli ġızıdı ásl‿ adın dėmez kişisi̅ arvadının adı ġedimkiler

XIV/60 dėmezdi saḫlardılar nur bereket var‿ ídı hindi nur bereket yoḫ o yağış

XIV/61 kimin‿ üzüne tüştü bỏların üzüne tüştü niye bỏlar nurludu niye bizim‿

XIV/62 üzümüze yağış gelmez ne böyüh' billüh' ne kiçik billük neydi baḫ ġėderdük

XIV/63 bazara baḫ yaşmaḫ ağzımızdan düşmür gelinner gelir bırdan da çıḳḳan çekir

XIV/64 ġaynene ġaynata gėtti hindi day dėmiyem teh' teh' adam elan mının haćinin

XIV/65 bi‿ arvadı var bỏların böyüh' gelini and‿ olsun allaha ėle hindi yaşmaḫ

XIV/66 ağzından düşmür ona bir zad diyeller indi ay yazıḫ benava burdan da biraz

XIV/67 zad ėliyir ġırmızı bırdan da matıḫ yalla hareket

XIV/68 ***Bize birden yirmiyeçe sayın.***

XIV/69 bir iki üç dört beş altı yeddi sekkiz doḳḳuz on on bir on iki on üç on dört on

XIV/70 beş on altı on yeddi on sekkiz on doḳḳuz igirmi igirmi bir igirmi ikki igirmi

XIV/71 üç allah kömeğin ossun

Metin Numarası: XV

Derleyen: Seccad MUÏNÏ

Derleme Yeri: Merkez / Erdebil

Derleme Tarihi: 25/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Yaylak ve kışlaklarda yaşam 2. Şahsevenlerin düğün âdetleri 3. Göç merasimi 4. Doğum ve çocuk büyütme ile ilgili âdetler

Derlemenin Süresi: 7 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Fatime ESGARİ

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yılı ve Yaşı: 1969-50

Mesleği: Ev hanımı

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Kaynak kişi yaylak ve kışlak bölgelerinin dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

XV/1 *ḥacı ḫanım*

XV/2 bēli

XV/3 *ėle aduv̇u buyur fāmilī buyur*

XV/4 ādım fātime‿ ą́sğāri

XV/5 *neçe yaşın var*

XV/6 elli

XV/7 *hansı tayfadansan*

XV/8 tāyfe-yi muğanlu *(hansı tīre)* bu da dene muğanlu buzḫan kendi ġışlağımız

XV/9 ‘buzḫan kendi yaylağımız savalan ‘eslimiz zadı mėşgin üssündeyik biz *(yaḫşı bu*

XV/10 *obada ġışlaḫda yaylaḫda yadında ġalan ‘ḫātirelerden zatdan*) ne dėydim valla

XV/11 ḫātire yadımnan çıḫdı gene yādıma dolan gel yadıma salım dėyim bulara ḫātir

XV/12 bular mennen ġabaḫ aşağı eriydi men daldan geldim hē kişinin‿ arvadı öldü

XV/13 gėtdim men daldan gėtdīm o ġabaḫki çoḫ bilmiş‿ iydi *(ēlan ġabağınızda var*

XV/14 *ā bu nedi)* bu tuluḫdu ġātıḫ tökerik çalḫalanır keresi olār ayranı olār bi yerde

XV/15 Tüşerdīk onnan ‘ḥėyvanımız ġabaḫ gėderdi özümüz daldan gėderdīk yola’yolu

XV/16 bu uşaḫ gėderdi māşınnān ġedim de’viynen giderdiler atnan eşşēnen gėderdiler

XV/17 indi ėle elhemdürille allaha çoḫ şükür imkānat çoḫdu māşın aparey yaylaḫda

XV/18 salır onnan gėdiller otarıllar sağıllār suvarıllār yāğın yığiy pēnirin yığ̄iy

XV/19 satmalısın satiy satmalısın ġeytariy gėtiriy ot alır yonća alır ġışlāğına gel̄ir

XV/20 *(yolayolda ḫānımlar da olardı ya neće)* ‘ḫānım olar hē ġedim gėtmez‿ idi

XV/21 gėderdi atnan eşşēnen indi māşın olduğunān ġabaḫ ‘ḥėyvanı vuriy bō̄yüh'

XV/22 tirellere gėdir ḫānımı olan da mesele ḫırda maşınnan evin uşağın yığiy

XV/23 sāypeynen ḫırda māşınnan landövirnen gėdir yaylağınā ġedim ėle indiki ola

XV/24 ġedimki ola ėle indi de māşındı ġedim at eşşeğ‿ idi de allaha şükür imkāniyet

XV/25 çoḫdu bahalıḫ da osṣa imkāniyet çoḫdu

XV/26 *yaḫşı bu pişmişlerizdēn yemeklerizden ki pişirirsáz*

XV/27 yemeh' de meselēn pişirerdik ‘hēyvan keserdik onnān ēvde de çöldē de ėle her

XV/28 ne dėsen yėyiller *(mesela nemeneler pişirirsīz)* nemeler dügü nemeler et

XV/29 nemeler dōv’ġa nemeler onnān ġuymaḫdān ėrişde aşınnān omać aşınnān

XV/30 bulardandı ne bildiğim dėyim saća çöreḫ' pişirerdih' biri altın ġoyardı biri

XV/31 kündelerdi biri çövv̄rerdi hē pişirrik ėle eşāyir tendirimiz var yaparıḫ tendire
XV/32 bi tendir bi saċ yaylaḫda saċdı hē tendir de ġoyullar çoḫ ėle ġedim ėlan
XV/33 tendirleri var hē tendirleri var yaḫçı
XV/34 *bu duvalarızdan*
XV/35 ne duvasınnan *(ne ċür duva ėliyersiz ya ġarğışlarınnan)* ne ċür duvalar yōḫ
XV/36 ġarğışnan işimiz olmaz eşāyir ġorḫar duvamız odu ki dėyir allah imam zámana
XV/37 ḫātir hamının işini iras gētir hāmının köleği ōl hamının fermānına yetiş
XV/38 bizimkiler de onun içinde *(yaḫşı ġarğışlarız olār)* yōḫ ġārışımız ġārışımız o ki
XV/39 diyerim allah meni öldürsün ē diyerim meni allah öldürsün *(yoḫ allah ėlemesin)*
XV/40 ne olar ölende *(yaḫçı toylardan danış toy debilerinden danış)*
XV/41 oynar gülēr yığılallar pişileller çalallar çatılallar yēller erusa gėdelleẓ erus
XV/42 getireller hē ᶜgēlini *(‘evvelden aḫıre dē ne ċür ėlçilikden başla tā toyun özüneçe)*
XV/43 ėlçilik zadı men özüm hėlçi görmedīm valla hėlçi görmedim ėle bāğışḭa ėle bi
XV/44 sāḥíbim varᴗ iydi onun da ġārdaşı öldü gėtti ġaldı zadında ėle gėtti o indi bi
XV/45 soyḫa mīras ġalan tükan tapdı orda emmisi ġızı vardı ġaldı ġaldı ordā day men
XV/46 de ġaldım kette indi iki uşağım var olar getirip men de baḫıyım oların boyuna
XV/47 dėyirem allah sen ölüp ġaliy men görmerem *(toy debilerizden de dene o ayrı*
XV/48 *adamın deyirsen)* eşāyir gėderdi oğlumuza ġıza ėlçiliğe gėderīk ḫoşu gelse
XV/49 geler ḫoşu gelse gėdēr onnan aḫsaḳḳalımıza emisin dāyısın ḫalasın bibisin āllıḫ
XV/50 verrik çalar çağrār onnan oynallar güleller ġızılın bazarlığın ėler *(bu ėlçilig iydi*
XV/51 *da tōy)* toy da ėle bu cür oynamağı gülmeği toyumuz zadı o menim bildiğim
XV/52 odu hē
XV/53 *yaḫşı bu hüzür debilerizden de*
XV/54 hüzürümüz de ki ölen ölür ēleşiller iline ġırḫına yetdisine ḫerċin veriller
XV/55 ġonağın yola salıllar he ġonağın ġabağına durullar göğülleri tüşür ḫerċinā
XV/56 yetişir baḫır
XV/57 *bu mahnı bayatı zat bilersēn*
XV/58 vallah bilmirem olar bilir mahnı buyatı bilmerem nağıl da bilmirem bildiyim
XV/59 de yadımnan çıḫdı vāllah bilmirem taptapbaċa ġabaḫ ġaċa vallah bilmirem
XV/60 onnan ġalarım bunnan

XV/61 *bu laylaylar uşağın ki olup laylay çalıpsan*

XV/62 laylay ne dėyim laylay çallam aduv̇a eli yete dāduv̇a meni de sal yaduv̇a

XV/63 onnān bėle bėle denē

XV/64 *yaḫçı bu uşağ‿ olmadan danışın ona ne ćür ad ġoyarsīz ona gelersiz burda*

XV/65 *sünnet zat toy tutarsız ya tutmazsız*

XV/66 yoḫ yoḫ yoḫ sünnet toy zat yoḫ ėle aparıllaẖ düh'türe bağışla kėsilleẖ beş ġıran

XV/67 düh'tür aliy yėri ḫoş geldin ġedim zamana baḫma hindi her nemene indi her

XV/68 nemene hassand olup allaha şükür ėlemdürilla ġedim de yığılardı bāćı ġardāş

XV/69 gelerdi türküsü onun sünnetin kesmeye here beş tümen üş tümen getirerdi bi

XV/70 ćay içerdi mī̇ve ossa yiyerdi olmasa diyerdik allah mübārek ėtsin *(uşağ olmağ*

XV/71 *üçün ne debileriz var idi)* ne ćür uşaḫ olmağı men oları çırtma indi de var

XV/72 onnan mundar ġanı var dėrini men görmemişim atardılar uşağın sanćısı zadı

XV/73 oları işitmişem görmemişem işitmişem

Metin Numarası: XVI

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 29/07/2019

Derlemenin Konusu: 1.Çobanlık anısı 2. Askerlik anısı 3. Şah Abbas mahnısı 4. Behram Bey mahnısı

Derlemenin Süresi: 12 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Hacı Ziyat ĦĀVENDİ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1951-68

Mesleği: Hayvancılık

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe ve çok az Farsça

XVI/1 ***Ağam selam.***

XVI/2 selām‿ aleyküm aleyke-selam

XVI/3 ***Adız fāmilīz?***

XVI/4 ḫaćı ziyat ḫāvendi tāyfe-yi talmiş geyih'li

XVI/5 ***Yaşız neçe vār?***

XVI/6 atmīş sekkiz

XVI/7 ***Ağa bir hātıranızı buyurun bize.***

XVI/8 hē ḫātıra bir nefer söhbet‿ èleyirdi bize dèyirdi ben ordan geldīm bizim obıya

XVI/9 obadan meni götdū gètdük 'savalana savalanda dèyirdi ġārı iskeniynen çekişnen

XVI/10 deldi deldi buzdarı götürennen sōra daşa ćıḫdı daşları töh'dü kenarā bī-ġadir

XVI/11 ḫırda pul ćıḫdı oları da yığdı kenāra onnan sōra biraz da daşdan götdü gene bī

XVI/12 ġadir pul ćıḫdī onnan sorā dèdī ġábir zada ćenazeye ćatduḫ hesab nemene

XVI/13 dèysüz ona menzur zadı var‿ idi dèdi ki o kefene yetdi ćıḫdu dèdi bunun

XVI/14 yeddi dene kefeni var‿ ídi o özünün ćenāzenin yèddi kefeni var‿ ídī bēd

XVI/15 onun āḫırki kefeninde bi dene böyük kitap var‿ íydı sinesinde onu da götdü

XVI/16 ġoydu kenara dèdī vēli bū ćoḫ ġudretdi bi şeydi da bāşın dey bu cür a

XVI/17 bağlamışdılar başın uzunnuğu da bu uzunnuğ‿ íydı veli men onu bilmedim

XVI/18 bu özü hem kişidi zenendi onu bilmedim veli o kişi bunu getdī baltíynen böldü

XVI/19 üç böldü güćü çatmèydı hátda ġolunun dèdi ġarısı menim bedenim boydeydı

XVI/20 baş heykeldi bèle onnan odu yığdıḫ çuvala gètdüh' o dağın dalına bu dağın

XVI/21 dalında dey ġoydu apardı onnan biyaz etinnen kesdi apardī menzur o zatdarına

XVI/22 görkezmeğe o da dövmüşdüler ḫeylēk niye sen munı èle bize pütöv getirecēdin

XVI/23 sene dèmiş ki munı pütōv getiᵢ getīmemiş bi bèle ġıvırıblar dèdi ferş ćıḫdı ferş

XVI/24 parası ćıḫdı getdi bize bi teris pılı vèrdi onu da bizden aldı apardı tamam olar

XVI/25 bèle derin bi şey deyil aḫı zenan menzur gelmişdiler ġonağ gelmişdiler bi seri

XVI/26 ġaldılar burda men oları apardım ġoydum o çobanımızın uşağı kişileri yığdım

XVI/27 gètdim alaćığmızā burda yatdılar olar orda mesel o zenennen yatdılar ġaldılar

XVI/28 sōra olar menzur biznen dosd‿ oldular o ḫıdmete göre olar gelip gèderdiler

XVI/29 meşedden gelerdiler burda ġalardılar bi hefte iki hefte ćıḫıb gèderdiler

XVI/30 ***Ayıdan zatdan hatıran var mı?*** hē bi defe gėtdük şikarā ur keh'ligi diyeller
XVI/31 bilmem siz ne diyersiz ġar keh'ligi dėysüz ur keh'ligi dėysüz ona menzur bėle
XVI/32 gördüm çığıriy hay emi ayı hay emi ayı men dėdim ayı munu zatdan salaćaḫ
XVI/33 ġardan salaćaḫ baḫdım diḳḳatnen bu terefde ayı ćatmışmış menim ḫeberim
XVI/34 yoḫ⌣ uydu gördüm iki dene balası var yanında ġara ayıdı bēd tüfengi buna
XVI/35 tutanda ġaşdı balasın tutdu tutdu menim ġabağımdan meni vırma meni vırma
XVI/36 el ėledim git gene tüfengi tutdu balasından da bi çığırtı çıḫiydı tüfengin
XVI/37 ġabağına men erz ėledim ki gėt çıḫdı gėtdi
XVI/38 ***Askerlikden bir hatıranızı buyurun.***
XVI/39 mahabátdeydūḫ biz onda molla mısdafa var⌣ íydı bizi ordan götdüler gėtdiler
XVI/40 ordā ćengele oların menim de hetda serbazdarın men ki serbaz vėrmişdiler
XVI/41 hamısı diplom⌣ idi onda diplom ćoḫ böyük zād⌣ idi sāl-ı penćāhda hē olar
XVI/42 meselem meni olara bī-hisab zat vermişdiler olar biraz ġorḫağ⌣ íydılar veli
XVI/43 men o serbazdarı ġaşēng oları men⌣ apardım sālim getdīm ġoymadım da
XVI/44 oların birinin burnu ġanıya o ćengel içinde orada bizi bī-hesab olarda pīruz
XVI/45 olduḫ biz oların ġabağında hē geldik selendeze geldüg⌣ ordan çıḫdıḫ
XVI/46 selendeze süb geldik orda ordan timsal geldi day bizī ġaytardı gėtdi ḫātire de
XVI/47 buydu
XVI/48 dėyi saralmışām solmuşam
XVI/49 bılıt kimin dolmuşām
XVI/50 meşeler ġálem olsa
XVI/51 deryalar mürekgeb
XVI/52 mirzeler yazdıḫçāḫ
XVI/53 derdim var derdim menzur bu bi dene dėyiller ki ġalseydı süleymana ġalardı
XVI/54 yā nuha ġalardı nuhnan süleymān yüz yirmi dört min peyġammerden biri çoḫ
XVI/55 yaşeyıb biri de çoḫ kef⌣ ėleyib olara da ġalmayıb bi cur ėle keçibler menim
XVI/56 ömrüm baḫ baḫ odu düştü yere insan da ėle bėle gėdip düşećeh'orda ne ġáde
XVI/57 gėdiy yere day senin değül dünya bizim şah abbası işidipsēn şah abbas gezerdi
XVI/58 geće gördü bi dene ev var ışıḫ geliy gėtdi durdu bunun ġapısında baḫdı gördü

XVI/59 bi dene ḫānım ġoća ḫānımdı ġoćaya ne dėysūz he ġoća bi dene ėle ćavan sen
XVI/60 kimin ėlebil senin nenövnen ēleşibsen bular menzür lapdan dey nene ćötge
XVI/61 biliysen nemenedi o bėle vıriylar hesab ėliyler hā ėle munun zadı var siz ne
XVI/62 dėysüz o hē onu dėy onu vėr mene o yan beri dėyi nene dėyi bilmey ki şah
XVI/63 abbas ġapıdadı geće dėyi ki nene bennen şah abbasın beş benābed ferġımız
XVI/64 var pılda dünya malında şah⌣ abbas onun ġāpısın cüherreyir gėdir sēr memur
XVI/65 gönderiy geliy gelennen sōra dėyir kī oğul senin ne ğeda pulun var mennen
XVI/66 tehleb oliysen dėyir kī şah sağ⌣ ossun menim bi şeyim aḫşam ćötkiye vurdun
XVI/67 aḫı dėdi hē onu ćötkiye vırdım nenem nā-rahat⌣ ídī pılımız hiç zadımız
XVI/68 yoḫ⌣ uydu dėdim nene şah abbas kefen aparaćaḫ dünyaya men de onnan
XVI/69 biyaz yavasın aparaćam meselem menikiynen onun ġıymetinin beş benābet
XVI/70 ferġı var onu hesab⌣ ėledim ne aparaćaḫsan şah dėyip heş zat dėyi onu
XVI/71 aparaćasan men de onu hesab⌣ ėledim onnan getiriy buna ćoḫ pul vėriy dėyi
XVI/72 gėt keçin ėle aḫırı hiş zatdı dünya ġāç o ki elleşiysen tārıḫā adun yazıla odu
XVI/73 insan ya yaḫşılıḫ ya pislik ikisinnen biridi insan gerek yaşıya alnı aćıḫ yaşıya
XVI/74 hemişe allahnan irtibatı ola özünün men sennen dėmiyem bi şey vėr aş zat
XVI/75 çöreh' vėriy yėyim gezīm dolanīm gėdīm
XVI/76 ***Buyur.***
XVI/77 aya bi dene dē bı̊ra vezir gelmişdī vezire men bī biyáz zatdan ćıḫdı yanı
XVI/78 ḫānevādiye pı̊l payladı men ona dėdim ki menzur nā-rahat oldum keçdiler eve
XVI/79 dėdiler ġedimnen danış dėdim men ġedimki deyirem iki terefden de varıyam
XVI/80 hem o terefden hem bu terefden dėdim iki dene ġedim kişiden getirin
XVI/81 danışeydılar dėdi ėle sen danış bazı o keçen beylerin ḫātıratından dėdim
XVI/82 dėdim⌣ anćaḫ men seni vıraćam söznen ġalsa bı̊rdā alaćıḫda ġalsa danışım
XVI/83 dėdi ġalar dėdim ćenāb-ı vezir o ġedimki şahlardan beğemmediğimiz
XVI/84 şahlardan biri var⌣ ídi bu↑ bi nefer ḫānevādesin keçindirebilmiydi dėdi
XVI/85 gėdip şahı yamannıyaćam şah meni öldürsün ḳutarsın geldi durdu novbede
XVI/86 novbe çıḫdığında şah dėdi söz vėrdi geldi dėdi şah sağ⌣ ossun ġulağuva
XVI/87 diyećem dėdi de dėdi dedėn böle ossun nenėn böle ossun arvadın böle ossun

XVI/88 şahın böle köp⌣ oğlu meni öldür ḳutar dėdi vezir du munu apar sal içine
XVI/89 ḫazāniye gücü ne ğeda çatsa ġoy götüsün geldi o vezir dėdi ki aya ona ne
XVI/90 dėyibsen mene de dė bėle de men vėrim sene dėdi yoḫ baba bi şeyimiz var
XVI/91 dene dėyib yoḫ demesẻn pılı yiyebimmessen dėdi kī bunu allatdı veziri dėdi
XVI/92 aġa men⌣ ona ney çalmağı örgetmişdim men onnan sinde böyüg⌣ idim
XVI/93 uşağ⌣ íyduḫ geldim dėdim şükür allaha şah olupsun menim muzdumu vėr
XVI/94 hekġımı vėr o da gėtdi menim muzdumu vėrdi onu allatdı veziri ki şah gördü
XVI/95 çölde acınnan ölen var gelib meni yamannıyıllār dėdi vezir atdarı alaḫ çıḫaḫ
XVI/96 çöle gezek çıḫdılar çölü gezende vezir bağlamışdı böğrüne neyi bağlamış
XVI/97 böğrüne şah da ėle diḳḳat ėlir vezir o nemenedi dėdi o düneynki kişi sene
XVI/98 diyen dėdi gėt o kişini tap getiṛ bura gėtdi kişini tapdı gėtdi düneynki zadı
XVI/99 dönmeyib ġezabı tutub bugün meni öldüreċeh' şayet şah dėdi kişiye soyun
XVI/100 kişi soyundu vezire dėdi sen de soyun vezir de soyundu kişiye dėdi gel
XVI/101 vezirün paltarın gėy libasını gėy vezire dėdi gėt onun libasın gėy gėtdi onun
XVI/102 libasını gėydi dėdi ki gēl neyini de götür sen vezir deyilsen bu kişi menim
XVI/103 vezirimdi düneyn mene dėdigin sene dėmiy meīm sirrimi saḫliy ġoy çıḫ
XVI/104 gėtginen dėdim ċenāb-ı vezir sen o puluv̇ kasıblara vėriydün oların da bi elin
XVI/105 de çekiydin başına getirib burda ferz⌣ ėle bizlere ki uşaḫlara pul vėriysen
XVI/106 sen o pul olarındı sen oların ḫáḳġın bu adama yėdirdin bizim vezimiz az çoḫ
XVI/107 yaḫşıdı dolanıyuḫ sen olara ḫıTmet ėle niye gelip erbabların evinde yėyip
XVI/108 ġaydıp gėdiysen meċlise şaysevennerin keyfi zadı ama yoḫsullara baḫun
XVI/109 görün ne vez ėleyib dolaniylar onnan dėdi düz dėyirsin bi dene söz erz⌣
XVI/110 ėdem sene menzür senin oğluv̇u ovladın olsa çoḫ isdeyirsen onu birden biri
XVI/111 meselen bi şey zad⌣ ėliyende ağız açanda a ov̇a bu sözü de ağaçda
XVI/112 meċburdu özünnen diyer ki allah buna kömeh' ėliye biri ki dėyir ebelfez
XVI/113 ebelfez diyende hezret-i elinin oğludu hezret-i eli allahınan zad⌣ ıdı o da
XVI/114 ona ağız⌣ açiy şayet onun meselem işi olsa ėlir kömeh'lig ėlir tedriċ menzür
XVI/115 bu cür a gelmişüg bu cür a ġalıb allaha allah özüv̇e rehmet ėlesin bilmiyük
XVI/116 kü torpağ⌣ altında ne var ruhlar insan iki denedi biri ċism⌣ idi biri ruh ruh

XVI/117 insanın bedeninnen ćıḫanda cismide ġadret yoḫdu diye yėriyim yėrimeyim
XVI/118 hekġı yoḫdu bu yoḫdu faġat o ruh allah heç olmasa şah saḫlasın allah çün ruh
XVI/119 da allahındı allahın özünün ruhunnandı insan da bi balaća ėlebil arıya bi şeker
XVI/120 vėrende bi dene toḫm ġoyullar‿ ora o oları artırey insan da evvelin ėle allah
XVI/121 o arının toḫumu kimi toḫum ġoyur‿ ora özü birbirinnen emele geliy evveli
XVI/122 allahındı men ėlan atmış sekkiz yaşamışam on bir il on iki il de ağamnan ćoḫ
XVI/123 yaşamışam veḫd ḳutarıb allah feġat feryada ćatsın allah feryada ćıḫaTsın
XVI/124 bizden sōrakilere biz gėdecūk olara da rehm gelsin
XVI/125 şah bi dene efser gönderiy gėtginēn tüfeğleri yığgınan eşāyirden eğer senin
XVI/126 ġabağuv̇a ćıḫan olsa senin kimin vıran olsa yığmagınan bu geliy behram ḫān
XVI/127 beyden de böyük beymişler geliy bularda bi hefte ġaliy bi hefte bu tīrendaz
XVI/128 keh'lig ėle tey vuriy heç kes buları bunun kimi vuran yoḫdu sōra behram ḫān
XVI/129 bey gönderiy bi emisi oğlu var ona dėyir ki amandı durma ge yaman
XVI/130 günümdü bėle ġoşularsan atlılara bu bilmez bu süb geliy bu ćöle ćıḫanda bu
XVI/131 da ćıḫiy day aḫırın hefdeymiş onnan bu munın dalın sıra gėdiymiş keh'lig
XVI/132 uçiy bu efserden ġabaḫ bu vuriy bu bėle baḫıy be niye neçe günde gülle
XVI/133 atmeydin dėy kī day bi hefte senin novbendi bi hefte de bizim indi sen bi
XVI/134 hefte de gözziyećesen biz vuraćūḫ sen temāşa ėle dėyi yoḫ mēim vaḫdım
XVI/135 yoḫdu mēim vaḫdım ėle sen ġonağ‿ iydün dün sene ḫıTmet‿ ėleydük sen
XVI/136 vureydun atı ġaytarıylar bu geliy eve bu gėdiy iki dene ceyran vı̊riy hemin o
XVI/137 onun da adı ehmet beymiş dėdi bi ceyranın bıynızınnan vıriy uyur tekeni
XVI/138 birin de vıriy onu ayını dey atın ġućağında getiriy buların ġabağında atıy yere
XVI/139 ceyran ġaćıp ćıḫıb gėdiy behram ḫān bēy mının ġabağına dėyir keve sene
XVI/140 deveden ġurban dėmerem maldan ġurban dėmerem ġoyunnan ġurban
XVI/141 dėmerem ay ehmet eme oğlu gözüm sene ġurban özüm sene ġurban bēli
XVI/142 tamam

Metin Numarası: XVII

Derleyen: Seccad MUĪNĪ

Derleme Yeri: Şorabil – Merkez / Erdebil

Derleme Tarihi: 25/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Şahseven kadınlarının günlük ev işleri 2. Şahseven yemekleri 3. Şahseven kadınlarının geleneksel giysileri 4. Şahsevenlerde doğum âdetleri 5. Şahseven dokumaları

Derlemenin Süresi: 8 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Hákġı ŞOMĀLĪ

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yılı ve Yaşı: 1974-45

Mesleği: Ev Hanımı

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Kaynak kişi yaylak ve kışlak bölgelerinin dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

XVII/1 *ādızı fāmilizi buyrun*

XVII/2 ḫānime hákġı şomāli tāyfeyi ġutlar ćinner *(tāyfa tire zadı ki dediz)* bēli

XVII/3 *bū köçmek zat dēbizden elbet o dedi he siz de biraz ayrı bi şey*

XVII/4 köçmeimiz bu ćür yaylağa köçsek biz ėle muğanımız yoḫdu teze isdiyiller

XVII/5 başlıyalar vėreler biz bu ćür yazdan iki ay gėdende gėderik yaylağā uşaḫlar zat

XVII/6 hamımız bāhem ġoyun allıḫ ġoyun alan ġoyun alar toğlu alan toğlu alar gėderik

XVII/7 yaylağa ordā onnā mesele ġoyunnarı otarallar sahat on birde geleller‿ ėve

XVII/8 sağarıḫ biz sağarıḫ uşaḫlar da istirāt‿ ėliyeller bēd döneller ćaynan ćöreğnen

XVII/9 yiyeller onna bizder de sütü sütćüye vėrsek hiç bi mōġa sütćüye vėrrik bi

XVII/10 mōġádan sōra dönnük day iki ay bir aydan sōra dönnük pēnir‿ ėliyerik

XVII/11 pēnirlermiz ġalar

XVII/12 *hē bu ağartılarızdan de dene ne ćür ėliyersiz*

XVII/13 hē pēnirlerimiz ġalar ġaşekćene bi dene evvelde deriye yığarıḫ ġoyunun teze

XVII/14 derisine ġalallar orda ġaşehćene orda deyēr düzelēr yetişennen sorā dönürük

XVII/15 āyrıdan bi deriye basarıḫ o pēnirleri oları ġaşeh' mȫhkem basallar özümüz

XVII/16 özümüz kömeh'lih'‿ ėlerih' ağalar basallar deriye ġoyunun derisine pēniri

XVII/17 o ćür ėliyerik bi mōġa mesele saḫlıyārıḫ ġātıḫ ćallıḫ saḫlıyarıḫ áyrānın

XVII/18 götürrük keresin götürrük şōrun götürrük hē oları mesele pēnirin suyunnan

XVII/19 nor götürrük oları ġuruT‿ ėliyerik teze ġurudun satmalısın satarıḫ satmalısın

XVII/20 da olmasa özümüze saḫlıyarıḫ onnan bu ćür işderden görrük aşın pişirrik *(bu*

XVII/21 *ağartıları ġaşek dėdiz)* yaḫćı gine ne mōrutdan dėsen diyem

XVII/22 *bu arvad işlerinnen de ḫānımın işlerinnnen eşāyir arasında*

XVII/23 ārvad işlerinnen de su ġoyarıḫ onnan özümüz ġazanda gėderik bulaḫdan su

XVII/24 getirrik ġazanda ġızdırrıḫ odunnan oćaḫ zatnan ağaçTan ossa ağaçnan olmasa

XVII/25 ġoyŭnun seşmesinnen bu ġuru ġığlarınnan dā ġuru ġığlarınnan oları ġaşek

XVII/26 ġurudarıḫ su ġoyarıḫ ġızdırrıḫ uşaḫları ağalar özümüz orda nezāfete yetişerīk

XVII/27 onnān ġaşek bu ćür libasımızī onnan orda isTi suv̇nan yuv̇arıḫ aparrıḫ

XVII/28 bulağın da başında sov̇a ćekerik

XVII/29 *ay yaşa bu yėmeklerizdēn pişmişlerizden zat*
XVII/30 pişmişimiz de pişmēimiz de bizimkī tebii olar ćoḫÇa ābġuşt olar ḫuruşd⌣
XVII/31 olār onnan bi dene ġoyun keseller ġoyun etine olmasa tebiʿi beçelerden allıḫ
XVII/32 özümüz aparrıḫ orda bėćerrik otdıyarmızı bi otdan yiyeller buğdadan seperig
XVII/33 çöreğˈ⌣ ısdadıp tökerik yēller oları bėcerderik keserik tebiʿi olar ḫuruşdunu
XVII/34 ėliyerik abġuşdun ėliyerik özümüz mesel ġızardārıḫ milde pişirrik sać⌣ üsdü
XVII/35 ėlerik bu ćür işleri görrük day yemehˈ içmeğimiz de ki o cürdü
XVII/36 *ay yaşa bu paltarlarızdan danışın biyáz ėle ḫānım paltarlarınnan*
XVII/37 libāsımızda ki uzun köyneh'di uzun tumandı bu ćür yaylıḫdı şeddedi buları
XVII/38 evvelde gėder bazardan ağalarnan allıḫ getirrik beş metir birden tumannığ⌣
XVII/39 allıḫ üş metir köyneh'lih' allıḫ getirrik ėvde biçērik herkesin özün⌣ elinnen
XVII/40 gelsē özü tikēr özün de elinnen gelmese vėrer ḫayyatımız var ḫayyatdar ġaşek
XVII/41 tikēr onnan birden iki dene giyeller tumān üş dene giyeller ġalıp her kesenin
XVII/42 özünün mesel bedenin isdi soğuğu saḫlamağına *(bunu ėle başdan ayığa ėle*
XVII/43 *de nemelerdi adları)* adī evvelī tumandı sōrası köyneh'di bular cılıtġadılar
XVII/44 bular yaylıḫdılar bular da ki āyn yaylığıdılar āyn yaylığı he bulara diyeller
XVII/45 āyn yaylığı bu dȫvreden gelennere *(bāşıv dȫresi)* hē ona diyeller āyn yaylığı
XVII/46 şedde de bi de özüne ayn yaylığı dȫreden gelene şedde diyeller o ćür
XVII/47 *hē yaşa bū bayatılardān nağīl ata baba sözü*
XVII/48 bayatı da ne dēyim birden toy zad⌣ olsa mesēm oḫuyarıḫ dē toy zad olmasa
XVII/49 ne ćür oḫuyam yoḫ *(oḫumaḫ isdemirem ėle söz de olsa olar hē neğnek uşağın*
XVII/50 *olmağına göre uşağ olanda ne debileriz var uşağı yatırtmaḫ bėlençik)* ne ćür
XVII/51 dėyim aḫı uşağı da bir dē mesele evvel ki dünyaya geldī da evvel mesela evde
XVII/52 mama var⌣ ıdı olar dünyaya getitdirivėrerdi da indi mama yoḫdu aparıllar
XVII/53 bīmāristana bīmāristanda dünyaya geler bi gün iki gün ġāllıḫ orda uşağın bir
XVII/54 de merizçiligi olmasa onnan sōra bi gün ġallıḫ olsa bir de beş gün on gün onu
XVII/55 döhtür de biler onnan getirriK⌣ eve ġaşekćene onnā yuvundurruḫ eve gelćek
XVII/56 yuvundurruḫ mamanısın özün ġuymaḫ pişirrik horra pişirrik onnan tereh
XVII/57 pişirrik bezerehˈden onnan bālınan bālınān onnan ġaşehˈçe ġoyarıḫ vesetinē

XVII/58 aćı kökdi onnān dārçındı şekerinen ġatarıḫ bulardan da seperik onnan ki o
XVII/59 hāmile zenen ki uşağı oluP o yiyer bu ćür *(uşağın yatırtması zadı)* uşağı da
XVII/60 yatmağı bēzi çoḫsu ġıçımızın üssüne evveli yüğrüg‿ üydü day indi yüğrüh'
XVII/61 yoḫdu çoḫsu ġıçımızın üssünde saḫlıyarıḫ ġolumuzda saḫlıyarıḫ hē laylay da
XVII/62 giderik
XVII/63 laylay çallam günde men
XVII/64 kölgede sen günde men
XVII/65 ilde ġurban bir olsa
XVII/66 ben ġurbanam günde men
XVII/67 *(ay sağ ol yaşa çoḫ ġaşek)* sağ‿ olasan
XVII/68 *bu uşaḫdan ağartıdan zatdan dedīz taptapbaća da dėdiz işizden de dānışdız*
XVII/69 *el işlerizden de*
XVII/70 el işlerimizdēn ferş toḫuyarıḫ bi de elān mesele yay fesli toḫumarıḫ çün mese
XVII/71 yaylağa gėderīk bir dene ėrkek aparrıḫ onna bezi ġoyun aparır bezi ėrkek
XVII/72 aparır birbirine ġoşallar ġaydıp gelende ferş toḫurıḫ ġışı ferş toḫuyarıḫ hē ġışı
XVII/73 ferş toḫuyarıḫ da ayrı bir iş göreėmmerik *(day nemeneler var siz özüv̇üzü*
XVII/74 *yoḫ ėle şahseven arasınna)* şāşeven ėle ferşdi çoḫusu ferşdi çoḫusu ferşdi day
XVII/75 kilim de ėle ġadim toḫuyardılar eşāyir ferşderimiz de bu ćür bāḫ *(bu ćećimnen*
XVII/76 *fermeşdēn)* ćećimi de ġoyunu bu ćür evveli ġoyunu ġırḫallār onu aparallar
XVII/77 ġaşek ipin yúnun yuv̇allār yuv̇annan sōra getireller onu eğireller ēğireller
XVII/78 onun evvelin dühçe ėliyeller onnan sōrasın kelef ėliyeller kelefden sōra
XVII/79 boyuyallar boyaḫdan sōra rehbereng onu yuv̇allar duzunan ġaşek ısdadallar
XVII/80 ki rengi birbirin ġatışdırmasın onnan getirellēr döneller onu uzadallar burdan
XVII/81 ora ağaćınan ġılınćınan uzadallar onun özün erişdesi var bu ćür boyluḫları
XVII/82 var bulardan biyáz ġālın elde ēyirme olar onu uzadallār bi onnan az az
XVII/83 mesele ġılınćınan toḫuyallār çıḫallar başa getireller tezen ḳutarannan sōra onu
XVII/84 ölçeller keseller bi redifde keseller bi heme nōv ip ki var hā rehli ipi onnan
XVII/85 döneller birbirinnen yanaşı ġoyub tikeller indi ne endāzede olsa bezi bu ćür
XVII/86 olar ėle bu ćür saḫlıyar bezi dalına keçe pişireller tikeller ki üsdüne ġālın

XVII/87 olsun birden yėre zada sermeyē ġaşek olsun isdi ossun otumağa zada ġádimi
XVII/88 işler de ki o ćürdü hē bular da hē indī bu ēlan āmade toḫumadı elde toḫumadı
XVII/89 day indi bular āmededī destgāh toḫuyub olar hėç day indi ćoḫ fermeşin de ki
XVII/90 özünün neḫşesi var neḫşeynen toḫuyallar bu ėlan görsen ėle eyni ferş kimidi
XVII/91 neḫşesi var neḫşesi olsa toḫuyarıḫ hē toḫuyarıḫ *(çoḫ çoḫ sağ ol)*

Metin Numarası: XVIII

Derleyen: Seccad MUÏNÏ

Derleme Yeri: Şorabil – Merkez / Erdebil

Derleme Tarihi: 25/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Yaylakta yapılan işler 2. Koyun yününün işlenmesi 3. Atasözleri 4. Bilmeceler 5. Düğün âdetleri 6. Cenaze merasimi ve cenaze âdetleri 7. Eskiden giyilen kıyafetler 8. Şahseven çocuklarının oynadıkları oyunlar

Derlemenin Süresi: 14 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Eşref MEHEMMEDİ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1945-74

Mesleği: Hayvancılık, çiftçi

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

XVIII/1 *haćı evvel aduv̇ fāmilīv̇ dē*

XVIII/2 eşref mehemmedī

XVIII/3 *hansı tāyfadan tireden*

XVIII/4 biz mēn özüm eskişēḫĕrdiyēm ketdiyem dede babamız o zaman ćıḫıb

XVIII/5 eşāyirçılığa men özüm eşāyir içinde böyümüşüm

XVIII/6 *haćı neçe yaşın var onu buyur*

XVIII/7 menim altmış yetmiş beş day̆ yetmiş dört anadan olan yetmiş döṛd

XVIII/8 *yetmiş dörT yaḫćı bu ġedimki şāseven ḫātirelerinnen ne bilirsen*

XVIII/9 ġedim şāseven eşāyirdi köç gėderdig‿ on beş gün gėderdik muğanā deviynen

XVIII/10 on beş gün de yaylağa gelerdik gece gündüz yol gėdip yol gelerdik hē da

XVIII/11 onnan sōra ćıḫardıḫ yaylağā yay ḳutarardıḫ payızdan bi ay gėdende ger

XVIII/12 gėderdik muğana muğan ḳutarardıḫ ġış da ḳutarardıḫ iki de üçer de payızda

XVIII/13 ġalardıḫ gene yazdan iki ay gėdende gelerdik yaylağa

XVIII/14 *bu eşāyırın işinnēn kişilerin işinnen zadınnan ne bilirsin de*

XVIII/15 kişiler de meselen‿ o zamān biz idāre tanımazdıḫ pāsgāh tanımazdıḫ ki

XVIII/16 ėle biri savaşanda aḫsaḳḳal gelerdi onu o yan bı yan‿ ėlerdi hē bėle olardıḫ

XVIII/17 *(ne işler görerdiz)* mesēn biri dava ėleseydi birinin hėyvanın oğraseydılar

XVIII/18 onu aḫsaḳḳal meselen yuv̇ardı gėderdi *(yō bu işleri dėmirem eşāyirin*

XVIII/19 *işinnēn hėyvançılığınnan zadınnan)* eşāyir de işi ne olaćaḫ eşāyir işī

XVIII/20 meselen hallaç gelerdi munı salardı düz ayaḫlardıḫ ġālibi onnan ġoyunu

XVIII/21 ġırḫardīḫ hallaç gelerdi ġālip salardı ayaḫlardıḫ tepih' vurardıḫ keçeni

XVIII/22 pişirerdīk usTa gelerdi onu piçerdi biz de tikerdiK‿ atardıḫ alaćığın üsTüne

XVIII/23 istāt‿ ėlerdik

XVIII/24 *otarmağızdan sağmağızdan*

XVIII/25 ġoyun otaranda ġoyun da çoban otarardı erbab‿ ona haḫ vėrerdī onnan sōra

XVIII/26 day bėle da ġuzuçuya da süt vėrerdī ġuzu otarana da süt vėrerdilēr

XVIII/27 meselem‿ o ġoyun otarannan ġuzu otarān höbülleşerdī meselem haḳġı da

XVIII/28 bölerdiler sütü de bölerdiler olar da özleri bi aralarında keçinerdiler *(ġālibi*

XVIII/29 *ne ćür currardız onu de)* ġālibi a dėyirem ayaḫlardıḫ tepih' vurardıḫ o hallaç

XVIII/30 salardī bayaḫdan onu dėdim dene hallaç bėle bėle vırardı yun dizerdī̄

XVIII/31 kārḫanası vardı sererdi ordan yunun üssüne sererdī̄ bu yeke dene ağaç vardı

XVIII/32 onnan onu tüşerdi ėle ezerdī̄ topalar onnan sōra bağlardıḫ bi dēn ćećimin

XVIII/33 arasına onnan biz de ayaḫlardıḫ pişerdi onnan çıḫardı bėle alaçığa keçe

XVIII/34 ġayrardıḫ

XVIII/35 *bu bayatı zat ata baba sözü*

XVIII/36 hē ata baba sözū̄ ġádimkiler dėyip esil ġızı almaḫ çetindi saḫlamağı asān

XVIII/37 bezekli ġızı almaḫ saḫtdı saḫlamağı çetin hē ġanı ġannan yumazlar ġānı

XVIII/38 suvnan yuvallar saḳḳallılar tükünnen saḳḳal çekip vėrşeydi kosa da saḳḳallı

XVIII/39 olardı hē a day ne dėyim day bėle dene meselen dėdim dene meselem o

XVIII/40 zaman aḫsaḳḳal ėlē davanı keserdi

XVIII/41 *taptapbaćadan de*

XVIII/42 taptapbaćā o nedi bazarda satallar adam‿ alar gėymez gėyende de görmez

XVIII/43 o da kefendi hē bilirem de bilmiṛem de o da ölümdü ölećēm veli bilmiyem

XVIII/44 haçan ölećēm *(day nemene darıḫma ele zehnüv̇e ne gelir de)* day ne dėyim

XVIII/45 aḫı yoḫ ne darıḫaćām yadıma tüşeni dėyirem denē iki nefer yolnan gėdirdī̄

XVIII/46 hē iki nefer yolnan gėdirdī̄ ḫāber‿ aldım ġardaşın var dėdi yoḫ onnan ḫāber

XVIII/47 aldım dėdi hē bu menim ġardaşım iki de gördüm düz danışır ikisi de düz

XVIII/48 danışır biri de bi ġardaşdı o da dėdi bu menim ġardaşımdı ėle gördüm ikisi

XVIII/49 de düz danışır nēmenedi o *(nemenedi)* iki bu mesēn birinin ġardaşı olmuş o

XVIII/50 baćısı iki baćıydı baćı ġardaş‿ ídı hē başa tüştū̄n taptapbaća da yādıma

XVIII/51 tüşmiy valla dede baba sözü yādıma tüşmiy men sene ġedim taptapbaća

XVIII/52 dėyirem *(ne zehnüv̇e gelir de)* yādıma tüşmiy tüşse diyerem çoḫ biliyem o

XVIII/53 nedi bu boyanıp boyaḫsīz geće günüz gezer elsiz ayaḫsız *(nemenedi)* gündü

XVIII/54 boyanır özü özüne boyanır geće günüz el ayaḫsız gezer de bağadı ġurbağadı

XVIII/55 esil ġızı almaḫ çetindī̄ saḫlamaḫ asān o meselen day o ġız ere gelennen sōra

XVIII/56 day erine şıltaḫ vėrmez ġalar hemme bezekli ġız tez geler görersen şırtılıḫ

XVIII/57 ėlerdi meselen pis işden dolandı saḫlamağı çetindi o zaman diyerdiler ġanı

XVIII/58 ġannan yumazlar ġanı suvnan yuvallar meselen biri birin savaşseydı

XVIII/59 öldürseydı el yığılardı onun ġan pulusunu vererdī ona eziyet amma indi ġanı
XVIII/60 ġannan yuvullar öldürüller hē kásıba da kī dėyirem meselem o zaman kásıba
XVIII/61 here bir dene toğludan çepişden vėrseydi kasıp da dėvletli olardı *(hindi*
XVIII/62 *hamma o cür değel obirsilerin de ki cevābını de)* hansını cevābını dėyim day
XVIII/63 yoḫdu ki hē day bildiğim oydu gėt onnan ḫaber al
XVIII/64 *yoḫ ėle dayan toy zat debinden de elçilih ̇den toydan*
XVIII/65 toyumuz ġaşekdi hē ėlçilih ̇ ġızı o zaman oğlannan ġız birbirin görmezdi ki
XVIII/66 ėle dedesi nenesi alıp vėrerdi ėle o perdede görerdiler *(ėle bu debilerden de)*
XVIII/67 hē onnan ėle onnan saḫlanırdı men inġılabdan ġabaḫ bizim tayfada gėt
XVIII/68 hökmeliden de ḫeber al emmin möhütden de ḫeber al olar ġádim adamdılar
XVIII/69 olar üş dene zenen boşandı bu tayfadan hindi bizim ġonşuluḫda yirmisi
XVIII/70 boşandı
XVIII/71 *ġēdimki gelinnerin hayasınnan danış*
XVIII/72 hayāsı ābırı gelin bi üzü perdenin altı ay perde çadırasını salmazdı ki ėle
XVIII/73 başında dolandırardı a ġoćalınćan ġaynateynen ġaynaneynen danışmazdı
XVIII/74 amma hindi o yandan gelen geldi meselen ḳıçın ġolun açır hindi neće mındar
XVIII/75 zamandı o ġadimki gören hindiki zamannan çoḫ acığı geliy bu ėlçilikden
XVIII/76 toy da gėderdiler meselem ėlçilik de toydu gėderdiler mesēlēn *(evvel elçiligi*
XVIII/77 *de)* ėlçilig ėlerdiler onnan sōra aḫsaḳḳal yığılardı gėderdi onun başlığın
XVIII/78 kebinin danışardı onnan sora toy yiyēsi ġonşudan aḫsaḳḳallarına meslehat
XVIII/79 çayı vererdi he bi meslehāt çayın vėrerdiler onnan sōra kağız yazardı onnan
XVIII/80 sōra kağız yazardılar üş gün toyun ḫātemesin ġoyardılar aşıḫ gelerdi çalardı
XVIII/81 üş günnen sōra gelin gelerdi toy başına tüşerdi *(sōra gelin bey ėle ġaynata*
XVIII/82 *ġaynaneynen ġalardı)* gelin ġaynataynan ġaynanaynen danışmazdı altı on‿
XVIII/83 il on beş il danışmazdı amma baḫ özüm şāhidem‿ ona on on beş ilden sora
XVIII/84 görerdin gelinin uşağı oldu meselem ġoćaldı çadrası başınnan tüştü yaşmaḫ
XVIII/85 ağzınnan tüştū meselem ġaynataynan ġaynaneynen danışardı hindi o yannan
XVIII/86 gelen gelin dėy ġaynataya day sen çıḫ çöle men geldim sen çıḫ çöle
XVIII/87 *ay sağ ol bu gėymeklerizden paltarlarızdan*

XVIII/88 gėymek de tuman köyneg‿ olardı başına şedde çekerdi day hindiki kimin
XVIII/89 meselem kişi de paltar gėyerdi dene ġadim meselem toy paltarı olardī onu
XVIII/90 alardıḫ pince şalvār teze olardı başmağı teze olardı gör her neyi teze olardı
XVIII/91 onnan minerdi ata *(bey paltarı yoḫ öz paltarız kişilerin hemeşe gėydikleri*
XVIII/92 *paltarlar)* kişi ġalmışdı her kesin pullu olseymış yaḫçı paltar gėyerdi pullu
XVIII/93 olmasaydı köhne paltar gėyerdi *(paltarızın adınnan arḫalıḫ dėyiller döşlüh*
XVIII/94 *dėyiller)* pince şalvār olardı arḫalıḫ men bilmiyem arḫalıḫ neme dėyirsen sen
XVIII/95 o arḫalıḫ zad olardī hey çoban giyerdi onu erbab gėymezdi onu çoban
XVIII/96 gėyerdi hē çuḫa diyerdiler arḫalıḫ diyerdiler hē ámma erbab meselen pince
XVIII/97 şalvar gėyerdi
XVIII/98 *bu hüzürden danış he*
XVIII/99 hüzür de ėle olar hindinin hüzürü yaḫçıdı ġádimin hüzürü yaváydı ġádim
XVIII/100 hüzürü olanda allah göstermesin bir il ġonaḫ gelerdi hemme hindi üş günde
XVIII/101 gelir bu hindinin feġet hüzürü yaḫşıdı üş günde gelir üçün vėriller day
XVIII/102 ġoruḫ başdan tüşiy hamma ġádim ėle bir il meselem iki ġonaḫ büğün
XVIII/103 gelerdi üçü bi gün gelerdi hėyle ėle hindinin hüzürü yaḫçıdı ġádimin
XVIII/104 hüzürünnen
XVIII/105 *bu duvalarızdan zadızdan de dualardan ġarġışlardan*
XVIII/106 dua da mesele o adamın duvası ġabul olar ki ne birinin ġıybetin ġılmıya
XVIII/107 ēyibin dėmiye oğurluḫ yėmiye *(yoḫ duvanın özün dē)* dėrim allah menim
XVIII/108 uşaḫlarımı salāmat ėle varrı ėle onnan sōra ġabağına müşgülü çıḫartma bėle
XVIII/109 bėle *(ġarğışlarız da olardı)* hē allah ėlemesin ġarğış da dėysen allah filan
XVIII/110 kes mene pislig‿ ėledi onu öldür munnan sōra ne ġarğış ėliyeċėn evin yıḫ
XVIII/111 hē
XVIII/112 *ġādim bu ḫannıḫ zamanızdan yolayoluzdan zadızdan bi şey yādızda ġālıb*
XVIII/113 ḫanlıḫ zamanı çoḫ ābır var‿ ıdı aḫsaḳḳal zamanı çoḫ ābır var ‿ıdı ḫān
XVIII/114 meselem birden dėseydi filan şey ola filan‿ olardı day ḫan zamanı pāsgāh
XVIII/115 tanıyan yoḫ‿ udu onnān dādgāh tanıyan yoḫ‿ udu ne iş olseydı ḫan
XVIII/116 meselem onun müşgülün hell‿ ėlerdi dövmesin döverdi dövmemesin

XVIII/117 cerm⌣ ėlemesin cerīme ėlerdi meselem ġalmış o bedenin günahına
XVIII/118 *ay sağ⌣ ol bu ġoruḫçu var he ėle bir şahseven⌣ arasında*
XVIII/119 şahsevende ġoruḫçu da geler muğannan ġalḫanda sürüyer beş tümen
XVIII/120 vėrerdi tāḫına yaylağa gelinćėn *(kimleri seçerdiz)* herkesin kendinnen
XVIII/121 keçseydik onnan hansı kendin ġoruḫçu gelerdi ġoyunun ġabağını keserdī
XVIII/122 meselem day vırmalı değ'ir ki vırasan bir den vırseydi ket tökülerdi köçü
XVIII/123 dağıldardı *(öz sećdiğiz ġoruḫçu)* yoḫ özümüz kime ġoruḫçu ėliyecēdıḫ
XVIII/124 yaylağa yoḫ ē yaylağa ġoruḫçu tutmazdıḫ tutmazdıḫ ėle o hemcevar ketder
XVIII/125 sarardı biz gėdinćė biz gėdennen sōra ot gelerdi
XVIII/126 *bu el işlerizden toḫumalarızdan*
XVIII/127 el işlerinnen de mesele herkesin başarı vardı onnan ferş toḫurdu ćėćim
XVIII/128 toḫurdu onnan sōra toḫurdu *(buların náḳşesinnen zadınnan bi şey bilirsēn)*
XVIII/129 olar náḳşesinnen toḫurdu hē olar ġádim naḫşeler *(bu basdırıḫların zadın*
XVIII/130 *üsdünde ceyran zad eksi olur)* he olar toḫurdu olardan ne bilek hindiki
XVIII/131 arvatlar toḫuyabilmez ki onu ġádimkiler toḫuyub hē arvad⌣ işidi
XVIII/132 *bū ġırḫımızdān zatdān*
XVIII/133 ġırḫım da ġoyun yığardılar ġırḫımnan bu el işidi ġálib hē bular tek⌣ adam
XVIII/134 işi dēil hē ġırḫımın özü birden bi ġoyunu bi yazda yazda ġırḫardīḫ ġoyun
XVIII/135 ġırḫım yazın ġırḫ beşinde bi de yayın ġırḫ beşinde onda da güzemin
XVIII/136 ġırḫardīḫ hallaç gelerdi ġálip salardı bi on adam yirmi adam yığılardı o
XVIII/137 adama kömeg⌣ ėlerdi ġırḫımćı da getirerdig ġırḫılıḫ vardı onnan ġırḫarıḫ
XVIII/138 hē men özüm biri beş bi ġoyun ġırḫáćan beşin ġırḫardım hindi olmuşam
XVIII/139 zēlil *(yoḫ inşalla olmazsın)* ġolu ki sındı gėtdik eve sēr mahmıt geldi ikini
XVIII/140 de tutdū meni de ąpardı üç⌣ il üç⌣ ay zindanda saḫladī onnan sōra kişiler
XVIII/141 yaḫşı oldu bimārisdanda icāẕet⌣ aldıḫ ćıḫTıḫ yaylaḫ davamız olmuşdu
XVIII/142 *(yaylağın üssünde ne üçün dāva ėliyerdiz)* hē olar dėyirdi yaylaḫ bizimdi
XVIII/143 biz de dėyirdik bizimdi miyananın ketdileridi ćemal zat bi ketdi hökmeli
XVIII/144 biler hē olar dėyirdi ki bizimdi biz de dėyirdik bizimdi malı hėyvanı
XVIII/145 yığdılar çimene o tayki çimene biz de vurduḫ kişinin ġolu ġıçı sındı tutduḫ

XVIII/146 gėtdīk onnan sona māmır geldi kişini bıćaḫda tutdu gėćeynen onnan
XVIII/147 möhübnen bizi üş nefer de bizi apardılar saldılar zindanā üş‿ ay zindanda
XVIII/148 ġaldıḫ onnan çıḫdıḫ kişiden de irzeyet‿ aldıḫ çıḫdıḫ yaylağa da gėtdik
XVIII/149 *(şahsevennen ketdi arasında dava var‿ iydı)* hē
XVIII/150 *bu uşaḫlıḫdaki oyunnarından de dene*
XVIII/151 çiling‿ ağać oynardīḫ meselem doz‿ ağać oynardıḫ bi dene ġız ġayrardıḫ
XVIII/152 malın tükünnen malın deveni keserdik onun afdallardıḫ olardı bēy bi dene
XVIII/153 orda hēybe ġazardīḫ onnan burdan da meselem ağaćnan bėllerdik
XVIII/154 herkesinki ora tüşmeseydi birden tek adam o cür adama bi dene ağać orda
XVIII/155 hēbe ġazardıḫ o da gėderdi atardı biz vırardıḫ gėderdi o yana o gėderdi
XVIII/156 onun dalı süre hėyle hėyle onun meselem zoḳḳudardıḫ bi de oyun hē *(gine*
XVIII/157 *yaduğa gelīr)* bi de ġayış götdüydü ġayış götdü dene ġayış götdü oynardıḫ
XVIII/158 ćız çekerdik birden beş‿ adam bi olardı beşi bi ora şallaḫ ġoyardıḫ şallağı
XVIII/159 götürerdīg‿ olar olar herkes ayağının biri ćızda olseydı vırseydıḫ kōv
XVIII/160 olardı çölde vırseydıḫ o adamı kōv olmazdı vırardıḫ şallaḫdan *(çoḫ sağ‿*
XVIII/161 *ol)*

Metin Numarası: XIX

Derleyen: Seccad MUĪNĪ

Derleme Yeri: Şorabil – Merkez / Erdebil

Derleme Tarihi: 25/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Şahseven kadınlarının yaylak ve kışlaktaki günlük yaşamı 2. Anı

Derlemenin Süresi: 15 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Fizza CĀHİD

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yılı ve Yaşı: 1965-54

Mesleği: Ev hanımı

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Kaynak kişi yaylak ve kışlak bölgelerinin dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe, çok az Farsça

XIX/1 *evvel aduv̇u buyur fāmilüv̇ buyur*

XIX/2 bismillahirmānirrehīm fizza ćāhid

XIX/3 *hansı tāyfadan hansı tireden*

XIX/4 tāyfayı ećirrī rusTā-yı naćaḫbul kendīyīk yaylağımız da bağdagülde olur

XIX/5 *ġışlağīz*

XIX/6 ġışlağımız ećıḫbulu kendi bēli

XIX/7 *yaḫşı hindi bura neye gelipsiz*

XIX/8 bura ćeşnevāredī biz‿ özümüz ėle yaylaḫçıyıḫ onnan sōra vesāyıllarımız ki

XIX/9 yaylaḫda işledirik getirmişik burda baḫalar hāmı bile ki biz eşāyırıḫ dene

XIX/10 *şahsevensiz*

XIX/11 hē şahsevenik

XIX/12 *bunnan sōra ayrı ceşnevāre zad da olūr*

XIX/13 hē olur *(gėdirsīz)* hē gėdirik

XIX/14 *(nemeneler olur)* ėle baḫ meselēm alaćıḫ tikmē onnan ćöreh' pişirmē onnan

XIX/15 sōra tuluḫ yaymā ordan keşti ćehre eğirme kásası beş min neće isdeyirsēn

XIX/16 *indī burda gördüğün işlerden de*

XIX/17 burda gördügüm iş evde ineği sağmışām ġōyunu sağmışām burdaki işlerīm

XIX/18 ineği sağmışam ġoyunu sağmışam özüm ġaytmışam ġatıḫ ćalmışam getirip

XIX/19 bırda yāymışam *(bunun adın de)* bū tuluḫdu mālın derisinnen ġayrarıḫ munı

XIX/20 onnan ġayrarıḫ onu mālın derisinnen ġayrannan sōra ġurudarıḫ bėle bular

XIX/21 teşkilātdı bu lolapdī bu ağaćıdī bu da zatdı onū ipdi bu bunnan onu ġayrırıḫ

XIX/22 ġātıḫ tökürük bunun içine suyu tökürem yaydım çalḫaladım yāydım onnan

XIX/23 ġaydıp boşaltdīm yağın götdūm ayrannan duğ pişirdim aş

XIX/24 *bunun bayatısın da bilirsēn*

XIX/25 tuluğum ol ol‿ olunćan

XIX/26 düşmānım kör‿ olunćan

XIX/27 *(ay sağ ol)* onnan sōra *(ėle bū çoḫ gözel bū taptapbaća zat nağıl zat)*

XIX/28 taptapbaćā boyatī

XIX/29 ġızıl gül olmiyeydın

XIX/30 saralıp solmıyeydın

XIX/31 bir ayrılıḫ bir ölüm

XIX/32 ikisi olmiyeydı

XIX/33 ġızıl gülem aşmaram

XIX/34 aşsam da dolaşmaram

XIX/35 men bi bala kehʿligem

XIX/36 ġurbete yaraşmaram

XIX/37 ġızıl gül den den oldu

XIX/38 sermedim den den oldu

XIX/39 men ayrılıḫ bilmirdim

XIX/40 ayrılıḫ sennen oldu

XIX/41 *ay yaşa day neler bilersen nağıl zāt*

XIX/42 bilerem velī süb yerinnen durār meselam saadˇ altıda onnan mallarımızı

XIX/43 sağarıḫ ġoyunnarımızı ötürerik ċöle ġoyun ᶜgėder otduyar ᶜgelēr saadˇ ikide

XIX/44 ġoyun sağarıḫ onnan ikide ġoyunu sağannan sōra sütün irahliyarıḫ ġaydarıḫ

XIX/45 sütü ġalar sabīha onnan sōra örüşçülerimize ġōyun otarannarımıza

XIX/46 ċobannarımıza ġáza pişirrik ġázanı vėrerik ᶜgėdēr özümüz de ᶜgėderik maldan

XIX/47 zatdan çölde kömeg ėlerigˇ ağalarımıza

XIX/48 *pişmiş zat pişirersiz ağartılarız*

XIX/49 Pişmiş hē onnan sōna ağartıları süt ıraḫlarıḫ penirˇ ėlerik kere ėlerik ġaydarıḫ

XIX/50 saćda ċörek pişirērik yaylaḫda saćda ċörek pişirerīk onnan sōra bi gün yiyeyler

XIX/51 o saba gene tezesin pişirerik onnan ġaydarıḫ saba süb hėyvanı otarannan sōra

XIX/52 tuluḫ yayarıḫ süb sēherinnen gerek yayasan ērimiye *(suyu soyuḫ ola dene)*

XIX/53 suyu soyuḫ ola hā bēli iki dene alaćıḫdī birbirin yanında mesel gėderik

XIX/54 ėlçiligˇ ėlerik alıp vėrer onnan ġaydarıḫ orda toy tutarıḫ

XIX/55 *toy debilerizden ėlçilik debilerizden*

XIX/56 ēlçilik debilerimiz gėderigˇ ėlçilige ġaşek onnan icāza allıḫ dört beş dene

XIX/57 aḫsaḳḳalnan ićāze allıḫ icāze vėrseler gėdirik ċeşn tuturuḫ onnan ġaydırıḫ

XIX/58 ceşn tutannan sōra gėdirik bi geċe de icāze alırıḫ ićāze vėrin toy ėliyrik *(bu*

XIX/59 *ḫına yaḫdıdān diş ḫercidēn)* hā diş ḫerći dē oğlan adamı getirer ġız üçün
XIX/60 getiriller bi dene hėyvan getiriller yeke ġoç getirellēr onnan ġaydallar
XIX/61 getirennen sōrā şirnisi̱n dügüsün zadın getireller geće ḫına yaḫdı şam pişirrik
XIX/62 ḫına yaḫdı ėleller onnan saba yaylaḫda munnan ġedim at‿ iydı day hindi
XIX/63 māşın
XIX/64 *bu müşgüllerizden de dene ėle yaylaḫdakinnen de onnan ġışlaḫdaḫı*
XIX/65 yaylaḫda müşgülümüz ġēdim müşgülümüz çoḫ‿ iydı meselem atnan atnan
XIX/66 deviynen köç aparırdıḫ ᶜgėde ᶜgėde aparırdıḫ hindi allaha şükür imkānat vardı
XIX/67 maşın zat vardı yol açılıp düz yurda ġėdir köçümüz vırrıḫ süb ġėdiriḳ mesem
XIX/68 naharda çatırıḫ onnan sōrā her nemene var her imkānat ėlan yaḫçıdı
XIX/69 ġedimkinnnen hē indi ėlan ġaşekti
XIX/70 *bu yaylağızda ėle ġışlağızdā bu ćayın dağın zadın adınnan zadınnnan*
XIX/71 ćāy mesel dağ adī bizim dağımız vardī adī bu yana şimşir dağımız vār onnan
XIX/72 sōrā ġoç partdadan vardī uzun ćimen vardī bizim yaylaḫların‿ adı onnan sōra
XIX/73 bėle orānın meselem *(menteġēnizde ne adları var olardan de)* menteġemi̱z
XIX/74 nōrdu budaladı budaladan keçirsen nōra nordan keçirsen dayan nōrdan
XIX/75 keçirsēn *(he neğnek)* dayan ġoy diyećem *(bu çay zad mesel örüş zad)* berg ćay
XIX/76 berg ćay dėyiller uzun ćimen dėyiller onnan sōra şerifli ġıraḫ dėyiller onnān
XIX/77 aşā yurt dėyillēr bi de ‘tālış yurdu dėyiller ha bu ćür bizim menteġemiz o ćürdü
XIX/78 kervansaray o tarafdı hē kervansaray
XIX/79 *paltarızın adınnan*
XIX/80 bu köynekdi̱ bu köynekdi̱ bu bi dene döşlüh'dü̱ ćılıtḫa diyellller döşlüh'dü
XIX/81 ćılıtḫadı döşlüh' diyeller ġedimkiler bu kelayġıdı bura bura ćekenneri bi dene
XIX/82 ġara bu serde alınnıḫ diyellēr alınnıḫ diyellēr onnan paltar yuẏmağımız
XIX/83 zādımız da ki̱ ocaḫdā su ġoyarıḫ kermiynen meselen ġoyunun zadınnan
XIX/84 pėyininnen olarnan su ġoyarıḫ ġızar onnan ġaydarıḫ ćayda oturarıḫ tökerig‿
XIX/85 issinar efkelerih' yuv̇ārıḫ toplarıḫ götürrük sererik çimene onnan ġuruyar
XIX/86 getirerik *(ġırḫılanaćaḫ bilirik ayrısınnan)* ġırḫılannan sōra yünü̱ yūruḫ

XIX/87 yuv̇annan sōra ėhtiyaćımız olsa götürrük vėrrik *(neyin ayırarsız ġoyarsız oları*
XIX/88 *zadı)* şaḳḳıldağını ayırarıḫ ġoyarıḫ ġırağā bėlinin tirin götürerik özümüz üçün
XIX/89 meselam döşege zada istifāde ėliyerik ġızdarımıza ćahaziye sallıḫ olmasa da
XIX/90 satarıḫ ėhtiyaćımız olmasa satarīḫ onnan da ġēdim işledirdik ēğirirdik o yünū̄
XIX/91 ćećim toḫuyirdıḫ kilim toḫuyirdıḫ ferç toḫuyirdıḫ kişilere setre toḫuyirdıḫ veli
XIX/92 day hindī̄ hāzır⌣ idi toḫumuruḫ
XIX/93 *bitkilerin adın otların adın*
XIX/94 ot türke dava bi dene meselām bizim yarpızımız var kehˈlig⌣ otu vār sanćı
XIX/95 gülü vār oyma nemenē oyma dere var soğanaḫ vār daḫ teresi vār bėle bizim
XIX/96 onnan ᶜgėven gülü vār mehsus zatdı dermandı bēli
XIX/97 *bu ġurt ġuş adı*
XIX/98 ġurt ġuş adī kēhˈlik vār ġızıl ġuş vār bildirçın vār onnan toraḫay vār ġuş var
XIX/99 sarı gül var sığırçın vār onnan sōra bėle kēhˈlik var yā kerim vār *(ay sağ ol)*
XIX/100 ćoḫ ġaşehˈ ḫātirem var bil ilsi yaylağa gėdirdik yazdan bir ay ġalırdı gėtdik
XIX/101 mēnim ağamın ġardaşī ġāynım olur dene ġaynımnan gėtdik menim de
XIX/102 ġućağımda bi dene altı aylıḫ uşağım var⌣ iydı onnan gėtdik tüştük nōr nōrun
XIX/103 yanında piyáde gėdek yaḫćı nōr bi dene böyük göldü deryaćedi nōr bi dane
XIX/104 deryāćedi onnan sōra gėtdik nōrun yanında maşınnan hėyvanın su töktük
XIX/105 ordan onu yurtda meselam çoḫ hēy nėçe yüz kilōmetr piyāde gėdek uşaḫ
XIX/106 ġućağımda bi zēri gėtdik ᶜgėdennen sōra yapdan vurdu ġar tutdu ġar
XIX/107 tutannan sōra ġućağımda çıḳḳılı uşaḫ üç⌣ aylıḫ onu hėç zat lüt⌣ aparmışam
XIX/108 araḫᶜgirnen deyirmişem bėle hava ḫoşdu yetişećūn⌣ eve sōra gėtdik day ġar
XIX/109 şitdet oldu külēk ġedim külek onu allah be ne⌣ ē̄liyek bi dene ev var⌣ iydı
XIX/110 keştik o eve gėdek evçi bizi ġoymadı eve dėdi be bilirdiz ġar ġārī̄r niye
XIX/111 gelirdiz yaylağa ġarda yapdan tuttu yā güćünen yalvardıḫ yaḫardīḫ yalvardıḫ
XIX/112 yaḫardıḫ bizi güćünen saḫladılar onnan biyáz hava ḫoşaldī hava ḫoşalannan
XIX/113 sōra biz düştük yola özümüz düştük yola uşağı sarĭdım dālıma ćedirōnan çeşō
XIX/114 diyerdik onnan sarı̨ldım dalıma düştük mal da ġabağımızda piyada gėdirik
XIX/115 onnan piyāda gėdennen sōra ġaytdīḫ gėtdik ağamız uşaḫların babası dėdi ge

XIX/116 ġaydaḫ uşaḫ öler dėdim yoḫ ölümse de gėdeć̄ēm o daşın dibinde öleć̄ēm veli
XIX/117 gėtmiyeć̄em o eve gėtdik bi dene boş‿ ev var‿ iydı üsdü zādı yoḫ‿ iydı
XIX/118 geć̄eni ġaldıḫ orda ġuru yėrde düz zēmin iki dene ġızīm bi oğlum bi den de
XIX/119 ağam dördümüz ġāldıḫ orda ne ć̄ür ġarrı yėr sēr sübeçen ġar dizden oldu
XIX/120 dizden olannan sōra saba süb durduḫ ayaġı Kördük ġar onnan aş susuz sēr
XIX/121 süb gördük ġar serīP gün ć̄ıḫıb vēli dizden ġarrı yėr hindi ge e bėle yėri ġārı
XIX/122 yara yara hėyvannan gėt yurda yurda gėtmişīk hā gėtdik ne ć̄ur gėtdik onnan
XIX/123 day hara ç̄ataćaḫ ē bi dene ḫarabalıḫ neçe il bunnan ġabaḫdı heştād ū heft
XIX/124 *(türkü dē)* türkū̄ heştad yėddide heştad yeddide olub o he he on bir ilnen
XIX/125 heştad yeddide onnan sōra hele onnan sōre gėtdik geće ağamız ordan burdan
XIX/126 gėven getdi yandırdī gėven getdi yandırdī yandırannan sōra sēr süb durduḫ
XIX/127 gördük yüz gözümüz tey yüz gözümüz tey durduḫ ayaġı durduğ‿ ayaġı
XIX/128 gėtdik yurda iki saad ç̄ekti yurda gėtdik ne gėtdik mēim ḫātıram yaylaḫdan
XIX/129 bu
XIX/130 *çoḫ gözel çoḫ*

Metin Numarası: XX

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Serdava-Savalan Dağı/ Erdebil

Derleme Tarihi: 26/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Şahsevenlerin göç faaliyetleri 2.Bölgede bulunan diğer Şahseven tayfaları 3. Savalan Dağı'nda yetişen bitkiler, yaşayan hayvanlar 4. Çobanlık

Derlemenin Süresi: 15 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Tarıverdi HUŞİYAR

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1966-53

Mesleği: Hayvancılık, çiftçi

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe ve az Farsça

XX/1 ***Ağam selam.***

XX/2 selām ḫoş gelipsīz

XX/3 ***Sağ olun, adīzı fāmilizi buyurun.***

XX/4 men tārıverdi ferzend-i ḥaćı allahverdi

XX/5 ***Neće yaşın var?***

XX/6 min üş yüz ġırḫ altıyam elli nèçe sinniyim elli üç

XX/7 ***Elan burda ne iş göreysiz?***

XX/8 damdārı oluruḫ eşāyırıḫ mal otarıyuḫ davar yaydıruruḫ bēli ***(Davar çoḫ yā mal?)***

XX/9 ‘māl ***(Ġadimkilerde?)*** hē èle ġedimkilerden de èle ġedim de māl da otarardıḫ

XX/10 ġōyun da indi māl meselen ġōyun biyáz işi çetindi kömeg èleyen yoḫdu onnan

XX/11 ona göre da èle mal saḫlarıḫ hemi mal saḫlayuḫ hemi ġōyun

XX/12 ***Hansı tāyfedensiz?***

XX/13 tayfā-ye ćahanḫānumluyuḫ hē ***(Yaylağınız haradı ġışlağınız haradır?)***

XX/14 ġışlağımīz bilesuvardı germīynen bilēsuvarın vesetinde bura da yaylağımızdı

XX/15 sardava üsdü gül çuḫuru yaylağımızın‿ adı gül çuḫurudu ***(Hansı vaḫtler bura***

XX/16 ***gelirsiz?)*** yāzın meselem‿ elli gün zat gètmiş geliyüg burā onnan ġabaḫ

XX/17 gelende ġoymiy cengelbānı zat vırèy cerīme vırey dey ot ġoymeysuz yetişe tez

XX/18 geliy ona göre gelmeyüK ***(Neçe vakit ġaydarsız?)*** hindi èlan bu illeri ḫoşksali

XX/19 oldu day indi bir aydan ġırḳ günnen sōra day tökülüp ot ġuruyup beyinnen gètdi

XX/20 çıḫıp gèdeceyük ***(Ġışlaḫda ne iş görersiz?)*** orda da damdārılıḫ èliyük dā orda

XX/21 da èle aparıyuḫ‿ içeri sālıyuḫ içeride ḫerc veriyüh' ulūfası zādın alıyuḫ içeride

XX/22 veriyüK ***(İndi burda çobançılıḫ èlersiz?)*** hē ȫzümüze diyüK çoban özümüzedi

XX/23 hindi alahı adamnan çoban olmey ki ***Ġadimnen ne cür köçerdīz?*** ġēdim atnan

XX/24 eşşēynen deveynen köçerdüK yol gèderdüK ēlan burda meselem maşınnan bi

XX/25 güne gèdeyük iki saada üş saaTa gèdiyūk ġedim on gün‿ on beş güne gēlip

XX/26 çıḫeydüK bu yaylağa geće gündüz piyada geliydūg yolda ġaleydūğ

XX/27 dinćeleydūg otara otara yavaş yavaş köçnen ḫānavādeynēn gelip çıḫeyduḫ burā

XX/28 burdan da ġaydıp gèdende èle gene o şerāyıtda

XX/29 ***Burdaki müşkülleriniz nemelerdir?***

XX/30 burda müşgülümüz biyáz sudū ḫoşksaldī su yoḫdu meselem hėyvan zad içmeye
XX/31 biyáz müşgülümüz vār hėyvana su o dağlarda var⌣ onu da keşāverziler aparey
XX/32 bizim hėyvanımız olmey biyáz su ola çekesen meselen bi hōẏz ġayralar bu
XX/33 her⌣ obānın yanında hėyvan içē düz iş⌣ olar day yoḫdu rēsidegī ėliyen yoḫdu
XX/34 çatan yoḫdu hėç ***(Burda bir günde sübden aḫşamaça ne işler görersiz?)*** ėle
XX/35 hėyvan otarıruḫ kī otarruḫ doyurruḫ yatışdırruḫ ėle gėdiP biáz istirāhet⌣
XX/36 ėlerüg gene gellük hėyvanmızın yanına ***(Süb neçe vaḫt ġálḫarsīn?)*** saat
XX/37 yeddide altıda hē sağıP⌣ ėlerüg⌣ irahlaruğ⌣ onnan getirip otarruḫ buralarda
XX/38 ***(Bu mallar hansı otları yer burdā?)*** ėle bu üçġulağları zadı yēr dene bu
XX/39 yaylağ⌣ otu buların hamısı hėyvan yiyendi ***(Malı ne cür sağarsız, ġōyunu ne***
XX/40 ***cür sağarsız?)*** mālın balasını ataruḫ⌣ emćeyi biáz yumuşalar eydirer
XX/41 eydirennen sōra bağlaruḫ ġabağındā mal balasın yalar biz de sağaruḫ ġōyunu
XX/42 da birimiz sağār birmiz de tutar o yanı ġōyunun başın tutar onnan sağār
XX/43 ḳutarannan sōra boşlaruḫ bėlençik ḳutarannan sorā sağ ḳutarannan sōra balasını
XX/44 ataruḫ⌣ o emişer ayırruḫ onnan yatışar gėdip istiraḫatmızı ėlerük çay
XX/45 çöreymizi yērüK
XX/46 ***Ġadimkiler bura hardan gelmişler, sizin tayfa?***
XX/47 ėle bizim tāyfa muğanda oley bizden de ġabaḫ⌣ ėle dede babamız bu yolları
XX/48 geliP gėdiP biz de oların yolu biz görmemişik ki biz oların yoluynan gelip
XX/49 gėdeyük de reddiynen oların rūsmiynen biz gelip gėdeyük biz men bilmiyem
XX/50 ki ġabağdan ne ćür olar yola tüşüp redif⌣ ėleyiP biz oların reddiyćen oların
XX/51 yolların redif⌣ ėleyük
XX/52 ***Bu Serdava'nın üssünde bu dōrede hansı tāyfalar vardı?***
XX/53 bu serdavadā vekil⌣ābatdī ora sēddimiz bi başı oradī bi yanī tayfe-yi
XX/54 cānḫanımlının seddidi dene çanağ bulağ binēsidi çanağ⌣ bulağlıdī biznen
XX/55 ġonşidī o üşţ terefte de dōẏut bey vardī olarnan seddūk üşţde de şefi güneydi
XX/56 serāy kesrāygil zat vardī olarnan seddi bi yānı da kī sudu çaydı aḫar baḫardı
XX/57 şemşirḫana diyeller olarnan seddūK bi yan terefimiz de o teref bu ġıbla terefdi
XX/58 ora da zatdı nemenedi irzabēyli ora da bi tayfadı seddimiz↑ aşağa da heft çeşme

XX/59 diyeller yėddi bölük ora da onundū onnan da bėle hesen⌣alı ketdi bu çār ġuş

XX/60 bizim yerimiz buradı ġácelimiz ora cin deresi dėylēr orda cin dere orda da daş

XX/61 bulağı var su daşdan çıḫar ėle adı daş⌣bulağdī o yan ki da porsu deresi diyeller

XX/62 bū dōẏutdunun aşağısıdı porsu deresi dėyler ėle bizden ġabağ⌣ o cur ad dėyler

XX/63 biz de onu görmüşük

XX/64 ***Otlar ne cür olur burda?***

XX/65 otdar güveriy sebz⌣ oliy tā yāyıṇ ġırḫ beşinecen göyüşgennig olanda o ot

XX/66 değ'ennen sōra bu cur ot da gėden tökiy day hėyvan hėyle onu özü yėmėy

XX/67 meselem göyüşgennig⌣ olanda bunu yaḫşı yėy bu deyende ot deyende ėyle

XX/68 yėmey hėyvan meselem davamı çoḫ⌣ oley

XX/69 ***Hėyvannarın, malın merizlerinden bize söhbet buyur.***

XX/70 allaha şükür⌣ ėle bu illeri merizçiligi zadı yoḫdu ilde tebberfeki zadı olardı bu

XX/71 illeri yoḫdu bu il sehih sālımdı (***Ne ćür mėrizler vardı ġadimnen?)*** ġedimnen

XX/72 fişārḫunu var⌣ iydi sarılıḫ getirerdi māl dabaḫ getirerdī dabağ⌣ olardī bėle

XX/73 bėle bīmarılar⌣ olardı indi ėle fi'len bı illeri inşallah azdı yoḫdu

XX/74 ***Gül zat adlarınnan bize söhbet buyur.***

XX/75 gūl bu da bulār üş ġulağdı bu da bu zat dā bi iddesi tikāndı ḫār dėyler farsi

XX/76 tikāndı ne turşeng⌣ oley içindē indi day ġuriyıb ġatışıbdı göy vaḫtı me'lum⌣

XX/77 oley olar ködėvdī ködėv zat ġōyuna çoḫ davamlıdı yaḫşıdı göy vaḫdı ėle göy

XX/78 de olmayan da eno olanda ġōyun davarrar yaḫćı istifāde ėlėy⌣ olardan

XX/79 ***Bu ġadimki beylerden ḫannardan bize söhbet buyur.***

XX/80 ġādim⌣ izzet bey var⌣ idi ėle buranın bu yaylağların mālikiydi onnan

XX/81 meselen biz hėyvan otararduḫ bizder⌣ ona zat vėrerdi nemenedī onun adın ne

XX/82 dėyler hey zat pulu vėrerdük zat pulu çóp başı vėredik meselen il var⌣ iydı

XX/83 dene beş tümen üş tümen iki tümēn hindi day o gėtdī gidennen sōra indi her

XX/84 kes özüne mālikdi dene here özüne bi aḫsaḳkaldı her özüne mālikdi day ġedim

XX/85 zaman dōür

XX/86 ***Balacalıḫdan yekeliğe mallar neçe cür olur?***

XX/87 bu necatları bu hülendiler yaḫşıdı doreyleri o simintallar da yaḫşıdı pis dōür

XX/88 veli ėle buların zatdara çoḫ taʿġeti ćoḫdu soğuğa germesire bular hülendi ineğdī
XX/89 obirsiler de balalarıdı erkeğdi cöngēdiler erkeğ balalardılar hē cönge diyerik
XX/90 obirsiler de cāmışdı oların da necatı camışdı cāmış tişilerine iney diyerük
XX/91 erkeğine de ḫırdalığında cöngedi böyüyende de öküz diyerig ***(İneğin***
XX/92 ***ḫırdasına?)*** ėle ineydi ferġí meselen yoḫdu o dünyāya da gelende de ki mal
XX/93 abisten⌣ oliy doğiy onda da buzov̇ oley dene doğey buzov̇dan sōla oley dana
XX/94 ġısır emen bir illik iki illik oley kel⌣ edulan behr⌣ aliy behr⌣ aliy gene o
XX/95 alahıdan doğėy abisden oley doğiy bir⌣ ilden sōra bura baḫ kele⌣ duran oliy
XX/96 behr⌣ aliy gėdiy doğiy oliy ineğ o da oliy dügeni dėdim da düge ėle heniz o
XX/97 ġısır⌣ emen ki dügedi da ėle o erkegī cönge oliy ḫırdası da ġısır⌣ emendi
XX/98 dügedi da dānadı meselem⌣ emerig oliy tutmiy da ėle ona biz diyerig emerig
XX/99 kelgirdi oliy ona iğne zat vırasan bilaḫare bi zehmeti var üssünde helleşesen
XX/100 onnan ona göre işin görersin iney ki bir il balası olmiy ki doğmī̇y behr⌣ aliy
XX/101 tutumiy oliy ġısır⌣ ona ġısır emennigine geliy tez meselem o süt emiy biyáz
XX/102 meselem ḫerci izāfe oliy ġaşeng⌣ oliy cins⌣ oliy esliyeti oliy meselem
XX/103 ilinnen bir il ġabağ doġıy olar ilinnen bir⌣ il ġabaḫ oliy hē bicilligine doğiy

Metin Numarası: XXI

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Buzlu Kaya-Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 26/08/2018

Derlemenin Konusu: 1. Bilmeceler 2. Dualar 3. Aşure Günü âdetleri 4. Doğum âdetleri 5. Yas âdetleri 6. Oyunlar 7. Anı

Derlemenin Süresi: 6 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Haver NAMĀZÏ

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yılı ve Yaşı: 1968-50

Mesleği: Ev hanımı

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Kaynak kişi 45 yıl bölgede yaşamıştır. Eşinin işinden dolayı Tahran'a göç etmiştir.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Kaynak kişi beş yıldan beri Tahran'da ikamet etmektedir.

Bildiği Diller: Türkçe

XXI/1 ***Adīzı fāmilizi buyurun***

XXI/2 ḫāver namāzī

XXI/3 ***Hansı tāyifedensiz?***

XXI/4 ġoćabēyli

XXI/5 ***Yādınızda taptapbaća var mıdır?*** bēli ***(Buyurun.)***

XXI/6 taptapbaća tabaḫ ćaćá

XXI/7 memeli ḫoruz bu deććeće

XXI/8 suva girdi lilendi

XXI/9 sudan çıḫtı dillendi

XXI/10 onnan ona dėyerih' at boḫu ***(Başka?)*** bēli yādıma tüşse bēli yādıma tüşse

XXI/11 haćılar haca gėder

XXI/12 ehd‿ėler geće gėder

XXI/13 bi yımırddān içinde

XXI/14 ġırḫ dene cüce gėder

XXI/15 ***(Nemenedi?)*** enar ***(Başka?)*** ne diyim ki

XXI/16 ***Dualarınız ne cür oley?***

XXI/17 dualarımız ne cür oliy allahı çağırrīḫ imamı çağırrıḫ allah kömekliK‿ėle

XXI/18 imam kömeklik ėle bize ebelfezi çağırėyiK bu dualarımız budu

XXI/19 laylay çalıram hemeşe

XXI/20 karvan gėder yėmişe

XXI/21 kervan laylayım sesi gelse

XXI/22 ġurban oluṛam hemeşe

XXI/23 ***(Sağ ol!)***

XXI/24 ġızıl gül esdi neynim

XXI/25 kemerim kesdi neynim

XXI/26 men tüşmüşem āğır yėre

XXI/27 ġaribem küstüm neynim

XXI/28 ġaribem dey burda olmuyam ki tehranda zindegi ėliyrem

XXI/29 ġızıl gül esdi kemerim kesdi

XXI/30 düşmüşem ağır èle

XXI/31 ġāribem küstüm

XXI/32 laylay çalıṛam hemeşe

XXI/33 karvan gèder yèmişe

XXI/34 laylay çalıṛam yatarsan

XXI/35 ġızıl güle batarsan

XXI/36 ġızıl gülün içinde

XXI/37 birce yuḫu taparsan

XXI/38 laylayımız da bı̊dı̊ ***(Nağıl da bilersiz?)*** nāğıl bilmiyem yādımnan çıḫıb onu

XXI/39 dānışdır he

XXI/40 ***Ana ġadimler balacalıḫda ne oyunnar oynardız?***

XXI/41 evçik evçik oynardıḫ daşnan evçik ġurardıḫ ***(Evçik evçik?)*** bēlè ***(Ne cür***

XXI/42 ***olurdu?)*** daşnan ġurardıḫ evçik içine paltar sererdik gelin bala ġayrardıḫ onu

XXI/43 düzerdīk onnān aş pişirerdik oların hamısını oynardıḫ biz özümüz oynamışıḫ

XXI/44 oların hamısını ***(Başka?)*** onnan bāyramda sizdehe dèyler onu da dèyerdiler

XXI/45 zat dehlize diyerdiler onu da gèdip hamarda ġaşek aş zat pişiriP‿ oynardıḫ

XXI/46 onnan

XXI/47 ***Aşure günleri ne cür oley?***

XXI/48 aşure günneri şebehe gèderdik èhsan vèriP şebehe gèderdik çörek pişirip

XXI/49 paylardılar ḫurma pāylardılar onnan çoḫlu ādam çöreh' paylardı fètiri pişirerdi

XXI/50 bèle bèle ḫırda ḫırda paylardı aşurada aşure tası olardı onnan paylardı

XXI/51 ***Bir arvadın uşağı olanda ne cür âdetleriniz vardır?***

XXI/52 rēsimiz olardı onun yanına gèderdik ġādīm on on gün yatardı on günnen sōra

XXI/53 gèderdi meselen baş gözün uşağı götürüp çöle gelerdiler gelerdi ḫorra pişirip

XXI/54 vèrerdiler ***(Horra?)*** ḫorra ḫāşīl ġuymaḫ pişirerdiler ġuymaḫ vèrerdiler onnan

XXI/55 sōra süttü pı̊lō ġonşu pişirerdi getirerdi onun yanına onun görüşüğüne gelerdi

XXI/56 onu deriye çekerdiler uşağı meselen eline de ağır vururdular keç keçerdiler

XXI/57 onu deriye çekerdiler

XXI/58 ***Yas âdetleriniz nemelerdir, oḫşamalarız olur?***

XXI/59 oẖşamamız oliy bēli kelme diyer bağlar oẖşama diyeller hüzürde onu ġādim
XXI/60 arvaddar biler
XXI/61 ***Bir ẖatirenizi buyurun.***
XXI/62 teze gėtmişdim gelin gėtmişdim toyla alaćıẖ dene eyimizde men gėtdim surfa
XXI/63 serdik çörek zat yėyirdim onnan dėdi ġızım sēngi getīr büzekćenin yanına men
XXI/64 de bilmedim neyi dėyir dėdim ay sēng büćekće yanına gelēr sōra gördüm parç
XXI/65 ġoymuşam livan ġoymamışam allah dėdi ġızım sana dėmiyem sēngin yanına
XXI/66büzekćeni gētīr gene dėdim ġaynenemin adı hamayıl dėdim hama ne dėyir baćı
XXI/67 dėdi biz livan ġoymayıbsan onu dėyir hē onnan pārça getdim līvanı ġoydum
XXI/68 dėdi he şimdi başa tüştün bala sen yaẖçı gelinsen bi de böyük emileri var⌣
XXI/69 iydi bi on gün zad⌣ iydi toy⌣ ėleyib gelmişdim ġapının⌣ ağzına zencir
XXI/70 attılar ora men de bilmiydim ėylemesini aẖlım kesmiydi dėdi bi görüm gelin
XXI/71 zėnciri götürsēn bil ki adamı sayaćaẖ götürmesem bil ki saymıyaćaẖ mene
XXI/72 sınaẖt⌣ ateymiş dene men de götdüm at zėnciriydi at örüklerdik onnan
XXI/73 zenciri göttüm ġoydum o yanna ġapını keçtim eve onu dėdi afferim a balam
XXI/74 afferim edeplisēn da her ney bilirsen sen o ağamızın böyüg⌣ ėltisine mene
XXI/75 dėdi onu da
XXI/76 ***Paytaẖtı nemenedi?***
XXI/77 duvaẖ attı diyerdiler hindi paytaẖtı dėyler duvağ⌣ diyerdiler duvaẖ attıya
XXI/78 gelmişler bizi apardılar hamarda gezdirmeye çöle apardılar bu men iki
XXI/79 ġaynağ⌣ ıdı bi toy ėlemiştik ikimiz bi toy ėlemişdik ikimiz bi günde heremiz
XXI/80 bir alaćıẖdeydıẖ bizi çıẖartdılar menim ġaynatam durup oturmuşmuş ġıraẖda
XXI/81 dėyiP görüm bu gelinner yėriyećėk ya ya ġaćaćaẖ men yavaş yavaş yėridim o
XXI/82 mennen ġabaẖ ġaştı gėtti dėdi sen ağırsan o yüngüldü
XXI/83 ***Ağbirçekler ne iş göreller?***
XXI/84 ağbirçek gėder elćilige gėdēr ėlći hindi elćilige ẖāsġālıẖ dėyiller onnan o
XXI/85 savaşanı bārışdırar onnan küssülünü bārışdırar orda meselem mehábbet ćoẖ⌣
XXI/86 olar yığar tāyfanı ġonaẖlığ⌣ ėler göyćeh' ġonaẖlıẖ vėrer oların hāmısını
XXI/87 bārışdırar ağbirçekler o cür⌣ iydi

Metin Numarası: XXII

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Ağacıḫlı /Zencan

Derleme Tarihi: 29/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Ağacıḫlı köyünün tarihi 2.Bölgedeki yer adları 3. Anı

Derlemenin Süresi: 11 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Purçeli TİKĀBİ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1959-60

Mesleği: Çiftçi, hayvancılık

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Kaynak kişi askerlik ve ziyaretlere ilaveten ticaret amaçlı birkaç defa Bicar bölgesinde bulunmuştur.

Bildiği Diller: Türkçe

XXII/1 ***Selam Hacı!***

XXII/2 eleykimeselām seni ḫoş gelipsin göz‿ üsse gēlipsin safa gelipsin hemm̧eşe

XXII/3 gelesēn allah seni salāmat‿ ėlesin işalla

XXII/4 ***Sağ ol, yorulma adınızı fāmilizi buyurun.***

XXII/5 adımız purçėlī tikābı

XXII/6 ***Şahsevensiz?***

XXII/7 bēli

XXII/8 ***Hansı tayfadansız?***

XXII/9 biz ėle tikaplılardanıḫ dā ***(Haçan bura gelmişsiz, hansı vaḫt?)*** biz valla ėle

XXII/10 dede-i babadan ėle burdayıḫ dā dede-i babadan ėle burda ‘otmuşuḫ burda

XXII/11 böyümüşük ***(Köçmürsüz?)*** ḫėyir baba köçmeyimiz hara köçek a ġedimkiler

XXII/12 köşme tėze tözeler köştü gėtti dā tapa‿emmedi ki kasıplığına tapdı

XXII/13 dā

XXII/14 ***Burda ne iş görersiz?***

XXII/15 burda valla ėle keşāverzi ėlīk dāmdarılıḫ ėlīyrik onnan bu cür zindigānnıḫ

XXII/16 ėlīyrik dā

XXII/17 ***Bu ketin tarihinden zatdan ne bilersiz?***

XXII/18 valla tārıḫın zadın savādımız yoḫdu tarıḫın yazāḫ biz bī-savad adamıḫ da

XXII/19 ***(Mesela neçe ev vardır, ne iş görerler?)*** burda ėle ġalan da keşāverçilik

XXII/20 damdarılıḫ ėliyīr tehrana da gidenner ki özleri ėle tehranın kasıplarınnan ėlan

XXII/21 burda ġalanlar bir elli atmış evli ġaliy ėle tehran zadında iki yüz üş yüz olur

XXII/22 da

XXII/23 ***Neçe yaşıyız var?***

XXII/24 valla ėlebir dönüp ātmışa dā

XXII/25 ***Farsi bilirsiz?***

XXII/26 ḫėyir baba fārsı harda görmüşüg‿ aḫı fārsı ġėdim zat yoḫ‿ udu ‘mėdrese

XXII/27 yoḫ‿ udu bizim zamanımızda indi allah saḫlasın sizlerin cavanların hamısın

XXII/28 allah rehmet ėlesin ḫumeyninin sağlığınnan hamı savaddı olub

XXII/29 ***Bu zatda bu dōredeki yerlerin adları nemenedi, haralar var burda?***

XXII/30 burda ağ ġuyu var ağacıḫlı var mandaḫ vār çērikli başTāḫ zāt teze ġışTāḫ
XXII/31 kümmez burda meydān ġara mètriş şirin bulaḫ eli merdān gül bulāḫ ***(Buların***
XXII/32 ***hamısı Şahseven mi?)*** bēli buların hamısı şıhşeven bu meydannān zat
XXII/33 şırınbılaḫ ***(Bu kendin adı hardan gelip?)*** ‘vālla èle ġedimnen biz gözümüzü
XXII/34 açanda dèyilik dede babadan ağaçıḫlıdı dā ‘valla şışeven dèyim gözümüzü
XXII/35 açanda èle men èlan bu menteġede gözümü açanda bular atmış yaşım var
XXII/36 atmışdan èle bular burdadı şāşevenig hē tat èle bi dene meydandı şırın⌣
XXII/37 bılaḫdı da ***(Tat kime deyirsiz?)*** tāt èle o ḫemse terefi tat olūr bu yan şıseven
XXII/38 èlan çaydan tā ki germān üze tatdı şısevendi bu yanı bizi de gün batandan
XXII/39 terefTeki ‘tatdı dā çāy bēli çayımız var o yanda örüşümüz bu yanda mandāḫdı
XXII/40 bu yandan çerihˈlidi ġışTaḫdı teze ġışlaḫdı kümmezdi bizim bu ćür
XXII/41 dörelerịmizde vār bu yannan eli merdāndı ağ ġuyudu gül bulaḫ haćı kēhriz
XXII/42 bizim menteġenin
XXII/43 ***Biyol cevanlıḫda ne iş gördüz?***
XXII/44 èle ćevannığımda èle gözümü açanda èle bu ćür ġedim görerdin deve
XXII/45 varımızdı burda gèder duz aparar kürdistānā aparar o mōġa èle deve èle
XXII/46 meselem o mōġa maşın yèrineydi burdan meydannan duz aparar kürdisdānā
XXII/47 görerdig⌣ arpa buğdayı getirip burda yiyerdik dā ***(Kürdistan’a yoḫunsuz***
XXII/48 ***hē?)*** bēli de èlan bi zeri meselem ġırḫ kilometr zad varıḫ ***(Ġedimnen***
XXII/49 ***Kürtlernen savaşınız oldu mu?)*** ‘ḫeyir olmādı ġedim èlan biz mesem
XXII/50 gèderdim kervana gelerdim kürtderin èhtiramdan bi zat görmedik èlan
XXII/51 meselam çörek aparmaz zadıḫ gèder çörek diyer ye dene nā mıḫā ye dene nā
XXII/52 mıḫā her evden bi dene iki dene çörek alaḫ getirrik menzilde oturup yi’yerdik
XXII/53 gün batar bu mōġa olardı deveni çatardıḫ o ketden o kende ***(Deve çobançılığı***
XXII/54 ***da yaptın?)*** deve çobançılığı özümüzün aparardıḫ da çobançılığımız devē
XXII/55 ***Ġadimkilerden yādında olan bir ḫātıra var mı?***
XXII/56 ġedimden de valla day bi zad èlemezdik tōyumuz⌣ olardı meselem toy⌣
XXII/57 èliyerdik onnāṇ şāddığ⌣ èliyerdik gelin meselen ġádim gelerdi ata minḍirip
XXII/58 getirerdilēr ayağın⌣ altına kürsü ġoyardılār gēlnin kürsünün üstüne çıḫardı

XXII/59 onnan atın üzengisini bir ayağın ġoyar bir ayağın atardı atın üsdüne minerdi
XXII/60 dē mesele bir cırovdar‿ olardı aynadar‿ olardı ġabaḫ‿ atlı gėderdi alma
XXII/61 nār alma nār çıḫar damın üstüne nardan damdan atardıḫ atardız bēli
XXII/62 ***Bu tatların Türküsüynen sizin Türkünüz ne ferġ‿ėlir?***
XXII/63 ferġí ėle olar meselem neme dėyīr biz ne dėyirsin olar neme dėyirsin olar ne
XXII/64 dėysin biz dėyrik uşaḫ ne dėyirsin olar dėyir neme ėylīn uşaḫ biz diyerik ne
XXII/65 ėylīrsiz ā bu cür ölümüz de ki valla ėle öz dede nenemizi diyerik daha ayrısını
XXII/66 ***(Ayrı bir şey var mı?)*** bēli ḫėyịr ayrı bi şey yoḫumuzdu ki
XXII/67 ***Hüzür, ölümden zatdan...***
XXII/68 ölümüz de ki valla ėle ėle öz dede nenemizi dėyirik da āyrısın diyebilmirik ki
XXII/69 irahmete gėdennen sōra apardıḫ defn‿ ėledig geldik ėhsan vėrdīk cuma
XXII/70 aḫşamısını oḫuddurduḫ ġırḫınaça ġırḫın vėrirdik ilin vėrirdīk meselem
XXII/71 savuşdurup gėdirdik dā ġalmışıḫ bizzer de ġalmışıḫ bu cūr bizzer de onun
XXII/72 dārsı gėdecīk allah selāmet‿ ėlesin yüz olmasın iki üz‿ ossun āḫır gėtti dā
XXII/73 ***İnden, cinden zatdan bu dōrede var mıdı?***
XXII/74 bēli meselam ėlan men özüm öz ġulağımnan özümü vurdulār yıḫdılar yerē
XXII/75 ėlan biz bu yana deve deresi diyerik orda men davar aparmışdım yāyırdım
XXII/76 gördüm derede zurna ġaval çaldılār balaban çaldılār mėni ėle men de davar
XXII/77 tüştü üzüm de ġorḫdum o an tā yan gelip çüh'düm gözümün ġabağında
XXII/78 bōynuma da ėle vuranda yattım yere yāttım yere bismilla çėvirdim durdum
XXII/79 ayaḫ‿ üsTe gördüm bi zat yoḫdu gėttim davārı gettim davārı ġoşdum bi dene
XXII/80 o yanda ġomşumuz var‿ ıdı o yan çıḫdım geldim eve geldim bir gün iki gün
XXII/81 yāttım ėlan menim çoḫ ėşitmişim o derelerde zurna balaban çalallar ėlan
XXII/82 meselem gėderdim ġāyçılıyende ġedim tuluḫ boyuyardılar tuluḫ yayardılar o
XXII/83 derelerde çālırdılar zurna balaban çalardılar tabi menim o cür ġorḫum
XXII/84 olmazdı dā o zaman meselem men memmet bilir ne cür adam‿ ıdım zād ėle
XXII/85 paparçınım olmazdı ne cür adam gėderdi meselem yā in cin gelerdi ġorḫum
XXII/86 yoḫ‿ udu ***(Zurna davul çalanda ne diyerdiz?)*** ėle zurna çalanda heş zat
XXII/87 dėmezdik ġorḫardıḫ dā diyerdik burda ne aleybānı var ġuleybānı var dā hē o

XXII/88 heyni āşıḫ miselinde çālırdılar ėlan biri balaban çālır biri dȭvül çālırdı
XXII/89 ***Hėyvandan zattan ne istifāde ėliyersiz?***
XXII/90 dāvar saatı süb savarıḫ gene bu cür gün batannan sōra sağarıḫ davarı dā
XXII/91 sütünnēn kere çağardarıḫ pendir çağardarīḫ ġurut çağardarīḫ bėle he bu cür
XXII/92 zatlar sarı yağ çağardarıḫ ***(Hėyvanın zādın adları nemelerdir?)*** davarı ġōyun
XXII/93 balacalıḫda ėle ki bir yaşından tay beş yaşınaca böyüyür dā beş yaşınaćan
XXII/94 yaşıyır körpe ġuzu olur bu boyda ġuzudan sōla bir yeke toğlu olur toğludan
XXII/95 sonra bir ġarın doğur ġōyun olur iki ġarın doğandan sōra ġocalır onu satırıḫ
XXII/96 ayrısı gelir yerine de ***(Ġırḫarsīz?)*** ġırḫarıḫ bēli baharın ėle atmışında davarı
XXII/97 ġırḫıb çığardarıḫ ***(Ġırḫana ne ad verersiz?)*** yün diyerik biz şışeven yün diyer
XXII/98 dā yün diyerik dā güzem güzem o ġuzuların yününe güzem diyerīk hē ġoyuna
XXII/99 tey yun diyerik he bėle zatdar olardı ***(Hacı çoḫ sağ ol, bu elindeki nedi hacı?)***
XXII/100 bu elimdeki ġoçandı dā ġedimki ėle diyeller meselen evveli dört ġıştı onna
XXII/101 üş ġışTı iki ġışTı onnan üş ġışTı onnan neye diyeller ėlan ‘nedi o dėyim
XXII/102 evvel dört ġışlıdī onnan iki ġışlı olur onnan üş ġışlı ***(İnsandı, gine***
XXII/103 ***taptapbaca bilirsēn?)*** ḫēyir allah salamat⌣ ėlesin allah saḫlasın gėdēyin
XXII/104 çay may içeyin

Metin Numarası: XXIII

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Kotur Suyu – Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 23/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Şahsevenlerin yaylaktaki gündelik yaşamı 2. Anı

Derlemenin Süresi: 5 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Mehemmed Ali SADIĞİ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1949-70

Mesleği: Hayvancılık, çiftçi

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe ve çok az Farsça

XXIII/1 ***Selam Hacı!***

XXIII/2 bēli

XXIII/3 ***Adız nemene, familiyiz nemene?***

XXIII/4 adım mehemmed‿ áli sādıġī

XXIII/5 ***Yaşız neçe var?***

XXIII/6 yetmiş

XXIII/7 ***Hansı tayfadansız?***

XXIII/8 hampā-yı ġoćabēyli üsTündeyih' biz ***(Tīreniz?)*** tīre hampā-yı ġoćabēyli

XXIII/9 ***Bugün ne işler gördün?***

XXIII/10 bizimki de bağışla bu beş‿ on ḥèyvānımız var gellik bura gèderik muğana

XXIII/11 orda da keşāverçilig‿ işimiz var dügü ekerīg‿ onnāṇ keçinnik ***(Neçe***

XXIII/12 ***ġoyununuz var?)*** yüz dene olar ***(Yaylağınız hara?)*** mollalar yeri diye

XXIII/13 yaylağı sātın āl'lıḫ mennen bi il ġoyunun ağzına elli beş min alıllā ***(Büğün***

XXIII/14 ***sübden indiyeçe ne işler gördün?)*** sübden gètmişdim erdebilē orda bağışla

XXIII/15 dühtüre orda da durub‿ erdebilden vehdetden minip gelip larıda tüşüb

XXIII/16 larıdan da minip gelmişem bura ***(İndi burdan çıḫanda ne iş görecen?)***

XXIII/17 ćıḫanda gèdecēik çadırımızā çadırdá elin yuyun nökerin var orda ġoyun

XXIII/18 otarar onun dōresinde oluram

XXIII/19 ***Ġadimkilerden bize bi söyle.***

XXIII/20 ağa bā-savad söyler bī-savad kórem men mēn aćığıza gelećek gelmiyećēk

XXIII/21 o gèdene allah ịrèhmetlik èlesin o zaman yaḫçıydı sadāġat da o zamandáydı

XXIII/22 düzlüh' de o zamandáydı biri birine yalannan sen öl dèmirdi hindi bağışla

XXIII/23 oğul dediye keleh' gelir sen öl dèmirdi birbirine dèmirdi allah şāhit

XXIII/24 dèmirdi dèmezdi indi yüz yol bağışla men özüm ġurana and‿ içirem bu

XXIII/25 ġurana bu ġuran haḳḳı yalan gerçek bu iş‿ üzü men görmemişem o zaman

XXIII/26 yoḫ‿ idi biri birine sen öl höccet‿ idi dā

XXIII/27 ***Düğünün, toyun ne cürdü?***

XXIII/28 atī bağışla gelini hać‿ eli abbasın evinnen çıḫartdılar mindirdiler ata mene

XXIII/29 de üş dört zat ġátnēn enar vèrdiler birin o yana atdım birin bu yana birin bi

XXIII/30 yana birin geline teref day onnan sōra ne dėyim ***(Ne cür elçilige gittiler?)***
XXIII/31 ondā aẖsaḳḳal var◡ ıdı yığılardı gėderdī diyerdi haćı eli abbas a ġeyri haćı
XXIII/32 eli abbas senin ġızūv menim◡ oğluma alıram getirer kelle sındırardılar
XXIII/33 allah mübārek ėlesin bēli dede nene men görmedīm bağışla bi dene oğlan
XXIII/34 uşağın gele nenesinin dedesinin yanında yanına ćağıra bu söz yoẖ◡ ídydı
XXIII/35 hindi bağışla hīç dede hardadı nene hardadı utanmır bağışla baş◡ açıẖ göz◡
XXIII/36 açıẖ geliy oturuy menim yanımda çörek yėyir orda inşallā ömrün◡ olsa
XXIII/37 nökerüv̇ün birine toy◡ ėliyećem onda gēl gel gör hindi sene ne ẖıTmet◡
XXIII/38 ėliyrem hindi burda diyećėm gel aparam ēy burdan hizana dünya yoldu dėse
XXIII/39 ne diyećesen yalandı ***(Haçan toy ėliyecēn?)*** pāyızda bizder pāyızda ėlerik
XXIII/40 toyu yay ḳutaranda at at onnān şamımız var gėderik orda meni aparıp şama
XXIII/41 gėtiṛ gėdirdim suvarıp ėlirdim indi asdarı özünnen baha gēlir

Metin Numarası: XXIV

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Buzlu Kaya-Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 26/08/2018

Derlemenin Konusu: 1. Bilmeceler 2. Dualar 3. Aşure Günü âdetleri 4. Doğum âdetleri 5. Yas âdetleri 6. Oyunlar 7. Anı

Derlemenin Süresi: 5 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Seriye CEVANÇEŞ

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yılı ve Yaşı: 1963-55

Mesleği: Ev hanımı

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Kaynak kişi yaylak ve kışlak bölgelerinin dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

XXIV/1 ***Adīzı buyurun familīzi de buyurun?***

XXIV/2 sēriye cevançeş

XXIV/3 ***Yaşız neçedir?***

XXIV/4 elli beş

XXIV/5 ***Elan burda ne iş işlersiz?***

XXIV/6 ne iş görürem ev ıraḫliyṛem ne iş göriyem süt ıraḫliyṛem ne iş göriyem su

XXIV/7 getiriyem onnan her iş ev süpür ġāpı süpür her nemene tuluḫ yay ċöreh' pişir

XXIV/8 çöreğ'i de pişirmiyek amme hē pişirėydim

XXIV/9 ***Hansı tāyifedensiz?***

XXIV/10 ġoćabēyli ***(Hansı tiresinden?)*** ćuruḫbeyli

XXIV/11 ***Yadınızda ata baba sözü vardı?***

XXIV/12 ata baba sözü valla ne bilim ata baba sözü ne bilim yādımıSda ġalmayıp

XXIV/13 yalannan men ne dėyim

XXIV/14 ***Yaylağınız haradır ġışlağınız haradır?***

XXIV/15 ġışlağımız zėyve teref çat ġışTaḫ bura da buzdu ġaya yaylaḫ buzdu ġaya

XXIV/16 ***(Muġan'dan yaylağa neçe yol gėdersiz?)*** köçnen yōḫ hindi maşınnan ėle iki

XXIV/17 saata üç saata geliyik ***(Ġadimler?)*** ġadim yeddi Köçe sekkis köçe hē

XXIV/18 deviynen ***(Ġadimler köçende bir arvad doğurdu ne cür olurdu?)*** devenin

XXIV/19 üsdüne ġoyurduḫ uşağın da ġoyurduḫ özün de saríyı̊rduḫ onna götürüp

XXIV/20 gėdiydik yurda çōḫ ėle hinçi çoḫ valla uşağın da sarıydıḫ özün de devenin

XXIV/21 üssüne

XXIV/22 ***Laylaylarınız nemenelerdi?***

XXIV/23 lâylây da çalardıḫ dene lâylây çalardıḫ dene ***(Ne cür çalardīz?)*** yoḫ neyine

XXIV/24 utanıyam hē lâylây çalardıḫ uşağımıza yatardı dene yüğrüge ġoyardıḫ lâylây

XXIV/25 çalardıḫ hē lâylây çalardıḫ dene diyerdik lâylây uşağım laylay ne bilim aḫı

XXIV/26 yādımnan çıḫıb ġızıl güle batarsan yādımnan çıḫıb hē

XXIV/27 ***Pişmişleriniz nemenelerdi?***

XXIV/28 pişmişlerimiz de ıraḫlıyruḫ dene ābġuş pişirrik dügü pişirrik onnan ėle her

XXIV/29 nemene bozbaş hē ḫorra pişirerdik yer elma pişirerdik ėle hē ēğirdek

XXIV/30 pişirerdik ēğirdek zat pişirerdik uşaḫlarmız servaz gėdende hē süttü pı̊lō

XXIV/31 pişirerdik

XXIV/32 ***El işleriniz nemenelerdir?***

XXIV/33 hī ėle toḫuma ġādim toḫuyuṛduḫ day hindi yalannan toḫuyabilmerik ġādim

XXIV/34 o daha baḫ ġaynenemnen toḫuyurduḫ özümüz hindi yoḫ yalan diyeī̆lmerem

XXIV/35 odu palazı zadı ġadim meselem toḫumuşuḫ

XXIV/36 ***Ağbirçek nemenedi***

XXIV/37 ağbirçek de bȭüklermiz bȭüklermize ėle bu ġaynatamıza ġaynenemize hē

XXIV/38 böyükler evvel allahdan onnan da ağbirçek ***(Ağbirçek ne cür işler görer?)***

XXIV/39 yaḫ'çı her iş görer destur vėrer onnan ėlçilige gėder aḫşam meriz olmuşam

XXIV/40 bi geće düzleri yatmamışam áslen

XXIV/41 ***Bu ġadimler günlere ne ad verirlerdi***

XXIV/42 hē tek günü duz günü onnan hē hē tek duz günü köç ėlemezdik tek duz günün

XXIV/43 onnan o yana her gün köçerdik meselem ***(Od gününde ne işler görerdī̆z?)***

XXIV/44 hē çerşemme aḫşamı tek çerşemmenin günü ot yandırardıḫ

XXIV/45 ***Yādınızda nağıl var mıdır?***

XXIV/46 nāğıl yalannan diyebilmerem yādımnan çıḫıp hē onu bu diyer sen bilirsen dė

XXIV/47 denē

Metin Numarası: XXV

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Buzlu Kaya-Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 26/08/2018

Derlemenin Konusu: 1.Şahsevenlerin büyük kentlere göçü ve sebepleri 2. Yaylak ve kışlak yaşamı 3. Şiir

Derlemenin Süresi: 6 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Hacı İsmail CEMALZADE

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1961-57

Mesleği: Fabrika işçisi

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Kaynak kişi 40 yıl bölgede yaşamıştır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında 15 yıldır çalışmak için Tahran'da yaşamaktadır, yazları Savalan Dağı'nda geçirmektedir.

Bildiği Diller: Türkçe ve orta seviyede Farsça

XXV/1 ***Adīzı buyurun, fāmilīzi buyurun.***

XXV/2 haćᴗ ısmāyıl ćemalzade

XXV/3 ***Şahsevensiz?***

XXV/4 bēli şahsevenük vēli tehranda oluruḫ bīz özümüzün yaylağımız var bu

XXV/5 ġaraçayda ġırḫ bulaḫda hindi bi ġardaşımız var o ėle o yaylağı ġışlağı o saḫlīr

XXV/6 o gėdiy geliy biz tehranda oluyıḫ buralara da geliyik gezmeye temam tek

XXV/7 fāmildi dē ġoḫumlarımızdı fāmillerimizdi olara geliik gezmeye bu yay fesli

XXV/8 böğ'ün ***(Ġadimleriniz hardan gelmiş?)*** ġádimlerimiz esliyetimiz zatdan

XXV/9 rumnan gelmedi babamız rumnan gēliP āzerbayćana geliPdi orda mirze sālih

XXV/10 adında bizim babamız oluP āzerbayćanda ki bu aralananda orda ġalıplar o tey

XXV/11 zat da bi tey zat da bēli bi tey zat da ġāçıp gelipler bu taya bi babamız da

XXV/12 ćemal adındeymış gelendē yolda öldürmüşler onu meselem ġaça gele hē gele

XXV/13 iranā yolda öldürmüşler day gelip çıḫabilmemiş onnan sora da dedemizin de

XXV/14 adı ćemaldı ėle allahın rehmetine gėdiP hē onnan da hindi verese zat da

XXV/15 ġaliylar bēli ***(Yaylağınız haradır ġışlağınız haradır?)*** yaylağımız ėle

XXV/16 ġádimnen evvelen yoḫumuzᴗ íydı dedemizgil ālıplar hē bağış beyhāşimigil

XXV/17 varᴗ ídı olardan alıblar ġaraçayda ġırḫbulaḫ diyeller mērufdu olardanᴗ

XXV/18 almışıḫ bu dağdan o üze hē ġışlağımız da bala ġışlaḫdı ćida ġışlaḫ zad var

XXV/19 ḫammed ćida ġışlaḫ o menteġededi üngüt menteġesinde bēli ***(Yaylaḫta hansı***

XXV/20 ***işler görerdiz ġışlaḫta hansı işler?)*** yāylaḫda ėle bu cür eşāyir işine baḫardıḫ

XXV/21 meselen ḥėyvānᴗ ídı damdārᴗ íydı onnan ġoyun otarardıḫ devemiz varᴗ ídı

XXV/22 atımız varᴗ ídı bu cür hėyvanāt ġısmetinnen hamısınnan varᴗ ídı hā

XXV/23 hamısınnan saḫlardıḫ hamısınnan saḫlardıḫ hē indi biaz day moddan düşüb

XXV/24 dene indi hamı yığışılıb

XXV/25 ***Yaşız neçedi?***

XXV/26 elli yeddi

XXV/27 ***Niçin burdan Tehran'a köçtünüz?***

XXV/28 burda çoḫᴗ uyduḫ meselem biz yeddi ġardaşᴗ ídıḫ o mōġe ki meselen biz

XXV/29 varᴗ ídıḫ tek dedemiz bizim hamımızın başımızı saḫlíyırdı day mōġuyet bu

XXV/30 cür oldu evlendik çoḫaldıḫ onnan bir bir āyrıldıḫ day köştük gėttik tehrana
XXV/31 hē odu ki burda meselen yerin o hećmi keşeşei olmadı ki meselen
XXV/32 derāmedimiz olmadı bizi saḫlasın bēli bēli derāmed olmadı saḫlaşdıra
XXV/33 meselen adam ġala ***(Burdan Mugan'dan Tehran'a veya başka yerlere köçen***
XXV/34 ***çoḫ mudu?)*** çoḫdu bēli day o ev yoḫdu ki bi ėle bi er bi arvad ġalıP day o
XXV/35 evler ki vardı hamısı boşalıb gėdip tek tek evler de vardı meselen birinin
XXV/36 yanında bi üşāğı ġaliy day ġalannar tehrandadī pārsabaddadı meselam bu gibi
XXV/37 şeherlerdedi
XXV/38 ***Hacım bize bir oḫuyun buyurun.***
XXV/39 ne oḫuyum başuv̇a dolanım hindi ġádimki kimi değil ki adamın sesi zadı
XXV/40 ḫarab⌣ oliy o hal de ġalmiy ki ***(Sözü mühimdi...)***
XXV/41 ēyi ey perişanlıġa āşığ⌣ üregim⌣ otlanasān
XXV/42 öz ayāgınna gelip tapdıġın⌣ otda yanasān
XXV/43 şōġa geldim gėne zencir ġana bağlanasan
XXV/44 āy dāy āy āy
XXV/45 keçib⌣ iller ki ġáminnen geċeler yatmamışām
XXV/46 bil ki dī̄vāneligimnen sene bir satmāmışām
XXV/47 bil ki dī̄vāneligimnen sene bir ġalmıyaćāḫ
XXV/48 üregim day seni bir gün yādıma salmıyāćam
XXV/49 āy dāy āy
XXV/50 gėt yarım başuv̇a ġám bulutunnan ġar töküplēr̥
XXV/51 durduğun yerde reġī̄bin bėlebil yārın öpülleŗ
XXV/52 o gözel ġız sene baḫdıḫça haġāretle güler
XXV/53 bī̄-bafā ėyliyer allah sene de öz yārı
XXV/54 āy dāy āy sağlığıza
XXV/55 üzüg⌣ áldım ġaşı yōḫ
XXV/56 tepe gördū̄m daşı yoḫ
XXV/57 o nedi ki ağlī̄r
XXV/58 gözlerinin yāşı yoḫ o ġelbinde ağlıyırsan vēli gözū̄n yaşı yoḫdu ki

Metin Numarası: XXVI

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Şirvan Deresi-Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 23/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Alaçık kurulumu 2. Askere gönderme ile ilgili âdetler

Derlemenin Süresi: 12 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Hüseyin MUĞANLU

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1957-62

Mesleği: Hayvancılık

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: 60 yıldır kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe ve çok az Farsça

XXVI/1 ***Ağam adīzı fāmilīzi buyurun.***

XXVI/2 üsēn ādım⌣ üseyin nevīdim muğanlu ferzend-i eli

XXVI/3 ***Neçe yaşız var?***

XXVI/4 tağriben atmış⌣ iki

XXVI/5 ***Bu alaçıḫ çatmayı bilirsiz?***

XXVI/6 bēli bēli ***(Ne cür çatarsız?)*** çatmağın ya tikmeğin ***(Tikmeğin...)*** hē alaćığın

XXVI/7 evvel o ćemmeresin götürer bi nefer ćıbıḫların vırar çıbığların kim vîrannan

XXVI/8 sōra ġaydıb o basTırığı vırar baḫ odu bu basdırıḫ iki nefer biri o yannan biri

XXVI/9 bu yannan ḳutardī onnan bu basdırığı vırar onnan sōra geldi o ipi atar o da o

XXVI/10 ip o ip olmasa bu kár vėrmez o ip ġabağ diyerdiler ćöskü hē hindi de da hē

XXVI/11 köskü nemene köskü ipidī onu atallar odu o ćemmeriye attılār dört dene

XXVI/12 türküsü mının mıḫı var o da basdırığın ki dördüz⌣ olar o da biri ordan biri

XXVI/13 ordan hā ikisi de daldan èle ki mını vurdular eyağı götüreller ġutarannan sōra

XXVI/14 ćığı vėreller ćığdan sōra bi nefer ćıḫar⌣ üsse keçen⌣ atallar onnan sōra

XXVI/15 olur alaćıḫ ***(Alaçıḫlar neçe çıbıḫ olar?)*** beʿzi olar igirmi dört beʿzi olar

XXVI/16 igirmi altı beʿzi olar igirmi sek'kiS elan ay ḫāvendinin gerek alaćığının biri

XXVI/17 igirmi sekkiS hē olar yekedi obirsi alaćığ vur yirmi dörd olar alaćığ vur

XXVI/18 igirmi altı olar bēli ***(Daha büyük olmaz?)*** otuz ikisi de olar otuz ikisi teze

XXVI/19 olub hā ġabağ yoḫ⌣ idi vār vār veli bizlerin meselem ki zindegisi bıdı

XXVI/20 ***(Gadimnen bir obada iki alaçıḫ olardı biri ağ biri ġara ne üçün?)*** erbābın

XXVI/21 bēli olardı bēli bēli onun biri pişmiş meselen aşbazḫana olardı biri de

XXVI/22 yatmağı o ḫannarın olardı misli ki ay ḫāvendinin görürsēn ġonaḫ üçündü

XXVI/23 ġonaḫ gelende day bu alaćığa gelebilmez èle indi tek tayfada bi dene o

XXVI/24 ḫāvendinin var⌣ ıdı onnan başḳa hamısı çādırnan gēlir men görmemişem o

XXVI/25 erbab kim var⌣ ídı ḫannarda hindi onun alaćığı olmaz hamma ay

XXVI/26 ḫavendinin var hele ay ḫāvendinin gerek ikisi de onnan başa baş hā o bi denē

XXVI/27 o cürdü bizlerin zindegisinde ya allah

XXVI/28 ***Bir nefer askere yanı serbazçılığa gitmemişden ġabaḫ ne ādetleriniz var⌣***

XXVI/29 ***ıdı?***

XXVI/30 mēn ben ġoyun otarardım ***(Yoḫ o cür değil)*** bi nevem neved ü şişde gėdip
XXVI/31 onu men yola salandā evvel bi davar kestim allah kömehˈleri ossun ėl tāyfa
XXVI/32 da gēldi sēr onu men gėtdim hōzuya hōzada o ğade ağladım ėle yola da
XXVI/33 saldım düşdü mėşgine ordan da geldi dört gün müreḫḫesi ėlediler gėtti
XXVI/34 düşdü tėhrana ėle ḫıtmetin ėlan orda amma men özüm onda men ay ne‿
XXVI/35 idim hėç zat bilmirdim meni bu bilesuvardan saldılar yolā gėtdim áhvaza
XXVI/36 áhvazda dörd‿ ay āmuziş gördüm tüfengin zadın āmuzişin orda gördüm
XXVI/37 onnan meni vėrdiler tehrana orda da ḫıTmeti ḳutardım senin sağluğuv̇a
XXVI/38 gēldim evime bēli yoḫ bu zamanın ḫıTmeti yaḫçıdı ėle ay ḫāvendi bağışlasın
XXVI/39 menim şāyet inġılabda nėçe sinnim olardı mēnim bėle bilem elli beşde men
XXVI/40 ḫıTmetden gelmişem hē elli yeddide inġılab‿ olub allah o elli yeddinin o
XXVI/41 terefín menim‿ ömrüme heseb‿ ēlemesin onnan bu yannı hesab‿ ėlesin
XXVI/42 ay ḫāvendi biler bi desse bēyin içindeydühˈ biz bizi aparardı işlederdī aḫşam
XXVI/43 da gelende bizi doyunca döyüb yollardı her kim dėse men ġábul‿ ėlemerem
XXVI/44 biz ėle biz zindan evinnen inġılabda çıḫmışuḫ allah bu zamananı bize çoḫ
XXVI/45 görmesin çoḫ yaḫçı zamandı bu zaman bahālıḫ ossun emniyetimiz ossun hē
XXVI/46 bu o zaman biz gün görmedik ay ḫāvendi biler bi desse ćellat bēyin
XXVI/47 içindeydük o yannan gelende hāmile zenan uşaḫdan çıḫardı allah özü şāhitdi
XXVI/48 bu sözlere bi dene bey var‿ idı parıyar hindi de elden tüşüb hē o yannan
XXVI/49 gelende birden onun ġabağına çıḫmaseydın şábehün‿ idi amma yoḫ hindi
XXVI/50 o zaman dēl bey de üzünē çoban da özüne
XXVI/51 ḫumēyni geldi īrana
XXVI/52 ferġ ġoymadı rāiyetnen ḫāna
XXVI/53 munı dėyipler ya yoḫ allah bu zamananı bize çoḫ görmesin çoḫ yaḫçı
XXVI/54 zamandı hē

Metin Numarası: XXVII

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Yelli Yenik-Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 27/08/2018

Derlemenin Konusu: 1. Çoban kıyafetleri 2. Koyun kırkma

Derlemenin Süresi: 3 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Ferames KERİMİ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1966-52

Mesleği: Hayvancılık

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: 50 yıldır kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

XXVII/1 ***Ağam selam.***

XXVII/2 salam

XXVII/3 ***Yaşızı buyurun.***

XXVII/4 elli iki sinnim var

XXVII/5 ***Adız nemedi, familiz nemedi?***

XXVII/6 ferāmes kerīmī

XXVII/7 ***Hansı tayifedensiz?***

XXVII/8 ġoćabėyli ***(Yaylağınız haradı, ġışlağınız haradı?)*** yaylaḫ yelli yenikdi

XXVII/9 ġışTaḫ da para ġışlaḫdı ḫoruzlu

XXVII/10 ***Burda ne iş görersiz?***

XXVII/11 burda ġoyun otarrıḫ bēli ***(Çobanlığınız vardı?)*** ėle özümüz çobanıḫ ***(Neçe***

XXVII/12 ***ġoyun saḫlarsız?)*** burda dört yüz beş yüz bėle yaḫşıdı dene dolanmadı

XXVII/13 ***(Geceleri ne cür oley bura?)*** yaḫşı oley dene biez soyuḫ‿ oley yeri var

XXVII/14 yeri var ḫoş‿ oley hava soyuḫ‿ olanda zat yandırırıḫ bėle keçinirik

XXVII/15 ***(Ġalın libasın adı nemenedi?)*** ḳapşın oley ādı ġapşun ***(Yünden mi?)*** hē

XXVII/16 yunnan da varımızdı paltun da oley şeherliler giyer olardan da varımızdı

XXVII/17 ***Hansı dili danışırsız?***

XXVII/18 türkü türk

XXVII/19 ***Size niye Şahseven deyiller?***

XXVII/20 adımız şaysevendi de ġádim ādı eşāyirdi dene adı ġalıp eşāyir bilmiyem

XXVII/21 ġádimnen işitmişik eşāyir

XXVII/22 ***Ġışlaḫda ne iş görersiz?***

XXVII/23 ġışTaḫda da ėle hėyvan becerriK dene hėyvan otarrıḫ hėyvan becerrik

XXVII/24 ġoyun ya mal ġoyun ***(Ġoyun ġırḫmayı bilirsiz?)*** hē yazdan yirmi gün

XXVII/25 gelende ***(Ne cür ġırḫarsız?)*** ġayćısı var ġırḫırağı var onnan yunun atey

XXVII/26 onnan ġırḫeyıḫ ġayćı ġırḫılıḫ he ***(Ġoyun külemek nemenedi?)*** ġoyun ėle

XXVII/27 yıḫıb küleyrük külüğü ipnen külüyrūk ġayrıp ġırḫırıḫ dē dört ġıçını

XXVII/28 birbirinnen bağlıyırıḫ bēli he

XXVII/29 ***Çölde geceleri ya dağa çıḫanda ne yersiz?***

XXVII/30 çöreh' yėrih' ne yiyećüh' ćenteye ġoyarıḫ leylona ġoyarıḫ bėle ćente

XXVII/31 ***Çoḫ sağ ol ellerin ağrımasın..***

Metin Numarası: XXVIII

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Yelli Yenik-Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 27/08/2018

Derlemenin Konusu: 1. Çobanların günlük yaşamı 2. Koyunculuk

Derlemenin Süresi: 3 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Hacı Ağameli ŞABAN

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1953-65

Mesleği: Hayvancılık

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: 63 yıldır kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

XXVIII/1 ***Selam hacı!***

XXVIII/2 selām

XXVIII/3 ***Adız nemedi?***

XXVIII/4 adım ḥacı‿ āmeli ***(Familiyiz nemedi?)*** şabān

XXVIII/5 ***Haralısız, hardan geldiz?***

XXVIII/6 mo̅üllu̅k biz burda gelmişik ġonşu olmuşuḫ hėyvan otarrıḫ

XXVIII/7 ***Şahsevensiz?***

XXVIII/8 bēli şahsevennen hėyvan otarruḫ olarınkin‿ de özümüzünkin‿ de ***(Hansı***

XXVIII/9 ***tāyifedensiz?)*** mo̅üllü mo̅üllü mėşginnen yuḫarı mo̅ül

XXVIII/10 ***Elan burda ne iş işlersiz?***

XXVIII/11 hėyvan otarruḫ alahı bi işimiz yoḫ ėle özüm bēli bēli ***(Neçe ġoyun vardır***

XXVIII/12 ***burda?)*** iki min özümüzün iki min dēl yoḫ bu teġriben beş üş yüz dört yüz

XXVIII/13 ġoyun ***(Hansı vaḫıt otarırsız?)*** bēli ėle teġriben yazın‿ evvelinnen

XXVIII/14 gelmişik burā iki ayın evvelinnen gelmişik yazın yoḫ ***(Neçe vakit***

XXVIII/15 ***ġaydarsız?)*** indi teğriben burdan yaydan meselen on gün on beş gün

XXVIII/16 ġalanda burdan gidecu̅k de aşşā mi̊ğana mo̅üle

XXVIII/17 ***Yaşız neçedir?***

XXVIII/18 menim teġriben zatdı atmış atmış beş zaddı ėle min üş yüz otuz‿ iki

XXVIII/19 zadımdı tevellüdüm anadan olduğum bēli

XXVIII/20 ***Ġışın ne iş görersiz?***

XXVIII/21 ġışın ėle bu hėyvanı otarruḫ becerrük ketde hē bēli ***(Kendiyizin adı***

XXVIII/22 ***nemedi?)*** mo̅ül mo̅ül mişginnen yuḫarı

XXVIII/23 ***Geceleri ne cür oley buralar?***

XXVIII/24 bēli ġeceleri de otarruḫ getirrik o simmiz var sallıḫ simē ***(Naharda***

XXVIII/25 ***ġaydarsız?)*** naharda da hē naharımızı zadı yėrüh' çıḫarıḫ ***(Gece yemek için***

XXVIII/26 ***hansı aşları götürürsüz?)*** yemēk her nemene oldu ėle yėyirük dene

XXVIII/27 meselem naharı etden onnan alaha bi şeyden yer almadan alahı bi şeyden

XXVIII/28 zatdan pişirir yiyerük aş da ***(Ellerin ağrımasın sağ ol.)*** türkiyelidi bu bēli

XXVIII/29 bēli ben bildim ***(Aklında çoban sözü var mıdır?)*** yoḫ yoḫ yoḫumdu o

XXVIII/30 sözlerin bilmiyem otarrıḫ de ***(Koyunun biri ġaçtı gitti öbür tarafa ne cür***
XXVIII/31 ***ėlersiz?)*** ġoyunu ġaytarrıḫ dene otarrıḫ de ġoyun gė bėlė a keći hara
XXVIII/32 gėdirsen ay ġoyun hara gėdirsēn geber ey hē bi yanın ġaydarsa ***(Canavar***
XXVIII/33 ***görende ne cür ėlersiz?)*** canavar da görende ***(İti ne cür fışkırırsız?)*** bēli
XXVIII/34 iti fışḳırruḫ iti de bėle ḳış ḳış ḳış köpoğlu ***(Sağ ol.)***

Metin Numarası: XXIX

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Yelli Yenik-Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 27/08/2018

Derlemenin Konusu: 1. Çobanların günlük yaşamı 2. Koyun çobanlığı ve koyun hastalıkları

Derlemenin Süresi: 3 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Ruhullah ĦIREDMENDÏ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1957-61

Mesleği: Hayvancılık

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: 59 yıldır kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

XXIX/1 ***Selām.***

XXIX/2 selām

XXIX/3 ***Adīzı buyurun fāmilīzi de buyurun.***

XXIX/4 ruhullah ḫıredmendī

XXIX/5 ***Neçe yaşız var?***

XXIX/6 şesto yek atmış bir

XXIX/7 ***Hansı dili danışırsız?***

XXIX/8 biz ėle türkī āzerbayćānī āzerī

XXIX/9 ***Hansı tayifedensiz?***

XXIX/10 ġoćabēyli ***(Hansı tiresinden?)*** ćuruḫlu ***(Yaylağınız haradır ġışlağınız***

XXIX/11 ***haradır?)*** yaylağımız ġaraçay meymıḫan taḫta yurt ***(Ġışlağınız?)***

XXIX/12 ġışTağımız menteġe-i üngüt ġışlağ-ı gezenfer

XXIX/13 ***Yaḫşı bir ġoyun ne cür oley?***

XXIX/14 bir ġoyunun yaḫçı olmağın⌣ ėle özünnen billik rüesinnen billik yaḫçı olar

XXIX/15 et vėrēr yaḫçı süt vėrer ***(Merizini ne cür bilersiz?)*** mērizin ėle billik ġızma

XXIX/16 olsa ġızmasın billük onnan boz olsa bozun billīk her meriz olsa billük

XXIX/17 ***(Ġoyunlarda hansı merizler vardır?)*** ġoyunnarda boz vār ġızma var dabaḫ

XXIX/18 var ćeg var ćiğer yara var bėle bėle deliće vār fişār vār ***(Boz olanın delāleti***

XXIX/19 ***nemenedi?)*** boz olanı ġolun⌣ alabilmez onnān bēzi emćeğine tüşer sütü

XXIX/20 olmaz yėlni patdar o āyrıdı ġara yėlin de āyrıdī boz da o ayrıdı ġara yėrin de

XXIX/21 ayrıdī onu ādet ėlemişik ***(Ne cür?)*** sallıḫ simē simde ēmişTirrīk onnan ādet

XXIX/22 ėle ġoyun ćıḫar ćölē ġuzusu balası ġalar keleh'de mesān simde ***(Toğluyu ne***

XXIX/23 ***cür ayırırsız?)*** saleyıḫ simē fişleyrıḫ onnan ġōyun ćıḫey ġuzu ġaley balası

XXIX/24 ġaley ***(Koyun mu çoḫ saḫlarsız keçi mi?)*** ćoḫ ġōyun saḫlarıḫ keći az

XXIX/25 saḫlarıḫ sütüne zadına göre sütü çoḫ oley ġōyun saḫlarıḫ çoḫu ġoyun

XXIX/26 saḫlarıḫ ***(Uca yerlere hansı yaḫçı gėder?)*** uća yere keçi çoḫ ćıḫar ġoyun

XXIX/27 ćıḫmaz ġoyunu day gerek elnen ćıḫardasan amma keći harda dağ gördü

XXIX/28 gėder ***(Hansı otları yiyeller?)*** keçiler ekseren otun bāşın yiyeller tey ot başı

XXIX/29 yiyeller ġoyun ėle yumuşaḫ otu yer yumuşaḫ ot yėr keći ćör ćöp yiyer tey

XXIX/30 ***(Keçinin balacasına ne diyersiz?)*** ona çepiş diyerik dıbara ėle ikimći
XXIX/31 balasıdı ēvveline de ćepiş diyerig‿ ėle hemin ćepiş diyerig ikidi biri
XXIX/32 dıbāradı ki o doğan daldan doğana dıbara diyerik ćepiş ***(Oğlanına?)*** oğluna
XXIX/33 da ėle ćepiş diyerik türkü ***(Ġoyunun balacalarına ne diyersiz?)*** ona da
XXIX/34 diyerik ēmlik yėkesine ġuzu diyerīk ḫırdasına emlik ***(Hansı yaşta emlikten***
XXIX/35 ***çıḫar?)*** bir illikde emlikden ćıḫar altı aylıḫda emlikden ćıḫar ***(Onun adı***
XXIX/36 ***nemedi?)*** ona diyerik toğlu ġuzudan ćıḫey oley toğlu ġırḫıldı oley toğlu
XXIX/37 ***(Ġırḫılma zamanı ne zamandır?)*** onun zamaní yazın ġırḫ beşinde ġuzunu
XXIX/38 da yaydan on gün gėdende yaz ćıḫanda ***(Kim ġırḫar?)*** özümiz ġırḫarıḫ ġırḫın
XXIX/39 bilen ġırḫar ***(Onu ġırḫıb ne ėylirsiz?)*** yūnūn yūnun satarıḫ ėhtiyācı olana
XXIX/40 vėrrūk döşek salar yorġan salar ġátme ēyirer ***(Arvadlar yapar?)*** bēli onnan
XXIX/41 ćaḥaziye vėrelleŗ ćaḥaziye salallar yan dōresinde ġoyun ki yatār şaḳḳıllaḫ
XXIX/42 bağlar öz büeninnen o ki özü büenner onnan şaḳḳıllaḫ bağlar onu atarıḫ
XXIX/43 hamara tükünün o yaḫćısın götürrük onu da yuvarıḫ aparrıḫ ćayda yuv̇ārıḫ
XXIX/44 temizlerik

Metin Numarası: XXX

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Şirvan Deresi-Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 03/08/2018

Derlemenin Konusu: Savalan bölgesinin iklimi

Derlemenin Süresi: 2 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Fereç ALİBULİZADE

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1950-68

Mesleği: Hayvancılık

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: 66 yıldır kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

XXX/1 ***Selām***

XXX/2 selām‿ ağa

XXX/3 ***Adız nemenedi?***

XXX/4 fereç ***(Fāmilīzi de buyurun.)*** elibulīzade

XXX/5 ***Kendīzin adı nemenedi?***

XXX/6 ilḫı

XXX/7 ***Şahsevensiz?***

XXX/8 bēli eşāyírıḫ ***(Eşāyirsiz?)*** hē

XXX/9 ***Elan burda nem‿ èlersiz?***

XXX/10 èlān bırda sèl gelip bu lüleni doldurūp isdirdim onu curriyem eve ġapıya su

XXX/11 gède ***(Selin adı nemedi?)*** sèl ki yağış yağıp ġum gelip dene ġum getirip ġumu

XXX/12 getirip ġum vurup zadın‿ ağzına lülenin‿ ağzına ***(Burda çok yağış olur?)***

XXX/13 düneyin yağdı hē dünēn gün batança yağdı ***(Meselen haçan yağış olur?)***

XXX/14 dünēyn gün batança yağdı dene yağış allahın elindedi bende elinde değül ki

XXX/15 ***(Teğriben?)*** hèç bèle olur iki ayda da bir oliy yağmır ey yağış ġaliy yağmağa

XXX/16 ***Tāyfanızın adı nemedi?***

XXX/17 ġoćabeyli ***(Muġan'dadı?)*** he da muğanda ***(Mugan'ın hansı şeherinde?)***

XXX/18 zēyvenin günbatanıdı ilḫı hē zēyvenin günbatan elindedi ilḫı hē

XXX/19 ***Yādınızda bayatı var?***

XXX/20 çètin olabiler‿ ēy ***(Bize bir bayatı buyurun.)*** aḫı buyurabilmiyem ***(Çoḫ sağ***

XXX/21 ***olun.)*** sağ‿ olasan

Metin Numarası: XXXI

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Kotur Suyu-Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 03/08/2018

Derlemenin Konusu: 1. Aksakallar 2. Düğün âdetleri

Derlemenin Süresi: 11 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Yahya CİDDİ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1965-53

Mesleği: Hayvancılık

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: 51 yıldır kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

XXXI/1 ***Selām***

XXXI/2 selam

XXXI/3 ***Adīzı fāmilīzi buyurun evvel.***

XXXI/4 yahya ćiddi bēli

XXXI/5 ***Yaşız neçedir?***

XXXI/6 elli üç

XXXI/7 ***Kendīzin adı nemedi?***

XXXI/8 tāyfamızdı dėysen ket dȍl bı̊ra ōbadı ġoćabēyli hē

XXXI/9 ***Elan ne ėlirsiz burda?***

XXXI/10 ġoyun saḫlėyruḫ da ***(Yaylaḫda?)*** bėli yaylaḫda bıra ġoyun saḫlarıḫ ***(Ketde***

XXXI/11 ***nem elersiz?)*** ketde de ėle ġoyun saḫlėyruḫ ***(Muğan'da?)*** muğanda bēli yay

XXXI/12 ćıḫannan sōra ᶜgėderik biz ***(Keşaverzilik vardı?)*** yōḫ biz ėle feġet damdarı

XXXI/13 işine baḫarıḫ

XXXI/14 ***Size aḫsakkal deyiller?***

XXXI/15 hē ***(Bu obanın aḫsakkalı sizsiniz?)*** bēli bēli ***(Ne üçün?)*** böyüg‿ oley dene

XXXI/16 elbette aḫsaḳḳal bıdī

XXXI/17 ***Aḫsaḳḳal kime deyiller?***

XXXI/18 aḫsaḳḳal sinni böyüge diyeller sinni böyügē onnan sohra söz keçirdene

XXXI/19 barışdıranā elbette bizim bu menteġenin aḫsaḳḳalı ağa-yi ḫāvendidi ***(Ejder***

XXXI/20 ***ağa?)*** bēli ejder ḫāvendi menteġánın aḫsaḳḳalıdı o obanın da ki bi aḫsaḳḳalı

XXXI/21 olar

XXXI/22 ***Gadimlerden bize bir hatıranız var?***

XXXI/23 ġádimlerden yoḫ ėle bilmerem haćıya sor onnan ėle bilmerem

XXXI/24 ***Neçe ġoyununuz var?***

XXXI/25 var bı̊rda teġriben ġoyun çoḫdu üş dört hē üç obādı bı̊ra üç ōma her‿ obanın

XXXI/26 beş‿ yüz altı yüz hududanda vardı

XXXI/27 ***Bu obanın sedderi hardan başlar harda biter?***

XXXI/28 bu‿ obanın seddi üsdü şābildī üs teref gün çıḫan terefi şeydi asvaltTī bi

XXXI/29 terefi de ki haćı‿smāyil var ölüpdü allah irehmet‿ ėlesin özümüz aramızda

XXXI/30 o sedderi ġoymuşuḫ öz ġonşuluḫ aramızda o sedderi ġoymuşuḫ ***(Dövlet***

XXXI/31 ***sedderi ġoymamış?)*** yoḫ dȏlet yōḫ özümüz öz aramızda özümüz sed ġoyarıḫ

XXXI/32 biz ***(Siz mesela burda ġoyunları saḫlayanda dȏvlet pul alır mı?)*** yoḫ almır

XXXI/33 pervāniye vėreller ona vėreller pi̊lu

XXXI/34 ***Burda toylar zad nice olar?***

XXXI/35 toylar burda toy⌣ ėlemerik muğanda ėlerik ketde ***(Yaylaḫda toy olmaz mı?)***

XXXI/36 yoḫ ġádim⌣ ėle olardı hindi olmey tā ᶜgėdeysün orda mi̊ğanda oley orda

XXXI/37 toy ėleller ėle ġedimki kimidi toylar hėç ferġ⌣ ėlemez

XXXI/38 ***Muğan'dan hansı, Bilesuvar?***

XXXI/39 yō bizimki ᶜgermide ᶜgermide ***(Orda neçe hane var?)*** çoḫdu teġriben

XXXI/40 şayseven otuz iki tāyfa diyeller

XXXI/41 ***Yādınızda zarb-ı mesel vār?***

XXXI/42 yō bilmerem

XXXI/43 ***Bu alaçıkları ne cür⌣ ėlersiz?***

XXXI/44 ġureyıḫ da bi̊ alaćıḫları ᶜgüzemnen ġōyunu ġırḩarıḫ vėrrik meşginde ġálıp

XXXI/45 salınār şahseven ásıl şahseven bizimkidi baḫtiyarlarınḫı sohradan çıḫıb

XXXI/46 ***Cevannıḫta hansı işe baḫardız?***

XXXI/47 biz ki ėle ćavannıḫ ėle evvelde ki bu ġoyun işine baḫarıḫ

XXXI/48 ***Çobanlığınız var?***

XXXI/49 bėli varımızdı ***(Çobanlıktan kalan bir hatıranız var mı?)*** ġedim ėhtiram

XXXI/50 ėlerihˈ de ćanavar ayı olar hėç yoḫ menne bunı danışdır o bāraden men

XXXI/51 bilmerem ***(Elseven mi yaḫşıdı, Şahseven mi?)*** şahseven ásıl şahseven

XXXI/52 bizimkidi olar o baḫtiyarlarınḫı sohradan çıḫıb

Metin Numarası: XXXII

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Meymıḫan Yaylağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 26/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Çobanlık mesleği 2. Anı

Derlemenin Süresi: 4 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Ferman MEHEMMEDİ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1977-42

Mesleği: Hayvancılık

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Kaynak kişi 40 yıldır bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe ve çok az Farsça

XXXII/1 ***Selam adīzı fāmilīzi buyurun***

XXXII/2 selām‿ áleyküm ferman mehemmedīyem

XXXII/3 ***Neçe yaşīz vār?***

XXXII/4 menim ġırḫ‿ iki sinnim vār

XXXII/5 ***Ne iş göreysiz burda?***

XXXII/6 biz↓ burda↑ damdārımız vār↑ keşāverzi‿ élerik gelmişig‿ éle héylen

XXXII/7 eşāyirçilig‿ élerig ġoyun otarrıḫ ġoyun saḫláyrík

XXXII/8 ***Hansı tayfadan hansı tiredensiz?***

XXXII/9 ġoćabēyli eme oğluyuḳ ağaynan eme oğluyuḫ

XXXII/10 ***Neće ġoyununuz var burda***

XXXII/11 olar bi altı yüz dene

XXXII/12 ***Bir çoban bağışla de***

XXXII/13 ḫāḫiş‿ ēliyem

XXXII/14 ***Sübden aḫşamaça ne iş görer?***

XXXII/15 bīz meselam haḳġ‿ allík o ġoyun yāsınan altı ay otarrīḳ beş gün on gün

XXXII/16 ġalan meselem ya tez çıḫar ya geć onnan haḳḳın allīḳ ġoyun otárríḳ

XXXII/17 ***Hansı vakitler sağarsız ġoyunu?***

XXXII/18 naharda sağarıḫ birden örüşümüz‿ uzaḫ oldu süb sağarıḫ géder orda ġallıḫ

XXXII/19 gene süb geler sağar ġaydarıḫ

XXXII/20 ***Bu ġoyunun nelerinden istifāde élersiz?***

XXXII/21 sütünnen istifāde éleriK yununnan istifāde éleriK ġaymağınnan istifāde

XXXII/22 éleriK ēmliğinnen istifāde éleriK yununnnan béle çoḫ istifāde çoḫdu da

XXXII/23 ***Burda çobançılığın müşgülleri nemelerdir?***

XXXII/24 çobançılığın müşgülü de odu kū↑ evelēn tüfehˈ vèreyler çobanā ćanavarī

XXXII/25 ayını vırmağa āzad‿ éliyeler görüysen hemle éleyir üstüve vîrsān ġaydıP

XXXII/26 ćerīme alıllār biyáz da adamı zindana salar gör ki zāmin tapasan bi de

XXXII/27 bōyühˈ bi yük çatıla adama héç olanında bi seri vèrir ayının ćerimesine oları

XXXII/28 āzād‿ éliyeler üstüve hemle éliyir élemese héş vîrmağı insaf deyir

XXXII/29 ***Ġedimkilerden bir ḫatire buyurun.***

XXXII/30 ġēdimkiler odu ku ġēdim ihtiram var‿ ídı biri birine déyirdi sen‿ öl yoğ‿

XXXII/31 uydu ya ġızıy vèr menim‿ oğluma oyụdu hindiler tā↑ teref‿ özü

XXXII/32 birbirinnen danışmayınćan bir de elçi alma háḳġı yoḫdu özderi gȫyülleri bir
XXXII/33 olsa biz bu ġayrırıḫ bū işderi görrük göyülleri olmasa hiş ağzını aćıp
XXXII/34 danışmaylar hindi anćaḫ görüysen ḫıyābanda danışır dost⌣ olur ḫeberimiz
XXXII/35 olmūr gėdende bizi ćağrıllar biz gelirik zapda
XXXII/36 ***Özüyün çobançılıḫdan bir hatırası var mı?***
XXXII/37 yōḫ ėle mēm yaşımnān uşağımnān tā ćoban⌣ olmuşām↑ bi̊ zamana
XXXII/38 baḫalım ćobançılıḫ āzatçılıḫdan yaḫşıdı ‘hēmeşe elinde pul⌣ olur men sen
XXXII/39 ağadan pıl⌣ alıyem ḫeşliyrem o terefden háḳġımı⌣ alıyam he bir aydan
XXXII/40 üç ay sora sene ġoyunumu satıp pıl verirem elinde emniyet de vermiysin
XXXII/41 hardan alıp verećek men öz kesbimnen rāzıyām kārmendem hemeşe bu
XXXII/42 dāyımı kārmendem ne hemmeşe pılım⌣ olur anćaḫ āzād⌣ olanda yer var
XXXII/43 iş olmır müşgülüm⌣ olur anćaḫ bu davar otarıyam pıllı otarıyam bir aydan
XXXII/44 igirmi güne o yan bu yan on gün keşti mene verir pılı men keçirem men
XXXII/45 rāzıyem kesbimnen men⌣ özüm eslen allah da meṇim kesbimi elimnen
XXXII/46 almasın şehere gėdende bi ġırıḫ penir⌣ alıyem beş min tümen ėlan toyuḫ
XXXII/47 zat saḫlıyruḫ gėdir orda yumurddıyır burda yumurddıyır meselem baḫıram
XXXII/48 görüyem bizim on↑ dene surfada ġezamız var şeherde bi dene o da ćirebetdi
XXXII/49 ‘dadar doymaz ćoḫ acsa şayet yarane ḳarti vėrir somu alır o da görür anćáḫ
XXXII/50 bizīm↑ bizim özümüze bāḫ hele o teraf̣ bāḫ çöreh' böğ'ün gelmiyib
XXXII/51 satılmaya ćöreh' pişirrik şayet beşine de nefsi olsa ćöreh' vėrir büğün süb
XXXII/52 ēlan⌣ özüm o ėşidirim ordan baḫırdım ay ḫala ġadalaruv̇⌣ alım mene
XXXII/53 biyáz pēnir ver pıl derdi yoḫ↑ ėhsandı şeherde bu ėhsan olmaz yüzde bir
XXXII/54 olar men bu kesbimnen rāzıyam
XXXII/55 ***Burdaların adlarından bize buyur, hansı yaylaḫlar vardır?***
XXXII/56 burā meymıḫan ćayı diyellēr bırdā ġoćabeyli sultan var onundū ora penćalçı
XXXII/57 vār o hemsēmiz olarındı bura şeydāyilerindi āb-ı şeydāyi olarındī ağza ağza
XXXII/58 tire tire vār bura meselen ḫoruzludu↑ olarındı ağza tire be tirē yaylaḫları var
XXXII/59 ***Burda hansı tayfalar var?***
XXXII/60 ćoḫdu ġoćabeyli var mesdalbēyli var onnān sōra ćoḫ ćoḫ mesel tat var↑
XXXII/61 ġarışıḫ day hamı eşāyir şayseven

Metin Numarası: XXXIII

Derleyen: Seccad MUİNİ

Derleme Yeri: Erdebil Merkez / Erdebil

Derleme Tarihi: 26/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Şahseven Türklerinin eski göçleri 2. Şahseven Türklerinin eski düğünleri ve bunlarla ilgili diğer âdetler 3. *Leyla ile Mecnun* Hikâyesi 4. *Aslı ile Kerem* Hikâyesi

Derlemenin Süresi: 65 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Hanış TAHMASİNEJAT

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1957-62

Mesleği: Hayvancılık

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: 56 yıldır kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında 4 yıl Tahran'da yaşamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe ve az Farsça

XXXIII/1 *kábı evvel aduv̇u da de fāmiliv̇ü de*

XXXIII/2 adım ḫanış tėhmasinejat

XXXIII/3 *tāyfağı da de*

XXXIII/4 tāyfā ġoćabeylidi denē ġoćabeyliyik denē ġoćabėyliyik eslimiz ġoćabeylidī

XXXIII/5 *(tireği de dėyirsen ya neće)* ne cür tire mire *(ġoćabeylinin hansı tiresi onu*

XXXIII/6 *de)* ġoćabeylinin biz seyatḫanbeylidenik ġāsımılardan bu hāşimilerdi hā

XXXIII/7 sayatḫanbeyli meselēm ġāsımılar hāşimilēr berzetdekilerin zadınnanıḫ

XXXIII/8 subaşı berzende ġasım kendi diyeller ona bėle bėle

XXXIII/9 *yaşuv̇u̇n yaşıv̇u da de*

XXXIII/10 yaşım min üş yüz otuz⌣ altıyam denē yaşım min üş yüz otuz⌣ altıyam

XXXIII/11 şomāre-yi şınasnamam igirmi ikidi men dünēynki günü neneden⌣

XXXIII/12 olmuşum tarıḫ tevellutum vallā *(onda o anadan olduğun ᶜgün mübārek*

XXXIII/13 *olsun)* hē dünēn ēlan uşaḫlar aḫşam mene dėyirdi senin tevelludundu valla

XXXIII/14 dėdim onda oynıyaćaḫsīz şuḫluḫ⌣ ėliyirler özüm de namazı başlėyıp

XXXIII/15 ġıleydım beşinći āyīn üçünde sinnim oldu atmış⌣ iki

XXXIII/16 *yaḫşı kábı ġádim şahsevenlig⌣ ėliyerdiz denē*

XXXIII/17 şahseven⌣ iydik dene inġılabdan bilmiyem üç⌣ il ya dörd⌣ il ġabağ⌣

XXXIII/18 ēleşmişdik dene burda yoḫ⌣ ıydız ki siz hökmeli izdivać⌣ ėlememişti

XXXIII/19 men⌣ ėlemişdim amma izdivać *(hē uşağın zadın da var⌣ iydı)* yoḫ bıra

XXXIII/20 gelende uşağımız yoḫ⌣ iydı *(haralara çıḫıb⌣ ėliyerdīz)* yaylağa büzġuşa

XXXIII/21 gėderdik tayfa-i üsen⌣ ehliynen mǐğana da ködeçiydik day bizzat

XXXIII/22 ködelerin otun⌣ alıp otarardıḫ *(ködeći neye deyirsiz)* ködeçi meselem otu

XXXIII/23 pulnan alıP otarardıḫ biz o elev farsı elev hē onu bizler pulnan alardıḫ

XXXIII/24 ġışlağımız yoḫ⌣ uydu ki biz terefde yaylağa da büzġuşa gėderdik

XXXIII/25 sarapnan miyānanın⌣ arasına gör her zadın yaylağ⌣ iydı biz ora gėderdik

XXXIII/26 dāyıma onda da vezimiz ḫoş⌣ iydı *(neyiz zadız var⌣ iydı meselam)* ne

XXXIII/27 var eşayırınḫı oy⌣ udu eşāyırınhı devē māl ġōyun āt bėlenćik işder eşāyir

XXXIII/28 bunnan sōra bir işe baḫmazdı ustandārı kārmendi döüldük ki *(day*

XXXIII/29 *haralara çıḫıb ėleyirdiz)* biz onnan sora bi ayrı yaylağa gėtmezdik *(sōralar*

XXXIII/30 *neće)* sōralar da inġılabdan nėçe il ġabaḫ⌣ eyleştik hökmeli burda
XXXIII/31 inġılaPdan elli dörtde bi nezeri *(onnan sōra da ġat ėlediz ya ne ćür)* yōḫ
XXXIII/32 men bi üç il zat gėtdim mǐğana onnan sohra dā nenemnnen haćı bala oğlan
XXXIII/33 ġoymadı gėdek bi zaman tehrana gėtdim gėtdim üş dört yıl iş işledim yaḫçı
XXXIII/34 işe tüşmüştüm tėhranda men hē çoḫdan da bāz-nişast olmuşdum meselem
XXXIII/35 teze olmuşūḫ üç ile keçiy üç⌣ ildi bāz-nişeste olmuşuḫ meselem menim
XXXIII/36 ki hemkārrarım var⌣ iydı olar hėç olmasa gelerdi on beş⌣ ilde oluplar
XXXIII/37 igirmi il on beş⌣ il bu hudutda *(ama gine hėyvançılığı sōra idāme verdin*
XXXIII/38 *dene)* hėyvançılıgı ėle gėtdik işe de geldim hėyvançılıḫ da ėlerdim işe de
XXXIII/39 gėdiydim gelip hėyvançılıḫ da ėliyirdim hindi de ki de ėle cüzi bi damdarı
XXXIII/40 tekimiz var keçiniyik dene başımızı gićeldiyik day işe gidebilmiyik ki valla
XXXIII/41 hammılığı olmuşuḫ mēriz
XXXIII/42 *bu ġádimki yatızdan köçmeğizden yolayoluzdan zadızdan*
XXXIII/43 ġádimki köçmek babam oları dėsem tūl çeker hey olar valla bi ġádim deve
XXXIII/44 zamaniydı muğannan bizler hereket⌣ ėlerdik ki borran menteġesinnen
XXXIII/45 zeyve ġarāġaç menteġesinde olardıḫ bizler ordan hereket⌣ ėlerdik on beş
XXXIII/46 gün çekerdi bizim yaylağa gėtmeğimiz biz tey devėynen gėderdik maşın
XXXIII/47 zat yoḫ⌣ uydu ki handa bi görerdin bezi bēzi adamdā māşın⌣ olardī adına
XXXIII/48 da bilmiyem otma otmabil diyerdiler ne diyerdiler ey bėle bi addarı var⌣
XXXIII/49 iydı maşınnarın onnan ki sōra maşın çıḫdı her nemene hassandı düzeldi
XXXIII/50 ġoyunu da maşına vır üzden⌣ ıraḫ her nemeneni vır nemene var hamısın
XXXIII/51 yığ mehvere iki saat çekmir parsabaddan çıḫanda iki saat yarım çekir
XXXIII/52 aparıp yaylaḫta tökiy ġāydėy bėle bėle işder *(o bayaḫ ō ḫātire zat solaḫa*
XXXIII/53 *vurıb sındırıb⌣ ėliyipsen ġolu zadı)* olar nemenedi aḫı *(o ćür bi şey*
XXXIII/54 *bilirsēn de dene)* yōḫ olardan ėyle zadım yoḫdu olar bi şey dēl babam olar
XXXIII/55 nemenedi eşāyırın bėle mınnan ġádim arannan mǐğannan ġopanda
XXXIII/56 yaylağaćan görerdin dava ėliye ėliye gėdiy mığan yaylaḫdan da ġaydanda
XXXIII/57 hėyle olmazdı davası yaylaḫda çoḫ⌣ olardı eşāyirin davası *(ne üssünde)*
XXXIII/58 yer üsdünde otarmağ⌣ üsdünde almağ⌣ üsdünde lapdan göreydin birinin

XXXIII/59 ġışda geleydi here pul‿ aleydi dedemnen yaylağa gėdip ćıḫanda dėyirdi
XXXIII/60 yoḫ‿ ey yaylağı vėrmiyem ućuzdu babam ġışda gelip sene el tutmuşam
XXXIII/61 pîl alıpsan mennen gerek da vėresen niye vėrmiysen bėlençik sözler çoḫ‿
XXXIII/62 olardı *(aḫırı ne olardı)* aḫırı düzelişmek ne olardı hėş zat aḫırı
XXXIII/63 düzelişmeg‿ olardı gėdib‿ otarardıḫ aḫırı o ćür‿ olardı eşāyırınḫı nēydi
XXXIII/64 hėyvana gėtmek onnan hėyvanı otarma mal otarma deve otarma at minme
XXXIII/65 at minme olardı *(müsābiġe zat vererdiler)* toyda musabıġa vėrerdiler ayrı
XXXIII/66 zatda yōḫ toyda olardı musábıġá
XXXIII/67 *toydan zatdan da bi şey bilirsen buyur ġádim debi zat*
XXXIII/68 ġádim babam toyun ġádim hētman elbette ki toy ġádim mınnan yaḫşiydı
XXXIII/69 hindi dört saat toy‿ ėlirsen bugün hamma ġādimin toyū ėlan bu daha dā
XXXIII/70 menim‿ özüme bi hefte toy‿ ėlediler bi hefte yemēg‿ içmeg her
XXXIII/71 nemene ėlebi derdin ki sėl‿ aḫıy bi teref bi neferin ġōyunun ot ġırmışdı
XXXIII/72 üç ġulaḫ ot yağışġannığ‿iydi dāyim ot ġalḫėydı yuḫarı ēmim gėtdi bi nevi
XXXIII/73 ġoyunun birin neçiye aldı yeddi dene ġoyun‿ aldı birini otuz beş
XXXIII/74 tümennen ġōyunun biri otuz beş tümeniydi ćemdek hamma hindi o yoḫdu
XXXIII/75 ki hiç tapabileyig‿ onū tapılmėy ki olar nemene var hindi bi tek geće aḫ
XXXIII/76 toyuġun bi ćıḳḳan etidī biyáz dana etinnen zadınnan mal etinnen zadınnan
XXXIII/77 valla onnan sōra bi şey yoḫdu ki iki saat üş saat toy‿ ėleyirsen ḳutarey
XXXIII/78 ćıḫėy gidėy o yana *(çal çağıl zat var‿ iydı toyundā)* hā babā çal ćağıl o ki
XXXIII/79 adam var‿ iydi adam var‿ iydi bī de bey ġısmeti ki var‿ iydi bu
XXXIII/80 talmışgeyihʿlilerde ferzullālı onnān ġara musalī bėlençikler bir ay zat toy‿
XXXIII/81 ėlerdi bir ay toy ėlerdiler bir‿ ay hamma ġalmışdı mala da veze ġalmışdı
XXXIII/82 veze ġalmışdı adam var‿ iydı bir ay toy‿ ėlerdi on beş gün‿ ėlerdi bi
XXXIII/83 hefte ėlerdi bizder meselem bi hefte ėlerdik ne ğade tutardı gelerdiler
XXXIII/84 bazarrığa nenem ḫeber aldı ġağamnan ḫanışın bazarrığı ne ğadeẓ tutdu dėdi
XXXIII/85 beş yüz‿ igirmi tümen tek beş yüz‿ igirmi tümen *(aşıḫ zat da getirirdīz)*
XXXIII/86 hē aşıḫ‿ olaẓ bizimkiler getimedi aşıḫ çoḫ‿ adam getirerdi herkesin
XXXIII/87 ḫoşuna gelirdi getirerdi herkesin ḫoşuna gelseydi getirerdi hamma

XXXIII/88 bizimkiler getimedi haćabolu getiṛmezdi bizler getiṛmezdik eslan hamma
XXXIII/89 bu ġāsımılar zat getirerdi *(öz arağızda çal çağıl olurdu)* babam he hedden
XXXIII/90 izāfa◡ íydı hedden izāfa meni yolladılār siz özüz arazölen yaylağındeydız
XXXIII/91 dedem yolladı dėdi gėd o şahsevennerin haćābulun hammısına devet◡ ėle
XXXIII/92 gėtdim hamısına dēvet◡ ėledim bular geldi allah irahmet◡ ėlesin haćabı
XXXIII/93 ġağama dėdim ne vėrećeksiz dėdi haćı böğ'ün nahara kabab vėrecūk dėdi
XXXIII/94 babam yetirmeg◡ olmaz bi bėle adamın kábabı ġağam dėdi yeddi dene
XXXIII/95 ġoyun◡ almışıḥ ćemdek ġōyun birin◡ otuz beş tümene aldıḥ tapdıḥdān
XXXIII/96 bu ġāsımılardān miyaniya gėdennerden birin◡ otuz beş tümene aldīḥ şama
XXXIII/97 dā ġağam dėdi meşe sifte haćabulu ḫānımı ne pişirse meşe sifte diyēr
XXXIII/98 kebabın üsdünde ġağam◡ özü oldu hōććet bi de nehmetullah allah buların
XXXIII/99 hamısına irehmet◡ ėlesin allah şahıtdı kábabın hindi hėyle iş vār ēlan bi
XXXIII/100 nefer götürüp zada dervazaya yā ayrı teze meydana allah şahıttı adam bi
XXXIII/101 nefere pılın verebilmes hindi bi neferin adām ḫerćin verēr bi neferin adam
XXXIII/102 ḫerćin meselem ya kábab olar ya ćüće kábab◡ olar şamın ya naharın
XXXIII/103 vermeg◡ adama ağır geler bazarda hamma o zamannar bėle bi söz yoḫ◡
XXXIII/104 iydı ki allah şahatdı diyerdi sėl◡ aḫiy çörek hindi nemene toy var tek
XXXIII/105 geće ėlan bu uşaḫlara toy◡ ėliyećūk tek geće tek geće olaćaḫ hökmelini
XXXIII/106 bilmiyem ne vaḫd başlıyaćaḫ on ikiyećen de ḳutaraćaḫ çoḫ çekse ikiye
XXXIII/107 çeker ikiden◡ o yana çekmiyećek ki çoḫ çekse ikiye çeker babam ġádim
XXXIII/108 ayrı ćür iş◡ iydi hē meselem bi evde igirmi baş külfet olseydı onun◡
XXXIII/109 igirmisi de gelerdi toya ēlan indi isdiye bi nefer evden izāfa gelende
XXXIII/110 adama ağır geliy geliy gelmī̇y allah şahatdı adama ağır geliy lapdan
XXXIII/111 haćabolu o külfet◡ iydi ki dörd◡ alaćıḫ sekgiz◡ alaćığın külfeti pütün
XXXIII/112 gelirdi herkes toy◡ ėleseydi ora *(toy da harda ėliyerdiz)* yaylaḫda onda
XXXIII/113 vaḫdı var◡ iydı tōyun pāyızda ġışda hėç kes toy◡ ėlemezdi yazda yayın
XXXIII/114 ġırḫ beşi başlanardı toylar da başlanardı alaćıḫdā hē ġaşenk babam
XXXIII/115 alaćıḫların ābırı ayrı ćür iş◡ iydı memlekát yėrirdi *(yeke yeke alaćıḫlar)*
XXXIII/116 daha da imam ḫomeyni fōt◡ olanda hökmeli burdeydı hökmeli onun

XXXIII/117 ġırḫıydı ḫaćabılı vėrdi ya zādıydı ġırḫıydı ġırḫı ġırḫın haćābulı vėrdi
XXXIII/118 teşgılat açıldı olmiyan tek her yere dėdiler ki baḫ ėrdebil olar sarab olar
XXXIII/119 terbiz‿ ola tėhran ola day irza da onda işin içindeydı tehranda hammsına
XXXIII/120 irza telfın‿ ėleyib devet vėrmişdi hammısına ėle ki maşınlar düzüldü ala
XXXIII/121 paça maşınnar hemi miyana üzü hemi miyana üzünnen hemī erdebil
XXXIII/122 üzünnnen hemi sarab terefinnen baḫ āltı dene hėyvan ėle menim‿ özüme
XXXIII/123 kesdirdiler altı dene hėyvan *(ćavan‿ iydın dene)* babam ėle keseydi dene
XXXIII/124 adamın ġalmışdı elinin yetişmeğine hökmeli çöldeydi onda yoḫ ikisin
XXXIII/125 kesdiler he ikisin kesdiler özüm kesdim ekberinkini
XXXIII/126 *bu toyunda alma zad‿ attın ya yoḫ*
XXXIII/127 hē babā onu bayaḫ diyeydin dene ora ġaytsa ḫarab‿ oliy dene hē ātdım
XXXIII/128 alma atdım alma da olaćaḫ dene *(bēy atırdı dene)* almanı özüve
XXXIII/129 atmıyaćaydı ki almanı atıllar gelinin başına gėdir tüşür üsdüne
XXXIII/130 *(vurabildin ya yoḫ)* yō vırmadım yoḫ vırmadım yōḫ *(tuturdular almanı*
XXXIII/131 *ya neće)* hē hėç ġoymullar ki yere tüşe onda da gerek yaḫçı at minesen
XXXIII/132 denē ġaşeng‿ at minesen atın üsdünde tēmir‿ oğlu erşát var‿iydı
XXXIII/133 rūzgarda onun tek atçı olmazdı yaman at‿ ıydı hökmeli ordáydı sağ‿
XXXIII/134 ol onun dėdi ḫānış menim atımı minećek ḫanış dėdi menim atıma minećek
XXXIII/135 onun‿ atın mindim bēyi de vırardılar ondā ėle düzden ėlyasgil ne ğeda
XXXIII/136 çıḫdı çatabilmedi ėlyasgil de ėle daşlıḫ maşlıḫ yer‿ iydi dene daşlıḫ
XXXIII/137 maşlıḫ yer‿ iydi ne ğade sıḫdılar ėle bi boy gėtdim ġaytdım onnan erşat
XXXIII/138 tutdu dėdi getir day onnan o vana vîrabilmezler *(rēsmi var dene)* hē
XXXIII/139 ġānunu var neće memmet he kefal‿ oğlu mehemmed o hėş dene
XXXIII/140 mehemmed hele onda yezne olmamışdı bize onnan tağriben bi dört gün
XXXIII/141 üş gün sohra oldu onda da yaḫçı atdar var‿ iydi ėle atdar ki var‿ iydı
XXXIII/142 ne dėyim aḫı he de hindi at yoḫdu ki bezi bezi adamlara baḫma ey aparey
XXXIII/143 damdarılarda görėysen iki dene dayçadan zatdan saḫliyir olara baḫma
XXXIII/144 valla haćabuludan zatdan at olardı entīġā haćabulıda biyol irzanın
XXXIII/145 toyuydu ya salamın toyuydu gereg‿ irzanın toyu oleydı men de gelip siz

XXXIII/146 de hėyvan yōḫ men sizde getirip hėyvan saḫladım bi dene serbaz gelmişdi
XXXIII/147 üş dört dene haćābulıya üş dört dene serbaz ōlanı yaḫćı ġızıl atı var⌣ iydı
XXXIII/148 atın altınnan eğilirdi keçip gelip yėherde ēleşirdi at ġaça ġaça at ne cür
XXXIII/149 süretinen ġaçseydi atın bu döşünnen sinebendinnen dolanıb gelip gėdip
XXXIII/150 atın üsdünde eyleşirdi yiherin içinne serbaz⌣ iydi day u uşaḫ meselam o
XXXIII/151 zaman o senin tek⌣ iydi hindi o işderi kim görebiler heç kes o işderi
XXXIII/152 görebilmez zireng⌣ adamlar çoḫ⌣ uydu o zaman amma hindi yoḫ hindi
XXXIII/153 haya baḫmiy allah şātdı o zamanın ćavanının biri hindikinin beşine değer
XXXIII/154 o zamanın ćavanı ayrı ćür iş⌣ idi ḫumeyninin bılar bi ġırḫın vėrdi
XXXIII/155 haćabolu bi ġırḫın vėrdiler eslan bi teşgilat⌣ aşdılar olmiyan tek eşāyir⌣
XXXIII/156 içinde ne ğade hėyvan zat kesdiler sahāt bēʿdez zuhura çekdi yayın günü
XXXIII/157 dörde beşe çekti gėdende de bi bi zatdā merdum kü düzülmüşdü çimen⌣
XXXIII/158 iydi o vannan bėlē nehmetullah kebabı ġızartmışdı allah şahattı kábabı
XXXIII/159 tuturdular ućdan tutma here bi dene çekip götüriydi ki dōlet adamiydi tey
XXXIII/160 möhüm adam tehrannan gelmişdi ērdebilden terbizden terbizden yap çoḫ
XXXIII/161 gelmişdi usdandār ne bilim báḫşıdār fermandār böyük böyük beri baḫ
XXXIII/162 adamlar gelmişdi hėç ēslan baḫırdılar teʿeccibe ġaleydılar haćabolnun
XXXIII/163 teşgılatına baḫıp teʿeccibe ġalėydılar supahdan bi nefer var⌣ iydı
XXXIII/164 miyananın böyügüydü dėdi eḥsen bu kişiye haćıabıya dėdi kişinin⌣ ėlē
XXXIII/165 adına göre şanı da var hemi hē dėdi ēlan baḫėysan çadırlara alaçıḫlara ėle
XXXIII/166 biliysen tėhranın bālā-yi şehridi ėle biliysen dėdi tehranın bāla şehridi bu
XXXIII/167 day ġuruyurdu denē hē ġōyun her nemenenin mōġuyeti var ġuruyurdu
XXXIII/168 her nemenenin eşāyirin düzdü vesile yoḫ⌣ uydu sohralıḫda vesileler
XXXIII/169 yoḫdu hamma varrı adamlar çoḫ⌣ uydu dā eşāyir içinde varrı adam çoḫ
XXXIII/170 uydu ġoćabeylilerde meselem geyihʾli tayfaları var⌣iydı talmışgeyihʾli
XXXIII/171 var iydı isalı var iydı ġara ġasımlı var⌣ iydı bularda bey ġısmeti çoḫ⌣
XXXIII/172 uydu hammısı da mülkedār⌣ iydı ēlan hindi ġānun bi ġānun olub ġānun
XXXIII/173 bi ġānun olub bi nefer gėdip bi nefere nigehban ġassa o nigehbanın bi
XXXIII/174 milyonun ayda verebilmir o zaman o adamlar ki var⌣ iydı her birinin

XXXIII/175 yanında otuz dene ėv var‿ iydı otuz ėvin her birin beş neferden sal gör
XXXIII/176 ne ğadėr‿ ėliyir o otuz evin hamısın çöreğ'in vereydi *(beylēr)* bēyler bēli
XXXIII/177 özüm öz gözümnen gördüm
XXXIII/178 *bu beylikden ḫannıḫdan bi şey de yādında hiç ġalıpdī*
XXXIII/179 niye ġalmeyıb o zaman biz meselem hindiki o keç seneti ki var ġara dere
XXXIII/180 ora ġara dere diyeller ora ġotaz beyin‿ iydi ećirri ġotaz bēyin‿ iydi biz
XXXIII/181 orda gėtdik üş dört ay ġışı ġaldıḫ yazı yazdan bi ġırḫ beş gün ġırḫ gün
XXXIII/182 ġalınća ya allah gėtdik biz orda ġaldıḫ orda ziya bey var‿ iydı ziya bey
XXXIII/183 dē isālıdı tāyfe-i isālıdı ziya bey de ne ğade dövlet var‿ iydı aḫı ne ğade
XXXIII/184 dövlet var‿ iydı diyerdiler o zaman otuz min dene ziya bēyin ġōyunu
XXXIII/185 var otuz min dene baḫ hatda birine bizim öz fāmilimiz gėdiydi
XXXIII/186 mehemmed‿ elinin uşaḫları yėmenin ġardaşı uşaḫları her görėysen her
XXXIII/187 her meselam üş sürü meselam diyerdiler mının sağmal ġōyunu var
XXXIII/188 diyerdiler dört sürü erkēḫ var her biri mının yeddi yüzdü ġuzulū üş sürü
XXXIII/189 ġuzusu var‿ iydi birini hemid gėderdi abasḫan‿ oğlu hėmid birine
XXXIII/190 mehemmed elinin bir oğlu var‿ idi o zaman adına ġıtan diyerdiler
XXXIII/191 bilmiyem onu ölüp ya ġaley birine ġıtan gėderdi bèle bèle sözder biyáz
XXXIII/192 çoḫ sözün evelen gevelen sözün faydası olmiy biyaz da yaḫçı söz olsa
XXXIII/193 adamın ēlan men‿ özūm gizdim dōül ki iki dene mühendise nigehban‿
XXXIII/194 iydım iki dene altı üz elli tümen veriydiler ayda mene altı üz elli tümeni
XXXIII/195 iki mühendis verebilmirdi niye yoḫ‿ uydu darāmed yoḫ‿uydu hindi
XXXIII/196 hamma o zaman meselem bēyler var‿ iydi ḫannar var‿ iydi göreydin
XXXIII/197 yanında otuz‿ ev var onun hammısının yemegi de onnan‿ olardı işderdi
XXXIII/198 dā ona olar iş de görerdi işderdi nemene kārgerçilig ėlemiyećedi ki gėde
XXXIII/199 eline bėl külüg götüre düz meselem hėyvanın otarardı meselem beş‿
XXXIII/200 adam görerdin erkeğē gėderdi bi erkek de nėçe ćür olardı bīddesi ġara dişi
XXXIII/201 olardı biri de erkek meselem görerdin adam‿ mar min dene sağmal
XXXIII/202 ġōyun birden bu ēlan üsen‿ehil bu zatda esger‿ ekber ki var‿ iydı
XXXIII/203 burda bu zatdarda eski şeherdi serēinin altında meselem diyerdilēr o

XXXIII/204 zaman hā nenemgil diyerdi böyük nenem diyerdi yaḫşı nenem diyerdi
XXXIII/205 sekgiz‿ üz buların sağmal ġōyunu var sekgiz yüz dene hele onnan sohra
XXXIII/206 da gene üş sürüleri var‿ iydı gör‿ indi deve zat ne ğadeydi olar da ēlan
XXXIII/207 indi bėle püsküne ġaldılar indi heç zat yoḫ iydi neveleri zat yaḫçıdı
XXXIII/208 vezleri ḫoşdu nevelerin heresinin üş dört yüz ġoyunu var hamma o zaman
XXXIII/209 saḫleyírdı hindī ġádimkilerin sözüdü diyeller tellān min baş saḫlar terlān
XXXIII/210 tellan gör nedi sār bi dene de baş saḫlamaz sār meselam sar ėlebil
XXXIII/211 bēylerin hindi oğlanları olup möhtad heylençige diyeller sar‿ öz tellan
XXXIII/212 min baş saḫlar sar beri baḫ ki öz başın da saḫlayabilmez ėlan çoḫları
XXXIII/213 möḫtad olupdu elan ḥaćı bala bey hānı mı̊ğannan eşāyir ġalḫanda herkes
XXXIII/214 ḫeber alseydı diyerdiler ḥaćı bala bēin sürüsünün ġabağı duvan daşındadı
XXXIII/215 dālı herē mı̊ğandadı hanı erdebilde ki dēirmanı vėrdi birine çalusdaḫın
XXXIII/216 vėrdi birine hėyle hėyle oldu dağıldı ḥaćı bala bēyin çalusda da değirmanı
XXXIII/217 var‿ iydı bu da ėle burdaḫı dēyirmanı haćı ezizin deyirmanı ėle odu *(bu*
XXXIII/218 *böyük dedēz tehmez)* tēḫmez bizim dedemgilin babasıdı dene tehmez
XXXIII/219 babamgilin babasıdı onnan da berikiler tehmezi men görmemişem ki hiç
XXXIII/220 görmedim ki hėç o babaları öz babalarımı da görmedim ki ḫan‿
XXXIII/221 oğlannan‿ ağam‿ oğlanı da men görmedim oların hökmeli bilin
XXXIII/222 gülleynen vırıblar ey ćilikgezdiler hē ḫala‿ oğlandı ġağamgilin‿
XXXIII/223 emisidi onu gülleynen vırıblar ėle yaḫçı nenemin yanında vırıblar he de
XXXIII/224 tēhmez beri baḫ zirek eşral bi adam‿ iydı beri baḫ zirek memleket
XXXIII/225 çaparmış zireng adam‿ iymiş dene meselem gėdermiş ġarabağa
XXXIII/226 gėdende üzüg‿ atarmış yere üzügü ġaydanda serasdan yanındeymış dene
XXXIII/227 serasdan mübāşir‿ imiş oa diyermiş serasdan gėćė olanda tüş o üzügü
XXXIII/228 de vėr mene biliymiş bēli torpağı īlermiş diyermiş men bu torpağı īliyem
XXXIII/229 şūreviynen īranın torpağın tānırmış diyermiş serasdan tüş‿ üzügü vėr
XXXIII/230 mene serasdan da diyermiş babam gėcedi üzüg hardadı diyermiş üzüg
XXXIII/231 odu ki yėrdedi ya ġāmçını atarmış yere ġāmçını ġaydanda diyermiş tüş o
XXXIII/232 ġamçını vėr mene bıra fılan yerdi *(ġamçı bilirik dene)* ġamçını bilersēn

XXXIII/233 at ġāmçısı serasdannan hayana üş nefer◡ iymişler bular çoḫ yubanıP
XXXIII/234 gelip çatmaḫları gelip çıḫmaḫları tüşmüşmüşler olmadan beri bi çaylaḫ
XXXIII/235 var o çaylaga gelip görüb gelende yaḫçı nelemgil çıḫıb ağlaşıb öz ḫānımı
XXXIII/236 da diyeller tehmezin ḫanımının◡ adı şirvan◡ iydi çıḫıb bular ağlaşıb
XXXIII/237 dėyip babam ne olup niye ağlaşıb dėyipler eşral geldi deveni götdü gėtdi
XXXIII/238 tehmezin sekgiz devesin aparıblar ōnda tēhmezin sekkiz devesin aparıblar
XXXIII/239 tēhmez durup yėyip çay çöregin serasdannan bi nefer de var◡ imış
XXXIII/240 yanında onun adın bilmiyem dėyip sürün atı dalım süre dėyiP hara
XXXIII/241 gideċeksen bilek dėyip aşaċiyam hissinin dağınnan o üze pāyız◡ iymış
XXXIII/242 pāyız aşaċiyam hislinin dağı diyeller gēnnen işitmişem hā men o dağı
XXXIII/243 dėyib onun dalında şurevin̄n şūrevinin eşāyiri ėlan ġaydiy arana
XXXIII/244 ġaydėyler ġışlaḫlarına bi hesap gideyler serasdan sürüp gün batanda
XXXIII/245 obeynan devenin arasın kesip yaman deve olarmış dėyip birine üçün
XXXIII/246 getireċēm altmış dene deve getiripler sēkgiz deviye altmış deve getiripler
XXXIII/247 serasdannan o yoldaşına dėyip siz deveni yığın men keseċiyem zadın
XXXIII/248 ġoşunu bi hesap ġoşunun ġabağın geleni vı̊ram özü de diyer atın üssünde
XXXIII/249 bėle yatarmış balaċa adam◡ iymış balaċa bilinmezmiş bu atın üssünde
XXXIII/250 adam var ya yoḫdu dėyirmiş gülle atılanda bildim◡ ete deydi gülle onda
XXXIII/251 serasdana gülle onda deyip seraslanın ġōluna ġoluna da deyip daşdan da
XXXIII/252 çırtdeyıb gülle da daşa değende çırtdeyıb seraslanın gözüne de onda gülle
XXXIII/253 deyib kör serasdan ėle ordan ġālıp onnan bılar getirip sēr serasdan yå̊ḫun
XXXIII/254 meċele öldü hey burda siz hardeydız siz yoḫ◡ uyduz ki bılar deveni
XXXIII/255 aşırıb yığıp getiripdi gėċiye day ağızları tüşüp gėċiye getiripler deveni
XXXIII/256 getirip mına tēhmezi evvelde yoldaşları dėyib sen sekkiz deveği götū̄
XXXIII/257 aradan sekgiz deveni onda tē̊ḫmez bi dene buğur götürüp buğur haça
XXXIII/258 buğur götürüb yaḫçı nenem diyerdi diyerdi o buğurun onda ī̄rana dölü
XXXIII/259 tüştü allah şātdı nenem diyerdi böyük nenem var◡ iydi menim yaḫçı
XXXIII/260 ḫānım adında diyerdi onda o buğurun meselem ī̄rana dölü tüştü deve
XXXIII/261 çoḫaldı haça buğur iki küvenni bular dönüpler sekgiz devesin bu

XXXIII/262 götürennen sohra yerde ne ġalar elli ikisi ēlli iki deveni de oların da heresi
XXXIII/263 sekgizin götürennen sohra dönüpler devenin ġalanı vėripler tehmeze
XXXIII/264 yoldaşları ġábul⌣ ėlemeyib dėyib çün sen çoḫ zahmet çekiysen çapeydi
XXXIII/265 dene memleketi o ġader ağlar göz ġoyub hē köçüpler day o köçen ordan
XXXIII/266 köçüpler day hindi bilmiyem gėdip hara tüşüpler orasın bilmiyem
XXXIII/267 berzendin özüne tüşübler yoḫdu ki dāstanı çoḫdu iş dört kelmedi
XXXIII/268 *(hansınınkı yaḫşıdı)* kereminkinnen keremnen áslininkine çıḫan olmaz ē
XXXIII/269 *(o yadındā)* hansı *(keremnen ásli)* hē bī iddesi yādımdadı hā evvelden hā
XXXIII/270 evvelden hā o yolu hele hīç erzulum leyliynen mećnun zatdı dōül ki
XXXIII/271 türkiyeli dōül ki hündüstanlıdılar hündüstanlıdılar bir de azdı oların
XXXIII/272 dāstanı *(sen esliynen keremi yaḫçı bilirsen)* ásliynen keremi billem
XXXIII/273 obillerinnen de çoḫ bilerdim çıḫıb ē bütün yādımnan hamısı çıḫıb
XXXIII/274 yādımnan *(ēlan hansını yaḫşı bilersin)* dert çıḫardıP yadımnan ėle bu
XXXIII/275 keremnen eslini evvelden billem *(onu mene diyećeksēn)* hē diyerim niye
XXXIII/276 dėmiyem biyázın yorulunćaḫ diyerēm *(ora duraćaḫsīz)* hē gėdek
XXXIII/277 hökmelilik denē mećlunnan leyliynen mećlunu ġábul ėlemiyesīz *(niye*
XXXIII/278 *onu da hāmmısını)* oların dāstanı azdī ē *(neynek hē ay sağ⌣ ol)*
XXXIII/279 beş altı az de üş dört kelmedi olar men bildigim odu hā mećlunnan
XXXIII/280 bilmiyem ā indi bıların debileri ne ćürdü o menteġálerde leyliynen
XXXIII/281 mećlun ki birbirine aşıġ-ı máşuġ⌣ olub allah da o gözelligi vėrmişmiş
XXXIII/282 mećluna mećlunun üsdüne gözel yoḫ⌣ uymuş mećlunun da adı mećlun
XXXIII/283 dōül mećlunun adı ġáyz⌣ idi nene ġoyan⌣ adı ġáyz⌣ idi çoḫ gözel⌣
XXXIII/284 iymiş bılar gėdipler tāćir abdulla gėdib⌣ ėlçilige alıplar bular vėripler
XXXIII/285 bıların ağdı meğdı hamısı tekmil tamam olannan sohra günnerin bir
XXXIII/286 günüymüş mahmıt paşa şah⌣ iydı dēribārın ġapısında ġadem vıreydı o
XXXIII/287 yana bi yana vezirin biri atınan geldi allah nahlet⌣ ėlesin her yerde merd-
XXXIII/288 i mazar var ona diyeller allah özü buyurup allah özü buyurup yeddi yüz
XXXIII/289 min⌣ il merd-i mazarın burnuna behiştin iyi deymiyećek yeddü yüz min
XXXIII/290 il çuğulun burnuna behiştin iyi deymiyećek vezirin biri atnan çapa çapa

XXXIII/291 atı gēlip şah dėyip ḫėyr‿ ola ne haydi ne var ne yoḫ dėyip babam sen
XXXIII/292 bilmiysēn tāćir abdullaya dėyib dėyip yoḫ dėyip babam sen hamalın bi
XXXIII/293 dene leyli ḫānımı vėripsen hamarın bi dene dīvānesine ġáyzi niye
XXXIII/294 vėribsen sen ġáyzi delidi o delidi babam sen niye ġızı vėripsen‿ ona
XXXIII/295 leylini niye vėribsen sen ona leyli de çirkin ḫānım‿ iydi hā göyçek
XXXIII/296 dōürdü hamma mećlun göğçeg‿ iydi ordan çuğul tāćir abdulla
XXXIII/297 ēyleşmişdi tükanında furuşgāh‿ iydi day ferş furuşgāh‿ iydi
XXXIII/298 ėliyebilerdi tāćir abdulla dėyiller gün batannan gün çıḫanı avćun yumub
XXXIII/299 açınćaḫ alabilerdi bu ćür puldar‿ iydı tāćir abdulla vēzir süb atın mindi
XXXIII/300 ordan sıḫdı mahmut paşa dėdi babam bėle söz yoḫdu bu nemenedi mindi
XXXIII/301 atı sıḫdı tāćir abdulla bilirdi dėdi çuġul ḫėyr‿ ola ne haydı biyáz dayandı
XXXIII/302 ne biliysen menim çuġulluġumu dėdi bēli sen çuġulsan dėdi tāćir abdulla
XXXIII/303 menim sözümü te’fil al sene dėdi buyur dėdi babam dōür o ġara leylini
XXXIII/304 alıpsan bu gözellik oğlana ġáyz oturub tükanda ėleşib sendel‿ altında
XXXIII/305 dėdi babam bı ne sözdü eslan bėle bi söz yoḫdu bilaḫare buların‿ arasın
XXXIII/306 vırdı mahmıt paşeynān tāćir‿ abdullanın arasına bi terefiyetlik tüştü
XXXIII/307 olmiyan teki o yannan tāćir abdullanın adamı yėridi bi yannan mahmıt
XXXIII/308 paşanın adamı yėridi bular engerib oldu birbirin ġıra nėçe dene
XXXIII/309 aḫsaḳḳaldan haćıdan böyüg‿ ādamlarnan geldi ġabağa ġoymadı buların
XXXIII/310 davası ola dėdi babam ne olub bi dene ġızdı bi oğlandı tāćir abdullanı ya
XXXIII/311 mahmıt paşanı ćoḫ fikir götdü bılār tüştü ikisi de birbirinnen teref bılar
XXXIII/312 tāćir abdulla da yā mahmıt paşa da bular birbirinnen berteref tüşennen
XXXIII/313 sōhra mēćlunnan leylī deli oldu tüştü hündüstānın ćengeline ēvvelde
XXXIII/314 mećlun deli oldu ġáyzdi bular da birbirinin‿ adın ġoymuşdu ėle āşıġ‿
XXXIII/315 olandā lēyli ḫānım dėdi ġáyz senin aduv evez‿ ėliyećēm dėdi iḫtiyārım
XXXIII/316 var leyli ḫānım dėdi senin aduvu ġoydum mećlun ćoḫ gözel‿ iydi dėdi
XXXIII/317 sen de menim adımı ne ġoyursan ġoy dėdi senin adın hėç zat ėle dėdi
XXXIII/318 senin‿ adın ġaşeng addı allah buyuran addı senin adın bular tėref
XXXIII/319 tüşennen sohra evvelden mećlun deli dīvāne oldu tüştü hündüstanın

XXXIII/320 ćengellerinde gėtdi ġaldı taptı getdi tāćir abdulla bi iki seri atınan gėtdi
XXXIII/321 tāpdı onnan sohra lēyli gördü ki day mećlunnan ḫaber yoḫdū leyli ḫānım
XXXIII/322 da deli dīvāne oldu tüştü hündüstanın ćengeline ama men onu bi dene
XXXIII/323 şāyirden ḫeber‿ aldım miyanalıydı diyerdi hündüstanın ćengelinde aḫ
XXXIII/324 toyuġun mındarın yėyiller olar aḫ toyuġun diyerdī ōlüsün yėyiller day aḫ
XXXIII/325 toyuġun ölüsü mındar olanı töküller ćengellere hamarrara onu bılar tapıp
XXXIII/326 yiyermiş bı̊lar ėle hem hemi oldu ikisi birbirine eli ćatanda evvel mećlun
XXXIII/327 öldü dovvuma lēyli öldü bı̊ların dāstanı bırda idāme tapiy day mınnan o
XXXIII/328 v̇anasın men bilmiyem kerem özü müellim‿ iydi o zaman altını
XXXIII/329 oḫumuşdu kerem de çoḫ gözel‿ iydi kerem medreseden geldi keremin
XXXIII/330 ēmisi var‿ iydi lálá ziyad ḫanın ġardaşıydı ziyad ḫanın da esli terbizlidi
XXXIII/331 o zaman ki gėdip genćede ġālīp genće diyeller genće ġádim īranın‿
XXXIII/332 iymíş genćede ġalannan sohra īrannan ki genćeni alıpdī şūrevi day ziyad
XXXIII/333 ḫan gelmiyip ziyat ḫānın da ėle bi dene ġardaşı var‿ iymiş lálá lálá de
XXXIII/334 soysuz‿ umuş lálánin oğul‿ adı yoḫ‿ uydu ki kerēm medreseden geliP
XXXIII/335 iş‿ evvelde burdan başlaniy herkes desen munnan o v̇ana başlanır yalan
XXXIII/336 dėyir kerem eve gelip naharın yėyīp hamma men bi dene zada teʿcibem
XXXIII/337 bu ziyat ḫanın ḫanımının adı yoḫdu bu zatdarda dāstanda yoḫdu
XXXIII/338 ḫanımının adı ziyat ḫan terbizliymiş esli gėdip genćede ġalıp keremin
XXXIII/339 dedesi keremin dedesiydi keremin de adı kerem değ̊ir keremin adı mirza
XXXIII/340 mahmutdu ġádim bā-savaddara mirza diyerdiler mirza mahmutdu
XXXIII/341 keremin‿ adı bı̊lar kerem gelip mahmut naharın zadın yėyip dėyip láláya
XXXIII/342 dėyip emi dėyip bēli dėyip atdarımızın yėherin ġoy çıḫaćiyam genćėnin
XXXIII/343 dağına şikara hemi de şikarçıydı lálá zād máhmut şikarçıydı hemi
XXXIII/344 müellim‿ iydi hemi şikarçıydı dėyip atdarın tengin berkit teng bilersēn
XXXIII/345 neye dėyiller *(yoḫ buyur)* teng bi yiherin içinnen bi dene ġayış gėder geler
XXXIII/346 atın bu böğründe onu berk bağlallar möḫkem minende ayaġın üzengiye
XXXIII/347 ġoyup ġalḫanda yiher aşmıya yiher atın üsdünde möhkem ġala lálá
XXXIII/348 atdarın yiherin ġoyup şikar tüfengin götürüP bular gėdipler dağa şikara

XXXIII/349 bular dağa şikara gėdennen sohrā buların‿ eline heş zat dolaşmiyip
XXXIII/350 ceyrannan meyrannan yā meselam daḫ ġaşġa toyuḫdan ya bi ayrı bi şey
XXXIII/351 vı̊rālār şāyir orda dėyir kehʿlik yoḳḳuşa uçmāz kehʿlik yoḳḳuşa uçmaz
XXXIII/352 serçepe sekir yoḳḳuşa sekı̄r yoḳḳuşa da sekir çepe de sekir serāzire uçar
XXXIII/353 bular ġālıplar bi vaḫda ġaydıp gelende buların ġabağına bi desde kēhʿlik
XXXIII/354 çıḫıb láláynen mahmudun ġabağına bi desde kehʿlik çıḫanda dāyımı
XXXIII/355 máhmudun ġızıl ġuş‿ olarmış ćiynağında ya sağda ya solda ya başında
XXXIII/356 dāyımı ġızıl ġuş olarmış buların ġabağına kehʿlig çıḫanda bū ġuşu
XXXIII/357 boşleyíb kerem máhmut ġuşu boşleyıb gėdip ġuş kehʿliklerin dalı süre
XXXIII/358 şāyır dėyir ki bular üş gün ya beş gün bu dėyib ha ya üç gün ya beş gün
XXXIII/359 bular bu ġuşun dalı kehʿligin dalı süre gėdipler gėdipler bular genćenin
XXXIII/360 ćölünde bi dene bağa iras gelipler bi bağa iras gelipler ki ne ğade kerem
XXXIII/361 o v̇anınnan bi yanınnan dolanıp bağın bi hesaP ġapısın tapabilmiyib
XXXIII/362 bağın çölüne dı̄var çekilmişmiş ġádim bėle ḫırda daşnan palćıḫ suv̇ağı
XXXIII/363 ćekilmişmiş dövre ėtrafa zada dō̄vresinē ġaydıp dėyip lálíya dėyip emi
XXXIII/364 dėyip bēli dėyip emi atdarı ġolbend‿ ėle ġoy heyetin ćölünde otdasın
XXXIII/365 men aşaćiyam o heyeti işim var ġolbed de odū atın yügenı̄n atın yügenin
XXXIII/366 ġıçına bağlallar ola ġolbet diyeller onda at ġaçabilmez tez tutallar atı hē
XXXIII/367 tez dehnesi de var cilōda yügende olar dehneni çıḫardıb bağlallar ġıçına
XXXIII/368 zatda bėle başına diyer boşlallar otdasın bırda bi kerem máhmut çoḫ
XXXIII/369 dolanıpdı o hayatın o v̇anna bu yanna isdiye bu bağı aşa dėyip hetmān
XXXIII/370 menı̄m ġuşūm kehʿliknen geldi bu bağa doldu hetman dėyip kehʿliknen
XXXIII/371 geldı̄ bu bağa doldu gėdip heyátın ġapısın indı̄ çoḫ gezib‿ az gezib
XXXIII/372 tapabilmiyiP gėdip bi dene ayrı ya ayrı demir‿ iymiş ya ağaç ġırığı ya
XXXIII/373 daşdı gėtirib o dı̄vardan ayıḫ yeri ġayrıb burdan dı̄vardan ayıḫ yeri
XXXIII/374 ġayrannan sohra çıḫıb bu dı̄varın başınnan çıḫıb‿ aşanda görüp bu bağda
XXXIII/375 bi dene ġız gezir yėme içme ġadd-i ġāmetine gül ćámālına tāmāşa ėle ne
XXXIII/376 ġız‿ aḫı adam baḫanda ağlı gėdir ġız bu oğlanın isdeyib ġıçın aşırıb
XXXIII/377 dı̄varın o üzüne tüşende ġız bu oğlanīn hezinin bilip hezinin bilende ėle

XXXIII/378 ġız ġaydıp mına bèle baḫıp gözelligine āşıḫ olub mınīn ġız gözelligine
XXXIII/379 aşığ⌣ olub olmeyip dèyib oğlan buyur buyur tüşüb⌣ aşıb tüşüb⌣ aşıb
XXXIII/380 o üze aşandā gèdib⌣ orda bular birbirine āşıġ⌣ olub şāyır dèyir ki bulār
XXXIII/381 beş gün ordā máhmud ağzı üsde ġalıb orda birbirine bular ad ġoyub ad
XXXIII/382 ayırıblar eslinin adı nergizdi nene ġoyan⌣ adı nergiS ḫānımdı ēsliye
XXXIII/383 kerem ad ġoyup esli ḫān esli de diyeller esli ḫān da dèyir kerem esli ḫān
XXXIII/384 diyermiş sohrādan kerem máhmut ġaydıp dèyip esli ḫān sen mene ne ad
XXXIII/385 ġoyaćaḫsan dèyib sene bi ad ġoyaćām özün beğensen beğenipsen
XXXIII/386 beğenmesen evez⌣ èlerik dèyip ne ġoysan⌣ iḫtiyārım var dèyip senin
XXXIII/387 aduvu kerem ġoydum eslī kerem esli kerem beş gün kerem orda ağzı
XXXIII/388 üsde ġālıp āyilmiyip kerem yuḫudan beş gün tamam olannan sohrā dèyir
XXXIII/389 o şeḫmārı zülflerinnen bir ḫol ayırdı eslī dèdi oğlan dur gèt ġalma bu
XXXIII/390 yerde mēnim dedem ġara melih yahududu öz de ġara melih yeddi
XXXIII/391 ġardaş⌣ ıymış hele kerem onaćan hele bilmirdi bu bağ ziyat ḫānındı
XXXIII/392 genćenin çölündedi dāy baḫ genćenin èle şehrin⌣ içinde döğürdü kü hele
XXXIII/393 onaćan kerem bilmiydi bu bağ menim dedem ziyad ḫānındı dèyib⌣ oğlan
XXXIII/394 dur gèt ġalma bu yerde oḫuya oḫuya dèyib oğlan dur gèt ġalma bu yerde
XXXIII/395 menim dedem ġara melih yahududu kāferdi bilse seni de tike tike
XXXIII/396 dorġıyaćaḫ meni de ġıyma ġıyma èliyećek bizi esli munı sālıp keremi
XXXIII/397 yolā bu onun⌣ adın örgendi o munun adın ad ġoydular esli dèdi máhmūt
XXXIII/398 nergiS eslan bèle bi ādımız yoḫdu menim⌣ adım esli oldū senin⌣ adīn
XXXIII/399 kerem⌣ oldu hamma kerēm hamma kerēm esli ḫān diyerdi esli dèmezdi
XXXIII/400 esli ḫān esli ḫān diyerdi keremi āyıltdı yuḫudan saldı yolā teʾfil vèrdi tey
XXXIII/401 çıḫıb çölde de görükmedi láliyē ġāpıdan⌣ aşdı dīvardan aşdı öz yerinde
XXXIII/402 onu bilmiem o hèç çöle çıḫanda lálá geldi özün vèrdi kereme salı
XXXIII/403 máhmut hayandasan sen nèçe gündü dèdi babam men neçe gündü dèdi
XXXIII/404 babam sen beş gündü yoḫsan beş gündü yoḫsan sen bȋlar atdarın mindiler
XXXIII/405 ancāḫ máhmut meriz salındadı merizdi máhmut bılar gètdiler genćenin
XXXIII/406 şehrine ḫān özderin vèrdi buların ġabağına dèdi be lálá nèçe gündü

XXXIII/407 hayandasız ġeziyeni dėdi ḫāna ġeziyeni açıp diyende gördüler kerem yava
XXXIII/408 haldadı máhmut day olar bilmiy ki mının adın kerem bı̊ bernāmeler bu
XXXIII/409 işder gelip ġabağā lálá dėdi valla ėle ġuşun dalı süre gėtdi̅k kehʿliknen
XXXIII/410 ġuşun hal ġeziye bu ćür oldu fulan yėrde gėtdik bağa ćıḫdıḫ máhmut aşdı
XXXIII/411 neçe gün o bağda ġaldı bėle fulan çoḫ sözderden sohra desTur vėrdi ziyad
XXXIII/412 ḫān bi dene hekim geldi hekim geldi başa tüşebilmedi máhmudun
XXXIII/413 derdinnen ikinći hekim adam getdi ikinći hekim gelende dėdi ḫān ġıble-i
XXXIII/414 ālem sağ⌣ ossun bu bi dene ġıza vırılıpdı harda vırılıpsa bu bi dene ġıza
XXXIII/415 vırılıb hindi bulun yolun sen gereg⌣ özün tapasan ġāytdılar zadı
XXXIII/416 danışdırdı láláni ayrıdan dėdi vālla ḫān gėtdik fılan yerde bi bağa ćıḫdıḫ
XXXIII/417 bernāme bėle oldu ancáḫ men ġız mız görmedi̅m kerem özü aşdı sözderi
XXXIII/418 dėdi máhmut bular da bilmir adı keremdi bılar bi nėçe günnen sohra
XXXIII/419 gėtdiler ėlçilige ḫān⌣ aldı vėrdi̅ şāır dėyir fāytonun sanı yoḫ⌣ uydu
XXXIII/420 torpağın sanı olardı fāytonun ne ğade fāytun gėdip ġāra meligin ġāpısına
XXXIII/421 ġara melik de munun hemi bağbanćısıydı hemi nökeriydi ancáḫ aralıydı
XXXIII/422 dā bi neçe gün yol gėdesen gör hindi şūrevinin hansı terefindedi bılār
XXXIII/423 geldilēr ḫān ićāza aldı ġāra melikden dėdi̅ gára mēlik ićāza vėrsēn
XXXIII/424 aldığımız tederikler gelsin arıya dėdi be ḫān gerek oğlannan ġız birbirin
XXXIII/425 göre day ya ġara meligin ḫaberi vār ziyat ḫānın ḫaberi var ġara meligin
XXXIII/426 ḫeberi yoḫdu ġara melik eslini evvelde isdediler esli geldi tey keremnen
XXXIII/427 oḫudu oḫudu ki sözü tamam ėliyendē ġara meliK ġaytdı dėdi ġızīm
XXXIII/428 senin⌣ ādın nergizdi̅ senin⌣ adın esli döğür ki nenen ġara meligin de
XXXIII/429 ḫānımının⌣ adı meryam⌣ ıydı meryam ḫānım kerem de geldi keremi de
XXXIII/430 isdediler kerem⌣ esliden oḫudū ēsli keremnen⌣ oḫudu ġara melik
XXXIII/431 teʿeccibe ġaldı dėdi ġızım⌣ aḫı senin adın nergizdi ġara meligin tesmi
XXXIII/432 yoḫdu müselmannan ġoḫum⌣ ola isdeyir ġoḫum olmuya
XXXIII/433 müselmannarnan ėliyebilmes ki ġoḫum olmıya ġorḫusunnan öldürellēr
XXXIII/434 ḫān öldürer⌣ onu sohradan bılār ićāzā aldılār buların işderi hammısı mını
XXXIII/435 eğdı meğdı hammısı oḫunannan sohrā bular her kesán ġāytdı şehrine

XXXIII/436 genćiye gėtdiler genćiye gėdennen sohra günnerin bir günüydū̆ esliynen
XXXIII/437 kerem bāhem‿ iydi esli dėdi kerēm dėdi bēli dėdi kerem menī̆m dedem
XXXIII/438 ġara melik seni meni vėrmiyećek sene ġoymıyaćāḫ biz Keçinēk hamma
XXXIII/439 ki kişi ol ġōẏlun ġōl ola gerek mene bi ġōl vėrećeksen olmiyan teki
XXXIII/440 gėdećū̆k genćenin bazarına kerem dėdi esli genćenin bazarına neye
XXXIII/441 gidecū̆k dėdi genćenin bazarına gėdecū̆k sene öz de eslī̆ dendanpizişk‿
XXXIII/442 iydi *(diş hekimi)* diş doḫturuydu heş üsdüne doḫtur yoḫ‿ uydu esli ḫānın
XXXIII/443 bular gėtdi sürdü dendan pizişkinin ġabağınā dėdi kerem sene bi dene diş
XXXIII/444 ćektirećiēm sene bu düşüv̇ü bu düşüv̇ü ćekećēm bura bi dene diş senin
XXXIII/445 de aduv̇ öz adımı dā ġızıla yazıp sene diş ćekip ġoyaćiẏām ora ġızıl diş
XXXIII/446 dendanpėzişki ne ğadir‿ ėledi buların adın yazabilmedi dişin çeken
XXXIII/447 mının çekti dişin ġoyabilmedi meselem esliynen keremin adın yaza bu
XXXIII/448 dırnaḫ boyda dişin‿ üsdünē esli aldı kelbetini elinnen dėdi vėr mene
XXXIII/449 yazdı adın öz adın da yazdı keremin de adın yazdı vırdı bırā dėdi bi zaman
XXXIII/450 olaćāḫ kerem birbirimize hesret ġalaćūḫ hesret ġalanda bu dişnen gelip
XXXIII/451 sen meni tapabilersen hamma ġōvlun ġōvul olsun kişi ol sen boşlama
XXXIII/452 meni günnerin bi günü oldu bular aralandı o geldi bi yana o gėtdi dedesi
XXXIII/453 evine kerem de geldi evlerinē bular aralanannan sohra bi middet çehʿdi
XXXIII/454 bular kerem günlerin bir günüydü medreseden gelmişdi dėdi lálá dėdi bēli
XXXIII/455 dėdi emī̆ hemi lálá diyerdi hemi emi diyerdi dėdi emī̆ atdarın yėherin bas
XXXIII/456 bėline nenemin ḫurcunnarın ikisin de aşır atdarın terkine bağla terki
XXXIII/457 bilēsen neye diyeller yėherin dal terefine terki diyeller bilmiyem teʾfil
XXXIII/458 vėrebiliyem ya yoḫ bular dėdi lálá dėdi hara gėdećū̆k dėdi sürećeksen
XXXIII/459 genćenin bazarına ġiymetden‿ ağır vezniden yüngül esliye vesāyil
XXXIII/460 alaćiyām bular sürdü genćenin bazarına vesāyili aldılar ḫurćunnarı
XXXIII/461 doldurdular asdılar atdarın terkine sürdüler ġara meligin merkezine şāyır
XXXIII/462 onda yazėy ki baba var yurdu yoḫdu gėtdi gördü hėç zat yoḫdu ġara melik
XXXIII/463 köçüP ġaçıP şāyır onda dėyip day dėyip baba vār yurdu yoḫdu ēsli de
XXXIII/464 nėçe dene ad ġoymuşdu kereme meselem şēhriyar ġoymuştu bir amāna

XXXIII/465 de gelsin adıydı üş dört dene bėle bėle ad ġoymuşdu ġara meligin de
XXXIII/466 özünün de bi dene nökeri var‿ ıdı bilmiyem hamma onun o nökeri
XXXIII/467 zenendi ya kişidi ona da ġarıyana diyerdiler gārıyana tek dene devesi
XXXIII/468 var‿ íydı ġārının ġara meligin nökerinin öz de ġara melig özü ḳoçnişin‿
XXXIII/469 iydi aran yaylağa gėderdi gećenin bir mōġeʿıydi esliynen nenesi meryem
XXXIII/470 ayıldı yuḫudan gördü ġara melig evi ćatıb köçür bular ġāytdī ġara melik
XXXIII/471 ḫeberi olunćaḫ esliynen meryem ġaytdı o ġarıya yalvardılar meryem dėdi
XXXIII/472 ġaryana ḫeberin vār dėdi ḫėyr dėdi esli nergis ḫānımı vėrmişik genće ḫānı
XXXIII/473 ziyad ḫānın oğlunā müselmanın‿ oğluna ġara meligin tesmi yoḫdu eslini
XXXIII/474 vėre nergizi vėre ġara meligin‿ oğluna zādın o keremin oğlun ziyad
XXXIII/475 ḫānın‿ oğluna bağışleyın ziyad ḫānın‿ oğluna máhmuda dėdi munun
XXXIII/476 tesmi yoḫdu köçüp ġaçīr gör neyniyebilersen ġārı biyáz ağır basdı pula
XXXIII/477 göre ġarının iki dene bu terefden de bi ćėbi var‿ iydí bu terefden de
XXXIII/478 meryem ḫānımın bi dene döşlügü var‿ iy̰dı ġádim ḫānımların ćoḫu
XXXIII/479 döşlük giyerdi terbizde zatda hindi olar olardan döşlūk gėtdi bu döşlügün
XXXIII/480 ćebinin ikisin de ġızılnan gümüşnen basdı doldurdu ćėblerin meryemnan
XXXIII/481 ēsli gėtdi ġara meligē nökerinnen ćėblerin doldurdular dėdi hindi men ne
XXXIII/482 iş görüm dėdi ne iş görećeksen gör neyniyebilersen ġārının bi dēn de ağ
XXXIII/483 devesi var‿ íydı yatdı ġıçın sarıdı ġara melik bi zaman ḫeberdar oldu
XXXIII/484 gördü ġarı köçmeyib geldi ġārıya dėdi ġārı ġāra melik de ġārıdan ġorḫardı
XXXIII/485 bḛ̄ṛk ġorḫardı ġara melik geldi gördü dėdi ġārıyana niye köçmėyibsen
XXXIII/486 dėdim hā bilmiyem day bu zenen‿ iymiş ya kişi ġārıyana dėdi görmiysēn
XXXIII/487 kór dö̰ğürsen ki tek devem vardı onun da ġıçı sınıp deveni yatırdım ağ
XXXIII/488 deveni ġıçın sarımışdı hemi sarımışdī ġádim dolaḫ diyerdiler dolaḫ bi
XXXIII/489 nevi emim zat ġıçına dolardī ġarda yağışda meselem kārvána gėdende
XXXIII/490 ketdere zada gėderdiler ot mot almağa elef melef alıp getirerdiler arpa
XXXIII/491 buğda zat ġārı devenin ġıçına o dolaḫnan doladı dėdi devemin ġıçı sınıb
XXXIII/492 herbeledi bėle herbeledi ki ġāra melig kiridi day ġāldı da pulu çoḫ
XXXIII/493 gördü aḫı hammā ġara meliK eslinin de başmaḫlarını aldı āyğınnān

XXXIII/494 meryamınẖın da ẖānımın da buları gereg⌣ ayıẖ yālın yėride buları ġatdı
XXXIII/495 köçün ġabağına ayıẖ yalın ḳoçnişin⌣ iydi ġatdı ġaçėy dā ġatdı köçün
XXXIII/496 ġabağınā ēsli bir iki yol ġāytdı yalvardı ġārıyanıya dėdi ġāryana amanın
XXXIII/497 hō günüdü kerem gelse denen kişi sen kişi ol
XXXIII/498 kerem gelse bir amāna de gelsin
XXXIII/499 kerem gelse şehriyāra de gelsin
XXXIII/500 kerem gelse bir amāna de gelsīn
XXXIII/501 ġara melik boyu çiyninde çiyni boynunda ağlıya ağlıya ġatdı buları köçün
XXXIII/502 ġabağına özü de ayıẖ yalın gör ne ćür yahūdu ne cür káfer⌣ iydise ġaytdı
XXXIII/503 bularī ayıẖ yalın köçün ġabağına bular ćoẖ tūl ćeh'di buların zatdarı
XXXIII/504 hedden izāfa tul çekdi buların birbirinnen tapışmaẖları zādı günnerin bir
XXXIII/505 günü oldu kerem tüştü buların dalına day keremnen lálá ordan eve
XXXIII/506 ġāytmadı hėç ẖānın ẖeberi de olmadı bulardan ziyād ẖānın kerem tüştü
XXXIII/507 buların dālına ćoẖ yerrerde gėtdi çatdı nėçe seri keremi ota atdı ota
XXXIII/508 yandırdı haḳḳ⌣ aşığıydı da erimeydi ki ölmiydi beremum teki bi
XXXIII/509 şeymiş diyeller o şāyirrer ki var olar dėyir kerem nėçe yerden mėhe
XXXIII/510 tüştü nėçe yerde yolu tapabilmezdi kerem allahın ne ğade keremin
XXXIII/511 ġalbinde mehebbeti var⌣ iydi ne isdeseydí allah yetireydi ona dėdi sene
XXXIII/512 gėtdi bi yerde yolu tapabilmedi dėdi
XXXIII/513 sene ġurban olum siy̰ir ġuyruġunun kolları
XXXIII/514 ne çekibsen başuv̇a sarı sarı şalları
XXXIII/515 sennen ẖeber allam eslim gėden yolları
XXXIII/516 allahın emrinnen sḭ̄yr ġuyruğu dile geldi orda sḭ̄yr ġuyruġu da bi dene
XXXIII/517 güldü da dağlarda olar bi denē hėyvan zat da yėmez onu elefdi intāsı
XXXIII/518 gül aćar adam o gülden de göyçek bi şey olar tey sarı gül⌣ olar nėçe
XXXIII/519 yerrerde gėtdi mihe tüşdü allahnan o ğade irāzu niyāz ėylerdi diyerdiler
XXXIII/520 şāyırrar diyerdi o ğade derelerde çöllerde ġalmışdı kōlların dibinde
XXXIII/521 yatmışdı şalvar bıraćan gėyiliP gelmişdi kot buraćan gėyilmişdi meselem
XXXIII/522 gėdiP bi yėrde gėtdi mihe tüşdū̄ allahın⌣ emrinnen üç yol var⌣ iydi üç

XXXIII/523 yolun hėç birinde ėliyebilmedi o yolnan gėde göynen ġuba ġaz gėdirdi da
XXXIII/524 allahın emrinnen dėdi sene ġurban‿ olum göynen gėden ġuba ġaz dārçın
XXXIII/525 vurar tükün tozdar sennen ḫėber allam áslin gėden yolları allahın
XXXIII/526 emrinnēn allahın litfinnen ġāzdar indi geldi mının üsdünde ġanatın bu ćür
XXXIII/527 çaldı dėdi filan yoldan gėdećeksen *(sağ ol sağ ol)* bıların çoḫ zadı var‿
XXXIII/528 iydı bılar gėtdiler günnerin bir günüydü erzulumun dağının dabanında
XXXIII/529 ġışın günüydü göy ġarını ġoymuşdu yėre külek vırırdı şāyır ėle yazıP ki
XXXIII/530 bıların her bir kipriginnen beş santı buz sallaneymış beş santı buz
XXXIII/531 sallanarmış bıların her bi kipriginnen orda lálá çoḫ iltimas‿ ėledi kerem
XXXIII/532 ge gėtmiyek erzulumun dağının bura dāmenidi külek vuriy dağ bize yol
XXXIII/533 vėrmez aşmağa dėdi emī menim sevgilimdü sėvmüşem gėdećiyem dalı
XXXIII/534 süre öldü var döndü yoḫdu kerem dėdi láliye dėdi kerem ge allahdan ġorḫ
XXXIII/535 bu yoldan ġaydaḫ göz gözü görmür öz de bular atnan gėdirdi day piyāda
XXXIII/536 döğürdüler ki dėdi emi biliyem ne dėyirsen
XXXIII/537 havıya baḫıyam birem birem ġār gelir
XXXIII/538 genće ḫānın ziyad ḫānın oğluyam
XXXIII/539 yoldan ġaytmaḫ nāmısıma ār gelir
XXXIII/540 öldü var döndü yoḫdu bular ćıḫdı erzulumun dağına ėle dağı o üzü aşanda
XXXIII/541 buları küleg ayrıdan tutdu külek yavalaşdırdı lálá burda fōẏt‿ oldu lálá
XXXIII/542 fōvt‿ oldu hē lálá erzulumun dağında küleg‿ öldürdü láláni özü de dağı
XXXIII/543 aşannan sohra öldü ordā öldü bu kerem dėdi ḫudāyā men neynīm men ne
XXXIII/544 iş görebillem dėdi men neynīm nėće ēlīm haram var men hara gėdim dėdi
XXXIII/545 hėç bilmiyem nedendi
XXXIII/546 ġāra bağrım zedendi
XXXIII/547 niye dünya mene dar geliy ḫudaya özün mene kömeh'lig‿ ėle men bu
XXXIII/548 dağdan ḳutarım allahın litfinnen lálá baḫdı kerem baḫdı gördü saġ
XXXIII/549 terefinde bi dene ġödālı açılıb ġádim ġábire ġödal diyermişler āyrıdan‿
XXXIII/550 atdan tüştü lálánin atın keçirtmişdi öz ġoluna ćilō öz atın da minmişdi
XXXIII/551 āyrıdan tüşdü orda láláni defn‿ ėledi üsTün torpaḫladı tüşdü yola ordan

XXXIII/552 diyerdiler gėtdī türkiyeden‿ iredd‿ oldu türkiyede bi iş day hėç
XXXIII/553 görebilmedi lálá ḳoçnişin ḫeber‿ ala gėtdi diyerdiler sözün çoḫunu
XXXIII/554 atdandım day gėdiyem ġabağa atdandı kerem gėtdi hündüsTānın çölünde
XXXIII/555 ordan bırdan diyerdiler hündüstannan ḫeber aldı dėdiler valla bıra bi dene
XXXIII/556 ḳoçnişin geliP hamma bilmirik nedendi haralıdı ne çikāredi hamma bi
XXXIII/557 dene ḫānım vār dendanpizişkidi fılan yerde tükānı var kerem‿ ordan
XXXIII/558 bırdan ḫeber‿ aldı day at mat ölmüşdü hamısı at mat ya nėçe dene
XXXIII/559 diyeller ġenīre evez‿ olub bırdān lálá ordan bırdan çoḫ ḫeber ala ala
XXXIII/560 gėtdi bī dendanpėzişkinin tükanın tapdı kerem de ġoćalmışdı lálá máhmut
XXXIII/561 da ġoćalmışdı day esli de bėle ġoćalmışdı ki eslinin diyeller pirçegi o
XXXIII/562 dīvardan ağ‿ iymiş kerem onnan da beter ġoćalmışmış gėtdi orda bu
XXXIII/563 nōvba tutdu gördü ġabağında beş altı adam var nōvba tutanda durdu gėtdi
XXXIII/564 hündüstānın bazarına bi dene ġōyın ġarnı aldı ġōyun ġarnı kerem ġoyun
XXXIII/565 ġarnı aldı keçirtdi başına geldi eyleşdi geldi gördü bi iki nefer var nōvbası
XXXIII/566 çatandā esli dėdi ağa būyruz tanımiy ki kerem tanıyīr kerem tanıyīr o
XXXIII/567 tanımır dėdi ağa būyruz buyur buyur diyende kerem durdu eyleşdi
XXXIII/568 sendelde dėdi hansı dişindi dėdi bı dişim isdedi kelbetini bu dişi atanda
XXXIII/569 dėdi ḫėyir doḫdur o dişim döğür bu dişimdi bu dişine isdedi kelbeteni esli
XXXIII/570 atanda gördü eslinin de adı var keremin de bı dişde esli özü gördü eslinin
XXXIII/571 diyeller orda nėçe gūn üreği keşdi esli ağzı üsde ġaldı orda nėçe gün üreği
XXXIII/572 keçennen sohrā kerem mını aynıltdı bu orda neçe dene bu yol tapır
XXXIII/573 dėyiller hündüsdanın çölünde kerēm gėtdiler tapdī tapdı tapmağına tōyun
XXXIII/574 o şirin yerinde toy tutanda ġāra melik munu otdadı keremi geldi esliye
XXXIII/575 dėdi esli du gėt gör kerem hardadı esli gėtdi gördü kerem yanıp ēsli ġırḫ
XXXIII/576 gün keremin külüne ezā saḫladı ġırḫ gün ġırḫ gün temam‿ olanda esli
XXXIII/577 durdu ağlıya ağlıya aralaleydı keremin külūn üsdünnēn èle gelip
XXXIII/578 ġurdalíyırdı durup gėdiydi ağlıyírdı şirin ağlıyírdı gėtmedi üreği çıḫmadı
XXXIII/579 yoldan gėde ġāytdı bi de āyrıdan āyrıdan bi de ġaytdı geldi keremin külün
XXXIII/580 ġurdaladı ġurdalıyanda çöpnen ġurdalıyırdı diyeller allahın emrinnen

XXXIII/581 şāyır var‿ íydı babayī o dėyirdi dėyirdi allahın emrinnen külden bi dene
XXXIII/582 ağ çıngıl ġopdu tüşdü eslinin bu sinesine bıra eslinin külü ġātışdı keremin
XXXIII/583 külüne bi de dėyiller yōḫ o ćur de olmadı dėyiller nėçe gün kerem bıların
XXXIII/584 ne mōġe bılar zindegi ėledi bāhem buların iki dene oğlu oldu dalbadal
XXXIII/585 eslinin ikisi diyerdin bi dene almadı günnerin bir günüydü kerem
XXXIII/586 hündüstanın çölünde çıḫmışdı hündüstanın dağına şikarā kerem çoḫ bīkef
XXXIII/587 halında ġāytdı eve eve gelende dėdi kerem esli dėdi kerem niye bīkefsen
XXXIII/588 elhamdurullah biz metlebimize yetmişik metlebimizi almışīḫ bu da bizim
XXXIII/589 bi ćüt‿ oğlumuz ikisi bi de alma dėdi o ćür döğür esli ḫān ėle mėylime
XXXIII/590 tüşüpdū dėyiller hezreti ibrahīm allahın beht-i ḫudānı ābād‿ ėleyip
XXXIII/591 hezreti mehemmed ihram bağlayıp ziyarat ėleyip ġáydıpdı menim
XXXIII/592 göğlüm isdeyir mekkiye gėdek esli buna dėdi babam sen yatıpsan senin
XXXIII/593 yuḫunnan ġaliy biz ne mōġeʿi neyimiz var icāre-nişin bi adamıḫ
XXXIII/594 eyleşmişik hündüstanın bu ġūşesinde gerek sen mekkiye gėtsēn
XXXIII/595 hündüstānı deʿvet ėliyesen dėdi esli ḫān menim mėylim ora salan‿ allah
XXXIII/596 menim işimi de düzelder diyeller bular gėtdi ihram bağladı ziyarāt‿ ėledi
XXXIII/597 beht-i ḫudānı ġāytdī bu yolun yarısındā kerem dėdi esli ge gėdek genće
XXXIII/598 memlekātına öz memlekātımızdı gėdek genziye göreh' ne var ne yoḫ
XXXIII/599 dėdi kerem sen yatıpsan yuḫundan ġaliy on dört ġenīre evez oluP esli dėdi
XXXIII/600 on dört ġenīredi evez‿ olupdu *(on dövre hē)* bēli on dört dövre dėdi
XXXIII/601 evez‿ olupdu sen hindi diyesen senin deden ziyad ḫān ġala nenen ġala
XXXIII/602 ne teher nećē dėdi kerem onda o ćür değ'ir menim nenem meryām
XXXIII/603 hündüstanda fılan yerde öldü ġaldı gėdeg‿ onun ġábrin üsdünde hem
XXXIII/604 sūre oḫuyāḫ ordan o v̇ana ha yana dėsen gėdek diyeller bılār ėle
XXXIII/605 hereket‿ ėliyende ġáyb‿ oldurdu dėyiller toyda da ermegi de dėyiller
XXXIII/606 bular gėdip keʿbeni ziyarát‿ ėleyib ġaytmağında da bular geldiler
XXXIII/607 ġáyb‿ oldular *(neçe varyant var dene)* hā her üzün dėyiller hammā
XXXIII/608 buların toyunun şirin yerindē buların toyunun şirin yerindē ġara melik
XXXIII/609 geldi dėdi esli du gėt gör ne var esli gėtdi gördü kerem yanıb‿ ēriyib
XXXIII/610 *sağ ol kábı)*

Metin Numarası: XXXIV

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Serein / Erdebil

Derleme Tarihi: 03/08/2018

Derlemenin Konusu: 1. Kaynak kişinin Türkiye seyahati 2. Erdebil balı 3. Anı

Derlemenin Süresi: 10 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Bihruz CĀNPENAH

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1970-48

Mesleği: Taksici

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: 46 yıldır kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe ve Farsça

XXXIV/1 men de türkiyeni sêverem ***(Sağ olasan)*** türkiye yek ***Adīzı buyurun evvel.***

XXXIV/2 behruz behruz

XXXIV/3 ***Familīzi de buyurun.***

XXXIV/4 cānpenah

XXXIV/5 ***Yaşıyız neçedi?***

XXXIV/6 ġırḫ sekkiz ġırḫ sekkiz

XXXIV/7 ***Haralısız?***

XXXIV/8 erdebil erdebil ***(Erdebil'in özünden?)*** özünnen özünnen

XXXIV/9 ***Türkiye'ye geldiniz mi?***

XXXIV/10 türkiye iki defa gelmişem sūriye gėdende ġāziantep ḫarid⌣ ėlemişem

XXXIV/11 ordan vesāil⌣ almışam ***(Maşınnan?)*** otobüs turnan turnan turnan ziyāret

XXXIV/12 elān hazreti zeynep gėtmiş suriye türkiyeden soruşmuşuh ġaydende ve

XXXIV/13 gidende orda ḫarid⌣ ėlemişük ġaziantep ***(Başka hara gittiz hansı***

XXXIV/14 ***keşavere gittiz?)*** küşveri sūriye ***(Başka yoḫdu?)*** türkiyeden soruştuḫ

XXXIV/15 gėtdük sūriye veli türkiye yek ġaşenk keşver-i ḫub āli

XXXIV/16 ***Serein'de hansı ġaşeng yerler vardı?***

XXXIV/17 sereinde sular ġaşengdi oteller var āb-ı germi camış ġoli çoḫ āli meʿdenī

XXXIV/18 ***(Sular issidi?)*** o dağ-i dağ üçün ona gerek su vurasan bedene çarpasan bi

XXXIV/19 defa tüşesen çoḫ dağdi āb-i tebiʿi ki ḫodadi çeşmeden çıḫiy camiş gölni bi

XXXIV/20 denedi sereinde ėle haġiġeten bi dene

XXXIV/21 ***Bizim için bir ḫātireniz var mı?***

XXXIV/22 ḫatire ***(Bēli.)*** ḫātire ġabaḫ türkiyeden maşınlar gelerdi erdebile bi dene

XXXIV/23 süzün maşınnardan o kamiyonnardan yeke maşin bıġda getirmişti ḫarab⌣

XXXIV/24 olmişdi menim ağam da irahmetlik allah sizün de ölennerize irėhmet⌣

XXXIV/25 ėlesin allahın rehmetine gidip olar tüşmüştü bi dene çalıyā fenerleri

XXXIV/26 sınmışdi ağam gėtti rahmetli buları geceynen getirdi saḫladı evimizde

XXXIV/27 yattılar ġaldılar bize adris zat da verdiler o zaman ağam gitti gėdebilmedük

XXXIV/28 ağam gėtdi sabahnan mekanik getirdi özi mekanik getirdi oları kámilen

XXXIV/29 maşını curradı redif ėyledi nahara saḫladı nahardan sonra dėdiler gel

XXXIV/30 gėdiyük gerek gėdek gėtdiler bize kaset vėrceydiler kaset kaset ibrahim
XXXIV/31 tatris o zaman gelmediler biz hey müntezir olduḫ gelende ḫaber olmadi
XXXIV/32 behterin ḫatiremiz orda ėle o zaman türkiyelilernen var türkiyelilernen
XXXIV/33 adaşuḫ biz ġardaş ġardaş zebanımız bir sözümüz bir özümüz de ġardaşuḫ
XXXIV/34 hamısın çoh istiyerük türkiyeliler mehribān hamısın hamısın bā-muhabbet
XXXIV/35 türkiye yekti yek çün bizim hem zabanlarımız hem vilayetimizdiler
XXXIV/36 olarnan biz hemeşe motdehid ġardaşuḫ her zaman zabanımız birdi olara
XXXIV/37 cānımız ġurban cānımız ***(Çoḫ sağ ol, gurbanam.)*** sağ‿ ol memnun ġálben
XXXIV/38 diyem ha ġalben çoh istiyrük türkiye ha orda da olar bizim hemşehri eli
XXXIV/39 dāyi futbal bāzi koni çoḫ istēller eli dayi iranī ***(Bildim bildim)*** āferin
XXXIV/40 meşhur meşhur geldim orda men ḫarid‿ ėliyem sizün o meğazalarüzda bi
XXXIV/41 dene hānuma çadur‿ aleydim dėdi haralısan dėdim duneyn geldük torkem
XXXIV/42 dėdim erdebil eli dayi futbal bāzi koni erdebil dėdim he dėdi be-ḫātiri ali
XXXIV/43 dāyi sene teḫfif verrēm eli dayini orda çoḫ isteyiṛler türkiyeden özünde de
XXXIV/44 eli dāyi de müteġabilen oları çoḫ isteyür he sevürük
XXXIV/45 ***Erdebil'in balı meşhurdu düzdü?***
XXXIV/46 balī ġeymaḫ helva-i sīyah olar ġaşengdi balı dorost alaćiān düz bal şekerat
XXXIV/47 vırmıya o baldan alaćān ***(Balın düzünü ne cür bilirsiz?)*** burda igirmi
XXXIV/48 tümēn dağ tėrefe gėtsen meselem bist tümen ki veriy orda mesel deh tümen
XXXIV/49 baha vuriy veli temiz bal‿ oliy ėliyebilesen gėdesen dağlarda eşāyirden
XXXIV/50 olardan alasan sereinin üstünde alvars var ordan alasan yek yaḫşıdı balī
XXXIV/51 ben bi dene aldım elbetde dėdim şāyet ġaşeng olmiya az aldım dō metriden
XXXIV/52 burıya bal adamı vuriy balın iyisi ahā rāyihe rayihe-i bal adamı vuriy do
XXXIV/53 metri ḳalannan o baldan tapasan bėhterdi

Metin Numarası: XXXV

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Alvars-Serein - Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: Derleme Tarihi: 18/08/2018

Derlemenin Konusu: 1. Arıcılık 2. Anı

Derlemenin Süresi: 8 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Rıza SERVİ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1976-42

Mesleği: Hayvancılık, arıcılık

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Lisans

Bölgede Yaşadığı Süre: 40 yıldır kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe ve Farsça

XXXV/1 ***Selām***

XXXV/2 selam‿ aleykum

XXXV/3 ***Adīzı buyurun evvel, familīzi de buyurun.***

XXXV/4 men irza servī

XXXV/5 ***Şahsevensiz?***

XXXV/6 şahsevenük ***(Hansı tāifedensiz?)*** tāife-i tuğamollū ***(Kendiyizin adı nemedi?)***

XXXV/7 ē babalu ġışlağı diyeller menzur ġışlağ-ı babalu ***(Yaylağınız haradır,***

XXXV/8 ***ġışlağınız haradır?)*** ġışlağımuz bu parsabadın etrafındayūḫ menzūr

XXXV/9 hududen otuz beş kilometr parsabada ġalān ġışlağ-ı be semt-i ġışlağ-ı ġara

XXXV/10 tepe dönir veli babalu ġışlağı diyeller hacı mahmut servi

XXXV/11 ***Elan burda nem‿ ėlersiz?***

XXXV/12 biz burda her il ėle gelerük burā menzur alaçıḳ vurarūḫ hem cezbi

XXXV/13 musāfirler olar hem de ki biz özümüz çünkü zemburdāri işine baḫaruḫ

XXXV/14 arıçılıḳ işine baḫarūḫ biz mehsulati menzur asel varımızdı yeylağ balı

XXXV/15 menzur bēden e yahçı penirimiz olar beden keremiz olar mehsulāt-i eşāirni

XXXV/16 kollen burda revac vėrrūk menzur öz mehsulatımızı zadı sataruḫ

XXXV/17 ***Arıcılık haçan başlar, haçan biter?***

XXXV/18 bēli bal mōġė-i behar kollen zemburdāri işine baḫarūḫ o da kı teġriben

XXXV/19 bizim arılar her il iki seri berdaşt encam vėrürük yani o balı götürerük o da

XXXV/20 kı şu mōġė biri behāre olur behāre teġriben yayın vesetlerinde götürürük o

XXXV/21 vāġiyet tebi bal olur kollen zemburrarı aparıruḫ yeylağın etrafında perveriş

XXXV/22 vėrrik bēden kollen her neden mesref ėyliyer geven gülü vardır bēden ağ-i

XXXV/23 şen gülü vardı menzur keh'lik otu bēden çėhilgiyah güli diyerük biz özümüz

XXXV/24 bēli bēli kollen fūne güli mesref ėyler yaylağın kollen güllerine mesref‿

XXXV/25 ėler bihterin eseli tevollüd eyler o esel-i organik olar yani bēli esel-i organik

XXXV/26 olar o da kı teġriben menzur o hududen heftād der sed ilā heştad der sed

XXXV/27 tebī baldı yani olar ki ḫudayı nekerde merzi zehmi mēde üçün vardı dermān

XXXV/28 üçündü baden bi mōġėde berdaştımız bu şeyde olar yani pāyize diyerük

XXXV/29 pāyiz balı pāyiz balı da o da yaḫçı mezāye yani öz mezāyesi vardı yanı

XXXV/30 kollen biz iki seri berdaşt‿ ėylerük o da kı yaḫçı bal olar elbette bahar
XXXV/31 balına yetişmēz vēli pāyizede de müşteri-yi ḫastı vardır zemistānda çünkü
XXXV/32 serd olur ā eselde bu cürdü germ-i behişti menzur serma ḫordegü üçün olar
XXXV/33 da yaḫçı bal olar ***(Hansı bal yahşıdır, haçan, hansı bal yahşıdır?)*** mōġė-i
XXXV/34 bahar balı yaḫçıdı o da ki teze berdaşt olunar yani yayın vesetlerinde
XXXV/35 berdaşt‿ olunar ēğlab geven bālı bēli bihterin bal olar çünkü dāmen-i
XXXV/36 kuh-i sabelanda eğlab ciyahan vardı çoḫu gevendi gevenin gülünden teğz‿
XXXV/37 ėylir eseli tovollid ėylir o geven ḫasiyete dermanisi vardı eseli tovollüd ėylir
XXXV/38 o geven kollen geven balı yaḫçı olar bizim yaylağda
XXXV/39 ***Eşairden iki hane savaşanda ne cür oley?***
XXXV/40 bēli eşāirden meselen eğlab yani savaşmaḫ olmır vēli birden bi müddet
XXXV/41 menzur biri savaşanda il-u taife-yi aḫsaḳḳal olur aḫsaḳḳal gelir buları ikisini
XXXV/42 de çağırır yanına evvel onun sözünü alır menzür ***(Kimin otağında?)***
XXXV/43 aḫsaḳḳalın otağında bēli elbette alaćığ‿ olur da otağ olmır alaćığına çağırır
XXXV/44 her iki terefi de hem zeman yoḫ evvel birin çağırır onun metālibin menzür
XXXV/45 bilir görür müşgülü nemenedi onnan sonra obirsini de çağırır ḫılasa bāhem
XXXV/46 getirir ikisini de ruberu hem onun sözün dėmir hem mının sözin dėmir ėle
XXXV/47 bėle olur ki menzür vesette miyaneru olır ikisin de birbiriynen solh ėylir
XXXV/48 veli bizler dādıgāha pāsgāha zada gitmerük evvel u āḫir çünkü ağsaḳḳal
XXXV/49 olan yerde ėle ġedim reveşi olar
XXXV/50 ***Ġoyun saḫlarsız?***
XXXV/51 bēli biz özümüz ġoyun saḫlaruḫ ***(Neçe ġoyununuz var?)*** bizim hududen iki
XXXV/52 yüz dene ġoyunumuz var ***(Elan hardadı?)*** ēlan yaylağdadı menzur mōġė
XXXV/53 ki isli olur hevā heva ki isli olur ḳışlağdan yani mığannan getirrük yaylağa
XXXV/54 yani yazda yazın bi atmış günü gėden aparıruğ yaylağa yaylağda da
XXXV/55 saḫlıyannan sōra gine de getirirük payizgāha yáni yaḫçıdı kollen eşāiri
XXXV/56 yaḫçıdır allaha şükür menfeʿeti zadı da çoḫdur
XXXV/57 ***Bu alaćığı kim çattı?***
XXXV/58 menim ağam çattı menzur ***(O ustadır?)*** bēli o biler ustadır men yoḫ vaġiyet

XXXV/59 çünkü yavaş yavaş menzur biz gelip ders oḫumuşuḫ biz vaġiyet menim
XXXV/60 ağam biler bunu düzeltmeği ***(Kilasa gittiz?)*** bēli kilasa gėtmişem ***(Hansı***
XXXV/61 ***rīşe?)*** men lisansi şīmi varımdı mohendis-i şimi
XXXV/62 ***Bizim üçün bir hatireniz var?***
XXXV/63 bēli gözüm üstüne çeşm vallah men hiç evvel ahir ġoyuna gitmemiştim
XXXV/64 heġiġeten bir gün oldu çobanımız çıḫıp gėtmişti men özüm mecbur oldum
XXXV/65 ki ġoyuna gėdem ağa ėle saat on yarım on bir etrafi idi süb◡ idi o yannan
XXXV/66 canavar beni heml◡ ėyledi ġuzunun birin tuttu ġuzunun birin tutanda men
XXXV/67 ġaçtım evvel adamın bi dili tutulur aḫı dilim tutuldu ḫılāse bi onda özüme
XXXV/68 geldim gördüm canavar bunu aparır tezdirir sōra ġaçtım üstüne yanımda bir
XXXV/69 it var◡ idı bu iti fişkirdim üstüne it ḫılasa munı getti yolda tuttu gėtti ḫulasa
XXXV/70 men de hiç evvel aḫır canavar görmemiştim ġorḫumnan ėle ḥeyvanı yığdım
XXXV/71 babam dėdi nōlup nōlupTu dėdim bėle canavar canavarın elinnen aldım
XXXV/72 getdim veli hėyvanı biraz yaralamışdı tezeden ona gettiler öz dilimizde
XXXV/73 tepitme diyerük tepitmeğ saldılar boğazı yaralanmıştı onnan cırrandı
XXXV/74 allaha şükür yaḫçı oldu o bir mene bi ḫatıra oldu ki çobançılıḫ çoḫ çetindi
XXXV/75 bēli váġıyyet her iş çetindi veli çobançılıḫ çoḫ çetindi ***(Çoḫ sağ ol***
XXXV/76 ***ġurbanam.)*** ġurbanam size

Metin Numarası: XXXVI

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Ağacıḫlı köyü /Zencan

Derleme Tarihi: 30/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Yaşlılığın zorlukları 2. Eski âdetler 3. Akrabalık adları

Derlemenin Süresi: 8 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Mehdi YUSUFİ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1939-80

Mesleği: Hayvancılık, çiftçi

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Yok

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe

XXXVI/1 ***Adızı familīzi buyurun dayı.***

XXXVI/2 ādım mehdī fāmilīm yusufī

XXXVI/3 ***Neçe yaşın var?***

XXXVI/4 bī-savadam bilmirem çōḫ taariben èle heştad vār

XXXVI/5 ***Şahsevensiz özünüz?***

XXXVI/6 bèli bes nemene bu ketderin hāmısı şāhsevendi ***(Hardan gelipler burā?)***

XXXVI/7 bilmirem onu bilmirem eslini onu bilmirem kime heş kese yād vèrmēz hē

XXXVI/8 ***Burda neme èlersin?***

XXXVI/9 hèş zat èle boşuḫ dā iş gören de dēilim ki da ***(Uşaḫlar hara gètdi?)*** uşaḫlar

XXXVI/10 da tèhrandadılar iki dene var orda orda gedayılıḫ èliyler ***(Mehdi dayı burda***

XXXVI/11 ***tek ġalıpsın günnerin ne cür keçer?)*** hē bu cür Keçir vez-i hālımdı dā bu

XXXVI/12 menim vez-i hālımdı dā ***(İşiğü kim görür?)*** heş kes yoḫdu özüm mēriz de

XXXVI/13 olsam ġalacām orda öleèlmerem valla öleciem āḫır evẏelde öleciem heş

XXXVI/14 kesim de yoḫdu

XXXVI/15 ***Cevannıḫda zatda ne iş görürdün?***

XXXVI/16 cevannıḫda da èle bèle dolanmışıḫ da beş‿ on dene dāvarımız vār‿ ıdı

XXXVI/17 èle onun üssünde birer birer arvat da fōvt‿ èleyiP irehmete gètdī bēli

XXXVI/18 cevannıḫda da èle onnan dolanmışıḫ dā gèderdik kārġárçılığa zada bir sürü

XXXVI/19 dolanırdıḫ

XXXVI/20 ***Şah zamanını bilirsin Mehdi dayı?***

XXXVI/21 niyē billim ***(Ne cürdü o zamannār?)*** o zamannar ucuzzuğ‿ udu dā èlan

XXXVI/22 bahalıḫdı dā o zamannar ucuzzuḫ siz yoḫuduz be yā siz yoḫudūz ahā onda

XXXVI/23 ucuzzuḫ olur şah zamanı bu cür èlan bahalığı millet özü sālıpdı valla

XXXVI/24 babam reis-i cumhur dēmir ki bunu o ġıymete vèr onu o ġıymete vèr millet

XXXVI/25 hāmmısı özü sālıp bahalıḫ‿ içine dā ***(İndi de bir iş görersīz?)*** menim

XXXVI/26 ekinim zadım yoḫdu işde bi acca vārımdı onun da icēriye faydası yoḫdu

XXXVI/27 onnan da bi çöreh' çıḫmır mene

XXXVI/28 ***Mehdi dayı Fārsi bilirsīn?***

XXXVI/29 ḫèyir bilmēm ***(Anadan neneden doğma Türkü dānışırsız?)*** bēli bes

XXXVI/30 nemene ėlan uşaḫlar tamam fars‿ olub ḫırda ḫırda uşaḫlar men oların
XXXVI/31 dilini bilmēm olar fārsi danışallar men bilmēm hal‿ olmam yōḫ ėlan şah
XXXVI/32 zamanına efsus dėyirem farsa dā medreseye gėden gėtmeyen nenesi bilīr
XXXVI/33 uşağa da örgediller niyē adam dili bilene her dili bilse yaḫçıdı helbet ki
XXXVI/34 ḫōb heç itmez ana dilidi heç itmez hīç itmez dā gene de allah bilir dünya
XXXVI/35 uzun dünyadı bėle bilmeg‿ olār
XXXVI/36 ***Mehdi dayı bu ġėdimkilerde aḫsaḳḳal ağbirçek zad olurdu?***
XXXVI/37 niyē çōḫ ***(Ne iş görerdi olar?)*** ne iş görer herkesin yanında bu da bāḫ o
XXXVI/38 aḫpirçeh'ler bu da bunnan bulardan toḫuyardı bulardan kilim diyerig çörek
XXXVI/39 yapardı tendir burda tendir yeridi ėlan bura tendirimiz vardı çörek
XXXVI/40 yapardılar ėvde yiyerdig bēd satın almazdıḫ çörēği ***(Aḫsaḳḳallar ne iş***
XXXVI/41 ***görerdi?)*** aḫsaḳḳal da neçe ki cavan‿ ıdı işlerdī biçin derer buğda dererdi
XXXVI/42 ekerdi dererdī onnan hėyvanı ossaydı hėyvan saḫlardī onnan sōra
XXXVI/43 ġocalannan sōra da o ėlanki kimi dā ġocalannan sōra adam da iş
XXXVI/44 göreemmez ki ***(Bu hayattan ne örgendin Mehdi dayı?)*** heş zat ne
XXXVI/45 örgenem heş zat ***(Zindegiden bir şey örgeşmedin bi ders almadīn?)*** ne
XXXVI/46 dērsi valla ne o geçecek geçiy da ėlan da elimiz üzülüb olar o geçen geşti
XXXVI/47 elimize gelmez da o geçen günner ėlan da ki ecizzemişük heş zat
XXXVI/48 ėliyebilmeyik ki ėle ki pul töksünner hamara men gėdip yığışdırabilmirim
XXXVI/49 ki ġocālıḫ bėledi
XXXVI/50 ***Mehdi dayı neçe uşağın var?***
XXXVI/51 üş dene ***(İlk uşağın ne cür doğdu yadında mı?)*** hē bes nē o uşaḫdı ėle
XXXVI/52 hāmı arvat ḫalḫı ėle hāmının arvadı uşağı ėle birdi dā sizlerin arvadı nenēz
XXXVI/53 yoḫ bacūz yōḫ o cürdü dā ne fārġ‿ ėlīr ***(Ġadimkilerde gelin ġaynene***
XXXVI/54 ***bāhem dururdu?)*** he yā olar da öldüler da birbirin dālınca öldü dā olar hē
XXXVI/55 ġādimin resmi munnan yaḫçıydı ėlan pis‿ ōlub ġādim munnan yaḫçıydı
XXXVI/56 ġādim ėhtirāmat vardı ėlan yoḫdu ėlan‿ ihTiramāt ġalmeyıb ėlan mēīm
XXXVI/57 uşağım meni saḫlamır tek ġālmışıḫ ġoymur‿ ėvine gēlin ġoymur ā gelin
XXXVI/58 ġoymur yoḫ baba gelin heş ne tehrana köştü var‿ ıdī ne de kī meselem bu

XXXVI/59 cür kem ihtiramlıḫ var yaḫçıydı ġėdim çoḫ yaḫçıydı meim yādıma gelen

XXXVI/60 mennen üreğˈi gıleydi amma özleri bilir bicārdı olar gērrus diyerik gērus

XXXVI/61 kürdüstana merbutdu

XXXVI/62 ***Kürdüstan'da da ėle Türk vār?***

XXXVI/63 yōḫ türk olmaz olar kürdü dānışallar kürdü dānışallar olar kürdü danışallār

XXXVI/64 ***Mehdi dayı ġadimler ataya ne diyerdiz?***

XXXVI/65 dedē dede diyerdiler ġağa diyerdiler onnān herkes bu cür day ***(Anaya ne***

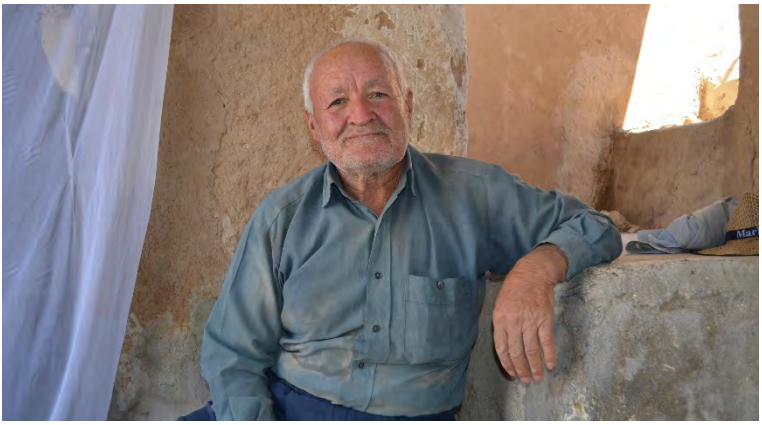
XXXVI/66 ***diyerdiler?)*** ana hindi ferġ‿ėyler o menteġe bēzisi diyerdi ana bēzisi

XXXVI/67 diyerdi nene bēzisi diyerdi ne bilim men abā ḫop bėle zatdar var‿ıdı

XXXVI/68 ***(Ġardaşā?)*** ġardaşa ėle ġardaş áḫābi diyerdiler fārsı eḫābı helbetde fārs

XXXVI/69 diliydi áḫābı valla meselem ġārdaş ***(Gardaşın uşağına?)*** ġardaşı oğlu

XXXVI/70 ***(Bacı uşağına?)*** bacı oğlu

Metin Numarası: XXXVII

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Ağacıḫlı köyü / Zencan

Derleme Tarihi: 30/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Ağacıḫlı köyünün tarihi 2. Sayılar 3. Şahseven gelenekleri

Derlemenin Süresi: 14 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Hacı İsa CĀFERÏ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1949-70

Mesleği: Çiftçi, fırıncı

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: İlköğretim

Bölgede Yaşadığı Süre: 55 yıl

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Kaynak kişi askerlik ve dinî ziyaretlerin yanında çalışmak için bölge dışına çıkmıştır. On beş yıl Tahran'da fırıncılık yapmıştır.

Bildiği Diller: Türkçe ve Farsça

XXXVII/1 ***Adızı familīzi buyurun.***

XXXVII/2 ādım haćˇ isā cāferi haćˇ isā cāferi

XXXVII/3 ***Şahsevensīz?***

XXXVII/4 şāhsevenik

XXXVII/5 ***Hansı tāyifeden tīredensiz?***

XXXVII/6 bīz mēm o şāhsevenik dā şāhsevenik da bizˇ ėle hemin o yannan

XXXVII/7 gelmeyik tebriz terefinnen gelmeyik

XXXVII/8 ***Neçe yaşın var?***

XXXVII/9 tēriben heftād

XXXVII/10 ***Bu ketden tarıḫınnan zadınnan ne bilersin?***

XXXVII/11 day olar mēnim yādıma gelmir ki ū çoḫ zamandi olar mēnim yādıma

XXXVII/12 gelmez neçe üzˇ il munnan ġabaḫ buranın tārıḫı çoḫdi o men meim

XXXVII/13 yādıma gelmez ki mēim heftad sinnim var buranın tārıḫı çoḫ çoḫdı olar

XXXVII/14 mēim yādıma gelmez men heftad sinnimnen bura teğriban hisaplasan heş

XXXVII/15 kes bilmir ki buranın tārıḫı ne vaḫdi çoḳ ġedimdi teğriben men bi dene

XXXVII/16 kitap bir neferde gördīm↑ o zaman bura üş siri evez olup ḫōb bu kent

XXXVII/17 evveli bi dene kitapda men neferin biri onda kendinˇ adı ḫōp ağaşlıdı

XXXVII/18 onnan sōra kitapda men görmüşdüm onu onnan sōra yazmışdı celehʿ elan

XXXVII/19 da ağacuḫludi day onnan ġabaḫki mēim yādıma gelmez hele beş üzˇ il

XXXVII/20 munnan ġabaḫdı üş üzˇ il munnan ġabaḫdı bura üş dört yol evez olup bu

XXXVII/21 kent bi siri üsdeymiş bir siri de bu yandaymış hēla üş dene ḫarabası feʿlen

XXXVII/22 yādıma gelir ***(Bura nemene Ağacuḫlu deyipler?)*** buranın day ġedim

XXXVII/23 dėyirmişler burda su varˇ ımış ḫōb ağaş varˇ ımış o suyun adını

XXXVII/24 bilmirem bulağˇ ımış üş dört dene bulağˇ ıdı oların hamısı mēim

XXXVII/25 yādımdadı bu çemende burda ağaş varˇ ımış ona ḫātır dēmişler ağaşlu

XXXVII/26 onnan sōra dönderibler yazanda yāzıplar ağacuḫlu day o yāzıları men

XXXVII/27 bilmirem ne cürdi yāzıplar eslisi o curˇ umuş burda su çoḫˇ idī burda

XXXVII/28 asyap varˇ ımış su suynān asyap varˇ ımış ona ḫātir su çoḫˇ umūş

XXXVII/29 dėyirmişler ağacuḫlu aaş varmış cengel var‿ ımış elan heş zat yoḫdu
XXXVII/30 kēbirdi ona ḫātır
XXXVII/31 ***Aḫsaḳḳalınız zadınız var?***
XXXVII/32 aḫsaḳḳallar ölüp gėdip heç zat ġalmıyıp hammısı yığışdırdı gėtdi indi yoḫ
XXXVII/33 var meselem mēim sinnimde üş dört dene mennen böyügü vār mesela
XXXVII/34 heştad sinnili üş dört dene ġalır var olar da bi ikisi ketdedī ġalanı
XXXVII/35 tehrandadılar day heftad heştaddan yuḫarı yoḫdu day ġēdim‿ idi yüze
XXXVII/36 çıḫárdı ėlan heftād heştād yığıştı gėtmiy
XXXVII/37 ***Bu dōrede mübārek yerler zatlar vār?***
XXXVII/38 neme yėrler ***(Ġebir, türbe, ocaḫ zat o cür?)*** ġēdim zatda yōḫ bizim
XXXVII/39 menteġede yoḫdu bulardan bilmiyem yādımıza gelmez ***(Uşaḫlıḫda zatda***
XXXVII/40 ***böyüklerden cinden zatdan ne işidipsēn?)*** bizim menteġede yoḫdi
XXXVII/41 yādımızda gelmez cin görmemişem hiç ne aleybānı görmüşüm ne cin
XXXVII/42 görmüşüm dānışardılar diyerdiler cin vār‿ ımış cin veli day görmēmişik
XXXVII/43 ki biz mesela diyerdiler mesela bi ḫarabeye gėdende diyerdiler o ḫarabiye
XXXVII/44 gėtme orda cin var adam ġōrḫar veli biz gōrmemişig biz yādımıza olar
XXXVII/45 gelmir bi nefer görmemişim mesela bi yerde ḫarabada cinni ola ya mesela
XXXVII/46 hava gele bāşına biz buları görmemişik veli diyerdiler diyerdiler ḫarabiye
XXXVII/47 gėtme orda cin olar adam ġorḫar ėle bir şeyler diyerdiler veli biz
XXXVII/48 görmemişik ėle bir şey
XXXVII/49 ***Ne işe baḫarsız burdā?***
XXXVII/50 men keşāverzīm ***(Ne eker ne biçersiz?)*** buğda arpa demdi da day sulu
XXXVII/51 yoḫdu şuğlum keşāverzi ***(Hacca zada gėtdīn?)*** hacca bēli mekkiyē
XXXVII/52 mēdiniyē sūriyiyē kerbalaya türkīye hey buları dolanmışam ***(Neynen***
XXXVII/53 ***gėtdin?)*** hara mekkīyē havapeymāynan türkiye māşınnan ḫacı ḫānımnan
XXXVII/54 gėtdim sūriyē maşınnan arağa maşınnan veli mekkiye havapeymāynan dā
XXXVII/55 türkiye yaḫçıdı burā ***(Sen de!)*** sen dē niye sen‿ elan öz memleketini
XXXVII/56 bilmirēm ***(Ora da yaḫçıdı bura da)*** ora da yaḫçıdı bura da yaḫçıdı
XXXVII/57 zebānımız birdi türkiye de ġaşeng yerdi ėlan türkiyede ne şuğlun var ***(Men***

XXXVII/58 ***hemi dānişcūyum, hemi müellimim)*** hemi dānuççu hemi müellim
XXXVII/59 türkiyedē ġaşenk gezmeli yerrer var ***(Haralara gėtdin?)*** ē zada gėtdim
XXXVII/60 şehr-i vene gėtdim onnan şehr-i görüm adı nemenedi yādımnan
XXXVII/61 çıḫıb hāmı hezret-i ibrāhimi atıplar ota atıllar ***(Şanlıurfa)*** hē ora gėtmişem
XXXVII/62 onnān üş dört dene şēhrine gėtmişem
XXXVII/63 ***Hacı bu balacalıḫda oynadığın oyunnardan hansıları yādında ġalıb?***
XXXVII/64 balacalıḫda uşaḫlıḫda hansı oyunnarı oynardıḫ çoḫ oyun biz oynamazdıḫ
XXXVII/65 men davazdeh sinnimnēn ḫōb on iki sinnimden gėtmişem tehrana veli
XXXVII/66 oynardılar örüşlerimizde oynardī mesela ağać‿ atardīḫ onnān turna
XXXVII/67 oynardīḫ ėle bir şeylerden oynardıḫ
XXXVII/68 ***Tehran'da ne iş gördün?***
XXXVII/69 tehranda gėderdim çörekçiye ***(Ne cür çörekler yapardīz?)*** berberī̄ ayrı
XXXVII/70 yoḫ ėle feġet berberi ***(Serbazçılığa zada gėtdī̄n?)*** harā ecebşir tēbriz
XXXVII/71 ***(Neçe il?)*** do sāl
XXXVII/72 ***Sayıları Farsi deyirsī̄z ya nece?***
XXXVII/73 sayılarī ō̄z dilimiz yek du o tek fārsıdı yek dumuz fārsıdı türkü bir iki üç
XXXVII/74 öz dilimiz ***(Say.)*** bir‿ iki üş dört beş altı yeddi sekkiz doḳḳuz on on bir
XXXVII/75 on‿ iki on‿ üç on dörd on beş on‿ altı on yeddi on sekiz on doḳḳuz
XXXVII/76 yirmi yirmi bir yirmi‿ ki yirmi üş yirmi dört yirmi beş yirmi altı yirmi
XXXVII/77 yedi yirmi sekkiz yirmi doḳḳūz‿ otuz otuz bir otuz‿ iki otuz‿ üç otuz
XXXVII/78 dört otuz beş otuz‿ altı otuz yeddi otuz sekkiz otuz doḳḳuz ġırḫ ġırḫ bir
XXXVII/79 ġırḫ‿ iki ġırḫ‿ üş ġırḫ dörT ġırḫ beş ġırḫ‿ altı ġırḫ yedi ġırḫ sekkiz
XXXVII/80 ġırḫ doḳḳuz ēlli yanı fārsı olūr pencāh türkü olūr elli ***(Elliden bu yana on***
XXXVII/81 ***on say.)*** elliden bu yana mesela on on atmış yetmiş aha atmīş yetmiş
XXXVII/82 elli bir elli‿ ki elli üç on on gėdī̄m hā mesela ellini on dene on dene
XXXVII/83 gėdī̄m yuḫarī o cür deysin bāḫ elli ēlli ḫōb elli bir on dene gėtsem ġabağa
XXXVII/84 olar‿ ātmış ḫōb on dene gėtsem ġabağa olar yetmiş on dene gėtsem olār
XXXVII/85 heştād on dene gėtsem‿ olar nevēd on dene gėtsem olār sēd ***(Neved sed***
XXXVII/86 ***Türkü değil ki...)*** neved türkü dēğil türküsün istiysen söyliyēm atmışdan

XXXVII/87 sayım day bir iki üş dört hā ātmış yētmiş yētmiş bir yetmiş‿ iki yetmiş‿
XXXVII/88 üş yetmiş dört yetmiş beş yetmiş‿ altı yetmiş yeddi yetmiş sekkiz yetmiş
XXXVII/89 doḳḳūz heşTād heşTad bir heşTad‿ iki heştad üç heştad dört heştad beş
XXXVII/90 heştad altı heştad yeddi heştad sēkkiz heştad doḳḳuz doḫsan doḫsan bir
XXXVII/91 doḫsan‿ iki doḫsan üç doḫsan dört doḫsan beş doḫsan altı doḫsan yeddi
XXXVII/92 doḫsan sekkiz doḫsan doḳḳuz yüz ***(Hacı bu seksen demezsiz sīz heştad***
XXXVII/93 ***deyirsiz sīz?)*** yoḫ seksen yoḫ ***(Veli burda ket adı var Seksen, ona nemene***
XXXVII/94 ***seksen deyirsiz?)*** seksen vār bēli onu biz oranın esl ādı heşte cüftdü ḫōb
XXXVII/95 biyol bizim dövremizde ora dėyiller seksen hele niye dėyiller seksēn
XXXVII/96 neved da hetmen orda o cür cüt var‿ ımış o cür bi şey diyeller adı hemi
XXXVII/97 seksen diyeller hemi heşta cüft ama orda ordā doḫsan cüt var‿ ımış
XXXVII/98 seksen cüt var‿ ımīş öküz ḫōb o da dėyiller ora seksēn odu dėyiller
XXXVII/99 seksēn bir zamān heştād heşta cüt dėyiller heştad dene cütü vār‿ ımış
XXXVII/100 öküz yanı heştad ēvli var‿ ımış onnan sōra olup seksen çoḫālıb o cür o
XXXVII/101 da dėyiller seksen
XXXVII/102 ***Hacı bu dōredeki ketderin addarı nemenedi?***
XXXVII/103 dōredeki ketderin addarı dōren dövr sāyīm meʿden ġara güney ġāyçılí
XXXVII/104 ġara memetdi çuḫur ġıştāḫ ḫōb ġaraçeli şirin bıllāḫ gül bıllāḫ al‿
XXXVII/105 merdān ḫōb mandāḫ ağ ġuyu baş ġışTāḫ tuturğān çeriklū gelir bu yana
XXXVII/106 teze ġışTāḫ vēkil ġışTāḫ gümmed tā bizim dōremize da bular da bizim
XXXVII/107 dōremizdeki ketder ***(Buların hamısı Şahseven'dī?)*** hammısı şāhsevendi
XXXVII/108 ik‿ üş dene bi dene şirin bılāḫ olar gērusdı yanı hūme-i kürdisTandı
XXXVII/109 ġalan zencandı ustān-ı zencanındı ***(Ġėdimnen Kürtlernen bir savaşınız***
XXXVII/110 ***olūb?)*** yoḫ mēnim yadıma gelmez kürtdernen tā buraćaḫ bizim
XXXVII/111 iḫtilāfımız olmáyıb o zaman kürtder gelerdi burda meʿdennen dūz
XXXVII/112 aparardılar nemek iḫtilāf olanın men heş yoḫumuzdu ėle elan da sāzıḫ
XXXVII/113 dedelerimiz zādımız da yōḫ heş yōḫ dedemin neved elan ġalsaydı yüz
XXXVII/114 sinni var‿ ıdı veli kürtdernen tā buraćáḫ iḫtilāfımız olmáyıb kürtderi
XXXVII/115 bilmirem ki olar de ėle sābıtdılar da olar da hūmedi sābıtdı ustandı ėlan

XXXVII/116 bizim dȏvremiz meselem üş dört dene usTan feġet kürtdi ustān-ı
XXXVII/117 kürdistandī ustān-ı kirmanşahdi bular meselem üzü bėle üş dört dene
XXXVII/118 ustan kürtdi veli bėlemiz küllen türkdi zencan tėrefi bāḫ zencan bir
XXXVII/119 usdāndı ḫōb türkdi geçir ġezvindi ḫōb türkdi veli bu yan hemedāndı
XXXVII/120 bėlemiz ki hemedāndı türkdī veli bura tey usTān-ı kürdistandı fārstı day
XXXVII/121 kürtdi zencānnan sōra bāḫ ġezvindi hemedāndı bizim dȏremizde türk
XXXVII/122 bular türkdüler erdėbildī ḫōb o türkdī tēbrizdi türkdī rūmiyedi türkdī tā
XXXVII/123 mērzeć̀ėk bu yan culfiya kimi türkdi dā aşşā bėleye gėtsen ki şumaldı
XXXVII/124 gilekdi ḫōb yana gėtsen māzenderandı o yana gėtsen meşheddi gene
XXXVII/125 ekseren fārsdī meşhedin bi tėrefi gene türkdī bizim dȏvremizde bu cürdi
XXXVII/126 ***Hüzür yerinnēn, ġedimin toylarınnān olardan biraz söhbet⌣ ėliyek.***
XXXVII/127 ġēdim isterdik gėdek meselā bu ağaya ḫastegārrığa ḫōb onun⌣ ağası
XXXVII/128 beş⌣ on nefer çağırardī ġaşeh' bize şām vėrerdi heşterḫān vėrerdī
XXXVII/129 yiyerdig içerdīg gėderdig bi denē ġızın⌣ ėvine ḫastegārrığa olar da
XXXVII/130 gelerdiler mesela ġızın gövlü ossaydı diyerdi gėdīn biz bi dene sūret
XXXVII/131 yazarīḫ yollarıḫ size ėle oturardıḫ bu ġaydardı gelerdi o bi dene sūret
XXXVII/132 yazardı mesela o zamānın pulu dā bı mığdar yazardı bu da gelerdi
XXXVII/133 ġēbul⌣ ėlerdi imzalardı biyol gėderdiler toy⌣ ėlerdiler o zaman da bu
XXXVII/134 cür dēildi gėdeler orkis getireler kürtderi getireler biyol bir hėfte gelerdi
XXXVII/135 āşıḫ gelerdī ḫōb siz de aşıḫ diyerīz hē aşıḫ gelerdi burda bir hėfte toy
XXXVII/136 tutardī merdum üş gün dört gün yiyer içerdi āşıḫ çalardı onnan sōra
XXXVII/137 gėderdilēr erusu getirerdilēr o da ġedimin o toyları ērusu o zamān menim
XXXVII/138 yādıma geleni da ātınan maşın yoḫdu da eslen küllen māşın bilmezdiler
XXXVII/139 nemenedi at⌣ ıdı herenin mesela vezleri sāzın atı olardı hindi pejovun
XXXVII/140 yerine ġedim at⌣ ıdı veli ėlan da pejovdu deyip yere şāsu bülend
XXXVII/141 olardı o cür bi şeyler olupdu ġedimin olar yaḫçıydı ġedimin toylarī
XXXVII/142 ġedimin her neyi bulardan yaḫçıydı ḫōb çi toy⌣ olaydı çi merāsimi her
XXXVII/143 neyi onda ihtirāmāt hīcap bunnan çoḫ⌣ idı elan biyol çoḫ kemelibdi
XXXVII/144 mesele onda aḫsaḳḳalın çoḫ erzişi var⌣ ıdı elan da aḫsaḳḳal hiş erzişi
XXXVII/145 yoḫ⌣ ıdı ***(Hacı sağ ol yorulma.)*** selāmet olasan

Metin Numarası: XXXVIII

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Lahrud (Ları) / Erdebil

Derleme Tarihi: 02/08/2018

Derlemenin Konusu: 1. Anı 2. Şahseven düğünleri

Derlemenin Süresi: 6 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Hasen ĻORŞEN

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1973-45

Mesleği: Taksici

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: İlköğretim

Bölgede Yaşadığı Süre: 42 Yıl

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Altı yıl Tahran'da yaşamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe ve Farsça

XXXVIII/1 ***Selam ağayi.***

XXXVIII/2 selām

XXXVIII/3 ***Adızı buyurun⌣evvel, familīzi de buyurun.***

XXXVIII/4 adım hasendi fāmilim ḫorşendi

XXXVIII/5 ***Sizin yaşınız neçedi?***

XXXVIII/6 menim yaşīm ġırḫ beşdi

XXXVIII/7 ***Kendiyizin adı nemedi?***

XXXVIII/8 lārı ***(Hayan⌣olur?)*** teğribēn ẏirmi kilometre meşᶜginde

XXXVIII/9 ***Hansı dili danışarsız?***

XXXVIII/10 ėle türki āzeri dili

XXXVIII/11 ***Elan nem⌣ ėlersiz?***

XXXVIII/12 mēḭm şōġlım ėle maşının rānendeçilīdi

XXXVIII/13 ***İndi burda Şahsevenler vardı?***

XXXVIII/14 şayseven de vardıṛ bēli ***(Şahseven neme deyiller?)*** ġōyun otarillār⌣ dā

XXXVIII/15 davar⌣ otarillā keyfiyeti vār

XXXVIII/16 ***Bizim için bir ḫatiren var?***

XXXVIII/17 men⌣ için ***(Bizim için ḫātıra...)*** çoḫ yoḫ ḫātiremiz yavadı bizim çoḫ ḫoş

XXXVIII/18 ḫātiremiz yoḫdu yōḫ bizim ***(Olar hamısı olar.)*** olār ben diyem dene

XXXVIII/19 meselem çoḫ ḫoş ḫētiremiz yoḫdu yalan diyēmmerem ***(Bir tane***

XXXVIII/20 ***buyurun.)*** hākisinnan dėyim men men özüm tehranda olardım tehranda

XXXVIII/21 bēd bir müşᶜgül ġabağıma ᶜgeldi ᶜgeldim bizim menteġeye öz

XXXVIII/22 menteġemize veli kollen fişārdı odu meselem yaḫçı ḫātiremiz yoḫdu

XXXVIII/23 meselem üreye yatan ḫetiremiz yoḫdu hē istiyler bēn

XXXVIII/24 ***Fārsi bilirsiz?***

XXXVIII/25 fārsi bilirem bēli ***(Kilasa gittīz?)*** ḫeyiṛ tehranda olardım tehranda azdan

XXXVIII/26 çoḫdan elbette dersim vardı on birincimi oḫumuşam dipluma

XXXVIII/27 alaelmedim ėle ḫode bularda ders⌣ oḫeydim bēd o mōġa munhal⌣

XXXVIII/28 ėlediler orda medrese var⌣ idi onu münhal ėylediler teʿtil ėylediler biz

XXXVIII/29 ᶜgettik tėhrana kollen dersi teʿtil ėledi imkānātımız olmadı ders oḫu

XXXVIII/30 devāme teḥsil vėrek ᶜgėttik āzad şoġla ᶜgėttik kārgerçiliğe rānendiye bēd
XXXVIII/31 fārsini de ėle tehranda örgendük men beş altı yıl ġaldım tėhranda bir
XXXVIII/32 müşᶜgül ᶜgeldi ġabağıma ġayttim burā ***(Ḫeyr olsun inşallah?)*** atam anam
XXXVIII/33 ġoćaydı olara ḫātır ġayttım men ḫodemi özüm ėle ġaytmeğim çoḫ mene
XXXVIII/34 zerer⌣ ėledi çoḫ zerer⌣ ḫledi hem ez nezere māli hem pul⌣ üçün hem
XXXVIII/35 can⌣ üçün ᶜgeldim burda tesadüf zad⌣ ėledim men yeke maşınım var⌣
XXXVIII/36 ıdı menim rānende-yi pay-e yekem tireli tireli rānendesiyem
XXXVIII/37 kompiresim var⌣ idi onu aşırdım teġriben ėle baḫsan şāyet bu dağı
XXXVIII/38 görsetmedi o teref dağa yol var⌣ idi onu işleydim orda maşını çep⌣
XXXVIII/39 ėledim bēd onnan bi yana da ėle yavaş yavaş mişgilāt başladı da ez nezeri
XXXVIII/40 māli de ᶜgėtti dalı yavaş yavaş day mecbur oldük ėle sevāri işlederük
XXXVIII/41 ḫercimizi taparuḫ alaćığlar burdan başley
XXXVIII/42 ***Buraya neden Savalan deyirler?***
XXXVIII/43 ėle ġulliye ḫātiri adın ġoyublar sultan savalan dėyiller da indi ėle
XXXVIII/44 dağın⌣ adı savalandı ėle çoğlu da sultan savalan diyeller onnan sōra
XXXVIII/45 ġaydanda ėle bırda görersüz onnan sōra ***(Evli misiniz?)***
XXXVIII/46 evliyēm bēli ***(Kaç balanız var?)*** iki dene balam var ***(Onların yaşları***
XXXVIII/47 ***neçedir?)*** iki dene ġızdī ġızdı biliysen da ġız iki dene ġızım vār biliysen
XXXVIII/48 da birin yola salmışam gėdip biri teğriben on iki sinni vār evlendirmişem
XXXVIII/49 bēli biri vēli evdedī̄ ėle ders⌣oḫiy
XXXVIII/50 ***Burda toylar zad nice olar?***
XXXVIII/51 toylar yaḫćı oley yaḫşı oley vēli mesēm her kes ki meselem toy⌣ ēliy
XXXVIII/52 zerer ēliy çün derāmedimiz meselem ne cür dėyler pulımız azdī herkes
XXXVIII/53 toy⌣ ėlī̄ū̄ zerer⌣ ėliy yani cibinnen ḫeşliye toy bāresinde meselem
XXXVIII/54 zayifū̄ḫ̣' de bizim menteġeler kollen derāmedimiz zeyif derāmed biliysen
XXXVIII/55 nemedi derāmed-i māli ***(Gelir, maaş...)*** maaş bēli zēyifti çoḫ zeyifük
XXXVIII/56 ***(Mesela oğlanlar hansı yaşta evlenirler?)*** oğlanlar ġalır yirmi beş
XXXVIII/57 yaşından tut⌣ üzü yuḫarı dā ***(Ġızlar?)*** ġızlar vēli tez oley mesēm on beş
XXXVIII/58 yaşınnan başlanėy bēd yuḫarı ***(Başlık gibi başlık pulu gibi ġalın gibi...)***

XXXVIII/59 başlıḫ hā pıl vėrmiyler⌣ indi dört dene ćins alıylar yaḫçaldī ağırlardan
XXXVIII/60 libasşuyidī tilivizyondı bi de ferçti dört ġalem⌣ aliylar başlıḫ hesabında
XXXVIII/61 oley pıl almiylar ġadim zaman pul alıydılār beş on tümen pul alıydılar
XXXVIII/62 her nemeneydi beş on tümen pul⌣ alıylar bi teref kollen ćahazın vėriydi
XXXVIII/63 vēli elan yoḫ elan dört ġelem cins⌣ aliylāṛ bē'zileri beş ġalem aliy veli
XXXVIII/64 çoḫeyler dört ġálemdi kömeh' ćahaziyet üçündü ćahaz üçündü oğlan evi
XXXVIII/65 aliy vėriy ġız eviye bē'd ėle ġalan da ėle ġız evi aley ***(Çok teşekkür***
XXXVIII/66 ***ederim)*** ġurbani şoma selāmet bulasan

Metin Numarası: XXXIX

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Merkez / Erdebil

Derleme Tarihi: 29/07/2019

Derlemenin Konusu: 1. Anlatıcının halk ozanı olma serüveni 2. Erdebil'de âşıklık geleneği 3. Erdebil'deki Kartal ozan meclisi 4. Kaynak kişinin şiirleri

Derlemenin Süresi: 78 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Âşık Daver REHNÜMA BEHZAD

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1961-58

Mesleği: Halk ozanı, balıkçılık

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: İlköğretim

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe ve az Farsça

XXXIX/1 ***Ağam selam evvelen özüvüzü bize tanıtın.***

XXXIX/2 menim‿ adım dāver rehnümā behzaddī ferzend-i iltifāt dedemin adı atamın

XXXIX/3 adı iltifāt özüm müsteġil yaşıyram ev özümündü āile de ḫānevādem de

XXXIX/4 var‿ ıdı oğlum da var ġızım da vār ġulluğuzda ḫıTmetüvüzdeyem ki

XXXIX/5 senetim de ki dōregertliydi balıḫ satmaḫdī bu seneti saz seneti de ki min

XXXIX/6 üş yüz atmış birden menim ėlimde var‿ ıdı

XXXIX/7 ***Şahsevensiz?***

XXXIX/8 özümüz ġoćābeyliyig eşāyirik şahsevenik bēli tağriben şahseven dėmek olur

XXXIX/9 ġoćabeyliyīk bi mıġdarımızı o muğanda parsabatda yaşıyır bi mıġdarımız

XXXIX/10 da burda yaşıyrıḫ

XXXIX/11 ***Bu saznan söznen tanışınız neçe ildir var?***

XXXIX/12 bu saznan söznen menim tanış olmağım ez nezeri durup hisab‿ ėliyende

XXXIX/13 uşaḫlığımnan sümüğ'ümde var bu ġānımda var ġanımda damarımda var‿

XXXIX/14 ıdı bu sazın siminçesi āvāzī nālesi ġānıma yėriyibdī ona göre day heves

XXXIX/15 salmışām o vilādan tağriben özümü tanıyannan bí yanā saz götümüşem

XXXIX/16 hátta evvelin özüm curramışam özüm saḫt‿ ėlemişem baḫ bunun özüm

XXXIX/17 saḫt ėlemişem birinnen gėdib almamışam gel a sene vėr mene saz vėr özüm

XXXIX/18 baḫıb curramışam filimlerde baḫıb üzünnen curramışam taḫtasın yapış

XXXIX/19 saḫt‿ ėleyib curramışam satmışam neçelerini satmışam neçelerini

XXXIX/20 satmışam tā gelip çıḫmışam āḫirinde de bu yere saz yaranışı dā musıġidē

XXXIX/21 herkesin özü bir şey bir ḫas dest-i alaġası olabiler herkesin biri tar alaġası

XXXIX/22 olar biri kemançeye alaġası olar birinin viyalona alaġası olar birin uda

XXXIX/23 alaġási olar birinin gītara alaġası olar hatda men gitar da çalmışam gītarnan

XXXIX/24 da toylara gėtmişem balaban alaġası olar nağarı alaġası olar bu cür bu cür

XXXIX/25 ālāt-ı musıġīlere menim de alaġam bunadı çün bu eşāyiridi sünnetidī

XXXIX/26 āzeridī āzatdı her memleketde āzatdı bū ona göre buna bu saza men elaġa

XXXIX/27 bağlamışam her yere ėleyebilem meselem aparam memberde de çalmışam

XXXIX/28 bu saznan saz mescidin memberinde çıḫardıb men mını çalmışam bu

XXXIX/29 muġeddesdi ona göre diyem müġeddesdi onu bilen bilir bilmiyen de

XXXIX/30 dėyirem başa tüşse tüşür tüşmese tüşmür hatta bu saz o evde oldu o evde
XXXIX/31 gerek olmıya küfür olmıya nā-sazı olmıya sefiy sefiy dānışılmıya bu
XXXIX/32 muġáddesti müġáddesdiğin de burdan dėyim sene dede ġorġudun
XXXIX/33 filiminde ozan dede ġorġudun filiminde böyreğin filimindē o ozanın elinde
XXXIX/34 ġoppuz vaṛ◡ ıdı evvel ġoppuz idi saz dēldi ġoppuz diyerdiler evvel bu
XXXIX/35 çıḫanda ġoppuz ċıḫıb◡ ādı filimi vardı baḫırım baḫmışıḫ da öz görmüşüg
XXXIX/36 dinlemişik de sābit oldu çoḫ da sābit olubdu bu ġardaş ġırğını düşür ḫılāsa
XXXIX/37 ėleme ḫılasa ha bu dāstanı size ėliyrem ki bu sazın yaranışınnan sazın
XXXIX/38 hikāyesinnen hikimetinnen ġardaş davası düşür bu böğreğ'in dedesī ozan
XXXIX/39 sāzı götürüyür tutur bu destide bi yannan gelir ceng ėlemē birbirin ġırmağa
XXXIX/40 ġardaş ġardaşnan savaşmağā götürür dėyir zat bu ġoppuzā ġardaş ġanı
XXXIX/41 töh'meyin ġardaş ġanı töh'meyin baḫmıllār baḫmıllar kişiye baḫmıllar
XXXIX/42 kişiye baḫmıyannan sōra derhal filimlerde görsedir baḫmıyannan sōra
XXXIX/43 gėdiller birbirin ġırıllar birbirin öldürüller heresinin aḫırı da hāmısı daş◡
XXXIX/44 olur o ġoppuza göre hamısı yeksere hále de ġalıllar hále de o daş olan
XXXIX/45 yerler ġorunup saḫlanır ġālır ordan müġēddes ġālıp bu saz istedim sana
XXXIX/46 tārıḫın ordan nişan vėrem ki ordan bu saz müġáddes ġalıp çoḫ muġáddesdi
XXXIX/47 niye tut ağacı tut ağaċınnandı imamnandı her yerde tut ağacı görüpsen
XXXIX/48 derip yėyirsen biri dėyip o tuta deymeginen īhsandı īhsan-ı imām hüseyndi
XXXIX/49 afferīm ihsandı ġāldı desdesi de giṛdekan ağacınnandı o da āzatdı o da
XXXIX/50 imamnandı biḫātir o ḥadde ġayrıldı bunun nevāzendegi çalġısı sözderi
XXXIX/51 söhbetderi hamısı hikāyedi çirt pirt dēl hamısı me'nalı me'nalı sözderdi
XXXIX/52 ona göre bu saz muġáddesdi bu sazın tarıḫın sene bu cür söhbet ėle hindi
XXXIX/53 müceddeden müceddeden sualle men sene buyuram ėle onu dėdim dā bu
XXXIX/54 sazın bu özü bu taḫdası tut ağaċınnandı ġulpu burdan bėlesi girdeki
XXXIX/55 ağacınnandır simleri de pulatdı ki şemşir hezret-i elidendi pūlatdandı
XXXIX/56 şemşir hezreti elidendi ona göre hatta mollā aşıḫ elesger mesd aparīr
XXXIX/57 mescide aparır sazı aparīr bilmem işidipsen ya yoḫ mescide aparır sazı
XXXIX/58 namaz ġılmağā molla durur dėyir aşıḫ bu sazı getiṛīpsēn mescide günahdı

XXXIX/59 bunı getimeginēn dėyir babā niye günahdı harası günahdı munun bu
XXXIX/60 burasıdı bı tutdu bu gidekāndı bu simdi hezret-i elidendi bunun harası
XXXIX/61 günahdı sözün de dėyim men ćavap vėrrem ġaydır molla dėyir yoḫ yaḫćı
XXXIX/62 iş dēl dėyir yaḫçı sen mene suv̇al vėr men sene suv̇al vėrim cevap vėrim
XXXIX/63 molla gėder suv̇al vėrir dėyir men sene suv̇al vėrim mōlla sen mene ćavap
XXXIX/64 vėr eger sen menim suv̇alıma ćávap vėrsēn men hiç mesćide gelmėy̰im
XXXIX/65 mescidde namaz ġılmīyım gėdip ćölde namaz ġılaćām ėle bu saz mene
XXXIX/66 muġeddesdi dėyir yaḫçı vėr ćávap vėrrem molla götürür dėyir
XXXIX/67 usul-u din firuğ-u din dilim ezberīm
XXXIX/68 oḫusam ḫoş geler avāzım menim
XXXIX/69 ġunut ruku bir de sećdem sehv‿ olsa
XXXIX/70 molla neynesem sehihdi nemāzım menim
XXXIX/71 ā ġaldı mertel dā başa tüştün ne dėdīm
XXXIX/72 usul-u din furuʿ-din dilim ezberīm
XXXIX/73 oḫusam ḫoş geler āvāzım menim
XXXIX/74 ġunūt ruku bir de sećdem sehv olsa
XXXIX/75 neynesem sehihdi nemāzım menim
XXXIX/76 ā ġaldı mertel da başa düştün ne usul-u din furuʿ-din dilim ezberīm oḫusam
XXXIX/77 ḫoş geler āvāzım menim ġunūt bir de sećdem sehv olsa molla neylesem
XXXIX/78 sehihdi nemāzım menim dėyir obirsin dė
XXXIX/79 günahkārdı ne ki yoldan azan var ikinći bend ā
XXXIX/80 iki melek ḫėyri şeri yazan var
XXXIX/81 da günahkārdı ne ki yoldan azan var
XXXIX/82 iki melek ḫėyri şeri yazan var
XXXIX/83 árafat var ġıl körpü var ġazan var
XXXIX/84 orda ġābul olsun niyāzım menim
XXXIX/85 elesgere şer bōhtan diyenner
XXXIX/86 şeytana ġul‿ olup ēğri yiyenner
XXXIX/87 onu dėyir hā

XXXIX/88 elesgere şer böhtan diyenner

XXXIX/89 şeytana ġul‿ olup eyri yiyenner

XXXIX/90 zekātsız mala dövlete halal diyenner

XXXIX/91 olardan halaldı baḫ bu sāzım menim

XXXIX/92 sizin malızdan dėyir halaldır menim bu sazım

XXXIX/93 ġaydır molla dėyir herkes meni çoḫ isdeyir muna ḫelet vėriḽsin elesgere

XXXIX/94 ḫelet vėrissin day cevap vėrebilmir aḫı bu sāzın hikāyeleridi ceyrānım

XXXIX/95 gözüm‿ ışığı bu sazın bu bernāmelerdi bu sazın yanı mescitde o cür

XXXIX/96 çalmaların bernāmesidi gözeldīr sağluğuv̇a bu sazın hikāyeleri hindi bunı

XXXIX/97 men çalıyām ḫırda havasın da çalıyām şādın da çalıyām onnan sōra

XXXIX/98 muġāmın da ćalıyām erz‿ ėlēm ḫıtmetüv̇e her havanı buyursaz olardan

XXXIX/99 çalıyam türkiye havaları temrinim yoḫ hē

XXXIX/100 ***Hansı havaları bilirsiz?***

XXXIX/101 her havaları her havaları sazın havaları bāḫ o zatdan evvel mećlisdē yap

XXXIX/102 zirbinā evvelin havası dasTanı başlanar dastan diyeller dāsTanı havası

XXXIX/103 başlanar aşıḫ mećlise mėydana girdī sehniye girdi ėle toya men girdim

XXXIX/104 mećlisē zimn-i īnki sāza derḫāst alām derḫāst alam sazın ġoyaćam‿

XXXIX/105 orda balabançım ġavalçımı āmāde ėliy̆ėćēm girecem içeriye bi aşığın

XXXIX/106 özünün üş dene şė'r borcudu hava borcudu mėydana girdi ki meclise girdi

XXXIX/107 onu oḫuyar dāstan havasıynan dāstanı havasıynan ya ikisin oḫuyar

XXXIX/108 şė'rnen diyer birin oḫuyar ona da dāstan diyeller dāstan havasını

XXXIX/109 oḫuyannan sōra sazı ġoyar yere dōreden zat vėreller nemenedi enam

XXXIX/110 vėreller falan hava gel‿ a fulan hava oḫu gel‿ a fulan hava oḫu gel‿ a

XXXIX/111 fılan havan çal oḫu bu sazın ġaidasıdı bu sazın ġaydası bu curdu bėlençik

XXXIX/112 başlanır mećlisleri başlıyanda divannan başlar ḳutaranda muḫammesnen

XXXIX/113 aḫşam nėce nėce muḫames oḫuduḫ o cür açarı divandı ġıfılı muḫammesdi

XXXIX/114 onnan açılır onnan bağlanır afferim divannan açılır muḫammesnen de

XXXIX/115 bağlanır bi sazın bernāmesi de bu cürdü bunda bular elan ozan meclisinde

XXXIX/116 áslen bilmirdiler dėdim ay ġardaş bu siz ozan meclisin ġurubsuz ozan

XXXIX/117 meḉlisinin sazın bernamesi budu ha ağā sazın bernāmesi budu divannan

XXXIX/118 açılar muḫammesnen bağlanar ordan men onun bināsın ġoymuşam ėle

XXXIX/119 men çalmırdım gelesen gerek çal çün bernāme sen ġoyubsan divan havası

XXXIX/120 budu baḫ

XXXIX/121 aḫ yar ey yā hebib yā resul sennen medet ya eli feryādime

XXXIX/122 ey felēg sennen helleşmege bir gele meydān ola

XXXIX/123 āy ay açıla hekġın ġapısı adālet divān ola yā

XXXIX/124 men gelmiş‿ idim mürşüdümün derdine devā ġılayem

XXXIX/125 ne bilim ki men gelincek ḫāk ile yeksān olayam ay amman āy

XXXIX/126 ey felek sennen ḫelleşmeye bir bėle meydān ola

XXXIX/127 āçıla hákḫġın ġapısı ádālet divān‿ ola

XXXIX/128 men gelmiş‿ idim mürşüdimin hālına devā ġılam

XXXIX/129 ne bilim ki men gelencen ḫāk ile yeksān‿ ola

XXXIX/130 gül gülü ki deremmessen derip ḫendān ėleme

XXXIX/131 bir könül ki tikemmessen yıḫıb virān ėleme

XXXIX/132 haḳdan hedā geldi gurbāni ġem ėyleme

XXXIX/133 yazı yazan bėle yazır yazı çoḫlarına nişan olā

XXXIX/134 sağluğuzā burdan şė'r aşıḫ başlīr obir havalar şad havalarınnan o şaddān

XXXIX/135 onnan sora obir havalarnan başlīr meḉlise mėydanına ay ḫıyalın bu şi'r

XXXIX/136 menim öz ġardaşımın şė'ridi hacı imani rehnümanın şė'ridi dėyir ki

XXXIX/137 ḫıyal-i süb tēb incidir

XXXIX/138 bu şėir menim öz ġardaşımın şėiridi hacı iman rehmaninin şė'ridi

XXXIX/139 dėyir ki ḫıyal-i süb tēb incidir

XXXIX/140 ġálem varağ isdeyirem a bala isdeyirem

XXXIX/141 ay üreyim keder döyür bir boş otağ isdeyirem a bala isdeyirem

XXXIX/142 zaman vėrdi mene ağı dağ üstünnen çekdi dağı

XXXIX/143 öz gözümnen yaşlanmağı gözden irağ isteyirem

XXXIX/144 ġelbine emel olundu tebrizde tebrizde ġelbinnen emel olundu onda onda

XXXIX/145 o meseli özü özün ġarğış ėliyir ki men bėlençik yaşamağı istemirem

XXXIX/146 allahdan götürüb üçüncü bendin erz èliyim ġulluğuza

XXXIX/147 ay sınağ èttim min birinde

XXXIX/148 sınağ èttim min birinde

XXXIX/149 doslarımı ağır günde

XXXIX/150 a bala ağır günde a bala ağır günde

XXXIX/151 köhne dosdun zığ⌣ evinde

XXXIX/152 köhne dosdun zığ⌣ evinde

XXXIX/153 ġonaḫ ġalmaḫ isdeyirem

XXXIX/154 a bala isdeyirem a bala isdeyirem ay isdeyīrem

XXXIX/155 ay marālım ay ceyranım

XXXIX/156 ay maralım ā ceyranım

XXXIX/157 ġoydum başına dolanım

XXXIX/158 bu havanın adına gödáh' don diyeller dèyir ki

XXXIX/159 sınağ ettim min birinde

XXXIX/160 doslarımı ağır günde

XXXIX/161 köhne dosdun zığ evinde

XXXIX/162 ġonaḫ ġalmaḫ isdeyirem

XXXIX/163 aḫırıncı bendi erz⌣ èliyem ġulluğuza

XXXIX/164 a bèle málik oldum pāk emege

XXXIX/165 málik oldum pāk emege

XXXIX/166 anam ćay çörege a balam

XXXIX/167 isdisinde isinmege isdisinde isinmege

XXXIX/168 isdi oćaḫ isdeyirem a bala isdeyirem a bala isdeyirem

XXXIX/169 isdisinde isinmege isdisinde isinmege

XXXIX/170 isdi oćağ⌣ isdeyirem a bala isdeyirem ay isdeyīrem ay

XXXIX/171 sağlığıza hindi men ġulluğuzdayım

XXXIX/172 ***Ġadimki aşıḫlarnan durumu haliynen indikilerin veziyeti ne cürdü?***

XXXIX/173 çoḫ farġ⌣ èlèy biliyem ne dèyećeysen ġadımki aşıḫların durumu hara

XXXIX/174 hindiki durumu hara ḥ indiki tey ćavana bazardı hindiki meselem bu sazı

XXXIX/175 bu sazı sevmiller handa bi elan bu ćavan sazın dalına düşüp men eşḳ
XXXIX/176 ėliyem sen tüşüpsen sazın dalınā mene bu ćoḫ bais-i iftiḫārdı eslen ürēğim
XXXIX/177 sėvünür diyēm meselem sazı öldürmemiş hele ġalır saz hele zinde yaşıyir
XXXIX/178 saz ėle yaşıyi̊r men ona sizin kiminsi ağalar görende sazda niye töh'medin
XXXIX/179 ćaydan hā saz yaşıyi̊r sizzer gelen sazın dalınća gelirsiz eşāyir sazın
XXXIX/180 dalınćan şi'r dalınćan gelirsiz mene bu iftiḫārdı çoḫ söyüniyem ćoḫ
XXXIX/181 söyüniyem bu menim aḫır sözümdü
XXXIX/182 ***Ġedim toylara gėderdi̊n?***
XXXIX/183 çoḫ gėderdim ćoḫ gėtmişem baḫ erz ėleyim ki toylara gėderdim saz da
XXXIX/184 çalardım buları da bu orġ çıḫannan ki orġ çıḫdı ne ğade orġ yoḫ‿ idi̊
XXXIX/185 toylara gėderdim hatda gitar da çalardım saz da çalardım tar da çalardım
XXXIX/186 buları da aparardım toylara orġ çıḫdī day bu sazı aparmadım toya toya
XXXIX/187 aparmıyanda ben day bunu saḫladım‿ özüm ki özüm üçün çalmağa
XXXIX/188 ḫānevāde doslarım üçün çalmağa dėdim day a men çörek ġazanmağı
XXXIX/189 boşladīm obir yolda gėderem bunna özüme çallam bu senin saḫlamaram
XXXIX/190 itirmerem bu menim evim bereketidi meni̊m evim bereketidi bunu men
XXXIX/191 günde çalmasam yataḫilmerem her gün gerek çalam yatam bu menim
XXXIX/192 ādet hācetimdi elime de değ'mese elime ḫėyi̊r bereket gelmez adam da
XXXIX/193 var bunu aparıb ėvine çoḫ zererler çekib ā verşikest çıḫıb zindegisi dağılıb
XXXIX/194 ona göre men diyem müġeddesdi bu olan evde gerek bu olan yerde kifir
XXXIX/195 nā-sezā olmıyā ḫayānet olmıya düzlüK ola hemeşe ḫoşbeḫtlig‿ ola
XXXIX/196 yaḫçılıḫ‿ ola ḫėyr emel ola bu olan yerde bunun yanında gerek nā-ġābıl
XXXIX/197 söz danışılmıya bunun sözderi çün imamnandı peyġamberdendi
XXXIX/198 allahdandı dāsTannarı ġādimin dāsTannarı hikāyeleridi peyġamberlerden
XXXIX/199 imamlardandı yel‿ aparan sözder dēl bu çirt pirt orġinan burda bulardan
XXXIX/200 dēl bu cür bu ona göre bu muġeddesdi ćoḫ müġeddesdi allah bilir o baḫ
XXXIX/201 burda yazmışım bāḫ alnıma ne yazıb‿ allah men öz dāstanımı yazıb
XXXIX/202 gelmişēm burda özümün bi şi'rim vardı
XXXIX/203 ***Buyurun istifāde ėliyek.***

XXXIX/204 o ėle bu imamlara yazmışam ē ġonağım

XXXIX/205 müselman adıynan yaşıyan bende

XXXIX/206 ayını gününü ilini tanı

XXXIX/207 bunu hetde oğluma da yazmışam oğluma da ki oğul nesihāti de var o alahı

XXXIX/208 mesele

XXXIX/209 müselman adıynan yaşıyan bende

XXXIX/210 ayını gününü ilini tanı

XXXIX/211 oğula ġānundu ata kelīmesi

XXXIX/212 öz elinde ėhl-i halını tanı

XXXIX/213 dinin islam dini ehl-i müselmān

XXXIX/214 bėle ġárar ġoyup ġādir-i sübhān

XXXIX/215 mehemmede gelip āye-i ġuran

XXXIX/216 ġurana inan velini tanı

XXXIX/217 biriynen işiği olmıyan allah

XXXIX/218 bunu unutmuşuḫ eşeden billāh

XXXIX/219 zikr⌣ olsun dillerde láilāhe illellah

XXXIX/220 ol şeh-i merdāna elīni tanı

XXXIX/221 inćime ay dāver öz emelinnen

XXXIX/222 inan ki bir ḫetā çıḫsa elinnen

XXXIX/223 sıḫma üreğˈini çıḫma yolunnan

XXXIX/224 peyġammer ġoyduğu yolunu tanı

XXXIX/225 sağlığuza bu öz şėʿrim ba bu özüm yazmışam dört beyitdi varımdı var o

XXXIX/226 ġalıp o sine ezberüv̇e ėlan burda derhal zelimḫānın şiʿri merufdī zadın

XXXIX/227 şiʿri merufdu ekseret tey o tay şėʿr oḫunur bu tayda da bizim eḫābinin

XXXIX/228 şiʿri oḫunur tek de bir oḫunur aḫşam üş nefer oḫudu menim aḫabimin

XXXIX/229 veli ekseriyetde tey o tay şiʿri oḫunur azarbayćan şiʿri oḫunur şucaátdi

XXXIX/230 zelimḫān yaḫubdu azablı mikāyıldı şemşirdī onnan sōra neće dėyim

XXXIX/231 buların havaları ekseretde oḫunur bu tayda

XXXIX/232 ***Yaduzda destan varsa destannardan biraz söhbet ėliyek...***

XXXIX/233 dāstan diyende baḫ bī meselem ėlan ki bu şir meselem bayaḫ erz ėledim
XXXIX/234 ki bu şiʿr yaranır buna bi gelir yazıram bi mesele başıma gelīr bi müşgül
XXXIX/235 başıma gelir bunu yazıram ki bunun meʿnisin ben diyebillem ki bu olub
XXXIX/236 buna göre şiʿr yaranar bėle bėle güde güde hetta vardı nemenedi aşıḫ
XXXIX/237 üseyin aşıḫ üseyin nāmda ėlan o taydadı o yārım saat çeker ġardaş dede
XXXIX/238 malı bölüller bizim derhal özümüz o haldeyik beş ġardaşīḫ dedemiz
XXXIX/239 dünyasını değişip bi baćıyıḫ elān dedemizin malın bölebilmirik
XXXIX/240 bölebilmirik bi milyar iki yüz milyon üş yüz milyondu heriye iki üz
XXXIX/241 milyon deyir iki yüz elli milyon deyīr hā bunu hele vėrmişiK dādgāhā
XXXIX/242 baba bunu özümüz bölek dādgāha niye vėrek munu gel özümüz halᴗ
XXXIX/243 ėliyek hele o ayrıla topalana gele menim ėlime çıḫa men de onun
XXXIX/244 neynirem bu şāyır dėyir ki
XXXIX/245 vaḫdında uzatdım sene kömegᴗ elimi
XXXIX/246 vėrmedin menimle el ele dünyā
XXXIX/247 neyime lāzımdı vaḫdım keçende
XXXIX/248 göyden ġızıl yağdır lál ėle dünya
XXXIX/249 mene o vaḫdında o pul manat ki fulan ki var erzişi var onnan mēim
XXXIX/250 derdime deyećek menim vaḫdım keçenᴗ olsa men neynem onu dünyanı
XXXIX/251 mene vėrginen
XXXIX/252 veḫdinde uzatdım dėyir sene kömegᴗ elimī
XXXIX/253 vėrmedin menimle el ele dünya
XXXIX/254 nēyime lāzım vaḫdım keçende
XXXIX/255 göyden ġızıl yağdır lál ėle dünyā
XXXIX/256 zelımḫānın şiʿri da bu da
XXXIX/257 yoḫsuz yoḳḳuşlarda yordun bizderī
XXXIX/258 havıya ġaldırdın göy denizleri
XXXIX/259 ġaldı küreyimde kendin izderi
XXXIX/260 derdi derd üsdünnen şelele dünya
XXXIX/261 zelimḫān fikirden çātılıb ġāşın

XXXIX/262 o senin daşındı bu menim başīm

XXXIX/263 ne ġader isdesen gel hele dünya

XXXIX/264 bu zelimḫan bunu bīmāristanda o çün zelimḫan bilmem yáḳubu

XXXIX/265 bilmirem ėşidibsiz şairligini ya yoḫ ne o cur olup ölmeyi yaşamağın da

XXXIX/266 atmış beş ilde öldü dā dünyasın deyişdi zelimḫan yáʿḳub o ḫas merizçilik

XXXIX/267 saratan merizçilik olar da onnan tutdu öldü onnan tutdu öldü yoḫsa

XXXIX/268 zelimḫan yáʿḳubun şėʿrreri alahı bi ālemdi teyde başladı aḫırda da gėtdi

XXXIX/269 ne ġayrdı bi şey ėledi o aḫırıncı şėʿri mende var hėç kesde yoḫdu ki hėç

XXXIX/270 kesde o şėʿr yoḫdu mende var dėyir kī o düktürrer day hekimler cavab

XXXIX/271 vėrirler ki dėyir senin merizçiligin budu day özüne ayān‿ olur ezcümle

XXXIX/272 baḫ bu şėʿr baḫ burdadı özüne de ayan olur ayan olannan sōra dėyir beni

XXXIX/273 aparın vetene getirilleŗ bunun evine evine getirennen sōra götürür dėyir

XXXIX/274 mene ġalem varaḫ getiŗ kitap defter getir o şėr men bulup curradım orda

XXXIX/275 götürür yazır ki

XXXIX/276 düşse de ġollarım bes‿ eyler daha

XXXIX/277 yanı ġollarım da düşse mene day besimdi

XXXIX/278 düşse de ġollarım bás‿ eyler mene

XXXIX/279 meni öldürende yaz öldür allah

XXXIX/280 bilip hangi gündü köçecėyem

XXXIX/281 ölüm saatımı yaz öldür allah

XXXIX/282 hangi gün ölećiyem o saatım yaz men bilim o gün ölećiyem

XXXIX/283 lāġal ḫoşdilişimi ėliyim

XXXIX/284 ġoy yatım yuḫudan allahım ġaldırma meni

XXXIX/285 ecelin cenginnen saldırma meni

XXXIX/286 zarıda zarıda öldürme meni

XXXIX/287 öldürebilirsen saz‿ öldür allah

XXXIX/288 dėyir ġurudup ġurudup day meni öldürme meni öldürsen saz öldür ėle

XXXIX/289 lapdan meni öldür ġoy day birine āzar‿ eziyetim deymesin

XXXIX/290 al aćı gülüşderim üreyimde ḫāl

XXXIX/291 o dėyir ġeblenler ki meriz haletinde danışmışam gülmüşem acı acı
XXXIX/292 gülmüşem nā-rahat nā-rahat gülmüşem munu dėyir hā
XXXIX/293 acı gülüşderim üreyimde ḥāl
XXXIX/294 dodağım ġıfıllı baḫışdarım lāl
XXXIX/295 allah alırsan ćanımı bir defelig‿ al
XXXIX/296 bu ġader ağriynan aciynan az öldür allah
XXXIX/297 meni öldürende yaz öldür allah
XXXIX/298 zelimḫan yáʿḳub altında yazıb teḫellüsü odu
XXXIX/299 sağlığuza ***(Sağ ol. ġadimi Aslı ile Kerem, Leyla ile Mecnun o cür***
XXXIX/300 ***dāstanlardan...)*** ásli kerem dāstannarı day dėyilmir ġurban‿ olum o
XXXIX/301 tēbrizdedi olar tebrizdedi o áslı dāstanı kerem dāsTanı diyenner bu yanda
XXXIX/302 eslen olabilmez o diyeceh'se aḫşam ġurban oḫudu āḫırda aḫırda ġurban‿
XXXIX/303 oḫudu hā o diyebilēr o da sene uzunbulluḫ olar hindi bir ġısa ġısadı ġısa
XXXIX/304 ġısa güde de ḫırda da şirin şirin bėlençik bėlençik dėyirrīk veḫd‿
XXXIX/305 aparmasın day dāstan īranda ćumhur-u islām-ı īranda yığışılıb yoḫdu
XXXIX/306 eşāyir aḫşam bi dene şiʿr oḫuyaćaydım ėlan eḫābimin şiʿri sen bular
XXXIX/307 gėdib eşāyir men özüm söhbet‿ ėleyim öz başıma geldi bu şiʿr
XXXIX/308 metlebinde men muğānda alver‿ iydīm hē bu eşāyır ki oḫumağın
XXXIX/309 ġeziyesinden söhbet ėliyem hā aḫabi de bu şiiri yazmışdı teze yazmışdı
XXXIX/310 hele kitābı çap‿ olmamışdı öz başıma geleni diyrem ha söhbet‿ ėliyem
XXXIX/311 alverib gelmişdim ćadde ġırağındā nahar yėmeğe zeyvede yanı ibāret olar
XXXIX/312 zeyvede ḫeberim yoḫdu men o günü rūz-i eşāyir‿ imiş meṇim de sazım
XXXIX/313 hemişe maşında olardı hemişe ġoyardım maşına onda day ġaçağ ‿ıydı
XXXIX/314 sazı zadı maşında görseydiler tutardılar sındırdılar hatda bi seri da sazım
XXXIX/315 sındırdılar sındırdılar muğanda bi seri o tayda getirib sındırdılar
XXXIX/316 azarbaycana keçirdirdim aldılar sındırdılar pasTarlar onda pasdar‿ iydi
XXXIX/317 oların elinde işim yoḫ oların ne işi var billem ḫılase men orda kábab
XXXIX/318 yėyirdim gördüm bizim uşaḫların biri meni tanıyırdı sāzım maşında
XXXIX/319 dėdim he day dosdum da öz dėdim hē dėdi yaḫćı yaḫćı gėt geti bi dene

XXXIX/320 gördüm bi onun dalınća bi dene pāsdar geldi aşıḫ sensēn dėdim yōḫ
XXXIX/321 ġorḫuyam aḫı dėdim men aşıḫ deyilem hanı aşıḫ dėdi baḫ bu dėyir menim
XXXIX/322 aşıḫ deyilem sazı var onun aşıḫ dēl dėdim men aşıḫ deyirem sazım var
XXXIX/323 maşındadı du sāzı götü gel bura başladım muna amannan zatdan dedim
XXXIX/324 belke meni aparıllar tembih ėledim dėdi gelećisen burdā saz ćalaćaḫsan
XXXIX/325 ay da başuv̇a ay pasdar başuv̇a özüm için çallam inġılābi şiir oḫuyam tey
XXXIX/326 inġılābi şiir oḫuyam lap şiir oḫu gē bura inġılābi şiir oḫu ne işin var senin
XXXIX/327 ġorḫma ćıḫartdılar meni evvel inġılābi şiir oḫu dėdi eşāyir oḫuyaćaḫsan
XXXIX/328 bir de eşāyiri oḫudum bir inġılābī̄ oḫudum inġılābi oḫuyannan sōra
XXXIX/329 dėdiler üş dene motal vėrdiler ēlli min tümen de pakede ġoydular o zaman
XXXIX/330 ēlli min ćoḫ pul‿ iydi erzişi vardı hā eşāyir şiʿri oḫudūm alt
XXXIX/331 tabaḫadáydım memberin alt tabaḫada oḫuyurdum gördüler görmüyem
XXXIX/332 ćıḫartdılar meni orda üçüncü tabaġa durdum ayaḫ üsde eşāyir şiʿri
XXXIX/333 oḫudūm eşāyir üçün hindī̄ o áşāyir şiʿri bu da oḫuyum gözellemeğ‿
XXXIX/334 üsdündē sağlığuza
XXXIX/335 ēy gezib dolanmışam bütün ülkeni
XXXIX/336 ēy gezib dolanmışam bütün ülkeni
XXXIX/337 mehebbet aḫdarsan eşāyirdedi
XXXIX/338 mehebbet aḫdarsan eşāyirdedi
XXXIX/339 ėlseven obalı şirin dilleri
XXXIX/340 ėlseven obalı şirin dilleri
XXXIX/341 sedāġat aḫdarsan eşāyirde
XXXIX/342 sedāġat aḫdarsan eşāyirde
XXXIX/343 ceylānım ceylānım ceylānım
XXXIX/344 sedāġat aḫdarsan eşāyirdedi
XXXIX/345 gezib dolanmışam bütün ülkeni
XXXIX/346 mehebbet aḫdarsan eşāyirdedi
XXXIX/347 ėlseven obalı şirin dilleri
XXXIX/348 sedāġat aḫdarsan eşāyirdedi

XXXIX/349 ikinci bendi erz ėliyem ḫıtmetüze hatda ağam⌣ emmedin sağlığına aa
XXXIX/350 seccadın sağlığına ehmed ağanın sağlığına o taydan türkiyeden ki bize
XXXIX/351 ġonağımız olur
XXXIX/352 ġōyunu ġuzusu yağı motalı
XXXIX/353 halaldır çöregi halaldır mālı
XXXIX/354 allahdan her zaman isdegin alır
XXXIX/355 şucāat aḫdarsan eşāyirdedi
XXXIX/356 ceyrānım ceyrānım ceyrānım
XXXIX/357 şucāat aḫdarsan eşāyirdedi
XXXIX/358 ġōyunu ġuzusu yağı motalı
XXXIX/359 halaldır çöregi halaldır mālı
XXXIX/360 allahdan her zaman isdegin alır
XXXIX/361 şucāat aḫdarsan eşāyirdedi
XXXIX/362 çal āşıḫ telli saz yādigārımdı
XXXIX/363 bu devran bu rėhber iftiḫārımdı
XXXIX/364 mālikem ömrümde her ne vārımdı
XXXIX/365 mālikem gezmişem dağı ārānı
XXXIX/366 böyütdü ġoynunda çoban sārānı
XXXIX/367 mālikem seçmişem ağı ġārānı
XXXIX/368 sedāġat aḫdarsan eşāyirdedi
XXXIX/369 ceyrānım ceyrānım ceyrānım
XXXIX/370 sedāġat aḫdarsan eşāyirdedi
XXXIX/371 sağlığıza bu eşāyirin şiʿridi bu bi bendin dal ġabaḫ dėdim o inġılābi şiʿridi
XXXIX/372 veli sōrası bu eşāyiri şiʿri o zaman yazmışdım men ozanda onu oḫudūm
XXXIX/373 adam cavan⌣ iydim onda hindi bu cür dēl elan atmışa az ġalıram onda
XXXIX/374 yirmi sekgiz yirmi yeddi sinnim var⌣ iydí ćavan⌣ iydim sesim de
XXXIX/375 gelirdi sesim ćoḫ bunnan zil⌣ iydi uća oḫuyurdum hindi
XXXIX/376 oḫuyaılmiyem o vaḫt kimi oḫuyabilmirem hindi bu günnerimiz bėle
XXXIX/377 keçibdi ġardaş enam vėrdiler cāize vėrdilēr lō taġdir vėrdiler onnan sōrā

XXXIX/378 yazdılar bozdular bu eşāyirin menim başıma gelen oyunnarıdı ki çoḫ da

XXXIX/379 ėle çoḫ da gelmiş çoḫ da bu cür bėlençik mećlislerde alahı obalarda alahı

XXXIX/380 ġışlaḫlarda yaylaḫlarda çalmışam çoḫ da oḫutdurublar bunu o ġada

XXXIX/381 oḫutdurublār o ġada oḫutdurublār

XXXIX/382 ***Yaşīz neçe indi?***

XXXIX/383 ellī sekkiz yarım teğʿriben iki il yarım ġalıb bāznişest‿ olam iki il yarım

XXXIX/384 ġalıb bāznişest olam

XXXIX/385 ***Eşāyirin şiirinnen yadūzda olan ayrı nemeler var?***

XXXIX/386 o kitabı dosdum aparıbdī aḫabidedi eşāyırın kitabı aḫşam dėdim onu

XXXIX/387 mene getirersen o da ki gelib ćıḫmıyíb ēlan hindi hardan dėsēz men ordan

XXXIX/388 dėyim siz üçün ***(Öz şiirlerinizden olur.)***

XXXIX/389 oğlum ālem de sever şıḫ mehribānı

XXXIX/390 nesihet şėʿridi hā

XXXIX/391 oğlum ālem de sever şıḫ mehribānı

XXXIX/392 ćavansan ağılnan ćavannığ‿ ėyle

XXXIX/393 halal zehmetüv̇nen ġazan dünyanı

XXXIX/394 bazaginen emn‿ āmannığ‿ ėyle

XXXIX/395 vėrme yedegini ağıl çaşġınā

XXXIX/396 düşersen tūfana sėle daşġınā

XXXIX/397 sevadsız ālimlig düşme eşġıne

XXXIX/398 ağlın başda olsun ćobannıḫ ėyle

XXXIX/399 ömür boyu haġiġati sen arā

XXXIX/400 düz emelin dönsün nurru fenārā

XXXIX/401 addımu ġānundan ġoyma kánara

XXXIX/402 elleş aġīdeli ćavannığ‿ ėyle

XXXIX/403 dāverin sözderi yādında ġalsa

XXXIX/404 tükenmez ḫezīnedi neven ġocalsa

XXXIX/405 dünya iḫtiyārı elinde olsa

XXXIX/406 dilim düşer dėsem yamannığ‿ ėyle

XXXIX/407 dilim düşer dėsem yamannığ‿ėyle

XXXIX/408 bunu ben siz üçün oḫudum bu havānı ey ġarib memleked‿ey ġurbet

XXXIX/409 diyārı oḫudum siz üçün ***(Yoḫ, buyurun.)***

XXXIX/410 gel ēy ey ġarib memleket ey ġurbet diyar

XXXIX/411 ey ġarib memleket ey ġurbet diyar

XXXIX/412 deme öz yolumu azıb gelmişem

XXXIX/413 ay balam azıb gelmişem

XXXIX/414 alına ne yazıb ey allahım biler

XXXIX/415 alına ne yazıb‿ey allahım biler

XXXIX/416 deme öz yolumu azıb gelmişem

XXXIX/417 ay balam azıb gelmişem

XXXIX/418 ey ġarib memleket ey ġurbet diyar

XXXIX/419 deme öz yolumu azıb gelmişēm

XXXIX/420 alna ne yazılıb allahım biler

XXXIX/421 men öz dasdānımı yazıb gelmişem

XXXIX/422 zelimḫan yáʿġubu almanyada üreğˈ ḫastaḫanasında aparıPlār orda üreğˈ

XXXIX/423 ḫastaḫanasında bu şiʿri oḫuyubdu ürehˈ ḫastaḫanesinde yazıb bu şiiri

XXXIX/424 hatda yoldaşına yazıb ki men öz dāstanımı yazıb gelmişēm

XXXIX/425 a bėle çiçehˈlerin dadı

XXXIX/426 men burda ḫāsdeyem sağım da ay balam sağım oydadı

XXXIX/427 ġayalı bulaḫlı balam ay balam

XXXIX/428 ay balam dağım ordadı

XXXIX/429 damlayan ġayadan süzüb gelmişem

XXXIX/430 ay balam süzüb gelmişem

XXXIX/431 köküm çiçehˈlerim dalım ordadı

XXXIX/432 men burda ḫasdeyem sağım ordadı

XXXIX/433 ġayalı bulaḫlı dağım ordadı

XXXIX/434 damlayam ġayadan süzüb gelmişem

XXXIX/435 sonuncu bendi hindi ėliyek ġonaḫlarımın sağlığına

XXXIX/436 a bėle özün bil özgeye bildirmeye meni
XXXIX/437 ağladayı ağlada güldürme meni
XXXIX/438 ay balam güldürme meni
XXXIX/439 sen‿ allah ġurbetde öldürme meni
XXXIX/440 sen‿ allah ġurbetde öldürme meni
XXXIX/441 vetende ġábrimi ġazıb gelmişem
XXXIX/442 ay balam ġazıb gelmişem
XXXIX/443 ay nene ġazıb gelmişem
XXXIX/444 özün bil özgeye bildirme meni
XXXIX/445 ağlada ağlada güldürme meni
XXXIX/446 sen allah ġurbetde öldürme meni
XXXIX/447 vetende ġábrimī ġazıb gelmişem
XXXIX/448 sağlığıza ***(İndi men isdirem ki bu Ġartal Ozan Meclisinnen danışaḫ...)***
XXXIX/449 ġartal meċlisi ozan ibāret‿ olar bu elan bu ġartalı bu ġartal bir il olmáyíb
XXXIX/450 ġartal meclisi bunnan ġabaḫ menim öz ġardaşımın‿ iẏdı ki elan şiʿrini
XXXIX/451 oḫudum eşāyir şiʿridi onun‿ idí onun elindeydi onnan biyáz menim
XXXIX/452 kesāletim oldu men gėtmedīm hetda o purhesen ki aḫşam muġāmat oḫudu
XXXIX/453 ha o yeke kişi olarnan ikisi bāhem‿ iydiler olar da ozanı boşladılar
XXXIX/454 ġartalı boşladılar o an ki alahı adıydı ġartal deyildi bu ġartal ġoyubdu
XXXIX/455 sonna bu ozan meclisi o ozan‿ iydi da bu ġartal dēl o dėydi ozan meclisi
XXXIX/456 bu ġārtal adında izāfe ėleyib hetda bizim o eḫābi de geldi dėdi ağa bu
XXXIX/457 ġartalı bėkāre izāfe ėleyibsen bunu eḫsi ġaydaḫ ozandı ki bayağ erz
XXXIX/458 ėledim hā dede ġorġudun elinde ozan‿ iydi kişinin onun ādınadı olarnan
XXXIX/459 biyáz alaġa bağlamadı aḫabīm gelmedi iki defa ēlan evinde yaşıyīr üreh'
XXXIX/460 ḫasdesi var emelāt ėtdi vezi de yaḫçıdı keçinir zindegisi edebiyat
XXXIX/461 müellimiydi müellim‿ idi burda hindi ġálbinnen emeliyat olannan sōra
XXXIX/462 bāznişest‿ olub hē il yarım elan il olmáyıb bir il olmáyıb burda evvelin
XXXIX/463 ġurulanda meni çağırdılar meni çağırdılar baḫ bu cür başlanar bu cür
XXXIX/464 yığılar bu cür cemler hindī bayaḫ dėdigim söz da sözü vėrirler tey elan

XXXIX/465 kesāletim var gėtmiyecēm daha aḫşam mene bi novbet vėrdiler oḫudum
XXXIX/466 aḫşam sizden ġabaḫ men bāhem gelmişim sizinen gördȳm mennen sōra
XXXIX/467 gelennerin heresine üş novbet vėrdī men öz şeḫsiyetim nėynem ḫaiş
XXXIX/468 ėliyem ādamı erziş ġoymaḫ hėsabdı obir ġurban birbirinē ġoća babaynān
XXXIX/469 men isder miyem o cür özümü ḫārab ėliyem neyniyem ne işim var oların
XXXIX/470 mene niyāzı var menim olara yoḫdu ki aḫşam munu oḫudum ***(Neçe şiirin***
XXXIX/471 ***var bu cür?)*** çoḫdu şiʿr çoḫdu şiʿr çoḫdu hatda bu onu atama yazmışam
XXXIX/472 ha bu da baḫ özüm öz atama yazmışam hatda ata şiʿri şiʿr da kitablardan
XXXIX/473 hangi şiir adamın canına yatır üreğ'ine yatır meselem erzişi olur menzur
XXXIX/474 dėyler bizder de men özüm alahıynan işim yoḫdu men özüm dėyirem tey
XXXIX/475 o değerri şiʿrler oḫuyaram deyerri şīrler cemlerem oḫuyaram özüm üçün
XXXIX/476 çirt firt şīrler yoḫ o şīr ki mēnisi var vāġıyeti var helençik şīrleri oḫuyaram
XXXIX/477 yel aparan şīri oḫumaram mēni vėren şīrleri oḫuyaram ki meselem uşaḫ
XXXIX/478 da ġulaḫ assa biler ki men ne dėyirem şīrde biler ki men şīrde ne dėmek
XXXIX/479 isdeyirem şad şiʿri şad oḫumaḫ şėʿri kerem gözellemesi hindi elan bunu
XXXIX/480 oḫuyaram bu şad hava da var ġámlí hava da vār hamısıların vardı
XXXIX/481 ah bėle de gözel olar mı
XXXIX/482 çünki ġálem çeken ne gözel çeker
XXXIX/483 suval verirsen menzur oḫuyam götürem suval verisen men oḫuyam
XXXIX/484 götürüyem ćavabın verem da saznan ya söznen ćavabın vėriyem onun bi
XXXIX/485 dosdum vār bosdanı var ordan getmişem hē otuz kilo zat getimişik otuz
XXXIX/486 kilō ***(Havaların adın de.)*** kerem gözellemesi elan baḫ bu hava havanı
XXXIX/487 sazın havası yetmiş‿ iki dene dāstanın milli havası var sazın yetmiş iki
XXXIX/488 dene öz havası var millī yetmiş‿ iki dene hindi de vāġıen olub üş yüz
XXXIX/489 dene çün here çalġı hamı çalır çalıp ġatıllar onnan sōra māhır havalardan
XXXIX/490 çalıb ġatıllar saza o çoḫalıbdı ḫırda havalardan çoḫalıbdı men özüm
XXXIX/491 çalıyam veli sazı öz milli havası yetmiş‿ iki denedir yetmiş iki denę
XXXIX/492 sazın milli havası var bāḫ evveli bayaḫ erz ėledim dāsdanı evvelin hava
XXXIX/493 dastanıdı ikimci baş sarıdí yanıḫ keremi yanıḫ kerem de ki hetda edālet

XXXIX/494 nesib ćıḫarıbdı evveli yoḫ⌣ uydu sora oldu baş sarı tel orta sarı tel yānıḫ
XXXIX/495 keremi divāni desTāni geraylı tećnis muḫámmes ġoşma geraylı cem
XXXIX/496 köroğlu üzü var ēy ne bilim naḫçıvan gözellemesi naḫçıvāni kerem
XXXIX/497 gözellemesi aran gözellemesi vāġıf gözellemesi ki derhal elan men
XXXIX/498 çalmışam onnan sōrā neće dėyim kerem dubeytisi dubeytī hetda dubeyti
XXXIX/499 özümün var dubeyti var kerem dubeytisi naḫçıvan gül⌣ āvāzı gül⌣
XXXIX/500 āvazī neçe dene havalar var men buların hamısın diyende mećlise diyende
XXXIX/501 ağa bulları niye çalmırsız aćıḫlarına gelir sen niye dėysen tey beş dene altı
XXXIX/502 dene örgenibsiz tey buları çalırsız bu beş altı havanı yoḫ ēy bunın
XXXIX/503 hāmısınnan çalın bu havanın hamısınnan ćalın bunun hamısından ćalın
XXXIX/504 beş altı dene ki şādı var zadı ġámmisi var peyderpey tikrār ėlir yoḫ bu
XXXIX/505 yatmış havalar çallam elan men hindi nemenedi kerem dubeytisi ćallam
XXXIX/506 eşḳ ėylersen kerem dubeytisi ki aḫşam ġudret dėdi ki sen alla kerem
XXXIX/507 dubeytisi çalginen oḫu men ġoy görüm novbet vėrmiller oḫuydum da
XXXIX/508 yaḫçı kerem dubeytisinin de o maćerası vardı kerem dubeytisi yaranıbdı
XXXIX/509 mācerāsı var ay bayaḫ dėdigim söz ki bi şiire özü māćerası olmasa o
XXXIX/510 yaranmır menim özümūn bu barmağıma Pıçaḫ batdī Pıçaḫ batdī bi̊rdan
XXXIX/511 batdı ġızımın toyunda öz ġızımın toyunda bi ġan fişġırdı gövē baḫ bi bėle
XXXIX/512 aşdī bu toyuḫ doğreyırdīḫ ġaştı battı elime batannan sōra bunu men bu
XXXIX/513 cür tutdūm aḫı menim elimnen de bū tenzif ėlemek pansuman zad⌣
XXXIX/514 ėlemek gelir bėlençik işder men o zaman ḫıTmet olanda işleyirdim orda
XXXIX/515 gelir bağladım bu yarası toḫdadı ġurudu sōra gėtdim çöle alvėre gėtdim
XXXIX/516 maşına yer⌣ alma atırdım bėlençik maşına bėle yer alma atırdım de mene
XXXIX/517 menim barmağım tandon içerde tandon damarı var bimem biliysen ya
XXXIX/518 yoḫ ġırılmışmış bu üzden ćurramışam yapışdırmışam yapışıb toḫdeyr veli
XXXIX/519 tandon damarı yığılıb gelib bura çekilib gelib ḫeberim de yoḫ ġolum
XXXIX/520 ağrıyırdı hā veli fikir vėrmirdi dėdim toḫduyar o yer⌣ elma tay nėce
XXXIX/521 ġoyardıḫ maşında atanda ėle hesab⌣ ėledim ġolum burda saldılar yere
XXXIX/522 ay dede yarasına öldüm ay allah ne ğeyrīm o arvat dėdi ay bacı ġardaş ne

XXXIX/523 oldu sene dedim heş zat feġat uşağı çağır yėr⌣ elmamı atsınlar maşına
XXXIX/524 men tek elimnen edebilmedim özü sehih sālimdi ha bu cür toḫdeyır
XXXIX/525 geldim sene dėdim ona dėdim dėdiler ağa senin barmağın ġırılmışmış
XXXIX/526 ḫėberin yoḫ gėt fülan dühtür dühtür day var o dühtüra gėtdim ona semet
XXXIX/527 merikin üsdüne semet meriki çoḫ da esebāni dühtürdü çoḫ da esebāni
XXXIX/528 dühtürdü dėdim ağa-i dühtür kimī dėdi senüv barmağın damarı ġırılīb
XXXIX/529 ġalmışmış zora sālıbsan çekip güdēlīb gelib yuḫarıya o kimidi toyuġun
XXXIX/530 bimem toyuḫ yėyibsen onun ağ damarı olur ağ damarı ġan damarı yoḫ ā
XXXIX/531 ağ sap kimin olur sap kimin barmaḫların hereketi olarnandı ellerin
XXXIX/532 hereketi o damarrarnandı dėdi barmağın bu gerek burdan sene emel ola
XXXIX/533 ġoluva gele damarın tapa o da sene altı ay novbıya ġalar dėdim ağa-yi
XXXIX/534 düh'tür başuva bėle dolanım yōḫ o işi görmeginen men altı ayaçan
XXXIX/535 çolağ⌣ ollam hatda özü dėdi dėdi altı ayaça sen munu emelletdirmesen
XXXIX/536 ġolun güdelecek be bėle güdeleċek ġolun güdeleceh' baḫ bėle yığılaċaḫ
XXXIX/537 orda götdüm o şi'ri dėdim mına dėdim hekim ġardaş ḫeyli olar hesretdir
XXXIX/538 tele barmaḫlar tēl sazın simine diyeller dā dėmeyennen de bu özü hevesi
XXXIX/539 var⌣ imiş dühtürün özünün hėlençik çoḫ hevesi var⌣ ımış olmadı
XXXIX/540 hekim ġardaş ḫeyli olar
XXXIX/541 hesretdir tele barmaḫlar
XXXIX/542 yalvarıram bir ėlāc⌣ ėt
XXXIX/543 ġalmasın bėle barmaḫlar
XXXIX/544 dėdi gelib gelib gėt çöle ēy dėdim ḫāhiş ėliyem icāze vėr dalın dėyim
XXXIX/545 hekim āşıḫ ėl üçündü
XXXIX/546 ellerimiz ėl üçündü
XXXIX/547 her bir barmaḫ tel üçündü
XXXIX/548 ġıymaynan öle barmaḫlar
XXXIX/549 şefā vėr ḫeste yatana
XXXIX/550 ruh vėrsin ġáme batana
XXXIX/551 lātif dek govher satana

XXXIX/552 gereh'dir hele barmaḫlar
XXXIX/553 durdu boynum ġucaḫladı dėdi sen ne dėdin ne danışdın men seni yazıram
XXXIX/554 bimārisdana veli novbat⌣ almaḫ özüvnendi yazdı sen yaz menim orda
XXXIX/556 adamım var allam yazdı kağızı vėrdi mene dosdum vardı senin kimi ėle
XXXIX/557 apardı dėdi sēr süb hā dost⌣ udum onnan dühtürnen haçan gitdim bi
XXXIX/558 yanki ġapıdan gel zadı muayne olum gėtginen o toḫdadı yoḫsa
XXXIX/559 barmaḫlarım işlemirdi ki toḫdadı süb gėtdim ora mene göy libası
XXXIX/560 gėydirdiler gördüm dühtür geldi me'tel ġaldı dühtür dėdi sen kimsen sēn
XXXIX/561 kimi adamnan novba aldım yanı burda almıyacām onnan sōra meni
XXXIX/562 apardılar otağ-ı emele ġolum bırdan bıraçan baḫ baḫ düz bıraçan kesmişdi
XXXIX/563 dėdi damarın düz burdeydı hē yığılmışmış ***(Allah'a şükür currandın.)***
XXXIX/564 hē ellerin ağrımasın onnan sōra kerem dubeytisi ordan ġālıbdı
XXXIX/565 men bu havaları ḫoşa gelmir ki babam eyliyesen perdesi budı kökü budı
XXXIX/566 kerem dubeytisin oḫuyam siz üçün
XXXIX/567 hekim ġardaş ḫeyli olar
XXXIX/568 hesretdir tele barmaḫlar
XXXIX/569 yalvarıram ey bir ėlāc⌣ ėt
XXXIX/570 ġalmasın bėle barmaḫlar
XXXIX/571 ġalmasın bėle barmaḫlar
XXXIX/572 şefā vėr ḫeste yatana
XXXIX/573 ruh vėrsin ġáme batana
XXXIX/574 kim isdemez telli sāzın
XXXIX/575 ḫoş sesini hezin hēzin
XXXIX/576 o tellerin şelālesin
XXXIX/577 çatdırır ele barmaḫlar
XXXIX/578 çatdırır ele barmaḫlar
XXXIX/579 çatdırır ele barmaḫlar
XXXIX/580 her bir barmaḫ tel üçündü
XXXIX/581 ġıymaynan öle barmaḫlar
XXXIX/582 hekim ġardaş ḫeyli olar

XXXIX/583 hesretdir tele barmaḫlar

XXXIX/584 yalvarıram bir ėlāc‿ėt

XXXIX/585 ġalmasın bėle barmaḫlar

XXXIX/586 hekim āşıḫ ėl üçündü

XXXIX/587 ellerimiz ėl üçündü

XXXIX/588 her bir barmaḫ tel üçündü

XXXIX/589 ġıymaynan öle barmaḫlar

XXXIX/590 kim isdemez telli sāzın

XXXIX/591 ḫoş sesini hezin hezīn

XXXIX/592 o tellerin şelālesin

XXXIX/593 çatdırır ele barmaḫlar

XXXIX/594 sonunću bendini ėşidek diyek ġardaşım seććadın sağlığınā

XXXIX/595 şefā vėr ḫeste yatana

XXXIX/596 ruh vėrsin ġáme batana

XXXIX/597 lātif dek govher satana

XXXIX/598 gereh'dir hele barmaḫlar

XXXIX/599 sağlığuza ***(Sağ ol, yaşa!)*** bu kerem dubeytisidi bunu oḫunmur eslen

XXXIX/600 oḫunmur bular oḫunmur men bu oḫunmuyanda men mećlise ġėdiyem

XXXIX/601 özüm dėyirem oḫunmuyanda men nā-rahat ollam direm baba men şāyet

XXXIX/602 siz oḫuyabilmiyem bu sesim çatmır ġoćalmışam ġoća kişiyem siz niye

XXXIX/603 oḫumursuz sizin yoḫ men ki size yol yolaḫ dėyirem niye yatırsız bu

XXXIX/604 havalarımız bu sazı bu sazı niye gėt be gėt her beş dene hava itir her beş

XXXIX/605 dene hava orda itir beş dene hava orda gizlenir her beş dene ġalır beş on

XXXIX/606 denesi o da faydası nemenedi bu yetmiş iki dene havanı gerek zinde

XXXIX/607 saḫlıyaḫ hele izāfe ėleyibsiz o alahı mesele zad var şād havalar bular o

XXXIX/608 ġadar şad havalar var ki o alahı mesele o başḳa mesele

XXXIX/609 hē çaldım yādıma tüştü bāḫ

XXXIX/610 götürülle çal dā menim de imam şėrim var‿idi on iki imam şėri ėle onu

XXXIX/611 oḫuyram ġarabağ şikesdesi ġaradağ şikesdesi hindi men ġaradağ

XXXIX/612 şikesdesi oḫuyaram

XXXIX/613 ilāhi bėle de gözel olarmış

XXXIX/614 çünkü ġalem çeken ne gözel ćekib

XXXIX/615 üz üze göz göze sihirlenmişik

XXXIX/616 ne men göz çekirem ne göz el çekir

XXXIX/617 sağlığıza ammedin sağlığına seććadın sağlığına

XXXIX/618 gözel gözün gözellih'de bircesen

XXXIX/619 bu günnüh'de bir men olam birce sen

XXXIX/620 gül üsdünde ārıya baḫ bir de sen

XXXIX/621 gör gülün nāzını ne gözel çekib

XXXIX/622 sonunću bendin erz‿ėliyem seccadın ammedin sağlığına

XXXIX/623 salma gel memmedi gözünnen gözel

XXXIX/624 gözüm gözün görüp gözünnen gözel

XXXIX/625 sen‿ ölmüş neyneyim gözünnen gözel

XXXIX/626 ne bir könül doyur ne gözel çekir

XXXIX/627 sağlığıza ***(Sağ ol, yorulma!)***

Metin Numarası: XL

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Alvars – Serein- Savalan Dağı / Erdebil

Derleme Tarihi: 18/08/2018

Derlemenin Konusu: 1. Doğum ile ilgili âdetler 2. Şahseven oyunları 3. Bilmeceler 4. Aksakal ve toplumdaki yeri 5. Bölgedeki bitki ve hayvan adları 6 Yaylakta yaşam 7. Savalan Dağı ile ilgili inanç ve inanışlar 8. Geçmişten günümüze Şahseven göçleri

Derlemenin Süresi: 21 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Abbas AĞAPUR

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1968-50

Mesleği: Hayvancılık ve arıcılık

Medeni Durumu: Evli

Eğitim Durumu: Ortaöğretim

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Askerlik ve ziyaretler dışında bölge dışına çıkmamıştır.

Bildiği Diller: Türkçe ve Farsça

XL/1 ***Selam ağa.***

XL/2 selām

XL/3 ***Adızı buyurun fāmilizi buyurun.***

XL/4 ābbas ağapūr tāyfe-i muğannū tīre-i tomağelli

XL/5 ***Yaşız neçedi?***

XL/6 yāşımīz ēlli

XL/7 ***Ḳışlağınız haradır, yaylağınız haradır?***

XL/8 ġışlāğ yaylağımız tağriben sereinnen üsdē telekābindi hey ġışlağımız ġárá tepedī

XL/9 nereside-i parsabād

XL/10 ***Burda nem⌣ ėlersiz?***

XL/11 burdā bizim tağriben işlerimiz şahsevenniğdi ġoyun getirrük bēd maldarrıḫ

XL/12 ėliyrüh' keresin çıḫardırūḫ pēnirin çıḫardırūḫ bėlė bėle mehsullarımız

XL/13 ġoyunumuzu meselem ġuzularımızı yekeldip satırūḫ

XL/14 ***Neçe ġoyununuz var***

XL/15 tağriben üş yüz dene

XL/16 ***Hoşgile ne dersiz öz dilinizde?***

XL/17 ḫoşgile hemin gözel gözelsen göyçeh'sen bēli göyçeh'sen

XL/18 ***Evlisiz?***

XL/19 bēli bēli ***(Neçe balanız var?)*** iki dene oğlum var ***(Allah saḫlasın)*** sağ⌣ olasan

XL/20 allah kömeğ'in olsun

XL/21 ***Şahsevennerin sünnetleri ne cürdü?***

XL/22 nemene meselem sünneti meselem ***(Uşaḫ doğanda...)*** bēli uşağ doğanda

XL/23 tağriben ḫānımnar yığışıb geleller ona tebrik diyeller bēd kāduva alıp getireller

XL/24 bėle şėyler var aş bişirellēr bēli tağriben bėle bėle vesāyiller getireller da bizim

XL/25 öz meselem mehalli dügü bişirib getireller yap ġoyallar onnān halva Pişirib

XL/26 getirellēr ter hálva getireller bėle bėle

XL/27 ***Obāzın adı nemenedi?***

XL/28 obamızın⌣ adı alaçıḫ bēli bēli bu elan eyleşmişiK bunun içinde bunun adına

XL/29 diyerük alaçıḫ yani alaçıḫ bi dene bi nōvdu kī ġādim munı currıyıblar ġádimki

XL/30 kişiler dövresine ġarġı çekillēr meselem külek gelmesin‿ içeri üsdū̆ ġoyunun

XL/31 peşminnendi yununnandı bēd bėle bėle envāyi aḫsan zindegi cā-yi zindegī̆

XL/32 meselem zindegi ėleyrük bunun içinde bēli

XL/33 ***Aḫsaḳḳalınız kimdi?***

XL/34 aḫsaḳḳalımız meselem bizim özümüzün elān ġışlaḫdadı gelmėyib bi dene

XL/35 böyüg sefidimiz var‿ ıdı meselem böyüh'lerimizin böyügü erziş ġāyl ‿olluḫ

XL/36 ona böyünneri toyda meselem gėderüh' şī̆rbehay danışarıḫ ya başdıḫ

XL/37 dānışaruḫ onnan aḫsaḳḳal danışar

XL/38 ***Aḫsaḳḳal ne cür oley?***

XL/39 düz dānışan imānı ġaşeh'di meselem rudervāside ġalması meselem sene de düz

XL/40 danışar mene de diyer günah sendedi ya günah mendedi bėlençik ona ġayırruḫ

XL/41 aḫsaḳḳal āhsen

XL/42 ***Toylarınız ne cür olur?***

XL/43 toylarımız da ki çoḫ ġaşekdi görmelidi toylarımız da at çaparıḫ deve getirrük

XL/44 onnān bėlençik ġoyun keserū̆k üş gün dört gün meselem şennig‿ ėlerük bėle

XL/45 bėle

XL/46 ***Ġadimnen ne cür toy ėlerdiz?***

XL/47 ġādimlēr deveni bezerdū̆h' deviye minerdiler ferş farmaş bēd ata minerdiler

XL/48 cılōdar olardı bi neferin ġabağda erus ḫānımı meselem aparardı bey de onun

XL/49 dalıycan gėderdi veli hindi day çun māşınımız vardı maşınnan hindi gėderüh'

XL/50 day o ġádimki resm-i rusumlar biyáz köhneliy var gine de menzur day bi zerre

XL/51 çün filimler ḫoşgil olsun diyī̆ hem deveni getirrük alma atarūḫ gül vėrib‿

XL/52 almaruḫ biz alma ataruḫ aḫı şehrisdanda gül vėrib‿ alallar ḫōb biz alma ataruḫ

XL/53 alma sī̆b yā biġulu álma ahsēn mī̆ve ġısmetinnen álma āhsen āhsen erus ḫānımın

XL/54 başınnan alma ataruḫ üş dene ėle elan da ataruḫ

XL/55 ***Taptapbaca bilirsen bize buyur.***

XL/56 taptapbacā dėyir dolay dolay babamgile yol gėder o nemenedi basdırıḫ bu örken

XL/57 dē onnān ēl yığışdı ketdanı sih'di el yığışdı ketdanı sih'di me'nisi biraz ėle

XL/58 yavadı vēli budı baḫ yānı bunın adı eldi ḫōb katda da odu ketda yanı kendin
XL/59 böyügü o olmasa saḫlamaz bēd bırdan vırram ġılıncī feleğde oynar uću o
XL/60 bayram yağış yağanda ildírım şaḫıyār ildírım bilersen nemenedi ahsēn diyeller
XL/61 burdan vırram ġılıncı feleğde oynār‿ uću bu da bėle bėledi ***(Çoḫ sağ ol, ellerin***
XL/62 ***ağrımasın.)*** teşekkür
XL/63 ***Bu Şahsevennerin Türküsüynen tatdarın türküsü ne ferġ‿ ėylir?***
XL/64 bi zerre lehçesinde ferġ‿ ėlīr bizler dėyirüh' meselem ḫoş gelipsen olar dėyir
XL/65 ḫoş gelmişsīz meselen bizler dėyirük gel çay īç olar diyer a ġağa gel üve çay
XL/66 iç bi zerre lehçelerimiz ferġ‿ ėler hėç zat ahā iki dene çay tök bēli bēli ahsen
XL/67 meselem olar dėyir gėtmirük biz dėyirük gėdirük bi zerre lehçelerimizde bi
XL/68 zerre ferġı var bēli bēli bal da peteh'lerimizin bālıdı bēli bēli
XL/69 ***Bal ne cür oley?***
XL/70 bālı sedder-sed tēbiʿsi tapılmaz çün tey kollen şeker vėrrük bēd ballar iki novdu
XL/71 biri mumludu biri bidūni-mumdu şiresidī biri mumlu baldı peteh' çibinner
XL/72 gėder çölde meselem otdar gevennen gülden güllerden yėyer getirer bal
XL/73 tovollud‿ ėlēr
XL/74 ***Şahsevenner neçe tayfadı?***
XL/75 şahsevenner otuz‿ iki tāyfadı böyük tāyfası muğannı bēli bēli muğanlu aḥsen
XL/76 bēli bēli ***(Ceşnevāreyi bilirsīz?)*** ceşnivāre bēli gėdeller cēşnivāre bi dene
XL/77 meselem ceşnidi ki ḫōb her kesen öz mehsulātın getirer teʿrifler orda erz‿
XL/78 olsun ḫıtmetúve meselem men sed-der-sed kūhı bal aparram dağ balı aparram
XL/79 sedder-sed tebiʿ meselem çün teplığat olsun dėyin atdansın yėke olsun o cür bi
XL/80 şey meselem men ġoç‿ aparıram ġoyunun ġoçunų ėrkegi aparıram orda
XL/81 görmeli bi şėyler aparır görsederük ceşnivāre odu bēli bēli hamı şahsevenner
XL/82 cem‿ olur at çapallār onnān oḫuyallar ceşni tutallar oynallar bėle bėle işleri
XL/83 vardı ceşnivārenin ***(Ġadimde?)*** ġādim yoḫ ceşnivāre olmaz ***(Ceşnevāre***
XL/84 ***haçandan beri var?)*** teğriben imam gelennen bēli bēli şah zamanı ceşnivāre
XL/85 olmaz yoḫ yoḫ çoḫ ġādim sābıġası yoḫdu
XL/86 ***Kız istemeleriniz ne cür oley?***

XL/87 bēli ġız isdemenin mēnisi budu kū zemān-ı ġādīm day hiç meselem hey oğlan

XL/88 ġızı ya ġız‿ oğlanı pesend birbirine èlemezdiler èle böyüklerimizi gèderdi ağa

XL/89 filan sēn ġızuva ḫāsdegārrığa èlçilige gèderdiler gèderdiler meselem èle o

XL/90 birden çirkin de olseydi ḫoşgil de olmaseydī èle alardı dede nene adam‿ alardı

XL/91 ḳutarardı vēli hindi èlān ferġ‿ èlir hindi elān ġoy yere horra tökeydin da ēlan

XL/92 bu cür ferġ‿ èlīr elan gerek day hindī dede nene beğenmek şerti yoḫdu gereg‿

XL/93 oğlan ġızı süver ġız oğlanı süvēr olar ki birbiriynen tefāvüġet çatdı gelir dede

XL/94 nene gèdir ḫāsdigārrığa ḫāsdigarrığa da gèdennen sōra eğer ḫoşu gelse vèriller

XL/95 ḫoşu gelmese dèyir ağa sennen menin‿ işi iras gelmez birden gördü ki day

XL/96 ḫèyr ġıznan oğlan birbirin çoḫ isdeyīr götürüb ġaçār bēli ***(Kaçanda savaş olar?)***

XL/97 bē'zi mōġe olar bē'zi mōġe èle aḫsaḳḳallar geler dèyir baba day bir ġız bir

XL/98 oğlanındı olar ikisi birbirin sèvüb ḫoşbaḫt olsunnār getirir tezeden islāh

XL/99 barışarūḫ day küsmerih' birbirimiznen ordan o yana tedārik görrük toy èlerih'

XL/100 erus tutarūḫ bēli bēli sonradan toy èleller ay biz meşede yollamarıḫ meselem

XL/101 elan adı oğlan vār tevān-ı māli yoḫ‿ udu yollayullar meşede meşed bi dene

XL/102 ziyāretgāh‿ ıdı ḫōb otnan su ras gelmez yaní ne cür otnan su ras gelmēz sen

XL/103 ki cevan men de cevān day meşed bi dene allahın meselem ziyāretgāhıdı gèdip

XL/104 orda ziyāret‿ èlemeye gèdiller day bu oğlannan ġız èle deġiġen gèdib birden

XL/105 meşedde görse yüzünü bi öpüş götürende günah olūr bèle bèle işder var

XL/106 ***Balalarınıza ne cür nesihetler èlersiz?***

XL/107 düz yol nişan vèrrūk meselem oğul haram malın bereketi olmāz bēd meselem

XL/108 bèlençik ihtiram ġoy özünnen böyüh'lere salam vēr çoḫ da meselem mesal

XL/109 menim sirvetim çoḫdu ḫōb elan oğlan var kārgerdi sirvet salama mehábbete

XL/110 baḫmaz ben bu yollarī hamısın uşaḫlarıma nesihet vèrirem ki meselem sirvet

XL/111 bi ènvāni bi dene el çirkidi yūdun gètdi yūmadın ġaldı sirvet ġaşek bi şeydi

XL/112 sirvet pul ġāşek bi şeydi vēli mehabbetin pula rebti yoḫdu adam var görersen

XL/113 bi şeyi yoḫ‿ udu tevān-i māli yoḫ‿ udu bi zerre sirvetdeşende day hèç adama

XL/114 salam da vèrmez èle eslen bāşın tutar bèle gèder veli onū ayendesi yoḫdu yani

XL/115 rīşesī esl-i nesebi yoḫdu o eskig‿ adamdı sirvetini hiç mōġe salama
XL/116 mehabbete bėle bėle işdere bēli bēli men uşaḫlarıma hemişe nesihet‿ ėliyrem
XL/117 düz yol gėdin oğurruğun ya haram malın bereketi yoḫdu şāyet imkā̄nı var
XL/118 meselem adam bir il iki il ḫoşdu ona veli gine de āyḫır ġāydıp gėtmelidi o
XL/119 haram pul elden çıḫmalıdı
XL/120 ***Obalarda oğurluḫ olar?***
XL/121 yoḫ ėle sā̄biġası yoḫdu çün hammının vez-i māli ḫoşdu allaha çoḫ şükür heş
XL/122 kes biri birine meselem bi ihtiyaćı yoḫdu gīrem biri der ki meselem ėle aşağı
XL/123 düşse vez-i māli ḫarab‿ olsa tevān-i māli olmasa ona aḫsaḳḳal yığışar
XL/124 kömehʿlig‿ ėler meselem misal geler mene diyer ağa meselem filāniye
XL/125 isdiyrük kömehʿlig‿ ėliyek ne ğade meselem sen vėrebilersen dėyirem ağa
XL/126 meselem men bi milyon vėrebillem birden görsen yüz nefer cem ėlir yüz
XL/127 milyōn vėrir terefe dėyir bala al apar ḫoş‿ ol bėlençik işderimiz de var ināyet
XL/128 ėlerük hemīşe ***(Ay sağ ol!)*** hāhiş ėliyem allah kömeğʿin olsun meselem
XL/129 ġōyunum var ġurd o yannan özünü atır öldürür day mesal bizim sirvetimiz
XL/130 ġoyundu day davardı ḫōb ġurdu bilersen de nemenedi canavar ahsen özün atır
XL/131 gelir meselem ġōyunnan bī atmış dene yüz denesin telef‿ ėliyib day baḫıb
XL/132 görürük meselem onun derāmedi bi ayrı yerden yoḫdu meselem ėl tayfa
XL/133 yığışār ona bi yüz dene de ġoyun‿ olmasa heştad dene hėyvan cem‿ ėleyib
XL/134 vėreller diyeller day kefi sāz olsun bi dene hėş zad ėlemir‿ adama veli
XL/135 cemeleşende çoḫ‿ olur
XL/136 ***Bayramlarınız ne cür oley?***
XL/137 bayramlarımız gözēl evvel meselemce özümüz be istilah surfamızı serrük
XL/138 kollen envā-yi aḫsam mīvē ācil mācil māhiden zatdan bēli evvel her kesen öz
XL/139 evin döşer bēd ki ėle ki o topun sesi geldī teze gün geldi uşağdan böyüge
XL/140 cemeleşerüg birden beş yüz nefer evvel gėderük bi aḫsaḳḳala tebrik diyerük
XL/141 bēd aḫsaḳḳal da ġoşular bize yavaş yavāş ėvleri gezerū̄k çarşamma bayramı
XL/142 mubārek görüşerüg‿ öpüşerüg oturruḫ onun o mīvesinnen ācilinnen yiyerüg
XL/143 bi ġedr-i tevān onnan durub gellū̄K bi gün kollen hele gezerüK hemin orujluḫ

XL/144 bayram orujluḫ bilersen nemene ***(Ramazan bayramı?)*** ahsen ramazan bayram
XL/145 ramazan bayram da hemçinin gezerüK birden birinin ki hüzürü vardı adamı
XL/146 ölūb evvel gėderüK onun evine yoḫ ėle aḫsaḳḳal da geler gėderük o adamı
XL/147 ölenin meselem menim ki dedem ölūb cemeleşeller evvel ona bir tebrik
XL/148 diyeller onnan ordan ġoşulub gėdeller aḫsaḳḳalın evine ġurbanda ki bēli day
XL/149 ġurbanda ki meselem here bi dene ġurban keser ėle ġurban da hemçinin de
XL/150 çün bi cem olsa o cem diyerük gėdib gezerük ėlan bura ki here bi yerdedi day
XL/151 meselem biri burdadı biri bi ayrı yerdedī burda tilfīna meselem tebrik diyerūk
XL/152 ***Atınız var mıdı?***
XL/153 bēlī ***(Cevannar hansı oyunnar oynar?)*** atnān ***(Atnan yā atsız?)*** hē atsīz ġayış
XL/154 götdü oynaruḫ bēli ***(Ne cür oley?)*** tağriben ġayşımızı çıḫardaruḫ kemerimizi
XL/155 ḫōb burdan bu kemer bi dene bėle dāyire cız çekerük meselem beş nefer beş
XL/156 nefer onu meselem tepihʿnen vırrūḫ o hansı adama deyse görersen obürsü
XL/157 ġuruh geldi yōḫ day vırabilmese ordan ġaşıy gėtse onun eline götürüb onu
XL/158 köteh ʿliyrüh ʿ ġayış götdüdū̄ çilinġ⌣ayac⌣ oynarūḫ ***(O ne cür oley?)*** o da bi
XL/159 dene meselem bi bėle ağacın parasıdī ġoyaruḫ⌣ ağaca vı̊rruḫ hevāyi vı̊rruḫ
XL/160 olar o ağacı vı̊rsa görersen meselem o yāndı bēli bėle bėle meselem ġaçarıḫ
XL/161 day misal çilig vı̊rruḫ gėder meselem birden beş yüz metir kenárā bu göynen
XL/162 gėdende ağacnan vı̊rduḫ vı̊rduḫ vuraemmedūk ağacı ġoyaruḫ bi dene meresi
XL/163 var orā atarūḫ deymese gine de menzur idāmesi vardı çilinġ⌣ağac diyeller
XL/164 ona ya hėyle atdı ki atı meselem toylarda ya bi ayrı şeylerde müsābıġá vėrrüK
XL/165 öz ālemimize
XL/166 ***Bu Savalan adı hardan gelib?***
XL/167 savalan valla bī deġiġan mēim tarıḫden başım çıḫmāz menim dedemin
XL/168 meselem yüz sinni var⌣ iydi bēli hey o diyerdi ki diyerdi ki meselem savalan
XL/169 bi dene şēhr⌣ iymiş bolluḫ⌣ olub çörege ġulaḫ asmeyıblar meselem çöle de
XL/170 gėdendē desţşuya zada gėdende çöreğʿnen özderin temizzermiş meselam tey
XL/171 be bėle dönüb de islam dininnen vālideynnen dönüb allah bir zaman emr⌣
XL/172 ėleyib zelzeliyē zelzele olub vīran mesgān olub āteşfīşan olub vīran mesgān

XL/173 olannan sōra ordan ġalıb sebelān ***(Savalan'ın başında göl vardī?)*** bēli deryaçe
XL/174 vardī orda da menim dedem danışardı diyerdi meselem biz gėtdük kent ḫaraba
XL/175 ġalmışdı day kent yoḫ⌣ uydu kollēn meselem teşṭ taparduḫ ġazan taparduḫ
XL/176 ġaşuḫ tapardūḫ bēd bėle bėle meselem etraflardān men ***(Üzme bilirsiz?)*** mēn
XL/177 az billem ***(Savalan'da üzülür?)*** bēli savalanın çūn deryaçesinin dibi yoḫdu
XL/178 ḫōb dibi dibi yoḫdu dibi yoḫdu bilersen nemenedī ahsen meselēm dey çoḫ
XL/179 derindi suyu çekir⌣ aşağı çoḫ soyuḫdu day yaḫdı dene baba dövresi tey buzdu
XL/180 bēli ona göre men üzmemişem sebelanda veli adam vardı ki meselem
XL/181 herāret-i bedenisi ġaşeh'di ġávidi bedeni isdidī çoḫ adam çimer bēli orda
XL/182 çimeller
XL/183 ***Burda ağacınız yoḫdu?***
XL/184 yoḫ bēli muğanda var muğanda kollen mīvelerimiz var şēli hülü ***(Hansı***
XL/185 ***ağaçlar var?)*** şēli hülü bēd alma üzüm kollen püstē her nemeniye cávab
XL/186 vėrir muğanın torpağı çoḫ ġaşeh'di orda da şūrevilernen hem merziyüh' dē
XL/187 görürük şūrevileri
XL/188 ***Muğan'da av, şikar ėlersiz?***
XL/189 bildīm yōḫ gir vėriller dövlet gir vėrir vîrardıḫ ġádim ġádim bēli ceyran
XL/190 vîrarduḫ āhu vîrardūḫ bēd dağ kėçisi vîrarduḫ vēli day nesli kēsilib yoḫ
XL/191 muğanda
XL/192 ***Muğan'da ya burda hansı vahşi hėyvan zatlar var?***
XL/193 āyı muğanda olmaz burda olar bēd canavar var ġurt bēd tülkü var meselem
XL/194 hėyle şeyler var bēli şuğal vār şuğāl ekseren ėle bu eziyetsiz hėyvandı şuğal
XL/195 tülküye oḫşėyır tülkünün yoldaşıdı bi şey yemez ėle olar feġat ėle ağlaşar ses
XL/196 vėreller
XL/197 ***Gadim Şahsevenner Muğan'a hardan gelibler?***
XL/198 ġádim şahsevēn ėle muğanda var⌣ iymış vēli ėrmenisdan ya ermenisdān ḫōb
XL/199 bizim meselem ekseren o yannan keçmeyük ermenisdan terefden keçmeyük
XL/200 rūd-i eres ya aras biġūli aras ne ğáde meselem zamān-i ġádim var⌣ iydi
XL/201 bizder gėderdük o taya şūreviye gelerdūk fāmillerimizden çoḫu ġaldı orda elan

XL/202 meselem menim ġoca nenem ġālıb‿ orda rusdar gelennen sōra bizzeri
XL/203 āyırıblar uruslar herkes eline tüşürmüş öldürürmüş be istılah herkes zireng‿
XL/204 miş ġaçsaymış ġaçeymiş ėlan bizim sirvetimizin yarısı ġālıb o üzde çün urusun
XL/205 cānımızın ġorḫusunnān ġaçırmışuḫ menin ġoca babamı ruslar öldürüb ***(Allah***
XL/206 ***rahmet ėlesin...)*** allah kömeğ'in ossun herkese yetişirmişler çün de bizderinki
XL/207 ağac‿ iymış elimizde olarınki tüfeng‿ imiş day tüfeyden de ağac bilmir ki
XL/208 ėle tüfey vırdun onun ġorḳusunnan ėlan çoḫ adamlarımız ġaldı o üzde şūrevidē
XL/209 ordan ġādimnen
XL/210 ***Bir Şahseven üç nefere bedeldir deyiller, düzdü?***
XL/211 bēli ėlan şehrisdanna ne cür karete adam geler şahseven çün düver bēli o
XL/212 cürdü şahseven zireydi o ğader gezir dōlanīr meselem heleni yiyebilir birden
XL/213 otuz kilōmetri dere üzü üş saat yol gėder çün tevān-ı māli var‿ idı tey yėdiğ'i
XL/214 tebi'di ġoyun‿ eti tebi' sarı yağ tebi' kere ġoyununkü day o olardan zatdan
XL/215 her nemene var süt özümüzünki hamısı bēli ġādim de meseḽem eşāyirde
XL/216 möhtad ġısmeti az olur möhtad bilersen ki nemeedi tiriyēk meselem heşiş
XL/217 şişe bular şahsevende yoḫdu meselem men görsem ėle meselem fāmillerden
XL/218 tiriye kişi meselem şillelerem diyerem bi şey döür meselem bėle
XL/219 ***Bu nemenedi?***
XL/220 o pişidi çün bizim şāseven arasında bunu orujluḫ bayramında pişirrük bēd
XL/221 paylaruḫ özümüz yiyerük bū rōğanidi yağdan pişer onu ėliyebüllük bir ay
XL/222 saḫlıyabilek meselem çuvaldā fermaşdā bēd parçanın lāyesinde saḫlıyāḫ
XL/223 bunun esli ata baba adı pişidī bunun tehiyyesi evveli sütdü undu yumurtdadı
XL/224 sarı kökdü bēd keredi ġatarıḫ birbirinē ġızardaruḫ yiyerük ***(Çoḫ sağ‿ ol.)***

Metin Numarası: XLI

Derleyen: Ahmet ÇAM

Derleme Yeri: Erdebil / Merkez

Derleme Tarihi: 18/08/2018

Derlemenin Konusu: 1. Şahsevenlerde zıt anlamlı sözcükler. 2. Organ adları. 3. Mevsim adları, ay adları, haftanın günleri 4. Bazı fiillerin çekimleri.

Derlemenin Süresi: 16 dakika

Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Firuz MUİNİ

Cinsiyeti: Erkek

Doğum Yılı ve Yaşı: 1978-40

Mesleği: İşçi

Medeni Durumu: Bekâr

Eğitim Durumu: İlköğretim

Bölgede Yaşadığı Süre: Doğumundan günümüze kadar kaynak kişi bölgede yaşamaktadır.

Bölge Dışına Çıkıp Çıkmadığı: Kaynak kişi askerlik ve ziyaretler için bölge dışına çıkmıştır. Birkaç kez de ticaret amaçlı Türkiye'ye seyahat etmiştir.

Bildiği Diller: Türkçe ve Farsça.

XLI/1 ***Selam***

XLI/2 selam

XLI/3 ***Adızı buyurun, familizi buyurun.***

XLI/4 adım fīrūz soyadım muīnī

XLI/5 ***Şahsevensiz?*** hē şahsevenük

XLI/6 ***Hansı tayfadan tiredensiz?*** biz ġoćabēylī ***(Hansı tiredensiz?)*** kürtler

XLI/7 ***Evli misin bekâr mısın?***

XLI/8 yoḫ men subayem evli değ'irem

XLI/9 ***Önce sonra ne cür dersiz?***

XLI/10 hā onu ne cür diyerik saḫladīn biz önciye diyerik ġabaḫ sonraya da ėlė sohra

XLI/11 ***(Yakın-uzak?)*** yoḫun uzaḫ ***(Uzun-kısa?)*** uzun güde ġısa da diyerik güde de

XLI/12 ***(Geniş-dar?)*** ėle biz de gėniş dar ya gēn de diyerik gen dār ***(Büyük-küçük?)***

XLI/13 böyük ē küçük de diyerik ḫırda ḫırda da diyerik küçük dey küçük yoḫ kiçik

XLI/14 ***(Siyah beyaz?)*** biz siyah dėmerik farslar diyer siyah biz ġára diyerik ġara

XLI/15 bayaza da ağ diyerik çoḫlu ağ diyerik ***(Doğru-yanlış?)*** doğru yā düz düz de

XLI/16 diyerik doğru da ikisin de işlederik yanlışa da yanlış da diyerik yanlış ***(Pulu***

XLI/17 ***çoḫ olan az olan yani zengin- fakir?)*** ē erbāP ḳasıP ḳasıP ***(Kadın-erkek?)***

XLI/18 ġadına arvad diyerik ėrkege de kişi diyerik ***(Güçlü- zayıf?)*** güćlü diyerik güćlü

XLI/19 ėle biz de zeyif diyerik ***(Sıcak-soğuk?)*** sıcaḫ biz isTi diyerik soyuġa da ėlė

XLI/20 soyuḫ ***(Deli-akıllı?)*** ėle biz de deli aḫıllı ağıllı deli ağıllı ***(Yeni-eski?)*** biz

XLI/21 eskiye ġedim diyerik yeniye de ėle teze de diyerik yeni de nō da diyerik ***(Açık-***

XLI/22 ***kapalı?)*** hē açıḫ açıḫ bağlı ***(Evli-bekâr?)*** hē evlī subay ***(Yaşlı-genç?)*** biz de

XLI/23 yaşlı ćavan ***(Ölü-diri?)*** ölü diri biz diyerik ölü diri ***(Fülleriniz ne cürdü?***

XLI/24 ***Yanmak-sönmek?)*** biz de yanmaḫ sönmek ***(Gelmek-gitmek?)*** ᶜgelmek

XLI/25 ᶜgėtmek ***(Almak-vermek?)*** almaḫ vėrmek biz diyerik ***(Çıkmak-inmek?*** çıḫmāḫ

XLI/26 immek ***(İyi-kötü?)*** iyi yaḫçı pis ya pis ya yava diyerik

XLI/27 ***Bu iç alatlarınız nemelerdir?***

XLI/28 iç ālātlarımız ***(Mesela üzdekiler?)*** üzdü burundū ᶜgözdū kirpikdi ġaşdı onnān

XLI/29 ālındı ālındı bura biz çene diyerik diş dodaḫ dil ē ġulaḫ bāş tük ***(Saça tük***

XLI/30 ***diyersiz?)*** saça tük diyerik yoḫ ***(Saç neye diyersiz?)*** saç̀ ġadınınḫına saç diyerik
XLI/31 arvadınḫına saç diyerik ***(Kişininkine?)*** kişininkine tüg tel tük ***(Gövdedekilere***
XLI/32 ***ne diyersiz?)*** biz içerdekilere ***(İçerdekiler düzdü.)*** ağ ćiğer ġára ćiğer ya ağ
XLI/33 bağır ġara bağır onu da diyerik böğrek dalaḫ ē boğarsıḫ ġursāḫ bèle bèle ürek
XLI/34 ürek diyerik day yoḫduṛ ***(Arka tarafa?)*** arḫıya ***(Bura ne diyersiz?)*** bura ćiynaḫ
XLI/35 çiyin de diyerik ćiynaḫ da arḫıya kürek bèl kürek bèl de diyerik kürek de
XLI/36 ***(Ayaḫdan dize kadar olan kısma ne dersiz?)*** ḳıć ***(Dizden yukarı kadar olan***
XLI/37 ***kısma?)*** burā but diyerik ***(Bulara ne diyersiz?)*** dírnaḫ ayaḫ dírnağı el dírnağı
XLI/38 ya ayaḫ barmağı el barmağı bura buğ diyerik bura saḳḳal ēng bura diyerik ***(Bu***
XLI/39 ***eldeki parmakların isimleri nelerdir?)*** hamısını bilmiyem ***(Küçükten say.)***
XLI/40 cunu barmaḫ bu orta barmaḫ baş barmaḫ bu orta barmaḫdı bu da baş barmaḫdır
XLI/41 bu işāredi amma bilmiyem ***(Buna da yüzük?)*** āy sağ ol üzük barmaḫ buna
XLI/42 culudan sōraḫı ikinci barmaḫ bunnan da bilmiyem işāret barmaḫ yoḫ biz
XLI/43 dèmerük farsdı gözün bebegi ***(Buna ne diyersiz?)*** bunun hamısına ġol diyerik
XLI/44 deri ***(Derinin altındakine ne diyersiz?)*** et ***(Etin altındakine?)*** sümük
XLI/45 gemirćek de vardı bu gemirćekler bular gemirćekdir ***(Kanı taşıyana?)*** damar
XLI/46 ***Bu ilk bahara ne diyersiz?***
XLI/47 biz ilk bahara yaz ***(Yazın ayları nemelerdir?)*** ē ağlar ᶜgüler ᶜgülen‿ ay
XLI/48 ġızaran‿ ay ***(Kışa ne diyersiz?)*** biz ē ilk bahardan sōra yāydı ***(Yay ayları***
XLI/49 ***nemelerdir?)*** yayların‿ adı ġora pişiren ġuyruḫ doğan zumar‿ ay ***(Sonra***
XLI/50 ***hansı mevsim gelir?)*** köz ***(Onun hansı ayları vardır?)*** ḫezel‿ ay ġıro ay
XLI/51 āzer‿ ayı ***(Sonra hansı mevsim gelir?)*** onnan sōra ġışdı ćile ay donduran‿
XLI/52 ay bayram‿ ayı
XLI/53 ***Haftanın günleri?***
XLI/54 haftanın günleri yèl ᶜgünü süt ᶜgünü duz ᶜgünü ara ᶜgün ōd ᶜgünü su ᶜgünü āyn̄ı
XLI/55 gün āyn̄ı güne hemin èl günü de diyer
XLI/56 ***Men dün maşınnan yaylağa gittim cümlesini altı şaḫısta bize buyurun.***
XLI/57 men dünēn ē maşınnan yaylağa ᶜgèttim sen dünēn maşınnan yaylağa ᶜgèttin o
XLI/58 dünēn maşınnan yaylağa ᶜgètti ē biz dünēn maşınnan yaylağa ᶜgèttik siz dünēn

XLI/59 maşınnan yaylağa ᶜgėttīz olar dünēn maşınnan yaylağa ᶜgėttiler ***(Bunun***
XLI/60 ***menfisi ne cürdü?)*** mėn dünēn maşınnan yaylağa ᶜgėtmedim sen dünēn
XLI/61 maşınnan yaylağa ᶜgėtmedin o dünēn maşınnan yaylağa ᶜgėtmedī biz dünēn
XLI/62 maşınnan yaylağa ᶜgėtmedik siz dünēn maşınnan yaylağa ᶜgėtmedīz olar dünēn
XLI/63 maşınnan yaylağa ᶜgėtmediler ***(Ben anamla bazara gitmişem...)*** men anamnan
XLI/64 bazara ᶜgėtmişem sen anannan bazara ᶜgėdipsen o anasınnan bazara ᶜgėdīP biz
XLI/65 ē anamıznan bazara ᶜgėtdik men anamnān bazara ᶜgėtmişem sen anannān
XLI/66 bazara ᶜgėdipsen o anasınnan bazara ᶜgėdīp biz anamıznan bazara ᶜgėtmişik
XLI/67 siz anāznan bazara ᶜgėdiPsiz olar analarınnan bazara ᶜgėdipler ***(Ben yarın***
XLI/68 ***Türkiye'ye gideceğim...)*** men sēr men sabah türkiyeye ᶜgėdećem sen sabah
XLI/69 türkiyeye ᶜgėdećeksen o sabah türkiyeye ᶜgėdećek biz sabah türkiyeye
XLI/70 ᶜgėdećeīk siz sabah türkiyeye ᶜgėdećeksiz olar sabah türkiyeye ᶜgėdećekler
XLI/71 ***(Bunların olumsuzunu buyurun.)*** men sabah türkiyeye ᶜgėtmiyećem sen
XLI/72 sabah türkiyeye ᶜgėtmiyećeksen o sabah türkiyeye ᶜgėtmiyećek biz sabah
XLI/73 türkiyeye ᶜgėtmiyećeīk siz sabah türkiyeye ᶜgėtmiyećeksiz olar sabahları
XLI/74 türkiyeye ᶜgėtmiyećekler ***(Uykunuz geldi yatmanız gerek ne cür söylersiz?)***
XLI/75 biz bėle de söylerik men istirem yatam ya bėle de diyebilirik men yatmaḫ
XLI/76 istirem men istirem yatām sen istiyirsen yatasān o istiyir yatā biz istiyrik yataḫ
XLI/77 siz istiyirsiz yatasız olar istīrler yatalar bėle de diyebilirik zanım dėmedim aḫı
XLI/78 ***(Olumsuzu?)*** ėle bu zamanda dėyim bu ġāidede ***(Düzdü...)*** men istiyrem
XLI/79 yatmıyam yoḫ men istemirem yatam men istemirem yatam sen istemirsen
XLI/80 yatasan o istemir yata biz istemirik yataḫ siz istemirsiz yatasız olar istemirler
XLI/81 yatalar ***(Başka ne cür dersiz?)*** men istiyrem yatmıyam sen istirsen yatmıyasan
XLI/82 o istīr yatmıya biz istiyrik yatmıyaḫ siz istirsiz yatmıyasīz olar istirler
XLI/83 yatmıyalar ***(Benim uykum var...)*** menim yuḫum var senin yuḫun var onun
XLI/84 yuḫusu var bizim yuḫumuz var sizin yuḫuz var oların yuḫları var ***(Olumsuzu?)***
XLI/85 menim yuḫum yoḫTur yoḫdu senin yuḫun yoḫdu onun yuḫusu yoḫdu bizim
XLI/86 yuḫumuz yoḫdu sizin yuḫuz yoḫdu oların yuḫusu yoḫdu ***(Ġoyun otarmada***
XLI/87 ***tüm şeḫslerde ne cür dersiz?)*** men ġoyun otarım sen ġoyunu otar ō o ġoyunu

XLI/88 otarsın biz ġoyunu otaraḫ siz ġoyunu otarın olar ġoyunu otarsın ***(Olumsuzu?)***

XLI/89 ē men ġoyunu otarmıyım sen ġoyunu otarma o ġoyunu otarmasın biz ġoyunu

XLI/90 otarmıyaḫ siz ġoyunu otarmıyın olar ġoyunu otarmasın

XLI/91 ***Ben şimdi konuşuyorum...***

XLI/92 men indi danışıram sen indi danışırsan o indi danışır biz indi danışırıḫ siz indi

XLI/93 danışırsız olar ḫindi danışır danışırlar olar ḫindi danışırlar ***(Olumsuzu?)*** men

XLI/94 indi danışmıram sen indi danışmırsan o indi danışmīr biz ḫindi danışmırıḫ siz

XLI/95 indi danışmırsız olar ḫindi danışmırlar

XLI/96 ***Yaḫşı kişi ne cür olur yava kişi ne cür olur alametleri nelerdir?***

XLI/97 yaḫçı kişi düz olur her şeyinnen oğru olmır işinde düz olur hak hesabında düz

XLI/98 olur danışığında dolanışığında hamısında düz olur onun bunun malın yemīr

XLI/99 hak hesabında al-vėrinde düz olur danışığında yaḫçı güler‿ üzlü olur

XLI/100 ġonşusuna ona buna kömeg ėleyen olur elinden gelen gėder birine zereri

XLI/101 değʿmīr onun bunun elinnen tutur ***(Yava kişi ne cür olur?)*** yaẏa kişi yaẏa kişi

XLI/102 oğru iki üzlü ᶜgizir onun bunun namusuna dolaşan āylesine ġulaḫ‿ asmıyan

XLI/103 hak hesabını bilmiyen bėle bėle

XLI/104 ***Dimdikler nemenedir ne cür olur?***

XLI/105 ġuşların dimdigini dėyirsiz o biz ėle ġuşun toyuġun uçan hayvan zadın

XLI/106 hamısın dimdik diyerik ona ućuna dimdik diyerik ***(Yaşı keçkinlerin***

XLI/107 ***ġoyduğu?)*** başlarına börk taḫıllar börk gėyiller he onun da bėle dimdikli börk

XLI/108 olur dėyrik meselen gün tüşmesin o bėle ġabaḫda biį dimdik olur ***(Hansı***

XLI/109 ***kişiler ġoyar?)*** bunu gėdimki şahsevenner çoḫlu taḫırdılar ėle hindi de

XLI/110 taḫırlar şahsevenler ama bi de ėle cavannar işde zadTa istiyir biri özün

XLI/111 günnen ġoruya dimdikli papaḫ gėyiller börk ġoyullar

DİZİN

A

/a/, /ā/, [á], [å]

a 1. İşte, gösterme edatı. 2. Vurgu veya kuvvetlendirme amacıyla sözcük sonuna getirilen seslenme sözü, bk. **ā**.

a. I/121, I/77, IV/112, IV/17, V/49, VI/156, VI/24, VI/8, X/103, X/114, X/116, X/117, X/65, X/66, XII/479, XIII/59, XVI/111, XVI/115, XVI/16, XVIII/29, XVIII/39, XVIII/73, XXI/73, XXII/11, XXIII/31, XXVIII/31, XXXIX/110, XXXIX/140, XXXIX/141, XXXIX/150, XXXIX/154, XXXIX/164, XXXIX/166, XXXIX/168, XXXIX/17, XXXIX/170, XXXIX/188, XXXIX/425, XXXIX/436, XL/65

ā bk. **a**.

ā. V/48, X/112, XI/25, XXII/65, XXXIII/280, XXXIX/193, XXXIX/530, XXXIX/71, XXXIX/76, XXXIX/79, XXXV/32, XXXVI/57

ā. ceyranım XXXIX/156

aa bk. **ağā**, **ağa**, **aġa**.

a. XXXIX/349

aaş bk. **ağac**, **ağać**, **ağaḉ**, **ağaç**, **ağaş**.

a. XXXVII/29

āb (< Far. آب) Su.

ā.- ı germi XXXIV/17

ā.- ı havası VII/64

a.- ı şeydāyi XXXII/57

ā.- i tebiʿi XXXIV/19

abā Anne.

a. XXXVI/67

ābad bk. **ābād**.

ā. yere I/79

ābād (< Far. آباد) Bayındır, mamur bk. **ābad**.

ā. ėleyip XXXIII/590

abasḫanoğlu hėmid Kişi adı ve soyadı.

a. h. XXXIII/189

abbas Kişi adı.

a.+ ın dedesi VI/126

eli a. XXIII/32

hezret-i a.+ a XII/363

şah a. XVI/57, XVI/63

ābbas ağapūr Kişi adı ve soyadı.

ā. a. XL/4

abbaz gürgez *Abbas ve Gürgez* adıyla bilinen meşhur halk hikâyesi.

a. g. IX/8

ābġuş bk. **abġuşd**, **abġuşt**

ā. XXIV/28

abġuşd bk. **ābġuş**, **abġuşt**

a.+ un XVII/34

ābġuşt (< Far. 1 آبگوشت.) Et, nohut, soğan ve patates ile yapılan bir tür yemek. 2. Et suyu. 3. Bozbaş, bk. **abġuş**, **abġuşd**.

ā. XVII/30

ā.+ un VI/93

ābır (< Far. 1 آبرو.) Yüzsuyu. 2. Değer, önem.

ā. XVIII/113, XVIII/113

ā.+ ı XVIII/72

ā.+ ınan VI/62

alaçıḫların ā.+ ı XXXIII/115

ābi (< Far. آبی) Mavi.

ā. V/118, V/120

abisden bk. **abisten**.

a. XX/95

abisten (< Far. آبستن) Gebe, hamile, bk. **abisden**.

a. XX/93

ac Yemek yemesi gereken, tok karşıtı, bk. **ać, aş** (II).

a. XI/28

a.+ sa XXXII/49

ać bk. **ac, aş** (II).

a.+ ınnan XVI/95

acca Azca, azıcık.

a. XXXVI/26

acı Herhangi bir dış etken dolayısıyla duyulan rahatsızlık, ızdırap, acı, bk. **aćı, aci**.

a. VI/49

a. acı XXXIX/291

a. gülüşderim XXXIX/293

acı a. XXXIX/291

aćı bk. **acı, aci**.

a. XXXIX/290

acıd - Mayalamak.

a.- ardılar V/19

aćığ 1. Hoşa gitmeyen şey. 2. Hırslandırma, bk. **aćıḫ**.

a.+ ı XVIII/75

a.+ ıza gelećek XXIII/20

aćığı gel - Kızmak, beğenmemek, hoşa gitmemek.

acığıza g.- ećek XXIII/20

acıḫ - Yemek yeme gereksinimi duymak, acıkmak, bk. **aćıḫ -**.

a.- mışam I/124

aćıḫ - bk. **acıḫ -**.

a.- mışıḫ V/159

aćıḫ bk. **aćığ**.

a.+ larına XXXIX/501

aćı kök Bir tür bitki, zencefil.

a.+ di XVII/58

aci bk. **acı, aćı**.

a.+ ynan XXXIX/296

ācil (< Far. آجیل) Kuru yemiş.

ā.+ innen XL/142

ā. mācil XL/138

āciz (< Ar. عاجز) Gücü bir işe yetmez olanın durumu, güçsüzlük.

ā. XII/486

ā. leysanın XII/482

aclığ Aç olma durumu, açlık.

a.+ a XIII/50

aç - Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek, açmak, bk. **aç -, aş -**.

a. V/186

a.- anda V/115, XXII/34, XXII/35, XXII/44

a.- ardı IV/26

a.- ardıḫ XI/26

a.- ardılar V/191, VI/51

a.- ıllar V/115

a.- ım VII/113

a.- ıp I/119, XXXIII/407

a.- ır XVIII/74

a.- maḫ V/115

a.- mazdı V/196

a.- meyıp I/120

aç - bk. **aç - , aş -**

a.- anda XVI/111

a.- ardılar V/24

a.- ınćaḫ XXXIII/299

a.- ıp XXXII/33

a.- madın VII/119

ağız a.- iy XVI/114

gül a.- ar XXXIII/518

açar 1. Ozan meclisini açmak için girişte söylenen âşık havası. 2. Bir şeyi açmaya yarayan nesne, anahtar.

a.+ ı XXXIX/113

açıḫ Açılmış, kapalı olmayan, kapalı karşıtı, açık, bk. **aćıḫ, aćıḳ**.

a. VII/32

baş a. I/42, I/43, VI/28, XXIII/35

başı a. IV/105

boğazı a. IV/105

göz a. XXIII/36

aćıḫ bk. **aćıḳ**.

a. XLI/22

alnı a. XVI/73

aćıḳ bk. **aćıḫ**.

başı a. I/43

aćıl - bk. **açıl -, āçıl -**.

a.- ıp XIX/67

teşġılat a.- dı XXXIII/118

açıl - Açma işine konu olmak, açılmak. 2. Sermek, bk. **aćıl -, āçıl -**.

a.- a XXXIX/123

a.- ar XXXIX/118

a.- ıb XXXIII/549

a.- ır XXXIX/114

a.- sın IX/21, V/186

seher a.- īr IX/20

āçıl - bk. **aćıl -, açıl -**.

ā.- a XXXIX/127

ad Bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz, isim, nam, bk. **ād**.

a. VIII/125, XIV/58, XX/62, XXXIII/464

a.+ darı I/82, V/103, XI/18, XXXIII/48, XXXVII/103

a.+ dı XXXIII/318

a.+ ı I/129, I/214, I/84, II/16, II/44, IX/95, IX/96, V/159, VII/156, VII/66, XI/17, XL/101, XVI/137, XX/61, XXV/14, XXVII/20, XXXIII/282, XXXIII/339, XXXIII/382, XXXIII/418, XXXIII/570, XXXVII/60, XXXVII/96

a.+ ıdı XII/372

a.+ ım I/4, IV/4, IX/20, XII/198, XII/404, XIV/2, XLI/4, XXIII/4, XXVIII/4, XXXIII/2, XXXVIII/4

a.+ ımı XXXIII/317

a.+ ımız XXII/5, XXVII/20

a.+ ın XIV/59, XXXIII/449, XXXVIII/43

a.+ ına XXXIII/190, XXXIII/47

a.+ ına göre XXXIII/165

a.+ ında VIII/123, XXV/10, XXXIII/260, XXXIX/456

a.+ ındeymış XXV/12

a.+ ıydı XXXIII/465, XXXIX/454

a.+ ī XIX/71, XVII/43

a.+ ları XII/308

a.+ larına V/102

a.+ un XVI/72

a.+ uv̇ XXXIII/445

a.+ uv̇a XV/62

a. ayırıblar XXXIII/381

a. ġoyaćaḫsan XXXIII/384

a. ġoyaćām XXXIII/385

a. ġoydular XXXIII/397

a. ġoymuşdu XXXIII/465

a. ġoyub XXXIII/381

a. ġoyup XXXIII/383

a. ġoyuplar I/16

altı a.+ ı XIII/19

arvadının a.+ ı XIV/59

atamın a.+ ı XXXIX/3

baba a.+ ı XL/223

birinin a.+ ı II/44

bunın a.+ ı XL/58

dağın a.+ ı XXXVIII/44

dedemin a.+ ı XIV/57, XXXIX/2

delilerin a.+ ı IX/41

eslinin a.+ ı XXXIII/382

ġaynenemin a.+ ı XXI/66

ġoyan a.+ ı XXXIII/283

ḫanımının a.+ ı XXXIII/338

ḫānımının a.+ ı XXXIII/429

kendimizin a.+ ı I/8, II/8, XIV/44

kendin a.+ ı XXXVII/17

keremin a.+ ı XXXIII/339, XXXIII/341

ketderinin a.+ ı XII/6

köroğlu a.+ ı IX/12, IX/44

lálánin oğul a.+ ı XXXIII/334

meḉlunun a.+ ı XXXIII/283

munun a.+ ı XIV/58

obamızın a.+ ı XL/28

öz a.+ ımı XXXIII/445

tayfanın a.+ ı I/21, VIII/12

tehmezin ḫanımının a.+ ı XXXIII/236

yaylağımızın a.+ ı XX/15

yaylaḫların a.+ ı XIX/72

yayların a.+ ı XLI/49

ziyat ḫanın hanımının a.+ ı XXXIII/337

menim a.+ ım X/2, XIV/2, XXXIII/398, XXXIX/2

birbirinin a.+ ın XXXIII/314

buların a.+ ın XXXIII/446

esliynen keremin a.+ ın XXXIII/447

mının a.+ ın XXXIII/408

munun a.+ ın XXXIII/397

onun a.+ ın XX/81, XXXIII/240, XXXIII/397

öz a.+ ın XXXIII/449

senin a.+ ın IX/20, XXXIII/317, XXXIII/318, XXXIII/428, XXXIII/431

adamın a.+ īn XIII/96

bunun a.+ ına XL/28

dağ a.+ ī XIX/71

havanın a.+ ına XXXIX/158

ġurt ġuş a.+ ī XIX/98

müselman a.+ ıynan XXXIX/205, XXXIX/209

senin a.+ īn XXXIII/398

senin a.+ uv̇ XXXIII/315

senin a.+ uv̇u XXXIII/316, XXXIII/387

suyun a.+ ını XXXVII/23

ād bk. **ad**.

ā.+ ı I/213, V/118, XXVII/15, XXVII/20, XXXIX/35, XXXVII/94

ā.+ ım V/2, VI/2, VIII/147, XI/4, XV/4, XXVI/2, XXXVI/2, XXXVII/2

ā.+ ımız XXXIII/398

ā.+ ların IX/103

senin ā.+ ın XXXIII/428

onun ā.+ ınadı XXXIX/458

adālet bk. **ádālet**.

a. XXXIX/123

ádālet (< Ar. عدالت) Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme bk. **adālet**.

á. XXXIX/127

adam (< Ar. 1 (آدام. İnsan. 2. Erkek kişi. 3. isim Birinin yanında bulunan ve işini yapan kimse. 4. Birinin yararlandığı, kullandığı kimse, bk. **adām, ādem, adām**.

a. I/139, I/178, I/18, I/21, I/214, I/221, I/90, I/91, I/99, II/36, V/127, VI/128, VI/137, XII/145, XIII/104, XIII/111, XIII/89,

XIII/96, XIII/97, XIV/64, XL/112, XL/118, XL/180, XL/181, XL/211, XL/90, XVIII/133, XVIII/42, XXII/85, XXV/33, XXXIII/100, XXXIII/101, XXXIII/160, XXXIII/169, XXXIII/201, XXXIII/250, XXXIII/376, XXXIII/413, XXXIII/518, XXXIII/563, XXXIII/79, XXXIII/82, XXXIII/86, XXXIX/192, XXXIX/373, XXXVI/33, XXXVI/43, XXXVII/44, XXXVII/47

a.+ a I/193, IV/68, XL/113, XL/134, XL/156, XVI/106, XVIII/137, XVIII/154, XXXII/27, XXXIII/103, XXXIII/110

a.+ dılar XII/227, XII/229

a.+ dā XXXIII/47

a.+ ı I/115, VII/34, XIII/98, XIX/59, XL/145, XL/146, XVIII/160, XXI/71, XXXII/26, XXXIV/52

a.+ ıḫ XXII/18, XXXIII/593

a.+ ım XXXIX/556

a.+ ın III/57, V/224, XXXIII/124, XXXIII/193, XXXV/67

a.+ ın adīn XIII/96

a.+ ın başının tükün I/42

a.+ ın birine XIII/34

a.+ ın canına yatır XXXIX/473

a.+ ın duv̇ası XVIII/106

a.+ ın elinnen I/177

a.+ ın evin II/85

a.+ ın kábabı XXXIII/94

a.+ ın sesi XXV/39

a.+ lar XXXIII/162, XXXIII/169, XXXIII/174

a.+ lara XXXIII/142

a.+ lardan XIII/101

a.+ larımız XL/208

a.+ nan XIII/34, XX/23, XXXIX/561

a. ıydı XIII/104

beş a. XVIII/158, XXXIII/200

bi a. I/221

davaḫır a. XII/229

on a. XVIII/136

tek a. XVIII/154

yirmi a. XVIII/136

eskig a.+ dı XL/115

ġádim a.+ dılar XVIII/68

pis a.+ dılar XII/229

dō̄renin a.+ ı I/174

mahmıt paşanın a.+ ı XXXIII/308

tāćirabdullanın a.+ ı XXXIII/307

a. ıdım XXII/84

mentaġanın a.+ ıydi I/25

a. iydı XXXIII/224

a. iydi XXXIII/159

a. íydï XIII/104

a. iymış XXXIII/249

zireng a. iymiş XXXIII/225

zireng a.+ lar XXXIII/152

adām bk. **adām, ādem, adam**.

a. XXXIII/101

her a. I/179

ādam bk. **adām, ādem, adam**.

ā. XXI/49

ā.+ ı XXXIX/468

ā.+ larnan XXXIII/309

adaş Adları aynı olanlardan her biri, adaş.

a.+ uḫ XXXIV/33

ādem bk. **adām, ādem, adam**.

ā. XII/459

ādet (< Ar. 1 عادت.) Görenek. 2. Alışkanlık.

ā. XXIX/21, XXXIX/192

ā.+ deri XIV/27

ā. ėlemişik XXIX/21

addım Adım, kadem.

a.+ u XXXIX/401

adris (< Fr. *adresse*) Bir kimsenin oturduğu yer, bulunak, adres.

a. XXXIV/27

afdalla - Süslemek, güzelleştirmek, uygun hâle getirmek.

a.- rdıḫ XVIII/152

āferin bk. **afferim, afferīm**.

ā. VII/51, XXXIV/39

afferim (< Far. آفرین) Övme, takdir, beğenme vb. duyguları belirtmek için söylenen söz, bravo, bk. **āferin, afferīm**.

a. XXI/73, XXI/74, XXXIX/114

afferīm bk. **āferin, afferīm**.

a. XXXIX/49

afsar (< Far. افسار) Yular.

a.+ ı XIII/81

aġa bk. **aa, ağā, ağa**.

a. XVI/92

a.- yi menuşşehrin VII/6

a.- yi sādi VII/12

aġīdeli İnançlı.

a.+ li XXXIX/402

ağ Ak, beyaz, bk. **āğ, aḫ**.

a. XII/125, XIV/13, XLI/15, XXXIX/530, XXXIX/531, XXXIII/482, XXXIII/487, XXXIII/582

a.- i şengülü XXXV/22

a.+ ı XXXIX/142, XII/334

a.+ ı ġārānı XXXIX/367

a.+ nān III/26

a.+ dan V/38

a. iymiş XXXIII/562

a. at I/61

a. bağır XLI/32

a. ćiğer XLI/32

a. ġuyu XXII/30

a. ot X/21

āğ bk. **ağ, aḫ**.

ā. X/61, X/62

ağa 1. Baba. 2. Beyefendi. 3.Ağa, bk. **aa, ağā, aġa**.

a. VII/59, VIII/93, XL/124, XL/125, XL/88, XL/95, XXIII/20, XXX/2, XXXIII/566, XXXIII/567, XXXIX/456, XXXIX/501, XXXIX/525, XXXV/65

a.- i dühtür XXXIX/528

a.- yi ćiddi I/172

a.- yi düh'tür XXXIX/533

a.- yi ḫāvendidi XXXI/19

a.+ dan XXXII/39

a.+ lar III/6, III/64, XVII/16, XVII/26, XXXIX/178

a.+ lar ağası XII/93

a.+ larımıza XIX/47

a.+ larnan XVII/38

a.+ m VIII/95, XII/488, XIX/119, XXXIII/221, XXXIV/26, XXXIV/27, XXXIV/28, XXXIX/349

a.+ mnan XVI/122

a.+ mız XIX/115, XIX/125

a.+ mızın böyüg èltisine XXI/74

a.+ ya XXXVII/127

a.+ ynan XXXII/9

ehmed a.+ nın XXXIX/350

a.+ sı XII/95, XIV/2

ağalar a.+ sı XII/93

ġızlar a.+ sı XIV/57

haćı a.+ dı I/215

menim a.+ m XXXIV/24, XXXV/58, XXXV/60

mēnim a.+ mın ġardaşī XIX/101

onun a.+ sı XXXVII/127

ġızlar a.+ sıdı XIV/59

mertderin a.+ sısan VII/48

ağā 1. Baba. 2. Beyefendi. 3. Ağa, bk. **aa, ağa, aġa**.

a. VII/44, VII/45, VII/47, VII/51, VII/55, XXXIX/117

ağac 1. Meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki. 2. Tahta, kereste, bk. **ağaç, ağać, ağaċ, aaş, ağaş**.

a. XL/207

a.+ a XL/159

a.+ ı XL/160, XL/162

tut a.+ ı XXXIX/47

a.+ ın parasıdī XL/159

gi̯rdekan a.+ ınnandı XXXIX/49

a.+ ınnandır XXXIX/55

a. iymış XL/207

a.+ nan XL/162

ağać bk. **ağac, ağaç, ağaċ, aaş, ağaş**.

a. XVIII/154, XXXVII/66

a.+ ıdī XIX/21

a.+ ınan XVII/81

tut a.+ ınnandı XXXIX/47, XXXIX/54

a.+ nan XIV/49, XVIII/153

ağaċ bk. **ağac, ağać, ağaç, aaş, ağaş**.

a.+ da XVI/111

ağacıḫlı bk. **ağacuḫlu, ağaçıḫlı, ağaşlı, ağaşlu**.

a. XXII/30

ağacuḫlu Zencan eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **ağaçıḫlı, ağaşlı, ağaşlu, ağacıḫlı**.

a. XXXVII/26, XXXVII/29

a.+ di XXXVII/19

ağaç bk. **ağac, ağać, ağaċ, aaş, ağaş**.

a. XIII/103, XVIII/31

a.+ da I/186, XII/320

a.+ dı XII/319

a. ġırığı XXXIII/372

a.+ nan XVII/24

a.+ Tan XVII/24

altı a. I/186

ağaçıḫlı bk. **ağacuḫlu, ağaşlı, ağaşlu, ağacıḫlı**.

a.+ dı XXII/34

ağaPPa Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

a. IV/12

a.+ dı IV/77

ağar - Beyazlaşmak, ağarmak.

a.- ır XII/188

ağartı Süt, yoğurt, peynir, ayran vb. yiyecek ve içecekler, ağartı.

a.+ ları XIX/49

ağaş bk. **ağaç, ağac, ağać, ağaċ, aaş**.

a. XXXVII/23, XXXVII/25

ağaşlı bk. **ağacuḫlu, ağaçıḫlı, ağaşlu, ağacıḫlı**.

a.+ dı XXXVII/17

ağaşlu bk. **ağacuḫlu, ağaçıḫlı, ağaşlı, ağacıḫlı**.

a. XXXVII/25

ağbirċek bk. **ağbirçek, aḫpirçeh', aḫpirçek**.

a. XXI/84, XXIV/38

a.+ ler XXI/87

ağbirçek bk. **aḫpirçeh', aḫpirçek, ağbirċek**.

a. VII/73, XXIV/37

a.+ ler III/10

ağćiğer Göğüs kafesinin içinde yer alan, sağlı sollu iki parçadan oluşan solunum organı.

a. XLI/32

ağd (< Ar. عقيده) Evlilik, nikâh.

bıların a.+ ı meğdı XXXIII/285

ağğuyu Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

a. XXII/30, XXXVII/105

a.+ du XXII/41

ağıd - Gözünden yaş akıtmak, ağlatmak.

a.- armış V/174

ağıl (< Ar. عقل) Düşünme, anlama ve kavrama gücü, us, akıl, bk. **ağl**.

a.+ a XIV/7

a.+ nan XXXIX/392

ağıllı Akıl sahibi, akıllı.

a. XLI/20

ağır 1. Tartıda çok çeken, hafif karşıtı. 2. Çapı, boyutu büyük. 3. Yavaş. 4. Yoğun. 5. Değeri çok olan, gösterişli. 6. Çetin, güç. 7. Ciddi. 8. Sıkıntı veren, bunaltan. 9. Dokunaklı, insanın gücüne giden, kırıcı. 10. Ağırbaşlı, ciddi. 11. Kısık, alçak. 12. Davranışları yavaş olan, bk. **āğır**.

a. IV/33, IV/35, VII/3, X/127, XXI/56, XXXIII/103, XXXIII/459, XXXIX/150, XXXIX/160, XXXIX/395

a.+ lardan XXXVIII/59

a.+ san XXI/82

a. şeyleri IV/38

a. basdı XXXIII/476

a. ėle XXI/30

a. geliy XXXIII/110

a. günde XXXIX/149

āğır bk. **ağır**.

ā. XXI/26

ağırrıḫ Zorluk, güçlük, ağırlık.

a.+ ına I/89

ağız 1. Yüzde, avurtlarla iki çene arasında bulunan, ses çıkarmaya, soluk alıp vermeye yarayan ve besinlerin sindirilmeye başlandığı organ. 2. Kapların veya içi boş şeylerin açık tarafı. 3. Çıkış yeri. 4. Kesici aletlerin keskin tarafı. 5. Üslup, ifade biçimi.

a. XVI/111

a.+ ı I/188, I/34, XIII/110, XXXIII/381, XXXIII/571

a.+ ı üsde XXXIII/387

a.+ ımda XII/161

a.+ ımızdan XIV/63

a.+ ın IV/60

a.+ ına I/193, XIV/34, XXIII/13

a.+ ından XIV/66

a.+ ını XXXII/33

a.+ ının XIII/75

a.+ ınnan XVIII/85

a.+ ları tüşüp XXXIII/255

a.+ ları tüşür IX/14

a.+ larına XI/40

a. aćiy XVI/114

ayının a.+ ına I/194

ġapının a.+ ına XXI/69

lülenin a.+ ına XXX/12

pıçağın a.+ ın V/195, V/196

zadın a.+ na XXX/12

ağl bk. **ağıl**.

a.+ ı XXXIII/376

a.+ ın XXXIX/398

ağla - Üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık vb.nin etkisiyle gözyaşı dökmek, ağlamak.

a.- dım XXVI/32

a.- ïr V/176

a.- ĭr XXV/57

a.- masın V/175

a.- maz XI/28

a.- r göz XXXIII/265

a.- ram I/157

a.- rdı VI/85

a.- ya ağlıya XXXIII/501, XXXIII/577

a.- yırsan XXV/58

a.- yir V/176

a.- yírdı XXXIII/578

a.- yrım VI/8

ağlıya a.- ya XXXIII/501, XXXIII/577

ağlad - Ağlamasına yol açmak, ağlatmak.

a.- a XXXIX/437, XXXIX/445

a.- ayı XXXIX/437

ağlar ʿgüler Türkiye takvimine göre mart ayına denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki ilkbaharın ilk ayı.

a. XLI/47

ağlaş - 1. Birlikte ağlamak, ağlaşmak. 2. Ses çıkarmak.

a.- ar XL/195

a.- ıb XXXIII/235, XXXIII/236, XXXIII/237

ağlıġan Sürekli ağlayan çocuk, ağlak.

a. XI/28

ağ ot Bir tür ot.

a. X/21

ağrı Vücudun herhangi bir yerinde duyulan veya ruhsal olarak çekilen sancı, şiddetli acı, ağrı, bk. **ağri**.

uşağın a.+ sı V/221

canımın a.+ sīn X/58

ağrı - Vücudun bir yeri ağrılı durumda olmak, ağrımak.

a.- masın XII/345

ellerin a.- masın XXXIX/564

a.- yardı VI/80

a.- yırdı XXXIX/520

ağrıt - Ağrımasına yol açmak, ağrıtmak.

a.- dım XII/466

ağri bk. **ağrı**.

a.+ ynan XXXIX/296

ağsaḳḳal bk. **aḫsaḳḳal, aḫsaḳḳāl**.

a. XXXV/48

ağz Sınır, hudut.

a.+ a XXXII/57, XXXII/58

ah bk. **aḫ**.

a. XXXIX/481

aḫ - Akmak.

a.- ar baḫar XX/56

a.- ıp VII/146

a.- ıy XXXIII/71

a.- iy XXXIII/104

a.- maz II/57

aḫ Sesin tonuna göre pişmanlık, öfke, özlem, beğenme, sevgi vb. duygular anlatan bir ünlem, bk. **ah**.

a. çehʿdi IX/46

a. çeken IX/47

a. yar XXXIX/121

aḫ bk. **aġ, āġ**.

a. XXXIII/323, XXXIII/324, XXXIII/75

aha 1. İşte. 2. "Şimdi farkına vardım, anladım" anlamlarına gelen bir söz, bk. **ahā**.

a. IV/107, XXXVII/81

ahā bk. **aha**.

a. VII/73, XL/66, XXXIV/52, XXXVI/22

aḫabı bk. **aḫabi, áḫābı, aḫabī, áḫābi, aḫave, eḫābı, eḫābi**.

a. X/95

áḫābı bk. **aḫabi, aḫabı, aḫabī, áḫābi, aḫave, eḫābı, eḫābi**.

á. XXXVI/69

aḫabi bk. **aḫabı, áḫābı, aḫabī, áḫābi, aḫave, eḫābı, eḫābi, eḫābı, eḫābi**.

a. XXXIX/309

a.+ dedi XXXIX/386

a.+ min XXXIX/228

aḫabī bk. **aḫabi, aḫabı, áḫābı, áḫābi, aḫave, eḫābı, eḫābi**.

a.+ m XXXIX/459

áḫābi bk. **aḫabi, aḫabı, áḫābı, aḫabī, aḫave, eḫābı, eḫābi**.

á. XXXVI/68

aḫarbaḫar Pınar, kaynak.

a.+ dı XX/56

aḫave (< Ar. اخى) Büyük kardeş, kardeş, bk. **aḫabi, aḫabı, áḫābı, aḫabī, áḫābi, eḫābı, eḫābi**.

menim a.+ m ídı I/184

aḫdar - Aramak, arzu etmek.

a.- san XXXIX/337, XXXIX/338, XXXIX/341, XXXIX/342, XXXIX/344, XXXIX/346, XXXIX/348, XXXIX/355, XXXIX/357, XXXIX/361, XXXIX/368, XXXIX/370

aḫı 1. Bir önceki fikri temellendirmek, kuvvetlendirmek ya da bir şeyi ispat etmek, ifadeye güç katmak, sözü etkili kılmak için söylenen bazen de itiraz, ayıplama, rica ve tekit bildiren bir söz. 2. Peki, ama, nasıl olsa, yahu, ya, bk. **aḫī**.

a. I/77, IX/24, VI/23, VII/12, VII/89, VII/90, IX/58, X/9, XII/224, XII/24, XII/350, XII/351, XIII/113, XIII/6, XL/52, XLI/77, XVI/25, XVI/67, XVII/51, XVIII/45, XXII/26, XXIV/25, XXX/20, XXXIII/142, XXXIII/183, XXXIII/376, XXXIII/431, XXXIII/493, XXXIII/53, XXXIX/321, XXXIX/513, XXXIX/94, XXXV/67

aḫī bk. **aḫı**.

a. VII/131

āḫıd yūsif bk. **āḫıd yūsuf, aḫı yusuf**.

ā.+ e XII/451

āḫıd yūsuf Kişi adı, bk. **aḫı yusuf, āḫıd yūsif**. ā. XII/450

aḫıllı Akıllı.

a. XLI/20

aḫır (< Ar. اخير) Son, sonraki, sonra, en sonra, sonunda, bk. **āḫir, ahir, āḫır**.

a. XII/203, XIII/74

a.- ı dünya XII/75

a.+ da XXXIX/268, XXXIX/302

a.+ ı XIII/20, XVI/72, XXXIII/62, XXXIII/63

a.+ ımız VI/124

a.+ ına VI/36

a. sözümdü XXXIX/181

evvel a. XXXV/70

heresinin a.+ ı XXXIX/43

āḫır bk. **āḫir, ahir, aḫır**.

ā. VI/106, XXII/72, XXXVI/13

ā.+ da XXXIX/302

ā.+ ımızı VI/110

ā.+ ına V/105

aḫıraḫ Son, en son.

a.+ ında II/22

aḫırın (< Far. + Ar. آخرين) Sonuncu, en son.

a. XVI/131

aḫırıncı Sonuncu, bk. **aḫırınćı**.

a. XXXIX/269

aḫırınćı bk. **aḫırıncı**.

a. XXXIX/163

āḫırki Sonuncu, sonraki.

ā. XVI/15

aḫış Akma işi, akış.

a.+ īn XII/55

aḫı yusuf bk. **āḫıd yūsuf**, **āḫıd yūsif**.

a. XII/423

ahir bk. **āḫir**, **āḫır**, **aḫır**.

a. XXXV/63

āḫir bk. **ahir**, **āḫır**, **aḫır**.

ā.+ inde XXXIX/20

ā. XXXV/48

aḫl (< Ar. عقل) Düşünme, anlama, kavrama ve davranışlarını ayarlama melekesi, us, akıl, bk. **eğl**.

a.+ ım kesmiydi XXI/70

aḫmaḫ (< Ar. احمق) Aklını gereği gibi kullanamayan, bön, budala, aptal, ahmak.

a. doğuz V/158

aḫpirçehˈ bk. **ağbirçek**, **aḫpirçek**, **ağbirćek**.

a.+ ler XXXVI/38

aḫpirçek Şahseven Türklerinde töreyi öğreten, yol gösteren, düğünlerde meclislerde ve yaşama dair tüm konularda kendisine danışılan, aksakalın kadın karşılığı olan yaşlı bilge kadın, bk. **ağbirçek**, **aḫpirçeh**ˈ, **ağbirćek**.

a. V/107, V/126, V/94, XI/34

a.+ ler V/95, V/97

aḫsaḳḳal Şahseven Türklerinde genellikle her obada bulunan, bulunduğu yeri idare etmenin yanında töreyi öğreten, yol gösteren, düğünlerde meclislerde ve yaşama dair tüm konularda kendisine danışılan, akbirçeğin erkek karşılığı olan yaşlı bilge erkek, bk. **ağsaḳḳal**, **aḫsaḳḳāl**.

a. IV/127, IV/130, IV/63, V/108, V/127, VII/154, XL/123, XL/141, XL/146, XL/37, XL/41, XVIII/16, XVIII/18, XVIII/40, XVIII/77, XXIII/31, XXXI/16, XXXI/18, XXXV/41, XXXVI/41, XXXVII/144

a.+ a XL/140

a.+ dan I/90, XXXIII/309

a.+ dı XX/84

a.+ ı XXXI/20

a.+ ımız XL/34

a.+ ımıza XV/49

a.+ ın XXXVII/144

a.+ ın evine XL/148

a.+ ın otağında XXXV/43

a.+ ın sözüne I/221

a.+ lar IV/127, XL/97, XXXVII/32

a.+ larına XVIII/78

a.+ nan XIX/57

a. kişi V/127, V/144

a. zamanı XVIII/113

il-u taife-yi a. XXXV/41

menteġenin a.+ ı XXXI/19

menteġánın a.+ ıdı XXXI/20

tayfa a.+ ıdı X/97

aḫsaḳḳāl bk. **ağsaḳḳal**, **aḫsaḳḳal**.

a. VII/158

aḫsam (< Ar. اقسام) Kısımlar, bölümler, türler.

envā-yi a. XL/138

ahsen (< Ar. احسن) Pek güzel, pekiyi, bk. **aḥsen**, **āhsen**, **ahsēn**, **eḥsen**.

a. XL/130, XL/144, XL/178, XL/66

ahsēn bk. **aḥsen**, **āhsen**, **ahsen**, **eḥsen**.

a. XL/53, XL/60

aḥsen bk. **āhsen**, **ahsēn**, **ahsen**, **eḥsen**.

a. XL/75

āhsen bk. **aḥsen**, **ahsēn**, **ahsen**, **eḥsen**.

ā. XL/41, XL/53, XL/53

aḫşam 1. Güneşin batmasına yakın zamandan gecenin başlamasına kadar olan vakit, akşam vakti, akşamleyin, akşam. 2. Gece, bk. **āḫşam**.

a. III/103, VII/88, XIII/85, XVI/66, XXIV/39, XXVI/42, XXXIII/13, XXXIX/113, XXXIX/228, XXXIX/302, XXXIX/306, XXXIX/386, XXXIX/452, XXXIX/465, XXXIX/466, XXXIX/470, XXXIX/506

a.+ a V/14, V/21

a.+ acāḫ XI/12

a.+ aça I/108, XIV/17

a.+ ları VIII/114

cuma a.+ ı V/105, XIV/23

çerşemme a.+ ı VIII/140, XXIV/44

cuma a.+ ısını XXII/70

āḫşam bk. **aḫşam**.

ā.+ a VIII/44

āhu (< Far. آهو) Ceylan, karaca, gazal, maral.

ā. XL/190

ā.+ lara XII/374

áhvaz Huzistan eyaletine bağlı bir şehir, Ahvaz, bk. **ehvaz**.

á.+ a XXVI/35

á.+ da XXVI/36

āile (< Ar. عائله) Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik, aile, bk. **āyle**.

ā. XXXIX/3

al - 1. Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak. 2. Satın almak. 3. Birlikte götürmek. 4. Kabul etmek. 5. İçeri sızmak, içine çekmek. 6. Tutmak 7. Evlenmek. 8. Yemek, içmek. 9. Tesir etmek. 10. Kazanmak. 11. Mahrum etmek, bk. **ál -**, **ăl -**, **āl -**.

a. II/83, VII/127, VII/128, XL/127, XXXIX/295

a.- a XXXIII/559

a.- abilerdi XXXIII/299

a.- aćān XXXIV/47

a.- aćiān XXXIV/46

a.- aćiyam IX/36

a.- aćiyām XXXIII/460

a.- a͡elmedim XXXVIII/27

a.- aḫ VI/20, XVI/95, XXII/52

a.- allar III/64, III/65, III/99, XL/52

a.- an VII/141, XVII/6

a.- ar XVII/6, XVIII/42

a.- ardı XL/90

a.- ardıḫ XVIII/90, XXXIII/23

a.- ardılar I/161, I/169, V/108, V/116, V/137

a.- arduḫ III/72

a.- asan XXXIV/50

a.- dı IX/36, VI/63, VIII/113, XVI/24, XXXIII/419, XXXIII/448, XXXIII/493, XXXIII/564, XXXIII/565, XXXIII/73

a.- dılar VIII/16, VIII/36, XXXIII/460, XXXIX/316

a.- dım VI/132, VI/137, VII/25, VII/28, VII/29, XII/371, XXXIV/51, XXXV/71

a.- dīḫ XXXIII/96

a.- dīm VII/31

a.- ey XXXVIII/65

a.- eydılar I/163, I/170

a.- eydi XXXIII/59

a.- eydim XXXIV/41

a.- eylar IV/48

a.- ėyler IV/49

a.- ıb VII/137

a.- ıblar XXV/17

a.- ıllā XXIII/13

a.- ım II/29

a.- ıp IV/132, V/109, V/140, V/151, XII/384, XIX/54, XL/23, XVIII/66, XXXII/41, XXXIII/22, XXXIII/490

a.- ıP XXXIII/23

a.- ıpdī XXXIII/332

a.- ıplar XXXIII/284

a.- ıpsan XXXIII/304, XXXIII/61

a.- ır IX/31, XV/19, XXXII/49, XXXIX/354, XXXIX/360, XXXV/42

a.- ıram XXIII/32

a.- ırsan XXXIX/295

a.- ıydılar XXXVIII/61

a.- ıydılār XXXVIII/61

a.- ıyem XXXII/46

a.- ıylar XXXVIII/59, XXXVIII/62

a.- ıyuḫ XX/21

a.- iy IV/101, XV/67, XXXVIII/63, XXXVIII/65

a.- iylar XXXVIII/60

a.- iylāṛ XXXVIII/63

a.- lam XXXIX/556

a.- lıḫ VI/12, XVII/31, XVII/38, XVII/39, XVII/6

a.- ma XXXIII/589

a.- maḫ XLI/25

a.- madı XXXIII/585

a.- dığımız XXXIII/424

a.- dıḫ VIII/23, XXXIII/95

a.- mağ XXXIII/58

a.- mağa XXXIII/490

a.- maḫ XVIII/36, XVIII/37, XVIII/55

a.- mamışam XXXIX/17

a.- maruḫ XL/52

a.- masın I/18, XXXII/46

a.- mır XXXI/32

a.- mışıḫ VIII/58, XXV/18, XXXIII/95

a.- mışīḫ XXXIII/588

a.- mıyacām XXXIX/561

a.- miylar XXXVIII/61

behr a.- iy XX/100, XX/94, XX/96

ćerīme a.- ıllār XXXII/26

çalḫa a.- ır XV/14 derḫāst a.- am XXXIX/104

derḫāst a.- ām XXXIX/104

elçi a. XXXII/32

ġadalaruv̇ a.- ım XXXII/52

ġız a.- mışdı XII/367

ġolun a.- abilmez XXIX/19

ḫaber a.- iylar III/55

ḫaber a. XVIII/63

ḫeber a. VI/148, XII/430, XVIII/68

ḫaber a.- āyım XII/120

ḫāber a.- dım XVIII/46, XVIII/47

hakġ a.- lík XXXII/15

háḳġımı a.- ıyam XXXII/39

haḳḳın a.- līḳ XXXII/16

ḫeber a.- lam XXXIII/515, XXXIII/525

ḫeber a.- dıḫ VI/153

ḫeber a.- ayım XII/411

ḫeber a.- dım XII/352, XII/356, XIII/100, XXXIII/323

ḫeber a.- a XXXIII/553, XXXIII/559

ḫeber a.- san XII/432

ḫeber a.- seydı XXXIII/214

ḫeber a.- sun X/132

ḫeber a.- lar VI/143

ḫeber a.- madı VI/145

ḫeber a.- madıḫ VI/148

ḫeber a.- dı XXXIII/555, XXXIII/558, XXXIII/84
ićāza a.- dı XXXIII/423
icāza a.- lıḫ XIX/56
ićāzā a.- dılār XXXIII/434
icāẕet a.- dıḫ XVIII/141
ićāze a.- lıḫ XIX/57
icāze a.- ır IX/39
icāze a.- ırıḫ XIX/58
irzeyet a.- dıḫ XVIII/148
kök a.- ır VII/133
pıl a.- ıyem XXXII/39
satın a.- lıḫ VI/12
novba a.- dım XXXIX/561
novbat a.- maḫ XXXIX/554
teʿfil a. XXXIII/303
teʿfil a.- an XII/117
teʿfil a.- ana V/94, XII/118
vesāil a.- mışam XXXIV/11

ál - bk. **al -, ăl -, āl -**.
á.- dım XXV/55

ăl - bk. **al -, ál -, āl -**.
ḫáber ă.- āyım XII/318

āl - bk. **al -, ál -, ăl -**.
ā.- ıplar XXV/16
ā.- lıḫ XV/49
sātın ā.- lıḫ XXIII/13
ā.- luḫ II/39, II/41

al Karanlık ve ıssız yerlerde, kişinin yalnız kalınca gördüğü korkunç hayalet, gulyabani, bk. **āl, al arvadı, aleybānı**.
a. VI/163, XXXIX/290
a. arvadı XI/54, XI/54

āl bk. **al, al arvadı, aleybānı**.
ā. VI/128
ā.+ ı VI/159

ala Karışık renkli, çok renkli, alaca.
a. X/106
a. paça XXXIII/120

alaćığ bk. **alaćıḫ, alaćıḳ, alaçığ, alaçıḫ**.
a. XXVI/17, XXXV/43
a.+ a XXVI/23
a.+ ı I/178, I/179, XXVI/25
a.+ ın XXVI/6
a.+ ın külfeti XXXIII/111
a.+ ın özünün I/179
a.+ ın üssüne XIV/53
a.+ ın üsTüne XVIII/22
a.+ ına XXXV/43
a.+ ının biri XXVI/16
a.+ ınkidi II/65
a.+ lar XXXVIII/41
a.+ mızā XVI/27

alaćıḫ Genellikle yirmi altı veya otuz iki çubuktan oluşan, üzeri güzem ile kaplanan, tepesinde kırmızı bir püskül bulunan ve her obada en az bir adet bulunan Şahseven Türklerinin yaylakta kullandıkları büyük çadır, bk. **alaćığ, alaćıḳ, alaçığ, alaçıḫ**.
a. I/20, II/54, II/90, XXI/62, XXVI/15, XXXIII/111
a.+ da XVI/82
a.+ dā XXXIII/114
a.+ deydıḫ XXI/80
a.+ dī XIX/53
a.+ ları XXXI/44
a.+ ların abırı XXXIII/115
a.+ ta II/23
a.+ tı II/54
a. tikmē XIX/14

alaćıḳ bk. **alaćığ, alaćıḫ, alaçığ, alaçıḫ**.
a. vurarūḫ XXXV/12

alaçığ bk. **alaćığ, alaćıḫ, alaćıḳ, alaçıḫ**.
a.+ a XVIII/33

a.+ dı X/27

a.+ ı IV/26

alaçıḫ bk. **alaćığ, alaćıḫ, alaćıḳ, alaçığ**.

a. XL/28, XL/29

a.+ lara XXXIII/165

alaġa (< Ar. علاقه) İlgi, gönül bağı, alaka, bk. **alaġá, álaġa, elaġa, élāġa**.

a.+ m XXXIX/25

a.+ sı XXXIX/21, XXXIX/22, XXXIX/23, XXXIX/24

a. bağlamadı XXXIX/459

dest-i a.+ sı XXXIX/21

alaġá bk. **alaġa, álaġa, elaġa, élāġa**.

a.+ sı XXXIX/23

álaġa bk. **alaġa, alaġá, elaġa, élāġa**.

á. XII/145

á.+ m II/76

alaha bk. **alahı**.

a. II/72, XXVIII/27

alahı (< Ar. عليحده) Başka, diğer, bk. **alaha**.

a. VII/90, VIII/137, XIII/45, XX/23, XXVIII/11, XXVIII/27, XXXIX/207, XXXIX/268, XXXIX/379, XXXIX/454, XXXIX/607, XXXIX/608

a.+ da VIII/91

a.+ dan XX/95

a.+ sıdı II/78

a.+ ynan XXXIX/474

alapaça 1. Paçası beyaz at. 2. Karışık renkli, içinde her renk bulunan, rengârenk.

a. paça XXXIII/120

al arvadı Karanlık ve ıssız yerlerde, kişinin yalnız kalınca gördüğü korkunç hayalet, gulyabani, krş. **āl, al, aleybānı**.

a. XI/54

ālāt (< Ar. 1 (آلات. Aletler. 2. Organlar.

ā.- ı musıġīlere XXXIX/25

ā.- ı musıġīnin hammısı VII/100

iḉ ā.+ larımız XLI/28

alçaḫ 1. Yerden uzaklığı az olan, yüksek karşıtı, alçak.

a. XI/41

a. yerde IX/64

ālem (< Ar. 1 (عالم. Dünya, cihan, âlem. 2. Herkes, başkaları.

ā. VI/67, X/58, XXXIX/389, XXXIX/391

ā.+ di XXXIX/268

ā.- i ervahda XII/286

ā.+ e XII/332

ġıble-i ā. XXXIII/414

öz ā.+ imize XL/165

ālen bk. **elan, elān, ēlan, élan, élān, ēlan, élen**.

ā. V/31

aleybānı Karanlık ve ıssız yerlerde, kişinin yalnız kalınca gördüğü korkunç hayalet, gulyabani, krş. **āl, al arvadı**.

a. XXII/87, XXXVII/41

aleykesālam (< Ar. سلام عليك) "Selam senin üzerine olsun" anlamında kullanılan bir söz, aleykümselam, bk. **aleykeselam**.

a. IX/53

aleykeselam bk. **aleykesālam**.

a. XVI/2

alı bk. **elī, eli, álı, ali, áli**.

a. elesger IX/9

álı bk. **elī, eli, alı, ali, áli**.

á.+ dan IX/85

ālı bk. **āli**.

ā. XII/327

alım bk. **ālim, ālím, ālım**.

a.+ da XII/383

a.+ lar mēkemesine XII/365

ālım (< Ar. عالم) Bilgin, ilim sahibi kimse, âlim, bk. **ālim, ālím, alım**.

ā. XII/120, XII/318, XII/411

ā.+ lar mehkemesine XII/369

ā.+ lar mēkemesine XII/364

ā.+ ler XII/408

alın Yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü, bk. **ālın, ayn, āyn**.

a.+ a XXXIX/414, XXXIX/415, XXXIX/420

a.+ ı açıḫ XVI/73

a.+ ıma XXXIX/201

a.+ larına XI/46

a. yaylığım XIV/10

alın - Alma işi yapılmak.

a.- ır XII/392

ālın bk. **alın, ayn, āyn**.

ā.+ dı XLI/29, XLI/29

alınnıḫ Şahseven kadınlarının alınlarına bağladıkları bir tür örtü, alın örtüsü, bk. **alın yaylığı, āynyaylığı, aynyaylığı**.

a. XIX/82

alın yaylığı Şahseven kadınlarının alınlarına bağladıkları bir tür örtü, alın örtüsü bk. **alınnıḫ, āynyaylığı, aynyaylığı**.

a.+ m XIV/10

ali (< Ar. 1 (علي. İlk Müslümanlardan, Hz. Muhammed'in damadı ve Hulefâ-yi Râşidîn'in dördüncüsü, Hz. Ali (656-661). 2. Kişi adı, bk. **elī, eli, alı, álı, áli**.

a. dayi XXXIV/42

a. ġızı XIV/57

áli bk. **elī, eli, alı, álı, ali**.

á. IX/9

āli (< Ar. عالى) Yüce, ulu, bk. **ālı**.

ā. XXXIV/15, XXXIV/17

ālim bk. **ālím, alım, ālım**.

ā. XII/356, XII/388, XII/401

ālím bk. **ālim, alım, ālım**.

ā. idi XII/365

ālimlig Bilginlik, âlimlik.

ā. XXXIX/397

alla bk. **sen alla**.

sen a. I/46, XXXIX/506

allā bk. **allah**.

a. IV/75

allad - bk. **āllad -, āllat -**.

a.- ıp V/155

āllad - Hile yapmak, kandırmak, bk. **allat -, allad -**.

ā.- ıp V/149

allah (< Ar. الله) Kâinatta var olan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık, Tanrı, bk. **allā**.

a. I/190, III/113, III/35, IV/110, IV/67, IX/25, V/186, VI/110, VI/112, VI/68, VI/70, VI/86, VII/167, VII/175, VII/24, VII/28, VII/38, VII/4, VIII/130, VIII/18, VIII/2, VIII/50, X/42, XII/11, XII/237, XII/44, XII/456, XII/73, XIV/71, XIX/109, XL/128, XL/171, XL/20, XL/206, XV/36, XV/39, XV/47, XV/70, XVI/112, XVI/115, XVI/118, XVI/120, XVI/123, XVIII/100, XVIII/107, XVIII/109, XXI/17, XXI/65, XXII/103, XXII/28, XXII/3, XXII/72, XXIII/21, XXIII/23, XXIII/33, XXV/53, XXVI/31, XXVI/40, XXVI/44, XXVI/47, XXVI/53, XXXI/29, XXXII/45, XXXIII/100, XXXIII/104, XXXIII/110, XXXIII/153, XXXIII/259, XXXIII/281, XXXIII/288, XXXIII/318, XXXIII/511, XXXIII/595, XXXIII/92, XXXIII/98, XXXIII/99, XXXIV/24, XXXIX/200, XXXIX/201, XXXIX/217, XXXIX/279, XXXIX/281, XXXIX/287, XXXIX/295, XXXIX/296,

XXXIX/297, XXXIX/439, XXXIX/440, XXXIX/446, XXXVI/34
ay a. XXXIX/522
ġādir a. X/46, X/50
a.+ a IX/54, VII/170, XIV/65, XL/121, XV/68, XVI/115
a.+ a ćoḫ şükür VII/40
a.+ a çoḫ şükür XV/17
a.+ a şükür VII/105, VIII/55, XIX/66, XV/24, XX/70, XXXV/56, XXXV/74
a.+ dan XXIV/38, XXXIII/534, XXXIX/146, XXXIX/354, XXXIX/360
a.+ dandı XXXIX/198
a. ġonağı IX/54
a.+ ı V/201, XII/418, XXI/17
a.+ ım XXXIX/284, XXXIX/420
ey a.+ ım XXXIX/414, XXXIX/415
a.+ ın VII/166, XL/103, XXXIII/510, XXXIII/590, XXXIV/25
a.+ ın elindedi XXX/14
a.+ ın emrinnen XXXIII/516, XXXIII/522, XXXIII/524, XXXIII/580, XXXIII/581
a.+ ın emrinnēn XXXIII/525
a.+ ın litfinnen XXXIII/526, XXXIII/548
a.+ ın özünün ruhunnandı XVI/119
a.+ ın rehmetine XXV/14
a.+ ınan XVI/113
a.+ ındı XVI/119, XVI/122
a. nahlet ėlesin XXXIII/287
a.+ nan XVI/74, XXXIII/519
a. rızası IV/48
a. saḫlasın XII/113, XII/224, XXII/103, XXII/27
a. seni saḫlasın XII/345
a. şahattı XXXIII/158
şükr a.+ a XII/466
şükür a.+ a XVI/93
ya a. XXVI/27, XXXIII/182

allahverdi Kişi adı.
ferzend-i ḥaćı a. XX/4

allat - Hile yapmak, kandırmak, aldatmak, bk. **āllad -, allad -**.
a.- dı XVI/91, XVI/94

alma Elma, bk. **álma**.
a. XXII/60, XXII/61, XXXIII/128, XL/185, XL/53, XL/54,
a. atar VII/152
a. ataruḫ XL/52
a. atarūḫ XL/51
a.+ nı XXXIII/129

álma bk. **alma**.
á. XL/53

almanya Orta Avrupa'da bulunan bir ülke, Almanya.
a.+ da XXXIX/422

almerdān Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.
a. XXXVII/104

alt Bir şeyin yere bakan yanı, zir, üst karşıtı.
a. XXXIX/330, XXXIX/331
a.+ ın XV/30
a.+ ında XXXIX/298
āyğının a.+ ı V/172
perdenin a.+ ı XVIII/72
ayağın a.+ ına XXII/58
āyğının a.+ ına V/217
bāşının a.+ ınā V/217
sać a.+ ına V/16
sendel a.+ ında XXXIII/304
serēinin a.+ ında XXXIII/203
torpağ a.+ ında XVI/116
yaşmağ a.+ ında XI/44

āyīğının a.+ ını V/171
bāltunun a.+ ınna IX/27
atın a.+ ınnan XXXIII/148
ġayanın a.+ ınnan XIII/110

altı Beşten sonra yediden önce gelen sayı, bk. **āltı**.
a. XII/354, XIV/69, XVIII/82, XXXVII/74
a. adı XIII/19
a. ağaç I/186
a. ay XXXII/15, XXXIX/533
a. ayaça XXXIX/535
a. ayaçan XXXIX/534
a. aylıḫ XIX/102
a. aylıḫda XXIX/35
a.+ da XII/245, XIX/42, XX/37
a. dene XII/343, XXXIII/123, XXXIX/501
a.+ nı XXXIII/328
a.+ sı VIII/101, XIII/19
a. üz elli tümen XXXIII/194
a. üz elli tümeni XXXIII/194
a. min nefer XII/151
a. yeddi III/87
a. yüz XXXI/26
a. yüz dene II/14, XXXII/11
beş a. XXXIII/279, XXXIII/563, XXXIX/502, XXXIX/504, XXXVIII/31
elli a. dene XII/341
ġırḫ a. III/77
ġırḫ a.+ yam XX/6
heftād a. XII/22
igirmi a. II/56, XXVI/16, XXVI/18
min üş yüz otuz a.+ yam XXXIII/10
on a. XIV/70
yirmi a. II/56

āltı bk. **altı**.
ā. dene XXXIII/122

altmış Elli dokuzdan sonra altmış birden önce gelen sayı, bk. **aḷtmış, āltmış, atmış, ātmış, atmīş**.
a. XVIII/7
a. dene XXXIII/246
a. deve XXXIII/246
a. dört III/3

aḷtmış bk. **altmış, āltmış, atmış, ātmış, atmīş**.
a. mine IV/48

āltmış bk. **altmış, aḷtmış, atmış, ātmış, atmīş**.
ā. XIV/4

ālūde (< Far. آلوده) Takip eden, takipçi.
ā.+ sinin VII/165

alvars Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.
a. XXXIV/50

alver - Alım satım işini gerçekleştirmek, alışveriş yapmak.
a.- ib XXXIX/311
a. iydīm XXXIX/308

alvėr Alışveriş.
a.+ e XXXIX/515
a.+ inde XLI/99

ama bk. **amme, ámma, ammā, amṃa, amma, amā, hamma, hammā, hemme, emme**.
a. IV/110, VI/84, IX/11, IX/30, IX/36, IX/41, IX/54, IX/94, VI/122, VI/148, VI/15, VI/23, VI/24, VI/40, VI/48, VI/56, VI/58, VI/63, VI/71, VI/96, VIII/91, XI/53, XIII/78, XLI/110, XVI/108, XXXIII/322, XXXVII/97

amā bk. **amme, ámma, ammā, amṃa, amma, ama, hamma, hammā, hemme, emme**.
a. IX/23

āmade bk. **āmāde**.

ā. toḫumadı XVII/88

āmāde (< Far. آماده) Hazır, bk. **āmade**.

ā. ėliyĕćēm XXXIX/105

aman bk. **amān**.

a. VI/57, VI/95, XII/173

a.+ dı XVI/129

a.+ nan XXXIX/323

amān 1. Yardım istendiğini anlatan bir söz. 2. Bir suçun bağışlanmasının istendiğini anlatan bir söz, bk. **aman**.

a.+ a XXXIII/464, XXXIII/498, XXXIII/500

amanın Korkma ve şaşma sözü.

a. hō XXXIII/496

āmannığ Asayiş, bk. **emn āmannığ**.

emn ā. XXXIX/394

āmede (< Far. آماده) Hazır.

ā.+ dī XVII/89

āmedid (< Far. آمدید) **"**Geldiniz" anlamında bir söz, krş. **ḫoş āmedid**.

ḫoş ā. IV/2

amma (< Ar. امّا) Ama, ancak, fakat, lakin, bk. **amme, ámma, ammā, amṃa, ama, amā, hamma, hammā, hemme, emme**.

a. III/12, IX/18, IX/26, IX/51, IX/93, V/227, VI/102, VI/104, VI/109, VI/113, VI/159, VI/44, VI/45, VI/50, VI/71, VI/91, VII/101, VII/14, VII/20, VII/34, VII/35, VII/36, VII/8, VIII/124, XII/135, XII/157, XII/20, XII/250, XII/263, XII/271, XII/316, XIII/14, XIII/77, XLI/41, XVIII/59, XVIII/74, XVIII/83, XXIX/27, XXVI/34, XXVI/49, XXXIII/152, XXXIII/19, XXXVI/60

ammā bk. **amme, ámma, amṃa, amma, ama, amā, hamma, hammā, hemme, emme**.

a. IX/89

amṃa bk. **amme, ámma, ammā, amma, ama, amā, hamma, hammā, hemme, emme**.

a. IX/28

ámma bk. **amme, ammā, amṃa, amma, ama, amā, hamma, hammā, hemme, emme**.

á. XVIII/96

amman Seslenme bildirir, aman.

ay a. XXXIX/125

amme bk. **ámma, ammā, amṃa, amma, ama, amā, hamma, hammā, hemme, emme**.

a. XXIV/8

ammed bk. **ehmet, ehmed, emmed**.

a.+ in sağlığına XXXIX/617, XXXIX/622

āmuzeş (< Far. آموزش) Eğitim, bk. **āmuziş**.

ā. VII/108

āmuzeş ver - Eğitim vermek.

ā.- enimiz VII/108

āmuziş bk. **āmuzeş**.

ā. gördüm XXVI/36

ā.+ in XXVI/36

an (< Ar. آن) Zamanın bölünemeyecek kadar kısa olan parçası, lahza, dakika.

a. XXII/77, XXXIX/454

ana Anne, bk. **anā, ano**.

a. VII/20, XXXVI/66

a.+ dan XII/99, XVIII/7

a.+ dan olduğum XXVIII/19

a.+ lardan VII/73

a.+ larımız V/56

a.+ larınnan XLI/67

a.+ m I/17, XXXIX/166, XXXVIII/32

a.+ mgil V/178

a.+ mı IX/26, IX/49

a.+ mın yanına IX/19

a.+ mız VII/13

a.+ mızna̲n XLI/65, XLI/66

a.+ mnan IX/18, IX/25, IX/48, XLI/63

a.+ mnān XLI/65

a.+ n XIV/34, XIV/54

a.+ nın bedninde XII/100

a.+ nnan XLI/64

a.+ nnān XLI/65

a.+ sın V/215

a.+ sına V/225

a.+ sınnan XLI/64, XLI/66

a.+ v̇ III/53

a. dilidi XXXVI/34

a. doğma dilimin VII/138

a. laylayımızdı VII/13

ġarı a. IX/53

anā bk. **anā, ano**.

a.+ znan XLI/67

anćaḫ Ancak, bk. **anćáḫ, anćāḫ**.

a. XVI/82, XXXII/34, XXXII/42, XXXII/43, XXXIII/417

anćáḫ bk. **anćaḫ, anćāḫ**.

a. XXXII/49

anćāḫ bk. **anćaḫ, anćáḫ**.

a. XXXIII/405, XXXIII/421

and Yemin, kasem, ant, bk. **ānd**.

a. içirem XXIII/24

a. olsun XIV/65

a. ossun IV/120

ānd bk. **and**.

ā. içirdi VI/155

ā. ossun IV/115

angır - Eşek veya deve tarafından çıkarılan ses, anırmak.

a.- ardı II/133

ano bk. **anā, ana**.

a.+ v̇u IX/51

aŋ Eşek veya deve tarafından çıkarılan ses, anırma sesi.

aŋ a. II/133

a. aŋ II/133

apar - 1. Götürmek. 2. Getirmek. 3. Taşımak. 4. Yol göstermek. 5. Çalmak. 6. Yok etmek. 7. Koparmak, bk. **a̲par -, āpar -, apår -**.

a. VI/136, XL/127, XVI/88

a.- aćaḫ XVI/68

a.- aćaḫsan XVI/70

a.- aćam XVI/69

a.- aćasan XVI/71

a.- acı̄h' IX/25

a.- allar XIII/47, XVII/76

a.- am XXIII/38, XXXIX/27

yel a.- an XXXIX/199

a.- ar VI/129, VI/17, XI/71, XXII/45, XXII/46

a.- ār V/168

zerer a.- ar I/218, I/219

a.- ardı II/106, II/134, VIII/86, XL/48, XXVI/42

bėl a.- ardı VI/159

oraḫ a.- ardı VI/159

a.- ardıḫ I/202, I/204, XXII/54

a.- ardılar IV/36, V/109, V/112, V/199, XXXVII/112

a.- ardım XXXIX/186

a.- arduḫ II/106

a.- armışlar VII/155

a.- dı I/61, X/39, XVI/21, XVI/24, XXXIX/557

a.- dıḫ XXII/69

a.- dılar XII/364, XII/365, XVIII/147, XXI/78, XXXIX/562

a.- dım XIII/43, XVI/26, XVI/43

a.- dī XVI/21

a.- ey XV/17, XX/31, XXXIII/142

a.- ėy I/43

a.- ıb V/39, XXXIX/193

a.- ıbdī XXXIX/386

a.- ıblar XXXIII/238

a.- ıllar VI/119, XII/369, XVII/52, XXXIX/324

a.- ıllaẓ XV/66

a.- ıllār V/193, VI/28

a.- ım IX/39

a.- ın XXXIX/273

a.- ıp V/180, V/182, XIII/44, XIII/61, XXIII/40, XXXIII/52

a.- ıP XIII/106

a.- ıPlār XXXIX/422

a.- ır IX/40, XIII/50, XL/81, XVII/71, XVII/72, XXXIX/57, XXXV/68

a.- ıram XL/80

a.- ırdıḫ VII/10, XIX/66

köç a.- ırdıḫ XIX/66

a.- ırdım XIII/109

a.- ıruğ XXXV/54

a.- ıruḫ XXXV/21

a.- ıyuḫ XX/21

a.- īr XXXIX/57

mesd a.- īr XXXIX/56

a.- madım XXXIX/186

a.- maḫda IX/40

a.- masın XXXIX/305

a.- maz XXII/51

a.- mışam XIX/107

a.- mışdı IX/29

a.- mışdıḫ XIII/108

a.- mışdım XXII/75

a.- mışlar XII/367

a.- mışmış V/173

a.- mıyanda XXXIX/187

a.- ram XL/78

a.- rıḫ VIII/127, XVII/27, XVII/32, XVII/71, XXIX/43

yel a.- an XXXIX/477

apår - bk. **ạpar -, āpar -, apar -**.

a.- sān II/97

āpar - bk. **ạpar -, apår -, apar -**.

ā.- mışdı V/169

ạpar - bk. **āpar -, apår -, apar -**.

ạ.- dı XVIII/140

aparma Götürmek işi.

a. VIII/122

ar bk. **ār**.

a. X/123, XII/42

ār (< Ar. عار) Utanma, utanç duyma, bk. **ar**.

ā. XII/235, XXXIII/539

ara 1. İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, aralık, boşluk, mesafe. 2. Kişilerin veya toplulukların birbirine karşı olan durumu veya ilgisi. 3. İç. 4. Yer, mekân. 5. Esna, sıra, vakit.

a. VI/106

a. ᶜgün XLI/54

a.+ da I/145

a.+ dan I/119, XIII/76, XXXIII/257

a.+ larında XVIII/28

a.+ mızda XXXI/29, XXXI/30

öz a.+ mızda XXXI/31

buların a.+ sın XXXIII/305

devenin a.+ sın XXXIII/245

a.+ sına XXXIII/306

arvaTlar a.+ sına XII/116

ćećimin a.+ sına XVIII/33

miyānanın a.+ sına XXXIII/25

a.+ sında I/193

şahsevenin a.+ sında II/27

şāseven a.+ sında XL/220

a.+ sınnan I/169, II/110, II/111

a.+ ya XXXIII/424

arā - Bir şeyi bulmaya çalışmak.

a. XXXIX/399

ara ʿgün Türkiye takvimine göre salıya denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki gün, bk. **tek günü**.

a. XLI/54

árafat (< Ar. عرفات) Hacıların Kurban Bayramı arifesinde haccın gereği olarak toplanıp vakfeye durdukları Mekke'nin doğusundaki dağ.

á. XXXIX/83

arağ (I) Uzak, bk. **īraḫ, ıraḫ, irağ**.

a. ėlir VI/130, VI/134

arağ (II) Orta Doğu'da bulunan bir ülke, Irak.

a.+ a XXXVII/54

a.+ ın ćenginde II/99

arağlı Irak'ta yaşayan kimse, Iraklı.

a.+ ları II/108

araḫʿgir (< Far. عرقگیر) İç çamaşırı.

a.+ nen XIX/108

aralal - Aralanmak, uzaklaşmak.

a.- eydı XXXIII/577

aralan - Aralanmak, uzaklaşmak.

a.- anda XXV/10

a.- annan sohra XXXIII/453

a.- dı XXXIII/452

aralı Yakın olmayan, uzak.

a.+ ydı XXXIII/421

aralığ Kişilerin bir şeyi kendi arasında yapması.

a.+ ımızda VIII/127

aran Yaylaklara göre daha alçakta ve daha sıcak olan yerler, kışlak, bk. **ārān**, krş. **aran yaylağ, aran yaylaḫ**.

a.+ a XXXIII/243

a. gözellemesi XXXIX/497

a.+ nan XXXIII/55

a. yaylağ ėlerdik VII/179

a. yaylağa XXXIII/469

a. yaylaḫ I/13, I/20, VIII/57

aran gözellemesi Bir tür âşık havası, kışlak güzellemesi.

a. g. XXXIX/497

ārān bk. **aran**, krş. **aran yaylağ, aran yaylaḫ**.

ā.+ ı XXXIX/365

aran yaylağ Yaylak kışlak, bk. **ārān, aran, aran yaylaḫ**.

a. VII/179

aras Türkiye-Azerbaycan, Türkiye-Ermenistan ve Azerbaycan-İran sınırının bir bölümü oluşturduktan sonra Azerbaycan'da Kura Nehri'ne dökülen nehir, Aras Nehri.

a. XL/200

arazölen bk. **arazölen yaylağı**.

a. yaylağındeydız XXXIII/90

arazölen yaylağı Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

a. y.+ ndeydız XXXIII/90

arḫa Ön karşıtı, arka.

a.+ dı VII/139

a.+ ya XLI/34, XLI/35

arḫac 1. Ağıl. 2. Develerin yatırıldığı yer.

a.+ ın XIII/85

arḫalıḫ 1. Çobanların omuzlarına aldıkları dikişsiz, kolsuz, keçeden üstlük, aba, kepenek. 2. Bir tür hırka.

a. XVIII/94, XVIII/95, XVIII/96

arı Zar kanatlılardan, bal ve bal mumu yapan, iğnesiyle sokan böcek, arı, bk. **ārı**.

a.+ nın toḫumu kimi XVI/121

a.+ ya XVI/119

bizim a.+ lar XXXV/19

ārı bk. **arı**.

ā.+ ya XXXIX/620

arıćılıḳ Arıcının yaptığı iş, arıcılık.

a. işine XXXV/14

arḳa Art, peş, arka.

a.+ mnan X/74

arpa Buğdaygillerden bir bitki, arpa.

a. II/83, XXXIII/490, XXXVII/50

a. buğdayı XXII/47

artdat - Ayıklamak, krş. **dügü arttama**, **arttama**.

dügü a.- aćaḫ I/87

artır - Artmasını sağlamak, çoğaltmak.

a.- ey XVI/120

arttama Ayıklama işi, bk. **dügü arttama**.

dügü a. I/86, I/87, I/88

arvad (< Ar. عورت) 1. Kadın. 2. Zevce, karı, bk. **arvat**, **ārvad**.

a. II/127, VI/117, VI/153, VI/156, XI/46, XII/139, XLI/18, XXV/34

a.+ dar XXI/60

a.+ darımızın II/141

a.+ ı VI/42

a.+ ın XVI/87

a.+ ınḫına XLI/31

a.+ ının adı XIV/59

a.+ ıynan I/118

a. işidi XVIII/131

al a.+ ı XI/54

bi a.+ ı XIV/65

doğan a.+ ın VI/127

ġardaşım a.+ ı VI/47

ġāyın a.+ ı VI/41

ġaynım a.+ ı VIII/19

hāmının a.+ ı XXXVI/52

kişinin a.+ ı XV/12

sizlerin a.+ ı XXXVI/52

türk a.+ dardan VI/123

ārvad bk. **arvad**, **arvat**.

ā. işlerinnen XVII/23

arvana İki hörgüçlü dişi deve.

a. II/123, II/127, II/131, XIII/11, XIII/19, XIII/9

a.+ dan XIII/15

a.+ dı II/128

a.+ nı XIII/10, XIII/18, XIII/8

a.+ nın II/128

a.+ ynān II/129

arvat bk. **arvad**, **ārvad**.

a. XXXIX/522, XXXVI/17

sefiye a. VI/22

a. ḫalḫı XXXVI/52

a.+ lar XVIII/131

a.+ lar arasına XII/116

árz (< Ar. عرض) Sunma, takdim etme, sunu, bk. **ėrz**, **erz**.

á. ėleyim VII/129

arzu (< Far. آرزو) İstek, dilek, heves.

a. XII/192

as - 1. Bir şeyi aşağıya sarkacak bir biçimde bir yere iliştirip sarkıtmak. 2. Götürmek, vermek.

a.- ardıḫ VIII/61

a.- ardılar V/213, VIII/117

a.- aruḫ III/87

a.- dılar XXXIII/461

a.- ıpsān V/149

ġulaḫ a.- meyıblar XL/169

ġulaḫ a.- mıyan XLI/102

ġulaḫ a.- ardım VII/80

ġulaḫ a.- sa XXXIX/478

ġulaḫ a.+ ya IV/59

āsān bk. **asān**, **hassand**, **hassan**, **hasand**.

ā. XII/262

asān (< Far. آسان) Kolay, zor olmayan, hafif, basit, bk. **asān**, **āsān**, **hassand**, **hassan**, **hasand**.

a. XVIII/36, XVIII/55

āsār (< Ar. آثار) Eserler.

ā.+ larımızdan VII/180

asda - Bir şeyi aşağıya sarkacak bir biçimde bir yere iliştirip sarkıtmak, asmak.

a.- rdılar V/25

asdar (< Far. آستر) Giyecek, perde, çanta, ayakkabı vb. şeylerde, kumaşın veya derinin iç tarafına geçirilen ince kat, astar.

a.+ ı XXIII/41

asel (< Ar. عسل) Bal.

a. XXXV/14

ásıl bk. **èsl**, **esl**.

á. XXXI/45, XXXI/51

asımān bk. **āsıman**, **āsımān**.

a.+ e XII/381

āsıman (< Far. آسمان) Gök, gökyüzü, sema, felek, bk. **asımān**, **āsımān**.

ā. XII/259, XII/263, XII/267, XII/271

ā.+ ı XII/300

āsımān bk. **asımān**, **āsıman**.

zemīn-i ā.+ a XII/258

asid (< Fr. *acide*) Asit.

a. I/206

ásl bk. **ásıl**.

á. IX/96, VII/102, XIV/59

á.+ isi I/132

á.+ iyeti I/131

bizim á.+ ímız I/216

áslan bk. **eslen**, **èslán**, **ēslan**, **eslan áslen**, **áslán**.

á. V/197, VI/52

áslán bk. **eslen**, **èslán**, **ēslan**, **eslan áslen**, **áslan**.

á. XIII/24

áslen bk. **eslen**, **èslán**, **ēslan**, **eslan**, **áslan**, **áslán**.

á. VI/36, XXIV/40, XXXIX/116

áslı bk. **esli**, **eslī**, **esli ḫān**, **ēsli**, **ásli**.

á. dāstanı XXXIX/301

á.+ ya X/133

ásli bk. **esli**, **eslī**, **esli ḫān**, **áslı**, **ēsli**.

á. kerem XXXIX/300

á.+ n XXXIII/525

á.+ ynen keremi XXXIII/272

keremnen á.+ ninkine XXXIII/268

asvalt (< Fr. *asphalte*) Ana maddesi katran olan ve yolların kaplanmasında kullanılan karışım veya bu karışımla kaplanmış yol.

a.+ Tī XXXI/28

asyap (< Far. 1 (آسیاب. Değirmen. 2. Yel değirmeni.

a. XXXVII/28

aş - 1. Yüksek, uzak veya geçilmesi güç bir yerin öte yanına geçmek, gitmek. 2. Bir şeyi kabından çıkarmak, aşikâr eylemek.

a.- a XXXIII/369

a.- aćiyam XXXIII/241, XXXIII/242, XXXIII/365

a.- aḫ VII/8

a.- anda XXXIII/374, XXXIII/540

a.- andā XXXIII/380

a.- annan sohra XXXIII/543

a.- dı XXXIII/401, XXXIII/410, XXXIII/417

a.- dī XXXIX/512

a.- ıb XII/191, XXXIII/379

a.- ıp I/120

a.- ır XXXIII/456

a.- mağa XXXIII/533

a.- maram XIX/33

a.- mıya XXXIII/347

a.- sam XIX/34

teşgilat a.- dılar XXXIII/155

aş (I) Çorba, bk. **āş**.

a. II/67, III/60, V/31, XIV/14, XIX/23, XL/24, XVI/74, XXI/45, XXVIII/28

ayrannı a. XIV/14

a.- ı duğ II/67

ayran a.+ ı II/67, XI/49

dōvġa a.+ ı III/59

dūğrama a.+ ı VI/90

irişde a.+ ı V/87

irişte a.+ ı V/87

kelećoş a.+ ı V/28

umac a.+ ı XI/49

umać a.+ ı V/82

yarma a.+ ı V/85

yārma a.+ ı V/84

a.+ ın XVII/20

ėrişde a.+ ınnān XV/29

omać a.+ ınnān XV/29

a.+ ları III/59

a. pişirerdik XI/49, XXI/43

aş (II) bk. **ac**, **ać**.

a. XIX/120

āş bk. **aş** (I).

ā.+ ın V/87

aşağa bk. **aşağı**, **aşşā**.

a. XX/58

aşağı Bir şeyin alt bölümü, zir, yukarı karşıtı, aşağı, bk. **aşağa**, **aşşā**.

a. VI/135, VI/138, XL/122, XL/179, XV/12

a.+ da I/134, VI/82

dōẏutdunun a.+ sıdı XX/62

áşāyir bk. **eşāir**, **eşayır**, **eşāyır**, **eşāyir**, **eşāyír**.

á. şiʿri XXXIX/333

aşāyurt Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

a. XIX/77

aşbaz (< Far. آشپز) Yemek yapan kimse, aşçı, bk. **áşbez**.

a. III/87, XIV/21

aşbazḫana (< Far. آشپزخانه) Yemek pişirilen yer, mutfak.

a. XXVI/21

áşbez bk. **aşbaz**.

á. III/88

aşğar 1. Belirli bir amaç için bilinen bir maddeye katılan ilave madde. 2. Aşı.

a.+ dan XIII/39

aşıġ bk. **āşıḫ**, **aşıḳ**, **āşıġ**, **aşığ**, **āşığ**, **aşıḫ**.

a.- ı máşuġ olub XXXIII/281

āşıġ bk. **āşıḫ**, **aşıḳ**, **aşıġ**, **aşığ**, **āşığ**, **aşıḫ**.

ā. XXXIII/314

ā. olub XXXIII/380

aşığ bk. **āşıḫ**, **aşıḳ**, **aşıġ**, **āşıġ**, **āşığ**, **aşıḫ**.

a.+ a IX/15, XII/89

a.+ am XII/4
a.+ ıḫ IX/66, IX/69
a.+ ın IX/101
a.+ ın özünün XXXIX/105
a.+ īḫ IX/69
a. olub XXXIII/379
haḳḳ a.+ ıydı XXXIII/508
háḳġ a.+ ı VII/162
ḥáḳġ a.+ ı VII/162
ḥeḳġ a.+ ı VII/163
hemedanın a.+ ları IX/77
türk a.+ ının sazı XII/155

āşığ bk. **āşıḫ, aşıḳ, aşıġ, āşıġ, aşığ, aşıḫ**.
ā. XXV/41
ḥeḳġ ā.+ ı VII/166

aşıḫ (< Ar. عاشق) 1. Bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun kimse. 2. Halk ozanı, bk. **āşıḫ, aşıḳ, aşıġ, āşıġ, aşığ, āşığ**.
a. IX/14, IX/15, IX/2, IX/47, IX/66, IX/70, IX/97, VII/77, XI/61, XI/62, XII/10, XII/368, XVIII/80, XXXIII/86, XXXIX/103, XXXIX/134, XXXIX/236, XXXIX/320, XXXIX/321, XXXIX/322, XXXIX/58, XXXVII/135
a.- ı yusuf idi XII/82
a. ćunun IX/22, IX/45
a. ćunundu IX/20
a. dili IX/51
a. eyyub ídi XII/86
a. fīruz XII/30
a. fīruzdan XII/28
a. ġember idi XII/90
a. ibrahım-ı XII/78
a. imam XII/74
a. ismailin XII/33
a. iydı IX/70
a.+ lar XII/361, XII/363
a.+ lār XII/294, XII/361
a.+ lar mećlisini VII/29
a.+ larda XII/119
a.+ ların XXXIX/173
a. memmed XII/168
a. oldu XII/69
a. selman-ı XII/70
a. senetine VII/74
a. seyedulla XII/7
a. seyedullah XII/28
a. seyedullāh XII/30
a. şeheli XII/10
a. şehelī XII/30
a. şerizi XII/6
a. yar muhammed isabeglu XII/2
a. yusif XII/30
a. yūsif XII/12
ḫalḫal a.+ larının IX/75
urmiye a.+ larının bi lehçeleri IX/76
zenćan a.+ larının bi lehçeleri IX/76
ġaradağ a.+ larının bi lehçesi IX/77

āşıḫ bk. **āşıḫ, aşıḳ, aşıġ, āşıġ, aşığ, āşığ, aşıḫ**.
ā. I/57, IX/100, VIII/153, XII/89, XXXIX/362, XXXIX/545, XXXIX/586, XXXVII/135, XXXVII/136
ā. ćunun IX/27, IX/28
ā. ćununu IX/40
ā.+ dī IX/101
ā.+ lar XII/364
ā.+ lara VII/167
ā. miselinde XXII/88
ā. olub XXXIII/378
ā.+ sen VII/164

aşıḫ ćunun *Köroğlu Destanı*'nda adı geçen kahramanlardan biri, Âşık Cunun, bk. **āşıḫ ćunun**.

a. c. IX/28

a. c.+ du IX/20

a. c.+ u IX/40, IX/45

āşıḫ ćunun bk. **aşıḫ ćunun**.

ā. IX/27

aşıḫ elesger bk. **ėlesger, elesker, elesger**.

mollā a. e. XXXIX/56

aşıḫlıḫ Halk ozanlığı.

a. IX/63, IX/64, IX/75, IX/79

a.+ dı XII/5

aşıḫ memmed bk. **aşıḫ yar muhammed isabeglu**.

a. m. XII/168

aşıḫ selman-ı farsı bk. **selman-ı farsı**.

a. s. f.+ dı XII/70

aşıḫ üseyin Erdebil'de yaşayan bir halk ozanı, Âşık Hüseyin.

a. XXXIX/237

aşıḫ yar muhammed isabeglu İran'ın Zencan eyaletinde yaşayan Şahseven Türkü Âşık Yâr Muhammed İsabeglu, 2016 yılında UNESCO tarafından İran'ın yaşayan insan hazineleri listesine alınmış ve 2022 yılında yaşamını yitiren Zencanlı halk ozanı, krş. **aşıḫ memmed**.

a. XII/2

aşıḫ yūsif Zencanlı Türk halk ozanı Âşık Yusuf.

a. XII/12

aşıḳ bk. **āşıḫ, aşıġ, āşıġ, aşığ, āşığ, aşıḫ**.

a. I/90, I/94

aşır - Yüksek veya geçilmesi güç bir yerin üstünden diğer yanına geçirmek.

a.- dım XXXVIII/37

a.- ıb V/171, XXXIII/255, XXXIII/376

aşikār (< Far. آشکار) Açık, belli, bariz, ayan.

a. XII/332

aşna (< Far. آشنا) Bildik, tanıdık kimse.

fāmil dost a. I/96

aşşā bk. **aşağa, aşşā**.

a. XXVIII/16, XXXVII/123

aşura bk. **aşure**.

a.+ da XXI/50

aşure (< Ar. عاشورا) 1. Buğday, nohut vb. tanelerle kuru yemişlerin bir arada şekerle kaynatılmasıyla yapılan bir tatlı türü, alaca aş 2. İlk olarak Hz. Nuh tufanının bittiği güne verilen ad, Aşure Günü, bk. **aşura**.

a. günneri XXI/48

a. tası XXI/50

at - 1. Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak. 2. Bir şeyi yere doğru bırakmak, koymak. 3. Kurşun, gülle, ok vb. şeyleri hedefe fırlatmak, bk. **āt -**.

a. XXIII/40

a.- aćū XIV/53

a.- allar V/35, V/36, XXVI/11, XXVI/14

a.- an V/43

a.- anda XXXIII/568, XXXIII/570, XXXIX/521

a.- ar XXVI/9

a.- ardı IV/117, XVIII/155, XXII/59

a.- ardıḫ I/204, XVIII/22, XXII/61

a.- ardılar V/183, V/217, V/58, V/80, V/82, VIII/121, XV/72

a.- ardılār V/183

a.- ardız XXII/61

a.- ardīḫ XXXVII/66

a.- arıḫ VIII/133, XXIX/42

a.- armış XXXIII/226, XXXIII/231

a.- aruḫ XL/54, XX/40, XX/44

a.- arūḫ XL/163

a.- dı XXXIII/507

a.- dım XXIII/29, XXXIII/128

a.- ey XXVII/25

a.- gılan XII/76

a.- ıllar V/43, V/62, V/66, V/88, XXXIII/129, XXXVII/61

a.- ıpdı XII/238, XII/40, XII/46

a.- ıplar XXXVII/61

a.- ır IX/31, V/43, XL/129, XL/130

a.- ırdım XXXIX/516

a.- ıy XVI/138

a.- ıydı VIII/46

a.- ıydılar VIII/45

a.- maram VII/135

a.- meydin XVI/133

a.- mışam I/199

a.- mıyaćaydı XXXIII/129

a.- sınlar XXXIX/523

a.- tılār XXVI/11

a.- tım I/40

a.- tī I/184, IX/37

alma a.- ar VII/152

cüt a.- ardı XIII/82

top a.- ardı IV/54

deriye a.- ardılar V/220

alma a.- aruḫ XL/52

alma a.- arūḫ XL/51

sınaḫt a.- eymiş XXI/72

kül a.- mazdılar V/90

duvaḫ a.- tı XXI/77

zencir a.- tılar XXI/70

duvaḫ a.- tıya XXI/77

at Atgillerden, binme, yük çekme, taşıma vb. hizmetlerde kullanılan, tek tırnaklı hayvan, beygir, düldül, bk. **āt**.

a. I/195, IV/24, IX/55, VI/130, XXI/72, XXXIII/131, XXXIII/132, XXXIII/142, XXXIII/144, XXXIII/148, XXXIII/366

a.+ a IX/32, IX/39, V/133, VI/26, XL/47, XVIII/91, XXII/57, XXIII/28

a. boḫu XXI/10

a. çapallār XL/82

a. çaparıḫ XL/43

a.+ dan IX/55, XIII/72, XIII/73, XXXIII/550

a.+ dar XXXIII/141

a.+ darı XVI/95, XXXIII/364

a.+ darımızın yeherin XXXIII/342

a.+ darın XXXIII/348, XXXIII/404, XXXIII/456

a.+ darın tengin XXXIII/344

a.+ darın terkine XXXIII/461

a.+ darın yėherin XXXIII/455

a.+ dı XL/164

a. eşşeğ idi XV/24

a. ġāmćısı XXXIII/233

a.+ ı IX/29, VI/133, VI/134, VI/138, VIII/86, VIII/87, X/37, XL/164, XVI/136, XXXIII/240, XXXIII/291, XXXIII/301, XXXIII/366, XXXVII/139

a.+ ımız XXV/22

a.+ ın VI/131, XXII/59, XXXIII/149, XXXIII/299, XXXIII/346, XXXIII/550

lálánin a.+ ın XXXIII/550

onun a.+ ın XXXIII/135

a.+ ın altınnan XXXIII/148

a.+ ın ayağına I/194

a.+ ın dalına VI/136

a.+ ın ġućağında XVI/138

a.+ ın üsdünde XXXIII/132, XXXIII/150, XXXIII/347

a.+ ın üsdüne VI/133

a.+ ın üssünde XXXIII/248, XXXIII/249

a.+ ın üssüne VI/137, VIII/82, VIII/83

a.+ ın üzengisini XXII/59

a.+ ın yügenin XXXIII/365

a.+ ın yügen̄in XXXIII/365

a.+ ınan XXXIII/287, XXXIII/320

a. ıydı XXXIII/133

a.+ ī XXIII/28

a. iydı XIX/62

a.+ nan III/81, III/83, XIX/65, XV/16, XV/21, XX/23, XXXIII/290, XXXIII/535

a.+ nān XL/153

a.+ uv̇a IX/57

a.+ uv̇á IX/56

a. zamanıydı VIII/17, VIII/62

a. zėnciriydi XXI/72

ağ a. I/61

ġır a.+ ı IX/29

ġızıl a.+ ı XXXIII/147

a. ıdı XXXVII/139, XXXVII/140

a. mat XXXIII/558

a. minme XXXIII/64, XXXIII/65

menim a.+ ıma XXXIII/134

menim a.+ ımı XXXIII/134

mēnim a.+ ımın nalları IX/35

āt bk. **at**.

ā. XXXIII/27

ā.+ ı IX/33

ā.+ ınan XXXVII/138

ġır ā.+ ı IX/29

menim ā.+ ıma IX/33

āt - bk. **at -**.

ā.- dım XXXIII/127

ā.- ıpdı XII/233, XII/303

at mat At veya at benzeri hayvanlar, bk. **at**, **āt**.

a. m. XXXIII/558

ata Baba, cet, dede, büyük baba ve aynı soydan daha önce yaşamış olan kimse.

a. II/47, IV/66, IX/35, XL/223, XXIV/12, XXXIX/211

a. baba XVIII/36, XXIV/12

a. babamız VII/21, XII/19

a.+ lardan I/111

a.+ m XXXVIII/32

a.+ ma XXXIX/471, XXXIX/472

a.+ mın adı XXXIX/2

a.+ mız IV/66

a. sözü II/47

a. şiʿ ri XXXIX/472

a.+ ya II/47

demirçioğlunun a.+ sı IX/30

demirçioğlunun a.+ sınnan IX/39

atababa sözū̄ bk. **atababa sözü**.

a. XVIII/36

atababa sözü Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbımesel, atasözü, bk. **atababa sözū̄**.

a. IV/66, XXIV/12

atçı At binen kimse.

a. XXXIII/133

atdan - (I) Atlamak.

a.- dım XXXIII/554

atdan - (II) Atlanmak.

a.- dı XXXIII/554

atdan - (III) Adlanmak, ün kazanmak.

a.- sın XL/79

āteş (< Far. آتش) Yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık, od, nâr, ateş.

ā.+ e XII/268

āteş-fīşan (< Far. آتش فشان) Volkan patlaması.

ā. XL/172

atıl - 1. Fırlatılmak. 2. Silah patlatılmak.

a.- anda XXXIII/250

atla - Binmek, gitmek.

a.- īr IX/52

atlı Ata binmiş kimse, atlı.

a. XXII/60

a.+ lara XVI/130

atmış bk. **altmış, aḷtmış, āltmış, ātmış, atmīş**.

a. VIII/6, XI/6, XXII/35, XXVIII/18, XXXV/54, XXXVII/81

elli a. XII/24, XXII/21

ėlli a. VII/78

a.+ a XXXIX/373

a. beş XXVIII/18

a. beş ilde XXXIX/266

a. bir XXIX/6

a. birde II/99

min üş yüz a. birden XXXIX/6

a.+ dan XXII/36, XXXVII/86

a. dene VII/95, XL/131

a.+ ında XXII/96

a. iki X/4, XXVI/4, XXXIII/15

a. sekkiz XVI/122

ātmış bk. **altmış, aḷtmış, āltmış, atmış, atmīş**.

ā. XXXVII/84, XXXVII/87

ā.+ a XXII/24

atmīş bk. **altmış, aḷtmış, āltmış, atmış, ātmış**.

a. XXXVII/81

a. sekkiz XVI/6

atsīz Atsız, yayan, yürüyerek.

a. XL/153

av - Bir şeyin üzerine bastırarak el gezdirmek, ovmak. 2. Hamur vb. karışımları yoğurmak.

a.- ardılar V/81

a.- ardılār V/80

av Karada, denizde, gölde veya akarsularda evcil olmayan hayvanları vurma veya yakalama işi, şikâr.

a. V/165

āv - 1. Ezmek, çıkarmak. 2. Ovmak.

ā.+ asan VIII/132

avara (< Far. آواره) İşsiz, işsiz güçsüz, başıboş, aylak, serseri, bk. **evāre**.

ecz a. XIII/68

avāz bk. **āvāz**.

a.+ ım XXXIX/68

gül ā.+ ī XXXIX/500

āvāz (< Far. آواز) Ses, seda, bk. **avāz**.

ā.+ ım XXXIX/73, XXXIX/77

sazın siminçesi ā.+ ī nālesi XXXIX/14

åvć bk. **avuć**.

ġarının å.+ una IX/57

avrıḫ 1. Şahseven Türklerinin göç esnasında yanlarında götürdükleri yük. 2. Bir kişinin taşıyabileceği miktarda olan yük, bk. **āvrıḫ**.

a.+ ı IV/34, IV/38

āvrıḫ bk. **avrıḫ**.

ā. IV/32

avuć Elin parmak uçlarıyla bilek arasındaki iç bölümü, apaz, hapaz, koşam, bk. **åvć**.

a.+ un XXXIII/298

ay (I) 1. Yılın on iki bölümünden her biri, mah, meh. 2. Dünya'nın uydusu olan gök cismi, kamer, bk. **hāy, āy** (I).

a.+ da XXXIII/174, VI/148, XXXIII/194

a.+ dan XX/19, XXXII/39, XXXII/43

a.+ dan sora I/30

a.+ ı XIII/57

a.+ ın XIII/47, XXVIII/14

a.+ ı XII/256

a.+ ını gününü ilini XXXIX/206, XXXIX/210

a.+ lar XII/184

altı a. XXXII/15, XXXIX/533

altı a.+ açа XXXIX/535

altı a.+ açan XXXIX/534

a. yerine I/48, I/50

bir a. IV/13, V/115, VII/17, XIX/100, XL/221, XXXIII/80, XXXIII/81, XXXIII/82

dörd a. XXVI/36

her a. XII/172

iki a. V/115, VII/17, XIII/37, XVII/10, XVII/5, XVIII/13

iki a.+ da IX/19, XXX/15

bir a.+ dan sōra IV/111, XVII/10

iki a.+ dı II/21, IX/25, IX/48

üç a. sora XXXII/40

üç a. VI/140, VII/17, XIII/37, XVIII/140

üş a. XVIII/147

üş dört a. XXXIII/181

yirmi dörd a. II/102

ay (II) Birdenbire duyulan acı, ağrı, şaşırma, ürkme veya sevinç vb. duyguları anlatan bir söz, bk. **āy**.

a. IX/53, V/158, V/160, VI/98, VII/113, VII/115, VII/119, VII/123, VII/127, VII/128, VII/16, VII/17, VII/82, VIII/153, VIII/39, X/100, X/103, X/107, X/109, X/111, X/128, X/14, X/37, X/40, XII/283, XII/287, XII/349, XIV/29, XIV/35, XIV/66, XL/100, XLI/52, XVI/141, XVIII/11, XVIII/72, XXI/64, XXVI/22, XXVI/25, XXVI/26, XXVI/34, XXVI/38, XXVI/42, XXVI/46, XXVIII/32, XXXII/52, XXXIX/135, XXXIX/141, XXXIX/147, XXXIX/154, XXXIX/170, XXXIX/325, XXXIX/417, XXXIX/443, XXXIX/509

āy a. XXXIX/123

a. allah XXXIX/522

a. amman XXXIX/125

a. baba XI/63

a. bacı ġardaş XXXIX/522

a. balam XXXIX/413, XXXIX/426, XXXIX/427, XXXIX/428, XXXIX/430, XXXIX/438, XXXIX/442

a. başuva X/118

a. ceyranım XXXIX/155

a. dāver XXXIX/221

a. dede XXXIX/522

a. eli XIII/98

a. ġardaş XXXIX/116

a. ḫāvendinin X/18, XXVI/16

a. maralım XXXIX/156

a. marālım XXXIX/155

a. pasdar XXXIX/325

āy (I) bk. **hāy, ay** (I).

ā.+ īn üçünde XXXIII/15

āy (II) bk. **ay**.

ā. X/113, X/96, XII/277, XII/279, XII/291, XII/295, XIV/53, XLI/41, XXV/44, XXV/49, XXV/54, XXXIX/125

ā. ay XXXIX/123

ā. ḫavendinin sağlığına X/94

aya (< Far. آیا) Şaşırma, sorma, ümit ve istek ifade eder, acaba.

a. IX/34, IX/42, IX/47, IX/49, IX/55, XII/349, XVI/77, XVI/89

ayaġ bk. **ayaḫ**, **āyağ**, **ayağ**, **ayāg**, **āyğ**, **ayıġ**, **ayı̯ġ**, **ayıḫ**, **āyĭğ**, **eyağ**.

a.+ ı XIX/120, XIX/127

durduğ a.+ ı XIX/127

a.+ ın XXXIII/346

ayāg bk. **ayaḫ**, **āyağ**, **ayağ**, **ayaġ**, **āyğ**, **ayıġ**, **ayı̯ġ**, **ayıḫ**, **āyĭğ**, **eyağ**.

öz a.+ ınna XXV/42

ayağ 1. Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü. 2. Bacak. 3. Defa, kez, bk. **ayaḫ**, **āyağ**, **ayāg**, **ayaġ**, **āyğ**, **ayıġ**, **ayı̯ġ**, **ayıḫ**, **āyĭğ**, **eyağ**.

a. III/17

a.+ a XIII/84

a.+ ı VI/132, XII/326

durum a.+ ı VI/72

el a.+ ı XII/325

ġaz a.+ ı XI/22

ėl a.+ ımızı VI/104

a.+ ın V/115, V/129, XXII/59

a.+ ın altına XXII/58

atın a.+ ına I/194

a.+ ının biri XVIII/159

a. üssesin III/12

a. üsten III/18

āyağ bk. **ayaḫ**, **ayağ**, **ayāg**, **ayaġ**, **āyğ**, **ayıġ**, **ayı̯ġ**, **ayıḫ**, **āyĭğ**, **eyağ**.

ā.+ ın V/172

ā.+ ının altı V/172

ā.+ ınnān XXXIII/493

ayaḫ bk. **āyağ**, **ayağ**, **ayāg**, **ayaġ**, **āyğ**, **ayıġ**, **ayı̯ġ**, **ayıḫ**, **āyĭğ**, **eyağ**.

a. XXII/79

a. barmağı el XLI/38

a. dírnağı XLI/37

a. üsde XXXIX/332

ayaḫaşdı bk. **ayaḫbasdı**, **āyġaştı**, **āyğaşdı**. a.+ nı V/114

ayaḫbasdı Şahseven Türklerinde düğünden bir süre sonra gelinin yakınlarını ziyaret etmek üzere ilk kez dışarı çıkması ve bu ziyaretler esnasında geline verilen her türlü hediye, krş. **ayaḫaşdı**, **āyġaştı**, **āyğaşdı**.

a. V/114

ayaḫla - Yünü vb.ni ayakla biçimlendirmek, ayaklamak.

a.- llar III/6

a.- rdıḫ XVIII/20, XVIII/21, XVIII/29, XVIII/33

ayaḫsız Ayağı olmayan.

a. XVIII/53

el a. XVIII/54

ayaḳḳabı Ayakkabı, başmak, pabuç.

a.+ n I/185

ayan (< Ar. عيان) Açık, aşikâr, gözle görülür, belli, bk. **āyān**, **eyan**.

a. olannan sōra XXXIX/272

a. olur XXXIX/272

ayān bk. **ayan**, **eyan**.

a. olur XXXIX/271

aye bk. **āye**.

a.+ si XII/287

āye (< Ar. آيت) 1. Kur'an-ı Kerim'deki sureleri meydana getiren sözcük veya cümlelerden her biri. 2. Kimsenin inkâr edemeyeceği alamet, işaret, nişan, bk. **aye**.

ā.- i ġuran XXXIX/215

ā.- i yāsine XII/293

ayende bk. **āyende**.

a.+ si XL/114

āyende (< Far. آينده) Daha gelmemiş, yaşanacak zaman, gelecek, bk. **ayende**.

ā. II/86

āyġaştı bk. **ayaḫbasdı, ayaḫaşdı, āyğaşdı**.

ā. V/116

āyğ bk. **ayaḫ, āyağ, ayağ, ayāg, ayaġ, ayıġ, ayı̧ġ, ayıḫ, āyığ**.

ā.+ ının altına V/217

āyğaşdı bk. **ayaḫbasdı, ayaḫaşdı, āyġaştı**.

ā. V/116

ayı Memelilerin etobur takımından, beş parmaklı, tabanlarına basarak yürüyen iri gövdeli bir hayvan, kocaoğlan, bk. **āyı, ayï**.

a. I/183, I/186, X/28, XIII/113, XVI/32, XVI/33, XXXI/50

a.+ dan X/35

ġara a.+ dı XVI/34

a.+ nı XIII/112, XVI/138, XXXII/25

a.+ nın ağzına I/194

a.+ nın başın I/196

a.+ nın ćerimesine XXXII/27

a.+ nın sünneti I/198

a.+ ya I/185, I/186, X/28

āyı bk. **ayı, ayï**.

ā. I/182, I/183, I/187, V/157, V/168, XL/193

ā.+ dı XIII/113

ā.+ larnān II/96

ā.+ nın I/187, I/188

ā.+ nın yağı I/196

ayï bk. **ayı, āyı**.

a.+ ye I/184

ayıġ bk. **ayaḫ, āyağ, ayağ, ayāg, ayaġ, āyğ, ayı̧ġ, ayıḫ, āyığ, eyağ**.

a.+ a VIII/69

a.+ ın I/192

ayı̧ġ bk. **ayaḫ, āyağ, ayağ, ayāg, ayaġ, āyğ, ayıġ, ayıḫ, āyığ, eyağ**.

a.+ ımızнan I/173

ayıḫ bk. **ayaḫ, āyağ, ayağ, ayāg, ayaġ, āyğ, ayıġ, ayı̧ġ, āyığ, eyağ**.

a. V/115

a.+ nan I/176

a. yalın I/185, XXXIII/495, XXXIII/502, XXXIII/503

a. yālın XXXIII/494

ayıḫ Birleşmemiş, ayrık.

a. XXXIII/373

āyıḫ - Ayılmak, kendine gelmek, uyanmak, aklı başına gelmek.

ā.- ır XL/118

ayıl - Uyanmak, kendine gelmek, bk. **āyil -**.

a.- dı XXXIII/470

āyılt - Ayılmasını sağlamak.

ā.- dı XXXIII/400

ayır - 1. Bölmek. 2. Birbirinden uzaklaştırmak. 3. Seçmek, bk. **āyır -**.

a.- arıḫ XIX/88

a.- dı XXXIII/389

a.- dılar I/153

ad a.- ıblar XXXIII/382

a.- ruḫ XX/44

āyır - bk. **ayır -**.

ā.- ıblar XL/203

āyığ bk. **ayaḫ, āyağ, ayağ, ayāg, ayaġ, āyğ, ayıġ, ayı̧ġ, ayıḫ**.

ā.+ ının altını V/171

āyil - bk. **ayıl -**.

ā.- miyip XXXIII/388

āyle bk. **āile** .

ā.+ sine XLI/102

aylıḫ Belirli aydan beri var olan, aylık.

altı a. XIX/102

üç a. XIX/107

altı a.+ da XXIX/35

ayn bk. **ālın, alın, āyn**.

a. yaylığı XVII/46

āyn bk. **ālın, alın, ayn**.

ā. yaylığı XVII/44, XVII/45

ā. yaylığıdılar XVII/44

ayna (< Far. آینه) Işığı yansıtan, varlıkların görüntüsünü veren, cilalı ve sırlı cam, gözgü, mirat.

a. X/114, X/115

a. bulağa II/89

a. tutardılar V/125

elinin a.+ sına IX/31

aynadar (< Far. آینه دار) 1. Ayna tutmakla görevli kimse. 2. Şahseven düğünlerinde gelinin hazırlanmasında ve damat evine getirilmesinde düğün alayında bulunarak geline kılavuzluk eden kimse.

a. XXII/60

ayna tut - Şahseven düğünlerinde gelin baba evinden çıktığı esnada tüm davetlilerin geline ayna tutması âdeti.

a.- ardılar V/125

aynı - Ayılmak, iyi duruma gelmek, krş. **āyil -**.

a.- mırdı XIII/76

aynılt - Ayıltmak, uyandırmak, kendine getirtmek.

a.- dı XXXIII/572

āynī Dinlenme, tatil, istirahat, bk. **āynī gün**.

ā. güne XLI/55

āynī gün Türkiye takvimine göre cuma gününe denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki gün.

ā. gün XLI/54

aynōyn (*ayın* + *oyun*) 1. Yiyecek içecek. 2. Öteberi. 2. Ivır zıvır.

a. VI/20

ayn yaylığı Şahseven kadınlarının alınlarına bağladıkları bir tür örtü, alın örtüsü, bk. **āyn yaylığı, alın yaylığı,** krş, **alınnıḫ**.

a. XVII/46

āyn yaylığı bk. **alın yaylığı, ayn yaylığı**, krş. **alınnıḫ**,.

ā. XVII/44

ayran 1. Süt veya yoğurt yayıkta çalkalanarak yağı alındıktan sonra kalan sulu bölüm. 2. Yoğurdun sulandırılıp çalkalanmasıyla yapılan içecek, bk. **áyrān**.

a. aşı II/67, XI/49

a. ġātıḫ VI/121

a.+ ı V/27, VIII/151, XV/14

a.+ nan III/59, XIX/23

áyrān bk. **ayran**.

á.+ ın XVII/17

ayran aşı Ayran aşı çorbası, krş. **ayrannı aş**.

a. II/67, XI/49

ayrannı Ayran katılarak yapılmış, ayranlı.

a. aş XIV/14

ayrannı aş Ayran aşı çorbası, krş. **ayran aşı**.

a. XIV/14

ayrı Başka, başka türlü, bk. **āyrı, ayrī**.

a. I/146, III/20, IV/124, IX/78, VI/70, XII/33, XII/35, XII/363, XL/132, XL/151, XL/164, XVII/73, XXII/66, XXXIII/100, XXXIII/108, XXXIII/115, XXXIII/154, XXXIII/29, XXXIII/350, XXXIII/372, XXXIII/65, XXXVII/69

a.+ dan XXXIII/416, XXXIII/541

a.+ dı VI/45, XI/70, XXIX/20

a.+ dī XXIX/21

a. seçi IV/115

a.+ sı XXII/96

a.+ sını XXII/65

āyrı bk. **ayrı, ayrī**.

ā.+ dan XVII/15, XXXIII/549, XXXIII/551, XXXIII/579

ā.+ dı IX/82, XXIX/20

ā.+ dī XXIX/20

ā.+ sın XXII/68

ayrıl - 1. Bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak. 2. Ayırma işine konu olmak, bk. **āyrıl -**.

a.- a XXXIX/243

a.- dık VIII/24

a.- ıb VIII/48

a.- ıp XIII/86

a.- ırdı IX/22

a.- maḫ VIII/87, VIII/88

a.- mışam IX/19, IX/25, IX/48

āyrıl - bk. **ayrıl -**.

ā.- dıḫ XXV/30

ayrılıḫ Birinden uzak düşme, firak, firkat, ayrılık.

a. XIX/31, XIX/39, XIX/40

ayrım Ayırma işi, tefrik.

a.+ ınnandı VII/27

ayrı seçi Birkaç şey arasında fark gözetmek.

a. IV/115

ayrī bk. **ayrı, āyrı**.

a. IX/89

az Nicelik, nitelik, güç, süre, sayı bakımından eksik, çok karşıtı.

a. II/30, XI/20, XL/177, XL/216, XVII/82, XXIX/24, XXXIII/279, XXXIII/371, XXXIV/51, XXXIX/296, XXXIX/373

a.+ ca XII/331

a. çoḫ XVI/106

a.+ dan XXXVIII/25

a.+ dı XX/73, XXXIII/271

a.+ dī XXXIII/278

a.+ dī XXXVIII/52

az - 1. Yolu kaybetmek, yoldan çıkmak. 2. Yanılmak, sapmak. 3. Cinsel duyguları artmak.

a.- an XXXIX/81

a.- ar XIII/73

a.- ıb XXXIX/412, XXXIX/413, XXXIX/416, XXXIX/417, XXXIX/419

yoldan a.- an XXXIX/79

azablı mikāyıl Azerbaycanlı Türk halk ozanı, Mikayıl Zeynelov (1924-1990).

a.+ dı XXXIX/230

āzad bk. **āzād, āzat**.

ā. ėliyeler XXXII/25

ā. şoġla XXXVIII/30

āzād (< Far. آزاد) Özgür, serbest, bk. **āzad, āzat**.

ā. ėliyeler XXXII/28

ā. olanda XXXII/42

azal - Az denecek bir miktara inmek, yaygınlığını kaybetmek, azalmak.

a.- ıpdī VII/98

azançıEzan okuyan, ezancı, müzezzin.

a. V/159

āzar (< Far. آزار) İncitme, eziyet.

ā. eziyetim XXXIX/289

azarbaycan Azerbaycan Türklerinin yaşadığı ülke, Azerbaycan Cumhuriyeti, bk. **azerbayćan, āzerbayćan, āzerbaycan, azarbayćan**.

a.+ a XXXIX/316

a. dili X/6

azarbayćan bk. **azerbayćan, āzerbayćan, azarbaycan, āzerbaycan**.

a. dilinde IX/97

a. şiʿri XXXIX/229

āzat bk. **āzad, āzād**.

ā.+ dı XXXIX/26, XXXIX/49

āzatçılıḫ 1. Özgürlük. 2. Bir yere veya bir şeye bağlı olmama durumu.

ā.+ dan XXXII/38

āzer ayı Türkiye takvimine göre kasım ayına denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki sonbaharın son ayı.

ā. XLI/51

azerbayćan bk. **āzerbayćan, azarbaycan, āzerbaycan, azarbayćan**.

a.+ ın IX/67

āzerbaycan bk. **azerbayćan, āzerbayćan, azarbaycan, azarbayćan**.

ā. cavanının gözelinin ismetinē XII/65

āzerbayćan bk. **azerbayćan, azarbaycan, āzerbaycan, azarbayćan**.

ā.+ a XXV/9

ā.+ da XXV/10

āzerbayćānī̄ Azerbaycan Türkçesi.

ā. XXIX/8

āzeri Azerbaycan'a ait, Azerbaycan ile ilgili, bk. **āzerī̄**.

ā.+ dī̄ XXXIX/26

ā. dili XXXVIII/10

āzerī̄ bk. **āzeri**.

ā. XXIX/8

B

ba - bk. **bağ -, baḫ -, bāḫ -**.

b. XIV/51, XXXIX/225

bā (< Far. با) Geldiği söze "İle, +lI, +lU" anlamları katan söz.

b. savad XXIII/20

bāb (< Ar. 1 (باب. Kapı. 2. Bir kitabın bölümlerinden her biri.

şems-ü b. XII/128

baba Baba, ata, cet, dede, bk. **babā**.

b. II/48, IV/66, XII/198, XII/206, XII/426, XL/179, XL/97, XVI/90, XXII/11, XXII/26, XXIV/12, XXXIII/462, XXXIII/463, XXXIX/242, XXXIX/601, XXXVI/58

ata b. XVIII/36, XXIV/12

ay b. XI/63

dede b. II/24, IX/69, XVIII/51

b. adı XL/223

dede b.+ dan XXII/34

dede-i b.+ dan XXII/10

dede-yi b.+ dan XII/14

dededen b.+ dan I/26

b.+ ları XXXIII/220

b.+ larımı XXXIII/220

b.+ m XXXIII/107, XXXIII/114, XXXIII/123, XXXIII/230, XXXIII/237, XXXIII/291, XXXIII/292, XXXIII/294, XXXIII/300, XXXIII/303, XXXIII/305, XXXIII/310, XXXIII/403, XXXIII/404, XXXIII/43, XXXIII/54, XXXIII/592, XXXIII/60, XXXIII/68, XXXIII/89, XXXIII/94, XXXIX/565, XXXV/71, XXXVI/24

menim b.+ m IX/66

b.+ mgile XL/56

b.+ mgilin babasıdı XXXIII/219

ġoca b.+ mı XL/205

b.+ mız IV/66, IX/69, IX/70, XXV/11, XXV/9

b.+ sı VIII/125, XII/97

böyük b.+ sı VI/127

dede b.+ sı XII/157

nene b.+ sı VI/161

uşaḫların b.+ sı XIX/115

babamgilin b.+ sıdı XXXIII/219

dedemgilin b.+ sıdı XXXIII/218

dede b. sünnetimizdi VII/171

ġoća b.+ ynān XXXIX/468

ata b.+ mız VII/21, XII/19

bizim b.+ mız XXV/10

dede b.+ mız XVIII/4, XX/47

babā bk. **baba**.

b. XXXIII/127, XXXIII/78, XXXIX/59

babalı 1. Babası olan, babalı. 2. Atadan babadan gelen.

dedeli b. IX/79

babalu bk. **babalu ġışlağı**.

ġışlağ-ı b. XXXV/7

babalu ġışlağı Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

b. ġ. XXXV/10, XXXV/7

bā (< Far. با) İle, geldiği söze birliktelik, vasıta vb. anlamlar katar.

b. XII/67, XXXIV/34

babayī Kişi adı.

b. XXXIII/581

bābek Kişi adı.

b.+ ti II/44

baća (< Far. باجه) Pencere, havalandırma deliği.

b.+ dan V/226

bacı bk. **baćı**, **bāćı**, **bacū**.

b. X/63, XXXVI/70

b.+ dan X/63

b.+ lara III/99

ay b. ġardaş XXXIX/522

baćı 1. Kız kardeş. 2. Kadınlara söylenen bir seslenme sözü, bk. **bacı**, **bāćı**, **bacū**.

b. XXI/66

b.+ sı XVIII/50

b.+ yıḫ XXXIX/239

b. ġardaş II/129

b. ġardaş ídı XVIII/50

b. ġardaşdı II/129, II/130

ġara b.+ ları I/128

iki b.+ ydı XVIII/50

bāćı bk. **bacı**, **baćı**, **bacū**.

b. ġardāş XV/68

ġara b.+ ları I/122

bacū bk. **bacı**, **baćı**, **bāćı**.

b.+ z XXXVI/53

baden bk. **beʿden**, **bēden**.

b. XXXV/28

bafā bk. **vefā**.

bī̇ b. XXV/53

b.+ sı X/51

bāġ bk. **bağ**, **bāğ**.

cennet b.+ ınī̇ XII/385

baġban bk. **bağban**.

b. kimin XII/178

bağ - bk. **baḫ -**.

b. I/97

bağ (< Far. باغ) Bahçe, yeşillik, ağaçlık ve çiçeklik yer, bostan, bk. **bāğ**, **bāġ**.

b. XXXIII/391, XXXIII/393

b.+ a XXXIII/360, XXXIII/370, XXXIII/371, XXXIII/410, XXXIII/416

b.+ da VIII/148, XXXIII/374, XXXIII/411

b.+ ı XII/338, XXXIII/369

b.+ ın XXXIII/361

b.+ ın çölüne XXXIII/362

b.+ larā XII/177

cennet b.+ ıdī XII/481, XII/485

bāğ bk. **bağ**, **bāġ**.

könlümün b. baḫçasında VII/118

bağa Kurbağa, bk. **ġurbağa**.

b.+ dı XVIII/54

bağban (< Far. باغبان) Bağ bekçisi, bahçıvan, bk. **baġban**.

b.+ dı XII/338

bağbançı Bağ bekçisi, bahçıvan.

b.+ sıydı XXXIII/421

bağdagül Kişi adı.

b.+ de XIX/4

bağdagül esedullāh Kişi adı ve soyadı.

b. VIII/4

bağır 1. Yürek. 2. Ciğer. 3. Karaciğer.

b.+ ı X/82, X/83, X/84

b.+ ım XXXIII/546

ağ b. XLI/33

ġara b. XLI/33

bağış Bağışlanan şey, yardım, hibe, teberru.

b. XXV/16

bağışla - 1. Bağışlamak işi, mağfiret, gufran. 2. Bir mal veya hakkı karşılık beklemeden birine vermek, teberru etmek. 3. Söylenmemiş bir söze veya uygun olmayan bir iş için özür dilemek ya da bir kusuru düzeltmek için söylenen söz, af buyurun, bk. **bāğışl̥a -**, **bağışle -**.

b. I/222, XII/143, XII/223, XII/224, XII/33, XII/361, XII/449, XV/66, XXIII/10, XXIII/14, XXIII/22, XXIII/24, XXIII/28, XXIII/33, XXIII/35

b.- sın XXVI/38

bāğışl̥a - bk. **bağışla -**, **bağışle -**.

b. XV/43

bağışle - bk. **bağışla -**, **bāğışl̥a -**.

b.- yın I/197, I/198, XXXIII/475

b.- yin VIII/20

bağla - 1. Kapatmak. 2. Tutmak. 3. Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak. 4. Sarmak, sarmalamak.

b. XXXIII/456

b.- dı XII/419

b.- dılar I/194, I/195, VIII/36

b.- dım XXXIX/515

b.- llar XXXIII/346, XXXIII/366, XXXIII/367

b.- mağa III/107

b.- mış XVI/96

b.- mışdı XVI/96

b.- mışdılar XVI/17

b.- r VIII/153, XXI/59, XXIX/42

b.- rdı II/139, V/134, V/137, V/195, V/196

b.- rdıḫ XVIII/32

b.- rdılar XI/46, XIII/84

b.- ruḫ XIV/45, XX/41

b.- yam X/131

b.- yanı V/137

ġan b.- yarmış VII/156

b.- yırıḫ XXVII/28

b.- yrıḫ VIII/103, VIII/105

alaġa b.- madı XXXIX/459

bėl b.- mışam VII/74

elaġa b.- mışam XXXIX/27

ihram b.- dı XXXIII/596

ihram b.- yıp XXXIII/591

bağlama Üç çift telli olan ve mızrapla çalınan bir saz.

b.+ da VII/9

bağlan - 1. Kapanmak. 2. Bitmek. 3. Âşık olmak.

b.- ar XXXIX/118

b.- asan XXV/43

b.- ıpdī VII/18

b.- ır XXXIX/114, XXXIX/115

yol b.- ıb IX/68

bağlat - Bağlama işini yaptırmak.

b.- dı XII/81

bağlı Kapalı, tutuk, bir bağla tutturulmuş olan.

b. XLI/22

b.+ yam VII/85, VII/86

dili b. XII/61

bağlıca Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

b.+ da XII/5

b.+ dı XII/208

baḫ - 1. Bakışı bir şey üzerine çevirmek. 2. Bir şeyin gelişmesi veya iyi bir durumda kalması için emek vermek. 3. Aramak. 4. Bir işi yapmak, bir işi yapmakla görevli olmak. 5. İlgilenmek, bk. **bāḫ -**.

b. I/100, I/33, II/130, III/26, III/28, IV/108, VII/103, VIII/19, VIII/56, VIII/58, VIII/72, X/52, X/65, XIII/82, XIV/62, XIV/63, XIX/14, XL/58, XVI/56, XVIII/83, XX/95, XXIV/34, XXVI/8, XXXIII/118, XXXIII/122, XXXIII/161, XXXIII/185, XXXIII/212, XXXIII/224, XXXIII/392, XXXIX/120, XXXIX/16, XXXIX/183, XXXIX/200, XXXIX/233, XXXIX/272, XXXIX/321, XXXIX/463, XXXIX/472, XXXIX/486, XXXIX/511, XXXIX/536, XXXIX/562, XXXIX/620, XXXIX/91

b.- alar XIX/9

b.- alım XXXII/38

b.- an VIII/146

b.- ana VI/156

b.- anda VI/46, XXXIII/376

b.- ar I/141, VIII/146

aḫar b.- ar XX/56

b.- ardıḫ XXV/20

b.- arıḫ XXXI/13, XXXI/47

b.- aruḫ XXXV/13

b.- arūḫ XXXV/14, XXXV/18

b.- dı IX/55, VII/82, XVI/58, XXXIII/548

b.- dıḫça XXV/52

b.- dım XVI/33

b.- ėysan XXXIII/165

b.- ıb XL/131, XXXIX/18

b.- ıllar VI/72

b.- ın II/49

b.- ıp XXXIII/163, XXXIII/378

b.- ır XV/56

b.- ıram II/76, XII/481, XII/485, XXXII/47

b.- ırām XIV/33

b.- ırdı IX/34

b.- ırdılar XXXIII/162

b.- ırdım XXXII/52

b.- ırım XXXIX/35

b.- ıy XVI/132

b.- ıyam II/76, XXXIII/537

b.- ıyım XV/46

b.- ma XV/67, XXXIII/142, XXXIII/143

b.- maz VIII/146, XL/110

b.- mazdı XXXIII/28

b.- mıllar XXXIX/41

b.- mıllār XXXIX/41

b.- mır XII/161, XII/163, XII/167, XII/171

b.- mışıḫ XXXIX/35

b.- mıyan VIII/146

b.- mıyanda I/221

b.- mıyannan sōra XXXIX/42

b.- miy I/147, XXXIII/153

b.- san XXXVIII/37

b.- un XVI/108

b.- uram XIV/6

bāḫ - bk. **baḫ -**.

b. I/32, II/122, II/24, III/28, IV/43, XII/246, XII/258, V/56, V/87, VI/164, VIII/145, VIII/78, XI/10, XI/34, XII/244, XII/248, XII/250, XVII/75, XXXII/50, XXXIX/101, XXXIX/201, XXXIX/492, XXXIX/609,

XXXVI/37, XXXVII/118, XXXVII/121, XXXVII/83

baha (< Far. بها) 1. Değer, kıymet. 2. Pahalı.

b. XXXIV/49

b. gēlir XXIII/41

bahalığ bk. **bahalıḫ, bahālıḫ**.

b.+ ı XXXVI/23

bahalıḫ Pahalılık, fiyatı yüksek olan, ucuz karşıtı, bk. **bahalığ, bahālıḫ**.

b. XV/25

b.+ dı XXXVI/22

b. içine XXXVI/25

bahālıḫ bk. **bahalıḫ, bahalığ**.

b. XXVI/45

bahar (< Far. بهار) İlkbahar, bk. **behar**.

b. balına XXXV/30

b. feslidi XII/337

b.+ ın XXII/96

mōġė-i b. XXXV/34

baḫçа (< Far. باغچه) Sebze, meyve, çiçek veya ağaç yetiştirilen yer, bahçe.

könlümün bāğ b.+ sında VII/118

baḫd (< Far. بخت) Kader, talih, şans.

b.+ ı V/186

b.+ ın üsdünde V/187

b.+ ını V/186

b.+ ının üstünde V/189

b.+ imiz IX/59

bāhem (< Far. با هم) Beraber, birlikte.

b. VI/36, VI/37, VI/39, VI/42, VI/48, VI/50, VI/53, VIII/22, VIII/23, VIII/83, VIII/87, VIII/90, XVII/6, XXXV/45, XXXIII/584, XXXIX/466

b. idiler VI/53

b.+ ik VI/45

b. iydi XXXIII/437

b. iydiler XXXIX/453

b. ōlluḫ II/28

b.+ ük III/75

baḫış Bakma işi, bakış.

b.+ darım XXXIX/294

b.+ ımla XII/57

b.+ ın söhbetine XII/57

báḫşıdār (< Far. بخشدار) Eyalet ve şehristan valilerinin emrinde bulunan ve bahş adı verilen ve hemen hemen ilçeye tekabül eden yerleşim biriminin en yüksek mülki idare amiri.

b. XXXIII/161

baḫtiyarlar İran'ın güneybatısında yaşayan ve göçebe bir yaşam tarzı benimseyen aşiretlerin adı, Baytiyarîler.

b.+ ınḫı XXXI/45, XXXI/52

bais (< Ar. باعث) Sebep, neden.

b.- i iftiḫārdı XXXIX/176

baḳı Azerbaycan'ın başkenti, Bakü, bk. **baḳí**.

b.+ da VII/37

b.+ dan VII/82

ya b.+ dan I/94

baḳí bk. **baḳí**.

b.+ yeçek III/70

baḳılı Bakü halkından olan veya bu halkın soyundan olan kimse.

b.+ dı XII/157

bal Bal arılarının bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapıp kovanlarındaki petek gözlerine doldurdukları, rengi beyazdan esmere kadar değişen tatlı, koyu, sıvı madde, bk. **bāl**.

b. XL/68, XL/72, XXXIV/46, XXXIV/49, XXXIV/52, XXXV/18, XXXV/21, XXXV/30, XXXV/33, XXXV/35

b.+ am X/100

b.+ dan XXXIV/47, XXXIV/53
b.+ dı XXXV/27
b.+ ı XXXIV/46, XXXV/19, XXXV/34, XXXV/38
b.+ ī XXXIV/46, XXXIV/50
b.+ ın XXXIV/52
b.+ lar XL/70
bahar b.+ ına XXXV/31
dağ b.+ ı XL/78
mumlu b.+ dı XL/71
payiz b.+ ı XXXV/29
rayihe-i b. XXXIV/52
yeylağ b.+ ı XXXV/14

bāl bk. **bal**.
b.+ ı XL/70
b.+ ınan XVII/57
b.+ ınān XVII/57
peteh'lerimizin b.+ ıdı XL/68

bala Yavru, çocuk, evlat, oğul, küçük, bk. **balā** (I).
b. IV/67, VI/110, VI/48, VI/65, VIII/145, XL/127, XXI/68, XXXIX/140, XXXIX/141, XXXIX/150, XXXIX/154, XXXIX/168, XXXIX/170
b.+ lardılar XX/89
b.+ larıdı XX/89
b.+ m X/103, X/107, X/112, X/113, XII/455, XXI/73, XXXIX/166, XXXIX/417, XXXIX/427, XXX-VIII/46
ay b.+ m XXXIX/413, XXXIX/426, XXXIX/427, XXXIX/428, XXXIX/430, XXXIX/438, XXXIX/442
b.+ nı X/56
b.+ sı XVI/34, XX/100, XXIX/22, XXIX/23
b.+ sıdı XXIX/31
b.+ sın XVI/35, XX/41
b.+ sından XVI/36
b.+ sını XX/43
b.+ ya X/56
bala b. XII/118, XII/185, XII/187
b. bala XII/118, XII/185, XII/187
b. ġışlaḫdı XXV/18
b. keh'ligem XIX/35
bizim b.+ larımızın VI/69
benim b.+ msīz VI/104
gelin b. XXI/42
mālın b.+ sını XX/40
mayanın b.+ sıydı II/124

balā (I) bk. **bala**.
b.+ m X/116, X/117

bāla (II) bk. **bālā**.
tehranın b. şehridi XXXIII/166

bālā (< Far. 1 (بالا. Yüksek, yüce, ali. 2. Büyük, bk. **bāla** (II).
b.- yi şehridi XXXIII/166

balaban Kamış veya ağaçtan yapılan bir tür nefesli çalgı, balaban.
b. XII/13, XII/14, XXII/76, XXII/88, XXXIX/24
zurna b. XXII/81, XXII/83

balabançı Balaban çalan kimse, balabancı.
b.+ m XXXIX/105

balaća Küçükçe, ufakça.
b. XVI/119, XXXIII/249

balacalıḫ Küçüklük, çocukluk dönemi.
b.+ da XXII/93, XXXVII/64

bala ġışlaḫ Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.
b.+ dı XXV/18

baldız Erkeğe göre eşinin kız kardeşi.
b.+ nan XI/43

balḫı Bir cins deve.

b. XIII/16

balḫı yava Bir cinse deve.

b. XIII/14

balıḫ bk. **balıḳ**.

b. XXXIX/5

balıḳ Omurgalılardan, suda yaşayan, solungaçla nefes alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel adı, balık, bk. **balıḫ**.

b. III/62

b.+ ı III/63

balta Ağacı kesme, yarma, yontma vb. işlerde kullanılan ağaç saplı, demir araç.

b.+ ynen XVI/18

bāltun bk. **paltın, paltun**

b.+ un altınna IX/27

b.+ un ġālḫızdı IX/26

bān (< Far. بانگ) Ses, seda.

b.+ ı VI/106

b.+ ında VI/106

bār (< Far. بار) Defa, kere, kez.

b. VII/8

bāra bk. **bāre**.

b.+ den XXXI/50

baraber (< Far. برابر) Beraber, birlikte, eşit.

b.+ dī I/107

ona b. I/109

bardun (< Far. + T. باردان) İçine pamuk, yün vb.ni koymak için kullanılan büyük çuval.

b.+ a XIV/51

bāre (< Far. باره) Konu, mesele, husus, bk. **bāra**.

b.+ sinde XXXVIII/53

b.+ ydıḫ IV/99

barış - İki taraf, aralarındaki dargınlığı kaldırmak, uzlaşmak, anlaşmak.

b.- arūḫ XL/99

barışdır - Barışmalarını sağlamak, ara bulmak, bk. **bārışdır -**.

b.- anā XXXI/19

b.- ır V/95

b.- sın V/95

bārışdır - bk. **barışdır -**.

b.- ar XXI/85, XXI/87

barmağ bk. **barmaḫ**.

b.+ ı XLI/38

b.+ ım XXXIX/517

b.+ ıma XXXIX/510

b.+ ın XXXIX/525, XXXIX/532

b.+ ın damarı XXXIX/528

ayaḫ b.+ ı el XLI/38

barmaḫ İnsanda ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan, boğumlu, oynak, uzunca organların her biri, parmak, bk. **barmağ**.

b. XLI/42, XXXIX/547, XXXIX/580, XXXIX/588

b.+ lar XXXIX/538, XXXIX/541, XXXIX/543, XXXIX/548, XXXIX/552, XXXIX/568, XXXIX/570, XXXIX/571, XXXIX/577, XXXIX/578, XXXIX/579, XXXIX/581, XXXIX/583, XXXIX/585, XXXIX/589, XXXIX/593, XXXIX/598

b.+ larım XXXIX/559

b.+ ların hereketi XXXIX/531

baş b. XLI/40

cunu b. XLI/40

işāret b. XLI/42

orta b. XLI/40

üzük b. XLI/41

orta b.+ dı XLI/40

baş b.+ dır XLI/40

barran - Dolmak, dolu duruma gelmek.

b.- dı XII/415

bas - 1. Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak, takmak. 2. Örtmek, bürümek, kaplamak. 3. Hayvanın çiftleşmesini sağlamak, sakinleştirmek.

b.- allar XVII/15, XVII/16, XXXIII/455

b.- ar XIII/15

b.- ār XIII/17

b.- arıḫ XVII/15

b.- dı I/192

b.- dı doldurdu XXXIII/480

b.- ıyıḫ VIII/107

ağır b.- dı XXXIII/476

bás bk. **bes**.

b. eyler XXXIX/278

bā-savad (< Far. 1 (با سواد. Okuryazarlığı olan. 2. Eğitimli, bilgili.

b. I/75, I/147, XXIII/20

b.+ dara XXXIII/340

basdır - 1. Hayvanı çiftleştirmek. 2. Sakinleştirmek.

b.- allar XIII/12

b.- dım XIII/43

basdırığ bk. **basdırıḫ**, **basTırığ**.

b.+ ı XXVI/9

b.+ ın XXVI/12

basdırıḫ Alaçık kurulurken dikilen çubukları birbirine tutturmak için kullanılan süslü ip, bk. **basdırığ**, **basTırığ**.

b. XL/56, XXVI/8

basdırıl - Çiftleştirme işi yapılmak.

b.- ır XIII/43

basTırığ bk. **basdırıḫ**, **basdırığ**.

b.+ ı XXVI/8

baş 1. İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser. 2. Bir topluluğu yöneten kimse. Arazide en yüksek nokta. 3. Dağın başı. Tepenin başı. 4. Bir şeyin genellikle toparlakça ucu: bk. **bāş**.

b. I/156, I/63, VI/143, VI/80, XII/67, XVI/20, XXXIII/108, XXXIII/209, XXXIII/210

b.+ a XVII/83

b.+ a baş XXVI/26

b.+ a tüştūn XVIII/50

b.+ a tüştün XXI/68

b. açıḫ I/42, I/43, VI/28, XXIII/35

b.+ da XXXIX/398

b.+ dan XVIII/102

b. gözün XXI/53

b.+ ı XII/353, XX/53

b.+ ı aćıḳ I/43

b.+ ı açıḫ IV/105

b.+ ım XII/181, XII/188, XL/167

b.+ ıma VIII/36, XXXIX/234, XXXIX/235, XXXIX/307, XXXIX/310

b.+ ımdaki XII/316

b.+ ımı VIII/19

b.+ ımın sovdası XII/291

b.+ ımıza VIII/74

b.+ ımızı VI/104, XXV/29, XXXIII/40

b.+ ımnan XII/174, XII/323

b.+ ın uzunnuğu XVI/17

b.+ ına IV/128, IV/130, IV/132, V/217, XIII/107, XVI/105, XVIII/81, XVIII/88, XXXIII/368, XXXIII/565

b.+ ına dolanım XXXIX/157

b.+ ına toğliyiller V/139

b.+ ında I/115, X/125, XVII/28, XVIII/73, XXXIII/355
b.+ ını XII/462
b.+ ınnan XVIII/84
b.+ ınnān I/99
b.+ ızı XII/466
b.+ īm XXXIX/262
b.+ iynen IV/118
b.+ larına XLI/107
b.+ uv̇a IV/57, XXV/50, XXXIII/514, XXXIX/325, XXXIX/534
b.+ uv̇a dolanım XXV/39
b.+ uv̇a dönüm III/73, VIII/151
b. üsde XII/38, XII/429
b. üsTe XII/38
b. yaylığım XIV/10
b. barmaḫ XLI/40
b. barmaḫdır XLI/40
ay b.+ uv̇a X/118
ayının b.+ ın I/196
çop b.+ ı XX/82
ėlin b.+ ı IV/74
başa b. XXVI/26
min b. XXXIII/212
ot b.+ ı XXIX/28
dėvenin b.+ ın VIII/86
ġoyunun b.+ ın II/110
ġōyunun b.+ ın XX/42
öz b.+ ın XXXIII/212
gelinin b.+ ına XXXIII/129
menim b.+ ıma XXXIX/378
onun b.+ ına I/96, V/128
suyun b.+ ına V/127
tendirin b.+ ına VI/99
dağın b.+ ında I/77, II/104
dīvarın b.+ ınnan XXXIII/374
erus ḫānımın b.+ ınnan XL/54
gelinin duvağın b.+ ınnan V/131
adamın b.+ ının tükün I/42
dağın b.+ ınna VI/96

bāş bk. **baş**.
b. XLI/29
b.+ ımnan X/99
b.+ ın XL/114, XVI/16
b.+ ın üssünde VI/127
b.+ ına XXXVII/46
b.+ ının altınā V/217
otun b.+ ın XXIX/28

başabaş Eşit durumda, dengeli olarak, denk.
b. XXVI/26

başa düş - bk. **başa tüş -**.
b.- tün XXXIX/76

baş ağrı Baş ağrısı.
b. tutardıḫ VIII/99

başar - Becermek, elinden gelmek, gücü yetmek, yapabilmek.
b.- mırım XI/31

başar Yetenek, kabiliyet.
herkesin b.+ ı XVIII/127

başa tüş - Anlamak, kavramak, fehmetmek, bk. **başa düş -**.
b.- ebilmedi XXXIII/412
b.- se XXXIX/30
b.- tūn XVIII/50
b.- tün XXI/68, XXXIX/71

başbarmaḫ El ve ayakta bulunan en kalın parmak, badem parmak.
b. XLI/40

başdıḫ bk. **başlıḫ**, **başlığ**.
b. XL/36

başġışlaḫ Zencan eyaletine bağlı olan bir yer adı, bk. **başġışTāḫ**.
b.+ dı XII/208

başġışTāḫ bk. **başġışlaḫ**.

b. XXXVII/105

başka Bilinenden ayrı, değişik, farklı, özge, bk. **başḳa**.

b. II/84

b.+ sı II/86

başḳa bk. **başka**.

b. XXXIX/608

onnan b. XXVI/24

başla - 1. Bir işe girişmek, harekete geçmek. 2. Olmak, oluşmak, ortaya çıkmak, doğmak, bk. **başlė -**.

b.- dı XXXIX/268, XXXVIII/39

b.- dım VII/76, XXXIX/323

b.- īr XXXIX/134, XXXIX/135

b.- r XXXIX/112

b.- y II/27, XXXVIII/41

b.- yaćaḫ XXXIII/106

b.- yalar XVII/5

b.- yanda XXXIX/112

b.- yıp II/118

b.- yir VII/97

başlan - Başlama işine konu olmak.

b.- ar XXXIX/102, XXXIX/103, XXXIX/463

b.- ardı XXXIII/114

b.- ėy XXXVIII/58

b.- ır VII/149, XXXIII/335, XXXIX/112

b.- iy XXXIII/335

başlė - bk. **başla -**.

b.- yıp XXXIII/14

başlığ bk. **başlıḫ**, **başdıḫ**.

onun b.+ ın XVIII/77

başlıḫ Evlenirken damadın kaynatasına ödemesi gereken para veya mal, başlık parası, bk. **başdıḫ**, **başlığ**.

b. XXXVIII/59, XXXVIII/60

başmağ Ayakkabı, bk. **başmaḫ**.

b. V/112

b.+ ı XVIII/90

b.+ ınaça III/98

başmaḫ bk. **başmağ**.

b.+ larını XXXIII/493

baş sarı Bir tür âşık havası.

b. XXXIX/494

b.+ dí XXXIX/493

başTāḫ Zencan eyaletine bağlı olan bir yer adı.

b. XXII/30

başuv̇a dolan - krş. **başuv̇a dön -**.

b.- ım XXV/39

başuv̇a dön - / başuv̇a dönüm 1. Genellikle sevilen bir kimseye istek veya ricada bulunulduğunda söylenen söz. 2. Herhangi bir kimseyle yakınlık kurmak veya ona iş yaptırmak için söylenen bir samimiyet sözü. 3. Anlatılan konu anlaşıldığında "aferin" anlamında takdir için söylenen bir söz. 4. Sevginin kuvvetini anlatmak için onun derdini sıkıntısını üzerine almak için söylenen bir söz, bk. **başuv̇a dolan -**.

b.- üm III/73, VIII/151, XIV/13

başüsde bk. **başüsTe**.

b. XII/429

başüsTe Bir isteğin, buyruğun hemen yerine getirileceğini bildiren söz, oldu, bk. **başüsde**.

b. XII/38

baş yaylığı Şahseven kadınlarının saçlarını örtmek için kullandıkları örtü, başörtü, bürgü, eşarp.

b.+ m XIV/10

bat - 1. Dünya'nın dönüşü dolayısıyla Güneş, Ay ve yıldız ufkun altına inmek. 2. Saplanmak.

b.- ana XXXIX/550, XXXIX/573, XXXIX/596

b.- ança XXX/13, XXX/14

b.- arsan XXI/35, XXIV/26

b.- asan III/45

b.- dı XXXIX/511

b.- dī XXXIX/510

b.- ıncaḫ XI/32

b.- ıp V/155

b.- maz XIII/24

b.- māz XIII/29

b.- tı XXXIX/512

b.- annan sōra XXXIX/512

b.- ar XIII/29, XXII/53

gün b.- anda VIII/139, XXXIII/244

gün b.- andan XXII/38

gün b.- annan XXII/90, XXXIII/298

günün b.- ar çağı IX/52

bātın (< Ar. باطن) İç, gizli, görünmeyen.

b. VII/53

bayağ bk. **bayaḫ**.

b. XXXIX/457

bayaḫ 1. Önce. 2. Az önce, biraz önce. 3. Eskiden, önceden, bk. **bayağ**.

b. XXXIII/127, XXXIX/233, XXXIX/464, XXXIX/492, XXXIX/509

b.+ dan XVIII/30

bayatı 1. Azerbaycan halk musikisinde hüzünlü bir hava adı. 2. Azerbaycan halk şiirinde mâni türü, bk. **buyatı, boyatī**.

b. XVII/48

b.+ lardan VII/73

bayaz (< Ar. بياض) Ak, kara karşıtı.

b.+ a XLI/15

baydaḫ 1. Bir milletin, belli bir topluluğun veya bir kuruluşun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçiminde kumaş, sancak. 2. Düğün, yas gibi törenlerin yapıldığı yeri belli etmek amacıyla kullanılan sancak.

ġara b. V/142, V/143

bayram Millî veya dinî bakımdan önemi olan ve kutlanan gün veya günler, bk. **bayrām, bāyram**.

b. XL/144, XL/60

b.+ a III/101, III/91

b.+ aća V/192

b.+ acan XIII/36

b.+ da III/98, IV/56

b.+ ı III/62

b.+ larımız XL/137

b.+ lari IV/54

b.+ nan III/91

b. ġabağı XIII/36

çarşamma b.+ ı XL/141

il b.+ ı IV/59

ramazan b. XL/144, XL/145

orujluḫ b.+ ında XL/220

bayrām bk. **bayram, bāyram**.

b. IV/58

bāyram bk. **bayram, bayrām**.

b.+ da XXI/44

b.+ ı IV/58

bayram ay Türkiye takvimine göre şubat ayına denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki kış mevsiminin son ayı.

b. a.+ ı XLI/52

bayramlaş - Birbirinin bayramını kutlamak.

b.- ıy III/102

bayramlıḫ 1. Bayramlarda verilen armağan. 2. Bayrama özgü olan, bk. **bayramlíḫ**.

b.+ ın III/99

bayramlíḫ bk. **bayramlıḫ**.

b. ėlerdik IV/54

bazar (< Far. بازار) Satıcıların belirli günlerde mallarını satmak için sergiledikleri belirli geçici yer, pazar, alışveriş.

b.+ a XIV/63, XLI/64, XLI/65, XLI/66, XLI/67

b.+ da XVIII/42, XXXIII/103

b.+ daḫı III/64

b.+ dan XVII/38

b.+ dı XII/391

ćavana b.+ dı XXXIX/174

genćenin b.+ ına XXXIII/440, XXXIII/441, XXXIII/459, XXXIII/460

hündüstānın b.+ ına XXXIII/564

baza - bk. **baza -**.

b.- ginen XXXIX/394

bazarlığ bk. **bazarrığ**, **bazarrıḫ**.

b.+ ın XV/50

bazarrığ bk. **bazarlığ**, **bazarrıḫ**.

b.+ a XXXIII/84

ḫanışın b.+ ı XXXIII/84

bazarrıḫ 1. Bir alışverişte tarafların kendileri için en elverişli durumu karşısındakine kabul ettirmek amacıyla yaptıkları görüşme. 2. Görücü gidilen evde evlenecek kız için yapılan başlık, elbise, çeyiz vb. konular için yapılan görüşme, bk. **bazarlığ**, **bazarrığ**.

b. V/108, V/109

bazı bk. **beze**, **bezi**, **bėzi**, **bėᶜzi**, **bēᶜzi**, **bēzi**, **beᶜzi**, **bāzı**.

b. XVI/81

bāzı bk. **beze**, **bezi**, **bėzi**, **bėᶜzi**, **bēᶜzi**, **bēzi**, **beᶜzi**, **bazı**.

b. XIII/23

bāzi koni (< Far. کنی بازی) "Oynuyor" anlamında kullanılan bir söz.

futbal b. XXXIV/39, XXXIV/42

bāznişast bk. **bāznişest**, **bāznişeste**.

b. XXXIII/34

bāznişest (< Far. بازنشسته) Emekli, bk. **bāznişast**, **bāznişeste**.

b. olam XXXIX/383, XXXIX/384

b. olub XXXIX/462

bāznişeste bk. **bāznişest**, **bāznişast**.

b. XXXIII/35

be (I) 1. "Ey, hey" anlamlarında bir seslenme sözü. 2. Eklendiği bağlamdaki anlamı kuvvetlendirmek için kullanılan bir söz.

b. IX/23, V/120, VIII/53, XIII/98, XIX/109, XIX/110, XL/137, XL/171, XVI/132, XXXIII/406, XXXIII/424, XXXIX/536, XXXIX/604, XXXVI/22

be (II) (< Far. به) Farsçada yönelme hâlini gösteren biçim.

b. tirē XXXII/58

ġ. b. l. XII/134

ġışlağ-ı b. semt-i ġışlağ-ı ġara tepe XXXV/9

yer b. yerden VII/57

bebe Bebek, küçük çocuk. krş. **bebeg**.

b. V/176

bebeg 1. Meme veya kucak çocuğu. 2. Göz bebeği, krş. **bebe**.

gözün b.+ i XLI/43

bebenēğ bk. **bebenēk**.

b.+ di X/23

bebenek Küçük yapraklı bir tür bitki, bk. **bebenēğ**.

b. X/23, X/24

becer - Besleyip büyütmek, yetiştirmek, bk. **becer -**.

b.- rik XXVII/23

b.- riK XXVII/23

b.- rük XXVIII/21

bėćer - bk. **bėćer -**.

b.- rik XVII/32

bėcerd - Yetiştirmek.

b.- erik XVII/33

beçe (< Far. بچه) Ötmeye yeni başlayan horoz.

b.+ lerden XVII/31

bēd (< Ar. بعد) Sonra, ondan sonra, daha sonra, bk. **bēʿd**.

b. XL/107, XL/11, XL/139, XL/141, XL/176, XL/185, XL/190, XL/193, XL/220, XL/222, XL/224, XL/23, XL/31, XL/47, XL/59, XL/70, XVI/14, XVI/34, XVII/8, XXX-VIII/21, XXXVI/40, XXXVIII/27, XXXVIII/30, XXXVIII/39, XXX-VIII/58

bēʿd bk. **bēd**.

b. XXXVIII/65

beden (< Ar. بدن) Canlı varlıkların maddi bölümü, vücut, bk. **bedn**.

b. XII/325, XXXV/15

b.+ de X/23

b.+ e XXXIV/18

b.+ i II/110, XL/181

b.+ im XVI/19

b.+ in XVII/42

b.+ in günahına XVIII/117

insanın b.+ innen XVI/117

herāret-i b.+ isi XL/181

beʿden bk. **bēden, baden**.

b. XII/13

bēden (< Ar. بعداً) Sonra, ondan sonra, daha sonra, bk. **beʿden, baden**.

b. XXXV/15, XXXV/22, XXXV/22, XXXV/23

bēʿdez-zuhur (< Ar. بعد الظهر) Öğleden sonra.

b.+ a XXXIII/156

bēdirli Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Bedirli tayfası, bk. **bēdirlu**.

b.+ dū XII/207

bēdirlu bk. **bēdirli**.

b. XII/207, XII/216

bedirren - Ayın on dördüncü gecesindeki biçiminde olmak, dolunay biçimini almak.

b.- miş XII/270

bedn bk. **beden**.

ananın b.+ inde XII/100

begā Kişi adı.

b. VII/69

beğem - bk. **beğen -**.

b.- mediğimiz XVI/83

beğen - İyi veya güzel bulmak, beğenmek, bk. **beğem -**.

b.- ipsen XXXIII/385

b.- mek XL/92

b.- mesen XXXIII/386

b.- mir XII/408

b.- sen XXXIII/385

behar bk. **bahar**.

mōġė-i b. XXXV/18

behāre (< Far. بهاره) Bahar balı.

b. XXXV/20

be-ḫātiri (< Far. به خاطر) Bir kimsenin veya şeyin "hatırı için, hatırına" anlamında kullanılan bir söz, bk. **bi-ḫātir**.

b. XXXIV/42

behişt (< Far. بهشت) Uçmak, cennet, bk. **bėhişt**.

b.+ in iyi XXXIII/289, XXXIII/290

germ-i b.+i XXXV/32

bėhişt bk. **behişt**.

menzil-i b. XII/396

behmen vetenoğlu Azerbaycanlı şair, Behmen Vetenoğlu (1932-2004).

b.+ nun IX/88

behr (< Far. 1 (بهره. Semere, meyve. 2. Sonuç, netice.

b. aliy XX/100, XX/94, XX/96

behr al - 1. Çiftleşmek. 2. Doğurmak, yavrulamak.

b. aliy XX/100, XX/94, XX/96

behram Kişi adı, bk. **behram ḫān**.

b. ḫān XVI/126, XVI/128

b. ḫān bēy XVI/139

behrām 1. Kişi adı. 2. *Behram ile Gülendam* adlı destanın ana karakteri.

b. XII/25

behram ḫān bk. **behram**.

b. XVI/126

behruz Kişi adı.

b. XXXIV/2

beht (< Ar. بيت) Ev.

b.- i ḫudānı XXXIII/590, XXXIII/597

beht-i ḫudā (< Far. خدا + Ar. بيت) Allah'ın evi, Kâbe.

beht-i ḫ.+ nı XXXIII/597

bėhter (< Far. بهتر) Daha iyi.

b.+ di XXXIV/53

behterin (< Far. بهترين) En iyi.

b. XXXIV/32

be-istılah (< Ar. + Far. به اصطلاح) Tabiri caizse, tabire göre.

b. XL/203

bėkāre (< Far. بيكاره) Boşuna, yok yere.

b. XXXIX/457

bėl (I) İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm, bel, bk. **bēl**.

b. XII/167, XLI/35, XXXIII/199

b.+ imin VII/139

b.+ in V/137

b.+ inde VII/125

b.+ ine V/134, XXXIII/456

b.+ inin tirin XIX/88

b.+ lerine XI/39

b.+ lerini sarallar V/24

b.+ ünde X/126

b. bağlamışam VII/74

b. daşında I/162, I/166

erusun b.+ in III/107

bėl (II) Toprağı aktarmaya veya işlemeye yarayan, uzun saplı, ayakla basılacak yeri tahta, ucu sivri kürek veya çatal biçiminde bir tarım aracı.

b. aparardı VI/159

bēl bk. **bėl** (II).

b.+ in V/137

belā (< Ar. بلى) Evet, peki, elbette.

b. XII/440

bėle Böyle, bu tür, o kadar, bu tarz, bu şekil, bk. **bėlė**, **bėlē**.

b. I/176, I/182, I/188, I/34, II/68, II/70, II/72, II/83, II/95, III/21, IV/64, IX/98, V/17, V/199, V/209, V/221, V/28, VI/131, VI/150, VI/156, VI/67, VII/172, VII/74, VIII/113, VIII/18, VIII/21, X/103, X/114, X/39, XI/10, XI/34, XI/50, XII/57, XIII/111, XIII/112, XII/311, XIII/82, XIII/84, XIV/49, XIV/52, XIX/108, XIX/121, XIX/20, XIX/73, XIX/95, XIX/99, XL/114, XL/155, XL/159, XL/171, XL/218, XL/24, XL/61, XLI/103, XLI/107, XLI/108, XLI/33, XLI/75, XLI/77, XVI/130, XVI/132, XVI/20, XVI/23, XVI/25, XVI/31, XVI/56, XVI/61, XVI/90, XVIII/16, XVIII/26, XVIII/33, XVIII/39, XX/59, XXII/91, XXII/99, XXVI/39, XXVII/12, XXVII/14, XXVII/30, XXVIII/34, XXX/15,

XXXII/22, XXXIII/103, XXXIII/207, XXXIII/249, XXXIII/300, XXXIII/305, XXXIII/362, XXXIII/368, XXXIII/378, XXXIII/398, XXXIII/411, XXXIII/417, XXXIII/48, XXXIII/492, XXXIII/55, XXXIII/561, XXXIII/94, XXXIX/126, XXXIX/133, XXXIX/164, XXXIX/214, XXXIX/376, XXXIX/425, XXXIX/436, XXXIX/481, XXXIX/511, XXXIX/516, XXXIX/534, XXXIX/536, XXXIX/543, XXXIX/570, XXXIX/571, XXXIX/585, XXXIX/613, XXXV/47, XXXV/71, XXXVI/35, XXXVI/67, XXXVII/117

bėle b. I/173, III/54, III/94, IX/9, V/181, V/28, VI/92, VIII/46, XIV/13, XL/105, XL/116, XL/160, XL/176, XL/24, XL/26, XL/31, XL/45, XL/82, XV/63, XVIII/109, XVIII/30, XX/73, XXI/50, XXIX/18, XXXIII/191, XXXIII/465, XXXIII/52, XXXIII/8, XXXIX/236

bėlė b. XL/12

ėle b. XXXVI/16

b. bėle I/173, III/54, III/94, IX/9, V/181, V/28, VI/92, VIII/46, XIV/13, XL/105, XL/116, XL/160, XL/176, XL/24, XL/26, XL/31, XL/44, XL/82, XV/63, XVIII/108, XVIII/30, XX/72, XXI/50, XXIX/18, XXXIII/191, XXXIII/465, XXXIII/52, XXXIII/8, XXXIX/236

b.+ di VII/37, XL/61, XXXVI/49

b.+ dī VII/37

b.+ dir I/47, I/49

b.+ miz XXXVII/118, XXXVII/120

b.+ si XXXIX/54

b.+ ye XXXVII/123

bėle - Bebeği kundağa sarmak, kundaklamak.

b.- rdiler V/24

bėlė bk. **bėle, bėlē**.

b. XXVIII/31

b. bėle XL/12

bėlē bk. **bėle, bėlė**.

b. XXXIII/158

bēlė bk. **beli, ēli, bėli, bēli, bēlī, bēlė**.

b. I/137, IX/8, VII/130, X/36, XXI/41

bėlebil Böyle bil, tut ki, farz et ki.

b. XXV/51

bėlençik bk. **bėlençik**.

b. XXXIII/27

bėlençik Böyle, böylesi, işte böyle, bk. **bėlençik**.

b. I/201, I/97, II/41, II/48, III/107, III/28, III/57, III/7, IV/118, XIV/48, XL/108, XL/127, XL/40, XL/44, XX/43, XXXIII/61, XXXIX/111, XXXIX/145, XXXIX/304, XXXIX/379, XXXIX/514, XXXIX/516

b.+ ler XXXIII/80

bėlensi Buna benzer, bunun gibi, böylesi.

b.+ ne III/7

bėlesi Buna benzer, bunun gibi, böylesi.

b.+ ne III/28

beli bk. **ēli, bėli, bēli, bēlī, bēlė**.

b. I/98, IV/83, VII/106, XII/206, XII/214

bėli bk. **beli, ēli, bēli, bēlī, bēlė**.

b. I/209, XXXI/10, XXXI/49, XXXVI/6

bēli (< Far. بله < Ar.) 1. "Öyledir" anlamında kullanılan bir doğrulama veya onaylama sözü, olur, oldu, peki, tamam, ya, ha, he. 2. Olumlu cümlelerde anlamı pekiştiren bir söz. 3. Sözü açan veya bağlayan bir söz, bk. **beli, ēli, bėli, bēlī, bēlė**.

b. I/107, I/111, I/205, I/38, I/73, I/91, III/103, III/108, III/109, III/112, III/15, III/25, III/26, III/29, III/54, III/75, III/78, III/83, III/84, IV/18, IV/63, IV/64, IV/68,

IV/79, IV/83, IX/24, IX/50, V/2, V/32, V/43, VI/6, VII/111, VII/167, VII/178, VII/180, VII/27, VII/63, VII/70, VII/71, VII/91, VII/96, XI/17, XI/34, XI/6, XII/113, XII/118, XII/141, XII/143, XII/145, XII/152, XII/157, XII/17, XII/19, XII/218, XII/221, XII/275, XII/30, XII/33, XII/342, XII/359, XII/4, XII/9, XIV/19, XIV/21, XIV/27, XIV/38, XIV/44, XIV/46, XIV/49, XIV/50, XIX/53, XIX/6, XIX/96, XL/138, XL/148, XL/154, XL/160, XL/168, XL/17, XL/173, XL/177, XL/180, XL/181, XL/184, XL/189, XL/194, XL/211, XL/215, XL/22, XL/24, XL/32, XL/76, XL/87, XL/96, XV/2, XVI/141, XVII/2, XX/8, XXI/10, XXI/5, XXI/59, XXII/32, XXII/39, XXII/48, XXII/61, XXII/66, XXII/7, XXII/74, XXII/96, XXIII/2, XXIII/33, XXIX/40, XXV/11, XXV/15, XXV/19, XXV/34, XXV/4, XXVI/18, XXVI/21, XXVI/38, XXVI/6, XXVII/11, XXVII/28, XXVIII/11, XXVIII/13, XXVIII/19, XXVIII/21, XXVIII/24, XXVIII/28, XXVIII/29, XXVIII/33, XXVIII/8, XXX/8, XXXI/11, XXXI/20, XXXI/4, XXXIII/176, XXXIII/228, XXXIII/302, XXXIII/342, XXXIII/364, XXXIII/437, XXXIII/454, XXXIII/600, XXXIX/8, XXXV/18, XXXV/25, XXXV/35, XXXV/40, XXXV/43, XXXV/51, XXXV/58, XXXV/60, XXXV/63, XXXV/75, XXXVI/17, XXXVI/29, XXXVII/51, XXXVII/94, XXXVIII/14, XXXVIII/25, XXXVIII/46, XXXVIII/49, XXXVIII/55

bēli b. III/90, XL/100, XL/116, XL/19, XL/28, XL/66, XL/68, XL/75, XL/76, XL/81, XL/84, XXV/32, XXXI/15, XXXV/24

b. bēli III/90, XL/100, XL/116, XL/19, XL/28, XL/66, XL/68, XL/75, XL/76, XL/81, XL/84, XXV/32, XXXI/15, XXXV/24

bēlī̇ bk. **beli, ēli, bėli, bēli, bēlė**.

b. I/69, XL/153

belke (< Far.+ Ar. بلكه) Belki.

b. I/118, I/119, VII/169, X/68, XI/6, XXXIX/324

bėlle - Toprağı işlemek, çukur kazmak.

b.- rdik XVIII/153

bellen - Bilinmek, tanınmak, anlaşılmak, belirgin olmak.

b.- medi XIII/104

b.- mirdi XIII/105

ben bk. **bēn, men, meṇ, mėn, mēn**.

b. VII/2, XI/30, XL/110, XVI/8, XVII/66, XXVI/30, XXVIII/29, XXXIV/51, XXXIX/187, XXXIX/235, XXXIX/408, XXXVIII/18

b.+ de VII/73

b.+ i XXXIX/272, XXXV/66

b.+ im balamsīz VI/104

b.+ im özümün I/137

b.+ im sazım VII/43

b.+ im senetim XII/4

b.+ nen XVI/63

bēn bk. **ben, men, meṇ, mėn, mēn**.

b. XXXVIII/23

benābed Eski bir para birimi veya türü, para, bk. **benābet**.

beş b. XVI/63

benābet bk. **benābed**.

beş b. XVI/69

benava (< Far. بينوا) Acınacak durumda olan, perişan, fakir.

b. XIV/66

bend (< Far. بند) Bir şiirdeki dörtlüklerin her biri, bağlam.

b. XXXIX/79

b.+ i XXXIX/163, XXXIX/435, XXXIX/349

b.+ in XXXIX/146, XXXIX/371, XXXIX/622

b.+ ini XXXIX/594

bende (< Far. بنده) Kul, köle.

b. XXXIX/205, XXXIX/209

b. elinde XXX/14

b.+ nin VII/129

benȫyş bk. **benövşe**.

b. V/122

benövşe (< Far. بنفشه) Menekşegillerden, bir veya çok yıllık otsu bir bitki, bk. **benȫyş**.

t. X/126

ber- ferz (< Far. بر فرض) "Farz edelim, tut ki" anlamında kullanılan bir söz.

b. ferz VII/102

berāyi (< Far. برای) İçin, amacıyla, maksadıyla.

b. VII/5, VII/7

berāyi evvelin bār (< Far. + Ar. براي اولين بار) İlk kez için, ilk defa, ilk önce, ilk.

b. VII/24

berberi bk. **berberī**.

b. XXXVII/70

berberī Bir tür ekmek, bk. **berberi**.

b. XXXVII/69

berdaşt (< Far. برداشت) Hasat.

b. XXXV/19

b.+ ımız XXXV/28

b. ėylerük XXXV/30

b. olunar XXXV/34, XXXV/35

berdeş Sağ ayağı sol uyluğun, sol ayağı sağ uyluğun altına alarak oturma biçimi, bağdaş.

b. ġurrūḫ III/7

bereket (< Ar. بركت) Bolluk, gürlük, ongunluk, feyiz, feyezan, bereket.

b. VI/112

b.+ deri VI/109

b.+ i XL/107, XL/117

ḫėyīr b. XXXIX/192

ḫėyri b. X/81

nur b. XIV/60

menim evim b.+ idi XXXIX/190

menīm evim b.+ idi XXXIX/190

bereketti Bereketli, verimli, bol.

b. V/183

beremum (< Far. برموم) Polen, petek.

b. teki XXXIII/508

ber-ferz (< Ar. + Far. برفرض) Mesela, tutalım ki, sayalım ki, farz edelim ki.

b. VII/102, VII/154

berg bk. **berk, bēṛk**.

b. ćay XIX/75, XIX/76

berg ćay Erdebil eyaletinde bulunan bir yer adı.

b. XIX/75, XIX/76

beri Konuşanın önündeki iki uzaklıktan kendisine daha yakın olanı, öte karşıtı.

b. I/120, I/36, XIII/97, XVI/62, XXXIII/161, XXXIII/212, XXXIII/224, XXXIII/234

b. taya I/36

çıḫannan b. IV/18

beriki Beride olan şey veya kimse.

b.+ ler XXXIII/219

berk Sağlam, sıkı, fena, bk. **bēṛk, berg**.

b. X/39

b. XXXIII/346

bēṛk bk. **berk, berg**.

b. ġorḫardı XXXIII/485

berkit - Sağlamlaştırmak, sıkı hâle getirmek, berkitmek.

b. XXXIII/344

bernāme (< Far. برنامه) 1. Program, plan, çalışma. 2. Durum, vaziyet.

b. VII/172, XXXIX/119, XXXIII/417

b.+ ler XXXIII/408

b.+ lerden VII/173

b.+ lerdi XXXIX/95

b.+ n VII/175

b.+ si XXXIX/115

b.+ sidi XXXIX/96

mućri-yi b.+ di VII/104

sazın b.+ si XXXIX/117

berteref (< Ar. + Far. برطرف) Uyuşmazlık, anlaşmazlık.

b. tüşennen XXXIII/312

berzend Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **berzet**.

b.+ e XXXIII/8

b.+ in XXXIII/267

berzet bk. **berzend**.

b.+ dekilerin XXXIII/7

b.+ deydi I/162

bes (< Far. بس) Yeter, yeterli, kâfi, bk. **bás**.

b. IX/20, VI/153, VI/155, XXXIX/276

b.+ dī X/118

b.+ imdi XXXIX/277

b. nē XXXVI/51

b. nemene XXXVI/29, XXXVI/6

be-semt (< Far. به سمت) Yönüne, tarafına.

ġışlağ-ı b.- i ġışlağ-ı ġara tepe XXXV/9

besle - Yiyecek ve içeceğini sağlamak, yedirtmek, semirtmek, beslemek.

b.- rdi IX/70

beste bk. **deste**, **desse**.

iki b. V/19

beş Dörtten sonra, altıdan önce gelen sayı, beş, bk. **bèş**.

b. IV/31, VI/41, VIII/60, XII/354, XII/431, XIII/49, XIV/69, XVIII/138, XXVIII/12, XXXIII/175, XXX-VII/74, XXXVIII/63

atmış b. XXVIII/18

dört b. XIX/56

elli b. II/6, XXIII/13, XXIV/4

on b. I/69, I/70, II/116, IX/30, IX/53, VIII/16, XII/333, XIII/20, XIII/90, XIV/70, XVIII/83, XX/25, XX-VIII/15, XXXIII/45, XXXVIII/57

otuz b. XXXV/9

yetmiş b. XVIII/7

yirmi b. XXXVIII/56

b. adam XVIII/158, XXXIII/199

b. altı XXXIII/279, XXXIII/563, XXXIX/502, XXXIX/504, XXX-VIII/31

b. benābed XVI/63

b. benābet XVI/69

elli b.+ de XXVI/39

on b.+ den XIII/91

b. dene II/30, XXXIX/501, XXXIX/604, XXXIX/605

on b. dene IV/21, XII/342

ġırḫ b.+ di XXXVIII/6

b.+ e XXXIII/157

b. ġardaşım XIV/31

b. ġardaşīḫ XXXIX/238

b. gēlin íydi IV/115

b. ġıran XV/66

b. gün XVII/54, XXXII/15, XXXIII/358, XXXIII/381, XXXIII/387, XXXIII/388

ġırḫ b. gün XXXIII/181

on b. gün IV/22, XVIII/10, XVIII/9, XXXIII/82

b. gündü XXXIII/404

b.+ i XI/67, XVIII/158
b. il V/9
on b. il XXXIII/37
yirmi b. il XII/105
atmış b. ilde XXXIX/266
on b. ilde XXXIII/36
ġırḫ b. ildir III/77
b.+ in VIII/101, XVIII/138
ġırḫ b.+ i XXXIII/114
ġırḫ b.+ inde XVIII/135, XXIX/37
b.+ ine XXXII/51, XXXIII/153
ġırḫ b.+ inecen XX/65
b. metir XVII/38
b. min III/95, XIX/15, XXXII/46
b. nefer XL/155
b. on XXIII/10, XXXVI/16, XXXVII/128, XXXVIII/61, XXXVIII/62
b. on denesi XXXIX/605
b. santı XXXIII/530
b. santı buz XXXIII/530
b. tümen XV/69, XVIII/119, XX/83
otuz b. tümen iydi XXXIII/74
otuz b. tümene XXXIII/95, XXXIII/96
otuz b. tümennen XXXIII/73
b. üz il XXXVII/19
b. yaşınaca XXII/93
b. yaşınaćan XXII/93
b. yüz I/99, III/94, XL/140, XXVII/12, XXXI/26
b. yüz igirmi XXXIII/85
b. yüz metir XL/161

bėş bk. **beş**.
b. XII/227, XII/365
elli b. V/4
b. nefer XII/139
b. nō IX/75
b. uşağı VI/42

beşer (< Ar. بشر) İnsan, insanoğlu.
b. IV/124

beşinći Dördüncüden sonra altıncıdan önce gelen sıra bildiren sayı.
b. XXXIII/15

bet (< Far. بد) Kötü, fena, çirkin.
b. nezere V/205, V/206, V/209
b. nezerin VIII/131

beter (< Far. بدتر) Daha kötü, çok kötü.
b. XXXIII/562

bey (I) 1. Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan her birinin başında bulunan tayfayı, tireyi veya obayı idare eden varlıklı kimse. 2. Damat. 3. Varlıklı, zengin, bk. **bēy**, **bēy̦**.
b. I/95, VI/120, VII/152, XL/48, XVI/129, XXVI/48, XXVI/50
b.+ den XVI/127
b.+ e V/116, VII/153
b.+ i I/96
b.+ ler I/39, XII/236, XII/43
b.+ lerin ḫātıratından XVI/81
b. ġısmeti XXXIII/171, XXXIII/79
tayfamızın b.+ idi X/93
isa b.+ in I/122
isa b.+ in ġardaşını oğlunu I/116
ġotaz b.+ in iydi XXXIII/180
ḫaćıbala b.+ in sürüsünün ġabağı XXXIII/214
ehmet b.+ miş XVI/137
dōy̦ut b. XX/55
ġoća b. I/116
ḫaćıbala b. XXXIII/213
isa b. I/113, I/121
izzet b. XX/80
ziya b. XXXIII/182, XXXIII/183
böyük b.+ mişler XVI/127
ġoca b.+ nen I/122

bey (II) (< Ar. ب) Arap alfabesinin ikinci harfi.

b. XII/371

bēy bk. **bey**, **bēy̰**.

b. XVIII/152

behram ḫān b. XVI/139

ḥaćıbala b.+ in XXXIII/216

b.+ i XXXIII/135

b.+ in içindeydüh' XXVI/42

b.+ in içindeydük XXVI/46

ećirri ġotaz b.+ in iydi XXXIII/180

b.+ ler XXXIII/176, XXXIII/196

b.+ lerin XXXIII/211

bēy̰ bk. **bey**, **bēy**.

ziya b.+ in ġōyunu XXXIII/184

beyan bk. **beyan**.

b.+ narı VII/69

erşin b.+ ında XII/452

beyān (< Ar. بيان) Açıklama, anlatma, söyleme, bk. **beyan**.

b. XII/132

b. ėtmiş XII/122

beyhāşimigil Erdebil'de yaşayan bir aile adı.

b. XXV/16

beyin (< Ar. بين) Ara, ortası.

b.+ nen XX/19

beyit (< Ar. بيت) Anlam bakımından birbirine bağlı iki dizeden oluşmuş şiir parçası.

dört b.+ di XXXIX/225

beynelmilel (< Ar. بين الملل) Uluslararası, milletlerarası.

b.+ e XII/138

beytullah Kişi adı.

b. I/190

beyzada bk. **beyzāda**.

b.+ lar I/24

beyzāda (< T. *bey*+Far. زاده) 1. Şahsevenlerde tayfa, tire veya oba beyinin ya da kendisine saygı gösterilen bir büyüğün oğlu, bey oğlu. 2. Soylu, asilzade, bk. **beyzada**.

b.+ lar I/24

beze - 1. Süslemek. 2. Beslemek, yetiştirmek, büyütmek, güzelleştirmek, bk. **baza -**.

b.- p V/147

b.- rdūh' XL/47

b.- rüK I/13

b.- reh'den XVII/57

beze bk. **bezi, bėzi, bėʿzi, bēʿzi, bēzi, beʿzi, bazı, bāzı**.

b. XVII/57

bezekli Süslü, gösterişli.

b. ġız XVIII/56

b. ġızı XVIII/37

beʿzi bk. **beze, bezi, bėzi, bėʿzi, bēʿzi, bēzi, bazı, bāzı**.

b. II/31, II/56, III/21, V/144, XIII/38, XIII/63, XXVI/15, XXVI/16

bezi (< Ar. بعضى) 1. Bazı, birtakım, kimi. 2. Bazen, bk. **beze, bėzi, bėʿzi, bēʿzi, bēzi, beʿzi, bazı, bāzı**.

b. XI/14, XI/56, XIII/76, XIII/78, XVII/71, XVII/85, XVII/86, XXXIII/47

bezi b. XXXIII/142

b. bezi XXXIII/142

b.+ si XI/14

bėzi bk. **beze, bezi, bėʿzi, bēʿzi, bēzi, beʿzi, bazı, bāzı**.

b. V/201, V/202, XIII/77

bėʿzi bk. **beze, bezi, bėzi, bēʿzi, bēzi, beʿzi, bazı, bāzı**.

b. XIII/33, XIII/40, XIII/67

bēᶜzi bk. **beze, bezi, bėzi, bėᶜzi, bēzi, beᶜzi, bazı, bāzı**.

b. III/100, XL/97

b.+ leri XXXVIII/63

bēzi bk. **beze, bezi, bėzi, bėᶜzi, bēᶜzi, beᶜzi, bazı, bāzı**.

b. V/30, XIII/74, XVII/60, XXIX/19, XXXIII/47

b.+ si XXXVI/66, XXXVI/67

bı bk. **bu, bı̊, bū, bi, bí, bī, mı, mı̊, mu**.

b. I/215, III/22, IX/32, IX/63, XVIII/16, XX/73, XXXIII/305, XXXIII/568, XXXIII/570, XXXIX/60, XXXVII/132

b.+ dı I/141, XXVI/19

b.+ dī XXXI/16

b.+ larda X/21

b.+ nın I/188, II/55

b.+ nın kimin X/41

bı̊ bk. **bu, bı, bu, bū, bi, bí, bī, mı, mı̊, mu**.

b. IV/34, IV/84, IX/33, IX/83, VII/74, XXXI/44, XXXII/37, XXXIII/408

b.+ dı̊ XXI/38

b.+ na VII/13

bıćaḫ Kenar, köşe, yer, bucak.

b.+ da XVIII/146

bığda bk. **buğday, buğda**.

b. III/63, XXXIV/23

b.+ nı III/63

bığı bk. **buğur, bığır**.

b.+ dan II/124

bığır bk. **buğur, bığı**.

b. II/122, II/131

haća b. II/130, II/131

bılaġ bk. **bılaḫ, bulağ, bulāḫ, bulaḫ**.

b.+ a X/114, X/115

bılaḫ bk. **bılaġ, bulağ, bulāḫ, bulaḫ**.

b.+ dan V/169, V/21, V/26

b.+ dı XXII/37

b.+ larda V/21

bılama 1. Yumurta, süt ve şekerle hazırlanan bir tür yemek. 2. Hayvanın ilk sütü veya bu süt kaynatılarak yapılan bir yemek.

b. V/49, V/53

b.+ nı V/53

b.+ sı V/49, V/54

bılar bk. **bular, bulār, bılār, bı̊lar, bula**.

b. XII/206, XXXIII/154, XXXIII/253, XXXIII/254, XXXIII/284, XXXIII/311, XXXIII/325, XXXIII/405, XXXIII/418, XXXIII/528, XXXIII/584

b.+ ın XXXIII/527, XXXIII/530, XXXIII/531, XXXIII/583

b.+ ın ağdı meğdı XXXIII/285

b.+ ın debileri XXXIII/280

bılār bk. **bular, bulār, bılar, bı̊lar, bula**.

b. XXXIII/311, XXXIII/422, XXXIII/434, XXXIII/604

bı̊lar bk. **bular, bulār, bılar, bılār, bula**.

b. I/119, I/120, IV/45, XIV/61, XXXIII/326, XXXIII/341, XXXIII/404

b.+ ā VII/162

b.+ ın XIV/65

b.+ ın dāstanı XXXIII/327

b.+ ın dinin I/127

b.+ ın üzüne XIV/61

b.+ ın yanında I/127

bılıt bk. **bulut**.

b. kimin XVI/49

b.+ lar X/74

bılla - Karıştırmak, bulaştırmak, batırmak.

b.- masan V/53

b.- mışam V/150

bıra bk. **bı̊ra**, **bırā**, **bura**, **burā**, **bíra**.

b. VII/66, XXXI/10, XXXIII/19, XXXIII/232, XXXIII/555, XXXIII/582

b.+ ćan XXXIII/521

b.+ çan XXXIX/562

b.+ larda II/115

bırā bk. **bı̊ra**, **bıra**, **bura**, **burā**, **bíra**.

b. XXXIII/449

bı̊ra bk. **bırā**, **bıra**, **bura**, **burā**, **bíra**.

b. XVI/77, XXXI/25, XXXI/8

b.+ dı VII/27

b.+ sına I/100

bırda bk. **burde**, **burdā**, **burda**, **bırdā**, **bı̊rda**, **bı̊rdā**, **bírda**.

b. I/121, I/25, I/26, III/84, VII/90, X/28, XIX/19, XXX/10, XXXIII/327, XXXIII/368, XXXVIII/45

bırdā bk. **burde**, **burdā**, **burda**, **bırda**, **bı̊rda**, **bı̊rdā**, **bírda**.

b. XXXII/56

bı̊rda bk. **burde**, **burdā**, **burda**, **bırda**, **bırdā**, **bı̊rdā**, **bírda**.

b. IX/75, XIV/6, XXXI/25

bı̊rdā bk. **burde**, **burdā**, **burda**, **bırda**, **bırdā**, **bı̊rda**, **bírda**.

b. I/114, XVI/82

bırdan bk. **bırdān**, **bı̊rdan**, **burdan**.

b. IV/97, XIV/63, XIV/67, XL/59, XXXIII/555, XXXIII/558, XXXIX/562

ordan b. XXXIII/559

bırdān bk. **bırdan**, **bı̊rdan**, **burdan**.

b. XXXIII/559

bı̊rdan bk. **bırdan**, **bırdān**, **burdan**.

b. X/123, XXXIX/510

bı̊rın bk. **burun**.

b.+ ın üsTüne I/187

bıynız Bazı hayvanların başında bulunan, tırnaksı bir maddeden, uzun, kıvrık veya çatallı korunma organı, boynuz.

ceyranın b.+ ınnan XVI/137

bi 1. Sayıların ilki. 2. Aynı, benzer. 3. Beraber. 4. Herhangi bir varlığı belirsiz olarak gösteren sayı. 5. Eş, aynı, bir boyda, tek. 6. Değer, önem bakımlarından birbirinden farksız, birbirine eşit, birbirine benzer. 7. Ortaklaşa, müşterek. 8. Sadece, bk. **bir**, **bi̊r**, **bil**, **biy**.

b. I/102, I/122, I/123, I/129, I/142, I/146, I/16, I/169, I/17, I/180, I/183, I/184, I/190, I/214, I/215, I/23, I/24, I/25, I/30, I/70, I/88, II/126, II/130, II/132, II/133, II/14, II/69, III/100, III/106, III/107, III/8, III/94, IV/113, IV/114, IV/116, IV/35, IV/51, IV/68, IV/70, IV/79, IV/80, IV/92, IV/96, IX/69, IX/75, IX/78, IX/81, IX/82, V/10, V/128, V/48, V/88, V/9, VI/137, VI/141, VI/150, VI/152, VI/157, VI/30, VI/47, VI/54, VI/58, VI/72, VII/101, VII/102, VII/103, VII/105, VII/15, VII/154, VII/155, VII/156, VII/158, VII/163, VII/170, VII/172, VII/19, VII/22, VII/23, VII/31, VII/33, VII/34, VII/37, VII/5, VII/63, VII/64, VII/77, VII/82, VII/90, VIII/121, VIII/126, VIII/127, VIII/137, VIII/148, VIII/17, VIII/19, VIII/22, VIII/23, VIII/28, VIII/36, VIII/39, VIII/53, VIII/6, VIII/69, VIII/79, VIII/82, VIII/83, VIII/87, VIII/90, X/18, X/42, X/9, X/92, XI/55, XII/13, XII/139, XII/151, XII/155, XII/208, XII/4, XII/425, XII/465, XIII/110, XIII/25, XIII/28, XIII/36, XIII/41, XIII/48, XIII/62, XIII/75, XIII/94, XIII/97, XIV/24, XIV/29, XIV/57, XIX/103, XIX/109, XIX/117, XIX/118, XIX/123, XIX/35, XIX/50, XIX/58, XIX/60, XIX/77, XIX/80, XIX/81, XIX/94, XV/14, XV/32, XV/43,

XV/44, XV/69, XVI/104, XVI/109, XVI/111, XVI/119, XVI/120, XVI/125, XVI/127, XVI/129, XVI/133, XVI/137, XVI/15, XVI/16, XVI/23, XVI/24, XVI/25, XVI/36, XVI/53, XVI/55, XVI/58, XVI/59, XVI/77, XVI/84, XVI/90, XVII/13, XVII/15, XVII/17, XVII/31, XVII/32, XVII/46, XVII/70, XVII/82, XVII/84, XVII/9, XVIII/103, XVIII/11, XVIII/134, XVIII/135, XVIII/136, XVIII/138, XVIII/143, XVIII/151, XVIII/152, XVIII/154, XVIII/156, XVIII/157, XVIII/158, XVIII/28, XVIII/32, XVIII/48, XVIII/72, XVIII/79, XX/24, XX/32, XX/53, XX/56, XX/57, XX/58, XX/75, XX/84, XX/99, XXI/13, XXI/63, XXI/68, XXI/69, XXI/70, XXI/79, XXII/36, XXII/48, XXII/50, XXII/52, XXII/56, XXII/66, XXII/79, XXIII/29, XXIII/33, XXIV/40, XXV/11, XXV/34, XXV/36, XXV/5, XXVI/14, XXVI/23, XXVI/26, XXVI/30, XXVI/31, XXVI/42, XXVI/46, XXVI/48, XXVI/7, XXVIII/11, XXVIII/27, XXVIII/32, XXXI/20, XXXI/28, XXXII/11, XXXII/26, XXXII/27, XXXII/46, XXXII/48, XXXIII/100, XXXIII/101, XXXIII/103, XXXIII/108, XXXIII/109, XXXIII/137, XXXIII/140, XXXIII/146, XXXIII/154, XXXIII/155, XXXIII/157, XXXIII/159, XXXIII/163, XXXIII/172, XXXIII/173, XXXIII/181, XXXIII/200, XXXIII/210, XXXIII/224, XXXIII/234, XXXIII/239, XXXIII/244, XXXIII/248, XXXIII/257, XXXIII/29, XXXIII/292, XXXIII/293, XXXIII/305, XXXIII/306, XXXIII/307, XXXIII/31, XXXIII/310, XXXIII/32, XXXIII/322, XXXIII/33, XXXIII/333, XXXIII/336, XXXIII/345, XXXIII/350, XXXIII/353, XXXIII/354, XXXIII/360, XXXIII/361, XXXIII/368, XXXIII/372, XXXIII/375, XXXIII/385, XXXIII/39, XXXIII/398, XXXIII/412, XXXIII/414, XXXIII/416, XXXIII/418, XXXIII/422, XXXIII/43, XXXIII/439, XXXIII/443, XXXIII/444, XXXIII/449, XXXIII/452, XXXIII/453, XXXIII/466, XXXIII/47, XXXIII/477, XXXIII/478, XXXIII/48, XXXIII/482, XXXIII/483, XXXIII/512, XXXIII/516, XXXIII/517, XXXIII/522, XXXIII/531, XXXIII/549, XXXIII/552, XXXIII/555, XXXIII/556, XXXIII/564, XXXIII/565, XXXIII/579, XXXIII/581, XXXIII/583, XXXIII/585, XXXIII/589, XXXIII/593, XXXIII/70, XXXIII/71, XXXIII/72, XXXIII/75, XXXIII/76, XXXIII/94, XXXIII/98, XXXIII/99, XXXIV/18, XXXIV/19, XXXIV/20, XXXIV/22, XXXIV/25, XXXIV/40, XXXIV/51, XXXIX/105, XXXIX/115, XXXIX/202, XXXIX/234, XXXIX/239, XXXIX/268, XXXIX/306, XXXIX/314, XXXIX/319, XXXIX/320, XXXIX/371, XXXIX/39, XXXIX/465, XXXIX/484, XXXIX/509, XXXIX/511, XXXIX/557, XXXIX/9, XXXV/28, XXXV/40, XXXV/54, XXXV/67, XXXV/74, XXXVI/26, XXXVI/27, XXXVII/108, XXXVII/125, XXXVII/129, XXXVII/130, XXXVII/141, XXXVII/15, XXXVII/17, XXXVII/43, XXXVII/45, XXXVII/96, XXXVIII/39, XXXVIII/60, XXXVIII/62, XL/101, XL/103, XL/105, XL/111, XL/112, XL/113, XL/122, XL/126, XL/132, XL/133, XL/134, XL/140, XL/143, XL/149, XL/150, XL/151, XL/155, XL/158, XL/159, XL/162, XL/164, XL/169, XL/195, XL/218, XL/29, XL/34, XL/48, XL/50, XL/64, XL/66, XL/67, XL/76, XL/79, XL/81, XLI/110

handa b. XXXIX/175

b. adam I/220

b. arvadı XIV/65

b. defe III/24, XIII/21, XIII/27, XIII/64, XVI/30

b. dene I/128, I/139, II/93, III/109, XIX/102, XXXVII/131

b. desi IV/92

b. deste XIII/72

b.+ di II/131, II/132, III/70

b. dȫresi IV/77

b. gün II/117, XIII/64, XVII/53, XVII/54

b. hefte II/27, XVI/29, XXXIII/82, XXXIII/83

b. iki XIII/80, XIV/51

b. iki gün I/117

b. iki seri XXXIII/320

b. ikisi XXXVII/34

b. il VIII/96, XXIII/13

b. milyar iki yüz milyon XXXIX/240

b. nevi XXXIII/488

b. seri XVI/25, XXXIX/315

b. siri XXXVII/21

b. söz XIV/29

b. şey II/132, II/93, II/95, XVI/74, XXXIII/350, XXXIII/518, XXXIII/54, XXXIII/77, XXXIX/269

b. şeyim XVI/66

b. şeymiş XXXIII/508

b. şi VIII/129

b. yerde IV/115

b. zēri XIX/106

urmiye aşıḫlarının b. lehçeleri IX/76

zenćan aşıḫlarının b. lehçeleri IX/76

ġaradağ aşıḫlarının b. lehçesi IX/77

bi bk. **bu**, **bı**, **bi̊**, **bū**, **bí**, **bī**, **mı**, **mi̊**, **mu**.

b. XXXIII/287

bi - bk. **bil -**.

b.- mem XXXIX/517, XXXIX/530

bí bk. **bu**, **bı**, **bi̊**, **bū**, **bi**, **bī**, **mı**, **mi̊**, **mu**.

b. XXXIX/15

bī (< Far. بی) Farsça ve Arapça sözcüklerin başına gelen ve Türkçedeki "{+sIz}, {+sUz}; {+mAz}" eklerinin anlamını karşılayan ön ek.

b. I/20, XL/131, XL/167, XVI/77, XXXIII/79, XXXIX/233

b. bafā XXV/53

b. desi XXXIII/269

b. edep V/156

b. savad XXII/18, XXIII/20

bī bk. **bu**, **bı**, **bi̊**, **bū**, **bi**, **bí**, **mı**, **mi̊**, **mu**.

b. XXXIII/560

biaz bk. **biáz**, **biez**, **birez**, **biraz**, **biráz**, **biyaz**, **biyáz**, **biye**, **biyez**.

b. XXV/23

biáz bk. **biaz**, **biez**, **birez**, **biraz**, **biráz**, **biyaz**, **biyáz**, **biye**, **biyez**.

b. XX/35, XX/40

bī-bafā (< Ar. وفاء + Far. بی) Hayırsız, vefasız.

b. XXV/53

bi-beyān (< Ar. بيان + Far. بی) Beyansız, açıklamaya gerek kalmadan.

b. XII/371

bibi Babanın kız kardeşi, hala.

b.+ m oğludu III/78

b.+ mdi III/78

b.+ sin XV/49

bicār Kürdistan eyaletine bağlı bir yer adı.

b.+ dı XXXVI/60

bicillig Vaktinden önce doğuran inek.

b.+ ine XX/103

biç - 1. Belli bir biçim vererek kesmek. 2. Dikilecek kumaşı belli bir ölçüye ve modele uygun olarak makasla kesmek. 3. Ekin, ot vb.ni orakla, tırpanla, makine ile kesmek, bk. **biç̀ -**, **piç -**.

b.- erdiK I/175

b.- ērik XVII/39

b.- iller IX/72

biç - bk. **biç -, piç -**.

b.- er II/83

bi-çāra (< Far. بیچاره) Çaresiz.

ey b. VIII/133

biçin 1. Ekin. 2. Otu, tahılı orakla veya traktörle biçme işi.

b. derer XXXVI/41

b. dererdi VI/140

bidūni-mum (< Far. بدون موم) Peteği olmayan, peteksiz.

b.+ du XL/71

bī-edep (< Ar. + Far. بي ادب) Edepsiz, hayasız.

b. V/156

biez bk. **biaz, biáz, birez, biraz, biráz, biyaz, biyáz, biye, biyez**.

b. XXVII/13

bī-ġadir (< Ar. قدر + Far. بي) Değersiz, kıymeti olmayan.

b. XVI/10, XVI/11

bī-ġīyet (< Ar. غيرت + Far. بي) Gayretsiz, tembel.

b. XII/229

biġūli (< Far. + Ar. به قولی) "Söze göre, deyim yerindeyse, sözün özü" gibi anlamlara gelip "örneğin, yani, demek ki" gibi bir söze dayanak oluşturacak veya açıklayacak veya konuyu açıklama işlevlerinde kullanılan bir söz, bk. **biġulu**.

b. XL/200

biġulu bk. **biġūli**.

b. XL/53

bi-ḫātir bk. **be-ḫātiri**.

b. XXXIX/50

bī-hesab bk. **bī- hisab**.

b. XVI/44

bī-hisab (< Ar. حساب + Far. بی) Hesapsız, sayısız, bk. **bī-hesab**.

b. XVI/42

bihterin (< Far. بهترین) En iyi, en güzel anlamına gelen söz.

b. XXXV/25, XXXV/35

bīhude (< Far. بیهوده) Yararsız, anlamsız, yok yere, boşuna.

b. XII/76

bī-kef (< Ar. کیف + Far. بی) Keyifsiz, mutsuz.

b. XXXIII/586

b.+ sen XXXIII/587

bil - 1. Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak. 2. Bir iş yapmaya alışmış olmak, elinden gelmek. 3. Tanımak, hatırlamak, bk. **bi -**.

b. XXI/71, XXV/47, XXV/46, XXXIX/436, XXXIX/444

b.- di XII/418, XII/422

b.- digim XXXIII/279

b.- diğim XV/30, XV/51, XVIII/63

b.- dim XIII/106, XIII/113, XXVIII/29, XXXIII/250

b.- dīm XL/189

b.- diyim XV/58

b.- dūn II/129

b.- e XIX/9

b.- ebilmerem XIV/38

b.- ecek XII/317, XII/351

b.- ek XVIII/130, XXXIII/241

b.- eler XII/399

b.- eller III/27, VII/95

b.- em XXVI/39

b.- en XXIX/39, XXXIX/29

b.- ēn V/225

b.- ende XXXIII/377

b.- ene XXXVI/33

b.- enner III/10

b.- ennerden XIII/100

b.- er I/67, XII/220, XVII/55, XVIII/144, XXI/60, XXVI/42, XXVI/46, XXXIX/414, XXXIX/415, XXXIX/420, XXXIX/478, XXXV/58, XXXV/60

b.- erdig VI/71

b.- erdiler I/168

b.- erdilēr XII/361

b.- erdim XII/181, XXXIII/273

b.- erem XIX/42

b.- erim XI/47

b.- ersen XL/130, XL/144, XL/178, XL/216, XL/60

b.- ersēn XXXIII/232, XXXIII/344

b.- ẽsen XXXIII/457

b.- ey II/75

b.- ėysen II/123, II/129

b.- iller VI/15, XI/32

b.- im VI/19, XIII/6, XXIV/12, XXIV/25, XXXIII/161, XXXIX/125, XXXIX/129, XXXIX/282, XXXIX/496, XXXVI/67

b.- ip XXXIII/377, XXXIX/280

b.- ir IX/89, VI/11, VI/23, VI/67, XII/362, XV/58, XXII/84, XXXIX/200, XXXIX/29, XXXV/45, XXXVI/34, XXXVI/60

b.- ĩr XII/363, XXXVI/32

b.- irdi XXXIII/301

b.- irdiz XIX/110

b.- irem XVIII/43, XXXVIII/25

b.- irik V/205

b.- irim XI/35

b.- irsen XII/316, XXI/74, XXIV/46

b.- irsēn XII/298, XII/300, XII/304, XII/308, XII/312

b.- irsiz VI/130

b.- irük III/11

b.- isen VII/94

b.- iydük III/12

b.- iyem V/157, XVIII/52, XXXIII/536, XXXIX/173

b.- iymiş XXXIII/228

b.- iysen XVI/61, XXXIII/166, XXXIII/302, XXXIX/517, XXX-VIII/47, XXXVIII/54

b.+ iysen XXXVIII/47

b.- iysēn IV/105

b.- lem VIII/126, XII/159, XII/24, XII/427, XL/177, XXXIII/272, XXXIII/275, XXXIX/317

b.- lēm XII/349

b.- lik IV/87, IV/88, IV/89, IV/90, IX/89, XXIX/14, XXIX/15

b.- lĩk IV/89, XXIX/16

b.- lim XXXVI/21

b.- lüh' XIV/62

b.- lük III/11, XIV/62, XXIX/16

b.- medi XII/356

b.- medim XVI/17, XVI/18, XXI/64

b.- meg XXXVI/35

b.- mem VI/19, XI/21, XI/30, XI/62, XII/348, XVI/31, XXXIX/264, XXXIX/57

b.- mēm XXXVI/29, XXXVI/31

b.- merem IV/10, XV/58, XXXI/23, XXXI/42, XXXI/51

b.- mey XVI/62

b.- meyim V/174, VI/6

b.- mez XII/368, XVI/130

b.- mezdig XI/53

b.- mezdiler XXXVII/138

b.- mezdük II/107

b.- miem XXXIII/402

b.- mir XL/207, XXXIII/418, XXX-VII/15

b.- mīr I/210, IX/90

b.- mirdi XXXIII/391

b.- mirdiler XXXIX/116

b.- mirdim XIX/39, XXVI/35

b.- mirem III/69, VI/110, VI/21, XII/214, XV/58, XV/59, XXXIX/265, XXXVI/4, XXXVI/7, XXXVII/115, XXXVII/24, XXXVII/27

b.- mirēm XXXVII/56

b.- miṛem XVIII/43

b.- mirig VI/164

b.- mirik IX/91, VI/60, XIII/55, XXXIII/556

b.- mirim VI/65, XI/57, XI/58

b.- miş iydi XV/13

b.- miy XXXIII/408

b.- miydi XXXIII/393

b.- miydim XXI/70

b.- miye XII/401

b.- miyem IV/95, XIV/40, XLI/39, XLI/41, XLI/42, XVIII/43, XVIII/94, XX/49, XXI/38, XXVII/20, XXVIII/30, XXXIII/106, XXXIII/17, XXXIII/191, XXXIII/240, XXXIII/266, XXXIII/280, XXXIII/328, XXXIII/457, XXXIII/466, XXXIII/48, XXXIII/486, XXXIII/545, XXXVII/39

b.- miyen V/224, XLI/103, XXXIX/29

b.- miyēni V/227

b.- miyiK VI/62

b.- miysēn XXXIII/292

b.- miyük III/20, XVI/115

b.- mürem III/77, XIV/40

b.- se XXXIII/395, XXXVI/33

bil bk. **bir**, **biṛ**, **bi**, **biy**.

b. ilsi XIX/100

b.+ in XXXIII/221

bilaḫare (< Ar. بالآخره) Sonra, daha sonra, sonradan, bk. **bilaḫáre**.

b. VII/30, XX/99, XXXIII/305

bilaḫáre bk. **bilaḫare**.

b. VII/5

bildir - Anlatmak, ifade etmek, anlatmak, haber vermek, bilgi vermek.

b.- me XXXIX/444

b.- meye XXXIX/436

b.- rim VII/77

bildirçın Tavukgillerden, boz renkli, benekli, yurdumuzda en çok sonbaharda eti için avlanan, etinden ve yumurtasından yararlanılan göçebe kuş, bıldırcın.

b. XIX/98

bilehˈ 1. Elle kolun, ayakla bacağın birleştiği bölüm, bilek. 2. Güç, kuvvet.

b.+ leri I/199

b.+ lerine I/195

b. mileğˈimiz VI/79

bilesuvar Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **bilesuvār**, **bilēsuvar**.

b.+ dan II/113, XXVI/35

b.+ dı XX/14

bilesuvār bk. **bilesuvar**, **bilēsuvar**.

b. II/8

bilēsuvar bk. **bilesuvar**, **bilēsuvar**.

b.+ ın vesetinde XX/14

bilin - Bilme işine konu olmak, anlaşılmak, öğrenilmek, bilinmek.

b.- mezmiş XXXIII/249

b.- sin IX/101

billūr-i ezem (< Far. + Ar. بلّور اعظم) Büyük kristal.

b.+ de VII/49

bīmarı (< Far. بیمار) Hasta.

b.+ lar XX/73

bimārisdan bk. **bīmāristan**.

b.+ a XXXIX/554

b.+ da XVIII/141

bīmāristan (< Far. بیمارستان) Hastalara yatarak veya ayakta tanı, tedavi ve bakım hizmetlerinin hekim, hemşire ve diğer sağlık çalışanları tarafından verildiği sağlık kuruluşu, hastane, bk. **bimārisdan**.

b.+ a XVII/53

b.+ da XVII/53, XXXIX/264

binā (< Ar. 1 (بناء. Öz, temel, esas. 2. Yapı. 3. Yapmak, kurmak, bk. **binē**.

b. XII/77

b.+ den XII/67

b.+ sın XXXIX/118

binē bk. **binā**.

b.+ sidi XX/54

bir bk. **biṛ**, **bi**, **bil**, **biy**.

b. I/158, I/165, I/169, I/180, I/29, I/30, IV/115, IV/20, IV/32, IV/33, IX/14, IX/15, IX/21, IX/32, IX/42, IX/43, IX/45, IX/46, IX/53, V/153, V/99, VI/117, VI/128, VI/130, VI/131, VI/133, VI/139, VI/15, VI/16, VI/38, VI/39, VI/42, VI/43, VI/44, VI/54, VI/70, VI/92, VI/95, VI/98, VII/16, VII/17, VII/49, VII/56, VII/75, X/119, X/54, X/69, X/79, XII/10, XII/11, XII/12, XII/140, XII/180, XII/258, XII/320, XII/322, XII/324, XII/327, XII/33, XII/331, XII/333, XII/367, XII/372, XII/406, XII/76, XII/413, XII/418, XII/422, XII/475, XII/5, XII/7, XII/71, XIII/20, XIII/57, XIV/50, XIV/66, XIV/69, XIX/31, XL/147, XL/171, XL/97, XVI/8, XVII/51, XVII/53, XVII/54, XVII/65, XVII/71, XVII/73, XVIII/122, XVIII/61, XX/100, XX/103, XX/19, XXI/80, XXII/21, XXII/59, XXII/60, XXII/94, XXII/95, XXIX/14, XXIX/35, XXV/46, XXV/47, XXX/15, XXXII/32, XXXII/39, XXXII/43, XXXIII/271, XXXIII/28, XXXIII/285, XXXIII/389, XXXIII/436, XXXIII/454, XXXIII/464, XXXIII/469, XXXIII/498, XXXIII/500, XXXIII/504, XXXIII/528, XXXIII/530, XXXIII/585, XXXIV/33, XXXIX/122, XXXIX/126, XXXIX/131, XXXIX/141, XXXIX/21, XXXIX/222, XXXIX/228, XXXIX/295, XXXIX/303, XXXIX/328, XXXIX/462, XXXIX/542, XXXIX/547, XXXIX/569, XXXIX/580, XXXIX/584, XXXIX/588, XXXIX/619, XXXIX/620, XXXIX/626, XXXIX/69, XXXIX/74, XXXIX/77, XXXV/64, XXXV/68, XXXV/74, XXXVII/118, XXXVII/134, XXXVII/135, XXXVII/16, XXXVII/47, XXXVII/48, XXXVII/73, XXXVII/74, XXXVII/87, XXXVII/99, XXXVIII/21, XXXVIII/31

atmış b. XXIX/6

bir b. XXV/30

igirmi b. XIV/70

on b. XII/207, XII/208, XII/354, XII/355, XIX/124, XXXV/65

yetmiş b. I/6

yüzde b. XXXII/53

b. ay IV/13, V/115, VII/16, VII/17, XIX/100, XL/221, XXXIII/80, XXXIII/81, XXXIII/82

b. aydan sōra IV/111, XVII/10

b. bir XXV/30

atmış b.+ de II/99

on b.+ de XVII/7

b.+ den IV/33

min üş yüz atmış b.+ den XXXIX/6

elli b. dene XII/352, XII/354

b.+ di III/70, XII/325, XII/433, XXXIV/36, XXXVI/52, XXXVII/57

b.+ diler XII/214

min üş yüz ġırḫ b.+ ēm VII/178

on b. evlādiynen XII/443

b. gün VI/152, XIII/63, XXII/80, XXV/48
b.+ i I/112, I/163, I/166, I/35, IX/22
debbēn b.+ i VI/152
devenin b.+ i XIII/49
ġōyunun b.+ i XXXIII/74
kişilerin b.+ i VIII/113
zamanın ćavanının b.+ i XXXIII/153
b.+ iK XII/214
b. iki XXXIII/496
b. il III/81, III/83, IV/104, VIII/31, VIII/39, VIII/45, XIII/47, XL/118, XVIII/100, XVIII/102, XXXIX/449
on b. il XVI/122
b. il ġabağ XX/103
b. ilden XX/95
elli b. ildir XII/151
b. illik XX/94
b.+ in I/162, III/72, XIII/89, XVI/138
her b.+ in XXXIII/175
b.+ in üsdüne I/192
b.+ inde XXXIII/523, XXXIX/159
min b.+ inde XXXIX/147, XXXIX/148
b.+ ine III/27
adamın b.+ ine XIII/34
onun b.+ ine III/27
b.+ ini XXXIII/73
her b.+ inin XXXIII/174
oların b.+ inin XVI/44
b.+ inin adı II/44
b.+ innen III/26
b. kása VI/103
b. neferi I/107
mehemmed elinin b. oğlu XXXIII/190
b. sahat IX/60
b. siri XXXVII/21
b. sürü XXXVI/18
b. şey XXXIX/21
b. şeylerden XXXVII/67
b. tayfa XII/207
b. yaşına XI/24
b. yaşından XXII/93
on b. XIV/69

biḯ bk. **bir**, **bi**, **bil**, **biy**.
b. I/84, IV/33, XLI/108
b. ġızım II/43

bir sürü Pek çok.
b. s. XXXVI/18

bíra bk. **bı̊ra**, **bırā**, **bura**, **burā**, **bıra**.
ćavanın b.+ sına I/97

biraz bk. **biaz**, **biáz**, **biez**, **birez**, **biráz**, **biyaz**, **biyáz**, **biye**, **biyez**.
b. XII/8, XIV/66, XL/57, XVI/11, XVI/42, XXXV/72

biráz bk. **biaz**, **biáz**, **biez**, **birez**, **biraz**, **biyaz**, **biyáz**, **biye**, **biyez**.
b. VI/10

birazćaḫ Pek az, çok az, az bir miktar.
b. IX/57

birbiri Karşılıklı olarak bir diğeri.
b.+ lerine VI/57
b.+ lerinnen VI/53
b.+ mize XXXIII/450
b.+ miznen XL/99
b.+ müze III/65
b.+ n XIII/85, XL/96, XL/98, XVII/80, XVIII/65, XXXIII/308, XXXIII/424, XXXIX/39, XXXIX/43
b.+ n dālınca XXXVI/54
b.+ n evine IV/59
b.+ n yanında XIX/53
b.+ ne XIII/63, XL/88, XVII/72, XXIII/23, XXXIII/281, XXXIII/326, XXXIII/380, XXXIII/381

b.+ nē XL/224, XXXIX/468

b.+ nen X/54

b.+ nin adın XXXIII/314

b.+ nin dālına XIII/84

b.+ nnen IV/124, XVI/121, XVII/85, XXVII/28, XXXII/32, XXXIII/311, XXXIII/312, XXXIII/504

b.+ ynen XL/93, XXXV/47

bircе Biricik, yalnız, tek.

b. XXI/37, XXXIX/619

b.+ sen XXXIX/618

birçeg Saç, kâkül, zülüf, bk. **pirçeg**.

gülüzārın b.+ i X/101

bírda bk. **burde, burdā, burda, bırda, bırdā, bi̊rda, bi̊rdā**.

b. I/26

birden 1. Hemen, birden, ansızın. 2. Örneğin, mesela.

b. V/36, VI/156, VII/64, VII/95, VII/96, XXXII/18, XXXV/40, XXVI/49, XVI/110, XVII/38, XVII/41, XVII/48, XVII/87, XVIII/114, XVIII/134, XVIII/154, XVIII/158, XXXIII/202, XL/104, XL/126, XL/140, XL/145, XL/161, XL/212, XL/90, XL/95

birem 1. Birer birer. 2. Parça parça, azar azar. 3. Ufak, küçük.

birem b. X/120, XXXIII/537

b. birem X/120, XXXIII/537

birer Herkese bir, birer.

birer b. XXXVI/17

b. birer XXXVI/17

birez bk. **biaz, biáz, biez, biraz, biráz, biyaz, biyáz, biye, biyez**.

b. XII/117

biri Bir tanesi, bilinmeyen bir kimse.

b. II/61, II/84, II/85, III/109, III/25, III/26, IV/109, IV/132, IX/41, IX/42, V/48, VI/72, VI/93, VII/169, VIII/33, VIII/59, XL/122, XL/151, XL/71, XLI/110, XV/30, XV/31, XVI/110, XVI/112, XVI/116, XVI/54, XVI/55, XVI/84, XVIII/138, XVIII/16, XVIII/17, XVIII/48, XVIII/58, XXII/88, XXIX/31, XXVI/12, XXVI/21, XXVI/8, XXXII/30, XXXIII/188, XXXIII/201, XXXIII/290, XXXIX/22, XXXIX/318, XXXIX/48, XXXV/20, XXXV/41, XXXVIII/48, XXXVIII/49

b.+ di XVI/73

b.+ miz XX/42

b.+ n III/72, III/73, IV/132, V/94, XIV/19, XIV/54, XIV/55, XVIII/58, XXIII/29, XXIII/30, XXXIII/95, XXXIII/96, XXXIX/108, XXXIX/22, XXXV/44, XXXVIII/48

b.+ n elinde VII/41

b.+ ne VII/164, VII/88, XL/122, XLI/100, XXXII/30, XXXIII/185, XXXIII/189, XXXIII/191, XXXIII/215, XXXIII/216, XXXIII/245, XXXIX/289

b.+ ni VII/155, XXXIII/189

b.+ nin IV/31, V/94, XIII/49, XL/145, XXXIII/58, XXXIX/22, XXXIX/23

b.+ nin ġapısından V/190

b.+ nin ġardaşı XVIII/49

b.+ nin ġıybetin XVIII/106

b.+ nin hėyvanın XVIII/17

b.+ nin yanında XXV/35

b.+ nnen XXXIX/17

b.+ ynen XXXIX/217

alaçığının b. XXVI/16

ayağının b. XVIII/159

biri b.+ ne XXIII/22, XXIII/26

b. birine XXIII/22, XXIII/26

nökerüvün b.+ ne XXIII/37

dėlilerin b. IX/26

ġoyunun b.+ n XXXIII/73

ġuzunun b.+ n XXXV/66

onun ġolunun b.+ n V/198

her b.+ nin VI/42

herkesin b. XXXIX/21

mallanın b. XII/367, XII/370

neferin b. XXXVII/17

onun b. XXVI/21

vezirin b. XXXIII/287

birimci bk. **birinci**.

otuz b. IX/33

birinci Bir sayısının sıra sıfatı, bk. **birimci**.

on b.+ mi XXXVIII/26

birrik Bir arada olma durumu, vahdet, tek olma, bk. **biṛrik, bīṛrik**.

b. ēliyende IV/70

biṛrik bk. **birrik, bīṛrik**.

b. II/51

bīṛrik bk. **birrik, biṛrik**.

b. II/28

bī-savad (< Far. بی سواد) 1. Okuryazarlığı olmayan. 2. Eğitimsiz.

b. XXII/18, XXIII/20

b.+ am XXXVI/4

bisd bk. **bist**.

b.+ i XII/464

bismilla (< Ar. بسم اللّه) Besmele, bismillah.

b. XXII/78

bismilla çėvir - Besmele çekmek.

b. ç.- dim XXII/78

bismillahirmānirrehīm (< Ar. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) "Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla" anlamına gelen "Bismillahirrahmanirrahim" cümlesinin adı.

b. XIX/2

bist (< Far. بیست) On dokuzdan sonra yirmi birden önce gelen sayı, yirmi, bk. **bisd**.

b. tümen XXXIV/48

bisto yik (< Far. بیست و یک) Yirmiden sonra yirmi ikiden önce gelen sayı, yirmi bir.

b. o y.+ em XII/22

bişir - bk. **pişir -, pişil -**.

b.- ellēr XL/24

b.- ib XL/25

bit - Bitki, tüy, saç vb. şeyler çıkıp yetişmek.

b.- ipdi XII/301

b.- mesin X/126

biy bk. **bir**, **biṛ, bil, bi**.

b. III/28

biyān Biyan otu, meyan.

b. VIII/100

biyaz bk. **biaz, biáz, biez, birez, biraz, biráz, biyáz, biye, biyez**.

b. VIII/70, XVI/21, XVI/69, XXXIII/192

biyáz Bir parça, azıcık, az miktarda, kısa bir süre için, bk. **biaz, biáz, biez, birez, biraz, biráz, biyaz, biye, biyez**.

b. IX/64, V/188, VI/72, VII/15, VII/34, VII/35, VII/66, VII/67, VII/89, VII/97, VII/99, XII/228, XIX/112, XL/50, XVI/77, XVII/82, XX/10, XX/101, XX/30, XX/31, XX/32, XXXII/26, XXXII/53, XXXIII/191, XXXIII/301, XXXIII/476, XXXIII/76, XXXIX/451, XXXIX/459

b.+ ın XXXIII/276

biye bk. **biaz, biáz, biez, birez, biraz, biráz, biyaz, biyáz, biyez**.

b. I/203

biyez bk. **biaz, biáz, biez, birez, biraz, biráz, biyaz, biyáz, biye**.

b. VIII/114

biyol "Bir + yol" sözcüklerinin birleşmesiyle ortaya çıkan ve "*bir türlü,*

bir şekilde, bir yönüyle" anlamlarına gelen sözcük.

b. I/182, VI/8, XII/364, XXXIII/144, XXXVII/133, XXXVII/134, XXXVII/143, XXXVII/95

biz Çokluk birinci kişiyi gösteren söz, bk. **bīz**, **bïz**.

b. I/104, I/119, I/13, I/166, I/222, I/28, I/30, I/95, I/97, II/105, II/107, II/109, II/110, II/136, II/19, II/21, II/29, II/39, II/40, II/41, II/49, II/69, III/10, III/12, III/13, III/16, III/18, III/20, III/23, III/24, III/25, III/4, III/55, III/77, III/9, IV/100, IV/101, IV/102, IV/115, IV/80, IV/87, IV/99, IX/17, IX/43, IX/66, IX/67, IX/68, IX/77, IX/81, IX/86, IX/87, IX/89, IX/90, VI/146, VI/148, VI/164, VI/37, VI/48, VI/70, VI/75, VI/77, VI/79, VI/82, VII/179, VII/21, VII/24, VII/39, VII/9, VIII/120, VIII/135, X/12, X/33, X/35, X/6, X/9, XI/53, XII/113, XII/138, XII/219, XIV/18, XIV/45, XIX/113, XIX/8, XIX/9, XL/100, XL/174, XL/52, XL/67, XLI/10, XLI/105, XLI/12, XLI/14, XLI/19, XLI/20, XLI/22, XLI/23, XLI/24, XLI/25, XLI/29, XLI/32, XLI/42, XLI/47, XLI/48, XLI/58, XLI/6, XLI/61, XLI/64, XLI/66, XLI/69, XLI/72, XLI/75, XLI/76, XLI/80, XLI/82, XLI/88, XLI/89, XLI/92, XLI/94, XV/9, XVI/124, XVI/134, XVI/39, XVI/45, XVII/4, XVII/5, XVII/8, XVIII/125, XVIII/143, XVIII/144, XVIII/145, XVIII/15, XVIII/155, XVIII/22, XVIII/33, XVIII/4, XX/41, XX/48, XX/49, XX/50, XX/63, XX/81, XX/98, XXI/43, XXI/67, XXII/18, XXII/33, XXII/49, XXII/63, XXII/64, XXII/75, XXII/9, XXII/97, XXIII/8, XXIX/8, XXV/28, XXV/6, XXVI/42, XXVI/44, XXVI/46, XXVIII/6, XXXI/12, XXXI/32, XXXI/47, XXXII/33, XXXII/35, XXXII/6, XXXIII/179, XXXIII/180, XXXIII/182, XXXIII/23, XXXIII/24, XXXIII/25, XXXIII/29, XXXIII/438, XXXIII/46, XXXIII/588, XXXIII/593, XXXIII/6, XXXIV/31, XXXIV/33, XXXIV/36, XXXV/12, XXXV/13, XXXV/14, XXXV/23, XXXV/30, XXXV/51, XXXV/59, XXXVII/130, XXXVII/43, XXXVII/44, XXXVII/46, XXXVII/47, XXXVII/6, XXXVII/64, XXXVII/94, XXXVIII/28

b.+ den XI/59, XII/451, XVI/24, XX/47

b.+ den ġabağ XX/62

b.+ den sōrakilere XVI/124

b.+ der VI/113, XL/201, XVII/9, XX/81, XXIII/39, XXXIII/83, XXXIX/474

b.+ derde VI/103

b.+ deri VI/110

b.+ derī XXXIX/257

b.+ derin IV/123

b.+ derinki XL/206

b.+ e I/12, I/13, III/15, III/17, IV/101, IV/102, IV/84, VII/13, X/10, X/8, XII/10, XL/141, XVI/22, XVI/24, XVI/8, XXI/18, XXVI/44, XXVI/53, XXXIII/140, XXXIII/532, XXXIV/27, XXXIV/30, XXXIX/350, XXXVII/128

b.+ i I/22, IV/73, IX/64, VII/14, XIX/110, XIX/112, XVI/39, XVI/44, XVIII/147, XXI/78, XXI/80, XXII/38, XXV/32, XXVI/42, XXVI/43, XXXII/35, XXXIII/396

b.+ ī XVI/46

b.+ im I/111, I/33, II/120, II/121, II/31, II/93, III/112, III/16, III/22, IV/51, IV/83, VII/99, IX/17, IX/32, IX/81, V/103, V/202, V/28, V/60, VI/60, VII/13, VII/143, VII/171, VII/20, VII/21, VII/28, VIII/138, X/95, XI/22, XII/352, XII/9, XIV/61, XIX/72, XIX/77, XIX/94, XIX/95, XL/11, XL/199, XL/24,

XVI/133, XVI/57, XVI/8, XVIII/67, XVIII/69, XX/47, XXII/40, XXII/42, XXXI/19, XXXII/48, XXXII/50, XXXIII/185, XXXIII/218, XXXIII/46, XXXIII/588, XXXIV/35, XXXIV/38, XXXIX/227, XXXIX/238, XXXIX/318, XXXV/38, XXXV/51, XXXVII/106, XXXVII/38, XXXVII/40, XXXVIII/17, XXXVIII/18, XXXVIII/21, XXXVIII/54, XXXIX/456, XL/220

b.+ īm XXXII/50

b.+ im arılar XXXV/19

b.+ im áslímız I/216

b.+ im babamız XXV/10

b.+ im balalarımızın VI/69

b.+ im dağımız XIX/71

b.+ im dil V/38

b.+ im dili I/210

b.+ im dilimizin II/33

b.+ im dinimizi I/125, I/126

b.+ im dōremizde XXXVII/121

b.+ im dōremizdeki XXXVII/106

b.+ im dostlarımızdan VII/94

b.+ im dōvremiz XXXVII/116

b.+ im dōvremizde XXXVII/125

b.+ im dövremizde XXXVII/95

b.+ im elimizden I/18

b.+ im evimizde VI/140

b.+ im ġabağmıza II/109

b.+ im ġaynenemiz III/16

b.+ im ġonşumuz VIII/111

b.+ im ẖāberimiz IV/100

b.+ im hamımızın XXV/29

b.+ im havaların çoẖun IX/90

b.+ im hėyvanımız XX/32

b.+ im ẖoşumuza gelir I/104

b.+ im içimize XII/225

b.+ im iẖtilāfımız XXXVII/110

b.+ im ireyisimizdi X/93

b.+ im ketderde XI/20

b.+ im lazımımız IX/37

b.+ im musıġimizin VII/102

b.+ im mülkümüz VI/11

b.+ im öz dinimizdedi I/130

b.+ im özümüz III/69

b.+ im özümüzün XL/34

b.+ im sazımız VII/3

b.+ im sirvetimiz XL/129

b.+ im sirvetimizin yarısı XL/204

b.+ im şeherde VII/3

b.+ im tayfada I/112

b.+ im üçün III/69

b.+ im vezimiz XVI/106

b.+ im yerimiz XX/60

b.+ im yuẖumuz XLI/84, XLI/85

b.+ im zamanımız IV/121, VI/66, VI/67

b.+ im zamanımızda XXII/27

b.+ im zebān I/209

b.+ im zindegimüzdi II/54

b.+ imdi XVIII/142, XVIII/143, XVIII/144

b.+ imki II/100, IV/75, VIII/13, X/14, XXIII/10, XXXI/39

b.+ imkī XVII/30

b.+ imkidi IX/79, XXXI/45, XXXI/52

b.+ imkiler XV/38, XXXIII/86, XXXIII/88

b.+ imkileri IX/87

b.+ inen I/125, I/127, VI/140

b.+ ler IV/34, IV/69, VI/89, VIII/142, XL/64, XL/65, XXXIII/23, XXXIII/44, XXXIII/45, XXXIII/88, XXXV/48

b.+ lerde IV/105

b.+ lere XVI/105

b.+ lerin XXVI/19, XXVI/27

b.+ nen XVI/28, XX/54

b.+ zer XXII/71

b.+ zeri XL/202

bi̱z bk. **bi̱z, biz**.

b. IV/102, V/205, XXXII/15, XXXVII/6

bi̱z bk. **bi̱z, biz**.

b. XXV/4

bizdele - Hayvanın biz adı verilen nodul benzeri bir aletle yürüyüşünü hızlandırmak veya hareket etmesini sağlamak.

b.- rdin XIII/84

bizzat (< Ar. بالذّات) Aracısız, kendisi olarak.

b. XXXIII/21

boğ - 1. Bir canlıyı, soluk almasına engel olarak öldürmek. 2. El, ip vb. ile bir şeyi çepeçevre sıkmak.

b.- ar VI/129

b.- up VI/163

b.- uP VI/163

b.- uruḫ VI/146

boğarsağ Bağırsak, bk. **boğarsıḫ**.

ġōyunun b.+ ınnan V/18

boğarsıḫ bk. **boğarsağ**.

b. XLI/33

boğaz Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar, imik, kursak, boğaz.

b.+ ı XXXV/73

b.+ ı açıḫ IV/104

boḫ Dışkı, bok.

at b.+ u XXI/10

bolluḫ Bol olma durumu, bereket.

b. XL/169

borc (< Soğd. *purç*) Birine karşı bir şeyi yerine getirme yükümlülüğü, vecibe.

b.+ udu XXXIX/106

borran Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

b. menteġesinnen XXXIII/44

bosdan (< Far. 1 (بوستان. Sebze bahçesi, bağ 2. Kavun karpuz tarlası.

b. VI/96

b.+ ı XXXIX/485

boş 1. İçinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan, dolu karşıtı. 2. Yapılacak işi olmayan, işsiz.

b. XIX/117, XXXIX/141

b.+ uḫ XXXVI/9

boşal - 1. Boş duruma gelmek, içinde bir şey kalmamak, inhilal etmek. 2. Terk edilmek.

b.- ıb XXV/35

boşalt - Boş duruma getirmek, dökmek, boca etmek.

b.- dīm XIX/23

boşan - Eşinden ayrılmak.

b.- dı XVIII/69, XVIII/70

boşla - Bırakmak, salmak, bk. **boşle -**.

b.- dılar XXXIX/453, XXXIX/454

b.- dīm XXXIX/189

b.- llar XXXIII/368

b.- ma XXXIII/451

b.- ruḫ XX/43

boşle - bk. **boşla -**.

b.- yıb XXXIII/357

b.- yíb XXXIII/357

boy 1. Uzunluk. 2. Sorumluluğunu üstlenmek.

b. XXXIII/137

b.+ ća I/121

b.+ da XXII/94, XXXIII/448

b.+ deydı XVI/19

b.+ u XXXIII/501

b.+ una tüşennen VI/119

ömür b.+ u XXXIX/399

oların b.+ una XV/46

boya - Boya sürerek veya boyaya batırarak renk vermek, boyamak.

b.- ruḫ III/63

b.- yallar XVII/79

tuluḫ b.- yardılar XXII/82

boyaḫ Boya.

b.+ dan XVII/79

boyaḫsīz Boya sürülmemiş, boyasız.

b. XVIII/53

boyan - Boyama işi yapılmak.

b.- ār III/8

b.- ıp XVIII/53

b.- ır XVIII/54

boyatī bk. **bayatı, buyatı**.

b. XIX/28

boyluḫ Boy, uzunluk.

b.+ ları XVII/81

boyun Gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi, bk. **bōyun**.

b.+ um XXXIX/553

b.+ una XII/240, XII/48

b.+ unā V/214

b.+ unda XXXIII/501

b.+ unun burasına VI/135

bōyun bk. **boyun**.

b.+ uma XXII/78

b.+ una V/213

boz Açık toprak rengi.

b. XXIX/16, XXIX/17, XXIX/19, XXIX/20

b. deve XIII/9

b. tek V/42

b.+ un XXIX/16

boz - 1. Bir şeyi kendisinden beklenilen işi yapamayacak duruma getirmek. 2. Bırakmak, vazgeçmek.

b.- dular XXXIX/378

b.- marıḫ VIII/142

bozbaş Bir tür etli yemek, bk. **bōzbaş**.

b. V/42, XXIV/29

bōzbaş bk. **bozbaş**.

b. V/41

böcek Eklem bacaklıların, altı bacaklı, çoğu kanatlı ve vücutları baş, göğüs, karın olarak eklemlerden oluşmuş hayvan sınıfı, haşere.

b. VI/90

böğreğˈ *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde geçen kahramanlardan biri, Bamsı Beyrek.

b.+ in filimindē XXXIX/33

b.+ in dedesi̅ XXXIX/38

böğrek Kandaki zararlı maddeleri süzüp idrar olarak salan, omurganın sağ ve sol yanında bulunan çift organdan her biri, böbrek.

b. XLI/33

böğüg bk. **böyük, böyüh**ˈ, **böyüg, böyŭg, bȫük, bȫŭk, bȫük, bȫyüh**ˈ.

b.+ üne IV/63

böğˈün bk. **büğün, búyün, bugün, böyün, bȫün, bȫün, bȫün**.

b. IV/130, IV/54, IV/56, XXV/8, XXXII/50, XXXIII/93

böğür İnsan ve hayvan vücudunun kaburga ile kalça arasındaki bölümü, yan taraf.

b.+ ünde IX/71, VII/103, XXXIII/346

b.+ üne XVI/96, XVI/97

penćerenin b.+ ünnen VII/80

böhtan bk. **bühtan**, **bo͞htan**.

şer b. XXXIX/88

bo͞htan bk. **bühtan**, **böhtan**.

şer b. XXXIX/85

böl - Bir bütünü iki veya daha çok parçaya ayırmak, taksim etmek.

b.- dü XVI/18, XVI/19

b.- ebilmirik XXXIX/239, XXXIX/240

b.- ek XXXIX/242

b.- erdiler XVIII/28

b.- üller XXXIX/238

böle Bunun gibi, buna benzer, böyle.

b. XVI/87, XVI/88

bölük Bir bütünden ayrılmış olan parça, kısım.

b. XX/59

börk Başlık, bk. **bo͞rk**.

b. XLI/107, XLI/111

bo͞rk bk. **börk**.

b. I/42

bö͟uk bk. **böyük**, **bo͞yüh**', **böyüh**', **böyüg**, **böyŭg**, **bo͞ŭk**, **bo͞ük**, **böğüg**.

b. VIII/48

bo͞ŭk bk. **böyük**, **bo͞yüh**', **böyüh**', **böyüg**, **böyŭg**, **bö͟uk**, **bo͞ük**, **böğüg**.

b.+ ler III/10

bo͞ük bk. **böyük**, **bo͞yüh**', **böyüh**', **böyüg**, **böyŭg**, **bö͟uk**, **bo͞ŭk**, **böğüg**.

b.+ ler XII/220

b.+ lermiz XXIV/37

b.+ lermize XXIV/37

onun b.+ leri VIII/35

bo͞un bk. **büğün**, **búyün**, **bugün**, **böyün**, **bo͡ün**, **bö͟un**, **böğ'ün**.

b. IV/103, IV/81

bö͟un bk. **büğün**, **búyün**, **bugün**, **böyün**, **bo͡ün**, **bo͞un**, **böğ'ün**.

b. VIII/138

bo͡ün bk. **büğün**, **búyün**, **bugün**, **böyün**, **bö͟un**, **bo͞un**, **böğ'ün**.

b. IV/119

böyle - Belemek, çocuğu kundaklamak.

b.- yerdik XI/25

b.- yerdiK XI/24

böyŭg bk. **böyük**, **bo͞yüh**', **böyüh**', **böyüg**, **bö͟uk**, **bo͞ŭk**, **bo͞uk**, **böğüg**.

dağların b.+ üdü I/72

böyü - Yetişmek, büyümek.

b.- müşük XXII/11

b.- müşüm XVIII/5

b.- rdüler IV/116

b.- yende XX/91

b.- yür XXII/93

böyüg bk. **böyük**, **bo͞yüh**', **böyüh**', **böyŭg**, **bö͟uk**, **bo͞ŭk**, **bo͞uk**, **böğüg**.

b. XXXI/15, XXXIII/309

b.+ e XL/139

sinni b.+ e XXXI/18

sinni b.+ ē XXXI/18

ağamızın b. ėltisine XXI/74

b. idim XVI/92

b. sefidimiz XL/35

b.+ ü I/141, XXXVII/33

böyüh'lerimizin b.+ ü XL/35

kendin b.+ ü XL/59

obanın b.+ ü I/215

oların hamısının b.+ ü XII/140

b.+ üdü XII/423

miyananın b.+ üydü XXXIII/164

böyüh' bk. **böyük**, **bo͞yüh**', **böyüg**, **böyŭg**, **bö͟uk**, **bo͞ŭk**, **bo͞uk**, **böğüg**.

b. IX/69, XIV/62, XIV/65

b. kiçih' IV/121

b. kiçih' zamanıydı IV/123

b.+ lere XL/108

b.+ lerimizin böyügü XL/35

bo͝yüh' bk. **böyük, böyüh', böyüg, böyŭg, böo͝k, bo͝ŭk, bo͝ok, böğüg**.

b. XV/21, XXXII/27

b. kiçik IV/99

b.+ lēr V/188

böyük 1. Boyutları, benzerlerinden daha fazla olan somut nesne, makro, küçük karşıtı. 2. Çok, ortalamayı aşan soyut kavram. 3. Niceliği çok olan. 4. Üstün niteliği olan. 5. Yetişkin, belli bir yaşa gelmiş. 6. Önemli. 7. Makam, rütbe, derece bakımından daha üst olan kimse, bk. **bo͝yüh', böyüh', böyüg, böyŭg, böo͝k, bo͝ŭk, bo͝ok, böğüg**.

b. VII/154, VII/158, VII/23, VII/68, VII/75, VII/78, VIII/21, X/95, XI/43, XII/216, XIX/103, XLI/13, XVI/15, XVI/41, XXI/68, XXXIII/204, XXXIII/259

b.+ ler III/9, XI/59, XXIV/38

b.+ lerimizi XL/88

b.+ tü III/76

b. tāyfası XL/75

böyük b. XXXIII/161

b. babası VI/127

b. beymişler XVI/127

b. böyük XXXIII/161

menim b. ġardaşımın toyu III/81

menim b. gelinim VIII/147

böyün bk. **büğün, búyün, bugün, bo͝o͡ün, bo͝ün, bo͝ün, böğ'ün**.

b.+ neri XL/36

böyüt - Yetiştirmek, bakmak.

b.- dü XXXIX/366

bu 1. Yerde, zamanda veya söz zincirinde en yakın olanı gösteren bir söz. 2. En yakında bulunan bir varlığı veya biraz önce anılan bir şeyi işaret yolu ile belirtmek için kullanılan bir söz, bk. **bı, bı̊, bū, bi, bí, bī, mı, mı̊, mu**.

b. I/107, I/108, I/111, I/112, I/114, I/116, I/118, I/119, I/122, I/131, I/133, I/139, I/141, I/175, I/183, I/186, I/188, I/192, I/20, I/214, I/215, I/221, I/25, I/33, I/36, I/38, I/39, I/41, I/42, I/43, I/65, I/77, II/120, II/127, II/134, II/23, II/49, II/50, II/62, II/93, III/100, III/102, III/109, III/13, III/25, III/28, III/56, III/83, III/85, IV/101, IV/103, IV/105, IV/111, IV/118, IV/121, IV/122, IV/16, IV/20, IV/26, IV/27, IV/32, IV/34, IV/35, IV/38, IV/51, IV/52, IV/55, IV/56, IV/60, IV/61, IV/64, IV/67, IV/68, IV/71, IV/77, IV/81, IV/83, IV/84, IV/87, IV/91, IV/93, IV/94, IV/97, IX/100, IX/101, IX/105, IX/16, IX/24, IX/34, IX/37, IX/70, V/10, V/119, V/157, V/164, V/189, V/202, V/218, V/220, V/3, VI/102, VI/108, VI/110, VI/120, VI/121, VI/124, VI/131, VI/133, VI/134, VI/142, VI/144, VI/147, VI/151, VI/153, VI/158, VI/163, VI/164, VI/21, VI/22, VI/24, VI/31, VI/33, VI/37, VI/61, VI/72, VI/96, VI/97, VII/10, VII/105, VII/106, VII/12, VII/13, VII/157, VII/158, VII/159, VII/16, VII/160, VII/167, VII/170, VII/171, VII/172, VII/181, VII/24, VII/27, VII/28, VII/29, VII/30, VII/31, VII/32, VII/33, VII/37, VII/38, VII/39, VII/4, VII/53, VII/56, VII/66, VII/76, VII/8, VII/80, VII/83, VII/91, VIII/33, VIII/56, VIII/58, VIII/79, VIII/93, X/121, X/128, X/21, X/22, X/24, X/27, X/29, X/39, X/40, X/65, X/68, X/9, XI/13, XI/18, XI/20, XI/27, XI/42, XI/49, XI/53, XI/69, XI/8, XII/12, XII/14, XII/149, XII/208, XII/211, XII/228, XII/235, XII/237, XII/260, XII/28, XII/316, XII/338, XII/351, XII/353, XII/354, XII/355, XII/356, XII/367, XII/368,

XII/370, XII/383, XII/4, XII/409, XII/42, XII/424, XII/426, XII/44, XII/482, XII/486, XII/5, XII/64, XII/75, XII/83, XII/9, XII/92, XIII/108, XIII/11, XIII/113, XIII/17, XIII/59, XIII/89, XIII/98, XIV/51, XIV/59, XIX/129, XIX/21, XIX/71, XIX/77, XIX/80, XIX/81, XIX/82, XL/104, XL/110, XL/155, XL/161, XL/194, XL/28, XL/56, XL/61, XL/92, XLI/40, XLI/41, XLI/45, XLI/78, XV/14, XV/16, XV/51, XV/8, XVI/102, XVI/106, XVI/111, XVI/115, XVI/118, XVI/126, XVI/127, XVI/130, XVI/131, XVI/132, XVI/136, XVI/16, XVI/17, XVI/18, XVI/20, XVI/33, XVI/53, XVI/80, XVI/84, XVII/20, XVII/25, XVII/27, XVII/35, XVII/37, XVII/4, XVII/45, XVII/5, XVII/59, XVII/75, XVII/76, XVII/81, XVII/85, XVII/86, XVII/88, XVII/90, XVIII/101, XVIII/133, XVIII/31, XVIII/47, XVIII/48, XVIII/49, XVIII/53, XVIII/69, XVIII/75, XX/18, XX/26, XX/32, XX/38, XX/47, XX/53, XX/57, XX/59, XX/66, XX/67, XX/70, XX/71, XX/75, XX/80, XX/87, XXI/18, XXI/7, XXI/78, XXI/81, XXII/100, XXII/15, XXII/32, XXII/35, XXII/37, XXII/38, XXII/39, XXII/40, XXII/41, XXII/44, XXII/53, XXII/65, XXII/71, XXII/75, XXII/90, XXII/91, XXII/94, XXIII/10, XXIII/24, XXIII/25, XXIII/29, XXIII/34, XXIV/37, XXIV/46, XXV/10, XXV/11, XXV/18, XXV/20, XXV/22, XXV/29, XXV/36, XXV/4, XXV/7, XXVI/10, XXVI/23, XXVI/35, XXVI/38, XXVI/41, XXVI/44, XXVI/45, XXVI/46, XXVI/48, XXVI/53, XXVI/8, XXVI/9, XXVIII/12, XXVIII/21, XXVIII/28, XXX/10, XXXI/19, XXXI/28, XXXI/47, XXXII/33, XXXII/41, XXXII/43, XXXII/44, XXXII/53, XXXII/54, XXXIII/105, XXXIII/149, XXXIII/164, XXXIII/166, XXXIII/202, XXXIII/203, XXXIII/217, XXXIII/228, XXXIII/249, XXXIII/261, XXXIII/274, XXXIII/299, XXXIII/300, XXXIII/304, XXXIII/337, XXXIII/346, XXXIII/358, XXXIII/359, XXXIII/369, XXXIII/37, XXXIII/370, XXXIII/371, XXXIII/374, XXXIII/376, XXXIII/377, XXXIII/389, XXXIII/391, XXXIII/393, XXXIII/394, XXXIII/397, XXXIII/408, XXXIII/410, XXXIII/414, XXXIII/444, XXXIII/447, XXXIII/450, XXXIII/477, XXXIII/479, XXXIII/486, XXXIII/526, XXXIII/535, XXXIII/543, XXXIII/547, XXXIII/562, XXXIII/568, XXXIII/569, XXXIII/572, XXXIII/582, XXXIII/588, XXXIII/594, XXXIII/597, XXXIII/6, XXXIII/69, XXXIII/79, XXXIII/89, XXXIII/96, XXXIX/111, XXXIX/115, XXXIX/116, XXXIX/12, XXXIX/13, XXXIX/135, XXXIX/138, XXXIX/14, XXXIX/158, XXXIX/174, XXXIX/175, XXXIX/176, XXXIX/180, XXXIX/181, XXXIX/184, XXXIX/186, XXXIX/189, XXXIX/190, XXXIX/191, XXXIX/194, XXXIX/196, XXXIX/199, XXXIX/20, XXXIX/200, XXXIX/204, XXXIX/225, XXXIX/227, XXXIX/231, XXXIX/233, XXXIX/234, XXXIX/235, XXXIX/24, XXXIX/244, XXXIX/25, XXXIX/256, XXXIX/26, XXXIX/262, XXXIX/264, XXXIX/272, XXXIX/28, XXXIX/296, XXXIX/30, XXXIX/301, XXXIX/307, XXXIX/308, XXXIX/309, XXXIX/31, XXXIX/321, XXXIX/333, XXXIX/34, XXXIX/36, XXXIX/363, XXXIX/37, XXXIX/371, XXXIX/372, XXXIX/373, XXXIX/376, XXXIX/378, XXXIX/379, XXXIX/38, XXXIX/39, XXXIX/40, XXXIX/408, XXXIX/423, XXXIX/449, XXXIX/45, XXXIX/454, XXXIX/455, XXXIX/456, XXXIX/46, XXXIX/463, XXXIX/464, XXXIX/471, XXXIX/472, XXXIX/480, XXXIX/486, XXXIX/5, XXXIX/502, XXXIX/503, XXXIX/504, XXXIX/510, XXXIX/512, XXXIX/515, XXXIX/518, XXXIX/52, XXXIX/524, XXXIX/53, XXXIX/532, XXXIX/538, XXXIX/54,

XXXIX/565, XXXIX/58, XXXIX/59, XXXIX/599, XXXIX/60, XXXIX/600, XXXIX/602, XXXIX/603, XXXIX/604, XXXIX/606, XXXIX/619, XXXIX/65, XXXIX/91, XXXIX/92, XXXIX/94, XXXIX/95, XXXIX/96, XXXV/28, XXXV/32, XXXV/69, XXXV/8, XXXVI/11, XXXVI/23, XXXVI/37, XXXVI/38, XXXVI/58, XXXVI/6, XXXVI/65, XXXVII/105, XXXVII/119, XXXVII/123, XXXVII/125, XXXVII/127, XXXVII/131, XXXVII/132, XXXVII/133, XXXVII/16, XXXVII/20, XXXVII/21, XXXVII/25, XXXVII/81, XXXVIII/37

b.+ dı IV/75, VII/20, VII/77, VII/85, XL/58, XXXIX/565

b.+ du XII/155, XL/87, XXI/18, XXXIX/117, XXXIX/120, XXXIX/271

b.+ dur X/46

b.+ lar XIX/20, XXXIII/458

b.+ lun yolun XXXIII/415

b.+ na II/78, IV/126, IV/129, IX/105, VII/80, XII/113, XII/367, XLI/100, XLI/41, XVI/112, XVI/34, XVI/71, XXXIII/592, XXXIX/26, XXXIX/234

b.+ na göre XXXIX/236

b.+ nadı XXXIX/25

b.+ nda VII/9, XXXIX/115

b.+ nı VII/171, VII/7, XXXI/50, XXXIX/59, XXXIX/96

b.+ nın XXXIX/502

b.+ nın adı XL/58

b.+ nna X/95, XXXIX/189

b.+ nnan XIX/21, XLI/42, XV/60, XXXIX/375, XXXVI/38, XXXVII/143

b.+ nnan ġabaḫ VII/9, XXXIX/450

b.+ nnan ġabaḫdı XIX/123

b.+ nnan sōra XXXIII/28

b.+ nu IV/128, IV/69, IX/38, VI/138, VI/142, XII/427, XIV/29, XL/220, XLI/109, XVI/18, XVI/91, XX/67, XXXIX/187, XXXIX/190, XXXIX/193, XXXIX/207, XXXIX/218, XXXIX/235, XXXIX/241, XXXIX/242, XXXIX/264, XXXIX/380, XXXIX/408, XXXIX/479, XXXIX/512, XXXIX/457, XXXIX/599, XXXV/60, XXXV/68, XXXVI/24

b.+ nun V/186, VII/164, X/24, XL/223, XLI/101, XLI/43, XVI/13, XXXIX/16, XXXIX/50

b.+ nun adına XL/28

b.+ nun esli XL/223

b.+ nun evine XXXIX/273

b.+ nun ġapısında XVI/58

b.+ nun ġılıncı IX/106

b.+ nun gözelliğ'i VII/36

b.+ nun hamısına IX/96

b.+ nun hamısından XXXIX/503

b.+ nun harası XXXIX/60

b.+ nun içinde XL/28, XL/32

b.+ nun içine XIX/22

b.+ nun kimi XVI/128

b.+ nun meʿnisin XXXIX/235

b.+ nun sözderi XXXIX/197

b.+ nun yanında XXXIX/196

b.+ ydu XVI/47

onun b.+ nun namusuna XLI/102

onun b.+ nun malın XLI/98

bū bk. **bu, bı, bů, bi, bí, bī, mı, mů, mu**.

b. I/18, V/194, XIX/19, XL/221, XVI/16, XX/62, XXXII/33, XXXIII/356, XXXIX/26, XXXIX/513

budaḫ Ağacın dal olacak sürgünü, budak.

b. XII/303

budala Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

b.+ dan XIX/74

b.+ dı XIX/74

bugün 1. İçinde bulunulan gün. 2. İçinde bulunulan çağ, zaman, bk. **büğün, búyün, böyün, bo͡ün, bön, bo͡un, bög'ün**.

b. I/87, XIII/43, XVI/99, XXXIII/69

buğ Üst dudak üzerinde çıkan kıllar, bıyık.

b. XLI/38

buğda Buğdaygillerin örnek bitkisi, bk. **buğday, bığda**.

b. II/82, II/83, V/181, XXXIII/491, XXXVI/41, XXXVII/50

b.+ dan V/181, XVII/32

b. dererdiler VI/81

b.+ nı V/30, V/57

buğday bk. **buğda, bığda**.

arpa b.+ ı XXII/47

buğur 1. Genç erkek deve. 2. Üç yaşını doldurmuş erkek deve, bk. **bığır, bığı**.

b. XIII/12, XIII/15, XIII/34, XIII/51, XXXIII/257

b.+ un XXXIII/258, XXXIII/260

haça b. XXXIII/258

buḫ́a bk. **buḫça**.

üreğ'imin b.+ sında VII/117

buḫça İçine çeşitli nesneler koyup sarılan dört köşe kumaş, bohça, bk. **buḫ́a**.

b.+ da VII/9

buḫō bk. **buḫov, buḫōv**.

b. I/195

buḫov Kaçmaması için hayvanların ayağına takılan zincir, demir köstek, bukağı, bk. **buḫōv, buḫō**.

b.+ dan I/195

buḫōv bk. **buḫov, buḫō**.

b. vurardılar I/194

bul - Bir şeyi elde etmek.

b. VII/123

b.- san XII/262

b.- up XXXIX/274

selāmet b.- asan XXXVIII/66

bula bk. **bular, bulār, bılar, bı̊lar, bılār**.

b. VII/90

bula - Bir nesnenin her yanını bir şeye değdirerek üstünü onunla kaplamak, bir nesneyi başka bir maddeye batırmak, krş. **bulla -**.

b.- yanda V/155

bulağ bk. **bılaġ, bılaḫ, bulāḫ, bulaḫ**.

b.+ ı VIII/60

b.+ ın XVII/28

b. ıdı XXXVII/24

b. ımış XXXVII/24

ayna b.+ a II/89

çanağ b. XX/54

daş b.+ ı XX/61

bulaḫ Kaynak, pınar, bulaş, çeşme, bk. **bılaġ, bılaḫ, bulağ, bulāḫ**.

b.+ dan XVII/23

b.+ lar VII/146

b.+ ları VII/144

ġırḫ b.+ da XXV/5

ġırḫ b.+ dı VIII/59, VIII/60

şirin b. XXII/31

bulāḫ bk. **bılaġ, bılaḫ, bulağ, bulaḫ**.

gül b. XXII/31

bulaḫlı Pınarlı, çeşmeli, bulaklı.

ġayalı b. XXXIX/427, XXXIX/433

bular Bu zamirinin çokluk biçimi, bunlar, bk. **bulār, bılar, bılār, bı̊lar, bula**.

b. I/120, II/118, II/96, III/14, III/18, IV/47, IV/48, IX/40, IX/64, VI/11, VI/15, VI/89,

VII/166, VII/89, X/38, XII/12, XII/228, XII/30, XII/349, XII/8, XII/9, XL/217, XLI/45, XV/12, XVI/60, XVII/43, XVII/44, XVII/88, XVII/89, XVIII/133, XX/88, XXII/35, XXII/36, XXXIII/233, XXXIII/236, XXXIII/261, XXXIII/284, XXXIII/308, XXXIII/312, XXXIII/314, XXXIII/318, XXXIII/348, XXXIII/349, XXXIII/353, XXXIII/358, XXXIII/359, XXXIII/380, XXXIII/381, XXXIII/418, XXXIII/435, XXXIII/443, XXXIII/452, XXXIII/453, XXXIII/454, XXXIII/460, XXXIII/470, XXXIII/503, XXXIII/535, XXXIII/540, XXXIII/596, XXXIII/606, XXXIII/92, XXXIX/115, XXXIX/306, XXXIX/600, XXXIX/607, XXXVII/106, XXXVII/117, XXXVII/122

b.+ a VII/166, VII/26, XVII/44

b.+ a ḫātir XV/11

b.+ da XIII/55, XVI/127, XXXIII/171, XXXVIII/27

b.+ dan I/124, XI/70, XII/26, XVII/58, XVII/82, XXXIII/506, XXXIX/199, XXXVI/38, XXXVII/142, XXXVII/39

b.+ dandı XV/30

b.+ ı IV/105, V/96, VII/173, XII/24, XVI/128, XVII/37, XXXIII/494, XXXIII/501, XXXIII/541, XXXIV/26, XXXIX/184, XXXIX/186, XXXIX/501, XXXIX/502, XXXV/41, XXXVII/46, XXXVII/52

b.+ ın I/128, IX/28, VI/89, XII/349, XII/423, XX/88, XXXIII/205, XXXIII/503, XXXIII/504, XXXIII/584

b.+ ın adın XXXIII/446

b.+ ın arasın XXXIII/305

b.+ ın dalına XXXIII/505

b.+ ın dalınā IX/27

b.+ ın dālına XXXIII/507

b.+ ın davası XXXIII/309

b.+ ın eline XXXIII/349

b.+ ın elleri VI/150

b.+ ın ferġı II/128

b.+ ın ġabağına XXXIII/353, XXXIII/356, XXXIII/406

b.+ ın ġabağında XVI/138

b.+ ın hamısı XII/218, XX/39, XXII/32

b.+ ın hamısın XXXIX/500

b.+ ın hāmısın VII/173

b.+ ın hamısına XXXIII/98

b.+ ın havaları XXXIX/231

b.+ ın işderi XXXIII/434

b.+ ın toyunun XXXIII/608

b.+ ī XXXIII/503

b.+ mış XII/13

b.+ nan II/96, IX/15

bulār bk. **bular**, **bulār**, **bılar**, **bılār**, **bı̊lar**, **bula**.

b. XX/75, XXXIII/380

bulla - Bir nesnenin her yanını bir şeye değdirerek üstünü onunla kaplamak, bir nesneyi başka bir maddeye batırmak, krş. **bula -**.

b.- mışam V/154

bulut Gökyüzünün yüksekçe katlarındaki görülebilir duruma gelmiş su buharı kütlesi, bk. **bılıt**.

b. XII/412, XII/414

ġám b.+ unnan XXV/50

bura Bu yer, bura, bk. **bı̊ra**, **bırā**, **bıra**, **burā**, **bíra**.

b. I/10, II/116, II/120, II/124, II/135, II/137, IV/107, IX/60, V/157, VI/154, VI/8, VI/84, VII/181, VIII/59, XII/424, XIX/8, XIX/81, XVI/98, XX/14, XX/95, XXIII/10, XXIII/16, XXIV/15, XXXII/57, XXXII/58, XXXIII/444, XXXIII/532, XXXIX/323, XXXIX/326,

XXXIX/519, XXXVI/39, XXXVII/120, XXXVII/14, XXXVII/16, XXXVII/20, XXXVII/56, XL/150, XLI/29, XLI/34, XLI/38

b.+ ćaḫ XXXVII/110

b.+ ćáḫ XXXVII/114

b.+ ćan XXXIII/521

b.+ dı I/36, XX/60

b.+ lara XXV/6

b.+ larda II/116, II/135, XX/37

b.+ nı VI/85

b.+ nın XX/80, XXXVII/22

b.+ nın mućevvizin VII/31

b.+ nın tārıḫı XXXVII/13, XXX-VII/15

b.+ nın tārıḫi XXXVII/12

b.+ sıdı XXXIX/60

boynunun b.+ sına VI/135

b.+ ya XXXIV/52

b.+ ynan IX/63

burā bk. **bı̊ra**, **bırā**, **bıra**, **bura**.

b. II/113, IX/68, XII/226, XLI/37, XX/16, XX/27, XXVIII/14, XXXII/56, XXXV/12, XXXVII/55, XXXVIII/32

buralı Bu memleketli, bu yerin halkından olan kimse.

b.+ yıḫ XII/15

b.+ ymiş XII/11

burda Bu yerde, burada, bk. **burde**, **burdā**, **bırda**, **bırdā**, **bı̊rda**, **bı̊rdā**, **bírda**.

b. I/102, I/202, II/115, II/121, II/13, II/27, II/39, III/72, III/73, IX/68, V/176, VI/10, VI/11, VI/14, VI/46, VI/9, VII/27, VII/32, VII/35, VII/38, VII/83, VIII/94, VIII/96, X/17, XII/10, XII/144, XII/30, XII/5, XIII/31, XIII/55, XIX/17, XIX/9, XL/151, XL/193, XVI/105, XVI/26, XVI/27, XVI/29, XX/24, XX/30, XXI/28, XXII/10, XXII/15, XXII/19, XXII/21, XXII/30, XXII/31, XXII/45, XXII/47, XXII/87, XXIII/38, XXV/28, XXV/31, XXVII/11, XXVII/12, XX-VIII/6, XXXI/35, XXXII/47, XXXII/6, XXXIII/18, XXXIII/203, XXXIII/254, XXXIII/30, XXXIII/541, XXXIV/47, XXXIX/10, XXXIX/199, XXXIX/201, XXXIX/202, XXXIX/226, XXXIX/426, XXXIX/432, XXXIX/461, XXXIX/462, XXXIX/521, XXXIX/561, XXXV/12, XXXV/16, XXXVI/39, XXXVII/111, XXXVII/135, XXXVII/23, XXXVII/25, XXXVII/27, XXXVIII/35

b.+ dı XL/151, XXII/36, XXXIX/272

b.+ ḫı XXXIII/217

b.+ ki XIX/17

b.+ ydı XII/227

b.+ yıḫ XXII/10

burdā bk. **burde**, **burda**, **bırda**, **bırdā**, **bı̊rda**, **bı̊rdā**, **bírda**.

b. XI/69, XL/11, XXXIX/324

burdan Bu yerden, buradan, bk. **bırdan**, **bırdān**, **bı̊rdan**.

b. I/134, II/113, II/136, IV/32, XIII/71, XIV/66, XL/155, XL/61, XVII/80, XVIII/153, XX/28, XXII/46, XXIII/38, XXVIII/15, XXVIII/16, XXXIII/335, XXXIII/373, XXXIX/134, XXXIX/32, XXXIX/532, XXXIX/54, XXXVIII/41

ordan b. XIX/125

burde bk. **burdā**, **burda**, **bırda**, **bırdā**, **bı̊rda**, **bı̊rdā**, **bírda**.

b.+ ydı XXXIII/116, XXXIX/563

burun Alınla üst dudak arasında bulunan, çıkıntılı, iki delikli koklama ve solunum organı, bk. **bı̊rın**.

b.+ dū XLI/28

b.+ u XVI/44

çuğulun b.+ una XXXIII/290

merd-i mazarın b.+ una XXXIII/289

bus bk. **buz**.

b. kimi VIII/61

but İnsan vücudunun kalça ile diz arasındaki bölümü.

b. XLI/37

buyatı bk. **bayatı, boyatī**.

mahnı b. XV/58

buyur - 1. Söylemek, demek, düşüncesini bildirmek. 2. Bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek, emretmek veya istemek, bk. **būyur -**.

b. XXXIII/303, XXXIII/379, XXXIII/567

b.- abilmiyem XXX/20

b.- am XXXIX/53

b.- an XXXIII/318

b.- saz XXXIX/98

b.- un XII/147

b.- up XXXIII/288

b.- upsān XII/315

b.- ursan I/46

būyur - bk. **buyur -**.

b.- uz XXXIII/566, XXXIII/567

búyün bk. **büğün, bugün, böyün, bo͡ün, böün, bo͡ün, böğ'ün**.

b. XIV/32

buz 1. Donarak katı duruma gelmiş su. 2. Buzdolabı, bk. **bus**.

b. VIII/153, XXXIII/530

b.+ darı XVI/10, V/26

b.+ du XL/179

beş santı b. XXXIII/530

buzdu Buzlu.

b. XXIV/15

buzdu ġaya Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

b. ġ. XXIV/15

buzẖan Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

b. kendi XV/8, XV/9

buzov̇ Yeni doğmuş, ana sütüyle beslenen sığır yavrusu, buzağı.

b. XX/93

b.+ dan sōla XX/93

büćekće bk. **büzekće**.

ć. XXI/64

büen Hayvanın taze, yumuşak dışkısı.

b.+ ner XXIX/42

b.+ innen XXIX/42

büğün bk. **búyün, bugün, böyün, bo͡ün, böün, bo͡ün, böğ'ün**.

b. XVIII/102, XXXII/51

bühtan (< Ar. بهتان) Kara çalma, iftira, bk. **böhtan, bo͡htan**.

b.+ da VII/55

bülbül (< Far. بلبل) Karatavukgillerden, sesinin güzelliği ile tanınmış olan ötücü kuş, bülbül.

b. VII/142, XII/69

b. kimin XII/177

bünövre Esas, öz, temel.

insānın künhü b.+ si XII/277

bünyād (< Far. بنیاد) Kurmak, inşa etmek.

b. XII/398

bürü - Sarmak, kaplamak, örtmek.

b.- yüb XII/385

bürüklü Örtülü.

b. VIII/45

bu͡rüg bk. **bu͡rük**.

b.+ ü IV/117

bu͡rük 1. Örtü, çarşaf, başörtüsü. 2. Duvak, bk. **bu͡rüg**.

b. VIII/45, VIII/46

bürün - Bürüme işine konu olmak, örtünmek.

b.- düm III/5

bütün Eksiksiz, yarım hâlde olmayan, tam, bütün, bk. **pütȭv**, **Pütöy**, **pütün**, **pütöv**.

b. XXXIII/273, XXXIX/335, XXXIX/336, XXXIX/345

büzekće Su koymak için kullanılan küçük güğüm, bk. **bücekće**.

ć.+ ni XXI/66

ć.+ nin yanına XXI/63

büzġuş Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **büzgüş**.

b.+ a XXXIII/20, XXXIII/24

büzgüş bk. **büzġuş**.

b. IV/12, V/7

b.+ dü IV/12

b. yaylağında V/6

C

/c/, [ć]

cā (< Far. جا) Yer, mahal, mekân.

c.- yi zindegī XL/31

ćaćá Bir bulmacada "taptapbaća tabaḫ ćaćá" şeklinde geçen ve kapkacak anlamına gelen bir söz.

ć. XXI/6

cacıḫ Bir tür ot.

c. IV/45

ćadde (< Ar. جا) Ana yol, yol.

ć. ġırağındā XXXIX/311

ć.+ ydı I/162

cahān bk. **cihan**, **ćihān**, **ćahan**.

c.+ e XII/379

ćahan (< Far. جهان) Evren, dünya, bk. **cihan**, **ćihān**, **cahān**.

ć.+ da XII/201

ć. dervişiyik IX/17

ćahanḫānumlu Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Cihanhanımlı tayfası, bk. **cānḫanımlı**.

tayfā-ye ć.+ yuḫ XX/13

cahanşahlı Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Cihanşahlı tayfası.

c. XII/215

c.+ du XII/211

ćahaz (< Far. جهيزيه < Ar. جهاز) Gelin için hazırlanan her türlü eşya, cihaz, çeyiz, bk. **cahaze**, **ćahaze**, **ćaḥazi**, **ćahaziyet**.

ć. XXXVIII/64

ć.+ ın XXXVIII/62

cahaze bk. **ćahaz**, **ćahaze**, **ćaḥazi**, **ćahaziyet**.

c.+ sin VIII/23

ćahaze bk. **ćahaz**, **cahaze**, **ćaḥazi**, **ćahaziyet**.

ć.+ ye sallıḫ XIX/89

ćaḥazibk. **ćahaz**, **cahaze**, **ćahaze**, **ćahaziyet**.

ć.+ ye XXIX/41

ćahaziyet (< Ar. جهازيت) Çeyiz, bk. **ćahaz**, **cahaze**, **ćahaze**, **ćaḥazi**.

ć. XXXVIII/64

cāize (< Ar. جائزه) Armağan, bahşiş, hediye.

c. vėrdilēr XXXIX/377

calan - Dökülmek, akıp gitmek.

c.- dı VII/122

ćamaat (< Ar. جماعت) İnsan kalabalığı, topluluk, bk. **camahat**.

ć.+ nen II/51

camahat bk. **ćamaat**.

c.+ a IX/72

ćāmāl bk. **ćemāl**, **ćemal**.

gül ć.+ ına XXXIII/375

camış Manda, camız, bk. **cāmış**.

c.+ dı XX/90

c. ġoli XXXIV/17

cāmış bk. **camış**.

c. X/27, XX/90

c.+ dı XX/90

camış ġoli Erdebil eyaletinin kaplıcalarıyla ünlü Serein şehrinde bulunan bir sıcak su, bk. **camış ġol**.

c. XXXIV/17

camiş göl bk. **camış ġoli**.

c.+ ni XXXIV/19

can bk. **cana, cān, cana, canā, ćana, ćanā, ćan**.

c. XII/81

c.+ ım ġurban XII/438, XII/442

c.+ ımın ağrısīn X/58

c.+ uv̇a IV/114

c. üçün XXXVIII/35

adamın c.+ ına yatır XXXIX/473

cān (< Far. جان) 1. İnsan ve hayvanlarda yaşamayı sağlayan ve ölümle vücuttan ayrılan madde dışı varlık, yaşama, hayat. 2. "Buyur, anlamadım, efendim" anlamında kullanılan bir söz, bk. **cana, ćan, cana, canā, ćana, ćanā, can**.

c. XII/137

c.+ ım XII/273, XII/92

c.+ ımız VI/79, XXXIV/37, XXXIV/37

c.+ uv̇a IV/120

c. ıdı XII/307

urusun c.+ ımızın ġorḫusunnān XL/205

ćan bk. **cana, cān, cana, canā, ćana, ćanā, can**.

ć. X/58

ć.+ a I/104

ć.+ ım I/83

ć.+ ıma VII/141

ć.+ ımı XXXIX/295

ć. sağlığı VII/168, VII/60

ć. tapır VII/106

cana bk. **cān, ćan, cana, canā, ćana, ćanā, can**.

c. XII/76

canā "Buyur, anlamadım, efendim" anlamında kullanılan bir söz, bk. **cana, cān, ćan, cana, ćana, ćanā, can**.

c. IV/23

c. X/109

ćana bk. **cana, cān, ćan, cana, canā, ćanā, can**.

ć. I/104

ćanā bk. **cana, cān, ćan, cana, canā, ćana, can**.

ć. I/111, VII/27

canavar (< Far. جانور) Kurt, bk. **canāvar, ćanavar, ćanāvar**.

c. V/152, X/29, X/33, X/34, XL/130, XL/193, XXVIII/33, XXXV/66, XXXV/68, XXXV/70, XXXV/71

c.+ a V/152

c.+ dan X/35

c.+ ın XXXV/71

canāvar bk. **canavar, ćanavar, ćanāvar**.

c.+ di X/29

ćanavar bk. **canavar, canāvar, ćanāvar**.

ć. V/154, V/156, V/194, V/195, V/196, XXXI/50

ć.+ ı V/149, V/197

ć.+ ın yağınnan V/201

ć.+ ī XXXII/24

ć.+ larnan II/96

ćanāvar bk. **canavar, canāvar, ćanavar**.

ć. V/148

cānḫanımlı bk. **ćahanḫānumlu**.

tayfe-yi c.+ nın XX/54

canına yat - Uygun düşmek, itibar etmek, hoşuna gitmek.

c.- ır XXXIX/473

cānpenah (< Far.جان پناه) 1. Can sığınağı. 2. Kişi soyadı.

c. XXXIV/4

ćar Bir cins deve, bk. **ćār**.

ć. II/132, II/133

ćār bk. **ćar**.

ć. II/123

cāri (< Ar. جاری) Akmak, akan.

c. XII/415

cavab bk. **cávab, ćavap, ćávap, cevāb, cevap**.

c. vėrirler XXXIX/270

cávab bk. **cavab, ćavap, ćávap, cevāb, cevap**.

c. vėrir XL/185

ćavab bk. **cavab, ćavap, ćávap, cevāb, cevap**.

ć.+ ın XXXIX/484

cavan bk. **cevān, ćevan, cevan, ćavan**.

c. VI/144, VI/147

c.+ ların hamısın XXII/27

c.+ nar XLI/110

c.+ narla I/115

c. ıdı XXXVI/41

c. iydim XXXIX/373

āzerbaycan c.+ ının gözelinin ismetinē XII/65

ćavan (< Far. جوان) Genç, bk. **cevān, ćevan, cevan, cavan**.

ć. I/190, I/96, IV/127, IV/129, VI/145, XLI/23, XVI/59, XXXIX/175

ć.+ a IV/129

ć.+ a bazardı XXXIX/174

ć.+ ın I/100

ć.+ ın bírasına I/97

ć.+ san XXXIX/392

ć. iydim XXXIX/374

zamanın ć.+ ı XXXIII/154

zamanın ć.+ ının biri XXXIII/153

ćavana bazar (< Far. جوانه بازار) Gençlerin ilgisini çeken şey, genç pazarı, gençler arasında moda olan şeyler.

ć. b.+ dı XXXIX/174

ćavannığ Gençlik, bk. **ćavannıḫ, cevannıḫ, ćevannığ**.

ć. XXXIX/392

ć. XXXIX/402

ćavannıḫ bk. **cevannıḫ, ćavannığ, ćevannığ**.

ć. XXXI/47

ćavap bk. **ćavab, cávab, cavab, ćávap**.

ć. vėr XXXIX/63

ć. vėrmeye IX/72

ć. vėrrem XXXIX/61

ćávap bk. **ćavab, cávab, cavab, ćavap**.

ć. XXXIX/66

ć. vėrsēn XXXIX/64

ćeb bk. **ćėb, cib**.

döşlügün ć.+ inin ikisin XXXIII/480

ćėb (< Ar. جیب) 1. Kişinin kendi tasarrufunda olan para veya her türlü varlık. 2. Giysilerde bir şey koymaya yarayan parça, bk. **ćeb, cib**.

ć.+ i XXXIII/477

ć.+ lerin XXXIII/480, XXXIII/481

cebreil (< Ar. جبرائیل < İbr.) Dört büyük melekten biri, Allah'ın vahyini peygamberlere ulaştırmakla görevli olan melek, Cebrail.

c.+ in üstadī XII/95

cecim bk. **ćecim, ćećim, ćėćim**.

ġālıplı c. III/4

ćecim bk. **ćećim, ćėćim, cecim**.

ć. III/4, XIV/48

çeçim 1. Elde dokunan nakışlı havsız halı. 2. İnce dokunmuş nakışlı kilim, bk. **ćecim, ćėćim, cecim**.

ć.+ i XIV/48, XVII/76

ć.+ in arasına XVIII/32

ć. toḫuyirdıḫ XIX/91

ćėćim bk. **ćecim, ćećim, cecim**.

ć. XVIII/127

cedīd (< Ar. جديد) Yeni.

cevan-ı c. XII/445

ćehet (< Ar. جهت) Taraf, yön.

ć.+ den VII/76

cehre Pamuk, yün, ipek vb.ni eğirip iplik durumuna getirmeye yarar araç, iğ, bk. **ćehre**.

c. eğiriydik VIII/50, VIII/54

ćehre bk. **cehre**.

ć. eğirme XIX/15

cek bk. **ceng, ćeng**.

c. libāsın XII/72

celeh' Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

c. XXXVII/18

ćellat (< Ar. جلّاد) Ölüm cezasına çarptırılanları öldürmekle görevli olan kimse.

ć. XXVI/46

cem (< Ar. جمع) Toplama, bir araya getirme.

c. XII/285, XII/420, XL/150, XXXIX/495

c.+ i XII/483, XII/487

c.+ in sözüne I/221

c.+ inē XII/475

c. ėleyib XL/133

c. ėlir XL/126

c. olsa XL/150

c. olur XL/82

ćemal (< Ar. جمال) Güzellik, bk. **ćāmāl, ćemāl**.

ć. XVIII/143, XXV/12

ć.+ dı XXV/14

ćemāl bk. **ćāmāl, ćemal**.

ć.+ ın XII/373

ćemdek Hayvan ölüsü, kesilmiş hayvan.

ć. XXXIII/74, XXXIII/95

cemeleş - Toplaşmak, bir araya gelmek.

c.- eller XL/147

c.- ende XL/135

c.- erüg XL/140

cemle - Toplamak, bir araya getirmek.

c.- r XXXIX/464

c.- rem XXXIX/475

cenab bk. **ćenāb**.

c.- ı muhammed XII/420

ćenāb (< Ar. جناب) Saygı, onur ve büyüklük anlamıyla kullanılan bir söz, bk. **cenab**.

ć.- ı vezir XVI/104, XVI/83

ćenaze bk. **ćenāze**.

ć.+ ye XVI/12

ćenāze (< Ar. جنازه) Ölü, ölmüş kimse, bk. **ćenaze**.

ć.+ nin XVI/14

ceng (< Far. جنگ) Savaş, harp, muharebe, bk. **ćeng, cek**.

c. II/97

c.+ de II/103

c. ėlemē XXXIX/39

ecelin c.+ innen XXXIX/285

ćeng bk. **ceng, cek**.

ć.+ de II/98

ć. ėleyende II/94

arağın ć.+ inde II/99

cengel bk. **ćengel**.

c. XXXVII/29

ćengel (< Far. جنگل) Orman, bk. **cengel**.

ć. XVI/44

ć.+ e XVI/40

ć.+ lere XXXIII/325

hündüstanın ć.+ lerinde XXXIII/320

hündüstanın ć.+ inde XXXIII/323

hündüstanın ć.+ ine XXXIII/322

hündüstānın ć.+ ine XXXIII/313

cengelbānı (< Far. جنگلباني) Tabiatı korumakla görevli memur, çevre koruma görevlisi.

c. XX/17

cennet (< Ar. جنّت) İmanlı ve iyi kimselerin ölümden sonra Allah tarafından mükâfat olarak konulacakları ve içinde sonsuza kadar yaşayacakları, her türlü tasavvurun üstünde güzellik ve nimetlerle dolu yer.

c. XII/447

c.+ im XII/94

c. bāġınī XII/385

c. bağıdī XII/481, XII/485

ćente Çeşitli nesneler koyup taşımaya yarayan kap, çanta.

ć. XXVII/30

ć.+ ye XXVII/30

cereyan (< Ar. جريان) Olma, oluş, vuku bulma, hadise.

c. XIII/112, XII/369

cerīme (< Ar. جريمه) Suç işleyen kimseden alınan para cezası, bk. **ćerime**, **ćerīme**.

c. XVIII/117, XX/17

ćerime bk. **cerīme**, **ćerīme**.

ayının ć.+ sine XXXII/27

ćerīme bk. **cerīme**, **ćerime**.

ć. alıllār XXXII/26

cerm (< Ar. جرم) Suç, kabahat.

c. ėlemesin XVIII/117

ceşn (< Ar. جشن) Şenlik, düğün, bayram, kutlama, bir şeyi kutlamak için yapılan organizasyon, bk. **ceşn**, **ćeşn**.

c. V/110

c.+ i tutallar XL/82

c. idi XL/77

c. tutannan sōra XIX/58

c. tutardılar V/110

ćeşn bk. **ceşn**.

ć. tuturuḫ XIX/57

ćeşnevāre bk. **ceşnivāre**, **cēşnivāre**.

ć.+ dī XIX/8

ceşnivāre (< Far. + Ar. جشنواره) Kurultay, festival, bk. **ćeşnevāre**, **cēşnivāre**.

c. XL/76, XL/81, XL/83, XL/84

c.+ nin XL/83

cēşnivāre bk. **ćeşnevāre**, **ceşnivāre**.

c. XL/76

ceşn tut - Düğün yapmak, şenlik düzenlemek.

c.- annan XIX/58

c.- ardılar V/110

cevāb bk. **cavab**, **cávab**, **ćavap**, **ćávap**, **ćavab**, **cevap**.

c.+ ını XVIII/62

cevan bk. **cevān**, **ćevan**, **cavan**, **ćavan**.

c. XL/103

c.- ı cedīd XII/445

c.+ nar I/147, I/41, I/67

cevān bk. **cevan**, **ćevan**, **cavan**, **ćavan**.

c. XL/103

ćevan (< Far. جوان) bk. **cevan**, **cevān**, **cavan**, **ćavan**.

ć.+ nar I/42

ćevannıġ bk. **ćavannıḫ**, **ćavannıġ**, **cevannıḫ**.

ć.+ ım XII/172

ć.+ ımda XXII/44

cevannıḫ Gençlik, bk. **ćavannıḫ**, **ćavannıġ**, **ćevannıġ**.

c.+ da XII/144, XXXVI/16, XXXVI/18

cevap (< Ar. جواب) Cevap, yanıt, bk. **cavab**, **cávab**, **ćavap**, **ćávap**, **cevāb**, **ćavab**.

c. vèrebilmir XII/397, XXXIX/94

c. vèrebilmiyem VI/24

c. vèrim XXXIX/62

ceylān bk. **ceyran**, **ceyrān**.

c.+ ım XXXIX/343

ceyran Ceylan, karaca, gazal, maral, bk. **ceylān**, **ceyrān**.

c. V/163, V/165, X/30, XL/189, XVI/136, XVI/139

c.+ ın bıynızınnan XVI/137

c.+ nan meyrannan XXXIII/350

ā c.+ ım XXXIX/156

ay c.+ ım XXXIX/155

ceyrān bk. **ceylān**, **ceyran**.

c.+ ım XXXIX/356, XXXIX/369, XXXIX/94

cezb (< Ar. جذب) Kendine çekme.

c.- i musāfirler XXXV/12

cezbe (< Ar. جذبه) Heyecanla kendinden geçme, kuvvetli çekicilik.

c.- i eşḳ I/53, I/55

cılıtġa bk. **cılıtḫa**, **ćılıtḫa**.

c.+ dılar XVII/43

cılıtḫa bk. **cılıtġa**, **ćılıtḫa**.

c. V/111

c.+ n XIV/10

ćılıtḫa (< Far. جلیقه) Yelek, bk. **cılıtġa**, **cılıtḫa**.

ć. XIX/80

ć.+ dı XIX/81

ć.+ ydı V/111

cılōdar (< Far. جلودار) Şahseven Türklerinin düğünlerinde düğün alayının en önünde bulunan ve bayrak taşıyan kimse, bayraktar, öncü, bk. **cırovdar**.

c. XL/48

cır bk. **cür**, **cüṛ**, **ćür**, **cur**, **cúr**, **cŭr**, **cu̇̄r**, **ćur**.

c. III/102

cırıl - Parçalanmak, kesilmek.

c.- maz XII/389

cırovdar bk. **cılōdar**.

c. XXII/60

cırran - bk. **curran -**, **ćurran -**.

c.- dı XXXV/73

cız bk. **ćız**.

c. çekerük XL/155

ćız Çizilerek veya çeşitli yollarla oluşmuş iz, çizi, hat, tahril, çizgi, bk. **cız**.

ć. çekerdik XVIII/158

ć.+ da XVIII/159

cib bk. **ćėb**, **ćeb**.

c.+ innen XXXVIII/53

ćida Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

ć. kendidi I/8

ćida ġışlaḫ Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

ć. XXV/18, XXV/19

ćiddi Kişi soyadı.

ağa-yi ć. I/172

ciğar bk. **ćiğer**, **ciyār**.

onun c.+ ını VI/146

ćiğer (< Far. جگر) 1. Akciğerlerle karaciğerin ortak adı. 2. Yürek, iç, bk. **ciğar**, **ciyār**.

ağ ć. XLI/32

ġára ć. XLI/32

ć. yara XXIX/18

ćiğer yara Bir tür hayvan hastalığı.

ć. XXIX/18

cihan bk. **ćihān**, **cahān**, **ćahan**.

ėʿtikad-ı c. XII/134

ćihān bk. **cihan**, **cahān**, **ćahan**.

ć.+ ın imāmī VII/53

ćilikgezdiler Erdebil'de bulunan bir aile, Çilgezliler ailesi.

ć. XXXIII/222

cilō (< Far. جلو) 1. Ön. 2. Dizgin, bk. **ćilō**.

c.+ da XXXIII/367

ćilō bk. **cilō**.

ć. XXXIII/550

cim (< Ar. ج) Arap alfabesinin beşinci harfi.

c. XII/373

cin (< Ar. جنّ) Cin, ecinni.

c. VI/160, VI/163, XX/60, XXX-VII/41, XXXVII/42, XXXVII/44, XXXVII/47

c. deresi XX/60

in c. XXII/85

cin deresi Zencan eyaletinde bulunan bir akarsu.

c. XX/60

ćinner Şahseven Türklerini oluşturan Kurtlar tayfasının bir tiresi, Cinner.

ć. XVII/2

cinni Cinli.

c. XXXVII/45

cins (< Ar. جنس) Tür, çeşit, bk. **ćins**.

c. XX/102, XXXVIII/63

ćins bk. **cins**.

ć. XXXVIII/59

ć.+ di II/130

ćirebet (< Far. 1 (جیره بند. Paylaştırma, pay etme. 2. Az bir miktar, biraz.

ć.+ di XXXII/48

cism (< Ar. جسم) Boşlukta bir yer kaplayan varlık, madde, nesne, bk. **ćism**.

c.+ ide XVI/117

ćism bk. **cism**.

ć. idi XVI/116

ciyahan Bir tür bitki.

c. XXXV/36

ciyār bk. **ćiğer**, **ciğar**.

c.+ ın XI/72

ćiynağ bk. **çiynaḫ**, **çıynağ**.

ć.+ ında XXXIII/355

ćoş - Heyecanlanmak, coşmak.

ć.- ur VII/144

coşum Coşmuş, coşkulu.

c. çay tek XII/182

cönge Erkek genç inek yavrusu, bk. **cöngē**.

c. XX/89, XX/97

c.+ di XX/91

cöngē bk. **cönge**.

c.+ diler XX/89

cū (< Far. جای–جا) Yer, mahal.

mehru c.+ unda XII/452

culfi Tebriz'in kuzeyinde yer alan bir yerleşim yeri, Culfa.

c.+ ya kimi XXXVII/123

culu bk. **cunu**.

c.+ dan XLI/42

cuma (< Ar. جمعه) Perşembe ile cumartesi arasındaki gün, **cüme**

c. aḫşamı V/105, XIV/23

c. aḫşamısını XXII/69

cumhur (< Ar. جمهور) Halk topluluğu, halk, bk. **ćumhur**.

reis-i c. XXXVI/24

ćumhur bk. **cumhur**.

ć.- u islām-ı īranda XXXIX/305

cunu Küçük, ufak, bk. **cunu**.

c. barmaḫ XLI/40

cunu barmaḫ Serçe parmak.

c. XLI/40

ćunun Kişi adı.

ć. IX/47

aşıḫ ć. IX/23, IX/46

āşıḫ ć. IX/27, IX/28

aşıḫ ć.+ du IX/20

āşıḫ ć.+ u IX/40

cur bk. **cür**, **cır**, **cüṛ**, **ćür**, **cúr**, **cŭr**, **cu͞r**, **ćur**.

c. V/37, V/48, XII/228, XIII/13, XIII/43, XIII/87, XVI/55, XX/62, XX/66, XXXIX/265

c.+ dı IV/99

c.+ du XXXIX/111

c. umuş XXXVII/27

cúr bk. **cür**, **cır**, **cüṛ**, **ćür**, **cur**, **cŭr**, **cu͞r**, **ćur**.

c. VI/65, VI/71

c.+ dü VI/67

c.+ düler VI/72

cŭr bk. **cür**, **cır**, **cüṛ**, **ćür**, **cur**, **cúr**, **cu͞r**, **ćur**.

c. V/37

cu͞r bk. **cür**, **cır**, **cüṛ**, **ćür**, **cur**, **cúr**, **cŭr**, **ćur**.

c. XXII/71

ćur bk. **cür**, **cır**, **cüṛ**, **ćür**, **cur**, **cúr**, **cŭr**, **cu͞r**.

ć. IX/81, IX/83, XIX/122, XXXIII/583

curra - 1. Yapmak. 2. Düzeltmek. 3. Etmek, eylemek, bk. **ćurra -**.

c.- dı XXXIV/29

c.- dılar VIII/44

c.- dım XXXIX/274

c.- maḫda XI/36

c.- mışam XXXIX/16, XXXIX/18, XXXIX/19

c.- yem XXX/10

c.- yıblar XL/29

c.- ylar I/82

ćurra - bk. **curra -**.

ć.- mışam XXXIX/518

curran - İyileşmek, düzelmek, düzgün hâle gelmek, biçimlenmek, bk. **cırran -**, **ćurran -**.

c.- ır II/63

ćurran - bk. **curran -**, **cırran -**.

ć.- a VII/107

ćuruḫbeyli Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Curuhbeyli tayfası.

ć. XXIV/10

ćuruḫlu Kocabeyli tayfasının tirelerinden biri, Curuhlu.

ć. XXIX/10

cüce (< Far. جوجه) Civciv, tavuk, bk. **ćüće**.

c. XXI/14

c.+ ni II/86, VIII/74

c. müce XI/71

ćüće bk. **cüce**.

ć. XXXIII/102

cüce müce Tavuk veya tavuk benzeri hayvanlar, bk. **cüce**.

c. m. XI/71

cüft bk. **cu̇̄t**, **cüt**, **ću̇t**.

heşte c.+ dü XXXVII/94

cüher (< Ar. جوهر) 1. Mürekkep. 2. Şahseven Türklerinde çarşamba gecesi bulaşıklar yıkanmaz ve o gün yıkanmayan bulaşıklardan akan kire mürekkep gibi siyah olduğundan bu ad verilmektedir.

c. V/179

cüherre - Mürekkeplemek, işaretlemek.

c.- yir XVI/64

cüme bk. **cuma**.

c. V/102

cümle (< Ar. جمله) Herkes, hepsi.

c. XII/294

cür Tür, biçim, çeşit, şekil, bk. **cır**, **cu̇̈r**, **ću̇r**, **cur**, **cúr**, **cu̇̆r**, **cu̇̄r**, **ću̇r**.

c. I/215, II/23, II/49, II/50, II/62, II/65, III/100, IV/103, IV/107, IV/108, IV/16, IV/34, IV/55, IV/56, IV/58, IV/61, IV/64, IV/68, IV/71, IV/77, IV/91, IV/93, V/112, V/119, V/123, V/129, V/144, V/157, V/164, V/169, V/170, V/176, V/206, V/218, V/49, VI/100, VI/102, VI/103, VI/108, VI/110, VI/120, VI/121, VI/124, VI/133, VI/134, VI/164, VI/24, VI/31, VI/46, VI/96, VI/97, X/40, XI/13, XI/17, XI/18, XI/24, XI/27, XI/42, XI/47, XI/49, XI/50, XI/51, XI/53, XI/61, XI/69, XI/9, XII/149, XII/211, XII/221, XL/102, XL/211, XL/79, XL/92, XLI/10, XV/51, XVI/115, XVI/16, XVIII/154, XXII/15, XXII/65, XXII/83, XXII/84, XXII/85, XXII/90, XXII/91, XXV/20, XXV/22, XXV/30, XXXIII/148, XXXIII/5, XXXIII/502, XXXIX/113, XXXIX/200, XXXIX/24, XXXIX/373, XXXIX/379, XXXIX/463, XXXIX/464, XXXIX/469, XXXIX/513, XXXIX/52, XXXIX/524, XXXIX/95, XXXVI/11, XXXVI/23, XXXVI/59, XXXVI/65, XXXVII/100, XXXVII/134, XXXVII/141, XXXVII/83, XXXVII/96, XXXVIII/52

o c. I/88

c.+ di XXXVII/125, XXXVII/27

c.+ dü VI/110, VI/123, VI/124, VI/151, VI/33, XL/212, XVII/35, XXVI/27, XXXIX/115, XXXV/32, XXXVI/53

c. ıydı IX/70

c. íydı IV/106, IV/111, IV/119, IV/121, IV/123, IV/27

c. iydi XXI/87

c. íydi IV/121

cu̇̈r bk. **cür**, **cır**, **ću̇r**, **cur**, **cúr**, **cu̇̆r**, **cu̇̄r**, **ću̇r**.

c. XXI/17

ću̇r bk. **cür**, **cır**, **cu̇̈r**, **cur**, **cúr**, **cu̇̆r**, **cu̇̄r**, **ću̇r**.

ć. V/223, VII/10, VII/16, VII/162, VII/32, XIX/119, XIX/77, XV/35, XV/71, XVII/17, XVII/20, XVII/27, XVII/35, XVII/37, XVII/4, XVII/46, XVII/49, XVII/5, XVII/50, XVII/59, XVII/75, XVII/76, XVII/81, XVII/85, XVII/86, XX/50, XXII/40, XXII/44, XXXIII/108, XXXIII/115, XXXIII/154, XXXIII/200, XXXIII/299, XXXIII/410, XXXIII/502, XXXIII/526, XXXIII/589, XXXIII/602, XXXIII/63

ć.+ dü VII/94, XIX/77, XVII/88, XXXIII/280

cürrü Türlü, şekilli.

c. III/60

cüt (< Ar. چفت) Birbirini tamamlayan iki tekten oluşan nesneler. 2. Erkek ve dişiden oluşan iki eş. 3. Toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan. 4. Tarla, bk. **cüft**, **cu̇̄t**, **ću̇t**.

c. XXXVII/96, XXXVII/97, XXXVII/98

c. atardı XIII/82

c.+ ü XXXVII/99

ćüt bk. **cüft**, **cü̱t**, **cüt**.

ć. XXXIII/589

cü̱t bk. **cüft**, **cüt**, **ćüt**.

c. II/131

cüzi (< Ar. جزئی) Pek az, az miktarda.

c. IV/113, XXXIII/39

Ç

/ç/, [ć]

çadır (I) Keçe, deri, kıl dokuma, sık dokunmuş kalın bez veya plastik maddelerden yapılarak direklerle tutturulan, taşınabilir barınak, oba, otağ, bk. **çādır**.

ç. VIII/53

ç.+ dá XXIII/17

ç.+ ımızā XXIII/17

ç.+ lara XXXIII/165

çadır (II) (< Far. چادر) Kadınların örtündüğü bir tür örtü, çarşaf, bk. **çadıra**, **ćedirō**, **çādır**, **çadra**, **çadre**, **çadur**, **çeşō**.

ç. V/112

çādır bk. **çadır** (I).

ç.+ nan XXVI/24

çadıra bk. **çadır** (II), **ćedirō**, **çādır**, **çadra**, **çadre**, **çadur**.

ç. V/109

ç.+ nı V/96, V/97

ç.+ sını XVIII/72

çadıralı Örtülü, çarşaflı.

ç. VIII/44, VIII/45

çadra bk. **çadır** (II), **ćedirō**, **çādır**, **çadıra**, **çadre**, **çadur**, **çeşō**.

ç.+ sı XVIII/84

çadre bk. **çadır** (II), **ćedirō**, **çādır**, **çadıra**, **çadra**, **çadur**, **çeşō**.

ç. XI/39

çadur bk. **çadır** (II), **ćedirō**, **çādır**, **çadıra**, **çadra**, **çadre**, **çeşō**.

ç. XXXIV/41

çağ Çağ, zaman, dönem.

günün batar ç.+ ı IX/52

müşgül ç.+ ıdı XII/482, XII/486

çağard - Çağırma işini yaptırmak, çağırtmak, çağırmak.

ç.- arıḫ XXII/91, XXII/92

ç.- arīḫ XXII/91

ćağıl Ses, gürültü.

çal ć. XXXIII/78

çağır - Birinin gelmesini kendisine yüksek sesle söylemek, seslenmek, davet etmek, şarkı, türkü söylemek, bk. **ćağır -**.

ç. XXXIX/523

ç.- ār XV/50

ç.- ardılar VI/117

ç.- ardī XXXVII/128

ç.- dılar IX/45, XXXIX/463

ç.- dım XIII/96

ç.- ėyiK XXI/18

ç.- ır XXXV/42, XXXV/43, XXXV/44, XXXV/45

ç.- rıḫ XXI/17

ç.- rīḫ XXI/17

ćağır - bk. **çağır -**.

ć.- a XXIII/34

ć.- dı IX/42

ć.- ıllar XXXII/35

çahār (< Far. چهار) Dört, bk. **çār**.

ç.- i muhammed XII/442

çaḫış Çakma işi, çakış.

ç.+ íyīn XII/56

çaḫlė - Sulu bir şeyi çarparak veya çırparak karıştırmak, çalkalamak.

ç.- yruḫ XIV/7

çal - 1. Vurarak veya sürterek ses çıkartmak. 2. Bir şeyin üzerine bir şeyi sürmek, bulaştırmak. 3. Sütü mayalamak. 4. Yapmak, karıştırmak, koymak, bk. **ćal -, çāl -, çal -**.

ç. XXXIX/111, XXXIX/119, XXXIX/362, XXXIX/610

ç.- allar XV/41, XXII/81

ç.- am XXXIX/191

ç.- an VII/134

ç.- anda XXII/86

ç.- ar XI/72, XII/14, XV/50

ç.- ardı XII/14, XXXVII/136

ç.- ardıḫ XI/30

ç.- ardılar XI/47, XXII/83

ç.- ardım XII/114, XXXIX/184, XXXIX/185

ç.- dı XI/62, XXXIII/527

ç.- dılār XXII/76

ç.- dım XXXIX/609

ç.- dın XII/103

ç.- ġısı XXXIX/50

ç.- ginen XXXIX/507

ç.- ıb XXXIX/490

ç.- ıllar V/65, V/66

ç.- ın XXXIX/503

ç.- ınır IX/93

ç.- ıp XXXIX/489

ç.- ır XXXIX/489

ç.- ıram XXI/19

ç.- ıṛam XXI/32, XXI/34

ç.- ırsız XXXIX/502

ç.- ıyam XXXIX/491, XXXIX/99

ç.- ıyām XXXIX/97

ç.- lam XI/31, XVII/63, XXXIX/189, XXXIX/325, XXXIX/505

ç.- lām III/44, VIII/152

ç.- lūḫ III/43

ç.- mağa XXXIX/187, XXXIX/188

ç.- maların XXXIX/96

ç.- masam XXXIX/191

ç.- mıllar XI/47

ç.- mırdım XXXIX/119

ç.- mırsız XXXIX/501

ç.- mışam XXXIX/23, XXXIX/27, XXXIX/28, XXXIX/380, XXXIX/498

ġatıḫ ç.- anı V/65

ġılıç ç.- dın XII/101

halva ç.- aruḫ III/63

halva ç.- lūḫ III/62

laylay ç.- luḫ XIV/38

laylay ç.- lam XV/62

çāl - bk. **ćal -, çal -**.

ç.- ır XXII/88

ç.- ırdı XXII/88

ç.- ırdılar XXII/83, XXII/88

ćal - bk. **çāl -, çal -**.

ć.- aćaḫsan XXXIX/324

ć.- ardı XVIII/80

ć.- ardıḫ XXIV/23, XXIV/24, XXIV/25

ć.- ardım XXXIX/185

ć.- ın XXXIX/503

ć.- ıyām XXXIX/98

ć.- lam XXXIX/505

ġātıḫ ć.- lıḫ XVII/17

ġatıḫ ć.- mışam XIX/18

låylåy ć.- ardıḫ XXIV/23

ney ć.- mağı XVI/92

çal (I) Ses, gürültü.

ç. ćağıl XXXIII/78

çal (II) Koyunlarda görülen bir tür renk, benekli.

ç. V/122

çalġı Çalgı çalma, müzik, müzik topluluğu.

ç. XXXIX/489

çalḫala - İçinde bir şey bulunan bir nesneyi sarsarak sallamak, çalkalamak.

ç.- dım XIX/22

çalḫalan - Çalkama işine konu olmak.

ç.- ır XV/14

çalı 1. Çukur. 2. Çalılık, bozuk yol.

ç.+ yā XXXIV/25

çalma Müzik enstrümanı çalma işi.

ç.+ da IX/83

çalus Mazenderan eyaletine bağlı bir yerleşim yeri.

ç.+ da XXXIII/216

ç.+ daḫın XXXIII/215

çanağ bulağ Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

ç. XX/54

çanağ bulağlı Çanakbulak'ta yaşayan veya oranın soyundan gelen kimse.

ç.+ dī XX/54

çap - (I) Yağmalamak, birinin rızası dışında malına el koymak, bk. **ćap -**.

memleket ç.- armış XXXIII/225

çap - (II) Sürmek, koşmak, koşturmak.

ç.- a XXXIII/290

at ç.- allār XL/82

at ç.- arıḫ XL/43

ćap - bk. **çap -** (I).

ć.- eydi XXXIII/264

çap (< Far. چاپ) Yayın.

ç. olmamışdı XXXIX/310

çapras (< Far. چپ راست) İki taraflı, karşılıklı.

ç. XII/321

çapa Hızlı.

ç. XXXIII/290

çār bk. **çahār**.

ç. ġuş XX/59

çārġuş Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

ç. XX/59

çarḫ bk. **çerḫ**.

ç.+ ını XII/39

çarp - Hızla değmek, sürmek, vurmak.

ç.- asan XXXIV/18

çarşamma bk. **çarşemme, çerşemme**.

ç. bayramı XL/141

çarşemme bk. **çarşamma, çerşemme**.

ç. V/105

ç.+ de V/177

çaş - Şaşmak, şaşırmak, hayret etmek.

ç.- ıp XII/322

ç.- ır XII/187

çaşġın Şaşırıp kalmış, şaşkın.

ç.+ ā XXXIX/395

çat - 1. Ulaşmak, yetişmek, varmak. 2. Yeterli olmak, yetmek. 3. Kavuşmak, birleşmek. 4. Zamanı gelmek. 5. Yüklemek, bk. **ćat -**.

ç.- an XX/34

ç.- anda III/50, V/136

ç.- andā V/136

ç.- ardıḫ IV/26, XXII/53

ç.- ardılar IV/33, IV/34, IV/36

ç.- arduḫ II/118

ç.- dı XIII/97, XXXIII/507

ç.- ıp I/167

ç.- ırıḫ XIX/68

ç.- madan V/25

ç.- mağın XXVI/6

ç.- maḫları XXXIII/234

ç.- mır XXXIX/602

ç.- tı I/185, XXXV/58

tefāvüġet ç.- dı XL/93

yük ç.- ardılar XIII/52

yükün ç.- ardılar XIII/83

çat bk. **çat ġışTaḫ**.

ç. XXIV/15

ćat - bk. **çat -**.

ć.- abilmedi XXXIII/136

ć.- aćaḫ XIX/123

ć.- anda XXXIII/326

ć.- duḫ XVI/12

ć.- mışmış XVI/33

ć.- sa XVI/89

ć.- andā XXXIII/566

evi ć.- ıb XXXIII/470

feryada ć.- sın XVI/123

çatdır - Ulaştırmak, yetiştirmek.

ç.- ır XXXIX/577, XXXIX/578, XXXIX/579, XXXIX/593

çat ġışTaḫ Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

ç. XXIV/15

çatıl - Yüklenmek, bk. **ćātıl -**.

ç.- a XXXII/27

ç.- allar XV/41

ćātıl - bk. **çātıl -**.

ć.- ıb XXXIX/261

çavenderi Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Çavenderi tayfası, bk. **çāvenderi, çāvenneri**.

ç.+ di XII/214

çāvenderi bk. **çavenderi, çāvenneri**.

ç.+ di XII/209, XII/215

çāvenneri bk. **çavenderi, çāvenderi**.

ç.+ di XII/209

çay (I) 1. Çay bitkisinin yaprağının demlenmesiyle elde edilen güzel kokulu ve sarımtırak kırmızı renkli içecek. 2. Çeşitli bitkilerin yaprak veya çiçeklerinin demlenmesiyle elde edilen bir içecek türü, bk. **çāy** (I), **ćay** (I).

ç. XL/65, XL/66

ç. çöregin XXXIII/239

ç. çöreğ X/91

ç. çöreh' I/123

ç. çörek XIII/108

ç. çöreymizi XX/44

ç. ġoyarıḫ VI/154

ç. iç XL/65

ç. içeyin I/158

ç. may XXII/104

çay (II) Dereden büyük, ırmaktan küçük akarsu, bk. **çāy** (II), **ćay** (II), **ćāy**.

ç. XL/65, XL/66

ç.+ a V/20

ç.+ dan XXII/38

ç.+ ımız XXII/39

coşum ç. tek XII/182

şābil ç.+ ı I/131

şābil ç.+ ıdı I/132

çāy (I) bk. **çay** (I), **ćay** (I).

ç. düyüsü VI/94

ç. içerig VI/154

çāy (II) bk. **çay** (II), **ćay** (II), **ćāy**.

ç. XXII/39

ćay (I) bk. **çay** (I), **çāy** (I).

ć. II/38

ć.+ dan XXXIX/179

ć.+ ı II/41

ć. içerdi XV/70

ć.+ ları II/39

ć.+ nan XVII/8

ć. çörege XXXIX/166

meslehat ć.+ ı XVIII/79

meslehāt ć.+ ın XVIII/79

ćay (II) bk. **çay** (II), **çāy** (II), **ćāy**.

ć.+ da XIX/84, XXIX/43

ć.+ dı XX/56

berg ć. XIX/75, XIX/76

meymıḫan ć.+ ı XXXII/56

ćāy bk. **çay** (II), **çāy** (II), **ćay** (II).

ć. XIX/71

çaylag bk. **çaylaḫ**.

ç.+ a XXXIII/235

çaylaḫ 1. Çayın ağzı veya en geniş yeri. 2. Kuru çay yatağı, bk. **çaylag**.

ç. XXXIII/234

ćedirō bk. **çadır** (II), **çādır**, **çadıra**, **çadra**, **çadre**, **çadur**, **çeşō**.

ć.+ nan XIX/113

ćeg Bir tür hayvan hastalığı.

ć. XXIX/18

ćeh' - bk. **çek -**, **ćek -**, **çeh' -**.

tūl ć.- di XXXIII/503

çeh' - bk. **ćeh' -**, **çek -**, **ćek -**.

ç. VI/142

ç.- di XXXIII/453

ç.- dim VI/136

ç.- ti I/191

aḫ ç.- di IX/46

zehmet ç.- dīm VII/30

çėhilgiyah (< Far. چهل گیاه) 1. Kırk bitkiyi temsil eden bitki karışımı veya bitki türü. 1. Bir tür çiçek.

ç. güli XXXV/23

çek - 1. Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek. 2. Bir yerden başka bir yere taşımak. 3. Güç durumlara dayanmak, katlanmak. 4. Tartıda ağırlığı olmak. 5. Örtmek, giymek. 6. Etmek, yapmak. 7. Koymak, sermek, sürmek. 8. Vurmak, iliştirmek, bk. **ćeh' -**, **ćek -**, **çeh' -**.

ç.- di XII/413, XIII/74, XXXIII/156, XXXIX/142

ç.- diriller XIII/8

ç.- ećeydi X/58

ç.- en IX/12, IX/44, XII/330, XXXIII/446, XXXIX/614

ç.- ennen sohra VI/143

ç.- er XXXIX/482

ç.- erdi V/115, VI/117, VIII/86

ç.- erdik I/175, VIII/102, XI/16

ç.- erdilēr V/199

ç.- esen XX/32

ç.- ib XXXIX/193

ç.- ibsen XXXIII/514

ç.- illēr XL/30

ç.- ip XII/253, XIII/58, XVIII/38, XXXIX/529

ç.- ir XIII/47, XIV/63, XL/179, XXXIX/626

ç.- memişti XII/181

ç.- miyećek XXXIII/107

ç.- ti XXXIII/157, XXXIII/447

aḫ ç.- en IX/47

el ç.- ir XXXIX/616

ġara ç.- erdiler V/143

yaşmaḫ ç.- erdiler XI/39

cız ç.- erük XL/155

ćız ç.- erdik XVIII/158

ġan ç.- eceydi X/60

ġálem ç.- en XXXIX/482

göz ç.- irem XXXIX/616

sühPet ç.- iydik VIII/51

tul ç.- di XXXIII/504

tūl ç.- er XXXIII/43

zahmet ç.- iysen XXXIII/264

zehmet ç.- ip XII/77

ćek - 1. Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek. 2. Tartıda ağırlığı olmak. 3. Vakit almak. 4. Gelmek. 5. Atmak, vurmak. 6. Giymek. 7. Tedavi amacıyla şişe, kupa vb.ni uygulamak, bk. **ćeh' -, çek -, çeh' -**.

ć.- ećēm XXXIII/444

ć.- ende V/61

ć.- enneri XIX/81

ć.- er XXXIII/107, XXXIX/237

ć.- erdi XXXIII/46

ć.- erik XVII/28

ć.- ib XXXIX/614, XXXIX/621

ć.- ip III/39, XXXIII/159

ć.- ir XXXIII/51

ć.- iydin XVI/105

ć.- mir XXXIII/51

ć.- se XXXIII/106, XXXIII/107

ć.- ti XIX/128

deriye ć.- erdiler XXI/56, XXI/57

diş ć.- ip XXXIII/445

ġara ć.- erdiler V/145

şedde ć.- erdi XVIII/88

zehmet ć.- ip VII/173

ćekme Çizme.

ć. IX/105

ćektir - bk. **ćekdir -**.

ć.- ećiēm XXXIII/444

ćekdir - 1. Çekme işini yaptırmak. 2. Hayvanı çiftleştirmek, bk. **ćektir -**.

ç.- din XIII/41

ç.- eller XIII/44, XIII/45

ç.- ersēn XIII/11

ç.- esen XIII/13

ç.- esēn XIII/19

çekdiril - Çekme işi yaptırılmak.

ç.- ir XIII/42

çekik Bir yana çekilmiş olan, çekik, bir tür halı motifi.

ç. III/28

çekil - Çekme işi yapılmak, geri gitmek, toplanmak, bk. **ćekil -**.

ç.- er XIII/39

ç.- ib XXXIX/519

ç.- mişmiş XXXIII/362

ćekil - bk. **çekil -**.

ć.- mişmiş XXXIII/363

çekiş Çivi çakma, madenleri dövme vb. işlerde kullanılan saplı bir el aleti, çekiç.

ç.+ nen XVI/9

çemen bk. **ćimen, çemin, çimen**.

ç.+ de XXXVII/25

çemin bk. **ćimen, çemen, çimen**.

ç.+ e XIII/35

çemmere (< Far. چنبر) 1. Bir düzlemde, sabit bir noktaya aynı uzaklıkta olan noktaların meydana getirdiği kapalı eğri, daire. 2. Alaçıkların tepesinde yer alan daire biçimindeki ahşap nesne.

ć.+ sin XXVI/7

ć.+ ye XXVI/11

ćene Canlılarda baş bölümünde yer alan, kemik veya kıkırdak ile desteklenen, altlı üstlü dişleri taşıyan ve ağzın kapanıp açılmasını sağlayan kasları üzerinde barındıran iki parçaya verilen ad.

ć. XLI/29

çènnibel Köroğlu'nun mesken tuttuğu yer, Çamlıbel.

ç.+ de IX/11

ç.+ e IX/22, IX/25

ç.+ ē IX/40

ç.+ e sarı IX/22

çep (< Far. چپ) Sol.

ç.+ e XXXIII/352

ç. XXXVIII/38

çep ėle - Bir aracı sola çekmek.

ç. ė.-dim XXXVIII/38

çepiş 1. Koyunun ilk yavrusu. 2. Koyunun erkek yavrusu 3. Yeni doğmuş veya bir yaşına kadar olan oğlak, bk. **ćepiş**.

ç. VIII/121, VIII/128, XXIX/30

ç.+ den XVIII/61

ćepiş bk. **çepiş**.

ć. XXIX/31, XXIX/33, XXIX/32

çerẖ (< Far. چرخ) 1. İşlemekte olan, devam edip giden düzen. 2. Talih, baht, felek, âlem, dünya, bk. **çarẖ**.

ç.+ ı XII/242, XII/50

ç.+ ını XII/232

çerih'li bk. **çeriklū, çērikli**.

ç.+ di XXII/40

çērikliŞahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Çerikli tayfası, bk. **çerih'li, çeriklū**.

ç. XXII/30

çeriklū bk. **çerih'li, çērikli**.

ç. XXXVII/105

çerm (< Far. چرم) Deri.

ç. XIII/58

çerşemme (< Far. چهارشنبه) Salı ile perşembe arasındaki gün, bk. **çarşemme, çarşamma**.

ç. VIII/137

ç.+ de V/90

ç.+ nin günü XXIV/44

ç. aẖşamı VIII/140, XXIV/44

ç. ġabını V/91

ç. günü V/177, VIII/140, VIII/145

çeşm (< Far. چشم) 1. Göz. 2. "Gözüm üstüne, başüstüne" anlamında kullanılan bir söz.

ç. VII/111, VII/111, XXXV/63

çeşme (< Far. چشمه) Bir kaynaktan gelip bir yerde toplanan veya borularla getirilen suların, kullanılmak amacıyla üzerindeki musluklar aracılığıyla akıtılması için yapılmış küçük yapı, pınar.

heft ç. XX/58

ç.+ den XXXIV/19

çeşō bk. **çadıra, ćedirō, çādır, çadra, çadre, çadur, çadır** (II).

ç. XIX/113

çetin Amaçlanan duruma getirilmesi, elde edilmesi, çözümlenmesi, işlenmesi güç veya engeli çok olan, güç, zor, bk. **ćetin, çetin**.

ç. VIII/62, XII/60

ç.+ di XVIII/57, XXXV/74, XXXV/75

ćetin bk. **çetin, çetin**.

ç. XXX/20

çetin bk. **çetin, ćetin**.

ć. VII/105, XVIII/37

ć.+ di XVIII/36, XX/10

ć.+ d̄i XVIII/55

ćetinnik Güçlük, zorluk, bk. **çetinniğ'**.

ç.+ nen VIII/73

çetinniğ' bk. **ćetinnik**.

ć.+ i VII/4

çėvir - Söylemek, çekmek, çevirmek, tekrarlamak, bk. **çövür -, çövu̇̄r -**.

bismilla ç.- dim XXII/78

çıbığ bk. **çıbıẖ, çıbıẖ**.

ç.+ ların XXVI/7

çıbıẖ bk. **çıbıẖ, çıbığ**.

ç.+ ların XXVI/7

çıbıḫ Alaçıkların iskeletini oluşturan kavisli uzun ağaç parçası, bk. **ḳıbıḫ**, **çıbığ**.

ç. II/56

ç.+ ların II/55

ḳığ 1. Alaçıklarda kullanılan kamış türünden ağaç. 2. Alaçıkların kamıştan yapılmış bölmesi.

ḳ.+ dan sōra XXVI/14

ḳ.+ ı XXVI/14

çığard - bk. **ḳıḫart -**, **ḳıḫaT -**, **ḳıḫard -**, **çıḫard -**, **çıḫart -**.

ç.- arıḫ XXII/97

çığır - Çağırmak, seslenmek.

ç.- iy XVI/32

çığırtı Çığırma sesi.

ḳ. XVI/36

çıḫ - bk. **çıḳ -**, **ḳıḫ -**.

ç.- a XII/358

ç.- abilmemiş XXV/13

ç.- an XXXIII/268

ç.- anda IV/14, V/125, V/128, V/171, V/32, XIII/37, XXXIII/354, XXXIII/402, XXXIII/51, XXXIX/35

ç.- annan beri IV/18

ç.- ar I/100, I/97, I/98, VI/141, XIII/16, XXII/61

ç.- ardı XVIII/33, XXII/58

ç.- árdı XXXVII/36

ç.- ardī II/104

ç.- arıḫ IV/14, XXVIII/25

ç.- dı I/187

ç.- dım VIII/132, XXII/80

ç.- ey I/133

ç.- eyduḫ XX/27

ç.- eydüK XX/26

ç.- ıb V/65, VI/160, XII/198, XXI/38, XXIV/26, XXXI/45, XXXI/52, XXXIII/235, XXXIII/273

ç.- ıbdı V/16

ç.- ıp V/18, X/35, XX/20, XXXV/64

ç.- ıPdı IX/63

ç.- ır I/108

ç.- ırdım XIII/110

ç.- ïr XII/362

ç.- iydıḫ VIII/73

ç.- madı XXXIII/578

ç.- madī II/87

ç.- malıdı XL/119

ç.- maz IV/68

ç.- māz XL/167

ç.- mır XXXVI/27

ç.- mışam XXXIX/20

ç.- mışıḫ XIII/109

ç.- tı II/87

ç.- Tı I/197

ç.- tıḫ III/24, VIII/44

ç.- Tılar I/183

yaddan ç.- ar IX/59

yadımnan ç.- tı VIII/152

yadımnan ç.- dı XV/11, XV/59

yādımnan ç.- tı III/30

yadımnan ç.- ıb XI/32

yādımnan ç.- ıb VIII/152, XXX-VII/61

çıḫ - 1. İçeriden dışarıya varmak, gitmek. 2. Elde edilmek, sağlanmak. 3. Bir yere gitmeye başlamak, yola düşmek. 4. Doğmak, belli olmak, görünmek. 5. Yokuşa doğru yürümek, tırmanmak. 6. Yeşermek, bitmek. 7. Yayımlanmak, bk. **çıḳ -**, **ḳıḫ -**.

ḳ. XVI/103, XVIII/86

ḳ.- a XXXIX/243

ç.- aćiyam XXXIII/342

ç.- aḫ XVI/95

ç.- allar XVII/83

ç.- an XVI/126

ç.- anda XVI/117, XVI/130, XXIII/17, XXIX/38, XXXIII/356, XXXIII/59

ç.- andā V/168

ç.- annan XXXIX/184

ç.- annan sōra XXXI/12

ç.- ar VII/65, XX/61, XXIX/22, XXIX/26, XXIX/35, XXVI/14, XXXII/16

ç.- ardı XXVI/47

ç.- ardıḫ XVIII/11

ç.- dı VII/26, XVI/10, XVI/11, XVI/23, XVI/24, XVI/37, XVI/77, XXXIII/136, XXXIII/49, XXXIII/540, XXXIX/184

ç.- dığında XVI/86

ç.- dıḫ XVI/45, XVIII/148, XXXIII/410, XXXIII/416

ç.- dılar XVI/96

ç.- dī XVI/12, XXXIX/186

ç.- du XVI/13

ç.- ey I/134, XXIX/23, XXIX/36

ç.- ėy XXXIII/78

ç.- ıb V/18, XIX/121, XVI/139, XVI/29, XVIII/4, XXIV/26, XXXIII/236, XXXIII/273, XXXIII/354, XXXIII/374, XXXIII/401, XXXIX/193, XXXIX/35

ç.- ıp V/148, V/152

ç.- ıP V/161

ç.- iy XVI/131, XXXIV/19

ç.- iydı XVI/36

ç.- ma V/168, XXXIX/223

ç.- māḫ XLI/25

ç.- maḫları XXXIII/234

ç.- maseydın XXVI/49

ç.- maz XXIX/27

ç.- mışdı XXXIII/586

ç.- mışuḫ XXVI/44

ç.- mıyíb XXXIX/387

ç.- mī̇y I/118

ç.- sa XXXIX/222

ç.- tı XXI/9

ç.- Tıḫ XVIII/141

fikirimnen ç.- dı V/188

gün ç.- an XXXI/28

gün ç.- anı XXXIII/298

yādımnan ç.- dı III/35, V/184

yādınnan ç.- íy III/57

yadımnan ç.- ıp V/161

yādımnan ç.- ıp XXIV/46

çıḫar - Birinin veya bir şeyin çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak.

ç.- ıbdı XXXIX/494

çıḫard - bk. **çıḫart -**, **çıḫaT -**, **çığard -**, **çıḫard -**, **çıḫart -**.

ç.- aḫ VII/8

ç.- asan XXIX/27

ç.- ıP XXXIII/274

çıḫard - bk. **çıḫart -**, **çıḫaT -**, **çığard -**, **çıḫard -**, **çıḫart -**.

ç.- ar V/128, XI/72

ç.- aruḫ XL/154

ç.- ıb XXXIII/367, XXXIX/28

ç.- ır IX/15

ç.- ırūḫ XL/12

çıḫart - Çıkarma işini yaptırmak, bk. **çıḫard -**, **çıḫart -**, **çığard -**, **çıḫard -**, **çıḫaT -**.

ç.- ar XIV/25

ç.- aruḫ III/103

ç.- dı IX/57

ç.- dıḫ VII/39

ç.- dılar XXI/80, XXIII/28

ç.- ma XVIII/108

çıḫart - Çıkarma işini yaptırmak, bk. **çıḫard -, çıḫaT -, çığard -, çıḫard -, çıḫart -**.

ç.- dılar XXXIX/327, XXXIX/332

ç.- dīḫ VII/25

çıḫaT - bk. **çıḫard -, çıḫart -, çığard -, çıḫard -, çıḫart -**.

feryada ç.- sın XVI/123

çıḳ - bk. **çıḫ -, çıḫ -**.

ç. VIII/112

ç.- ar X/62

çıḳartma Sonradan çıkan, aslı astarı olmayan, uydurma.

ç.+ dır I/78

çıḳḳan Az, azıcık, bir parça, bk. **çıḳḳan**.

ç. XIV/63

çıḳḳan bk. **çıḳḳan**.

ç. XXXIII/76

çıḳḳılı bk. **çıḳḳılı**.

ç. uşaḫ XIX/107

çıḳḳılı Çok küçük, küçücük, bk. **çıḳḳılı**.

ç. serçe X/39

ç. uşaḫ VIII/19

çıngıl 1. Küçük taş parçası. 2. Kül parçası.

ç. XXXIII/582

çıraġ (< Far. چراغ) Işık, alev.

ç.+ ın XII/330

çırtan bk. **çirt, pirt, firt, çirt firt, çirt pirt, çırtannan pırtan**.

ç.+ nan pırtanı VI/23

çırtannan pırtan 1. Gerekli gereksiz her şey, ıvır zıvır. 2. Saçma sapan, krş. **çirt, pirt, firt, çirt firt, çirt pirt**.

ç.+ ı VI/23

çırtde - Çocukların beline ağrılarını gidermek amacıyla sivri veya kesici bir aletle çizik atmak.

ç.- yıb XXXIII/252

çırtma Çocukların beline ağrılarını gidermek amacıyla sivri veya kesici bir aletle çizik atma işi.

ç. XV/71

çıtanaḫ Bir tür tatlı.

ç. V/51

çıttan Azıcık, bir parça, biraz.

ç. V/80

çıynağ bk. **çiynaḫ, ćiynağ**.

ç.+ ınnan I/188

çi (< Far. چه) Ne, bk. **çī**.

ç. VII/67, XXXVII/142

çī bk. **çi**.

ç. VII/67

çibin Bal arısı.

ç.+ ner XL/71

ćiçeg bk. **çiçeh**'.

dağın ć.+ i X/98

çiçeh' Bir bitkinin, üreme organlarını taşıyan çoğu güzel kokulu, renkli bölümü, çiçek, bk. **ćiçeg**.

ç.+ lerim XXXIX/431

ç.+ lerin XXXIX/425

çikāre (< Far. چه کاره) "Ne iş, ne yapıyorsun, neyle meşgulsün" anlamlarında kullanılan bir söz.

ç.+ di XXXIII/556

çile (< Far. چله) 1. Sıkıntı, eziyet, meşakkat. 2. Aynı adla anılan kış ayı.

ç. XIII/37, XIII/42

ç.+ de XIII/42

ç.+ nin XIII/35

dert ç.+ si VII/125

ćile ay Türkiye takvimine göre aralık ayına denk gelen Şahseven Türkleri-

nin takvimindeki kış mevsiminin ilk ayı.

ç. XLI/51

çilig Dal parçası.

ç. XL/161

çilingağać En az iki grupla oynanan, bir ağaç parçasının veya bir topun belirlenen hedefe ulaştırılmasını amaçlayan çocuk oyunu, çilingağaç, bk. **çilinġağac, çilingağać, çilinġayac**.

ç. XVIII/151

çilinġağac bk. **çilingağać, çilinġayac**.

ç. XL/163

çilinġayac bk. **çilinġağac, çilingağać**.

ç. XL/158

çille İlk kırk gününe büyük çille, geriye kalan yirmi güne küçük çille adı verilen kış dönemi.

ç.+ ye VI/96

çim - Suya bütün vücuduyla girip çıkmak, yıkanmak.

ç.- eller XL/182

ç.- er XL/181

çimen Kendiliğinden yetişmiş çim, çimlik, otlak yer, bk. **çemen, çemin, çimen**.

ç.+ e XIX/85

uzun ç. XIX/72, XIX/76

çimen bk. **çimen, çemen, çemin**.

ç.+ e XVIII/145

ç. iydi XXXIII/157

çinçig İki veya üç parmakla götürülebilen miktarda olan, az, azıcık, bir parça, bk. **çinçiğ**'.

ç. VI/54

çinçiğ' bk. **çinçig**.

ç.+ inen VI/54

çirk (< Far. چرک) Kir, pislik, pasak.

el ç.+ idi XL/111

çirkin (< Far. چرکین) Göze veya kulağa hoş gelmeyen, güzel karşıtı.

ç. XL/90, XXXIII/295

çirt - Kesici aletin ucuyla yarayı veya ağrıyan iltihaplı yeri kesmek suretiyle irinin akmasını sağlamak.

ç.- erdiler V/218

çirt Saçma, anlamsız, krş. **pirt, firt, çirt firt, çirt pirt, çırtannan pırtan**.

ç. firt XXXIX/476

ç. pirt XXXIX/199, XXXIX/51

çirt firt Herhangi bir anlamı olmayan şey, abuk sabuk, saçma sapan krş. **çirt, pirt, firt, çirt pirt, çırtannan pırtan**.

ç. XXXIX/476

çirt pirt Herhangi bir anlamı olmayan şey, abuk sabuk, saçma sapan bk. **çirt, pirt, firt, çirt firt, çirt pirt, çırtannan pırtan**.

ç. XXXIX/199, XXXIX/51

çiynaḫ Boynun iki yanında, kolların gövdeye bağlandığı bölüm, omuz, bk. **çıynağ, ćiynağ**.

ć. XLI/34, XLI/35

çiyin Boynun iki yanında, kolların gövdeye bağlandığı bölüm, omuz.

ç. XLI/35

ç.+ i XXXIII/501

ç.+ imdeydi I/40

ç.+ inde V/214, XXXIII/501

çoban Koyun, keçi, manda, sığır gibi ehlî hayvan sürülerini güdüp otlatan kimse, bk. **ćoban**.

ç. X/87, XVIII/25, XVIII/95, XX/22, XXXIX/366

ç.+ ı VI/100

ç.+ ıḫ XXVII/11

ç.+ ımız XXXV/64

ç.+ ımızın uşağı XVI/26

ç.+ ınnan I/115

çoban bk. **çoban**.

ç. II/140, XVIII/95, XX/23, XXVI/50, XXXII/37

ç.+ ā XXXII/24

ç.+ narımıza XIX/46

çobançılığ bk. **çobançılıḫ**, **çobanćılığ**, **çobanćılıḫ**.

ç.+ ı XXII/54

ç.+ ımız XXII/54

çobançılıḫ Çoban olma durumu, çobanın gördüğü iş, çobanlık, bk. **çobançılığ**, **çobanćılığ**, **çobanćılıḫ**.

ç. XXXV/74, XXXV/75

çobanćılığ bk. **çobançılıḫ**, **çobançılığ**, **çobanćılıḫ**.

ç.+ ın XXXII/24

çobanćılıḫ bk. **çobançılıḫ**, **çobançılığ**, **çobanćılığ**.

ç. XXXII/38

çobannıḫ Çoban olma durumu, çobanın gördüğü iş, çobanlık.

ç. XXXIX/398

çoğlu (I) Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

ç. XII/11

ç.+ da XII/12

çoğlu (II) bk. **çoḫlu**, **ćoḫlu**.

ç. XXXVIII/44

çoh bk. **çoḳ**, **şōḫ**, **çoḫ**, **çōḫ**, **ćoḫ**.

ç. XXXIV/34, XXXIV/38

çoḫ Sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, az karşıtı, bk. **çoḳ**, **şōḫ**, **çoh**, **çōḫ**, **ćoḫ**.

ç. I/184, I/206, II/137, II/14, II/33, II/35, II/68, II/73, II/75, II/76, IV/119, IV/17, IV/52, IX/15, IX/18, IX/21, IX/34, IX/38, IX/64, V/151, V/157, VI/111, VI/113, VI/144, VI/161, VI/162, VI/50, VI/66, VI/86, VII/108, VII/131, VII/174, VII/175, VII/18, VII/21, VII/30, VII/35, VII/41, VII/69, VII/78, VII/79, VII/85, VIII/147, VIII/151, VIII/17, VIII/20, VIII/54, X/33, X/9, XI/20, XI/28, XI/32, XI/6, XII/114, XII/147, XII/159, XII/216, XII/24, XII/348, XII/351, XII/369, XIII/22, XIII/25, XIII/48, XIII/53, XIII/55, XIII/67, XIII/91, XIV/30, XIV/31, XIX/105, XL/108, XL/135, XL/178, XL/179, XL/181, XL/186, XL/208, XL/43, XL/85, XL/96, XV/13, XV/32, XVIII/113, XVIII/52, XX/68, XX/77, XX/88, XXII/81, XXIV/20, XXIX/25, XXIX/26, XXXIII/106, XXXIII/107, XXXIII/233, XXXIII/273, XXXIII/283, XXXIII/329, XXXIII/368, XXXIII/371, XXXIII/411, XXXIII/492, XXXIII/527, XXXIII/531, XXXIII/559, XXXIII/61, XXXIII/86, XXXIV/17, XXXIV/19, XXXIV/39, XXXIV/43, XXXIV/44, XXXIX/173, XXXIX/180, XXXIX/183, XXXIX/193, XXXIX/36, XXXIX/378, XXXIX/379, XXXIX/380, XXXIX/46, XXXIX/527, XXXIX/539, XXXIX/93, XXXV/74, XXXV/75, XXXVI/59, XXXVII/11, XXXVII/13, XXXVII/143, XXXVII/144, XXXVII/64, XXXVIII/17, XXXVIII/19, XXXVIII/33, XXXVIII/34, XXXVIII/55

ç.+ dan XXXVIII/26

ç.+ dandı XII/224

ç.+ dı XXXVII/13

ç.+ di XXXVII/12

ç.+ du IX/52, IX/58, V/161, X/50, XII/216, XII/220, XII/221, XII/228, XII/26, XII/342, XIII/94, XL/109, XV/17, XV/25, XXXI/25, XXXIII/267, XXXIX/471

ç.+ dur XXXV/56

ç.+ duṛ II/71

ç.+ eyler XXXVIII/64

ç.+ ları XXXIII/212

ç.+ larına XXXIX/133

ç.+ u XII/216, XL/201

ç.+ usu XVII/74

ç. idı XXXVII/143

ç. idī XXXVII/27

ç. iydı XIX/65

ç. udu VI/109, XI/10

ç. umūş XXXVII/28

ç. uydu XXXIII/152, XXXIII/169, XXXIII/171

ç. şükür XL/121

allaha ç. şükür XV/17

bizim havaların ç.+ un IX/90

otdarın ç.+ u X/22

çōḫ bk. **çoḳ, şōḫ, çoh, çoḫ, ćoḫ**.

ç. X/33, XXIV/20, XXXVI/37, XXXVI/4

ćoḫ bk. **çoḳ, şōḫ, çoh, çoḫ, çōḫ**.

ć. VII/105, VII/169, VII/174, VII/176, VII/2, VII/3, VII/30, VII/38, VII/4, VII/60, VII/68, XIX/100, XVI/110, XVI/122, XVI/16, XVI/41, XVI/54, XVI/55, XVI/71, XVII/89, XVIII/113, XVIII/75, XXI/85, XXIX/24, XXVI/44, XXVI/45, XXVI/53, XXXII/22, XXXII/49, XXXII/60, XXXIII/160, XXXIII/192, XXXIII/264, XXXIII/311, XXXIII/316, XXXIII/503, XXXIII/507, XXXIII/57, XXXIII/586, XXXIX/176, XXXIX/180, XXXIX/183, XXXIX/200, XXXIX/330, XXXIX/375

ć.+ dan XXXIII/34

ć.+ dī VII/181

ć.+ du XX/88, XXV/34, XXXI/39, XXXII/22, XXXII/60

ć. uydu XXXIII/169

ć. uyduḫ XXV/28

allaha ć. şükür VII/40

az ć. XVI/106

ḫānımların ć.+ u XXXIII/478

sözün ć.+ unu XXXIII/553

çoḫal - Çoğalmak, miktarca fazlalaşmak, bk. **çoḫāl -**.

ç.- dı XXXIII/261

ç.- dıḫ XXV/30

ç.- ıbdı XXXIX/490

ç.- ır VII/108

çoḫāl - bk. **çoḫal -**.

ç.- ıb XXXVII/100

çoḫald - Çoğaltmak.

ç.- ıpdı IX/95

ćoḫÇa Genellikle, çoğunlukla, çoğu zaman.

ć. XVII/30

çoḫlu Çoğunlukla, genellikle, bk. **çoğlu** (II), **ćoḫlu**.

ç. IV/69, VII/69, XLI/109, XLI/15, XXI/49

ćoḫlu bk. **çoḫlu, çoğlu** (II).

ć. VII/68

çoḫsu 1. Bir şeyin büyük bölümü. 2. Çok kimse.

ç. XVII/60, XVII/61

çoḫu Bir şeyin büyük bölümü, çoğu.

ç. XXIX/25, XXXV/36

çoḳ bk. **şōḫ, çoh, çoḫ, çōḫ, ćoḫ**.

ç. I/146, XXXVII/15

çolağ Eli veya kolu sakat olan kimse.

ç. XXXIX/535

çollar Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **çōllar**.

ç. yaylağına V/10

çōllar bk. **çollar**.

ç.+ a V/9

çoluğ 1. Çocuk. 2. Çoban veya çobanın işlerine yardımcı olan çocuk.

ç.+ u VI/100

çóp bk. **ćöp, çöp**.

ç. XX/82

çóp başı Şahseven Türklerinde çobanın veya üçüncü bir şahsın otlak sahibinden fazla hayvanı varsa hayvanların her biri için çobandan veya otlağı kullanandan alınan otlak kullanma parası.

ç. XX/82

çorba bk. **şorba**.

et ç.+ sı XI/49

çöl 1. Dışarı, eşik, hayat, avlu, alaçığın dışı. 2. Kumluk, susuz ve ıssız geniş arazi, sahra, badiye, bk. **ćöl**.

ç. III/110, III/23

ç.+ de I/201, III/111, III/4, V/194, VI/39, VII/88, XIII/65, XIX/47, XL/72, XVIII/160, XXXIII/401

ç.+ dē XV/27

ç.+ den V/173, V/207, VI/55

ç.+ deydi XXXIII/124

ç.+ e III/24, V/128, XL/169, XVIII/86, XXI/53, XXI/78, XXXIII/402, XXXIX/515, XXXIX/544

ç. ġoçudu X/30

ç.+ lerde XXXIII/520

hündüsdanın ç.+ ünde XXXIII/573

hündüstanın ç.+ ünde XXXIII/586

genćenin ç.+ ündedi XXXIII/392

bağın ç.+ üne XXXIII/362

ćöl bk. **çöl**.

ć.+ de XVI/95, XXXIX/65

ć.+ e I/118, V/168, V/168, VII/8, XIX/43, XVI/130, XVI/96, XVIII/86

ć.+ ē XXIX/22

ć.+ ü XVI/96

ć.+ ünde XXXIII/364

genćenin ć.+ ünde XXXIII/360

hündüsTānın ć.+ ünde XXXIII/554

çöl ġoçu Yaban koçu.

ç. ġ.+ du X/30

çöp 1. Yararsız, pis veya zararlı olduğu için atılan ufak tefek şeylerin hepsi, gübür. 2. Ot, otlak, yeşillik, bk. **ćöp, çóp**.

ç.+ nen XXXIII/580

ćöp bk. **çöp, çóp**.

ćör ć. XXIX/29

ćör bk. **ćör ćöp**.

ć. ćöp XXIX/29

ćör ćöp Döküntü, süprüntü, çer çöp.

ć. XXIX/29

çöreg bk. **çöreğ', çörēğ, çöreh', çöreḫ', çörek, çörēk, ćöreg, ćöreğ, ćöreh', ćörek, çörey**.

ç.+ e XL/169

ç.+ i XXXIX/353, XXXIX/359

çay ç.+ in XXXIII/239

çöreğ' bk. **çöreg, çörēğ, çöreh', çöreḫ', çörek, çörēk, ćöreg, ćöreğ, ćöreh', ćörek, çörey**.

ç.+ nen XL/170

ç.+ i XXIV/8

ç. XVII/33

çay ç. X/91

hamısın ç.+ in XXXIII/176

çörēğ bk. **çöreg, çöreğ', çöreh', çöreḫ', çörek, çörēk, ćöreg, ćöreğ, ćöreh', ćörek, çörey**.

ç.+ i XXXVI/40

çöreh' bk. **çöreg, çöreğ', çörēğ, çöreḫ', çörek, çörēk, ćöreg, ćöreğ, ćöreh', ćörek, çörey**.

ç. VIII/28, XIV/28, XVI/75, XXI/49, XXVII/30, XXXII/50, XXXVI/27

çay ç. I/124

çöreḫ' bk. **çöreg, çöreğ', çörēğ, çöreh', çörek, çörēk, çöreg, çöreğ, çöreh', çörek, çörey**.

ç. XV/30

çörek 1. Yemek. 2. Ekmek, bk. **çöreg, çöreğ', çörēğ, çöreh', çöreḫ', çörēk, çöreg, çöreğ, çöreh', çörek, çörey**.

ç. V/16, V/19, V/207, VI/54, VIII/70, XXI/48, XXI/63, XXII/51, XXII/52, XXIII/36, XXXIII/104, XXXIX/188

çay ç. XIII/109

ç. ġabına V/182

ç. yapardı VI/35, XXXVI/38

ç. yapardıḫ VI/14, XI/12

ç. yapardılar XXXVI/39

ç. yapardīḫ XI/10

çörēk bk. **çöreg, çöreğ', çörēğ, çöreh', çöreḫ', çörek, çöreg, çöreğ, çöreh', çörek, çörey**.

ç. XII/193

çöreg bk. **çöreg, çöreğ', çörēğ, çöreh', çöreḫ', çörek, çörēk, çöreğ, çöreh', çörek, çörey**.

çay ç.+ e XXXIX/166

ç.+ i II/83

çöreğ bk. **çöreg, çöreğ', çörēğ, çöreh', çöreḫ', çörek, çörēk, çöreg, çöreh', çörek, çörey**.

duz ç.+ i V/138

ç.+ nen XVII/8

çöreh' bk. **çöreg, çöreğ', çörēğ, çöreh', çöreḫ', çörek, çörēk, çöreg, çöreğ, çörek, çörey**.

ç. XXIV/7, XXXII/51

ç. pişirmē XIX/14

çörek bk. **çöreg, çöreğ', çörēğ, çöreh', çöreḫ', çörek, çörēk, çöreg, çöreğ, çöreh', çörey**.

ç. V/14, XIX/50

çörekçi Ekmekçi veya yemek yapan kimse, bk. **çörekći**.

ç.+ ye XXXVII/69

çörekći bk. **çörekçi**.

ç.+ den II/83

çörey bk. **çöreg, çöreğ', çörēğ, çöreh', çöreḫ', çörek, çörēk, çöreg, çöreğ, çöreh', çörek**.

çay ç.+ mizi XX/45

çöskü bk. **köskü**.

ç. XXVI/10

çötge bk. **çötke**.

ç. XVI/60

çötke (< Rus. чуртка) Basit hesaplama aracı, abaküs, bk. **çötge**.

ç.+ ye XVI/66

ç.+ ye vırdım XVI/67

çövu̇̄r - bk. **çövür -, çėvir -**.

ç.- erdi XV/31

çövür - bk. **çövu̇̄r -, çėvir -**.

salavat ç.- er VIII/123

salavat ç.- rük VIII/129

çuġul Gizli kalması gereken şeyleri yayan, ispiyoncu, kötülük peşinde koşan kimse, bk. **çuğul**.

ç. XXXIII/301

ç.+ san XXXIII/302

çuġulluġ 1. Kötülük, pislik. 2. İspiyonculuk.

ç.+ umu XXXIII/302

çuğul bk. **çuġul**.

ç. XXXIII/296

ç.+ un burnuna XXXIII/290

çuḫa (< Far. چوخا < T. *çok+a*) Tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş.

ç. XVIII/96

çuḫur bk. **çuḫur**.

ç. XXXVII/104

çuḫur Çevresine göre aşağı çökmüş olan yer, çukur, bk. **çuḫur**.

ç.+ u XX/15

gül ç.+ udu XX/15

çuḫur ġıştāḫ Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

ç. XXXVII/104

çun bk. **çün, çn̄, çün**.

ç. XL/49

çút bk. **çüt**.

ç. ekerdiler VI/81

çuval (< Far. چوال < T. *çok+al*) Erzak, öteberi koymaya veya nakletmeye yarayan, kenevir, pamuk gibi bitkilerin elyafından veya naylon iplikten yapılmış büyük torba, bk. **çuval**.

ç.+ dā XL/222

ç.+ dı VI/139

çuval bk. **çuval**.

ç.+ a XVI/20

çühˈ **-** Bulunduğu düzeyden aşağı inmek, çukurlaşmak, çökmek.

ç.- düm XXII/77

çün (< Far. چون) Çünkü, mademki, her ne zaman, ne vakit, gibi bk. **çun, çn̄, çün**.

ç. I/104, I/12, I/213, I/220, I/42, IX/56, VII/156, VII/42, VII/66, XL/121, XL/150, XL/204, XL/206, XL/211, XL/213, XL/220, XL/51, XL/70, XL/79, XVI/118, XVII/70, XXXIII/264, XXXIV/35, XXXIX/119, XXXIX/197, XXXIX/25, XXXIX/264, XXXIX/489, XXXVIII/52

onun ç. III/85

çn̄ bk. **çün, çun, çün**.

ç. XL/177

çün bk. **çün, çun, çn̄**.

ç. VII/101, VII/170

çünki bk. **çünkü**.

ç. XXXIX/482

çünkü (< Far. چونکه) Şundan dolayı, şu sebeple, zira bk. **çünki**.

ç. XXXIX/614, XXXV/13, XXXV/31, XXXV/35, XXXV/48, XXXV/59

çürü - Genellikle mikroorganizmaların etkisiyle, kimyasal değişikliğe uğrayarak bozulup dağılmak, ekşimek.

ç.- yer V/53

çürüd - bk. **çürüt -**.

ç.- er V/27

çürüt - Çürümesine, ekşimesine sebep olmak, bk. **çürüd -**.

ç.- tü VIII/96

çüt 1. Toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan. 2. Tarla, bk. **çút**.

ç. ekerdīk VI/13

D

da 1. De, da bağlama edatı. 2. "Ya, yahu, haydi" anlamlarında kullanılan bir söz. 3. Kuvvetlendirme bildiren bir söz, bk. **dē, de, dā**

d. I/10, I/115, I/120, I/129, I/151, I/153, I/158, I/174, I/176, I/182, I/203, I/215, I/221, I/25, I/33, I/34, I/39, I/43, I/9, I/92, II/119, II/120, II/123, II/126, II/127, II/129, II/130, II/132, II/133, II/22, II/38, II/40, II/44, II/54, II/57, II/62, II/64, II/68, II/69, II/72, II/84, II/86, II/89, III/101, III/102, III/103, III/108, III/109, III/11, III/111, III/14, III/15, III/20, III/26, III/4, III/57, III/59, III/62, III/85, III/88, III/93, IV/117, IV/12, IV/14, IV/23, IV/28, IV/4, IV/40, IV/45, IV/52, IV/56, IV/59, IV/63, IV/74, IV/81, IV/82, IV/92, IX/100, IX/105, IX/106, IX/34, IX/44, IX/54, IX/57, IX/67, IX/70, IX/72, IX/78, IX/83, IX/84, IX/86, IX/88, IX/89, IX/94, IX/95,

V/121, V/135, V/15, V/156, V/164, V/17, V/171, V/173, V/174, V/176, V/19, V/193, V/195, V/208, V/22, V/24, V/41, V/47, V/48, V/51, V/54, V/61, V/65, V/77, V/81, V/84, V/85, V/87, V/96, V/99, VI/102, VI/105, VI/106, VI/109, VI/112, VI/118, VI/120, VI/124, VI/138, VI/14, VI/15, VI/152, VI/157, VI/164, VI/33, VI/4, VI/49, VI/61, VI/62, VI/69, VI/70, VI/71, VI/78, VI/79, VI/83, VI/88, VI/94, VII/131, VII/15, VII/158, VII/161, VII/19, VII/20, VII/27, VII/32, VII/37, VII/40, VII/66, VII/87, VII/88, VII/89, VIII/12, VIII/129, VIII/130, VIII/24, VIII/39, VIII/44, VIII/46, VIII/47, VIII/60, VIII/77, VIII/78, VIII/82, VIII/89, VIII/99, X/24, X/25, X/27, X/51, X/56, X/63, X/65, X/80, X/82, X/83, X/84, X/92, XI/18, XI/35, XI/50, XI/63, XI/70, XI/71, XII/118, XII/13, XII/14, XII/223, XII/224, XII/24, XII/275, XII/346, XII/363, XII/429, XII/5, XIII/10, XIII/11, XIII/12, XIII/15, XIII/17, XIII/27, XIII/46, XIII/56, XIII/70, XIII/73, XIII/75, XIII/76, XIII/85, XIV/24, XIV/25, XIV/40, XIV/63, XIV/66, XIV/67, XIV/7, XIX/114, XIX/21, XIX/34, XIX/4, XIX/83, XIX/89, XIX/90, XL/108, XL/114, XL/141, XL/145, XL/146, XL/149, XL/158, XL/174, XL/186, XL/24, XL/43, XL/54, XL/58, XL/61, XL/68, XL/91, XL/94, XLI/10, XLI/107, XLI/11, XLI/13, XLI/15, XLI/16, XLI/19, XLI/21, XLI/33, XLI/35, XLI/40, XLI/42, XV/22, XV/25, XV/44, XV/51, XV/58, XV/8, XVI/104, XVI/11, XVI/113, XVI/119, XVI/120, XVI/124, XVI/131, XVI/137, XVI/15, XVI/16, XVI/17, XVI/22, XVI/24, XVI/36, XVI/43, XVI/55, XVI/56, XVI/94, XVI/97, XVII/20, XVII/28, XVII/44, XVII/48, XVII/51, XVII/52, XVII/58, XVII/59, XVII/61, XVII/73, XVII/8, XVII/88, XVIII/10, XVIII/106, XVIII/109, XVIII/119, XVIII/12, XVIII/133, XVIII/135, XVIII/137, XVIII/148, XVIII/153, XVIII/155, XVIII/25, XVIII/26, XVIII/27, XVIII/28, XVIII/38, XVIII/43, XVIII/48, XVIII/50, XVIII/60, XVIII/61, XVIII/76, XX/10, XX/11, XX/14, XX/20, XX/21, XX/28, XX/31, XX/42, XX/56, XX/58, XX/59, XX/60, XX/61, XX/66, XX/75, XX/78, XX/87, XX/9, XX/90, XX/92, XX/93, XX/96, XX/97, XX/98, XXI/38, XXI/44, XXI/45, XXI/74, XXI/75, XXII/18, XXII/19, XXII/20, XXII/22, XXII/37, XXII/54, XXII/68, XXII/78, XXIII/11, XXIII/15, XXIII/16, XXIII/21, XXIV/15, XXIV/19, XXIV/20, XXIV/23, XXIV/38, XXIX/20, XXIX/33, XXIX/38, XXIX/43, XXV/11, XXV/13, XXV/14, XXV/18, XXV/6, XXVI/10, XXVI/12, XXVI/32, XXVI/33, XXVI/37, XXVI/43, XXVI/50, XXVI/9, XXVII/16, XXVII/23, XXVII/9, XXVIII/25, XXVIII/28, XXVIII/33, XXX/15, XXX/17, XXXI/10, XXXI/20, XXXI/44, XXXII/22, XXXII/26, XXXII/45, XXXII/48, XXXII/49, XXXIII/114, XXXIII/116, XXXIII/119, XXXIII/128, XXXIII/131, XXXIII/141, XXXIII/165, XXXIII/172, XXXIII/192, XXXIII/206, XXXIII/21, XXXIII/212, XXXIII/216, XXXIII/217, XXXIII/219, XXXIII/220, XXXIII/221, XXXIII/230, XXXIII/236, XXXIII/24, XXXIII/251, XXXIII/252, XXXIII/26, XXXIII/262, XXXIII/281, XXXIII/282, XXXIII/30, XXXIII/312, XXXIII/314, XXXIII/322, XXXIII/330, XXXIII/333, XXXIII/34, XXXIII/352, XXXIII/38, XXXIII/383, XXXIII/39, XXXIII/418, XXXIII/449, XXXIII/467, XXXIII/48, XXXIII/487, XXXIII/492, XXXIII/494, XXXIII/50, XXXIII/508, XXXIII/516, XXXIII/517, XXXIII/523, XXXIII/550, XXXIII/56, XXXIII/561, XXXIII/562, XXXIII/588, XXXIII/605, XXXIII/606, XXXIII/61,

XXXIII/81, XXXIV/24, XXXIV/27, XXXIV/38, XXXIX/10, XXXIX/108, XXXIX/183, XXXIX/184, XXXIX/185, XXXIX/186, XXXIX/192, XXXIX/207, XXXIX/227, XXXIX/23, XXXIX/24, XXXIX/256, XXXIX/265, XXXIX/267, XXXIX/268, XXXIX/277, XXXIX/303, XXXIX/304, XXXIX/314, XXXIX/319, XXXIX/325, XXXIX/333, XXXIX/35, XXXIX/36, XXXIX/378, XXXIX/379, XXXIX/380, XXXIX/387, XXXIX/4, XXXIX/426, XXXIX/43, XXXIX/453, XXXIX/455, XXXIX/464, XXXIX/472, XXXIX/478, XXXIX/480, XXXIX/484, XXXIX/49, XXXIX/507, XXXIX/527, XXXIX/533, XXXIX/606, XXXIX/76, XXXIX/81, XXXIX/97, XXXIX/98, XXXV/18, XXXV/19, XXXV/26, XXXV/29, XXXV/30, XXXV/33, XXXV/34, XXXV/43, XXXV/54, XXXV/56, XXXVI/10, XXXVI/16, XXXVI/17, XXXVI/18, XXXVI/26, XXXVI/27, XXXVI/33, XXXVI/37, XXXVI/38, XXXVI/41, XXXVI/43, XXXVI/46, XXXVI/47, XXXVI/54, XXXVI/9, XXXVII/101, XXXVII/106, XXXVII/112, XXXVII/113, XXXVII/115, XXXVII/129, XXXVII/132, XXXVII/133, XXXVII/137, XXXVII/138, XXXVII/140, XXXVII/144, XXXVII/19, XXXVII/34, XXXVII/50, XXXVII/56, XXXVII/6, XXXVII/96, XXXVII/98, XXXVIII/39, XXXVIII/43, XXXVIII/44, XXXVIII/47, XXXVIII/48, XXXVIII/65

dā bk. **dē**, **de**, **da**.

d. I/123, I/28, II/86, IV/71, IV/89, IX/103, IX/58, IX/59, IX/61, V/60, VI/109, VI/110, VI/130, VI/147, VI/33, VI/62, VI/68, VI/72, VI/73, VI/85, VII/84, XI/16, XI/32, XI/36, XI/6, XI/63, XII/146, XII/147, XII/214, XII/22, XII/223, XVII/25, XX/20, XX/75, XXII/10, XXII/100, XXII/12, XXII/13, XXII/16, XXII/24, XXII/34, XXII/39, XXII/47, XXII/71, XXII/72, XXII/84, XXII/87, XXII/9, XXII/90, XXII/93, XXII/98, XXIII/26, XXXIII/169, XXXIII/198, XXXIII/32, XXXIII/422, XXXIII/445, XXXIII/495, XXXIII/69, XXXIII/97, XXXIX/20, XXXIX/266, XXXIX/53, XXXIX/538, XXXIX/610, XXXIX/71, XXXVI/11, XXXVI/12, XXXVI/18, XXXVI/21, XXXVI/22, XXXVI/25, XXXVI/32, XXXVI/34, XXXVI/43, XXXVI/52, XXXVI/53, XXXVI/54, XXXVI/9, XXXVII/123, XXXVII/132, XXXVII/54, XXXVII/6, XXXVIII/14, XXXVIII/57

dabağ bk. **dabaḫ**.

d. XX/72

dabaḫ Şap hastalığı, tabak, bk. **dabağ**.

d. XX/72, XXIX/17

daban Bir şeyin en alt bölümü, taban.

erzulumun dağının d.+ ında XXXIII/528

dad - Bir şeyden az miktarda yemek veya içmek, tatmak.

d.- ar XXXII/49

dad (I) Canlıların besinlerdeki uçucu olmayan bileşikleri damak, boğaz ve dil yüzeyindeki mukoza noktaları aracılığıyla algıladığı duyum, tat.

d.+ ı XXXIX/425

dad (II) bk. **dād**.

d.+ uv̇a III/49, III/50

dād (< Far. 1 (داد. Yardım. 2. Feryat, figan, bk. **dad** (II).

d. XII/173

d.+ a VII/44

d.+ uv̇a XV/62

d. eylerem XII/160

ey d. XII/204

dādgāh (< Far. دادگاه) Mahkeme, bk. **dādıgāh**.

d. XVIII/115

d.+ ā XXXIX/241

d.+ a XXXIX/242

dādıgāh bk. **dādgāh**.

d.+ a XXXV/48

daġ bk. **dāğ**, **dağ**, **daḫ**.

d. X/71, X/72, X/73, X/76, X/77, X/78, X/88, X/89, X/90

d.+ ın çiçegi X/98

dağ Yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine hâkim ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümü, bk. **daġ**, **dāğ**, **daḫ**, **Tağ**.

d. XXIX/27, XXXIII/532, XXXIV/48

d.+ a I/77, IV/23, IV/24, XIII/109, XXXIII/348, XXXIII/349, XXXVIII/38

d.+ ā IV/23

d.+ da I/108, IV/43, XIII/108

d.+ dan IV/28, XXV/18, XXXIII/548

d.+ di XXXIV/19

d.+ ı I/108, XXXIII/242, XXXIII/540, XXXIII/542, XXXIX/142, XXXVIII/37, XXXIX/365

d.+ ım XXXIX/428, XXXIX/433

d.+ ın adı XXXVIII/44

d.+ ın başında I/77, II/104

d.+ ın başınna VI/96

d.+ ın dalına XVI/20

d.+ ın dalında XVI/20

d.+ lar I/150, I/151, I/154, VII/113, VII/115, VII/119, VII/123, VII/127, VII/128, X/66, XII/247

d.+ lar kimi XII/188

d.+ larā XII/176

d.+ larda II/135, XX/31, XXXIII/517, XXXIV/49

d.+ ların X/79

d.+ ların böyŭgüdü I/72

d.+ nan I/167

d. adī XIX/71

d. balı XL/78

d. kėçisi XL/190

d. üstünnen XXXIX/142

bizim d.+ ımız XIX/71

şimşir d.+ ımız XIX/71

erzulum d.+ ına X/124

erzulumun d.+ ına X/119, X/128, XXXIII/540

genċėnin d.+ ına XXXIII/343

hündüstanın d.+ ına XXXIII/586

mine d.+ ına VIII/132

erzulumun d.+ ında XXXIII/542

erzulumun d.+ ının XXXIII/532

erzulumun d.+ ının dabanında XXXIII/528

erzulumun d.+ ı X/125

hislinin d.+ ı XXXIII/242

orta d.+ a V/10

tūrun d.+ ıdı XII/484

tūrın d.+ ıdī XII/479, XII/480

tur d.+ ının torpağı XII/386

hissinin d.+ ınnan XXXIII/241

dāğ bk. **daġ**, **dağ**, **daḫ**, **Tağ**.

d.+ ı XII/321

dağı bk. **daḫı**.

d. XII/353

dağıl -Sökülmek, yırtılmak, darmadağın olmak.

d.- dı XXXIII/216

d.- dī VII/122

d.- ıb XXXIX/193

d.- maz VII/139

dağıld - Dağılmasını sağlamak, bozmak.

d.- ardı XVIII/123

dağıt - Dağılmasını sağlamak, sökmek, uçurmak, perişan etmek, yolmak.

d.- dun X/99

dağ (< Far. داغ) Sıcak, kızgın.

d. XXXIV/18

dağ-i dağ (< Far. داغ داغ) Çok sıcak, sımsıcak.

d. üçün XXXIV/18

dağlı Dağlık bölge halkından olan.

d.+ yam X/130

daḫ bk. **daġ**, **dağ**, **dāğ**.

d. XXXIII/350

d. teresi XIX/95

daha Var olana, elde bulunana ek olarak, henüz.

d. I/219, XXII/65, XXIV/34, XXXIII/116, XXXIII/69, XXXIX/276, XXXIX/465

daḫı Da, de, dahi, bile bağlama edatı, bk. **dağı**.

d. I/59

dāḫil (< Ar. داخل) Bir işe karışmış olma, karışma.

d. XII/357

daḫ teresi Bir tür bitki, dağ teresi.

d. XIX/95

dal (I) 1. Vücudun boyundan kalça kemiğine kadar olan arka kısmı. 2. Sırt. 3. Arka. 4. Netice, sonuç, bk. **dāl**.

d. XII/296

d.+ a XII/375, XIII/98

d.+ da XIII/70

d.+ dan VI/134, XIII/71, XV/12, XV/13, XV/15, XXIX/32, XXVI/13

d.+ ı VII/165, XII/375, XXXIII/359, XXXVIII/40

d.+ ım süre XXXIII/240

d.+ ıma XIX/114

d.+ ın XXXIX/544

d.+ ına XVII/86

d.+ ınćan XXXIX/180

d.+ ından VI/139

d.+ nan I/186

d. sürē VIII/130

atın d.+ ına VI/136

buların d.+ ına XXXIII/505

buların d.+ ınā IX/27

dağın d.+ ına XVI/20

d. ġabaḫ XXXIX/371

munın d.+ ın sıra XVI/131

sazın d.+ ına XXXIX/175

sazın d.+ ınā XXXIX/176

onun d.+ ınća XXXIX/320

onun d.+ ı süre XVIII/156

sazın d.+ ınća XXXIX/179

onun d.+ ıycan XL/49

dağın d.+ ında XVI/21

onun d.+ ında XXXIII/243

yėherin d. terefine XXXIII/457

dal (II) Ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri.

d.+ ım XXXIX/431

dal (III) (< Ar. د) Arap alfabesinin sekizinci harfi.

d. XII/375

dāl bk. **dal**.

d. XII/132, XII/318

d.+ ı XXXIII/215

d.+ ıma XIX/113

birbirinin d.+ ına XIII/84

buların d.+ ına XXXIII/507

birbirin d.+ ınca XXXVI/54

dalaḫ Midenin arkasında, diyaframın altında, sol böbreğin üstünde, yassı, uzunca, damarlı, gevşek bir dokudan oluşmuş organ, dalak.

d. XLI/33

dalbadal Arka arkaya, peş peşe.

d. XXXIII/584

dal sürē bk. **dalı süre, dalı sürē.**

dal s. VIII/130

dalı süre "Peşinden, arkasından" anlamlarına gelen bir söz, bk. **dalı sürē**.

dalı s. VI/157, XXXIII/357, XXXIII/359, XXXIII/534

dalım s. XXXIII/240

ġuşun dalı s. XXXIII/409

onun dalı s. XVIII/156

dam Ahır.

d.+ a II/106, V/182

d.+ da II/95

d.+ dan XXII/61

d.+ ımızdı II/54

d.+ ın üstüne XXII/61

d.+ lara V/182

ḥėyvan d.+ ına V/183

dāmad (< Far. داماد) Evlenmekte olan bir erkeğe, evlenme töreni sırasında verilen ad, güveyi, damat, bk. **dāmed**.

erus d.+ ın I/100

damar Canlı varlıklarda kanın veya besleyici sıvıların dolaştığı kanal, damar.

d. XLI/45

d.+ ı XXXIX/530

d.+ ımda XXXIX/13

d.+ ın XXXIX/533, XXXIX/563

d.+ rarnandı XXXIX/532

barmağın d.+ ı XXXIX/528

ġan d.+ ı XXXIX/530

tandon d.+ ı XXXIX/517, XXXIX/519

damāvend İran'ın en yüksek dağı, Demavend Dağı.

d.+ e I/76

damdār bk. **damdārı, damdarı, damdarī**.

d. ídı XXV/21

damdarı (< Far. 1 (دامداری. Hayvancılık, besicilik. 2. Ahır, bk. **damdārı, damdār, damdarī**.

d. XXXIII/39

d. işine XXXI/12

d.+ larda XXXIII/143

d.+ yuḫ XIV/45

damdārı bk. **damdār, damdarı, damdarī**.

d. IV/15, XX/8

d.+ mız XXXII/6

damdarılıḫ Hayvancılık işi, besicilik işi, bk. **damdārılıḫ, dāmdarılıḫ**.

d. II/12, XXII/20

damdārılıḫ bk. **damdarılıḫ, dāmdarılıḫ**.

d. XX/20

dāmdarılıḫ bk. **damdarılıḫ, damdārılıḫ**.

d. XXII/15

damdarī bk. **damdārı, damdār, damdarı**.

d.+ ḫ I/104, I/13

dāmed bk. **dāmad**.

d.+ in ġardaşınnan III/105

dāmen (< Far. دامن) Dağ, tepe, yığın vb. yamaçlı şeylerin alt bölümü, etek.

d.- i kuh-i sabelanda XXXV/35

d.+ idi XXXIII/532

damla - İçindekini damla damla akıtmak, bk. **damṃa -**.

d.- yan XXXIX/429

damla Yuvarlak biçimde, çok küçük miktarda sıvı, katre.

d.+ yam XXXIX/434

damm̥a - bk. **damla -**.

d.- r I/178

dana İneğin sütten kesildikten sonra bir yaşına kadar olan yavrusu, bk. **dāna**.

d. XX/93

d. etinnen XXXIII/76

dāna bk. **dana**.

d.+ dı XX/98

dane bk. **den, dēn, denę, dene, denē**.

d. XIX/103

danış - Konuşmak, söylemek, ifade etmek, bk. **dānış -**.

d. XII/346, XVI/79, XVI/81

d.- allar XXXVI/31

d.- allār XXXVI/63

d.- am I/46, XII/35, XII/466

d.- ām XII/369

d.- ammáz XII/362

d.- ande XII/194

d.- ar XL/37

d.- ardı IV/118, VI/165, XI/42, XI/44, XI/54, XL/174, XVIII/78, XVIII/85

d.- ardılar VI/165, XI/40, XI/41

d.- arıḫ XL/36

d.- aruḫ II/10, XIV/27

d.- asan VIII/64, XII/118

d.- dın XXXIX/553

d.- eydılar XVI/81

d.- ım XVI/82

d.- ıp V/156

d.- ıP VII/90

d.- ır XII/346, XII/350, XLI/92, XLI/93, XXXII/34

düz d.- ır XVIII/47, XVIII/48, XVIII/49

d.- ıram XLI/92

d.- ırıḫ XLI/92

d.- ırlar XLI/93

d.- ırsan XLI/92

d.- ırsız XLI/93

d.- ıruḫ III/20

d.- īP I/118

d.- iyler VIII/49

d.- ma XII/194, XII/263

d.- mayınćan XXXII/32

d.- maylar XXXII/34

d.- mazdı IV/104, XVIII/73, XVIII/82, XVIII/83

d.- mazdılar XI/41

d.- mazdın VIII/49, VIII/65

d.- mıllar VIII/46, VIII/47

d.- mıram XLI/94

d.- mırıḫ XLI/94

d.- mırlar XLI/95

d.- mırsan XLI/94

d.- mırsız XLI/95

d.- mışam XXXIX/291

d.- mīr XLI/94

d.- miylar VIII/48

düz d.- ar XL/40

düz d. XII/87

dānış - bk. **danış -**.

d.- a͡emmēz XII/135

d.- allar XXXVI/63

d.- ardı VI/147, XI/44, XI/59

d.- ardılar XXXVII/42

d.- aruḫ XL/37

d.- dır XXI/39

d.- im VI/73

d.- īr IX/83

d.- mazdılar XI/41

düz d.- an XL/39

danışdır - Konuşmasını sağlamak, konuşturmak, bk. **dānışdır -**.

d. XXXI/50

d.- an XII/425

d.- dı XXXIII/416

dānışdır - bk. **danışdır -**.

d.- mazdı IV/122

danışığ Konuşma, bk. **danışıḫ**.

d.+ ında XLI/99

d.+ ında dolanışığında XLI/98

danışıḫ bk. **danışığ**.

d. üsdünde I/146

danışıl - Konuşulmak, bk. **dānışıl -**.

d.- mıya XXXIX/197

dānışıl - bk. **danışıl -**.

d.- mıya XXXIX/31

dānuççu (< Far. دانشجو) Öğrenci.

d. XXXVII/58

dar 1. İçine alacağı şeye oranla ölçüleri yetersiz olan, geniş ve bol karşıtı. 2. Sıkıntılı, yetersiz, bk. **dār**.

d. XLI/12, XXXIII/547

d.+ da VII/54

d. günümdē VII/44

dār bk. **dar**.

d. XLI/12

darāmed bk. **derāmed**.

d. XXXIII/195

dārćın bk. **dārçın**.

d. XXXIII/524

dārçın (< Far. دارچین) Tarçın ağacının içinde kokulu bir yağ bulunması dolayısıyla baharat gibi kullanılan kabuğu, bk. **dārćın**.

d. V/36, V/62

d.+ dı XVII/58

dārgül Bir tür ot.

d. XI/17

dārı (< Far. دارو) İlaç.

d. I/82

darıḫ - 1. Özlemek. 2. Sıkılmak, bunalmak, bk. **dārıḫ -**.

d.- aćām XVIII/45

dārıḫ - bk. **darıḫ -**.

d.- ırım VI/8

darın Güçlükle.

d. geldih' VIII/44

darmannıḫ Hastalıklara ve sıkıntılara iyi gelen, ilaç olacak nitelikte olan, dermanlık.

d. otdu I/81

dava d. I/81

dārsı Sonrası, dahası.

onun d. XXII/72

dasdan bk. **dāstan**, **dasTan**, **dāsdan**, **dasdān**, **destan**.

d.+ narda IX/84

dasdān bk. **dāstan**, **dasTan**, **dāsdan**, **dasdan**, **destan**.

d.+ ımı XXXIX/421

dāsdan bk. **dāstan**, **dasTan**, **dasdān**, **dasdan**, **destan**.

d. IX/86

dāsdanı bk. **dasTanı**, **dāsTanı**, **dastanı**, **desTāni**.

d. XXXIX/492

dasTan bk. **dāstan**, **dāsdan**, **dasdān**, **dasdan**, **destan**.

d. IX/52, XII/24, XXXIX/102

d.+ narā IX/72

d.+ nara göre IX/94

dāstan (< Far. دستان) Bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlatan,

koşma biçiminde olan halk şiiri, bk. **dasTan**, **dāsdan**, **dasdān**, **dasdan**, **destan**.

d. VII/95, VII/96, XII/24, XXXIX/107, XXXIX/108, XXXIX/233, XXXIX/305

d.+ a VII/97

d.+ da XXXIII/337

d. havasını XXXIX/108

d.+ ı XXXIII/267, XXXIX/37

áslı d.+ ı XXXIX/301

bı̊ların d.+ ı XXXIII/327

kerem d.+ ı XXXIX/301

köroğlu d. IX/8

oların d.+ ı XXXIII/272, XXXIII/278

d.+ ımı XXXIX/424

öz d.+ ımı XXXIX/201

d.+ ın XXXIX/487

d.+ ınnān XII/33

d.+ narı XII/28, XXXIX/198, XXXIX/300

ġādimin d.+ narı XXXIX/198

dastanı Bir tür âşık havası, Destani havası bk. **dasTanı**, **dāsTanı**, **dāsdanı**, **desTāni**.

d.+ dı XXXIX/493

dasTanı bk. **dastanı**, **dāsTanı**, **dāsdanı**, **desTāni**.

d. XXXIX/102

dāsTanı bk. **dastanı**, **dasTanı**, **dāsdanı**, **desTāni**.

d. havası XXXIX/102

d. havasıynan XXXIX/107

daş Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde, taş.

d. I/169, V/171, XIII/110, XXXIX/43, XXXIX/44

d.+ a V/171, XVI/10, XXXIII/252

d. bulağı XX/60

d.+ dā I/108

d.+ dan X/61, X/62, XVI/11, XX/61, XXXIII/251

d.+ dı XXXIII/373

d.+ ı XIII/113, XXV/56

d.+ ın dibinde XIX/116

d.+ ından VIII/151

d.+ ındı XXXIX/262

d.+ ları XVI/10

d.+ nan I/167, XXI/41, XXI/42, XXXIII/362

bėl d.+ ında I/162, I/166

duvan d.+ ındadı XXXIII/214

daş - Akarsu, yatağından çıkarak çevresini kaplamak.

d.- ır VII/144

daşbulağ bk. **daşbulağı**.

d.+dı̄ XX/61

daşbulağı Erdebil eyaletine bağlı adını bölgede bulunan su kaynağından alan yer adı, bk. **daşbulağ**.

d. XX/60

daşġın Su baskını, taşkın, seylap, feyezan.

d.+ ā XXXIX/396

daşı - Bir şeyi bir yerden alıp başka bir yere götürmek, taşımak.

d.- yırdılar XIII/49

daşlıḫ Taşlı yer, taşlık.

d. maşlıḫ XXXIII/136

daşma Taşacak şekilde, ağzına kadar, dolu dolu.

d.- ma pişirin VIII/145

dava (I) (< Ar. دواء) İlaç, derman, şifa, bk. **deva**.

d. I/81, VI/43

d.+ mız XVIII/141

d.+ nı XVIII/40

d.+ san V/205, VIII/131

d. darmannıḫ I/81

d. derman XIII/77

buların d.+ sı XXXIII/310

türke d. XIX/94

dava (II) (< Ar. 1 (دعوى. Korunmanın bir hüküm ile sağlanması için yargı organlarına başvurma. 2. Sorun, kavga, sıkıntı.

d.+ sı XXXIII/57

d. ėliye ėliye XXXIII/56

d. ėleseydi XVIII/17

eşāyirin d.+ sı XXXIII/57

ġardaş d.+ sı XXXIX/38

dāva bk. **dava** (I).

d.+ san V/206, V/209

davaḫır (< Ar. + Far. دعوى خور) Kavgacı, sürekli etrafına sataşan kimse, belalı.

d. XII/227

d. adam XII/229

davam (< Ar. دوام) Sürme, sürüp gitme, kesilmeme, bitmeme, bk. **dávam**.

d.+ ı XX/68

dávam bk. **davam**.

d. ėliyek VII/87

davamlı 1. Devamı olan, herhangi bir sıkıntıya uğramadan arkası gelen. 2. Faydalı.

d.+ dı XX/77

davar Koyun ve keçiye ya da bunların sürülerine verilen ortak ad, bk. **davār**, **dāvar**.

d. II/109, XX/8, XXII/75, XXII/76, XXVI/31

d.+ dı XL/130

d.+ ı VI/91, XXII/90, XXII/92, XXII/96

d.+ ın ġuyruğunnān VI/32

d. otarıyam XXXII/43

d. otarillā XXXVIII/15

d.+ rar XX/78

d. sağardı VI/35

d. saḫlardılar VI/81

davār bk. **davar**, **dāvar**.

d.+ ı XXII/79

dāvar bk. **davar**, **davār**.

d.+ ımız XXXVI/16

d. saatı XXII/90

davazde bk. **davazdeh**, **davazdeḫ**.

d. VI/21, VI/22, VI/23

davazdeh (< Far. دوازده) On birden sonra on üçten önce gelen sayı, on iki, bk. **davazde**, **davazdeḫ**.

d. VI/20, VI/21, XXXVII/65

davazdeḫ bk. **davazdeh**, **davazde**.

d. VI/21

dāver Kişi adı.

ay d. XXXIX/221

d.+ in XXXIX/403

dāver rehnümā behzad Kişi adı ve soyadı.

d. r. b.+ dī XXXIX/2

day 1. De, da, daha, benzer, dahi, ya, yahu, işte, ama, yani. 2. Geldiği bağlamda anlamı kuvvetlendiren bir söz, bk. **dāy**, **day̆**.

d. I/138, I/17, I/187, I/220, I/46, IV/101, IV/95, IX/68, IX/9, V/156, V/23, V/69, VI/113, VI/157, VI/71, VI/84, VII/40, VII/41, VIII/44, XI/61, XII/114, XIII/103, XIII/111, XIII/113, XIII/30, XIII/42, XIII/43, XIII/45, XIII/46, XIII/54, XIII/67, XIII/79, XIII/94, XIII/95, XIII/98, XIV/29, XIV/64, XIX/108, XIX/123, XIX/62, XIX/92, XL/103, XL/104, XL/113,

XL/129, XL/130, XL/131, XL/134, XL/148, XL/150, XL/157, XL/161, XL/175, XL/179, XL/190, XL/207, XL/214, XL/49, XL/50, XL/87, XL/92, XL/95, XL/97, XL/99, XLI/34, XV/45, XVI/131, XVI/133, XVI/46, XVI/57, XVII/10, XVII/35, XVII/60, XVII/74, XVII/89, XVIII/101, XVIII/114, XVIII/122, XVIII/26, XVIII/39, XVIII/44, XVIII/55, XVIII/56, XVIII/62, XVIII/63, XVIII/86, XVIII/88, XX/19, XX/33, XX/66, XX/76, XX/83, XX/84, XXII/56, XXIII/30, XXIV/33, XXIX/27, XXV/13, XXV/23, XXV/29, XXV/30, XXV/34, XXV/36, XXV/48, XXVI/23, XXXII/61, XXXIII/119, XXXIII/138, XXXIII/150, XXXIII/167, XXXIII/21, XXXIII/255, XXXIII/265, XXXIII/266, XXXIII/297, XXXIII/321, XXXIII/324, XXXIII/327, XXXIII/332, XXXIII/40, XXXIII/408, XXXIII/425, XXXIII/463, XXXIII/486, XXXIII/492, XXXIII/505, XXXIII/535, XXXIII/552, XXXIII/554, XXXIII/558, XXXIII/561, XXXIX/14, XXXIX/186, XXXIX/187, XXXIX/188, XXXIX/270, XXXIX/271, XXXIX/277, XXXIX/288, XXXIX/289, XXXIX/300, XXXIX/305, XXXIX/313, XXXIX/319, XXXIX/526, XXXIX/94, XXXVI/65, XXXVII/11, XXXVII/120, XXXVII/19, XXXVII/22, XXXVII/26, XXXVII/35, XXXVII/42, XXXVII/50, XXXVII/87, XXXVIII/40

day̦ bk. **dāy**, **day**.

d. XVIII/7

dāy bk. **day̦**, **day**.

d. XXV/44, XXV/49, XXV/54, XXXIII/392

dayan - 1. Hareketsiz kalmak. 2. Kesilmek, ara vermek. 3. Beklemek, durmak.

d.- XIX/74, XIX/75

d.- dı XII/414, XXXIII/301

dayça Bir yaşındaki erkek at yavrusu.

d.+ dan XXXIII/143

dayı Annenin erkek kardeşi, bk. **dāyı**.

d.+ sı ġızıyam III/78

d.+ v̇a III/53

dāyı bk. **dayı**.

d.+ sın XV/49

dāyıma (< Ar. دائما) Her zaman, devamlı olarak, sürekli.

d. XXXIII/26

dāyımı (< Ar. دائمی) Sürekli, devamlı, daimi.

d. XXXII/42, XXXIII/354, XXXIII/356

dāyi Kişi soyadı.

ali d. XXXIV/43

eli d. XXXIV/39

dāyim (< Ar. دائم) Devam eden, sürekli.

d. XXXIII/72

dāyire (< Ar. دائره) Çember biçimindeki şekil.

d. XL/155

de 1. De, da bağlama edatı. 2. "ya, yahu, haydi" anlamlarında kullanılan bir söz. 3. Kuvvetlendirme bildiren bir söz, bk. **dē, dā, da**.

d. I/114, I/129, I/14, I/142, I/166, I/179, I/184, I/189, I/190, I/199, I/32, I/35, I/41, I/56, I/65, I/84, I/98, II/110, II/113, II/114, II/12, II/121, II/126, II/136, II/139, II/17, II/22, II/29, II/4, II/41, II/54, II/57, II/59, II/60, II/62, II/63, II/68, II/69, II/86, II/94, II/97, III/10, III/14, III/20, III/26, III/4, III/51, III/54, III/6, III/64, III/78, III/8, III/9, IV/109, IV/20, IV/32, IV/33, IV/41, IV/67, IV/75, IV/77, IV/83, IV/84, IX/69, IX/86, IX/88, IX/89, IX/93, IX/95, V/100, V/128, V/164, V/197, V/200, V/22, V/28, V/31, V/32, V/35, V/47, V/48, V/56, V/72, V/8,

VI/104, VI/111, VI/114, VI/119, VI/15, VI/16, VI/164, VI/2, VI/31, VI/56, VI/59, VI/64, VI/76, VI/77, VI/79, VI/80, VI/84, VI/98, VII/140, VII/164, VII/169, VII/172, VII/180, VII/25, VII/33, VII/70, VII/71, VII/79, VIII/114, VIII/115, VIII/127, VIII/13, VIII/14, VIII/144, VIII/153, VIII/17, VIII/26, VIII/27, VIII/28, VIII/33, VIII/59, VIII/86, X/11, X/12, X/37, X/49, X/59, X/69, X/85, X/86, X/9, X/93, X/95, X/97, XI/21, XI/6, XII/137, XII/151, XII/193, XII/219, XII/329, XII/335, XII/342, XII/343, XII/346, XII/4, XII/8, XIII/103, XIII/106, XIII/16, XIII/24, XIII/55, XIII/73, XIII/88, XIV/22, XIV/24, XIV/32, XIV/57, XIX/101, XIX/116, XIX/118, XIX/46, XIX/58, XIX/77, XL/103, XL/118, XL/127, XL/130, XL/133, XL/149, XL/163, XL/169, XL/171, XL/206, XL/207, XL/215, XL/39, XL/40, XL/48, XL/50, XL/90, XLI/109, XLI/11, XLI/110, XLI/12, XLI/13, XLI/15, XLI/16, XLI/18, XLI/19, XLI/20, XLI/21, XLI/22, XLI/24, XLI/35, XLI/45, XLI/55, XLI/75, XLI/77, XV/24, XV/27, XV/32, XV/38, XV/46, XV/54, XV/59, XV/62, XV/68, XV/71, XVI/100, XVI/102, XVI/105, XVI/111, XVI/122, XVI/127, XVI/133, XVI/134, XVI/138, XVI/40, XVI/46, XVI/55, XVI/68, XVI/71, XVI/79, XVI/87, XVI/90, XVII/23, XVII/30, XVII/35, XVII/40, XVII/46, XVII/54, XVII/55, XVII/70, XVII/75, XVII/76, XVII/88, XVII/89, XVII/9, XVIII/10, XVIII/12, XVIII/127, XVIII/135, XVIII/140, XVIII/143, XVIII/144, XVIII/145, XVIII/147, XVIII/148, XVIII/15, XVIII/156, XVIII/157, XVIII/19, XVIII/22, XVIII/28, XVIII/33, XVIII/42, XVIII/43, XVIII/47, XVIII/48, XVIII/49, XVIII/54, XVIII/68, XVIII/76, XVIII/88, XVIII/89, XVIII/99, XX/41, XX/42, XX/47, XX/48, XX/49, XX/55, XX/57, XX/63, XX/78, XX/89, XX/9, XX/90, XX/91, XX/92, XXI/56, XXI/64, XXI/68, XXI/70, XXI/72, XXII/38, XXII/48, XXII/56, XXII/65, XXII/68, XXII/71, XXII/76, XXII/77, XXII/96, XXIII/10, XXIII/22, XXIII/29, XXIV/19, XXIV/20, XXIV/28, XXIV/37, XXIV/8, XXIX/20, XXIX/31, XXV/13, XXV/35, XXV/40, XXV/53, XXVI/10, XXVI/13, XXVI/18, XXVI/21, XXVI/26, XXVI/48, XXVI/50, XXVII/20, XXVIII/16, XXVIII/24, XXVIII/30, XXVIII/31, XXVIII/34, XXVIII/8, XXXI/11, XXXI/29, XXXI/50, XXXII/24, XXXII/26, XXXII/32, XXXII/40, XXXII/51, XXXIII/106, XXXIII/109, XXXIII/135, XXXIII/136, XXXIII/14, XXXIII/142, XXXIII/145, XXXIII/146, XXXIII/157, XXXIII/183, XXXIII/197, XXXIII/198, XXXIII/200, XXXIII/201, XXXIII/210, XXXIII/223, XXXIII/228, XXXIII/239, XXXIII/248, XXXIII/252, XXXIII/262, XXXIII/271, XXXIII/273, XXXIII/279, XXXIII/295, XXXIII/311, XXXIII/317, XXXIII/329, XXXIII/333, XXXIII/339, XXXIII/343, XXXIII/352, XXXIII/365, XXXIII/367, XXXIII/38, XXXIII/383, XXXIII/39, XXXIII/390, XXXIII/395, XXXIII/396, XXXIII/401, XXXIII/421, XXXIII/428, XXXIII/429, XXXIII/441, XXXIII/445, XXXIII/449, XXXIII/453, XXXIII/456, XXXIII/463, XXXIII/465, XXXIII/466, XXXIII/468, XXXIII/477, XXXIII/480, XXXIII/482, XXXIII/484, XXXIII/493, XXXIII/498, XXXIII/499, XXXIII/500, XXXIII/502, XXXIII/506, XXXIII/518, XXXIII/535, XXXIII/542, XXXIII/560, XXXIII/561, XXXIII/570, XXXIII/579, XXXIII/583, XXXIII/589, XXXIII/596, XXXIII/605, XXXIII/79, XXXIII/98, XXXIV/1, XXXIV/24, XXXIV/33, XXXIV/43, XXXIV/44, XXXIX/114, XXXIX/115, XXXIX/192, XXXIX/20,

XXXIX/207, XXXIX/228, XXXIX/243, XXXIX/25, XXXIX/27, XXXIX/272, XXXIX/276, XXXIX/278, XXXIX/29, XXXIX/3, XXXIX/304, XXXIX/309, XXXIX/312, XXXIX/32, XXXIX/328, XXXIX/329, XXXIX/36, XXXIX/374, XXXIX/389, XXXIX/391, XXXIX/44, XXXIX/456, XXXIX/460, XXXIX/474, XXXIX/481, XXXIX/488, XXXIX/49, XXXIX/493, XXXIX/5, XXXIX/508, XXXIX/513, XXXIX/516, XXXIX/519, XXXIX/538, XXXIX/55, XXXIX/61, XXXIX/610, XXXIX/613, XXXIX/620, XXXIX/69, XXXIX/74, XXXIX/77, XXXV/13, XXXV/31, XXXV/42, XXXV/44, XXXV/45, XXXV/46, XXXV/47, XXXV/55, XXXV/70, XXXVI/12, XXXVI/14, XXXVI/34, XXXVI/58, XXXVI/9, XXXVII/115, XXXVII/135, XXXVII/21, XXXVII/57, XXXVIII/14, XXXVIII/31, XXXVIII/40, XXXVIII/54, XXXVIII/60

dē bk. **dē**, **de**, **dā**, **da**.

d. II/126, II/28, II/50, II/92, IX/45, VII/2, XIV/50, XIX/59, XL/186, XL/57, XVI/77, XVII/48, XVII/51, XXII/60, XXV/7, XXVII/27, XXXIII/183

de - bk. **dī -**, **di -**, **dė -**, **dē -**, **dė̊ -**, **dē̊ -**.

d.- me XXXIX/412, XXXIX/416, XXXIX/419

d.- meğ' olar IX/78, IX/95

d.- meh' olār IX/75

d.- r XL/122

d.- rdin XXXIII/71

d.- sen XXXIII/335

d.- ysin XXXVII/83

dė - 1. Söylemek, söz söylemek. 2. Herhangi bir kanıya, yargıya varmak. 3. Ad vermek. 4. Ummak. 5. Bir işe girişmek, bk. **dī -**, **di -**, **de -**, **dē -**, **dė̊ -**, **dē̊ -**.

d. XII/454, XVI/90, XXIV/46, XXXIX/78

d.- di I/186, IX/23, IX/25, IX/35, IX/37, IX/38, IX/48, IX/50, IX/54, IX/55, IX/57, VI/131, VI/136, VI/138, VI/143, VI/157, VI/19, VI/22, VI/61, VII/15, VII/82, VIII/132, VIII/18, X/118, X/121, X/124, X/129, XI/56, XII/418, XII/422, XIV/32, XIX/110, XIX/115, XVI/100, XVI/101, XVI/102, XVI/109, XVI/13, XVI/137, XVI/19, XVI/23, XVI/67, XVI/81, XVI/83, XVI/84, XVI/86, XVI/87, XVI/88, XVI/89, XVI/90, XVI/91, XVI/95, XVI/97, XVI/98, XVI/99, XVIII/46, XVIII/47, XVIII/48, XXI/63, XXI/65, XXI/67, XXI/68, XXI/70, XXI/73, XXI/75, XXI/82, XXXIII/134, XXXIII/138, XXXIII/164, XXXIII/165, XXXIII/166, XXXIII/300, XXXIII/301, XXXIII/302, XXXIII/303, XXXIII/305, XXXIII/310, XXXIII/315, XXXIII/316, XXXIII/317, XXXIII/389, XXXIII/397, XXXIII/403, XXXIII/406, XXXIII/407, XXXIII/409, XXXIII/413, XXXIII/416, XXXIII/418, XXXIII/424, XXXIII/427, XXXIII/431, XXXIII/437, XXXIII/440, XXXIII/441, XXXIII/443, XXXIII/448, XXXIII/449, XXXIII/454, XXXIII/455, XXXIII/458, XXXIII/471, XXXIII/472, XXXIII/475, XXXIII/481, XXXIII/482, XXXIII/484, XXXIII/485, XXXIII/486, XXXIII/491, XXXIII/496, XXXIII/511, XXXIII/512, XXXIII/524, XXXIII/527, XXXIII/533, XXXIII/534, XXXIII/536, XXXIII/543, XXXIII/544, XXXIII/566, XXXIII/567, XXXIII/568, XXXIII/569, XXXIII/575, XXXIII/587, XXXIII/589, XXXIII/592, XXXIII/595, XXXIII/597, XXXIII/599, XXXIII/600, XXXIII/602, XXXIII/609, XXXIII/84, XXXIII/91, XXXIII/93, XXXIII/94, XXXIII/97, XXXIV/41, XXXIV/42, XXXIX/319, XXXIX/321, XXXIX/324, XXXIX/327, XXXIX/456, XXXIX/506, XXXIX/522, XXXIX/528, XXXIX/532,

XXXIX/535, XXXIX/544, XXXIX/553, XXXIX/557, XXXIX/560, XXXIX/563, XXXV/71

d.- dī XVI/12, XVI/16, XXXIII/423

d.- digim XXXIX/464, XXXIX/509

d.- digin XVI/103

d.- dik VIII/67

d.- diler I/196, IX/24, IX/43, X/10, XII/427, XIII/101, XVI/79, XXXIII/118, XXXIII/555, XXXIV/29, XXXIX/329, XXXIX/525

d.- dim III/48, V/173, VI/132, VI/133, VI/138, VI/20, VI/22, VI/60, VI/61, VII/11, VII/83, VII/89, VII/89, VIII/132, X/122, XII/352, XII/79, XIII/112, XIX/116, XVI/104, XVI/32, XVI/68, XVI/78, XVI/79, XVI/80, XVI/81, XVI/82, XVI/83, XVI/93, XVIII/30, XVIII/39, XX/96, XXI/64, XXI/66, XXXIII/14, XXXIII/486, XXXIII/93, XXXIV/41, XXXIV/42, XXXIV/51, XXXIX/116, XXXIX/188, XXXIX/319, XXXIX/320, XXXIX/321, XXXIX/322, XXXIX/323, XXXIX/371, XXXIX/386, XXXIX/520, XXXIX/523, XXXIX/525, XXXIX/528, XXXIX/53, XXXIX/533, XXXIX/537, XXXV/71

d.- dīm XXXIX/71

d.- din XXXIX/553

ēy d.- dim XXXIX/544

d.- ir XII/467

d.- īr XII/296, XII/318

d.- meğ' olar VII/159

d.- meğ olar VII/160

d.- medim XLI/77

d.- mek XXXIX/8, XXXIX/478

d.- mem XIV/54

d.- merem XVI/140, XVI/141

d.- merik XLI/14

d.- merük XLI/43

d.- mesẽn XVI/91

d.- meyennen XXXIX/538

d.- meyin XII/89

d.- mez XIV/59

d.- mezdi VI/141, XIV/60, XXIII/24, XXXIII/399

d.- mezdik XXII/87

d.- mezdiler VI/36, VI/52, VI/57

d.- mir XXXV/46

d.- mirdi XXIII/22, XXIII/23, XXIII/24

d.- mirem V/156

d.- miş XVI/23

d.- mişem XII/223

d.- mişük II/19

d.- miy XVI/103

d.- miye XVIII/107

d.- miyem VIII/53, XIV/64, XVI/74, XXI/65, XXXIII/276

d.- r XII/455

d.- rim XVIII/107

d.- se XII/427, XXIII/38, XXVI/43

d.- sem XXXIII/43, XXXIX/406, XXXIX/407

d.- sen I/81, I/84, IV/43, XII/36, XV/28, XVII/21, XXXIII/604

d.- seydi IV/120, XVIII/114

d.- sēz XXXIX/387

d.- y I/125, I/126, III/62, V/153, XII/451, XIV/57, XVI/62, XVI/133, XVIII/86

d.- ydi XXXIX/455

d.- ydik XIII/83

d.- ydim III/30, VIII/151, XV/10

d.- yećem V/121, V/147

d.- yećeysen XXXIX/173

d.- yēmm̥ürem II/33

d.- yer II/29, II/51

d.- yerdik V/105, V/16

d.- yerdiler V/116, V/17, XXI/44

d.- yerih῾ XXI/10

d.- yi I/124, II/81, XII/194, XVI/134, XVI/48, XVI/62, XVI/63, XVI/70, XVI/71

d.- yib I/124, V/149, XVI/91, XXXIII/243, XXXIII/256, XXXIII/264, XXXIII/292, XXXIII/358, XXXIII/379, XXXIII/385, XXXIII/393, XXXIII/394

d.- yibsen XVI/90

d.- yilik XXII/34

d.- yiller I/12, I/14, I/72, II/16, III/55, III/90, IV/128, IX/103, V/122, V/123, V/202, V/42, V/69, V/74, V/77, V/78, V/85, V/94, V/95, V/96, VI/20, VIII/124, XII/196, XII/198, XII/368, XIX/76, XIX/77, XVI/53, XXI/84, XXXIII/298, XXXIII/345, XXXIII/573, XXXIII/583, XXXIII/590, XXXIII/605, XXXIII/607, XXXVII/101, XXXVII/95, XXXVII/98, XXXVII/99, XXXVIII/43

d.- yillēr XIX/77

d.- yim II/36, V/120, V/147, V/151, VII/63, VII/7, VIII/131, XII/159, XII/231, XII/429, XLI/78, XV/11, XV/30, XV/62, XVII/51, XVIII/39, XVIII/44, XVIII/62, XXII/101, XXII/34, XXIII/30, XXIV/13, XXXIII/142, XXXIX/230, XXXIX/32, XXXIX/388, XXXIX/498, XXXIX/544, XXXIX/61, XXXVIII/20

d.- yin XL/79

d.- yip I/118, V/148, V/149, V/152, V/153, V/157, V/159, XVI/70, XVIII/36, XXXIII/237, XXXIII/240, XXXIII/241, XXXIII/245, XXXIII/247, XXXIII/291, XXXIII/292, XXXIII/341, XXXIII/342, XXXIII/344, XXXIII/363, XXXIII/364, XXXIII/369, XXXIII/370, XXXIII/384, XXXIII/386, XXXIII/463, XXXIX/48

d.- yiP I/126, XXI/81, XXXIII/240

d.- yipler I/121, II/18, XXVI/53, XXXIII/237

d.- yiPler I/121

d.- yir I/121, I/215, III/23, III/24, III/30, III/56, IX/17, IX/18, IX/19, IX/20, IX/32, IX/33, IX/81, IX/97, VI/119, VI/134, VI/147, VI/19, VI/21, VI/23, VI/40, VI/59, VI/62, VI/63, VII/43, X/103, X/104, X/105, X/110, X/114, X/128, XI/35, XII/119, XII/259, XII/263, XII/267, XII/271, XII/353, XII/369, XII/383, XII/397, XII/410, XII/424, XII/425, XII/426, XII/429, XII/457, XII/469, XII/479, XII/482, XII/51, XIV/33, XIV/59, XL/127, XL/56, XL/64, XL/67, XL/95, XL/97, XV/36, XVI/112, XVI/129, XVI/139, XVI/65, XVI/66, XXI/64, XXI/66, XXI/67, XXII/64, XXXIII/336, XXXIII/351, XXXIII/358, XXXIII/380, XXXIII/383, XXXIII/388, XXXIII/419, XXXIII/509, XXXIX/136, XXXIX/158, XXXIX/244, XXXIX/252, XXXIX/270, XXXIX/271, XXXIX/272, XXXIX/273, XXXIX/288, XXXIX/291, XXXIX/292, XXXIX/321, XXXIX/40, XXXIX/58, XXXIX/59, XXXIX/61, XXXIX/62, XXXIX/63, XXXIX/66, XXXIX/78, XXXIX/87, XXXIX/92, XXXIX/93, VII/140, XXXIX/139

d.- yīr VI/78, XIV/57, XXII/63

d.- ẏir XII/480

d.- yirdi VI/129, VI/131, VI/148, VI/151, VII/13, XVI/8, XVI/9, XVIII/142, XVIII/144, XXXII/30, XXXIII/13, XXXIII/581, XXXIII/59

d.- yirdik V/111, XVIII/143, XVIII/144

d.- yirdiler I/164

d.- yirdim VI/132

d.- yirem V/104, V/16, V/173, V/177, VII/33, VII/64, VIII/39, VIII/62, VIII/96, X/45, XL/125, XV/47, XVIII/29,

XVIII/45, XVIII/52, XVIII/60, XXXIX/30, XXXIX/474, XXXIX/478, XXXIX/601, XXXIX/603

d.- yirēm V/163

efsus d.- yirem XXXVI/32

misal d.- yirem VII/94

d.- yiren IX/82

d.- yirik IX/81, XXII/68

d.- yiriK VI/50

d.- yirīk IX/105

d.- yirim XI/36, XII/350

d.- yirīm VI/28

d.- yirler VI/143

d.- yirmiş XXXIII/250

d.- yirmişler XXXVII/23, XXX-VII/29

d.- yirrīk XXXIX/304

d.- yirsen I/111, I/75, IV/59, V/107, V/114, V/118, V/76, V/87,

X/65, XVIII/94, XXXIII/536

d.- yirsēn II/55, V/120

d.- yirsin XXII/63, XXII/64

düz d.- yirsin XVI/109

d.- yirsiz XLI/105

d.- yirüh' XL/64

d.- yirük II/59, III/24, XL/65, XL/67

d.- yler I/17, XX/62, XX/75, XX/82, XXI/44, XXI/77, XXXIX/474, XXX-VIII/52

d.- ylēr XX/60

d.- ylermiş V/176

d.- yrik XLI/108, XXII/64

d.- ysen I/139, VIII/132, XVIII/109, XXXI/8, XXXIX/501

d.- ysin XXII/64

d.- ysūz XVI/59

d.- ysüz XVI/13, XVI/31, XVI/62

d.- yük III/23, III/24

dē - bk. **dī -, di -, de -, dė -, dẻ -, dē̊ -**.

d. XXXVII/55

d.- mişler XXXVII/25

d.- yim XVII/48, XII/36

dẻ - bk. **dī -, di -, de -, dė -, dē -, dē̊ -**.

d.- ür II/84

dē̊ - bk. **dī -, di -, de -, dė -, dē -, dẻ -**.

d.- mir XXXVI/24

debbe 1. Kulplu ve ağzı kapaklı bakırdan su kabı, güğüm. 2. Ağaç, metal vb. malzemelerden yapılmış bir kap, bk. **debbē**.

d.+ ni VI/153

d.+ nin ġendini VI/155

debbē bk. **debbe**.

d. VI/151

d.+ n biri VI/152

deber - Hareket etmek, teprenmek, kalkmak.

d.- ebilmiy I/109

debi (< Ar. دأب) Gelenek, görenek, âdet.

d. VIII/67

bıların d.+ leri XXXIII/280

ēlçilik d.+ lerimiz XIX/56

deć́ceć́e (< Ar. دجاجة) Tavuk, piliç.

d. XXI/7

dede Ata, baba, dede, bk. **dedē, dedẻ, dedē̊**.

d. XXIII/35, XXXIX/458, XXX-VI/65

ay d. XXXIX/522

d.- i babadan XXII/10

d.- yi babadan XII/14

d. baba II/24, IX/69, XVIII/51

d. baba sünnetimizdi VII/171

d. babadan XXII/34

d. babamız XVIII/4, XX/47

d. babası XII/157

d.+ den babadan I/26

d.+ lerimiz XXXVII/113

d.+ m V/163, VI/126, VI/147, XL/147, XXXIII/390, XXXIII/91

menim d.+ m XL/174, XXXIII/393, XXXIII/395

menīm d.+ m XXXIII/437

menim öz d.+ m VI/126, VI/131

mēnim öz d.+ m VI/165

d. malı XXXIX/237

d.+ mgilin babasıdı XXXIII/218

d.+ min XXXVII/113

menim d.+ min XL/167

d.+ min adı XIV/57, XXXIX/2

d.+ miz IV/100, IV/108, XXV/29, XXXIX/238

d.+ mizgil XXV/16

d.+ mizin XXV/13

d.+ mizin malın XXXIX/239

d.+ mnen XXXIII/59

senin d.+ n XXXIII/601

d. nene IV/109, VI/49, VIII/33, XL/90, XL/92, XL/93, XXIII/33

d. nėne VI/70

d. nenemizi XXII/65, XXII/68

d. nenenin VI/69

d. nenenin yanında IV/102

d. nenesinin göylü IV/110

d.+ ni X/56

d.+ si XVIII/66, XXXIII/452

abbasın d.+ si VI/127

böğreğ'in d.+ sī XXXIX/38

keremin d.+ si XXXIII/339

d.+ sin VI/58

d.+ sine XII/349

d.+ sinin yanında XXIII/34

keremin d.+ siydi XXXIII/339

d.+ ye VI/49, X/56, XXIII/23

dedē bk. **dede, dedå, dedē̊**.

d. XXXVI/65

menim d.+ m VI/158

menim öz d.+ m VI/129

dedå bk. **dede, dedē, dedē̊**.

d.+ n XVI/87

dedē̊ bk. **dede, dedē, dedå**.

d.+ n köhne ḫurcuna VI/63

dede ġorġud Dede Korkut, göçebe Türklerin yüceltip kutsallaştırdığı, bilge kişiliğiyle bozkır hayatının geleneklerini ve törelerini çok iyi bilen ve öğreten, kabile teşkilatını koruyan, Korkut Ata olarak da bilinen, en meşhur Türk aksakallarından biri olan Oğuz büyüğü.

d.+ un filiminde XXXIX/32

ozan d.+ un filiminde XXXIX/33

dede ġurbāni "Âşık Dede Kurbani" veya "Dirili Kurbani" adlarıyla bilinen 16. yüzyılda yaşamış olan Azerbaycanlı halk ozanı.

d. IX/8

dedeli Dedeli, babalı, atalı, bk. **dedeli babalı**.

d. babalı IX/79

dedeli babalı "Nesilden nesile, sülalecek, ailecek, dededen babaya" anlamlarında kullanılan bir söz.

d. babalı IX/79

defa (< Ar. دفعه) Kez, kere, sefer, yol, bk. **defe**.

d. XXXIV/10, XXXIV/19, XXXIX/459

defe bk. **defa**.

d. XII/352, XIII/25, XIII/28, XIII/41

bi d. III/24, XIII/21, XIII/27, XIII/64, XVI/30

iki d. XIII/64

defelig Defalık, bir defaya mahsus.

d. XXXIX/295

defn (< Ar. دفن) Gömme, gömülme.

d. ėledi XXXIII/551

d. ėledig XXII/69

defter (< Ar. دفتر < Yun.) Genellikle hafif bir kapak içerisinde, yazı yazmak için bir araya tutturulmuş kâğıt yaprakları.

d.+ i VII/181

kitap d. XXXIX/274

sine d.+ dilēr VII/95

deġíġa (< Ar. دقيقه) Bir saatlik zamanın altmışta biri, dakika.

d. VIII/61

deġiġan (< Ar. دقيقاً) An, zaman, bk. **deġiġen**.

d. XL/167

deġiġen Tam olarak, tam da, ama, bk. **deġiġan**.

d. XL/104

değ' - (I) 1. Aralık kalmayıncaya kadar birbirine yaklaşmak, dokunmak, temas etmek. 2. Ulaşmak, erişmek.

d.- ende XXXIII/252

d.- ennen sōra XX/66

d.- mese XXXIX/192

d.- mīr XLI/101

göz d.- mesin VIII/117

değ' - (II) Değerinde olmak.

d.- er XXXIII/153

değ'erri Değerli, kıymetli.

d. XXXIX/475

değ'il bk. **değ'il**, **dēğ'il**, **değ'ir**, **deyil**, **deyir**, **değ'ir**, **değ'ül**, **deil**, **dēil**, **dēir**, **dēl**, **döül**, **dȭül**, **dȭür**, **döür**, **döğür**, **döğür**, **dēr**, **dȭr**.

d. XII/433, XXV/39

d.+ em VII/158

değ'il bk. **değ'il**, **dēğ'il**, **değ'ir**, **deyil**, **deyir**, **değ'ir**, **değ'ül**, **deil**, **dēil**, **dēir**, **dēl**, **döül**, **dȭül**, **dȭür**, **döür**, **döğür**, **döğür**, **dēr**, **dȭr**.

d. II/90

dēğ'il bk. **değ'il**, **değ'il**, **değ'ir**, **deyil**, **deyir**, **değ'ir**, **değ'ül**, **deil**, **dēil**, **dēir**, **dēl**, **döül**, **dȭül**, **dȭür**, **döür**, **döğür**, **döğür**, **dēr**, **dȭr**.

d. XXXVII/86

değ'ir bk. **değ'il**, **değ'il**, **dēğ'il**, **deyil**, **deyir**, **değ'ir**, **değ'ül**, **deil**, **dēil**, **dēir**, **dēl**, **döül**, **dȭül**, **dȭür**, **döür**, **döğür**, **döğür**, **dēr**, **dȭr**.

d. XVIII/122, XXXIII/602

d.+ em XLI/8

değ'ir bk. **değ'il**, **değ'il**, **dēğ'il**, **değ'ir**, **deyil**, **deyir**, **değ'ül**, **deil**, **dēil**, **dēir**, **dēl**, **döül**, **dȭül**, **dȭür**, **döür**, **döğür**, **döğür**, **dēr**, **dȭr**.

d. XXXIII/339

değ'irman İçinde öğütme işi yapılan yer, değirmen, bk. **dēyirman**, **dēirman**, **deyirman**.

d.+ ı XXXIII/216

değ'iş - Başka bir biçim veya duruma girmek, tahavvül etmek.

d.- ip XXXIX/239

değ'me Değmek işi, temas.

nezer d. V/212

değ'neğ Elde taşınacak incelikte olan ve çamaşır yıkama vb. işler için kullanılan düzgün ağaç, sopa, çomak, değnek.

d.+ i VI/56

değ'ül bk. **değ'il**, **değ'il**, **dēğ'il**, **değ'ir**, **deyil**, **deyir**, **değ'ir**, **deil**, **dēil**, **dēir**, **dēl**, **döğür**, **döğür**, **dēr**, **dȭr**.

d. XVI/57, XXX/14

deh (< Far. ده) Dokuzdan sonra on birden önce gelen sayı, on.

d. tümen XXXIV/48

dehen (< Far. دهن) 1. Ağız. 2. Akarsuyun kollara ayrıldığı yer, su ağzı.

d.+ den XII/336

dehliz (< Far. دهليز) 1. Farsların "sizdeh" adıyla andığı, İran Türklerinde ise "dehliz" olarak bilinen gün, Hıdırellez. 2. Eskiden evlerde yiyecek saklanan yer, kiler, bk. **sizdeh**.

d.+ e XXI/45

dehne (< Far. دهنه) Gem, ağızlık.

d.+ ni XXXIII/367

d.+ si XXXIII/367

deil bk. **değ'il**, **değ'il**, **dēğ'il**, **değ'ir**, **deyil**, **deyir**, **değ'ir**, **değ'ül**, **dēil**, **dēir**, **dēl**, **döül**, **dȭül**, **dȭür**, **döür**, **döğür**, **döğür**, **dēr**, **dȭr**.

d.+ em XII/406

dēil bk. **değ'il**, **değ'il**, **dēğ'il**, **değ'ir**, **deyil**, **deyir**, **değ'ir**, **değ'ül**, **deil**, **dēir**, **dēl**, **döül**, **dȭül**, **dȭür**, **döür**, **döğür**, **döğür**, **dēr**, **dȭr**.

d. XVIII/134

d.+ di XXXVII/134

d.+ im XXXVI/9

dēir bk. **değ'il**, **değ'il**, **dēğ'il**, **değ'ir**, **deyil**, **deyir**, **değ'ir**, **değ'ül**, **deil**, **dēil**, **dēl**, **döül**, **dȭül**, **dȭür**, **döür**, **döğür**, **döğür**, **dēr**, **dȭr**.

d. XIII/26

dēirman bk. **dēyirman**, **deyirman**, **değ'irman**.

d.+ ı XXXIII/215

dek Gibi, benzer.

d. XXXIX/551

lātif d. XXXIX/597

del - Delik açmak, delik duruma getirmek.

d.- di XVI/10

d.- erdiler IV/55

dēl Cümle içinde art arda kullanılan iki veya daha çok özneyi, tümleci, yüklemi, aralarından bazılarına olumsuzluk kavramı vererek birbirine bağlayan veya yüklemin olumsuz çekimini sağlayan sözcük, bk. **değ'il**, **değ'il**, **dēğ'il**, **değ'ir**, **deyil**, **deyir**, **değ'ir**, **değ'ül**, **deil**, **dēil**, **dēir**, **döül**, **dȭül**, **dȭür**, **döür**, **döğür**, **döğür**, **dēr**, **dȭr**.

d. II/90, II/93, II/95, IX/37, IX/95, VI/100, VI/41, VI/44, VI/53, VI/71, XXVI/50, XXVIII/12, XXXIII/54, XXXIX/199, XXXIX/200, XXXIX/322, XXXIX/373, XXXIX/455, XXXIX/51, XXXIX/62

d.+ di XXXIX/34

d.+ dik VIII/26, VIII/27

delağarrı Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Delağarlı, bk. **delāğarrı**.

d. IV/90

delāğarrı bk. **delağarrı**.

d.+ nı IV/88

delālet (< Ar. دلالت) Yol gösterme, kılavuzluk.

d. IV/63

deli 1. Aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun. 2. Davranışları taşkın olan kimse, bk. **dēli**.

d. XLI/20, XXXIII/313, XXXIII/314

d.+ di XXXIII/294

d. dīvāne oldu XXXIII/319, XXXIII/322

d. hesen IX/55

d. heseni IX/40
d. hesenin IX/56
d.+ ler IX/41
senin d.+ lerin IX/48
d.+ lerin adı IX/41
d.+ lerinnen ikisi IX/12
d.+ lerinnen ikisin IX/11

dėli bk. **deli**.
d.+ ler IX/22, IX/23
d.+ lerin biri IX/26

deliće Bir tür hayvan hastalığı.
d. XXIX/18

delihˈ Dar, küçük açıklık veya çukur.
d. deşihˈ I/206

delil (< Ar. دليل) 1. İnsanı aradığı gerçeğe ulaştırabilecek iz, emare. 2. Kanıt, bk. **delīl**.
d. XII/132
d.+ i II/16, II/17
d. oldu XII/375

delīl bk. **delil**.
d.+ ini XII/432

dellek (< Far. دللك < Ar. دلّاق) 1. Tellak. 2. Berber. 3. Sünnetçi, bk. **delley**.
d. I/201

delley bk. **dellek**.
d. X/53

dem (I) (< Far. دم) Zaman, an, çağ.
zülfiġārın d.+ ine XII/469
zülfiġārın d.+ inē XII/473

dem (II) Yalnızca yağmur suyuyla yapılan tarım
d.+ di XXXVII/50

demir Demir, bk. **dēmir**, **demmir**.
d. V/217, VI/128
d.+ den I/195, VI/160
d. dümür VI/160
d. iymiş XXXIII/372

dēmir bk. **demir**, **demmir**.
d. hesenin IX/30

demirçili Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.
d. II/8
d.+ di VIII/13
d. kendidi X/15
d.+ yēm VIII/8

demirçioğlu *Köroğlu Destanı*'nda adı geçen kahramanlardan biri, bk. **demirçoğlu**.
d. IX/30, IX/34, IX/35, IX/36, IX/40
d.+ nnan IX/38
d.+ nun atası IX/30
d.+ nun atasınnan IX/39

demirçoğlu bk. **demirçioğlu**.
d. IX/55, IX/56

demle - Çayı kaynar suyun içine attıktan sonra renk ve koku vermesi için bir süre bekletmek.
d.- rdik VIII/101

demmir bk. **demir**, **dēmir**, **demri**.
d.+ den XII/326

demri bk. **demir**, **dēmir**, **demmir**.
d. dümrü V/148

demri dümrü 1. Demir veya demir türevinden olan şeyler. 2. Parlak, süslü şeyler.
d. V/148

den bk. **dane**, **dēn**, **denę**, **dene**, **denē**.
d. XVIII/122, XIX/118, XIX/37, XIX/38

dēn bk. **dane**, **den**, **denę**, **dene**, **denē**.
d. XVIII/32, XXXIII/482

dendanpėzişki (< Far. دندانپزشک) Diş doktoru, bk. **dendanpizişk**, **dendanpizişki**.
d. XXXIII/446
d.+ nin XXXIII/560

dendanpizişk bk. **dendanpėzişki, dendanpizişki**.

d. iydi XXXIII/441

dendanpizişki bk. **dendanpizişk, dendanpėzişki**.

d.+ di XXXIII/557

d.+ nin ġabağınā XXXIII/443

dene 1. Tane. 2. De, da bağlama edatı. 3. Ya, yahu. 4. Anlamı kuvvetlendirmek veya çeşitli anlam ilgileri kurmak için kullanılan bir söz, bk. **dane, dēn, den, denę, denē**.

d. I/187, I/190, I/69, I/70, II/126, II/69, II/75, II/87, III/106, III/3, IV/129, IV/15, IV/27, IV/51, IV/77, IV/96, IX/93, V/107, V/173, V/181, V/188, V/220, V/76, V/99, VI/117, VI/128, VI/137, VI/139, VI/152, VI/157, VI/30, VI/44, VI/47, VI/58, VI/72, VI/83, VI/95, VII/101, VII/102, VII/103, VII/163, VII/170, VII/34, VII/7, VII/78, VII/82, VIII/12, VIII/148, VIII/67, X/108, X/18, X/25, X/30, X/36, X/42, X/92, XI/55, XII/139, XII/140, XII/155, XII/24, XII/342, XII/361, XIII/103, XIII/105, XIII/106, XIII/108, XIII/25, XIII/26, XIII/28, XIII/30, XIII/34, XIII/43, XIII/46, XIII/49, XIII/61, XIII/75, XIV/11, XIV/27, XIV/28, XIV/57, XIV/9, XIX/101, XIX/103, XIX/109, XIX/117, XIX/123, XIX/53, XIX/56, XIX/60, XIX/80, XIX/81, XIX/9, XIX/94, XL/101, XL/103, XL/111, XL/134, XL/149, XL/155, XL/159, XL/162, XL/169, XL/179, XL/29, XL/34, XL/66, XL/76, XV/8, XVI/109, XVI/120, XVI/125, XVI/136, XVI/14, XVI/15, XVI/34, XVI/53, XVI/58, XVI/59, XVI/77, XVI/80, XVI/91, XVII/13, XVII/31, XVII/41, XVII/71, XVIII/151, XVIII/152, XVIII/154, XVIII/157, XVIII/30, XVIII/31, XVIII/39, XVIII/61, XVIII/89, XX/38, XX/54, XX/83, XX/84, XX/93, XXI/62, XXI/72, XXII/36, XXII/51, XXII/52, XXII/79, XXIII/33, XXIV/23, XXIV/24, XXIV/25, XXIV/28, XXV/24, XXVI/23, XXVI/48, XXVII/12, XXVII/13, XXVII/20, XXVII/23, XXVIII/26, XXVIII/31, XXX/11, XXX/14, XXXI/15, XXXII/48, XXXIII/123, XXXIII/127, XXXIII/128, XXXIII/136, XXXIII/139, XXXIII/146, XXXIII/159, XXXIII/17, XXXIII/18, XXXIII/201, XXXIII/210, XXXIII/218, XXXIII/225, XXXIII/226, XXXIII/257, XXXIII/265, XXXIII/293, XXXIII/308, XXXIII/310, XXXIII/322, XXXIII/333, XXXIII/336, XXXIII/345, XXXIII/360, XXXIII/372, XXXIII/375, XXXIII/40, XXXIII/412, XXXIII/414, XXXIII/443, XXXIII/444, XXXIII/464, XXXIII/466, XXXIII/467, XXXIII/477, XXXIII/478, XXXIII/516, XXXIII/549, XXXIII/555, XXXIII/557, XXXIII/558, XXXIII/564, XXXIII/572, XXXIII/581, XXXIII/584, XXXIII/585, XXXIII/73, XXXIII/94, XXXIV/20, XXXIV/22, XXXIV/25, XXXIV/41, XXXIV/51, XXXIX/306, XXXIX/319, XXXIX/320, XXXIX/329, XXXIX/504, XXXVI/10, XXXVI/16, XXXVII/108, XXXVII/116, XXXVII/130, XXXVII/15, XXXVII/17, XXXVII/24, XXXVII/33, XXXVII/34, XXXVII/82, XXXVII/85, XXXVII/99, XXXVIII/18, XXXVIII/46, XXXVIII/47, XXXVIII/59

altı d. XII/343, XXXIII/123, XXXIX/502

āltı d. XXXIII/122

altı yüz d. II/14, XXXII/11

altmış d. XXXIII/246

atmış d. VII/95, XL/131

beş d. XXXIX/501, XXXIX/604, XXXIX/605

bi d. I/128, I/139, I/140, II/93, III/109, XIX/102, XXXVII/131

dört d. VII/82, VIII/47, XXVI/11
dörT d. VI/45
elli altı d. XII/341
elli bir d. XII/353, XII/354
elli d. VII/95, X/19, XII/114
ġırḫ d. XXI/14
heştad d. XL/133
igirmi d. II/14
iki d. I/169, II/61, V/111, XIX/118, XL/19, XXXIII/143, XXXIII/193, XXXIII/194
iki yūz d. VI/82
iki yüz d. XXXV/52
iki yüz heştad d. XII/341
min d. XII/358
neçe d. XXXIX/500
on beş d. IV/21, XII/342
on d. IV/21, XXXII/48, XXXVII/83, XXXVII/84
on iki d. I/137
otuz d. XXXIII/175
otuz min d. XXXIII/184
sekgiz yüz d. XXXIII/205
üş d. V/112, VI/151, VIII/47, XL/54, XVII/41, XVIII/69, XXXIX/106, XXXVI/51, XXXVII/21
üş dört d. III/86, XXXIII/147, XXXIII/465, XXXVII/117, XXXVII/62
üş yüz d. X/19, XL/15, XXXIX/489
var otuz min d. XXXIII/185
ye d. XXII/51
yetmiş d. II/121
yetmiş iki d. XXXIX/487, XXXIX/488, XXXIX/606
yūz d. VI/82
yüz d. IV/16, XII/114, XL/133, XXIII/12
yüz yirmi d. IV/16
d.+ di II/132, XXXIV/20
dört d.+ di XII/131
iki d.+ di XVI/116
üş d.+ di XII/133
yetmiş iki d.+ dir XXXIX/491
d.+ n XXXIII/497
d.+ si XII/356
beş on d.+ si XXXIX/606
dört d.+ si XII/357
yüz d.+ sin XL/131
dört d.+ sini XII/356
beş d. II/30

denē bk. **dane**, **dēn**, **den**, **denę**, **dene**.
d. IV/63, V/177, XV/63, XVIII/45, XXIV/47, XXVI/26, XXXIII/10, XXXIII/132, XXXIII/167, XXXIII/277, XXXIII/4, XXXIII/517, XXXVII/129

denę bk. **dane**, **dēn**, **den**, **dene**, **denē**.
yetmiş iki d. XXXIX/491

deniz Yer kabuğunun çukur bölümlerini kaplayan, birbiriyle bağlantılı, tuzlu su kütlesi.
d.+ leri XXXIX/258

der - 1. Bir araya getirmek, derlemek, toplamak, devşirmek. 2. Ekini biçip toplamak.
d.- ẹmmessen XXXIX/130
d.- erdi VI/140, XXXVI/41
d.- erdī XXXVI/42
d.- ip XXXIX/48, XXXIX/130
biçin d.- er XXXVI/41
biçin d.- erdi VI/140
buğda d.- erdiler VI/81

der (< Far. در) Başına geldiği kelimelere "-de, içinde" anlamı katarak zarflar yapar.
d. VII/102

dēr bk. **değ'il, değ̊'il, değ'ir, deyil, deyir, değ'ir, değ̊'ül, deil, dēil, dēir, dēl, döül, dȭül, dȭür, döür, döğür, döğ̊ür, dēğ'il**.

d. IX/63

derāmed (< Far. درآمد) Gelir, bk. **darāmed**.

d. XXV/32, XXXVIII/54

d.- i māli XXXVIII/55

d.+ imiz XXV/32, XXXVIII/52, XXXVIII/54

onun d.+ i XL/132

derbider (< Far. دربدر) Yaşayışı ve davranışı düzensiz kimse, dağınık, perişan.

d. XII/233, XII/238, XII/40, XII/46

derd (< Far. درد) Üzüntü, ağrı, sıkıntı, kaygı, bk. **dert**.

d.+ derin dermanı XII/265

d.+ e VIII/131

d.+ i XII/191, XXXII/53, XXXIX/260

d.+ im XVI/53

d.+ in VII/151

d.+ ïn VII/112

d.+ ine VII/151

d.+ inen VI/145

d.+ ini VI/148

d.+ innēn I/167

yėddi d.+ e V/205

dertlerin d.+ i VII/147

gēlinnerin d.+ ï VI/146

mēim d.+ ime XXXIX/250

senin d.+ in metlebin IX/47

elimin d.+ ine VII/132

mürşüdümün d.+ ine XXXIX/124

gözellik d.+ ini X/110

máhmudun d.+ innen XXXIII/413

d. üsdünnen XXXIX/260

dere Küçük akarsu, dere.

d. XX/60

d.+ de XXII/76

d.+ lerde XXII/81, XXII/83, XXXIII/520

d.+ si VIII/153

d. üzü XL/213

cin d.+ si XX/60

deve d.+ si XXII/75

porsu d.+ si XX/61, XX/62

şirvan d.+ sidi II/120

şirvan d.+ sine I/132

şirvān d.+ sinnen I/134

şeker d. suyu IV/51

dereürt Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

d. IV/12

d. terefinde V/6

d. terefine V/8

derhal (< Ar. + Far. درحال) O anda, hemen, derhâl.

d. XXXIX/226, XXXIX/238, XXXIX/42, XXXIX/497

derḫāst (< Far. درخواست) İstek, rica.

d. alam XXXIX/104

d. alām XXXIX/104

deri 1. İnsan ve hayvan vücudunu kaplayan tüy, kıl veya pulla kaplı tabaka, cilt, ten. 2. İşlenerek kullanılır duruma getirilmiş hayvan postu, bk. **dėri**.

d. XLI/44

d.+ si I/203

d.+ sine VIII/122, XVII/14

d.+ sinnen II/61

d.+ ye XVII/13, XVII/15, XVII/16

d.+ ye atardılar V/220

d.+ ye çekerdiler XXI/56, XXI/57

ġoyunun d.+ sine XVII/16

mālın d.+ sinnen XIX/19, XIX/20

dėri bk. **deri**.

d.+ ni XV/72

dēribār (< Far. دربار) 1. Saray. 2. Büyük bir zatın herkesin ricasını bildirdiği eşiği, kapısının önü, müracaat makamı, merci.

d.+ ın XXXIII/286

derin 1. Dibi yüzeyinden veya ağzından uzak olan. 2. Ayrıntılı.

d. XVI/25

d.+ di XL/179

deriye at - Şahseven Türklerinin çocukları hastalıklardan ve tüm kötülüklerden korumak amacıyla hayvan derisinin içine koymaları âdeti, deriye atmak, krş. **deriye çek -**.

d.- ardılar V/220

deriye çek - Şahseven Türklerinin çocukları hastalıklardan ve tüm kötülüklerden korumak amacıyla hayvan derisinin içine koymaları âdeti, deriye çekmek, krş. **deriye at -**.

d.- erdiler XXI/56, XXI/57

derman (< Far. درمان) İlaç, şifa, deva, çare, bk. **dermān**.

d.+ ā XII/86

d.+ dı I/196, IV/45, IV/47, X/23, X/25, XIX/96

d.+ dī I/196

d.+ isi XXXV/37

dava d. XIII/77

derdderin d.+ ı XII/265

dermān bk. **derman**.

d. üçündü XXXV/27

ders (< Ar. درس) 1. Öğretmenin öğrenciye belirli bir sürede verdiği bilgi. 2. Öğrencinin öğrenmek zorunda olduğu bilgi. 3. Bir olayın bellekte bıraktığı öğretici iz, öğüt, ibret, bk. **dērs**.

d.+ i XXXVIII/29

d.+ im XXXVIII/26

d.+ imi XII/371

d. oḫeydim XXXVIII/27

d. oḫiy XXXVIII/49

d. oḫu XXXVIII/29

d. oḫumuşuḫ XXXV/59

dērs bk. **ders**.

d.+ i XXXVI/46

dert bk. **derd**.

d. XXXIII/274

d. çilesi VII/125

d.+ den VII/120

d.+ ler VII/121

d.+ lerin derdi VII/147

dervaza (< Far. دروازه) 1. Kale ve şehirlerin, külliyelerin büyük giriş kapısı. 2. Erdebil merkezde bulunan Şah İsmail'in türbesinin bulunduğu işlek yer.

d.+ ya XXXIII/100

derviş (< Far. درویش) Bir tarikata girmiş, onun kurallarına ve törelerine bağlı kimse, bk. **dērviş**, **dērviş**.

d. IX/16, VI/39

d.+ lere sarı IX/16

d. lıbasında IX/13

d. paltarında IX/12

ćahan d.+ iyik IX/17

dērviş bk. **derviş**, **dērviş**.

d. IX/80, VI/38

dērviş bk. **derviş**, **dērviş**.

d. IX/80

derya (< Far. دریا) Deniz, bk. **deryā**, **deryāh**.

d.- yı ummana XII/244

d.+ dı XII/363, XII/364

d.+ lar XVI/51

hikmetin d.+ sı XII/279

deryā bk. **derya, deryāh**.

d.+ nı XII/437

d. üzünde XII/393

deryaće bk. **deryāće, deryaçe**.

d.+ di XIX/103

deryāće bk. **deryaće, deryaçe**.

d.+ di XIX/104

deryaçe Küçük deniz, göl, bk. **deryaće, deryāće**.

d. XL/173

d.+ sinin XL/177

deryāh bk. **derya, deryā**.

d.+ ları XII/415

desde (< Far. دسته) Takım, güruh.

d. XXXIII/353, XXXIII/354

d.+ si XXXIX/49

desdur bk. **destur**.

d. VIII/144

desse bk. **deste, beste**.

d. XXVI/42, XXVI/46

dest (< Far. دست) El.

d.- i alaġası XXXIX/21

d.+ ide XXXIX/39

d.+ inde XII/102

sağ d.+ imde VII/58

destan bk. **dāstan, dāsdan, dasdān, dasdan, dasTan**.

d. XII/36

şah ismailin d.+ ı XII/35

desTāni bk. **dastanı, dāsTanı, dāsdanı, dasTanı**.

d. XXXIX/495

deste 1. Grup. 2. Cinsleri aynı veya birbirine yakın olan şeylerin bir arada bağlanmışı, demet, bağlam, bk. **desse, beste**.

d. I/115

bi d. XIII/72

destgāh (< Far. دستگاه) Tezgâh.

d. I/176, XVII/89

d.+ a VII/74

desṭşu (< Far. دستشوئی) Lavabo, tuvalet.

d.+ ya XL/170

destur (< Far. دستور) İzin, ruhsat, müsaade, bk. **desdur**.

d. vėrdi XXXIII/411

d. vėrer XXIV/39

deşihʿ Deşilmiş olan, deşik.

delihʿ d. I/206

devā bk. **dava** (I).

d. XXXIX/124

d. ġılam XXXIX/128

türke d.+ nı VIII/99

devām (< Ar. دوام) Sürme, sürüp gitme, kesilmeme, bitmeme.

d.- e teḥsil vėrek XXXVIII/30

deve Geviş getiren memelilerden, boynu uzun, sırtında bir veya iki hörgücü olan, yük taşımakta kullanılan hayvan, bk. **devė, devē, dėve**.

d. I/138, I/193, II/132, II/135, II/140, II/25, IV/17, IV/20, IV/24, IV/37, IV/41, XIII/16, XIII/20, XIII/21, XIII/24, XIII/26, XIII/38, XIII/43, XIII/45, XIII/65, XIII/73, XIII/75, XIII/79, XIII/82, XIII/85, XIII/86, XIII/91, XL/43, XXII/44, XXII/45, XXII/54, XXXIII/206, XXXIII/245, XXXIII/246, XXXIII/260

d.+ den XIII/59, XVI/140

d.+ di II/126, XIII/44

d.+ ler II/134, XIII/15

d.+ m I/137, XXXIII/487

d.+ min ġıçı XXXIII/491

d.+ miz IV/21, XXV/21

d.+ ne VIII/73

d.+ ni II/137, VIII/73, XIII/57, XIII/64, XIII/67, XIII/89, XIII/90, XL/47, XL/51, XVIII/152, XXII/53, XXXIII/237, XXXIII/247, XXXIII/254, XXXIII/255, XXXIII/262, XXXIII/487, XXXIII/488

d.+ nī XIII/43

d.+ nin I/193, II/137, IV/40, XIII/48, XIII/8, XIII/81, XXXIII/263

d.+ nin arasın XXXIII/245

d.+ nin biri XIII/49

d.+ nin ġıçına XXXIII/491

d.+ nin nökeri II/140

d.+ nin üsdüne V/143, XXIV/18

d.+ nin üssüne VIII/83, XXIV/20

d.+ nin üstünde VIII/115

d.+ nin yeriydi II/120

d.+ si IV/31, XIII/49, XXXIII/467, XXXIII/483

d.+ sin XXXIII/261

d.+ ye IV/26, V/145, XIII/74, XL/47

d.+ yē II/118

d.+ ynen I/137, II/114, II/115, III/72, III/89, IV/24, VIII/56, XIX/66, XV/16, XVIII/9, XX/24, XXIV/18

altmış d. XXXIII/246

boz d. XIII/9

erkek d. XIII/34

yava d. XIII/16

d. deresi XXII/75

sekkiz d.+ ği XXXIII/256

sekgiz d.+ ni XXXIII/257

yetmiş d.+ ni II/138

d. otardım XIII/91

d. otarma XXXIII/64

d. saḫlardıḫ IV/17

elli d.+ si XIII/62

sekgiz d.+ sin XXXIII/238

sekkiz d.+ sin XXXIII/238

sēkgiz d.+ ye XXXIII/246

yetmiş d.+ ynen II/122

d. zamaniydı XXXIII/43

devė bk. **deve, devē, dėve**.

d.+ ynen II/113, II/24, XXXIII/46

devē bk. **deve, devė, dėve**.

d. XXII/54, XXXIII/27

dėve bk. **deve, devė, devē**.

d.+ nin başın VIII/86

d.+ nin üssüne VIII/82

d.+ ye VIII/57

d.+ ynen VIII/55, VIII/56, VIII/71

d. zamanıydı VIII/62

deve deresi Zencan eyaletinde bulunan bir akarsu adı.

d. XXII/75

devet (< Ar. دعوت) Çağrı, çağırma, bk. **dēvet, deʿvet**.

d. ėle XXXIII/91

d. ėlerler I/90

d. vėrmişdi XXXIII/120

deʿvet bk. **dēvet, devet**.

d. ėlerük XIV/23

d. ėliyesen XXXIII/595

dēvet bk. **devet, deʿvet**.

d. ėledim XXXIII/92

d. ėlerdik I/174

dėvletli Mutluluk ve refah içinde olan, zengin.

d. XVIII/61

devran (< Ar. دوران) Dünya, kader, talih, baht.

d. XXXIX/363

dey 1. De, da. 2. İşte. 3. Geldiği bağlamda anlamı kuvvetlendirmek veya çeşitli anlam ilişkileri kurmak için kullanılan bir söz.

d. I/138, I/141, XIII/100, XL/178, XLI/13, XVI/138, XVI/16, XVI/21, VI/60, XX/17, XXI/28

dey - Değmek.

d.- ćek XII/59

d.- di XXXIII/250

d.- ećek XXXIX/250

d.- ende XX/67

d.- enin V/206

d.- ēr XVII/14

d.- ib XXXIII/253

d.- ip XXXIII/251, XXXVII/140

d.- ir XXXIX/241

d.- ī̇r XXXIX/241

d.- irmişem XIX/108

d.- medi III/5

d.- meginen XXXIX/48

d.- mese XL/163

d.- mesin XXXIX/289

d.- mezdi V/197

d.- miyećek XXXIII/289, XXXIII/290

d.- se XL/156

nezer d.- mesin V/213

deyerri Değerli.

d. XXXIX/475

deyil bk. **değ̇il**, **değ̇il**, **dēğ̇il**, **değ̇ir**, **deyir**, **değ̇ir**, **değ̇ül**, **deil**, **dēil**, **dēir**, **dēl**, **döül**, **dȭül**, **dȭür**, **döür**, **döğür**, **döğür**, **dēr**, **dȭr**.

d. XII/463, XVI/25

d.+ di XXXIX/454

d.+ em XXXIX/321, XXXIX/322

d.+ sen XVI/102

dėyil - Söylenmek, sözü edilmek.

d.- mir XXXIX/300

deyir bk. **değ̇il**, **değ̇il**, **dēğ̇il**, **değ̇ir**, **deyil**, **değ̇ir**, **değ̇ül**, **deil**, **dēil**, **dēir**, **dēl**, **döül**, **dȭül**, **dȭür**, **döür**, **döğür**, **döğür**, **dēr**, **dȭr**.

d. XXXII/28

d.+ em XVI/79, VIII/149, XXXIX/322

deyirman bk. **dēyirman**, **dēirman**, **değ̇irman**.

haćįezizin d.+ ı XXXIII/217

dēyirman bk. **dēirman**, **deyirman**, **değ̇irman**.

d.+ ı XXXIII/217

deyiş - Değişmek.

d.- di XXXIX/266

dıbara Koyunun ikinci yavrusuna verilen ad, bk. **dıbāra**.

d. XXIX/30, XXIX/32

dıbāra bk. **dıbara**.

d.+ dı XXIX/32

dıḳḳılaćan Hiç boşluk kalmayacak şekilde, ağzına kadar.

d. VI/149

dırab bk. **dıraP**.

d. I/39

dıraP (< Fr. *drap*) Yünlü kalın kumaş, bk. **dırab**.

d. I/39

d.+ dan I/40

dırnaḫ bk. **dírnağ**, **dírnaḫ**

d. XXXIII/448

di - bk. **dī̇ -**, **de -**, **dė -**, **dē -**, **dė̄ -**, **dē̄ -**.

d.- rem XXXIX/601

d.- y III/6

d.- ydim V/2

d.- ye IX/58, VII/104, XII/225, XVI/117, XXIII/12

d.- yebilēr XXXIX/303

d.- yebilirik XLI/75, XLI/77

d.- yebillem XXXIX/235

d.- yebilmerem XXIV/46

d.- yebilmirik XXII/68

d.- yeceh'se XXXIX/302

d.- yecem XIII/94

d.- yećem XIV/29, XIX/75, XVI/87

d.- yećėm XXIII/38

d.- yećēm V/135

d.- yećesen XXIII/39

d.- yeem̥merem XIV/40

d.- yeī̆lmerem XXIV/34

d.- yek IV/101, IV/102, XXXIX/594

d.- yeller I/132, II/127, III/27, IV/12, IV/126, IV/70, IV/85, V/132, V/99, VI/160, VI/21, VI/23, XIV/66, XIX/81, XL/134, XL/148, XL/163, XL/23, XL/60, XVI/30, XVII/44, XVII/45, XVII/46, XX/57, XX/59, XX/61, XXI/59, XXII/100, XXII/101, XXV/17, XXXI/18, XXXI/40, XXXIII/180, XXXIII/209, XXXIII/211, XXXIII/236, XXXIII/242, XXXIII/288, XXXIII/331, XXXIII/366, XXXIII/383, XXXIII/457, XXXIII/509, XXXIII/559, XXXIII/561, XXXIII/571, XXXIII/580, XXXIII/596, XXXIII/604, XXXIII/8, XXXIX/102, XXXIX/108, XXXIX/158, XXXIX/538, XXXV/10, XXXV/7, XXXVII/96, XXXVII/97, XXXVIII/44

d.- yellēr XIX/82, XXXII/56

d.- yelller XIX/80

d.- yem XII/24, XIV/55, XVII/21, XXXIV/38, XXXIX/194, XXXIX/29, XXXVIII/18

d.- yēm XXXIX/177

d.- yemiyećem IX/58

d.- yēmmerem XXXVIII/19

d.- yemmez XIV/29

d.- yemmürem II/36

d.- yen II/60, VI/46, XII/262, XVI/98

d.- yende IX/96, XVI/113, XXXIII/407, XXXIII/567, XXXIX/233, XXXIX/500

d.- yenner XXXIX/301, XXXIX/85, XXXIX/88, XXXIX/90

d.- yennerden III/55

d.- yer III/4, VI/142, X/53, XII/129, XII/182, XL/124, XL/40, XL/65, XLI/14, XLI/55, XVI/112, XXI/59, XXII/51, XXII/97, XXIV/46, XXXIII/248, XXXIII/368, XXXIX/108

d.- yēr X/29, XXXIII/97

d.- yerdi II/133, IV/110, IV/111, IV/63, IX/72, V/135, VI/127, VI/149, VI/85, XI/54, XL/168, XL/174, XXIII/31, XXXIII/104, XXXIII/204, XXXIII/258, XXXIII/259, XXXIII/260, XXXIII/323, XXXIII/399, XXXIII/400, XXXIII/455, XXXIII/520, XXXVI/66, XXXVI/67, XXXVII/130

d.- yerdī̆ XXXIII/324

düz d.- yerdi IV/67

d.- yerdig V/165, VI/106

d.- yerdih' VI/94

d.- yerdíḫ IV/73

d.- yerdik I/201, IV/32, IV/74, IV/75, V/102, V/103, V/104, V/168, VI/87, VIII/99, XI/55, XI/56, XII/113, XIX/114, XV/70, XXII/87, XXIV/25

d.- yerdiK XI/32

d.- yerdī̆k V/104

d.- yērdik V/205

d.- yerdiler I/14, I/15, I/161, I/164, I/170, I/192, I/86, I/87, II/140, II/141, IV/60, IV/70, V/109, V/135, V/143, V/178, V/179, V/183, V/187, V/189, V/213, V/214, V/217, V/220, V/222, V/224, V/226, V/31, V/82, VI/126, VI/150, VI/159, VI/163, XI/54, XI/57, XIII/76, XVIII/57, XVIII/96, XXI/45, XXI/77, XXVI/10, XXXIII/184, XXXIII/187, XXXIII/188, XXXIII/190, XXXIII/214,

XXXIII/340, XXXIII/467, XXXIII/48, XXXIII/488, XXXIII/519, XXXIII/552, XXXIII/553, XXXIII/555, XXXIX/34, XXXVI/65, XXXVI/68, XXXVII/42, XXXVII/43, XXXVII/46, XXXVII/47

d.- yerdilēr II/140, XXXIII/203

d.- yerdim IV/113

d.- yerdin XXXIII/585

d.- yerdük II/47, III/54

d.- yerem VII/111, XII/137, XII/36, XL/218, XVIII/52

d.- yerēm XXXIII/276

d.- yerig XX/91, XX/98, XXIX/31, XXXVI/38

d.- yerik I/222, I/36, I/95, I/96, IV/80, IV/81, IV/82, IV/83, VI/75, VI/87, VIII/130, VIII/135, VIII/136, VIII/142, VIII/143, VIII/144, VIII/146, XLI/10, XLI/106, XLI/11, XLI/13, XLI/14, XLI/15, XLI/16, XLI/18, XLI/19, XLI/21, XLI/23, XLI/25, XLI/26, XLI/29, XLI/30, XLI/31, XLI/33, XLI/34, XLI/35, XLI/37, XLI/38, XLI/43, XX/89, XXII/64, XXII/65, XXII/75, XXII/97, XXII/98, XXII/99, XXIX/30, XXIX/32, XXIX/33, XXIX/34, XXIX/36, XXXVI/60, XLI/12

d.- yerīk XXII/98, XXIX/34

d.- yerim XV/39, XXXIII/275

d.- yerīz XXXVII/135

d.- yerler IV/84, V/90

d.- yermiş V/174, V/175, XXXIII/227, XXXIII/228, XXXIII/229, XXXIII/230, XXXIII/231, XXXIII/384

d.- yermişler VII/162, VII/166, XXXIII/549

d.- yersiz XVI/31

d.- yerūk III/4, XL/151

d.- yerük III/25, X/21, XL/140, XL/150, XL/29, XX/90, XXXV/23, XXXV/28, XXXV/73

d.- yesen XXXIII/601

d.- yeydin XXXIII/127

d.- yī XL/51

d.- yim III/29, IV/91, V/88, XXI/15

d.- yirdik IV/107

d.- yirem V/103

d.- yrem XXXIX/310

d.- yrük II/78

d.- yüK XX/22

dī - bk. **di -, de -, dė -, dē -, dė̊ -, dē̊ -**.

d.- yrük II/38

dib Oyuk veya çukur bir şeyin en alt bölümü, taban, dip.

d.+ i XL/177, XL/178

d.+ ine V/208

daşın d.+ inde XIX/116

kōlların d.+ inde XXXIII/520

dīde (< Far. دیده) Göz.

d.+ min nūrī XII/290

diḳḳat (< Ar. دقّت) Duygularla düşünceyi bir şey üzerinde toplama, uyanıklık, ilgi, özen.

d. ėlir XVI/97

d.+ nen XVI/33

dil İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban, bk. **dül**.

d. IX/81, VII/113, XII/161, XLI/29

d.+ di I/29

d.+ e V/60

d.+ e geldi XXXIII/516

d.+ i V/202, XXXV/67, XXXVI/33

d.+ i bağlı XII/61

d.+ im XII/323, XIV/54, XXXIX/406, XXXIX/407, XXXIX/67, XXXIX/72, XXXIX/76

d.+ im tutuldu XXXV/67

d.+ imde VII/47
ana doğma d.+ imin VII/138
d.+ imiz II/32
ōz d.+ imiz XXXVII/73
öz d.+ imiz XXXVII/74
d.+ imizde IX/79
öz d.+ imizde XXXV/72
öz d.+ imizi II/10, V/103
bizim d.+ imizin II/33
d.+ in VIII/64
azarbayćan d.+ inde IX/97
oların d.+ ini XXXVI/31
fārs d.+ iydi XXXVI/69
oların d.+ iynen III/22
d.+ lerde XXXIX/219
d.+ leri III/20, XXXIX/339, XXXIX/340, XXXIX/347
senin d.+ üv̇ VII/12
d.+ üv̇ü VIII/64
bizim d. V/38
ehl-i d.+ em XII/314
aşıḫ d.+ i IX/51
azarbaycan d.+ i X/6
āzeri d.+ i XXXVIII/10
bizim d.+ i I/210
türkü d.+ i X/6
ana d.+ idi XXXVI/34
senüv̇ d.+ üv̇ü VII/12

dilek Bir kimsenin dilediği şey, istek, talep, temenni, rica, murat, bk. **direg**.
d. XII/192

dillen - Konuşmaya başlamak veya konuşmayı öğrenmek, dillenmek.
d.- di XXI/9

dilsus ḫezengül *Dilsuz ile Hazangül* adlı Türk halk hikâyesi.
d.+ den IX/85

dim - Dinmek, dinlenmek, durmak.
d.- me VI/135
d.- meK XII/60
d.- mez idi VI/141

dimdig bk. **dimdik**.
ġuşların d.+ ini XLI/105

dimdik 1. Horoz, hindi vb.nin tepesinde bulunan kırmızı deri uzantısı. 2. Bazı kuşların tepesinde bulunan ve dik duran tüyler, bk. **dimdig**.
d. XLI/106, XLI/108

dimdikli Başlıklı, börklü.
d. XLI/107, XLI/111

din (< Ar. دين) İnsanların yaratıcı olarak kabul ettikleri üstün güce olan imanlarını düzenleyen ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet, bk. **dīn**.
d.+ dīk IV/80
d.+ i I/130
d.+ in XXXIX/213
d. yolunda XII/73, XII/81
bizim öz d.+ imizdedi I/130
bizim d.+ imizi I/125, I/126
bı̊ların d.+ in I/127
islam d.+ i XXXIX/213
islam d.+ innen XL/171
rükn-ü d. XII/131
rükn-ü d.+ i XII/130
usul-ü d. XII/430
usul-u d.+ di XII/354
usul-ü d.+ in XII/427

dīn bk. **din**.
d.+ e XII/470, XII/474

dincel - Dinlenmek, istirahat etmek, bk. **dinćel -**.
d.- erdiler XIII/52

dinćel - bk. **dincel -**.
d.- eydūg̊ XX/27

dinle - İşitmek için kulak vermek.

d.- mişik XXXIX/36

dinsiz Dinî inancı olmayan.

d.+ leri XII/470, XII/474

diplom (< İt. *diploma*) Diploma, icazetname, şehadetname, bk. **dipluma**.

d. XVI/41

d. idi XVI/41

lisans d.+ du I/148

dipluma bk. **diplom**.

d. XXXVIII/26

direg bk. **dilek**.

d.+ im X/46

diri 1. Yaşayan, yaşamakta olan. 2. Güçlü, zinde

d. XLI/23

diril - 1. Güçlenip canlanmak. 2. Öldüğü sanılan şey canlanmak.

d.- di XII/417, XIII/74

d.- erdi XIII/75

d.- medi XIII/74

dirilig Diri olma durumu, dirilik, zindelik.

menim d.+ im VII/83

dirilt - Dirilmesini sağlamak.

d.- er II/85

dírnağ İnsanda ve birçok omurgalı hayvanda parmak uçlarının dış bölümünü örten boynuzsu tabaka, tırnak, bk. **dírnaḫ**, **dırnaḫ**.

ayaḫ d.+ ı XLI/37

el d.+ ı XLI/37

dírnaḫ bk. **dírnağ**, **dırnaḫ**.

d. XLI/37

diş Çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri, bk. **tiş**, **düş** (II).

d. XLI/29, XXXIII/443, XXXIII/444

ġızıl d. XXXIII/445

d. çekip XXXIII/445

d.+ de XXXIII/570

d. doḫturuydu XXXIII/442

d. ḫerći XIX/59

d.+ i XXXIII/568

d.+ im XXXIII/568, XXXIII/569

d.+ imdi XXXIII/569

d.+ in XXXIII/446, XXXIII/447

d.+ in üsdünē XXXIII/448

d.+ indi XXXIII/568

d.+ ine XXXIII/569

d.+ nen XXXIII/450

dişi bk. **tişi**.

ġara d. XXXIII/200

d.+ si IV/40

divan (< Far. 1 (دیوان. Büyük meclis, yüksek meclis. 2. Bir tür âşık havası, bk. **divān**.

d. XXXIX/119

d.+ dı XXXIX/113

d.+ nan XXXIX/112, XXXIX/114, XXXIX/117

divān bk. **divan**.

d. XXXIX/123, XXXIX/127

divan havası Bir tür âşık havası.

d. h. XXXIX/119

dīvāne (< Ar. دیوانه) Çılgın, deli, mecnun.

d.+ sine XXXIII/293

deli d. oldu XXXIII/319, XXXIII/322

dīvānelig Delilik, mecnunluk, kara sevda.

d.+ imnen XXV/46, XXV/47

divāni Bir tür âşık havası.

d. XXXIX/495

dīvar (< Ar. ديوار) Bir yapının yanlarını dışa karşı koruyan, iç bölümlerini birbirinden ayıran, taş, tuğla vb. gereçlerden yapılan veya örülen dikey düzlem, örek, duvar.

d. XXXIII/362

d.+ dan XXXIII/373, XXXIII/401, XXXIII/562

d.+ ın XXXIII/377

d.+ ın başınnan XXXIII/374

diyar (< Ar. ديار) Memleket, ülke, belde, el, bk. **diyār**.

d. XXXIX/411

ey ġurbet d. XXXIX/410, XXXIX/418

diyār bk. **diyar**.

d.+ ı XXXIX/409

diz Kaval, baldır ve uyluk kemiğinin birleştiği yer.

d.+ den XIX/119, XIX/120, XIX/121

d.+ in üsTe I/63

d.+ ineçe I/98

d.+ lerim XII/186

d.+ lerin XIII/82

diz - Yan yana veya üst üste sıralamak.

d.- erdī XVIII/30

do (< Far. دو) Birden sonra üçten önce gelen sayı, iki, bk. **dō, du**.

d. XXXIV/52

d. sāl XXXVII/71

dō bk. **do, du**.

d. metriden XXXIV/51

dodağ bk. **dodaḫ**.

d.+ ım XXXIX/294

dodaḫ Ağzın, dişleri örten ve dışarıya doğru az veya çok kıvrılan üst ve alt kenarlarından her biri, dudak, bk. **dodağ**.

d. XLI/29

d.+ ların hesretine XII/51

doġ - bk. **doğ -**.

d.- ıy XX/103

doğ - Dünyaya gelmek, ortaya çıkmak, bk. **doġ -**.

d.- acaḫ XIII/44

d.- an XXIX/32

d.- an arvadın VI/127

d.- ana XXIX/32

d.- anda V/51, XL/22

d.- andan sōra XXII/95

d.- annarın yanına VI/158

d.- anın V/46

d.- ar XIII/10, XIII/11, XIII/12, XIII/13, XIII/16, XIII/17, XIII/18, XIII/19, XIII/20, XIII/21

d.- ardı XIII/68, XIII/69

d.- du XIII/70

d.- ey XX/93

d.- ėy XX/95

d.- iy XX/103, XX/93, XX/95, XX/96

ana d.- ma dilimin VII/138

d.- mī̆y XX/100

d.- up XIII/71, XIII/73

d.- ur XIII/47, XIII/9, XXII/95

doğra - Keserek parçalamak veya elle küçük parçalara ayırmak, doğramak, bk. **doğre -, dorġa -**.

d.- r V/13

d.- yıllar V/72

d.- yullar V/68

d.- yup V/77

doğre - bk. **doğra -, dorġa -**.

d.- yırdīḫ XXXIX/512

doğru Gerçek, yalan olmayan.

d. XLI/15, XLI/16

doğulu (I) Canlı, hayat dolu.

doğulu d. VI/122

d. doğulu VI/122

doğulu (II) Doğu yönünde olan veya doğu bölgesinde yaşayan.

d. yurtta X/96

doğuz İslamiyette eti haram olan, kalın derili, eti, yağı ve derisi için beslenen, ağır, hantal, memeli hayvan, hınzır, bk. **dōğuz**.

d.+ a V/158

aḫmaḫ d. V/158

dōğuz bk. **doğuz**.

d. X/28

doḫdur bk. **toḫTur**, **tüh'tür**, **düktür**, **düh'tür**, **duḫTur**, **doḫtur**, **döhtür**.

d. XXXIII/569

doḫsan Seksen dokuzdan sonra doksan birden önce gelen sayı.

d. XXXVII/90, XXXVII/97

doḫsan altı Doksan beşten sonra doksan yediden önce gelen sayı.

d. a. XXXVII/91

doḫsan beş Doksan dörtten sonra doksan altıdan önce gelen sayı.

d. b. XXXVII/91

doḫsan bir Doksandan sonra doksan ikiden önce gelen sayı.

d. b. XXXVII/90

doḫsan doḳḳuz Doksan sekizden sonra yüzden önce gelen sayı.

d. d. XXXVII/92

doḫsan dört Doksan üçten sonra doksan beşten önce gelen sayı.

d. d. XXXVII/91

doḫsan iki Doksan birden sonra doksan üçten önce gelen sayı.

d. i. XXXVII/91

doḫsan sekkiz Doksan yediden sonra doksan dokuzdan önce gelen sayı.

d. s. XXXVII/92

doḫsan üç Doksan ikiden sonra doksan dörtten önce gelen sayı.

d. ü. XXXVII/91

doḫsan yeddi Doksan altıdan sonra doksan sekizden önce gelen sayı.

d. y. XXXVII/91

doḫtur bk. **toḫTur**, **tüh'tür**, **düktür**, **düh'tür**, **duḫTur**, **doḫdur**, **döhtür**.

d. XXXIII/442

d.+ a VIII/122

diş d.+ uydu XXXIII/442

doḳḳuz Sekizden sonra ondan önce gelen sayı, dokuz, bk. **doḳḳūz**.

d. III/25, XI/67, XII/209, XIV/69, XXXVII/74

on d. XIV/70

d. ġızım XII/343

d. perdedī IX/93

doḳḳūz bk. **doḳḳuz**.

d. XXXVII/89

doḳuccuḳ Şahseven Türklerinin dokumacılıkta kullandıkları ve her bir yüzü dokuz desenden oluşan bir motif, bk. **Toḳuccuk**.

d. III/25

dol - Dolu duruma gelmek, dolmak.

d.- du XXXIII/370, XXXIII/371

d.- muşām XVI/49

dola - İplik, şerit, tel vb. nesneleri bir şeyin üzerine döndürerek sarmak, kavuşturmak.

d.- dı XXXIII/491

d.- rdī XXXIII/489

d.- y XL/56

dolaḫ Sarmaya veya dolamaya yarayan ve genellikle hayvanlarda kullanılan bir tür sargı.

d. XXXIII/488

d.+ nan XXXIII/491

dolan - 1. Bir şeyin çevresine sarılmak. 2. Bir şeyin çevresinde dönmek, gezmek, dolaşmak. 3. Karışmak, dolaşmak. 4. Geçinmek, geçimini sağlamak, bk. **dōlan -**.

d. XII/179, XV/11

d.- a XII/358

d.- ardı VI/141

d.- ardım XII/178

d.- aydı XII/232, XII/39

d.- dı XII/310, XVIII/57

d.- ıb XXXIII/149

d.- ım XXXIX/534

d.- ıp XXXIII/361

d.- ıpdı XXXIII/369

d.- ır XII/328

d.- ırdıḫ XXXVI/19

d.- īm XVI/75

d.- ī̇r XII/184

d.- iylar XVI/109

d.- ıyuḫ XVI/107

d.- mışam XXXIX/335, XXXIX/336, XXXIX/345, XXXVII/52

d.- mışıḫ XXXVI/16, XXXVI/18

başına d.- ım XXXIX/157

başuv̇a d.- ım XXV/39

dōlan - bk. **dolan -**.

d.- īr XL/212

dolandır - 1. Dolaştırmak, döndürmek. 2. Geçimini temin etmek.

d. IV/73

d.- abilersen IX/73

d.- ardı XVIII/73

dolanışığ Davranış, tavır ve tutum.

danışığında d.+ ında XLI/98

dolanma Gezme, dolaşma.

d.+ dı XXVII/12

dolaş - 1. Saç, iplik vb. şeyler birbirine karışarak güç çözülür duruma gelmek. 2. Karışmak. 3. Gezmek, dolaşmak.

d.- an XLI/102

d.- ıP XII/323

d.- ır XII/161

d.- maram XIX/34

d.- miyip XXXIII/349

doldur - Dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek, doldurmak.

d.- ardı VI/149

d.- dular XXXIII/461, XXXIII/481

d.- muşam XIV/30

d.- muşduḫ VI/152

d.- muşdūḫ VI/151

d.- ūm VI/149

d.- ūp XXX/10

basdı d.- du XXXIII/480

dolu İçi boş olmayan, dolmuş, meşbu, pür, boş karşıtı.

d.+ ydī IX/57

donduran ay Türkiye takvimine göre ocak ayına denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki kış mevsiminin ikinci ayı.

d. a. XLI/51

dōregertlik (< Far. دورگرد + T. *+lik*) İşportacılık, seyyar satıcılık.

d.+ di XXXIX/5

dorey Bir büyükbaş cinsi.

d.+ leri XX/87

dorġa - bk. **doğra -, doğre -**.

d.- yaćaḫ XXXIII/396

dorost (< Far. درست) Doğru, düzgün, hatasız.

d. XXXIV/46

dos bk. **dosd, dost**.

d.+ lar VII/157

d.+ larım XXXIX/188

d.+ larıma VII/25

d.+ larımı XXXIX/149, XXXIX/160

d.+ larımın tevessüTüynen VII/7

d.+ ların VII/38, VII/88

dosd (< Far. دوست) 1. Sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılan kimse, düşman karşıtı. 2. isim Bir şeye aşırı ilgi duyan, koruyan kimse. 3. İyi geçinen, aralarında iyi ilişki bulunan, bk. **dost, dos**.

d.+ um VII/82, XXXIX/319, XXXIX/386, XXXIX/485, XXXIX/556

d.+ un sesidi XII/237

köhne d.+ un XXXIX/151, XXXIX/152, XXXIX/161

d. oldular XVI/28

dost bk. **dosd, dos**.

d.+ un sesidi XII/44

d. olur XXXII/34

d. udum XXXIX/557

fāmil d. aşna I/96

bizim d.+ larımızdan VII/94

doşap (< Far. دوشاب) Pekmez.

d. V/54, V/57

dōvġa Ayran aşı.

d. XV/29

d. III/59

dōvġa aşı Pirinç, yoğurt ve yeşillik katılarak yapılan bir tür çorba, yoğurt çorbası, ayran aşı.

d. a. III/59

dovşan Tavşan.

d. X/29

dōẏut Kişi adı.

d. bey XX/55

dōẏutdu Erdebil eyaletinde bulunan bir yer adı, Davutlu.

d.+ nun aşağısıdı XX/62

dovvum (< Far. دوم) İkinci, bk. **dövvüm**.

d.+ a XXXIII/327

doy - 1. İsteği kalmayıncaya kadar yemek, açlığı kalmamak. 2. Gereksinimini karşılamak.

d.- ar XIII/25, XIII/26

d.- maz XXXII/49

d.- unca XXVI/43

d.- ur XIII/26, XXXIX/626

doyur - Açlığını gidermek, doyurmak.

d.- ruḫ XX/35

dozağać Bir tür çocuk oyunu.

d. XVIII/151

döğür bk. **değ'il, değ'il, dēğ'il, değ'ir, deyil, deyir, değ'ir, değ'ül, deil, dēil, dēir, dēl, döül, dȭül, dȭür, döür, döğür**.

d. XXXIII/428, XXXIII/569, XXXIII/589

d.+ dü XXXIII/392

d.+ düler XXXIII/536

döğür bk. **değ'il, değ'il, dēğ'il, değ'ir, deyil, deyir, değ'ir, değ'ül, deil, dēil, dēir, dēl, döül, dȭül, dȭür, döür, döğür**.

d.+ sen XXXIII/487

döhtür bk. **toḫTur, tüh'tür, düktür, düh'tür, duḫTur, doḫdur, doḫtur, döhtür**.

d. XVII/55

döl (I) 1. Canlıların üremesi sonucu ortaya çıkan yeni birey veya bireylerin bütünü, zürriyet, nesil. 2. Yavru, çocuk, bk. **dȭl**.

d.+ ü XXXIII/260

d.+ ü tüştü XXXIII/258

nerin d.+ ü XIII/16, XIII/17

dȏl (II) bk. **döl**.

d. XXXI/8

dȏlet bk. **dövlet**.

d. XXXI/31, XXXIII/159

dön - 1. Kendi ekseni üzerinde veya başka bir şeyin dolayında hareket etmek. 2. Geri gelmek, geri gitmek. 3. Sapmak, yönelmek. 4. Benzemek. 5. Dolaşmak. 6. İnanç, din veya düşüncesini değiştirmek.

d.- dü XII/164, XII/165, XII/166, XIV/36, XXXIII/534, XXXIII/540

d.- dün III/33, III/34, III/37

d.- eller XVII/8, XVII/80, XVII/85

d.- erdi XIII/89

d.- erdin XIII/90

d.- ir XXXV/10

d.- meyib XVI/99

d.- mez X/60, X/64

d.- mir XIV/54

d.- mȗş XII/50

d.- müş XII/242

d.- nük XVII/10

d.- se X/63

d.- sem III/36

d.- sün III/36, XXXIX/400

d.- üb XL/171

başuv̇a d.- üm III/73, VIII/151, XIV/13

d.- üp XXII/24

d.- üpler XXXIII/261, XXXIII/263

d.- ür XIII/19

d.- ürük XVII/14

dönder - Dönmesini sağlamak, çevirmek, bükmek, döndürmek.

d.- er XIII/18

d.- ibler XXXVII/26

dȏr bk. **değ'il, değ'il, dēğ'il, değ'ir, deyil, deyir, değ'ir, değ'ül, deil, dēil, dēir, döül, dȏül, dȏür, döür, döğür, döğ̱ür, dēr, dēl**.

d. I/155

dörd bk. **dört, dȏrt, dö̱rd, dȏrt**.

d. XXXIII/111

d.+ e XXXIII/157

d.+ ü XII/208

d.+ ümüz XIX/119

d. ay XXVI/36

d. il XXXIII/17

d. oğlan XI/67

üş d. XII/228

yirmi d. XXVI/17

yirmi d. ay II/102

dö̱rd bk. **dört, dȏrt, dȏrt, dörd**.

yetmiş d. XVIII/7

dördüz Dördü bir arada bulunan.

d. XXVI/12

dȏre (< Ar. دوره) Çevre, daire, etraf, bk. **dövre, dövr, dȏvre, dȏvre, dȏ̱yre**.

d.+ de XI/20

d.+ deki XXXVII/103

d.+ den XIV/23, XVII/46, XXXIX/109

d.+ leri̱mizde XXII/41

bizim d.+ mizde XXXVII/121

bizim d.+ mizdeki XXXVII/107

d.+ mize XXXVII/106

d.+ n XXXVII/103

d.+ nin adamı I/174

bi d.+ si IV/77

ġışTağımızın d.+ si IV/77

d.+ sinde XXIII/18

yan d.+ sinde XXIX/41

d.+ ye I/92

dȭreleme Etrafını çevirme işi, çevreleme.
d.- me III/92
dört Üçten sonra beşten önce gelen sayı, bk. **dȭrt**, **dǫ̇rd**, **dȭrt**, **dörd**.
d. XII/356, XIV/69, XXVII/27, XXXI/25, XXXVII/74, XXXVII/78, XXXVII/87, XXXVIII/59, XXXVIII/60, XXXVIII/63, XXXVIII/64
altmış d. III/3
ġırḫ d. IX/4
igirmi d. XXVI/15
iş d. XXXIII/267
on d. XII/405, XIV/69, XXXIII/600
üş d. I/112, XXIII/29, XXXIII/279, XXXIII/33, XXXVII/116, XXXVII/20, XXXVII/24, XXXVII/33, XXXVII/34
yetmiş d. XVIII/7
yigirmi d. II/56
üş d. ay XXXIII/181
d. beş XIX/56
d. beyitdi XXXIX/225
elli d.+ de XXXIII/31
d. dene VI/45, VII/82, VIII/47, XXVI/11
üş d. dene III/86, XXXIII/147, XXXIII/465, XXXVII/117, XXXVII/62
d. denedi XII/131
d. denesi XII/356
d. denesini XII/355
on d. dövre XXXIII/600
on d. ġenīre XXXIII/599
d. ġışlah XII/207
d. ġışlıdī XXII/102
d. ġıştı XXII/100
d. gün XI/62, XL/44, XXVI/33, XXXIII/140, XXXVII/136
d. kilometr II/117
d. kilometrde II/119
yüz igirmi d. min XII/273
yüz yirmi d. min XII/441
yüz yirmi d. min peyġammerden XVI/54
d. saat XXXIII/69
yüz on d. sūreni XII/400
d. sürü XXXIII/188
d. yüz XXVII/12, XXVIII/12
üş d. yüz XXXIII/208
dȭrt bk. **dört**, **dǫ̇rd**, **dȭrt**, **dörd**.
d. IX/75
igirmi d. II/56
döş Göğüs, bağır.
d.+ ünnen XXXIII/149
döşe - Bir ev veya dairenin oturulabilir duruma gelmesi için gerekli eşyayı oraya yerleştirmek.
d.- r XL/139
döşeg bk. **döşek**, **döşeğ**'.
d.+ e XIX/89
döşeğ' bk. **döşek**, **döşeg**.
d.+ e II/65
döşek Yatak, bk. **döşeğ**', **döşeg**.
d. II/62, XXIX/40
d. salardıḫ XI/13, XI/8
d. salardırlar XI/37
döşlȭk bk. **döşlük**, **döşlüh**', **döşlüg**.
d. XXXIII/479
döşlüg bk. **döşlük**, **döşlüh**', **döşlȭk**.
d.+ ü XXXIII/478
d.+ ün ćebinin ikisin XXXIII/479
döşlüh' Şahseven kadınlarının döşlerini örtmek için kullandıkları geleneksel giysi, bk. **döşlük**, **döşlüg**, **döşlȭk**.
d. XIX/81
d.+ dȭ XIX/80

d.+ dü XIX/80

döşlük bk. **döşlüh', döşlüg, döşlük̄**.

d. XXXIII/479

döül bk. **değ'il, değ'il, dēğ'il, deyil, deyir, değ'ir, değ'ül, deil, dēil, dēir, dēl, değ'ir, dō̄ül, dō̄ür, döür, döğür, döğür**.

d.+ dük XXXIII/28

dō̄ül bk. **değ'il, değ'il, dēğ'il, deyil, deyir, değ'ir, değ'ül, deil, dēil, dēir, dēl, döül, değ'ir, dō̄ür, döür, döğür, döğür**.

d. I/198, I/88, XXXIII/193, XXXIII/270, XXXIII/271, XXXIII/283

dō̄ür bk. **değ'il, değ'il, dēğ'il, deyil, deyir, değ'ir, değ'ül, deil, dēil, dēir, dēl, döül, dō̄ül, değ'ir, döür, döğür, döğür**.

d. XX/85, XX/87, XXXIII/303

d.+ dü XXXIII/296

döür bk. **değ'il, değ'il, dēğ'il, deyil, deyir, değ'ir, değ'ül, deil, dēil, dēir, dēl, döül, dō̄ül, dō̄ür, değ'ir, döğür, döğür**.

d. XL/218

döv (< Far. دیو) Korkunç, çok iri ve olağanüstü güçlü masal yaratığı, dev.

d.+ leri XII/376

döv - Tokat, yumruk, tekme vurarak canını acıtmak, dayak atmak, bk. **döy -, düv -**.

d.- erdi XVIII/116

d.- memesin XVIII/116

d.- müşdüler XVI/22

dövlet (< Ar. دولت) 1. Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık. 2. Mal, mülk. 3. Talih, baht, bk. **dō̄let**.

d. II/106, XL/189, XXXIII/183, XXXIII/184

d.+ e XXXIX/90

d.+ üvü VIII/140, VIII/142

dövme Dayak atma işi.

d.+ sin XVIII/116

dövr bk. **dō̄re, dövre, dō̄vre, dō̄vre, dō̄ẏre**.

d. XXXVII/103

dövre bk. **dō̄re, dövr, dō̄vre, dō̄vre, dō̄ẏre**.

d. XXXIII/363

d.+ si XL/179

d.+ sin XII/389

d.+ sine XL/30

on dört d. XXXIII/600

bizim d.+ mizde XXXVII/95

dō̄vre bk. **dō̄re, dövre, dövr, dō̄vre, dō̄ẏre**.

d.+ den XVII/45

bizim d.+ miz XXXVII/116

bizim d.+ mizde XXXVII/125

d.+ sinē XXXIII/363

dō̄ẏre bk. **dō̄re, dövre, dövr, dō̄vre, dō̄vre**.

şahın d.+ sinde II/18

dövvüm bk. **dovvum**.

d. XII/434

dō̄vül (< Ar. طبل) Büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak ve değnekle çalınan çalgı, davul.

d. XXII/88

dō̄vüş Vuruşma, çarpışma.

d.+ ü IX/10

döy - bk. **döv -, düv -**.

d.- üb XXVI/43

d.- ür XXXIX/141

döyüş - Karşılıklı birbirini dövmek, vuruşmak.

d.- se X/59

du - bk. **dur -**.

d. XVI/88, XXXIII/575, XXXIII/609, XXXIX/323

du bk. **do, dō**.

d. XXXVII/73

d.+ muz XXXVII/73

dua (< Ar. دعاء) 1. Güçsüzlük ve ihtiyacını ortaya koyarak Allah'a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme, yakarış, niyaz. 2. Allah'a yalvarma ve ondan her türlü şeyi dilemek için hazırlanmış ibare, bk. **duʿa, duva, duv̇a**.

d. V/139, V/180, XVIII/106

d.+ lar VIII/130

d.+ larımız XXI/17, XXI/18

d. ėleller V/193

d. ėlerdi V/187

d. ėlerdiler V/186, V/188

d. ėlerik VIII/129, VIII/133

nezer d.+ sı VIII/126, VIII/127

onun d.+ sı V/195

duʿa bk. **dua, duva, duv̇a**.

d.+ mi̇̄ VII/52

dubeyti Bir tür âşık havası, bk. **dubeytī**.

d. XXXIX/498, XXXIX/499

kerem d.+ si XXXIX/498, XXXIX/499, XXXIX/505, XXXIX/506, XXXIX/507, XXXIX/508, XXXIX/564

kerem d.+ sidi XXXIX/599

kerem d.+ sin XXXIX/566

kerem d.+ sinin XXXIX/508

dubeytī bk. **dubeyti**.

d. XXXIX/498

duğ (< Far. دوغ) Ayran, bk. **dūğ**.

d. V/66, XIX/23

aş-ı d. II/67

dūğ bk. **duğ**.

d. V/65

dūğrama Doğramak işi.

d. aşı VI/90

dūğrama aşı Bir tür çorba.

d. VI/90

duḫTur bk. **toḫTur, tühʿtür, düktür, doḫtur, dühʿtür, doḫdur, döhtür**.

d. I/203

d.+ dan XIII/77

duman 1. Bir maddenin yanması ile çıkan değişik renklerde gaz. 2. Sisin oluşturduğu bulanıklık, bk. **dumān**.

d. X/70, XII/175

dumān bk. **duman**.

d.+ a XII/164

duneyn bk. **düneyin, dünēn, düneyn, dünēyn**.

d. XXXIV/41

dur - 1. Hareketsiz durumda olmak, dayanmak. 2. Var olmak, varlığını sürdürmek. 3. Beklemek, dikilmek, kalmak. 4. Bir yerde olmak, bulunmak. 5. Ara vermek. 6. Kalkmak. 7. Uyanmak, bk. **du -**.

d. XXXIII/389, XXXIII/394

d.- aėlmirem XII/167

d.- am XII/35

d.- ar III/109

d.- ār XIX/42

d.- ardı XIII/84

d.- du XII/413, XVI/58, XVI/85, XXXIII/563, XXXIII/567, XXXIII/577, XXXIX/553

d.- duğ VI/58

d.- duğ ayaġı XIX/127

d.- duğun XXV/51

d.- duḫ XIX/120, XIX/126, XIX/127

d.- dum VI/132, VI/137, VI/157, XIII/109, XIII/94, XXII/78, XXXIX/332

d.- ma VI/106, XVI/129

d.- ub XL/143, XXIII/15

d.- ullar XV/55

d.- um ayağı VI/72

d.- up VI/137, VI/78, XXI/80, XXXIII/239, XXXIII/578, XXXIX/12

d.- ur VI/106, VI/55, XII/366, XII/424, XXXIX/58

d.- uydun VIII/69

durul - Sakinleşmek, hızı kesilmek.

d.- ur VII/146

durum Durum, hâl, vaziyet.

d.+ u XXXIX/173, XXXIX/174

duruş - Karşılıklı veya birlikte durmak.

d.- ardı XIII/85

dut - Tutmak, yakalamak.

d. XII/80

d.- Tum X/34

duva bk. **duʿa**, **dua**, **duv̇a**.

d. V/212, VIII/118

ẖeyir d. V/128

d. oẖurdular V/221

nėzer d.+ sı VIII/118

şeşe d.+ sı VIII/118

şėşėnin d.+ sı V/227

onun d.+ sın V/207

d.+ sını V/208, V/227

nezer d.+ sını VIII/126

d. yazdırardılar V/214

duv̇a bk. **duʿa**, **dua**, **duva**.

d.+ lar XV/35

d.+ mız XV/36

adamın d.+ sı XVIII/106

d.+ sınnan XV/35

duvağ Gelinin başını, bazen de yüzünü örten dantel veya tülden örtü, duvak, bk. **duvaẖ**.

d. XXI/77

d.+ ı V/132, V/133

gelinin d.+ ın başınnan V/131

duvaẖ bk. **duvağ**.

d. attı XXI/77

d. attıya XXI/77

ġırmızı d. VI/27

duvaẖ attı Düğün gecesinden bir veya üç gün sonra kız tarafının gelinin evine gelerek evliliğin uğur bereket getirmesi için yapılan kutlama, krş. **paytaẖtı**.

d. a. XXI/77

duvaḳ ġapdı Düğün gecesinden bir veya üç gün sonra kız tarafının gelinin evine gelerek yapılan kutlamada gelinin duvağını küçük bir çocuk tarafından çıkarılması veya bekâr kızlardan birine duvağın verilerek sıranın ona geldiğinin ima edilmesi âdeti.

d. ġ V/131, V/132

duvan daşı Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

d. d.+ ndadı XXXIII/214

duz 1. Kokusuz, suda eriyen, yiyecekleri korumada ve tatlandırmada kullanılan billursu madde, tuz. 2. Güzellik, hüsün, melahat, şirinlik, bk. **dūz**.

d. V/125, XXII/45, XXII/46

d.+ unan XVII/79

d. ᵉgünü XLI/54

d. çöreği V/138

d. ġoyallār V/125

d. günü V/104, VIII/137, VIII/138, XXIV/42

d. günün XXIV/42

dūz bk. **duz**.

d. XXXVII/111

duz ᶜgünü bk. **duz günü**.

d. XLI/54

duz günü Türkiye takvimine göre pazartesiye denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki gün, bk. **duz ᶜgünü**.

d. V/104

düge Boğaya gelmemiş 1-2 yaşında dişi sığır, düve.

d. XX/96

d.+ di XX/97, XX/98

d.+ ni XX/96

dügü Pirinç, bk. **düyü**.

d. III/87, V/216, XV/28, XXIV/28

mehalli d. XL/25

d. artdadaćaḫ I/87

d. arttama I/86, I/88

d. ekerīg XXIII/11

d.+ sün XIX/61

dügü arttama "Pirinç ayıklama" anlamına gelen ve düğün öncesi yapılacak hazırlıkları tamamlamak için bir araya gelme işi.

d. I/86

dühće Top hâline getirme, yumak.

d. ėliyeller XVII/78

düh'tür (< Fr. *docteur*) Hekim, tabip, doktor, bk. **toḫTur**, **tüh'tür**, **düktür**, **doḫtur**, **duḫTur**, **doḫdur**, **döhtür**.

d. I/202, I/205, XV/67, XXXIX/526, XXXIX/560

ağa-i d. XXXIX/534, XXXIX/528

d.+ a XXXIX/526

d.+ dü XXXIX/527, XXXIX/528

d.+ e VI/116, XXIII/15, XV/66

d.+ nen XXXIX/557

d.+ ün özünün XXXIX/539

düktür bk. **toḫTur**, **tüh'tür**, **düh'tür**, **doḫtur**, **duḫTur**, **doḫdur**, **döhtür**.

d.+ rer XXXIX/270

dül bk. **dil**.

senin d.+ üvü VII/14

dümrü Demir parçalarından yapılmış süslü nesne, bk. **dümür**.

demri d. V/149

dümür Demirden yapılmış nesneler veya demir parçaları, bk. **dümrü**, **demir dümür**.

demir d. VI/160

dün Bugünden bir önceki gün.

d. XVI/135

dünēn Bugünden bir önceki gün, dün, bk. **düneyin**, **düneyn**, **dünēyn**, **duneyn**.

d. VII/88, VIII/94, XIV/32, XLI/57, XLI/58, XLI/59, XLI/60, XLI/61, XLI/62, XXX/13, XXXIII/13

d.+ neri VIII/95

düneyin bk. **dünēn**, **düneyn**, **dünēyn**, **duneyn**.

d. XXX/13

düneyn bk. **düneyin**, **dünēn**, **dünēyn**, **duneyn**.

d. XVI/103

dünēyn bk. **düneyin**, **dünēn**, **düneyn**, **duneyn**.

d. XXX/14

d.+ ki XXXIII/11

düneynki Bir önceki günle ilgili olan, dünkü.

d. XVI/97, XVI/98

dünya (< Ar. 1 (دنيا. Üzerinde yaşadığımız toprak ve denizler, yeryüzü. 2. Dış, çevre, ortam. 3. İnançları bir olan ülke veya insanlar topluluğu. 4. Meslek veya iş birliği içinde bulunan kimseler, camia. 5. Herkes, bk. **dünya**.

d. VII/131, XII/245, XVI/57, XVI/72, XXIII/38, XXXIII/547, XXXIX/248, XXXIX/253, XXXIX/260, XXXIX/263, XXXIX/405, XXXVI/34

d.+ da X/40, XII/302, XII/83

d.+ dı XXXVI/35

d.+ nı XII/310, XXXIX/250, XXXIX/393

d.+ nın vefāsı XII/75

d.+ sın XXXIX/266

d.+ sını XXXIX/239

d.+ ya VI/84, XII/91, XII/99, XVI/68, XVII/51, XVII/52, XVII/53

d.- yı fāni XII/407

d. malın XII/79

d. malında XVI/64

aḫır-ı d. XII/75

dünyā bk. **dünya, dünyā**.

d. XXXIX/246, XXXIX/255

d.+ nı XII/312

d.+ ya XX/92

dürr (< Ar. درّ) İnci.

d.- ü gȫvheri XII/122

düş - bk. **tüş -**.

d.- dü VII/57, XII/82, XXVI/33, XXVI/34

d.- ećehʿorda XVI/56

d.- er XXXIX/406, XXXIX/407

d.- ersen XXXIX/396

d.- me XXXIX/397

d.- mür XIV/63, XIV/66

d.- müşem XXI/30

d.- se XL/123, XXXIX/276, XXXIX/277, XXXIX/278

d.- tü IX/27, X/119, XVI/56

d.- tük XIX/113, XIX/114

d.- üp XXXIX/175

d.- üptü III/32, XIV/35

d.- ür XXXIX/36, XXXIX/38

moddan d.- üb XXV/23

düş (I) Uyurken zihinde beliren olayların, düşüncelerin bütünü, rüya.

d. kimi XII/243

düş (II) bk. **diş, tiş**.

d.+ üvü XXXIII/444

düşmān bk. **düşmen**.

d.+ ım XIX/26

düşmen (< Far. دشمن) Birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden, ona zarar vermeye çalışan kimse, yağı, hasım, dost karşıtı, bk. **düşmān**.

d.+ in ġabağına VII/23

düv - bk. **döv -, döy -**.

d.- er II/93, II/94, XL/211

düyü bk. **dügü**.

d. VI/93

d.+ lerden VI/94

çāy d.+ sü VI/94

düz - Düzene sokmak, düzene koymak, sıralamak, elverişli, uygun bir duruma getirmek.

d.- erdīk XXI/43

d.- erük III/64

d.- üp V/151

d.- üpsen V/153

düz 1. Doğru. 2. Eğri olmayan, düz. 3. Dürüst, dürüstlük. 4. Tam, doğrudan.

d. VI/28, VIII/71, XIII/47, XIX/67, XLI/15, XVIII/20, XX/33, XXXIII/199, XXXIV/46, XXXIX/400, XXXIX/562, XXXIX/563

d.+ den XXXIII/135

d.+ dü V/90, XIII/29, XIII/69, XII/428, XXXIII/168

d.+ ī XII/254

d.+ leri XXIV/40

d. danış XII/87

d. dānışan XL/39

d. danışar XL/39

d. danışır XVIII/47, XVIII/49

d. dėyirsin XVI/109

d. diyerdi IV/67

d. olur XLI/97, XLI/98, XLI/99

d. yol XL/107, XL/117

d. zēmin XIX/118

düzel - 1. Düz duruma gelmek, düzleşmek. 2. Kötü, bozulmuş bir durumdayken düzenli duruma gelmek. 3. İyileşmek. 4. Bir tarafa yönelmek.

d.- di XXXIII/49

d.- ēr XVII/14

d.- erdi XIII/77

d.- mezdi XIII/78

düzeld - bk. **düzelt -**.

d.- er XII/157, XXXIII/596

d.- iller VI/57

düzeliş - Anlaşmak, uyumlu hâle gelmek, düzgünleşmek.

d.- meg XXXIII/63

d.- mek XXXIII/62

düzelt - 1. Düzgün duruma getirmek, onarmak. 2. Yapmak, kurmak, bk. **düzeld -**.

d.- meği XXXV/60

düzlühˈ bk. **düzlük**.

d. XXIII/22

düzlük 1. Dürüstlük, doğruluk. 2. Engebeli olmayan düz yer, bk. **düzlüh**ˈ.

d. IV/64, IV/68, XXXIX/195

düzül - Dizme işi yapılmak, bir yere koyulmak, yerleştirilmek.

d.- dü X/104, X/105, XXXIII/120

d.- e XII/201

d.- müşdü XXXIII/157

d.- üp V/150, V/154

E

/e/, /ē/

e 1. Başına getirildiği cümledeki kavrama göre çeşitli tonlar alarak birtakım duygular anlatan bir söz. 2. Soru vurgusuyla şaşma ve merak anlatan bir söz. 3. Ardından gelecek söz ve davranışları öğrenmek amacıyla soru kavramı taşıyan, bir beklentiyi içeren bir seslenme sözü, bk. **ē**.

e. V/114, V/157, VII/22, XIX/121, XXXV/15

ē bk. **e**.

ē. IX/6, IX/67, IX/78, IX/88, VII/107, VII/66, VII/70, VII/81, VII/95, XIV/29, XIX/123, XLI/13, XLI/17, XLI/29, XLI/33, XLI/47, XLI/48, XLI/57, XLI/58, XLI/65, XLI/89, XV/39, XVIII/124, XXXIII/268, XXXIII/273, XXXIII/278, XXXIX/204, XXXV/7, XXXVII/59

ebā (< Ar. ابا) Baba.

e. XII/439

ebelfez 1. Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilen baba bir kardeşi, Ebu'l-fazl El-Abbas, Abbas b. Ali b. Ebû Tâlib. 2. "ebelfeze", Şahseven Türkleri arasında çok yaygın olarak kullanılan bir yemin sözü.

e. XVI/112, XVI/113

e.+ e VIII/26

e.+ i VIII/111, VIII/62, VIII/63, XXI/18

e. haḳḳı VIII/26

ihsan-ı hezret-i e. XII/152

yā e. VIII/70

ecebşir Tebriz yakınlarında yer alan bir yerleşim yeri

e. XXXVII/70

ecel (< Ar. اجل) Hayatın sonu, ölüm zamanı.

e.+ in cenginnen XXXIX/285

eċıḫbulu Erdebil eyaletine bağlı bir yerleşim birimi.

e. kendi XIX/6

eċirri Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Ecirli tayfası, bk. **eċirrī**, **ėcirni**.

e. ġotaz bēyin iydi XXXIII/180

eċirrī bk. **eċirri**, **ėcirni**.

tāyfa-yı e. XIX/4

ecizze - Âcizleşmek, gücü yetmeyecek duruma gelmek.

e.- mişük XXXVI/47

ecz (< Ar. عجز) Güçsüzlük, âcizlik.

e. avara XIII/68

ed - bk. **et -**, **ėt -**.

e.- ebilmedim XXXIX/524

edālet nesib Azerbaycanlı halk ozanı Adalet Nesibov (1939-2017).

e. XXXIX/493

edāvet (< Ar. عداوت) Düşmanlık, hasımlık, husumet.

e. XII/76

edebiyat (< Ar. ادبیّات) Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın.

e. müellimiydi XXXIX/460

edep (< Ar. ادبیّات) Toplum töresine uygun davranma.

e. V/156

edepli Uslu, ince, iyi ahlaklı, terbiyeli, müeddep.

e.+ sēn XXI/74

edl (< Ar. عدل) Adalet, hakkaniyet, doğruluk, tarafsızlık.

e. XII/434

efkele - Kirini çıkaracak şekilde vurmak, çitilemek veya sertçe ovalamak.

e.- rihˈ XIX/85

eflātın (< Yun. *Plátōn*) Eflatun veya Platon, Antik Yunan filozoflarından biri.

e. XII/266

efser (< Far. افسر) 1. Subay. 2. Memur.

e. XVI/125

e.+ den ġabaḫ XVI/132

efsus (< Far. افسوس) Hayıflanma, teessüf, yazık.

e. dėyirem XXXVI/32

e. olsun IX/18

efşār Afşar / Avşar, Oğuz Türklerinin 24 boyundan biri.

menteġe-i e. XII/211

eġd (< Ar. عقد) Evlenme muamelesi, nikâh, bk. **eğd**.

e.- ı nikah hususunda XII/426

eger bk. **eğer**, **eğeŗ**.

e. XXXIX/64

eğd bk. **eġd**.

e.- ı nikahı XII/428

e.- ı nikāhı XII/465

e.+ ı meğdı XXXIII/435

e.+ ını XII/368

e.+ i XII/368

eğer (< Far. اگر) Şart anlamını güçlendirmek için şartlı cümlelerin başına getirilen kelime, şayet, bk. **eger**, **eğeŗ**

e. XL/94, XVI/125

eğeŗ bk. **eğer**, **eger**.

e. IX/45

eğˈil - İnsan, bir işi yapmak için belini eğmek.

e.- irdi XXXIII/148

eğ'ir - Yün, pamuk vb.ni iğ ile büküp iplik durumuna getirmek, bk. **eğ'īr -, ēğ'ir -, eyir -, ēyir -**.

e.- eller XVII/77

cehre e.- iydik VIII/50, VIII/54

ćehre e.- me XIX/15

eğ'īr - bk. **eğ'ir -, ēğ'ir -, eyir -, ēyir -**.

e.- irük III/7

ēğ'ir - bk. **eğ'ir -, eğ'īr -, eyir -, ēyir -**.

ē.- eller XVII/77

ē.- irdik XIX/90

ēğírdē bk. **ēğ'irdek**.

ē. V/35

ēğ'irdek Süt, şeker ve çeşitli baharatlarla genellikle özel günlerde yapılan bir tür tatlı, bk. **ēğírdē**.

ē. XXIV/29, XXIV/30

eğl (< Ar. عقل) Düşünme, anlama, kavrama ve davranışlarını ayarlama melekesi, us, akıl, bk. **aḫl**.

e.+ ı XII/367

e.+ ım XII/187

eğlab bk. **ēğlab**.

e. XXXV/36, XXXV/40

ēğlab (< Ar. اغلب) Çoğu zaman, çoğunlukla, çok.

ē. XXXV/35

ēğri 1. Eğri. 2. Helal yolla kazanılmamış olan, haram, bk. **eyri**.

ē. XXXIX/86

eğ'rilih' Toplum töresine uygun davranmayan, dürüst olmayan kimse.

e.+ den IV/68

eḫābı bk. **aḫabi, aḫabı, áḫābı, aḫabī, áḫābi, aḫave, eḫābi**.

e. XXXVI/68

eḫābi bk. **aḫabi, aḫabı, áḫābı, aḫabī, áḫābi, eḫābı, aḫave**.

e. XXXIX/456

e.+ min şiʿri XXXIX/306

e.+ nin şiʿri XXXIX/227

ehedā (< Ar. احدا) Bir, tek.

e. XII/439

ehd (< Ar. عهد) Yemin, ant.

e. ėler XXI/12

ĕhemmiyet (< Ar. اهمّيّت) Mühim oluş, önem, ehemmiyet.

ĕ. vėrmēz I/220

ehl (< Ar. اهل) 1. Sahip, malik. 2. Topluluk, ahali. 3. Maharetli, ehliyetli, becerikli, bk. **ėhl**.

e.- i dilem XII/314

e.- i müselmān XXXIX/213

kerāmet e.+ idi XII/306

muğan e.+ iyik XII/218

ehmed bk. **ehmet, emmed, ammed**.

e. ağanın XXXIX/350

ehmet Kişi adı, bk. **ehmed, emmed, ammed**.

e. XVI/141

e. beymiş XVI/137

eḫs (< Ar. عكس) Karşıt, ters, zıt.

e.+ i XXXIX/457

eḫsen bk. **aḫsen, ahsēn, ahsen, āhsen**.

e. XXXIII/164

eḫter Kişi soyadı.

e.+ dī VI/2

ehvaz bk. **áhvaz**.

e.+ a VI/16

ēvez ġāsımi Kişi adı ve soyadı.

ē. IV/4

ejder Kişi adı, bk. **ējder**.

e. X/93

e.+ ēm II/4

e.+ indi X/92

ējder bk. **ejder**.

ē. X/94

ejder ḫavendi bk. **ejder ḫāvendi**.

e.+ di X/97

e.+ nin sağlığına X/94

ejder ḫāvendi Kişi adı ve soyadı, bk. **ejder ḫavendi**.

e. XXXI/20

ek - Bir bitkiyi üretmek için toprağa tohum atmak veya gömmek, toprağı ekip biçmek için kullanmak.

e.- en II/83

e.- erdi XXXVI/42

e.- erdiler VI/96

e.- erük III/64

çút e.- erdiler VI/81

çüt e.- erdīk VI/13

dügü e.- erīg XXIII/11

ekber Kişi adı.

e.+ inkini XXXIII/125

ekin Tahılın tarlaya atıldığı andan harman oluncaya kadar aldığı durum, ekin.

menim e.+ im XXXVI/26

ekseren (< Ar. اكثراً) Çok defa, çok zaman, çoğunlukla, umumiyetle, ekseriyetle, ekseri.

e. XL/194, XL/199, XXIX/28, XXXVII/125

ekseret bk. **ekseriyet**.

e. XXXIX/227

e.+ de XXXIX/231

ekseriyet (< Ar. اكثريّت) Çoğunlukla, çoğu zaman, bk. **ekseret**.

e.+ de XXXIX/229

el 1. Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü, el. 2. Sahiplik, mülkiyet. 3. Yön, taraf, bk. **ėl** (I), **ēl**.

e. X/54, XII/171, XII/473, XL/57, XVI/36, XVIII/59

e.+ de XVII/82, XVII/88

e.+ den XL/119

e.+ den tüşüb XXVI/48

e.+ di XL/58

e.+ e X/49, XXXIX/577, XXXIX/578, XXXIX/579, XXXIX/593

e.+ i XII/469, XXXIII/326

e.+ imdeki XXII/100

e.+ imden X/35

e.+ ime VI/132, XXXIX/192, XXXIX/512

e.+ imī XXXIX/252

e.+ imin derdine VII/132

e.+ imiz üzülüb XXXVI/46

e.+ imizde VII/8, XL/207

e.+ imize XXXVI/47

e.+ imnen I/177, XXXII/45, XXXIX/513, XXXIX/524

e.+ imnēn XII/172

e.+ imüze III/93, III/94

e.+ in VII/133, VII/135, VII/139, XVI/104, XXIII/17

e.+ inde VI/54, VII/23, VIII/18, XI/34, XIII/103, XXXII/38, XXXII/40, XXXIX/212, XXXIX/405

e.+ inden XLI/100

e.+ ine VII/103, VII/169, XL/203, XXI/56, XXXIII/199

e.+ inē I/91

e.+ inin aynasına IX/31

e.+ inin yetişmeğine XXXIII/124

e.+ innen VI/157, XVII/39, XVII/40, XXXIII/448, XXXIX/222, XXXV/71

e.+ innen tutur XLI/101

e.+ ler X/127

e.+ lerimiz XXXIX/546, XXXIX/587

e.+ lerin XXXIX/531
e.+ lerin ağrımasın XXXIX/564
e.+ lerinde V/20
e.+ lerinin müşgülünü XII/488
e.+ lerinnen V/22
e.+ nen XIII/45, XXIX/27
e.+ üvü VIII/61
e.+ inde I/165
e.+ de I/172
e.+ leri I/188
e.+ lerine I/194
e. ayağı XII/325
e. ayaḫsız XVIII/54
e. çekir XXXIX/616
e. çirkidi XL/111
e. dírnağı XLI/37
el e.+ e XXXIX/246, XXXIX/253
e. ele XXXIX/246, XXXIX/253
e. eyağı XII/328
e. işidi XVIII/133
e. işlerimizdēn XVII/70
e. işlerinnen XVIII/127
e. tutmuşam XXXIII/60
e. tuttudu I/95
e. uzatdı XII/381
ayaḫ barmağı e. XLI/38
tek e. V/24
sağ e.+ i X/49
menim e.+ imden XII/150
kömeg e.+ imi XXXIX/245
bizim e.+ imizden I/18
bende e.+ inde XXX/14
birin e.+ inde VII/41
ġorġudun e.+ inde XXXIX/458
oların e.+ inde XXXIX/317
ozanın e.+ inde XXXIX/33
öz e.+ indē VII/124
allahın e.+ indedi XXX/14
onun e.+ indeydi XXXIX/451
buların e.+ ine XXXIII/349
munun e.+ ine XII/465
ġocalığın e.+ innēn XII/160
senin e.+ innen XII/173
buların e.+ leri VI/150
adamın e.+ innen I/177
günbatan e.+ indedi XXX/18
onun e.+ ine XL/157

ēl bk. **ėl** (I), **el**.
ē.+ nin I/192
ē. XL/57

el tuttu Düğünlerde geline veya damada takılan takı.
el t.+ du I/95

elaġa bk. **alaġa**, **alaġá**, **álaġa**.
e. bağlamışam XXXIX/26

elan (< Ar. الآن) Şimdi, şu anda, hâlâ, henüz, bk. **ālen, elān, ēlan, ėlan, ėlān, ẽlan, ėlen**.
e. I/175, I/39, II/93, II/97, IX/64, VII/19, VIII/46, X/34, XII/116, XII/14, XII/146, XII/20, XII/35, XIV/31, XIV/64, XL/101, XL/109, XL/201, XL/28, XL/54, XL/92, XXVI/16, XXXIII/213, XXXIX/115, XXXIX/175, XXXIX/373, XXXIX/449, XXXIX/450, XXXIX/462, XXXIX/464, XXXIX/479, XXXIX/486, XXXIX/497, XXXIX/505, XXXVII/112, XXXVII/113, XXXVII/143, XXXVII/144, XXXVII/18, XXXVII/29, XXXVII/55, XXXVIII/63
e.+ ḫı VI/77

elān bk. **ālen, ēlan, elan, ėlan, ėlān, ẽlan, ėlen**.
e. I/140, I/165, I/177, II/12, IV/96, V/19, XL/34, XL/91, XVII/70, XXXIV/12, XXXIX/239

ēlan bk. **ālen, elān, elan, ėlan, ėlān, ēlan, ėlen**.

ē. VI/41, VI/55, XL/91, XVII/88, XX/24, XXXII/52, XXXIII/109, XXXIII/165, XXXIII/172, XXXIII/193, XXXIII/202, XXXIII/206, XXXIII/99, XXXIX/387, XXXIX/459, XXXV/52

elāt 1. Şahseven Türklerinin tamamına verilen ad. 2. İller

e. IV/81, IV/82, IV/83, IV/84, X/8

e.+ a IV/81

e.+ dı X/92

elbetde bk. **elbette, helbet, helbetde**.

e. VII/156, XXXIV/51

elbette (< Ar. البتّه) Her hâlde, şüphesiz, kuşkusuz, elbet, bk. **elbetde, helbet, helbetde**.

e. X/28, XXXI/16, XXXI/19, XXXIII/68, XXXV/30, XXXV/43, XXXVIII/26

elcek Eldiven.

e. XIII/59

elçilig bk. **ėlçilik, ėlçilih**', **ėlçiliğ, ėlçilig, ēlçilik, ėlçilig**..

e.+ e II/27, XXI/84

e.+ e gėdēr XXI/84

e.+ ine II/29

elçi bk. **ėlçi, ėlçi, hėlçi**.

e. XXXII/32

elçi alma Görücü gelmesine izin verme.

e. a. XXXII/32

ēlçilik bk. **ėlçilik, ėlçilih**', **ėlçiliğ, ėlçilig, elçilig**.

ē. debilerimiz XIX/56

elden tüş - 1. Yaşlanmak. 2. Âciz duruma gelmek, güçten düşmek.

e.- üb XXVI/48

ēle - bk. **ėyle -, ėyle -, eyle -**.

rehmet ē.- sin VII/168

elef (< Ar. علف) 1. Ot. 2. Çimen, bk. **elev**.

e.+ di XXXIII/517

e. melef XXXIII/490

elef melef Ot veya ot benzeri şeyler, krş. **elef, elev**.

e. m. XXXIII/490

elefçer (< Ar. + Far. علفچر)1. Otlak. 2. İran devriminden önceki şah yönetiminde yaylağa çıkan Şahseven Türklerinden alınan bir tür vergi, bk. **elefçir, elepçer**.

e. I/161, I/164

e. kağzı I/165

elefçir bk. **elefçer, elepçer**.

e. pulu I/168

elem (< Ar. علم) Sancak, bayrak.

e. XII/286

elepçer bk. **elefçer, elefçir**.

e. I/170

elesger Azerbaycanlı Türk halk ozanı, Âşık Elesker (Ali Asker 1821-1926), bk. **elesker, ėlesger**.

e. XII/335

e.+ e VII/60, XXXIX/85, XXXIX/88, XXXIX/93

alı e. IX/9

ġul e.+ den VII/59

ėlesger bk. **elesker, elesger**.

ė.+ den IX/85

elesker bk. **ėlesger, elesger**.

e.+ em XII/292, XII/313

ēleş - Oturmak, bk. **eyleş -, ēyleş -, ėleş -**.

ē.- ibsen XVI/60

ē.- iller XV/54

ē.- irdi XXXIII/148

ē.- mek III/16

ē.- mişdik XXXIII/18

elev bk. **elef**.

e. XXXIII/23

eleykimeselam bk. **eleykimeselām**.

e. XI/2

eleykimeselām (< Ar. عليكم سلام) "Selamünaleyküm" diyen birine, "Selam senin de üzerine olsun" anlamında karşılık olarak söylenen söz, bk. **eleykimeselam**.

e. XXII/2

elhamdurullah bk. **elhemdürille**, **ėlemdürilla**.

e. XXXIII/588

elhemdürille (< Ar. الحمد لله) Allah'a hamdolsun, şükürler olsun, elhamdülillah, bk. **elhamdurullah**, **ėlemdürilla**.

e. III/89, XV/17

eli (< Ar. علي) 1. İlk Müslümanlardan, Hz. Muhammed'in damadı ve Hulefâ-yi Râşidîn'in dördüncüsü, Hz. Ali (656-661). 2. Kişi adı, bk. **elī**, **alı**, **álı**, **ali**, **áli**.

e. III/49, III/50, XII/106, XII/110, XV/62

e.+ di XIV/57

e.+ dir XII/442

e.+ sēn VII/46

e. ġızıdı XIV/59

e. abbas XXIII/32

e. dāyi XXXIV/38

e. kimin XII/274

e. nōkeriyem XII/108

ay e. XIII/98

ferzend-i e. XXVI/2

hezret-i e.+ dendi XXXIX/55, XXXIX/56, XXXIX/60

hezret-i e.+ nin oğludu XVI/113

hezret-i e. XVI/113

ya e. XXXIX/121

yā e. VIII/132

zühr-i e. I/51

elī bk. **eli**, **alı**, **álı**, **ali**, **áli**.

e. XII/102, XII/92, XII/94, XII/98

e.+ ni XXXIX/220

ēli bk. **beli**, **bėli**, **bēli**, **bēlī**, **bēlė**.

ē. II/30

eli dayi Dünya genelinde millî takımlar düzeyinde en fazla gol atan oyuncu rekorunu elinde bulunduran İranlı futbolcu, teknik direktör ve iş adamı, Ali Dayi, bk. **eli dāyi**.

e. XXXIV/42

e. iranī XXXIV/39

e.+ ni XXXIV/43

eli dāyi bk. **eli dayi**.

e. XXXIV/38, XXXIV/44

eli ekber Kişi adı.

e. VI/147

elif (< Ar. ا) Arap alfabesinin ilk harfi.

e.+ den XII/371

menim e. ġáddim XII/166

eli merdān Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

e. XXII/31

e.+ dı XXII/41

eli üzül - 1. Çaresiz kalmak. 2. Elden ayaktan düşmek.

e.+ miz ü.- üb XXXVI/46

ēl bk. **ėl** (I), **el**.

ē.+ in XII/170

elinnen tut - Yardım etmek, kayırmak.

e.- ur XLI/101

elleş - Çalışmak, çabalamak, bir şeyle meşgul olmak.

e. XXXIX/402

e.- iysen XVI/72

elli Kırk dokuzdan sonra elli birden önce gelen sayı, bk. **ellī, ēlli, ėlli**.

e. XV/6, XX/6, XXXVII/80, XXXVII/83

iki yüz e. XXXIX/241

e. altı dene XII/341

e. atmış XII/24, XXII/21

e. beş II/6, XXIII/13, XXIV/4

e. bėş V/4

e. beşde XXVI/39

e. bir dene XII/352, XII/354

e. bir ildir XII/151

e.+ den XXXVII/81

e. dene VII/95, X/19, XII/114

e. devesi XIII/62

e. dörtde XXXIII/31

e. gün XX/16

e. iki XII/4, XXVII/4

e. ikisi XXXIII/262

e. mine IV/48

e.+ ni XXXVII/82

e. üç XX/6

e. üç XXXI/6

e. yeddi VII/178, XXV/26

e. yeddī VII/178

e. yeddide XXVI/40

e. yeddinin XXVI/40

altı üz e. tümen XXXIII/194

altı üz e. tümeni XXXIII/194

ellī bk. **ēlli, ėlli, elli**.

e. sekkiz yarım XXXIX/383

ēlli bk. **ellī, ėlli, elli**.

ē. XL/6, XXXVII/80, XXXVII/83

ē. iki XXXIII/262

ē. min XXXIX/330

ē. min tümen XXXIX/329

ē. nefer idi XII/366

elli bir Elliden sonra elli ikiden önce gelen sayı.

e. b. XXXVII/82, XXXVII/83

elli ki Elli birden sonra elli üçten önce gelen sayı.

e. k. XXXVII/82

elli üç Elli ikiden sonra elli dörtten önce gelen sayı.

e. ü. XXXVII/82

elsiz Eli olmayan, elsiz.

e. XVIII/53

elsüven bk. **ėlseven**.

e. I/16, II/18

em - Dudak, dil ve soluk yardımıyla bir şeyi içine çekmek, somurmak, emmek.

ġısır e.- en XX/94, XX/97

e.- iy XX/101

emćeğ bk. **emćey**.

e.+ ine XXIX/19

emćey 1. Meme. 2. Anne, bk. **emćeğ**.

e.+ i XX/40

eme (< Ar. عمه) Hala.

e. oğlu XVI/141

e. oğludu XI/64

e. oğluyuḫ XXXII/9

e. oğluyuḳ XXXII/9

emeg Bir işin yapılması için harcanan beden ve kafa gücü, mesai, zahmet, emek.

pak e.+ e XXXIX/164, XXXIX/165

emel (< Ar. عمل) Bir maksatla yapılan iş, eylem, fiil, amel, bk. **ėmel**.

e.+ e gelmeyi XIII/8

e.+ in XXXIX/400

e.+ innen XXXIX/221

e. geler XIII/15

e. geliy XVI/121

e. ola XXXIX/532

e. olundu XXXIX/144

ḫėyr e. XXXIX/196

otağ-ı e.+ e XXXIX/562

emele gel - Oluşmak, meydana gelmek, türemek, hayata geçmek, mümkün olmak.

e. g.- er XIII/15

e. g.- iy XVI/121

emelāt bk. **emeliyat**.

e. ėtdi XXXIX/460

emel-be-erkān (< Ar. + Far. + Ar. ارکان به عمل) "Eylemlerden esaslara" anlamında kullanılan bir söz.

e. XII/134

emeliyat (< Ar. عملیّات) Ameliyat, cerrahi müdahale, operasyon, bk. **emelāt**.

e. olannan sōra XXXIX/461

emelletdir - Ameliyat ettirmek.

e.- mesen XXXIX/535

emelli İyi, layıkıyla, gerektiği gibi.

e. V/166, XIII/38

emerig Yavrusu olan ve süt veren inek.

e. XX/98

emi (< Ar. عمّ) Amca, bk. **emī, ēmi, emice, emmi**.

e. XVI/32, XXXIII/342, XXXIII/363, XXXIII/364, XXXIII/455, XXXIII/536

e.+ leri XXI/68

e.+ m V/194, XXXIII/489

e.+ si oğlu XVI/129

e.+ sin XV/49

e.+ sinin oğlu XI/64

nėnemin e.+ si oğlusudu XI/64

ġağamgilin e.+ sidi XXXIII/223

emī bk. **ēmi, emice, emi, emmi**.

e. XXXIII/455, XXXIII/533

ēmi bk. **emī, emice, emi, emmi**.

ē.+ m XXXIII/72

keremin ē.+ si XXXIII/330

emice bk. **emī, ēmi, emi, emmi**.

e. XII/425

emirel-möminīn (< Ar. أمیر المؤمنین) "Müminlerin emiri" anlamına gelen bir tamlama.

e. m. XII/488

emiş - Karşılıklı olarak emmek veya hayvanın annesini emmesi.

e.- er XX/44

ēmişTir - Emişmelerini sağlamak.

ē.- rīk XXIX/21

ēmliğ bk. **emlik, ēmlik**.

ē.+ innen XXXII/22

emlik Bir yıldan küçük kuzu, bk. **ēmliğ, ēmlik**.

e. XXIX/34

e.+ den XXIX/35

ēmlik bk. **emlik, ēmliğ**.

ē. XXIX/34

emme bk. **ámma, ammā, amṃa, amma, ama, amā, hamma, hammā, amme, hemme**.

e. VIII/13

emmed bk. **ehmet, ehmed, ammed**

e.+ in XXXIX/349

emmi bk. **emī, ēmi, emi, emice**.

e.+ m gelni VI/9

e.+ n XVIII/68

e.+ si ġızı XV/45

emn (< Ar. امن) Emniyet, korkusuzluk, güven, huzur.

e. āmannığ XXXIX/394

e.+ en VI/134

emniyet (< Ar. امنیّت) Tehlikeden uzak bulunma, korkusuzluk, güvenlik.

e. XXXII/40

e.+ imiz XXVI/45

emr (< Ar. امر) Bir şeyin yapılması veya yapılmaması hususunda bildirilen kesin hüküm, hükmüne uyulması istenen zorlayıcı söz, buyruk, emir.

e.- i irehmāna XII/248

e. ėleyib XL/171

e. idi XII/73

allahın e.+ innēn XXXIII/526

allahın e.+ innen XXXIII/516, XXXIII/522, XXXIII/524, XXXIII/580, XXXIII/581

emrah Kişi adı.

e.+ dan XII/25

emsel (< Ar. امثال) Örnekler, örneğin, mesela.

e. VIII/143

en Başına geldiği sıfatların üstün derecede olduğunu gösteren sözcük.

e. VII/68

enam (< Ar. انعام) 1. Nimetler. 2. Bahşiş, hediye, mükâfat, bk. **ėnām**, **ėnam**.

e. vėrdiler XXXIX/377

e. vėreller V/133, XXXIX/109

enar (< Far. انار) Nar, bk. **nar, nār**.

e. XXI/15, XXIII/29

enbiya bk. **enbiyā**.

e. peyġamberrerimizinkidi VII/42

enbiyā (< Ar. انبياء) Nebiler, peygamberler, bk. **enbiya**.

peyġamber-i e. XII/273

encam (< Far. انجام) Son, nihayet.

e. vėrürük XXXV/19

enćumen (< Far. انجمن) Meclis, cemiyet, komite, topluluk.

e.- i mūsiġi VII/70

enćumen-i mūsiġi (< Far + Ar. موسيقى انجمن) Müzik topluluğu.

e.- i mūsiġi VII/70

endām (< Far. اندام) Vücut, beden, boy bos.

e.+ ıma VII/57

endāze (< Far. 1,65 (اندازه santimetrelik uzunluk ölçüsü. 2. Ölçü.

e.+ de XVII/85

ēng Yanak.

ē. XLI/38

engerib (< Ar. عن قرب) Çabucak, çok yakında, yakın zamanda.

e. XXXIII/308

engüşter (< Far. انگشتر) Yüzük.

e.+ in XII/445

enke Ebeveyn, anne ile baba.

e.+ dan XII/460

eno (< Far. نو) Yeni, taze.

e. XX/78

enter Vücuduna nispeten kolları daha uzun olan maymun.

e.+ e VII/50, XII/103

entīġā (< İt. *antico*) Antika.

e. XXXIII/144

envā (< Ar. انواع) Çeşitler, türler.

e.- yi aḫsan XL/138

envā-yi aḫsan (< Ar. اقسام انواع) Çeşit çeşit, türlü türlü, her türden.

e. XL/31

er - 1. Kavuşmak, yetişmek, ulaşmak. 2. Ermek, sırra kadem basmak

e.- iydi XV/12

e.- megi XXXIII/605

er 1 Erkek. 2. Koca.

e. XXV/34

e.+ e XVIII/55

e.+ ine XVIII/56

erbab (< Ar. ارباب) 1. Ağa. 2. Oba beyi. 3. Varlıklı kimse, zengin, bk. **erbā, erbāb**, **erba**, **erbāP**.

e. XVIII/25, XVIII/95, XVIII/96, XXVI/25

e.+ ların evinde XVI/107

erbāb bk. **erbā, erbab, erba, erbāP**.

e.+ ın XXVI/20

erbā bk. **erbāb, erbab, erba, erbāP**.

e.+ m̧mın X/37

e.+ m̧mın tüfengi X/38

erba bk. **erbāb, erbab, erbā, erbāP**.

e.+ mmın X/37

erbāP bk. **erbāb, erbab, erbā, erba**.

e. XLI/17

erdebil İran'ın kuzeybatısında, Güney Azerbaycan'da yer alan nüfusun büyük çoğunluğu Türklerden oluşan eyalet, bk. **erdėbil, ėrdebil, ērdebil**.

e. VII/15, VII/63, XXXIV/42, XXXIV/8

e.+ de VII/65, VII/68, XXXIII/215

e.+ den XXIII/15

e.+ e XXXIV/22

e.+ ē XXIII/14

e. şeḫērinnen VII/2

e. üzünnnen XXXIII/121

islāmi-yi e. VII/11

erdėbil bk. **erdebil, ėrdebil, ērdebil**.

e.+ dī XXXVII/122

ērdebil bk. **erdebil, ėrdebil, erdėbil**.

ē.+ den XXXIII/160

erdiş bk. **erziş**.

e. ġoymaz I/220

ereb (< Ar. عرب) 1. Arap. 2. Arapça.

e. XII/431

eres Aras Nehri.

rūd-i e. XL/200

erestu (< Yun. *aristo*) İlk Çağ Yunan filozofu, Aristo.

e. XII/266

eri - Katı cisim ısı etkisiyle sıvı duruma gelmek, bk. **ēri -**.

e.- meydi XXXIII/508

ēri - bk. **eri -**.

ē.- miye XIX/52

ē.- yib XXXIII/609

ērid - bk. **erit -, ērit -**.

ē.- erdiler V/201

erih' Erik.

e.+ den VI/76

erişde (< Far. رشته) İnce uzun şerit gibi kesilmiş hamur parçalarının serilerek kurutulması suretiyle hazırlanan ev makarnası, bk. **irişde, ėrişde, irişte**.

e.+ si XVII/81

erit - Erimesini sağlamak, erimesine yol açmak, bk. **ērit -, ērid -**.

e.- ti VIII/139

ērit - bk. **erit -, ērid -**.

ē. VIII/144

erkan bk. **erkān**.

e. XII/121

erkān (< Ar. ارکان) Yol, yöntem, bk. **erkan**.

e.+ ım XII/94

yol e.+ ı XII/298

erkeg bk. **erkeğ, erkēḫ, erkek, ėrkeg, ėrkeğ, ėrkek**.

e.+ ī XX/97

erkeğ bk. **erkeg, erkēḫ, erkek, ėrkeg, ėrkeğ, ėrkek**.

e. XX/89

e.+ di XX/89

e.+ ē XXXIII/200

e.+ ine XX/91

erkēḫ bk. **erkeg, erkeğ, erkek, ėrkeg, ėrkeğ, ėrkek**.

e. XXXIII/188

erkek Yetişkin adam, bay, er kişi. 2. İnsan, hayvan ve bitkilerin dişiyi dölleyecek cinsten olanı. 3. Koca, bk. **erkeg**, **erkeğ**, **erkēḫ**, **ėrkeg**, **ėrkeğ**, **ėrkek**.

e. III/27, XIV/19, XXXIII/200, XXXIII/201

e. deve XIII/34

e. tişisin III/27

ermenisdan Asya'da bir ülke, bk. **ermenisdān**, **ėrmenisdan**.

e. XL/199

ermenisdān bk. **ermenisdan**, **ėrmenisdan**.

e. XL/198

erş (< Ar. عرش) İslam inanışına göre göğün en yüksek katı, arş.

e.- ı müellada XII/414

e.+ ın XII/276

e.+ i XII/300, XII/476

e.+ in beyanında XII/452

erşat Kişi adı.

e. XXXIII/137

erşe Erşek veya Erşe adıyla anılan Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

e.+ de I/32, I/35

e.+ di I/35, I/36

erus (< Ar. عروس) Gelin, bk. **ērus**, **erüs**.

e. XV/41

e.+ a XV/41

e.+ u III/81, XXXVII/137

e.+ umuza VI/155

e.+ un bėlin III/107

e.+ un ġardaşınnan III/104

e. dāmadın I/100

e. getirerdīg VI/26

e. ḫānımı XL/48

e. ḫānımın başınnan XL/53

e. libası VI/28

e. tutarūḫ XL/100

onun e.+ u VI/22

ērus bk. **erus**, **erüs**.

ē.+ u XXXVII/137

erüs bk. **erus**, **ērus**.

e.+ ün yanına III/110

ervah (< Ar. ارواح) Ruhlar.

ālem-i e.+ da XII/286

erz (< Ar. عرض) Sunma, takdim etme, sunu, bk. **ėrz**.

e. ėdem XVI/109

e. ėledim VII/178, XVI/37, XXXIX/233, XXXIX/457, XXXIX/492

e. ėlēm XXXIX/98

e. ėleyim XII/210, XXXIX/183

e. ėlir XII/370

e. ėliyem XXXIX/163, XXXIX/349, XXXIX/622

e. ėliyim XII/216, XXXIX/146

e. ėliyīm XII/209

e. olsun XL/77

erz ėle - Arz etmek, sunmak.

sene e.- sin I/83

erziş (< Far. ارزش) Değer, önem, bk. **erdiş**.

e. XL/35

e.+ i XXXIX/249, XXXIX/330, XXXIX/473, XXXVII/144

e. ġoymaḫ XXXIX/468

erzulum Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesinde yer alan, Türkiye'nin yüz ölçümü bakımından en büyük dördüncü ili olan il, Erzurum.

e. XXXIII/270

e.+ a IX/22, IX/24, IX/52

e.+ a sarı IX/23

e. dağına X/124

e.+ nanam IX/20

e.+ un dağı X/125

e.+ un dağına X/119, X/128, XXXIII/540

e.+ un dağında XXXIII/542

e.+ un dağının XXXIII/532

e.+ un dağının dabanında XXXIII/528

es - 1. Titremek. 2. Hareket etmek.

e.- di XXI/24, XXI/29

e.- ecek XII/170

esābe (< Ar. عصبه) 1. Taraftar, yakın, dost. 2. Akraba.

e. XII/461

esebāni (< Far. عصبانی < Ar. عصبی) Sinirli, asabi.

e. XXXIX/527

esel (< Ar. عسل) Bal.

e.- i organik XXXV/25

e.+ de XXXV/32

e.+ i XXXV/25, XXXV/37

esger ekber Kişi adı.

e. XXXIII/202

esgerlik Askerlik.

e. II/102, II/103

eshab-ı kehf (< Ar. أصحاب الكهف) Bir mağarada yıllarca uyuduktan sonra tekrar uyandıkları *Kur'an-ı Kerim*'de haber verilen arkadaş grubu.

e.- ı k.+ in XII/307

esil (< Ar. اصيل) Asalet sahibi, soylu kimse, necip, bk. **esir** (II).

e. XIII/14, XIII/15, XIII/18

e. ġızı XVIII/36, XVIII/55

esir (I) (< Ar. اسير) Esir, köle, meftun.

e. I/151

esir (II) bk. **esil**.

e.+ di XIII/11

eski Çoktan beri var olan, üzerinden çok zaman geçmiş bulunan, yeni karşıtı.

e. XVIII/4

e.+ ye XLI/21

eskig 1. Tam olmayan, noksan, eksik. 2. Toplum kurallarına karşı geldiği için toplumdan dışlanan kimse.

e. adamdı XL/115

eskişeher Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

e.+ di XXXIII/203

eskişēḫ̆erdi Erdebil eyaletinde bulunan Eskişehir adlı yerleşim biriminde yaşayan veya buranın soyundan gelen kimse, Eskişehirli.

e.+ yēm XVIII/4

esl (< Ar. اصل) 1. Kök, köken, kaynak. 2. Bir şeyin kendisi, örnek, kopya karşıtı, bk. **ėsl, ásıl**.

e. XXXVII/94

e.- i nesebi XL/115

e.+ i VII/27, XXXIII/330

e.+ imiz XV/9, XXXIII/4

e.+ ini XXXVI/7

e.+ isi I/19, XXXVII/27

e.+ iyetimiz XXV/8

bunun e.+ i XL/223

onun e.+ i XII/157

eslan bk. **eslen, ėslán, ēslan, áslen, áslan, áslán**.

e. XIII/106, XXXIII/155, XXXIII/305, XXXIII/398, XXXIII/88

ēslan bk. **eslen, ėslán, eslan, áslen, áslan, áslán**.

ē. XXXIII/162

eslen (< Ar. اصلًا) 1. Asla, kesinlikle, hiçbir zaman. 2. Aslında, esasen, bk. **ėslán, ēslan, eslan áslen, áslan, áslán**.

e. II/57, XL/114, XXXII/45, XXXIX/176, XXXIX/302, XXXIX/599, XXXVII/138

esli *Kerem ile Aslı* adlı Türk halk hikâyesinin kadın başkahramanı, Aslı, bk. **eslī**, **ēsli**, **esli ḫān**, **áslı**, **ásli**.

e. XXXIII/338, XXXIII/383, XXXIII/396, XXXIII/397, XXXIII/398, XXXIII/399, XXXIII/426, XXXIII/428, XXXIII/437, XXXIII/440, XXXIII/448, XXXIII/472, XXXIII/561, XXXIII/566, XXXIII/569, XXXIII/570, XXXIII/571, XXXIII/575, XXXIII/576, XXXIII/587, XXXIII/592, XXXIII/597, XXXIII/599, XXXIII/609

e.+ den XXXIII/430

e. ḫān XXXIII/383, XXXIII/384, XXXIII/399, XXXIII/400, XXXIII/589, XXXIII/595

e. ḫānın XXXIII/442

e. kerem XXXIII/387

e.+ m XXXIII/515

e.+ ni XXXIII/426, XXXIII/473

keremnen e.+ ni XXXIII/275

e.+ nin XXXIII/493, XXXIII/561, XXXIII/570, XXXIII/582

e.+ nin adı XXXIII/382

e.+ nin ikisi XXXIII/585

e.+ nin külü XXXIII/582

e.+ ye XXXIII/459, XXXIII/574

e.+ ynen XXXIII/469, XXXIII/471

e.+ ynen kerem XXXIII/436

e.+ ynen keremin adın XXXIII/447

eslī bk. **esli**, **eslī**, **ēsli**, **esli ḫān**, **áslı**, **ásli**.

e. XXXIII/389, XXXIII/441

e. kerem XXXIII/387

ēsli bk. **esli**, **eslī**, **esli ḫān**, **áslı**, **ásli**.

ē. XXXIII/430, XXXIII/463, XXXIII/481, XXXIII/496, XXXIII/575

ē.+ ye XXXIII/382

esli ḫān bk. **esli**, **eslī**, **ēsli**, **áslı**, **ásli**.

e. XXXIII/383, XXXIII/400, XXXIII/595

esliyet (< Ar. اصليّت) 1. Kendine özgü olma, 2. Faydalı olma ve işe yarama.

e.+ i XX/102

esne - Uykulu, sıkıntılı veya yorgunluk duyulan bir anda ağzı genişçe açarak soluk alıp vermek.

e.- īr VI/132

esneğˈ bk. **esnek**.

e.+ i I/193

esnek Damızlık devenin veya diğer hayvanların insanlara zarar vermesini engellemek için ağzına konulan bir tür ağızlık, bk. **esneğ**ˈ.

e. I/192

esrāne (< Ar. + Far. عصرانه) Öğle ve akşam yemeği arasında yenen yemek, ikindilik.

e. XIV/24

esselam bk. **esselām**.

e. XII/374, XII/382

esselām (< Ar. السّلام) Bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma, esenleme, merhaba, bk. **esselam**.

e. XII/371, XII/372

ez-zemān e. XII/378

eşāir bk. **eşayır**, **eşāyır**, **eşāyir**, **eşāyír**, **áşāyir**.

e.+ den XXXV/40

e.+ i I/19, XXXV/55

mehsulāt-i e.+ ni XXXV/15

eşayır bk. **eşāir**, **eşāyır**, **eşāyir**, **eşāyír**, **áşāyir**.

e.+ dī I/29, I/30

e.+ ınḫı XXXIII/27

eşāyır bk. **eşāir**, **eşayır**, **eşāyir**, **eşāyír**, **áşāyir**.

e. IV/81, IV/84, XXXIX/308

e.+ da I/140

e.+ ıḫ I/15, IV/8, XIX/9, XX/8

e.+ ın XXXIII/55

e.+ ın kitabı XXXIX/386

e.+ ınhı XXXIII/27

e.+ ınḫı XXXIII/63

e.+ īḫ I/104

eşāyir (< Ar. عشایر) 1. Şahseven Türkleri. 2. İran'da konargöçer yaşam süren toplulukların geneline verilen ad. 3. Aşiretler, bk. **eşayır**, **eşāyır**, **eşāir**, **eşāyír**, **áşāyir.**

e. I/14, I/147, I/192, I/216, IV/81, X/12, X/92, XV/31, XV/36, XV/48, XVII/75, XVIII/19, XXVII/20, XXVII/21, XXXII/61, XXXIII/155, XXXIII/213, XXXIII/27, XXXIX/179, XXXIX/306, XXXIX/307, XXXIX/327, XXXIX/333

e.+ de V/28, V/91, XL/215, XXXIX/341, XXXIX/342

e.+ dedi XXXIX/338, XXXIX/344, XXXIX/346, XXXIX/348, XXXIX/355, XXXIX/357, XXXIX/361, XXXIX/368, XXXIX/370, XXXIX/337

e.+ den II/97, XVI/125, XXXIV/49

e.+ di I/213, XVIII/9, XXVII/20

e.+ ıḫ X/36

şūrevinin e.+ i XXXIII/243

e. içinde XVIII/5, XXXIII/169

e.+ ik XXXIX/8

e. ímış X/12

rūz-i e. imiş XXXIX/312

e.+ in XXXIII/168, XXXIX/378

e.+ in davası XXXIII/57

e.+ in savadı I/74

e.+ in şiʿridi XXXIX/371

e.+ indi II/89, X/113, X/117, X/92

e.+ indī X/117

e. işī XVIII/19

e. işine XXV/20

e. Kısmetinde III/113

e. şiʿri XXXIX/330, XXXIX/332

e. şiʿridi XXXIX/451

eşāyír bk. **eşāir**, **eşayır**, **eşāyır**, **eşāyir**, **áşāyir**.

e.+ dí I/19

e.+ ıḫ XXX/8

eşāyirçılığ bk. **eşāyirçilig**.

e.+ a XVIII/5

eşāyirçilig Konargöçerlik, Şahsevenlik, bk. **eşāyirçılığ**.

e. ėlerig XXXII/7

eşāyiri (< Ar. عشایری) Şahseven Türkleriyle ilgili veya Şahseven Türklerine ait.

e. XXXIX/328, XXXIX/372

e.+ di XXXIX/25

eşedenbillāh (< Ar. باللّه اشهداً) "Allah için şahitlik ederim" anlamında kullanılan bir söz.

e. XXXIX/218

eşġ bk. **eşḳ**.

e.+ ıne XXXIX/397

eşig Evin dışında kalan yer, dışarı.

e. III/24

e.+ e III/24

eşḳ (< Ar. عشق) Sevgi ve bağlılık, muhabbet, bk. **eşġ**.

cezbe-i e. I/53, I/55

e. ėliyem XXXIX/175

e. ėylersen XXXIX/506

e.+ ımın ezelinin XII/63

eşral (< Ar. اشرار) Eşkıya, yağmacı, şer kimse.

e. XXXIII/224, XXXIII/237

eşref mehemmedī Kişi adı ve soyadı.

e. XVIII/2

eşşē bk. **eşşeğ, eşşēy**.

e.+ nen XV/16, XV/21

eşşeğ Eşek, merkep, bk. **eşşē, eşşēy**.

at e. idi XV/24

eşşēy bk. **eşşeğ, eşşē**.

e.+ nen XX/24

et İnsanlarda, hayvanlarda deri ile kemik arasındaki kas ve yağdan oluşan tabaka.

e. I/198, V/41, XLI/44, XV/28, XXIX/15

e.+ den XXVIII/27

e.+ e XXXIII/250

e. ėliyiller V/72

e.+ i III/60

e.+ idī XXXIII/76

e.+ in XIII/53

e.+ ini X/55

e.+ innen XVI/21

e. çorbası XI/49

e. ġörması V/68

ġoyun e.+ i XL/214

hēyvan e.+ i V/31

onun e.+ in V/13

ġoyun e.+ ine XVII/31

dana e.+ innen XXXIII/76

mal e.+ innen XXXIII/76

et - bk. **ed -, ėt -**.

sınağ e.- tim XXXIX/159

eteg Dağ, tepe, yığın vb. yamaçlı şeylerin alt bölümü.

e.+ ünnen X/127

etir (< Ar. عطر) Güzel koku, parfüm.

e. V/138

etraf (< Ar. اطراف) 1. Yan / yanlar, taraf / taraflar. 2. Çevre. 3. Suları, civarı, bk. **ėtraf**.

savalanın e.+ ına II/116

e.+ ında XXXV/21

e.+ ındayūḫ XXXV/8

e.+ lardān XL/176

e.+ ı idi XXXV/65

ev Bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı her türlü yer, konut, hane. 2. Aile. 3. Soy, nesil, bk. **ēv, ev, ėv, üv, ey**.

e. IV/35, VI/82, VIII/40, XIX/109, XIX/117, XVI/58, XXIV/7, XXV/34, XXXIX/3

e.+ de I/122, II/139, II/141, III/98, VII/181, XII/105, XIII/106, XIII/99, XIX/17, XVII/51, XXXIII/108, XXXIX/194, XXXIX/30

e.+ dedī XXXVIII/49

e.+ den XIII/109, XXII/52, XXXIII/109

e.+ e I/119, V/182, VIII/44, XIII/111, XIII/99, XIX/108, XIX/110, XIX/117, XVI/136, XVI/78, XVII/55, XVIII/139, XXI/73, XXII/80, XXX/10, XXXIII/336, XXXIII/505, XXXIII/587

e.+ e sarı XIII/97

e.+ i VIII/143

e.+ i çatıb XXXIII/470

e.+ ime XXVI/38

e.+ imiz VI/82

e.+ imizde XXXIV/26

e.+ imizün II/64

e.+ in IV/33, VIII/139, XII/456, XIII/86, XV/22, XVIII/110, XXXIII/176

e.+ in şeyinnen IV/36

e.+ in yüzü X/17

e.+ inde XXXIX/459
e.+ ine XXXIII/453, XXXIX/273
e.+ innen XXIII/28
e.+ ler XXV/35
e.+ lerde V/200
e.+ lerine VI/43
e.+ lerinē XXXIII/453
e. iraḫlıyırdıḫ VIII/70
e. ıraḫliyṛem XXIV/6
e. sahabı VI/38
yirmi e.+ di XIII/62
ġız e.+ i XXXVIII/65
oğlan e.+ i XXXVIII/64
ġaynım e.+ idi VIII/89
ġāynım e.+ idi VIII/89
menim e.+ im bereketidi XXXIX/190
menīm e.+ im bereketidi XXXIX/190
bizim e.+ imizde VI/140
adamın e.+ in II/85
öz e.+ in XL/139
erbabların e.+ inde XVI/107
zığ e.+ inde XXXIX/151, XXXIX/152, XXXIX/161
aḫsaḳḳalın e.+ ine XL/148
birbirin e.+ ine IV/59
bunun e.+ ine XXXIX/273
oğlan e.+ ine V/136
onun e.+ ine XL/146
otuz e. XXXIII/197
zindan e.+ innen XXVI/44
ġız e.+ iye XXXVIII/65

ēv yıḫ - / ēvin yıḫ - Birine kötülük yapmak, ocağını söndürmek, yuvasını dağıtmak.
e.+ in y.- ār II/85
e.+ in y.- sın XII/456
e.+ in y.- XVIII/110

ēv bk. **ev**, **ēv**, **e̊v**, **ėv**, **üv**, **ey**.
ē.+ de XV/27

e̊v bk. **ev**, **ēv**, **ėv**, **üv**, **ey**.
ġızın e̊.+ ine XXXVII/129

evāre bk. **avara**.
e. XII/267

evçi Ev sahibi.
e. XIX/110

evçik Küçük ev, evcik.
e. XXI/41, XXI/42
evçik e. XXI/41
e. evçik XXI/41

evçik evçik Bir tür çocuk oyunu, evcilik.
e. XXI/41

evdev bk. **ibn-i evdev**.
ibn-i e.+ de XII/101

evele - Döndürüp dolaştırmak, uzatmak.
e.- n XXXIII/192

evelēn bk. **evvelen**.
e. XXXII/24

evelen gevelen Gereksizce uzatılmış söz.
e.- n XXXIII/192

evez (< Ar. عوض) Ödün, karşılık, değişim, bk. **ėvez**.
e.+ inde VI/57, VI/95
e. XXXIII/386
e. III/98
e. XXXIII/315
e. XXXIII/559
e. XXXVII/16, XXXVII/20
e. XXXIII/599
e. XXXIII/600, XXXIII/601

evez ėle- Değiştirmek, değiş tokuş yapmak, dönüştürmek.

e. ėlerik XXXIII/386

e. ėlerler III/98

e. ėliyećēm XXXIII/315

e. olub XXXIII/559

e. olup XXXVII/16, XXXVII/20

e. oluP XXXIII/599

e. olupdu XXXIII/600, XXXIII/601

evlād (< Ar. اولاد) 1. Bir kimsenin oğlu veya kızı, çocuk. 2. Soy, döl.

on bir e.+ iynen XII/443

evlen - Erkekle kadın, aile kurmak için yasaya uygun olarak birleşmek, izdivaç etmek, evlenmek.

e.- dik XXV/30

e.- ende IV/100

e.- miy II/45

evlendir - Evlenmesini sağlamak, bk. **ivlendir -**.

e.- mişem XXXVIII/48

evli 1. Evlenmiş olan kimse. 2. Herhangi bir sayıda ev bulunan yer, nüfuslu, bk. **evlī**, **ēvli**.

e. XLI/8, XXII/21, XII/227

e.+ miz XII/228

e.+ yēm XXXVIII/46

min e.+ ni II/93

evlī bk. **evli**, **ēvli**.

e. XLI/22

e.+ m II/43

ēvli bk. **evli**, **evlī**.

ē. XXXVII/100

evvel (< Ar. اوّل) Önce, ilk, önceki, geçmiş, bk. **evẏel**, **ēvvel**, **ėvvel**.

e. V/12, V/133, V/46, VI/119, XII/103, XII/369, XII/67, XII/7, XII/9, XL/137, XL/138, XL/140, XL/146, XL/147, XVII/51, XXII/102, XXIV/38, XXVI/31, XXVI/7, XXXIII/326, XXXIX/101, XXXIX/327, XXXIX/34, XXXV/42, XXXV/44, XXXV/48, XXXV/63, XXXV/67

e. aḫır XXXV/70

e.+ de XVII/13, XVII/38, XXXI/47, XXXIII/256, XXXIII/335, XXXIII/426

e.+ den X/38, XXXIII/269, XXXIII/270, XXXIII/275, XXXIII/319

e.+ i X/97, XL/223, XVI/121, XVII/60, XVII/76, XXII/100, XXXIX/492, XXXVII/17

e.+ ī XVII/43

e.+ in XVI/120, XVII/78, XXXIX/16

e.+ in havası XXXIX/102

e.+ innen VI/36, XXVIII/14

yazın e.+ innen XXVIII/13

evẏel bk. **evvel**, **ėvvel**, **ēvvel**.

e.+ de XXXVI/13

ēvvel bk. **evvel**, **ėvvel**, **evẏel**.

ē.+ de XXXIII/313

ē.+ ine XXIX/31

evvelen (< Ar. اوّلاً) İlk önce, öncelikle, bk. **evelēn**.

e. XXV/16

evveli Önceden, eskiden.

e. XXXIX/494

evvelin (< Ar. اولين) En önce, ilk.

e. XXXIX/462, XXXIX/492

evvelin-bār (< Far. + Ar. اولين بار)

e. VII/5, VII/7

evvelinci Birinci, ilk.

e. XII/366

ey Kendisine söz söylenilen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen bir seslenme sözü, bk. **ēy**, **ēyi**.

e. IX/23, IX/25, IX/42, IX/59, XII/87, XIV/54, XXV/41, XXVIII/32, XXX/15, XXXIII/142, XXXIII/222,

XXXIII/48, XXXIII/60, XXXIX/121, XXXIX/569

e. allahım XXXIX/414, XXXIX/415

e. biçāra VIII/132

e. dād XII/204

e. felēg XXXIX/122

e. felek XXXIX/126

e. ġarib XXXIX/411

e. ġarib memleked XXXIX/408

e. ġarib memleket XXXIX/410, XXXIX/418

e. ġurbet XXXIX/408, XXXIX/411

e. ġurbet diyar XXXIX/410, XXXIX/418

ey bk. **ev**, **ēv**, **ėv**, **üv**, **e̊v**.

e.+ imizde XXI/62

ēy bk. **ey**, **ēyi**.

ē. VIII/21, X/66, X/74, X/79, X/80, X/98, XIV/36, XXIII/38, XXX/20, XXXIX/410, XXXIX/496, XXXIX/502

ē. dėdim XXXIX/544

ē. gezib XXXIX/335, XXXIX/336

eyağ bk. **ayaḫ**, **āyağ**, **ayağ**, **ayāg**, **ayaġ**, **āyğ**, **ayıġ**, **ayı̧ġ**, **āyĭğ**, **ayıḫ**.

el e.+ ı XII/328

e.+ ı XXVI/13

eyan bk. **ayān**, **ayan**.

e.+ dı XII/332

eydir - Eğik duruma getirmek, getirtmek.

e.- ennen sōra XX/41

e.- er XX/40

ēyi bk. **ey**, **ēy**.

ē. XXV/41

ēyib (< Ar. عيب) Toplumun ahlak kurallarına aykırı olan, utanılacak durum veya davranış.

ē.+ in XVIII/107

eyir - bk. **eğ'ĭr -**, **eğ'ir -**, **ēğ'ir -**, **ēyir -**.

yün e.- erdi̇̄ XI/34

ēyir - bk. **eğ'ĭr -**, **eğ'ir -**, **ēğ'ir -**, **eyir -**.

ē.- er XXIX/40

ēyirme Eğirmek işi.

ē. XVII/82

eyle - bk. **ėyle -**, **ėyle -**, **ēle -**.

e. XII/272, XII/293

e.- r XXXIX/276

bás e.- r XXXIX/278

tevollüd e.- r XXXV/25

dād e.- rem XII/160

e.- yem XII/402

e.- yesen XXXIX/565

eyleş - Oturmak, bk. **ēleş -**, **ēyleş -**, **ėleş -**.

e.- di XXXIII/565, XXXIII/567

e.- en XII/480

e.- ir III/11

e.- irdi XXXIII/150

e.- mege III/15

e.- mişik XXXIII/594

e.- mişiK XL/28

e.- tik XXXIII/30

ēyleş - Oturmak, bk. **ēleş -**, **eyleş -**, **ėleş -**.

ē.- en XII/479

ē.- ēn XII/484

ē.- mişdi XXXIII/297

eyn (< Ar. عين) Göz.

e.+ ime XII/407

eyni (< Ar. عين) Birbirinin eşi, ayırt edilemeyecek kadar benzeri, tıpkısı.

e. XVII/90

eyri bk. **ēğri**.

e. XXXIX/89

eyyām (< Ar. ايّام) Günler.

e.- ı fātimiye VII/18

eyyām-ı fātimiye (< Ar. أيام الفاطميه) Şiilerin Hz. Fatıma'nın şehadet günleri olarak kabul edip yas ve matem tuttukları günlerin adıdır, bk. **fātimiye**.

e. VII/18

eyyub 1. Kişi adı. 2. Hz. Eyüp.

aşıḫ e. ídi XII/86

ez (< Far. از) Farsçada ayrılma / çıkma durumu için kullanılan ek.

e.- zemān esselām XII/378

ez - Üstüne basarak veya bir şey arasına sıkıştırarak yassılaştırmak, biçimini değiştirmek.

e.- erdī XVIII/32

ezā (< Ar. اذا) Eziyet, sıkıntı, üzüntü.

e. saḫladı XXXIII/576

ezber (< Far. ازبر) Bir metni veya bir sözü eksiksiz tekrarlayabilecek biçimde akılda tutma, ezberleme.

e.+ īm VII/47, XXXIX/67, XXXIX/72, XXXIX/76

e.+ üve XXXIX/226

ezcümle (< Far. + Ar. ازجمله) Kısaca, özet olarak, özetle.

e. XXXIX/271

ezel (< Ar. ازل) Başlangıcı belli olmayan zaman, öncesizlik.

e. XII/452

eşḳımın e.+ inin XII/63

ezin (< Far. ازاین) 1. Bu, bundan.

e. zamanı VI/65

ēzin (< Ar. عزيز) Genelde "ēzinem" biçiminde kullanılan ve "azizim, değerli kişi" anlamlarına gelen veya seslenme amacıyla kullanılan söz, bk. **eziz**.

ē.+ em III/31, III/38, X/61

eziyet (< Ar. اذيّت) Zahmet, sıkıntı, güçlük, eza.

e. XVIII/59

āzar e.+ im XXXIX/289

eziyetsiz Zahmetsiz, sıkıntısız.

e. XL/194

eziz (< Ar. عزيز) Saygıdeğer, değerli, aziz, bk. **ēzin**.

e. üstadım VII/75

ez nezer-e māli bk. **ez nezer-i māli**.

e. XXXVIII/34

ez nezeri (< Far. از نظر) "Bir bakıma, bir yönden" anlamlarına gelen söz.

e. XXXIX/12

ez nezer-i māli (< Far. از نظر مالی) Mali açıdan, mali yönden anlamına gelen Farsça tamlama, bk. **ez nezer-e māli**.

e. XXXVIII/39

Ė

/ė/, /ē/

ėcirni bk. **eċirri**, **eċirrī**.

ė. IV/88

ėd - bk. **et -**, **ed -**, **ėt -**.

ė.- ēm XII/467, XII/471

ė.- en XII/73

ḫalġ ė.- en XII/305

hell ė.- er XII/483, XII/487

seyr ė.- ir XII/328

ėhl bk. **ėhl**.

ė.- i halını XXXIX/212

ėhsan bk. **ihsan**, **īhsan**, **ēysan**.

ė. XXXII/53

ė.+ dı XXXII/53

ė. vėrdīk XXII/69

ė. vėriP XXI/48

ėhtiram bk. **ihtirām**, **ihtiram**.

ė.+ dan XXII/50

ė. ėlerih' XXXI/49

ėhtirāmat bk. **ihtirāmāt**, **ihTiramāt**.

ė. XXXVI/56

ėhtiyać bk. **ihtiyać, ėhtiyāc**.

ė.+ ımız XIX/87, XIX/90

ėhtiyāc (< Ar. احتياج) Gereksinim, güçlü istek, bk. **ihtiyać, ėhtiyać**.

ė.+ ı XXIX/39

ėl (I) 1. Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü, el. 2. Sahiplik, mülkiyet. 3. Yön, taraf, bk. **el** (I).

ė.+ ime VI/137, XXXIX/243

menim ė.+ imde XXXIX/6

ė. ayağımızı VI/104

ėl (II) 1. Ülke, yurt, il. 2. Halk, ahali. 3. Oba, aşiret, bk. **ēl** (II).

ė. IV/70, VII/151, XL/132, XXXIX/545, XXXIX/546, XXXIX/586, XXXIX/587

ė.+ den I/90

ė.+ de XII/4

ė.+ e I/92, VII/143, XII/376

ė.+ imin VII/140

ė.+ imiz içinde XII/9

ė.+ in başı IV/74

ė.+ lerimizde XII/12

ė. günü XLI/55

ė. havası VII/134

ė. içinde IX/79, XII/4, XII/149

ė. tāyfa XXVI/31

ağır ė.+ e XXI/30

ēl - (I) Yakınların dışında kalan kimse, yabancı.

ė. I/98,

ė.- den IX/100

ēl (II) bk. **ėl** (II).

ė.+ in IV/69, IV/70

ėlāc (< Ar. علاج) Bir hastalığı iyi etmek veya önlemek için kullanılan madde, em, deva, çare.

ė. XXXIX/542, XXXIX/569, XXXIX/584

ėlāġa bk. **alaġa, alaġá, elaġa, álaġa**.

ė.+ m VII/75

ėlan (< Ar. الآن) Şimdi, şu anda, hâlâ, henüz, bk. **ālen, elān, ēlan, elan, ėlān, ēlan, ėlen**.

ė. I/199, I/29, VI/100, VI/105, VI/109, VI/118, VI/123, VI/15, VI/159, VI/161, VI/40, VI/44, VI/46, VI/48, VI/49, VI/53, VI/61, VI/63, VI/7, VI/71, VI/88, VI/9, VI/95, VI/97, VII/31, VII/39, VII/94, VIII/135, VIII/88, VIII/93, VIII/95, XI/10, XI/32, XI/47, XII/118, XII/179, XII/19, XII/227, XII/345, XII/36, XIII/59, XIX/68, XIX/69, XL/150, XL/204, XL/208, XL/211, XV/32, XVI/122, XVII/90, XX/18, XXII/101, XXII/20, XXII/35, XXII/38, XXII/48, XXII/49, XXII/50, XXII/74, XXII/75, XXII/81, XXII/88, XXVI/34, XXXII/46, XXXIII/105, XXXIII/212, XXXIII/243, XXXIII/69, XXXIX/226, XXXIX/233, XXXIX/237, XXXIX/306, XXXVI/21, XXXVI/23, XXXVI/30, XXXVI/31, XXXVI/39, XXXVI/46, XXXVI/47, XXXVI/55, XXXVI/56, XXXVII/115, XXXVII/140, XXXVII/36, XXXVII/57

ė.+ ḫı VI/94

ė.+ ḫına VI/50

ġediminen ė.+ ın ferġı VI/48

ėlān bk. **ālen, elān, ēlan, elan, ėlan, ēlan, ėlen**.

ė. V/147, VI/95, XL/91, XXX/10

ēlan bk. **ālen, elān, ēlan, elan, ėlan, ēlan, ėlen**.

ė. VIII/46, VIII/47, VIII/95, XXXIII/13

ėlanki Şimdiki, şu anki.

ė. kimi XXXVI/43

ėlçi bk. **elçi, ėlçi, hėlçi**.

ė. XXI/84

ėlçilig bk. **ēlçilik, ėlçilik, ėlçilih', ėlçiliğ, elçilig, ėlçilig**.

ė.+ ine V/107

ėlçi Evlenmek isteyen erkek için kız görmeye giden kimse, görücü, bk. **elçi, ėlçi, hėlçi**.

ė. geldiler XI/63

ėlçilig Görücü olma durumu, kız isteme, bk. **ēlçilik, ėlçilik, ėlçilih', ėlçiliğ, elçilig, ėlçilig**.

ė.+ e IV/108, XIX/56, XL/89, XXIV/39, XXXIII/284, XXXIII/419

ė. ėlerdiler XVIII/77

ė. ėlerik XIX/54

ėlçiliğ bk. **ēlçilik, ėlçilik, ėlçilih', ėlçilig, elçilig**.

ė.+ e XV/48

ėlçilih' bk. **ēlçilik, ėlçilik, ėlçiliğ, ėlçilig, elçilig**.

ė. XVIII/65

ėlçilik bk. **ēlçilik, ėlçilih', ėlçiliğ, ėlçilig, elçilig**.

ė. XV/43, XVIII/76

ė.+ den XVIII/75

ėle Öyle, aynen, sadece, yalnız, fakat, bk. **ėlė, ėlē**.

ė. I/10, I/101, I/104, I/130, I/132, I/133, I/135, I/139, I/14, I/148, I/165, I/199, I/201, I/202, I/203, I/205, I/23, I/25, I/28, I/29, I/30, I/31, I/33, I/40, I/9, II/10, II/113, II/115, II/116, II/124, II/132, II/133, II/134, II/16, II/17, II/18, II/19, II/23, II/24, II/33, II/35, II/45, II/48, II/54, II/55, II/75, II/96, III/100, III/106, III/11, III/20, III/55, III/69, III/70, III/93, IV/127, IV/128, IV/15, IV/43, IV/45, IV/48, IV/70, IV/74, IV/75, IV/79, IV/80, IV/83, IV/94, IX/100, IX/32, IX/37, IX/61, IX/66, IX/84, IX/85, IX/96, V/100, V/103, V/107, V/126, V/155, V/17, V/172, V/188, V/19, V/193, V/207, V/212, V/25, V/28, V/3, V/31, V/32, V/41, V/6, V/61, V/72, V/81, V/9, V/96, VI/14, VI/150, VI/156, VI/162, VI/20, VI/21, VI/69, VI/7, VI/82, VI/9, VII/174, VII/180, VII/37, VII/80, VII/86, VII/87, VIII/108, VIII/115, VIII/12, VIII/124, VIII/126, VIII/142, VIII/149, VIII/18, VIII/22, VIII/23, VIII/27, VIII/28, VIII/33, VIII/42, VIII/47, VIII/58, VIII/77, VIII/78, VIII/82, VIII/86, VIII/89, VIII/96, VIII/99, X/108, X/11, X/33, X/37, X/39, X/45, X/6, X/9, XI/14, XI/35, XI/36, XI/42, XI/71, XI/72, XII/11, XII/137, XII/14, XII/157, XII/223, XII/225, XII/226, XII/351, XIII/106, XIII/110, XIII/112, XIII/24, XIII/27, XIII/34, XIII/39, XIII/41, XIII/90, XIV/30, XIV/50, XIV/57, XIV/65, XIX/14, XIX/8, XV/17, XV/23, XV/24, XV/27, XV/31, XV/32, XV/43, XV/44, XV/51, XV/66, XVI/120, XVI/128, XVI/135, XVI/22, XVI/55, XVI/56, XVI/59, XVI/61, XVI/72, XVI/81, XVI/97, XVII/4, XVII/74, XVII/75, XVII/86, XVII/90, XVIII/102, XVIII/103, XVIII/124, XVIII/16, XVIII/32, XVIII/48, XVIII/66, XVIII/67, XVIII/72, XVIII/99, XX/11, XX/21, XX/28, XX/34, XX/35, XX/38, XX/47, XX/61, XX/62, XX/70, XX/73, XX/77, XX/80, XX/88, XX/9, XX/92, XX/96, XX/97, XX/98, XXII/10, XXII/100, XXII/15, XXII/19, XXII/20, XXII/21, XXII/33, XXII/35, XXII/36, XXII/37, XXII/44, XXII/45, XXII/63, XXII/65, XXII/68, XXII/76, XXII/78, XXII/84, XXII/86, XXII/9, XXII/96, XXIV/16, XXIV/20, XXIV/28, XXIV/29, XXIV/33, XXIV/37, XXIX/14, XXIX/15, XXIX/22, XXIX/29, XXIX/30, XXIX/31, XXIX/33, XXIX/8, XXV/14, XXV/15, XXV/20, XXV/34, XXV/5, XXVI/13, XXVI/23, XXVI/32, XXVI/34, XXVI/38, XXVI/44, XXVII/11, XXVII/23, XXVII/26, XXVIII/11, XXVIII/13, XXVIII/18, XX-

VIII/21, XXVIII/26, XXXI/11, XXXI/12, XXXI/23, XXXI/36, XXXI/37, XXXI/47, XXXII/37, XXXII/6, XXXIII/120, XXXIII/122, XXXIII/123, XXXIII/135, XXXIII/136, XXXIII/137, XXXIII/141, XXXIII/165, XXXIII/166, XXXIII/217, XXXIII/223, XXXIII/253, XXXIII/274, XXXIII/314, XXXIII/317, XXXIII/326, XXXIII/333, XXXIII/377, XXXIII/38, XXXIII/39, XXXIII/392, XXXIII/409, XXXIII/529, XXXIII/540, XXXIII/577, XXXIII/589, XXXIII/604, XXXIV/20, XXXIV/32, XXXIX/103, XXXIX/118, XXXIX/178, XXXIX/204, XXXIX/288, XXXIX/379, XXXIX/521, XXXIX/53, XXXIX/556, XXXIX/610, XXXIX/65, XXXV/12, XXXV/46, XXXV/49, XXXV/65, XXXV/70, XXXVI/17, XXXVI/18, XXXVI/4, XXXVI/48, XXXVI/51, XXXVI/52, XXXVI/68, XXXVI/9, XXXVII/112, XXXVII/115, XXXVII/131, XXXVII/47, XXXVII/48, XXXVII/6, XXXVII/67, XXXVII/70, XXXVIII/10, XXXVIII/12, XXXVIII/27, XXXVIII/31, XXXVIII/33, XXXVIII/37, XXXVIII/39, XXXVIII/40, XXXVIII/43, XXXVIII/44, XXXVIII/45, XXXVIII/49, XXXVIII/65, XL/104, XL/114, XL/121, XL/122, XL/139, XL/146, XL/149, XL/194, XL/195, XL/198, XL/208, XL/217, XL/54, XL/57, XL/88, XL/89, XL/90, XL/97, XLI/105, XLI/109, XLI/110, XLI/12, XLI/19, XLI/20, XLI/21, XLI/78

diķķat ė. XVI/97

ė. bėle XXXVI/16

ė. ki XXII/93

ė. uşağıdım VII/79

ėle - Etmek, eylemek, yapmak, bk. **ę́le -, ē̆le -, ē̄le -, ėlē -, ėlė -**.

ė. XVIII/108, XXI/18, XXXIII/547, XXXIX/248, XXXIX/255

ė.- di XXXIII/446, XXXIX/269

ė.- dik VIII/114, VIII/24

ė.- dim II/102, XIII/112, XVI/36, XXXVIII/35

ė.- ī̆k XXII/15

ė.- ī̆rsen IX/54

ė.- llēr V/35

ė.- m IX/39

ė.- me XXXIX/37

ė.- medi XIII/96

ė.- mek XXXIX/514

ė.- mese XXXII/28

ė.- mesin XVIII/109

ė.- mez XII/35

ė.- mezdik XXII/56

ė.- mezdiler XL/88

ė.- mir XIII/38, XL/134

ė.- mişdik XXI/79

ė.- mişdim XXXIII/19

ė.- miy I/207

ė.- miyen V/30

ė.- r III/18, III/90, VI/131, VIII/128, XV/50, XVI/114

ė.- rdi II/121, II/139, V/208, V/30, XVIII/117, XVIII/16, XVIII/57, XXXIII/82, XXXIII/83

ė.- rdig VI/98

ė.- rdik VI/98, VIII/128, XXXIII/83

ė.- rdiler VIII/122, XIII/82

ė.- rdim XXIII/41, XXXIII/38

ė.- rig VIII/126

ė.- rik VIII/129, XIX/49, XVII/35, XXIII/39, XXXI/35

ė.- rüg XX/37

ė.- rüh' II/28, III/8

ė.- rük XL/128, XX/44

ė.- rüK III/67

ė.- ydiler III/17

ė.- ydūk III/17
ė.- ydük III/13
ė.- yebilem XXXIX/27
ė.- yebilerdi XXXIII/298
ė.- yebilesen XXXIV/49
ė.- yebilmedi XXXIII/523
ė.- yebilmes XXXIII/433
ė.- yebilmeyik XXXVI/48
ė.- yebilmez XII/145
ė.- yebilmezdik IV/102
ė.- yebüllük XL/221
ė.- yecēdıḫ XVIII/123
ė.- yećek XXXIII/396
ė.- yek VI/98, XXXIX/435
ė.- yem XII/398
ė.- yende XVI/111
ė.- yennen sōra VIII/48
ė.- yerdik XXII/57
ė.- yerdiK XI/27
ė.- yerdiler XI/35
ė.- yerēm IX/58
ė.- yerik XVII/10, XVII/17, XVII/19, XVII/34
ė.- yiller V/46, V/66
ė.- yim XII/34, XXXIX/283
ė.- yin II/50, IV/64
ė.- yip II/95
ė.- yir XXXIII/176
ė.- yīr XXII/20
ė.- yirdim XXXIII/39
ė.- yirler XXXIII/14
ė.- yrem XXXIX/37
ė.- yrik XXII/15, XXII/16
ė.- yrüh' XL/12
ė.- yük XX/20
ābād ė.- yip XXXIII/590
ādet ė.- mişik XXIX/21
allah nahlet ė.- sin XXXIII/287
āmāde ė.- yĕćēm XXXIX/105
arağ ė.- r VI/130, VI/134
aran yaylağ ė.- rdik VII/179
árz ė.- yim VII/129
āzad ė.- yeler XXXII/25
āzād ė.- yeler XXXII/28
bayramlíḫ ė.- rdik IV/54
birrik ė.- yende IV/70
cem ė.- yib XL/133
cem ė.- ir XL/126
ceng ė.- mē XXXIX/39
ćeng ė.- yende II/94
cerm ė.- mesin XVIII/117
çep ė.- dim XXXVIII/39
dāva ė.- seydi XVIII/17
dava ė.- ye ėliye XXXIII/56
dava ėliye ė.- ye XXXIII/56
dávam ė.- yek VII/87
defn ė.- di XXXIII/551
defn ė.- dig XXII/69
devet ė. XXXIII/91
dēvet ė.- dim XXXIII/92
dēvet ė.- rdik I/174
devet ė.- rler I/90
deʿ vet ė.- rük XIV/23
deʿ vet ė.- yesen XXXIII/595
dua ė.- ller V/193
dua ė.- rdi V/187
dua ė.- rdiler V/186, V/188, V/189
dua ė.- rik VIII/129, VIII/133
dühće ė.- yeller XVII/78
ehd ė.- r XXI/12
ėhtiram ė.- rih' XXXI/50
ėlçilig ė.- rik XIX/54
ėlçilig ė.- rdiler XVIII/77

emr ė.- yib XL/172
erz ė.- r XII/370
erz ė.- dim VII/179, XVI/37, XXXIX/233, XXXIX/458, XXXIX/492
erz ė.- yem XXXIX/163, XXXIX/349, XXXIX/622
erz ė.- yim XII/210, XII/216, XXXIX/146, XXXIX/183
ėrz ė.- yim VII/180, XII/25
erz ė.- yīm XII/210
eşāyirçilig ė.- rig XXXII/7
eşḳ ė.- yem XXXIX/176
et ė.- yiller V/72
evez ė.- rik XXXIII/386
evez ė.- rler III/98
evez ė.- yećēm XXXIII/315
fārġ ė.- īr XXXVI/53
ferġ ė.- ir XL/91
ferġ ė.- īr XL/64, XL/92
ferġ ė.- r I/209, I/210, I/211, XL/66
ferz ė. XVI/105
fētir ė.- rdīk VI/97
ferġ ė.- mez XXXI/37
ferġ ė.- ye IX/101
filan ė.- ye VII/105
fōvt ė.- yiP XXXVI/17
ġabul ė.- rsen I/126
ġabul ė.- sen I/127
ġábul ė.- miyesīz XXXIII/277
ġábul ė.- merem XXVI/43
ġábul ė.- meyib XXXIII/264
ġabul ė.- yib I/127
ġarğış ė.- yećėn XVIII/110
ġēbul ė.- rdi XXXVII/133
gerdiş ė.- y I/108
ġarğış ė.- yir XXXIX/145
gedayılıḫ ė.- yler XXXVI/10
ġısmet ė. X/55
ġonaḫlığ ė.- r XXI/86
ġolbend ė. XXXIII/364
ġulluğ ė.- yēn II/142
ġūrud ė.- rdiler V/28
hāhiş ė.- yem XL/128
ḫāhiş ė.- yem I/224, XXXIX/544
ḫaiş ė.- yem XXXIX/468
ḫārab ė.- yem XXXIX/469
ḫarab ė.- yen VII/102
ḫell ė.- yen VII/159
hal ė.- yek XXXIX/243
ḫarid ė.- mişem XXXIV/10
ḫarid ė.- mişük XXXIV/13
ḫendān ė.- me XXXIX/130
ḫına yaḫdı ė.- ller XIX/62
ḫarid ė.- yem XXXIV/40
ḫalġ ė.- di XII/299
ḫámīr ė.- yip V/175
ḫarab ė.- di IX/35, XII/352
ḫarāb ė.- di IX/38
ḫarab ė.- īr IX/32
ḫarab ė.- yib XII/226
hareket ė.- se II/127
hell ė.- sin XII/488
hell ė.- rdi XVIII/116
ḫitmet ė.- rdi IV/119
hereket ė.- rdik XXXIII/44, XXXIII/45
hesab ė.- sin XXVI/41
ḫėyr ė.- sin VI/68
ḫėyr ė.- ye VI/110
ḫıTmet ė.- ydük XVI/135
hemle ė.- yir XXXII/25, XXXII/28
ḫereb ė.- yib XII/117
hereket ė.- yende XXXIII/605
hesab ė. VII/103

hesab ė.- dim XVI/70, XVI/71, XXXIX/521
hesab ė.- yler XVI/61
ḫıTmet ė. XVI/107
ḫıTmet ė.- yrem XXIII/38
hisab ė.- yende XXXIX/12
icāre ė.- yesin VII/32
içimizdik ė.- r XIII/40
ifa ė.- ī̲r VII/104
ihtiram ė.- rdiler XI/42
iltimas ė.- di XXXIII/531
istifāde ė.- yerik XIX/89
irahmet ė.- sin XXXIII/92
irehmet ė.- sin XII/11, XXXI/29, XXXIII/99
irėhmet ė.- sin XXXIV/25
irehmet ė.- sī̲n IV/67
i̯rėhmetlik ė.- sin XXIII/21
istifāde ė.- yirdim VII/79
istifāde ė.- rdiler V/39
istifāde ė.- riK XXXII/21, XXXII/22
isTirahat ė.- r III/16
istāt ė.- rdik XVIII/23
istirāhet ė.- rüg XX/36
istirāt ė.- yeller XVII/8
izāfe ė.- yibsen XXXIX/457
izāfe ė.- yibsiz XXXIX/607
izāfe ė.- yib XXXIX/456
izdivać ė.- memişti XXXIII/18
kārgerçilig ė.- miyećedi XXXIII/198
kef ė.- ydi III/85
kelef ė.- yeller XVII/78
kef ė.- yib XVI/55
keşāverzi ė.- rik XXXII/6
köç ė.- rdi IV/30
köç ė.- mezdik XXIV/42
köç ė.- yip IV/23
köç ė.- rdik IV/21, IV/35
kömeg ė.- rdi XVIII/137
kömey ė.- rdi I/174
kömeg ė.- yen XLI/100, XX/10
kömehˈ ė.- ye XVI/112
kömehˈlig ė.- yek XL/125
kömehˈlig ė.- r XL/124
kömekliK ė. XXI/17
kömeg ė.- rig XIX/47
kömehˈlihˈ ė.- rihˈ XVII/16
lütf ė.- yipdī̲ VII/157
lutf ė.- yipsiz VII/175
lutf ė.- di VII/24, VII/38
lütf ė.- di VII/28, VII/4
minnet ė.- ye I/119
mubārek ė.- sin IV/110
muvaffaġ ė.- sī̲n VII/176
mübārek ė.- sin XXIII/33
munhal ė.- diler XXXVIII/28
müreḫḫesi ė.- diler XXVI/33
möhtac ė.- me X/47, X/49, X/56
mesref ė.- r XXXV/25
nesihet ė.- yrem XL/116
nı̄yet ė.- llēr V/193
niyet ė.- rdiler V/190
nobát ė.- rdiler XIII/63
onu ė.- yemez XII/358
penir ė.- rik XIX/49
perpi ė.- rdik VIII/120, VIII/121
pislig ė.- di XVIII/110
redif ė.- yiP XX/50
redif ė.- yük XX/51
rehmet ė.- sin XVI/115, XXII/28
rēsidegī̲ ė.- yen XX/33
rıḫne ė.- yipler VII/99
saḫt ė.- mişem XXXIX/16, XXXIX/17

saḫt ė.- yib XXXIX/19
salāmat ė. XVIII/108
salamat ė.- sin VIII/130, XXII/103
salāmat ė.- sin X/42, XXII/3
selāmat ė.- sin I/190
selāmet ė.- sin XXII/72
söhbet ė.- im XII/275
söhbet ė.- yem XXXIX/309, XXXIX/310
söhbet ė. XXXIX/52
söhbet ė.- yēk IX/10
söhbet ė.- yim XXXIX/307
söhbet ė.- yirdi XVI/8
şāddığ ė.- yerdik XXII/57
şirkeT ė.- mişdik XII/139
şennig ė.- rük XL/44
şinnik ė.- rdiler IV/56, IV/57, IV/59
şor ė.- rdiler V/27
tamam ė.- yendē XXXIII/427
tamam ė.- yennen sōra IX/10
tāmāşa ė. XXXIII/375
telef ė.- yib XL/131
telfın ė.- yib XXXIII/120
temāşa ė. XVI/134
tembih ė.- dim XXXIX/324
terġ-i veten ė.- di I/152
teʿ til ė.- di XXXVIII/29
tenzif ė.- mek XXXIX/513
teveććüh ė.- ysēn VII/166
teyid ė.- r I/215
tikrār ė.- r XXXIX/504
toy ė.- diler XXXIII/70
toy ė.- ller XL/100, XXXI/37
toy ė.- merik XXXI/35
toy ė.- mezdi XXXIII/113
toy ė.- miştik XXI/79
toy ė.- rdi XXXIII/81, XXXIII/82
toy ė.- rdīk VI/30
toy ė.- rdiler XXXIII/81, XXX-VII/133
toy ė.- rihʿ XL/99
toy ė.- rik I/97, VI/155
toy ė.- rsen XXXIII/69
toy ė.- seydi XXXIII/112
toy ė.- y XXXVIII/51, XXXVIII/53
toy ė.- yećem XXIII/37
toy ė.- yećūk XXXIII/105
toy ė.- yerdik VI/31
toy ė.- yib XXI/69
toy ė.- yirsen XXXIII/77
toy ė.- yrik XIX/58
vāz ė.- yenin XII/456
vez ė.- yib XVI/109
virān ė.- me XXXIX/131
zad ė.- r I/179, I/219
zad ė.- yiller XIII/8
zad ė.- yir XIV/67
zeḫm ė.- di X/10
zerer ė.- di XXXVIII/34
zerer ė.- y XXXVIII/52, XXXVIII/53
zindegi ė.- di XXXIII/584
zindegi ė.- yrem XXI/28
zindegi ė.- yrük XL/32
ziyarāt ė.- di XXXIII/596
ziyāret ė.- meye XL/104
ziyarát ė.- yib XXXIII/606
ziyarat ė.- yip XXXIII/591
zülm ė.- mez XII/436

ėlė - bk. **ė́le -, ē̄le -, ēle -, ėlē -, ėle -**.
farġ ė.- y XXXIX/173
istifāde ė.- y XX/78
pendir ė.- yrik XIV/7
ė.- yrüh’ II/12

ėlė bk. **ėle, ėlē**.
ė. V/110, XLI/10, XLI/19

ėlē bk. **ėle, ėlė**.

ė. XVIII/40, XXXIII/164

ėlē - bk. **ę́le -, ē̗le -, ē̗le -, ėlė -, ėle -**.

erz ė.- m XXXIX/98

tovollud ė.- r XL/73

ē̗le - bk. **ę́le -, ē̗le -, ē̗le -, ėlē -, ėlė -, ėle -**.

möhtāc ė.- me X/52

heseb ė.- mesin XXVI/41

ė.- rem I/126

zad ė.- yük II/55

ē̗le - bk. **ę́le -, ē̗le -, ėlē -, ėlė -, ėle -**.

ė.- īm XXXIII/544

ė.- r VII/34

ė.- yek XIX/109

söhbet ė.- yek IX/60

ḫāḫiş ė.- yem XXXII/13

işāre ė.- yende XII/477

ę́le - bk. **ē̗le -, ē̗le -, ėlē -, ėlė -, ėle -**.

zerer ę́.- di XXXVIII/34

ėlebi bk. **ėlebil, ėlebir**.

ė. IV/47, XXXIII/71

ėlebil "Öyle bil, sanki, farz et ki, mesela" anlamlarında kullanılan bir söz, bk. **ėlebi, ėlebir**.

ė. I/206, I/214, II/125, IV/35, V/144, V/179, V/194, V/38, V/95, VI/158, VII/106, VII/107, VII/162, VII/18, VII/181, VII/27, VII/39, VII/63, VII/67, VII/80, VII/98, VII/99, XIII/106, XVI/119, XVI/60, XXXIII/210

ėlebir bk. **ėlebi, ėlebil**.

ė. XIII/70, XXII/24

ėlemdürilla bk. **elhamdurullah, elhemdürille**.

ė. XV/68

ėlen bk. **ēlan, ālen, elān, elan, ėlan, ėlān, ē̗lan**.

ė. XII/35

ėleş - bk. **ēleş -, ēyleş -, eyleş -**.

ė.- ib XII/324, XXXIII/304

ėl günü Türkiye takvimine göre cumaya denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki gün, bayram günü, bk. **aynī̗ gün**.

ė. XLI/55

ē̗lin güćü sē̗lin güćü "Birlikten kuvvet doğar", "Bir elin nesi var iki elin sesi var." anlamlarında kullanılan bir atasözü.

ė. IV/69, IV/70

ėlli bk. **ellī̗, ēlli, elli**.

ė. atmış VII/78

ėlseven bk. **elsüven**.

ė. XXXIX/339, XXXIX/340, XXXIX/347

ėlti Kadına göre kocasının erkek kardeşlerinin eşlerinden her biri, elti.

ağamızın böyüg ė.+ sine XXI/74

ėlyas Kişi adı.

ė.+ gil XXXIII/135, XXXIII/136

ėmekle - Dizler ve eller üzerinde yürümek, emeklemek.

ė.- yer XI/26

ėmel bk. **emel**..

ė.+ e gelennen sōra VIII/24

ḫeyr ė.+ i VII/58

ėn - İnmek, bk. **im -, in -, ín**.

ė.- erdim XII/177

ė.- ir XII/175

ėnam bk. **ėnām, enam**.

ė. vėriller V/97

ėnām bk. **ėnam, enam**.

ė. vėrerdiler V/136

ėnvā (< Ar. انواع) Çeşitler, türler.
ė.+ni XL/111

ėrdebil bk. **erdebil, erdėbil, ērdebil**.
ė. XXXIII/118
ė.+ de VII/63, VIII/95
ė.+ dē VIII/94

ėrişde bk. **irişde, erişde, irişte**.
ė. aşınnān XV/29

ėrkeg bk. **erkeg, erkeğ, erkēḫ, erkek, ėrkeğ, ėrkek**.
ė.+ e XLI/18
ė.+ i XL/80

ėrkeğ bk. **erkeg, erkeğ, erkēḫ, erkek, ėrkeg, ėrkek**.
ė.+ i IV/40

ėrkek bk. **erkeg, erkeğ, erkēḫ, erkek, ėrkeg, ėrkeğ**.
ė. XIII/40, XVII/71

ėrmeni Ermeni.
ė. I/126, I/127
ė.+ den I/131
ė.+ di I/131
ė.+ nin I/128
ė.+ ye I/126, I/128
ė.+ yem I/125

ėrmenisdan bk. **ermenisdan, ermenisdān**.
ė. XL/198

ėrta 1. Erken, ertesi, erkenden. 2. Şimdiden sonraki gün, diğer gün.
ė.+ dan XII/478

ėrz bk. **erz, árz**.
ė. ėleyim VII/180, XII/25

ėsl bk. **esl, ásıl**.
musıġi-i sůnneti-i ė.+ imizi VII/99

ėslán bk. **eslen, ēslan, eslan**.
ė. VIII/56, VIII/88

ėşid - bk. **işit -, işid -, ėşit -**.
ė.- ek IX/28, XXXIX/594
ė.- ersen XIII/31
ė.- ibsiz XXXIX/265
ė.- ipsēn I/17
ė.- irim XXXII/52

ėşit - bk. **işit -, işid -, ėşid -**.
ė.- dih' IX/41
ė.- ī̇sēn I/19
ė.- mir XII/189
ė.- mişim XXII/81

ėt - bk. **et -, ed -, ėd -, ėt -**.
ė. XXXIX/542, XXXIX/569, XXXIX/584
ḫilās ė. VII/55
ė.- di XII/239
emelāt ė.- di XXXIX/460
erz ė.- em XVI/110
ė.- eydi I/206
ġabul ė.- iyrem I/108
teşekkür ė.- iyrem VII/174
teşekkür ė.- iyrēm VII/169
beyān ė.- miş XII/122
mübārek ė.- sin XV/70
ė.- ti XII/47, XII/77
möhtac ė.- ti XII/241, XII/49
pervāz ė.- ti XII/71
iteāt ė.- tim XII/68
sınağ ė.- tim XXXIX/147, XXXIX/148

ėʿtikad bk. **ītiġād, ītiġat**.
ė.- ı cihan XII/134

ėtraf bk. **etraf**.
ė.+ a XXXIII/363

ėv bk. **ev, ēv, ěv, ēv, üv**.
ė. XXXIII/175
ė.+ de XVII/39, XXXVI/40

ė.+ e XVII/7
ė.+ in XXXIII/175
ė.+ in ġapısına V/142
ė.+ ine XXXIX/193, XXXVI/57
ė.+ leri XL/141

ėvez bk. **evez**.
ė.+ di V/103
ė.+ inde VI/122

ėvlat (< Ar. اولاد) Bir kimsenin oğlu veya kızı, çocuk.
ė. V/209

ėvvel bk. **evvel, ēvvel, evẏel**.
ė. V/125, V/215, V/225, VI/106, XIII/35
ė.+ innen V/151

ėyle - Etmek, eylemek, yapmak, bk. **ėẏle -, eyle -, ēle -**.
ė. XX/67, XXXIII/54, XXXIX/392, XXXIX/394, XXXIX/398, XXXIX/402, XXXIX/406, XXXIX/407
ġebūl ė. VII/52
heml ė.- di XXXV/66
redif ė.- di XXXIV/29
münhal ė.- diler XXXVIII/28
teʿtil ė.- diler XXXVIII/28
feth ė.- dim VII/49
ė.- īn XXII/64
ė.- īrsiz XXII/65
ġem ė.- me XXXIX/132
ė.- mesini XXI/70
ė.- mez XII/437
ferġ ė.- mir III/69
ferġ ė.- r II/32, XXXVI/66
mesref ė.- r XXXV/24
solh ė.- r XXXV/47
teğz ė.- r XXXV/37
tovollid ė.- r XXXV/37
irāzı niyāz ė.- rdi XXXIII/519
ė.- rem XII/400
eşḳ ė.- rsen XXXIX/506
kelef ė.- rühˈ III/7
ė.- rük XIV/44
berdaşt ė.- rük XXXV/30
ė.- yer XXV/53
mesref ė.- yer XXXV/22
toy ė.- yer I/87
ė.- yin II/52
tenezzül ė.- yir XII/190
tovollüd ė. XXXV/37

ėẏle - bk. **ėẏle -, eyle -**.
zad ė.- rük III/67

ēysan bk. **ihsan, ėhsan, īhsan**.
ė. vėrrük XIV/21

F

faġat bk. **feġat, feġet**.
f. XVI/118

falan (< Ar. فلان) 1. Söylenmesi istenmeyen veya gerekli görülmeyen kişi ya da şeyin yerini tutan sözcük, filan. 2. Tarih, yer, kişi vb.nin önüne gelerek tekrarlanmak istenmeyen sözlerin yerine kullanılan sözcük, bk. **felan, fılan, filan, filān, fílan, fulan, fülan**.
f. XXXIX/110
f. günü I/93

fāmil (< İt. *famiglia* < Lat.) 1. Aile. 2. Soyadı. 3. Akraba.
f. I/98, III/111
f.+ dēn I/90
f.+ di XXV/7
f.+ e I/92
f.+ i III/78
f.+ im II/4, VI/2, XI/4, XIV/2, XXXVIII/4

f.+ īm XXXVI/2

f.+ ler XIV/25

f.+ lerden XL/217

f.+ lerimizden XL/201

f.+ lerimizdi XXV/7

f. dost aşna I/96

f. ōlluḫ II/28

öz f.+ imiz XXXIII/185

fanı bk. **fāni**.

f. XII/312

fāni (< Ar. فانى) Ölümlü, gelip geçici, kalımsız, fâni, bk. **fanı**.

dünya-yı f. XII/407

farġ bk. **fārġ**, **ferġ**.

f. ėlėy XXXIX/173

fārġ bk. **farġ**, **ferġ**.

f. ėlīr XXXVI/53

farmaş (< Ar. مفرش) Yorgan, döşek, halı vb. koymak için yapılmış bir tür büyük heybe, bk. **fermaş, fermeş**.

f. XL/47

f. toḫuyardı XI/34

f. toḫuyardıḫ XI/12, XI/8

f. toḫuyardılar XI/37

fars (< Ar. فارس) İran'ın güneybatısında yaşayan halk veya bu halkın soyundan olan kimse, Fars, bk. **fārs**.

f. XXXVI/30

f.+ a XXXVI/32

f.+ dı XLI/43

f.+ lar IX/96, XLI/14

f. şeherinde VII/82

fārs bk. **fars**.

f.+ dī XXXVII/125

f. diliydi XXXVI/68

f.+ tı XXXVII/120

farsı (I) bk. **fārsi, farsī, farsi, fārsı**.

f. III/20, XII/346, XII/348, XII/431, XXXIII/23

f.+ nı XII/350

f.+ sın III/77

farsı (II) Kişi soyadı.

selman-ı f.+ dı XII/70

fārsı bk. **fārsi, farsī, farsi, farsı** (I).

f. XXII/26, XXXVI/68, XXXVII/80

f.+ dı XXXVII/73

farsi bk. **fārsi, farsī, fārsı, farsı** (I).

f. XII/350, XX/75

farsī bk. **fārsi, farsi, fārsı, farsı** (I).

f. II/60

fārsi (< Far. فارسى) Fars dili, Farsça, bk. **farsī, farsi, fārsı, farsı** (I).

f. VI/19, XXXVI/31, XXXVIII/25

f.+ ni XXXVIII/31

fasat (< Ar. فساد) Karıştırıcı, ara bozucu kimse, fesat.

f. XII/227

fāş (< Far. فاش) Meydana çıkmış, açığa vurulmuş, duyulmuş.

f. XII/402

fātime ạ́sğāri Kişi adı ve soyadı.

f. XV/4

fātimiye bk. **eyyām-ı fātimiye**.

eyyām-ı f. VII/18

fayda (< Ar. فائده) Yarar, fayda, bk. **fāyde**.

f. XII/135, XII/35

f.+ sı XXXIX/606, XXXVI/26

sözün f.+ sı XXXIII/192

fāyde bk. **fayda**.

kebinnerin f.+ si VI/62

fāyton (< Fr. *phaėton*) Tek körüklü, dört tekerlekli, genellikle çift atlı binek arabası, payton, fayton, bk. **fāytun**.

f.+ un XXXIII/419, XXXIII/420

fāytun bk. **fāyton**.

f. XXXIII/420

feda (< Ar. فداء) Bir amaç uğrunda bir değer veya varlıktan vazgeçme, uğruna verme, feda.

f.+ dı XII/81

feġat bk. **faġat, feġet**.

f. VI/97, XL/195, XVI/123, XXXIX/523

feġet (< Ar. فقط) Ancak, ama, lakin, fakat, bk. **faġat, feġat**.

f. XII/225, XII/348, XVIII/101, XXXI/12, XXXVII/116, XXXVII/70

felan bk. **falan, fılan, filan, filān, fílan, fulan, fülan**.

f. VI/135

feleg bk. **felek, felēk, feleğ, felēg**.

f.+ in topançasıdı XII/238, XII/45

felēg bk. **felek, felēk, feleğ, feleg**.

ey f. XXXIX/122

feleğ bk. **felek, felēk, felēg, feleg**.

f.+ de XL/59, XL/61

felek (< Ar. فلك) 1. Gök, gökyüzü, sema. 2. Dünya, âlem. 3. Talih, baht, şans, bk. **felēk, feleğ, felēg, feleg**.

f. I/152, XII/125, XII/168, XII/232

ey f. XXXIX/126

felēk bk. **felek, feleğ, felēg, feleg**.

f. XII/39

feʿlen bk. **fiʿlen, feylen**.

f. XXXVII/21

fenā (< Ar. فنا) yi nitelikte olmayan, kötü, fena.

f. XII/75

fenār bk. **fener**.

f.+ ā XXXIX/400

fener (< Yun. *phanari*) 1. Fener, aydınlatma aracı. 2. Araba farı, bk. **fenār**.

f.+ leri XXXIV/25

ferahlan - bk. **ferehlen -**.

f.- nām VII/170

ferāmes kerīmī Kişi adı ve soyadı.

f. XXVII/6

ferç bk. **ferş, ferç**.

f. toḫuyirdıḫ XIX/91

ferç bk. **ferş, ferç**.

f.+ ti XXXVIII/60

fere (< Ar. فاره) Sıçangillerden, küçük vücutlu, kemirgen, memeli hayvan, sıçan, fare.

f. X/28

f.+ di X/27

fereç elibulīzade Kişi adı ve soyadı.

f. XXX/4

ferehlen - Rahatlamak, üzüntü veya sıkıntısı kalmamak, açılmak, genişlemek, bk. **ferahlan-**.

f.- nēm VII/41

ferġ (< Ar. فرق) Bir kimse veya nesnenin bir başkasıyla karıştırılmamasını sağlayan ayrılık, fark, başkalık, ayrım, nüans, bk. **farġ, fārġ**.

f. IX/79

f.+ ı I/29, I/31, I/33, II/33, XL/68, XVI/70

f.+ í XX/92

f.+ ımız XVI/63

f.+ í XXII/63

f.+ imiz IX/81, IX/90

f.+ ímíz II/31

f. ėlemez XXXI/37

f. ėler XL/66

f. ėlir I/209, XL/91

f. ėlīr I/210, I/211, XL/64, XL/92

f. ėliye IX/101

f. ėylemir III/69

f. ėyler XXXVI/66

f. ėylir II/32

f. ġoymadı XXVI/52

buların f.+ ı II/128

ġediminen ėlanın f.+ ı VI/48

nērin f.+ ı II/128

oların f.+ ı II/126

söhbetimizin f.+ ı III/22

ferġli Farkı olan, aralarında fark bulunan, değişik, ayrımlı, farklı.

f.+ di IX/86

ferhād 1. Kişi adı. 2. *Ferhat ile Şirin* adlı halk hikâyesinde Şirin'e ulaşmak için dağı delen ünlü olan âşık, Ferhat.

f.+ e XII/403

ferheng-sıra (< Far. فرهنگسرا) Çeşitli sanatsal etkinliklerin düzenlendiği yer, kültür merkezi.

f.+ nın üssünde VII/30

fermān (< Far. فرمان) 1. Buyruk, emir. 2. Zor durumdaki kimseye yetişen yardım.

hamının f.+ ına XV/37

fermandār (< Far. فرماندار) Vali.

f. XXXIII/161

ferman mehemmedī Kişi adı ve soyadı.

f.+ yem XXXII/2

fermaş bk. **fermeş, farmaş**.

f.+ dā XL/222

fermeş bk. **fermaş, farmaş**.

f.+ in XVII/89

ferş (< Ar. فرش) Kilim, halı, yaygı, seccade, şilte vb. yere döşenen şeylerin genel adı, bk. **ferç, ferç**.

f. XL/47, XVI/23, XXXIII/297

f.+ derimiz XVII/75

f.+ di XVII/74

f. kimidi XVII/90

f. toḫurdu XVIII/127

f. toḫurıḫ XVII/72

f. toḫuyardıḫ XI/13

f. toḫuyarıḫ XVII/70, XVII/72, XVII/73

feryad bk. **feryād**.

f.+ a ċatsın XVI/123

f.+ a ċıḫaTsın XVI/123

feryād (< Far. فریاد) Haykırış, çığlık, feryat, bk. **feryad**.

f.+ ime XXXIX/121

ferz (< Ar. فرض) Yapmak zorunda kalınan şey, boyun borcu, bk. **ber-ferz, ferz ėle** -.

ber f. VII/103

f. ėle XVI/105

ferzend (< Far. فرزند) Oğul, erkek çocuk.

f.- i eli XXVI/2

f.- i ḥaċı allahverdi XX/4

f.- i iltifāt XXXIX/2

f.+ em XII/403

ferzullālı Şahseven Türklerini oluşturan Talmışgeyikli tayfasının bir tiresi, Ferzullalı.

f. XXXIII/80

fesl (< Ar. فصل) Mevsim, belirli bir zaman dilimi.

f.+ i I/102

onun f.+ i I/101

yay f.+ i XVII/70, XXV/7

bahar f.+ idi XII/337

f.+ inde I/102

f.+ indē I/101, I/102

feth (< Ar. فتح) Bir şehir veya ülkeyi savaşarak alma.

f. ėyledim VII/49

fetir (< Ar. فتير) Mayalı veya mayasız hamurdan yapılan tandırda veya sacda pişirilen bir tür ekmek, bk. **fėtir, fētir**.

f. VI/98

fėtir bk. **fetir, fētir**.

f.+ i XXI/49

fētir bk. **fetir, fėtir**.

f. ėlerdīk VI/97

feylen bk. **fiʿlen, feʿlen**.

f. I/130

fılan bk. **falan, felan, filan, filān, fílan, fulan, fülan**.

f. XVIII/114, XXXIII/232, XXXIII/416, XXXIII/527, XXXIII/557, XXXIII/603, XXXIX/111

fışġır - bk. **fışḳır -**.

f.- dı XXXIX/511

fışḳır - Hayvanı bir yere çağırmak veya birinin veya bir şeyin üzerine salmak, fışkırmak bk. **fışġır -**.

f.- ruḫ XXVIII/34

fışle - Hayvanları çağırmak için çıkarılan ses, ıslıklamak, fışlamak.

f.- yrıḫ XXIX/23

fikir (< Ar. فكر) Fikir, düşünce.

f. XXXIII/311

f.+ den XXXIX/261

f.+ imnen ċıḫdı V/187

f. vėrmirdi XXXIX/520

filan bk. **falan, felan, fılan, filān, fílan, fulan, fülan**.

f. I/87, IV/101, IV/102, IV/36, VII/108, VIII/13, XL/89, XVIII/109

f. ėliye VII/105

filān bk. **falan, felan, fılan, filan, fílan, fulan, fülan**.

f.+ iye XL/124

fílan bk. **falan, felan, fılan, filan, filān, fulan, fülan**.

f. XVIII/114

fiʿlen (< Ar. فعلًا) Gerçekten, bk. **feylen, feʿlen**.

f. XX/73

filim (< Fr. *film*) 1. Sinemalarda gösterilen eser. 2. Görüntü kaydı.

f.+ e I/98

f.+ i XXXIX/35

f.+ ler XL/51

f.+ lerde XXXIX/18, XXXIX/42

böyreğin f.+ indē XXXIX/33

dede ġorġudun f.+ inde XXXIX/33

ozan dede ġorġudun f.+ inde XXXIX/33

firdovsi İran'ın millî destanı *Şâhnâme*'nin müellifi.

f. XII/406

firengīz ḫāvendi Kişi adı ve soyadı.

f. III/2

firiştē (< Far. فرشته) Melek.

f. XII/261

firt krş. **çirt, pirt, çirt firt, çirt pirt, çırtannan pırtan**.

çirt f. XXXIX/476

firuğ (< Ar. فروع) İslam hukukunun uygulamalı bölümünü ve miras hukukunda alt soy hısımları ifade eden fıkıh terimi.

f. XXXIX/67

fīruz 1.Kişi adı. 2. Zencan eyaletinin halk ozanlarından Âşık Fīruz, bk. **aşıḫ fīruz**.

aşıḫ f. XII/30

aşıḫ f.+ dan XII/28

fīrūz Kişi adı, bk. **fīruz**.

f. XLI/4

fişār (< Ar. فشار) 1. Sıkma, sıkıştırma. 2. Bir tür hayvan hastalığı.

f. XXIX/18

f.+ dı XXXVIII/22

fişārḫunu (< Ar. فشار خون) 1. Tansiyon. 2. Bir tür hayvan hastalığı.

f.+ u XX/72

fişkir - Hayvanları çağırmak için çıkarılan ses.

f.- dim XXXV/69

fizza ćāhid Kişi adı ve soyadı.

f. XIX/2

forma (< İt. *forma*) 1. Biçim, şekil. 2. Halk ozanlarının giydikleri, bağlı bulundukları âşıklık bölgesini belirten tek tip giysi, bk. **form**.

f.+ da IX/100

form bk. **forma**.

f.+ u IX/101

fōt bk. **fōvt, fōvt**.

f. olanda XXXIII/116

fōvt (< Ar. فوت) Ölüm, mevt, fevt, bk. **fōvt, fōt**.

f. ėleyiP XXXVI/17

f. oldu XXXIII/542

fōvt bk. **fōvt, fōt**.

f. oldu XXXIII/541

fulan bk. **falan, felan, fılan, filan, filān, fílan, fülan**.

f. II/29, XXXIII/410, XXXIII/411, XXXIX/110, XXXIX/249

fulan f. VI/59

f. fulan VI/59

fūne (< Far. پونه / پودنه) Nane.

f. güli XXXV/24

furuʿ din (< Ar. فروع الدين) İslam dininin amelî hükümleri anlamına gelen bir terimdir, bk. **furuğu'd-dīn**.

f. XXXIX/72, XXXIX/76

furuğu'd-dīn bk. **furuʿ din**.

f. XII/355

furuşgāh (< Far. فروشگاه) Satış yapılan yer, dükkân, mağaza.

f. iydi XXXIII/297, XXXIII/297

futbal (< İng. *football*) Ayak topu, futbol.

f. bāzikoni XXXIV/39, XXXIV/42

fülan bk. **falan, felan, fılan, filan, filān, fílan, fulan**.

f. XXXIX/526

G

/g/, [ʿg]

gā̄h (< Far. گاه) Ara sıra, bazen, kimi zaman.

g. XII/177

ge - bk. **gel -, gėl -, gēl -, gė -, gē -, ʿgel -**.

g. I/119, IX/23, VI/19, VI/59, XII/427, XIX/115, XIX/121, XVI/129, XXXIII/532, XXXIII/534, XXXIII/597

gė - bk. **gel -, gėl -, gēl -, ge -, gē -, ʿgel -**.

g. XXVIII/31

gē - bk. **gel -, gėl -, gēl -, ge -, gė -, ʿgel -**.

g. XXXIX/326

gebe Büyük dokuma halı.

g. XI/9

ʿgebeli Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Gebeli tayfası.

ʿ**g**. IV/90

geber – 1. Ölmek. 2. Sevilmeyen bir kişi veya hayvanın ölmesi durumunda kullanılan hakaret içeren eylem.

g. XXVIII/32

geć Kararlaştırılan, beklenen veya alışılan zamandan sonra, erken karşıtı.

g. XXXII/16

gece bk. **geće**, **gėce**, **gėće**, **gėćė**, **gėći**.

g. gündüz XVIII/10

g.+ ydi XIII/105

g.+ ynen XXXIV/26

geće Tün, şeb, gece, bk. **gece**, **gėce**, **gėće**, **gėćė**, **gėći**.

g. I/167, VII/163, XIX/125, XIX/58, XIX/61, XVI/58, XVI/63, XXI/12, XXIV/40, XXXIII/105, XXXIII/75

g.+ ler XXV/45

g.+ ni XIX/118

g.+ nin XXXIII/469

g.+ si I/93

g. gündüz XX/26

g. günüz XVIII/53, XVIII/54

gün g. I/48, I/50

ya g. I/93

gėce bk. **gece**, **geće**, **gėće**, **gėćė**, **gėći**.

g. VI/39

g.+ den XI/25

g.+ di XXXIII/230

g.+ leri XXVIII/24

g.+ ye XI/25

gėće bk. **gece**, **geće**, **gėce**, **gėćė**, **gėći**.

g. I/167, IX/13

g. günüz XII/77

g.+ sin VII/31

g.+ ye XXXIII/255

g.+ ynen XVIII/146

gėćė bk. **gece**, **geće**, **gėce**, **gėće**, **gėći**.

g. XXXIII/227

gėći bk. **gece**, **geće**, **gėce**, **gėće**, **gėćė**.

g.+ ye XXXIII/255

geç - bk. **geş -**, **keş -**, **keç -**, **kėç -**.

g.- ecek XXXVI/46

g.- en XII/162, XII/183, XII/199, XXXVI/46, XXXVI/47

g.- ende V/191, XII/424

g.- ir XII/184, XII/397, XII/410, XXXVII/119

g.- iy XXXVI/46

g.- mezdiler VI/103

g.- ti XII/72

gėd - 1. Bir yere doğru yönelmek. 2. Bir yerden veya bir işten ayrılmak. 3. Çıkmak, ulaşmak. 4. Belli bir amaçla bir yere devam etmek veya bir işle uğraşmak. 5. Sürmek, devam etmek. 6. Tüketilmek, harcanmak. 7. Götürülmek, gönderilmek. 8. Yürümek, yol almak. 9. Geçmek. 10. Herhangi bir durumda olmak. 11. Yok olmak, elden çıkmak. 12. Ölmek, bk. **gēd -**, **gėt -**, **git -**, **gīt -**, **ᶜgėd -**,**ᶜget -**,**ᶜgėt -**.

g. XXXIII/91

g.- e XII/202, XXX/11, XXXIII/198, XXXIII/523, XXXIII/579

g.- ebilmedük XXXIV/27

g.- ebilmezdi XII/150

g.- ecīk XXII/72

g.- ecēik XXIII/17

g.- ećeksen XXXIII/527

g.- ećēm XIX/116

g.- ećeydi IV/38

g.- ećėyik VIII/59

g.- eceyük XX/20

g.- ećiyem XXXIII/533

g.- ecūk XVI/124, XXXIII/441

g.- ećūk XXXIII/440, XXXIII/458

g.- ecük I/30

g.- ećüK I/31

g.- eg XXXIII/603

g.- eh' X/114, X/115

g.- ek VI/20, XIX/103, XIX/105, XIX/110, XXXIII/276, XXXIII/33, XXXIII/592, XXXIII/597, XXXIII/598, XXXIII/604, XXXIV/30, XXXVII/127

g.- eler I/20, XXXVII/134

g.- eller V/131, XL/148, XL/76

g.- elleŗ XV/41

g.- em XIII/108, XXXV/65

g.- en XX/66, XXXIII/515, XXXIII/524, XXXIII/525, XXXV/54, XXXVI/32

köç g.- en IV/82

g.- ende V/37, V/8, XII/454, XII/469, XII/473, XIII/57, XIV/11, XL/162, XL/170, XVII/5, XVIII/11, XVIII/13, XX/28, XXIV/30, XXIX/38, XXXII/35, XXXII/46, XXXIII/157, XXXIII/226, XXXIII/489, XXXIV/10, XXXVII/43

g.- endē V/36, XL/170

g.- ene XXIII/21

g.- enimize IV/84

g.- ennen sohra XXXIII/436

g.- ennen sohrā XXXIII/349

g.- ennen sōra XL/94, XVIII/125, XXII/69

g.- ennerden XXXIII/96

g.- er I/219, II/82, II/86, IV/108, V/132, VI/16, XIII/25, XIII/28, XL/114, XL/161, XL/213, XL/56, XL/72, XLI/100, XVII/38, XXI/11, XXI/12, XXI/14, XXI/20, XXI/33, XXI/84, XXII/45, XXII/51, XXIV/39, XXIX/28, XXXII/18, XXXIII/345, XXXIX/63

g.- ēr VI/16, XV/49

elçilige g.- ēr XXI/84

g.- erdi II/125, II/136, IV/109, IV/31, IX/71, V/108, V/114, V/191, VI/116, VI/140, VI/159, VII/23, VIII/82, VIII/83, XI/26, XIII/64, XIII/70, XIII/86, XIII/87, XL/49, XL/88, XV/15, XV/16, XV/21, XV/48, XVIII/155, XVIII/18, XVIII/77, XXI/53, XXII/60, XXII/85, XXXIII/189, XXXIII/191, XXXIII/200, XXXIII/469

g.- erdī IV/33, XIII/86, XXIII/31

g.- erdig XXXVII/129

g.- erdik IV/20, IV/25, V/7, V/9, VIII/121, VIII/77, VIII/78, VIII/87, XII/145, XVIII/12, XVIII/9, XXI/48, XXI/52, XXXIII/21, XXXIII/24, XXXIII/25, XXXIII/46, XXXVI/18

g.- erdīk XV/15

g.- erdiler IV/34, IV/60, V/107, V/108, V/180, V/189, V/190, V/20, VI/51, VI/80, XI/36, XL/89, XV/16, XVI/28, XVI/29, XVIII/76, XXXIII/490, XXXVII/133

g.- erdilēr XXXVII/137

niyet g.- erdiler V/190

g.- erdim XXII/82, XXII/50, XXXIX/183, XXXIX/185, XXX-VII/69

g.- erdīm II/104

g.- erdin VIII/63

g.- erdüh' II/35

g.- erdük II/115, II/117, XIV/62, XL/201

g.- erdüK XX/24

g.- erem XXXIX/189

g.- erig XIX/56

g.- erik IV/14, XIX/53, XVII/23, XVII/5, XVII/6, XXIII/10, XXIII/40

g.- erīk I/13, XV/48, XVII/71

g.- ėrik VIII/135

g.- ermiş V/172, XII/19, XXXIII/225

g.- erüh' XL/36, XL/49

g.- erük II/27, II/29, III/65, XL/140, XL/146

g.- erüK XL/146

g.- esen XXXIII/422, XXXIV/49

g.- eydiler III/89

g.- eyin I/158, I/159

g.- ēyin XXII/103

g.- ėysen IV/28

g.- eyük XX/25, XX/49

g.- ib XL/104, XL/150, XXXIII/284, XXXIII/380, XXXIII/63, XXXIX/17, XXXIX/307

g.- iller IX/13, IX/14, VIII/38, XL/104, XV/18, XXXIX/43

g.- im IX/26, XXXIII/544

g.- ī̇m XVI/75, XXXVII/82, XXX-VII/83

g.- in IV/64, IV/68, XL/117

g.- ī̇n XXXVII/130

g.- inćė XVIII/125

g.- ip II/136, III/12, IV/37, IV/97, IX/42, IX/50, V/147, V/152, V/154, V/169, V/190, V/21, V/26, VIII/38, VIII/49, VIII/50, X/124, XII/323, XIII/66, XL/103, XVI/56, XVI/85, XX/44, XXI/45, XXV/35, XXVI/30, XXXIII/149, XXXIII/173, XXXIII/266, XXXIII/331, XXXIII/338, XXXIII/357, XXXIII/371, XXXIII/372, XXXIII/420, XXXIII/59, XXXIII/606, XXXIX/65, XXXVI/48, XXXVII/32, XXXVIII/48

g.- iP I/21, XX/35, XX/48, XXV/14, XXXIII/522

g.- ipdi I/141

g.- ipler XII/228, XXXIII/284, XXXIII/348, XXXIII/359

g.- iPler XII/147

g.- ir IX/24, V/95, VI/119, VI/56, XII/174, XIX/67, XL/94, XV/22, XV/23, XVI/64, XXXII/47, XXXIII/129, XXXIII/376

g.- irdi XIII/76, XXXIII/523, XXXIII/535

g.- irdī̇ XVIII/45, XVIII/46

g.- irdik VI/60, XIX/100, XXII/71

g.- irdim XXIII/41

g.- irem IX/81

g.- iren IX/82

g.- irik III/23, XIX/13, XIX/57, XIX/58

g.- iriḳ XIX/67

g.- irsen XXVIII/32

g.- irsēn XXVIII/32

g.- irük XL/67

g.- iy I/134, III/101, VIII/91, XVI/136, XVI/139, XVI/57, XX/96, XXV/6, XXXIII/56

g.- iydi XXXIII/185, XXXIII/578

g.- iydik XXIV/20

g.- iydim XXXIII/39

g.- iyem XXXIII/554, XXXIX/600

g.- iyik II/49

g.- iymiş XVI/131

g.- iysen I/148, II/125, XVI/108

g.- iyük II/22, XXXIV/30

g.- iyṻk XX/25

köç g.- erdig XVIII/9

köç g.- erdik IV/22

piyāda g.- ennen sōra XIX/115

piyada g.- irik XIX/114

yol g.- ennen sōra IX/21

yol g.- ip XVIII/10

gē̄d - bk. **gėd -**, **gėt -**, **git -**, **gī̇t -**, **ᶜgėd -**,**ᶜget -**,**ᶜgėt -**.

g.- ir IX/29

ᶜgėd - bk. **gē̄d -**, **gėd -**, **gėt -**, **git -**, **gī̇t -**, **ᶜget -**,**ᶜgėt -**.

ᶜg.- e XIX/66

ᶜg.- eć̄ek XLI/70

ᶜg.- ećek XLI/69

ᶜg.- ećekler XLI/70

ᶜg.- ećeksen XLI/69

ᶜg.- ećeksiz XLI/70

ᶜg.- ećem XLI/68

ᶜg.- ennen sōra XIX/106

ᶜg.- er XIX/43

ᶜg.- ēr XIX/46

ᶜg.- erik XIX/46, XXXI/12

ᶜg.- eysün XXXI/36

ᶜg.- ib IX/73

ᶜg.- illēr IX/21

ᶜg.- in IX/11

ᶜg.- ī̄p XLI/66

ᶜg.- ī̄P XLI/64

ᶜg.- ipler XLI/67

ᶜg.- ipsen XLI/64, XLI/66

ᶜg.- iPsiz XLI/67

ᶜg.- ir IX/11

gedayılıḫ Dilencilik, yoksulluk, fakirlik.

g. ėliyler XXXVI/10

gedihˈ 1. Bir düzey üstündeki yıkık, çatlak veya aralık, rahne. 2. Dağ geçidi, gedik.

g.+ den I/35

gehgeh Kırmızı renkli çiçek açan sarmaşık bitkisi, kahkaha çiçeği.

g. XII/416

gēhˈli Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Geyikli tayfası, bk. **geyihˈli, gēyihˈli**.

g.+ de I/190

g.+ ni IV/88

gel - 1. Ulaşmak, varmak. 2. Getirmek. 3. Ortaya çıkmak, doğmak. 4. Varlığını sürdürmek, yaşamak, intikal etmek. 5. Belli bir süre dolmak. 6. Çıkmak, yönelmek. 7. Katılmak, eklenmek. 8. Sonuç çıkmak. 9. Etkisini herhangi bir biçimde göstermek. 10. Olmak, -e / -a uğramak, bk. **gėl -, gēl -, ge -, gė -, gē -, ʿgel -**.

g. V/157, X/121, XII/120, XII/200, XII/267, XII/271, XII/318, XII/411, XIV/54, XV/11, XVI/100, XXIII/37, XXIII/38, XXXIV/29, XXXIX/110, XXXIX/17, XXXIX/242, XXXIX/263, XXXIX/323, XXXIX/410, XXXIX/558, XXXIX/623, XL/65

g.- ćek VIII/91, XVII/55

g.- di I/151, I/182, I/183, IX/46, VI/15, VI/151, VI/40, VII/51, VII/56, VIII/27, VIII/35, VIII/43, VIII/75, VIII/94, XII/165, XII/249, XII/382, XIII/100, XIII/97, XIV/33, XL/139, XL/157, XVI/46, XVI/85, XVI/86, XVI/89, XVIII/139, XVIII/146, XVIII/74, XXVI/33, XXVI/51, XXVI/9, XXXIII/237, XXXIII/287, XXXIII/309, XXXIII/329, XXXIII/370, XXXIII/402, XXXIII/412, XXXIII/426, XXXIII/429, XXXIII/452, XXXIII/453, XXXIII/484, XXXIII/485, XXXIII/526, XXXIII/565, XXXIII/574, XXXIII/579, XXXIII/609, XXXIII/92, XXXIX/132, XXXIX/307, XXXIX/320, XXXIX/456, XXXIX/560

g.- dī̄ I/191, XL/139, XVII/51, XXXIII/371

g.- di geşdi XIII/110

g.- dig VI/21

g.- dik VI/152, VI/85, VIII/20, XVI/45, XVI/46, XXII/69

g.- dikçen IX/94

g.- diler VIII/35, XXXIII/606

g.- dilēr XXXIII/423

g.- dim III/82, VI/10, VIII/16, VIII/39, XIII/100, XIII/111, XIII/114, XIII/98, XIII/99, XV/12, XVI/93, XVIII/86,

XXII/80, XXV/43, XXXIII/38, XXXIV/40, XXXIX/525, XXXV/68

g.- dī̆m XVI/8

g.- din IV/44, XII/425, XII/99

g.- düg XVI/45

g.- dük II/113, II/62, III/23, XXXIV/41

g.- e I/77, VII/107, XIII/108, XXIII/34, XXV/12, XXXIX/122, XXXIX/243, XXXIX/533, XXX-VII/46

g.- ebilersen IX/50

g.- ebilmez XXVI/23

g.- ećehʿde VII/109

g.- ećek II/81, XIV/52

g.- ecēm XII/344

g.- ećem XIV/32

g.- ećeydi IV/38

g.- ećisen XXXIX/324

g.- eli XII/20

g.- eller XL/23, XVII/7

g.- em VI/8

g.- en I/193, V/191, VI/68, XII/237, XII/44, XIV/24, XLI/100, XVIII/74, XVIII/86, XXXIX/179, XXXIX/378, XXXVI/59

g.- encen XXXIX/129

g.- ende II/109, V/133, V/199, VI/114, VI/55, VII/143, VII/145, VII/149, VII/153, VII/35, X/9, XIII/85, XVII/72, XX/17, XX/92, XXVI/23, XXVI/43, XXVI/47, XXVI/49, XXVII/25, XXXIII/109, XXXIII/20, XXXIII/235, XXXIII/353, XXXIII/413, XXXIII/587, XXXIV/31

g.- endē XXV/12

g.- ene IV/84, XVII/46

g.- eni XXXIII/248, XXXIX/310, XXXVII/138

g.- ennen XL/84

g.- ennen sōra VI/84, XL/202, XVI/65, XVIII/55

g.- ennere XVII/45

g.- ennerin XXXIX/467

g.- er I/94, II/51, II/82, III/107, III/65, III/8, III/87, V/168, V/18, VI/129, VI/38, XIII/31, XIV/23, XIV/25, XL/124, XL/146, XL/211, XL/97, XV/49, XVII/53, XVIII/119, XVIII/56, XXXII/19, XXXIII/103, XXXIII/345

g.- ēr XXI/64

g.- erde IV/34

g.- erdi I/162, I/174, II/108, II/119, II/139, IV/31, XI/54, XIII/71, XIII/73, XIII/74, XV/69, XVIII/100, XVIII/103, XVIII/121, XVIII/125, XVIII/136, XVIII/16, XVIII/20, XVIII/21, XVIII/22, XVIII/80, XVIII/81, XXI/53, XXI/55, XXII/57, XXII/85, XXXIII/109, XXXIII/36, XXXIV/22, XXXVII/111, XXX-VII/131, XXXVII/132, XXXVII/134, XXXVII/135

g.- erdī̆ VI/141, XXXVII/135

g.- erdik IV/24, XVIII/10, XVIII/13

g.- erdiler I/201, II/114, VI/108, VI/54, XVI/29, XXI/53, XXXIII/83, XXXVII/130

g.- erdim XII/182, XXII/50

g.- erdin VIII/63

g.- erdū̆k II/113, III/72, XL/201

g.- erdük II/111, II/116

g.- erem VI/154

g.- ersen IX/51

g.- ersin IV/111

g.- erük XXXV/12

g.- esen XXXIX/119

g.- esēn XXII/3

g.- esin VII/31

g.- ėy III/101

g.- eydi XXXIII/59

g.- ėydi III/83

g.- ib I/116, I/24, III/105, IV/96, XII/227, XII/84, XVI/95, XXXIX/387, XXXIX/519, XXXIX/529, XXXIX/544

g.- ī̈b I/111, I/112

g.- ibler I/113, I/114, IX/68

g.- iik XXV/7

g.- im VI/64

g.- in IV/119, IV/64, IV/68, IX/24, VI/87, X/42

g.- incek XXXIX/125

g.- inćėn XVIII/120

g.- ip I/123, I/168, II/115, II/17, II/25, IV/92, IV/93, IV/94, IV/96, IV/97, V/148, VI/134, VI/163, VIII/73, XII/116, XII/226, XVI/107, XVI/28, XX/27, XX/48, XX/49, XXII/77, XXIII/15, XXV/13, XXV/42, XXX/10, XXX/11, XXXIII/145, XXXIII/148, XXXIII/149, XXXIII/234, XXXIII/235, XXXIII/336, XXXIII/341, XXXIII/39, XXXIII/409, XXXIII/450, XXXIII/577, XXXIII/60, XXXIX/20, XXXIX/215, XXXV/59

g.- iP XX/48, XXXIII/334, XXXIII/556

g.- ī̈p IV/95

g.- ipdi I/23, I/25

g.- iPdi XXV/9

g.- ipler I/113, XII/219, XXV/11

g.- iPler I/115

g.- ipsen II/125

g.- ipti IX/41

g.- ir VI/108, VII/19, X/120, X/123, XI/55, XI/71, XII/153, XII/163, XII/345, XIII/59, XIII/60, XIV/63, XIV/7, XL/131, XL/93, XVIII/101, XXII/96, XXXIII/537, XXXIII/539, XXXIX/234, XXXIX/235, XXXIX/39, XXXIX/501, XXXIX/514, XXXIX/515, XXXV/41, XXXVII/105, XXXVII/22

g.- ī̈r V/22, XV/19, XXXIX/234

g.- irdi XXXIII/112, XXXIII/87, XXXIX/375

g.- irdiz XIX/111

g.- iren IX/82

g.- irig VI/146

g.- irik III/23, XXXII/35

g.- irim VI/9

g.- irsin VI/133

g.- irsiz VII/173, XXXIX/179, XXXIX/180

g.- iy I/105, I/123, I/134, I/202, IV/105, IV/71, XVI/126, XVI/127, XVI/130, XVI/136, XVI/58, XVI/65, XVIII/75, XX/101, XX/18, XXIII/36, XXV/6, XXXIII/110, XXXIII/547

g.- iydik VIII/55, VIII/56, VIII/57, VIII/71, VIII/72, VIII/73

g.- iydṻg XX/26

g.- iyik XXIV/17, XXV/6

g.- iyṻk II/21

g.- iyüg XX/16

g.- lem III/39, VI/41, XII/315

g.- lēm III/38, III/41

g.- lik XXIII/10

g.- lṻK XL/143

g.- lük XX/36

g.- me I/131

g.- medi XII/218, XII/219, XII/220, XIV/9, XXXIX/459

g.- medik VI/84

g.- mediler XXXIV/31

g.- mēdim X/69

g.- mem VI/64

g.- memişem XII/344

g.- mese XVII/40

g.- mesin XL/30

g.- meyi III/12

g.- mėyib XL/34

g.- meyik XXXVII/7

g.- mėyim XXXIX/64

g.- meyüK XX/18

g.- mez I/177, I/48, I/50, I/52, I/54, I/56, II/58, II/82, III/106, III/108, III/110, III/111, XII/98, XIV/62, XXXIX/192, XXXVI/47, XXXVII/110, XXXVII/12, XXXVII/13, XXXVII/14, XXXVII/19, XXXVII/39, XXXVII/41

g.- mezdi V/196

g.- mir X/108, X/91, XII/407, XIII/10, XIV/32, XXXVII/11, XXXVII/45

g.- miş XXXIX/379

g.- miş idim XXXIX/124, XXXIX/128

g.- mişdi VI/10, XXXIII/146, XXXIII/160, XXXIII/161, XXXIII/162, XXXIII/454, XXXIII/521

g.- mişdī XVI/77

g.- mişdiler XVI/25

g.- mişdim XXI/69, XXXIX/311

g.- mişem VIII/8, VIII/94, XXIII/16, XXVI/40, XXXIV/10, XXXIX/412, XXXIX/413, XXXIX/416, XXXIX/417, XXXIX/421, XXXIX/429, XXXIX/430, XXXIX/434, XXXIX/441, XXXIX/442, XXXIX/443, XXXIX/447

g.- mişēm XXXIX/202, XXXIX/419, XXXIX/424

g.- mişig XXXII/6

g.- mişik II/21, XXVIII/14, XXVIII/6

g.- mişim VIII/149, XXXIX/466

g.- mişler XXI/78

g.- mişüg XVI/115

g.- mişüh' II/21

g.- mişük III/77

g.- miy VIII/94

g.- mī̇y XXXIII/110

g.- miyećēk XXIII/20

g.- miyib XXXII/50

g.- miyip XXXIII/333

g.- se I/56, II/58, XII/361, XXI/21, XXXIII/497, XXXIII/498, XXXIII/499, XXXIII/500

g.- sē XVII/40

g.- sen II/124

g.- seydi V/197, XXXIII/87

g.- sin I/158, V/95, XXXIII/424, XXXIII/465, XXXIII/498, XXXIII/499

g.- sī̇n XXXIII/500

g.- üp II/24

aćığıza g.- ećek XXIII/20

dile g.- di XXXIII/516

darın g.- dih' VIII/44

ėlçi g.- diler XI/63

ėmele g.- ennen sōra VIII/24

emele g.- er XIII/15

ḫoş g.- din VI/63, XII/91, XV/67

ḫoş g.- ipsen XL/64

ḫoş g.- ipsin XXII/2

ḫoş g.- er XXXIX/68, XXXIX/73, XXXIX/77

ḫoşu g.- en V/33

ḫoşu g.- di IX/38

ḫoşuma g.- diz IX/18

gelin g.- ennen VIII/58

yol g.- erdik XVIII/10

veḫy g.- iP VII/163

iras g.- ipler XXXIII/360

safa g.- ipsin XXII/2

ḫoş g.- ipsīz XX/2
bizim ḫoşumuza g.- ir I/105
ḫoşum g.- ir V/148
keleh' g.- ir XXIII/23
ağır g.- iy XXXIII/110
emele g.- iy XVI/121
köç g.- iydik VIII/71
ḫoşu g.- mese XL/95
emele g.- meyi XIII/8
iras g.- mez XL/95
ras g.- mez XL/102
ras g.- mēz XL/102
ḫoşa g.- mir XXXIX/565
gelin g.- mişim VIII/14
ḫoş g.- mişsīz XL/65
ḫoşu g.- se XL/94, XV/48, XV/49
rehm g.- sin XVI/124

gėl - bk. **gel -, gēl -, ge -, gė -, gē -, ᶜgel -**.
g.- erdiler V/110
g.- ip V/155
g.- mişem VIII/95

gēl - bk. **gel -, gėl -, ge -, gė -, gē -, ᶜgel -**.
g. XVI/102, XXIII/37
g.- di XXVI/32
g.- dim XXVI/38
ḫoş g.- din IX/73
g.- ib V/224
g.- in IX/42
g.- ip II/122, IV/94, XX/25, XXXIII/291
g.- iP VI/163, XXV/9
g.- ipsin VI/154, XXII/2
ḫoş g.- ipsiz VII/174
g.- ir IX/52, XXVI/24
g.- īr VI/49
baha g.- ir XXIII/41

ᶜgel - bk. **gel -, gėl -, gēl -, ge -, gė -, gē -**.
ᶜg.- di VII/82, XXXVIII/21, XXXVIII/32
ᶜg.- dim VII/29, XXXVIII/21, XXXVIII/35
ᶜg.- ēr XIX/43
ᶜg.- irdi VII/4
ᶜg.- irdiler VII/142
ᶜg.- mek XLI/24

gelin 1. Evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın. 2. Aileye evlenme yoluyla girmiş olan kadın, bk. **ᶜgēlin, gēlin, gėlin**.
g. III/77, III/81, IV/117, IV/120, IV/122, V/133, VI/119, VI/44, VII/153, VIII/63, VIII/8, XII/193, XVIII/72, XVIII/81, XVIII/82, XVIII/86, XXI/70, XXII/57, XXXVI/57, XXXVI/58
g. bala XXI/42
g.+ e IV/120, V/111, V/156, VII/152, XXIII/30
nenemin g.+ e VIII/19
g. ġayınḫātın VI/43
g. ġaynene VI/47
g. gelennen VIII/58
g. gelmişim VIII/14
g. gėtmişdim XXI/62
g. ġoca VIII/87
g. ġoća VIII/57
g.+ i III/103, V/107, V/169, XIV/65, XXIII/28
emmim g.+ i VI/9
menim böyük g.+ im VIII/147
g.+ in V/151, V/155, XXII/58
g.+ in başına XXXIII/129
g.+ in duvağın başınnan V/131
g.+ in ġabağın V/150

g.+ in uşağı XVIII/84

g.+ ner III/10, III/16, III/55, IV/103, IV/124, VI/145, VI/46, VI/50, VI/77, VIII/139, VIII/46, XII/345, XIV/63, XXI/81

g.+ nerimize VIII/142, VIII/144, VIII/146

g.+ sen XXI/68

gėlin bk. **ᶜgēlin, gēlin, gelin** .

g. V/114, V/129

g.+ e V/116

gēlin bk. **ᶜgēlin, gėlin, gelin**.

g. VIII/40, XXXVI/57

g.+ nerin derdī VI/145

beş g. íydi IV/115

ᶜgēlin bk. **gēlin, gėlin, gelin**.

ᶜg.+ i XV/42

gelme 1. Gelmiş olan. 2. Gelme işi.

g.+ di XXV/9

gemḫar (< Far. + Ar. غمخوار) Gam yiyen, kaygılanan, tasalanan.

g. XII/100

gemirçek Kıkırdak.

g. XLI/45

g.+ dir XLI/45

g.+ ler XLI/45

gen bk. **gēn** (II), **gėniş**.

g. XLI/12

gēn (I) Uzak, az çok.

g.+ nen XXXIII/242

gēn (II) bk. **gėniş**.

g. XLI/12

gence bk. **genćė, genće, genzi**.

g. X/122

g.+ deki X/132

genće Azerbaycan sınırlarında yer alan bir şehir, bk. **genćė, gence, genzi**.

g. XXXIII/331, XXXIII/472, XXXIII/538

g.+ de XXXIII/331, XXXIII/332, XXXIII/338

g. mahalının IX/67

g. memlekā̄tına XXXIII/597

g.+ ni XXXIII/332

g.+ nin XXXIII/392

g.+ nin bazarına XXXIII/440, XXXIII/441, XXXIII/459, XXXIII/460

g.+ nin ćölünde XXXIII/359

g.+ nin çölündedi XXXIII/392

g.+ nin şehrine XXXIII/405

g.+ ye XXXIII/436

genćė bk. **gence, genće, genzi**.

g.+ nin dağına XXXIII/342

gene Yine, bk. **gėne, gine**.

g. I/142, I/31, II/118, IV/23, IX/12, V/48, V/62, V/72, VI/135, VI/46, VI/62, VI/88, VIII/114, VIII/72, XII/5, XIII/11, XIII/13, XIII/80, XIX/51, XV/11, XVI/11, XVI/36, XVIII/13, XX/28, XX/36, XX/94, XXI/66, XXII/90, XXXII/19, XXXIII/206, XXXVI/34, XXXVII/124, XXXVII/125

gėne bk. **gene, gine**.

g. XXV/43

gėniş Eni çok olan, enli, vâsi, geniş, bk. **gēn, gen**.

g. XLI/12

genzi bk. **genćė, gence, genće**.

g.+ ye XXXIII/598

ger Geri, geriye doğru.

g. XVIII/11

geraylı Bir tür âşık havası.

g. XXXIX/495, XXXIX/495

gerçek Yalan olmayan, doğru olan şey, hakikat, doğruluk.

yalan g. XXIII/25

gerden (< Far. گردن) Boyun, gerdan.

g.+ e I/156

gerdiş (< Far. گردش) Gezme, dolaşma, krş. **gerdiş ėle -**.

g.+ inde XII/331

g. ėlī̆y I/108

gerdiş ėle - (< Far. گردش) Gezmek, dolaşmak, krş. **gerdiş**.

g. ėlī̆y I/108

gereg bk. **gerek, gereh**'.

g. XL/92, XXXIII/145, XXXIII/415, XXXIII/494

gereh' bk. **gerek, gereg**.

g.+ dir XXXIX/552, XXXIX/598

gerek Gerçekleşmesi zorunlu olarak beklenen, lazım, icap, bk. **gereh**', **gereg**.

g. II/136, IX/101, VI/128, VIII/135, VIII/136, VIII/138, VIII/139, VIII/49, VIII/64, XII/354, XIII/102, XIX/52, XL/92, XVI/73, XXIX/27, XXVI/16, XXVI/26, XXXIII/131, XXXIII/424, XXXIII/439, XXXIII/594, XXXIII/61, XXXIV/18, XXXIV/30, XXXIX/119, XXXIX/191, XXXIX/194, XXXIX/196, XXXIX/31, XXXIX/532, XXXIX/606

germ (< Far. گرم) Sıcak.

g.- i behişti XXXV/32

germān Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

g. XXII/38

germesir (< Far. گرمسیر) Sıcak.

g. XX/88

germi Erdebil eyaletine bağlı bir yerleşim birimi, bk. **germī̆**, **ᶜgermi**.

āb-ı g. XXXIV/17

germī̆ bk. **germi**, **ᶜgermi**.

g.+ ynen XX/14

ᶜgermi bk. **germi**, **germī̆**.

ᶜg.+ de XXXI/39

gērrus Kürdistan eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **gērus**.

g. XXXVI/60

gērus bk. **gērrus**.

g. XXXVI/60

g.+ dı XXXVII/108

geş - bk. **geç -, keş -, keç -, kėç -**.

g.- di XII/453

geldi g.- di XIII/110

g.- ti XII/165, XII/366, XII/74, XII/80, XXXVI/46

get - bk. **getī̆ -, gētī̆r -, gētiṛ -, gētir -, ġėtiṛ -, ġėtir -, getr̆ -, getī̆ṛ -, getiṛ -, geti -, getir -, ᶜgetir -**.

g.- di XII/375, XII/376, XIV/34, XIX/126, XVI/24, XXXIII/320, XXXIII/413, XXXV/69

g.- dī̆ VIII/113, XVI/18

g.- dik VIII/114

g.- diler I/194, VIII/42

g.- dilēr VIII/17

g.- dī̆lēr XI/61

g.- dim VIII/40, XXI/67, XXXV/72

g.- dī̆m XVI/43

g.- din VII/50

g.- mişem XXXIX/485

g.- tiler I/192, I/193, VIII/42, XXXV/72

g.- tim XXII/79

ġėt - bk. **ġē̆d -, ġėd -, git -, gī̆t -, ᶜġėd -, ᶜget -, ᶜġėt -, gid -**.

g. IV/111, IV/120, VIII/33, XVI/101, XVI/37, XVI/72, XVI/98, XVIII/63, XVIII/67, XIX/122, XXV/50,

XXXIII/389, XXXIII/394, XXXIII/575, XXXIII/609, XXXIX/319, XXXIX/526, XXXIX/544, XXXIX/604

g.- di VI/10, VI/143, VII/26, VIII/129, XL/111, XVI/101, XVI/37, XVI/46, XVI/58, XVI/94, XVI/98, XX/19, XXXIII/237, XXXIII/320, XXXIII/443, XXXIII/452, XXXIII/462, XXXIII/479, XXXIII/481, XXXIII/507, XXXIII/512, XXXIII/519, XXXIII/522, XXXIII/553, XXXIII/554, XXXIII/560, XXXIII/562, XXXIII/563, XXXIII/575, XXXIII/596, XXXIII/609, XXXIII/72, XXXIV/28, XXXIX/268, XXXVII/32

g.- dī XX/83, XXXIII/552

g.- dih' VI/83

g.- dik VI/139, VIII/113, XIX/100, XIX/101, XIX/102, XIX/104, XIX/106, XIX/108, XIX/115, XIX/117, XIX/122, XIX/125, XIX/128, XVIII/139, XVIII/148, XXXIII/181, XXXIII/182, XXXIII/38, XXXIII/410, XXXIII/416

g.- dīk XVIII/146, XXXIII/409

g.- diler XVI/39, XXXIII/405, XXXIII/419, XXXIII/436, XXXIII/528, XXXIII/573, XXXIV/30

g.- dim VI/132, VI/137, VII/11, XIII/109, XIII/112, XIII/91, XV/13, XVI/27, XXI/62, XXVI/32, XXVI/35, XXXIII/137, XXXIII/32, XXXIII/33, XXXIII/92, XXXIX/515, XXXIX/526, XXXIX/559, XXXVII/54, XXXVII/59, XXXVII/60

g.- dīm VI/139, XV/13

g.- düh' XVI/20

g.- dük III/23, III/24, XL/174, XVI/30, XVI/9, XXXIV/15

g.- ginen XVI/104, XXXIX/558

g.- ginēn XVI/125

g.- ǐr̥ II/38

g.- me XXXVII/44, XXXVII/47

g.- medi I/189, XXXIII/578

g.- medim XIII/111, XIII/114

g.- medīm XXXIX/452

g.- meg VI/15

g.- meğimiz XXXIII/46

g.- mek XXXIII/64

g.- melidi XL/118

g.- mēm XII/117

g.- memişik XII/20

g.- mesin V/171, V/172, V/203

g.- meyen XXXVI/32

g.- mez idi XV/20

g.- mezdik XXXIII/29

g.- miller VI/48

g.- mirsiz IX/24

g.- mirük XL/67

g.- miş XX/16, XXXIV/12

g.- mişdi XIII/107

g.- mişdim XXI/62, XXIII/14

gelin g.- mişdim XXI/62

g.- mişem V/153, XXXIX/183, XXXIX/24, XXXV/60, XXXVII/61, XXXVII/62, XXXVII/65

g.- mişēm V/149

g.- mişīk XIX/122

g.- mişti XXXV/64

g.- miy XXXVII/36

g.- miyecēm XXXIX/465

g.- miyećem XIX/117

g.- miyek XXXIII/532

g.- se XII/361, XL/157

g.- sem XXXVII/83, XXXVII/84, XXXVII/85

g.- sen IV/27, XXXIV/48, XXXVII/123, XXXVII/124

g.- sēn XXXIII/594

g.- sin V/187

şahın ḫoşuna g.- sin I/22

g.- ti I/184, I/185, II/87, VIII/113, VIII/115, X/35, XII/172, XII/82, XII/86, XIV/64, XV/44, XXI/82, XXII/12, XXII/72, XXVI/33, XXXIV/26, XXXV/69

g.- tik XXV/30

g.- tiler I/196, VIII/36, VIII/43

g.- tim II/30, VIII/42, XXII/79

g.- tin IV/44

g.- tük III/81, III/85

irehmete g.- dī XXXVI/17

ᶜget - bk. **gēd -, gėd -, gėt -, git -, gīt -, ᶜgėd -, ᶜgėt -, gid -**.

ᶜg.- tik XXXVIII/29

ᶜgėt - bk. **gēd -, gėd -, gėt -, git -, gīt -, ᶜgėd -, ᶜget -, gid -**.

ᶜg.- dik XLI/65

ᶜg.- medī XLI/61

ᶜg.- medik XLI/62

ᶜg.- mediler XLI/63

ᶜg.- medim XLI/60

ᶜg.- medin XLI/61

ᶜg.- medīz XLI/62

ᶜg.- mek XLI/25

ᶜg.- mişem XLI/64, XLI/65

ᶜg.- mişik XLI/66

ᶜg.- miyećeīk XLI/73

ᶜg.- miyećek XLI/72

ᶜg.- miyećekler XLI/74

ᶜg.- miyećeksen XLI/72

ᶜg.- miyećeksiz XLI/73

ᶜg.- miyećem XLI/71

ᶜg.- ti XLI/58, XXXVIII/40

ᶜg.- tik XLI/58, XXXVIII/30

ᶜg.- tiler XLI/59

ᶜg.- tim XLI/57

ᶜg.- tin XLI/57

ᶜg.- tīz XLI/59

geti - bk. **gētīr -, gētiṛ -, gētir -, gėtiṛ -, gėtir -, getu̇r -, getīṛ -, getiṛ -, getī -, getir -, ᶜgetir -**.

g. XXXIX/319

g.- medi XXXIII/86, XXXIII/88

g.- meginēn XXXIX/59

g.- mişik XXXIX/485

getī - bk. **gētīr -, gētiṛ -, gētir -, gėtiṛ -, gėtir -, getu̇r -, getīṛ -, getiṛ -, geti -, getir -, get -, ᶜgetir -**.

g.- memiş XVI/23

getir - 1. Getirmek. 2. Sağlamak. 3. İleri sürmek. 4. İletmek 5. Bildirmek, bk. **gētīr -, gētiṛ -, gētir -, gėtiṛ -, gėtir -, getu̇r -, getīṛ -, getiṛ -, geti -, getī -, get -, ᶜgetir -**.

g. II/139, VI/64, X/131, XII/34, XXXIII/138, XXXIX/274

g.- di VII/74, XXXIV/26, XXXIV/28

g.- ecēdin XVI/22

g.- ećēm XXXIII/246

g.- eću̇k XIV/52

g.- ek VI/20

g.- eler XXXVII/134

g.- eller I/94, III/65, V/22, V/23, VI/39, XIX/61, XL/23, XL/24, XL/25, XL/26, XV/42, XVII/77, XVII/83

g.- ellēr XIX/60, XL/26, XVII/80

perde g.- en V/135

g.- ennen sōra XXXIX/273

g.- ennen sōrā XIX/61

g.- er I/90, III/100, III/88, III/99, XII/470, XII/474, XIII/79, XIX/59, XL/72, XL/77, XXIII/32

pay g.- er III/99

g.- erdi V/134, XV/69, XX/72, XXI/55, XXXIII/86, XXXIII/87, XXXIII/89

g.- erdī XX/72

g.- erdig XVIII/137

erus g.- erdīg VI/26

g.- erdik II/137

g.- erdiler V/26, VI/123, XI/57, XIII/77, XXXIII/490

g.- erdilēr XXII/58, XXXVII/137

g.- erdük II/106, II/108, II/109

g.- erik XIX/86

g.- ersen XXXIX/387

g.- ersin VI/128

g.- ib XVI/105, XXXIX/315

g.- iller XIX/60

g.- illeŗ XXXIX/273

g.- im VI/72

g.- īm VI/164

g.- in VIII/145, XVI/80

g.- ip V/136, XIII/60, XIII/78, XIX/18, XV/46, XX/37, XXII/47, XXX/11, XXX/12, XXXIII/146, XXXIII/253, XXXIII/256

g.- iP I/78

g.- ipdi XXXIII/255

g.- ipler XXXIII/246, XXXIII/255

g.- iPlēr VII/18

g.- ipsiz IX/43

g.- ir IX/31, XIII/50, XIV/19, XL/98, XXXV/46

g.- īr VI/130

g.- irük XXXV/55

g.- iy XVI/138, XVI/71

g.- iyem XXIV/7

g.- mehˈde IX/41

g.- mişem IX/43

g.- mişēm VII/181

g.- mişik IX/45, XIX/9

g.- mişīk IX/44

g.- mişti XXXIV/23

g.- rem I/54

g.- rik XVII/24, XVII/38, XVII/39, XXII/52, XXVIII/24

g.- riK XVII/55

g.- rük XIV/21, XL/11, XL/43, XL/51, XXXV/53

g.- se IV/132

getiŗ - bk. **gētīr -, gētiŗ -, gētir -, ġetiŗ -, ġetir -, getr̊ -, get -, getīŗ -, geti -, getī -, getir -, ᶜgetir -**.

g. XVI/23, XVI/98, XXXIX/274

g.- īpsēn XXXIX/58

g.- mez I/91

g.- mezdi XXXIII/88

g.- mezdik XXXIII/88

g.- sin XII/34

getīŗ - bk. **gētīr -, gētiŗ -, gētir -, ġetiŗ -, ġetir -, getr̊ -, get -, getiŗ -, geti -, getī -, getir -, ᶜgetir -**.

g. XXI/63

getr̊ - bk. **gētīr -, gētiŗ -, gētir -, ġetiŗ -, ġetir -, getīŗ -, getiŗ -, get -, geti -, getī -, getir -, ᶜgetir -**.

g.- er VI/17

ġetir - bk. **gētīr -, get -, gētiŗ -, gētir -, ġetiŗ -, getr̊ -, getīŗ -, getiŗ -, geti -, getī -, getir -, ᶜgetir -**.

g.- erdiler V/115

g.- ib XXXIII/373

g.- iy XV/19

ġetiŗ - bk. **gētīr -, gētiŗ -, gētir -, ġetir -, getr̊ -, getīŗ -, getiŗ -, geti -, get -, getī -, getir -, ᶜgetir -**.

g. XXIII/41

gētir - bk. **gētīr -, gētiᵩ -, gėtiᵩ -, gėtir -, getr̈ -, getīᵩ -, getiᵩ -, geti -, getī -, get -, getir -, ᶜgetir -**.

iras g. XV/37

g.- ipler IX/49

gētiᵩ - bk. **gētīr -, gētir -, gėtiᵩ -, gėtir -, getr̈ -, getīᵩ -, getiᵩ -, geti -, getī -, get -, getir -, ᶜgetir -**.

g. II/139

gētīr - bk. **gētiᵩ -, gētir -, gėtiᵩ -, gėtir -, getr̈ -, getīᵩ -, getiᵩ -, geti -, getī -, get -, getir , ᶜgetir -**.

g. XXI/66

ᶜgetir - bk. **gētīr -, gētiᵩ -, gētir -, gėtiᵩ -, gėtir -, getr̈ -, getīᵩ -, getiᵩ -, geti -, get -, getir -, getī -**.

ᶜg.- erdilēr VII/77

getitdir - Getirtme işini yaptırmak.

g.- ivėrerdi XVII/52

gevele - 1. Bir şeyi çiğnemeden ağız içinde evirip çevirmek. 2. Bir sözü tam olarak ve açıkça söylememek.

g.- n XXXIII/192

geven Baklagillerden, çok yıllık, bazı türlerinden kitre denen zamk çıkarılan, dikenli bir çalı, keven, bk. **gėven, ᶜgėven**.

g. XXXV/37, XXXV/38

g. balı XXXV/38

g.+ di I/83, XXXV/36

g. gülü XXXV/22

g.+ in gülünden XXXV/36

g.+ nen II/135, XL/72

gėven bk. **ᶜgėven, geven**.

g. XIX/126

ᶜgėven bk. **gėven, geven**.

ᶜg. gülü XIX/96

geven bālı Geven bitkisinden üretilen bal.

g. XXXV/35

geven gülü Bir tür çiçek, bk. **ᶜgėven gülü**.

g. XXXV/22

ᶜgėven gülü bk. **geven gülü**.

ᶜg. XIX/96

gėvher bk. **gȫvher, govher**.

ġ. VI/19

gėy - Örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek, giymek, bk. **giy -**.

g. XVI/101

g.- di XVI/102

g.- diğ'im IX/100

g.- ende XVIII/42

g.- erdi IV/103, XVIII/89, XVIII/92, XVIII/93, XVIII/96, XVIII/97

g.- iller XLI/107, XLI/111

g.- mez XVIII/42

g.- mezdi XVIII/95

gėydir - Giyme işini yaptırmak, bk. **giydir -**.

g.- diler XXXIX/560

g.- iller VI/28

geyih'li bk. **gēyih'li, gēh'li**.

g. tayfaları XXXIII/170

gēyih'li bk. **geyih'li, gēh'li**.

g. VIII/13

gėyil - Giyme işi yapılmak.

g.- iP XXXIII/521

g.- mişdi XXXIII/521

gėyim Giysi.

g.+ i IX/101

gėyin - Giymek, kuşanmak.

g.- di XII/72

g.- ir IX/100

g.- nük XIV/25

gėymek Giyim.

g. XVIII/88

gėyniş Giyinme işi, giyinme biçimi.
g.+ leri V/110

gez - bk. **gėz -, gēz -**.
g.- di XII/310
g.- digim I/157
g.- dim VIII/45
g.+ e I/155
g.- ek XVI/96
g.- ende I/43, XVI/96
g.- er I/42, XVIII/53, XVIII/54
g.- erdi XVI/57
g.- erik IX/17
g.- erūk XL/141
g.- erük XL/150
g.- erüK XL/143, XL/145
g.- ėy I/79
g.- ib XXXIII/371, XXXIX/345
ēy g.- ib XXXIX/335, XXXIX/336
g.- īm XVI/75
g.- ir XL/212, XXXIII/375
g.- iydi VIII/45
g.- meli XXXVII/59
g.- meye XXV/6, XXV/7
g.- mişem XXXIX/365

gėz - bk. **gez -, gēz -**.
g.- īy I/108

gēz - bk. **gez -, gėz -**.
g.- ir IX/64

gezdir - Birinin gezmesini sağlamak, dolaştırmak.
g.- em VII/12, VII/14
g.- meye XXI/78

gezenfer Kişi adı.
ġışlağ-ı g. XXIX/12

gıram (< Fr. *gramme*) Kilogramın binde biri değerindeki ağırlık ölçüsü birimi.
iki üz g. V/88

gī - bk. **gėt -**.
g. VI/151

gibi Gibi, benzer, bk. **kimi, kimin, kibi**.
g. XXV/36

gićeld - 1. Kaşımak. 2. Ağrıtmak, deli olmak. 3. Zaman geçirmek.
g.- iyik XXXIII/40

gicirttikan Isırgan otu, bk. **gicitkan, gićitkān**.
g. XIII/22

gicitkan bk. **gicirttikan, gićitkān**.
g.+ dı X/23

gićitkān bk. **gicirttikan, gicitkan**.
g. VIII/100

gid - bk. **gēd -, gėd -, gėt -, git -, gīt -, ᶜgėd -,ᶜget -, ᶜgėt -**.
g.- ebilmiyik XXXIII/40
g.- ećeksen XXXIII/241
g.- ecūk XXVIII/16, XXXIII/441
g.- eg VI/19
g.- ende VI/114, XXXIV/13
g.- ennen sōra XX/83
g.- enner XXII/20
g.- er VI/136
g.- erdiler VI/108, XV/16
g.- erdūk II/24
g.- erik XVII/62
g.- esin VI/136
g.- ėy XXXIII/78
g.- eyler XXXIII/244
g.- ip XXXIV/25
g.- iyük II/25

gidekān bk. **girdeki, gir̥dekan**.
g.+ dı XXXIX/60

gidergi Gidici, geçici.
g. II/51

gile (< Far. گیله) Tane, adet.
g. XII/475, XII/354

gilek Gilan eyaletinde yaşayan bir topluluk adı, Gilek.

g.+ di XXXVII/124

gıley (< Far. گله) 1. Şikâyet. 2. Şikâyetçi.

ġ.+ di XXXVI/60

gine bk. **gėne**, **gene**.

g. VI/71, XL/118, XL/163, XL/50, XVII/21, XXXV/55

gir - 1. Dışarıdan içeriye geçmek, dâhil olmak. 2. Sığmak. 3. Katılmak. 4. Suya batmak, dalmak. 5. Yeni bir duruma geçmek, dönüşmek, bk. **gīr -**.

g.- di VI/78, XXI/8, XXXIX/103, XXXIX/106

g.- dī XXXIX/103

g.- dim XXXIX/103

g.- ebilmez III/112

g.- ecem XXXIX/105

g.- ende XII/370, XIII/36, XIII/37

g.- ennen XIII/42

g.- ip V/147

g.- īr VI/49

gir (< Far. گیر) Ceza

g. vėriller XL/189

g. vėrir XL/189

gīr - bk. **gir -**.

g.- ir XII/116

gīr (< Far. گیر) 1. Tutmak.

g.- em XL/122

gi̯rdekan (< Far. گردکان) Ceviz ağacı, bk. **girdeki**, **gidekān**.

g. ağacınnandı XXXIX/49

girdeki bk. **gidekān**.

g. XXXIX/54

git - bk. **gēd -**, **gėd -**, **gėt -**, **gīt -**, **ᶜgėd -**, **ᶜget -**, **ᶜgėt -**, **gid -**.

g. VI/131, XVI/36

g.- dim XXXIX/557

g.- dīm VI/129

g.- er III/111

g.- erdiler II/114

g.- memiştim XXXV/63

g.- merik VIII/137

g.- mērik VIII/138

g.- merük XXXV/48

g.- ti XXXIV/27

gīt - bk. **gēd -**, **gėd -**, **gėt -**, **git -**, **ᶜgėd -**, **ᶜget -**, **ᶜgėt -**, **gid -**.

g.- sin V/189

gitar (< Fr. *guitare*) Genellikle ahşap gövdeli, perdeli, altı teli olan, telleri parmakla çekilerek veya pena ile vurularak çalınan bir telli çalgı, gitar, bk. **gītar**.

g. XXXIX/185, XXXIX/23

gītar bk. **gitar**.

g.+ a XXXIX/23

g.+ nan XXXIX/23

giy - bk. **gėy -**.

g.- eller XVII/41

g.- er XXVII/16

g.- erdi XVIII/95, XXXIII/479

g.- erdiler XI/46

giydir - bk. **gėydir -**.

g.- eller III/99

gizdi Başkalarından saklanan, duyurulmayan, saklı kalan, mahrem, mestur, nihan, gizli.

g.+ m XXXIII/193

ᶜgizir Arkadan iş çeviren kötü kişi, düzenbaz.

ᶜg. XLI/102

gizlen - Saklanmak, gizlenmek.

g.- erdiler XI/40

g.- ir XXXIX/605

gizzed - Gizleme işini yaptırmak, gizletmek.

g.- eydin VIII/64

govher bk. **gō̆vher, gėvher**.

g. XXXIX/551, XXXIX/597

göbeg bk. **göbek, göbēğ', gō̆beh'**.

onun g.+ īn VI/116

göbēğ' 1. İnsan ve memeli hayvanlarda göbek bağının düşmesinden sonra karnın ortasında bulunan çukurluk, göbek. 2. Üç dört kuşak önceden başlayan bir nesil birliğine dayanan topluluğa verilen ad, bk. **göbek, göbeg, gō̆beh'**.

g.+ in keserdik V/215

onun g.+ in VI/123

gō̆beh' bk. **göbek, göbeg, göbēğ'**.

g. I/112

göbek bk. **göbēğ', göbeg, gō̆beh'**.

onun g.+ n VIII/112

gödáh'don Bir tür âşık havası.

g. XXXIX/158

göğ' bk. **gö̇v, göy**.

g.+ lerden VII/51

göğçeg bk. **göyçek, göyçeh', göyćeh', göğçeg, gō̆yçek**.

g. iydi XXXIII/296

göğçeg bk. **göyçek, göyçeh', göyćeh', göğćeg, gō̆yçek**.

g.+ i X/100, X/99

göğ'lük 1. Yeşillik. 2. Otlu.

g. I/105

göğül bk. **gölül, gö̇vl, könül, göyül, gō̆yül**.

g.+ leri tüşür XV/55

g.+ üm XXXIII/592

göl Oluşması genellikle tektonik, volkanik vb. olaylara bağlı olan, toprakla çevrili, derin ve geniş, tuzlu veya tuzsuz durgun su örtüsü, bk. **gör**.

g. V/153

g.+ de V/153, V/154

g.+ dü XIX/103

g.+ e V/147, V/149

g.+ lerine VII/145

ġan g.+ ünde VII/126

gölül bk. **gö̇vl, göğül, könül, göyül, gō̆yül**.

g. XII/79

gönder - Bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek, ulaşmak, yolcu etmek.

g.- di XII/440

g.- diler XII/476

g.- ib XII/427

g.- ir IX/11

g.- iy XVI/125, XVI/129, XVI/65

gör - 1. Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek. 2. Anlamak, kavramak, sezmek. 3. Yapmak, etmek, çalışmak, bk. **gō̆r -, ᶜgör -, Kör -**.

g. XII/241, XII/255, XII/453, XII/49, XVIII/90, XXIII/37, XXXII/26, XXXIII/175, XXXIII/206, XXXIII/210, XXXIII/25, XXXIII/422, XXXIII/476, XXXIII/482, XXXIII/502, XXXIII/575, XXXIII/609, XXXIX/621

g.- dīm XXXVII/16

g.- dūm XXV/56, XXXIX/466

g.- dü IX/55, VII/82, XL/95, XVI/58, XVI/94, XXIX/27, XXXIII/321, XXXIII/462, XXXIII/470, XXXIII/484, XXXIII/485, XXXIII/493, XXXIII/548, XXXIII/563, XXXIII/565, XXXIII/570, XXXIII/575, XXXIII/609

g.- dügüm XIX/17

g.- dük VI/152, VIII/67, XIX/121, XIX/127

g.- düler XXXIII/407, XXXIX/331

g.- düm I/197, I/199, VI/130, VI/132, VI/138, X/120, XIII/110, XIII/113, XIII/70, XIII/95, XIII/96, XIII/99, XVI/32, XVI/34, XVIII/47, XVIII/48, XXI/64, XXII/76, XXII/79, XXVI/36, XXXIII/177, XXXIX/318, XXXIX/320, XXXIX/560, XXXV/68

āmuziş g.- düm XXVI/36

g.- e XXXIII/425

g.- ebiler XXXIII/151

g.- ebillem XXXIII/544

g.- ebilmedi XXXIII/553

g.- ebilmessin VI/157

g.- ebilmez XXXIII/152

g.- eć̈eksen XXXIII/482

g.- e͡emmerik XVII/73

g.- e͡emmez XXXVI/44

g.- e͡emmezdi XI/15

g.- ehʿ IV/60, XXXIII/598

g.- ek I/183, XII/194, XII/454

g.- en V/92, XVIII/75

iş g.- en XXXVI/9

g.- ende XXVIII/33, XXXIX/178

g.- er V/14, XXIV/39, XXXVI/37

g.- ēr V/12

iş g.- er II/107

g.- erdi VI/34, VIII/111, XI/14, XI/55, XXXIII/198

g.- erdig XXII/47

g.- erdiler V/107, V/181, XVIII/66

g.- erdilēr VI/51

g.- erdin VI/117, VI/162, VI/51, VI/91, VIII/63, XI/55, XIII/70, XIII/79, XIII/80, XIII/88, XVIII/84, XXII/44, XXXIII/200, XXXIII/201, XXXIII/47, XXXIII/56

g.- ersen XIII/39, XL/112, XL/156, XL/160, XVIII/56

g.- ersin XII/171, XX/100

g.- ersüz XXXVIII/45

g.- esin VI/136

g.- ey III/13

g.- ėy I/79

g.- eydin XXXIII/196, XXXIII/58

g.- ėysen XXXIII/143, XXXIII/186

g.- iyem XXIV/6

g.- medi XII/252

g.- medik XI/59, XXII/50, XXVI/46

g.- medim XIII/113, XV/43, XXXIII/220, XXXIII/221

g.- medī̇m XV/43, XXIII/33, XXXIII/417

g.- meginen XXXIX/534

g.- meli XL/81

g.- melidi XL/43

g.- memişem IX/49, X/41, XV/73, XXIII/25, XXVI/24, XXXIII/219, XXXVII/41

g.- memişik V/170, XX/48, XXX-VII/46, XXXVII/48

g.- mēmişik XXXVII/42

g.- memişim XV/72, XXXVII/45

g.- memiştim XXXV/70

g.- merem XV/47

g.- mesin XXVI/45, XXVI/53

g.- meyim V/174

g.- meyipdī VII/165

g.- mez XVIII/42

g.- mezdi XVIII/65

g.- miydi VIII/33

g.- miysēn XXXIII/486

g.- mūller V/23

g.- mür XXXIII/535

g.- müşdü XI/63

g.- müşdüm XXXVII/18

g.- müşem XII/322, XIII/69

g.- müşüg XXII/26, XXXIX/35

g.- müşük VII/21, XX/63

g.- müşüm VI/113, XXXVII/41, XXXVII/42

g.- müyem XXXIX/331

g.- rük XVII/20, XVII/35, XXXII/33

tedārik g.- rük XL/99

g.- se XL/105

g.- sem I/157, XL/217

g.- sen XL/126, XVII/90

g.- seydiler XXXIX/314

g.- ūm IV/108, XIV/6

g.- ūsün VI/40

g.- üb XXXIII/235

g.- üller IX/14, VI/72

g.- üm IX/26, X/102, X/125, XII/123, XII/130, XXI/70, XXI/81, XXXIII/482,

XXXIX/507, XXXVII/60

g.- ün IX/12, XVI/109

g.- üp IX/51, XXXIII/374, XXXIX/624

g.- üpdü VI/159

g.- üPler I/123

g.- üpsen XXXIX/47

g.- üptü VI/159

g.- ür IX/33, IX/52, XIII/50, XXXII/49, XXXV/45

g.- ürdüler XI/58

g.- ürdün XIII/49, XIII/62, XIII/74

g.- ürem III/14, VII/41, XXIV/6

g.- ürsen XIII/36

g.- ürsēn XXVI/22

g.- ürsen XIII/38

g.- ürük XL/132, XL/187

g.- ürüm VI/47

g.- üydün VIII/57, VIII/69, VIII/74

g.- üyem XXXII/48

g.- üysen I/43, II/127, II/131, XXXII/25, XXXII/34

g.- üysün VI/27, VI/33

g.- üyüm II/71

gōr - bk. **gör -**, **ᶜgör -**, **Kör -**.

g.- memişig XXXVII/44

ᶜgör - bk. **gör -**, **gōr -**, **Kör -**.

ᶜg.- dü IX/27

gör bk. **göl**.

g. I/73

görá bk. **göre**.

ona g. IX/101

göre 1. Bir şeye uygun olarak, bir şey uyarınca, gereğince. 2. Bakılırsa, hesaba katılırsa, göz önünde tutulunca, bakarak, nazaran, için, bk. **görá**.

g. XII/369, XVI/28

adına g. XXXIII/165

buna g. XXXIX/236

dasTannara g. IX/94

ġoppuza g. XXXIX/44

musıġimize g. VII/33

ona g. I/72, XII/118, XII/368, XL/180, XX/100, XX/11, XX/18, XXXIX/14, XXXIX/194, XXXIX/200, XXXIX/26, XXXIX/29, XXXIX/52, XXXIX/56

pula g. XXXIII/477

sene g. IV/89

zadına g. XXIX/25

görkez - Görülmesini sağlamak, görmesine yol açmak, göstermek.

g.- iy II/75

g.+ meğe XVI/22

görsed - Görülmesini sağlamak, görmesine yol açmak, göstermek, bk. **görset -**.

g.- erük XL/81

g.- ir XXXIX/42

görsen - Görünmek, belirgin duruma gelmek.

g.- er XII/468, XII/472

g.- miyen XII/468, XII/472

görset - bk. **görsed -**.

g.- medi XXXVIII/38

görük - Gözükmek.

g.- er IV/114

g.- erdi IV/117

g.- medi XXXIII/401

görün - Görülür duruma gelmek, görülür olmak, gözükmek.

g.- ür XII/332

görüş - Buluşup konuşmak, konuşup sohbet etmek.

g.- erüg XL/142

görüşük Görüşme işi, ziyaret.

g.+ üne XXI/55

göster - Görülmesini sağlamak, görmesine yol açmak, karşı karşıya kalmak.

g.- mesin XVIII/100

göt - bk. **götür -, götür̥ -, götü -, götū -**.

g.- dī XII/48

g.- dū XVI/9

g.- dūm XIX/23

g.- dü XII/240, XL/154, XVI/11, XVI/15, XXXIII/237, XXXIII/311

ġayış g.- dü XVIII/157

g.- düler XVI/39

g.- düm XXI/72, XXXIX/537

ġayış g.- düydü XVIII/157

g.- tū I/185

g.- tü VIII/18, VIII/27

g.- tüm XXI/73

götū - bk. **götür -, götür̥ -, götü -, göt -**.

g. VIII/141, XXXIII/256

götü - bk. **götür -, götür̥ -, götū -, göt -**.

g. XXXIX/323

g.- mezdiler V/180

g.- müşem XXXIX/15

g.- sün XVI/89

götür - Taşımak, ulaştırmak veya koymak, götürmek, bk. **götür̥ -, götü -, götū -, göt -**.

g. XVI/102

g.- e XXXIII/199

g.- ek VI/144

g.- eller I/98, III/93, V/27, XXVI/13

g.- em XXXIX/483

g.- ende III/27, V/131, XL/105

g.- ennen sohra XXXIII/262, XXXIII/263

g.- ennen sōra XVI/10

g.- er III/9, V/132, XXVI/7

g.- erdig V/215

g.- erdīg XVIII/159

g.- erdiler V/201

g.- erik XIX/88

g.- ermiş VII/165

g.- erük XXXV/19

g.- ey III/11

g.- ¡ydi XXXIII/159

g.- rüh' III/93

g.- rük III/94, XIX/85, XIX/87, XVII/18, XVII/19, XXIX/43

g.- üb XL/157, XL/96, XXXIII/258, XXXIX/146

g.- ülle XXXIX/610

g.- üller I/119

g.- üp II/134, IV/38, V/169, V/226, XXI/53, XXIV/19, XXXIII/100, XXXIII/257

g.- üP XXXIII/348

g.- ür III/93, VII/103, VII/170, XXXIX/273, XXXIX/275, XXXIX/40, XXXIX/66

g.- ürdüler VI/57

g.- ürsüz VII/174

g.- ürük XXXV/20

g.- üyem XXXIX/484

g.- üyür XXXIX/39

götüŗ - bk. **götür -, götü -, götū̄ -, göt -**.

g.- mesem XXI/71

g.- sēn XXI/71

gövẏ bk. **göğ**ˈ**, göy**.

g. XII/280,

g.+ den XII/278

g.+ ē XXXIX/511

g.+ ūn XII/276

g.+ ü XII/278

g.+ ün üzünde XII/395

yeddi g.+ ü XII/257

göverçin bk. **güverçin**.

g. XI/69

gōvher (< Far. گوهر) 1. Bir şeyin özü, esası, varlığındaki değişmeyen asli maya, cevher. 2. Cevher, elmas, inci. 3. Kişi adı, bk. **gẽvher, govher**.

dürr-ü g.+ i XII/122

gövẏl bk. **gölül, göğül, könül, göyül, gōyül**.

ġızın g.+ ü XXXVII/130

göy İçinde gök cisimlerinin hareket ettiği sonsuz boşluk, uzay, sema, asuman, feza, bk. **göğ**ˈ**, gövẏ**.

g. XX/77, XXXIII/529, XXXIX/258

g.+ de X/74

g.+ deki XII/477

g.+ den XXXIX/248, XXXIX/255

g.+ nen XL/161, XXXIII/523, XXXIII/524

g. libası XXXIX/559

yeri g.+ ü I/58

g. vaḫdı XX/77

g. vaḫtı XX/76

göyçehˈ bk. **göyçek, göyçeh**ˈ**, göğçeg, göğçeg, gōyçek**.

g. XXI/86

göyçehˈ bk. **göyçek, göyçeh**ˈ**, göğçeg, göğçeg, gōyçek**.

g.+ sen XL/17

göyçek Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı, güzel, bk. **göyçeh**ˈ**, göyçeh**ˈ**, göğçeg, göğçeg, gōyçek**.

g. V/42, VIII/63, VIII/65, XXXIII/295, XXXIII/518

g.+ di VIII/147

gōyçek bk. **göyçek, göyçeh**ˈ**, göğçeg, göğçeg, göyçeh**ˈ.

g. XIV/9

göyül 1. Sevgi, istek, düşünüş, anma, hatır vb. kalpte oluşan duyguların kaynağı, gönül. 2. İstek, arzu, bk. **gölül, gövẏl, könül, göğül, gōyül**.

g.+ leri XXXII/33

g.+ ú IV/110

g.+ ü XIII/40

dede nenesinin g.+ ü IV/110

gōyül bk. **gölül, gövẏl, könül, göğül, göyül**.

g.+ leri XXXII/32

göyüşgennig 1. Yeşillik. 2. Yağmurun bereketli olması, bitkilerin yeşermesi durumu.

g. XX/67, XX/65

göz 1. Görme organı, basar. 2. Nazar. 3. Delik, boşluk. 4. Bakış, görüş. 5. bk. **ᶜgöz**.

g. V/206, XII/252, XXII/2, XXXIII/535, XXXIX/616

g.+ den XXXIX/143

g.+ deri IV/117

g.+ e III/39

g.+ ler X/106, X/107

g.+ lerime XII/175

g.+ lerimnen XII/163

g.+ lerinin yāşı XXV/58

g.+ n̄ yaşı XXV/58

g.+ ü V/206, XII/252, XXXIII/535

g.+ üm XII/186, XVI/141, XXXIX/624

g.+ üm ışığı XXXIX/95

g.+ üm üstüne XXXV/63

g.+ üme XII/59

g.+ ümnen XXXIX/143

g.+ ümü VIII/19, XXII/35, XXII/44

g.+ ümün ġabağı XII/164

g.+ ümün ġabağında XXII/77

g.+ ümüz XI/59

g.+ ümüznen V/170

g.+ ümüzü XXII/33, XXII/34

g.+ ün VIII/131, XII/345, XXXIX/618, XXXIX/624

g.+ ün bebegi XLI/43

g.+ üne XXXIII/252

g.+ ünnen XXXIX/623, XXXIX/624, XXXIX/625

ağlar g. XXXIII/265

g. açıḳ XXIII/35

g. çekirem XXXIX/616

g. değmesin VIII/117

g. mıncığı V/212

g. mincíğı VIII/117

g. yaşından VIII/151

göz g.+ e XXXIX/615

g. göz olub XII/85

g. göze XXXIX/615

g. kimi V/54

baş g.+ ün XXI/53

hāmısının g.+ ü V/209

ġaynatanın g.+ üne IV/113

göz g. olub XII/85

öz g.+ ümnen XXXIII/177

yüz g.+ ümüz XIX/127

ᶜgöz bk. **göz**.

ᶜg.+ dū̄ XLI/28

gözde - Gözlemek, korumak, kollamak.

g.- rdiler VI/54

göze Su kaynağı.

g.+ si I/133

gözel Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı, iyi, hoş, güzel, bk. **gözēl**.

g. VII/69, X/100, X/99, XII/255, XL/17, XXV/52, XXXIII/282, XXXIX/481, XXXIX/482, XXXIX/613, XXXIX/614, XXXIX/618, XXXIX/621, XXXIX/623, XXXIX/624, XXXIX/625, XXXIX/626

g.+ dīr XXXIX/96

g.+ sen XL/17

g. iydi XXXIII/316, XXXIII/329

g. iymiş XXXIII/283

āzerbaycan cavanının g.+ inin ismetinē XII/65

gözēl bk. **gözel**.

g. XL/137

gözelleme Halk edebiyatında konusu aşk olan, lirik bir şiir türü, bk. **gözellemeğ**.

aran g.+ si XXXIX/497

kerem g.+ si XXXIX/479, XXXIX/486, XXXIX/497

naḫçıvan g.+ si XXXIX/496

gözellemeğ bk. **gözellemeğ**.

g. üsdündē XXXIX/333

gözellig bk. **gözellik**, **gözellih**', **gözelliğ**'.

g.+ i XXXIII/281

g.+ ine XXXIII/378

gözelliğ' bk. **gözellik**, **gözellih**', **gözellig**.

bunun g.+ i VII/36

gözellih' bk. **gözellik**, **gözelliğ**', **gözellig**.

g. VII/35

g.+ de XXXIX/618

gözellik Estetik bir zevk, coşku, hoşlanma duygusu uyandıran nitelik, hüsün, bk. **gözellih**', **gözelliğ**', **gözellig**.

g. XXXIII/304

g. derdini X/110

göz mıncığı Nazar boncuğu.

g. V/212

güć Güç, kuvvet, takat.

g.+ ü IV/69, IV/70, XVI/89

g.+ ü çatmėydı XVI/19

g.+ ünen XIX/111, XIX/112

yumruḫ g.+ üne IX/49

güćlü Güçlü, kuvvetli.

g. XLI/18

güde Kısa, küçük, dar.

g. I/52, XLI/11, XXXIX/304, XLI/11

güde g. XXXIX/236

g. güde XXXIX/236

güdel - 1. Kısalmak. 2. Daralmak. 3. Küçülmek, bk. **güdēl -**.

g.- eceh' XXXIX/536

g.- ecek XXXIX/536

g.- ećek XXXIX/536

güdēl - bk. **güdel -**.

g.- īb XXXIX/529

güftugū bk. **güftügü**.

g.+ dan XII/453

güftügü (< Far. گفت و گو) Dedikodu, kılükal, bk. **güftugū**.

g. XII/454

gül (< Far. گل) 1. Çiçek. 2. Gül ağacının güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan çiçeği, bk. **g̈ül**.

g. III/26, III/29, X/126, XII/385, XL/51, XX/15, XXXIX/130

g.+ den XL/72, XXXIII/518

g.+ dü XII/389, XXXIII/517

g.+ e XII/69

g.+ em VIII/148, VIII/149

g.+ lerden XL/72

g.+ lerine XXXV/24

g.+ ü XIV/53, XXXIX/130

g.+ ün nāzını XXXIX/621

ġızıl g. XIX/29, XIX/37, XXI/24, XXI/29

sarı g. XIX/99, XXXIII/518

g. aćar XXXIII/518

g. āvazī XXXIX/499

g. bulāḫ XXII/31

g. ćámālına XXXIII/375

g. çuḫurudu XX/15

ġızıl g.+ e III/45, XI/31, XXI/35, XXIV/26

ġızıl g.+ em XIX/33

çėhilgiyah g.+ i XXXV/23

fūne g.+ i XXXV/24

ᶜgėven g.+ ü XIX/96

geven g.+ ü XXXV/22

sancı g.+ ü XIX/95

ġızıl g.+ ün içinde III/46, XXI/36

gevenin g.+ ünden XXXV/36

g. üsdünde XXXIX/620

g. vėrib XL/52

gṻl bk. **gül**.

g. XX/75

gül - 1. İnsan, hoşuna veya tuhafına giden olaylar, durumlar karşısında, genellikle sesli bir biçimde duygusunu açığa vurmak. 2. Mutlu, sevinçli zaman geçirmek, eğlenmek, hoşça vakit geçirmek.

g. VII/119

g.- dü XII/384

g.- eller XV/50

g.- er XXV/52

g.- ēr XV/41

g.- erdim XII/180

g.- meği XV/51

g.- müşem XXXIX/291, XXXIX/292

gül āvazī Bir tür âşık havası.

g. XXXIX/499

gülbıllāḫ bk. **gülbulaḫ, gülbulāḫ**.

g. XXXVII/104

gülbulaḫ Zencan eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **gülbulāḫ, gülbıllāḫ**.

g. XXII/41

gülbulāḫ bk. **gülbulaḫ, gülbıllāḫ**.

g. XXII/31

gülçuḫuru Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

g. XX/15

güldür - Gülmesine sebep olmak, güldürmek, mutlu etmek.

g.- me XXXIX/437, XXXIX/438, XXXIX/445

ᶜgülen ay Türkiye takvimine göre nisan ayına denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki ilkbaharın ikinci ayı.

ᶜg. XLI/47

güler üzlü Yakınlık gösteren, içten davranan.

g. XLI/99

güleş - İki kişi türlü oyunlarla birbirinin sırtını yere getirmeye çalışmak.

g.- erdim XII/149

gülle 1. Top mermisi. 2. Kurşun, mermi.

g. XVI/132, XXXIII/250, XXXIII/251, XXXIII/252

g.+ ynen II/98, XXXIII/222, XXXIII/223

güllen - Çiçek açmak, çiçek vermek, çiçeklenmek, güllenmek.

g.- di XII/416

gülşan (< Far. گلشن) Gül bahçesi, gülistan.

g. XII/264

gülüş Gülme işi.

g.+ derim XXXIX/290

acı g.+ derim XXXIX/293

gülüzār (< Ar. + Far. گلعذار) Gül yanaklı, gül gibi pembe yanaklı.

g.+ ımı X/102

g.+ ın birçegi X/101

gümmed Zencan eyaletine bağlı bir yerleşim birimi, bk. **kümmez**.

g. XXXVII/106

gümüş Gümüş.

g.+ nen IX/56, XXXIII/480

gün 1. Yer yuvarlağının kendi ekseni etrafında bir kez dönmesiyle geçen 24 saatlik süre. 2. Güneş. 3. Gündüz. 4. Zaman, çağ, devir, bk. **ᶜgün, gṻn, hʿün, gún**.

g. III/101, V/48, VI/131, VIII/69, VIII/79, X/119, XII/251, XII/478, XIX/121,

XIX/50, XL/143, XLI/108, XVIII/103, XXII/53, XXIV/43, XXVI/46, XXVIII/15, XXX/13, XXX/14, XXXIII/411, XXXIII/422, XXXIII/46, XXXIII/571, XXXIII/583, XXXIX/191, XXXIX/282, XXXV/64

g.+ dü XVIII/53

g.+ de VI/130, VI/133, VI/154, VI/98, VI/99, X/60, XVII/64, XIII/27, XIII/28, XVI/132, XVII/63, XVII/66, XXI/79, XXXIX/150, XXXIX/160, XXXIX/191

g.+ dü XXXIII/403, XXXIII/406, XXXIX/280

g.+ e II/116, XII/477, XIV/51, XX/25

g.+ lerin XXXIII/454

g.+ ne VI/99, XII/196

g.+ nen XLI/111

g.+ nen sohra XXXIII/418

g.+ nen sōra XIII/80

g.+ ner XXXVI/47

g.+ neri VI/141, VI/151, VIII/139

g.+ nerimi XII/162

g.+ nerimiz XXXIX/376

g.+ nerin XXXIII/285, XXXIII/436, XXXIII/452, XXXIII/504, XXXIII/528, XXXIII/585

g.+ nerinnen XII/183

g.+ ü III/102, XII/256, XII/478, XXXIII/11, XXXIII/452, XXXIII/505, XXXIX/312, XXXV/54

g.+ üdü XXXIII/497

g.+ üm XII/199

g.+ ümüz VIII/135, VIII/136, VIII/138

g.+ ün VI/98

g.+ ün batar çağı IX/52

g.+ ün ġabağına II/70

g.+ ünkün VI/99

g.+ üydū̄ XXXIII/436

g.+ üydü XXXIII/454, XXXIII/528, XXXIII/585

g.+ üymüş XXXIII/286

āynī̄ gün g. XLI/55

beş g. XVII/54, XXXII/15, XXXIII/358, XXXIII/381, XXXIII/387, XXXIII/388

bi g. II/117, XIII/64, XVII/53, XVII/54

bi iki g. I/117

bir g. VI/152, XIII/64, XXII/80, XXV/48

dört g. XI/62, XL/44, XXVI/33, XXXIII/140, XXXVII/136

elli g. XX/16

ġırḫ beş g. XXXIII/181

ġırḫ g. IX/50, IX/51, V/144, XXXIII/181, XXXIII/576

iki g. I/89, V/47, VI/114, XVII/53, XXII/80

on beş g. IV/22, XVIII/10, XVIII/9, XXXIII/82

on g. IV/22, IV/23, VIII/71, VIII/73, XIII/20, XVII/54, XX/25, XXI/52, XXI/69, XXIX/38, XXVIII/15, XXXII/15, XXXII/44

teze g. XL/139

üç̀ g. I/89

üç g. I/88, XXXIII/358

üş g. VI/98, XI/61, XL/44, XVIII/80, XXXIII/358, XXXVII/136

yeddi g. V/144

yirmi g. VI/121, XXVII/24

g. batanda VIII/139, XXXIII/244

g. batandan XXII/38

g. batannan XXII/90, XXXIII/298

g. çıḫanı XXXIII/298

g. çıḫan XXXI/28

ağır g.+ de XXXIX/149

üş g.+ de VIII/120, XVIII/100, XVIII/101
beş g.+ dü XXXIII/404
āynı̄ g.+ e XLI/55
igirmi g.+ e XXXII/44
on g.+ e II/116
on iki g.+ e IV/23
ġırḫ g.+ ećen V/145
g. geće I/48, I/50
haftanın g.+ leri XLI/54
ġırḳ g.+ nen XX/19
on g.+ nen sōra XXI/52
üş g.+ nen sōra XVIII/81
aşure g.+ neri XXI/48
g. orta I/93
üş g. sohra XXXIII/141
çerşemme g.+ ü V/177, VIII/140, VIII/145
çerşemmenin g.+ ü XXIV/44
duz g.+ ü V/104, VIII/137, VIII/138, XXIV/42
ėl g.+ ü XLI/55
falan g.+ ü I/93
od g.+ ü VIII/143, VIII/144
öyünkü g.+ ü XIV/24
süt g.+ ü V/102
tek g.+ ü V/104, XXIV/42
yayın g.+ ü XXXIII/156
yėlᶜ g.+ ü XLI/54
dar g.+ ümdē VII/44
yaman g.+ ümdü XVI/130
duz g.+ ün XXIV/42
ömrün g.+ ün VIII/96
ayını g.+ ünü ilini XXXIX/206, XXXIX/210
ġışın g.+ üydü XXXIII/529

gū̱n bk. **gün**, **ᶜgün**, **hʾün**, **gún**.
g. XXXIII/571

ᶜgün bk. **gün**, **gū̱n**, **hʾün**, **gún**.
ara ᶜg. XLI/54
duz ᶜg.+ ü XLI/54
ōd ᶜg.+ ü XLI/54
su ᶜg.+ ü XLI/54
süt ᶜg.+ ü XLI/54

günah (< Far. گناه) Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış, vebal.
g. XL/105, XL/40
g.+ dı XXXIX/58, XXXIX/59, XXXIX/61
bedenin g.+ ına XVIII/117

günahkār (< Far. گناهکار) Günahlı.
g. VII/52
g.+ dı XXXIX/81, XXXIX/79

günbatan Batı.
g.+ dan XXII/38
g. + nan sōra XXII/90
g. elindedi XXX/18
zēyvenin g.+ ıdı XXX/18

günbegün Gittikçe, günden güne.
g. XII/190

günćıḫan Doğu.
g. terefi XXXI/28

gündüz bk. **günnüz**, **günüz**.
gece g. XVIII/10
geće g. XX/26

güney Güney.
g.+ di XX/55

günnü Güneşli.
g.+ yem X/130

günnühʾ O gün, o günle ilgili, günlük.
g.+ de XXXIX/619

günnüz bk. **gündüz**, **günüz**.
g.+ ü XII/379

günüz Günün sabahtan akşama kadar süren aydınlık bölümü, bk. **gündüz, günnüz**.

g. XI/24

geće g. XVIII/53, XVIII/54

ġéće g. XII/77

g.+ ü I/93

güver - Bitki büyüyerek yeşermek, yeşillenmek.

g.- iy XX/65

güverçin 1. Güvercin. 2. Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **göverçin**.

g.+ de VIII/12

güverçinlī Şahseven Türklerini oluşturan Demircili tayfasının bir tiresi, Güvercinli.

g. VIII/10

gözze - Dikkatle bakmak, gözlemlemek, tarassut etmek, kollamak, gözlemek.

g.- yećesen XVI/134

güzem 1. Yazın ikinci yarısında kırkılan koyunun yünü. 2. Kuzu yünü, bk. **ᶜgüzem**.

g. II/61, II/62, XXII/98

g.+ in XVIII/135

g.+ nen II/63

ᶜgüzem bk. **güzem**.

ᶜg.+ nen XXXI/44

Ġ

ġab İçi gaz, sıvı veya katı herhangi bir maddeyi alabilen oyuk nesne, kap kacak, bk. **ġāP**.

ġ.+ ı V/91

ġ.+ ın V/178

çörek ġ.+ ına V/183

çerşemme ġ.+ ını V/91

ġabağ bk. **ġabaḫ**.

ġ. V/37, XXVI/10, XXVI/19, XXXIII/17

ġ.+ a VII/25, VII/39, VII/4, XIII/72, XXXIII/309, XXXIII/554, XXXVII/83, XXXVII/84

ġ.+ ā XXXIII/409

ġ.+ da XL/48

ġ.+ dan XX/50

ġ.+ ıma XXXVIII/21, XXXVIII/32

ġ.+ ımdan XVI/35

ġ.+ ımıza IX/23

ġ.+ ımızā I/167

ġ.+ ımızda XIX/114

ġ.+ ına V/148, V/152, V/169, XVIII/108, XXVI/49

ġ.+ ınā IX/28

ġ.+ ında VI/26, VI/29, XXXIII/563

ġ.+ ındā XX/41

bir il ġ. XX/103

bizden ġ. XX/62

bayram ġ.+ ı XIII/36

gözümün ġ.+ ı XII/164

ḫaćı bala bēin sürüsünün ġ.+ ı XXXIII/214

gelnin ġ.+ ın V/150

ġoşunun ġ.+ ın XXXIII/248

buların ġ.+ ına XXXIII/353, XXXIII/356, XXXIII/406

dendan pizişkinin ġ.+ ınā XXXIII/443

düşmenin ġ.+ ına VII/23

ġonağın ġ.+ ına XV/55

günün ġ.+ ına II/70

köçün ġ.+ ına XXXIII/495, XXXIII/502, XXXIII/503

köçün ġ.+ ınā XXXIII/496

mahmudun ġ.+ ına XXXIII/354

mının ġ.+ ına XVI/139

tüfengin ġ.+ ına XVI/37

buların ġ.+ ında XVI/138

gözümün ġ.+ ında XXII/77

oların ġ.+ ında XVI/45

ġoyunun ġ.+ ını XVIII/121

bizim ġ.+ mıza II/109

senin ġ.+ uv̇a XVI/126

ġabaḫ Önce, ön taraf, ileri, önceki, evvel, bk. **ġabağ**.

ġ. I/161, I/172, I/201, I/202, I/205, I/86, III/83, V/114, XIII/54, XLI/10, XV/15, XV/21, XV/59, XX/103, XX/47, XXII/60, XXXIII/30, XXXIV/22

bunnan ġ. VII/9, XXXIX/450

dal ġ. XXXIX/371

efserden ġ. XVI/132

inġılabdan ġ. XVIII/67

mennen ġ. XV/12, XXI/82

munnan ġ. VII/161, XII/219, XXXVII/12

onnan ġ. XX/16

sizden ġ. XXXIX/466

ġ.+ da I/164, I/88, V/134, V/135, XLI/108

ġ.+ dan I/89, VI/65, VII/17, VIII/70

bunnan ġ.+ dı XIX/123

munnan ġ.+ dı XXXVII/20

ġ. zaman V/133, V/207

ġ. zamān V/56

ġabaḫki Önceki.

ġ. XV/13

onnan ġ. XXXVII/19

ġabaḫlaş - Karşılaşmak, yüz yüze gelmek.

ġ.- ır XII/203

ġab ġaşığ Yemek için gerekli olan tüm teçhizat, kap kacak.

ġ.+ ın III/88

ġábir bk. **ġábr**, **ġābir**.

ġ. XVI/12

ġ.+ e XXXIII/549

ġābir bk. **ġábr**, **ġábir**.

ġ. V/99

ġábr (< Ar. قبر) Mezar, bk. **ġābir**, **ġábir**.

ġ.+ imi XXXIX/441

ġ.+ imī XXXIX/447

onun ġ.+ in üsdünde XXXIII/603

ġabresdannığ Mezarlık, kabristan.

ġ.+ ā V/99

ġabrigā́h (< Far. گاه + Ar. قبر) Kabir yeri, mezar.

ġ.+ den XII/72

ġabul (< Ar. 1 قبول.)Bir şeye isteyerek veya istemeyerek razı olma. 2. Sunulan bir şeyi, armağanı alma. 3. Bir öneriyi uygun bulma, onaylama, bk. **ġábul**, **ġābul**, **ġebul**, **ġebūl**, **ġēbul**.

ġ. ėdiyrem I/107

ġ. ėlersen I/126

ġ. ėlesen I/126

ġ. ėleyib I/127

ġ. olar XVIII/106

ġábul bk. **ġabul**, **ġābul**, **ġebul**, **ġebūl**, **ġēbul**.

ġ. ėlemerem XXVI/43

ġ. ėlemeyib XXXIII/264

ġ. ėlemiyesīz XXXIII/277

ġābul bk. **ġabul**, **ġábul**, **ġebul**, **ġebūl**, **ġēbul**.

ġ. olsun XXXIX/84

ġácel 1. Dağ eteğinde yer alan otlak. 2. Dağ eteklerinde hayvanların geceledi̇ği yer.

g.+ imiz XX/60

ġaç - 1. Koşmak. 2. Hızla koşup bir yere saklanmak. 3. Gitmek, bk. **ġaç -, ġać -, ġāç -, ġaş -**.

g.- a gaça XXXIII/148

ġ.- a XXV/12

ġ.- abilmez XXXIII/366

ġ.- ār XL/96

ġ.- ardı II/136, XI/55

ġ.- ardılar XI/57

ġ.- arıḫ XL/160

ġ.- ėy XXXIII/495

ġ.- eymiş XL/204

ġ.- ıp I/164

ġ.- ıP XXXIII/463

ġ.- ırsız XI/56

ġ.- īr XXXIII/476

ġ.- masın I/195

ġ.- saymış XL/204

ġ.- seydi XXXIII/149

ġ.- tım XXXV/67, XXXV/68

gaça g.- a XXXIII/148

ġaç - bk. **ġaç -, ġać -, ġāç -, ġaş -**.

ġ.- aćaḫ XXI/81

ġ.- ıp XVI/139

ġać - bk. **ġaç -, ġaç -, ġāç -, ġaş -**.

ġ.- a XV/59

ġāç - bk. **ġaç -, ġaç -, ġać -, ġaş -**.

ġ. XVI/72

ġ.- ıp XXV/11

ġaçağ Yasaca yapılması yasak olan veya yapılması için gerekli izin alınmayan.

ġ. ıydı XXXIX/313

ġaçır - Kaçmasını sağlamak veya kaçmasına imkân yaratmak, gitmek, kaçırmak.

ġ.- mışuḫ XL/205

ġada (I) (< Ar. قضاء) Kaderin, Allah tarafından ezelde tayin ve tespit edilen biçimde ve zamanda gerçekleşmesi.

ġ. XXXII/52

ġ. VII/141

ġada (II) bk. **ġadar, ġádaṛ, ġáde, ġádá, ġader, ġáder, ġadr, ğeda, ğadir, ğadėr, ğadeṛ, ğader, ğade, ğáde**.

ġ.XXXIX/380, XXXIX/381

ġádá bk. **ġadar, ġádaṛ, ġáde, ġada, ġader, ġáder, ġadr, ğeda, ğadir, ğadėr, ğadeṛ, ğader, ğade, ğáde**.

ġ. XI/28

ġada al - Dert ve üzüntüyü paylaşmak, "Sana gelen bana gelsin, derdin derdim olsun" anlamlarında kullanılan bir fiil.

ġ.+ laruv a.- ım XXXII/52

ġ.+ sın VII/141

ġadar (< Ar. قدر) Kadar, bk. **ġádá, ġádaṛ, ġáde, ġada, ġader, ġáder, ġadr, ğeda, ğadir, ğadėr, ğadeṛ, ğader, ğade, ğáde**.

ġ. XXXIX/608

ġádaṛ bk. **ġadar, ġádá, ġáde, ġada, ġader, ġáder, ġadr, ğeda, ğadir, ğadėr, ğadeṛ, ğader, ğade, ğáde**.

ġ. VII/91

ġadd (< Ar. قدّ) Boy, bk. **ġádd**.

ġ.- i ġāmetine XXXIII/375

ġádd bk. **ġadd**.

menim elif ġ.+ im XII/166

ġáde bk. **ġadar, ġádá, ġádaṛ, ġada, ġader, ġáder, ġadr, ğeda, ğadir, ğadėr, ğadeṛ, ğader, ğade, ğáde**.

ġ. XVI/56

ġadem (< Ar. قدم) Ayak, adım, tekme.

ġ. vıreydı XXXIII/286

ġader bk. **ġadar**, **ġádá**, **ġádaṛ**, **ġada**, **ġáde**, **ġáder**, **ġadr**, **ğeda**, **ğadir**, **ğadėr**, **ğadeṛ**, **ğader**, **ğade**, **ğáde**.

ġ. XXXIII/265, XXXIX/263, XXXIX/296

ġáder bk. **ġadar**, **ġádá**, **ġádaṛ**, **ġada**, **ġader**, **ġáde**, **ġadr**, **ğeda**, **ğadir**, **ğadėr**, **ğadeṛ**, **ğader**, **ğade**, **ğáde**.

ġ. XII/310

ġadımki bk. **ġėdimki**, **ġedimki**, **ġēdimki**, **ġadimki**, **ġádimki**.

ġ. XXXIX/173

ġadın Erişkin dişi insan, hatun, hatun kişi, zen, kadın.

ġ.+ a XLI/18

ġ.+ ınḫına XLI/30

ġadim bk. **ġádim**, **ġādim**, **ġādīm**, **ġådim**, **ġā̆dīm**, **ġėdim**, **ġedim**, **ġėdim**, **ġēdim**.

ġ. IV/20, V/80, X/11, XVII/75, XVIII/89, XXIV/17, XXIV/35, XXXVIII/61

ġ.+ i V/103

ġ.+ ler I/14, II/24

ġ.+ nen I/22, I/25, I/26, II/23, IV/74

ġ.+ nerin I/23

ġádim bk. **ġadim**, **ġādim**, **ġādīm**, **ġådim**, **ġā̆dīm**, **ġėdim**, **ġedim**, **ġėdim**, **ġēdim**.

ġ. I/192, II/48, XII/113, XII/116, XII/19, XII/361, XII/363, XII/364, XL/189, XL/198, XL/215, XVIII/102, XVIII/129, XVIII/99, XXII/57, XXVII/20, XXXI/36, XXXIII/107, XXXIII/331, XXXIII/340, XXXIII/362, XXXIII/43, XXXIII/478, XXXIII/488, XXXIII/549, XXXIII/68, XXXVI/55, XXXVI/56

ġ. adamdılar XVIII/68

ġ.+ i XVII/87

ġ.+ in dāsTannarı XXXIX/198

ġ.+ in hüzürü XVIII/99

ġ.+ in hüzürünnen XVIII/103

ġ.+ in resmi XXXVI/55

ġ.+ lerden XXXI/23

ġ.+ lerimiz XXV/8

ġ.+ nen II/16, II/48, XII/9, XL/209, XXV/16, XXVII/21

mınnan ġ. XXXIII/55

zamān-ı ġ. XL/200

ġādim bk. **ġadim**, **ġádim**, **ġādīm**, **ġådim**, **ġā̆dīm**, **ġėdim**, **ġedim**, **ġėdim**, **ġēdim**.

ġ. I/38, IV/127, IV/92, XL/29, XL/83, XL/85, XX/80, XXI/59, XXIV/33

ġ.+ in toyū XXXIII/69

ġ.+ lēr XL/47

ġādīm bk. **ġadim**, **ġádim**, **ġādim**, **ġådim**, **ġā̆dīm**, **ġėdim**, **ġedim**, **ġėdim**, **ġēdim**.

ġ. XXI/52

ġådim bk. **ġadim**, **ġádim**, **ġādim**, **ġādīm**, **ġā̆dīm**, **ġėdim**, **ġedim**, **ġėdim**, **ġēdim**.

ġ. IV/44

ġā̆dīm bk. **ġadim**, **ġádim**, **ġādim**, **ġādīm**, **ġådim**, **ġėdim**, **ġedim**, **ġėdim**, **ġēdim**.

zemān-ı ġ. XL/87

ġadimki Eskiye ait olan, eskiden olan, eski, bk. **ġėdimki**, **ġedimki**, **ġēdimki**, **ġadımki**, **ġádimki**.

ġ. XVIII/75

ġádimki bk. **ġėdimki**, **ġedimki**, **ġēdimki**, **ġadımki**, **ġadimki**.

ġ. VI/19, XL/29, XL/50, XXXIII/43

ġ.+ ler XVIII/131, XVIII/36

ġ.+ lerin sözüdü XXXIII/209

ġ. kimi XXV/39

ġādir Kişi adı.

ġ.+ di I/4, XIII/108

ġādir (< Ar. قدر) Değer, kıymet, bk. **ġedr**.

biġādir ġ. XVI/12

ġ.- i subhānā XII/68

ġ.- i sübhān XXXIX/214

ġ. allah X/46, X/50

ġadr bk. **ġadar**, **ġádá**, **ġáde**, **ġada**, **ġader**, **ġáder**, **ġádaṛ**, **ğeda**, **ğadir**, **ğadėr**, **ğadeṛ**, **ğader**, **ğade**, **ğáde**.

ġ. VII/170

ġadret bk. **ġudret**.

ġ. XVI/117

ġağa 1. Baba. 2. Ağabey, amca, dayı gibi kişinin kendisinden büyük yakın akrabası.

ġ. II/47, XL/65, XXXVI/65

ġ.+ m XXXIII/94, XXXIII/97, XXXIII/98

ġ.+ ma XXXIII/93

ġ.+ mgilin emisidi XXXIII/222

ġ.+ mnan XXXIII/84

ġ.+ sıgilde VIII/38

ġaida bk. **ġāide**, **ġayda**.

sazın ġ.+ sıdı XXXIX/111

ġāide (< Ar. قاعده) Kural, bk. **ġaida**, **ġayda**.

ġ.+ de XLI/78

ġāil (< Ar. قائل) Razı olmuş, boyun eğmiş.

ġ. oldum XII/67

ġāime'l-meġām (< Ar. قائم المقام) Makamında sürekli duran, yerinde olan, sürekli orada olan.

ġ. XII/443

ġal - 1. Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek. 2. Konaklamak, konmak. 3. Oturmak, yaşamak. 4. Hareketsiz duruma gelmek, tutulmak. 5. Miras olarak geçmek, bk. **ġāl -**, **ġas -**.

ġ. I/127, IV/120, X/70, X/71, X/72, X/73, X/75, X/76, X/77, X/88, X/89, X/90

ġ.- a XXV/33, XXXIII/347, XXXIII/601

ġ.- abilmiydim VIII/28

ġ.- acām XXXVI/13

ġ.- acaydí IV/120

ġ.- allar XVII/14

ġ.- an II/48, II/85, VII/132, XII/265, XV/45, XXII/19, XXXII/16, XXXVII/109, XXXVIII/65

ġ.- ān XXXV/9

ġ.- anda III/101, IV/14, XXVIII/16

hesret ġ.- anda XXXIII/450

ġ.- andı VII/121

ġ.- andī XII/83

ġ.- anı XXXIII/263, XXXVII/34

ġ.- anlar XXII/21

ġ.- annan sohra XXXIII/332

ġ.- annar XXV/36

ġ.- annarına VII/168

ġ.- ar III/111, XIV/24, XIX/45, XVI/83, XVII/11, XVII/13, XVIII/56, XXIX/22, XXXIII/262, XXXIX/533

ġ.- ardı II/110, VI/39, VI/92, XI/28, XIII/65, XIII/72, XVI/53, XVI/54

ġ.- ardıḫ XVIII/13

ġ.- ardılar XVI/29

ġ.- ardım II/104

ġ.- arduḫ II/117

ġ.- arım XV/60

ġ.- arsān I/125

ġ.- dı I/111, XII/393, XII/409, XIII/111, XL/111, XL/201, XL/208, XV/44, XV/45, XXXIII/320, XXXIII/411,

XXXIII/571, XXXIII/603, XXXIX/259, XXXIX/71, XXXIX/76

mertel ġ.- dı XXXIX/560

teʿeccibe ġ.- dı XXXIII/431

ġ.- dıḫ VIII/22, VIII/31, XIX/118, XVIII/148, XXXIII/181, XXXIII/182

ġ.- dılar XVI/26, XVI/27, XXXIV/27

ġ.- dım III/5, VIII/39, XV/46, XXX-VIII/31

ġ.- ey I/199, XXIX/23, XXIX/24, XXXIII/191

ġ.- eydılar XXXIII/162

ġ.- ėydılar XXXIII/163

ġ.- eydūğ XX/26

ġ.- eyler II/45

ġ.- ıb I/88, II/16, XII/192, XL/173, XVI/115, XXXIII/381, XXXIX/383, XXXIX/384

ġ.- ıblar IX/68

ġ.- ıllar XXXIX/44

ġ.- ınća XXXIII/182

ġ.- ıp I/100, I/120, I/19, I/21, I/213, I/214, II/18, V/155, V/44, VIII/147, VIII/95, VIII/96, XIII/88, XVII/41, XXVII/20, XXXIII/338, XXXIX/226, XXXIX/46

ġ.- ıP I/121, I/127, XXV/34

ġ.- ıpdı VII/180

ġ.- ıplar XXV/10

ġ.- ıptı II/49

ġ.- ır XII/450, XXXIX/177, XXXIX/605, XXXVII/34, XXX-VIII/56

ġ.- ıram XXXIX/373

ġ.- ırdı XIX/100

ġ.- iy VIII/94, XV/47, XVI/127, XXII/21, XXV/36, XXX/15, XXXIII/593, XXXIII/599

ġ.- iylar VIII/39, XXV/15

ġ.- lām I/125

ġ.- lıḫ VI/9, XVII/54, XXXII/18

ġ.- lım VI/10, VI/9

ġ.- līḫ VIII/53

ġ.- ma XXXIII/389, XXXIII/394

ġ.- maḫ I/102, XXXIX/153, XXXIX/162

ġ.- ması XL/39

ġ.- masın XXXIX/543, XXXIX/570, XXXIX/571, XXXIX/585

ġ.- mayıb XVI/55

ġ.- mayıp XXIV/12

ġ.- mayıP XII/225

ġ.- mazdı II/124

ġ.- mazduḫ II/118

ġ.- meyıb XXXIII/179, XXXVI/56

ġ.- mış XVIII/117

ġ.- mışdı XIII/108, XL/175, XVIII/92, XXXIII/124, XXXIII/520, XXXIII/81, XXXIII/82

ġ.- mışıḫ VI/114, X/12, XXII/71

ġ.- mışmış XXXIX/529

ġ.- mıyaćāḫ XXV/47

ġ.- mıyıp XXXVII/32

ġ.- miy XXV/40

ġ.- sa XVI/82, XXXIX/403

ġ.- sam III/40

ġ.- saydı XXXVII/113

ġ.- seydı XVI/53

ġ.- sın IX/58, V/91

hesret ġ.- aćūḫ XXXIII/450

püsküne ġ.- dılar XXXIII/207

ġāl - bk. **ġas -**, **ġal -**.

ġ. X/78, X/87

ġ.- dı VI/140, XXXIII/492, XXXIX/49

ġ.- dıḫ XIX/119

ġ.- dım VIII/39

ġ.- ıb XII/228, XL/202, XL/204

ġ.- ıbdı XXXIX/564

ġ.- ıp XXXIII/253, XXXIII/388, XXXIX/45

g.- īp XXXIII/331

ġ.- ıplar XXXIII/353

ġ.- ır XII/388, XXXIX/45

ġ.- lıḫ XVII/53

ġ.- mışıḫ XXXVI/57

ġāl (< Ar. قال) "Dedi" anlamına gelen bir söz.

ġīl-u ġ. VII/155

ġala murġı Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

ġ.+ yā VI/20

ġalb bk. **ġálb**, **ġelb**, **ġalp**.

keremin ġ.+ inde XXXIII/511

ġálb bk. **ġalb**, **ġelb**, **ġalp**.

ġ.+ innen XXXIX/461

ġalben (< Ar. قلباً) Yürekten, içten, samimi bir şekilde, bk. **ġálben**.

ġ. XXXIV/38

ġálben bk. **ġalben**.

ġ. XXXIV/37

ġaldır - Bulunduğu yerden almak, yukarı doğru hareket ettirmek.

ġ.- dın XXXIX/258

ġ.- ma XXXIX/284

ġálʿe (< Ar. قلعة) Düşmanın gelmesi beklenilen yollar üzerinde, askerî önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapı, kermen.

ġ.- i ḫeybere XII/104

ġalem (< Ar. 1 (قلم. Yazma, çizme vb. işlerde kullanılan çeşitli biçimlerde araç. 2. Çeşit, tür, bk. **ġelem**, **ġálem**, **ġálēm**.

ġ. XXXIX/614, XXXVIII/60, XXXVIII/63

ġ. varaḫ XXXIX/274

ġálem bk. **ġelem**, **ġálēm**, **ġalem**.

ġ. XVI/50, XXXIX/140

ġ.+ di XXXVIII/64

ġ. çeken XXXIX/482

ġálēm bk. **ġelem**, **ġálem**, **ġalem**.

ġ. XII/284

ġalḫ - 1. Gitmek üzere yerinden ayrılmak. 2. Yola çıkmak. 3. Yükselmek.

ġ.- anda XVIII/119, XXXIII/213, XXXIII/347

ġ.- ėydı XXXIII/72

ġ.- mazdı IV/32

ġ.- tı I/187

ġālḫız - Kaldırmak.

bāltunun ġ.- dı IX/26

ġālın 1. İnce karşıtı, kalın. 2. Toplum kurallarına uymadığı için toplum tarafından dışlanan kimse, bk. **ġálin**.

ġ. XVII/82, XVII/86

ġálin bk. **ġālın**.

ġ. I/222

ġalıp bk. **ġálib**, **ġálip**, **ġálıp**.

ġ. XIV/53

ġ.+ nen III/6

ġálıp bk. **ġalıp**, **ġálib**, **ġálip**.

ġ. salınār XXXI/44

ġālıplı Kalıplanmış olan, kalıplı.

ġ. cecim III/4

ġālıplı cecim Kalıplanmış cecim.

ġ. III/4

ġálib (< Ar. قالب) Bir şeye biçim vermeye veya eski biçimini korumaya yarayan araç, bk. **ġalıp**, **ġálip**, **ġálıp**.

ġ. XVIII/133

ġ.+ i I/176, XVIII/20, XVIII/29

ġálip bk. **ġalıp**, **ġálib**, **ġálıp**.

ġ. XVIII/21

ġ. salardı XVIII/136

ġalp bk. **ġalb**, **ġelb**, **ġálb**.

ġ.+ ler XII/27

ġám (< Ar. غم) Kaygı, tasa, keder, iç sıkıntısı, bk. **ġem**.

ġ. XIV/33, XIV/34

ġ.+ e XXXIX/550, XXXIX/573, XXXIX/596

ġ.+ im XII/191

ġ.+ innen XXV/45

ġ.+ nen VII/127, VII/128

ġ. bulutunnan XXV/50

ġ. kuçemī VII/114

ġ. yükün XII/240, XII/48

ġamçı bk. **ġamçı**, **ġāmçı**.

ġ.+ nı XXXIII/232

ġāmçı bk. **ġamçı**, **ġamçı**.

ġ.+ nı XXXIII/231

at ġ.+ sı XXXIII/233

ġamçı Bir ucuna ip, deri vb. bağlı olan vurma, dövme aracı, kamçı, bk. **ġāmçı**, **ġamçı**.

ġ. V/159

ġ.+ nı XXXIII/232

ġámer (< Ar. قمر) Ay, mah.

şems-i ġ. XII/253

ġāmet (< Ar. قامت) Boy, endam.

ġadd-i ġ.+ ine XXXIII/375

ġamfay (< Far. كمباين < İng.) Şahseven Türklerinin göç etmek ve hayvan taşımak için kullandıkları mavi renkli bir pikap modeli.

ġ.+ ı I/142

ġ.+ nan I/143

ġámlí Hüzünlü, gamlı, bk. **ġámmi**.

ġ. XXXIX/480

ġámmer bk. **ġember**.

ġ. X/95, XII/95

ġámmi bk. **ġámlí**.

ġ.+ si XXXIX/504

ġan Kan, bk. **ġān**.

ġ. XXXIX/511

ġ.+ a XXV/43

ġ.+ ı XV/72, XVIII/37, XVIII/57, XVIII/58, XVIII/59

ġ.+ ımda XXXIX/13

ġ.+ ın I/204

ġ.+ nan XVIII/37, XVIII/58, XVIII/60

ġ. pulusunu XVIII/59

ġ. bağlıyarmış VII/155

ġ. çekeceydi X/60

ġ. damarı XXXIX/530

ġ. gölünde VII/126

ġardaş ġ.+ ı XXXIX/40, XXXIX/41

ġān bk. **ġan**.

ġ.+ ı XVIII/37

ġ.+ ıma XXXIX/14

ġ.+ ımda XXXIX/13

ġana - Vücudun herhangi bir yerinden kan akmak, kan gelmek.

ġ.- ya XVI/44

ġanat Kuşlarda ve böceklerde uçmayı sağlayan organ, kanat.

ġ.+ ın XXXIII/526

ġ. saldı XII/379

ġándil (< Ar. قنديل < Lat.) İçinde sıvı bir yağ ve fitil bulunan kaptan oluşmuş aydınlatma aracı, ışık.

ġ. XII/281, XII/395

ġanġal Deve dikeni.

ġ. IV/41

ġ.+ a XIII/23

ġáni (< Ar. غنى) Zengin.

ġ.+ di XII/305

ġānun (< Ar. قانون < Yun.) Yasa, kanun, nizam.

ġ. XXXIII/172, XXXIII/173

ġ.+ dan XXXIX/401

ġ.- u tebiyyet I/47, I/49

ġ.+ du XXXIX/211

ġ.+ u XXXIII/139

ġap - Isırmak, zarar vermek.

ġ.- ar XIII/35

ġāP bk. **ġab**.

ġ. VI/56

ġapı 1. Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı. 2. Ev. 3. Evin önü, bk. **ġāpı, ġāpi**.

ġ. I/138

ġ.+ da XIII/31

ġ.+ dadı XVI/63

ġ.+ dan XXXIX/558

ġ.+ nı XXI/73

ġ.+ nı salıPlār I/117

ġ.+ nın VII/80

ġ.+ nın ağzına XXI/69

ġ.+ nī I/120

ġ.+ sı XXXIX/123

ġ.+ sın XXXIII/361

ġ.+ sına V/171

ġ.+ sında XIII/87, XXXIII/286

ġ.+ ya V/142, XXX/10

birinin ġ.+ sından V/191

hákġın ġ.+ sı XXXIX/127

heyátın ġ.+ sın XXXIII/371

évin ġ.+ sına V/142

öz ġ.+ sına XIII/86

bunun ġ.+ sında XVI/58

ġāpı bk. **ġapı, ġāpi**.

ġ. XXIV/7

ġ.+ da VI/141

ġ.+ dan XXXIII/401

ġ.+ nı VII/32

ġ.+ sın XVI/64

ġāra meligin ġ.+ sına XXXIII/420

ġāpi bk. **ġapı, ġāpı**.

ġ.+ den XII/71

ġapşun (< Fr. *capuchon*) Başlıklı üst giysisi, bk. **ķapşın**.

ġ. XXVII/15

ġar Atmosferdeki su buharının yoğunlaşmasıyla oluşan ve yeryüzüne beyaz ve hafif billurlar biçiminde donarak düşen su buharı, kar, bk. **ġār**.

ġ. X/120, X/125, XIX/106, XIX/108, XIX/119, XIX/120, XIX/121, XXV/50

ġ.+ da XIX/111, XXXIII/489

ġ.+ dan XVI/33

ġ.+ ı I/151

ġ.+ ını XXXIII/529

ġ. ġārīr XIX/110

ġ. kehʿligi XVI/31

ġār bk. **ġar**.

ġ. XXXIII/537

ġ.+ ı X/80, XIX/121, XVI/9

ġara En koyu renk, siyah, ak, beyaz karşıtı, bk. **ġára, ġāra, ġārā, ķara**.

ġ. V/119, V/123, XI/71, XIV/25, XIX/82, XLI/14, XXIX/20

ġ.+ dur X/101

ġ. ayıdı XVI/34

ġ. baćıları I/128

ġ. bāćıları I/122

ġ. bağır XLI/33

ġ. baydaḫ V/142

ġ. ćekerdiler V/145

ġ. çekerdiler V/143

ġ. dişi XXXIII/200

ġ. ġız ímymış I/122

ġ. ġuş XI/70

ġ. leylini XXXIII/303

ġ. paltar XIII/103

ġ. paltarı XIII/102

ġışlağ-ı besemt-i ġışlağ-ı ġ. tepe XXXV/9

ġ. yağ XIII/78

ġ. yarpaḫ ot IV/43

ġ. yėrin XXIX/20

ġára bk. **ġara, ġāra, ġārā, ḳara**.

ġ. XLI/14

ġ. ćiğer XLI/32

ġāra bk. **ġara, ġára, ġārā, ḳara**.

ġ. XXXIII/546

ġārā bk. **ġara, ġára, ġāra, ḳara**.

ağı ġ.+ nı XXXIX/367

ġara ayı Siyah renkli bir cins ayı.

ġ.+ dı XVI/34

ġarabağ Azerbaycan'a bağlı olan bir bölge, Karabağ.

ġ.+ a XXXIII/225

ġ. şikesdesi XXXIX/611

ġarabağ şikesdesi Bir tür âşık havası.

ġ. ş. XXXIX/611

ġaraćay bk. **ġaraçay**.

ġ. XXIX/11

ġaraceli Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

ġ. XXXVII/104

ġáraćiğer Karın boşluğunun sağ üst bölgesinde bulunan, öd salgılayan, şeker depolayan, iri, açık kahverengi organ, karaciğer.

ġ. XLI/32

ġaraçay Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **ġaraćay**.

ġ.+ da XXV/17, XXV/5

ġaraçuḫa İnsanların bahtından ve kaderinden sorumlu olan, gelecekten haber verdiğine inanılan, genellikle evin etrafında dolaşan efsanevi varlık.

ġ.+ dı XIII/101

ġaradağ Güney Azerbaycan'da bulunan ve Aras Nehri'nin güney kısmında yer alan merkezi Eher olan tarihî bölge, bk. **ġáradağ**.

ġ.+ dan I/34

ġ.+ nan II/32

ġ. aşıḫlarının bi lehçesi IX/77

ġ. şikesdesi XXXIX/611

ġáradağ bk. **ġaradağ**.

ġ.+ ınḳı IX/79

ġaradağ şikesdesi Bir tür âşık havası.

ġ. ş. XXXIX/611

ġaradere Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

ġ. XXXIII/179, XXXIII/180

ġarāġaç Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **ġarağaş**.

ġ. mentegesinde XXXIII/45

ġara ġasımlı Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Kara Kasımlı tayfası.

ġ. ġ. XXXIII/171

ġaragüney Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

ġ. XXXVII/103

ġarağaş bk. **ġarāġaç**.

ġ. IV/77

ġara melig bk. **ġāra melig**, **ġara melih**, **gára mēlik**, **ġara melik**, **ġāra melik**.

ġ. m. XXXIII/468, XXXIII/470

ġ. m.+ ē XXXIII/481

ġ. m.+ in XXXIII/428, XXXIII/431, XXXIII/465

ġ. m.+ in ẖaberi XXXIII/425

ġ. m.+ in ẖeberi XXXIII/425

ġ. m.+ in merkezine XXXIII/461

ġ. m.+ in nökerinin XXXIII/468

ġ. m.+ in oğluna XXXIII/474

ġ. m.+ in tesmi XXXIII/473

ġāra melig bk. **ġara melih**, **gára mēlik**, **ġara melik**, **ġāra melik**, **ġara melig**.

ġ. m. XXXIII/492

ġ. m.+ in ġāpısına XXXIII/420

ġara melih bk. **ġāra melig**, **gára mēlik**, **ġara melik**, **ġāra melik**, **ġara melig**.

ġ. m. XXXIII/390, XXXIII/395

gára mēlik bk. **ġāra melig**, **ġara melih**, **ġara melik**, **ġāra melik**, **ġara melig**.

g. m. XXXIII/423

ġara melik *Kerem ile Aslı* adlı Türk halk hikâyesinde, Aslı'nın babası olan kişi, bk. **ġāra melig**, **ġara melih**, **gára mēlik**, **ġāra melik**, **ġara melig**.

ġ. m. XXXIII/421, XXXIII/426, XXXIII/427, XXXIII/430, XXXIII/438, XXXIII/462, XXXIII/470, XXXIII/483, XXXIII/485, XXXIII/493, XXXIII/501, XXXIII/608

ġāra melik bk. **ġāra melig**, **ġara melih**, **gára mēlik**, **ġara melik**, **ġara melig**.

ġ. m. XXXIII/484, XXXIII/574

ġ. m.+ den XXXIII/423

ġara memetdi Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

ġ. m. XXXVII/104

ġara mėtriş Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

ġ. m. XXII/31

ġara musalī Erdebil eyaletinde yaşayan bir aile adı.

ġ. m. XXXIII/80

ġaranlığ Aydınlık olmama durumu, karanlık.

ġ. ıydı XIII/103

ġárar bk. **ġerer**.

ġ. XII/413

ġ. ġoyup XXXIX/214

ġárátepe Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

ġ.+ dī XL/8

ġara yarpaẖ ot Kara yapraklı bir tür ot.

ġ. IV/43

ġarayėlin Doğduktan sonra süt vermeyen hayvana verilen ad.

ġ. XXIX/20

ġardaş Aynı anne babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı, kardeş, bk. **ġardāş**, **ġārdaş**.

ġ. I/117, X/59, X/64, XIV/31, XXXIV/33, XXXIX/237, XXXIX/377, XXXIX/40, XXXIX/537, XXXIX/540, XXXIX/567, XXXIX/582, XXXVI/68

ġ.+ a X/51, X/52, XXXVI/68

ġ.+ da X/59

ġ.+ dan X/64

ġ. davası XXXIX/38

ġ.+ dı I/113, XVIII/48

baćı ġ.+ dı II/129, II/130

ġ. ġanı XXXIX/40, XXXIX/41

ġ. ġırğını XXXIX/36

ġ.+ ı X/52, XXXIII/333, XXXVI/69

birinin ġ.+ ı XVIII/49

ġ.+ ı oğlunu I/117
yėmenin ġ.+ ı uşaḫları XXXIII/186
ġ.+ ım III/84, XXXIX/594
beş ġ.+ ım XIV/31
menim ġ.+ ım XVIII/47
ġ.+ ım arvadı VI/47
ġ.+ ıma XII/209, XII/210, XII/215, XII/25
menim ġ.+ ımdı XVIII/48
ġ.+ ımın iy̰dı XXXIX/450
ġ.+ ımın şėiridi XXXIX/138
ġ.+ ımın şė‘ridi XXXIX/136
menim böyük ġ.+ ımın toyu III/81
ġ.+ ımız XXV/5
ġ.+ ın X/51, XVIII/46
ġ.+ lar III/99
ġ.+ nan XXXIX/40
ġ.+ uḫ XXXIV/33, XXXIV/36
ay bacı ġ. XXXIX/522
ay ġ. XXXIX/116
baćı ġ. II/129
ġāyın ġ. VI/52
ġohum ġ. XII/169, XII/201
üş ġ. IX/69
yeddi ġ. XIV/42
isa beyin ġ.+ ını oğlunu I/116
dāmedin ġ.+ ınnan III/105
erusun ġ.+ ınnan III/105
ziyad ḫanın ġ.+ ıydı XXXIII/330
ġ. ıymış XXXIII/391
mēnim ağamın ġ.+ ī XIX/101
baćı ġ. ídı XVIII/50
yeddi ġ. ídıḫ XXV/28
beş ġ.+ īḫ XXXIX/238

ġardāş bk. **ġardaş**, **ġārdaş**.
ġ. XII/403
bāćı ġ. XV/68
iki ġ. I/114

ġārdaş bk. **ġardaş**, **ġardāş**.
ġ. XXXVI/69
ġ.+ ı XV/44

ġárez (< Ar. غرض) Kin, garaz.
ġ. XII/127

ġárġ (< Ar. غرق) Batma, boğulma.
ġ. oluram VII/126

ġarġa Kargagillerden, kanatları geniş, tüyleri kara renkli kuş, karga.
ġ. XI/69, XI/70

ġarġı 1. Kamış, saz. 2. Alaçıkların sağlam durması için konulan ahşap malzeme.
ġ. XL/30

ġarğış Beddua, kargış, bk. **ġarğ̊ış**, **ġārış**.
ġ. XVIII/109
ġ. ėliyećėn XVIII/110
ġ. ėliyir XXXIX/145

ġarğ̊ış bk. **ġarğış**, **ġārış**.
ġ.+ nan XV/36

ġarı 1. Yaşlı. 2. *Kerem ile Aslı* adlı Türk halk hikâyesinde geçen kahramanlardan biri, bk. **ġārı**.
ġ. XXXIII/484
ġ.+ nın XXXIII/477, XXXIII/468
ġ.+ nın åvćuna IX/57
ġ.+ sı XVI/19
ġ.+ ya XXXIII/471
ġ. ana IX/53

ġārı bk. **ġarı**.
ġ. XXXIII/476, XXXIII/484, XXXIII/491
ġ.+ dan XXXIII/484
ġ.+ nın XXXIII/482
ġ.+ ya XXXIII/484

ġārı - Yağmak, yere düşmek.
ġar ġ.- ī̈r XIX/110

ġarın 1. İnsan ve hayvanlarda gövdenin kaburga kenarlarından kasıklara kadar olan ön bölgesi. 2. Hayvanın doğurmalarından her biri.

ġ. XXII/95

iki ġ. XXII/95

ġōyın ġ.+ ı XXXIII/564

ġoyun ġ.+ ı XXXIII/565

ġōyun ġ.+ ı XXXIII/564

onun ġ.+ ına VI/91

ġarış - İki veya ikiden çok şey bir araya gelip birbirinin içinde dağılmak, birbirinin içine girmek.

ġ.- ıbdı I/205

ġārış bk. **ġarğış, ġarğış**.

ġ.+ ımız XV/38

ġarışdır - bk. **ġarıştır -**.

ġ.- ırsan V/61

ġarışıḫ Karışmış, karışık.

ġ. XXXII/61

ġarıştır - Karışma işini yaptırmak, bk. **ġarışdır -**.

ġ.- masan V/53

gārıyana bk. **ġarıyana, gārıyana, ġaryana, ġāryana**.

g. XXXIII/467

ġarıyana *Kerem ile Aslı* adlı Türk halk hikâyesinde geçen kahramanlardan biri, bk. **gārıyana, ġārıyana, ġaryana, ġāryana**.

ġ. XXXIII/467

ġārıyana bk. **ġarıyana, ġārıyana, ġaryana, ġāryana**.

ġ. XXXIII/485, XXXIII/486

ġ.+ ya XXXIII/496

ġarib (< Ar. غريب) 1. Kimsesiz. 2. Gurbette kalmış kimse, bk. **ġārib**.

ġ.+ em XXI/27, XXI/28

ey ġ. XXXIX/411

ey ġ. memleked XXXIX/408

ey ġ. memleket XXXIX/410, XXXIX/418

ġārib bk. **ġarib**.

ġ.+ em XXI/31

ġar kehʿligi Bir keklik türü.

ġ. XVI/31

ġārpuz (< Far. خربزه) Karpuz.

ġ. VI/95

ġarrı Karlı.

ġ. XII/188, XIX/119

ġ. yėr XIX/121

ġartal 1. Kartalgillerden, genellikle kızıl siyah tüylü, çok güçlü, yuvasını yüksek kayalıklar üzerinde kuran, iri, yırtıcı bir tür kuş. 2. Adını kartal kuşundan alan Erdebil'deki bir ozan meclisi, bk. **ġārtal**.

ġ. XXXIX/449, XXXIX/454, XXXIX/455

ġ.+ ı XXXIX/449, XXXIX/454, XXXIX/457

ġ. meclisi XXXIX/450

ġ. meċlisi XXXIX/449

ġārtal bk. **ġartal**.

ġ. XXXIX/456

ġaryana bk. **ġarıyana, ġārıyana, ġārıyana, ġāryana**.

ġ. XXXIII/472

ġāryana bk. **ġarıyana, ġārıyana, ġaryana, ġārıyana**.

ġ. XXXIII/496

ġas - bk. **ġāl -, ġal -**.

ġ.- sa XXXIII/173

ġasem (< Ar. قسم) Yemin, ant.

ġ. VII/54

ġāsım 1. Kişi adı. 2. Hasta Kasım, bk. **ḫesde ġāsım**.

ġ. XII/367

ġ.+ ı XII/364

ġasım kendi Erdebil eyaletine bağlı bir yerleşim birimi.

ġ. k. XXXIII/8

ġāsımılar Şahseven Türklerini oluşturan Kocabeyli tayfasının bir tiresine dâhil olan bir aile adı Kâsımîler.

ġ. XXXIII/7, XXXIII/89

ġ.+ dan XXXIII/6

ġ.+ dān XXXIII/96

ġāsími Kişi soyadı.

ġ. IV/4

ġássāb (< Ar. قصاب) Koyun, kuzu, sığır, dana gibi eti yenecek dört ayaklı hayvanları kesen veya kesilmiş hayvanları parçalayarak satan kimse, kasap.

ġ.+ e XII/462

ġaş (I) Gözlerin üzerinde kemerli birer çizgi oluşturan kısa kıllar, bk. **ġāş**.

ġ.+ dı XLI/28

ġāş bk. **ġaş** (I).

ġ.+ ın XXXIX/261

ġaş (II) 1. Yukarı, yüksek. 2. Öne çıkan kısım. 3. Yüzüğün önünde bulunan ve genellikle taş olan yer.

ġ.+ ı XII/445, XXV/55

ġaş - bk. **ġaç -, ġać -, ġāç -, ġaḉ -**.

ġ.- dı XVI/35

ġ.- dım XIII/95

ġ.- ıy XL/157

ġ.- tı XXI/82, XXXIX/512

ġaşehˈ bk. **ġeşeng, ġāşeh**ˈ**, ġaşek, ġāşek, ġaşeng, ġaşēng, ġaşenk, ġaşēnk, ġáşenk**.

ġ. VIII/100, XIX/100, XVII/15, XXXVII/128

ġ.+ di II/127, XL/181, XL/186, XL/39

ġāşehˈ bk. **ġeşeng, ġaşeh**ˈ**, ġaşek, ġāşek, ġaşeng, ġaşēng, ġaşenk, ġaşēnk, ġáşenk**.

ġ. IV/123

ġaşehćene bk. **ġaşekćene**.

ġ. XVII/14

ġaşehˈ**çe** Güzelce, iyice.

ġ. XVII/57

ġaşehˈ**leş -** Güzelleşmek, iyileşmek.

ġ.- erdi VIII/102

ġaşehˈ**līk** Güzellik, hoşluk, iyilik.

ġ.+ ne VIII/105

ġaşek bk. **ġeşeng, ġaşeh**ˈ**, ġāşeh**ˈ**, ġāşek, ġaşeng, ġaşēng, ġaşenk, ġaşēnk, ġáşenk**.

ġ. I/86, V/17, VI/147, VI/165, VI/30, VI/31, VI/54, VIII/122, VIII/33, VIII/38, XIII/53, XIII/69, XIV/17, XIX/56, XL/111, XVII/25, XVII/27, XVII/40, XVII/77, XVII/79, XVII/87, XXI/45

ġ.+ di VIII/93, XL/43, XVIII/65

ġ.+ dī VI/113

ġ.+ ti XIX/69

ġāşek bk. **ġeşeng, ġaşeh**ˈ**, ġāşeh**ˈ**, ġaşek, ġaşeng, ġaşēng, ġaşenk, ġaşēnk, ġáşenk**.

ġ. XL/112

ġaşekćene Güzelce, iyice, bk. **ġaşehćene**.

ġ. XVII/13, XVII/55

ġaşeng (< Far. قشنگ) Güzel, iyi, hoş, süslü, zarif, bk. **ġeşeng, ġaşeh**ˈ**, ġāşeh**ˈ**, ġaşek, ġāşek, ġaşēng, ġaşenk, ġaşēnk, ġáşenk**.

ġ. II/73, V/46, XX/102, XXXIII/132, XXXIV/51, V/209, V/216, VI/112, XXXIII/318

ġ.+ di XXXIV/17, XXXIV/46

ġ. idi VI/124

ġ. yerdi XXXVII/57

ġaşēng bk. **ġeşeng**, **ġaşeh**', **ġāşeh**', **ġaşek**, **ġāşek**, **ġaşeng**, **ġaşenk**, **ġaşēnk**, **ġáşenk**.

ġ. XVI/43

ġaşenk bk. **ġeşeng**, **ġaşeh**', **ġāşeh**', **ġaşek**, **ġāşek**, **ġaşeng**, **ġaşēng**, **ġaşēnk**, **ġáşenk**.

ġ. XXXIII/114, XXXIV/15, XXXVII/59

ġaşēnk bk. **ġeşeng**, **ġaşeh**', **ġāşeh**', **ġaşek**, **ġāşek**, **ġaşeng**, **ġaşēng**, **ġaşenk**, **ġáşenk**.

ġ. I/86

ġáşenk bk. **ġeşeng**, **ġaşeh**', **ġāşeh**', **ġaşek**, **ġāşek**, **ġaşeng**, **ġaşēng**, **ġaşenk**, **ġaşēnk**.

ġ. V/165

ġaşġatoyuḫ Bir tür kuş, sakarmeke.

ġ.+ dan XXXIII/350

ġaşġāy İran'da yaşayan bir Türk topluluğu, Kaşkay Türkleri.

ġ. IV/96

ġ.+ diler I/210

ġaşığ Sulu veya bazı ufak taneli yiyecekleri ağza götürmeye yarayan saplı sofra aracı, bk. **ġaşuḫ**.

ġ.+ a VIII/103, VIII/105

ġaşuḫ bk. **ġaşığ**.

ġ. XL/176

ġat - Bir şeyin içine, üstüne veya yanına, niteliğini değiştirmek veya niceliğini artırmak için başka bir şey eklemek, karıştırmak, birleştirmek, koymak.

ġ.- ār VII/151

ġ.- ardıḫ VI/97

ġ.- ardılar V/216

ġ.- arıḫ XL/224, XVII/58

ġ.- dı XXXIII/494, XXXIII/495, XXXIII/501

ġ.- ıb V/169, XII/226

ġ.- ıblar I/207

ġ.- ıllar XXXIX/489, XXXIX/490

ġ.- ıp I/167, II/73

ġ.- ırdı XIII/62

ġat Üst üste konulmuş şeylerden her biri, tabaka.

ġ. XII/125

yeddi ġ. XII/280

ġát bk. **ġend**.

ġ. II/78

ġ.+ nēn XXIII/29

ġatı Toplum töresine aykırı davranan.

ġ. I/222

ġatığ bk. **ġatıḫ**, **ġātıḫ**.

ġ.+ ı V/65

ġatıḫ Yoğurt, bk. **ġatığ**, **ġātıḫ**.

ġ. çalmışam XIX/18

ġ. çalanı V/65

ġ.+ nan III/59

ġ. tökēk VI/144

ġ. vurar V/14

ġātıḫ bk. **ġatıḫ**, **ġatığ**.

ġ. VI/144, VI/149, VI/87

ġ.+ dan VI/75

ġ. çallıḫ XVII/17

ġ. tökerik XV/14

ġ. tökürük XIX/22

ayran ġ. VI/121

ġatıḫ çalan Yoğurt ezmeye veya karıştırmaya yarayan bir araç, karıştırıcı.

ġ.+ ı V/65

ġatış - Karışmak, katılmak, bk. **ġātış -**.

ġ.- ıbdı XX/76

ġātış - bk. **ġatış -**.

ġ.- dı XXXIII/582

ġatışdır - Karıştırmak.

ġ.- masın XVII/80

ġátme Kendir veya yünden eğrilen ip.

ġ. XXIX/40

ġav (< Far. گاو) Öküz.

ġ. VI/157

ġ.+ a XIII/45

ġaval Genellikle kamıştan yapılan, daha çok çobanların çaldığı, yumuşak sesli, üflemeli bir çalgı, kaval.

zurna ġ. XXII/76

ġavalçı Kaval çalan kimse.

ġ.+ mı XXXIX/105

ġávi (< Ar. قوى) Dayanıklı, güçlü, sağlam.

g.+ di XL/181

ġ. olardı XIII/53

ġavur - Bir şeyi bir kabın içinde kendisinden başka bir malzeme koymadan pişirmek, kavurmak, bk. **ġōr -, ġov̇ur -, ġāvur -**.

ġ.- ardıḫ XI/51

ġāvur - bk. **ġōr -, ġov̇ur -, ġavur -**.

ġ.- ardılār V/181

ġaya Büyük ve sert taş kütlesi, kaya.

buzdu ġ. XXIV/15

ġ.+ dan XXXIX/429, XXXIX/434

ġ.+ nın VIII/79

ġ.+ nın altınnan XIII/110

ġ.+ sı XII/387

ġayalı Kaya olan yer, kayalı.

ġ. bulaḫlı XXXIX/427, XXXIX/433

ġáyb (< Ar. غيب) Kaybolma, yitme, yitim.

ġ. XXXIII/607

ġ. XXXIII/605

ġáyb ol - Yitmek, görünür olmaktan çıkmak, görünmez olmak.

ġ. o.- dular XXXIII/607

ġ. o.- durdu XXXIII/605

ġayćı bk. **ġāyçı**.

ġ. XXVII/26

ġ.+ sı XXVII/25

ġāyçı Bir eksen çevresinde dönebilecek biçimde çapraz eklemlenmiş, birbirine bakan yüzleri keskin iki çelik lamadan oluşmuş, arasına yerleştirilen herhangi bir şeyi kesmeye yarayan araç, sındı, makas, bk. **ġayćı**.

ġ.+ dı XIV/50

ġāyçıla - Kırkmak, makasla kesmek.

ġ.- yende XXII/82

ġāyçılí Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

ġ. XXXVII/103

ġayçınaḫ Makas, bk. **ġāyçı, ġayćı**.

ġ. V/97

ġayd - 1. Gidilen yerden dönmek. 2. Yeniden başlamak, bk. **ġayt -, ġayıt -, ġáyt -, ġāyt -, ġáyd -, ġāyd -, ġayït -, ġayıt -**.

ġ.- aćiyam IX/19

ġ.- aḫ X/121, XIX/116, XXXIII/535, XXXIX/457

ġ.- allar XIX/60

ġ.- an II/123

ġ.- anda VIII/77, VIII/78, XXXIII/226, XXXIII/231, XXXIII/56

ġ.- ar I/95

ġ.- ardı V/200, XXXVII/131

ġ.- ardıḫ IV/23

ġ.- ardılar IV/34

ġ.- arıḫ XIX/44, XIX/49, XIX/51, XIX/54, XIX/84, XXXII/19

ġ.- arsa XXVIII/32

ġ.- ende XXXIV/12

ġ.- éyler XXXIII/244

ġ.- ıb XXVI/8

ġ.- ıp I/173, I/175, II/124, II/125, IV/37, IX/51, V/160, XIX/23, XVI/108, XVII/72, XX/28, XXXIII/353, XXXIII/363, XXXIII/378, XXXIII/384

ġ.- ıP XXXII/25

ġ.- ır XXXIX/61, XXXIX/93

ġ.- ırıḫ XIX/57

ġ.- iy XXXIII/243

ġáyd - bk. **ġayt -, ġayıt -, ġáyt -, ġāyt -, ġāyd -, ġayd -, ġayĭt -, ġayıt -**.

ġ.- anda XXXVIII/45

ġ.- ıpdı XXXIII/591

ġāyd - bk. **ġayt -, ġayıt -, ġáyt -, ġāyt -, ġáyd -, ġayd -, ġayĭt -, ġayıt -**.

ġ.- ėy XXXIII/52

ġ.- ıp XL/118

ġayda bk. **ġāide, ġaida**.

ġ.+ sı XXXIX/111

ġayın Kadın veya kocaya göre birbirlerinin erkek kardeşi, kayınbirader, ini, bk. **ġāyın**.

ġ.+ ı VI/47

ġ.+ ım arvadı VIII/19

ġ.+ ım evidi VIII/89

ġ.+ ımgil VIII/60

ġ.+ ımgilnen VIII/40

ġ.+ ımın oğlunā VIII/22

ġ.+ ımnan VIII/40, XIX/101

ġ.+ ımnān VIII/21

ġ.+ nan sohra VIII/48

ġāyın bk. **ġayın**.

ġ. VI/41

ġ. arvadı VI/41

ġ. ġardaş VI/52

ġ.+ ı V/137

ġ.+ ım VIII/18, VIII/35, XIX/101

ġ.+ ım evidi VIII/88

ġ.+ nan XI/43

ġayın ḫātın krş. **ġáynene, ġaynene, ġāynene, ġáyneni, ġaynane, ġaynana**.

gelin ġ. VI/44

ġayır - Yapmak, düzeltmek, etmek, eylemek, bk. **ġāyır -, ġáyír -, ġayr -, ğayr -, ğeyr-**.

ġ.- ardıḫ XVIII/151, XVIII/34

ġ.- dı XXXIX/269

ġ.- ır VIII/102

ġ.- ruḫ XL/40

ġāyır - bk. **ġáyír -, ġayr -, ğayr -, ğeyr -**.

ġ.- dıḫ VI/85

ġáyír - bk. **ġāyır -, ġayr -, ğayr -, ğeyr -**.

ġ.- di XII/156

ġayış Bağlamak, tutmak veya sıkmak amacıyla kullanılan, dar ve uzun kösele dilim, kayış.

ġ. XXXIII/345

ġ. götdü XVIII/157

ġ. götdüydü XVIII/157

ġ.+ ımızı XL/154

ġayışgötdü Bir tür çocuk oyunu, yağlı kayış.

ġ. XL/153, XVIII/157

ġ.+ dū̄ XL/158

ġ.+ ydü XVIII/157

ġayıt - bk. **ġayt -, ġayıt -, ġáyt -, ġāyt -, ġáyd -, ġāyd -, ġayd -, ġayĭt -**.

ġ.- dım XIII/111, XIII/113

ġayĭt - bk. **ġayt -, ġayıt -, ġáyt -, ġāyt -, ġáyd -, ġāyd -, ġayd -, ġayıt -**.

ġ.- dı XIII/100

ġāyl (< Ar. قائل) 1. Razı olmuş, boyun eğmiş. 2. İnanmış, kabul etmiş.

ġ. XL/35

ġāyl ol - 1. Razı olmak, boyun eğmek. 2. İnanmak, kabul etmek.

ġ. o.- luḫ XL/35

ġaymağ bk. **ġaymaḫ**, **ġeymaḫ**.

ġ.+ ınnan XXXII/21

ġaymaḫ bk. **ġeymaḫ**, **ġaymağ**.

ġ. VI/87

ġāyna - Bir sıvı, sıcaklığı belli bir dereceyi bulduğunda buhar durumuna geçerek fokurdamak.

ġ.- ir V/69

ġ.- īr V/69, V/84

ġaynad - Kaynamasını sağlamak, bk. **ġāynad-**.

ġ.- ıllar V/84

ġ.- ıllār V/76

ġ.- ıp V/56, V/57

ġ.- ırıḫ II/79

ġāynad - bk. **ġaynad -**.

ġ.- ardıḫ VIII/101

ġaynağ Kadın veya kocaya göre birbirlerinin erkek kardeşi, kayınbirader, ini veya bunların çifti, iki kayın.

ġ. ıdı XXI/79

ġaynana bk. **ġáynene**, **ġaynene**, **ġāynene**, **ġáyneni**, **ġaynane**, krş. **ġayın ḫātın**.

ġ. VIII/50

ġaynataynan ġ.+ ynen XVIII/82

ġaynane bk. **ġáynene**, **ġaynene**, **ġāynene**, **ġáyneni**, **ġaynana**, **ġayın ḫātın**.

ġaynataynan ġ.+ ynen XVIII/85

ġaynateynen ġ.+ ynen XVIII/73

ġaynata Kocaya veya kadına göre birbirlerinin babası, kayınbaba, kayınpeder, babalık, kaynata, bk. **ġaynatá**, **ġáynata**, **ġāynata**, **ġaynate**, **ġaynete**.

ġ. VIII/49

ġ.+ dan VIII/64

ġ.+ m VIII/35

ġ.+ mıza XXIV/37

ġ.+ nın IV/117

ġ.+ nın gözüne IV/113

ġ.+ nın yanında IV/105, IV/122

ġ.+ ya XVIII/86

ġ.+ ynan XI/43

ġ.+ ynan ġaynanaynen XVIII/82

ġ.+ ynan ġaynaneynen XVIII/85

ġaynene ġ. XIV/64

ġ. ġaynene VIII/125

menim ġ.+ m XXI/80

ġaynatá bk. **ġaynata**, **ġáynata**, **ġāynata**, **ġaynate**, **ġaynete**.

ġ.+ ynan VIII/47, VIII/49

ġáynata bk. **ġaynata**, **ġaynatá**, **ġāynata**, **ġaynate**, **ġaynete**.

ġ. VI/52

ġāynata bk. **ġaynata**, **ġaynatá**, **ġáynata**, **ġaynate**, **ġaynete**.

ġ.+ m VI/37

ġaynate bk. **ġaynata**, **ġaynatá**, **ġáynata**, **ġāynata**, **ġaynete**.

ġ.+ ynen IV/104

ġ.+ ynen ġaynaneynen XVIII/73

ġaynene Kocaya veya kadına göre birbirlerinin annesi, kayınvalide, hanımanne, kaynana, bk. **ġáynene**, **ġāynene**, **ġáyneni**, **ġaynana**, **ġaynane**, krş. **ġayın ḫātın**.

ġ. IV/119

ġ.+ den VIII/64

ġ.+ lerimīz III/17

ġ.+ m VIII/35

ġ.+ min adı XXI/66

ġ.+ miz VIII/138

ġ.+ mize XXIV/37

ġ.+ mnen XXIV/34

ġ.+ nin IV/116, IV/122

ġ.+ ye IV/118, IV/119

ġ.+ ynen VIII/47, XI/43

ġaynata ġ. VIII/125

ġaynete ġ. XI/40

gelin ġ. VI/47

ġ. ġaynata XIV/64

bizim ġ.+ miz III/16

ġáynene bk. **ġaynene**, **ġāynene**, **ġáyneni**, **ġaynana**, **ġaynane**, **ġayın ḫātın**.

ġ. VI/52

ġāynene bk. **ġáynene**, **ġaynene**, **ġáyneni**, **ġaynana**, **ġaynane**, **ġayın ḫātın**.

ġ.+ m VI/37

ġáyneni bk. **ġáynene**, **ġaynene**, **ġāynene**, **ġaynana**, **ġaynane**, **ġayın ḫātın**.

ġ.+ ye VI/35

ġaynete bk. **ġaynata**, **ġaynatá**, **ġáynata**, **ġāynata**, **ġaynate**.

ġ. ġaynene XI/40

ġayr - Yapmak, düzeltmek, etmek, eylemek, bk. **ġayır -**, **ġāyır -**, **ġáyír -**, **ġayr -**.

ġ.- alar XX/32

ġ.- annan sohra XXXIII/374

ġ.- annan sōra XIX/20

ġ.- ardı II/107

ġ.- ardıḫ XXI/42

ġ.- arıḫ XIX/19, XIX/20

ġ.- ıb XXXIII/373

ġ.- ıp XXVII/27

ġ.- ırıḫ XIX/21, XXXII/33

ġayrıl - Yapılmak, edilmek.

ġ.- dı XXXIX/50

ġayt - bk. **ġayıt -**, **ġáyt -**, **ġāyt -**, **ġáyd -**, **ġāyd -**, **ġayd -**, **ġayĭt -**, **ġayıt -**.

ġ.- ardı XVI/46

ġ.- dı XXXIII/427, XXXIII/471, XXXIII/502, XXXIII/579

ġ.- dım XXXIII/137

ġ.- dīḫ XIX/115

ġ.- mağa X/123

ġ.- mağında XXXIII/606

ġ.- maḫ XXXIII/539

ġ.- maram X/122

ġ.- mışam XIX/18

ġ.- sa XXXIII/127

ġáyt - bk. **ġayt -**, **ġayıt -**, **ġāyt -**, **ġáyd -**, **ġāyd -**, **ġayd -**, **ġayĭt -**, **ġayıt -**.

ġ.- meğim XXXVIII/33

ġ.- tım XXXVIII/33

ġ.- tim XXXVIII/32

ġāyt - bk. **ġayt -**, **ġayıt -**, **ġáyt -**, **ġáyd -**, **ġāyd -**, **ġayd -**, **ġayĭt -**, **ġayıt -**.

ġ.- dı XXXIII/435, XXXIII/496, XXXIII/579, XXXIII/587

ġ.- dılar XXXIII/415

ġ.- dī XXXIII/470, XXXIII/597

ġ.- madı XXXIII/506

ġaytar - Döndürmek, çevirmek, bk. **ġáyter -**.

ġ.- ıylar XVI/136

ġ.- rıḫ XXVIII/31

ġáyter - bk. **ġaytar -**.

ġ.- er XII/478

ġáyz *Leyla ile Mecnun* adlı aşk hikâyesinin başkahramanı Mecnun'un gerçek adı.

ġ. XXXIII/304, XXXIII/315

ġ.+ di XXXIII/314

ġ.+ i XXXIII/293, XXXIII/294

ġ. idi XXXIII/283

ġaz (I) (< Fr. *gaz*) Doğal gaz.

ġ. V/15

ġaz (II) Perde ayaklılardan, uzun, beyaz veya gri boyunlu, suda ve karada yaşayan, uçan, yabani veya evcil kuş, kaz, bk. **ġāz**.

ġuba ġ. XXXIII/524

ġ. ayağı XI/22

ġ. otarır IX/53

ġāz bk. **ġaz** (II).

ġ. VII/145

ġ.+ dar XXXIII/526

ġaz - Herhangi bir araçla toprağı açmak, oymak, kazmak.

ġ.- ardıḫ XVIII/155

ġ.- ardīḫ XVIII/153

ġ.- ıb XXXIX/441, XXXIX/442, XXXIX/443, XXXIX/447

ġaza bk. **ġáza, ġeza**.

ġ.+ nı V/178

ġáza bk. **ġaza, ġeza**.

ġ. XIX/46

ġ.+ nı XIX/46

ġazamet (< Fr. *casemate* < İt.) Tutsakların tutulduğu yer, hapishane.

ġ.+ te III/40

ġazan 1. Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap. 2. Cehennem.

ġ. III/87, XL/175, XXXIX/83

ġ.+ a V/179

ġ.+ da XVII/23, XVII/24

ġazan - Kazanç sağlamak, iyi bir sonuç elde etmek.

ġ. XXXIX/393

ġ.- mağı XXXIX/188

ġazayağı Ispanakgillerden, yaprakları kaz ayağına benzeyen bir bitki.

ġ. XI/22

ġaziantep bk. **ġāziantep**.

ġ. XXXIV/13

ġāziantep Güneydoğu Anadolu'da bulunan Türkiye'nin bir ili, bk. **ġaziantep**.

ġ. XXXIV/10

ġeblen (< Ar. قبلاً) Önceden, eskiden.

ġ.+ ler XXXIX/291

ġebul bk. **ġabul, ġábul, ġābul, ġebūl, ġēbul**.

ġ. oldu XII/139

ġebūl bk. **ġabul, ġábul, ġābul, ġebul, ġēbul**.

ġ. ėyle VII/52

ġēbul bk. **ġabul, ġábul, ġābul, ġebul, ġebūl**.

ġ. ėlerdi XXXVII/133

ġėdim bk. **ġadim, ġádim, ġādim, ġādīm, ġådim, ġ̄ādīm, ġedim, ġėdim, ġēdim**.

g.+ nen V/110

ġedim (< Ar. قديم) 1. Eskiye ait olan, eski. 2. Çok eski, uzun zaman önceye ait olan. 3. Tecrübeli, bk. **ġadim, ġádim, ġādim, ġādīm, ġådim, ġ̄ādīm, ġėdim, ġėdim, ġēdim**.

ġ. II/121, III/87, IV/17, VI/48, VI/66, X/10, XI/10, XIII/48, XIII/59, XIII/63, XIX/109, XLI/21, XV/16, XV/20, XV/23, XV/24, XV/32, XV/67, XV/68, XVI/80, XVIII/51, XVIII/9, XX/25, XX/84, XX/9, XXII/44, XXII/49, XXII/82, XXXI/49, XXXV/49, XXXVII/140, XXXVII/22

ġ.+ den XXII/56

ġ.+ di XXXVII/15

ġ.+ in XXXVII/137, XXXVII/141, XXXVII/142

ġ.+ in toylarī̄ XXXVII/141

ġ.+ inen ėlanın ferġı VI/48

ġ.+ ler II/114

ġ.+ nen XVI/79, XX/71, XXII/33

ġ.+ ner II/113

ġ. sayaḫları IX/63

munnan ġ. XIX/62

ġėdim bk. **ġadim**, **ġádim**, **ġādim**, **ġādīm**, **ġådim**, **ġa̋dīm**, **ġėdim**, **ġedim**, **ġēdim**.

ġ. XXII/26, XXXVI/59

ġēdim bk. **ġadim**, **ġádim**, **ġādim**, **ġādīm**, **ġådim**, **ġa̋dīm**, **ġėdim**, **ġedim**, **ġėdim**.

ġ. XI/8, XIX/65, XIX/90, XX/23, XXXII/30, XXXVII/127, XXXVII/38

ġ. idi XXXVII/35

ġėdimki bk. **ġedimki**, **ġēdimki**, **ġadımki**, **ġádimki**, **ġadimki**.

g. XLI/109

ġedimki bk. **ġėdimki**, **ġēdimki**, **ġadımki**, **ġádimki**, **ġadimki**.

ġ. XV/24, XVI/79, XVI/83, XXII/100

ġ. kimidi XXXI/37

ġ.+ ler VI/165, VII/94, XIV/59, XIX/81, XXII/11

ġ.+ lerden XX/9

ġ.+ nnnen XIX/69

ġēdimki bk. **ġėdimki**, **ġedimki**, **ġadımki**, **ġádimki**, **ġadimki**.

ġ.+ ler XXXII/30

ġedr (< Ar. قدر) Değer, kıymet.

ġ.- i tevān XL/143

ġelb (< Ar. قلب) Göğüs orta boşluğunda, iki akciğer arasında, vücudun her yanından gelen kirli kanı akciğerlere ve oradan gelen temiz kanı da vücuda dağıtan organ, yürek, bk. **ġálb**, **ġalb**, **ġalp**.

ġ.+ ine XXXIX/144

ġ.+ inde XXV/58

ġ.+ innen XXXIX/144

ġelem bk. **ġálem**, **ġálēm**, **ġalem**.

ġ. XXXVIII/63

ġelıbçi Kırkılan yünleri kalıp hâline getiren, işleyen kimse, kalıpçı.

ġ.+ yā XIV/52

ġem bk. **ġám**.

ġ. ėyleme XXXIX/132

ġember (< Ar. قنبر) Hz. Ali'nin kölesi Kanber, bk. **ġámmer**.

aşıḥ ġ. idi XII/90

ġend (< Ar. قند) Kelle şekeri, kesme şeker, şeker, bk. **ġát**.

ġ.+ i VI/151

debbenin ġ.+ ini VI/155

ġenīre (< Ar. قنيره) 1. Defa, kez. 2. Devir, dönem. 3. Benzer.

ġ. XXXIII/559

ġ.+ di XXXIII/600

on dört ġ. XXXIII/599

ġerbī (< Ar. غربى) Batı'ya ait olan, Batı ile ilgili, bk. **ġėrbi**.

ġ. musıġiÇilēr VII/98

ġėrbi bk. **ġerbī**.

ġ. VII/98

ġerer (< Ar. قرار) Bir iş veya sorun hakkında düşünülerek verilen kesin yargı, bk. **ġárar**.

ġ. XII/134

ġ. ġoyup XII/311

ġeşeng bk. **ġaşeh**', **ġāşeh**', **ġaşek**, **ġāşek**, **ġaşeng**, **ġaşēng**, **ġaşenk**, **ġaşēnk**, **ġáşenk**.

ġ. XIII/81

ġ. yemeli XIII/54

ġeta 1. Defa, kere, kez, sefer. 2. Tane.

ġ.+ dı I/35

ġetil (< Ar. قتل) Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesiyle ilgili yapılan merasim.

ġ. XII/151

ġeybī (< Ar. غیبی) Gizli, görünmeyen, bilinmeyen, gayba ait.

ġ. X/48

ġėydar Zencan eyaletine bağlı bir yerleşim birimi, bk. **ġeyder**.

ġ. tarafınnan XII/153

ġeyder bk. **ġėydar**.

ġ. terefinde XII/143

ġeymaḫ Sütün veya yoğurdun yüzünde zar durumunda toplanan, açık sarı renkli, koyu yağlı katman, krema, kaymak, bk. **ġaymaḫ**, **ġaymağ**.

ġ. XXXIV/46

ġeynanaltı Sabah yenen hafif yemek, kahvaltı.

ġ. VI/87

ġ.+ n VI/87

ġeyret (< Ar. غیرت) Çalışma, çaba, çalışma isteği, gayret.

ġ. XII/235, XII/42

ġeyri (< Ar. غیر) Başka bir kimse, başkası.

ġ. XXIII/31

ġeytar - Geri getirmek, döndürmek.

ġ.- iy XV/19

ġeza (< Far. غذا < Ar. غداء) Canlıların yaşaması, beslenip gelişmesi için gerekli her türlü yiyecek ve içecek, besin, gıda, bk. **ġaza**, **ġáza**.

ġ. VI/72, VI/78

ġ.+ lār VI/79

ġ.+ ları VI/77

ġ.+ ların VI/77

ġ.+ mız XXXII/48

ġ.+ nı VI/122, XII/170

ġ. pişirēr V/13

ġ. pişirerdik V/177

türk ġ.+ sı VI/75

ġ.+ ya V/182

ġ. yiyerdiK VI/97

ġezab (< Ar. غضب) Öfke, kızgınlık, hiddet.

ġ.+ ı tutub XVI/99

ġeziye (< Ar. قضیه) Vaziyet, mesele, konu, bahis, bk. **ġėziye**.

ġ. XXXIII/410

ġ.+ di VII/28

ġ.+ ni VII/4, XXXIII/407

ġ.+ sinden XXXIX/309

ġėziye bk. **ġeziye**.

ġ.+ di VII/105

ġezvin İran'ın otuz bir eyaletinden biri, Kazvin.

ġ.+ di XXXVII/119, XXXVII/121

ġıbla bk. **ġıble**.

ġ. XX/57

ġıble (< Ar. قبله) 1. Müslümanların namazda yöneldiği cihet, Mekke şehrinin ve Kâbe'nin bulunduğu yön. 2. Bu yönde bulunan, bk. **ġıbla**.

ġ.- i ālem XXXIII/413

ġ.- i hācetim XII/109

ġıćġır - Acımak, eli yüzü şişmek, ağlama ve üzülme sebepli harap duruma düşmek.

ġ.- īr V/176

ġıć bk. **ġıç**, **ġış** (II), **ḳıć**.

devenin ġ.+ ına XXXIII/491

ġıç Ayak, bacak, bk. **ġıć**, **ġış** (II), **ḳıć**.

ġ. VI/80

ġ.+ a IV/52

ġ.+ ı XXXIII/487

ġ.+ ımızın üssünde XVII/61

ġ.+ ımızın üssüne XVII/60

ġ.+ ın XXXIII/376, XXXIII/483, XXXIII/488

ġ.+ ına XXXIII/366, XXXIII/367, XXXIII/489

ġ.+ ını XXVII/27

ġ.+ ınnan I/191

ġıs ġ.+ a IV/52

devemin ġ.+ ı XXXIII/491

kişinin ġolu ġ.+ ı XVIII/145

ġıdmet (< Ar. قيمت) Değer, paha, kıymet, bk. **ġıymet**, **ġiymet**.

ġ.+ ī VII/160

sazın ġ.+ i VII/161

sazımızın ġ.+ idi VII/161

ġıfıl Bağlayan, kapatan sonuçlandıran şey, kilit.

ġ.+ ı XXXIX/113

ġıfıllı Bağlı, kapalı.

ġ. XXXIX/294

ġığ Küçükbaş hayvanların dışkısı.

ġuru ġ.+ larınnan XVII/25

ġıl - Etmek, yapmak, kılmak.

ġ.- ayem XXXIX/124

ġ.- eydım XXXIII/15

ġ.- mıya XVIII/106

devā ġ.- am XXXIX/128

namaz ġ.- aćām XXXIX/65 namaz ġ.- ardıḫ VI/107

namaz ġ.- mağā XXXIX/58

namaz ġ.- mīyım XXXIX/65

ġıl Bazı hayvanların derisinde, insan vücudunun belli yerlerinde çıkan, üst deri ürünü olan ipliksi uzantı.

ġ. körpü XXXIX/83

ġılıć bk. **ġılıç**, **ġılınc**, **ġılınć**, **ġılınÇ**.

ġ. XIV/49

ġ.+ nan XIV/48

ġılıç bk. **ġılıć**, **ġılınc**, **ġılınć**, **ġılınÇ**.

ġ. çaldın XII/101

ġılınc bk. **ġılıç**, **ġılıć**, **ġılınć**, **ġılınÇ**.

ġ.+ ı XL/61

ġ.+ ī XL/59

ġılınć 1. Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah. 2. Dokumacılıkta kullanılan, cetvele benzer bir araç, bk. **ġılıç**, **ġılıć**, **ġılınc**, **ġılınÇ**.

ġ. IX/106

ġ.+ ınan XVII/81, XVII/83

bunun ġ.+ ı IX/106

ġılınÇ bk. **ġılıç**, **ġılıć**, **ġılınc**, **ġılınć**.

ġ. IX/106

ġılış ġaya Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

ġ.+ dı XII/208

ġılman (< Ar. غلمان) Cennette hizmet eden delikanlılar.

ömr-ü ġ. XII/126

ġır (I) İzolasyon malzemesi olarak da kullanılan siyah yapışkan madde, zift.

ġ. VI/136, VI/138

ġ.+ ın VI/136

ġır (II) Beyazla az miktarda siyah karışmasından oluşan renk.

ġ. IX/29, IX/29, IX/29

ġır - 1. Sert şeyleri vurarak veya ezerek parçalamak. 2. Öldürmek, yok olmasına neden olmak.

ġ.- a XXXIII/308

ġ.- dıḫ VIII/74

ġ.- ıllar XXXIX/43

ġ.- mışdīḫ VI/151

ġ.- sın XIV/54

ġ.- mağa XXXIX/39

ot ġ.- mışdı XXXIII/71

ġıraġ bk. **ġıraḫ**.

ġ.+ ā XIX/88

ćadde ġ.+ ındā XXXIX/311

ġıraḫ Kenar, yan, yan taraf, bk. **ġıraġ**.

ġ. VI/138

ġ.+ da XXI/80

ġıran 1. İran'ın eski para birimi. 2. Bozuk para, madenî para.

beş ġ. XV/66

on sekkiz ġ. I/163, I/166

ġır āt Köroğlu'nun atının adı.

ġ. a.+ ı IX/29, IX/29

ġ. ā.+ ı IX/29

ġırġı Bir tür yırtıcı kuş, kırgı, atmaca.

ġ. VIII/74, XI/70, XI/71

ġırğın Savaş, felaket, katliam.

ġardaş ġ.+ ı XXXIX/36

ġırḫ - Koyun, keçi vb. hayvanların tüylerini kesmek.

ġ.- áćan XVIII/138

ġ.- aćuḫ XIV/52

ġ.- allar XIII/57

ġ.- allaṛ XIII/57

ġ.- allār XVII/76

ġ.- ar XXIX/39

ġ.- ardıḫ I/172

ġ.- ardım XVIII/138

ġ.- ardīḫ XVIII/134, XVIII/136, XVIII/21

ġ.- arıḫ XVIII/137, XXII/96, XXIX/38, XXXI/44

ġ.- aruḫ XIV/50

ġ.- eyıḫ XXVII/26

ġ.- ıb XXII/97

ġ.- ır XIV/50

ġırḫ 1. Otuz dokuzdan sonra kırk birden önce gelen sayı, kırk. 2. Cenazeden kırk gün sonra yapılan merasim, bk. **ġırḳ**.

ġ. VIII/60, XXXVII/78

ġ. alTı III/77

ġ. altıyam XX/6

ġ. beş gün XXXIII/181

ġ. beş ildir III/77

ġ. beşdi XXXVIII/6

ġ. beşi XXXIII/114

ġ. beşinde XVIII/135, XXIX/37

ġ. beşinecen XX/65

min üş yüz ġ. birēm VII/178

ġ. bulaḫda XXV/5

ġ. bulaḫdı VIII/59, VIII/60

ġ. dene XXI/14

ġ. dört IX/4

ġ. gün IX/50, IX/51, V/144, XXXIII/181, XXXIII/575, XXXIII/576

ġ. günećen V/145

ġ.+ ı XXXIII/117

ġ.+ ın XXXIII/117

ġ.+ ına XV/54

ġ.+ ınaça XXII/70

ġ.+ ında XIV/24

ġ.+ ıydı XXXIII/117

onun ġ.+ ıydı XXXIII/117

ġ. iki XXXII/4

ġ. kilometr XXII/48

ġ. sekkiz XII/341, XXXIV/6

ġ. yeddi XII/355

ġ.+ ın vėrirdik XXII/70

ġ.+ ın XXXIII/154, XXXIII/155

ġırḫ altı Kırk beşten sonra kırk yediden önce gelen sayı.

ġ. a. XXXVII/79

ġırḫ beş Kırk dörtten sonra kırk altıdan önce gelen sayı.

ġ. b. XXXVII/79

ġırḫ bir Kırktan sonra kırk ikiden önce gelen sayı.

ġ. b. XXXVII/78

ġırḫ bulaḫ Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

ġ. b. XXV/17

ġ. b.+ da XXV/5

ġırḫ doḳḳuz Kırk sekizden sonra elliden önce gelen sayı.

ġ. d. XXXVII/80

ġırḫ dörT Kırk üçten sonra kırk beşten önce gelen sayı.

ġ. d. XXXVII/79

ġırḫıl - Kırkma işi yapılmak.

ġ.- annan sōra XIX/86

ġ.- dı XXIX/36

ġırḫılıḫ Kırkmaya yarayan araç, bir tür kırkma makası, bk. **ġırḫırağ, ġırḫırıḫ**.

ġ. XIV/50, XIV/50, XVIII/137, XXVII/26

ġ.+ nan XIV/49

ġırḫım 1. Kırkma işi. 2. Kırkma dönemi, bk. **ġırḫın**.

ġ. XVIII/133, XVIII/135

ġ.+ ın özü XVIII/134

ġ.+ nan XVIII/133

ġırḫımçı Kırkma işini yapan kimse.

ġ. XVIII/137

ġırḫın bk. **ġırḫım**.

ġ. XXIX/38

ġırḫırağ bk. **ġırḫılıḫ, ġırḫırıḫ**.

ġ.+ ı XXVII/25

ġırḫırıḫ bk. **ġırḫılıḫ, ġırḫırağ**.

ġ. XXVII/27

ġırḫ iki Kırk birden sonra kırk üçten önce gelen sayı.

ġ. i. XXXVII/79

ġırḫlar Kırk kişilik evliya topluluğu.

ġ. XII/475

ġırḫ sekkiz Kırk yediden sonra kırk dokuzdan önce gelen sayı.

ġ. s. XXXVII/79

ġırḫ üş Kırk ikiden sonra kırk dörtten önce gelen sayı.

ġ. ü. XXXVII/79

ġırḫ yedi Kırk altıdan sonra kırk sekizden önce gelen sayı.

ġ. y. XXXVII/79

ġırığ bk. **ġırıḫ**.

ağaç ġ.+ ı XXXIII/372

ġırıḫ Kırılmış olan, parçalanmış, kırık, bk. **ġırığ**.

ġ. XXXII/46

ġırıl - Kırma işine konu olmak, bir veya birçok parçaya ayrılmak.

ġ.- ar V/129

ġ.- īb XXXIX/528

ġ.- mışmış XXXIX/518, XXXIX/525

ġırḳ bk. **ġırḫ**.

ġ. günnen XX/19

ġırmağ Kırmak, yok etmek

ġ.+ a XXXIX/39

ġırmızı (< Ar. قرمز) Kırmızı, al.

ġ. V/118, XIV/13, XIV/67

ġ. duvaḫ VI/27

ġ.+ sı V/121

ġıro ay Türkiye takvimine göre ekim ayına denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki sonbaharın ikinci ayı.

ġ. XLI/50

ġıs bk. **ġıç**.

ġ. ġıça IV/52

ġısa Boyu, uzunluğu veya süresi az olan, uzun karşıtı.

ġ. XLI/11, XXXIX/303, XXXIX/304

ġısa ġ.+ dı XXXIX/303

ġ. ġısadı XXXIX/303

ġısġanć Kıskanma huyu olan, kıskanma durumunda olan, kıskanç.

ġ.+ a VII/131

ġısır Üreme imkânı olmayan, döl vermeyen hayvan.

ġ. XX/101

ġ. emen XX/94, XX/97

ġısır emen Bir cins dişi inek.

ġ. XX/94, XX/97

ġ.+ di XX/97

ġısır emennig Kısır emen olma durumu.

ġ.+ ine XX/101

ġısmet (< Ar. قسمت) 1.Talih, kader, şans. 2. Taraf, eşraf, bk. **Kısmet**.

ġ. ėle X/55

bey ġ.+ i XXXIII/171, XXXIII/79

ġoćabēyli ġ.+ i IV/94

hėyvanāt ġ.+ innen XXV/22

möhtad ġ.+ i XL/216

mi̇̄ve ġ.+ innen XL/53

ġış (I) Çok soğuk hava, kış.

ġ. VI/88, VI/91, XIII/37, XVIII/12

ġ.+ da I/102, I/103, VI/92, VI/95, XXXIII/113, XXXIII/59, XXXIII/60

ġ.+ dı XLI/51

ġ.+ ı XVII/72, XXXIII/181

ġ.+ ın günüydü XXXIII/529

ġ.+ Ta VI/93

ġış (II) bk. **ġıç**, **ġıć**, **ḳıć**.

dört ġ.+ tı XXII/100

iki ġ.+ Tı XXII/101

üş ġ.+ Tı XXII/101

ġışdağ bk. **ġışlağ**, **ġışlāğ**, **ġışlah**, **ġışlaḥ**, **ġışlāḥ**, **ġışTağ**, **ġışTaḥ**, **ġışTāḥ**, **ḳışlağ**, **ḳışTaḥ**.

ġ.+ a V/8

ġışın Kış mevsiminde, kış süresince.

ġ. XXVIII/21

ġışlağ Şahseven Türklerinin kışın hayvanlarıyla birlikte yaylaktan inip konakladıkları yer, bk. **ġışdağ**, **ġışlāğ**, **ġışlah**, **ġışlaḥ**, **ġışlāḥ**, **ġışTağ**, **ġışTaḥ**, **ġışTāḥ**, **ḳışlağ**, **ḳışTaḥ**.

ġ.+ ı XXV/5

ġ.+ ımız I/9, IV/12, XIX/6, XL/8, XV/8, XXIV/15, XXV/18, XXXIII/24

ġ.+ ımīz XX/14

ġ.+ ımuz XXXV/8

ġ.- ı babalu XXXV/7

ġ.- ı besemt-i ġışlağ-ı ġara tepe XXXV/9

ġ.- ı gezenfer XXIX/12

ġ.- ı mollanáğıdi̇̄ X/14

ġışlağ-ı besemt-i ġ.- ı ġara tepe XXXV/9

ġışlāğ bk. **ġışdağ**, **ġışlağ**, **ġışlah**, **ġışlaḥ**, **ġışlāḥ**, **ġışTağ**, **ġışTaḥ**, **ġışTāḥ**, **ḳışlağ**, **ḳışTaḥ**.

ġ. XL/8

ġ.+ ına XV/19

ġışlah bk. **ġışdağ**, **ġışlağ**, **ġışlāğ**, **ġışlaḥ**, **ġışlāḥ**, **ġışTağ**, **ġışTaḥ**, **ġışTāḥ**, **ḳışlağ**, **ḳışTaḥ**.

dört ġ. XII/207

ġışlaḥ bk. **ġışdağ**, **ġışlağ**, **ġışlāğ**, **ġışlah**, **ġışlāḥ**, **ġışTağ**, **ġışTaḥ**, **ġışTāḥ**, **ḳışlağ**, **ḳışTaḥ**.

ġ. V/6, XII/207, XII/209

ġ.+ da V/22

ġ.+ dadı XL/34

ġ.+ dı XII/211, XII/212, XXVII/9

ġ.+ larda XXXIX/380

ġ.+ larına XXXIII/244

bala ġ.+ dı XXV/18

yayla ġ. XII/19

yeddi ġ. XII/210

ġışlāḫ bk. **ġışdağ**, **ġışlağ**, **ġışlāğ**, **ġışlah**, **ġışlaḫ**, **ġışTağ**, **ġışTaḫ**, **ġışTāḫ**, **ḳışlağ**, **ḳışTaḫ**.

sekkiz ġ. XII/210

ġışlı Bacaklı, ayaklı.

dört ġ.+ dī XXII/102

iki ġ. XXII/102

üş ġ. XXII/102

ġışTağ bk. **ġışdağ**, **ġışlağ**, **ġışlāğ**, **ġışlah**, **ġışlaḫ**, **ġışlāḫ**, **ġışTaḫ**, **ġışTāḫ**, **ḳışlağ**, **ḳışTaḫ**.

ġ.+ ımız XXIX/12

ġ.+ ına V/10

ġışTaḫ bk. **ġışdağ**, **ġışlağ**, **ġışlāğ**, **ġışlah**, **ġışlaḫ**, **ġışlāḫ**, **ġışTağ**, **ġışTāḫ**, **ḳışlağ**, **ḳışTaḫ**.

ġ. I/102, I/103, XXVII/9

çat ġ. XXIV/15

ġ.+ a IV/37

ġ.+ da VI/143, XXVII/23

ġ.+ dı XXII/40

ġ.+ ımızın dȫresi IV/77

ġ.+ uv̇a IV/28

ġışTāḫ bk. **ġışdağ**, **ġışlağ**, **ġışlāğ**, **ġışlah**, **ġışlaḫ**, **ġışlāḫ**, **ġışTağ**, **ġışTaḫ**, **ḳışlağ**, **ḳışTaḫ**.

teze ġ. XXII/30

ġıtan Kişi adı.

ġ. XXXIII/190, XXXIII/191

ġıvır - Herhangi bir şeyi bükmek, kıvırmak.

ġ.- ıblar XVI/23

ġıy - Acımayarak büyük bir kötülük etmek, zulmetmek.

ġ.- maynan XXXIX/548, XXXIX/581, XXXIX/589

ġıyāmet (< Ar. قيامت) Tek tanrılı dinlerin inanışına göre dünyanın sonu ve bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacağı zaman, hesap günü, kıyamet günü, mahşer günü.

rūz-ı ġ. XII/446

ġıybet (< Ar. غيبت) Dedikodu.

birinin ġ.+ in XVIII/106

ġıyıġ İrice iğne, çuvaldız.

ġ.+ ı VI/142

uşaḫ ġ.+ ı VI/142

ġıyma 1. Küçük kuşbaşı etlerden kavrularak yapılmış kışlık kavurma. 2. Çekilmiş et, bk. **ġıyme**, **ġıymē**.

ġıyma ġ. XXXIII/396

ġ. ġıyma XXXIII/396

ġ. ḫuruş V/73

ġıyme bk. **ġıyma**, **ġıymē**.

ġ.+ ni V/72

ġıymē bk. **ġıyma**, **ġıyme**.

ġ. V/72

ġıymet bk. **ġıdmet**, **ġíymet**.

ġ.+ e XXXVI/24

ġ.+ inin XVI/69

ġız Dişi çocuk, kız, bk. **ġīz**.

ġ. III/92, XL/104, XL/88, XL/93, XL/97, XVIII/151, XVIII/55, XXV/52, XXXIII/375, XXXIII/376, XXXIII/377, XXXIII/378, XXXIII/424, XXXVIII/47

ġ.+ a V/202, XV/48, XXXIII/414

ġ. almışdı XII/367

ġ.+ darımıza XIX/89

ġ.+ dı XI/67, XXXIII/310, XXXVIII/47

ġ.+ dī XXXVIII/47

ġ. evi XXXVIII/65

ġ. eviye XXXVIII/65

ġ.+ ı II/29, IV/101, IV/102, IV/107, IV/108, IV/109, XL/88, XL/93, XVIII/65, XXXIII/294

ali ġ.+ ı XIV/57

bezekli ġ.+ ı XVIII/37
emmisi ġ.+ ı XV/45
esil ġ.+ ı XVIII/36, XVIII/55
küpek ġ.+ ı XII/346, XII/349, XII/350
ġ. ıdı VI/83
eli ġ.+ ıdı XIV/59
ġ.+ ım I/70, XXI/63, XXI/65, XXXIII/431, XXXIX/4, XXXVIII/47
biḭ ġ.+ ım II/43
doḳḳuz ġ.+ ım XII/343
ġ.+ ımdı VIII/89
ġ.+ ımı VIII/22
ġ.+ ımın II/44
ġ.+ ımın toyunda XXXIX/511
ġ.+ ın IV/109
ġ.+ ın e̊vine XXXVII/129
ġ.+ ın gövlü XXXVII/130
ġ.+ ıy XXXII/31
dayısı ġ.+ ıyam III/78
ġ.+ īm XIX/118, XXXIII/427
ġ. isdemenin XL/87
ġara ġ. íymış I/122
ġ.+ lar III/10, III/16, XIV/2, XXXVIII/57
ġ.+ lar ağası XIV/57
ġ.+ lar ağasıdı XIV/58
köpek ġ.+ ları XII/350
küpek ġ.+ ları XII/349
ġ. mız XXXIII/417
ġ.+ nan XL/96
ġ. tėrefinnen V/140
senin ġ.+ ūv XXIII/32
sēn ġ.+ uva XL/89
ġ. üçün XIX/59
bezekli ġ. XVIII/56
oğlannan ġ. XVIII/65

ġīz bk. **ġız**.

ġ. XII/342

ġız - 1. At, eşek, deve vb. hayvanlar çiftleşmek istemek, kösnümek. 2. Öfkelenmek, sinirlenmek. 3. Isısı yükselmek.

ġ.- anda I/193
ġ.- ar XIX/84
ġ.- dı XIII/34
ġ.- ır XIII/37, XIII/38, XIII/39

ġız mız "Kız mız, kız filan" anlamında söylenen bir söz.

ġ. m. XXXIII/417

ġızaran ay Türkiye takvimine göre mayıs ayına denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki ilkbaharın son ayı.

ġ. XLI/48

ġızard - Kızarmasına neden olmak, kızgın yağda pişirmek, bk. **ġızart -**.

ġ.- ardıḫ VI/92
ġ.- ārıḫ XVII/34
ġ.- aruḫ XL/224
ġ.- ıp V/73

ġızart - bk. **ġızard -**.

ġ.- aruḫ III/63
ġ.- mışdı XXXIII/158

ġızdır - Isıtmak, sıcak duruma getirmek.

ġ.- ıb I/18, I/20
ġ.- ıp I/214
ġ.- rıḫ XVII/24, XVII/26

ġızıl 1. Parlak kırmızı renk. 2. Değerli maden. 3. Yakut.

ġ. XXXIX/255, XXXIX/248
ġ.+ a XXXIII/445
ġ. atı XXXIII/147
ġ. diş XXXIII/445

ġ. ġuş XIX/98, XXXIII/355, XXXIII/356

ġ. gül XIX/29, XIX/37, XXI/24, XXI/29

ġ. güle III/45, XI/31, XXI/35, XXIV/26

ġ. gülem XIX/33

ġ. gülün içinde III/46, XXI/36

ġ.+ ın XV/50

ġ.+ nan IX/57, XXXIII/480

ġ. onnuḫ IX/15

ġızıl ġuş Doğan.

ġ. XIX/98

ġızlar ağası Kişi lakabı.

ġ. XIV/2, XIV/57

ġızma Bir tür hayvan hastalığı.

ġ. XXIX/15, XXIX/17

ġ.+ sın XXIX/16

ġīl bk. **ġīl u ġāl**.

ġ.- u ġāl VII/154

ġīl u ġāl (< Ar. قيل وقال) Kılükal, dedikodu.

ġ. VII/154

ġíymet bk. **ġıymet**, **ġıdmet**.

ġ.+ den XXXIII/459

ġo - bk. **ġō -**, **ġoy -**.

ġ. I/168, IV/89, IV/91, V/226, VI/144

ġ.- maz II/57

ġ.- ruḫ XVIII/102

ġō - bk. **ġo -**, **ġoy -**.

ġ.- r V/127

ġ.- ursan V/53

ġoca (I) Bir kadının evlenmiş olduğu erkek, eş.

gelin ġ. VIII/87

ġ.+ sı VIII/86

ġoca (II) 1. Büyük, geniş. 2. Yaşlı, bk. **ġocā**.

ġ. XII/201, XII/220

ġ.+ ları XI/35

ġ.+ lar XI/35

ġ. babamı XL/205

ġ. beynen I/122

ġ. nenem XL/202

ġocā bk. **ġoća**, **ġoćá**, **ġoca** (II).

ġ. VI/111

ġoća bk. **ġocā**, **ġoćá**, **ġoca** (II).

ġ. XVI/59, XXXIX/602

ġ.+ ya XVI/59

ġ. babaynān XXXIX/468

ġ. bey I/116

ġ. kişi IV/130

ġoća bk. **ġoca** (I).

gelin ġ. VIII/57

ġoćá bk. **ġoća**, **ġocā**, **ġoca** (II).

ġ.+ ydı XXXVIII/33

ġoćabēli bk. **ġocabēyli**, **ġoćabeyli**, **ġoćabeyli**, **ġoćabėyli**, **ġoćabēyli**, **ġoćabēylī**, **ġoćabe̥yli**, **ġoćābeyli**.

ġ.+ ni IV/87

ġoćabey Kocabeyli tayfasına adını veren bey, Koca Bey.

ġ. I/116, I/118, I/121

ġ.+ di I/112

ġ.+ nen I/113, I/122

ġocabēyli bk. **ġoćabēli**, **ġoćabeyli**, **ġoćabeyli**, **ġoćabėyli**, **ġoćabēyli**, **ġoćabēylī**, **ġoćabe̥yli**, **ġoćābeyli**.

ġ. XIII/6

ġoćabeyli Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Kocabeyli tayfası, bk. **ġoćabēli**, **ġocabēyli**, **ġoćabeyli**, **ġoćabėyli**, **ġoćabēyli**, **ġoćabēylī**, **ġoćabe̥yli**, **ġoćābeyli**.

ġ. I/121, XXX/17, XXXII/56

ġ.+ di XXXIII/4

ġ.+ dī XXXIII/4

ġ.+ lerde XXXIII/170

ġ.+ nin XXXIII/6

ġ.+ nin içinde I/129

ġ.+ yik XXXIII/4

ġ.+ yīk XXXIX/9

ġ. sultan XXXII/56

ġoćabeyli bk. **ġoćabēli**, **ġocabēyli**, **ġoćabeyli**, **ġoćabėyli**, **ġoćabēyli**, **ġoćabēylī**, **ġoćabēyli**, **ġoćābeyli**.

ġ. XXXII/60

ġoćabėyli bk. **ġoćabēli**, **ġocabēyli**, **ġoćabeyli**, **ġoćabeyli**, **ġoćabēyli**, **ġoćabēylī**, **ġoćabēyli**, **ġoćābeyli**.

ġ. XXVII/8

ġ.+ yik XXXIII/4

ġoćabēyli bk. **ġoćabēli**, **ġocabēyli**, **ġoćabeyli**, **ġoćabeyli**, **ġoćabėyli**, **ġoćabēylī**, **ġoćabēyli**, **ġoćābeyli**.

ġ. V/3, VIII/13, XXIV/10, XXIX/10, XXXI/8, XXXII/9

hampā-yı ġ. XXIII/8

hāmpa-yı ġ. XXIII/8

ġ. ġısmeti IV/94

ġ.+ ye VIII/14, VIII/8

ġoćabēylī bk. **ġoćabēli**, **ġocabēyli**, **ġoćabeyli**, **ġoćabeyli**, **ġoćabėyli**, **ġoćabēyli**, **ġoćabēyli**, **ġoćābeyli**.

ġ. XLI/6

ġoćabēyli bk. **ġoćabēli**, **ġocabēyli**, **ġoćabeyli**, **ġoćabeyli**, **ġoćabėyli**, **ġoćabēyli**, **ġoćabēylī**, **ġoćābeyli**.

ġ. XXI/4

ġoćābeyli bk. **ġoćabēli**, **ġocabēyli**, **ġoćabeyli**, **ġoćabeyli**, **ġoćabėyli**, **ġoćabēyli**, **ġoćabēylī**, **ġoćabēyli**.

ġ.+ yig XXXIX/8

ġocal - Yaşlanmak, yaşı ilerlemek, büyümek, bk. **ġoćal -**.

ġ.- annan sōra XXXVI/43

ġ.- dır XII/234, XII/41

ġ.- ır XXII/95

ġ.- mışam X/108

ġ.- sa XXXIX/404

ġoćal - bk. **ġocal -**.

ġ.- dı XVIII/84

ġ.- ınćan XVIII/73

ġ.- mışam XXXIX/602

ġ.- mışdı XXXIII/560, XXXIII/561

ġ.- mışmış XXXIII/562

ġ.- mışuḫ III/54

ġocalığ bk. **ġocalıḫ**, **ġocālıḫ**, **ġocalīḫ**.

ġ.+ a XII/180

ġ.+ ı XII/223

ġ.+ ın elinnēn XII/160

ġocalıḫ Yaşı ilerlemiş olma durumu, yaşlılık, kocalık, bk. **ġocalığ**, **ġocālıḫ**, **ġocalīḫ**.

ġ. XII/173, XII/175, XII/179, XII/183, XII/185, XII/187, XII/191, XII/199, XII/203

ġocālıḫ bk. **ġocalıḫ**, **ġocalığ**, **ġocalīḫ**.

ġ. XXXVI/49

ġocalīḫ bk. **ġocalıḫ**, **ġocalığ**, **ġocālıḫ**.

ġ. XII/195

ġoç Damızlık erkek koyun, koç, bk. **ġoş**.

ġ. X/30, XL/80

ġoyunun ġ.+ unų XL/80

çöl ġ.+ udu X/30

yeke ġ. XIX/60

ġoçan Değnek, asa, baston.

ġ.+ dı XXII/100

ġoçpartdadan Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

ġ. XIX/72

ġōdal bk. **ġōdāl**.

ġ. XXXIII/549

ġōdāl (< Far. گودال) 1. Çukur, obruk. 2. Mezar, kabir, bk. **ġōdal**.

ġ.+ ı XXXIII/549

ġohum bk. **ġoḫum**.

ġ. ġardaş XII/169, XII/201

ġoḫum (< Ar. قوم) 1. Akraba. 2. Birbirine yakın olan, bk. **ġohum**.

ġ. II/28, XXXIII/432, XXXIII/433

ġ.+ larımızdı XXV/7

ġ. ola XXXIII/432

ġ. ōlluḫ II/27

ġol 1. İnsan vücudunda omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm. 2. Koyun, dana, kuzu vb.nde ön ayağın üst bölümü. 3. Ağaçlarda gövdeden ayrılan kalın dal, bk. **ġōl** (I).

ġ. XLI/43

ġ.+ larım XXXIX/276

ġ.+ um XXXIX/521

ġ.+ un XXXIX/536

ġ.+ una XXXIII/251

ġ.+ uv̇a XXXIX/533

onun ġ.+ unun birin V/198

ġ.+ larım XXXIX/277, XXXIX/278

ġ.+ u XVIII/139

ġ.+ um XXXIX/519, XXXIX/562

ġ.+ umuzda XVII/61

ġ.+ un XVIII/74, XXXIX/536

ġ.+ un alabilmez XXIX/19

ġ.+ una XXXIII/550

ġ.+ unun XVI/19

iki ġ.+ ūn XII/81

kişinin ġ.+ u ġıçı XVIII/145

camış ġ.+ i XXXIV/17

ġōl (I) bk. **ġol**.

ġ.+ ū V/199

seraslanın ġ.+ una XXXIII/251

ġōl (II) bk. **ġōvl**, **ġōy̨l**, **ġōvul**.

ġ. XXXIII/439

ġolbed bk. **ġolbend**, **ġolbet**.

ġ. XXXIII/365

ġolbend Atı bağlama, zincirleme, bk. **ġolbed**, **ġolbet**.

ġ. ėle XXXIII/364

ġolbet bk. **ġolbend**, **ġolbed**.

ġ. XXXIII/366

ġomşu bk. **ġonşu**, **ġonşi**.

ġ.+ mun VI/47

ġ.+ muz XXII/80

ġonağ Bir yere veya birinin evine kısa bir süre kalmak için gelen kimse, misafir, mihman, konuk, bk. **ġonaḫ**.

ġ. I/78, XVI/25

ġ.+ a IX/54

ġ.+ ı VI/10

allah ġ.+ ı IX/54

ġ.+ ım XII/152, XXXIX/204

ġ.+ ımız XXXIX/351

ġ.+ ın XV/55

ġ.+ ın ġabağına XV/55

ġ. ıymış I/75, I/76, I/77, I/78

ġ. ıymış

ġ. iydün XVI/135

ġonaḫ bk. **ġonağ**.

ġ. VI/38, VI/39, XVIII/100, XVIII/102, XXVI/23, XXXIX/153, XXXIX/162

ġ.+ lar VIII/153

ġ.+ larımın sağlığına XXXIX/435

ġ.+ larımız III/65

ġ. üçündü XXVI/22

ġonaḫla - Konuk etmek, konuk ağırlamak.

ġ.- mağı I/74

ġonaḫlığ bk. **ġonaḫlıḫ**.

ġ. èler XXI/86

ġonaḫlıḫ Konukluk, misafirlik, bk. **ġonaḫlığ**.

ġ. XXI/86

ġonşi bk. **ġonşu, ġomşu**.

ġ.+ dī XX/55

ġonşu 1. Sınır ortaklığı bulunan, mücavir. 2. Konutları birbirine yakın olan kimselerin birbirlerine göre aldıkları ad, komşu, bk. **ġonşi, ġomşu**.

ġ. I/145, XXI/55, XXVIII/6

ġ.+ dan XVIII/78

ġonu ġ.+ dan VI/71

bizim ġ.+ muz VIII/112

ġ.+ nun uşağı VI/142

ġ.+ suna XLI/100

ġ.+ sunnan I/115

ġ.+ ya V/164

ġ.+ yduḫ XI/63

ġonşuluḫ Komşuluk.

ġ. XXXI/30

ġ.+ da XVIII/69

ġonu bk. **ġonu ġonşu**.

ġ. ġonşudan VI/71

ġonu ġonşu Bütün komşular, birbirine yakın yerde oturan kimseler, konu komşu.

ġ.+ dan VI/71

ġop - 1. Herhangi bir yerinden ikiye ayrılmak. 2. Çıkmak, yol almak, hızlıca gitmek.

ġ.- anda XXXIII/55

ġ.- du XXXIII/582

ġopart - Koparma işini yapmak, kopartmak.

ġ.- dım VI/139

ġoppuz Ozanların çaldığı telli Türk sazı, saz, bağlama, bk. **ġopuz, ġōpuz**.

ġ. XXXIX/34, XXXIX/35

ġ.+ ā XXXIX/40

ġ.+ a göre XXXIX/44

ġ. idi XXXIX/34

ġopuz bk. **ġōpuz, ġoppuz**.

ġ.+ du IX/97

ġ.+ un mōridinde VII/172

ġ. sazımız VII/3

ġōpuz bk. **ġopuz, ġoppuz**.

ġ.+ du IX/96

ġōr - bk. **ġovur -, ġavur -, ġāvur -**.

ġ.- ruḫ III/63, III/67

ġorapişiren Türkiye takvimine göre haziran ayına denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki yazın ilk ayı.

ġ. XLI/49

ġorġud Kişi adı, bk. **dede ġorġud**.

dede ġ.+ un elinde XXXIX/458

ġorḫ - 1. Korku duymak, ürkmek, dehşete kapılmak. 2. Kaygı duymak. 3. Çekinmek, saygı duymak, bk. **ġōrḫ -**.

ġ. XXXIII/534

ġ.- allarmışlar VI/160

ġ.- ar XV/36, XXXVII/47

ġ.- ardı XXXIII/484

bēṛk ġ.- ardı XXXIII/485

ġ.- ardıḫ XXII/87

ġ.- dum XIII/111, XXII/77

ġ.- ma XXXIX/327

ġ.- madım XIII/105

ġ.- maruḫ X/35

ġ.- mayın XI/56

ġ.- ublar VI/163

ġ.- ullar VI/118

ġ.- uram VII/56, VII/57, VII/58

ġ.- uruḫ XI/56, XI/57

ġ.- uyam XXXIX/321

ġōrḫ - bk. **ġorḫ -**.

ġ.- ar XXXVII/44

ġorḫağ Çok çabuk ve olmayacak şeylerden korkan kişi ya da hayvan, korkak.

ġ. íydılar XVI/42

ġorḫu Bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı, üzüntü, korku, bk. **ġorḳu**.

ġ.+ larınnān VI/118

ġ.+ m XXII/83, XXII/85

ġ.+ mnan XXXV/70

ġ.+ sunnan IX/27, XXXIII/433

urusun cānımızın ġ.+ sunnān XL/205

ġorḳu bk. **ġorḫu**.

onun ġ.+ sunnan XL/208

ġorma bk. **ġōrma**.

sebze ġ.+ nı V/77

ġōrma Kavurmak işi, bk. **ġorma**.

ġ. V/13, V/69

ġ. sebze V/76

et ġ.+ sı V/68

isPanaḫ ġ.+ sı V/78

ġōrma sebze İran'da çok yaygın olarak pişirilen sebze ve etle yapılan bir Türk yemeği.

ġ. V/76

ġoru - Bir kimseyi veya bir şeyi dış etkilerden, tehlikeden, zor bir durumdan uzak tutmak, esirgemek, muhafaza etmek, vikaye etmek, sıyanet etmek, korumak.

ġ.- ya XLI/111

ġ.- yallar XIII/44

ġoruḫçu bk. **ġoruḫçu**.

ġ. XVIII/119, XVIII/123

ġoruḫçu Şahseven Türkleri yaylağa çıkmak üzere göç ettiğinde Şahsevenlerin geçtiği yerlerdeki ekini, tarlayı veya beslenen hayvanları korumakla görevli yerleşik halktan olan kimse, bk. **ġoruḫçu**.

ġ. XVIII/121, XVIII/124

ġōrul - Kavurma işi yapılmak.

ġ.- ur V/70

ġorun - Koruma işine konu olmak.

ġ.- up XXXIX/45

ġoş - 1. Birlikte iş görmesi için bir şeyi, bir kimseyi başka birinin yanına katmak, arkadaş olarak vermek. 2. Hayvanı çekeceği arabaya, sabana vb.ne bağlamak.

ġ.- allar XVII/72

hėyvan ġ.- ardılar VI/52

ġ.- dum XXII/79

ġ.- madan V/25

ġoş bk. **ġoç**.

ġ. XII/47

ġ. köroğlu IX/48, XII/239

ġoş köroğlu Köroğlu'nun lakabı Koç Köroğlu.

ġ. IX/43

ġoşma Bir tür âşık havası.

ġ. XXXIX/495

ġoşul - Katılmak, eklenmek, karışmak.

ġ.- ar XL/141

ġ.- arsan XVI/130

ġ.- ub XL/148

ġoşun Yan yana dizilmiş askerlerin veya genel anlamda insanların oluşturduğu dizi.

ġ.+ u XXXIII/248

ġ.+ un ġabağın XXXIII/248

ġotaz Kişi adı.

ġ. beyin iydi XXXIII/180

ećirri ġ. bēyin iydi XXXIII/180

ġotur Şiddetli kaşınma, deri döküntüsü.

ġ. tökerdi XIII/78

ġ. I/202, I/204

ġotur suyu 1. Savalan Dağı'nın eteklerinde bulunan kükürtlü sıcak su kaynağı. 2. Şahseven Türklerinin Savalan Dağı'ndaki yaylak bölgelerinden biri, Kotur Suyu.

ġ. s.+ na I/202, I/204

ġov - bk. **ġoẏ -**.

ġ.- uplar XII/226

ġoẏ - Sert veya küçük düşürücü sözlerle gitmesini söylemek, savmak, defetmek, bk. **ġov -**.

ġ.- ardıḫ VIII/125, VIII/126

ġōvl (< Ar. قول) Söz, kelam, anlaşma, kavil, bk. **ġōl** (II), **ġōẏl, ġōvul**.

ġ.+ un XXXIII/451

ġōẏl bk. **ġōl** (II), **ġōvl, ġōvul**.

ġ.+ un XXXIII/439

ġōvul bk. **ġōl** (II), **ġōvl, ġōẏl**.

ġ. XXXIII/451

ġoẏur - bk. **ġōr -, ġavur -, ġāvur -**.

ġ.- up V/73

ġoy - 1. Bırakmak, yerleştirmek. 2. Emanet vermek. 3. Kurmak. 4. Tayin etmek, bk. **ġo -, ġō -**.

ġ. I/156, I/18, I/21, IX/25, V/217, V/88, VI/135, VI/164, VIII/135, VIII/136, XII/33, XII/34, XII/429, XIX/75, XL/108, XL/91, XVI/103, XVI/89, XXXIII/317, XXXIII/342, XXXIX/284, XXXIX/289, XXXIII/364, XXXIX/507

ġ.- abilmedi XXXIII/447

ad ġ.- aćaḫsan XXXIII/385

erziş ġ.- maḫ XXXIX/468

ġ.- aćam XXXIX/104

ad ġ.- aćām XXXIII/385

ġ.- aćiẏām XXXIII/445

ġ.- allar III/92, V/125, V/126, V/129, XL/25

duz ġ.- allār V/125

pıl ġ.- allar III/93

tārıḫ ġ.- allar I/92

ġ.- an XXXIII/382

ġ.- an adı XXXIII/283

ġ.- ar IV/130, V/129, XXII/59, XXXIX/109

ġ.- ardı I/39, IV/127, IV/132, V/207, XIV/58, XV/30

ġ.- ardıḫ V/216, VI/91, VI/92, VI/93, XI/27, XVIII/158, XXIV/24, XXXIX/521

ġ.- ardık XIV/58

ġ.- ardılar I/162, I/166, II/110, V/20, V/218, V/222, V/226, V/81, XVIII/80

ġ.- ardılār XXII/58

nezir ġ.- ardılar V/186

ġ.- ardım XXXIX/313

ġ.- ardī IV/127

ġ.- arıḫ XIX/83, XIX/84, XIX/88, XVII/23, XVII/26, XVII/57, XXVII/30

çay ġ.- arıḫ VI/154

sed ġ.- arıḫ XXXI/31

ġ.- arsan VI/128

ġ.- aruḫ II/70, III/67, III/94, XL/159, XL/162

pıl ġ.- aruḫ III/95

ġ.- du VIII/18, XVI/16, XVI/21

ġ.- duğu XXXIX/224

ġ.- dular XXXIX/329

ad ġ.- dular XXXIII/397

ġ.- dum XVI/26, XXI/67, XXI/73, XXXIII/316, XXXIII/387, XXXIX/157

ġ.- ma VII/131, VII/45, VII/54, VII/55, XXXIX/401

ġ.- madı XIX/110, XXXIII/309, XXXIII/33

ferġ ġ.- madı XXVI/52

ġ.- madılar VII/79

ġ.- madım XVI/43

ġ.- mamışam XXI/65

ġ.- maram VII/101

ġ.- mayıbsan XXI/67

ġ.- maz I/42, VI/8

erdiş ġ.- maz I/220

hesaba ġ.- maz I/218

ġ.- mazdı IV/128, VIII/125

ġ.- mazdılar XIII/79

ġ.- mazlar XIII/45

ġ.- meymışlar I/20

ġ.- meysuz XX/17

ġ.- mıyaćāḫ XXXIII/438

ġ.- miy XX/17

ġ.- mullar XXXIII/131

ġ.- mur VI/49, XXXVI/57, XXX-VI/58

ġ.- muşam XXI/65, XXXIX/118

ġ.- muşdu XXXIII/314, XXXIII/464, XXXIII/529

ad ġ.- muşdu XXXIII/465

ġ.- muşdulār I/163

ġ.- muşlar I/169

ġ.- muştu XXXIII/464

ġ.- muşuḫ VII/33, XXXI/30

ġ.- muyā VI/111

ġ.- sa IV/130

ġ.- san XXXIII/386

ġ.- ub XXXIII/265

ad ġ.- ub XXXIII/381

yanaşı ġ.- ub XVII/85

ġ.- ubdu XXXIX/454

ġ.- ublar XXXVIII/43

ġ.- ubsan XXXIX/119

ġ.- ullar V/139, V/68, XLI/111, XV/32, XVI/120

ġ.- um I/63

ġ.- un VI/149

ġ.- up V/171, VII/84, XXXIII/347, XXXIII/348

ad ġ.- up XXXIII/383

ġárar ġ.- up XXXIX/214

ġerer ġ.- up XII/311

ad ġ.- uplar I/17

ġ.- ur I/41, VI/59, XVI/121

ġ.- urduḫ XXIV/19

ġ.- ursan XXXIII/317

ġōyın bk. **ġōyun**, **ġōyın**, **ġōyn**, **ġoyun**, **ġoyŭn**.

ġ. ġarnı XXXIII/564

ġōyn bk. **ġōyun**, **ġoyŭn**, **ġōyın**, **ġoyun**, **ġōyın**.

ġ.+ u IV/55

ġoyun (I) Geviş getirenlerden, eti, sütü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen Şahseven Türklerinin başlıca geçim kaynağı evcil hayvan, bk. **ġōyun**, **ġoyŭn**, **ġōyın**, **ġōyn**, **ġōyın**.

ġ. I/158, II/118, II/140, II/60, IV/55, VI/106, VIII/70, X/17, X/27, XIII/107, XIII/95, XIII/97, XIII/98, XIII/99, XIV/44, XIV/45, XIV/46, XIX/43, XIX/44, XL/11, XL/133, XL/44, XVII/31, XVII/6, XVII/71, XVIII/133, XVIII/134, XVIII/138, XVIII/25, XVIII/27, XXIII/17, XXIX/22, XXIX/25, XXIX/26, XXIX/29, XXIX/41, XXV/21, XXVI/30, XXVII/24, XXVII/26,

XXVIII/13, XXVIII/31, XXVIII/32, XXXI/10, XXXI/11, XXXI/25, XXXII/16, XXXIII/73, XXXIII/95

ġ.+ a XIII/91, XXII/98, XXXV/63, XXXV/65

ġ.+ du XL/130

ġ.+ nan XIII/102, XIII/26, XVI/140

ġ.+ narda XXIX/17

ġ.+ narı XVII/7

ġ.+ narımızı XIX/43

ġ.+ u I/167, I/169, I/172, XIII/108, XIII/97, XIII/99, XIX/18, XIX/44, XLI/87, XLI/88, XLI/89, XLI/90, XVII/76, XVII/76, XVIII/134, XVIII/20, XXIX/27, XXVIII/31, XXXIII/208, XXXIII/50

ġ.+ umu XXXII/40

ġ.+ umuz XXXV/52

ġ.+ umuzu XL/13

ġ.+ un II/61, V/46, XIX/83, XL/30, XVII/13, XXIII/13, XXIX/14

ġ.+ un başın II/110

ġ.+ un birin XXXIII/73

ġ.+ un derisine XVII/16

ġ.+ un ġabağını XVIII/121

ġ.+ un ġoçunu̯ XL/80

ġ.+ un içinde XIII/112

ġ.+ un mentaġasına XIII/95

ġ.+ un yanına I/148

ġ.+ unkü XL/214

ġ. eti XL/214

ġ. etine XVII/31

ġ. ġarnı XXXIII/564

ġ. işine XXXI/47

ġ. otaran VIII/89

ġ. otaranda XVIII/25

ġ. otarım XLI/87

ġ. otarrıḫ XXVII/11, XXXII/7

ġ. saḫlarıḫ IV/15, XXXI/10

ġ. saḫlaruḫ II/12, XXXV/51

ġ. saḫláyrík XXXII/7

ġ. saḫlıyruḫ X/17

ġ. tükünnen II/60

ġ. yāsınan XXXII/15

on ġ.+ a I/166

ġoyun (II) Kollar arası, kucak, koyun.

ġ.+ unda XXXIX/366

ġoyŭn bk. **ġōyun, ġōyın, ġōyn, ġoyun, ġōyın**.

ġ.+ un XVII/25

ġōyun bk. **ġoyŭn, ġōyın, ġōyn, ġoyun, ġōyın**.

ġ. II/14, IV/69, V/48, VIII/82, XIV/18, XX/10, XX/11, XX/78, XXII/92, XXII/95, XXIX/23, XXIX/24, XXIX/25, XXXIII/167, XXXIII/27, XXXIII/95

ġ.+ a I/163, XIV/6, XX/77

ġ.+ nan VIII/71, XL/131

ġ.+ u V/121, VIII/86, XIII/106, XIV/18, XIX/17, XX/41, XXXI/44, XXXIX/352, XXXIX/358

ġ.+ um XL/129

ġ.+ un V/121, XXXIII/71

ġ.+ un başın XX/42

ġ.+ un biri XXXIII/74

ġ.+ un boğarsağınnan V/17

ġ. ġarnı XXXIII/564

ġ. otarannarımıza XIX/45

ġ. otarillār XXXVIII/14

ġ. sahar V/12

sağmal ġ.+ u XXXIII/187, XXXIII/205

sağmal ġ. XXXIII/202

ziya bēy̆in ġ.+ u XXXIII/184

ġuba Kızıl ile açık kahverengi arası bir renk, kestane rengi.

ġ. ġaz XXXIII/524

ġuba ġaz Kızıl ile açık kahverengi arasında olan yaban kazı.

ġ. XXXIII/523, XXXIII/524

ġucağ bk. **ġućağ, ġućağ̦**.

ġ.+ ımıza III/72

ġućağ Açık kollarla göğüs arasındaki bölüm, aguş, kucak, bk. **ġucağ, ġućağ̦**.

ġ.+ ımda XIX/106, XIX/107

atın ġ.+ ında XVI/138

ġućağ̦ bk. **ġucağ, ġućağ**.

ġ.+ ımda XIX/102

ġucaḫla - Kollarla sarıp göğüs üzerine bastırmak.

ġ.- dı XXXIX/553

ġućaḫlaş - Birbirini kucaklamak, kucaklaşmak.

ġ.- dılar I/189

ġudret (< Ar. قدرت) 1. Güç, kuvvet, kudret. 2. Kişi adı, bk. **ġadret**.

ġ.+ ine I/100

ġ. XXXIX/506

ġudretdi Güçlü, kudretli.

ġ. XVI/16

ġul Allah tarafından yaratılmış olan insan, köle.

ġ. XII/324

ġ.+ am XII/313

ġ.+ unam VII/52

ġ. elesġerden VII/59

ġ. olup XXXIX/86, XXXIX/89

ġulağ bk. **ġulaḫ**.

üş ġ.+ dı XX/75

ġ.+ ım XII/189

ġ.+ ımnan XXII/74

ġ.+ uv̇a XVI/86

ġulağ asTı bk. **ġulaḫ asTı**.

ġ.+ ya V/189

ġulaḫ Başın her iki yanında bulunan işitme organı, bk. **ġulağ**.

ġ. XLI/29

ġ. asardım VII/80

ġ. asmeyıblar XL/169

ġ. asmıyan XLI/102

ġ. assa XXXIX/478

ġ. asTıya IV/59

ġ.+ ların V/190

üş ġ. ot IV/44

ġ. vėr XII/297

ġulaḫ as - Dinlemek, kulak vermek.

ġulaḫ a.- meyıblar XL/169

ġulaḫ a.- mıyan XLI/102

ġulaḫ a.- ardım VII/80

ġulaḫ a.- sa XXXIX/478

ġulaḫ asTı Şahseven Türklerinin düğün, kız isteme, bayram vb. önemli günlerin öncesinde yakınlarıyla bir araya gelip fikir alışverişi yapmalarına verilen ad, bk. **ġulağ asTı**.

ġ.+ ya IV/59

ġulaḫlı 1. Kulaklı. 2. Orta boy kulağı olan koyun, krş. **sarı ġulaḫlı**.

sarı ġ. V/122

sārı ġ. V/122

ġulam Kişi adı, krş. **ġulam ḥėyder**.

ġ. XII/25

ġulam ḥėyder *Gulam Heyder ile Susenber* adlı halk hikâyesinin başkahramanlarından biri.

ġ. ḥ. XII/25

ġuleybānı (< Ar. + Far. غول بیابان) Karanlık ve ıssız yerlerde, insanın gördüğünü sandığı korkunç hayalet.

ġ. XXII/87

ġulhuvallah (< Ar. قُلْ هُوَ اللّٰهُ) İhlas suresinin ilk ayetinden bir bölüm.[1]

ġ.+ dı XII/432

ġulli (< Ar. قله) Zirve.

ġ.+ ye ḫātiri XXXVIII/43

ġulluğ Hizmetçilik, kölelik.

ġ.+ uza XXXIX/146, XXXIX/163

ġ.+ uzda XXXIX/4

ġ.+ uzdayım XXXIX/171

ġ. èliyēn II/141

şāhın ġ.+ unda XII/324

ġulp (< Ar. قلب) Kazan, tencere, fincan, dolap, altın vb.nin tutulacak yeri.

ġ.+ u XXXIX/54

ġuluf (< Ar. غلف) Üzerinde tanınmayacak şekilde kıyafet veya örtü bulunan kimse.

ġ. XIII/104

ġul yuḥyīhe-llezi enşeehā evvele merrah ve huve bi kulli ḫalḳın ʿalīm Yasin suresinin 79. ayeti.[2]

ġ. XII/448

ġum Deniz kıyısı, dere yatağı vb. yerlerde çok bulunan, ufak, sert tanecikler, kum.

ġ. XXX/11, XXX/12

ġ.+ u XXX/11

gún bk. **gün, gǖn, hʾün, ʿgün**.

g.+ e VI/131

g.+ neri VI/130

g.+ nerīzi VI/68

ġunnağ Yeni doğmuş çocuğu ilk aylarda sıkıca sarıp sarmalamaya yarayan geniş bez.

ġ.+ ı VI/121

ġunut (< Ar. قنوت) İtaat, taat, ibadet, bk. **ġunūt**.

ġ. XXXIX/69

ġunūt bk. **ġunut**.

ġ. XXXIX/74, XXXIX/77

ġur - Bir şeyi oluşturan parçaları birleştirerek bütün durumuna getirmek, monte etmek, hazırlamak, yapmak, inşa etmek.

ġ.- abilmez I/179

ġ.- ar I/178

ġ.- ardıḫ XI/29, XXI/41, XXI/42

ġ.- ardılar XIII/71

ġ.- eyıḫ XXXI/44

ġ.- masının I/180

ġ.- ubsuz XXXIX/116

berdeş ġ.- rūḫ III/7

kürsü ġ.- ardılar VI/38

ġuraḫlıḫ Kurak olma durumu, kurak hava, yağışsızlık.

ġ. II/135

ġuran (< Ar. قرآن) Allah tarafından Hz. Muhammed'e vahyolunan kutsal kitap, İslam dininin temel kitabı, Kelam-ı Kadim, Kur'an-ı Kerim, bk. **ġurʾan, ġurʾān**.

ġ. V/126

āye-i ġ. XXXIX/215

ġ.+ a XXIII/24, XXIII/25, XXXIX/216

ġ. hakkı XXIII/25

ġ. haḳḳı VIII/152

ġurʾan bk. **ġuran, ġurʾān**.

huruf-u ġ. XII/123

ġ.+ a XII/250

---

1 "قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ"
De ki: "O, Allah'tır, tektir." [İhlas-1]

2 De ki: "Onları ilk defa yaratan diriltecektir. O, her türlü yaratmayı bilendir." (Yasin-79)
قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ

ġurʾān bk. **ġuran, ġurʾan**.

ġ. XII/128

ġ.+ ā XII/67

ġuranḫan (< Ar. خوان قرآن) Kur'an-ı Kerim okuyan kimse.

ġ. XIV/23

ġurbağa Sıçrayarak yürüyen ve suda iyi yüzen küçük hayvan, kurbağa, bk. **bağa**.

ġ.+ dı XVIII/54

ġurban (< Ar. قربان)1. Dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan. 2. Kurban Bayramı. 3. Erdebil'de bulunan Kartal adlı ozan meclisinin bir üyesi, Âşık Kurbani, bk. **ġurbān**.

ġ. III/52, III/53, IX/54, V/126, V/127, XII/273, XIV/34, XIV/54, XL/149, XVI/140, XVI/141, XVII/65, XXI/22, XXXIV/37, XXXIX/302, XXXIX/468

ġ.+ ā XII/78

ġ.+ am VII/183, XII/223, XII/466, XVII/66, XXXV/76

ġ.+ da XL/148, XL/149

ġ.+ daki IV/58

ġ. keserük XIV/17

ġ. olsun XII/92

ġ. olum IX/54, VI/164, X/98, XII/206, XII/62, XXXIII/513, XXXIII/524, XXXIX/300

ġ. olūm XII/52, XII/54, XII/58, XII/66

canım ġ. XII/438, XII/442

ġurbān bk. **ġurbān**.

ġ.+ iyem VII/138

ġurban ol - Bir kimse veya bir şey için kendini feda etmek.

ġ. o.- sun XII/92

ġ. o.- um IX/54, VI/164, X/98, XII/206, XII/62, XXXIII/513, XXXIII/524, XXXIX/300

ġ. o.- ūm XII/52, XII/54, XII/58, XII/66

ġurbāni bk. **dede ġurbāni**.

g. XXXIX/132

ġ.+ den IX/85

ġurbānī Azerbaycan halk hikâyelerinden Kurbani ve Peri.

ġ. IX/8

ġurbani şoma (< Ar. + Far. قربانی شما) "Size kurbanım, kurbanınız olayım." anlamlarında kullanılan bir sevgi veya yalvarma sözü.

ġ. XXXVIII/66

ġurbannıḫ Kurban edilmek için ayrılmış, kurban edilmeye uygun.

ġ. VI/26, VI/29

ġurbet (< Ar. غربت) Doğup yaşanılmış olan yerden uzak yer, gurbetlik.

ġ.+ de XXXIX/439, XXXIX/440, XXXIX/446

ġ.+ e XIX/36

ey ġ. XXXIX/408, XXXIX/411

ey ġ. diyar XXXIX/410, XXXIX/418

ġurd bk. **ġurt**.

ġ. XL/129

ġ.+ a X/55

ġ.+ u XL/130

ġurdala - Ellemek, karıştırarak bakmak.

ġ.- dı XXXIII/580

ġ.- yanda XXXIII/580

ġ.- yırdı XXXIII/578, XXXIII/580

ġuri - bk. **ġuru -, ġurū -**.

ġ.- yıb XX/76

ġursāḫ 1. Kuşların yemek borusu üzerinde bulunan, yiyeceklerin toplan-

dığı torba biçiminde şişkin organ. 2. Mide.

ġ. XLI/33

ġurt Köpekgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da yaşayan, postu gri sarı renkli, yırtıcı, etçil memeli hayvan, kurt, bk. **ġurd**.

ġ. XL/193

ġ. ġuş adī XIX/98

ġ. yağı V/202

ġuru 1. Suyu, nemi olmayan, yaş ve nemli karşıtı.

ġ. ġığlarınnan XVII/25

ġ. yėrde XIX/118

ġuru - Islaklığını, nemini yitirerek kuru duruma gelmek, sertleşmek, kurumak, bk. **ġuri -**, **ġurū -**.

ġ.- du XXXIX/515

ġ.- yar XIX/85

ġ.- yup XX/19

ġ.- yurdu XXXIII/167

ġurū - bk. **ġuru -**, **ġuri -**.

ġ.- r II/70

ġurud - bk. **ġurut -**.

ġ.- an V/15

ġ.- ar V/15

ġ.- ār V/13

ġ.- ardıḫ I/204

ġ.- ardılar V/198

ġ.- arıḫ XIX/20, XVII/26

ġ.- up XXXIX/288

ġurud bk. **ġūrud**, **ġurut**.

ġ.+ un XVII/19

ġūrud bk. **ġurud**, **ġurut**.

ġ. ėlerdiler V/27

ġuruh (< Far. گروه) 1. Topluluk, cemaat. 2. Değersiz, aşağı görülen, küçümsenen topluluk, derinti, sürü.

ġ. XL/157

ġurul - Kurma işine konu olmak veya kurma işi yapılmak.

ġ.- an XII/286

ġ.- anda XXXIX/463

ġ.- du XII/280

ġ.- ur VII/148

ġurut Kurutulmuş süt ürünü, bk. **ġūrud**, **ġurud**.

ġ. II/69, XVII/19, XXII/91

ġ.+ u II/71

ġurut - Suyunu ve ıslaklığını giderip kuru duruma getirmek, bk. **ġurud -**.

ġ.- arūḫ III/66

ġussa (< Ar. غصه) Gam, keder, üzüntü, tasa.

ġ.+ m VII/123

ġuş İki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı, kuş.

ġ. XXXIII/357, XII/320, XIX/98

ġ.+ a X/55

ġ.+ ların dimdigini XLI/105

ġ.+ u XXXIII/356, XXXIII/357

ġ.+ un XLI/105, XXXIII/359, XXXIII/410

ġ.+ un dalı süre XXXIII/409

çār ġ. XX/59

ġara ġ. XI/70

ġızıl ġ. XIX/98, XXXIII/355, XXXIII/356

ġurt ġ. adī XIX/98

menīm ġ.+ ūm XXXIII/370

ġūşe Köşe, bk. **ġūşi**.

ġ.+ sinde XXXIII/594

ġūşi bk. **ġūşe**.

ġ.+ me VII/56

ġutar - bk. **ḳutar -**.

ġ.- annan sōra XXVI/13

ġ.- sam III/41

ġutlar Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Kurtlar.

tāyfe-yi ġ. XVII/2

gūyā (< Far. گویا) Söyleyen, söyleyici.

g.+ sı XII/290

ġuymaḫ 1. Yağda pişirilen bal veya şekerle tatlandırılan bir yemek. 2. Un ve yağ ile pişirilen bir tür yemek.

ġ. V/222, V/225, V/60, XVII/56, XXI/54

ġ.+ dān XV/29

ġuyruġ bk. **ġuyruğ**.

sīyr ġ.+ u XXXIII/516

siẏir ġ.+ unun XXXIII/513

ġuyruğ 1. Hayvanların çoğunda, gövdenin sonunda bulunan, omurganın uzantısı olan uzun ve esnek organ. 2. Püskül, saçak, bk. **ġuyruġ**.

ġ.+ u V/155

ġ.+ uma V/150

ġ.+ umu V/150, V/154

ġ.+ umun V/158

ġ.+ un V/154

ġ.+ una V/152

ġ.+ unu V/147

ġ.+ uẏa V/148, V/153

davarın ġ.+ unnān VI/32

sīẏr ġ.+ u XXXIII/516

ġuyruḫ doğan Türkiye takvimine göre temmuz ayına denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki yaz ayı.

ġ. XLI/49

ġuyu Suyundan yararlanılan çukur, kuyu.

ağ ġ. XXII/30

ġuzu Koyun yavrusu.

ġ. XII/76, XVIII/26, XVIII/27, XXII/94, XXIX/23, XXIX/34

ġ.+ dan XXIX/36

ġ.+ dan sōla XXII/94

ġ.+ larımızı XL/13

ġ.+ ların yününe XXII/98

ġ.+ nu XXIX/37

ġ.+ nun birin XXXV/66

ġ.+ su XXIX/22, XXXIII/189, XXXIX/352, XXXIX/358

ġuzuçu Kuzu besleyen kimse veya kuzu çobanı.

ġ.+ ya XVIII/26

ġuzulū Kuzusu olan veya içinde kuzu bulunan, kuzulu.

ġ. XXXIII/188

Ğ

ğade bk. **ġadar**, **ġádaṛ**, **ġáde**, **ġada**, **ġader**, **ġáder**, **ġadr**, **ğeda**, **ğadir**, **ğadėr**, **ğadeẹ̈**, **ğader**, **ġádá**, **ğáde**.

ğ. X/23, XL/125, XXXIII/137, XXXIII/156, XXXIII/183, XXXIII/360, XXXIII/420, XXXIII/510, XXVI/32, XXXIII/519, XXXIII/520, XXXIII/83, XXXIX/184

ğ.+ ydi XXXIII/206

ğáde bk. **ġadar**, **ġádaṛ**, **ġáde**, **ġada**, **ġader**, **ġáder**, **ġadr**, **ğeda**, **ğadir**, **ğadėr**, **ğadeẹ̈**, **ğader**, **ğade**, **ġádá**.

ğ. VI/82, XL/200

ğader bk. **ġadar**, **ġádaṛ**, **ġáde**, **ġada**, **ġader**, **ġáder**, **ġadr**, **ğeda**, **ğadir**, **ğadėr**, **ğadeẹ̈**, **ġádá**, **ğade**, **ğáde**.

ğ. XL/212

ğadeẹ̈ bk. **ġadar**, **ġádaṛ**, **ġáde**, **ġada**, **ġader**, **ġáder**, **ġadr**, **ğeda**, **ğadir**, **ğadėr**, **ġádá**, **ğader**, **ğade**, **ğáde**.

ğ. XXXIII/84

ğadėr bk. **ġadar**, **ġádaṛ**, **ġáde**, **ġada**, **ġader**, **ġáder**, **ġadr**, **ğeda**, **ğadir**, **ġádá**, **ğadeẹ̈**, **ğader**, **ğade**, **ğáde**.

ğ. XXXIII/176

ğadir bk. **ġadar**, **ġádaṛ**, **ġáde**, **ġada**, **ġader**, **ġáder**, **ġadr**, **ğeda**, **ġádá**, **ğadėr**, **ğadeṛ**, **ğader**, **ğade**, **ğáde**.

ne ğ. XXXIII/446

ğayr - bk. **ġayır -**, **ğāyır -**, **ġáyír -**, **ġayr -**, **ğeyr -**.

ğ.- mışām I/124

ğeda bk. **ġadar**, **ġádaṛ**, **ġáde**, **ġada**, **ġader**, **ġáder**, **ġadr**, **ġádá**, **ğadir**, **ğadėr**, **ğadeṛ**, **ğader**, **ğade**, **ğáde**.

ğ. XVI/65, XVI/89, XXXIII/135

ğeyr - bk. **ġayır -**, **ğāyır -**, **ġáyír -**, **ġayr -**, **ğayr -**.

ğ.- īm XXXIX/522

H

/h/, /ḫ/, /ḥ/

ha 1. İstek uyandırmak için kullanılan bir söz. 2. Şaşma anlatan bir söz. 3. Dikkati çekmek, uyarmak için kullanılan bir söz. 4. Bir şeyin birdenbire hatırlandığını veya kavrandığını anlatan bir söz. 5. Tekrarlanarak kullanıldığında eşitlik anlamı veren bir söz. 6. Bazen tekrarlanan bir emir kipinin tekrarları arasında yer alarak fiil ile anlatılan işin uzadığı ve bundan bıkıldığı bildirilir. 7. Evet. 8. Hangi, bk. **há**, **hā**.

h. II/65, II/89, IV/108, IV/16, IX/33, V/120, V/25, V/63, VI/124, VI/163, VII/83, X/11, X/128, X/39, XI/13, XI/49, XI/50, XI/69, XI/8, XII/26, XIV/17, XIV/28, XIV/49, XIX/77, XXXIII/358, XXXIII/604, XXXIV/38, XXXIX/117, XXXIX/310, XXXIX/37, XXXIX/453, XXXIX/472, XXXIX/524

h. yana IV/27

há bk. **ha**, **hā**.

h. V/166

hā bk. **ha**, **há**.

h. I/17, I/178, IV/112, IV/114, IV/121, IV/21, IV/24, IV/35, IV/37, IV/38, IV/48, IV/82, IV/85, IV/94, V/76, VI/103, VI/105, VI/126, VI/157, VI/23, VI/66, VIII/141, X/10, X/133, X/30, X/31, XII/223, XII/356, XIII/50, XIII/83, XIX/122, XIX/53, XIX/59, XLI/10, XVI/61, XVII/84, XXV/22, XXVI/13, XXVI/19, XXVI/26, XXXIII/204, XXXIII/242, XXXIII/269, XXXIII/270, XXXIII/279, XXXIII/295, XXXIII/486, XXXIII/6, XXXIII/607, XXXIII/78, XXXIX/179, XXXIX/241, XXXIX/292, XXXIX/303, XXXIX/309, XXXIX/330, XXXIX/390, XXXIX/458, XXXIX/520, XXXIX/557, XXXIX/87, XXXVII/82, XXXVII/87, XXXVIII/59

ḫaber bk. **ḫáber**, **ḫāber**, **ḫeber**, **ḫėber**.

ḫ. XXXIII/321

ḫ. al XVIII/63

ḫ. alāyım XII/120

ḫ. aliylar III/55

ḫ. olmadi XXXIV/31

ġara meligin ḫ.+ i XXXIII/425

ziyat ḫānın ḫ.+ i XXXIII/425

ḫaber al - Kendisine bildirilmek, öğrenmek, bilgi edinmek.

ḫ. a.- XVIII/63

ḫ. a.- āyım XII/120

ḫ. a.- iylar III/55

ḫáber bk. **ḫaber**, **ḫāber**, **ḫeber**, **ḫėber**.

ḫ. ālāyım XII/318

ḫāber bk. **ḫaber**, **ḫáber**, **ḫeber**, **ḫėber**.

ḫ. aldım XVIII/46

bizim ḫ.+ imiz IV/100

hac (< Ar. خبر) İslam dininin beş şartından biri olan, Müslümanlarca zilhicce ayında Mekke'de yapılan Kâbe'yi ziyaret ve tavaf ibadeti, hac, bk. **hacc**.

h.+ a XXI/11

haćabı Kişi adı, bk. **haćabulı, haćabolu, haćabol, ḫaćabılı, haćı bala oğlan, ḫaćı bala, haćıabı, haćabulu, haćābulu**.

h. XXXIII/92

ḫaćabılı Kişi adı, bk. **haćabulı, haćabolu, haćabol, haćabı, haćı bala oğlan, ḫaćı bala, haćıabı, haćabulu, haćābulu**.

ḫ. XXXIII/117

haćabol Kişi adı, bk. **haćabulı, haćabolu, haćabı, ḫaćabılı, haćı bala oğlan, ḫaćı bala, haćıabı, haćabulu, haćābulu**.

h.+ nun teşğılatına XXXIII/162

haćabolu Kişi adı, bk. **haćabulı, haćabı, haćabol, ḫaćabılı, haćı bala oğlan, ḫaćı bala, haćıabı, haćabulu, haćābulu**.

h. XXXIII/111, XXXIII/155, XXXIII/88

haćabulı Kişi adı, bk. **haćabulı, haćabolu, haćabol, ḫaćabılı, haćı bala oğlan, ḫaćı bala, haćıabı, haćabulu, haćābulu**.

h.+ da XXXIII/144

haćābulı Kişi adı, bk. **haćabulı, haćabolu, haćabol, ḫaćabılı, haćı bala oğlan, ḫaćı bala, haćıabı, haćabulu, haćābulu**.

h. XXXIII/117

h.+ ya XXXIII/147

haćabulu Kişi adı, bk. **haćabulı, haćabolu, haćabol, ḫaćabılı, haćı bala oğlan, ḫaćı bala, haćıabı, haćābulu**.

h.+ dan XXXIII/144

h. ḫānımı XXXIII/97

haćābulu Kişi adı, bk. **haćabulı, haćabolu, haćabol, ḫaćabılı, haćı bala oğlan, ḫaćı bala, haćıabı, haćabulu**.

h.+ n hammısına XXXIII/91

hacalet (< Ar. خجالت) Utanma, mahcup olma, utanç.

h.+ lerinnen I/118

hacc bk. **hac**.

h.+ a XXXVII/51

hacelḫan Kişi adı.

h.+ a XIV/11

hacelḫan hacıbani Kişi adı ve soyadı.

h. III/75

haćeli abbas Kişi adı ve soyadı.

h.+ ın XXIII/28

hācet (< Ar. حاجت) Gerek duyulan, muhtaç olunan şey, ihtiyaç, lüzum.

h.+ imdi XXXIX/192

ġıble-i h.+ im XII/109

haćı bk. **ḫacı, ḫaćı, ḫācı, hací, haći**.

h. XXXIII/93

h. aġa-yi VII/11

h. ağadı I/215

h.+ dan XXXIII/309

h.+ lar XXI/11

h.+ ya XXXI/23

h.+ ydı V/194

ḫacı (< Ar. حاجی) 1. Hac görevini yerine getiren, hacca giden kimse 2. Genellikle yaşlı erkekler için kullanılan bir hitap sözü, bk. **haćı, ḫaćı, ḫācı, hací, haći**.

ḫ. ḫānımnan XXXVII/53

ḫaćı bk. **ḫacı, haćı, ḫācı, hací, haći**.

ferzend-i ḫ. allahverdi XX/4

ḫ. ḫocālı IV/90

ḫācı bk. **ḫacı, haćı, ḫaćı, hací, haći**.

ḫ. VI/7, VI/9

haćıabı Kişi adı, bk. **haćı bala oğlan, ḫaćı bala, haćıabı, haćabulu, haćābulu**.

h.+ ya XXXIII/164

haćı aġa-yi sādi Kişi adı.

h.+ nin yanına VII/11

ḥaćı aġa bk. **haćı aġa-yi sādi**.

ḥ.- yi sādī VII/5

ḥacıāmeli şabān Kişi adı ve soyadı.

ḥ. XXVIII/4

haćı baba kenānī bk. **ḥaćı baba kenānī**.

h. VII/129

ḥaćı baba kenānī 1. Kişi adı ve soyadı. 2. Ozan Baba mahlasıyla tanınan Erdebilli Türk halk ozanı, Hacı Baba Kenani, bk. **haćı baba kenānī**.

ḥ. VII/2

ḥaćı bala Kişi adı, bk. **haćı bala oğlan, haćıabı, haćabulu, haćābulu**.

ḥ. bēin sürüsünün ġabağı XXXIII/214

ḥ. bey XXXIII/213

ḥ. bēyin XXXIII/216

haćı bala oğlan bk. **ḥaćı bala, haćıabı, haćabulu, haćābulu**.

h. XXXIII/32

haćı eli abbas Kişi adı ve soyadı.

h. XXIII/31

haćı eziz Kişi adı.

h.+ in deyirmanı XXXIII/217

ḥaćı ḫocālı Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Hacı Hocalı tayfası.

ḥ. IV/90

hacı imani rehnüma Kişi adı ve soyadı.

h. i. r. + nın şeʿridi XXXIX/136

hacı iman rehmani bk. **hacı imani rehnüma**.

h. i. r. + nin şeʿridi XXXIX/138

haćı isā cāferi Kişi adı ve soyadı.

h. i. c. XXXVII/2

haćı kēhriz Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

h. k. XXII/41

ḥaćımāḫan Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

ḥ. yaylağına V/10

hacı mahmut servi Kişi adı ve soyadı.

h. m. s. XXXV/10

haćısmāyıl ćemalzade Kişi adı ve soyadı.

h. XXV/2

haćısmāyil Kişi adı, bk. **haćısmāyıl ćemalzade**.

h. XXXI/29

ḥaćı ziyat ḫāvendi Kişi adı ve soyadı.

ḥ. z. ḫ. XVI/4

hací bk. **ḥacı, haćı, ḥaćı, ḥācı, haći**.

h.+ dı III/78

haći bk. **ḥacı, haćı, ḥaćı, ḥācı, hací**.

h.+ nin XIV/64

haça 1. Hörgüç, hörgüçlü. 2. İkili, iki başlı, çatallı. 3. Bir cins deve. bk. **haça**.

h. XIII/12, XIII/13, XIII/17, XIII/18, XIII/9

h. buğur XXXIII/257

h. maya II/122

h. mayanı XIII/11

h. nēr II/122

h.+ nı XIII/13

haça bk. **haça**.

h. bığır II/130, II/131

h. maya II/131

h. mayıynan II/130

haça buğur Bir cins hörgüçlü genç erkek deve.

h. XIII/17, XIII/51, XXXIII/261

h.+ nan XIII/12, XIII/18, XIII/8

haçan Ne zaman, hangi vakit.

h. IX/71, XVIII/44, XXXIX/557

ḥád bk. **ḥedd**, **hedd**, **hed**.

ḥ.+ den XII/191

ḥadde (< Ar. حادّه) Madde veya madenleri hadde denen aletten geçirerek inceltmek.

ḥ. XXXIX/50

hafta bk. **hefde**, **hefte**, **hėfte**.

h.+ nın günleri XLI/54

haġāret (< Ar. حقارت) Küçük düşürme, horlama; küçük düşürücü söz veya davranış.

h.+ le XXV/52

háġġ bk. **haḫ**, **hak**, **haḳ**, **háḳ**, **haḳġ**, **háḳġ**, **ḥáḳġ**, **haḳḳ**, **ḥeġ**, **hekġ**, **ḥekġ**.

h.+ inin yolūn XII/80

haġiġat bk. **ḥeġiġet**, **heġīġet**, **heġiġát**, **heġigát**, **háġiġát**, **ḥáġiġat**, **háġiget**.

h.+ i XXXIX/399

háġiġát bk. **ḥeġiġet**, **heġīġet**, **heġiġát**, **heġigát**, **haġiġat**, **ḥáġiġat**, **háġiget**.

h. XII/87

ḥáġiġat bk. **ḥeġiġet**, **heġīġet**, **heġiġát**, **heġigát**, **haġiġat**, **háġiġát**, **háġiget**.

ḥ.+ de XII/299

háġiget bk. **ḥeġiġet**, **heġīġet**, **heġiġát**, **heġigát**, **haġiġat**, **háġiġát**, **ḥáġiġat**.

h. ilminde XII/106

haġiġeten bk. **heġiġeten**, **ḥeġiġeten**.

h. XXXIV/20

haḫ bk. **háġġ**, **hak**, **haḳ**, **háḳ**, **haḳġ**, **háḳġ**, **ḥáḳġ**, **haḳḳ**, **ḥeġ**, **hekġ**, **ḥekġ**.

h. vėrerdī XVIII/25

hāhiş bk. **ḫāhiş**, **ḫāḫiş**, **ḫaiş**.

h. ėliyem XL/128

ḫāhiş (< Far. خواهش) Rica, istek, temenni, bk. **hāhiş**, **ḫāḫiş**, **ḫaiş**.

ḫ. I/224, XXXIX/544

ḫāhiş ėle - Rica etmek, istemek, temenni etmek.

ḫ. ė.- yem I/224, XXXIX/544

ḫāḫiş bk. **ḫāhiş**, **hāhiş**, **ḫaiş**.

ḫ. ēliyem XXXII/13

ḫaiş bk. **ḫāhiş**, **hāhiş**, **ḫāḫiş**.

ḫ. ėliyem XXXIX/467

hak bk. **háġġ**, **haḫ**, **haḳ**, **háḳ**, **haḳġ**, **háḳġ**, **ḥáḳġ**, **haḳḳ**, **ḥeġ**, **hekġ**, **ḥekġ**.

h. XII/299, XLI/97

h. hesabında XLI/99

h. hesabını XLI/103

haḳ bk. **háġġ**, **haḫ**, **hak**, **háḳ**, **haḳġ**, **háḳġ**, **ḥáḳġ**, **haḳḳ**, **ḥeġ**, **hekġ**, **ḥekġ**.

h.+ dan XXXIX/132

háḳ bk. **háġġ**, **haḫ**, **hak**, **haḳ**, **haḳġ**, **háḳġ**, **ḥáḳġ**, **haḳḳ**, **ḥeġ**, **hekġ**, **ḥekġ**.

h. VII/90

h.+ dı XII/436

ḫāk (< Far. خاك) Toprak.

ḫ. XXXIX/125, XXXIX/129

ḫ.+ em XII/406

ḫ.+ den XII/384

haḳġ bk. **háġġ**, **haḫ**, **hak**, **haḳ**, **háḳ**, **háḳġ**, **ḥáḳġ**, **haḳḳ**, **ḥeġ**, **hekġ**, **ḥekġ**.

h. allík XXXII/15

h.+ ı XVIII/27

háḳġ bk. **háġġ**, **haḫ**, **hak**, **haḳ**, **háḳ**, **haḳġ**, **ḥáḳġ**, **haḳḳ**, **ḥeġ**, **hekġ**, **ḥekġ**.

h. XII/390

h. aşığı VII/162

h.+ ı XXXII/32

h.+ ımı alıyam XXXII/39

h.+ ın ġapısı XXXIX/127

ḥáḳġ bk. **háġġ**, **haḫ**, **hak**, **haḳ**, **háḳ**, **haḳġ**, **háḳġ**, **haḳḳ**, **ḥeġ**, **hekġ**, **ḥekġ**.

ḥ. aşığı VII/162

ḥ.+ ın XII/243

oların ḥ.+ ın XVI/106

háḳġı şomāli Kişi adı ve soyadı.

h. XVII/2

hākisi Hangisi, bk. **hankisi**.

h.+ nnan XXXVIII/20

haḳḳ (< Ar. حق) 1. Allah, Tanrı, Huda. 2. Doğru, gerçek, hakikat, batıl karşıtı. 3. Hisse, pay. 4. Adalet. 5. Bir kimsenin, sorumluluğunu yüklenerek yaptığı bir işin maddi karşılığı, bk. **háġġ, haḥ, hak, haḳ, háḳ, haḳġ, háḳġ, ḥáḳġ, ḥeġ, hekġ, ḥeḳġ**.

h. aşığıydı XXXIII/508

h.+ ın allīḳ XXXII/16

ebelfez h.+ ı VIII/26

ġuran h.+ ı VIII/152, XXIII/25

hal bk. **hāl, ḥāl, hay**.

h. XXV/40, XXXIII/410

h.+ dadı XXXIII/408

h.+ deyik XXXIX/238

h. ėliyek XXXIX/242

h.+ ında XXXIII/587

h. ollam XII/348

h. olmam XXXVI/31

h. olurum VI/24

ėhl-i h.+ ını XXXIX/212

hal ol - Anlamak, fehmetmek.

h. o.- lam XII/348

h. o.- mam XXXVI/31

h. o.- urum VI/24

hāl bk. **ḥāl, hal, hay**.

vez-i h.+ ımdı XXXVI/11, XXXVI/12

mürşüdimin h.+ ına XXXIX/128

ḥāl (< Ar. حال) 1. Bir şeyin içinde bulunduğu şartların veya taşıdığı niteliklerin bütünü, durum, vaziyet. 2. Şimdiki zaman, içinde yaşanılan zaman, bk. **hāl, hal, hay**.

ḥ. XXXIX/290, XXXIX/293

ḫala (< Ar. خالة) Babanın kız kardeşi, hala, bibi.

ḫ. XXXII/52

ḫ.+ sın XV/49

ḫ. oğlandı XXXIII/222

halal (< Ar. حلال) Dinin kurallarına aykırı olmayan, dinî bakımdan yasaklanmamış olan, haram karşıtı, helal.

h. XXXIX/393, XXXIX/90

h.+ dı XXXIX/91

h.+ dır XXXIX/353, XXXIX/359, XXXIX/92

hále (< Ar. حالا) Şimdiye kadar, o zamana kadar, hâlen, henüz, bk. **hēla**.

h. XXXIX/44, XXXIX/44

halet (< Ar. حالت) Hâl, durum.

h.+ inde XXXIX/291

ḫalġ (I) (< Ar. خلق) Yaratma.

ḫ. ėden XII/305

ḫ. ėledi XII/299

ḫalḫ (II) (< Ar. خلق) 1. Bir ülke içerisinde yaşayan değişik soylardan insan topluluklarının her biri. 2. Belli bir bölgede veya çevrede yaşayanların bütünü, ahali.

ḫ.- ı hemedannıdı XII/139

ḫ.+ ı VI/29

ḫ.+ ınḫına VI/46

arvat ḫ.+ ı XXXVI/52

ḫalḫal Erdebil eyaletine bağlı bir yerleşim birimi, Halhal.

ḫ. aşıḫlarının IX/75

ḫalḫallı Halhal halkından veya bu halkın soyundan olan kimse, Halhallı.

ḫ.+ larnan IX/81

ḫālığı'l-mecīd (< Ar. خالق المجيد) Yüce yaratıcı, Allah.

ḫ. XII/433, XII/436, XII/449

hallaç (< Ar. حلّاج) Yünü, pamuğu yay veya tokmak gibi bir araçla kabartma, ditme işini yapan kimse, atımcı.

h. XVIII/136, XVIII/20, XVIII/21, XVIII/29, XVIII/30

halva (< Ar. حلوا) Şeker, yağ, un veya irmikle yapılan tatlı, bk. **hálva**.

h. III/91, XL/25

h.+ nı III/66

h. çalaruḫ III/63

h. çallūḫ III/62

hálva bk. **halva**.

ter h. XL/26

ḫam (< Far. خام) Boş, işlenmemiş arazi.

ḫ. XIII/61

hama bk. **hamayıl**.

h. XXI/66

hamal (< Ar. حمّال) 1. Ücretle yük taşıyan kimse. 2. Herhangi bir mal varlığı veya unvanı olmayan kimse.

h.+ ın XXXIII/292

hamam (< Ar. حمّال) Yıkanılacak yer, banyo.

h. VI/102, VI/105

hamar (< Far. هموار) 1. Düz yer, düzlük. 2. Dışarı.

h.+ a V/180, XXXVI/48, XXIX/43

h.+ da XIII/67, XIV/27, XXI/45, XXI/78

h.+ ın XXXIII/293

h.+ rara XXXIII/325

hamayıl Kişi adı, bk. **hama**.

h. XXI/66

hamı Hepsi, bütün, bütünü, tamamı, bk. **hāmı, hamısı, hāmısı, hammı, hammısı, hāmmısı, hammsı**.

h. I/215, I/94, III/88, III/92, V/187, XII/169, XII/195, XII/363, XII/421, XL/81, XXII/28, XXV/24, XXXII/61, XXXIX/489

h.+ ları XII/409

h.+ mız XVII/6

h.+ nın fermānına XV/37

h.+ nın işini XV/37

h.+ nın üzüne IX/21

h.+ nızın VI/68

bizim h.+ mızın XXV/29

hāmı bk. **hamı, hamısı, hāmısı, hammı, hammısı, hāmmısı, hammsı**.

h. XIX/9, XXXVI/52, XXXVII/61

h.+ nın XV/37

h.+ nın arvadı XXXVI/52

h.+ nın nezerinde IV/30

hamısı Hepsi, bütün, bütünü, tamamı, bk. **hamı, hāmı, hāmısı, hammı, hammısı, hāmmısı, hammsı**.

h. I/147, II/114, II/82, II/92, III/57, III/65, III/92, IV/45, VII/90, X/12, X/25, XII/138, XL/215, XVI/41, XXV/35, XXVI/24, XXXIII/273, XXXIII/285, XXXIII/558, XXXIX/44, XXXIX/51

h.+ ların XXXIX/480

h.+ n III/60, X/97, XII/423, XL/110, XLI/106, XXXIII/50, XXXIV/34

h.+ n çöreğin XXXIII/176

h.+ na IV/47, VII/168, XLI/43, XXXIII/92

h.+ nda XLI/98

h.+ nı XII/211, XLI/39

h.+ nın XII/141

h.+ nnan III/64, IV/64, XXV/22, XXV/23

buların h. XII/218, XX/39, XXII/32

buların h.+ n XXXIX/500

buların h.+ na XXXIII/99
bunun h.+ na IX/96
bunun h.+ ndan XXXIX/503
cavanların h.+ n XXII/27
havanın h.+ nnan XXXIX/503
oların h. XXXVII/24
oların h.+ nı XXI/43, XXI/44
oların h.+ nnan IX/78
oların h.+ nın böyügü XII/140
uşaḫların h.+ n libasın III/98

hāmısı bk. **hamı, hāmı, hamısı, hammı, hammısı, hāmmısı, hammsı**.
h. VIII/152, XI/14, XII/218, XII/219, XXXIX/43
h.+ nın gözü V/209
h.+ nnan XII/146, XXXIX/503
ketderin h. XXXVI/6
buların h.+ n VII/173
onun h.+ n X/24
oların h.+ nı XXI/86

hāmile (< Ar. حامله) Gebe, iki canlı, yüklü.
h. XVII/59, XXVI/47
h. olardılar VI/162

ḫámir (< Ar. خمير) Hamur, bk. **ḫámīr**.
ḫ. V/175, V/176

ḫámīr bk. **ḫámir**.
ḫ. ėleyip V/175

hamma bk. **amme, ámma, ammā, amm̥a, amma, ama, amā, hammā, emme**.
h. I/109, I/176, I/201, I/203, I/205, I/25, I/40, I/43, I/87, III/89, IV/104, IV/124, V/224, V/91, VI/27, VI/33, VIII/118, VIII/139, XVIII/102, XXVI/25, XXXIII/103, XXXIII/169, XXXIII/196, XXXIII/208, XXXIII/296, XXXIII/336, XXXIII/399, XXXIII/438, XXXIII/451, XXXIII/466, XXXIII/556, XXXIII/69, XXXIII/74, XXXIII/81, XXXIII/87, XXXIII/88

hammā bk. **amme, ámma, ammā, amm̥a, amma, ama, amā, hamma, emme**.
h. XXXIII/493, XXXIII/607

ḫammed Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.
ḫ. XXV/19

hammı bk. **hamı, hāmı, hamısı, hāmısı, hammısı, hāmmısı, hammsı**.
h. XIII/100
h.+ nın XL/121

hammılıġ Bütünlük, tamamen.
h.+ ı XXXIII/41

hammısı bk. **hamı, hāmı, hamısı, hāmısı, hammı, hāmmısı, hammsı**.
h. XXXIII/172, XXXIII/434, XXXIII/435, XXXVII/107, XXXVII/32
h.+ na XXXIII/120
ālat-ı musıġīnin h. VII/100
haćābulun h.+ na XXXIII/91
onun h.+ nın XXXIII/197

hāmmısı bk. **hamı, hāmı, hamısı, hāmısı, hammı, hammısı, hammsı**.
h. XXXVI/25

hammsı bk. **hamı, hāmı, hamısı, hāmısı, hammı, hammısı, hāmmısı**.
h.+ na XXXIII/119

hampā Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan Kocabeyli tayfasının bir tiresi, Hampa.
h.- yı ġoćabēyli XXIII/8, XXIII/8

ḫamsu (< Ar. خمسه) Dörtten sonra altıdan önce gelen sayı, beş.
ḫ. XII/431

ḫan bk. **ḫān**.
ḫ. XVIII/115

ḫ.+ nar I/24, I/38, XXXIII/196

ḫ.+ narda XXVI/25

ḫ.+ narın XXVI/22

ḫ. oğlannan XXXIII/220

ḫ. zamanı XVIII/114

ziyad ḫ. XXXIII/333

ziyat ḫ. XXXIII/338

ziyad ḫ.+ ın XXXIII/330

ziyad ḫ.+ ın ġardaşıydı XXXIII/330

ziyat ḫ.+ ın hanımının adı XXXIII/337

ḫān 1. Şahseven Türklerinde tayfa beylerinin her biri. 2. Bir bölgenin siyasi, idari ve askerî erklerini elinde bulunduran kimse. 3. Zengin, varlıklı kimse, ağa, bk. **ḫan**.

ḫ. XVIII/113, XXXIII/406, XXXIII/413, XXXIII/416, XXXIII/419, XXXIII/423, XXXIII/424, XXXIII/434

ḫ.+ a XXVI/52, XXXIII/407

ḫ.+ ı XXXIII/472

ḫ.+ ın XXXIII/538

ḫ.+ ın ḫeberi XXXIII/506

behram ḫ. bēy XVI/139

behram ḫ. XVI/126, XVI/128

esli ḫ. XXXIII/383, XXXIII/384, XXXIII/399, XXXIII/400, XXXIII/589, XXXIII/595

esli ḫ.+ ın XXXIII/442

ziyad ḫ. XXXIII/412, XXXIII/601

ziyad ḫ.+ ın XXXIII/475, XXXIII/538

ziyād ḫ.+ ın XXXIII/506

ziyat ḫ.+ ın XXXIII/333

ziyat ḫ.+ ın ḫaberi XXXIII/425

ziyad ḫ.+ ın oğluna XXXIII/475

ziyad ḫ.+ ın oğlunā XXXIII/473

ziyad ḫ.+ ındı XXXIII/393

ziyat ḫ.+ ındı XXXIII/391

hana bk. **ḫana**.

h. toḫuyurduḫ VIII/53

ḫana Elle halı, kilim vb. dokumak için yerde kurulan tezgâh, bk. **hana**.

ḫ. VIII/50

hana toḫu - bk. **ḫana toḫu -**.

h. t.- yurduḫ VIII/53

ḫana toḫu - Elle tezgâhta halı, kilim vb. dokumak, bk. **hana toḫu -**.

ḫ. t.- yurduḫ VIII/50

ḫānavāde bk. **ḫānavāde, ḫānevade**.

ḫ.+ ynēn XX/27

handa Nerede, hangi yerde anlamında kullanılan bir soru sözü.

h. XXXIII/47

h. bi XXXIX/175

handa bi Bazısı, kimisi.

h. XXXIX/175

ḫānende (< Far. خواننده) Şarkı okuyan kimse, şarkıcı, okuyucu.[3]

ḫ.+ leri VI/17

ḫānevade bk. **ḫānavāde, ḫānevāde**.

ḫ. XXXIX/188

ḫ.+ ye I/139

ḫānevāde (< Far. خانواده) Aile, evin içinde yaşayanlar, bk. **ḫānavāde, ḫānevade**.

ḫ.+ m XXXIX/3

ḫ.+ sin XVI/84

ḫ.+ ye XVI/78

hangi Hangi.

h. XXXIX/280, XXXIX/282, XXXIX/473

hanı Hani, bk. **hānı**.

h. XII/309, XXXIII/215, XXXIX/321

---

[3] Kaynak kişi Farsça bilmediğinden "ḫānevāde" (aile) ile "ḫānende" (okuyucu, şarkıcı) sözcüklerini karıştırmaktadır. Burada anlama uygun olan "ḫānevāde" sözcüğüdür.

hānı bk. **hanı**.

h. XXXIII/213

ḫanım Kız ve kadınlara verilen unvan, bayan, eş, bk. **ḫānım, ḫānim, hānum**.

ḫ.+ ının adı XXXIII/338

ḫ.+ lar III/9, V/20

ḫ.+ lara V/94

tehmezin ḫ.+ ının adı XXXIII/236

ziyat ḫanın h.+ ının adı XXXIII/337

ḫānım bk. **ḫanım, ḫānim, hānum**.

ḫ. II/126, VI/153, XV/20, XVI/59, XXXIII/260, XXXIII/557

ḫ.+ dı XVI/59

ḫ.+ ı XV/22

ḫ.+ ın XXXIII/494

ḫ.+ ının adı XXXIII/429

ḫ.+ ların çoḫu XXXIII/478

ḫ.+ nar XL/23

ḫ. iydi XXXIII/295

erus ḫ.+ ı XL/48

erus ḫ.+ ın başınnan XL/53

haćabulu ḫ.+ ı XXXIII/97

ḥacı ḫ.+ nan XXXVII/53

leyli ḫ. XXXIII/316, XXXIII/321

lēyli ḫ. XXXIII/315

leyli ḫ.+ ı XXXIII/293

meryam ḫ. XXXIII/429

meryem ḫ.+ ın XXXIII/478

nergiS ḫ.+ dı XXXIII/382

nergis ḫ.+ ı XXXIII/472

öz ḫ.+ ı XXXIII/235

ḫanış bk. **ḫānış**.

ḫ. XXXIII/134

ḫ.+ ın bazarrığı XXXIII/84

ḫānış Kişi adı, bk. **ḫanış**.

ḫ. XXXIII/134

ḫanış tėhmasinejat Kişi adı ve soyadı.

ḫ. XXXIII/2

ḫānim bk. **ḫānım, ḫanım, hānum**.

ḫ.+ e XVII/2

hankisi Hangisi, bk. **hākisi**.

h. I/105, I/148

ḫanlıḫ Hanın yönetimindeki bölge.

ḫ. zamanı XVIII/113

hansı Hangi, hangisi, bk. **hānsı**.

h. IV/95, IX/36, IX/86, XII/319, XII/338, XII/384, XII/385, XII/389, XII/417, XL/156, XVIII/121, XXXIII/269, XXXIII/422, XXXIII/568, XXXVII/64

h.+ nı XII/159, XII/231, XVIII/62

hānsı bk. **hansı**.

h. IX/31

hānum bk. **ḫānım, ḫanım, ḫānim**.

h.+ a XXXIV/41

ḫār (< Far. خار) Diken.

ḫ. XX/75

hara Nere, hangi yer, bk. **harā**.

h. IX/82, XIX/123, XXII/11, XXVIII/31, XXVIII/32, XXXIII/240, XXXIII/266, XXXIII/458, XXXIII/544, XXXIX/173, XXXIX/174, XXXVII/53

h.+ sı XXXIX/59

h. haradır XII/212

bunun h.+ sı XXXIX/60

hara h.+ dır XII/212

harā bk. **hara**.

h. XXXVII/70

ḫarab (< Ar. خراب) 1. Bayındırlığı kalmamış, yıkılacak duruma gelmiş, yıkkın, viran. 2. Bozulmuş, bozuk. 3. Perişan, gamlı, bk. **ḫarāb, ḫārab, ḫereb**

ḫ. ėledi IX/35, XII/351

ḫ. ėlīr IX/32

ḫ. ėliyen VII/102

ḫ. ėliyib XII/226

ḫ. olar II/82

ḫ. oldu VIII/43

ḫ. oliy XXV/40, XXXIII/127

ḫ. olmazdı V/38

ḫ. olmişdi XXXIV/23

ḫ. olsa XL/123

ḫarab ėle - Tahrip etmek, bozmak, yok etmek, harap durumuna getirmek, bk. **ḫarāb, ḫārab, ḫereb, ḫarab ol -**.

ḫ. ė.- di IX/35, XII/351

ḫ. ė.- īr IX/32

ḫ. ė.- yen VII/102

ḫ. ė.- yib XII/226

ḫarab ol - Harap duruma gelmek, haraplaşmak, perişan olmak, bk. **ḫarāb, ḫārab, ḫereb, ḫarab ėle -**.

ḫ. o.- ar II/82

ḫ. o.- du VIII/43

ḫ. o.- iy XXV/40, XXXIII/127

ḫ. o.- mazdı V/38

ḫ. o.- mişdi XXXIV/23

ḫ. o.- sa XL/123

ḫarāb bk. **ḫarab, ḫārab, ḫereb**.

ḫ. ėledi IX/38

ḫārab bk. **ḫarāb, ḫarab, ḫereb**.

ḫ. ėliyem XXXIX/469

ḫaraba bk. **ḫarabe**.

ḫ. XL/174

ḫ.+ da XXXVII/45

ḫ.+ sı XXXVII/21

ḫarabalıḫ Harabe olan yer, yıkılacak duruma gelmiş ıssız yer, harabelik.

ḫ. XIX/123

ḫarabe (< Ar. خرابه) Yıkılmış veya yıkılmaya yüz tutmuş yapı, yıkı, harabe, bk. **ḫaraba**.

ḫ.+ ye XXXVII/43, XXXVII/46

harada Nerede, hangi yerde, bk. **harda, harde**.

h. XI/21

haralı Nereli, hangi yerli.

h.+ dı XXXIII/556

h.+ san I/124, XXXIV/41

h.+ yım XII/225

haram (< Ar. حرام) Din kurallarına aykırı olan, dinî bakımdan yasak olan, helal karşıtı, yasak.

h. XXXIII/544

h. malın XL/107, XL/117

h. pul XL/119

harda Nerede, hangi yerde, bk. **harada, harde**.

h. I/168, V/149, V/153, VI/93, XII/301, XIII/98, XXII/26, XXIX/27, XXXIII/414

h.+ dı XXIII/35, XXXIII/230, XXXIII/575

hardan Nereden, hangi yerden.

h. I/111, I/112, IX/82, XII/181, XII/294, XII/357, XII/358, XXXII/41, XXXIX/387

h.+ san IX/19

h.+ sız IX/16

harde bk. **harada, harda**.

h.+ ydız XXXIII/254

hareket (< Ar. حركت) 1. Bir cismin durumunun ve yerinin değişmesi, devinim, aksiyon. 2. Vücudu oynatma, kıpırdatma veya kımıldanma 3. Davranış, tutum. 4. Yola çıkma, bk. **hereket**.

h. XIV/67

h. ėlese II/127

harici (< Ar. خارجی) Dışla ilgili, dışa ait, dıştan, dış ülkelerle ilgili.

h.+ nkin III/20

ḫarid (< Ar. خريد) Satın alma.

ḫ. XXXIV/10

ḫ. XXXIV/13

ḫ. XXXIV/40

ḫarid ėle - Satın almak.

ḫ. ė.- mişem XXXIV/10

ḫ. ė.- mişük XXXIV/13

ḫ. ė.- yem XXXIV/40

ḫas (< Ar. خاصّ) Bir şeye veya bir kimseye ait olup başkasında bulunmayan, ona mahsus olan, özgü.

ḫ. XXXIX/21, XXXIX/266

hasand bk. **asān, āsān, hassand, hassan**.

h. olub V/66

ḫasde (< Ar. خسته) Sağlığı bozuk olan, sıhhati yerinde olmayan kimse, hasta, bk. **ḫāsde**.

ḫ.+ yem XXXIX/432

üreh' ḫ.+ si XXXIX/460

ḫāsde bk. **ḫasde**.

ḫ.+ yem XXXIX/426

ḫāsdegārrığ Kız isteme merasimi, bk. **ḫāsdigārrığ, ḫāsdigarrığ, ḫāsġālıḫ, ḫastegārrığ**.

ḫ.+ a XL/89

ḫāsdigārrığ bk. **ḫāsdegārrığ, ḫāsdigarrığ, ḫāsġālıḫ, ḫastegārrığ**.

ḫ.+ a XL/94

ḫāsdigarrığ bk. **ḫāsdegārrığ, ḫāsdigārrığ, ḫāsġālıḫ, ḫastegārrığ**.

ḫ.+ a XL/94

hasen Kişi adı.

h.+ di XXXVIII/4

ḫāsġālıḫ bk. **ḫāsdegārrığ, ḫāsdigārrığ, ḫāsdigarrığ, ḫastegārrığ**.

ḫ. XXI/84

ḫasiyet (< Ar. خاصيت) Etki, özellik, fayda, yarar.

ḫ.+ e XXXV/37

hassan bk. **asān, āsān, hassand, hasand**.

h.+ dı XXXIII/49

hassand bk. **asān, āsān, hassan, hasand**.

h. XV/68

ḫast (< Far. خواست) İsteyen, alıcı durumunda olan.

müşteri-yi ḫ.+ ı XXXV/31

ḫastaḫana bk. **ḫastaḫane**.

üreğ' ḫ.+ sında XXXIX/422, XXXIX/423

ḫastaḫane (< Far. خسته خانه) Hastane, bk. **ḫastaḫana**.

üreh' ḫ.+ sinde XXXIX/423

ḫastegārrığ bk. **ḫāsdegārrığ, ḫāsdigarrığ, ḫāsġālıḫ, ḫāsdigārrığ**.

ḫ.+ a XXXVII/127, XXXVII/129

ḫasyāb Kişi adı.

ḫ. X/95

ḫāşıl bk. **ḫāşīl**.

ḫ.+ e V/56

ḫāşīl Su, un, pekmez ve yağla yapılan bir tür yemek, bk. **ḫāşıl**.

ḫ. XXI/54

hāşimi Erdebil eyaletinde yaşayan bir aile adı.

h.+ lēr XXXIII/7

h.+ lerdi XXXIII/6

ḫaşlıḫ Harcanacak para, harçlık.

ḫ. XII/193

ḫatayi bk. **ḫatāyi**.

ḫ. XIV/58

ḫatāyi 1. Şah İsmail'in mahlası. 2. Kişi adı. 3. Birinin adı gizlenmek istediğinde söylenen ad, bk. **ḫatayi**.

ḫ. XIV/58

hatda bk. **hátta, hátda, hatta, hetda, hetta, hetde**.

h. XXXIII/185, XXXIX/185, XXXIX/23, XXXIX/314, XXXIX/349, XXXIX/424, XXXIX/471, XXXIX/472, XXXIX/535

hátda bk. **hatda, hátta, hatta, hetda, hetta, hetde**.

h. XVI/19

ḫāteme (< Ar. خاتمه) 1. Son, nihayet, encam. 2. Düğünün son günü.

menim toyun ḫ.+ sidi I/93

toyun ḫ.+ sin XVIII/80

ḫātır (< Ar. خاطر) 1. Düşünme, akılda tutma, hafıza, zihin, akıl, yâd. 2. Gönül, kalp. 3. Birine karşı duyulan saygı, sevgi. 4. Durum, keyif, hâl. 5. İçin, göre, bk. **ḫātir, ḫetir**.

olara ḫ. XXXVIII/33

ona ḫ. XII/144, XXXVII/25, XXXVII/30

ḫatıra bk. **ḫatire, ḫātire, ḫetire, ḫētire, ḫātıra**.

ḫ. XXXV/74

ḫātıra bk. **ḫatıra, ḫatire, ḫātire, ḫetire, ḫētire**.

ḫ. XII/149, XVI/8

mēim ḫ.+ m XIX/128

ḫātırat (< Ar. خاطرات) Anılar.

beylerin ḫ.+ ından XVI/81

ḫātir bk. **ḫātır, ḫetir**.

ḫ. XV/37

bulara ḫ. XV/11

ġulliye ḫ.+ i XXXVIII/43

ona ḫ. XXXVII/28

ḫatire bk. **ḫatıra, ḫātire, ḫetire, ḫētire, ḫātıra**.

ḫ. XXXIV/22

ḫ.+ miz XXXIV/32

ḫātire (< Ar. خاطره) Anı, bk. **ḫatıra, ḫatire, ḫetire, ḫētire, ḫātıra**.

ḫ. XV/11, XVI/46, XXXIV/22

ḫ.+ m XIX/100

ḫ.+ miz II/35, II/36, IV/99, XXXVIII/17, XXXVIII/22

ḫoş ḫ.+ miz XXXVIII/18

ḫātire dey - Gönlünü kırmak, incitmek.

ḫ.+ ime d.- iller XII/196

ḫatm (< Ar. ختم) Son, bitirme, sona erdirme, sonuncu.

ḫ.+ i cem XII/420

hatta (< Ar. حتّى) Bile, hem de, üstelik, ayrıca, bk. **hatda, hátda, hátta, hetda, hetta, hetde**.

h. VII/10, XXXIX/30, XXXIX/56

hátta bk. **hatda, hátda, hatta, hetda, hetta, hetde**.

h. XXXIX/16

hava (< Ar. هوا) 1. Hava yuvarını oluşturan, bütün canlıların solunumuna yarayan, renksiz, kokusuz, akışkan gaz karışımı. 2. Gökyüzü. 3. Müzik aletlerinden çıkan ses perdesi veya müzik parçalarında tür, bk. **havā, hāva, heva, hevā**.

h. IX/93, XIX/108, XIX/112, XXVII/14, XXXIX/106, XXXIX/110, XXXIX/480, XXXIX/486, XXXIX/492, XXXIX/604, XXXIX/605, XXXVII/46

h.+ ćaḫ IX/89, IX/94

h.+ ćaḫda IX/83, IX/84

h.+ ćaḫdā IX/90

h.+ dan XIII/36

h.+ lar XXXIX/134, XXXIX/500, XXXIX/505

h.+ lardan XXXIX/489, XXXIX/490

h.+ ları IX/87, XXXIX/101, XXXIX/565

h.+ larımız XXXIX/604

h.+ larınnan XXXIX/134
h.+ larnan XXXIX/135
h.+ mız IX/86
h.+ n XXXIX/111
h.+ nı XXXIX/486, XXXIX/502, XXXIX/606, XXXIX/98
h.+ nın adına XXXIX/158
h.+ nın hamısınnan XXXIX/503
h.+ sı XXXIX/119, XXXIX/488
h.+ sıynan XXXIX/107
h.+ ya XXXIII/537, XXXIX/258
şad h.+ lar XXXIX/608
şād h.+ lar XXXIX/607
buların h.+ ları XXXIX/231
sazın h.+ ları XXXIX/101
türkiye h.+ ları XXXIX/99
bizim h.+ ların çoḫun IX/90
sazın h.+ larıynan VII/13
āb-ı h.+ sı VII/64
dāsTanı h.+ sı XXXIX/102
ėl h.+ sı VII/134
evvelin h.+ sı XXXIX/102
milli h.+ sı XXXIX/487, XXXIX/491, XXXIX/492
sazın h.+ sı XXXIX/487
ḫırda h.+ sın XXXIX/97
dāstan h.+ sını XXXIX/108
dāstanı h.+ sıynan XXXIX/107

havā bk. **hava**, **hāva**, **heva**, **hevā**.
h. IX/94, IX/95
h.+ nı XXXIX/408

hāva bk. **hava**, **havā**, **heva**, **hevā**.
h.+ san V/206, VIII/131

havapeymā (< Far. هواپیما) Uçak.
h.+ ynan XXXVII/53, XXXVII/54

ḫavendi bk. **ḫavendi**.
ḫ.+ lerin sağlığına X/96
ḫ.+ nin XXVI/26
āy ḫ.+ nin sağlığına X/94

ḫāvendi Kişi soyadı, bk. **ḫavendi**.
ḫ. II/4, III/79, XXVI/38, XXVI/42, XXVI/46
ḫ.+ nin X/37, XXVI/22, XXVI/24, XXVI/26
ḫ.+ ninki X/15
ağa-yi ḫ.+ di XXXI/19
ay ḫ.+ nin X/18, XXVI/16

ḫāver namāzī Kişi adı ve soyadı.
ḫ. XXI/2

hay (I) Birinin dikkatini çekmek için söylenen seslenme sözü, bk. **hāy**.
h. XIII/96, XVI/32

hay (II) bk. **ḥāl**, **hal**, **hāl**.
h.+ di XXXIII/291
h.+ dı XXXIII/301

hāy (II) Ay, kamer, bk. **ay**.
h. I/182

hāy (I) bk. **hay**.
h. IV/57

haya (< Ar. حیاء) Utanma, sıkılma, utanç, bk. **hayā, hėyā**.
h. XXXIII/153
üzün h.+ sı VI/119

hayā bk. **haya**, **hėyā**.
h.+ sı XVIII/72

hayan Hangi taraf, ne yan.
h.+ a IV/27, XXXIII/233

hayanda Nerede, hangi yönde, hangi yanda.
h. XIII/54
h.+ san XXXIII/403
h.+ sız XXXIII/407

ḫayānet (< Ar. خیانت) Hainlik, ihanet, güveni kötüye kullanma, aldatma, vefasızlık.

ḫ. XXXIX/195

hayat (< Ar. حيات) Yaşam.

h. XII/53

h.+ ın XXXIII/369

ḫaylağ İnsan topluluğu.

ḫ.+ ı XIII/72

hayvan bk. **ḥėyvān**, **ḥėyvan**, **ḥeyvan**, **hē̄yvan**, **hēyvan**, **hėyvan**, **ḥeyvān**.

h. XLI/105

ḫayyat (< Ar. خيّاط) Terzi, dikici.

ḫ.+ dar XVII/40

ḫ.+ ımız XVII/40

ḫezīne (< Ar. خزينه) Altın, gümüş, mücevher vb. değerli eşya yığını, büyük servet, hazine, bk. **ḫazani**.

h.+ nnen X/48

ḫ.+ di XXXIX/404

ḫazani bk. **ḫezīne**.

ḫ.+ ye XVI/89

hāzır (< Ar. حاضر) Bir iş yapmak için gereken her şeyi tamamlamış olan, anık, amade, müheyya.

h.+ nan VI/78

h. idi XIX/92

hazret bk. **hezret**, **ḥezret**.

h.- i zeynep XXXIV/12

hazreti zeynep Hz. Muhammed'in kızı, Hz. Zeynep.

h. XXXIV/12

he bk. **hē**.

h. I/159, I/219, II/103, II/62, II/68, III/108, III/75, III/76, IV/111, IV/25, IV/40, IV/56, IV/57, IV/6, IV/69, IX/23, IX/28, IX/66, IX/68, V/107, V/120, V/123, V/129, V/140, V/145, V/157, V/176, V/30, V/88, VIII/44, X/118, X/12, X/133, X/27, X/35, X/39, X/40, X/45, X/65, X/93, XI/58, XII/117, XIII/15, XIII/37, XIII/56, XIII/58, XIII/62, XIII/68, XIII/69, XIII/80, XIII/87, XIX/124, XLI/107, XV/55, XVI/59, XVII/44, XVIII/130, XVIII/79, XXI/39, XXI/68, XXII/91, XXII/99, XXVII/26, XXVII/28, XXX/17, XXXII/39, XXXIII/125, XXXIII/139, XXXIII/142, XXXIII/223, XXXIII/89, XXXIV/42, XXXIV/44, XXXIX/319, XXXVI/54

hē 1. Evet. 2. Kendisinden önceki ile kendisinden sonrakini bağlama işlevinde kullanılan bir söz. 3. Küçümseme veya şaşkınlık bildiren bir söz, bk. **he**.

h. I/127, I/129, I/222, II/43, II/65, II/76, II/81, III/27, IV/105, IV/126, IV/127, IV/60, IV/69, IX/105, IX/77, IX/84, IX/97, V/164, V/165, V/172, V/183, V/197, V/223, V/87, V/92, VI/147, VI/15, VI/165, VI/50, VIII/107, VIII/125, VIII/135, VIII/137, VIII/14, VIII/144, VIII/16, VIII/31, VIII/36, VIII/39, VIII/43, VIII/46, VIII/49, VIII/54, VIII/55, VIII/62, VIII/69, VIII/78, VIII/82, VIII/83, VIII/87, VIII/89, VIII/99, X/124, X/14, X/15, X/19, X/33, X/35, X/36, X/37, X/38, X/40, X/57, X/8, X/93, XI/22, XI/32, XI/42, XI/64, XI/70, XII/209, XII/366, XII/410, XII/425, XIII/102, XIII/104, XIII/29, XIII/52, XIII/56, XIII/82, XIX/11, XIX/13, XIX/49, XIX/69, XIX/78, XL/153, XLI/22, XLI/5, XV/12, XV/20, XV/31, XV/32, XV/33, XV/42, XV/52, XVI/30, XVI/41, XVI/45, XVI/62, XVI/67, XVI/8, XVII/13, XVII/18, XVII/45, XVII/61, XVII/72, XVII/88, XVII/91, XVIII/10, XVIII/109, XVIII/111, XVIII/129, XVIII/131, XVIII/133, XVIII/134, XVIII/138, XVIII/142, XVIII/144, XVIII/149, XVIII/156, XVIII/16, XVIII/36, XVIII/37, XVIII/39, XVIII/43, XVIII/46, XVIII/47, XVIII/50, XVIII/60, XVIII/63, XVIII/65, XVIII/67, XVIII/96, XX/103, XX/13, XX/22,

XX/37, XX/89, XX/9, XXI/67, XXII/36, XXII/87, XXII/98, XXIV/17, XXIV/24, XXIV/25, XXIV/26, XXIV/29, XXIV/30, XXIV/37, XXIV/42, XXIV/44, XXIV/46, XXIV/8, XXV/12, XXV/14, XXV/16, XXV/18, XXV/23, XXV/31, XXVI/10, XXVI/17, XXVI/40, XXVI/45, XXVI/48, XXVI/54, XXVI/6, XXVII/15, XXVII/24, XXVIII/21, XXVIII/25, XXVIII/32, XXX/13, XXX/18, XXX/8, XXXI/15, XXXI/25, XXXI/8, XXXIII/108, XXXIII/114, XXXIII/127, XXXIII/13, XXXIII/131, XXXIII/138, XXXIII/165, XXXIII/167, XXXIII/222, XXXIII/23, XXXIII/265, XXXIII/269, XXXIII/275, XXXIII/276, XXXIII/34, XXXIII/366, XXXIII/542, XXXIII/86, XXXIX/308, XXXIX/319, XXXIX/485, XXXIX/563, XXXIX/564, XXXIX/609, XXXIX/99, XXXVI/11, XXXVI/51, XXXVI/54, XXXVI/7, XXXVII/135, XXXVII/61, XXXVIII/23

h. il yarım XXXIX/462

hēbe bk. **hēybe**, **hē̄ybe**.

h. XVIII/155

ẖeber (< Ar. خبر) Bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi, salık, bilgi, bk. **ẖaber**, **ẖáber**, **ẖāber**, **ẖėber**.

ẖ. VI/144

ẖ. al VI/148, XII/430, XVIII/68

ẖ. ala XXXIII/553, XXXIII/559

ẖ. alayım XII/411

ẖ. aldı XXXIII/555, XXXIII/558, XXXIII/84

ẖ. aldıẖ VI/153

ẖ. aldım XII/352, XII/356, XIII/100, XXXIII/323

ẖ. allam XXXIII/515, XXXIII/525

ẖ. allar VI/143

ẖ. almadı VI/145

ẖ. almadıẖ VI/148

ẖ. alsan XII/432

ẖ. alseydı XXXIII/214

ẖ. alsun X/132

ẖ.+ den VII/56

ẖ.+ i XXXIII/471

ẖ.+ im XVI/33, XXXIX/519, XXXIX/312

ẖ.+ imiz XXXII/34

ẖ.+ in XII/260, XXXIII/472

ẖ. vėr XII/452, XII/453, XII/460, XII/464

ġara meligin ẖ.+ i XXXIII/426

ẖānın ẖ.+ i XXXIII/506

ẖėber bk. **ẖaber**, **ẖáber**, **ẖāber**, **ẖeber**.

ẖ.+ in XXXIX/526

ẖeberdar bk. **ẖeberdār**.

ẖ. XXXIII/483

ẖeberdār (< Far. + Ar. خبردار) Haberli, haberi olan, bk. **ẖeberdar**.

ẖ. XII/293

hebib bk. **hebī̇b**

yā h. XXXIX/121

hebī̇b (< Ar. حبيب) Sevilen kimse, sevgili, dost, bk. **hebib**.

h.- i ẖudā XII/438

hėç bk. **hiç**, **heş**, **hėş**, **hiş**, **hī̇ç**, **heç**, **hėç**.

h. XVII/89

hećemet (< Ar. حجامت) Vücudun herhangi bir yerini hafifçe çizip üzerine boynuz, bardak veya şişe oturtarak kan alma.

h. V/218

hećm (< Ar. حجم) Bir cismin uzayda doldurduğu boşluk, oylum, cirim, sıygı.

h.+ i XXV/31

heç bk. **hiç**, **heş**, **hėş**, **hiş**, **hī̇ç**, **hėć**, **hėç**.

h. VI/141, VII/157, XII/348, XII/356, XIII/31, XIII/68, XVI/118, XVI/128,

XXXIII/207, XXXVI/34, XXXVII/32

h. kes III/111, XXXIII/151

h. zat II/115, II/89

hėç (< Far. هیچ) 1. Olumsuz yargılı cümlelerde fiilin anlamını pekiştiren veya soru cümlelerinde soru anlamını kuvvetlendiren bir söz. 2. Asla, büsbütün. 3. Yokluk, fânilik bildiren bir söz, bk. **hiç, heş, hėş, hiş, hīç, hėç, heç**.

h. I/120, IV/104, IV/79, V/21, VI/105, VI/145, VI/21, VI/80, VII/119, VII/89, VIII/124, VIII/44, X/38, XI/10, XII/10, XIII/39, XIX/107, XL/113, XL/66, XX/34, XXVI/35, XXX/15, XXXI/37, XXXI/50, XXXII/27, XXXIII/113, XXXIII/131, XXXIII/162, XXXIII/220, XXXIII/317, XXXIII/36, XXXIII/402, XXXIII/462, XXXIII/506, XXXIII/523, XXXIII/545, XXXIII/552

h. kes I/189, I/219

h. kesde XXXIX/269

h. zādı I/197

hed bk. **ḥedd, hedd, ḥád**.

h.+ den izāfa XXXIII/504

hedā (< Ar. هدایا) Hediyeler.

ḫ. XXXIX/132

hedd (< Ar. حدّ) 1. Sınır, derece. 2. Yol, usul, bk. **ḥedd, hed, ḥád**.

h.+ innen izāfa VII/86

h.+ den izāfa XXXIII/90

h.+ den izāfa íydı XXXIII/89

ḥedd bk. **hedd, hed, ḥád**.

oların ḫ.+ iynen II/49

hedik Kaynatılmış buğday, bulgur, mısır vb. şeyler.

h. V/30

ḫefā (< Ar. خفاء) Sır, gizli şey.

ḫ. XII/124

hefde bk. **hafta, hefte, hėfte**.

h.+ ymiş XVI/131

heft (< Far. هفت) Altıdan sonra sekizden önce gelen sayı, yedi.

h. çeşme XX/58

heftad bk. **heftād**.

h. XXXVII/13, XXXVII/14, XXXVII/35

h. iki XII/212

heftād (< Far. هفتاد) Altmış dokuzdan sonra yetmiş birden önce gelen sayı, yetmiş, bk. **heftad**.

h. XII/22, XXXVII/36, XXXVII/9

h. altı XII/22

h. iki XII/211

heftād-der-sed (< Far. هفتاد درصد) Yüzde yetmiş anlamına gelen bir söz.

h. XXXV/26

heftçeşme Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

h. XX/58

hefte (< Far. هفته) Birbiri ardınca gelen yedi günlük dönem, bk. **hafta, hefde, hėfte**.

h. VIII/28, XII/184, XVI/127, XVI/133, XVI/134, XXXIII/70

bi h. II/27, XVI/29, XXXIII/83

iki h. XVI/29

hėfte bk. **hafta, hefde, hefte**.

h. I/88, XXXVII/134, XXXVII/135

ḫeġ bk. **haḫ, hak, haḳ, háḳ, haḳġ, háḳġ, ḫáḳġ, haḳḳ, háġġ, hekġ, ḫeḳġ**.

ḫ. söhbetidi VII/91

heġigát bk. **ḫeġiġet, heġīġet, heġiġát, haġiġat, háġiġát, ḫáġiġat, háġiget**.

h.+ di XII/357

heġiġát bk. **ḫeġiġet, heġīġet, heġigát, haġiġat, háġiġát, ḫáġiġat, háġiget**.

h. içinde XII/121

heġīġet bk. **ḥeġiġet, heġiġát, heġigát, haġiġat, háġiġát, ḥáġiġat, háġiget**.

h.+ ē XII/297

ḥeġiġet (< Ar. حقيقت) Gerçek, gerçeklik, gerçekten, bk. **heġīġet, heġiġát, heġigát, haġiġat, háġiġát, ḥáġiġat, háġiget**.

ḥ.+ dīr VII/42

ḥ.+ i VII/100, VII/99

heġiġeten (< Ar. حقيقة) Gerçekten, sahiden, bk. **haġiġeten, ḥeġiġeten**

h. XXXV/64

ḥeġiġeten bk. **haġiġeten, heġiġeten**.

ḥ. VII/174

hekġ bk. **haḫ, hak, haḳ, háḳ, haḳġ, háḳġ, ḥáḳġ, haḳḳ, ḥeġ, háġġ, ḥeḳġ**.

h.+ ı XVI/118

h.+ ımı XVI/94

h.+ ın XXXIX/123

ḥeḳġ bk. **haḫ, hak, haḳ, háḳ, haḳġ, háḳġ, ḥáḳġ, haḳḳ, ḥeġ, hekġ, háġġ**.

ḥ. aşığı VII/163

ḥ. āşığı VII/166

hekim (< Ar. حكيم) Tabip, doktor.

h. XXXIII/412, XXXIII/413, XXXIX/537, XXXIX/540, XXXIX/545, XXXIX/567, XXXIX/582, XXXIX/586

ikinći h. XXXIII/413

h.+ ler XXXIX/270

hēla bk. **hále**.

h. XXXVII/21

ḫelber (< Far. خروار) 1. 300 kiloluk ölçü birimi. 2. Biçilmiş mahsul veya ot destesi.

ḫ. VI/51

helbet bk. **elbette, elbetde, helbetde**.

h. XXXVI/33

helbetde bk. **elbette, helbet, elbetde**.

h. XXXVI/68

helçe Halı.

h. toḫuyurduḫ VIII/54

hėlçi bk. **elçi, ėlći, ėlçi**.

h. XV/43

hele 1. Uyarma, korkutma veya söz verme anlatan bir söz. 2. Özellikle.

h. II/69, IV/111, VI/66, VI/67, VI/72, VIII/90, XIX/125, XXVI/26, XXXII/50, XXXIII/140, XXXIII/205, XXXIII/270, XXXIII/391, XXXIII/392, XXXIX/177, XXXIX/241, XXXIX/243, XXXIX/263, XXXIX/310, XXXIX/552, XXXIX/598, XXXIX/607, XXXVII/19, XL/143, XXXVII/95

h.+ ni XL/212

heleb Suriye'de bir şehir, Halep.

şehr-i h.+ de VI/115

hėlençig bk. **hėlençik, helençik, heylenćig**.

h.+ e I/175

helençik bk. **hėlençik, hėlençig, heylenćig**.

h. XXXIX/476

hėlençik Öyle, o tür, şöyle, böyle, bk. **helençik, hėlençig, heylenćig**.

h. VIII/146, XXXIX/539

ḫelet (< Ar. خلعت) Bahşiş, hediye.

ḫ. vėriḫsin XXXIX/93

ḫ. vėrissin XXXIX/94

ḫelil Kişi adı.

ibrahım-ı ḫ.+ di XII/78

hell bk. **ḥell**.

h. ėder XII/483, XII/487

h. ėlerdi XVIII/116

h. ėlesin XII/488

ḥell (< Ar. حلّ) Bir işin zor ve karanlık taraflarını çözme, çözümleme, bk. **hell**.

ḥ. ėliyen VII/159

helle - Yapmak, halletmek.

h.- rdiler I/173

helleş - Konuşmak, dertleşmek, hemhâl olmak, bk. **ḫelleş -**.

h.- dim VII/30

h.- esen XX/99

ḫelleş - bk. **helleş -**.

ḫ.- meye XXXIX/126

h.+ mege XXXIX/122

helva (< Ar. حلوا) Şeker, yağ, un veya irmikle yapılan tatlı.

h.- i sīyah XXXIV/46

helva-i sīyah Erdebil'in daha çok "Kara Helva" olarak bilinen ünlü tatlısı.

h. XXXIV/46

hem (< Far. 1 (هم. Bağlama edatı. 2. Bir kimseyi uyarmak, bir şeyi açıklamak veya anlamı güçlendirmek için "özellikle, zaten, bir de, şurası da var ki" anlamlarında kullanılan bir söz, bk. **hemi**, **hemī**.

h. I/154, II/84, VII/46, VII/47, XII/447, XL/51, XVI/18, XVI/80, XXXIII/603, XXXIV/35, XXXV/12, XXXV/13, XXXV/46, XXXVIII/34

h. hemi oldu XXXIII/326

h. zeman XXXV/44

hem-cevar (< Far. همجوار) Aynı yerde oturan, komşu.

h. XVIII/124

hemçinin (< Far. همچنین) "Hem, hem de, de, da" anlamlarında kullanılan bir söz..

h. XL/145, XL/149

hem-dem (< Far. همدم) 1. Birlikte bulunan. 2. Dost, arkadaş.

h. I/150

heme (< Far. همه) Hepsi, bütün.

h. XVII/84

hemedan bk. **hemedān**.

h. IX/83

h.+ ın aşığları IX/77

hemedān İran'da bulunan ve nüfusunun büyük çoğunluğu Türklerden oluşan otuz bir eyaletten biri, Hemedan, bk. **hemedan**.

h.+ dı XXXVII/119, XXXVII/120, XXXVII/121

hemedannı Hemedan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

ḫalḫ-ı h.+ dı XII/140

hemeşe (< Far. همیشه) Sürekli, daima, her zaman, bk. **hēmeşe**, **hemeşen**, **hemişe**, **hemīşe**, **hemmeşe**, **hemm̦eşe**.

h. VII/76, XXI/19, XXI/22, XXI/32, XXXII/41, XXXIV/36, XXXIX/195

hēmeşe bk. **hemeşe**, **hemeşen**, **hemişe**, **hemīşe**, **hemmeşe**, **hemm̦eşe**.

h. XXXII/38

hemeşen bk. **hemeşe**, **hēmeşe**, **hemişe**, **hemīşe**, **hemmeşe**, **hemm̦eşe**.

h. VII/86

hemi bk. **hemī**, **hem**.

h. I/15, I/179, I/180, IX/66, VI/119, VII/104, X/27, XX/11, XXXIII/121, XXXIII/122, XXXIII/165, XXXIII/343, XXXIII/344, XXXIII/421, XXXIII/455, XXXIII/488, XXXVII/58, XXXVII/96, XXXVII/97

hem h. oldu XXXIII/326

hemī bk. **hemi**, **hem**.

h. VII/104, XXXIII/121

hemid Kişi adı.

h. XXXIII/189

hemin (< Far. همین) 1. "Bu, şu" anlamlarında yakında olan bir şeyi veya kimseyi göstermek için kullanılan bir sözcük. 2. "İşte, aynı" anlamlarında kullanılan bir sözcük.

h. VI/103, XII/11, XL/143, XL/17, XLI/55, XVI/136, XXIX/31, XXXVII/6

ḫemir (< Ar. خمير) Unun su veya başka sıvılarla yoğrulmuş durumu, bk. **ḫėmir**.

ḫ.+ ini V/35

ḫėmir bk. **ḫemir**.

ḫ.+ in VI/98

hemişe bk. **hemeşe, hēmeşe, hemeşen, hemīşe, hemmeşe, hemm̦eşe**.

h. II/132, II/95, II/96, XL/116, XVI/74, XXXIX/313

hemīşe bk. **hemeşe, hēmeşe, hemeşen, hemişe, hemmeşe, hemm̦eşe**.

h. XL/128

hem-kār (< Far. همكار) Meslektaş.

h.+ rarım XXXIII/36

heml bk. **hemle**.

h. ėyledi XXXV/66

hemle (< Ar. حمله) İleri atılma, hamle, atılım, saldırış, savlet, bk. **heml**.

h. ėleyir XXXII/25

h. ėliyir XXXII/28

hemme bk. **ámma, ammā, amm̦a, amma, ama, amā, hamma, hammā, amme, emme**.

h. XVIII/100, XVIII/56

hem-merz (< Far. همرزم) Sınır komşusu.

h.+ iyüh' XL/186

hemmeşe bk. **hemeşe, hēmeşe, hemeşen, hemişe, hemīşe, hemm̦eşe**.

h. XXXII/42

hemm̦eşe bk. **hemeşe, hēmeşe, hemeşen, hemişe, hemīşe, hemmeşe**.

h. XXII/2

hemsēm (< Far. + Ar. همسهم) Sınır komşusu.

h.+ iz XXXII/57

ḫemse Günümüzde Zencan eyaleti olarak bilinen eski idari taksimatta beş vilayetin birleşmesiyle ortaya çıkmış Güney Azerbaycan'daki bir bölgenin adı.

ḫ. terefi XXII/37

hem-şehri (< Far. همشهری) Memleketli.

h. XXXIV/38

hem-zeman (< Ar. + Far. هم زمان) Aynı zamanda yaşayan, çağdaş.

h. XXXV/44

ḫendān (< Far. خندان) Gülme, gülüş.

ḫ. XXXIX/130

ḫendān ėle – Gülmek.

ḫ. ė.-me XXXIX/130

heniz (< Far. هنوز) Daha, hâlâ, bk. **henüz**.

h. I/9, VI/14, XX/96

h.+ ki kimi VIII/77

h. kimi VIII/78

henüz bk. **heniz**.

h. I/31, I/39

hep Sürekli olarak, her zaman, daima.

h. XII/87

her (< Far. هر) Önüne geldiği ismin benzerlerini "teker teker hepsi, birer birer hepsi, birer birer tamamı" anlamıyla kapsayacak biçimde genelleştiren söz.

h. I/100, I/104, I/138, I/139, I/165, I/177, I/178, I/60, I/81, I/84, I/88, II/119, II/75, III/60, IV/43, V/65, VI/50, VI/64, VII/176, VII/37, VII/40, VII/63, VII/65, VII/70, X/17, XI/51, XI/55, XII/246, XII/358, XII/36, XII/481, XII/485, XII/89, XIII/22, XIII/23, XIII/49, XIII/86, XIV/22, XIV/33, XIX/68, XL/138, XL/185, XL/215, XV/27, XV/67, XVIII/90, XVIII/92, XX/33,

XX/84, XXI/74, XXII/52, XXIV/28, XXIV/39, XXIV/43, XXIV/7, XXIX/16, XXVI/43, XXVIII/26, XXXI/25, XXXIII/118, XXXIII/167, XXXIII/168, XXXIII/186, XXXIII/187, XXXIII/188, XXXIII/25, XXXIII/287, XXXIII/49, XXXIII/50, XXXIII/530, XXXIII/531, XXXIII/607, XXXIII/70, XXXIV/36, XXXIX/101, XXXIX/191, XXXIX/26, XXXIX/27, XXXIX/354, XXXIX/360, XXXIX/364, XXXIX/47, XXXIX/547, XXXIX/580, XXXIX/588, XXXIX/604, XXXIX/605, XXXIX/98, XXXV/12, XXXV/19, XXXV/22, XXXV/44, XXXV/75, XXXVI/33, XXXVII/142, XXXVIII/62

h. adām I/179

h. ay XII/172

h. birin XXXIII/175

h. birinin VI/42, XXXIII/174

h. il V/9

h. iş V/23

h. kes XXXVIII/51

h. kesán XXXIII/435

h. kese XX/83

h. kesen XIII/85, XIII/94, XL/77

h. kesenin IV/116, XVII/41

h. ne V/23

h. şeyinnen XLI/97

h. yeri IX/17

herāret (< Ar. حرارت) Sıcaklık.

h.- i bedenisi XL/181

herbele - Korkmak, korkutmak, sinirlenmek.

h.- di XXXIII/492, XXXIII/492

ḫerc bk. **ḫerć**.

ḫ.+ i XX/102

ḫ.+ imizi XXXVIII/41

ḫ. veriyüh' XX/21

ḫerć (< Ar. خرج) 1. Bir iş için harcanan para, masraf. 2. Borç, bk. **ḫerc**.

ḫ.+ in XV/54, XXXIII/101, XXXIII/102

ḫ.+ inā XV/55

diş ḫ.+ i XIX/59

here (< Far. هر) Herkes, her biri, bk. **herē**.

h. IV/92, IV/96, XIII/63, XIII/64, XL/149, XL/150, XV/69, XVIII/61, XX/84, XXXIII/159, XXXIII/59, XXXIX/489

h.+ den VI/93

h.+ miz XXI/79

h.+ nin XXXVII/139

h.+ nin ikisi üçü I/138

h.+ se XII/365

h.+ si IX/15, XXXIII/262

h.+ sine XXXIX/467

h.+ sinin aḫırı XXXIX/43

h.+ sinnen V/88

h.+ ye XXXIX/240

nevelerin h.+ sinin XXXIII/208

herē bk. **here**.

h. XXXIII/215

ḫereb bk. **ḫarāb, ḫarab, ḫārab**.

ḫ. ėleyib XII/117

hereket (< Ar. حركت) 1. Bir cismin durumunun ve yerinin değişmesi, devinim, aksiyon. 2. Vücudu oynatma, kıpırdatma veya kımıldanma 3. Davranış, tutum. 4. Yola çıkma, bk. **hareket**.

h. ėlerdik XXXIII/44, XXXIII/45

h. ėliyende XXXIII/605

h.+ i XXXIX/532

barmaḫların h.+ i XXXIX/531

herf (< Ar. حرف) 1. Söz, kelam, sözcük. 2. Numune, örnek.

onun h.+ i XII/11

herkes (< Far. هرکس) İnsanların bütünü, cümle âlem.

h. XL/203, XVIII/159, XXXIII/112, XXXIII/213, XXXIII/335, XXXIX/93, XXXVI/65, XXXVIII/52

h.+ e XL/206

h.+ in III/100, XVII/39, XVIII/120

h.+ in başarı XVIII/127

h.+ in biri XXXIX/21

h.+ in ḫoşuna XXXIII/86, XXXIII/87

h.+ in iḫtirāmın VI/69

h.+ in özü XXXIX/21

h.+ in yanında XXXVI/37

h.+ inki XVIII/154

ḫērmen (< Far. خرمن) Biçildikten sonra tahıl demetlerinin üzerinden düven geçirilerek tanelerin başaklarından ayrılması işi.

ḫ.+ e VI/51

hesab bk. **hesap, heseb, hėsab, hisab**.

h. I/183, XVI/12

h.+ a XII/463

h.+ a ġoymaz I/218

h. ėle VII/103

h. ėledim XVI/70, XVI/71, XXXIX/521

h. ėlesin XXVI/41

h. ėliyler XVI/61

h.+ ı XII/261, XII/269

h.+ ında XLI/97, XXXVIII/60

hak h.+ ında XLI/99

hak h.+ ını XLI/103

hėsab bk. **hesap, heseb, hesab, hisab**.

h.+ dı XXXIX/468

hesap (< Ar. حساب) 1. Oranlama, tahmin. 2. Tutum, davranış. 3. Miktar, bk. **heseb, hėsab, hesab, hisab**.

h. XXXIII/244, XXXIII/248, XXXIII/361

ḫesde ġāsım Azerbaycan'ın 18. yüzyılda yaşamış "Dede Kasım" olarak da bilinen en önemli halk ozanlarından biri, Hasta Kasım (1702-1778).

ḫ. XII/404, XII/463

ḫ.+ ı XII/365

heseb bk. **hesap, hėsab, hesab, hisab**.

h. ēlemesin XXVI/41

hesen 1. Kişi adı. 2. *Köroğlu Destanı*'nda adı geçen kahramanlardan biri, Demircioğlu Deli Hasan.

deli h. IX/55

deli h.+ i IX/41

deli h.+ in IX/56

dēmir h.+ in IX/30

hesenalı Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

h. ketdi XX/59

hesret (< Far. حسرت) Özlem, hasret.

h.+ dir XXXIX/537, XXXIX/541, XXXIX/568, XXXIX/583

h. ġalaćūḫ XXXIII/450

h. ġalanda XXXIII/450

dodaḫların h.+ ine XII/52

ḫeste (< Far. خسته) 1. Yorgun. 2. Hastalık, kaza veya yaralanma dolayısıyla fizik veya ruh sağlığı bozulmuş ve tedavi edilmesi gereken kimse, rahatsız, hasta.

ḫ. VII/150, XII/127, XXXIX/549, XXXIX/572, XXXIX/595

heş bk. **hiç, hėş, hiş, hīç, hėć, heç, hėç**.

h. VI/164, VIII/33, XI/56, XII/252, XL/121, XVI/70, XXII/86, XXXIII/349, XXXIII/442, XXXIX/523, XXXVI/44,

XXXVI/45, XXXVI/47, XXXVI/58, XXXVI/7, XXXVII/112, XXXVII/113, XXXVII/29

h. kes XII/135, XII/145, XII/150, XXXVI/12, XXXVII/14

h. kesde XII/119

h. kesi XII/437

h. kesim XXXVI/13

hėş bk. **hiç, heş, hiş, hīç, hėç, heç, hėç**.

h. V/174, VI/102, VI/105, VI/148, VI/77, VII/164, XI/9, XII/138, XII/348, XL/134, XXXII/28, XXXIII/139, XXXIII/62, XXXVI/9

heşd (< Far. هشت) Yediden sonra dokuzdan önce gelen sayı, sekiz.

h.+ i XII/464

heşemdar (< Far. دار + Ar. حشم) Hayvancılıkla uğraşan kimse, besici.

h. idıḫ IV/69

heşiş (< Far. خشیش < Ar. خشخاش) 1. Gelincikgillerden, kapsüllerinden afyon elde edilen, tohumlarından yağ çıkarılan bir yıllık ve otsu bir kültür bitkisi. 2. Uyuşturucu madde, haşhaş.

h. XL/216

ḫeşle - Harcamak, bk. **ḫeşli -**.

ḫ.- yrem XXXII/39

ḫeşli - bk. **ḫeşle -**.

ḫ.- ye XXXVIII/53

heştacüft Zencan eyaletine bağlı halk arasında daha çok Seksen olarak bilinen ama daha sonra "Heştad cüft" olarak değiştirilen köy ve etrafındaki yerlerin adı, "Heştacüft (heştad+cüft)", seksen çift, bk. **heştecüft, heştacüt**.

h. XXXVII/97

heştacüt bk. **heştecüft, heştacüft**.

h. XXXVII/99

heştad (< Far. هشتاد) Yetmiş dokuzdan sonra seksen birden önce gelen sayı, seksen, bk. **heştād**.

h. VII/78, XXXVI/4, XXXVII/100, XXXVII/34, XXXVII/99

h.+ dan XXXVII/35

h. dene XL/133

h. yeddide XIX/124, XIX/125

h. yėddide XIX/124

iki yüz h. dene XII/341

heştād bk. **heştad, heşte**.

h. IV/6, XXXVII/36, XXXVII/85, XXXVII/89, XXXVII/99

heştad altı Seksen beşten sonra seksen yediden önce gelen sayı, seksen altı.

h. a. XXXVII/90

heştad beş Seksen dörtten sonra seksen altıdan önce gelen sayı, seksen beş.

h. b. XXXVII/89

heşTad bir Seksenden sonra seksen ikiden önce gelen sayı, seksen bir.

h. b. XXXVII/89

heştad-der-sed (< Far. هشتاد درصد) Yüzde seksen anlamına gelen bir söz.

h. XXXV/26

heştad doḳḳuz Seksen sekizden sonra doksandan önce gelen sayı, seksen dokuz.

h. d. XXXVII/90

heştad dört Seksen üçten sonra seksen beşten önce gelen sayı, seksen dört.

h. d. XXXVII/89

heşTad iki Seksen birden sonra seksen üçten önce gelen sayı, seksen iki.

h. i. XXXVII/89

heştad sēkkiz Seksen yediden sonra seksen dokuzdan önce gelen sayı, seksen sekiz.

h. s. XXXVII/90

heştād ū heft (< Far. هشتاد و هفت) Seksen altıdan sonra seksen sekizden önce gelen sayı, seksen yedi.

h. ū h. XIX/123

heştad üç Seksen ikiden sonra seksen dörtten önce gelen sayı, seksen üç.

h. ü. XXXVII/89

heştad yeddi Seksen altıdan sonra seksen sekizden önce gelen sayı, seksen yedi.

h. y. XXXVII/90

heşte bk. **heştad**, **heştād**.

h. cüftdü XXXVII/94

heştecüft bk. **heştacüft**, **heştacüt**.

h.+ dü XXXVII/94

heşterḫān Hindi.

h. XXXVII/128

ḫetā (< Ar. خطاء) Yanlış, kusur, kabahat.

ḫ. XXXIX/222

hetda bk. **hátta**, **hátda**, **hatta**, **hatda**, **hetta**, **hetde**.

h. XVI/40, XXXIX/452, XXXIX/456, XXXIX/493, XXXIX/498

hetde bk. **hátta**, **hátda**, **hatta**, **hetda**, **hetta**, **hatda**.

h. XXXIX/207

ḫetir bk. **ḫātır**, **ḫātir**, **ḫetir**.

ḫ.+ imnen V/161

ḫetire bk. **ḫatire**, **ḫātire**, **ḫatıra**, **ḫētire**, **ḫātıra**.

ḫ.+ miz XXXVIII/23

ḫētire bk. **ḫatire**, **ḫātire**, **ḫatıra**, **ḫetire**, **ḫātıra**

ḫ.+ miz XXXVIII/19

hetman bk. **hetmen**, **hētman**, **hetmān**.

h. XXXIII/370

hetmān bk. **hetmen**, **hētman**, **hetman**.

h. XXXIII/369

hētman bk. **hetmen**, **hetmān**, **hetman**.

h. XXXIII/68

hetmen (< Ar. حتماً) Mutlaka, kesinlikle, elbette, bk. **hētman**, **hetmān**, **hetman**.

h. I/114, XXXVII/96

hetta bk. **hátta**, **hátda**, **hatta**, **hetda**, **hetde**, **hatda**.

h. XXXIX/236

heva bk. **hava**, **havā**, **hāva**, **hevā**.

h. XXXV/53

hevā bk. **hava**, **havā**, **heva**, **hāva**.

h. XXXV/53

h.+ yi XL/159

heves (< Ar. هوس) İstek, arzu, meyil.

h. VII/80

h.+ i XXXIX/538, XXXIX/539

h. salmışām XXXIX/14

heveskār (< Ar. + Far. هوسکار) İstekli, hevesli.

h.+ ām VII/85

heviş (< Far. هویج) Havuç.

h. VI/89

hey Seslenmek veya ilgi ve dikkat çekmek için söylenen bir söz, bk. **hēy**.

h. VIII/55, XL/168, XL/8, XL/87, XVIII/95, XX/82, XXXIII/254, XXXIII/43, XXXIV/31, XXXVII/52

hēy bk. **hey**.

h. VI/127, XIX/105

ḫey (< Ar. خ) Arap alfabesinin yedinci harfi.

ḫ. XII/374

hėyā bk. **hayā**, **haya**.

h. XII/272

heyát bk. **heyet**.

h.+ ın ġapısın XXXIII/371

hēybe (< Ar. حقيبة) 1. Omza geçirilebilen tek gözlü bir çanta türü. 2. Çocuk oyunlarında açılan çukurluk, bk. **hḗybe, hēbe**.

h. XVIII/153

hḗybe bk. **hēybe, hēbe**.

h. V/38

ḫeyber (< Ar. خيبر) Hicaz'da Medine-Suriye yolu üzerinde bulunan eski bir ticaret ve ziraat merkezi, Hayber.

ġálʿe-i ḫ.+ e XII/104

ḫėyder 1. Kişi adı. 2. *Gulam Heyder ile Susenber* adlı halk hikâyesinin başkahramanlarından biri.

ḫ. XII/25, XII/26

heyet (< Ar. حائط) 1. Avlu. 2. Genellikle köy ve kasaba evlerinde, üstü kapalı, bir veya birkaç yanı açık sofa, bk. **heyát**.

h.+ i XXXIII/365

h.+ in XXXIII/364

heyf (< Ar. حيف) Acınma, üzülme, hayıf.

h. I/155

h. ossun XII/118

ḫeyir (I) bk. **ḫėyīr, ḫėyir** (I), **ḫėyr**.

ḫ. duva V/128

ḫeyir (II) (< Ar. خير) "Yok, öyle değil, olmaz" anlamlarında onamama, inkâr bildiren bir söz, bk. **ḫeyiṛ, ḫėyiṛ, ḫēyir, ḫėyir** (II).

ḫ. III/104, III/106, III/110, III/111, III/56, IV/131, XXII/49

ḫeyiṛ bk. **ḫeyir** (II), **ḫėyiṛ, ḫēyir, ḫėyir** (II).

ḫ. XXXVIII/25

ḫėyir (I) bk. **ḫeyir** (I), **ḫėyīr, ḫėyr**.

ḫ. şerde XII/214

ḫėyir (II) bk. **ḫeyir** (II), **ḫeyiṛ, ḫėyiṛ, ḫēyir**.

ḫ. IV/10, IV/17, IV/30, XII/19, XII/20, XXII/11, XXII/26, XXXIII/569, XXXVI/29

ḫėyīr bk. **ḫeyir** (I), **ḫėyir** (I) , **ḫėyr**.

ḫ. bereket XXXIX/192

ḫėyiṛ bk. **ḫeyir** (II), **ḫeyiṛ, ḫēyir, ḫėyir** (II).

ḫ. XXII/66

ḫēyir bk. **ḫeyir** (II), **ḫeyiṛ, ḫėyiṛ, ḫėyir** (II).

ḫ. IV/106, XXII/103

heykel (< Ar. هيكل) Heykel.

h.+ di XVI/20

heyle Şöyle, böyle, öyle, bk. **hėyle, ḫeylēk, hėylen**.

h. V/96, VI/65, XIII/25

h. heyle V/203, VIII/100, VIII/108, VIII/130, VIII/133, VIII/144, VIII/62

heyle h. V/203, VIII/100, VIII/108, VIII/130, VIII/133, VIII/144, VIII/62

hėyle bk. **heyle, ḫeylēk, hėylen**.

h. V/172, V/42, XL/194, XIII/26, XL/164, XVIII/103, XX/66, XXXIII/57, XXXIII/99

hėyle h. XVIII/156, XXXIII/216

h. hėyle XVIII/156, XXXIII/216

ḫeylēk bk. **heyle, hėyle, hėylen**.

ḫ. XVI/22

hėylen bk. **heyle, hėyle, ḫeylēk**.

h. XXXII/6

heylenćig bk. **hėlençik, helençik, hėlençig**.

h.+ e XXXIII/211

ḫeyli (< Far. خیلی) Oldukça fazla, çokça, epey.

ḫ. XXXIX/537, XXXIX/540, XXXIX/567, XXXIX/582

heyni (< Ar. عين) Benzer, tıpkı, başkası değil, yine o.

h. XXII/88

ḫėyr (< Ar. خير) 1. Her durumda ve şartta herkesin katında iyi ve makbul olan hâl ve iş. 2. İyi, hayırlı, yararlı, faydalı, bk. **ḫeyir** (I), **ḫėyir** (I), **ḫėyīr**.

ḫ. XI/36, V/139, XL/96, XXXIII/472

ḫ.+ i şeri XXXIX/82

ḫ.+ iynen IX/21

ḫ.+ rár VII/21

ḫ.+ i bereket X/81

ḫ.- i şēni I/89

ḫ.+ i şeri XXXIX/80

ḫ. ėlesin VI/68

ḫ. ėliye VI/110

ḫ. ola XXXIII/291, XXXIII/301

ḫ. şeri XI/36

ḫ. emel XXXIX/196

ḫ. ėmeli VII/58

ḫėyrān (< Ar. حيران) Çok beğenen, hayranlık duyan kimse.

h. XII/373

ḫėyvan (< Ar. حيوان) 1. Duygu ve hareket yeteneği olan, içgüdüleriyle hareket eden canlı yaratık. 2. Şahseven Türklerinin beslediği büyükbaş ve küçükbaş canlıların genel adı, bk. **ḫėyvān**, **ḫėyvan**, **ḫeyvan**, **hḗyvan**, **hēyvan**, **ḫeyvān**, **hayvan**.

h. I/13, III/87, VI/12, VI/13, XIII/44, XIV/45, XIX/60, XL/133, XX/30, XX/33, XX/35, XX/39, XX/66, XX/68, XX/81, XXVII/23, XXVIII/11, XXVIII/6, XXVIII/8, XXXIII/122, XXXIII/123, XXXIII/146, XXXIII/156, XXXIII/517

h.+ a XIII/91, XX/31, XXXIII/64

h.+ ā IV/30

h.+ dı XL/194

h.+ ı V/194, V/195, V/41, XIX/51, XV/21, XVIII/144, XXVIII/21, XXXIII/64, XXXV/72, XXXVI/42

h.+ ın V/198, V/199, XIX/104, XXXIII/199

h.+ lar X/30

h.+ mızın yanına XX/36

h.+ nan XIX/122

h.+ nan sarı V/196

h.+ nardı X/29

h. saḫlardī XXXVI/42

h. saḫlarıḫ I/13, IV/15

h. kimi XIII/30

h. ġoşardılar VI/51

birinin h.+ ın XVIII/17

bizim h.+ ımız XX/32

hēyvan bk. **ḫėyvān**, **ḫėyvan**, **ḫeyvan**, **hḗyvan**, **hėyvan**, **ḫeyvān**, **hayvan**.

h. XV/27

hḗyvan bk. **ḫėyvān**, **ḫėyvan**, **ḫeyvan**, **hēyvan**, **hėyvan**, **ḫeyvān**, **hayvan**.

h. eti V/31

ḫeyvan bk. **ḫėyvān**, **ḫėyvan**, **hḗyvan**, **hēyvan**, **hėyvan**, **ḫeyvān**, **hayvan**.

ḫ.+ a II/49

ḫ.+ ı V/68, XXXV/70

ḫ.+ ın zadınnan V/16

ḫ.+ nan II/48

ḫeyvān bk. **ḫėyvān**, **ḫėyvan**, **ḫeyvan**, **hḗyvan**, **hēyvan**, **hėyvan**, **hayvan**.

ḫ. V/13

ḫėyvan bk. **ḫėyvān**, **ḫeyvan**, **hḗyvan**, **hēyvan**, **hėyvan**, **ḫeyvān**, **hayvan**.

ḫ. XII/126

ḫ. damına V/183

ḫ.+ ımız XV/15

ḫ.+ ımıza I/141

ḫėyvān bk. **ḫėyvan**, **ḫeyvan**, **hḗyvan**, **hēyvan**, **hėyvan**, **ḫeyvān**, **hayvan**.

ḥ.+ ı IV/30

ḥ.+ ımız XXIII/10

ḥ. ídı XXV/21

ḥėyvanāt (< Ar. حيوانات) Hayvanlar.

h. ġısmetinnen XXV/22

ḥėyvançılıḫ Büyükbaş veya küçükbaş hayvan yetiştirme işi, hayvancılık, bk. **ḥėyvançılıg**.

h. XXXIII/38, XXXIII/39

ḥėyvançılıg bk. **ḥėyvançılıḫ**.

h.+ ı XXXIII/38

ḥezār (< Ar. حذر) Sakınma, çekinme, içtinap.

h. XII/47, XII/239

ḫezel ay Türkiye takvimine göre eylül ayına denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki sonbaharın ilk ayı.

ḫ. XLI/50

hezin bk. **hezīn**, **hēzin**.

h. hezīn XXXIX/591

h. hēzin XXXIX/575

h.+ in XXXIII/377, XXXIII/377

hezīn (< Ar. 1 (حزين. Hüzünlü, kederli, mahzun, gamlı. 2. Ses, bk. **hezin**, **hēzin**.

hezin h. XXXIX/591

hēzin bk. **hezīn**, **hezin**.

hezin h. XXXIX/575

hezret (< Ar. حضرت) Yüce kabul edilen kimselerin adlarının başına saygı, övme, yüceltme amacıyla getirilen unvan, bk. **ḫezret**, **hazret**.

h.- i abbasa XII/363

h.- i eli XVI/113

h.- i elidendi XXXIX/55, XXXIX/56, XXXIX/60

h.- i elinin oğludu XVI/113

h.- i ibrahīm XXXIII/590

h.- i ibrāhimi XXXVII/61

h.- i mehemmed XXXIII/591

h.- i nūh XII/419

h.- i peyġemmer XII/454

ihsan-ı h.- i ebelfez XII/152

ḫezret bk. **hezret**, **hazret**.

ḫ.- i hüseyingil X/11

hezreti abbas 1. Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilen baba bir kardeşi, Ebu'l-fazl El-Abbas, Abbas b. Ali b. Ebû Tâlib. 2. "Hezreti Abbas'a", Şahseven Türkleri arasında çok yaygın olarak kullanılan bir yemin sözü.

h. a.+ a XII/363

hezreti eli (< Ar. علي) İlk Müslümanlardan, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) damadı ve Hulefâ-yi Râşidîn'in dördüncüsü (600-661).

h. XVI/113

ḫezreti hüseyin (< Ar. الحسين) Hz. Muhammed'in (s.a.v.) torunu, Hz. Fatıma ile Hz. Ali'nin küçük oğlu, Kerbela şehidi (626-680).

ḫ.+ gil X/11

ḫḫḫ Develerin çıkardığı sesin taklidi.

ḫ. XIII/82

ḫıdmet bk. **ḫıtmet**, **ḫitmet**.

ḫ.+ e XVI/28

ḫ.+ ize VII/129

ḫ.+ üve XII/315

ḫılasa (< Ar. خلاصه) Kısacası, özetle, sözün kısası, sonuç olarak, bk. **ḫulasa**, **ḫılāsa**, **ḫılase**, **ḫılāse**.

ḫ. XXXIX/37, XXXV/45, XXXV/69

ḫılāsa bk. **ḫulasa**, **ḫılasa**, **ḫılase**, **ḫılāse**.

ḫ. VII/90, XXXIX/36

ḫılase bk. **ḫulasa**, **ḫılasa**, **ḫılāsa**, **ḫılāse**.

ḫ. XXXIX/317

ḫılāse bk. **ḫulasa, ḫılasa, ḫılāsa, ḫılase**.

ḫ. XXXV/67

ḫılt (< Ar. خلط) Eski tıpta, insan vücudunu ve mizacını meydana getirdiği ve insan sağlığının bunların dengesine bağlı bulunduğu kabul edilen, dört unsurdan (kan, balgam, safra ve sevda) her biri.

ḫ. X/23

ḫına (< Ar. حنا) Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen ve saç, tırnak ve elleri turuncu bir renge boyamakta kullanılan toz, kına, bk. **ḫınnı**.

ḫ. III/91, III/92, III/93

ḫ.+ dan III/93

ḫ.+ nı III/103

ḫ. yaḫdı XIX/61

ḫ. yaḫdı ėleller XIX/62

ḫına yaḫdı Genellikle düğünden önceki gece kızın evinde gelinin parmaklarına kına yakılırken yapılan eğlence, kına gecesi.

ḫ. XIX/62

hınġa Bebeklerin ağlarken çıkardıkları ses, ınga.

h. V/175

ḫınnı bk. **ḫına**.

ḫ. III/92

ḫırda (< Far. خرد) 1. Küçük 2. Küçükçe. 3. Bir tür âşık havası.

ḫ. II/133, VIII/89, XLI/13, XV/22, XV/23, XVI/11, XXXIII/362, XXXIX/304, XXXIX/490

ḫırda ḫ. V/72, XXI/50, XXXVI/30

ḫ. ḫırda V/72, XXI/50, XXXVI/30

ḫ.+ sı I/141, XX/97

ḫ.+ sına XXIX/34

ḫ.+ sının I/142

ḫ.+ ydım VIII/18

ḫ. havasın XXXIX/97

menim ḫ. oğlumun VIII/21

ḫırdalıḫ Küçüklük, ufaklık.

ḫ.+ ında XX/91

ḫırs (< Ar. حرص) Öfke, kızgınlık, bk. **ḫirs**.

ḫ. X/28

ḫıtmet (< Ar. خدمت) 1. Ağırlama. 2. Birinin işini görme veya birine yarayan bir işi yapma. 3. Görev, iş, bk. **ḫıdmet, ḫitmet**.

ḫ. XXXIX/514

ḫ.+ den XXVI/40

ḫ. ėle XVI/107

ḫ. ėleydük XVI/135

ḫ. ėliyrem XXIII/37

ḫ.+ i XXVI/37

ḫ.+ in XXVI/34

ḫ.+ izde VII/26

ḫ.+ úv̇e XL/78

ḫ.+ üv̇e VII/180, XXXIX/98

ḫ.+ üv̇üzdeyem XXXIX/4

ḫ.+ üze XXXIX/349

zamanın ḫ.+ i XXVI/38

ḫıyaban bk. **ḫıyāban**.

ḫ.+ dā VII/40

ḫıyāban (< Far. خیابان) Cadde, yol, bk. **ḫıyaban**.

ḫ.+ da XXXII/34

ḫıyal (< Ar. خیال) Zihinde tasarlanan, canlandırılan ve gerçekleşmesi özlenen şey, imge, hülya, hayal.

ḫ.- i süb XXXIX/137, XXXIX/139

ḫ.+ ım XII/322

ḫ.+ ın XXXIX/135

ḫıyar (< Far. خیار) Salatalık, hıyar.

ḫ.+ ı VI/90

hī “Duymadım, anlamadım.” anlamına gelen bir söz.

h. II/32, XXIV/33

hīcap (< Ar. حجاب) Utanma, utanç, sıkılma.

h. XXXVII/143

hiç bk. **hīç**, **heş**, **hėş**, **hiş**.

h. II/31, VI/144, XII/223, XL/115, XL/87, XVI/67, XVII/9, XXXIII/219, XXXIII/75, XXXIX/64, XXXV/63, XXXV/70, XXXVII/41

h. kesnen II/51

h. zad III/69

hīç bk. **hiç**, **heş**, **hėş**, **hiş**, **hėć**, **heç**, **hėç**.

h. XXIII/35, XXXIII/270, XXXVI/34

hikāye (< Ar. حکایه) Bir olayın ya da durumun sözlü veya yazılı olarak anlatılması.

h.+ di XXXIX/51

h.+ leridi XXXIX/198

sazın h.+ leri XXXIX/96

sāzın h.+ leridi XXXIX/94

sazın h.+ sinnen hikimetinnen XXXIX/38

hikimet bk. **hikmet**.

sazın hikāyesinnen h.+ innen XXXIX/38

hikmet (< Ar. حکمت) Hikmet, bilgelik, bk. **hikimet**.

h. XII/322

h.+ de XII/265

h.+ in deryası XII/279

h.+ ine XII/62

ḫilās (< Ar. خلاص) Kurtulma, kurtuluş, halas.

ḫ. ėt VII/55

hinci bk. **hindi**, **hindī**, **ḫindi**, **hinni**, **hinçi**, **indi**, **indī**.

h. I/87

h.+ ki VIII/57

hinciki bk. **hindiki**, **ḫindiki**.

h. IV/124

hinçi bk. **hindi**, **hindī**, **ḫindi**, **hinni**, **hinci**, **indi**, **indī**.

h. XXIV/20

hindi Şu anda, içinde bulunduğumuz zamanda, şimdi, bk. **hindī**, **ḫindi**, **hinni**, **hinci**, **hinçi**, **indi**, **indī**.

h. I/129, I/147, I/15, I/170, I/176, I/201, I/205, I/207, I/30, I/40, I/75, II/18, II/24, III/13, III/15, III/16, III/18, III/54, III/88, III/89, IV/104, IV/18, IX/63, V/100, V/103, V/115, V/138, V/15, V/166, V/18, V/200, V/23, V/32, V/65, V/80, V/91, V/92, VI/110, VI/27, VI/33, VI/53, VIII/118, VIII/120, VIII/38, VIII/55, VIII/63, VIII/96, XI/9, XIII/100, XIII/54, XIV/52, XIV/57, XIV/60, XIV/64, XIV/65, XIX/121, XIX/62, XIX/66, XL/49, XL/91, XLI/109, XV/67, XVIII/100, XVIII/138, XVIII/69, XVIII/74, XVIII/85, XX/18, XX/23, XX/83, XXI/77, XXI/84, XXIII/22, XXIII/35, XXIII/37, XXIII/38, XXIV/16, XXIV/33, XXIV/34, XXV/14, XXV/39, XXV/5, XXVI/10, XXVI/25, XXVI/48, XXVI/49, XXXI/36, XXXII/34, XXXIII/101, XXXIII/104, XXXIII/142, XXXIII/151, XXXIII/152, XXXIII/172, XXXIII/195, XXXIII/211, XXXIII/266, XXXIII/39, XXXIII/415, XXXIII/422, XXXIII/479, XXXIII/481, XXXIII/601, XXXIII/69, XXXIII/74, XXXIII/75, XXXIII/99, XXXIX/171, XXXIX/303, XXXIX/373, XXXIX/375, XXXIX/376, XXXIX/387, XXXIX/435, XXXIX/461, XXXIX/479, XXXIX/488, XXXIX/505, XXXIX/52, XXXIX/611, XXXIX/96, XXXVI/66, XXXVII/139

h.+ ki VIII/139, VIII/91, XVIII/130, XXXIII/179

h.+ ki kimi VIII/53

h.+ ki kimin XVIII/88

h.+ kiler teki XI/27

h.+ kinin XXXIII/153

h.+ ler XXXII/31

h.+ nin XVIII/101

h.+ nin hüzürü XVIII/103, XVIII/99

hindī bk. **hindi**, **ḫindi**, **hinni**, **hinci**, **hinçi**, **indi**, **indī**.

h. I/203, VI/58, XIX/92, XL/92, XXXIII/209, XXXIX/333, XXXIX/464

ḫindi bk. **hindi**, **hindī**, **hinni**, **hinci**, **hinçi**, **indi**, **indī**.

ḫ. XLI/93, XLI/94, XLI/95

hindiki Şimdiki, şu anki, şimdiye ait, bu zamandaki, bk. **ḫindiki**, **hinciki**.

h. XVIII/75, XXXIX/174

h.+ ni IV/104

ḫindiki bk. **hindiki**, **hinciki**.

ḫ. XXXIX/174

hinni bk. **hindi**, **hindī**, **ḫindi**, **hinci**, **hinçi**, **indi**, **indī**.

h. IV/17, IV/24

h.+ den V/221

ḫirs bk. **ḫırs**.

ḫ. yėyirdi IX/34

hisab bk. **hesap**, **heseb**, **hėsab**, **hesab**.

h. ėliyende XXXIX/12

hisapla - Hesap etmek, hesaplamak.

h.- san XXXVII/14

hislinin dağı Erdebil eyaletinde bulunan bir yer adı, bk. **hissinin dağı**.

h.+ nin d.+nnan XXXIII/242

hissinin dağı bk. **hislinin dağı**.

h.+nin d.+ nnan XXXIII/241

hiş bk. **hiç**, **hīç**, **heş**, **hėş**.

h. VI/161, VIII/33, XVI/72, XXXII/33, XXXVII/144

ḫitmet bk. **ḫıtmet**, **ḫıdmet**.

ḫ. ėlerdi IV/119

hizan Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

h.+ a XXIII/38

hizar (< Far. هزار) Dokuz yüz doksan dokuzdan sonra bin birden önce gelen sayı, bin.

h.+ u II/100

h.+ u si sedo şesto yek II/100

hizar-u sised-o şest-o yek Bin üç yüz altmış bir sayısı.

h. II/100

hō "Yetişin" anlamında bir seslenme sözü.

amanın h. XXXIII/497

ḫob bk. **ḫōp**, **ḫop**, **ḫōb**.

ḫ. XII/223, XII/5

ḫōb (< Far. خوب) "Tamam, tamam mı, anlaşıldı mı, peki" anlamlarına gelen genellikle alıcıyı kontrol işlevinde kullanılan; bazen de cümleleri veya diğer unsurları birbirine bağlamak için söylenen söz, bk. **ḫōp**, **ḫop**, **ḫob**.

ḫ. XII/114, XL/102, XL/109, XL/130, XL/155, XL/178, XL/198, XL/52, XL/58, XL/77, XXXVI/34, XXXVII/104, XXXVII/105, XXXVII/119, XXXVII/122, XXXVII/124, XXXVII/127, XXXVII/135, XXXVII/142, XXXVII/16, XXXVII/23, XXXVII/65, XXXVII/83, XXXVII/94, XXXVII/98, XXXVII/84

ḫocālı bk. **ḫaćı ḫocālı**.

ḫaćı ḫ. IV/90

ḫod (< Far. خود) Kendi, bizzat, dahi, bk. **ḫod**.

ḫ.+ emi XXXVIII/33

ḫ.+ e XXXVIII/27

ẖodadi (< Far. خدادی) Allah vergisi kendiliğinden çıkan su, doğal çeşme.

ẖ. XXXIV/19

ẖol Dal, parça, budak.

ẖ. XXXIII/389

ẖomeyni bk. **ẖumēyni**, **ẖumeyni**, **humeyn**.

imam ẖ. XXXIII/116

ẖop bk. **ẖōp**, **ẖōb**, **ẖob**.

ẖ. XXXVI/67

ẖōp bk. **ẖop**, **ẖōb**, **ẖob**.

ẖ. XXXVII/17

ẖorasan (< Far. خراسان) İran'ın kuzeydoğu ve doğusunda yer alan eyalet, Horasan.

ẖ. XII/374

ẖordad (< Far. خرداد) İran takviminde ordibehiştten sonra gelen üçüncü ayın adı, hordad.

ẖ.+ da II/21

ẖ.+ dan II/21

hórmet bk. **hürmet**, **hörmet**.

h.+ in VI/70

onun h.+ in VI/70

horra - Cıvık hâle getirmek, cıvıklaştırmak, sulandırmak.

h.- san V/60

horra 1. Çeşitli maddelerden oluşan yarı sulu karışım. 2. Cıvık.

h. VIII/123, XVII/56, XXI/53, XXI/54, XXIV/29

h.+ dan VIII/114

h. tökeydin XL/91

h. tutursan V/60

ẖorşen Kişi soyadı.

ẖ.+ di XXXVIII/4

ẖoruz (< Far. خروس) Tavukgillerden, tavuğun erkeği olan kümes hayvanı, horoz.

ẖ. V/159, X/27, XXI/7

ẖ.+ du X/27

ẖ.+ unan VI/106

ẖoruzlu Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

ẖ. XXVII/9

ẖ.+ du XXXII/58

ẖ.+ yuẖ VIII/12

ẖoruzlulu Horozlu halkından olan veya bu halkın soyundan gelen kimse.

ẖ.+ yam VIII/10

ẖosro Şahseven Türklerini oluşturan Kocabeyli tayfasının tirelerden biri, Hosro, bk. **ẖosrō**.

ẖ. ímíş I/129

ẖosrō Kişi adı, bk. **ẖosro**.

ẖ. I/129

ẖoş (< Far. خوش) Beğenilen, duyguları okşayan, zevk veren veya bu biçimde olan.

ẖ. II/135, XL/127, XXVII/14, XXXIX/575, XXXIX/591, XXXVIII/19

ẖ.+ a gelmir XXXIX/565

ẖ.+ du XIX/108, XL/118, XL/121, XXXIII/208

ẖ.+ u geldi IX/38

ẖ.+ u gelen V/33

ẖ.+ u gelmese XL/95

ẖ.+ u gelse XL/94, XV/48, XV/49

ẖ.+ um gelir V/148

ẖ.+ uma geldiz IX/18

ẖ.+ umuza I/105

ẖ. āmedid IV/2

ẖ. geldin VI/63, XII/91, XV/67

ḫ. gēldin IX/72

ḫ. geler XXXIX/68, XXXIX/73, XXXIX/77

ḫ. gelipsen XL/64

ḫ. gelipsin XXII/2

ḫ. gelipsīz XX/2

ḫ. gēlipsiz VII/174

ḫ. gelmişsīz XL/65

ḫ. ḫātiremiz XXXVIII/17

ḫ. iydı XXXIII/26

bizim ḫ.+ umuza gelir I/105

herkesin ḫ.+ una XXXIII/87

şahın ḫ.+ una gėtsin I/22

ḫoşal - Düzelmek, iyileşmek, eskisine göre daha iyi duruma gelmek.

ḫ.- annan sōra XIX/112

ḫ.- dī XIX/112

ḫoş āmedid (< Far. خوش آمدید) **"**Hoş geldiniz" anlamında kullanılan bir söz.

ḫ. ā. IV/2

ḫoşbaḫt (< Far. خوشبختی) Bahtı güzel, mutlu, mutluluk.

ḫ. olasāz VI/69

ḫ. olsunnār XL/98

ḫoşbeḫtlig Mutluluk, esenlik.

ḫ. XXXIX/195

ḫoşdiliş Hoş olma durumu, hoşluk, esenlik.

ḫ.+ imi XXXIX/283

ḫoşgil (< Far. خوشکل) Güzel, hoş, gökçe.

ḫ. XL/90

ḫ.+ e XL/17

ḫ. olsun XL/51

ḫoşksal (< Far. خشکسالی) Kuraklık.

ḫ.+ dī XX/30

ḫ. XX/18

ḫoşu gel - Hoşuna gitmek, beğenmek.

ḫ. g.- en V/33

hōẏz (< Ar. حوض) Su biriktirme, yüzme, çevreyi güzelleştirme vb. amaçlar için yapılan ve içine su doldurulan, genellikle üstü açık yer, havuz.

h. XX/32

hōza (< Ar. حوزه) 1. Bölge, mıntıka. 2. Askerî bölge veya askerlikle ilgili işlemleri yapan idare, bk. **hōzu**.

h.+ da XXVI/32

hōzu bk. **hōza**.

h.+ ya XXVI/32

höbülleş - Bölüşmek, üleşmek.

h.- erdī XVIII/27

höccet (< Ar. حجّت) Delil, senet.

h. idi XXIII/26

hǒććetKişi adı.

h. XXXIII/98

hökmeli Kişi adı, bk. **hökmėli**.

h. XVIII/143, XXXIII/116, XXXIII/124, XXXIII/133, XXXIII/18, XXXIII/221, XXXIII/30

h.+ den XVIII/68

h.+ ni XXXIII/105

hökmėli bk. **hökmeli**.

h. XIII/2

hökmelilik Hökmeli'nin yapacağı türden, Hökmeli'ye ait olan onun elinden gelebilen şey.

h. XXXIII/277

hörmet bk. **hürmet**, **hórmet**.

h.+ in VII/86

hū (< Ar. هو) Zikirde, duada veya gülbank çekilirken Allah'ın "hû" ismini arka arkaya tekrarlamak.

h.+ dan XII/452

ḫub (< Far. خوب) Güzel, iyi, hoş.

h. I/124

ḫ. V/193, VII/14, VII/18, VII/68

keşver-i ḫ. XXXIV/15

ḫuda bk. **ḫudā**.

ḫ. XII/440

ḫ.+ m XII/305

ḫ.+ ya XII/466

ḫ.+ ydı IV/74

ḫudā (< Far. خدا) Allah, Tanrı, Cenabıhak, bk. **ḫuda**.

ḫ.+ n XIV/54

hebīb-i ḫ. XII/438

beht-i ḫ.+ nı XXXIII/590

beht-i ḫ.+ nı XXXIII/597

ḫudabend (< Far. خداوند) Allah, Tanrı, Hüda.

ḫ.+ e VI/67

ḫudaya bk. **ḫudāyā**.

ḫ. IV/75, XXXIII/547

ḫudāyā (< Far. خدایا) "Ey Allah'ım" anlamında kullanılan bir seslenme sözü, bk. **ḫudaya**.

ḫ. IV/74, IV/73, XXXIII/543

ḫudayı nekerde (< Far. خدای نکرده) "Allah göstermesin!" anlamına gelen Farsça cümle.

ḫ. XXXV/27

hudud (< Ar. حدود) Sınır, hudut, bk. **hudut**.

h.+ anda XXXI/26

hududen (< Ar. حدوداً) Sınırlarında, dolaylarında, yaklaşık olarak.

h. XXXV/51, XXXV/9, XXXV/26

hudut bk. **hudud**.

h.+ da XXXIII/37

ḫulasa bk. **ḫılasa**, **ḫılāsa**, **ḫılase**, **ḫılāse**.

ḫ. XXXV/69

humarlan - Keyiflenmek, neşelenmek.

h.- dı X/106

hūme (< Ar. حومه) Çevre, etraf.

h.- i kürdisTandı XXXVII/108

h.+ di XXXVII/115

humeyn bk. **ḫumēyni**, **ḫumeyni**, **ḫomeyni**.

h. X/9

ḫumeyni Ruhullah Musavi Humeyni, İranlı siyasetçi ve Şii din adamı (1902-1989), bk. **ḫumēyni**, **humeyn**, **ḫomeyni**.

ḫ.+ nin XXXIII/154

ḫ.+ nin sağlığınnan XXII/28

ḫumēyni bk. **ḫumeyni**, **humeyn**, **ḫomeyni**.

ḫ. XXVI/51

ḫurc (< Ar. خورج) 1. Çeşitli kumaşlardan yapılan, içerisine battaniye, yorgan vb. eşya konulan özel çanta. 2. Atın sırtına konan heybe, bk. **ḫurć**

ḫ.+ una VI/59

dedēn köhne ḫ.+ una VI/63

ḫurć bk. **ḫurc**.

ḫ.+ unnun IX/56

ḫurcun (< خورجین) Hurç, heybe, bk. **ḫurćun**.

nenemin ḫ.+ narın XXXIII/456

ḫurćun bk. **ḫurcun**.

ḫ.+ narı XXXIII/460

ḫurma (< Ar. خرما) Hurma ağacının tatlı, besleyici, etli meyvesi.

ḫ. XXI/49

huruf (< Ar. حروف) Harfler.

h. XII/285

h.- u ġurʾan XII/123

ḫuruş bk. **ḫuruşd**.

ġıyma ḫ. V/73

ḫuruşd (< Far. خورشت) Pilavın yanında yemek için pişirilen genellikle içinde et olan yemeklere verilen ad, bk. **ḫuruş**.

ḫ. XVII/30

ḫ.+ unu XVII/33

husus (< Ar. خصوص) Konu, bahis.

eġd-ı nikah h.+ unda XII/426

huş (< Far. هوش) Akıl, şuur.

h. XII/323

h.+ um XII/174

hülendi Bir inek cinsi.

h. XX/88

h.+ ler XX/87

hülü (< Far. هلو) Şeftali.

ş. XL/185, XL/184

hʾün bk. **gün, ᶜgün, gūn**.

h. XIII/94

hündüsdan bk. **hündüstan, hündüstān**.

h.+ ın çölünde XXXIII/573

hündüstan Güney Asya'da bulunan bir ülke, Hindistan, bk. **hündüsdan, hündüstān**.

h.+ da XXXIII/603

h.+ ın XXXIII/594

h.+ ın ćengelinde XXXIII/323

h.+ ın ćengeline XXXIII/322

h.+ ın ćengellerinde XXXIII/319

h.+ ın çölünde XXXIII/586

h.+ ın dağına XXXIII/586

h.+ nan XXXIII/555

hündüstān bk. **hündüstan, hündüsdan**.

h.+ ı XXXIII/595

h.+ ın bazarına XXXIII/564

h.+ ın ćengeline XXXIII/313

h.+ ın çölünde XXXIII/554

hündüstanlı Hindistan halkından olan veya bu halkın soyundan gelen kimse.

h.+ dılar XXXIII/271

hünermend (< Far. هنرمند) Sanatçı, sanatkâr.

h. XII/138

hürmet (< Ar. حرمت) Saygı, bk. **hórmet, hörmet**.

h.+ i VII/23

nuru h.+ innen XII/314

hüsenehli Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Hüseyinehli, bk. **hüsenēhli, hüsēnēhli**.

h. IV/8

hüsenēhli bk. **hüsenehli, hüsēnēhli**.

h.+ nin V/3

hüsēnēhli bk. **hüsenehli, hüsenēhli**.

h.+ ni IV/89

hüseyin Hz. Muhammed'in torunu, Hz. Fatıma ile Hz. Ali'nin küçük oğlu, Kerbela şehidi, Hz. Hüseyin, bk. **hüseyni, hüseynī**.

ḥezret-i h.+ gil X/11

īhsan-ı imām h.+ di XXXIX/48

hüseyni bk. **hüseyin, hüseynī**.

imam h. XII/362

hüseynī bk. **hüseyni, hüseyin**.

pāyitaḫt-ı h. VII/66

ḫüsünācılı Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Hüseyin Hacılı.

ḫ. IV/90

hüzür (< Ar. حضور) Yas, cenaze merasimi, ölen bir kimsenin ardından yapılan cenaze töreni.

h. XII/143, XVIII/99

h.+ de XXI/59

h.+ ü XL/145, XVIII/100, XVIII/101

h.+ ümüz XV/54

ġádimin h.+ ü XVIII/99

hindinin h.+ ü XVIII/103, XVIII/99

ġādimin h.+ ünnen XVIII/104

I

/ı/, /ī/

ı - bk. **i̯ -, ī -, í -, i -, u -, ü -**.

adam ı.- dım XXII/84

adam ı.- ydı XIII/104

at ı.- ydı XXXIII/133

at ı.- dı XXXVII/139, XXXVII/140

bulağ ı.- mış XXXVII/24

bulağ ı.- dı XXXVII/24

cān ı.- dı XII/307

cavan ı.- dı XXXVI/41

cür ı.- ydı IX/70

ġaçağ ı.- ydı XXXIX/313

ġaranlığ ı.- ydı XIII/103

ġardaş ı.- ymış XXXIII/391

ġaynağ ı.- dı XXI/79

ġız ı.- dı VI/83

ġonağ ı.- ymış I/75, I/76, I/78

ġonağ‿ ı.- ymış I/77

menim üstadım ı.- dı XII/7

meryam ı.- ydı XXXIII/429

pehlivan ı.- dım XII/149

sah ı.- dı VI/80

uşağ ı.- dım VI/108

var ı.- dī XXXVI/58

yoḫ ı.- ydı II/122

yoḫ ı.- ydız XXXIII/18

var ı.- ydī VIII/108

var ı.- dı IV/66, V/223, VI/19, VI/22, VI/32, VI/82, XI/17, XI/18, XII/180, XIII/48, XL/35, XVII/52, XVIII/113, XXII/80, XXIII/31, XXVI/24, XXXIII/466, XXXIX/14, XXXIX/4, XXXIX/6, XXXVI/67, XXXVII/114, XXXVII/144, XXXVIII/36

vaṛ ı.- dı XXXIX/34

vār ı.- dı XI/17, XXXVI/16

var ı.- mış X/11, XII/12, XXXIX/539, XXXVII/100, XXXVII/23, XXXVII/25, XXXVII/28, XXXVII/29, XXXVII/96, XXXVII/97

vār ı.- mış XXXVII/42, XXXVII/99

var ı.- mīş XXXVII/98

yoḫ ı.- dı XXXVII/145

zad ı.- dı XVI/113

ziyāretgāh ı.- dı XL/102

ıḫtılaf (< Ar. اختلاف) Ayrılık, anlaşmazlık, aykırılık, uyuşmazlık.

ı. I/145

ıraḫ Uzak, bk. **irağ, īraḫ, arağ**.

üzden ı. XXXIII/50

ıraḫla - bk. **irahla -, iraḫla -**.

ı.- rıḫ XIX/49

ı.- yruḫ XXIV/28

ısbanağ bk. **isPanaḫ**.

ı.+ ı V/76

ısdad - Islak duruma getirmek, ıslatmak.

ı.- allar XVII/79

ı.- ardılār V/30

ı.- ıp XVII/33

ışığ bk. **ışıḫ**.

gözüm ı.+ ı XXXIX/95

ışıḫ Cisimleri görmeyi, renkleri ayırt etmeyi sağlayan fiziksel enerji, erke, ziya, nur, şavk, ışık, bk. **ışığ**.

ı. XVI/58

ışılde - Titrek, parlak bir ışık saçmak, parıldamak, ışıldamak.

ı.- yir V/53

İ

/i/, /ī/, [í]

i - Olmak, isim fiili, cevherî fiil, bk. **i̯ -, ī -, í -, ı -, u -, ü -**.

çoḫ i.- dı XXXVII/143

var i.- dı I/190, VII/4, VII/81, XIII/102, XL/213, XXVI/48, XXXV/69

heşemdar i.- dıḫ IV/69

ālím i.- di XII/365

aşıḫ ġember i.- di XII/90

aşıḫ-ı yusuf i.- di XII/82

at eşşeğ i.- di XV/24

ceşn i.- di XL/77

ćism i.- di XVI/116

çoḫ i.- dī XXXVII/27

dimmez i.- di VI/141

diplom i.- di XVI/41

ēlli nefer i.- di XII/366

emr i.- di XII/73

etrafı i.- di XXXV/65

ġaşeng i.- di VI/124

ġáyz i.- di XXXIII/283

ġēdim i.- di XXXVII/35

gėtmez i.- di XV/20

ġoppuz i.- di XXXIX/34

ḫāzir i.- di XIX/92

höccet i.- di XXIII/26

iş i.- di XXXIII/154

kim i.- di XII/393, XII/421, XII/458, XII/461, XII/462, XXXIX/529

müellib i.- di XXXIX/461

onun i.- dí XXXIX/451

süb i.- di XXXV/65

şábehün i.- di XXVI/49

var i.- di V/195, V/227, VIII/38, XVI/13, XX/80, XXXIII/190, XXXIX/610, XXXVIII/28, XXXVIII/37, XXXVIII/38

yoḫ i.- di II/114, II/115, XXIII/26, XXVI/19

yoḫ i.- dī XXXIX/184

yolasığmaz i.- di IX/42

zād i.- di XVI/41

ōruc i.- dik V/164

şāhseven i.- dik VII/179

bāhem i.- diler VI/53

böyüg i.- dim XVI/92

gelmiş i.- dim XXXIX/124, XXXIX/128

körpe i.- dim VII/77

ne i.- dim XXVI/35

tekdirēndaz i.- dim II/98

var i.- mış XXXIII/239

mübāşir i.- miş XXXIII/227

rūz-i eşāyir i.- miş XXXIX/312

tüfeng i.- miş XL/207

var i.- miş XXXIX/539

adam i.- ydı XXXIII/224

aşıḫ i.- ydı IX/70

at i.- ydı XIX/62

çoḫ i.- ydı XIX/65

ġardaşımın i.- y̰dı XXXIX/450

ḫoş i.- ydı XXXIII/26

iş i.- ydı XXXIII/115

mülkedār i.- ydı XXXIII/172

puldar i.- ydı XXXIII/299

şah i.- ydı XXXIII/286

var i.- ydı V/203, VII/15, XIX/102, XIX/109, XIX/117, XX/82, XXXIII/113, XXXIII/132, XXXIII/141, XXXIII/147, XXXIII/163, XXXIII/170, XXXIII/171, XXXIII/174, XXXIII/175, XXXIII/182, XXXIII/183, XXXIII/184, XXXIII/202,

XXXIII/206, XXXIII/217, XXXIII/36, XXXIII/49, XXXIII/528, XXXIII/82
vār i.- ydı IX/30
var i.- ydı XXXIII/478
yaylağ i.- ydı XXXIII/25
yoḫ i.- ydı XIX/117, XXXIII/104, XXXIII/20
nigehban i.- ydım XXXIII/194
uşağ i.- ydım VIII/20
adam i.- ydi XXXIII/159
bāhem i.- ydi XXXIII/437
bilmiş i.- ydi XV/13
cür i.- ydi XXI/87
çimen i.- ydi XXXIII/158
dendanpizişk i.- ydi XXXIII/442
ećirri ġotaz bēyin i.- ydi XXXIII/180
furuşgah i.- ydi XXXIII/297
furuşġah i.- ydi XXXIII/297
ġotaz beyin i.- ydi XXXIII/180
göğçeg i.- ydi XXXIII/296
gözel i.- ydi XXXIII/316, XXXIII/329
ḫānım i.- ydi XXXIII/295
iş i.- ydi XXXIII/108
kim i.- ydi XII/457
ḳoçnişin i.- ydi XXXIII/469, XXXIII/495
külfet i.- ydi XXXIII/111
merizdiğ i.- ydi XIII/76
müellim i.- ydi XXXIII/328, XXXIII/344
otuz beş tümen i.- ydi XXXIII/74
ozan i.- ydi XXXIX/455, XXXIX/458
pasdar i.- ydi XXXIX/316
pul i.- ydi XXXIX/330
senin tek i.- ydi XXXIII/151
serbaz i.- ydi XXXIII/150
şirvan i.- ydi XXXIII/236
var i.- ydi V/188, VIII/16, XL/168, XL/200, XV/44, XX/72, XXI/69, XXXIII/141, XXXIII/189, XXXIII/196, XXXIII/259, XXXIII/330, XXXIII/511, XXXIII/522, XXXIII/79
var i.- ydí XXXIII/477, XXXIX/374
yağışġannığ i.- ydi XXXIII/72
yer i.- ydi XXXIII/136, XXXIII/137
yoḫ i.- ydi XXXIII/207
zad i.- ydi XXI/69
zil i.- ydi XXXIX/375
nefer i.- ydik XIII/94
şahseven i.- ydik XXXIII/17
tek i.- ydik XIII/107
bāhem i.- ydiler XXXIX/453
alver i.- ydīm XXXIX/308
cavan i.- ydim XXXIX/373
ćavan i.- ydim XXXIX/374
káfer i.- ydise XXXIII/502
ġonağ i.- ydün XVI/135
adam i.- ymış XXXIII/249
ağac i.- ymış XL/207
pāyız i.- ymış XXXIII/241
var i.- ymış VII/156, XL/198
ağ i.- ymiş XXXIII/562
demir i.- ymiş XXXIII/372
gözel i.- ymiş XXXIII/284
īranın i.- ymíş XXXIII/332
şēhr i.- ymiş XL/169
var i.- ymiş XXXIII/333
zenen i.- ymiş XXXIII/486
zireng adam i.- ymiş XXXIII/225
üş nefer i.- ymişler XXXIII/233
í - bk. **i̯ -**, **ī -**, **i -**, **ı -**, **u -**, **ü -**.
bać ı ġardaş í.- dı XVIII/50
damdār í.- dı XXV/21
ḫėyvān í.- dı XXV/21

köyneg í.- dı V/111
menim aḫavem í.- dı I/184
sümük í.- dı I/198
tuman í.- dı V/111
var í.- dı I/189, I/190, IV/61, V/145, V/37, X/19, XIV/60, XXV/17, XXV/21, XXV/22, XXVI/25, XXXII/30
yoḫ í.- dı V/26
var í.- dıḫ XXV/29
yeddi ġardaş í.- dıḫ XXV/28
aşıḫ eyyub í.- di XII/86
senet í.- di I/166
var í.- di XVI/14
var í.- dí VI/59
var í.- dī XVI/14
í.- mış I/77
eşāyir í.- mış X/12
var í.- mış I/128
ḫosro í.- míş I/129
cür í.- ydı IV/106, IV/111, IV/119, IV/121, IV/123, IV/27
hedden izāfa í.- ydı XXXIII/90
senet í.- ydı I/165
uzunnuğ í.- ydı XVI/17
var í.- ydı IV/103, IV/112, IV/122, IV/30, IV/99, VIII/18, XVI/15, XVI/39, XXXIII/468, XXXIII/483, XXXIII/581
yamać í.- ydı I/183
yoḫ í.- ydı IV/102, XXIII/34
yoḫumuz í.- ydı XXV/16
zāman í.- ydı IV/123
ġorḫağ í.- ydılar XVI/42
irahat í.- ydım VIII/29
uşağ í.- ydım VIII/20
uşaḫ í.- ydım VIII/17
adam í.- ydī XIII/104
beş gēlin í.- ydi IV/115
cür í.- ydi IV/121
nārahat í.- ydī XVI/67
var í.- ydi IV/116, VIII/21, VIII/55, XVI/84
zireng í.- ydi IV/26
uşağ í.- yduḫ XVI/93
ġara ġız í.- ymış I/122
var í.- ymış I/115, I/122, I/26
ī - bk. **į̄ -, í -, i -, ı -, u -, ü -**.
nālbend ī.- dī IX/31
į̄ - bk. **ī -, í -, i -, ı -, u -, ü -**.
var į̄.- di VII/161
ibādet (< Ar. عبادت) Bir dinin buyruklarını yerine getirme.
i.+ imizē IV/74
ibāret (< Ar. عبارت) Oluşan, meydana gelen.
i. XXXIX/311, XXXIX/449
ibn-i evdev Hz. Ali'nin Hendek savaşında öldürdüğü Kureyş kabilesinin meşhur savaşçısı, Amr b. Abdivedd.
i.- i e.+ de XII/101
ibrahım bk. **ibrāhim**, **ibrahīm**, **ibrahim**.
i.- ı ḫelildi XII/78
ibrahim bk. **ibrāhim**, **ibrahīm**, **ibrahım**.
i. tatris XXXIV/30
ibrahīm bk. **ibrāhim**, **ibrahim**, **ibrahım**.
hezret-i i. XXXIII/590
ibrāhim (< Ar. إبراهيم < İbr.) 1. Kişi adı. 2. Hz. İbrahim, bk. **ibrahīm**, **ibrahim**, **ibrahım**.
hezret-i i.+ i XXXVII/61
ibrahim tatris Arabesk müzik sanatçısı İbrahim Tatlıses.
i. XXXIV/30

icāre (< Ar. اجاره) Kira, bk. **icēri**.

i. ėliyesin VII/32

icāre-nişin (< Far. نشين < Ar. اجاره) Kirada oturan, kiracı.

i. XXXIII/593

icāza bk. **icāze**, **ićāzā**, **ićāza**, **ićāze**, **icāẓet**.

i. allıḥ XIX/56

ićāza bk. **icāze**, **ićāzā**, **icāza**, **ićāze**, **icāẓet**.

i. aldı XXXIII/423

i. vėrsēn XXXIII/423

ićāzā bk. **icāze**, **ićāza**, **icāza**, **ićāze**, **icāẓet**.

i. aldılār XXXIII/434

icāze (< Ar. اجازه) İzin, müsaade, ruhsat, bk. **ićāzā**, **ićāza**, **icāza**, **ićāze**, **icāẓet**.

i. alır IX/39

i. alırıḥ XIX/58

i. vėr XXXIX/544

i. vėrseler XIX/57

i. vėrsēn IX/35

ićāze bk. **icāze**, **ićāzā**, **ićāza**, **icāza**, **icāẓet**.

i. allıḥ XIX/57

i. vēr I/172

i. vėrin XIX/58

icāẓet bk. **icāze**, **ićāzā**, **ićāza**, **icāza**, **ićāze**.

i. aldıḥ XVIII/141

icēri bk. **icāre**.

i.+ ye XXXVI/26

iç - 1. Bir sıvıyı ağza alıp yutmak. 2. Bir şey, bir sıvıyı içine çekmek, emmek, bk. **īç -**, **iǵ -**.

i.- ende X/34

i.- er XIII/28

i.- erdi XXXVII/136

i.- erdīg XXXVII/129

i.- erdiler VIII/101

i.- eyin XXII/104

i.- me XXXIII/375

i.- meg XXXIII/70

i.- meẏe XX/30

i.- se XIII/25, XIII/31

ānd i.- irdi VI/155

and i.- irem XXIII/24

çay i.- XL/66

çāy i.- erig VI/154

çay i.- eyin I/158

iǵ - bk. **īç -**, **iç -**.

i.- ē XX/33

i.- er V/33

ćay i.- erdi XV/70

yemeh' i.- meğimiz XVII/35

i.- mez XIII/30

īç - bk. **iç -**, **iǵ -**.

ī. XL/65

iǵ bk. **iç**, **íç**.

i. alatlarımız XLI/28

sać i.+ i V/14

i.+ inde XVI/44

ġoćabeylinin i.+ inde I/130

i.+ ine V/73, V/84, XVI/88

iç 1. Herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dâhil, dış karşıtı. 2. Değişik yemeklerde kullanılmak üzere et ile sebzelerin ince kıyımının karıştırılması ve yoğrulmasıyla meydana getirilen karışım, bk. **iǵ**, **íç**.

sać i.+ i III/60

i.+ inde XII/127, XII/128, XII/129, XV/38, XXXIII/156

i.+ indē XX/76

i.+ ine I/178, V/217, V/61, XXI/42

i.+ inne XXXIII/150

bēyin i.+ indeydüh' XXVI/42
bēyin i.+ indeydük XXVI/47
bahalıḫ i.+ ine XXXVI/25
bunun i.+ ine XIX/22
bizim i.+ imize XII/225
bunun i.+ inde XL/28, XL/32
ėl i.+ inde IX/79, XII/149, XII/4
ėlimiz i.+ inde XII/9
eşāyir i.+ inde XVIII/5, XXXIII/169
ġızıl gülün i.+ inde III/46, XXI/36
ġoyunun i.+ inde XIII/112
heġiġát i.+ inde XII/121
iskan i.+ inde VIII/107
meydān i.+ inde VII/45
şehrin i.+ inde XXXIII/392
yımırddān i.+ inde XXI/13
işin i.+ indeydı XXXIII/119
yiherin i.+ innen XXXIII/345

íç bk. **iç, iḉ**.
kāse í.+ inde XII/333

içeri İç yan, iç bölüm, dışarı karşıtı.
i. II/58, XL/30, XX/21, XXXIX/517
i.+ de XX/21
i.+ dekilere XLI/32
i.+ ye XXXIX/105

içimizdik Arzulama, isteme, canı çekme durumu.
i. ėler XIII/40

için bk. **içün, üçün**.
i. XXXIX/325
men i. XXXVIII/17

içün bk. **için, üçün**.
ne i. I/12

idāme (< Ar. ادامه) Sürdürme, devam ettirme, devamlı kılma.
i.+ si XL/163
i. tapiy XXXIII/327

idāre (< Ar. اداره) Yönetme, yönetim.
i. XVIII/15

idde (< Ar. عده) Kısım, bölüm, adet.
i.+si IV/92, XX/75, XXXIII/200, XXXIII/269

ĭfa (< Ar. ايفاء) Bir işi yapma, icra.
i. ėlĭr VII/104

iftiḫār (< Ar. افتخار) Övünme, övünç.
i.+ dı XXXIX/180
bais-i i.+ dı XXXIX/176
i.+ ımdı XXXIX/363

igid bk. **igit**.
merd i.+ i VII/55

igirmi On dokuzdan sonra yirmi birden önce gelen sayı, bk. **yirmi, ẏirmi, i̯ᵉgirmi, yigirmi**.
i. XIV/70, XXXIII/108
i. altı II/55, XXVI/16, XXVI/18
i. bir XIV/70
i. dene II/14
i. dȭrt II/56
i. dört XXVI/15
i. güne XXXII/44
i. ikidi XXXIII/11
i. ikki XIV/70
i. il XXXIII/37
i. sekkis II/56
i. sekkiS XXVI/16, XXVI/17
i.+ si XXXIII/109
i. tümēn XXXIV/47
i. üç XIV/70
beş yüz i. XXXIII/85
yüz i. dört min XII/273

i̯ᵉgirmi bk. **yirmi, ẏirmi, igirmi, yigirmi**.
i̯. milyona VII/32

igit Yiğit, genç, güçlü, kuvvetli, bk. **igid**.

i. X/40, X/42

i.+ derin X/96

i.+ ti X/40

iğne İğne.

i. XX/99

ihram (< Ar. احرام) Hacıların örtündükleri dikişsiz bürgü.

i. bağladı XXXIII/596

i. bağlayıp XXXIII/591

ihsan (< Ar. احسان) Bahşiş, bağış, Allah rızası gözetilerek yapılan veya verilen şey, bağışlama, bk. **ī̇hsan, ėhsan, ē̇ysan**.

i.- ı hezret-i ebelfez XII/152

i.+ dı XXXIX/49

ī̇hsan bk. **ihsan, ėhsan, ē̇ysan**.

ī̇.- ı imām hüseyndi XXXIX/48

ī̇.+ dı XXXIX/48

iḫtilāf (< Ar. اختلاف) Anlaşmazlık, uyuşmazlık.

i. XXXVII/112

i.+ ımız XXXVII/114

bizim i.+ ımız XXXVII/111

ihtiram (< Ar. احترام) Saygı, hürmet, tazim, bk. **ihtirām, ėhtiram**.

i. XL/108, XXXII/30

i. ėlerdiler XI/42

i.+ ın IV/132

ihtirām bk. **ihtiram, ėhtiram**.

herkesin i.+ ın VI/69

ihTiramāt bk. **ihtirāmāt, ėhtirāmat**.

i. XXXVI/56

ihtirāmāt (< Ar. احترامات) Saygılar, hürmetler, bk. **ihTiramāt, ėhtirāmat**.

i. XXXVII/143

ihtiramlıḫ Saygılı olma, hürmet gösterme.

i. XXXVI/59

ihtiyać ehtiyać, ėhtiyāc.

i.+ ı XL/122

iḫtiyār (< Ar. اختيار) 1. Kendi isteğiyle hareket etme, iradesini kullanma. 2. Seçme, tercih etme.

i.+ ım XII/206, XXXIII/315, XXXIII/386, XXXIX/405

iki Birden sonra üçten önce gelen sayı, bk. **ikki, ik**.

i. I/70, II/119, II/131, IV/31, VI/148, VI/83, VIII/93, XII/433, XIV/69, XIX/53, XL/66, XL/70, XV/46, XVI/136, XVI/34, XVI/79, XVI/80, XVII/41, XVIII/102, XVIII/12, XVIII/45, XVIII/47, XVIII/49, XXI/78, XXII/52, XXVI/8, XXVIII/14, XXXIII/261, XXXIII/477, XXXIII/565, XXXIII/584, XXXIV/10, XXXIX/459, XXXIX/80, XXXIX/82, XXXV/19, XXXV/30, XXXV/44, XXXVI/10, XXXVII/73, XXXVII/74, XXXVII/87, XXXVIII/46, XXXVIII/47

i. ay V/115, VII/17, XIII/37, XVII/10, XVII/5, XVIII/13

i. ayda IX/19, XXX/15

i. aydı II/21, IX/25, IX/48

i. baćıydı XVIII/50

i. beste V/19

i.+ de XIX/43, XIX/44

i. defe XIII/64

i.+ den XXXIII/107

i. dene I/169, II/61, V/111, XIX/118, XL/19, XXXIII/143, XXXIII/193, XXXIII/194

i. denedi XVI/116

i.+ di II/131, XXIX/31

i.+ miz XXI/79

i.+ ye XXXIII/106, XXXIII/107
i. ġardāş I/114
i. ġarın XXII/95
i. ġışlı XXII/102
i. ġışTı XXII/101
i. ġolūn XII/81
i. gün I/89, V/47, VI/114, XVII/53, XXII/80
i. hefte XVI/29
i. il XL/118
i. il yarım XXXIX/383
i. ilde VIII/19
i. illik XX/94
i. kása VI/103
i. min III/94, XXVIII/12
i. mühendis XXXIII/195
i. nefer I/114, XVIII/46
i. neferin I/91
i.+ ni XVIII/139
i. oğlum II/43
i. saad XIX/128
i. saada XX/25
i. saat XXXIII/51, XXXIII/77
i. saata XXIV/16
i.+ si I/104, VI/45, XII/228, XIX/32, XL/98, XVIII/47, XVIII/48, XXVI/13, XXVI/26, XXXIII/311, XXXIII/326, XXXIII/589, XXXIX/453
i.+ sin XLI/16, XXXIII/124, XXXIII/125, XXXIII/456, XXXIX/107, XXXV/47
i.+ sini XXXV/41, XXXV/46
i.+ sinnen XVI/73
i. tümen I/163
i. tümēn XX/83
i. üç III/101, V/48
i. üş XIII/94
i. üz XXII/72
i. üz gıram V/88
i. üz milyon XXXIX/240
i. üzlü XLI/102
i. yaşınacaḫ XI/24
i. yola IX/21
i. yūz dene VI/82
i. yüz I/99, X/18, XXII/21
i. yüz dene XXXV/51
i. yüz elli XXXIX/241
i. yüz heştad dene XII/341
i. yüzü X/18
atmış i. X/4, XXVI/4, XXXIII/15
bi i. XIII/80, XIV/51
bi i. gün I/117
bi i. seri XXXIII/320
bi i.+ si XXXVII/34
bi milyar i. yüz milyon XXXIX/240
bir i. XXXIII/496
delilerinnen i.+ si IX/12
delilerinnen i.+ sin IX/11
döşlügün ćebinin i.+ sin XXXIII/480
elli i. XII/4, XXVII/4
ēlli i. XXXIII/262
elli i.+si XXXIII/262
eslinin i.+ si XXXIII/585
ġırḫ i. XXXII/4
heftad i. XII/212
heftād i. XII/211
herenin i.+ si üçü I/138
igirmi i.+ di XXXIII/11
on i. VI/22, XIII/47, XIV/69, XXX-VII/65, XXXVIII/48
on i. güne IV/23
on i. il XVI/122
on i. imam şėri XXXIX/610
on i.+ de VI/55

on i.+ den XI/25
on i. dene I/137
on i.+ yecēk VI/55
on i.+ yećen XXXIII/106
ottuz i. XII/355
otuz i. X/41, XL/75, XXVIII/18
otuz i.+ si XXVI/18
otuz i. tāyfa XXXI/40
otuz i. tāyfadı IV/87
otuz i. tayfamız I/33
otuS i. tayfanın I/34
otuz i. tire X/41
uşağın i.+ sin III/72
yetmiş i. IX/93, IX/94, VII/54, XII/395
yetmiş i. dene XXXIX/487, XXXIX/488, XXXIX/606
yetmiş i. denę XXXIX/491
yetmiş i. denedir XXXIX/491
yirmi i. XII/355
y̨irmi i. IX/6

ikimci bk. **ikinci, ikimći, ikinći**.
i. XXXIX/493

ikimći bk. **ikinci, ikimci, ikinći**.
i. XXIX/30

ikinci İki sayısının sıra sıfatı, bk. **ikimći, ikimci, ikinći**.
i. XLI/42, XXXIX/349

ikinći bk. **ikinci, ikimći, ikimci**.
i. XXXIII/413, XXXIX/79
i. hekim XXXIII/413

ikiüzlü Özü sözü bir olmayan, riyakâr, mürai.
i. XLI/102

ikki bk. **iki, ik**.
igirmi i. XIV/70

ik bk. **iki, ikki**.
i. üş XXXVII/108

il (I) On iki aylık dönem, yıl, sene.
i. XX/71, XX/82, XX/100, XX/103, XXXIX/462, XXXV/12, XXXV/19, XII/337, XIX/123, XVIII/83, XXXIII/30, XXXIX/462
i.+ de XX/70, XIII/21
i.+ den sora XVIII/83
i.+ dir III/77
i.+ di̯r IX/6, XII/4, VIII/93
i.+ e XII/202
i.+ eće V/191
i.+ i XIII/20
i.+ in tutaru̯ XIV/21
i.+ in vėrirdīk XXII/70
i.+ ine XV/54
i.+ innen XX/103
i.+ ler XII/184, XXV/45
i.+ leri XX/18, XX/71, XX/70, XX/73
i.+ nen XIII/73, XIX/124
atmış beş i.+ de XXXIX/266
ayını gününü i.+ ini XXXIX/206, XXXIX/210
beş i. V/10, V/9
beş üz i. XXXVII/19
bi i. VIII/96, XXIII/13
bil i.+ si XIX/100
bir i. III/81, III/83, IV/104, VIII/39, VIII/45, XIII/47, XL/118, XXXIX/449
bir i.+ den XX/95
bir i. ġabağ XX/103
bir i. VIII/31, XVIII/100, XVIII/102
dörd i. XXXIII/17
elli bir i.+ dir XII/151
ġırḫ beş i.+ dir III/77
her i. V/9
hē i. yarım XXXIX/462
igirmi i. XXXIII/37

iki i. XL/118
iki i.+ de VIII/19
iki i. yarım XXXIX/383
min i.+ den XII/221
neçe i. XII/219
on i. XVIII/83
on beş i. XXXIII/37
on beş i.+ de XXXIII/36
on bir i. XVI/122
on iki i. XVI/122
üç i. VI/85, XVIII/140, XXXIII/17
üç i.+ di XXXIII/35
üç i. XXXIII/32
üç i.+ e XXXIII/35
üş üz i. XXXVII/20
üz i. XXXVII/12
yeddi yüz min i. XXXIII/289
yeddi üz i. VII/160
yeddü yüz min i. XXXIII/290
yirmi beş i. XII/105

il (II) Ülke, yurt, il.
i.+ de XVII/65
i.- u taife-yi aḫsaḳḳal XXXV/41
i. bayramı IV/59

ilā (< Ar. الى) Sayılar arasında -den -e kadar anlamında kullanılır; ile.
i. XXXV/26

ilāhi (< Ar. الهى) "Ey benim Allah'ım" anlamında kullanılan seslenme sözü.
i. XXXIX/613

ilan Sürüngenlerden, ayaksız, ince ve uzun olanların genel adı, yerdegezen, uzun hayvan, yılan.
i. V/159, VI/49, VI/50

ildírım Gök gürültüsü ve şimşekle görülen, hava ile yer arasındaki elektrik boşalması, saika.
i. XL/60
i. şaḫıyār XL/60

ile Kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, beraberlik, araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan bir söz.
i. XXXIX/125, XXXIX/129

īle - Toprağı elekten geçirir gibi ufalamak, elemek.
ī.- rmiş XXXIII/228
ī.- yem XXXIII/228

ilḫam (< Ar. الهام) Ruhta meydana gelen ve yaratıcılığa iten coşku, içe doğma, esin.
i. VII/22

ilḫı Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.
i. XXX/18, XXX/6

ilişdir - Bağlamak, tutturmak, eğreti takmak, hafifçe tutturmak.
i.- dim VI/134
i.- endē VI/135

ilkbahar Bahar, erken bahar, evvel bahar, ilkyaz.
i.+ dan sōra XLI/48
i. + a XLI/47

illah (< Ar. الّا) Özellikle, bilhassa.
i. XIII/23

illik Bir yılı dolmuş olan, yıllık.
i.+ de XXIX/35
bir i. XX/94
iki i. XX/94

ilm (< Ar. علم) Bilim, bilme, biliş.
i.+ in XII/294
háġiget i.+ inde XII/106

iltifāt (< Ar. التفات) 1. Kişi adı. 2. Birine güler yüz gösterme, hatırını sorma, tatlı davranma.
i. XXXIX/3
i.+ uv̇u VII/59

ferzend-i i. XXXIX/2

iltimas (< Ar. التماس) İstek, rica.

i. ėledi XXXIII/531

imam bk. **imām**.

i. XII/444, XL/84, XV/36, XXI/18

i.+ ı XXI/17

i.+ lara XXXIX/204

i.+ lardandı XXXIX/199

i.+ nandı XXXIX/197, XXXIX/47, XXXIX/50

i. ẖomeyni XXXIII/116

i. hüseyni XII/362

i. şėrim XXXIX/610

aşıẖ i. XII/74 on iki i. şėri XXXIX/610

imām (< Ar. امام) 1. Dördüncü halife Hz. Ali'nin soyundan gelen ve onun vekili kabul edilen kişilerin unvanı. 2. Şii mezhebinin 12 önderinden her biri, bk. **imam**.

i. XII/442

ī̆hsan-ı i. hüseyndi XXXIX/48

ćihānın i.+ ī̆ VII/53

imam hüseyn (< Ar. حسين امام) Hz. Muhammed'in torunu, Hz. Fatıma ile Hz. Ali'nin küçük oğlu, Kerbela şehidi.

i. XII/362

imān bk. **īmān, īman**.

i.+ ı XL/39

īman bk. **īmān, imān**.

rükn-ü ī̆. XII/133

īmān (< Ar. ايمان) Allah'a inanma, dinî inanç, bk. **īman, imān**.

ī̆.+ ım XII/94

rükn-ü ī̆. XII/130

ināyet (< Ar. عنايت) İyilik, yardım.

i. XL/127

imkān (< Ar. امكان) Yararlanılan uygun şart veya durum, olanak, imkân.

i.+ ı XL/117

imkānāt bk. **imkānat**.

i.+ ımız XXXVIII/29

imkānat (< Ar. امكانات) Yararlanılan uygun şart veya durumlar, olanaklar, imkânlar, bk. **imkānāt**.

i. XIX/66, XIX/68, XV/17

imkāniyet (< Ar. إمكانية) Olanak.

i. XV/24, XV/25

im - bk. **ėn -, in -, ín -**.

i.- mek XLI/26

imran Kişi adı.

i. XII/155, XII/157

intāsı (< Ar. انتهاء) Son, nihayet.

i.+ sı XXXIII/517

imzala - Bir yazı veya belgeye imzasını yazmak, imza atmak, imzalamak.

i.- rdı XXXVII/133

in - İnmek, bk. **ėn -, im -, ín -**.

i. VI/138

i.- dī̆ XXXIII/371

i.- ebilmirem VI/138

i.- erik IV/14

i.- im VI/135

in (< Ar. انس) İnsan.

i. cin XXII/85

ín - bk. **ėn -, im -, in -**.

í.- ey I/109

inan - 1. Birini doğru sözlü olarak bilmek, güvenmek. 2. Bir şeyi doğru olarak benimsemek.

i. VII/170, XII/343, XXXIX/216, XXXIX/222

i.- ın VII/77, VII/8, VII/81, VII/84

inći - Gücenmek, kırılmak, incinmek.

i.- me XXXIX/221

incid -Kötü söz veya davranışla birini kırmak, üzmek, incitmek.

i.- ir XXXIX/137, XXXIX/139

incil Hz. İsa'ya indirilen kutsal kitap, Ahd-i Cedit.

i. XII/249

indi bk. **hindi**, **hindī**, **ḫindi**, **hinni**, **hinci**, **hinçi**, **indī**.

i. I/138, I/146, I/147, I/40, III/13, IV/27, IX/59, IX/63, IX/66, IX/95, V/175, VII/105, VII/106, VII/171, VII/180, VII/94, VII/98, VIII/147, VIII/65, XII/179, XII/214, XII/227, XIII/108, XIV/51, XIV/66, XIX/69, XLI/92, XLI/94, XLI/95, XV/17, XV/21, XV/24, XV/44, XV/46, XV/67, XV/71, XVI/133, XVII/52, XVII/60, XVII/85, XVII/89, XVIII/59, XX/10, XX/19, XX/73, XX/76, XX/83, XXII/27, XXIII/24, XXIII/41, XXV/23, XXV/24, XXVI/23, XXVIII/15, XXXIII/109, XXXIII/206, XXXIII/207, XXXIII/280, XXXIII/526, XXXVII/32, XXXVIII/43, XXXVIII/59

i.+ ki XV/23

indī bk. **hindi**, **hindī**, **ḫindi**, **hinni**, **hinci**, **hinçi**, **indi**.

i. II/12, XVII/88

ineğ Dişi sığır, bk. **inek**, **iney**.

i. XX/96

i.+ dī XX/88

i.+ i XIX/17, XIX/18

inek bk. **iney**, **ineğ**.

i. sağardīḫ VI/13

iney bk. **inek**, **ineğ**.

i. XX/100, XX/90

i.+ di XX/92

inġılab (< Ar. انقلاب) Toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek için yapılan köklü değişiklik, iyileştirme, devrim, reform, bk. **inġılaP**.

i. XXVI/40

i.+ da XXVI/39, XXVI/44

i.+ dan XXXIII/17, XXXIII/30

i.+ dan ġabaḫ XVIII/67

inġılābi bk. **inġılābī**, **inġılābi**.

i. XXXIX/325, XXXIX/326, XXXIX/327, XXXIX/328, XXXIX/371

inġılābī (< Ar. انقلابي) Devrime ait olan, devrimle ilgili, bk. **inġılābī**, **inġılābi**.

i. XXXIX/328

inġılaP bk. **inġılab**.

i.+ dan XXXIII/31

īnki (< Far. این که) Oraya girerken, o zemine girdiğinde.

zimn-i ī. XXXIX/104

insaf (< Ar. انصاف) Acımaya, vicdana veya mantığa dayanan adalet.

i. XXXII/28

insan (< Ar. انسان) Toplum hâlinde bir kültür çevresinde yaşayan, düşünme ve konuşma yeteneği olan, evreni bütün olarak kavrayabilen, bulguları sonucunda değiştirebilen ve biçimlendirebilen canlı, insan, bk. **insān**.

i. XVI/116, XVI/119, XVI/120, XVI/56, XVI/73

i.+ a VII/22

i.+ ā VII/22, XII/88

i.+ ın bedeninnen XVI/117

insān bk. **insan**.

i.+ e XII/380

i.+ ın künhü bünövresi XII/276

inşalla bk. **inşallah**, **inşallā**.

i. VII/175, VII/176, VII/87, XII/344

inşallā bk. **inşallah**, **inşalla**.

i. IX/21, XXIII/36

inşallah (< Ar. ان شاء اللّٰه) "Eğer Allah isterse, Allah nasip ederse" anlamında dilek sözü, bk. **inşallā**, **inşalla**.

i. VII/108, VII/42, XX/73

intizār (< Ar. 1 (انتظار. İlenme, beddua, inkisar. 2. Kişi adı.

i.+ ın şiirini IX/88

i.+ ım XII/292

ip İp, iplik.

i. XVII/84, XXVI/10

i.+ di XIX/21

i.+ i XXVI/9

i.+ in III/27, XVII/77

i.+ nen XXVII/27

köskü i.+ idī XXVI/11

rehli i.+ i XVII/84

irādet (< Ar. ارادت) 1. Arzu, istek. 2. Bağlılık, intisap.

i.+ im XII/107

irağ bk. **īraḫ**, **ıraḫ**, **arağ**.

i. XXXIX/143

īraḫ Uzak, bk. **irağ**, **ıraḫ**, **arağ**.

ī.+ dı IV/129

irahat (< Ar. راحت) İnsanda üzüntü, sıkıntı, tedirginlik olmama durumu, huzur.

i. XIII/89

i. íydım VIII/29

i. oluyam VIII/95

irahatTığ Yorgunluk veya sıkıntı vermeme durumu, kolaylık, rahatlık, bk. **irāhatTığ**, **rahatdığ**.

i.+ a I/187

irāhatTığ bk. **irahatTığ**, **rahatdığ**.

i.+ a I/186

irahla - bk. **iraḫla -**, **ıraḫla -**.

i.- ruḫ XIV/45

i.- ruğ XX/37

i.- yarıḫ XIX/44

iraḫla - 1. Hazırlamak, hazır duruma getirmek. 2. Evi derleyip toparlamak, düzenlemek. 3. Yoluna koymak, halletmek, bk. **irahla -**, **ıraḫla -**.

i.- ruḫ III/60

i.- yirdıḫ VIII/71

ev i.- yırdıḫ VIII/70

ev i.- yŗem XXIV/6

süt i.- yŗem XXIV/6

iraḫlaş - Hazırlanmak, birlikte hazırlıklara başlamak.

i.- ırıḫ VII/17

irahmet bk. **rehmet**, **irehmet**, **rehm**, **irehm**, **īrehmet**, **irėhmet**.

i.+ e XXII/69

i. ėlesin XXXIII/92

irahmetlik Merhum, merhume, bk. **iŗėhmetlik**, **irėhmetTik**.

i. XXXIV/24

iran bk. **irān**, **īran**.

i.+ ā II/125, XXV/13

i.+ deymış I/23

i.+ nan II/99

ya i.+ nan I/94

irān bk. **irān**, **iran**.

i.+ e VI/17

i.+ ımız VI/112

īran Güneybatı Asya'da bulunan bir ülke, İran İslam Cumhuriyeti, bk. **irān**, **iran**, **īran**.

ī.+ a XXVI/51, XXXIII/258, XXXIII/260

ī.+ da XXXIX/305

ī.+ ın XXXIII/229

ī.+ ın iymíş XXXIII/331

ī.+ nan XXXIII/332

ćumhur-u islām-ı ī.+ da XXXIX/305

irānende bk. **rānende**, **rānendi**.

i.+ di VI/16

iranī (< Far. ایرانی) İranlı.

eli dayi i. XXXIV/39

iras bk. **ras**.

i. gelipler XXXIII/360

i. gelmez XL/95

i. gētir XV/37

irāz bk. **irāz u niyāz**.

i.+ u niyāz ėylerdi XXXIII/519

irāz u niyāz (< Far. راز و نیاز) Dua, yalvarma ve yakarış.

i.+ u niyāz ėylerdi XXXIII/519

irāzıleş - Birbirinden razı olmak, karşılıklı hoşnut olmak, razılaşmak.

i.- īr IX/15

iredd ol - Geçmek, aşmak.

i. o.- du XXXIII/552

irehm bk. **rehmet, irahmet, irehmet, rehm, īrehmet, irėhmet**.

senin i.+ in X/50

irehmān (< Ar. رحمان) Herkese, her canlıya merhamet eden Allah.

emr-i i.+ a XII/248

irehmet (< Ar. رحمت) Birinin suçunu bağışlama, yarlıgama, merhamet etme, bağışlanma, bk. **rehmet, irahmet, rehm, irehm, īrehmet, irėhmet**.

i.+ e gėtdī XXXVI/17

i. ėlesin XII/11, XXXI/29, XXXIII/99

i. ėlesīn IV/67

irėhmet bk. **rehmet, irahmet, irehmet, rehm, irehm, īrehmet**.

i. ėlesin XXXIV/24

īrehmet bk. **rehmet, irahmet, irehmet, rehm, irehm, irėhmet**.

ī. VII/60

įrėhmetlik bk. **irahmetlik, irėhmetTik**.

į. ėlesin XXIII/21

irėhmetTik bk. **irahmetlik, įrėhmetlik**.

i. V/163

irehmetullāh (< Ar. رحمة الله) Allah'ın rahmeti.

i. XII/353

ireng bk. **reng**.

i. V/119

i.+ i V/121, V/122

ireyis (< Ar. رئیس) Başkan, lider, bk. **rēs, reis**.

bizim i.+ imizdi X/93

irişde bk. **ėrişde, irişte**.

i. aşı V/87

irişte bk. **irişde, ėrişde, erişde**.

i. aşı V/87

irişte aşı Makarna çorbası.

i. V/87

irşāb Erdebil eyaletinde yer alan bir yer adı.

i.+ ın üssünde I/133

irtibat (< Ar. ارتباط) Bağlantı.

i.+ ı XVI/74

irza Kişi adı.

i. XXXIII/119, XXXIII/120

i.+ nın toyu XXXIII/145

i.+ nın toyuydu XXXIII/144

irzabēyli Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Rızabeyli tayfası.

i. XX/58

irza servī Kişi adı ve soyadı.

i. XXXV/4

irzeyet (< Ar. رضایت) İzin, onay.

i. aldıḫ XVIII/148

isa bk. **īsa**.

i. bey I/113, I/121

i. beyin I/122

i. beyin ġardaşını oğlunu I/116

īsa 1. Kişi adı. 2. Hz. İsa, bk. **isa**.

ī.+ ya XII/249

isabegli bk. **isabeyli, isabey, isabehlu, isabeglu, isalı, isālı**.

i. XII/215

isabeglu bk. **isabeyli, isabey, isabehlu, isabegli, isalı, isālı**.

i. XII/17

aşıḫ yar muhammed i. XII/2

isabehlu bk. **isabeyli, isabey, isabeglu, isabegli, isalı, isālı**.

i. XII/215

isabey İsabeyli tayfasına adını veren Şahseven beyi, İsa Bey, bk. **isabeyli, isabehlu, isabeglu, isabegli, isalı, isālı**.

i. I/116

i.+ in I/122

isabeyli Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, İsabeyli tayfası, bk. **isabey, isabehlu, isabeglu, isabegli, isalı, isālı**.

i.+ di XII/207, XII/208

isālet (< Ar. اصالت) Köken, asliyet.

i.+ imiz VII/179

isāleten (< Ar. اصالتاً) Aslen, asıl olarak.

i. VII/178, VII/2

isalı Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, İsabeyli tayfası, bk. **isabey, isabehlu, isabeglu, isabegli, isabeyli, isālı**.

i. XXXIII/171

i.+ dī I/112

isālı bk. **isabey, isabehlu, isabeglu, isabegli, isabeyli, isalı**.

i.+ dı XXXIII/183

tāyfe-i i.+ dı XXXIII/183

isde - bk. **iste -, istē -**.

i.- di XXXIII/568, XXXIII/569

i.- diler XXXIII/426, XXXIII/430

i.- mez XXXIX/574, XXXIX/590

i.- r miyem XXXIX/469

i.- rdim XXX/10

i.- rem XII/398, XII/402

i.- rsen XII/275

i.- sen XXXIX/263

i.- seydí XXXIII/511

i.- ye XXXIII/109, XXXIII/369

i.- yerdi XI/54

i.- yesen XII/467, XII/471

i.- yib XXXIII/376

i.- yiller XVII/4

i.- yir VII/104, VII/107, XXXIII/432, XXXIII/592, XXXIX/93

i.- yīr XL/96

i.- yirdük X/9

i.- yirem XXXIX/140, XXXIX/141, XXXIX/153, XXXIX/154, XXXIX/162, XXXIX/168, XXXIX/170, XXXIX/479

i.- yīrem XXXIX/154, XXXIX/170

i.- yirsen XVI/110

i.- yirsēn XIX/15

i.- yrük XL/125

isdeg İstek, arzu, talep, yerine getirilmesi başkasından istenen şey, meram.

i.+ in XXXIX/354, XXXIX/360

isdeme İstemek işi.

ġız i.+ nin XL/87

isdi bk. **isli, issi, isTi**.

i. XVII/42, XVII/87, XXXIX/168

i.+ di I/205

i.+ dī XL/181

i.+ sinde XXXIX/167, XXXIX/169, XXXIX/167

yayın i.+ sinde VI/107

i. oćağ XXXIX/170

isin - Sıcak duruma gelmek, üşümesi gitmek, ısınmak, bk. **issin -**.

i.- mege XXXIX/167, XXXIX/169

iskan [*istikan* < İng. *east+tea+can* / Rus. < *stakan (cTакан)*] 1. Kupa, bardak. 2. Kupa çekmek, bk. **iskān**.

i. salardık VIII/101

i. içinde VIII/107

iskān bk. **iskan**.

i.+ ın VIII/101

iskender İslam tarihinde daha çok efsanevi şahsiyetiyle tanınan Makedonya kralı, Büyük İskender.

i. XII/309

iskeni (< Far. اسکنه) Oyuk açmak, kesmek, yontmak ve temizlemek için kullanılan yassı çelikten üretilen bir tür keski.

i.+ ynen XVI/9

islāh (< Ar. اصلاح) Barışma, barış.

i. XL/98

islam bk. **islām**.

peyġammer-i i.+ a XII/70

i. dini XXXIX/213

i. dininnen XL/171

i. penāhī XII/91

islām (< Ar. اسلام) *Kur'an* ile vahyolunan ve esasları Hz. Muhammed tarafından bildirilen din, Müslümanlık, bk. **islam**.

ćumhur-u i.- ı īranda XXXIX/305

i.+ i VII/54

i.- yi erdebil VII/11

isli Isı, sıcaklık, ateş, hararet, sıcak, bk. **issi**, **isTi**, **isdi**.

i. XXXV/53

ismail 1. Kişi adı. 2. Safevî Devleti'nin kurucusu ve ilk şahı, Şah İsmail (1501-1524), bk. **ismāyíl**.

şah i.+ den XII/25

aşıḫ i.+ in XII/33

şah i.+ in destanı XII/35

ismāyíl bk. **ismail**.

şāh i. IX/9

ismet (< Ar. عصمت) Ahlak kurallarına bağlı kalma durumu, sililik, dürüstlük, temizlik.

āzerbaycan cavanının gözelinin i.+ inē XII/66

isPanaḫ Ispanakgillerden, yaprakların-dan sebze olarak yararlanılan bir bitki, bk. **ısbanağ**.

i. ġörması V/78

isPanaḫ ġörması Ispanakla yapılan ve sebze kavurması olarak da bilinen bir tür yemek.

i. V/78

ispat (< Ar. اثبات) Tanıt ve kanıt göstererek bir şeyin gerçek yönünü ortaya çıkarma, kanıtlama, tanıtlama, tanıt.

i. XII/400

isrāfıl bk. **israfil**.

i. surī XII/288

israfil Müslümanlığa göre kıyamet gününü, boru öttürerek bildirmekle görevli melek, bk. **isrāfıl**.

i. surnı XII/413

issi bk. **isli**, **isTi**, **isdi**.

i.+ de VI/91

issin - bk. **isin -**.

i.- ar XIX/85

isTanbul Türkiye'nin en kalabalık, ekonomik, tarihî ve sosyokültürel açıdan önde gelen şehri, İstanbul, bk. **ísTanbul**.

i.+ da IX/44

i.+ dā IX/12

i. şehrindē IX/10

ísTanbul bk. **isTanbul**.

í.+ a IX/13

istāt bk. **istiraḫat, istirāhet, istirāt, isTirahat**.

i. ėlerdik XVIII/23

iste - İstek duymak, arzulamak, dilemek, gerek olmak, sevmek, bk. **isde -, istē -**.

i.- dim XXXIX/45

i.- ïr XLI/82

i.- me XII/79

i.- mir XLI/80

i.- mirem XLI/79, XXXIX/145

i.- mirik XLI/80

i.- mirler XLI/80

i.- mirsen XLI/79

i.- mirsiz XLI/80

i.- r IV/107, XIII/40

i.- rdi IV/132

i.- rdik XIII/95, XXXVII/127

i.- rem XIV/30, XIV/31, XIV/32, XLI/75, XLI/76

i.- rler XLI/77, XLI/82

i.- rsen XLI/81

i.- rsiz XLI/82

i.- seydı IV/109

i.- yen I/96, I/98

i.- yennerimizin III/65

i.- yennerin III/92

i.- yerük XXXIV/34

i.- yip I/124

i.- yir XLI/110, XLI/76

i.- yirem XXXIX/143

i.- yiṛler XXXIV/43

i.- yirsen XLI/76

i.- yirsiz XLI/77

i.- yler XXXVIII/23

i.- ymiş I/213

i.- yrem XLI/78, XLI/81

i.- yrik IV/103, XLI/76, XLI/82

i.- yrük XXXIV/38

i.- ysen XXXVII/86

i.- yür XXXIV/44

üzür i.- yem I/198

istē - bk. **isde -, iste -**.

i.- ller XXXIV/39

isTi bk. **isli, issi, isdi**.

i. XLI/19

i. suv̇nan XVII/27

istifāda bk. **istifāde**.

i.+ sı XIII/48

istifāde (< Ar. استفاده) Yararlanma, bk. **istifāda**.

i. XXXII/22

i. ėlerdiler V/39

i. ėleriK XXXII/21, XXXII/22

i. ėlėy XX/78

i. ėliyerik XIX/89

i. ėliyirdim VII/79

istilah (< Ar. اصطلاح) Deyim, tabir.

i. XL/137

isTirahat bk. **istiraḫat, istirāhet, istirāt, istāt**.

i. ėlir III/16

istiraḫat (< Ar. استراحت) Dinlenme, rahat etme, bk. **istirāhet, istirāt, isTirahat, istāt**.

i.+ mızı XX/44

istirāhet bk. **istiraḫat, istirāt, isTirahat, istāt**.

i. ėlerüg XX/35

istirāt bk. **istiraḫat, istirāhet, isTirahat, istāt**.

i. ėliyeller XVII/8

iş (I) 1. Bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma. 2. Geçim sağlamak için yapılan çalışma, meslek, bk. **īş**.

i. I/79, V/12, VI/34, VI/50, VII/159, VII/172, VII/74, XI/10, XI/36, XI/55, XIV/6, XIX/17, XVII/73, XVIII/115, XX/33, XXIV/39, XXIV/6, XXIV/7, XXXII/43, XXXIII/198, XXXIII/335, XXXIII/482, XXXIII/544, XXXIII/552, XXXIII/99, XXXIX/62, XXXV/75, XXXVI/37, XXXVI/43

i.+ de XII/260, XLI/110

i.+ der V/181, V/223, V/28, V/37, V/66, XL/105, XXXIII/27, XXXIII/409, XXXIII/52, XXXIX/514

i.+ derden XVII/20

i.+ dere XL/116

i.+ deri II/137, III/13, V/92, XI/36, XXXII/33, XXXIII/151

i.+ derimiz XL/127

i.+ e XXXIII/28, XXXIII/34, XXXIII/38, XXXIII/40

i.+ i I/77, II/94, V/226, XIII/49, XVI/114, XVIII/134, XVIII/19, XX/10, XXXIX/317, XXXIX/534

i.+ im VII/19, XII/190, XXXIII/365, XXXIX/317, XXXIX/469, XXXIX/474

i.+ imiz XV/36, XXVIII/11

i.+ in XX/100, XXXIX/326

i.+ in içindeydı XXXIII/119

i.+ inde XLI/97

i.+ ine II/82

i.+ ler IV/61, XVII/88

i.+ leri V/14, V/203, V/23, XL/82, XVII/35

i.+ lerīm XIX/17

i.+ lerimiz XL/11

her i. V/23

pis i.+ den XVIII/57

buların i.+ deri XXXIII/434

i. gören XXXVI/9

i. görer II/107

eşāyir i.+ ī XVIII/19

menin i.+ i XL/95

i. idi XXXIII/154

arvad i.+ idi XVIII/131

el i.+ idi XVIII/133

menim i.+ imi XXXIII/596

keşāverçilig i.+ imiz XXIII/11

arıçılıḳ i.+ ine XXXV/14

damdarı i.+ ine XXXI/13

eşāyir i.+ ine XXV/20

ġoyun i.+ ine XXXI/47

zemburdāri i.+ ine XXXV/13, XXXV/18

hamının i.+ ini XV/37

i. işledim XXXIII/33

i. iydı XXXIII/115

i. iydi XXXIII/108

el i.+ lerimizdēn XVII/70

ārvad i.+ lerinnen XVII/23

el i.+ lerinnen XVIII/127

i. üzü XXIII/25

iş (II) bk. **üş, üç, üć**.

i. dört XXXIII/267

īş bk. **iş (I)**.

ī.+ in XIII/50

işalla bk. **işāllā**.

i. XXII/3

işāllā (< Ar. ان شاء اللّه) "Allah dilerse, Allah nasip ettiyse" anlamlarında dilek anlatan bir söz, bk. **işalla**.

i. VI/68

işāre (< Ar. اشارت) Anlam yükletilen şey, anlamlı iz, im, işaret, bk. **işāret**.

i. ēliyende XII/477

i.+ siyle XII/377

i.+ di XLI/41

işāret bk. **işāre**.

i. barmaḫ XLI/42

işde - Çalışmak, işlemek.

i.- rdi XXXIII/197, XXXIII/198

i.- yene II/141

işde Bir şey gösterilirken veya bir şeye işaret edilirken söylenen bir söz, aha, ahacık, işte.

i. XXXVI/26

işid - bk. **işit -**, **ėşit -**.

i.- ersen XIII/31, XIII/32

i.- ersin XIII/32

i.- ipsen XXXIX/57

i.- ipsēn XVI/57

işiğ Eş, ortak, denk.

i.+ i XXXIX/217

işit - 1. Kulakla algılamak, duymak. 2. Haber almak, bk. **işid -**, **ėşit -**.

i.- dīm VII/73

i.- ecīhˈ IV/60

i.- mişdik V/170

i.- mişem XV/73, XXXIII/242

i.- mişik XXVII/21

i.- seydiler V/191

işle - Çalışmak, işlek, etkin durumda olmak.

iş i.- dim XXXIII/33

i.- meseydiler VI/122

i.- mirdi XXXIX/559

i.- rdi II/139

i.- rdī XXXVI/41

i.- rdik XI/16

i.- ydim XXXVIII/38

i.- yir I/143

i.- yirdim XXXIX/514

işled - bk. **işlet -**.

i.- erdiler XI/58

i.- erik XLI/16

i.- erük XXXVIII/40

i.- irdik XIX/90

i.- irik XIX/9

işlet - İşlemesini sağlamak, çalıştırmak, kullanmak, bk. **işled -**.

i.- erdī XXVI/42

it Köpek.

i. I/189, XXXV/69

i.+ i VIII/75, XXVIII/34, XXXV/69

it - Yok olmak, ortadan kalkmak, kaybolmak, yitmek.

i.- di XIII/98

i.- en XII/89

i.- ip XII/224

i.- ir XII/118, XXXIX/604, XXXIX/605

i.- mez XXXVI/34

iteāt (< Ar. اطاعت) Emirlere uyma, söz dinleme.

i. ėttim XII/68

ītiġād (< Ar. اعتقاد) İnanma, inanç, bk. **ītiġat**, **ėʿtikad**.

i.+ ımız VII/20

i.+ ları VIII/118

ītiġat bk. **ītiġād**, **ėʿtikad**.

ī.+ larına VIII/147

itiġatlı İnançlı, inanmış.

i.+ dı VIII/147

itir - Kaybetmek, yitirmek.

i.- di IX/37

i.- meg VII/171

i.- merem XXXIX/190

i.- ren XII/351

ittifaġen (< Ar. اتّفاقاً) "Anlaşıldığı üzere, anlaşılan, bilindiği gibi" anlamında kullanılan söz.

i. II/71

ivlendir - Evlenmesini sağlamak, evlendirmek.

i.- erdi IV/101

iy Koku.

i.+ isi XXXIV/52

behiştin i.+ i XXXIII/289

behiştin i.+ i XXXIII/290

iyi İyi, güzel.

i. XLI/26

iz Belirti, nişan, alamet, emare.

kendin i.+ deri XXXIX/259

izāfa (< Ar. اضافه) Katma, ekleme, ilave etme, bk. **izāfe**.

i. XXXIII/109

hedden i. XXXIII/504, XXXIII/90

heddinnen i. VII/86

hedden i. íydı XXXIII/90

izāfe bk. **izāfa**.

i. ėleyib XXXIX/456

i. ėleyibsen XXXIX/457

i. ėleyibsiz XXXIX/607

i. oliy XX/102

izdivaċ (< Ar. ازدواج) Evlenme.

i. XXXIII/19

i. ėlememişti XXXIII/18

izzet Kişi adı.

i. bey XX/80

K

/k/, /ḳ/, [K]

kabab bk. **kebab**, **kábab**.

k. XXXIII/93

k.+ a vurruğ XIV/17

kábab (< Ar. كباب) Doğrudan doğruya ateşte veya kap içinde susuz olarak pişirilmiş et, bk. **kebab**, **kabab**.

k. XXXIII/102, XXXIX/317

k.+ ı XXXIII/158

k.+ ın XXXIII/99

adamın k.+ ı XXXIII/94

kāduva (< Far. كادو < Fr. *cadeau*) Hediye.

k. XL/23

kaf (< Ar. ق) Arap alfabesinin yirmi birinci harfi.

k. XII/379

káfer bk. **kāfer**.

k. iydise XXXIII/502

kāfer (< Ar. كافر) Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse, bk. **káfer**.

k.+ di XXXIII/395

kağaz bk. **kağız**.

k.+ dı VI/61

kağız (< Far. كاغذ) Hamur durumuna getirilmiş türlü bitkisel maddelerden yapılan, yazı yazmaya, baskı yapmaya, bir şey sarmaya yarayan kuru, ince yaprak, kâğıt, bk. **kağaz**.

k. XVIII/79, XVIII/80

k.+ ı XXXIX/556

k.+ ımı VII/181

elefçer k.+ ı I/165

temizlih' k.+ ı IX/44

kağızlı Ruhsatlı, izinli, onaylı.

k. X/37

ḳal - Zaman, uzaklık veya nicelik belirtilen miktarda bulunmak.

ḳ.- annan XXXIV/53

kálbala bk. **kerbela**.

k.+ ya V/36

kā̆mil (< Ar. كامل) Tam, noksansız, bütün.

k. oldu IX/71

kámilen (< Ar. كاملًا) Tamamen, tam olarak, noksansız.

k. XXXIV/28

kamiyon (< Fr. *camion*) Motorlu büyük yük taşıtı, kamyon.

k.+ nardan XXXIV/23

kāmva (< Far. كاموا < Lat.) Yünden yapılan giysi.

k.+ m XIV/10

ḳanal (< Far. *canal*) Telefon, telgraf, radyo, televizyon vb. araçlarla iletişimi sağlayan yol, hat

türkiye ḳ.+ ıdī II/75

kánar (< Far. كنار) Bir şeyin, bir yerin bitiş kısmı veya yakını, kıyı, yaka.

k.+ a IX/32, XXXIX/401

kā̆n (< Far. كان) Kaynak, memba.

kerāmet k.+ ıdı XII/306

keremin k.+ ı XII/311

ḳapşın bk. **ġapşun**.

ḳ. XXVII/15

kā̆r (< Far. كار) Bir iş sonucunda elde edilen fayda, çıkar, bk. **kár**.

onun k.+ ı II/133

k. vėrer IX/33

k. vėrmez IX/32

kár bk. **kā̆r**.

k.+ a II/81, II/82, XIII/10

k.+ e II/81

k. vėrmez XXVI/10

ḳara bk. **ġara**, **ġára**, **ġāra**, **ġārā**.

ḳ.+ sı XII/334

karate (< Fr. *karatė* < Jap.) Karate sporcusu, karateci.

k. XL/211

kā̆rġárçılığ bk. **kārgerçilig**, **kārgerçiliğ**.

k.+ a XXXVI/18

kārger (< Far. كارگر) İşçi.

k.+ di XL/109

kārgerçilig İşçilik, bk. **kārgerçiliğ**, **kā̆rġárçılığ**.

k. ėlemiyećedi XXXIII/198

kārgerçiliğ bk. **kārgerçilig**, **kā̆rġárçılığ**.

k.+ e XXXVIII/30

kārḫana (< Far. كارخانه) İş yeri, fabrika.

k.+ sı XVIII/31

kārmend (< Far. كارمند) Çalışan, işçi veya memur.

k.+ em XXXII/41, XXXII/42

ustandar-ı k.+ i XXXIII/28

ḳart (< Fr. *carte*) 1. Düğün davetiyesi olarak kullanılan düzgün kesilmiş ince karton parçası. 2. Devlet tarafından vatandaşa verilen sosyal yardım için kullanılan vesika.

ḳ.+ a I/92

ḳ. yazallar I/90, I/91

ḳ. yazallār I/89

yarane ḳ.+ i XXXII/49

karvan (< Far. كاروان) Uzak yerlere yolcu ve ticaret eşyası taşıyan yük hayvanı katarı, kervan, bk. **kervan**, **kā̆rván**, **kervān**.

k. X/104, XXI/20, XXI/33

kā̆rván bk. **kervan**, **karvan**, **kervān**.

k.+ a XXXIII/489

kása (< Far. كاسه) Cam, çini, toprak vb.nden yapılmış derince çanak, kâse, bk. **kása**, **kesa**.

k.+ sı XIX/15

bir k. VI/103

iki k. VI/103

kāse bk. **kása, kesa**.

k. içinde XII/333

kaset (< Fr. *cassette*) İçinde, görüntü ve seslerin kaydedildiği, gerektiğinde yeniden kullanılmasını sağlayan bir manyetik şeridin bulunduğu küçük kutu.

k. XXXIV/30

kasıb bk. **kásıb, kasıp, ḳasıP**.

k.+ lara XVI/104

kásıb bk. **kasıb, kasıp, ḳasıP**.

k.+ a XVIII/60

kasıp (< Ar. كاسب) Yoksul, fakir, yardıma muhtaç kişi, bk. **kasıb, kásıb, ḳasıP**.

k. XVIII/61

k.+ larınnan XXII/20

ḳasıP bk. **kasıb, kásıb, kasıp**.

ḳ. XLI/17

kasıplığ Yoksulluk, fakirlik.

k.+ ına XXII/12

katda bk. **ketda**.

k. XL/58

kebab bk. **kebab, kabab, kábab**.

k.+ ı XXXIII/158

k.+ ın üsdünde XXXIII/98

keʿbe (< Ar. كعبه) Mekke'de bulunan, Müslümanlarca kıble olarak kabul edilen ve hac ibadeti yapılırken tavaf edilen kutsal yer, Kâbe.

k.+ ni XII/422, XII/77, XXXIII/606

k.+ nin zemzemi XII/289

kebin Gelin olacak kıza erkek tarafından verilen para veya armağan, ağırlık, kalın, başlık parası, mihr, bk. **kėbin**.

k. IV/113

k.+ i IV/112, VI/59, VI/64

k.+ imi VI/64, VI/65

k.+ imiz VI/61

k.+ in XVIII/78

k. kesirdiler VI/60

k.+ nerin fāydesi VI/62

kėbin bk. **kebin**.

k. saldırardılar IV/113

kēbir (< Ar. كبير) Büyük, ulu.

k.+ di XXXVII/30

keçe bk. **keçe**.

k.+ n XXVI/14

keçi Geviş getiren memelilerden, eti, sütü, derisi ve kılı için yetiştirilen hayvan, keçi, bk. **keçi, kėçi**.

k. I/164, XXIX/24, XXIX/27, XXIX/29, XXVIII/31

k.+ ler XXIX/28

keç - 1. Bir yerden başka bir yere gitmek. 2. Yol, araç veya akarsu bir yerin yakınından veya içinden gitmek. 3. Olmak, vuku bulmak, cereyan etmek. 4. Yaşamak. 5. Sönmek. 6. Bir yeri aşmak, öbür yana ulaşmak, bk. **geç -, geş -, keş -, kėç -**.

k. XXI/56, XXXIII/179

k.- diler XVI/78

k.- dim XIII/98

k.- ecēk XII/168

k.- en I/41, VII/87, XVI/81, XXXIX/250

k.- ende XXXIX/247, XXXIX/254

k.- ennen sohrā XXXIII/572

k.- erdi V/102, V/188

k.- erdiler XXI/56

k.- erdük II/111

k.- ib XXV/45

k.- ibdi XXXIX/377

k.- ibler XVI/55

k.- ip IV/92, XXXIII/148

k.- ipTi IV/96

k.- ir V/48, V/49, XIII/47

K.- ir XXXVI/11

k.- irem XXXII/44

k.- irsen XIX/74

k.- irsēn XIX/75

k.- iy XXXIII/35

k.- seydik XVIII/121

k.- tim XXI/73

sinni k.- ennere V/94

kėç - bk. **geç -, geş -, keş -, keç -**.

k.- erdi V/102

keçe Yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş, bk. **keće**.

k. II/59, II/60, II/63, II/64, II/65, XIV/51, XVII/86, XVIII/33

k.+ ni XVIII/21

keçi bk. **keći, kėçi**.

k. XXIX/26

kėçi bk. **keçi, keći**.

k.+ ye I/163

dağ k.+ si XL/190

Keçin - 1. Uzlaşmak, anlaşmak. 2. Yaşamak için gerekeni sağlamak, bk. **keçün -**.

k. XVI/72

K.- ēk XXXIII/438

k.- emṃerük II/58

k.- erdiler XVIII/28

K.- erdük II/23

k.- in II/50

k.- ir XXXIX/460

k.- irik XXVII/14

k.- iyik XXXIII/40

k.- nik XXIII/11

k.- ün II/50

keçindir - Geçinmesini sağlamak, geçindirmek.

k.- ebilmiydi XVI/84

keçird - bk. **keçirt -, kėçirt -**.

k.- ene XXXI/18

k.- er XIII/20

k.- erdük I/168

k.- īp I/169

k.- ir XIII/47

k.- irdim XXXIX/316

keçirt - Geçirme işini yaptırmak, geçirtmek, bk. **keçird -, kėçirt -**.

k.- di XXXIII/565

k.- erdiler II/110, IV/56

k.- mişdi XXXIII/550

kėçirt - bk. **keçirt -, keçird -**.

k.- erdiler IV/55

k.- erler IV/55

keçme Geçmek işi, mürur.

k.+ yük XL/199

keçün - bk. **Keçin -**.

k.- ün II/50

keder (< Ar. كدر) Acı, üzüntü, dert, sıkıntı, ızdırap, tasa, keder.

k. XXXIX/141

k.+ imi VII/114

kef (< Ar. كيف) 1. Sağlık, sıhhat. 2. Hoşlanma, haz. 3. Yürek ferahlığı. 4. Neşe, sevinç. 5. Arzu, heves, istek, bk. **keyf, kīf**.

k. ėleydi III/85

k. ėleyib XVI/55

k.+ i XL/134

kefaloğlu mehemmed Kişi adı ve soyadı.

k. XXXIII/139

kefen (< Ar. كفن) Ölünün gömülmeden önce sarıldığı beyaz bez, kefen bezi, yakasız gömlek, yakasız mintan.

k. XII/458, XVI/68

k.+ di XVIII/43

k.+ e XVI/13

k.+ i XVI/14

k.+ inde XVI/15

kehf bk. **eshab-ı kehf**.

eshab-ı k.+ in XII/307

keh'lig Sülüngillerden, güvercin büyüklüğünde, eti için avlanan, tüyü boz, ayakları ve gagası kırmızı renkte bir kuş, keklik, bk. **keh'lik, kēh'lik**.

k. XXXIII/356, XVI/128, XVI/131

k.+ in XXXIII/359

bala k.+ em XIX/35

ġar k.+ i XVI/31

ur k.+ i XVI/30, XVI/31

keh'lig otu Nane familyasından Şahsevenlerin çayını sıklıkla içtikleri kekik cinsinden çok yıllık otsu bitkilerin türüdür, bk. **keh'lih' otu, keh'lik otu, kėh'lik otu**.

k. o. IV/47, V/216, XIX/94, IV/47, V/216, XI/20, XIX/94

keh'lih' otu bk. **keh'lig otu, keh'lik otu, kėh'lik otu**.

k. o. VIII/100

k. o.+ unnan VIII/108

keh'lik otu bk. **keh'lig otu, keh'lih' otu, kėh'lik otu**.

k. XI/21

k. o. XXXV/23

k. o.+ udī X/24

k. o.+ dī X/24

k. o.+ udu I/82

keh'lik bk. **keh'lig, kēh'lik**.

k. X/29, XXXIII/351, XXXIII/354

k.+ nen XXXIII/370, XXXIII/409

k.+ lerin XXXIII/357

k.+ nen XXXIII/370

kėh'lik otu bk. **keh'lig otu, keh'lih' otu, keh'lik otu**.

k. o. II/40

kēh'lik bk. **keh'lig, keh'lik**.

k. XIX/98, XIX/99, XXXIII/353

kelayġı Başörtüsü, leçek.

k. V/109

k.+ dı XIX/81

kelbeten bk. **kelbetin**.

k.+ i XXXIII/569

kelbetin (<Ar. كلّابة) Çivi sökmeye veya diş çekmeye yarayan, hareketli bir eksen çevresinde çapraz iki parçadan oluşmuş, kıskaç biçimindeki araç, bk. **kelbeten**.

k.+ i XXXIII/448, XXXIII/568

kelecoş Kurut, yağ ve patatesle hazırlanan bir tür yemek, bk. **kelećoş**.

k. II/68, VI/75, XI/50

kelećoş bk. **kelecoş**.

k. II/67, II/70

k. aşı V/28

kelećoş aşı bk. **kelecoş**.

k. V/28

keledulan bk. **kelederan**.

k. XX/94

kelederan Çiftleşme zamanı gelen dişi inek, bk. **keledulan**.

k. XX/95

kelef Yuvarlak biçimde sarılmış iplik, yün vb. şey, yumak.

k.+ den sōra XVII/78

k. ėliyeller XVII/78

k. ėylerüh' III/7

kelef ėle - / kelef ėyle - Yuvarlak biçimde sarılmış iplik, yün vb. şey, yumak hâline getirmek.

k. ė.- yeller XVII/78

k. ė.- rüh' III/7

keleh' Uyumsuzluk, aldatma, kandırma.

k.+ de XXIX/22

k. gelir XXIII/23

keleh' gel - Aldatmak, kandırmak, hile yapmak.

k.- ir XXIII/23

keleke 1. Yeni doğurmuş memelilerin ilk sütü. 2. Yeni doğurmuş memelilerin pişirilmiş ilk sütü. 2. Yeni doğurmuş memelilerin ilk sütüyle yapılan bir tür yemek, bk. **kelekē**.

k. V/46, V/47

k.+ nin vaẖtı V/48

k.+ si V/49

k. teK V/47

kelekē bk. **keleke**.

k. V/48

kelgir 1. Erkek manda. 2. Damızlık erkek manda.

k.+ di XX/99

kelime bk. **kelīme, kelme**.

k. IX/46

kelīme bk. **kelime, kelme**.

k.+ si XXXIX/211

kelle (< Far. قند کلّه) Kıtlama biçiminde tüketilen bir tür şeker, kelle şekeri.

k. sındırardılar XXIII/32

kelle sındır - Şahseven Türkleri arasında kız isteme merasiminin olumlu geçtiği durumlarda veya nikâh esnasında kız evine getirilen bir tür büyük hediye kelle (kıtlama) şekerinin şans, uğur, bereket getirmesi amacıyla kırılması âdeti.

k.- ardılar XXIII/32

kelme (<Ar. كلمه) Sözcük, kelime, bk. **kelīme, kelime**.

k. XXI/59

k.+ di XXXIII/267, XXXIII/279

kem (< Far. کم) Eksik, noksan, az.

k. XI/20, XII/348, XXXVI/59

kemāl (< Ar. كمال) Olgunluk.

k.+ im XII/399

kemān (<Far. كمان) Yay.

k.+ a XII/166

kemançe Kemençe.

k.+ ye XXXIX/22

kemel - Azalmak.

k.- ibdi XXXVII/143

kemer (< Far. کمر) 1. Bel bağı, kemer. 2. Etek, pantolon vb. giysilerin bele gelen bölümü.

k. XL/155

k.+ dī IX/105

k.+ im XXI/25, XXI/29

k.+ imizi XL/154

kemter (< Far. کمتر) Alçak, aşağı, âciz, miskin.

k. VII/52

kenar (< Far. کنار) 1. Bir şeyin, bir yerin bitiş kısmı veya yakını, kıyı, yaka, yan. 2. Merkezden uzak olan, kuytu, ıssız, sapa, tenha yer, bk. **kenár, kenār**.

k.+ a XVI/16

k.+ ā XVI/10

k.+ dan IX/34

kenár bk. **kenar, kenār**.

k.+ ā XL/161

kenār bk. **kenar, kenár**.

k.+ a XVI/11

kend (< Soğd. *kanth*) 1. Yerleşim birimi. 2. Köy, bk. **kēnd, kent, ket**.

k. II/92

k.+ e XXII/53

k.+ i II/93

k.+ imizin adı I/8, II/8, XIV/44

k.+ in II/90, XVIII/121

k.+ in adı XXXVII/17

k.+ in böyügü XL/58

k.+ in izderi XXXIX/259

k.+ innen XVIII/120

buzẖan k.+ i XV/8, XV/9

ćida k.+ idi I/8

demirçili k.+ idi X/15

ećıẖbulu k.+ i XIX/6

ġasım k.+ i XXXIII/8

rusTā-yı naćaẖbul k.+ īyīk XIX/4

kēnd bk. **kend**, **kent**, **ket**.

k.+ imiz X/14

kenef (< Ar. كنف) Tuvalet, ayakyolu.

k. olurdu XIII/67

keniz (< Far. كنيز) Kadın hizmetçi, halayık, cariye, nöker, bk. **kenīz**.

k. II/141

kenīz bk. **keniz**.

k. II/141

kent bk. **kend**, **kēnd**, **ket**.

k. XL/174, XL/175, XXXVII/16, XXXVII/21

kerāmet (< Ar. كرامت) 1. Ermiş kimselerin gösterdiklerine inanılan, doğaüstü, şaşkınlık uyandırıcı davranış veya durum. 2. Olağanüstü durum.

k. ehlidi XII/306

k. kánıdı XII/306

kerbala (< Ar. كربلا) Bağdat civarında Hz. Hüseyin'in şehit edildiği ve türbesinin bulunduğu yerin ismi olup mecazen "matem yeri" manasına gelir, bk. **kálbala**.

k.+ ya XXXVII/52

kere 1. Tereyağı, kereyağı. 2. Şahseven Türklerinin manda, inek veya daha çok koyundan elde ettikleri, sütün tulukta (tulum) biriken taze, yumuşak ve tuzsuz yağı.

k. V/35, V/62, VI/88, XIX/49, XL/214, XXII/91

k.+ di XL/224

k.+ miz XXXV/15

k.+ si VI/150, XV/14

k.+ sin XL/12, XVII/18

k.+ sini V/27

k. yağıynan II/73

kerem *Kerem ile Aslı* adlı Türk halk hikâyesinin erkek başkahramanı, Kerem, bk. **kerēm**.

k. X/104, X/105, X/118, X/124, XXXIII/328, XXXIII/329, XXXIII/336, XXXIII/339, XXXIII/341, XXXIII/357, XXXIII/360, XXXIII/368, XXXIII/383, XXXIII/384, XXXIII/387, XXXIII/388, XXXIII/391, XXXIII/393, XXXIII/399, XXXIII/407, XXXIII/408, XXXIII/417, XXXIII/429, XXXIII/430, XXXIII/437, XXXIII/440, XXXIII/443, XXXIII/450, XXXIII/453, XXXIII/454, XXXIII/497, XXXIII/498, XXXIII/499, XXXIII/500, XXXIII/505, XXXIII/506, XXXIII/509, XXXIII/510, XXXIII/531, XXXIII/534, XXXIII/543, XXXIII/548, XXXIII/554, XXXIII/557, XXXIII/560, XXXIII/562, XXXIII/564, XXXIII/566, XXXIII/567, XXXIII/572, XXXIII/575, XXXIII/583, XXXIII/585, XXXIII/586, XXXIII/587, XXXIII/597, XXXIII/599, XXXIII/602, XXXIII/609

ásli k. XXXIX/300

esli k. XXXIII/387

eslī k. XXXIII/387
esliynen k. XXXIII/437
yanıḫ k. XXXIX/493
k. dāsTanı XXXIX/301
k.+ di XXXIII/418
k. dubeytisi XXXIX/498, XXXIX/499, XXXIX/505, XXXIX/506, XXXIX/508, XXXIX/564
k. dubeytisidi XXXIX/599
k. dubeytisin XXXIX/566
k. dubeytisinin XXXIX/508
k.+ e XXXIII/402, XXXIII/464
k.+ em X/130
k. gözellemesi XXXIX/479, XXXIX/486, XXXIX/496
k.+ i XII/243, XXXIII/396, XXXIII/400, XXXIII/429, XXXIII/507, XXXIII/574
ásliynen k.+ i XXXIII/272
k.+ in XXXIII/339, XXXIII/449, XXXIII/570, XXXIII/576, XXXIII/577
k.+ in adı XXXIII/339, XXXIII/341
esliynen k.+ in adın XXXIII/447
k.+ in dedesi XXXIII/338
k.+ in dedesiydi XXXIII/339
k.+ in ēmisi XXXIII/329
k.+ in ġalbinde XXXIII/510
k.+ in kánı XII/311
k.+ in külün XXXIII/579
k.+ in külüne XXXIII/582
k.+ in oğlun XXXIII/474
k.+ inkinnen XXXIII/268
k.+ nen XXXIII/426, XXXIII/430, XXXIII/505
k.+ nen áslininkine XXXIII/268
k.+ nen eslini XXXIII/275

kerēm bk. **kerēm**.
k. XXXIII/334, XXXIII/399, XXXIII/437, XXXIII/573

kerem dubeytisi Bir tür âşık havası.
k. XXXIX/498

keremi Bir tür âşık havası, bk. **yanıḫ keremi**.
yanıḫ k. XXXIX/495

kereyağı Tereyağı, kereyağı.
k.+ ynan II/73

kerim bk. **yā kerim**.
yā k. XIX/99

kerme Tezek.
k.+ ynen XIX/83

kervan bk. **karvan, kārván, kervān**.
k. XXI/21
k.+ a XXII/50

kervān bk. **kervan, karvan, kārván**.
k. X/105

kervansaray Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.
k. XIX/78

kes (< Far. کس) Kimse, kişi, şahıs.
k. I/87, XX/84, XL/122, XVI/128, XVIII/110, XXXIII/113
k.+ e XXXVI/7
k.+ i I/139
k.+ in XVIII/92
hiç k.+ nen II/51
heş k.+ i XII/437
ne te k.+ i I/139
heş k.+ im XXXVI/14
heş k.+ de XII/119
heç k. III/111, XXXIII/151
hėç k. I/189, I/219
her k. XXXVIII/51
heş k. XII/135, XII/145, XII/150, XXXVI/12, XXXVII/15
hėç k.+ de XXXIX/269, XXXIX/270

kes - 1. Bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak. 2. Düzgün parçalara ayırmak veya dibinden ayırmak. 3. Kesici bir araçla yaralamak, hayvanı boğazlamak. 4. Son vermek, gidermek, ara vermek, bk. **kės -**.

k.- di XVI/21, XXI/25, XXI/29

k.- diler XXXIII/125, XXXIII/156

k.- dim XXXIII/125

k.- eċiyem XXXIII/247

k.- eller XVII/31, XVII/84

k.- ende V/41

k.- er XL/149

k.- erdi I/203, VI/124, XVIII/40

k.- erdī XVIII/121

k.- erdīg VI/29, VI/91

k.- erdihʿ VI/95

k.- erdik XV/27, XVIII/152

k.- erdīK VI/26

göbēğʿin k.- erdik V/215

k.- erdiler I/201, I/202, II/109, V/198, VIII/121

k.- erdileŋ XIII/54

k.- erik VIII/128, XVII/33

k.- erūk XL/44

k.- erük III/87, XIV/19, XIV/21

ġurban k.- erük XIV/17

k.- eydi XXXIII/123

k.- eydin XIII/102

k.- iller V/68, XIII/54

k.- ilse V/13

k.- ip V/150, XXXIII/245

kebin k.- irdiler VI/60

k.- irük XIV/17

k.- iy I/203, I/205

k.- me VII/59

k.- mege VIII/112

k.- meye XV/69

k.- mişdi XXXIX/562

k.- mişik V/163

aḫlım k.- miydi XXI/70

k.- miyēn I/222

k.- tik VIII/113

üzük k.- tiler VIII/36

k.- tim XXVI/31

kės - bk. **kes -**.

k.- illeŋ XV/66

k.- Tiler I/197

kesa bk. **kása, kása**.

k.+ da V/126

kesālet (< Ar. كسالت) Gevşeklik, tembellik.

k.+ im XXXIX/465

menim k.+ im XXXIX/452

kesán bk. **kesen**.

her k. XXXIII/435

k.+ ıŋ I/89

kesb (< Ar. كسب) Çalışarak kazanma, kazanç.

k.+ imi XXXII/45

k.+ imnen XXXII/41, XXXII/45, XXXII/54

kesdir - Kesme işini yaptırmak, kestirmek.

k.- diler XXXIII/123

kesen (< Far. كسان) 1. Kimseler, kişiler. 2. Akraba, bk. **kesán**.

k. XIII/86, XL/138

k.+ in I/100

her k. XIII/85, XIII/94, XL/77

her k.+ in IV/116, XVII/41

kesil - Kesme işi yapılmak, katolunmak, devamı olmamak, bk. **kēsil -**.

k.- di XII/336

kēsil - bk. **kesil -**.

nesli k.- ib XL/190

kesrāygil Erdebil eyaletinde yaşayan bir aile adı.

serāy k. XX/56

keş - bk. **geç -, geş -, keç -, kėç -**.

k.- di XII/419, XIII/97, XXXIII/571

k.- ti V/104, V/105, XIX/15, XXXII/44

k.- tik XIX/110

k.- tin IV/44

keşāverçilig bk. **keşāverçilik, keşāverçilih'**.

k. işimiz XXIII/11

keşāverçilih' bk. **keşāverçilik, keşāverçilig**.

k. II/12

keşāverçilik Çiftçilik, bk. **keşāverçilih', keşāverçilig**.

k. XXII/19

keşaverzi keşāverzī, keşāverzi.

k.+ yik I/15

keşāverzi keşāverzī, keşaverzi.

k. XXII/15, XXXVII/51

k. ėlerik XXXII/6

k.+ ler XX/31

keşāverzī (< Far. کشاورزی) Çiftçi, bk. **keşāverzi, keşaverzi**.

k.+ m XXXVII/50

keşeş (< Far. کشش) Genişlik, genişletme, çekim.

k.+ ei XXV/31

keşver (< Far. کشور) Ülke, diyar memleket, bk. **küşver**.

k.- i ḫub XXXIV/15

ket (< Soğd.) 1. Yerleşim birimi. 2. Köy, bk. **kend, kēnd, kent**.

k. II/95, XVIII/122, XXXI/8

k.+ de VI/29, XI/22, XXVIII/21, XXXI/11, XXXI/35

k.+ dedī XXXVII/34

k.+ den II/104, XXII/53

k.+ der XVIII/124, XXXVII/107

k.+ dere XXXIII/490

k.+ derin XXXVII/103

k.+ derin hāmısı XXXVI/6

k.+ derinin adı XII/6

k.+ di I/9, XVIII/143

k.+ te IV/36, IV/80, VIII/43, XII/10, XV/46

bizim k.+ derde XI/20

hesenalı k.+ di XX/59

ketći bk. **ketçi**.

k. I/31

ketçi Köyde yaşayan, köylü, bk. **ketçi, ketći**.

k. I/31

k.+ di I/30

ketda Oba reisi, bulunduğu yerin ileri gelenlerinden, kanaat önderi, aksakal, bk. **katda**.

k. XL/58

k.+ nı XL/57

ketdi bk. **ketti**.

k.+ nin II/90

k.+ ydik XI/63

k.+ yem XVIII/4

miyananın k.+ leridi XVIII/143

ketti Köyde yaşayan, köylü, bk. **ketdi**.

k. II/95

k.+ di II/92

k.+ ni II/97

keve (< Far. کوه < Ar.) 1. Kerbela'yı ziyaret edenlere verilen ad. 2. Samimi olunan kimselere söylenen bir tür yakınlık sözü.

k. XVI/139

keyf bk. **kīf**, **kef**.

k.+ īz XII/114

şaysevennerin k.+ i XVI/108

keyfiyet (< Ar. كيفيّت) Önem, ehemmiyet.

k.+ i XXXVIII/15

kı bk. **ki, kı̊, kī, ku, kū, kū̊, kī̊, kü**.

k. I/120, I/187, I/81, I/82, IV/58, IV/66, IX/100, XXXV/18, XXXV/20, XXXV/26, XXXV/30

kı̊ bk. **ki, kı, kī, ku, kū, kū̊, kī̊, kü**.

k. I/102

ḳıç bk. **ġıç, ġıç, ġış** (II).

ḳ. XLI/36

ḳ.+ ın XVIII/74

Kısmet bk. **ġısmet**.

eşāyir K.+ inde III/113

ḳış Hayvanları korkutmak veya kovalamak için çıkarılan ses, krş. **ḳış ḳış**.

ḳışḳış ḳ. XXVIII/34

ḳış ḳış Köpek kovalamak için kullanılan bir ünlem.

ḳ. XXVIII/34

ḳ. ḳış XXVIII/34

ḳışlağ bk. **ġışdağ, ġışlağ, ġışlāğ, ġışlah, ġışlaḥ, ġışlāḥ, ġışTağ, ġışTaḥ, ġışTāḥ, ḳışTaḥ**.

ḳ.+ a I/31

ḳ.+ dan XXXV/53

ḳışTaḥ bk. **ġışdağ, ġışlağ, ġışlāğ, ġışlah, ġışlaḥ, ġışlāḥ, ġışTağ, ġışTaḥ, ḳışlağ, ġışTāḥ**.

ḳ.+ dan IV/28

ki (< Far. كه) Bağlama, kuvvetlendirme vb. işlevlerde kullanılan bir edat, bk. **kı, kı̊, kī, ku, kū, kū̊, kī̊, kü**.

k. I/105, I/107, I/111, I/161, I/17, I/222, I/33, I/36, I/74, I/81, I/87, II/104, II/121, II/126, II/127, II/128, II/135, II/138, II/18, II/19, II/23, II/35, II/47, II/51, II/58, II/96, III/11, III/12, III/4, III/77, III/8, IV/100, IV/101, IV/102, IV/108, IV/109, IV/14, IV/32, IV/35, IV/37, IV/58, IV/66, IV/70, IV/81, IV/83, IV/99, IX/11, IX/18, IX/41, V/175, V/26, V/54, VI/109, VI/122, VI/126, VI/127, VI/131, VI/138, VI/143, VI/145, VI/158, VI/160, VI/164, VI/26, VI/27, VI/36, VI/40, VI/62, VI/71, VI/88, VI/94, VII/103, VII/105, VII/106, VII/108, VII/11, VII/129, VII/15, VII/154, VII/164, VII/167, VII/169, VII/175, VII/18, VII/181, VII/20, VII/24, VII/26, VII/27, VII/31, VII/38, VII/4, VII/40, VII/43, VII/67, VII/7, VII/74, VII/77, VII/80, VII/81, VII/84, VII/86, VII/87, VII/89, VII/9, VII/98, VII/99, VIII/140, VIII/149, VIII/33, VIII/47, X/11, X/23, X/97, XI/47, XI/58, XII/10, XII/117, XII/13, XII/159, XII/171, XII/224, XII/225, XII/329, XII/362, XII/399, XII/440, XII/444, XII/5, XIII/34, XIII/43, XIII/55, XIII/88, XIV/34, XIV/59, XIX/8, XIX/9, XL/103, XL/110, XL/122, XL/139, XL/145, XL/147, XL/148, XL/149, XL/150, XL/164, XL/168, XL/180, XL/207, XL/216, XL/43,XL/77, XL/93, XL/95, XV/36, XV/38, XV/54, XVI/102, XVI/105, XVI/112, XVI/129, XVI/13, XVI/23, XVI/37, XVI/40, XVI/53, XVI/62, XVI/63, XVI/72, XVI/78, XVI/89, XVI/94, XVII/35, XVII/37, XVII/44, XVII/51, XVII/58, XVII/59, XVII/80, XVII/84, XVII/86, XVII/88, XVII/89, XVIII/106, XVIII/122, XVIII/131, XVIII/139, XVIII/144, XVIII/15, XVIII/63, XVIII/65, XVIII/72, XX/100, XX/23, XX/48, XX/50, XX/61, XX/92, XX/97, XXI/15, XXI/28, XXI/71, XXII/12, XXII/20, XXII/38, XXII/65, XXII/66, XXII/68, XXIX/32, XXIX/41, XXIX/42, XXV/10, XXV/28, XXV/31, XXV/34, XXV/35, XXV/39, XXV/40, XXV/45, XXV/46, XXV/47, XXV/57,

XXV/58, XXVI/12, XXVI/13, XXVI/19, XXVI/22, XXX/11, XXX/14, XXXI/20, XXXI/29, XXXI/47, XXXII/26, XXXIII/104, XXXIII/107, XXXIII/111, XXXIII/118, XXXIII/120, XXXIII/129, XXXIII/131, XXXIII/141, XXXIII/142, XXXIII/159, XXXIII/174, XXXIII/179, XXXIII/18, XXXIII/193, XXXIII/198, XXXIII/202, XXXIII/212, XXXIII/215, XXXIII/219, XXXIII/220, XXXIII/231, XXXIII/24, XXXIII/254, XXXIII/267, XXXIII/270, XXXIII/271, XXXIII/28, XXXIII/281, XXXIII/321, XXXIII/331, XXXIII/332, XXXIII/334, XXXIII/358, XXXIII/36, XXXIII/360, XXXIII/380, XXXIII/39, XXXIII/40, XXXIII/408, XXXIII/427, XXXIII/428, XXXIII/433, XXXIII/439, XXXIII/44, XXXIII/462, XXXIII/47, XXXIII/487, XXXIII/49, XXXIII/492, XXXIII/508, XXXIII/509, XXXIII/529, XXXIII/536, XXXIII/561, XXXIII/566, XXXIII/68, XXXIII/71, XXXIII/75, XXXIII/77, XXXIII/78, XXXIII/79, XXXIV/19, XXXIV/48, XXXIX/106, XXXIX/125, XXXIX/129, XXXIX/130, XXXIX/131, XXXIX/136, XXXIX/139, XXXIX/145, XXXIX/158, XXXIX/183, XXXIX/184, XXXIX/187, XXXIX/207, XXXIX/222, XXXIX/233, XXXIX/234, XXXIX/235, XXXIX/244, XXXIX/249, XXXIX/269, XXXIX/271, XXXIX/275, XXXIX/291, XXXIX/308, XXXIX/350, XXXIX/37, XXXIX/378, XXXIX/387, XXXIX/4, XXXIX/424, XXXIX/450, XXXIX/452, XXXIX/454, XXXIX/457, XXXIX/46, XXXIX/470, XXXIX/476, XXXIX/477, XXXIX/478, XXXIX/493, XXXIX/497, XXXIX/5, XXXIX/504, XXXIX/506, XXXIX/509, XXXIX/55, XXXIX/559, XXXIX/565, XXXIX/603, XXXIX/608, XXXIX/79, XXXIX/81, XXXV/13, XXXV/27, XXXV/34, XXXV/47, XXXV/53, XXXV/65, XXXV/74, XXXVI/24, XXXVI/33, XXXVI/41, XXXVI/44, XXXVI/47, XXXVI/48, XXXVI/49, XXXVI/9, XXXVII/11, XXXVII/115, XXXVII/120, XXXVII/123, XXXVII/13, XXXVII/15, XXXVII/43, XXXVIII/51

ėle k. XXII/93

kī bk. **ki, kı, kı̊, kī, ku, kū, kū̊, kü**.

k. IV/123, IV/99, VII/162, VII/24, VII/39, VII/63, XIX/83, XL/29, XVI/133, XVI/65, XVI/66, XVI/91, XVIII/60, XX/35, XX/56, XXXIX/270, XXXVI/58

kī bk. **ki, kı, kı̊, ku, kū, kū̊, kī, kü**.

k. I/111

kibi bk. **kimi, kimin, gibi**.

men k. XIV/29

kiçik bk. **kiçik, kiçih', kiçig, küçü, küçük**.

k. XLI/13

kiçig bk. **kiçik, kiçih', kiçik, küçü, küçük**.

k.+ e IV/63

kiçih' bk. **kiçik, kiçig, kiçik, küçü, küçük**.

böyüh' k. IV/121

böyüh' k. zamanıydı IV/123

kiçik 1. Boyutları, benzerlerininkinden daha ufak olan, mikro, büyük karşıtı, küçük. 2. Yaşı daha az olan. 3. Niceliği az olan, bk. **kiçih', kiçig, kiçik, küçü, küçük**.

k. XI/71, XIV/62

bōyüh' k. IV/99

kīf bk. **keyf, kef**.

k.+ imiz VI/76

kifāyet (< Ar. كفايت) Yeterli miktarda olma, yetme, kâfi gelme.

k.+ di XIII/27

kifir bk. **küfür**.

k. nāsezā XXXIX/194

kilas (< Far. کلاس) 1. Okul. 2. Sınıf 3. Ders.

k.+ a XXXV/60

Kileylik Şikâyet, hoşnutsuzluk.

K. VI/43

kilim (< Far. گلیم) Döşeme, divan gibi yerlere serilen, genellikle desenli, havsız, kalın, kıl veya yün dokuma, kilim.

k. XVII/75, XXXVI/38

k. toḫuyardıḫ XI/8

k. toḫuyirdıḫ XIX/91

kilo (< Fr. *kilogramme*) Bin gramdan oluşan ölçü birimi, kilogram, bk. **kilō**.

k.+ ğun IV/48

otuz k. XXXIX/485

kilō bk. **kilo**.

otuz k. XXXIX/486

kilometr Bin metrelik uzunluk ölçü birimi (km), bk. **kilometre**, **kilōmetr**, **kilōmetri**.

k. XXXV/9

dört k. II/117

ġırḫ k. XXII/48

üç k. II/117

dört k.+ de II/119

üç k.+ de II/119

kilōmetr bk. **kilometre**, **kilōmetri**, **kilometr**.

yüz k. XIX/105

kilometre bk. **kilōmetr**, **kilōmetri**, **kilometr**.

k. XXXVIII/8

k.+ de II/120

kilōmetri bk. **kilometre**, **kilōmetr**, **kilometr**.

otuz k. XL/213

kim Soru zamiri, hangi kişi, kim.

k. VI/63, X/38, XII/278, XII/317, XIV/34, XXVI/25, XXVI/43, XXVI/7, XXXIII/151, XXXIX/574, XXXIX/590

k.+ e X/111, XVIII/123, XXXVI/7

k.+ em XII/282

k.+ i VIII/113

k.+ in I/165

k.+ in kimin IX/89

k.+ in üzüne XIV/61

k.+ indi II/89, X/112, X/116

k.+ lere XII/241, XII/49

k.+ nen IX/28, XII/282

k.+ sen XII/282, XXXIX/560

k.+ sin VI/133, VI/154

k. idi XII/393, XII/421, XII/458, XII/461, XII/462, XXXIX/529

k. iydi XII/457

kimin k.+ in IX/89

kimi -a / -e benzer, gibi, kadar, bk. **kimĭ**, **kimin**, **kibi**.

arının toḫumu k. XVI/121

bunun k. XVI/128

bus k. VIII/61

dağlar k. XII/188

düş k. XII/243

ėlanki k. XXXVI/43

ġádimki k. XXV/39

göz k. V/54

heniz k. VIII/78

henizki k. VIII/77

hėyvan k. XIII/30

hindiki k. VIII/53

sēn k. XXXIX/561

senin k. XXXIX/556

sizin k. VIII/148

vaḫt k. XXXIX/376
ferş k.+ di XVII/90
ġedimki k.+ di XXXI/37
culfiya k. XXXVII/123

kimī bk. **kimi**, **kimin**.
k. XXXIX/528

kimin bk. **kimi**, **kimī**, **kibi**.
k. II/78
bağban k. XII/178
bılıt k. XVI/49
bının k. X/42
bülbül k. XII/177
eli k. XII/274
hindiki k. XVIII/88
onun k. XII/109
sap k. XXXIX/531
sen k. XVI/60
senin k. XII/98, XVI/126
sular k. XII/55
şimşek k. XII/56
terlan k. XII/176
sizin k.+ si XXXIX/178

kiprig Göz kapağının kenarındaki kıllar veya bu kıllardan her biri, kirpik, bk. **kirpik**.
k.+ innen XXXIII/530, XXXIII/531

kiri - Şaşırmak, hayret etmek.
k.- di XXXIII/492

kiriş Bir tür ot.
k. XI/21

kirmanşah İran'ın otuz bir eyaletinden biri, Kirmanşah.
ustān-ı k.+ di XXXVII/117

kirmanşahlı Kirmanşah halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.
k.+ dı XII/140

kirpik bk. **kirpik**.
k.+ di XLI/28

kişi Erkek, adam, şahıs, zat, nefer.
k. III/106, VI/84, XIII/72, XLI/18, XVI/100, XVI/102, XVI/18, XVI/97, XVIII/89, XVIII/92, XXXIII/439, XXXIII/451, XXXIII/486, XXXIII/497, XXXIX/453
k.+ den VII/78, XVI/80, XVIII/148
k.+ di XVI/18, XXXIII/467
k.+ ler IV/127, VIII/86, XII/220, XL/30, XVIII/140, XVIII/15
k.+ lerden XII/225
k.+ lere XIX/91
k.+ leri XVI/26
k.+ lerimiz VI/80
k.+ lerin biri VIII/113
k.+ ni XVI/98, XVIII/146
k.+ nin XXXIII/164, XXXIX/458
k.+ nin arvadı XV/12
k.+ nin ġolu ġıçı XVIII/145
k.+ ninkine XLI/31
k.+ sī XIV/59
k.+ ye XVI/100, XVI/99, XXXIII/164, XXXIX/41, XXXIX/42
k.+ yem XXXIX/602
k. meclisinde III/110
aḫsaḳḳal k. V/127, V/144
ġoća k. IV/130
tiriye k. XL/218
yaḫçı k. XLI/97
yaẏa k. XLI/101

kişmiş (< Far. گشنیز) Maydanozgillerden, yaprakları maydanozu andıran, 20-60 santimetre yüksekliğinde, tüysüz, bir yıllık ve otsu bir bitki, kişniş.
k. V/85

kitab bk. **kitāb**, **kitap**.
k.+ ı XXXIX/386
k.+ lardan XXXIX/472

eşāyırın k.+ ı XXXIX/386

kitāb bk. **kitab, kitap**.

k.+ ı IX/66, XXXIX/310

kitap (< Ar. كتاب) 1. Ciltli veya ciltsiz olarak bir araya getirilmiş, basılı veya yazılı kâğıt yaprakların bütünü 2. Herhangi bir konuda yazılmış eser, kitap, bk. **kitāb, kitab**.

k. XVI/15, XXXVII/16

k.+ da XXXVII/17, XXXVII/18

k. defter XXXIX/274

k.+ nan I/75

ḳoçnişin Küçükbaş hayvancılıkla uğraşan kimse.

ḳ. XXXIII/553, XXXIII/556

ḳ. iydi XXXIII/468, XXXIII/495

kol 1. Püskül, çalı. 2. Dal, bk. **kōl**.

k.+ ları XXXIII/513

kōl bk. **kol**.

k.+ ların dibinde XXXIII/520

kollen (< Ar. كلا) Tamamen, bütünüyle, bk. **kollēn, küllen**.

k. VII/25, XL/138, XL/143, XL/184, XL/185, XL/70, XXXV/16, XXXV/18, XXXV/21, XXXV/22, XXXV/24, XXXV/30, XXXV/38, XXXV/55, XXXVIII/22, XXXVIII/29, XXXVIII/54, XXXVIII/62

kollēn bk. **kollēn, küllen**.

k. XL/175

komile İran'da faaliyet gösteren bir terör örgütü, Komele.

k. II/104

k.+ ni kürdü tekdirēndaz II/98

kompires (< İng. *compress*) Kamyon, damperli kamyon.

k.+ im XXXVIII/37

kór bk. **kör**.

k. XXXIII/487

k.+ em XXIII/20

kosa (< Far. کوسه) Bıyığı, sakalı çıkmayan erkek.

k. XVIII/38

kot 1. Pantolon. 2. Giysi yapılan mavi bir tür kumaş, blucin.

k. XXXIII/521

kōv Çocuk oyunlarında oyuncunun veya takımın hedeflenen amacı gerçekleştirmesi, sayı.[4]

k. XVIII/159, XVIII/160

Köç bk. **köç**.

K.+ e XXIV/17

köç - Çeşitli sebeplerden ötürü temelli veya belirli bir süre için yer değiştirmek, bk. **köş -**.

k.- düğ'ümüz II/125

k.- ecėyem XXXIX/280

k.- ek I/119, XXII/11

k.- en VII/167, XXXIII/265

k.- endē I/120

k.- erdi IV/32

k.- erdik I/137, XXIV/43

k.- erdüK XX/24

k.- erik VIII/136

k.- mege VIII/69

k.- mek XXXIII/43

k.- meyib XXXIII/484

k.- mėyibsen XXXIII/485

k.- sek XVII/4

k.- üp XII/227, XXXIII/476

k.- üP XXXIII/463

k.- üpler XXXIII/265, XXXIII/266

[4] Bu sözcük oyunlarda olumsuz durumlar için daha sık kullanılır. Hesaba katılmaz, sayılmaz anlamına gelen "Kov değil" biçimi daha yaygındır.

k.- ür XXXIII/470

k.- üydük VIII/72

köç 1. Şahseven Türklerinin yaylaktan kışlağa, kışlaktan yaylağa gitme işi. 2. Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret bk. **Köç**.

k. VIII/71, XIII/70

k.+ e VIII/137, XXIV/17

k. aparırdıḫ XIX/66

k. ėlemezdik XXIV/42

k. ėlerdi IV/30

k. ėlerdik IV/21, IV/34

k. ėleyip IV/23

k. gėden IV/81

k. gėderdig XVIII/9

k. gėderdik IV/22

k. geliydik VIII/71

k.+ nen VIII/82, XX/27, XXIV/16

k.+ ü I/167, XVIII/122

k.+ ümüz IV/18, XIX/67

k.+ ün ġabağına XXXIII/495, XXXIII/501, XXXIII/503

k.+ ün ġabağınā XXXIII/495

k.+ ün üssünde VIII/111, VIII/112

köçeri Göçebe, konargöçer yaşam tarzını benimseyen kimse.

k. X/11

k.+ ymiş X/11

köçme Şahseven Türklerinin yaylaktan kışlağa, kışlaktan yaylağa göç etme işi, bk. **köşme**.

k.+ imiz XVII/4

k.+ yimiz XXII/11

köde bk. **ködėv̇, ködög̑**'.

k.+ lerin XXXIII/22

ködeçi Samanı, otu parayla alan kimse.

k. XXXIII/22

k.+ ydik XXXIII/21

ködėv̇ 1. Hayvanların yediği bir tür dikenli ot. 2. Ot veya saman, bk. **ködög̑**', **köde**.

k. XX/77

k.+ dī XX/77

ködög̑' bk. **ködėv̇, köde**.

k.+ dü I/83

köhne (< Far. کهنه) 1. Eski. 2. Eskiyip yıpranmış, bakımsız kalmış.

k. VI/58, XVIII/93

k. dosdun XXXIX/151, XXXIX/152, XXXIX/161

dedēn k. ḫurcuna VI/63

köhnel - Eskimek, unutulmak.

k.- iy XL/50

kök 1. Bitkileri toprağa bağlayan, topraktaki besi maddelerini emmesine yarayan klorofilsiz bölüm. 2. Dip, temel. 3. Kaynak, köken.

k. alır VII/133

k.+ dü XII/303

k.+ ü XXXIX/565

k.+ üm XXXIX/431

köklü Kökü olan.

k. V/42

köleğ bk. **kömek, kömey, kömeh**', **kömeğ, kömeğ**', **kömeg, köleğ**.

k.+ i XV/37

kölge 1. Saydam olmayan bir cisim tarafından ışığın engellenmesiyle ışıklı yerde oluşan karanlık. 2. Ne olduğu anlaşılamayan karaltı, gölge.

k.+ de XVII/64

k.+ nde VIII/154

kömeg (< Far. کمک) 1. Birinin karşılaştığı sıkıntıları hafifletmek için

yapılan davranış, yardım. 2. Destek olmak. 3. Arka çıkmak, bk. **kömek, kömey, kömeh', kömeğ, kömeğ', köleğ, köleğ**.

k. XXXIX/252

k. ėlerdi XVIII/137

k. ėlerig XIX/47

k. ėleyen XLI/100, XX/10

k. elimi XXXIX/245

kömeg ėle - Yardım etmek, destek olmak.

k. ė.- rdi XVIII/137

k. ė.- rig XIX/47

k. ė.- yen XLI/100, XX/10

kömeğ' bk. **kömek, kömey, kömeh', kömeğ, kömeg, köleğ, köleğ**.

k.+ i VII/103

k.+ in XL/20

k.+ 'in XL/128, XL/206

kömeğ bk. **kömek, kömey, kömeh', kömeğ', kömeg, köleğ, köleğ**.

k.+ in ossun XIV/71

k.+ iniz III/113

kömeh' bk. **kömek, kömey, kömeğ, kömeğ', kömeg, köleğ, köleğ**.

k. XXXVIII/64

k. ėliye XVI/112

k.+ leri XXVI/31

kömeh'lig bk. **kömekliK, kömeh'lih', kömeh'liğ'**.

k. XVI/114, XXXIII/547

k. ėler XL/124

k. ėliyek XL/125

kömeh'liğ' bk. **kömekliK, kömeh'lih', kömeh'lig**.

k.+ iynen VII/39

kömeh'lih' bk. **kömekliK, kömeh'liğ', kömeh'lig**.

k. ėlerih' XVII/16

kömek bk. **kömey, kömeh', kömeğ, kömeğ', kömeg, köleğ, köleğ**.

k.+ z VIII/2

kömekliK Yardım, yardımı dokunmak, yardım etmek, bk. **kömeh'lih', kömeh'liğ', kömeh'lig**.

k. XXI/18

k. ėle XXI/17

kömekliK ėle - Yardım etmek, bk. **kömekliK, kömeh'lih', kömeh'liğ', kömeh'lig**.

k. ė.- XXI/17

kömey bk. **kömek, kömeh', kömeğ, kömeğ', kömeg, köleğ, köleğ**.

k. ėlerdi I/174

kömür Siyah renkli, bitkisel kaynaklı, içinde yüksek oranda karbon bulunan katı yakıt, kömür.

k.+ dü II/85

k.+ ū̄ II/82

könül bk. **gölül, gövl, göğül, göyül, gōyül**.

k. XXXIX/131, XXXIX/626

k.+ ümün bāğ baḫçasında VII/118

köpek Köpek, it, bk. **küpek**.

k. ġızları XII/349

köpoğlu Hakaret içeren bir seslenme sözü, köpoğlu.

k. XVI/88, XXVIII/34

kör (< Far. کور) Görme engelli, âmâ, bk. **kór**.

k. XIX/26, XXXIII/253

Kör - bk. **gör -, gōr -, ʿgör -**.

K.- dük XIX/120

körhesenlı Zencan eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **körhesenlu**.

k.+ du XII/210

körhesenlu bk. **körhesenlı**.

k. XII/215

köroğlu Balkanlardan Doğu Türkistan'a, Güneybatı Anadolu'dan Sibirya'ya kadar uzanan Türk dünyasında hikâyeleri anlatılan ve okunan tarihî şahsiyet, Köroğlu.

k. IX/10, IX/29, IX/31, IX/36, IX/40, XII/47

k.+ dān VII/96

k.+ nnan IX/10, IX/29, IX/84

k.+ nun IX/38

k.+ nun meclisinde IX/46

k.+ nun üssüne IX/37

k. sinesinin üsdünde VII/22

k. adı IX/12, IX/44

k. dastanı IX/8

ġoş k. IX/48, XII/239

köroğlu üzü Bir tür âşık havası.

k. XXXIX/496

körpe 1. Küçük yaştaki çocuk. 2. Henüz olgunlaşmamış meyve. 3. Yavruluktan henüz çıkmamış hayvan.

k. XXII/94

k. idim VII/77

k. uşaḫda V/32

körpeliğ Körpe olma durumu, tazelik, olgun olmama durumu.

k.+ imde VII/79

körpü Herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine bağlayan veya trafik akımının, başka bir trafik akımını kesmeden üstten geçmesini sağlayan ahşap, kâgir, beton veya demir yapı, köprü.

ġıl k. XXXIX/83

köskü 1. Ucu sivri ağaç, kazık 2. Alaçığın tabanıyla tavanını birleştirmek için kullanılan ip veya kazık, bk. **ċöskü**.

k. XXVI/11

k. ipidī XXVI/11

köş - bk. **köç -**.

k.- tü XXII/12, XXXVI/58

k.- tük VIII/114, VIII/115, XXV/30

köşe İki duvarın birleştiği girintili veya çıkıntılı yer.

k.+ ni VI/141

köşme bk. **köçme**.

k. XXII/12

köteh'le - Dövmek, dayak atmak.

k.- yrüh' XL/158

kötek Dövmek, dayak, patak.

k. yėyirik VI/58

kötüh' Kök, nüfus kütüğü.

k.+ den IX/69

k.+ leri I/130

köyneg bk. **köynek, köyneh'**.

k. XVIII/88

k. ídı V/111

köyneh' bk. **köynek, köyneg**.

sarı k. XIV/29

tuman k. XIV/9

k.+ di IX/105, XVII/37, XVII/43

köyneh'lih' Gömleklik kumaş.

k. V/109, XVII/39

köynek 1. Vücudun üst kısmına giyilen hafif giysi. 2. Elbise, kıyafet. 3. Şahseven kadınlarının çeşitli törenlerde giydikleri geleneksel üst giysisi, gömlek, bk. **köyneh', köyneg**.

k. XI/46

k.+ dī XIX/80

tuman k. IV/103, XIV/9

köz Güz, sonbahar.

k. XLI/50

ku bk. **ki, kı, ků, kī, kū, kū̆, kī̆, kü**.

k. XXXII/30

kū bk. **ki, kı, kı̊, kī, ku, kū̊, kī̊, kü**.

k. XXXII/24

kū̊ bk. **ki, kı, kı̊, kī, ku, kū, kī̊, kü**.

k. XL/87

kuçe Sokak, mahalle.

ġám k.+ mī̊ VII/114

kuh (< Far. کوه) Dağ.

dāmen-i k.- i sabelanda XXXV/36

kūhı bal Dağ balı.

k. XL/78

kulli irşād Halk eğitimi ile ilgilenen resmî birim.

modir-i k.+ ın tevessüdüynen VII/6

kulli irşādi islāmi-yi erdebil Erdebil'in kültür ve eğitim işleriyle ilgilenen resmî birim.

modür-i k. VII/10

ḳutar - 1. Bitirmek, tamamlamak. 2. Tükenmek, süre almak. 3. Kurtarmak, azat etmek. 4. Zor bir durumdan çıkmak. 5. Ölmek, bk. **ġutar -**.

ḳ. XVI/88

ḳ.- aćaḫ XXXIII/106

ḳ.- anda XXIII/40, XXXIX/112

ḳ.- annan sorā XX/43

ḳ.- annan sōra IX/16, XVII/83, XX/43

ḳ.- ardı XL/91

ḳ.- ardıḫ XVIII/11, XVIII/12

ḳ.- dım XXVI/37

ḳ.- dī̊ XXVI/9

ḳ.- dīn II/142

ḳ.- ey XXXIII/77

ḳ.- ıb V/69

ḳ.- ım XXXIII/548

ḳ.- ıpsız VI/155

ḳ.- maz VII/97

ḳ.- sın XVI/85

veḫd ḳ.- ıb XVI/123

kü bk. **ki, kı, kı̊, kī, kū, kū̊, kī̊, ku**.

k. XII/251, XXXIII/157, XXXIII/392, XVI/116

küçe Sokak, yol.

k.+ de VII/40

küçü bk. **kiçih', kiçig, kiçik, kiçik, küçük**.

k. III/8

k.+ sün III/11

küçük bk. **kiçih', kiçig, kiçik, küçü, kiçik**.

k. XLI/13

küdürü Hayvanların yediği bir tür dikenli bitki.

k.+ dū̊ I/83

küfür (< Ar. کفر) Sövgü, küfür, bk. **kifir**.

k. XXXIX/31

kül Yanan şeylerden artakalan toz madde, kül.

k. atmazdılar V/90

k.+ den I/204, XXXIII/581

k.+ ūn üsdünnēn XXXIII/577

k.+ ü V/179

k.+ üne XXXIII/576

eslinin k.+ ü XXXIII/582

keremin k.+ ün XXXIII/579

keremin k.+ üne XXXIII/583

küle - Hayvanın bacaklarını bağlamak.

k.- yrūk XXVII/27

k.- yrük XXVII/27

küleg bk. **külek, külēk**.

k. XXXIII/541, XXXIII/542

külek Fırtına, şiddetli rüzgâr, yel, bk. **külēk, küleg**.

k. XIX/109, XL/30, XXXIII/541

k. vırırdı XXXIII/529

k. vuriy XXXIII/532

külēk bk. **külek, küleg**.

k. XIX/109

küleş Bitkinin taneleri ayrıldıktan sonra kalan kuru kısım, iri saman.

k. samanın VII/136

külfet (< Ar. كلفت) 1. Sıkıntı, zahmet, meşakkat. 2. Evde yaşayan veya düğün evine konuk gelen kimseler.

k. XXXIII/108

k. iydi XXXIII/111

alaçığın k.+ i XXXIII/111

küllen bk. **kollēn, kollēn**.

k. XII/394, XII/88, XXXVII/118, XXXVII/138

küllüg 1. Ot, saman vb. şeylerin yığıldığı yer, samanlık. 2. Ahır.

k.+ e XIII/79

külüg Taşları, kayaları parçalamakta kullanılan sivri kazma, külünk, bk. **külüğ**.

k. XXXIII/199

külüğ bk. **külüg**.

k.+ ü XXVII/27

küme Alaçıktan küçük daha çok kare biçiminde kurulan Şahseven Türklerinin yaylaktaki en küçük barınağı.

k.+ deydi XIII/94

k.+ ni XIII/71

kümmez Zencan eyaletine bağlı Farsların daha çok Gonbad adıyla andıkları bir yerleşim birimi, Kümmez, bk. **gümmed**.

k. XXII/31

k.+ di XXII/40

künde Beze hâline getirilmiş hamur.

k. VI/35

kündele - Hamuru yaymak, yassı veya yumru hâle getirmek.

k.- rdi XV/31

künh (< Ar. كنه) Öz, kök.

insānın k.+ ü bünövresi XII/277

küpe (< İt. *coppa*) Kupa, bardak.

k. VIII/102

küpek bk. **köpek**.

k. ġızı XII/346, XII/349, XII/350

k. ġızları XII/349

kürdisdan bk. **kürdistan, kürdistān, kürdisTan, kürdüstan, kürdisdān**.

k.+ a VI/16

kürdisdān bk. **kürdistan, kürdistān, kürdisTan, kürdüstan, kürdisdan**.

k.+ ā XXII/46

kürdistan İran'ın kuzeybatısında yer alan bir eyalet adı, bk. **kürdistān, kürdisTan, kürdüstan, kürdisdān, kürdisdan**.

k.+ nan II/108

usTān-ı k.+ dı XXXVII/120

ustān-ı k.+ dī XXXVII/117

kürdistān bk. **kürdistan, kürdisTan, kürdüstan, kürdisdān, kürdisdan**.

k.+ ā XXII/45

kürdisTan bk. **kürdistan, kürdistān, kürdüstan, kürdisdān, kürdisdan**.

hūme-i k.+ dı XXXVII/108

kürdü Kürtçe.

k. II/98, XXXVI/63

kürdüstan bk. **kürdistan, kürdistān, kürdisTan, kürdisdān, kürdisdan**.

k.+ a XXXVI/61

küre Küçük kulaklı koyun.

k. V/122

küreğ' bk. **kürek, kürey**.

k.+ ine VIII/102, VIII/103

kürek 1. Vücudun arka kısmı. 2. Bel, sırt, bk. **kürey, küreğ**'.

k. XLI/35

kürey bk. **kürek, küreğ**'.

k.+ imde XXXIX/259

kürk Bazı hayvanların giyecek yapmak için işlenmiş postu veya bu posttan yapılmış olan giyecek.

k.+ dü III/5

k.+ e III/5

kürs bk. **kürsī**.

k.+ ün XII/276

kürsī (< Ar. كرسى) 1. Bakara suresinin 255. ayetinde de geçen arşın altında bulunan, yeri ve gökleri kaplayan yer. 2. Kalabalığa karşı konuşma yapanların önünde bulunan yüksekçe yer, bk. **kürs**.

k. XII/300

kürsü Şahseven Türklerinin genellikle düğünlerde vb. törenlerde kalabalığın evlenen çiftleri görmesi için kurdukları yüksekçe düzenek, bk. **kürsī**.

k. XI/29, XXII/58

k.+ de VI/39

k.+ dē VI/38

k.+ nün üstüne XXII/58

k. ġurardılar VI/37

kürt Kürt.

k.+ der XII/116, XXXVII/111

k.+ deri II/106, XXXVII/114, XXXVII/134

k.+ derin XXII/50

k.+ dernen XXXVII/110, XXXVII/114

k.+ di XXXVII/116, XXXVII/118, XXXVII/121

k.+ düler I/210

kürtler Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri olan Kocabeyli tayfasının bir tiresi.

k. XLI/6

küs - Darılmak, küsmek.

k.- ecēk XII/169

k.- merih' XL/99

k.- tüm XXI/27, XXI/31

küssülü Küs durumda olanlar, gücenmiş, gücenik, küs.

k.+ nü XXI/85

küşver bk. **keşver**.

k.- i sūriye XXXIV/14

kütūret (< Ar. كدورت) 1. Belirsizlik, bulanıklık. 2. Kaygılar, kederler.

k. I/119

küvenni Hörgüçlü.

k. XXXIII/261

L

láġāb (< Ar. لقب) Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad.

l.+ i VII/158

lāġal (< Ar. لاقول) Sözsüz, susarak.

l. XXXIX/283

la iláheillallah bk. **láilāheillellah**.

l. XII/380

lá ilāheillellah (< Ar. لا اله الا اللّه) "Allah'tan başka ilah yoktur" anlamına gelen tevhit sözü, kelimeitevhidin ilk cümlesi, bk. **lailáheillallah**.

l. XXXIX/219

lál (I) (< Ar. لعل) Parlak kırmızı renkli kıymetli taş.

l. XXXIX/248, XXXIX/255

lāl (II) (< Far. لال) Dilsiz, sessiz.

l. XXXIX/294

lálá (< Far. لالا) Eskiden saraylarda veya büyük ailelerde bir çocuğun bakımı, eğitim ve terbiyesiyle meşgul olan erkek terbiyeci, bk. **lele**.

l. XXXIII/330, XXXIII/333, XXXIII/343, XXXIII/347, XXXIII/402, XXXIII/406, XXXIII/409, XXXIII/454, XXXIII/455, XXXIII/458, XXXIII/505, XXXIII/531, XXXIII/541, XXXIII/542, XXXIII/548, XXXIII/553, XXXIII/559

l. máhmut XXXIII/560

l.+ ni XXXIII/416, XXXIII/542, XXXIII/551

l.+ nin atın XXXIII/550

l.+ nin oğul adı XXXIII/334

l.+ ya XXXIII/341, XXXIII/363

l.+ ye XXXIII/534

l.+ yē XXXIII/401

l.+ ynen XXXIII/354

lam (< Ar. ل) Arap alfabesinin yirmi üçüncü harfi.

l. XII/380

landövir (< İng. *Land Rover*) İngiliz arazi aracı markası.

l.+ nen XV/23

lane bk. **nana, nane**.

l.+ di I/83

lap "En, çok, pek" anlamlarına gelen derecelendirme ve kuvvetlendirme sözü, bk. **yap**.

l. VI/109, VI/165, VII/77, XXXIX/326

lapdan l.+ a VIII/27

lapdan Birden, ansızın.

l. VIII/27, XVI/60, VII/163, XXXIII/110, XXXIII/58, XXXIX/289

ları Erdebil eyaletine bağlı resmî adı Lahrud olan bir yer adı, Ları, bk. **lārı**.

l.+ da XXIII/15

l.+ dan XXIII/16

lārı bk. **ları**.

l. XXXVIII/8

l.+ dı III/22

lātif (< Ar. لطيف) Hoş, nazik, yumuşak.

l. XXXIX/551

l. dek XXXIX/597

lay Bebekleri uyutmak için söylenen ninni ezgisi.

l. VIII/152

l.+ uv̇a III/48, III/52

layāġát (< Ar. لياقت) Yetkinlik, liyakat.

l.+ de VII/157

lāye (< Far. لايه) Kat, ara.

parçanın l.+ sinde XL/222

laylay Bebeklerin uyumasına yardımcı olmak için söylenen türkü, ninni, bk. **laylāy, låylåy**.

l. III/43, III/44, III/48, III/52, VII/13, VIII/151, VIII/152, XI/30, XI/31, XV/62, XVII/61, XVII/63, XXI/19, XXI/32, XXI/34, XXIV/25

l. çallam XV/62

l. çalluḫ XIV/38

l.+ ım sesi XXI/21

l.+ ımız XXI/38

l.+ ımızdī VII/21

ana l.+ ımızdı VII/13

laylāy bk. **laylay, låylåy**.

l. XI/31

låylåy bk. **laylay, laylāy**.

l. XXIV/23, XXIV/24, XXIV/25

l. ċalardıḫ XXIV/23

laylon bk. **leylon**.

l. II/57, II/59

lazım bk. **lāzım**.

l.+ dı XII/88

bizim l.+ ımız IX/37

lāzım (< Ar. لازم) Gerekli, lüzumlu, bk. **lazım**.

l. XXXIX/254

l.+ dı XXXIX/247

lebedar (< Far. لبه دار) Şapka.

l. I/42

l.+ dan I/39

l.+ dān I/41

l.+ dı I/38

l.+ ı I/38

lehçe (< Ar. لهجه) Bir dilin tarihsel, bölgesel ve siyasal sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle ayrılan kolu, değişke, diyalekt.

l. IX/81

l.+ de II/36

l.+ leri IX/75, IX/78

l.+ lerimiz XL/66

l.+ lerimizde XL/67

l.+ sinde XL/64

urmiye aşıḫlarının bi l.+ leri IX/76

zenćan aşıḫlarının bi l.+ leri IX/76

ġaradağ aşıḫlarının bi l.+ si IX/77

oların l.+ si IX/82

leh 1. Soluk soluğa kalma. 2. Yorulma.

l.+ e V/155

lele bk. **lálá**.

l.+ m X/121

lendi Beşik.

l.+ de XI/27

l.+ ni XI/28

l.+ ye XI/27

leng (< Far. لنگ) 1. Ağır, yavaş, aksama, gecikme. 2. Aksak, topal.

l. XII/331

lenger (< Far. لنگر) 1. Gemi demiri, çapa. 2. Bir nesneyi yerinde sabit tutan bağ, zincir.

l. XII/247

lepe 1. Kırık nohut. 2. Fındık, badem veya cevizin içi.

l. V/43, V/72

lerze (Far. لرزه) Titreme, titreyiş.

l. VII/50, VII/57

leşḫan Asıl anlamı "leşlerin hanı" olan ancak metinde kaynak kişinin sevdiği ve uzun süredir görmediği birine duyduğu özlemi dile getirmek için kullandığı bir söz.

l.+ dı XIV/30

leva (< Ar. لوا) Sancak, bayrak.

l.+ sı XII/96

leyen (< Far. لگن) İçinde öteberi yıkanan veya çeşitli işlerde kullanılan yayvan kap, leğen.

l. III/67

leyli *Leyla ile Mecnun* adlı aşk hikâyesinin kadın başkahramanı, Leyla, bk. **leylī**, **lēyli**.

l. XXXIII/295

l.+ ni XXXIII/295

l.+ ynen mećlun XXXIII/280

l.+ ynen mećnun XXXIII/270

l. ḫānım XXXIII/316, XXXIII/321

l. ḫānımı XXXIII/293

l. mećnunnan VII/95

ġara l.+ ni XXXIII/303

mećlunnan l.+ ynen XXXIII/277

leylī bk. **leyli**, **lēyli**.

mēćlunnan l. XXXIII/313

lēyli bk. **leyli**, **leylī**.

l. XXXIII/321, XXXIII/327

l. ḫānım XXXIII/315

leylon (< Fr. *nylon*) 1. Dayanıklı ve esnek döküm maddesi, naylon. 2. Poşet. bk. **laylon**.

l. I/39

l.+ a XXVII/30

leysan (I) Japon araba markası, Nissan, bk. **lisān**.

l.+ ı I/142

leysan (II) (< Ar. لسان) Dil, lisan, bk. **līsan**.

l.+ ıyın XII/486

āciz l.+ ın XII/482

lıbas bk. **libas, libās**.

l.+ uv̇un üsTüne I/206

derviş l.+ ında IX/13

libas (< Ar. لباس) Elbise, giyecek nesne, bk. **libās, lıbas**.

l. III/100, III/98

l.+ ı V/118

l.+ ımızī XVII/27

l.+ ını XVI/101

erus l.+ ı VI/28

göy l.+ ı XXXIX/559

onun l.+ ın XVI/101

onun l.+ ını XVI/102

uşaḫların hamısın l.+ ın III/98

libās bk. **libas, lıbas**.

l. V/120

l.+ ı V/120

l.+ ımızda XVII/37

cek l.+ ın XII/72

libasşuyi (< Ar. + Far. لباسشويي) Çamaşır, giyilecek nesnelerin hepsi.

l.+ dī XXXVIII/60

lilen - 1. Çamura bulanmak, tortulanmak. 2. Bulanık duruma gelmek, bulanıklaşmak.

l.- di XXI/8

lisān bk. **leysan** (I).

l.+ ın yükün II/134

līsan Dil, lisan, bk. **leysan** (II).

l. XII/134

lisans (< Fr. *licence*) Genellikle dört yıl süren üniversite veya yüksekokul öğrenimi.

l.- i şīmi XXXV/61

l. diplomdu I/148

litf bk. **lutf, lütf, litf**.

allahın l.+ innen XXXIII/526, XXXIII/548

livan bk. **livān**.

l. XXI/65, XXI/67

līvan (< Far. ليوان) Bardak, bk. **livan**.

l.+ ı XXI/67

lobya Fasulye.

l. V/87

loğman 1. Kişi adı. 2. Kur'an'da adı geçen ve tıp alanındaki bilginliğiyle bilinen din büyüğü.

l. XII/266

lolap Deri yayık üzerinde yer alan ağaç parçası.

l.+ dī XIX/21

lōtaġdir (< Ar. تقدير لوح) Levhitakdir, takdir belgesi, takdirname.

l. XXXIX/377

lök 1. Yedi yaşından büyük erkek deve. 2. Deve yavrusu, bk. **lōk**.

l. II/126, II/129, II/131

l.+ nen XIII/11, XIII/13, XIII/18, XIII/19

l.+ ūn II/128

l.+ ün yaḫçısı XIII/51

lōk bk. **lök**.

l. II/123, XIII/34

lūh (< Ar. لوح) 1. Üzerine yazı yazılabilecek ve resim yapılabilecek yassı düz nesne veya yüzey. 2. Levh-i mahfuz.

l. XII/284

lutf (< Ar. لطف) Önem verilen, sayılan birinden gelen iyilik ve yardım, ihsan, inayet, atıfet, lütuf, bk. **lütf, litf**.

l. ėledi VII/24, VII/38

l. ėleyipsiz VII/175

lüle (< Far. لوله) Boru.

l.+ ni XXX/10

l.+ nin ağzına XXX/12

lüt Çıplak, üryan.

l. VI/27, XII/116, XIX/107

lütf bk. **lutf, litf**.

l. ėledi VII/28, VII/4

l. ėleyipdi VII/157

M

maaş (< Ar. 1 معاش.) Bir kimseye aydan aya ödenen para, ücret, aylık. 2. Gelir, maddi durum.

m. XXXVIII/55

maćera bk. **mācerā, māćera**.

m.+ sı XXXIX/508

mācerā (< Ar. ماجرا) Baştan geçen ilginç olay veya olaylar zinciri, serüven, sergüzeşt, avantür, bk. **maćera, māćera**.

m.+ sı XXXIX/509

māćera bk. **maćera, mācerā**.

m.+ sı XXXIX/509

mācil bk. **ācil**.

ācil m. XL/138

mādi (< Ar. معده) İnsanlarda ve hayvanlarda karın boşluğunun üst kısmında bulunan ve yenilen yiyecekleri sindirmeye yarayan torba şeklindeki iç organ, kursak.

m.+ ye IV/47

mah (< Far. ماه) Ay, kamer.

m.- ı taban XII/270

mah-ı taban (< Far. تابان ماه) Ay yüzlü.

m.- ı t. XII/270

mahabát Güney Azerbaycan'da bulunan, Batı Azerbaycan eyaletine bağlı bir şehir.

m.+ deydūḫ XVI/39

mahal (< Ar. محل) Yer, mekân, mevki.

genće m.+ ının IX/67

máḥdūdiyet (< Ar. محدوديت) Sınırlılık, bk. **mėhdūdiyet**.

m. VII/16

mahı bk. **māhi**.

m. XI/17, XI/17

māhır (< Ar. ماهر) 1. Becerikli, maharetli. 2. Canlı, hareketli.

m. XXXIX/489

māhi (< Far. ماهی) Balık, bk. **mahı**.

m.+ den XL/138

mahmıt Kişi adı, bk. **máhmud, mahmud, máhmūt, máhmut, mahmut**.

m. XVIII/139

m. paşa XXXIII/286, XXXIII/312

m. paşanı XXXIII/311

m. paşanın adamı XXXIII/307

m. paşeynān XXXIII/306

mahmud bk. **mahmıt, máhmud, máhmūt, máhmut, mahmut**.

m.+ un ġabağına XXXIII/354

máhmud bk. **mahmud, máhmūt, máhmut, mahmut, mahmıt**.

m. XXXIII/381

m.+ a XXXIII/475

m.+ un XXXIII/355

m.+ un derdinnen XXXIII/412

mahmut bk. **máhmud, mahmud, máhmūt, máhmut, mahmıt**.

m. XXXIII/341

mirza m.+ du XXXIII/340

m. paşa XXXIII/300

máhmut bk. **máhmud, mahmud, máhmūt, mahmut, mahmıt**.

m. XXXIII/343, XXXIII/357, XXXIII/368, XXXIII/384, XXXIII/403,

XXXIII/405, XXXIII/408, XXXIII/410, XXXIII/418

lálá m. XXXIII/560

máhmūt bk. **máhmud**, **mahmud**, **máhmut**, **mahmut**, **mahmıt**.

m. XXXIII/397

mahnı Türkü, halk koşuğu.

m. buyatı XV/58

mak (< İng. *Mack*) Bir kamyon ve tır markası, Mack.

m. I/142

mal (< Ar. مال) 1. Mal, mülk, varlık, servet. 2. Büyükbaş hayvan, bk. **māl**.

m. IV/24, V/51, XIV/18, XIX/114, XX/11, XX/41, XX/8, XX/92, XXVII/24

m.+ a XXXIII/81, XXXIX/90

m.+ dan XIX/46, XVI/140

m.+ ı XVIII/144

m.+ ın XVIII/152

m.+ ın tükünnen XVIII/152

m.+ ızdan XXXIX/92

m.+ larımızı XIX/42

m. otarma XXXIII/64

m.+ uv̇u VIII/141

m. etinnen XXXIII/76

dede m.+ ı XXXIX/238

dedemizin m.+ ın XXXIX/239

dünya m.+ ın XII/79

haram m.+ ın XL/107, XL/117

onun bunun m.+ ın XLI/98

dünya m.+ ında XVI/64

māl bk. **mal**.

m. II/13, II/14, X/27, XX/10, XX/72, XX/9, XXXIII/27

m.+ ı XXXIX/353, XXXIX/359

m.+ ın balasını XX/40

m.+ ın derisinnen XIX/19, XIX/20

m. saḫlaruḫ II/12

tevān-i m.+ i XL/113

maldarrıḫ Besicilik, hayvancılık.

m. XL/11

māli (< Ar. مالی) Malla ilgili, parasal.

m. XXXVIII/40

derāmed-i m. XXXVIII/55

tevān-ı m. XL/101, XL/213

tevān-i m. XL/123

vez-i m. XL/121, XL/123

málik bk. **mālik**.

m. oldum XXXIX/164, XXXIX/165

mālik (< Ar. مالك) Sahip, iye, bk. **málik**.

m.+ di XX/84

m.+ em XXXIX/364, XXXIX/365, XXXIX/367

m.+ iydi XX/80

malla bk. **molla**, **mollā**, **mōlla**, **målla**.

m. XII/361, XII/362

m.+ nın biri XII/367, XII/370

m.+ ya VI/59

målla bk. **molla**, **mollā**, **mōlla**, **malla**.

m. XII/356, XII/358

m.+ dan XII/352

mama 1. Anne. 2. Hala. 3. Ebe. 4. Dadı.

m. VIII/128, XVII/52

m.+ nısın XVII/56

m.+ sı VIII/125

m.+ sına V/225

m.+ ya VIII/121

māmır bk. **memur**.

m. XVIII/146

mana (< Ar. معنى) Anlam, bk. **meʿni**, **mēni**, **meʿnā**.

m.+ sı IV/128

manat Azerbaycan ve Türkmenistan'ın para birimi.

m. XXXIX/249

mandaḫ Zencan eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **mandāḫ**.

m. XXII/30

mandāḫ bk. **mandaḫ**.

m. XXXVII/105

m.+ dı XXII/39

mar bk. **var, var, vār, vāṙ**.

m. XXXIII/201

maral Dişi geyik, bk. **marāl**.

ay m.+ ım XXXIX/156

marāl bk. **maral**.

ay m.+ ım XXXIX/155

márifet bk. **meʿrifet, merīfet**.

m.+ e XII/297

máʿrifetullah (< Ar. معرفة الله) Allah'ı bilme, tanıma.

m. XII/353

maşalla (< Ar. ماشاء اللّه) "Ne güzel, Allah nazardan saklasın" anlamlarında beğenme duyguları bildiren bir söz.

m. I/147

maşın (< İt. *macchina* < Lat.) Otomobil, pikap, kamyon, gibi taşıma araçlarının ortak adı, nakil aracı, nakil vasıtası, vasıta, taşıt, bk. **māşın, maşin**.

m. I/138, II/114, IV/17, VIII/130, VIII/69, XIX/67, XXII/46, XXXIII/46, XXXIII/49, XXXVII/138

m.+ a XXXIII/50, XXXIX/313, XXXIX/516, XXXIX/523

m.+ can XIII/48

m.+ da XII/156, XXXIX/313, XXXIX/314, XXXIX/318, XXXIX/521

m.+ dadı XXXIX/323

m.+ ı I/139, I/140, I/141, I/142, IV/28, XXXIV/29, XXXVIII/38

m.+ ım XXXVIII/35

m.+ ın XII/156

m.+ ın ranendeçilīdi XXXVIII/12

m.+ lar XXXIII/120, XXXIV/22

m.+ nan II/24, III/82, III/83, XIX/104, XL/49, XLI/57, XLI/58, XLI/59, XLI/60, XLI/61, XLI/62, XLI/63, XV/22, XX/24, XXIV/16, XXX-VII/54

m.+ nandı IV/18

m.+ nar XXXIII/121

m.+ nardan VI/163, XXXIV/23

m.+ narın XXXIII/49

m. yolu II/122

māşın bk. **maşın, maşin**.

m. IV/27, VIII/55, XIX/63, XV/17, XV/21, XXXIII/47, XXXVII/138

m.+ dı XV/24

m.+ ımız XL/49

m.+ nan XV/23, XXXVII/53

m.+ nān XV/16

maşin bk. **maşın, māşın**.

m. XXXIV/23

maşlıḫ bk. **daşlıḫ**.

daşlıḫ m. XXXIII/136, XXXIII/137

máşuġ (< Ar. معشوق) Aşkla sevilen, âşık olunan kimse.

aşıġ-ı m. olub XXXIII/281

mat bk. **at**.

at m. XXXIII/558

māt (< Ar. مات) Karşılıklı konuşma ve tartışmalarda muhatabı cevap veremez hâle getirip yenik duruma düşürmek.

m. XII/409

matıḫ (< Far. ماتیک) Türlü renklerde dudak boyası, ruj.

m. XIV/67

mavıḫ bk. **tavıḫ**.

tavıḫ m. XI/72

may bk. **çay**.

çay m. XXII/104

maya (< Far. مایه) Dişi deve, bk. **mayā, māya**.

m. II/122, II/126, II/131, XIII/12, XIII/18, XIII/40, XIII/51

haća m. II/131

haça m. II/122

nernen m. XIII/15

m.+ dan I/138

m.+ nı XIII/10, XIII/14, XIII/17

haça m.+ nı XIII/12

m.+ nın balasıydı II/124

m.+ sı XII/392

m.+ ya II/134

m.+ ydı II/127

m.+ ynan II/128, II/129

haća m.+ ynan II/130

mayā bk. **maya, māya**.

m. II/123

māya bk. **maya, mayā**.

m. IV/40

ner m.+ nen IV/20

mayala - Maya koymak, içine maya karıştırmak.

süt m.- r V/12

mazar (< Ar. مضرّ) Zarar veren, zararlı.

merd-i m. XXXIII/288

merd-i m.+ ın burnuna XXXIII/289

māzenderan İran'ın otuz bir eyaletinden biri, Mazenderan.

m.+ dı XXXVII/124

me bk. **ben, bēn, men, meṇ, mėn, mēn, mē**.

m.+ im yādıma XXXVI/59, XXXVII/12

mē bk. **ben, bēn, men, meṇ, mėn, me, mēn**.

m.+ im XL/167, XXXVII/13, XXXVII/19

m.+ im derdime XXXIX/249

m.+ im ḫātıram XIX/128

m.+ im sinnimde XXXVII/33

m.+ īm uşağım XXXVI/56

m.+ im vaḫdım XVI/134, XVI/135

m.+ im yādıma XXXVII/14

m.+ im yādımdadı XXXVII/24

m.+ m XXXVII/6, XXXII/37

mecbur (< Ar. مجبور) Herhangi bir konuda yükümlü, bir şeyi yapmak zorunda olan, bk. **mećbur**.

m. oldum XXXV/64

m. oldük XXXVIII/40

mećbur bk. **mecbur**.

m.+ du XVI/112

mećel (< Ar. مجال) 1. İmkân, fırsat. 2. Zaman.

m.+ e XXXIII/254

meći Bir cins deve.

m. II/123

mecīd (< Ar. مجيد) Ünü, şerefi yüce olan, çok büyük, ulu.

peyġammer-i m. XII/441

meclis bk. **mećlis, mēclis**.

m.+ de XII/285, XII/327

m.+ e XXXIX/106

m.+ ine III/106

ġartal m.+ i XXXIX/450

menim m.+ imde IX/47

kişi m.+ inde III/110

köroğlunun m.+ inde IX/46

ozan m.+ inde XXXIX/115

ozan m.+ i XXXIX/455

ozan m.+ in XXXIX/116

meć̈lis (< Ar. مجلس) Bir konuyu konuşmak veya görüşmek için yapılan toplantı, bk. **meclis, mēclis**.

m. IX/16

m.+ de VII/88

m.+ dē XXXIX/101

m.+ deri VII/70

m.+ e VII/101, VII/148, VII/79, XVI/108, XXXIX/103, XXXIX/135, XXXIX/500, XXXIX/600

m.+ ē XXXIX/104

ġartal m.+ i XXXIX/449

aşıḫlar m.+ ini VII/29

ozan m.+ inin XXXIX/117

m.+ lerde XXXIX/379

m.+ leri XXXIX/112

mēclis bk. **meclis, meć̈lis**.

m. IX/73

meć̈lun (< Ar. مجنون) 1. Çıldırmış, deli, divane. 2. *Leyla ile Mecnun* adlı aşk hikâyesinin erkek kahramanı olan Kays'ın adı, bk. **mecnūn, meć̈nun, mēć̈lun**.

m. XXXIII/296, XXXIII/314, XXXIII/316, XXXIII/319, XXXIII/326, XXXIII/282

m.+ a XXXIII/282

m.+ nan XXXIII/279, XXXIII/321

m.+ nan leyliynen XXXIII/277

m.+ u XXXIII/277

m.+ un XXXIII/282

m.+ un adı XXXIII/283

m.+ un üsdüne XXXIII/282

leyliynen m. XXXIII/281

mēć̈lun bk. **mecnūn, meć̈nun, meć̈lun**.

m.+ nan leylī XXXIII/313

mecnūn bk. **meć̈nun, mēć̈lun, meć̈lun**.

m.+ e XII/403

meć̈nun bk. **mecnūn, mēć̈lun, meć̈lun**.

leyliynen m. XXXIII/270

leyli m.+ nan VII/96

meddah (< Ar. مدّاح) Düğünlerde veya çeşitli etkinliklerde hikâye, efsane vb. türden şeyler anlatarak halkı eğlendiren sahne sanatkârı, meddah.

m. VII/65

meʿden (< Ar. معدن) 1. İşletilebilecek bir cevher bulunan arazi. 2. Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

m. XXXVII/103

m.+ nen XXXVII/111

meʿdenī (< Ar. معدنى) Madenle ilgili, madenî, yerin altından çıkan.

m. XXXIV/17

medet (< Ar. مدد) Yardım, nusret, imdat.

m. XXXIX/121

m. vėrerdi VI/35

m. vėrir VI/56

mēdine Arabistan'da bulunan ve içerisinde Mescid-i Nebevî'nin bulunduğu şehir, Medine.

m.+ yē XXXVII/52

medrese (< Ar. مدرسه) Ders okutulan, İslam dininin koyduğu esaslara uygun olarak eğitim öğretim yapılan yer, mektep, bk. **mėdrese**.

m. XXXVIII/28

m.+ den XXXIII/329, XXXIII/334, XXXIII/454

m.+ ye XXXVI/32

mėdrese bk. **medrese**.

m. XXII/26

meger (< Far. مگر) Bilinmeyen, farkında olunmayan bir durum için kullanılan bir söz, meğerse, oysa, oysaki.

m. XII/459, XII/463

meğaza (< İt. *magazin* < Ar.) Büyük dükkân, mağaza.

m.+ larüzda XXXIV/40

meğd bk. **eğd**.

bıların ağdı m.+ ı XXXIII/285

eğdı m.+ ı XXXIII/435

mėh bk.**mih**.

m.+ e XXXIII/509

mehabbet bk. **mehábbet, mehebbet**.

m.+ e XL/116

m.+ in XL/112

mehábbet bk. **mehabbet, mehebbet**.

m. XXI/85

m.+ e XL/109

mehalli (< Ar. محلّى) Yerel, yöresel.

m. dügü XL/25

mehdī Kişi adı.

m. XXXVI/2

mehdi burumend 1. Kişi adı ve soyadı. 2. Meşkinşehir'in Türk halk ozanlarından Âşık Mehdi Brumend.

m. IX/2

mėhdūdiyet bk. **máḥdūdiyet** .

m. VII/67

mehebbet (< Ar. محبّت) Sevgi, aşk, sevda, bk. **mehabbet, mehábbet**.

m. XII/61, XXXIX/337, XXXIX/338, XXXIX/346

m.+ di I/146

m.+ i XXXIII/511

mehemmed (< Ar. محمّد) 1. Övülmeye değer olan, en güzel huylara sahip kimse. 2. Peygamberlerin sonuncusu ve en büyüğü olan İslam peygamberinin adı, Hz. Muhammed.

m. XXXIII/140

m.+ e XXXIX/215

hezret-i m. XXXIII/591

yā m. VIII/132

mehemmed áli sādıġī Kişi adı ve soyadı.

m. XXIII/4

mehemmed eli Kişi adı.

m.+ nin bir oğlu XXXIII/190

m.+ nin uşaḫları XXXIII/186

meherremçilig Şii mezhebine göre muharrem ayında yapılan tüm dinî törenler, bk. **muharremçilig**.

m. VII/16, VII/19

mehkeme bk. **mēkeme**.

ālımlar m.+ sine XII/369

mehribān (< Ar. مهربان) Şefkatli, muhabbetli, dost.

m. XXXIV/34

m.+ ı XXXIX/389, XXXIX/391

mehru (< Far. مهرو) Yüzü ay gibi parlayan güzel.

m. cuyunda XII/452

mehsul (< Ar. محصول) Ürün, mahsul.

m.+ larımız XL/12

mehsulat bk. **mehsulāt**.

öz m.+ ımızı XXXV/16

m.+ i XXXV/14

mehsulāt (< Ar. محصولات) Meyve ve tahıl gibi topraktan veya hayvanlardan elde edilen şeyler, ürünler, bk. **mehsulat**.

m.- i eşāirni XXXV/15

öz m.+ ın XL/77

mehsus (< Ar. مخصوص) Hususi, özel.

m. XIX/96

mehver (< Ar. محور) Kamyon veya pikap kasası, dorse.

m.+ e XXXIII/51

mekān (< Ar. مكان) Yer, mahal.

m. XII/390

m.- i muhámmed XII/439

m.+ ı XII/396

mekanik (< Fr. *mėcanique* < Lat.) Tamirci.

m. XXXIV/28, XXXIV/28

mēkeme (< Ar. محكمه) 1. Mahkeme. 2. Heyet, meclis, bk. **mehkeme**.

alımlar m.+ sine XII/365

ālımlar m.+ sine XII/364

mekke Arabistan'da bulunan ve içerisinde Kâbe'nin bulunduğu şehir, Mekke.

m.+ de XII/99

m.+ ye V/37, XXXIII/592, XXXIII/594, XXXVII/54

m.+ yē XXXVII/51, XXXVII/53

melāik (< Ar. ملائك) Melekler, melaike.

m.+ ler XII/394

melef bk. **elef**.

elef m. XXXIII/490

melek (< Ar. ملك) Allah ile insan arasında aracılık yapan nurdan yaratılmış manevi varlık, ferişte.

m. XII/124, XXXIX/80, XXXIX/82

meʿlum bk. **mēlum**.

m. oley XX/76

mēlum (< Ar. معلوم) Bilinen, belli, bk. **meʿlum**.

m. olmaz IX/17

member (< Ar. منبر) Camilerde hutbe okunan merdivenli, yüksekçe yer.

m.+ de XXXIX/27

m.+ in XXXIX/331

mescidin m.+ inde XXXIX/28

memeli Memeli.

m. XXI/7

memlekát bk. **memleket, memlekend, memleked, memlekā̆t**.

m. XXXIII/115

memlekā̆t bk. **memleket, memlekend, memleked, memlekát**.

öz m.+ ımızdı XXXIII/598

genće m.+ ına XXXIII/598

memleked bk. **memleket, memlekend, memlekā̆t, memlekát**.

ey ġarib m. XXXIX/408

memlekend bk. **memleket, memleked, memlekā̆t, memlekát**.

m.+ imizi VI/112

memleket (< Ar. مملكت) 1. Bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların bütünü, ülke. 2. Şehir, yurt, bk. **memlekend, memleked, memlekā̆t, memlekát**.

m. XXXIX/411

ey ġarib m. XXXIX/410, XXXIX/418

m. çaparmış XXXIII/224

m.+ de XXXIX/26

m.+ i XXXIII/265

öz m.+ ini XXXVII/55

memmed Kişi adı, bk. **memmet**.

m. XII/182

m.+ i XXXIX/623

aşıḫ m. XII/168

memmet bk. **memmed**.

m. XXII/84, XXXIII/139

memnun (< Ar. ممنون) "Sağ ol, teşekkürler" anlamında kullanılan bir söz.

m. XXXIV/37

memur (< Ar. مأمور) Devlet hizmetinde çalışan maaşlı kimse, bk. **māmır**.

m. XVI/64

men Teklik birinci kişiyi gösteren söz, bk. **ben, bēn, meṇ, mėn, mēn, me, mē**.

m. I/125, I/182, I/197, I/57, I/67, I/75, I/76, II/102, II/104, II/29, II/98, III/14, III/33, III/34, III/36, III/56, III/78, III/81, IV/10, IV/95, IX/106, IX/18, IX/19, IX/2, IX/25, IX/36, IX/39, IX/42, IX/48, IX/49, IX/60, IX/88, VI/10, VI/108, VI/132, VI/134, VI/149, VI/154, VI/164, VI/78, VII/10, VII/100, VII/108, VII/12,

VII/14, VII/140, VII/157, VII/168, VII/169, VII/170, VII/178, VII/77, VII/78, VII/81, VII/83, VII/84, VII/85, VIII/10, VIII/148, VIII/149, VIII/58, VIII/8, X/130, X/34, X/40, X/65, X/93, XI/58, XII/117, XII/143, XII/149, XII/211, XII/223, XII/225, XII/268, XII/282, XII/314, XII/315, XII/33, XII/346, XII/348, XII/352, XII/364, XII/4, XII/402, XII/6, XII/68, XIV/30, XIV/38, XIV/40, XIX/35, XIX/39, XL/103, XL/116, XL/126, XL/176, XL/180, XL/217, XL/78, XL/80, XLI/57, XLI/63, XLI/65, XLI/68, XLI/71, XLI/75, XLI/76, XLI/78, XLI/79, XLI/8, XLI/81, XLI/87, XLI/89, XLI/92, XLI/93, XV/12, XV/13, XV/43, XV/45, XV/46, XV/47, XV/71, XV/72, XVI/122, XVI/17, XVI/26, XVI/32, XVI/37, XVI/40, XVI/43, XVI/68, XVI/71, XVI/74, XVI/77, XVI/78, XVI/79, XVI/82, XVI/90, XVI/92, XVII/63, XVII/64, XVII/66, XVIII/138, XVIII/5, XVIII/51, XVIII/67, XVIII/86, XVIII/94, XX/4, XX/49, XXI/26, XXI/62, XXI/63, XXI/70, XXI/72, XXI/78, XXI/81, XXII/35, XXII/74, XXII/75, XXII/76, XXII/84, XXIII/20, XXIII/24, XXIII/25, XXIII/33, XXIV/13, XXVI/24, XXVI/31, XXVI/32, XXVI/34, XXVI/39, XXVI/43, XXXI/50, XXXII/38, XXXII/41, XXXII/44, XXXII/45, XXXII/54, XXXIII/11, XXXIII/145, XXXIII/146, XXXIII/19, XXXIII/193, XXXIII/219, XXXIII/221, XXXIII/228, XXXIII/242, XXXIII/247, XXXIII/279, XXXIII/32, XXXIII/322, XXXIII/328, XXXIII/336, XXXIII/34, XXXIII/365, XXXIII/403, XXXIII/417, XXXIII/481, XXXIII/543, XXXIII/544, XXXIII/547, XXXIV/1, XXXIV/40, XXXIX/103, XXXIX/118, XXXIX/124, XXXIX/125, XXXIX/128, XXXIX/129, XXXIX/145, XXXIX/171, XXXIX/175, XXXIX/178, XXXIX/188, XXXIX/190, XXXIX/194, XXXIX/201, XXXIX/23, XXXIX/243, XXXIX/250, XXXIX/26, XXXIX/274, XXXIX/28, XXXIX/282, XXXIX/307, XXXIX/308, XXXIX/312, XXXIX/317, XXXIX/321, XXXIX/322, XXXIX/372, XXXIX/387, XXXIX/421, XXXIX/424, XXXIX/426, XXXIX/432, XXXIX/452, XXXIX/466, XXXIX/467, XXXIX/469, XXXIX/474, XXXIX/478, XXXIX/483, XXXIX/490, XXXIX/497, XXXIX/500, XXXIX/505, XXXIX/507, XXXIX/512, XXXIX/514, XXXIX/524, XXXIX/53, XXXIX/534, XXXIX/553, XXXIX/565, XXXIX/600, XXXIX/601, XXXIX/603, XXXIX/61, XXXIX/611, XXXIX/616, XXXIX/619, XXXIX/62, XXXIX/63, XXXIX/64, XXXIX/97, XXXV/4, XXXV/58, XXXV/61, XXXV/63, XXXV/64, XXXV/66, XXXV/70, XXXVI/30, XXXVI/31, XXXVI/48, XXXVI/67, XXXVII/112, XXXVII/12, XXXVII/14, XXXVII/15, XXXVII/17, XXXVII/18, XXXVII/26, XXXVII/50, XXXVII/65, XXXVIII/20, XXXVIII/31, XXXVIII/33, XXXVIII/35

m.+ će VII/36

m.+ de I/60, VII/81, XXXIX/269, XXXIX/270

m.+ dedi XII/262, XII/266, XL/40

m.+ dedī XII/270, XII/274

m.+ e I/59, IX/43, VII/156, VII/157, VII/77, VII/81, VII/84, VII/9, X/123, XII/156, XII/34, XII/452, XII/456, XII/60, XIII/97, XIV/34, XIV/57, XL/124, XL/40, XVI/103, XVI/62, XVI/90, XVIII/110, XXI/71, XXI/74, XXIII/28, XXXII/44, XXXII/52, XXXIII/13, XXXIII/194, XXXIII/228, XXXIII/230, XXXIII/232, XXXIII/384, XXXIII/439, XXXIII/448, XXXIII/547, XXXIX/142, XXXIX/17, XXXIX/176, XXXIX/180, XXXIX/249, XXXIX/251, XXXIX/274, XXXIX/277, XXXIX/278,

XXXIX/387, XXXIX/465, XXXIX/470, XXXIX/516, XXXIX/556, XXXIX/559, XXXIX/62, XXXIX/63, XXXIX/65, XXXV/74, XXXVI/27, XXXVIII/33

m.+ ē IX/39, XIV/33

m.+ em XII/141, XII/405, XII/425

m.+ i I/152, I/61, I/62, I/64, III/51, IX/49, IX/53, VII/127, VII/128, VII/131, VIII/16, XII/197, XII/233, XII/235, XII/238, XII/242, XII/293, XII/40, XII/408, XII/42, XII/426, XII/50, XV/39, XV/62, XVI/35, XVI/42, XVI/85, XVI/88, XVI/9, XVI/95, XVI/99, XVIII/140, XXIII/40, XXVI/35, XXVI/37, XXXIII/396, XXXIII/438, XXXIII/451, XXXIII/452, XXXIII/90, XXXIX/279, XXXIX/284, XXXIX/285, XXXIX/286, XXXIX/288, XXXIX/289, XXXIX/297, XXXIX/318, XXXIX/324, XXXIX/327, XXXIX/332, XXXIX/436, XXXIX/437, XXXIX/438, XXXIX/439, XXXIX/440, XXXIX/444, XXXIX/445, XXXIX/446, XXXIX/463, XXXIX/561, XXXIX/93, XXXVI/57

m.+ ī XII/46

m. için XXXVIII/17

m.+ ikiynen XVI/69

m.+ im I/40, IX/18, VII/181, VII/81, VIII/16, VIII/6, VIII/88, XII/22, XII/223, XII/399, XII/9, XIX/101, XL/147, XL/202, XV/51, XVI/102, XVI/19, XVI/33, XVI/35, XVI/40, XVI/66, XVI/93, XVIII/7, XXII/81, XXII/83, XXVI/39, XXVIII/18, XXXII/4, XXXIII/259, XXXIII/302, XXXIII/317, XXXIII/35, XXXIII/533, XXXIII/591, XXXIII/595, XXXIX/12, XXXIX/136, XXXIX/138, XXXIX/181, XXXIX/191, XXXIX/228, XXXIX/243, XXXIX/25, XXXIX/250, XXXIX/262, XXXIX/321, XXXIX/450, XXXIX/470, XXXIX/510, XXXIX/513, XXXIX/517, XXXIX/554, XXXIX/610, XXXIX/68, XXXIX/70, XXXIX/73, XXXIX/75, XXXIX/77, XXXIX/78, XXXIX/84, XXXIX/91, XXXIX/92, XXXVI/12, XXXVIII/36

m.+ im adım X/2, XIV/2, XXXIII/398, XXXIX/2

m.+ im ağam XXXIV/24, XXXV/58, XXXV/59

m.+ im aḫavem ídı I/184

m.+ im atıma XXXIII/134

m.+ im ātıma IX/33

m.+ im atımı XXXIII/134

m.+ im babam IX/66

m.+ im başıma XXXIX/378

m.+ im böyük ġardaşımın toyu III/81

m.+ im böyük gelinim VIII/147

m.+ im dedem XL/174, XXXIII/393, XXXIII/395

m.+ im dedēm VI/158

m.+ īm dedem XXXIII/437

m.+ im dedemin XL/167

m.+ im diriligim VII/83

m.+ im ekinim XXXVI/25

m.+ im elif ġáddim XII/166

m.+ im ėlimde XXXIX/6

m.+ im elimden XII/150

m.+ im evim bereketidi XXXIX/190

m.+ īm evim bereketidi XXXIX/190

m.+ im ġardaşım XVIII/47

m.+ im ġardaşımdı XVIII/48

m.+ im ġaynatam XXI/80

m.+ īm ġuşūm XXXIII/370

m.+ im ḫırda oğlumun VIII/21

m.+ im işimi XXXIII/596

m.+ im kesāletim XXXIX/451

m.+ im meclisimde IX/47

m.+ im muzdumu XVI/94

m.+ im nenem XXXIII/602

m.+ im oğluma XXIII/32, XXXII/31
m.+ im ömrüm XVI/55
m.+ im ömrüme XXVI/41
m.+ im öz dedem VI/126, VI/131
m.+ im öz dedēm VI/129
m.+ im özüm I/177
m.+ im özüme XXXIII/122, XXXIII/70
m.+ im özümün I/140, VIII/93, X/18
m.+ im özümün VI/45
m.+ īm sirrimi XVI/103
m.+ im sirvetim XL/109
m.+ im sözümü XXXIII/303
m.+ im suv̇alıma XXXIX/64
m.+ i̱m şōġlım XXXVIII/12
m.+ im toyun ḫātemesidi I/93
m.+ im uşaḫlarımı XVIII/107
m.+ im üstadım ıdı XII/7
m.+ im üstadımdı XII/8
m.+ im yādıma XII/20, XXXVII/137
m.+ im yaḫamnan VI/142
m.+ im yanımda XXIII/36
m.+ im yarım I/29
m.+ im yaşım II/6
m.+ im yaşīm XXXVIII/6
m.+ im yuḫum XLI/83, XLI/85
m.+ imki III/79
m.+ imkiler VI/46, VI/71
m.+ imle XXXIX/246, XXXIX/253
m.+ in XL/205
m.+ in işi XL/95
m.+ in nezerime VII/100
m. kibi XIV/29
m.+ ne XXXI/50
m.+ nem VI/10
m.+ nen I/151, I/153, III/76, VI/143, VI/144, VI/145, XII/135, XII/195, XII/220, XII/272, XII/362, XII/449, XIV/36, XVI/65, XXIII/13, XXXIII/61, XXXVI/60, XXXVII/33
m.+ nen ġabaḫ XV/12, XXI/82
m.+ nen sōra XXXIX/466

meḫ bk. **ben, bēn, men, mėn, mēn, me, mē**.
m.+ im VI/8, XXXII/45, XXXIX/312

mėn bk. **ben, bēn, men, meḫ, mēn, me, mē**.
m. XLI/60
m.+ i VIII/154, XXII/76
m.+ im IX/20

mēn bk. **ben, bēn, men, meḫ, mėn, me, mē**.
m. IX/26, IX/6, VII/101, XII/313, XII/5, XL/176, XVIII/4, XXIII/20, XXVI/30
m.+ im IX/4, XXVI/39, XXXIII/390
m.+ im ağamın ġardaşī XIX/101
m.+ im atımın nalları IX/35
m.+ im öz dedem VI/165
m.+ im yadıma XXXVII/110
m.+ im yādıma XXXVII/11

meʿnā bk. **mēni, mana, meʿni**.
m.+ da XII/110

meʿnalı Anlamı olan, anlamlı, manalı.
meʿnalı m. XXXIX/51
m. meʿnalı XXXIX/51

mene bk. **nene**.
nene m.+ mizin VI/66

menfeʿet (< Ar. منفعت) Fayda, yarar, çıkar.
m.+ i XXXV/56

men-hem (< Far. هم + T. *men*) Benim çağdaşım, benimle yaşıt.
m. XII/13

meʿni bk. **mēni, mana, meʿnā**.
m.+ si XL/57

ozanın m.+ si VII/159

bunun m.+ sin XXXIX/235

mēni bk. **meʿni**, **mana**, **meʿnā**.

m.+ si XXXIX/476

m.+ si XL/87

m. vėren XXXIX/477

mensur 1. Kişi adı. 2. Hallac-ı Mansur.

m.+ un toḫmağı XII/288

mentaġa bk. **menteġá**, **menteġe**.

m.+ nın adamıydi I/25

ġoyunun m.+ sına XIII/95

menteġá bk. **mentaġa**, **menteġe**.

m.+ lerde XXXIII/280

m.+ nın aḫsaḳḳalıdı XXXI/20

menteġe (< Ar. منطقه) Yer, bölge, alan, bk. **mentaġa**, **menteġá**.

m. XXXVI/66

m.- i efṣār XII/211

m.- i üngüt XXIX/12

m.+ de III/112, XXII/35, XXXVII/39, XXXVII/40

m.+ dedi XXV/19

m.+ ler XXXVIII/54

m.+ miz XIX/77

m.+ mīz XIX/73

m.+ mize XXXVIII/22

m.+ nin XXII/42

m.+ nin aḫsaḳḳalı XXXI/19

m.+ ye XXXVIII/21

üngüt m.+ sinde XXV/19

borran m.+ sinnen XXXIII/44

ġarāġaç m.+ sinde XXXIII/45

menuşşehr Kişi adı.

aġa-yi m.+ in VII/6

menzil (< Ar. منزل) 1. Varılmak istenen yer. 2. Yolculukta dinlenmek amacıyla durulan veya konaklanan yer. 3. İki yer arasındaki uzaklık, mesafe.

m. IV/33, IV/36

m.- i bėhişt XII/396

m.+ de XXII/52

m.+ den IV/33

m.+ e IV/34

m.+ i IV/116

menzur (< Ar. منظور) 1. Amaç, hedef, kasıt. 2. Yani, mesela, açıkçası, aslında, bk. **menzūr**, **menzür**.

m. XL/163, XL/50, XVI/13, XVI/21, XVI/25, XVI/28, XVI/31, XVI/53, XVI/78, XXXIX/473, XXXIX/483, XXXV/12, XXXV/14, XXXV/15, XXXV/16, XXXV/23, XXXV/26, XXXV/32, XXXV/41, XXXV/52, XXXV/58, XXXV/59, XXXV/7

menzūr bk. **menzur**, **menzür**.

m. XXXV/8

menzür bk. **menzur**, **menzūr**.

m. XVI/110, XVI/114, XVI/60, XXXV/42, XXXV/44, XXXV/47

merāsim (< Ar. مراسم) 1. Tören. 2. Âdetler.

m.+ i XXXVII/142

merbut (< Ar. مرجان) Bağlı, dâhil.

m.+ du XXXVI/61

mercān (< Ar. مرجان) 1. Ilık denizlerde yaşayan, ağaç gibi kök salarak büyüyüp gelişen, kırmızı renkli, kalker iskeletli hayvan. 2. Mercan iskeletinden elde edilen ve süs eşyalarının yapımında kullanılan kırmızı madde.

yāġūt u m.+ ım XII/110

merci bk. **merćimeğ**, **merćime**, **merći**.

m.+ den VI/76

merći bk. **merćimeğ**, **merćime**, **merci**.

m. V/56, V/81, V/88

merćime bk. **merćimeğ, merći, merci**.

m. V/125

merćimeğ (< Far. مردمك) Baklagillerden, beyaz çiçekli bir tarım bitkisi, mercimek, bk. **merćime, merći, merci**.

m.+ e V/139

merd (< Far. مرد) Kişi, insan, bk. **mert**.

m. XII/84

m.- i mazar XXXIII/287

m.- i mazarın burnuna XXXIII/289

m.+ i X/47

m. igidi VII/55

merdan bk. **merdān**.

m.+ a XII/74

şāh-ı m.+ ā XII/90

şah-ı m. XII/274

merdān (< Far. مردان) Kişiler, adamlar, mertler, bk. **merdan**.

m. XXXVII/105

şāh-ı m. VII/44

şeh-i m.+ a XXXIX/220

merdum (< Far. مردم) 1. Halk. 2. İnsan, adam, beşer.

m. XXXIII/157, XXXVII/136

m.+ u VI/28

mere 1. Çukur, çukurluk. 2. Çocuk oyunlarında eşilen çukurluk yer.

m.+ si XL/162

meʿrifet (< Ar. معرفت) Ustalık, hüner, uzmanlık, bk. **merīfet, márifet**.

m.+ di XII/357

merīfet bk. **meʿrifet, márifet**.

m. XII/88

meriki Kişi soyadı.

m.+ n üsdüne XXXIX/527

meriz (< Ar. مرض) Hasta, bk. **mėriz, mēriz, merz**.

m. VIII/99, XXIX/16, XXXIII/405, XXXIX/291

m.+ di XXXIII/405

m. olanda X/22

m. olanın VIII/102

m. olmadım III/5

m. olmuşam XXIV/39

meriz ol - Hastalanmak.

m. o.- anda X/22

m. o.- anın VIII/102

m. o.- madım III/5

m. o.- muşam XXIV/39

mėriz bk. **meriz, mēriz, merz**.

m. VIII/93

m.+ di VIII/94

mēriz bk. **meriz, mėriz, merz**.

m. XXXIII/41, XXXVI/12

m.+ in XXIX/15

merizćilig bk. **merizçilik, merizçilig**.

m.+ i XVII/54

merizçilig bk. **merizçilik, merizćilig**.

m.+ i XX/70

senin m.+ in XXXIX/271

merizçilik Hastalık, bk. **merizçilig, merizćilig**.

m. XXXIX/266

saratan m. XXXIX/267

merizdiğ bk. **merizdik**.

m. iydi XIII/76

merizdik Hastalık, bk. **merizdiğ**.

m.+ di XIII/76

merkez (< Ar. مركز) Belirli bir yerin ortası.

ġara meligin m.+ ine XXXIII/461

mermer (< Ar. مرمر) Renkli, damarlı ve beyaz çeşitleri olan, perdah ve cilaya elverişli, billurlaşmış bir tür kireç taşı.

m. VIII/151

mert bk. **merd**.

m.+ derin ağasısan VII/48

mertel bk. **meʿtel**.

m. XII/450, XXXIX/71, XXXIX/76

meruf (< Ar. معروف) Bilinen, belli, malum, ünlü, meşhur, bk. **mēruf**.

m.+ dī XXXIX/226

m.+ du XXXIX/227

mēruf bk. **meruf**.

m.+ du XXV/17

meryam bk. **meryem, meryām**.

m. ḫānım XXXIII/429

m.+ ınḫın XXXIII/494

m. ıydı XXXIII/429

meryām bk. **meryem, meryam**.

m. XXXIII/602

meryem Kişi adı, bk. **meryām, meryam**.

m. XXXIII/469, XXXIII/471

m.+ di XIV/58

m.+ nan XXXIII/480

m. ḫānımın XXXIII/478

mērz (< Far. مرز) Sınır, hudut.

m.+ eċėk XXXVII/123

merz bk. **mėriz, meriz, mēriz**.

m. XXXV/27

merz-i zehm-i mēde (< Ar. + Far. مریض زخم معده) Mide yarası hastalığı.

m. z. m. üçün XXXV/27

mesal bk. **mesela, mesēl, mesel, meseem, mesē, mese, meselā, meselam, meselām, meselan, mesele, meselem, meseleṃ, meselēm, meseḷem, meselen, meselēn, mesēlēn, meselesi, meseli, mesem, mesēm, mesēn, mesān**.

m. XL/108, XL/129

mesān bk. **mesela, mesēl, mesel, meseem, mesē, mese, meselā, meselam, meselām, meselan, mesele, meselem, meseleṃ, meselēm, meseḷem, meselen, meselēn, mesēlēn, meselesi, meseli, mesem, mesēm, mesal, mesēn**.

m. XXIX/22

mesāyil (< Ar. مسائل) Konular, meseleler, bk. **mesāyíl**.

m.+ de XII/353

m.+ ler VII/15

mesāyíl bk. **mesāyil**.

m.+ imiz XII/353

mescid bk. **mesċid, mescit**.

m.+ de XXXIX/65

m.+ e XXXIX/57, XXXIX/58

m.+ in memberinde XXXIX/28

mesċid bk. **mescid, mescit**.

m.+ e XXXIX/64

mescit (< Ar. مسجد) Müslümanların ibadet etmek için gittikleri yer, cami, bk. **mescid, mesċid**.

m.+ de XXXIX/95

mesd (< Far. مست) Sarhoş.

m. aparīr XXXIX/56

mesdalbēyli Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Mestalbeyli.

m. XXXII/60

m.+ ni IV/89

mese bk. **mesela, mesēl, mesel, meseem, mesē, meselā, meselam, meselām, meselan, mesele, meselem, meseleṃ, meselēm, meseḷem, meselen, meselēn, mesēlēn, meselesi, meseli, mesem, mesēm, mesēn, mesal, mesān**.

m. XVII/70

mesē bk. **mesela, mesēl, mesel, meseem, mese, meselā, meselam, me-**

selām, **meselan**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselen**, **meselēn**, **mesēlēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesem**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. IX/86

meseem bk. **mesela**, **mesēl**, **mesel**, **mesē**, **mese**, **meselā**, **meselam**, **meselām**, **meselan**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselen**, **meselēn**, **mesēlēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesem**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. IV/31

mesel bk. **mesela**, **mesēl**, **meseem**, **mesē**, **mese**, **meselā**, **meselam**, **meselām**, **meselan**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselen**, **meselēn**, **mesēlēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesem**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. II/64, IX/69, IX/82, IX/88, VIII/118, VIII/12, VIII/120, VIII/124, VIII/127, VIII/128, VIII/133, VIII/135, VIII/136, VIII/137, VIII/138, VIII/140, VIII/143, VIII/145, VIII/146, VIII/28, VIII/6, VIII/78, VIII/89, VIII/96, VIII/99, XIII/32, XIX/53, XIX/71, XVI/27, XVII/34, XVII/42, XXXII/60, XXXIV/48

zerb-i m. II/81

mesēl bk. **mesela**, **mesel**, **meseem**, **mesē**, **mese**, **meselā**, **meselam**, **meselām**, **meselan**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselen**, **meselēn**, **mesēlēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesem**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. IX/80

mesela bk. **mesēl**, **mesel**, **meseem**, **mesē**, **mese**, **meselā**, **meselam**, **meselām**, **meselan**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselen**, **meselēn**, **mesēlēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesem**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. XVII/51, XXXVII/130, XXXVII/132, XXXVII/139, XXXVII/33, XXXVII/43, XXXVII/45, XXXVII/66, XXXVII/81, XXXVII/82

meselā bk. **mesela**, **mesēl**, **mesel**, **meseem**, **mesē**, **mese**, **meselam**, **meselām**, **meselan**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselen**, **meselēn**, **mesēlēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesem**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. XXXVII/127

meselam bk. **mesela**, **mesēl**, **mesel**, **meseem**, **mesē**, **mese**, **meselā**, **meselām**, **meselan**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselen**, **meselēn**, **mesēlēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesem**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. XIX/105, XIX/42, XIX/89, XL/170, XXII/51, XXII/74, XXV/36, XXXII/15, XXXIII/150, XXXIII/187, XXXIII/210, XXXIII/350

meselām bk. **mesela**, **mesēl**, **mesel**, **meseem**, **mesē**, **mese**, **meselā**, **meselam**, **meselan**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselen**, **meselēn**, **mesēlēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesem**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. IV/122, XIX/94

meselan bk. **mesela**, **mesēl**, **mesel**, **meseem**, **mesē**, **mese**, **meselā**, **meselam**, **meselām**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselen**, **meselēn**, **mesēlēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesem**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. III/23

mesele bk. **mesela, mesēl, mesel, meseem, mesē, mese, meselā, meselam, meselām, meselan, meselem, meseleṃ, meselēm, meseḷem, meselen, meselēn, mesēlēn, meselesi, meseli, mesem, mesēm, mesēn**.

m. VI/129, VI/146, VI/37, VI/58, VI/93, VIII/126, XII/224, XV/22, XVII/17, XVII/18, XVII/51, XVII/7, XVII/70, XVII/83, XVIII/106, XVIII/127, XXII/60, XXXVII/144

m.+ si VI/126

mesele (< Ar. مسأله) Çözüme kavuşturulması, bir sonuca bağlanması gereken durum, sorun, konu.

m. XXXIX/208, XXXIX/234, XXXIX/607, XXXIX/608,

m.+ di XII/363

m.+ de III/57

meselem (< Ar. مثلا) Misal olarak, örnek olarak, söz gelişi, mesela, bk. **mesela, mesēl, mesel, meseem, mesē, mese, meselā, meselam, meselām, meselan, mesele, meseleṃ, meselēm, meseḷem, meselen, meselēn, mesēlēn, meselesi, meseli, mesem, mesēm, mesēn, mesal, mesān**.

m. I/145, I/16, I/17, I/178, I/210, I/220, III/13, IV/100, IV/101, IV/103, IV/108, IV/109, IV/119, IV/127, IV/130, IV/20, IV/26, IV/27, IV/32, IV/54, IV/56, IV/63, IV/66, IV/67, IV/70, IV/73, IV/81, IX/100, IX/97, V/114, V/202, VI/11, VI/121, VI/122, VI/127, VI/157, VI/29, VI/32, VI/41, VI/51, VI/66, VI/7, VI/75, VI/76, VI/81, VI/87, VI/88, VI/94, XI/55, XIV/22, XIX/65, XIX/73, XVI/114, XVI/42, XVI/69, XVIII/102, XVIII/114, XVIII/116, XVIII/117, XVIII/122, XVIII/151, XVIII/153, XVIII/156, XVIII/27, XVIII/39, XVIII/60, XVIII/76, XVIII/84, XVIII/85, XVIII/89, XX/101, XX/102, XX/16, XX/24, XX/30, XX/67, XX/68, XX/98, XXI/85, XXII/46, XXII/48, XXII/56, XXII/63, XXII/70, XXII/82, XXII/84, XXII/85, XXIV/35, XXIV/43, XXV/12, XXV/28, XXVI/19, XXVIII/27, XXXII/16, XXXII/47, XXXIII/102, XXXIII/108, XXXIII/170, XXXIII/179, XXXIII/196, XXXIII/199, XXXIII/201, XXXIII/203, XXXIII/22, XXXIII/225, XXXIII/260, XXXIII/34, XXXIII/35, XXXIII/447, XXXIII/464, XXXIII/489, XXXIII/521, XXXIII/83, XXXIV/48, XXXIX/174, XXXIX/177, XXXIX/233, XXXIX/27, XXXIX/473, XXXIX/477, XXXVI/58, XXXVI/69, XXXVII/116, XXXVII/117, XXXVII/33, XXXVIII/19, XXXVIII/22, XXXVIII/23, XXXVIII/51, XXXVIII/52, XXXVIII/53, XL/100, XL/103, XL/107, XL/108, XL/110, XL/118, XL/122, XL/124, XL/125, XL/126, XL/128, XL/13, XL/131, XL/132, XL/147, XL/149, XL/151, XL/155, XL/156, XL/159, XL/160, XL/161, XL/164, XL/168, XL/169, XL/174, XL/175, XL/176, XL/180, XL/193, XL/199, XL/200, XL/202, XL/212, XL/216, XL/217, XL/218, XL/22, XL/222, XL/25, XL/30, XL/32, XL/34, XL/35, XL/36, XL/39, XL/44, XL/48, XL/64, XL/67, XL/72, XL/77, XL/78, XL/79, XL/80, XL/87, XL/89

m.+ ce XL/137

meseleṃ bk. **mesela, mesēl, mesel, meseem, mesē, mese, meselā, meselam, meselām, meselan, mesele, meselem, meselēm, meseḷem, meselen, meselēn, mesēlēn, meselesi, meseli, mesem, mesēm, mesēn, mesal, mesān**.

m. VI/13

meselēm bk. **mesela, mesēl, mesel, meseem, mesē, mese, meselā, meselam, meselām, meselan, mesele, meselem, meseleṃ, meseḷem, mese-**

len, **meselēn**, **mesēlēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesem**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. XIX/14, XL/178, XXXIII/7

meseḷem bk. **mesela**, **mesēl**, **mesel**, **meseem**, **mesē**, **mese**, **meselā**, **meselam**, **meselām**, **meselan**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷen**, **meselēn**, **mesēlēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesem**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. XL/215

meselen bk. **mesela**, **mesēl**, **mesel**, **meseem**, **mesē**, **mese**, **meselā**, **meselam**, **meselām**, **meselan**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselēn**, **mesēlēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesem**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. I/164, I/93, II/31, II/72, III/106, III/15, III/23, III/4, III/55, III/85, IV/22, IV/43, V/99, VI/108, VI/117, VI/144, VI/26, VI/43, VII/16, VII/163, VII/165, VII/99, XII/143, XII/227, XII/368, XIX/83, XL/65, XLI/108, XVI/111, XVIII/15, XVIII/18, XVIII/20, XVIII/39, XVIII/55, XVIII/57, XVIII/58, XVIII/74, XVIII/96, XX/10, XX/32, XX/81, XX/82, XX/92, XXI/53, XXI/56, XXII/100, XXII/57, XXV/21, XXV/28, XXV/31, XXV/33, XXV/35, XXVI/21, XXVIII/15, XXXII/58, XXXV/40

meselēn bk. **mesela**, **mesēl**, **mesel**, **meseem**, **mesē**, **mese**, **meselā**, **meselam**, **meselām**, **meselan**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselen**, **mesēlēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesem**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. II/32, VII/95, XV/27

mesēlēn bk. **mesela**, **mesēl**, **mesel**, **meseem**, **mesē**, **mese**, **meselā**, **meselam**, **meselām**, **meselan**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselen**, **meselēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesem**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. XVIII/76

meselesi bk. **mesela**, **mesēl**, **mesel**, **meseem**, **mesē**, **mese**, **meselā**, **meselam**, **meselām**, **meselan**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselen**, **meselēn**, **mesēlēn**, **meseli**, **mesem**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. VI/24

meseli bk. **mesela**, **mesēl**, **mesel**, **meseem**, **mesē**, **mese**, **meselā**, **meselam**, **meselām**, **meselan**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselen**, **meselēn**, **mesēlēn**, **meselesi**, **mesem**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. XXXIX/145

mesem bk. **mesela**, **mesēl**, **mesel**, **meseem**, **mesē**, **mese**, **meselā**, **meselam**, **meselām**, **meselan**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselen**, **meselēn**, **mesēlēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesēm**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. XIX/67, XXII/49

mesēm bk. **mesela**, **mesēl**, **mesel**, **meseem**, **mesē**, **mese**, **meselā**, **meselam**, **meselām**, **meselan**, **mesele**, **meselem**, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselen**, **meselēn**, **mesēlēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesem**, **mesēn**, **mesal**, **mesān**.

m. XVII/48, XXXVIII/51, XXXVIII/57

mesēn bk. **mesela**, **mesēl**, **mesel**, **meseem**, **mesē**, **mese**, **meselā**, **meselam**, **meselām**, **meselan**, **mesele**, **mese-**

lem, **meseleṃ**, **meselēm**, **meseḷem**, **meselen**, **meselēn**, **mesēlēn**, **meselesi**, **meseli**, **mesem**, **mesēm**, **mesal**, **mesān**.

m. II/116, II/133, XIII/106, XVIII/17, XVIII/49

mesgán bk. **meskān**, **mesgān**.

m. sālır IX/11

mesgán sal - Yer tutmak, yerleşmek.

m. s.- ır IX/11

mesgān bk. **meskān**, **mesgán**.

vīran m. XL/172

mesir (< Ar. مسیره) Gezilip dolaşılacak yer, gezinti yeri, mesire yeri.

üngüt m.+ inde I/8

üngüt m.+ indedi I/9

meskān (< Ar. مسکن) Oturulan, ikamet edilen yer, ev, konut, ikametgâh, bk. **mesgān**, **mesgán**.

m.+ ımız IX/17

meslehat (< Ar. مصلحت) İyi olan ve iyiliğe yol açan, hayır getiren, fayda sağlayan şey, maslahat, bk. **meslehāt**.

m. ćayı XVIII/78

meslehat ćayı Şahseven Türkleri arasında kız istemenin olumlu sonuçlandığı durumlarda içilen çaya verilen ad.

m. ć. XVIII/78

m. ć.+ ın XVIII/79

meslehāt bk. **meslehat**.

m. ćayın XVIII/79

mesref (< Ar. مصرف) Sarf edilen para, harcama.

m. ėler XXXV/24

m. ėyler XXXV/24

m. ėyliyer XXXV/22

meşe (< Far. میشه) 1. Meşe ağacı. 2. Meşe ağacından yapılmış olan.

m.+ ler XVI/50

meşed bk. **meşhed**.

m. XL/101, XL/103

m.+ de XL/105

m.+ den XVI/29

m.+ e XL/100, XL/101

meşedibat purtēġi Kişi adı ve soyadı.

m. X/2

meşe sifte Kişi adı.

m. XXXIII/97

meşgin bk. **meşᶜgin**, **mėşgin**, **mişgin**.

m.+ de I/116, XXXI/44

m. şeherinnen IX/2

m. şeherinnenem IX/60

mėşgin Erdebil eyaletine bağlı bir yerleşim birimi, Meşkinşehir, bk. **meşᶜgin**, **meşgin**, **mėşgin**, **mişgin**.

m. I/36

m.+ de I/114

m.+ e I/114, XXVI/33

m.+ nen yuḫarı XXVIII/9

m. üssündeyik XV/9

meşᶜgin bk. **mėşgin**, **meşgin**, **mėşgin**, **mişgin**.

m.+ de XXXVIII/8

m.+ in IX/61

mėşginni Meşkinşehir halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

m. IX/68

meşhed İran'da Horasan eyaletinin merkezi olan şehir, bk. **meşed**.

m.+ di XXXVII/124

m.+ e V/193

m.+ in XXXVII/125

m. terefinde XIII/55

meşhur (< Ar. مشهور) Herkesçe bilinen, adı sanı her tarafa yayılmış, ünlü, şöhretli, meşhur.

m. XXXIV/40

metālib (< Ar. مطالب) İstenen şeyler, istekler, talepler.

m.+ in XXXV/44

meʿtel (< Ar. معطل) 1. Fena olmak, hasta gibi görünmek. 2. Sararmak, mat olmak, bozulmak, bk. **mertel**.

m. ġaldı XXXIX/560

metice bk. **netice**.

netice m. XII/342

metir (< Fr. *mètre*) Yüz cm'lik temel uzunluk ölçüsü birimi, metre, bk. **metri**.

beş m. XVII/38

beş yüz m. XL/161

ottuz m. XIII/32

üş m. XVII/39

metleb (< Ar. مطلب) İstenen, talep edilen şey, istek, meram.

m.+ imize XXXIII/588

m.+ imizi XXXIII/588

m.+ inde XXXIX/308

senin derdin m.+ in IX/47

metri bk. **metir**.

m. XXXIV/53

dō m.+ den XXXIV/51

mėvlā (< Ar. مولی –مولا) Allah, Hüda.

m.+ m XII/468, XII/470, XII/472, XII/474, XII/478, XII/483, XII/487

m.+ nın terifin XII/467, XII/471

meydan bk. **meydān, mėydan**.

m.+ a XXXIII/100

m.+ dı XXII/36

m.+ nan XXII/46

m.+ nān XXII/32

meydān (< Ar. میدان) Bulunulan yer ve çevresi, ortalık, alan, bk. **meydan, mėydan**.

m. X/75, XXII/31, XXXIX/122, XXXIX/126

m. içinde VII/45

mėydan bk. **meydan, meydān**.

m.+ a XII/71, XXXIX/103, XXXIX/106

m.+ ına XXXIX/135

meyl bk. **mėyl**.

m.+ im III/32, XIV/35

mėyl (< Ar. میل) Eğilim, ilgi, gönül verme, bk. **meyl**.

m.+ im XXXIII/595

m.+ ime XXXIII/589

meymıḫan bk. **meymıḫan ċayı**.

m. XXIX/11

m. ċayı XXXII/56

meymıḫan ċayı Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **meymıḫan**.

m. XXXII/56

meyran bk. **ceyran**.

ceyrannan m.+ nan XXXIII/350

mezāye (< Far. مزایا < Ar. مزیّت) Meziyet, özellik.

m. XXXV/29

m.+ si XXXV/29

mezeli Tatlı, lezzetli, hoş.

sözlerin m.+ nı̄n XII/64

mı bk. **bu, bı, bı̊, bū, bi, bí, bī, mı̊, mu**.

m. XXXIX/481

m.+ na XXXIII/256, XXXIII/378, XXXIX/537

m.+ nı XXVI/13, XXXIII/434, XXXIII/572, XXXIX/28

m.+ nın XIV/64, XXVI/12, XXXIII/187, XXXIII/188, XXXIII/447

m.+ nın adın XXXIII/408

m.+ nın ġabağına XVI/139

m.+ nın sözin XXXV/46

m.+ nın üsdünde XXXIII/526

m.+ nīn I/191, XXXIII/378

m.+ nīn yağı I/196

m.+ nnan XXXIII/327, XXXIII/68

m.+ nnan ġádim XXXIII/55

mi̊ bk. **bu**, **bı**, **bi̊**, **bū**, **bi**, **bí**, **mı**, **bī**, **mu**.

m.+ na I/132

m.+ nnan IX/55

m.+ nnandı VII/84

mıġdar (< Ar. مقدار) Bir şeyin ölçülebilen, sayılabilen veya azalıp çoğalabilen durumu, nicelik, ölçü, miktar, bk. **mığdar**.

m. I/18, I/21, I/214

m.+ ı I/23, I/24, I/25

m.+ ımız XXXIX/9

m.+ ımızı XXXIX/9

m.+ ī I/23

mığan bk. **mi̊ğan**, **mi̊ğān**, **muğan**, **muğān**.

m. XXXIII/56

m.+ nan XXXV/53

mi̊ğan bk. **mığan**, **mi̊ğan**, **muğan**, **muğān**.

m. I/36

m.+ a II/136, II/22, IV/14, IV/23, XXVIII/16, XXXIII/21, XXXIII/32

m.+ da I/134, I/32, I/33, I/34, II/61, II/8, V/166, XXXI/36

m.+ dadı XXXIII/215

m.+ dī I/35

m.+ nan II/116, XXXIII/213, XXXIII/55

m. uşağī VII/2

mi̊ğān bk. **mığan**, **mi̊ğan**, **muğan**, **muğān**.

m. III/69

m.+ da V/163, X/14

mığannı bk. **muğanlu**, **muğannı**, **muğannu**, **muğannū**.

m. IV/93

mığdar bk. **mıġdar**.

m. XXXVII/132

mıḫ (< Far. میخ) Çivi, büyükçe çivi.

m.+ a II/84

m.+ ı XXVI/12

mıḫā (< Far. می خواهم) "İstiyorum" anlamına gelen fiil çekiminin kısaltılmışı.

m. XXII/51, XXII/52

mıncığ bk. **mıncı́ḫ**, **mınçıḫ**, **mincíğ**, **poncaḫ**, **muncığ**.

göz m.+ ı V/213

mır m.+ ın V/156

mıncı́ḫ bk. **mıncığ**, **mınçıḫ**, **mincíğ**, **poncaḫ**, **muncığ**.

m. V/212

mınçıḫ Cam, taş, sedef, tahta, plastik vb. maddelerden yapılan, ortası delik, çoğu yuvarlak ve renkli süs tanesi, boncuk, bk. **mıncığ**, **mıncı́ḫ**, **mincíğ**, **poncaḫ**, **muncığ**.

m.+ nan V/147

mınçıḫlı Boncuklu, süslü.

pullu m. V/150

mındar bk. **mundar**.

m. XVIII/74, XXXIII/325

toyuġun m.+ ın XXXIII/324

mır mıncığ "Boncuk moncuk, boncuk filan" anlamında kullanılan söz.

m. m.+ ın V/151, V/156

mısdafa bk. **mustafa**.

molla m. XVI/39

mız bk. **ġız**.

ġız m. XXXIII/417

mi Soru edatı "mi".

m. IX/58

m.+ yem XXXIX/469

middet bk. **müddet**.

m. XXXIII/453

mih (< Far. مه) Sis, duman, bk. **mėh**.

m.+ e tüşdū̄ XXXIII/522

m.+ e tüşdü XXXIII/519

mihter (< Far. مهتر) At bakıcısı.

m. IX/39, IX/42

mil (< Far. میل) Çeşitli işlerde kullanılmak üzere farklı kesit ve ölçülerde yapılmış metallerin ortak adı, sac.

m.+ de XVII/34

mileğ' bk. **bileh'**.

bileh' m.+ imiz VI/79

millet (< Ar. ملّت) Herkes, bir yerde bulunan kimselerin bütünü.

m. I/52, IV/26, XXXVI/23, XXXVI/24

milli bk. **millī**.

m. havası XXXIX/487, XXXIX/491, XXXIX/492

millī (< Ar. ملّى) Milletle ilgili, millî, millete özgü, ulusal, bk. **milli**.

m. XXXIX/488

milyar (< Fr. *milliard*) Milyon kere bin, bin milyon, 1.000.000.000.

bi m. iki yüz milyon XXXIX/240

milyon (< Fr. *million*) Bin kere bin, 1.000.000, bk. **milyōn**.

m. XL/126, XXXIX/241

bi milyar iki yüz m. XXXIX/240

iki üz m. XXXIX/241

ya m. I/99

i̯ᵉgirmi m.+ a VII/32

üş yüz m.+ du XXXIX/240

m.+ un XXXIII/174

milyōn bk. **milyon**

yüz m. XL/127

mim (< Ar. م) Arap alfabesinin yirmi dördüncü harfi.

m. XII/381

min Dokuz yüz doksan dokuzdan sonra bin birden önce gelen sayı, bin.

m. II/100, X/59, XII/192, XII/391, XX/6, XXIII/13, XXVIII/18, XXXIII/201, XXXIII/209, XXXIX/159

beş m. III/95, XIX/15, XXXII/46

ēlli m. XXXIX/330

iki m. III/94, XXVIII/12

üş m. XII/362

yüz igirmi dört m. XII/273

yüz m. XII/261, XII/269

yüz yirmi dört m. XII/441

m. baş XXXIII/212

m. birinde XXXIX/147, XXXIX/148

m. dene XII/358

otuz m. dene XXXIII/184

var otuz m. dene XXXIII/185

a̯ltmış m.+ e IV/49

elli m.+ e IV/48

m. evlini II/93

yeddi yüz m. il XXXIII/289

yeddü yüz m. il XXXIII/289

m. ilden XII/220

m. nefer II/97

altı m. nefer XII/151

yeddi m. nefer XII/152

yüz yirmi dört m. peyġammerden XVI/54

m. tümen III/94

ēlli m. tümen XXXIX/329

m. üş yüz atmış birden XXXIX/5

m. üş yüz ġırḫ birēm VII/178

m. üş yüz otuz altıyam XXXIII/10

min - Yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak, binmek.

m.- di XXXIII/299, XXXIII/300

m.- diler XXXIII/404

m.- dim XXXIII/135

m.- eċek XXXIII/134

m.- ende XIII/52, XXXIII/346

m.- eni VIII/86

m.- erdi VIII/82, VIII/83, VIII/87, XIII/89, XVIII/91, XXII/59

m.- erdiler XL/47

m.- erdim XIII/88

m.- esen XXXIII/131, XXXIII/132

m.- eydin VIII/73

m.- iller XIII/52

m.- ip II/136, XXIII/15, XXIII/16

m.- ipdi VI/133

m.- iydik VIII/56, VIII/57

at m.- me XXXIII/64, XXXIII/65

m.- mişdi XXXIII/550

mināyi (< Far. مينايي) Mine renkli, sırça renginde, lacivert yeşil veya gök mavisi.

m. V/119, V/120

mincíğ bk. **mıncığ, mınċıḫ, mınçıḫ, poncaḫ, muncığ**.

göz m.+ ı VIII/117

mindir - Bir kimseyi bir şeyin üzerine çıkartmak, oturtmak veya içine yerleştirmek, binmesini sağlamak, bk. **minḏir -**.

m.- diler XXIII/28

m.- erdiK VI/27

m.- erdiler V/133

minḏir - bk. **mindir -**.

m.- ip XXII/57

mine (< Ar. منى) Mekke yakınında bazı hac ibadetlerinin yapıldığı yer.

m. dağına VIII/132

minnet (< Ar. منّت) Yapılan bir iyiliğe karşı kendini borçlu sayma, gönül borcu.

m. ėliye I/119

minnetdarrığ Minnettar olma durumu, şükran, teşekkür.

m.+ ımı VII/76

min üş yüz ġırḫ altı Bin üç yüz kırk beşten sonra bin üç yüz kırk yediden önce gelen sayı.

m. ü. y. ġ. a.+ yam XX/6

mirac (< Ar. معراج) 1. Hz. Muhammed'in göğe çıktığı recep ayının yirmi yedinci gecesi. 2. Göğe yükselme.

m.+ a XII/454

mīras (< Ar. ميراث) Birine, ölen bir yakınından kalan mal mülk, para veya servet, tereke.

soyḫa m. XV/45

mire bk. **tire**.

tire m. XXXIII/5

mirza (< Far. ميرزا) 1. Bey, ağa, efendi. 2. Okumuş, tahsilli kimse, bk. **mirze**.

m. XXXIII/340, XXV/9

m. mahmutdu XXXIII/339, XXXIII/340

m. sefereli XII/426

mirza mahmut *Kerem ile Aslı* adlı Türk halk hikâyesinin erkek başkahramanı Kerem'in gerçek adı.

m.+ du XXXIII/340

mirze bk. **mirza**.

m.+ ler XVI/52

misal (< Ar. مثال) 1. Örnek olarak alınabilen, gösterilen şey, örnek. 2. Benzer, bk. **misel**.

m. II/126, VII/162, VII/33, VII/64, XL/124, XL/161

m. dėyirem VII/94

misel bk. **misal**.

āşıḥ m.+ inde XXII/88

misli (< Ar. مثل) Eş, benzer, örnek, tıpkı.

m. XXVI/22

mişgilāt (< Ar. مشكلات) Sıkıntılar, zorluklar, güçlükler.

m. XXXVIII/39

mişgin bk. **meşᶜgin**, **meşgin**, **mėşgin**, **mėşgin**.

m.+ nen yuḫarı XXVIII/22

mīve (< Far. میوه) Bitkilerde çiçeğin döllenmesinden sonra yumurtalığın gelişmesiyle oluşan tohumları taşıyan, genellikle yenebilen organ, yemiş, bk. **mīvē**, **mīyve**.

m. XV/70

m. ġısmetinnen XL/53

m.+ lerimiz XL/184

m.+ sinnen XL/142

mīvē bk. **mīve**, **mīyve**.

m. XL/138

miyana Güney Azerbaycan'da bulunan ve Doğu Azerbaycan eyaletine bağlı olan bir yerleşim birimi, bk. **miyāna**.

m.+ nın böyügüydü XXXIII/164

m.+ nın ketdileridi XVIII/143

m.+ ya XXXIII/96

m. üzü XXXIII/121

m. üzünnen XXXIII/121

miyāna bk. **miyana**.

m.+ nın arasına XXXIII/25

miyanalı Miyane halkından olan veya bu halkın soyundan gelen kimse.

m.+ ydı XXXIII/323

miyandablī Miyandab halkından olan veya bu halkın soyundan gelen kimse.

m. XII/6

miyaneru (< Far. میانه رو) 1. Ortadan, orta yollu giden. 2. Ara bulucu, uzlaştırıcı.

m. olır XXXV/47

miymiḫan Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

m.+ dı VIII/59

mīyve bk. **mīvē**, **mīve**.

zamanın m.+ si VI/30

mīzan (< Ar. ميزان) 1. Tartı, ölçü aleti. 2. Ahirette herkesin yaptığı iyilik ve kötülüklerin tartılıp değerlendirileceği manevi terazi.

m.+ dı XII/447

mod (< İt. *moda*) Belirli bir süre etkin olan toplumsal beğeni, bir şeye karşı gösterilen aşırı düşkünlük, popülerlik.

m.+ dan düşüb XXV/23

mōdam (< Ar. مدام) Devamlı, sürekli.

m. VII/34

moddan düş - Modası geçmek, popülerliğini yitirmek, kullanımda olmamak.

m.- üb XXV/23

model (< Fr. *modèle*) Biçim, tarz.

m. IX/80

m.+ i VII/64

modir bk. **modür**, **müdür**.

m.- i kulli irşādın tevessüdüynen VII/6

modür bk. **modir**, **müdür**.

m.- i kulli irşādi islāmi-yi erdebil VII/10

mōġa bk. **mōġá**, **mōġe**, **mōġeᶜ**, **mōġė**.

m. XI/71, XVII/17, XVII/9, XXII/45, XXII/46, XXII/53, XXXVIII/27

mōġá bk. **mōġa, mōġe, mōġeʿ, mōġė**.

m.+ dan sōra XVII/10

mōġe bk. **mōġa, mōġá, mōġeʿ, mōġė**.

m. XL/97, XXV/28, XXXIII/584, XL/115, XL/97

m.+ i I/101

mōġeʿ (< Ar. موقع) 1. Yer, mahal. 2. Durum, vaziyet. 3. Zaman, vakit, bk. **mōġa, mōġá, mōġe, mōġė**.

m.+ ıydi XXXIII/469

m.+ i XXXIII/593

mōġė bk. **mōġa, mōġá, mōġeʿ, mōġe**.

m. XXXV/20, XXXV/52

m.- i bahar XXXV/33

m.- i behar XXXV/18

m.+ de XXXV/28

mōġuyet (< Ar. موقعيت) Durum, hâl, vaziyet.

m. XXV/29

nemenenin m.+ i XXXIII/167

mohendis bk. **mühendis**.

m.- i şimi XXXV/61

molla (< Ar. مولا) 1. Hoca, âlim. 2. İran'da devrimi gerçekleştiren ve devrimden sonra da İran'daki siyasi rolü devam eden ilmiye sınıfı. 3. Dinî yönü ağır basan kimse, bk. **mollā, mōlla, malla, målla**.

m. VIII/127, XXXIX/58, XXXIX/61, XXXIX/63, XXXIX/66, XXXIX/70, XXXIX/77, XXXIX/93

m.+ lar XII/351, XXIII/12

m. mısdafa XVI/39

m. náġı XIV/44

mollā bk. **molla, mollā, mōlla, malla, målla**.

m. aşıḫ elesger XXXIX/56

mōlla bk. **molla, mollā, malla, målla**.

m. XXXIX/63

mollanáġı bk. **mollanáğı, mollanáği**.

m. XIV/44

mollanáğı Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı bk. **mollanáği, mollanáġı**.

ġışlağ-ı m.+ dī X/14

mollanáği bk. **mollanáğı, mollanáġı**.

m. X/15

mōrid (< Ar. مورد) 1. Yer, yol. 2. Durum, hakkında, bk. **mōrit, mōrut**.

ġopuzun m.+ inde VII/172

mōrit bk. **mōrid, mōrut**.

m.+ de VII/172

mōrut bk. **mōrid, mōrit**.

m.+ dan XVII/21

mot bk. **ot**.

ot m. XXXIII/490

motal Peynir ve türevlerini saklamak için özel olarak hazırlanmış koyun veya keçi derisi, bk. **motar**.

m. XXXIX/329

m.+ ı XXXIX/352, XXXIX/358

motar bk. **motal**.

m. yığdı VIII/138

m. yığmağa VIII/135

motdehid (< Ar. متّحد) Birlik durumuna gelmiş, birleşik, birlik olmuş, müttehit.

m. XXXIV/36

mo͞ül Erdebil eyaletine bağlı bir yerleşim birimi.

m. XXVIII/22, XXVIII/9

m.+ e XXVIII/16

mo͞üllü͞ bk. **mo͞üllü**.

m.+ k XXVIII/6

mo͞üllü Möül halkından veya bu halkın soyundan olan kimse, bk. **mo͞üllü͞**.

m. XXVIII/9

möhkem (< Ar. محكم) Sağlam, kuvvetli, dayanıklı, muhkem, bk. **möḫkem, mǒhkem**.

m. XXXIII/347

m.+ di II/94

möḫkem bk. **möhkem, mǒhkem**.

m. XXXIII/346

mǒhkem bk. **möḫkem, möhkem**.

m. XVII/15

möhtac bk. **möhtāc**.

m. ėleme X/47, X/49, X/56

m. ėtti XII/241, XII/49

möhtāc (< Ar. محتاج) Bir şeye veya kimseye ihtiyacı olan, ihtiyaç duyan, muhtaç, bk. **möhtac**.

m. ēleme X/52

möhtad (< Ar. معتاد) 1. Alışkanlık hâline gelmiş, âdet edinilmiş. 2. Uyuşturucu bağımlısı, bk. **möḫtad**.

m. XL/216, XXXIII/211

m. ġısmeti XL/216

möḫtad bk. **möhtad**.

m. XXXIII/213

möhüb Kişi adı.

m.+ nen XVIII/147

möhüm (< Ar. مهمّ) Önemli, mühim.

m. XXXIII/160

möhüt Kişi adı.

m.+ den XVIII/68

mǒmin (< Ar. موئمن) Allah'ın varlığına, birliğine, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna ve İslamiyet'e inanan, iman sahibi kimse, Müslüman.

m.+ lerin serveri VII/48

mu bk. **bu, bı, bů, bū, bi, bí, bī, mů, mı**.

m.+ na V/217, XXXIX/323, XXXIX/93

m.+ nı IX/100, IX/39, IX/93, XII/424, XII/427, XIX/19, XL/29, XVI/22, XVI/23, XVIII/20, XXVI/53, XXXIII/396, XXXV/69

m.+ nın IX/96

m.+ nın dalın sıra XVI/131

m.+ nın şikarın X/38

m.+ nın yanınnan XII/424

m.+ nnan II/63, VI/148, XXXIII/335, XXXVI/55

m.+ nnan ġabaḫ VII/161, XII/219, XXXVII/12

m.+ nnan ġabaḫdı XXXVII/20

m.+ nnan ġedim XIX/62

m.+ nnan sōra XVIII/110

m.+ nu IV/130, V/153, XII/156, XVI/32, XVI/88, XXXIII/574, XXXIX/242, XXXIX/292, XXXIX/470, XXXIX/535

m.+ nun VI/161, XVI/61, XXXIII/421, XXXIII/475, XXXIX/59

m.+ nun adı XIV/58

m.+ nun adın XXXIII/397

m.+ nun eğd-ı XII/465

m.+ nun eline XII/465

m.+ nun sürüsüne sarı V/197

muayne (< Ar. معاينه) 1. Ne olduğunu ve nasıl olduğunu anlamak için görerek inceleme, dikkatle bakma, yoklama, gözden geçirme. 2. Sağlık kontrolü.

m. XXXIX/558

mubārek bk. **mübārek**.

m. XL/142

m. ėlesin IV/110

mućevviz (< Ar. مجوز) Caiz görülüp izin verilmiş.

m.- i ozan VII/29

m.+ i VII/28

m.+ in VII/25

m. verrim VII/26

buranın m.+ in VII/31

mućri (< Ar. مجرى) İcra eden, icracı.

m.- yi bernāmedi VII/104

mudām (< Ar. مدام) Devamlı, sürekli.

m. VII/35

muella (< Ar. معلّا) Yüksek, yüce, mualla, bk. **müella**.

m.+ yı XII/405

muellim bk. **müellim**.

m. XII/405

muemma (< Ar. معمّا) Anlaşılmaz, halledilmez şekilde güç, halli müşkül iş veya şey, muamma.

m.+ sı XII/295

muġaddemāt (< Ar. مقدّمات) İlimlere başlangıç olan, ilk olarak öğrenilmesi gereken bilgiler, ön bilgi.

m. XII/354

muġáddes (< Ar. مقدّس) Kutsal, mukaddes, bk. **muġeddes**, **mügáddes**, **müġáddes**, **müġeddes**, **müġēddes**.

m.+ di VII/20, XXXIX/46, XXXIX/52

m.+ ti XXXIX/32

muġam bk. **muġām**.

m. VII/36

muġām (< Ar. مقام) Azerbaycan halk müziği, muğam, bk. **muġam**.

m. VII/34

m.+ ın XXXIX/98

muġāmat (< Ar. مقامات) Azerbaycan halk müzikleri, muğamat, bk. **muġamdat**.

m. XXXIX/452

muġamdat bk. **muġāmat**.

m. XII/354

muġeddes bk. **muġáddes**, **mügáddes**, **müġáddes**, **müġeddes**, **müġēddes**.

m.+ di XXXIX/200, XXXIX/29, XXXIX/66

muğan İran'ın kuzeybatısında bulunan, Erdebil eyaletine bağlı olan ve Şahseven Türklerinin yoğun olarak yaşadıkları Azerbaycan sınırında yer alan bölge, Mugan, Deşt-i Mugan, bk. **mığan, mi̯ğan, mi̯ğān, muğān**.

m. V/6, XVIII/12

m.+ a XVIII/12, XXIII/10

m.+ ā XVIII/9

m.+ açan II/136

m.+ da XL/184, XL/191, XL/193, XL/198, XX/47, XXX/17, XXXI/11, XXXI/35, XXXIX/315, XXXIX/9

m.+ dadı I/8

m. ehliyik XII/218

m.+ ımız XVII/4

m.+ ın torpağı XL/186

m.+ nan XII/218, XII/219, XVIII/119, XXXIII/44

m. uşağıyem VII/179

muğān bk. **mığan**, **mi̯ğan**, **mi̯ğān**, **muğan**.

m.+ da XXXIX/308

muğanlu Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Muğanlu / Muganlı tayfası, bk. **muğannı, muğannu, muğannū, mığannı**.

m. XL/75, XV/8, XXVI/2

tāyfe-yi m. XV/8

muğannı bk. **muğanlu**, **muğannu**, **muğannū**, **mığannı**.

m. XL/75

muğannu bk. **muğanlu**, **muğannı**, **muğannū**, **mığannı**.

m.+ yuḫ XII/219

muğannū bk. **muğanlu**, **muğannı**, **muğannu**, **mığannı**.

tāyfe-i m. XL/4

muhabbet (< Ar. محبّت) Sevgi, sevda.

m. XXXIV/34

muhammed (< Ar. محمّد) 1. Peygamberlerin sonuncusu ve en büyüğü olan İslam peygamberi. 2. Kişi adı, bk. **muhámmed**.

m.+ in XII/96

m. peyġámmerdi XII/381

cenab-ı m. XII/420

çahār-i m. XII/442

aşıḫ yar m. isabeglu XII/2

muhámmed bk. **muhammed**.

mekān-i m. XII/439

muhammedi Kişi soyadı.

m. VI/2

muḫámmes bk. **muḫammes**, **muḫames**.

m. XXXIX/495

muḫames bk. **muḫammes**, **muḫámmes**.

m. XXXIX/113

muḫammes (< Ar. مخمّس) 1. Beş dizelik kıtalardan meydana gelen nazım şekli, beşli. 2. Bir tür âşık havası, bk. **muḫames, muḫámmes**.

m.+ di XXXIX/113

m.+ nen XXXIX/112, XXXIX/114, XXXIX/118

muharremçilig bk. **meherremçilig**.

m.+ di VII/17

muhasara (< Ar. محاصره) Kuşatma, muhasara.

m.+ ya II/105

muhtesib (< Ar. محتسب) Hesaplayıcı, toplayan, hesap toplayan.

m. XII/132

muʿīnī Kişi soyadı, bk. **muīnī**.

m. XIII/4

muīnī bk. **muʿīnī**.

m. XLI/4

mumlu Petekli.

m. baldı XL/71

m.+ du XL/71

mumlu bal Petekli bal.

m. b.+ dı XL/71

muncığ bk. **mıncığ**, **mınćıḫ**, **mınçıḫ**, **mincíğ**, **poncaḫ**.

mır m.+ ın V/151

mundar (< Far. مردار) Murdar, bk. **mındar**.

m. XV/72

munhal bk. **münhal**.

m. ėlediler XXXVIII/27

muraḫas bk. **muraḫás**, **müreḫḫes**.

m.+ ı vėrīr IX/51

muraḫás bk. **müreḫḫes**, **muraḫas**.

m.+ ı vėrirem IX/50

m.+ ı vėrsem IX/49

murat Kişi adı.

m. X/53

musa 1. Kişi adı. 2. Hz. Musa, bk. **mūsā**, **mūsa**.

m. XII/386

m.+ nın turī XII/289

m.+ ya XII/249

mūsa bk. **mūsā**, **musa**.

m. XII/479, XII/484

mūsā bk. **mūsa**, **musa**.

m. XII/480

musabıġa (< Ar. مسابقه) Yarışma, yarış, müsabaka, bk. **musábıġá**, **müsābıġá**.

m. XXXIII/65

musábıġá bk. **musabıġa**, **müsābıġá**.

m. XXXIII/66

musāfir (< Ar. مسافر) Yolcu, sefer eden kimse, seyyah, bk. **müsāfir**.

cezb-i m.+ ler XXXV/13

musıġi bk. **musıġī**, **mūsıġi**, **mūsiġi**.

m.+ dē XXXIX/20

m.+ mize göre VII/33

bizim m.+ mizin VII/102

musıġī (< Ar. موسيقى) Kulağa hoş gelen sesler dizisi, müzik, bk. **musıġi**, **mūsıġi**, **mūsiġi**.

m. VII/107

alāt-ı m.+ lere XXXIX/25

ālat-ı m.+ nin hammısı VII/100

mūsıġi bk. **musıġī**, **musıġi**, **mūsiġi**.

m.+ miz VII/106

pap m.+ ler IX/63

musıġiÇi Musiki işiyle uğraşan kimse, musikişinas.

ġerbi m.+ lēr VII/98

musıġi-i sůnneti Geleneksel müzik.

m.- i ėslimizi VII/99

mūsiġi bk. **musıġī**, **musıġi**, **mūsıġi**.

m.+ mizde VII/67

enćumen-i m. VII/70

mustafa Kişi adı, bk. **mısdafa**.

m.+ da XII/250

muşampa Miyane ile Zencan arasında bulunan bir yer adı.

m.+ dan XII/226

m. seyitleri XII/225

muşampa seyitleri Zencan'da dağınık gruplar hâlinde yaşayan bir Türk topluluğu.

m. XII/225

muştāğ (< Ar. مشتاق) Şiddetle arzu eden, özleyen, hasretini çeken, gönülden isteyen, müştak.

m.+ ındadı XII/373

muvaffaġ (< Ar. موفّق) Başarmış, başarılı kimse.

m. ėlesĩn VII/175

m. ola VII/7

muvaffaġ ol - Başarmak.

m. o.- a VII/7

muzd (< Far. مزد) 1. Bir iş karşılığında kazanılan hak, ücret. 2. Maaş.

m.+ umu XVI/93

menim m.+ umu XVI/94

mübārek (< Ar. مبارك) 1. Kutlu. 2. Uğurlu. 3. Beğenilen, sevilen şeyler için söylenen bir söz, bk.**mubārek**.

m. ėlesin XXIII/33

m. ėtsin XV/70

mübāşir (< Ar. مباشر) Köy ağasının köyü idare etme görevini verdiği kimse.

m. imiş XXXIII/227

müce bk. **cüce**.

cüce m. XI/71

müceddeden (< Ar. مجدّداً) Yeniden, yeni baştan, tekrar.

m. XXXIX/53

müddet (< Ar. مدّت) Süre, müddet, bk. **middet**.

m. XXXV/40

müdür (< Ar. مدير) İdare eden, yöneten, bk. **modür**, **modir**.

m. XII/350

müella bk. **muella**.

erş-ı m.+ da XII/414

müellim (< Ar. معلّم) Öğreten, talim eden, öğretici, eğitici kimse, öğretmen, bk. **muellim**.

m. XXXVII/58

m. idi XXXIX/461

m. iydi XXXIII/328, XXXIII/344

edebiyat m.+ iydi XXXIX/461

müġáddes bk. **muġáddes**, **muġeddes**, **müġáddes**, **müġeddes**, **müġēddes**.

m. XXXIX/46

müġáddes bk. **muġáddes, muġeddes, mügáddes, müġeddes, müġēddes**.

m. VII/156

müġáddesdiğ Kutsallık, mukkaddeslik.

m.+ in XXXIX/32

müġeddes bk. **muġáddes, muġeddes, mügáddes, müġáddes, müġēddes**.

m.+ di XXXIX/194, XXXIX/200, XXXIX/29

müġēddes bk. **muġáddes, muġeddes, mügáddes, müġáddes, müġeddes**.

m. XXXIX/45

mühendis (< Ar. مهندس) Mühendis, bk. **mohendis**.

m.+ e XXXIII/193

iki m. XXXIII/195

mühterem (< Ar. محترم) Saygıdeğer, muhterem.

m.+ di VII/101

mülk (< Ar. ملك) Her türlü taşınmaz mal.

bizim m.+ ümüz VI/11

mülkedār (< Far. دار + Ar. ملك) Mülk sahibi, mülkü olan.

m. iydı XXXIII/172

münhal (< Ar. منحلّ) Boş, bk. **munhal**.

m. èylediler XXXVIII/28

müntezir (< Ar. منتظر) Bekleme durumunda olan, bekleyen.

m. olduḫ XXXIV/31

mürebbe (< Ar. مربا) Reçel.

m. II/78

müreḫḫes (< Ar. مرخّص) Ruhsat, izin, müsaade, bk. **muraḫás, muraḫas**.

m.+ i èlediler XXVI/33

mürekgeb (< Ar. مركّب) Yazı yazmak, desen çizmek veya basmak için kullanılan, türlü renklerde sıvı madde.

m. XVI/51

mürşüd (< Ar. مرشد) 1. Doğru yolu gösteren kimse, kılavuz. 2. Müritlerine tasavvufu öğreten, sırları ve gerçekleri gösteren tarikat şeyhi.

m.+ imin hālına XXXIX/128

m.+ ümün derdine XXXIX/124

müsābıġá bk. **musábıġá, musabıġa**.

m. vèrrüK XL/164

müsāfir bk. **musāfir**.

m.+ e V/36

müselman (< Ar. مسلمان) İslam dininden olan kimse, Muhammedî, Müslim, Müslüman, Müselman, mümin, bk. **müselmān**.

m. V/201, XII/421

m. adıynan XXXIX/205, XXXIX/209

m.+ ın oğluna XXXIII/473

m.+ nan XXXIII/432

m.+ nar XII/129

m.+ narnan XXXIII/433

müselmān bk. **müselman**.

ehl-i m. XXXIX/213

müsteġil (< Ar. مستقلّ) Bağımsız, tek başına, müstakil.

m. XXXIX/3

müsübet (< Ar. مصيبت) Ansızın gelen felaket, sıkıntı veren şey.

m. VIII/54, VIII/55

müşdehit (< Ar. مجتهد) Bir konuda ayet ve hadislere dayanarak yargıya varan, karar veren din düşünürü, müçtehit.

m. XII/401

müşgül (< Ar. مشكل) 1. Zor, güç, çetin. 2. Halledilmesi, çözüme kavuşturulması güç iş veya mesele, zorluk, güçlük, sıkıntı, bk. **müşᶜgül**.

m. VII/155, XXXIX/234

m.+ leri XII/483, XII/487

m.+ ü XVIII/108, XXXII/24, XXXV/45

m.+ üm XXXII/43

m.+ ümüz XIX/65, XX/30, XX/31

onun m.+ ün XVIII/116

ellerinin m.+ ünü XII/488

m. çağıdı XII/482, XII/486

müş'gül bk. **müşgül**.

m. VII/159, XXXVIII/21, XXXVIII/32

müşteri (< Ar. مشترى) Satın alan kimse, alıcı.

m.- yi ẖastı XXXV/31

müteġabilen (< Ar. متقابلاً) Karşılık olarak.

m. XXXIV/44

müttesil (< Ar. متصل) Birbirinin ardınca devam eden, bitişik, sürekli, ara vermeden devam eden.

m.+ di XII/335

N

na bk. **ne**, **ná**.

n. I/124

ná bk. **ne**, **na**.

n. VI/59, VI/82

nā (< Far. نان) Ekmek.

n. XXII/51

nā-belet (< Far. نا بلد) Bilinmeyen, tanınmayan, başka yerden gelmiş olan, yabancı.

n.+ den VIII/27, VIII/28

naćaẖbul Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

rusTā-yı n. kendīyīk XIX/4

nadır Kişi adı.

n. XII/427

nā-ġābıl Uygunsuz

n. söz XXXIX/196

náġı bk. **molla náġı**.

molla n. XIV/44

nağarı İki tarafı deri kaplı ve silindir gövdeli vurmalı bir çalgı aleti, nağara.

n. XXXIX/24

nağıl (< Ar. نقل) Halk hikâyesi, bk. **nāğıl**.

n. XIII/112, XV/58

nāğıl bk. **nağıl**.

n. XXI/38, XXIV/46

nağma (< Far. نامه) Mektup, evrak, kâğıt.

n. XII/465

nahar (< Far. ناهار < Ar. نهار) Öğle yemeği.

n. XXXIX/311

n.+ a XXXIV/29, XXXIII/93

n.+ da XIX/68, XXVIII/25, XXXII/18

n.+ dan sonra XXXIV/29

n.+ ı XXVIII/27

n.+ ımızı XXVIII/25

n.+ ın XXXIII/102, XXXIII/336, XXXIII/341

nāẖāste (< Far. ناخواسته) İstemsizce, istemeden.

n. VII/164

nahāyet (< Ar. نهايت) Son, sonunda, en sonunda.

n. VII/74

naẖçıvan Azerbaycan'a bağlı özerk bir Türk cumhuriyeti.

n. XXXIX/496

naẖçıvan gözellemesi Bir tür âşık havası.

n. g. XXXIX/496

naẖçıvan gülāvāzı Bir tür âşık havası.

n. XXXIX/499

naẖçıvāni Bir tür âşık havası.

n. XXXIX/496

nahlet (< Ar. لعنت) 1. Allah'ın merhametinden yoksun olma. 2. Kötü, berbat.

allah n. ėlesin XXXIII/287

naḫşe (< Ar. نقشه) Dokumaların üzerindeki motif, nakış, bk. **náḳşe, neḫşe**.

n.+ ler XVIII/129

náḳşe bk. **naḫşe**.

n.+ sinnen XVIII/129

nal (< Ar. نعل) At, eşek, öküz vb. yük hayvanlarının tırnaklarına çakılan, ayağın şekline uygun demir parçası, bk. **nāl**.

n. IX/32

n.+ a II/84

n.+ ı IX/31

mēnim atımın n.+ ları IX/35

nāl bk. **nal**.

n.+ ı IX/33

otuz n. IX/32

nālbend (< Far. بند + Ar. نعل) Hayvanların ayağına nal çakan kimse, nalbant.

n. İdī IX/31

nāle (< Far. ناله) 1. İnilti. 2. Ses, tını.

sazın siminçesi āvāzī n.+ si XXXIX/14

nallad - bk. **nallat -**.

n.- anda IX/29

n.- annan sōra IX/34

n.- ır IX/33

nallat - Hayvanın ayağına nal çaktırmak, bk. **nallad -**.

n.- mağa IX/29

nām (< Far. نام) Nam, ün.

n.+ da XXXIX/237

namaz (< Far. نماز) İslam dininin beş şartından biri olan ve Müslümanların günde beş vakit, dinî kurallara göre yapmak zorunda oldukları ibadet, salat, bk. **namāz, nāmaz, nemāz**.

n. VI/105

n.+ dı VI/107

n. ġılaćām XXXIX/65

n. ġılardıḫ VI/107

n. ġılmağā XXXIX/58

n. ġılmīyım XXXIX/65

n.+ ı XXXIII/14

n.+ larınnan VI/103

namāz bk. **namaz, nāmaz, nemāz**.

n. XII/129

nāmaz bk. **namāz, namaz, nemāz**.

n.+ ımıza IV/73

nā-merd (< Far. نامرد) Korkak, alçak, mert olmayan, adam olmayan.

n. XII/84

n.+ e X/47

nāmıs bk. **nāmūs, nāmus, namus**.

n.+ ıma XXXIII/539

namus (< Ar. ناموس < Yun. *nómos*) 1. İnsanın ahlak kurallarına uymasını sağlayan, onu şerefli kılan manevi duygu; güzel haslet. 2. Irz, iffet, hayâ, bk. **nāmūs, nāmus, nāmıs**.

onun bunun n.+ una XLI/102

nāmus bk. **nāmūs, namus, nāmıs**.

n. XII/235

nāmūs bk. **nāmus, namus, nāmıs**.

n. XII/42

nana bk. **nane, lane**.

n. IV/44, IV/47

nane (< Ar. نعناع) Ballıbabagillerden, yaprakları sapsız, çiçekleri beyaz veya menekşe renginde, güzel kokulu, yaprakları baharat olarak kullanılan, çok yıllık ve otsu bir kültür bitkisi, nane, bk. **nana, lane**.

n. V/66

n.+ di X/24

nā-necim (< Ar. + Far. نانجیب) Yaramaz, huysuz, soysuz, asil olmayan.

n. XIII/33

nar bk. **nār, enar**.

n.+ dan XXII/61

n. tāki VIII/154

nār bk. **nar, enar**.

n. XXII/61

n.+ e XII/268

nā-rahat (< Ar. + Far. نا راحت) Rahatsız, huzursuz.

nārahat n. XXXIX/292

n. íydī XVI/67

n. nārahat XXXIX/292

n. olardı XIII/78

n. ollam XXXIX/601

n. oldum XVI/78

nārıncı (< Ar. نارنجی) Turunç renginde, turuncu.

n. V/121

nā-sazı bk. **nā-sezā**.

n. XXXIX/31

nā-sezā (< Far. نا سزا) Uygun olmayan davranış, edepsizlik, bk. **nā-sazı**.

kifir n. XXXIX/195

nā-ümīd (< Far. نا امید) Ümitsiz.

n. XII/437

nāz (< Far. ناز) Kendini beğendirmek için takınılan tavır, cilve.

n. VII/153

gülün n.+ ını XXXIX/621

nazẖānım Kişi adı.

n. XI/4

ne (I) Ne, hangi şey, her şey, birçok şey, hangi, nasıl, neden, bk. **nē**.

n. I/197, I/77, I/79, II/107, II/16, II/36, II/47, III/29, III/6, IV/107, IV/108, IV/60, IX/43, V/12, V/159, V/2, V/206, VI/116, VI/117, VI/137, VI/143, VI/145, VI/150, VI/161, VI/19, VI/23, VI/24, VI/34, VI/43, VI/52, VI/67, VI/79, VI/80, VII/16, VII/162, VII/35, VII/94, VIII/130, VIII/132, VIII/151, VIII/28, VIII/55, VIII/62, VIII/67, VIII/95, X/101, X/23, X/39, X/54, XI/24, XI/28, XII/135, XII/255, XII/280, XII/310, XII/329, XII/336, XII/362, XII/368, XII/408, XII/419, XII/453, XII/454, XIII/6, XIV/29, XIV/44, XIV/54, XIV/6, XIV/62, XIX/109, XIX/119, XIX/122, XV/10, XV/28, XV/30, XV/35, XV/40, XV/62, XV/71, XVI/109, XVI/116, XVI/31, XVI/56, XVI/59, XVI/61, XVI/65, XVI/70, XVI/89, XVII/21, XVII/48, XVII/49, XVII/50, XVII/85, XVIII/106, XVIII/110, XVIII/115, XVIII/130, XVIII/19, XVIII/39, XVIII/44, XVIII/45, XX/50, XX/81, XXI/15, XXI/17, XXI/66, XXII/63, XXII/64, XXII/84, XXII/85, XXII/87, XXIII/30, XXIII/37, XXIII/39, XXIV/12, XXIV/13, XXIV/25, XXIV/6, XXV/39, XXVII/30, XXXII/42, XXXIII/106, XXXIII/135, XXXIII/137, XXXIII/142, XXXIII/148, XXXIII/156, XXXIII/161, XXXIII/176, XXXIII/183, XXXIII/206, XXXIII/237, XXXIII/26, XXXIII/262, XXXIII/280, XXXIII/291, XXXIII/301, XXXIII/302, XXXIII/305, XXXIII/310, XXXIII/317, XXXIII/360, XXXIII/375, XXXIII/384, XXXIII/386, XXXIII/420, XXXIII/48, XXXIII/481, XXXIII/482, XXXIII/5, XXXIII/502, XXXIII/510, XXXIII/511, XXXIII/514, XXXIII/536, XXXIII/543, XXXIII/556, XXXIII/584, XXXIII/593, XXXIII/598, XXXIII/609, XXXIII/62, XXXIII/83, XXXIII/84, XXXIII/93, XXXIII/97, XXXIX/125, XXXIX/129, XXXIX/173, XXXIX/184, XXXIX/201, XXXIX/263, XXXIX/265, XXXIX/269, XXXIX/317, XXXIX/326, XXXIX/364, XXXIX/414, XXXIX/415, XXXIX/420, XXXIX/469,

XXXIX/478, XXXIX/482, XXXIX/496, XXXIX/522, XXXIX/553, XXXIX/614, XXXIX/616, XXXIX/621, XXXIX/626, XXXIX/71, XXXIX/76, XXXIX/79, XXXIX/81, XXXVI/37, XXXVI/44, XXXVI/45, XXXVI/46, XXXVI/53, XXXVI/58, XXXVI/67, XXXVII/15, XXXVII/27, XXXVII/41, XXXVII/57, XXXVIII/52, XL/102, XL/125, XL/200, XL/211, XLI/10,

n.+ den XXXV/22

n.+ dendi XII/387

n.+ di II/123, III/57, IX/20, IX/47, V/65, XVIII/42, XVIII/53, XXII/101, XXV/57, XXXIII/210

n.+ dī XII/392

n.+ ler X/67

n.+ sīz VII/169

n.+ y XXI/74

n.+ ydi XII/308, XIV/62

n.+ ye VI/21, X/102, X/103, XII/302, XXII/101, XXXIII/345, XXXIII/440, XXXIII/457

n.+ yi V/206, XVIII/90, XXI/64, XXXVII/142, XXXVII/143

n.+ yime XXXIX/247

n.+ yimiz XXXIII/593

n.+ yin VI/64

n.+ yine XXIV/23

n.+ yinin rengi V/118

n. ğadir XXXIII/446

n. içün I/12

n. idim XXVI/34

n. te kesi I/139

n. tey V/120

her n. V/23

toyumun n.+ yinnen VIII/42

ne (II) (< Far. نه) Hayır, yok.

n. VI/95, XX/76, XIX/128

nē bk. **ne**.

n. VI/110, XI/61

n.+ di XII/387, XII/396

n.+ ydi XXXIII/63

n.+ ye V/46

n.+ yime XXXIX/254

bes n. XXXVI/51

necat (< Far. نژاد) Irk, soy, nesil.

n.+ ı XX/90

n.+ ları XX/87

neće bk. **neçe, nėççe, nėće, nėće, nėce, neçe, nećē, nėçe, nice, niçe**.

n. I/54, II/92, VII/63, XVIII/74, XXXIII/139, XXXIX/230, XXXIX/498

nećē bk. **neçe, nėççe, nėće, nėće, nėce, neçe, neće, nėçe, nice, niçe**.

n. XXXIII/602

neçe bk. **neçe, nėççe, nėće, nėće, nėce, nećē, neće, nėçe, nice, niçe**.

n. VII/19, VII/49, VII/6, XIX/123, XIX/15

n.+ ye XXXIII/73

nėce bk. **neçe, nėççe, nėće, nėće, neçe, nećē, neće, nėçe, nice, niçe**.

n. XXXIX/520

nėce n. XXXIX/113

n. nėce XXXIX/113

nėće bk. **neçe, nėççe, nėće, nėce, neçe, nećē, neće, nėçe, nice, niçe**.

n. XXXIII/544

nėçe bk. **neçe, nėççe, nėće, nėce, neçe, nećē, neće, nėçe, nice, niçe**.

n. XXVI/39, XXXIII/30

necim (< Ar. نجيب) 1. Soylu, asil. 2. Güzel, temiz.

n. XIII/24

nėççe bk. **neçe, nėće, nėće, nėce, neće, nećē, neće, nėçe, nice, niçe**.

n.+ di XII/130

neçe Nice, nasıl, ne kadar, bk. **nėççe, nėćе, nėće, nėce, neće, nećē, neće, nėçe, nice, niçe**.

n. IX/46, IX/86, XII/281, XII/307, XVI/132, XXXIII/403, XXXIII/411, XXXIII/422, XXXIII/572, XXXVI/41, XXXVII/12

n. dene XXXIX/500

n.+ di XII/304

n. il XII/219

n.+ lerini XXXIX/19

nėçe bk. **neçe, nėççe, nėćе, nėće, nėce, neće, nećē, neće, nice, niçe**.

n. XII/124, XII/125, XII/138, XII/281, XII/285, XII/303, XII/352, XII/398, XII/402, XIX/105, XX/6, XXXIII/200, XXXIII/308, XXXIII/403, XXXIII/406, XXXIII/418, XXXIII/464, XXXIII/509, XXXIII/510, XXXIII/518, XXXIII/558, XXXIII/571, XXXIII/583

n.+ di XII/126, XII/430

n.+ dī XII/121, XII/123

n. seri XXXIII/507

neden 1. Bir olayı doğuran başka bir olayı sormak için kullanılan bir söz; niçin. 2. Bir olayı ve durumu gerektiren, doğuran başka olay veya durum, sebep.

n. XII/277, XII/279, XII/283, XII/284, XII/287, XII/291, XII/295, XII/299, XII/412, XII/460

n.+ di XII/284, XXXIII/545, XXXIII/556

nefer (< Ar. نفر) Kişi, kimse, fert, şahıs.

n. VI/133, XII/138, XII/307, XL/126, XL/140, XVI/8, XVI/84, XVIII/45, XXVI/14, XXVI/7, XXVI/8, XXXIII/100, XXXIII/109, XXXIII/163, XXXIII/173, XXXIII/239, XXXIII/565, XXXVII/128, XXXVII/45

altı min n. XII/152

beş n. XL/155, XL/156

bėş n. XII/139

iki n. I/114, XVIII/46

min n. II/97

on n. XII/397

üş n. XII/140, XVIII/147, XXXIX/228

yeddi min n. XII/152

yüz n. II/97

n.+ de XXXVII/16

n.+ den XXXIII/175

on n.+ den XII/366

n.+ e XXXIII/101, XXXIII/173

bir n.+ i I/107

ēlli n. idi XII/366

n.+ in IV/60, XL/48, XXXIII/101, XXXIII/71

iki n.+ in I/91

üş n.+ in I/91

n.+ in biri XXXVII/17

tatdarın üş n.+ ine I/107

n. iydik XIII/94

üş n. iymişler XXXIII/233

nefes (< Ar. نفس) Soluk.

n.+ i VIII/94

n.+ īn şeẖsiyetine XII/53

nefs (< Ar. نفس) Heves, arzu, istek.

n.+ i XXXII/51

nehmetullah Kişi adı.

n. XXXIII/158, XXXIII/98

neẖşe (< Far. نقشه < Ar.) 1. Nakış, motif. 2. Harita, bk. **náḳşe, naẖşe**.

n.+ ler XI/17

n.+ si XVII/91

n.+ ynen XVII/90

özünün n.+ si XVII/90

nejāt Kişi soyadı.

n. V/2

nelbeki (< Ar. + Far. نعلبکی) Çay tabağı, bk. **nelveki**.

n. V/158

nele bk. **nene, nenē, nenė̊, nėne, nėnė, nenö**.

n.+ mgil XXXIII/235

nelveki bk. **nelbeki**.

n. V/128

nem bk. **nemene, nemenē, nēmene, nemee, neme**.

n. VI/150, VIII/13

nemāz bk. **namāz, namaz, nāmaz**.

n.+ ım XXXIX/70, XXXIX/75, XXXIX/78

neme bk. **nemene, nemenē, nēmene, nemee, nem**.

n. IX/82, XII/231, XII/36, XVIII/94, XXII/63, XXII/64, XXXVII/38

n.+ di XXXVIII/55

n.+ ler XV/28, XV/29

nemed (< Far. نمد) Keçe.

n. II/59, II/59, II/64

nemee bk. **nemene, nemenē, neme, nēmene, nem**.

n.+ di XL/216

nemek (I) Şahseven Türklerinin düğünde geline veya damada taktıkları takı, hediye.

n. I/94

nemek (II) (< Far. نمک) Tuz.

n. XXXVII/112

nemene "Ne, ne tür, nasıl" anlamlarında kullanılan bir soru sözü, bk. **nemenē, nēmene, neme, nemee, nem**.

n. I/46, VII/176, VII/18, VII/43, XIX/68, XL/144, XL/215, XL/22, XV/67, XV/68, XVI/12, XXIV/29, XXIV/7, XXVI/11, XXVIII/26, XXXIII/104, XXXIII/198, XXXIII/49, XXXIII/50, XXXIII/71, XXXIII/75

n.+ di IV/35, VI/116, XL/130, XL/56, XL/60, XVI/61, XVI/97, XX/58, XXXIII/300, XXXIII/53, XXXIII/55, XXXIX/109, XXXIX/236, XXXIX/505, XXXIX/606, XXXV/45, XXXVII/139, XXXVII/60

n.+ dī XL/178, XX/81

n.+ ni XXXIII/50

n.+ nin XXXIII/168

n.+ nin mōğuyeti XXXIII/167

n.+ ydi XXXVIII/62

n.+ ye XL/185

bes n. XXXVI/30, XXXVI/6

nemenē bk. **nemene, nēmene, neme, nemee, nem**.

n. XIX/95

nēmene bk. **nemene, nemenē, neme, nemee, nem**.

n.+ di XVIII/49

nēmidavat Tahran eyaletine bağlı bir yer adı.

n.+ da VI/118

nemidenem bk. **nemidunem, nemidonem**.

n. VII/65

nemidonem bk. **nemidunem, nemidenem**.

n. VII/69

nemidunem (< Far. نمیدانم) "Bilmiyorum" anlamına gelen bir söz, bk. **nemidonem, nemidenem**.

n. VII/65, VII/68, VII/96

nemiye Neden, niçin, ne diye.

n. XII/425, XII/427

nene 1. Anne. 2. Nine, bk. **nene, nenē, nenẻ, nėne, nėnė, nenö, nele**.

n. V/177, V/225, VIII/35, XVI/60, XVI/62, XVI/63, XVI/68, XXIII/35, XXXIII/283, XXXIII/382, XXXIX/443, XXXVI/67

dede n. IV/109, VI/50, VIII/33, XL/90, XL/92, XL/94, XXIII/33

n. babası VI/161

n.+ den XXXIII/11

n.+ lerimi̇̄z III/17

n.+ m VI/109, XVI/67, XXXIII/204, XXXIII/258, XXXIII/259, XXXIII/84

n.+ mgil V/177, V/178, XXXIII/204

n.+ min XI/64

n.+ min geline VIII/19

n.+ min ḫurcunnarın XXXIII/456

n.+ min yanında XXXIII/223

n.+ miz IV/109

dede n.+ mizi XXII/65, XXII/68

n.+ mnnen XXXIII/32

n.+ n VI/40, VI/41, XXXIII/428, XXXIII/601

dede n.+ nin VI/69

dede n.+ nin yanında IV/102

n.+ si V/175, XVIII/66, XXXIII/469, XXXVI/32

n.+ sinin XXIII/34

dede n.+ sinin göylü IV/110

n.+ ye VI/49

ġoca n.+ m XL/202

menim n.+ m XXXIII/602

n. menemizin VI/66

nenē bk. **nene, nenẻ, nėne, nėnė, nenö, nele**.

n.+ z XXXVI/52

nenẻ bk. **nene, nenē, nėne, nėnė, nenö, nele**.

n.+ n XVI/87

nėne bk. **nene, nenē, nenẻ, nėnė, nenö, nele**.

n. VI/61

dede n. VI/70

n.+ min emisi oğlusudu XI/64

n.+ miz XI/15, XI/53, XI/58

nėnė bk. **nene, nenē, nenẻ, nėne, nenö, nele**.

n.+ miz IV/100

nenö bk. **nene, nenē, nenẻ, nėne, nėnė, nele**.

n.+ v̇nen XVI/60

ner Bir cins deve, bk. **nēr**.

n. II/129, II/131, II/134, IV/40, XIII/10, XIII/38, XIII/51

n.+ den I/137, II/124

n.+ in dölü XIII/16, XIII/17

n. māyinen IV/20

n.+ nen XIII/51

n.+ nen maya XIII/15

nēr bk. **nēr**.

n. XIII/34

haça n. II/122

n.+ in ferġı II/128

nerdā "Nerede" anlamında kullanılan bir söz.

n. X/111

nereside (< Far. نرسیده) 1. Olgunlaşmamış, yetişmemiş. 2. O yere varmadan, yetişmeden.

n.- i parsabād XL/9

nergiS bk. **nergiz**.

n. XXXIII/398

n. ḫānımdı XXXIII/382

n. ḫānımı XXXIII/472

nergiz (< Far. نرگس) 1. *Kerem ile Aslı* adlı Türk halk hikâyesinin kadın başkahramanı Aslı'nın gerçek adı. 2. Bir

çenekliler sınıfının nergisgiller familyasından, lale gibi soğanla üretilen, beyaz veya sarı çiçekli, soğanı zehirli süs bitkisi, bk. **nergiS**.

n.+ di XXXIII/382, XXXIII/431

n.+ dī XXXIII/428

n.+ i XXXIII/474

ner maya Dişi ve erkek deve, deve çifti.

n. XIII/13, XIII/18, XIII/9

neseb (< Ar. نسب) Soy, soy sop, atalar, dedeler silsilesi.

esl-i n.+ i XL/115

nesib (< Ar. نصيب) 1. Bir kimsenin elde edebildiği, sahip olabildiği şey, nasip. 2. Kişi soyadı, bk. **edālet nesib**.

n. XXXIX/494

n. olupdu VII/167

nesihāt (< Ar. نصيحت) Öğüt, nasihat, bk. **nesihet**.

oğul n.+ i XXXIX/207

nesihet bk. **nesihāt**.

n. ėliyrem XL/116

n. şė‘ridi XXXIX/390

n. vėrirem XL/110

nesim (< Far. نسيم) Rüzgâr, yel, sıcak yel.

n.+ di XII/236, XII/43

nesīrī Kişi soyadı.

n. XI/4

nesl (< Ar. نسل)1. Kuşak. 2. Hayvanlarda döl, bk. **nėsl**.

n.+ en IX/66

n.+ i kēsilib XL/190

nėsl bk. **nesl**.

n.+ i IX/94

ne teher (< Ar. طور + T. *ne*) “Ne tür, nasıl, ne şekil” anlamında kullanılan bir söz.

n. XXXIII/602

netice (< Ar. نتيجه)1. Sonuç. 2. Bir kimseye göre torununun çocuğu.

n. metice XII/342

nevāzendegi (< Far. نوازندگي) Bir enstrüman çalmak, çalma.

n. XXXIX/50

neve (< Far. نوه) Bir kimseye göre çocuğunun çocuğu, torun.

n.+ ler XII/197

n.+ leri XXXIII/207

n.+ lerin heresinin XXXIII/208

n.+ m I/69, I/70, XII/341, XXVI/30

n.+ n XXXIX/404

neved (< Far. نود) Seksen dokuzdan sonra doksan birden önce gelen sayı, doksan, bk. **nevēd**.

n. XXXVII/113, XXXVII/86, XXXVII/96

nevēd bk. **neved**.

n. XXXVII/85

neved ü şiş (< Far. نود و شش) Doksan beşten sonra doksan yediden sonra önce gelen sayı, doksan altı.

n. ü ş.+ de XXVI/30

nevi (< Ar. نوع) Cins, tür, türlü.

n. XXXIII/72

bi n. XXXIII/489

nevīd (< Far. نويد) İyi haber, müjde, muştu.

n.+ im XXVI/2

nevīdī Kişi adı.

n. XIV/2

ney (< Far. نى) Klasik Türk müziğinde ve özellikle tekke müziğinde yer alan, kaval biçiminde, yanık sesli, kamıştan yapılmış, üflemeli bir çalgı, ney.

n.+ i XVI/96

n.+ ini XVI/102

n. çalmağı XVI/92

neyle - bk. **neyne -, nėyne -**.

n.- sem XXXIX/77

neyne - Ne eylemek, ne yapmak, bk. **neyle -, nėyne -**.

n.- im III/31, III/33, III/34, III/37, IV/88, XIV/35, XIV/36, XXI/24, XXI/25, XXI/27

n.- īm XXXIII/543, XXXIII/544

n.- m XXXIX/250

n.- r I/95

n.- rdi II/107

n.- rem XXXIX/244

n.- rsin VI/153

n.- sem XXXIX/70, XXXIX/75

n.- yebilersen XXXIII/476, XXXIII/482

n.- yem XXXIX/469

n.- yim XXXIX/625

nėyne - bk. **neyle -, neyne -**.

n.- m XXXIX/467

nezāfet (< Ar. نظافت) Temizlik, paklık.

n.+ e XVII/26

nezer (< Ar. نظر) 1. Belli kimselerde bulunduğuna inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiğine inanılan uğursuzluk, göz. 2. Bakış, bakma, göz atma. 3. Bakış açısı, fikir 4. O bakımdan, ona göre, bir bakıma, bk. **nėzer**.

n. VIII/22, VIII/38

n.+ i VIII/38, XXXIII/31

n. olmasın V/214

n. saldı XII/71

n. değme V/212

n. deymesin V/213

n. duası VIII/126, VIII/127

n. duvasını VIII/126

bet n.+ in VIII/131

bet n.+ e V/205, V/206, V/209

hāmının n.+ inde IV/30

menin n.+ ime VII/101

nėzer bk. **nezer**.

n. duvası VIII/118

nezir (< Ar. نذر) Adak.

n. ġoyardılar V/186

nice bk. **neçe, nėççe, nėće, nėće, nėce, neće, nećē, neće, nėçe, niçe**.

n. VI/93

niçe bk. **neçe, nėççe, nėće, nėće, nėce, neće, nećē, neće, nėçe, nice**.

n. XII/391

nigehban (< Far. نگهبان) 1. Bekçi, gözcü. 2. Bir kişinin eline bakmak, bir kişiden bir şeyler beklemek.

n. XXXIII/173

n.+ ın XXXIII/173

n. iydım XXXIII/193

nikah (< Ar. نكاح) Bir erkekle bir kadının evlilik birliği kurmasını sağlayacak yasal işlem, evlilik akdi, nikâh, bk. **nikāh**.

eġd-ı n. hususunda XII/426

eğd-ı n.+ ı XII/428

nikāh bk. **nikah**.

eğd-ı n.+ ı XII/465

nīme (< Far. نیمه) Yarı, orta, yarım, ortası.

n.- i şāʿ banda VII/5

n.- i şāʿ bandā VII/8

nisbet (< Ar. نسبت) Kıyas edilirse, göre, nazaran, nispetle, tıpkı.

n. zenćandī IX/83

nişan (< Far. نشان) İz, işaret.

n. olā XXXIX/133

n. vėrem XXXIX/46

n. vėrrūk XL/107

nişan vėr - Tanıtmak, göstermek.

n. v.- em XXXIX/46

n. v.- rūk XL/107

nitḫ (< Ar. نطق) Söz, konuşma, kelam, bk. **nutġ**.

n. vėr VII/45

niyāz (< Far. نیاز) Yalvarma, yakarma, niyaz.

n.+ ı XXXIX/470

n.+ ım XXXIX/84

irāzı n. ėylerdi XXXIII/519

niye Niçin, neden, bk. **niyē**.

n. IX/35, VI/134, VI/15, VI/155, VI/61, VI/65, VII/10, VII/12, VII/14, VIII/147, XI/56, XII/117, XII/424, XIV/61, XIX/110, XVI/107, XVI/132, XVI/22, XXXIII/179, XXXIII/195, XXXIII/237, XXXIII/275, XXXIII/293, XXXIII/294, XXXIII/295, XXXIII/485, XXXIII/547, XXXIII/587, XXXIII/61, XXXIX/178, XXXIX/242, XXXIX/47, XXXIX/501, XXXIX/59, XXXIX/602, XXXIX/603, XXXIX/604, XXXVII/55, XXXVII/95

niyē bk. **niye**.

n. I/108, III/85, XXXVI/21, XXXVI/33, XXXVI/37

niyet (< Ar. نیّت) bk. **nı̈yet**.

n. V/191

n. ėlerdiler V/190

n. gėderdiler V/190

nı̈yet bk. **niyet**.

n. ėlellēr V/193

nı̈ze (< Far. نیزه) Mızrak.

n.+ di X/50

nō (I) bk. **nōv, nov, növ**.

n. IX/87

bėş n. IX/75

nō (II) (< Far. نو) Yeni.

n. XLI/21

nobát bk. **novbet, novbe, novbat, nōvba, novba**.

n. ėlerdiler XIII/63

n.+ ı XIII/63

noğul - "Ne" ve "olmak" sözcüklerinden oluşan birleşik fiil, ne olmak.

n. udu VI/31

nōḫan (< Ar. + Far. نوحه خوان) Törenlerde halkı eğlendiren kimse, meddah.

n. VII/65

noḫut (< Far. نخود) Baklagillerden, birleşik telek yapraklı, çiçekleri sarımtırak renkte, tanesi baklamsı bir bitki, nohut.

n. V/43, V/87

nōker bk. **nöker**.

eli n.+ iyem XII/108

nōl - Ne olmak, ne eylemek.

n.- up XXXV/71

n.- uptu XXXV/71

nor bk. **nōr**.

n. XVII/19

n.+ dan XIX/74

nōr Erdebil eyaletinde bulunan bir göl adı ve bu gölün çevresine verilen ad, bk. **nor**.

n. XIX/102, XIX/103

n.+ a XIX/74

n.+ dan XIX/74

n.+ du XIX/74

n.+ un yanında XIX/102

nov (I) (< Ar. نوع) Çeşit, cins, tür, bk. **nō** (I), **nōv, növ, növ**.

n.+ du XL/70

nōv bk. **nō** (I), **nov, növ**.

n. XVII/84

n.+ du XL/29

novba bk. **novbet, nobát, novbe, novbat, nōvba**.

n. aldım XXXIX/561

n.+ ya XXXIX/533

nōvba bk. **novbet, nobát, novbe, novbat, novba**.

n.+ sı XXXIII/565

n. tutanda XXXIII/563

n. tutdu XXXIII/563

novbat bk. **novbet, nobát, novbe, nōvba, novba**.

n. almaḫ XXXIX/554

novbe bk. **novbet, nobát, novbat, nōvba, novba**.

n. XVI/86

n.+ de XVI/85

senin n.+ ndi XVI/133

novbet (< Ar. نوبت) Sıra, sıra ile yapılan görev, iş, bk. **nobát, novbe, novbat, nōvba, novba**.

n. XXXIX/465, XXXIX/507

üş n. XXXIX/467

nöker (< Moğ. *nökör*) Şahseven Türklerinde varlıklı kimselerin yanında bulunan, maiyetinde olan kimse, erkek hizmetçi, bk. **nōker**.

n. II/138, II/139, II/140

n.+ em XII/345

n.+ i XXXIII/466

n.+ ī VI/100

n.+ in XXIII/17

n.+ innen XXXIII/481

n.+ iydi XXXIII/421

n.+ üvün birine XXIII/37

devenin n.+ i II/140

ġara meligin n.+ inin XXXIII/468

nökerḫanā (< Far. خانه + Moğ. *nökör*) Alçak gönüllülük göstermek için kendi evinden bahsederken kullanılan bir söz, fakirhane.

n. XII/5

öz n.+ zdı XII/206

nöūt Bir tür yanıcı madde, neft.

n.+ e VIII/105

növ bk. **nō** (I), **nov, nōv**.

n.+ ünen XII/280

nuh 1. Kişi adı. 2. Hz. Nuh, bk. **nūh**.

n.+ a XVI/54

n.+ nan XVI/54

nūh bk. **nuh**.

hezret-i n. XII/419

numunē (< Far. نمونه) Örnek, göstermelik, bk. **nümūne**.

n.+ ymiş XII/10

nur (< Ar. نور) Aydınlık, ışık, parıltı, ziya, bk. **nūr**.

n. bereket XIV/60

n.+ u hürmetinnen XII/314

nūr bk. **nur**.

dīdemin n.+ ī XII/290

nurlu Nurlu, bk. **nurru**.

n.+ du XIV/61

nurru bk. **nurlu**.

n. XXXIX/400

nutġ (< Ar. نطق) Söz, konuşma, kelam, bk. **nitḫ**.

n.+ umun XII/290

nübüvvet (< Ar. نبوّت) Peygamberlik, nebilik.

n. XII/438

nüdüretēn (< Ar. ندرتاً) Nadir olarak, seyrek, çok az.

d. VI/94

nümūne bk. **numunē**.

n.+ di X/40

O

/o/, /ō/

o Teklik üçüncü kişiyi gösteren söz, bk. **ō**, **ol**, **u**.

o. I/87, I/102, I/105, I/108, I/113, I/120, I/126, I/128, I/158, I/16, I/165, I/166, I/17, I/176, I/179, I/191, I/193, I/195, I/199, I/20, I/21, I/213, I/215, I/218, I/23, I/24, I/35, I/39, I/74, I/76, I/78, I/81, I/82, I/88, I/9, I/92, I/93, I/95, I/97, II/102, II/104, II/121, II/123, II/125, II/126, II/127, II/17, II/19, II/24, II/62, II/64, II/65, II/67, II/73, II/79, II/94, III/104, III/109, III/13, III/15, III/26, III/27, III/4, III/56, III/90, III/92, IV/109, IV/112, IV/121, IV/123, IV/20, IV/24, IV/25, IV/26, IV/37, IV/52, IV/58, IV/60, IV/66, IV/81, IV/84, IV/96, IV/97, IV/99, IX/31, IX/63, IX/67, IX/70, IX/81, IX/88, IX/96, V/112, V/123, V/129, V/136, V/139, V/14, V/144, V/148, V/151, V/16, V/169, V/17, V/176, V/191, V/196, V/197, V/199, V/202, V/223, V/23, V/37, V/48, V/61, V/76, V/92, V/99, VI/100, VI/103, VI/108, VI/109, VI/123, VI/133, VI/136, VI/137, VI/139, VI/155, VI/159, VI/16, VI/165, VI/19, VI/30, VI/41, VI/44, VI/46, VI/50, VI/53, VI/59, VI/65, VI/71, VI/77, VI/78, VI/84, VI/9, VI/94, VI/96, VI/97, VII/154, VII/156, VII/157, VII/161, VII/170, VII/181, VII/19, VII/20, VII/26, VII/78, VII/87, VII/9, VII/99, VIII/115, VIII/120, VIII/122, VIII/16, VIII/22, VIII/59, VIII/79, VIII/80, VIII/88, VIII/89, X/11, X/124, X/128, X/21, X/27, X/30, X/8, X/9, XI/17, XI/21, XI/47, XI/50, XI/51, XI/53, XI/59, XI/71, XII/10, XII/116, XII/117, XII/119, XII/13, XII/143, XII/157, XII/17, XII/183, XII/207, XII/208, XII/220, XII/221, XII/224, XII/251, XII/264, XII/285, XII/319, XII/320, XII/34, XII/345, XII/35, XII/350, XII/393, XII/397, XII/421, XII/426, XII/446, XII/457, XII/458, XII/461, XII/462, XII/467, XII/471, XII/479, XII/480, XII/484, XII/51, XII/61, XII/7, XIII/10, XIII/101, XIII/108, XIII/111, XIII/13, XIII/17, XIII/30, XIII/31, XIII/32, XIII/33, XIII/40, XIII/42, XIII/43, XIII/67, XIII/73, XIII/75, XIII/76, XIII/79, XIII/87, XIII/89, XIII/91, XIII/95, XIII/96, XIII/98, XIII/99, XIV/22, XIV/28, XIV/29, XIV/30, XIV/31, XIV/53, XIV/60, XIX/110, XIX/116, XIX/117, XIX/124, XIX/51, XIX/77, XIX/78, XIX/90, XV/13, XV/38, XV/44, XV/51, XVI/104, XVI/106, XVI/113, XVI/118, XVI/120, XVI/121, XVI/13, XVI/136, XVI/14, XVI/18, XVI/20, XVI/21, XVI/22, XVI/26, XVI/27, XVI/28, XVI/43, XVI/44, XVI/61, XVI/62, XVI/72, XVI/80, XVI/81, XVI/83, XVI/89, XVI/94, XVI/97, XVI/98, XVII/15, XVII/17, XVII/35, XVII/46, XVII/58, XVII/59, XVII/88, XVIII/106, XVIII/117, XVIII/124, XVIII/136, XVIII/145, XVIII/15, XVIII/154, XVIII/155, XVIII/16, XVIII/160, XVIII/27, XVIII/29, XVIII/39, XVIII/4, XVIII/42, XVIII/43, XVIII/48, XVIII/49, XVIII/52, XVIII/55, XVIII/57, XVIII/60, XVIII/65, XVIII/66, XVIII/74, XVIII/75, XVIII/85, XVIII/95, XX/101, XX/28, XX/31, XX/42, XX/44, XX/55, XX/57, XX/61, XX/62, XX/65, XX/83, XX/87, XX/92, XX/94, XX/96, XX/97, XXI/73, XXI/74, XXI/81, XXI/82, XXI/84, XXI/87, XXII/101, XXII/37, XXII/39, XXII/45, XXII/46, XXII/53, XXII/77, XXII/80, XXII/81, XXII/82, XXII/83, XXII/84, XXII/87, XXII/98, XXIII/21, XXIII/22, XXIII/25, XXIII/29, XXIV/34, XXIV/43, XXIX/20, XXIX/32, XXIX/42, XXIX/43, XXV/10, XXV/18, XXV/19, XXV/28, XXV/31, XXV/34,

XXV/40, XXV/5, XXV/52, XXV/57, XXV/58, XXV/6, XXVI/10, XXVI/11, XXVI/12, XXVI/22, XXVI/23, XXVI/24, XXVI/26, XXVI/27, XXVI/32, XXVI/40, XXVI/46, XXVI/47, XXVI/48, XXVI/50, XXVI/7, XXVI/8, XXVI/9, XXVIII/24, XXVIII/29, XXXI/20, XXXI/30, XXXI/50, XXXI/52, XXXII/15, XXXII/39, XXXII/44, XXXII/48, XXXII/49, XXXII/50, XXXII/52, XXXII/57, XXXIII/103, XXXIII/107, XXXIII/111, XXXIII/138, XXXIII/139, XXXIII/150, XXXIII/151, XXXIII/152, XXXIII/153, XXXIII/154, XXXIII/158, XXXIII/173, XXXIII/174, XXXIII/176, XXXIII/179, XXXIII/184, XXXIII/190, XXXIII/196, XXXIII/203, XXXIII/208, XXXIII/220, XXXIII/227, XXXIII/23, XXXIII/231, XXXIII/235, XXXIII/241, XXXIII/242, XXXIII/247, XXXIII/258, XXXIII/260, XXXIII/265, XXXIII/270, XXXIII/280, XXXIII/281, XXXIII/286, XXXIII/294, XXXIII/303, XXXIII/307, XXXIII/327, XXXIII/328, XXXIII/331, XXXIII/335, XXXIII/361, XXXIII/365, XXXIII/369, XXXIII/373, XXXIII/377, XXXIII/380, XXXIII/389, XXXIII/397, XXXIII/402, XXXIII/411, XXXIII/452, XXXIII/466, XXXIII/471, XXXIII/474, XXXIII/491, XXXIII/509, XXXIII/518, XXXIII/519, XXXIII/520, XXXIII/523, XXXIII/540, XXXIII/561, XXXIII/566, XXXIII/569, XXXIII/574, XXXIII/581, XXXIII/583, XXXIII/589, XXXIII/602, XXXIII/604, XXXIII/63, XXXIII/74, XXXIII/78, XXXIII/91, XXXIV/18, XXXIV/23, XXXIV/27, XXXIV/31, XXXIV/32, XXXIV/40, XXXIV/47, XXXIV/53, XXXIX/101, XXXIX/113, XXXIX/134, XXXIX/145, XXXIX/15, XXXIX/200, XXXIX/204, XXXIX/207, XXXIX/225, XXXIX/226, XXXIX/227, XXXIX/229, XXXIX/237, XXXIX/238, XXXIX/243, XXXIX/249, XXXIX/262, XXXIX/264, XXXIX/265, XXXIX/266, XXXIX/269, XXXIX/270, XXXIX/274, XXXIX/282, XXXIX/291, XXXIX/30, XXXIX/300, XXXIX/301, XXXIX/302, XXXIX/303, XXXIX/312, XXXIX/315, XXXIX/329, XXXIX/33, XXXIX/333, XXXIX/350, XXXIX/371, XXXIX/372, XXXIX/376, XXXIX/380, XXXIX/381, XXXIX/386, XXXIX/387, XXXIX/44, XXXIX/452, XXXIX/453, XXXIX/454, XXXIX/455, XXXIX/456, XXXIX/469, XXXIX/475, XXXIX/476, XXXIX/48, XXXIX/49, XXXIX/490, XXXIX/50, XXXIX/508, XXXIX/509, XXXIX/514, XXXIX/520, XXXIX/522, XXXIX/526, XXXIX/529, XXXIX/532, XXXIX/533, XXXIX/534, XXXIX/537, XXXIX/558, XXXIX/576, XXXIX/592, XXXIX/606, XXXIX/607, XXXIX/608, XXXIX/9, XXXIX/95, XXXV/18, XXXV/19, XXXV/20, XXXV/25, XXXV/26, XXXV/29, XXXV/30, XXXV/34, XXXV/37, XXXV/38, XXXV/48, XXXV/58, XXXV/65, XXXV/74, XXXVI/21, XXXVI/22, XXXVI/24, XXXVI/37, XXXVI/43, XXXVI/46, XXXVI/47, XXXVI/51, XXXVI/53, XXXVI/66, XXXVII/100, XXXVII/111, XXXVII/12, XXXVII/122, XXXVII/124, XXXVII/131, XXXVII/132, XXXVII/133, XXXVII/137, XXXVII/141, XXXVII/16, XXXVII/23, XXXVII/26, XXXVII/27, XXXVII/43, XXXVII/6, XXXVII/73, XXXVII/83, XXXVII/96, XXXVII/98, XXXVIII/27, XXXVIII/38, XL/115, XL/118, XL/129, XL/139, XL/142, XL/146, XL/150, XL/156, XL/158, XL/160, XL/168, XL/199, XL/201, XL/204, XL/208, XL/211, XL/212, XL/214, XL/220, XL/50, XL/56, XL/59, XL/79, XL/89, XL/99, XLI/105, XLI/108, XLI/57, XLI/61, XLI/64, XLI/66, XLI/69, XLI/72, XLI/76, XLI/80, XLI/82, XLI/87, XLI/89, XLI/92, XLI/94

o.+ a XXXIII/227

o.+ du I/18, I/222, II/126, II/128, II/35, VII/105, VII/108, VII/24, VII/38, VII/86, X/10, XIII/14, XL/58, XL/81, XV/36, XV/52, XVI/20, XVI/56, XVI/72, XXIV/35, XXV/31, XXVI/11, XXVI/8, XXXII/24, XXXII/30, XXXIII/217, XXXIII/231, XXXIII/279, XXXIX/298, XXX-VII/98, XXXVIII/22

o.+ dū XXXIII/365

o.+ la XXXIII/366

o.+ na I/165, I/170, I/219, I/222, II/65, II/69, III/25, III/4, IV/132, V/125, V/128, V/131, V/132, V/134, V/136, V/165, V/187, V/193, V/216, V/31, V/35, V/42, V/57, V/66, V/69, V/73, V/77, V/78, V/81, V/82, V/85, V/95, V/97, VI/92, VIII/125, VIII/96, VII/76, VIII/114, VIII/120, VIII/123, VIII/124, VIII/137, XII/107, XII/247, XII/368, XIII/78, XIII/79, XIV/66, XL/118, XL/123, XL/133, XL/147, XL/164, XL/23, XL/36, XL/40, XLI/100, XLI/106, XVI/114, XVI/129, XVI/13, XVI/31, XVI/78, XVI/89, XVI/92, XVII/45, XVIII/25, XVIII/59, XVIII/83, XX/101, XX/81, XX/98, XX/99, XXI/10, XXIX/30, XXIX/33, XXIX/36, XXXI/33, XXXIII/198, XXXIII/288, XXXIII/294, XXXIII/295, XXXIII/467, XXXIII/511, XXXIII/8, XXXIV/18, XXXIX/108, XXXIX/178, XXXIX/525, XXXIX/526, XXXV/72

o.+ nā V/186, V/77

o.+ na baraber I/109

o.+ na görá IX/101

o.+ na göre I/72, XII/118, XII/368, XX/100, XX/11, XX/18, XXXIX/14, XXXIX/194, XXXIX/200, XXXIX/26, XXXIX/29, XXXIX/52, XXXIX/56, XL/180

o.+ na ḫātır XII/144, XXXVII/25, XXXVII/30

o.+ na ḫātir XXXVII/28

o.+ naćan XXXIII/391, XXXIII/393

o.+ nadĭr̥ II/76

o.+ nda X/41

o.+ ni IV/126, IV/95

o.+ nna VIII/54, VIII/121, X/95, XIV/14, XVII/71, XVII/9, XXII/100, XXIV/19

o.+ nnā IV/88, X/23, XVII/55, XVII/7

o.+ nnan I/141, I/142, I/178, I/192, I/197, I/46, I/83, II/109, II/27, II/32, II/40, II/68, III/13, III/28, III/29, III/5, III/67, III/8, III/81, IV/21, IV/31, IV/32, IV/54, IV/55, IV/96, IX/83, V/104, V/108, V/109, V/12, V/128, V/13, V/133, V/135, V/137, V/14, V/15, V/151, V/154, V/155, V/157, V/159, V/182, V/19, V/197, V/215, V/227, V/47, V/61, V/73, V/84, V/88, VI/107, VI/128, VI/148, VI/153, VI/158, VI/67, VI/9, VII/161, VII/17, VII/79, VII/96, VIII/100, VIII/113, VIII/123, VIII/127, VIII/128, VIII/13, VIII/133, VIII/143, VIII/23, VIII/35, VIII/36, VIII/39, VIII/42, VIII/74, VIII/35, X/12, XVIII/127, VIII/79, VIII/80, X/24, XI/34, XI/55, XII/11, XII/139, XII/234, XII/41, XIII/10, XIII/100, XIII/109, XIII/17, XIII/41, XIII/50, XIII/58, XIII/82, XIII/83, XIII/84, XIII/113, XIV/10, XIV/23, XIV/27, XIV/31, XIV/50, XIX/102, XIX/112, XIX/114, XIX/115, XIX/120, XIX/122, XIX/14, XIX/20, XIX/22, XIX/42, XIX/44, XIX/51, XIX/54, XIX/56, XIX/57, XIX/60, XIX/62, XIX/82, XIX/84, XIX/85, XIX/90, XIX/96, XIX/98, XL/143, XL/148, XL/37, XV/15, XV/18, XV/49, XV/50, XV/60, XV/72, XVI/109, XVI/131, XVI/20, XVI/21, XVI/68, XVI/71, XVI/92, XVII/20,

XVII/23, XVII/27, XVII/31, XVII/41, XVII/55, XVII/56, XVII/57, XVII/58, XVII/80, XVII/82, XVII/84, XVIII/121, XVIII/137, XVIII/146, XVIII/148, XVIII/153, XVIII/20, XVIII/32, XVIII/33, XVIII/46, XVIII/63, XVIII/67, XVIII/79, XVIII/91, XX/10, XX/100, XX/37, XX/42, XX/44, XX/59, XX/80, XXI/10, XXI/44, XXI/46, XXI/49, XXI/50, XXI/63, XXI/67, XXI/72, XXI/84, XXI/85, XXII/101, XXII/102, XXII/15, XXII/59, XXIV/28, XXIV/38, XXIV/39, XXIV/42, XXIV/43, XXIV/7, XXIX/16, XXIX/21, XXIX/23, XXIX/40, XXIX/42, XXV/14, XXV/21, XXV/30, XXVI/26, XXVI/37, XXVI/41, XXVI/9, XXVII/25, XXVII/26, XXVIII/27, XXXI/23, XXXII/16, XXXIII/137, XXXIII/138, XXXIII/140, XXXIII/197, XXXIII/219, XXXIII/253, XXXIII/49, XXXIII/562, XXXIII/64, XXXIX/114, XXXIX/249, XXXIX/267, XXXIX/451, XXXIX/557, XXXV/73, XXXVI/18, XXXVI/27, XXXVI/42, XXXVII/60, XXXVIII/39

o.+ nnān IX/76, IX/77, IX/8, IX/97, V/10, V/118, V/126, V/16, V/168, V/180, V/181, V/183, V/186, V/187, V/193, V/200, V/212, V/216, V/221, V/35, V/97, VI/16, VI/26, VI/29, VII/41, XI/69, XII/216, XIII/11, XIII/9, XIX/76, XL/25, XL/44, XL/57, XL/82, XLI/28, XV/27, XV/29, XV/63, XVII/27, XVII/58, XVIII/115, XXI/43, XXIII/40, XXIX/19, XXXIII/80, XXXVI/65, XXXVII/62, XXXVII/66

o.+ nnāṇ XXII/57, XXIII/11

o.+ nnan baṣḳa XXVI/24

o.+ nnan ġabaḥ XX/16

o.+ nnan ġabaḥki XXXVII/19

o.+ nnan sohra VI/135, XXXI/18, XXXIII/205, XXXIII/32, XXXIII/321

o.+ nnan sona II/35, XVIII/146

o.+ nnan sōna XIX/49

o.+ nnan sonna XIV/27

o.+ nnan sonra I/158, II/67, III/83, XIV/13, XIV/48, XIV/50, XXXV/45

o.+ nnan sora XII/156, XVIII/78, XXV/13, XXXIII/29, XXXIX/135

o.+ nnan sorā XVI/12

o.+ nnan sōra II/104, II/13, II/40, II/67, II/70, II/72, II/75, IV/36, IX/26, V/104, VI/73, VIII/129, VIII/20, VIII/24, VIII/45, X/21, XI/26, XIV/17, XIX/104, XIX/125, XIX/14, XIX/27, XIX/45, XIX/50, XIX/72, XIX/76, XIX/8, XIX/99, XLI/51, XVI/11, XVII/54, XVIII/108, XVIII/11, XVIII/128, XVIII/140, XVIII/25, XVIII/32, XVIII/77, XVIII/79, XXI/54, XXIII/30, XXVI/14, XXVI/9, XXXIII/77, XXXIX/489, XXXIX/561, XXXIX/564, XXXVI/42, XXXIX/230, XXXIX/97, XXXVII/100, XXXVII/136, XXXVII/18, XXXVII/26, XXXVIII/44, XXXVIII/45

o.+ nnan sōrā XIX/68, XIX/71, XXXIX/377, XXXIX/498

o.+ nnān sōra XXXII/60

o.+ nnan sōradı XII/13

o.+ nnan sōrasın XVII/78

o.+ nnan sōre XIX/125

o.+ nnan soẏa IX/85

o.+ nnandı II/35

o.+ nu I/173, I/175, I/218, I/75, I/91, I/215, II/138, II/139, II/32, II/72, III/13, III/6, III/8, V/116, V/127, V/135, V/137, V/140, V/19, V/194, V/199, V/205, V/215, V/224, V/24,

V/26, V/38, V/58, V/60, V/61, V/65, V/76, V/99, V/126, VI/9, VI/126, VI/129, VI/145, VI/146, VI/165, VI/88, VIII/105, VIII/117, VIII/125, X/45, XII/308, XII/34, XII/357, XII/363, XII/425, XIII/100, XIII/35, XIII/44, XIV/30, XIV/31, XIV/38, XIV/40, XIX/105, XIX/107, XIX/109, XIX/20, XIX/21, XL/156, XL/221, XLI/10, XLI/33, XVI/110, XVI/138, XVI/15, XVI/17, XVI/18, XVI/24, XVI/70, XVI/62, XVI/67, XVI/70, XVI/71, XVI/94, XVII/54, XVII/76, XVII/77, XVII/79, XVII/80, XVII/82, XVII/83, XVIII/110, XVIII/131, XVIII/16, XVIII/18, XVIII/22, XVIII/30, XVIII/32, XVIII/89, XVIII/95, XX/31, XX/63, XX/66, XXI/38, XXI/42, XXI/44, XXI/45, XXI/56, XXI/57, XXI/59, XXI/67, XXI/73, XXI/75, XXII/95, XXIV/46, XXIX/21, XXIX/42, XXIX/43, XXV/12, XXVI/11, XXVI/31, XXVI/32, XXX/10, XXXIII/127, XXXIII/191, XXXIII/223, XXXIII/23, XXXIII/322, XXXIII/325, XXXIII/346, XXXIII/402, XXXIII/434, XXXIII/517, XXXIX/107, XXXIX/250, XXXIX/29, XXXIX/372, XXXIX/386, XXXIX/471, XXXIX/53, XXXIX/610, XXXIX/87, XXXVI/24, XXXVI/7, XXXVII/18, XXXVII/94, XXXVIII/28, XXXVIII/37, XXXVIII/38, XL/157

o.+ nū XIX/21, XL/114, XXXIII/75

o.+ nu ėliyemez XII/358

o.+ nun I/174, I/220, II/44, III/26, III/78, V/114, V/208, V/225, V/47, V/69, VI/92, VII/14, XII/331, XIII/40, XIII/60, XIV/30, XL/142, XLI/101, XLI/107, XV/38, XV/44, XV/69, XVI/114, XVI/137, XVI/15, XVI/64, XVI/69, XVII/78, XVIII/152, XVIII/156, XVIII/59, XXI/55, XXIII/18, XXVI/25, XXVI/49, XXXIII/108, XXXIII/134, XXXIII/466, XXXIII/487, XXXIX/118, XXXIX/243, XXXIX/322, XXXIX/484, XXXIX/530, XXXV/44, XXXVI/17, XXXVI/26

o.+ nun adın XX/81, XXXIII/240, XXXIII/397

o.+ nun ādınadı XXXIX/458

o.+ nun ağası XXXVII/127

o.+ nun atın XXXIII/135

o.+ nun başına I/96, V/128

o.+ nun başlığın XVIII/77

o.+ nun biri XXVI/21

o.+ nun birine III/27

o.+ nun bo̅ükleri VIII/35

o.+ nun bunun malın XLI/98

o.+ nun bunun namusuna XLI/102

o.+ nun ciğarını VI/146

o.+ nun çün III/85

o.+ nunçün I/13

o.+ nun dalı süre XVIII/156

o.+ nun dalınća XXXIX/320

o.+ nun dalında XXXIII/243

o.+ nun dalıycan XL/48

o.+ nun dārsı XXII/71

o.+ nun derāmedi XL/132

o.+ nun duası V/194

o.+ nun duvasın V/207

o.+ nun elindeydi XXXIX/451

o.+ nun eline XL/157

o.+ nun erusu VI/22

o.+ nun esli XII/157

o.+ nun etin V/13

o.+ nun evine XL/146

o.+ nun fesli I/101

o.+ nun ġábrin üsdünde XXXIII/603

o.+ nun ġarnına VI/91

o.+ nun ġırḫıydı XXXIII/116

o.+ nun ġolunun birin V/198

o.+ nun ġorḳusunnan XL/208
o.+ nun göbegīn VI/116
o.+ nun göbeğin VI/123
o.+ nun göbēn VIII/112
o.+ nun hāmısın X/24
o.+ nun hammısının XXXIII/197
o.+ nun herfi XII/11
o.+ nun hórmetin VI/70
o.+ nun idí XXXIX/451
o.+ nun kā̄rı II/132
o.+ nun kimin XII/109
o.+ nun libasın XVI/101
o.+ nun libasını XVI/101
o.+ nun müşgülün XVIII/116
o.+ nun özün XVII/81
o.+ nun sağlığına X/95, X/96
o.+ nun sözün XXXV/46
o.+ nun sözünde XII/394
o.+ nun sözünü XXXV/42
o.+ nun şorbasını V/41
o.+ nun tek XXXIII/133
o.+ nun uşağı VIII/90
o.+ nun üsde V/129
o.+ nun yağınnan V/200
o.+ nun yaḫasına VI/139
o.+ nun yanına XXI/52, XXI/55
o.+ nun yāsın V/142
o.+ nun yėlini V/200
o.+ nun yuḫusu XLI/83, XLI/85
o.+ nun zamaní XXIX/37
o.+ nundū XX/59, XXXII/56
o.+ v̇a XVI/111
o.+ ydu XVIII/63
o.+ yudu XXXIII/27
o.+ yu̯du XXXII/31

ō bk. **o, ol, u**.

ō. III/4, VII/165, XLI/87
ō.+ nu V/30
ō.+ nun pāyını V/225

oba 1. Şahseven Türklerinin yaylaktaki konak yeri. 2. Obada konaklayan göçebe halk veya aile, bk. **obā, ōba, obe, ōma**.

o. I/161, I/182, XIII/102, XIII/62, XIII/70
o.+ dan I/183, XVI/9
o.+ larda XXXIX/379
o.+ mızın adı XL/28
o.+ nın XXXI/20, XXXI/25
o.+ nın böyügü I/214
o.+ nın seddi XXXI/28
o.+ ya I/158, XVI/8

obā bk. **oba, ōba, obe, ōma**.

o. II/93
o.+ dı XXXI/25
o.+ nın yanında XX/33

ōba bk. **oba, obā, obe, ōma**.

ō.+ dı XXXI/8

obalı Obada yaşayan, obası olan.

o. XXXIX/339, XXXIX/340, XXXIX/347

obe bk. **oba, obā, ōba, ōma**.

o.+ ymış I/123
o.+ ynan XXXIII/245

obil bk. **obir**.

o.+ lerinnen XXXIII/273

obir Öteki, diğer, bk. **obil**.

o. XXXIX/134, XXXIX/135, XXXIX/189, XXXIX/468
o.+ i IV/34

obirsi Öteki, öbür kişi veya şey, diğeri, öbürkü, bk. **obürsü, öbürü**.

o. VII/18, XXVI/17

o.+ ler XX/89, XX/90

o.+ n XXXIX/78

o.+ ne XII/397

o.+ ni XXXV/45

obürsü bk. **obirsi, öbürü**.

o. XL/156

ocağ bk. **oćağ, oćaḫ, ocaḫ**.

o.+ a III/67

o.+ ın III/88

oćağ bk. **ocağ, oćaḫ, ocaḫ**.

isdi o. XXXIX/170

ocaḫ 1. Ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer. 2. Ev, aile, soy, bk. **ocağ, oćağ, oćaḫ**.

o.+ dā XIX/83

o.+ dan V/180

oćaḫ bk. **ocağ, oćağ, ocaḫ**.

o. XVII/24, XXXIX/168

od bk. **od, ot** (II).

o. günü VIII/143, VIII/143, VIII/144

ōd bk. **ōd, ot** (II).

ō. ᶜgünü XLI/54

ōda bk. **orada, orda, ordá, ordā**.

o. VI/15

ōd ᶜgünü Türkiye takvimine göre çarşambaya denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki gün.

ō. XLI/54

odun Yakılmak için kesilmiş, parçalanmış ağaç.

o. III/88, III/89, V/15

o.+ nan XVII/24

o. yığar V/15

oğlan Erkek çocuk, yetişkin erkek, bk. **ōğlan, ōlan**.

o. II/28, IV/113, VI/15, VI/55, XII/341, XIX/59, XL/101, XL/109, XL/87, XL/93, XL/96, XXIII/33, XXXIII/379, XXXIII/389, XXXIII/393, XXXIII/394

o.+ a I/95, V/116, XXXIII/304

o.+ dı XXXIII/310

o.+ ı XL/88, XL/93, XXXIII/221

o.+ ın III/109, XXXIII/376

o.+ ındı XL/98

o.+ īn XXXIII/377

o.+ lar XXXVIII/56

o.+ ları XXXIII/211

o.+ nan III/92, XL/104, XXXIII/424

o.+ nan ġız XVIII/65

o.+ nar I/140, VI/120, VI/84

o. uşağı V/132, V/134, VI/83

o. evi XXXVIII/64

o. evine V/136

dörd o. XI/67

ḫala o.+ dı XXXIII/222

ḫan o.+ nan XXXIII/221

ōğlan bk. **oğlan, ōlan**.

ō. V/36

oğra - Çalmak, hırsızlık yapmak, uğruluk yapmak.

o.- rdılar V/140

o.- seydılar XVIII/17

oğru Hırsız, uğru.

o. XLI/102, XLI/97

oğul Erkek evlat, mahdum.

o. IV/113, XII/193, XL/107, XVI/65, XXIII/23

o.+ a XXXIX/211

o.+ lar VI/48

o.+ ları VI/49

o.+ u XII/14, XIV/29, XXXIII/584, XXXVI/69, XXXVI/70

o.+ um I/70, VI/16, XII/343, XIX/118, XL/19, XXXIX/389, XXXIX/391, XXXIX/4

o.+ uma XXXIX/207

o.+ umuz XXXIII/589

o.+ umuza XV/48

o.+ un XII/78

o.+ una XXIX/32, XXXIII/475

o.+ uyam XXXIII/538

o. nesiḫāti XXXIX/207

keremin o.+ un XXXIII/474

lálánin o. adı XXXIII/334

iki o.+ um II/43

üç o.+ um I/140

menim o.+ uma XXIII/32, XXXII/31

menim ḫırda o.+ umun VIII/21

eme o.+ uyuḫ XXXII/9

eme o.+ uyuḳ XXXII/9

eme o.+ u XVI/141

emisi o.+ u XVI/129

emisinin o.+ u XI/65

mehemmed elinin bir o.+ u XXXIII/190

bibim o.+ udu III/78

eme o.+ udu XI/64

hezret-i elinin o.+ udu XVI/113

ġara meligin o.+ una XXXIII/474

ġaynımın o.+ unā VIII/22

müselmanın o.+ una XXXIII/473

ziyad ḫānın o.+ una XXXIII/475

ziyad ḫānın o.+ unā XXXIII/473

ġardaşı o.+ unu I/117

isa beyin ġardaşını o.+ unu I/116

nėnemin emisi o.+ usudu XI/64

senin o.+ uv̇u XVI/110

ziyad ḫanın o.+ uyam X/122, X/132

oğurla - Başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırmak, çalmak.

o.- yup V/156

oğurluḫ Hırsızlık, bk. **oğurluḳ**, **oğurruğ**.

o. VII/12, VII/14, XVIII/107

oğurluḳ bk. **oğurluḫ**, **oğurruğ**.

o. I/167

oğurruğ bk. **oğurluḳ**, **oğurluḫ**.

o.+ un XL/117

oḫ Yayla atılan, ucunda sivri bir demir bulunan ince ve kısa tahta çubuk, ok.

o.+ du X/50

oḫşa - Benzemek, bk. **oḫşė -**.

o.- yaḫ VII/89

oḫşad - Benzetmek.

o.- aram VII/136

oḫşama Ağıt, yas.

o. XXI/59

o.+ mız XXI/59

oḫşė - bk. **oḫşa -**.

o.- yır XL/195

oḫu - 1. Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek. 2. Bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmenin yanında veya yazılı şeyler üzerinde çalışmak, öğrenim görmek. 3. Şarkı, şiir vb. sesli olarak söylemek. 4. Hissetmek, sezmek, duymak.

o. XXXIX/110, XXXIX/111, XXXIX/326, XXXIX/327, XXXIX/507

o.- du XII/457, XXXIII/427, XXXIII/430, XXXIX/228, XXXIX/302, XXXIX/303, XXXIX/452

o.- dū XXXIII/430

o.- duḫ XXXIX/113

o.- dum XII/68, XXXIX/328, XXXIX/408, XXXIX/409, XXXIX/451, XXXIX/465, XXXIX/470

o.- dūm XXXIX/330, XXXIX/333, XXXIX/372

o.- ī̲r IX/84, IX/85, IX/86

o.- madım XII/143, XII/144

o.- mağın XXXIX/308

o.- maram XXXIX/477

o.- mursuz XXXIX/603

o.- muşam XXXVIII/26

o.- muşdu XII/368, XXXIII/329

o.- ram XII/128

o.- rdu V/194, V/195, V/196, V/209

o.- rdular V/181, V/207, V/227

o.- sa VII/36

o.- sam XXXIX/68, XXXIX/73, XXXIX/76

o.- ya XXXIII/394

o.- yabilmī̲r IX/87

o.- yabilmirem XXXIX/376

o.- yabilmirik IX/87

o.- yabilmiyem XXXIX/602

o.- yabilürem X/65

o.- yaćaḫsan XXXIX/327

o.- yaćaydım XXXIX/306

o.- yaılmiyem XXXIX/376

o.- yallar XL/82

o.- yam I/46, XVII/49, XXXIX/325, XXXIX/483, XXXIX/566

o.- yannan sōra XXXIX/109, XXXIX/328

o.- yar XXXIX/107, XXXIX/108

o.- yaram XIV/31, XXXIX/475, XXXIX/476, XXXIX/477, XXXIX/480, XXXIX/612

o.- yardı VI/39

o.- yardım XII/9

o.- yarıḫ XVII/48

o.- yaruḫ XIV/27

o.- ydum XXXIX/507

o.- yillar IX/80

o.- yir IX/88

o.- yī̲r IX/14

o.- yiram IX/88

o.- y̰r IX/80, IX/85

o.- yram X/93, XXXIX/611

o.- yruḫ XIV/28

o.- yubdu XXXIX/423

o.- yum X/45, X/65, XXV/39, XXXIX/333

o.- yurdum XXXIX/331, XXXIX/375

ders o. XXXVIII/29

ders o.- muşuḫ XXXV/59

ders o.- y XXXVIII/49

ders o.- ydim XXXVIII/27

duva o.- rdular V/221

sure o.- yāḫ XXXIII/604

şiir o. XXXIX/326

şiir o.- yam XXXIX/326

şad o.- maḫ XXXIX/479

oḫud - Okutmak, okumasını sağlamak.

o.- acaḫ XII/351

o.- aram XII/151

oḫuddur - bk. **oḫutdur -**.

o.- duḫ XXII/70

oḫun - Okuma işine konu olmak.

o.- annan sohrā XXXIII/435

o.- mur XXXIX/599, XXXIX/600

o.- muyanda XXXIX/600, XXXIX/601

o.- ur XXXIX/227, XXXIX/228, XXXIX/229, XXXIX/231

oḫutdur - bk. **oḫuddur -**.

o.- ublar XXXIX/380

o.- ublār XXXIX/381

ol - 1. Meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak. 2. Yetişmek, olgunlaşmak. 3. Yaşamak. 4. Yaklaşmak, gelip çatmak. 5. Doğmak, dünyaya gelmek. 6. Yerleşmek, sığmak, uygun gelmek. 7. İzin vermek, bk. **ōl -**.

o. XII/267, XIX/25, XL/127, XXXIII/439, XXXIII/451, XXXIII/497

o.- a I/20, I/31, V/209, VI/128, VI/162, VII/67, VIII/136, VIII/138, VIII/139, XII/357, XII/358, XIII/45, XIX/53, XV/23, XV/24, XVI/74, XVIII/114, XX/32, XXXIII/119, XXXIII/310, XXXIII/439, XXXIX/122, XXXIX/123, XXXIX/126, XXXIX/127, XXXIX/129, XXXIX/195, XXXIX/196, XXXVII/45

o.- ā VII/67

o.- abiler VII/160, XXX/20, XXXIX/21

o.- abilmese VII/89

o.- abilmez XXXIX/302

o.- aćaḫ II/17, IX/56, VI/68, XVIII/19, XXXIII/105, XXXIII/128

o.- aćāḫ XXXIII/450

o.- acuḫ I/31

o.- acūḫ I/31

o.- alar VI/50

o.- allar VI/45

o.- am XXXIX/619

o.- an I/95, V/15, V/22, VII/112, VII/157, VIII/99, XII/374, XV/22, XVIII/7, XXXIX/194, XXXIX/196, XXXIX/44, XXXV/49

o.- ana IV/80, XXIX/39

o.- anda V/215, VI/88, VI/91, VII/35, XIII/58, XVIII/100, XX/65, XX/67, XX/78, XXVII/14, XXXIII/227, XXXIX/514

o.- andā XXXIII/315

o.- anı XXIX/19, XXXIII/325

o.- anın XXXVII/112

o.- anında XXXII/27

o.- anındı II/90

o.- anīn I/32

o.- annan sōra VIII/124, XIX/120, XL/173

o.- annar V/63

o.- annarı IX/9

o.- ar I/130, I/219, I/8, I/81, II/14, II/21, II/47, II/56, II/61, II/62, II/64, II/65, II/67, II/68, II/69, II/8, III/85, III/86, III/91, IV/79, VI/23, VII/109, VII/162, VII/175, VII/176, VII/178, VII/35, VII/71, VIII/12, VIII/120, VIII/6, X/28, X/29, X/30, X/54, XI/20, XI/21, XI/22, XI/6, XI/69, XI/70, XI/71, XII/220, XII/341, XIII/16, XIII/17, XIII/41, XIII/50, XIII/60, XIV/13, XL/193, XL/97, XV/40, XVII/30, XVII/33, XVII/82, XVII/86, XVIII/159, XVIII/99, XX/33, XX/50, XXI/86, XXIII/12, XXIX/14, XXVI/12, XXVI/15, XXVI/16, XXVI/17, XXVI/18, XXXI/21, XXXII/11, XXXII/54, XXXIII/102, XXXIII/118, XXXIII/198, XXXIII/367, XXXIII/517, XXXIII/518, XXXIX/22, XXXIX/23, XXXIX/24, XXXIX/303, XXXIX/311, XXXIX/449, XXXIX/481, XXXIX/537, XXXIX/540, XXXIX/567, XXXIX/582, XXXV/13, XXXV/15, XXXV/25, XXXV/26, XXXV/27, XXXV/28, XXXV/30, XXXV/33, XXXV/35, XXXV/38, XXXVII/47, XXXVII/84, XXXVII/85

o.- aṛ XXXIII/86

o.- ār II/61, II/63, II/67, II/69, IX/106, XI/22, XI/69, XV/14, XVII/31, XXX-VI/35, XXXVII/84, XXXVII/85, XXXVIII/18

o.- ardı I/137, I/138, I/145, I/146, I/195, I/203, I/205, I/39, II/132, II/133, IV/112, IV/21, IV/24, IV/31, IV/40, V/118, V/119, V/166, V/81, VI/116, VI/122, VI/77, VIII/111, XI/27, XI/28, XI/29, XI/39, XII/8, XIII/54, XIII/81, XIII/87, XL/48, XVIII/114, XVIII/152, XVIII/158, XVIII/160, XVIII/39, XVIII/61, XVIII/88, XVIII/90, XVIII/94, XX/70, XX/73, XXI/50, XXI/52, XXII/53, XXII/56, XXII/60, XXII/99, XXVI/21, XXVI/22, XXVI/39, XXXI/36, XXXIII/144, XXXIII/197, XXXIII/200, XXXIII/201, XXXIII/420, XXXIII/57, XXXIII/62, XXXIII/63, XXXIII/65, XXXIII/66, XXXIX/313, XXXVII/139, XXXVII/141

o.- ardıḫ VIII/87, XVIII/16, XXXIII/45

o.- ardım VII/81, XXXVIII/20, XXX-VIII/25

o.- ardī IV/35, XIII/62, XVIII/89, XVIII/95, XX/72, XXXIII/47

o.- armış VII/155, XXXIII/245, XXXIII/355, XXXIII/356, XXXIX/613

o.- asaz XII/209

o.- ayam XXXIX/125

o.- aydı XXXVII/142

o.- du I/105, VI/156, VI/52, VI/156, VI/85, VI/59, VII/123, VII/27, VIII/112, VIII/40, XI/61, XII/247, XII/251, XII/277, XII/279, XII/285, XII/287, XII/291, XII/295, XII/336, XII/415, XII/419, XII/420, XII/421, XII/460, XII/69, XIII/80, XIX/109, XIX/119, XIX/37, XIX/38, XIX/40, XVIII/141, XVIII/84, XX/19, XXV/30, XXVIII/26, XXXII/18, XXXIII/141, XXXIII/15, XXXIII/216, XXXIII/308, XXXIII/313, XXXIII/314, XXXIII/399, XXXIII/410, XXXIII/417, XXXIII/452, XXXIII/483, XXXIII/505, XXXIII/584, XXXIII/98, XXXIX/30, XXXIX/36, XXXIX/452, XXXIX/494, XXXIX/523, XXXV/64, XXXV/74

o.- dū VI/44, XII/283, XXXIII/398

o.- duğu üçün VII/66, VII/75

o.- duğunān XV/21

o.- dun XII/100

o.- ende V/41

o.- ey I/86, II/38, II/60, II/72, II/73, III/25, III/26, III/28, III/91, XX/47, XX/68, XX/76, XX/93, XX/94, XX/95, XXIX/25, XXIX/36, XX-VII/13, XXVII/14, XXVII/15, XX-VII/16, XXXI/15, XXXI/36, XXX-VIII/51, XXXVIII/57, XXXVIII/61

o.- eydı I/78, XXXIII/145

o.- ginen XII/259

o.- iy V/53, XX/101, XX/102, XX/103, XX/93, XX/95, XX/96, XX/97, XX/98, XX/99, XXI/17, XXI/59, XXX/15, XXXIV/49

o.- iydi IV/58

o.- lam XXXIX/535

o.- lām XII/5

o.- lūḫ VI/7

o.- ma XII/271

o.- madı XXV/31, XXV/32, XXXIII/506, XXXIII/583, XXXIX/539, XXXVIII/29

o.- mādı XXII/49

o.- mağı XV/71, XII/84

o.- mağın XXIX/14

o.- mağına I/147

o.- mamışdı XXXIII/140

o.- maram I/150

o.- masa I/51, I/55, IV/104, IX/58, VI/128, VI/41, VI/62, VII/89, XII/145, XIII/32, XIX/89, XIX/90, XL/123, XL/133, XL/59, XV/70, XVI/118, XVII/20, XVII/24, XVII/31, XVII/48,

XVII/54, XXVI/10, XXXII/33, XXXIII/36, XXXIX/509

o.- masaydı XVIII/93

o.- maseydi IV/111

o.- maseydī XL/90

o.- masın V/221, V/226, XXII/72

o.- mayan XX/78

o.- máyıb XXXIX/462, XXXVII/111, XXXVII/114

o.- máyíb XXXIX/449

o.- maz I/102, I/178, II/132, III/91, V/21, VII/36, XI/21, XII/119, XL/193, XL/83, XL/85, XV/36, XXIX/20, XXVI/25, XXXII/53, XXXIII/268, XXXIII/94, XXXVI/63

o.- māz XL/107

o.- mazdı I/39, II/133, IV/100, VIII/64, XI/28, XI/39, XVIII/160, XXII/84, XXII/85, XXXIII/133, XXXIII/57

o.- mey XX/23, XX/32, XXXI/36

o.- meyip XXXIII/379

o.- mır XLI/97, XXXII/43, XXXV/40, XXXV/43

o.- mıya XXXIII/433, XXXIX/195, XXXIX/31

o.- mıyā XXXIX/195

o.- mıyan V/22, XXXIX/217

o.- mıyān V/202

o.- mıyanda IX/59, V/199

o.- mıyıb IX/47

o.- miy XX/100, XXXIII/192

o.- miya XXXIV/51

o.- miyan tek XXXIII/118, XXXIII/155

o.- miyan teki XXXIII/307, XXXIII/439

o.- miyeydı XIX/32

o.- miyeydın XIX/29

o.- mur V/166, VI/120

o.- mūr XXXII/35

o.- muş XVIII/49

o.- muşam XVIII/138

o.- muşām XXXII/37

o.- muşdu VIII/90, XVIII/141

o.- muşdum XXXIII/34

o.- muştum XII/373

o.- muşuḫ IX/68, XXVIII/6, XXXIII/35, XXXIII/41

o.- muşūḫ X/9, XXXIII/35

o.- muşum XXXIII/12

o.- muya XXXIII/432

o.- muyam XXI/28

o.- sa I/53, II/97, III/60, IX/86, VI/40, VII/34, VIII/153, X/24, X/39, X/58, XI/57, XIX/87, XV/70, XVI/110, XVI/114, XVI/126, XVI/50, XVII/24, XVII/48, XVII/54, XVII/65, XVII/85, XVII/91, XXIII/36, XXIX/16, XXXII/33, XXXII/51, XXXIII/192, XXXIX/250, XXXIX/405

o.- sā VI/63

o.- şa XV/25

o.- sam XXXVI/13

o.- saydı VI/121, XXXVI/42, XXX-VII/130

o.- sáydı II/135

o.- seydı XVIII/115, XVIII/159, XXXIII/108

o.- seydi XL/90

o.- seydī IV/110

o.- seymış XVIII/92

o.- sun III/113, V/172, V/183, VI/111, VI/112, VI/113, VI/86, VIII/136, VIII/2, XIII/64, XL/128, XL/20, XL/206, XL/79, XVI/87, XVII/87, XXII/72, XXVI/31, XXVI/45,

XXXIII/451, XXXIX/219, XXVI/45, XXXIX/398

o.- ub I/147, III/56, IX/66, XIX/124, XL/169, XL/172, XXII/28, XXVI/19, XXVI/40, XXXIII/172, XXXIII/173, XXXIII/310, XXXIX/235, XXXIX/488, XXXVI/30

o.- ūb IX/66

o.- ubdu XXXIX/36

o.- um IX/54, XXXIX/558

o.- unćaḫ XXXIII/471

o.- uncan VIII/48

o.- unćan XIX/25, XIX/26

o.- up IV/27, VI/65, VI/66, VIII/93, XV/68, XXXIII/211, XXXIII/237, XXXIX/265, XXXVII/100

o.- uP XVII/59, XXV/10

o.- updi VII/102

o.- updu I/215, VII/15, XXXIII/213, XXXVII/141

o.- uplar XXXIII/36

o.- ur IX/52, V/42, V/47, V/49, V/54, V/122, VI/120, VII/129, VII/16, VII/38, X/14, XII/60, XIII/33, XIII/58, XIV/13, XIV/48, XIX/101, XIX/13, XIX/4, XL/135, XL/216, XLI/100, XLI/108, XLI/99, XXII/102, XXII/21, XXII/94, XXII/95, XXVI/15, XXX/15, XXXII/38, XXXII/42, XXXII/43, XXXIX/351, XXXIX/44, XXXIX/473, XXXIX/531, XXXIX/8, XXXV/20, XXXV/21, XXXV/32, XXXV/41, XXXV/43, XXXV/47, XXXV/53, XXXVI/23, XXXIX/530

o.- ūr IX/100, V/47, XL/105, XXII/37, XXXVII/80

o.- uram XXIII/18

o.- u̯ram XXI/22

o.- urdī VII/10

o.- urdu V/207, VI/42

o.- urdular VI/42

o.- uruḫ XX/8, XXV/4

o.- uy VIII/12, VIII/61

o.- uyıḫ XXV/6

o.- uyo VIII/141

emel o.- a XXXIX/532

ġoḫum o.- a XXXIII/432

ḫėyr o.- a XXXIII/291, XXXIII/301

muvaffaġ o.- a VII/7

nişan o.- ā XXXIX/133

bāznişest o.- am XXXIX/383, XXXIX/384

āzād o.- anda XXXII/42

fōt o.- anda XXXIII/116

meriz o.- anda X/22

temam o.- anda XXXIII/576

meriz o.- anın VIII/102

tamam o.- annan sohrā XXXIII/388

tekmil tamam o.- annan sohra XXXIII/285

ayan o.- annan sōra XXXIX/272

emeliyat o.- annan sōra XXXIX/461

demeğ' o.- ar IX/78, IX/95, VII/159

demeğ̯ o.- ar VII/160

demeh' o.- ār IX/75

ġabul o.- ar XVIII/106

ḫarab o.- ar II/82

ġávi o.- ardı XIII/53

nārahat o.- ardı XIII/78

teslim o.- ardı II/108

topatopa o.- ardı V/81

hāmile o.- ardılar VI/162

sağ o.- asan XL/19, XVII/67, XXX/21

selāmet o.- asan XXXVII/145

ḫoşbaḫt o.- asāz VI/69

aşıḫ o.- du XII/69

deli dīvāne o.- du XXXIII/319, XXXIII/322
delil o.- du XII/375
fōvt o.- du XXXIII/542
fōy̰t o.- du XXXIII/541
ġebul o.- du XII/139
ḫarab o.- du VIII/43
hem hemi o.- du XXXIII/326
iredd o.- du XXXIII/552
kā̆mil o.- du IX/71
şehī̆d o.- du XII/73
vācib o.- du XII/380
yoḫ o.- du XIII/103, XIII/98
zāhır o.- du XII/412
anadan o.- duğum XXVIII/19
müntezir o.- duḫ XXXIV/31
pī̆ruz o.- duḫ XVI/45
dosd o.- dular XVI/28
ġáyb o.- dular XXXIII/607
ġāil o.- dum XII/67
málik o.- dum XXXIX/164, XXXIX/165
mecbur o.- dum XXXV/64
nárahat o.- dum XVI/78
mecbur o.- dük XXXVIII/40
meʿlum o.- ey XX/77
miyanere o.- ır XXXV/47
ḫarab o.- iy XXV/40, XXXIII/127
izāfe o.- iy XX/102
sebz o.- iy XX/65
tehleb o.- iysen XVI/66
hal o.- lam XII/348
nārahat o.- lam XXXIX/601
ġāyl o.- luḫ XL/35
meriz o.- madım III/5
ḫaber o.- madi XXXIV/31
tanış o.- mağım XXXIX/12
hal o.- mam XXXVI/31
çap o.- mamışdı XXXIX/310
nezer o.- masın V/215
itirmeg o.- maz VII/171
mēlum o.- maz IX/17
ḫarab o.- mazdı V/39
ḫarab o.- mişdi XXXIV/24
meriz o.- muşam XXIV/39
cem o.- sa XL/150
ḫarab o.- sa XL/123
sehv o.- sa XXXIX/69, XXXIX/74, XXXIX/77
and o.- sun IV/120, XIV/65
ānd o.- sun IV/115
efsus o.- sun IX/18
erz o.- sun XL/78
ġābul o.- sun XXXIX/84
ġurban o.- sun XII/92
ḫeyf o.- sun XII/119
ḫoşgil o.- sun XL/51
kömeğin o.- sun XIV/71
sağ o.- sun III/88, IX/43, IX/48, XVI/66, XVI/86, XXXIII/414
sağ o. VII/176, VII/2, VII/60, VIII/2, XLI/41, XXXIII/134, XXXIV/37
salamat o.- sun V/220
sāz o.- sun XL/134
şad o.- sun VIII/46
teplığat o.- sun XL/79
ḫoşbaḫt o.- sunnār XL/98
āşıġ o.- ub XXXIII/380
aşıġ-ı máşuġ o.- ub XXXIII/281
aşığ o.- ub XXXIII/379
āşıḫ o.- ub XXXIII/378
bāznişest o.- ub XXXIX/462
evez o.- ub XXXIII/559
göz göz o.- ub XII/85

hasand o.- ub V/66

zelzele o.- ub XL/172

ġurban o.- um IX/54, VI/164, X/98, XII/206, XII/62, XXXIII/513, XXXIII/524, XXXIX/300

ġurban o.- ūm XII/52, XII/54, XII/58, XII/66

berdaşt o.- unar XXXV/35

emel o.- undu XXXIX/144

evez o.- up XXXVII/16, XXXVII/20

evez o.- uP XXXIII/599

ġul o.- up XXXIX/86, XXXIX/89

pīruz o.- up II/111

evez o.- updu XXXIII/600, XXXIII/601

nesib o.- updu VII/167

toy o.- updu III/84

şah o.- upsun XVI/93

ayan o.- ur XXXIX/272

ayān o.- ur XXXIX/271

cem o.- ur XL/82

dost o.- ur XXXII/34

düz o.- ur XLI/97, XLI/98, XLI/99

ġárġ o.- uram VII/126

kenef o.- urdu XIII/67

hal o.- urum VI/24

irahat o.- uyam VIII/96

ol bk. **o, ō**.

o. XII/444, XII/451, XXXIX/220, XII/300

ōl - bk. **ol -**.

ō. XV/37

ō.- du I/220

ō.- ub XXXVI/55

bāhem ō.- luḫ II/28

fāmil ō.- luḫ II/28

ġoḫum ō.- luḫ II/27

ōlan bk. **oğlan, ōğlan**.

ō.+ ı XXXIII/147

olar Çokluk üçüncü şahsı bildirir, bk. **onnar**.

o. I/109, I/210, II/107, II/130, II/75, II/92, III/107, III/108, III/11, III/110, III/23, IV/100, IV/67, IX/72, IX/83, IX/84, IX/86, IX/87, IX/89, IX/90, V/156, VII/108, VII/27, VII/65, VII/89, VIII/21, X/10, XI/21, XI/70, XII/152, XII/157, XII/207, XII/214, XII/34, XII/341, XII/476, XIII/14, XIII/15, XIII/24, XV/20, XV/46, XV/58, XVI/24, XVI/27, XVI/28, XVI/41, XVI/42, XVII/52, XVII/89, XVIII/129, XVIII/130, XVIII/142, XVIII/144, XVIII/159, XVIII/28, XVIII/68, XVIII/69, XX/103, XX/77, XXII/63, XXII/64, XXVI/17, XXXI/50, XXXI/52, XXXIII/206, XXXIII/279, XXXIII/324, XXXIII/36, XXXIII/408, XXXIII/43, XXXIII/479, XXXIII/509, XXXIII/53, XXXIII/54, XXXIII/75, XXXIV/25, XXXIV/38, XXXIV/46, XXXIX/267, XXXIX/301, XXXIX/453, XXXV/32, XXXV/49, XXXVI/31, XXXVI/46, XXXVI/54, XXXVI/60, XXXVI/63, XXXVII/108, XXXVII/11, XXX-VII/115, XXXVII/129, XXXVII/13, XXXVII/141, XXXVII/34, XXXVII/44, XL/160, XL/195, XL/64, XL/65, XL/67, XL/93, XL/98, XLI/59, XLI/62, XLI/67, XLI/70, XLI/73, XLI/77, XLI/80, XLI/82, XLI/88, XLI/90, XLI/93, XLI/95

o.+ a XVI/107, XVI/124, XVI/42, XVI/55, XXV/7, XXXIII/143, XXXIV/36, XXXIX/470

o.+ a ḫātır XXXVIII/33

o.+ da XVI/44

o.+ dan II/48, VII/98, XL/214, XVIII/130, XX/78, XXV/17, XX-

VII/16, XXXIII/479, XXXIII/54, XXXIV/50, XXXIX/91, XXXIX/98

o.+ ı II/105, II/108, IX/87, V/37, V/95, VI/6, XII/226, XII/305, XII/33, XIII/16, XV/71, XV/73, XVI/11, XVI/120, XVI/26, XVI/43, XVII/15, XVII/18, XVII/19, XVII/25, XVII/33, XXXII/27, XXXIII/43, XXXIV/28, XXXIV/44

o.+ ın IX/78, XX/90, XVI/104, XVI/40, XXXIII/221, XXXIII/262, XXXIX/317, XXXIX/469

o.+ ın birinin XVI/44

o.+ ın boyuna XV/46

o.+ ın dāstanı XXXIII/271, XXXIII/278

o.+ ın dilini XXXVI/30

o.+ ın diliynen III/22

o.+ ın elinde XXXIX/317

o.+ ın ferġı II/126

o.+ ın ġabağında XVI/45

o.+ ın ḥákġın XVI/106

o.+ ın hamısı XXXVII/24

o.+ ın hamısını XXI/43, XXI/44

o.+ ın hāmısını XXI/86

o.+ ın hamısının böyügü XII/140

o.+ ın hamısınnan IX/78

o.+ ın ḥeddiynen II/49

o.+ ın lehçesi IX/82

o.+ ın reddiyćen XX/50

o.+ ın rūsmiynen XX/49

o.+ ın sayıları VII/97

o.+ ın sözleri II/49

o.+ ın yolların XX/50

o.+ ın yolu XX/48

o.+ ın yoluynan XX/48

o.+ ın yuḫları XLI/84

o.+ ın yuḫusu XLI/86

o.+ ın zebaníynen I/209

o.+ ındı XVI/106, XXXII/57, XXXII/58

o.+ ındī XXXII/57

o.+ ınki I/210, XL/207

o.+ ınkin IX/90, XXVIII/8

o.+ nan II/33, XIX/84, XX/55, XX/56, XX/57, XXXIV/36, XXXIX/453, XXXIX/458

o.+ nandı XXXIX/531

oldur - Olmasını sağlamak.

ġáyb o.- du XXXIII/605

olma Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

o.+ dan XXXIII/234

olun - Olma işine konu olmak.

berdaşt o.- ar XXXV/34

o.- du XII/454

ōma bk. **oba, obā, ōba, obe**.

ō. XXXI/25

omac 1. Genellikle su eklenmiş ovalanmış, elenmiş, ufalanmış un. 2. Bu unla yapılan bir tür yemek, bk. **omać**.

o.+ ı III/66

omać bk. **omac**.

o. aşınnān XV/29

on Dokuzda sonra on birden önce gelen sayı.

o. I/137, I/70, IX/53, XII/355, XIV/69, XVIII/83, XXI/52, XXX-VII/74, XXXVII/81, XXXVII/82, XXXVII/85

beş o. XXIII/10, XXXVI/16, XXX-VII/128, XXXVIII/61, XXXVIII/62

yüz o. X/18

o. adam XVIII/136

o. altı XIV/70

o. beş I/69, I/70, II/116, IX/30, IX/53, VIII/16, XII/333, XIII/20, XIII/90, XIV/69, XVIII/83, XX/25, XX-VIII/15, XXXIII/45, XXXVIII/57

o. beş dene IV/21, XII/342

o. beş gün IV/22, XVIII/10, XVIII/9, XXXIII/82
o. beş il XXXIII/37
o. beş ilde XXXIII/36
o. beşden XIII/91
o. bir XII/206, XII/207, XII/208, XII/354, XII/355, XIV/69, XIX/124, XXXV/65
o. bir evlādiynen XII/443
o. bir il XVI/122
o. birde XVII/7
o. birincimi XXXVIII/26
o. dene IV/21, XXXII/48, XXXVII/83, XXXVII/84, XXXVII/84, XXXVII/85
beş o. denesi XXXIX/605
o. doḳḳuz XIV/70
o. dört XII/405, XIV/69, XXXIII/600
o. dört dövre XXXIII/600
o. dört ġenīre XXXIII/599
yüz o. dört sūreni XII/400
o. ġoyuna I/166
o. gün IV/22, IV/23, VIII/71, VIII/73, XIII/20, XVII/54, XX/25, XXI/52, XXI/69, XXIX/38, XXVIII/15, XXXII/15, XXXII/44
o. güne II/116
o. günnen sōra XXI/52
o. iki VI/22, XIII/47, XIV/69, XXXVII/65, XXXVIII/48
o. iki dene I/137
o. iki güne IV/23
o. iki il XVI/122
o. iki imam şėri XXXIX/610
o. ikide VI/55
o. ikiden XI/25
o. ikiyecēk VI/55
o. ikiyeċen XXXIII/106
o. il XVIII/82
o. nefer XII/397
o. neferden XII/365
o. sekkiz XII/6, XIV/70
o. sekkiz ġıran I/163, I/166
o. sin III/76
o. tümene VI/82
o. uşağı VI/42
o. üç XIV/69
o. yarım XXXV/65
o. yeddi XIV/70
o. yeTTi XII/6

on altı On beşten sonra on yediden önce gelen sayı.
o. a. XXXVII/75

on beş On dörtten sonra on altıdan önce gelen sayı.
o. b. XXXVII/75

on bir Ondan sonra on ikiden önce gelen sayı.
o. b. XXXVII/74

onda O zaman, öyleyse, bk. **ondā, ōnda**.
o. I/170, I/198, III/17, IX/72, VI/108, VI/56, VIII/100, VIII/120, VIII/124, VIII/141, VIII/38, XII/171, XVI/39, XVI/41, XVIII/135, XX/93, XXIII/37, XXVI/34, XXXIII/112, XXXIII/119, XXXIII/124, XXXIII/131, XXXIII/14, XXXIII/140, XXXIII/141, XXXIII/250, XXXIII/251, XXXIII/252, XXXIII/257, XXXIII/258, XXXIII/26, XXXIII/260, XXXIII/366, XXXIII/462, XXXIII/463, XXXIII/602, XXXIX/144, XXXIX/313, XXXIX/316, XXXIX/373, XXXV/67, XXXVI/22, XXXVII/143, XXXVII/144, XXXVII/17

ondā bk. **onda, ōnda**.
o. VI/55, XXIII/31, XXXIII/135

ōnda bk. **onda, ondā**.
ō. XXXIII/238

on doḳḳuz On sekizden sonra yirmiden önce gelen sayı.

o. d. XXXVII/75

on dörd On üçten sonra on beşten önce gelen sayı.

o. d. XXXVII/75

on iki On birden sonra on üçten önce gelen sayı.

o. i. XXXVII/75

on iki imam Hz. Ali, oğulları Hasan ve Hüseyin ile Hüseyin'in neslinden gelen ve imam kabul edilen dokuz kişiye verilen ad.

o. i. i. XXXIX/610

onnar bk. **olar**.

o. IV/59, V/24

onnuḫ On birim değerinde olan para, onluk.

ġızıl o. IX/15

on sekiz On yediden sonra on dokuzdan önce gelen sayı.

o. s. XXXVII/75

on üç On ikiden sonra on dörtten önce gelen sayı.

o. ü. XXXVII/75

on yeddi On altıdan sonra on sekizden önce gelen sayı.

o. y. XXXVII/75

ora O yer, bk. **orā**.

o. I/108, I/159, I/75, I/76, I/78, II/110, IV/12, IV/120, IV/97, VI/10, VI/59, VIII/60, XII/7, XIII/31, XIII/71, XVI/120, XVI/121, XVII/81, XVIII/154, XVIII/158, XX/53, XX/58, XX/59, XX/60, XXI/70, XXXII/56, XXXIII/112, XXXIII/127, XXXIII/180, XXXIII/25, XXXIII/445, XXXIII/595, XXXIX/559, XXXVII/56, XXXVII/61, XXXVII/95, XXXVII/98

o.+ dī XX/53

o.+ nın XXXVII/94

o.+ nın yanı VIII/60

o.+ sın XXXIII/266

ordan o. VIII/72

orā bk. **ora**.

o. IV/36, XL/163

o.+ nın XIX/73

orada Sözü edilen yerde, orada, bk. **orda**, **ordá**, **ordā**, **ōda**, **oyda**.

o. XVI/44

oraḫ 1. Yarım çember biçiminde yassı, ensiz ve keskin metal bir bıçakla, buna bağlı bir saptan oluşan ekin, ot vb. biçme aracı, orak. 2. Ekin, ot vb. biçme işi veya zamanı.

o. aparardı VI/159

orda bk. **orada**, **ordá**, **ordā**, **ōda**, **oyda**.

o. I/168, I/31, I/79, II/103, II/104, II/106, II/117, II/136, III/111, III/67, V/108, V/109, V/147, V/39, VI/14, VI/156, VI/20, VI/23, VI/45, VI/78, VI/84, VII/155, VII/26, VII/28, VII/36, VII/81, VII/88, VIII/113, VIII/44, VIII/87, VIII/97, X/42, XII/227, XII/369, XII/426, XII/429, XII/450, XII/451, XII/454, XII/455, XII/465, XIII/113, XIII/31, XIX/118, XIX/119, XIX/54, XL/104, XL/174, XL/181, XL/186, XL/201, XL/202, XL/77, XL/80, XV/45, XVI/27, XVI/46, XVII/14, XVII/26, XVII/27, XVII/32, XVII/53, XVIII/153, XVIII/154, XX/20, XX/60, XXI/85, XXII/75, XXIII/11, XXIII/14, XXIII/15, XXIII/17, XXIII/36, XXIII/40, XXV/10, XXV/9, XXVI/34, XXVI/36, XXVI/37, XXXI/36, XXXII/18, XXXII/47, XXXIII/181, XXXIII/182, XXXIII/351, XXXIII/380, XXXIII/381, XXXIII/387, XXXIII/516, XXXIII/531, XXXIII/551, XXXIII/562, XXXIII/571, XXXIII/572, XXXIV/13, XXXIV/32, XXXIV/38, XXXIV/40, XXXIV/43, XXXIV/48,

XXXIX/105, XXXIX/274, XXXIX/317, XXXIX/332, XXXIX/422, XXXIX/514, XXXIX/537, XXXIX/554, XXXIX/605, XXXIX/84, XXXVI/10, XXXVI/13, XXXVII/44, XXXVII/47, XXXVII/96, XXXVII/97, XXXVIII/28, XXXVIII/38

o.+ dı VIII/60, XXXIX/428, XXXIX/431, XXXIX/432, XXXIX/433

o.+ dī VI/105

ordá bk. **orada, orda, ordā, ōda, oyda**.

o.+ ydı XXXIII/133

ordā bk. **orada, orda, ordá, ōda, oyda**.

o. VI/118, XV/45, XVI/40, XVII/7, XXXIII/381, XXXIII/543, XXXVII/97

ordan Sözü edilen yerden, oradan.

o. I/133, II/108, II/109, IV/23, IV/37, IV/44, IX/52, IX/60, IX/67, XIX/105, XIX/15, XL/148, XL/157, XL/173, XL/209, XL/99, XVI/39, XVI/45, XVI/46, XVI/8, XVIII/31, XXVI/12, XXVI/13, XXVI/33, XXXII/52, XXXIII/253, XXXIII/265, XXXIII/296, XXXIII/300, XXXIII/45, XXXIII/505, XXXIII/551, XXXIII/555, XXXIII/557, XXXIII/604, XXXIV/11, XXXIV/50, XXXIX/118, XXXIX/387, XXXIX/45, XXXIX/46, XXXIX/485, XXXIX/564

o. bırdan XXXIII/559

o. burdan XIX/125

o. ora VIII/72

o. sōra VII/29

orġ (< Fr. *orgue*) Klavyeli büyük ve küçük borulardan yapılmış bir tür çalgı, erganun, bk. **orj**.

o. XXXIX/184, XXXIX/186

o.+ inan XXXIX/199

organik (< Fr. *organique*) Doğal yollarla yapılan.

esel-i o. XXXV/25

orj bk. **orġ**.

o. VII/102

o.+ i VII/101

orkis (< İt. *orchestra*) 1. Yaylı, üflemeli ve vurmalı çalgılar topluluğu. 2. Düğünlerde çalgı çalan kimseler.

o. XII/116, XXXVII/134

orta Bir şeyin kenarlarından merkeze doğru yaklaşık olarak aynı uzaklıkta olan yer.

o. barmaḫ XLI/40

o. barmaḫdı XLI/40

o. dağa V/10

o.+ sına V/62

gün o. I/93

orta barmaḫ El parmaklarının sağdan ve soldan üçüncü olanı.

o. XLI/40

orta dağ Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

o.+ a V/10

oruc bk. **oruç, ōruc, oruş**.

o.+ umuza IV/73

ōruc bk. **oruç, oruc, oruş**.

ō. idik V/164

oruç (< Far. 1 روزه.) İslam dininin beş şartından biri olan, imsaktan güneş batıncaya kadar yeme, içme vb. davranışlardan uzak durarak yapılan ibadet. 2. Ramazan ayı, bk. **ōruc, oruc, oruş**.

o. tutardıḫ VI/107

o. tutardīḫ VI/105

orujluḫ 1. Oruçlu. 2. Oruç zamanı, ramazan ayı, bk. **oruşluğ**.

o. XL/143, XL/144

o. bayramında XL/220

oruş bk. **oruç, ōruc, oruc**.

o. VI/105

o.+ da VI/102

oruşluğ bk. **orujluḫ**.

o. uydu V/163

ot (I) Toprağın üstündeki kısmı odunlaşmayıp yumuşak kalan, ilkbaharda bitip bir iki mevsim sonra kuruyan küçük bitkiler, bk. **ōt**.

o. I/81, I/84, IV/43, XIII/57, XIX/94, XV/19, XVIII/125, XX/17, XX/19, XX/65, XX/66, XX/67, XXIX/29, XXXIII/72

o.+ a XIII/23, XIV/7

o.+ dan XVII/32

o.+ dan sarı II/51

o.+ dar XX/65

o.+ darın IV/45, IV/47

o.+ darın çoḫu X/22

o.+ darnan X/21

o.+ tu II/51

o.+ u XIII/22, XIII/23, XXIX/29, XXXIII/22

o.+ un XXXIII/22

o.+ un bāşın XXIX/28

o.+ un özünün I/84

o.+ un yaḫçısın I/164

o. başı XXIX/28

o. mot XXXIII/490

o. ġırmışdı XXXIII/71

ağ o. X/21

darmannıḫ o.+ du I/81

ġara yarpaḫ o. IV/43

kehʿlig o.+ u IV/48, V/216, XI/21, XIX/94

kehʿlihʿ o.+ u VIII/100

kehʿlik o.+ u XXXV/23

kėhʿlik o.+ u II/40

kehʿlik o.+ udī X/24

kehʿlik o.+ udu I/83

kehʿlihʿ o.+ unnan VIII/108

üç ġulaḫ o. XXXIII/72

üş ġulaḫ o. IV/44

yaylağ o.+ u XX/39

ot (II) Ateş, bk. **od, ōd**.

o. XXIV/44

o.+ a XXXIII/507, XXXVII/61

o.+ da XXV/42

o.+ nan su XL/102

o.+ u VIII/107

ot - bk. **otur -, otu -**.

o.- dun XII/105

o.- muşuḫ XXII/10

ōt bk. **ot**.

rubu ō. XI/20

otağ Oda, büyük çadır, alaçık, bk. **otaḫ**.

o. XII/365, XXXIX/141, XXXV/43

o.- ı emele XXXIX/562

o.+ a XII/370, XII/410

aḫsaḳḳalın o.+ ında XXXV/43

otaḫ bk. **otağ**.

o.+ da XII/366

otar - Hayvanı veya sürüyü otlayabileceği bir yere götürmek, otlamaya bırakmak, otlamasını sağlamak, otlatmak, bk. **otár -**.

o. XLI/87

o.- a otara XX/27

o.- aḫ XLI/88

o.- allar XVII/7

o.- an I/148

o.- ān XVIII/27

o.- ana II/140, XVIII/26

o.- annan XVIII/27

o.- annan sōra XIX/51

o.- ar XXIII/18
o.- ardı II/138, XVIII/25, XXXIII/199
o.- ardıḫ XX/9, XXV/21, XXXIII/22, XXXIII/23, XXXIII/63
o.- ardılar XIII/61, XIII/62, XIII/64
o.- ardım XXVI/30
o.- arduḫ XX/81
o.- dım XIII/90, XIII/92
o.- ıllar XV/18
o.- ın XLI/88
o.- ır XIII/106
o.- ıruḫ XX/35
o.- ıyam XXXII/43
o.- ıyuḫ XX/8
o.- ma XLI/89, XXXIII/64
o.- mağ XXXIII/58
o.- mağımnan XIII/88
o.- masın XLI/89, XLI/90
o.- mışam XIII/88
o.- mıyaḫ XLI/90
o.- mıyım XLI/89
o.- mıyın XLI/90
o.- rıḫ XXVII/23, XXVIII/30, XXVIII/31, XXVIII/6
o.- rīḳ XXXII/15
o.- ruḫ XX/35, XX/37, XXVIII/11, XXVIII/21, XXVIII/24, XXVIII/8
o.- sın XLI/88
davar o.- ıyam XXXII/43
davar o.- illā XXXVIII/15
deve o.- ma XXXIII/64
deve o.- dım XIII/91
ġaz o.- ır IX/53
ġoyun o.- ım XLI/87
ġōyun o.- illār XXXVIII/14
ġoyun o.- rıḫ XXVII/11, XXXII/7
ġoyun o.- an VIII/89
ġoyun o.- anda XVIII/25
ġōyun o.- annarımıza XIX/45
mal o.- ma XXXIII/64
otara o.- a XX/27

otár - bk. **otar -**.
o.- ríḳ XXXII/16

otda – (I) Otlamak, bk. **otde -, otta -**.
o.- r XL/72
o.- rdı II/135
o.- sın XXXIII/364, XXXIII/368
o.- yar XIII/25, XIX/43
o.- yarmızı XVII/32

otda - (II) Yakmak, ateşlemek.
o.- dı XXXIII/574

otde - bk. **otda -** (I), **otta -**.
o.- yir XIV/7

otel (< Fr. *hôtel*) Yolcu ve turistlere geceleme imkânı sağlamak, bunun yanında yemek, eğlence vb. hizmetleri sunmak amacıyla kurulmuş işletme.
o.+ ler XXXIV/17

otlan - Ateşlenmek, yanmak.
o.- asān XXV/41

otma bk. **otmabil**.
o. XXXIII/48

otmabil (< Fr. *automobile*) Motorlu, dört tekerlekli kara taşıtı, bk. **otmabil**.
o. XXXIII/48

otobüs (< Fr. *autobus*) Yolcu taşıyan, motorlu büyük taşıt.
o. XXXIV/11

otta - bk. **otda -** (I), **otde -**.
o.- r XIII/25

ottuz bk. **otuz, otuS**.
o. iki XII/355
o. metir XIII/32

otu - bk. **otur -, ot -**.

o.- mağa XVII/87

o.- maḫdı III/15

otur - 1. Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek. 2. Durmak, kalmak, bk. **otu -, ot -**.

o.- aḫ X/42

o.- allār VII/70

o.- ardıḫ XXXVII/131

o.- ardılar VI/36, VI/37

o.- arıḫ XIX/84

o.- ėy IV/105

o.- mıyaḫ X/43

o.- muşmuş XXI/80

o.- ruḫ XIV/27, XL/142

o.- sun III/17, V/187, V/189

o.- ub XXXIII/304

o.- ubdu VI/153

o.- um VI/64

o.- up XXII/52

o.- upsuz VI/62

o.- uy VIII/91, XXIII/36

o.- uyduḫ VIII/50

o.- uyuḫ III/18

oturt - Oturma işini yaptırmak.

o.- arduḫ III/73

otuS bk. **otuz, ottuz**.

o. iki tayfanın I/34

otuz Yirmi dokuzdan sonra otuz birden önce gelen sayı, bk. **otuz, ottuz**.

o. XXXIII/175, XXXIII/176, XXXVII/77

min üş yüz o. altıyam XXXIII/10

o. beş XXXV/9

o. beş tümen iydi XXXIII/74

o. beş tümene XXXIII/95, XXXIII/96

o. beş tümennen XXXIII/73

o. birimci IX/32

o. dene XXXIII/175

o. ev XXXIII/197

o. iki X/41, XL/75, XXVIII/18

o. iki tāyfa XXXI/40

o. iki tāyfadı IV/87

o. iki tayfamız I/33

o. iki tire X/41

o. ikisi XXVI/18

o. kilo XXXIX/485

o. kilō XXXIX/485

o. kilōmetri XL/213

o. min dene XXXIII/184

o. nāl IX/32

o. pulı IX/37

var o. min dene XXXIII/185

otuz altı Otuz beşten sonra otuz yediden önce gelen sayı.

o. a. XXXVII/78

otuz beş Otuz dörtten sonra otuz altıdan önce gelen sayı.

o. b. XXXVII/78

otuz bir Otuzdan sonra otuz ikiden önce gelen sayı.

o. b. XXXVII/77

otuz doḳḳuz Otuz sekizden sonra kırktan önce gelen sayı.

o. d. XXXVII/78

otuz dört Otuz üçten sonra otuz beşten önce gelen sayı.

o. d. XXXVII/77

otuz iki Otuz birden sonra otuz üçten önce gelen sayı.

o. i. XXXVII/77

otuz sekkiz Otuz yediden sonra otuz dokuzdan önce gelen sayı.

o. s. XXXVII/78

otuz üç Otuz ikiden sonra otuz dörtten önce gelen sayı.

o. ü. XXXVII/77

otuz yeddi Otuz altıdan sonra otuz sekizden önce gelen sayı.

o. y. XXXVII/78

ovlad (< Ar. اولاد) Bir kimsenin oğlu veya kızı, çocuk.

o.+ ın XVI/110

oy Çeşitli duyguları anlatmak için kullanılan bir seslenme sözü, bk. **ōy**.

o. X/81

ōy bk. **ōy**.

ō. X/68

oyda bk. **orada, orda, ordá, ōda, ordā**.

o.+ dı XXXIX/426

oyma Bir tür ot.

o. XIX/95

oymadere Bir tür ot.

o. XIX/95

oyna - 1. Vakit geçirme, eğlenme, oyalanma vb. amaçlarla bir şeyle uğraşmak. 2. Kımıldamak, hareket etmek. 3. Film gösterilmek. 4. Müziğin gerektirdiği uyumlu hareketleri yapmak, bk. **oynā -**.

o.- llar XL/82, XV/50

o.- mağı XV/51

o.- masa III/105

o.- mazdıḫ XXXVII/64

o.- mışıḫ XXI/43

o.- r III/105, III/107, III/111, XL/59, XV/41

o.- rdıḫ XVIII/151, XVIII/157, XXI/41, XXI/43, XXI/45, XXXVII/64, XXXVII/67

o.- rdılar XXXVII/66

o.- rdī XXXVII/66

o.- rdīḫ XVIII/151, XXXVII/67

o.- ruḫ XL/154

o.- rūḫ XL/158

o.- sa III/105

o.- yaćaḫsīz XXXIII/14

o.- yurdular VI/43

oynā - bk. **oyna -**.

o.- r XL/61

oynat - Oynamasını sağlamak.

o.- an I/96

oyun 1. Yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence. 2. Müzik eşliğinde yapılan hareketlerin bütünü.

o. XVIII/156, XXXVII/64

o.+ narı XXXVII/64

o.+ narıdı XXXIX/378

ozan Şair, ozan.

o. VII/154, VII/158, XXXIX/449

o.+ am VII/132, VII/134

o.+ da XXXIX/372

o.+ dı IX/97, XXXIX/457

o.+ ı XXXIX/453

o.+ ım VII/137, VII/141

o.+ ın elinde XXXIX/33

o.+ ın meʿnisi VII/159

o.+ narın VII/155

o. dede ġorġudun filiminde XXXIX/33

o. iydi XXXIX/455, XXXIX/458

o. meclisi XXXIX/455

o. meclisin XXXIX/116

o. meclisinde XXXIX/115

o. mećlisinin XXXIX/116

o. sāzı XXXIX/38

mućevviz-i o. VII/29

ozan baba Kişi adı.

o. VII/124, VII/129, VII/140, VII/150

Ö

/ö/, /ō̄/

öbürü bk. **obürsü**, **obirsi**.

ö. I/169

öğlen Gün ortası, öğle, öğle vakti.

ö.+ eçe XI/25, XI/26

öküz Erkek sığır.

ö. VI/156, XX/91, XXXVII/100, XXXVII/98

öl - 1. Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek. 2. Değerini yitirmek.

ö. IV/120, XXIII/26

ö.- dü II/87, XII/417, XIII/74, XIII/75, XV/12, XV/44, XXXIII/254, XXXIII/327, XXXIII/534, XXXIII/540, XXXIII/543, XXXIII/603, XXXIX/266, XXXIX/267, XXXVI/54

ö.- düler XXXVI/54

ö.- düm XXXIX/522

ö.- dür XXXIX/279, XXXIX/281, XXXIX/288, XXXIX/296

ö.- dürürüg VI/146

ö.- e XXXIX/548, XXXIX/581, XXXIX/589

ö.- eć̄m XIX/116, XVIII/43, XVIII/44

ö.- eceydi IV/120

ö.- eciem XXXVI/13

ö.- eć̄iyem XXXIX/282

ö.- e͡elmerem XXXVI/13

ö.- en XV/54, XVI/95

ö.- ende XV/40

ö.- endē V/142

ö.- enin VI/147, XL/147

ö.- ennerize XXXIV/24

ö.- er XIX/116

ö.- erdi XIII/78

ö.- erdī VI/117

ö.- erdiler VI/161, VI/162

ö.- medim III/5

ö.- meyi XXXIX/265

ö.- miydi XXXIII/508

ö.- müş XXXIX/625

ö.- müşdü XXXIII/558

ö.- ū̄b XL/146, XL/147

ö.- üp V/143, XV/47, XXXIII/191, XXXVII/32

ö.- üpdü XXXI/29

ö.- ür VI/145, XV/54

sen ö. XXIII/22, XXIII/23, XXXII/30

ölç - Ölçmek.

ö.- eller XVII/84

öldür - 1. Bir canlının hayatına son vermek. 2. Çok üzmek. 3. Aşırı yormak.

ö. XVI/88, XVIII/110, XXXIX/287, XXXIX/289, XXXIX/297

ö.- dü XII/362, XXXIII/542

ö.- ē I/187

ö.- ebilirsen XXXIX/287

ö.- eć̄eh' XVI/99

ö.- ellēr XXXIII/433

ö.- ende XXXIX/279, XXXIX/297

ö.- er I/79, II/97, XXXIII/434

ö.- eŗ XIII/35

ö.- ēr II/85

ö.- erdi V/224

ö.- erdük II/105

ö.- me XXXIX/286, XXXIX/288, XXXIX/439, XXXIX/440, XXXIX/446

ö.- memiş XXXIX/177

ö.- müşler XXV/12, XXV/13

ö.- müşük XII/343

ö.- sen XXXIX/288

ö.- seydı XVIII/59

ö.- sün XV/39, XVI/85

ö.- üb I/116, XL/205

ö.- üller XVIII/60, XXXIX/43

ö.- üP I/117

ö.- ür XII/234, XII/41, XL/129

ö.- ürmüş XL/203

ölü Yaşamı sona ermiş, diri karşıtı, ölü insan, mevta, meyyit, bk. **ȫlü**.

ö. XLI/23

ö.+ müz XXII/65, XXII/68

toyuġun ö.+ sü XXXIII/325

ȫlü bk. **ölü**.

ȫ.+ sün XXXIII/324

ölüm Yaşamın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, vefat.

ö. XIX/31

ö.+ dü XVIII/43

ö.+ se XIX/116

ö. saatımı XXXIX/281

ömr (< Ar. عمر) Yaşam, hayat, bk. **ömür, ȫmür.**

ö.- ü ġılman XII/126

ö.+ ümde XXXIX/364

ö.+ ün VII/122, XXIII/36

ö.+ ün günün VIII/96

ö.+ ün vėrdi VI/7, VI/85

ö.+ ünün VI/36

ö.+ üve XII/264

ö.+ üz VI/86

menim ö.+ üm XVI/56

menim ö.+ üme XXVI/41

ömür bk. **ȫmür**, **ömr**.

ö. XII/165, XII/202

ö. boyu XXXIX/399

ö. tūlānı VI/111

ö.+ ü VI/113

ȫmür bk. **ömür, ömr**.

ȫ.+ ün VI/111

önce İlk olarak, başlangıçta, sonra karşıtı.

ö.+ ye XLI/10

öp - Sevgi, saygı, bağlılık, teşekkür belirtmek amacıyla dudaklarını bir şeye veya birine değdirmek.

ö.- ülleŗ XXV/51

öpüş Öpme işi, öpücük.

ö. XL/105

öpüş - Birbirini öpmek, öpüşmek.

ö.- erüg XL/142

örged - bk. **örget -**.

ö.- iller XXXVI/33

örgen - Bilgi veya beceri kazanmak, haber almak, öğrenmek.

ö. XII/87

ö.- di XXXIII/397

ö.- dük XXXVIII/31

ö.- em XXXVI/45

ö.- ibsiz XXXIX/502

ö.- iP XII/147

ö.- mee VII/76

ö.- mişik XII/28

örget - Bir kimseye bir konuda bilgi ve beceri kazandırmak, öğretmek, bk. **örged -**.

ö.- mişdim XVI/92

örken Hayvanları bağlamaya yarayan kalın ip ya da zincir.

ö. XL/56

örükle - Atı arka ayağından yere çakılı demir kazığa bağlamak.

ö.- rdik XXI/72

örüş Hayvan otlatılan geniş alan, otlak.

ö.+ ümüz XXII/39, XXXII/18

ö.+ lerimizde XXXVII/66

örüşçü Otlakta hayvan otlatan kimse, çoban.

ö.+ lerimize XIX/45

öt - Kuş veya böcekler, değişik tonda ses çıkarmak.

ö.- mesin X/127

ötür - Götürmek, sürmek.

ö.- erik XIX/43

öyünkü Bugünden önce gelen gün, belirlenen günden bir gün öncesi, önceki.

ö. III/102

ö. günü XIV/23

öz 1. Kendi, zat. 2. Bir kimsenin benliği, kendi manevi varlığı, iç, nefis, derun, varoluş karşıtı, bk. **ȫz**, **üz**.

ö. IX/70, VII/167, VII/76, VIII/26, XIII/107, XIII/86, XIII/88, XL/25, XXII/65, XXII/68, XXII/74, XXIX/42, XXV/53, XXXI/30, XXXII/41, XXXIII/211, XXXIII/220, XXXIII/390, XXXIII/441, XXXIII/468, XXXIII/535, XXXIII/550, XXXIX/136, XXXIX/138, XXXIX/143, XXXIX/212, XXXIX/221, XXXIX/225, XXXIX/307, XXXIX/310, XXXIX/319, XXXIX/35, XXXIX/412, XXXIX/416, XXXIX/419, XXXIX/421, XXXIX/424, XXXIX/450, XXXIX/467, XXXIX/472, XXXIX/488, XXXIX/491, XXXIX/511, XXXV/29, XXXVIII/21

ö.+ de IV/48, IV/68

ö.+ deri XXXII/32

ö.+ derin XL/170, XXXIII/406

ö.+ derinin V/44

ö.+ i I/165, VI/67, XXXIV/28

ö.+ ini XII/390

ö.+ leri II/108, XVIII/28, XXII/20, XXXVI/60

ö.+ ȫm VIII/8, XXXIII/193

ö.+ ü I/165, I/175, I/184, II/133, II/136, III/88, IV/132, V/194, VI/147, VI/150, VI/56, VII/101, VIII/27, XII/367, XII/368, XIII/104, XIII/107, XIII/18, XIII/58, XVI/121, XVI/18, XVII/40, XVIII/54, XX/66, XXIX/42, XXVI/47, XXXII/31, XXXIII/248, XXXIII/288, XXXIII/328, XXXIII/417, XXXIII/468, XXXIII/502, XXXIII/542, XXXIII/570, XXXIII/98, XXXIX/145, XXXIX/509, XXXIX/524, XXXIX/535, XXXIX/538, XXXIX/54, XXXVI/23, XXXVI/25

ö.+ üm I/182, II/98, VII/157, VII/25, VIII/17, VIII/27, VIII/94, X/34, XI/30, XII/223, XIII/69, XIII/70, XIX/18, XV/43, XVI/141, XVIII/138, XVIII/4, XVIII/5, XVIII/83, XXII/74, XXIII/24, XXVI/34, XXVIII/11, XXXII/45, XXXII/52, XXXIII/125, XXXIII/14, XXXIII/177, XXXIX/16, XXXIX/17, XXXIX/187, XXXIX/225, XXXIX/3, XXXIX/307, XXXIX/325, XXXIX/472, XXXIX/474, XXXIX/490, XXXIX/601, XXXV/64, XXXVI/12, XXXVIII/20, XXXVIII/33

ö.+ üm üçün XXXIX/475

ö.+ üme XIII/110, XXXIX/189, XXXV/67

ö.+ ümiz XXIX/38

ö.+ ümnen XII/137, XII/8

ö.+ ümȗn XXXIX/510

ö.+ ümü XXII/74, XXXIX/15, XXXIX/469

ö.+ ümün XXXIX/202, XXXIX/499

ö.+ ümündü XXXIX/3

ö.+ ümüz II/55, III/87, IV/101, V/164, VI/70, VI/82, VIII/58, VIII/67, X/33, XI/16, XIX/113, XIX/46, XIX/8, XIX/88, XL/137, XL/221, XV/15, XVII/15, XVII/16, XVII/23, XVII/26, XVII/32, XVII/34, XVIII/123, XXI/43, XXIV/34, XXVII/11, XXXI/29, XXXI/31, XXXIV/33, XXXIX/238, XXXIX/242, XXXIX/8, XXXV/13, XXXV/23, XXXV/51

ö.+ ümüze XVII/20, XXXII/50

ö.+ ümüzedi XX/22

ö.+ ümüzü VIII/58

ö.+ ümüzün IV/20, XXII/54, XXV/4, XXVIII/12

ö.+ ümüzünki XL/215

ö.+ ümüzünkin XXVIII/8

ö.+ ün IV/73, IX/16, XL/130, XLI/110, XVII/39, XVII/40, XVII/56, XXIV/19, XXIV/20, XXXIII/385, XXXIII/402, XXXIII/415, XXXIII/547, XXXIX/145, XXXIX/436, XXXIX/444

ö.+ ünde XXXIV/43

ö.+ üne I/218, VIII/153, XVII/46, XVIII/54, XX/84, XXVI/50, XXXIII/267, XXXIX/271, XXXIX/272

ö.+ ünen II/133

ö.+ ünnen II/57, XL/108, XVI/112, XXIII/41, XXIX/14, XXXIV/8

ö.+ ünnenem IX/61

ö.+ ünü XL/129

ö.+ ünün I/142, IX/86, XVI/14, XVI/74, XVII/42, XXXIII/466

ö.+ ünün neḫşesi XVII/90

ö.+ üve IX/55, XVI/115

ö.+ üvnendi XXXIX/554

ö.+ üvü V/168

ö.+ üz XXXIII/90

ö. adımı XXXIII/445

ö. adın XXXIII/449

ö. ālemimize XL/165

ö. aramızda XXXI/31

ö. ayāgınna XXV/42

ö. başın XXXIII/212

ö. dāstanımı XXXIX/201

ö. dilimiz XXXVII/74

ö. dilimizde XXXV/72

ö. dilimizi II/10, V/103

ö. elindē VII/124

ö. evin XL/138

ö. fāmilimiz XXXIII/185

ö. ġapısına XIII/86

ö. gözümnen XXXIII/177

ö. ḫānımı XXXIII/235

ö. mehsulatımızı XXXV/16

ö. mehsulātın XL/77

ö. memlekātımızdı XXXIII/598

ö. memleketini XXXVII/55

ö. nökerḫanāzdı XII/206

ö. vergisiymiş VII/166

ö. yerinde VII/20, XXXIII/401

alaçığın ö.+ ünün I/179

allahın ö.+ ünün ruhunnandı XVI/119

aşığın ö.+ ünün XXXIX/106

benim ö.+ ümün I/137

bizim ö.+ ümüz III/69

bizim ö.+ ümüzün XL/34

bizim ö. dinimizdedi I/130

dühtürün ö.+ ünün XXXIX/539

ġırḫımın ö.+ ü XVIII/134

herkesin ö.+ ü XXXIX/21

menim ö. dedem VI/126, VI/131

mēnim ö. dedem VI/165

menim ö. dedēm VI/129

menim ö.+ üm I/177

menim ö.+ üme XXXIII/122, XXXIII/70

menim ö.+ ümün I/140, VIII/93, X/18

menim ö.+ üṃün VI/45

onun ö.+ ün XVII/81

otun ö.+ ünün I/84

şeherin ö.+ ünün VII/63

ȫz bk. **öz**, **üz**.

ȫ. dilimiz XXXVII/73

ȫ.+ ümüze XX/22

özge Başka, diğer kimseler.

ö.+ ye XXXIX/436, XXXIX/444

P

paća (< Far. بادجاه) 1. Baca. 2. Pencere kenarında veya ardında bulunan delik.

p.+ dan V/222

paça Paça, krş. **alapaça**.

ala p. XXXIII/121

páhlivan bk. **pehlivan**.

p. VII/65

pāk (< Far. پاك) Temiz, halis, saf, katışıksız.

p. emege XXXIX/164, XXXIX/165

paked (< Fr. *paquet*) Paket.

p.+ e XXXIX/329

palaz Yünden veya pamuktan dokunmuş geniş ve uzun halı.

p.+ ı XXIV/35

palçıḫ Yapışkan çamur, balçık.

p. XXXIII/362

paltar Üste giyilen her türlü elbise, giyecek.

p. V/116, VI/56, XVIII/89, XVIII/92, XVIII/93, XXI/42

p.+ ımızı XIV/25

p. yumağa V/20

p. yuvardılar V/21

p. yuẏmağımız XIX/82

derviş p.+ ında IX/13

ġara p. XIII/103

ġara p.+ ı XIII/102

sünneti p. IX/103

toy p.+ ı XVIII/89

vezirün p.+ ın XVI/101

paltın (< Fr. *paletot*) Soğuk havalarda öbür giyeceklerin üstüne giyilen kalın kumaştan giysi, palto, bk. **bāltu, paltun**.

p.+ ım I/40

paltun bk. **bāltu, paltın**.

p. XXVII/16

pansuman (< Fr. *pansement*) Yara temizliği ve bakımı.

p. XXXIX/513

pap (< Fr. *pop*) Pop müzik.

p. musıġiler IX/63

papaḫ Başa geçirilen her türlü giysi, başlık, börk.

p. XIII/59, XLI/111

p.+ dī IX/105

paparçın Korkma, tedirgin olma durumu.

p.+ ım XXII/85

pap musıġi (< Fr. *pop*) Pop müzik.

p. m.+ ler IX/63

para (< Far. پاره) 1. Parça. 2. Eski madenî para.

p.+ sı XVI/24

ağacın p.+ sıdī XL/159

para bk. **para ġışlaḫ**.

p. XXVII/9

para ġışlaḫ Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

p.+ dı XXVII/9

parç Kulplu su kabı, maşrapa, sürahi, bk. **pārça, parça**.

p. XXI/64

parça bk. **pārça, parç**.

p.+ nın lāyesinde XL/222

pārça bk. **parça, parç**.

p. XXI/67

parıyar Kişi adı.

p. XXVI/48

parsabad Erdebil eyaletine bağlı bir yerleşim birimi, bk. **parsabād, pārsabad, parsabat**.

p.+ a XXXV/9

p.+ dan XXXIII/51

p.+ ın XXXV/8

parsabād bk. **parsabad**, **pārsabad**, **parsabat**.

nereside-i p. XL/9

pārsabad bk. **parsabād**, **parsabad**, **parsabat**.

p.+ dadı XXV/36

parsabat bk. **parsabād**, **parsabad**, **pārsabad**.

p.+ da XXXIX/9

pasdar (< Far. پاسدار) Devrim muhafızı, bk. **pāsdar**, **pasTar**.

ay p. XXXIX/325

p. iydi XXXIX/316

pāsdar bk. **pasdar**, **pasTar**.

p. XXXIX/320

pāsgāh (< Far. پاسگاه) Karakol.

p. XVIII/15, XVIII/114

p.+ a XXXV/48

pasTar bk. **pasdar**, **pāsdar**.

p.+ lar XXXIX/316

paşa Osmanlı Devleti zamanında Osmanlı coğrafyasında ya da komşu coğrafyalardaki bazı Müslüman devletlerde yüksek sivil memurlara ve albaydan üstün rütbede bulunan askerlere verilen unvan, bk. **paşe**.

mahmıt p. XXXIII/286, XXXIII/312

mahmut p. XXXIII/300

mahmıt p.+ nı XXXIII/311

mahmıt p.+ nın adamı XXXIII/308

paşe bk. **paşa**.

mahmıt p.+ ynān XXXIII/306

patda - Dağılmak, yırtılıp açılmak, yarılmak, patlamak.

p.- r XXIX/20

pay 1. Birden fazla kişi arasında bölüşülmüş bir bütünden, bu kişilerin her birine düşen bölüm, hisse. 2. Allah rızası için dağıtılan yeme içme türünden ikram, bk. **pāy**.

p. V/164

p.+ ın III/101

p. vėrmez I/219

p. getirer III/99

toy p.+ ısın I/95

pāy bk. **pay**.

p.+ ın V/222

ōnun p.+ ını V/226

pāyıs bk. **pāyız**, **payız**, **pāyiz**, **payíz**.

p. XIV/51

payız bk. **pāyız**, **pāyıs**, **pāyiz**, **payíz**.

p. XIII/37

p.+ da II/86, XVIII/12

p.+ dan XVIII/11

pāyız bk. **payız**, **pāyıs**, **pāyiz**, **payíz**.

p. XXXIII/242

p.+ da I/103, XXIII/39, XXXIII/113

p. iymış XXXIII/241

pāyitaḫt (< Far. پایتخت) Başkent, başşehir.

p.- ı hüseynī VII/66

pay-e yek bk. **rānende-yi pay-e yek**.

p. XXXVIII/36

pāyiz (< Far. پاییز) Sonbahar, bk. **pāyız**, **payız**, **pāyıs**, **payíz**.

p. balı XXXV/29

payíz bk. **pāyız**, **payız**, **pāyıs**, **pāyiz**.

p.+ e II/87

pāyiz balı Sonbahar balı, bk. **pāyize**.

p. XXXV/29

pāyize bk. **pāyiz balı**.

p. XXXV/28

p.+ de XXXV/31

payizgāh (< Far. پاییزگاه) Sonbahar, güz.

p.+ a XXXV/55

payla - 1. Pay etmek, bölüşmek, üleşmek. 2. Dağıtmak, bk. **pāyla -**.

p.- r I/92

p.- rdı XXI/49, XXI/50

p.- rdılar XXI/49

p.- ruḫ XL/221

půl p.- dı XVI/78

pāyla - bk. **payla -**.

p.- rdılar XXI/49

paylaş - Aralarında bölüşmek, pay etmek, üleşmek.

p.- mışıḫ V/164

paytaḫtı (< Far. پاتختی) Düğün gecesinden bir veya üç gün sonra kız tarafının gelinin evine gelerek evliliğin uğur bereket getirmesi için yaptığı kutlama, krş. **duvaḫattı**.

p. XXI/77

pehlivan (< Far. پهلوان) Güreşçi, boylu boslu ve güçlü kimse, bk. **páhlivan**.

p. ıdım XII/149

pejoẇ (< Fr. *Peugeot*) Bir araç markası.

p.+ du XXXVII/140

p.+ un XXXVII/139

penāh (< Far. پناه) Koruyucu, hami.

islam p.+ ī XII/91

penc (< Far. پنج) Dörtten sonra altıdan önce gelen sayı, beş.

p. XII/431

p.+ i XII/446

pencāh (< Far. پنجاه) Kırk dokuzdan sonra elli birden önce gelen sayı, elli, bk. **penćāh**.

p. XXXVII/80

penćāh bk. **pencāh**.

sāl-ı p.+ da XVI/41

penćalǵı Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

p. XXXII/56

penćere (< Far. پنجره) Yapıları aydınlatmak, havalandırmak amacıyla yapılan, çerçeve, cam, panjur, perde gibi eklentilerle daha kullanışlı bir duruma getirilen açıklık, pencere.

p.+ nin böğrünnen VII/80

pencşembe (< Far. پنجشنبه) Perşembe, bk. **perşemme**.

p.+ ler XIV/22

p.+ ye XIV/24

pendir bk. **penir**, **pēnir**.

p. VIII/144, XI/29, XXII/91

p. ėlėyrik XIV/7

penir bk. **pendir**, **pēnir**.

p. XXXII/46

p. ėlerik XIX/49

p.+ imiz XXXV/15

p.+ in II/68

pēnir (< Far. پنیر) Peynir, bk. **penir**, **pendir**.

p. XVII/10, XXXII/53

p.+ i XVII/16

p.+ in XL/12, XV/18

p.+ in suyunnan XVII/18

p.+ leri XVII/15

p.+ lerimiz XVII/13

p.+ lermiz XVII/11

perde (< Far. پرده) 1. Görüşü, ışığı engellemek, bir şeyi gizlemek için pencereye veya bir açıklığın önüne gerilen örtü. 2. Bir müzik parçasını oluşturan seslerden her birinin kalınlık veya incelik derecesi. 3. Gelinin kuşağı.

p. V/134, V/136, XVIII/72

p.+ de XVIII/66

p.+ ni V/137

p.+ nin altı XVIII/72

p.+ si XXXIX/565

p.+ sin V/134

p. getiren V/134, V/135

doḳḳuz p.+ dī IX/93

perde getiren Düğün günü gelinin kuşağını getiren genellikle küçük yaştaki çocuk.

p. V/134

perīnaz Kişi adı.

p.+ dı II/44

perişanlıġ Perişan olma durumu.

p.+ a XXV/41

perpi 1. Hastaları sağaltmak için uygulanan geleneksel yöntemlerin tamamına verilen ad. 2. Çocukları hastalıktan korumak için uygulanan yöntemlerin hepsi. 3. Bebeği hastalıklardan korunması için deriye koyma âdeti.

p. V/220, VIII/122

p.+ si VIII/120

p.+ sin VIII/128

p. ėlerdik VIII/120, VIII/121

perpi ėle - Çocukları hastalıklardan veya kötü ruhlardan korumak için yapılan uygulamalar.

p.- rdik VIII/120

perşemme bk. **pencşembe**.

p. V/105

pervāne (< Far. پروانه) Hayvancılık yapmak için devlet tarafından parayla verilen ruhsat.

p. XII/69

p.+ ye vėreller XXXI/33

pervāz (< Far. پرواز) Uçma, uçuş.

p. ėtti XII/71

perverdiġār (< Far. پروردگار) Bütün yaratıkları besleyen ve yetiştiren, Allah.

p.+ a IV/75

perveriş (< Far. پرورش) Besleme, yetiştirme, yem verme.

p. XXXV/21

pesend (< Far. پسند) Beğenme, seçme.

p. XL/88

peşm (< Far. پشم) Yün.

p.+ innendi XL/31

p.+ ini XIII/60

petehˈ Arıların yumurtalarını bırakmak ve bal depo etmek için yaptığı, düzgün altıgen ağızlı bal mumu yuvacıklar topluluğu, petek.

p. XL/71

p.+ lerimizin bālıdı XL/68

peyām Kişi adı.

p.+ dī II/44

peyderpey (< Far. پیدرپی) Sıra sıra, art arda.

p. XXXIX/504

peyġamber bk. **peygammer**, **peyġammer**, **peyġámmer**, **peyġemmer**.

p.- i enbiyā XII/273

p.+ dendi XXXIX/197

p.+ lerden XXXIX/198

enbiya p.+ rerimizinkidi VII/43

peygammer bk. **peyġamber**, **peyġammer**, **peyġámmer**, **peyġemmer**.

süleyman p. XII/376

p.+ di XII/417

p.+ e XII/458

peyġammer (< Far. پیغامبر) Allah'ın emirlerini kullara bildirmekle görevli kimse, peygamber, elçi, yalvaç, bk. **peyġamber**, **peygammer**, **peyġámmer**, **peyġemmer**.

p. I/74, I/75, I/76, I/78, I/79, XXXIX/224

zekeriya p. XII/377

p.- i islama XII/70

p.- i mecīd XII/441

yüz yirmi dört min p.+ den XVI/54

p.+ e XII/461

p.+ in I/77

peyġámmer bk. **peyġamber**, **peygammer**, **peyġammer**, **peyġemmer**.

muhammed p.+ di XII/381

peyġemmer bk. **peyġamber**, **peygammer**, **peyġammer**, **peyġámmer**.

hezret-i p. XII/454

pėyin Hayvan dışkısı.

p.+ innen XIX/84

pıçağ bk. **pıçaḫ**.

p.+ ın ağzın V/195, V/196

pıçaḫ Bir sap ve çelik bölümden oluşan kesici araç, bıçak, bk. **pıçağ**.

p. I/222, VIII/113

P. XXXIX/510

pıl bk. **pů l**, **pul**.

p. I/100, I/97, III/100, XXXII/40, XXXII/53, XXXVIII/59, XXXVIII/61

p.+ a II/86

p.+ da XVI/64

p.+ ı XVI/91, XXXII/44

p.+ ım XXXII/42

p.+ ımız XVI/67

p.+ ın III/102, XXXIII/101

p. alıyem XXXII/39

p. töker I/96

p. ġoyallar III/93

p. ġoyaruḫ III/95

teris p.+ ı XVI/24

pů l bk. **pıl**, **pul**.

p. XXXIII/61

p. payladı XVI/78

p.+ u XXXI/33

pıllı Para karşılığı yapılan, paralı.

p. XXXII/43

pılō bk. **pılōv**, **pılov**, **pů lō**.

p. XIV/14

sütdü p. VIII/141

pů lō bk. **pılōv**, **pılov**, **pılō**.

süttü p. XXI/55, XXIV/30

pılov bk. **pılōv**, **pů lō**, **pılō**.

p. III/62

pılōv (< Far. پلاو / پلو) Pirinçten, bulgurdan veya kuskustan yapılan bir yemek, bk. **pılov**, **pů lō**, **pılō**.

p. V/87

pırtan bk. **çirt**, **pirt**, **firt**, **çirt firt**, **çirt pirt**, **çırtannan pırtan**.

çırtannan p.+ ı VI/23

piç - bk. **biç -**, **biḉ -**.

p.- ende V/97

p.- erdi XVIII/22

p.- sīn V/97

pilte (< پیلته < Ar. فتیله) Mum, kandil ve lambalarda içtiği yağ veya gazın yanmasıyla aydınlanmayı, çakmaklarda benzinin yanması suretiyle bir şeyi yakmayı sağlayan bükülmüş, dokunmuş pamuk ip veya şerit, fitil.

p.+ si XII/329

pince (< پنجک < İng. *jacket*) 1. Erkeklerin ve kadınların giydiği, genellikle önden düğmeli, kalçayı örten, kollu üst giysisi. 2. Takım elbisenin üst kısmı, ceket.

p. XVIII/90, XVIII/94, XVIII/96

pirçeg bk. **birçeg**.

p.+ i XXXIII/561

pirt bk. **çirt**, **firt**, **çirt firt**, **çirt pirt**, **çırtannan pırtan**.

çirt p. XXXIX/199, XXXIX/51

pīruz (< Far. پیروز) Yenen, üstün gelen, galip.

p. olduḫ XVI/44

p. olup II/111

pis Kötü, pis.

p. XI/39, XLI/26, XX/87, XXXVI/55

p.+ di VI/37

p.+ in VII/135

p. adamdılar XII/229

p. işden XVIII/57

pislig bk. **pislik**.

p. ėledi XVIII/110

pislik Kötülük, pislik, bk. **pislig**.

p. XVI/73

piş - Ateşte, fırında, kaynar suda veya yağda ısı etkisiyle yenilebilir duruma gelmek, pişmek.

p.- ende V/69

p.- er XL/221

p.- erdi XVIII/33

p.- ir V/61

p.- ti IX/71

pişi Mayalı hamurdan yapılan, yağda kızartılarak pişirilen bir yiyecek türü, pişi.

p.+ di XL/220

p.+ dī XL/223

pişil - bk. **pişir -**, **bişir -**.

p.- eller XV/41

pişir - Bir besin maddesini gerektiği kadar ısıda tutarak yenebilecek veya içilebilecek bir duruma getirmek, pişirmek, bk. **pişil -**, **bişir -**.

p. VIII/141, XXIV/7

p.- dim XIX/23

p.- ebilmirīk VI/77

p.- eller V/16, V/19, V/28, XVII/86

p.- em VI/78

p.- ende V/222

p.- endē V/225

p.- er V/14

p.- ēr V/14

p.- erdi V/56, XXI/49, XXI/55

p.- erdihˈ VI/76, XV/30

p.- erdīhˈ VI/76

p.- erdik I/174, XI/49, XI/50, XI/51, XV/27, XXIV/29, XXIV/30, XXIV/31

p.- erdīk XI/49, XVIII/22

p.- erdiler V/31, V/80, VIII/123, XXI/54

p.- erdilēr V/178

p.- erik XIX/51

p.- erīk XIX/50

p.- ērik XIX/50

p.- ėydim XXIV/8

p.- ėyler V/31

p.- ib V/33

P.- ib XL/25

p.- iller V/32, V/41

p.- illēr V/46

p.- in VIII/145

p.- ip XXI/48, XXI/53

p.- iP XXI/45

p.- ir I/176, XXVIII/28

p.- irūk III/59

p.- iydik VIII/70

p.- me VIII/141

p.- miller V/80

p.- miyek XXIV/8

p.- rem XIV/14, XIV/15

p.- rik XIX/46, XIX/61, XV/31, XVII/20, XVII/34, XVII/56, XVII/57, XXIV/28, XXXII/51

p.- rūk III/59, III/60

p.- rük II/70, II/71, III/59, III/60, III/62, XIV/28, XL/220

p.- se XXXIII/97

aş p.- erdik XI/49, XXI/43

çöreh' p.- mē XIX/14

daşma p.- in VIII/145

ġeza p.- ēr V/13

ġeza p.- erdik V/177

pişmē bk. **Pişmiş** (II).

p.+ imiz XVII/30

pişmiş (I)Yemek yapılan yer, mutfak.

p. XXVI/21

Pişmiş (II) Yenilen şeylerin bütünü, yenilecek şey, yemek, bk. **pişmē**.

P. XIX/49

p.+ imiz XVII/30

p.+ lerimiz XXIV/28

P.+ lerimi̇̄z VI/75

pit - Bitki, tüy, saç vb. şeyler çıkıp yetişmek.

p.- er X/21

p.- ēr X/21

pīt Çok küçük bir nesnenin, su damlasının yere veya herhangi bir şey üzerine düşmesiyle çıkan hafif ses.

pīt p. V/175

p. pīt V/175

pitir - 1. Yetişmesini sağlamak. 2. Motif dokumak.

p.- er X/22

p.- rük III/26

piyada bk. **piyāde**, **piyáde**, **piyāda**.

p. I/123, XX/26

p. ġēdirik XIX/114

piyāda bk. **piyāde**, **piyáde**, **piyada**.

p. XXXIII/535

p. ġēdennen sōra XIX/115

piyáde bk. **piyāde**, **piyāda**, **piyada**.

p. XIX/103

piyāde (< Far. پیاده) Yürüyerek giden kimse, yaya, bk. **piyáde**, **piyāda**, **piyada**.

p. XIX/105

piy (< Far. پیه) Hayvanda biriken yağ ve onun eritilmiş hâlde olan mahsulü.

p.+ innen V/160, V/160

poncaḫ bk. **mıncığ**, **mınćıḫ**, **mınçıḫ**, **mincíğ**, **muncığ**.

p.+ ların V/143

porsu bk. **porsu deresi**.

p. deresi XX/61, XX/62

porsu deresi Erdebil eyaletinde bulunan bir yer adı, bk. **porsu**.

p. XX/61, XX/62

pū Ayıplama, hoş görmeme bildiren ünlem.

p. XII/349

pul Devletçe bastırılan, üzerinde değeri yazılı kâğıt veya metalden ödeme aracı, nakit, para, bk. **pů̄l**, **pıl**.

p. I/98, IX/37, V/140, XL/112, XVI/106, XVI/11, XVI/12, XVI/71, XXXII/38, XXXIII/59, XXXIX/249, XXXVI/48, XXXVIII/61, XXXVIII/62

p.+ a XL/112

p.+ a göre XXXIII/476

p.+ ımız XXXVIII/52

p.+ nan XXXIII/23

p.+ u I/98, IX/36, IX/37, XXXIII/492

p.+ un III/100, XVI/65

p.+ uv̇ XVI/104

ġan p.+ usunu XVIII/59

p. üçün XXXVIII/34

p. vėrerdiler V/136

p. vėriysen XVI/105

haram p. XL/119

otuz p.+ ı IX/37

p. iydi XXXIX/330

elefçir p.+ u I/168

zamānın p.+ u XXXVII/132

zat p.+ u XX/82

pulat bk. **pūlat**.

p.+ dı XXXIX/55

pūlat (< Far. پولاد) Çelik, bk. **pulat**.

p.+ dandı XXXIX/55

puldar (< Far. پولدار) Parası çok olan, zengin.

p. iydı XXXIII/299

pullu (I) Parası olan, paralı, zengin.

p. XVIII/92, XVIII/92

pullu (II) Süslü.

p. mınçıḫlı V/150

purçėlī tikābı Kişi adı ve soyadı.

p. XXII/5

purhesen Kişi adı.

p. XXXIX/452

puştu bk. **puştu suyu**.

p. suyu IV/52

puştu suyu Erdebil eyaletinde bulunan ve adını bölgede bulunan bir sıcak su kaynağından alan bir yer adı, bk. **puştu**.

p. IV/52

püskün Kötü gün, kara gün, bk. **püsküne ġal-**.

p.+ e ġaldılar XXXIII/207

püsküne ġal – 1. Kötü güne kalmak, kara günde olmak anlamına gelen bir deyim. 2. Vaziyeti kötüleşmek, bk. **püsküne**.

p.- dılar XXXIII/207

püstē (< Far. پسته) Fıstık.

p. XL/185

pütȭv bk. **pütöv**, **Pütöy**, **pütün**, **bütün**.

p. XVI/23

pütöv Eksiksiz, yarım hâlde olmayan, tam, bütün, bk. **pütȭv**, **Pütöy**, **pütün**, **bütün**.

p. XVI/22

Pütöy bk. **pütȭv**, **pütöv**, **pütün**, **bütün**.

P. XIII/9

pütün bk. **pütȭv**, **pütöv**, **Pütöy**, **bütün**.

p. XXXIII/111

R

rahatdığ bk. **irahatTığ**, **irāhatTığ**.

r.+ a VII/31

rahmetli Merhum, merhume, ölen bir kimse için Müslümanların söylediği bir söz.

r. XXXIV/26

rāiyet (< Ar. رعيّت) Bir devletin ya da bir reisin yönetimi altında olan topluluk, bk. **riyet**.

r.+ nen XXVI/52

ramazan (< Ar. رمضان) Ay takviminin dokuzuncu ayı, oruç tutulan ay.

r. bayram XL/144, XL/145

rānende (< Far. راننده) Sürücü, şoför, bk. **rānendi**, **irānende**.

r.- yi pay-e yekem XXXVIII/36

tireli r.+ siyem XXXVIII/36

rānende-yi pay-e yek (< Far. راننده پايه يك) Tır, kamyon otobüs vb. araçların şoförü.

r.- yi pay-e y.+ em XXXVIII/36

ranendeçilī Sürücülük, şoförlük.

maşının r.+ di XXXVIII/12

rānendi bk. **rānende**, **irānende**.

r.+ ye XXXVIII/30

ras (< Far. راست) Doğru, düzgün, bk. **iras**, **ras gel -**.

r. gelmez XL/102

r. gelmēz XL/102

ras gel - Uyum sağlamak, denk düşmek, münasip olmak, bk. **ras, iras gel -**.

r. g.- mez XL/102

r. g.- mēz XL/102

rasul bk. **resul**.

r.+ e XII/440

rayihe bk. **rāyihe**.

r.- i bal XXXIV/52

rāyihe (< Ar. رايحه) Koku, güzel koku.

r. XXXIV/52

rāzı (< Ar. راضى) Uygun bulan, benimseyen, isteyen, kabul eden.

r.+ yam XXXII/54

r.+ yām XXXII/41

r.+ yem XXXII/45

rebt (< Ar. ربط) Bağlantı, ilgi, alaka.

r.+ i XL/112

redd (< Ar. رد) İz, ayak izi.

r.+ iynen XX/49

oların r.+ iyćen XX/50

redif (< Ar. رديف) Sıra, nizam.

r.+ de XVII/84

r. ėleyiP XX/50

r. ėleyük XX/51

r. ėyledi XXXIV/29

reġīb (< Ar. رقيب) Herhangi bir işte birbirini geçmeye çalışan kimse, rakip.

r.+ in XXV/51

rėhber (< Far. رهبر) Önder olan kimse veya şey.

r. XXXIX/363

rehbereng (< Far. رنگ به رنگ) Çeşitli renkleri olan, renk renk, rengârenk.

r. XVII/79

rehli Renkli.

r. ipi XVII/84

rehm bk. **rehmet, irahmet, irehmet, irehm, īrehmet, irėhmet**.

r. gelsin XVI/124

rehmet bk. **irahmet, irehmet, rehm, irehm, īrehmet, irėhmet**.

r.+ ine XXXIV/25

r. ėlesin XVI/115, XXII/28

r. ēlesin VII/168

allahın r.+ ine XXV/14

reis bk. **rēs, ireyis**.

r.- i cumhur XXXVI/24

reis-i cumhur (< Ar. رئيس جمهور) Cumhurbaşkanı, cumhur reisi.

r.- i cumhur XXXVI/24

reng (< Far. رنگ) Işığın gözde oluşturduğu duyum, renk, bk. **ireng**.

r. III/28, XII/333

r.+ i XVII/80

neyinin r.+ i V/118

rēs bk. **reis, ireyis**.

r.+ imiz XXI/52

rēsidegī (< Far. رسيدگى) Bakma, bakış, ilgi.

r. ėliyen XX/33

resm (< Ar. رسم) Âdet, usul.

r.- i rusumlar XL/50

ġādimin r.+ i XXXVI/55

resul (< Ar. رسول) Kendisine kitap indirilmiş peygamber, bk. **rasul**.

yā r. XXXIX/121

revac (< Ar. رواج) Müşterisi olan, çok satılan.

r. vėrrūk XXXV/16

reveş (< Far. روش) Usul, yol, yöntem.

r.+i XXXV/49

reyon (< Fr. *rayon*) İlçe, kaza.

şemşir r.+ unnanıḫ IX/67

rıḫne (< Far. رخنه) Zarar, ziyan.

r. ėleyipler VII/98

rıza (<Ar. رضاء) Razı olma, memnunluk.

allah r.+ sı IV/48

rīşe (< Far. ریشه) Kök, soy.

r.+ sī XL/115

riyā (<Ar. ریاء) Olduğundan farklı görünme, özü sözü bir olmama, ikiyüzlülük.

r. XII/271

riyet bk. **rāiyet**.

r. IV/84

rōğani (< Far. روغنی) Yağlı.

r.+ di XL/221

ruberu (< Far. رو برو) Yüz yüze.

r. XXXV/46

rubu Dokumalara işlenen bir tür nakış.

r. XI/18, XI/18

rūd (< Far. رود) Nehir.

r.- i eres XL/200

rudervāsi (< Far. رودربایستی) Utanma, hayâ.

r.+ de XL/39

ruh (< Ar. روح) İnsan ve hayvanda vücudu canlı kılan hayat cevheri, can, ruh, bk. **rūḥ**.

r. XVI/116, XVI/118, XXXIX/550, XXXIX/573, XXXIX/596

r.+ lar XVI/116

allahın özünün r.+ unnandı XVI/119

rūḥ bk. **ruh**.

r. VII/22

ruhullah ḫıredmendī Kişi adı ve soyadı.

r. XXIX/4

ruku (< Ar. رکوع) Öne doğru eğilme, rükû.

r. XXXIX/69, XXXIX/74

rum bk. **rumiye, rumṃiye**.

r.+ nan I/113, XXV/9

rumiye Anadolu, bk. **rum, rumṃiye**.

r.+ den I/24

r. tėrefinnen I/24

rūmiye Batı Azerbaycan eyaletinin yönetim merkezi olan şehir, Urmiye.

r.+ di XXXVII/122

rumṃiye bk. **rumiye, rumṃiye**.

r.+ den I/23

rus Rusya'da yaşayan Doğu Slav halkı veya bu halkın soyundan olan, Rus.

r.+ dar XL/202

r.+ lar XL/205

rūsm bk. **rusum**.

oların r.+ iynen XX/49

rusTā (< Far. روستا) Köy.

r.- yı naćaḫbul kendīyīk XIX/4

rusum (< Ar. رسوم) 1. Tören, merasim. 2. Gelenek, görenek, bk. **rūsm**.

resm-i r.+ lar XL/50

rūz (< Far. روز) Gün, gündüz.

r.- ı ġıyāmet XII/446

r.- i eşāyir imiş XXXIX/312

rūzgar (< Far. روزگار) Zaman, devre, dönem.

r.+ da XXXIII/133

ruzi bk. **rūzi**.

r.+ muzu II/13

rūzi (< Far. روزی) 1. Yemek, yiyecek. 2. Geçim, bk. **ruzi**.

r.+ sin X/48

rüe (< Ar. رؤیت) Görme, bakış, görünüş.

r.+ sinnen XXIX/14

rükn (< Ar. رکن) Bir şeyin temel direği, rükün.

r.- ü din XII/131

r.- ü dini XII/130

r.- ü īman XII/133

r.- ü īmān XII/130

S

saad bk. **saat, sahat, sahāt**.

s. XIX/42, XIX/43

iki s. XIX/128

iki s.+ a XX/25

saat (< Ar. ساعت) Bir günlük sürenin yirmi dörtte birine eşit, altmış dakikalık zaman dilimi, zaman parçası, vakit, zaman, bk. **saad, sahat, sahāt**.

s. V/19, XI/25, XX/36, XXXV/65

s.+ ım XXXIX/282

dört s. XXXIII/69

dāvar s.+ ı XXII/90

iki s. XXXIII/51, XXXIII/77

iki s.+ a XXIV/17

ölüm s.+ ımı XXXIX/281

üç s.+ a XXIV/17

üş s.+ a XX/25

üş s. XL/213, XXXIII/77

yārım s. XXXIX/237

sāb bk. **sāḥíb, sāhıb, sahıb, sahab**.

s.+ ın IV/122

saba bk. **sabah, sabīh, sup, süb, süP**.

s. XIX/120, XIX/51, XIX/62

s. süb XIX/51

sabah bk. **saba, sabīh, sup, süb, süP**.

s. III/103, XLI/68, XLI/69, XLI/70, XLI/71, XLI/72, XLI/73

s.+ a V/91

s.+ ları IX/18, XLI/73

s.+ nan XXXIV/28

sabelan bk. **savalan, sebelan, sebelān**.

dāmen-i kuh-i s.+ da XXXV/36

sābıġa (< Ar. سابقه) Geçmiş bulunan şey, geçmiş bulunan olay, bk. **sābiġa**.

s.+ sı XL/85

sābıt (< Ar. ثابت) Yerinden oynamayan, yerini değiştirmeyen, durağan, bk. **sābit**.

s.+ dı XXXVII/115

s.+ dılar XXXVII/115

sābi (< Ar. صابىء) Yıldız, yıldızın doğması.

s. XII/124

sābiġa bk. **sābıġa, sābiġa**.

s.+ sı XL/121

sabīh bk. **sabah, saba, sup, süb, süP**.

s.+ a XIX/45

sābit bk. **sābıt**.

s. XXXIX/36

sać Yassı demir çelik ürünü veya bu üründen yapılan.

s. V/16, XV/32

s.+ á VIII/70

s.+ a XV/30

s.+ da XIX/50

s.+ dı XV/32

s. altına V/16

s. içi V/14

s. içi III/59

s. üsdü XVII/34

saç bk. **saç**.

s. XLI/30

sać içi Sacda yapılan et yemeği.

s. V/14

saç Baş derisini kaplayan kıllar, bk. **saç**.

s. XLI/30, XLI/31

s.+ a XLI/30

sad (< Ar. ص) Arap alfabesinin on dördüncü harfi.

s. XII/378

sād bk. **sed** (II), **sēd**.

s. VII/51

sada (< Ar. صدا) Ses, seda.

s. VII/56

sadāġat bk. **sadáġet, sedāġat**.

s. VII/91, XXIII/21

sadáġet bk. **sadāġat, sedāġat**.

s. VII/89

sādi bk. **sādī**.

s. VII/11

sādī Kişi adı, bk. **sādi**.

ḥaćı ağa-yi s. VII/5

aġa-yi s. VII/12

saf (< Ar. صاف) Katıksız, arı, katışıksız, halis, has.

s. XII/63

safa bk. **safā**.

s. gelipsin XXII/2

safā (< Ar. صفأ) Gönül rahatlığı, rahatlık, kaygısız ve sakin olma, sefa, bk. **safa**.

s. VII/46

saġ bk. **sağ, sah**.

s. terefinde XXXIII/548

sāġı (< Ar. ساقى) İçkili toplantılarda içki dağıtan kimse.

s. XII/327

sağ 1. Vücutta kalbin bulunduğu tarafın karşısında olan, sol karşıtı. 2. Sağlam, esen, yaşamakta olan, bk. **saġ, sah**.

s. XX/43

s.+ da XXXIII/355

s.+ da solda IX/106

s.+ ım XXXIX/426, XXXIX/432, XXXIX/426

s. ol VII/176, VII/2, VII/60, VIII/2, XLI/41, XXXIII/133, XXXIV/37

s. olasan XL/19, XVII/67, XXX/21

s. olsun III/88, IX/43, IX/48

s. ossun XVI/66, XVI/86, XXXIII/414

s. salamat XIII/99

s. sol XII/201

s. destimde VII/58

s. eli X/49

sağ - 1. Memeyi parmaklar arasında sıkarak sütünü akıtmak. 2. Kovandaki balı peteklerden almak. 3. Yumak durumundaki bir şeyi çözüp açmak, bk. **sah -**.

s.- annan sōra XIX/44

s.- ar XXXII/19

s.- ār XX/42

s.- arıḫ XIX/43, XIX/44, XVII/8, XXII/90, XXXII/18

s.- aruḫ XX/41

s.- ıllar V/47, V/49

s.- ıllār XV/18

s.- ıP XX/37

s.- ırūḫ XIV/7

s.- mıllaẖ XIII/56

s.- mışam XIX/18

s.- mışām XIX/17

davar s.- ardı VI/35

inek s.- ardīḫ VI/13

sağdıç Düğünde gelin veya damada kılavuzluk eden gelinin veya damadın sağında bulunan kimse.

s. solduç III/108

sağlığ 1. Bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olması, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet. 2. Bir ortamda birinin onuruna veya onun şanı için söylenen söz, bk. **sağlıḳ, sağluğ, sağlıḫ**.

s.+ ına X/97, XXXIX/349, XXXIX/350

s.+ ıza XII/111, XII/204, XII/339, XXV/54, XXXIX/171, XXXIX/371, XXXIX/448, XXXIX/617, XXXIX/627

s.+ uv̇a X/91

s.+ uza XXXIX/225, XXXIX/299, XXXIX/334, XXXIX/599

ammedin s.+ ına XXXIX/617, XXXIX/622

āy ḫavendinin s.+ ına X/94

ćan s.+ ı VII/168, VII/60

ejder ḫavendinin s.+ ına X/94

ġonaḫlarımın s.+ ına XXXIX/435

ḫavendilerin s.+ ına X/96

ḫumeyninin s.+ ınnan XXII/28

onun s.+ ına X/95, X/96

seccadın s.+ ına XXXIX/350

seććadın s.+ ına XXXIX/617

seććadın s.+ ınā XXXIX/594

sağlıḫ bk. **sağlıḳ, sağluğ, sağlığ**.

s.+ v̇uza X/108, X/95

sağlıḳ bk. **sağluğ, sağlıḫ, sağlığ**.

s.+ ıza I/65

s.+ uv̇a I/158

sağluğ bk. **sağlıḳ, sağlıḫ, sağlığ**.

s.+ uv̇a XXXIX/96

senin s.+ uv̇a XXVI/37

s.+ uzā XXXIX/134

sağmal Süt veren, sağılan, sağımlı.

s. XIV/53

s. ġōyun XXXIII/201

s. ġōyunu XXXIII/187, XXXIII/205

sağ ol - İyilik, yardım veya hoşa giden bir davranış karşısında "Çok yaşa, teşekkür ederim." anlamlarında söylenen bir söz.

s. o. VII/176, VII/2, VII/60, VIII/2

s. o.- asan XXX/21

sah - bk. **sağ -**.

ġōyun s.- ar V/12

sah bk. **sağ, saġ**.

s. ıdı VI/80

sahab bk. **sāḫ̊íb, sāhıb, sahıb, sāb**.

ev s.+ ı VI/38

sahat bk. **saad, saat, sahāt**.

s. XVII/7

bir s. IX/60

sahāt bk. **saad, sahat, saat**.

s. XXXIII/156

sahıb bk. **sāḫ̊íb, sāhıb, sahab, sāb**.

s. XII/378

sāhıb (< Ar. صاحب) 1. Herhangi bir şey üstünde mülkiyeti olan, onu yasaya uygun bir biçimde dilediği gibi kullanabilen kimse, iye, malik. 2. Herhangi bir niteliği olan kimse, ehil. 3. Koruyan, arka çıkan, gözeten kimse, bk. **sāḫ̊íb, sahıb, sahab, sāb**.

s. XII/96

sahıbe'z-zemān (< Ar. صاحب الزمان) İmamiyye Şia mezhebi tarafından gelişi beklenen Mehdi olarak kabul edilen on ikinci imam Muhammed Mehdî el-Muntazar için kullanılan bir unvan.

s. XII/378

sāḫ̊íb bk. **sāhıb, sahıb, sahab, sāb**.

s.+ im XV/44

saḫla - 1. Korumak. 2. Gizlemek. 3. Beslemek, yetiştirmek. 4. Biriktirmek. 5. Konuk etmek. 6. Durdurmak. 7. Tutmak, sahip olmak. 8. Geçinmek, geçimini sağlamak, bk. **saḫlá -, saḫlā -, saḫle -, saḫlė -**.

s. II/81, II/82

s.- dı I/62, XXXIV/29, XXXIV/26

s.- dılar XIX/112, XIII/70

s.- dım XXXIII/146, XXXIX/187

s.- dī XVIII/140

s.- dīn XLI/10

s.- ī̈r XXV/5

s.- llar XIII/44

s.- mağı XVIII/36, XVIII/37, XVIII/57

s.- mağına XVII/42

s.- maḫ XVIII/55

s.- maram XXXIX/189

s.- marıḫ IV/17, VI/12

s.- maz XL/59, XXXIII/210

s.- mır XXXVI/57

s.- mışam VII/86

s.- r V/168, VI/70, XXXIII/209, XXXIII/212

s.- rdı VI/35

s.- rdıḫ IV/69, VI/13, VI/95, VI/96, XXV/23

s.- rdılar V/198, XIV/60

s.- rdīḫ VI/92, XI/24

s.- rıḫ IV/15, XX/11, XXIX/24, XXIX/25, XXIX/26

s.- ruḫ XIV/45, XIV/46

s.- sā VI/70

s.- san II/81

s.- sın VI/86, XVI/118, XXV/32

s.- y XVI/103

s.- yabilek XL/222

s.- yabilmez XXXIII/212

s.- yaelmessen VIII/61

s.- yaelmedim X/34

s.- yaḫ XXXIX/607

s.- yāḫ XL/222

s.- yannan sōra XXXV/55

s.- yar XVII/86

s.- yarıḫ XVII/17, XVII/20, XVII/61

s.- yārıḫ XVII/17

s.- yırdı XXV/29

s.- yir XXXIII/143

s.- yirmiş V/174

s.- yruḫ XIV/6, XXXII/47

s.- yrūḫ II/72

s.- yuḫ XX/11

allah s.- sın XII/113, XII/224, XXII/103, XXII/27

allah seni s.- sın XII/345

ġoyun s.- rıḫ IV/15, XXXI/10

hėyvan s.- rıḫ I/13, IV/15

ġoyun s.- ruḫ II/12, XXXV/51

māl s.- ruḫ II/13

ġoyun s.- yruḫ X/17

deve s.- rdıḫ IV/17

davar s.- rdılar VI/81

uşaḫ s.- rdılar V/24

ezā s.- dı XXXIII/576

hėyvan s.- rdī XXXVI/42

saḫlá - bk. **saḫla -, saḫlā -, saḫle -, saḫlė -**.

ġoyun s.- yrík XXXII/7

saḫlā - bk. **saḫla -, saḫlá -, saḫle -, saḫlė -**.

s.- dın VIII/154

saḫlan - Korunmak, saklanmak.

s.- ır XXXIX/45

s.- ırdı XVIII/67

saḫlaşdır - Kendi geçimini sağlamak, geçinmek.

s.- a XXV/32

saḫle - bk. **saḫla -, saḫlá -, saḫlā -, saḫlė -**.

s.- yírdı XXXIII/209

saḫlė - bk. **saḫla -, saḫlá -, saḫlā -, saḫle -**.

s.- yruḫ XXXI/10, XXXI/11

saḫt (< Far. سخت) Güç, zor, zahmetli.

s.+ dı XVIII/37

saḫt ėle - Yapmak, düzenlemek.

s. ė.- mişem XXXIX/16, XXXIX/17

s. ė.- yib XXXIX/19

sākin (< Ar. ساكن) Bir yerde yurt tutup yaşayan, bir yerde sürekli oturan, oranın ahalisinden olan.

s.+ imiz V/7, V/8

saḳḳal Yetişkin erkeklerde yanak ve alt çenede çıkan kılların tümü, sakal.

s. XLI/38, XVIII/38

s.+ ı XIII/104

saḳḳallı Sakalı olan, sakallı.

s. XVIII/38

s.+ lar XVIII/38

saḳḳız Yapışkan reçineli madde, sakız.

s.+ ı VI/138

sal - 1. Bir şeyi yüksekten aşağı bırakmak. 2. Çevirmek. 3. Bırakmak, düşürmek. 4. Kurmak, yapmak. 5. Geçirmek, takmak. 6. Örtmek. 7. Getirmek, hatırlamak. 8. Yerleşmek. 9. Göndermek. 10. Döşemek, sermek, koymak, bk. **sāl -**.

s. III/51, XV/62, XVI/88, XXXIII/175

s.- aćaḫ XIV/52, XVI/32, XVI/33

s.- allar XXIX/41

s.- an VII/137, XXXIII/595

s.- anda I/191

s.- ar III/6, XXIX/40

s.- aram XII/264, XII/268

s.- ardı XI/35, XVIII/20, XVIII/21

s.- ardıḫ I/204, I/202, I/203, VIII/102, XI/29

s.- ardılar V/18

s.- ardī XVIII/30

s.- arduḫ II/106

s.- dı I/191, XII/377, XXXIII/400

s.- dılar XVIII/147, XXVI/35, XXXIX/521, XXXV/73

s.- dım XXVI/33

s.- dın XII/104

s.- eyıḫ XXIX/23

s.- ı V/18

s.- ıb VII/137

s.- ır XV/18

s.- ıruḫ III/100, XIV/7

s.- lıḫ XXIX/21, XXVIII/24

s.- ma XII/76, XXXIX/623

s.- mamışam IX/106

s.- mazdı XVIII/72

s.- mıyāćam XXV/48

s.- up II/105

ćahaziye s.- lıḫ XIX/89

döşek s.- ardırlar XI/37

döşek s.- ardıḫ XI/13, XI/8

tendir s.- ardıḫ VI/99

yorğan s.- ardıḫ XI/13, XI/8

iskan s.- ardık VIII/101

yadıma s.- ım XV/11

yadıma s. V/157

yādıma s.- am IV/89

ġanat s.- dı XII/379

ġapını s.- ıPlār I/117

heves s.- mışām XXXIX/15

nezer s.- dı XII/71

yola s.- mışam XXXVIII/48

yola s.- ıllar XV/55

yorġan s.- ardılar XI/36

yāda s.- andā XII/162

yola s.- andā XXVI/31

zindana s.- ar XXXII/26

ġālip s.- ardı XVIII/136

sāl - (I) bk. **sal -**.

s.- ıp XXXIII/396, XXXVI/25

s.- ıpdı VI/9, XXXVI/23

s.- ıyuḫ XX/21

mesgán s.- ır IX/11

yuva s.- ıpdı XII/320

zora s.- ıbsan XXXIX/529

sāl (II) (< Far. سال) Yıl, sene.

do s. XXXVII/71

s.- ı penćāhda XVI/41

salam (< Ar. سلام) Bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma, esenleme, merhaba. 2. Kişi adı, bk. **selām, selam, salām**.

s. IX/15, XL/114, XXVII/2

s.+ a XL/109, XL/115

s.+ ın XXXIII/145

s. vēr XL/108

s. vėrir XII/366

salām bk. **selām, selam, salam**.

s. XII/370

salamáleyke bk. **salamáleyke, salamaleykim**.

s. IX/14

salamaleykim bk. **salamáleyke, salamaleykim**.

s. IX/53

salamat bk. **salāmat, sālamat, sālāmat**.

s. X/89, X/90

sağ s. XIII/99

s. ėlesin VIII/130, XXII/103

s. ossun V/220

salāmat (< Ar. سلامت) Esen olma durumu, esenlik, bk. **salamat, sālamat, sālāmat**.

s. X/71, X/72, X/73, X/75, X/76, X/77, X/78

s. ėle XVIII/108

s. ėlesin X/42, XXII/3

sālamat bk. **salāmat, salamat, sālāmat**.

s. XIII/99

sālāmat bk. **salāmat, salamat, sālamat**.

s. X/70, X/87, X/88

salavat (I) (< Ar. 1 صلوات.) Hz. Muhammed'e saygı bildirmek için okunan dua. 2. Korkulan durumlarda okunan dua.

s. çövürer VIII/123

s. çövürrük VIII/129

salavat (II) Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

s.+ da I/163

saldır - Bırakma, gönderme, haber verme işini yaptırmak.

kėbin s.- ardılar IV/113

s.- ma XXXIX/285

sāle (< Ar. صلاء) Çağırma, davet etme.

s. vėrdi XII/444

salı bk. **sarı**.

s. XXXIII/402

salım bk. **sālım, sālim**.

s. VIII/99

sālım bk. **salım, sālim**.

sehih s.+ dı XX/71

salın - Serilmek, yapılmak.

ġālıp s.- ār XXXI/45

salında - Yakalanmak, tutulmak, düçar olmak.

s.- dı XXXIII/405

sālih Kişi adı.

s. XXV/9

sālim (< Ar. سالم) Sağlam, sağlıklı, sıhhatli, bk. **salım, sālım**.

s. II/105, XVI/43

sehih s.+ di XXXIX/524

sallan - Bağlı bulunduğu yerde gevşek duruma gelip yerinden oynamak, kımıldamak.

s.- armış XXXIII/531

s.- eymış XXXIII/530

s.- ıp X/127

saman Ekinlerin harmanda dövülüp taneleri ayrıldıktan sonra kalan, hayvanlara yedirilen ufalanmış sapları.

s.+ dı II/85

s.+ ī II/81

küleş s.+ ın VII/136

san - 1. Bir şeyin olma veya olmama ihtimalini kabul etmekle birlikte, olabileceğine daha çok inanmak, zannetmek, zanneylemek. 2. Hesap etmek.

s.- aram XII/260

s.- ardılar I/170

san Ün, şan, şöhret, unvan.

s.+ ı XXXIII/419, XXXIII/420

s.+ ın XII/304

sanć - Saplamak, batırmak.

s.- ıp V/218

sanćı Ağrı, sızı.

s. XIX/94

uşağın s.+ sı XV/72

sanćı gülü Bir tür bitki.

s. XIX/94

sanē - Saymak.

s.- yıp I/168

santı (<Fr. *centimètre*) Bir metrenin yüzde biri uzunluğunda bir ölçü birimi, santim.

beş s. XXXIII/530

beş s. buz XXXIII/530

sap Bitkinin dal, yaprak, çiçek vb. bölümlerini taşıyan, ağaçlarda odunlaşarak gövde durumunu alan bölüm.

s. kimin XXXIX/531

sar - Çevresini çevirmek, çepeçevre dolanmak, çevrelemek, bürümek, bk. **sarı -, sarĭ -**

bėllerini s.- allar V/24

s.- ardı XVIII/125

s.- ardılar XI/39

s.- ırdılar I/173

s.- i̯ruḫ III/8

s.- ıydıḫ XXIV/20

s.- íyi̊rduḫ XXIV/19

sar bk. **sār**.

s. XXXIII/210, XXXIII/211, XXXIII/212

s.+ lan I/155

sār (< Far. سار) Atmacagiller familyasından bir tür kuş, bk. **sar**.

s. XXXIII/210

sārā Han Çoban ve Saray adlı destandaki kahramanlardan biri, Saray.

s.+ nı XXXIX/366

sarab Erdebil eyaletine bağlı bir yerleşim birimi, bk. **sarap**.

s. XXXIII/118

s.+ dan VII/64

s. terefinnen XXXIII/122

saral - 1. Sarı olmak, rengi sarıya dönmek, sararmak. 2. Yorulmak, bitkin olmak.

s.- dın XII/105

s.- ıp XIX/30

s.- mışām XVI/48

sarap bk. **sarab**.

s.+ nan XXXIII/25

s. yaylağına V/8

saratan (< Ar. سرطان) Kanser.

s. merizçilik XXXIX/267

saray (< Far. سرای) Hükümdarların, devlet başkanlarının oturduğu ya da

kamu işlerinin yürütüldüğü büyük, gösterişli yapı.

s.+ a IX/14

s.+ da IX/14

s.+ ımın taḫçasındā VII/116

sardava Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

s. üsdü XX/15

sarı (I) Yeşil ile turuncu arasında bir renk, limon kabuğu rengi, bk. **sārı**.

s. V/35, V/42

sarı s. XXXIII/514

s. ġulaḫlı V/122

s. gül XIX/99, XXXIII/518

s. köyneh' XIV/29

s. sarı XXXIII/514

s. yağ V/57, XXII/92

s. yağdān VI/32

sarı (II) Karşı, yönünce, doğru, bk. **salı**.

s. XIII/95

otdan s. II/51

çėnnibele s. IX/22

dervişlere s. IX/16

erzuluma s. IX/23

eve s. XIII/97

hėyvannan s. V/196

munun sürüsüne s. V/197

yaŋşağı s. IX/45

sarı - bk. **sar -, sarĭ -**.

s.- dı XXXIII/483

s.- mışdı XXXIII/488

s.- mışdī XXXIII/488

sārı bk. **sarı** (I).

s. V/122

s. ġulaḫlı V/122

s. yağ VI/88

sarı ġulaḫlı Koyunların gelişmişliğini ayırt etmek için kullanılan sarı rengin bir tonu.

s. ġ. V/122

s. ġ. V/122

sarı gül Sarı renkli bir tür çiçek.

s. XIX/99

sarı kök Zerdeçal.

s. V/36

s.+ dü XL/224

sarıl̥ - Kendini sarmak, bürünmek.

s.- dım XIX/114

sarılıḫ Sarılık hastalığı.

s. XX/72

sarı tel Bir tür âşık havası.

s. XXXIX/494

sarı yağ 1. Tereyağı. 2. Eritilmiş tereyağı.

s. V/57, XL/214, XXII/92

s.+ dan VI/32

sarĭ - bk. **sar -, sarı -**.

s.- dım XIX/113

saş - Bir şeyi ortalığa dağıtmak, dökmek, saçmak.

s.- dīḫ VI/140

sat - Bir değer karşılığında bir malı alıcıya vermek, satmak, bk. **sāt -**.

s.- allar XVIII/42

s.- ana XXXIX/551, XXXIX/597

s.- arduḫ II/124

s.- arıḫ XIX/90, XVII/19, XXIX/39

s.- arīḫ XIX/90

s.- aruḫ XIV/51, XXXV/16

s.- dıḫ VI/82, VI/83

s.- ıp XXXII/40

s.- ırıḫ XXII/95

s.- ırūḫ XL/13

s.- iy XV/19

s.- maḫdī XXXIX/5

s.- malısın XV/19, XVII/19

s.- māmışām XXV/46

s.- mışam XXXIX/19, XXXIX/20

sāt - bk. **sat -**.

s.- ıllar XIII/60

satıl - Satma işi yapılmak.

s.- ır XII/392

s.- maya XXXII/51

sātın āl - bk. **satın al -**.

s. āllıḫ VI/12, XXIII/13

satın al - Bir nesneyi belirlenen fiyatını ödeyerek kendine mal etmek, bk. **sātın āl -**.

s.- mazdıḫ XXXVI/40

sav - Sağmak.

s.- arıḫ XXII/90

savad (< Far. سواد) Eğitim, tahsil, bilgi, okuma yazma, bk. **savād**.

bā s. XXIII/20

bī s. XXII/18, XXIII/20

eşāyirin s.+ ı I/74

s.+ ım XII/224

savād bk. **savad**.

s.+ ımız XXII/18

savaddı Bilgili, eğitimli.

s. XXII/28

savalan Erdebil eyaletinde bulunan genellikle Mugan Şahsevenlerinin yaylak olarak kullandıkları, 4811 metre yüksekliğindeki İran'ın en yüksek üçüncü dağı, Savalan Dağı, bk. **sebelan**, **sebelān**, **sabelan**.

s. XL/167, XL/168, XV/9

s.+ a XVI/9

s.+ da I/32, I/81, I/82, XVI/9

s.+ dı XXXVIII/44

s.+ ın XL/177

s.+ ın etrafına II/115

s.+ nan I/133, III/70

sultan s. XXXVIII/43, XXXVIII/44

sůltān-ı s. I/72

savaş - Dövüşmek, kavga etmek.

s.- anda XVIII/16, XXXV/41

s.- anı XXI/85

s.- ır II/96, XII/197

s.- mağā XXXIX/40

s.- maḫ XXXV/40

s.- mayın II/51

s.- seydı XVIII/58

savuşdur - Geçiştirmek, atlatmak.

s.- up XXII/71

say - 1. Sayıları arka arkaya söylemek. 2. Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı dolayısıyla bir kimseye değer vermek, hürmet etmek, bk. **sāy -**.

s.- aćaḫ XXI/71

s.- allaḫ II/86

s.- ım XXXVII/87

s.- mıyaćaḫ XXI/71

sāy - bk. **say -**.

s.- īm XXXVII/103

sayaḫ Eskiden yapılan, eski örnek, eski gelenek.

ġedim s.+ ları IX/63

sayatḫanbeyli Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Sayathanbeyli tayfası.

s. XXXIII/7

sayı Sayma, ölçme, tartma vb. işlerin sonunda bulunan birimlerin kaç olduğunu bildiren söz, adet.

oların s.+ ları VII/97

s.+ larī XXXVII/73

sāype (< Far. سایپا) İran'ın ikinci büyük otomobil üreticisi olan şirket, Saipa.

s.+ ynen XV/23

saz (I) (< Far. ساز) Her tür müzik aracı, çalgı, bk. **sāz**.

s. IX/59, IX/95, IX/96, VII/103, VII/104, VII/170, VII/172, VII/20, VII/21, VII/22, VII/23, VII/33, VII/35, VII/42, VII/82, VII/85, XII/425, XXXIX/15, XXXIX/17, XXXIX/177, XXXIX/178, XXXIX/179, XXXIX/183, XXXIX/185, XXXIX/20, XXXIX/28, XXXIX/287, XXXIX/288, XXXIX/30, XXXIX/324, XXXIX/34, XXXIX/362, XXXIX/45, XXXIX/46, XXXIX/52, XXXIX/65

s.+ a VII/84, VII/85, XXXIX/26, XXXIX/490

s.+ da IX/93, VII/134, XXXIX/178

s.+ ı VII/75, VII/8, XII/34, XXXIX/109, XXXIX/174, XXXIX/175, XXXIX/177, XXXIX/186, XXXIX/314, XXXIX/322, XXXIX/491, XXXIX/57, XXXIX/58, XXXIX/604

s.+ ım VII/133, VII/42, XII/155, XXXIX/312, XXXIX/314, XXXIX/322, XXXIX/92

s.+ ımız VII/160, VII/28, VII/41

s.+ ımızın ġıdmetidi VII/161

s.+ ın VII/24, VII/4, VII/85, VII/86, XXXIX/104, XXXIX/111, XXXIX/115, XXXIX/179, XXXIX/487, XXXIX/492, XXXIX/54, XXXIX/95

s.+ ın bernamesi XXXIX/117

s.+ ın dalına XXXIX/175

s.+ ın dalınā XXXIX/176

s.+ ın dalınća XXXIX/179

s.+ ın ġaidasıdı XXXIX/111

s.+ ın ġıdmeti VII/161

s.+ ın havaları XXXIX/101

s.+ ın havalarıynan VII/13

s.+ ın havası XXXIX/487

s.+ ın hikāyeleri XXXIX/96

s.+ ın hikāyesinnen hikimetinnen XXXIX/37

s.+ ın simińçesi āvāzī nālesi XXXIX/14

s.+ ın simine XXXIX/538

s.+ ın sözleri VII/42

s.+ ın tarıḫın XXXIX/52

s.+ ın yaranışınnan XXXIX/37

s.+ ın yolunu VII/87

s.+ ları VII/83

s.+ larımızın IX/95

s.+ nan XII/424, XXXIX/28, XXXIX/484

s.+ nan söznen XXXIX/12

s.+ sız IX/58

s. seneti XXXIX/5

benim s.+ ım VII/43

bizim s.+ ımız VII/3

ġopuz s.+ ımız VII/3

türk aşığının s.+ ı XII/155

saz (II) (< Far. ساز) Uygun, güzel, hoş, yerinde.

s. VI/76

sāz bk. **saz** (I).

s. VII/149

s.+ a XXXIX/104

s.+ dan VII/21

s.+ ı VII/24, XXXIX/323

s.+ ıḫ XXXVII/112

s.+ ım XXXIX/318, XXXIX/91

s.+ ımızı VII/39, VII/9

s.+ ın VII/165, XXXIX/574, XXXIX/590, XXXVII/139

s.+ ın hikāyeleridi XXXIX/94

s. olsun XL/134

ozan s.+ ı XXXIX/39

sazçı Saz çalan kimse, sazende, bk. **sazçī**.

s. VII/41

sazçī bk. **sazçı**.

s. VII/102

sebeb (< Ar. سبب) Sebep, neden.

s.+ den XII/408

sebelan bk. **savalan, sebelān, sabelan**.

s.+ da XL/180

sebelān bk. **savalan, sebelan, sabelan**.

s. XL/173

sebk (< Ar. سبك) Üslup, model, tarz.

s.+ i VII/64

sebz (< Far. سبز) Yeşil, bk. **sebzi, sebzī**.

s. oliy XX/65

sebze (< Far. سبزه) Genellikle pişirilerek yenen bitkiler veya bunların taneleri, göveri, göverti, sebzevat, zerzevat.

s. ġormanı V/77

ġörma s. V/76

sebzi bk. **sebz, sebzī**.

s.+ ni V/76

sebzī (< Far. سبزی) Yeşil, bk. **sebz, sebzi**.

s. V/119

seccad Kişi adı, bk. **seċċad**.

s.+ ın XXXIX/622

s.+ ın sağlığına XXXIX/350

seċċad bk. **seċċad**.

s. V/157

s.+ ın sağlığına XXXIX/617

s.+ ın sağlığınā XXXIX/594

seċde (< Ar. سجده) Allah'ın büyüklüğü, yüceliği önünde hiçliğini göstermek ve Allah'ı ululamak amacıyla yere kapanma.

s.+ m XXXIX/69, XXXIX/74, XXXIX/77

seçil - Fark edilmek, seçilmek.

s.- sin IX/100

seçme Kuru tezek parçası, bk. **seşme**.

s.+ sinnen V/17

seç - Benzerleri arasında hoşa gideni seçip almak veya yararlanmak için ayırmak, seçmek, bk. **seş -**.

s.- mişem XXXIX/367

ayrı s.- i IV/115

sed (I) bk. **sedd, sēdd**.

s.+ deri XXXI/30

s. ġoyarıḫ XXXI/31

sed (II) (< Far. صد) Doksan dokuzdan sonra yüz birden önce gelen sayı, yüz, bk. **sēd, sād**.

si s.+ o II/100

sēd bk. **sed** (II), **sād**.

s. XXXVII/85

sedāġat (< Ar. صداقت) İçten bağlılık, sadakat, doğruluk, bk. **sadāġat, sadáġet**.

s. XXXIX/341, XXXIX/342, XXXIX/344, XXXIX/348, XXXIX/368, XXXIX/370

sedd (< Ar. سدّ) Sınır, engel, hudut, bk. **sed, sēdd**.

s.+ i XX/56

s.+ idi XX/54

s.+ imiz XX/58

s.+ ūk XX/55

s.+ ūK XX/57

s. üsdünde I/146

obanın s.+ i XXXI/28

sēdd bk. **sed, sedd**.

s.+ imiz XX/53

sed-der-sed (< Far. صددرصد) Yüzde yüz, tamı tamına, tam olarak.

s. XL/78, XL/79

s. tēbiʿsi XL/70

sedefli Sedefle işlenmiş.

s.+ ydi XII/155

sefer (< Ar. سفر) Yolculuk.

s.+ e VIII/129

sefer (< Ar. صفر) Ay takviminin ikinci ayı, sefer ayı, safer ayı.

s. VII/17

sefer eli Kişi adı.

mirza s. XII/426

sefi (< Ar. صفى) Temiz, pak.

s.+ sen VII/46

sefid (< Far. 1 (سفيد. Beyaz. 2. Saçı sakalı ağarmış yaşlı kimse.

böyüg s.+ imiz XL/35

sefiy bk. **sefiye**.

sefiy s. XXXIX/31

s. sefiy XXXIX/31

sefiye (< Ar. سفيه) Kuş beyinli, salak, ahmak, bk. **sefiy**.

s. arvat VI/22

seher (< Ar. سحر) Sabahın güneş doğmadan önceki zamanı, seher vakti, sabah, bk. **sēher**, **sēr**.

s. V/179, VI/136, VI/87

s. açılīr IX/20

s.+ isi XIII/101

s. süP II/118

sēher bk. **seher**, **sēr**.

s.+ innen XIX/52

sehih (< Ar. صحيح) Gerçek, doğru, sağın, hakiki.

s.+ di I/107, XXXIX/70, XXXIX/75, XXXIX/78

s. sālımdı XX/71

s. sālimdi XXXIX/524

sehne (< Ar. صحنه) Âşık meclislerinde seyircilerin aşıkları kolayca görebilecekleri şekilde zeminden yüksek yer, sahne.

s.+ ye XXXIX/103

sehrā (< Ar. صحراء) Kasaba, köy vb. meskûn yerlerin dışında kalan boş ve geniş yer, kır.

s.+ nı XII/254

sehv (< Ar. سهو) Yanlış, sehiv.

s. olsa XXXIX/69, XXXIX/74, XXXIX/77

sek - Tek veya iki ayak üzerinde sıçrayarak ilerlemek.

s.- ir XXXIII/352

s.- i̇r XXXIII/352

sekgiz bk. **sekkiz**, **sekkis**, **sēkgiz**.

s. XXXIII/111, XXXIII/261

s.+ in XXXIII/263

s. üz XXXIII/205

s. yüz dene XXXIII/205

s. deveni XXXIII/257

s. devesin XXXIII/238

yirmi s. XXXIX/374

sēkgiz bk. **sekkiz**, **sekkis**, **sekgiz**.

s. deviye XXXIII/246

sekkis bk. **sekkiz**, **sēkgiz**, **sekgiz**.

s. XXIV/17

igirmi s. II/56, XXVI/16, XXVI/17

sekkiz Yediden sonra dokuzdan önce gelen sayı, bk. **sekkis**, **sēkgiz**, **sekgiz**.

s. XIV/69, XXXVII/74

s. deveği XXXIII/256

s. devesin XXXIII/238

s. ġışlāḫ XII/210

s. yüz XII/221

atmış s. XVI/122

atmīş s. XVI/6

ellī̇ s. yarım XXXIX/383

ġırḫ s. XII/341, XXXIV/6

on s. XII/6, XIV/70

on s. ġıran I/163, I/166

seksen Yetmiş dokuzdan sonra seksen birden önce gelen sayı, bk. **seksēn**.

s. XXXVII/100, XXXVII/101, XXXVII/93, XXXVII/94, XXXVII/95, XXXVII/97, XXXVII/98

seksēn bk. **seksen**.

s. XXXVII/95, XXXVII/98, XXXVII/99

sėl (< Ar. سيل) Sürekli yağan yağmurdan veya eriyen kardan oluşan, geçtiği yerlere zarar veren taşkın su, su taşkını, bk. **sēl**.

s. XII/163, XXX/10, XXX/11, XXXIII/71, XXXIII/104

s.+ e XXXIX/396

sēl bk. **sėl**.

s. IV/71

s.+ in IV/69, IV/70

selam bk. **selām, salam, salām**.

s. I/2, IV/2, XII/451, XLI/2, XXXI/2

selām bk. **selam, salam, salām**.

s. II/2, XII/370, XL/2, XX/2, XXIX/2, XXVIII/2, XXX/2, XXXVIII/2

selamaleykum bk. **selāmaleyküm, selāmáleyküm**.

s. XXXV/2

selāmaleyküm (< Ar. سلام عليكم) "Allah'ın selamı sizin üzerinize olsun" anlamında kullanılan bir selamlama sözü, bk. **selamaleykum, selāmáleyküm**.

s. XVI/2

selāmáleyküm bk. **selāmaleyküm, selamaleykum**.

s. XXXII/2

selāmat bk. **selāmet**.

s. ėlesin I/190

selāmet (< Ar. سلامت) Esen olma durumu, esenlik, bk. **selāmat**.

s. bulasan XXXVIII/66

s. ėlesin XXII/72

s. olasan XXXVII/145

selbe Hayvan kovmak veya hayvana yön vermek için kullanılan ağaç parçası, değnek.

s. I/184

s.+ ni I/185

selbiye (< Ar. صلبيّت) Nesil, soy.

sıfāt-ı s. XII/355

selendez (< Far. سنندج) Kürdistan eyaletine bağlı bir yerleşim birimi, Senendec.

s.+ e XVI/45, XVI/46

seliġe (< Ar. سليقه) Kaide, nizam, düzen.

s.+ miz III/70, III/70

selman Kişi adı, bk. **selman-ı farsı**.

s. XII/70

selman-ı farsı İslamiyeti kabul eden İran asıllı ilk sahabe, Ebû Abdillâh Selmân el-Fârisî (ö. 36/656 [?]).

s.- ı farsıdı XII/70

semā (< Ar. سماء) Gökyüzü.

s.+ da XII/412

semek (< Ar. سمك) Balık.

s. XII/416

semet Kişi adı.

s. XXXIX/526

semet meriki Kişi adı ve soyadı.

s. XXXIX/527

semt (< Far. سمت) Yön, taraf.

ġışlağ-ı b.- i ġışlağ-ı ġara tepe XXXV/9

sen Teklik ikinci kişiyi gösteren söz, bk. **sēn**.

s. I/124, I/59, I/75, II/125, III/33, III/34, III/37, IV/59, IX/19, IX/73, V/114,

V/205, V/206, VI/133, VI/153, VI/46, VII/164, VII/83, VIII/131, XII/200, XII/260, XII/272, XII/282, XII/350, XII/424, XII/430, XL/102, XL/125, XLI/57, XLI/60, XLI/64, XLI/65, XLI/68, XLI/71, XLI/76, XLI/79, XLI/81, XLI/87, XLI/89, XLI/92, XLI/94, XV/47, XVI/100, XVI/102, XVI/104, XVI/106, XVI/107, XVI/133, XVI/134, XVI/135, XVI/22, XVI/81, XVII/64, XVIII/86, XVIII/94, XXI/68, XXI/74, XXI/82, XXIII/26, XXIV/46, XXXII/38, XXXIII/256, XXXIII/264, XXXIII/291, XXXIII/292, XXXIII/294, XXXIII/295, XXXIII/302, XXXIII/317, XXXIII/384, XXXIII/403, XXXIII/404, XXXIII/415, XXXIII/451, XXXIII/497, XXXIII/592, XXXIII/594, XXXIII/599, XXXIII/601, XXXIX/119, XXXIX/176, XXXIX/306, XXXIX/399, XXXIX/439, XXXIX/440, XXXIX/446, XXXIX/501, XXXIX/535, XXXIX/553, XXXIX/554, XXXIX/560, XXXIX/619, XXXIX/62, XXXIX/620, XXXIX/625, XXXIX/63, XXXIX/64, XXXVII/55

s.+ a IX/49, X/98, XII/24, XXI/65, XXXIX/45

s. alla I/46, XXXIX/506

s.+ de X/67, XII/455

s.+ dedi XL/40

s.+ den XII/120

s.+ e I/150, III/32, III/37, IV/73, IV/75, IX/43, IX/45, IX/50, VI/78, VII/113, VII/32, XII/313, XII/33, XII/467, XII/471, XII/92, XIV/35, XIV/36, XL/39, XVI/103, XVI/110, XVI/135, XVI/139, XVI/141, XVI/23, XVI/90, XVI/97, XVIII/51, XXIII/37, XXV/46, XXV/47, XXV/52, XXV/53, XXXII/40, XXXIII/303, XXXIII/385, XXXIII/438, XXXIII/441, XXXIII/443, XXXIII/444, XXXIII/445, XXXIII/511, XXXIII/513, XXXIII/524, XXXIII/60, XXXIV/43, XXXIX/17, XXXIX/245, XXXIX/252, XXXIX/303, XXXIX/32, XXXIX/52, XXXIX/523, XXXIX/525, XXXIX/53, XXXIX/532, XXXIX/533, XXXIX/62, XXXIX/63

s.+ ē III/31

s.+ e erzėlesin I/83

s.+ e göre IV/89

s.+ i IX/24, VIII/130, XII/268, XII/456, XVI/82, XXII/3, XXV/48, XXXIII/395, XXXIII/438, VII/175, XXII/2, XXXIX/553

allah s.+ i saḫlasın XII/345

s.+ in I/158, XVI/57, XVI/60, XVI/65, XXXIII/444, XXXIX/189, XXXIX/262, XXXIX/326, XXXIX/525

s.+ in adın IX/20, XXXIII/317, XXXIII/318, XXXIII/428, XXXIII/431

s.+ in ādın XXXIII/428

s.+ in adīn XXXIII/398

s.+ in aduv̇ XXXIII/315

s.+ in aduv̇u XXXIII/316, XXXIII/386

s.+ in deden XXXIII/601

s.+ in dėllerin IX/48

s.+ in derdin metlebin IX/47

s.+ in dilüv̇ VII/12

s.+ in dülüv̇ü VII/14

s.+ in elinnen XII/173

s.+ in ġabağuv̇a XVI/125

s.+ in ġızūv̇ XXIII/32

s.+ in irehmin X/50

s.+ in kimi XXXIX/556

s.+ in kimin XII/98, XVI/126

s.+ in merizçiligin XXXIX/271

s.+ in novbendi XVI/133

s.+ in oğluv̇u XVI/110

s.+ in sağluğuv̇a XXVI/37

s.+ in tek iydi XXXIII/151

s.+ in tevelludundu XXXIII/13

s.+ in yuḫun XLI/83, XLI/85

s.+ in yuḫunnan XXXIII/592

s.+ indī II/87

s.+ inkilere IV/67

s. kimin XVI/59

s.+ nen IX/59, X/46, XII/168, XII/169, XII/203, XII/318, XII/411, XIX/40, XL/95, XVI/74, XXXIII/515, XXXIII/525, XXXIX/121, XXXIX/122, XXXIX/126

s. öl XXIII/22, XXIII/23, XXXII/30

s.+ sen VII/53, X/80, X/82, X/83, X/84, X/85, X/86

s.+ sēn XXXIX/320

s.+ üv̇ XXXIX/528

s.+ üv̇ dilüv̇ü VII/12

sēn bk. **sen**.

s. ġızuv̇a XL/89

s. kimi XXXIX/560

sen alla 1. "Gerçekten mi?" anlamında kullanılan bir söz. 2. Yalvarış ve rica bildiren bir söz.

s. I/46

sendel (< Ar. صندل) Arkalıklı, bir kişilik oturma eşyası, sandalye.

s. altında XXXIII/304

s.+ de XXXIII/568

senet (<Ar. صنعت) 1. Sanat. 2. İş, meslek, meşguliyet. 3. Zanaat, insanların maddi ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan ve el emeğine dayanan iş.

s.+ i I/18, XXXIX/5, XXXIII/179

s.+ im XXXIX/5

s.+ imize VII/33

s. íydı I/165

s. ídi I/166

aşıḫ s.+ ine VII/74

benim s.+ im XII/5

saz s.+ i XXXIX/5

senetkār (< Far. + Ar. صنعتگار) Sanatçı, sanatkâr.

s. XII/12

sēng (سهنگ < Ar. صحن) Çeşitli maddelerden üretilen ve su taşımada kullanılan kulplu kap, güğüm.

s. XXI/64

s.+ i XXI/63

s.+ in XXI/65

sen öl Söylenen sözün inandırıcılığını ve etkisini artırmak için kullanılan bir yemin, ant.

s. XXIII/22, XXXII/30

sep - Bir şeyi dağılacak biçimde dökmek, saçmak, serpmek.

s.- erdiler V/138, V/182

s.- erdilēr V/182

s.- erig XVII/32

s.- erik XVII/58

s.- iller V/138

s.- ir X/74

s.- iydi I/206

ser - Düz bir yere yaymak, sermek.

s.- erdi XVIII/31

s.- erdī XVIII/31

s.- erdik XXI/42

s.- erik XIX/85

s.- īP XIX/121

s.- medim XIX/38

s.- meyē XVII/87

s.- rük XL/137

surfa s.- dik XXI/63

ser (< Far. سر) Baş, kafa.

s.+ de XIX/82

sēr bk. **seher, sēher**.

s. XIX/119, XVI/64, XXVI/32, XIX/120, XLI/68, XVIII/139, XXXIII/253

s. süb XIX/126, XXXIX/557

serasdan bk. **seraslan**.

s. XXXIII/226, XXXIII/227, XXXIII/229, XXXIII/230, XXXIII/244, XXXIII/253

s.+ a XXXIII/251

s.+ nan XXXIII/233, XXXIII/239, XXXIII/247

seraslan Kişi adı, bk. **serasdan**.

s.+ ın XXXIII/252

s.+ ın ġōluna XXXIII/251

serāy Bir aile adı.

s. kesrāygil XX/56

serāzire (< Far. سرازیر) Baş aşağı gitme, iniş.

s.+ e XXXIII/352

serbaz (< Far. سرباز) Orduda görev yapan erden generale kadar herkes, asker, bk. **servaz**.

s. XVI/40, XXXIII/146, XXXIII/147

s.+ darı XVI/43

s.+ darın XVI/40

s. iydi XXXIII/150

serçepe Serçe.

s. XXXIII/352

serçe Serçegillerden, koyu boz renkli, ötücü küçük bir kuş, serçe.

s. XI/69

çıḳḳılı s. X/39

serd (< Far. سرد) Soğuk.

s. XXXV/32

serdava Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

s.+ dā XX/53

serein Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **serēin**.

s.+ de XXXIV/17, XXXIV/20

s.+ in üstünde XXXIV/50

s.+ nen XL/8

serēin bk. **serein**.

s.+ in altında XXXIII/203

sergerdān (< Far. سرگردان) Şaşkın, perişan, serseri.

s.+ ā VII/45

seri (< Fr. *sėrie* < Lat.) Seri, dizi, bk. **zeri, zēri, siri**.

s. VII/15, VII/156, XXXII/27, XXXIX/314, XXXV/19, XXXV/30

bi iki s. XXXIII/320

bi s. XVI/25, XXXIX/315

nėçe s. XXXIII/507

serin Soğuğa yakın, ılık ile soğuk arası.

s. su V/25

sēriye cevançeş Kişi adı ve soyadı.

s. XXIV/2

sermaḫordegü (< Far. سرماخوردگی) Soğuk algınlığı, nezle.

s. üçün XXXV/32

servana Bir tür âşık havası, bk. **servāna**.

s. XII/113

servāna bk. **servana**.

s. XII/113

servaz bk. **serbaz**.

s. XXIV/30

server (< Far. سرور) Bir topluluğun en ileri geleni, başkan, reis.

mōminlerin s.+ i VII/48

ses Kulağın duyabildiği titreşim, seda, ün.

s. XII/69

s.+ i XIII/30, XIII/31

s.+ im X/108, X/91, XXXIX/374, XXXIX/375, XXXIX/602

s.+ ini XXXIX/575, XXXIX/591

adamın s.+ i XXV/39

laylayım s.+ i XXI/21

topun s.+ i XL/139

dosdun s.+ idī XII/237

dostun s.+ idi XII/44

s. vėreller XL/195

seş - bk. **seç -**.

s.- dī XII/278

seşme bk. **seçme**.

s.+ sinnen XVII/25

setre (< Ar. سترە) Düz yakalı, önü ilikli bir ceket türü.

s. toḫuyirdıḫ XIX/91

sev - Sevgi ve bağlılık duymak, çok hoşlanmak, bk. **sėv -, süv -**.

s.- er XXXIX/389, XXXIX/391

s.- ilen IX/79

s.- miller XXXIX/175

s.- ürük XXXIV/44

sėv - bk. **sev -, süv -**.

s.- erem XXXIV/1

s.- müşem XXXIII/533

s.- üb XL/98

s.- ürem VII/41

sevadsız Bilgisiz, eğitimsiz.

s. XXXIX/397

sevāri (< Far. سواری) Taksi.

s. XXXVIII/40

sevgili Sevilen ve âşık olunan kimse, yavuklu, dost, yâr, canan.

s.+ mdü XXXIII/533

sėvün - bk. **sövün -, söyün -**.

s.- ür XXXIX/177

sey (< Ar. ث) Arap alfabesinin dördüncü harfi.

s. XII/372

seyatḫanbeyli Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan Kocabeyli tayfasının bir tiresi, Seyathanbeyli.

s.+ denik XXXIII/6

seyedulla bk. **seyedullāh**.

aşıḫ s. XII/7

seyedullāh Kişi adı, bk. **seyedulla**.

aşıḫ s. XII/28, XII/30

seyfeli Kişi adı.

s. XII/13

seyfī Kişi soyadı.

s.+ dī I/4

seyit ġuşu Bir tür kuş.

s. XI/69

seyit krş. **muşampa seyitleri**.

muşampa s.+ leri XII/226

seyr (< Ar. سير) Bakma, izleme.

s. ėdir XII/328

seyrengāh (< Ar. + Far. سيرانگاه) Gezme ve görme yeri, seyir yeri.

s.+ ı XII/386

seyyat (< Ar. صيّاد) Avcı.

s. I/62

sıcaḫ Yakmayacak derecede ısısı olan, yakmayacak kadar ısı veren, soğuk karşıtı.

s. XLI/19

sıfāt (< Ar. صفت) Bir kimse veya şeyin sahip olduğu nitelik, ona ait olan özellik, hâl ve vasıf.

s.- ı selbiye XII/355

sığırçın Sığırcık kuşu.

s. XIX/99

sıḫ - 1. Çevresine sarılarak veya bir şey sararak çepeçevre basınç altına almak. 2. Bağlamak, hazır etmek.

s.- dı XXXIII/301

s.- dılar XXXIII/137

s.- ıllār V/76

s.- ır IX/31

s.- ma XXXIX/223

s.- dı XXXIII/300

sın - Kırılmak, bozulmak.

s.- dı XII/156, XVIII/139, XVIII/145

s.- ıb XXXIII/491

s.- ıp XXXIII/487

s.- mışdi XXXIV/26

sınağ 1. Sınama işi, sınav, imtihan. 2. Gelenek, görenek, bk. **sınaḫ**, **sınaḫt**.

s. ettim XXXIX/159

s. ėttim XXXIX/147, XXXIX/148

sınaḫ bk. **sınağ**, **sınaḫt**.

s.+ dı V/100

s.+ lardan VIII/142

sınaḫt bk. **sınaḫ**, **sınağ**.

s. ateymiş XXI/72

s.+ ımızı VIII/142

sınaḫt at - Denemek, sınamak.

s.- eymiş XXI/72

sındır - 1. Kırmak. 2. Yaralamak, zedelemek.

kelle s.- ardılar XXIII/32

s.- dılar XXXIX/314, XXXIX/315, XXXIX/316

s.- dım XII/156

sıra Yan yana, art arda olan şey veya kimselerin tümü, dizi.

munın dalın s. XVI/131

sırfa bk. **surfa**.

s.+ ya III/64

sırfen (< Ar. صرفاً) Yalnız, ancak, sadece.

s. VII/33

sışre - Yayılmak, bir yerden başka bir yere geçmek, sıçramak.

s.- yırdı I/206

sıyġa (< Ar. صيغه) Muta nikâhı.

s. XII/459

si-sed (< Far. سيصد) Üç yüz.

s. s.-o II/100

sīb (< Far. سيب) Elma.

s. XL/53

sidreti'l-müntahā (< Ar. سدرة المنتهى) Hz. Muhammed'in, Miraç Gecesi yanında ilahi sırlara mazhar olduğu ağaç.

s.+ dan XII/382

sih' - Erkeğin cinsel ilişkiye girmesi.

s.- di XL/57

sihirlen - Büyülenmek.

s.- mişik XXXIX/615

sil - Ortadan kaldırmak, yok etmek, silmek.

s. VII/115

silāh (< Ar. سلاح) Savunmak veya saldırmak amacıyla kullanılan araç.

s. IX/27

sille (< Ar. سيلى) Tokat, şamar, sille.

s. vurur XII/367

sim (< Far. 1 سيم.) Hareket ettirildiğinde ses çıkaran müzik aletlerinde kullanılan elastik tel. 2. Hayvanların barındığı etrafı tellerle çevrili üstü açık ağıla verilen ad.

s.+ de XXIX/21, XXIX/22

s.+ di XXXIX/60

s.+ ē XXIX/21, XXIX/23, XXVIII/24

s.+ inen XII/425

s.+ leri XXXIX/55

s.+ miz XXVIII/24

sazın s.+ ine XXXIX/538

siminçe Saz teli.

sazın s.+ si āvāzī nālesi XXXIX/14

simintal Bir tür sığır cinsi, Simental.

s.+ lar XX/87

sin (I) bk. **sinn**.

on s. III/76

s.+ de XVI/92

sin (II) (< Ar. س) Arap alfabesinin on ikinci harfi.

s. XII/376

sincanBir cins sakızlı, dikenli çalı.

s.+ nan XII/74

sine (< Far. سینه) 1. Göğüs, bağır. 2. Gönül, yürek.

s. XXXIX/226

s.+ me VII/121

s.+ sinde XII/321, XVI/15

s.+ sine XXXIII/582

s.+ y XIV/53

s. defterdilēr VII/95

köroğlu s.+ sinin üsdünde VII/22

sine-bend (< Far. سینه بند) At koşumunda eyerin geriye kaymaması için hayvanın göğsüne bağlanan enli kayış.

s.+ innen XXXIII/149

sine-defter (< Far. سینه دفتر) Halk ozanlarının tüm şiirleri, destanları gönlüne yazması, gönülde saklaması.

s.+ diler VII/95

sinn (< Ar. سنّ) Yaş, bk. **sin** (I).

s.+ i V/188, VIII/21, XL/168, XXXVII/114, XXXVIII/48

s.+ i böyüge XXXI/18

s.+ i böyügē XXXI/18

s.+ i keçennere V/94

s.+ ilerden XIII/101

s.+ im VI/4, VIII/16, XXVI/39, XXVII/4, XXXII/4, XXXIII/15, XXXIX/374, XXXVII/13

s.+ imden XXXVII/65

s.+ imecen XIII/91

s.+ imnen XXXVII/14

s.+ imnēn XXXVII/65

mēim s.+ imde XXXVII/33

sinni Yaşında, yaşlı.

s.+ yim XX/6

sinnili1. Yaşı ilerlemiş, kocamış, ihtiyar, yaşlı. 1. Yaşça büyük olan, bk. **sittili**.

s. VII/78, XXXVII/34

s.+ ydi VIII/26, VIII/27

siri bk. **seri, zeri, zēri**.

bi s. XXXVII/21

bir s. XXXVII/21

üş s. XXXVII/16

sirr (< Ar. سرّ) Bilinmesi, duyulması, açığa vurulması istenmeyen, gizli tutulan şey, sır.

meīm s.+ imi XVI/103

sirvet (< Ar. ثروت) Varlık, zenginlik, mal mülk, servet.

s. XL/109, XL/110, XL/111, XL/112

s.+ ini XL/115

menim s.+ im XL/109

bizim s.+ imiz XL/129

bizim s.+ imizin yarısı XL/204

sirvetdeş - Zenginleşmek, varlıklı duruma gelmek.

s.- ende XL/113

sitāre (< Far. ستاره) Yıldız.

s. XII/269

sittili bk. **sinnili**.

s.+ di VI/10

siyah bk. **sīyah**.

s. XLI/14

sīyah (< Far. سیاه) Kara, beyaz karşıtı, bk. **siyah**.

helva-i s. XXXIV/46

siyir - Sürtünerek veya çekerek bir şeyi yerinden almak, kaldırmak, sıyırmak.

s.- ir XIII/24

siy̰ir bk. **siy̰ir ġuyruġu**.

s. ġuyruġunun XXXIII/513

siy̰ir ġuyruġu Çiçeği sarı renkli bir bitki adı, sığırkuyruğu, bk. **sīyr ġuyruğu**, **sīy̰r ġuyruğu**.

s.+ nun XXXIII/513

sīyr bk. **siy̰ir ġuyruġu**, **sīy̰r**.

s. ġuyruġu XXXIII/516

sīy̰r bk. **siy̰ir ġuyruġu**, **sīyr**.

s. ġuyruğu XXXIII/516

sīyr ġuyruğu bk. **siy̰ir ġuyruġu**, **sīy̰r ġuyruğu**.

s. XXXIII/516

sīy̰r ġuyruğu bk. **siy̰ir ġuyruġu**, **sīyr ġuyruğu**.

s. XXXIII/516

siz Çokluk ikinci kişiyi gösteren söz, bk. **süz**.

s. IX/16, IX/18, IX/43, VI/104, VI/126, VII/169, VII/172, VIII/137, XII/209, XLI/58, XLI/62, XLI/67, XLI/70, XLI/73, XLI/77, XLI/80, XLI/82, XLI/88, XLI/90, XLI/92, XLI/94, XVI/31, XVI/61, XXXIII/145, XXXIII/18, XXXIII/247, XXXIII/254, XXXIII/90, XXXIX/116, XXXIX/388, XXXIX/408, XXXIX/409, XXXIX/602, XXXVI/22, XXXVII/135

s.+ de XXXIII/146

s.+ den VII/168, VII/169

s.+ den ġabaḫ XXXIX/466

s.+ e III/38, III/41, IX/42, VI/164, VI/85, VII/174, VII/60, XXXIX/37, XXXIX/603, XXXV/76, XXX-VII/131

s.+ ē VI/8

s.+ i IX/25, VI/86, VII/174

s.+ in I/65, XXXIX/603, XXXIX/92

s.+ in kimi VIII/148

s.+ in kiminsi XXXIX/178

s.+ in yuḫuz XLI/84, XLI/86

s.+ inen XXXIX/466

s.+ lere VI/111

s.+ lerin XXII/27

s.+ lerin arvadı XXXVI/52

s. üçün XXXIX/566

s.+ ün X/94, XXXIV/24, XXXIV/40

s.+ zer XXXIX/179

sizdeh (< Far. سیزده) 1. On ikiden sonra gelen sayı, on üç. 2. İran'da yılın ilk ayının on üçüncü günü tabiat günü olarak kabul edilir. On üçüncü günde dışarı çıkılır; kutlama, piknik vb. aktiviteler yapılır ve bahsedilen gün "sizdeh" adıyla anılır, Hıdırellez.

s.+ e XXI/44

soğan Zambakgillerden, yemeklere tat vermek için yumrusu ve yeşil yaprakları kullanılan güzel kokulu bitki, soğan.

s. II/85, V/218, V/73, V/76

s.+ ī II/81

soğanaḫ 1. Bir tür bitki. 2. Bazı bitki gövdelerinin kalınlaşmış yumru biçimindeki kısmı.

s. XIX/95

soğuğ bk. **soğuḫ**, **soyuġ**, **soyuḫ**.

s.+ u XVII/42

soğuḫ bk. **soğuğ**, **soyuġ**, **soyuḫ**.

s.+ a XX/88

s. yere VI/92

sohra bk. **sonra, sonrā, sonṛa, soṉra, sora, sorā, sōra, sōrā, sōre, sov̇a, sov̇a, sohrā, sōhra, sōla, sona, sōna, sonna**.

s. I/116, V/108, V/47, VI/155, VIII/124, XLI/10

aralanannan s. XXXIII/453

aşannan s. XXXIII/543

çekennen s. VI/143

ġalannan s. XXXIII/332

ġayınnan s. VIII/48

ġayrannan s. XXXIII/374

gėdennen s. XXXIII/436

götürennen s. XXXIII/262, XXXIII/263

günnen s. XXXIII/418

onnan s. VI/135, XXXI/18, XXXIII/205, XXXIII/32, XXXIII/321

sözderden s. XXXIII/411

tekmil tamam olannan s. XXXIII/285

tėref tüşennen s. XXXIII/319

üş gün s. XXXIII/141

s.+ dan XXXI/45, XXXI/52, XXXIII/434

sohrā bk. **sonra, sonrā, sonṛa, soṉra, sora, sorā, sōra, sōrā, sōre, sov̇a, sov̇a, sohra, sōhra, sōla, sona, sōna, sonna**.

ġėdennen s. XXXIII/349

keçennen s. XXXIII/572

oḫunannan s. XXXIII/435

tamam olannan s. XXXIII/388

s.+ dan XXXIII/384

sōhra bk. **sonra, sonrā, sonṛa, soṉra, sora, sorā, sōra, sōrā, sōre, sov̇a, sov̇a, sohra, sohrā, sōla, sona, sōna, sonna**.

s. XXXIII/313

sohralıḫ Sonradan, sonra, daha sonra.

s.+ da XXXIII/168

sol Vücutta kalbin bulunduğu tarafta olan, sağ karşıtı.

s. X/49

s.+ da VII/58, XXXIII/355

sağ s. XII/201

sağda s.+ da IX/106

sol - 1. Rengini yitirmek, rengi uçmak, solmak. 2. Tazeliğini, diriliğini veya parlaklığını yitirmek.

s.- mıyeydın XIX/30

s.- muşam XVI/48

sōla bk. **sonra, sonrā, sonṛa, soṉra, sora, sorā, sōra, sōrā, sōre, sov̇a, sov̇a, sohra, sohrā, sōhra, sona, sōna, sonna**.

buzov̇dan s. XX/93

ġuzudan s. XXII/94

solduç Düğünde gelin veya damada kılavuzluk eden gelinin veya damadın solunda bulunan kimse.

sağdıç s. III/108

solh (< Ar. صلح) Barışma, barış.

s. ėylir XXXV/47

somu Yuvarlak ve şişkin ekmek.

s. XXXII/49

somur - Dudakları yapıştırıp kuvvetlice içine çekmek, emmek, somurmak.

s.- ar XIII/29, XIII/30

s.- mağın XIII/31, XIII/32

sona bk. **sonra, sonrā, sonṛa, soṉra, sora, sorā, sōra, sōrā, sōre, sov̇a, sov̇a, sohra, sohrā, sōhra, sōla, sōna, sonna**.

onnan s. II/35, XVIII/146

sōna bk. **sonra, sonrā, sonṛa, soṉra, sora, sorā, sōra, sōrā, sōre, sov̇a, sov̇a, sohra, sohrā, sōhra, sōla, sona, sonna**.

onnan s. XIX/49

sonna bk. **sonra, sonrā, sonn̦a, son̦ra, sora, sorā, sōra, sōrā, sōre, sov̇a, sov̇a, sohra, sohrā, sōhra, sōla, sona, sōna**.

s. XXXIX/455

onnan s. XIV/28

sonra bk. **sonrā, sonn̦a, son̦ra, sora, sorā, sōra, sōrā, sōre, sov̇a, sov̇a, sohra, sohrā, sōhra, sōla, sona, sōna, sonna**.

nahardan s. XXXIV/29

onnan s. I/158, II/67, III/83, XIV/13, XIV/48, XIV/50, XXXV/45

toğludan s. XXII/95

s.+ dan XL/100

s.+ ya XLI/10

sonrā bk. **sonra, sonn̦a, son̦ra, sora, sorā, sōra, sōrā, sōre, sov̇a, sov̇a, sohra, sohrā, sōhra, sōla, sona, sōna, sonna**.

s. IX/16

sonn̦a bk. **sonrā, sonra, son̦ra, sora, sorā, sōra, sōrā, sōre, sov̇a, sov̇a, sohra, sohrā, sōhra, sōla, sona, sōna, sonna**.

s. II/81

son̦ra bk. **sonrā, sonn̦a, sonra, sora, sorā, sōra, sōrā, sōre, sov̇a, sov̇a, sohra, sohrā, sōhra, sōla, sona, sōna, sonna**.

s. II/89

sonuncu Zaman, yer, sıra bakımından sonda olan kimse veya şey, bk. **sonunću**.

s. XXXIX/435

sonunću bk. **sonuncu**.

s. XXXIX/594, XXXIX/622

sor - Birine soru yönelterek herhangi bir konuda bilgi istemek, sual etmek.

s. XXXI/23

sora bk. **sonrā, sonn̦a, son̦ra, sonra, sorā, sōra, sōrā, sōre, sov̇a, sov̇a, sohra, sohrā, sōhra, sōla, sona, sōna, sonna**.

s. XIII/46, XXXIX/494

aydan s. I/30

ilden s. XVIII/83

onnan s. XII/156, XVIII/78, XXV/13, XXXIII/29, XXXIX/135

üç ay s. XXXII/40

s.+ dan I/127

sorā bk. **sonrā, sonn̦a, son̦ra, sora, sonra, sōra, sōrā, sōre, sov̇a, sov̇a, sohra, sohrā, sōhra, sōla, sona, sōna, sonna**.

s. XVII/14

ḳutarannan s. XX/43

onnan s. XVI/12

sōra Daha ileri bir zamanda, müteakiben, önce karşıtı, bk. **sonrā, sonn̦a, son̦ra, sora, sorā, sonra, sōrā, sōre, sov̇a, sov̇a, sohra, sohrā, sōhra, sōla, sona, sōna, sonna**.

s. I/179, I/196, II/81, II/89, III/81, IV/33, VII/161, VII/35, VIII/39, XIX/108, XVI/128, XVI/28, XVII/77, XVII/79, XVIII/80, XX/19, XX/95, XXI/64, XXXIII/49, XXXIX/515, XXXV/68

ayan olannan s. XXXIX/272

baḫmıyannan s. XXXIX/42

batannan s. XXXIX/512

bir aydan s. IV/111, XVII/10

bunnan s. XXXIII/28

ceşn tutannan s. XIX/58

ᶜgėdennen s. XIX/106

çığdan s. XXVI/14

çıḫannan s. XXXI/12

değennen s. XX/66

doğandan s. XXII/95

ėliyennen s. VIII/48

ėmele gelennen s. VIII/24

emeliyat olannan s. XXXIX/461

eydirennen s. XX/41

ġayrannan s. XIX/20

gėdennen s. XL/94, XVIII/125, XXII/69

gelennen s. VI/84, XL/202, XVI/65, XVIII/55

getirennen s. XXXIX/273

ġırḫılannan s. XIX/86

gidennen s. XX/83

ġocalannan s. XXXVI/43

götürennen s. XVI/10

ġutarannan s. XXVI/13

günbatannan s. XXII/90

günnen s. XIII/80

ḫoşalannan s. XIX/113

ilkbahardan s. XLI/48

kelefden s. XVII/78

ḳutarannan s. IX/16, XVII/83, XX/43

mennen s. XXXIX/466

mōġádan s. XVII/10

munnan s. XVIII/110

nalladannan s. IX/34

oḫuyannan s. XXXIX/109, XXXIX/328

olannan s. VIII/124, XIX/120, XL/173

on günnen s. XXI/52

onnan s. II/105, II/13, II/40, II/67, II/70, II/73, II/75, IV/36, IX/26, V/104, VI/73, VIII/129, VIII/20, VIII/24, VIII/45, X/21, XI/26, XIV/17, XIX/104, XIX/125, XIX/15, XIX/27, XIX/45, XIX/50, XIX/72, XIX/76, XIX/8, XIX/99, XLI/51, XVI/11, XVII/54, XVIII/108, XVIII/11, XVIII/128, XVIII/140, XVIII/25, XVIII/32, XVIII/77, XVIII/79, XXI/55, XXIII/30, XXVI/14, XXVI/9, XXXIII/77, XXXIX/230, XXXIX/489, XXXIX/561, XXXIX/564, XXXIX/97, XXXVI/42, XXXVII/100, XXXVII/136, XXXVII/18, XXXVII/26, XXXVIII/44, XXXVIII/45

onnān s. XXXII/60

ordan s. VII/29

otarannan s. XIX/51

piyāda gėdennen s. XIX/115

sağannan s. XIX/44

saḫlıyannan s. XXXV/55

söyliyennen s. IX/46

tamam ėliyennen s. IX/11

toḫdıyannan s. IV/37

tutannan s. XIII/46, XIX/107

üş günnen s. XVIII/81

vaḫıtdan s. VII/19

vṙannan s. XXVI/8

yandırannan s. XIX/126

yol gėdennen s. IX/21

yuv̇annan s. XIX/87

zencānnan s. XXXVII/121

onnan s.+ dı XII/13

s.+ ḫı XLI/42

bizden s.+ kilere XVI/124

s.+ lar XXXIII/30

s.+ sı XVII/43, XXXIX/372

onnan s.+ sın XVII/78

sōrā bk. **sonrā, sonṛa, soṇra, sora, sorā, sōra, sonra, sōre, sov̇a, sov̇a, sohra, sohrā, sōhra, sōla, sona, sōna, sonna**.

getirennen s. XIX/61

onnan s. XIX/68, XIX/72, XXXIX/377, XXXIX/498

sorat (< Ar. صورت) Yüz, çehre.

s.+ larına VI/57

sōre bk. **sonrā, sonr̥a, soṉra, sora, sorā, sōra, sōrā, sonra, sov̇a, sov̇a, sohra, sohrā, sōhra, sōla, sona, sōna, sonna**.

onnan s. XIX/125

sorul - Sorma işi yapılmak, bk. **sōrul -**

s.- dū XII/282

sōrul - bk. **sorul -**.

s.- ur VII/147

soruş - Birine sormak.

s. II/83

s.- muşuh XXXIV/12

s.- tuḫ XXXIV/14

s.- ullar VIII/38

sov̇ bk. **suv, su, suv̇**.

s.+ ı XII/336

sov̇a bk. **sonrā, sonr̥a, soṉra, sora, sorā, sōra, sōrā, sōre, sov̇a, sonra, sohra, sohrā, sōhra, sōla, sona, sōna, sonna**.

s. XVII/28

onnan s. IX/85

sovda (< Ar. سودا) Güçlü sevgi, aşk, bk. **sovdā**.

başımın s.+ sı XII/291

sovdā bk. **sovda**.

s.+ nı XII/316

soy - Bir şeyin üzerinden kabuk, deri, zar vb.ni çıkarmak.

s.- dular I/197

s.- dun VIII/154

soyadı Herkesin ailece anılmasına yarayan öz adından sonraki adı, aile adı, aile ismi, soy ismi.

s.+ m XLI/4

soyḫa 1. Ölünün üzerinden çıkan giysi. 2. Ölüden geriye kalan, miras.

s. mīras XV/45

soysuz Çocuk sahibi olmayan kimse, soysuz, zürriyetsiz.

s. umuş XXXIII/334

soyu - Isısını hızla veya yavaş yavaş yitirerek soğuk duruma gelmek, soğumak, bk. **soyṷ -**.

s.- sun V/99

soyṷ - bk. **soyu -**.

s.- yur XIII/41

soyuġ bk. **soğuḫ, soğuğ, soyuḫ**.

s.+ a XLI/19

soyuḫ Isısı düşük olan, sıcak karşıtı, soğuk, bk. **soğuğ, soyuġ, soğuḫ**.

s. III/5, VIII/61, VIII/74, XIX/53, XLI/20, XXVII/13, XXVII/14

s.+ du XL/179

soyun - Üstündeki giysilerin bir bölümünü veya tümünü çıkarmak.

s. XVI/100, XVI/99

s.- du XVI/100

söhbet (< Ar. صحبت) Dostça, arkadaşça konuşarak hoş bir vakit geçirme, söyleşi, yârenlik, hasbihâl, bk. **sühPet**.

s.+ derden XII/33

s.+ deri VII/15, XXXIX/51

s.+ imizin ferġı III/22

s. ėle XXXIX/52

s. ėleyim XXXIX/307

s. ėleyirdi XVI/8

s. ēlim XII/275

s. ėliyēk IX/10

s. ēliyek IX/60

s. ėliyem XXXIX/309, XXXIX/310

ḫeġ s.+ idi VII/91

baḫışın s.+ ine XII/58

söhbetli Sohbet etmeyi seven, dost canlısı.

s. I/154

sön - Yanmaz, aydınlatmaz, parlamaz olmak.

s.- mek XLI/24

söv - Onur kırıcı, çoğu basmakalıp kaba sözler söylemek, küfretmek.

s.- üller XII/197

s.- ürem XII/346

sövün - Sevinç duymak, sevinmek, bk. **söyün -, sẻvün -**.

s.- ürem VII/108

söyle - Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak.

s. X/102, XII/123, XII/130

s.- dim IX/9

s.- r XXIII/20

s.- rik XLI/75

s.- rük III/29

s.- yehˈ IX/58

s.- yēm XXXVII/86

s.- yennen sōra IX/46

s.- yim IX/28

s.- yip IX/94

söyün - bk. **sövün -, sẻvün -**.

s.- iyem XXXIX/180, XXXIX/181

söz Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırtı, kelam, laf, kavil.

s. I/111, I/215, IX/51, V/161, V/191, V/94, VII/104, VIII/153, XII/117, XVI/109, XXIII/34, XXXI/18, XXXIII/103, XXXIII/192, XXXIII/300, XXXIII/305, XXXIX/464, XXXIX/509

bi s. XIV/29

nāġābıl s. XXXIX/197

s.+ de IV/60

s.+ den IV/56

s.+ der XXXIII/191, XXXIX/199

s.+ derden sohra XXXIII/411

s.+ derdi XXXIX/51

s.+ deri XXXIII/417, XXXIX/403, XXXIX/50

bunun s.+ deri XXXIX/197

s.+ dü IX/87, XXXIII/305

s.+ e XII/161, XII/163, XII/167, XII/171

mının s.+ in XXXV/46

s.+ ler II/48, IV/103, XII/119, XXXIII/61

s.+ lerden XII/409

s.+ lere XXVI/48

oların s.+ leri II/49

sazın s.+ leri VII/42

s.+ lerimiz XII/118

s.+ lerin XII/335, XXVIII/30

s.+ lerin mezelin̄in XII/64

s.+ nen XVI/82, XXXIX/484

saznan s.+ nen XXXIX/12

s.+ ū̄ XVIII/36

s.+ ü IV/66, IX/28, V/95, XII/118, XVI/111, XVIII/51, XXIV/12, XXXIII/427, XXXIX/464

ata s.+ ü II/47

ġādimkilerin s.+ üdü XXXIII/209

aḫır s.+ ümdü XXXIX/181

menim s.+ ümü XXXIII/303

s.+ ümüz XXXIV/33

s.+ ün XXXIII/192, XXXIX/61

onun s.+ ün XXXV/46

s.+ ün ċoḫunu XXXIII/553

s.+ ün faydası XXXIII/192

s.+ ün zatın̄ī X/53

onun s.+ ünde XII/394

s.+ üne I/220

aḫsaḳḳalın s.+ üne I/221

cemin s.+ üne I/221

s.+ ünnen VII/88

onun s.+ ünü XXXV/42

s. vėrdi XVI/86

su 1. Sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde, ab. 2. Deniz, akarsu, bk. **suv, suv̇, sov̇**.

s. I/207, II/58, V/126, V/180, V/20, V/21, V/22, V/26, V/81, X/34, X/62, X/74, XIII/29, XIX/104, XIX/83, XIX/84, XVII/23, XVII/26, XX/30, XX/31, XX/32, XX/61, XXIV/6, XXX/10, XXXIV/18, XXXVII/23, XXXVII/27, XXXVII/28

otnan s. XL/102

serin s. V/25

yėr s. I/134

s. ᶜgünü XLI/54

s.+ dan I/36, XXI/9

s.+ du XX/56

s.+ dū XX/30

s.+ lar XII/415, XXXIV/17

s.+ lar kimin XII/55

s.+ ynan V/84

s.+ ynān XXXVII/28

s.+ yu XIII/25, XIII/27, XIII/29, XIII/30, XIX/22, XIX/53, XL/179

puştu s.+ yu IV/52

şeker dere s.+ yu IV/51

zadın s.+ yu XIII/75

s.+ yumuz VI/102

s.+ yun adını XXXVII/23

s.+ yun başına V/127

ġotur s.+ yuna I/202, I/204

s.+ yunan VI/104

pēnirin s.+ yunnan XVII/18

sualle - Sormak.

s. XXXIX/53

subaşı Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

s. XXXIII/8

subay Evlenmemiş erkek, bekâr.

s. XIV/54, XLI/22

s.+ em XLI/8

subhān (< Ar. سبحان) 1. "Her türlü kusurdan, noksandan, beşerî nitelik ve zaaflardan uzak olan" anlamında Allah'ın isimlerindendir. 2. Allah'ı methetmek için kullanılan bir söz.

s. XII/372

ġādir-i s.+ ā XII/68

su ᶜgünü Türkiye takvimine göre perşembeye denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki gün.

s. XLI/54

sucūd (< Ar. سبحان) Secde etme, secde.

yā s. XII/418

suḫanber Erdebil'in çağdaş şairlerinden Suhenber.

ustad s. VII/69

sulan - Sulu duruma gelmek, sulanmak.

s.- dı XII/85

s.- īr XII/186

sultan (< Ar. سلطان) Padişah, sultan, bk. **sůltān**.

s.+ ım XII/102

ġoćabeyli s. XXXII/56

s. savalan XXXVIII/43, XXXVIII/44

sůltān bk. **sultān**.

s.- ı savalan I/72

sulu İçine su katılmış, sulandırılmış olan, sulu, bk. **suluğ**.

s. V/47, XXXVII/50

suluğ bk. **suluğ**.

s. V/46, V/49

sup bk. **sabah, saba, sabīh, süb, süP**.

s. XIV/15

supah (< Far. سپاه) Ordu.

s.+ dan XXXIII/163

sur (< Ar. صور) 1. İçi boru gibi boş olan ve üfürülmek suretiyle ses çıkarılan büyük boynuz, nefir. 2. Kıyamet gününde İsrafil meleği tarafından üflenecek olan boru.

isrāfıl s.+ ī XII/288

israfil s.+ nı XII/413

sūre (< Ar. سوره) *Kur'an*'ın yüz on dört bölümünden her biri.

yüz on dört s.+ ni XII/400

s. oḫuyāḫ XXXIII/604

sūret (< Ar. صورت) 1. Görünüş, biçim. 2. Yazı veya resim kopyası, nüsha.

s. XII/447, XXXVII/130, XXXVII/131

s.+ in XII/59

sūreti (< Ar. + Far. صورتی) Pembe.

s. V/118

surfa (< Ar. سفره) Masa, sini vb. şeylerin, yemek yemek üzere hazırlanmış durumu, sofra, bk. **sırfa**.

s.+ da XXXII/48

s.+ mızı XL/137

s. serdik XXI/62

suriye bk. **sūriye**, **sūriyē**.

s. XXXIV/12

s.+ ye VI/60

sūriye Orta Doğu'da bir ülke, Suriye, bk. **sūriyē**, **suriye**.

s. XXXIV/10, XXXIV/15

s.+ yē XXXVII/52

küşver-i s. XXXIV/15

sūriyē bk. **sūriye**, **suriye**.

s. VI/114, XXXVII/54

susuz Suyu olmayan, suyu bulunmayan, susamış.

s. XIX/120

sutun (< Far. ستون) Herhangi bir maddeden yapılan ve bir yere dayalı silindir biçiminde düşey destek, kolon, sütun.

s. XII/281

suv bk. **suv̇**, **su**, **sov̇**.

s.+ a V/60

s.+ nan XVIII/38, XVIII/58

suv̇ bk. **suv**, **su**, **sov̇**.

s.+ a XXI/8

s.+ u II/139, V/69

isTi s.+ nan XVII/27

suv̇ağ Bir yapının duvarlarına sürülen ince harç tabakası, sıva.

s.+ ı XXXIII/362

suval bk. **suv̇al**.

s. vėrirsen XXXIX/483

s. vėrisen XXXIX/483

suv̇al (< Ar. سؤال) Soru, bk. **suval**.

s. vėr XXXIX/62

s. vėrim XXXIX/62, XXXIX/63

s. vėrir XXXIX/63

menim s.+ ıma XXXIX/64

suvar - Hayvana su vermek, su içirmek.

s.- ardı II/138

s.- ıllār XV/18

s.- ıp XXIII/41

s.- san XIII/27

süb (< Ar. صباح) 1. Güneşin doğduğu andan öğleye kadar geçen zaman. 2. Genellikle sabahları yenen hafif yemek, kahvaltı, bk. **sabah, saba, sabīh, sup, süP**.

s. XI/25, XIII/112, XIX/120, XIX/121, XIX/42, XIX/52, XIX/67, XVI/130, XVI/46, XXII/90, XXXII/18, XXXII/19, XXXII/51, XXXIII/299, XXXIX/559

s.+ den V/14, V/21, XI/12, XXIII/14

s.+ dēn XI/12

s.+ eçen XIX/119

s.+ eyinçin VII/97

s. idi XXXV/65

ḫıyal-i s. XXXIX/137, XXXIX/139

saba s. XIX/51

sēr s. XIX/126, XXXIX/557

sübāna (< Far. صبحانه) Sabah yenen hafif yemek, kahvaltı.

s. VI/86

sübhān (< Ar. سبحان) "Her türlü kusurdan, noksandan, beşeri nitelik ve zaaflardan uzak olan" anlamına gelen Allah'ın adlarından biri.

ġādir-i s. XXXIX/214

sücūd (< Ar. سجود) Secde etme, secde.

yā s. XII/422

sühPet bk. **söhbet**.

s. çekiydik VIII/51

sülb (< Ar. صلب) Döl, nesil, zürriyet.

s.+ ün XII/438

süleyman bk. **süleymān**.

s.+ a XVI/53

s. peygammer XII/376

süleymān 1. Kişi adı. 2. Hz. Süleyman, bk. **süleyman**.

s. XII/309, XVI/54

sümüğˈ bk. **sümük**.

s.+ ümde XXXIX/13

sümük Kemik, bk. **sümüğ**ˈ.

s. XLI/44

s. ídı I/198

s.+ tü I/198

sünnet (< Ar. 1 سنّت.) Çocuğun sünnet edilmesi münasebetiyle düzenlenen şenlik, sünnet düğünü. 2. Gelenek, âdet. 3. Erkek cinsel organı.

s. XV/66

s.+ imizdi VII/171

s.+ in XV/69

dede baba s.+ imizdi VII/171

ayının s.+ i I/198

sünneti (< Ar. سنّتي) Yerli, yerel, yöresel.

s. XL/22

s.+ dī XXXIX/25

s. paltar IX/103

süP bk. **sabah, saba, sabīh, sup, süb**.

s. V/12

seher s. II/118

süpür - Bir şeyin, bir yerin üstündeki çer çöp, toz toprak vb. şeyleri süpürge, fırça veya başka bir araçla toplamak, temizlemek.

s. XXIV/7

s.- ersen VIII/140

s.- me VIII/140, VIII/143

sür - 1. Yönetip yürütmek, sevk etmek. 2. Önüne katıp götürmek.

s.- dü XXXIII/443, XXXIII/460

s.- düler XXXIII/461

s.- eċeksen XXXIII/458

s.- er VII/165

s.- ün XXXIII/240

s.- üp XXXIII/244

süre bk. **dalı sürē**.

dalı s. VI/157, XXXIII/357, XXXIII/359, XXXIII/534

dalım s. XXXIII/240

ġuşun dalı s. XXXIII/409

onun dalı s. XVIII/156

sürē bk. **dal süre**.

dal s. VIII/130

süret (< Ar. سرعت) Çabukluk, hızlılık, hız.

s.+ inen XXXIII/149

sürme Kirpik diplerine sürülen siyah boya, sürme, is.

s. III/39

sürt - Bir şeyi bastırarak diğer bir şeyin üzerinden geçirmek, bk. **sűrt -**.

s.- erdi V/30

sűrt - bk. **sürt -**.

s. VI/136

sürü Evcil hayvanlar topluluğu, sürü.

s.+ leri XXXIII/206

dört s. XXXIII/188

ḥaćıbala bēin s.+ sünün ġabağı XXXIII/214

munun s.+ süne sarı V/197

üş s. XXXIII/187, XXXIII/188

sürü - Bir şeyi peşine takmak veya önüne katmak, alıp götürmek.

s.- yer XVIII/119

sürün - Karnı üzerinde gitmek, sürünmek, emeklemek

s.- er XI/26

süt Kadınların ve memeli dişi hayvanların yavrularını besledikleri, memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı, bk. **sűt**.

s. V/35, V/80, V/82, VI/12, VIII/141, XIV/7, XIX/49, XL/215, XVIII/26, XX/101, XXIX/15

s. ᶜgünü XLI/54

s.+ den VI/97

s.+ dü XL/223

s. günü V/102

s.+ nen III/66

s.+ ü V/199, V/84, VIII/145, XIX/45, XVII/9, XVIII/28, XXIX/19, XXIX/25

s.+ ün V/46, V/47, V/49, XIII/55, XIX/44

s.+ ün torbasın V/12

s.+ üne XXIX/25

s.+ ünnen XXXII/21

s.+ ünnēn XXII/91

s. ıraḫliyŗem XXIV/6

s. mayalar V/12

sűt bk. **süt**.

s. V/30

sütçü Süt satan kimse.

s.+ ye XVII/9, XVII/9

sütdaş bk. **süttaş**.

s. VIII/141, VIII/145

sütdü bk. **süttü**.

s. pılō VIII/141

süt günü Türkiye takvimine göre pazara denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki gün, bk. **süt ᶜgünü**.

s. V/102, V/103

süt ᶜgünü bk. **süt günü**.

s. XLI/54

süttaş Süt, şeker ve pirinçten yapılan bir tatlı türü, sütlaç, bk. **sütdaş**.

s. III/62, XIV/14

s.+ ı III/62

süttü İçinde süt bulunan, sütle yapılan, sütlü, bk. **sütdü**.

s. pı̊lō XXI/55, XXIV/30

süttü pı̊lō Sütlaç.

s. XXI/55, XXIV/30

süv - bk. **sev -, sẻv -**.

s.- er II/28, XL/93

s.- ēr XL/93

süz - Bir sıvıyı, içindeki katı maddelerden ayırmak için bir kaptan geçirmek, süzmek.

s.- mēin VIII/146

s.- üb XXXIX/429, XXXIX/430, XXXIX/434

süz bk. **siz**.

s.+ ün XXXIV/23

süzme Süzülerek elde edilen süt ürünü.

s. VIII/141

süzül - Göz baygınlaşmak, mahmurlaşmak.

s.- dü X/106, X/107

Ş

şāʿban (< Ar. شعبان) Ay takviminin sekizinci ayı, üç ayların ikincisi, şaban.

nīme-i ş.+ da VII/5

nīme-i ş.+ dā VII/8

şábeh bk. **şebeh**.

ş.+ ün idi XXVI/49

şābil Erdebil eyaletinde bulunan bir yer adı.

ş. çayı I/131

ş. çayıdı I/132

ş.+ di I/10

ş.+ dī XXXI/28

ya ş.+ e I/202

şābil çayı Savalan Dağı'nda bulunan bir çay.

ş. I/131

ş.+ dı I/132

şad bk. **şād**.

ş. XXXIX/134, XXXIX/480

ş.+ dān XXXIX/134

ş. havalar XXXIX/608

ş. oḫumaḫ XXXIX/479

ş. olsun VIII/46

ş. şiʿri XXXIX/479

şād (< Far. شاد) 1. Sevinçli, memnun, mesrur. 2. Kırık hava, bk. **şad**.

ş. havalar XXXIX/607

ş.+ ı XXXIX/504

ş.+ ın XXXIX/97

şāddığ Eğlence, şadlık.

ş. ėliyerdik XXII/57

şāgirt (< Far. شاد) Öğrenci, talebe, şakirt, çırak.

ş. IX/70, IX/71

ş.+ nen IX/71

şah (< Far. شاه) Padişah, hükümdar, pir, bk. **şāh, şeh**.

ş. I/213, II/121, XII/6, XVI/118, XVI/125, XVI/66, XVI/70, XVI/85, XVI/86, XVI/94, XVI/97, XVI/99, XXXIII/291

ş.- ı merdan XII/274

ş.+ a X/9

ş.+ ā I/18

ş.+ ı XVI/85

ş.+ ın XVI/88

ş.+ ın dȫγresinde II/17

ş.+ ın ḫoşuna gėtsin I/21

ş.+ ın yanınā I/21

ş.+ lardan XVI/83, XVI/84

ş.+ ların şahī XII/93

ş. abbas XVI/57, XVI/62

ş. ismailden XII/24

ş. ismailin destanı XII/34

ş. iydı XXXIII/286

ş. olupsun XVI/93

ş. zamanı I/161, I/170, II/121, XL/84, XXXVI/23

ş. zamanına XXXVI/31

ş. zamāni II/17

şahların ş.+ ī XII/93

şāh bk. **şah, şeh**.

ş.- ı merdān VII/44

ş.- ı merdanā XII/90

ş.+ a VII/54

ş.+ ın ġulluğunda XII/324

ş. ismāyíl IX/9

şah abbas (< شاه عبّاس) Safevî Devleti'nin beşinci şahı olan Türk hükümdar (1587-1629).

ş. XVI/57, XVI/64, XVI/68

ş.+ ı XVI/57

ş.+ ın XVI/63

şāhān (< Far. شاهان) 1. Şahlar. 2. Şahların şahı.

ş.+ ım XII/98

şahat (< Ar. شاهد) Tanık, şahit, bk. **şāhid, şahıt, şāhit, şāt**.

ş.+ dı XXXIII/104, XXXIII/110

allah ş.+ tı XXXIII/158

şāḫe (< Far. شاخه) Dal, şube.

ş.+ de VII/26

ş.+ nin VII/27

şaḫı - Parıldamak, ışık vermek, çakmak.

ildírım ş.- yār XL/60

şāh-ı merdān (< Far. شاه مردان) "Mertlerin, yiğitlerin şahı" anlamında kullanılan ve daha çok Hz. Ali için söylenen bir söz.

ş. VII/44

şahıt bk. **şāhid, şahat, şāhit, şāt**.

ş.+ dı XXXIII/99

ş.+ tı XXXIII/100

şāhī Erdebil'in çağdaş şairlerinden Asker Şâhîzâde Erdebilî.

ş. VII/68

şāhid bk. **şahıt, şahat, şāhit, şāt**.

ş.+ em XVIII/83

şah ismail (< شاه إسماعيل) Safevî Devleti'nin kurucusu olan Türk hükümdar, Şah İsmail (1501-1524), bk. **şāh ismāyíl**.

ş.+ den XII/24

ş.+ in XII/34

şāh ismāyíl bk. **şah ismail**.

ş. IX/9

şāhit bk. **şāhid, şahıt, şahat**.

ş. XXIII/23

ş.+ di XXVI/47

şaḫs (< Ar. شخص) Kişi, kimse, şahıs.

ş. VII/158

şahseven İran'ın çeşitli bölgelerinde yaşayan bir Türk topluluğu, bk. **şahsevēn, şāhseven, şahsüven, şāseven, şāşeven, şayseven, şaysevēn, şāyseven, şıhşeven, şışeven, şıseven**.

ş. II/16, II/17, II/38, II/94, II/95, IV/83, X/8, XL/211, XL/212, XXXI/45, XXXI/51, XXXIX/8

ş.+ de XII/4, XL/217, XVIII/119

ş.+ di X/41

ş.+ ik XIX/11, XXXIX/8

ş.+ iK XII/17

ş.+ in arasında II/27

ş. iydik XXXIII/17

ş.+ ler XLI/110

ş.+ nen XXVIII/8

ş.+ ner XL/75, XL/81, XLI/109

ş.+ nerin XXXIII/91

ş.+ ük X/8, XLI/5, XXV/4, XXXV/6

şahsevēn bk. **şahseven, şāhseven, şahsüven, şāseven, şāşeven, şayseven, şaysevēn, şāyseven, şıhşeven, şışeven, şıseven**.

ş. XL/198

şāhseven bk. **şahseven, şahsevēn, şahsüven, şāseven, şāşeven, şayseven, şaysevēn, şāyseven, şıhşeven, şışeven, şıseven**.

ş.+ di XXXVI/6, XXXVII/107

ş. idik VII/179

ş.+ ik XXXVII/4, XXXVII/6

şahsevenniğ Konargöçerlik, Şahsevenlik.

ş.+ di XL/11

şāsu bülend (< Fr. *châssis* + Far. بلند) Her türlü arazide kullanılabilen motorlu taşıt, cip.

ş. XXXVII/140

şahsüven bk. **şahseven, şahsevēn, şāhseven, şāseven, şāşeven, şayseven, şaysevēn, şāyseven, şıhşeven, şışeven, şıseven**.

ş. X/10

ş.+ di X/10

şaḫta Çok soğuk kış havası, kar yağışından sonra gelen dondurucu soğuk.

ş. I/79

şāır bk. **şāir, şāyır, şāyir**.

ş. XXXIII/419

şāir bk. **şāır, şāyır, şāyir**.

ş. IX/88

şairlig Şair olma durumu, ozanlık.

ş.+ ini XXXIX/265

şaḳḳıldağ bk. **şaḳḳıllaḫ**.

ş.+ ını XIX/88

şaḳḳıllaḫ Taze, yumuşak koyun dışkısı, bk. **şaḳḳıldağ**.

ş. XXIX/41, XXIX/42

şal (< Far. شال) Geniş atkı veya kuşak.

ş. XI/46

ş.+ ları XXXIII/514

şallağ bk. **şallaḫ**.

ş.+ ı XVIII/158

şallaḫ Kırbaç, bk. **şallağ**.

ş. XVIII/158

ş.+ dan XVIII/160

şalvar (< Far. شلوار) Ağı çok bol olan, bele bir uçkurla bağlanan, geniş bir pantolon türü, bk. **şalvār**.

ş. XVIII/97, XXXIII/521

ş.+ dī IX/105

şalvār bk. **şalvar**.

ş. XVIII/90, XVIII/94

şam Akşam yemeği, bk. **şām**.

ş. XIV/24, XIX/61

ş.+ a XXIII/40, XXXIII/96

ş.+ ımız XXIII/40

ş.+ ın XXXIII/102

şām bk. **şam**.

ş. XXXVII/128

şan (< Ar. شان) Ün, şöhret, şan.

ş.+ ı XXXIII/165

şapalağ Elle vurulan darbe, tokat.

ş.+ ı VI/58

şāpo (< Far. شاپو) Fötr şapka, bk. **şebo**.

ş. IV/126

şāseven bk. **şahseven, şahsevēn, şāhseven, şahsüven, şāşeven, şayseven, şaysevēn, şāyseven, şıhşeven, şışeven, şıseven**.

ş. XVIII/9

ş. arasında XL/220

ş.+ de XII/12

ş.+ ik VI/6

şāşeven bk. **şahseven, şahsevēn, şāhseven, şahsüven, şāseven, şayseven, şaysevēn, şāyseven, şıhşeven, şışeven, şıseven**.

ş. XVII/74

ş.+ ig XXII/36

şāt bk. **şāhid, şahat, şāhit, şahıt**.

ş. VIII/50

ş.+ dı XXXIII/153, XXXIII/259

şayet bk. **şāyet**.

ş. XVI/114, XVI/99, XXXII/49, XXXII/51

şāyet (< Far. شاید) Şart bildirir, eğer, bk. **şayet**.

ş. XL/117, XXVI/39, XXXIV/51, XXXIX/601, XXXVIII/37

şāyır bk. **şāir, şāır, şāyir**.

ş. XXXIII/358, XXXIII/380, XXXIII/461, XXXIII/463, XXXIII/529, XXXIII/581, XXXIX/244

ş.+ rar XXXIII/520

şāyir (< Ar. شعير) Şiir söyleyen veya yazan kimse, ozan, bk. **şāir, şāır, şāyır**.

ş. IX/66, XXXIII/351

ş.+ den XXXIII/323

ş.+ i X/85

ş.+ lerimiz VII/68, VII/69

ş.+ rer XXXIII/509

ş.+ rermizde VII/67

şayseven bk. **şahseven, şahsevēn, şāhseven, şahsüven, şāseven, şāşeven, şaysevēn, şāyseven, şıhşeven, şışeven, şıseven**.

ş. I/12, I/14, I/16, I/17, I/19, I/21, I/213, I/214, II/18, II/19, XXXI/40, XXXII/61, XXXVIII/14

ş.+ di XXVII/20

ş.+ i I/19

ş.+ ik I/12

ş.+ ik̄ I/15

ş.+ in I/107

ş.+ nerin keyfi XVI/108

şaysevēn bk. **şahseven, şahsevēn, şāhseven, şahsüven, şāseven, şāşeven, şayseven, şāyseven, şıhşeven, şışeven, şıseven**.

ş. I/214

şāyseven bk. **şahseven, şahsevēn, şāhseven, şahsüven, şāseven, şāşeven, şayseven, şaysevēn, şıhşeven, şışeven, şıseven**.

ş. uşağī VII/2

şebeh (< Ar. شبه) Muharrem ayında aşure gününde Şiilerin Kerbela'yı canlandırdıkları anma töreni, bk. **şábeh**.

ş.+ e XXI/48

şebo bk. **şāpo**.

ş. IV/128

şeceretü'l-kevn (< Ar. شجرةالكون) Yaratılış ağacı.

ş. XII/301

şedde Şahseven kadınlarının alınlarına bağladıkları örtü, alın örtüsü.

ş. X/131, XVII/46

ş. çekerdi XVIII/88

ş.+ di XVII/37

şefā (< Ar. شفاء) 1. Hastalıktan kurtulma, onma, şifa. 2. İlaç, derman.

ş. XXXIX/549, XXXIX/572, XXXIX/595

şefi güney Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

ş. XX/55

şeh bk. **şāh, şah**.

ş.- i merdāna XXXIX/220

şeheli Kişi adı, bk. **şehelī**.

aşıḫ ş. XII/10

şehelī bk. **şeheli**.

aşıḫ ş. XII/30

şeher (< Far. شهر) Şehir, bk. **şehr, şēhr, şehēr, şeḫēr**.

ş.+ de VII/16, VII/24, VII/39, VII/8, XXXII/48, XXXII/53

ş.+ den II/41

ş.+ di VII/63

ş.+ e XXXII/46

ş.+ in özünün VII/63

ş.+ in üsdünde VII/66

ş.+ lerdedi XXV/37

bizim ş.+ de VII/3

fars ş.+ inde VII/82
meşgin ş.+ innen IX/2
meşgin ş.+ innenem IX/60

şehēr bk. **şehr**, **şēhr**, **şeher**, **şeḫēr**.
ş. VII/15
tehran ş.+ inde VII/81

şeḫēr bk. **şehr**, **şēhr**, **şeher**, **şehēr**.
erdebil ş.+ innen VII/3

şēḫĕrdi bk. **şeherli**.
ş.+ yēm XVIII/4

şeherli Şehirde yaşayan, şehirli, bk. **şēḫĕrdi**.
ş.+ ler XXVII/16

şehīd (< Ar. شهيد) Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölen kimse.
ş. oldu XII/73

şeḫmārı (< Far. شاه ماران) İnsan başlı, insan gibi konuşan, zebercetten bir taht üzerinde oturan efsanevi yaratık, yılanların şahı, Şahmeran.
ş. zülflerinnen XXXIII/389

şehr bk. **şēhr**, **şeher**, **şehēr**, **şeḫēr**.
ş.- i vene XXXVII/60
ş.- i helebde VI/115
ş.+ i XXXVII/60
ş.+ in içinde XXXIII/392
ş.+ ine XXXIII/435
bālā-yi ş.+ idi XXXIII/166
tehranın bāla ş.+ idi XXXIII/166
isTanbul ş.+ indē IX/10
genćenin ş.+ ine XXXIII/406

şēhr bk. **şehr**, **şeher**, **şehēr**, **şeḫēr**.
ş.+ ine XXXVII/62
ş. iymiş XL/169

şehrisdan (< Far. شهرستان) İran mülki yapılanmasına göre il büyüklüğünde olan yerleşim birimi.
ş.+ da XL/52
ş.+ na XL/211

şehriver (< Far. شهريور) İran takviminde mordad ayından sonra gelen altıncı ayın adı, şehriver.
ş.+ in II/22

şehriyār bk. **şēhriyar**.
ş.+ a XXXIII/499

şēhriyar *Kerem ile Aslı* adlı Türk halk hikâyesinde geçen Aslı'nın Kerem'e verdiği adlardan biri, bk. **şehriyār**.
ş. XXXIII/464

şeḫsiyet (< Ar. شخصيّت) Kişi, kişilik, belirgin özellik, şahsiyet.
ş.+ im XXXIX/467
nefesīn ş.+ ine XII/54

şėir bk. **şiʿr**, **şeʿr**, **şir**, **şīr**, **şiir**, **şėʿr**, **şėr**, **şėyr**.
ş. XXXIX/138
ġardaşımın ş.+ idi XXXIX/138

şeker (< Ar. شكر) Şeker kamışı, şeker pancarı, patates, buğday vb. bitkilerin sap ve kökleriyle elde edilen tatlı maddelerin genel adı.
ş. II/78, V/35, V/62, XL/70, XVI/119
ş. dere suyu IV/51
ş.+ inen XVII/58
ş.+ nen II/79

şekerat (< Ar. شكرات) Şeker ve şeker türünden olan şeyler.
ş. XXXIV/46

şekerdere suyu Erdebil eyaletinde bulunan bir akarsu.
ş. IV/51

şekil (< Ar. شكل) Fotoğraf.
ş.+ lerdēn VII/173

şelāle (< Ar. شلاله) Büyük çağlayan, çavlan.
ş.+ sin XXXIX/576, XXXIX/592

şelele - Yüklemek, yığmak.
ş. - XXXIX/260

şēli (< Far. شلیل) Nektarin.

ş. XL/185, XL/184

şem (< Ar. شمع) Mum.

ş.+ī XII/69

şemme (< Far. شنبه) Cuma ile pazar arasındaki gün, cumartesi.

ş. V/102

şems (< Ar. شمس) Güneş.

ş.- i ġámer XII/253

ş.- ü bāb XII/128

şemşir (< Far. شمشیر) Kılıç.

ş. VII/23, XXXIX/55, XXXIX/56

ş.+ dī XXXIX/230

ş. reyonunnanıḫ IX/67

şemşirḫana Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

ş. XX/57

şen (< Ar. شان) Şan, ün, şöhret.

ş.+ üve VII/51

şēn Sevinçli, neşeli, şen.

ḫeyr-i ş.+ i I/89

şengülü Bir tür bitki adı.

ağ-i ş. XXXV/23

şennig Belli günlerde yapılan, coşku veren eğlendirici gösteri, bayram, bk. **şennihˈ, şinnik**.

ş. ėlerük XL/44

şennihˈ bk. **şennig, şinnik**.

ş.+ lere IX/71

şer (< Ar. شرّ) Kötülük, fenalık.

ş.+ de VII/55

ş.+ den VII/58

ş. bōhtan XXXIX/85

ş. böhtan XXXIX/88

ḫėyir ş.+ de XII/214

ḫėyr ş.+ i XI/36

ḫėyri ş.+ i XXXIX/80, XXXIX/82

şeʿr bk. **şiʿr, şėir, şir, şīr, şiir, şėʿr, şėr, şėyr**.

ş. XII/295

ş.+ lerinnen VII/88

şėʿr bk. **şėir, şiʿr, şir, şīr, şiir, şeʿr, şėr, şėyr**.

ş. X/45, XXXIX/106, XXXIX/134, XXXIX/227, XXXIX/270, XXXIX/272

ş.+ i XXXIX/269, XXXIX/479

ş.+ im XXXIX/225

ş.+ imiz VII/71

ş.+ nen XXXIX/108

ş.+ reri XXXIX/268

ġardaşımın ş.+ idi XXXIX/136

hacı imani rehnümanın ş.+ idi XXXIX/136

hacı iman rehmaninin ş.+ idi XXXIX/138

nesihet ş.+ idi XXXIX/390

şėr bk. **şėir, şiʿr, şir, şīr, şiir, şeʿr, şėʿr, şėyr**.

ş. XXXIX/274

on iki imam ş.+ i XXXIX/610

imam ş.+ im XXXIX/610

şerāfet (< Ar. شرافت) Şerefli olma, şereflilik.

ş.+ im XII/108

şerāyıt (< Ar. شرائط) Şartlar, koşullar.

ş.+ da XX/28

şeriʿet (< Ar. شریعت) Herkesin uyması için konan her çeşit kural, kanun, yasa, düzen ve nizam.

ş. XII/357

ş.+ te XII/298

şerifli ġıraḫ Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

ş. XIX/76

şerizi Kişi adı.

aşıḫ ş. XII/6

şert (< Ar. شرط) Olması başka durumların gerçekleşmesini gerektiren şey, koşul.

ş.+ i XL/92

şest (< Far. شصت) Elli dokuzdan sonra altmış birden önce gelen sayı, altmış.

ş.+ o yek II/100, XXIX/6

ş.+ o yekte II/99

şesto yek (< Far. یک و شصت) Altmıştan sonra altmış ikiden önce gelen sayı, altmış bir.

ş. y. XXIX/6

şeşe Doğumdan itibaren ilk altı ay içinde ya da genellikle doğumun ilk günlerinde gelen bebekleri kaçırdığına veya öldürdüğüne inanılan sivri gagalı haydut kuş, bk. **şīşe, şėşe, şėşė**.

ş. duvası VIII/118

şėşe bk. **şīşe, şeşe, şėşė**.

ş. V/222

ş. vırıb V/224

şėşė bk. **şīşe, şeşe, şėşe, şėşė**.

ş.+ nin duvası V/226

ş.+ sine V/221

şey (< Ar. شئ) Madde, eşya, söz, olay, iş, durum vb.nin yerine kullanılan, belirsiz anlamda bir söz, bk. **şėy, şi**.

ş. IV/68, VII/34, VII/90, VIII/137, XL/195, XL/218, XL/80, XVI/111, XVI/25, XVIII/114, XXII/66, XXXVII/48, XXXVII/96

ş.+ de XXXV/28

ş.+ den XXVIII/27

ş.+ di XL/111, XL/112, XVI/16, XXXI/28

ş.+ i XL/113

ş.+ imiz XVI/90

ş.+ in IV/33

ş.+ ler II/84, XL/194, XXXVII/141, XXXVII/47

ş.+ lerde XL/164

ş.+ lerden VIII/101

ş.+ lernen VIII/109

bi ş. II/132, II/93, II/95, XVI/74, XXXIII/350, XXXIII/518, XXXIII/54, XXXIII/77, XXXIX/269

ağır ş.+ leri IV/38

bir ş. XXXIX/21

bi ş.+ im XVI/66

bir ş.+ lerden XXXVII/67

bi ş.+ miş XXXIII/509

evin ş.+ innen IV/36

her ş.+ innen XLI/97

şėy bk. **şey, şi**.

ş.+ ler XL/24, XL/81

şeyda (< Far. شیدا) Çılgın, divane.

ş. VII/142

şeydāyi 1. Erdebil'de yaşayan bir aile adı. 2. Bu ailenin yaşadığı bölgenin adı.

ab-ı ş. XXXII/57

ş.+ lerindi XXXII/57

şėyr bk. **şėir, şiʿr, şir, şīr, şiir, şeʿr, şėʿr, şėr**.

ş.+ i X/86

şeytan (< Ar. شیطان) Şeytan, iblis.

ş.+ a XXXIX/86, XXXIX/89

şığı - Hızla hareket etmek, üzerine atılmak.

ş.- yardım XII/176

şıḫ (< Fr. *chic*) Şık, zarif, güzel.

ş. XXXIX/389, XXXIX/391

şıhşeven bk. **şahseven, şahsevēn, şāhseven, şahsüven, şāseven, şāşeven,**

şayseven, şaysevēn, şāyseven, şışeven.

ş. XXII/32

şıltaḫ 1. Anlamsız talep, arzu, istek. 2. Eziyet.

ş. XVIII/56

şınasnama (< Far. شناسنامه) Kimlik, nüfus cüzdanı.

şomāre-yi ş.+ m XXXIII/11

şırın bk. **şirin**.

ş. XXII/36

şırın bılaḫ bk. **şirin bulaḫ, şirin bıllāḫ, şirin bılāḫ**.

ş. XXII/33

şırtılıḫ Kabalık, edepsizlik, bayağılık.

ş. XVIII/56

şıseven bk. **şahseven, şahsevēn, şāhseven, şahsüven, şāseven, şāşeven, şayseven, şaysevēn, şāyseven, şıhşeven, şışeven**.

ş. XXII/37

ş.+ di XXII/38

şışeven bk. **şahseven, şahsevēn, şāhseven, şahsüven, şāseven, şāşeven, şayseven, şaysevēn, şāyseven, şıhşeven, şıseven**.

ş. XXII/34, XXII/97

şi bk. **şey, şėy**.

bi ş. VIII/129

şiir bk. **şėir, şiʿr, şir, şīr, şeʿr, şėʿr, şėr, şėyr**.

ş. XXXIX/325, XXXIX/326, XXXIX/327, XXXIX/473

ş.+ e XXXIX/509

ş.+ i XII/159, XXXIX/309, XXXIX/423

ş.+ ler XII/8

ş. oḫu XXXIX/326

ş. oḫuyam XXXIX/326

intizārın ş.+ ini IX/88

şikar (< Far. شکار) 1. Av. 2. Avlanan hayvan.

ş. XXXIII/348

ş.+ a II/35, XXXIII/343, XXXIII/348, XXXIII/349

ş.+ ā XVI/30, XXXIII/586

ş.+ ına II/76

munın ş.+ ın X/38

şikarçı Av işiyle uğraşan kimse, avcı.

ş.+ dı X/38, X/39

ş.+ ydı XXXIII/343, XXXIII/344

şikesde (< Far. شکست) Segâh makamında çalınan Azerbaycan muğamı.

ġarabağ ş.+ si XXXIX/611

ġaradağ ş.+ si XXXIX/611, XXXIX/612

şillele - Tokatlamak, sille vurmak.

ş.- rem XL/218

şimi bk. **şīmi**.

mohendis-i ş. XXXV/61

şīmi (< Far. شیمی) Kimya, bk. **şimi**.

lisans-i ş. XXXV/61

şimdi Şimdi, şu anda.

ş. XXI/68

şimşek Şimşek, balkır, çakım, çakın, yalabık.

ş. kimin XII/56

şimşir Erdebil eyaletinde bulunan bir dağ.

ş. dağımız XIX/71

şināṣ (< Far. شناس) Tanış, tanıdık.

ş.+ aḫ XII/146

şinnik bk. **şennig, şennih**ʾ.

ş. ėlerdiler IV/56, IV/57, IV/59

şir bk. **şėir, şiʿr, şīr, şiir, şeʿr, şėʿr, şėr, şėyr**.

ş. XXXIX/233

ş.+ in XXXIII/574

ş.+ nen II/96

şiʿr (< Ar. شعر) Edebî bir anlatım biçimi, manzume, nazım, koşuk, bk. **şėir, şir, şīr, şiir, şeʿr, şėʿr, şėr, şėyr**.

ş. XII/231, XXXIX/135, XXXIX/180, XXXIX/234, XXXIX/236, XXXIX/306, XXXIX/307, XXXIX/471, XXXIX/472

ş.+ i XII/107, XXXIX/229, XXXIX/372, XXXIX/423, XXXIX/537

ş.+ idi XXXIX/371

ş.+ im XXXIX/202

ş.+ ini XXXIX/450

ş.+ ler XXXIX/475

áşāyir ş.+ i XXXIX/333

ata ş.+ i XXXIX/472

azarbayćan ş.+ i XXXIX/229

eḫābimin ş.+ i XXXIX/306

eḫābinin ş.+ i XXXIX/228

eşāyir ş.+ i XXXIX/330, XXXIX/332

eşāyir ş.+ idi XXXIX/451

eşāyirin ş.+ idi XXXIX/371

şad ş.+ i XXXIX/479

zadın ş.+ i XXXIX/227

zelımḫānın ş.+ i XXXIX/256

zelimḫānın ş.+ i XXXIX/226

şīr bk. **şėir, şiʿr, şir, şiir, şeʿr, şėʿr, şėr, şėyr**.

ş. XXXIX/476

ş.+ de XXXIX/478

ş.+ i XXXIX/477

ş.+ ler XXXIX/475, XXXIX/476

ş.+ leri XXXIX/476, XXXIX/477

şīrbehay (< Far. شیربها) Başlık parası.

ş. XL/36

şire (< Far. شیره) Şire, tatlı, şekerli.

ş.+ sidī XL/71

şirin (< Far. شیرین) Sevimli, cana yakın, tatlı, hoş, bk. **şırın**.

ş. XII/35, XXXIII/578, XXXIII/608, XXXIX/339, XXXIX/340, XXXIX/347

ş. bulaḫ XXII/31

ş. şirin XXXIX/304

ş. yuḫu III/47

şirin ş. XXXIX/304

şirin bılāḫ bk. **şirin bulaḫ, şirin bıllāḫ, şırınbılaḫ**.

ş. XXXVII/108

şirin bıllāḫ bk. **şirin bulaḫ, şirin bılāḫ, şırınbılaḫ**.

ş. XXXVII/104

şirin bulaḫ Zencan eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **şirin bıllāḫ, şirin bılāḫ, şırınbılaḫ**.

ş. XXII/31

şirkeT (< شرکت) Bir iş için bir araya gelme, toplanma.

ş. ėlemişdik XII/139

şirni (< Far. شیرین) Tatlı, şerbet.

ş. III/94, XIV/13

ş.+ sīn XIX/61

ş.+ sinden III/93

ş.+ ydi VI/31

şirvan 1. Kişi adı. 2. Erdebil eyaletinde bulunan Savalan Dağı'nın eteklerindeki bir yer adı, krş. **şirvan deresi**.

ş. deresidi II/120

ş. deresinnen I/134

ş. deresine I/132

ş. iydi XXXIII/236

şirvan deresi Erdebil eyaletinde bulunan Savalan Dağı'ndaki bir dere, bk. **şirvan**.

ş. II/120

ş.+ ne I/132

şişe Bir tür uyuşturucu madde veya bu maddeyi kullanmak için hazırlanan düzenek.

ş. XL/217

şi̇şe bk. **şeşe, şėşe, şėşė**.

ş.+ ye V/208

şitdet (< Ar. شدّت) Bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğinlik, sertlik.

ş. XIX/109

şōġ (< Ar. شوق) İstek, heves, şevk.

ş.+ a XXV/43

şoġl bk. **şuğl, şōġl**.

āzad ş.+ a XXXVIII/30

şōġl bk. **şuğl, şoġl**.

mē̦m ş.+ ım XXXVIII/12

şōḫ bk. **çoḳ, çoh, çoḫ, çōḫ, ćoḫ**.

ş. IV/44

şomāre (< Far. شماره < İt. *numero*) Bir şeyin bir dizi içindeki yerini gösteren sayı, rakam, numara.

ş.- yi şınasnamam XXXIII/11

şor 1. Kalıp hâlindeki sade peynir. 2. Süzülmüş ayranla hazırlanan bir tür ağartı, bk. **şōr**.

ş. II/69, II/72

ş. ėlerdiler V/27

ş.+ nan II/72

ş.+ u II/72

şōr bk. **şor**.

ş.+ nan II/68

ş.+ un XVII/18

şorabil Erdebil eyaletinde yer alan bir göl adı.

ş.+ e XIII/71

şorba (< Far. شوربا) Sebze, tahıl, et vb. ile hazırlanan sıcak, sulu içecek, bk. **çorba**.

ş. I/18, I/20, I/214, V/41, XIV/14

ş.+ sı V/42

onun ş.+ sını V/41

şöyle Şunun gibi, şuna benzer biçimde.

ş. XII/253

şöyüt (< Far. شوید) Dereotu.

ş. IV/45

şu Bu sözcüğüne göre yerde, zamanda veya söz zincirinde biraz uzak olanı niteleyen söz, şu.

ş. I/121, IV/112, XXXV/20

şucaát bk. **şucāat, şućāyet**.

ş.+ di XXXIX/229

şucāat Azerbaycanlı halk ozanı, Şucaat Ahmedov (1943-2002), bk. **şucaát, şućāyet**.

ş. XXXIX/355, XXXIX/357, XXXIX/361

şućāyet bk. **şucāat, şucaát**.

ş.+ in IX/89

şuğal bk. **şuğāl**.

ş. XL/194

şuğāl (< Far. شغال) Sürü hâlinde yaşayan bir yaban hayvanı, çakal, bk. **şuğal**.

ş. XL/194

şuğl (< Ar. شغل) İş, meşgale, uğraşı, bk. **şoġl, şōġl**.

ş.+ um XXXVII/51

ş.+ un XXXVII/57

şuḫ (< Far. شوخ) Neşeli, canlı, hareketli, şen, kıvrak.

ş. XII/330

şuḫluḫ Latife, şaka.

ş. XXXIII/14

şūle (< Ar. شعله) Işık, parıltı, ateş.

ş. XII/330

şuluğ bk. **şuluḫ**.

ş. III/56

şuluḫ (< Far. شلوغ) 1. Kalabalık, dar, sıkışık. 2. Oynak, hafif, bk. **şuluğ**.

ş. III/56

şumal (< Ar. شمال) Kuzey, şimal.

ş.+ dı XXXVII/123

şurevi bk. **urisyet, urisye, şūrevi**.

ş.+ nin̄ XXXIII/243

şūrevi bk. **urisyet, urisye, şurevi**.

ş. XXXIII/332

ş.+ dē XL/208

ş.+ leri XL/187

ş.+ lernen XL/186

ş.+ nin XXXIII/422

ş.+ nin eşāyiri XXXIII/243

ş.+ ye XL/201

ş.+ yecek III/70

ş.+ ynen XXXIII/229

şüġġe (< Ar. شقه) Kâğıt parçası, varak.

ş.+ si XII/287

şükr bk. **şükür, şükūr**.

ş. IV/74, IV/75

ş. allaha XII/466

şükūr bk. **şükür, şükr**.

ş. IV/73

şükür (< Ar. شكر) 1. Allah'a duyulan minneti dile getirme. 2. Mutlu bir olay veya durumdan, yapılan bir iyilikten duyulan hoşnutluğu bildirme, bk. **şükür, şükūr, şükr**.

ş. IV/75, XV/68

ş. allaha XVI/93

allaha ćoḫ ş. VII/40

allaha çoḫ ş. XV/17

allaha ş. VII/105, VIII/55, XIX/66, XV/24, XX/70, XXXV/56, XXXV/74

çoḫ ş. XL/121

şüreke (< Ar. شركاء) 1. Ortaklar, şerikler. 2. Aynı yerde yaşayan kimseler, komşular.

ş. I/145

ş.+ ynen I/145

T

tā (< Far. تا) Dek, değin, kadar, beri vb. edatlarla kullanılarak bir fiilin, bir hareketin, bir yerin, bir şeyin başladığı veya sona erdiği noktayı, zaman ve uzaklık bakımından abartmalı bir biçimde anlatan bir söz.

t. VIII/47, X/9, XXII/77, XXXVII/106, XX/65, XXII/38, XXXI/36, XXXII/31, XXXII/37, XXXIX/20, XXXVII/110, XXXVII/114, XXXVII/122

taariben bk. **teġribēn, teğriban, teğriben, teğribēn, teğ'riben, tēriben, tiğriben, tēriben, teġriben, tağriben**.

t. XXXVI/4

tabaġa (< Ar. طبقه) Kat, zemin, bk. **tabaḫa**.

t. XXXIX/332

tabaḫ Bir tür hayvan hastalığı.

t. XXI/6

tabaḫa bk. **tabaġa**.

t.+ da XXXIX/331

t.+ dáydım XXXIX/331

taban (< Far. تابان) Parlak, ışıklı.

mah-ı t. XII/270

tabi (< Ar. طبيعى) Doğal olarak, elbette.

t. XXII/83

tāćir abdulla *Leyla ile Mecnun* adlı aşk hikâyesinde Mecnun'un babası olan karakter.

t. XXXIII/284, XXXIII/296, XXXIII/298, XXXIII/299, XXXIII/301, XXXIII/302, XXXIII/312, XXXIII/320

t.+ nı XXXIII/310

t.+ nın XXXIII/306

t.+ nın adamı XXXIII/307

t.+ ya XXXIII/292

taʿġet (< Ar. طاقت) Bir şeyi yapabilmek için gereken güç, kuvvet, derman.

t.+ i XX/88

Tağ bk. **daġ**, **dağ**, **daḫ**, **dāğ**.

T.+ ları XII/178

tāğ Budak, dal.

t.+ ı XII/319

tağriben bk. **teġribēn**, **teğriban**, **teğriben**, **teğribēn**, **teğʾriben**, **tēriben**, **tiğriben**, **tēriben**, **teġriben**, **taariben**.

t. I/69, I/88, II/13, II/21, XL/11, XL/15, XL/154, XL/23, XL/24, XL/8, XXVI/4, XXXIII/140, XXXIX/15, XXXIX/8

taḫ - Bir şeyi başka bir yere uygun bir biçimde tutturmak, iliştirmek, geçirmek.

t.- ıllar XLI/107

t.- ırdılar XLI/109

t.- ırlar XLI/110

taḫça (< Far. تاقچه) 1. Bir şey koymak için duvarda açılan oyuk. 2. Çeşitli eşyalar koymak için yapılmış raf.

t.+ da I/199

sarayımın t.+ sındā VII/116

taḫda bk. **taḫta**.

t.+ dı XII/425

t.+ sı XXXIX/54

tāḫına (< Far. تاکه + T. *ne*) Geldiği bağlama "-e kadar / -a kadar" anlamı katan bir söz.

t. XVIII/120

taḫta (< Far. تخته) Çeşitli işlerde kullanılmak üzere düz, enlice, uzun ve az kalın biçimde işlenmiş ağaç parçası, bk. **taḫda**.

t.+ sın XXXIX/18

t. yurt XXIX/11

taḫtayurt Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

t. XXIX/11

taife bk. **tāyfa**, **tayfā**, **tayfa**, **tāyfā**, **tayfe**, **tāyfe**, **tāife**.

il-u t.- yi aḫsaḳḳal XXXV/41

tāife bk. **tāyfa**, **tayfā**, **tayfa**, **tāyfā**, **tayfe**, **taife**, **tāyfe**.

t.- i tuğamollū XXXV/6

tāin (< Far. تا این) "Bu kadar" anlamına gelen bir söz.

t. XII/399

taḳıltı Tıkırtı.

t. XI/55, XI/57

tāki bk. **teki**.

nar t. VIII/154

talan - Talan olmak, soyulmak, yağmalanmak.

t.- dı VII/120

talān Yağma.

t. XII/264

tālış İran'da yaşayan topluluklardan biri, Talış, bk. **tālış yurdu**.

t. yurdu XIX/77

tālış yurdu Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **tālış**.

t. XIX/77

talmışgēhʾli bk. **talmışgeyihʾli**, **talmişgeyihʾli**.

t.+ ni IV/88

talmışgeyihʾli Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Talmışgeyikli (Talışmikayilli), bk. **talmışgēhʾli**, **talmişgeyihʾli**.

t. XXXIII/170

t.+ lerde XXXIII/80

talmişgeyihʾli bk. **talmışgeyihʾli**, **talmışgēhʾli**.

tāyfe-yi t. XVI/4

tamam (< Ar. تمام) 1. Bütün, tüm. 2. Eksiksiz. 3. Evet, bk. **temam, tamām**.

t. VII/90, XVI/142, XVI/24, XXXVI/30

t. ėliyendē XXXIII/427

t. ėliyennen sōra IX/10

t. olannan sohrā XXXIII/388

tekmil t. olannan sohra XXXIII/285

tamām bk. **tamam, temam**.

t. VII/100

tāmāşa (< Far. تماشا) Hoşlanarak bakma, seyretme.

t. ėle XXXIII/375

tandon (< Fr. *tendon*) Kasın kemiğe yapışmasını sağlayan kıkırdağımsı uzantısı.

t. XXXIX/517

t. damarı XXXIX/517, XXXIX/519

tanı - 1. Daha önce görülen, bilinen bir kimse veya şeyle karşılaşıldığında bunun kim veya ne olduğunu hatırlamak. 2. Bilmek, seçmek, ayırmak, bk. **tānı -**.

t. XXXIX/206, XXXIX/210, XXXIX/212, XXXIX/216, XXXIX/220, XXXIX/224

t.- mazdıḫ XVIII/15

t.- mır XXXIII/567

t.- mıyan V/201

t.- miy XXXIII/566

t.- ram XII/146

t.- rsın VI/147

t.- yaėlmirem XII/342

t.- yan I/98, XVIII/115

t.- yannan XXXIX/15

t.- yardı XIII/85

t.- yıp XIII/86

t.- yırdı XXXIX/318

t.- yīr VI/162, XXXIII/566

t.- yram XII/212

tānı - bk. **tanı -**.

t.- mırsız VI/126

t.- rdı XIII/85

t.- rmış XXXIII/229

tanış Tanıma durumu, tanıdık, tanışma.

t. VIII/26, VIII/27

t. olmağım XXXIX/12

tanker (< Fr. *tanker*) Sıvı taşıyan kamyon.

t.+ nen V/22

tap - 1. Bulmak, ele geçirmek, elde etmek. 2. Görmek, bk. **tāp -**.

t. XVI/98

t.- a XXXIX/533

t.- abilersen XXXIII/451

t.- abileyig XXXIII/75

t.- abilmedi XXXIII/512

t.- abilmezdi XXXIII/510

t.- abilmiyib XXXIII/361

t.- abilmiyiP XXXIII/372

t.- aėlmessin VI/158

t.- aemmedi XXII/12

t.- ardılar XIII/66

t.- arduḫ XL/175

t.- ardūḫ XL/176

t.- arsan XXI/37

t.- aruḫ XXXVIII/41

t.- asan III/47, XXXII/26, XXXIII/415, XXXIV/53

t.- bíye XII/401

t.- dı XII/294, XV/45, XVI/98, XXII/12, XXXIII/560, XXXIII/573

t.- dığın XXV/42

t.- dī XXXIII/573

t.- ıb II/32

t.- ıp II/36, XXXIII/325

t.- ır XXXIII/572

t.+ mağına XXXIII/573

t.- tı XXXIII/320

ćan t.- ır VII/106

idāme t.- iy XXXIII/327

tāp - bk. **tap -**.

t.- dı XXXIII/321

tapdıḫ Kişi adı, krş. **tapdıḫ ġaradağlı**.

t.+ dān XXXIII/95

tapdıḫ ġaradağlı Karadağ'da yaşayan Türk halk ozanlarından Tapduk Karadağlı.

t.+ nın yanında VII/75

tapıl - Bulma işine konu olmak, bulunmak.

t.- maz XL/70

t.- mėy XXXIII/75

tapış - Buluşmak, bir araya gelmek.

t.- maḫları XXXIII/504

taptapbaca bk. **taptapbacā**, **taptapbaća**, **taptapbaćā**.

t. III/56

taptapbacā bk. **taptapbaca**, **taptapbaća**, **taptapbaćā**.

t. XL/56

taptapbaća Bilmece, bk. **taptapbaca**, **taptapbacā**, **taptapbaćā**.

t. XIV/40, XV/59, XVIII/50, XVIII/51, XXI/6

taptapbaćā bk. **taptapbaca**, **taptapbacā**, **taptapbaća**.

t. XIX/28, XVIII/42

tar Doğu Anadolu ile Azerbaycan'da çalınan bir çalgı türü.

t. XXXIX/185, XXXIX/21

taraf (< Ar. طرف) 1. Ön, arka, sağ, sol, üst, alt vb. yanların her biri. 2. Yöre, yer. 3. Yön, yan, doğrultu. 4. Bir kimsenin soyundan gelenler. 5. İki topluluktan her biri, bk. **tèref, teraf̣, teref**.

t.+ da XI/53

t.+ dı XIX/78

ġėydar t.+ ınnan XII/153

tarı Tanrı, Allah.

t. IV/74

t.+ nın XII/372

tarıḫ bk. **tārıḫ**.

t. XXXIII/12

t.+ den XL/167

t.+ ın XXII/18

sazın t.+ ın XXXIX/52

tārıḫ (< Ar. تاريخ) 1. Bir olayın gününü, ayını ve yılını bildiren söz. 2. Bir konuyu geçmişi ve gelişimi içinde inceleyen anlatı, bk. **tarıḫ**.

t. XII/224

t.+ ā XVI/72

t.+ ın XXII/18, XXXIX/46

t. ġoyallar I/92

buranın t.+ ı XXXVII/13, XXXVII/15

buranın t.+ i XXXVII/12

tārı tanımaz *Köroğlu Destanı*'nda adı geçen Köroğlu'nun arkadaşlarından biri.

t. IX/42

tārıverdi Kişi adı.

t. XX/4

tas (< Ar. طاس) Genellikle içine sulu şeyler konulan metalden yapılmış kap.

aşure t.+ ı XXI/50

tat 1. Göçebe yaşam tarzını benimsememiş yerleşik kimse. 2. Şahseven Türkü olmayanlara verilen genel ad, bk. **tāt**.

t. II/93, III/21, IV/80, XIII/101, XXII/36, XXII/37, XXXII/60

t.+ darın üş neferine I/107

t.+ dı II/93, XXII/38, XXII/39

t.+ ı II/93

t.+ tı II/92

tāt bk. **tat**.

t. XXII/37

tatris Kişi soyadı, krş. **ibrahim tatris**.

ibrahim t. XXXIV/31

tava (< Far. تابه) Yiyecekleri kızartmak, yağ kızdırmak işlerinde kullanılan saplı yayvan kap.

t.+ yā V/65

tavıḫ Eti ve yumurtası için beslenen kümes hayvanı, tavuk, bk. **toyuḫ**, **toyuġ**.

t. XI/72

tavıḫ mavıḫ Tavuk veya tavuk benzeri hayvanlar, krş. **tavıḫ**, **toyuḫ**, **toyuġ**.

t. mavıḫ XI/72

tavla - Hareket ettirmek, oynatmak.

t.- yardıḫ XI/28

tay Taraf, yön.

t. XIV/51, XXII/93, XXXIX/227, XXXIX/229, XXXIX/520

t.+ a XL/201, XXV/11

t.+ da XXXIX/227, XXXIX/231, XXXIX/315

t.+ dadı XXXIX/237

t.+ dan XXXIX/350

t.+ ki XVIII/145

beri t.+ a I/36

tayfa (< Ar. طائفة) Aralarında akrabalık bağı bulunan tirelerin birleşmesiyle oluşan ve bir bey tarafından yönetilen büyük topluluk, oymak, bk. **tāyfa**, **tayfā**, **tāyfā**, **tayfe**, **tāyfe**, **taife**, **tāife**.

t. I/111, I/112, XL/132

bir t. XII/207

tayfa t. XII/214

t.- i üsenehliynen XXXIII/21

t. aḫsaḳḳalıdı X/97

t.+ da X/40, XVIII/67, XXVI/23

bizim t.+ da I/112

t.+ dan VIII/149, XVIII/69

t.+ danıḫ XII/17

t.+ dı I/129, XX/58

t.+ mda VIII/46

t.+ mız VIII/12

otuz iki t.+ mız I/33

t.+ mızın beyidi X/93

otuS iki t.+ nın I/34

t.+ nın adı I/21, VIII/12

zenin t.+ sına III/106

t. tayfa XII/214

t.+ ya VIII/149

geyihʿli t.+ ları XXXIII/170

tayfā bk. **tāyfa**, **tayfa**, **tāyfā**, **tayfe**, **tāyfe**, **taife**, **tāife**.

t.- ye ćahanḫānumluyuḫ XX/13

tāyfa bk. **tayfā**, **tayfa**, **tāyfā**, **tayfe**, **tāyfe**, **taife**, **tāife**.

t. IV/93, X/41, XX/47

t.- yı ećirrī XIX/4

t.+ dan IV/95

t.+ dı XII/206, XII/208, XL/75

t.+ larda IV/87

t.+ mızdı XXXI/8

t.+ nı XXI/86

t.+ yā IV/82

böyük t.+ sı XL/75

ėl t. XXVI/31

otuz iki t. XXXI/40

otuz iki t.+ dı IV/87

tāyfā bk. **tāyfa**, **tayfā**, **tayfa**, **tayfe**, **tāyfe**, **taife**, **tāife**.

t. XXXIII/4

tayfe bk. **tāyfa**, **tayfā**, **tayfa**, **tāyfā**, **tāyfe**, **taife**, **tāife**.

t.- yi cānḫanımlının XX/53

tāyfe bk. **tāyfa**, **tayfā**, **tayfa**, **tāyfā**, **tayfe**, **taife**, **tāife**.

t.- i isālıdı XXXIII/183

t.- i muğannū XL/4

t.- yi ġutlar XVII/2

t.- yi muğanlu XV/8

t.- yi talmişgeyih'li XVI/4

te bk. **tek** (I).

ne t. kesi I/139

tēb (< Far. تاب) Güç, kuvvet, takat.

t. XXXIX/137, XXXIX/139

tebberfeki (< Far. تب برفکی) Şap hastalığı.

t. XX/70

tebi bk. **tebiʿi**, **tebiʿ**, **tebii**, **tebī**, **tēbiʿ**.

t. XXXV/21

tebiʿ bk. **tebiʿi**, **tebii**, **tebi**, **tebī**, **tēbiʿ**.

t. XL/214, XL/79

t.+ di XL/214

tebī bk. **tebiʿi**, **tebiʿ**, **tebii**, **tebi**, **tēbiʿ**.

t. XXXV/27

tēbiʿ bk. **tebiʿi**, **tebiʿ**, **tebii**, **tebi**, **tebī**.

seddersed t.+ si XL/70

tebib (< Ar. طبيب) Hekim, doktor.

t. X/58

t.+ im XII/200

tebii bk. **tebiʿi**, **tebiʿ**, **tebi**, **tebī**, **tēbiʿ**.

t. XVII/30

tebiʿi (< Ar. طبيعى) Doğal, bk. **tebiʿ**, **tebii**, **tebi**, **tebī**, **tēbiʿ**.

t. XVII/31, XVII/33

āb-i t. XXXIV/19

tebiyyet (< Ar. طبيعت) Doğa, tabiat.

ġanun-u t. I/49

ġānun-u t. I/47

tebrik (< Ar. تبريك) Kutlama, uğurlu ve bereketli olmasını dileme.

t. XL/140, XL/147, XL/151, XL/23

tebriz bk. **terbiz**, **tēbriz**.

t.+ de XXXIX/144

t.+ dedi XXXIX/301

t. terefinnen XXXVII/7

tēbriz bk. **terbiz**, **tebriz**.

t. XXXVII/70

t.+ dedi XXXIX/301

t.+ di XXXVII/122

teʿcib bk. **teʿeccib**.

t.+ em XXXIII/336

tećnis Bir tür âşık havası.

t. XXXIX/495

tedārik (< Ar. تدارك) 1. Hazırlıklar. 2. Çeyiz için alınan hediyelere verilen ad, bk. **tederik**.

t. görrük XL/99

tederik bk. **tedārik**.

t.+ ler XXXIII/424

tedrić (< Ar. تدريج) Azar azar, sıra sıra, yavaş yavaş.

t. XVI/114

teʿeccib (< Ar. تعجّب) Şaşırmak, hayret etmek, bk. **teʿcib**.

t.+ e XXXIII/162, XXXIII/163

t.+ e ġaldı XXXIII/431

teessüf (< Ar. تأسّف) Acınma, yazıklanma.

t.+ lernen VII/97

tefāvut (< Ar. تفاوت) Farklı olma, farklılık.

t.+ u IV/79

t.+ umuz IV/79

tefāvüġet (< Ar. تفوقات) 1. Düşünce. 2. Düşünceyi dile getirme, karar vermek.

t. çatdı XL/93

teʾfil (< Ar. تأويل) 1. Yorumlama. 2. Tefsir etme, açıklama, izah etme. 3. Anlama, fehmetme.

t. al XXXIII/303

t. alan XII/117

t. alana V/94, XII/118

t. vèrdi XXXIII/400

t. vèrebiliyem XXXIII/457

tefsir (< Ar. تفسير) Yorumlama.

t. XII/455

teġriben (< Ar. تقريباً) Yaklaşık olarak, aşağı yukarı, tahminen, bk. **teġribēn**, **teğriban**, **teğriben**, **teğribēn**, **teğʾriben**, **tēriben**, **tiğriben**, **tēriben**, **tağriben**, **taariben**.

t. II/43, II/99, VII/160, XII/22, XII/30, XII/4, XXVIII/12, XXVIII/13, XXVIII/18, XXXI/25, XXXI/39, XXXV/18, XXXV/20, XXXV/26, XXXVIII/37

teġribēn bk. **teġriben**, **teğriban**, **teğriben**, **teğribēn**, **teğʾriben**, **tēriben**, **tiğriben**, **tēriben**, **tağriben**, **taariben**.

t. X/17, XII/151

teğriban bk. **teġriben**, **teġribēn**, **teğriben**, **teğribēn**, **teğʾriben**, **tēriben**, **tiğriben**, **tēriben**, **tağriben**, **taariben.**

t. XXXVII/14

teğriben bk. **teġriben**, **teġribēn**, **teğriban**, **teğribēn**, **teğʾriben**, **tēriben**, **tiğriben**, **tēriben**, **tağriben**, **taariben**.

t. XII/220, XIII/36, XL/84, XXVIII/15, XXXVII/15, XXXVIII/48

teğribēn bk. **teġriben**, **teġribēn**, **teğriban**, **teğriben**, **teğʾriben**, **tēriben**, **tiğriben**, **tēriben**, **tağriben**, **taariben**.

t. XXXVIII/8

teğʾriben bk. **teġriben**, **teġribēn**, **teğriban**, **teğriben**, **teğribēn**, **tēriben**, **tiğriben**, **tēriben**, **tağriben**, **taariben**.

t. XXXIX/383

teğz (< Ar. تغذ) Beslenme.

t. èylir XXXV/36

tehʾ bk. **tek** (II).

tehʾ t. XIV/64

t. tehʾ XIV/64

teḫallüs (< Ar. تخلّص) 1. Mahlas. 2. Mahlas alma, takma ad kullanma. 2. bk. **teḫellüs**.

t. VII/129

t.+ ü VII/157

tehammul (< Ar. تحمّل) Zor şeylere dayanma gücü, ses çıkarmadan katlanma.

t.+ u XIII/50

teḫellüs bk. **teḫallüs**.

t.+ ü XXXIX/298

teḫfif (< Ar. تخفيف) İndirim.

t. verrēm XXXIV/43

tehiyye (< Ar. تهيه) Hazırlamak, hazır hâle getirmek.

t.+ si XL/223

tēhʾle Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Tekle, Tekeli.

t.+ ni IV/89

tehleb (< Ar. طلب) İsteme, umma, talep.

t. oliysen XVI/66

tehmaz Kişi soyadı.

t. V/2

tehmez Kişi adı, bk. **tēhmez, tēḫmez**.

t. XXXIII/218

t.+ e XXXIII/263

t.+ i XXXIII/219

t.+ in XXXIII/238

t.+ in ḫanımının adı XXXIII/236

tēhmez bk. **tehmez, tēḫmez**.

t. XXXIII/224, XXXIII/239

t.+ i XXXIII/256

t.+ in XXXIII/238

tēḫmez bk. **tehmez, tēhmez**.

t. XXXIII/218, XXXIII/257

tehran İran'ın başkenti, Tahran, bk. **tėhran**.

t. XXII/21

t.+ a I/141, XXII/20, XXV/30, XXVI/37, XXXIII/33, XXXVI/58, XXXVII/65

t.+ da VI/118, XXI/28, XXV/4, XXV/6, XXXIII/119, XXXVII/69, XXXVIII/20, XXXVIII/25, XXXVIII/31

t.+ dadılar XXXVII/35

t.+ dadī XXV/36

t.+ ın XXII/20

t.+ ın bāla şehridi XXXIII/166

t.+ nan XXXIII/160

t. şehērinde VII/81

tėhran bk. **tėhran**.

t. XII/351, XXXIII/119

t.+ a VI/83, XXVI/34, XXXVIII/29

t.+ da VI/7, XXXIII/34, XXXVIII/31

t.+ dadılar XXXVI/10

t.+ ın XXXIII/166

teḫsil (< Ar. تحصيل) Okuma, eğitim, öğrenim.

devām-e t. vėrek XXXVIII/30

tek (I) "Gibi, benzer, kadar" anlamlarında kullanılan bir söz, dek, bk. **te**.

t. I/191, II/132, IV/117, XII/371, XIII/107, XIII/109, XIII/111, XIII/75, XIII/88, XVIII/133, XXV/29, XXXIII/104, XXXIII/105, XXXIII/467, XXXIII/487, XXXIII/75, XXXIII/85, XXXIX/228, XXXIX/524, XXXVII/73

boz t. V/42

coşum çay t. XII/182

keleke t. V/47

olmiyan t. XXXIII/118, XXXIII/155

olmiyan t.+ i XXXIII/307

onun t. XXXIII/133

temam t. XXV/6

senin t. iydi XXXIII/151

tek (II) 1. Tek. 2. "Yalnız, yalnızca, biricik" anlamlarında kullanılan bir söz, bk. **teh**'.

t. I/219, I/220, XXXVI/57, XXVI/23

tek t. XXV/35

t. tek XXV/35

t. adam XVIII/154

t. günü V/104

t. el V/24

t. iydik XIII/107

tek t.+ i XIII/77

t.+ imiz XXXIII/40

t. teki XIII/77

tek bk. **tek günü**.

t. XXIV/42, XXIV/44

t. günü XXIV/42

tek-dirēndaz (< Far. تک تیر انداز) Keskin nişancı.

t. idim II/98

teke Erkek keçi.

t.+ ni XVI/137

tek günü Türkiye takvimine göre salıya denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki gün, bk. **ara ʿgün**.

t. V/104, XXIV/42, XXIV/44

t. günü XXIV/42

teki "Gibi, -a / -e benzer, benzer, biçimde, şekilde" anlamlarında kullanılan bir söz, bk. **tāki**.

beremum t. XXXIII/508

hindikiler t. XI/28

olmiyan t. XXXIII/439

tekmil (< Ar. تكميل) Tamamlama, bitirme.

t. tamam olannan sohra XXXIII/285

tel 1. Türlü metallerden yapılmış, kopmaya karşı bir direnç gösteren ince uzun nesne. 2. İnsan saçını oluşturan ipçik. 3. Müzik aletlerinde bulunan sim, bk. **tēl**.

t. XLI/31, XXXIX/547, XXXIX/580, XXXIX/588

t.+ e XXXIX/538, XXXIX/541, XXXIX/568, XXXIX/583

t.+ lerin XXXIX/576, XXXIX/592

tēl bk. **tel**.

t. XXXIX/538

telef (< Ar. تلف) Yok etme, mahvetme, ortadan kaldırma.

t. ėliyib XL/131

telekābin (< Far. تلهكابين < İng.) Teleferik.

t.+ di XL/8

telfın (< Fr. *tėlėphone*) Konuşmaları ileten ve yansıtan düzenek, telefon. bk. **tilfín**.

t. ėleyib XXXIII/120

tellan bk. **terlān, terlan, tellān**.

t. XXXIII/210, XXXIII/211

tellān bk. **terlān, terlan, tellan**.

t. XXXIII/209

telli Teli olan, tel takılmış.

t. XXXIX/362, XXXIX/574, XXXIX/590

tel orta Bir tür âşık havası.

t. XXXIX/494

temam bk. **tamam, tamām**.

t. olanda XXXIII/576

t. tek XXV/6

temam-tek (< Ar. تمام + T. *tek*) Tamamıyla, bütünüyle, komple.

t. XXV/6

temāşa (< Far. تماشا < Ar.) Hoşlanarak bakma, seyretme.

t. ėle XVI/134

tembih (< Ar. تنبيه) Bir şeyin belli biçimde ve yolda yapılmasını söyleme, bunu üsteleyerek hatırlatma, uyarı, uyarma.

t. ėledim XXXIX/324

tēmiroğlu erşát Kişi adı.

t. XXXIII/132

temiz (< Ar. تميز) Kirli, lekeli, pis, bulaşık olmayan, pak, münezzeh, hijyen, hijyenik.

t. XIII/53, XIII/54, XXXIV/49

temizle - Pisliklerden arındırmak, temizlemek, bk. **temizze -**.

t.- rik XXIX/44

temizlih' Temiz olma durumu, suçsuzluk, saffet, nezafet.

t. kağızı IX/44

temizze - bk. **temizle -**.

t.- rmiş XL/170

temmeki (< Far. تنباكو) Nargile ile içilen bir tütün çeşidi, tömbeki.

t. V/158

temrin (< Ar. تمرين) Alıştırma.

t.+ im XXXIX/99

tendir (< Ar. تنور) Yere çukur kazılarak yapılan bir fırın türü, tandır.

t. V/18, XV/32, XXXVI/39

t.+ e XIV/28, XV/31

t.+ imiz VI/14, VI/15, XV/31, XXX-VI/39

t.+ in başına VI/99

t.+ leri XV/33

t. salardıḫ VI/99

tenevvuʿ (< Ar. تنوّع) Çeşitlilik.

t. VII/37

tenezzül (< Ar. تنزّل) Alçaltıcı bir duruma razı olmak.

t. ėyliyir XII/190

teng Eyerin içinden geçen bir tür kayış.

t. XXXIII/344, XXXIII/345

atdarın t.+ in XXXIII/344

tengi (< Far. تنگی) Daralma, sıkıntı.

t. VIII/94, VIII/95

tengi nefesi (< Far. تنگی نفس) Nefes darlığı.

t. VIII/94

tenhā (< Far. تنها) Yalnız, tek, tenha.

t. VII/28

tenzif (< Ar. تنظیف) Temizlemek.

t. ėlemek XXXIX/513

tepe Yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi.

t. XXV/56

t.+ di XII/7

ġışlağ-ı besemt-i ġışlağ-ı ġara t. XXXV/10

tepihˈ Tekme, tepik.

t.+ nen XL/156

t. vurardıḫ XVIII/21, XVIII/29

tepitme Şahseven Türklerinin halk hekimliğinde kullanılan vücudun acıyan, ağrıyan veya kırılan bir yerine konan az pişmiş hamur parçası.

t. XXXV/73

teplığat (< Ar. تبلیغات) Yayılma, duyulma.

t. olsun XL/79

ter (I) Derinin gözeneklerinden sızan, kokulu, yapışkan, renksiz, tuzlu sıvı.

t. tökür VI/130

ter (II) 1. Taze. 2. Bir helva çeşidi, ter helva.

t. hálva XL/26

t. X/126

teraf̧ bk. **tėref**, **taraf**, **teref**.

t. XXXII/50

terbiz İran'ın kuzeybatısında bulunan Güney Azerbaycan'ın en büyük Türk şehri, bk. **tebriz, tēbriz**.

t. XXXIII/119

t.+ de XXXIII/479

t.+ dedi XIV/30

t.+ den XXXIII/160

ya t.+ den I/94

t.+ di III/22

t.+ nen II/31

terbizli Tebriz halkından veya bu halkın soyundan olan kimse, Tebrizli.

t.+ di XXXIII/330

t.+ ymiş XXXIII/338

tere (< Far. تره) Turpgillerden, yaprakları salata olarak yenen, İran Türkleri arasında kızartılıp çeşitli yiyecekler katılarak yemeği yapılan baharlı bir bitki, bk. **tereh**.

daḫ t.+ si XIX/95

teref (< Ar. طرف) 1. Ön, arka, sağ, sol, üst, alt vb. yanların her biri. 2. Yöre, yer. 3. Yön, yan, doğrultu. 4. Bir kim-

senin soyundan gelenler. 5. İki topluluktan her biri, bk. **tėref**, **teraf̦**, **taraf**.

t. XX/57, XXIII/30, XXIV/15, XXXI/28, XXXII/31, XXXIII/311, XXXIII/71, XXXVIII/38, XXXVIII/62

t.+ de XVI/33, XXXIII/24

t.+ den XL/199, XVI/79, XVI/80, XXXII/39, XXXIII/477

t.+ di XX/57

t.+ e V/10, V/9, XL/127

t.+ i IV/92, VII/164, XXXI/29, XXXV/44

t.+ imiz XX/57

t.+ ín XXVI/41

t.+ inde III/109, IV/84

t.+ indedi XXXIII/422

t.+ te XX/55

t.+ Te IV/92

t.+ Teki XXII/39

t. tüşer XII/195

dereu̯rt t.+ ine V/8

dereu̯rt t.+ inde V/6

ġeyder t.+ inde XII/143

ẖemse t.+ i XXII/37

meşhed t.+ inde XIII/55

saġ t.+ inde XXXIII/549

günçıẖan t.+i XXXI/28

yėherin dal t.+ ine XXXIII/457

sarab t.+ innen XXXIII/122

tebriz t.+ innen XXXVII/7

tėref bk. **teraf̦**, **taraf**, **teref**.

t. VII/84

t.+ e XXXIV/48

t.+i XXXVII/125

t. tüşennen sohra XXXIII/318

ġız t.+ innen V/140

rumiye t.+ innen I/24

zencan t.+ i XXXVII/118

terefiyetlik Anlaşmazlık, uyuşmazlık.

t. XXXIII/306

terefki Belirtilen tarafa ait olan, yanki.

t. IV/51

tereh bk. **tere**.

t. XVII/56

terġ (< Ar. ترك) Bırakma, ayrılma.

t.- i veten ėledi I/152

tēriben bk. **teġriben**, **teġribēn**, **teğriban**, **teğriben**, **teğribēn**, **teğ'riben**, **tēriben**, **tiğriben**, **taariben**.

t. XXXVII/9

terif (< Ar. تعريف) Tanım, tarif.

mėvlānın t.+ in XII/467, XII/471

teʿrifle - Anlatmak, açıklamak, tarif etmek.

t.- r XL/77

teriġ (< Ar. طريق) Yol, yöntem, bk. **tėriġ**.

t.+ ıynen VII/31

tėriġ bk. **teriġ**.

t.+ ıynen VII/5

teriġát (< Ar. طريقت) Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılıklarına dayanan, bazı ilkelerde birbirinden ayrılan Allah'a ulaşma ve onu tanıma yollarından her biri, bk. **terīġet**.

t.+ di XII/357

terīġet bk. **teriġát**.

t.+ ē XII/297

teris (< Ar. تليس) Bitkisel tellerden yapılmış, kaba örgülü büyük çuval, telis.

t.+ de VII/9

t. pılı XVI/24

terki Eyerin arka bölümü.

t. XXXIII/456, XXXIII/457

t.+ ne XXXIII/456

atdarın t.+ ne XXXIII/461

terlan Atmacagiller familyasından bir tür yırtıcı kuş, şahin, bk. **terlān, tellan, tellān**.

t. I/155

t. kimin XII/176

terlān bk. **terlan, tellan, tellān**.

t. XXXIII/209

terre - Terlemek.

t.- yir VI/130

tesadüf (< Ar. تصادف) 1. Kaza. 2. Çarpışma.

t. XXXVIII/35

tesbih (< Ar. تسبيح) Allah'ı takdis ve tenzih etme, Allah'ın her türlü kusurdan ve noksandan uzak olduğunu dile getirme.

t. XII/262

teʿsirlen - Etkilenmek.

t.- ip VII/74

teslim (< Ar. تسليم) Bir güç karşısında boyun eğme.

t. olardı II/108

tesm (< Ar. تصميم) Kesin olarak kararlaştırma, kati olarak niyet etme, tasmim.

t.+ i XXXIII/431, XXXIII/476

ġara meligin t.+ i XXXIII/473

teşbih (< Ar. تشبيه) Benzetme, benzer.

t.+ i XII/302

teşekkür (< Ar. تشكّر) Yapılan bir iyiliğe karşı duyulan kıvanç ve gönül borcunu anlatma.

t. VII/76, XL/62

t. ėdiyrem VII/174

t. ėdiyrēm VII/169

teşgılat bk. **teşgilat**.

t. açıldı XXXIII/118

haćabolnun t.+ ına XXXIII/163

teşgilat (< Ar. تشكيلات) Aynı iş ve amaç için bir araya gelen kişiler, etkinlik, organizasyon, bk. **teşgılat**.

t. aşdılar XXXIII/155

t.+ dı XIX/21

teşt (< Far. تشت) Leğen, bk. **teşţ**.

t.+ e III/67

teşţ bk. **teşt**.

t. XL/175

teʿtil (< Ar. تعطيل) 1. Kurum veya kuruluşların kapalı olduğu süre. 2. Dinlenme.

t. ėledi XXXVIII/29

t. ėylediler XXXVIII/28

tevān (< Far. توان) Güç.

t.- ı māli XL/101, XL/213

t.- i māli XL/113, XL/123

ġedr-i t. XL/143

teveć̀cüh (< Ar. توجّه) Bir tarafa doğru yönelme, birini dikkatle dinleme veya izleme.

t. ėliysēn VII/166

tevellud bk. **tevellüd, tevellut, tevollüd**.

senin t.+ undu XXXIII/13

tevellut bk. **tevellüd, tevellud, tevollüd**.

t.+ um XXXIII/12

tevellüd (< Ar. تولّد) bk. **tevellut, tevellud, tevollüd**.

t.+ üm XXVIII/19

tevessüd bk. **tevessüt**.

modir-i kulliirşādın t.+ üynen VII/6

tevessüt (< Ar. توسّط) Yardım, aracılık etme, vasıta olma, bk. **tevessüd**.

t.+ üynen VII/6

doslarımın t.+ üynen VII/7

tevli (< Ar. طويله) Ahır.

t.+ ye VI/132

tevollüd bk. **tevellüd, tevellut, tevellud**.

t. eyler XXXV/25

tey (I) "Tamam, bütün, işte, da / de" anlamlarına gelen kuvvetlendirme, bağlama vb. işlevlerde kullanılan bir söz.

t. IV/20, IV/27, XIII/11, XIII/38, XIX/127, XL/170, XL/179, XL/213, XL/70, XVI/128, XXII/99, XXIX/28, XXIX/29, XXV/10, XXV/11, XXXIII/159, XXXIII/400, XXXIII/426, XXXIII/46, XXXIII/518, XXXIX/174, XXXIX/227, XXXIX/229, XXXIX/325, XXXIX/464, XXXIX/474, XXXIX/501, XXXIX/502, XXXVII/120

t.+ de XXXIX/268

ne t. V/120

tey (II) (< Ar. ت) Arap alfabesindeki (ت) harfi.

t. XII/372

teyid (< Ar. تأييد) Gerçekleme.

t. èlĩr I/215

tez (< Far. تيز) Çabuk, seri, tez, hemen, hızlı, hızlıca.

t. V/115, V/61, XIII/26, XVIII/56, XX/101, XX/17, XXXII/16, XXXIII/366, XXXIII/367, XXXVIII/57

tezdir - Ürkmek, o tarafa bu tarafa kaçmaya çalışmak.

t.- ir XXXV/68

teze (< Far. تازه) 1. Körpe. 2. Yeni. 3. Genç, bk. **tèze, töze**.

t. III/98, V/41, V/63, XIII/109, XLI/21, XVII/13, XVII/19, XVII/4, XVIII/90, XXI/62, XXVI/18, XXXIII/100, XXXIII/35, XXXIX/309, XXXV/34

t.+ den XL/98, XXXV/72

t.+ n XVII/83

t.+ sin XIX/51

t. ġışTāḫ XXII/30

t. gün XL/139

tèze bk. **tèze, töze**.

t. tözeler XXII/12

teze ġışlaḫ Zencan eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **teze ġışTāḫ**.

t.+ dı XXII/40

teze ġışTāḫ bk. **teze ġışlaḫ**.

t. XXII/30, XXXVII/106

tezele - Tekrarlamak, yinelemek.

t. XII/200

tıraḫtor (< Fr. *tracteur*) Arkasına römork takılabilen, çift sürmek, yük taşımak vb. işlerde kullanılan motorlu iş makinesi, traktör, bk. **tĭraḫtor, traḫtor**.

t.+ da VIII/43

t.+ nan VIII/42

t. uydu VIII/17

tiğriben bk. **teġriben, teġribēn, teğriban, teğriben, teğribēn, teğ'riben, tēriben, tēriben, tağriben, taariben**.

t. XII/14

tik - (I) Biçilmiş veya yırtılmış kumaş, deri, yara vb.ni iğneye geçirilmiş iplikle tutturmak.

t.- eċek XIV/53

t.- eċũ XIV/52

t.- eller V/38, XVII/85, XVII/86

t.- ēr XVII/40, XVII/41

t.- erdik I/175

t.- erdiK XVIII/22

t.- erdiler V/214

t.- erdilēr V/38

t.- erük XIV/48

t.- megin III/6

tikiş t.- eydik VIII/51

tik - (II) 1. Bir cismi dik olarak durdurmak. 2. Yapı kurmak, inşa etmek. 3. Sevgi bağı kurmak.

t.- e͡mmessen XXXIX/131

t.- erdi IV/26

t.- meğin XXVI/6

t.- mesinin I/180

t.- tim VIII/40

alaćıḫ t.- mē XIX/14

tikan Bazı bitkilerin dal, yaprak, meyve kabuğu vb. bölümlerinde bulunan sivri ve batıcı çıkıntılardan her biri, diken, bk. **tikān**.

t. XII/389, XIII/29

t.+ a XIII/23

t.+ ı XIII/22

tikān bk. **tikan**.

t.+ dı XX/75, XX/76

tikanlığ Dikenli olan, dikenli.

t. XIII/61

tikaplı Zencan eyaletine bağlı Tikap'ta yaşayan veya Tikap'a mensubiyeti bulunan, Tikaplı.

t.+ lardanıḫ XXII/9

tike Parça, dilim.

t. I/35

t. tike VIII/108, XXXIII/395

tike t. VIII/108, XXXIII/395

tikiş Dikme işi, dikiş.

t. tikeydik VIII/51

tikmedaş Tebriz'in güneydoğusunda bulunan, Âşık Hasta Kasım'ın da doğum yeri olan bir yerleşim yeri.

t. XII/404

tikrār (< Ar. تكرار) Aynı olayın, işin, hareketin yeniden ortaya çıkışı, tekrarlanması, yinelenmesi.

t. ėlir XXXIX/504

t.+ ı VII/34

tiktir - Dikme işini yaptırmak, diktirmek.

t.- erdiler V/111

tilfín bk. **telfın.**

t.+ a XL/151

tilivizyon (< Fr. *tėlėvision*) Televizyon, bk. **tilvizyon**.

t.+ dı XXXVIII/60

tilsim (< Ar. طلسم) Büyülü veya gizemli olduğuna inanılan nesne.

t.+ leri VII/49

tilvizyon bk. **tilivizyon**.

t.+ da II/71

timsal (< Far. تيمسار) İran'da devrimden önceki şahlık döneminde kullanılan ve generale karşılık gelen askerî rütbe.

t. XVI/46

tir Koyun yününün en iyi yeri.

bėlinin t.+ in XIX/88

tīraḫtor bk. **tıraḫtor**, **traḫtor**.

t.+ nan III/82

tire (< Far. تيره) Birkaç göbeğin birleşmesiyle oluşan ve bey veya kethüda/ketda adı verilen lider tarafından idare edilen sosyal katman, boy, bk. **tīre**, **tirē**.

t. XXXII/58

t. mire XXXIII/5

t. tire XXXII/58

otuz iki t. X/41

tire t. XXXII/58

üş t.+ de XIII/19

tirē bk. **tīre**, **tire**.

be t. XXXII/58

tīre bk. **tirē**, **tire**.

t. XXIII/8

t.- i tomağelli XL/4

tire-be-tirē (< Far. تیر به تیره) "Tireden tireye, boydan boya" anlamında bir söz.

t. XXXII/58

tirel bk. **tireli**.

t.+ lere XV/22

tireli (< Far. تریلي < İng. *trailer*) Uzun kamyon, tır, bk. **tirel**.

t. ranendesiyem XXXVIII/36, XXXVIII/36

tīrendaz (< Far. تیر انداز) 1. Ok atan, okçu. 2. Nişancı.

t. XVI/127

tiriye bk. **tiriyēk**.

t. kişi XL/218

tiriyēk (< Far. کـایرنـ) 1. Afyon. 2. Uyuşturucu maddelerin hepsi. 3. Uyuşturucu kullanan kimse, bk. **tiriye**.

t. XL/216

tiş Isırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri, diş, bk. **diş**, **düş** (II).

uşağın t.+ i V/32

t.+ īm XII/189

tişi Dişi, kadın.

t. III/27

t.+ lerine XX/90

erkek t.+ sin III/27

titre - Kaslar hızlı küçük kasılmalarla sarsılmak, titremek.

t.- miş XII/246

t.- yir XII/186

titreş - Titreşmek, birlikte hareket etmek.

t.- en XII/51

toğla - Çevirmek, döndürmek, saçmak.

t.- r V/127

t.- ruḫ III/7, III/8

başına t.- yiller V/139

toğlu Bir yıllık kuzu, toklu.

t. XVII/6, XXII/94, XXIX/36

t.+ dan XVIII/61

t.+ dan sonra XXII/94

toḫda - 1. İyileşmek, hafiflemek. 2. Sakinleşmek, kesilmek, bk. **toḫde**.

t.-dı XXXIX/515, XXXIX/558, XXXIX/559

t.- yacaydıḫ IV/37

t.- yannan sōra IV/37

t.- yar XXXIX/520

toḫdağ bk. **toḫdaḫ**.

t. XI/29

toḫdaḫ Sakin, uslu, bk. **toḫdağ**.

t. XI/27

toḫde - bk. **toḫda -**.

t.- yır XXXIX/524

t.- yr XXXIX/518

toḫm bk. **toḫum**.

t. XVI/120

toḫmağ bk. **toḫmaḫ**.

mensurun t.+ ı XII/288

toḫmaḫ Tokmak, bk. **toḫmağ**.

t. V/158

toḫTur bk. **tühˈtür**, **düktür**, **dühˈtür**, **doḫtur**, **duḫTur**, **doḫdur**, **döhtür**.

t. VIII/108

toḫu - 1. Vurmak, birbirine geçirmek. 2. Çakmak, kakmak. 3. Uzununa ve enine olan ipleri birbirine geçirerek halı, kilim vb.ni hazırlamak.

t.- du XII/458

t.- llar XIII/59

t.- mağı III/11

t.- marıḫ XVII/70

t.- muruḫ XIX/92

t.- muşuḫ XXIV/35

t.- r III/10, III/14

t.- rdu XVIII/128, XVIII/129, XVIII/130

t.- ruḫ III/14, III/9

t.- yabilmerik XXIV/33

t.- yabilmez XVIII/131

t.- yallar XVII/90

t.- yallār XVII/83

t.- yardı XXXVI/38

t.- yardıḫ XI/9

t.- yardılar XIII/59, XVII/75

t.- yarıḫ XIV/48, XVII/91

t.- yruḫ XIV/48

t.- yub XVII/89, XVIII/131

t.- yurduḫ XXIV/34

t.- yuṛduḫ XXIV/33

ćećim t.- yirdıḫ XIX/91

farmaş t.- yardıḫ XI/12, XI/8

farmaş t.- yardı XI/34, XI/35

farmaş t.- yardılar XI/37

ferş t.- yarıḫ XVII/70, XVII/72, XVII/73

ferć t.- yirdıḫ XIX/91

ferş t.- yardıḫ XI/13

ferş t.- rdu XVIII/127

ferş t.- rıḫ XVII/72

hana t.- yurduḫ VIII/54

ḫana t.- yurduḫ VIII/51

helçe t.- yurduḫ VIII/54

kilim t.- yirdıḫ XIX/91

kilim t.- yardıḫ XI/8

setre t.- yirdıḫ XIX/91

toḫum (< Far. تخم) Bitkilerde döllenme sonunda yumurtacıktan oluşan ve yeni bir bitki oluşmasını sağlayan tane, tohum, bk. **toḫm**.

t. XVI/121

arının t.+ u kimi XVI/121

toḫuma 1. Dokumak işi. 2. Tezgâhta dokunarak elde edilen şey.

t. XXIV/33

t.+ dı XVII/88

āmade t.+ dı XVII/88

Toḳuccuk bk. **doḳuccuk**.

T. III/25

tomağallı bk. **tuğamollū**, **tomağelli**.

t. IV/93

tomağelli Şahseven Türklerini oluşturan Muganlu tayfasının tirelerinden biri, Tomağelli, bk. **tuğamollū**, **tomağallı**.

tīre-i t. XL/4

top Gülle veya şarapnel atan büyük, ateşli silah.

t. atardı IV/54

t.+ un sesi XL/139

topala - Toplamak, yığıp bir araya getirmek.

t.- r XVIII/32

t.- rdı XIII/89

t.- rdılar III/89, XIII/66

t.- rduḫ III/88

topalan - Toparlanmak, bir araya gelmek.

t.- a XXXIX/243

topança Kısa, hafif, cepte veya belde taşınan ateşli silah, tabanca.

felegin t.+ sıdı XII/238, XII/45

topa topa Top biçiminde olarak, yuvarlak yuvarlak.

t. olardı V/81

topla - Bir araya getirmek, devşirmek, düzeltmek, düzene sokmak.

t.- maruḫ II/39

t.- mazlar II/39

t.- rduḫ III/89

t.- rıḫ XIX/85

t.- ruḫ II/40

toraḫay Serçegillerden bir tür kuş, serçe.

t. XIX/98

torba İçine öteberi koymaya yarayan, çeşitli büyüklükte olabilen taşıma gereci, poşet.

t. V/38

sütün t.+ sın V/12

tork bk. **türk**.

t.+ em XXXIV/41

torpağ Yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş yüzey bölümü, toprak.

t.+ ı XXXIII/228

t.+ ın XXXIII/229, XXXIII/420

t. altında XVI/116

muğanın t.+ ı XL/186

tur dağının t.+ ı XII/387

torpaḫla - Üzerini toprakla örtmek.

t.- dı XXXIII/551

tovollid bk. **tovollüd**, **tovollud**.

t. ėylir XXXV/37

tovollud bk. **tovollüd**, **tovollid**.

t. ėlēr XL/73

tovollüd (< Ar. تولّد) 1. Doğma, doğuş. 2. Meydana gelme, ortaya çıkma, bk. **tovollud**, **tovollid**.

t. ėylir XXXV/37

tovrāt (< Ar. تورات < İbr.) Hz. Musa'ya indirilen ve Allah'ın buyruklarını kapsayan, Musevilerin dinî kitabı, Ahd-i Atik, Tevrat.

t. XII/249

toy 1. Düğün. 2. Eğlence, ziyafet, bk. **tōy**.

t. I/95, VII/149, VIII/67, XI/61, XV/51, XV/66, XVII/48, XVIII/76, XVIII/81, XXI/79, XXII/56, XXXIII/104, XXXIII/68, XXXVII/142, XXXVIII/53

t.+ a XXXIII/109, XXXIX/103, XXXIX/186

t.+ ana yığardīḫ VI/30

t.+ da III/91, XL/36, XXXIII/605, XXXIII/65, XXXIII/66

t.+ dā I/86

t.+ du XI/62, XVIII/76

t.+ la XXI/62

t.+ lar I/86, XXXI/35, XXXI/37, XXXIII/114, XXXVIII/51

t.+ lara XXXIX/183, XXXIX/185, XXXIX/186, XXXIX/24

t.+ larā IX/71

t.+ larda V/96, XL/164

t.+ ları I/86, XXXVII/137

t.+ larımız XL/43

t.+ u XXIII/40

t.+ umnan VIII/42

t.+ umun neyinnen VIII/42

t.+ umuz XV/51, XVIII/65

t.+ umuzu II/28

t.+ un VIII/23, XXXIII/68

t.+ un ḫātemesin XVIII/80

t.+ uydu XXXIII/145

t. ėlediler XXXIII/70

t. ėleller XL/100, XXXI/37

t. ėlemerik XXXI/35

t. ėlemezdi XXXIII/113

t. ėlemiştik XXI/79

t. ėlerdi XXXIII/80, XXXIII/82

t. ėlerdīk VI/30
t. ėlerdiler XXXIII/81, XXXVII/133
t. ėlerihˈ XL/99
t. ėlerik I/97, VI/155
t. ėleseydi XXXIII/112
t. ėleyib XXI/69
t. ėleyirsen XXXIII/77
t. ėlirsen XXXIII/69
t. ėliy XXXVIII/53
t. ēliy XXXVIII/51
t. ėliyeċem XXIII/37
t. ėliyeċūk XXXIII/105
t. ėliyerdik VI/31
t. ėliyrik XIX/58
t. ėyliyer I/87
t. yiyēsi XVIII/78
t. paltarı XVIII/89
t. payısın I/95
t. tutanda XXXIII/574
t. tutardī XXXVII/135
t. tutarıḫ XIX/54
t. olupdu III/84
ġedimin t.+ larī XXXVII/141
ġādimin t.+ ū XXXIII/69
irzanın t.+ u XXXIII/145
menim böyük ġardaşımın t.+ u III/81
menim t.+ un ḫātemesidi I/93
ġızımın t.+ unda XXXIX/511
buların t.+ unun XXXIII/608
irzanın t.+ uydu XXXIII/145

tōy bk. **tuy**.
t.+ umuz XXII/56
t.+ un XXXIII/113, XXXIII/573

toyla - Yedirip içirmek, ziyafet vermek.
t.- llar V/126

toyuġ bk. **toyuḫ**, **tavıḫ**.
t.+ un XLI/105, XXXIII/324, XXXIII/76, XXXIX/529
t.+ un mındarın XXXIII/324
t.+ un ölüsü XXXIII/325

toyuḫ Sülüngillerden, eti ve yumurtası için üretilen kümes hayvanı, tavuk, bk. **toyuġ**, **tavıḫ**.
t. VIII/74, X/27, XXXII/46, XXXIX/512, XXXIX/530

toz Çok küçük parçacıklara bölünmüş olan herhangi bir madde.
t.+ dar XXXIII/525
t.+ du II/78

töhˈ - bk. **tök -**.
t.- dü XVI/10
t.- medin XXXIX/178
t.- meyin XXXIX/41

tök - 1. Sıvı veya tane durumunda olan şeyleri bir kaptan başka bir yere dökmek, boşaltmak. 2. Saçmak, ortaya koymak. 3. Harcamak, masraf etmek, bk. **töhˈ-**.
t. II/38, XL/66
t.- düm XIII/99
ġatıḫ t.- ēk VI/144
t.- eller V/57, V/85, V/99
t.- ende IX/57
t.- er I/98, X/24, XIII/57, XIII/58
pıl t.- er I/96
t.- erdi V/208, V/30, VI/149
ġotur t.- erdi XIII/78
t.- erdiler IV/36, V/17, V/37, V/38, V/82
t.- erdilēr V/31
t.- erig XIX/84
t.- erik III/67, XVII/33
ġātıḫ t.- erik XV/14
t.- erūk II/62

t.- erük II/71, II/78

t.- ey I/100, I/99

horra t.- eydin XL/91

t.- iy XX/66, XXXIII/52

t.- iyler V/100

t.- mezdiler V/180

t.- sen XIII/23

t.- sünner XXXVI/48

t.- tük XIX/104

t.- üller V/65, V/72, V/73, V/77, V/84, V/87, V/99, XXXIII/325

t.- üplēr̦ XXV/50

t.- ür XIII/97

ter t.- ür VI/130

t.- ürem XIX/22

t.- ürsen V/61

t.- ürsēn V/60

ġātıḫ t.- ürük XIX/22

tökül - 1. Dökme işi yapılmak veya dökme işine konu olmak. 2. Yığılmak, toplaşmak.

t.- eṛ I/132

t.- erdi XIII/75, XVIII/122

t.- ey I/134

t.- mez I/43, I/44

t.- üp V/179, XII/189, XX/19

t.- üpdü I/183

töze bk. **tėze, tėze**.

tėze t.+ ler XXII/12

traḫtor bk. **tīraḫtor, tıraḫtor**.

t. VIII/43

t.+ nan VIII/17

tūfan (< Ar. طوفان) 1. Nuh Peygamber zamanında yağan ve bütün dünyayı su altında bırakan şiddetli yağmur. 2. Şiddetli yağmur.

t. XII/419

t.+ a XXXIX/396

tuğamollū bk. **tomağallı, tomağelli**.

tāife-i t. XXXV/6

tuḫ Çok küçük ve hafif parçacıklara bölünmüş şey, toz, bk. **toz**.

t. II/78

tul bk. **tūl**.

t. çekdi XXXIII/504

tūl (< Ar. طويل) Uzun, kısa karşıtı, bk. **tul**.

t. ċeh'di XXXIII/503

t. çeker XXXIII/43

tūlānı (< Ar. + Far. طولاني) Uzunluk, uzunlukla ilgili.

ömür t. VI/111

tulla- Çevirmek, kıvırmak, bükmek.

t.- īr IX/32

tuluġ bk. **tuluğ, tuluḫ**.

t.+ u VI/149

tuluğ bk. **tuluġ, tuluḫ**.

t.+ u V/25, VI/144, VI/149, VIII/61

t.+ um XIX/25

tuluḫ Bazı yiyecek ve içecekler için koruyucu kap olarak kullanılan hayvan derisi, tuluk, tulum, bk. **tuluġ, tuluğ**.

t. VI/150

t.+ du VIII/143, XIX/19, XV/14

t. boyuyardılar XXII/82

t. yay XXIV/7

t. yayardıḫ XI/12, XI/54

t. yayardılar XXII/82

t. yayardīḫ VI/14, XI/10

t. yayarıḫ XIX/52

t. yaymā XIX/15

tuman Şahseven kadınlarının geleneksel şalvar biçiminde olan süslü alt giysisi, don, şalvar, bk. **tumān**.

t. XI/46, XIII/59, XVIII/88

t.+ dı XVII/37, XVII/43

t. ídı V/110

t. köyneh' XIV/9

t. köynek IV/103, XIV/9

tumān bk. **tuman**.

t. XVII/41

tumannığ "Tuman" giysisini dikmek için ayrılan kumaş.

t. XVII/38

tur (I) (< Fr. *tour*) Önceden belirlenmiş bir programa göre yapılan seyahat.

t.+ nan XXXIV/11, XXXIV/11, XXXIV/11

tur (II) bk. **tūr**.

t. dağının torpağı XII/386

musanın t.+ ī XII/289

tūr (< Ar. طور) Hz. Musa'nın vahiy ve tecelliye mazhar olduğu dağ, Sina Dağı, Tûr-ı Sina bk. **tur** (II).

t.+ ın dağıdī XII/479, XII/480

t.+ un dağıdı XII/484

turna Bir tür çocuk oyunu.

t. XXXVII/66

turşeng (< Far. ترشک) Bir tür ot, kuzukulağı.

t. XX/76

tut - 1. Elde bulundurmak, ele almak, kalmak. 2. Avlamak, yakalamak.

t.- allar XXXIII/366

T.- allar V/132

t.- anda V/198, XVI/35, XXXV/66

t.- andā V/142

t.- annan sōra XIII/46, XIX/107

t.- ar III/92, XL/114, XX/42

t.- ardı VIII/100, XIII/75, XXXIII/83

t.- ardılar VI/107, XIII/81, XXXIX/314

t.- ardım XII/149

t.- arduḫ II/105

t.- arken II/68

t.- aruḫ XIV/22

t.- du XIX/106, XVI/35, XVI/36, XVIII/146,XXXIII/138,XXXIII/541, XXXIII/84, XXXIX/267

t.- dū XVIII/140

t.- duḫ XVIII/145

t.- dūm XXXIX/513

t.- ma XXXIII/159

t.- mazdıḫ XVIII/124

t.- miy XX/98

t.- tu VIII/95, XIX/111, XXXV/66, XXXV/69

t.- umiy XX/101

t.- unı X/54

t.- up V/173, V/190

t.- ur XXXIX/39

t.- urdular XXXIII/159

t.- ursān V/60

t. üzü XXXVIII/57

t.- tu XII/254

t.- muṣam X/34

t.- updu V/163

ayna t.- ardılar V/125

baṣ ağrı t.- ardıḫ VIII/99

ceṣn t.- ardılar V/110

ceṣn t.- annan sōra XIX/58

ćeṣn t.- uruḫ XIX/57

ceṣni t.- allar XL/82

el t.- muṣam XXXIII/60

elinnen t.- ur XLI/101

erus t.- arūḫ XL/100

ilin t.- aruḫ XIV/22

ġezabı t.- ub XVI/99

horra t.- ursan V/61

nōvba t.- anda XXXIII/563

nōvba t.- du XXXIII/563
oruç t.- ardıḫ VI/107
oruç t.- ardīḫ VI/105
toy t.- anda XXXIII/574
toy t.- ardī XXXVII/136
toy t.- arıḫ XIX/54
yağış t.- tu VIII/74
yėr t.- updur XII/390

tut (< Far. توت) Dut, dut ağacı.
t.+ a XXXIX/48
t.+ du XXXIX/60
t. ağacı XXXIX/47
t. ağaćınnandı XXXIX/47, XXXIX/54

tutaḫlaş - Dalaşmak, birbirine girmek, kavga etmek.
t.- Tılar I/188

tuttu bk. **el tuttu**.
el t.+ du I/95

tutul - Tutuk duruma gelmek, kalakalmak.
t.- ur XXXV/67
dilim t.- du XXXV/67

tuturġan Zencan eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **tuturğān**.
t.+ da XII/228

tuturğān bk. **tuturġan**.
t. XXXVII/105

tüfeğ bk. **tüfeh**ˈ, **tüfeng**, **tüfey**.
t.+ i X/37
t.+ leri XVI/125

tüfehˈ bk. **tüfeğ**, **tüfeng**, **tüfey**.
t. I/189, I/190, XXXII/24

tüfekçi Avcı, nişancı.
t.+ di X/38

tüfeng (< Far. تفنگ) Savaş veya avda kullanılan, uzun namlulu ateşli silah, bk. **tüfeğ**, **tüfeh**ˈ, **tüfey**.
t.+ i XVI/34, XVI/36
erbāṃmın t.+ i X/38
t.+ im X/36
t. imiş XL/207
t.+ in XXVI/36, XXXIII/348
t.+ in ġabağına XVI/36

tüfey bk. **tüfeğ**, **tüfeh**ˈ, **tüfeng**.
t. XL/208
t.+ den XL/207
t.+ nen II/98

tüg bk. **tük**.
t. XLI/31

tühˈ**tür** bk. **toḫTur**, **düktür**, **düh**ˈ**tür**, **doḫtur**, **duḫTur**, **doḫdur**, **döhtür**.
t. VII/68

tühˈ**tür begā** Erdebil'in çağdaş şairlerinden Kazım Nazari Beka.
t. VII/68

tük Üst deri ürünü olan ipliksi uzantı, kıl, tüy, bk. **tüg**.
t. I/43, I/44, XLI/29, XLI/30, XLI/31
t.+ ün XIII/57, XIII/58, XXXIII/525
t.+ ünnen XVIII/38
t.+ ünün XXIX/43
adamın başının t.+ ün I/42
ġoyun t.+ ünnen II/61
malın t.+ ünnen XVIII/152

tükan bk. **tükān**.
t. XII/391, XV/45
t.+ da XXXIII/304
t.+ ın XXXIII/560
t.+ ında XXXIII/297

tükān bk. **tükan**.
t.+ ı XXXIII/557

tüken - Bitmek, sona ermek, kalmamak.
t.- mez XXXIX/404

tülkü Kümes hayvanlarına zarar veren, kürkü beğenilen bir tür memeli, tilki.

t. V/147, V/151, V/152, V/157, V/158, V/159, V/160, X/29, XL/193

t.+ nün yoldaşıdı XL/195

t.+ ye V/153, XL/195

tümen 1. On bin. 2. Bir birimi on İran riyaline denk gelen halk arasında yaygın olarak kullanılan para birimi, bk. **tümēn**.

t. XXXII/46, XXXIII/85, XXXVIII/61, XXXVIII/62

altı üz elli t. XXXIII/194

altı üz elli t.+ i XXXIII/194

beş t. XV/69, XVIII/119, XX/83

bist t. XXXIV/48

deh t. XXXIV/48

ēlli min t. XXXIX/329

iki t. I/163

min t. III/94

üş t. XV/69, XX/83

otuz beş t. iydi XXXIII/74

otuz beş t.+ nen XXXIII/74

on t.+ e VI/83

otuz beş t.+ e XXXIII/95, XXXIII/96

tümēn bk. **tümen**.

igirmi t. XXXIV/48

iki t. XX/83

türk 1. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan, Türkçenin farklı değişkelerini konuşan soy ve bu soydan olan kimse, Türk. 2. Türkçe, bk. **tork**.

t. XII/140, XXXVI/63, XXXVII/121, IV/10, XII/349, XXVII/18

t.+ di XXXVII/118, XXXVII/119, XXXVII/123

t.+ dī XXXVII/120, XXXVII/122, XXXVII/125

t.+ düler XXXVII/122

t.+ e dava XIX/94

t. ġezası VI/75

t.+ ler VI/113

t.+ lere II/92, VI/112

t.+ lerin VI/113

t.+ ük I/28

t. arvaddardan VI/123

t. aşığının sazı XII/155

türke dava bk. **türke deva**.

t. XIX/94

türke deva 1. Türk halk hekimliği. 2. Türklerin tarih içerisinde gelenek ve tecrübelerden meydana getirdikleri tıp yöntemi ve bu yöntemi içeren bitki veya otların tamamına verilen ad, Türk'e deva, bk. **türke dava**.

t.+e d.+ nı VIII/99

türk ġezası İran'da Türklerin yapıp yediği veya Türkler tarafından İran coğrafyasına taşınan, tanıtılan yemekler, Türk yemeği.

t. VI/75

türki bk. **türkī, türkū, türkü**.

t. XXXVIII/10

türkī bk. **türki, türkū, türkü**.

t. XXIX/8

türkiye Türkiye Cumhuriyeti, bk. **türkīye**.

t. XXXIV/1, XXXIV/10, XXXIV/15, XXXIV/35, XXXIV/38, XXXVII/53, XXXVII/55, XXXVII/57

t.+ de I/76, II/68, II/69, II/71, VI/114, XXXIII/552, XXXVII/57

t.+ dē XXXVII/59

t.+ dedi X/128

t.+ den I/113, IV/93, IV/94, IV/95, XXXIII/552, XXXIV/12, XXXIV/14, XXXIV/22, XXXIV/43, XXXIX/350

t. havaları XXXIX/99

t. ḳanalıdī II/75

t.+ ni VI/114, XXXIV/1

t.+ ye II/125, VI/16, XLI/68, XLI/69, XLI/70, XLI/71, XLI/72, XLI/73, XLI/74

türkī̆ye bk. **türkiye**.

t. XXXVII/52

türkiyeli Türkiye halkından veya bu halkın soyundan olan kimse, Türk, bk. **türkı̊yeli**.

t. XXXIII/271

t.+ ler XXXIV/34

t.+ lernen XXXIV/32

türkı̊yeli bk. **türkiyeli**.

t.+ di XXVIII/28

türkū̆ bk. **türkī̆**, **türki**, **türkü**.

t. XIX/124

türkü Türkçe, bk. **türkī̆**, **türkū̆**, **türki**.

t. II/10, II/60, III/20, XII/346, XII/431, XXIX/33, XXVII/18, XXX-VII/73, XXXVII/80, XXXVII/86

t.+ müz IV/79

t.+ nü XII/351

t.+ sü I/188, I/94, VIII/112, VIII/122, VIII/135, VIII/20, VIII/22, VIII/43, XV/69, XXVI/12

t.+ sün XXXVII/86

t. dili X/6

tüş - 1. İnmek. 2. Dökülmek. 3. Yıkılmak. 4. Yerleşmek, kalmak, konaklamak. 5. Yağmak. 6. Başlamak. 7. Zayıflamak, eksilmek. 8. Yitirmek, kaybetmek, bk. **düş -**.

t. IX/23, XXXIII/227, XXXIII/229, XXXIII/231

t.- dü XXXIII/551, XXXIII/582

t.- e VIII/78, XXXIII/131

t.- ende XIII/10, XXXIII/377

t.- eni XVIII/45

t.- er I/92, XIII/36, XXIX/19

T.- er XII/199

t.- erdi VI/150, XIII/71, XIII/72, XIII/74, XVIII/32, XVIII/81

t.- erdik VIII/79, VIII/80

T.- erdī̆k XV/15

t.- erdiler VI/81

t.- erdük II/117, II/118, II/120

t.- ermiş VII/165

t.- esen XXXIV/19

t.- iy XVIII/102

t.- mese XXXIX/30

t.- meseydi XVIII/154

t.- mesin XLI/108

t.- miy XVIII/52

t.- mür XXXIX/30

t.- müşem V/149, XXI/26

t.- müşmüşler XXXIII/234

t.- müştü XXXIV/25

t.- müştüm XXXIII/34

t.- se XIII/35, XVIII/52, XXI/10

t.- tū̆ XVIII/85

t.- tü I/182, XIV/61, XVIII/84, XXII/77, XXXIII/260, XXXIII/306, XXXIII/311, XXXIII/313, XXXIII/319, XXXIII/322, XXXIII/505, XXXIII/506, XXXIII/510, XXXIII/550

t.- tük XIX/102

t.- üb XXIII/15, XXXIII/379

t.- übler XXXIII/267

t.- üp XX/50

t.- üpdū̆ XXXIII/590

t.- üpler XXXIII/266

t.- üpsen XXXIX/176

t.- ür IX/28, XXXIII/129, XXXIX/30

t.- ürmüş XL/203

t.- üydük VIII/72

mihe t.- dü XXXIII/519
teref t.- er XII/195
zíd t.- er XIII/35
yādıma t.- miy XVIII/51
yadıma t.- mür XII/216
yādıma t.- eni IV/91
berteref t.- ennen XXXIII/312
boyuna t.- ennen VI/119
mihe t.- dū̄ XXXIII/522
tėref t.- ennen sohra XXXIII/319
dölü t.- tü XXXIII/259
yādıma t.- tü XXXIX/609
başa t.- tün XXI/68
başa t.- tū̄n XVIII/50
elden t.- üb XXVI/48
ağızları t.- üp XXXIII/255
ağızları t.- ür IX/14
göğülleri t.- ür XV/55

U

/u/, /ū/

u - bk. **į -, ī -, í -, i -, ı -, ü -**.
çoḫ u.- du VI/109, XI/10
noğul u.- du VI/31
ucuzzuğ u.- du XXXVI/21
yoḫ u.- du V/7, VI/102, VI/30, VI/83, VIII/56, VIII/88, XII/459, XL/101, XL/113, XVIII/115, XXII/26, XXII/27, XXII/86
dost u.- dum XXXIX/557
yoḫ u.- duz XXXVI/22
yoḫ u.- dūz XXXVI/22
cur u.- muş XXXVII/27
çoḫ u.- mūş XXXVII/28
soysuz u.- muş XXXIII/334
ćoḫ u.- ydu XXXIII/170
çoḫ u.- ydu XXXIII/152, XXXIII/169, XXXIII/172
oruşluğ u.- ydu V/163
tıraḫtor u.- ydu VIII/17
yoğ u.- ydu XXXII/31
yoḫ u.- ydu VIII/69, XL/175, XVI/34, XVI/68, XXXIII/168, XXXIII/195, XXXIII/24, XXXIII/334, XXXIII/419, XXXIII/442, XXXIII/47, XXXIX/494
ćoḫ u.- yduḫ XXV/28
yoḫ u.- yduz XXXIII/254
yoḫ u.- ymuş XXXIII/282

u (I) bk. **o, ol, ō**.
u. XXXIII/150

u (II) (< Ar. و) Ve, bk. **ve**.
yāġūt u. mercānım XII/110
evvel u āḫir XXXV/48

ū Süre bakımından uzunluğu bildiren bir söz.
ū. XXXVII/11

uć Bir şeyin baş, kenar veya son noktası, uç.
u.+ dan XXXIII/159
u.+ u XL/61, XL/59
u.+ una XLI/106

uca Yüksek, yüce, bk. **ućа**.
u. X/79
u.+ dan XI/41

ućа bk. **uca**.
u. I/154, XXIX/26, XXXIX/375

ućuz Pahası az, düşük fiyatlı, pahalı karşıtı.
u.+ du XXXIII/60

ucuzzuğ bk. **ucuzzuḫ**.
u. udu XXXVI/21

ucuzzuḫ 1. Ucuz olma durumu, ucuzluk. 2. Refah, bk. **ucuzzuğ**.
u. XXXVI/22, XXXVI/23

uç - Havada yol almak, uçmak.

u.- an XLI/105

u.- ar XXXIII/352

u.- iy XVI/132

u.- maz XXXIII/351

u.- māz XXXIII/351

ud (< Ar. عود) Klasik Türk müziği araçlarından, iri karınlı, kirişli, mızrapla çalınan bir çalgı, ut.

u.+ a XXXIX/22

ulduz Işıklı gök cisimlerinden her biri, yıldız.

u.+ u XII/256

ulūfa (< Ar. علوفه) Hayvan yemi.

u.+ sı XX/21

um - Bir şeyin olmasını istemek, beklemek.

u. **-** ān XII/183

umac aşı Bir tür yemek, Omaç Aşı, bk. **umać aşı, umaćaş, umāćdaş**.

u. a. XI/49

umać aşı bk. **umac aşı, umaćaş, umāćdaş**.

u. a. V/82

umaćaş bk. **umac aşı, umać aşı, umāćdaş**.

u. V/81

umāćdaş bk. **umac aşı, umać aşı, umaćaş**.

u. V/80

ummān (< Ar. عمّان) Çok büyük engin deniz, okyanus.

u.+ ım XII/106

derya-yı u.+ a XII/244

un Öğütülerek toz durumuna getirilmiş tahıl ve başka besin maddeleri, bk. **ůn**.

u. V/137

u.+ du XL/223

u.+ nan V/60

u.+ u III/66, V/80, V/81

ůn bk. **un**.

ů. II/78

unna - Una bulamak, üzerine un serpmek, unlamak.

u.- rdılar V/137

unut - Aklında kalmamak, hatırlamamak.

u.- muşuḫ XXXIX/218

unvan (< Ar. عنوان) Ad, san, titr.

u. IX/70

ur keh'ligi Sülüngiller familyasından bir kuş türü, ur kekliği.

u. k. XVI/30, XVI/31

urisye (< Rus. *рус / ypyc*) Kuzey Avrasya'da bir ülke, Rusya, bk. **urisyet, şurevi, şūrevi**.

u.+ den IV/93

urisyet bk. **urisye, şurevi, şūrevi**.

u.+ ten IV/96

urmiye İran'ın Batı Azerbaycan eyaletinin yönetim merkezi olan Türk ili.

u. aşıḫlarının bi lehçeleri IX/76

u.+ den IV/92

u.+ nin II/102

urmiyeli Urmiye halkından veya bu halkın soyundan olan kimse.

u.+ ler IX/80

urus Rusya'da yaşayan Doğu Slav halkı veya bu halkın soyundan olan kimse, Rus.

u.+ lar XL/203

u.+ un cānımızın ġorḫusunnān XL/204

usda bk. **usTa, ussa, ustad, üstad, üsdad**.

u. XII/155

usdān (< Far. استان) Eyalet.

u.+ dı XXXVII/119

usdandār bk. **ustandār**.

u. XXXIII/161

ussa bk. **usTa, ustad, üsdad, üstad, usda**.

u. XIV/52, XIV/53

usTa (< Far. استاد) 1. Bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına yapabilen kimse, bk. **ussa, ustad, üsdad, üstad, usda**.

u. XVIII/22

u.+ dı I/175

u.+ dır XXXV/58

u.+ sı I/174, I/180, XII/283

ustad bk. **usTa, ussa, üsdad, üstad, usda**.

u. IX/72, XII/144

u.+ lar XII/283

u. suḫanber VII/69

ustan usdān, ustān, ustān.

u. XXXVII/116, XXXVII/118

u.+ dı XXXVII/115

ustān (< Far. استان) Eyalet, bk. **usdān, ustan, ustān**.

u.- ı kirmanşahdi XXXVII/117

u.- ı kürdistandı XXXVII/120

u.- ı kürdistandī XXXVII/116

u.- ı zencanındı XXXVII/109

ustandār (< Far. استاندار) Eyalet valisi, bk. **usdandār**.

u. XXXIII/28

ustandārı kārmend (< Far. کارمند استاندار) Devlet çalışanı, memur veya işçi.

u.- ı k. +i XXXIII/28

usul (< Ar. اصول) Yol, yöntem, kural, kaide.

u.- u dindi XII/354

u.- ü din XII/430

u.- ü dinin XII/427

usuludin (< Ar. أصول الدين) Din kuralları, dinî esaslar.

u. XXXIX/67, XXXIX/72, XXXIX/76

uşağ bk. **uşaḫ, üşāğ**.

u. V/215, XL/22

u.+ a V/168, V/174, V/222, V/225, V/227, VIII/117, VIII/127, XXXVI/33

u.+ dan XL/139

u.+ ı V/132, V/173, V/174, V/218, V/24, VI/116, VI/120, VI/129, VI/35, VIII/112, XI/24, XI/27, XIX/113, XVII/51, XVII/59, XXI/53, XXI/56, XXXIX/523, XXXVI/52

u.+ ım VIII/40, XIX/102, XV/46, XXIV/25

mēīm u.+ ım XXXVI/57

u.+ ımız VIII/89, XXXIII/20

u.+ ımıza XXIV/24

u.+ ımnān XXXII/37

u.+ ın I/147, V/224, VIII/120, XV/22, XVII/53, XXIII/34, XXIV/19, XXIV/20

u.+ ın ağrısı V/220

u.+ ın ikisin III/72

u.+ ın sanćısı XV/72

u.+ ın tişi V/31

u.+ nan XII/345, XII/350

u. iydım VIII/20

u. íydım VIII/20

u. íyduḫ XVI/93

bėş u.+ ı VI/42

çobanımızın u.+ ı XVI/26

gelinin u.+ ı XVIII/84

ġonşunun u.+ ı VI/142

oğlan u.+ ı V/132, V/134, VI/83
on u.+ ı VI/42
onun u.+ ı VIII/90
u. ıdım VI/108
ėle u.+ ıdım VII/79
muğan u.+ ıyem VII/179
mı̊ğan u.+ ī VII/2
şāyseven u.+ ī VII/2

uşaḫ 1. Çocuk. 2. Herhangi bir bölgenin halkından olan erkek, bk. **uşağ, üşāğ**.
u. III/107, V/176, V/220, VI/117, VI/119, VI/120, VI/161, VI/83, VIII/111, VIII/115, VIII/122, VIII/16, VIII/74, XI/29, XIX/105, XIX/116, XV/16, XV/71, XXII/64, XXXIII/150, XXXIX/477
u.+ dan XXVI/47
u.+ dı XXXVI/51
u. ġıyıġı VI/142
u.+ ın V/175
u. íydım VIII/17
u.+ lar III/64, IV/54, VI/8, VI/84, VIII/24, XVII/5, XVII/8, XXXIII/13, XXXVI/30, XXXVI/9
u.+ lara XVI/105, XXXIII/105
u.+ ları V/63, VI/162, VIII/48, XVII/26
u.+ larıma XL/110, XL/116
u.+ ların XXXIX/318
u.+ ların babası XIX/115
u.+ ların hamısın libasın III/98
u.+ larmız XXIV/30
u.+ nan V/226
u. saḫlardılar V/23
u. üssünde VI/162
çıḳḳılı u. XIX/107
çıḳḳılı u. VIII/19
menim u.+ larımı XVIII/108
mehemmed elinin u.+ ları XXXIII/186
yėmenin ġardaşı u.+ ları XXXIII/186
körpe u.+ da V/32
zenan u. VIII/82
zenan u.+ da VIII/83

uşaḫlığ bk. **uşaḫlıḫ**.
u.+ ımnan XXXIX/13

uşaḫlıḫ 1. Çocukluk. 2. Çocuk olma durumu, bk. **uşaḫlığ**.
u.+ da XXXVII/64
u. vaḫdlarında VII/73

utan - Utanmak, mahcup olmak, sıkılmak, çekinmek.
u.- ardı IV/124
u.- gılan XII/272
u.- ıyam XXIV/24
u.- mır XXIII/35
u.- mırım XI/31

uv - Sürterek ufalamak, ovmak, ufalamak.
u.- aruḫ III/66

uyat - Uyandırmak, kaldırmak.
u. I/64

uyu - Uyku durumunda olmak.
u.- r XVI/137

uzad - bk. **uzat -**.
u.- allar XVII/80, XVII/81
u.- allār XVII/82

uzağ bk. **uzaḫ**.
u.+ a I/184
u.+ ı XII/447

uzaḫ Uzak, ırak, yakın karşıtı, bk. **uzağ**.
u. XLI/11, XXXII/18
u.+ dadılar XII/146
u.+ dahı III/101

uzat - Uzamasına sebep olmak, uzamasını sağlamak, devam ettirmek, bk. **uzad -**.

u.- abilmir III/11

u.- ar III/10, III/14

u.- ār III/10

u.- aruḫ III/7, III/8

el u.- dı XII/381

u.- dım XXXIX/245, XXXIX/252

u.- ey III/28

u.- eydük III/12

u.- mağın III/12

uzun İki ucu arasında fazla uzaklık olan, ayrıntılı, kısa karşıtı.

u. XIII/104, XLI/11, XVII/37, XXXVI/35

uzun u. VII/96

u. çimen XIX/72, XIX/76

u. uzun VII/96

uzunbulluḫ Fazlasıyla uzun, gereksiz uzunluk.

u. XXXIX/303

uzunçimen Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

u. XIX/72, XIX/76

uzunnuğ Uzunluk, bir şeyin yerden yüksekliği.

u. ídı XVI/17

başın u.+ u XVI/17

Ü

/ü/, /ū/

ü - bk. **ụ -, ī -, í -, i -, ı -, u -**.

yüğrüg ü.- ydü XVII/60

üç bk. **üç, üş, iş (II)**.

ü. aylıḫ XIX/107

ü. gün I/89

elli ü. XX/6

üç bk. **üş, iş (II), üç**.

ü. I/70, V/49, XIV/69, XVI/19, XXXI/25, XXXVII/73

elli ü. XXXI/6

igirmi ü. XIV/71

iki ü. III/101, V/48

on ü. XIV/69

ü. ay VI/140, VII/17, XIII/37, XVIII/140

ü. ay sora XXXII/40

ü. gün I/88, XXXIII/358

ü. il VI/85, XVIII/140, XXXIII/17, XXXIII/32

ü. ildi XXXIII/35

ü. ile XXXIII/35

ü. kilometr II/116

ü. kilometrde II/119

ü. oğlum I/140

ü. saata XXIV/17

ü.+ ü XII/228, XVIII/103

ü.+ ün III/72, XVIII/101, XXXIII/245

ü.+ ündē V/131

ü. yol XXXIII/522

ü. yolun XXXIII/522

ü. yüzü IX/95

āyīn ü.+ ünde XXXIII/15

herenin ikisi ü.+ ü I/139

üçer Üç sayısının üleştirme sayı sıfatı.

ü. XVIII/12

üçġulağ bk. **üçġulaḫ**.

ü.+ ları XX/38

üçġulaḫ Bir tür ot, üçkulak otu, bk. **üçġulağ**.

ü. X/21

ü. ot XXXIII/72

üçün 1. Amacıyla, maksadıyla. 2. Neden ve sonuç belirten bir söz. 3. -den

/ -dan dolayı, -den / -dan ötürü. 4. Özgü, ayrılmış. 5. Düşüncesince, kendince, göre. 6. Hakkında, bk. **için, içün**.

ü. XIX/88, XXXIX/187, XXXIX/188, XXXIX/333, XXXIX/388, XXXIX/408, XXXIX/409

bizim ü. III/69

can ü. XXXVIII/35

dağ-idağ ü. XXXIV/18

ġız ü. XIX/59

merzi zehmede ü. XXXV/27

olduğu ü. VII/66, VII/75

özüm ü. XXXIX/475

pul ü. XXXVIII/34

serma ḫordegü ü. XXXV/32

siz ü. XXXIX/566

ü.+ dü XXXIX/545, XXXIX/546, XXXIX/547, XXXIX/580, XXXIX/586, XXXIX/587, XXXIX/588, XXXVIII/64

dermān ü.+ dü XXXV/28

ġonaḫ ü.+ dü XXVI/22

üçüncü Üç sayısının sıra sıfatı, sırada ikinciden sonra gelen, bk. **üçüncü**.

ü. XII/410, XXXIX/332

ü.+ de XII/410

üçüncü bk. **üçüncü**.

ü. XXXIX/146

ülgar Boğa takımyıldızı sınırları içinde bulunan, yedi parlak yıldız ve etrafındaki gaz katmanı ile güzel görünüm veren yıldız kümesi, Yedikızkardeş, Süreyya, Pervin, Ülker, bk. **ürgar**.

ü. XIV/42

ülke Bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların tümü, diyar, memleket, ülke.

ü.+ ni XXXIX/335, XXXIX/336, XXXIX/345

ümüd (< Far. امید) Umut, ümit.

zehranın ü.+ ü XII/97

üngüt Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

menteġe-i ü. XXIX/12

ü. menteġesinde XXV/19

ü. mesirinde I/8

ü. mesirindedi I/8

üreg bk. **ürek, üreh**', **ürēğ, üreğ**', **ürey**.

ü.+ im VII/120, XXV/41, XXV/48

ü.+ imde XII/192

ü.+ ime VII/137

ü.+ imin VII/112

ü.+ iyle VII/133

üreğ' bk. **ürek, üreh**', **üreg, ürēğ, ürey**.

ü. ḫastaḫanasında XXXIX/422

ü.+ i XXXIII/571, XXXIII/578, XXXVI/60

ü.+ imin buḫçasında VII/117

ü.+ imnen VII/115

ü.+ ine yatır XXXIX/473

ü.+ ini XXXIX/223

ürēğ bk. **ürek, üreh**', **üreg, üreğ**', **ürey**.

ü.+ im XXXIX/176

üreğ'**ine yat -** Gönlüne hoş gelmek, hoşuna gitmek.

ü.- ır XXXIX/473

üreh' bk. **ürek, üreg, ürēğ, üreğ**', **ürey**.

ü. ḫasdesi XXXIX/459

ü. ḫastaḫanesinde XXXIX/423

ürek 1. Kalp. 2. Bir kimsenin ruhsal yönü, gönül, bk. **üreh**', **üreg, ürēğ, üreğ**', **ürey**.

ü. XLI/33, XLI/34

ürey bk. **ürek, üreh', üreg, ürēğ, üreğ'**.
ü.+ im XXXIX/141
ü.+ imde XXXIX/290, XXXIX/293
ü.+ e XXXVIII/23
ürgar bk. **ülgar**.
ü. XIV/42
üs bk. **üsd, üsT, üşt**.
ü. VIII/59, XXXI/28
ü.+ dē XL/8
ü.+ deymiş XXXVII/21
üsd bk. **üs, üsT, üşt**.
ü.+ e XIII/70, XXXIII/381, XXXIII/571
ağzı ü.+ e XXXIII/388
ayaḫ ü.+ e XXXIX/332
baş ü.+ e XII/38, XII/429
onun ü.+ e V/129
ü.+ ū̃ XL/30
ü.+ ü XIX/117, XXXI/28
sać ü.+ ü XVII/34
sardava ü.+ ü XX/15
ü.+ ünde VI/137, VI/161, XXXIII/58
atın ü.+ ünde XXXIII/132, XXXIII/150, XXXIII/347
baḫdın ü.+ ünde V/187
gözellemeğ ü.+ ündē XXXIX/334
gül ü.+ ünde XXXIX/620
kebabın ü.+ ünde XXXIII/98
köroğlu sinesinin ü.+ ünde VII/22
mının ü.+ ünde XXXIII/526
onun ġábrin ü.+ ünde XXXIII/603
şeherin ü.+ ünde VII/66
yer ü.+ ünde XXXIII/58
ü.+ üne V/145, V/53, V/69, XVII/86, XXII/59, XXXIII/129, XXXIII/442
atın ü.+ üne VI/133
birin ü.+ üne I/192
devenin ü.+ üne V/143, XXIV/19
dişin ü.+ ünē XXXIII/448
meć lunun ü.+ üne XXXIII/282
merikin ü.+ üne XXXIX/527
derd ü.+ ünnen XXXIX/260
külūn ü.+ ünnēn XXXIII/577
üsdad bk. **usTa, ussa, ustad, üstad, usda**.
ü.+ darımızā VII/168
ü.+ darımızın VII/87
üsēn bk. **üseyin**.
ü. XXVI/2
üsenehil bk. **üsenehli**.
ü. XXXIII/202
üsenehli Şahseven Türklerini oluşturan tayfalardan biri, Hüseyinehli tayfası, bk. **üsenehil**.
tayfa-i ü.+ ynen XXXIII/21
üseyin Kişi adı, bk. **üsēn**.
ü. XXVI/2, XXXIX/237
üsT 1. Bir şeyin yukarı, göğe doğru olan yanı, üzeri, fevk, alt karşıtı. 2. Bir şeyin görülen yanı, yüzü. 3. Hakkında, hususunda. 4. Vücut, beden. 5. Giysi, bk. **üs, üsd, üsT, üşt**.
ü. XXVI/14
ü.+ e V/180, XII/296, XII/318, XXII/2, XXII/79
ü.+ ē VIII/60
ü.+ en III/17
ü.+ ü V/158
ü.+ ün XXXIII/551
ü.+ ünde II/59, XX/99, XXXVI/17
ü.+ ündeyih' XXIII/8
ü.+ ündeyik V/3
ü.+ üne I/175, VIII/102, XXXV/68, XXXV/69
ü.+ üve I/207, XXXII/25, XXXII/28

baş ü.+ e XII/38

dizin ü.+ e I/63

ayağ ü.+ en III/18

ayağ ü.+ esin III/12

atın ü.+ ünde XXXIII/248, XXXIII/249

baḫdının ü.+ ünde V/189

bāşın ü.+ ünde VI/127

danışıḫ ü.+ ünde I/146

devenin ü.+ ünde VIII/115

ferheng sıranın ü.+ ünde VII/30

ġıçımızın ü.+ ünde XVII/61

irşābın ü.+ ünde I/133

köçün ü.+ ünde VIII/111, VIII/112

sedd ü.+ ünde I/146

sereinin ü.+ ünde XXXIV/50

uşaḫ ü.+ ünde VI/162

alaćığın ü.+ üne XIV/53, XVIII/22

atın ü.+ üne VI/137, VIII/83, VIII/84

bı̊rnın ü.+ üne I/187

damın ü.+ üne XXII/61

devenin ü.+ üne VIII/83, XXIV/21

dėvenin ü.+ üne VIII/82

ġıçımızın ü.+ üne XVII/60

gözüm ü.+ üne XXXV/63

köroğlunun ü. IX/37

mėşgin ü.+ ündeyik XV/9

kürsünün ü.+ üne XXII/58

lıbasuv̇un ü.+ üne I/206

yunun ü.+ üne XVIII/31

dağ ü.+ ünnen XXXIX/142

üşt̨ bk. **üs, üsT, üsd**.

ü. XX/55

ü.+ de XX/55

üstad (< Far. استاد) 1. Bilim veya sanat alanında üstün bilgisi ve yeteneği olan kimse. 2. Bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına yapabilen kimse, bk. **usTa, ussa, ustad, üsdad, üstad, usda**.

ü.+ lar IX/93

cebreilin ü.+ ī XII/95

eziz ü.+ ım VII/75

menim ü.+ ım ıdı XII/7

menim ü.+ ımdı XII/8

üş İkiden sonra dörtten önce gelen sayı, bk. **üç, üş, iş, üć**.

ü. I/35, XXXI/25, XXXIII/206, XXXIX/329, XXXVII/74, XXXVII/87, XXXVII/88

ü. ay XVIII/147

ü. dene V/111, VI/151, VIII/47, XL/54, XVII/41, XVIII/69, XXXIX/106, XXXVI/51, XXXVII/21

ü. denedi XII/133

ü. dörd XII/228

ü. dört I/112, XXIII/29, XXXIII/279, XXXIII/33, XXXVII/116, XXXVII/20, XXXVII/24, XXXVII/33, XXXVII/34

ü. dört ay XXXIII/181

ü. dört dene III/86, XXXIII/147, XXXIII/465, XXXVII/117, XXXVII/62

ü. dört yüz XXXIII/208

ü. ġardaş IX/69

ü. ġışlı XXII/102

ü. ġışTı XXII/101

ü. ġulağdı XX/75

ü. ġulaḫ ot IV/44

ü. gün VI/98, XI/61, XL/44, XVIII/80, XXXIII/358, XXXVII/136

ü. gün sohra XXXIII/141

ü. günde VIII/120, XVIII/100, XVIII/101

ü. günnen sōra XVIII/81

ü. metir XVII/39

ü. min XII/362

ü. nefer XII/140, XVIII/147, XXXIX/228

ü. nefer iymişler XXXIII/233

ü. neferin I/91

ü. novbet XXXIX/467

ü. saat XL/213, XXXIII/77

ü. saaTa XX/25

ü. siri XXXVII/16

ü. sürü XXXIII/187, XXXIII/188

ü. tirede XIII/19

ü. tümen XV/69, XX/83

ü. üz il XXXVII/20

ü. yüz X/19, XX/6, XXII/21, XX-VIII/12, XXVIII/18

ü. yüz dene X/19, XL/15, XXXIX/488

ü. yüz milyondu XXXIX/240

iki ü. XIII/94

min ü. yüz atmış birden XXXIX/6

min ü. yüz ġırḫ birēm VII/178

min ü. yüz otuz altıyam XXXIII/10

tatdarın ü. neferine I/107

üşāğ bk. **uşağ, uşaḫ**.

ü.+ ı XXV/36

üşen - Kendinde bir gevşeklik duyarak bir işi yapmaya isteği olmamak, erinmek.

ü.- dim XIII/111

üşġulağ bk. **üşġulaḫ ot**.

ü.+ dı XX/75

üşġulaḫ ot Bir tür ot, bk. **üşġulağ**.

ü. IV/44

üv bk. **ev, ēv, e̊v, ėv**.

ü.+ e XL/65

üz - Kol, bacak, yüzgeç vb. organların özel hareketleriyle su yüzeyinde veya su içinde ilerlemek, durmak, yüzmek.

ü.- er I/67

ü.- memişem XL/180

ü.- ebilmerem I/67

üz (I) Doksan dokuzdan sonra yüz birden önce gelen sayı, yüz, bk. **yüz**.

altı ü. elli tümen XXXIII/194

altı ü. elli tümeni XXXIII/194

iki ü. XXII/72

iki ü. gıram V/88

iki ü. milyon XXXIX/240

ü. il XXXVII/12

beş ü. il XXXVII/19

sekgiz ü. XXXIII/205

üş ü. il XXXVII/20

yeddi ü. il VII/160

üz (II) 1. Başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat. 2. Yan, taraf, yüzey. 3. Sebebine, hürmetine, sayesinde bk. **yüz** (II).

ü.+ e VIII/79, XXV/18, XXXIII/241, III/56, XXII/38, XXXIII/380

ü.+ ē I/120

ü.+ ünnen XXXIX/18

ü.+ de I/120, XL/204, XL/208

ü.+ den XXXIX/518

ü.+ den ıraḫ XXXIII/50

ü.+ dedir XII/34

ü.+ dü XLI/28

ü.+ ü XIII/103, XXXVII/117, XVIII/72, XXXIII/540

ü.+ üm III/36, XIV/36

ü.+ ümüze XIV/62

ü.+ ün XXXIII/607

ü.+ ün hayası VI/119

ü.+ üne VI/27, XXXIII/377

ü. üze XXXIX/615

üz ü.+ e XXXIX/615

iş ü.+ ü XXIII/25

erdebil ü.+ ünnnen XXXIII/122

bi̊ların ü.+ üne XIV/61

dergāh ü.+ ünde XII/393

hamının ü.+ üne IX/21

kimin ü.+ üne XIV/61

miyana ü.+ ü XXXIII/121

miyana ü.+ ünnen XXXIII/121

dere ü.+ ü XL/213

tut ü.+ ü XXXVIII/57

gövün ü.+ ünde XII/395

üz (III) bk. **öz, ȫz**.

ü.+ üm XXII/77

ü.+ ümü VII/84

ü.+ ünē XXVI/50

üzengi Eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basılmasına yarayan, altı düz demir halka.

ü.+ ye XXXIII/346

atın ü.+ sini XXII/59

üzerrig bk. **üzerrik, üzerrig̀**.

ü. XI/20

üzerrig̀ bk. **üzerrik, üzerrig**.

ü.+ in V/208

üzerrik Sedef otugillerden, yaprakları almaşık, çiçekleri beyaz renkte, susama benzeyen tohumları acı olan, halk hekimliğinde tedavi amaçlı, tütsü olarak kullanılan bir bitki, bk. **üzerrig̀**, **üzerrig**.

ü. V/205, V/206, VIII/131

ü.+ den V/205

ü. yandırardılar V/212

üzüg Parmağa geçirilen genellikle metal halka, bk. **üzük**.

ü. XXV/55, XXXIII/226, XXXIII/230

ü.+ ü XXXIII/226, XXXIII/227, XXXIII/229

üzük bk. **üzüg**.

ü. barmaḫ XLI/41

ü. kestiler VIII/36

üzük barmaḫ Orta parmak ve serçe parmak arasındaki parmak, adsız parmak, yüzük parmağı.

ü. XLI/41

üzül - 1. Zayıflamak, âcizleşmek. 2. Kopmak.

elimiz ü.- üb XXXVI/46

ü.- üpdü V/155

üzüm Asmanın taze veya kuru olarak yenen ve salkım durumunda bulunan meyvesi.

ü. XL/185

üzür (< Ar. عذر) Bir kusurun hoş görülmesini gerektiren sebep, mazeret, özür.

ü. istiyem I/198

V

/v/, /v̇/

vābalā (< Ar. واللّه + T. *bala*) "Vallahi çocuğum" anlamında bir söz.

v. XIV/54

vācib (< Ar. واجب) Yapılması gereken, vacip.

v.+ di XII/312

v. oldu XII/380

vāġıen bk. **vāġıen**.

v. XXXIX/488

vāġıēn (< Ar. واقعاً) Gerçekten, hakikaten, bk. **vāġıen**.

v. VII/169

vāġıf gözellemesi Bir tür âşık havası.

v.+ g. XXXIX/497

váġıyyet bk. **vaġiyet**, **vāgiyet**.

v. XXXV/75

vaġiyet bk. **váġıyyet**, **vāgiyet**.

v. XXXV/58, XXXV/59

vāġiyet (< Ar. واقعيت) 1. Hadise, durum. 2. Gerçek, gerçekten, bk. **váġıyyet, vaġiyet**.

v. XXXV/21

v.+ i XXXIX/476

vaḫd (< Ar. وقت) Zaman, bk. **vaḫt, veḫd, vaḫıt, vāḫt, vėḫd**.

v. XXXIII/106

v.+ a XXXIII/353

v.+ ı I/17, I/213, XXXIII/113

v.+ ım XXXIX/247, XXXIX/250, XXXIX/254

v.+ ında XXXIX/245, XXXIX/249

v.+ i XXXVII/15

göy v.+ ı XX/77

mēim v.+ ım XVI/134, XVI/135

uşaḫlıḫ v.+ larında VII/73

vaḫıt bk. **vaḫt, veḫd, vaḫd, vāḫt, vėḫd**.

v.+ dan sōra VII/19

vāhide'l-vāhīd (< Ar. واحد الواحد) Allah'ın birliğini anlatmak için kullanılan "birlerin en biri" anlamında bir söz.

v. XII/434

vaḫt bk. **veḫd, vaḫıt, vaḫd, vāḫt, vėḫd**.

v. XII/180

v.+ ı I/16, V/48, XIV/11

v.+ ları V/21

v. kimi XXXIX/376

göy v.+ ı XX/76

kelekenin v.+ ı V/49

vāḫt bk. **vaḫt, veḫd, vaḫıt, vaḫd, vaḫt, vėḫd**.

v.+ ı I/20

valla (< Ar. واللّه) "Allah'a ant olsun, Allah hakkı için" anlamında bir yemin sözü, bk. **vallahi, vallahı, vāllah, vallah, vallā, vālla**.

v. VI/78, VI/95, VII/105, XI/31, XI/53, XI/56, XI/59, XI/6, XII/363, XL/167, XV/10, XV/43, XVIII/51, XXII/15, XXII/18, XXII/24, XXII/34, XXII/56, XXII/65, XXII/68, XXII/9, XXIV/12, XXIV/20, XXXIII/13, XXXIII/144, XXXIII/40, XXXIII/409, XXXIII/43, XXXIII/555, XXXIII/77, XXXVI/13, XXXVI/23, XXXVI/46, XXXVI/69

vallā bk. **vallahi, vallahı, vāllah, vallah, valla, vālla**.

v. XXXIII/12

vālla bk. **vallahi, vallahı, vāllah, vallah, valla, vallā**.

v. XXII/33, XXXIII/416

vallah bk. **vallahi, vallahı, vāllah, valla, vallā, vālla**.

v. IX/103, VI/146, VI/79, XI/6, XV/58, XV/59, XXXV/63

vāllah bk. **vallahi, vallahı, vallah, valla, vallā, vālla**.

v. XV/59

vallahı bk. **vallahi, vāllah, vallah, valla, vallā, vālla**.

v. VI/116

vallahi bk. **vallahı, vāllah, vallah, valla, vallā, vālla**.

v. VI/103

vālideyn (< Ar. والدين) 1. Anne baba. 2. Anne baba sözü. 3. Ananevi.

v.+ nen XL/171

van bk. **v̇an, yān, yan**.

v.+ a XXXIII/138

v.+ nan XXXIII/158

v̇an bk. **van, yān, yan**.

v̇.+ a XXXIII/335, XXXIII/604

v̇.+ asın XXXIII/328

v̇.+ ınnan XXXIII/361

v̇.+ na XXXIII/369

var 1. Mevcut, yok karşıtı. 2. Sahiplik bildiren olumlu ad cümleleri kuran bir söz. 3. Elde bulunan her şey, bk. **vāŗ, var, vār, mar**.

v. I/101, I/102, I/112, I/133, I/134, I/138, I/139, I/140, I/142, I/143, I/176, I/180, I/32, I/33, I/34, I/35, I/40, I/57, I/58, I/60, I/69, I/70, I/77, I/82, I/84, I/90, I/91, I/99, II/128, II/36, II/43, II/59, III/101, III/22, IV/43, IV/44, IV/45, IV/48, IV/51, IV/52, IV/77, IX/12, IX/4, IX/60, IX/67, IX/78, IX/79, IX/84, V/110, V/120, V/121, V/153, V/156, V/200, V/65, V/95, VI/137, VI/4, VI/47, VI/48, VI/64, VI/9, VI/93, VII/125, VII/20, VII/24, VII/63, VII/68, VII/69, VII/70, VIII/112, VIII/55, VIII/60, VIII/67, VIII/95, X/17, X/18, X/31, X/37, X/38, X/67, X/95, X/96, XII/107, XII/109, XII/119, XII/12, XII/143, XII/144, XII/155, XII/157, XII/206, XII/215, XII/216, XII/24, XII/25, XII/327, XII/331, XII/333, XII/343, XII/353, XII/7, XIII/113, XIII/19, XIII/23, XIII/49, XIII/62, XIV/10, XIV/11, XIV/27, XIV/30, XIV/31, XIV/49, XIV/50, XIV/53, XIV/65, XIX/100, XIX/68, XIX/94, XIX/95, XIX/98, XIX/99, XL/105, XL/109, XL/112, XL/117, XL/127, XL/129, XL/163, XL/184, XL/19, XL/193, XL/194, XL/215, XL/24, XL/50, XL/68, XLI/83, XLI/84, XV/31, XV/33, XV/46, XV/71, XV/72, XVI/116, XVI/129, XVI/34, XVI/53, XVI/58, XVI/61, XVI/64, XVI/65, XVI/70, XVI/90, XVI/95, XVII/40, XVII/81, XVII/82, XVII/84, XVII/90, XVII/91, XVIII/46, XX/31, XX/61, XX/99, XXII/30, XXII/35, XXII/39, XXII/87, XXIII/10, XXIII/11, XXIII/17, XXIII/40, XXIX/17, XXIX/18, XXV/18, XXV/4, XXV/5, XXVI/12, XXVI/26, XXVII/13, XXVII/14, XXVII/25, XX-VII/4, XXVIII/24, XXXI/25, XXXI/29, XXXII/42, XXXII/48, XXXII/56, XXXII/58, XXXII/60, XXXIII/104, XXXIII/139, XXXIII/165, XXXIII/167, XXXIII/179, XXXIII/187, XXXIII/188, XXXIII/197, XXXIII/205, XXXIII/208, XXXIII/235, XXXIII/250, XXXIII/27, XXXIII/288, XXXIII/291, XXXIII/316, XXXIII/365, XXXIII/367, XXXIII/386, XXXIII/40, XXXIII/425, XXXIII/462, XXXIII/50, XXXIII/509, XXXIII/534, XXXIII/540, XXXIII/544, XXXIII/557, XXXIII/563, XXXIII/565, XXXIII/570, XXXIII/593, XXXIII/598, XXXIII/609, XXXIII/75, XXXIV/17, XXXIV/32, XXXIV/50, XXXIX/13, XXXIX/193, XXXIX/207, XXXIX/225, XXXIX/249, XXXIX/269, XXXIX/270, XXXIX/317, XXXIX/322, XXXIX/326, XXXIX/4, XXXIX/460, XXXIX/465, XXXIX/469, XXXIX/470, XXXIX/476, XXXIX/480, XXXIX/485, XXXIX/487, XXXIX/488, XXXIX/492, XXXIX/496, XXXIX/499, XXXIX/500, XXXIX/504, XXXIX/509, XXXIX/517, XXXIX/526, XXXIX/556, XXXIX/607, XXXIX/608, XXXIX/79, XXXIX/80, XXXIX/81, XXXIX/82, XXXIX/83, XXXV/52, XXXVI/10, XXXVI/59, XXXVII/13, XXXVII/33, XXXVII/34, XXXVII/44, XXXVII/57, XXXVII/59, XXXVIII/46

v.+ dı I/175, I/73, II/137, II/84, IX/27, IX/75, IX/78, IX/87, VI/14, VI/15, VI/4, VI/61, VII/64, XI/17, XI/18, XII/13, XII/329, XII/6, XIII/101, XIII/49, XIX/66, XIX/67, XL/145, XL/163, XL/180, XL/49, XL/83, XLI/45, XV/45, XVIII/127, XVIII/137, XVIII/31, XXV/35, XXXI/26, XXXIII/487,

XXXIX/202, XXXIX/236, XXXIX/330, XXXIX/35, XXXIX/480, XXXIX/508, XXXIX/556, XXXV/23, XXXV/27, XXXV/29, XXXV/36, XXXV/37, XXXVI/39, XXXVI/56, XXXVIII/26

v.+ dılar VII/180, XII/31

v.+ dır II/33, XXXV/22, XXXV/31

v.+ dıṛ XXXVIII/14

v.+ dī XX/55, XX/56

v.+ dī IV/67, IX/77, IX/90, XII/114, XIX/71, XIX/72, XL/174

v. ıdı IV/66, V/223, VI/19, VI/22, VI/32, VI/82, XI/17, XI/18, XII/180, XIII/48, XL/35, XVII/52, XVIII/113, XXII/80, XXIII/31, XXVI/24, XXXIII/466, XXXIX/13, XXXIX/4, XXXIX/6, XXXVI/67, XXXVII/114, XXXVII/144, XXXVIII/35

v. ıdī XXXVI/58

v.+ ıḫ IV/74, XXII/48

v.+ ımdı II/103, X/18, X/37, XXXIX/225, XXXV/61

v. ımış X/11, XII/12, XXXIX/539, XXXVII/100, XXXVII/23, XXXVII/25, XXXVII/28, XXXVII/29, XXXVII/96, XXXVII/97

v.+ ımız IV/51

v.+ ımızdı II/40, XXII/45, XXVII/16, XXXI/49, XXXV/14

v. ımīş XXXVII/98

v.+ ıyam XVI/79

v. ıydī VIII/108

v. idı I/190, VII/4, VII/81, XIII/102, XL/213, XXVI/48, XXXV/69

v. ídı I/189, I/190, IV/61, V/145, V/37, X/19, XIV/60, XXV/17, XXV/21, XXV/22, XXVI/25, XXXII/30

v. ídıḫ XXV/29

v. idi V/195, V/227, VIII/38, XVI/13, XX/80, XXXIII/190, XXXIX/610, XXXVIII/28, XXXVIII/37, XXXVIII/38

v. ídi XVI/14

v. ídí VI/59

v. ídī XVI/14

v. i̯di VII/161

v. imış XXXIII/239

v. ímış I/128

v. imiş XXXIX/539

v. iydı V/203, VII/15, XIX/102, XIX/109, XIX/117, XX/82, XXXIII/113, XXXIII/132, XXXIII/141, XXXIII/147, XXXIII/163, XXXIII/170, XXXIII/171, XXXIII/174, XXXIII/175, XXXIII/182, XXXIII/183, XXXIII/184, XXXIII/202, XXXIII/206, XXXIII/217, XXXIII/36, XXXIII/48, XXXIII/527, XXXIII/82

v. iy̯dı XXXIII/478

v. íydı IV/103, IV/112, IV/121, IV/30, IV/99, VIII/18, XVI/15, XVI/39, XXXIII/468, XXXIII/483, XXXIII/581

v. iydi V/188, VIII/16, XL/168, XL/200, XV/44, XX/72, XXI/68, XXXIII/141, XXXIII/189, XXXIII/196, XXXIII/259, XXXIII/330, XXXIII/511, XXXIII/522, XXXIII/79

v. iydí XXXIII/477, XXXIX/374

v. íydi IV/116, VIII/21, VIII/55, XVI/84

v. iymış VII/156, XL/198

v. íymış I/115, I/122, I/26

v. iymiş XXXIII/333

v.+ mış XII/10, XII/19, XXXVII/29

v. otuz min dene XXXIII/185

v.+ sa I/165

va̯r bk. **var, var, vār, mar**.

v. ıdı XXXIX/34

vār bk. **var, vā̯r, var, mar**.

v. I/141, I/142, I/33, I/70, IV/90, IV/91, IV/93, IX/106, IX/75, IX/76, IX/8, IX/81, IX/83, IX/9, V/120, V/121, V/200, V/48, VI/131, VI/40, VII/70, VII/94, XI/6, XII/108, XII/215, XII/292, XII/341, XIX/71, XIX/94, XIX/95, XIX/96, XIX/98, XIX/99, XL/101, XL/194, XX/31, XXII/30, XXII/41, XXIX/17, XXIX/18, XXVI/19, XXXII/4, XXXII/57, XXXII/58, XXXII/6, XXXIII/425, XXXIII/463, XXXIII/472, XXXIII/557, XXXIII/99, XXXIX/4, XXXIX/480, XXXIX/485, XXXVI/4, XXXVII/33, XXXVII/94, XXXVIII/15, XXXVIII/47, XXXVIII/48

v.+ dı IV/93

v. ıdı XI/17, XXXVI/16

v.+ ımdı XXXIX/364, XXXVI/26

v. ımış XXXVII/42, XXXVII/99

v. iydı IX/30

vāṛ bk. **var**, **var**, **vār**, **mar**.

v.+ lardı X/24

varağ bk. **varaḫ**.

v. XXXIX/140

varaḫ (< Ar. ورق) Kâğıt, bk. **varağ**.

ġalem v. XXXIX/274

varrı Varlıklı, zengin kimse.

v. XVIII/108, XXXIII/169

v̇āv Küçümseme bildiren bir ünlem.

v̇. II/95

vāz (< Ar. وعظ) Öğüt, vaaz, bk. **vez**.

v. ėliyenin XII/456

ve (< Ar. و) İki unsur arasına girerek aralarında bir bağ olduğunu anlatan söz, bağlama edatı.

v. VII/25, VII/33, VII/39, VII/6, VII/64, VII/70, VII/86, VII/87, X/94, XII/28, XXXIV/12

vefā (< Ar. وفاء) Sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı, bk. **bafā**.

dünyanın v.+ sı XII/75

veḫd bk. **vaḫt**, **veḫd**, **vaḫıt**, **vaḫd**, **vāḫt**.

v. XXXIX/304

v.+ inde XXXIX/252

v. ḳutarıb XVI/123

vėḫd bk. **vaḫt**, **veḫd**, **vaḫıt**, **vaḫd**, **vāḫt**.

v.+ i IX/59

vehdet Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

v.+ den XXIII/15

veḥy (< Ar. وحى) 1. Allah'ın bir emir veya hükmü peygamberin kalbine bildirmesi, ilahi haber. 2. Vahiy gibi gelen haber.

v. geliP VII/163

vekilābat Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

v.+ dī XX/53

vēkil ġışTāḫ Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

v. XXXVII/106

velā (< Ar. ولايت) 1. Velilik, ermişlik.

v. XII/444

veli bk. **velī**, **vēli**.

v. I/146, I/168, I/178, I/215, II/119, II/36, IX/87, V/170, VII/67, XII/146, XII/157, XIII/64, XIX/116, XIX/91, XL/114, XL/118, XL/134, XL/180, XL/49, XVI/17, XVI/18, XVI/42, XVIII/43, XX/88, XXVI/19, XXXIV/15, XXXIV/49, XXXIX/229, XXXIX/372, XXXIX/491, XXXIX/518, XXXIX/520, XXXIX/554, XXXV/10, XXXV/48, XXXV/72, XXXV/75, XXXVII/114, XXXVII/118, XXXVII/119, XXXVII/120, XXXVII/140, XXXVII/42, XXXVII/44, XXXVII/46, XXXVII/47, XXXVII/54, XXXVII/65, XXXVIII/22, XXXVIII/63

v.+ ni XXXIX/216

v.+ sēn VII/46

velī̄ (< Far. ولی) Ama, fakat, lakin, şöyle ki, bk. **veli, vēli**.

v. XIX/42

vēli bk. **veli, velī̄**.

v. I/130, I/70, V/7, XIX/121, XL/112, XL/190, XL/198, XL/58, XL/91, XVI/16, XXV/4, XXV/58, XXXV/31, XXXV/40, XXXVIII/49, XXXVIII/51, XXXVIII/57, XXX-VIII/63

velvele (< Ar. ولوله) Gürültü, patırtı.

v. XII/377

vemā rebbike bizallāmi lilebīd (Ar. وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ) *Kur'an-ı Kerim*'de Fussilet suresinin 46. ayetinden bir bölüm.

v. XII/435

ven Doğu Anadolu'da yer alan ve İran'a sınırı bulunan Türkiye'nin bir ili, Van.

şehr-i v.+ e XXXVII/60

ver - bk. **vėr -, vēr -, vē̄r -, vir -**.

v. XXXII/53, XXXVI/24

v.- diler XXXIV/27

v.- ebilmes XXXIII/101

v.- ebilmir XXXIII/174

v.- ebilmirdi XXXIII/195

v.- eċek XXXII/41

v.- ēr XXXIII/101

v.- erdi XVIII/79

v.- erdī̄ XVIII/26, XVIII/59

v.- eydi XXXIII/176

v.- iller XV/54

v.- in VII/157

v.- ipler VII/158

v.- ir IX/16, VII/22, XXXII/44

v.- irem VII/26, XXXII/40

v.- iy XXXIV/48

v.- iydi VIII/33

v.- iydiler XXXIII/194

v.- iyüK XX/22

v.- meg XXXIII/103

v.- mezler VII/32

v.- mişdiler XVI/42

v.- miysin XXXII/40

v.- rik XV/50

v.- sī̄n VI/112

ḫerc v.- iyüh' XX/21

muċevviz v.- rim VII/26

teḫfif v.- rēm XXXIV/43

vėr - 1. Bir şeyi birisine eriştirmek, iletmek. 2. Bırakmak veya bağışlamak. 3. Satmak. 4. Ödemek. 5. Kızı, kadını biriyle evlendirmek, bk. **ver -, vēr -, vē̄r -, vir -**.

v. IX/38, VI/64, VI/65, X/48, XVI/62, XVI/74, XVI/93, XVI/94, XXXII/31, XXXIII/228, XXXIII/229, XXXIII/232, XXXIII/448, XXXIX/17, XXXIX/549, XXXIX/572, XXXIX/595, XXXIX/66, XXXVI/24

v.- ceydiler XXXIV/30

v.- di IX/36, VI/63, XII/462, XII/465, XVI/24, XVI/94, XXXIII/117, XXXIII/154, XXXIII/215, XXXIII/216, XXXIII/402, XXXIII/406, XXXIX/142, XXXIX/556

v.- dī̄ XXXIII/419, XXXIX/467

v.- diler XI/63, XXIII/29, XXVI/37, XXXIII/155, XXXIX/329, XXXIX/377, XXXIX/465

v.- dim VIII/22

v.- e XXXIII/474

v.- ebilersen XL/125

v.- ebillem XL/126

v.- eċeksen XXXIII/439

v.- eċeksiz XXXIII/93

v.- ećem XIV/11
v.- ecṻk XXXIII/93
v.- ećük XIV/52
v.- edik XX/82
v.- ek XXXIX/242
v.- eler XVII/5
v.- eller I/91, V/116, XL/134, XXVI/14, XXXI/33, XXXIX/109
v.- elleŗ XXIX/41
v.- em XXXIX/484
v.- en XII/53
v.- ende V/139, XVI/120
v.- er III/100, V/133, XIX/54, XVII/40, XXI/86, XXIX/15
v.- ēr I/95, V/128, XXIX/15
v.- erdi IV/132, XVIII/120, XVIII/66, XX/81, XXXVII/128
v.- erdī XXXVII/128
v.- erdik VI/31
v.- erdī̇k VI/27
v.- erdiler V/108, V/110, V/140, XVIII/79, XXI/54, XXXIII/65
v.- erdilēr XVIII/26
v.- erdük XX/82
v.- erik XIX/46
v.- esen XXXIII/61
v.- ėy III/102
v.- eyler XXXII/24
v.- ginen XXXIX/251
v.- ib XL/51
v.- ibsen XXXIII/294, XXXIII/295
v.- iller IX/15, V/97, XIV/24, XL/94, XVIII/101
v.- im XVI/90
v.- ip XIII/96
v.- iP I/128
v.- ipler XXXIII/263, XXXIII/284
v.- ipsen XXXIII/293, XXXIII/294
v.- ir XL/127, XXXII/27, XXXII/49, XXXII/51
v.- irler XXXIX/464
v.- iy III/101, XVI/71, XVI/75, XXX-VIII/65
v.- iydi XXXVIII/62
v.- iydün XVI/104
v.- iyem XXXIX/484
v.- me XXXIX/395
v.- medin XXXIX/246, XXXIX/253
v.- mesēn VI/64
v.- mez XL/114, XVIII/56, XXXIII/533
v.- miller XXXIX/507
v.- mişdiler XVI/40
v.- mişik V/164, XXXIII/472
v.- mişiK XXXIX/241
v.- mişmiş XXXIII/281
v.- miy XII/193
v.- miyećek XXXIII/438
v.- miyėk I/168
v.- miyem XXXIII/60
v.- miyler XXXVIII/59
v.- miysen XXXIII/61
v.- rem XIV/11, XXXIX/66
v.- rik XIX/87, XVII/9, XXXI/44, XXXV/22
v.- rṻk XXIX/40
v.- rük XL/70
v.- sek XVII/9
v.- seydi XVIII/61
v.- şeydi XVIII/38
v.- sin VI/111, XXXIX/550, XXXIX/573, XXXIX/596
v.- mek XLI/25
nişan v.- rük XL/107

icāze v.- sēn IX/35
teʿfil v.- ebiliyem XXXIII/458
cevap v.- ebilmir XII/397, XXXIX/94
cevap v.- ebilmiyem VI/24
devām-e teḥsil v.- ek XXXVIII/30
enam v.- eller V/133, XXXIX/110
pervāniye v.- eller XXXI/33
ses v.- eller XL/196
nişan v.- em XXXIX/46
mēni v.- en XXXIX/477
destur v.- er XXIV/39
kār v.- er IX/33
haḫ v.- erdī XVIII/25
medet v.- erdi VI/35
ėnām v.- erdiler V/136
pul v.- erdiler V/136
gül v.- ib XL/52
ėnam v.- iller V/97
gir v.- iller XL/189
suv̇al v.- im XXXIX/62, XXXIX/63
iće̊āze v.- in XIX/58
ėhsan v.- iP XXI/48
desTur v.- di XXXIII/411
ömrün v.- di VI/8, VI/85
sāle v.- di XII/444
söz v.- di XVI/86
teʿfil v.- di XXXIII/400
ėhsan v.- dīk XXII/69
cāize v.- dilēr XXXIX/377
enam v.- diler XXXIX/377
ćavap v. XXXIX/64
ġulaḫ v. XII/297
ḫeber v. XII/452, XII/453, XII/460, XII/464
icāze v. XXXIX/544
nitḫ v. VII/45
suv̇al v. XXXIX/62
ĕhemmiyet v.- mēz I/220
kár v.- mez XXVI/10
kār v.- mez IX/32
pay v.- mez I/219
yād v.- mez XII/10
yād v.- mēz XXXVI/7
fikir v.- mirdi XXXIX/520
devet v.- mişdi XXXIII/120
ēysan v.- rük XIV/21
müsābıġá v.- rüK XL/164
cávab v.- ir XL/186
cevap v.- im XXXIX/62
ćavap v.- rem XXXIX/61
cavab v.- irler XXXIX/271
suval v.- irsen XXXIX/483
suval v.- isen XXXIX/483
ḫalat v.- issin XXXIX/94
pul v.- iysen XVI/105
ćavap v.- meye IX/72
gir v.- ir XL/189
medet v.- ir VI/56
muraḫası v.- īr IX/51
salam v.- ir XII/366
suv̇al v.- ir XXXIX/63
ġırḫın v.- irdik XXII/70
ilin v.- irdīk XXII/70
muraḫásı v.- irem IX/50
nesihet v.- irem XL/110
encam v.- ürük XXXV/19
icāze v.- seler XIX/57
muraḫásı v.- sem IX/50
ćávap v.- sēn XXXIX/64
iće̊āza v.- sēn XXXIII/423
revac v.- rūk XXXV/16

vēr - bk. **vėr -, ver -, vēr -, vir -**.

icāze v. I/172

vēr - bk. **vėr -**, **ver -**,**vēr -**, **vir -**.

v. VI/64

salam v. XL/108

verşikest (< Far. ورشکست) İflas.

v.+ e XXXIX/193

verese (< Ar. ورثه) Mirasçılar.

v. XXV/14

vergi Doğuştan gelen iyi nitelik, yetenek.

öz v.+ siymiş VII/167

vėril - Verme işine konu olmak, bk. **vėriḷ -**.

v.- di XII/475

vėriḷ - bk. **vėril -**.

ḫalat v.- sin XXXIX/93

vermanlı Zencan eyaletine bağlı bir yer adı.

v.+ da XII/8

vermannılı Vermanlı halkından olan veya bu halkın soyundan gelen kimse.

v. XII/7

vesāil bk. **vesāyıl**, **vesayil**, **vesāyil**.

v. almışam XXXIV/11

vesāyıl bk. **vesāil**, **vesayil**, **vesāyil**.

v.+ larımız XIX/8

vesayil bk. **vesāil**, **vesāyıl**, **vesāyil**.

v.+ den III/64

vesāyil (< Ar. وسائل) 1.Vesileler. 2. Torba, çanta vb. yükler, malzeme bk. **vesāil**, **vesāyıl**, **vesayil**.

v. XXXIII/459

v.+ i XXXIII/460

v.+ ler XL/24

veset (< Ar. وسط) Orta.

v.+ de VII/37

v.+ dē VII/38

v.+ inē XVII/57

v.+ te VII/34, VII/37, XXXV/47

bilēsuvarın v.+ inde XX/14

yayın v.+ lerinde XXXV/20, XXXV/34

vesile (< Ar. وسیله) Vasıta, yol, usul.

v. XXXIII/168

v.+ ler XXXIII/168

veten (< Ar. وطن) Vatan, yurt.

v. VI/85

v.+ de XXXIX/441, XXXIX/447

v.+ e XXXIX/273

terġ-i v. ėledi I/152

vez (I) (< Ar. وضع) Vaziyet, durum, hâl.

v.- i hālımdı XXXVI/11, XXXVI/12

v.- i māli XL/121, XL/123

v.+ e I/56, XXXIII/81, XXXIII/82

v.+ i XXXIX/460

v.+ imiz XXXIII/26

v.+ leri XXXVII/139, XXXIII/208

bizim v.+ imiz XVI/106

vez (II) bk. **vāz**.

v. ėleyib XVI/109

vezir (< Ar. وزیر) Hükümdarın devlet işlerine bakan vekili, nazır, bakan, bk. **vēzir**.

v. XVI/100, XVI/102, XVI/77, XVI/88, XVI/89, XVI/95, XVI/96, XVI/97

v.+ e XVI/100, XVI/101, XVI/77

v.+ i XVI/91, XVI/94

v.+ imdi XVI/103

v.+ in XXXIII/290

v.+ in biri XXXIII/287

v.+ ün paltarın XVI/101

ćenāb-ı v. XVI/104, XVI/83

vēzir bk. **vezir**.

v. XXXIII/299

vezn (< Ar. وزن) Tartı, ağırlık.
v.+ iden XXXIII/459
vır - bk. **vur -, vír -, vůr -**.
v. XXXIII/50
v.- a I/187
v.- abilmese XL/157
v.- aćam XVI/82
v.- an XVI/126
v.- ar XXVI/7, XXVI/8, XXVI/9
v.- ardı XVIII/30
v.- ardıḫ XVIII/155, XVIII/160
v.- ardılar XXXIII/135
v.- asan XVIII/122, XX/99
v.- dı XXXIII/449
v.- dılar I/195
v.- dılār I/194
v.- dun XL/208
v.- ey XX/17
v.- ėy XX/17
v.- ėysen IV/28
v.- ıb I/173
v.- ıblar XXXIII/222, XXXIII/223
v.- ılıb XXXIII/415
v.- ılıpdı XXXIII/414
v.- ılıpsa XXXIII/414
v.- ıp I/173
v.- iy XVI/137, XVI/138
v.- iylar XVI/61
v.- ma XVI/35
v.- madım XXXIII/130
v.- mağa XXXII/25
v.- malı XVIII/122
v.- masın V/222
v.- mıya XXXIV/47
v.- ram XL/59, XL/61
v.- rıḫ XIX/67
v.- rūḫ XL/156
v.- seydıḫ XVIII/159, XVIII/160
v.- seydi XVIII/122
ćötkiye v.- dım XVI/67
ġadem v.- eydı XXXIII/286
külek v.- ırdı XXXIII/529
şėşe v.- ıb V/224
zerbet v.- anda VII/50
vır - bk. **vur -, vír -, vůr -**.
v.- dı XXXIII/306
vůr - bk. **vur -, vír -, vır -**.
v.- abilmezler XXXIII/138
v.- ālār XXXIII/351
v.- am XXXIII/248
v.- annan sōra XXVI/7
v.- ardıḫ XL/189
v.- ardılar I/193
v.- ardın XIII/84
v.- arduḫ XL/190
v.- ardūḫ XL/190
v.- duḫ XL/162
v.- īb I/116
v.- iy XVI/136
v.- mağı XXXII/28
v.- ruḫ XL/159, XL/161
v.- sa XL/160
v.- sān XXXII/25
vilā (< Ar. ولا) Zaman, dönem.
v.+ dan XXXIX/15
vilayet (< Ar. ولايت) Diyar, ülke, memleket.
v.+ imizdiler XXXIV/35
vir - bk. **vėr -, ver -, vēr -, vēr -**.
v.- diler VIII/36
vír - bk. **vur -, vůr -, vır -**.
v.- ıP I/117
v.- ma I/59

virān bk. **vīran**.

v. ėleme XXXIX/131

vīran (< Far. ویران) Yıkık, harap, bk. **virān**.

v. mesgān XL/172

viyalon (< İt. *viola*) Bir tür yaylı çalgı, viyola.

v.+ a XXXIX/22

vur - 1. Hızla yere çarpmak. 2. Olumsuz yönde etkilemek. 3. Takmak, koymak, bağlamak. 4. Saplamak, kakmak. 5. Yaralamak, öldürmek. 6. Sürtmek, çekmek, yakmak, kurmak, koymak, bk. **vír -, vȋr -, vır -**.

v. XXVI/17

v.- abilmez X/39

v.- aćūḫ XVI/134

v.- a͡emmedūk XL/162

v.- allar XIII/46

v.- an XVI/128

v.- anda XXII/78

v.- ar X/39, XXXIII/525

v.- ardılar V/142, V/56, V/57, XIII/79

v.- asan XXXIV/18

v.- du XIX/106

v.- duḫ XVIII/145

v.- dular XIII/79, XIII/80, XXVI/13

v.- dulār XXII/74

v.- dun XIII/34, XVI/66

v.- eydun XVI/136

v.- ėysen IV/28

v.- ıllar V/202

v.- iy XV/21, XVI/128, XVI/132, XXXIV/49, XXXIV/52

v.- ma XII/429

v.- mazdılar V/143

v.- mıllar I/176

v.- ram XII/427

v.- ran XII/426

v.- sā VI/58

v.- sā̱n II/65

v.- ub V/224

v.- up I/79, XXX/12

v.- ur XII/424

v.- ūr XII/370

v.- urdular XXI/56

alaćıḳ v.- arūḫ XXXV/12

buḫōv v.- ardılar I/194

ġatıḫ v.- ar V/14

kababa v.- ruğ XIV/17

külek v.- iy XXXIII/532

sille v.- ur XII/367

tepihʿ v.- ardıḫ XVIII/21, XVIII/29

yumırdda v.- ullar V/77

yük v.- ardın II/134

zēhʿ v.- muştum XIV/32

vurış - Savaşmak, çarpışmak.

v.- ėy II/97

vurul - Koyulmak, dikilmek.

v.- dū XII/281

Y

ya (< Far. یا) (I) Ya, veya, ya da, bk. **yā** (I).

y. I/203, II/108, IX/75, VI/128, VI/129, VI/143, VI/150, VIII/125, VIII/72, VIII/83, VIII/99, X/66, XIII/108, XIII/14, XIII/64, XIV/36, XL/164, XL/198, XL/200, XL/36, XL/40, XLI/12, XLI/26, XLI/75, XVI/73, XXI/81, XXVI/53, XXVI/6, XXXII/31, XXXIII/102, XXXIII/117, XXXIII/231, XXXII/16, XXXIII/355, XXXIII/358, XXXIII/372, XXXIII/425, XXXIII/467, XXXIII/486, XXXIII/558, XXXVII/45, I/42, II/105, II/117, XL/117, XL/88, XLI/32, XLI/38, XVI/73, XXVII/24, XXXIII/102, XXXIII/145, XXXIII/17,

XXXIII/191, XXXIII/250, XXXIII/310, XXXIII/350, XXXIII/358, XXXIII/458, XXXIX/107, XXXIX/265, XXXIX/484, XXXIX/517, XXXIX/57

y. baḳıdan I/94

y. geće I/93

y. irannan I/94

y. milyon I/99

y. şābile I/202

y. terbizden I/94

ya bk. **yā** (II).

y. VIII/39,

y. allah XXVI/27, XXXIII/182

y. eli XXXIX/121

yā bk. **ya** (I).

y. XIV/23, XVI/54, XXII/85, XXXIII/100, XXXIII/312, XXXIII/350

yā (II) (< Ar. يَا) "Ey, hey" anlamlarında bir seslenme sözü, bk. **ya** (II).

y. IX/28, VI/118, VII/44, XIX/111, XL/53, XLI/15, XXXIX/123, XXX-VI/22, XXXVI/54

y. ebelfez VIII/70

y. eli VIII/132

y. hebib XXXIX/121

y. kerim XIX/99

y. mehemmed VIII/132

y. men hūdan XII/452

y. resul XXXIX/121

y. sucūd XII/418

y. sücūd XII/422

yaban (< Far. يبان) 1. İnsan yaşamayan ıssız yer. 2. Türkiye'deki özel bir televizyon kanalı, Yaban TV.

y.+ a II/76

yad bk. **yād**.

y.+ a XII/199

y.+ dan XII/198

y.+ dan çıḫar IX/59

y.+ ıma XVIII/45

y.+ ıma sal V/157

y.+ ıma salım XV/11

y.+ ıma tüşmür XII/216

y.+ ımnan XXXIII/274

y.+ ımnan çıḫıp V/161

y.+ ımnan çıḫdı XV/11, XV/59

y.+ ımnan çıḫıb XI/32

y.+ ımnan çıḫtı VIII/152

y.+ uv̇a XV/62

y.+ uv̇ā III/51

mēnim y.+ ıma XXXVII/110

yād (< Far. يَاد) Hatır, zihin, bk. **yad**.

y. V/209

y.+ a salandā XII/162

y.+ ıma VI/108, XIV/9, XV/11, XVIII/52, XXI/10, XXV/48, XXX-VII/19, XXXVII/22

y.+ ıma salam IV/89

y.+ ıma tüşeni IV/91

y.+ ıma tüşmiy XVIII/50, XVIII/51

y.+ ıma tüştü XXXIX/609

y.+ ımda IV/66, IX/9

y.+ ımdadı XI/61, XII/137, XXXIII/269

y.+ ımıSda XXIV/12

y.+ ımıza XXXVII/39, XXXVII/44

y.+ ımızda XXXVII/41

y.+ ımnan XXI/38, XXIV/26, XXXIII/273, XXXIII/274

y.+ ımnan çıḫdı III/35, V/184

y.+ ımnan çıḫıp XXIV/46

y.+ ımnan çıḫıb VIII/152, XXX-VII/60

y.+ ımnan çıḫtı III/30

y.+ ında XXXIX/403

y.+ ınnan ćıḫíy III/57

y. vėrmez XII/10

y. vėrmēz XXXVI/7

meim y.+ ıma XXXVI/59, XXXVII/13

mēim y.+ ıma XXXVII/14

menim y.+ ıma XII/20, XXXVII/138

mēnim y.+ ıma XXXVII/11

mēim y.+ ımdadı XXXVII/25

yādigār (< Far. یادگار) Bir kimseyi, bir olayı hatırlatan nesne veya kişi, andaç.

y.+ ımdı XXXIX/362

yāġūt (< Ar. یاقوت) En meşhuru kırmızı renklisi olan, pembe, erguvan vb. renklerde, sadece elmasın çizebildiği çok değerli taş, billurlaşmış alüminyum oksit.

y. u mercānım XII/110

yāġūt u mercān (< Ar. مرجان و یاقوت) Kıymetli süs maddeleri yakut ve mercan.

y.+ ım XII/110

yağ Hayvanlardan veya bitkilerden elde edilen ve genellikle besin olarak kullanılan, yüksek enerji veren madde, bk. **yāğ**.

y. V/19, V/35, V/58, VIII/102, VIII/139, XIV/7

y.+ da V/69

y.+ dan XL/221

y.+ ı I/197, III/66, VI/78, XXXIX/352, XXXIX/358

y.+ ın XIX/23

y.+ nan II/72

āyının y.+ ı I/196

sarı y.+ dān VI/32

ġara y. XIII/79

sarı y. V/57, XXII/92

sārı y. VI/88

ġurt y.+ ı V/202

mınīn y.+ ı I/196

ćanavarın y.+ ınnan V/201

onun y.+ ınnan V/200

kere y.+ ıynan II/73

yāğ bk. **yağ**.

y.+ ı XII/329

y.+ ın V/60, XV/18

y.+ ını XII/384

yağ - Yağmur, kar, dolu gökten düşmek.

y.- dı VIII/143, XXX/13, XXX/14

y.- dır XXXIX/248, XXXIX/255

y.- ıp XXX/11

y.- mağa XXX/15

y.- mır XXX/15

yağış y.- anda XL/60

yağış Yağmur.

y. XIV/60, XIV/62, XXX/11, XXX/14, XXX/15

y.+ da XXXIII/489

y. tuttu VIII/74

y. yağanda XL/60

yağışġanlıḫ Havanın yağışlı olması, bol yağışlı, bk. **yağışġannığ**.

y. I/105

yağışġannığ bk. **yağışġanlıḫ**.

y. iydi XXXIII/72

yağlı Yağı çok olan, üzerinde veya içinde yağı olan.

y.+ dı V/18

yağlıca İlkbaharda, kendiliğinden yetişen ve yemeği yapılan bir bitki.

y. IV/44

yah Hayvanı hareket ettirmek için kullanılan bir ünlem.

yah y. XIII/83

y. yah XIII/83

yaḫ - Kına, yakı vb.ni koymak, sürmek.

y.- aruḫ III/103

ḫına y.- dı XIX/61

ḫına y.- dı ėleller XIX/62

yaḫ (< Far. یخ) Buz.

y.+ dı XL/179

yaḫa 1. Giysilerin boyna gelen, boynu çeviren bölümü. 2. İstediği şeyi almak için peşini bırakmayıp zorlamak.

menim y.+ mnan VI/142

y.+ sına V/214

onun y.+ sına VI/139

yaḫalan - Yakalanmak, ele geçmek.

y.- dı XII/416

yaḫar - Israrlı bir biçimde istemek, yalvarmak, yakarmak.

yalvardıḫ y.- dıḫ XIX/112

y.- dīḫ XIX/111

yaḫćı bk. **yaḫçı, yaḫÇı, yaḫćı, yahćı, yaḫşı, yaḫşi**.

y. XXXIX/61

yaḫçal (< Far. یخچال) Buzdolabı.

y.+ dī XXXVIII/59

yahćı bk. **yaḫçı, yaḫÇı, yaḫćı, yaḫćı, yaḫşı, yaḫşi**.

y. II/75, III/86, XXXV/15

yaḫćı İyi, güzel, hoş, kötü karşıtı, bk. **yaḫçı, yaḫÇı, yaḫćı, yahćı, yaḫşı, yaḫşi**.

y. I/105, II/38, II/50, IX/42, IX/44, V/191, VII/175, XIII/44, XIII/80, XIX/103, XLI/26, XLI/99, XVII/21, XVIII/92, XX/78, XXI/68, XXIV/39, XXIX/14, XXIX/15, XXVI/45, XXVI/53, XXXIII/131, XXXIII/141, XXXIII/147, XXXIII/192, XXXIII/223, XXXIII/235, XXXIII/258, XXXIII/33, XXXIX/508, XXXIX/66, XXXV/29, XXXV/30, XXXV/33, XXXV/38, XXXV/74, XXXVIII/22, XXXVIII/51

yaḫćı y. XXXIX/319

y.+ dı XIX/68, XVIII/103, XVIII/99, XXXIII/207, XXXV/34, XXXV/55

y.+ dır XXXV/56

y. kişi XLI/97

y.+ sın XIII/89, XXIX/43

otun y.+ sın I/164

y. yaḫćı XXXIX/319

y. yaman XII/83

y.+ ydı XXIII/21

yaḫÇı bk. **yaḫçı, yaḫćı, yaḫćı, yahćı, yaḫşı, yaḫşi**.

y.+ ydı VI/67

yaḫçı bk. **yaḫÇı, yaḫćı, yaḫćı, yahćı, yaḫşı, yaḫşi**.

y. IX/63, VI/165, XI/39, XII/149, XII/155, XIII/58, XIII/61, XV/33, XXXIII/259, XXXIX/62

y.+ dı IV/52, IV/64, IV/68, VI/46, XXVI/38, XXXIX/460, XXXVI/33, XXXVII/55, XXXVII/56

lökün y.+ sı XIII/51

y.+ ydı VI/49, XII/116, XXXVI/55, XXXVI/59, XXXVII/141, XXXVII/142

yaḫćılaş - Güzelleşmek, iyileşmek, iyi olmak, bk. **yaḫşılaş -**.

y.- dı XIII/80

yaḫçılaşdır - Güzelleştirmek, iyileştirmek.

y.- ardıḫ VIII/109

yaḫćılıḫ Güzellik, iyilik, hoşluk, bk. **yaḫşılıḫ**.

y. XXXIX/196

yaḫşı bk. **yaḫçı, yaḫÇı, yaḫćı, yaḫćı, yahćı, yaḫşi**.

y. I/203, I/204, VII/109, VII/176, VII/36, VII/38, X/54, XIII/14, XIII/43, XVIII/141, XX/67, XX-VII/13, XXXIII/204, XXXVIII/51

y.+ dı I/102, I/103, IX/33, XIII/15, XVI/107, XVIII/101, XX/77, XX/87, XXVII/12, XXXII/38, XXXIV/50

y.+ dī VI/68

y.+ dī I/103

y.+ ydı I/206

yaḫşılaş - bk. **yaḫçılaş -**.

y.- ardı VIII/123

y.- sın VIII/123

yaḫşılıḫ bk. **yaḫçılıḫ**.

y. XVI/73

yaḫşi bk. **yaḫçı, yaḫÇı, yaḫçı, yaḫćı, yahçı, yaḫşı**.

y.+ ydı XXXIII/68

yahudu (< Ar. يهودى) Hz. Musa'nın dinine bağlı olan kimse, Musevi, semitik, Yahudi, bk. **yahūdu**.

y.+ du XXXIII/390, XXXIII/395

yahūdu bk. **yahudu**.

y. XXXIII/502

yåḫun bk. **yoḫun**.

y. XXXIII/253

yahya ćiddi Kişi adı ve soyadı.

y. XXXI/4

yā kerim (< Ar. ياكريم) Kumru.

y. XIX/99

yáḳub Kişi adı.

y.+ u XXXIX/264

yala - Bir şeyin üzerinden dilini sürüp geçirmek, yalamak.

y.- r XX/41

y.- rmış V/171

y.- yirmiş V/172

yalan Doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz, kıtır, uydurma söz, bk. **yalān**.

y. VIII/39, XIV/40, XXIV/34, XXXIII/335, XXXVIII/19

y.+ dı XXIII/39

y.+ dī XII/84

y. gerçek XXIII/25

y.+ nan II/36, XXIII/22, XXIV/13, XXIV/33, XXIV/46

yalān bk. **yalan**.

y. XII/263

yalğuz Tek, yalnız.

y.+ dar V/25

yalın Çıplak, bk. **yālın**.

ayıḫ y. I/185, XXXIII/495, XXXIII/502, XXXIII/503

yālın bk. **yalın**.

ayıḫ y. XXXIII/494

yalla (< Ar. يالله) Haydi, yürü, kalk, git` anlamlarında kullanılan bir söz.

y. XIV/67

yalvar - Birinden ısrarlı bir biçimde, kendine acındıracak sözlerle, saygılı bir biçimde bir şey istemek, yalvarmak.

y.- dı XXXIII/496

y.- dıḫ XIX/111

y.- dıḫ yaḫardıḫ XIX/111

y.- dılar XXXIII/471

y.- ıram XXXIX/542, XXXIX/569, XXXIX/584

yamać Dağın veya tepenin herhangi bir yanı, ön, yan yakın.

y.+ ı I/184

y. íydı I/183

yaman 1.Kötü, pis. 2. Haddinden fazla, şiddetli.

y. VIII/131, X/60, XXXIII/133, XXXIII/245

y.+ dı VI/68

y.+ ın VII/135

y. günümdü XVI/129

yaḫ́çı y. XII/83

yamanna - Kötülemek, birinin hoşuna gitmeyecek biçimde konuşmak.

y.- yaćam XVI/85

y.- yıllār XVI/95

yamannığ Kötülük, pislik.

y. XXXIX/406, XXXIX/407

yan 1. Bir şeyin ön, arka, alt ve üst dışında kalan bölümü, profil. 2. Sağ ve solun ortak adı, yön, taraf, cihet. 3. Yabancı, bk. **van, v̇an, yān**.

y. III/106, IV/20, IV/81, VII/9, XIII/89, XVI/62, XVIII/16, XX/57, XX/61, XXII/37, XXII/77, XXII/80, XXXII/44, XXXVII/119, XXXVII/123

y.+ a I/35, IV/20, IV/81, IV/84, IV/97, IX/31, VI/158, VII/10, VIII/79, VIII/80, XII/481, XIII/42, XIII/89, XIII/91, XIV/22, XIV/33, XIX/71, XL/99, XVIII/155, XXII/75, XXIII/29, XII/485, XXXIII/107, XXXVII/81, XXIII/30, XXIV/43, XXXIII/287, XXXIII/452, XXXIII/604, XXXIII/78, XXXVII/105, XXXVII/124, XXXVIII/39

y.+ ā XXXIX/15

y.+ da XII/383, XXII/39, XXII/80, XXXIX/301

y.+ dan XVIII/74, XXII/40

y.+ daymış XXXVII/21

y.+ ı XXII/38

y.+ ımda XXXV/68

y.+ ın XXVIII/32

y.+ ına XII/144, XXI/64, XXI/65, XXIII/34, XXXV/42

y.+ ında IV/117, VI/152, XI/41, XVI/34, XXXIII/175, XXXIII/197, XXXIII/240

y.+ ındeymış XXXIII/226

y.+ ınnan XXXIII/361

y.+ ki XXXIX/558

y.+ na VI/22, XXI/73, XXXIII/369

y.+ nan I/113, IV/97, XIII/32, XL/129, XL/199, XVIII/85, XXII/41, XXVI/47, XXVI/48, XXVI/8, XXVI/9, XXXIII/307, XXXIX/39, XXXV/65, XXXVII/6

y.+ nı XXVI/41

y. dōresinde XXIX/41

ha y.+ a IV/27

oranın y.+ ı VIII/60

anamın y.+ ına IX/19

ćekćenin y.+ ına XXI/63

doğannarın y.+ ına VI/158

erüsün y.+ ına III/110

ġoyunun y.+ ına I/148

haćı aġayi sādinin y.+ ına VII/11

hėyvanmızın y.+ ı̨na XX/36

menim y.+ ımda XXIII/36

onun y.+ ına XXI/52, XXI/55

şahın y.+ ınā I/21

bı̊ların y.+ ında I/128

birbirin y.+ ında XIX/53

birinin y.+ ında XXV/36

bunun y.+ ında XXXIX/196

dede nenenin y.+ ında IV/102

dedesinin y.+ ında XXIII/34

ġaynatanın y.+ ında IV/105, IV/122

herkesin y.+ ında XXXVI/37

nenemin y.+ ında XXXIII/223

nōrun y.+ ında XIX/103, XIX/104

obānın y.+ ında XX/33

tapdıḫ ġaradağlı nın y.+ ında VII/75

munın y.+ ınnan XII/424

yān bk. **van, v̇an, yan**.

y.+ a XII/246

y.+ ı XX/56

y.+ ımda VI/156, VI/45

yan - 1. Birleşiminde karbon bulunan maddeler, ısı ve ışık yayarak kül durumuna geçip yok olmak. 2. Vücut veya nesnelerin ısısı artmak. 3. Çok sevmek, büyük bir aşk ile sevmek. 4. Çocuk oyunlarında oyun dışı kalmak, bk. **yān -**.

y.- a V/210

y.- ardī V/17

y.- asān XXV/42

y.- ıb XXXIII/609

y.- ıp XXXIII/575

y.- ıram I/156

y.- maḫ XLI/24

yān - bk. **yan -**.

y.- dı XL/160

yanaşı Yanaşık, bitişik, yanında olan.

y. ġoyub XVII/85

yandır - Yanmasına sebep olmak, yakmak, tutuşturmak.

y.- annan sōra XIX/126

y.- ardı V/208

y.- ardıḫ XXIV/44

üzerrik y.- ardılar V/212

y.- dı XXXIII/508

y.- dī XIX/126

y.- ırıḫ XXVII/14

y.- ıyıḫ VIII/107

yanı (< Ar. يعنى) "Demek oluyor ki, sözün kısası, doğrusu" anlamlarında bir söz, bk. **yani, yaní, yanī̇, yanī, yáni, yānı**.

y. I/21, I/221, I/222, I/35, I/72, I/95, II/141, II/17, II/28, II/93, II/95, IV/102, IV/124, IX/13, IX/44, IX/95, V/114, V/171, V/172, V/174, V/175, V/195, VI/22, VII/154, VII/85, XL/58, XVI/77, XX/42, XXXIX/277, XXXIX/311, XXXIX/561, XXXIX/95, XXXV/29, XXXVII/100, XXXVII/108, XXX-VII/80

yānı bk. **yani, yaní, yanī̇, yanī, yáni, yanı**.

y. XL/58

yanıḫ Duygulu, dokunaklı, acılı, etkili.

y. kerem XXXIX/493

y. keremi XXXIX/494

yanıḫ kerem Bir tür âşık havası, bk. **yanıḫ keremi**.

y.+ i XXXIX/493

yānıḫ keremi bk. **yanıḫ kerem**.

y. XXXIX/494

yani bk. **yaní, yanī̇, yanī, yáni, yānı, yanı**.

y. II/90, VII/158, VII/159, VII/21, XL/114, XL/29, XXXV/19, XXXV/25, XXXV/27, XXXV/28, XXXV/29, XXXV/34, XXXV/40, XXXV/53, XXXV/54, XXXVIII/53

yaní bk. **yani, yanī̇, yanī, yáni, yānı, yanı**.

y. XL/102

yanī̇ bk. **yani, yaní, yanī, yáni, yānı, yanı**.

y. VII/154, XX/53

yanī bk. **yani, yaní, yanī̇, yáni, yānı, yanı**.

y. V/176

yáni bk. **yani, yaní, yanī̇, yanī, yānı, yanı**.

y. XII/406, XII/434, XXXV/55

yanlış Bir kurala, bir ilkeye, bir gerçeğe uymama durumu, yanılgı, hata.

y. XLI/16

y.+ a XLI/16

yannı -Den / -dan beri, o taraflı.

y.+ yıḫ XII/14

yaŋşağ bk. **yaŋşaḫ**.

y.+ ı sarı IX/45

yaŋşaḫ 1. Ozan, âşık. 2. Geveze, konuşkan. 3. Ozanın kopuzu, bk. **yaŋşağ**.

y. IX/45

y.+ dı IX/98

yap - Pişmesi için tandıra koymak, yapıştırmak.

çörek y.- ardı VI/35, XXXVI/39

çörek y.- ardıḫ VI/14, XI/12

çörek y.- ardılar XXXVI/40

çörek y.- ardīḫ XI/10

y.- arıḫ XV/31

yap bk. **lap**.

y. VIII/21, X/39, XIII/22, XL/25, XXXIII/160, XXXIX/101

y.+ dan XIX/106, XIX/111

yapdan bk. **lapdan**.

y.+ dan XIX/106, XIX/111

yapış - 1. Yapışkan bir maddeye bulanmış olan bir şey ayrılmayacak bir biçimde bir yere tutunup kalmak. 2. İyice yaklaşmak, sokulup değmek. 3. Bulaşmak, sirayet etmek.

y. XXXIX/18

y.- anda I/191

y.- dı VI/139

y.- ıb VI/138, XXXIX/518

y.- Tı I/191

yapış - Denk gelmek, aynı seviyede olmak

y.- abilmezdi XII/150

yapışdır - Yapışmasını sağlamak.

y.- mışam XXXIX/518

yaprağ bk. **yarpaḫ**.

y.+ ın XII/304

yar - Ortasından, içinden geçmek.

yara y.- a XIX/122

y.- a yara XIX/122

yar (< Far. 1 یار.) Sevgili. 2. Dost, tanıdık, bk. **yār**.

aḫ y. XXXIX/121

y.+ ı I/153

y.+ ım XXV/50

aşıḫ y. muhammed isabeglu XII/2

yār bk. **yar**.

y. VII/163

y.+ ı XXV/53

y.+ ın XXV/51

yara 1. Keskin bir şeyle veya bir vuruşla vücutta oluşan derin kesik. 2. Dert, üzüntü, acı.

y. I/59, V/172

y.+ dan I/60

y.+ ları XII/85

y.+ larımı X/131

y.+ mı XII/200

y.+ sı XXXIX/515

y.+ sına XXXIX/522

ćiğer y. XXIX/18

yarad - bk. **yarat -**.

y.- ıP XII/255

yarala - 1. Silah, bıçak vb. bir araçla yara açmak. 2. Kırmak, incitmek.

y.- mışdı XXXV/72

yaralan - Yaralama işi yapılmak.

y.- mıştı XXXV/73

yaran - Yaratılmak, meydana gelmek, ortaya çıkmak.

y.- anda XII/459

y.- andā VII/155

y.- ar XXXIX/236

y.- dı XII/284

y.- ıbdı XXXIX/508

y.- ıp VII/16

y.- ır VII/67, XXXIX/234

y.- ışı XXXIX/20

y.- mır XXXIX/510

y.- dı XII/245

yarana karti (< Far. کارت یارانه) İran'da yardıma muhtaç kimselere verilen sosyal destek kartı.

y. XXXII/49

yarane (< Far. یارانه) Hibe, karşılıksız yapılan ödeme, yardım.

y. ḳarti XXXII/49

yaranış Yaranma, doğuş, ortaya çıkma.

sazın y.+ ınnan XXXIX/37

yaraş - Yakışmak, uymak.

y.- maram XIX/36

yaraşıḫ Uygun, münasip, yerinde.

y. I/178

yarat - 1. Allah, olmayan bir şeyi var etmek. 2. Zekâ, düşünce ve hayal gücünden yararlanarak o zamana kadar görülmeyen yeni bir şey ortaya koymak, yapmak, bk. **yarad -**.

y.- an I/57, I/58

y.- maḫ VII/37

yarı Bir bütünü oluşturan iki eşit parçadan her biri, nısıf, yarım.

y. XII/96

y.+ m I/30

menim y.+ m I/29

bizim sirvetimizin y.+ sı XL/204

yolun y.+ sındā XXXIII/597

yarım Bir bütünün yarısı olan miktar, bk. **yārım**.

y. XIII/37, XXXIII/51

ellī sekkiz y. XXXIX/383

hē il y. XXXIX/462

iki il y. XXXIX/383

on y. XXXV/65

yārım bk. **yarım**.

y. saat XXXIX/237

yarma Gelişigüzel kırılmış buğday, dövme.

y. V/30, V/85

y.+ nı V/57, V/84

yārma bk. **yarma**.

y. V/84

yarma aşı Gelişigüzel kırılmış buğdaydan yapılan bir çorba türü.

y. a. V/84, V/85

yar muhammed Kişi adı, krş. **aşıḫ yar muhammed isabeglu**.

y. XII/2

yarpaḫ Bitkilerin solunum, özümleme, terleme vb. olaylara yarayan, genellikle klorofilli, şekli bulunduğu bitkiye göre değişen yeşil uzantısı, bk. **yaprağ**.

ġara y. ot IV/43

yarpız Ballıbabagillerden, çiçekleri birbirinden ayrı halka durumunda, nane türünden, kısa saplı, az veya çok tüylü, güzel kokulu bir bitki, bk. **yārpız, yarpuz**.

y.+ dı I/83, X/23

y.+ ımız XIX/94

y.+ nan VIII/108

yārpız bk. **yarpız, yarpuz**.

y. IV/48, VIII/100

yarpuz bk. **yarpız, yārpız**.

y. VIII/153

yās 1. Ölüm veya bir felaketten doğan acı ve bu acıyı belirten davranışlar, matem. 2. Zahmet, emek, eziyet.

onun y.+ ın V/142

ġoyun y.+ ınan XXXII/15

yāsin Adını ilk ayeti olan "Ya-Sin" harflerinden alan *Kur'an*'ın 36. suresi, Yâsîn suresi.

āye-i y.+ e XII/293

yaslan - Dayanmak, ittirmek.

y.- ndı I/185

yastıḫ Başın altına koymak veya sırtı dayamak için kullanılan, içi yün, pamuk, kuş tüyü, ot vb.yle doldurulmuş küçük minder, yastık.

y.+ a I/156

yaş (I) 1. Nemli, ıslak, kuru karşıtı. 2. Gözyaşı, bk. **yāş** (I).

gözūn y.+ ı XXV/58

göz y.+ ından VIII/151

yaş (II) Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman, sin, bk. **yāş** (II).

y.+ ı IX/30

y.+ ım XXII/35, XXXIII/10

y.+ ımnan XIII/90

y.+ ımnān XXXII/37

y.+ ından XXXVIII/57

y.+ ınnan XXXVIII/58

y.+ ınnān XII/6

bir y.+ ına XI/24

beş y.+ ınaca XXII/93

beş y.+ ınaćan XXII/93

bir y.+ ından XXII/93

iki y.+ ınacaḫ XI/24

menim y.+ ım II/6

menim y.+ īm XXXVIII/6

yāş (I) bk. **yaş** (I).

gözlerinin y.+ ı XXV/58

yāş (II) bk. **yaş** (II).

y.+ ım IX/4, V/4, VII/178

y.+ ımīz XL/6

yaşa - Canlılığını, hayatını sürdürmek, sağ olmak, bk. **yaşe -**.

y.+ mağı XXXIX/145

y.- mağın XXXIX/265

y.- mışam XVI/122, XVI/123

y.- rdı IV/114

y.- rdılar IV/115, IV/116

y.- ya XVI/73

y.- yan X/96, XXXIX/205, XXXIX/209

y.- yasın XII/202

y.- yır XXII/94, XXXIX/9

y.- yir XXXIX/177

y.- yīr XXXIX/179

y.- yīr XXXIX/459

y.- yīr XXXIX/178

y.- yram XXXIX/3

y.- yrıḫ XXXIX/10

yaşe - bk. **yaşa -**.

y.- yıb XVI/55

yaşıl Sarı ile mavinin karışımıyla ortaya çıkan, bitki yapraklarının çoğunda görülen renk, yeşil.

y. V/120

y.+ ı V/120

yaşlan - Yaş almak, yaşı ilerlemek, kocamak, yaşlanmak.

y.+ mağı XXXIX/143

yaşlı Yaşı ilerlemiş, kocamış, ihtiyar kimse.

y. XLI/23

y.+ lar III/10

yaşmağ bk. **yaşmaḫ**.

y. altında XI/44

yaşmaḫ Müslüman kadınların yabancı kişilerden yüzlerini sakınmak için kullandıkları gözlerden aşağısını ka-

patan bir tür örtü, yaşmak, bk. **yaşmağ**.

y. XIV/10, XIV/63, XIV/65, XVIII/84

y. çekerdiler XI/39

y.+ sız XI/41

yat - 1. Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak. 2. Uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek. 3. Geceyi geçirmek üzere bir yerde kalmak. 4. Uygun düşmek, değerli olmak, hoşuna gitmek, bk. **yāt -**.

y.- a XLI/80

y.- ā XLI/76

y.- aḅilmerem XXXIX/191

y.- aḫ VI/98, XIII/95, XLI/76, XLI/80

y.- alar XLI/77, XLI/81

y.- am XLI/79, XXXIX/191, XLI/75

y.- ām XLI/76

y.- an XXXVIII/23

y.- ana XXXIX/549, XXXIX/572, XXXIX/595

y.- anda VII/84

y.- andā VII/84

y.- annar III/4

y.- ar VII/150, XIII/41

y.- ār XXIX/41

y.- ardı VI/38, XIII/82, XIII/83, XIII/87, XXI/52, XXIV/24

y.- armış XXXIII/249

y.- arsan XXI/34

y.- asan III/44, XLI/80

y.- asān XLI/76

y.- asız XLI/77, XLI/80

y.- dı XXXIII/483

y.- dılar XVI/27

y.- ėy I/109

y.- ėydi VIII/50

y.- ım XXXIX/284

y.- ıncaḫ XI/31

y.- ıp II/95, II/96, VII/163

y.- ıpsan XXXIII/592, XXXIII/599

y.- ır VI/55

y.- ıram VII/85

y.- ırdı XIII/67

y.- ırsız XXXIX/603

y.- ıydı VIII/49

y.- ıydın VIII/49, VIII/50

y.- mağadī II/64

y.- mağı XVII/60

y.- maḫ XLI/75

y.- mamışam XXIV/40

y.- mamışām XXV/45

y.- masın X/125

y.- mış XXXIX/505

y.- mışdı XXXIII/521

y.- mışmış XIII/107

y.- mıya XLI/82

y.- mıyaḫ XLI/82

y.- mıyalar XLI/83

y.- mıyam XLI/79, XLI/81

y.- mıyasan XLI/81

y.- mıyasīz XLI/82

y.- tı XII/78

y.- tılar XXXIV/27

y.- tım XXII/78

adamın canına y.- ır XXXIX/473

üreğ'ine y.- ır XXXIX/473

yāt - bk. **yat -**.

y.- ıp XIII/99

y.- tım XXII/78, XXII/81

yatır - Yatmasını sağlamak.

y.- dım XXXIII/487

yatırd - Yatırma işini yaptırmak.

y.- ıpdī VII/14

yatış - Coşku, sinir, korku vb.nin etkisi azalmak, geçmek, sakinleşmek.

y.- ar XX/44

yatışdır - Sakinleştirmek.

y.- ruḫ XX/35

yatmağ Şahseven obalarında genellikle konukların yatmaları için ayrılan alaçığa verilen ad.

y.+ ı XXVI/22

yava 1. Kötü, pis. 2. Zayi, yitik, kaybolmuş. 3. Başıboş gezen, sahipsiz, bk. **yavá**, **yȧva**.

y. XIII/10, XXXIII/407

y. deve XIII/16

y.+ dı XIII/17, XL/58, XXXVIII/17

y.+ sın XVI/69

yavá bk. **yava**, **yȧva**.

y.+ ydı XVIII/99

yȧva bk. **yava**, **yavá**.

y. XLI/26

y. kişi XLI/101

yava balḫı Bir cins deve.

y. XIII/10

yavaççа Oldukça yavaş bir biçimde, usulca, yavaşça.

y. XII/34

yavalad - Kötü duruma getirmek.

y.- ıpdı IX/64

yavalaşdır - Kötüleştirmek, kötü duruma gelmesine yol açmak.

y.- dı XXXIII/541

yavaş 1. Hızlı olmayan, ağır, çabuk karşıtı. 2. Alçak, hafif, bk. **yavāş**.

y. II/69

yavaş y. II/105, II/119, VII/107, VII/29, VII/40, VII/42, XX/27, XXI/81, XXXV/59, XXXVIII/39, XXXVIII/40

y.+ dan XI/42, XI/44

y.+ dan yavaşdan XI/40

y. yavaş II/105, II/119, VII/106, VII/107, VII/29, VII/40, VII/42, XX/27, XXI/81, XXXV/59, XXXVIII/39, XXXVIII/40

y. yavāş VII/106, XL/141

yavaşdan y.+ dan XI/40

yavāş bk. **yavaş**.

yavaş y. VII/106, XL/141

yay İlkbahar ile sonbahar arasındaki mevsim, yaz, bk. **yāy**.

y. IV/14, VIII/143, XVIII/11, XXIII/40, XXXI/11

y.+ da I/103, VI/96

y.+ dan IV/13, XXIX/38, XXVIII/15

y.+ ın XVIII/135, XXXIII/113

y.+ ın günü XXXIII/156

y.+ ın isdisinde VI/107

y.+ ın vesetlerinde XXXV/20, XXXV/34

y.+ ların adı XLI/49

y. fesli XVII/70, XXV/7

yāy bk. **yay**.

y.+ dı XLI/48

y.+ ın XX/65

yay - Dökmek, sermek, dağıtmak, saçmak, yaymak, bk. **yāy -**.

y.- ardılar V/27

y.- abilmezdik VIII/62

y.- ardı VI/150, VI/36

y.- ardılar V/25

tuluḫ y. XXIV/7

tuluḫ y.- ardıḫ XI/12, XI/54

tuluḫ y.- ardılar XXII/82

tuluḫ y.- ardīḫ VI/14, XI/10

tuluḫ y.- arıḫ XIX/52

y.- asan XIX/52

y.- dım XIX/22

tuluḫ y.- mā XIX/15

yāy - bk. **yay -**.

y.- dım XIX/22

y.- ırdım XXII/75

y.- mışam XIX/19

yaydır - Hayvanın otlamasını sağlamak, otlatmak.

y.- uruḫ XX/8

yayla bk. **yaylaḫ**, **yāylaḫ**, **yeylağ**, **yaylaġ**, **yaylağ**.

y. ġışlaḫ XII/19

yaylaġ bk. **yaylaḫ**, **yāylaḫ**, **yeylağ**, **yayla**, **yaylağ**.

y.+ a X/114, X/115

yaylağ Şahseven Türklerinin hayvan otlatmak ve kış hazırlıklarını yapmak için ilkbahar mevsiminin ortasında çıkıp yazın sonuna kadar yaşadıkları serin dağ yeri, otlak, bk. **yaylaḫ**, **yāylaḫ**, **yeylağ**, **yayla**, **yaylaġ**.

y.+ a I/162, II/62, II/89, IV/14, V/9, VIII/73, VIII/93, XII/19, XIII/109, XIII/50, XIX/100, XIX/111, XLI/57, XLI/58, XLI/59, XLI/60, XLI/61, XLI/62, XLI/63, XVII/4, XVII/7, XVII/71, XVIII/10, XVIII/120, XVIII/124, XVIII/13, XVIII/148, XX/26, XXXIII/20, XXXIII/24, XXXIII/29, XXXIII/46, XXXIII/59, XXXV/53, XXXV/54

y.+ ā XVII/5, XVIII/11

y.+ aćan XXXIII/56

y.+ da XXXV/38, XXXV/54

y.+ dadı XXXV/52

y.+ ı I/32, XXIII/13, XXV/5, XXXIII/60

y.+ ımız I/10, V/7, VI/11, XIX/4, XL/8, XV/9, XXIX/11, XXV/15, XXV/4

y.+ ımızdı XX/14

y.+ ımızın adı XX/15

y.+ ımīz IV/12

y.+ ın XXXV/24

y.+ ına V/8

y.+ ınā XV/23

y.+ ınkin II/62

y. iydı XXXIII/25

y.+ ların XX/80

y. otu XX/39

aran y. ėlerdik VII/179

aran y.+ a XXXIII/469

arazölen y.+ ındeydız XXXIII/90

çollar y.+ ına V/10

ḥaćı māḫan y.+ ına V/10

sarap y.+ ına V/8

büzgüş y.+ ında V/6

yaylaḫ bk. **yāylaḫ**, **yeylağ**, **yayla**, **yaylaġ**, **yaylağ**.

y. I/102, I/103, II/89, II/90, III/86, VIII/93, X/112, X/116, XVIII/141, XVIII/142, XXIV/15, XXVII/8

y.+ da I/34, III/84, III/85, IV/51, XIII/65, XIX/50, XIX/62, XIX/65, XIX/9, XV/17, XV/32, XXXI/10, XXXIII/112, XXXIII/57

y.+ dan XIX/128, XXXIII/56

y.+ deydım I/182

y.+ dı I/36

y.+ larda XXXIX/380

y.+ ları VIII/58, XXXII/58

y.+ ların adı XIX/72

y.+ ta XXXIII/52

y.+ uẇa IV/29

aran y. I/13, I/20, VIII/57

yāylaḫ bk. **yaylaḫ**, **yeylağ**, **yayla**, **yaylaġ**, **yaylağ**.

y.+ da XXV/20

yaylaḫçı Yaylağa giden, yaylakta kalan kimse.

y.+ yıḫ XIX/8

yaylığ Örtmeye yarayan nesne, örtü, bk. **yaylıḫ**.

ayn y.+ ı XVII/46

āyn y.+ ı XVII/44, XVII/45

āyn y.+ ıdılar XVII/44

alın y.+ ım XIV/10

baş y.+ ım XIV/10

yaylıḫ bk. **yaylığ**.

y.+ dı XVII/37

y.+ dılar XVII/44

yaz - 1. Söz ve düşünceyi özel işaret veya harflerle anlatmak. 2. Yazı ile anlatmak, yazıya dökmek. 3. Kaydetmek, bk. **yāz -**.

y. XXXIX/282, XXXIX/554

y.- a XXXIII/447

y.- abilmedi XXXIII/446

y.- āḫ XXII/18

y.- an XXXIX/133, XXXIX/80, XXXIX/82

y.- anda XXXVII/26

y.- ardı XVIII/79, XXXVII/132

y.- ardılar VIII/118, XVIII/80

y.- arīḫ XXXVII/131

y.- dı XXXIII/449, XXXIX/554, XXXIX/556

y.- dıḫçāḫ XVI/52

y.- dılar XXXIX/378

y.- ėy XXXIII/462

y.- ıb XXXIX/201, XXXIX/298, XXXIX/414, XXXIX/415, XXXIX/421, XXXIX/423, XXXIX/424

y.- ıp XXXIII/445

y.- ıP XXXIII/529

y.- ır XXXIX/133, XXXIX/275

y.- ıram XXXIX/234, XXXIX/235, XXXIX/553

y.- mamışam XII/138

y.- mışam XXXIX/204, XXXIX/207, XXXIX/225, XXXIX/471, XXXIX/472

y.- mışdı XXXIX/309, XXXVII/18

y.- mışdım XXXIX/372

y.- mışım XXXIX/201

ḳart y.- allar I/90, I/91

ḳart y.- allār I/89

yāz - bk. **yaz -**.

y.- ıplar XXXVII/26, XXXVII/27

yaz 1. İlkbahar. 2. Çabuk, erken, hemen, bk. **yāz**.

y. XLI/47, XXIX/38, XXXIX/281, XXXIX/279, XXXIX/297

y.+ da I/103, XIII/57, XVIII/134, XXXIII/113, XXXV/54, XVIII/134

y.+ dan IV/13, XIX/100, XVII/5, XVIII/13, XXVII/24, XXXIII/181

y.+ ı XXXIII/181

y.+ ın XIII/57, XVIII/135, XXIX/37, XXXV/54

y.+ ın evvelinnen XXVIII/13

yāz bk. **yaz**.

y. VII/143

yazdır - Yazma işini yaptırmak.

y.- ardılar V/227

y.- ardılār V/212

y.- rıḫ VIII/127

duva y.- ardılar V/214

yazı 1. Yazma işi. 2. Metal paraların üzerinde değeri yazılan yüzü, bk. **yāzı**.

y. XXXIX/133

y.+ sın IX/36

yāzı bk. **yazı**.

y.+ ları XXXVII/26

yazıḫ 1. Acıma, üzüntü bildiren bir söz. 2. Herkesi üzebilecek şey, günah. 3. Âşık Elesker'in lakabı, bk. **yāzıḫ**.

y. XII/313, XIV/66

yāzıḫ bk. **yazıḫ**.

y. XII/292

yazıl - Yazma işi yapılmak.

y.- a XVI/72

y.- ıb XXXIX/420

yazın İlkbahar aylarında, ilkbaharda, bk. **yāzın**.

y. XXVIII/14

yāzın bk. **yazın**.

y.+ ın XX/16

ye bk. **yek**.

y. XXII/51

y. dene XXII/51

ye - bk. **yi -, yē -, yē -, yė -**.

y.- mēg XXXIII/70

y.- mehˈ içmeğimiz XVII/35

y.- mez XL/195

yė - Ağızda çiğneyerek yutmak, yemek, bk. **yi -, yē -, yē -, ye -**.

y. XII/147, XII/159

y.- diğˈi VI/89, XL/213

y.- me XXXIII/375

y.- medi XIII/39

y.- meğe XXXIX/311

y.- meğˈine V/44

y.- memişem X/91

y.- mesin V/195

y.- mey XX/68

y.- mėy XX/66

y.- mez XXXIII/517

y.- mezdi V/197, XIII/67

y.- mezdiler VI/102

y.- miller VI/89, XIII/55, XIII/56

y.- mīr XLI/98

y.- mişik V/164

y.- miye XVIII/107

y.- r XIII/22, XXIX/29

y.- rihˈ XXVII/30

y.- rühˈ XXVIII/25

y.- y XX/67

y.- yer XL/72

y.- yerdiler V/39

y.- yib XIII/38

y.- yibsen XXXIX/530

y.- yiller VI/90, XV/28, XXXIII/324

y.- yim XVI/75

y.- yip I/109, V/160, XVI/107, XXXIII/239, XXXIII/341

y.- yīp XXXIII/336

y.- yir I/164, VI/120, VI/78, XIII/24, XXIII/36

ḫirs y.- yirdi IX/34

y.- yirdim XXI/63, XXXIX/318

y.- yirik VI/89

kötek y.- yirik VI/58

y.- yirler VI/89

y.- yirsen XXXIX/48

y.- yirük XXVIII/26

yē - bk. **yi -, yē -, yė -, ye -**.

y.- ller XV/41

y.- rüK XX/45

y.- r XX/38

yē - bk. **yi -, yē -, yė -, ye -**.

y.- rrük XIV/17

y.- ller XVII/33

yeddi Altıdan sonra sekizden önce gelen sayı, bk. **yeddī, yėddi, yeddü, yedi, yeTTi, yetdi**.

y. XIII/90, XIV/69, XVI/14, XXIV/17, XXXIII/188, XXXIII/390, XXXIII/73, XXXIII/94, XXXVII/74
altı y. III/87
elli y. VII/178, XXV/26
ġırḫ y. XII/355
on y. XIV/70
yirmi y. XXXIX/374
y.+ de XX/37
elli y.+ de XXVI/40
heştad y.+ de XIX/124, XIX/125
y.+ di XII/319, XII/321, XII/325, XII/326, XII/334, XII/338
y. ġardaş XIV/42
y. ġardaş ídıḫ XXV/28
y. ġat XII/280
y. ġışlaḫ XII/210
y. gövü XII/257
y. gün V/144
y. min nefer XII/152
elli y.+ nin XXVI/40
y.+ sinnen XIV/22
y. üz il VII/160
y. yerdi XII/257
y. yüz XII/221
y. yüz min il XXXIII/288

yeddī bk. **yėddi**, **yeddi**, **yeddü**, **yedi**, **yeTTi**, **yetdi**.
elli y. VII/178

yėddi bk. **yeddī**, **yeddi**, **yeddü**, **yedi**, **yeTTi**, **yetdi**.
y. XVI/14, XX/59
y. derde V/205
y.+ di XII/330
y. yüz XII/138
heştad y.+ de XIX/124

yeddinci Yedi sayısının sıra sıfatı, sırada altıncıdan sonra gelen.
y. I/186

yeddü bk. **yeddī**, **yėddi**, **yeddi**, **yedi**, **yeTTi**, **yetdi**.
y. yüz min il XXXIII/289

yedeg İp, yular.
y.+ ini XXXIX/395

yedi bk. **yeddī**, **yėddi**, **yeddi**, **yeddü**, **yeTTi**, **yetdi**.
y. XII/327, XXXVII/77

yėdir - Ağzına yiyecek vermek, beslemek, karnını doyurmak.
y.- din XVI/106

yėdird - Yedirme işini yaptırmak.
y.- erdiler V/216

yedullah (< Ar. يد الله) Allah'ın kudret eli, Allah'ın her yere erişen gücü.
y. XII/102

yėher bk. **yiher**, **yüher**.
y.+ de XXXIII/148
y.+ in dal terefine XXXIII/457
atdarın y.+ in XXXIII/455
atdarımızın y.+ in XXXIII/342

yek (< Far. یك) Tek, bir, yek, bk. **ye**.
y. XXXIV/1, XXXIV/15, XXXIV/35, XXXIV/50, XXXVII/73
y.+ ti XXXIV/35
şesto y. II/100, XXIX/6
şesto y.+ te II/99

yeke Büyük, iri, kocaman, bk. **yėke**.
y. IX/55, XI/71, XIII/104, XVIII/31, XXII/94, XXXIV/23, XXXIX/453, XXXVIII/35
y.+ di XXVI/17
yeke y. XIII/101
y. ġoç XIX/60
y. yeke XIII/101

yėke bk. **yeke**.

y. XI/71, XL/79

y.+ sine XXIX/34

yekece Büyükçe.

y. XI/46

yekel - Büyük duruma gelmek, büyümek, gelişmek.

y.- erdi VI/118

yekeld - Büyük duruma getirmek, büyütmek.

y.- ip XL/13

yekele - Büyük duruma gelmek, büyümek.

y.- yende V/221

yeksān (< Far. یکسان) Aynı seviyede, düz.

y. XXXIX/125, XXXIX/129

yeksere (< Far. یکسره) Sürekli aynı, mütemadiyen, devamlı.

y. VII/36, XXXIX/44

yel bk. **yėr, yėl**.

y. V/111

y. aparan XXXIX/199, XXXIX/477

yėl Rüzgâr, yel, bk. **yel, yėr**.

y.+ in XXIX/20

y.+ ine V/199

onun y.+ ini V/200

y.+ ni XXIX/20

y. günü XLI/54

yėl ʿgünü Türkiye takvimine göre cumartesiye denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki haftanın ilk günü.

y. XLI/54

yelli Rüzgârlı, yelli, krş. **yelli yenik**.

y. yenikdi XXVII/8

yelli yenik Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı.

y.+ di XXVII/8

yemeg bk. **yemehˈ, yemēk**.

y.+ i XXXIII/197

yemehˈ bk. **yemeg, yemēk**.

y. XV/27

yemēk 1. Yemek yeme, karın doyurma işi. 2.Yenmek için pişirilip hazırlanmış yiyecek, aş, taam, ekmek bk. **yemehˈ, yemeg**.

y. XXVIII/26

yemeli Yenilesi, lezzetli.

y. II/73, XIII/54

ġeşeng y. XIII/54

yėmen Kişi adı.

y.+ in ġardaşı uşaḫları XXXIII/186

yėmiş Meyve.

y.+ e XXI/20, XXI/33

yėmlig Bir tür ot, yemlik otu.

y. XI/21

yėngi Gelecek sene.

y.+ de VIII/59

yeni Kullanılmamış veya az kullanılmış olan, eski karşıtı.

y. XLI/21

y.+ ye XLI/21

yenik bk. **yelli yenik**.

yelli y.+ di XXVII/8

yer 1. Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân. 2. Durum, konum, vaziyet. 3. Ekmeye elverişli toprak parçası, arazi, bk. **yėr, yēr**.

y. III/13, III/26, IX/56, IX/57, XXIX/29, XXXII/42

y.+ de II/95, IV/114, IV/116, V/22, VI/110, VI/42, VII/154, VII/37, VII/40, VII/70, VIII/22, VIII/23, VIII/53, VIII/87, X/42, XII/167, XIII/61, XV/14, XXV/51, XXXIII/262, XXXIII/287,

XXXIII/390, XXXIII/394, XXXIII/416, XXXIII/510, XXXIII/512, XXXIII/557, XXXIII/603, XXXIX/194, XXXIX/196, XXXIX/47, XXXV/49, XXXVII/45

y.+ dedi XL/150

y.+ dedī XL/151

y.+ den IV/96, XII/278, XL/132, XXXIII/509

y.+ deydik VIII/90

y.+ di XXXIII/232

y.+ e I/191, II/125, VIII/18, VIII/57, XL/91, XVI/138, XVI/56, XVI/57, XXII/78, XIII/82, XXIX/26, XXXIII/118, XXXIX/109, XXXIX/20, XXXIX/27, XXXIX/521, XXXVII/140 XXXIII/131, XXXIII/226, XXXIII/231

y.+ ē XXII/74

y.+ i I/32, I/33, I/34, I/35, II/75, IV/55, XII/143, XII/278, XXIII/12, XXXIII/373

y.+ i göyü I/58

y.+ idi XXXVI/39

y.+ im XII/404

y.+ in VII/66, XXV/31

y.+ ī̇n XII/276

y.+ inde XXXIII/574

y.+ indē XXXIII/608

y.+ ine V/216, VII/107, XXII/96, XXXVII/140

y.+ innen XIX/42

y.+ ler XII/479, XXXIX/45

y.+ lere X/68

y.+ leri I/157, VII/50, XII/35

y.+ rer XXXVII/59

y.+ rerde XXXIII/507, XXXIII/519

y.+ rerden XII/468, XII/472

y. üsdünde XXXIII/58

y. iydi XXXIII/136, XXXIII/137

y. be yerden VII/57

ābad y.+ e I/79

alçaḫ y.+ de IX/64

ay y.+ ine I/48, I/50

bi y.+ de IV/115

bizim y.+ imiz XX/60

devenin y.+ iydi II/120

ġaşenġ y.+ di XXXVII/57

her y.+ i IX/17

soğuḫ y.+ e VI/92

öz y.+ inde VII/20, XXXIII/401

yırt y.+ inin XIV/53

yeddi y.+ di XII/257

yer be y.+ den VII/57

yėr (I) bk. **yer, yēr**.

y. XIX/119

y.+ de V/22, VI/43, XXXIII/410, XXXIII/522

y.+ dedi XXXIII/231

y.+ e I/40, XVII/87, XXI/26, XXXIII/529

y.+ i XIX/121

y.+ ineydi XXII/46

y.+ ler XXXVII/38

y. su I/134

y. tutupdur XII/390

ġarrı y. XIX/121

ġuru y.+ de XIX/118

yėr (II) bk. **yel, yėl**.

ġara y.+ in XXIX/20

yēr bk. **yer, yėr** (I).

y.+ de VIII/53

yeralma Patates.

y. V/73, XXXIX/516

y.+ dan XXVIII/27

yer elma Patates, bk. **yėr elma**.

y. XI/50, XXIV/29, XXXIX/520

yėr elma bk. **yer elma**.

y.+ mı XXXIX/523

yeri Bazen, kimi zaman .

y. XXVII/13, XXVII/14

yėri - 1. Adım atarak ilerlemek, gitmek, yürümek. 2. Yayan gezmek, yayan gitmek. 3. Yol almak, bk. **yėri -, yėrį̊ -**.

y. I/150, XV/67

y.- di XXXIII/307, XXXIII/308

y.- dim XXI/81

y.- meyim XVI/117

y.- rdi XXXIII/115

y.- yećėk XXI/81

y.- yende XII/174

y.- yer XI/26

y.- yim XVI/117

yėrį̊ - bk. **yėri -, yėri -**.

y. I/150

yėri - bk. **yėri -, yėrį̊ -**.

y.- yibdī XXXIX/14

yėrid - Yürüme işini yaptırmak, yürümesini sağlamak.

y.- e XXXIII/494

yet - 1. Bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak. 2. Ulaşmak. 3. Olgunlaşmak. 4. Benzemek, denk olmak, bk. **yeţ̊ -**.

y.- ipdī XII/302

y.- di XVI/13

y.- e XV/62

y.- mişik XXXIII/588

yeţ̊ - bk. **yet -**.

y.- sin III/49

yetdi bk. **yeddī, yėddi, yeddi, yeddü, yedi, yeTTi**.

y.+ sine XIV/22, XV/54

y. yüz VII/160

yetik Yetişmiş, yetkin.

y. XII/463

yetir - Yerine getirmek, ulaştırmak, kabul olunmak.

y.- eydi XXXIII/511

y.- meg XXXIII/94

yetiş - 1. Ulaşmak. 2. Kavuşmak, birleşmek. 3. Büyümek, pişmek, tecrübe kazanmak. 4. beraber olmak.

y. VII/44, XV/37

y.- e XX/17

y.- ećūn XIX/108

y.- ennen XVII/14

y.- erīk XVII/26

y.- ir XV/56

y.- irmişler XL/206

y.- mēz XXXV/31

elinin y.- meğine XXXIII/124

yetmiş Altmış dokuzdan sonra yetmiş birden önce gelen sayı, bk. **yētmiş**.

y. VI/4, VII/78, XXIII/6, XXXVII/81, XXXVII/84

y. beş XVIII/7

y. bir I/6

y. dene II/120

y. deveni II/138

y. deviynen II/121

y. döŗd XVIII/7

y. dört XVIII/7

y. iki IX/93, IX/94, VII/54, XII/395

y. iki dene XXXIX/487, XXXIX/488, XXXIX/606

y. iki denę̊ XXXIX/491

y. iki denedir XXXIX/491

yētmiş bk. **yetmiş**.

y. XXXVII/87

yetmiş altı Yetmiş beşten sonra yetmiş yediden önce gelen sayı.

y. a. XXXVII/88

yetmiş beş Yetmiş dörtten sonra yetmiş altıdan önce gelen sayı.

y. b. XXXVII/88

yētmiş bir Yetmişten sonra yetmiş ikiden önce gelen sayı.

y. b. XXXVII/87

yetmiş doḳḳūz Yetmiş sekizden sonra seksenden önce gelen sayı.

y. d. XXXVII/88

yetmiş dört Yetmiş üçten sonra yetmiş beşten önce gelen sayı.

y. d. XXXVII/88

yetmiş iki Yetmiş birden sonra yetmiş üçten önce gelen sayı.

y. i. XXXVII/87

yetmiş sekkiz Yetmiş yediden sonra yetmiş dokuzdan önce gelen sayı.

y. XXXVII/88

yetmiş üş Yetmiş ikiden sonra yetmiş dörtten önce gelen sayı.

y. XXXVII/87

yetmiş yeddi Yetmiş altıdan sonra yetmiş sekizden önce gelen sayı.

y. XXXVII/88

yeTTi bk. **yeddī**, **yėddi**, **yeddi**, **yeddü**, **yedi**, **yetdi**.

on y. XII/6

yeylağ bk. **yaylaḫ**, **yāylaḫ**, **yayla**, **yaylaġ**, **yaylağ**.

y. balı XXXV/14

y.+ ın XXXV/21

yezne Enişte, damat.

y. XXXIII/140

yığ - 1. Yığmak. 2. Toplamak, ortadan kaldırmak. 3. Kaybolmak, unutulmak.

y. VIII/144, XXXIII/51

y.- ar XXI/86

y.- ardıḫ VI/100, VI/29, VI/99

y.- ardılar V/179, XVIII/133

y.- ardın XIII/90

y.- arıḫ XVII/13

y.- aruḫ II/13, XIV/51

y.- dı XVI/11

y.- dıḫ XVI/20

y.- dılar XVIII/145

y.- dım XVI/26, XXXV/70

y.- gınan XVI/125

y.- ın XXXIII/247

y.- ıp XXXIII/255

y.- ırdılar V/207

y.- ıyruḫ II/72

y.- iy XV/18, XV/22

y.- ī̈y XV/18

y.- magınan XVI/126

y.- mazdılar V/179

motar y.- dı VIII/139

motar y.- mağa VIII/135

odun y.- ar V/15

toyana y.- ardīḫ VI/30

yığıl - 1. Bir yerde toplanmak, bir araya gelmek. 2. Kısalmak, büzüşmek.

y.- aćaḫ XXXIX/536

y.- allar XV/41

y.- ar I/96, XXXIX/464

y.- ardı XV/68, XVIII/136, XVIII/59, XVIII/77, XXIII/31

y.- ıb VIII/86, XXXIX/519

y.- mışmış XXXIX/563

yığınaḫ 1. Yığınak. 2. Konuklar, misafirler.

y.+ lar VII/148

yığış - 1. Toplanmak, bir araya gelmek. 2. Hazırlık yapmak.

y.- ar XL/123

y.- ār XL/133

y.- arıḫ VI/154

y.- dı XL/57

y.- ıb XL/23

y.- tı XXXVII/36

yığışdır - 1. Gelişigüzel koymak, tıka basa sokmak. 2. Temizlemek, süpürmek. 3. Ortadan kaldırmak, yok etmek.

y.- ā I/213

y.- abilmirim XXXVI/48

y.- dı XXXVII/32

y.- eymışlar I/19

y.- masın I/22

yığışıl - Kaybolmak, unutulmak.

y.- ıb I/138, XXV/24, XXXIX/305

y.- ıbdı I/88

yıḫ - Kurulu bir şeyi parçalayarak dağıtmak, bozmak, tahrip etmek, devirmek, yıkmak.

y. XVIII/110

y.- ār II/85

y.- ardım XII/150

y.- dılar XXII/74

y.- ıb XXVII/27, XXXIX/131

y.- sın XII/456

yıḫıl - Devrilmek, yıkılmak.

y.- dı I/186

y.- ıP I/187

yıl On iki aylık dönem, yıl, sene.

y. XXXIII/33, XXXVIII/31

yüz y. III/40

yımırdda Kanatlı hayvanların çoğalmasını sağlayan kabuklu bir besin maddesi, yumurta, bk. **yumurtda, yumurdda, yumırdda, yımırddā, yımırtta**.

y. V/129

yımırddā bk. **yumurtda, yumurdda, yumırdda, yımırdda, yımırtta**.

y.+ n içinde XXI/13

yımırtta bk. **yumurtda, yumurdda, yumırdda, yımırdda, yımırddā**.

y. III/63

yi - bk. **yē̄ -, yē -, yė -, ye -**.

y.- yebilir XL/212

y.- yebilmeydim VIII/28

y.- yebilmiriK VI/88

y.- yebimmessen XVI/91

y.- yećüh' XXVII/30

y.- yeemmezler VI/89

y.- yek V/159, VI/87

y.- yeller XVII/9, XXIX/28, XXIX/29

y.- yelleŗ XIII/55

y.- yeller XVII/32

y.- yende XII/170

y.- yendē V/194

y.- yendi XX/39

y.- yenner XXXIX/86, XXXIX/89

y.- yer XIII/22, XIII/58, XVII/59, XXIX/29, XXXVII/136

y.- yerdi II/135, IV/41, XV/70

y.- yerdig VI/77, VI/88, VI/90, XXXVI/40, XXXVII/129

y.- yerdih' VI/79

y.- yerdik VI/100, VI/32, VI/93, VI/94, XXII/47, XXII/52

ġeza y.- yerdiK VI/97

y.- yerdiler V/178, V/58, VI/121, VI/54, VI/55, VI/80, XIII/53

y.- yermiş XXXIII/326

y.- yerüg XL/142

y.- yerük XL/221, XL/224, XXVIII/28

y.- yeyler XIX/50

y.- yin XII/147

y.- yīn VI/73

y.- yip V/160

y.- yirük II/73

yigirmi bk. **yirmi**, **y̰irmi**, **i̯ᶜgirmi**, **igirmi**.

y. dört II/56

yiher Binek hayvanlarının sırtına konan, oturmaya yarayan nesne, eyer, bk. **yėher**, **yüher**.

y. XXXIII/347

y.+ in XXXIII/150, XXXIII/348

y.+ in içinnen XXXIII/345

yirmi bk. **yigirmi**, **y̰irmi**, **i̯ᶜgirmi**, **igirmi**.

y. XXXVII/76

y. adam XVIII/136

y. altı II/56

y. beş XXXVIII/56

y. beş il XII/105

yüz y. dene IV/16

y. dörd XXVI/17

y. dörd ay II/102

yüz y. dört min XII/441

yüz y. dört min peyġammerden XVI/54

y. evdi XIII/62

y. gün VI/121, XXVII/24

y. iki XII/355

y. sekgiz XXXIX/374

y.+ si XVIII/69

y. yeddi XXXIX/374

y̰irmi bk. **yirmi**, **yigirmi**, **i̯ᶜgirmi**, **igirmi**.

y. XXXVIII/8

y. iki IX/6

yirmi altı Yirmi beşten sonra yirmi yediden önce gelen sayı.

y. a. XXXVII/76

yirmi beş Yirmi dörtten sonra yirmi altıdan önce gelen sayı.

y. b. XXXVII/76

yirmi bir Yirmiden sonra yirmi ikiden önce gelen sayı.

y. b. XXXVII/76

yirmi doḳḳūz Yirmi sekizden sonra otuzdan önce gelen sayı.

y. d. XXXVII/77

yirmi dört Yirmi üçten sonra yirmi beşten önce gelen sayı.

y. d. XXXVII/76

yirmi ki Yirmi birden sonra yirmi üçten önce gelen sayı.

y. k. XXXVII/76

yirmi sekkiz Yirmi yediden sonra yirmi dokuzdan önce gelen sayı.

y. s. XXXVII/77

yirmi üş Yirmi ikiden sonra yirmi dörtten önce gelen sayı.

y. ü. XXXVII/76

yirmi yedi Yirmi altıdan sonra yirmi sekizden önce gelen sayı.

y. y. XXXVII/76

yiye Kendisinin olan bir şeyi, yasaya uygun olarak dilediği gibi kullanabilen kimse, sahip, iye, bk. **yiyē**, **y̰iye**.

y.+ si XIII/78

y.+ sinin XIII/86

yiyē Sahip, iye, bk. **yiyē**, **y̰iye**.

toy y.+ si XVIII/78

y̰iye bk. **yiyē**, **yiye**.

y.+ si XIII/63

y̰iyesiz Sahibi olmayan, sahipsiz, iyesiz.

y. XIII/65

yō bk. **yoḫ**, **yoğ**, **yōḫ**.

y. VIII/38, XXXI/39, XXXI/42, XXXIII/130

yoğ bk. **yoḫ, yō, yōḫ**.

y. uydu XXXII/30

yoğuḫlaş - Kolay duruma gelmek, kolaylaşmak, hafifleşmek, bk. **yōğuḫlaş -, youḫlaş -**.

y.- ır XII/185

yōğuḫlaş - bk. **yoğuḫlaş -, youḫlaş-**.

y.- ıb V/23

yoğunnuğ Kolaylık, hafiflik.

y.+ aydı VI/79

yoḫ 1. "Hayır" anlamında kullanılan bir söz. 2. Bulunmayan, mevcut olmayan (nesne, kimse vb.), var karşıtı. 3. Olmayan, bulunmayan şey 4. Yasak. 5. Birbirine karşıt iki cümleden, ikincisinin başına getirilen bir söz, bk. **yō, yoğ, yōḫ**.

y. I/170, I/177, I/207, I/41, I/67, I/76, II/16, II/18, II/25, II/45, II/57, II/60, II/61, II/69, II/78, II/99, III/21, III/82, III/91, IV/51, IX/105, IX/12, IX/24, IX/56, IX/59, IX/84, V/15, VI/11, VI/113, VI/161, VI/19, VI/44, VI/48, VI/53, VI/56, VI/6, VI/62, VI/63, VI/7, VI/94, VI/95, VI/99, VII/103, VII/104, VII/19, VIII/107, VIII/129, X/15, X/37, XI/24, XII/260, XII/328, XII/344, XII/348, XII/75, XIII/105, XIII/24, XIII/40, XIII/55, XIII/66, XIII/67, XIV/18, XIV/40, XIV/49, XIV/60, XIX/116, XL/121, XL/146, XL/184, XL/190, XL/83, XL/85, XLI/13, XLI/30, XLI/42, XLI/79, XLI/8, XV/66, XVI/134, XVI/90, XVI/91, XVII/49, XVIII/123, XVIII/124, XVIII/45, XVIII/46, XXIV/23, XXIV/34, XXV/56, XXV/58, XXVI/38, XXVI/49, XXVI/53, XXVIII/11, XXVIII/12, XXVIII/14, XXVIII/29, XXXI/23, XXXI/31, XXXI/32, XXXI/36, XXXI/50, XXXII/53, XXXIII/124, XXXIII/130, XXXIII/152, XXXIII/19, XXXIII/291, XXXIII/292, XXXIII/458, XXXIII/598, XXXIII/60, XXXIX/265, XXXIX/317, XXXIX/476, XXXIX/502, XXXIX/504, XXXIX/518, XXXIX/519, XXXIX/526, XXXIX/530, XXXIX/57, XXXIX/603, XXXIX/61, XXXIX/99, XXXV/44, XXXV/58, XXXVI/53, XXXVI/58, XXXVII/110, XXXVII/32, XXXVII/70, XXXVII/93, XXXVIII/17, XXXVIII/63

y.+ di XXXVII/40

y.+ du I/29, I/31, I/33, I/74, II/17, IV/17, IV/79, IV/80, V/92, VI/105, VI/11, VI/12, VI/152, VI/160, VI/40, VI/61, VI/97, VII/19, VII/90, VIII/118, VIII/122, VIII/53, VIII/88, IX/44, IX/59, X/36, X/42, X/51, XI/53, XI/56, XII/117, XII/224, XII/261, XII/269, XII/455, XIII/95, XVI/117, XVI/118, XVI/128, XVI/135, XVII/4, XVII/52, XVII/61, XVIII/63, XX/10, XX/30, XX/33, XX/34, XX/70, XX/71, XX/73, XX/92, XXII/18, XXII/79, XXV/34, XXV/58, XXXII/32, XXXIII/142, XXXIII/169, XXXIII/250, XXXIII/267, XXXIII/300, XXXIII/305, XXXIII/337, XXXIII/398, XXXIII/426, XXXIII/432, XXXIII/462, XXXIII/463, XXXIII/473, XXXIII/476, XXXIII/534, XXXIII/54, XXXIII/540, XXXIII/74, XXXIII/77, XXXVI/26, XXXIX/269, XXXIX/270, XXXIX/305, XXXIX/312, XXXIX/470, XXXIX/474, XXXVI/12, XXXVI/14, XXXVI/26, XXXVI/56, XXXVII/138, XXXVII/29, XXXVII/35, XXXVII/39, XXXVII/51, XXXVIII/18, XXXVIII/19, XXXVIII/22, XXXVIII/23, XL/112, XL/114, XL/115, XL/117, XL/121, XL/122, XL/132, XL/177, XL/178, XL/217, XL/85, XL/92, XLI/85, XLI/86

y.+ dū XXXIII/321

y.+ dur III/113

y.+ duṛ XLI/34

y. ıdı XXXVII/145

y. ıydı II/122

y. ıydız XXXIII/18

y. ídı V/26

y. idi II/114, II/115, XXIII/26, XXVI/19

y. idī XXXIX/184

y. iydı XIX/117, XXXIII/103, XXXIII/20

y. íydı IV/101, XXIII/34

y. iydi XXXIII/207

y.+ muş XII/11

y. oldu XIII/103, XIII/98

y.+ sa IX/12, VIII/148, XXXIX/267, XXXIX/558

y.+ san XXXIII/404

y.+ Tur XLI/85

y. udu V/7, VI/102, VI/30, VI/83, VIII/56, VIII/88, XII/459, XL/101, XL/113, XVIII/115, XXII/26, XXII/27, XXII/86

y. uduz XXXVI/22

y. udūz XXXVI/22

y.+ umdu XXVIII/29

y.+ umuz íydı XXV/16

y.+ umuzdu I/213, IX/84, XXII/66, XXXVII/112

y. uydu VIII/69, XL/175, XVI/34, XVI/68, XXXIII/168, XXXIII/195, XXXIII/24, XXXIII/334, XXXIII/419, XXXIII/442, XXXIII/47, XXXIX/494

y. uyduz XXXIII/254

y. uymuş XXXIII/282

yōḫ bk. **yoḫ**, **yō**, **yoğ**.

y. V/138, V/90, VIII/26, XI/58, XL/157, XL/189, XV/35, XV/38, XXIV/16, XXV/55, XXXI/12, XXXI/31, XXXII/37, XXXIII/130, XXXIII/146, XXXIII/31, XXXIII/54, XXXIII/583, XXXIII/66, XXXIX/320, XXXIX/534, XXXVI/31, XXXVI/53, XXXVI/63, XXXVII/113, XXXVII/38, XXXVIII/18

yoḫla - Durum, bilgi, niyet vb.ni belirlemeye veya anlamaya çalışmak.

y.- rdılar IV/60

yoḫsul Parasız, yoksuz, varlıksız, variyetsiz, fakir, fukara, zengin, varsıl karşıtı.

y.+ lara XVI/108

yoḫsuz Kimse veya hiçbir nesne olmayan yer, ıssız, kimsesiz.

y. yoḳḳuşlarda XXXIX/257

yoḫun Zaman veya yer bakımından az bir ara ile ayrılmış olan, uzak karşıtı, yakın, bk. **yåḫun**.

y. I/189, III/101, XLI/11

yoḳḳuş Aşağıdan yukarıya gittikçe yükselen eğimli yer, dik, iniş karşıtı.

y.+ a XXXIII/351, XXXIII/352, XXXIII/352

y.+ u XIII/110

yoḫsuz y.+ larda XXXIX/257

yol 1. Karada, havada, suda bir yerden bir yere gitmek için aşılan uzaklık, tarik. 2. Karada insanların ve hayvanların geçmesi için açılan veya kendi kendine oluşmuş, yürümeye uygun yer. 3. Yolculuk. 4. Kez, defa, kere, sefer. 5. Uyulan ilke, sistem, usul, tarz, tarik.

y. II/114, IV/64, IV/67, IX/24, VII/172, XII/196, XIX/67, XL/213, XL/56, XX/24, XXXIII/422, XXXIII/496, XXXIII/532, XXXIII/572, XXXVIII/38, XXXVII/20

y.+ a II/118, III/100, VI/47, X/104, X/105, XII/375, XIX/113, XX/50, XXVI/32, XXXIII/551

y.+ ā XXVI/35, XXXIII/397, XXXIII/400

y.+ a salandā XXVI/31

y.+ a salıllar XV/55

y.+ a salmışam XXXVIII/48

y.+ a yol IV/25

y.+ da XX/26, XXV/12, XXV/13, XXXIX/189, XXXV/69

y.+ dan X/121, XXXIII/527, XXXIII/535, XXXIII/539, XXXIII/579, XXXIX/81

y.+ dan azan XXXIX/79

y.+ du X/103, XXIII/38

y.+ dur X/102

y.+ lar VIII/56

y.+ ları XX/47, XXXIII/515, XXXIII/525

y.+ larī XL/110

y.+ nan I/123, I/41, XVIII/45, XVIII/46, XXXIII/523

y.+ u II/83, XXXIII/270, XXXIII/510, XXXIII/512

y.+ um X/119

y.+ umu XXXIX/412, XXXIX/416, XXXIX/419

y.+ umuz IX/60

y.+ un yarısındā XXXIII/597

y.+ unnan XXXIX/223

y.+ unu XXXIX/224

y. yolaḫ XXXIX/603

y. yolāḫ VIII/63

y. bağlanıb IX/68

y. erkānı XII/298

y. gėdennen sōra IX/21

y. gėdip XVIII/10

y. gelerdik XVIII/10

bulun y.+ un XXXIII/415

iki y.+ a IX/22

háġġinin y.+ ūn XII/80

üç y.+ un XXXIII/523

din y.+ unda XII/73, XII/81

düz y. XL/107, XL/117

maşın y.+ u II/122

oların y.+ u XX/48

oların y.+ ların XX/51

üç y. XXXIII/522

yola y. IV/25

yüz y. XXIII/24

sazın y.+ unu VII/87

oların y.+ uynan XX/48

yol - Çıkarmak, çekip koparmak.

y.- allaṛ XIII/58

yolaḫ Patika, taşlı yol, bk. **yolāḫ**.

yol y. XXXIX/603

yolāḫ bk. **yolaḫ**.

yol y. VIII/63

yolasığmaz *Köroğlu Destanı*'nda adı geçen Köroğlu'nun arkadaşlarından biri.

y. idi IX/41

yolayol Şahseven Türklerinin yazın yaylağa, kışın kışlağa göç etme işine verilen ad, göç etme işi.

y. IV/25, VIII/69, VIII/77, VIII/78

y.+ u XV/15

yolću Yolculuğa çıkmış kimse, yolcu.

y.+ dan II/83

yoldaş Arkadaş, dost.

y.+ ımdı XIII/106

y.+ ına XXXIII/247, XXXIX/424

y.+ ları XXXIII/256, XXXIII/264

tülkünün y.+ ıdı XL/195

yolla - Göndermek.

y.- dı XXXIII/91

y.- dılār XXXIII/90

y.- marıḫ XL/100

y.- rdı XXVI/43

y.- rıḫ XXXVII/131

y.- ruḫ III/8

y.- yullar XL/101

yonća Baklagillerden, başak durumundaki çiçekleri kırmızı veya mor renkli, hayvanlara yem olarak yetiştirilen çayır bitkilerinin genel adı, yonca.

y. XV/19

yor - Yorgun duruma getirmek, yormak.

y.- dun XXXIX/257

yorġan Yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü, yorgan, bk. **yorğan**.

y. II/62, II/63, XXIX/40

y.+ a II/65

y. salardılar XI/36

yorğan bk. **yorġan**.

y. XI/35

y. salardıḫ XI/13, XI/8

yorul - Yorgun duruma gelmek, yorulmak.

y.- unćaḫ XXXIII/276

youḫlaş - Kolay duruma gelmek, kolaylaşmak, hafifleşmek, bk. **yoğuḫlaş -, yōguḫlaş-** .

y.- ıb V/23

yön Belli bir noktaya göre olan yer, taraf, cihet, yön.

y.+ nerde XI/21

yönel - Belli bir yön tutmak, yüzünü belli bir yöne doğru çevirmek, teveccüh etmek, yönlenmek.

y.- di IX/22, IX/23

yu - Su veya başka bir sıvı kullanarak bir şeyi temizlemek, yıkamak, bk. **yū -, yuẏ, yuv̇ -, yuv -, yuy -**.

y.- mazdılar V/178, V/91

y.- mazlar XVIII/37, XVIII/58

y.- yullar V/68

paltar y.+ mağa V/20

yū - bk. **yu -, yuẏ, yuv̇ -, yuv -, yuy -**.

y.- dun XL/111

y.- madın XL/111

y.- ruḫ XIX/86

yuban - Vaktinden sonra gelmek, gecikmek.

y.- ıP XXXIII/233

yuḫarı Bir şeyin üst bölümü, fevk, aşağı karşıtı, yukarı, bk. **yuḫarī**.

y. XXXIII/72, XXXVII/35, XXXVIII/57, XXXVIII/58

y.+ ya XXXIX/529

mėşginnen y. XXVIII/9

mişginnen y. XXVIII/22

yuḫarī bk. **yuḫarı**.

y. XXXVII/83

yuḫla - Uyuklamak.

y.- sam I/64

yuḫu Dış uyaranlara karşı bilincin, bütünüyle veya bir bölümünün yittiği, tepki gücünün zayıfladığı ve her türlü etkinliğin büyük ölçüde azaldığı dinlenme durumu, uyku.

y. XXI/37

y.+ dan XXXIII/388, XXXIII/400, XXXIII/470, XXXIX/284

y.+ ndan XXXIII/599

y.+ sunda VII/163

oların y.+ ları XLI/84

menim y.+ m XLI/83, XLI/85

bizim y.+ muz XLI/84, XLI/86

senin y.+ n XLI/83, XLI/85

senin y.+ nnan XXXIII/593

şirin y. III/47

onun y.+ su XLI/84, XLI/85

oların y.+ su XLI/86

sizin y.+ z XLI/84, XLI/86

yum - Kısarak kapamak, sıkarak kapalı duruma getirmek.

y.- ub XXXIII/298

yumırdda bk. **yumurtda, yumurdda, yımırdda, yımırddā, yımırtta**.

y. vurullar V/77

yumruḫ Parmakların kapanmasıyla elin aldığı biçim ve bu biçimle yapılan vuruş.

y. gücüne IX/49

yumurdda - Yumurta çıkarmak, yumurtlamak.

y.- yır XXXII/47

yumurdda bk. **yumurtda, yumırdda, yımırdda, yımırddā, yımırtta**.

y.+ yır XXXII/47

yumurtda bk. **yumurdda, yumırdda, yımırdda, yımırddā, yımırtta**.

y.+ dı XL/223

yumuşağ bk. **yumuşaḫ**.

y. XIII/60

yumuşaḫ Dokunulduğunda veya üzerine basıldığında çukurlaşan, eski biçimini kaybeden, katı karşıtı, yumuşak, bk. **yumuşağ**.

y. XIII/58, XXIX/29

yumuşal - Yumuşak olmak, yumuşak hâle gelmek, yumuşamak.

y.- ar XX/40

yun bk. **yún, yūn, yün**.

y. XVIII/30, XXII/99

y.+ ların XIII/56

y.+ nan II/63, XXVII/16

y.+ u XIII/60

y.+ un XXVII/25

y.+ un üssüne XVIII/31

y.+ unnan XXXII/21

y.+ unnandı XL/31

y.+ unnnan XXXII/22

yún bk. **yun, yūn, yün**.

y.+ un XVII/77

yūn bk. **yun, yún, yün**.

y.+ un XXIX/39

y.+ ūn XXIX/39

yurd bk. **yurt**.

y.+ a II/123, VIII/113, VIII/114, XIX/122, XIX/128, XIX/67, XXIV/20

y.+ u XXXIII/462, XXXIII/463

tālış y.+ u XIX/77

yurdaġaydan Bir cins deve.

y. II/123

yurt 1. Yaylak, kışlak yeri. 2. Memleket, diyar. 3. Otlak, bk. **yurd**.

y.+ da XIX/105

y. yerinin gülü XIV/53

doğulu y.+ ta X/96

taḫta y. XXIX/11

yūser Çeşitli süs eşyalarında kullanılan bir tür taş, yüsur taşı, siyah mercan.

y. VIII/36

yūsif bk. **yusuf, yūsuf**.

aşıḫ y. XII/12, XII/30

yusuf bk. **yūsif, yūsuf**.

aḫı y. XII/423

aşıḫ-ı y. idi XII/82

yūsuf 1. Kişi adı. 2. Hz. Yusuf, bk. **yūsif, yusuf**.

y. züleyhadan XII/80

yusufī Kişi soyadı.

y. XXXVI/2

yuv - bk. **yu -, yū -, yuẏ, yuv̇ -, yuy -**.

y.- allar V/27, XVIII/38, XVIII/58

y.- ardılar V/20

y.- arıḫ XXIX/43

paltar y.- ardılar V/21

yuv̇ - bk. **yu -, yū -, yuẏ, yuv -, yuy -**.

y.- allar XVII/79

y.- allār XVII/77

y.- annan XVII/77

y.- annan sōra XIX/87

y.- ar V/12, V/13

y.- ardı XVIII/18

y.- arıḫ XVII/27

y.- ārıḫ XIX/85, XXIX/43

y.- ullar XVIII/60

yuẏ - bk. **yu -, yū -, yuv̇ -, yuv -, yuy-**

paltar y.- mağımız XIX/82

yuva Kuşların ve başka hayvanların barınmak, yumurtlamak, kuluçkaya yatmak, yavrularını büyütmek veya yavrulamak için türlü şeylerden yaptıkları ve türlü biçimlerde hazırladıkları barınak.

y. sālıpdı XII/320

yuv̇undur - Yıkamak.

y.- ruḫ XVII/55, XVII/56

yuy - bk. **yu -, yuẏ, yuv̇ -, yuv -, yū -**.

y.- ardıḫ VI/104

y.- ullar V/91

y.- un XXIII/17

y.- up VIII/20

y.- ur VI/56

yügen Dizgin, gem, at başlığı.

y.+ de XXXIII/367

atın y.+ in XXXIII/365

atın y.+ īn XXXIII/365

yüğrüg Beşik, bk. **yüğrüh**'.

y.+ e XXIV/24

y. üydü XVII/60

yüğrüh' bk. **yüğrüg**.

y. XVII/60

yüher bk. **yiher, yėher**.

y.+ e VI/81

yük 1. Araba, hayvan vb.nin taşıdığı şeylerin hepsi. 2. Eşya. 3. Engel, sıkıntı.

y. XIII/53, XXXII/27

y.+ ü XIII/53

y.+ ün XIII/50

y.+ ün çatardılar XIII/83

y. çatardılar XIII/52

y. vurardın II/134

ġám y.+ ün XII/240, XII/48

lisānın y.+ ün II/134

yün 1. Koyun, keçi, deve vb. hayvanların vücudunu örten, dokuma sanayisinde, yatak, yastık ve yorgan yapmakta kullanılan tüylere verilen ad. 2. Koyun vb. hayvanların tüyünden yapılmış olan, bk. **yun, yún, yūn**.

y. II/61, XXII/97, XXII/98

y.+ ṻ XIX/86, XIX/90

y.+ ü XIV/51

y. eyirerdī XI/34

ġuzuların y.+ üne XXII/98

yüngül Hafif, kolay.

y. XXXIII/459

y.+ dü XXI/82

yüngüllük Hafiflik, kolaylık, bk. **yüngürrük**.

y. III/15

yüngürrük bk. **yüngüllük**.

y.+ üne I/89

yüv̇reğ' Hareketli, tez canlı.

y. IX/52

yüz (I) Doksan dokuzdan sonra yüz birden önce gelen sayı, bk. **üz** (I), **yṻz**.

y. XII/196, XII/202, XII/361, XL/126, XXII/72, XL/168, XXXVII/113, XXXVII/92

y.+ dü XXXIII/188

y.+ e III/86, XXXVII/35

y.+ ü III/28

y.+ ünü XL/105

y. dene IV/16, XII/114, XL/133, XXIII/12

y. denesin XL/131

y. milyōn XL/126

y. gözümüz XIX/127

y. igirmi dört min XII/273

y. kilōmetr XIX/105

y. min XII/261, XII/269

y. nefer II/97

y. on X/18

y. on dört sūreni XII/400

y. yıl III/40

y. yirmi dene IV/16

y. yirmi dört min XII/441

y. yirmi dört min peyġammerden XVI/54

y. yol XXIII/24

altı y. XXXI/26

altı y. dene II/14, XXXII/11

beş y. I/99, III/94, XL/140, XXVII/12, XXXI/26

beş y. metir XL/161

beş y. igirmi XXXIII/85

bi milyar iki y. milyon XXXIX/240

dört y. XXVII/12, XXVIII/12

evin y.+ ü X/17

iki y. I/99, X/18, XXII/21

iki y. dene XXXV/52

iki y. elli XXXIX/241

iki y. heştad dene XII/341

iki y.+ ü X/18

min üş y. atmış birden XXXIX/6

min üş y. ġırḫ birēm VII/178

min üş y. otuz altıyam XXXIII/10

sekkiz y. XII/221

sekgiz y. dene XXXIII/205

üş dört y. XXXIII/208

üş y. X/19, XX/6, XXII/21, XXVIII/12, XXVIII/18

üş y. dene X/19, XL/15, XXXIX/488

üş y. milyondu XXXIX/240

üç y.+ ü IX/95

yeddi y. XII/221

yėddi y. XII/138

yetdi y. VII/160

yeddi y. min il XXXIII/288

yeddü y. min il XXXIII/289

yüz (II) bk. **üz** (II).

y. III/25

yȳz bk. **üz** (I), **yüz** (I).

y. dene VI/81

iki y. dene VI/82

yüzde Herhangi bir sayı ile kullanıldığında yüze bölünen bir şeyin o kadarlık parçasını belirten bir söz.

y. bir XXXII/53

Z

zaban bk. **zebān**, **zeban**.

z.+ ımız XXXIV/36

z.+ larımız XXXIV/35

zad (< Ar. 1 (زاد. Şey, nesne. 2. Konu 3. Bir nesnenin veya konunun akla gelmediğinde söylenen söz, filan, bk. **zāt**, **zād**, **zat**.

z. II/121, III/76, III/88, III/89, III/9, III/95, IV/17, V/66, V/82, V/88, VI/96, VII/34, VIII/122, VIII/126, XII/221, XII/341, XII/398, XII/402, XIII/10, XIII/12, XIII/13, XIII/22, XIII/37, XIII/38, XIII/39, XIII/41, XIII/45, XIII/59, XIV/66, XL/134, XVI/111, XVII/48, XVIII/95, XX/30, XXII/48, XXII/56, XXV/18, XXXIX/513, XXXIX/607, XXXVIII/35

hiç z. III/69

z.+ a II/35, II/71, IV/47, IV/52, V/208, V/36, VIII/117, VIII/122, XII/145, XIX/89, XL/170, XVI/12, XVII/87, XXXIII/100, XXXIII/336, XXXIII/363, XXXIII/490, XXXV/48, XXXVI/18, XXXVII/59

z.+ ā VI/19, VI/60

z.+ dan I/204

z.+ darıymış VII/167

z.+ dı XXVIII/18

z. ėler I/179

z. ėlir I/218

z. ėliyiller XIII/8

z. ėliyir XIV/67

z. ē̄liyük II/55

z. ėylerük III/67

z.+ ı̊ I/188, II/122, II/139, II/17, II/61, III/63, V/119, V/221, V/94, VI/120, VI/30, XIII/22, XIII/48, XIII/53, XIII/57, XIII/62, XV/43, XV/51, XV/72, XV/9, XVI/108, XVI/13, XVI/61, XVI/98, XX/38, XX/70, XXIV/35, XXV/39, XXVIII/25, XXXIII/415, XXXIII/527, XXXIX/314, XXXIX/504, XXXIX/558, XXXV/16, XXXV/56

z. ıdı XVI/113

z.+ ıḫ XXII/51

z.+ ım VIII/40, XXXIII/54, XXX-VI/26

z.+ ımdı XXVIII/19

z.+ ımız VI/11, VI/12, XVI/67

z.+ ın II/141, III/100, VIII/129, XIX/61, XLI/105, XXII/18, XXVI/36, XXXIII/247, XXXIII/25, XXXIII/341

z.+ ın ağzına XXX/12

z.+ ın suyu XIII/75

z.+ ın şiʿri XXXIX/226

z.+ ına VIII/117

z.+ ına göre XXIX/25

z.+ ında XV/44, XXII/21

z.+ ınnan V/160, XIX/83, XXXIII/76

ḥeyvanın z.+ ınnan V/17

z.+ ınnanıḫ XXXIII/7

z.+ ıynan II/68

z. iydi XXI/69

z.+ Ta XLI/110

zād bk. **zad**, **zāt**, **zat**.

z. XII/34, XXII/84, XXXIII/343

z.+ ı VI/6, XIX/117, XXXIII/504

hėç z.+ ı I/197

z.+ ım VII/181, XII/107

z.+ ımız XII/9, XIX/83, XXXVII/113

z.+ ın XIV/30, XX/21, XXXIII/474

z.+ ına VII/164

z.+ ıydı XXXIII/117

z. idi XVI/41

zāhır bk. **zāhir**.

z. oldu XII/412

zāhir (< Ar. ظاهر) Açık, belli, bk. **zāhır**.

z. VII/53

zahmet (< Ar. زحمت) Güçlük.

z. çekiysen XXXIII/264

zaḳḳıdı bk. **zaḳḳıdı zuḳḳudu**.

z. zuḳḳudu XII/116

zaḳḳıdı zuḳḳudu Hoşlanılmayan, güzel olmayan ses, gürültü anlamında kullanılan bir söz, krş. **zaḳḳıdı, zuḳḳudu**.

z. zuḳḳudu XII/116

zaman (< Ar. زمان) Bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit, bk. **záman, zāman, zamān, zeman, zemān**.

z. I/23, II/17, II/94, IV/121, IV/123, IV/24, IV/25, IV/26, IV/27, IV/96, IV/99, IX/67, IX/70, V/15, VI/123,

VI/41, VI/44, VI/53, VI/97, VII/156, VII/162, VIII/33, X/11, X/8, X/9, XI/53, XII/242, XII/50, XL/171, XVIII/4, XVIII/40, XVIII/57, XVIII/60, XVIII/65, XX/85, XXII/84, XXIII/21, XXIII/25, XXVI/45, XXVI/46, XXVI/50, XXXIII/151, XXXIII/152, XXXIII/174, XXXIII/179, XXXIII/184, XXXIII/190, XXXIII/196, XXXIII/204, XXXIII/208, XXXIII/328, XXXIII/33, XXXIII/331, XXXIII/449, XXXIII/483, XXXIV/27, XXXIV/31, XXXIV/32, XXXIV/36, XXXIX/142, XXXIX/329, XXXIX/354, XXXIX/360, XXXIX/372, XXXIX/514, XXXVII/111, XXXVII/133, XXXVII/16, XXXVIII/61

z.+ a VI/40, XV/67, XXXII/37

z.+ anınḫı VI/33

z.+ da VIII/16, XLI/78

z.+ dáydı XXIII/21, XXIII/22

z.+ dı VII/154, VIII/33, VIII/65, XVIII/75, XXVI/45, XXVI/54

z.+ di XXXVII/11

z.+ ı V/16, VI/109, VI/66, VII/18

z.+ ımız VII/19

z.+ ın VI/50

z.+ ın ćavanı XXXIII/154

z.+ ın ćavanının biri XXXIII/153

z.+ ın ḫıTmeti XXVI/38

z.+ ın mī̇yvesi VI/30

z.+ ında II/82

z.+ nan I/199, II/19, XVIII/75

z.+ nān II/24

z.+ nar IV/112, XXXIII/103, XXXVI/21, XXXVI/22

aḫsaḳkal z.+ ı XVIII/113

ezin z.+ ı VI/65

ġabaḫ z. V/134, V/207

ḫan z.+ ı XVIII/114

ḫanlıḫ z.+ ı XVIII/113

at z.+ ıydı VIII/17, VIII/63

şah z.+ ı I/161, I/170, II/121, XL/84, XXXVI/23

bizim z.+ ımız IV/121, VI/66, VI/67

bizim z.+ ımızda XXII/27

böyüh' kiçih' z.+ ıydı IV/124

dėve z.+ ıydı VIII/62

onun z.+ í XXIX/37

şaḫ z.+ ına XXXVI/32

deve z.+ iydı XXXIII/44

zamān bk. **záman**, **zāman**, **zaman**, **zeman**, **zemān**.

z. XVIII/15, XXXVII/137, XXXVII/99

ġabaḫ z. V/56

z.- i ġádim XL/200

z.+ a XII/165

z.+ ın pulu XXXVII/132

şah z.+ i II/17

záman bk. **zaman**, **zāman**, **zamān**, **zeman**, **zemān**.

z.+ a XV/36

zāman bk. **záman**, **zaman**, **zamān**, **zeman**, **zemān**.

z. íydı IV/123

zamanan (< Far. ان + Ar. زمان) Zamanlar.

z.+ ı XXVI/44, XXVI/53

zā̄min bk. **zemī̇n**, **zemin**, **zēmin**.

z. XXXII/26

zāmun (< Ar. ضامن[5]) 1. Kefil, güvence, kurtarıcı.

[5] "āhulara zāmun olan ḫey ḫorasan esselam" ifadesiyle metinde kaynak kişinin okuduğu şiirde İmam Rıza'nın lakabı, "Ceylanların kurtarıcısı" anlamına gelen "ضامن آهو" tamlamasına ve İmam Rıza ile ilgili ünlü kıssaya gönderme yapılmaktadır.

z. XII/374

zan (< Ar. ظنّ) Zannetme, sanı.

z.+ ım XLI/77

zapd (< Ar. ضبط) 1. Kayıt. 2. Kız istemede gelin ve damat adayının ailelerinin tanışıp evlilik üzerine çeşitli konuları görüşmeleri.

z.+ a XXXII/35

zarıd - Zırlatmak, bağırtmak, inletmek.

zarıda z.- a XXXIX/286

z.- a zarıda XXXIX/286

zat bk. **zād, zad, zāt**.

z. II/114, II/40, II/70, V/15, V/217, V/222, VI/109, VI/12, VI/120, VI/131, VI/140, VI/141, VI/164, VI/21, VI/4, VI/85, VIII/103, VIII/105, VIII/128, VIII/26, VIII/27, VIII/28, VIII/44, VIII/53, VIII/6, VIII/87, VIII/88, XI/10, XI/20, XI/53, XI/55, XI/56, XI/6, XI/9, XII/210, XII/348, XII/356, XII/8, XIII/17, XIII/20, XIII/26, XIII/52, XIII/72, XIII/8, XIX/107, XIX/67, XL/66, XV/66, XVI/42, XVI/70, XVI/74, XVII/5, XVIII/143, XX/16, XX/17, XX/56, XX/75, XX/77, XX/81, XX/99, XXI/45, XXI/63, XXII/26, XXII/32, XXII/50, XXII/79, XXII/86, XXIII/29, XXIV/30, XXV/11, XXV/14, XXVI/35, XXVII/14, XXXII/47, XXXIII/156, XXXIII/206, XXXIII/207, XXXIII/317, XXXIII/32, XXXIII/349, XXXIII/462, XXXIII/47, XXXIII/489, XXXIII/491, XXXIII/517, XXXIII/62, XXXIII/80, XXXIII/89, XXXIV/27, XXXIX/109, XXXIX/40, XXXIX/485, XXXIX/523, XXXVI/44, XXXVI/45, XXXVI/47, XXXVI/9, XXXVII/29, XXXVII/32

heç z. II/115, II/89

z.+ da VI/163, VI/96, XII/358, XXXIII/202, XXXIII/368, XXXIII/479, XXXIII/66, XXXVII/38

z.+ dā XXXIII/157

z.+ dan II/49, V/148, VI/120, VIII/114, XIII/39, XIX/47, XL/138, XL/214, XVI/32, XVI/77, XXV/8, XXVIII/28, XXXIII/143, XXXIII/144, XXXIX/101, XXXIX/323

z.+ dar XXII/99, XXXVI/67

z.+ dara XX/88

z.+ darda XXXIII/203, XXXIII/337

z.+ dardan VII/98

z.+ darı V/26, VI/109, XXXIII/503

z.+ darına XVI/21

z.+ dı XIX/21, XIX/96, XVI/72, XX/58, XXVIII/18

z.+ lar XII/143, XXII/92

z.+ nan II/73, XVII/24

z.+ ta II/102

z. pulu XX/82

sözün z.+ ınī X/53

zāt bk. **zād, zad, zat**.

z. XII/216, XII/5, XXII/30

z.+ dan IV/55

zatdı Şeyli, o yerde oturan, o yerli, oralı.

z. XXXIII/270

zayif bk. **zēyif, zeyif**.

z.+ ūḫ' XXXVIII/54

zeban (< Far. زبان) Dil, lisan, konuşma, bk. **zebān, zaban**.

z.+ ımız XXXIV/33

z.+ narımız I/211

oların z.+ íynen I/209

zebān bk. **zeban, zaban**.

bizim z. I/209

z.+ ımız XXXVII/57

zeden - (< Far. زدن) 1. Vurmak. 2. Zarar görmek, zedelenmek.

z.- di XXXIII/546

zēh' bk. **zēng**.

z. XIV/32

zēhˈ vur- Telefon etmek, bk. **zēhˈ**.

z. v.- muştum XIV/32

zeḫm bk. **zehmet**.

z. ėledi X/10

zehmet (< Ar. زحمت) Sıkıntı, eziyet, bk. **zeḫm**.

z.+ i XX/99

z.+ üv̈nen XXXIX/393

z. ç̇ekip VII/173

z. çehˈdi̇̄m VII/30

z. çekip XII/77

zehra 1. Kişi adı. 2. Hz. Muhammed'in kızı, Hz. Fatıma.

z.+ nın ümüdü XII/97

zekātsız Zekâtı verilmemiş, zekâtsız.

z. XXXIX/90

zekeriya 1. Kişi adı. 2. Hz. Zekeriya.

z. peyġammer XII/377

zelımḫān Kişi adı, krş. **zelimḫān yaḫub**, **zelimḫan yáʿġub**, **zelimḫan yáʿḳub**, **zelimḫan**, **zelimḫān**.

z.+ ın şiʿri XXXIX/256

zēlil (< Ar. ذليل) Hor görülen, aşağı tutulan, aşağılanan, zelil.

z. XVIII/139

zelimḫan Kişi adı, bk. **zelimḫān yaḫub**, **zelimḫan yáʿġub**, **zelımḫān**, **zelimḫān**, **zelimḫan yáʿḳub**.

z. XXXIX/264

zelimḫān bk. **zelimḫān yaḫub**, **zelimḫan yáʿġub**, **zelımḫān**, **zelimḫan**, **zelimḫan yáʿḳub**.

z. XXXIX/261

z.+ ın şiʿri XXXIX/226

zelimḫan yáʿġub bk. **zelimḫān yaḫub**, **zelimḫan**, **zelimḫān**, **zelımḫān**, **zelimḫan yáʿḳub**.

z.+ u XXXIX/422

zelimḫān yaḫub bk. **zelimḫan yáʿġub**, **zelimḫan**, **zelımḫān**, **zelimḫān**, **zelimḫan yáʿḳub**.

z.+ du XXXIX/230

zelimḫan yáʿḳub Zelimhan Yakub (1950-2016), Azerbaycanlı şair, ozan ve eski milletvekili, bk. **zelimḫān yaḫub**, **zelimḫan yáʿġub**, **zelımḫān**, **zelimḫan**, **zelimḫān**.

z. XXXIX/266, XXXIX/298

z.+ un XXXIX/268

zelzele (< Ar. زلزله) Deprem, zelzele.

z. XII/104

z. olub XL/172

z.+ yē XL/172

zeman bk. **záman**, **zāman**, **zamān**, **zaman**, **zemān**.

hem z. XXXV/44

zemān bk. **záman**, **zāman**, **zamān**, **zeman**, **zaman**.

z.- ı ġā̄di̇̄m XL/87

zembur (< Far. زنبور) Arı.

z.+ rarı XXXV/21

zemburdāri (< Far. زنبورداری) Arıcılık.

z. işine XXXV/13, XXXV/18

zemin bk. **zemī̇n**, **zēmin**, **zā̄min**.

z. XII/259, XII/263, XII/267, XII/271

zemī̇n (< Far. زمين) 1. Taban, döşeme, yer. 2. Kumaş, süslü kâğıt, halı, yer muşambası, biçimlerin üzerinde yer aldığı renk. 3. Ortam 4. Yeryüzü, dünya, bk. **zemin**, **zēmin**, **zā̄min**.

z.- i āsımāna XII/258

z.+ ē XII/476

zēmin bk. **zemī̇n**, **zemin**.

düz z. XIX/118

zemistān (< Far. زمستان) Kış mevsimi.

z.+ da XXXV/31

zemzem (< Ar. زمزم) Kâbe yakınında bulunan bir kuyunun Müslümanlarca kutsal sayılan suyu, zemzem suyu.

ke‘benin z.+ i XII/289

zenan bk. **zenān, zenen, zenin**.

z. XIII/72, XVI/25, XXVI/47

z. uşaḫ VIII/82

z. uşaḫda VIII/83

zenān bk. **zenan, zenen, zenin**.

z. IV/117

zencan İran’ın kuzeyinde bulunan, Tebriz ve Erdebil’e sınırı olan ve Türk nüfusunun yoğun olduğu eyalet, bk. **zencān, zenćan**.

z. XXXVII/118

z.+ dı XXXVII/109

z.+ ı III/69

z. tėrefi XXXVII/118

ustān-ı z.+ ındı XXXVII/109

zencān bk. **zencan, zenćan**.

z.+ nan sōra XXXVII/121

zenćan bk. **zencan, zencān**.

z. IX/82, IX/86

z. aşıḫlarının bi lehçeleri IX/76

nisbet z.+ dī IX/83

zencir (< Far. زنجیر) Birbirine geçmiş bir sıra metal halkadan oluşan bağ, zincir, bk. **zėncir**.

z. XXV/43

z. attılar XXI/69

z.+ i XXI/73

zėncir bk. **zencir**.

z.+ i XXI/71

at z.+ iydi XXI/72

zenen (< Far. زنان) Kadınlar, hanımlar, zenan, bk. **zenān, zenan, zenin**.

z. XIII/72, XVII/59, XVIII/69

z.+ di XVI/18, XXXIII/467

z.+ e VI/56

z. iymiş XXXIII/486

z.+ nen XVI/27

z.+ neri V/169

zēng (< Far. 1 زنگ.) Çan, zil. 2. Zil sesi, bk. **zēh**‘.

z.+ i XIV/31

zenin bk. **zenān, zenan, zenen**.

z. tayfasına III/105

zer (< Far. زر) Altın.

z.+ e VII/136

zerb bk. **zerb-i mesel**.

z.- i mesel II/81

zerb-i mesel (< Ar. ضرب مثل) Atasözü, atalar sözü, darbımesel.

z.- i mesel II/81

zerbet (< Ar. ضربه) Vuruş, çarpış, darbe.

z. vıranda VII/50

zerda Kişi adı.

z. V/2

zerel bk. **zerer**.

z.+ in VI/117

zerer (< Ar. ضرر) Olumsuz, kötü sonuç, dokunca, ziyan, mazarrat, zarar, bk. **zerel**.

z. aparar I/218, I/219

z. ėledi XXXVIII/34

z. ę̈ledi XXXVIII/34

z. ėliy XXXVIII/53

z. ēliy XXXVIII/52

z.+ i XLI/100

z.+ ler XXXIX/193

zeri bk. **seri, zēri, siri**.

z. XXII/48

zēri bk. **seri, zeri, siri**.

bi z. XIX/106

zernişan (< Far. زرنشان) Madenî eşya, kılıç vb. üzerine altınla kakma olarak işlenmiş yazı, şekil vb. işleme.

z.+ ı XII/457

zerre (< Ar. ذرّه) 1. Küçüçük, biraz, cüzi miktar. 2. Katiyen, hiç, asla.

z. XL/113, XL/50, XL/64, XL/66, XL/67, XL/68

z.+ me VII/59

zey (< Ar. ز) Arap alfabesinin on birinci harfi.

z. XII/377

zeyif (< Ar. ضعيف) Eti, yağı az olan, sıska, cılız, arık insan veya hayvan, güçsüz, bk. **zayif, zēyif**.

z. XLI/19, XXXVIII/54

z.+ ük XXXVIII/55

zēyif bk. **zayif, zeyif**.

z.+ ti XXXVIII/55

zeyifleş - Zayıflaşmak.

z.- mişdi VII/106

zeyifleşdir - Zayıf bir duruma getirmek, zayıflaştırmak.

z.- ipler VII/100

zeynep 1. Kişi adı. 2. Hz. Muhammed'in kızı, Hz. Zeynep.

z. XII/97

hazret-i z. XXXIV/12

zeyva bk. **zeyve, zėyve, zēyve**.

z. IV/77

zeyve Erdebil eyaletine bağlı bir yer adı, bk. **zeyva, zėyve, zēyve**.

z. XXXIII/45

z.+ de XXXIX/311, XXXIX/312

zėyve bk. **zeyva, zeyve, zēyve**.

z. XXIV/15

zēyve bk. **zeyva, zeyve, zėyve**.

z.+ nin XXX/18

z.+ nin günbatanıdı XXX/18

zığ Çamur, balçık.

z. evinde XXXIX/151, XXXIX/152, XXXIX/161

zíd (< Ar. ضدّ) Bir şeyin aksi, ters, karşıt.

z. tüşer XIII/34

zikr (< Ar. ذكر) Sözünü etme, anma.

z. XXXIX/219

z.+ imsen VII/47

zil (< Far. زل) 1. Zil. 2. Yüksek çıkan ses.

z. iydi XXXIX/375

zimn (< Ar. ضمن) 1. Açıkça söylenmeyen dolaylı anlatılan amaç. 2. Oraya giderken, oraya.

z.- i īnki XXXIX/104

zindan (< Far. زندان) Tutuklu veya hükümlülerin içine konulduğu kapalı yer.

z.+ ā XII/82, XVIII/147

z.+ a salar XXXII/26

z.+ da XVIII/140, XVIII/147

z. evinnen XXVI/44

zinde (< Far. زنده) Diri, canlı.

z. XXXIX/177, XXXIX/606

zindegi bk. **zindegī**.

z. XL/31

z.+ si XXVI/19, XXXIX/193, XXXIX/460

z.+ sinde XXVI/27

z. ėledi XXXIII/584

z. ėleyrük XL/32

z. ėliyrem XXI/28

bizim z.+ müzdi II/54

zindegī (< Far. زندگی) 1. Yaşam, hayat. 2. Ev, yaşam alanı, bk. **zindegi**.

cā-yi z. XL/31

zindigānnıḫ Hayat sürme, yaşama, yaşam, bk. **zindiğannığ**.

z. XXII/15

zindiğannığ bk. **zindigānnıḫ**.

z.+ ımız VI/32, VI/124

zirbinā (< Far. زندگی) Altyapı, ilk.

z. XXXIX/102

zirek bk. **zireng, zireng, zirey**.

z. XXXIII/224

zireng (< Far. زرنگ) 1. Becerikli, çevik. 2. Kuvvetli. 3. Zengin, bk. **zirek, zireng, zirey**.

z. adamlar XXXIII/152

z. íydi IV/26

z.+ miş XL/203

z. adam iymiş XXXIII/225

zirey bk. **zireng zirek, zireng**.

z.+ di XL/212

ziya Kişi adı.

z. bey XXXIII/182, XXXIII/183

z. bēyin ġōyunu XXXIII/184

ziyad Kişi adı, bk. **ziyād, ziyat**.

z. ḫan XXXIII/332

z. ḫān XXXIII/411, XXXIII/601

z. ḫanın XXXIII/330

z. ḫānın XXXIII/475, XXXIII/538

z. ḫanın ġardaşıydı XXXIII/330

z. ḫānın oğluna XXXIII/474

z. ḫānın oğlunā XXXIII/473

z. ḫānındı XXXIII/393

ziyād bk. **ziyad, ziyat**.

z. ḫānın XXXIII/506

ziyad ḫan bk. **ziyat ḫān**.

z.+ ın oğluyam X/122, X/132

ziyarat bk. **ziyāret ziyārat, ziyarāt, ziyarát**.

z. ėleyip XXXIII/591

ziyarát bk. **ziyāret ziyārat, ziyarāt, ziyarat**.

z. ėleyib XXXIII/606

ziyarāt bk. **ziyāret ziyārat, ziyarát, ziyarat**.

z. ėledi XXXIII/596

ziyārat bk. **ziyāret, ziyarāt, ziyarát, ziyarat**.

z.+ a V/193

ziyāret (< Ar. زيارت) Birini veya bir yeri görmeye, biriyle görüşmeye gitme, ziyaret, bk. **ziyārat, ziyarāt, ziyarát, ziyarat**.

z. XXXIV/11

z. ėlemeye XL/104

ziyāretgāh (< زیارتگاه < Ar. زيارت + Far. گاه) Saygı için veya bir şey dilemek, sevap kazanmak için gidilen kutsal yer, türbe.

z. ıdı XL/102

z.+ ıdı XL/103

ziyat bk. **ziyad, ziyād**.

z. ḫan XXXIII/338

z. ḫānın XXXIII/333

z. ḫānın ḫaberi XXXIII/425

z. ḫanın hanımının adı XXXIII/337

z. ḫānındı XXXIII/391

ziyat ḫān 1. Kişi adı. 2. *Kerem ile Aslı* adlı Türk halk hikâyesindeki Kerem'in babası, Gence şehrinin hâkimi Ziyad Han, bk. **ziyad ḫan**.

z.+ ın XXXIII/333

zoḳḳud - Bağırtmak, acıyla ses çıkarttırmak.

z.- ardıḫ XVIII/156

zolla - Zor kullanmak, güç kullanmak, mecbur etmek, zorlamak.

z.- dı I/186

zor (< Far. زور) Sıkıntı veya güçlükle yapılan, kolay karşıtı, zor.

z.+ a sālıbsan XXXIX/529

zuḳḳudu bk. **zaḳḳıdı zuḳḳudu**.

zaḳḳıdı z. XII/117

zumar ay Türkiye takvimine göre ağustos ayına denk gelen Şahseven Türklerinin takvimindeki yazın son ayı.

z. XLI/49

zunun (< Ar. ظنون) Zanlar.

z.+ u XII/337

zurna (< Far. سرنا) Ağaçtan yapılan nefesli çalgı, zurna.

z. XXII/86

z. balaban XXII/81, XXII/83

z. ġaval XXII/76

zuy 1. Nefesli çalgılarda müzik sesini esas aletin ahengine uydurma, çalınan havayı tekrar etme. 2. Beraber çalmak. 3. Yardımcı.

z. VII/103

züġádır *Kur'an*'da kendisine büyük güç ve imkân verildiği bildirilen kişi, Zülkarneyn.

z. XII/309

zühr (< Ar. زهره) Çoban Yıldızı.

z.- i eli I/51

züleyha 1. Kişi adı. 2. Yûsuf kıssasının kadın kahramanı.

yūsuf z.+ dan XII/80

zülfiġār (< Ar. ذو الفقار) Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hz. Ali'ye armağan ettiği, ucu ikiye ayrılmış kılıç, Zülfikar.

z.+ ı XII/103

z.+ ın demine XII/469

z.+ ın deminē XII/473

zülf (< Far. زلف) Şakaklardan sarkan saç lülesi, zülüf.

şeḫmārı z.+ lerinnen XXXIII/389

zülm (< Ar. ظلم) Güçlü bir kimsenin başkasını uğrattığı kötü durum, kıygı, eziyet, cefa, zulüm.

z. ėlemez XII/436

z.+ üden I/153

zülmet (< Ar. ظلمت) Karanlık, zulmet.

z. XII/251

DERLEME BÖLGELERİNDEN GÖRSELLER

Görsel 1: Savalan Dağı eteklerindeki bir obada yer alan küme (solda) ve alaçık (sağda) görseli.

Görsel 2: Erdebil'de düzenlenen Şahseven kurultayı (Ceşnevare) alanı.

Görsel 3: Şahseven Türklerinin eskiden göçlerde kullandıkları develerden birine ait görsel.

Görsel 4: Geleneksel kıyafetleriyle Şahseven kadınları.

Görsel 5: Erdebil'in şehir merkezinde bulunan Şah İsmail'in türbesi.

Görsel 6: Süt sağan Şahseven Türkleri.

Görsel 7: Şahseven Türk halk ozanlarının da yer aldığı adını Savalan Dağı'nda bulunan Kartal Taşı'ndan alan Kartal Ozan Meclisi.

Görsel 8: UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Envanteri kapsamında İran'ın Yaşayan İnsan Hazineleri listesinde yer alan Şahseven Türk halk ozanı Âşık Yâr Muhammed İsabeglu.

Görsel 9: Savalan Dağı'nda bulunan bir obada koyun kırkan Şahseven Türkleri.

Görsel 10: Çatma üzerinde yer alan iki tulum (tuluḫ).

Görsel 11: Derleme yapılan obalardan birine ait görsel.

Görsel 12: Geleneksel kıyafetleriyle cecim dokuyan bir Şahseven kadını.

Görsel 13: Şahseven Türkleri ve yaylaktaki obalarına ait bir görsel.

Görsel 14: Derleme faaliyetinden bir görsel.